

D. DIONYSII

CARTHVSIANI, DE HIS QVAE SECVNdum ſacras ſcripturas & orthodoxorū patrum ſententias, de gratia ſeptem ſacramentorum eccleſiæ, præmio bonorum, & retributione malorum, catholice credantur,

LIBER QVARTVS.

AD TITVM TERTIO:

Apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiā ſaluos nos fecit, per lauacrū regenerationis & renouationis ſpiritusſancti, quē effudit in nos abūde, per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, ut iuſtificati grā ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem, uitæ æternæ.

¶ Septem noui teſtamenti ſacramenta hoc patent verſu:

Abluo, firmo, cibo, piget, ungit, & ordinat, uxor.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Impreſſum Coloniæ expenſis Petri Quentel,
ANNO M. D. XXXV.

¶ Sauciam dudum humanam naturam, quo modo pientiſſimus deus indies curet, ſi quis noſſe cupit, hęc abſolutiſſima collectanea percurrat.

Ad istius picturæ ſpectatorem, elegidion Bartholomæi Laurentis Neomagenſis.

NE tibi ſit mirum, ſpectator imaginis huius,
Hic depictorum quid ſibi quæque uelint,
Neu ridere queas non intellecta, parumper
Auſculta: breuis hic rem tibi ſermo dabit.
Qui procumbit humi, doctor Dionyſius ille eſt,
Carthuſam amplexus nomine req; uiam:
Doctor, ab extaſibus, quas pertulit ipſe frequentes,
Haud ſane immeritò dictus & extaticus.
Hunc prope quæ cernis congeſta uolumina multa,
Multa & magna eius ſunt monimenta uiri,
Ingentes Crœſi tantum ſuperantia cenſus,
Exuperat quantum flaua moneta cuprum.
Nam uirgo, cuius ſinui tener inſidet infans,
Qui librum oblatum captat utraque manu,
Notior atque magis clara eſt, doctißime lector,
Quàm tibi uel cuiquam dicier ut ſit opus.
Sed quæ uirgo ſuis monachum complectitur ulnis,
A dextris & cui myſtica turris adeſt,
Quæq; uolumen uti medians porrectat IESV,
Eſt Carthuſiacæ magna patrona domus,
Agrippinatum celebri notißimæ in urbe.
Cui domui, quòd nunc Riclus in ora hominum
Prodijt, acceptum ſoli referatur oportet.
Hæc niſi enim egiſſet, forte lateret adhuc.
Forte lateret adhuc? imò hæc certißima res eſt,
Nunquam emerſurum te ue tuōs ue libros
Ricle fuiſſe, Agrippinas Carthuſiani illud
Sedulò iampridem ſuſtinuiſſet onus.
Hoc igitur uoluit confictor imaginis huius,
Vt ſcires quorum ſedulitate uirûm
Prodiſſet clarus doctor Dionyſius, utq;
Ingratus ne tu lector amice fores.

CELEBERRIMIS, PERITISSIMIS, FIDEIQVE CHRISTIAnæ deditissimis uiris, Rectori, sacræ theologiæ ac aliarum professionum doctoribus, licentiatis, baccalaureis, discipulis, cæterisq; mẽbris omnibus florentissimæ Vniuersitatis Louaniensis: F. Theodoricus Loher à Stratis, Carthusiæ agrippinatis Vicarius, Salutem.

LOnge difficilimum inutilissimumq; opus, præstantissimi doctissimiq; uiri, poteramus uideri conati, qui D. Dionysii nostri hucusq; latentia scripta, iamq; tineis & blattis prope consumpta, exuscitauerimus: studuerimusq; ingenti cum labore huic tam uano, tamq; turbulento seculo exponere & commendare: nisi spes esset, aliquando tandem Christi gregem ad cor rediturum, nec semper pro ueris falsa, pro piis impia, pro certis uana, ab impostoribus recepturum. Emergunt passim fructus, q de seminario hæreticoꝝ nascuntur, nemo fructus nõ damnat, nemo non abominatur. probabile est tandem semina reprobaturos, quibus intantum fructus displiceãt. Proinde persuasum nobis est, quomodo aliorum temporum hæreses, ita & istas aliquando præstante domino emorituras, & suamet malitia cõcisuras. Omnis ẽm furia se consumit ipsam. Fuerunt quondam Arriani, simulatione sanctitatis, potentia multitudineq; istis longe superiores. at ubi sunt hodie? fuerunt Manichæi, Pelagiani, Iouiniani, Vigilantii & infiniti alii suis seculis celebratissimi, sed quorum nomina paulopost non sine infamia & detestatione audirẽtur ac nominarentur. Confidimus & nos quoq; per dei gratiam breui futurum tempus, quo uulgo dicatur, Vbi sunt nunc monstra illa? quoq; nefas sit, uel Latheꝝ uel Zuinglium, uel quenq̃ præsentium hæreticorum nominasse. Hoc seculum cum certo speremus, expectatam rerũ mutationem læti præcurrimus, & diuinum scriptorem opportune importuni studiosis beneuolisq; omnibus legendum aptauimus, prauorum hominum quorum adhuc bona pars superest, iudicio nihil deterriti, tanq̃ in hoc potissimum prouinciam hanc ceperimus, quo pateat eos passim in contemptum uenire, & frustra hucusq; contra sacrosanctam theologiã debacchatos: utq; uirtutem uideant, intabescantq; uidendo. Iterum ergo reponimus bonis omnibus salutarẽ illum uerbi dei cibum, sine quo neq; infirma anima curari, neq; sana durare potest: non corruptum, quod hæretici faciunt, sed purum, integrum, syncerum. Et nõ mirum si multis insipidus præ hæreticorum pane uideatur. Suauis est enim (ut Salomon ait) homini panis mendacii. Sanus tamen est & salsus. Promittunt hæretici panẽ dare eundem quẽ Christus, cum solam externã formã affingant, substantiã tollant. At in hoc nostro Dionysio nihil præter formam mutatum est. Quod olim per sanctos patres & prophetas, mox per seipsum, ac nouissimis temporibus per apostolos, per sanctos ecclesiæ doctores, ꝑ scholasticos theologos p̃sentissimus Christus ecclesiæ suæ tradidit, præbebit hic noster Dionysius. Idem ubiq; uerbum dei, idem panis, idemq; potus, licet diuersis tradatur modis, & exterior forma nonnihil uarietur. Qui paruuli sunt, inuenient maternum lac quod sugant. Qui infirmi, holera reperient saluberrima. Qui perfecti, solido pascẽtur cibo. Omnis ætas, omnisq; conditio suum quæq; cibũ hic copiose reperiẽt. Ouis Christi est aliquis? en pascua, en prata affluentissima, quæ depascatur. Homo mortalis est aliquis? en mãna de cælo, en panem uitæ, quo uitam consequatur æternam. Percussus est aliquis? apud Dionysium nostrũ & uinum consequetur & oleum. Suo studio, suo mirabili ingenio & diligentia incredibili oĩa hæc in loca propria digessit. Multa sunt in scripturis sacris occulta, & quæ non possit quiuis statim deprehendere aut distinguere, sicut quæ singulis conueniant, singuli inde sibi proprio marte consequi ualeant, quod potissimum Dionysius noster, si ullus alius (absit inuidia dicto) præstabit. Nihil enim in eo nisi ipsissimum uerbum dei, nihil nisi spiritum dei

loquentem est reperire. Hic nobis propemodũ uidere uidemur, inuidos maleuolosq; obtrectatores æstuare animo,& iam dudum uoluere secum, quid possint aduersus hæc uel in speciem obijcere. Istorum enim studium est, si queant subuertere: si nequeant, tamen extenuare quicquid in republica Christiana sublime habetur ac in fastigio locatur. Scilicet uires ingenio, acrimoniamq; ostentant sua obtrectatione, quas in bonis optimisq; exercere ꝑ animi prauitatem non possunt. Scholasticam theologiam sugillant, blaterantq;. blaterabunt igitur non Dionysio, non scholasticæ theologiæ, sed uerbo dei puro & simplici, ea quæ nos de theologia iactauimus, conuenire. Quibus nos paucis satisfacturi, si mõ satisfactionẽ ullam admittant, respondemus: Tractare quidem multos uerbum dei, sed omnes suo more: atq; ut morum dissimilium sunt, ita lõge dissimiliter. Nempe homo carnalis carnaliter, spiritualis spiritualiter idem uerbum tractat. modo quis neget, quod erat uerbum dei, si carnaliter tractetur, uitiari, trahi in naturã aliam, fieriq; ex dei uerbo uerbum hominis, ac plane cessare id esse quod fuerat? Ita tractant uerbum dei hæretici, ita animales homines, de q̃bus Apostolus loquitur: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Tale quiddã exprobrat & Galatis: Sic stulti estis, inquit, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini. Est autem lex spiritualis, ita ut à Paulo nomen acceperit lex spiritus uitæ. Sic apud Ioannem legislator Christus loquitur: Verba quæ loquor uobis, spiritus & uita sunt. Hinc fit ut solus ille qui perpetua expositione spiritualem & uiuificantem sententiam sequitur, non perdat uerbum dei, quin uerius extendat, locupletet & ornet. Non est enim supremus uerborum cortex, puta syllabarum ac literarum numerus, uerbũ dei; sed quod ijsdem significatur. Neq; sonus edicti mandantis aut uetantis fieri aliquid, præceptũ dei est: sed dei uoluntas, collatione scripturarum & spirituali inuestigatione deprehensa. Neq; testamentum dei sunt externæ ceremoniarum, sacrificiorum aut sacramentorum formæ, sed abdita illa mysteria, quæ solus potest spiritus oculus cernere. At ipsa scholastica theologia cui alij incumbit, quid uenatur, quid docet aliud, q̃ uerbi dei intelligentiã, præceptorum eius uoluntatem, testamenti sui uaria mysteria? In his commonstrat institutionem, ordinem, modum, rationem, formam, uirtutem, fructum, eaq; omnia ex sacrarum scripturarum fontibus. ut plane in theologis impleatur, quod Christus promisit: flumina de uentre eorũ fluent aquæ salientis in uitam æternam. hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credẽtes in eum. Si autem facit hæc omnia scholastica theologia, quomodo erit à uerbo dei aliena? quõ separabitur? An non est eadem aqua, quæ ex fontibus deriuata, crescit in latos fluuios, & lacus demum implet & maria? An non est idem panis, quem Christus in deserto frãgit, apostoli circunferunt, manducat plebes? prorsus idem. quia & fragmenta quæ remanent, non alius, sed idem panis sunt. Verum qui panis in Christi manibus breuis est & modicus, fit multus in manibus discipulorum apponentium, plurimus uero in ore comedentium, & ꝑ cophinorum mensura post se, imo ex se, fragmenta relinquit. Talis panis uerbum dei est, quod abbreuiatum fecit deus in manu Christi super terram, multiplicatum est per apostolorum traditionem, & crescit quotidie in scholis, ubi apponitur, exatiatisq; omnibus, pleni cophini adhuc tolluntur. Hæc scholastica est theologia, quæ è uerbo Christi nata, parentis sui non potest non referre naturam substantiamq;. Idem est ergo uerbum dei, quod scholastica theologia, quodq; Dionysius noster tradidit. Testantur hæc commentariorum eius in sacram scripturam tam grandia tamq; numerosa uolumina. Testantur Sententiarũ diuini elaboratissimiq; libri. in quibus quid aliud Christianus lector q̃ succum & medullam ꝑpe omnium quæ sancti patres de fide & pietate Christiana tradiderunt, reperiat? Et quemadmodum apiculæ exucta floribus omnigenis mella inferunt aluearibus, ita ille quicquid uspiam apud patres doctum, pium, utile & dignum quod disceretur legeretur ue futurum putabat, huc uelut in alueare congessit, & plane uisus est esse qualis ille qui dicebat: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, sup mel ori meo. A mandatis tuis intellexi, ꝓpterea odiui omnẽ uiã iniquitatis. Sub umbra illius quẽ desiderabã, sedi: & fructus eius dulcis est gutturi meo. Introduxit me rex in cellam uinariã, ordinauit in me charitatem. Et cum ille tantus esset, taliaq; suo ingenio ac meditatione elaborasset, uoluit tñ (ut Christo placeret) mundum latere, & secretos nostræ religionis secessus tanquam eremum adamauit coluitq;. Vbi

tissimam Vniuersitatem Louaniensem.

hactenus quicquid cōgessit, ipso haud dubiū ita ut fieret procurante, delituit suppressum & incognitum, uidelicet abhorrebat in publicum prodire, ne uel bonorum laude & assentatione (ut fit) in superbiam, aut pessimorū qui nihil non reprehendunt, obtrectatione in contentionem raperetur, utrunq; sicut bonis studijs exitiabile execrabatur. quippe qui nihil pace & humilitate prius habuerit, nec uoluerit unquam per infructuosa certamina studiorum suorum, temporisq; interim dilabentis iacturam facere. Cum uero sit ille nunc beata in Christo uita perfunctus, adeoq; extra eam sortē, ut uel assentatione aut maledicentia tangi & moueri possit, nos indignum rati tam preciosum thesaurū diutius latere, & tineis escā fieri, tot gratis exantlatos labores frustra perire, ac nullo pijs hominib⁹ esse usui, eūdē è situ & puluere in nitorem, è tenebris in lucem, è carcere in liberas auras reuocauimus. Proinde hunc librum numero postremum, sed fructu primū, uestro patrocinio, qui omnium Germaniæ Vniuersitatum estis florentissimi, subdimus. Quo enim magis hæretici sæuiunt, hoc maiores insignioresq; patronos Dionysio duximus adsciscendos. Vos eum prono dignemini affectu suscipere, cum quod uiri pietas & ueritatis zelus uestrum mereantur patrociniū, tum quod uestro ciui non minus debeatis, patriam suam tanto splendore illustranti. Genuit enim nobis uirum tātum comitatus Hasbaniæ, in uico Rikel, haud ita procul ab oppido diui Trudonis. quæ regio licet hodie non sit eius ditionis cuius est urbs uestra, tamen familiaritate principū & propinquitate loci, eiusdem uobiscū iuris ac fortunæ uideri pōt. Quanq; quid opus est hac insinuatione, cū etiam si ignotissimus sit, remotissimisq; ab urbe uestra locis ortus, ob eruditionem simul & pietatem debeat optimo cuiq; commendatissimus esse? Vobis autem eo magis, q; præter multarum rerum experientiam, qua nigrū ab albo discernere facile nostis, etiam ipsa natura det ut uelitis. Id enim uulgo receptissimum simul & uerissimum habetur, Benigniorem uestra natione (id est, Brabantica) nullam esse. quæ laus quo communior est uniuersæ genti, multis etiam alijs uirtutibus insigni, eo uobis aptissime & in primis applicatur, quorum urbs non modo semper habita fuit totius Brabantiæ caput, etiam ante uestram accessionem: sed habetur etiamnum hodie, & certe per uestram cōiunctionem multo magis. Illud uero multis admirationi esse solet, quatuor insignes uestræ Brabantiæ metropoles, quatuor insignibus dotibus, at diuersis, pollere: autoritate Louaniū, magnificentia Bruxellas, diuitijs Antuerpiam, fortitudine ac robore belli Ducibuscum. & tamen nullam earum, quantumuis possit, sua uirtute aduersus aliam intumescere, nullam præ se aliam contemnere uel æmulari, ut inter eas ne minima quidem sinistræ cogitationis suspicio sit. Videre licet & in exteris regionibus, quasdam ciuitates peculiaribus dotibus alias antecedere: sed talem tamq; firmum beneuolentiæ mutuæ nexum, qualis quantusq; inter uos est, non licet. nam aut tacita inuidia laborant, aut inuidia in apertum odium prorumpente, se cum suis perditum eunt. Vobis longe alia mens est, quippe qui concordia neque prius quicquam neq; antiquius habeatis: malitisq; inuicem alios alij beneuolētia præuenire, q̄ uosmet magnificare: potiusq; id agatis, ut alij alijs q̄ maximis bñficijs deuinciamini, q̄ ut præ illis uideri uelitis. Nam quid aliud præ se ferūt, ut è tam multis summæ inter uos beneuolētiæ indicijs unum aliquid breuiter memoremus, cōuentiones illæ quotānis apud uos agitari solitæ, alijs Germaniæ nationibus inauditæ, quibus collegia (non sacerdotū, sed ciuium) præcipuarum ciuitatum in unam aliquam ad id præstitutam confluunt, ibiq; ludis & spectaculis uarijs certant, idq; solius amicitiæ, fauoris ac festiuitatis causa, nisi beneuolentiæ summam uobis esse curam? Et quanq; hi conuentus apud quosdam propter nimiū sumptum male audiunt, ea tamē pcipua uestra laus est, q; amicitiam diuitijs potiorē ducatis, q; q; ijs lætando potius q̄ tristādo (id est, pace q̄ bello) uti malitis. Neq; uero inter uos inuicē solū beneuoli estis, sed & exteri uobiscū agentes, hoc ipsum experiuntur. ut non ab re uulgo iam receptū sit, quemadmodū ante diximus, beneuolentiorē gente uestra nullam esse. Et hac fama incitatus ego, uobis qui beneuolētissimi estis, Dionysiū nostrum offero, talē ac tantū concordiæ inter doctores, qui super Sententias diuersa scripsisse uidentur, conciliatorem, ut uestra beneuolētia perpetuo fruiturū confidam. Bene ualete. ex Carthusia agrippinensi, ipso die sancti Barnabæ, M. D. XXXV.

ARTICVLORVM MAGISTRI, QVI IAM VVLGO NON RECIPIVNTVR AB OMNIBVS, INDEX.

IN PRIMO LIBRO.

Primo, ꝙ charitas qua diligimus deũ & proximũ, est spiritussanctus, distinctione decimaseptima, § secũdo. uel ꝙ charitas quæ est amor dei & ꝓximi, non est aliqd creatũ.

Secũdo, ꝙ nomina numeralia dicta de deo, dicuntur solum relatiue. dist. uigesimaquarta, § Et si diligẽter. Vel hæc nomina numeralia trinus & trinitas, non dicunt positionem, sed priuationem tantum.

Tertio, ꝙ simile & æquale similiter dicũtur de deo priuatiue. dist. uigesimaprima, § Et hoc idem.

Quarto, ꝙ deus semper potest quicqd aliquando potuit, & uult quicquid uoluit, & scit quicquid sciuit. distin. quadragesimaquarta, § Præterea quæri solet.

IN SECVNDO LIBRO.

Primo, ꝙ angeli non meruerũt beatitudinem per gratiam sibi datam, sed ꝙ præmium præcessit meritum, & postea meruerũt per obsequia fidelibus exhibita. dist. quinta, § Hic quæri solet. Vel ꝙ angelis præmium præcessit, & meritum respectu præmij substantialis habet subsequi.

Secundo, ꝙ angeli in merito respectu essentialis præmij, & in ipso præmio proficiunt usq; ad iudiciũ. dist. undecima, § Præterea illud.

Tertio, ꝙ charitas est spiritussanctus s. illa quæ animæ qualitates informat atq; sanctificat. dist. uigesimaseptima, § Cum ergo.

Quarto, ꝙ in ueritate humanæ naturæ nihil trãsit extrinsecum: sed quod ab Adam descendit per propagationem auctũ & multiplicatũ, resurget in iudicio. dist. trigesima, § Quod uero. Vel ꝙ nihil de cibis transit in ueritatem humanæ naturæ, nec per generationem, nec per nutritionem.

IN TERTIO LIBRO.

Primo, ꝙ anima à corpore exuta, sit ꝑsona. dist. secũda, § Hic apponitᷣ à qbusdam.

Secundo, ꝙ Christus cõuenienter mortuus & non mortuus dicitur, passus & non passus. distin. uigesimaprima, § Recedente.

Tertio, ꝙ Christus in triduo mortuus fuit hõ, dist. uigesimasecunda, § Hic quæritᷣ.

IN QVARTO LIBRO.

Primo, ꝙ sacramenta legalia non iustificabant, etiam si cum fide & deuotione fierent. distinct. prima, § Non igitur.

Secundo, ꝙ hõ sine medio uidebat deũ ante peccatum. eadem distinct. § Triplici.

Tertio, ꝙ circũcisio nõ conferebat gratiam ad bene operandum, nec uirtutes ad augmentum, sed solum ad peccata dimittenda ualebat. eadem distinctione, § Duo igitur.

Quarto, ꝙ paruuli ante octauum diem morientes incircuncisi peribant: & ꝙ causa necessitatis poterant ante circuncidi. eadem distinctione, § Si uero.

Quinto, ꝙ quædam sacramenta nouæ legis instituta sunt in remedium tantum, ut matrimoniũ. distinct. secunda, § .I. Iam ad sacramenta.

Sexto, ꝙ baptizati baptismo Iohannis, non ponentes spem in illo, non erant baptizandi baptismo Christi. dist. secunda, § Hic considerandum. Vel aliter. Baptismus Iohãnis cum impositiõe manuum æquipollebat baptismo Christi, ita ꝙ baptizatus baptismo Iohannis, non erat baptizandus.

Septimo, ꝙ deus potuit dare potentiã creaturæ creandi, & interius abluendi .i. peccata dimittendi. dist. quinta, § Hic quæritur quæ sit. Vel sic, ꝙ deus poterat dare potestatem alijs baptizandi interius, & ꝙ creatura potuerit suscipere, & similiter ꝙ deus potest potestatẽ creãdi creaturæ communicare, & creare per creaturam tanquã per ministrũ. distinctione quinta, § Hic quæritur.

Octauo, ꝙ schismatici degradati, ꝓcisi ab ecclesia, hæretici, excommunicati, non habent potestatem consecrandi corpus Christi. dist. decimatertia, § Illi uero.

Nono, ꝙ brutum non sumit ueꝝ corpus Christi, etsi uideatur sumere. dist. decimatertia, § Illud etiam sane.

Decimo, ꝙ scientia discernendi ut notat habitum scientiæ, sit clauis. dist. decimanona, § Postquam ostensum.

Vndecimo, ꝙ episcopi simoniaci degradati, non possunt conferre ordines. dist. uigesimaquinta, § de simoniacis.

¶Duodecimo, quod secundus maritus alicuius mulieris incognitæ carnaliter à primo, sit bigamus per cognitionem illius, & prohibetur ab ordinibus. distinct. uigesimaseptima, § Secundum hoc.

¶Decimotertio, quod cognoscens sororem uxoris suæ, non tenetur uxori petenti debitũ reddere. distinctione trigesimaquarta, § de his.

¶Decimoquarto, quod ille qui uxore uiuente duxit aliam in aliena patria: qui rediens ad conscientiam, uult eam dimittere, & non potest: si cogitur ab ecclesia remanere & debitum reddere, quia sibi non creditur: dicit Magister quod incipit excusari per obedientiam & timorem, & tenetur reddere debitũ si petatur. distinctione trigesimaoctaua, § Hic quæritur.

¶Decimoquinto, quod peccata deleta non patefiant alijs in iudicio. distinct. quadragesimatertia, § Hic quæritur utrum electis.

EPITOMAE SINGVLARVM DISTINCTIONVM LIBRI IIII. SENTENTIARVM, CVM VERSIBUS memorialibus clarissimi uiri Arnoldi Vesaliensis, theologiæ & trium linguarum peritissimi, canonici quondam metropolitanæ ecclesiæ Coloniensis; paucis, quos ille morte præuentus nõ absoluerat, à studioso quodam adiectis.

Liber Sententiarum quartus continet distinctiones quinquaginta.

DISTIN. I. QVAE INCIPIT, Samaritanus enim, &c. Epi.

CVm in hoc quarto Sententiarum libro de sacramentalibus signis tractandum sit, adiecto de finalis iudicij retributione, in primis aduertendum est, quod sacramentum (ut sumitur) est sacræ rei signũ. Neque uero omne signum, sacramentum est: sed quod ex institutione significat, gerens scilicet rei signatæ similitudinem, signum simul existens & causa. Est ergo inuisibilis gratiæ forma uisibilis, eiusdẽ gratiæ gerens imaginem & causa existens. Ea propter et ueteris legis sacramenta quæ solum significabant, non dicũtur propriè sacramenta. Quanquam autẽ absque sacramentis deus homini gratiam dare posset, ob humiliationẽ tamen hominis sub sensibilibus creaturis ac eiusdem eruditionem, qua per hæc ad inuisibilia cognoscenda proficiat, et ob ipsius exercitationem, ne scilicet per ocium ad peiora dilabatur, instituta sunt sacramenta in rebus et uerbis consistentia. Deniq; cum nouæ legis sacramenta à ueteribus in hoc distent, quod hæc salutem conferunt, illa autem solum promittebant, inter ea tamen circũcisio egit, quod modo facit baptismus, quo ad culpæ deletionem, non tamen regni apertionem. Quæ data Abrahæ iam adulto, octauo natiuitatis die cultro petrino posterius fieri debebat, sine qua si puer ante diem octauum decessit, de eo ut modo de paruulis non baptizatis, fiebat. Quamuis in casu mortis anticipare forte circuncisionem licebat, ante eam tamen datam in fide parentum pueri saluari poterãt.

Quid sacramentum uel sit uel prosit, abunde
Enodat quarti sectio prima libri.

DISTIN. II. QVAE INCIPIT, Iam ad sacramenta nouæ legis, &c. Epi.

¶Septem sunt nouæ legis sacramẽta, baptismus scilicet, confirmatio, eucharistia, pœnitẽtia, unctio extrema, ordo & coniugium. Quorum quidem alia remedium contra peccatum præbent, & gratiam conferũt adiutricem, ut baptismus: alia uero in remedium tantum sunt, ut cõiugium: alia uero gratia et uirtute nos fulciunt, ut ordo & eucharistia. Quæ ideo post Christi aduentum instituta sunt, quia ex ipsius passione efficaciam sortita sunt. Coniugium tamen etiam olim ante peccatum institutum est, in sacramentum scilicet et officium: post peccatum uero, etiam in carnalis concupiscentiæ ordinat remedium. De baptismo aũt sacramentali notandũ, quod ad ipm baptismus Iohannis erat præparatorius. ille enim in aqua tantum lauabat, nõ aũt peccata relaxabat. sicque ad Christi baptismũ homines disponebat. Baptizabat autem Iohannes in nomine uenturi, scilicet Christi. An uero baptismo illo baptizati, rebaptizandi essent, nec ne: Magister de eis qui in ipso spem non ponebant, perfectam de diuinis personis fidem habentes, negatiue respondet, quamuis de alijs concedat. Sed in hoc ipse Magister non tenetur. Nam baptismo Christi baptizari oportebat (secundũ alios doctores) omnes indifferenter, etiam baptizatos Iohannis baptismate, qui scilicet baptizabat in nomine uenturi.

Enumerat septem præsentia dona salutis
Sacramenta nouæ legis amator homo.

DISTINC. III. QVAE INCIPIT,
Post hæc uidendum est,&c.Epi.

¶Baptismus est ablutio corporis exterior, facta in aqua sub certa uerborum forma præscripta. Nam accedente uerbo ad elementum, fit sacramentum. sicq; in uerbo & elemento baptismus consistit, quæ scilicet sunt de eius substātia. Cætera uero ad ipsius decorem & solennitatem instituta sunt, quæ si etiam omittantur, non est minus uerum & sanctum sacramentum. Quod uero apostoli in nomine Christi baptizasse in Actibus leguntur, dispensatiue fiebat ad tempus ad diuulgationem nominis Christi, in quo & tota trinitas intelligitur, scilicet pater ungens, & filius unctus, & spiritussanctus per quem unctus est. Quamuis autem et in nomine unius personæ aliæ intelligantur, q̄propter p̄sertim & in mortis articulo una p̄sona tm̄ expressa, quis baptizari posset, habita intentione baptizandi: tutius tamē est, omnibus expressis, Inuocādo autem trinitatem, non debet dici in nominibus, nam tunc sacramenti forma mutaretur: sed in nomine, quia tota trinitas simul ibi operat̄, quæ & in Christi baptismo apparuit, quando scilicet Christus tactu mundissimæ carnis suæ uim regeneratiuam aquis cōtulit, ubi & ipsum instituit. Sub prædicta etiam forma apostolos ante passionem Christi baptizasse intelligi potest, quamuis scriptum nō sit. Est autem hui⁹ sacramenti materia aqua pura, in quali & Christus baptizatus est, de q̄ & Nicodemū instruxit, q̄ & ex ipsius latere in cruce profluxit. Et hoc conuenienter, p̄pter elemēti communitatem & locutionis significationem. Potest autem baptizandus ter uel semel immergi, perfūdi uel aspergi secundum morem patriæ, licet primum melius sit, Christi significans mortem & sepulturam, in qua & legalia terminata sunt. Causa uero institutionis baptismi, est hominis à peccato (quo infectus fuit) innouatio, quam baptismus habet ex dominica passione. Quæ quidem innouatio est etiam res illius sacramenti.

Peccati maculas pura detergit in unda
Baptismus membris integer ipse suis.

DISTINC. IIII. QVAE INCIPIT,
Hic dicendum est,&c.Epi.

¶Inter eos qui baptizantur, quidam simul accipiūt rem & sacramentum, ut adulti dispositi, & paruuli rite baptizati. Quidam autem sacramentum tantum, & non rem, ut adulti qui ficti & sine fide & sine contritione accedunt. Consequuntur etiam quidam rem baptismi sine sacramento, ut hi qui sanguinem pro Christo in charitate fundunt, nec sacramētum habere possunt: aut contriti, non potentes habere, decedunt. Q͞d autē Apostolus dicit, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis, loquitur de rite dispositis, quo etiam Augustini inquisitio reduci debet. Porro autoritates quæ dicere uidētur, ꝙ sine aqua baptismi salus cōstare nō possit, de contēnentibus sacramentū accipiunt. Neq; hæc tm̄ infundentibus sanguinē uera sunt, sed & in alijs fidē & charitatē habentibus. In paruulis aūt quibus aliena fides oportet suffragetur, sec⁹ est. Hinc nisi in aqua baptizentur, pereunt. Quod si quis ante baptismū mō prætacto gratiā, & sic peccati deletionem assecutus sit, nō est per hoc baptismus frustra. Nam obligatiōem ad pœnam aufert, & gratiam adauget, fomitem quoq; restringit, & in numerum filiū expresse ponit. imo nec sine baptismi uoto gratiam quis assequeretur. Manēt autem post baptismū pœnalitates: tum, ut uitam futuram ubi hæ penitus cessant, studiosius inquiramus, tum etiam, ut uirtutis exercendæ materiam habeamus. Patet ex his, rem sacramenti, scilicet gratiam, id ipsum quandoq; præcedere: quod nec inconueniens reputatur, cum & quandoq; longe post sequatur, ut patet in ficte accedente, postea pœnitēte. Quanquam autem paruuli usum arbitrij nondum habeant, gratiam tamen in baptismo habitualem accipiunt: qua & uti poterunt adulti, nisi peccando eam extinguant.

Rem pius interdum, fluuio baptismatis absq;,
Martyr purpureo sanguine lotus habet.

DISTINC. V. QVAE INCIPIT,
Post hæc sciendum,&c.Epi.

¶Aeque uerus & sanctus baptismus à bonis datur & à malis ministris, nec plus à bono, nec minus à malo. Neq; enim hominis munus est baptismus, sed dei, qui principaliter baptizat. Vnde nec Petri nec Pauli baptismus dicitur, sed Christi: qui sibi baptizandi potestatem retinuit, ministerio alijs collato. De eis uero qui baptismū recipiunt, dicēdum ꝙ hæreticus uel schismaticus qumuis baptismum recipiat, non tamen uirtutem eius potest participare. Quod si ecclesiæ se coniungat, non quidem reiterand⁹ est baptismus, sed ipse in unitatē catholicæ effectum ipsius consequetur. Addit etiam Magister ꝙ Christus autoritatem siue potestatem baptizandi homini communicare potuit si uoluisset, sicut & potestatem creandi. Sed in his Magister à doctoribus communiter non tenetur.

Quod nihil intersit, baptizet iniquus an æquus,
Fidus an infidus, masculus an mulier,
Dum nisi uerborum seruetur iusta statorum
Formula, dumq; obstans nil aliunde siet.

DISTINC. VI. QVAE INCIPIT,
Nunc quibus liceat,&c.Epi.

¶Extra necessitatis casum baptizare non conuenit nisi sacerdotibus. In necessitate autem permittitur etiam laicis & mulieribus. Qui si etiam extra necessitatem ad baptizandum se intromittant, seruatis alijs seruandis, uerus baptismus est, nec iterandus, licet peccet sic baptizans. sicut nec rebaptizari debent, ab hæreticis secundum formam ecclesiæ baptizati, sed sunt reconciliandi. Quod autem Cyprianus in oppositum dixit, ex ignorantia processit, quæ per martyrium in ipso expiata est. Neque est nisi unus baptismus, qui trina fit immersione propter mysterium trinitatis. In uteris autem maternis etiam si mater baptizetur, puerum baptizari non cōtingit. Oportet eñ hoiem prius nasci q̄ renasci. nec ualet obiectio de sanctificatis in utero: quia hoc per priuilegium factum est, ubi

& an usus rationis acceleratus sit, in dubio relinquitur. Neq; etiam baptismum impedit incongrua baptizãtis locutio ex ignorantia proueniens. Quia si quis ignoretur baptizatus, sub conditione baptizari debet: nec reputandus est tunc baptismus iteratus, cum nesciatur datus. Si quis autem solo ioco tingatur, etiam prolata forma, baptismus non est secundum sapiẽtes, cum intẽtio sit necessaria. Quod si paruulus spe commodi offeratur, nihilominus baptismum recipit. Potest autem baptismus dari omni tempore, licet conuenientius in sabbato Paschę & Pentecostes. Et quidem si adulti sint baptizandi, pro se respondeãt: si uero paruuli, alij respondent pro eis, at paruuli illa responsione tenẽtur cum adoleuerint. Ea autem quæ sunt pro baptismatis solennitate, etiam si omittantur, baptismum non impediunt.

Forma solœcismo turpi lacerata iuuabit,
Integra uerborum dummodo sensa manent.

DISTINC. VII. QVAE INCIPIT,
Nunc de sacramento confirmationis, &c. Epi.

¶Confirmationis sacramentum quod institutum est ad fidei firmitatem & gratiæ profectum, ab episcopis & his solis conferendum est, & hoc sub forma determinata, scilicet: Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritussancti. In quo quidem sacramento donatur spiritussanctus, ad roborãdum eos qui baptizati sunt, qui et datus est in baptismo ad peccati remissionẽ. Quãuis autem presbyteri confirmasse legantur, hoc tamẽ fuit temporaliter actum ex speciali concessione, nec iam ultra fieri debet. Videtur autem hoc sacramentũ baptismo maius, utpote à digniore & in potiori corporis parte, scilicet in frõte datum, quod & forte magis præstat uirtutum augmentum, quamuis baptism⁹ plus ualeat ad peccati remissionem. Debet autem accipi à ieiunis, si non obstet necessitas. Nec iterari debet, sicut nec baptismus nec ordo.

Mirificum robur tibi confirmatio præstat,
Intrepide Christi quo fateare fidem.

DISTINC. VIII. QVAE INCIPIT,
Post sacramentum baptismi, &c. Epi.

¶Dominici corporis et sanguinis sacramentum, quod eucharistia (hoc est, bona gratia) uocatur, per quod spiritualiter reficimur, in quo & nedum gratiæ et uirtutis confertur augmentum, sed & sumitur ille, qui fons est et origo gratiarum. Hoc inquam in lege ueteri figurã habuit manna, quod in deserto patribus deus pluit post transitum maris rubri, per quem baptismus est figuratus, quem tamen eucharistia præcellit, per oblationẽ etiam Melchisedec figurata. Est autẽ eucharistia instituta à Christo in ultima cœna post esum agni paschalis, quando Christus præsentiam sui corporalem uisibilem discipulis erat subtracturus, ut sic memorię discipulorum arctius insigeretur, quo et ueteris legis sacramenta terminabãtur. Et hoc sub certa uerborum forma, ad quam fiat conuersio panis & uini in substantiam corporis & sanguinis sui. Cætera uero quę in missa dicuntur, ad laudes dei pertinent et orationes. Etsi autem post cœnam institutum sit hoc sacramentum, ut tamen à ieiunis sumatur, ob sui reuerentiam rationabiliter ab ecclesia est ordinatum. In quo quidem sacramẽto tria est considerare, scilicet sacramentum tm̃, quod est species panis & uini: sacramentum & rem, quod est corpus Christi uerum: et rẽ tantum, quod est mysticum corpus eiusdem domini Iesu Christi.

Contulit hinc abiens præcepta salubria Christus,
Corporis instituens mystica sacra sui.

DISTINC. IX. QVAE INCIPIT,
Et sicut duæ sunt res, &c. Epi.

¶Duplex est huius sacramenti manducandi modus, sacramentaliter scilicet et spiritualiter, duplici rei ipsius correspondens, scilicet corpori ipsius mystico et uero, de quibus distinctione præcedenti. Sumitur nanq; corpus domini in hoc sacramento uere et realiter à bonis et malis, sed à malis sacramentaliter tantum, à bonis sacramentaliter simul et spiritualiter: q̃rum primus consistit in susceptione ipsius sub uisibili sacramento, alter uero in unione ad ipsum sub sacramento cõtentum. Secundum quos manducandi modos distinguenda sunt quædam doctorum uerba, qui alioqui ambigue loqui uidentur et contrarie.

Corpus idem cunctos æquè sibi sumere Christi,
Nancisci fructus haud tamen inde pares.

DISTINC. X. QVAE INCIPIT,
Sunt item alij, &c. Epi.

¶Insana est et execranda hæresis, qua quidam iuxta sui obtusitatem in sacramento altaris dicunt uerũ Christi corpus realiter non contineri, sed tantum repræsentatiue, frustra innitentes ei quod dominus dicit: Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicq̃. Et, pauperes semper habebitis, me autem non semper habebitis, &c. Quorũ primo dicit corpus suum non discerptum per partes comedendum, altero aũt non uisibiliter sumendum. Hi autem non aduertunt alia, quæ dominus de huius ueritate sacramenti dicit: Caro mea uere est cibus. &, hoc est corpus meum &c. Vere igitur & realiter corpus eius uerum in sacramento continetur, inuisibiliter tamen & sub speciebus panis & uini occultatum. Et qui autor est muneris, ipse est testis ueritatis. Quod multis exemplis et autoritatib⁹ in textu ostenditur.

Sub specie panis sanctißima membra teguntur,
Et mutata sacro uina cruore madent.

DISTIN. XI. QVAE INCIPIT,
Si autem quæritur &c. Epi.

¶Conuersio panis in corpus Christi, et uini in sanguinem eius, non est formalis remanentibus præexistentibus accidentibus, scilicet sapore, pondere, figura et colore, sed potius substantialis à quibusdam dicitur seu transsubstantiatio, eo q; substantia panis et uini in corpus et sanguinem Christi conuertuntur: nec tamẽ hoc fit per nouam corporis formationem uel præexistẽtis augmentũ, q̃a quãtitas manet, nec panis se habet ut materia respectu corporis ei⁹, sic q; sub accidentib⁹

sub quibus prius fuit substantia panis, transsubstantiatione facta, est corpus Christi: quod tamen illis accidentibus non afficitur, nec panis annihilatur, sed (ut dictum est) in corpus Christi conuertitur. Occultantur aũt idem corpus & sanguis sub aliena specie: tum ad uitandum horrorem sumentium, tum irrisionem infidelium, tum etiam ob fidei meritum, quæ scilicet est de his quæ nõ uidentur. Sub duplici etiam specie conficitur, ut filium dei corpus & animam assumpsisse significetur, et utrunq; in nobis ipse tueatur. Quod nec unitatem ipsius tollit, quia sub utraq; specie totum sumitur. Neq; uero de alijs substantijs quàm panis & uini cõfici debet aut potest. Cui tamẽ uino aqua miscẽda est, ad unionem populi cum capite Christo significandum. Et quidem discipulis Christus mortale & passibile adhuc corpus tradidit. Nos autẽ tale quale modo est, accipimus: quod nec intinctum in sanguinem, sed siccum populo tradi debet.

Mirificus sermo panem demutat in artus,
Audeat ut Christi sumere corpus homo,

DISTIN. XII. QVAE INCIPIT,
Si autem quæritur de accidentibus, &c. Epi.

¶Accidentia panis et uini in sacramento post consecrationem remanentia, non sunt in corpore Christi, quod uidelicet eisdem nõ est affectum: nec sunt in pane et uino, quæ tunc nec extãt, sed stant sine subiecto, ea potentia sustentante diuina. remanent autẽ ad mysterij ritum & fidei suffragium ac oris gustum. De fractione autem (falsis refutatis opinionibus) dicendũ, ꝙ uera est fractio in ipso sacramento, non quidem in corpore Christi, quod impassibile est, sed in accidentibus remanentibus ad significandum diuersum statum corporis ipsius ueri, scilicet in mundo, in sepulchro & in cælo: atq; ad significandum corporis ipsius mystici partes, quarum aliqua in beatitudine cum eo regnat, alia in mundo ambulat, alia autem in sepulchro quiescit. Est autem totus Christus in singulis partibus fractionis, quotiescunq; fractio fiat ex eodem fundamẽto. Deniq; hoc quod quotidie facit sacerdos, & sacrificium & immolatio ꝓprie dici potest. Est enim signũ memoriale & figura immolationis pro nobis semel factæ. Hinc & quotidie sumitur in charitatis augmentum & medicinam peccatorum.

Subiecto quod inesse solet, se permanet ipso,
Subiectoq; datas gliscit habere uices.

DISTIN. XIII QVAE INCIPIT,
Solet etiam quæri, &c. Epi.

¶Sacerdos quilibet etiã prauus in moribus, in unitate ecclesiæ existens, eucharistiæ sacramentum conficere potest, malitia sua personali non obstante. Non enim in merito consecrãtis, sed in uerbo efficitur creatoris, cuius uirtus sub tegumẽto uisibilium rerum salutem secretius operatur. At iuxta Magistri sententiã hæreticus ab ecclesia præcisus sacerdos, conficere non potest, eo ꝙ oblatio illa fit ex persona ecclesiæ, à qua ille diuisus est &c. Secundum alios autem consecrare potest hæreticus, sicut & errans in fide, (quod ultimũ & ipse Magister concedit) si est sacerdos, seruata forma, & intendens facere quod & alij faciunt seu ecclesia facit. Dicit etiam Magister, à brutis animalibus corpus Christi non sumi, etiam si sumere uideantur. sed nec hoc ab alijs tenetur. Hæreticum autem facit praua intentio in intelligentia scripturarum. Et incurritur hæresis ex uerbis inordinate prolatis. Hinc hæreticus est secundum Augustinum, qui alicuius temporalis commodi & maximè gloriæ principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones gignit uel sequitur.

Schismaticos placuit non consecrare Magistro,
Hæresis & captos quos malesuada tenet.

DISTINC. XIIII. QVAE INCIPIT,
Post hæc de pœnitentia agendum est, &c. Epi.

¶Pœnitentia de qua nunc agendum est, necessaria est hominibus per peccatum à deo lõge separatis. Est enĩ secunda tabula post naufragium, sicut baptismus prima. Nam post baptismum lapsi, per pœnitentiam reparari possunt. At baptismus est sacramentum tantum, pœnitentia autem est & uirtus, scilicet ea quæ est interius. A pœnitentia autem & Christus et Iohannes præcursor ipsius prædicationem inceperũt, quæ à puniendo dicta, à timore initiatur. Est igitur pœnitentia, præterita mala plangere, & plangenda iterum nõ committere. quod cum similibus accipiendum est in proposito plangentis. Vnde erroneum est, quod quidam dixerunt uerã pœnitentiam non fuisse, ubi plangentem contingit iterum peccare. Veruntamen ꝑ peccatum sequens pœnitentia prior & alia bona mortificantur, attamen si peccator iterum resurgat per pœnitentiam, opera in charitate facta reuiuiscũt, quamuis nõ ea quæ in peccato facta: nunquam enim uiua fuerunt, per quæ & sanus habetur intellectus eius, q̃d Augustinus dicit, inanẽ esse pœnitentiam quã sequẽs culpa coinquinat. Similiter et id quod de relapsis dicit, non eos ueniam consequi &c. Quod etiam dicit, Pœnitentem dolore gaudere debere, de perfectorũ intelligitur pœnitẽtia. Quod uero Ambrosius ait, pœnitentiam non reiterandam, de solenni pœnitentia accipitur. Hinc conclusiue tenendum, pœnitentiam toties reiterandam esse, quoties quis peccat. Nec contra est autoritas Apostoli, cui erronei quidam innitebantur, si recte intelligatur, ut patet intuenti.

Quisquis pœniteat, quem iactat criminis unda,
Comprendet tabulam, qua natet ipse, leuem.

DISTINC. XV. QVAE INCIPIT,
Et sicut prædictis autoritatibus, &c. Epi.

¶A ueritate longe deficiunt, qui putant unũ mortale sine altero dimitti, seu de uno sine altero pœnitentiam agi posse. Quod autem scriptura dicit deum non punire bis in idipsum, intelligendum est de his, qui ex flagellis (quæ quidem quintuplici causa infliguntur) emendationem accipiunt. Sicut & accipiendum est, quod Hieronymus adducit aliquos temporaliter punitos, ne in æternum punirentur. Nam extra textum sciendum, ꝙ in non pœnitentibus etiam leuia æternaliter saltem per accidens puniuntur, quia scilicet cũ eis simul & mortalibus decedunt. Quod etiam dicitur, ciuitatem complui in una parte et non in alia, nõ est in contrarium: quia non quo ad criminis ueniam, sed alicuius peccati desertionem quandoq; hoc con-

tingit. Sed & illud Ambrosii, Si fides desit, pœna satisfacit, intelligitur de peccato ignorato. Nam fides hic stat pro scientia. Vnde de uno peccato mortali sine alio satisfactio fieri non potest. Est enim satisfacere, peccati causas excidere, & earum suggestionibus aditum non præbere: quod non facit, qui uel in uno remanet mortali. Hinc nec blandiri sibi debent de eleemosynis, qui non de omnibus pœnitent, eo quod dicat dominus: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Eleemosynam enim seu misericordiam oportet sibiipsi homo primum impendat, scilicet de peccatis pœnitendo. Bona autem in statu peccati facta, non remuneratione gloriæ, sed temporali aliquo compensat deus. Sed nec bona in charitate facta, per peccatum mortificata, nisi per pœnitentiam reuiuiscunt. Igitur unum peccatum mortale sine altero nō dimittitur, sicut nec Christus hominem nisi totum aliquando sanauit. aliâs deus inimico & ei qui non habet timorem, ueniam daret: nec plenam, sed dimidiā. quod inconueniens esse patet. Deniq; & ad ueram pœnitentiam, male ablatorum restitutionem fieri necessarium est, dummodo facultas assit.

Nec sceleri credas, alio sine, parcier uni:
Nec da hoc absq; illo pœnituisse uelis.

DISTIN. XVI. QVAE INCIPIT,
In perfectione autem pœnitenti &c. epit.

¶ Tres ponuntur partes perfectæ pœnitentiæ, scilicet cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio. nam & corde, ore & operis consuetudine spiritualiter morimur. In cuius etiam signum tres mortuos dominus suscitauit, unum in domo, alium extra portam, tertium iam fœtidum in sepulchro. Est autē pœnitenti necessaria discretio, ut scilicet consideret qualitatem criminis, tempus & locum, personam & sic de aliis circunstantiis, quæ ipsum uariare & in aliud genus trahere possunt: quantumq; in eo perseuerauerit, & de omnibus doleat. nec confessionem diuidat, paratusq; sit sacerdoti obedire, & tunc tandem ad communionem eucharistię accedat. Caueat autem ea quę ueræ pœnitentiæ sunt impeditiua, qualia sunt ludi & spectacula & negocia uel officia, in quibus sine peccato permanere non potest. In quibus tamen existentes, aliqua bona opera facere commonēdi sunt, ut sic eos deus ad pœnitentiam illustret. Est autem pœnitentia triplex. Quædam enim peragitur ante baptismum ab adultis, quos ueterem hominē exuere oportet, priusquam nouum induant. Alia post baptismum pro mortalibus, & alia pro uenialibus: quæ etsi leuia uideantur, multiplicata tamen grauant & opprimūt. Quod tamen opprimere intelligēdum est, nō inquantum uenialia manent, sed inquātum interueniret contemptus uel alia mortalis circunstantia.

Cor dolet, os loquitur, pœnas opus irrogat æquas,
Cura salutaris crimina quando lauat.

DISTIN. XVII. QVAE INCIPIT,
Hic ponitur quæstio etc. epito.

¶ Sine confessione oretenus facta, dum tamen non assit confessionis contemptus, sed ea in uoto habeatur, et sine operis exterioris pœna peccata deleri possunt per interiorem cordis contritionem. Per quod quidem contrariæ opiniones ad sanum intellectum reducuntur, et autoritates quas adducunt, recte intelligūtur. Oportet autem ut hoc ad effectum perducatur tempore opportuno. Nec soli deo confiteri sufficit, dummodo copia sacerdotis haberi possit qui pœnitētiam imponat. Nam satisfactionis modus et peccatoris reconciliatio, ad ministros ecclesiæ pertinēt, quæ sine confessione fieri non possunt. Sed & erubescentia in confessione, est magna pars deletionis pœnæ debitæ pro peccatis. Vnde & leprosis dictum est, quod ostēderent se sacerdotibus. unde & expedit, idē peccatum pluribus confiteri. Quærat autem confitēs sacerdotem scientem soluere & ligare. Quod si sacerdos defuerit, socio interim cōfiteatur. hoc tamen non est necessarium, cum autoritatem absoluendi ille non habeat. Quod autem Petrum legitur fleuisse, non tamen legitur eum peccatum confessum esse, prædictis non obstat. Non enim omnia facta scriptis mandata sunt. Similiter & alia quæ in oppositum facere uidebantur, in textu dissoluuntur. Igitur necessaria est oris confessio pars pœnitentiæ: tū propter peccatoris erubescentiam, tum ob sacerdotis iudicium, tum ad futurorum cautelam & humilitatem.

Tandem syncerum cordis liquet esse dolorem,
Si quis propositum ut confiteatur, habet.

DISTINC. XVIII. QVAE INCIPIT,
Hic quæri foret, &c. Epi.

¶ Claues, quibus regnum cælorum indignis clauditur, et dignis aperitur, non corporales sunt, sed spirituales, discernendi uidelicet scientia & potestas iudicandi, à qua scilicet ecclesiasticus iudex dignos habet recipere, et indignos excludere à regno dei, id est, ecclesia & sacramentorum perceptione. Vnde et hoc nō hæreticis præcisis, sed ecclesiæ ministris competit. Clauiū igitusus cōsistit in discernendo ligādos et soluendo, & illa exequendo. Quāuis aūt magis probabiliter solus deus dicitur animam à peccato suscitare, & pœnam relaxare, & animam à macula purgare, quia solus charitatem infundit qua hæc fiunt: tamen et sacerdos dicitur peccatum dimittere, & peccatorem soluere: quia hæc facta uel nō facta ostendit et manifestat. Etsi enim apud deum aliquis solutus est, non tñ in facie ecclesiæ talis habetur, nisi per sacerdotis iudicium. Ligare etiam sacerdos dicitur dum pœnitentiæ satisfactiōem imponit. Soluere autem dicitur, aliquid de eadem remittendo, et communionem decernendo. Item et ligare dicitur, contumacem excommunicando, et soluere pœnitentem reconciliando. Per quam excommunicationem gratia & dei protectio homini subtrahitur et excommunicat[9] sibiipsi relinquitur, & diabolo potestas in ipsum datur. nec orationes ecclesiæ prodesse sibi putantur. Sunt autem hæc omnia intelligenda, dum assit discretio, & claue non errante. Macula autem de qua dictum est supra, est dissimilitudo et elongatio. Tenebræ autem interiores stant in gratiæ ablatione & naturalium debilitate, quæ fiunt per peccatum, à quibus omnibus homo per pœnitētiam purgatur. In qua sacerdos uices habet medici, cuius est uiuentes quidem curare, non autem mortuos suscitare. Hoc enim dei est per gratiam ipsius facere.

Donat presbytero binas ecclesia claues,
Vt bene discernat, iudicet utq; bene.

DISTINC. XIX. QVAE INCIPIT, Postq ostensum est &c. Epi.

¶Solis quidem sacerdotibus per ministerium episcopi in promotione sua dantur claues. simul enim cũ ordine sacerdotij & claues recipiũtur. Magistro tamẽ de claue scientiæ seu discretionis uidetur, quod non oẽs eam recipiant. Sed hoc ab alijs non tenetur, nisi limitatum, scilicet ad dignam receptionem eiusdem clauis, quæ scilicet est autoritas discernendi. Nam & illa stare potest sine actuali cognitiõe. Sed & qui scientiã habent, dictam tamen discernendi autoritatem non habent nisi ordinati, ergo nec scientiæ clauem. Igitur claues illas ligandi & soluendi sacerdotes omnes, dũ ordinantur, accipiunt: sed soli boni eas digne habent, & eis digne utuntur. Tametsi autem sancti uiri, non sacerdotes benedicere alijs possint, non tamen ea benedictione quę est sacerdotum: quam & quamuis oẽs habeant, soli tamen boni habere dicuntur, quia hi soli recte ea utuntur. Neq; tamen mala quorundam sacerdotum uita bonos lædit, dummodo in bona ipsorum doctrina ipsis obsequuntur. Quod autem propheta dicit cõtra sacerdotes malos, uiuificare scilicet eos qui non uiuunt &c. intelligitur de præcisis ab ecclesia. Quod etiam dominus per Malachiã dicit, Maledicam benedictionibus uestris, quo ad ipsam sacerdotum maledictionem seu quo ad eos, quos adulando seducũt, intelligi debere dicit Gregorius. Sacerdos igitur alios soluere uolens & ligare, iustus esse debet in uita, & discretus in scientia.

Sacrifici ijsdem omnes donantur clauibus, et si
Sola ipsarum usum dictio iuris habet.

DISTINC. XX. QVAE INCIPIT, Sciendum est etiam &c Epi.

¶Pœnitentiæ tempus quidem conceditur peccatori usq; ad extremum præsentis uitæ terminum, sed est periculosum usq; adeo eandem differre, pro eo q nõ ex timore seruili, sed amore fieri debet ipsa pœnitentia. Hinc & Augustinus seram in tantum difficultate uidetur pœnitentiam. Difficile enim est in ultimo statu uerẽ pœnitere propter multa impedimenta tũc occurrentia, mundum scilicet, filios & uxorem, & mortis dolorem & similia. Possibile tamen est, & tunc hominem ueraciter pœnitere: sed absq; condigna satisfactione hinc discedens, acerbissimam purgatorij pœnam se passurum, certum habeat, nisi ob uehementiorem contritionem in hac uita ea remittatur. Deniq; et alij qui etiam mature pœnitentes, satisfactionẽ in hac uita non expleuerint, in purgatorio persoluant. Vnde per eleemosynas & amicorum orationes pœnitentiæ eorum pondus est releuandum. Neq; morientibus pœnitentia imponenda est, sed innotescenda duntaxat, quam peragant, si conualescant. Neq; alicui morienti reconciliationem petenti ea deneganda est, quam etiam si tunc petere non possit, & prius eam appetierit, sufficit. Hinc & à publico crimine sacerdos simplex in casu mortis, episcopo absente, absoluere potest: quod tamen aliàs, eo inconsulto, facere non debet, sicut nec uirgines consecrare. Deniq;, si moriens sacerdotẽ petat, nec habere possit, oblatio ipsius non uenit respuenda.

In seros dilata dies confessio, prodest.
Vltima raro tamen corrigit hora scelus.

DISTINC. XXI. QVAE INCIPIT, Solet etiam quæri, &c. Epi.

¶Quędam peccata, uenialia scilicet, etiam post hãc uitam quibusdam remittũtur, his scilicet qui in hac uita ut sibi remitterentur, meruerunt: in gratia uidelicet decedẽtes, & in hac uita lignum, fœnum aut stipulam super fundamento fidei (secundum Apostolum) ædificantes: hæc temporalia plus iusto, citra tamen auersionem à deo, diligentes. Nam hi qui aurum & argentum aut lapides preciosos, scilicet charitatem dei & proximi ac pia opera ædificãt, etiam ab hoc igne erũt immunes, intelligendo de perfectis in dicta dilectione. Qui quidem ignis etsi transitorius sit, grauis tamẽ est plurimum. In præsenti enim exhibetur misericordia, in futuro uero iustitia exercebitur. Debent autem in confessione omnia detegi & singula mortalia, quorum aliquis habet memoriam, prius scilicet legitime non confessorum. alia autem in generali sufficit dicere, sicut & ipsa uenialia, quæ & utraq; per confessionẽ generalem remittuntur. Cauẽdum est etiam confitenti, q sicut nullum mortale debet sciẽter reticere, sic nec confiteri quod non fecit. Neq; enim mentiendum est in confessione ueritatis. Sacerdos quoq; omino caueat, ne confitentium ullo modo peccata pdat, nec subditi proprium sacerdotem confitendo dimittãt. Nec sacerdos alienum ad confessionem accipiat. In casu tamen ignorantię proprij sacerdotis, alium quandoque requirere licet.

Criminis horrendi si quos obliuio cepit,
Purgantur, tristi dummodo mente dolent.

DISTINC. XXII. QVAE INCIPIT, Cumq; multis autoritatibus &c. Epi.

¶Per recidiuum in peccatum per pœnitentiam remissum, peccata priora redire dicũtur. Quod quidem quomodo uel quousque fiat, autores diuersimode seu sub duplici modo loquuntur, dicentibus quibusdam ea ipsa redire, nec tamen ea per hoc bis puniri, ut appareat, cum peccator pro eis non condigne pœnituisse uideatur, & ingratus quoque existit recidiuando. Alijs uero dicentibus q redeant, quantum ad pœnã, per modum circunstantiæ aggrauantis peccata iterũ commissa. Quod quamuis Magister sub dubio relinquat, recentioribus ultimum hoc tamen magis placet. Est autem in actione pœnitentiæ (secundum quosdam) sacramentum, id quod fit exterius: res uero ipsius, est contritio pœnitentis. Secundum alios uero id quod fit exterius, est sacramentum tantum: contritio uero interior, est res & sacramentum: remissio uero peccatorum, est res eius tantum.

Hoc peccatori cruciatus acerbior instat,
Crimina quo nouit plura remissa sibi.

DISTIN. XXIII. QVAE INCIPIT,
Præter præmissa est etiam aliud &c. epi.

¶Vnctio extrema sacramentum est exeuntium de hac uita, & fit oleo per episcopum consecrato. Nempe inter tres unctiones quibus utitur ecclesia, scilicet chrismatis & catechumenorum, est illa tertia quæ dicitur oleum infirmorum. Quod quidem sacramentũ institutum est ad peccatorum remissionem & corporalis alleuiationem infirmitatis. Quæ tamen non semper sequitur, cum hoc nec homini semper expediret. In quo etiam ipsa exterior unctio, est sacramentũ tantum: res uero ipsius, est interior peccatorum remissio & uirtutum ampliatio. Quod etiam sacramentum ex contemptu uel negligentia omittere nullus debet, nec etiam reiterare, nisi & morbus redeat: ac per hoc est quidem reiterabile quo ad suscipientem, non tamen quo ad materiæ identitatem.

Hinc decessurus, perfunditur unguine sacro,
Vt ualeat superas fortis adire domos.

DISTIN. XXIIII. QVAE INCIPIT,
Nunc ad considerationem &c. Epi.

¶Septem sunt ordines ecclesiastici. Nam aliqui in ecclesia sunt ostiarij, alij lectores, exorcistæ, acolythi, subdiaconi, leuitæ, insuper & aliq presbyteri. Quorũ singulorum officia quæ sint, & alia ad ipsos pertinentia, Magister in textu aperte & prolixe prosequitur. Quos etiam ordines in semetipso Christus exhibuit, & ecclesiæ seruãdos reliquit. Horum autem ordinum ultimi duo sunt sacri, scilicet diaconatus & presbyteratus: alij dicuntur non sacri respectu illorum. Est aũt ordo sacrum quoddam signaculum, per quod specialis potestas tradit ordinato. Hinc & omnibus his nomen ordinis conuenit. Et quia in omnibus sacramẽtum significatur, ideo & omnes hoc respectu sacri dicuntur. Sunt insuper & alia nomina dignitatum seu officiorum, quę non sunt ordinum, ut pontificatus et episcopatus, quæ & ulterius in textu distinguuntur. debent autem assecuti ordines ecclesiasticos, conari ut uita eorum dignitati respõdeat, ut sic plebs ex eis pfi ciat, & ipsis gratanter obtemperet, à quibus sacramenta percipiunt, & missarum solennia audiunt. Quæ q̃dem missa dicitur, uel quia missa est hostia, quæ ibi cõmemoratur: uel quia missus cælestis uenit ad consecrãdum corpus dominicum.

Officijs sacer ordo suis discrimina sumit,
In se quæ uoluit Christus obire prius.

DISTINC. XXV. QVAE INCIPIT,
Solet etiam quæri &c. Epi.

¶An ab hæreticis tradi uel accipi possit ordinis sacramentum, diuersæ sunt autorum sententiæ, dicentibus quibusdam ꝙ non, pro quo multas inducunt autoritates, alijs oppositum asserentibus: quod & tenet, si in forma ecclesiæ id tradant, quamuis hoc in sui faciant perniciem. Autoritates autem quæ oppositum dicere uidentur, prætendentes ꝙ sacramenta ab hæreticis accepta, falsa sint & inania &c. intelliguntur quo ad effectum gratiæ inde consequendum. Qui autem pro ordinum collatione aliquid dant uel accipiũt, simoniaci dicuntur, & utriq; ueniunt puniendi. Veruntamen qui ignoranter à simoniacis ordinantur, tolerari possunt: scienter autem ab eis ordinati, consecrationem habent irritam. Est autem triplex simoniacæ hæresis species, quo ad ordines. Quidam em̃ simoniaci à simoniacis simoniace ordinantur: alij simoniaci simoniace, sed non à simoniacis: tertij uero non simoniaci, à simoniacis. Et hi tolerari possunt, dummodo ignoranter hoc fecerint. Qđ etiã dr̃, à simoniacis ordinatos damnandos, intelligitur nisi uiolenter ab eis qs ordinetur. Porro in subdiaconum ante annos quatuordecim non debet quis ordinari, in diaconum nõ ante uigintiquinq;, in presbyterum autem non ante triginta. Quæ tamẽ hodie modificata sunt, ut presbyter quis ordinetur, uicesimumquintum habens seu agens annum.

Si datur oblato sacer ordo nomismate, dantem
Stringit & emptorem pœna Simonis atrox.

DISTINC. XXVI. QVAE INCIPIT,
Cum alia sacramenta &c. Epi.

¶Matrimonij sacramentum in paradiso ante peccatum primo institutũ est pro officio generandi prolem. Nunc uero est etiam pro cauendi criminis remedio. Quæ & ultima institutio in hoc à prima differt, ac etiam ꝙ prima fuit necessitatis, illa autẽ genere humano multiplicato est uoluntatis. Quarum prima facta est in paradiso, altera uero extra. Quidã aũt hæretici pniciose sentiẽtes, nuptias cõdẽnant, cũ tñ & Christus sui præsentia nuptias approbauerit, & easdẽ Apostolus commendauerit. Significat autẽ hoc sacramentum cõiunctionem Christi cum ecclesia. Quod etiam per animorum consensum absq; copula carnali perfectum est, quãuis sic à perfecta deficiat significatione.

Naturæ officio connubia præstita quondam,
Iam sunt & fragilis carnis honesta salus.

DISTINC. XXVII. QVAE INCIPIT,
Post hæc aduertendum &c. Epi.

¶Cum matrimonium sit uiri & mulieris maritalis coniunctio, inter personas legitimas indiuiduam retinens uitæ consuetudinem, ideo coniuges sine consensu mutuo non separantur, nec unus sine altero continentiam uouere potest, sed debitum ei reddere tenetur. Fit autem matrimonium per consensum cordiũ dictarum personarum, per uerba de præsenti expressum, etiam si copula carnalis nõ interueniat. Estq; differẽtia inter sponsalia & matrimonium, cum sponsus etiam inuita sponsa monasteriũ ingredi possit, & ecõtra: non autem coniuge cognita hoc potest, quamuis & sponsi coniuges quandoq; dicantur. Quod si sponsalia cum uidua de futuro contrahantur, per hoc bigamia non inducitur: bene autem, si de præsenti, ut Magister dicit. Sed in ultimo non tenetur.

Præsentis uerbo nubendum temporis, idq;
Durat quàm coniunx uiuit uterq; diu.

DISTINC. XXVIII. QVAE INCIPIT,
Hic quæri debet &c. Epi.

¶Consensus de futuro, matrimoniũ non facit, etiã si iuramento firmatus fuerit, cum per huiusmodi iura

mentum fit confirmatio nõ de facto, sed fiendo. Hinc si alter contrahentiũ ad aliam copulam trãsierit, dissoluta est prima promissio. Lex autem quæ aliud dicere uidetur, intelligenda est, si uerba de præsenti interuenerint, aut quod futurum sit matrimonium. Traditio autem parentum ipsius sponsæ, et sacerdotis benedictio, de sacramẽti substantia nõ sunt, sed ad quandam ipsius pertinẽt solennitatem et honestatem. Sed consensus etiam occulte per uerba de præsenti expressus, matrimonium in conscientia perficit, ut dictum est, quamuis in ecclesię iudicio uerba illa non cogant, cum testari non possint. Debet autem ille consensus esse in coniugalem societatem. quapropter mulier ex latere uiri sumpta scribitur. Vnde & inter fratrem & sorores cohabitantes matrimonium non est, fuit autem inter uirginem et Ioseph.

Copula si fuerit uerbo contracta futuro,
Nondum coniugij fœdera certa manent.

DISTIN. XXIX. QVAE INCIPIT,
Oportet autem cõsensum, &c. Epi.

¶Consensus per coactionem extortus, matrimonium non facit: nec consensus appellandus est qui sic extorquetur. Veruntamen si post huiusmodi coactionẽ liber consensus superuenerit, utpote si simul cohabitent & non reclament, cõsensus iam liber factus uidetur, & priorem defectum emendare. Debet autem cõsensus esse liber nedum in nuptijs, sed & in spõsalibus. Dicitur etiam ille consentire, qui manifeste & euidenter non contradicit. Vnde & spõsalia talis consensus confirmare dicitur.

Non erit adsensus peragens connubia, qualem
Præbet, uerberibus sæpe grauatus homo.

DISTINC. XXX. QVAE INCIPIT,
Nec solum coactio &c. Epi.

¶ Matrimonium error dissoluit, nõ quidem omnis, sed qui conditionis est seruilis aut personæ: nõ autem ille qui est qualitatis, ut probitatis aut pulchritudinis aut fortunæ, scilicet diuitiarum. De consensu autem in matrimonium Mariæ & Ioseph sentiendum, ꝙ uirgo proposuit seruare uirginitatem, nisi deus aliter reuelaret, & sine uoto expresso in societatem maritalẽ seu coniugalem consensit ex consilio familiari spũs sancti. Postea uero una cum Ioseph uotũ expressit, fuitq; inter eos coniugium perfectum sanctitate, licet nõ ita significatione, quia sine copula carnali. Sunt aũt multæ causæ cur matrimonium communiter contrahatur. Quædam principales, ut prolis procreatio, & fornicationis uitatio. Quædam etiam sunt minus honestæ, ut diuitiæ et pulchritudo. Et alij honestæ, ut pax & recõciliatio. Nec tamen dictæ causæ minus honestæ, matrimonium impediunt, ut quidam uolebant, eo ꝙ mala litia contrahentis sacramentũ non maculat. Fuerunt autem et causę speciales contractus inter uirginem et Ioseph, ut scilicet uirgo solatium haberet & sustentamentum, partus autem uirgineus diabolo celaretur, et Ioseph testis esset castitatis coniugis suæ.

Sunt duo, quæ dicant dissoluere fœdera lecti:
Sunt errata duo, quæ temerare negent.

DISTINC. XXXI. QVAE INCIPIT,
Post hæc de bonis coniugij &c. Epi.

¶Tria sunt matrimonij bona, scilicet fides inuicem seruanda, et proles suscipienda ac educanda, et sacramentum de matrimonij societate nõ dissoluenda, etiã si quãdo corporalis fiat disiunctio. Neq; hoc tertium deficit in matrimonio, etiam si prima duo deficere cõtingat. Coniuges tamen qui prolem nolunt, sed sterilitatem procurant, potius fornicarij iudicandi sunt: & si fœtus tunc animatus fuerat, sunt homicidæ. Dicta autem bona sic matrimonij actum ordinant, ut si fiat causa prolis, peccatum non sit, aut sit non mortale, ut cum seruata fide thori, conueniunt causa incontinentiæ. Quod autem Apostolus dicit hoc esse secundum indulgentiam, accipiendum est de indulgentia concessionis, si fiat causa prolis quasi de minus bono, nõ tamen malo. Si uero fiat causa incontinentiæ, accipiendum est de indulgentia permissionis, quasi de minus malo, scilicet ueniali: dummodo intra limites matrimonij fiat, quos limites si quis excedat, nõ excusatur. Nec est contra prædicta ꝙ concupiscentia semper mala est. Verum est enim de malo pœnæ, et non culpæ, nisi ut dictum est. Gregorius autem ab ingressu ecclesiæ prohibet post accessum ad uxorem eum tantum, qui hoc agit incontinentiæ causa, uel quia raro fit sine huiusmodi concupiscentia.

Quæ tria coniugij bona sint, quibus illud honestum
Redditur, hocce loco docte Magister agis.

DISTIN. XXXII. QVAE INCIPIT,
Sciendum etiam est &c. Epi.

¶Quãuis in alijs uir mulieri præest sicut caput corpori, tamen in redditione debiti ius est eis æq̃le, adeo quod etiam si non causa prolis mulier debitũ poscat, uir ei reddere teneatur, et econtra: et neuter, etiam ad continendum, sui corporis potestatem habet, nisi de consensu communi. Attamen licet peccatũ nõ sit, debitum reddere, exigere tamen ultra generandi necessitatem, ueniale est. mœchari uero, criminale. Quod si uir uxori consentiat, ut deo continentiæ uotum offerat, si tamen reuocet priusquam mulier impleat, reuocatum est: non autem, si iam fuerit impletum. Quamuis autem petenti debitum reddi debeat, sunt tamen dies in quibus hoc ipsum petere non licet, ut in textu. Quod autem Hieronymus aliter dicere uidetur, de ecclesiæ ministris accipiendum est. Sunt & tempora in quibus nuptiæ celebrari nõ debent, ut à septuagesima usq; ad octauam paschæ, & tribus septimanis ante festum Iohannis, secundum Magistrum. Aliàs autem dicitur de diebus rogationum usq; ad octauam pentecostes. Item ab aduentu usq; post Epiphaniam.

Debita certa ligant socialis fœdera lecti,
Quæ pariter coniunx debet uterq; sibi.

DISTIN. XXXIII. QVAE INCIPIT,
Quæritur hic de antiquis &c. Epi.

¶ A mundi quidem exordio unus unã habuit uxorem, quod & obseruatum esset, si primi parentes non cecidissent. Nam inter filios eorum et filias unus uni cõiungebatur, cum nec aliæ essent mulieres. Lamech

uero primus legitur duas habuisse uxores, et quidem reprehensibiliter, quia carnaliter. Quia tamen processu temporis omnes penè ad idola declinabant, diuinitus consultum est, patres plures ducere, ne dei cult⁹ et notitia ex eorum paucitate deficeret. Vnde et maledicta in lege sterilis habebatur. Hinc etiam non imparis meriti æstimatur castitas coniugalis Abrae, castitati uirginali Iohannis, cum utraq; deo pro tempore militauerit. Nec patres fidem thori per hoc uiolarunt, q; deo uolente plures habebāt uxores: quia suis fidem seruabant. Sub lege etiam de coniugio magis expressum fuit. In noua autem lege fœcunditati uirginitas præfertur, et sacerdotibus castitas indicitur, eo q; per totum mundum fides iam est publicata.

Cura sacræ sobolis, non execranda libido,
Patribus uxores suasit habere duas.

DISTIN. XXXIIII. QVAE INCIPIT, Nunc superest attendere &c. Epi.

¶ Ad contrahendum matrimonium aliquæ personæ sunt plene legitimæ, scilicet sine omni impedimento: aliquæ autem ex toto illegitimæ, ut habentes impedimentum ordinis sacerdotalis aut huiusmodi: q̄dam uero medio modo se habent, aliter tamen nunc q̄ olim, ut qbus obstat frigiditas uel cognatio. Quod si quis causa frigiditatis debitum reddere non potest, si utrisq; placet, simul manere possunt. Quod si mulier uult esse mater, et nunquam cōuenerunt, et hoc legitime probet, cōtrahere cum alio permittitur, nisi et ipsa sit inhabilis. Quod si ex maleficio impediatur, pœniteat de peccatis suis, & per exorcismos ecclesiæ restituatur: per quos si non liberetur, potest alteri nubere, iudicio ecclesiæ interueniente: ubi si conualuerit, non potest ad priorem redire nisi ecclesiæ iudicio. Furiosi etiā et amentes, ut sic, contrahere non possunt. Sed & ille qui cum sorore uxoris suæ dormit, neutram illarum habere debet, et uterque sine spe coniugij remanebit. Neq; uero propter infirmitatem corporalē dimittere licet cōiugem, sed magis alter alteri auxilio esse debet in hoc casu.

Qui sint connubijs apti, quæ pacta secundum
Legem ullo aut nullo sint dirimenda die.

DISTINC. XXX. QVAE INCIPIT, Hoc etiam notandum &c. Epi.

¶ Vxorem uir dimittere potest propter adulterium, & hoc si ipse simili crimine pollutus non sit. Qđ si uterq; reus sit, neuter propter hoc alterum potest dimittere. Si uero propter adulterium unius separati fuerint, neuter alium ducere potest alio adhuc uiuente, possunt autem inuicem reconciliari. Quod si uir adulteram pœnitentiam non agentem retinere uellet, in crimine sibi participare uideretur. Repulsam tamen etiam et pœnitentem reconciliare sibi poterit, nisi sæpe recidiuet. Nec potest aliquis in uxorem ducere eā, quam prius per adulterium polluit, si ipsa machinata sit in mortem prioris mariti, & alter alteri, adhuc priore marito uiuente, fidem de ducendo dederit.

Non mœchæ mœchum, si uult, tamen absq; uiri spe
Viuo illo alterius, mittere iura sinunt.

DISTINC. XXXVI. QVAE INCIPIT, Nunc de conditione uideamus, &c. Epi.

¶ Mulier libera seruum ducere potest, similiter et uir ingenuus ancillam. Quod si libero de seruitute alterius constitit, fixum erit matrimonium: sin autē deceptus ē, dimittere potest iunctam sibi personā postquam scire incipit. Potest et esse coniugium inter uirū et mulierē, si ambo seruilis sint conditionis, dummodo uoluntas dominorū utriusq; accesserit: imo secundum quosdam, dominis etiam dissentientibus. At si coniunx liber seruum se fecerit præter coniugis suę cōsensum, per hoc nec separabuntur, nec ipsa serua efficitur. Matrimonium etiam contrahi non potest, nisi masculus decimumquartum habeat annum, & puella duodecimum. aliās separari possunt, quamuis ex consensu parentum id factum sit. Iuncti uero præcedenter, si post discretiōis annos uoluerint simul manere, possunt: ante septennium tamen nec spōsalia contrahi possunt, cum contrahentes saltem intelligere habeant quid agatur.

Quomodo coniugium impediat seruum esse, quoto q;
Cuique anno liceat fœdus inire thori.

DISTIN. XXXVII. QVAE INCIPIT, Sunt igitur quidam, &c. Epi.

¶ In ordinibus sacris, scilicet subdiaconatu et supra constitutus, coniugium nequaquam contrahere pōt: et si de facto cōtrahat, nullum est, et dirimitur. In alijs uero ordinibus contrahi permittitur coniugium, nisi religionis habitum sumpserint ordinati, uel continentiæ uotum emiserint. Interdicitur etiam coniugium uxorum suarum occisoribus, qui et pœnitentiam agere compelluntur, aut spirituali gladio feriēdi sunt nolentes, non curato de legibus secularibus in hac parte.

Occidens proprium mulier uiolenta maritum,
Nullo deinde alij nubere iure potest.

DISTIN. XXXVIII. QVAE INCIPIT, Nunc de uoto inspiciamus, &c. Epi.

¶ Votum (quod quādoq; matrimonium impedit, quandoq; etiam dirimit) est quædam spontaneæ promissionis testificatio, quę de his quæ dei sunt, proprie fieri debet. Hinc uota fatua irritāda sunt, nec uota reputāda. Et est uotum multiplex, scilicet commune et singulare, simplex & solenne. Inter quæ uotū simplex seu priuatum continentiæ, matrimonium impedit cōtrahendum. Solenne autem continentię uotum, quod scilicet in facie fit ecclesiæ, per sacri ordinis susceptionem uel professionem religionis solennizatum, dirimit etiam contractum. Nam quod ante licitum fuit, post uotum fit illicitum. Quod si tales contrahunt, ab ecclesię ingressu arcendi sunt, quousq; humiliter satisfaciant. Quomodo etiam intelligendus est loqui Innocentius. Quamuis autem adulterium graue sit, grauior tamen est incestus, et peccatum contra naturam grauissimum. Mulier etiam quæ maritum in remotis agentem mortuum putans, alium ducit: eo redeunte, ad ipsum redire debet alio dimisso. nolens autem, est excommunicanda. Qui uero uxore dimissa recedit, et aliam ducit, & post ductus pœnitentia uult secundam dimittere, asserens se aliam habere, nec tamen permit-

titur, ecclesia scilicet non credente, per obedientiā qui dem & timorem iam incipit excusari, & debitum peti tus reddere potest mulieri illi, quæ scilicet per ignorā tiam excusatur, sed petere non debet. Hæc Magister. Sed ꝙ talis reddere possit debitum etiam petitus, non tenetur.

Quid uotum, quotuplexue siet, quandóue resistat,
Quo minus uxorem ducere rite queas.

DISTIN. XXXIX. QVAE INCIPIT,
Post hæc de dispari cultu &c. Epi.

¶A personis diuersarum religionū, ut Christiano & homine Iudaicæ superstitionis &c. matrimonium simul contrahi non potest, cum dispar cultus faciat ꝑsonas ad contrahendū illegitimas. Nec est contra hoc Apostolus, qui scilicet de his loquitur, qui dū contraxerant, ambo fuerūt infideles. Quamuis autē dimitte te possit fidelis infidelem etiam cohabitare uolentē, suadet tamen Apostolus ipse, ꝙ si de infidelibus coniugibus unus ad fidem cōuertatur, & alter cum eo habitare citra iniuriam consentit creatoris, ꝙ ipsum nō dimittat: quia forte per eum similiter cōuertetur. Potest autem & coniunx coniugem propter alias concupiscentias, quæ animam à deo aberrare faciunt, dimittere. Quod si infidelis sua sponte discedat, aliam ducere fidelis potest. nec sequi eā tenetur, cum ambo infideles existentes, iuncti fuerint. Si uero ambo iuncti fuerunt fideles, sed unus infidelis fiat, alter eam dimittere potest: sed aliam, illa uiuente, ducere non potest. Ratum est enim coniugium fidelium, non autem infidelium, quia solui potest: nec habet illud triplex bonū, quod matrimonij actū à peccato excusat: nec meretur præmium, quia ex fide non est.

Nulla tenent illos ualido connubia nexu,
Quos retinet dispar relligionis amor.

DISTINC. XL. QVAE INCIPIT,
Nunc superest de cognatione, &c. Epi.

¶Cum & cognatio & affinitas matrimoniū impediat, in hac distinctione de carnali uidendū est, dehinc etiam de spirituali. Vt autem olim obseruatū est, ad septimum usq; gradum habuit illa cognatio matrimonium impedire, quod ex doctorum ueterum autoritatibus liquet, quamuis aliter Isidorus & alij quidam īueniantur gradus illos quo ad truncum, computare. Quod autem Gregorius genti Anglorum in quarto & in quinto gradibus contrahere concessit, ad tēpus hoc fieri uoluit, cum nouitij essent in fide. Extra literam tamen notādum, ꝙ modificante hoc ecclesia, hodie uniuersaliter in quinto gradu & supra, inter ꝑsonas alias legitimas contrahi potest, & truncus incipitur à patre.

Fœdera coniugij prohibens cognatio carnis,
Recta lege quotum duret adusq; gradum.

DISTIN. XLI. QVAE INCIPIT,
Nunc de affinitate, &c. Epi.

¶Affinitas (quæ & ipsa matrimonium impedit) est parentela, quæ ad uirum pertinet ex parte uxoris, & econtra, eo ꝙ uir et uxor eius una caro dicuntur. Sic ergo uir & soror uxoris eius sunt in primo affinitatis gradu, filij uero uxoris in secundo gradu, & sic consequenter. Et illa olim impediuit usq; ad septimum gradum, hodie uero tātum usq; ad quartum gradū inclusiue impedit, modificante hæc ecclesia. Manet autem ipsa affinitas, etiam matrimonio transeunte, ita ut impediat contractus prohibitos æquè sicut prius, eo ꝙ uir & mulier iuxta uerbum dei sunt duo in carne una. Vnde & contra prædicta coniunctos, ecclesia separat. Si tamen ignoranter coniuncti fuerunt, filij eorum legitimi reputantur. Notandum autem iuxta hæc, ꝙ licet fornicatio sit omnis coitus extra coniugem, specialiter tamen est meretricum, uiduarum & concubinarum. Stuprum uero est, uirginum defloratio illicita. Adulterium, alieni thori uiolatio. Incestus, cōsanguinearum uel affinium abusus. Raptus autem, uiolenta eductio puellę de domo patris, ut ea corrupta in uxorem habeatur, siue ipsi, siue parenti illa fiat uiolentia. quod quidē morte punitur, nisi per confugium ad ecclesiam raptor euadat. Sunt quoq; notanda quædam nomina ad hæc pertinentia, scilicet fratrissa, leuir, ianētrix & glos: quæ quid significent, patet in textu.

Quod ius cognatos inhibet connectier una
Legitime, affines nectit idem minime.

DISTINC. XLII. QVAE INCPIT,
De parentalium graduum famosa, &c. Epi.

¶Inter ea quæ matrimonium impediunt, est etiam spiritualis cognatio seu propinquitas, quæ scilicet est inter compatrem pueri carnalem & commatrem spiritualem, & inter eos quorum unus alterum de sacro fonte leuauit, aut in catechizatione uel cōfirmatione tenuit, ac etiam inter filios carnales & spirituales eiusdem hominis. Hæc ergo matrimonium impedit: & si tales fuerint iuncti, separandi sunt. Si tamen post legitimum matrimoniū aliquis ut ab uxore separari posset, filium suum leuaret uel baptizaret, per hoc separādus non est, sed pœnitentiam agat. Autoritates uero quæ eum separandum dicunt, intelligendę sunt de his qui filios suos leuant ante contractum cōiugium, uel solum ad terrorem loquūtur. Filij quoq; alicuius naturalis & spiritualis matrimonio iungi non possunt, siue ante uel post cognationem spiritualem nati sint: et hoc quo eos per quos ad compaternitatem deuentum est, de alijs secus. Neq; uero uxoris suæ commatrem aliquis post eius mortem ducere potest. Nec uir & uxor, puerum simul leuare debent. Per hæc autem bigamia uel trigamia damnanda non est, quamuis à sacerdotio prohibeat.

Non tam sæpe uetat nubentem agnatio carnis,
Mystica quin multo sæpius illud agat.

DISTINC. XLIII. QVAE INCIPIT,
Postremo de conditione resurrectionis, &c. Epi.

¶Nullus fidelium dubitare permittitur, omnes ꝙ & nati sunt & nascentur, et qui mortui sunt & morientꝰ, diuina uirtute in die nouissimo resurrecturos ad tubam Christi, per quam aliquod euidens et præclarum signum intelligitur: et quandoq; uox uel filij dei uel archangeli appellatur. Fiet autem hoc media no-

ćte, non quo ad tempus sed quia occulte, quando scilicet non putatur, et conscientiarum libri aperientur, quod tamen bonis non ad tristitiam cedet, sed gaudium & gratiarum actionem. Quorum etiam peccata per pœnitentiam hic deleta, secūdum mentem Magistri alijs non patebūt, sed malorum scelera omnibus fient manifesta. An uero aliqui sine morte media ad iudicium uēturi sint, quamuis dubium uideatur, pars tamen negatiua scripturis magis apparet cōformis. Quamuis etiam oēs resurgent incorrupti, quia membris integri: non tamen omnes impassibiles, quia hoc fallit in damnatis.

Mortales omnes, præsentes atq; futuros,
Et quos iampridem fœda sepulchra tenent,
Vltima iudicij surgenteis hora uidebit,
Latkros factis præmia digna suis.

DISTINC. XLIIII. QVAE INCIPIT, Solent autem nonnulli percontari. &c. Epi.

¶In perfecta quidem ętate, scilicet iuuenili, omnes homines absq; dubio resurgent. At non in eadem statura, sed in ea quilibet, quam uel habuit uel habuisset, si ad perfectam, non impeditus peruenisset ætatem. Omnesquoque generaliter resurgent omnibus membris integri, quocunq; materia corporum prius fuerit dispersa, ita uidelicet, ut tota humani corporis materia toti illi corpori sit reddenda, quēadmodum in statua contrita, & ex eadē materia reparata aduerti potest. Hoc tamen dissimili fiet qualitate in corporibus bonorum & malorum. Nempe bonorū corpora dotāda sunt dotibus gloriæ, malorū uero corpora absq; his æternis ignibus tradenda. Quæ etiam an cū deformitatibus suis surrectura sint, Augustinus sub dubio reliquit, nec curandum putauit, cum de eorūdem certa constet damnatione. De abortiuis quod resurgāt, asserendum est, si unquam anima uixerint rationali. Quæ & tunc, sicut & monstra, à mōstruositate illa sua sunt emendanda.

Quantumcunq; senes & quantumcunq; tenelli
Quidam obeant, uultus omnibus æquus erit.

DISTIN. XLV. QVAE INCIPIT, Præterea sciendum est, &c. Epi.

¶Statim post mortē corporalem, animæ pro meritis uel demeritis in locis sibi deputatis præmia sua uel pœnas accipiunt, quæ tamen post iudicij diem augebuntur, corpore scilicet resumpto. Qui uero puniendi sunt, iuuari poterūt per ecclesiæ suffragia, hi scilicet, qui in præsenti uita, ut iuuarentur, meruerūt, quilibet pro modo suo. Quamuis autē pompæ funerales magis sint ad uiuorum solatia, decentem tamen curam defunctis exhibere laudabile est. Quod si pro diuite multa fiant suffragia, pro paupere uero pauca, uel tantum generalia, proderunt quidem cæteris paribus utriq; in hoc pariter, quod non prosunt diuiti ad pleniorem liberationem, bene tamen ad celeriorem. Hi autem qui in fine mundi reperientur, per ignē cōflagrationis & sanctorum orationes purgabuntur. Orationes etiam nostras angeli deo, qui omnia prænouit, offerre dicuntur, quando quid agendum sit percipiunt. Quas quoq; sancti cognoscunt, quantum ad eorum pertinet gaudium & nostrum auxilium.

Viuentum preculas animis prodesse quibusdam,
Si tamen hoc ipsum promeruere prius.

DISTIN. XLVI. QVAE INCIPIT, Sed quæritur hic, &c. Epi.

¶Non obstantibus quibusdam autoritatibus, si recte intelligantur, dicendum est ꝙ circa damnatos est aliqua dei misericordia in eorum punitione, nō tamē sic, ꝙ à peccatis uel damnatione per hoc absoluantur. Cum autem misericordia dei & ipsius iustitia sint idē, tamen propter diuersam nostram de deo conceptionem seu effectum dei, aliqua ipsius opera misericordiæ, aliqua uero iustitiæ attribuuntur. Qui & nunc occulte iudicans, scilicet purgādo, conuertendo uel excæcando, tandem manifeste iudicabit. Cuius quoq; iudicia circa res omnes dispositio quandoq; uocat. Qđ etiam Psalmista dicit, uniuersas uias domini misericordiam esse & ueritatem, intelligi potest pro eo, ꝙ duplex est aduentus ipsius, quorum unus misericordiā respicit, alter iustitiam. Vel quia eius dono bona facimus, & mala declinamus. Quæ etiam, misericordia uidelicet & iustitia, in omnibus dei reperiuntur operibus, secundum aliquos quidem secundum essentiam, non autem secundum effectum: secundum alios autē etiam secundum effectum uel signum, & hoc uel occulte uel aperte.

Commiserans iudex, aliàs æquißimus, ipsos
Damnatos punit, quàm meruere, minus.

DISTIN. XLVII. QVAE INCIPIT, Solet etiam quæri qualiter, &c. Epi.

¶An uocaliter uel mentaliter tantum iudicij extremi sententia proferenda sit, non est usquequaq; ꝑ scripturas explicatum. Cum Christo tamē perfecti secundum scripturas certo iudicabunt. Quod quidem per sedes duodecim quas ipse dicit, significatur. Erunt autem in iudicio ordines quatuor. Nam aliqui iudicabūtur & peribunt, ut impij Christiani: alij uero tunc peribunt, sed non iudicabuntur, ut infideles: alij autem iudicabunt & saluabuntur, decedētes scilicet in pœnitētia: alij quoq; sine iudicio tunc saluabūtur, ut perfecti in hac uita. Congregabuntur autem iudicandi ad iudicium angelico ministerio, purgatione mūdi per cōflagratiōem ignis iam completa. Et electi quidem in aere, reprobi autem erunt in terra. Sicq; finaliter ultima à iudice proferet sententia. An uero reprobi post iudicium à dæmonibus puniendi sint, an non, diuersimode loquuntur diuersi, negatiua tamē probabilior uidetur.

Vltima prudenti dabitur sententia Christo,
Quam confirmabit candida turba patrum.

DISTINC. XLVIII. QVAE INCIPIT, Solet etiam quæri in qua forma, &c. Epi.

¶ In forma quidem humana Christus tam bonis ꝙ̄ malis gloriosus in iudicio apparebit, sed uirtute diuinitatis iudicabit, secundum quod & autoritates quæ

Christo iudicium attribuunt, sunt intelligendæ. Neq; sine patre & spiritusancto iudicium exercebit. Erit autem lætitiæ iustis illa apparitio, & terrori malis, q nec unquam Christi uidere poterunt diuinitatem. Virtute etiam diuinitatis ipse suscitabit mortuos, quod ꝑ eo humanitati attribuitur, quia in hac resurrectionē nostram meruit, & est causa exemplaris ipsius. Cuius quidem iudicij locus erit in ualle Iosaphat, & in aere circumcirca. Tunc autem sol & luna à claritate iudicis obscurabuntur, & uirtutes angelicæ admiratione q̄dā mouebuntur. Obscurabūtur autem & ante iudicium ad literam, post iudicium uero clarius lucebunt. Et q dem quo ad motum, cessabunt: quo ad esse autē, semper manebunt ad dei gloriam & uniuersi decorem.

Sol & luna suos uenienti iudice motus
Sistent, at neuter desinet esse tamen.

DISTIN. XLIX. QVAE INCIPIT.
Post resurrectionē uero, &c. Epi.

¶ Exacto iudicio, duæ ciuitates scilicet Christi & diaboli, fines suos habebunt: Illa quidem in gloria cō summabit, ista uero in miseria. sic tamen ꝙ in illa non omnes æqualiter gloriam participabunt, sicut nec hi in ista pœnam, sed utrobique gradus quidam erunt. Quamuis autem omēs homines beatitudinem appetant, non tamen in eodem eam omnes quærūt. Neq; enim est uera beatitudinis ratio, habere id quod delectat, sed habere quod uelis et nihil mali uelle. Quāuis etiam omnes deum cognoscant, tamen in modo cognoscendi est gradus seu differētia. Hinc et unus alio est beatior. Nam etsi gaudium æquale sit omnium, q̄ ad id in quibus gaudent, non tamē omnium est æque intensum gaudium & beatitudo. Quæ etiam post iudicium indubie maior erit, quia maius gaudium atq; cognitio maior.

Iudicio facto, geminas fore credimus urbes,
E quibus hæc Diti cesserit, illa deo.

DISTINC. L. QVAE INCIPIT,
Hic oritur quæstio, &c. Epi.

¶ In damnatis mala quidem uoluntas perseuerat, ea tamen non est peccatum, sed magis peccati pœna, eo ꝙ sunt extra statum demeriti: sicuti et bonis in gloriam ceder, quod uoluntatem habent in bono firmatā. In tenebris q̄q; exterioribus mali fore dicūtur, eo ꝙ à uisione dei penitus sunt exclusi, tum ob uoluntatis malitiam, tum etiam ex obliuione à grauitate pœnarū causata. hoc tamen plus erit post iudicium q̄ ante. Etsi autem curam aliquam de suis notis habeant, tamen quæ in mundo aguntur, non agnoscunt. Qui et in locis corporalibus ad pœnam detineri possunt, ut de diuite Christo narrante apparet, cuius tamē descriptio difficilis est intellectu. Vidēt autem se mutuo boni & mali usq; ad iudicij diem, quamuis per magnū chaos diuisi sunt. Postea uero etsi boni malos uisuri sunt, non tamen econtra. Nec ad compassionem boni per hoc mouentur propter perfectam eorum uoluntatem. Neq; uero per hoc gloria eorum minuitur, sed interim augetur. Ad quam beatorum perennem gloriam perducere nos dignetur in solio sedens excelso, de quo Magister pertractās, à facie ipsius exorsus est. & per media procedens, ad pedes usq; eodem duce feliciter peruenit.

Non poterunt, erit hircus ubi disiectus ab agno,
Vel bene uelle mali, uel male uelle boni.

DIONYSIVS.

Non Latiæ offendat linguæ neglectior usus,
Sed magis intra animi septa redito tui.
Sublimes humili sensus attempero linguæ,
Paulus adest doctis debitor & rudibus.
Semina diuinæ mihi sunt huberrima flammæ,
Nec mihi ab ore, sed ex pectore uerba fluunt.
Exuro gelidos, exurgere cogo iacentes,
Et nunc illecebras, nunc quoq; uim facio.

Distinctionum omnium libri Quarti Sententiarum, index seu argumentum.

- **In quarto** libro Sentētiarū agitur
  - De sanatione imperfecta, quæ fit per sacramentorū susceptionē: ideo agitur de sacramētis
    - In genere
      - De sacramentis
        - Vtriusq; legis, nouæ & ueteris, distin. 1.
        - Nouæ legis & baptismo Iohannis, distin. 2.
    - In specie
      - De baptismo
        - Secundum se, Quid sit, quæ materia, quæ forma, distin. 3.
        - Quo ad effectum respectu suscipientis, distin. 4.
        - Quo ad effectum respectu conferentis, distin. 5.
        - Quo ad ministrum & quædam alia, distin. 6.
      - De confirmatione, de eius materia, forma & uirtute, distin. 7.
      - De eucharistia
        - Quo ad institutionem, materiam & formam, dist. 8.
        - Quo ad modum manducandi, distin. 9.
        - Quo ad modum existendi, distin. 10.
        - Quo ad modum conuersionis, distin. 11.
        - Quo ad accidentia remanentia, distin. 12.
        - Quo ad ministrum conficientem, distin. 13.
      - Pœnitentia
        - In se
          - In genere quo ad
            - Iterationem, distin. 14.
            - Sui integritatem, dist. 15.
          - In specie de
            - Contritione & satisfactione, dist. 16.
            - Confeßione, distin. 17.
        - Quo ad ministrū
          - De autoritate ministri, distin. 18.
          - De potestate mali ministri, dist. 19.
        - Quo ad suscipientem
          - Gratum
            - In præsenti uita, dist. 20.
            - In futura uita, dist. 21.
          - Ingratum, qui recidiuat, dist. 22.
      - Vnctione
        - Ibi de multiplici unctione, dist. 23.
      - Ordine
        - Quo ad suscipientem, distin. 24.
        - Quo ad dantem, distin. 25.
      - Coniugio quantū ad causas
        - Formalem, inquantum est sacramentum, dist. 26.
        - Efficiētē quæ est consensus cōtrahentiū
          - Consensus est causa efficiens matrimonij, distin. 27.
          - Consensus qualis esse debet, distin. 28.
          - De defectu consensus ex coactione, dist. 29.
          - De defectu consensus ex errore, dist. 30.
        - Finalem quæ est, bona matrimonij
          - In genere, distin. 31.
          - In specie, de bono fidei cuiuslibet matrimonij, distin. 32.
          - In specie de bono fidei antiquorum patrū, distin. 33.
        - Materialem quæ ē personæ cōtrahentis, ubi ostēditur quæ personæ sunt illegitimæ
          - Ex impotentia coeundi, distin. 34.
          - Ratione fornicationis, distin. 35.
          - Conditionis seruilis, distin. 36.
          - Impedimenti sacri ordinis, distin. 37.
          - Voti solennis, distin. 38.
          - Disparis cultus, distin. 39.
          - Consanguinitatis, distin. 40.
          - Affinitatis, distin. 41.
          - Cognationis spiritualis, distin. 42.
  - De sanatione perfecta, quæ consistit in corporum & animarum glorificatione. Et contingit per
    - Corporū resumptionem per generalem resurrectionem, unde agit de
      - Resurrectione secundum se & per quid, distin. 43.
      - Resurrectione quo ad statum resurgētium, distin. 44.
      - Statu animarū in purgatorio, dist. 45
      - Statu animarū in inferno, distin. 46.
    - Iudicialem discußionē, agit ergo de extremi .s. iudicij habitudine
      - Quantum ad iudicij ordinē, dist. 47
      - Iudicis qualitatem, dist 48.
      - Præmiationem bonorum, dist. 49.
      - Præmiationē malorum, distin. 50.

Locatio in Quartum Sententiarum.

¶Liber Quartus Sententiarum est de sacramentis ecclesiasticis & signis sacramentalibus, & de resurrectiōe mortuorum, extremoq; iudicio. Et habet, quinquaginta dist.

Distinc. 1 s. dicitur multipliciter, ⁊ quid sit. **Sacramētū**	2 s. sacramentorum nouę legis est baptismus. **primum**	3 s. fit ex verbo ⁊ elemēto. **baptism⁹**	4 s. est baptismus. **triplex**	5 s. baptismus a bono ⁊ malo. **æque dat.**
6 s. a solis sacerdotibus, sed in necessitate a laicis. **Baptizati**	7 .i. confirmati accipiunt sacramentum a solis epis. **firmi**	8 s. Christi nos reficit. **corpus**	9 s. homines duobus modis. **manducāt**	10 s. corpus Christi ē sub specie panis. **verum**
11 s. sacerdos: transsubstantiatur panis in corpus, ⁊ vinum in sanguinem Chri. **Conficiēs**	12 s. sacerdos non corpus Christi verum, sed species panis. **frangit**	13 s. sacerdos cōficit sicut bonus. **malus**	14 s. appropinquat deo per secundam tabulam. **pœnitens**	15 s. omnibus vt pōt agi vera pœnitentia. **de pctis.**
16 oportet primo pœnitētem esse iuxta qualitatem criminis. **Contritū**	17 est hominem esse necessarium in corde .i. proposito confitendi. **confessum**	18 s. sacerdos per claues spirituales. **soluit**	19 s. quilibet accipit vtranq; clauem in consecratione. **sacerdos**	20 potest quis agere pœnitētiam veram. **in fine.**
21 legimus aliquibus fuisse peccata post hanc vitam in purgatorio. **Dimissa**	22 s. peccata iterum quo ad magnitudinem. **redeunt**	23 s. oleo infirmorum. **vnctis**	24 ordinatis ab episcopo septē ordines conferente. **clericis**	25 s. an possint conferri ordines, sunt opiniones. **a præcisis.**
26 s. matrimonium fuit in paradiso ante peccatū institutum in officium. **Coniugū**	27 s. tanq; causam efficientē requirit matrimonium. **cōsensum**	28 dico fieri consensum p traditionem parentum ⁊ benedictionē sacerdotum. **solennem**	29 s. aliquis aliquā ad contrahendum vario metu. **cogit**	30 s. fortunę vel qualitatis nō impedit, sed personę. **error.**
31 s. est bonū matrimonij: fides, ples ⁊ sacramentū. **Tripertitū**	32 s. sibi inuicem in matrimonio debitum. **reddunt**	33 s. vxores poterant habere antiqui patres. **perplures**	34 s. fuerunt personę alię ante legē, alię sub lege, alię nunc. **legitimæ**	35 ęqualis ē vir ⁊ mulier ad celebrandum diuortiū causa fornicationis. **iuris.**
36 s. cum ancilla aut libera cōtrahere potest: sed non liber cum ancilla. **Seruus**	37 s. in minoribus potest cōtrahere, nō in maioribus. **ordinat⁹**	38 .i. votum priuatum tantū impedit, sed solenne etiā dirimit. **vouet**	39 s. cultu existentes nō possunt contrahere. **dispari**	40 aliquo consanguinitatis existentes quomodo contrahere possunt. **gradu.**
41 quis efficitur tam in coitu matrimoniali q; fornicationis. **Affinis**	42 quis efficitur tenens purum ad baptismum vel cōfirmationem. **⁊ cōpater**	43 s. omnes mortui ⁊ morituri **resurgent**	44 s. resurgent homines. **totiq;**	45 s. diuersa habent habitacula. **defuncti.**
46 s. pœnam dat deus damnatis. **Iustam**	47 s. vltimā dabit Christus deus. **sentētiam**	48 s. apparebit i forma serui. **iudex**	49 post resurrectionem deus bonis ⁊ malis varias mansiones. **tribuetq;**	50 s. habebunt mali inferno. **pœnam.**

TITVLI SEV RVBRICAE LIBRI QVARTI SENTENTIARVM, AB IPSO MAGISTRO PRIMVM SIC ORDINATI.

Dist. 1. ¶De sacramentis.
Quid sit sacramentum.
Quid sit signum.
Quo differat signum & sacramentum.
Quare instituta sunt sacramenta.
De differentia sacramentorum ueterum & nouorum.
De circuncisione.
Quod remedium illi habuerunt qui fuerũt ante circuncisionem.
De institutione circuncisionis & de causa.
De paruulis defunctis ante diem octauum quo fiebat circuncisio.
Dist. 2. ¶De sacramentis nouæ legis.
De baptismo.
De differentia baptismi Iohãnis & Christi.
Quid utilitatis baptismus Iohannis habuit.
Si fuit sacramentum baptismus ille.
De forma baptismi Iohannis.
Dist. 3. ¶Quid sit baptismus.
De forma baptismi.
Quod apostoli in nomine Christi baptizauerunt.
Si in nomine patris tantum uel spiritussancti possit tradi baptismus.
De institutione baptismi.
Quare in aqua tantum fiat.
De immersione quoties fieri debeat.
Quando circuncisio amisit uim suam.
De causa institutionis baptismi.
Dist. 4. ¶De illis qui suscipiunt sacramentum & rẽ, & rem & non sacramentum, & sacramentum & non rem.
De ficte accedentibus.
Quomodo intelligatur illud: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.
Quod passio supplet uicem baptismi & fides & contritio.
Quid prosit baptismus cum fide accedentibus.
Quid dimittitur in baptismo iustis.
Cuius rei sit sacramentum baptismus quem recipit iustus.
Dist. 5. ¶Quod baptismus æque bonus est à bono uel à malo, datus bono uel malo.
De potestate baptismi & ministerio.
Quæ fuit potestas baptismi quam Christus potuit dare seruis, & non dedit.
Dist. 6. ¶Quibus liceat baptizare.
Si rebaptizandi sunt ab hæreticis baptizati.
Quod nullus in materno utero baptizatur.
Vtrum baptismus sit, cum uerba corrupte proferuntur.
De illo qui pro ludo immergitur.
De responsione patrinorum.
De catechismo & exorcismo.
Dist. 7. ¶De sacramento confirmationis, quod nõ nisi à summis sacerdotibus tradi potest.
Quæ sit uirtus huius sacramenti.
Vtrum hoc sacramẽtum dignius sit baptismo.
Vtrum possit iterari.
Dist. 8. ¶De sacramento altaris.
Quod huius sacramenti in ueteri testamento figura præcessit & baptismi.
De institutione huius sacramenti.
De forma.
Quare Christus post alium cibum dedit hoc sacramentum discipulis.
De sacramento & re.
Quod res sacramenti duplex est.
Dist. 9. ¶De duobus manducandi modis.
De errore illorum qui dicunt Christum tãtum à bonis sumi.
De intelligentia quorũdam uerborum ambiguorum.
Dist. 10. ¶De hæresi illorũ, qui dicunt corpus Christi non esse in altari, nisi in figura uel in signo.
De sanctorum testimonijs, qbus probatur uerum corpus Christi esse in altari.
Dist. 11. ¶De modo conuersionis.
Quomodo dicitur corpus Christi cõfici de substantia panis.
Quare sub alia specie sumatur.
Quare sub duplici specie.
Quare aqua misceatur uino.
Quale corpus dedit Christus discipulis in cœna.
Dist. 12. ¶Vbi illa accidentia fundentur.
De fractione & partibus.
De confessione Berengarij.
Quid illæ partes significent.
Si Christus immolatur in altari quotidie: et an sit sacrificiũ quod à sacerdote geritur.

De causa institutionis.
Dist.13. ¶ Si hoc sacramentum conficiatur ab hære ticis uel excommunicatis.
Quid facit hæreticum, & quid sit hæreticus.
Dist.14. ¶ De pœnitentia.
Vnde dicitur pœnitentia.
Quid sit pœnitentia.
Quid sit pœnitere.
De solenni & unica pœnitentia.
Quod peccata sæpe dimittuntur per pœnitentiam.
Dist.15. ¶ Quod pluribus irretitus peccatis, non potest uere de uno pœnitere, nisi de omnibus pœniteat.
Quibus de causis contingunt flagella.
De Aegyptijs & Sodomitis qui dicuntur tẽporaliter puniti, ne in æternum perirẽt.
De generibus eleemosynæ.
Quid sit eleemosyna.
Vtrum in mortali peccato permanentes & largas eleemosynas facientes, debeant dici satisfacere.
Vtrum bona quæ fiunt ab aliquibus malis, ualeant ad meritum uitæ, cum fuerint cõuersi ad bonum.
Dist.16. ¶ De tribus in pœnitentia considerandis, scilicet compunctione, confessione, & satisfactione.
Quæ sit uera satisfactio.
Quæ sit satisfactio falsa.
De tribus actionibus pœnitentiæ.
De multitudine uenialium, quæ grauant ut unum grande peccatum.
De satisfactione uenialium.
Dist.17. ¶ Vtrum sine confessione dimittantur peccata.
Si sufficit soli deo confiteri.
Quod nõ sufficit soli deo confiteri, si possit sacerdoti confiteri.
An sufficiat confiteri laico.
Ad quid ualeat confessio.
Dist.18. ¶ De remissione quam præstat sacerdos.
De clauibus.
De usu clauium.
Si sacerdos potest dimittere peccata uel retinere.
Quomodo sacerdotes dimittũt peccata uel retinent.
Quomodo sacerdotes ligant uel soluunt à peccatis.
Quomodo intelligendũ sit illud: Quodcunque solueris super terram &c.
Quæ sunt interiores tenebræ & interior macula.
¶ Quando hæ claues dantur, & quibus. Dist.19.
Vtrum per indignos transfundatur gratia dignis.
Quomodo intelligendum sit, Maledicam benedictionibus uestris.
Qualis esse debeat iudex ecclesiasticus.
¶ De his qui in fine pœnitent. Dist.20.
De his qui pœnitentiam non complent.
De illo cui sacerdos indiscretus iniungit pœnitentiam paruam.
Quod morientibus non est imponenda satisfactio, sed innotescenda.
Quod non est pœnitentia neganda, uel recõciliatio in necessitate.
Quod presbyter non reconciliet aliquẽ inconsulto episcopo, nisi in necessitate.
An oblatio eius sit recipienda, qui currẽs ad pœnitentiam, præuenitur morte.
¶ De peccatis quæ post hanc uitam dimittuntur. Dist.21.
De his qui ædificant aurum, argentum, lapidem, lignum, fœnum, stipulam.
De igne purgatorio quo alij citius, alij tardius purgantur.
Quid sit ædificare lignum, fœnum, aut stipulam.
Quid sit ædificare aurum, argentum, lapidẽ preciosum.
Quod aliquis uere pœnitet, etsi non de omni ueniali.
Quid sit generalis confessio.
Quod nemo debet confiteri peccata quæ nõ fecit.
De pœna sacerdotis, qui peccata confitentis publicat.
¶ Si peccata dimissa redeant. Dist.22.
Quid sit sacramentum & res.
¶ De sacramento unctionis extremæ. Dist.23.
De tribus generibus unctionis.
A quibus fuerit hoc sacramentum institutum.
De iteratione huius sacramenti.
¶ De ordinibus ecclesiasticis, & quot sint. Dist.24.
Quare sunt septem.
Quales assumendi sint ad clerum.
De corona & tonsura.
De ostiarijs.
De lectoribus.

De exorcistis.
De acolythis.
De diaconibus.
De presbyteris.
Qui dicuntur ordines sacri.
Quid appelletur ordo.
De nominibus dignitatis & officij.
De episcopo.
De pontifice.
De quadripartito episcoporum ordine.
De uate.
De cantore.
Dist. 25. ¶De ordinatis hæreticis.
De simonia unde dicitur, & quid sit.
De his qui à simoniacis ordinãtur scienter, uel non.
De his qui dicunt se emere corporalia, & nõ spiritualia.
De distinctione simoniacorum.
De his qui uiolenter ab hæreticis uel alijs simoniacis ordinantur.
Dist. 26. ¶De sacramento coniugij.
De institutione & eius causa.
Qñ secundum præceptum & secundum indulgentiam contractum sit coniugium.
Quibus modis accipitur indulgentia.
Quod nuptiæ bonæ sint.
Cuius rei sacramentum sit coniugium.
Dist. 27. ¶Quæ sunt consideranda in coniugio.
Quid sit coniugium.
De consensu qui efficit coniugium.
Quando incipit esse coniugium.
De opinione quorundam, qui dicunt coniugium non esse ante carnalem copulam.
Quod sponsa potest eligere monasterium sine consensu sponsi.
Quod coniugatus sine coniugis cõsensu nequit profiteri continentiam.
De adulterinis coniugijs.
Qđ multipliciter sponsus & spõsa accipit.
Quæ sponsa sit uidua mortuo spõso, & quæ non.
Dist. 28. ¶Si consensus de futuro, etiam iuramento firmatus, faciat coniugium.
De his quæ pertinent ad substantiam & ad decorem sacramenti.
Vtrum consensus ille qui facit matrimonium, sit de carnali copula, an de cohabitatione, an de alio.
Quare de latere uiri formata est mulier.
Dist. 29. ¶Quod non est consensus legitimus ubi est coactio.
¶De errore qui euacuat consensum. Dist. 30.
De coniugio Mariæ & Ioseph.
De finali causa coniugij.
Quod malus finis non contaminat sacramẽtum.
¶De tribus bonis coniugij. Dist. 31.
De duplici separatione.
De his qui procurant uenena sterilitatis.
Qñ sint homicidæ qui procurant abortum.
De excusatiõe coitus, q fit per bona cõiugij.
De indulgentia quam fecit Apostolus.
De malo incontinentiæ.
De carnis delectatione quæ pctm̃ sit, uel nõ.
¶De solutione carnalis debiti. Dist. 32.
De cõtinentia ex cõmuni cõsensu seruanda.
Quando cessandum sit à coitu.
Quibus tpibus nõ sint celebrandæ nuptiæ.
¶De diuersis legibus coniugij. Dist. 33.
Vtrum Iohannis uirginitas sit præferẽda castitati Abraæ.
Quæ erat consuetudo cõiugij sub lege.
Cui licebat tunc plures habere, uel non.
¶De personis legitimis. Dist. 34.
De frigidis separandis, uel non.
De his q maleficijs impediti, coire nequeũt.
De furiosis.
De his qui dormiunt cũ duabus sororibus.
Quod non est dimittenda uxor pro aliqua macula corporis.
¶De iure uiri & mulieris. Dist. 35.
Qđ fornicariã nequit dimittere uir, nisi ipse expers fuerit fornicationis, & econuerso.
De reconciliatione eorum qui propter fornicationem separantur.
De illis qui ante coniunctionem se polluerunt per adulterium.
¶De seruis. Dist. 36.
Vtrum propter extremam conditionẽ possit fieri separatio.
De copulatiõe serui & ancillæ diuersorum dominorum.
De uiro q se facit seruũ ut diuidat ab uxore.
De ætate contrahentium.
¶In quibus ordinibus nequeat cõtrahi matrimonium. Dist. 37.
De interfectoribus suarum coniugum.
¶De uotis & de uotorum differentia. Dist. 38.
De illis q post longã captiuitatem redeunt.
¶De dispari cultu. Dist. 39.
De coniugio fidelis & infidelis & duorum infidelium.
De fornicatione spirituali, propter quam

dimitti coniunx potest.
Pro qbus pctis possit fieri separatio, uel nõ.
Quando licet fideli aliam ducere, uel non.
Vtrum coniugium inter fideles sit.
Quod coniugium sit legitimum.
Dist. 40. ¶De cognatione carnali.
De cõputatione graduũ consanguinitatis.
Quare sex gradus computantur.
De dispensatione Gregorij habita ad Anglicos.
Dist. 41. ¶De gradibus affinitatis.
De uarijs traditionibus affinitatis.
Si coniugium sit inter eos, qui nota consanguinitate diuiduntur.
Quibus personis testificantibus sint dirimẽda coniugia.
Quid sit fornicatio, & quid stuprum.
Quid adulterium, & quid incestus.
Quid raptus.
Dist. 42. ¶De spirituali cognatione.
Qui sint filij spirituales.
De copula spiritualium uel adoptiuorũ & naturalium filiorum.
De copula filiorum qui ante compaternitatem uel post nati sunt.
Si cui liceat duas commatres ducere, unam post aliam.
Si uir & uxor simul tenere ualeant puerũ.
De secundis & tertijs & deinceps nuptijs.
Dist. 43. ¶De resurrectionis & iudicij conditione.
De uoce tubæ.
De nocte media.
De libris qui tunc aperientur.
De memoria electorum, si tunc præterita mala teneat.
Quomodo intelligitur Christus iudex uiuorum & mortuorum.
De his qui uiui reperientur.
Dist. 44. ¶De ætate & statura resurgentium.
Quod resurget quicquid fuit de substantia & natura corporis, etsi non in eadem parte corporis.
Quod sine omni deformitate resurgent.
Vtrum reproborũ corpora cum deformitatibus resurgant quas hic habuerunt.
Quod non consumentur malorum corpora quæ tunc ardebunt.
Si dæmones corporali igne cremabuntur.
Si animæ sine corporibus sentiunt ignẽ materialem.
De abortiuis fœtibus & monstris.
¶De diuersis animarum receptaculis post mortem. Dist. 45.
De suffragijs defunctorum.
De officijs sepulturæ.
De duobus æque bonis, quorum alter post mortem plura habet auxilia.
Quibus suffragijs iuuabuntur mediocriter boni in fine reperti.
Quomõ sancti & glorificati uel angeli audiunt preces supplicantium: & quomodo intercedunt pro nobis.
¶Si ualde malis præstatur mitigatio pœnæ. Dist. 46.
De occulto iudicio dei.
De iustitia & misericordia dei.
Quare quædam opera dicunt iustitiæ, quædam misericordiæ uel bonitatis dei.
Quomodo uniuersæ uiæ domini dicuntur misericordia & ueritas.
¶De sententia iudicij. Dist. 47.
Quod sancti iudicabunt, & quomodo.
De ordinibus eorum qui erunt in iudicio.
De ordine iudicij & ministerio angelorũ.
Si post iudicium dæmones præerunt hominibus ad puniendum.
¶De forma iudicis. Dist. 48.
Qualis apparebit forma serui.
Quare secundum formã serui dicitur Christus suscitaturus corpora.
De loco iudicij.
De qualitate luminarium & temporis post iudicium.
¶De differẽtia mãsionũ in cælo & ĩ inferno. Dist. 49.
Si quid ibi cognoscitur ab aliquo quod non intelligant omnes.
De parilitate gaudij.
Si maior sit beatitudo sctõrũ post iudicium.
¶Si mali in inferno peccabunt. Dist. 50.
Quare dicuntur tenebræ exteriores.
Si damnatorum animæ notitiam habeant eorum quæ hic fiunt.
De Lazaro & diuite.
Si boni & mali inuicem se uideant.
De chaos inter bonos & malos.
Vtrum uisa impiorũ pœna, minuat uel augeat gloriam bonorum.

EPILOGVS BREVIS SVPRADICTORVM.

His tractatis quæ ad doctrinam rerum pertinent, quibus fruendum est, & quibus utendum, & quæ fruuntur & utuntur, ad doctrinam signorum accedamus.

D. DIONYSII CARTHVSIANI, IN .IIII. SENTENTIARVM LIBRVM, IN QVO DE septem ecclesiæ sacramentis, sacramentalibus signis, resurrectionis & iudicij extremi conditione, diuersisq́; post mortem animarum receptaculis agitur, Proœmium.

Osee.14. SANABO cõtritiones eorum, diligam eos spontanee, quia auersus est furor meus ab eis. In exordio seculorum primus ille apostata, q in ueritate nõ stetit, ambitionis suæ ueneno primos nostros decepit, deiecit & cõuulnerauit parẽtes: imo & posteritatẽ in sua infecit radice, ac per hoc genus humanum tot & tantis subiecit ærumnis, cladibus & peccatis in animabus

Isaię.1. atq; corporibus, ut illud Isaię dici possit de eis: A planta pedis usq; ad uerticem capitis, nõ est in eo sanitas, uulnus & liuor & plaga tumens. Hæc sunt originale peccatũ & quatuor uulnera illud sequuta: deinde quoq; innumerabilia mala culpæ ac pœnæ uitæ præ

Eccle.4. sentis, ita ut illud Ecclesiastici recte dicatur: Occupatio magna creata est omnibus, & graue iugum super omnes filios Adam à die exitus de uentre matris eorum, usq; in diem sepulturæ in matrem omniũ. Præterea creator pijssimus deceptis primis parẽtibus, & eorum stirpi statuens misereri, contra præfata uulnera prouidit de congruis idoneisq; remedijs, tam in lege naturæ, q̃ in lege scripta & euangelicæ tempore legis: Sanabo, inquiens, contritiones eorum, peccata delendo: diligã eos spontanee, dona gratiæ in præsenti, bonaq; gloriæ in futuro ipsis præstando, quia auersus est furor meus ab eis, qm̃ rigor iustitiæ in dulcorem clementiæ est conuersus, præsertim tempore euangelicæ legis ac gratiæ: in quo apparuit humanitas &

Titi.2 benignitas saluatoris nostri dei. In quibus etiam uerbis tria tanguntur: Primum est, gratiosa generis hũani curatio per ecclesiastica sacramenta, cũ dicitur: Sanabo contritiones eorum, de quibus in prima parte huius quarti tractatur uoluminis. Secundum est, gloriosa sanati populi decoratio per supernaturalia charismata gratiæ ac salutis, de quibus in posteriori parte agitur huius libri, cum subditur, Diligam eos spontanee. Nempe ex gratuito ac præuenienti dei amore ad nos confluxerunt uniuersa beneficia ac promissa ipsius. Vnde prætactis apostolicis uerbis adiecit ipse beatus Apostolus: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit. Hoc est quod in Actibus protestatur uas diui-

Acto.17. næ electionis: Tempora prioris ignorantię despiciẽs deus, nunc annunciat hominibus, ut omnes ubiq; pœnitentiam agant. Et hoc quoq; est tertium, quod in præassumpto tãgitur themate, dum profertur: Quia auersus est furor meus ab eis.

In prologo sup.4. ¶Circa hunc quartum librum Sententiarum sanctus Thomas præmittit pro themate: Misit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Ex peccato primi hominis, humanum genus duo incurrerat mala, utpote mortem & infirmitatẽ. Mortem, propter separationem à uitæ principio, de quo in Psalmo: Quoniam apud te est fons uitæ. Vñ Psal.106.

ad Romanos asseritur: Per unum hominem peccatũ in mundum intrauit, & per peccatum mors. Infirmi Roma.5.

tatem uero, propter destitutionem gratiæ, quę est hominis sanitas, quę in Ieremia petitur: Sana me dñe, & Iere.17

sanabor. Ad hoc autem sufficiens remedium haberi non poterat nisi ex uerbo dei, quod est fons sapiẽtiæ Eccles.1.

in excelsis, & per consequens uitæ. Quoniam sapiẽtia uitam suo tribuit possessori, ut in Ecclesiaste legitur. Eccle.7.

Ipsum quoq; est uirtus dei, quo omnia portantur, iuxta illud ad Hebræos: Portans omnia uerbo uirtutis suæ. ideo efficax est ad infirmitatẽ tollendam, secun- Hebręo.1

dum illud Sapientiæ: Neq; herba neq; malagma sanauit eos, sed sermo tuus dñe qui sanat omnia. Cumq; Sapiẽ.16

uiuus sit sermo dei & efficax, & penetrabilior omĩ gladio ancipite, ut ad Hebræos Paulus ait: Necessariũ Hebrę.4

fuit ad hoc, q medicina tam fortis nobis proficeret, q ei carnis nostrę infirmitas adiungeretur, ut nobis magis congrueret. Vnde ad Hebræos rursus inducitur: Debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fie- Ibidem.

ret. Ideo uerbum caro factum est, & habitauit in no- Iohan.1.

bis. Verum quia hæc medicina tantæ est efficaciæ, ut omnes possit sanare, hinc ab hac prima & uniuersali medicina omnes aliæ particulares medicinæ procedũt, uniuersali medicinæ conformes: quibus mediantibus, uirtus uniuersalis medicinæ proueniat ad infirmos. Et hæc sunt sacramenta, in quibus sub tegumento uisibiliũ rerũ uirtus diuina secretius operatur salutẽ, ut asserit August. Sic ergo in uerbis ꝓpositis tria tan

guntur: Primum est medicinæ confectio: secundũ in- August.

firmitatis curatio: tertiũ liberatio est à morte. Primũ tangitur ibi, misit uerbum suũ, referendo hoc ad uerbi incarnationẽ, qđ ex eo ipso dicitur factũ ac missum, quo caro factum, iuxta illud ad Galatas: Misit deus filium suum factum ex muliere. & ad sacramentorũ Galat.4.

institutionẽ directum, in quibus accedit uerbũ ad elementum, & fit sacramentum, quatenus sic fit conformitas sacramẽti ad uerbũ incarnatum. Sanctificatur nanq; creatura sensibilis per uerbũ dei & orationẽ, ut primo ad Timotheum habetur. Sanatio autẽ ab 1.Timo.4

infirmitate peccati, reliquiarumq; eius, tangitur ibi, & sanauit eos: quæ sanatio fit per sacramenta, quæ sunt quasi unguenta sanitatis, quę Christus tanquam unguentarius confecit. Vnde in Psalmo: Qui propiciat omnibus iniqtatibus tuis, quantũ ad pctã: q sanat oẽs Psal.102.

infirmitates tuas, quantũ ad pctõrũ reliqas. Liberatio quoq; tãgitur ibi, Et eripuit eos de interitiõibus eorũ. Psal.106.

Interitus nanq; uiolentiã ad mortẽ significare uidet. Sicq; ex uerbis ꝓpositis tria accipiunt circa hũc quar- Tria circa lib.4. notanda.

tũ librũ, puta materia, q a in eo agitur de sacramentis atq; de resurrectiõe & gloria resurgentiũ: itẽ cõtinuatio ad tertiũ librũ, in q̃ agit de missione uerbi in carnẽ, & in hoc quarto de effectibus uerbi incarnati: diuisio quoq; libri istius quarti, q in duas diuidit partes, in prima tractat de sacramentis, in secunda de resurrectione & gloria resurgentiũ, Hæc Thomas. In prolo- super 4.

In ꝓlogo super. 4. Prou. 9. ¶Albertus hic assumit pro themate. Sapiētia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. In hoc uerbo ordine ꝑpostero narratur materia huius libri & diuisio eius. Domus em̄ sapientiæ sunt ipsi fideles, quos ædificat ad perpetuā sui inhabitationē per corporū resurrectionē, de qua domo fertur in psalmo: Psal. 25. Dn̄e dilexi decorē domus tuę, & locum habitationis gloriæ tuæ. Cuius domus decor sunt resurgentiū dotes, Ideo sapientia dicitur ædificare hanc domū sapiēter & exemplariter ac efficienter, Sapienter in coniūctione limi, qui tūc erit immortalis cū spirituali parte, uidelicet anima, in qua tanq̄ in imagine dei resultat ac fulget admirabilis sapientiæ decor. Phil. 3. Exemplariter quoq; quoniam ipse reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Et 1. Cor. 15 item efficienter, quia ut ait Glossa primæ Corintheorum: Resurrectio Christi est causa efficiens nostræ resurrectionis. Porro columna est cui innititur domus, sicut ecclesia sacramentis: & ipsa ecclesia reficiens ruinam domus istius, sacramentali gratia re- In ꝓlogo super 4. fulcitur. Septem ergo columnæ sunt septem gratiæ sacramentales, quæ cum ipsis sacramentis determinantur, quæ excisæ dicuntur, quia in Christo diligenter sunt præparatæ, Hæc Albertus.

¶Præterea Bonauentura ꝓœmium hoc assumit: Eccle. 38. Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & unctiões conficiet sanitatis. In quo uerbo diligenter considerato, explicatur & commendatur materia 4. libri Sentētiarum, ad eruditionē excitationemq; nostram. Explicatur autem sub duplici tropo seu metaphora, utpote pigmentorū suauitatis & unctionum sanitatis. Ex quibus datur nobis intelligi, q̄ medicamenta sacramentalia suauia sunt atq; salubria: & in hoc consistit tam medicamenti quam medici laus perfecta. Nihil enim ultra quærit ægrotus in medicina, nisi ut habeat sanitatem in usu, & efficaciā in effectu: & qui hoc tribuit medicinæ, medicus est perfectus. Sunt ergo medicamenta sacramētalia, pigmēta & unguēta salutifera: se salutifera unguenta sunt respectu ęgroti curandi, pigmenta uero odorifera respectu dei placandi. Et hoc contra duo quæ facit culpa, quæ & deū offendit & lædit naturam: & offendendo deum expoliat hominem, & lędendo naturam naturalia uulnerat. Sacramēta medicamēta sunt perfecta. Sacramenta ergo sunt medicamēta perfecta, quoniam deum suauitate placant, propiciumq; efficiunt, & homini impetrant gratiam, uestiunt expoliatum, roborantq; infirmum, & sic naturalia reparant. Ad hoc autem q̄ aliquis faceret pigmenta sic redolentia & unctiones sanantes, necesse erat q̄ nulla in eo esset immunditia, plenusq; esset odoris. Talis uero esse nō potuit nisi Christus, qui ad instituendum sacramenta ecclesiæ, corpus sibi aptauit & assumpsit, qui non aliunde mendicauit odorem, sed in se & per se placuit patri, ut odor iste quo plenus erat, deriuaretur ad alios, obtulit seipsum deo patri pro omnibus, iuxta il- Ephe. 5. lud ad Ephesios: Qui dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiam deo in odorē suauitatis. Matt. 26. In cuius passione fractum est alabastrū, id est, corpus ipsius uulneratum ac mortuum, & domus im- Johan. 1. pleta est ex odore unguēti: et sic de plenitudine ei⁹ accepimus omnes, dum non solum ex ipsa passione deus placatur, imò etiā in memorialibus eius, id est, ecclesiasticis sacramentis, in quibus dominica recolitur passio, quæ etiam sacramenta sunt unctiones, curantes uitiorum languores. Vnctiones uero quæ erant in lege, fuerunt figuratiuæ, non curatiuæ. Ad hoc ergo quod aliqs faceret unguēta huiusmodi, oportebat q̄ afferret unctionē spiritualem, & uirtutē uitalē. Et iste est Christus summe & uerè unctus, iuxta illud in Psalmo: unxit te deus deus tu⁹ oleo lætitiæ præ participibus tuis. Psal. 44. Et quia in se habuit uitam, quemadmodum pater mortuos uiuificare poterat: ideo fecit sacramenta curatiua à morbo lætali. Nempe dum nostrā mortalitatem suæ immortalitati uniuit, & ille q̄ uita fuit, mortuus est, facta est confectio, in qua & ꝑ quam mortui reuiuiscunt, & ex morte ipsius sacramenta efficaciam sortiuntur. ¶ Hæc Bonauentura.

¶At uero Petrus pro prologo hic inducit: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Isaie 12. In his duplex effectus sacramentorū, de quibus hic agitur, sufficienter exprimitur. Mundus quippe duplici incōmodo tenebatur, uidelicet culpæ & pœnę siue miseriæ. Omnes em̄ peccauerunt, & egebant gloria dei. Rom. 3. Christus uero contra culpā attulit gratiæ exuberantiā, atq; lætitiam glorię contra miseriam, Hoc duplex beneficium Christi prædixit Esaias his uerbis, ꝓmittens primo in præsenti abundantiā gratiæ saluantis à culpa, dicens: Haurietis aquas. Isaie 12. Secundo, in futuro lętitiā gloriosæ resurrectionis, liberantis ab omni miseria, addēs: Et dicetis in illo die, confitemini domino. Declarat quoq; tres conditiones gratiæ lauantis à culpa, uidelicet, gratiæ largitatē, ibi: Haurietis aquas, gratiæ utilitatē, dicendo, In gaudio, & eius perēnitatem adijciens: De fontibus saluatoris. Largitatē quidem. Gen. 7. Nam sicut diebus Noæ ad mundi purgationē factū est diluuium corporalium aquarum, ita temporibus Christi ad mundi saluationem factum est diluuium Eccl. 50. aquarum spiritualiū, iuxta illud ecclesiastici: In dieb⁹ illis emanauerunt putei aquarū. In cuius signum fluxit de latere Christi aq̄ in ablutionē peccatorū. Vn- Zacha. 13 de Zacharias: factus est fons patēs domui Dauid, id est, uulnus apertum in latere Christi, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Necessariū fuit diluuiū hatū aquarum, qm̄ inundauit diluuium uitiorum. Has aquas antiqui haurire non poterant, q̄a non continebatur neq; dabatur gratia in sacramentis eorū. Ieremie 2 Erant nanq; sicut cisternæ dissipatę, quæ continere nō possunt aquas, id est, gratiarum fluenta. Propter quod cōqueritur dominus de Iudæis legalia post Christi aduentū seruantibus apud Ieremiam: Dereliquerūt me fontē aquæ uiuæ, & foderūt sibi cisternas ueteres. Ibidem Sacramenta autē euangelicæ legis continent abundantiā gratiarū, de quibus admonet Isaias: Omnes sitientes uenite ad aquas. Isaie 55 Porro utilitatem gratiæ sacramētalis ostendit, addendo: In gaudio. Peccatum nanq; aufert gaudiū duplex, uidelicet gaudiū gr̄ę in ꝓsenti, & gaudiū beatificę uisiōis in futuro. Vnde Thobias ait Tobie 5 Quale mihi gaudiū erit, q̄ in tenebris sedeo, & lumen cœli nō uideo? Sed gr̄a sacramētalis tollit tristitię causam, id est, peccatū, & utrūq; restituit gaudiū, iuxta illud: Psal. 45. fluminis impetus lętificat ciuitatē dei. Perēnitatē demū gratiæ pandit, addēdo: De fontibus saluatoris. Isaie 12 Quemadmodum enim aqua fontium iugiter fluit, sic euangelicorū gratia sacramētorū erit pēnis, iuxta illud Ioānis: Johā. 4 Qui biberit ex aqua hac, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Ait autem de fontibus pluraliter, quoniam septem sunt fontes sacramentales, ex quibus spiritualium aquarum abundantia fluit. Fōtes sacramentales et eorū effectus septem. Etenim de fonte baptismi fluit aqua ad emūdationem culpæ originalis: De fonte pœnitentiæ, ad mun-

ad mundationem culpæ mortalis: de fonte unctiõis extremæ, ad mundationem culpæ uenialis: de fonte sacræ ordinationis, ad mundationem ignorãtię, tãquã maculę obtenebrantis oculum mentis, quia in ea confertur clauis sciẽtiæ: de fonte eucharistiæ, ad mũdationem malitiæ affectum fœdantis: de fonte confirmatiõis, ad mundationẽ infirmitatis, irascibilem deturpantis: de fonte coniugij, ad mundationem cõ- 4. Reg. 5 cupiscentiæ, concupiscibilem deordinantis. His septem ablutionibus mundatur lepra humani generis in aquis Iordanis. Hæc Petrus de Tarantasia.

¶Insuper Thomas de Argentina, hanc præmit- Abacuc. 3 tit præfationem: Dedit abyssus uocem suã. Magister Sententiarum in hoc quarto libro cõsiderat plurimorum infirmorum efficacissimam curationem. Ex peccato nanque primorum parentum totum genus hũanũ iacebat p totũ mundũ ęgrotũ, uarijs ærũnis ac uitijs innumerisq; miserijs sauciatũ. Vnde dixit Isidorus: Aĩa mea in angustijs est, spũs meus æstuat, cor fluctuat, angustia animi me affligit, circundatus sum malis, circũsept9 miserijs. Tali ergo genere humano uulnerato, & à latronib9 spoliato, cũ ptrãsiret sacerdos & leuita. i. lex naturalis atq; Mosaica, nullam adhiberent medelã. Tandẽ superuenit uerus Samaritanus, aĩarũ ac corpoR custos suprem9, uerbũ incarnatũ, à patre in mundũ hũc destinatũ: infuditq; sauciato uinũ & oleũ. Vinũ inquã doloris & cõpũctiõis, cõtra p sumptionẽ: oleũq; dulcoris & cõsolatiõis, cõtra despationẽ: Et bñ pmittit uinũ, qđ ẽ uulneris purgatiuũ: deinde exprimit oleũ, qđ ẽ carnis mollificatiuũ & cicatricis supductiuũ. Nã ut in epistola scribit Hieron: Nõ ẽ fidelus medic9, q añ digestã putredinẽ sup ducit uulneris cicatricẽ. Et hic Samaritanus sacramentoR fascina circumligauit uulnera illa, sicut tangit Magister in litera. Hæc Argentinensis, qui de his plura prosequitur, quæ uirtualiter sunt inducta.

Isidor9 · Luce. 10 · Gala. 4 · Hieron

SENTENTIARVM

FIDEI CATHOLICAE, DOCTISSIMI VIRI PETRI LONGOBARDI STVDIO COLLECTARVM, LIBER IIII.

¶De sacramentis & signis sacramentalibus. Distinctio I.

SAMARITANVS enim uulnerato appropians, curationi eius sacramentorum alligamenta adhibuit: quia contra originalis peccati & actualis uulnera, sacramẽtorũ remedia deus instituit. De quibus, quatuor primo consideranda occurrũt, Quid sit sacramentũ, Quare institutum, In quibus consistat & conficiatur, Et quæ sit distantia inter sacramenta ueteris & nouæ legis. ¶Quid sit sacramentum.

Sacramentũ est sacræ rei signum. Dicitur tamen sacramentum etiam sacrũ secretum, sicut sacramentũ diuinitatis, ut sacramẽtum sit sacrum signans, & sacrum signatum: sed nunc agitur de sacramento secundum quod est signum. Item sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Signum uero est res præter speciem, quam ingerit sensibus aliquid aliud ex se faciens in cognitiõem uenire. Signorum uero alia sunt naturalia, ut fumus significans ignem, alia data. Et eorum quæ data sunt, quædam sunt sacramenta, quædam non. Omne enim sacramentum est signum, sed non econuerso. Sacramentum eius rei similitudinem gerit, cuius signum est. Si enim sacramenta non haberẽt similitudinem rerum quarum sacramenta sunt, proprie sacramenta non dicerentur. Sacramentum enim proprie dicitur, quod ita signum est gratiæ dei, & inuisibilis gratiæ forma, ut ipsius imaginem gerat & causã existat.

August. de do. chr. & habet de cõse. di. ii. Sacrificiũ. De cõse. di. ii. Signum.

¶Quod legalia melius dicuntur signa quam sacramenta.

Non ergo significandi tantũ gratia sacramenta instituta sunt, sed etiã sanctificãdi. Quæ enim significandi gratia tantum instituta sunt, solum signa sunt, & non sacramenta: sicut fuerunt sacrificia carnalia & obseruantiæ ceremoniales ueteris legis, quæ nunquam poterant iustos facere offerentes: quia ut ait Apostolus, Sanguis hircorum & taurorum & cinis uitulæ aspersus, inquinatos sanctificabat ad emundationem carnis, non animæ. Nã inquinatio illa erat contactus mortui. Vnde Augustinus: Nihil aliud intelligo inquinationem quam lex mundat, nisi contactum mortui hominis: quam qui tetigerat, immundus erat septem diebus: sed purificabatur secundum legem die tertio & septimo, & ita mun-

Hic cõmuniter Magr non tenetur. · Leuit. 11 · Num. 19 · Hebr 9

dus erat, ut iam intraret in templum. Mūdabant etiam interdum à corporali lepra illa legalia. Sed nunquam ex operibus legis aliquis iustificatus est, ut ait Apostolus, etiam si in fide & in charitate fierent. Quare? quia imposuit ea deus in seruitutem, non in iustificationem, & ut figura futuri essent, uolens sibiipsi potius offerri ea quam idolis. Illa ergo signa erant, sed tamē & sacramenta, licet minus proprie in scripturis sæpe uocantur: quia signa erant rei sacræ, quam utiq; non præstabant. Illa autem Apostolus opera legis dicit, quæ tā tum significandi gratia uel in onus instituta sunt.

Ro. 3 & 4. Galat. 3

¶ De causa institutionis sacramentorum.

Triplici autem de causa sacramenta instituta sunt: propter humiliationem, eruditionē, exercitationem. Propter humiliationem quidem, ut dum homo in sensibilibus rebus, quæ natura infra ipsum sunt, ex præcepto creatoris se reuerendo subiicit, ut ex hac humilitate & obediētia deo magis placeat, & apud eum mereatur, cuius imperio salutem quærit in inferioribus se, & ut non ab illis, sed per illa à deo. Propter eruditiōem etiā instituta sunt, ut per id quod foris in specie uisibili cernitur, ad inuisibilem uirtutem quæ intus est, agnoscendam mens erudiatur. Homo enim qui ante peccatum sine medio deum uidebat, per peccatum adeo hebuit, ut nequaquam diuina queat capere, nisi humanis exercitatus. Propter exercitationem similiter instituta sunt, quia cum homo ociosus esse non possit, proponitur ei utilis & salubris exercitatio in sacramentis, quæ uanam & noxiam declinet occupationem: non enim facile capitur à tentatore, qui bono uacat exercitio. Vnde Hieronimus monet: Semper aliquid boni operis facito, ut te occupatum diabolus inueniat.

Hic cōiter mgr nō tenet.

Hiero. in epistola ad Rusticum.

¶ De triplici genere exercitationis.

Sunt autem exercitationum tres species: una ad ædificationem animæ pertinet, alia ad corporis fomentum, alia ad utriusq; subuersionem. Cum igitur absq; sacramētis (quibus non alligauit potentiam suam) deus homini gratiam donare posset, prædictis de causis sacramenta instituit. Duo autem sunt in quibus sacramentum consistit, scilicet uerba & res. Verba, ut inuocatio trinitatis: res, ut aqua, oleum & huiusmodi.

August. super Psa. 73.

¶ De differentia sacramentorum ueterum & nouorum.

¶ Iam uidere restat differentiam sacramentorum ueterum & nouorum, ut sacramenta uocemus quæ antiquitus res sacras signabant, ut sacrificia & oblationes & huiusmodi. Eorum autem differentiam breuiter Augustinus assignat, dicens: quia illa promittebāt tā tum & significabant, hæc autem dant salutem.

Augst. ad Ualeriū cōtra Iulianū, et hr de cōs. di. 4. c. ex quo

¶ De circuncisione.

Fuit tamen inter illa sacramenta sacramentum quoddam, scilicet circuncisionis, idem conferens remedium contra peccatum, quod nunc baptismus præstat. Vnde Augustinus: Ex quo instituta est circuncisio in populo dei, quæ erat nunc signaculum iustitiæ fidei, ad purgationem ualebat magnis & paruulis originalis ueterisq; peccati: sic baptismus ex illo ualere cœpit ad innouationem hominis, ex quo institutus est. Item Beda: Idem salutiferæ curationis auxilium circuncisio in lege contra originalis peccati uulnus agebat, qd baptismus agere reuelatæ gratiæ tempore consueuit, excepto quod regni cœlestis ianuam nondum intrare poterant, tamen in sinu Abraæ post mortem requie beata consolati, supernæ pacis ingressum spe felici expectabant. His aperte traditur, per circuncisionem ex quo instituta fuit, remissionem peccati originalis & actualis paruulis & maioribus à deo præstitam, sicut nunc per baptismum datur.

Beda super Luc. ca. 2

¶ De uiris qui fuerunt ante circuncisionem, & de fœminis quæ fuerunt ante & post.

Quæritur etiam de uiris qui fuerunt ante circuncisionem, & de fœminis quæ fuerunt ante & post, quod remedium contra peccatum habuerint. Quidam dicunt sacrificia & oblationes eis ualuisse ad remissionem peccati. Sed melius est dicere, illos qui de Abraam prodierunt, per circuncisionem iustificatos: mulieres uero per fidem & operationem bonam, uel suam, si adultæ erant: uel parentum, si paruulæ. Eos uero qui fuerunt ante circuncisionem, paruulos in fide parentum: parentes uero per uirtutem sacrificiorum, scilicet quā intelligebāt spiritualiter in illis sacrificiis, iustificatos. Vñ Gregorius: Quod apud nos

ualet aqua baptismi, hoc egit apud ueteres uel pro paruulis sola fides, uel pro maioribus uirtus sacrificij, uel pro his qui ex Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium circuncisionis. Gene. 17

¶ De institutione & causa circuncisionis.

Hic dicendũ est, in quo instituta fuerit circuncisio, & quare, & cur mutata per baptismũ. Iosue. 5 Abraam primus mandatum circuncisionis habuit ad probationem obedientiæ: nec ei soli præcepta fuit circuncisio, sed semini eius, id est, omnibus Hebræis: quæ fiebat secundum legem octaua die de lapideo cultro in carne præputij. Data autem fuit circũcisio pluribus de causis, scilicet ut per obedientiam mandati Abraam placeret deo, cui per præuaricationem Adam displicuerat. Data etiam fuit in signum magnæ fidei Abraæ, q credidit se habiturum filium in quo fieret benedictio omnium. Gen. 22 Deinde, ut hoc signo à cæteris nationibus discerneretur populus ille. In carne uero præputij ideo iussa est fieri circuncisio, quia in remedium instituta est originalis peccati: quod à parentibus trahimus per concupiscentiam carnis, quæ in parte illa magis dominatur, & quia in parte illa culpam inobedientiæ primus homo sensit, decuit ut ibi signum obedientiæ acciperet. Gen. 17 Iosue. 5. & habet 25 quæst. 1

¶ Quare die octauo, & petrino cultro.

Fiebat autẽ octauo die, & petrino cultro: quia & in resurrectione communi octaua die, ætate futura per petram Christi omnis ab electis abscindetur corruptio: & per Christi resurrectionem octaua die factam, circunciditur à peccatis anima cuiusq; in eum credentis: duæ ergo res sunt illius sacramẽti. Hic magister non tenetur.

¶ Quare in baptismũ mutata sit circũcisio.

Ideo autẽ mutata est circuncisio per baptismum, quia sacramentum baptismi communius est & perfectius, quia pleniori gratia accumulatum. Ibi enim peccata solum dimittebantur, sed nec gratia ad bene oporandum adiutrix, nec uirtutum possessio uel augmentũ ibi præstabatur, ut in baptismo, ubi non tantummõ abolentur peccata, sed etiam gratia adiutrix cõfertur, & uirtutes augẽtur. Psalm. 22 Vñ aqua refectiõis uel regeneratiõis dicit̃, q̃a aridos fœcundat, etiam fructificãtes ampliori hubertate donat, quia quantũcunq; per fidem & charitatẽ antehabitam aliquis iustus ad baptismum accedit, huberiorẽ ibi recipit gratiã. sed nõ ita in circũcisiõe. Vñ Abraæ p̃ fidẽ iã iustificato signaculũ tm̃ fuit, nihil ei intus cõtulit.

¶ De paruulis defunctis ante diem octauum.

Si uero quæritur de paruulis qui ante diem octauũ moriebantur, antequã fiebat circuncisio ex lege, utrum saluarentur uel non, idem potest respõderi, quod sentitur de paruulis ante baptismum defunctis, quos perire constat. Hic cõmuniter magister non tenetur. Vnde Beda, Qui nunc per Euangelium suum terribiliter & salubriter clamabat, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spũ sancto, non intrabit in regnum dei, ipse dudum clamabat per suam legem, Anima cuius præputij caro circuncisa non fuerit, peribit de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Beda Iohan. 3 Gen. 17 Forte tamen sub lege ingruente necessitate mortis, ante octauum diem circuncidebant sine peccato filios, sicut modo fit in ecclesia de baptismo.

D. DIONYSII. CARTHVSIANI IN IIII. SENTENTIARVM LIBRVM, COLLECTANEA.

QVAESTIO PRIMA.

SVMMA DISTINCTIONIS. I.

PRæmittit Magister primæ huic distinctioni præfatiunculam breuem, in qua fini tertij libri immediate p̃cedẽtis cõtinuat se & cõnectit, utens coniunctione ista causali, enim, dicẽdo: Samaritanus enim uulnerato appropians. In fine equidem tertij dixit, Audistis decẽ chordas psalterij, utriq; sexui impositas, decem præcepta decalogi uiris ac fœminis iussa, quorum obseruãtia dulcem coram deo efficit melodiam, quæ charitate, id est, ex imperio & motione charitatis infusæ tangẽdæ sunt, id est, proportionaliter ac ordinate implẽdæ, ut uitiorum feræ occidantur, id est, irrationabiles atq; indomiti motus & actus extirpentur, quibus in exordio huius quarti protinus addit: Samaritanus enim, id est, unigenitus dei incarnatus, uerus & summus hominum custos, uulnerato appropians, id est, ad genus humanum descendens, ad curandum uulnera eius, curationi eius sacramentorũ alligamẽta adhibuit, id est, sacramentales applicationes apposuit, ad efficiendum curationem ipsius accõmodas. Vnde expositorie subditur, quia contra peccati originalis & actualis uulnera, sacramentorum remedia deus instituit. Ipsa autem peccata sunt spiritualia uulnera. Effectus quoq; uitiorum ex peccatis sequuti, sunt uulnera quædam, sic & ipsa sacramenta sunt culparum remedia, similiter effectus & gratiæ sacramentales, de quibus sacramentis sunt quatuor consideranda: Pri

mo, quid sit sacramentum: secundo, quare desuper sit institutum, id est qua ratione, qua necessitate, quo fructu, quo fine. Tertio in quibus consistat & conficiatur, id est, de materia & forma sacramentorum, & de ijs quæ spectant ad solennitates eorum. Quarto, quæ sit distantia, id est, differentia inter sacramenta ueteris & nouæ legis, Deinde Magister in litera diffinit sacramentum, & qualiter diuersimode capiatur, & de sacramentis ueteris legis specialiter tractat, triplicem causam institutionis eorum assignans, Et quoniam una est exercitatio utilis, ostendit triplicem esse exercitationem: post quæ prosequitur alia duo uidelicet in quibus sacramenta consistant, & qualiter utriusq; legis sacramenta ad inuicem distinguantur. Deinceps tractat de Mosaicæ legis sacramento, puta de circuncisione, circa quam multa utiliter quærit, ut patet in litera.

Sacramẽti descriptio quadruplex.

QVAESTIO PRIMA.

HIc quæritur primo, quid sit sacramentum, et de varijs diffinitionibus seu descriptionibus eius. ¶ Sacramentum quippe primo de-
I. scribitur hic in textu: Sacramentum est sacræ rei signum, quæ descriptio uidetur inualida, cum omnis creatura sit effectus & signum, ac participata similitudo omnipotentiæ, sapientiæ & bonitatis sui creatoris. Sicq; quælibet creatura esset sacramentum.
¶ Secunda diffinitio sacramenti est, quam assignat Magister: Sacramentum est inuisibilis gratiæ, uisibi-
II. lis forma, ut & imaginem gerat & causa existat. Contra quam obijcitur. Qm̃ sacramentum omne consi- *Obiectio aduersus ueritatem* stit ex forma atq; materia, ergo non est forma, cum pars non prædicetur de toto, Secundo, quoniam corpus Christi est sacramentum, non tamen est forma. Tertio, quoddam sacramentum est inuisibile, ut character sacerdotalis & matrimonium, quod est quædam relatio quæ non consistit uisibilis. ¶ Tertia diffi-
III. nitio sacramenti est Augustini: Sacramentum est, in
August. quo sub tegumento uisibilium rerum; uirtus diuina secretius operatur, Contra quod instatur, qm̃ angeli sancti sub sensibilibus formis apparent hominibus, & salutem operantur in eis instrumẽtaliter, deo operante per eos principaliter, ergo sunt sacramenta, sic quoq; per ministros ecclesiæ deus operatur salutẽ in subditis sub tegumento sensibiliũ rerũ, ut sunt mem-
IIII. bra & uestes, ac ministri. ¶ Quarta diffinitio est Hugonis: Sacramentum est corporale uel materiale ele-
Hugo. mentum, extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans, ex similitudine repræsentans, ex sanctificatione inuisibilem gratiam continens. Contra q̊d arguitur, quia ista descriptio est secundæ descriptiõi repugnans, in qua dictum est, Sacramentum est uisibilis forma inuisibilis gratiæ. Materiale nanq; elementum & forma uisibilis, non sunt realiter idem.

¶ Ad hęc sanctus Thomas respõdet, & primo de prima descriptione, quod sacramentum secũdũ pro-
In 4. dist. 1. ad 1. q. prietatem uocabuli, uidetur importare sanctitatem actiue, ut dicatur sacramentum quo aliquid sacratur, quemadmodum ornamentum quo aliquid adornatur. Cumq; actiones actiuorum debeant esse proportionatæ conditionibus passiuorum, ideo in sanctificatione qua homo sanctificatur, debet esse talis modus sanctificandi, qui competat homini secundũ q̊d rationalis est, quia ex hoc est homo, Inquantum autẽ est ratiõalis, competit sibi habere cognitionẽ ex sensibilibus inchoatam & ortam. Hinc oportet quod taliter sanctificetur, quod sibi sua sanctificatio innotescat per similitudiues sensibilium rerum, Et iuxta hoc sacramentum multipliciter sumitur: Interdum nanq; sacramẽtum significat rem, qua seu per quam fit cõsecratio seu sanctificatio: sicq; passio Christi sacramentum uocatur. Et hæc est prima sacramenti acceptio, quam ponit Magister. Quandoq; uero includit modum consecrationis, qui competit homini secundum quod causæ sanctificantes ipsum, & sanctificatio sua, per similitudines sensibilium sibi notificantur. Et sic sacramenta legis nouæ, sacramenta uocantur: quia & consecrant, & sanctitatem significant: imó & primas sanctificationis significant causas, sicut baptismus sanctificat & puritatem designat, & signũ est mortis Chri- *Sacramẽtalis sanctificatio*
sti, Interdum quoq; sacramẽtum includit tantũ significationem consecrationum dictarum, sicut signum sanitatis dicitur sanum: sicq; sacramenta ueteris testamenti, sacramenta dicuntur, inquantum significãt ea quæ in Christo sunt gesta, & ipsa sacramenta Euangelicæ legis. ¶ Relicto igitur primo modo sumendi sacramentum, quoniam de huiusmodi sacramẽtis dictum est tertio libro, de sacramentis secundo & tertio modo dictis, non poterit alia communis diffinitio assignari quam hæc: Sacramentum est rei sacræ signum, nisi quod oportet subintelligi modum significandi, qui est per similitudinem rei sensibilis, q̊d Magister addit, dicendo: ut eius similitudinem gerat, p quod patet solutio ad obiectum. Res enim sensibiles non sunt signa diuinorum, ut sunt sacramenta, sed ut in seipsis quædam sacra. Sacramentum aũt appellatur signum rei sacræ, ut est sacrans. ¶ Pręterea aduer- *Signum triplex.*
tendum, quod cum triplex sit signum, utpote rememoratiuũ præteriti, demonstratiuum præsentis, & prognosticum futuri: sacramentum, quolibet horum modorum dicitur signum. Sacramenta etenim nouæ legis tria significant, uidelicet causam primã sanctificantem meritorie, sicut baptismus mortẽ Christi: & quãtũ ad hoc, sunt signa rememoratiua. Significãt quoq; effectum sanctificationis quem faciunt, & hęc significatio eis est principalis: & ita sunt signa demonstratiua præsentis. Nec obest si quis sanctificationem nõ recipit, quia hoc non est ex sacramenti defectu, quod quantum in se, natum est gratiam cõferre, Significãt etiam finem sanctificatiõis. i. salutem æternam, & ita sunt signa prænostica. Sacramẽta demũ ueteris testamenti erant solum pręnostica, Si aũt obijciatur quod signum contra causam diuiditur, cum ergo sacramẽta nouæ legis sint causę gratiæ, uidetur quod nõ sint signa. Dicendum quod causa & signũ frequenter sunt idem in re, quamuis formaliter distinguantur.

¶ Præterea de diffinitione secunda quæ est Magistri, respondeo, quod diffinitio illa Magistri completissime rationem sacramẽti designat, prout de sacramentis nũc loquimur. Ponitur em̃ in ea efficatia sanctificationis, cum dicit, ut causa existat, & modus cõpetens homini, quantum ad cognitionem, in eo q̊d dicit, inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Modus quoq; significationis hominis connaturalis, ex similitudine sensibilium, dum ait: ut imaginem gerat. In qua etiã diffinitione uisibile ponitur pro sensibili. Visus nanq; inter alios sensus exteriores extat nobilior, idcirco ad alios sensus extendit. ¶ Ad primũ ergo dicendũ, q̊d in om̃i sacramento cõcurrit aliquid habens se per modũ materiæ, & aliquid per modum formæ: Non tamen forma & materia sunt de essentia sacramenti, prout

hoc

hoc infra magis patebit. ¶Ad alia dicendum, quod corpus Christi, matrimonium, & sacerdotalis character, non sunt sacramenta nisi secundum quod cõiunguntur exterioribus sensibilibus signis.

August. ¶Insuper de diffinitione Augustini dicendum (si tñ in uerbis illis sacramentũ diffinire intẽdit) quod diffinitio illa datur de sacramento, quantum ad id quod est principale in ratione ipsius, quod est sanctificationẽ causare. Cumq́ sacramenta non sint primæ causæ sanctitatis, sed quasi secũdariæ & instrumẽtales, ideo diffiniuntur ut sanctificatiõis instrumenta. Actio aũt nõ attribuitur proprie instrumẽto, sed principali agẽti, cuius uirtute instrumẽta applicãtur ad opus, prout sunt mota ab ipso, ideo sacramenta nõ dicit esse sanctificãtia, sed ꝙ diuina uirtus secrete operet̃ in eis sanctificando. Ad obiectũ ergo dicendũ ꝙ ex angelo & effectu quẽ ꝓducit, nõ resultat qd unũ, sicut ex his q̃ in sacramẽto materialiter formaliterq́ concurrunt. Idem dicendum de ministro ecclesiæ.

¶De quarta diffinitione est rñdendũ, ꝙ diffinitio illa Hugonis eadẽ est cum diffinitione Magistri, hoc dempto, quod addit causam significatiõis q̃ est in instrumẽto, & causam efficientiæ quę est sanctificatio. Idẽ quippe est dicere. Materiale elementũ extra oculis suppositũ, ex institutione significans: quod, inuisibilis gratię uisibilis forma. &, ex similitudine reputãs idẽ est huic, ut imaginẽ gerat. &, ex sanctificatiõe inuisibilẽ gratiã continens, idẽ est ei ꝙ subditur, ut causa existat. ¶Ad obiectũ dicendũ, ꝙ in artificialibus & accidentalibus interdũ materiale, aliqñ formale enunciatur de re. Nã dicimus, albũ est lapis, albũ est qualitas seu accidens. Elementũ quoq́ in hac descriptione accipitur pro quocunq́ corporali uisibili, siue sit simplex siue eleme tatũ. Et utitur Hugo hoc modo loquendi propter uerbũ Augustini, dicẽtis: Accedit uerbũ ad elementũ, & fit sacramentũ. In baptismo equidẽ materia est elementũ simplex, ut aqua: in extrema unctiõe materia est qd mixtũ, ut oleũ. ¶Præterea aduertendũ, ꝙ sacramentũ nõ diuiditur per sacramenta nouæ ac ueteris legis, sicut genus per species, sed sicut anologũ in suas partes, ut sanũ diuiditur in habẽs sanitatẽ & significans. Sacramentũ aũt simpliciter dictũ est quod causat sanctitatem. Quod autem tantum significat sanctitatem, nõ est sacramentum, nisi secundum quid. Hæc Thomas in Scripto.

August.

Thomas Taranta. ¶Consonat Petrus & addit: Sicut ornamentũ dicitur ab ornando actiuẽ, nõ passiuẽ: sic sacramentũ à sacrando actiuẽ nõ passiue, quod fieri potest tripliciter. Primo, sanctitatẽ efficiẽdo tantũ: secundo sanctitatem significando tantum: tertio, simul efficiẽdo & significando: quemadmodum medicina dicitur sana efficiendo tantum, urina significando tantũ, creticatio mõ utroq́. Primo mõ sacramentũ dicitur sacrũ signatum, ut passio Christi. secundo modo signum rei sacrę. tertio modo signum est causa rerum sacrarum. Primo modo ratio sacramenti conuenit rebus significatis tam nouæ quàm ueteris legis: secundo modo, ueteris testamẽti. tertio modo, signis noui testamenti. Primo modo sacramentum accipitur large, secundo minus large, tertio stricte ac proprie. ¶Denique, de

Hugo. ratione sacramenti proprie sumpti sunt tria, ut Hugo expresse fatetur. Primum est similitudo naturalis, ex qua aptitudinẽ habet significandi. Secundũ est actualis institutio expressa uel occulta, ex qua habet determinatã ordinationẽ respectu huius signati. Tertiũ est spiritualis sanctificatio, ex qua habet uirtutẽ efficiendi. Si autem dictis obijciatur, quia secundum primã diffinitionẽ sacramenti, qua dicitur, Sacramentum est sacræ rei signum, hęc dictio, deus, esset sacramentum, qa est sacræ rei signũ. Dicendũ ꝙ uoces huiusmodi signa sunt rei sacræ, inquantum est res, non inquantũ sacra. Idẽ rñdendũ, si arguatur de imagine Christi, q̃ est signum rei sacræ. Vel dicendum, quod signum hic dicitur, quod habet significare rem sacram ab aptitudine naturalis similitudinis, & ab actu institutionis, quorum primum deficit in huiusmodi uocibus. Hæc Petrus, qui primam diffinitionẽ sacramenti dicit esse Magistri, secundã uero & tertiã Augustini. Ad quod dici potest, quod secũda est Augustini inchoatiue seu partim, Magistri uero completiue atq́ totaliter. Ait etem Augustinus in libro de doctrina Christina: Sacramentũ est inuisibilis gratiæ, uisibilis forma, quam Magister hic explanando complet, & addit dicendo: Sacramentũ est inuisibilis gratiæ uisibilis forma, ita ut similitudinem eius gerat & causa existat. August. de doctrina Christiana.

¶Concordat Albertus, cuius dicta de diffinitionibus sacramenti, in uerbis Thomæ præhabitis uirtualiter continentur, & clarius exprimuntur. Albertus

¶Porro Bonauentura quærit, an de ratione sacramenti sit aliquid significare. Respondet, sacramentalis medicina in sua integritate habet significationem, & hæc cõmunis est & essentialis omnibus sacramentis. Cuius ratio est (ut credo) quoniam sacramentalis medicina, id est, sacramentum, est sufficiens medicamentum. Cumq́ homo sit lapsus non tantũ in concupiscentiæ pronitatem, sed etiam in ignorantiæ cęcitatem: ideo ut in utroq́ per sacramentũ curetur, ideo sacramentum nõ solum debet habere quid gratuitũ, sed etiam mysticum: sicq́ existere debet sanctificatiuũ & significatiuum. Rursus, sufficiens medicina secũ defert suum præparatorium. Vnde sicut medicina corporalis non prodest, nisi suscipiens pręparetur ad eã, ita necesse est spiritualiter fieri. Et quoniã fides disponit hominem ut salutifera ei sint sacramẽta, motusq́ fidei excitatur per signi exhibitionẽ, ut requirit signatum, & per hoc homo ad curationẽ disponitur: ideo sacramentum tanq̃ medicina efficax atq́ sufficiens, habet significationem de sua integritate, ita quod sacramentum essentialiter loquendo sit signum. Hæc Bonauentura in Scripto quarti. Bonauẽt.

¶Insuper in Breuiloquio suo disseruit: Principium reparatiuum, quod est uerbum incarnatum, quod sapientissimẽ cũcta dispensat, quia diuinum: & clementissime curat, quia diuinitus incarnatum: sic habet reparare & sanare genus humanum egrotum, secundũ quod ipsi competit ægrotãti, ægritudini, occasioniq́ egrotãdi, & egritudinis curationi. Porro medicus est deus, in propria natura inuisibilis, in natura humana uisibilis. Egrotãs autem est homo, qui nõ est anima tantum, nec corpus tantum, sed spiritus in carne mortali. Morbus uero est originale peccatum, quod per ignorantiam inficit mentem, & per cõcupiscentiam carnẽ. Origo quoq́ huius peccati, q̃uis principaliter fuerit ex rationis consensu, occasionem tamen sumpsit à sensibus carnis. Idcirco ad hoc quod medicina esset correspondens his omnibus, oportuit quod nõ esset tantũ spiritualis, imo & aliquid haberet de sensibilibus signis, quatenus sicut hæc sensibilia fuerunt animæ labendi occasio, sic essent & occasio resurgendi. Cumq́ sensibilia signa de se nõ habeant efficacem ordina- Bonauẽt. in Breuiloquio. Similitudo pulcherrima

ordinationem ad gratiã, quis ex sua natura habeant repræsentationem eius longinquam, oportuit ut ab autore gratiæ instituerentur ad significandum, & benedicerentur ad sanctificandum: ut sic essent ex naturali similitudine repræsentantia, ex adiuncta institutione significantia, ex superaddita benedictione sanctificantia. Rursus, quoniam gratia curatiua non datur superbis, incredulis, fastidiosis, oportuit hæc signa sensibilia diuinitus, quæ non solum sanctificarẽt gratiãq; conferrent, atq; per hoc sanarent, uerũetiam significatione erudirent, & susceptione humiliarent ac diuersificatione exercitarent: quatenus sic per exercitationẽ exclusa acedia, à concupiscibili, & per eruditionem exclusa ignorantia à rationali, per humiliationem quoq; exclusa superbia ab irascibili, tota aĩa curaretur per gratiã spiritus sancti. Itaq; ortus sacramentorum est Christus. Usus eorum est actus exercitatiuus, eruditiuus & humiliatiuus. Fructus uero, curatio hominũ, sanctitas & salus. Hęc Bonauẽtura.

Scotus ¶ At uero Scotus: Sacramẽtum, inquit, diffiniri sic potest, Sacramentum est signum sensibile, gratiã seu effectum dei gratuitum ex institutione diuina efficaciter significans, effectum, inquam, ordinatum ad salutem hominis uiatoris. Eadem nanq; est ratio, exprimens quod per nomen significatur seu dicitur, & uera diffinitio, quia secundum Philosophum quarto Metaphysicæ, ratio quam nomen significat, est eius diffinitio. Nomẽ eñ imponitur ad significãdũ essentiam rei, ergo ratio, quæ exprimit quod significatur per nomen distinctè & per partes, exprimit etiam distinctè partes conceptus essentiæ rei. In hac autem ratione nominis huius, includitur aliquid qđ dicit ens rationis, uidelicet quod est signum ex institutione. Ista nanq; relatio nõ consequitur fundamentum ex natura rei, quia etsi in re sit aptitudo ad significandũ, tamen actualis significatio non competit ei nisi per actum imponentis. Restringendo ergo istam diffinitionem ad quid proprie dictum extra animã, ipsa non exprimit quid sacramenti, ergo non potest esse diffinitio eo modo, quo est ratio entis completi extra animã, sed eo mõ, quo diffinitio exprimit unũ cõceptũ p se in intellectu, siue iste cõcept⁹ sit rei extra, siue rei rationis. & talis bene potest diffiniri. Hæc Scot⁹.

Thomas Argenti. ¶ Præterea Thomas de Argentina, hic quærit, utrũ sacramentũ sit diffinibile. Et respondet, Diffinitio tripliciter sumitur. Primo largissime, secũdo proprijssime, tertio medio modo. Primo modo om̃e nominabile seu aliquo mõ designabile est diffinibile. Sic nãq; diffinitio non est nisi distincta expressio eius qđ designatur per nomẽ cõfuse & indistincte, sicq; diffiniri possunt negatiua & priuatiua, & quęcunq; figmẽta. Sic quoq; fortassis Aristoteles sumpsit diffinitionem quarto Metaphisicæ, dicens: Diffinitio est ratio quã significat nomen. Secundo modo nihil est diffinibile nisi substantia, quia sic nihil ponitur in diffinitiõe, nisi intrinsecum diffinito & spectãs ad eius essentiã. Tertio modo, quamuis res diffiniatur per sibi intrinseca, ut per genus & differentiam, attamen quia dependet ab extrinseco aliquo in tantum, quod sine eo perfecte notificari non potest, ideo talis diffinitio datur per additamẽta. sicq; diffiniuntur accidentia, quorum esse est inesse, quantum ad accidentia absoluta, uel ad aliud esse, quantum ad respectiua. Cumq; diffinitio sit sermo dicens quid esse rei, ideo accidentia absoluta perfecte nequeunt diffiniri sine subiecto cui in sunt, nec respectiua sine termino ad quẽ sunt. Ex his innotescit quod sacramentum est diffinibile primo modo, sicut & significabile: item tertio modo, cũ habeat genus & differẽtiã, ac subiectum seu terminum. Non autem est diffinibile modo secundo, cũ non sit formaliter ac directe substãtia ut infra magis patebit.

¶ Quod fidelis populus est quasi ciuitas, templũ, habitatio, exercitus, ecclesia dei, in quo populo oportuit semper esse aliqua sacramenta, tanquam signa ciuilitatis pertinentium ad istam communitatem, ad quorũ assumptionem tenentur duo ciues.

GLoriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. De hac re scribit pulcherrimè Gulielm⁹ Parrhisiensis in suo sacramẽtali: Imaginabimur, ingens, ciuitatem ex hominibus aggregatam ita perfectis, ut tota eorum uita sit dei honorificentia atque obsequium, tota debitæ honestatis officium, tota aliorum subsidium. Manifestumq; est quod comparatione ciuitatis istius totum residuum hominum sit quasi sylua inculta, et singuli residui homines quasi ligna siluatica. Rursus residuum hominum est quasi lapidicina, et singuli aliorum sunt quasi lapides rudes. Ciuitas ista est quasi ædificium nobile, ualde magnificum è lignis cæsis, artificiosissime sculptis & politis, omni decore architecturæ ornatis: singuli uero ciues sunt quasi saxa & ligna preciosa ac splendida, omni architectorica diligentia decorata. Nempe quod tumor, tortitudo curuitas putriditasve in lignis, hoc uitia & peccata in animabus: & quod rectitudo, planities, firmitasq; in lignis atq; lapidibus, hoc sunt sapientia, grã & uirtutes in animabus. Deniq; qđ cemẽtũ & claui ac cęterę ligaturę inter ligna et lapides, hoc dilectio mutua & spirituales rectitudines inter homi num animas. Cumq; uirtutes & gratiarum charismata, sapientię quoq; ac scientiæ lumina à solo sint deo, constat solum altissimum deum esse ædificatorẽ ecclesiæ, quę & specialem ac præcipuam habet curam & prouidentiam eius. Hic populus uere Christifidelis, templum dei uocatur propter cultum & honorificentiam creatoris, cuius se cultui principaliter finaliterq; impendit. ¶ Dicitur itẽ ciuitas, ꝑpter saluberrimam pacem & iucundissimam societatem ciuiũ eius adinuicem, quibus sub deo rege secundum sacratissimam uiuit legem. Est etiam domus dei, deum uerum patremfamilias habens, in qua singulis uictus & uestitus spirituales prouidẽtur ab ipso. Est item ager & ortus & uinea, cuius ipse plantator est & excultor. Est insuper dei exercitus, propter bellicum apparatũ & assidua certamina contra errores & uitia. Idcirco qui templum istud ingrediuntur, necessario sanctificari habent ad dei cultum, & quodam modo fieri sacerdotes. Similiter qui urbẽ hanc intrant, ut ciues eius constituantur, necesse habent ciuilitatem eius suscipere: Hoc est leges & statuta moresq; subire. Sic & qui domum hanc optant intrare, tenentur tanto patrifamilias debito famulatu ac domestica familiaritate subdi ac adhęrere. Sic qui de hoc exercitu esse satagũt, opus habent spiritualem exercere militiam, & contra aduersarios regis sui efficaciter præliari. cumq; ad ista sanctificatio necessaria sit, nemo potest sic effici ciuis ecclesię nisi sanctificat⁹: imo ipsa sanctificatio, ingressio est. Nihil enim aliud est sanctificatio, quam contaminatio

Psal. 86 Gulielm. Parrhis.

minationũ, id est errorum & uitiorũ abiectio, & diuinorũ donorũ susceptio. Et rursus, qm̃ ędificatio ista est aggregatio & associatio hoĩm ad dei obsequiũ, associatio aũt & aggregatio fieri nequit, nisi cõmunioẽ uisibiliũ aliquorũ: constat q̃ ædificatio ista fieri non ualeat nisi sanctificatioẽ uisibili, seu signo sanctificationis sensibili. ¶Præterea, nec aggregatio seu associatio aut communio ista spiritualis interior, fieri potest sine communione uisibili. Qualiter enim ad inuicem socios se habebunt, si nõ nouerint se socios esse? Qualiter autem hoc cognoscent, nisi uisibili communione & aliquo signo, quod oportet esse sensibile? Necessẽ ẽ ergo, sanctificatioẽ uisibili ædificationem hanc fieri. Insuper, oues eiusdem gregis uisibili signo aliquo dinoscuntur, atq; ab alijs discernuntur. Similiter contubernia militum signis, & sacræ ædes, id est, templa à cõmunibus ac profanis ædibus secernũtur. Ergo & hoc templum uiuum & uerũ, quod est ecclesia ac ciuitas dei ab alijs aggregationibus hominum certis huiusmodi signis, & sacerdotes eius ab alijs hoĩbus oportet distingui. Deniq;, omnis ciuilitas nobilis uisibili aliquo signo dari consueuit & dinosci, sicut ciuilitas romana penula. Omnis militia, id est, dignitas militaris similiter aliquo signo uisibili, sicut accinctione gladij. Itẽ omnis amministratio & omne officiũ, sicut thesaurorum custodia, traditione clauium. Item omnis honor, omnis dignitas sicut honor regius, aut impositione coronæ uisibili, aut collocutione in trono uisibili. Item omnis hæreditas, omne donum immobile nõ consueuit conferri, nisi sub signo uisibili, sicut traditione annuli aut alterius rei uisibilis: licet hęc omnia fieri possunt aliter. Quia igitur ut militaris dignitas imó sacerdotalis honor esset regius, regni scilicet spiritualis & æterni, in ipsa sanctificatione tribuitur: conueniens fuit & hominibus perutile, sub signis uisibilibus omnia hæc quę nominauimus, hoc est dignitas sacerdotalis etiam nobilis ciuilitas & militare officium & cœlestis regni hęreditas conferrent. Et hoc primum propter eruditionem suscipientium, uidelicet ut & signis uisibilibus ista spiritualia tam necessaria tãq; salubria cognoscerentur, & quę alias cognosci non poterant communiter ab ineruditis cognoscerẽtur, & cognita amarentur, amata quęrerentur qua sic ab omnium bonorum largitore benignissimo obtinerentur, obtentis deo ad gloriam seruiretur, & seruitio æternæ retributionis merces acquireretur. Secundo ad gratitudinem seu deuotionem. Quis enim ad tam sublimia & à meritis suis tam remota tanta indebitæ gr̃ę largitate, uocari & assumi se uideat, & non in diuinæ bonitatis ammirationẽ & laudis erumpat? Sublimitas autem huiusmodi donorum ac nobilitas signis uisibilibus communitati hominum in commune innotescat. Tertio ad humiliationem. Quis eñi altitudinem donorum istorum attendat, Et q̃ longe sunt à meritis suis consideret, & non statim infra limites suæ paruitatis resiliens se colligat, diuinæ largitatis beneficentiam admirans, ergaśe non obstupescat, dum merita sua nulla aut forte contraria inueniet, beneficia uero se nec posse æstimare nec & cogitare? Et hæc est uera humiliatio, meritorũ euacuatio, & attenuatio et indignitatis recognitio. Vtilia eñi sunt ad roborationem seu confirmationem suscipientium. Quis enim sacratum seseu sanctificatum animo teneat, & non ex hoc contra immũditiam alias execrationem excandescat? quis inunctũ in regem se recolat, & non contra uilissimam nequissimamq; uiciorum seruitutẽ totis uiribus se accingat? Quis militari officio præditũ se sciat, & arma ignorare imbellemq; se esse infideliter ac ignauiter in bello agere nõ erubescat? Quis tam præclara ciulitate honoratũ se gaudeat, & euersioni ciuitatis suę seu cuicũq; alij calamitati opponere negligat, legesq; eius ac iura pro uiribus nõ defendat? Quia ergo signa uisibilia ista quæ numerauimus maxime memorijs hominum infigunt aut imprimunt, & fortes imaginationes inducunt, in quibus quatuor affectiones memoratæ & excitant & adiuuant, manifesta est necessitas & utilitas huiusmodi signorum, apparet eñi ex his quæ dixim⁹ quia ingressus in hãc ciuitatẽ sanctificatio, est ingressus qualẽ descripsimus qua sanctificatioẽ oĩs execratio exuitur & deponitur, quẽadmodũ in ingressu in structurã omnis tumorositas & oĩs inæqualitas lapidum deponit̃, alioquin in illã nõ admittũtur. Quẽadmodũ frõdositas lignorũ ac fortitudo ac tortuositas aliaq; oĩa q̃ ligna ædificijs inepta faciũt, nisi oĩno essent amota in ipso ingressu in ædificiũ necessario deponunt. Sic & ipso ingressu isti⁹ ędificij ad fititudinẽ & ꝑportionẽ q̃s supra express̃im⁹, fieri necesse est. Hęc Guliel. q̃ istud diffusé & pulchre persequitur, prout infra deo prestante tangetur, ubi de causis institutionis sacramentorum edisseretur.

QVESTIO. II.

SEcundo hic quæritur, vtrum in qualibet lege, hoc est in lege naturali, in lege scripta, et in lege euãgelica humanum genus indigeat sacramentis. Videtur quod non, quia infusio charitatis seu gratum facientis, sufficit ad salutem. Secundo, perfectio hominis consistit in abstractione à sensibilibus rebus & in eleuatione ad diuina immaterialia ac inuisibilia bona: ergo contra salutem & perfectionem est hominis, in rebus corporalibus ac sensibilibus q̃rere salutis auxilium. Tertio, contra dignitatem rationalis creaturæ uidetur, ut in rebus inanimatis & uilibus opem querat suæ interioris curationis. Sacramẽta autem in rebus inanimatis & uilibus exhibentur, ut in aqua & oleo. Quarto inferiora & sensibilia nec agere ualent, neq; imprimere in spirituales essentias, ut sunt animæ rationales. Cum ergo sacramentum sit uisibile elementum seu sensibile aliquid, non poterit ad animarum purificationem ac salutem cõferre.

¶In oppositum sunt quę dicuntur in litera.

¶Ad hæc Gulielmus Antisiodorensis respondet in summa sua tertio libro: In omni tẽpore post originale peccatũ competebat hominibus sacramẽtis iuuari. Causa qppe institutioĩs sacramẽtorũ in generali, est triplex. Prima est, quia (ut asserit Augustinus) meliores, iudicauit deus seruos suos, si ei liberaliter deseruirent ideo dedit eis liberum arbitriũ. Cõtulit etiã eis remedia cõtra peccata, ut si peccarẽt, possent redire per illa remedia. Et remedia ista sunt sacramenta. Hæc ergo est una cã institutionis sacramẽtorũ, uiç; iustificatio à peccatis. Secũda cã est ut homo assuesceret se humiliare in uisibilib⁹, q̃ nesciebat se humiliare in iuisibilib⁹: ut dũ ipse se humiliat creaturę inferiori, querendo salutem suam in ea, ut in agno paschali, seu in aqua baptismi, discat & assuescat multo plus humiliare se creatori, qui est dator salutis illius. Tertia cã est, ut homo per uisibilia signa expressa, ad cognitionẽ inuisibiliũ perueniat rerũ. Hęc Antisidio. Antisidõ.

¶Cõcordat Al. igẽs: In sacramẽto sũt ʒ, puta materia Albertũ.

ratio

ratio ſigni, & ratio cauſæ. Et penes materiam quæ inferior eſt, accipitur iſta cauſa inſtitutionis ſacramentorũ, utpote ut homo qui ſuperbiuit, humiliet & deprimat ſemetipſum. Nam quia ſuperbiendo ſeipſum uitioſe erexerat, conueniens fuit ut humiliaretur ſub hoc, quod infra ipſum fuit propter deũ, ut tanto humilius deſcenderet ſub eo, quod infra ipſum fuit per naturam, quanto ſuperbius ſe erexerat in id, quod ſupra ipſum fuit, appetendo quandã dei equalitatem, id eſt inordinatam conformitatem. Penes rationem ſigni accipitur cauſa hæc, ut homo erudiatur, & ex uiſibilibus & ſenſibilibus ad inuiſibiliũ notitiam erigatur. Signum nanq; aliquid facit uenire in notitiam rei, pter ſpeciẽ quã ſenſib⁹ ingerit. Penes rationẽ cauſæ ſumitur cauſa hæc quæ eſt iuſtificatio & eruditio ac ſalutaris exercitatio hominis. Sacramentum etẽ grãm cauſat, nec iſtud derogat hominis perfectioni atq; ſaluti ſecundũ ſtatum miſeriæ & peccati, in quẽ lapſus eſt ſponte. Humiliat eñ ſe ſub elementis propter deũ, non propter inferiora, & ſic exaltari meret, & in quantum deus inſtituit per uiſibilia & ſenſibilia iſta in ipſo homine cauſare gratiam & ſalutem. Connaturale quoq; eſt homini, ex ſenſibilibus ad intelligibilium cognitionem aſcendere. ¶Hæc Albertus.

[Thomas] ¶At uero Thomas de his ſcribens diffuſius: Sacramenta, inquit, non erant neceſſaria neceſſitate abſoluta, ſicut neceſſe eſt eſſe hominẽ rationalẽ, uel deum eſſe, cum ex ſola diuina bonitate & uoluntate ſint inſtituta, ſed neceſſitate quæ eſt ex ſuppoſitiõe finis, nõ ita quod deus ſine ſacramentis hominem ſaluare nõ poſſet, qm̃ ſacramentis uirtutem & omnipotentiam ſuam non alligauit, ſed quia per ſacramenta congruentius fit reparatio hominis. Cui⁹ congruitatis ratio ſumitur ex hoc quod per peccatũ præcipuè circa ſenſibilia homo fuit corruptus atque detentus, ne ſe ad deum erigeret. Erat autẽ corruptio illa quantum ad cognitionem, quia humana mens circa ſenſibilia ſola ſe nouerat occupari in tantum, quod multi nil præter ſenſibilia eſſe credebant, & ſi q ad intelligibilium notitiam deuenerunt, ea ſecundum modum ſenſibilium iudicabant. Et item quantum ad affectionem, quia terrenis tanquam ſummo bono inhæſit. Et rurſus, quãtum ad actionem, quoniam inordinate ſenſibilibus utebatur. Neceſſarium fuit ergo ad uitiorum curationem, ut homo ex ſenſibilium notitia ad ſpiritualium cognitionem conſcenderet, & affectum circa creata ad creatoris trãsferret amorem, eis quoque ſecundum inſtitutionem uteretur diuinã, ideo neceſſaria fuit ſacramentorũ inſtitutio, per quę ex ſenſibilibus de ſpiritualibus erudiretur. Et hæc eſt ſecunda cã quam aſſignat Magiſter. Affectum quoque de ſenſibilibus in dei reuerentiam reformaret, & hæc eſt prima cauſa. Conformiter per hæc circa ea quæ dei ſunt exercitaretur, & iſta eſt tertia cauſa. Itaque grã & uirtutes ſanant ſanctificantq; formaliter, ſacramenta uero effectiuè inſtrumentaliter, quemadmodum medicina. Idcirco ſicut non ſequitur ſanitas ſanat, ergo medicina nõ ſanat: ita non ſequitur gratia curat, ergo ſacramenta non curant.

¶Præterea ſi quæratur an in ſtatu innocentiæ ſacramenta fuiſſent: Dicendũ quod utilitas ſacramentorũ eſt eruditio atque curatio, certumq; eſt quod quantum ad curationem, non fuiſſent, qa tunc morb⁹ peccati non extitit. Sed aliqui dicunt quod tunc fuiſſent, quantum ad eruditionem, quia & tunc connaturale erat homini ex ſenſibilibus ad ſpiritualia eleuari. Sed non uidetur conueniens iſta opinio, quoniam ſignificatio fit ad acquirendum agnitionem eius quod ſignificat. Et q̃uis homo in primo ſtatu ſenſibilia nouerat, & in eis ſimilitudines ſpiritualiũ rerum cõſpiceret, non tamen ex ſenſibilibus cognitionem ſpiritualium accepiſſet, ſed potius ex diuini influentia luminis, ideo tunc ſacramentis ad eruditionẽ non eguit. Hinc dicendum cum alijs, quod ſacramenta in ſtatu innocentiæ neceſſaria non fuiſſent. Et ſi obijciat de matrimonio, quod tunc erat, & ſacramentum conſiſtit: dicendum quod matrimoniũ tunc non fuiſſet in remedium culpæ, ſed in officium naturæ, ideo nõ fuiſſet tunc ꝓprie ſacramentum, niſi forte inquantũ rẽ ſacram ſignificabat, non quod homo in ſtatu illo accepiſſet cognitionẽ illius ſacræ coniũctionis, quæ eſt Chriſti & eccleſiæ, imò plus econtrario, ex cognitiõe coniunctionis illius conuenientiam & ſanctitatem matrimonij cognouiſſet. ¶Hęc Thomas in Scripto. [Dionyſ. contra Thomã]

¶Veruntamen agnoſcendũ, quod tam in Scripto ſecundi diſtinctiõe 20. q̃ in prima parta Summę tuetur, quod quamuis primi parentes fuerunt conditi, quantum ad corpus animãq; perfecti, poſteri tamẽ eorum nec quantum ad corpus, nec quantum ad animam fuiſſent perfecti nati. Ideo in ſcientia ꝓfeciſſent tam ex parentum & ſapientiorum inſtructione, quã ex propria conſideratiõe: & ita non ſolum ex influxu lucis diuinę ſpiritualia cognouiſſent, prout ibi ſanct⁹ conſcribit Doctor, qui & in tertia parte teſtatur in anima Chriſti fuiſſe ſcientiam acquiſitam. Deniq; in Scripto tertij & in tertia parte, ꝓbabilius eſſe fatetur, ſilium dei non fuiſſe incarnatum, ſi non præceſſiſſet originale primorum parentum peccatũ: ergo in ſtatu innocentię homo non cognouiſſet conuenientiã & ſanctitatẽ matrimonij ex cognitiõe coniũctionis Chriſti atq; eccleſiæ per incarnationis myſteriũ. [Thom.]

¶Inſuper ad id utrum in lege naturæ ſacramenta neceſſaria erant, reſpondet: Ea quæ ab homine fiunt, à cognitiõe ortũ habere oportet, aliter operatio eius proprie non eſſet humana. Hinc oportet operationem cognitioni correſpondere, ſicut effectum cauſę, In ſtatu autem legis naturæ non ſuffecit ad ſalutem naturalis cognitio, imò exigebatur fides, Specialiter quoq; poſt lapſum neceſſaria fuit fides reparatoris. Vnde in ſtatu illo nõ ſolum erant neceſſaria opera, quæ ſunt de naturalis dictamine rationis, ſed etiã quędam proteſtationęs & ſigna eorum quæ ad reparationem ſpectabant. Et hæc erant illius temporis ſacramenta, ut ſacrificia, oblatiões ac decimæ. Quo circa ſciendum, quod ante legẽ ſcriptã erãt quædã ſacramenta neceſſitatis, ut illud fidei ſacramentũ, qd̃ ordinabat̃ ad deletionẽ originalis peccati: ſimiliter pœnitentia, q̃ ordinabat̃ ad deletionẽ peccati actualis: matrimoniũ quoq;, qd̃ ordinabat̃ ad multiplicationẽ generis hũani. Sacrificia uero, oblatiões & hmõi, erant uoluntatis & neceſſitatis: qa neceſſitatis erãt in cõi, ut ſcʒ aliqd facerẽt in ꝓteſtationẽ fidei ſuę, q̃ deoꝝ latrię cultũ erãt ſubiecti. In ſpeciali uero erãt uolũtatis, an ſcʒ ſacrificia exhiberẽt, an oblatiões, uel hmõi aliqd.

¶Porro dũ quærit̃, an ſacramẽtis legis naturalis addẽda erãt alia tpe Moſaicæ legis: Dicendũ ꝗ cũ uſus ſacramẽtorum ꝓportionabilit̃ corrñdeat fidei, oportuit ſecundũ diuerſum fide ſtatum ſacramenta diuerſimode tradi ac uariari. Fides autem quantum ad articuloꝝ explicationem, ſemper creuit magis ac magis ſecun-

Gen. 17. secundũ uiciniorem accessum ad tempus gratiæ Christi. Et secundum hoc oportuit sacramenta magis & Ibidem magis determinari, Et quia in Abraam fides notabiliter fulsit & creuit, ita ut propter fidei religionem ab alijs separaretur, propter quod pater credentium nominatur, hinc signaculum seu sacramentũ fidei, determinatũ & primo datũ est ei, uidelicet circũcisio. Cũq; tempore Mosi fides intantũ excreuerit, ut nõ solum in uno homine, aut in una familia, sed in una gente refulgeret, ideo oportuit tunc legem dari, quæ non nisi populo potest dari, & sacramẽta in speciali determinari ac multiplicari. Idcirco in lege Mosi determinari oportuit sacrificia, oblationes & decimas, quantũ ad singulares circunstantias, & matrimonia ordinari, pœnitentiæ quoq; satisfactiones distingui.

¶ Postremo, dum quæritur, utrũ in euangelica lege debuerunt alia sacramenta institui: Rñdendũ, q̃ eadẽ est fides Christianorũ & antiquorũ: quia quẽ illi credebant uenturũ, nos credimus iã uenisse. Cũq; sacramenta corrñdeãt fidei tanq̃ protestationes ipsius, & ab ea uirtutẽ suã habẽtia, oportet q̃ sicut antiq patres participes facti sunt redẽptiõis Christi per sacramenta quæ erãt signa futuri, ita in nos perueniat effectus suæ redẽptionis per sacramenta, q̃ sint signa rei præteritæ. Verũtamen, ut diuinus Diony. libro de ecclesiastica loquitur Hierarchia, status nouæ legis medius est inter statũ ueteris testamenti statũq; patriæ. Hinc ea quæ nouæ sunt legis, sunt ueritas respectu signorũ ueteris testamenti, & sunt figuræ eorum quæ sunt in patria: ideo in noua lege aliquæ manent figuræ, In patria uero ibi omnia erunt cõsummata, figuræ omnino cessabunt. Hæc Thomas in Scripto.

Dionysi' de Eccle. Hierar.

¶ Hæc eadem scribit in tertia parte, quæstione 61. in quibus continentur quæ Albertus, Petrus, Richardus, de hac conscribunt materia.

Taranta. ¶ Attñ Petrus plenius de causis institutionis sacramentorũ loquẽs, Triplex, inquit, potest esse causa institutionis rei, Prima est necessitas, ut formatio principaliũ membrorũ in corpore. Secunda utilitas, ut officialiũ quorundã mẽbrorũ. Tertia cõgruitas, ut capillorũ in capite, huberumq; uirili in pectore. Nulla aũt fuit necessitas institutionis sacramentorũ, nec ex parte medici, qa aliter potuit hominẽ curare: nec ex parte egroti, qm̃ alit̃ potuit à deo curari. Vtilitas uero fuit nõ ex parte medici, q̃ nostris non indiget, sed ex parte nostri, Et hęc fuit duplex in genere. Vna in gñe respectu cuiuslibet singularis personæ, quã hic triplicẽ ponit Magister, uidelicet hũiliationis, eruditiõis & exercitatiõis, saluis alijs multis. Altera cõis, respectu toti' generis hũani seu reipublicæ diuinæ, hoc est, adunatio hominũ in unũ cultũ diuinũ & in unũ nomẽ ueræ religiõis, & mutua quoq; agnitio. Congruitas aũt ex parte medici, qm̃ medicũ qui est deus, & una decet medicina, continẽs quid diuinũ, uidelicet inuisibilem gratiã: & aliquid humanũ, puta uisibilẽ gratię formã: atq; ex parte infirmi, scilicet hominis, q̃ cũ constet ex anima & corpore, & anima in corpore posita nõ bñ capiat spiritualia nisi per corporalia, cõgruũ fuit ei dari medicamẽta spiritualia in corporalibus rebus, quẽadmodũ pillulæ dantur in nebula. Taliũ uero medicamentorũ nulla fuit necessitas, nulla utilitas, nulla cõgruitas in statu innocentiæ, qm̃ nullus morbus: neq; in patria, quia perfectissima ibi est sanitas: sed in toto tempore intermedio triplici, id est, in statu legis naturalis propter indigentiam, in statu legis scriptæ etiam propter religionis consortiũ, & in lege euangelij propter utrunq;. Hæc Petrus.

¶ Porro Gulielmus in suo Sacramentali: Congruũ inquit, fuit ut sacramentales sanctificatiões sub sensibilibus signis præstentur. Primo propter suscipientiũ eruditionẽ, sicut expositũ est. Secũdo propter gratitudinẽ excitandam, & deuotionẽ causandã. Quis em̃ ad tã sublimia, & à suis meritis tã remota sacramentorũ charismata, liberalissima dei pietate uocari & assumi se cernens, nõ protinus in diuinæ bonitatis admirationẽ & laudes erũpat? Sublimitas autẽ & nobilitas, donorũ hmõi, potissime innotescit hominũ cõmunitati per sensibilia signa. Tertio, propter humiliationẽ, ut tactũ est, & etiã ut hõ ex cõsideratione tã supernaturaliũ beneficiorũ se magis uilipendat, & in propriam resiliat paruitatẽ, nec aliqd horũ suis tribuat meritis. Quarto, p̃pter fideliũ cõfirmationẽ. Quis em̃ taliter se sacratũ & sanctificatũ mentalit̃ credat, & nõ ex hoc contra omnẽ immũditiã excandescat? Quis inunctũ in regẽ se recolat, & non mox cõtra uilissimã uitiorũ seruitutem totis uiribus se accingat. Quis militari officio se præditũ sciat, & arma ignorare, imbelleq; se eẽ, infideliter quoq; & ignauiter in bello agere, non erubescat? Quis tã præclara ciuilitate se gaudeat honoratũ, & euersioni suæ ciuitatis, i. impugnationi ecclesiæ non reluctetur, legesq; eius ac iura non pro uiribus tueatur? Possibile quidem est omnium autori bonorum, absq; uisibilibus signis quos uoluerit sanctificare, qd' & aliquoties fecisse dinoscit. Sed si ita in omnibus faceret, nemo de alterius sanctificatiõe aliquid sciret: quemadmodum si omnes ab eodem essent progeniti patre, & ignorarent se esse fratres, periret ergo inter ipsos fraternitatis amor fortissimus & naturalis societas, quæ uinculo fraternitatis cõstringit naturaliter oẽs. Sic & in sanctificatis periret ualidissimus gratiæ amor, q̃ uiget & uiuit spũalis societas. Hęc Gulielmus, qui alijs multiplicibus rationibus, similitudinibus & exemplis declarat, quam necesse fuit & utile hæc sensibilia sacramenta in ecclesia esse, & per ea fideles inuicem cõicare, & ab infidelibus diuidi ac secerni.

Gulielm' Parrhis.

Præterea Bonauentura: Institutio, ait, sacramentorum decuit deum, & nobis fuit expediens. Decuit quippe dei misericordiam & iustitiam & sapientiam, in quibus tribus attenditur omnis uia seu operatio dei, Decuit quidem misericordiam dei, quoniam homo gratiam male seruauit & custodiuit, idcirco deus instituit sacramenta, ad q̃ homo recurrens recuperet gratiã: sicq; magnæ misericordiæ fuit hæc instituere, quia non solũ ualent ad remissionem culpæ, sed etiã debitæ pœnæ, Decuit quoq; iustitiã dei, qui cũ iustus sit, exigit ab homine habilitationem humiliationẽq; aliquam, per quam se homo disponat ad gratiã, & sacramenta suscipiendo quasi ex pacto inueniat eam, & hoc fit, dum ad sacramenta accedit. Decet & sapiẽtiam summam. Sũmæ etenim sapientiæ fuit, in his remedium inuenire, quę occasio extiterũt ruinæ: ut sicut homo per lignum corruerat, ita per lignum salutis remedium recuperaret, Cumq; homo occasionẽ ruinæ à uisibilibus sumpserit, decuit diuinam sapientiam in eisdem remedium ordinare. Et quia ægrotus, cæcus erat quantum ad rationalem, data sunt sacramenta uisibilia ad eruditionem: elatus quo ad irascibilem, data sunt ei sacramenta corporalia ad humiliationem: fastidiens quo ad concupiscibilem, ita q̃ spũalia ei nõ sapiebant, data sunt ei sacramenta ad exercita-

Bonauentura.

exercitationem, ne generetur ei tædium in sola unius sacramenti perceptione, aut in sola spiritualiũ contemplatione. Hinc Augustinus contra Faustũ disseruit, quod omnis religio habuit semper aliqua signa exteriora, in quibus eius cultores cõmunicabant. Et si obijciatur quod solę uirtutes sufficiunt, & reprehensibile est fieri per plura, quod fieri ualet per pauciora: respondendũ quod uirtutes quãtũ est ex parte ipsarũ, sufficiunt & in statu innocentiæ sine sacramentis sufficissent. Sed homini uulnerato ac languido multa necessaria erant, per quæ uirtutes acquireret, pditas recuperaret, recuperatasq́ conseruaret. Quod autem æquè bene fieri potest per pauciora, non est faciendum per plura. ¶Hæc Bonauentura.

Augusti.

QVAESTIO III.

TErtio quæritur, an sacramenta consistant in verbis et rebus. ¶Videtur quod non, quoniam sacramentum est signũ. Idem autem est dicere, signum & unum signum: sed ex uerbis & reb' non resultat nec cõstat unum signum, sed duo signa, uel unum signum & materiale illius Secundo, sacramentum est aliquid unum, ex re autem & signo non constat quid unum: imo utrunq; illorũ est ens actu, & ex duobus entibus in actu non fit unum.

¶In oppositum autoritates sunt in textu.

Thomas. ¶Ad hoc Thomas respondet: Hoc cõmune est oĩbus sacramentis, quod consistunt in rebus sensibilib' inuisibilem gratiam significantibus. Hoc uero speciale est sacramentis nouę legis, quod rebus uerba addantur propter tres rationes. Prima est, quia hæc sacramenta non solum significãt opus redemptionis, quæ per Christum est facta, quemadmodum alia sacramenta, sed à Christi passione fluxerunt: ideo sicut effectus proximi habent suæ causæ imaginem quantum possunt, ut scilicet ex uerbis et rebus consistant, sicut Christus ex uerbo & humanitate assumpta. Secũda ratio, quia non solum sunt signa futurorum, ut sacramenta ueteris legis, sed & præsentium ac præteritorum, ut dictum est, quæ expressius possunt significare sicut & nosci: ideo significatio uerborum quæ est expressiua, significatiõi adiungitur rerum. Tertia, quoniam gratiam continet ex significatiõe & sanctificatione, quæ fit per uerbum dei. ¶Ad obiecta ergo dicendum, quod sacramentum est aliquid unum in genere causæ uel signi, quorum utrunq; relationẽ importat, non autem inconueniens est, ut quæ in se existunt distincta, uniantur in relatione ad aliquid unum, ut patet in multis trahentibus nauem, quæ sunt una causa tractionis illius, quemadmodum etiam pater & mater sunt unũ in generatione, conformiter uerba & res sunt unum in significando, atque causando, sicq; unum sacramentũ efficiunt. Cumq́; uirtus causandi sit in rebus ex uerbis significantibus, uerba sunt formalia, & res materiales, per modum quo omne complementum dicitur forma. Nihilominus secundum Hugonem, ad sacramenta concurrũt uerba & facta ac res, sed facta pertinent ad usum dispensationẽve sacramentorũ, uerba aũt & res sunt de essentia sacramenti. Idcirco Magister in his duobus dicit sacramenta constare. Matrimonium autem secundum quod est in naturæ officium, & pœnitentia ut est uirtus, nullam habent formam uerborum: sed secundum quod utrunq; est sacramentum in dispensatione ministrorum ecclesiæ positum, habet certam formam uerborũ, prout infra dicetur. Hæc Thomas

Hugo.

in Scripto, in quibus cõtinentur quæ Albertus & Bonauentura super his scribunt. Bonauentura tamẽ testatur, quod Magister strictius accepit sacramentum q̃ Hugo, ita quod Hugo quamcunq; institutionem honestatis in ecclesia dei, nominat sacramentum in uerbis præallegatis.

Thom. ¶Insuper in tertia parte, quæstione 60, Sacramẽta, inquit, ad hominum sanctificationẽ adhibentur ut quædam signa, ideo considerari possunt tripliciter, & quolibet modo congruit eis, quod uerba rebus sensibilibus cõiunguntur. Primo considerantur ex parte causæ sanctificantis, quę est uerbum incarnatũ, cui sacramentum aliqualiter conformatur per hoc, quod uerbum rei sensibili adhibetur ac iungitur, quemadmodum in ministerio incarnatiõis carni sensibili uerbum dei unitum est. Secundo cõsiderantur sacramenta ex parte hominis qui sanctificatur, qui ex anima et carne componitur, cui sacramentalis medicina proportionatur, quæ per rem uisibilem tangit corpus, & per uerbum ab anima creditur. Vnde Augustinus super illud Iohannis, Iam uos mundi estis propter sermonẽ quem locutus sum uobis, disseruit: Vnde tanta uirtus aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente uerbo: non quia dicitur, sed quia creditur. Tertio cõsideratur ex parte significationis sacramentalis. Nempe secundum Augustinum secundo de doctrina Christiana: Verba apud homines inter signa sortiuntur primatũ, quoniam diuersimode possunt formari ad significandum diuersos mẽtis cõceptus. Vnde per uerba magis distinctè exprimimus quod mente concipimus. Hinc ad perfectionem sacramentalis significationis fuit necesse, ut significatio sensibilium rerum per aliqua uerba determinaretur. Aqua nanq; significare potest ablutionem per suam humiditatem, & refrigerium per suam frigiditatem. Sed cũ dicitur, Ego te baptizo, insinuatur quod in baptismo utimur aqua ad significandũ emũdationẽ spiritualẽ. Hęc Thomas in Sũma, in q̃bus scripta Pet. cõtinent.

Augu.

Duran. ¶Porro Durandus: Causa, ait, principalis quare sacramenta cõsistunt in istis rebus uel illis, institutio est diuina, quæ in alijs rebus potuit instituere ea. Itaq; dico q̃ omnia sacramenta nouę legis consistunt in uerbis, nõ tñ om̃ia cõsistũt in uerbis & rebus, sed quædã sic, quędã nõ. Primũ patet ex dictis. Chr̃s quippe sanctificat nos effectiue ut deus, meritorie uero in quãtũ hõ, & quãtũ ad utrũq;, cõgruit ut sacramẽtũ (qđ est Christi instrumentum) consistat in uerbis: quia cum triplex sit uerbum, utpote mentis, & imaginatiõis, ac uocis, primum assimilatur uerbo in diuinis, prout in sinu & mente ẽst dei patris: secundum assimilatur ei, prout dispositum fuit incarnari: tertium assimilatur ei, ut iam incarnato. Nam sicut assumpta humanitas est quasi habitus uerbi ęterni, sic uerbũ uocis est quasi uestiens uerbum mentis. Veruntamen non omnia sacramenta nouæ legis cõsistunt in uerbis & signis seu rebus: sed quædam tantum. Sunt etenim quædam sacramenta, quæ solum conferunt sanctitatẽ suscipienti, ut pœnitentia & matrimonium. Alia uero conferunt sanctitatẽ, & ultra mancipant ad aliquod sacrũ, sicut baptismus mancipat hominem ad susceptionẽ sacramẽtorum, ordo ad ministrationem ipsorũ, &c. Ex quibus arguitur sic: Sacramẽta perfectiora in efficiendo, debent esse perfectiora in significando, quia efficiunt quod designant: sed sacramenta quæ nõ solum conferunt sanctitatem, sed & mancipant ad aliquid

quid sacrum, sunt perfectiora in efficiendo, ergo & in significãdo, q̃d non esset, nisi pter uerba includerent aliq̃d aliud signũ, uicz rem elemẽtarẽ. Hæc Durãd⁹.

¶Quibus multa obijci queunt. Primo, quia (ut patuit & patebit) omnia euangelicæ legis sacramẽta cõsistũt in uerbis & rebus, saltem quo ad consecrationẽ seu inceptionem ipsorum. Secundo, quoniam matrimonium est maximum sacramentum, quantum ad significationem: quia designat unionem uerbi æterni cum humanitate, unionem quoq; Christi atq; ecclesiæ: non tamen matrimonium est perfectius in efficiendo. Tertio, quia eucharistia solum tribuit sanctitatem, nec ad sanctum mancipat actum, (ut tactũ est) & tamen consistit in uerbis & rebus, imó & est dignissimum & nobilissimum sacramentum.

¶Postremo Bonauentura in Breuiloquio: Christus, inquit, noui testamenti mediator, septem instituit sacramenta euangelicæ legis, in qua uocauit nos ad promissa æterna, dedit præcepta dirigentia, statuit sacramenta sanctificantia. Instituit autem ea in uerbis & elementis, ad euidentiam significationis, & efficaciam sanctificationis, ita quod semper habent significantiã ueritatis, sed non semper efficaciam curationis ex defectu suscipientis. Christus nanque est uerbum summæ uirtutis, summæ ueritatis summæq; bonitatis, ac per hoc & summæ autoritatis: & ratione suæ summæ autoritatis eius fuit, legem perfectam instituere & conferre: & ratione suæ summæ bonitatis, ꝓposuit promissa beatificantia: ratiõe summę ueritatis, dedit præcepta dirigentia: ratiõe summæ uirtutis, statuit sacramẽta adminiculãtia: ut sic per sacramenta uirtus & gratia adimplẽdi præcepta reparentur, & per præceptorum obseruantiã ad ꝓmissa perueniatur æterna. ¶Hæc Bonauentura.

Questio summe difficultatis.

Bonauentura.

QVAESTIO IIII.

QVarto quæritur, an sacramẽta euangelicae legis differunt a sacramentis ueteris testamenti, per hoc quod sacramẽta euangelicae legis continent et causant gratiam, illa uero solum significabant. ¶Videtur ꝙ non, q̃m circuncisio fuit sacramentũ ueteris legis, & in ipsa circuncisione gratia infundebatur, aliter originale peccatũ in ea nõ potuisset deleri. Secundo, sacramenta nouæ legis sunt sensibilia quedã inanimata, quæ non sunt gratiæ susceptiua, nec aliq̃ uirtus gratiæ causatiua uidet̃ posse esse in eis. Quod enim est in alio, est in illo secundum modũ & dispositionẽ ipsius: ea ergo quæ soli ratiõali & intellectuali naturæ insunt, inhęrent & competũt, in rebus inanimatis esse nõ queunt, nisi omnino æquoce, figuraliter seu tropicé.

Opinio quorundam

¶De isto possent multa argumẽta pro utraq; pte formari, sed ueritatis declaratiõi studendũ est. Hæc nanq; de præcipuis difficultatibus una est, de qua diuersi diuersimode opinati sunt. ¶Itaque Bonauentura circa hæc loquitur: Vt aliqui dicũt, sacramẽta sunt gratiæ uasa, cũ sint in ultima dispositiõe, quæ est sanctificatio per uerbũ dei: & mediãtibus illis, transfunditur in animã ac abluit ipsam et ungit interius, atque pro tanto, dicũt ꝙ sacramenta nouæ legis sunt causa gratiæ, & efficiunt q̃d figurant. Non autẽ dicendũ ꝙ gratia essentialiter contineatur in sacramentis, sicut aqua in uase, et medicina in pixide: sed dicũtur gratiã continere, quia significãt ipsam: & nisi ex parte incipientis defectus sit, gratia semper confertur in ipsis. Alia quoq; ratione possunt uasa gratiæ appellari: q̃m sicut quod est in uase, nõ est de ipso nec ex ipso, tamẽ hauritur ex ipso, sic gratia non est à sacramentis nec de sacramẽtis, sed oritur à fonte æterno, & ex illo hauritur ab anima in sacramẽtis. Et sicut quis recurrit ad uas cũ requirit liquorẽ, sic q̃renti liquorẽ gratiæ nec habenti, ad sacramenta est recurrendum.

¶Præterea aliqui dicunt, quod in sacramẽtis est aliqua uirtus creata, per quã influũt in animã, & habent rationẽ causandi. Dicunt enim quod in sacramẽtis datur gratia gratum faciens, & datur in eis gratia gratis data, ut character & ornatus animæ. Datur itẽ in eis debilitatio fomitis seu expeditio potentiarum, quę est efficacia gratiæ. Dicũt ergo q̃d respectu gratiæ gratum facientis, sacramenta sunt causa sine qua non: respectu autem characterizationis & ornatus, sunt sicut causa efficiens: sed respectu debilitationis fomitis, ac confortationis potentiarũ, sunt causa disponens. Nam sicut uidemus q̃d in purgatione per ignẽ purgatoriũ, anima habens reatum seu maculã uenialem, existit purgabilis, & intra se gratiam habet, sine qua non fieret purgatio, est etiam ibi uirtus ignis: ita in sacramento est anima habens defectum & debilitatem potentiarũ, est etiã gratia in anima intus operans, & uirtus sacramenti exterior: quibus concurrẽtibus, roborantur atq; sanantur potentiæ, & gratia efficatior fit uirtute sacramenti in sua operatiõe, sicq; per istas distinctiones soluunt autoritates, quæ ipsis repugnare uidentur. Itaq; dicunt in sacramentis esse uirtutẽ creatam, quam asserunt accidens esse, imo & accidẽs spirituale, ac supernaturaliter esse in subiecto seu sacramento corporeo secundũ ordinẽ diuinæ misericordiæ: sicut uirtus agendi in spiritum, est in igne purgatorij secundũ ordinem diuinæ iustitiæ, quã sacramenti uirtutẽ asserunt inter mediocria bona ponẽda, uidelicet infra gratiam & supra corpus. ¶Porró alia opinio etiam est magnorũ, dicentium quod in sacramentis nõ sit causalitas aliqua, nec uirtus effectiua nec dispositiua ad gratiã, quę sit qualitas seu ꝓprietas absoluta: sed per assistentiã quandam, dicẽtes sacramento assistere increatam uirtutem, quę causa est gratiæ in suscipiente per fidẽ & deuotionẽ, quę disponit ad gratiã, sicut ad uerbũ Helisei ipso Naamã selauante, astitit uirtus diuina efficiens sanitatẽ, & deuotio ac obedientia Naamam fuit dispositiua. Nulla tamen causalitas fuit in uerbis Helisei, neq; in aquis Iordanis: sicut si deus instituisset ut ad uerbũ Helisei nõ solũ ipse Naamã, sed cæteri quoq; accedẽtes curarentur, & hoc ex quadã pactione, ita q̃d semper sic assisteret uis diuina taliter curans à lepra. Sic dicunt in sacramentis, q̃d ad prolationẽ uerborũ uirtus assistit diuina, aquis infundens gratiam atq; regenerans, dũ homo se subijcit per fidei deuotionẽ & obediẽtiam. ¶Si autem queratur ab istis, an præter increatã uirtutem sacramenta uirtutem aliquam habeãt creatam: dicũt quod non, propriè loquendo de uirtute seu potestate, quę sit aliqua qualitas, uel natura seu essentia adueniens & inhærens aut existens. Si autem extenso nomine per uirtutem intelligat̃ ordinatio aliqua, ut dum aliquid habet efficacem ordinationẽ ad aliq̃d, dicatur habere uirtutem ad illud, uelut si rex statuat, ut qui habet tale signũ, recipiat centũ libras, post quã institutionem signũ illud nõ habet aliquam proprietatem absolutam quam non habuit prius, ad aliud tamen est ordinatum quam ante. Et quoniam habet efficacem ordinationem dicitur habere uirtutem ut

Alia opinio.

4. Regũ

faciat aliquem habere centum marcas, quę uirtus nõ est quid absolutum, sed ad aliquid, sic dicunt quod sacramenta sunt talia signa à deo sic instituta, quod qui debite susceperit ea, habeat tantum de gratia uel hãc gratiã ad hũc actũ. Illa inquã ordinatio, efficax uirtus est sacramenti secundum istos, & ratione illius ordinationis disponit hominẽ, quia efficaciter ordinat ad habendam suscipiendãq; gatiam. Rursus dicunt, quod ex huiuscemodi pactione dominus quodãmodo se astrinxit ad dandum gratiam suscipienti debite sacramentũ, & ipsa pactio deũ suo mõ astringit ad gratiam conferendam: ideo sacramentum fertur habere uirtutem ad efficiẽdum, & item ad disponendũ. Et sicut extenditur nomen uirtutis, ita & uerbum efficiendi: quia nec efficit nec disponit influendo, sed efficaciter ordinando. Et sicut hæc extenduntur, ita & nomen causæ: quia non dicitur causa secundũ quod est principium operãdi, sed secundum quod est ratio ordinandi. Huic propositioni pietas fidei consentit, et ratio nõ repugnat. Cõsentit ratio, quia ualde difficile est intelligere, qualiter illa uirtus detur sicut qualitas absoluta: difficilius uero, quando detur. Difficile est etiam intelligere cui detur, an scilicet uerbo an elemẽto. Rursus, difficile ẽ explanare q̃ diu duret. Valde quoq; difficile est exprimere quomodo influat. Similiter difficile est, cuius natura sit in seipsa & multa similia. Ideo huic positioni faciliter satis concordat ratio. Cauendũ est em̃, ne dum nimis damus corporalibus signis ad laudem, subtrahamus honorem causæ curanti & animę suscipienti. Hæc autem opinio non nimis dat, nec aliquid honoris debiti subtrahit. Quẽadmodũ ergo regiæ literæ regis anulo sigillatæ sunt magnæ uirtutis & ualoris, & dicũtur magna posse ac facere, cũ in eis nulla sit uirtꝰ absoluta, sed ordinatio sola per assistentiam regiæ potestatis: quod patet, q̃niam mortuo rege, non plus curatur de literis eius quã aliis, tamen absolutum nil amiserunt: sic intelligendũ est in sacramentis, & sic loquuntur sanctorum autoritates iuxta usum communem. ¶Et si quæras, super quid fundatur relatio talis, & quomodo aduenit sine donatione proprietatis: dicendum quod in institutionibus signorum, ut quãdo nummus fit arra, nihil de nouo tribuitur nũmo, ita & in his. Vtraq; opinionum istarum uidetur satis probabilis, sed secunda uidetur mihi ad sustinendũ facilior, nescio tamẽ quę sit uerior, quia dum loquimur de his quæ sunt mirabilia, nõ multũ adhęrendũ est rationi. Hæc Bonauen.

Bonauẽ. ¶Insuper in fine tertii ultima distinctione, circa illud q̃d dicitur ibi in textu, Diuersa sunt sacramenta legis nouæ & ueteris, q̃m illa tantũ figurabãt, hæc conferunt gratiam, arguit sic: Nullus sine gratia potest saluari, ergo si sacramenta ueteris testamenti gratiã nõ conferebant, nullus in lege illa saluatus est. ¶Si dicas q̃d in sacramentis illis dabatur gratia, non tamen uirtute sacramentorum illorum, in sacramentis autem nouæ legis confertur gratia uirtute ipsorum, quia ex sanctificatione sanctificant secundum Hugonem. obiicit contra hoc, quoniam solus deus dat gratiam per creationem: ergo si gratia conferebatur in sacramentis istis & illis, nulla fuit differentia inter ea. Dicendũ quod circa hoc est duplex opinio celebris & famosa.

Opiniones duę.
1. Vna, quod in utrisq; datur gratia, sed differenter: q̃a in illis dabatur ratione fidei & deuotionis suscipientium, ita quod nullo modo ratiõe operis operati aut sacramenti. In sacramentis uero noui testamenti secus est, quoniam constant ex uerbis & elementis. Et cum dominus instituit uerbum, id est, formam uerborum sacramentalium, dedit illis uirtutem qua influunt & agũt in animã, disponendo ad grę susceptionẽ uel imprimẽdo characteris configurationẽ, uel adminiculando ipsi gratiæ ad animę curationẽ ac fomitis debilitationem. Et hoc uidetur dicere Augustinus, dicendo: Quæ est tanta uis aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente uerbo? Hugo quoq;: Sacramẽta, inquiens, nouæ legis prius sanctificantur per uerbum, postmodum sanctificant, ut sic sint ex sanctificatione sanctificantia. Et hanc positionem sustinent uiri periti & fide digni, sed difficile uidetur mihi, intelligere uirtutem illam uerbo & elemẽto collatam &c. ut supra. Dubium quoq; est, utrum ponenda sit inter bona maxima uel mediocria aut minima. Si inter maxima, ergo uere est uirtus seu gratia. Gratia autem existens in uno subiecto, nõ potest in aliud agere. Si autẽ nõ sit uere uirtus aut grã, quomodo sacramentũ dicitur uere sanctificare? Et quęri potest in quo genere aut specie sit uirtus uel gratia illa. Si autem ponatur inter bona minima aut media, quomodo facit rectitudinem sanationemq; animæ, quę inter bona maxima computatur? Difficile etiam est uidere, quomodo illud accidens spiritale in subiecto substantificabitur corporali, & quomodo una uirtus poterit in duobus esse subiectis, puta in uerbo & elemẽto: ex quibus q̃uis fiat unum sacramentum non tamen unum per essentiam & naturam. Vnitas autem uirtutis (iuxta Damascenum) correspondet unitati substantiæ & naturæ: aut ergo in uno sacramento non est una tantum uirtus, sed plures: aut uirtus illa composita est, aut unum accidens simplex, spirituale & impartibile, simul erit in diuersis subiectis, quod totum intelligere, ualde existit difficile. (August.) (Damasc.)

¶Dubiũ demũ uidetur, an deus dedit illam uirtutem quando primo instituit sacramenta, an de nouo det. Quomodo autem à principio dedit his quę non dum erant? uidelicet uerbis quę quotidie proferuntur, si dat de nouo, ergo quotidie in sacramentis non solum gratiam, sed & alia accidentia creat: & tamen non consueuit dici quod creationis opus exerceat, nisi circa exitum animæ in esse, & circa infusionem gratiæ. Si autẽ desinat uirtus illa esse statim uerbo prolato, quomodo tam nobilẽ creauit uirtutem, ut tam cito deficeret? Rursus, si datur uerbo, & non datur uerbo scripto, nec uerbo mentali, ergo datur uerbo uocali in sua pronuntiatione, tuncq; difficile est explicare, an detur in principio prolationis, uel in medio aut in fine: quia nec in principio uerbi, neq; in medio est actio illius uirtutis. Si uero in fine, tunc cum uerbum desinat esse, & desinente uerbo desinat uirtus uerbi, simul incipiet uirtus uerbi ac desinet. ¶Insuper, multo difficilius est explicare efficaciam operationis uirtutis illius, an scilicet agat generatione uniuoca uel æquiuoca, generando sibi simile siue dissimile. Difficile etiam est utrum influat omnino aliquid abextrinseco, an educat aliq̃d de potentia in actũ. Primũ est soli deo possibile, secundũ uero difficile est explicare. Rursus, difficile est q̃modo characteris impressio possit esse ab illa uirtute, cũ character uideatur esse in superiori parte animę, in quã solus deus potest influere. Postremo, in sacramento altaris, in quo fit subito transsubstantiatio panis secundũ se totum in corpus Christi, quod esse nõ ualet nisi ab infinita uirtute, quõ

uerbũ

uerbum prolatum ab homine tam finitæ uirtutis, po
terit ad istam transsubstantiationem cooperari, aut
aliquid operari? Et certe si illud uerbum uirtutem nõ
habet agentem, multo minus uerba aliorum sacra-
mentorum. ¶Hæc. & multa his consimilia, ualde dif-
ficile est intelligere & explicare, q̃ tamen non narro
quasi credens ea insolubilia esse, aut per ea positionẽ
hanc improbari: sed ut ostendam me ea non intellige
re plene, ideo nec affirmare neq; negare hęc uelle. Ni-
hilominus plura potest facere deus & in sacramentis
etiam facit, quam nos intelligere ualeamus. Vnde ad
incomprehensibilem dei omnipotentiam confugien
II. do, omnia possumus facile declinare. ¶Præterea alio
rum positio est, supposito quod in sacramentis no-
uæ legis diuina uirtus secretius operetur, quia hoc est
fidei & communis sententiæ. Dixerunt igitur aliqui,
sacramenta nouæ legis habere uirtutem iustificandi
uirtutem inquam influentem, uirtutem promerentẽ,
uirtutem disponentem & efficaciter ordinantẽ. Vir-
tutẽ influentẽ, ratiõe spiritus sancti assistentis; uirtutẽ
promerentem, ratione meriti passionis Christi ad sa-
cramentum concurrentis: uirtutem disponentem, ra
tione deuotionis ipsius fidelis sacramentum suscipiẽ-
tis: uirtutem deniq; efficaciter ordinantem, ratione di
uinæ pactionis instituentis. Sic quippe instituit deus,
ut ad talis uerbi prolationem & sacramenti piam su,
sceptionem, fiat in suscipientibus mirabilis operatio,
curatio, iustificatio, confortatio &c̃. atq; pro tanto, af
firmant sacramenta nouæ legis habere uirtutẽ: & dif-
ferunt in hoc à sacramentis ueteris legis, præsertim q̊
ad illam efficacem ordinationem: quia non interue-
niebat talis pactio in illis sacramentis, per quam effi-
cax infallibilisq; fieret ordinatio ad gratiam, sicut in
sacramentis nouæ legis, ut patet in institutione ba-
Mat 19. ptismi, ubi Christus dixit. Qui crediderit & baptizat⁹
fuerit, saluus erit. In alijs quoq; tribus modis haben-
di differentia est inter utraq; sacramenta penes cõple
tum & minus completum: quia in sacramentis nouæ
legis spiritus sanctus iusticiam influens plenius assi-
stit, & passio Christi magis meritorie concurrit, in cu
ius signum de latere Christi patientis fluxerunt san-
Johã.19. guis & aqua, & per consequens sacramenta, de qui-
bus fundatur ecclesia. Abundantior item est suscipiẽ-
tis deuotio, tum propter fidei incrementum, tum ꝓ
pter subsidiũ fidei totius ecclesiæ: quia in fide ecclesię
suspiciunt fideles sacramenta ecclesiastica. Itaq; pro-
pter hos modos habendi uirtutem, dicuntur sacramẽ
ta euangelicæ legis iustificare & esse cum gratia. ¶De
niq;, qui hanc sustinent positionem, in sacramẽtis no-
uæ legis noluerunt plus ponere: tum, quia ista uiden
tur satis sufficere ad nostram sanationem & iustifica
tionem: tum, quia ex isto quadruplici modo haben-
di uirtutem, satis manifestatur nobilitas sacramento
rum euãgelicæ legis in seipsis: tum, quia secundũ hæc
satis apparet differentia inter utriusq; legis sacramen
ta: tum, quia nulla expressa autoritas uidetur cogere
amplius attribuere his sacramentis. Hanc etiam po-
sitionem sustinent plures bene intelligẽtes. Sed & D.
Gulielmus Parrhisiensis episcopus, in determinando
in scholis fratrum minorum, approbauit hunc mo-
dum dicendi coram fratre Alexandro piæ memorię.
Verum in his dubijs non oportet aliquid temerè af-
firmare, sed sufficit scire quid sapientes senserunt, nec
est utile contentionibus deseruire. Hæc Bonauentura
in fine Scripti super tertium.

¶Postremo, in Breuiloquio huic secundæ opinio- Bonau.
ni absolute consentit, reticensq; de alia, protestatur:
Sacramenta dicuntur gratiæ uasa & causa, non quia
gratia in eis substantialiter contineatur, aut causaliter
efficiatur, cum à solo deo animę infundatur: sed quia
in illis & per illa gratiam curationis à summo medi-
co Christo ex diuino decreto oportet haurire. Hæc
idem ibidem.

¶Præterea de his sanctus Thomas aliter sentiens
ait in Scripto: Omnes coguntur fateri sacramenta no Thomas
uæ legis aliquo modo causas gratiæ esse, propter ex-
pressas autoritates q̃ dicunt hoc, sed diuersi diuersimo
de eas exponunt. Quidam etenim dicunt, quod non
sunt causæ, quasi aliquid facientes in anima, sed causę
sine quibus non: qm̃ uirtus increata, quæ sola effectus
ad gratiam pertinentes in anima facit, sacramentis as
sistit per quandam dei ordinationem, & quasi per pa
ctionem sic ordinauit ac pepigit, ut qui sacramenta
accipiunt, simul & gratiam sumant ab ipso, non quasi
sacramenta aliquid faciant ad hoc ipsum, sicut qui ac
cipit denarium ꝑlumbeum à rege, facta huiusmodi
ordinatione, ut qui habuerit unum de illis denarijs,
accipiat centum libras à rege, qui denarius non dat il
las libras, sed rex. Cũq; talis pactio facta non fuerit
in sacramentis ueteris legis, ideo dicuntur gratiam nõ
conferre, sed solũ promisisse aut præsignasse. Verum
istud non uidetur sufficere ad saluandũ dicta sancto-
rum, quoniam causa sine qua non, si omnino nil faci-
at ad inducendum effectum, uel disponendo, uel meli
orando, ad rationẽ causandi nil habet ultra causam
per accidens: sicut album est causa domus, si ædifica-
tor sit albus, sicq; sacramenta essent causa sanctifica-
tionis per accidens. Illa nanq; ordinatio seu pactio
nihil dat eis de ratione causæ, sed solum de ratione si-
gni: quemadmodum etiam denarius plumbeus solũ
est signũ, indicans quis debeat libras accipere. Quod
autem per accidens est, ab arte relinquitur, nec in dif
finitione reponitur: sicq; esse causam nõ poneretur in
sacramenti diffinitione, nec sancti multum curassent
loqui de ea. Nec etiam sacramenta nouæ legis, quæ
differunt à sacramentis ueteris legis secundũ ordina
tionem prædictam, differunt ab eis secundum ratio-
nem causæ: sed solum quantum ad modum significã
di, in quantum hæc significant gratiam ut statim dan
dam, & illa non. Hinc alij dicunt quod ex sacramentis
duo consequuntur in anima, unum quod est sacramẽ
tum & res, puta character aut aliquis animæ ornatus
in sacramentis, in quibus non imprimitur charactere
aliud quoq; est res tantum uidelicet gratia. Respectu
ergo primi effectu. sacramenta sunt causæ aliquo
modo efficientes: sed respectu secundi sunt causæ dis
ponentis tali dispositione, quę sit necessitas, nisi sit im
pedimentum ex parte recipientis: & hoc uidetur ma
gis conueniens theologis ac dictis sanctorum. Quo
circa sciendum, ꝙ causa efficiens dupliciter diuidi po
test: primo, ex parte effect⁹, puta in disponentẽ q̃ cau
sat dispositionẽ ad ultimam formã: & in perficientẽ,
q̃ inducit ultimã perfectionem. Secũdo ex parte cau-
sæ in causam principalem & instrumantalem. Agens
principale est primum mouens. Agẽs uero instrumẽ
tale est mouens motum. Instrumento quoq; coue-
nit actio duplex: una q̃ ex propria habet natura. alia
quam habet inquantum motum est à primo agen-
te, sicut calor ignis, qui est instrumentum potentiæ
nutritiuæ, ut 2. de anima dicit, habet dissoluere atq;

consumere:sed inquantum est instrumentum animę uegitatiuæ,generat carnem. Sed sciēdum quod actio instrumenti interdum pertingit usq; ad ultimam perfectionem,quam principale agens inducit. Aliquando nō tamē pertingit ad aliquid ultra id quod sibi cōuenit secundum suā naturam,siue illud sit ultima perfectio, siue dispositio ad eandem, alias non ageret ut instrumentum,sed qualitates actiuæ & passiuæ elemētorum pertingunt instrumentaliter ad formas materiales de materia educēdas, non aūt ad productionē animæ rationalis quæ ab extrinseco est. Itaq; principale agens in iustificatione,est deus, nullo ad hoc indigens instrumento ex parte sua:sed per quandā congruitatem ex parte hominis iustificandi, utitur sacramentis tanquam medijs iustificationis,quibus cōpetit actio quędam ex propria natura, ut aquę abluere. Inquantum uero sunt instrumenta pietatis diuinę iustificantis,pertingunt instrumentaliter ad quendam effectum in anima,qui primo correspondet sacramētis,ut est character aut aliquid tale. ¶Ad ultimū uero effectum qui est gratia,non pertingunt etiā instrumentaliter,nisi dispositiue, inquantū hoc ad quod instrumentaliter effectiue pertingunt, est dispositio, q̄ est necessitas quantum in se est ad gratię susceptionē. Cunq; omne instrumentum exercendo actionē naturalem,sibi ex sua natura conuenientem, pertingit ad effectum qui competit sibi inquantū est instrumētū, quemadmodum dolabrum diuidendo suo acumine lignum,pertingit instrumentaliter ad formā scamni, ideo etiam materiale elementum exercendo actionē suam naturalem, secundum quam est signum interioris effectus,pertingit instrumentaliter ad effectū interiorem, iuxta quod loquitur Augustinus, ꝙ aqua baptismi corpus tangit & cor abluit. Vnde & dicit,ꝙ sacramenta efficiunt quod figurant. Et hūc modum iustificandi uidetur Magister in litera tangere,dicens quod homo non quærit salutem in sacramentis quasi ab eis,sed per illa à deo:quia hęc præpositio ab,principale denotat agens:sed præpositio per, causam designat instrumentalē. Si autē obijciatur,quia aut sunt causa uniuoca,aut ęquiuoca:respondendum, qd' proprie nullum eorum,quia diuisio illa causę, proprie cōpetit causæ principali, quæ similitudinem habet cū effectu, ut Alexander peripateticus dicit,& Commentator undecimo Metaphysicæ recitat. Porro in transsubstantiatiōe panis in corpus Christi, cū sit quidam motus,sunt duo:puta recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem. Verba ergo sacramentalia pertingunt instrumentaliter ad transsubstantiationem,quantū ad recessum à termino à quo:sed quātum ad accessum termini ad quem,nō pertingūt nisi dispositiue,sicut in alijs accidit sacramentis.

¶Præterea si q̄ratur, an in sacramētis sit aliq̄ uirtus spūalis ad gratiā inducendā in animā, rñdendū,ꝙ ꝓpter autoritates sanctorū necesse ē fateri aliquē talē supnaturalē uirtutē esse in sacramētis. Et primę opinionis sequaces dicunt, ꝙ uirtus illa non sit nisi ordo. Sed hoc nihil est dictu,qm̄ uirtus semp nominat principium alicuius, præsertim prout sumitur hic pro uirtute causæ. Ad aliquid autem seu relatio, non potest esse principium nec terminus actionis,ut quinto Phisicorum probatur. Hinc dicendum quod uirtus agēdi proportionetur agenti. aliter ergo conuenit uirtus agendi principali agenti, aliter agenti instrumentali. Agens q̄ppe principale, agit secūdū exigentiā suę formæ. Vñ uirtus actiua in ipso,est aliqua forma uel q̄litas, habens esse cōpletū in natura. Instrumentū uero agit ut motū ab alio, ideo cōuenit sibi uirtus ꝓportionata motui,q est ens incōpletū. Vñ & uirtus spūalis q̄ est in sacramentis,nō est ens cōpletū fixū,sed imperfectū,sicut uirtus immutādi uisum in aere, inquantū est instrumētū motū ab exteriori uisibili,& talia entia solent intentiōes uocari,& habēt qd simile cū ente ꝙ est in aīa,ꝙ est ens diminutū,ut 6. Metaphysicæ dicit. Talia quoq; entia nō sunt ꝓpriè & p se in genere, sed reductiue in illo, in q̊ est uirtus causæ principalis, uel in quo illa esset,si esset in genere: qm̄ increata uirtus principaliter agens in sacramento, in nullo est p̄dicamento. Et si quæratur,qñ hæc uirtus detur sacramento:Dicēdū,ꝙ qñ actu mouetur principali agēte. Nec potest hęc uirtus poni in aliquo gradu bonoꝵ,nisi reductiue in illo in quo ponitur gratia. Hinc etiam potest esse in re corporali,sicut uirtus artis est in instrumentis ab artifice motis:quēadmodū etiā uirtus trahentiū nauē est in omnibus illis,ita hęc uirtus in his q̄ ad integritatē ptinent sacramenti, in partibus uero est incōplete. Ex quib' patet,ꝙ sacramēta nouę legis nō cōtinent gratiā,nisi secundū esse incōpletū:nec gratia est in eis sicut in subiecto, sed sicut in causa instrumētali dispositiua. Pulcherrime uero asseritur,quod gratia est in sacramento sicut in uase. Nā sicut qd' cōtinetur in uase,cōseruatur in eo,nec illud denominat: sic gratia cōseruatur in sacramentis ut inde hauriatur, nec denominat ea simplicit,neq; q̄lificat,sicut nec intētiōes seu species uisuales in aere, denomināt aut q̄lificāt aerem. Hęc Tho. in Scripto. In quib' satis cōtineri uidētur q̄ de his scribit in tertia parte, quæstione 62. Carth.

¶In his Petrus sequitur Thomā,& secundā istā opinionē dicit esse securiorē, duplici ratiōe: Prima,quia plus cōsonat autoritatibus patrū sanctoꝵ. In his aūt q̄ fidei sunt,magis oportet sequi autoritatē q̄ rōnem. Sancti aūt affirmant sacramenta habere uim sanctificandi. Alia est reuerētia & dignitas sacramentoꝵ euāgelicæ legis. Nēpe secūdū aliā opinionē aqua baptismi nō uidetur plus uirtutis & sanctitatis habere, quā q̄libet alia aqua:& sacramenta nouæ legis uiderentur non causa gratiæ,sed signa tm̄,sicq; parum aut nihil legis ueteris transcenderent sacramenta.

¶Porrò Richardus quoq; utranq; hic recitat opinionē,& recitata ea quā sequitur Thomas,subiungit: Richard. Cū ista positio existat possibilis, sitq; ad sacramētoꝵ nouæ legis honorē, atq; ad cōfirmandū id ꝙ tenetur de actiōe ignis purgatorij & inferni in aīas rōnales ac dæmōes,uidet,ꝙ sit rōnabilis ac tenenda. Alia demū positione narrata, addit quod intelligibilior sit, sicq; utriusq; opinionis argumenta soluendo, declarat qualiter utraq; possit teneri.

¶Pręterea Thomas de Argentina,circa hæc scribit multū magistralr ac diffuse, q̄rendo utrū sacramēta nouę legis habeāt in se potentiā creatiuā. Circa hanc q̄stionē primo scrutat,utrū uirtus creatiua sit cōicabilis alicui creaturæ q̊ circa duas refert opiniones: Vnā dicētiū ꝙ nō,quā sequūtur Thomas, Petr' Aegidi' ac Richardus. Aliā dicentiū qd' imo. Verū ista q̄stio sup secūdū diligenter discussa est, idcirco pertrāseo,sequit tñ in hac re positionē sancti Thomæ. ¶Circa secundā uero distinctionē sciscitatur,utrū sacramēta nouæ legis habeāt aliq̄ spūalē ac specialē uirtutē ipsis formalit inhęrētē. Et rñdēs; Hic,inq̄t,quatuor sunt uidēda. Pirmo,utrū sacramēta nouę legis sint grę cā. Secūdo, Thomas Argent.

an ratione huius causalitatis necesse sit in eis ponere prætactam uirtutem. Tertio, de tempore institutionis sacramentorum Euangelicæ legis. Quarto, de numero eorundem. Deinde de primis duobus præinductas narrat opiniones, & in utroque sequitur Bonauenturã. Aliqua uero addit: Aliquid, dicens, esse causam alterius, intelligi potest dupliciter. Primo, quod sit causa principalis ipsius. Secundo, quod sit causa eius instrumentalis. Et causam instrumẽtalẽ large accipio, prout omnis secundaria causa dicitur instrumentalis respectu principalis atque primariæ causæ. Instrumentalis aũt causa est duplex. Vna, quæ productiue attingit effectũ principalis agentis, sicut in generatione equi sol causa est principalis, quantũ ad corporeas causas: & equus generãs ẽ cã instrumẽtalis, attñ equus gñrans una cũ sole, producit formã geniti equi, ipsum equũ producendo. Alia est causa instrumẽtalis, quæ attingit effectũ principalis agentis non productiue, sed tantũ dispositiue: sicut in generatiõe hominis, causa principalis formæ humanę est solus deus, eo quod anima rationalis creet. homo uero & sol sunt causę hominis instrumentales respectu dei, attamen non producunt animã rationalẽ, quamuis perfecte disponant corpus ad eius susceptionem, sicque homo generans & sol, in generatiõe hominis non attingunt effectum principalis agentis productiue, sed solum dispositiue. Interdũ quoque causa instrumentalis sic agit ex sua natura, interdũ ex sola ordinatione seu institutione & assistẽtia causæ primę. Hæc Argẽtinensis, qui ex his rñdet, sicut ptactũ est.

Durand. ¶Porró Durandus in his quantum ad principale, consentit santo Thomæ. Addit tamen, quod potẽtia creatiua formæ accidentalis, possit cõmunicari causæ creatæ, & dicit hoc Thomam concedere, de charactere quidem in hoc quarto libro, & de gratia in tertia parte quæstione sexagesimasecunda.

Dionysi. cõtra Durandum. ¶Veruntamen istud non uidetur de mente Thomæ, qui absolute multoties negat potentiã creatiuam seu actum creationis, posse causæ creatæ communicari, nec in tertia parte concedit gratiam posse à causa creata produci. Qualiter uero dicat uirtutem sacramentalem ad productionem characteris instrumẽtaliter & efficienter cõcurrere, iã patuit paulo añ.

Scotus. ¶Atuero Scotus quoque interrogat, an creatura possit habere actionem respectu termini creationis, id ẽ,

Rationes quatuor. creare, aut ad creationem cooperari. Respondet, In ista quæstione theologi communiter tenẽt quod nõ,

I. ad quod principaliter adducunt quatuor rationes. Prima est, quod in omni causato esse est effectus primæ causæ. imó nec instrumẽtaliter potest actus iste competere creaturæ, quoniam causa inferior non partici

II. pat actionem causæ superioris, nisi per aliquid sibi proprium operetur ad effectum propriũ principalis agẽ

III. tis. Secunda est, quia distantia inter esse & non esse est infinita. Tertia, quoniam agens inferius præsupponit in agendo effectum superioris agentis, sicut ars præsupponit effectum naturæ, & effectus naturæ aliquid

IIII. potentiale. Creare autem est, nullo præsupposito, producere. Quarta, nullum creatum est purus actus, aut purum esse, ergo non agit sine motu & mutatione, & ita requirit subiectum. Sed istæ rationes necessario cõcludere non uidentur. non prima, quia in his quę generantur, esse generati est à generante, nec est in generato aliud esse quod sit per creationem à deo, sed unum est solum esse substantiale in uno eodemque generato. Nec uniuersaliter uerum est quod dictum ẽ de causa instrumẽtali, ut dum monetarius per instrumentum inducit formam in monetam, & sigillato in ceram. Secunda quoque ratio non uidetur concludere, quoniam tanta est distantia inter extrema, quantum unum est maius aut dignius alio: sed esse creatũ non est dignitatis aut magnitudinis infinitæ, nec infinite excedit non esse ei oppositum, ideo non distat ab eo in infinitum. Tertia etiam ratio non cõcludit. Non enim causa secundaria præsupponit effectũ causæ prioris aut primæ, tanquam passum in quod agat. Similiter nec ratio quarta, cum causa creata habeat actiones immanentes, quæ sunt intelligere uelle, per quas sine motu & mutatione agere ualet.

¶Istam disputationem Scotus prolixe prosequit, recitando consequenter opinionem Auicennæ, dicentis unam intelligẽtiam creatam ab alia cum suis motiuis, & contra ea obijciendo. Verum (ut dixi) hęc materia super secundum discussa est, nec facile patet quid ipsemet finaliter sentiat Scotus. Dionysi.

¶Postremo Henricus specialem hic habet opinionem: Sacramenta, inquiens, nouę legis nullo modo aliquid agunt ad gratiam causandam, neque in causando attingunt eam plus quam sacramenta ueteris legis, sed solum dicuntur esse causa gratiæ præsentis, cuius sunt signa per hoc, quod sunt contentiua eius quod per se est causa gratiæ creatiua, in quantum creat eã, quamuis enim gratiæ creator in omnibus sit per suã essentiam, tamen quo ad aliquem effectum, sic est in una re quod non est in alia, iuxta quod deitas existẽs in carne Christi per gratiam unionis, ad tactum manus Christi sanauit leprosos, ut deitas dicat illud egisse, non ut deitas tantum, sed ut existens in manu Christi: sicque deitas dicitur hoc egisse principaliter, & manus Christi instrumentaliter. Sic quoque sacramenta nouæ legis instrumentales sunt gratiæ causæ, quoniam deus ut existẽs in ipsis, ad tactum illorum quibus administrantur, confert gratiam creatiue. Sic quoque uasa sunt gratię, quoniam continent eum à quo gratia fluit secundum quod est in ipsis, ut est eucharistiæ sacramentum, in quo Christus corporaliter continetur, deitatem sibi habens unitam, quod est præcipue contentiuum effectiuumque gratiæ: alia uero sacramẽta, inquantum aliquid uirtutis eis participant, continẽdo uirtualiter quod illud cõtinet realiter. Hęc Hẽricus. Sandan⁹. Matth. 8 Marci 1 Luc. 17

¶Cuius opinio parum aut nihil differre uidetur ab opinione dicentium, quod sacramenta hæc causa sunt gratiæ ex assistentia diuinæ potentiæ. In hoc aũt quod dicit alia sacramenta esse causas gratiæ, inquantum participãt aliquid uirtutis sacramenti altaris, uidetur fateri uirtutem esse in sacramentis causaliter cõcurrentem ad gratiæ productionem: & ita sacramẽta illa nonsolum operarentur ut instrumenta deitatis existẽtis in eis ad sacramentales effectus. Hinc uerior uidetur positio quam sequitur Thomas, & hoc propter motiua quæ tangit Petrus. Dionysi⁹ cõtra Sãdanum.

QVAESTIO V.

Quinto quæritur, an gratia sacramentorum quæ in eorum susceptiõe confertur, differt realiter a gratia uirtutum atque donorũ, a qua uirtutes et dona emanare dicuntur. ¶Videtur quod non, quoniam ad omnia quæ gratiæ ascribuntur, sufficit gratia gratum faciens, de cuius effectibus dictum est super secundum.

¶In oppositum est, quod gratia in sacramenti acceptione non datur, nisi accedenti non ficte, id est, fideliter

deliter & deuote, talis autē iam consistit in gratia uirtutum, quæ communiter gratia gratumfaciens appellatur, & superinfunditur ei gratia sacramentalis.

Albertus ¶ Ad hæc respondet Albertus: Gratia sacramantalis differt à gratia uirtutum & donorum. Primo, quoniam habita una gratia sacramentali, non necessario habentur & aliæ. Secundo, quia si non fuisset peccatum, non fuissent sacramenta, nec gratia sacramentalis, nihilominus fuisset gratumfaciens gratia, quēadmodum uirtutes & dona. Tertio, quoniam gratia sacramentalis datur contra defectum inclinātem ad peccatum uel contra ipsum peccatum. Quarto, quia in gratijs sacramentalibus specialiter operatur passio Christi seu uirtus & meritum eius, quorum nullum per se conuenit gratiæ uirtutū & donorum. Hinc habita gratia uirtutū, non per se habetur gratia sacramētorum: quia uirtutes ordinātur ad meritorios actus, sacramenta uero contra defectum peccati. Ideo quāuis non fictus habeat gratiam uirtutum, attamen potest esse in potentia ad gratias sacramētorum, de quibus infra specialius clariusq; dicetur. Hæc Albertus.

Thomas. ¶ Concordat Thomas, dicendo: Gratia gratumfaciens est una atq; in essentia animæ, ut in subiecto. Ab ipsa quoq; fluunt uirtutes & dona ad perficiendum potentias animæ, sicut fluunt potentiæ ab essentia. Distinguuntur autē istæ uirtutes secundū actus diuersos, ad quos oportet potentias animæ perfici. Similiter à gratia (quæ est in essentia animæ) effluit aliquid ad reparandum defectus, qui ex peccato inciderunt. Et hæc diuersificatur secundū diuersitatē defectuum. Sed quia defectus huiusmodi nō sunt ita noti, ut actus ad quos uirtutes perficiunt, ideo hic effectus ad reparandū defectū nō habet speciale nomen, quēadmodū uirtus: sed retinet nomē suæ causæ, & dicitur gratia sacramentalis, ad quam sacramenta ordināțur directe q̄ tñ neq̄t esse sine grā respiciēte essentiā aīæ, sicuti nec uirtutes. Attamē gratia q̄ est in essentia aīæ, nō ualet esse sine uirtutib⁹, idcirco uirtutes cōnexionē habent in ea: sed potest esse sine gratia sacramētali. Ideo grāæ sacramētales connexionē non habent, sicq; patet quod gratia quā sacramētum directe continet, differt à gratia quæ est in uirtutibus & in donis, quamuis etiam illam gratiam per quandam continnuationem contineant. Itaq; gratia gratumfaciens prout est in essentia animæ, una est: sed secundum q̄d fluit ad defectus potentiarum tollendos, & ad potentias animæ perficiendas, multiplicatur. Gratia quoq; uirtutum opponitur peccato, prout peccatum inordinationem continet actus. Gratia uero sacramentalis peccato opponitur, secundū quod uulnerat naturale bonum potentiarū. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Eadem scribit in tertia parte quæstione sexagesima secunda, & addit: Sacramenta ordinantur ad quosdā speciales effectus, necessarios in uita christiana, ut baptismus ad spiritualem regeneratiōem, per quam homo moritur uicijs, fitq; membrum Christi, qui effectus est aliquid speciale præter actus potentiarū animæ, & eadem ratio est in alijs sacramentis. Quemadmodum ergo uirtutes & dona addunt super gratiā communiter dictam, quandam perfectionem determinate ordinatam ad proprios actus potētiarum, sic gratia sacramentalis addit super gratiam communiter dictam & supra uirtutes & dona, quoddam diuinum auxilium ad consequendum sacramenti fructū & finem. ideo gratia sacramentalis nequaquam superflua est. Quamuis enim gratia uirtutum & donorum sufficienter perficit essentiam atq; potentias animæ, quantum ad ordinationem actuum generalem: tamen quantum ad quosdam speciales effectus qui requiruntur in uita Christiana, sacramentalis requiritur gratia. ¶ Deniq; per uirtutes & dona excluduntur sufficienter uitia & peccata, quantum ad præsens & futurum, inquantum per uirtutes & dona homo retrahitur à peccato: quantum uero ad peccata præterita, quæ transeunt actu & manent reatu, adhibetur homini specialiter remedium per sacramentum. Gratia q̄q; sacramētalis ad gratiā cōiter dictā se habet ut species: ideo gratia cōmuniter dicta & gratia sacramētalis, nō dicūtur uniuoce, sicut animal cōmuniter dictum, & pro homine sumptum. Hæc in Summa.

Dionys. Ricius. ¶ In quibus quod ait, uirtutes & dona emanare ex gratia, intelligēdū est iuxta sensum, quo asserit Augustin⁹, ex fide ꝓcedere spē, atq; ex spe charitatē, q̄ intelligendū est quantū ad actus uirtutū. Nō eñ habitus unus causat ex uno, sed simul desuper infunduntur.

Tarant. ¶ Porro Petrus in his aliter sentiens: Sicut una, ait, est anima à qua fluunt diuersæ potentiæ ac motus diuersi, ita essentialiter una est gratia gratumfaciens, à qua fluunt diuersi habitus uirtutum, habilitantes potentias ipsas ad bonū, & diuersi effectus sanātes ipsas uires à malo. Primus effectus pertinet ad gratiā uirtutum, secūdus ad gratiam sacramentorum. Vtraq; ergo eadem est essentia & subiecto, differens ratione & cōnotato effectu. Itaq; adulto iā iustificato nō dat in sacramento noua gratia quantū ad essentiā, sed gratia præcedens augetur. Vñ & in nouū procedit effectum. Hinc quoq; differentię illæ non insunt gratię secundū se, sed per cōparationem ad effectus diuersos, idcirco non uariant eius essentiam, quemadmodū liquefacere & constringere non uariant lucē solis. Vñ & in statu innocentiæ gratia sacramentorum fuisset secundū id quod est, non aūt secundum rationem qua dicitur gratia sacramētalis. Conformiter utraq; gratia ista secundū id quod est, simul infunditur, sed secundum cōparationem à qua sic aut sic nominatur, est differentia, quoniā gratia non est sine effectu habilitationis omnium potentiarū ad bonum, potest tamen esse sine effectu sanationis omnium potentiarū à malo: ideo uirtutes habent connexionem cum gratia, non sacramenta. Hæc Petrus.

Richardus ¶ Concordat Richardus: Siue, dicens, gratia sit realiter idē quod charitas, siue nō, dico quod eadē per essentiā est gratia sacramentorū atq; uirtutū, differēs ꝑ diuersam comparationem ad diuersos effectus, quoniā gratia inquantū per sacramentum confertur directe & immediate ordinatur ad sanandum animam à morbo peccati, uel ad sanitatem augendam. Gratia aūt uirtutū, i. inquātū ab ea sunt uirtutes, seu inquantū ipsa est forma uirtutū, directe & immediate ordinat ad bñ agendū. Cūq; potentia bñ neq̄at opari, nisi fuerit sana, hinc grā uirtutū etiā ex cōsequēti respicit aīæ sanationē, si ꝑcessit in ea infirmitas aliq̄. Et qͣ sanatio aīæ disponit potētias ad bene operandū, ideo gratia quæ cōfertur in sacramentis, ex consequenti ordinatur ad bonam operationem. Hæc Richardus.

Bonauē. ¶ Præterea Bonauentura duas nunc tactas narrat opiniōes, & addit: Tertia positio ꝓbabilior ē, q̄ gratia gratūfaciens una est, cuius hoc signū, quod uno peccato tollitur tota. Sed attendendum quod cum dico gratiam uirtutum, dico gratiam gratumfacientē & habitum

& habitū substratū, puta uirtutē quæ differt à gratia. Et gratia gratum faciens una est, Habitus uero substratus est alius & alius, quia uirtutes sunt multæ. Similiter cum dico gratiam sacramentalem, non tantū dico gratiam, sed & curationis effectum: & gratia quidem una est, sed effectus curatiōis sunt plures. Distinguitur ergo gratia in sacramentis & donis atq; uirtutibus, concernendo effectus habitusq; substratos. Vñ sacramētalis gratia supra gratiam uirtutum propter peccatum, quendā addit effectum, ut in eo qui baptizatur, additur absolutio non solum à culpa, sed etiam à pœna. Hæc Bonauentura.

Dionysi⁹ ¶Cuius positio nō uidetur à prędictis differre nisi in uerbis, & uel cum prima uel cum secūda coincidit. Aut enim uult dicere quod gratia uirtutum & gratia sacramentorum realiter idem non sunt, & ita cū prima opinione concordat: aut quod essentialiter idem sunt, & penes diuersas comparationes uariosq; effectus distinguūtur, & ita opinioni consentit secundæ. Imo hoc secundum uidetur esse de intentione ipsius, ut patere poterit diligenter inspicienti.

QVAESTIO VI.

SExto quęritur, an sacramenta ueteris testamenti fuerunt gratiae contentiua, et vtrum eorum obseruatio fuit meritoria, atque a carnis immunditijs purgatiua. ¶Videtur quod fuerunt gratię contentiua & collatiua, quia diuinitus data fuerūt ad consequendum salutem, & in remedium uitiorū erāt prouisa ac instituta. Vnde in Leuitico sępissime describuntur fuisse odoris suauissimi coram deo, & placatiua maiestatis diuinæ, expiatiua quoq; culparum, loquendo de sacramentis, prout sacrificia comprehendunt. Ex quibus ultra probatur, quod obseruatio eorundem fuerit meritoria uitæ æternæ. Quia diuinis obedire præceptis, est deo acceptum. Vnde & Iosue præcipue commendatur, quod uniuersa dei pręcepta impleuit. Hinc sacrificia Dauid ac Salomonis, Aaron & Eliæ leguntur igne cœlitus misso esse consumpta, ad insinuandū quod accepta fuerint domino. Hinc demum ostenditur quod non solum ab immūditijs carnis, sed & à uitijs cordis purgabant.

Leuit. 1. 3. 6. Leuit 26 | 2. Regum 6. 24. 3. Regū. 8 Leuit. 9. 3. Reg. 18

¶In oppositum sunt quæ habentur in textu.

Dionysi⁹. ¶In quæstione hæc tria tanguntur. Primū est, an testamenti ueteris sacramenta gratiam continebant, & de hoc iam dicta sunt aliqua. Secundum est, an obseruantia seu usus uel actus illorum meritorius fuit. Tertiū, utrū solum purgabant ab immūdicijs carnis.

Antisiod. ¶De his scribit Antisiodoreñ in prima parte Summæ: Duplex est opus uidelicet opus operans, & opus operatū. Opus operans est ipsa actio, ut oblatio agni aut uituli, quę iustificabat quando ex charitate fiebat. Opus uero operatum fuit res immolata, quæ nō iustificabat, sed in noua lege tam opus operans q̄ opus operatum iustificant, ut celebratio & Christi caro. Et per hanc distinctionem soluuntur & concordantur autoritates, quæ pro utraq; parte introducūtur, ut est illud Isaiæ: Holocaustum arietū & adipem pinguiū, & sanguinem hircorum & uitulorum nolui. Glossa, Nunquam uoluit dominus sacrificia illa, idest, nō acceptauit. Hinc asserit Origenes: Ea ratiōe permisit dominus sacrificia illa sibi offerri, qua ratione permisit libellum repudij. Proni nanq; erant Iudæi ad idololatriam, sicut ad interficiendum suas uxores. Triplici quoq; ratione noluit dominus sacrificia illa. Primo, quia non offerebant ea bono animo ac deuoto. Secundo quoniam offerebantur tēpore nō suo, utpote euangelio diuulgato. Veritate enim ueniente & patefacta, figuræ & umbræ debuerunt cessare. Tertio, quia non uoluit ea uoluntate absoluta & propter se, sed ne idolis offerrentur, ut de libello repudij tactum est, quod partim est simile, non in toto, quia dimittere uxorem est malum in se, ideo nunquam meritorium: sed animalia immolare est indifferens secundum se, ideo potuit fieri bene. Sed præhabitis obijci potest quod ait saluator: Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. ergo opus operatum seu immolatum in noua lege, non uiuificat neq; iustificat. Respondendum quod caro Christi duobus uiuificat modis. Primo, spiritualiter puta per fidem. Cum em̄ quis credit deum incarnatum, augetur in eo dilectio & delectatio quam habet in deo, propter quod dimittuntur ei peccata. Secūdo, per modum sacramenti seu materiæ. Sic enim caro Christi templum est totius trinitatis, in quo sunt gratiæ omnes: ideo est sicut pixis & uas medicinale, in quo sunt omnia genera specierum & electuariorum spiritualiū, quibus deus per suos ministros sanat animas nostras. Verum caro, in quantum caro, nō prodest: sed inquantum sancta & uerbo unita, spiritalisq; medicina, plurimum prodest. Hæc Antisiodorensis.

Isaię. 1. | Origen. | Johan. 6

Aquinas ¶Præterea ad primum trium prædictorum, sanctus Thomas respondet: In sacramento duo considerantur, uidelicet ipsum sacramentū, quod à quibusdā dicitur opus operatum: & usus sacramenti, uidelicet operatio administrantis seu offerentis sacramentū, qui à quibusdā uocatur opus operans. Cū ergo dicitur sacramentū (per se loquendo) gratiam conferre, iustificare uel non iustificare, referendū est ad opus operatum. Porro de opere operato in sacramentis ueteris testamenti, est duplex opinio. Quidam etenim dicūt, quod in illis sacramentis opus operatum erat signū sacramentorum nouę legis, passionisq; Christi, à quo hæc efficatiam habent, ideo opus illud operatū, erat cum quadā protestatione fidei, & indirecte atq; ex cōsequenti habebat iustificare quasi mediantibus nostris sacramentis, per ea significatis, à deo sanctificationē habētibus, ut dicit Hugo de S. Victore. Nostra uero sacramenta directe & immediate sanctificant, quia ad hoc directe sunt instituta. Sed hæc opinio nō uidetur cōuenire dictis sanctorum, dicentiū quod lex erat occasio mortis, q̄m ostendebat peccatū, & gratiam nō contulit adiutricē circuncisione excepta. Vñ dicendū quod non sanctificabant nisi sanctificationē sumendo pro mancipatione ad aliquod sacrū, prout uestes dicuntur sacræ. Non aūt sanctificabant, prout sanctificatio sumitur pro emundatione aut cōfirmatiōe spūali. Et si obijciatur q̄ in officio missæ petitur, ut sacrificium ecclesiæ acceptum sit deo, sicut sacrificia patrum olim in lege naturali aut scripta: dicendū quod comparatio illa nō intelligitur quantū ad opus operatum, quoniam sacrificium ecclesiæ per se, acceptum est deo, & multo plus quàm illa: sed petitur ut deuotio offerentium istud complaceat deo sicut illorum deuotio. Sacrificia quoq; legis diminuebant reatum, inquantum fuerant onerosa. ideo poterant satisfactoria esse, præsupposita gratia ex fide mediatoris. Itaque opinio illa iam improbata non sufficit, quia iuxta dicta sanctorum, sacramēta legis gratiam non præstabant. nec differt quantum ad hoc, qualitercūq; uel directe uel indirecte gratiam cōtulissent.

Rursus, secundum hoc nulla aut ualde modica esset præeminentia sacramentorum euangelicæ legis ad sacramenta illa antiqua. Hinc alij melius dicunt, qđ opus operatum in eis nullo modo gratiã cõferebãt.

¶Insuper ad secundum respondet: De usu sacramẽtorum (qui opus operans dicitur) est duplex opinio. Vna, quod usus ille non erat meritorius, etiam si in fide & charitate fiebat: & hoc uidetur Magister in litera dicere, quod uidetur absurdũ, ut quod labores sanctorum patrũ in huiusmodi sacramẽtis deo accepti non fuerint, & quod opus uirtutis posset meritorium non esse. Communiter ergo tenetur, quod usus eorũ meritorius fuit ex charitate exhibitus. Aliqui tamen excusant Magistrum, dicentes quod intellexit opera operata non iustificare in quacunq; fierent charitate, quamuis operatio ex charitate facta meritoria esset. Itaq; sacramenta & sacrificia non erant per se deo accepta, quoniã gratiam per quã aliquid deo acceptum est, non continebant, sed per accidens erant deo accepta uel non accepta. Accepta quidem propter significationem, fidem, deuotionem, obedientiam, charitatem offerentium ea: inaccepta, propter eorum demerita, & quoniam eadem idolis offerebant, & inquantum meritoria erant, etiam intus purgabant.

¶Ad tertium igitur respondendum, quod ueteris legis intentio fuit homines ad dei timorem reuerentiamq; inducere, & à carnalibus paulatim ad spiritualia eleuare. Iccirco instituit multa impedimenta, quibus homines ab illorum usu sacramentorum frequẽter impedirentur, ut sic plus in reuerentia haberẽtur
Prouerbiorum. Nam omne rarum charum. sic quoq; à carnalibus obseruantijs paulatim dissuescerent, utpote totaliter abstrahendi ab illis tempore gratiæ. Hæcq; impedimenta dicebantur immunditiæ carnis, quibus homo corporaliter ad sancta illa accedere inidoneus reddebatur, atq; ab inmunditijs illis sacramenta legis purgabant. ¶Deniq; sacerdotes legis etiam post sacrorum administrationem reputabantur inmundi, triplici ratiõe. Primo, ut essent sub onere legis sicut & alij. Secundo, ad tollendam superbiam & uanam gloriam sacerdotum, de hoc quod alios sanctificabant. Tertio, ad designandum quod sacerdos noui testamẽti semper debet se inidoneum reputare ad celebrandum propter maximam dignitatẽ sacrificij euangelicæ legis. Porrò sacrificia legis interdum mundabant à lepra, id ẽ, mundatum aliquem ostendebant, dũ signa lepræ in illo apparere cessabant. Hæc Thomas in Scripto.

Aquin. ¶Præterea in tertia parte quæstione sexagesima secũda. Dici, inquit, non potest quod sacramẽta Mosaicæ legis gratiã iustificantem contulerũt per seipsa, id est, propria uirtute, sic nanq; necessaria non fuisset
Galat. 2 passio Christi, iuxta illud ad Galatas: Si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Nec dici potest quod uirtutem habebant cõferendi gratiam ex Christi passione. Virtus enim passionis Christi, copulatur hominibus per fidem & sacramenta: attamen differẽter, quoniã continuatio per fidem fit per animæ actũ. Continuatio uero q̃ est per sacramenta, fit per usum rerum exteriorum. Id aũt quod est posterius tempore, potest mouere antequam sit secundum quod præcedit in apprehensione actuq; animæ, sicut finis mouet agentem: Sed quod nondum est in rerum natura non mouet secundum usum seu actum rerum exteriorũ, propter quod causa non ualet esse posterior suo effectu in esse ordine durationis, quemadmodũ causa finalis. Manifestum est ergo quod à passione Christi (quæ est causa iustificationis humanæ) communiter deriuatur uirtus iustificatiua ad legis euangelicæ sacramenta, non ad sacramenta ueteris legis. Per fidẽ tamen passionis Christi iustificabantur patres antiqui, sicut & nos. Sacramenta quoq; ueteris legis erant quædam protestationes fidei hui⁹, inquantum significabant passionem Christi & eius effectus. Itaq; sacramenta legis non habebant in se aliquam uirtutẽ, qua operarentur ad conferendum gratiam iustificãtem. Hæc in Summa. Tarant.

¶Consonat Petrus, qui tamen quædam nunc dicta plenius exprimit: Duo, inquiens, considerãtur circa sacramenta legalia, utpote opus operans & opus operatum. Vtrum autem iustificabant quo ad hæc duo, uel quo ad alterum illorum, triplex fuit opinio. Vna Magistri, quod neutro modo, q̃a nec opus operans profuit per modum meriti, nec opus operatum per modum sacramenti, eo quod opus operans erat institutum in onus, non in meritum, & opus operatũ in signum, nõ in causam. Alia Hugonis, quod utroq; Hugo. modo iustificabant, quando opus operans fiebat ex charitate, & opus operatum per modum sacramẽti. non tamen tunc iustificabant ita immediate & per se, ut sacramenta nouæ legis, sed mediate & per accidẽs, inquantum erãt Christi figura: sicq; eorum susceptio erat quædam professio ac ueneratio saluatoris. Tertia opinio est communis iam recitata. Prima aũt opinio nimis restringit utilitatem sacramentorum legalium, cum & opera indifferentia facta ex charitate sint meritoria. Secunda opinio illam nimis amplificat & extendit, cum sacramẽta legalia quasi parificet sacramentis euangelicæ legis. Hæc Petrus.

QVAESTIO. VII.

SEptimo quæritur, an circuncisio fuit sacramentum in remedium contra originale peccatum, Gen. et cur primo data est abraae, ac pro maribus tantum. ¶Videtur quod circuncisio non fuit remedium remouens originale peccatum. Nam Abraam ante circuncisionem suam placuit deo. Item filij Israel nati in solitudine, per annos quadraginta manserunt Iosue 4 incircuncisi, quousq; transito Iordane fuerunt circuncisi sub Iosue, & tamen inter illos multi fuerunt deo placentes, non circuncisi, nec tanto tempore in originali manserunt peccato. Tertio, circũcisio fuit sacramentum ueteris legis, ergo gratiam non donauit: sed sine gratiæ infusione non deletur originale, ergo nõ ualuit in illi⁹ remedium atq; deletiõem. Quarto, à tẽpore Adæ fuerunt alia contra originale peccatũ remedia, ergo non fuit conueniens tempore Abrahæ hoc nouũ institui cõtra originale remedium. Quinto, fœminæ erant originali obnoxiæ, sicut & uiri, ergo circuncisionis præceptum debuit eas quoq; respicere.

¶Circa hæc scribit Albertus: Circuncisio iuxta Damascenum libro quarto, signum erat determinãs Israel à gentibus cum quibus conuersabatur. Principalis etenim actus circuncisionis, fuit remedium originalis peccari, & sanctificatio circuncisi, qualis tunc potuit fieri seu circuncisione præstari. Et fuit signum determinans determinatione conuersationis ex gratia circuncisionis, & per consequens exponitur de determinatione seu distinctione habitationis, propter quod loquitur Damascenus, quod quadraginta annis quibus fuerunt in deserto, non circũcidebantur, q̃a tunc alijs gentibus non erant permixti: in quo tamẽ tãgit

secun-

secundariam causam in circuncisionis pro tempore illo, quoniam causa præcipua erat quod fuerunt sub nube, ad cuius motum eis incertum oportuit eos ꝓcedere, ad quam profectionē fuissent inepti, uulnere circuncisionis non curato. Erat quoq; circuncisio signum siue signaculum corporale, non spirituale, idcirco characterem non impressit: quia character est spiritualis configuratio trinitatis creatæ consistentis in imagine ad increatam trinitatem, atq; per ipsam significabatur diminutio concupiscentiæ ex corporis morte. Nec iterabatur circuncisio, quoniam typus fuit baptismi qui non iteratur, uel potius, quoniā morbus originalis peccati in eodem non iteratur. Porro si quis fictus circuncisionem accepit, fictione recedente, circuncisio cœpit ualere, non quod gratia in charactere fundabatur, sed quia impedimēto cessante, & remoto obstaculo, deus gratiā influxit. Præterea peccatum in circuncisione demittebatur, sic tamen, ꝙ circuncisio per posterius operabatur peccati remissionem. Verbi gratia: In peccato sunt tria sibi cōnexa, utpote culpa, diuinæ uisionis carentia, fomitisq; intēsio seu augmentum: & si aliquid debeat directe delere peccatum, oportet quod primum habeat causalitatem ad culpæ delectonem. Cumq; alia duo connexa sint illi, remittunt posterius pœna carētię uisionis in toto, & fomitis intensio in parte, sicq; operatur baptismus, quia positione gratiæ abluit sordes culpę primo, deinde cadunt quoq; pœnæ adiūctæ. Circuncisio autem causalitatem ponit contra fomitis intensionem, idcirco incepit delere peccatum à posteriori. Remittit nanq; seu minuit intensionem fomitis, qui cū nō possit diminui nisi cesset reatus in toto, ideo ille in toto dimitti: & q̄niā ille cōnexus est culpæ, hinc & culpa dimittitur. Vnde quidā antiqui dixerūt, quod circuncisio de se operatur pœnæ diminutionē, & uirtus fidei operatur in ea culpæ remissionem. Fuit demū circuncisio ordinata contra originale peccatū, nō tā̄ substanti aliter, ꝓpter q̄d ex aliq̄ cā poterat intermitti. Quāuis etiā morbus originalis fuit uniuersalis, attamen ꝓpagatio actiue est in uiro, & in fœmina solum passiue, ideo remediū hoc debuit poni in uiro.

Cur fœminę non circūcidebunt. ¶Præterea quæritur. cur fœminæ non circuncidebantur. Dicendum quod triplici ratione. Prima, quia

I natura nostra non est tota corrupta in muliere, sed in uiro tanq̄ in radice & primo naturæ principio. Hinc in filijs similibus uiro, non in fœminis circuncisio facta est. Secūdo, q̄niā uir principalis est in gn̄atiōe, atq;

II in eius semine uirtus ē formatiua. Semē uero mulieris est materiale ac passiuum principium, propter quod secundum doctores, si Adam non peccante, mulier sola peccasset nō fuisset trāsfusum in posteros originale quo ad culpā, sed q̄ ad pœnalitates sequutas. Ter

III tio, ad ostendendū imperfectionē sacramēti illius, q̄tenus aliud generale ac melius (puta baptisma) expectaretur quā causam æstimo meliorē. Fiebat demū circuncisio circularis, ut circulus notaretur peccati, q̄d, primo fuit in persona uiri, & deinde serpens ut cancer corrupit naturam in primis parentib⁹. Ex illa quoq; corrupit naturam in paruulis. Et corrupta natura in paruulis, sic quoq; corrupit paruulorum personam, & ita concluditur circulus à persona in personā. Vel sic, quia anima corrupit carnem in parentibus, & caro parentum carnē seminatā in paruulis, caro quoq; animam infusam in eisdem, sicq; rursus concludit circulus primæ maledictionis. Fiebat etiam circuncisio in membro generationis, quoniam ibi plus sæuit, & primo percipitur concupiscentia carnis. Veruntamē circuncisio non fiebat directe in ea parte, in qua dominatur libido, puta in capite uirgæ, sed in pellicula quæ & in muliere posset abscidi. Periculosum uero & contra bonum prolis in matrimonio fuisset, circuncisionem fieri in carne capitis uirgæ. Vnde elicitur, q̄liter intelligendū sit illud Genesis: Circuncidetis carnem præputij uestri. Hæc Albertus, cuius dicta ex sequentibus clarius iam patebunt. Gene. 17.

Thomas ¶Itaq; Thomas respondens ad istud, utrum necessariū extitit circūcisionem dari: Circūcisio inq̄t primo & principaliter necessaria fuit, ꝓpter expressiorē significationē eorū quæ fidei sunt. Oportuit quippe ut sicut secundū temporis incrementū explicatio fidei creuit, sic cresceret sacramentalium signorum distinctio.

¶Deniq; circuncisio expressam similitudinem habuit ablutionis originalis peccati, quantum ad quatuor. Primo, quantum ad membrum generationis, per quod originale transfunditur. Secundo, quantum ad circularem figuram, sicut expositum est. Tertio, quantum ad pœnam quæ fuit in circuncisione contra delectationem concupiscentiæ, in qua præcipue uiget fomitis uirtus. Quarto, quantum ad sanguinis effusionem, in qua significat̄ passio Christi, per quā pro originali fuit satisfaciendum, & quantum ad hāc utilitatem, diffinitur circumcisio, quod est signaculū curationis ab originali. Ex consequenti uero utilitas circuncisionis, fuit distinctio populi fidelis ab infideli, & ita eam diffinit Damascenus, ut patuit. Habuit quoq; mysticam significationem & moralem, quoniam fuit signum castitatis seruandæ, & allegoricam præfigurando purgationem per Christum futuram: & anagogicam, quoniam designauit depositionem corruptibilitatis carnis & sanguinis in resurrectione. Prætactas autem utilitates habuit circuncisio præ sacramentis legis naturæ. Idcirco post illa institui debuit. Pœna uero quæ fuit in circuncisione, fuit tamē ad significationē, nō ad sanctificatōnē q̄niā peccato originali aliūde contracto, nō debet̄ pœna sensibilis. Damasce.

¶Præterea conuenienter datum est circuncisionis præceptum ante legem scriptam, quia lex scripta non debuit dari, nisi populo fideli adunato, & ab alijs distincto: quod factum est per signum circuncisionis sensibile, in quo communicauerunt Iudæi. Conuenienter etiam datū est præceptū hoc tempore Abrahæ. Tunc nanq; ex originali infectiōe inualescere cœpit idololatria, & turpissimū uitiū contra naturā. Vnde tunc debuit plebs fidelis ab infideli tali signo distingui, & promissionem apertā de Christi aduentu suscipere, in quo uniuersæ gentes benedicerentur, atq; à suis criminibus purgarentur. Gene. 19.

¶Deniq;, qm̄ filius dei elegit ex populo Israel incarnari, decuit populum illum præ cæteris gentibus decorari diuersis gratiæ donis ac sanctitate, ideo specialiter circuncisio iussa ac data est.

¶Si aūt q̄rat̄, an dies octau⁹ fuit de necessitate circūcisiōis: dicēdū, ꝙ circūcisio fuit in ꝓcepto, & erat sacramētū: sicq; dies octau⁹ fuit de necessitate circūcisiōis, q̄tū ad obligationē ꝓcepti, ita ꝙ re⁹ fuit trāsgressiōis, q nō obseruauit hoc tēp⁹. Non tamen fuit de necessitate eius in quantum extitit sacramentum, quantum ad efficaciā sacramenti, imó alio die facta, habuit suum sacramētalem effectū, quemadmodum accidit ministrantibus euangelicę legis sacramenta quisi debitas formā

formam materiamq; obseruarent, habent sacramēta suum effectum, quamuis aliquid de ritu & accidentalibus omittatur. Causæ autem spiritales octauæ diei tanguntur in litera, Literalē uero causam Rabbi Moses tradit, dicendo: quod puer ante octauum diem tā tener est quasi in utero matris. Vnde nec alia animalia ante diem offerebantur octauum. Porro cum illis qui in deserto fuerunt nati, dispensatum est, quantum ad tempus circuncisionis, propter causas præhabitas, tamen secundum Augustinū, qui ex negligentia aut contemptu omiserūt, inobedientiam incurrerūt. Nec constat quenquam illorum in deserto obisse, cum dicatur in Psalmo: Non erat in tribubus eorū infirmus, sed egressi de Aegypto, sunt mortui in deserto, q fuerāt circūcisi, & ita nullus est ibi mortuus incircūcisus. Si uero aliqui incircuncisi obierunt ibidem, idem de eis dicendum est quod de illis, qui ante circuncisionis institutionem moriebantur.

Rab. Mo

Psal. 104.

Quæstio.

¶Præterea si quæratur, an licuit præuenire diem octauum: dicendum, quod Magister uidetur sentire in litera, quod imminente articulo mortis licuit præuenire. Idem tenet Antisiodorensis in summa quarto libro. Alij Hugonem de sancto Victore sequentes, dicunt quod nō fuit necesse præuenire diem octauum, quoniam illis qui obierunt ante octauum diem, ualuit ad salutē remedium quod ante circuncisionē exstiterat, quod adhuc efficaciam habuit, qd confirmant per Iudæos qui nunc sunt, qui ante octauum diē nunquam circunciduntur. & per Glossam super illud Prouerbiorum, unigenitus eram coram matre mea, quæ dicit quod alius filius Bersabeæ paruulus non computatur, quoniā ante octauum diem mortuus non fuit nominatus, & per consequens nec circuncisus. Cultellus quoq; lapideus non fuit de necessitate, sed de bene esse circuncisiōis. ¶Amplius sicut ostensum est, circuncisio characterem non impressit. Character nanq; est spirituale quoddam signum distinctiuum, per hoc q homines in aliquo statu perfectionis constituit, ut in baptismo, confirmatione & ordine, ut infra dicetur. Circuncisio autem erat principaliter signum constitutum ad purgandum, ideo in ipsa nō ponebatur homo in alio statu. Hinc characterē nō impressit. Quēadmodū uero in baptismo manet character spiritualis, ratione cuius fictus, deposita fictione, effectū sortitur baptismi, sic in circuncisiōe mansit character exterior, hoc idem efficiens.

Prouer. 4.

2. Reg. 11.

¶At uero peccatum aliunde contractum, conueniens fuit per alium tolli: ideo in quolibet statu post peccatum fuit aliquod remedium, per quod originale peccatum uirtute passiōis Christi tollebatur. Cūq; pueri ante usum liberi arbitrij nō se poterant ad gratiā præparare, ne omnino sine remedio relinquerentur, oportuit aliquod remedium dari, quod ex opere operato peccatum aboleret originale, idcirco à cunctis conceditur quod tale remedium fuit circuncisio, non tamen aperuit ianuam regni, neq; naturæ impedimentum abstulit & reatum.

Quæstio.

¶Sed quæri potest, an etiā actualia peccata abstulit in adulto. Dicendū, qd circuncisio directe ordinata fuit contra originale peccatum, ex consequenti tamē etiam actualia peccata tollebat, ubi repperit ea. Sancti uero de hoc non loquuntur, quia ad hoc non fuit circuncisio principaliter instituta.

Quæstio.

¶Quæritur quoq;, an circuncisio cōtulit gratiam. Respōdendū quod de hoc sunt multæ opiniōes, una dicentium quod non, quoniam ad Romanos asserit quædam Glossa: In circuncisione peccata dimittebantur, sed gratia per eā non præstabatur. Dicebāt nanq; quod cum originale peccatum nil aliud sit q̄ intensa concupiscentia cum carentia iustitiæ debitæ, circuncisio sine hoc quod in ea gratia conferretur, auferre poterat debitum auferendo reatum, ut per hoc quod homo illam iustitiam nō habebat, non ei imputaretur ad pœnam, sed hoc esse non potest, quoniam culpæ in ordinatione manente nullo modo non potest nō imputari ad pœnam, cum inordinatio culpæ recompensetur & ordinetur per ordinationē pœnæ. Ideo si imputatio ad pœnam aufertur, oportet quod inordinatio culpæ tollatur, quod fieri sine gratia neq̄t. Alij ergo dixerunt, quod circuncisio ex sua uirtute abstulit culpam, & gratia in circuncisione conferebatur, non ex ui circuncisionis, sed ex liberalitate diuina ablato gratiæ impedimēto. Sed nec hoc dici potest. Nā quamuis ex parte recipientis prius sit expulsio contrarij, q̄ introductio formæ, tamen ex parte agentis prius est introductio formę, quoniā non expellit contrarium nisi formam introducendo, ideo nisi circuncisio gratiam aliquo modo conferret, nequaquā tolleret culpam. Hinc alij dicunt quod circuncisio contulit gratiam, quantum ad priuatiuos effectus, qui sunt gloria priuare, non quantum ad effectus positiuos. qd nihil est, quia effectus positiuus ultimus gratię, est dignum facere uita æterna, quod fiebat per circuncisionem, sicut & modo per baptismū. ¶Alij ergo, pbabilius dicunt, quod præstitit gratiam quantū ad effectus culpæ, priuatiōis & reatus, & quantum ad quosdam positiuos effectus, ut animam ordinare, & uita æterna dignam efficere: non tamen quo ad oēs effectus. quos gratia habet baptismalis, quoniā illa sufficit ad cōcupiscentiā totaliter reprimendā, atq; ad meritorie agendum. ad quod gratia in circuncisione data, sufficere nō ualebat. & quoad hoc, uerificat Glossa inducta. Hæc Thomas in Scripto.

Roma. 4.

¶Veruntamen in tertia parte, quæstione 62. uidetur de his parumper aliter sentire. siquidem opinionibus his recitatis, subiungit: Alij dicunt quod circuncisio contulit gratiam, etiam quantum ad aliquem effectum positiuum, qui est facere dignum uita æterna, non quantum ad reprimendum concupiscentiā impellentē ad peccandum, quod & mihi aliquando uisum est, sed diligentius consideranti apparet hoc non esse uerum: quoniam minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiæ ac promereri uitam æternā. Ideo melius dicendum uidetur, quod circuncisio sicut & alia sacramēta ueteris legis, solum erat signum fidei iustificantis. Vnde Apostolus dicit ad Roman. quod Abraham accepit signum circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei. ideo circuncisio non habuit in se uirtutem conferendi gratiam, neq; uirtutem auferendi peccatum: sed hoc fiebat per fidem passionis Christi, quam circuncisio designauit. ideo in circuncisione gratia conferebatur, inquantum erat signum passionis Christi futuræ. Hæc in Summa. ¶Quibus concordat quod scribit in Sūma cōtra gentiles libro 4. ubi loquens de distinctione sacramentorum nouæ ac ueteris legis, testatur: Visibilia sacramenta ex passiōe Christi efficatiā habere oportet, & ipsam quodāmodo repræsentare. Hinc necesse est ea talia esse, ut congruant saluti factæ per Christū, quæ salus ante Christi incarnationē fuit promissa, nondum exhibita. Sacramēta ergo quæ

Roma. 4.

quæ Christi incarnationẽ & mortẽ præcesserũt, opor
tuit talia esse, ut significarent & repromitterent salu-
tẽ. Sacramenta uero q̃ Christi passionẽ sequũtur, talia
esse necesse est, ut hominibus salutẽ exhibeant, & non
solum significando demonstrent. Hæc ibi.
Taranta. ¶Quibus ꝓ maxima parte cõsonat Petrꝰ, attñ ait:
Vna fuit opinio, ꝙ circũcisio culpã tollebat, & qđ gra
tia conferebat̃ in ea solo bñplacito dei, nõ ꝑ uim cir-
cuncisiõis. Cui opinioni obijcitur, qa nõ tollitur cul-
pa nisi ꝑ gratiã: ergo qđ tollit culpã, oportet qđ cõfe
rat gratiã. Idcirco ꝓbabilius dr̃, qđ culpã tollebat, &
gratiã cõferebat, inquãtũ fuit deletiua peccati primo
& ꝑ se. Per accidẽs uero etiã, inquãtũ opatiua ẽ boni.
Hęc Petrꝰ, quę etiam ex alijs uerbis Thomæ sequunt̃,
ꝗuis in tertia parte uideat̃ sentire oppositũ. ¶Asserit
quoq; Petrus: Circũcisio primo & principaliter tolle-
bat originale peccatum, & ex consequenti & per ac-
cidens culpã actualem annexã, inquantũ culpa origi
nalis sine illius dimissiõe tolli nõ poterat, quo ad ma
culã & reatũ pœnæ æternæ, alias nõ. Ideo debitũ pœ
næ satisfactoriæ nõ tollebat. Baptismꝰ uero tollit to
tam culpam ac pœnam satisfactoriã. Hæc Petrus.
Richardꝰ ¶Cõcordat Richardus, cuius scripta in his cõtinen
tur, allegatq; August. libro de nuptijs ꝓhibentẽ: Ex q̃
instituta est circuncisio in populo dei, ad purgationẽ
originalis ueterisq; peccati, ualebat magnis & paruu
lis, sicut modo baptismus.
¶Idem cum his tenet Bonauentura.
¶Antisiodorensis uero dicit: Asserũt fere oẽs, qđ
in circũcisiõe gratia cõferebat̃, sed nõ ex ui circũcisiõis,
qđ & Magister in textu sentire uidet̃, & qđ ex ui cir-
cuncisiõis solũ remittebant̃ pc̃tã. Nos uero dicimus,
qđ ex ui sua cõtulit gratiã quãtũ ad effectus gr̃æ pri-
uatiuos, nõ positiuos, nisi ꝑ cõcomitantiã, sicut ex ui
uerborꝝ cõsecratiõis corporis Chr̃i, nõ est ibi sanguis
nisi cõsecutiue, qm̃ illđ corpꝰ nusq̃ ẽ sine sanguĩe suo.

QVAESTIO VIII.

OCtauo quæritur, an legalia cessare debuerunt
euangelio diuulgato. ¶Videt̃ ꝙ nõ, qa in acti
bus fertur Aposto. qđ Paulus fecit Timotheũ
Acto. 16. circuncidi, & ipsemet Paulus ad suggestionẽ apostoli
Iacobi seruauit legalia, & p̃dicauit in tẽplo ea esse ser-
uãda. Ap̃li quoq; scripserũt conuersis ex iudaismo, ut
legalia quædã seruarent, abstinẽdo à suffocato & san
guine. De circũcisiõe q̊q; idẽ specialiter potest ꝓbari,
qa incõmutabilis deus instituit hoc p̃ceptũ perpetuo
Gene. 17. obseruari, qa in Gen. dñs ait Abraã: Erit pactũ meũ. i.
circũcisiõis p̃ceptũ, in carne u r̃a fœdere sempiterno.
Galat. 5. ¶In contrariũ est scriptura canonica, cũ ap̃us Ga
latis scribat: Si circũcidamini, Chr̃s nihil uobis ꝓderit.
¶Circa hæc scribit in Sũma sua Antisiodoreñ: Præ
cisa & gñalis causa cessationis oĩm sacramentorꝝ uete
ris legis, est pura figura. Illa nanq; ceremonialia ex to
to cessant, q̃ nõ habebãt aliã utilitatẽ nisi signãdi. Cir
cũcisio aũt instituta fuerat añ legem, sicut & matrimo
niũ. Hic aũt loqmur tm̃ de illis, q̃ instituta fuerũt in le
ge. Gñalis itaq; causa, qđ ceremoniãtia legalia cessa-
uerũt, fuit pura umbra & pura figura. Verũ p̃ter hanc
causam specialis est ratio, cur sacramẽta legalia cessa
uerũt. Differebãt eñ aliquo mõ sacramẽta legalia &
ceremõialia legalia: qm̃ oĩa sacramẽta legalia erãt ce
remonialia, nõ ecõtra. Etem̃ nõ cõmedere carnẽ por
cinã, erat cerimoniale, nõ sacramẽtũ. Cessauerũt ergo
oĩa sacramẽta legalia, qa fuerũt umbra futuræ uerita
tis. Omnia quippe Christũ significabãt, ideo ueritate
aduenienre cessauerũt. Hinc cessauit circuncisio, lite- Hebræ. 7.
ralisq; obseruatio sabbati, sicut ait ad Hebręos Apost.
Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fi
at. i. legalium. Cultui eñ legis carnalis, successit spiri-
tualis euangelij cultus. Veruntamẽ quædã legalia re-
tinuit sibi ecclesia, ut thurificationẽ, quæ remansit nõ
solum qm̃ significauit quod semper agendũ est, puta
orationẽ & eius suauitatẽ: sed quia & ipsa literalis ob
seruantia est moralis, quod nõ inuenitur in carne por
cina & suffocato & sanguine. In thurificatione equi-
dem honoratur deus, sicut in magnitudine & pulchri
tudine templi materialis, quo regnũ significatur cœ-
leste, uel anima iusti, quæ maior est toto mundo sen-
sibili dignitate & potestate. Hæc Antisiodorensis, qui
circa hæc multa conscribit, quæ dimitto, quoniam in
fra ex doctoribus alijs clarius inducentur.
¶Insuper Thomas de causa cessationis circũcisio- 1. Cor. 13.
nis disseruit: Cum uenerit quod perfectũ est, euacuari
debet quod ex parte est, si ad idẽ ordinetur: quia gra
tia nõ facit per duo, quod per unũ facere potest ęque
bene, quemadmodũ nec natura iuxta Philosophum.
Circuncisio autem imperfecta fuit respectu baptismi I.
tripliciter. Primo quantũ ad significationẽ: quia non
ita expresse designauit emundationẽ hominis totius
ab immunditia culpæ originalis, sicut ablutio baptis-
malis. Secundo, quantum ad efficatiam, quoniã non II.
tam abundans gratia ad reprimendũ fomitẽ, atq; ad
bene agẽdũ dabatur in circuncisione ut in baptismo.
Tertio, quantũ ad utilitatẽ, quia utilitas circuncisiõis III.
nõ fuit ita cõmunis sicut baptismi, cũ habuerit deter-
minatũ populũ, determinatumq; sexũ, & tẽpus deter-
minatũ. Baptismus aũt cunctis gentibus cõpetebat,
ideo debuit baptismo substituto ac prędicato, cessare.
Aeternũ aũt in scripturis frequenter accipitur pro du
ratione quacunq;, cuius finis indeterminatus est no-
bis. Et ꝗuis circũcisio nõ incepit cũ lege, tñ ꝓpter legẽ
incepit tanq̃ p̃paratiua ad eã, idcirco cũ lege cessauit.
¶Insuper alia legalia cessauerunt triplici ratione. I.
Prima est, qm̃ lex instituta fuit ad significandũ gratiã
noui testamenti, q̃ per Christũ est facta, ideo Christo
ueniente cessauerunt, quẽadmodũ corpore lumino-
so præsente, desinit umbra, quã causam tangit ad He-
bræos Apost. umbrã, dicens, habens lex futurorũ bo
norum. Secunda est imperfectio legis, qm̃ in legalibꝰ Hebræ. 10.
gratia non conferebatur. ideo oportebat gratiosio- II.
ra institui sacramenta in euangelica lege. quã causam
assignat Apostolus, ad Hebræos loquens: Reproba-
tio quidẽ fit prioris mãdati propter infirmitatẽ & in Hebræ. 7.
utilitatẽ. Tertia causa sumitur ex parte eorꝝ quibꝰ lex
data ẽ, q erãt pusilli, ideo erãt paulatim à pristina cõ III.
suetudine idololatriæ abstrahẽdi, ut sic eis cõcederet̃
eadẽ deo offerre, q̃ prius obtulerãt aut offerri uiderũt
idolis, ut Rab. Moses testat̃. Postmodũ uero qñ ad ꝑ
fectã deuenit ætatẽ genꝰ hũanũ, debuit ab his obser
uãtijs liberũ esse. Hanc rationẽ tangit Apost. ad Gala.
¶Præterea quæstio de obseruãtia legaliũ, p̃sertim Galat. 3.
circa exordiũ nouæ legis, difficultatẽ sortitur ex qui- et. 4.
busdã cõtrarietatibus, q̃ super hoc inueniunt̃ tã in ca
none scripturæ q̃ in dictis sanctorꝝ. Interdũ nanq; le-
guntur obseruata legalia tẽpore gratiæ, qñq; uero ꝓ-
hibita. Nẽpe de hoc beatiss. Petrus à Paulo notatꝰ ui
detur, ut ad Galat. describitur. Et circa hoc Hiero. &
August. diuersa sensisse legũt̃: Dixit nãq; Hieronymꝰ. Galat. 2.
qđ legalia statim post Christi passionẽ fuerunt mor
tifera, quantũ ad illos ad quos gratia noui testamẽti,

extitit

extitit diuulgata. Apostolos uero quadã pia dispensatione his usos fuisse ad uitandũ scandalum Iudæorum. Ideo sanctus Petrus iudaizans non peccauit, dispensatiue id faciẽs. similiter Paulus dispensatorie eũ redarguit, ne gentiles exẽplo Petri sacramenta legis tanquã necessaria quærerent, & sic beatus Petrus excusatur à culpa, & Paulus à reprehensiõe procaci. Sed quoniam uidetur non conueniẽs, quod apostoli aliquid contra ueritatem doctrinæ fecissent ad uitandũ scandalum Iudæorum, neq; quod Paulus in epistola ad Galatas aliquid simulatorie scripserit, ubi se refert glorioso Petro restitisse, quia reprehẽsibilis erat: hinc Augustinus aliter dicit & melius, quod ante Christi passionem legalia erant seruanda de necessitate præcepti, & ante diuulgationem euangelij obseruari poterant à Iudæis conuersis, non ponentibus spem in illis, quasi alicuius essent uirtutis, aut quasi sine eis nõ sufficeret gratia Christi: sed ne omnino uideretur lex uetus reprobanda, si mox quasi idololatria fugeretur, imo hoc modo erat mater synagoga deducẽda ad tumulum cum honore. Porro post diuulgationẽ euangelij non solum non fuerũt salutifera, sed mortifera. Medio ergo tempore sacratissimus princeps apostolorum Petrus & Paulus, alijq; apostoli seruauerunt legalia uere, non simulatorie. Attñ summus ille Apostolus aliqualiter incaute se habuit in obseruatiõe legalium, nimium condescendens Iudæis, qui legalia simul cum euangelio obseruanda putabant, ita ut aliqui eius exemplo inducerentur ad ea seruanda tanq̃ necessaria, ut quoad hoc reprehẽsibilis erat, & aliquã leuem incurrerit culpam. (Augusti.)

¶Postremo, de hoc, an teneamur ad aliqua legalia obseruanda, sunt tres opiniones, una, quod præallegata quæ in Actibus leguntur apostolorum, intelliguntur ad literam, & usq; nunc obligent. Sed hoc manifeste contrariatur dictis Apostoli, qui dicit nil esse commune, id est, immundũ per Christum, nisi ei qui æstimat aliquid commune esse. Est etiam contra rationem, quia cum illud preceptum nõ sit morale (Nõ enim ratio naturalis hoc dictat) oportet quod sit ceremoniale: ideo obligatio eius non magis manet q̃ aliorum. Alij ergo dixerunt, quod non sit ad literam intelligendum de sanguine animalis, suffocatoq; bruto, sed de effusione sanguinis per homicidium, suffocationeq; pauperum, quod etiã stare nõ potest, quia Hieronimus super Ezechielem post mysticam illam expositionem, ponit literalem, quam dicit apostolos intendisse. Hinc alij dicunt quod epistola apostolorum non erat præceptoria quantũ ad hoc quod abstinerent à sanguine & suffocato, sed prouisio ad conseruandam pacem ac uitam communem inter conuersos gentiles & conuersos ex iudaismo, ideo fornicationẽ prohibuerunt quasi per se uitiosam, quæ apud gentiles non reputabatur illicita. Idolothytum uero prohibuerunt, tanquam id quod posset suspitionem generare idololatriæ adhuc retentæ de illis gentibus in cordibus Iudæorum. Sanguinem quoq; & suffocatum tanquam ea quæ Iudæi propter dissuetudinem abominabãtur, quemadmodum usq; hodie qui uult alteri socialiter conuiuere, necesse habet abstinere ab his quæ alter abhorret. Hæc Thomas in Scripto. (Rom. 14.) (Libro. 6. capite. 18 Ezech. 18)

¶In quibus cõcordant, Petrus, Richardus, Durandus, Thomas de Argentina. alijq; communiter, quorum scripta in præinductis ex sancto Thoma cõprehenduntur, ex quibus & argumenta quæ tacta sunt & tangi possent, soluuntur facile. (Soluti[o])

¶Antisiodorensis quoq; concordat, nisi quod uerba illa de suffocato & sanguine, dicit esse intelligẽda de hoĩm suffocatione & humani sanguinis effusione.

QVAESTIO IX.

NOno quęritur, an in lege naturae proles fide parentum saluabatur. ¶Quo circa ambigit, an sola fide informi hoc fieri potuit, uel fide tantum formata. An etiam requirebatur exterius signum, sacrificij quoq; oblatio in adultis, uidetur q̃ fide parentum saluari non poterãt, quia fides & actus eius manent in corde credentis, ergo non nisi per modum causæ meritorię poterant gratiam aut salutem alteri procurare: sed charitas & actus eius digniores sunt fide & actu illius, magisq; deo accepti q̃ fides et actio eius, ergo per parentum charitatem potius hoc fiebat. Præterea, si alter parentũ fuit idololatra, & obtulit prolem simulachris, quid fiebat? Rursus, fide informi nemo potest seipm iuuare salubriter, ergo nec alium. ¶Iterum, proles carnem non animam à parentibus habet, ergo animæ prolis nec infidelitas parentum potest nocere, nec fides prodesse, propter quod dominus per Ezechielem testatur: Omẽs animæ meę sunt, anima quæ peccauerit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris. Iustitia iusti super eũ erit. De Noe quoq;, Iob & Daniele loquitur dominus: filium & filiam non liberabunt. (Ibidem) (Ezech.)

¶Ad hæc Bonauentura respondet: Dixerunt quidam quod fides parentum erat remedium paruulo, non principaliter ratione actus credendi, sed ratione uirtutisq; crediti, à quo ut credito, fluit uirtus & efficacia in omnia sacramenta. Cumq; creditum nunquam sit informe respectu fidei informis & fidei formatæ, ideo per fidem quantumcunq; informem dabatur remedium paruulo. ¶Aliter tamẽ potest dici, quod nõ ipsum creditum, sed professio fidei fuit remediũ paruulo, quæ dum fiebat motu fidei aut actu exteriori, erat dispositio curationis, quod fuit in circuncisione, & modo in baptismo, quoniam ibi est professio fidei ipso facto. Verum professio fidei quam faciebant parentes, reputabatur paruulo in medelam ex diuina misericordia. Et quia professio fidei in habẽte tantum originale peccatum, sufficienter disponit ad gratiam, q̃uis non fiat in charitate, habens originale tñ cum non teneatur conteri, ideo ex sola uoluntate credendi & captiuatione intellectus præparat se ad gratiam: sic & paruulus præparatur ad gratiam merito congrui modo prætacto. In iustificatiõe enim seu curatione potius requiritur meritum congrui quàm cõdigni, quemadmodũ & in iustificatione adulti. Ideo dicendum sine præiudicio, quod fides informis parẽtum poterat esse remedium paruulo, præsertim cum nullus sit certus se esse in charitate sine reuelatione: sicq; nulla fuisset certitudo de paruuli curatiõe. Alias etiam actuale peccatum parentum imputaretur paruulo, q̃ curatus & saluatus fuisset, si parẽtes sine mortali peccato fuissent, habendo fidem formatam. Deniq; fide informi fiunt miracula, & unus alteri procurat corpoream sanitatem. Deus autẽ pronior est dare sanitatem spiritualem q̃ corporalem. Quãuis demum fides informis non placet deo tanquam quid meritorium de condigno, attamen placet ei sicut dispositiuum ex cõgruo. Rursus q̃uis fides informis nõ sufficit ad remissionẽ propriæ culpæ actualis, potuit tamen sufficere modo prætacto ad remissionẽ alienę

culpæ

culpæ originalis, quoniã maior dispositio requiritur ad hocq́d remittatur actuale quã originale, cũ actuale sit ex propria culpa. Idcirco requirit attritionem cum fide. Cũ ergo obijcitur ꝙ unusquisq; plus meretur sibi quã alteri, uerũ est, cæteris paribus. Hęc Bona.

¶Quæritur item, an ad remissionẽ originalis sufficit ꝓ paruulis sola fides, ꝙ sic uidetur: quia Gregori⁹ loquitur, quod pro paruulis sufficit sola fides. Hugo quoq; fatetur, qd tempore legis naturæ non fuerunt sacramenta aliqua in ꝑcepto, ergo sine exteriori signo & sacrificio paruulus quibat saluari. Respondendum quod circa hæc est duplex opinio. Vna qd non habitus fidei, sed fides ratiõe actus & motus suę professionis, & non cuiuscunq; professionis, sed eius qua profitebatur paruulum curandum esse ab eo quem expectabat: atq; de hac professione aliqui dicunt oportuisse, quod fieret non tantum actu mentis & oris, sed etiam signo uisibili, ut sacrificio aut decimatione, aut aliquo alio: quia fidelium ecclesia semper aliqua habuit signa, in quibus colligebantur & communicabant fideles, & profitebantur fidem in facto. Vnde Augustinus contra Faustum. In nullum nomen religiõis nec uere nec false adunari homines possunt, nisi aliquo signorum aut uisibilium sacramentorum consortio uniantur. Idcirco quod ait Gregorius, sola fide parentum saluabantur, intelligit quod sine consensu fideiq; paruuli hoc fiebat. Sed positio ista non congruit, quia beatus Gregorius loquendo de maioribus addidit: sacrificij uirtus. Præterea, cum nullius necessitatis essent sacrificia illa, et talis professio de congruo debet esse cum fide, non tamẽ necessario, propterea ait Hugo: Commonemur, quia illa sacramenta pro tempore magis ad deuotionem proposita fuerunt, quam ad obtinendum salutem indicta. Hinc alia opinio dicit, quod professio fidei sufficiebat qualitercunq; fiebat, seu signo, seu uerbo, seu cordis actu, dummodo fiebat à parentibus, & haberetur respectus ad paruulum. Si autem quæratur, cur magis fides requirebatur parentum: Dici potest, quod parentes uocantur hic omnes, qui curam gerebant de paruulo, uel quia à parentibus puer cõtraxerat culpam, congruentius extitit ut eorum fide mereretur & gratiã. In utero autem paruulus purgari nequiuit, quia iuxta communem legem non habuit efficaciam fides circa infantulum, nisi ex utero natum, sicut nec modo baptismus. Hæc idem.

Augusti.

Questio.

Questio. ¶Qui insuper sciscitatur, an requirebat̃ sacrificium in remedio originalis peccati in adultis. Respondet, Hic prænotandum, quod (iuxta Hugonem) in lege naturæ tria sacrificiorum genera erant, decimationes, oblationes & sacrificia: ad quorum notitiam tria notanda sunt. Primo, quæ fuit ratio instituendi sacrificia illa, Secundo, quis modus. Tertio, quæ efficacia. Ratio fuit honoratio dei, omni etenim tempore fides requirebatur in iustis, & nullus nisi in fide saluat⁹ est. Hęc fides in lege naturę illustrauit homines ad credẽdum quod deus sit hominum creator, redemptor & remunerator, sicq; fides illuminabat, & dictamen naturalis rationis consonabant, ut homo deo seruiret, & omnia sua à deo esse agnosceret. Et q̃ d credebant, signo quodam sensibili manifestabant, ideo signa fuerũt in lege naturæ, in quibus de⁹ honorabat̃, ut in oblatione tanq̃ qui uniuersa creauit. Honorabatur quoq; ut redẽptor in sacrificio, & ut remunerator perfectus in decimatione. In decimatione enim denarius est perfectissimus numerus, quoniam continet in se tres perfectiones. Prima est unitatis, secunda ternarij, tertia senarij, quæ simul iuncta, denariũ faciunt. Vnitas q̃ppe perfecta est, q̃ est omnis numeri perfectio. Ternarius uero cõstat ex omnib⁹ partibus suis, ex parte aliquota & nõ aliquota. Senari⁹ aũt cõstat ex omnibus partibus suis aliquotis. Secũda ratio ẽ, ꝓfessio fidei redẽptoris. Nã sicut nullus sine fide potest placere deo, sic nemo sine fide mediatoris potest à peccato resurgere. Et sicut fides dictauit simpliciter dei honorificationẽ, ita & istã professionẽ. Et quia tũc profitetur hõ, qñ quod credit exterius manifestat, ideo tẽpore legis naturæ fuerunt ad manifestã dũ hoc, etiã & redemptorẽ. Inde tria cõsiderantur, uidelicet res redempta per decimationẽ. Homo nanq; significatur per decimã dragmã deperditam, Itẽ modus redimendi per oblationẽ, & ipsum precium per sacrificiũ, in quo sanguinis fuit effusio. Hæc demũ ꝓfessio per huiusmodi signa, maxime necessaria fuit ꝓ imperfectis. Perfectis eñ deus reuelat fidei sacramenta, q̃ imperfectis celauit, propter ꝙ minores adhærebant fidei maiorũ, & credebant implicite: & sicut implicite crediderunt, sic signa data sunt eis à maioribus, in quibus fidem implicite profitebantur. Tertia ratio fuit uitę iustificatio, qm̃ sine operibus bonis nemo poterat stare in uia salutis. Hinc fidei adiũcta sunt signa, designantia ea quæ simul cũ fide necessaria sunt: quæ sunt tria in corde, & tria exterius, quæ per tria prædicta signantur. In decimatione eñ designatur peccati recognitio atq; remissio, quia in decimatione tribuit̃ deo quod perfectũ est, & dimittitur nobis quod imperfectũ est, ad insinuandũ quod bona à deo sunt, & mala a nobis. ¶Porro in sacrificio significatur interna cõtritio, iuxta illud: Sacrificiũ deo spiritus cõtribulatus, & maceratio carnis, qm̃ pecus occidebatur. In oblatione deuotio mentis ac bona operatio foris, quæ fidei iuncta, sufficiunt ad salutem. Secundo, pensandus est modus instituendi. Non eñ instituta sunt per modũ præcepti, secundũ Hugonem, qui dicit homines illos tanquam paruulos fuisse cõsilio nutriendos Et si quęras, quomõ: respondendũ, ut tactũ est, quod fides dictauit, natura concordauit, inspiratio autoritatẽ donauit, ideo per modum consilij data sunt per superiores, in quibus fuit fides explicita. Tertio attendenda est horũ efficatia. Nullam aũt de se habebant efficatiã curandi aut iustificandi, sed solum ratione fidei redẽptoris: quia nec instituta erant ad hoc, sed & nunc tacta. Hinc nõ nisi rõne fidei uocãt̃ remedia. Hęc idẽ.

Tres denarij perfectiões.

Hebr. xi

Luce. xv

Res redẽpta, mod⁹ redimendi preciũ

Psal. l

¶Concordat Thomas his, ad primum horum respondens: Originale peccatum est peccatum naturæ, natura autem reparare nequiuit nisi per Christum, ideo nũquam poterat remitti originale alicuius peccatum, nisi facta relatione & quadam continuatione curandi ad Christum, quod fiebat per fidem, ideo fides mediatoris semper fuit efficax ad curandum ab originali, in adultis fides propria, in paruulis aliena. Hæc Thomas, qui ad secundum respondet sicut Bonauẽtura ¶Ad tertium quoq; respondens: Sacramẽta, inquit, legis naturę non ex diuino pręcepto, sed ex uoto, id est desiderio, seu sponte celebrabantur, prout unicuiq; dictauit mens sua, ut fidem suam exteriori signo alijs profiteretur ad dei honorem, secundũ quod habitus charitatis inclinat ad actus exteriores, & sicut dicimus de charitate, quod sufficit mot⁹ interior, sed dum habet tempus operandi aptum, requirũtur

Thomas.

actus exteriores: ita quantū ad adultos in lege naturæ, suffecerat sola fides, cū & mō sufficiat ei qui nō ex contemptu nec negligentia sacramenta omittit. Efficacia tñ remissiōis culpæ fuit ex fide, sicq; intelligēda sunt uerba ista Gregorij: quod apud nos ualet aqua baptismi, hoc egit apud ueteres uel sola fides pro paruulis, uel pro maioribus sacrificij uirtus, uel pro his qui ex Abrahæ stirpe prodierunt, circuncisionis mysterium. Hęc idē.

Taranta. ¶Idem Petrus, & addit: fides cōparari pōt ad subiectū & ad obiectū, & ex parte subiecti nō habuit uirtutē saluandi paruulū, cū uirtus subiecti sit particularis & determinata, uirtus aūt obiecti uniuersalis & infinita. Cūq; informitas fidei sit ex parte subiecti, non impediuit efficatiā saluandi paruulū. Præterea Hugo

Hugo. dicit, quo originale peccatū dimittebatur per decimationem: Gregorius, ꝙ per sacrificium: & doctores addunt, q̄d per oblationē. Quæritur ergo quō ista stent simul. Dicendum, quod ad remissionē originalis semper necessaria fuit ꝓfessio fidei, tanquā medicina uniuersalis & ꝓpria. Professio uere fidei duplex est. Vna interior, exterior alia, dicūtq; aliq utrāq; fuisse necessariā ad curatiōnē originalis peccati. Alij dicunt qd tātū interior qa nulla exterior professio fidei fuit determinata aut instituta. Professio autem in illo triplici opere fuit magis congrua & expressa, quia per decimationem designabatur imperfectio curandorum, per oblationem autem liberatio futura per Christū, per sacrificium uero modus liberationis, uidelicet passio saluatoris. Nihilominus fuit in his tribus ꝓfessio fidei in tribus articulis tunc ad credendum necessarijs, quia oblatio designabat deum omnium creatorem. Sacrificium autem redemptorem à malis, uēturum: decimatio, omnium remuneratorem: quia denarius primus limes est numerorum. Hæc Petrus.

¶Consonat Richardus: Concedendum est, dicens quod in paruulis in lege naturæ delebatur originale peccatum, non tantum per fidem carnalium parentum, sed etiam quorumlibet aliorum dirigentium fidem Christi implicitam uel explicitā ad paruuli purgationē atq; salutem. Præterea quęrit Richardus, quę & quot sacramenta in lege naturæ, & à quo & quando & q̄modo fuerunt instituta. Respondet, si sacramenta dicantur sensibilia signa à deo tempore legis naturæ instituta, non ante ad significandum rem sacram per homines ministranda, & abeis frequentanda, sic dico quod tria duntaxat, uidelicet decimę, sacrificia, oblationes. Matrimonium autem fuit in statu innocentiæ institutum, quamuis etiam in lege naturæ fuit uirtus pœnitentiæ, non tamen fuit tunc proprie sacramentum, ut infra dicetur, quamuis etiam tūc fuerit sacerdotium, nō tamen propriæ, ut est ordinis sacramentum. Quamuis enim fuerit potestas à deo ordinata ad offerendum aliquid in significationem rei sacræ, non tamen erat distincta à seculari potestate. Nam Melchisedec sacerdos fuit rex Salem, ut in Ge-

Gene. 14 nesi legitur, ubi asserit Glossa: Dicunt Hebræi om-

Hebrę. 7 nes primogenitos à Noe usq; ad Aaron fuisse potifi-

Gene. 27 ces. Super illud quoq; Genesis, uestibus Esau ualde bonis, loquitur Glossa. Tradunt Hebræi primogenitos functos officio sacerdotum, & habuisse uestimentum sacerdotale: quo induti, uictimas offerebant anteq̄ Aaron eligeretur in sacerdotem, non tamen inuenitur quod de dei mandato ad hoc consecrarentur per aliquod sensible signum. Denicq;, sacramenta illa fuerunt à deo, id est, diuina inspiratione instituta. Vnde libro de Sacramentis disseruit Hugo: Probabile est, hominem ad hęc exercenda à principio à deo instructum & eruditum fuisse: ex quibus constat quando fuerint instituta, quia mox, post lapsum: & modus institutionis, quia ex inspiratione diuina. Propterea dixit Hugo: Conijcimus quód deus hominem à principio ad hæc exercenda cōsilio erudiuit. Hęc Richard.

¶Præterea Durandus à præinductis partim dissentit, dicendo: Non sufficiebat pro paruulo fides alterius, ut erat fides illius personæ, sed ut erat fides ecclesiæ, quoniam actus unius non potest alteri ualere ad iustificationem, nisi per modum meriti aut suffragij, quod idem est, uel per modum sacramenti. Fides autem aliena non poterat alterij ualere per modum sacramenti, quoniam nondum erant instituta aliqua sacramenta: ergo ualebat per modum meriti siue suffragij, quod non potuit fides aliena ut personæ, quia frequenter fuit informis. Fides autem informis unius non meretur aliquid alteri, nec de condigno neq; de congruo, quamuis per fidem informem aliquis possit sibijpsi merere aliquid de congruo, ergo oportuit quod fides illa mereretur paruulo iustificationē, secundum ꝙ erat fides ecclesię, q̄ est semper formata.

¶Insuper dico quod non sufficiebat hæc fides cū suo actu interiori sine signo exteriore. Nullus enim gerit personam ecclesiæ, ut sic per solum actum interiorem, nisi concomitetur aliquis actus exterior. Nec sacerdos quicunque utens solum oratione mentali, gerit uicem ministri ecclesiæ. Ad autoritatem autem Gregorij dicentis, quod sola fides parentum sufficit: dicendum, quod fuit illius opinionis, & non oportet eum tenere &c. Hæc Durandus.

In quibus cōtineri ꝓbantur multa inepta. Primū, ꝙ dicit tunc (vicȝ tēpore legis naturæ) non fuisse instituta aliq̄ sacramenta, cuius oppositū patuit mō ex dictis S. Papæ Gregorij & Hugonis: deinde S. Thomæ, Bonauenturæ, Petri, Richardi & alioꝝ, imo in quolibet statu & qualibet lege fuerunt aliqua sacramenta, ut ex dictis B. Augustini, & rōnib⁹ Guilielmi Parhisiensis ōnsum est. Secundū, ꝙ ait fidē informē nihil mereri alteri, nec de cōdigno neq; de cōgruo, cuius contrariū probatur ex uerbis Christi in euangel. ꝓtestātis: Multi dicent mihi in die illo dñe dñe, nonne in nomine tuo ꝓphetauimus, & dæmōia eiecimus, & signa multa fecim⁹? Hæc aūt reprobi operantur p fidē informē, p quā merentur ista agere de congruo ad aliorū utilitatē, ad q̄ dona & opera grāæ gratis datę potissimū ordinantur, dicente Ap'lo: Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad utilitatē: & ueritas huius ex prææallegatis elucescit doctoribus, imo & fides suasa interdū obtinet diuinitus fieri miracula ad alioꝝ cōmodum siue incōmodum, ut patuit in Alexandro Magno, ad cuius preces de⁹ conclusit Caspios montes, & exercitui regis prouidit, ut Iosephus & Magister in historijs contestantur. Tertiū, quod dicit necessariam fuisse fidē formatam ad paruuli iustificationē, cuius oppositū declarant doctores inducti, ut patuit, pręsertim q̄niam fides illa operabatur potius ex uirtute obiecti quā ex parte subiecti. Quartū, quod dicit quod nullus gerit personam ecclesiæ solo actu interiori. Sacerdos nanq; potest sola interiori oratione orare ac spiritualiter celebrare, ut minister & officiatus ecclesiæ, quāuis hoc proximis non innotescat, nisi per actum aut

aut signum extrinsecum. Imó & quilibet Christian⁹ adultus, quamuis in mortali existens, potest in persona ecclesiæ intra se dicere orationem dominicam & symbolum apostolorum sine mendacio & peccato. Quod si sacerdos aut alius fiat mutus, potest adhuc in persona ecclesiæ mentaliter deprecari. Quintū est, quod dicit Gregoriū fuisse opinionis illius, nec oportere eum tenere, quod censetur uerbum indecentiæ magnæ, ne dicam & stultæ audatiæ, cum & spiritus diuinus beato Gregorio tam multa reuelauerit abdita, ut etiam Albertus & Bonauētura testātur, præsertim in ista materia, in qua præclariores doctores sanctū illum concorditer assequuntur, qui fuit uir non solū apostolicæ autoritatis, sed etiā apostolicæ sanctitatis

Gregoriū temere a Durandū reiectum

Scotus

¶ At uero Scotus circa hæc scribit: Nullo tempore permisit deus cultores suos esse sine remedio necessario ad salutem, sed omni tempore post lapsum necessaria fuit originalis peccati deletio, ergo semper ad hoc aliquod remediū efficax fuit. Et quamuis in adultis potuit deleri per motum bonum intrinsecum, non tamen in paruulis p̄ proprium motum seu actū eorum, ergo post actum aliquem aliorum circa ipsos non autem potuit esse certum, quod actus alterius relatus ad puerum, sufficeret ei, nisi hoc esset à deo institutum. Nullus etenim potest esse certus, quod quis p̄ aliquid attingat ad salutem, nisi sit certus quod deus illud acceptet tanquam sufficiens ad huiusmodi finē. Cunq̧ non solum adultis, sed paruulis quoq̧ prouiderit deus de salutis remedio, & hoc de remedio, de quo parentes possent esse certi pro paruulis suis: ideo magis ꝓbabile est, quod ad hoc fuit aliq̄d signū sensibile, quā signū solū intellectuale, q̄a pro toto statu naturę lapsæ cōgruūt homini sensibilia signa. Hęc Scot⁹.

¶ In quibus etiam sentit probabile esse, quod interior fidei actus ꝓ paruulis nō sufficit sine signo exteriori. Sobriè tñ loquitur sine incauta assertiōe, atq̧ ad Gregorij autoritatē respondet, ꝙ per solam fidē non intelligit solum habitū, nec forte tm̄ actū interiorem, sed cum actu exteriori sensibili fidem protestāte. Et si obijciatur, quod sacramentū nō potest institui nisi immediate à deo: Respōdet, ꝙ deus potuit tale sacramentū siue remediū alicui patrū cum q̄ tunc frequentius loq̄batur, reuelare, sed cui & qñ, scriptura non exprimit, quia ab Adā usq̧ ad Abraā succinctè ꝓcedit. Imó cū scriptura testetur, sacrificia patrū deo cōplacuisse, satis insinuat ꝙ ex diuina inspiratione seu reuelatiōe ipsi p̄re stalia acceperunt, alias incaute egissent. Verūtamē nō obstātib⁹ his, uidetur positio illa Tho. Bonauenturæ, Petri, Richardi, uerior esse, ita q̄d interior fidei actus suffecit ꝓ paruulo, quāuis nō uideatur negandum quin frequenter aliquis actus exterior à parentibus adhibebatur.

Dionysius noster.

¶ De sacramentis nouæ legis. ¶ Distiuctio. II.

IAm ad sacramenta nouæ legis accedamus: quæ sunt baptismus, confirmatio, panis benedictio. i. eucharistia, pœnitentia, unctio extrema, ordo, coniugium. Quorum alia remedium contra peccatum præbent, & gratiam adiutricē cōferunt, ut baptismus: alia in remedium tantum sunt, ut cōiugium: alia gratia & uirtute nos fulciunt, ut eucharistia & ordo.

Hic communiter Magr̃ nō tenet.

¶ Quare mox post hominis casum non fuerunt instituta

Si uero quæritur, quare nō fuerint hæc sacramēta instituta mox post hominis lapsum cum in his sit iustitia & salus: Dicimus, non ante aduētum Christi qui gratiam attulit, gratiæ sacramenta fuisse danda, quæ ex ipsius morte & passiōe uirtutē sortita sunt. Christus aūt uenire noluit, antequā hō de lege natruali & scripta conuinceret, q̄d neutra iuuare posset.

Hugo libro 1. parte. 12. c. 8.

¶ Quod sacramentum coniugij fuit ante peccatum.

Fuit tamen coniugium ante peccatum institutum, non utiq̧ propter remedium, sed ad sacramentum & ad officium, post peccatum uero, fuit ad remedium contra carnalis concupiscentiæ corruptelā, de quo suo loco tractabim⁹.

Sen. 1

¶ De baptismo.

Nunc uero de baptismi sacramento uideamus, quod inter nouæ gratiæ sacramenta primū est. Baptismū igitur Christi Iohannes suo baptismo p̄nunciauit, q̄ primus baptizasse legitur, sed in aqua, non in spū, sicut ipse ait, Ego baptizo uos in aqua. i. in pœnitentiā. Sola em̄ corpora abluebat, à peccatis uero nō mūdabat. Baptism⁹ Iohānis erat in pœnitētiā, nō in remissionē, baptismus uero Christi in remissionē. Quia Iohānes baptizans homines, ad pœnitētiā uocabat, & quos baptizabat, pœnitere docebat, secūdū illud, Veniebāt ad Iohannem in Iordanem, confitentes peccata sua. Sed in baptismo Iohannis non dabatur peccatorum remissio, quæ data est in Christi baptismo.

Mat. 3 Marci. 1 Actu. 19 Johan. 1 Mat. 4. Marci. 1 Luce. 3

¶ Quid utilitatis habebat baptismus Iohannis,

Ad q̄d ergo utilis erat baptism⁹ Iohānis? q̄a hoīes usu baptizādi p̄parabat ad baptismū Christi. Sed quærit̄ quare dict⁹ est baptism⁹ Iohānis sicut ueritas dicit. Baptism⁹ Iohānis unde ē? Quia ibi Iohānis operatio tātū uisibilis erat exteri⁹ lauātis, nō inuisibilis grā dei interi⁹ operātis. Sed tñ & illa Iohānis operatio à deo erat, & baptism⁹ ille à deo erat, nō ab homine tantum, sed hominis dictus est, quia nihil ibi gerebatur quod non ageret hō. Si uero quæritur, an sacramentum fuerit, satis potest concedi ex eo sensu, quo legalia signa di-

Mat. 11

cuntur sacramenta. Significabat enim baptismus Iohannis rē sacram scilicet baptismum Christi, qui non tantum est pœnitentiæ, sed & remissionis peccatorum.

Act. 19. ¶De forma baptismi Iohannis & de baptizatis ab eo.

Hic cōsiderandum est, si baptizati à Iohanne, iterum baptizati sunt baptismo Christi, & qua forma uerborum usus sit Iohannes. Illi qui baptizati sunt à Iohanne, nescientes spi-
Hieroni. in episto- ritum sanctū esse, ac spē ponentes in illius baptismo, postea baptizati sunt baptismo Chri-
la de uni⁹ uxoris ui- sti. Baptismus autem Iohannis in nomine uenturi tradebatur, unde Hieronymus super Io
ro. helē, Qui dicit se in Chr̄m credere, & nō credit in spiritū sanctū, nondū habet claros ocu-
Ambrosi⁹ in lib. de los. Vn̄ baptizati à Iohāne in noīe uēturi. i. dn̄i Iesu, qa dixerūt: Sed neq; si spiritus sanctus
spū sctō. est audiuim⁹, iterū baptizabātur, imò uerū baptisma accipiebāt. Illi uero qui spē nō posue
Act. 8. rūt in baptismo Iohānis & patrē & filiū & sp̄m sc̄m credebāt, nō baptizati fuerūt: sed im
positione manuū ab apostolis super eos facta, sp̄m sc̄m receperūt. Alij uero q nō ita crede
bāt, baptizati sunt baptismo Chr̄i ut prædictū est. Vn̄ Hieronimus. Qui sp̄m sanctū nes-
Hic nō te netur ma- ciebant, cū baptismū à Iohāne acceperunt, iterum baptizati sunt baptismo Christi, ut præ
gister Hieronim dictū est, ne qs ex Iudeis uel gentibus putaret aquā sine spiritusancto ad salutē posse suffi-
Act 19. cere. De hoc etiā Amb. in .i. lib. de spiritu sancto: Quidā negauerunt se scire sp̄m sanctum
cū baptizatos se dicerēt baptismo Iohānis, q in aduenīētis Iesu, nō in suo baptizauit noīe.
Isti ergo qa nec in Chr̄i noīe neq; cū fide spūs sc̄i baptizati fuerāt, nō potuerunt accipe-
re baptismi sacramentum, baptizati sunt ergo in noīe Christi, nec iteratum est in his baptis
ma, sed innouatum.

SVMMA DISTINCTIONIS II

Postquam præcedenti distinctione tractauit Magister de sacramentis legis scriptæ & etiam legis naturæ, nunc tractare incipit de sacramētis euāgelicæ legis, præfiguratis & designatis per illa. Et primo nominat septem hæc sacramenta. Secūdo declarat cur primū instituta sint post Christi aduentū, quo circa ostendit qualiter matrimoniū seu cōiugiū extitit institutū añ saluatoris aduentū, & quō nūc. Cūq; beatissim⁹ Iohā. suo baptis-
Iohan. 1. mo Chr̄i baptismū p̄signauerit, p̄nūtiauerit atq; docuerit, primo ac breuiter de Iohānis baptismate tāq̄ de q̄dā p̄ābulo facit mētionē, primo ostēdēs cur uocet baptismus Iohānis, & de inefficatia ac insufficiētia eius ad salutē, & itē an extitit sacramētū, atq; de forma ipsius. Quo circa scrutatur utrum & qn̄ baptizati baptismo Iohānis erāt rebaptizādi baptismate Chr̄i.

QVAESTIO. I.

Hic quærit primo, an tātum sint septem sacramēta ecclesiae, et utrum omnia illa ordinētur et instituta ac data sint contra defectum culpabilē. ¶Videt̄ q nō sint septē. Sacramēta em̄ euāgelicę legis sunt p̄fectiora cęteris sacramētis, q̄ aūt p̄fectiora sunt, in rebus min⁹ multiplicant̄, & magis unitati p̄pinquāt. Cū ergo in lege naturæ nō fuerint nisi tria sacramenta, ut prȩcedenti patuit quæstione, erūt nūc pauciora q̄ tria. Scd̄o, solū sacramētū in q̊ totius fons gr̄æ Chr̄s dn̄s cōtinet̄, uidet̄ sufficere. Tertio, diuin⁹ Dio, li. de eccl̄astica Hierarchia, tractās de sacramētis, nō loq̄t̄ nisi de quinq; sacramētis, matrimoniū pœnitētiāq; omittēs. Præterea, cū sacramēta nouę legis sint medicinalia uasa, apparet q̊d oīa sint in remediū cōtra culpā, unde nec in statu inocētię extitissēt. ut patuit.

Thomas ¶Ad hæc Tho. respōdet: Sacramēta ex hoc q sunt sacramēta, habēt q sūt in remediū contra defectū, Ex hoc aūt qd̄ sunt eccl̄ę sacramēta habēt p ministros eccl̄æ ministrari, & in membra ei⁹ trāsfundi. Hic dupliciť sumiť nūerus sacramētoꝝ. Primo ex parte defectuū cōtra q̊s ordināť. Ordinanť aūt ad tollēdū cōtrariū sanctitati, & ad supplēdū defectū. Porro cōtrarium sāctitati ē culpa, q̄ dupliciť tolliť, primo, p̄ueniēdo, ne fiat: sicq; matrimoniū ē in culpæ remediū, Secūdo, auferēdo defectū iā existētē, & sic cōtra originalē culpā est baptism⁹, cōtra actualē pœnitētia. Secūdo remedium p̄bent supplēdo defectū, vicȝ ea q̄ p̄fectiōis sunt effectiua. Est aut duplex p̄fectio, una formæ ad actū, quā p̄fectionē facit ordo, q̄tū ad exequutionē bonoꝝ, q̄m hoīem reddit idoneū ad dispensationē sacramētoꝝ: sed q̄tū ad p̄pessionē difficiliū, facit p̄fectionem hāc cōfirmatio, q̄ hominē reddit fortē, ita qd̄ Chr̄m p̄pter aduersa & tribulatiōes nō refugit cōfiteri. Alia p̄fectio est in ordine ad finē, ad quā p accidens p̄ueniť, quā p̄fectionē quantū ad finē intra, unctio facit extrema, quę est quędā delibutio ad resurrexiōis præp[illegible]ās gloriā: q̄tū uero ad finē extra est eucharistia, quę capiti Chr̄m mēbra sua cōiūgit. Cūq; hic sit ultim⁹ nr̄ę sanctificatiōis termin⁹ S. Diony. ūicit, qd̄ oīs alia sanctificatio in eucharistia terminať, p̄pter qd̄ ordinati & baptizati eucharistiā sumūt. ¶Insup, si cōsiderenť sacramenta ut sunt sacramenta eccl̄iæ, utpote per eius ministros exhibenda, sic eoꝝ sufficientia iuxta beatū Diony. ita accipiť. In q̄libet nāq; Hierarchia oportet esse actionē Hierarchicā, & exercētes eā ac recipiētes eādē. Recipiētes aūt, per ipas actiōes superiorū in suis gradibus perficiūť, idcircó ex parte ipsoꝝ nō debet esse aliq̊d speciale sacramentū, per qd̄ fiāt sacramētorum capaces. Actio uero Hierarchica triplex est, puta purgatio, illuminatio, p̄fectio. Cūq; nullū sacramētū euāgelicę legis purget sine gratiæ infusione, q̄ illuminatio appellať, btūs Dion. in sacramentis illuminatiōi cōiungit purgationē, Pōt q̄q; in sacramentis esse purgatio uel à culpa, sicq; uim purgatiuā & illuminatiuā habet baptismus, quātū ad originale & quātū ad actuale peccatū, pœnitētia: uel à reliqs culpæ, & ita extrema unctio habet purgare, uel a cā culpæ quæ est cōcupiscētia, et sic matrimoniū purgatiuā ui habet. Perfectio demū ē duplex, utpote formę ad quā cōfirmatio ordinať, quæ hoīem in seipso cōsistere facit cōstāter, ne à cōtrarijs facile dissoluať. Alia ē perfectio finis, ad quā eucharistia exhibeť, quæ nos fini cōiūgit. Tertio sumiť nūer⁹ sacramētoꝝ penes cōditionē eoꝝ qb⁹ p sacramēta subueniť, Sūt etem̄ sacramēta ī remediū data

Aut igitur in remedium unius personæ, aut in remediũ totius ecclesiæ. Si primo mõ, hoc est uel quãtũ ad ingressum, et ita est baptismus: aut quãtũ ad egressum, & sic est unctio extrema: aut quantũ ad ꝓgressum, & hoc dupliciter. Primo, quantũ ad exequutionẽ uirtutis, ut uel à malis nõ superemur, & ita est cõfirmatio: uel ut bonis adhereamus, sicq; est eucharistia. Secũdo, quantũ ad reparationẽ uirtutis, si in pugna spirituali fuerit læsa, & ita est pœnitentia. Porro, si sacramentũ ordinetur in bonũ totius ecclesiæ, hoc est uel ad gubernationẽ & multiplicationẽ eius spiritualẽ, & ita ẽ ordo: aut quantũ ad multiplicationẽ materialẽ, & ita est matrimoniũ. Postremo quidã accipiũt numerum sacramentorũ penes adaptationẽ ad uirtutes, ut fidei correspõdeat baptismus, q sacramentũ fidei nũcupatur: spei extrema unctio, p quã homo specialiter ad ingressum gloriæ præparatur: charitati eucharistia, in q̃ Christi ad nos charitas demonstratur: prudentiæ ordo, qui illuminat, docet et perficit: iustitię pœnitẽtia, q̃ iustitiã reparat: temperantiæ matrimoniũ, fortitudini cõfirmatio. Quidã uero adaptãt hæc sacramẽta diuersis culparũ atq; pœnarũ generibus, ut baptismus sit cõtra culpã originalẽ, pœnitentia contra actualem mortalem, extrema unctio cõtra uenialẽ, ordo cõtra ignorantiã, matrimoniũ cõtra cõcupiscentiã, cõfirmatio cõtra infirmitatẽ, eucharistia contra malitiã, cũ sit sacramentũ charitatis, quæ directè opponit̃ malitiæ.

Mira sacramẽtorũ ad uirtutes applicatio.

Dionysi⁹ martyr

Nẽpe hæc quatuor uulnera aĩæ, scd̃m Bedã, ex peccato originali sunt cõsequuta. Quod aũt diuinus Dionysius libro de ecclẽastica Hierachia matrimoniũ & pœnitentiã trãsilit, hinc cõtingit, qm̃ nõ intẽdit ibi principaliter de sacramentis tractare, sed de actiõibus hierarchicis, q̃ cõsistũt in cõsecratiõe p ministros, ecclíę, sine q̃ cõsecratiõe matrimoniũ & pœnitentia possunt suũ habere effectũ. Sciendũ quoq;, qđ in lege naturæ multa signa grãæ p̃cesserũt, sicut diluuiũ, occisio Abel & c̃. q̃ tñ nõ dicũtur sacramẽta, sed illa tm̃ quæ ad aliq̊d remediũ exhibebãt, qa illa significabãt rẽ sacram ut actu sacrantẽ, qđ de ratiõe est sacramenti. Et q̃uis fuit tũc temp⁹ figurarũ magis q̃ mõ, nõ tm̃ oportebat illa esse signa determinata ad determinatos effectus grãæ, sicut sunt modo: ideo in q̃dam generalitate sacramenta illa significabãt nostra sacramenta, & causam eorũ Christi v3 passionẽ, sic qđ p sacrificia significabat passio, per oblatiões dispositio patiẽtis ad passionẽ, qm̃ ipse se uolũtarie obtulit ad patiendũ: per decimas, cõparatio patiẽtis ad illos ꝓ quibus patiebatur, qui fuerãt impfecti, ipsam suã pfectionẽ expectantes ab ipso, quẽadmodũ nouẽ cõplent per decem. Horũ duo ad eucharistiam referũtur, utpote sacrificiũ, quãtũ ad significatũ: oblatio, quantũ ad usum atq; materiam. Decima uero præfigurauit baptismũ, inquantũ aliqd auferebatur. Matrimoniũ aũt, ordo & pœnitentia erant tunc, nõ tñ cõputantur inter illius temporis sacramenta, qm̃ nõ fiebant cum aliqua cõsecratione. Nã qlibet primogenit⁹ secũdũ Hieronymũ erat sacerdos. Hæc Tho. in Scripto, & eadem ponit partim sub alijs uerbis in tertia parte quæstiõe sexagesimaquita.

Gene. 7.
Gene. 4.

Dionysi⁹ noster.
Thomas

¶ Præterea ex his patet, q̃liter sacramẽta hęc diuersimode ordinãt cõtra defectũ, et de hoc loqt doctor S

¶ Quandocũq; ad perfectionem alicuius rei oportet apponere aliqua, ultra id quod requirit seu includit ordo seu species illius naturæ secundum se consideratæ, hoc est, ad supplendum rei illius defectũ: sicut dum ad corporis sustentationem non sufficit ministratio alimenti, nisi addantur aliqua digestiua, signũ est defectus in digerente potentia. Ex ordine aũt humanæ naturæ nil aliud requiritur ad eius perfectionem spiritualem, nisi deus influens, & gratia ac uirtutes influxę. Vnde dum aliquæ res corporales adhibẽtur ad hominis sanctificationem, ex quibus secundũ ordinem naturę sanctificatio hominis non depẽdet, signum est quod hoc sit ad subueniendũ alicui defectui eius. Cũq; hoc inueniatur in omnibus sacramentis, constat quod omnia sacramenta in remediũ alicuius spiritualis defectus sint instituta.

¶ Dicunt aũt nonnulli, quod aliquod sacramentũ sit solum in remedium, utpote contra cõcupiscentiã, ita quod in ipso gratia non confertur, cuius contrarium infra patebit, ubi de matrimonio tractabit. Hinc alij dicunt, quod matrimoniũ consideratur in triplici statu. Primo, in statu innocentię ante peccatum, & tunc fuit solum in officium. Secundo, sub lege, ubi ex sua sanctificatione excusabilem reddidit matrimonij actũ, q alias fœdus fuisset. Tertio, sub statu grę, ubi ulteri⁹ grã in ipso cõfertur ad cõcupiscẽtiã reprimẽdã.

Opinio.

Triplex matrimoniũ stat⁹

¶ Quęritur quoq;, utrum sacramenta sint in remedium contra pœnam. Dicendũ, quod duplex est pœna peccati. Quædã, quæ pro peccato infligitur, ut pœna inferni & flagella qb⁹ à deo tẽporalit̃ castigamur. Alia ex peccato consequens immediate, & per consequens ad peccatum disponens, ut debilitatio naturæ ad resistendum peccato. Contra primam pœnã non datur directe in remedium aliquod sacramẽtum, sed ex consequenti, ut scilicet peccato curato cesset pęna. Verum contra secundam pœnã datur directe aliqđ sacramentum, uidelicet illa sacramenta, quę sunt in remedium cõtra defectum, qui contingit ex subtractione necessarij, non ex positione contrarij, ut cõfirmatio. Quemadmodum em̃ in medicina corporali morbo curato, remanent quædã reliquiæ morbi ex morbo causatæ, contra quas oportet specialia medicamina applicari, ita est in medicina spirituali, ideo contra pœnas has oportet esse aliqua sacramenta.

Questio

¶ Præterea quæritur, utrum aliquod sacramentũ ordinetur tantũ contra ueniale peccatum. Ad quod dicunt aliqui quod sic, ut eucharistia & extrema unctio, quod non uidetur, qm̃ pœnitentia uniuersaliter curatiua est omnis peccati actualis mortalis & uenialis, ideo nõ oportet contra ueniale esse speciale sacramẽtũ, tanq̃ ad curationẽ ipsi⁹ principalit̃ institutũ: q̃uis ex cõsequẽti multa sacramẽta cõtra uenialia ualeant. Nã ueniale pctm̃ ẽ culpa & dispositio q̃dã ad culpã, imperfectã tñ rõnẽ culpæ hñs, qm̃ gratiã nõ excludit. Itaq; inquãtũ ẽ culpa, potest tolli p sacramẽta oĩa, q̃ ordinãtur ad culpã tollendã, & inquãtũ dispositio ẽ ad culpã, potest tolli p sacramẽta q̃ ordinãtur cõtra pęnã ex culpa relictã, inclinantẽ ad culpã. Porro sacramenta quæ gratiam in suscipiente præexigũt, nõ ordinantur nec dantur directe cõtra culpã: qa nõ sunt ad tollendũ contrarium, sed ad supplendum defectũ, ut ordo & eucharistia. Hæc Thomas in Scripto. In qbus dicta Petri & Richardi super his plenarie cõtinentur.

Questio

Alber. uero addit: Quidã ordinãt septẽ sacramẽta cõtra septẽ capitalia uitia, ut baptism⁹ sit cõtra superbiam, qa in eo humiliat se hõ sub cõmuniori elemento. Eucharistia cõtra inuidiã, cũ eucharistia sacramentũ sit charitatis. Cõfirmatio cõtra acediã, qm̃ hõ confirmat̃, ut sit fortis & alacer in actib⁹ bonis, & spũalib⁹ exercitijs ac uirtuosis laborib⁹ in qbus piger & acediosus

Pulcherrima sacramentorũ septem ad septẽ mortalia peccata, per Albertũ relatio

tristatur. Extrema unctio cōtra iram, qm̄ ira ꝓuenit ex tumore, cuius mitigatiuū est oleum. Ordo cōtra auaritiam, qm̄ sacerdotes & clerici solis spiritualibus debent esse intenti, necessarijsq; cōtenti. Pœnitentia cōtra gulā, qm̄ pœnitentia per ieiuniū, abstinentiā & cōsimilia pœnitentialia opera gulā extinguit. Matrimoniū cōtra luxuriam, cōcupiscentiam restringendo per gratiā carnaleq; actū honestādo. Hæc Alber.

¶ Cōtinent etiā in ꝑhabitis ea, q̄ Bonauentura ait in Scripto. In breuiloquio aūt addit: Septē sunt sacramenta secūdū correspōdentiā ad grām septiformem, q̄ per septenariū ætatis, i. per septē mūdi ætates nos reducit ad principiū & q̄etē ac circulū æternitatis, atq; ad octauā uniuersalis resurrectionis. ¶ Ratio ad intelligēdū hæc est, qm̄ uerbū incarnatū cū sit uirtus & sapientia dei patris, tā potenter, sapiēter, clementer & decenter debuit euāgelicæ legis instituere sacramēta, ut nil desit nostræ curatiōi, q̄tū cōpetit statui uitæ ꝓsentis. Ad perfectā aūt ægritudinis curationē cōcurrūt hæc tria, expulsio ægritudinis, introductio sanitatis & cōseruatio eius. Cūq; morbus sit septiformis, ut pote triplex culpabilis, ut culpa originalis et mortalis ac uenialis, quadruplex q̄q; pœnalis, uiz ignorātia, malitia, infirmitas, cōcupiscentia: hinc contra hæc septē oportuit adhiberi medicamina septem, q̄ sunt septē sacramenta, ut cōtra originale baptismum &c. ut supra Rursus, qa ꝑfecta curatio esse nō ualet sine restitutiōe integræ sanitatis q̄ cōsistit in usu seu actu septē uirtutū triū theologicarū & q̄tuor cardinaliū: hinc ad restituēdū sanū usum harū uirtutū, instituta sunt septē sacramēta. Baptismus nāq; sanādo disponit ad fidem, cōfirmatio ad spē, eucharistia ad charitatē, pœnitētia ad iustitiā, extrema unctio ad ꝑseuerātiā, ordo ad prudentiā, matrimoniū ad tēperantiā. Hæc Bonauentura, cuius cætera dicta de his uirtualiter sunt ꝑhabita.

Bonauē.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, An sacramenta euangelicae legis sint immediate instituta a Christo tempore magis apto. Videtur q; non, qm̄ matrimoniū, ordo & pœnitentia fuerunt ante saluatoris aduentū. De institutiōe etiā unctionis extremæ in euāgelio nō habetur, nec in scriptura recitatur canonica, quod ipsemet Christus instituit eā. Præterea cū Christi sacramēta sint cæteris gratiosiora & salubria, utilissimū huāno generi extitisset, q; à principio mūdi fuissent imposita, facilius quoq; curatur morbus à principio q̄ in fine, ergo sapiētissimus medicus nō debuit saluberrimas has medelas usq; in finē seu ultimā mūdi ætatē differre.

Albertus ¶ Ad hæc respōdet Albertus: A principio morbi fuit tempus medicinæ, uel designādo uel causando. Aliter q̄ppe est de morbo aīæ & de morbo corporis, qa oportet hoīem ꝓcognoscere q; spiritualit̄ sit ægrotās, & destitutionē auxilij q̄ indiget & q̄d q̄rit habere, atq; potētiā medici, modūq; medicinæ: qm̄ mētis nr̄e curatio depēdet à nr̄o cōsensu & cordis deuotiōe, non aūt sic est de corporis morbo. Hic curatio morbi mētis, lōgā ꝑexigit morā, qm̄ ratiōe inuestigāt auxiliāte et eleuāte ratiōnē illuminatiōe diuina. Deniq; sacramēta Chr̄i nō habebāt ui suā añ Chr̄i passionē, sed passio Chr̄i ab īitio habꝫ ui in fide credētiū, q̄ nō fuit uis sacramētorū istorū, quæ uis est in cōtinēdo q; signāt, & exhibēdo mox grām.

Quæstio. ¶ Sed q̄ri pōt, cur pr̄es olī in lege naturæ ac Mosi habuerūt q̄dā sacramēta ut nos, q̄dā aūt scdm̄ partē, nō scdm̄ totū, q̄dā uero in figura tm̄, q̄dā nec in pte, nec in toto, neq; ī figura determinata: uerbi grā. Matrimoniū habuerūt in toto, pœnitētiā in parte, qa cōterebant ut nos, sed nō cōfitebant ut nos, ordinē & eucharistiā habebāt in figura, cōfirmationē & extremā unctionē in nullo habuisse uident. Dicēdū q; nec matrimoniū totū suū effectū habuit añ Chr̄i passionem, nec plenā sacramenti rōnem, qa tunc nondū cōtulit gratiā sicut mō. In alijs uero sacramentis operat̄ actus spūalis gratiæ cōtra defectū, & sic uel est sacramentū plenissimæ gratiæ quo ad statū, aut non: & si est, tunc nullo mō habuerunt illud, uiz cōfirmationem, in q̄ datur spiritus sanct⁹ ad robur. similit̄ nec extremā unctionem, in qua significatur plena aīæ ac corporis puritas, per amotionem oīm impedientiū gloriā animæ & corporis. Pœnitentiā etiā non habuerunt in toto, qa uim clauiū non habebant, per q̄ fit sacramentalis absolutio in cōfessione homini facta Dixi quoq; plenissimæ gratiæ, quo ad statū. Nā quædā sunt sacramenta plenæ gratiæ quo ad statū, quædam quo ad effectū, sicut baptismus: quædā quantū ad dignitatem rei contenta & significata, ut eucharistia: q̄dā quo ad gradū ꝑlationis, ut ordo. Hæc Albertus.

¶ At uero Thomas super his plenius scribens, & primo de hoc, an omnia sacramenta nouæ legis sint immediate à Christo instituta: Circa hoc, inquit, est duplex opinio. una, quod non, ita quod quędam per seipsum instituit, quædam apostolis instituenda cōmisit, uidelicet confirmationem & extremam unctionem: quia in confirmatione spiritus sanctus datur ad robur ideo ante plenam spiritus sancti missionem instituī non debebat. Extrema quoq; unctio est immediatum & proximum præparatorium ad gloriam resurrectionis, propter quod ante Christi resurrectionē eā institui nō decebat. Sed qm̄ sacramētorū institutio ꝑtinere uidetur ad plenitudinē potestatis in sacramētis, q̄ sibi Chr̄us reseruauit in eis, cū sacramenta ex institutiōe habeāt q; significāt: ideo alij ꝓbabilius dicūt, q; sicut puri hominis nō ē sacramēta mutare, nec ab eis absoluere, ita nec instituere eā. Et iuxta hoc dicēdū, q; sacramētū cōfirmatiōis instituit, dū pueris sibi ꝑsentatis imposuit man⁹. Simil̄r extremā unctionē, quando apostolos ad ꝑdicādum mittens, iussit ut oleo infirmos inungerent, quatenus curarentur.

Thom.

¶ Insuper decuit in nouo testamento noua institui sacramenta, qm̄ sacramenta sunt signa remedij ad q; ordinantur: suntq; signa repræsentantia spirituales effectus ex similitudine sensibiliū rerū, quarū usus est in sacramentis. Cūq; in noua lege propter eius perfectionē oportuerit esse maioris efficaciæ sacramēta, debuerūt etiā esse alia sensibilia signa q̄ expressius figurarēt. Non tn̄ debuerunt à principio mundi institui, cū sint plena fœcūdaq; gratijs. Vn̄ nō nisi in tēpore plenitudinis grē fuerūt instituēda, dū hō ꝓpriā infirmitatem multipliciter fuit expert⁹, neq; de suis potuit uiribus meritisve ꝓsumere.

Quæst. ¶ Si aūt q̄ratur, an debuerunt institui Christo mox nato: dicendū q; sacramenta hæc dupliciter sunt instituta. Primo, ad documentū & exercitiū q̄ddā, sicq; potuerūt añ passionē Chr̄i īstitui. Secundo, q̄tū ad necessitatē & obligationē, & ita eorū institutio nō fuit añ dn̄icā passionem, qa legalia nondū fuerāt mortua: imo à tp̄e ꝑdicatiōis Christi usq; ad ei⁹ passionē, legalia simul curabāt cū sacramentis ecclæ, & utraq; operabatur salutem. Sic igitur quantum ad secundū institutiōis modum, omnia simul in passiōe Chr̄i sūt īstituta: sed q̄tū ad primū modū oportuit primo institui illa q̄ maioris sūt necessitatis, ꝓpī q; chr̄us statim

Mat. 4. Johan. 3. ſtatim in ſuæ euāgelizatiōis exordio pœnitētiā p̄dica
uit, & baptiſmū edocuit. Alia uero ſacramēta deinde
opportuno tp̄e docuit atq; inſtituit. Hęc Tho. in Scri.
¶Porro in 3. parte. quęſt. 61. Quēadmodū, ait, antiq
patres ſaluati ſunt per fidē Chriſti uēturi, ſic nos ſalua
mur per fidē Chriſti iā nati & paſſi. Sacramenta uero
ſunt ſigna ꝓteſtantia fidē q̄ hō iuſtificaẗ. Cūq; diuer-
ſis ſignis ſignificari oporteat p̄terita, p̄ſētia & futura,
oportuit alia eſſe ſacramenta nouæ legis, q̄bus ſigni-
ficetur Chr̄ūs ueniſſe, & hūanā ſalutē impleſſe: alia ue
teris teſtamenti, deſignantia hoc futurꝝ, nec ex hoc ali
qua mutabilitas ꝓbatur eſſe in deo, nec inſtabilitas in
Chriſto, ſicut pater familias non ex hoc monſtratur
mutabilis neq; inſtabilis, quod diuerſa præcepta pro-
ponit ſuæ familię pro temporꝝ uarietate, alia hyeme,
alia iubens æſtate. ſic & alia congruerunt gratiæ figu
randæ, alia gratiæ iam exhibitæ. Hæc idem.

Taranta. ¶Conſonat Petrus: Oīa, dicens, ſacramenta ſunt
remedia cōtra defectū. Remedij uero tp̄s incepit à la
pſū, ꝓfecit in lege, conſummatū eſt in euāgelio. Ideo
tria tp̄a illa apta inſtitutioni ſacramentorꝝ fuerūt. Nē
pe ſcd̄m ſtatū morbi, & diſpoſitionē infirmi debent re
media coaptari. Nam in initio morbi adhibēda ſunt
leuiora & impfectiora remedia, & in incremēto mor
bi perfectiora, atq; in exceſſu eius perfectiſſima. Con
formiter infirmo incipienti & quaſi infanti cōueniūt
remedia debiliora, ꝓficienti & quaſi adoleſcenti pfe-
ctiora, pfecto pfecta. Cūq; tā morbus q̄ infirmus ini-
tiū habuerint circa principiū legis naturæ, ꝓfectū cir-
ca principiū legis ſcriptæ, perfectionē circa principiū
euangelij, morbus inquā per dilatationē in uitijs &
perſonis, infirmus uero per agnitionē neceſſariæ me
dicinæ atq; infirmitatis: ideo primo inſtituta ſunt ſa-
cramenta debiliora, medio tempore ſacramenta per
fectiora, tertio perfectiſſima. Hæc Petrus.

¶Concordat Richardus, allegans Hugonē .1. lib.
Richard⁹ de Sacramētis, dicentē: Ex quo lapſus eſt hō à primo
ſtatu immortalitatis, per mortalitatē in corpore, & p
iniquitatē in anima cœpit egrotare, & cōtinuo deus
reparando ſacramentis ſuis p̄parauit medicinā; quæ
prout ratio poſtulabat & cauſa, diuerſis temporibus
& locis ad curationē illius exhibuit, alia an̄ legē, alia
ſub lege, alia ſub gratia. Cūq; ſacramenta legis gratię
ſint perfecta, inſtitui non debebant niſi euangelicæ le
gis gratia coruſcante, & manuducēdus fuit hō p im-
perfectiora ad perfectiora, ut cognita ſua defectuoſi
tate, oīno ad deitatis confugeret gratiā. Hęc Richar.

Argenti. ¶Argentinēſis demū his cōſonās: Oīa, aſſerit, no
uæ legis ſacramēta a Chriſto & in tp̄e Chriſti ſunt in
ſtituta aliquo mō, utpote ſimpliciter & abſolute, aut
approbatiue, ut patet de matrimonio, q̄n dixit: Quos
deus cōiunxit, hō nō ſeparat. Hæc Argentinenſis.

QVAESTIO III.

TErtio quæritur, an virtus ſacramentorum ſit
immediate a Chriſti paſſiōe. ¶Videtur ꝙ nō,
q̄m dictū eſt ꝙ per fidē uirtus ſacramētorꝝ opa
tur in nobis. Dictū eſt quoq; ꝙ uirtus ſacramentorū
nouæ legis ſit proprius dei effectus. Sed q̄a de iſto iā
ſępius tactū eſt, breuiter r̄ndendū: q̄a (ut aſſerit Tho.)
inſtrumentū uirtutē nō recipit, niſi ſcd̄m ꝙ principa-
li agenti cōtinuaẗ, ut uirtus eius in inſtrumentū quo
dāmodo tranſfundaẗ. Principale aūt & per ſe agens
ad iuſtificationē, eſt de⁹, ſicut cā efficiēs, & paſſio Chr̄i
ſicut meritoria cā. Cui ſacramentū cōtinuaẗ p fidē ec
cleſiæ, q̄ refert inſtrumentū ad cauſam principalē, &
ſignū ad ſignatū. Hinc efficatia ſeu uirtus ſacramēto Sacramētorū efficatia in tribus.
rū cōſiſtit ex tribus. Primo, ex inſtitutiōe diuina, ſicut
ex cā principali. Secūdo, ex paſſione Chriſti, ſicut ex cā
meritoria gn̄ali. Tertio, ex fide eccleſiæ ſicut ex conti-
nuatiōe inſtrumenti cū principali agēte. Hæc in Scri-
pto: Eadē ſcribit in 3. parte, quæſt. 62. quæ & introdu
cta ſunt ſuperius. Porro in Sūma cōtra Gentiles lib. 4.
teſtatur, ꝙ paſſio Chriſti eſt uniuerſalis cauſa merito-
ria uirtutis & gratiæ omniū ſanctorꝝ nouæ legis, quæ
per ſeptem ſacramenta quaſi per medicinalia uaſa ap
plicatur hominibus, mediante fide ad particulares ac
diuerſos effectus. Hinc de nūero ſacramētorꝝ ſubiun
git ibidem: Quia remedia ſp̄ualis ſalutis ſub ſenſibili-
bus ſignis collata ſunt hominibus, conſequens fuit di
ſtingui remedia illa, quibus prouidetur uitæ ſpiritua-
li, iuxta ſimilitudinem naturalis corporaliſq; uitæ. In
uita aūt corporali duplicē ordinem inuenimus. Qui
dā nanq; ſunt propagatores & ordinatores corpora-
lis uitæ in alijs, & alij propagantur & ordinantur ſe-
cundū huiuſmodi uitam. Vitæ quoq; naturali & cor-
porali tria per ſe neceſſaria ſunt, & quartū per accidēs.
Primo quippe neceſſariū eſt, ut res p gn̄ationem uitā
accipiat. Secūdo, ut per augmentū ad debitā quanti-
tatem ac fortitudinem perducatur. Tertio, ad cōſer-
uationem uitæ neceſſariū eſt nutrimentū. Et hęc tria
per ſe neceſſaria ſunt uitæ corporali, q̄m ſine his ſub-
ſiſtere nequit nec perfici. Vn̄ & animæ uegetatiuæ ui
res tres aſſignantur, gn̄atiua, augmentatiua & nutriti
ua. Sed q̄m uita naturalis corporea lędi pōt & infirma
ri, ideo quarto & per accidens circa eā eſt neceſſaria ſa
natio egrotantis. Cōformiter in uita ſpirituali primū
eſt gn̄atio ſpiritualis per baptiſmū. ſecundū eſt ſpiritu
ale augmentū perducens ad robur perfectū per ſacra
mentū cōfirmatiōis. Tertiū eſt ſp̄uale nutrimētū per
euchariſtiæ ſacramentū, reſtatq; quartū, qd̄ eſt ſp̄ua-
lis ſanatio, quæ fit uel in anima tm̄ per pœnitentiæ ſa
cramentū, uel ex anima deriuatur ad corpus cū fuerit
opportunū, & hoc per unctionē extremā. Hæc ergo
pertinent ad eos qui in ſpirituali uita propagātur &
conſeruantur. Porro propagatores & ordinatores ui
tæ corporalis attenduntur ſecundū duo, utpote ſecun
dū originem naturalem, quod pertinet ad parentes,
& ſecundū regimen politicū, per qd̄ uita hominis pa
cifice cōſeruatur, quod ſpectat ad reges & principes.
ſic quoq; eſt in uita ſp̄uali. Sunt eñ quidā ꝓpagatores
& cōſeruatores ſp̄ualis uitæ ſecundū ſp̄uale miniſteri
um tm̄, ad qd̄ pertinet ordinis ſacramentū. & quidā
ſecundū corporalē uitā ſimul, qd̄ fit per ſacramentū
matrimonij, q̄ uir & mulier cōueniūt ad prolē gn̄an-
dā & educandā ad cultū diuinū. Hęc in Sūma pręfata.

¶Cōſonat Petrus. Et addit Richar. In inſtrumen-
to duplex eſt uirtus. Vna, q̄ cōſeq̄tur materiā eius & Taranta. Richard⁹.
formā abſolute, & hęc ineſt ei ex ſua cōditiōe. ſicq; uir
tus ſecuris eſt etiā aliq̄ mō à fabro. Alia, q̄ non ineſt ei
niſi dū agēs utiẗ eo, & hæc ineſt ei à mouēte, ſicq; uirt⁹
et efficacia ſecuris eſt à carpētatore actualiẗ operāte.
Cūq; ſacramēta ſint diuinæ miæ inſtrumēta, nō tm̄ in
eis eſt uirt⁹ quā hn̄t ex ſua natura, ſicut uirt⁹ lauādi ex
iſtit in aqua: ſed & alia q̄ in eis tūc ſolū ē, q̄n in uſu ſunt
q̄n pietas dei utiẗ eis. Et hæc uirt⁹ in eis eſt efficiēter
principaliterq; ab oīpotētia creatoris, meritorie aūt
a uirtute & merito paſſionis ſaluatoris. Hæc Richar.

¶Inſup Sco. circa hæc ſubtiliẗ ac deuote affirmat:
legē euangelicā decuit ſacramentis pfectiſſimis ador Scotus a
nari, q̄a hæc eſt lex pfectiſſima, quā deus trinitas diſ-

Mat. 26 posuit homini dare, & est ultima lex, iuxta illud Mat-
thæi: Noui & æterni testamenti. i. post quod nullum
aliud est futurũ. In processu autem ab imperfecto ad
perfectũ, posteriora sunt pfectiora. Rursus, testamen
tum hoc nouũ est proximũ perfectissimo, utpote sta-
tui beatitudinis futuræ, ergo competebat hominẽ in
statu testamenti & legis istius, perfectissimis adiuto-
rijs ad gratiam & gloriã præparari, cuiusmodi sunt p
fectissima sacramenta. Præterea perfectissima causa
meritoria, quã trinitas summa dare disposuit hũano
generi, fuit Christus complens cursum suũ in uita ista
nobiscum. Causa autẽ meritoria iuste inclinat deũ ad
dandum bona illi, pro quo causa ipsa promeruit. Ta
lis quoq; causa iam exhibita plus impetrat quàm so-
lum pmissa, ergo per passionẽ Christi exhibitã & im
pletam, cõfirmatiuamq; nouæ legis, congruũ fuit ma
xima adiutoria gratiarũ cõferri hominibus pro tem-
pore legis illius. Hæc autem sacramenta sunt septem,
quæ ipsemet Christus instituit inter homines conuer
sando, q̃uis aliqui dicunt quod sacramenta pœniten
Iaco. 5. tiæ & extremæ unctiõis instituta sint à Iacobo, apud
quẽ legitur: Cõfitemini alterutrũ peccata uestra. Et
Ibidem rursus: Infirmatur quis ex uobis &c. quod nõ uidetur
probabile ex processu literæ, qm̃ subditur ibi, & ora-
te pro inuicem, per quod sequens non intẽdebat ali-
quod instituere sacramentũ, nec fuit in eo autoritas
instituendi ecclesiastica sacramenta. Melius ergo dici
tur, sacramentum pœnitentiæ institutũ apud Iohan-
Iohan. 20 nem ubi ait saluator: Accipite spiritũ sanctũ, quorũ re
miseritis pctã, remittuntur eis. Atq; promissum apud
Mat. 16. Mattheũ: Tibi dabo claues regni cœlorum, & quod-
cunq; ligaueris &c. Sacramentũ etiã unctionis extre-
Marci. 6. mæ legitur Christus in Marco instituisse, quo recitat
quod Apostoli ungebant, oleo multos infirmos, &
sanabantur. Deniq;, quod à solo deo instituta sint sa-
cramẽta, probatur. Nulli enim cõperit instituere pra
cticum signũ nisi respectu proprij actus, uel respectu
alieni, qui subest sibi quantum ad illũ actũ. Sacramen
tum aũt est signum respectu effectus proprij deo, nec
deus potest in actu sibi proprio subesse alicui alteri,
solus quoq; determinat se ad causandũ proprium sibi
effectum. Amplius, homini facto inimico dei per cul
pam, disposuit deus nõ remittere illã, nec aliquod ad
iutoriũ dare ad illam remissionẽ, uel ad beatitudinis
consequutionẽ, nisi per aliquid sibi oblatũ, quod gra
tius acceptaret q̃ offensa illa esset sibi displicens uel in
grata. Nil autẽ inueniri potest gratius trinitati, q̃ tota
generis humani offensa sit displicens ei, nisi sit aliqd'
obsequium personæ magis dilecte, quàm tota cõmu
nitas illa quæ offenderat per uniuersalem offensam,
uel debebat esse chara, si non offendisset. Talem uero
personam deo tam charam non potuit genus huma
nũ habere ex se, qm̃ totũ fuit inimicum de una massa
perditionis. Idcirco disposuit trinitas personã tã dile
ctam sibi prouidere ac dare humano generi, ac ipsam
ad hoc inclinare, ut ipsa offerret trinitati obsequium
Iohan. 3. pro toto genere isto. Talis autẽ persona non est nisi
Christus, cui non ad mensurã dedit deus spiritũ cha
ritatis ac sapientię. Tale quoq; obsequiũ est id in quo
relucet ac patet charitas maxima, qd' est seipm̃ piusti
tia offerre usq; in mortẽ. Recte ergo trinitas nullũ ad
iutoriũ ptinẽs ad salutẽ, cõtulit homini uiatori, nisi in
uirtute ac merito oblatiõis Christi in cruce factæ, à p
sona illa dignissima & ex maxima, charitate, ac p hoc
passio illa fuit meritoria causa boni meritorij, colla-

homini uiatori. Ex quibus patescit, qualiter in colla-
tiõe taliũ remediorũ necessariorũ generi hũano, cõcur
rũt mĩa & ueritas. Maxiæ etenĩ miæ fuit, homini ini-
mico remedia tanta puidere atq; cõcedere. Maximæ
quoq; iustitiæ fuit, pter tã gratũ obsequiũ psonæ tã
gratæ ac dignę, remediũ tm̃ conferre illis, p quibus p
sona illa obtulit illud obsequiũ. Maxima etiã fuit mĩa
in psona offerente, sic se offerre p inimicis trinitatis,
quã summe dilexit, sed & maxię iustitiæ fuit hoc, tã in
cõparatione q̃ ad deũ, quã q̃ ad hoĩem lapsum. Nõ eñ
uideretur maxime diligere deũ & proximũ, nisi ita se
offerret deo, p eius honore, ob tantã beatitudinẽ ho-
mini procurandã, quã aliter adipisci nequit. Si aũt ob Obiectio
ijciatur, q passio Chr̃i mõ nõ est, ergo nec taliter ope
ratur, Dicendũ q est in acceptatione diuina & in fide
credentiũ. Nã & nos multa conferimus ppter aliqd'
bonũ pteritũ, nõ pñs in se, sed in recordatiõe & acce-
ptione, uel certe in opiniõe seu apprehensiõe, si sit fu-
turũ. Et si rursus obijcias, qa si sacramẽta à Christi pas- Aliaco
sione efficaciã sortiuntur, aut ergo ab illa tanquã pui-
sa, futura, aut ut exhibita. Si primo mõ, ergo sacramen
ta ueteris testamenti fuissent efficaciæ tãtæ, ut nostra.
Si secũdo mõ, tunc baptismus & eucharistia nõ habe-
rẽt à Christi passione efficaciã, qm̃ añ passionẽ fuerãt
instituta, Dicendũ q omĩa sacramẽta nouæ legis effi
caciã hñt à Christi passione, ut exhibita, nõ actu exte-
riori, sed interiori: Sic eñ ab instanti cõceptiõis Chri-
stus habuit meritũ passionis, atq; in illo actu interio
ri cõsistit principalior ratio meriti. Ideo quicq̃d insti
tuit toto tpe uitę suæ in hoc mũdo, potuit efficaciã ha
bere à passiõe Christi ut pfecte uolita, in qua uolitiõe
fuit principalis oblatio ac principaliter grata deo fa-
cta, nec añ incarnationẽ fuit sic meritorie uolita à tan
ta persona. Vel dici potest, qd' sacramenta Christi mi
norẽ habuerũt efficaciã, ipso in passibili carne uiuẽte,
q̃ post eius passionẽ, nõ tñ fuit incõueniẽs ea añ passi
onẽ institui, qa instituebant nõ ut tũc, sed ut post pas
sionẽ efficaciã plenariã habitura. Sed quęri põt, cur ex
latere Christi dicantur sacramẽta fluxisse, cũ Chr̃s iã Questio
mortuus fuerit, qñ latus eius perforabatur, nec caro Iohan
mortua merebat, nec Chr̃s post mortẽ. Dicendũ q
sacramenta nõ fluxerũt à latere Christi tanquã à cau
sa principaliter meritoria, sed dicuntur inde fluxisse
ppter quandã similitudinẽ expressiorẽ eorũ q̃ ibi fue
rũt ad sensibilia, q̃ in quibusdã sunt sacramẽtis. Sãguis
nanq; specialius assimulatur speciei, sub q̃ est sanguis
in eucharistia, & aqua specialius assimilat materię ba
ptismi, q̃ sunt duo principalia sacramẽta. Et iste intelle
ctus põt haberi, extra de celebratiõe missarũ in fine, ubi
dr̃ q in illis duobus, uicz aqua & sanguie, duo maxĩe
sacramẽta redẽptiõis & regñatiõis relucẽt. Hęc Sco.

¶Dictis demũ de sacramẽtorũ institutiõe facta im
mediate per Christũ, concordat Duran. alijq; cõiter. Durand.

¶De & hoc Bonauẽtura in Breuiloquio scribit: Chri Bonauẽ.
stus diuersimode sacramenta instituit, utpote quædã
confirmando & approbando, ut matrimoniũ & pœ
nitentiã: quædã insinuãdo & initiando, ut cõfirmatio
nẽ & unctionẽ extremã: quędã initiãdo, cõsummãdo
& in seipso recipiendo, ut baptismũ, eucharistiã & or
dinẽ, Nã q̃uis uerbũ incarnatũ sit fons omĩs gratię sa
cramentalis, aliqua tñ gratia sacramẽtalis fuit añ in-
carnationẽ, aliqua post spũs sancti missionẽ, & quędã
medio mõ se hñs. Hinc oportuit diuersimode sacra-
menta institui. Nã añ incarnationẽ necessaria fuit cõ-
pũctio pœnitẽtialis, & gñatio matrimonialis, ideo hęc

duo

Mat. 4. duo sacramenta, Christus non de nouo instituit, sed a se iã instituta & naturali dictamini quodãmõ impressa, cõsummauit & cõfirmauit, in euãgelica lege pœnitentiã pdicando, & nuptijs interessendo. Porro ante missionẽ spũs sancti nõ fuit plena spũs sancti donatio, ad confirmationẽ & publicã Christi cõfessionẽ, nec unctio mentis plenaria ad euolationẽ. Idcirco duo hæc sacramenta, puta confirmationẽ & unctionem extremã, Chrs solũ initiauit, & insinuauit: confirmationẽ, manũ paruulis imponendo, & pdicando aplos baptizandos. i. replendos spũ sancto: unctionẽ uero extremã, mittendo discipulos ad curandũ, q ungebant infirmos oleo. Medio aũt tpe fuit regeneratio. i. baptismus atq; ecclæ ordinatio ac spiritualis cibatio. Idcirco hæc tria sacramenta, baptismũ, eucharistiã, ordinẽ Chrs cõplete & clare instituit. Hæc Bonauen. ¶Quocirca sciendum quod ante incarnationem non fuit pœnitentia neq; confessio, ut est sacramentum euangelicæ legis, nec matrimonium ut est sacramentum gratiã conferens, ideo uere asserit qd oĩa sacramenta euangelicæ legis secundũ q talia, a Christo sunt instituta. Istud tñ ad pcedentẽ pertinet questionẽ, & per suppletionẽ hic addit.

Joh. 2

Mar. 6

QVAESTIO IIII.

Quarto hic qrit de coordinatione sacramẽtorũ quãtũ ad prioritatẽ et dignitatẽ. Ad quod fine argumẽtis breuit rñdet. Etẽm in qstionibus circa literã ait Bonauent: Magister in textu bñ ordinat. i. ordinate exprimit sacramenta. Quędã eñ sacramenta cõmuniter respiciunt oẽs, & illa sunt quinq; & duo sequentia, utpote ordo & cõiugiũ, respiciunt specialiter quosdã, & sicut commune est ante speciale, sic quinq; illa añ hæc duo. Et inter quinq; illa primũ est baptismus, q est spiritalis regeneratio, uulnerũq; curatio. Secũdũ cõfirmatio, q̃ est ad curatiõis cõcessæ conseruationẽ. Tertiũ eucharistia, ad curationis pmotionẽ. Quartũ extrema unctio, pparãs ad euolationẽ: sed qa cõtingit cõcessa charismata pdere, ideo quintũ est pœnitẽtia, ad amissorũ reparationẽ. Inter alia duo preminet ordo, qui concernit perfectiores, matrimonium autem imperfectiores. Hæc Bonauentura.

Thomas. ¶At uero Tho: Prius, ingt, & posterius multipl'r dicit. Sed in his q̃ ptinent ad actiões, prius quo ad nos, est illud quod ẽ posteri⁹ in uia generatiõis. Ideo secũdũ hãc uiã Magister ordinat sacramẽta, q̃ sanctificationes quędã existunt. Prius qppe in uia generatiõis est bonũ priuatũ, quã bonũ cõmune, quod ex bonis singulorũ cõsurgit, sicut dom⁹ prior ẽ ciuitate, & hõ familia. Hinc sacramẽta quæ ad uni⁹ personæ remediũ ordinãt, prius ponũtur, inter q̃ primo ponit illud quod pertinet ad intrãtes. i. baptism⁹: ultimo, quod spectat ad exeuntes, ut extrema unctio, & in medio illa quæ ptinẽt ad pgrediẽtes, q̃ sic ordinãt. Nã pfici in bono, essentiali⁹ ẽ uirtuti, oĩbusq; cõe q ad uirtutẽ ascendũt. Resurgere aũt post lapsũ, accidit huic, pgressui ex parte subiecti, q deficit nec cõe ẽ oĩbus. Rursus qũ ad pfectionẽ in bono, pfectio in forma pcedit in uia gñatiõis perfectionẽ in cõsequutiõe finis: ideo int sacramẽta q̃ ad pgressum hũc pertinẽt, primo ponit cõfirmatio, q ẽ ad pfectionẽ similẽ pfectiõi formæ. Secundo eucharistia, q ẽ ad pfectionẽ in fine. Tertio pnitẽtia, q ẽ ad reparationẽ uirtutis amissæ. Int sacramẽta aũt q̃ ad remediũ toti⁹ ecclę deputãt, primũ est ordo, qm mrimoniũ ut ẽ sacramẽtũ ecclę, p ordinẽ dispensat & exhibet. Verũtñ S. Diony. lib. de ecclesiastica hierarchia, post baptismum immediate ordinat eucharistiam, quia eucharistia baptizatis adultis mox datur,

Diony. martyr.

sicq; sanctus ille in sacramentis magis cõsiderauit ordinationẽ, quantũ ad dispositionem seu administrationẽ, q̃ quantũ ad effectũ. Hæc Thomas in Scripto.

¶Idẽ in 3. parte. quæstione 65. ubi de cõparatiõe sacramẽtorũ ad inuicẽ addit: Loquẽdo simpliciter, eucharistia est potissimũ sacramentorũ. Primo, qa in eo Chrũs substãtialiter cõtinet, a quo cætera sacramẽta suã efficatiã sortiũtur. Secũdo, qa ad eã cætera sacramẽta ordinant tanquã ad summũ in gñe suo, ut bea. Diony. lib. de Ecclesiastica hierarchia testat. Tertio, patet hoc ex ritu sacramentorũ. Nã fere oĩa sacramenta in eucharistia cõsũmãtur. Nã & baptizati & ordinati statim cõmunicãt. Porro aliorũ sacramentorũ cõparatio mutua multiplicit sumitur. Nã scdm uiã necessitatis, baptismus est sacramentũ potissimũ: in uia uero perfectiõis, ordo. Sacramentũ uero cõfirmatiõis se habet medio mõ. Sed sacramẽta pœnitẽtiæ & extremæ unctiõis, sunt inferioris gradus a pdictis, qm ordinant ad uitã Christianã p accidẽs, puta in remediũ superuenientis defectus, inter q̃ extrema unctio cõparatur ad pœnitẽtiã, sicut cõfirmatio ad baptismũ, ita q pęnitẽtia ẽ maioris necessitatis, extrema unctio maioris dignitatis. Matrimoniũ aũt ẽ maximũ sacramẽtũ significatione, quia designat unionẽ Christi & ecclesiæ, & duarũ naturarũ in Christo. Hæc in Summa.

¶Vbi & sciscitat, an oĩa sacramẽta sint de necessitate salutis. Rñdet. Necessariũ respectu finis de quo nũc sermo, dupliciter dicitur. Primo, id sine quo finis esse seu haberi nõ ualet, ut uita hũana sine refectione, & simpliciter necessariũ est. Secũdo id sine quo finis conuenienter non obtinetur seu adest, quemadmodum equus necessarius est ad iter indigenti aut properanti, & hoc est necessariũ secũdũ quid. Primo modo tria sacramenta necessaria sunt, duo singularibus personis, primo baptismus absolute, si assit facultas, secundo, pœnitentia post recidiuationẽ. Ordo aũt toti ecclesiæ. Alia sacramenta necessaria existunt secundo modo. Cõfirmatio nanq; perficit baptismum, extrema unctio pœnitentiam, matrimonium cõseruat ecclesiæ multitudinem per propagationem. Hæc idẽ. In his Doctores communiter satis concordant.

Questio

QVAESTIO V.

Quinto quæritur, An baptismus Johannis fuit sacramentum sufficiens ad salutẽ. ¶In qua quæstione multa includuntur, & primo in ea supponitur q fuit sacramentũ. Circa qd ait Magister in litera, quod uocatur & fuit sacramẽtum, iuxta modũ quo olim in lege aliqua dicebant sacramenta: & q nõ sufficit ad salutem, oñditur, qm baptizati illo baptismate, erant rebaptizandi baptismo Christi, ut patet in litera, ergo nec gratiam continebat.

¶Circa hæc scribit Antissiodorensis. Probatur quod baptismus Iohannis sit sacramentum. Est eñ sacræ rei signum, utpote purgationis interioris. Sed contra hoc argui potest, quoniam omne sacramentũ est alicuius legis sacramentũ, sacramentum uero Iohannis nec sacramentũ est nouæ legis, quia gratiam nõ continebat, nec tribuebat: nec ueteris legis, quia in ea nulla mentio est de eo. Ad hoc dicunt Magistri, quod baptismus Iohannis est sacramentum, non tamen ueteris legis nec nouę, sed medio modo se habens. Nempe inquantum non efficit quod figurat, conuenit cũ sacramentis ueteris legis. Inquantum autem cũ manuum impositione fiebat, conuenit cum sacramentis euangelicæ legis, fuit etiã mediũ, inquantũ Christi

baptismũ

baptismum præcessit, & ad illum homines præparauit: sicq; ad sacramentum nouæ legis pertinet reductiue & tanq̃ præambulum. Si aũt q̃ratur an gratiã cõferebat, hoc est quærere an babtizati baptismo Iohãnis erant rebaptizandi. Ad hoc per distinctionẽ respõdet Magister, q; baptizati baptismo Iohãnis nõ habẽtes explicitam fidẽ de spiritu sancto seu tota trinitate, erant rebaptizãdi. Si aũt habebant huiusmodi fidem,
Act.8 nõ oportuit eos rebaptizari baptismo Christi, sed tãtum imponebant apostoli, alijve discipuli manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum, sicq; impositio manus & baptismus Iohãnis æquipollebãt baptismo Christi. Videtur quoq; Magister istud sumpsisse ex autoritate Hieronymi, asserentis quod baptizati baptismo Iohannis, & fidẽ habentes de patre & filio ac spiritu sancto, non baptizabãtur ab apostolis,
Act.19 Atq; ex eo quod in Actibus legitur, quod Paulus dixit ad quosdã Iohannis baptismate baptizatos: Si spiritum sanctum accepistis credentes? & respondentibus illis, neq; si spiritus sanctus est audiuim⁹, iussit eos baptizari, ex quo uidetur, quod baptizati baptismo Iohãnis, nõ credentes explicite in spiritum sanctum,
Act.11 sint rebaptizati. Legitur in actibus, quod Petrus & Iohannes imposuerunt manus super baptizatos in nomine domini Iesu, ubi loquitur Glossa: Tincti aqua non inuncti spiritu sancto, sicq; baptizati uident̃ baptismo Iohannis, & sic ille baptismus & impositio manus, æqui pollebant Christi baptismo. Verũ secundũ ita dicentes, oportet distinguere duplicem manus impositionẽ, Vnam, q̃ suppleuit defectũ baptismi Iohãnis, & aliam qua dabatur spiritus sanctus ad robur, quarũ prima nunc cessat, sicut baptismus Iohãnis. Secunda manet, qua utuntur episcopi confirmãdo. Sed huic opinioni Magistri obijcitur, q̃m apud Marcum ait Iohãnes: Ego uos baptizo in aqua, ille uos baptiza
Mar.1.& Act.1. bit in spũ sancto. Et in Actibus habetur, Iohãnes q̃dẽ baptizauit aqua &c̃. Vnde asserit August. Baptizauit Iohãnes, & non est baptizatũ, baptizauit Iudas, & est baptizatũ, q̃a Christi baptismate baptizauit, quo grã conferebatur. Hinc Magistri in isto nõ acq̃escũt Magistro, imõ oẽs doctores & expositores affirmant, q; baptismus Iohãnis grãm nõ donauit, ꝓpter qd' baptizati ab ipso denuo baptizabãtur. Ad Hieronymũ ergo dicẽdũ, quod baptizati à Iohãne, nõ indigebãt baptismo Chri.i. nõ adeo indigebãt sicut nõ baptizati, q̃m in necessitatis articulo fides supplet uicẽ baptismi.
Act.11. Samaritani demũ de q̃b⁹ obiectũ est baptizati fuerũt Chri baptismate, q̃b⁹ apl'i imposuerũt man⁹ ad robur. Hinc & añ iã acceperũt spm̃ sctm̃, q̃uis nõ ita ad robur seu in signo uisibili. Hęc Anti. in Sũma sua li. 4

¶Præterea Thomas sup his loquitur, & primo de isto. utrum baptismus Iohãnis extitit sacramentũ. Iuxta Hugonẽ, secundum maiorem temporis propinquitatẽ ad Christũ, oportuit diuersa sacramenta insti
Matth.11. tui. Vnde quoniam in Iohanne quodammodo incepit tempus gratiæ, quia lex & ꝓphetæ usq; ad Iohannẽ, nõ q; ab ipso sit gratia, sed quod uiam præparauit ad gratiã: Idcirco eius baptismus fuit aliquod sacramentũ, & quædã initiatio sacramentorũ nouæ legis, ac medium in utriusq; legis sacramenta: cõueniens cũ sacramentis ueteris legis in hoc, quod fuit signũ gratiæ tm̃modo: & non causa: & cũ baptismo Christi in materia, & partim in forma, sicut patebit. Baptizauit nanq; in aqua sub hac forma, Ego te baptizo in noĩe futuri.i. Christi confestim omnibus reuelandi. Vtilitas etẽm rei pſertim ex sua oritur forma, ideo formæ sacramẽtorũ ostẽdendunt id ex quo' sacramenta utilitatẽ & efficatiã habent. Cũq; utilitas tota baptismi Iohannis fuerit ad Christũ disponere, præscripta forma suo competebat baptismo. Questio

¶Pręterea si quæratur, an baptismus Iohannis fuit institutus à deo: & si sic, cur uocet̃ baptismus Iohãnis, non dei: Dicendũ, q; Iohannes suũ baptismũ instituit ex reuelatione & iussione diuina, ideo fuit à deo. Vocatur tñ baptismus Iohannis, primo, q̃m ipse fuit aliquo mõ sui institutor baptismi: scd'o, q̃a in baptismo nil fiebat uirtute ipsius baptismi, quod Iohannes nõ fecit: tertio, q̃m sibi soli cõmissum & datũ est ministerium illius baptismi. Iterũ, si quæratur, q̃n baptismus Questio ille cessauit: dicendũ, quod cessatio illius baptismi accipi potest dupliciter. primo, quantum ad suam totalitatẽ, & ita cessauit ipso in carcerẽ misso. Secundo, quo ad maximũ suũ posse, sicq; cessauit Christo baptizato. Vnde super Iohannem loquitur Augustinus: Bapti- Johan zatus est dominus baptismo Iohannis, & cessauit Iohannis babtismus, q̃a extunc potior baptismus ei successit, sicut cessat officiũ legati, domino Papa superueniente, q̃uis post hoc legatus exerceat aliqua. sic & Iohannes Christo a se baptizato, baptizauit adhuc.

¶Deniq; Baptismus Iohannis magis conueniebat cum baptismo Christi, quantũ ad materiã, nõ quan- Mat. tum ad necessitatem & efficaciam, quia originale pec Johan catum non abstulit nec gratiam contulit. Voluit tñ Luce Christus a Iohanne baptizari, ut omnem impleret iustitiã.i. perfectam humilitatem, & ut cõmendaret Iohannis baptismũ, atq; ut tactu suæ mundissimæ carnis aquas consecraret ad baptizandum, & uim regeneratiuam eis conferret mysterialiter.

¶Postremo de hoc, an baptizati baptismate Iohannis, rebaptizari debebant Christi baptismate, est duplex opinio. Vna, quod baptismus Iohannis præparatorius fuit ad Christum suscipiendũ. Hinc si quis baptismum Iohannis accepit, sistens in illo, nec referens illum ad Christum, baptismus Iohannis frustrabatur fine suo, & baptizatũ sic rebaptizari oportuit. Si uero non fixit spem & uoluntatẽ suam in illo baptismo, sed retulit ultra ad Christum, sic ex gratia Christi & baptismo Iohannis pręaccepto, efficiebatur quasi q̃d unum, ideo nõ oportebat aqua denuo baptizari, sed solum per impositionem manuum accipere spiritum sanctum. & ita uidetur fuisse opinio Magistri in litera. Sed quoniam sacramẽta nouæ legis ex ipso opere operato efficatiam habent, uidetur q̃d fides & spes suscipientis baptismũ, nil faciant ad sacramentũ, q̃uis facere possint ad rem sacramẽti promouendã uel impediendam. Ideo quantumcunq; quis spem suam ad Christum referret, suscipiendo Iohannis baptismum, baptismum nouę legis nõ consequebatur, ideo si baptismus nouæ legis est de necessitate salutis, oportuit illum accipere. Amplius, hoc in omnibus sacramentis est generale, quod si quid omittatur de essentia sacramenti, oportet id iterari. In baptismo autẽ Iohannis non seruabatur forma baptismatis Christi. Hinc communior tenet positio, quod omnes baptismo Iohannis baptizati, erant rebaptizandi, quod confirmatur autoritate Iohannis Chrysostomi, qui quinta ho- Chrys milia super Iohannem fatetur: Qui baptizati sunt baptismo Iohannis, non hoc sufficit eis, quoniam baptizandi sunt baptismate Christi. Vnde quod ait Hiero- Johelis nymus super illud, Effundam de spiritu meo, Hęc est Actua causa quare quidã baptizati à Iohanne, baptizati sunt iterum à Paulo Christi baptismo, q̃m fidem trinitatis

non habuerunt, dixit nō tangendo causam rebaptizationis, sed insufficientiā fidei ipsorū ad salutē. & hoc patet ex pcedentibus eius uerbis, qa pmisit: Qui dicit se credere in Christū, & nō credit in spm sctm, nondū habet oculos claros. Si aūt de Apost. obijciat, dicendū q credūtur baptizati baptismo Chri, q̄uis nō legat, qa non oia scripta sunt, & hoc habet in Glossa sup illud Iohan. Qui lotus est, nō indi. &c. Hęc Tho. in Scripto. Johan. 13

Taranta. ¶In his scripta Alberti de ista materia plenariē cōtinentur, & plene concordant, similiter scripta Petri.

¶Porro Richardus addit, rñdendo ad istud, à quo baptismus Iohannis fuit institutus: Institutio, inquens, alicuius à deo, est triplex. Prima expresse à deo. Secunda, occulte ministro mediāte, cui soli cōmittit ptās instituēdi, q̄uis alij ualeat cōuenire ptās exequēdi. Tertia, qñ eidē cōmittitur ptās instituēdi & exequēdi. Primo mō institutus ē baptismꝰ Chri a deo. Secūdo mō sacramēta legalia, q̄ deus p Mosen instituit. Exequutionē uero eorū, nō ei solum, sed & sacerdotibus legis commisit. Tertio mō institutus est baptismus Iohannis à deo, qui concessit Iohanni autoritatē institutionis illius, eiq; soli commisit exequutionē eiusdē. ideo non durauit nisi usq; ad incarcerationem Iohannis.

¶Insuper cū baptismus beatiss. Iohannis fuerit pręparatio ad Christi baptismū, q est uera & salutaris medicina, nō fuit baptismo Iohannis uirtus seu efficacia conferenda, q Christi baptismati est collata, uidelicet gratiā cōtinere & causare, characterēq; imprimere: qa nō est pparationi uis imprimenda, q̄ consistere debet in medicina. Adhuc aūt, ex quo baptismus Iohannis extitit præparatio ad Christi baptisma, sicut ad medicinā sanatiuā: hinc sicut pparatione accepta nihilominꝰ ægro medicina est necessaria & sumenda, sic baptizatis Iohannis baptismate necessarius fuit Christi baptismus. Hæc Richardus.

¶In his cōcordant Bonauentura, Thomas de Argentina, aliiq; cōmuniter.

¶Durandus tñ aliqd nouitatis hic inserit, dicēs, probabiliter posse teneri, quod Iohannes baptizauit sine forma uerborū. Ad cuius dicti reprobationē sufficit, q tot sancti, & solēniores doctores dicūt contrariū, & pbatur ex eo qd in Actibus loqtur Pau. Iohannes quidē baptizauit baptismo pœnitētiæ populū, dicēs. in eū q uenturus esset post ipm, ut crederēt, hoc est in Iesum, ex qbus uerbis scdm expositores elicit forma uerborū baptismi Iohan. Et si obijciat, q Iohānes baptizauit Chrm, nō tñ sub hac forma: Dici pōt, q forma uerborū baptismi Iohā. nō fuit tā immutabilis & præcisa, quin ex rōnabili cā potuit aliquantulū immutari, potissime circa Christū. Cui & ipse Iohannes dixit: Ego a te debeo baptizari, & tu uenis ad me: quasi dicat, Tibi cōuenit autoritas & ptās baptizandi. ex q̄ cōijci pōt, q baptizauit Chrm sub ista aut simili forma: Ego te baptizo in noīe tui ipsiꝰ, uel ut pbabiliꝰ fertur, Iohā. Chrm baptizauit sine uerborū expssiōe, qm in illo baptismo uox patris audita est, dicēs: Hic est filius meus dilectꝰ. & recte tūc siluit Iohan. ut ait Petrꝰ. Actuū. 19 Johan. 1 Matth. 3 Johan. 1 Matth. 3 Luc. 3 Luce. 3

¶Veruntamē sicut circuncisio Christi nō fuit purgatio eius ab originali, sic baptismus quem a Iohāne suscepit, non fuit signū alicuius interioris lotionis aut purgationis suæ a culpa.

¶Postremo Scotus: Dupliciter, inquit, potest intelligi, Iohannem baptizasse. Primo, in forma baptismatis Christi, quam potuit scire a discipulis Christi aut alijs, & sic non diceretur proprie baptismus Iohānis, sicut nunc non dicitur baptismus Petri aut Pauli. Talem nanq; errorem reprehendit ad Corinthios Paulus, & si isto modo baptizasset Iohannes, non fuissent rebaptizandi, baptizati ita ab ipso. Secundo intelligi potest, Iohannem baptizasse proprio baptismo (ut dictum est) & taliter baptizati ab eo, erant baptizandi baptismate Christi. Hæc Scotus. 1. Cor. 1

¶Verum non reor Iohannē baptizasse baptismo Christi, quia præcursoris habebat officium, & scriptura apertissime ptestatur eū usum baptismo distincto ac differenti à baptismate Christi. Nec ulla autoritas uidetur hoc edocere, quod Iohannes baptizauerit in forma baptismatis quam tradidit Christus. Dionysiꝰ Carthusi.

¶Quid sit baptismus. Distinctio iij.

Post hæc uidendū est quid sit baptismus, & quæ sit forma, & quādo institutus, & causa institutiōis. Baptismꝰ dicitur intinctio, id est, ablutio corporis exterior, facta sub forma uerborū præscripta. Si enim ablutio fiat sine uerbo, nō est ibi sacramentum, sed accedente uerbo ad elemētum, fit sacramentum, non utiq; ipsum elementum fit sacramentū, sed ablutio facta in elemento. Vnde Augustinus. Verbo baptisma cōsecratur, detrahe uerbū, & qd est aqua nisi aqua: accedit uerbū ad elemētum, & fit sacramentum. Vnde est hæc tanta uirtus aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente uerbo: non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso uerbo aliud est sonus transiens, aliud est uirtus intus manens. In duobus ergo consistit sacramentū baptismi, scilicet in uerbo & elemento. ergo & si alia desint quæ ad decorē sacramenti instituta sunt, non ideo minus est uerum sacramentum & sanctum, si uerbum sit ibi & elemētum. Nam & in hoc sacramento & in alijs, quædam solent fieri ad decorē & honestatem sacramenti, quædā ad substantiā & causam sacramēti ptinētia. De substātia huiꝰ sacramēti sunt uerbū & elementū, cætera ad solennitatē eius pertinent. De baptismo in speciali. Aug. sup. Iohanē, & hr. 1. q. 1. detrahe.

¶De forma baptismi.

Sed qd est illud uerbū, quo accedēte ad elemētū, fit sacramētū? Veritas docet huiꝰ sacramēti formā, tradēs ait discipulis. Ite docete oēs gētes, baptizātes eos in noīe patris & filij & spūs scti. Inuocatio igit trinitatis uerbū dr, quo baptisma cōsecrat. & hæc ē forma uerborū, sub q̄ tradit baptismꝰ. vñ Bonifacio epo Zacha. papa ait: Firmissime pceptū est in synodo Angelorū, ut qcunq; sine inuocatiōe trinitatis mersus fuisset, qd sacramētū regnatiōis nō haberet Mat. ult. proprie. & c. multi. De conse. dist. 4. ca. In sinodo

beret: quod omnino uerum est, quod si mersus in fontem babtismi quis fuerit sine inuocatione trinitatis, perfectus christianus non est, nisi in nomine patris & filij & spiritus sancti fuerit baptizatus. Legitur tamen in Actibus apostolorum, apostolos baptizasse in nomine Christi: sed in hoc nomine, ut exponit Ambrosius, tota trinitas intelligitur. Intelligitur enim cum Christum dicis, & pater a quo unctus est, & ipse qui unctus est, & spiritus sanctus per quem unctus est. Vnde Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum: A quodam Iudæo multos baptizatos asseritis, & quid inde agendum sit consulitis. Hi profecto si in nomine sanctæ trinitatis, uel in nomine Christi, sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizentur, babtizati sunt: unum enim idemque est, ut exponit Ambrosius.

Act. 8. 10. Lib. 1. de spũsancto cap. 3.

Si in nomine patris tantum uel spiritus sancti, possit tradi baptismus.

De cõse. dist. 4. A quodam.

Hic quæritur an baptismus esset uerus, si diceretur in nomine patris tantum, uel spiritus sancti tantum, ut cum dicitur in nomine Christi. Ambrosius uidetur dicere quod in fide mysterium trinitatis teneatur, & una persona tantum nominetur, plenum est sacramentum, & econuerso, si tres nominentur, & non recte de aliquo illorum sentiatur, uacuum fieri mysterium trinitatis. Ait enim sic: Vbi non est plenum baptismi sacramentum, nec principium nec species aliqua baptismi æstimatur. Plenum autem est, si patrem & filium & spiritum sanctum fatearis. Si unum neges, totum subrues: & si unum in sermone comprehendas, uel patrem uel filium uel spiritum sanctum, fide autem nec patrem nec filium nec spiritum sanctum abneges, plenum est fidei sacramentum. Ita etiam licet patrem & filium & spiritum sanctum dicas, & patris & filij & spiritus sancti minuas potestatem, uacuum est omne mysterium. Cum enim dicitur, in nomine Christi, per unitatem nominis impletum est mysterium, nec a Christi baptismate spiritus separatur, quia Christus baptizauit in spiritu.

Ambro. in libro 1. de spũsancto c. 3.

Johan. 1.

Quæstio Ambrosij.

Nunc consideremus utrum sicut in Christi nomine legimus baptismi plenum esse sacramentum, ita etiam spiritu sancto tantum nuncupato, nihil desit ad mysterij plenitudinem. Rationem sequamur, qui unum dixerit, trinitatem signauit. Si Christum dicas, & patrem a quo unctus est filius, & ipsum qui unctus est, scilicet filium, & spiritum sanctum quo unctus est designasti. Scriptum est enim hunc esse Iesum a Nazareth, quem unxit deus spiritu sancto: & si patrem dicas, filium eius & spiritum oris eius pariter indicas, si tamen id etiam corde comprehendas. Et si spiritum sanctum dicas, deum patrem a quo procedit, & filium eius cuius est spiritus nuncupasti. Vnde ut rationi copuletur autoritas, dominus dicit. Vos autem baptizabimini spiritu sancto, ex quo indicat non recte posse baptizari in spiritu sancto.

Solutio

Act. 10. Actu. 1.

Perstringit præmissorum intelligentiam, cum determinatione cuiusdam dicti.

Ex his aperte intellexisti, in nomine Christi uerum baptisma tradi, unde nihilominus insinuari uidetur, uerum baptisma tradi posse in nomine patris tantum, uel spiritus sancti tantum, si tamen ille qui baptizat, fidem trinitatis teneat, quæ trinitas in quolibet horum nominum intelligitur. Si autem aliquis peruerse credens & errorem inducere intendens, unum de tribus tantum nuncupet, non complet mysterium. Quod uero ait, nominatis tribus uacuum esse mysterium si baptizans minuat potestatem patris uel filij, uel spiritus sancti, id est, si male sentiat de potentia alicuius horum, non credens unam potentiam trium, intelligendum est hoc super eum qui non intendit nec credit baptizare, qui non tantum caret fide, sed etiam intentionem baptizandi non habet. Qui uero baptizat in nomine Christi, baptizat in nomine trinitatis, quæ ibi intelligitur. Tutius est tamen tres personas ibi nominare, ut dicatur, In nomine patris & filij & spiritus sancti, non in nominibus, sed in nomine. i. in inuocatione uel in confessione patris & filij & spiritus sancti. Inuocatur enim ibi tota trinitas, ut inuisibiliter ibi operetur per se, sicut extra uisibiliter per ministerium. Si autem dicatur, in nominibus, non est ibi sacramentum, quia non seruatur forma baptismi.

Ambrosius in li. de tri.

Et ali. mysterium.

De institutione baptismi.

De institutione baptismi quando cœperit, uariæ sunt æstimationes. Alij dicunt tunc esse institutum, cum Nicodemo Christus ait. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto &c. alij dicunt institutionem baptismi factam cum Apostolis dixit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed hoc dixit eis post resurrectionem,

Johan. 3. Mat. 28.

præcipiens

præcipiens eis de uocatione gentium, quos ante passionem binos miserat ad prædicandũ in Iudæa & ad baptizandum, dicens, in uiam gentium ne abieritis. Iam ergo institutus erat baptismus, quia baptizabant simul & prædicabant. Luce. 10 Matth. 10

¶De forma in qua baptizauerunt apostoli ante passionem Christi.

Si uero quæritur, in qua forma tunc baptizauerunt apostoli, sane dici potest, in nomine trinitatis. s. in ea forma, in qua baptizauerunt postea gentes, quæ ante passionem potest intelligi fuisse tradita, licet non sit scriptum. Nõ ergo tunc illam formam Christus prius tradidit, cum ad euangelizandum gentibus misit, sed quam ante tradiderat, mittens eos in Iudæam post iterauit cum ad gentes misit. Cõmodius ergo dicitur institutio facta, qñ Chrũs à Iohanne baptizatus est in Iordane: quod dispensauit, non quia mundari uoluit cum sine peccato fuerit, sed quia contactu mundæ carnis suæ uim regeneratiuam contulit aquis, ut qui postea immergeretur inuocato nomine trinitatis, à peccatis purgaretur. Tunc ergo inuocato nomine trinitatis, institutus est baptismus Christi, in quo trinitas, cuius mysterium ibi innotuit, interius hominem baptizat. Matth. 3 Luc. 3 Iohan. 1 De con. dis. 4 c. Nũ quã aqua

¶Quare in aqua tãtum fiat.

Celebratur aũt hoc sacramentum tantum in aqua, nõ in alio liquore, ut ait Christus: Nisi quis renatus &c. Ideoq; uniformiter id fieri in aqua præcipitur, ut intelligatur quod sicut aqua sordes corporis ac uestes abluit, ita baptismus maculas animæ sordesq; uitiorum emundando abstergit. Vel ideo, ut nullũ inopia excusaret: quod posset fieri, si in uino uel oleo fieret, & ut communis materia baptizandi inueniretur apud omnes, quod aqua signauit, quæ de latere Christi manauit, sicut sanguis alterius sacramenti signum fuit. Non ergo in alio liquore potest consecrari baptismus nisi in aqua. Ambr. super epist. ad Rom.

¶De immersione, quoties fieri debeat.

De immersione uero si quæritur, quomõ fieri debeat præcise: respondemus, uel semel, uel ter, pro uario more ecclesiæ. Vnde Gregorius: De trina immersione baptismi nil uerius responderi potest, quã quod uosipsi sensistis, quia in una fide nihil officit ecclesiæ sanctæ consuetudo diuersa. Quia enim in tribus subsistentijs una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismo ter uel semel immergere, quia & in tribus mersionibus personarũ trinitatis, & in una potest diuinitatis singularitas designari. Nos uero qui tertio immergimus, etiã triduanæ sepulturæ sacramentũ signamus. Secũdũ hoc licet nõmodo ter, sed etiã semel immergere tñ. Ibi tñ duntaxat immergere semel licet, ubi cõsuetudo ecclesiæ talis existit. Si quis uero id facere incipiat, ubi cõsuetudo talis non est, uel semel tm̃ mergendũ asserat, reprehensibilẽ se constituit. Vñ Haymo In suo sensu abundabat Ciprianus, cum semel mergebat in baptismo paruulos, qui quod intelligebat, studiose implebat bonis operibus abundando, licet in hoc nesciens delinqueret, sed quia bonis opibus abundabat, postea correptus à deo, abundauit altiori sensu, ter illos mergẽdo. Ecce habemus quia deliquit qui semel mersit. Sed hoc ideo, quia aliter se habebat cõsuetudo illius ecclesiæ, uel quia unã tm̃ faciendã mersionẽ asserebat. De trina mersione Augustinus ait, Postquã uos credere promisistis, tertio capita uestra in sacro fonte dimersimus, q ordo baptizandi duplici mysterij significatione celebratur. Recte enim tertio immersi estis, q accepistis baptismũ in nomine trinitatis. Recte tertio immersi, qa accepistis baptismum in nomine Christi, q die tertia resurrexit à mortuis. Illa enim tertio repetita immersio, typum dñicæ exprimit sepulturæ. Cõstat ergo baptizandos tertio debere immergi, & tñ si semel tantum immergantur, uerum baptisma accipiunt. & q semel immergit tantũ, non peccat, nisi consuetudo ecclesiæ obsistat, uel hoc modo tantum debere fieri asserat. Gre. Leãdro epõ. & allegatur de cons. d. 4. de tri. Aug. in quadam omi. & habetur de cons. d. 4 c. Postquam.

¶Quando circuncisio amisit uim suam.

Solet etiam quæri, si circuncisio amisit statim uim suã ab institutione baptismi. Ad qđ dicimus, in Christi morte terminata esse lagalia omnia. Extunc ergo circuncisio perdidit uim suam, ita quod postea non profecerit, sed potius obfuit obseruatoribus suis. Sed usq; ad oblationem ueræ hostiæ potuit prodesse. Si enim ante passionem legalia finem habuissent, non ea imminente uetus pascha cum discipulis manducasset.

¶De causa institutionis.

Causa uero institutionis baptismi, est innouatio mentis, ut homo q per peccatum ue-

 tus

tus fuerat, per gratiā baptismi renouetur, quod fit depositione uitiorū & collatione uirtutum. Sic enim fit quisq; nouus homo, quū abolitis peccatis, ornatur uirtutibus. Abolitio peccatorū pellit fœditatē, appositio uirtutū affert decorē, & hæc est res huius sacramenti, scilicet interior munditia. ¶ Quæritꝰ an baptismus apuit cœlū, qđ nō apuit circūcisio.

Si quæritur, utrū baptismus aperuit cœlū, qđ nō aperuit circūcisio, Dicimus quia nec baptismus nec circūcisio regni nobis aditū aperuit, sed hostia saluatoris: quæ si tpe circūcisionis oblata fuisset, illiꝰ tpis hoīes regnū intrassent, Res ergo huiꝰ sacramēti iustificatio ē,

PRæmissis præambulis & figuris, hic iam incipit pertractare de ipsis legis euangelicæ sacramentis, & primo de baptismo, quod uocatur & est ianua sacramentorū, sicut expositū est, de quo in ista distinctione primo determinat quid sit, secundo q̄ sit forma ipsius. Et circa hoc mouet ac soluit difficiles quæstiones. Tertio, qñ sit institutus. Quarto, de ipsius materia. Qunito, de immersione baptismū suscipientis in fonte baptismatis. Sexto, qñ circuncisio uim suam amiserit, quod iam supra discussum est. Septimo, de cā finali baptismatis.

QVAESTIO I.

HIc quęritur primo, An diffinitio baptismi tradita a Magistro, sit apta. ¶ Videtꝰ quod nō, quia iuxta p̄habita sacramentū est materiale atq; uisibile signū, quod nō cōuenit tinctiōi in aqua, cū tinctio illa sit actio aut passio, ergo incōuenienter dicit Magister, baptismus est tinctio. i. ablutio corporis exterior, facta sub forma p̄scripta uerborū. Præterea, secundū Hugonem, baptismns est aqua diluēdis criminibus sanctificata p uerbū dei, Aqua aūt, & tinctio in aqua, realiter distinguūtur.

Hugo.

Thomas.

¶ Ad hæc Thomas respondet: Iuxta Philosophū primo Posteriorū, triplex est diffinitio: Prima materialis, quā dicimus conclusionē demonstratiōis. Secunda formalis, q̄ est principiū demonstrationis. Tertia materialis & formalis simul, q̄ est demonstratio positione differens, qm̄ habet mediū demonstratiōis, inquantū continet diffinitionē formalē, & habet cōclusionē secundū quod continet diffinitionē materialē, & solū deest ordo uerborū. Cūq; omne cōpletiuū sit q̄ si formale respectu eius quod cōpletur, diffinitio formalis non solum uocatur q̄ continet & exprimit formam, sed & illa q̄ continet hoc quod est cōpletum alterius. Et quia in causis talis est ordo, quod materia cōpletur per formam, & forma per efficientē, & efficiens per finem, idcirco interdum diffinitio materialis nominatur, q̄ cōprehendit tantum materiam rei: formalis aūt, quæ comprehendit formā, sicut ista, Ira est accensio sanguinis circa cor, dicitur materialis diffinitio: & ista, Ira est appetitus uindictæ, fertur formalis. Interdum aūt diffinitio materialis comprehendit formam atq; materiam, & formalis causam efficientem: sicut hæc dicitur materialis, Tonitruum est sonus factus in nubibus: & ista formalis, Tonitruū est extinctio ignis in nube. Interdum diffinitio materialis cōprehendit materiam & formā & efficientem, formalis uero finem ut hæc, Domus est coopertorium factum ex lapidibus & lignis, p talem modum & artem, est diffinitio materialis respectu huius, Domus est coopertorium, ptegens nos à frigoribus & caumatibus. Et hoc præcipue accidit in instrumentis, quia in eis quasi tota ratio speciei à fine accipitur. Cumq; baptismus eo quod sit sacramentum, sit quoddam instrumentum, ideo materialis diffinitio eius erit, quę comprehendit materiam eius & formam atq; efficientem: & formalis, quæ comprehēdit finem. Hinc diffinitio baptismi, quam ponit Magister, est materialis. continet nanq; materiam, dicendo, ablutio exterior: & innuit efficiētem, cum addit, facta: formam quoq;, subdendo, sub forma præscripta uerborum. Deniq; in sacramēto baptismi sunt tria, Vnum, quod est sacramētum tantum, ut aqua exterius fluens, & hoc transfluit & non manet. Aliud, quod est sacramentum & res, & hoc semper manet, puta character. Et aliquid, q̄ est res tantum, quod quandoq; manet, quandoq; trāsit, ut gratia baptismalis interior Magister autem diffinit baptismum, quantum ad id quod est sacramentū tantum, quia intendit ipsum materialiter diffinire. Hæc Thomas in Scripto.

Duplex iræ diffinitio.

Tonitrui diffinitiones duę.

Domus bifariā diffinitur.

¶ Sed huic ultimo uerbo obijci posset, quod non aqua, sed tinctio seu ablutio in aqua, est sacramentū tantum in baptismo. Vnde & Thomas subiungit: Sacramentum nouæ legis est signum & causa gratiæ. Ideo secundum hoc est sacramentum, secundū quod significare causareque gratiam, quod non connenit aquæ, nisi inquantū abluens. Hinc baptismus essentialiter est ipsa ablutio, quia ad ablutionē interiorē causandā institutus est baptismus, quā significādo exterior causat ablutio. Aqua uero ē remota materia, & ipsa ablutio est materiale baptismo, sicut cuprū qđ est tota substantia statuæ, dicitꝰ eius materia. sed uerbum uitæ, est forma sacramenti cōpleta. Itaq; Augu. & Magister diffiniunt baptismū per materiam proximā, q̄ prædicatꝰ proprie de baptismo, sicut materia in artificialibus, ut phiala est argētū. Hugo uero per materiā remotā, quæ nō ita proprie prędicatur de re nisi per cām. Atuero diffinitio illa Hugonis cōplectitꝰ materiā baptismi, dicēdo: Baptismus est aqua. & finē in hoc qđ dicit, diluendis criminibus. & formā, addēdo, per uerbū uitæ sanctificata. Sicq; est diffinitio cōposita ex materiali & formali, quasi demōstratio positione differens, essentiāq; baptismi cōplete insinuans, excepto q̄ actus ablutionis intermittitur, qui facit materiā proximā baptismo, q tñ intelligi pōt ex alijs quæ ponūtꝰ. Itaq; prædicatio ista, baptismus est aqua, est impropria & per cām. Ista uero est propria, baptismus fit in aqua. ¶ Insuper diuinus Diony. 2. ecclesiast. hierar. cap. ait: Principiū qđdā ē sanctissimorum mandatorū sacræ actionis, & ad aliorū mandatorum diuinorū ac sacrarū actionū susceptiuā opportunitatē, formans nostros habitus animales, & ad supcœlestis quietis anagogen iter nostrū faciens, sacræ & diuinis s. nrę regñatiōis traditiua. Ex hac diffinitiōe baptismi S. Diony, intendit procedere ad ea q̄ materialiter in baptismo requiruntꝰ: uñ post huius diffinitionis assignationē ritū baptismi exponit: ideo uocat eam ut demonstratiōis principiū, & ob id diffinitio totaliter est formalis, & in uerbis eius aliqd ponitur ut diffinitū, & aliqd ut diffinitio. Tanq̄ diffinitū ponitur istud, traditio sacræ & diuinis s. regñationis.

Ista

Ista enim est quasi circulatio quædã baptismi, quod patet ex hoc, quod baptismum ibi non nominat, ponitq; tria ad quæ baptismus ordinatur, quæ formaliter cõplent ratione ipsius, quorũ unũ cõpetit ei, prout est ianua sacramentorũ. Et quantũ ad hoc dicit q est principiũ sanctissimorũ mandatorũ sacræ actiõis hierarchicę actiõis ut sunt purgare, illuminare, pficere, q̃ pcipue i nr̃a hierarchia consistũt in dispẽsatione sacramẽtorũ, nobis sub præcepto sunt traditæ, ad quas principiũ est baptism⁹ tãq̃ ianua eorũdẽ. Aliud cõpetit ei in q̃tum est causa, vicz prout caracterem imprimit, & gratiam confert, per quos homo informatur atq; idoneus redditur ad aliorum sacramentorum perceptionem. Et quo ad hoc, ait quod per caracterem & gratiam est formans nostros animales habitus, id est animæ uires ad susceptiuam opportunitatem, id est, ad idoneam & opportunam diuinorum eloquiorũ susceptionem, quantum ad fidei doctrinam: & sacrarum actionum, quantum ad alia sacramenta, quę nulli non baptizato sunt conferenda. Tertium sibi competit, inquantum est signum & figura cælestium: sicq; per baptismum manuducimur ad cœlestium contẽplationẽ. Et quo ad hoc dicit quod est faciens iter nostrum, id est, præparans nobis contemplationis uiã ad anagogen, id est sursum ductionem supercœlestis quietis, quæ in diuinorum contemplatione cõsistit, & uocatur pax æternitatis. Vel per secundum tangit propriũ finẽ baptismi, q̃tũ ad ea quæ sunt uię: & per tertiũ finẽ remotũ, quantum ad ea quæ sunt patriæ.

Baptism⁹ qd sed m Damasce. ¶ Præterea Damascenus libro quarto diffinit baptismum, dicendo: Baptismus est per quem primitias spiritus sancti accipimus, & principium alterius uitæ fit in nobis, sigillum, custodia & illuminatio. Quã diffinitionem uenatur ex hoc quod baptismus regeneratio nominatur. Cum enim generatio sit motus ad esse, constat quod baptismus sit sacramentorum, p quod nobis traditur esse spirituale, Cumq; nullus possit exercere actionem alicuius, nisi prius habeat esse in illa natura, concludit quod baptismus est principium omnium spiritualium actionum, Sicq; Damascenus diffinit baptismum adhuc per priora quam sanctus Dionisyus, inquantum accipit primum baptismi effectum, qui est constituere in spirituali uita, ex qua habet quod regeneratio dicitur. Idcirco diffinit baptismum ut principium spiritualis uitæ in hoc quod dicit, principium uitæ alterius, quæ est alia, id est distincta à uita naturali, Sic quoq; est principium eorum quæ consequũtur ad uitam illam, id est, supernorum charismatum. Vnde subiungit, per quod fiunt primitię spiritus id est, primi & principium effectus spiritus

Iohan. 3 sancti in nobis. Hi demum effectus sequũtur ipsam generationem, uidelicet filiatio, seu aliqua talis relatio, sic q pbaptismũ dicimur regenerari in filios dei, & quantum ad hoc, dicitur regeneratio. Vel cõsequũtur formam per generationem inductam. & hoc tripliciter. Primo in ordine ad generantẽ, secundũ quo per formã genitus est similis generanti, & quantũ ad hoc, dicit sigillum. Secundo, quantũ ad esse ipsius geniti, quod per formã cõseruatur, & quantũ ad hoc, dicit custodia: Tertio, quantũ ad actionẽ eius, cuius forma extat principiũ, & quo ad hoc, addit illuminatio. Vnde Dionysius sanctus, uim illuminatiuã baptismo attribuit, quod cõpetit ei in quantũ est fidei sacramẽtũ, ,pter quod baptizatus admittitur ad inspectionẽ sacramentorũ, tanq̃ illuminatus, nec ante est admit-tẽdus, ne sancta canibus tradant, iuxta Dionysiũ, quã uis aũt alicui diuina charismata, seu primitiæ spiritus pdentur, anteq̃ baptismũ recipiat actu, nõ tñ antequã recipiat ,pposito seu affectu. Hæc Tho. in Scripto. Matth. 7

¶ At uero in tertia parte, quæstione 66: In baptismo, inquit, tria cõsiderãt: aliqd q ẽ sacramẽtũ tm̃ &c. ut supra. Id uero q ẽ sacramẽtũ tm̃, ẽ aliqd uisibile exterius existẽs, qd⁹ scz est signũ interioris effect⁹, & illud uisibile est aqua & usus eius, q est ablutio. Aliqui igit̃ putauerũt qd⁹ ipsa aqua sit sacramẽtũ: q̃d uerba Hugonis ptacta sonare uident̃, qd⁹ nõ est uerũ. Cum eñ sacramẽta nouæ legis sanctificationẽ quãdã operent̃, ibi perficit̃ sacramẽtũ, ubi pficit̃ sanctificatio. In aq̃ aũt nõ pficitur sanctificatio, sed est ibi q̃dã sanctificatiõis uirtus instrumẽtalis, non pmanens, sed fluens in hominẽ qui est ueræ sanctificatiõis obiectum, ideo sacramentum non perficitur in ipsa aqua, sed in applicatiõe aquæ ad hominem. Ideo secundum Magistrũ, baptismus est ablutio corporis. Hæc in Summa. Idẽ in Summa contra gentiles libro quarto.

¶ Concordat Albertus, & addit quod baptismus est tinctio in aqua, non ex parte tingentis, sed tincti, id est tinctio eius q baptizatur, cuius exterior ablutio, signũ est interioris ablutiõis seu emũdationis à culpa.

¶ Idem Petrus. Et addit Richardus: De integritate baptismi sunt tria, Materia, & forma uerborum, & unio aliq̃lis ambo℞ ad q̃ cõcurrit intẽtio baptizãtis. Sed q̃ri põt, utrũ baptism⁹ sit ablutio actiua uel passiua. Dicẽdum q̃d ablutio exterior, inquantũ est in abluto, est passio: inquantum est in abluente, est actio, quia secundum philosophum 3. Physicorum, radicantur in uno motu, & superaddunt relationes diuersas, uidelicet actu relationem ad id à quo est, & passio relationem ad id in quo ipsa est. Similiter dico de interiori ablutione. Est eñ passio, inquantum est in anima quæ abluitur: & actio, inquantũ est ab inabluẽte. Exterior quoq; ablutio inquantum est actio, interiorẽ actiuam, atq; inquantum est passio, interiorem ablutionem passiuam significat. Interioris ergo ablutionis tam actiuæ quam passiuæ, exterior ablutio signũ est, & etiam causa. Interior nanq; ablutio, non solum inquantum est passio, sed etiam inquantum actio per sacramentum causatur, ideo sacramentum baptismi non tantum dicit ipsam ablutionem exteriorem, inquantum est passio: nec tm̃ inquantum est actio, sed comprehendit rationem utramq;, quamuis immediatius respiciat baptizatum ratione ablutiõis passiuę q̃ actiuæ. Hæc Richardus. Dionysi⁹ Carthusi. contra Richardum

¶ In quibus uidetur insinuari quod actio & passio realiter idem sint. Alij dicunt quod sint entitates seu quædam essentiæ realiter ad inuicem distinctæ, sicut ponuntur diuersa prædicamenta. Prædicamenta aũt sunt primo diuersa, & eorum essentiæ sunt impermixtæ iuxta Themistij & antiquorum doctrinam. Differũt quoq; subiecto & causalitate, ipsaq; actio est iagẽte, formaliter ipsam denominans: & passio ita est in patiente: Interior autem ablutio actiua, est potissimẽ ipsemet deus abluens, qui solus intus mundum facit de immundo conceptum semine, quemadmodũ & actiua creatio est deus creans. Iob. 14

¶ Ad horum demũ intellectũ ualet q̃d ait Bonauẽtura, Baptizo in grӕco designat laus in latino. Vnde in lib. Iudith, Descendebat in uallem Bethuliæ, & baptizabat se. ab eõ aũt q̃d est lauare, dicuntur lauacrũ & lotio. Lauacrum est aqua deputata ad lauandum, Iudit. 12

Cantic. 4 Tit. 3 & lotio est usus ipsius aq̄ unde in Cãticis dicitur: Dẽtes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lauacro, Et ad Titũ, Per lauacrũ regeneratiõis & renouatiõis &c. Cũq; nomẽ baptismi æquiualeat lauacro & lotioni, dixerũt q̃dã q̃d baptismus ut sacramentũ, sit lauacrũ: alij, q̃d lotio seu tinctio in lauacro, & credo q̃d utroq; mõ dictum sit sacramentũ. Nam & lauacrũ sacræ rei est signum, q̃m aqua extra abluens, signũ est gratiæ intus mundantis, & lotio exterior signũ est interioris mundationis. Nec tñ duo sunt sacramenta, sed unũ, q̃m unũ est propter alterũ. Aqua quippe non est sacramentũ, nisi inquantũ est abluens: nec lotio est sacramentum: nisi inq̃tũ sit in aqua. Hæc Bonauentura.

¶Scotus quoq; hic scribit: Baptismus ob hoc solũ nõ est ꝓprie diffinibile, nec diffinitionẽ habet perfectã, q̃a nõ est ens reale. Habet tñ diffinitionẽ ex mõ q̃ scdę intẽtiões, uel q̃cũq; relatiões ratiõis diffiniũt. &c.

¶In quibus uerbis insinuare uidetur, quod baptismus non sit nisi relatio, imó rationis relatio, non ens reale, & ita non esset in prædicamento, q̃m ens reale in decẽ prædicamenta diuiditur secundum Auicẽnã & cęteros peripateticos. Porró hoc dictũ Scoti simile est ei, quod (ut supra patuit) ait de hoc an sacramẽtum sit diffinibile. Et sicut quod ibi affirmat, improbatum est ibi, ita & istud faciliter reprobatur. Absit eñ putare quod sacramenta euangelicæ legis nõ sint realia entia, cũ realem habeant operationẽ, sintq; sensibilia signa, seu materialia elementa. Deniq; dato q̄ uerũ esset q̃d ibi dixit de sacramẽti realitate & diffinibilitate, tñ q̃d hic ait de baptismo, stare nõ posset. Quãuis etẽm sacramentum nõ diceret nisi ens rationis, & baptismus sit sacramentum, non sequeretur ex hoc quod baptismus nõ sit nisi ens rationis: sicut non sequitur, species est ens rationis & nomen secundæ intẽtionis, & homo est species, ergo homo est ens rationis & nomen secundæ intentionis. Alia multa scribit hic, quæ dimitto, q̃m potius esse uidentur ueritatis in uolutiões & obscuratiões, quã declaratiões.

Scotũ subtilitatib⁹ suis obscurare ueritatẽ nõ declarare.

¶Præterea de necessitate sacramenti baptismi, scribit Gulielmus in suo sacramẽtali. Scito homines sanctos desuper eruditos, dixisse uerissimé, uitium esse ægritudinem, uetustatem, corruptionem, putredinem, uermem, bestiam malam, uulnus, mortem, catenam, cõpedem, carcerem, tenebram, lępram, paralysim febrẽ insaniam & furorem. Virtutes uero contrarijs appellauerunt nominibus. Quamadmodum autem peruersitas atq; corruptio nostræ potentiæ appetitiuæ exterioris seu sensitiue indicat exteriorẽ corporis ægritudinẽ, sic error atq; ꝑuersitas exterioris appetitus ægritudinẽ indicat mẽtis: q̃uẽadmodũ error appetitus sensitiui, q̃ appetũt carbones & cineres, ꝑ uero naturaliq; corporis cibo, ægritudinẽ indicat corporis, sic & certũ est errorẽ appetitiuæ interioris, quo appetũtur omnino inconuenientia atq; contraria pro uero & naturali cibo mentis, qui alius esse non ualet nisi ueritas & honestas, indicare ægritudinẽ mẽtis, sic etiã ex errore gustus exterioris, quo dulcia uidentur amara, & econtrario, intelligitur ęgritudo & mala dispositio corporis. Cõformiter, dum bona spiritualia honesta & sancta sapiunt nobis amare, carnalia uero, fœda & uilię bene & delectabiliter, euidenter patet ex hoc nostrę mentis peruersitas, ęgritudo & dispositio pessima. Hęc autem ęgritudo partim nobis innata est, & originalis, ꝑeius uero cõtracta & aucta ꝑ uitia, ꝑpria. Cum ergo tot mortibus simus oppressi, tot uetustatibus squalidi, indigemus in primis sacramento regenerationis & renouationis, qua à tot lęsionibus & occisionibus reuocemur ad esse spirituale, ad uitam gratię ac uirtutum, & renouemur in spiritu sancto. Nempe cum natiuitas ingressus sit & initium uitę, mors uero finis desitioq; ipsius, necesse est uitam animalem & uitiosam desinere & finiri in nobis, & uitã spũalẽ in nobis ꝑ regenerationẽ ĩcipere. Propter q̃d ueritas dixit, Nisi q̃s nat⁹ fuerit denuo, nõ intrabit in regnũ cælorũ. Et q̃a ad ea q̃ sursũ sunt, (id est, spũalia & æterna) bona nascimur gelidi, atq; ad ea q̃ deorsum sunt temporalia, carnalia & mundana, ardentes ac feruidi, necesse est nobis nascẽtibus apponi aquam & ignem & in utrunq; immergi. In aquã, ut extinguatur illud peruersi ardoris incendium: in ignẽ, ut soluatur istud mortiferum frigiditatis gelicidium, & succendatur uiuifici saluberrimiq; feruoris caminus. Ardentes quippe nascuntur filij Adæ, igne amoris peruersi, & illo quasi operto & clauso, flammis nequissimorum desideriorum ad huc erumpere tempore infantię non ualentibus, eodẽ igne, cum ad ætatem uenerint pubertatis, uelut ingenti ardent fornace. Aquam & ignẽ spiritaliter dico eandẽ spiritus sancti charitatem & gratiam, qua incalescimus ad ęterna, & ad carnalia ac terrena frigemus. Necesse quoq; est & aquam uisibilem adhiberi, ut ꝑ sensibilia ad interiora promoueamur, sicut de hoc dictum est & infra dicetur. Hæc Guliel.

Johan. 3

¶Postremo circa hæc loquitur Antisiodorensis: Succedit circuncisioni baptismus duabus de causis. Prima est, quoniam maior gratiæ cumulus significat & datur in baptismo quam in circuncisione. Circuncisio nanq; inquantum circuncisio, non significat nisi remissionem peccati. Baptismus uero ultra hoc designat gratiæ infusionem, extinctionem mundanæ & humanæ cupiditatis, & saltum spiritualem in uitam æternam, quod patet per aquæ proprietates. Aqua etenim abluit, reficit, extinguit, & salit tam alte quantum ab alto loco descendit. Secunda causa est, quia communior est baptismus, nam cõuenit maribus & & fœminis. ¶Porro de baptismi essentia est diuersa opinio. Quidam dicunt quod aqua inquantum abluens, seu ablutio facta in aqua, baptismus sit, quod falsum uidetur, quia quã diu baptizatus uiuit, habet baptismum, non tamen aquam abluentem nec ablutionem, quæ transierunt. Hinc alij dicunt, quod baptismus est quid permanens, puta character impressus aĩæ ad distinguẽdũ baptizatũ, à nõ baptizato, quẽadmodũ circũcisio distinguebat Iudæũ à Gentili. Sed cõtra hoc est, q̃d sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma seu materiale elementum. Character autem est inuisibilis qualitas, ut patebit. Præterea sacramentum est uisibilis forma, significatiua & effectiua inuisibilis gratiæ, quod propriæ conuenit aquæ abluenti seu ablutioni in aqua. Itaq; nobis uidetur quod nec sola aqua abluẽs, siue ablutio aquæ, nec solus character baptismus existat, sed duo illa, scilicet aqua abluens seu ablutio & character simul sumpta, existant baptismus & unum sacramentum ab unitate gratiæ designatę, quamuis secundum essentiam sint diuersa, sicut hæ tres uoces, albus alba album, sunt unum nomen ab unitate significati, concedimus tamen quod tinctio in aqua est baptismus & item character, sicut in sacramento eucharistiæ forma panis & uini est sacramentum. Verum quoq; corpus Christi quod sumpsit

psit ex uirgine sacramentum consistit: & omnia quæ sunt ibi, demonstrant unum eucharistię sacramentũ. Manet ergo baptismus, quantum ad impressum characterem, & quantum ad suum effectum. Nec oportet quicquid in sacramento est, esse uisibilem formã, sed sufficit quod secundum aliquid sui sit uisibilis forma: quia nec in eucharistiæ sacramento corpus Christi est nobis uisibile. Hæc Antisio. in Sũma 4. libro.

QVAESTIO II.

SEcundo quærit, Utrum ista sit tota et inuariabilis forma baptismi, Ego baptizo te in nomine patris et filij et spiritus sancti. ¶ Videt̃ ꝙ non, quoniam Græci Christiani alia forma utuntur, dicendo: Baptizetur seruus Christi in nomine patris &c̃. Secundo, uidetur superfluum addere ego, qa uerbis primæ personæ subintelligitur. Tertio quoniam actus potissime attribui debet principali agenti, non instrumentali. Potius ergo dicendum esset, Christus seu deus te baptizet. Quarto, secũdum Boetium, In entibus aggregatis unio est forma, ergo in forma ista nulla fieri posset additio, subtractio, mutatio, interpositio ve uerborum. ¶ Cuius oppositum patet in textu, ut infra dicetur.

Ad formã baptismi tria requiruntur. Matt. 28.

¶ Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa sua quarto libro: Ad sacramentum baptismi tria exiguntur, uidelicet forma uerborum, intentio baptizandi, & aqua. Et forma uerborum est hæc: Ego baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti, quam formam Christus determinauit. Sed uidetur quod hoc uerbum baptizo, non sit de essentia huius formæ, qa si uelim me signare, non opotet ut dicam signo me, imo sufficit quod habeam intentionem signandi me, & dicam, In nomine patris & filij & spiritus sancti. Itẽ si benedico panem, non oportet me dicere, ego benedico panem, sed sufficit quod habeam intentionem benedicendi, & dicam uerba prædicta, ergo similiter si quemq̃ baptizo, nõ est necesse dicere, ego baptizo te, sed sufficit quod habeam baptizandi intentionem, & dicam hæc uerba. In nomine patris &c̃. Dicendum ꝙ uerbum illud est de essentia formæ huius, & ad obiecta respondemus, quod non est simile: quia hæc uerba, In nomine patris & filij & spiritus sancti, ad multa se habent, utpote ad signandum, ad benedicendũ, ad baptizandum. Baptismus autem sacramentum est necessitatis, propter quod necesse est baptizantem determinatam habere intentionẽ & expressam, ne euagetur cor eius ad alia, cum uerba illa ad alia se habere possint, Propter hoc necesse est ut baptizans intentionẽ baptizandi quam habet, exprimat uerbo. Hæc Antisiodorensis.

¶ Veruntamen si baptizans formam hãc proferat tam grandi distractione, & sine actuali intentiõe atq; attentione, adhuc uere baptizat, sicut & uere consecrat celebrans, quamuis omnino distractus sit uerba consecrationis pronuntiando.

¶ Insuper doctor idem de uerborum subtractione subiungit: Non est dubium non esse baptismum, si ita tantum dicatur, Ego baptizo te in nomine patris. In primitiua tamen ecclesia fiebat sub hac forma, Ego te baptizo in nomine Christi, duplici ratione: Primo, ut nomen Christi, quod fuit multis incognitum & contemptum, celebrius fieret magisq; notum. Secundo, quia in nomine Christi tota trinitas datur intelligi. & hoc fecerunt Apostoli familiari consilio spiritus sancti.

¶ Quæritur quoq; de additione uerborum, an uere detur baptismus, si ita dicatur, Ego baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti, & beati Petri. Respondent Magistri, quod si ex deuotione fiat talis additio, nec baptizans intendat aut credat additionẽ illam esse de essentia formæ uerborum baptismi, exhibetur baptismus: non autem si putat illam esse de essentia formæ uerborum baptismi.

¶ Similiter quæritur de corruptione uerboꝝ, utrũ per illam impediatur baptismus. Dicendum, quod si intendit inducere hæresim qui uerba corrũpit, nõ baptizat: non quia uerba corrumpit, sed quia necessariã intentionem non habet ad baptizandum. Si aũt ex sola simplicitate fiat aliqua uerborum corruptio, ita ꝙ retineantur syllabæ principales, nõ impeditur baptismus, ut dicunt Magistri. Verum pro quanta corruptione impediatur baptismus, præcise determinare non est hominis. Hæc Antisiodorensis.

¶ Atuero Thomas de his scribẽs, de integritate formæ baptismalis disserit: Forma completiua rei, media est quodammõ inter materiam quam perficit, & causam efficientem à qua producitur, ut uirtus efficiẽtis mediante forma ad materiam traducatur. Cumq; medium cõplectatur extremorum utrũq;, forma baptismi continet principale efficiens, à qua baptismus efficaciam habet, et proximam baptismi materiam, q̃ est actualis ablutio. Hinc ponitur ibi, In nomine patris & filij & spiritus sancti, tanquam principale efficiens, à quo baptismus uim sortitur. & ponit̃ ibi actus materialis, & ea quæ ipsum circunstant, utpote conferens baptismum, & recipiens ipsum. Formam autem baptizandi tradidit Christus apostolis ante passionẽ, dum misit eos ad prædicandum & baptizandũ. Ideo non intendebat eis cõferre hanc formã, dicẽs: Docete oẽs gẽtes, sed actũ ꝑdicãdi & baptizãdi ipsis iniũgere.

¶ Præterea dum quæritur, an licet hanc formã mutare: Dicendum, cum sacramenta efficatiam habeant ex institutiõe diuina, principaliorq; in eis sit forma q̃ materia, ideo sicut nulli licet sacramentũ aliquod nouum instituere, ita nulli licet mutare, aut formam sacramẽti, quantũ ad id quod est de essentia formæ, absq; speciali consilio spiritus sancti, qui uirtutẽ omnipotentiæ suę uerbis illis non alligauit. Et si mutatur, nil agitur & culpa incurritur: sed dum aliquid ꝑtinet ad formam ex determinatione ecclesiæ, si illud mutetur, est sacramẽtũ, sed peccatur. In forma quoq; baptismi essentialius est quod exprimit causam principalem agentem, à qua est tota sacramenti efficacia, quã ꝙ exprimit actum exercitum. ideo quantum ad omnes, inuocatio trinitatis est de essentia formæ: nec aliqui quantum ad hoc, possunt formã mutare. Quidam demum dixerunt, quod actus exercitus non est de essentia formæ, & quod in illa inuocatione trinitatis essentia formæ tota consistit, quos refellit autoritas Alexandri Papæ, dicentis non esse baptismum lauacrum illud, quo aliqui in nomine patris & filij & spiritus sancti, nil addendo baptizantur. Hinc secundum opinionem Græcorum, de necessitate formæ est actus baptismi, quantum ad significatum, non quantum ad consignificatum. Persona autem baptizans per ministerium, non est de necessitate formæ, quia ex ea efficatiam baptismus non habet. Persona uero recipiens est de formæ necessitate, quoniam act⁹ ad suscipientẽ terminatur, ideo Græci differũt in forma, à nobis in tribus. Primo, quia ꝑsonam mini

ſtri in forma non exprimunt: & hoc (ut dicunt) ad remouendum errorem (q fuit in primitiua eccleſia) eorũ qui efficatiã baptiſmi baptizanti attribuebant, ut
1. Corin. 3 patet in prima ad Corinthios. Secundo in hoc quod ſignificant actum ſub alia, hoc eſt, ſub tertia pſona, & ſub alio modo, utpote ſubiectiuo uel optatiuo, ad ſignificandum quod actus interior expectatur à deo. Tertio, quia perſonam baptizatam ponunt in nominatiuo, atq; in tertia perſona, quia interdum non habet uſum rationis, ut ad eam poſſit dirigi ſermo. ¶ An uero mutent aliquid quod ſit de ſubſtantia formæ, ut ſic oporteat rebaptizari, quamuis quidam hoc dicãt, non tamen eſt determinatum, ſed dubium apud q̃ſdam: quibus uidetur quod ſufficiat actum baptiſmi ſignificare ad ſacramenti perfectionem, & quod conſignificationis determinatio ſit ex inſtitutione eccleſię. Verum hoc certum eſt, quod forma qua utimur nos, melior ſit: tum quia perfectior, ut conſtat ex dictis: tũ quia plus conſonat euangelij uerbis, in quibus miniſtri dicuntur baptizantes: tum propter autoritatẽ Romanæ eccleſiæ, quæ formam hanc tradidit ſeu pmulgauit, quæ eccleſia nunq̃ à uera fide legitur declinaſſe, hanc ab apoſtolis formam reſeruans. Idcirco non licet latinis pręcipue in forma Gręcorum baptizare, ꝙ ſi præſumerẽt, ſcd̃m q̊ſdã nõ eſſet baptiſm⁹ alios uere eſſet, ſed grauiter peccarẽt. ¶ Si aũt obijciat, ꝙ act⁹ baptimi fieri põt ab uno & à duobus, & in unũ & in duos, ergo fieri põt formę mutatio, ut dicatur, nos baptizamus uos, Item uidetur quod poſſit ſic dici, baptizo te in nomine genitoris & geniti & procedentis ab utroq;, cum idem ſit ſenſus, nec uirtus ſacramentalis conſiſtit in uerbis, niſi ſecundum quod ad ſignificationem referuntur, alias non eſſet alicuius uirtutis, niſi tantum in una lingua, quoniam uoces non ſunt eædem apud omnes, Rurſus, apparet quod ſufficiat dicere: babptizo te in nomine trinitatis, præſertim cum in nomine trinitatis apertius intelligantur tres perſonę, quam in nomine Chriſti. Et reſpondendum ad iſta quod unus actus qui uno agente expleri poteſt, nõ progreditur à pluribus agentibus ſimul, ideo unus baptizans, cum ipſe ſolus baptizare poſſit, debet ſignificare actum ſuum, non ut à pluribus exeuntem, ſed ut à ſe ſolo, ideo dici non poteſt: Nos baptizamus, tamẽ ſecundum quoſdam dici poteſt, Ego baptizo uos, ſi neceſſitas aſſit, Nec eſt aliqua mutatio formę quantũ ad ſignificationem, quia plurale non eſt niſi ſingulare geminatum. Poteſt & alia ratio aſſignari, quia baptizo uos, idem eſt quod baptizo te & te, ideo per hoc non eſt mutatio aliqua quantum ad ſenſum, ſed ſolũ quantũ ad uocem, ſed, nos baptizamus, idem eſt qd̉, ego & ille: nõ aũt ego & ego, ideo nõ omnino eſt idẽ, propter quod qui dicit, Nos baptizamis, nihil facit: q autem dicit, bapiizo uos, & ſi plures ſimul baptizaret, baptizatum eſt, attamen peccat, niſi ex magna neceſſitate id faciat. Quod autem apoſtoli baptizauerunt in nomine Chriſti, ex familiari fuit conſilio ſpiritus ſancti, nec aliter eis hoc licuiſſet. Et ſi modo quis taliter baptizaret, non eſſet baptiſmus, ut communiter dicitur, quamuis quidam dicant contrarium. Preterea, in nomine trinitatis no exprimuntur ipſe perſonę, ſed ſolus numerus perſonarum, ideo non ſufficit dicere in noĩe trinitatis, nec eſſet baptiſm⁹, Nec etiã ſi diceretur In noĩe genitoris & geniti & c̃. Genitor nãq; nõ ſignificat pſonã patris ut hypoſtaſim ſubſiſtẽtẽ, ut ho cnomẽ pr̃, ſed p modũ act⁹, ideo nõ ẽ eadẽ ſignificatio, ſi dicaꝛ, in noĩe patris, &, in noĩe gennitoris. & idẽ dicendum de alijs. Quãuis aũt non ſit eadem uox in Gręco & Latino, tñ eſt eadem uocis ſignificatio, atq; in qualibet lingua uerba illa ſpecialiter pertinent ad formã baptiſmi, q̃ principalius inſtituta ſunt ad ſignificandũ ipſas perſonas. De corrupta demũ pronunciatiõe uerborum, ſicut eius q ex ignorantia latini ſermonis dixit, Ego te baptizo in nomine patria & filia & ſpiritusſancta, ut infra narraꝛ, ſciẽdũ, quia aut facit ex induſtria, & ſic non uidetur intendere ꝙ intendit eccleſia, & ſic non eſt baptiſmus: aut facit hoc ex defectu linguę ſeu ignorantia, & tunc dicitur quod ſi ſit tanta corruptio, ꝙ omnino aufert ſenſum loquutiõis, quod nõ eſt baptiſmus. ſi aũt ſenſus loquutionis remaneat, erit baptiſmus. Hocq; præcipuè accidit, quod ſenſus nõ mutatur, qñ corruptus ſit finis, quia ex parte finis mutatio uariat conſignificationẽ, nõ ſignificationẽ, ut grãmatici dicunt. Mutatio uere ex parte principij uariat ſignificationẽ. Vñ corruptio talis, maximè ſi ſit magna, ſenſum loquutiõis omnino aufert. Porró dũ ſenſus loquutionis aliquo mõ manet, tunc quãuis mutetur forma, quantũ ad ſonũ ſenſibilẽ, nõ tñ quantũ ad ſignificationem. Nã quãuis oratio corrupte prolata, nihil ſignificet ex uirtute impoſitiõis, ſignificat tamẽ aliquid ex accommodatione uſus.

De corruptione uerborum.

¶ Præterea dũ quæritur, an liceat formæ baptiſmi aliquid addi aut ſubtrahi: reſpõdendũ, ꝙ de ſubtractione hoc certum eſt, qd̉ ſi ſubtrahatur aliquid qđ ſit de eſſentia formæ, non eſt baptiſmus. Verũ aliqui dicunt quod expreſſio actus non ſit de ſubſtantia formæ, ita quod ſi ſubtrahatur, ſola trinitatis inuocatione facta, erit baptiſmus, quãuis peccet ita baptizans. Sed contra eſt decretalis Alexandri Papę 3. aſſerentis, qd̉ ſi quis puerũ ter in aqua merſerit, dicendo in nomine patris & filij & ſpũs ſancti, ſi non dicit, Ego baptizo te, talis immerſio non facit baptiſma. Oportet eñ ut per formã uirtus trinitatis inuocatæ ad propoſitã determinetur materiam, quod ſit in actus expreſſione. ¶ Similiter expreſſio perſonæ baptizatæ eſt de ſubſtantia formę, quia per eã determinatur actus ad iſtũ baptiſmum, ideo ſi ſubtrahatur, non erit baptiſmus. Expreſſio aũt pſonę baptizãtis, nõ eſt (ut fertur) de eſſentia formę, q̃tũ ad ſacramẽtí neceſſitatẽ, ſed ex inſtitutiõe eccl'æ, ut intentio magis feraꝛ ad actũ illũ, ideo ſi omittaꝛ, erit baptiſmus, ſed peccat omittens.

De expreſſione actus. Extra de baptiſmo & eius effect. c. ſi quis puerum.

¶ Deniq; de additione duo ſunt obſeruanda: Primum eſt ex parte addentis, quia ſi aliquid adderet, intendens illud eſſe de forma, quaſi uolens per hoc nouum ritũ adducere, conſtat quod non intẽdit formã proferre qua utitur eccleſia, & ita nec faceret quod facit eccleſia, ideo non eſſet baptiſmus, ſecus eſſet, ſi ex pia cauſa quid adderet, ut ex deuotione quadam. Secundũ eſt ex parte eius quod additur, quod ſi ſit corruptiuum, non eſt baptiſmus, ut ſi dicatur, in nomine patris maioris & filij minoris: ſi aũt addatur & beatæ Mariæ, aliqui dicunt non eſſe baptiſmum, quia baptiſmus nõ ſit in uirtute beatę Mariæ, fieret tñ baptiſmus, ſi diceret, & beata Maria adiuuet puerum iſtũ, uel aliqd tale. Alij pbabilius dicũt qđ eſſet baptiſmus, etiã primo mõ facta additiõe, q a ſecũdũ Magiſtrũ, in nomine pr̃is, idẽ ẽ q̃d in inuocatiõe pr̃is. Poteſt autẽ in inuocatione beatæ Mariæ fieri baptiſmus cum inuocatione trinitatis, non quaſi ex uirtute ipſius baptiſmus efficatiã habeat, ſicut ex trinitatis uirtute, ſed ut eius interceſſio baptizato proficiat ad ſalutem.

Diuerſæ opiniones de additione.

Quidã

Quidā dicunt tertium attēdendū, utpote qđ si fiat additio in principio aut in medio, non esse baptismum: si autē in fine, esse baptismū, sed hoc nullam uidetur habere rationem. Vñ secundū alios qualitercūq; fiat additio nō refert, dūmodo nō sit contraria formæ, & baptizans nō intendit mutare ritū baptismi ecclesiæ.

¶Postremo, dū quęritur an possit fieri interpositio aut transpositio: Rñdendū, ꝙ cū forma uerborū cōsistat in tribus, puta in significatiōe & integritate uerborꝝ, & ordine, dicūt quidā ꝙ quicquid horꝝ mutetur uel uarietur, non erit baptismus, sed qm̃ formæ sacramentorum sunt quædā fidei professiōes, fidē aūt nō profitentur uerba formæ, nisi ratione significationis, ideo dicunt alij, ꝙ dūmodo seruetur intellectus implicite aut explicite, etiā si non assit integritas uocū, nec ordo, erit baptism⁹. Sed qm̃ sacr̃m, quantū ad formā & materiā, eiusdē debet esse significatiōis, ideo alij dicunt medio mō, quod requiritur significatio plena, & integra uerba quæ sunt de essentia formæ. Si aūt ordo, uel aliquid circa uerba mutetur, quod nō tollit significationē nec integritatē uerborꝝ, erit baptismus. Hinc si fiat tanta interruptio, quod intercipiat intentionē baptizātis, non erit forma, & utraq; per se erit una imperfecta, nec sufficiet ad baptismū: ut si dicat in noīe patris, & interponat fabulā longā, deinde dicat, & filij: si aūt fiat parua interruptio uerbi, non corrumpentis formā, ut si dicatur, in noīe patris oīpotentis, aut silentij, aut tussis, qđ nō discontinuet intentionē, tunc ab unitate intentionis erit unitas formæ. Constat em̃ qđ continuitatis forma ex uocibus unitatem habere nō ualeat, cū oratio sit quantitas discreta. Dicūt aūt nōnulli, ꝙ si sit talis ordo ꝗ mutat intellectū, nō fit baptismus, ut si dicatur, In noīe patris baptizo te, & filij & spūs sancti: si uero nō mutetur, baptismus est. Alij dicūt ꝙ qualitercunq; ordo uerborꝝ mutetur, non uidetur intellectus mutari, ideo erit baptismus, q̄uis peccet transponēs. Hæc Tho. in Scripto. Hæc eadē scribit in 3. parte Sūmæ, quęst, 60, & scripta ibidē cōtinentur in istis, Similiter scripta Pet. & Rich. itēq; Albe. ꝗ etiā q̄rit, an ꝓnomē hoc Ego, sit de essentia formę baptismi. Rñdet, Dicūt quidā ꝙ sic. sed puto qđ nō sit de essentia, & puto, ꝙ pōt dimitti, si ꝗs uelit sine magna culpa, securi⁹ tñ ē ꝙ exprimat. Hæc Alb.

[margin: Thomas eadē di. 2. quest. 4]

¶Quicquid uero teneatur de hoc, æstimo qđ sine grandi culpa omitti nō queat scienter & sponte, sicut nec ista cōiūctio, Em̃, in cōsecratiōe eucharistię, quā tñ coniunctionē constat non esse de essentia formæ consecrationis illius. Quod aūt pronomē hoc Ego, nō sit de essentia formæ baptismi, etiā Scotus sentit, & probat per illud extra de baptismo, & eius effectu: Si ꝗs. ubi dicit Glossa, ꝙ pronomen hoc Ego nō est de substantia formę, qm̃ plenū sensum generat hæc uox baptizo, sine pronomine. Iterꝝ de cōsecratione argumentū est distinctione 4. retulerunt, ubi dicitur, si ꝗs dicit, baptizo te, baptismus est, si intendit baptizare.

[margin: Extra de bapt. et ei⁹ effe. c. Si]

[margin: De con. d. 4. c. Retulerunt.]

¶Deniq; in his quę ex Thoma inducta sunt, doctores cōmuniter concordāt, Albertus, Bonauen. Tho. de Argentina, Petrus, Richard. Duran. Scotus, & alij.

¶Durandus tamen affirmat non esse uerum baptismum, si quis iam baptizaret hoc modo, Ego te baptizo in nomine Christi, quia & si ad tēpus licuit taliter baptizare propter rationes & causam prætactā, tamē illa cessante, cessauit huiusmodi forma.

¶Scotus uero de hoc consultius loqui uidetur, dicens se non audere dicere quod sub forma illa sit baptismus, nec oppositum: quia non legi, inquit, ubi fuerit illa dispensatio relaxata, & periculosum uidetur in istis aliquid incaute asserere.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, An sola aqua simplex sit materia sacramenti baptismatis, et cur hoc. ¶Videtur quod non, quoniam iuxta præhabita, sacramentum est materiale elementum Lex aūt euangelica perfectissima est, ergo primum eius sacramentum (quod est baptismus) debet esse nobilissimum elementū, aut in perfectissimo elemēto (quod est ignis) institui. Secundo, ignis est maxime purgatiuus, baptismus autem ad purgandum peccata est institutus. Tertio, effectus & proprietates ac dispositiones spiritalium rerum ac diuinorum, potissime designantur p ignem, ut diuinus Dionysius protestatur. Vñ & Apostolus fatur, Deus noster ignis cōsumens est, ergo sacramentum hoc quod est multarum spiritaliū rerum signum, maxime debuit in elemento ignis institui. Heb. 12

¶Circa hæc scribit Bonauentura: Sacramentum baptismi est maxime efficax & necessarium inter oīa sacramenta: efficax quia in eo character imprimitur, qui animam disponit ad diuini luminis susceptionem, quemadmodum transparentia disponit uitrum ad receptionem luminis corporalis. Datur quoq; gratia mundificans animam in baptismo, & actus gratiæ ad refrigerandum ardorem concupiscentiæ. Hæc autē oportuit dari in elemento, quod sua proprietate multiplici omnia ista designaret, & hoc est aqua, quæ est transparens ac peruia lumini abluit, mundat. Aqua etiam apud omnes magis habetur in promptu, humanoq; corpori cōueniētius applicatur quàm ignis. Et quia lex Mosi lex fuit rigoris & timoris, lex autem Christi lex clementiæ & amoris, conuenit primo sacramento euangelicæ legis baptismus in refrigeratiuo dulciq; elemento, legi uero Mosaicæ circuncisio cum cultello petrino.

¶Præterea si quæratur, quando Christus baptismum instituit: dicendū, quod primo insinuauit ipm instituendum in Iohannis baptismo, & instituendum prædixit in Iohanne: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non intrabit, &c. Instituit ut in Iohanne fertur, cum ipse per suos discipulos baptizare exorsus est confirmauitq; institutum facto, quando de latere eius fluxit sanguis & aqua. Et itidem uerbo post resurrectionem suam iubens apostolis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, & cæte. Hæc Bonauentura in Scripto. Iohan. 3

¶Hinc demū in Breuiloquio scribit: Cū principium nostrū reparatiuū, vic3 uerbū incarnatū, tanquā perfectissimū, sufficientissimūq; principiū reparare uoluerit genus humanū, per medicamina sacramētorꝝ, ita ꝙ nihil sit in eis superfluū, nil inordinatū, nil diminutum, ita disposuit baptismum & alia sacramēta, ut integrarentur secundū quod exigebat sua uirtus, nostra salus, & noster morbus. Cumq; uirtus nos reparās sit totius superbeatissimæ trinitatis potestas, quam sancta mater ecclesia credit in animo, confitetur in uerbo, & profitetur in signo, sub trium personarum proprietate, ordine, ac naturali origine, & etiam passionis Christi, qui fuit mortuus & sepultus, dieq; tertia resurrexit: hinc ad horum expressionem in primo sacramēto hoc, in quo primo & principaliter uirtus hęc operatur, debuit fieri expressio trinitatis, nominatione distincta, quantū est de forma cōmuni. Debuit

etiam fieri expressio actus baptizãdi cũ trina immersione, ad expressionẽ mortis Christi, & sepulturę ac resurrectionis post triduum. Rursus, quoniam salus nostra requirebat inchoari per regenerationem seu renouationẽ inesse gratiæ conferentis esse spirituale, abstergendo immunditiã, effugando caliginem, refrigerando concupiscentiã, quæ labefactat omnem cõmuniter hominem: hinc decuit exhiberi hoc sacramentũ in elemento habente conformitatẽ ex naturali repræsentatiõe ad triplicẽ istũ effectum gratiæ inchoantis nostram salutẽ. Cumq́ aqua sua puritate mundet, sua peruietate deferat lucẽ, & sua frigiditate refrigeret cõcupiscentiæ ignẽ, ac inter omnia liquida maxime sit communis, hinc sacramentũ hoc in aqua conuenientissime est institutũ. Hæc idem ibidem.

¶In idẽ redit quod asserit Thomas: Ex institutiõe dicens diuina congruentissimum est baptismũ cõferri in aqua. Primo, qm̃ aqua ratione suæ diaphaneitatis aliquid habet de lumine, sicq́ conuenit baptismo, qui habet uim illuminatiuã, secundũ quod in eo gratia datur. Secundo, quoniã aqua ratione suæ humiditatis habet uim ablutiuam, ideo competit baptismo, in quo sordes culpæ mundantur. Tertio, quia ratiõe suæ frigiditatis habet uim refrigeratiuam, competitq́ baptismo, in quo incẽdium fomitis mitigatur. Quarto, quia ut septimo de animalibus dicitur, aqua maxime conuenit generationi & augmentationi uiuentium, propter quod in principio mundi animalia ex aqua primitus sunt producta. Vnde conuenit baptismo, qui est spiritalis regeneratio. Quinto, qm̃ aqua in cunctis mundi finibus inuenitur. Sexto, quia faciliter & sine precio potest acquiri, ideo cõuenit baptismo, quod est generalissimũ & maxime necessariũ sacr̃m.

Aquę mixtio quę impediat baptismũ.

¶Insuper dum quæritur, an fieri debeat in simplici aqua: dicẽdũ quod mixtio aquę potest esse duplex, una, quæ tollit speciem aquæ, sicut dum per putrefactionẽ aut digestionẽ transit in aliã speciẽ. Alia, quæ speciem eius non tollit, ut dum modicũ alterius rei ei miscetur. Itaq; in aqua primo modo mixta fieri neq̃t baptismus, quia non permanet uera aqua: sed in aqua secundo modo mixta, ut cum sciatur quãdo aqua sit ita uel ita mixta, pensandum quod sicut diuersitatem speciei in animalibus iudicamus ex diuersitate figurarum, ita diuersitatem specificam in elementis cognoscimus ex diuersitate rari & densi. Hinc si fiat tanta alteratio siue permixtio aquæ, quod recedatur à termino raritatis & densitatis aquæ in actu, uel in potẽtia, signum est quod sit species aquæ transmutata. & dico in potentia, quando aliquis humor non condensatur & rare fit calide uel frigide sicut aqua, sed aliter, ut patet in oleo, uino & lacte. Deniq;, de lixiuio aliqui dicunt quod speciẽ aquæ amisit, ideoq́ baptismi materia esse non possit, sed hoc non uidetur, quia eadẽ ratiõe aqua transiens per minerias sulphureas, & terras combustas, materia baptismi esse nõ posset, quod falsum est. Lixiuiũ eñ ab alia aqua nõ differt, nisi in hoc qd̃ p cineres trãsiit. idcirco uidet̃ dicendũ, q̃ baptism⁹ in lixiuio fieri põt sicut in aq̃s sulphureis, atq; in alijs aquis, q̃ ex terra p quã transeũt aut exeũt, immutãtur.

¶Quærit̃ quoq;, an in qualibet aqua simplici fieri queat baptismus. Et respondendum quod aquarum diuersitas quæ est per diuersos situs & loca, est accidẽtalis, idcirco nõ mutat speciem aquę, ideo in qualibet aqua tali, uidelicet maris, fluminis, cisternæ, fontis & stagni fieri potest baptismus. Porro saluator tangendo in sui baptizatione aquas Iordanis, non illis tantũ sed toti speciei aquæ regeneratiuã uim contulit, instituendo eam instrumentum baptismi. In aqua quoq; paludis potest dari baptismus, nisi in tantum esset ingrossata, quod a uera aquæ raritate recederet, ut si existeret lutum. Hæc Thomas in Scripto.

¶De his etiã scribit in tertia parte, quæstione 66. & addit: Aqua suam puritatem & simplicitatẽ amittere potest dupliciter. Primo, per commixtionẽ alterius corporis: secundo, per alterationẽ, quorũ utrũq; contingit dupliciter, utpote per artem & per naturã. Ars uero deficit ab operatiõe naturæ, quia natura dat formam substantialem, ars accidentalem, quãmuis applicando actiua & passiua ad inuicẽ, dispositiue cooperetur ad substantialis formæ productionẽ. Quacunq; ergo transmutatione circa aquã facta per artẽ commiscendo seu alterando, non transmutatur species aquæ, ideo in tali fieri ualet baptismus, nisi forte aqua misceatur per artẽ in quantitate tã parua alicui corpori, qd̃ cõpositũ magis sit aliud q̃ aqua, sicut lutũ magis est terra q̃ aqua, & uinũ lymphatũ magis est uinũ q̃ aqua. Transmutatio uero quæ fit a natura, interdum speciem soluit aquæ, sicut dũ aqua fit de substantia corporis mixti. Aliquando autẽ fit per naturã transmutatio aquæ sine suæ naturę specificæ dissolutione, ut patet de aqua calefacta a sole, & in qualibet qualitercunq; transmutata sine suæ naturæ corruptione, baptismus fieri ualet, non in alijs. Admixtio aũt chrismatis, nõ soluit speciẽ aquæ. Porro, si ex luto aut alio ingrossato & inspissato exprimatur aqua subtilis, fieri potest in ea baptismus. Consimiliter in lixiuio & aquis sulphureis, quia non incorporantur corporibus mixtis, sed solũ alterationẽ quandã sortiuntur transeundo per copora quædam. Aqua uero rosacea est liquor rosæ resolutus, idcirco in ea fieri nequit baptismus, quemadmodũ nec in aquis alchimicis, sed in pluuialibus aquis, quoniã nullam proprietatem retinent alicuius corporis mixti, quod de aquis rosaceis & alchimicis dici nõ põt. Hęc in Sũ. eadẽ Pet.

¶Cõsonatq́ Richar. & addit: Nihil aliud ab aqua materia ẽ baptismi, cõprehendẽdo sub aqua ablutionẽ q̃ fit in aqua, q̃ ablutio est materia proxima & loquendo de baptismo fluminis, prout distinguit̃ a baptismo flaminis & sanguinis. Materia eñ sacramenti naturalẽ debet habere similitudinẽ ad repræsentãdũ effectus sacramẽti. &c. Sciscitat̃ quoq; Rich. An aqua artificialis sit cõueniens baptismi materia. uidetur q̃ imo de aqua rosacea, q̃ nõ [illegible] qd mixtũ, qm̃ om̃e mixtũ est grossius quacũq; aqua naturali. Aqua aũt rosacea nõ est grossior aqua qualibet naturali. In oppositũ est qd̃ 4. Meth. ait Phi. Sciant artifices alchimię species rerũ uere pmutari nõ posse, ergo de re q̃ est alteri⁹ speciei ab aqua, nõ põt fieri species aquę. Dicẽdũ q̃ nulla artificialis aqua ẽ baptismi materia, q̃a in aqua naturali duntaxat instituit eũ Christus. Nec aqua rosacea est ueri nominis aqua. Nẽpe ut 3. libro loquitur Damasce. Natura rei per propriã cognoscitur actionẽ. Naturalis autem actio aquæ rosaceæ, alia est a naturali actione aquæ ueræ ac naturalis, qm̃ naturalis aqua etiã effectiue ẽ humida. Aqua uero rosacea corpus exiccat & constringit, & in sapore ac odore ab aqua distinguitur naturali, sua quoq; frigiditas ac perspicuitas alterius modi sunt, q̃ pspicuitas & frigiditas aquæ naturalis, q̃uis hoc nõ semp sensu percipiatur. Est etiã cõposita ex quatuor elementis, & in substantia

tia grossior est quacunque aqua naturali, si separata ex titerit ab omnibus partibus cuiuslibet alterius elemẽti, quamuis propter admixtionẽ suam cũ ferreis partibus sit in aliqua parte sua grossior aqua rosacea. Hæc Richardus.

¶Albertus demum prædictis consentit, eo quod de lixiuio dictum est, dempto. In aqua, inquiens, mixta ubi soluitur species aquæ, fieri nequit baptismus, sicut est brodium pinguiũ uel aliorum, quod infrigidatũ congelatur. Et cõstat quod cereuisia & urina & lixiuia q̃dam, quæ multam habẽt admixtionẽ corporum acutorum & aquæ quas faciunt alchimistę ad mutanda metalla, huiusmodi sunt. Veruntñ si esset brodium nõ remotum à specie elementi, ex hoc quod coctũ est, bñ crederem in eo fieri posse baptisma. Hęc Albertus, cuius dictum de lixiuio, concordari potest cum uerbis Thomæ, de lixiuijs distinguendo, prout in uerbis Alberti insinuatur.

¶Præterea, contra dicta obijcitur de aqua q̃ fluxit tẽpore passionis de latere Christi, & fuit significatiua baptismi, non tñ uidetur fuisse aqua pura, cum in corpore mixto non sit huiusmodi aqua.

¶Ad hæc Tho. respondet: Aqua fluens de latere Christi pendentis in cruce, non fuit humor flegmaticus ut qdã dixerunt, qa in tali humore fieri nõ posset baptismus, quemadmodũ nec in sanguine animalis, neque in uino nec in aliq̃ humore alicuius plantæ. sed fuit aqua pura, miraculose progrediens à corpore mortuo, sicut & sanguis ad cõprobandũ ueritatẽ dñici corporis contra Manichæorum errorẽ, quatenus per aquã ostenderetur uere compositum ex quatuor elementis, & per sanguinem ex quatuor humoribus. Hæc in tertia parte, quæstione sexagesimasexta.

¶Scotus itẽ cõcordat inductis & dictis ex Richardo de aqua rosacea, quã non esse uniuoce aquã probat, & sic aquæ artificiales à tota sua specie habent aliquã qualitatẽ dissimilẽ aquæ elementari, quod patet ex generatione istarum. Impossibile nanque est toti naturæ creatę ex uno aliud generare, nisi seruando determinatum processum per media determinata. Tota enim natura creata nõ posset ex aceto producere uinũ immediate & statim, sed oportet redire ad primam materiã eis cõmunem, quæ est aqua, estque attracta in stipite uitis, ut tandem in uua conuertatur in uinũ. Et hęc est doctrina Philosophi 8. Metaphysicæ. Et patet ad sensum quod ita est. Aquæ aũt artificiales fiunt ex quocunque non seruato naturę processu per media determinata uel ordinata. Si aũt de aliquibus dubium sit, an in eis sit factus uerus baptismus, utendum est tribus maximis istis. Prima est, si possibilitas adest, uia tutissima est eligenda. Secunda, si non adest possibilitas, uia proxima tutissime est tenenda. Tertia, cessante impossibilitate, caute est supplendum quod impossibilitas prohibebat. Hæc Scotus.

Si deveniate baptismi dubiatur.

¶Præterea de proprietatibus aquæ propter quas conuenientissima materia est baptismi, scribit Gulielmus in suo Sacramẽtali: Aquæ septẽ sunt proprietates & opatiões, qbus aquę uiuæ & grãæ sanctæ sancti spũs comparatur. Prima est ablutio sordium. Secunda extinctio ardorum. Tertia est submersio, qua necantur & suffocantur quæ uiuere nequeunt nisi in sicco. Ita in aqua baptismi cõtribulantur capita draconũ. i. capitalia uitia ĩfernaliũ potestatũ, originale quoque pctm & brutalitas in q̃ nascimur. Quarta est gñatiua fœcũditas. Nã & terrę nascẽtia sine aquis neqũt germinare.

Aquę septẽ sunt proprietates

Quinta est renouatio rerum, quæ ex aquarum irrigatione aut super infusione innouantur, ut in salicibus cernimus, quæ post q̃ aruerũt, renouãtur per pluuias, propter quod in Iob fertur: Si senuerit in terra radix eius, & in puluere mortuus fuerit trũcus eius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cũ primũ plantatũ est. Merito ergo sacramentũ regñatiõis & renouationis est in aqua, atque per aquam fit. Sexta operatio est conglutinatio rerũ, & congregatio à dispersione, & unitio à diuisione, ut patet in puluere dũ aqua perfundit, sic aqua baptismi fideles quasi in unã massam, & in unum mysticum corpus regenerat. Septima operatio est emollitio. Quemadmodũ enim terra siccitate indurata, superfusiõe aquæ mollit ac apta efficitur ad formas uasorum & impressiones characterum, sic cor humanum originali ariditate duratũ, aspersione aquæ baptismalis ad informationem gratiæ disponitur, uerbo dei aperitur, impressionemque susci pit supernorum charismatum. Hæc Gulielmus. Job. 14

QVAESTIO IIII.

Quarto quæritur, An immersio in aquam sit de necessitate baptismi, et quota requiratur.

¶Videtur qđ necessaria sit. Primo, qm̃ tota caro originali pctõ infecta est, ergo tota immergenda est aquæ. Secundo, qm̃ per baptismũ Christo configuramur, propter nos passo & sepulto. Christus aũt toto corpore passus est, & sub terra in sepulchro absconditus. ergo & baptizandus totus debet in unda baptismi immergi, & quasi abscõdi, protinusque educi.

¶In contrariũ est quod in quibusdã ecclesiis datur baptismus per solã aspersionẽ, sicut & quidã scti quosdã baptizasse legunt, urceũ aquę capiti superinfundẽdo.

¶Ad hæc Albertus: Inter omnes, inquit, consuetudines rõnabilior est cõsuetudo Romanæ ecclesiæ ter immergens, quia in illa consuetudine actus conformatur formæ sepulturæ effectuique baptismi. Nempe (ut asserit Augustinus) una sua morte Christus nos à morte duplici liberauit, utpote culpæ et pœnę ęternę seu corporis & animæ. Quãuis etiam corpus moriatur, tñ in morte detineri nõ põt, si semel tm̃ immergatur, puto corrigendũ esse baptizantẽ, sed puer nequaq̃ est rebaptizandus, qm̃ plenũ habet baptismatis sacramẽtũ. Itaque actus debet formæ correspondere, qa in forma baptismi exprimitur unitas essentię, cũ profertur: In nomine, cui unitati correspondet in figura unitas baptismi. trinitati quoque personarum correspondere debet trinitas immersionũ, quæ etiã correspondet triduo sepulturæ. Hinc Chryso. in Homilia sup Iohannem: Triplex, inquit, fit immersio, ut discas qm̃ patris & filij & spũs sancti uirtus hęc omnia implet. Damascenus quoque libro quarto capitulo primo contestatur. Qm̃ typus mortis est baptismus, per tres immersiones tres sepulturę dies designantur. Sed & diuinus & sanctus Dionysius libro de ecclesiastica Hierarchia secundo ait capitulo; Sacra baptizandorum symbolica doctrina mystice docet tribus in aqua dimersiõibus & eleuatiõibus, diuinã triduo sepulturã Iesu signari. Et de hoc magister in textu plura testimonia adducit. Verũ tunc quæritur de rationibus ecclesiarum semel tm̃ immergentiũ, & cur quædã ecclesię non immergunt, imo semel aut bis baptizandũ aqua perfundũt. Insup aliqui sacerdotes diuidunt inuocationẽ trinitatis secundũ numerum immersionũ, dicentes in prima immersione in noĩe patris, & in secunda in noĩe filij, & in. 3. in nomine spũs sancti. Et quærit, an hõ sit baptizatus, si prima

si prima immersione facta, decedat ante secũdam. Videtur quod non, qm̃ nõ est baptizatus secundum formam ueram baptismi à Christo donatam. Dicendũ, ꝙ forma non est taliter diuidenda, sed continue pronuncianda ad uitandum puerorũ periculum. Si tamẽ eam quis diuidat, & paruulus moriatur patre nominato, ac una immersione cõpleta, dico qđ baptismus est, qm̃ supplet tunc summus sacerdos quod minister explere non potuit. Idẽ puto dicendum, si patre nominato, moriat̃ sacerdos. Insuper dico, quod perfundentes baptizatum aqua per totum corpus, potior pars. i. caput, immergit̃ & tingit̃ aquis, hõ sic bapizat̃, sed nõ uidetur mihi cõsuetudo laudabilis. Porro qđ quidam quærunt, an in balneo fiat baptismus, aut in calida aqua, constat quod imo, quinimo si sacerdotes facerent moderate calefieri aquam, melius esset, ꝗa interdum paruuli penetrant̃ sic frigore aquę, qđ mortales cõtrahunt infirmitates ac moriũt̃. Hæc Albertus.

Rñsio.

¶At uero Thomas circa hæc rationabiliter scribit: Baptismus ablutionem importat. Ablutio autẽ per aquam fieri potest non tm̃ immersione, sed etiam aspersione & effusione. Hinc utroq; modo fieri potest baptismus, & apparet quod apostoli taliter baptizauerint, cum leguntur una die tria millia, & altera die quinq; millia baptizata. Ideo qñ ecclesiæ consuetudo patitur, necessitasue incũbit propter defectũ aquę seu propter periculũ pueri, de cuius morte timetur, aut ꝓpter imbecillitatẽ sacerdotis puerũ sustentare nõ ualentis, potest baptismus sine immersiõe celebrari. Verũtamẽ congruentissime fit trina immersio propter rationes prętactas. Est quoq; una totalis ablutio sicut & alia. Videmus frequenter in aquas demergi ante quã eorũ ablutio compleatur, & hoc unitas intentionis in tribus immersionibus illis facit. Iterũ, cum terna immersio non fiat ad significandũ rẽ in sacramento contentã, quã oportet per materiam & usum sacramenti significari, sed significet rẽ significatã, non contentã, quæ significatio non est principalis, ideo terna immersio non est de sacramenti necessitate: si tamen omittatur cõtra consuetudinẽ ecclesiæ, grauiter peccat ita omittens. idcirco per canones pœna adhibet̃. Cũq; unitas intentionis in tribus immersionibus faciat unitatẽ baptismi, hinc dũ baptizans intendit ter immergere, prima immersio non terminat eius intẽtionẽ, & per cõsequens nec esse baptismi cõpletur, nec per illã solam habet effectũ, nisi per ordinẽ ad alias. Vnde nec aliæ superfluunt. Si aũt unã solam intendit facere immersionẽ, illa sola complet baptismum, intẽtionem terminans baptizantis. Hæc Tho. in Scripto. Eadem scribit in 3. parte, quæstiõe 66. Idem Petrus.

Apli quo baptizauerint.

Trina im mersio baptizãdo nõ ẽ omittenda.

¶Richardus uero addit: In his obseruanda est consuetudo ecclesiæ. Vbi em̃ consuetũ est baptizare immergendo, grauiter peccat aliter baptizans, nisi quando necessitas imminet aliter agẽdi, quę potest imminere ex debilitate baptizantis, si nõ assit alius qui supplere uelit ac possit actũ baptizandi secundũ cõsuetudinẽ illius ecclesię. Et item ex baptizandi infirmitate, aut qm̃ totus natus non est ex utero, seu ex sufficientis aquæ penuria. Vbi aũt consuetudo ecclesiæ est baptizare nõ immergendo, ibi ita seruandũ est. Si aũt totũ corpus ablui nequeat, abluendũ est caput tanquã principalior pars, potissime facies, quia in ea uigent sensus, atq; post caput pectus, quoniam sedes cordis est quasi in pectore: si tamen ambæ hæ partes ablui non ualerent, magis abluẽda est facies, quia in ea manifestiores sunt animæ operationes. Vnde credo ꝙ si caput infantuli baptizetur antequã alia pars egrediatur, quod aliquando est agendum propter mortis periculũ, ꝙ puer sit baptizatus. Si uero manus aut pes abluatur anteꝗ̃ aliqua alia pars egrediatur, dicũt nonnulli qđ puer sit baptizatus, qm̃ anima est in qualibet parte corporis tota, communius tamen tenetur quod de lege cõmuni non esset baptizatus, ꝗ̃uis forsitan pietas dei in tali casu suppleret. Hinc mortis periculo imminente, semper abluenda est illa pars corporis pueri quæ ablui potest. ¶Amplius, seruãda est cõsuetudo ecclesiæ quantũ ad numerũ immersionũ, conuenientior tamẽ est consuetudo trinæ immersionis, ob causas prætactas. Insuper sacerdos puerum debet tenere per latera, & uersa facie ad aquã debet immergere: primo ita, quod habeat caput uersus orientem, secũdo uersus aquilonẽ, tertio uersus meridiem, ad significandum reformationẽ totius imaginis, quę initiatur per fidem in rationali, quod significat cõuersio capitis pueri ad orientem, à qua parte est origo illuminationis hemisphærij nostri, & initium motus cœli, sicut a dextra eius: & promouetur per spem in irascibili, qđ significat conuersio capitis pueri ad aquilonem. ubi per quandam similitudinem dicitur esse quasi pes cœli, & in hoc representat soliditatẽ irascibilis per spem, & etiam (secundum Philosophum secundo Metheororum) mare est altius, & designat eleuationem irascibilis per spem. Consummaturq; prædicta reformatio per charitatẽ in concupiscibili, quod representat conuersio capitis pueri ad meridiem, ubi & unde est magna caliditas, atq; superius cœli secundum Philosophum secundo cœli. Nulla uero triũ immersionum fieri debet uerso capite pueri ad occidentem, quia ibi est occasus luminis, & sinistra cœli secundum Philosophum secundo cœli. Hæc Richardus.

Baptizandi modus

¶Amplius, circa distinctionẽ hanc quidã doctores quærunt, qđ fuerit uis illa regñatiua, quã Christus tactu suæ mundissimæ carnis contulit aquis, & de cessatione legaliũ, & qñ institutus fuit, & obligare incepit Christi baptismus, & cur circuncisioni successit, & an eã euacuauit. de quibus pertranseo, qm̃ supra de ipsis tractatũ est. Et sicut Bonauentura tenuit prima distinctione de sacramẽto in gñali, quod uis eis collata nõ sit, nisi assistentia potestatis diuinæ, & ordinatio eorundẽ ad sacramentales effectus, ita hic tenet de baptismo in speciali. Quẽadmodũ etiã supra pro confirmatione suæ opinionis induxit, quod dñs Gulielmus Parrhisieñ. approbauit determinationẽ magistri Alexan. de Hales taliter sentientis. Et ipse Gulielm. in suo tractatu sacramẽtali de baptismo testat̃ & sentit dicẽdo: Si ꝗ̃ris an sctĩficatio ex aqua sit, dicẽdũ qđ nõ, sed a solo deo autore & datore, ꝗ inuocat⁹ ad hoc adest atq; assistit, opaturq; intus ad similitudinẽ & proportionẽ eius, qđ aqua opatur exterius. & uerba ista, baptizo te in noĩe patris & filij & spũs sancti, inuocatio sunt summę & supgloriosissimæ trinitatis. & hoc per informationẽ & insinuationẽ, ac si diceret, baptizo te noĩatim inuocatis pr̃e & filio & spũ scto ad sanctificãdũ te. Alij intellexerũt, in nomine. i. uirtute uel ex parte & autoritate patris & filij & c̃. Hæc Gulielmus.

Qua… ues… t…

¶De cessatiõe demũ legaliũ, & specialiter circũcisionis, Scotus scribit hic diffuse & bñ, sequẽs positionem quã & S. Thomas, alijq; cõiter. Quia autẽ opinio illa Gulielmi, Alexan. ac Bonauen. uideatur dictis sctõrũ minus cõsonare ꝗ̃ aliorũ positio, ostensum est supra.

¶Quod

¶ Quod alij suscipiunt sacramentum & rem, alij sacramentum & non rem, alij rem & non sacramentum. Dist. IIII.

Hic dicendum est, aliquos suscipere sacramentum & rem sacramenti, aliquos sacramentum & non rem, aliquos rem & non sacramentum. Sacramentum & rem simul suscipiunt omnes paruuli, qui in baptismo ab originali mundantur peccato, quamuis quidam diffiteantur, illis qui perituri sunt, paruulis in baptismo dimitti peccata, innitẽtes illi uerbo Augustini, Sacramenta in solis electis efficiunt quod figurant: non intelligentes illud ita esse accipiendũ, quia cũ in alijs efficiant sacramenta remissionẽ, non hoc eis faciunt ad salutẽ, sed solis electis. Nã quod omnibus paruulis in baptismo remittatur peccatum per baptismũ, Augustinus euidenter dicit: A paruulo, inquit, recẽter nato usque ad decrepitũ senẽ, sicut nullus prohibetur à baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo: sed paruuli tm̃ originali, maiores uero etiam omnibus quæ male uiuendo addiderunt ad illud, nisi enormitas uitæ impediat, id est, fictio. Adulti quoque qui cũ fide baptizantur, sacramentum & rem suscipiunt.

De baptismo per cõparationẽ ad recipientes.
Aug. in li. de ba. paruulorum.
In enchi. lib. 3 & hẽ de cõ. d. 4

¶ De ficte accedentibus.

Qui uero sine fide uel ficte accedunt, sacramentũ, nõ rẽ suscipiunt. Vñ Hiero. Sunt lauacra gentilium hæreticorum, sed non lauant ad salutẽ. In ecclesia etiam qui nõ plena fide accipiunt baptisma, nõ spm̃, sed aquã suscipiunt. August. etiã ait: Iudæis omnibus coĩa erãt sacramenta, sed nõ cõmunis omnibus erat gratia, quæ est uirtus sacramentorum: Ita & nũc cõmunis est baptismus oĩbus baptizatis, sed nõ uirtus baptismi, i. ipsa gratia. Item: Omnis q iã suæ uoluntatis arbiter cõstitutus est, cũ accedit ad sacramentũ fideliũ, nisi pœniteat eum ueteris uitæ, nouã nõ põt inchoare. Ab hac pnĩa cũ baptizãtur, soli paruuli immunes sunt. His alijsque testimonijs aperte oñditur, adultis sine fide & pnĩa uera in baptismo nõ cõferri gratiã remissiõis: qa nec paruulis sine fide aliena, q ꝓpriã habere nequeũt, datur in baptismo remissio. Si quis ergo ficte accedit, nõ hñs uerã cordis cõtritionẽ, sacrm̃ sine re accipit. Videtur tamẽ August. dicere, ꝙ etiã ficte accedenti, q etiã habet odiũ fraternũ, in ipso momento quo baptizatur, oĩa cõdonẽtur pctã, & post baptismũ mox redeãt: sed nõ hoc asserendo dicit, imo hanc opinionẽ & ꝑmissam snĩam cõferendo. Ait enim sic: His q ficto corde baptizantur, aut pctã nullatenus dimittuntur, quia spũs sctũs disciplinæ effugiet fictũ: aut in ipso tpis puncto ꝑ uim sacramẽti dimissa, iterum ꝑ fictionẽ replicãtur, ut etiã illud uerum sit, Quotquot in Chr̃o baptizati estis &c. & illud, Spũs sanctus disciplinæ effugiet fictum, ut induat eum Chr̃m sanctitas baptismi, & exuat eum Chr̃m: pnicies fictionis. Nã redire dimissa pctã, ubi fraterna charitas nõ est, aperte dñs docet etiã in illo seruo, à quo dominus dimissum debitũ petijt, quia ille cõseruo dimittere noluit. Sic nõ impeditur baptismi grã quo minus oĩa pctã dimittantur, etiã si fraternum odium in eius cui dimittuntur, animo perseuerat. Soluitur eñ hesternus dies & quicquid superest, & soluitur etiã ipsa hora momentumque ante baptismum & in baptismo. Deinceps aũt continuo reus incipit esse, non solum cõsequentium, sed etiã ꝑteritorum dierum, horarum, momẽtorũ: si redeuntibus oĩbus quæ dimissa sunt. Hoc autẽ (ut prædiximus) non sub assertione dixit. qđ ostenditur ex eo, qđ ait in eodẽ libro sic: Si ad baptismum fictus accedit, dimissa sunt ei pctã: aut nõ sunt dimissa: eligãt qđ uoluerint. Ecce aperte cernis, si tamẽ attẽdis id dixisse Aug. nõ asserẽdo, sed quærẽdo, & aliorum opinionẽ referẽdo. Idẽ enim ait: tunc ualere incipit ad salutẽ baptismus cũ illa fictio ueraci cõfessione recesserit, quæ corde in malitia perseuerante, peccatorum ablutionẽ nõ sinebat fieri. Non ergo ficte accedenti peccata dimittuntur.

Hieronym. super Eze chie. 16 c.
August. super psa. 85
Augu. de pœnitentia, & poenitẽ de cõ. d. 4. ca. Omnis qui.
Aug. in li. de ba. paruulorum.
De conse. di. 4. quomodo de? Sapien. 1 Gal. 3 Matt. 18
De cõs. d. 4. c. Oñditur illos.
De conse. distin. 4. c. Tunc ua.

¶ Quomõ intelligatur illud, quotquot in Chr̃o baptizati estis, Christum induistis.

Quæritur ergo, qũo illud accipiat: Quotquot in Chr̃o baptizati estis, Chr̃m induistis. Põt dici ꝙ q in Chr̃o, i. in Christi conformitate baptizãtur, s. ut moriant̃ uetustati pcĩ sicut Chr̃s uetustati pœnæ induũt Chr̃m, quẽ ꝑ gratiã inhabitantẽ hñt. Põt & aliter solui. Duobus eñ modis Chr̃m induere dicimur, uel assumptiõe sacramẽti, uel rei ꝑceptiõe. Vñ Aug. Induũt hoĩes Chr̃m aliqñ usque ad sacramẽti ꝑceptionẽ, aliqñ usque ad uitæ sctificationẽ; atque illud primũ bonis & malis põt esse cõe, hoc aũt est ꝓpriũ bonorũ & piorũ. Oẽs ergo qui in Christi noĩe baptizant̃, Chr̃m induũt uel scđm sacramẽti ꝑceptionẽ uel scđm uitæ sanctificationem.

Gal. 3
Aug. in li. de bap. cõtra Donatistas.

¶ De illis qui suscipiunt rem, & non sacramentum.

Sunt

Sunt & alij, ut supra posuimus, qui suscipiunt rem & non sacramentum. Qui eñ effundunt sanguinem pro nomine Iesu, etsi non sacramentum, rem tameu accipiunt. Vnde Augustinus. Quicunq; non præcepto regenerationis lauacro pro confessione Christi moriuntur, tantum eis ualet ad dimittenda peccata, quantũ si abluerentur sacro fonte baptismi Audistis quod passio pro Christi nomine suscepta, supplet uicẽ baptismi. Nec tantũ passio uicem baptismi implet, sed etiam fides & contritio, & ubi necessitas excludit sacramentũ, sicut aperte docet Augustinus dicens baptismi uicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est: Hodie mecum eris in paradiso. Beatus Cyprianus in libro quarto de baptismo non leue documentum assumit. Quod etiam atq; etiam ego considerans, inuenio non tantum passionẽ pro nomine Christi, id quod baptismo deerat, posse supplere: sed etiam fidem conuersionemq; cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustijs temporum succurri non potest. Neq; enim ille latro pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorũ: nec quia credidit passus est, sed dum patitur credit: quãtum ergo fides ualeat sine uisibilis baptismi sacramento, quod Apostolus ait, Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est: sed tunc impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit: & baptismus quidem potest esse, ubi conuersio cordis defuerit. Conuersio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto baptismo, non potest: Nec ullo modo dicenda est conuersio cordis ad deum, cum dei sacramentum contemnitur. Ecce hic habes non solum passionem, sed etiã fidem & contritionem conferre remissionem, ubi non contẽnitur sacramentum, ut in latrone illo ostenditur, qui non per passionem, sed per fidem saluatus est sine baptismo. Sed dicunt quidam hoc retractasse Augustinum. Retractauit quidem exemplum, sed non sententiam. Ait enim in quarto libro de baptismo: Cum dicerem uicẽ baptismi posse habere passionem, non satis idoneum posui illius latronis exemplum: quia utrum non fuerit baptizatus, incertum est. Cõstat ergo sine baptismo aliquos iustificari & saluari. Vnde Ambrosius de Valentiniano: Ventrem meum doleo, ut prophetico utar eloquio: quia quẽ regeneraturus eram, amisi: ueruntamen gratiam quam ille poposcit, non amisit.

Aug. in 13. lib. de ciui. dei c. 7. — Aug. de unico baptismo li. 4 habet. De conse. dist. 4. baptismi uicem. Luce. 23. Cyprian. — Roma. 10. — Aug. in li. 2. retr. — Ambro: Hier. 3.

¶ Quæ uidentur obuiare prædictis.

His autem uidetur obuiare, quod dominus dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnũ cœlorũ. quod si gñaliter uerum est, nõ uidentur esse uera superius posita. Sed illud intelligendum est de illis, qui possunt & contemnunt baptizari: uel ita intelligendum est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, id est, ex ea regeneratione quæ fit per aquam & spiritum sanctum, non saluabitur. Illa autem regeneratio fit non tantum per baptismum, sed etiam per pœnitentiam & sanguinem. Vnde autoritas dicit ideo Apostolum pluraliter dixisse fundamentum baptismatum, quia est baptismus in aqua, in sanguine, in pœnitentia. Hoc autem non ideo dicit, quod sacramentũ baptismi fiat non nisi in aqua, sed quia ipsius uirtus, id est sanctificatio, datur non modo per aquam, sed per sanguinem uel pœnitentiam interius, ratio enim id suadet. Si enim nõ ualentibus credere paruulis sufficit baptismus, multo magis sufficit fides adultis uolẽtibus, sed non ualentibus baptizari. Vnde Augustinus. Quæris quod sit maius, fides an aqua: nõ dubito quin respondeam, fides. Si ergo quod minus est, sanctificare potest, nõne quod maius est, id est fides, de qua Christus ait, Qui crediderit in me, etiam si mortuus fuerit uiuet: Sed dicunt aliqui, nullum adultum in Christum credere uel charitatem habere sine baptismo, nisi sanguinẽ fundat pro domino, subdita introducentes testimonia. Augustinus ait: Ex illo tempore quo saluator dixit. Nisi quis renatus fuerit &cæ. absq; sacrament o baptismi præter eos qui in ecclesia sanguinem fundunt, aliquis uitam æternam accipere nõ potest. Item, Nullum catechuminum quamuis in bonis operibus defunctum, uitam æternã habere credimus, excepto martyrio, ubi tota sacramẽta baptismi complentur. Item baptizatis iter tantum salutis esse credimus. Sed quod in his minus dixit, in alijs capitulis supra positis suppleuit. Et ideo hæc sic intelligenda sunt, ut illi soli habentes tempus baptizandi, excipiantur, si enim aliquis habens fidem & charitatẽ, uoluerit baptizari, & non ualet necessitate

Johan. 3. — Glossa ad Hebre. 6. — Aug. de unico baptismo. — Johan. 11 — Aug. in li. de fide ad Pet.

cessitate præuentus, supplet omnipotentis benignitas quod sacramento defuerat. Dum enim soluere potest, nisi soluat tenetur: sed cum iam non potest, & tamen uult, non imputat ei deus, qui suam potentiam sacramentis non alligauit. Quod uero inuisibilis sanctificatio sine uisibili sacramento quibusdam insit, aperte Augu. tradit super Leuiticum, dicens inuisibilem sanctificationem quibusdam affuisse & profuisse sine uisibilibus sacramentis. Visibilem uero sanctificationem quæ fit sacramento uisibili, sine inuisibili posse adesse, nõ posse prodesse, nec tamen uisibile sacramentum, ideo contemnendum est, quia contẽptor eius inuisibiliter sanctificari non potest. Hinc Cornelius & qui cum eo erant iam spiritu sanctificati, baptizati sunt. Nec superflua iudicanda est sanctificatio uisibilis, quia inuisibilis præcessit. Sine uisibili ergo inuisibilis sanctificatio esse potest & prodesse: uisibilis autem quæ fit sacramento tenus, sine inuisibili prodesse non potest, cum illa sit omnis illius utilitas. Simoni mago uisibilis baptismus non profuit, quia inuisibilis non affuit: sed quibus inuisibilis affuit, & profuit nec tantum ualet fides aliena paruulo, quantum propria adulto. Paruulis enim nõ sufficit fides ecclesiæ sine sacramento, qui si absque baptismo fuerint defuncti, etiam cum deferuntur ad baptismum, damnabuntur, sicut multis sanctorum autoritatibus comprobatur. Ad quod hoc unum sufficiat Augustini: Firmissime tene paruulos qui uel cum in uteris matrum uiuere incipiunt, & ibi moriuntur: uel de matribus nati sine sacramento baptismi de hoc seculo transeunt, æterno supplicio puniendos: quia & si propriæ actionis peccata non habuerunt, originale tamẽ peccatum traxerunt carnali concupiscentiæ cõceptione: & sicut paruuli qui sine baptismo moriuntur, infideliũ ascribũtur numero: ita qui baptizantur, fideles dicuntur, qui à fidelium consortio non separãtur, cum orat ecclesia pro fidelibus defunctis. Fideles ergo sunt non propter uirtutem, sed fidei sacramentum. Vnde ait Aug. Paruulum & si nondum fides illa quæ etiam in credentium uoluntate consistit, iam tamen fidei ipsius sacramentum, id est, baptismus, fidelem facit, sicut credere respondetur: ita etiam fidelis uocatur, non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei percipiendo sacramentum.

Augu. in ecclesiast. dogma. c. 44. *Responsio Aug. sup. Leu. q. 88* *Actu. 10* *Actuũ. 8* *Aug. in li. de fide ad pe. chr̃ de cõ. d. 4. c. Firmissi.*

¶ Quid prosit baptismus his qui cum fide accedunt.

Solet etiam quæri de illis, qui iam sanctificati spiritu cum fide & charitate ad baptismum accedunt, quid eis conferat baptismus. Nihil enim eis uidetur præstare, cum per fidem & cõtritionẽ iam remissis peccatis iustificati sunt. Ad qđ sane dici põt, eos qdẽ p fidẽ & cõtritionẽ iustificatos, id ẽ, à macula peccati purgatos & à debito æternæ pœnæ absolutos, tñ adhuc teneri satisfactione tẽporali qua pœnitentes ligãtur in ecclesia. Cum autem baptismum percipiunt, & à peccatis si qua interim post conuersionem contraxerunt mundantur: & ab exteriori satisfactione absoluuntur, & adiutrix gratia omnisq; uirtus in eo augetur, ut uere nouus homo tunc dici possit. Fomes quoque peccati in eo magis debilitat̃. Ideo Hierony. dicit quod fides quæ fideles facit, in aquis baptismi datur uel nutritur: quia non habenti aliquando ibi datur, & iam habenti ut plenius habeat datur: sic & de alijs intelligendum est. Qui ergo mundus accedit, ibi fit mundior, & omni habenti ibi amplius datur. Quod uero omnis exterior satisfactio ibi relaxetur, Ambro. ostendit super illum locum. Sine pœnitentia sunt dona dei & uocatio, dicens: Gratia dei in baptismo non requirit gemitum uel planctum, uel aliquod opus, sed & omnia gratis condonat. Quod quidem de exteriori gemitu uel planctu accipiendum est. Nam sine interiore nemo adultus renouatur, sed exteriores satisfactiones & afflictiones, scilicet sordes pœnitentium ibi dimittuntur. Multum ergo cõfert baptismus etiam iam per fidem iustificato, quia accedens ad baptismum quasi ramus à columba portatur in arcam, qui ante intus erat iudicio dei, sed nunc etiam iudicio ecclesiæ intus est. Cum uero in baptismo peccatum deleatur, & satisfactio exterior non imputetur, quæritur, cur pœnalitas cui pro peccato addicti sumus, non tollatur. Hoc ideo tradunt uiri sancti, quia si a pœna homines per baptismum liberarentur, ipsam putarent baptismi precium, non æternum regnum. Ideo soluto reatu peccati tẽporalis, pœna tantum manet: ut illa uita studiosius quæratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena. Ideo etiam manet, ut sit fideli & certandi materia & uincendi occasio: qui non uinceret, si non pugnaret: nec pugnaret, si in baptismo fieret immortalis.

als ÿ amplius. *De cõ. di. 4. Sine pœniten.* *Gen. 8*

¶Cuius rei baptismus qui datur iam iusto, sit sacramentum.

Si quæritur cuius rei baptismus ille sit sacramentum, qui datur iam iusto, dicimus sacramentum esse & rei quæ præcessit, id est, remissionis ante per fidem datæ, & remissionis temporalis pœnæ siue peccati, si habetur, quod interim cōmittitur, & nouitatis ac omnis gratiæ ibi præstitæ. Omnis etenim rei signum est cuius causa est, nec mireris rem aliquando præcedere sacramentum, cum aliquando etiam longe post sequatur, ut in illis qui ficte accedūt, quibus cum postea pœnituerint, incipiet baptismus prodesse in quibus fuit baptismus sacramentum huius sanctificatiōis, quam pœnitendo habent. Sed si nunquam pœniterent, nec à figmento recederent, cuius rei sacramentum esset baptismus ab illis suceptus? Potest dici rei quæ fieret, si non eorum enormitas impediret.

Als. § forer ¶Si paruulis datur in baptismo gratia, qua possunt in maiori ætate proficere.

Solet etiā quæri, si paruulis in baptismo dat̃ gratia, qua cū tempus habuerint utēdi libero arbitrio, possint bene uelle & currere: De adultis em̄ q digne recipiūt sacramētū, nō ambigit̃ quin gratiā operātē & cooperātē pceperint: quæ in uacuū eis cedit, si p liberū arbitriū post mortaliter deliquerint, q merito peccati gratiā appositā pdūt. Vñ dicūt̃ cōtumeliā spūisctō facere, & ipm a se fugare. De paruulis uero q nōdū rōne utunt̃ quæstio est, an in baptismo receperint gratiā, qua ad maiorē uenietes ætatē, possint uelle & operari bonū. Videt̃ q nō receperint, quia gratia illa charitas est & fides, quæ uoluntatem præparat & adiuuat. Sed quis dixerit eos accepisse fidem & charitatem. Si uero gratiam non receperint, qua bene operari possunt cum fuerint adulti, non ergo sufficit eis in hoc statu gratia in baptismo data: nec per illam possunt modo boni esse, nisi alia addatur, quæ si non additur, non est ex eorum culpa, quia iustificati sunt a peccato. Quidam putant gratiam operantem & cooperantem cunctis paruulis in baptismo dari in munere, non in usu: ut cū ad maiorē uenerint ætatē, ex mūere sortiant̃ usum, nisi p liberū arbitriū usum muneris extinguāt peccādo & ita ex culpa eorū est, non ex defectu gr̃æ, qđ mali fiūt: q ex dei mūere ualentes habere usum bonum, per liberum arbitrium renuerunt, & usum prauū elegerunt.

Hebr. 6.

SVMMA DISTINCTIONIS IIII

IAm supra tractauit Magister de sacramēto baptismi secundum se, nunc tractat de eo p respectum ad suscipiētes, & q̊ ad eius effectus. Et primo ponit diuisionē trimembrem suscipientiū baptismū seu alia sacramenta, dicens quosdā recipere sacramentū & rem sacramenti, ut q recta intentiōe baptismū aliudve sacramentū accipiunt: quosdā uero accipere sacramentū tm̄, ut q immortali peccato cōmunicāt: q̊sdā rem tm̄, ut q spiritaliter solū cōmunionem suscipiunt. Et circa hæc exponit illud Apostoli ad Rom: Quotquot in Chr̃o baptizati estis, Chr̃m induistis. Deinde ꝓsequitur de his q rem sacramenti sine sacramento pcipiunt, quocirca excludit errorem. Cōsequenter inqrit, qđ ꝓsit baptismus his, qui añ realem sūā baptizationem sortiti sunt fidem, charitatē & gratiā & item, cuius rei sit sacramentū talis baptismus. Postremo sciscitat̃, an infantulis dentur in baptismo dona gratiæ gratumfacientis.

Roma. 6.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, Utrū non ponentes obicem, recipiāt in baptismo sacramentum et rē sacramenti. ¶Videtur quod non, quia multi conuersi ad fidē, cū ingenti feruore & deuotione ad baptismū accedunt, nec gratiæ obicē ponunt, non tñ recipiūt rem sacramenti. i. gratiā gratūfacientē, quia iam hñt eā & uirtutes ei annexas. Secundo gratia nō infundit̃ nisi peccatis expulsis. una aūt & eadē gratia non uidetur uitiorum omnium expulsiua.

In partē negatiuā.

¶Circa hæc scribit Bonauentura, sicut magistri cōcorditer dicūt: In sacramēto baptismi, si eius efficatia ac medela perfecte suscipiantur, om̄is culpa deletur, & restituitur hō in innocētia pristina, quātū ad animam. Cuius rei si cā quæratur, dicendū q liberalitas dei est cā, quæ tantā efficatiā huic cōtulit sacramēto. Et si huius rei rō inquiratur, pōt triplex congruitas assignari. Prima ex parte eius cōtra qđ ordinatur baptismus, quod proprie est originale pctm̄, quod inter om̄ia pctā peiores relinquit in aīa sequelas, & cuius corruptio est uniuersalis & magna: ideo congruebat ut deus contra illud institueret præcipue efficaciæ ac uirtutis remedium, quatenus sicut in corruptione morbi originalis peccati, uehementer mirabiliterq; ōnditur rigor diuinæ iustitiæ, sic in eiusdē remedio dulcedo pietatis diuinæ sublimiter declaret̃, quatenus uirtute huius remedij deleatur non solū originale peccatū, sed & omnia peccata ei annexa & ipm sequuta. Secundo congruitas est ex parte eius ad qđ ordinatur, qm̄ ordinatur baptismus ad spiritaliter regñandū, ut transferatur baptizatus à ptāte tenebrarū in adoptionē filiorū dei: quod fieri nequit, nisi omni peccato tam originali q̃ actuali mortali amoto. Vñ ad Titū scribit Apo. Per lauacrū regñatiōis & renouatiōis spūs sc̄tī, quē effundit in nos abūde. Tertia congruitas ē ex parte ordinis & prioritatis sacr̃i istius, qđ est cæterorū sacramētorū fundamentū ianua atq; principiū: ideo deus uoluit illud perfecte statuere, & om̄iū uitiorū deletiuū ac sanatiuū, quaten⁹ ipse baptizatus posteriorū oblitus, ac recēs effectus om̄ino ad añriora extendat seipsum. Et quia omnipotens deus disposuit sacramento huic efficatiam dare ita pręcipuā, & quod uirtus ac meritum suæ passionis in ipso potissime operaretur & adesset, ideo præstitit ei expressam significantiam, Quia ablutio ista magis

Titum 3.

indicat

indicat animam fieri mundam & sanctam. Hinc delet omnem culpam, etiam quantum ad pœnam, & hoc non sine gratiæ infusione, si iam ante infusa nō fuit. Ideo teste Beda, baptismus aperit cælum, & baptizatus mox moriens euolat. Hinc gratia baptismalis duplicem habet comparationem. Vnam ad bonū ad quod habilitat: aliā ad malum, à quo curat. Sciendum primam comparationem, competit statui incipientium: sed quantum ad aliam, cum sit medicanentum perfectum, habet uim gratiæ perfectæ.

Questio. ¶Deniq̧, dū quæritur, an deleat oēm pœnā, est distinguendum de pœnis. Nam quædā sunt pœnæ ęternales, & aliq̄ temporales. Itaq̧ ab omni pœna æternali absoluit baptismus. De temporalibus quoq̧ pœnis est distinguendum, q̄m aliquæ sunt cōtractæ, ut fames, sitis & mors: quædam impositæ seu assumptæ, ut ieiunia & spiritualia ac corporalia exercitia, laboriosaq̧ opa. Baptism⁹ ergo absoluit ab oīni pœna tpali satisfactoria seu assumpta, nō aūt ab oīni pœna cōtracta, cui⁹ rō est, q̄d deus ad hoc nō ordinauit baptismū, ideoq̄q̧ ad hoc nō ordinauit ipsum, q̄m congruū fuit q̄d huiusmodi pœnalitates in nobis relinq̄ret, ad manifestādū æquitatē diuini iudicij, ad demōstrandum meritum passionis Christi, & ad promouēdum meritum liberi arbitrij. Ad manifestandum æquitatem diuini iudicij, ut illa sententia quam deus dictauerat de morte Adæ posterorumq̧ eius, immobilis perseueret, unde ab illa nemo euadit. Ad ostendendū fructum passionis Christi, quia si deus curaret naturam & fomitem, filij nascerentur immunes à culpa, nec indigerent regenerari a Christo. Idcirco ut oēs passione Christi se noscant egere, data est sacramento uirtus a Christi passione. Vel ideo ordinatum est ut baptismus pœnas remittat personales, non naturales, quia remedium respicit personam non naturā. ad promouēdum quoq̧ meritum liberi arbitrij. Promouent quippe huiusmodi pœnalitates ad bonum multiplici modo. Valent enim ad humiliandum seipsum, ad suiipsius cognitionem, & ad stimulationem ad bona. Si autem homines in hac uita cōsequerentur uitæ immortalitatem & liberationem a siti, fame, infirmitatibusq̧ naturæ, conuerterentur plures ad Christum, accederentq̧ baptismum magis propter ista præsentia commoda, q̄ propter deum & ueram salutem, nec fides haberet meritum, cui ratio pręberet experimentum. Hæc Bonauētura in Scripto.

Pœnarū distinctio a quibus absoluit baptism⁹.

Hinc quoq̧ in breuiloquio: Q̄m, inquit, morbus noster, id est originale peccatum contra quod est baptismus, animam priuat uita gratiæ, omniumq̧ uirtutū rectitudine, habilitantem, pronumq̧ reddit quodam modo ad omnem culpam, ac aliunde contrahitur & redigit in diabolicam seruitutem, atq̧ in potestatem principis tenebrarum: hinc est quod ad hoc quod ꝑ illud sacramentum per contrarium sufficiens adhibeatur remedij medicamenū, cōgruit in eo dari gratiam regenerantē, contra priuationē uitæ gratuitę & gratiam rectificantem in septiformi uirtute contra priuationē uirtutis habilitatiuæ, & gratiam purificantē ab omni culpa cōtra pronitatē ad omnē deordinationē uitiosam. Et q̄m peccatū originale trahit aliūde, faciēs paruulū habilē ad concupiscēdū, & adultū concupiscētem, necessaria est adulto fides & pœnitentia propria, sed paruulis aliena, quæ est in uniuersali ecclesia. Debēt etiam exorcizari ꝓpter dæmonum fugationē, & catechizari contra ignorantiæ caliginem. Hæc ibidem.

¶Hinc Thomas: In omni, inquit, generatione per introductionem formæ omnis cōtraria forma expellitur. imò & dispositio ad formā contrariā, nisi interdū relinquatur, ex indispositiōe formam recipientis. Cūq̧ baptismus sit regeneratio in uitam spiritualem, omne quod est contrarium uitæ spirituali, quod sc̄z stare non potest cū gratia, tollit: sicq̧ tollit originalem & actualem culpā mortalem, ac etiam quantū in se ē uenialem, quæ ad mortalem disponit, quamuis quandoq̧ culpa uenialis maneat post baptismum, mortali remota, ꝓpter indispositionem subiecti recipiētis baptismū. Et si obijciatur q̧ in adultis requiritur contritio: dicendū, quod baptismus nō requirit contritionē quasi concausam ad destructionem actualis peccati, quasi ex se non sufficiat ad hoc, sed solum ad remouendum fictionem quæ impedit baptismi effectum. nec uerum est quod baptismus solum ordinetur contra originale peccatum, aliâs circuncisis in primitiua ecclesia necessarius non fuisset. Potest autem accidere, ut quis in proposito peccandi ueniāliter baptizetur, & ita ex sua indispositione in ueniali remaneat.

¶Præterea si quæratur, an baptismus tollat omnē pænam temporalem actuali peccato debitam: dicendum quod Christus per mortem suam satisfecit plenarie ꝓ peccatis totius generis humani, quāuis multo plura essent. Et quoniam homo per baptismum in morte Christi baptizatur, & ei cōmoritur & consepelitur, ut dicit Apostolus, idcirco baptismus quantū in se est, totam efficaciam passiōis influit baptizato, propter quod absoluit non solum a culpa, sed etiam ab omni satisfactoria pœna. Colos.2

¶Si aūt quæratur, an tollat etiam omnem pœnam originalis peccati: dicendum quod in originali peccato talis fuit processus, quod psona corrupit naturā, & natura personam. Hinc aliquid cōsideratur in hoc peccato quod pertinet ad naturam, & aliquid quod pertinet ad personam. Passio uero Christi sufficiēter abstulit originale peccatum, quantum ad utrūq̧: sed quoniam sacramenta adhibentur personis, baptismus ab homine tollit quod ex corruptione naturæ in personam redundauit, sic quod culpæ infectionē, prout inficit personam & pœnam illam quæ actum personæ priuabat, puta carentiā uisionis diuinæ. baptismus aufert, sed actu non aufert infectionem, ꝓut inficit naturam: quod patet ex hoc, quod baptismus per actum naturæ originale transmittit in prolem: similiter nec pœnam, quæ consequitur naturæ principia destitutæ gratiæ innocentiæ primi status, ut sunt rebellio carnis ad spiritum, mors atq̧ huiusmodi pœnalitates, quæ consequuntur ex hoc quod homo ex contrarijs extat compositus. Sed quia oēs homines in natura communicant, effectus secundū legem communem curationis naturę erit in fine mūdi, quando electis omnibus congregatis simul cum eis, etiam creatura insensitiua a corruptionis liberabitur seruitute. Hæc Thomas in Scripto. Eadem in in tertia parte quæstione sexagesima nona.

¶Atuero Petrus quærit, an paruuli in baptismo iustificantur. Respondet: Duplex est iustificatio. Quędā a culpa aliunde cōtracta .i. originali: q̄dā a ꝓpria culpa .i. actuali, & utraq̧ ē effectiue a deo. Vtraq̧ quoq̧ requirit ex parte hominis dispositionē ꝑparatiuā, sed differenter. Mūdatio nanq̧ culpæ originalis cum sit aliunde cōtracta, pōt hr̄e dispositionē sufficiētē ꝑ alterū. Mūdatio uero ꝓpriæ culpæ reqrit dispositio-

nem per seipsum, iuxta illud Augustini: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Porro dispositio paruuli consistit in tribus, quorum unum habet se ut prima causa disponens, utpote passio Christi: alterũ, ut causa propinqua, puta fides ecclesiæ: tertiũ, ut causa immediata, scilicet sacramentum. Hæc Petrus.

¶Idem Richardus aliiq́ communiter.

¶Et addit Durandus: Istud intelligendum est ad forum dei, quia humano iudicio non solum attendit̃ qua pœna dignus sit homo quo ad deum, sed etiam in qua sit obligatione, quantum ad homines qui sunt læsi & scandalizati, seu iniuriati per eum. Ideo quamuis homicida liberetur totaliter à reatu pœnæ quãtũ ad deum, tamẽ remanet quo ad homines obligatus, quos iustum est ædificari de eius iusta pœna seu satisfactione, sicut scandalizati sunt de eius culpa & offensione. In talibus tamen princeps posset pie pœnam dimittere, præsertim si euidentia signa paterent, q̃d homicida postularet baptismum ex fidei deuotione, nõ mortis timore. Hi quoq́ quibus iniuriatus est, possent ei satisfactionem dimittere. Hæc Durandus.

¶Præterea Argentinensis hic sciscitatur, quid hoc loco uocetur res sacramenti. Respondet: Res sacramenti interdum accipitur large pro omni illo quod datur alicui desuper, seu ex ordinatione diuina, dũ suscipit sacramentum baptismi, siue sit donũ gratis datum, siue gratumfaciens. Secundo strictius pro dono gratumfaciente. Primo modo nõ sumitur hic: sic em̃ & character res sacramenti uocatur, quẽ tamen suscipiunt etiam qui ficte seu in mortali accedunt, dummodo ueraciter baptizentur. Sumitur ergo hic mõ secundo, intelligendo per gratiam gratũfaciẽtẽ etiã illã, q̃ huiusmodi grãm infallibiliter consequuntur, ut sunt expulsio culpæ, remissio pœnæ æternæ.

Hebr. 11 Roma. 10 ¶Postremo, Scotus concordat præhabitis, aliquas tamen difficultates circa hæc tangit sic arguens: Non infundit̃ homini gratia sine fide, q̃m sine fide impossibile ẽ placere deo, sed paruuli nõ recipiũt fidem, cũ dicat apostolus, fides est ex auditu. Rursus, habẽs habitum potest eo uti, paruulus autẽ baptizatus ad usum ueniens rationis, non potest exire in actum credendi articulos fidei, nisi aliunde edoceatur. Iterum, habens habitum, aliter habet se ad actũ quã nõ habens, paruulus autem baptizatus, in solitudine aut inter perfidos enutritus, nec aliunde instructus, nõ plus exit in actum credendi quam alter non baptizatus.

Dionysi⁹ noster. ¶Ad ista Scotus hic non respondet, sed remittit ad tertium, ubi & se responsurum ad ista insignat, quo uidetur quod scripsit super hũc quartum antequam super tertium. Ad hæc autem argumenta paulo post respondebitur in hac ipsa distinctione, quæstione q̃ inquiretur an puulis in baptismo infundãt̃ uirtutes.

QVAESTIO. II.

SEcũdo quærit̃. De caeteris baptismi effectibus. Et circa hoc multi multas faciunt quæstiones. Nã & sanctus doctor, quamuis in scripto (ni fallor) scdi asserat quosdã nimiũ multiplicare quęstiões & uidetur tangere Alexandrum, qui præ cæteris q̃si innũeras format quæstiones: attamen & ipse in scripto hoc quarti non mediocriter multiplicat quæstiones, sicut & hoc loco interrogat, utrum per baptismum conferantur pueris gratia & uirtutes, utrum p baptismũ in adultis uirtutes augeant̃, utrũ effect⁹ baptismi sit illuminatio, utrũ effect⁹ baptismi sit fœcundatio, utrũ incorporari Chr̃o sit baptismi effect⁹, utrũ effect⁹ baptismi sit aptio ianuę regni, ad quæ oĩa ex uno fũdamẽto patet respõsio. Verũtamẽ quæstiões has nõ reor inutiles, nisi q̃d breuitati studendum est.

¶Itaq́ circa hæc scribit Antisiodorẽsis: Cõcedim⁹ q̃d paruulis in baptismo dãtur uirtutes. Asserit quippe Augustin⁹: fides dat̃ & nutritur in sacramento baptismi. Dat̃ q̃tũ ad paruulos: nutritur, quãtũ ad adultos. Ergo puulis in baptismo infundit̃ fides, ergo & aliæ uirtutes. Insup, in baptismo est spiritalis natiuitas, ergo & alicuius uitæ spiritalis collatio, q̃ nõ põt esse nisi p fidẽ, cũ iuxta Apostolum & ,pphetã, Iustus ex fide uiuat. Sed obiici põt q̃ loquit̃ Augusti: Sicut mũdatur adultus p fidẽ, sic paruulus per fidei sacramẽtũ, ergo paruulus nõ mũdatur p fidẽ. Itẽ nõ habet fidem in actu seu usu (ut cõstat) neq́ in habitu. Illã nãq́ dicitur fidẽ habere in habitu, q habilitatus est ad credẽdũ in actu: qui dum cogitat de articulis fidei, statim credit, sed dũ iste ad annos uenit discretiõis, si ,pponãtur ei articuli, dicit se eos ignorare. Dicẽdũ ad Augustini autoritatem, quod ipse ponit illã distinctionem ad innuendũ quod adultus accedendo cũ sua credulitate ad baptismum, aliquo modo cooperatur ad suã emendationem, paruulus uero nõ cooperatur, sed p baptismum recipit fidẽ per quam mundatur. Ad secũdum, quod paruulus habet fidem in habitu, sed est q̃dam habitus propinquior actui & quidam remotus, & iterũ est quidã explicitus & quidam implicitus, quẽ admodũ aliqua uetula habet implicitã de aliquibus fidem. Similiter iste cum uenerit ad annos discretiõis, fidem habet implicitam in habitu, et remoto ab actu: sed aliqua leui explicatione credet in actu. Hæc Antisiodorensis in Summa libro quarto. Idem Albertus. Ex quibus patet solutio argumentorũ de fide in paruulis, in fine præcedentis quęstionis tactorũ à Scoto, q̃ tñ & aliter exquisitius poterunt solui, sicut patebit.

¶Præterea Thomas respondendo ad ea, q̃ ex eius scripto sunt tacta, quæsita, & primo ad primũ: Circa hoc, inquit, multiplex fuit opinio. Quidam dixerunt quod paruulis in baptismo nequaq̃ dentur uirtutes, sed solũ ab originali mundẽtur peccato. Postea uero q̃n decedũt, uel ad adultã ætatẽ puenerint, eis conferãtur uirtutes, si innocentiã seruẽt: q̃ opinio stare non ualet, q̃m lignum cum præcisum fuerit, ubi ceciderit, ibi erit. Idcirco si pueris ante mortem non fuissent collatę uirtutes & gratia operans atq́ cooperans, nec in morte eis cõferrentur & ita nõ saluarẽt̃, quod falsum est. Videt̃ demum opinio ista hinc orta, quod uirtutes putabãt esse act⁹. Hic alii dicũt q̃ pueris in baptismo cõferunt̃ uirtutes, nõ in seipsis, sed in earũ radice, scz grã, q̃ est radix uirtutũ, sicut aĩa suarũ potẽtiarum. Cũq́ postea potentiæ aptę fuerint ad agendum, effluunt uirtutes ex gratia in ipsas potentias. Verũ nec ista opinio põt stare, quia si puer ante usum rationis uerteretur in furiam, añ usum rationis nunquã habuisset uirtutes. Hinc alii melius dicunt, quod pueris in baptismo dãtur grã & uirtutes, q̃ non ,pcedũt in act⁹, nisi tempore opportuno. Veruntamẽ duplex est act⁹ uirtutũ, uidelicet actus primus, qui est, formaliter pficere aĩę uires, quẽ actũ etiã pueri hñt, et act⁹ scds, q̃ ẽ ex electiõe spõtaneę operari, quẽ actũ nõ sortiũt̃ nisi in adulta ętate. Ex his patet q̃d per baptismũ uirtutes augent̃ in his, q in grã ad baptismũ accedũt, siq̃dẽ (iuxta philosophũ 3 Ethicorũ) ex eisdẽ causis uirtus generat̃ & augetur, ideo sicut baptismus grãm & uirtutes largitur non habenti, nec ficte accedenti, ita habẽti

benti eas auget easdam.

¶Insuper baptismus est causa illuminationis. Etenim lumen est quo in uisionē alicuius rei derigimur. Baptismus aūt dirigit in uisionem spiritualē interiorem & in exteriorē, Interiorem, cū sit fidei sacramentum, in quo fides ipsa præstatur, quæ est lux & oculus mentis ad contemplandum diuina. Exteriorem, qm̄ baptizatis conceditur eucharistiæ sacramentum, ut S. Dionysius docet, unde tā ipse q̄ Damascenus, ui m illuminatiuā baptismo attribuunt. Cūq; in baptismo tot gratiarū charismata infundantur, quibus baptizatus in seipso spiritaliter fœcundatur ad bene agendū, recte fœcunditas quasi passiua baptismo ascribitur. Fœcunditas aūt ad ꝓducendū fructū doctrinæ operumq; bonoꝝ in alijs sacramento conuenit ordinis.

¶Amplius, Christo incorporari contingit dupliciter, scꝫ merito & numero. Et merito potest ei homo incorporari, anteq̄ actualiter baptizet̄, nō tn̄ am̄ ꝓpositū desideriūq; baptismi, tempore gratiæ reuelatę. Nūero aūt nō pōt q̄s de eccl'ia effici nisi ꝑbaptismū, añ quē ad nullū aliud eccl'ię sacramētū admittit̄ hō.

¶Deniq; aperire ianuam regni cœlestis, nil aliud ē quam impedimentum, quo toti generi humano prohibebatur ingressus in regnum cœlorum ꝓpter originale peccatum, auferre, hoc autem impedimentum Christus sua abstulit passione generaliter, quantum ad omnes pro originali satisfaciendo, particulariter autem fit hoc, quantum ad istum uel illum, per hoc quod uirtus & meritum dominicæ passionis eis in baptismo applicatur atq; communicatur: sicq; baptism⁹ est causa instrumentalis huius effectus. Porro aditus regni cœlorum aperitur tripliciter, Primo, quantum ad gloriam animæ, & ita apertus est in Christi passione, cum dixit latroni: Hodie mecum eris in paradiso. Secundo quantum ad gloriam corporis, & ita apertus est in dominica resurrectiōe. Tertio, quantum ad locum gloriæ congruentem, & sic in ascensione apertus est. Tribus quoq; his modis instrumentaliter agit baptismus in isto. Agit nanq; in uirtute passionis & resurrectiōis & ascēsiōis, inquātū homo Chr̄o cōfiguratur passo per immersionē, qua Christo quodāmodo consepelitur, & ei resurgenti, quantum ad nitorē qui resultat ex aqua, & ascendenti, quantum ad eleuationē baptizati de sacro fonte. Vnde baptismus passioni appropriatur, cum & gloria animæ principalior sit et cā q̄damō aliorū, in cuius signū aperti sunt cœli super dominū baptizatū Hęc Thomas in scripto

(Margin: Aditū regni cœlorum aperiri tripliciter. Luc. 23)

(Margin: Mat. 3 Luc. 3)

¶Concordant Petrus, Richar. alijsq; cōmuniter,

QVAESTIO II.

Tertio quæritur, An fictio impediat baptismi effectū, et rem seu gratiae infusionē, ita quod fictione abiecta infunditur gratia ¶. In q̄ quęstione duo tanguntur, Primum, an fictio gratiæ infusionem impediat. Secundum, an fictione submota, gratia infundat̄. ¶ Videtur quod fixio non impediat infusionem gratię baptismalis. Christus nanq; sua passione sic totius mundi peccata deleuit, quod etiā ipsum peccatum crucifigentium cum merito suæ passionis tulit & expiauit, ut super Iohannem loquitur Augustinus. Cum ergo baptismus in uirtute passionis dominicæ operetur, etiā ipsam fictionē accedentis ficte, consumere & auferre uidetur, ac suū effectum sortiri. Nec uidet̄ humana malitia diuinæ posse uirtuti resistere, nec cā creata supnaturalis causæ effectū impedire.

(Margin: De fictiōe baptizādi)

(Margin: Quadruplex fictio)

¶Circa hæc scribit Albertus: Quadruplex fictio ex dictis beati August. colligitur. Triplex tn̄ fictio p̄cipue ponitur in suscipiente eucharistiæ sacramentū, & simile est in suscipiēte baptismū. Itaq; fictio est uel ex parte dātis sacramentū, aut ex parte suscipiētis. Vel aliter & melius. Fictio est aut ex parte ritus seu actus sacramenti, aut ex parte operis operati, quod facit ecclesia. Si primo mō, tunc est eius qui aliter suscipit quā ipsa ecclesia ritū exercet. quod intelligo de eo qui deridet ritum ecclesię, & tn̄ intendit accipere quod facit ecclesia: ille em̄ percipit sacramentū. Si autē sit fictio ex parte operis operati, tunc aut est secundū rationem, & tunc est non credens: aut secundū concupiscibilē, & tunc est indeuotus: aut ex parte irascibilis, & tūc est cōtemnens. Porró indeuotus hic dicitur a priuatiōe habitus deuotionis. & hoc est, quando est in statu & affectu peccati mortalis, qm̄ talis non recipit nisi characterem. Cōtemptus quoq; est duplex. Vnus q abijcit actum seu opus baptismi, & ille impedit impressionē characteris: qa nec subdit se sacramento. Alter est contēptus uilipendens ipsum opus, quod tn̄ facere seu sumere intendit, & ille non impedit characteris impressionē. Itaq; fictio impedit ex eo, quod obicem ponit spiritui sancto per actualē uolūtatis dissensum ad sacramentalem effectū, uolēdo id quod simul stare nō ualet cum gratia sacramentali. Hæc Albertus, q cōsequenter ad secundū respondet. Aliter est de opere dei omnipotentis, aliter de opere hominis imbecillis: qm̄ opus hominis potest produci ab homine mortuū & mortificatū, quod a libero ꝓcedit arbitrio spiritualit̄ non uiuenti. Opus aūt dei non potest esse mortuum. & hoc est sacramentū, in quo diuina uirtus secretius operatur, sed fictus obicem ponit, ne operetur in eo. Character uero stare potest cum fictione, & quocūq; peccato mortali, sicut & fides informis. Character quippe est lumen spirituale imaginis creatæ, distinguēs fidelem ab infideli secundū fidei statū: estq; splēdor quidā procedens a charactere increato in imaginē creatā ad distinctionem baptizati a non baptizato, per quē characterem baptismus uirtualiter manet in baptizato: & ipse character est proprie sacramentū, ideo dū nō habet obstaculum, utpote fictione cessante, gratiā operatur eo mō quo causa est, utpote dispositiue, & deus tunc causat gratiā effectiue. Peccata demū quæ fictus commisit post suum baptismum, non delentur uirtute baptismatis, sed cōtritione, & pro eis imponenda est sibi pœnitētia exterior, uirtute aūt baptismi delentur peccata ante commissa. Hæc idem.

(Margin: Contemptꝰ duplex)

(Margin: Characteris descriptio.)

¶Præterea Thomas: Duplex est, inquit, effectus baptismi, Primus, qui est res & sacramentum, puta character, qui cū non imprimatur ad præparandā hominis uoluntatem, ut aliquid bene seu meritorie fiat, cū non sit habitus, sed quædā potentia, ideo indispositio uoluntatis non impedit eū, dummō aliqua sit uoluntas recipiendi baptismū. Alius est effectus, qui est res & non sacramentū, uidelicet gratia: ad quē requiritur remotio seu expulsio omnis dispositionis sibi contrarię, puta mortalis peccati: qa per istū effectū baptismi ꝑparat̄ & format̄ uolūtas, ut meritorie uelit ac opet̄.

(Margin: Duplex baptismi effectus.)

¶Deniq; talis indispositio uoluntatis recte fictio nuncupatur. Ad hoc em̄ quod aliquid recipere debes at effectū agentis, oportet quod habeat se in debita dispositiōe ad causam agentē, & ad ꝑcipiendū ei⁹ effectū. Hinc indispositio uolūtatis q̄ effectum baptismi ultimū (scilicet gratiā) impedit, duplex est. Vna per respectū ad sacramētū, alia ꝑ respectū ad sacramēti effectum.

ctum. Ad sacramentũ uero contingit uolũtatẽ indispositã esse dupliciter: primo, per subtractionẽ necessarij. Secundo, per positionẽ cõtrarij. Cũq; actio omnis fit per contactũ, necessarium est quod recipiens sacramentum, quodammõ cõtingat ipsum per intellectũ: quam cõtactum efficit fides, & per effectum quod facit deuotio; ideo indispositus reputatur tã qui nõ credit, ꝗ qui indeuotus accedit. Duplex quoq; est cõtrarium quod tolli oportet. Vnũ ex parte eorꝝ quę extra aguntur, & sic indispositus est qui aliter celebrat, quã ritus habet ecclesiæ. Aliud est ex parte uirtutis intrinsicæ, quæ secretius operatur salutẽ. & sic indispositus est q cõtemnit. Similiter per cõparationem ad effectũ baptismi, oportet quod disponatur hõ necessariũ adhibendo, utpote fidem ꝗ purificat mentem: & qđ tollat cõtrarium, puta culpam per cõtritionem. Ideo ait
Ambrosi. Ambrosius, quod nõ sunt necessaria ex hac parte, nisi fides & cõtritio, tñ cõtritio in deuotione includitur.
Obiectio ¶ Si aũt obijcitur, quod fictio est secundũ omne genus peccati: respõdendum, ꝙ fictio proprie est, cum aliquis ostendit dicto uel facto quod est in rei ueritate. Hoc aũt contingit dupliciter. Vno mõ, qđ ex hac intentione aliquid additur, uel fit, ut aliud ostendatur ꝗ rei ueritas habet, sicq; fictio est speciale peccatũ, & ita non sumitur hic. Secundo, qñ ostẽditur aliquid quod rei ueritas non habet, dicto aut facto, etiã si nõ ꝓpter hoc dicat̃ aut fiat. sicq; accipit̃ mõ. Quicũq; eñ ad baptismũ accedit, oñdit se ueteri uitæ abrenũciare & nouã inchoare. Vñ si uolũtas ei⁹ adhuc in uetustate uitę remaneat, aliud oñdit, quã ueritas habet, idcirco ẽ fictio. Hæc Tho. in Scrip. In cæteris sicut Albertus.

¶ Cõcordãt Petrus & Richar. alij quoq; cõmuniter.

Bonauẽ. ¶ Præterea Bonauentura sciscitatur, utrum inuitus
Questio. seu tractus baptismum accipiat. Respondet, Coactio
Respon. duplex est, Vna sufficiens seu simpliciter dicta, & penitus uiolenta, & hæc impedit sacramẽtum, ita quod taliter lotus, non est baptizatus. Neminem eñ cogit deus ad bona. Alia est coactio inductiua, & si quis sic immergatur in aqua, utpote flagellis aut minis, ita ꝙ potius vult baptismum suscipere quam occidi, distinguo: Quoniam uel intendit illudere alios & mortẽ euadere, & tunc (qm̃ non est ibi intentio baptismi) aliquo modo non baptizatur, cũ nec ille dicatur baptizatus, qui consentit se immergi ad iocum, uel potius vult circa se fieri illud quod facit ecclesia, quã aduersa tolerare seu mortem: & sic siue credat, siue non credat, & siue uelit recipere gratiam, siue non, dico quod recipit sacramentum, quia nõ est ibi simpliciter inuoluntariũ: ideo suscipit characterẽ, non gratiam. Hæc Bonauentura, & communiter sic tenetur.

Questio. ¶ Deniq; huic quæstioni est similis ista, utrum adultus non consentiens, potest recipere effectum baptismi. Ad quod Tho. de Argentinẽ, Scotus & alij qdã satis concorditer dicunt, quod non consentiens intelligi potest dupliciter, utpote contrarie & negatiue. Negatiue, tantum negat actualẽ cõsensum. Cõtrarie, ponit actualẽ dissensum, & constat ꝙ non sit idem, nõ uelle & nolle: si ergo accipiatur contrarie, ꝓ actualiter dissentiente, seu dissentiente simplicit̃, seu secundum qd, & si iste sit utroq; mõ dissentiens, nõ recipit sacramentum: qm̃ deus q dixit ꝑ Sapientẽ, Fili mi, præbe cor tu-
Prou. 23. um mihi, nõ vult aliquẽ omnino inuitũ familiæ suę ascribi. Si aũt secũdũ qd dissentiat, simplicit̃ uero consentit in illã ablutionẽ eo mõ, ꝗ itẽdit eccła facere simplicit̃ recipit sacramẽtũ. De adulto q̊q; distinguo, q aut non utitur ratione, nec usus est, ut fatuus natus: aut non utitur nũc ratione, tamen aliquando usus est: aut utitur nunc actualiter ratiõe. De primo dicendũ, sicut de paruulo, attamen si speratur ipsum tandem curandum, aut ratione usurum, expectandum est tẽpus illud, ut cum maiori reuerẽtia suscipiat sacramentum. ¶ De secundo autem, qui scilicet non utitur ratione, tamen aliquando usus est, dico quod supponitur nunc habitualiter consentiens siue dissentiens, secundum quod se habuit actualiter immediate in sanitate ante istud impedimentum: & dico immediate ita, quod inter illum actum, puta consentionem aut dissentionem, & inter istud impedimentum non interuenit motus cõtrarius uoluntatis: sicq; iste habitualiter cõsentiens, põt recipere sacramẽtũ. Verũtamẽ si sperat̃ redit⁹ ad usum ratiõis, expediẽti⁹ est tempus hoc pręstolari, sicut de dormiẽte expedit tempus uigilię expectare, & in furiosa tẽpus lucidi interualli. ¶ De tertio mẽbro, puta adulto ratiõe utẽte, distinguo hoc quod q̃ritur, an possit nõ cõsentiẽs baptizari: quia nõ consentiẽs põt intelligi negatiue & cõtrarie, sicut expressum est & responsum. Hæc præfati doctores.

¶ Et addit Argentinensis, propter reuerentiam sa- Tho. Ar.
cramenti, dormiens uel phreneticus baptizari non debet, quamuis constet de consensu eorum ante sommum seu phrenesim, nisi urgeat extrema necessitas. Vt phreneticus sit in periculo mortis, uel etiã dormiẽs sit in mortis periculo, qa interdũ lithargica passio tm̃ inualescit, q̊d homo dormit usque ad mortẽ: & lesus à serpẽte qui dicitur dypsas, moritur dormiendo.

QVAESTIO. IIII.

Qvarto quæritur, An baptismus in vniuersis, qui baptizantur, aequaliter causet effectum seu gratiam aeque magnam. ¶ Videt̃, qđ nõ quod eñ in circũcisis in ueteri testamẽto fecit circũcisio, hoc tũc fecit sanctificatio in utero matrũ, & hoc in nouo testamẽto facit baptismus, utpote purgationẽ ab originali. Sed sanctificati in utero in ueteri testamẽto, nõ fuerũt æqualiter sanctificati. Beatissimus eñ Iohãnnes baptista excellẽtius fuit sanctificatus in utero, quã sanctus Ieremias. Sacratissima q̊q; & incõparabilis uirgo, multo ualde eminẽtius ꝗ Iohãnes, ergo aut certũ aut uerisimile siue ꝓbabile est, qđ in nouo testamẽto qdã electiores fuerũt, abũdãtiorẽ grãm in baptismo sortiti. ¶ Rursus, qdã ex suæ natiuitatis & baptizatiõis primordio, cernũtur minus ꝓni ad mala, & magis apti ad bona, & aliqui innocentiã baptismalem custodiunt, aliq mox hãc ꝑdũt, qđ ex maiori & minori gratia eis in baptismo cõcessa uidet̃ accidere, sed & angeli, prout in naturalibus eminẽtiores fuerunt, gratiã seu gloriã maiorẽ seu minorem mox in sua creatiõe adepti sunt, sed tã pueri quã adulti q baptizant̃ in naturalibus magis & minus ꝑfecti sunt, ergo scđm hoc dona grãę in diuerso recipiunt gradu.

¶ In oppositũ est qđ originale peccatũ cõtra qđ baptism⁹ directe ordinat̃, in oĩbus illis existat ęq̃liter.

¶ Ad hæc Tho. respondens, primo determinat an Thomas
culpa in oĩbus habeat effectũ ęq̃lẽ, quãtũ ad maliamotionẽ: Baptismus, inquiẽs, in eo q nõ ficte accedit, uniuersalit̃ aufert culpã inficiẽtẽ ꝑsonã ꝗ inuenit, & sic accedit ad terminũ. Ea aũt ꝗ in termino sunt, intẽtionẽ nõ capiũt, ideo q̃tũ ad culpę remotionẽ, ęq̃lẽ effectũ habȝ baptism⁹ ĩ oĩb⁹. Cõsimilit̃ ẽ de pœna ꝑsonali, ꝗ correspõdet culpę originali, ꝗ ut ẽ ꝑsonã ĩficiẽs, utpote de carẽtia uisiõis diuinę: sed cõtra aliã pœnã ex corruptę

 naturæ

naturæ principijs cõsequentẽ, sicut est fomes seu concupiscentia, adhibet remediũ in baptismo per gratiã q̃ in illo cõfertur, ideo simile ẽ de pœna illa et culpa.

¶Deinde respondens ad istud, an æqualis gratia in baptismo omnibus conferatur: Actus, ait, actiuorum recipiuntur in passiuis secundum eorum dispositionẽ. Hinc quãuis baptismus seu passio Christi quę operatur in eo, respectũ habeat parem ad omes: attñ quoniam inter adultos quidam cũ maiore præparatione ad ipsum accedunt, maiorẽ præ alijs gratiã consequũtur. Nullus enim gratiã in termino recipit, ut intendi nequeat per baptismũ. Itaq; quãdo adultus baptizatur non solum requiritur ad percipiendũ effectum baptismi remotio prohibentis, utpote fictionis, sed & dispositio quasi materialis, uidelicet fides atq; deuotio recipientis baptismum.

¶Consequenter respondet ad istud, an pueri in baptismo æqualem gratiã sortiantur: In pueris, dicens, baptizatis nihil ex parte eorũ requiritur, sed pro dispositione quasi materiali ad salutẽ habent fidẽ ecclesiæ, & pro effectiuo salutis habent uirtutẽ seu meritum passionis Christi, quæ operatur in baptismo: & hæc duo se habent æqualiter ad pueros omes. idcirco nõ differũt quantum ad suscipiendum baptismi effectũ, sed omnes in baptismo æqualem suscipiunt gratiam, nec simile est de ipsis & angelis, quia de angelis probabile est, quod secundum gradum & proportionẽ eorum in naturalibus, fuit conatus ad gratiã, ad quã in infantulis nullus conatus est. Hæcq; gr̃a in pueris baptizatis nõ facit necessitatẽ, sed inclinationẽ quandã ad bonũ. ideo dũ ad adultã ptingũt ætatẽ, possunt diuersimode gr̃a uti recepta. Vñ quidã manẽt proficiuntq; in ea, quidam deficiũt: & hoc nõ ex diuersitate gratiæ in baptismo receptæ. Hæc Thomas in Scrip.

¶Porro in tertia parte, quæstione 69, Duplex, inquit, est effectus baptismi. Vnus per se, aliusq; per accidens. Per se effectus baptismi est, ad quem per se institutus est, utpote generare homines in uita spirituali, quẽ æqualiter facit in omnibus, qui æqualiter ad baptismũ se habent. Effectus autem baptismi per accidens, est ad quem baptismus directe nõ ordinatur, sed omnipotentia dei in eo miraculose operatur. Vñ
Roma. 6. super illud ad Romanos, Vt ultra non seruiamus peccato, Glossa effatur, hoc non præstatur in baptismo, nisi forte miraculose aliquibus ineffabili clemẽtia creatoris, ita ut lex peccati, quæ est in membris, penitus extinguatur. & tales effectus non æqualiter suscipiuntur ab omnibus, etiam si cũ ęquali deuotione accedunt, sed dispensantur seu dantur secundum ordinationem prouidentiæ dei. Hæc in Summa.

Quadruplex baptismi effectus. ¶Præterea Petrus circa hæc scribit: Quadruplex est effectus baptismi in adultis. Vnus impressio characteris, qui effectus in omnibus est æqualis. Secundus est infusio gratię, qui differt secundum dispositionem & deuotionem suscipientiũ. Tertius restitutio innocentiæ, qui penes terminum a quo, potest esse inæqualis: sed penes terminum ad quem, semper est æqualis: qm̃ quamuis ab inæquali impuritate, tamen ad æqualẽ puritatẽ restituit. Quartus repressio fomitis seu cõcupiscentiæ, & quantũ adhuc inæqualis existit scd̃m q̃d unus recipit in baptismo gratiã maiorẽ q̃ alius. Deniq; quantũ est de priuilegio gratiæ, plus gratiæ dari põt uni paruulo in baptismo q̃ alteri: sed quantũ est de lege cõi, nõ datur. Bonitas aũt cõplexiõis ex parte corporis est remota dispositio gratiæ, seu etiã gratiæ amplioris. Dispositio uero propinqua ad gratiã, in uolũtate cõsistit, quã infusio gratiæ maior aut minor cõsequitur: Hæc Petrus. ¶In præinductis, finaliter cõtinetur Richardi r̃nsio, qui præinducta cõpendiose pstringens: In baptismo, asserit, remouetur malũ culpæ & pœnæ, atq; cõfertur bonũ gr̃æ. Quãtũ ad pria duo, effectus baptismi in omnibus paruulis ẽ ęqualis, sicut originale pctm̃ in oĩbus illis æquale ẽ, nec unus ad maiorẽ pœnã obligatur q̃ alter. De lege quoq; cõi non datur uni eorũ gratia maior q̃ alteri in baptismo. In adultis uero plus delet de malo culpæ quã in paruulis, secũdũ q̃ in adultis plus aut minus inuenit de proprijs culpis eorũ. Verũtñ qm̃ unicuiq; plus suffragatur fides ppria quã aliena, adulti q̃ per ppriam fidẽ ad baptismũ se præparant, plus gratiæ in baptismate sortiũtur quã paruuli, q̃ nõ fide ppria, sed per fidẽ ecclẽæ ad baptismatis gratiã disponũt. Hec Rich.

¶Concordant Bonauent. Alber. aliiq; cõmuniter.

QVAESTIO. V

QVinto quæritur, Vtrum carẽtibus usu rõis baptismus sit exhibẽdus, utpote infãtulis, furiosis, freneticis, stultis. ¶Videtur q̃ nõ, qm̃ spiritalis medicina fidẽ requirit in recipiẽte, Quia ut ait Apost. quod nõ est ex fide peccatũ ẽ. Rursus, in baptismo ẽ iustificatio quædã, sed (Aug. testãte) qui creauit te sine te, id est, sine tua cooperatiõe, nõ iustificabit te sine te. Verũ de hac materia dictũ ẽ supra, iõ nõ nisi pauca addenda. ¶Itaq; secundũ Thomã, Albertũ, Bonauẽt. ac alios plures, infantes cito sunt baptizãdi, qm̃ circa eos periculũ maximũ ẽ in mora. Primo, quoniã pter imbecillitatẽ naturę de facili mori poterũt ac dãnari. Scd̃o, quia minorẽ ptãtẽ dæmões hñt in pueris baptizatis, nec spũalr̃ nec corporalr̃ possunt eis tãtas inferre molestatiões ut alijs pueris, imo pueri baptizati sunt angelis sanctis amabiliores, utpote per supernaturalia charismata gratiæ & donorũ atq; uirtutũ, ipsis similiores, pter q̃d diligẽtius custodiuntur ab ipsis. Tertio, quia ab infantia & pueritia hõ facilius ad bona inducitur, meliꝰ assuescit, firmiꝰq; adheret. Vñ 2. Ethicorũ ait Phil. Nõ parũ differtã iuuẽtute cõsestĩ bonis uel malis assuefieri, & hanc rõnẽ S. assignat Diony. in fine hierarchiæ dicẽs: Tradit summus sacerdos puerũ sacris cymbalis. i. sacramentalibꝰ signis, ut cũ eis cõuersetur, & nec imitetur alterã uitã, nisi iugiť diuina cõtẽplantẽ. Et iterũ ibidẽ diuinus Diony. ptestatur: Diuini nostri duces (puta apl̃i), pbauerũt infãtes recipi ad baptismũ. Et si obijciať, quoniã magis afficitur hõ ad ea q̃ ex se acquirit, & sponte cõsequitur, q̃ ad ea q̃ accipit aliũde: pter q̃d hi qui ex ppria acq̃sitiõe, diligẽtia & labore hñt diuitias, nõ sunt cõiter tã liberales, ut q̃ ab alijs eas sortiti sunt, ergo expediret in paruulis tempus adultæ expectare ætatis. Dicendum quod uerum esset, nisi aliunde tot & tanta obuiarẽt pericula, quibus subijcitur uita humana. ideo securior uia est eligẽda. Nec uerum est quod spiritalis ista baptismi medicina nõ sit usu rationis carẽtibus applicanda. Nempe ut in libro 83. quæstionũ sanctus loquitur Augustinus, Diuersi status mundi assimilantur diuersis hõis eiusdem ætatibus. Hinc sicut in nullo statu mũdi pclusa fuit hũano gñi uia salutis, ita in nulla eiusdẽ hõis ætate pcluditur aut negatur ei salutis uia. Vnde nec in infantia paruulis originale peccato obnoxijs.

Rom. 14.

S. Dion.

QVAESTIO. VI.

Johan.3

SExto quæritur, Utrum sine baptismo tēpore euangelij diuulgati nemo queat saluari, et de multiplici genere baptismi, ac comparatione eorum ad inuicem. ¶ Videtur quod sine baptismo aquæ seu fluminis nullus saluari nunc ualeat, cum dicat saluator & iudex: Nisi renatus quis fuerit ex aqua & spiritu sancto &c.

¶In oppositum est quod multi martires sine tali baptismo sint coronati, sed & bona efficaxq; uoluntas à deo pro opere reputatur. Item in litera nō nisi tres species seu modi baptismi tanguntur, cum tamen Damascenus libro quarto enumeret nouem.

Baptismata alia duo

¶Circa hoc scribit Albertus: Magister non tangit hic nisi baptismum aquæ, & baptismata ei similia in principali effectu, qui est remissio culpæ. In qua includitur infusio gratiæ, & illa non sunt nisi duo, scilicet pœnitentia, ubi articulus necessitatis, non contēptus religionis sacramentū excludit: atq; effusio sanguinis, ubi impediente tyranno aut alio impedimento, aqua haberi nō ualet. Nec hi duo baptismi characterem imprimunt, cum character pars sacramēti existat, sed totum supplent sacramenti effectum, quantum ad salutem requiritur. Ea uero quę sunt de sacramenti essentia, non exhibent: quoniam materia baptismi (quæ est aqua & forma uerborum) in ipsis nō sunt.

Baptism⁹ sanguinis preminet.

¶Præterea baptismus sanguinis in hoc alijs pręminet, quod secundis sordibus non inquinatur, quia post eum sic baptizatus non peccat, & quia adducit aureolæ meritum. Et quoniam falce suæ acerbitatis adherentiam uenialium abradit culparum, quorum nullum facit baptismus aquæ, deficit autem ab illo, quia characterem non imprimit. Pœnitentia quoq; non supplet uicem baptismi, nisi inquantum baptismus est in proposito & affectu. similiter neq; martyrium. Hæc Albertus.

Baptismata quō plura dicātur

¶At uero Thomas diffusius loquens: Unum inqt, est tantum baptisma, proprie loquendo, quod celebratur in aqua sub determinata forma uerborū. Alia uero dicuntur baptismata per ordinem & comparationem ad illud, & hoc tripliciter: Primo inquantum fuit signum huius baptismi, sicq; diluuiū uocatur baptismus, quia nostrum designauit baptismum, quantum ad saluationem uitæ spiritualis per saluationem generis humani in uita naturali tunc facta in arca, ut patet ex prima Petri canonica. (1. Pet. 4) Similiter transitus maris rubri, designando nostrum baptismum, quantum ad purgationem uitiorum in ipso. Alio modo uocatur baptisma quasi aliquo modo causa nostri baptismi, sicq; baptismus Iohannis fertur baptismus, ut ad nostrum baptisma disponens, & baptismus quo baptizatus est Christ⁹, ut efficatiā nr̄o præstans baptismo. Tertio aliquid uocatur baptismus secundum ꝓportionem ad eundem effectum: & sic dicitur baptismus pœnitentiæ, & baptismus sanguinis, de quibus Magister hic loquitur, uel quantum ad effectum secūdariū, qui est consummatio in bono, & sic dicitur baptismus spiritus, de quo legitur in Actibus, & hæc nouem genera baptismatum ponit Damascenus.

Acto.19

¶Si aūt interroget, an baptism⁹ pœnitētię sufficiat ad salutem, similiter baptismus sanguinis: respondendum, ꝙ aliquid dicitur sufficere ad salutē dupliciter. Prīo simplr̄ & absolute, sicq; baptism⁹ pœnitētiæ ad salutē nō sufficit, quia nō habet uim regñandi, nisi cū uoto & ꝓposito baptismatꝫ aquę. Alio mō scd̄m qd & casu, & sic sufficit in articulo necessitatis ut patuit. Deniq; aquæ baptismus efficaciā habet à passiōe Christi, inquantū eā sacramētaliter representat. Baptism⁹ uero sanguinis, cōformat passioni dominicę nō sacramentali, sed reali repræsentatione. Idcirco in h[is] quæ sacramentalia sunt, baptismus sanguinis non supplet uicē baptismatis aquæ ut est impressio characteris & huiusmodi: sed in eo quod est res tantum, supplet totaliter uicem baptismatis aquæ, quando necessitas sacramentum excludit. Quemadmodum enim in baptismo aquæ liberatur homo ab om̄i culpa præcedente & pæna, ita in baptismo sanguinis, quod conuenit huic baptismo, non solum ex opere operante, nec quantum ad pœnam qua aliquis martyrium explet, quam contingit non esse sufficientem ad satisfaciendum pro peccato, nec quantum ad deuotionem iustæ uoluntatis: quia contingit quod uoluntate informata charitate maiori, aliquis sine martyrio non potest omni supplicio liberari, sed habet hoc potissime ex imitatione dominicæ passionis. Hinc de Martyribus dicitur in Apocalypsi: Lauerunt stolas suas in sanguine agni. (Apoc.7) Ideo pueri quamuis non habeant usum liberi arbitrij, tamen si occidantur pro Christo, in suo sanguine baptizantur. Deniq;, in alijs super erogationis & perfectionis operibus aut statibus, non est tam expressa conformitas ad Christi passionem, ut in baptismo sanguinis, imo nec in baptismo pœnitentiæ. Ideo non oportet quod in illis omnis seu tota pœna dimittatur. Legitur tamen in uitas patrum, quod quidam patrum uidit eandem gratiam descendentem super eum qui habitum religionis assumit, & super eum qui baptizatur. Sed hoc non est quia talis a satisfactione absoluatur, sed quoniam eo ipso quod suam uoluntatem in seruitutē redigit propter deum, plenarie iam pro omni peccato satisfecit, quam chariorē habet omnibus rebus mundi: de quibus tantum posset dare, qd᷑ eleemosynis cuncta peccata redimeret, etiam quantum ad pœnam.

Bapti[smus] quo po[tior]

¶Porro si quæras, quis baptismus sit potior: Dicendum, quod quia baptismus aquæ conformat passioni Christi sacramentali representatione, & baptismus sanguinis realiter, ideo quantum ad sacramētalia, baptismus aquæ excedit, ut quantum ad impressionem characteris: sed quantum ad ea quæ sunt res, excedit baptismus sanguinis, quia & gratia in baptismo sanguinis magis augetur, & non habenti amplior datur. Efficatior quoq; & fructuosior remissio peccatorum in baptismo sanguinis condonatur, quia secundis maculis non inquinatur, ut asserit Damascenus. Hinc Augustinus de comparatione horum ait baptismatum: Baptizatus confitetur fidem suam coram sacerdote, martyr coram persequutore. Ille post professionem aspergitur aqua. Hic sanguine. Ille per impositionem manus pontificis recipit spiritum sanctum, hic templum efficitur spiritus sancti. Unde & pueris qui occiduntur pro Christo, in eorum occisiōe infunditur gratia. Hæc Thomas in Scripto.

Hebr

¶Præterea in tertia parte, quæstiōe 66. Conuenienter, ait, distinguūtur tria baptismata, utpote aquæ seu fluminis et flaminis, seu pœnitētię & sanguinis, ut tangit Glossa sup illud ad Heb. Baptismatū doctrinę. Baptismus nanq; aquæ efficaciam habet a Christi passione, cui hō ꝑ baptismū cōformat᷑, & ulterius ac principaliter a spū sancto tanquā a prima causa. Et q̄uis effectus a prima causa dependeat, causa tamē excedit effectū, nec dependet ab ipso. Ideo præter baptismū

aquę

aquę potest quis consequi sacramenti effectū ex passione Christi, inquantū quis ei cōformatur, patiendo
Apoc. 7 pro ipso. Vnde in Apocalypsi legitur: Hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Eadē etiā ratione potest quis consequi per uirtutē spiritus sancti effectū baptismi, non solū sine baptismo aquæ, sed & sine baptismate sanguinis, inquantū cor alicuius per spiritū sanctū mouetur ad credendū diligendūq; deū, & ad pœnitēdum salubriter, unde uocatur baptismus
Acto. 19 pœnitentiæ, iuxta illud Isaiæ: Si abluerit dominus sor
Isaig. 4 des filiarū Sion spiritu iudicij & ardoris. Hinc uterq; baptismus iste supplēt uicem baptismatis aquæ. Vnde Augustinus lib. 4. de unico baptismo paruulorū, disseruit, baptismi uicem, quādoq; implere passionē. Nō leue documentū assumit Cyprianus de latrone, cui dictū est non baptizato: Hodie mecū in paradiso eris, quod & fidem conuersionēq; cordis posse inuenio, si ad celebrandum baptismi mysterium in angustijs tēporum succurri non potest.

Baptismus sanguinis excellentior. ¶Præterea effusio sanguinis pro Christo, & operatio spiritus sancti interior, dicuntur baptismata, inquātum efficiunt effectū baptismatis aquę. Baptismus autē aquæ efficatiā habet à passione Christi & à spiritu sancto, quæ duæ causæ operātur in quolibet horū trium baptismatum, excellentissime tā in baptismo sanguinis. Nā passio Christi operatur in baptismo aquę per quandā figuralem repræsentationē. In baptismo autē flaminis seu pœnitentiæ, per quandā affectionem, sed in baptismo sanguinis per operis imitationē. Cōsimiliter uirtus spiritus sancti operatur in baptismo aquæ seu fluminis per latentem uirtutē, in baptismo pœnitentiæ per cordis cōmotionem. In baptismo autē sanguinis per potissimū dilectionis & affectionis feruorē, iuxta illud Iohannis: Maiorē hac dilectionē nemo habet, ut animā suam ponat quis pro amicis suis. Hinc nec effusio sanguinis pro Christo rationem habet efficaciamq; baptismi, nisi ex charitate procedat, iuxta illud Apostoli: Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest, quo constat, quod baptismus sanguinis includit baptismum flaminis, non econtra. Idcirco perfectior cōprobatur & præminentiam habet baptismus sanguinis, non solum ex parte passionis dominicæ, sed item ex parte spiritus sancti. Hæc in Summa.

¶In quibus pro maxima parte continentur scripta Petri & Richardi de ista materia, qui nihilominus dicunt baptismata ista ita comparari ad inuicē, quod quantū ad aliquid, unū est eminentius alio: & quantum ad aliquid, econtrario. Bonauentura quoq; fatetur, quod habent se sicut excedētia & excessa. Nā & baptismus aquæ gñalior est, & pluribus seruit, atque characterē imprimit, quod nulli conuenit aliorū baptismatum. Nihilominus Bonauenturæ uidetur, quod absolute loquēdo, sanguinis baptismus sit potior, quod uerum reor, & Thomæ consonat ac Alberto. Insuper ait Bonauentura, quod baptismus sanguinis nō est proprie sacramentū, quia nec institutū est à deo ad repræsentandū quid sacrū ex similitudine. &c.

QVAESTIO. VII.

Septimo quæritur, An Iudaeorum ac aliorum infidelium filij ac filiae, baptizandi sint inuitis parentibus. ¶Videtur quod sic, quia si infideles pueros suos uellent submergere, aut alias crudeliter trucidare, essent prohibendi, piumque esset pueris subuenire, à temporali eos interitu trahēdo, multo plus a mortis æternæ periculo sunt eruendi, inuitis parentibus, quos constat ipsos suæ infidelitati uelle innectere. Secundo, infidelium proles est dei patris, quantum ad animam, magis quam parentum carnalium. piū ergo & iustum est, eos patri spirituū per baptismatis gratiā consecrare. Tertio, infideles, præsertim Iudæi, iuste subduntur Christianis principibus, filij autē seruorū sunt in potestate dñorū suorū parentū, ergo principes Christiani licite poterunt filios Iudæorum, eis subditorum facere baptizari.

¶Sed contra est, quod in Toletano habetur cōcilio. De Iudæis præcepit synodus sancta, nemini deinceps ad credendū uim inferre. Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed uolentes, ut integra sit forma iustitiæ. Concilium Toletanū

¶Ad istud Thomas in Secunda secundæ, 10. quæstione respondet: Maximam autoritatem habet consuetudo ecclesię, quæ semper est imitanda. Nam & catholicorū dicta doctorū ab ecclesia autoritatē suscipiunt, propter quod multo maior est autoritas ecclesiæ, quā Hieronymi aut Augustini. Nunquā autem consuetudo ecclesiæ fuit, ut pueri Iudæorū inuitis parētibus baptizarentur, cū tñ præteritis tēporibus fuerint reges & imperatores Christiani, multum religiosi, quibus ualde familiares fuerunt sancti episcopi, ut Constantino, Syluester, Theodosio Ambrosius, qui istud non omisissent facere aut impetrare ab ipsis principibus, si licuisset. Ideo periculosum esset istud nunc recenter inducere, quod pueri tales sic baptizarentur. Primo propter periculū fidei, quā pueri tales postea forsan de facili desererent inductione parentum, cognito quod taliter ad baptismum uenissent. Secūdo, quoniam hoc repugnaret naturali iustitiæ, qua proles debet esse sub cura parentum usq; ad usum rationis. Vnde ius paternæ potestatis non est parentibus auferendum. Hæc loco prætacto. Authoritas ecclię quanta sit

¶Præterea in tertia parte quæstione 68. Pueri, ait, infidelium aut habent usum rationis, aut non habēt. Si habent, tunc quantum ad ea quæ sunt iuris diuini uel naturalis, incipiunt esse suæ potestatis: ideo propria uoluntate, inuitis parentibus, possunt baptismū suscipere, sicut & matrimonium contrahere. Si autē usum rationis nondum sortiti sunt, de naturali iure sunt sub potestate & cura parentum, nec ipsis inuitis sunt baptizandi. ¶Ad obiecta ergo dicendum, quod nec a morte corporali est aliquis eruendus contra ordinem iuris. ideo in derogationē iuris naturalis, non est proles potestati & curæ parentū subtrahenda, añ liberi arbitrij usum. Hæc idem ibidem.

¶Concordat Richardus infra in quæstionibus sextæ distinctionis, & addit: Non est consuetudo in ecclesia dei, nec esse debet, ut paruuli Iudæorum & paganorum inuitis parentibus baptizentur, quoniam baptizati aut restituerētur suis parentibus, & sic tempore suo auerterēt eos a fide, aut male tractarent: uel nō restituerētur parētibus, & sic esset periculū quod interficerēt paruulos suos, ne fierent Christiani. Veruntñ aliqui dicunt quod si esset consuetudo ecclesiæ, quod paruuli illi baptizati nutrirent de facultatibus ecclesię, nec restituerētur parētibus, tūc bonū esset eos inuitis parētibus baptizare, ac baptizatos sūmo dño consecrare, sed cōsuetudo ecclesiæ nō est talis. Hęc Richardus.

¶His cōcordat Duran. quantū ad id quod dictū est de pueris Iudæorū adultæ ætatis. De pueris uero nondū ratione utentibus, refert tres esse opiniones. Vna est, quod

quod principes Christiani possunt licite ac meritorie auferre pueros Iudęorum, qui in suis existant dominijs, & eos baptismo offerre inuitis parentibus, ad quod inducunt rationes ad hoc introductas. Et itē qm̃ principes Christiani possunt filios illos in terrenā redigere seruitutem, ergo multo plus in seruitutē diuinam. Dicit quoq; opinio ista, quod pueri tales suscipiunt uerũ baptismum. Secunda opinio est, quod istud oĩno illicitum sit propter motiua p̃habita. Et quãuis pueri tales de facto taliter baptizentur, non tñ accipiũt uerum baptisma, qm̃ ad suscipiendum baptismũ ad minus requiritur intentio directa uel interpretatiua. Interpretatiua aũt paruulorum illorum uoluntas, uidetur esse uoluntas parentũ. Vnde & olim in lege naturæ in fide saluabantur parentum. Tertia opinio est, qđ non liceat paruulos tales baptizare inuitis parentib⁹: tñ si fiat, uere sunt baptizati, quemadmodũ etiã si filij christianorum parentum, inuitis ipsis parentibus baptizent, baptizati uere sunt. Hæc Durandus, q se fatetur secũdæ opinioni potius consentire, quantũ ad id quod dicit illicitum esse pueros illos baptizari contra uoluntatem parentũ, attamen dubitare se perhibet de hoc, an pueri illi in casu illo ueraciter baptizentur. Quocirca sciendũ, quod secunda illa opinio est, quã sequitur Thomas, quantũ ad hoc in quo & Durandus concordat. sed non puto id fuisse de mente beati Thomæ, q paruuli tales nõ baptizentur in casu huiusmodi. imo uidetur sensisse contrarium, dicendo quod, periculosum esset pueros illos sic baptizare propter periculũ fidei, utpote qm̃ pueri sic baptizati, facili occasiõe forsan desererent in ductione suorum parẽtum fidem susceptam. in quibus uerbis uidetur sentire, qđ si baptizentur, fidem recipiãt. & eadē ratione cætera dona ac uirtutes, quæ in baptismate infunduntur.

Dionysi⁹ cõtra Durandum.

Scotus.

¶ Insuper Scotus circa hæc scribit: De paruulis Iudæorum & infidelium aliorum, dicitur quod nõ sint baptizandi inuitis parentibus, quia aut redderentur parentibus baptizati, & tunc subuerterentur: aut nõ redderentur parentibus, & sic fieret ipsis iniuria: quia dũ paruuli sunt, parentes habent ius super eos. Verũ hęc ratio & si concludat de priuata persona, non tamē uidetur concludere de principe cui subiecti sunt illi in regimine reipublicæ. Hinc breuiter dico, quod si princeps hoc faceret cum cautela bona, itaut parẽtes nõ præcognoscerent hoc futurum, ne pueros ipsos occiderent, baptizatos quoq; facerent religiose educari, bonum esset: imo q plus est, crederem religiose fieri, si princeps etiã ipsos parentes incredulis minis atq; terroribus cogerent ad baptismum, quod probari uidetur, quia simile cõmendat consiliũ Toletanum, factũ tpe religiosissimi principis Assebuci & c. Hæc Scotus.

Contra Scotum.

¶ Qui de his plura cõscribit, in quibus quicquid sit de ueritate principalis quæsiti, uidetur sibiipsi cõtrarius. Siquidē paulo ante in hac ipsa distinctione asseruit: Deus qui dixit per sapientem, Fili præbe cor tuum mihi, non uult aliquē omnino inuitum asscribi familiæ suæ. Assumens aũt baptismum asscribitur per hoc familiæ Christi. Insuper Theologi & Iuristę aõcorditer dicunt, quod hi qui nunquam fuerunt in fide, nõ sunt cogendi ad fidem. Vnde dum Constantinus Imperator conuersus & baptizatus, uoluibet Romanos ad fidem compellere, Sanctus Syluester persuasit ei oppositum. Iacobus quoq; apostolus dixit: Non est nostræ disciplinę quenq̃ ad fidē cõpellere. Præterea qđ Scot⁹ allegat p̃sua opiniõe ex Toletano cõsilio, militat

Prou. 23

contra ipsum: quia ibidē sic legitur. Præcepit sancta synodus nemini deinceps ad credendum uim inferre & c. ut supra. quo cõstat, quod etsi ante hoc extitit factum, synodus illa prohibuit hoc fieri ultra.

Respõsio Dionysii Carthusiani.

¶ Itaq; in hac re cõsentio responsioni Thomæ, nõ tamen propter eius motiua, quoniam non uidentur concludere. Cũ enim omne ius naturale ac diuinum ab æterna & increata lege ac sapiẽtia supergloriosissimi creatoris profluxerit, & sit quædã expressio, directio ac determinatio eius, cõstat q nullũ ius naturale seu diuinũ aut positiuum obliget & astringat, nisi in quãtũ manet sub regula, tenore ac ordine iuris diuini & increati. Cũ ergo ex iure increato parentibus sit cõcessum, ut autoritatem, curã & dispositionē habeant super sobolem suam, præsertim ante usum liberi arbitrij, ad hoc ut salubriter prouideãt, dirigant & gubernent eandē secundũ dictamen & exigentiam iuris increati: dũ certũ est quod parentes hac autoritate & potestate totaliter abutantur, & sobolē suam æternæ secũ auersioni à deo ac cõdẽnatiõi inuoluere quęrant, non est ipsis in hoc deferendũ: nec fit eis iniuria, si habens autoritatem subtrahat eorum abusui, peruersitati, infidelitati filios eorum ac filias, quatenus salubriter educentur: quemadmodũ etiã pręlato superiori licitũ est prælato inferiori prorsus peruerso, scandaloso subuersionem suorum quærenti, resistere & ipsum deponere, ac subditos periclitantes idoneo prælato cõmittere. Deniq;, sicut in ultima distinctione libri secundi circa finem, copiose & euidenter mõstratũ est, In coordinatione potestatũ, p̃tãs inferior non obligat in his quæ sunt contra superioris p̃tãtis imperiũ & censurã. Ad istud quoq; probandũ ualet ratio, in huius quæstionis principio posita. Hinc quantũ ad principale, cõsentio Thomæ, ob alia tñ motiua, potissime quantũ ad Iudæos, de quibus omnipotens in sua prouidentia statuit, ut usq; in finē mundi in suis remaneant posteris, quatenus prædestinati ex ipsis, tempore desuper præstituto nascantur, cõuertantur, martyrizentur, ac alijs modis salubriter cõsummentur. Ob alias quoq; utilitates uult deus, ut inter Christianos uiuere permittantur, suosq; ritus saltē in parte exercere. Vñ & Chr̃s p̃testatur in Psal. Deus oñdit mihi sup inimicos meos ne occidas eos, neqñ obliuiscant̃ pp̃li mei. Qđ si obijciatur, ob hoc non oportere tã multos Iudæos manere incredulos: dicendũ, q nobis incertũ est, quos ex quibus uelit producere deus. Imo (qm̃ teste Apo.) omnia propter electos, puto quod nec alios incredulos, nec reprobos Christianos superbonus & supersapiens deus taliter cõtinuaret & multiplicaret, nisi quidam, imo multi & quasi innumerabiles electi essent nasciturí ex eis, siue ob alia bona q̃ elicit deus ex malis. Nihilominus piũ uidetur, ut si principes Christiani prosternant in bello incredulos, & terras eorum iure prælij adipiscantur, paruulos eorundem faciant baptizari, & inter fideles corporalit̃ ac sp̃ualit̃ enutriri.

¶ Postremo primũ illud Thomæ motiuum, quod scilicet maximam autoritatem habet consuetudo ecclesiæ, rationabilis persuasio esse uidetur. Infra demũ habebitur, quod infideles qui nunq̃ Christiani fuerũt non sint ad baptismum cogendi.

¶ Præterea adhuc aliqua circa istam distinctionē quærũtur, uidelicet utrum sanctificati in utero essent baptizandi. Et item, utrum iam iusti & uirtuosi baptizandi existant. Et uidetur quod nõ, cũ baptismus contra originale ordinetur peccatum, a quo illi iam

purgati

purgati sunt. Cumq; in charitate & fide formata consistant, non uidetur eis aliqd plus necessariũ ad salutẽ. ¶ Ad ista rñdetur ab aliquibus infra. Sed rñsio breuiter stat in isto, quod propter gñalitatẽ diuini præcepti sint baptizandi, & hoc prodest eis ad gratiæ ac uirtutũ profectũ, & ad obedientiæ commendationem. Et quãuis nõ indigeant propter remediũ. i. propter originalis peccati purgationẽ, cuius remediũ ẽ baptism⁹, indigent tñ ,ppter præcepti impletiõnẽ: qa baptism⁹ ex cõsequẽti & secũdario ordinaẽ etiã ad fideliũ ab infidelibus distinctionẽ, & ad gratiæ incrementum. Et quãuis quis esset in charitate, tñ nisi in isto obtemperaret per suã inobedientiam, amitteret charitatem.

¶ Quæritur quoq; de infantulo exposito, de quo ignoratur an sit baptizatus, an sit baptizãdus. Ad qđ concorditer rñdetur, qđ nisi per inquisitionẽ possit agnosci quod sit baptizatus, sit sub conditiõe baptizãdus, dicendo. Si baptizatus non es, ego baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti. Cõsimilia quędam rara quæruntur, quæ infra forsan quærentur.

¶ Quod baptismus æque sanctus est à bono & à malo datus bono uel malo. Dist. V.

Post hæc sciendum est, sacramentum baptismi a bonis & a malis ministris dari, sicut a bonis, & a malis sumitur: nec melior est baptism⁹, qui p meliorẽ datur nec minus bonus, qui per minus bonum datur: nec malus qui per malum datur: nec maius munus datur in baptismo dato à bono, nec minus in baptismo dato a malo, sed æquale: qa nõ est mun⁹ hoĩs, sed dei, quod totũ subditis declaratur testimonijs. Augu. ait: Baptismus talis est, qualis ille in cuius potestate datur: nõ qualis est ille, per cuius ministeriũ datur. Item, Prorsus fieri potest ut aliqui uerum habeãt baptisma, & non habeãt ueram fidẽ. Item. Si inter bonos ministros cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo malus est, qui etiam per malum datur, quia idem baptismus datus: & ideo per ministros dispares dei munus est æquale, quia illorum, sed eius est. Idem, Cum baptizat malus, illud quod datum est, unum est, non impari propter impares ministros, sed par & æquale propter hoc. Hic est qui baptizat. Item, Ego dico & nos dicimus oẽs, quia iustos oportet esse per quos baptizatur, iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti, si uolunt. Si autẽ noluerint esse iusti, qui sedent in cathedra Moysi, securum me facit magister meus, scilicet Christ⁹, de quo spiritussanctus dicit: Hic est qui baptizat. Item. Quos baptizauit Iudas, Christ⁹ baptizauit. Si quos ergo baptizauit ebriosus, homicida, adulter, si Christi erat baptismus, Christus baptizauit. Non timeo adulterũ, nec ebriosum, nec homicidam, quia columbam attẽdo per quam mihi dicitur: Hic est qui baptizat. Item, Homicida dedit baptismum Christi, quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur. Item, Si in hæresi quacunque uel schismate quisquam in nomine patris & filij & spiritussancti baptismi sacramentum acceperit, integrum sacramentum accepit: sed salutem quæ uirtus est sacramenti, non habebit, si extra ecclesiam catholicam ipsum sacramentum habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire, non ut sacramentum baptismi iterum accipiat, quod nemo debet in aliquo repetere, sed ut in societate catholica uitam accipiat. Baptismus enim extra ecclesiam nequit prodesse. Ibi enim cuique prodesse potest baptismus, ubi potest prodesse eleemosyna, id est, in ecclesia. Item Isidorus, Romanus pontifex non hominem iudicat qui baptizat, sed spiritum dei subministrare gratiam baptismi, licet paganus sit qui baptizat. In his perspicue cernis, baptismum uerum bonis & malis dari, & a bonis & à malis: & ipsum tamen æque sanctum esse, & munus eius æquale, siue a bonis, siue a malis baptizetur.

Aug. sup. Iohannẽ, & hr̃ de c. dist. 4. Baptismus. De conse. d. 4. Si inter. Aug. contra crescẽtiũ grammaticum. Iohan. & De cõ. di. 4. c. Bap. Omilia 5. super Iohannem.

¶ De potestate baptismi & ministerio.

Quia ministerium tantum habent, non potestatem baptismi. Potestatem enim sibi retinuit. Quod nouit Iohannes, cum uidit columbam descendentem super Christum. Vnde Augu. Quid nouerat Iohannes baptista, dominum? Quid non nouerat? potestatem dominici baptismi in nullum hominem a domino transituram, sed ministerium plane transiturum. Potestatem a domino in neminem, sed ministerium in bonos & malos. Non exhorreat colũba ministerium malorum, respiciat potestatem domini. Quid facit tibi minister malus, ubi bonus est dominus? Neq; q plantat, neque qui rigat est aliquid: sed qui incremẽtum dat deus. Si superbus fuerit minister, cum diabolo computatur: sed non cõtaminatur donũ Christi: qđ p illũ fluit purũ est. Per lapideũ carnalẽ trãsit aqua ad areolas, in canali lapideo nil gñatur, sed hortus fructus plurimos affert. Hñt ergo nõ mõ boni, sed etiã mali ministeriũ baptizãdi, sed neuter ptãtẽ baptismi. Ministeriũ eñ dedit Chr̃s seruis, sed ptãtem retinuit: quã si uellet poterat seruis dare, ut seruis daret baptismũ suũ tanquã iuice sua.

Et potestatem suam constituere poterat in aliquo uel in aliquibus seruis suis, ut tanta uis esset in baptismo serui, quanta est in baptismo domini: sed noluit, ne seruus in seruo spem poneret. Baptizat seruus ut minister, baptizat dominus tanquam potestatem habens: quam si daret seruis, ut scilicet ipsorũ esset quod domini erat, tot essent baptismi quot serui, ut sicut dictus est baptismus Iohannis, sic diceretur baptismus Petri uel Pauli. Quod ne fieret, retinuit sibi dominus potestatem baptismi, seruis autem ministerium dedit. Si ergo seruus dicit se baptizare, recte dicit, sed tanquam minister baptizat: & ideo non differt, siue bonus siue malus baptizet. Inde etiã nemo dicit, baptismus meus: cũ tñ dicat, euãgeliũ meũ, prudẽtia mea, licet sint hæc à deo, in quibus differẽtia est. Alius enim alio melius operatur in euangelizando, & alius alio prudentior est. Alius autẽ alio magis minusve baptizatus, siue ab inferiori siue à superiori baptizetur, dici nõ potest.

¶ Quæ fuit potestas baptismi, quam potuit Christus dare seruis.

Hic quæritur quæ sit illa potestas baptismi, quam Christus sibi retinuit & potuit dare seruis. Hæc est, ut plurimi uolunt, potestas dimittendi peccata in baptismo: sed potestas dimittendi peccata quæ in deo est, deus est. Ideo alij dicunt hanc potestatem non potuisse dare alicui seruorum, quia nulli potuit dare ut esset quod ipse est: uel ut haberet essentiam quam ipse habet, cui hoc est esse quod posse. Dicunt enim, si hanc potentiam alicui dare potuit, potuit ei dare creaturas creare: quia non est hoc maioris potentiæ quã illud. Ad quod dici potest, quia potuit eis dare potentiam dimittendi peccata, non tamen ipsam eandem qua ipse potens est, sed potentiam creatam qua seruus posset dimittere peccata: non tamẽ ut autor remissiõis, sed ut minister: nec tamẽ sine deo autore, ut sicut in ministerio habet exterius sanctificare, ita in ministerio haberet interius mũdare: sicut illud facit deo autore, qui cum eo & in eo operatur illud exterius, ita interius mundaret deo autore, qui eius uerbo uelut quodam ministerio uteretur. Ita etiam posset deus per aliquem creare aliqua, non per eum tanquam autorem, sed per ministrum: cum quo & in quo operaretur, sicut in bonis operibus nostris ipse operatur & nos non ipse tantum, nec nos tantum, sed ipse nobiscum & in nobis: & tamen in illis agendis ministri eius sumus, non autores. Ita ergo potuit dare seruo potestatem dimittendi peccata in baptismo, id est, ut in mundatione interiori seruus cum domino operaretur, nõ seruus sine domino: nec dominus sine seruo, sed dominus cum seruo & in seruo, sicut in exteriori ministerio dominus operatur cum seruo & in seruo. Vnde & dominus dicitur sanctificare & seruus, sed dominus inuisibili gratia, seruus uisibili sacramento. Vnde Augu. super Leuiti. Dominus ait, Ego dominus qui sanctifico. Et de Moyse etiam dictum est, & sanctificabis eum. Sed Moyses sanctificabat uisibilibus sacramentis per ministerium: dominus autem inuisibili gratia per spiritum, ubi est totus fructus uisibilium sacramentorum. Sine hac sanctificatione uisibilia sacramenta nihil prosunt. Si quis hoc melius aperire poterit, non inuideo.

[Margin: als q po:e statem.] [Margin: Hic Magister nõ tenetur.] [Margin: Augu. super Leui. Exo. 19]

SVMMA DISTINCTIONIS V.

Iam determinatũ est de sacramẽto baptismi in se, deinde de eodem in ordine ad suscipientes: hic tractatur de eo per respectũ ad dantes, puta a quib9 ualeat exhiberi, seu qui sint qui possunt baptizare. Quocirca declarat, quod a bonis ac malis, a catholicis & ab hæreticis atq; scismaticis possit præstari: quoniam non consistit nec datur in uirtute & merito baptizantis ministri, sed Christi, & in uirtute & omnipotentia dei. Deĩde prosequitur, qualiter Christus ministerim dedit seruis, non ipsam potestatem baptismi, prout hoc infra exponetur. Tertio perscrutatur, quæ sit illa baptismi potestas, quã Christus sibi retinuit, nec contulit seruis, cúm tamen hanc eis dare potuerit

QVAESTIO I.

Hic quæritur primo, Vtrum haeretici et schismatici ac pagani, aliiq; quicunq; possint vere baptizari. ¶ Videtur quod non, quoniam baptizare est spiritualiter regenerare, qui actus cõuenire non potest spiritualiter mortuis. Secundo, in Ecclesiastico legitur: Ab immundo, quid mundabitur? cum ergo baptismus sit lotio atq; mundatio spiritualis, ab immundis & uitiosis conferri non poterit. Tertio, ecclesiastica sacramenta non nisi ab ecclesiasticis sunt administranda personis. Quarto, nemo alteri cõfert quod ipse nõ habet. Cum ergo baptizans aliquo mõ conferat gratiã baptizato, & aliquo mõ eius cooperetur saluti, necesse ẽ ipm esse in statu grãe ac salutis.

[Margin: Cõtra ueritatẽ arguitur. Eccli. 34.]

¶ Ad hæc respondet Antisiodorensis: Apud hæreticos uerum est baptisma, uerusq; ordo & sacerdotiũ uerum, idcirco & uera potestas conferendi baptisma. Dum ergo baptizant, seruatis debita forma ac materia, uere est baptizatum. Insuper secundum Augustinum, nulli sacramento est facienda iniuria, Sacramento autem facit iniuriam, qui dicit ipsum pollui per impuritatem & indignitatem ministri. Nempe si radius solis quantacunq; immunditia perfundatur, nequaquã polluitur, quanto minus sacramentum.

¶ Si autem obijciatur, hæretici quosdam baptizant, aut

aut ergo faciunt eos filios eccleſiæ & filios regni, aut non: ſi ſic, ergo filij hæreticorum (utpote regenerati ab eis) ſunt filij eccl'æ, & ita ipſi hæretici exiſtunt eccl'a, ſi nõ, ergo baptiſm⁹ nõ ē ſpiritalis generatio ad ſalutē.

¶ Ad quod dicimus, quod baptiſma ab hæreticis adminiſtratũ, generat aliquos, vicȝ paruulos, qui nõ ponunt obicem gratiæ dei: quoſdã non, puta adultos hæreticis doctrinis imbutos, qui uerũ baptiſmũ recipiunt atqȝ characterē, non gratiã, eo quod obicē ponant, ideo ad eccleſiam per pœnitentiã redeundo, gratiam cõſequũtur. Qui aũt ab hęreticis baptizati ſunt, nati eccleſiæ, dicuntur filij eccleſiæ, non quaſi baptizati à ueris eccleſiæ filijs, ſed tanq̃ renati ex ſpiritu ſctõ, & aſſociati, ac incorporati eccleſiæ per miniſteriũ hęreticorum. Vel poſſum⁹ dicere, quod deus genuit illos de eccleſia. i. de hæreticis ſeu paganis, ſecundũ id qđ cũ eccl'a habent cõmune. Hęc Antiſiod. in Sũ. ſua lib. 4.

¶ Præterea de his Tho. conſcribit, primo reſpondens ad iſtud, an non baptizati ualeant baptizare: Baptiſmus, inquiens, inter omnia ſacramenta eſt maximæ neceſſitatis: tũ, quia pueris non poteſt aliter ſubuenire: tum, qm̃ nec adultis, quantum ad totius pœnę remiſſionem. Hinc quę ad baptiſmum neceſſario requiruntur, oportuit cõmuniſſima eſſe, tã ex parte materiæ (q̃ eſt aqua, & poteſt haberi ubiqȝ) q̃ ex parte miniſtri, ita ut quilibet hõ baptizari poſſet in neceſſitate.

In neceſſitate licitũ unicuiqȝ baptizare.

Verum ſicut ſanctificatio aquæ & benedictio baptiſmũ pręcedens, non ſunt de neceſſitate ſacramenti, ſed eius ſolennitate, quã ſine rationabili cauſa non licet omittere, ꝓpter inſtitutionem eccleſię: ſic & ordinatio miniſtri nõ eſt de neceſſitate ſacramenti baptiſmi, ſed ſolennitate. Et peccat qui non ordinatus baptizat, niſi imminente neceſſitate. tñ ſacramentum cõfert: ſicqȝ actum iſtum hierarchicum deus uniuerſis cõceſſit ꝓpter neceſſitatem, quemadmodum omnibus aquis regeneratiuam uim contulit.

¶ Deinde reſpondens ad iſtud, an baptizare ſit proprium ordinis diaconorum: In poteſtatibus, aut ordinatis, quicquid poteſt poteſtas inferior, poteſt ſuperior, non econtra. Cumqȝ poteſtas ſacerdotalis ſit ſupra poteſtatem diaconi, ſacerdos habet uim purgatiuam & illuminatiuam, diaconus tantummodo purgatiuam. Et quia in omnibus legis euangelicæ ſacramentis, eſt illuminatio gratiæ cum purgatione, hinc diaconus non eſt proprius miniſter baptiſmi, nec alicuius ſacramenti, ſed aliquorum ſacramentalium, ut exorciſmi & expulſionis immundorum a diuinis: ut cum clamat, Si quis Iudæus eſt, accedat: & eruditiõ is eorum qui ignorant qualiter habere ſe debeant, ut cum dicit, Flectamus genua, Vel, humiliate uos ad benedictionem, aut ſimile aliquid. Si autem obijciatur, quod baptiſmus habet purgare, ergo diaconis conuenit. Et rurſus, quod ad diaconos pertinet euangelium prædicare, quod eſt illuminare, ergo poſſunt baptiſmum & alia ſacramenta conferre. Dicendũ qđ baptiſmus non ſolum habet purgare, ſed etiam illuminare, ut ſanctus Dionyſius loquitur. Ad diaconũ quoqȝ ptinet euangeliũ p̃dicare ad purgãdũ, qđ eſt q̃ſi linguis loq: ad ſacerdotũ uero ptinet interp̃tari & exhortari, qđ eſt q̃ſi ꝓphetare. Hinc ſcđm Iſido. baptiȝãdi miniſterium nec diaconibus ipſis eſt licitum.

¶ Præterea nemo ſeipſum poteſt baptiȝare, quia ſeipſum non poteſt gignire. Attamen nõ baptiȝatus poteſt alium baptiȝare, ut dictum eſt. Veruntamen Innocentius quartus ait in Decretali, qđ Iudæus qui ſeipſum merſit in aquam, dicens. Ego baptizo me in nomine patris, & filij & ſpirit⁹ ſancti, ſi ꝓtinus deceſſiſſet ad patriã euolaſſet, intelligendũ eſt ꝓpter uim cõtritionis & deuotionis, ex cuius magnitudine hoc procedere uidebatur quod inter Iudęos exiſtens, obtulit ſe periculo mortis. Hæc Thomas in Scripto.

Iudęus ſe ipſum baptizat.

¶ Præterea circa hæc quærit & alia multa, q̊rũ tñ ex dictis põt patere ſolutio. Primũ eſt, utrũ mali poſſunt cõferre ſacramentũ baptiſmi. Secundũ, utrum per eos cõferatur res ſacramenti. Tertiũ, utrum baptiſmus ꝑ meliorem miniſtrũ collatus, meliorem ſortiatur effectũ in baptizato. Quartũ, utrũ malus miniſter peccet baptizando. Quintũ, utrum recipiens in ſe uel in alio ſacramentum à malo ſacerdote, excedat.

¶ A dq̃rum primũ reſpõdet, ꝙ cũ bonitas uitæ miniſtri nõ ſit de eſſentia ſacramẽti baptiſmi, põt baptiſmũ dare ꝑ uitioſum miniſtrum, ſicut & fieri põt in aqua immũda, q̃uis ꝓpter reuerentiã ſacramenti utrũ qȝ uitandũ ſit. Debitus ergo miniſter baptiſmi, debito congruitatis ſeu cõueniẽtiæ, ē ſacerdos, imo & bon⁹ ſacerdos. Debitus uero, debito neceſſitais eſt quilibet homo.

¶ Ad ſecundum reſpondet, Agens principale in baptiſmo, eſt omnipotentia uirtutis diuinæ ꝑ autoritatem: deinde Chriſtus ſecundum quod homo, cuius meritũ operatur in baptiſmo: atqȝ ex plenitudine bonitatis diuinæ, ſicut ex cã principali: & ex merito Chr̃i, ſicut ex cauſa meritoria quodãmõ inſtrumentali, prouenit gratia ad baptizatũ. Baptizãs uero eſt agẽs tm̃ inſtrumentale, idcirco non refet ad rem ſacramenti ꝑcipiendã, utrum baptizans ſit uirtuoſus an non.

Ex merito Chriſti ꝓuenit gr̃a ad baptizatum.

¶ Ad tertium aũt ręſpõdẽs: Aliq̃d, inq̃t, dicitur effectus alicuius dupliciter, utpote per ſe, & per accidens. Per ſe, quod per aliquid ad hoc ordinatum producit, ſicut domus ab ædificatore, Per accidens uero, quod coniungitur ei, quod eſt effectus per ſe. ut inhabitatio domus eſt effect⁹ domificatoris. Itaqȝ dico quod effectus per ſe baptiſmi, eſt æqualis à quocunqȝ detur baptiſmus bono ſeu malo, cæteris paribus ex parte baptizati; ſed cum effectu baptiſmi poteſt aliquid aliud baptizato cõferri, ſiue pertineat ad ſalutem corporis, ſiue animæ ex merito baptizantis, quod tamen non eſt propric effectus baptiſmi: quia baptiſmus nõ eſt niſi cauſa inſtrumentalis, nec eſt inſtrumẽtũ agẽs in uirtute miniſtri, qui & ipſe inſtrumentum eſt, ſed in Chriſti uirtute ac dei. Reſpondens quoqȝ ad quartũ, affirmat: Quicunqȝ in mortali peccato exiſtens, exhibet ſe miniſtrum eccleſiæ, etiam in quocunqȝ ſpirituali, peccat, iuxta quorundam opinionem ſatis probabilem, quę auctoritate diuini Dionyſij confirmatur, ut infra melius oſtendetur. Idcirco ſacerdos in mortali cum ſolennitate baptizans, quaſi miniſtrum eccleſiæ ſe exhibens, peccat mortaliter. Si autem baptizet ſimpliciter in neceſſitatis articulo, non ut miniſter eccleſiæ, ſed prout uetula baptizare poſſet: non peccat in hoc. Ad quintum uero reſpondet: Malus miniſter, aut eſt præciſus ab eccleſia, aut non. Si primum, ſic peccat qui ab eo ſuſcipit ſacramẽtũ, niſi in neceſſitate, in qua etiã poſſet à pagano ſeu Iudæo recipere, Si autẽ ab eccleſia nõ ſit præciſus, nõ peccat ſacramentum ab eo ſumens, niſi per accidens, ut ſi eius peccato cõmunicet. Deniqȝ dato ꝙ malus ſacerdos peccet baptizando, nõ tamen oportet quod peccat ſacramentum ab eo ſuſcipiens uel requiens. primo ſi ei non ſit certum quod ſacerdos ille ſit in mortali peccato, cũ in uno inſtanti deus iuſtificationem impij operetur.

ſacerdos in mortali pctõ uel agẽs miniſtrũ eccl'ię peccat.

Non peccat a malo ſacramẽtũ accipiens.

Questio. Secundo, quoniam iste petit quod iustum est, quia à suo sacerdote debet sacramentũ suscipere, nec ob hoc cogit aut inducit illum ad peccandum, quoniam ille potest facere quod debet, non peccando.

¶Sed quæri potest quid agendum sit, si sacerdos baptizare non uelit, nisi precio sibi dato, per quod Simonia committeretur. Dicendum, quod is qui baptizandus est, uel est adultus, aut non, si est adultus, sufficit ei ad salutem petere baptismum, quoniam baptizatur baptismo flaminis, nec debet ob hoc Simoniã committere. Si uero sit puer, tunc ipsemet potius debet puerum baptizare, quam precium sacerdoti pro baptismo pueri Simoniace dare. Attamẽ licitum est ei emere aquam, si eam alias habere non ualet, quia aqua non est quid sacrum. Et si sit sanctificata, non operatur ad baptismum ut sanctificata, quasi sanctificatio de necessitate exigatur, sed ut aqua: idcirco non emit aquam sanctificatam, sed aquã. Aliqui uero dicunt quod potest precium dare, quoniã hoc non est Simoniã cõmittere, sed uexationem suam redimere: Primum tñ uerius uidetur. Hæc Thomas in Scripto.

Quid agẽdũ si precio quis nnnlt baptizare.

Thomas. ¶In tertia uero parte, quæstione 67. protestatur. Quemadmodum cœlestium ordinum proprietates, & eorum officia ex ipsorum nominibus considerantẽ secũdum beatum Dionysium 7. capitulo Hierarchiæ cœlestis, ita ex nominibus ecclesiasticorum ordinum accipi potest quid ad unũquemq; pertineat ordinem. Dicuntur autem diaconi quasi ministri, quia ad eos principaliter non pertinet aliquid sacrum ex proprio ipsorum officio, sed ministerium adhibere maioribus in exhibitione sacrorum. Hinc ad diaconum non pertinet baptizare, nisi in necessitate.

Marc. ul. ¶Porro tam docẽdi quã prædicandi officiũ Chr̃s iniunxit apostolis, quorũ uicẽ gerunt episcopi, aliter tñ & aliĩ Officiũ nãq; docẽdi seu baptizãdi cõmisit eis, ut illud tãq̃ pricipalissimũ psonaliter exercerent. Vnde in Actibus dicũt: Non est æquũ nos relinquere uerbũ dei, & ministrare mensis. Officiũ baptizãdi ipsis cõmisit tãq̃ exercẽdũ p alios, sicut ad Corintheos Paulus: Nõ misit me Chr̃s baptizare, sed euãgelizare. Et hoc ideo, quia in baptizãdo nil operatur meritũ baptizantis, nec sapiẽtia eius sicut in prædicãdo. In cuius signũ ipsemet Chr̃s nõ baptizauit, ut habet in Iohãne. Nihilominus possunt episcopi baptizare, q̃m põt potesta ssuperior q inferior.

Acto. 9. 1. Cor. 1 Iohan. 4 Questio.

¶Istud demũ, an nõ baptizatus, possit in necessitatis articulo baptizari. Augustin⁹ in scdo cõtra epistolã permenã reliq̃t sub dubio. Postea uero determinauit eccl̃ia q sic. Vnde Nicolaus papa ad Bulgarorũ cõsulta respõdit, qd' baptizati à Paganis sub debita forma trinitatis, nõ rebaptizarẽtur. Si aũt sub huiusmodi forma nõ essent ab illis baptizati, essent denuo baptizãdi. Et ita est intelligendum quod Gregorius secundus scripsit Bonifacio episcopo, ut sc3 baptizati à Paganis, rebaptizarẽtur. Hæc in Summa.

¶Cõcordat Albertus, Petrus, Richardus Argẽtinẽsis alijs, cõmuniter redeũtq; in idẽ scripta Bonauẽturę dicẽtis. Baptismus est sacramẽtũ eccl'asticũ necessarium & primũ, & q̃a eccl'asticũ ideo eius ad ministratio primo & pr̃icipaliter cõmissa ẽ clericis, & ĩter hos sacerdotibus. Cũq; sit necessariũ, & sacerdos nõ semp adest, ideo ei⁹ administratio etiã se extẽdit ad laicos, diuina misericordia id agẽte, q̃ neminẽ uult perire. Et q̃a est primũ, à nullo alio sacramẽto depẽdet, ꝑpter q̃d potestas ministerij ei⁹ se extẽdit ad oẽs, q̃ faciunt ea q ptinẽt ad integritatẽ sacramẽti isti⁹. Denique, cum sacramẽtũ sit uisibile signũ, ideo regulariter exhiberi debet à ministro uisibili, sc3 hoĩe, nõ a spũ, potissimẽ malo, q̃uis uisibiliter apparẽte. Et q̃a est unũ, dispẽsari debet ab uno administratore, nõ a plurib⁹. Et q̃a ẽ primũ, debet esse manifestũ, ut ali⁹ sit baptizãs, & ali⁹ baptizatus. Nã & in forma eius duplex psona exprimitur, cũ dicit: Ego baptizo te. Hæc Bonau. qui circa hęc scribit diffuse, cui⁹ scripta sufficiẽt uidẽt ꝑhabita.

¶Pręterea Durandus & Scotus satis consonãt præ inductis. Et addit Scotus: Distinguit hic de malo ministro, q̃a ut ẽ pcisus totalĩt ab eccl'a, uel ad tẽpus, uel non est præcisus. De primo sunt duæ opiniões. Vna, quod tenetur quis a tali baptismũ recipere, si aliũ non possit ministrũ habere, quia baptismus est sacramentũ necessitatis. Alia, quod tenetur non recipere ab eo, & recipiendo peccat mortaliter: q̃m baptizandus uel est adultus, aut paruul⁹. Si adultus, sufficit sibi baptismus flaminis, quando baptismũ fluminis habere non ualet a licito ministro, cui cõmunicare possit, præsertim in sacramẽtalibus. Si aũt sit paruulus, potest a suo quocunq; baptizari. Potest aũt teneri media uia, qd' scilicet adulto liceat sumere a præciso in necessitatis articulo: quia præceptũ de baptismo suscipiendo, maius est præcepto ecclesiæ de præciso uitando. Idẽ uidetur dicẽdum de paruulo, quod scilicet habens seu deferẽs eum ad baptismũ, potius debeat eum offerre præciso ad baptizandũ, si aliter baptizans non queat haberi, q̃ permittere quod non baptizatus decedat, & per consequens æterna felicitate priuetur. Porro de malo ministro non præciso, non publice malo nec scandoloso, satis conceditur quod possit quis ab eo sacramentũ suscipere, aut pro suo paruulo postulare: q̃m ꝑpter peccatũ nõ notoriũ, nõ debet aliq̃s in actibus notorijs uitare proximum suum. Hæc Scotus.

Durand. Scotus. Opinio. Preci ab eccl'a qui de baptiz.

QVAESTIO II.

SEcũdo hic q̃ritur Qualem potestatem intus mũdandi à peccato habuit Christus ut homo, et qualem potestatem dedit ministris cooperandi ad purgationem interiorem. ¶Videtur qd' Christus ut homo, non habuit potestatẽ baptizandi interius, seu relaxandi & dimittẽdi peccata, nisi instrumẽtalem & ministralẽ, seu meritorie concurrentẽ. q̃a solius dei est autoritatiue peccata dimittere, gratiãq; infundere, & mentẽ purgare. Humanitas aũt Chr̃i, unita est uerbo ut instrumentũ animatũ, immediatũ & ꝑpriũ. Talẽ aũt potestatẽ cõtulit Christus deus suis discipulis quibus dixit: Quęcunq; solueritis in terra, erũt soluta & in cœlis. atq; (ut patuit) sacramenta euangelicæ legis efficiunt q figurant & signant. Itaq; supernaturalis quædam uirtus in ipsis est, & ita per potestatẽ ordinis sacerdotalis minister sacramẽti legitimus causaliter coopari uidet̃ ad purgatiõnẽ internã a culpa.

In contrar. Matt. 18 Quæstiones.

¶Circa hæc doctores diuersas ac uarias proferunt quæstiones: uidelicet, an Christus secũdum quod homo habuit potestatem dimittendi peccata. Vtrũ ministris suis præstiterit potestatem cooperandi ad interiorem mundationem. Vtrum potestas hæc potuit eis conferri. Item, quę sit illa potestas quam Christus potuit dare discipulis, & non dedit. Vtrum potestas excellentiæ soli Christi homini sit collata. Et quia in textu tangitur de communicatione potentiæ creandi, quærunt hic aliqui, utrum potentia creãdi potuit creaturæ communicari, de qua quæstione dictum est satis super secundum circa principium.

¶Ad

¶Ad primum horum Bonauentura respondet, Io queodo de potestate effectiua dimittendi peccata sic solus deus dimittit peccata, secundum quod deus, Nã Christus intus baptizat, non secundum quod homo, sed secundum quod deus. Loquendo autẽ de potestate dispositiua, utpote per modũ meriti, sic Christus meruit nobis peccata dimittere, & quantum ad pœnam & quãtum ad culpam. Hinc, quia deus dedit dona hominibus, cõdonauitq; culpã, & quoniam innocẽs fuit, accepit dona in nobis, id est, meruit ut nos acciepermus, iuxta illud Iohannis: De plenitudine ei⁹ nos acceperemus omnes gratiam pro gratia. Meruit autem Christus nobis remissionẽ culpæ, relaxationemq; pœnę sua passione, quæ fuit deo gratissima, atq; in se acerbissima, nullo mõ ex debito suo, sed ad soluẽdum debita nostra. Et in hoc Christus inquantum homo, excellit in potestate dimittendi pœnam, quia per se potest totum cõdonare: quemadmodum condonauit mulieri in adulterio depræhensæ, & nũc q̃q; hoc potest sine claue. Alij aũt homines si hoc possunt hoc est potestate quam Christus eis commisit ad passiõis suæ thesaurũ ac meritũ dispẽsandũ, tãq̃ custodib⁹ sui thesauri, & p hanc distinctionem solui de facili possunt obiecta, quæ hic ad utrãq; possunt partẽ formari.

Bonauẽt. Psal. 67. Ephe. 4. Iohan. 1. Iohan. 8.

¶Præterea, dũ quæritur quæ sit illa potestas, quam potuit Christus dare ministris, nec dedit: Dicendum, qđ circa baptismũ possunt sex uirtutes seu potestates notari: ut uideamus qũo Christus potuit dare, nec dedit. Prima est potestas autoritatis, q̃ deus à seipso nõ aliunde, habet potestatem mũdãdi interius à peccatis. Secũda est potestas cooperatiõis, ut homo diuinitus accepta potẽtia in tali actu esset cooperator. Tertia est abundantis excellentiæ, ut secundum abundantem gratiam in baptismate existentem, maiorem cõferat gratiã baptizato. Quarta est inuocatiõis, ut homo in nomine Petri baptizare possit, sicut in nomine Christi seu trinitatis. Quinta est potestas institutionis, ut sicut Christus habuit potestatem instituẽdi baptismum in aqua, ita & alius talem haberet potentiam. Sexta est ministerij, qua unus alteri exhibet sacramẽtum. Primam Christus nec dedit, nec dare potuit suis, quoniã incapaces fuerunt. Vltimam potuit dare & dedit. De oĩbus uero intermedijs dicũt Magistri, q̃ eas discipulis dare potuit, sed non dedit. Nempe secundam & tertiam non donauit, ne spes salutis in homine poneretur, quia unus homo alium spiritualiter posset sanare, aut suis meritis plus de gratia dare, speraret homo ab homine gratiã et ueniã. Quartam quoq; & quintam non dedit, ne tot sint baptismi quot baptizantes. Hinc unus solus instituit, solus instituit, ut unus solus inuocetur.

¶De potestate demum cooperationis est controuersia, quia Magister dicit, quod Christus illam potuit dare, quod communiter non tenetur. Sed q̃m Augustinus uidetur hoc dicere, aduertendum quod alteri cooperari contingit dupliciter, Primo per modum causæ efficientis, sicut natura cooperatur deo in productione naturalium rerum: liberum quoq; arbitrium grãæ, faciendo meritorium opus. Alio mõ p modũ disponẽtis, sicut cooperatur homo deo q̃tã ad grãm, se disponendo ad illã. Primo mõ quicq̃d Magister dicere uideat, de⁹ hoĩ dare nõ potuit huiusmodi potestatẽ cooperatiuã, q̃a creatura capax nõ fuit, nec ita intelligit Augustinus ut tactũ est primo libro distinctione 4. Sed secundo mõ potuit dare, ut sc3 homo homini gratiã impetret dispositiue, sicut dedit homini uirtutẽ faciendi miracula, non ea efficit homo, sed uirtute sibi collata impetret ea desuper fieri. Ex quibus innotescit qũo intelligenda sunt uerba Augusti. quæ allegat Magister. Et quod rursus super illud Iohannis, Hic est qui baptizat, Augustinus testatur, Iohannes didicit quod potestatẽ mundandi a peccatis Christus potuit dare ministris, nõ dedit. Hæc Bonau. August.

¶Qui & circa id quod dictũ est de baptismo non suscipiendo a malo ministro, disseruit: Ille qui baptizat, aut est in peccato notorio, aut occulto, & siue sic, siue sic, adhuc distinguẽdũ ẽ: q̃a aut est necessitas baptizandi, & timetur scandalũ nisi baptizet, & tunc nõ peccat baptizando, sed in hoc quod se negligit præparare, & cũ timore & reuerẽtia ad sacramentũ accedere. Si aũt non sit necessitas, nec scandalũ formidatur, si non baptizat, non debet baptizare, nisi prius se præpararet ad iustificationẽ. Quod si non fecerit, non solũ peccat negligendo, sed etiã quantũ in se est, sacramẽto contumeliã faciendo, & usurpando id ad quod nõ existat idoneus. Si uero notorius est, peccat scãdalizãdo. Ideo asserit Augu: Mũdos oportet esse ministros.

¶Obijci quoq; potest contra id q̃ ait August: Si baptizauit ebriosus &c. baptizatũ est. Ebrietas nãq; aufert uim rationis, atq; intentionẽ, quę est necessaria ad baptismũ, ergo ebriosus non baptizat. Dicendũ qđ differentia est inter ebriũ & ebriosum. Ebrius nanq; dicitur in actu, ebriosus in cõsuetudine, & potest aliquis solitus inebriari, aliq̃n sobrius esse actu. tũcq; baptizatũ est, si baptizet. Si aũt ebrius habeat rationem adeo ligatã, quod baptizandi intẽtio ab eo tollatur, ita quod nescit quid faciat, non baptizat. Porro, si ratio soluta est tñ, quod scit quid facit, attamẽ non est omnimodo bene compos sui, iudicãdum est quod uere baptizet, etiam si lingua eius aliquo modo balbutiat, q̃m hoc nõ est semper efficax signum ligaminis rationis, cum quidam ex modico balbutiant uino. Distinguendũ est tamẽ de ligamine linguæ, quia si uerba intelligibiliter formet, perfecte baptizatus est hõ: si aũt ita corrupte profert, quod non intelligi potest, & si formam ita infringat, ut conuenienter intelligi nequeat, rebaptizandum est. De ebrioso baptizãte.

¶Insuper quæritur de hoc, quod dicit, quia nouerat Iohannes Baptista dominum. Videtur etẽm dicere contra Hieronymum & Chrysostomum, asserẽtes quod non nouerat esse Christum, sicq; uidetur contrarietas esse. Et q̃ritur quis melius dicat. Et uidetur qđ Augustinus, quia dum Iohannes uidit Iesum uenientem ad se, dixit: Ego a te debeo baptizari, ergo iã nouerat eum. Quod autem Chrysostomus melius dicat, apparet, quoniam quando Iohannes a deo missus ẽ ad baptizandum, dictum est ei: Super quem uideris spiritum descendentem, hic est qui baptizat, ergo antequam Christus uenit ad Iohannem, Iohannes sciebat quod ipse Iesus esset solus, qui intus baptizaret, quamuis eum exterius non cognouerat facie. Dicendum quod utrunq; horum est uerum. Primo quippe Iohannes nouerat Christum in infantia notitia corporali. Deinde intrauit desertum, & tunc post longũ tempus quando missus est ad baptizandum, dictum est ei, quod Christus potestatem baptizandi intus sibi seruaret: sed iam ex magna mora fuit oblitus, quis & qualis esset in facie Christus: & quod ipse esset qui peccata dimitteret, & spiritũ sanctum daret. Vtrũq; ergo sciebat Iohanes in generali, sed postmodum dicit

Cōtra Bonauētu ram. dicit in speciali, Prius tñ cognouit qs esset, q̃ cuiuspotestatis cōsisteret. Et primū sciuit p cōuersatiōnē infantię, scdm p reuelationē ,pphetię. Hęc Bon. circa literā.

¶In quibus uidetur primo obscurum, quod dicit beatissimum Iohannem ex longa mora obitum, qđ ipse Iesus esset qui peccata dimitteret & spiritum sanctum daret. Hoc enim cognouit Iohannes ex reuelatione diuina, nec ex mora temporali fuit hoc oblitus, imò potius in illa cognitione profecit, sciēs se missum ante Christi manifestationem, ac certus quod esset Iesus deus & homo, rex Messias, mundi saluator.

¶Secundo, quod dicit sanctum Iohannem prius cognouisse quis esset ipse Iesus, quam cuius cōsisteret potestatis. Nēpe quis esset ipse Iesus, nō uidetur cognouisse, nisi post natiuitatem amborum per conuersationem infantiæ, ut in uerbis prætactis innuitur. Sed cuius potestatis esset Christ⁹, cognouit adhuc clausus in utero, quando ad Christi præsentiam in sacratissimę uirginis utero exultauit, præuentus supernaturaliter usu rationis atq; ,pphetica notitia saluatoris. Et si dicatur quod non exultauit ueraciter, nec actualiter non uit sed solum, per modū exultantis se habuit, ut imaginatur Vdalricus, ostensum est suis locis hoc falsum esse, & sancti patres expresse dicunt contrarium.

[Margin: Luce.1. — Thomas.]

¶Deniq; de his Thomas cōpendiose loquutus est: Iohannes antequā intrauit desertum, Christum cognouit personaliter ex conuersatione, cum fuerit eius cognatus per carnem. Sciuit etiam Christi dignitatē ex reuelatione prophetica: sed propter longam morā amiserat uultus eius imaginationem. Vnde personaliter eum non cognoscebat. Ideo Christo ueniente ad baptismum, Iohannes didicit tria, secundum sanctos diuersos: Quia secundum Chrysostomum, didicit qđ iste in persona esset quem prædicauit uenturum. Secundum Augustinum uero didicit, quod ipse Christ⁹ haberet potestatem excellentiæ in baptismo, quam sibi retineret, quamuis posset eam seruis largiri, quod tamen in generali sciuerat prius, sed tunc hoc in speciali de hac persona cognouit. Secundum Hieronymū autem didicit, quod per baptismum Christi nonsolū gratia cōferretur mūdans à culpa, etiā ab omni pœna absoluens, quid habet à Christi passione. Hęc Thomas circa textum, ex quibus forsitan solui posset, qđ primo contra uerba Bonauenturæ obiectum est.

[Margin: Chrysost. — Augusti. — Hierony.]

Triplex baptismo abluendi peccata.

¶Præterea ad prætactas quæstiones Thomas respondet: Triplex est potestas abluendi peccata in baptismo. Vna autoritatis, quę solius est dei, ideo Christus secundum quod homo, tali potestate peccata remittere non ualebat. Alia est potestas ministerij, competens eis qui sacramenta ministrant, in quibus diuina uirtus secretius operatur salutem. Tertia est media inter has duas, quæ dicitur potestas excellentiæ, quā præ cæteris habuit Christus. Attenditur demum excellentia ista in tribus. Primo in hoc, quod ex merito suæ passionis baptismus efficatiam habet, non ex merito alicuius alterius baptizantis, ideo non est melior baptismus à meliore baptizante datus. Secūdo in hoc, quod Christus sine sacramentis sacramentorum effectus tribuere potuit, tanquam sacramentorum institutor ac dñs, qđ de alijs non est uerū. Tertio, in hoc, qđ ad inuocationē nominis eius dabat̄ alijs remissio peccatorum in baptismo in primitiua ecclesia

¶Veræ his obijci potest, quod Christ⁹ in Euangelio loquitur: filius hominis potestatem habet in terra dimittēdi peccata. Et rursus, quod ipse uocatur saluator atq; redemptor, quemadmodum angelus dixit ad Ioseph: Vocabis nomen eius Iesum. Ipse em̄ saluū faciet populū suū à peccatis eorum. Augustinus quoq; sup illud Iohannis, Sicut pater suscitat mortuos &c. ait, Iudicat & suscitat corpora non pater, sed filius, secundū humanitatis dispensationem.

[Margin: Mat.1. — Tract. Johan.]

¶Et respondendum quod filius hominis nō secundum quod homo, sed secundū quod deus, habuit potestatem dimittendi peccata per autoritatē: tñ ut homo, habuit potestatem cuiusdam excellentiæ in relaxando peccata, in baptizando suscitandoq; corpora p modū ptactū, ex uniōe suæ humanitatis cum uerbo.

¶Deinde Thomas respondens ad istud, utrū Christus suis ministris contulit potestatem cooperādi ad interiorem mundationem: Cooperari, inquit, agenti quadrupliciter accidit. Primo, ut adiuuans. Secundo, sicut consilium præbens. Tertio, sicut quo mediante primum agens suum producit effectum: sicq; cooperantur instrumēta principali agenti. Quarto, sicut disponens materiam ad effectū principalis agentis suscipiendum. Primis duobus modis nihil cooperatur omnipotenti ac sapientissimo deo. Vnde Isaias: Quis adiuuit spiritum domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Sed tertio mō aliqua creatura cooperatur deo in aliq̃ actione, non in omnibus. Cum em̄ deus sit prima causa naturalium omnium actionum, quicquid agit natura: hoc efficit ut instrumentale agens, cooperans primo agenti. Quædam uero deus retinuit sibi, immediate operans ea. Quarto etiam mō cooperatur aliqd deo, sicut in creatione animę rationalis, quam deus p se immediate producit, natura tñ disponit materiam ad animæ susceptionem. Cumq; recreatio animę correspondeat eius creationi, ideo animę emundationē deus immediate nullo cooperante operatur, sed hoc quarto mō, dupliciter. Primo, ex opere operante, uel dicendo uel promerendo: & sic homines ei cooperantur in peccatorum remissionem, de quibus ad Corin. dicitur. Dei adiutores sumus, uel ex opere operato, sicut qui conferunt sacramēta quæ disponunt ad gratiam, per quam fit remissio peccatorum: & hæc est cooperatio ministerij, quæ ministris ecclesiæ competit, de quibus ac Corint. ait Apostolus: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi &c.

[Margin: Cooperator quomodo ... tiam — 1.Cor.3.]

¶Porro dū quæritur, an ministris Christi conferri potuit potestas, cooperationis: Dicendū, quod dupliciter dicitur aliquid non posse creaturæ cōmunicari. Primo, qm̄ nulli creaturę cōmunicari potest. Secūdo, qm̄ cōmunicari potest alicui, quamuis non isti. Quicquid aūt communicatum alicui, traheret ipsum extra terminos suę speciei, nō potest ei cōmunicari, ut equo esse rationale, quod communicatum est homini. Qđ autem communicatū alicui, traheret ipsum extra terminos creaturæ, non potest alicui creaturæ communicari, ut est potestas autoritatis, quam omnes fatentur creaturæ communicari non posse. Sed de potentia cooperationis est duplex opinio. Magister nanq; in litera uidetur sentire, quod potentia cooperationis ad emundationē interiorem posset alicui creaturæ cōferri, quāuis nō sit collata: q; intelligi nequit de cooperatiōe per modū dispositiōis, qm̄ hæc collata est ministris ecclesiæ. Alij dicūt qđ cōferri nō potuit. Vtraq; uero opinio potest mō aliquo sustineri. Cooperatur em̄ deo aliquid instrumētaliter duobus modis. Vno mō per uim aliquā absolutā, habentē in rerū natura esse cōpletū ad producendum effectum, non solum secundū

secundarium, sed principalem, sicut ignis cooperatur deo in productione alterius ignis, sic conferri non ualet homini, cooperari deo in emundatione interiori, quæ fit per gratiam: quoniam gratia eleuat hominem ad uitam, quæ est super conditionem supremæ naturæ creatæ, ideo agens quod propria uirtute animam assimilat sibi per gratiam, oportet esse super omnẽ naturam creatam: sicq; talis cooperatio excederet prorsus terminos naturæ propriæ. Alio modo aliquid cooperatur deo, non per uirtutem habentem esse perfectum in naturra, neq; ad ultimum & principalem effectum pertingendo directe, ut dictum est de sacramentis prima distinctione, sicq; deo cooperari in emundatione interiori, potuit secundum quosdã homini cõmunicari sine sacramentis, sicut facit sacramenta præbendo, sicq; deo cooperari, pertinet ad excellentiæ potestatem in Christo.

¶Potestatem quippe excellentiæ potuit deus homini puro conferre tamen non decuit, ne spes in homine poneretur, & ut unum tantum esse caput ecclesiæ ostendatur, à quo cuncta ecclesiæ membra spiritualem sensum & motum recipiunt.

¶Postremo, quamuis Thomas frequenter determinet potentiam creandi non esse communicabilem creaturæ, quia tamen Magister hoc loco & alibi tenet contrarium, exponit qualiter eius opinio posset sustineri, & de hoc dictum est plenius super secundũ.

¶Hæc eadem scribit in tertia parte, quæstione 64. In sacramentis, inquiens, habuit Christus duplicem potestatem, Vnam autoritatis, in quantum deus: aliã excellentiæ, respectu potestatis seruorum secundum quod homo, quam potuit communicare ministris, dãdo eis tantam gratiæ plenitudinem, ut eorum meritum operaretur ad plenitudinem gratiæ & ad sacramentorum effectus, ita quod ad inuocationem eorum sanctificarentur sacramenta, & ut ipsi possent instituere ea, atq; per merita sua sacramentorum effectum conferre solo imperio. Potest enim instrumentũ principali agenti coniunctum, quanto fortius fuerit, tanto plus uirtutem suam instrumento soporato tribuere, Vt manus baculo, Hæc in Summa,

¶Concordat Albertus p̃habitis, & potestates circa sacramenta à Bonauentura expressas commemorat, quamuis non ponat nisi quinq;, & addit: Potestas excellentiæ dupliciter à diuersis accipitur. Primo, ut secundum gradus ac merita baptizantium excellentior esset, seu minus excellens baptismi effectus: quam potestatem potuit Christus dare ministris, sed noluit ne tot essent baptismi quod baptizantes: quoniam unũ debuit esse baptisma, sicut est una passio saluatoris quæ operatur in eo, & unum originale peccatum quod in ipso curatur, Secundo, ut potestas excellentiæ attendatᷓ in actu, ut scz sine ritu baptismi quis possit absoluere à peccato, utpote sine claue regnum aperire. Et hanc dicunt soli Christo collatam, ne sint plura ecclesiæ capita, Hæc albertus. Albertus

¶In his Petrus, Richardus, Durandus, Argentinensis, aliiq; communiter consonant.

¶Nihilominus adhuc circa distinctionem hanc q̃ritur, an angelo bono aut malo conuenire ualeat baptizandi potestas. Ad quod omnium concors existit responsio, quod angelo malo nullatenus competat, nec ex officio, nec ex speciali mandato, cum nõ sit minister officiorum salutis, nec aliquem purgare intendat. Nec etiam conuenit angelis sanctis ex generali officio, sed bene ex speciali mandato. Vnde quidam sancti leguntur à beatis angelis baptizati. Et beatissimus Michael ecclesiam suam in monte Gargano dedicauit, Deniq; dispensatio sacramentorum, nõ est cõmissa nisi hominibus, qui cum uerbo incarnato conueniũt in natura à cuius passiõe sacramenta efficaciã sortiuntur, nec cum sacramentis conueniunt in continẽdo in se aliquid corporale, atq; in illo spiritualem uirtutem. Ipsi eñ sunt spiritus simplices. Illis etiam decuit sacramentorum dispensationem committi, q̃rũ est cõuersatio cũ hoibus, & possunt in p̃prio haberi, ac p̃portionabiliter hoibus applicari q̃ nõ simplicibus illis spiritib9, sed corporeis cõstat cõuenire hoib9.

QVAESTIO.

Templũ Michaelis mirabile.

¶Quibus liceat baptizare. Dist. VI.

Nunc quibus liceat baptizare, addamus. De hoc Isidorus ait: Constat baptismũ solis sacerdotibus esse traditum, eiusq; ministerium: nec ipsis diaconibus implere est licitum absq; episcopo uel presbytero, nisi his procul absentibus ultima languoris cogat necessitas, quod etiam laicis fidelibus permittitur ex cõcilio Carthaginensi quinto. Item mulier quamuis sancta, baptizare non præsumat, nisi necessitate cogente. De illis uero qui ab hæreticis baptizantur, utrum rebaptizãdi sint, quæri solet. Ad quod breuiter dicimus, quia quicunque sit qui baptizet, si seruatur forma à Christo tradita, urtum baptismum dat: & ideo qui illum sumit, non debet rebaptizari. Vnde Beda, siue hæreticus, siue schismaticus, siue facinorosus quisq; in confessione sanctæ trinitatis baptizet, non ualet ille qui baptizatus est, à bonis catholicis rebaptizari, ne confessio & trinitatis inuocatio uideatur annullari. Item Augu. Quamuis unum sit baptisma & hæreticorum, scilicet eorum qui in nomine patris & filij & spiritussancti baptizant, & ecclesiæ catholicæ: tamen qui foris ecclesiam baptizantur non sumunt ad salutem baptismum, sed ad pernitiẽ, habentes formam sacramenti, uirtutem autem eius abnegantes, & ideo ecclesia non eos rebaptizat, quia in nomine trinitatis baptizati sunt, & ipsa est forma sacramenti. Item. Rebaptizare hæreticum qui hæc sanctificationis signa p̃ceperit, omnĩno peccatum est: catholicum uero, immanissimum scelus est. Ex his aperte colligitur, q̃d qui etiam ab hæreticis baptizati sunt, seruato caractere Christi, rebaptizandi non sunt: sed tantum impositione manus reconciliandi, ut spiritum sanctum accipiant, & in signum de-

Habetur de cõs. di. iiii. c. rebaptizare. Nu. xix. Aug. de vnico baptismo.

testationis hæreticorum. Sunt tamen nonnulli doctorum, ut Cyprianus & alij quidam, qui dicere uidentur ab hæreticis non posse tradi baptismum: & eos esse rebaptizandos cũ ueniunt ad ecclesiam, qui ab illis dicuntur baptizati. Sed hoc de illis uerum est, qui extra formam ecclesiæ baptizare præsumunt. Cyprianus tamen ibi à ueritate deuiasse uidetur, qui ait de hæretico: Quomodo sanctificare aquam potest, cum ipse immundus est, & apud quem spiritus sanctus non est, cum dominus dicat in lege. Quæcunque tetigerit immundus, immunda erunt: quis potest dare quod ipse non habet? hoc ergo ex ignorantia eũ dixisse Aug. innuit, dicens. Martyrem Cyprianum gloriosum, qui apud hæreticos uel schismaticos datum baptismum nolebat cognoscere, dum eos nimis detestaretur, tãta eius merita usq; ad triumphum martyrij secuta sunt, ut ex charitatis qua excellebat luce, obumbratio illa fugaretur: & si quid purgandum erat, passionis falce tolleretur. Nec nos qui baptismi ueritatem & hæreticorum iniquitatem agnoscimus, ideo Cypriano meliores sumus: sicut nec Petro, quia gentes iudaizare non cogimus.

Ea. 2.

¶Quod nullus in utero materno baptizatur.

Hiero super epist. Rom. tha. De conse. di. iiii. eodem mo. Conse. di. iiii. qui in materno.

Hoc etiam sciendum est, quod licet ter immergatur propter mysterium trinitatis, tamẽ unum baptisma reputatur. Illud etiam ignorandum non est, quod in materno utero nullus baptizari potest, etiam si mater baptizetur. Vnde Isidorus: Qui in maternis uteris sunt, baptizari non possunt: quia qui natus adhuc secundum Adam non est, secundum Christũ nõ põt renasci: neq; regeneratio in eũ dici põt quẽ generatio nõ pcessit. Itẽ Augu. Nõ põt q̃squã renasci antequã nat⁹ sit. Si uero opponit̃ de Ieremia & de Iohãne baptista, q ab utero sanctificati leguntur, quod etiã de Iacob quidam putant: Dicimus, si sanctificatio ibi accipitur interior emundatio in miraculis diuinæ potentiæ, esse habẽdum, ut Aug. ait, ambigue super hoc loquens. Si usq; adeo, inquit, in illo puero acceleratus est usus rationis & uoluntatis, ut intra materna uiscera iam posset agnoscere & credere quod in alijs paruulis expectat ætas ut possint, in miraculis habendum esse diuinæ potentiæ, non ad humane trahendum exemplum naturæ. Nam quando uoluit deus, etiam iumentum locutum est. Item de Ieremia legitur: Priusquam exires de uentre, sanctificaui te. Illa tamen sanctificatio qua efficimur templum dei non nisi renatorum est. Nisi enim quis, renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum dei. Nemo autem renascitur, nisi prius nascatur. Vnde illa sanctificatio potest secundum prædestinationẽ accipi. Ecce uidetur dubitanter loqui, qui etiam in eodem dicit: Non dictum est, quia credidit infans in utero, sed exultauit: nec Elizabeth dicit, exultauit in fide, sed exultauit in utero meo. Et potuit esse hæc sanctificatio tãtæ rei à maiori cognoscende indicium, nõ à paruulo cognitæ absque assertione. De hac sanctificatione loquitur, non diffiniens qualiter intelligenda sit illa sanctificatio, an sit signum futuræ rei, an ueritas iustificationis per spiritũ factæ. Sed melius est ut dicamus illos præter cõmunẽ legem in uteris iustificatos & gratia præuẽtos, dimissis omnibus peccatis, quod etiam multis sanctorum testimonijs edocetur.

Aug ad Dardanũ de Io. ba. Ie. r. & Luce. 1. Nu. xxii. Hiere. 1. 2. Co. 3. Iohã. iii. Luce. 1.

¶Si baptismus fit uerbis corrupte prolatis.

De cõse. di. iiii. c. etulerũt.

Quæri etiam solet, si corrupte proferãtur uerba illa, an baptismus sit. De hoc Zacharias Bonifacio scribit: Retulerũt mihi nũcij tui, q; fuerit sacerdos in eadem prouincia, qui latinam linguam penitus ignorabat: & dum baptizaret, nescius latini eloquii, infringẽs linguam, diceret: baptizo te in nomine patria & filia & spiritua sancta: & propter hoc considerasti rebaptizare. Sed si ille qui baptizauit, non errorem inducens uel hæresim, sed pro sola ignorantia Romanæ locutionis, infringendo linguã baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizetur.

¶Baptizãdi sunt illi de quibus ignoratur, an sint baptizati.

Leo papa & habetur De conse di. iiii. c. Si nullo.

Præterea sciẽdũ est, q; illi de quibus nulla extãt indicia inter ppinquos uel domesticos uel uicinos, à qbus baptizati fuisse doceãtur, agẽdũ ẽ ut renascãt, ne pereant: in qbus quod nõ ostẽditur gestũ, ratio non sinit ut uideatur iteratũ. Conferendũ eis uidetur, quod collatum esse nescitur: quia non temeritas interuenit præsumptionis, ubi est diligẽtia pietatis.

¶De illo qui pro ludo immergitur.

Solet etiã quæri de illo, qui iocãs sicut mimus, cõmemoratione tamen trinitatis immergitur,

gitur, utrum baptizatus sit. Hoc autem Augu. non diffinit, ita inquiens: Si totũ ludicre & mimice & ioculariter ageretur, utrum approbandus esset baptismus qui sic daretur, diuinum iudicium per alicuius reuelationis miraculum, oratione implorandum esse censerẽ. Videtur tamen sapientibus non fuisse baptisma, ut cũ aliqui in balneum uel in flumẽ merguntur in nomine trinitatis, non est tamen baptismus, quia non intentione baptizãdi illud gerit. Nã in hoc et in aliis sacramẽtis sicut forma est seruãda, ita & intẽtio illud celebrãdi est habenda. Illud etiã nõ te moueat, quod quidam non ea fide paruulos ad baptismũ ferunt, ut per spiritum ad uitam regenerentur æternã, sed eos putãt hoc remedio tẽporalẽ accipe sanitatẽ: nõ em̃ ꝓpterea illi nõ regenerant̃, qa nec ab illis hac intẽtione offeruntur.

Au. in lib. de baptis. & habetur de conse. dist. iiii. soletetiam queri.

Aug. ad Bonifa. & allegatur de conse. distin. iiii. Nõ illud

Quod duo tempora erant in quibus baptizabantur homines.

Agnoscendũ est etiam, in baptizandis electis duo tempora esse seruanda, id est, pascha & pentecosten, ut in sabbato paschæ uel pentecostes baptismi sacramentum celebretur. Qui uero necessitate mortis uel periculi urgentur, omni tempore debent baptizari.

Leo papa & habetur de conse. dist. iiii. c. duo tpa.

De responsione patrinorum.

Porro cũcti ad baptismũ ueniẽtes, fidẽ suã profiteri debent, & exponere quid petendũ uenerint ad ecclesiã. Vñ etiã à baptizãdo quæritur, quid uenisti ad ecclesiam petere? Qui si adultus est, pro se respondet, fidẽ. i. sacramẽtũ fidei & doctrinã. Ita etiam per singula interrogatus, respondeat se credere in patrẽ & filiũ & spiritũ sanctũ. Si autem paruulus est, non ualẽs credere uel loqui, alius ꝓ eo respõdet. Vñ Isidorus: Paruuli alio profitente baptizantur, qui adhuc loqui uel credere nesciũt: sicut etiã pro ægris, mutis, uel surdis alius profitetur dum baptizantur: sic & de pœnitẽtibus agẽdũ est. Si uero pro eo qui respõdere potest, alius respondeat, nõ itidem ualet, sicut dictũ est: Aetatem habet, pro se loquatur. Si uero quæritur, ex quo sensu pro paruulo dicatur, credo uel fidẽ peto. Dicimus, de sacramento fidei id esse intelligendũ, quod respõdet̃ petere, cũ defertur ad ecclesiã, & habere fidem cũ baptizatur. ut sit sensus, cũ dicitur, fidem peto. i. sacramentum fidei præsto sum recipere: credo. i. sacramẽtũ fidei suscipio: quod est, hic paruulus præsto est sacramẽtũ fidei accipere. Vñ Augu. Nihil est aliud credere q̃ fidem habere: & ideo cũ respondetur credere paruulus, qui fidei nõdũ effectum habet: respondetur fidẽ habere propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deũ propter cõuersionis* sacramẽtũ. Sed adhuc quæritur, ex quo sensu pro paruulo respondeatur, Credo in deũ patrẽ & in Iesum xp̃m & in spiritũ sanctũ. Nunquid de sacramento fidei, an de fide mentis ibi agitur? Si de sacramento, cur nominatim distinguũtur personæ? Si uero de fidei affectu, quomodo uerum est, cũ ea paruulus careat? An illud facturus paruulus spondetur cum creuerit, sicut & omnibus pompis diaboli spondetur abrenũciare? quod si non seruauerit fact⁹ adultus, tenebitur ipse uel sponsor. Sane etiã dici potest ibi spõderi pro paruulo, q̃ ad maiorẽ ætatẽ si uenerit, & pompis diaboli renunciabit, & sanã fidẽ tenebit, cuius tunc sacramentũ recepit. Hac autem sponsione paruulus pro quo fit tenebitur, nõ sponsor: si tamen ut cautio impleatur, quãtum in se est & operam dederit: quia exigitur à patrino, ut sit diligens circa eum, pro quo spopõdit, solicitudo: De hoc Aug. Certissimã emisistis cautionẽ, q̃ renũciare põpis diaboli spopõdistis.

Isido. de conse di. iiii. c. paruulis.
De conse di. iiii. cũ pro paruulis.
Io. ix.
Augusti. De cõse. di. iiii. nihil ẽ aliud alias q̃ fidei.

De catechismo.

Illa autem interrogatio & responsio fidei fit in catechumino, cui additur exorcismus. Ante baptismũ em̃ fit catechismus & exorcism⁹, post catechismũ seq̃t exorcism⁹, ut ab eo q̃ iã fide instructus est, aduersaria uirtus pellat̃. Exorcismus de Græco dicitur in latinum adiuratio, catechismus instructio. Catechizare est instruere, ut de symbolo ac rudimentis fidei. Exorcizare ẽ adiuuare ut: exi ab eo spiritus immũde. Symbolũ est signũ uel collatio. Signũ, qa eo fideles ab infidelib⁹ discernũt̃. Collatio, qa ibi toti⁹ fidei sufficiẽtia & integritas ẽ collata. Catechism⁹ & exorcism⁹ neophitorũ sunt, magisq; sacramẽtalia quã sacramẽta dici debent. Neophitus nouitius interp̃tat̃ uel rudis, & dicit̃ neopihtus nup ad fidem cõuersus, uel in disciplina religiose conuersationis rudis. Hæc ergo præcedunt baptismum, non quod sine istis non possit esse baptismus uerus, sed ut baptizandus de fide instruatur & sciat cui debitor fiat deinceps, & ut diaboli potestas in eo minuatur. Vnde Rabanus: Ante baptismum catechizandi debet in homine præuenire officium, ut fidei catecu-

Aug. & habetur de Con. d. 4 Prima igitur. Mar. 4.

minus accipiat rudimentum, & sciat cui debitor fiat deinceps. Item Augusti. Paruuli exufflantur & exorcizantur, ut ab eis pellatur potestas diaboli, ne iam contendat eos subuertere, ne baptismum consequantur. Non ergo ab infantibus creatura dei exufflatur uel exorcizatur, sed diabolus, ut recedat ab homine.

SVMMA DISTINCTIONIS. VI.

Eclarato præinducta distinctiõe, quibus liceat baptizare, uel regulariter uel in necessitatis articulo, & de multiplici potestate in exhibitiõe baptismi. ¶Iam declarat Magister quibus liceat legitime, ordinate ac regulariter baptizare. Et in hac distinctiõe multa tanguntur, de quibus in præcedenti distinctiõe tractatum est, ideo repetenda non sunt, puta de is qui ab hæreticis & schismaticis baptizantur, de quibus & gloriosus ac sanctus martyr, doctor & præsul Cyprianus errasse cognoscitur, qui hęreticos atq; schismaticos tã uehemẽtissime detestabatur, q; baptizatos ab illis etiam sub debita forma, rebaptizãdos dictauit. De qua re sanctus Augustinus in libro de baptismo cõtra Donatistas, scribit diffuse recitans qualiter sanctus Stephanus Papa scribit beato Cypriano, ne illos rebaptizaret. Tuncq; Cyprianus conuocato consilio episcoporum Africæ, contulit cum eisdem de ista materia, qui una cum Cypriano manserunt in sua opiniõe, nõ tamen animo rebellizandi contra Romanum Pontificem, nec intentione introducendi aliquod schisma, sed suis motiuis quæ rationabilia æstimabant, persuasi, quamuis decepti. Consequenter docet Magister, infantulos baptizare non posse in uteris matrum, prout hoc iam supra discussum est. Inquirit quoq; qd' de corruptione uerborum formæ baptismi sit sentiẽdũ. Et de baptizatione puerorum expositorum, eorum etiam qui iocolariter seu mimice & ludicre baptizantur. Cõsequenter agit de duobus solennibus temporibus, in quibus baptismus generalius dari solebat: & de petitione, responsione, ac protestationibus, quæ in baptismo fieri solent, qualiter intelligantur. Postremo de catechismo & exorcismo, q baptismũ pcedũt.

Error Cypriani.

QVAESTIO I.

Hic quæritur, An paruuli in uteris matrum sint capaces baptismi, quid etiam sit censendum de his, qui iocolariter baptizantur. ¶Quo circa oritur quæstio, an ad ueritatẽ baptismi requiritur recta intentio baptizantis.

Contra ueritatem

¶Itaq; arguitur primo, quod pueri in uteris matrũ ualeant baptizari. Iam enim uere sunt nati, id est, substantiale esse adepti per infusionem animæ rationalis. Et crudele improuidumq; uidetur, nullum eis superesse salutis remedium. Habent quoq; angelos suos suæ custodiæ deputatos, ergo & hoc minus bonũ, uidelicet contra originale remedium non decet eis deesse. Insuper lex Christi est lex uere piissima: Cũ ergo in lege naturę fuerit talibus de remedio salutari prouisum, potius in lege gratiæ ita erit.

¶Ad istud doctores concorditer dicunt, quod cũ infans in utero nequeat aquis intingi, non potest ibi baptizari. Et de hoc ait Thomas in Scripto: Baptismus secũdũ beatum Dionysium est hierarchica actio, ideo per ministros ecclesiæ est præstandus, aut per eos qui in necessitate uicẽ obtinẽt ministrorũ quorũ actioni & lotioni infans in utero subdi nõ potest, nec est hominibus notus. Quidã uero assignant alias causas, q parui sunt ponderis. Vna est, qa diuina iustitia exigit nõ dimitti peccatũ sine aliqua pœna, quam sentit

Thomas. Diony. martyr

paruulus in baptismo: qd' esse non possit, dũ adhuc ẽ in utero matris. Sed hoc nihil est, quia baptismus (secũdũ Amb.) nõ reqritur pœnã exteriorẽ. Pctõ qq; originali nõ debetur sensibilis pœna inflicta. Alia est, qd gra datesse ordinatũ, ideo regeneratio grę psupponit generationẽ naturæ. Alia est, q; puer q̃ diu manet in utero, adhuc coniungitur causæ originalis peccati, iccirco non potest ab eo mundari. Verum hæ duæ causę repugnant sanctificationi in utero, sicut baptismo. Alia causa est, quod in baptismo debet esse aqua & spiritus, contra infectionem carnis & animæ per originale: ideo baptismo oportet præexistere natiuitatem in utero, qua infunditur anima, & natiuitatem ex utero, qua nascitur corpus. sed neq; hoc est, qa natiuitas nõ est animæ neq; corporis, sed coniuncti. Hinc in natiuitate in utero nascitur corpus & anima. Primę igitur rationi est standum. Itaq; ex defectu diuinæ misericordiæ non est, quod pueris in utero matris non adhibetur remedium contra originale peccatum: sed qa nõ sunt capaces sacramenti, per quod secundum legem communem efficiantur participes meriti passionis dominicę, a qua fluit remissio peccatorum, quoniam nequeunt subijci operationi ministrorum ecclesiæ, per quos talia remedia ministrantur. In baptizatione autem paruulorum nascentium expectanda est egressio totalis ex utero, nisi mortis periculum timeatur, tuncq; principali parte egressa, uidelicet capite, in quo operationes animæ clarius manifestantur, baptizari debet. Secus de alijs partibus, ut manu uel pede, quamuis non noceat, si tunc illę partes aspergentur, quia diuina misericordia non est artanda. Et si deinde bene nascatur, non est rebaptizandus, attamen nihil periculi accidit, si ad maiorem cautelam rebaptizetur sub hac forma. Si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris &c. Nec scindenda est mater, ut puer extractus baptizetur: quia non sunt faciẽda mala ut ueniant bona, ut ait Apostolus. Ideo potius debet homo dimittere infantem perire, quam ipse pereat, homicidij crimen in matre committens. Hęc Thomas in Scripto. In quibus quod ait, quam ipse pereat, referendum est ad id quod præmisit, potius debet homo dimittere &c. Eadẽ in tertia parte, quęstione sexagesimaoctaua, ubi & addit. Si mortua fuerit mater, prole uiuente, debet aperiri, ut puer baptizetur.

Ambro

¶Cõcordant Petrus & Richardus, qui addit quod paruuli in uteris matrum fiunt martyres, si matres earum pro fide interficiantur, quamuis intentio interficientium non feratur nisi ad matrũ occisionem.

¶Idem affirmat Argentinensis, & addit, quod puer in utero matris potest baptizari baptismo flaminis, eo ipso quod rationalem animam habet, per quã capax est gratiæ spiritus sancti, nec requiritur usus liberi arbitrij in tali infante. Alioquin nullus infantiũ esset sanctificatus in matris uentre.

¶Consonat Scotus, & addit. Si puer corio inuolutus poneret in aqua, nec tãgeret ab ea, nõ baptizaret: si uero ea tãgeret, baptizaret, alijs ad hoc necessarijs cõcurrẽtibus. Si uero infans de põte, pijciat in flumẽ uel puteũ, nõ baptizaretur, quia hoc nõ esset ordinatum ad ui

ad uitā&lotionē,sed ad mortē. Hęc Scotus. distin.4.

¶ Verum distinctione 5. super hoc plenius scribit, quęrendo an aliquis debeat ministrare sacramentū baptismi,qñ præsumitur baptizationē uergere in piculum uitæ corporalis eius q suscipit. Respōdet, Aut talis psumptio certa est,atq; ex certis signis,utpote si qs non habens aquā quā possit attingere, nisi illū ,ppellat de ponte in fluuiū,aut proijciat in puteum,ex quo actu certū est subsequi mortem,quia submersionem, quantū ex parte actus:& cū mors ita præsumitur,nequaquā debet hoc fieri, qa peccaret mortaliter,agēs hoc,Quilibet aūt tenetur uitare peccatū mortale in se ipso potius, quam salutem qrere proximi:qm ordinata charitas magis est ad se. Dicitur quoq; quod talis sic proiectus,non esset baptizatus:quia ablutio ordinatur ad uitā baptizati,non sic illa immersio,Esset ergo in tali casu aliquis pannus dimittendus in flumen aut puteū,si nō haberet uas in quo posset aqua hauriri,& ex panno illo aqua exprimenda qua talis baptizaretur. Porro, si psumptio de morte imminente, uel acceleranda ,pter baptismū nō sit certa,sed leuis,uel forte irrōnabilis, puta si baptizandus nō sit in articulo mortis,dico qđ habens cōscientiā de acceleratione mortis talis infirmi per baptizationē eius habet conscientiā erroneā,q si nullus alius assit qui baptizet ,facit eū perplexū, cum nemo ex lege diuina perplexus sit,sed potest perplexus esse ex erronea cōscientia. Vñ si ille decedat sine baptismo,perit, & iste de salute illiꝰ tenebitur:quia illū tenetur de necessitate salutis(si nullus alius assit qui baptizet)baptizare,ne damnetur. Magis nanq; tenetur diligere uitam illius æternam q̃ temporalem,Etenim si peccaret mortaliter,non saluando uitam eius corporalem , extrahendo eum de aqua cum posset,multo plus peccaret mortaliter,per mittendo eum sine baptismo mori. Debet ergo abijcere conscientiam illam erroneam,quia nec multum potest nocere ægro aspergi modica aqua in capite: & si frigida noceret,saltē tepida nō obesset. Hæc Sco.

¶ Verūtñ in isto casu proiectiōis baptizandi in flumē aut puteū, intētione baptizādi eundē, quāuis peccaret stulte proijciens,sperandū tñ uideretur quod ,p iectus submersus infantulus nō periret. Et dato q nō baptizaretur baptismo fluminis,baptizaret tñ(ut apparet)baptismo flaminis, imo & sanguinis:qm ,p iustitia & ,p cōsequēdo sacrosalutis ac fidei moreretur.

¶ At uero Bonauen, Ratio,inquit,cur quis nō purificatur nec baptizatur in utero,est institutio dei,cuius tñ aliquæ causæ tradūtur. Vna, qm ęquitas dei requirit,ut infans aliqd pro suo originali sustineat: qđ reprobatur,quia in lege naturæ paruuli iustificabantur sola fide parentū. Posset quoq; nūc paruulus baptizari aqua calida seu tepida,quod esset ei solatiū magis q̃ pœna, Hæc Bonauen. qui plura scribit de his, & alias quorundā causas assignat ac improbat,sicut & Thomas.Deinde subiungit: Triplex status in homine distinguitur post animę infusionem. primus est in utero ,secundus extra uterum in statu infantiæ. tertius in statu naturæ adultę. In primo statu notus est deo, in secundo hominibus , in tertio sibijpsi. In primo igitur statu,cum soli deo sit notus, potest etiam uoluntate, pietate ac liberalitate sanctificari absque cooperatiōe humana, cum nondum sit de foro ecclesiæ,nec notus eidem.In secundo statu, quia notus est deo atq; ecclesiæ , remedium potest habere a deo & ecclesia sine propria cooperatione,In tertio statu , in quo iam notus est deo & ecclesię,ac sibimetipsi,habet adiutoria a deo , mediante ecclesia,concurrente propria sua deuotione ac fide . Prima sanctificatio ē per priuilegium,secunda,per legē cōmunem datā , tertia p legē indictā , qua homini deus indixit,ut pro uenia & gratia ad deū recurrat. Prima est paucorum , puta eorū qui ad aliquod magnū officium desuper deputabantur. Hæc Bonauen,in quibus aliqd tangit de sanctificatiōe in utero, de qua nō ,psequor magis , qm̄ in de tractatū est super tertium.

Margin: cōditiōes seu casus aliquot Scoti, — Diony. contra Scotum. — Triplex hominis status.

QVAESTIO. II.

Secundo hic quęritur, Vtrum ad baptismum requirantur fides et deuotio, recta quoq; intentio,tā ex parte baptizantis q̃ baptizati.

¶ Ad quod ex præhabitis habetur responsio. Cum enim infantuli natiq; fatui,& alij quidā rationis usu carentes sint baptizandi, constat quod ex parte baptizandi non requiratur fides propria neq; deuotio,sed fides deuotioq; ecclesiæ. Rursus cum dictum sit,quod in necessitate baptizari posset quilibet homo,etiā infidelis,hæreticꝰ,schismaticus, patet nō exigi ex parte baptizātis fidē uerā,deuotionē & intētionē oīmifarię rectā,quanq̃ recta intētio aliqualiter exigatur. Qualiter in adultis baptizādis exigantur fides atq; deuotio declaratum est supra,distinctione quarta,ubi ostensum est,quomodo fictio baptismum impediat.

¶ Itaq; Bonauentura primo ostendens, q intentio ad baptismum requiratur: In omni, ait, sacramēto necessaria est intentio,quoniā sacramenta esse suū non habent à natura,sed ab institutione, Vnde si ante institutionem baptismi immersisset puerum quis in aquā sub præscripta forma uerborum , non fuisset baptismus Dicunt igitur quidam, ut magister Hugo de sancto Victore,quod sacramenta instituta sunt, ut exhibeantur & fiant rationabiliter, & ex intentione:ideo nisi assit intentio,non est sacramentū . Propter quod loquitur Hugo: Vide, quoniam rationabile oportet esse opus ministrorum dei:nec per solam formā præiudicare,ubi intentio nulla est agendi. Deniq; ad hoc quod sit sacramentum, oportet quod forma & materiale elementū ordinentur ad unum , quod nō est ex se,cum forma & elementū indifferētia sint ad multa. Ideo superuenit institutio Christi , qui utraq; illa ordinat ad aliquē unū effectū, & ad certum signatū . Et quamuis institutio uerba ad unum ordinauit,non tñ artauit,quia ad alium usum possunt sumi & sumuntur. Idcirco ad hoc quod ordinētur & attentur, necesse est interuenire intentionem ministri,qua intendat illo actu & uerbo talem effectum præstare,uel saltem quod facit ecclesia facere, aut certe quod Christus instituit dispensare . Alioquin uerbum & elementū ut distincta,uel ad aliud unita, non operabuntur hūc baptismalem effectum. In baptismo quoq; fides est sicut agens uniuersale , intentio sicut agens particulare, applicans fidem ad istū uel illum . ideo fides saluatur in generalitate ecclesię, Si aūt obijcias,qa si intētio illa requiritur nemo certus est se ueraciter esse baptizatū, cum baptizantiū intentio incerta sit baptizatis: & ita oportebit rebaptizari,aut committere seipsum discrimini : Dicendū, quod non oportet nec sequitur illud qm̄ baptizatus fecit quod in se est,idcirco ad ampliꝰ non tenetur,præsertim si defectus intentionis nequit cognosci ex aliquo signo. Vtrū uero sit baptizatꝰ, est duplex opinio. Vna, q deꝰ deputat illū baptizatū, nō tm̄ ecclesia,cū dicat Isidorus: Quacunq; arte,uerborū quis

Margin: Bonauen. — Ex intentione sacramenta sunt exhibenda. — Obiectio.

quis iuret, deus sic accipit sicut ille cui iurat, intelligit. Sed hoc intelligitur quātū ad culpā, non q̄tū ad rōnē uoti aut sacramēti: & hoc manifestū ē & in matrimonio & in uoto, Hinc alij dicunt, qd nō est ibi sacramētum, quāuis ibi sint uerba: quia ut in Moralibus ait Gregorius, Non debet intentio deseruire uerbis, sed uerba intentioni. quod in sacramētis maxime habet locum. Idcirco in tali casu non est baptismus, quātū est ex parte eius quod per hominē gestū est. Et si adultus baptizet ut debet, fides interior supplet: si paruulus, pie credendū est, quod suppleat summus sacerdos, qui tn̄ uoluit nos aliquo modo esse de nostra salute incertos, ad humiliandū superbiam nostram, & ad excitandum diligentiam nostram.

¶Præterea si quæratur, an ad baptismū necessaria sit recta intentio. Et uidetur quod imo, qm̄ sicut ad baptismū requiritur intentio, ita ad ueṝ baptismū uera & recta intētio. Rn̄dendū, ꝙ intētio idē est quod uolūtas regulata, prout in finē dirigitur. Finis uero est duplex, Vnus qui est rei cōplementū seu termin⁹. alter, qui est rei utilitas. Sic in baptismo primus finis est unio uerbi & elemēti, secūdus finis est fructus seu utilitas ex baptismo ꝓueniens baptizato seu baptizāti: sicut quis faciens domū, intendit eā cōsummare atque inhabitare, ita in sacramēto intendit quis prima intentione sacramentū eccl'iæ ministrare, deinde intēdit suā utilitatē paruulive salutē, seu quicq̄d sit illud. Prima intentio est de necessitate sacramenti, secunda est de cōgruitate. Primo quoq; intentio nō habet rectum & obliquū, sed secunda. Hæc Bonauentura.

¶Thomas quoq; eadē alijs exprimit uerbis: Vni⁹ inquiens, una est cā, ideo si ex pluribus causis unus ꝓcedat effectus, oportet quod illæ causæ aliquo modo factæ sunt unū ad inuicē. Cūq; ad effectū sacramenti baptismi multa cōcurrāt, ucz materia, forma minister, &c. nō q̄ūt hęc cōnecti, ut eūdē ꝓducāt effectū, nisi ꝑ baptizātis intētionē, q̄ formā ad materiā applicat, & suū ministerium ad utrunq;, atq; hoc totū ad sacramēti collationē. Hic reqrit intētio baptizātis, sicq; in omnibus sacramentis requiritur ministri intentio cū determinata forma atq; materia, nō solū ad cōsequēdū sacramēti effectū, sz etiā ad sacramēti ꝑceptionē.

Intentio ministri cū determinata materia & forma in omnibus requiritur sacramentis

¶Requiritur quoq; recta baptizātis intentio. Etm̄ rectū est, cuius mediū non egreditur ab extremis. Baptismus aūt est, quo mediante acquiritur baptismalis effectus in anima baptizati. Idcirco tunc recta est intentio baptizantis seu baptizati, dū ordinat sacramentū ad sacramēti effectū, qui est salus. Si ergo assit intentio in bapti ante, quia intendit sacramentū conferre, sed desit rectitudo, qm̄ ordinat sacramentū ad finem indebitū, nō impeditur ob hoc perceptio sacramenti in suscipiente, quia ad hoc fertur intentio baptizantis: neq; effectus sacramenti, quia interior mūdatio à ministro nnn est. Hinc eius intētio ad hoc nihil facit. Si uero in baptizato sit intentio percipiendi sacramentum, sed desit rectitudo intentionis, recipit quod intendit recipere, utpote sacramentum, & per illud characterē in baptismo, nō rem sacramēti, qm̄ obicē ponit. Hæc Tho. in Scripto. ¶Qui insup q̄rit hic, Vtrū intentio seu uolūtas requirat in baptizato. Ad qd patet rn̄sio ex dictis superius de ficte & nō ficte accedentibus, Insuper quærit hic, utrū in baptizato exigitur fides, an etiā in baptizāte, & utrū recipiētes ab hæreticis, cōsequātur rem sacramenti, ad q̄ oīa patet ex dictis rn̄sio. Immoderata demum multiplicatio quæstionū, & frequēs repetitio eorūdē, tædiū parit.

¶Pręterea ad argumentum prætactum, quod fideles essent incerti an uere cōsisterent baptizati si requireretur intentio baptizantis, respondet sanctus Thomas in Scripto, sicut iam ex Bonauētura responsum est: Quidam, inquiens, dicunt quod si desit mentalis intentio in baptizante, non cōfert sacramentū baptismi. Attamē in adulto supplet fides atq; deuotio effectum baptismi, quatenus periculum nullum sit baptizato, qui baptizantis intentionem ignorat. Si autem sit infans, creditur pie quod deus supplet defectū, salutemq; tribuit paruulo: quod & si non fecerit, nō facit iniuste, quemadmodum nec in illo qui sacramēto non subditur. Alij dicūt, quod in baptismo ac alijs sacramentis, quæ in forma sua hn̄t actū exercitū, nō requiritur mentalis intentio, sed sufficit intentionis expressio per uerba a Christo, seu ab ecclesia instituta. Idcirco si forma uerboṝ seruatur, nec quicq̄ exterius dr̄, qd' intētionē designet cōtrariā, uere ē baptizatū. Non'eīn̄ sine causa in sacramētis necessitatis, puta baptismo, quibusdā alijs, actus eius qui sacramentū administrat' tā sollicite exprimit ad explicationē intentionis. Hæc in Scripto.

¶Porro in 3. parte, quæst. 68. testatur. Vna opinio dicit, ꝙ requiritur actualis intentio in ministro, quæ si desit, non perficitur sacramentū: quē defectū in pueris Christus supplet, in adultis fides atq; deuotio: qd' in sacramētis dici posset quantū ad ultimum effectū, qui est iustificatio à peccatis: sed quantum ad effectū, qui est res & sacramentū, puta characterē, non uidet ꝙ per deuotionē accedentis possit suppleri, quia character nunquā imprimitur nisi per sacramentū. Hinc alij melius dicunt, ꝙ minister sacramenti agit in persona totius ecclesiæ, cuius minister est. In uerbis autē quæ proferuntur, intentio ecclesiæ sufficit quantū ad perfectionem sacramenti, nisi contrariū exprimatur exterius ex parte ministri atq; suscipientis.

¶Verum his denuo obijci pōt, quia intentio actualem attentionē requirit, ergo dū iniuste esset distract⁹ non adesset intentio. Dicendū quod ille qui aliud cogitat, quamuis nō habeat actualē attentionē & intentionē, habet intentionē habitualē, quæ sufficit ad sacramenti perfectionē. Cū eīm̄ sacerdos accedit ad baptizandū, intendit facere circa baptizandū quod facit ecclesia, quāuis ergo in actu baptizādi distrahatur, tn̄ ex uirtute primæ intentionis perficitur sacramentū. Veruntamen studiose debet conari, ut tūc actualiter sit attentus. Hæc in Summa.

¶Concordat Petrus, Richardus, alijq; cōmuniter, secundū quos in adultis accedentibus, ad baptismū requiritur fides propria, saltē informis ad percipiendū ultimū baptismi affectū, qui est res tantum & gratia, quæ nulli infunditur adulto carenti attentione.

¶Atuero Scotus. Intentio, inquit, necessario requiritur ad actū baptismi, qm̄ aliter nō esset hūan⁹, & sufficit ꝙ intendit facere ꝙ facit ecclesia, quamuis credat hoc nihil ualere. Et hoc statuit Christus propter necessitatē baptismi, ne infidelitas ministri noceat baptizatis. Et si obijciatur ꝙ instrumentū nō habet intentionē, ut cū hō secat securi: Dicendū, ꝙ instrumētū sumitur pluribus modis. Primo, pro causa secundaq̄ licet agat ꝑ ꝓpriā formā, quā habet in esse quieto, at tn̄ agit in uirtute causæ prioris cui subordinatur. Secundo dicitur instrumentū, id qd nō attingit effectū principalis agentis, sed solū præuiā aliquā dispositionem

nem, sicq; qualitas alterans dicitur instrumentũ substantiæ ad generandum, non quod inalterando sit instrumentum, imo est alterationis perfectum principium, ita quod si posset per se esse, posset per se alterare: sed quoniam agit ad formam, quæ est dispositio ad substantiam. Dicitur etiã instrumentum ipsa pars respectu totius, sicq; Philosophus organa uocat partes. Rursus, instrumentum dicitur de instrumẽtis artificiũ, à quibus & nomẽ instrumenti primo est tractũ. Itaq; instrumentum animatum intellectualis naturæ habet intentionem. Sed rursus obijci potest, q̃a de essentia sacramenti non sunt nisi materia & forma uirtutum, non ergo intentio aut minister. Dicendum q; materia seu materiale elementuũ & forma uerborũ sunt partes essentiales intrinsice sacramenti. Minister aũt seu eius intentio, est sicut principiũ extrinsecũ sacramenti, quantũ ad eius usum siue effectũ. Hęc Sco.

Obiectio.

Dionysi⁹. Carthu.

¶Qui consequenter refert positionem cõmunẽ dicentium, quod ad baptismum nõ exigitur necessario attentio & intentio actualis, sed sufficit habitualis. Et probat diuisionem illam intentionis in actualem & habitualem non esse sufficientem: imo tertiã, utpote uirtualem superaddendã. Ad quod breuiter respondendum, quod doctores in illa ac simili diuisione, habituale sumũt extense, prout cõtra potentiale & actuale diuiditur, sicq; includit in se uirtuale. Sic ergo cum disputatio & reprehensio illa in quid nominis consistere uideatur, parui est ponderis.

QVAESTIO. III.

Tertio quæritur, An baptismus queat reiterari, et de poena iterantium illum. ¶ Videtur q᷑ ualeat iterari: est enim regeneratio spiritualis, quæ licite, imo salubriter iteratur. Quotiescunq; nãq; quis peccat mortaliter, toties spiritaliter moritur: & quoties pœnitet ac resurgit, spiritaliter regeneratur. Rursus, eucharistia quæ est dignior eo, reiteratur.

Antissiod.

¶Ad hoc Antissiodorensis in Summa sua libro 4. respondet: Iuxta Augustinum, iniuria fit baptismo si iteretur. Huius autem reiterationis causa multiplex assignatur. Prima est, quoniam baptismus cum deleat omnem culpam & pœnam, si posset iterari, homines sine freno peccarent, atq; in extremis rebaptizari se facerent & euolarent. Secunda causa est allegorica, Baptismus enim à Christi passione efficatiam habet, & eius passioni ac resurrectioni per baptismum assimulamur. Ideo sicut Christus semel passus est & resurrexit, ita semel dũtaxat baptizamur. Tertia causa efficatior est, quam Augustinus assignat, uidelicet ne baptismo fiat iniuria, quia character baptismalis perpetuus indelebilisq; consistit, unde & remanet in hæreticis ac damnatis, imo sicut radius solis per quæcunq; loca immunda diffunditur, nec inquinatur, ita character nec polluitur, nec frangit᷑, nec deterioratur, nec annihilatur, quæcũq; uitia sint in anima baptizati. Si ergo baptismus iterare᷑t, uidere᷑t character baptismalis annihilatus esse uel deteriorat⁹, aut certe pollutus. Nec est simile de eucharistia, q̃m corpus Christi non manet semper in homine. Hæc Antissiodorensis.

¶Præterea Guliel. Parrhisieñ. in suo scribit Sacramentali: Character est sanctitas quædã atq; habilitas, adiuuans ad gratiã obtinendã ac cõseruandã. Et ista est causa, q; nec põt nec debet iterari baptismus. Si eñ iteraretur, character denuo imprimeretur eiusdẽ speciei, aut non: si non imprimeretur, ergo non relinqueretur sanctitas hmõi in ipso. Quẽadmodũ eñ non est sctĩficatio basilicæ q̃ sctĩficationẽ basilicarẽ nõ relinq̃t, sic nõ est sanctificatio baptismalis, quæ in baptizato non relinquit sanctitatem sibi congruentem. Si uero imprimeretur, essent duæ formæ eiusdẽ speciei in eodem secundum idem. Et si non imprimitur, nõ est sanctificatio baptismalis. Semel ergo sanctificatos baptismo, impossibile est denuo sanctificari sanctificatione baptismatis. Hæc Gulielmus, qui & aliam huius rei causam assignat nunc præinductam.

Thomas.

¶Consonat Thomas, & quartam rationẽm adiũgit: Baptismus, dicens, nequaquam est iterandus, cum sit directe medicina contra originale peccatũ, quod nõ iteratur. Porro sicut in eucharistiæ sacramento sanctificatur materia, sic in baptismo baptizatus per characteris impressionem, ideo sicut fieret iniuria eucharistiæ, si hostia consecrata rursus consecretur, sic baptismo, si semel uere baptizatus rebaptizetur. Hę. Thomas in Scripto. Idem in tertia parte, quæstione 66. ubi & addit de Cataphrygis alijsq; hęreticis, qui ad ecclesiã redeũtes rebaptizabant, q̃a nõ erãt in forma uerborũ debita baptizati. Et in his doctores cõcordant.

Cataphryges.

¶De pœna uero rebaptizantium & rebaptizatorũ addit Richardus: Qui secundo sese faceret baptizari, quamuis ignoraret se bapatizatum, irregularis est secundam quosdam. Vnde de consecratione distinctione quarta, Si quis, Qui baptizati sunt bis, quamuis ignorãter, pro hoc non indigent pœnitere, nisi quod secundũ Canones ordinari non possunt, nisi magna cogat necessitas, quod additum est, quoniam imminente necessitate, cum tali dispensandum est. Cũ illo uero qui se scienter faceret rebaptizari, nõ posset episcopus dispensare. quod statutum est propter baptismi reuerentiam, atq; in detestationem iniuriantium sacramento. Alij dicunt quod talis non esset irregularis. Nam quamuis hoc olim fuerit obseruatũ in odiũ rebaptizantiũ, nunc tamen possunt promoueri, q uia ignorantia facti omnino excusat. Nonnulli quoq; dicunt decretum illud esse intelligendum de ignorãtia quæ non excusat. Hæc Richardus.

De con. dist. 4. ca. Siquis.

¶Cõcordat Scotus, qui & prolixe scribit de pœna istorũ, sed pertranseo, cũ magis pertineat ad Iuristas.

Rationes Scoticę contra anabapt.

¶De initerabilitate quoq; baptismi testatur. Ponuntur aliquæ rationes de hoc, Vna est, quoniam Christus non nisi semel est baptizatus, & baptismus uirtutem habet à passione Christi. Prima uero gratia absolute non datur inimico, nisi per meritum mediatoris, & tamen pœnitentia iteratur. Alia ratio ponitur, q̃a in baptismo character imprimitur, q indelebilis est, q̃ ratio probat propositũ per immanifestius. A principio eñ euangelicæ legis patuit, baptismũ nõ esse iterandũ. Q᷑ aũt in baptismo imprimat᷑ character, non ita a principio institutiõis baptismi innotuit, neq; ex tota scriptura, nec etiã ex multis euidentibus autoritatibus sanctorũ, & pcipue hoc uidetur, q̃m si fuisset multũ inde tractatũ a sanctis, Magister Senten. mentionẽ inde fecisset, q tñ in tota ista distinctiõe & tractatu de baptismo nullam inde efficit mentionẽ in ea significatione, qua doctores nunc inde loquuntur. Non enim semel exprimit nomen hoc, cum ait in ista distinctione secundo capitulo, dicẽs: Qui ab hæreticis baptizati sunt, seruato charactere Christi, rebaptizãdi non sunt, ubi character Christi uocatur forma baptismi, sicut apparet ex autoritate Augustini pmissa, ex qua Magister infert hoc dictũ. Dico ergo quod ratio initerabilitatis institutio est diuina, cuius non

est alia causa prior, nisi uoluntas eius, quæ tñ rõnabilis est, ut patet ex rationibus iã inductis. Hęc Scotus.

¶In cuius scriptis uidentur multa obscura. Et breuiter dico, quod rationes a doctoribus conueniẽter sunt traditæ, & eius obiectiones infirmæ. Nempe, cũ Christi actio nostra sit instructio, ex una sola Christi baptizatione sumitur rationabilis causa quod semel duntaxat baptizandi sint Christiani prout in his quæ fidei sunt, ratio potest dari. Quod autem obijcitur de pœnitentia, dico quod non solũ illa & baptismus, sed cætera quoq; sacramẽta a Christi passione habent uirtutem, quorum tamen quædam sunt iterãda, & quædam non. Non enim uniformiter, nec ad eosdem effectus uirtus & meritum dominicæ passionis partipantur ab ipsis. Baptismus quippe, ordo & cõfirmatio ad tales effectus participant uirtutem ac meritum passionis, ut nequaquam sint iteranda, ut de baptismo iã patuit, de alijsq; patebit. Ad aliam instantiam dico, q ratio illa datur per manifestiora naturæ & a priori, q̃uis non per manifestiora quantũ ad nos. Cumq; assumitur quod a principio non ita innotuit in baptismo characterem imprimi, sicut baptismum non posse iterari, dico ipsis gloriosis apostolis & primis fidei prædicatoribus desup illuminatissimis datã diuinitus cognitionem impressionis characteris, prout Christus ipsis in cœna promisit: Cum uenerit, inquiens, ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatẽ. Et hanc cognitionẽ creditur diuinus Dionysius a beatissimo Paulo sumpsisse. Et ipse sanctus Dionysius (ut paulo post elucescet) de charactere sacramentali locutus est & conscripsit. In Apocalypsi quoq; de charactere nominis Christi & seruorum eius mentio fit. Cũq; character baptismi sit signum distinctiuum fidelium ab infidelibus, potest hoc ipsum de charactere baptismali conuenienter interpretari, quamuis & aliter queat exponi. An uero & Augustinus de charactere secundum istam acceptionem locutus sic, nunc ista distinctione pandetur. Quod autẽ diuina institutio ac uoluntas dei, causa sit non solũ initerabilitatis baptismi, imo & omnium rerũ causa sit fontalis, prima ac principalis, nulli ignotum est sapienti.

Obiectio.

Johan.16

Apoc.16

PRæterea circa hæc adhuc quatuor sunt quęrenda. Primum est, an unus possit baptizari simul a pluribus, & plures simul ab uno. Secũdo, cur in primitiua ecclesia differebatur baptismus specialiter usq; ad duo profesta, uidelicet paschæ & penthecostes. Tertio, utrũ iocularitet seu ludicre baptizati sint rebaptizandi. Quarto de ritu baptismi, quantum ad catechismum & exorcismum, ac alia quædam.

¶De primo istorũ scribit Thomas hoc loco: si plures simul unum immergerent in baptismo, ita quod uterq; diceret, Ego baptizo te, baptizatũ esset, quamuis peccarent, ritum ecclesiæ non seruantes, nec tamẽ essent puniendi tanquã iterãtes baptismum, nisi intẽderent hoc, quia cõtingit eandẽ actionem & ab uno & a pluribus exerceri. Non autem põt eadem actio esse, quę in temporibus fit diuersis. Si autem dicerent Nos baptizamus te, non esset baptismus, quia nõ seruaretur debita forma. Similiter baptismus non erit, si unus sit mancus & ali' mutus, uno proferente uerba & alio immergente, quoniam uerba formæ ostendunt quod immersio atq; uerborum pronũciatio ab eodem fieri debeant. Hæc Thomas in Scripto.

Forma baptismi Græcorũ.

¶Porro in tertia parte quæstione 67. uidetur aliter respondere, Sacramentum, dicens, baptismi præcipue habet uirtutem ex forma, quam Apostolus nominat uerbum uitæ ad Ephe: Considerandum est ergo qua forma uterentur, si plures simul baptizarent eundẽ. Nempe si dicerent, Nos te baptizamus in nomine patris &c. dicunt quidam quod non esset uerus baptismus, quia nõ seruaretur forma ecclesiæ quæ sic habet, Ego te baptizo in nomine patris &c. sed hoc excluditur per formam baptismi qua utitur Græcorũ ecclesia. Possent etẽm dicere, Baptizetur seruus Christi, sub qua forma Græci baptismum suscipiunt, quæ tamen forma multo magis dissimilis est formæ ecclesiæ, qua nos utimur, quam si dicerent, Nos te baptizamus. Sed considerandum quod ex hac forma, Nos te baptizamus, exprimitur talis intentio, talisq; sensus, quod plures conueniant ad conferendum unum baptismum, quod uidetur esse cõtra ministerij rationẽ. Homo enim non baptizat, nisi ut Christi minister, & uicem ipsius gerens. Vnde sicut unus est Christus, ita oportet unum esse ministrum qui Christum præsentet. propter quod signanter ait Apostolus, Vnus de' una fides, unum baptisma. Hinc contraria intentio uidetur excludere baptismi sacramentũ. Si uero uterq; diceret, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, uterq; exprimeret suam intentionẽ, quasi ipse singulariter baptizaret. quod posset contingeri quãdo uterq; contentiose conaretur aliquem baptizare. Et constat quod ille tunc baptizaret qui uerba prius finiret, & alius quantũcunq; ius baptizandi haberet, nil faceret. Et si uerba quantumcunq; pronunciare præsumeret, esset puniendus tanquam rebaptizator. Si uero ambo simul oĩa uerba proferrent, & hominem immergerent siue aspergerent, essent puniendi de inordinato modo baptizandi, non de iteratione baptismi: quia uterq; intenderet non baptizatum baptizare, & uterq; quantum in se est baptizaret. Sed Christus intus baptizans unũ sacramentũ per utrũq; cõferret. Porro in casu necessitatis, unus potest simul plures baptizare sub hac forma, Ego uos baptizo & cætera, ut gladio imminẽte, ita quod sigillatim baptizari non possent, nec per hoc diuersificaretur forma ecclesiæ, quia plurale est nisi geminatum singulare, pręsertim cum pluraliter dicatur apud Matthæum, Baptizantes eos. Hæc est simile de baptizante & baptizato, quoniam Christus qui principaliter baptizat, est unus, sed multi per baptismum efficiuntur un in Christo. Hæc in Summa.

¶Quibus obijci posset, quia si plurale nõ est nisi geminatum singulare, ideoq; non mutatur forma ecclesiæ cum dicitur, Ego baptizo uos, uideretur nec hic mutari, Nos baptizam' te, sed aliud forsitan obuiat.

¶Hinc Richardus: De necessitate, ait, unicus actus baptizationis, unitas est ministri, ad uitandum peccatum ex parte baptizantis, nisi forte in casu plures necessarij essent ad puerum abluendum. Non autem est de necessitate, quãtum ad efficatiam sacramenti. Modus enim exprimendi actum baptizãdi, atq; expressio personæ ministri, non sunt de necessitate efficaciæ sacramenti, cum sint ex traditione ecclesiæ. Vnde non uidetur repugnare efficaciæ sacramenti, puerũ simul a pluribus baptizari seu ablui. Hęc Richardus, cui opinioni uidetur Petrus plus concordare.

¶Albertus quoq; fatetur, quod dum in sacramentis seruatur id quod est ex institutione diuina, quãuis omittatur quod est ex institutione ecclesiæ, sacramẽtum cõfertur, quãuis peccetur, nisi excuset necessitas.

Circa

Circa istud diuersi diuersimode sentiunt, quibusdam adhærentibus uni opinioni, alijs alteri.

Scotus. Mirabile quiddam de mõstro

¶Scotus demum magis consentit, opinioni ex Richardo narratæ, & prolixe scribit de his, præsertim dum nascitur monstrum, de quo ignoratur an sit unus homo uel duo, & qualiter id possit cognosci, recitatq; in Francia monstrum fuisse (ut dicitur) quod habuit capita duo, duasq; animas, quod patuit inde, quod in adulta ætate per unum caput una anima respondit se aliquid uelle, ut uelle continenter & sobrie uiuere: & mox aut simul anima per aliud caput respõdit se uelle lasciuire ac crapulari, dũq; unũ per os suũ excederet, clamabat reliquum se grauari. Istud ex Scoto.

Consiliũ Ricli de modo baptizandi monstri

¶Dum autem discerni pro certo non posset, an sit unus homo uel duo, putarem unam baptizationem esse obsolute faciendã, & aliã sub conditione, sicut est factũ de infãte exposito, de q̃ ignorat̃ an sit baptizatus.

QVAESTIVNCVLA. II.

Thomas Aquinas

De tempore baptismi apud ueteres

PRæterea duo sunt tempora celebriori ac cõmuniori baptismati deputata, & de quo loquit̃ sanctus Thomas: In baptismo duo considerantur, uidelicet substantia sacramenti atq; solennitas. Quãtũ ad primum, nõ est aliquod tempus determinatũ baptismo, imo quolibet die & qualibet hora potest impẽdi. Quantum ad secundum, deputatum est baptismo sabbatum duplex, quoniam baptismus ex duobus efficaciam habet, puta ex Christi passione, cuius morti homo per baptismum configuratur, quasi cõsepultus ei in mortem, ut dictum est, ideo celebratur solenniter in sabbato paschæ. Et itẽ ex uirtute & gratia spiritus sancti, ideo in uigilia pentecostes solenniter exhibetur, quia tunc solennitas est spiritus sancti: uerum in necessitate non est expectandum. Vnde de consecratione, distinctione 4. habetur: De catechizandis baptizandis decretum est, ut in paschali festiuitate, uel pentecostes ueniant ad baptismũ. Sed ut in pluribus, mõ ista tempora non expectantur: Pueri autem ad uitandũ periculũ tempestiue sunt baptizãdi. Nec in epiphania solẽniter dabat̃ baptismus, quis Christus tunc extitit baptizatus: quia tunc solũ pparata fuit materia, utpote aqua ad actũ baptismi. Virtus uero actiua in baptismo, ẽ passio saluatoris, & uirtus spiritus sancti. Agẽs aũt pricipalius est materiali principio. Hęc in Scripto.

¶Idem, Albertus, Bonauentura, alijq; communiter, & addunt, idcirco epiphaniæ uigiliam seu festiuitatem non esse deputatam ad solennem baptismum, quemadmodum sabbata duo præfata, ad confutandum hæresim confingentium nullo die esse dandum baptismum, nisi in epiphania, eo quod tunc baptizatus est Christus, & uim regeneratiuã aquis tũc cõtulit.

Heresis Epiphanistarum.

QVAESTIVNCVLA. III.

Albertus

AD tertium, quid scilicet sit censendum de his qui iocularitet baptizantur. scribit Albertus: Intẽtio ex parte baptizantis exigitur ad baptismũ non intentio aliquid consecrandi sed faciẽdi quod facit ecclesia. Et hoc exprimitur per uerbũ istud, baptizo, cũ dicitur. Ego baptizo te. Hinc si forma debita ioculatorie proferatur sup nõ baptizatum cum prefata intentione, baptizato non reclamante, uerus baptismus ẽ, nec tunc totũ est minutũ: quia intẽtio in uerbo primę personæ expressa, minuta nõ est quantũ ad talẽ intẽtionem, quamuis ultra referatur ad ludum. Hæc Albertus.

¶Consonat Thomas dicẽdo: Ludus quandoq; excludit intẽtionẽ, aliquando nõ. Cum enim ludo fieri dicantur, quæ præter utilitatis alicuius intẽtionẽ fiũt ad solã delectationẽ ludus baptizãtiũ ludo põt excludere intentionem respectu utriusq; effectus ablutionis, uidelicet sacramẽti, & rei sacramẽti & tũc nõ intẽdit facere quod facit ecclesia in collatione sacramenti, sicq; talis ludus euacuat intentionẽ quæ in baptismo exigitur, uel excludit solũ secundam utilitatẽ, ut si de ea uelit facere ludũ ex eo quod confert baptismũ, non propter sanctificationem, quã nec credit inesse baptismo, tũcq; manet intentio sufficiens ad baptismum. Hinc August. dixit in isto casu dubium esse, & implorandum dei iudicium. Hinc cũ Athanasius adhuc puer, quosdã pueros quasi ludens, & se episcopũ simulans, baptizasset, S. Alexã. archiepiscopus puerũ examinãs, atq; inueniẽs ipsum habuisse intentionem baptizandi, cuius signum fuit quod nisi catechumenos baptizauit, iudicauit sic baptizatos nõ esse rebaptizandos. Hęc Tho. circa literã.

Augusti. Athanasi.

¶Hinc ait & Bona.: Ludus nõ semper excludit intẽtionem, ut asserit Hugo, imo interdũ serium cõprehẽdit, & ponit exemplũ, quoniam uelle ludicre dare contingit duobus modis. Primo, uolendo ludere & nullatenus dare. Secundo, ita quod vult ludere, & nihilominus dare. sicq; primo excludit dandi intẽtionẽ, quã secũdo mõ includit, & ita est in pposito. Propter quod dicit Augustinus implorandũ esse diuinum oraculũ, & si dñs non reuelat, rebaptizãdus est sub cõditiõe. Hæc Bonauenrura. In his doctores concordant.

Bonau. Hugo. Augusti.

QVAESTIVNCVLA IIII.

NVnc de quarto agẽdũ est, puta de exorcismo, catechismo, & cæteris quæ cõcernunt baptismũ, de quibus in Sũma sua lib. 4 Antisiod. testatur: Antecedẽtia baptismũ sunt oratiões quas facit sacerdos, & exorcismus ac catechismus. Est aũt exorcismus adiuratio qua dæmonẽ sacerdos adiurat, dicens: Exi ab eo spiritus immũde, da honorẽ deo uiuo & uero. Quæritur ergo, utrum per tales adiuratiões dæmõ expellatur à puero. Videtur quod imo, quia ex exorcismo Salomonis fugabantur dæmonia. Rursus, ad hoc ordinati sunt exorcismi. Obijcitur autem, quoniam infans nõ habet mortale, sed solum originale peccatũ: ergo diabolus in eo nõ habet mãsionẽ et potestatẽ. Ad hoc multi respondent, quod p exorcismũ expellatur, nõ quantũ ad pcm, sed quantũ ad hoc quod nõ habeat potestatẽ nocẽdi corporaliter puero. Alij dicũt quod expellitur quantũ ad diminutionem peccati. Vnde dixit Pręposititinus, quod si statim decederet paruulus post exorcismũ, minores tenebras sustineret, quam si nõ esset exorcizatus, & magis participaret de dulcedine spiritualiũ. Exorcismi uero Salomonis erant solũ ad fugandũ dęmones à corporibus obsessorũ. Nobis aũt uidetur, quod exorcismus catechismus ac salis linitio, fiunt pter honorẽ & solẽnitatẽ baptismi. Secundo, propter spiritualẽ eorũ quæ ibi aguntur intelligentiã, quia salis linitio discretionẽ designat, quę tribuitur in baptismo. Hinc dũ ponitur lumẽ in manu pueri, nõ propter hoc mox illuminat̃ anima eius actu, sed significatur actualiter illustranda. Piũ quoq; est credere, quod maior gr̃a detur puero in baptismo, quoniam exorcismus præcedit quam alias. Catechismus demũ est quædã instructio baptizandi. Debẽt enim baptizandi instrui de articulis fidei. Sed cũ infantuli non sint susceptiui talis doctrinę cur instruũtur? Iterum, dũ querit sacerdos. Credis in deũ? & uis baptizari? Respõdit patrinus, Credo, uolo. Et uidetur mẽtiri, quia nec ipse uult baptizari, nec puer, qui nõdum utitur ratione. Dicendum, quot in primitiua ecclesia baptizabantur adulti, & ante hoc instruebantur in fide, sicq; instructi baptizabantur in sabbato paschæ ad designandum quod per baptismum resurgebant a morte peccati: uel in uigilia pentecostes, ad significandũ

Antisiod. Exorcismus quid. Questio. Obiectio.

candũ ꝗ per baptiſmum daretur ſpiritus ſanctus. Vñ ait beatus Dionyſius, quod baptizatus ducebatur ad hierarchã. i. epiſcopũ, ab anadocho. i. patrino, ab ana quod eſt ſurſum, & duco, quia patrinus baptizandũ erigit ad ſuperna. Itaqꝫ ad innuendũ, quod adhuc ſit idẽ baptiſmus qui olim, obſeruantur ꝗ̃ tunc fiebant, & patrinus in perſona reſpondit infantis. Iccirco obligaẗ ſatagere ut tẽpore opportuno paruulus in fide & in neceſſarijs ad ſalutẽ inſtruatur. Hinc ſecundum Ambroſiũ, magis diligere debemus ſpirituales filios quos de ſacro fonte leuamus, ꝗ̃ quos carnaliter generamus, uidelicet qm̃ illi inquantũ ſunt filij ſpirituales, magis ſunt diligendi, quã iſti inquantũ filij ſunt carnales. Deniqꝫ catechiſmus non eſt proprie ſacramentũ, nec ſacramentale, ſicut nec exorciſmus, ſed exufflatio quã facit ſacerdos, eſt ſacramentalis. Significat nãqꝫ quod ꝑ ſpiritus ſancti inflatũ exſufflatur poteſtas diaboli. Saliua quoqꝫ ſacramentalis diuinã ſapientiã recte ſignificat, ꝑ cuius immiſſionẽ in os pueri, deſignatur quod in baptiſmo aperitur os ſpirituale ad dei laudem, & aures ſpirituales ad audientium uerbum ipſius. Inũgitur etiã oleo puer in pectore, ad innuendum quod corde credat: & inter ſcapulas, ad ſignificandum quod onus legis diuinæ deportet. Inungitur item, ad deſignãdum quod baptizatus, ſit ſpiritualiter rex & ſacerdos, iuxta illud beatiſſimi Petri: Vos genus electum, regale ſacerdotium. & illud Apocal. Fecit nos regnum & ſacerdotes deo noſtro. Inſuꝑ poſt baptiſmum inungitur paruulus chriſmate in uertice, ad deſignandum quod baptiſmus debet habere nitorem cõſcientiæ, & odorem bonæ famę. Chriſma eñ cõficiẗ ex oleo & balſamo. Oleũ aũt ſuo nitore ſignat conſcientiæ puritatem, balſamũ uero ſuo odore bonæ famę fragrantiã. Deinde datur baptizato ueſtis, et diciẗ ei, Accipe ſanctã ueſtẽ, ꝗ̃ notat mũdã cõuerſationem, & pia uirtuoſaqꝫ opa, ꝗbus omnis baltizatus debet iugiter operiri, decorari ac ꝓtegi. Hęc Antiſi.

Ceremoniarum in exorciſmo ſignificatio. — *1. Petri. 2.* — *Apoc. 1.* — *Chriſmatis confectio.*

¶ Pręterea de his diffuſe cõſcribit Tho. Proſeqtur, ingens, ſanctus Dionyſi⁹ ritum baptiſmi, q in primitiua eccleſia ſeruabatur in ſolẽni celebratione baptiſmi, qñ adulti ad baptiſmũ uenerunt. Hinc quatuor per ordinem ponit, quoꝝ primum ſpectat ad catechiſmũ, ſecundum ad exorciſmũ, tertiũ ad baptiſmũ, quartũ ad baptiſmatis cõplementũ. Ad catechiſmũ pertinẽt iſta per ordinẽ: Primo, inſtructio de fide per prædicationẽ epiſcopi. Secundo cõuerſio infidelis ad fidẽ, & acceſſus eius ad epiſcopũ mediãte patrino, quẽ anadochũ uocat. Tertio, gratiarũ actio, atqꝫ oratio ab epiſcopo & clericis facta. Quarto, petitio baptiſmi, et ꝓfeſſio obſeruãtię Chriſtianæ religionis. Quinto, impoſitio manus & ſignatio baptizati ſigno crucis. Sexto, cõſcriptio eius ac anadochi. Quantũ ad exorciſmũ aũt, ponunẗ quatuor. Primo, exufflatio uerſus occidentẽ, & abrenunciatio. Secũdo, manuũ ad cœlũ erectio, cũ ſacra fidei cõfeſſione & Chriſtianæ religionis ꝓfeſſione. Tertio, oratio, benedictio & manus impoſitio. Quarto, denudatio & unctio oleo ſancto. Quantum etiam ad baptiſmũ, ponit trinã immerſionem, cum alijs quæ ad baptiſmum requirũtur. Quãtum uero ad baptiſmi perfectionẽ, ponit tria, ucz ueſtis traditionẽ, chriſmatis linitionem in capite, & perceptionẽ eucharistiæ. Si autem obijciatur, quod per manus impoſitionẽ datur ſpiritus ſanctus ad robur in confirmatione, ergo non debet fieri in baptiſmo: Dicendum, quod triplex manus impoſitio datur. Vna in catechiſmo, ut baptizandus roboretur in fide in ſeipſo. Alia in exorciſmo, ut roboretur in pugna contra diabolũ. Tertio in confirmatione, ut roboretur in cõfeſſione fidei cõtra preſſuras mundi. ¶ Deniqꝫ de ſacramẽtalibus iſtis quæ pertinent ad ſolennitatem baptiſmi, quædã fuerunt in primitiua eccleſia quæ mõ non ſunt, & quędã ſuperaddita ſunt. Vnde in exorciſmo aliquid eſt ſubtractum, ut patet per ritum quem Rabanus docet, puta conuerſio ad orientẽ & occidentẽ: & aliquid additũ eſt, ut ſalis cibatio, & aurium ac naris cum ſputo linitio, de quorum ſignificatione iam dictum eſt.

Thomas. — *Anadochus quis.* — *Obiectio.* — *Rabanus.*

¶ Præterea circa baptiſmum eſt triplex inunctio. Vna quæ fit oleo ſancto, quantũ ad catechumenos, quæ ſecundum beatos Dionyſium & Ambroſium, fit in ſignum pugnæ contra inimicum, ſicut athletæ inũguntur: uel ſecundũ Rabanum, ut nullæ reliquiæ latẽtis inimici remaneãt. Secunda fit poſt baptiſma cum chriſmate in uertice, ut ſicut per aquæ ablutionẽ, denotatur emundatio a peccatis, ita per chriſmatis linitionem in uertice, ſignificetur gratia collata in mẽte ad bene operandum, ut boni odor exempli ad alios diffundaẗ. Tertia fit in cõfirmatione, de qua infra.

Dionyſ. Ambroſ. — *Rabanus.*

¶ Debet autem cathecismus baptiſmum ꝓcedere. Nam ſicut in alijs ſcientijs atqꝫ doctrinis quædã ſunt cõmunia quibus ignoratis, ars ignoratur: quædã uero ſunt propria, quę ſine ignorãtia illius artis poſſunt ignorari: ita in doctrina fidei ſunt quædã cõmunia, ut articuli fidei, prouidẽtia dei, futurum iudicium, & conſimilia, de quibus inſtruendi ſunt baptizandi ante baptiſmum: de alijs uero ſpecialibus & ſecretiorib⁹, poſtea. ¶ Et ſi quæratur, an iſta inſtructio ad ſacerdotem pertineat: reſpondendũ, quod triplex eſt inſtructio fidei. Vna admonitoria, qua quis ad fidem cõuertitur. Et hæc eſt propria ſacerdotum, quorũ eſt publice docere & prædicare. Vnde & ſanctus Dionyſius hãc epiſcopo attribuit. Alia eſt inſtructio diſciplinalis, qua quis inſtruitur qualiter ad baptiſmum accedere debeat, & quid credere. Et hæc pertinent ad officium diaconi, & per conſequens ſacerdotis: quoniam quicquid diaconi eſt, eſt etiam ſacerdotis. Tertia, quæ ſeqtur poſt baptiſmum, & pertinet ad anadochum & ad prælatos eccleſiæ, qui generalem habent doctrinam, quæ per officium anadochi ad iſtum aut illum ſpecialiter deputatur. Cur autem paruuli catechizentur, ꝓ̃tactum eſt. Nunc quoqꝫ quando parentes paruuloꝝ ſunt Chriſtiani, non imminet tanta ſolicitudo anadocho circa leuatum de fonte, ſicut in primitiua eccleſia, quando parentes frequenter in infidelitate manſerũt.

Triplex inſtructio fidei.

¶ Præterea quæritur, an exorciſmus etiam baptiſmum præcedere debeat. Et reſpondendum, quod ꝓpter peccata hominum, dæmones poteſtatem acceperunt in homines, atqꝫ in omnia quæ in eorũdem ueniunt uſum in nocumẽtum eorum. Cumqꝫ nulla cõuentio ſit Chriſti ad Belial, hinc quandocunqꝫ conſecrandum eſt aliquid ad cultum diuinum, prius exorcizatur, ut liberatum a poteſtate diaboli, qui illud in nocumentum hominis aſſumere poterat, deo conſecretur, qđ patet in conſecratiõe aquę & tẽpli. Vñ cum prima ſanctificatio qua homo deo conſecratur, fit in aqua, oportet ut homo exorcizetur multo plus quã inferiora, antequam baptizetur, pręſertim cum in homine ſit cauſa, utpote culpa, propter quam in ipſum & in alia dæmõ poteſtatẽ accepit. hocqꝫ deſignãẗ ea ꝗ̃ in exorciſmo dicuntur, vicȝ, recede ab eo ſathana &c.

2. Cor.

Simili-

Similiter ea quæ ibi fiūt, qa exufflatio designat dæmonis expulsionem, & alia quæ sunt ibi habent spiritalē significationē & mysticam rationē, sicut expositū ē. Obiectio. Si autem obijciatur, quod exorcismus est contra energumenos, sed non oēs baptizādi sunt energumeni: Dicendum, quod energumeni dicuntur interius laborātes, ab en quod est in, & orgon labor. Quamuis ergo non oēs baptizādi sunt energumeni, nec interius laborantes, q̄si corporaliter à demonibus uexati, interius tn̄ laborāt aut infirmantur, ꝓpter fomitis infectionē, diabolo aliqd potestatis in ipsis habente. Et qa diabolus nos impugnat abintus & ab extra, aqua benedicta ordinat̄ cōtra impugnationē diaboli ab exteriori, exorcism⁹ cōtra impugnationē eius ab interiori.

Energumeni qui.

Thomas eadem d. ad 3. quæstionem.

¶Insuper circa exorcismi effectum est duplex opinio. Vna, quod ea quæ in exorcismo aguntur, sunt tātum signa eorum quæ postea in baptismo complent̄, in quo potestas dæmonis totaliter euacuatur, iuxta illud beati Cipriani: Scias diaboli nequitiam permanere posse usq; ad salutare baptisma, & in eo omnem potestatem amittere. Sed hoc est contra Gregorium sanctū, dicentem: Sacerdos dum per exorcismi gratiam man⁹ imponit credētib⁹, & habitare in eorū cordib⁹ spiritus malignos contradicit, quid agit nisi dæmonia eijcit? Et etiam est contra ea quæ in exorcismo dicuntur, quæ frustra dicerentur, nisi aliquem haberent effectum, præsertim cum per modum imperij, non solum orationis dicantur, ut cum dicitur, ergo maledicte diabole exi ab eo. Idcirco dicendum quod aliquid efficiunt, sicut alij dicunt, & non solum in corpore, sed item in anima, cum in utroque sit infectio fomitis. Hic autem effectus est debilitatio potestatis dæmonis, ne tantum possit in homine sicut ante, ne baptismum & alia bona in ipso ualeat impedire: quæ potestas in baptismo omnino aufertur, quemadmodum Pharao prius flagellatus, deinde in mari rubro omnino submersus est. Præpositinus autem dixit, quod exorcizatus ante baptismum decedens, minores tenebras patietur. Sed hoc nihil est, quoniam tenebræ illæ in sola carentia diuinæ uisionis consistunt, cum non habeant aliam sensibilem pœnam. Et hoc in omnibus æqualiter erit. Idcirco dicendum quod non habet effectū in collatione gratiæ, sed solum in debilitatione potestatis diaboli. Denique ut baptismi uniformitas obseruetur, oportet ut si exorcismus prætermissus fuerit, post baptismum suppleatur, & tunc solū significat uel forsitan additur coercitio aliqua impugnationis diaboli, cū & etiā dum post baptismū aqua benedicta aspergimur, potestas dæmonis aliq̄ reprimat̄.

Cyprian⁹

Gregori⁹ sup ezechielem.

Exodi. 11 Exodi. 14 Præpositinus.

¶Postremo, exorcizare spectat ad exorcistas, ex ꝓprio eorū officio, nihilominus est etiā ordinū superiorum. Attamen ad ostendendā unitatē baptismi, consuetum est in ecclesia, ut totū qd̄ ad baptismū ptinet expleatur ab uno, puta à sacerdote. In primitiua uero eccl'ia frequēter grādis turba simul ad baptismū cōfluxit, fuerūtq; tūc pauci sacerdotes, ideo sacramētalia illa fiebāt à minorib⁹ ordinibus. Cōpleta aūt potestas in exorcizādo, cōpetit sacerdoti. Hęc Tho. in Scripto.

¶De his scribit in tertia parte, quæstione 72. & q̄ ibidē inducit, in nunc introductis satis contineri censentur: Similiter ea q̄ scribit Albertus & quæ Petrus.

Richard⁹

¶Richardus uero adiecit: Scdm Hugonē 2. lib.' de sacramentis, forma exorcismi ita pficit: Baptizandus primo signat̄ signaculo crucis in fronte, in pectore, in oculis, in naribus, in auribus, in ore, ut toti⁹ corporis sensus hoc signaculo muniant̄, cuius uirtute sacramēta cuncta cōplent̄, & omnia diaboli figmenta frustrātur. Postea datur sal benedictū in os eius, ut sapientia conditus odore careat iniquitatis, nec ultra putrescat uermibus uitiorū. Deinde exufflatur malignus, ut spiritus spiritu pellatur: postea tanguntur ei nares & aures saliua, ut tactu supernæ sapientiæ aures eius aperiantur ad audiendū uerbū dei, & nares similiter ad discernendū odorē uitæ ac mortis. His cōpletis, uenit sacerdos ad fontē. Cōsecratur fons in nomine patris & filij & spiritus sancti, quatenus sanctitas sacramēti nō ex eo q ministrat, sed ex eo q sanctificat, esse noscatur. Traditur quoq; nouę uitę auditoribus symbolū fidei, in quo apostolicę doctrinę forma cōsistit. Postremo, interrogatus baptizādus, abrenūcias sathanę & omnibus pōpis eius? respondet, Abrenūcio, quo facto, ungitur oleo sacro in pectore, tanq̄ muniatur aduersus hostē, ne ultra persuadeat fœda & noxia. Vngitur & inter scapulas, ut cōfortetur ad portandū onus dei suaue. Et interrogatus, credis? dato respōso, mergitur ter in aqua. Baptizatus aūt ascendens de fonte, ungitur chrismate sacro in uertice, ut spiritū Christi participando, deinceps merito Christianus uocetur, cohæres regni & gloriæ sacra unctione effectus. Deinde traditur ei candida uestis, ut habitu regenerationis, glorię præferat indumentū. Tegitur itē caput eius sacro uelamine, ut intelligat se diademate regni & sacerdotali dignitate potiri. Ad ultimum datur ei cereus accēsus in manu, ut doceatur implere euangelicū illud: Sic luceat lux uestra corā hominib⁹ &c. Hæc Rich. ex Hugōe. Mat. 5.

¶De his q̄q; Gulielm⁹ in suo Sacramētali, & Bona. in Scripto conscribūt, quę cum prædictis coincidunt. Parrhisiensis.

¶Refert itē Richa. qualiter qdā dixerunt exorcismū naturali uirtute dæmonē effugare, & eius potestatē reprimere, ponentes exēpiū de Dauid, q sonitu citharæ suę fugauit à Saul dæmoniū, qd̄ tn̄ Glossa innuit factū inquātū cithara fuit crucis figura. Et alij dicūt Saulem perpessum huiusmodi passionē ex grosso humore melancholico ascendente, quē agitauit dæmoniū, ad cuius motiōis repressionē potetior fiebat anima Saulis, confortata & consolata citharæ mœlodia, in qua & naturaliter delectabatur. Exorcismum uero æstimo operari non naturali uirtute, nec supernaturali aliqua potestate subiectiue existente in ipso, sed omnipotentia dei quasi ex quodam decreto assistente & operante. Hæc Richardus. Richard⁹ 1. Reg. 16

¶Postremo Henricus primo quodlibeto tres mouet q̄stiones circa baptismū. Prima est, an infans delatus ad baptismū, moriensq; in uia sine baptismo, dānatur. Secunda est, an minorē habeat pœnā in limbo quā paruulus Saraceni. Tertia, an sit in cæmeterio sepeliendus. ¶Ad quas breuiter respondet, dicendo qd̄ quantū est de lege cōmuni, infans ille nō renatus dānatur, quāuis certū sit deum omnipotentē cum anima huiusmodi posse agere quicq̄d sibi placuerit. Ad secundum respondet, quod cum ꝓ originali peccato nulla pœna sensus infligatur, in q̄ repetitur maius & minus, sed solum pœna damni, in qua non est maius & minus, ideo unus talium paruulorum non habet minorem quam alius pœnam. Ad tertium dicit, qd̄ cæmiterium locus sit sepelitionis membrorum Christi, filiorū eccl'æ. Vñ & corpora excōmunicatorū nō recipiuntur ibidem, ideo nec talis infantulus est in cæmeterio sepeliēdus. ¶Amplius sexto quodlibeto interrogat, An monstro capita duo habenti imponi de Gandau⁹

bet nomẽ unũ uel duo. Et utrũ dicẽdo, ego te baptizo, ambo sint baptizati, uel un⁹ tm̃. Ad q̃ multũ magistraliter, q̃uis, ꝓlixe, rñdet: Quia si sint in mõstro huiusmodi aiẽ duẽ, sunt utiq; hoĩes duo, & duo nomina cõueniunt eis, suntq; ambo sigillatim baptizãdi. An uero sint in eo aiẽ duæ, ꝑq̃rẽdũ ẽ ꝑ hoc, an in eo sint duo corda materialia, & si sic, sunt ibi aĩæ duæ. An uero sint duo corda oportet perpẽdere ex laterib⁹, q̃ũo cõcurrãt in medio pectoris, atq; in spina dorsi. Nẽpe si ibi appareãt ꝓminẽtia maior in corpore uno, & maxĩe si appareat q̃si duẽ gibbositates in lõgũ protensæ, quasi ex lateribus concurrentes, hoc est euidens signũ quod intus sunt duo corda latentia. Quale erat monstrũ duorũ capitũ & perfectorum collorũ, quod unũ habuit caput nigrum & austerũ, multumq; pingue: alterũ uero caput albũ, ualde macilentũ, sed pium: & quatuor brachia, attamẽ imꝑfecta. Erant autẽ duo brachia ꝑfecta cũ manibus suis, sita suis locis: vnũ ꝓcedens ex humero lateris unius capitis, aliud ex alio humero ex latere alterius capitis: & alia duo brachia parua cũ manibus paruis, exibant inter duo capita ex parte dorsi, ac si duo à lateribus iũgerent se strictissimè, & brachia laterũ cõtingentiũ se tenerent extenta ad partẽ inter eos posteriorẽ, quibus suppositis uidebitur fortè aliquibus sentiendũ, q̃ talia corpora, q̃uis appareãt unũ continuum in quadã parte, nõ tamẽ sunt uere continuata, sed opere naturæ imperceptibiliter consolidata per totum, ab humeris vsq; ad unũ latus, ita q̃ nullũ mẽbrũ aut organũ, aut partẽ membri, habent commune. Sic enim duæ formæ & duæ animæ rationales eandem perficerent materiam, quod omnino est impossibile in natura, sed huic omnino contrariatur sensus, cui durum est contradicere in re tam patenti. &c. Hanc difficultatẽ doctor solennis curiose prosequit̃, quod breuitati studens transilio.

Demõstro baptizando.

Descriptio monstri cuiusdam.

Vandau⁹

De charactere baptismali, de eius necessitate, essentia, diffinitione, subiecto, diuisione, effectu & indelebilitate secundum Gulielmum, aliosq; doctores.

De charactere quorũdã sacramentorũ euangelicæ legis, præcipua est difficultas, quid sit, & cur oporteat eũ esse, p̃sertim quia antiqui sancti doctores parũ aut nihil inde loquuti uidẽtur.

Itaq; de hoc scribit in suo sacramẽtal. Gulielmus: Restat nobis declarare, quid ipsa sanctificatiõe baptismali imprimatur animabus sanctificandis, an gratia sola qua deo accepti ac placiti fiunt, an & character & signaculũ, quod amissa gratia maneat, & quid sit tale signaculũ, quis fructus & effectus ipsius. Primo igitur dicimus, quod necesse est aliquid manere in anima, gratia iam amissa. Si enim nil maneat, tantũdem uidetur ac si non essent baptizati. Nẽpe si totũ quod baptismi sacramento collatũ est, ita delet̃ ꝑ quodcũq; mortale peccatũ, ut nihil eius remaneat, sic se uidetur habere, ac si homo nũq̃ fuerit baptizat⁹. Hinc in hoc consenserunt doctores, q̃ præter gratiam gratũ faciẽtẽ, & p̃ter totũ decorẽ uirtutũ atq; donorum quibus deo placetur, & q̃ baptizatis præstant̃, imprimitur & character: q̃uis nõ satis declarauerint, q̃d sit in specie iste character. Cũq; dicant ipsum esse in genere qualitatis, non determinant q̃lẽ efficiat animã baptizati seu baptizatũ. Quod si dixerint q̃ non efficit ipsum nisi baptizatũ, id est, ac si dicatur, q̃ percussione imprimitur character qui facit percussum, & distinguit percussio percussum a non percusso, sicut baptismus baptizatum a non baptizato. Sed & hoc dixerunt ꝓprium esse characteris huius, distinguere baptizatum a non baptizatis. Cõtra quod dupliciter obijcitur. Primo, quia non potest dici effectus proprius alicuius, quod æqualiter cõuenit omni qualitati, actioni, passioni, omniq; rei. Nihil aũt est in tota rerum uniuersitate quod habentem illud non distinguat a non habẽte, cum & pes distinguat habentem hoc membrum a carente eodem. Ideo sic distingui necessario sequitur unãquamq; rem per seipsam. Non ergo oportet characterem ponere ob hoc solum, utpote ut distinguat: cum nullus nouus effectus aut operatio inducatur ꝑ hoc. Si eñ attribuerimus characteri alium effectum proprium, principalem & immediatum, nihilominus sequitur eũ iste: quemadmodũ albedo, & si proprium habeat facere album seu disgregare uisum, nihilominus cõpetit ei a nigro distinguere. Hi ergo errant dupliciter. Primo, qm̃ principalem effectum dicunt illũ, qui ex necessitate consequitur. Secundo, qm̃ primum ac principalem effectum deglutiunt seu omittũt. Impossibile quippe est esse qualitatem, & non esse in aliqua specie qualitatis, & quæ denominationem nõ habeat specialem. Distinguere aũt seu dissimulare, est denominatio relatiua siue ad aliquid. Secundo, opinio illa destruitur, quia si nullus esset non baptizatus frustra esset talis character, imo non esset, non eñ distingueret. Præterea q̃bus seu propter quos sit illa distinctio, cum character nec habẽtibus eum, nec alijs sit apparẽs, nec per eum unus ab alio se distinguat. Insuper, dicendo quod character causa sit gratiæ gratũ facientis, dupliciter errare uidetur, quia nõ potest poni causa gratiæ nisi causa efficiens, & talis causa gratiæ solus est deus. Rursus, quod agit seu efficit qualitas, agit subiectum ipsius: sicut quod agit calor, efficit ignis, & sic anima in qua est character, esset causa gratiæ & uirtutis, atq; iustitiẽ suæ, & iustificaret ac sanctificaret seipsam. Nos igit̃ dicimus quod illud q̃d imprimit̃ in baptismo præter gratiam, & quod remanet ea amissa, ẽ sanctitas quædã: cuius exemplum & figura est sanctitas basilicarum consecratarũ, & uasorum sacrorũ. Cõsecrata nanq; basilica, quantũcunq; post consecrationem polluatur aut profanetur, remanet sancta. Alioquin uiolatores eius non essent sacrilegi. Sic ergo & sanctitas ista in baptismo collata nequit auferri, propter quod spirituale sacrilegium in seipso cõmittit & uiolat tẽplum dei Christianus, quocunq; mortali peccato se polluens. Qualis aũt sit sanctitas ista, & quis eius effectus, apparet ex eius figura & signo, i. ex sanctitate basilicæ, quemadmodũ ex illius sanctitate arcentur dæmones, ut minus noceant introeuntibus eam, orantibus, psallentibus & sacrificantibus in ipsa, & ut facilius exaudiantur & acceptentur in ipsa. Ita ex sanctitate baptismali debilitatur uis dæmonũ cõtra eos, ita q̃d incõparabiliter minus potest cõtra eos q̃ alios. Facilius quoq; gratia deuotiõis illustrantur ac pœnitent, & ipsis dæmonibus sunt metuendi, q̃ & grauius cruciantur, si eos tentãdo inuaserint ac traxerint ad peccãdũ, sicut & sanctitas sanctorũ locorũ potestatem minuit secularium principũ. Deniq; ex hac sanctitate baptizati sunt de sorte & parte dei. Vñ & citius eos recognoscit ut suos, & ad suũ ius ꝑtinẽtes, ac replet eos spiritalib⁹ dõis, & sanctitas ista signũ ẽ grẽ gratũ faciẽtis, quẽadmodũ annulus regi⁹ signũ ẽ doni q̃ q̃s inuestit̃ per regẽ & annulum illum, quemadmodum etiam ad sigillum

Parrhisi-

Obiectio

Violat templum dei.

sigillũ regiũ dispensator regis dat dona regalia, sic dispensator charismatum dat baptizatis dona regis regñi, plenã remissionem culpæ ac pœnæ. Porro causa efficiens hui⁹ sanctitatis .i. characteris baptismalis, deus est solus, & aliud nihil. Estq; character habilitans, adiuuans ad gratiam obtinẽdã ac cõseruandam, ideo baptismus iterari nõ potest nec debet. Hęc Gulielmus

Dionysi⁹ Carth. ¶Cuius positio quãtũ ab aliorũ positione differat, & discordet, & qualiter cũ eis ualeat cõcordari, ex sequentibus elucebit.

Thomas Aquinas ¶At uero de his Thomas tractans diffuse, primo sciscitatur, utrũ character sit. Respõdet Characterem in quibusdam inprimi sacramentis omnes fatentur moderni. Verum in modo ponendi partim differunt, partim conueniunt. In hoc nanquẽ omnes conueniunt, quod dicũt ꝑ characterẽ importari triplicẽ relationẽ, quia character est signũ distinctiuũ & configuratiuũ. Et ut signũ, importat relationẽ ad signatũ. Inq̃tũ uero est distinctiuũ, notat relationẽ ad ea à quibus distinguit. Inq̃tum autem est configuratiuũ, designat relationẽ ad ea quibus assimilat. ¶Differunt demum in hoc, qm̃ quidã ponunt istis relationibus nõ subesse aliquod accidens absolutũ, sed fundari eas immediate in anima, quod esse non potest. Nam signũ ꝑ formam quã sensui aut intellectui imprimit, facit aliud in cognitionẽ uenire. Nil quoq; distinguitur ab alio nisi per aliquã formam. Similitudo etiam ẽ relatio super unitate qualitatis fũdata, ut qnto Metaphysicę dicitur. Hinc q̃libet relationũ quam importat character, requirit aliquã formam sibi substratam. Cumq; non sit forma substantialis, relinquitur ꝗ forma substrata sit qualitas q̃dã, cuius unitas similitudinẽ cõfigurationis inducit. Ideo dicunt quidã ꝗ est in genere qualitatis, nõ tamen in aliqua specie eius, cũ & philosophus in prędicamẽtis testet: Forsitan apparebũt & alij modi q̃litatis. Sed hoc est fuga q̃dã Nam q̃uis sint alij modi, tamẽ reducũtur ad quatuor quas expressit, quod cõstat ex hoc, ꝗ nulla species alia interim potuit inueniri. Propterea alij dicunt ꝗ sit in quarta specie qualitatis, qm̃ cõfiguratio quã character importat, dicit unitatẽ figurę, quę est in qualitatis specie quarta, hancq; figuram q̃dam dicũt esse crucẽ Christi, aut ꝗ stare nõ ualet, qa figura sumit̃ ꝓprie aut metaphorice. Si ꝓprie, sic terminationẽ importat & dimẽsionẽ, quã cõstat in anima nõ esse. Si metaphorice, oportet quod metaphora reducatur ad proprie-

Matth. 5 tatẽ. Non enim res ponitur in genere ꝑ id quod de ea metaphorice dicitur, sicut non dicitur quod apostoli sunt in genere qualitatis, qm̃ dictũ est de eis: Vos estis lux mundi, nec poterit aliquid in quarta qualitatis specie reperiri, quod sit in anima secundũ proprietatem. Hinc character fũdari nequit super qualitatem quartæ speciei illius. Iccirco alij dicunt quod sit in tertia parte, qm̃ muliebrem quandam passionem ingerit sensui spirituali, inq̃tũ animam ornat atq; decorat, quod etiam improbatur, quia (ut septimo physicorũ probat philosophus) tertia species qualitatis non est nisi in sensibili animæ parte, character autem ẽ in parte intellectiua. Illæ quoq; qualitates semper ordinem habent ad transmutationem aliquam corporalem, q̃ uel inferãt, uel à qua causant̃. Hinc secundũ alios ponit̃ in prima specie q̃litatis, & ẽ q̃si media inter dispositionẽ & habitũ. Inq̃tũ em̃ ẽ difficile mobilis, cõuenit cũ habitu: atq; inq̃tũ nõ ẽ ultima ꝑfectio, sed disponit ad grãm, cõuenit cũ dispositiõe. Quib⁹ obijcit̃, qa scd̃m Philosophũ Ethicorũ 2. habitus est q̊ habemus nos bene aut male ad passiones, & uniuersaliter consideranti apparet hæc differentia inter habitũ & potentiam, quod potẽtia est qua simpliciter aliquid possumus, habitus uero est quo possumus illud bene aut male: sicut intellectus est quo consideramus, scientia qua bene consideramus. Similiter est de dispositione, quæ non est nisi habitus imperfectus. Cũ ergo character ordinetur ad aliquid simpliciter, & non ad illud bene uel male, quia sacerdos potest bene & male cõficere, ideo qualitas super quã fundatur relatio characteris, non potest habitus esse, sed magis potẽtia. Vñ relinquitur quod ad secundam speciẽ qualitatis reducitur, ut quidã alij dicunt, quod sic patet, sicut cuiuslibet existentis in aliqua natura sunt aliquæ operationes propriæ, ita & eius quod in spirituali regeneratũ ẽ uita, ut S. Diony. ait 2. ecclesiasticæ hierarchiæ capitulo. Cuius aũt sunt propriæ operationes, oportet q̊d sint propria illarũ operationum principia. Vñ sicut in Dionysi⁹ martyr. alijs sunt potentiæ naturales ad proprias actiões, ita in spũalem uitã renati, habent quasdã potentias per quas possunt opera illa: quæ potẽtiæ similes sunt uirtutibus, a quibus sacrameta efficatiã sibi inditã habent: qm̃ sicut sacramenta gratiam instrumentaliter causant, ita recipientes characterẽ operantur diuina ministerialiter. Minister aũt est sicut instrumẽtum ei⁹ cui ministrat, ideo tam uirtus sacramenti q̃ minister cuius est character, instrumentalis est causa. Deniq; ꝗ huiusmõi potentia sit character, patet diligenter consideranti uerba diuini Dionysij, a quo prima traditio characteris nobis aduenit. Assignans em̃ ministerium ritus cuiusdam, q in primitiua erat ecclesia, qñ baptizabantur adulti, quod accedenti ad baptismum hierarcha (.i. pontifex) manũ imponebat, signabatq; eũ signo crucis, & iussit eũ describi inter nomina Christianorũ, quatenus de cætero cũ alijs ad diuina admitteretur, dicit quod sic accedentẽ, puta ad uitã spiritualẽ, diuina beatitudo in sui participationem recepit, sicut sacerdos baptizandum in lumine proprio, quasi quodam signo tradit sibi sui participationem, perficiens ipsum communicatiõe diuinorum. Quo patet quod per hoc signum aliud nil intendit, quam quod facit eum participatiuum operationũ diuinarum: sicq; hoc signum nil aliud est, quam quædam potentia qua baptizatus potest in actiones hierarchicas, quæ sunt ministrationes ac receptiones sacramentorum, & aliorum quæ pertinent ad fideles. Ad hoc quoq; quod has operationes bene exerceat, indiget habitu gratię, sicut & aliæ potentiæ egent habitibus. Itaq; character reducitur ad secundam speciem qualitatis.

¶Et est alius modus ab illo quem Philosophus ibi ponit, quia Philosophus non cognouit nisi operationes atque potentias naturales.

¶Cõstat em̃ quod apud nos necesse sit ponere potentias spirituales supernaturales, ut potentiam conficiendi & absoluendi &c. Et quod ad secundam qualitatis speciem reducãtur, quemadmodum habitus infusi in eadem sunt specie qualitatis, cum habitibus naturalibus acquisitis.

¶Nunc de diffinitionibus characteris disserendum. Dionys⁹ martyr. Diffinitio characte. Itaq; diuino Dionysio hęc characteris diffinitio attribuit̃: Character ẽ signũ sctm̃ cõionis fidei & sanctę ordinationis, datũ a hierarcha. Quo circa sciendũ quod diffinitio ista nusq̃ inuenitur a beato Dionysio tradita, sed ex p̃ractis eius uerbis accipitur, imo conuenien-

tius exprimeretur, dicēdo: Character est signū cōmunionis diuinorū et sacrę ordinationis fideliū, datū a diuina beatitudine accedenti. In q̄ tanguntur quatuor causæ characteris. Primo genus eius, cū dicitur signū, quod pertinet ad causam formalē. Secundo tangitur finis characteris, qui datur ad duo: primo, vt recipiēs Christo cōfiguretur, tanq̄ ascript⁹ ad cōmunicandū sacramentis diuinis & actionibus sacris. Et quantum ad hoc, dicitur cōmunionis diuinorū partis. Secūdo, ut cōfiguretur coordinandus aliis, quibus eadem potestas data est. Et hoc tangitur ibi, & sacrę ordinationis fideliū, quæ duo excōmunicatio suspendit ad tempus, priuando hominē participatione diuinorum, & communione fidelium. Tertio ponitur materia in q̄, dicens, datum a sacerdote. Quarto, causa efficiens, ibi, a diuina beatitudine. Diffinitio quoq; alia potest saluari, & redit in idem, ut hoc quod dicit, cōmunionis fidei, referatur ad participationem sacramentorum & actionum fidelium: atq; quod addit, & sanctę ordinationis, designet coordinationem eius ad alios. & quod subditur, accedenti datum a Hierarcha, denotat causam efficientem instrumentalem, qui cōsignatione exteriori figurat interiorem. Character itaq; accipit rationem signi, secundum quod per sacramentum uisibile exterius efficitur & significatur. Cum qualibet etenim potestate datur exterius aliquod uisibile signum illius potestatis, sicut regi in signum regiæ potestatis dantur corona & sceptrū, pontifici mitra, annulus et baculus. Similiter cū spirituali potestate q̄ in sacramētis cōfert̄ dat̄ signū sacramētale exteri⁹, & per comparationem ad illud, ipsa spiritualis potentia seu character dicitur signum, inquantum homo per eam cōfiguratur et determinat̄ ad actiōes spirituales.

Alia characteris diffinitio. ¶Præterea magistralis diffinitio characteris est hęc: Character est distinctio a charactere æterno impressa animæ rationali, secundum imaginem cōfigurans trinitatem creatā trinitati creāti et recreāti, & distinguēs a nō cōfiguratis secundū statū fidei. In qua diffinitione tanguntur etiā quatuor causæ characteris, puta causa formalis seu genus, cum dicitur, distinctio, i. signū distinctiuum: & causa efficiens, cū sequitur, a charactere æterno, i. a filio, qui est figura substātiæ patris,

Hebr. ut dicitur ad Hæbreos. Causa quoq; materialis ibi, animę ratiōali impressa secundum imaginem. Causa uero finalis ponitur duplex, vz configuratio, cum dicitur, consignans trinitatem, id est, configurans atque distinctio, cum subditur, & distinguens. Et sicut hic ponitur genus proximum, ita & proxim⁹ finis. Proximum quoq; subiectum, quod est anima rationalis: et & efficiens appropriatum, quod est unigenitus patris: sicq; diffinitio ista excedit præcedentem, in hoc q̄ p̄ proximas datur causas.

Questio. ¶Quod si quæratur, cur & p̄pter quos datur signū istud distinctionis: dicendum, quod primo propter hominem qui suscipit illud, qui eodem accipit distinctum posse ab aliis, & propter homines alios, q̄ ipsum ad spirituales actiones admittūt, ex cōfiguratione exteriori sacramentali interiorē pēsantes: et quo ad deū, q̄ actionibus eius spiritualibus efficatiā præbet. Deniq; diffinitio ista magis respicit fidē q̄ charitatē: q̄m fides hominis nota est ei, iuxta il-

August. lud August. Nihil alicui certius est sua fide. Nō aūt certus est homo se esse in charitate. Nec tamē fides sufficienter distinguit fidelē ab infidelibus, q̄tum ad actus spirituales, qui fidelibus cōpetūt, quia ad hos exercendos seu suscipiendos oportet spiritualē addi potētiā.

¶Præterea, si quæratur de subiecto characteris. Respondendum, quod natura proportionabiliter spiritualitati substernitur, quemadmodum perfectibile suæ perfectioni. Hinc sicut gratia quæ est spiritualis uitæ principium, est subiectiue in essentia animæ: sic character (qui est spiritualis potentia) est subiectiue in naturali ui animæ, non in eius essentia, nisi mediante potentia. Questio.

¶Si autem obiiciatur, quia dispositio & habit⁹ sunt in eodem subiecto, cum ergo iuxta p̄habita character sit dispositio ad gratiam, erit in essentia animæ sicut & gratia. Respondetur, quod dispositiōem & habitum esse in eodem subiecto non oportet, nisi dum dispositio fit habitus, sicut scientia imperfecta fit perfecta, non autem oportet quando dispositio & habitus essentialiter differunt, sicut operatio sensitiua est dispositio ad intellectiuam. Obiectio.

¶Quæritur quoq;, an character sit magis affectiua quā intellectiua. Dicendū, quod imago principaliter consistit in cognitiua, quoniā ex memoria & intellectu oritur uoluntas. sicq; tota imago ē in intellectiua, ueluti in radice, ideo om̄e quod attribuitur homini ratione imaginis, principaliter respicit uim intellectiuam, & ex consequenti effectiuam. Ex intellectiua etem̄ parte seu rationali perfectione habet homo quod sit homo: ex ui uero affectiua, quod sit bonus aut malus. Cumq; character respiciat imaginē, principaliter est in intellectu. Questio.

¶Quæritur item, an character posset deleri, & utrum fuit in Christo. Dicendum ad primū quod impressio est per quandam animæ rationalis sanctificationem, prout sanctificatio dicitur deputatio alicuius ad aliquod sacrum, ad quam sanctificationem nō magis actiue cōparatur anima sanctificanda, quam aqua sanctificanda, uel chrisma aut oleum, nisi quod homo adultus se subiicit tali sanctificationi per consensum. ideo qualitercunq; anima uarietur per proprias operationes, nūquā amittit characterem, sicut nec chrisma uel oleum panisve consecratus sanctificationem. Hæc autē indelebilitas characteris est partim ex parte subiecti, quod est icorruptibile: partim ex parte causæ suæ effectiuæ, quæ est inuariabilis deus. Gratia tamen & charitas possunt amitti, quoniam dispositiue & conseruatiue dependent ex suo subiecto. Porro si quæras, an character manet in patria: respondendum, quod homo per characterem configuratur deo ad hoc quod sit de cœtu fidelium, atq; hierarchicarū particeps actionum. Ecclesiasticæ autem hierarchiæ succedit, quantum ad electos fideles, hierarchia cœlestis, ideo ad cōmuniōem fidelium in triumphanti ecclesia, & ad participationem actionum cœlestis hierarchiæ in patria proficiet: & sic erit ibi ad alios actus, sicut uirtutes & dona. Manet etiam in damnatis, sed hoc est per accidens præter intentionem imprimentis characterem, quod recipiens condemnetur. Idcirco character non est ibi ordinatus ad aliquem finem: quia quæ præter intentionem fiunt, carent ordine ad finem: deus tamē qui nihil inordinatum relinquit, elicit inde aliqd̄ bonum, ut quod iustior apparet eorum damnatio, q̄ tātum munus neglexerunt.

¶Ad secundum illud quæsitum dicendum, quod secundum quosdam Christus non habuit characterē baptismalem, quoniā a baptismo nihil accepit, sed habuit characterem ordinis, qui pertinet ad quendam æminentiæ statum. ¶Veruntamen uerius dicitur, quod Christus nullum characterem habuit, quoniam habuit potestatem plenitudinis in sacramentis,

tis, sicut ea instituens & efficatiam eis prebens. Unde sicut potuit inducere effectum sacramenti in aliquem sine sacramento exteriori, ita ex parte ipsius ad hoc non requirebatur aliquid sacramentale exterius. Et si obijciatur q habere characterẽ est perfectionis, ergo maxime fuit in Christo: dicendum, quod fuit in Christo per modum sublimiorem. Nam & aliquid est perfectionis in nobis, quod non esset perfectionis in Christo, ut gratia adoptionis, & ita de charactere est dicendum. ¶Quod autem in circuncisione & cæteris sacramentis ueteris legis character non imprimebatur, dictum est supra. Nec tamen in omnibus sacramentis nouæ legis character imprimitur, sed in trib9 duntaxat quæ nec iterantur, ut sunt baptismus, confirmatio, ordo, quod de baptismo nunc patuit, de alijs duobus infra patebit. Dicitur quoq character à dei filio imprimi per quandam appropriationem ad ꝓprium filij, qui est imago patris, figura seu character substantiæ eius: sic & character iste creatus, est assimilatio & configuratio animæ ad characterem increatum. Nihilominus realiter imprimitur à tota superbeatissima trinitate cui9 indiuisa sunt opera. ¶Insup dictum est sæpe, quod omnia sacramenta sunt quædam sanctificationes. Sanctificatio autem dupliciter sumitur. Primo pro emundatione, secundo pro mancipatione seu deputatione ad aliquod sacrum, quemadmodum uestis, ecclesia, altare, sanctificantur. Omnia itaq sacramenta sunt sanctificationes primo modo, quoniam purgant à culpis: suntq remedia contra uitiorum defectus. Quædam uero sacramenta sunt sanctificationes etiã modo secundo, quia per ea mancipatur homo ad sacra, sicut per ordinem sacerdotalẽ ad sacrificandum & offerendum, & per confirmationem ad spiritalem hostium expugnationem, ac p baptismum ad actus spiritualis regenerationis, sicut in diffinitione characteris expositũ fuit. Hæc in Scripto.

Obiectio.

Heb.1

¶Præterea in 3. parte, quæstione 63. Sacramenta, ait, nouæ legis ordinantur ad duo, uidelicet ad remedium contra peccatũ, & ad perficiendam animam in his quæ spectant ad cultum dei secundum ritum christianæ conuersationis. Cultus autem diuinus cõsistit in recipiendo aliq diuina, uel in tradendo hæc alijs: ad quorum utrunq requiritur quædam potentia, quoniam ad tradendum aliquid alijs exigitur actiua potentia, & ad recipiendum passiua. Hinc character importat quandam spiritualem potentiam, ordinatam ad ea quæ sunt cultus diuini, quæ est potentia instrumentalis, ut dictum est supra de potentia quæ consistit in sacramentis. Habere enim sacramenti characterẽ, competit dei ministris, qui se habent per modum instrumenti per respectum ad deum. Ideo sicut uirtus quæ est in sacramentis, non est in genere per se, sed reductiue, cum sit quoddam fluens & incõpletũ, ita nec character, sed reducitur ad secũdam speciem qualitatis. Hic character proprie appellatur character Christi, quia per eum homines insigniuntur & consignantur ac deputantur ad Christi obsequium. Qui enim ad aliquid certum deputantur, solent aliquo signo denotari, quemadmodum milites qui ad militiam deputantur ac ascribuntur, solebant olim qbusdam characteribus corporalibus insigniri. Sacramenta uerò characterem imprimunt, in quantum per ea deputamur ad cultum dei secundum ritum Christianæ religiõis. Hæc in Summa, in qua scribuntur multa de ista materia, quæ iam sententialiter sunt inducta.

Thomas Aquinas

¶Concordat Petrus, qui tñ indifferenter se habet, an character ponatur in prima specie qualitatis, an in secunda, & addit: Character est signũ spirituale indelebile, distinguẽs populũ fidelẽ ab infideli, propter primũ, uiç qm̃ signũ est, oportet in aliquo signo uisibili exhiberi, à quo rationẽ significandi sortitur. ideo nõ confertur in uirtutibus. i. non semper simul cũ uirtutibus, quia & ficte accedẽtes, nõ recipientes gratiã & uirtutes, recipiunt characterẽ: Propter secundũ, quia spirituale est, non conferebatur in sacramentis carnalibus, ueteris testamẽti. Propter tertiũ, qm̃ indelebile, nõ cõfertur in sacramẽtis quæ iterãtur. Propter quartũ, qa distinguit secundũ fidẽ. Idcirco cõfertur triplex character in tribus sacramentis, secundũ triplicẽ fideĩ statũ: qm̃ status fidei in ecclesia militanti est triplex, & secundũ hoc est triplex distinctio: quẽadmodũ in exercitu prima distinctio cõmunis est totius alicuius exercitus ab exercitu alio. Secunda est distinctio specialis militũ a populari9, tertia specialissima ducum ab utrisq. Prima distinctio respicit statũ fidei conseruandæ in seipso, seu suscipiendæ in se, & hoc fit per baptismi characterem. Secunda respicit statũ fidei defendendæ contra incredulos, & hæc fit per characterem confirmationis. Tertia respicit statum fidei multiplicandæ ac edocendæ in alijs, & hæc fit per characterẽ ordinis. ¶Verum his obijci potest, quod etiã in ueteri testamento erant aliqua sacramẽta non iterabilia, ut circuncisio & consecratio pontificum, ergo saltem in illis imprimebatur character. Dicẽdũ quod initerabilitas illa non fuit tota atq sufficiens ratio impressiõis characteris, sed potius ratio distinctionis secundũ statũ fidei perpetuum, non temporalem, & spiritualem, non carnalem. Status autem ueteris testamenti erat carnalis ac temporalis. Hæc Petrus.

Taranta. Diffinitio characteris.

Obiectio.

¶Richardus quoq pro maiori parte consonat pręinductis. Et contra opinionem dicentium quod character non sit nisi relatio, arguit, quia iuxta communem theologorum doctrinã, & ex dictis diuini Dionysii comprobatur, Character significat, disponit, distinguit, assimilat. Significat enim gratiam gratũ facientem, disponitq animam ad eius susceptionem, distinguit quoq baptizatum a non baptizato, atq assimilat animam deo, cum sit quædam participatio potestatis diuinæ, alia ab illa quæ est per naturam, & ab illa quæ est per gratiam gratumfacientem. Hæc aũt attribuere soli relationi, non est ita conueniens sicut formæ absolutæ. ¶Præterea, cum per susceptionẽ cuiuslibet sacramenti in anima suscipientis causetur relatio ad aliquã sacram passionẽ aut actionem, in susceptione cuiuslibet sacramenti imprimetur character. Hinc dico quod sit quid absolutum, in quo tamẽ fundatur respectus: & cum sit quędam supernaturalis potẽtia, reducitur ad secundam speciẽ qualitatis, quę est naturalis potentia uel impotentia. Potest etiam dici quod inquantum est dispositio ad gratiam, habet similitudinem cum prima specie qualitatis: & inquantũ est spiritualis configuratio animæ, cuius est signũ distinctiuũ, similitudinẽ habet cũ specie quarta. Hæc Richardus. Qui consequẽter respondendo an character sit indelebilis, recitat rõnẽ quã Thomas assignat ad hoc, iã expressam, quæ ratio nõ uidetur ei sufficiens: quia ex consecratione olei & chrismatis, ac cõsimiliũ inanimatorũ non causatur in eis aliquid absolutũ, sed sola relatio. Veruntamen ratio illa quã Thomas assignat, uerior aptiorq uidetur q̃ aliæ q̃ tradũtur,

Richard9

S.Dion.

In susceptione sacramentorum imprimitur character.

Dionys9 Carthu.

Thomas. quoniam quantum ad illud propositũ, ad quod Thomas inducit argumentum, est simile quod consecrationes, durant perpetue.

Albertus ¶Albertus quoq; hic scribit, quod character ꝑter relationem dicit aliquid absolutũ in genere, qualitatis, habens se per modum habitus: & est donum gratiæ gratis datæ ac lumen supernaturale, assimilans trinitati æternæ, in quo fundatur relatio ista characteris, sicut similitudo fundatur in qualitate.

De numero & ordine charactorum. ¶Porro de numero & ordine characterũ dicit, ꝙ à diuersis diuersimode sumit̃ numerus seu dinstinctio characterũ. Probabilior autẽ uidetur acceptio penes numerũ distinctionis scđm fidei statum sicut in familia Dauid fuerunt tres distinctiones. Prima generalis populi dei ab incredulis. Secunda fortiũ Dauid, q̃ strennue defendebãt cultũ ac populum dei, Tertia ꝓlatorum ac sacerdotum. In primis significatur character baptismi, in secundis character cõfirmationis, in tertijs character excellentior ordinis. Deniq; Christus inquantũ sapientia, docens fidei ueritates, imprimit characterem baptismalẽ: & inquãtũ uirtus fortiter pugnans pro fidei defensione, imprimit characterem cõfirmationis: atq; inquantũ summus sacerdos instituens, exhibens & ostendens sacrificiũ nouæ legis ac fidei, imprimit characterẽ ordinis. Hęc Alber.

Bonauẽt. Eadẽ di. ad 1. q. ¶Præterea etiã Bonauentura de hac materia scribit diffuse, sciscitans primo an character sit habitus. Et respondet, Quidam dixerũt quod characterizatio non sit nisi cõsignatio, & character nõ sit nisi signũ, quod nihil reale addit supra nudas potentias, & qđ sit ibi secũdum institutionẽ & actum cõsignantis, nulla facta mutatione in anima, sicut cõsecratio est in materiali ecclesia. Sed hoc stare non ualet, quia character dicit aliquã assimilationem & configurationem ad Christum, sicut character diaboli ad diabolum in *Apoc. 14.* Apocalypsi. Assimilatio aũt fundatur sup qualitatẽ. Et nisi character ille sit aliquid reale, non erit anima per ipsum realiter similis Christo, nec haberet character effectus seu actus reales, cuius oppositũ ex uerbis diuini Dionisij & Damasceni probatur ac patuit. *S. Dion. Damasc.* Hinc alij dicunt qđ importet relationẽ & qualitatem realẽ, sup quam fundatur illa relatio, q̃ qualitas est dispositio ad recipiendũ lumen calorẽq; gratiæ, sicut siccitas ligni dispositio est ad inflãmationẽ, atq; peruietas uitri ad lucẽ. Ideo posuerũt characterem in secunda specie qualitatis, ꝙ stare neq̃t, q̃a secũda species illa est naturalis potẽtia uel impotẽtia. Character uero est habitꝰ, ut dicet̃. Alij ergo dixerũt, qđ character nõ est solũ ad disponẽdũ sed etiã ad distinguendum: estq; qualitas animã fidelẽ decorans & ornãs, per qđ ab infideli distinguitur, propter quod infert animæ muliebrẽ passionem, idcirco est passibilis qualitas, & in tertia specie qnalitatis, quod stare non ualet, quia non dicitur passibilis qualitas, quæ infert passionem sensui interiori uel intellectui. Cũ enim omnis ueritas obiectũ sit intellectus, omne uerũ esset in tertia specie qualitatis. Alij igitur dicũt, qđ character dicit cõfigurationẽ, & est in quarta specie qualitatis, quæ est forma & circa aliq̃d cũstans figura. *Obiectio.* Et si obijciat̃, quod figura est clausio, q̃ in aĩa locũ non habet: Respondẽt qđ duplex est quantitas, scꝫ spiritualis & corporalis. Quibus obijcit̃, qđ figura prout est species tertia q̃litatis, ẽ clausio terminoꝝ, cui nõ est similis assimilatio spiritalis, nec figura est in spiritualibꝰ nisi translatiue. Ideo dicũt alij, quod nõ est in aliq̃ specie qualitatis à philosopho assignata, cum ipse non ponat nisi species qualitatis innatas uel acquisitas. Verũ istud est quęre refugam, cum uirtutes theologicæ & aliæ uirtutes infusæ in prima specie qualitatis ponantur. Hinc dicendum, quod character non est dispositio nec potẽtia, sed habitus. Habitus aũt dupliciter sumitur. Primo ꝓprie, prout distinguitur contra dispositionẽ, sicut perfectũ contra imperfectũ. Secundo cõmuniter, prout cõprehendit, utpꝫ omnẽ uicꝫ qualitatẽ animã disponentẽ siue faciliter, siue difficile mobilẽ, siue perfectã, siue imperfectã, sicq; accipitur, cũ ait Philosophus tria esse in anima, potentiã, passionẽ & habitũ, sicq; character est habitus, tamen cũ ultra disponat ad gratiã, est quodãmodo dispositio, nõ habitus stricte, cũ nec perficiat ultimate: estq; lumen spirituale semiplenũ, & calor gratis datus. & ita ponitur in prima specie qualitatis. Secundo quærit Bonauen. ad quid utilis aut necessarius sit character. Respõdet, Character est signaculũ sacramentale à deo impressum. Et cũ sit signaculum sacramẽtale, significat gratiã, & præparat ad eandẽ, & cũ gratia quandam similitudinẽ habet: ideo cõfigurat atq; assimilat mentẽ deo, cũ gratia sit supernaturalis quędã similitudo diuinę essentiæ. Hinc quoq; character assimilat gregẽ dei. i. credentes inter se, & eos distinguit ab alijs. Verꝫ contra hoc obijci potest, quia hæretici baptizati habent characterẽ, sed & aliq̃ non baptizati sunt de ecclesia merito & numero, utpote baptismo flaminis expurgati & sanctificati. Dicendũ quod character approprietate assimilatur filio, qui est dei patris character. Nã & baptizati dicuntur induere Christũ, qui est caput & dux fideliũ exercitus. Ratio aũt distinguendi in charactere, uenit ex ratiõe significandi. Character quippe significat gratiã fidei secundũ aliquẽ statũ. Vnde distinguit fidelẽ ab infideli, & si permiscentur, hoc non est ex uitio signi, sed signatorũ, uelut si quis assumat regis signũ, ad designandũ quod sit de eius exercitu, attamẽ potest esse de parte contraria, nec est falsitas in signo, sed in accipiẽtibus illud. ¶Tertio quærit, in quo sit subiectiue character. Respõdet, De hoc fuit triplex opinio, una, quod sit in tota anima, quia distinguit ouẽ a non oue, quæ distinctio attenditur prçsertim secundũ substantiam. Item quia disponit ad gratiam, & purgat ab originali. Gratia autem ponitur in essentia animæ, & originale respicit animam totã. Secũda opinio est, ꝙ sit in parte cognitiua, cũ sit ratio cognoscendi & discernendi, & quia conformat. Cognititio aũt fit per assimilationẽ. Tertia, ꝙ sit in tota imagine propter rationem cõfigurãdi, & ista opinio uerior est, ita ꝙ uere & proprie est in imagine, sed appropriate in intellectu.

¶Quarto, quærit, ꝑ quid character imprimit̃. Rñdet, ꝙ ꝑ sacramẽta, nõ per uirtutes de necessitate. Est eñ signũ interius distinctiuũ, significare autẽ nõ cõuenit ei, nisi rõne signi uisibilis, qđ est sacrm̃. Porro triplex distinctio populi Christiani secundũ statu fidei ꝑ characterẽ triplicẽ, præfigurata fuit in populo Israel. Prima cũ oẽs distincti fuerũt ab Aegyptijs ad ueniendũ in terrã ꝓmissiõis. Secũda, dũ fortes ab infirmis ad pugnandũ in bello. Tertia, dũ Leuitę a cæteris Israelitis ad ministrandũ in tẽplo. ¶Quinto q̃rit, an character sit indelebilis. Rñdet qđ imo, sicut expositũ est. q̃a imprimit̃ ad distinguendũ, Nõ directe ad bene uel male agendũ, & cũ cõfiguratiõi qua deo cõformat, nõ potest esse cõfiguratio opposita. Solus etenim deus suã potest imaginem consignare. Hæc Bonauentura.

Gla

¶In quibus hoc ultimum uerbum uidetur obscurum: Cum, qa imago in homine multipliciter deformatur, atq; per uitia dæmonibus assimilatur, & anima deo relicto, adultera diaboli fieri perhibetur. Vnde in Apocalypsi quidam dicuntur habere characterem bestiæ, id est, diaboli seu Antichristi, cuius character secundum expositores est mortale peccatum. Secundo, quod superius dixit characterem proprie esse in tota imagine. Character nanq; cum sit simplex & indiuisibilis immaterialisq; forma, non potest subiectiue & immediate in pluribus esse potentijs.

Argentiñ

¶Amplius Argentinensis: Antiqua, ait, fuit opinio quod character non ponit aliquam entitatem realẽ, quam opinionem nunc nullus tenere debet catholicus, ut uidetur; quia ut dicitur extra de hæreticis Abolenda, de sacramentis ecclesiæ sentiendum est, sicut sentit Romana ecclesia, & hæc expressit characterem imprimi in baptismo. Vnde Innocentius extra de baptismo testatur. Qui ficte accedit ad baptismum, characterem suscipit. Deniq; sanctus Augustinus in libro de baptismo paruulorum, expresse ponit characterẽ, dicens: Character dominicus, cũ ouis errans ad Christianam rediens unitatem, ab errore liberatur, agnoscitur, non improbatur. Et rursus ibidem: Characterẽ multi lupi imprimunt, qui uidentur esse oues. uerun tamen ad ouile domini non pertinere, morum suorũ fructibus cognoscũtur. ¶Præterea, quod immediate terminat actionem realem, de necessitate est ens absolutum, aut quid reale. Character autẽ terminat actionẽ realẽ. Virtus enĩ diuina reali actiõe agit in animã cuiuslibet baptizati: sed in eo qui ficte accedit, talis actio nullũ habet terminũ nisi characterẽ, ut cõstat ex dictis. De his doctor ille plura cõscribit q̃ tangentur.

Innocen.

Augusti.

Scoti positio.

¶At uero Scotus primo hic recitat positionem antiquam iam tactam, prosequens an possit teneri, & conatur probare quod positio ista de realitate characteris, á nullo sanctorum habeat autoritatem.

Reiectio positionis Scoti.

Dionysi⁹.

¶Et quicquid dicat de hoc, iam ante ostensum est ex doctoribus senioribus, præclarioribus, exercitatissimis, quod ex dictis diuini Dionysij habeat ortum: imò potius ex scriptura canonica, deĩde ex uerbis Damasceni & Augustini, quamuis tantorum uerba doctorum ac patrum possint ab hominibus proprij per uersiq; sensus aliter explanari attrahi, uel potius obscurari atq; peruerti. Nec tamen reor negandum, quin rationes quæ adducuntur ad probationem characteris, possint solui: quia ea quæ fidei sunt, demonstratiue non ualent per rationes adduci. Rationabiliter tamen satis probatũ est, characterẽ uerũ realẽ in baptismo imprimi & conferri, quod cum tot ac tãti doctores concorditer tueantur, stultũ est aliter opinari: imò cum Romana ecclesia hoc affirmet, sicut iam patuit, prorsus illicitum est contrarium perhibere. Hinc & Scotus huius autoritatis mole pressus, tandẽ concedit characterẽ aliquid esse reale, uel magis ad aliquid, id est, relationẽ, sicut supra tenuit de sacramẽto in generali, q̧ reprobatũ est ante. ¶Specialiter aũt inuehit contra sctm̃ doctorẽ, dicendo: Hic nota contra Thomã, q̧ nõ sit ponere uirtutẽ aliq̃ supnaturalẽ in sacramẽto, qa ille nũq̃ posset corrũpi eodẽ mõ. q̃ characterẽ ponit indelebilẽ esse. ¶Ad qđ dico istud nõ seq. Thomas nãq; nõ negat, quĩ charecter corrũperet, si subiectũ ei⁹ corruptibile esset, sicut subiectũ supnaturalis uirtutis sacramẽtalis corruptibile existit nec supnaturalis illa uirt⁹ corrũpit, manente eius materia, quę & suã cõsecrationẽ nõ perdit q̃ diu perdurat.

S. Dion. Damasc. August.

Ro. ecclesię autoritas.

Scoti inuectio ꝯ Thomam

Defensio Thomę.

¶Deinde Scotus subiungit: Concedit idẽ Thomas, quod circuncisio characterem non impressit, & tunc contra eum est argumentum de efficacia sacramenti respectu gratiæ, cuius sacramentum non est causa nisi instrumentalis. Potest ergo concedi quod circuncisio impressit characterẽ sicut baptismus. ¶Ad hæc dico, quod nõ solum sanctus Thomas, sed & doctores, pręcipui ordinis sancti Francisci, Alexander, Bonauentura, Richardus, alij quoq; cõmuniter dicunt, quod in circuncisiõe nõ imprimebatur character, nec hoc obuiat uerbis beati Thomæ, qui uirtutem causalem supernaturalem sacramentorum dicit non esse completã in esse neq; in agere, & suo mõ instrumentaliter dispositiue causaliter cooperari ad gratiã. Et supra ostensum est ex uerbis sanctorum, q̧ positio illa Thomæ plus cõsonat dictis sanctorum, qui cõcorditer ꝑtestãtur sacramẽta euangelicæ legis efficere qđ designant, quanq̃ alia opinio magnos doctores habeat defensores. Doctores etiam Thomã sequentes, non negant qn deus per suam absolutam potentiã possit delere characterem.

Alia Scoti obiectio in Tho.

Respondetur pro Thoma.

Scotus

¶Insuper Scotus uidetur sequi erroneã opinionẽ dicentiũ, q̧ character nõ sit nisi relatio, cuius oppositũ iã patuit ex S. Thoma, Alberto, Bonauẽtura, Richardo, ac Petro de Tarantasia, qui fuit pontifex summus. Probat aũt Scotus suũ propositũ, & dicit Thomã sibi ipsi contrariũ, eò quod dicat characterẽ esse signũ, nõ tñ essentialit̃ relationẽ, cũ tñ signũ existat relatio. qđ supra solutũ est in quæstiõe de sacramẽto in gñali, an existat relatio, cũ sit signũ. Deinceps uidetur Scoto characterẽ potius ponendũ esse in uolũtate q̃ intellectu, qa charitas realiter est idẽ cũ gratia, ergo & gratia in uolũtate est subiectiue: & in eadẽ ui, eodẽq; subiecto, in quo ẽ gratia, poni debet character tanq̃ dispositio ad gratiã. Verum in his multa dicuntur, quorum oppositũ in scriptis super secundum & tertiũ est ostensum.

Petrus Tarantasi postea summus pontifex.

Argẽtiñ.

¶Deniq; de his quæ Scotus inducit pro se, & contra sancti Thomæ doctrinã, & de solutione illorum, diffuse scribit Argentinensis: Multi sunt, ingens, qui dicũt q̧ character formaliter sit quidam respectus, cũ essentialiter ac formaliter sit signũ qđ ponitur in ei⁹ descriptione pro genere. Et rursus, quia omne accidens absolutũ, est delebile a suo subiecto, nõ aũt character. Rursus, character est signũ configuratiuũ, & distinctiuũ, ergo formaliter dicit respectũ. Signũ nãq; refertur ad signatũ. Sed ista soluuntur de facile. Character enim cõsideratur dupliciter. Primo secundũ id quod nomine characteris importatur quidditatiue, qđ scilicet est de intellectu eius primario. Secundo consideratur cõnotatiue, utpote quoad id qđ est de suo cointellectu. Primo mõ character dicit rẽ absolutã. Alio mõ dicit nõ solũ unũ respectũ, sed plures, puta respectũ signi, quia significat gratiã: respectum cõfiguratiui, inquantũ cõfigurat baptizatũ baptizato: & distinctiue, ꝑut distinguit baptizatũ a nõ baptizato, confirmatũ a nõ cõfirmato, ordinatũ a nõ ordinato. Itaq; signũ nõ est proprie sacramenti genus, qm̃ diffinitio illa data est p additamenta. Potest tñ signũ dici genus relationis quã fundat character. Et si obijciatur, qm̃ si character dicit absolutũ & respectũ, uidetur esse ens per accidens. qa quod dicit res diuersorum prædicamentorum, hoc est ens per accidens, ut 4. Metaphysicæ dicitur. Respondeo, quod character nõ dicit proprie absolutũ & respectũ, sed absolutũ, sub respectu, sicut scientia exprimit qualitatem absolutam, attamen sub respectu ad scibile.

Character bifariã sumitur.

Obiectio.

Dilutio.

¶Insuper

¶Insuper non est uerum quod omne accidens absolutum existat delebile, quia nec esse coloratum a mixto ipso mixto manēte. Ad aliud respondet, q̄ quāuis character sit signum configuratiuum ac distinctiuum, non tamen dicit formaliter illos respectus, sed connotanter, fundat'q; eos, quemadmodum per albedinem est aliquis similis albo, atq; dissimilis nigro. Albedo tamen non dicit formaliter illos respectus, imo nullum prædicamentum dicit merum respectum, nisi solum prædicamentum relationis. Tria nanq; sunt prædicamenta dicentia entitatem absolutam, puta substantia, quantitas, qualitas. Vnum uero dicit respectum duntaxat, puta relatio. Alia sex dicunt absolutum sub respectu, id est, sub aliqua connotatione respectus. ¶De subiecto demum characteris, dico quod character baptismi reducitur ad primā speciem qualitatis, cū sit dispositio immediata atq; sufficiens ad habitum gratiæ, nisi aliunde sit impedimentū. Quod autem dispositio dicitur qualitas facile mobilis, uerificatur de ea quæ est imperfecta realitas habitus tendens ad habitum stabilem. Characteres autem confirmationis & ordinis sunt reductiue in secunda specie qualitatis, cum sint quædam potestates a deo collatæ ad principiandum quasdam operationes spirituales, ut infra magis patebit. Sed obijci potest, qa naturale & supernaturale differunt specie. Dicendum, quod & si differant specie specialissima, conueniunt tamen specie subalterna. Species autem quatuor qualitatis, sunt species subalternæ. Communiter demum fertur, sicut & infra dicetur, quod character confirmationis est potestas tradita ad fidei confessionem, & character ordinis ad fideliū multiplicationē. Subiectiue aūt character baptismalis est in essentia animę, sicut & gratia ad q̄ disponit. Qualitates etem ita se habentes, quod una immediate disponit ad aliā, sunt in eodem subiecto. Postremo, character est productiue a solo deo, cum sit terminus creationis: dispositiue uero & instrumentaliter est a sacramentis, in quorum administratiōe imprimit, & quæ iterari non licet, q̄ cū iterari non ualeant, ordinauit diuina clementia ut effectum stabilem indelebilem'q; habeant in anima, puta characterem dispositiuam ad gratiam sacramentalem talium sacramentorum. Hæc Argentinensis.

De subiecto characteris.

Obiectio

¶Durandus quoq; fatetur quod character sit quædam potestas.

¶Ecce de charactere sacramentali in genere, & de charactere baptismali in specie iam dicta sunt multa & ex tanta opinionū uarietate patet difficultas huius materiæ. Solenniores autem doctores concordant in hoc, quod character sit quid reale & absolutū de genere qualitatis, immediate a deo creatum indelebile, datum ad conformandum & distinguendum, dispositiuum ad gratiam. Differunt autem in hoc, quod secundum quosdam est habitus, secundum quosdam potestas. Et ex hoc consequenter procedit, quod secū dum quosdam est in prima specie qualitatis, secundum quosdam in secunda. Et hæ duæ differentiæ paruæ sunt: & quod a quibusdam uocatur dispositio, ab alijs habitus, facile concordaretur, considerando diuersas proprietates & distinctiones dispositionis & habitus. In omnibus quoq; prę inductis positio sancti Thomæ uidetur rationabilior esse. Patet etiam ex inductis, qđ positio illa Gulielmi Parrhisiēsis de charactere, in principio huius quæstionis expressa, sit cōmuni doctrinæ cōtraria, & in hac parte nō minime defectiua. Thomas quoq;, Bonauentura, & alij quidā præallegati multo diffusius scribūt de ipso charactere quid sit, & de eius necessitate, essentia, operatione, causa, subiecto ac specie, quam ipse Gulielmus. Obiectiones eius etiam non procedunt, quia character imprimitur non solum ad distinguendum: sed & ad distinguendum secundum statum fidei: nec solum ad hoc, sed ad configurandum creatori, ad disponendum ad gratiam, & ad alios quosdam actus, sicut expositum est, nec character ponitur causa gratiæ effectiua principalis, immediata, sed instrumentalis & dispositiua.

¶De confirmationis sacramento. Distinctio. VII.

Rabanus de institutione clericorū: & habetur de conse. d. iiij. Ante baptismū: Aug. in li. de symbolo.

Nunc de sacramento confirmationis addendum est, de cuius uirtute quæri solet. Forma eīm aperta est, scilicet uerba quæ dicit episcopus, cum baptizatos in frontibus sacro signat chrismate. Hoc sacramentum ab alijs perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tēpore Apostolorū ab alijs, quàm ab ipsis Apostolis legitur peractum: nec ab alijs quàm ab illis qui locum eorum tenent, perfici potest aut debet. Nam si aliter præsumptum fuerit, irritum habetur & uacuum, nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta. Licet autem presbyteris baptizatos tangere in pectore, sed non chrismate signare in fronte. Virtus autem huius sacramenti est donatio spiritussancti ad robur, qui in baptismo datur ad remissionem. Vnde Rabanus: A summo sacerdote per impositionē manus paracletus traditur baptizato, ut roboretur per spiritū sanctū ad prædicandū alijs illud, quod ipse in baptismo consecutus est. Itē, Oēs fideles per manus impositionem episcoporū, post baptismum accipere debent spiritū sanctum, ut pleni Christiani inueniantur.

De conse. d. 5. manus quoq; no. in glo. De conse. d. 4. c. nouissime. De conse. d. 4. c. Omnes.

¶Quomodo confirmatio danda sit ab episcopis & a ieiunis accipienda.

De conse. dist. 5. c. De his vero

Vbi supra de conse. d. 5. c. nouissime.

Scitote utrūq; esse magnū sacrm, sed unū maiori ueneratiōe tenendū, sicut a maioribus datur. Ecce mai⁹ dicit sacrm cōfirmatiōis, sed forte nō ob maiorē uirtutē & utilitatē quā conferat, sed quia a dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, scilicet in fronte. Vel forte, quia magis augmentū uirtutū præstat, licet baptismus plus ad remissionē ualeat. Quod uidetur innuere Rabanus, dicens in unctione baptismi spiritum sanctum descendere ad habitationem deo consecrandam. In hac uero eiusdem septiformem gratiā cū

omni

de conse. d.5.c.ut ieiuni. & c. dictũ.

omni plenitudine sanctitatis & uirtutis uenire in hominem. Hoc sacramentum tantum a ieiunis accipi & ieiunis tradi debet, sicut & baptismus, nisi aliter cogat necessitas. Nec debet iterari, sicut nec baptismus uel ordo. Nulli enim sacramento facienda est iniuria, quod fieri putatur, quando non iterandum iteratur. Sed utrũ aliqua uel nulla iterari possint, quæstio est. Nã de baptismo & ordine qđ non debeant iterari, aperte Augustinus dicit: Utrũq; sacramentum est, & quadam consecratione datur: illud quidẽ cũ baptizatur, illud uero cũ ordinatur. Ideoq; in ecclesia catholica utrumq; non licet iterari, quia neutri facienda est iniuria, quod indubitanter etiam de confirmatione tenendum est. De alijs uero utrum iterari ualeant uel debeant, postea differemus.

SUMMA DISTINCTIONIS. VII

Completo tractatu de sacramento baptismi, qui est sacramentum introeuntium, & cæterorũ ianua sacramentorum, nunc agit Magister de sacramento confirmationis, quod est sacramentum progredientiũ in deitinere, & post baptismũ mox necessariũ ad persistendũ in bonis, ad corroborationẽ gratiæ baptismalis, ad prœliandũ idonee in acie cõtra aduersarios fidei, cõtra tentamẽta diaboli. Itaq; de hoc sacramento in hac sola distinctiõe cõpendiose tractatur. Et primo tangitur forma eius, quæ est series uerborũ, quæ profert episcopus in cõfirmãdo. Tangitur quoq; pars corporis, ubi datur puta in frõte: & exhibitor seu minister sacramẽti eiusdẽ, qui est solũ episcopus. Deinde exprimitur uis sacramenti istius, quæ est collatio gratiæ spũs sancti ad robur, & ad quos spectet sacrm istud recipere, puta ad uniuersos fideles, & qñ, utpote dum adhuc ieiuni cõsistunt. Itemq; q; nequeat iterari quẽadmodũ nec baptismus: sed & de comparatione horũ duorũ sacramentorũ adinuicem hic agitur, quod eorũ præstantius, & in quibus unũ aliud sit excedens.

QUAESTIO. I.

Contra ueritatem

Hic quæritur primo, Utrum confirmatio sit sacramentum, et ab omnibus suscipiendum, ac ipso baptismo sublimius. ¶ Videtur qđ nõ sit sacrm. Confirmatio em ab actu cõfirmãdi nomen sortitur, sed unũquodq; sacramẽtũ cõfirmat gratiã largiendo. Gratia nanq; confirmat, dicente Apost. Optimũ est gratia stabiliri cor. (Heb. 13.) Secũdo, quia nõ uidetur institutũ à Christo, nec præfiguratũ in ueteri testamento. Videtur quoq; qđ ad omes fideles nõ spectet, ita quod nõ est sacramentũ salutis, qa sine eo saluantur baptizati infantuli, imo & multi adulti. Rursus, fides & charitas, ac gratia gratum faciens, sufficiunt ad salutem, quæ omnia in baptismate infunduntur. Insuper baptismus est spiritalis regeneratio, & ita ordinatur ad spiritale esse, & confert esse ac uiuere spiritale. Confirmatio autem ordinatur ad quoddã complementum illius esse, ergo sicut esse est dignius sua completiua & accidentali perfectione, ita baptismus est dignior confirmatione.

Antissiod. determinatio.

¶ Circa hæc scribit Antisiodoreñ. Cõfirmatio est sacramentũ proficientiũ atq; pugnantiũ contra mundũ, carnẽ & dæmones. Circa essentiã sacramenti isti quinq; exiguntur. (Ad confirmationẽ quinq; exiguntur.) Primũ est forma uerborũ. Secundũ intentio cõfirmantis. Tertiũ dignitas cõficientis, quẽ oportet esse episcopũ. Quartũ, materia, utpote chrisma. Quintũ, locus in quo chrisma cõfertur, sc3 frons. (Forma cõfirmationis.) Forma hæc est, Confirmo te signo crucis, cõsigno te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spũs sancti. Datur aũt sacramentũ hoc ad robur, ut idonei simus spiritaliter præliari, & nomẽ Christi portare corã regibus & principibus, ad qđ significandũ, datur in fronte, ne erubescamus nomẽ Christi confiteri coram hominibus, quia nõ sufficit corde tãtummõ credere, sed oportet qñq; etiã ore cõfiteri. (Luce. 9.) Hinc materia huius sacramenti est chrisma. Nam & pugiles inunguntur, propter quod difficilius ab aduersarijs capiuntur. Cõficitur quippe Chrisma ex oleo & balsamo. Oleũ aũt significat nitorẽ conscientiæ bonæ & spiritualẽ lætitiã, per quæ in spiritualibus prælijs præualetur. (Materia confirmationis. Chrismatis materia.) Balsamũ aũt significat bonæ uitæ odorẽ, per quẽ inficiunt serpentes. i. dæmones, qui fugantur odore cedri, quo odore occiduntur serpentes. Hæc Antisiodorensis in Summa libro quarto, ubi de his plura conscribit, quæ infra in doctoribus alijs plenius inducentur.

Parrhis.

¶ Porro Gulielmus in suo Sacramentali: Sanctificatis in baptismo & ad sanctã & spiritualẽ militiã ascriptis, restant certamina ac bella acerrima cõtra dæmones & peccata. Hinc post suscepta ornamẽta uirtutũ & uestes charismatũ in primæ sanctificationis. i. baptismi sacramento, quis dubitet militantibus atq; pugnantibus necessaria esse robur & refectionẽ? Robur quo hostes uiriliter præfocent, & eos grauiter fortiterq; referiant. Deinde cibus & refectio, quo nõ solũ nõ deficiant uita, sed in spirituali quoq; pinguedine, ac interiori augmẽto, proficiant: sicq; post baptismũ sequuntur ac necessaria existunt duo hęc sacramenta, confirmatio & eucharistia. (Obiectio) Quod si quis dixerit, quia in baptismo præstatur gratiæ robur, spiritualisq; fortitudo, uirtutes & dona: quale ergo robur datur in cõfirmatiõis sacramẽto, aut quid necessariũ ẽ huiusmodi sacramentũ? Respondemus, quod alia est fortitudo membrorũ, alia neruorũ & cutis, alia quoq; armorum. (Responsio.) Cũq; omia arma uirtutũ quas plenitudo sanctificationis seu baptismi reqrit, quisq; acceperit, adhuc manet in eo mẽbrorũ debilitas, propter quã arma ei interdũ sunt oneri, quẽadmodũ naturaliter iracũdis clypeus patientiæ frequenter est onerosus, unde & facile eũ abijciunt. Econtra se habet in mansuetis, qui in magnis ictibus aduersitatũ ac tonsionibus persecutionũ clypeũ patientiæ tã fortiter tenẽt, ut ab eis nec excuti facile queat nec erui. (Robur qđ in confirmatione confertur.) Potest igitur dici, quod robur sacramenti cõfirmationis non est sicut robur armorũ, sed ut robur mẽbrorũ, quo roborantur sacramento illo ad portandũ põdus armorũ, ac cætera dura quæ imminẽt. Rursus, per gratiã ac uirtutes in baptismo susceptas, bene se habent in seipsis: Per robur uero gratiæ quod in confirmatione suscipiunt, bene & constanter, amicabiliter ac strenue se habent ad alios. Deniq; uirtute irascibili duo imminent bella. Unũ obprobriorum, aliud iniuriarum ab alijs aduersantibus propter quod adiuuanda & roboranda exstitit contra illa, & hoc factum est per sacramentum confirmatiõis. Adiutoriũ uero & robur est impudẽtia sancta, & sancta procacitas: quarum altera confirmatus,

non

non reputat nec ueretur obprobrium, sed esse ac fieri cupit dei cultorem & sanctorum consortẽ. Per alteram uero paratus est confiteri Christum in quocũq; discrimine. Idcirco in fronte tanquam in sede pudoris, fit insignitio atq; impressio sacramenti istius. Praeterea intentio confirmationis dicitur comparationis sicut ius quodcunq; seu hæreditas alicui dicitur cõfirmari, soletq; confirmatio talis literis aut uerbis principis fieri, ut dum Papa aliusve prælatus dicit electionem de tali persona factam, authoritate nostra confirmamus, & ita de sacramento confirmationis est intelligendum. Ius nanq; cœlestis hęreditatis, ad q̃d baptizatus assumptus est diuina uocatiõe, ac baptismali sanctificatione, confirmatur eidem sacramento cõfirmatiõis ac roborat̃, quaten' firmius illud obtineat, immobiliusq; possideat. Hæc Guliel. Parrhi. episcop⁹.

Questiones tres partes. ¶Præterea in quæstione proposita tria tanguntur. Primum an confirmatio sit sacramentum. Secundo, an sit omnibus necessarium ad salutem. Tertium, an sacramentum hoc dignius sit baptismo.

Aquas. ¶Ad quorum primum Thomas respondet: Actiones ordinatę ad effectus aliquos proprios & determinatos, recipiunt distinctionem secundum proportionem ad suos effectus. Vnde si ad duos distinctos ordinentur effectus, erunt diuersæ duæ actiones: si aũt ordinentur ad unum effectum, ita quod disponat, uel impedimentum remoueat, alia uero perficiat, & alia ornet perfectum, tunc totũ computatur pro una integra actione, ut in operibus patet artificum. Cumq; sacramenta secundum Dionysium diuinum, sint quędã hierarchicæ actiones, ordinatæ ad quosdã salutis effectus: hinc dum plures sacramẽtales actiones ordinantur ad unum, Vna, ut disponens impedimentumve tollens, alia ut perficiens, aut aliquo mõ ornans: tunc in illa quæ causat principalem effectum, essentialiter consistit ratio sacramenti. Aliæ autem non dicuntur per se sacramenta, sed sacramẽtalia, ut exorcismus & cathechismus. Quando uero sunt plures actiones ordinatæ ad effectus omnino distinctos, tunc sunt sacramenta diuersa. Cumq; confirmatio habeat effectum per se distinctum ab effectu baptismi, non est ipsi baptismati sacramentale, sed sacramentum proprium speciale. De institutione autem sacramenti confirmationis, dictum est supra in quæstione de sacramentorum institutione. Quamuis etiam ministri ecclesiæ utantur materia sacramenti istius, uidelicet chrismate in alijs sacramẽtis quibusdam, tamẽ hoc sacramentum non consistit in materia tantũ, sed & in forma uerborum & actu, sicut & sacramentum baptismi quibus nõ utuntur in alijs sacramentis, ideo est speciale sacramentum. At uero, quia hoc sacramentum institutum est ad gratiæ perfectionem, & status legis erat status imperfectionis, iuxta illud Apostoli: Hebr. 7. Nihil ad perfectũ adduxit lex, Idcirco hoc sacramentũ nõ habuit aliq̃d sibi corrñdens in lege, q̃uis aliquo mõ sit figuratũ in unctione pontificũ, qua significata est unctio Christi, à quo hæc unctio deriuatur.

Necessitas triplex. ¶Ad secundam quæstionem respondens: Triplex est, inquit, necessitas. Vna absoluta, ut deum esse. Alia coactionis, quæ est ex causa efficiente. Tertia ex suppositiõe finis. Et ista est duplex. Vna sine qua nõ potest acquiri, sicut gloria non potest sine fide & gratia adipisci: Alia sine qua finis non potest coueniẽter & expedite acquiri. Primis duobus modis nullum sacramentum est necessarium, sed tertio modo, & quædam secundum primum modum illius tertiæ necessitatis, ut baptismus & pœnitentia post ruinam. Quædam uero penes, secundum modum necessitatis illius ut cõfirmatio, quoniã sine ea non potest quis tã apte & bene adipisci salutẽ, sicut ea suscepta. In baptismo autem dicitur aliqua plenitudo gratiæ, quantum ad sufficientiam. In confirmatione uero ad copiam. Sciendum quoq; quod dupliciter expellitur morbus peccati, primo, quo ad culpam originalẽ in baptismo, & actualem in pœnitentia. Secundo, quoad pœnam inclinantem ad culpam: sicq; expellitur in confirmatione & alijs sacramentis.

¶Ad tertiam uero respondet: Quintupliciter unũ sacramẽtum dicitur dignius altero. Primo, quoad rẽ sacramenti seu eius effectum. sicq; baptismus qui delet omnem culpam, & omnem aufert pœnã, est maximum sacramentorum. Secundo, ratione contenti, & sic eucharistia in qua Christus realiter continetur, est sacramentorum dignissimnm. Tertio, quantũ ad gradũ dignitatis, in quo constituit hominem, & sic dignissimum sacramẽtum est ordo. Quarto, quantum ad ministrum, & ita confirmatio ac etiam ordo sunt digniora, quia per solum episcopũ cõferuntur. Quinto, quo ad significatum, & non contentum, & sic matrimonium est maximum sacramentum, quia significat unionem naturarum in Christo, coniunctionẽ quoq; Christi & ecclesiæ. Si autem hæ dignitates comparentur ad inuicẽ, illa est maxima, quam sacramentum habet ex contento, quia essentialior est: ideo sacramentum eucharistiæ est absolute dignissimum, & ad ipsum cætera ordinantur. Dignitas quoq; in faciendo præualet dignitati in significãdo, & illa quæ est effectiua boni, simpliciter præminet ei, quæ est ablatiua mali. Hinc loquendo simpliciter, post eucharistiã nobilius sacramẽtum est ordo, per quẽ homo in gratia & gradu ponitur dignitatis: & post hoc confirmatio, per quam gratiæ confertur perfectio: deinde baptismus, per quem fit plena remissio culpæ ac pœnæ: deinceps matrimonium, quod maximam habet significationem. pœnitentia uero & extrema unctio, ponuntur inter baptismum & matrimonium, quoniam ordinantur directe ad mali remotionem, quãuis in hoc pœnitentia habeat minorem efficaciam quã baptismus, quia ordinatur contra actualem culpã duntaxat, nec delet pœnam totaliter: & adhuc minor est extrema unctio, quæ cõtra peccati reliquias ordinantur. Deniq; cum confirmatio pręsupponat baptismũ, dupliciter comparantur ad inuicem. Primo, ut accipiatur confirmatio cum præsuppositione baptismi, & sic cõfirmatio nobilior est baptismo simpliciter, quẽadmodum esse substantiale perfectum per accidẽtalia simpliciter nobilius est ipso esse substãtiali nude accepto. Secundo, cum præcisione baptismi, & ita baptismus quodam mõ existit nobilior, quantũ ad maiorẽ efficaciã in tollendo malũ. Hæc Tho. in Scripto.

¶Porro in tertia parte Summæ, quæst. 72. testat. Qm̃ sensibilia & corporalia gerunt spiritualium & intelligibilium similitudinem, idcirco ex his quæ in uita corporali specialiter agũtur, percipere possum⁹, quid in uita spirituali gratiæ speciale existat. In corporali autem uita specialis quædã manifesta perfectio est, quod homo ad perfectam ætatem perueniat: & perfectas hominis actiones efficere possit. Hinc post motum generationis est motus augmenti, sic spiritualiter post sacramẽtum baptismi, q̃d est regeneratio spiritualis

spiritualis, est cõfirmatio tanq̃ spiritale augmentum, & spiritualis uitæ corroboratio, ꝓpter quod ait Melchiades papa: Spiritus sanctus qui super aquas baptismi salutifero lapsu descendit, in fonte plenitudinẽ tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam. In baptismo regeneramur ad uitã, post baptismũ cõfirmamur ad pugnã. In baptismo abluimur, post baptismũ cõfirmamur. Hęc in Sũma.

Melchiades.

¶Concordat Petrus. & itẽ Richardus, qui addit, ꝙ sacramentũ baptismi sit dignius confirmatione, quoniã illud sacramẽtũ est dignius, cuius maior est uirtus pręstantiorꝙ; effectus. Maior aũt est uirtus baptismi, & gratiã largitur maiorẽ. Per susceptionẽ nãꝙ; baptismi efficitur homo mẽbrũ Christi, & ciuis regni eius, utpote militãtis ecclesiæ. Reges autem ampliorẽ gratiam exhibent eis, super quos de nouo regnare incipiunt. Baptismus quoꝙ; expressius repręsentat mortem Christi, ex qua sacramẽta suas efficacias sortiuntur. Baptismus etiam aufert totã culpã & pęnã. Attamen sacramentũ cõfirmationis secundum quid, dignius ẽ baptismo, quia à digniori datur ministro, puta episcopo, & nobiliorẽ habet materiã, ucꝫ chrisma. & hoc, qm̃ nõ ẽ tãtæ necessitatis sicut baptism⁹. Hęc Richardus.

Tarantasius. Richardus.

¶In præinductis autẽ responsis Thomæ, sententialiter continentur scripta Alberti, Bonauenturæ, Durandi, ac pluriũ aliorũ de his.

¶Postremo ad clariorẽ intelligentiã pręd ictorum ualent, q̃ Scotus hic scribit: Circa hãc, inquiens, distinctionẽ multa q̃ri possent, ꝓportionabiliter, quæ quęsita sunt de baptismo: sed præmitto quãdã huius sacramenti rationẽ, ex qua patet multarũ solutio quæstionũ, & suppono ꝙ relationis quę formaliter in isto est sacramento, fundamẽtũ totale sit unctio determinata, cõcomitãtibus multis alijs requisitis. Et potest assignari ratio talis. Sacramẽtũ cõfirmationis est unctio hominis uiatoris aliqualiter consentiẽtis, uel nõdum ratione utentis, facta in fronte in figura crucis, cum chrismate sanctificato à ministro idoneo, cũ intentione debita inungente, certaꝙ; uerba ꝓferente, significans efficaciter ex institutione diuina unctionẽ per gratiam roborantem, ad cõfitendũ cum fiducia fidem Christi. Ex quibus patet q̃ sit sacramenti huius materia, de qua tamen potest distingui, sicut supra de materia baptismi, quia proxima cõfirmationis materia est unctio facta in fronte &c. Materia autem remota est Chrisma cõpositũ ex oleo oliuę ac balsamo, sanctificatũ à præsule, aut ab eo cui potest sanctificatio illa cõmitti. Ex parte demũ ministri requiritur facultas in faciendo actum utrũꝙ;, ucꝫ unctionis & prolationis, debita quoꝙ; intentio, quæ omnia intelligenda sunt sicut supra expositũ est de ministro in baptizando. Exterior uero unctio frontis, interiorem unctionem significat mentis. Hæc Scotus, qui de his plura scribit cõpendiose, q̃ infra tãgentur.

Scotus

Sacrm confirmationis describitur.

QVAESTIO. II.

SEcundo quæritur, Utrum chrismasanctificatũ sit confirmationis materia. ¶In hac q̃stione unũ supponitur, quod scꝫ sacramentũ cõfirmationis habet materiã. Et uirtualiter duo quærũtur. Primũ, an materia eius sit chrisma. Secundum, an oporteat illud esse sanctificatum. Videtur ꝙ non habeat materiam. Christus nãꝙ; cõfirmauit apostolos qñ post resurrectionem insufflauit in eos, & dixit: Accipite spiritum sanctum, nec usus est ibi chrismate. Apostoli q̃que confirmabant manus imponendo, non chrismate applicando, iuxta illud Actuum: Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum. Itẽ nec chrisma nec oleum oliuarũ sunt apud omnes, nec ad baptismum necessaria est aqua consecrata, ergo nec ad confirmationem huiusmodi chrisma.

Contra ueritatẽ.

Johã. 20.

Acto. 8.

¶Ad hæc Thomas respondet: Materia sacramenti dicitur res illa uisibilis, sub cuius tegumẽto diuina uirtus secretius operatur. Idcirco ad hoc necessaria est sacramẽti materia, ut ad effectum ad quem uirtus humana nullatenus attingit, nec operando, nec cooperando, diuina uirtus in re uisibili operans perducat. Hinc in pœnitentia & matrimonio, quorum effectus aliquo modo dependent ex operatione humana, puta dolore cotritionis de peccato, & consensu in copulam coniugalem, non requiritur talis materia. Cũꝙ; effectus confirmatiõis (qui est plenitudo spiritus sancti, seu gratia eius ad robur) sit penitus ab extrinseco, non per aliquam operationem humanam, certũ est quod in sacramento confirmationis requiratur materia. Porro plenitudo spiritus sancti non erat dãda ante Christi resurrectionem & ascensiõem, iuxta illud Iohannis: Spiritus nondum erat datus, quia nondũ erat Iesus glorificatus. Ideo secundum unam opinionem ea quæ ad confirmationis pertinent sacramentum, non fuerunt ante Christi ascensionem instituenda: sed aliquo modo præfiguratum fuit hoc sacramẽtum in impositiõe manuum Christi super paruulos, quamuis illa impositio manuum magis possit referri ad impositiõem manuum super caechumenos, nec refert an dominus per seipsum instituit istud, an apostoli ex eius præcepto. Secundam aliam opinionem Christus personaliter materiam sacramenti huius instituit, sicut & aduentum spiritus sancti promisit apostolis, tamen commisit denunciandũ, quando usus sacramenti huius competebat, uidelicet post plenã spiritus sancti missionem. Deniꝙ; apostoli non cõfirmabant sine materia, nisi forte quando præter legẽ communem uisibilibus signis spiritus sanctus descendit super eos, quibus apostoli manum imposuerunt. Tũc nanꝙ; uisibilis apparitio illa suppleuit locum corporei elementi. Quod uero aliquando materia utebantur, patet per diuinum Dionysium quarto capitulo ecclesiasticæ hierarchiæ, dicentem. Est quædam diuinissima operatio, quam duces nostri, id est, apostoli, chrismatis hostiã uocãt, ꝑ hostiã cõiter itelligẽs oẽm ritum sacramenti. Hoc quoꝙ; sciendum, quod sicut sacramentum baptismi incepit in Christi baptismo, sic sacramentum confirmationis in aduentu spiritus sancti super apostolos. Cumꝙ; principia rerum debeant esse notissima, ideo utrobiꝙ; spiritus sanctus euidenter apparuit, in baptismo in forma columbæ, in confirmatione apostolorum in igneis linguis, ideo non oportuit ibi esse materiã aliã, in qua spũs sanctus secretius operaret. Sequitur responsio ad secundum.

Thomas Rũsio ad primum quæstiõis. Materia sacramenti q̃dõ ica tur. Sacramẽto materia necessaria.

Johan. 7.

Opinio nes due. Mar. 10.

S. Dion.

Cõfirmationis sacramentũ incepit.

¶Insuper sacramentum hoc sumpsit initium in aduentu spiritus sancti in discipulos, qui quamuis iam ante habuerunt spiritum sanctum in munere gratiæ ad exercendum pertinentia ad particulares corũ personas, tamen in die pentecostes acceperunt spiritum sanctum in munere gratiæ, quo perficiebantur ad ꝓmulgationem fidei Christi ad aliorum salutem. Hinc apparuit spiritus sanctus super eos in igneis linguis, loco quarum nil aptius esse potuit pro materia cõfirmationis quam chrisma, id est, oleum balsamatũ, quoniam oleum lucet, & nutrimentum est ignis, Lin

Rũsio ad scdm.

Oleum et balsamũ quid significet.

guæ uero balsamum competit, per significationem, quoniam sicut balsamum est dulcis odoris, ita per linguæ confessionem ac prædicationem odor bonus notitiæ dei ubique diffusus est. Itaque sicut uisibilis apparitio spiritus sancti fuit in igne figuram linguę habente, ita materia confirmationis est oleum balsamatum, ut oleum pertineat ad conscientiæ puritatem, quam oportet nitidam esse, & balsamum ad bonæ famæ fragrantiam, quibus oportet ornari fidei confessores. Oleum autem & balsamum possunt ubique haberi per deportationẽ aut germinationẽ. Proprietates quoq; olei in oleo oliuæ pfectius reperiũtur, & ipsa oliua iugi suo uirore aliquid confert ad significationẽ mysterij. Significatur item unctione hac confirmationis spiritalis unctio hominis Christi, quod tanquam summus sacerdos et rex ppetuˀ unctus est a patre oleo lætitiæ præ consortibus suis. Vnde et a chrismate dicitur Christus, quasi chrismate unctus, & a Christo christianus, propter quod etiam beatus Dionysius etiam per Chrisma Christum significari fatetur. Consequenter respondet ad tertium. Materia sacramenti est quasi instrumẽtũ sanctificationis: imo materia sacramenti est instrumentum principalis agẽtis atq; ministri. Quodlibet autem sacramentũ determinat sibi principale agens, quantũ ad necessitatẽ sacramẽti, quia efficaciã nullam habet nisi ex autoritate dei & merito Christi: sed non q̃dlibet sacramẽtum determinat sibi ministrũm, quantum ad necessitatem sacramenti: sed quandoque solum quantum ad solennitatem, sicut baptismus, ideo ut materia huius sacramenti correspondeat tam principali agenti quam ministro, illa sacramenta quæ sibi ministrum determinant, sanctificatam materiam exigunt, quatenus dispensatio sacramenti ostendatur à ministris ecclesiæ descendere: Sacramentum autem quod non determinat sibi ministrum, nisi quantum ad solennitatem, non habet sanctificatã materiam, nisi quantũ ad solennitatem, in cuius materia chrisma etiã effunditur in crucis figura. Cũq; sacramentum confirmationis determinet sibi ministrũ, ucʒ præsulẽ, idcirco materiam requirit sanctificatam a suo ministro episcopo. ¶Sed obijci potest, quia (secundum Augustinũ) accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum, si ergo oportet materiam confirmationis sanctificari prius aliquibus uerbis, tunc ipsum chrisma p se esset quoddam sacramentum, & non materia seu pars sacramenti istius. Rursus sanctificatio non est iteranda circa idem, sed per formam sacramenti sanctificatur materia, ut patet in baptismo, cuius materia est aq̃ uerbo uitæ sanctificata, quod uerbum supra distinctione tertia dixit Magister esse formam baptismi. ergo ante prolationem formæ sacramentalis nõ debet aliqua sanctificatio circa confirmationis materiam adhiberi. ¶Et respondendum ad primũ, ꝙ aliqui dicũt ipsum chrisma esse sacramentum confirmationis, q̃d falsum apparet esse ex hoc, quod usus chrismatis in pluribus est, quam sacramentum confirmationis, q a & baptizatus chrismate in fronte linitur. Põtifex quoque in capite inungitur chrismate. Hinc sacramentũ confirmationis non est chrisma, sed linitio chrismatis sub forma præscripta uerborum. Illa uero uocalis benedictio chrismatis non est forma sacramenti, sed magis quædã benedictio sacramentalis, sicut benedictio aquæ siue altaris. ¶ Ad secundum, quod sicut instrumentũ instrumentalẽ uirtutẽ requirit dupliciter. Primo, dum formã accipit instrumenti. Secundo, dũ mouetur a principali agente, sic sacramenti materia sanctificatione indiget duplici. Vna, qua fit propria materia sacramenti. Alia, quando applicatur ad effectũ, qui per formam fit sacramenti, idcirco non fit iniuria sanctificationi sacramenti, si duplex sanctificatio in talibus adhibetur. Hæc Thomas in Scripto.

Psal. 44.

S. Dion. Ad tertiũ rñsio.

Obiectio.

Alia obiectio.

Ad primã rñsio.

¶Porro in tertia parte quæstione septuagesimasecunda. Christus, inquit, ex potestate excellentiæ, quã habuit in sacramentis, contulit apostolis rem huius sacramenti, id est, plenitudinem gratię spiritus sancti ad robur, sine sacramento in die pentecostes, aliquid tamen conforme tunc ibi apparuit, scilicet ignis & linguæ, sicut expositum est. Hoc quoq; sciendum, quod illa sacramenta quibus Christus personaliter usus est, ut baptismus & eucharistia, non requirunt de necessitate materiam sanctificatam, imo pro tali præuia sanctificatiõe sufficit illorũ materijs quod Christus usus est eis, sicut suo sanctissimi corporis tactu contulit aquis uim regeneratiuam, uisibilibus autem unctionibus Christus non est usus, ne derogaretur suæ inuisibili unctioni, idcirco tam chrisma quam oleum sanctum ac oleum infirmorum prius benedicuntur, antequam ad usum sacramentorum adhibeantur. Hæc in Sũma, quibus aliorum scripta cõmuniter cõsonant.

¶Veruntamen uerbo huic Thomæ, dicentis quod Christus non est usus uisibilibus unctionibus &c. obijcit frater Durandus, quod in Euangelio scriptum sit, quod Maria unxit pedes Iesu. Et rursus, quod effudit oleum super caput ipsius. Verum istæ obiectiões inutiles sunt, cum sanctus doctor de unctionibus uisibilibus sacramentalibus id loquatur. ¶De institutione quoq; huius sacramenti dictum est supra.

Obiec. Duran.

Iohan.

¶Bonauentura autem hic scribit, quod nec a Christo, nec a sanctis apostolis, sed ab eorum successoribˀ, ecclesiarum rectoribus, sanctis episcopis, dictante ac inspirante spiritu sancto, institutum est sacramentum hoc, sic quod apostoli nec formam neq; materiam huius sacramenti dispensauerunt, quod præinductus supra de institutione sacramentorum euangelicæ legis, non satis concordare uidetur.

Bonauentura.

¶Deniq; sicut tãgit Albertus, possent hic multa q̃ri de sacramento confirmationis, prout supra quæsita sunt de sacramento baptismatis, uidelicet an oporteat ministrum huius sacramenti esse uirtuosum, & uere catholicum & rectam intentionem habentem &c. ad quæ ex præhabitis de baptismo patet responsio. ¶ In prædictis etiam sententialiter continentur, quæ Bonauentura in Breuiloquio de hoc asserit, sacramento. ¶ Cõformiter ea quæ Thomas scribit de eo in Sũma contra Gentiles, uolumine quarto.

¶Præterea de institutione sacramenti huius rationabiliter scribit Scotus, & conformiter ad prædicta: Si obijciatur, inquiens, quod Christus non instituit hoc sacramentũ, dicendum quod Christus non alligauit suã potentiã sacramentis. Ideo tã in terris q̃ in cœlis post ascẽsionẽ existẽs, potuit cõfirmare apostolos sine tali materia taliq; forma, Cum apostolis q̃q; in primitiua ecclesia potuit dispensare, maxime quia in cõfirmatione quam conferebant, erant aliqua sensibilia signa, ut descensus spiritus sancti super confirmatos, & donũ linguarũ. Cessantibus aũt miraculis talibˀ, ministri debuerũt pfatas materiã & formã cõfirmatiõis seruare. Supponi ẽm eas institutas esse a deo, quamuis

Obiec.

uis tempus & modus huius institutionis in scriptura non legatur, forsitã, quia historiographi scripturã siue historiam usq; ad illud tempus non perduxerunt, non enim perduxerunt ultra temp⁹ Apostolorũ. Toto aũt tempore apostolorũ forsitã mãsit donũ linguarum in sacramento cõfirmationis. Nec est improbabile, multa esse tradita authenticé a Christo per apostolos, quę in scriptura non legimus, ut loquitur Damascenus libro quarto capitulo quarto, loquens de adoratione imaginũ. Hęc Scotus.

Multa ab apost. tradita non scripta.

¶Postremo pręhabitis consonat Argentinensis, & addit, quod habens plenam opportunitatem suscipiendi hoc sacramentum, nec illud suscipiens ante mortem, peccat mortaliter: quoniam despicit sacramentũ, cum in Decreto de consecratione dicatur: Omnes fideles p impositionem manus episcoporum, post baptismũ suscipere debent spiritumsanctũ, ut pleni Christiani inueniantur. Durandus demũ testatur: Sacramentum confirmationis in casu necessarium est, quãdo uc; imminet persequutor, coram quo fides est cõfitenda, haberurq; copia. Nẽpe in tali casu effectus sacramenti huius necessarius est, ergo & causa ipsius, sc; confirmatio. Vnde qui in tali casu renueret cõfirmationẽ accipere, peccaret mortaliter. Propter quod dicit Melciades papa: Quãuis continuo transituris sufficiant regenerationis beneficia, uicturis tamen necessaria sunt confirmationis auxilia.

Argẽtin. Durand⁹ Rẽnuens cõfirmationis sacramentũ suscipere. Melchia.

QVAESTIO. III.

Contra ueritatem

Tertio quæritur, Vtrum forma sacramẽti cõfirmationis cõueniẽter in textu ponat, uc; Consigno te signo crucis, confirmo te chrismate salutis, in nomine patris et filij et spirit⁹ sancti. ¶Videtur quod nõ, quia hæc forma nullibi reperit in scriptura canonica. Itẽ, forma sacramentalis sacramentorum nouæ legis nõ solũ est significatiua, sed etiam effectiua: ergo cũ effectus sacramẽti istius sit unus & simplex, non uidetur in forma eius utẽdũ duobus his uerbis, cõsigno & confirmo, sed uno duntaxat.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: forma illa iam dicta, est de necessitate sacramẽti istius. Daẽ enim in hoc sacramento gratia & robur fidei, q̃tũ ad confirmationẽ in corde, & q̃tũ ad liberã cõfessionẽ in ore: Cumq; difficillimum & arduissimũ fuerit, Christũ crucifixum cõfiteri, tũ propter obprobrium, iuxta illud Apostoli: Prædicamus Christum, Iudæis quidem scãdalũ, gẽtibus autem stultitiã: tũ ꝓpter periculũ, quoniam a persequutoribus occidebantur, qui Christum confitebãtur: hinc decuit duplicẽ actũ in forma cõfirmationis poni & exprimi: Vnum, qui respicit liberam crucifixi confessionẽ, quasi eã semp ferret in fronte: alterum, qui respicit cordis stabilitionem. Ad primum actũ pertinet illud, consigno te signo crucis. Ad secũdũ, cõfirmo te &c. Ex quibus constat, cur in forma cõfirmationis specialiter mentio fit de cruce, qa hoc cõfiteri arduissimũ est, & ignominiosum uidet. De materia quoq; fit mensio in hac forma quia est cõsecrata, uel ut alij dicũt, propter præcipuã huius efficaciã sacramenti & gratiam spiritualẽ ac singularem, quæ daẽ in eo ad pugnã. Hęc Bonauẽtura in Scripto. Porrò in Breuiloquio, Quẽadmodũ, ingt, uerbũ incarnatũ in corde patris æternaliẽ est cõceptũ, tẽporaliẽq; ac sensibiliẽ in carne apparuit: sic neminẽ saluat, nisi ipsũ cõcipiat corde p fidẽ, & ore cõfiteaẽ tẽpore opportuno p cõfessionẽ ueridicã, plenã, nõ solũ speculatiuã, nudã, informẽ, sed etiã practicã, intrepidã, amorosam, cõstantẽ, ut nec pudore nec timore omittat dicere ueritatẽ Cũq; timor ac pudor appareãt præsertim in facie, idcirco ad oẽm erubescẽtiã formidinẽq; huiusmodi ꝓpulsandã, imprimiẽ signatio & cõfirmatio ista in frõte. Hæc idẽ.

Rñsio Bonauẽturę. 1. Cor. 1. Duos actus in forma confirmationis.

¶Insuper super his loquitur Thomas: Ministri sacramentorum operantur in sacramentis, benedicendo & sanctificando ac administrando, quod sub certa forma uerborum fieri oportebat. Aliqui uero dicunt Christum confirmasse, quando paruulis manũ imposuit, sed illa impositio manus non fuit sacramẽtum confirmationis, quam non docuit ante missionem paracleti exhiberi, sed uel erat signum confirmationis futuræ, uel talis qualis fit in catechumo & exorcismo, ut dictum est supra. Alij quoq; dicunt quod apostoli propter eorum autoritatem & dignitatem confirmabant sine forma atq; materia per solam manuum impositionem, quod non uidetur, quoniã nõ habebant excellentiæ potestatem in sacramentis. Idcirco dicendum quod aliqua forma utebantur, quãuis non sit scriptum. Multa nanq; seruabant apostoli circa sacramenta, quæ non uolebant diuulgari propter gentilium irrisiõem uitandam, ut patet per illud Apostoli ad Chorinthios: Cætera cum uenero, dispo nam. & loquitur de celebratione sacramenti altaris. Et hoc est quod etiam diuinus Dionysius in fine ecclesiasticæ recitat hierarchiæ: Consummatiuas inuocationes, id est, uerba quibus perficiuntur sacramenta, non est iustum scriptas ex occulto in cõe adducere, sed ut nostra sacra habet traditio, occulte ea docere. Ex quibus uerbis tria eliciuntur. Primo, quod apostoli in sacramentis utebãtur certa forma uerborum, cum & ipse in eodem libro testetur, quod tradidit ritum sacramentorum, sicut apostoli docuerunt. Secũdo, quod in occulto tradebantur sacramẽtalia in primitiua ecclesia. Tertio, quod in uerbis formarum sacramentorum est aliqua uirtus, quod quidam negãt. In forma demum sacramenti istius nõ est apud oẽs mera identitas, cum aliqui dicant, chrismate sanctificatiõis. sed hoc tolerabile est, dum sensus redit in idẽ, & substantia formæ manet. Prætacta autem forma conueniens est. Nam sicut diffinitio perfecta indicat totum esse rei, ita per formam sacramenti innotescere debet totum quod spectat ad sacramentum. Sacramẽtum autem ad finem aliquem ordinatur, & a quadam principali causa efficaciam sortitur. Hinc tria in forma huius sacramenti ponũtur, quorum primũ pertinet ad finem suæ institutionis, qui est confessio fidei christianæ, cuius summa in Christi passione consistit, cuius etiam fides præcipuam habet difficultatẽ, ad quod pertinet quod dicitur: Cõsigno te signo crucis, ne de cruce Christi erubescat, sed publice confiteatur. Secundo ponitur ipse actus sacramentalis cũ sua materia & effectu: sicq; tangitur in hac forma id quod est sacramentum tantum, cum dicitur, chrismate: & id quod est res & sacramentum, cum dicitur, cõfirmo. i. sacramentum confirmans exhibeo: id quoq; quod ẽ res tantum, cum subditur, salutis. Causa quoq; principalis, cũ additur, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Cõsignatio aũt quæ ponitur in hac forma, non refert ad interiorem cõsignationem characteris, sed ad exteriorẽ signationem crucis in fronte, chrismatis linitione, propter confessionem fidei crucis, & talis cõsignatio nõ fit in baptismo, qm̃ baptizatus in baptismo nõ cõsecratur ad aliquid speciale, sed uniuersaliter ad uitam spiritualem. Consignatio aũt importat

Thomas. Archana quędam ab ap̃lis seruata. 1. Cor. 11. Nota. In forma confirmatiõis, tria.

quandam aſſcriptionē ad aliquod ſpeciale. Hec in Scripto. Eadem ſcribit in tertia parte, q̄ſtione 72.

¶Cōcordant Petrus, Richardus, aliiq́ȝ communiter Richardus tamē hic addit aliquid de forma ſacramēti iſtius, quod propriē ſit quid reſultans ex intentionali unione. i. ex unione materiæ & præfatæ formæ huius ſacramēti, facta per intentionē miniſtri, qui cōnectit utrūq́ȝ, & refert ad eundem actū ſacramētalē. Et uidetur cōſideratio iſta ꝓcedere ex ſimilitudine in naturalibus, in quibus ponitur forma partis & forma totius reſultās ex eſſentialium partium unione.

¶Albertus itē de his ſcribit diffuſe, cuius ſcripta dictis ex Thoma cōcordāt, & addit. Sacramentū hoc eſt & ualet contra debilitatē ex fomite conſurgētē, eo ꝙ non totus purgatur in baptiſmo, ſed manet debilitatus ad exercitiū pugnæ. Maior uero difficultas eſt in cōfeſſione Chriſti & crucis eius, eo modo quo confitendus eſt etiā in aduerſis & corā pſequutore ex cordis deuotione, ore & opere. Iccirco ad hoc neceſſaria eſt confirmatio iſta, & puto ꝙ apoſtoli ſine ꝓlatione formarum nunq̄ cōfirmauerūt. Et inſtituta eſt forma à Chriſto atq́ȝ apoſtolis tradita. Oportet autē duplicē actū habere in confirmando. Vnū, q̄ ſit initiatiuus & demōſtratiuus eius ad quod cōfirmatio principalit̄ eſt & tendit. Et alterū qui exprimat operationē ꝓpriam ſacramenti. Iccirco præmittitur per modum inſinuationis: Cōſigno te ſigno crucis, & ſequitur, confirmo te. Et primū eſt propter interiorē difficultatē credendi, ſecūdum, propter difficultatē exteriorem in cōfitendo modo prætacto. Hæc Albertus.

¶Concordat Antiſiodorenſis, quid adit: Primo fit q̄dā inunctio in baptiſmo, deinde ſpecialior in cōfirmatione. In cuius ſignificationē Chriſtus bis dedit ſpiritū ſanctū. Et Dauid primo unctus eſt in domo patris ſui, ſecundo in Ebron ſuper duas tribus. Vnctus eſt quoque ibidē tertio ſuper Iſrael uniuerſum, per quā præfigurata eſt unctio gloriæ in futuro, qua data, perfecte dominabimur hoſtibus cunctis. Si autem dictis obijciatur, quia ſacramentum euchariſtiæ ſufficiens ē ad cōfirmationē, ergo iſtud ſuperfluit, Reſpondemus, ꝙ ſacramentum euchariſtię quibuſdam eſt panis, q̄buſdā lac. Eſt enim lac his qui in humanis uirtutibus Chriſtum imitantur, quos non cōfirmat ſufficienter ex in diſpoſitione eorum. Grandibus uero eſt panis, qui Chriſtum non ſolum in humanis, ſed in diuinis quoque ſectantur uirtutibus. Sacramentum uero confirmationis ad hoc eſt, quod confirmat tam paruulos quam grandęuos. Iccirco nō ſuperfluit confirmationis ſacramentum. Hec Antiſiodorenſis in Summa libro quarto.

QVAESTIO. IIII.

Quarto quęritur De effectu confirmationis, an ſcȝ characterem imprimat, et gratiam largiatur. Et nunc patet ex introductis quod imo, & quod character eſt ſacramentū et res: quia eſt ſignum gratiæ quæ eſt res tantū, & eſt res ſeu ſignatū atq́ȝ effectus exterioris unctionis ſeu cōfirmationis.

¶Itaque ſuper his ſcribit Albert⁹: Tria ſacramenta characterem imprimunt, ideo reiterari non queunt, ucȝ confirmatio, ordo, baptiſmus, ut dictum eſt ſæpe. Et ſi obijciatur, quod etiam in lege naturæ & lege ſcripta hominibus erant impugnationes ac prælia contra aciem uitiorum ac dæmonum, & tamen tunc nullum fuit ſacramentum characterem imprimens, ergo nec modo;

Dicendum quod antiquis temporibus nondū fuit tēpus ſacramenti iſtius, quod eſt ſacramentū plenitudinis gratiæ, ſicut iā patuit. Nondū etiā habuerunt ducē belli, q̄m Chriſtus aduerſariaꝝ poteſtatū, uitiorūq́ȝ expugnator, nondū fuerat miſſus, cuius dominationi ac exercitui per characteris impreſſionē conſcriberentur. Præterea ſi quæratur, quē ordinem habeat character confirmationis ad characterē ordinis ac baptiſmi: Dicendū, quod ad characterē baptiſmi habet ordinem neceſſitatis, q̄m confirmari non poteſt niſi baptizatus, cū baptiſmus ſit cæteroꝝ ſacramentoꝝ fundamentum ac ianua. Ad characterem uero ordinis ordinantiam ſeu habitudinem ordinariā habet congruentiæ, nō neceſſitatis, quia non cōfirmatum ordinari non decet nec cōgruit. Nempe qui ordinātur ad diſpenſandū alijs ſacramenta, firmus & gratia plenus debet conſiſtere: tn̄ ſi non confirmatus ordinetur, recipit ſacramentū, cum nec effectus ſacramentoꝝ dependeat a miniſtris. Hæc Albertus de primo. De alio aūt, an ſcilicet confirmatio gratiā cōferat, quærit tria. Primū, an cōferat gratiā loquendo in generali. Secundo, an gratia illa ſit gratia gratis data, an gratum faciens. Tertiū, an ſit diſtincta a gratia alioꝝ ſacramētorum. Ad primū reſpōdet, ut patuit ſupra, gratia ſacramentoꝝ realiter differt a gratia uirtutū atq́ȝ donoꝝ, nec una habita habetur mox alia. Sacramentū aūt confirmationis dat gratiā contra debilitatem relictam ex fomite deprimente. baptizatus ergo habens gratiam ſacramentalem, quæ in baptiſmo cōfertur, adhuc eſt in potentia ad gratiā quę in confirmatiōe donatur, quę gratiæ differunt ſpecie ſicut & ſacramenta: conueniūt tn̄ in hoc, quod utraq́ȝ ſubiectū ſuū facit deo acceptū, & opus gratum, & expeditas reddunt uirtutes ad operandū. Differunt aūt, quia diuerſorum morboꝝ ſunt curatiue, ut ſupra oſtenſum eſt. Qui aūt gratiam gratumfacientē habet, recipiendo gratiam ſacramētoꝝ, non recipit gratificationem ſuæ perſonæ, nec operis ſui, quia iam ante habuit iſta: ſed recipit gratiam ſacramentalem differentem quantum ad morbi curationem. Hinc ad ſecundum dicendum, quod gratia quæ in confirmatione pręſtatur, eſt gratum efficiens, cum detur contra peccatum, & ordinetur directe ad ſalutem. Vna quoq́ȝ gratia baptiſmalis differt ab alia, & unaquæq́ȝ proprios habet actus. Vnde & ſi conueniant genere in hoc quod eſt gratificare, ſpecie tamē diſtinguuntur in huiuſmodi actu, ſecūdum quod unus in pluribus eſt deo acceptus quam alter, & alio modo. Hæc Albertus.

¶Quibus cōcordat Thomas. Idcirco ut hęc clari⁹ intelligantur, dicta ipſius Thomæ his annectentur, quæ ad quæſtionē de impreſſione characteris in confirmatione reſpondet. Character eſt ſignum diſtinctiuum, quo quis ab alijs diſtinguitur ad ſpirituale aliquid deputatus. Ad ſpirituale uero poteſt q̄s tripliciter deputari. Primo, ut in ſe ſpiritualia participet ſiue recipiat, qd̄ fit in baptiſmo, q̄m baptizatus poteſt eſſe particeps omnis ſpiritualis receptionis. Secundo, ut ſpiritualia in alioꝝ cognitionē pducat p fortē Chriſti cōfeſſionē, ad qd̄ deputat̄ hō in confirmatione, ꝓpter qd̄ tpe perſequutiōis aliq̄ eligebant̄ ad manendū in loco perſequutionis, ad cōfitendū publice nomen Chriſti, alijs occulte credentib⁹, ut patet in Legenda S. Sebaſtiani. Tertia, ut ſpūalia alijs tradat, ad ꝙ hō per ſacramētum ordinis deputatur. Ideo ſicut in baptiſmo & ordine, ſic in confirmatione character imprimitur.

¶Præ-

¶Præterea differunt characteres isti ab inuicē essentialiter. Quælibet nanq; potētia ex propria ratiōe importat ordinē ad aliquid, icirco oportet omnem potentiā esse ꝓportionatā actui ad quē ordinat. Nam prius act⁹ non fit nisi in propria potentia secundum Philosophū secundo de anima. Hinc oportet distinguí potentias per actuum distinctiones, ad quos ordināťur, siue sint potentiæ actiuæ siue passiuę. Cumq; character sit spiritualis potestas, & character confirmationis ordinetur ad alios actus q̄ alij duo characteres, patet quod distinctus sit ab illis. Præsupponit autem character cōfirmationis characterem baptismi. Nihil enim potest participare actionē aut ꝓprietatē alicuius naturę, nisi prius subsistat in illa natura. Cūq; per baptismū tanq̄ ꝑ spiritalē regenerationem homo acquirat subsistentiā in uita spirituali christianæ religionis, nō potest non baptizatus aliquid eorū q̄ ad hanc spiritualē pertinent uitam, participare: ergo nec baptismi characterē. Et hanc rationē assignat beatus Dionysius secundo ecclesiasticæ hierarchiæ capitulo, dicens: Nihil diuinitus traditum operari potest non regeneratus per baptismū. quod intelligēdū est ita, quod sibi hoc cōpetat ex officio. Alioquin etiam multi non baptizati facti sunt martyres gloriosi, & sanctè uixerūt solo desiderio baptizati. ¶Insuper gratia gratumfaciens in cōfirmatione donatur. In quolibet etenim sacramento est sanctificatio aliqua. Verū q̄dā sanctificatio talis cōmunis est omnibus sacramētis, ut emūdatio à peccato, reliquisq; peccati. Quædam uero sanctificatio talis specialis est sacramentis, characterē imprimentibus, ut deputatio ad aliquid sacrū. Vtraq; quoq; sanctificatio gratiā gratūfacientē requirit. Quod enim directe cōtrariatur peccato, est gratia. Contraria autem contrarijs curantur. Hinc idē remediū adhiberi nequit contra peccatū et eius reliqas seu sequęlas, nisi per gratiā gratūfacientem: ideo in omni sacramento gratia gratūfaciens datur. Consimiliter accessus ad sacra non licet immūdis, nec a immunditia quis purgatur nisi per gratiam, nec aliter effici potest idoneus ad sacra administranda uel percipienda. Cūq; cōfirmatio sit legis euāgelicæ sacramentū, ex duplici parte necessariū est ut gratiā gratūfacientē contribuat. Verūtamen in baptismo nō datur gratia gratūfaciēs, distincta agrā gratūfaciēte q̄ inerat baptizato Baptismus enim est sacramētū necessitatis, ideo gratia q̄ cōfertur in eo, ordinatur in cōmunē statū salutis, nō in aliquē specialē effectū. Confirmatio autē nō est necessitatis sacramētū, & gratia eius ad specialem ordinatur effectū. Hinc gratia quæ confertur in ea, additur gratiæ quæ perficit in statu uitę communi. Præterea, sicut dictum est distinctione secūda, Sacramētales gratiæ ab inuicem distinguuntur secūdū distinctiones actuum atq; effectuū, ad quos ordināťur, quemadmodū & uirtutes: q̄uis g ratiarum illarū distinctio nō ita appareat, sicut uirtutum distinctio: quia earum effect⁹ & actus non sunt tam manifesti ut actus uirtutū. In uirtutibus autē moralibus cernimus quod ubi est specialis difficultas, ibi & specialis est ui rtus, Cūq; gratia confirmationis ordinetur ad di ficill mos actus, ut est Christum constanter confiteri, contra persequutores consistere, ideo differt a gratia baptismali, quæ perficit in pertinentibus ad salutem in statu communi. Hæc Thomas in Scripto, quæ procedunt secundum eius opinionem, qua posuit gratiam sacramentalem differre a gratia uirtutū & donorū: gratiā quoq; sacramentalē unius sacramenti, agrā sacramētali alterius prout hoc infra magis patebit, cuius opinionis oppositum multi tenent doctores, quos in hoc supra distinctione secunda sequutus sum. Vñ quæ hic dicūtur, ex dictis ibidē clari⁹ patēt. Petrus q̄q; sicut supra, sic, & hic cōsentit positioni cōtrarię dictis B. Tho. dicēs has g͞ras differre nō essētialit, sed penes diuersos effect⁹ & efficiētias uarias, sicut essentialit idē ē radius liq̄faciens & indurās, & idē calor effectus multiplices ac contrarias habēs. Idē per omnia tenet Richardus.

¶Argentinensis quoq; tuetur hōc ipsum, atq; alterius opinionis tangit motiua, dicendo: Virtutes & dona realiter diuersificantur ac differunt, ergo & gratiæ diuersorum sacramentorum. Præterea, sicut morbi distinguūtur, ita & medicinæ, sed gratiæ sacramentales contra diuersos morbos dantur & ordinantur. Rursus, gratia baptismi prior ē tempore gratia cōfirmationis, ergo non sunt realiter idem. Iterum, nisi sic, frustra confirmarentur baptizati, quia de nouo nil gratiæ ex confirmatione cōsequerentur. Amplius, diuersificatis causis & signis, diuersificantur effectus & signata. Sacramenta autem sunt signa & causæ gratiæ, ergo in diuersis sacramentis diuersæ gratiæ conferūtur. Sed ad hæc respondetur, dicendo quod non est simile, quoniam gratia est sicut radix ramificans in diuersos uirtutum donorumq; habitus: & ipsa ponit animam in esse spiritali diuino, ideo permanet una, sicut unius non est nisi unum esse. Ad secundum, quod eadem medicina diuersimode applicata, potest diuersos morbos curare. Ad tertium, quod idem secundū esse suum imperfectum est prius seipso secundum esse perfectum, sicut dispositio prior est habitu, a quo tamen non differt realiter, sic in eodem supposito puer prior est uiro. Ad quartum, quod in sacramento confirmationis præcedens gratia baptismalis perficitur & augetur, nisi obex ex parte confirmati ponatur. Ad quintum, quod eadem causa est plurium causa, & idē potest multa significare, nec oportet tantam esse diuersitatem in causis sicut in causatis, sicut iam patuit de radio & calore. Dato etiam quod causæ & signa distinguantur secundum ratiōem atq; formaliter respectu causatorum ac signatorum, non tamē oportet ut realiter diuersificētur: sed & idem causatum potest plures causas habere, & idem signatum plura signa, cū eiusdem sint quatuor causæ, & eucharistiæ signa sint plurima. Itaq; sicut eadem est gratia præueniens & gratia subsequens, sic eadem est gratia baptismi & cōfirmationis, quemadmodum etiam eadem est charitas baptizati & confirmati, sic utriusq; eadem est gratia. Etenim sicut charitas facit charum, sic gratia gratum. Hæc Argentinensis. Opinio demum Durandi & Scoti de his, patuit supra.

¶Postremo Bonauentura quoq; huic positiōi cōsentiens: Confirmatio, inquit, dat gratiam gratumfacientem, ut Rabanus, Hugo & Magister in litera protestantur. Sed aduertendum quod gratia gratumfaciens dupliciter dicitur. Primo quasi de non grato faciens gratum, ut in pœnitentia & baptismo in quibus peccator iustificatur, gratiam recipiendo de nouo, Secundo, quasi iam gratum magis gratumfaciendo, & talis est gratia confirmationis, quæ gratiam ante acceptam ampliat & confirmat. Quamuis ergo baptizatus habeat gratiam gratumfacientem, non tamen ad illum effectum, nec in illo statu in quo habet eam post confirmationem. Hinc gratia confirmationis,

Opinio quorundam pulchrior quam verior. quamuis directe dicatur esse contra pœnam, est ta-
men ex consequenti & contra culpam. Est autem cõ
tra pusillanimitatẽ & timorem humanum. Deniq; q
dã dixerunt ꝙ gratia baptismi & gratia confirmatio-
nis essentialiter differunt, sicut uirtutes & dona: quo-
niam in baptismo datur gratia quæ influens in poten
tias facit uirtutes. In confirmatione uero præstatur
gratia quæ influens in potentias, facit dona. In ordi-
ne autem gratia condonatur, quæ influens in poten
tias, facit beatitudines: q̃ positio, etsi pulchra uideat̃,
a ueritate tamen est aliena. In sacramentis nanq; non
est connexio quemadmodum in uirtutibus & in do-
nis. Alij dicunt ꝙ gratiæ illæ essentialiter manent di-
Opinio. uersę ac differentes subiecto, ita ꝙ nec una perficiat
aliã, nisi per accidens, inquantum perficit subiectum.
Tertij dicunt, ꝙ quantum ad fundamentum habitum
Opinio. ve substratum, una realiter sit gratia gratumfaciẽs, sed
secundũ diuersa sacramenta uarios sortitur effect⁹, &
Dion. n r. propter diuersitatẽ effectuum diuersæ gratiæ appel-
lantur. Hæc Bonauentura.

¶Ex quibus satisfieri potest dictis sanctorum qui dicũt
in sacramẽtis diuersas gratias cõdonari. Frequenter
enim gratia sumitur pro quocumq; dono seu munere
gratuito aut supernaturali, habituali seu actuali, secũ
dum quod dicimus ꝙ cõpunctio seu lachrymarũ co
pia est gratia magna. Itaq; ponere tantam pluralita
tẽ gratiæ gratũfacientis, siue tot gratias gratũfacien-
tes simul in eodẽ subiecto siue necessitate, nõ uidetur
conueniens, cũ aliter omnia illa rationabiliter possint
saluari. Vñ et Antisiodorensis in Sũma sua huic cõcor
dat sentẽtiæ, imo in tantũ affirmat gratiã baptismi eẽ
eandẽ re cũ gratia confirmationis, ꝙ & utriusq; sacra
menti characterem asserit esse numero unum in eo-
dem subiecto, quod tamen præinductis non con-
sonat nec tenetur.

QVAESTIO. V.

Qvinto quæritur, De ministris confirmationis
an a solis detur episcopis. ¶Videt̃ quod non,
quoniã dignissimum sacramẽtũ eucharistię da
Cõtra veritatẽ. tur a simplici sacerdote, ergo plus istud quod illo in-
ferius est. Itẽ laicus potest in necessitatis articulo bapti
ʒare, ergo et simplex sacerdos confirmare, cũ dignitas
pontificalis minus excedat sacerdotalem, quam sacer
dotalis statum uulgarem seu laicalẽ.

¶Ad hoc Anti. respõdet q̃rto libro suæ Summæ: Di
Antisiod responsio. cunt quidam quod solis episcopis licitum est confir-
mare, quoniam sacramentum confirmationis, est pfe
ctiuum, & gratiæ consummatiuum. Consummatio
autem a solo est Christo. Initium uero boni potest a
nobis esse dum facimus quod in nobis est. Episcopi
autem successores sunt apostolorum, qui erant uica
rij Christi, iuxta illud Apostoli: Pro Christo legatione
Rñsionis im pbatio 2. Cor. 5 fungimur. Sed ista solutio nulla uidetur quoniam si-
cut dominus præcepit sibi dari decimas, sic et primiti
as, ad innuendum ꝙ sicut consummatio et perfectio
boni ab ipso est, sic & initium boni. Ideo respõdetur,
quod quædam sacramenta sunt magna, quantum ad
prærogatiuam effectus ac dignitatẽ, ut ordo et confir
matio, quæ a solis dantur episcopis. Episcoporum nã
q; est confirmare, ordinare, benedicere & cõsecrare tã
quam maiorum. Vnde & in primitiua ecclesia per ma
nuum impositionem confirmabãt baptiʒatos. In cõ
firmatione aũt fit consecratio & consummatio bapti
ʒatorũ ad arduissimos act⁹, pquos in arce ac acie cõsti
tuũtur cõtra aduersarios suæ salutis ac fidei. Hęc Anti.

¶Porro de hoc Thomas scribens diffusius: in omñ
bus, ait, artibus atq; potentijs ordinatis ac habitibus,
ultima perfectio reseruatur inducenda per supremã
artem aut potestatem in genere illo. Cumq; episcopi
in ecclesiastica hierarchia teneant locum supremum,
id qđ ultimũ est in actionibus hierarchicis eis extitit
reseruandũ. Et qm̃ perficere alios ad hoc ꝙ sint supra
statũ aliorum cõem sit in actiõib⁹ hierarchicis summũ, sa
cramẽta cõfirmatiõis & ordinis q̃bus hoc fit, solis re-
seruant̃ episcopis dispensanda. Nec ualet obiectio de
eucharistia q̃ q̃uis sit pfectiua & sacr̃m supremũ, tñ id
q̊d in ipsa est sacramentũ & res, habet in se, nõ in suscipi
ente, ideo per susceptionem eucharistiæ non acquirit
homo perfectionem ultra statum communem, cum
non imprimatur in ea character, sed perficit unum-
quenq; in statu suo. In confirmatione uero & ordine,
id quod est sacramentum & res, est aliquid in suscipi-
ente acquisitum & ei impressum, ideo promouent
suscipientem ultra communem statum fidelium. De-
niq; episcopi autoritatẽ & excellentiã habẽt super sim
plices sacerdotes, q̃tũ ad mysticũ corp⁹ Christi. Hinc
circa fideles multa conueniũt solis episcopis, ut pmo
uere, cõsecrare, uelare, ordinare & cõfirmare, ut infra di
cet. ¶Sed quęri potest, utrum ex commissione domini
Papæ, simplex sacerdos ualeat confirmare. Respon-
dendum quod de hoc multiplex existit opinio. Nam
aliq dicunt quod non. Et quod in litera dicitur de
Gregorio, exponunt quod illi presbyteri Papæ nõ cõ
ferebant sacamentum confirmationis, sed aliquid sa
cramẽtale, sacramento cõfrmationis cõsimile, sicut
alicui porrigitur panis consecratus loco eucharistiæ.
Sed non uidetur quod simulationem talem induxe-
rit sanctus Gregorius in dispensatione sacramento-
rum, aut sustinuerit: quoniam dispensatio sacramen-
torum ad doctrinæ pertinet ueritatem, quæ non est
propter scandalum dimittenda. Hinc alij dicunt tan-
tam esse Papæ autoritatem, quod eius mandato qui Opinio quorundam.
libet potest conferre quod habet, ut confirmatus cõ-
firmatiõem, diaconus diaconatum, sacerdos sacerdo
tium: non autem quod non habet, ut diaconus ordi-
nem sacerdotalem. Verum hæc opinio est nimis am
pla, ideo media uia secundum alios est tenenda. Vn-
de sciendum quod cum episcopatus non addat aliq̃d Rñsio quæstionis.
super sacerdotium per relationem ad corpus Christi
uerum, sed solum per comparationẽ ad corpus Chri
sti mysticum: Papa per hoc quod est summus episco-
porum, non dicitur habere plenitudinem potestatis
per comparationem ad corpus Christi uerum, sed ad
mysticum eius corpus. Cumq; gratia sacramentalis
descendat a capite Christo in mysticum eius corpus,
omnis operatio in mysticum corpus sacramentalis
per quam gratia datur, dependet ab operatione sacra
mentali super corpus Christi uerum, ideo solus sacer-
dos potest absoluere in foro pœnitentiali, & ex offi-
cio baptizare, ideo pmouere ad illas pfectiones, quę
nõ respiciũt corpus dñi uerũ, sed solũ mysticũ corpus,
potest a Papa cõmitti sacerdoti q habet actũ summũ
super corp⁹ dñi uerũ, nõ aũt diacono, neq; alicui inferi
ori. Nec potest simplici sacerdoti cõmittere pmouere
ad pfectionẽ, q̃ aliq̃ mõ respicit corp⁹ dñi uerũ. Ideo
simplex sacerdos ex cõmissiõe Papę nõ põt cõferre sa
cerdotij ordinẽ: qm̃ ordines sacræ hñt potestatẽ sup
corp⁹ Christi uerum, aut super eius materiã. Potest aũt
papa concedere simplici sacerdoti quod conferat or-
dines minores, quia hi nullam habent potestatem su-
per

per uerum Christi corpus, nec super eius materiā, nec etiam quod super corpus mysticum habeat actum p quem gratia conferatur. Sed habent ex officio quosdam secūdarios ac præparatorios actus. (Sacerdos nō poss' cōfirmare) Similiter potest concedere sacerdoti alicui quod confirmet, quoniam confirmatio perficit eum in actu mystici corporis, nec aliquā habet relationem ad corpus domini uerum, quod scilicet sumpsit ex uirgine. Hæc Thomas in Scripto. Eadem scribit in tertia parte, quæstiōe 72. Idem Petrus & Richardus.

¶Albertus uero tenet, quod sacerdos simplex nō (Albertus) præsul, nequaquam ualeat confirmare ob causas præhabitas. Et quod obijcitur de sancto Gregorio, quod concessit hoc, respondet, quod nunq̄ permisit ut esset confirmatio, quæ collata fuit à simplici sacerdote, sed propter quorundam scandalum, abusum & ignorantiam non correxit. uel dicendum q̄ erat benedictio q̄dam cōfirmandis collata, sicut panis benedictus datur quibusdam eucharistiæ loco. Et hoc ad tempus p̄misit Gregorius. Pertinet uero ad episcopum confirmare nō solum ex ordine, nec tantum ex iurisdictiōe, sed pariter ex utroq̄, qa annexum est episcopali officio, quemadmodum consecratio ecclesiarum, ordinatio clericorum, uelatio uirginum. Hæc Albertus. Cuius opinioni cōsentiūt pauci, estq̄ præinducta responsio Thomæ uerior atq̄ cōior. Tñ ut ait Richard. ordinaria potestate ad solos spectat episcopos ordinare. Argent. etiā positionem illā sequitur scilicet Tho.

¶At uero Scotus circa hæc scribit prolixe, inducen(Dionysi⁹)do materiam quæ infra magis locum habebit, uidelicet an tempore apostolorum fuit distinctio inter epi(Scoti po. sitio)scopos & sacerdotes, & arguit satis idoneē pro utraq̄ parte, ac magis consentire uidetur in hoc quod non, & ita tunc cunctis presbyteris licuisset confirmare. Verum infra patebit, quod à tempore apostolorum, & ex institutione diuina, seu immediata Christi ordinatiōe fuit à principio ecclesiæ inter episcopos & simplices sacerdotes distinctio, quantum ad rem & potestatem, quamuis in nomine communicabant. Si autem uerba sancti Gregorij rite pensentur, constat, qđ presbiteris ad tempus concessit licentiam confirmandi ueraciter. Sic quippe Ianuario scribit Episcopo: Per(Ianuari⁹.)uenit ad nos quosdam ex tuis scandalizatos fuisse, eo quod presbiteros ungere chrismate eos qui baptizati sunt, prohibuimus. Sed si omnino de hac re aliqui cōtristentur, ubi episcopi desunt, ut presbiteri etiam in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant cōcedimus. Quod si Gregorius istud simulatorie admi(Gregori⁹)sisset, peccasset mortaliter, ueritatem doctrinę dimittendo, & subditos grauiter decipiendo, ita quod se cōfirmatos putassent, cum confirmati non essent.

¶Postremo Bonauentura: Hoc, inquit, sacramen(Bonauēt.)tum nec potest, nec debet nisi per episcopos dispensari. Et si alij id præsumunt, nil faciunt, quia autoritas ecclesiæ fuit à capite deriuata ad membra secundum ordinem ecclesiæ primum. Hinc sicut soli Apostoli poterant confirmare in primitiua ecclesia, sic postmodum soli eorum successores episcopi: & ipsis solis traditum & commissum est istud officium, quoniam ipsi sunt in tota ecclesia principales prælati. Prelati autem est duplex officium. Vnum inferiores in gradu statuere, (Duplex officiū prę lati.) atq̄ in ordine collocare. Secundum pro grege murum se ponere, ac ipsum defendere. Idcirco ipsorū duntaxat est cōfirmare & ordinare. i. ordines dare. Et rursus quia in ipsis est ecclesiasticæ autoritatis plenitudo, idcirco ipsorū est dispēsare cōfirmatiōis ac ordinis sacramenta, in qbus gratiæ plenitudo cōfertur. ¶Item qa ipsorū est curā habere de omibus, placuit spūi sancto, (Dionysi⁹) ut subditi aliqua recipiant sacramenta immediate ab ipsis. Hæc Bonau. ¶In quibus uidet' sentire sicut paulo ante. Veruntamē hæc expressit ad hūc sensum, qđ (resolutio quęstiōis) solis episcopis ordinario iure ista conueniunt, quod constat ex eo quod circa literam scribit. Quamuis sacerdos non ualeat autoritate propria confirmare, tamē pro necessaria causa summus pontifex potest hoc ei committere, sicq̄ pōtificalis autoritas necessaria ad huius sacrmenti administrationem concurrit.

Restant adhuc aliquæ quæstiones minores sine argumentis breuiter expediēdæ, ut uitetur (Questio.1) prolixitas. Prima est, an Christus debuit sacramentum confirmationis accipere. ¶Ad quod Thomas. Suscipere, inquit, baptismū est in præcepto. ideo Christus uoluit baptizari, ut formam obedientiæ daret, propter quod dixit beato Iohanni: Sic decet nos implere omnem iustitiam. Iustitia nanq̄ consistit in obedientia legis, ut quinto dicitur Aethicorum. (Mat.3.) Confirmatio autem non est sacramētum necessitatis, sed (Confirmā tio sacrm non necessitatis.) utilitatis consequendæ causa accipitur. Cumq̄ Christus a sacramentis nihil acceperit, non debuit sacramentum confirmationis accipere, sicut nec ordinis, quia potestas excellentiæ in sacramētis, & plenitudo spiritus sancti ab incarnationis exordio fuit in ipso.

¶Secundo quæritur, an mulieribus & pueris conueniat sacramentum confirmationis accipere. Dicen(Questio.2)dum, quod perfectiones quæ in confirmatione & ordinis sacramento conferuntur, in hoc distinguuntur, quod perfectio ordinis est ad aliquid dispensandum. (Sit ne pueri confirmandi.) Confirmationis autem perfectio est ad fortiter standum in se per gratiam specialem in aduersis. Ad hoc autem quod dispensatio alicuius rei detur seu committatur alicui, requiritur idoneitas aliqua præexistens in eo, cui fit illa commissio, aduitandum periculum seu peccatū, quod imminet ex dispensatiōe indigna, ideo perfectio ordinis non cōmittitur pueris. Verum perfectio qua quis in seipso perficitur, nō prę exigit aliquā perfectionem, sed ipsa fit homo idoneus seu perfectus, nec ex hoc periculum imminet. Hinc confirmatio potest pueris tradi, & congrue traditur, quoniā ætas infantilis caret fictione qua impeditur sacramenti effectus. Ideo quāuis non competat ei tunc pugnare & confiteri, plene tamen effectum suscipit sacramenti, per quem tempore opportuno erit ad confitendū atq̄ pugnādū idone⁹, nisi interim collatā gratiā pdat peccādo. Nec ab hoc sacramēto excludendæ sunt puellæ & mulieres, cū innūerabiles psonæ sexus (Etiam mulieres cōfirman. dę sunt.) fœminei in spūali pugna triūphauerint gloriosæ.

¶Tertio, quæritur, an uniuersis adultæ ætatis, etiam mutis & morientibus, confirmatio sit præstanda. Dicendum quod perfectio in cōfirmatione collata, nō præexigit aliam perfectionem, sed per eam homo in (Questio.3) propria persona perficitur, ut fit ad spiritualē pugnā idoneus. Cumq̄ unicuiq̄ adulto expediat fortitudinem hanc habere, nullus ipsorum dummodo baptizatus sit, a confirmatione debet excludi. Nam & muti possunt nutibus confiteri, atq̄ propositū confitendi habere. Morientes quoq̄ quamuis abstrahantur a pugna, tamen ad p̄mij pergunt locū, in quo secundū mensurā gratiæ datur mensura gloriæ, & in ipsis extremis impugnātur cōfortatiōneq̄ indigent. Hæc Thom. in Scripto. ¶Hinc demū in 3. parte, quæst. 72.

per sacramentum ait confirmationis promouetur homo spiritualiter in ætatem perfectam, quę promotio seu profect⁹ competit uniuersis. Vnde & morientibus exhibendum est, ut in resurrectione pfecti appareant. Hinc asserit Hugo: Omnino periculosum ē, si ab hac uita sine cōfirmatiōe migrare contigerit: nō qm̄ damnaretur ita emigrans, nisi forsan ꝓpter contemptum, sed quoniā perfectionis detrimentum pateretur. Ideo pueri confirmati decedentes, maiorem gloriā consequuntur, sicut & hic maiorem gratiā sunt sortiti. Nec obstat quod ait Melchiades Papa, continuo transituris sufficiunt regnationis bñficia. Verū est em̄ qd̄ sufficiunt ad salutem, nec propter periculum pugnæ eis necessaria sunt confirmationis auxilia post egressum. Hæc in Sūma. In quibus Albertus. Bonauentura. Petrus, Richardus, alijq; cōmuniter consonāt.

¶Quarto quæritur de ritu confirmationis, an scz sit sumenda a ieiunis, confessione præmissa, & aliquo confirmandum tenente. Ad hoc Bonauentura respōdet: Hoc sacramentū tantum a ieiunis & solis ad huc ieiunis sumendum est, nec obstat quod datur ad robur, cui cibus non obstat. In hoc nanq; sacramēto datur gratia roborans, & affinitas quędam contrahitur, ideo patres antiqui statuerunt tria hęc obseruari. Primo, ut ieiuno stomacho detur pro ampliori gratia obtinenda. Secundum, ut confirmandus in signū ꝓpriæ imbecillitatis, præsertim spiritualis, ab aliquo teneatur. Tertium, ut sit consimilis sexus, propter periculum affinitatis. Hoc enim est scd̄m quandā cōgruētiā, nō necessitatē & ē. Ne etiam obex ponat̃ sacramenti gratiæ, confessio habet præmitti. Hæc Bonauētura.

¶Hic Thomas. Confirmādus, inqt, tenetur ab alio, ad insinuandum quod non præsumit se habere robur standi spiritualiter a seipso, imo nec habet hoc. Spiritualis autem fortitudo est per Christum, in quo nō est masculus neq; fœmina ut inquit Apostolus. Idcirco non differt utrum uir mulierem, uel muiler uirum teneat, quamuis quidam dicant contrarium, quod scilicet mulier uirum tenere nō potest. Hæc Thomas.

¶Cuius hoc ultimum uerbū uidetur contra id qd̄ ait Bonauentura, requiri sexum consimilē ad tenendum. Cur autem debeat dari in fronte, præhabitū est.

¶Quinto quæritur, an sacramentum confirmationis ualeat iterari. Ad quod doctores respondent qd̄ non, quia characterem imprimit. Cur autē circa sacramenta hæc, baptismus, confirmatio, ordo, q̄ characterem imprimunt, non iterentur, frequenter expositū est. Ligatur aūt frons cōfirmati, ꝓpter reuerētiā sacramēti aut ne ipsa linitio chrisma suplinitū cōtrahit sordes, cū sit patēs & nuda pars ipsōa frs. Per frōtem q̄q; significat̃ fortitudo, cū apud Ezechielē dn̄s dicat: Ecce dedi frōtem tuam duriorē frontibus eorꝝ. Atq; ut asserit Hugo: Confirmatus post suam confirmationem per septem dies debet manere in disciplina custodiendi chrisma, ne caput lauet: propter septem dona spiritus sancti. Quemadmodum ecclesia celebrat septē dieb⁹ aduentū spirit⁹ sancti in Chr̄i discipulos.

¶Datur demum confirmatio contra infirmitatē, ut est per originale pct̄m, & infirmitas ut sic cōtracta nō redit, quamuis redeat interdū, ut aucta aut renouata.

¶Amplius Richardus hic sciscitatur, utrū episcopi degradati possint confirmare, de qua quęstione duas narrat opiniōes & magis uidetur sentire qd̄ nō. Verū hęc quęstio infra poti⁹ locū habet, ubi de suspēsiōe, degradatiōe, interdicto, excōmunicatiōe tractabitur, in tractatu de sacramentis ordinis & confessionis.

¶Scotus præterea sciscitatur quæ sit pœna iterantiū hoc sacramentum. Respondet, dicunt Canonistæ, sicut supra dictum est, de pœna iterātis baptismū, qd̄, probant a simili per illud capitulum de consecratiōe distinctiōe quarta, q bis. Sed aliter dico uicз ꝙ uniuersaliter nulla pœna canonica nō inflicta a papa cōdente ius, incurritur ipso iure, nec propter argumēta exponentiū canones, siue a simili, siue a contrario, est aliquis tali pęna astrictus, quia possunt exponere ius conditū, non aūt per suas expositiones cōdere nouū. Vnde Innocentius qui extitit papa, cum fecisset magnum opus ius canonicū exponēdo, requisitus quale robur uellet habere hoc opus: respōdit, quod nō uellet ipsum esse authenticū, sed tātūmodo magistrale. Cum ergo non inueniatur in iure Canonico expresse pœna irregularitatis inflicta ꝓ iteratione confirmationis, sequitur quod nō incurritur ex hoc, præsertim cū constitutiones pœnales sint restringendæ, nō ampliandæ. Et si uoluisset legislator pœnam talem infligere pro iteratione confirmationis sicut baptismi, potuisset hic expressisse sicut ibi. Cōfirmat̃ quoq; per capitulum illud de consecratione, distinctione quinta, dictum. Vbi nulla pœna huiusmodi infligitur episcopo confirmationē iteranti, neq; suscipienti, nisi ut solo deo sub habitu regulari uel clericali ipsum in religione deo famulari decretum est, quod non innuit pœnam irregularitatis, sed magis oppositum, puta exercitium officij clericalis. Etenim in exequutione ordinum, præsertim in consecratione eucharistiæ, clericus deo suo religiose famulatur. Hæc Scotus: quæ recitatiue magis quām assertorie tango, quoniā plena horum responsio inquisitionem requirit maiorē, & cōcordi Canonistarum responsioni in tali materia magis uideretur consentiendum.

CIRCA materiam istam sacramenti confirmationis, scribit Gulielmus in suo Sacramentali, tractatu de cōfirmatione: Tempore belli ecclesiæ cōsueuerunt incastallari, superædificatisq; turribus aut propugnaculis infortiari. Quod si bellū corporale pro temporalibus rebus tuendis nos ad hoc inducit, quanto magis bellum spirituale incomporabiliter periculosius, spirituales ecclesias incastellari compellet, & templa spiritualia muniri ac exaltari in arces? Nempe nō aliud est rite baptizatus, nisi templum dei. Confirmatus uero non est aliud, nisi templum exaltatum in arcem, & murus cui superædificata sunt propugnacula, iuxta illud in Canticis: Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea. Incastellatio ista sanctitati non detrahit, sed auget ac roborat eā. Porro si quæras quæ sit exaltatio ista in arcem: respondemus quod sit magnificentia, altitudoq; cordis, quibus obprobria & inimicitias christiani nominis ac professionis quasi ex alto despiciens confirmatus, sanctis indignationibus ac aspirationibus prosternit ac obruit eas. Deniq; sacramentum confirmationis propter bellicæ strenuitatis audaciam signatur in fronte. Prima nanq; & maxima pericula pugnantibus imminent in fronte. Quemadmodū autem in Exodo legitur, quod facies Mosi uidebatur cornuta ex cōsortio dei, sic uirtute cōfirmatiōis cornua inserūtur interiori frōti cōfirmati quibus irrūpat ac uentilet inimicitias atq; obprobria chr̄ianę ꝓfessiōis. Hęc itaq; differētia ē inter solū baptizatos

rizatos & postea confirmatos, quæ est inter animalia cornuta & non cornuta. Confirmandi nanq; ueniunt ad manũ pontificis, ut confirmẽtur & cõsignẽtur tanq̃ inermes & nondũ cornuti: atq; de manibus eius recedunt cõfirmati, instar unicorniũ iam cornuti. ¶Rursus, quemadmodum tenera ac puerilia membra ad opera dura ac grauia non mittuntur, nisi prius fotificentur, solodioraq; fiant, sic baptizati tanquã modo geniti, non mittuntur ad spiritalia fortia bella, nisi in confirmatione induantur uirtute ex alto, sicut in die Pentecostes factum est Christi discipulis. Frustra autem confirmari quærunt hoc sacramento, qui debilitates suas amant nec dimittere uolunt, quæ debilitates sunt ægritudines & uulnera uitiorum, & uincula ac onera eorundem. Ideo accessuri ad hoc sacramentũ, monendi sunt omnia ista relinquere. Admonendi sunt quoq; ne aduersarios suę salutis (cõtra quos cupiunt cnnfirmari) roborent contra seipsos, quod utiq; faciunt, si membra sua exhibeant arma iniquitatis peccato. Insuper erubescant signum strennuitatis m fortitudinis & eminentia frontis deferre, & in certaminibus ignauiter agere, & in bello tentationis sub hostium pedibus cadere, uiriliterq; desiderijs carnis succũbere. Attendant se esse signiferos regis cœlorũ, & in eius aspectu confligere: ideo iugiter sperent in eo, inuocent eum, ac omni hora roborentur in ipso, nil de suis uiribus præsumẽtes, & reges ęterni auxilio iugiter inherentes, eius zelo accensi, eius assistentia animati, in omni labore ac conflictu patientes & indefessi. Hæc Gulielmus.

¶De sacramento altaris & eucharistiæ. Distinctio. VIII.

POST sacramentum baptismi & confirmationis sequitur eucharistiæ sacramentum. Per baptismum mundamur: per eucharistiam in bono consummamur. Baptismus æstus uitiorũ extinguit: eucharistia spiritualiter reficit. Vnde excellenter eucharistia dicitur, id est bona gratia: quia in hoc sacramento non modo est augmentum uirtutis & gratiæ, sed ille totus sumitur qui est fons & origo totius gratiæ. Cuius figura præcessit quando manna pluit deus patribus in deserto, qui quotidiano cœli pascebantur alimento. Vnde panem angelorum manducauit homo. Sed tunc qui panem illũ manducauerunt mortui sunt. Iste uero panis uiuus qui de cœlo descendit, uitam mundo tribuit. Manna illud de cœlo, hoc super cœlum. Illud scaturiebat in diem alterũ reseruatum, hoc ab omni corruptione alienum. Quicunq; religiose gustauerit, corruptionem non uidebit. Illud datum fuit antiquis post transitũ maris rubri, ubi submersis Aegyptijs liberati sunt Hebræi. Ita hoc cœleste mãna, non nisi renatis præstari debet. Panis ille corporalis populũ antiquũ ad terram promissionis per desertum eduxit. Hæc esca cœlestis fideles huius seculi per desertum transeuntes in cœlum subuehit. Vnde recte uiaticum appellatur: quia in uia nos reficiens, usq; in patriam deducit. Sicut ergo in mari rubro figura baptismi præcessit, ita in manna significatio dominici corporis. Hæc duo sacramenta demonstrata sunt, ubi de latere Christi sanguis & aqua profluxerũt: quia Christus per sanguinẽ redemptionis & aquã ablutionis nos redimere uenit à diabolo, & à peccato: sicut Israelitas per sanguinem agni paschalis ab exterminatore: & per aquam maris rubri ab Aegyptijs liberauit. Huius etiam sacramentum ritum Melchisedech ostendit: ubi panem & uinum Abraæ obtulit. Vnde ait Ambrosius: Intelligi datur anteriora esse sacramenta christianorum quàm Iudæorum.

De eucharistiæ sacramento secundũ se — Exo. 16. — Psal. 77 — Iohan. 6 — Exo. 14. — Iosue. 14 — Exo. 16 — Iohan. 19 — Gen. 14 — Ambro. de sacris hominum.

¶De institutione sacramenti.

Hic etiam alia consideranda occurrunt quatuor, scilicet sacramẽtum, institutio, forma, & res. Sacramentum dominus instituit quando post typicum agnum corpus & sanguinẽ suum discipulis in cœna porrexit. Vnde Eusebius emissenus: Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis & illaturus syderibus: necesse erat ut die cœne sacramentum nobis corporis & sanguinis consecraret, ut coleretur iugiter per mysterium quod semel offerebatur in precium.

Mat. 19 — De con. d. 2. c. Quia corpus.

¶De forma.

Forma uero est quam ipse ibidem edidit dicens: Hoc est corpus meum. Et post: Hic est sanguis meus. Cum enim hæc uerba proferuntur, conuersio fit panis & uini in substantiã corporis & sanguinis Christi: reliqua ad laudem dei dicuntur. Vnde Ambrosius. Sermone Christi hoc conficitur sacramentũ: quia sermo Christi creaturam mutat, & sic ex pane fit corpus Christi, & uinũ cũ aqua in calicẽ missum fit sanguis consecratione uerbi cœlestis. Cõsecratio q̃bus fit uerbis, attẽde q̃ sunt uerba: Accipite & comedite ex eo oẽs, hoc est corp⁹ meũ. Et iteʀ: Accipite et bibite ex hoc oẽs. Hic est sanguis meus. Per reliqua oĩa quæ dicũtur, laus deo refertur; oratio p̃mittitur pro populo, ꝓ regibus, Itẽ Aug. Credendũ est

Mat. 26 — Amb in l. de sacr. & alleg. de cõ. d. 2. ca. Panis.

quod

quod in illis uerbis Christi sacramēta conficiantur, reliqua omnia nihil aliud sunt, quam laudes uel obsecratiōes fideliū & petitiōes: Ecce quæ sit institutio & forma hui⁹ sacramēti. Vbi consideratione dignum est, quare illud sacramentum post cœnam dedit discipulis. Dominus igitur Iesus ad inuisibilia paternæ maiestatis migraturus, celebrato cum discipulis typico pascha, quoddam memoriale eis commendare uolens, sub specie panis & uini corpus & sanguinem suum ita eis tradidit, ut ostenderet legis ueteris sacramenta, inter quæ præcipuum erat agni paschalis sacrificium, in morte sua terminari, ac legis nouæ sacramēta substitui, in quibus excellit misteriū eucharistiæ. Ideo etiā post alia dedit, ut hoc unum arctius memoriæ discipulorū infigeretur, & ab ecclesia deinceps frequentaretur. Sed non exinde disciplinam sanxit in posterum, ut post alios cibos sumatur: sed potius à ieiunis sumi oportet, sicut Apostolus docet: ut singulari reuerentia dijudicetur, id est, discernatur ab aliȷs cibis, quod dominus apostolis disponendum reliquit. Vnde Augustinus: Apparet, cū primo acceperunt discipuli eucharistiam, non eos accepisse ieiunos, non ideo tamen calūniandum est uniuersæ ecclesiæ, quod à ieiunis sumitur semper. Placuit enim spirituisancto, ut in honore tanti sacramenti prius in os christiani dominicum corpus intraret quam aliȷ cibi, ideo ubiꝙ mos iste seruatur. Non ēm̄ quia post cibos dedit dominus, ideo pransi uel cœnati illud accipere debēt, ut illi faciebant quos Apostolus redarguit. Nam saluator quo uehementius commendaret mysterȷ illius altitudinem, ultimum hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat. Quo autem ordine deinceps sumeretur, apostolis per quos ecclesias dispositur⁹, erat reseruauit docēdū.

¶ De sacramento & re sacramenti Eucharistiæ.

Nunc quid ibi sacramentum sit, & quid res, uideamus. Sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Forma ergo panis & uini, quæ ibi uidetur, est sacramentū, id est, signū sacræ rei, quia præter speciem quam ingerit sensibus aliquid aliud facit incognitionem uenire. Tenent ergo species uocabula rerum, quæ ante fuerunt, scilicet panis & uini. Huius autem sacramenti gemina est res: una scilicet contenta & significata, altera significata & non contenta. Res contenta & significata, est caro Christi quam de uirgine traxit, & sanguis quam pro nobis fudit. Res autē significata & non contenta, est unitas ecclesiæ in prædestinatis, uocatis, iustificatis & glorificatis. Hæc est duplex caro Christi & sanguis. Vnde Hierony. Dupliciter, inqt, intelligit caro Christi & sanguis eius: uel illa quæ crucifixa est & sepulta, & sanguis q militis lancea effusus est, uel illa spiritualis ac diuina, de qua ipse ait, Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus, & nisi mādūcaueritis carnē meā, & biberitis meū sanguinē: nō habebitis uitā in uobis. Sunt ergo hic tria distinguēda. Vnū, qđ tm̄ est sacramentum, alteꝝ, qđ est sacr̄m & res: & tertium, qđ est res & non sacr̄m. Sacr̄m & non res, est species uisibilis panis & uini. Sacramentum & res, caro Christi propria & sanguis. Res & non sacramentum, mystica eius caro, porro illa species uisibilis, sacramentum est geminæ rei, quia utramꝙ rem significat, & utriusꝙ rei similitudinem gerit expressam. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit & sustentat, & uinum hominem lætificat atꝙ inebriat, sic caro Christi interiorem hominem plus cæteris gratiȷs spiritualiter reficit & saginat. Vnde, Calix meus inebrians quam præclarus est. Habet etiam similitudinem cum re mystica, quæ est unitas fidelium: quia sicut ex multis granis conficitur unus panis, & ex pluribus acinis uinum in unum confluit, sic ex multis fidelium personis unitas ecclesiastica constat. unde Apostolus, Vnus panis & unum corpus multi sumus & cætera. Vnde Augustinus: Vnus panis & unum corpus ecclesia dicitur, pro eo quod sicut unus panis ex multis granis & unum corpus ex multis membris componitur, sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Hoc mysteriū pacis & unitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit, qui accipit hoc mysterium unitatis, & non tenet uinculum pacis, non accipit hoc mysterium pro se, sed contra se. Cuius etiam sacramentum, est corpus Christi proprium de uirgine sumptum: quia ut corpus Christi ex multis membris purissimis, & immaculatis constat, ita societas ecclesiastica ex multis personis a criminali macula liberis consistit. In cuius rei typo facta est arca domini de lignis sethim: quæ sunt imputribilia & albæ spinæ similia.

[Margin: Hiero. super epist. ad ephe. et allegatur d conse. d. 2 c. dupliciter. — Iohan. 19 — Iohan. 6. — Psal. 22. — Aug. de sacramentis fideliū — De conse. d. 2. c. q passus. — Ephe. 5. — Aug. de blasphemia spūs sancti. — Exod. 25.]

Completo

SVMMA DISTINCTIONIS. VIII.

COmpleto tractatu de baptismo & confirmatione, nunc de eucharistiæ agitur sacramēto. Et primo ostēdit Magister multiplicem huius sacramenti excellentiam & uirtutem, eiusq; differentiam à quadā eius figura, quod fuit manna, Ponit quoq; aliqua nomina eius & nominum rationes. Deinde declarat q olim in lege naturæ ritus & typus huius sacramenti (Exo. 16.) præcessit in sacrificio Melchisedec: quæ obtulit panē (Gene. 14. Heb. 7.) & uinum, in quibus materia sacramenta istius est p̄ostensa. Consequenter tractatur in ista distinctione de eucharistiæ institutione. Quocirca quatuor attenduntur, utpote ipsa institutio eucharistiæ, forma uerborum quibus conficitur, sacramentum & res. Et circa hæc pandit quid in isto sacramento sit sacramentum tantum, utpote uisibiles formæ panis ac uini; qd sacramentū & res, scilicet uera caro & sanguis Christi quæ per uisibiles illas formas significantur, & ultra significant mysticam unitatem fidelium, qui sunt spiritale & mysticum corpus saluatoris, id est, spiritali ratione uocati corpus ipsius, & quid res tantum, uidelicet gratia sacramentalis, seu unitas mystica illa, p ut consequenter patebit. Deinceps ostendit quæ sit (Mat. 26. Mar. 14. Luce. 22. Johan. 13) forma consecrationis corporis & sanguinis redēptoris, ubi elucidat cur post nouissimam cœnam istud instituit sacramentum & sumpsit sumendumq; tribuit, cum tamen deinde non uoluerit illud frequentari & accipi, nisi ante corporalem refectionem. Consequēter prosequitur de sacramento & re, puta de corpore Christi & sanguine, qualiter sit sacramentum & res, & cuius rei sint sacramentum. Ponuntur autem hoc loco & distinctionibus de isto sacramento sequentibus, multæ pulcherrimæ autoritates, quæ & plenius inueniūtur collectæ in Decreto de cōsecratione, & in sermōe de sacramēto altaris in festo eucharistiæ, & p eius octauas continentur atq; leguntur.

QVAESTIO I.

(Tria que runtur.) HIc quæritur primo, Vtrum eucharistia sit sacramentum uerum ac unum, et an varijs nominibus recte designatur. ¶In qua quæstiōe tria tangūtur. Primū, an sit propria sacr̄m. Scd̄m (Cōtra veritatē arguitur.) an sit sacr̄m unū. Tertiū, an noīa quibus exprimitur, recte ei cōueniūt. Videtur qd nō sit sacr̄m. Sacramēta enim nouæ legis (ut sæpe præhabitum est) efficiūt qd designāt q huic nō conuenit sacramēto, qm̄ species exteriores panis & uini, q̄ sunt hic, sacr̄m tm̄, non efficiūt corpus & sanguinē Chr̄i. Videt̄ qq; qd non sit unū & idem sacramentū: qm̄ sacramentū (ut dictū est) materiale est elementū. In hoc aūt sacramento plura sunt sensibilia elementa, vic3, panis & uinū, habet qq; diuersos sacramentales effectus, sumiturq; seorsum. Itē qm̄ in cōplenda habetur: Purificēt nos quæsumus domine sacramenta quæ sumpsimus.

(In oppositum.) ¶In oppositum est, quod non sunt nisi septem sacramenta, quorum unum est istud.

(Thomas Aquinas Rn̄sio ad primum.) ¶Ad hæc Thomas respōdet: Eucharistia sacramētū est, aliter tn̄ q̄ cætera sacramenta. Sacramentū q ppe scd̄m sui noīs ppríetatē, sanctitatē actiue importat. Vn̄ secundum hoc aliquid habet rationē sacramenti (Sanctum fit aliquid dupliciter.) scd̄m qd habet rationem sanctifiationis qua aliquid fit sanctum. Fit autem aliquid sanctū dupliciter. Primo simpliciter & per se, ut id quod subiectum est sanctitatis, ut homo: Secundo improprie & secundum quid, sicut quod ordinatur ad sanctitatem p̄fatam aut sicut, habens uirtutē sanctificandi, ut chrisma, uel quodcunq; alio modo deputetur ad aliquod sanctū, sicut altare. Hinc ea quibus aliquid fit sanctum primo modo, dicuntur sacramenta simpliciter. Ea uero quibus aliquid fit sanctum secūdo modo, sacramentalia nominantur, nō sacramenta. In alijs ergo sacramētis fit aliquid sanctū primo mō, ut homo suscipiens sacramentū: nō aūt elementū corporale sanctificās hominem, qm̄ hoc est sanctū secūdo mō. Propterea quod ptinet ad sanctificationē materiæ in cæteris sacramentis, non est sacramentū, sed sacramentale: imo hoc qd pertinet ad usum materiæ qua hō sanctificatur, est sacramentum. Verum in hoc sacramento id quod sanctificat hominem, sanctum est primo modo, uidelicet Christus, ideo sanctificatio materiæ est hic sacramentum, & sanctificatio hominis est sacramenti huius effectus. Vn̄ hoc sacr̄m in se cōsideratū, est digni⁹ cæteris om̄ibus, cū absolutā habeat sanctitatē. Alia aūt nō habent sanctitatē nisi in ordine ad aliud. Hinc sacramentū hoc, est perfectio aliorū sacremētorū. Nā om̄e quod est per aliud, reducitur ad id qd' est per se.

¶Ad secundum dicendum, quod per se unū simpliciter, & quod est unū nūero, tripliciter dicitur. Primo, sicut indiuisibile, ut punctus & unitas, quod nec actu neq; potentia est multa. Secundo, quod est unum cōtinuitate, quod tamē est potentialiter multa, ut linea (Ad scd̄m. Unū simpliciter dicitur. tripliciter.) Tertio, quod est unū perfectiōe, ut calceamentū, qm̄ habet omnes partes ad eius integritatē spectantes, q̄ unitas inuenitur in omnibus, ad quorū integritatem plura requiruntur, ut unus homo, una domus. Cūq; ad esse sacramenti multa concurrant, sicut materia, forma, intentio &c. idcirco ab hac unitate sacramentū dicitur unū. Illa nāq; sunt de integritate sacramēti, quæ requiruntur ad operationē ipsius, ad quā ordinatur. Hoc uero sacr̄m ordinatū est à deo ad spiritualē cibationē, q̄ per corporalē refectionē signatur. Et quia ad corporalē cibationē duo exiguntur, uc3 cibus ac potus, idcirco ex institutione diuina ad integritatē sacramenti istius pertinet aliquid tanq̄ cibus, sc3 corpus Christi: & aliqd p modū pōt, utpote sanguis eius. Est ergo unū sacr̄m, sed pluraliter dicitur sacramenta, propter materialē diuersitatē signorū. Et quāuis sacramentū hoc cū omnibus ad se reqsitis, nō sit unū in genere aut specie naturæ, attamen unū est per cōparationē ad unam operationem cōpletā, quæ est spiritalis refectio ex qua unitate sumitur unitas sacramenti.

¶Ad tertium respondetur, quod in quolibet sacramēto tria considerātur. uidelicet origo, perfectio & finis. Origo sacramentorum est passio Christi, de (In quolibet sacramēto tria considerantur.) cuius latere sacramenta fluxerūt. Perfectio sacramenti est, quod gratiā continet, finis uero sacramēti est (Joēs 19. Sacramēti duplex est finis.) duplex, utpote proximus, qui est sanctificatio recipientis: & ultimus q est uita æterna, q̄ tria sunt in eucharistia excellenter, qa hoc sacramētū est specialiter institutū in memoriā dn̄icæ passiōis, iuxta illud Mat. Hęc quotiescunq; feceritis, in mei memoriā facietis. Ideo (Mat. 26.) quantū ad originē, uocat̄ sacrificiū & hostia. Cōtinet quoq; gratiā, nō p modū intētionalē, ut cætera sacramēta, sed plenitudinē grāe in suo fonte. Hinc antonomaticę eucharistia appellatur. Cumq; sit cōsummatio omniū sanctificationū, id qd est omnium, scilicet congregare ad unū, huic sacramēto ascribit. Idcirco nuncupat̄ cōmunio & synaxis, inquātū hō p ipm̄ cōgregatur ad unū, qd solū necessariū ē, & ad seipm̄ p suipsi⁹ cōsiderationē, et ad alios p dilectionē. Insup q̄tū ad ultimū finē cōsequēdū, maximā efficaciā habet, inquātū (Luce. 10.) realiter

realiter continet hoc, quo ianua regni aperta est, puta sanguinem Christi, unde uiaticũ nominatur. Hæc Thomas in Scripto.

Vita spiritualis corporali similis.

¶Porro in 3. parte, quæstione 73 Sacramenta, inquit, ecclesiæ ordinantur ad subueniendum homini in uita spirituali. Vita autem corporalis spirituali uitæ assimilatur, quoniam corporalia similitudinem spiritualium gerunt. Hinc sicut ad uitam corporalem primo requiritur generatio, deinde augmentum, atq; per consequens alimentum, quo homo conseruatur in uita, ita ad uitam spiritualem primo baptismus requiritur, qui est regeneratio spiritualis: deinde confirmatio, quæ est spirituale augmentum: tertio eucharistiæ sacramentum, quod spirituale est alimentum.

Eucharistia triplicẽ habet significationem.

¶Deniq; sacramentum hoc triplicem habet significationem. Vnam respectu præteriti, inquantũ est rememoratiuum dominicæ passionis, quæ fuit sacrificium uerum, & sic dicitur sacrificium. Aliam habet significatiõem respectu rei præsentis, utpote ecclesiasticę unitatis, in qua homines per sacramentũ hoc adiunantur: sicq; uocatur communio seu synaxis, Tertiam significationem habet respectu futuri, utpote beatificæ fruitionis, q̃ præfigurat: & ita uocatur uiaticum. Et qm̃ gratiã nobis præbet, & Christũ totius grãæ fontem continet, uocatur eucharistia. Dicit̃ q̃q; in græco metalepsis, id est, pręassumptio: qa (ut Damascenus testat̃) per ipsum filij deitatẽ assumimus. Hæc in Sũma.

Dascen⁹ Tatanta.

¶At uero Petrus: Euchrristia, ait, est sacramentum tam modo communi cum alijs sacrementis, utpote significando & causando sanctitatem: quam modo speciali, uidelicet totius sanctitatis ac graciæ continẽdo autorem. Si uero obijciatur quod sacramentum debet habere naturalem similitudinem cum eo cuius est sacramentum, sed species panis & uini talem similitudinem non habent cum corpore & sanguine Christi, ergo non sunt sacramentũ corporis Christi ac sanguinis: Respondetur, species illæ nõ inquantum sunt formæ solum accidentales, sunt signa corporis & sanguinis domini, sed ratione rerum, quarum accidentia exstiterunt, quas repræsentant. Hæc Petrus.

Obiectio.

Dilutio.

Richard⁹

¶Richardus quoq;: Species, ait panis & uini post cõsecrationẽ, sacramentũ sunt nouæ legis, imò sunt signum duplicis rei sacræ. Nam species panis consecrati est signũ corporis Christi ueri, quod est res sacra cõtenta sub specie illa. Est etiam signum corporis Christi mystici, quod est ecclesia, & est res sacra sub specie non contẽta. Et quamuis hæc species nõ sit cã existẽtiæ corporis Christi absolute, est tñ causa existentiæ Chr̃i ibidẽ. q̃uis etiam species illa nõ sit causa mystici corporis Christi, attamen instrumentalis causa est fidei corporis huius. Hæc Richardus. ¶In idem uidẽtur redire scripta Alberti de his.

Albertus Bonauẽt.

¶Scripta quoq; Bonauẽturę dicentis, qđ istud sacramentũ est unũ, nõ unitate simplicitatis, sed integritatis nõ tñ integritatis factę in tertio, sed relatę ad cõplendũ unũ signũ pfctm̃. Sunt quidẽ in isto sacramẽto duæ materiæ & duæ formæ uerborũ, ex qbus resultat unũ signũ pfctm̃ & ordinatũ ad unũ, id est, ad unionẽ mystici corporis designãdũ & efficiẽdũ. Ratio demum huius integritatis ac ordinationis dispositiue ꝓgredit̃ à natura: qa nec panis est plene reficiẽs, neq; uinũ, sed ambo simul. Cõpletiue uero est ab institutione diuina, q̃ duo ista instituit ad designandũ & peragendũ unã plenã refectionẽ spiritualẽ. Hæc Bonauẽ.

¶Hinc in Breuiloquio dicit, quod tamen sententialiter est inductum: Principium nostrum reparatiuum, uerbum incarnatũ, sufficientissimum est in uirtute, sapientissimumq; in sensu, sic nobis cõtulit sacramenta, prout exigit sapiẽtia & sufficientia sua: Et qm̃ sufficientissimũ est in largiendo medicamenta morborum atq; charismata gratiarum, non tantum instituit sacramentum quod nos in esse generaret, puta baptismum: ac genitos roboraret & augmentaret, ut confirmationem: uerum etiam quod genitos & augmentatos conseruaret ac enutriret, utpote eucharistiam. Idcirco hæc tria sacramenta omnibus dantur. Cumq; nutrimentum nostrum quantum ad esse gratuitum, attendatur in unoquoq; fidelium per conseruationem deuotiõis ad deum, dilectiõis ad proximũ, & delectatiõis intra se ipm: & deuotio ad deũ exerceatur per sacrificij oblationẽ, dilectio ad proximũ per uni⁹ sacramẽti cõmunionẽ, & delectatio intra seipm per unius uiatici refectionem: hinc uerbum incarnatum sacramentum eucharistiæ dedit nobis in sacrificium oblationis, sacramentum communionis & uiaticum refectionis. Hæc idem.

¶Cõcordat Argentineñ. alijq; cõiter, & Durãdus.

¶Additq; Scotus: Cõgruum est Christum esse nobiscum in hoc sacramento realiter, ut magis excitetur unusquisq; ad reuerentiam ac deuotionem ad Christum, quod patet de facto: quoniam omnis deuotio in ecclesia est in ordine ad istud sacramẽtum, Propter hoc enim clerus cum maiori deuotione persoluit diuinũ officiũ in ordine ad missam. Propter hoc quoq; populus missam audit deuotius quàm aliquod aliud ecclesiasticum officium. Propter hoc etiam singuli deuotius confitentur, & cum diligentia pleniori, quãdo intendunt secundum ordinationem ecclesiæ saltem semel in anno communicare. Et istud durabit usq; in finẽ mũdi, iuxta illud Apostoli: Quotiescũq; mãducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis, donec ueniat ad iudiciũ, Vnde usq; tunc durabit ecclesia & eucharistiæ sacramentũ in ea, ut omnes sancti affirmant. Hæc Scotus.

¶Postremo Gulielmus Parrhisieñ, freti, inquit, auxilio dei, conabimur loqui de sacratissima eucharistia, cuius ineffabilitati & admirabilitati nullus sufficit intellectus, nulla loquela. Dicimus ergo, quia si cura est deo etiam minutissimis atq; uilissimis animalibus prouidere de nutrimẽto, multo plus cura est ei de alimento rationalis creaturæ, quam non decet habere aliud caput quàm deum, nec alio spiritu uiuere, nisi spiritu dei, uita gratiæ in præsenti, ergo cibus eius est deus. Si enim quod nutrit & sustentat uitalem calorem in corpore animalis, uere est cibus ipsius, ergo cum diuina bonitas præfatum calorem uiuificet & nutriat sola, constat ipsum esse uerissimũ eius cibum. Quid autẽ est uitalis calor in hmõi mystico corpore, nisi syncer⁹ & sanct⁹ amor, & amicitia sancta, qua fideles deo adhærent, inuicemq; cohærent, ac totis uiribus inuicem obsequuntur ac prosternuntur. Diuina etenim bonitas ueros suos amatores in tantum sibi astringit & alligat, ut propter ipsam etiam sibi inuicem inseparabiliter cohæreant. Deus ergo qui sua deitate sic reficit suorum spiritus amatorum, naturam eorum assumpsit, qua ipsos quoq; sub sensibili forma nutriret, atq; sub talibus speciebus se eis manducabilẽ præbuit, quę corũ naturæ magis conueniunt ad edendũ. & hoc est sub formis panis ac uini, ꝓut de his infra magis dicet.

QVAESTIO II.

Secundo

Argnitur contra veritatem.

SEcūdo hic quæritur, Vtrum sacramentum eucharistię fuit in lege naturali ac scripta præfiguratum, ¶Videt quod non, quia si sic, possent Iudæi ex sua lege, gentiles quoq; ex lege naturæ induci ad fidē sacramenti istius, quod non uidemus. Item figuratum est clarius ac notius sua figura, cū iā fuerit exhibitū & ostensum. Sed iste sacramento nihil obscurius, nil incomprehensibilius extat, ergo non fuit præfiguratū per agnū paschalē & cōsimilia quæ in se clara fuerunt.

Rñsio Alberti. Quot sacramentorum figurę in lege pcesserunt.

¶Ad hoc respondet Albertus: Quatuor sunt sacramenta quæ præcipue ad nouū pertinent testamentū, puta baptismus, confirmatio, eucharistia & unctio extrema. Alia tria in ueteri testamento et lege naturæ quodammodo extiterunt, ut matrimoniū, pœnitentia & ordo: tamē q̄tū ad plenitudinē suorū effectuum non sunt nisi legis euangelicæ sacramenta, ut declaratum est supra. Porro inter quatuor illa quæ noui sunt testamenti, quedam ita sunt noui, q̄ nullā expressam figuram habere potuerunt in ueteri: unū quidē propt̄ ueteris testamenti imperfectionem, ut confirmatio, in qua datur quædam plenitudo spiritus sancti ad robur: aliud uero propter statū originalis peccati, cuius pondere ante Christi passionē etiā sancti trahebant̄ ad limbū. Hinc extrema unctionō habuit ibi figurā, qm̄ unctio ista tollit peccati reliquias, q̄tenus unctus mox euolet. Baptismus aūt & eucharistia sunt sacramenta, q̄rū unū directe est contra originale peccatū, cōtra quod in ueteri lege remediū fuit circūcisio, ideo baptismus figuras habuit multas. In eucharistia q̄cq; cōiūgit̄ nobis saluator, q in sacramētis omnibus operatur, ideo conueniebat multas illius figuras præcedere. Pœnitentia aūt est contra defectum actualis peccati, qui defectus in omni lege communis est. Matrimonium uero fuit ad materialem hominum multiplicationem, quæ semp necessaria fuit. ideo semp fuerunt illa sacramenta, q̄uis non tam plena gratiæ, sicut modo. Ordo demū potestatem habet spiritualem, quę in umbra fuit in ueteri testamento, & in ueritate in nouo. Veruntm̄ fuerunt & aliæ figuræ passionis atq; effectus huius sacramenti, quam hæ quas ponit Magister fuisse figuras sacramenti istius: sed istæ quas ponit Magister, specialiter figurabant hoc sacramentū, secundū quod sub sacramentalibus sumit̄ figuris. Hæc Albert⁹

Exo. 12. Leuit. 12 Deut. 10.

Tho. Aquinas. Sacramē ta nouę legis tripliciter se habent ad veterem.

¶De quibus Thomas clarius scribit Sacramenta, inq̄ ens, nouæ legis tripliciter habent se ad ueterem legē, Quædam nanq; essentialiter fuerunt in ueteri lege, q̄uis non ut sacramenta nouę legis, sed magis ut sunt in officiū uel in actū uirtutis, ut pœnitentia, matrimoniū, ordo. Quædā uero fuerunt secundū aliquid eis correspondens, non essentialiter ut baptismus & eucharistia. Quædā autem, ut cōfirmatio et extrema unctio, nihil habebant eis expresse correspondens. Vnde nec expresse præfigurata fuerūt. Similiter nec tria prima, sed media duo, ut eucharistia & baptismus, Præfiguratio quoq; eucharistiæ magis necessaria fuit q̄ baptismi: tum ratione suæ dignitatis, tū ratione difficultatis, cū propter necessitatem fidei eius, quod in eucharistia figuratur.

¶Præterea, si quæratur an Magister sufficienter exprimat figuras eucharistiæ: respondendum, quod aliquid potest præfigurari dupliciter, Primo p id quod est signum & causa ipsius: Sicq; effusio sanguinis & aquę de latere Christi, figura fuit sacramenti istius. Secundo, pro id quod est signum duntaxat: & ita quan- Iohan. 19

tū ad id quod est tantummō sacramentū in eucharistia, fuit eius figura oblatio Melchisedech. Sed quantū ad id quod est res & sacramentū, vicȝ Christū, fuit eius figura agnus paschalis. Quātū uero ad id qđ est res tm̄, utpote gratiam, figura extitit manna, quæ reficiebat, omnem habens suauitatis saporem. Quāuis demū in ueteri lege fuerunt materialiter plures huius sacramenti figuræ, omnes tñ reducuntur ad istas, q̄a in omnibus sacrificijs & oblationibus antiquorū significabatur id quod est res & sacramentū in eucharistia, quod etiā significatur per agnū paschalē. s. Christum, qui se obtulit deo patri, p nobis. Vel dicendū qđ istæ figuræ repsentant corpus Christi secundū quod est in usu fideliū, quod patet de oblatiōe Melchisedech: qui panē & uinum edendum obtulit Abraæ. Similiter agnus paschalis edendus, a populo occidebatur. Manna quoq; ad esum populo concedebatur a deo. Item aqua sanguini iuxta fluxit de latere Christi, significās populum sanguini Christi cōicantē. Sic aūt non est in sacrificijs alijs. Ideo q̄uis sint figuræ passiōis Iesu Christi, non tñ istius sacramenti. Fit autē in Canone missæ mensio de oblatione Abel & Abraæ magis, pter oferentium deuotionē, quā, ppt̄ rei oblatę efficaciam.

Gen. 14. Exo. 16 Num. 11

Sap. 12 Exo. 12

Exo. 16. Iohan. 19.

¶Quęritur item, utrū expressius fuit figuratum hoc sacramentum in lege naturæ quā Mosi. Respōdendum, quod quantum ad id qđ est signum tantum in hoc sacramento, expressio ei⁹ figura fuit oblatio Melchisedec quā figuræ legis Mosaicæ: sed quo ad id qđ est res & sacramentū, euidentior fuit figura Mosaicæ legis, qua Christus passus expressius significabatur. Cumq; ritus sacramenti in exterioribus signis consistat, sacerdotium Christi, quantum ad ritum, magis cōuenit cum sacerdotio Melchisedec, quā cum sacerdotio Leuitico: & etiam quantum ad alias conditiones Melchisedec, quas Apostolus plenius prosequitur ad Hebræos. Hæc in Scripto.

¶Insuper in tertia parte, quæstione septuagesimatertia: In hoc, ait, sacramento tria considerantur. Primum est id quod est sacramentum tantum, quod est panis & uinum, seu species eorundem, Secundum est id quod est res & sacramentum, videlicet uerum corpus & sanguis Christi. Tertium est id quod est res tantum, quod est sacramenti huius effectus. Quantum ad primum, potissima eius figura oblatio fuit Melchisedec, qui obtulit panem & uinum. Quantum ad secundum, figuræ eius fuerunt omnia sacrificia ueteris legis, præsertim sacrificium expiationis, quod solennissimum fuit. Quantum ad tertium, præcipua eius figura fuerat manna, quod continebat in se omnis saporis suauitatem, sicut & gratia huius sacramenti quantum ad omnia, reficitmentem. Porro agnus paschalis quantum ad omnia, præfigurauit hoc sacramentum, Nam quantum ad primum, præfigurauit, quia manducabatur cum azimis panibus, ut in Exodo legitur: Quantum uero ad secundum, quoniam immolabatur ab omni multitudine filiorum Israel quarta luna, quod fuit figura passiōis Christi, q propt̄ innocentiā dicit̄ agnus. Quantū etiā ad effectū, q a per sanguinē agni paschalis, ptecti sunt filij Israel ab angelo deuastāte, atq; educti de Aegyptiaca seruitute Hinc agnus paschalis uocatur præcipue huius sacramenti figura. Hæc Thomas in Summa.

¶In quibus cōtinent̄ scripta Petri, Rich. Durandi & Argentin. de ista materia, ¶Bonauēt. q̄q; Magister, inquit, sufficienter assignat figuras sacramenti huius

secundum suam intentionem, uidelicet in respectu ad leges desuper datas. Namque ad legem naturæ ponit pro figura sacrificium Melchisedec: Respectu legis Mosi, manna & agnum paschalem, respectu legis gratiæ, sanguinem passionis domini Iesu Christi: sicq; patet sufficientia figurarum istarum per comparationem ad leges diuinitus determinatas, quæ nō sunt nisi tres. Sunt quoq; sufficienter figuræ, si attendamus ad ea quæ præfigurant. In hoc etenim sacramēto est uisibilis forma panis & uini, quæ præfiguratur in sacrificio Melchisedec: res contenta, uc; caro Christi, q̄ præfigurata est in agno paschali: res significata tria, q̄ significatur per manna, uirtus dās efficaciā sacramēto, quæ significatur in sanguine lateris Christi. Hęc Bona.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, Utrum hoc sacramentum fuit conuenienter, opportunoque tempore institutum. ¶Videtur quod non, quoniam omnis Christi actio, nostra est instructio. Si ergo post cœnā conuenienter sacramentū istud instituit, sequeretur, quod serui & subditi eius deberent illud post refectionem consecrare, celebrare ac sumere. ¶Rursus, sacramentum istud institutum est in memoriam passionis mortisq; Christi, & charitatis quā nobis in sua passione mōstrauit, ergo post Chri passionē fuit instituēdū.

Arguitur cōtra veritatem.

Ad hoc Bonauentura respondet: Institutio istius sacramenti, diuinam decuit bonitatem quæ sui est diffusiua, ut sicut ostensa fuit in nostræ assumptione naturę & in quatuor modorum generationis impletione, hoc est, in productiōe Adæ de terra, & in formatione Euæ uirginis de costa uirginis Adæ, & in propagatione posterorum ex cōplexu uiri ac fœminę, & in generatione Christi ex sacratissima uirgine, sic decuit ut impleret modos essendi in alijs, qui sunt tres. Primus est, quod secūdum deitatem est in omnibus per essentiam, præsentiam & potentiam. In sanctis per gratiæ inhabitationem, in Christo per hypostaticā unionē. Vt item impleret tres modos existendi in rebus secūdum assumptam humanitatem, quia localiter est in cœlo, personaliter in uerbo æterno, sacramentaliter in altari. Insuper decuit infinitam dei sapientiam prouidere homini lapso idoneā medicinam: quatenus sicut homo lapsus fuit per ęsum ligni scientię, ita resurgeret per ęsum ligni uitę. Idem demum decuit diuinam potentiam, q̄ maxime in hoc ostenditur sacramento, & in mirabilibus quę fiunt in eo. Insuper expediens ualde fuit institutio sacramenti huius nostræ infirmitati, propter multiplicē fructū, & saluberrimas utilitates quas inde cōsequimur. Institutum est enim in memoriam dominicæ passionis, & dilectionis Christi ad nos. Maxime etiam promeremur tam incōprehensibilia huius sacramenti credendo, atq; ex tam gratiosa & pia præsentia Christi nobiscū, subleuatur spes nostra, quod & minora petentibus largietur, & tandem seipsum clare in specie & re. Ex tanta etiā Christi ad nos præueniente charitate liberalitate ac pietate, dilectio in nobis ad ipsum accēditur, ac ualide imflāmat. Hęc Bonauentura. Deniq; non debuit sacramentum istud instrui ante saluatoris aduentū ac euangelicam legem, quæ lex gratiæ appellatur. Est enim hoc sacramentum maximæ gratiæ contentiuum, atq; dominici corporis uere realiter seruatiuū, & uinculum charitatis, ideo tempori charitatis & gratiæ cōgruit, nec ante aduentum filij dei erant humano generi tam gratiosa auxilia, tam perfecta sacramenta, tā diuina charismata impendenda, sicut post incarnationē. Amplius, cum hoc sacramentū contineat uerum Christi corpus & uere sit cibus, atq; præcipuū signum amoris, ac memoriale dñicæ passionis, præsertim cōdecuit ipsum passione instante, in ipso tempore cœnæ institui, imminente recessu. In recessu nanq; solent charitatis indicia exhiberi. Non tamen sumendū est hora refectionis corporeæ, neq; post cœnā, sed cū reuerentia maxima, stomacho sobrio ac ieiuno. Nec eadē conueniūt rei institutiōi ac psecutioni seu frequētatiōi. Hęc idē.

Sacramēti institutiōi multiplex ratio

Gene. 2

Euchari- stia in ve- teri lege i- stitui non debuit.

Matt. Iohan.

¶Hinc Thomas: In quolibet, inquit, genere actionū in quo sunt plures actiōes ordinatæ, diuersis agentibus ordinatis distributæ, oportet quod principalis actionū illarū attribuatur principali agenti, cuius uirtute alij agunt. Cūq; diuersæ sint actiones sacramentales, diuersis sacramentis cōuenientes, ex uerbo incarnato uim suā habentes, oportet unā actionum illarū principali agenti attribui, ideo oportuit esse sacramētum eucharistiæ, continens uerbū incarnatum, cæteris sacramentis eius uirtute agentibus. Hinc in figura cibi congruenter est sacramentū hoc institutū. Nam inter alios sensus solus tactus est, cui suum obiectum realiter iungitur. Gustus quoq; est quidā tactus, ac inter alia ad tactum spectantia, solus cibus est qui agit coniunctionē suā realem ad cibatū, qm̄ nutriens & nutritū fiunt unum. Alia uero tangibilia agunt per quasdā impressiones in illud quod tangitur, ut patet de calido & frigido. Cūq; omē sacramedtū sub similitudine element corporalis exhibeatur, istud sacramentum sub specie alimenti proponitur, alimenti inquā, non conuertendi in nos, sed cōuersiuū nostri in ipsum. Et qm̄ Christus in hoc sacramento personaliter atq; realiter continetur, non fuit hoc sacramentū in ueteri lege instituendum, quia tunc Christi incarnatio solum promittebatur. Porro in cœna decuit sacramentum istud institui, primo, quia ad nostrā perfectionē exigebatur, ut caput nostrū nobiscum esset ac permaneret secundum utranq; naturā. Ideo qñ per corporalē præsentiam fuerat se abstracturus, recte sacramentalem præsentiam istā instituit. Secunda rō sumitur ab eius figura. Christus nanq; quam diu in mundo conuersatus est, figuras legis uoluit obseruare, factus sub lege. Et qm̄ ueniente ueritate, cessat figura, non debuit hoc sacramentum institui, nisi instante Christi recessu, qñ figuræ legis fuerant terminandæ. Tertia rō sumitur a repræsentatione sacramenti istius. Est eñ repræsentatiuū dominicæ passiōis, ideo passiōe de proximo imminente est institutum. Quarta ratio sumitur ex ritu, quo est frequentandum, ut scilicet ultimo traditū, magis cōmēdet memoriæ. Hęc Tho, in Scrip.

Sub ... ratio ... charit... ... [illegible]

Eucha... ... [illegible]

¶In quibus aliorum scripta satis uidentur includi. Aliqua tamen obijci possent. Semper enim uiatores indiguerunt spirituali ac sacramentali refectione atq; uiatico, medecinaq; mentis. Cum ergo sacramentum hoc appelletur uiaticum, refectio, medicina, uidetur quod a principio debuit esse. Et respondēdum, quod summa & infinita sapiētia dei cūcta sapiētialiter agit. Hinc secundū uarietatē tēporū ac statū dispositionēq; hoīm, diuersa cōcessit sacramēta hoībus. Vñ tpi sui ad uētus, tpi gratiæ ac euāgelicæ legis, diuiniora & pfectiora puidit ac cōtulit sacramēta, ut supra expositū est, semp tñ aliq̄ sacramēta, medicamina & interna uiatica ac grārū charismata dedit hoībus. Passio q̄q; Christi hoc fecit futura & credita, quod nūc agit impleta.

¶Postremo Antisiodoren. : Multiplex, ait, ē causa institu

institutiõis sacramenti istius. Prima est, commemoratio passionis Christi, quemadmodũ dixit: Hoc facite in meam commemorationem, q̃ triplex est. Prima est commemoratio charitatis quã Christus nobis monstrauit moriendo ꝓ nobis, iuxta quod loquitur: Maiorem charitatẽ nemo habet, ut animã suã ponat quis pro amicis suis. Secunda est commemoratio liberationis, q̃ nos redemit à seruitute diaboli & peccati, & à captiuitate inferni. Tertia est cõmemoratio imitationis, q̃ Christi uestigia sequi debemus, & uirtutes quas nobis in sua passione ostendit, sicq; intelligitur illud Apostoli, Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce dñi mei Iesu Christi, i. amore quẽ mihi in sua crucifixione ꝓ me manifestauit, & in liberatione qua me per suã crucẽ redemit, & in imitatione uirtutũ quas me in sua docuit passione. Secunda ratio institutionis hui⁹, est meritũ fidei. Tertia subleuatio spei, sicut præhabitum est. Quarta est instructio nostra, ut discamus ea quę fidei sunt in sacrameto perpendere, ponderare, reuereri ac grati cõsistere. Quinta est, ut epulemur in azimis synceritatis & ueritatis, i. spirita liter delectemur in nostræ redemptionis mysterijs, atq; in sacra cõmunione, in contẽplationibus mirabilium saluatoris. Nempe de hoc sacramẽto uerissime dicitur: Panẽ de cęlo p̃stitisti eis, sine labore, omne delectamentum in se habentem & omnis saporis suauitatẽ. Delectat etenim uisum interiorem per pulchritudinẽ spiritualẽ, auditũ mẽtalẽ per melodiam internã, iuxta illud, Audiam q̃d loquatur in me dñs deus. Delectat olfactum per sacrum odorem, secundum illud in Canticis: Curremus simul in odorẽ unguentorum tuorum. Delectat & gustũ per occultã suauitatẽ, iuxta illud in Psalmo, Gustate & uidete, q̃m suauis est dominus. Delectat etiam tactum spiritualem per uerbi æterni cõtrectationẽ. Sexta causa est, ut homo qui per esum petiti ligni corruerat, per esum ligni, uitæ salubriter reuiuiscat. Septima est, ut sit in remedium quotidianarum, uenialiumq; culparum. Hęc Antisi. in Summa, libro quarto. ¶Sũt autem & causæ aliæ altiores, ut sc3 Christus homo indesinenter, & maxime deum patrem, imo totam sup beatissimã trinitatẽ ueneretur, tanti sacrificij iugi oblatione, in qua bonitas, charitas, misericordia dei ad homines, beneficia & promissa ipsius cõmemorantur. Laus, gratiarum actio, & reuerẽtia omnium fonti bonorum deuotissime exhibentur, humanoq; generi multipliciter, imo ineffabiliter subuenitur, & ipsa ecclesia mirabilissime ditatur, ornatur, munitur.

C.'s ẽ institutiõis eucharisti ę multę.

Matt. 26
Iohan. 15
1. Petri 2.
Gal. 6
1. Cor. 5
Sapiẽ. 16
Eucharistia delectat.
Psalm. 84
Psalm. 33
Rom. 5

QVAESTIO. IIII.

Quarto q̃rit̃. An quęlibet sumptio alimẽtorũ, medicinarũ et confectionũ impediat tanti sacramenti celebrationẽ et cõmmunionẽ. Videtur quod non, q̃m Christus & discipuli post cœnã sacramẽtũ istud sumpserũt. Secundo, nam moderata refectio, & uini potatio frequenter ad deuotionẽ disponit. Tertio, multi ex præcedenti ieiunio confecti inedia, ad deuotionis exercitia sunt inepti, talibus ergo expediret ante sacramenti perceptionem aliquanto cibo ac potu refocillari. Quarto, aliqua talia non nuetriunt, nec trajciunt in uentrem, sed consumuntur in ore, ergo non frangunt ieiunium.

Arguitur contra ueritatem.

¶Ad hæc Thomas respondet: Hoc sacramentum solum suscipi debet à ieiunis, nisi imminente mortis articulo, ne contingat decedere sine uiatico. Et istud seruandum est in tanti reuerentiam sacramenti. Primo, propter sanctitatem & dignitatem sacramenti istius, quaten⁹ os quo suscipi debet, nõ sit prius alio cibo imbutũ, sed quasi nouũ & purum ad eius seruet̃ susceptionem. Secũdo propter deuotionem quę exigitur ex parte recipientis & attentionem, quæ impediri solent ex cibis ac potibus. Tertio propter periculum uomitus seu cuiuscumq; huiusmodi. Cur autem Christus sumpsit, discipulisq; porrexit hoc sacramentum post cœnam, expressum est, quia sic competebat institutioni, non autem sic conuenit prosequutioni & usui. ¶Sed obijci potest illud Apostoli: Dum conuenitis manducandum, inuicem expectate. Si quis autem esurit domi mãducet, & loq̃t̃ de mãducatiõe corporis Chr̃i: ergo postq̃ q̃s mãducauit domi, põt cõmunicare. In decretoq; de cõsecratiõe habet̃: Sacramẽta altaris nõ nisi à ieiunis celebrent̃, excepto, aniuersario die, quo cœna dñi celebratur. Dicendum ad primum, q̃d Apostolus non intendit, quod fideles post cibos sumptos in domo, accipiant in ecclesia corpus Christi, sed reprehendit Corintheos, quia hunc cibum uolebant cibis alijs commiscere quos in ecclesia sumpserant. Ad secundum, quod forte ecclesia q̃nque sustinuit in die cœne sumi corpus dominicum post alios cibos, in cõmemorationem dominicæ cœnæ, quod abrogatũ est per contrariam consuetudinem, uel loquitur q̃tũ ad astantes qui non sumunt.

Quare à ieiunis tã tũ euchari stia sumẽda.

¶Præterea, quia ad reuerentiã sacramenti hui⁹ istud est institutum, quod os suscepturi illud quasi nouum ad ipsum accedat, ideo sicut quantalibet sumptio cibi aufert hãc nouitatẽ sic impedit eucharistię sumptionẽ, excepto necessitatis articulo. Veruntamen duplex est ieiunium, puta naturæ atq; ecclesiæ. Ieiunium naturæ est quo quis ieiunus dicitur ante cibum sumptum illo die, quamuis postea eodem die comedat sæpe. Ieiunium ecclesiæ est quo quis ieiunat secundum modũ ab ecclesia institutum, quod ieiunium manet post unã comestionẽ, nec soluitur nisi per secundam sumptionem eorum, quæ in cibum & potum accipi solent. Hinc ea quæ accipi solent propter cibos digerẽdos, ut electuaria: uel deducendos per membra, ut potus, uini aut aquæ non soluunt ieiunium, quamuis aliquo modo nutriant. Ieiunium autem naturæ exigitur ad debitam eucharistiæ sumptionem. Propterea secundum communem sententiam, electuaria & uinũ ante sumpta, ab eucharistiæ sumptione impediunt. Sed de aqua opinio est diuersa. Nã aliqui dicunt quod cum nullatenus nutriat, non soluit ieiunium naturæ neq; ecclesiæ. Verum quamuis aqua per se non nutriat, tamen mixta in stomacho nutrit, quia oportet q; alijs humoribus misceatur, & sic q; potest cedere in nutrimẽtum. Ideo alij probabilius atq; securius dicunt, quod post aquæ potum non est eucharistia sumenda. Denique ieiunium naturæ uocatur per priuationem actus comestionis, secundum quod comestio potationem includit. Comestio autem principaliter dicitur ab exteriori cibi sumptione, quamuis terminetur ad traiectionem cibi in uẽtrem, & ultra nutritionem. Hinc ea quæ intra geruntur sine exterioris cibi sumptione, nõ uident̃ soluere naturæ ieiuniũ, nec impedire eucharistiæ pceptionẽ, ut de glutio saliuæ. Et idem uidet̃, de his quæ remanẽt inter dẽtes, & item de eructuatiõib⁹. ¶Quærit̃ quoque, an statim liceat comedere post sacramenti sumptionem. Dicendum quod secundum cõsuetudinem ecclesiæ propter reuerentiam tanti sacramenti, post eius sumptionẽ homo debet in gratiarũ actione persistere, ideo debet eẽ aliq̃d interuallũ inter

communicatione,& aliorũ ciborũ sumptionẽ, nõ ta-
mẽ magnũ interuallũ reqrit̃,quãuis in primitiua ec-
clesia propter paucitatẽ sacerdotũ diuturnior mora
post cõmunionẽ ante corporalẽ refectionẽ protrahe
de.cõ.di. 1.ca.Sacramen. batur,quia & tunc missarũ solennia rarius celebrabãt̃,
& ita in decreto loquũtur Iura antiqua. Hęc Thomas
Richard⁹. Petr⁹ de palu. in Scripto. Concordant Albertus, Petrus, Richardus,
& alij. Et addit Richardus, similiter & Petrus de palude
Si sacerdote os lauante modicum aquæ introeat, nõ
credo ob hoc a celebratione abstinendũ, quia nõ impe
dit debitã p̃parationẽ presbyteri, nec reuerẽtiã sacra
Durand⁹ mẽti. Et ut alij dicũt, nõ sumit̃ per modũ potabilis.
Quando diẽ ecclesia icipiat ¶Consonat & Durandus, ac addit: Quamuis prin
cipiũ diei à diuersis diuersimode capiatur, Nã quidã a
meridie, quidã ab occasu qd ortu solis incipiunt diẽ, ec
clĩa tñ incipit diẽ a media nocte, ideo si post mediã no
cte, aliqs quippiã sumpserit p modũ cibi aut potus nõ
põt eodem die hoc sumere sacramentũ. Hęc Durãd⁹.
Tho. argẽ. Scot⁹ Casus q̃ liceat non ieiuno cõsecrare &c ¶Postremo Argentinensis & Scotus, præter articu-
lũ mortis probabiliter imminentis, ponunt aliũ ca-
sum in quo liceat sacerdoti consecrare & sumere
sacramentum, soluto naturæ ieiunio, ut si sacerdos
sumpto corpore, & intendens sanguinem sumere, in
ueniat in calice non uinum, sed aquam fuisse. Tũc em̃
tenetur uinũ infundere, & de nouo sanguinem conse-
crare ac sumere: qm̃ pręceptũ de non consecrãdo cor
pore sine sanguinis consecratione, maius est et fortius
ligat, quã p̃ceptũ de ieiunio naturæ non soluendo añ
cõmunoinẽ, ideo in hoc casu hoc præceptũ nõ ligat.

QVAESTIO. V.

Quinto quęritur: An forma consecrationis
corporis Christi vere ponat̃ hęc esse: Hoc
est enim corpus meum. ¶Videt̃ quod nõ, qa
Arguitur contra veritatem. coniunctio illa causalis Em̃, nõ fuit a Christo expres
sa, sed a beato Petro est addita, ut cõcorditer tenent
doctores. Præterea, sacramenta nouæ legis constant
ex materia seu materiali elemento, & certa forma uer
borũ, sed hoc in sacramẽto eucharistię locũ nõ habet,
quia cessante uerborũ prolatione, permanet uerũ &
integrũ sacramentũ. Insuper, forma hæc non uidetur
posse uerificari. Dũ enim sacerdos profert hæc uerba
nondum est ibi corpus Christi, sed in termino seu ul
timo instanti prolationis. Et quæritur quid demon-
stret p̃nomen istud sit hoc. Si em̃ demonstrat panẽ q
tunc ibi est, nõ esset oratio uera, cũ panis ille nõ, cor-
Mar. 14. pus Christi. Amplius, secundũ euãgelicæ ueritatẽ hi-
storiæ Christus dixit hæc uerba, porrigendo corpus
suum discipulis, ergo tunc facta fuit cõsecratio illa an
te prolationẽ uerborum.

¶In oppositũ est autoritas sanctæ matris ecclesiæ,
q̃ spiritus sanctus decipi nõ permittit.

¶Circa hæc scribit sanctus doctor: Oportet ut per
formã cuiuslibet sacramenti exprimat̃ id, in q̃ substan
tia sacramẽti cõsistit, sicut in forma baptismi, ablutio
exprimitur, qua baptismi perficitur sacramẽtũ. Tota
autẽ perfectio sacramẽti istius, in ipsa materia & eius
consecratione consistit, quæ est per transsubstantia-
tionẽ panis in corpus Christi, quã transsubstãtiationẽ
exprimũt uerba, HOC EST CORPVS MEVM,
Opiniões quatuor. ideo uerba hæc forma sunt sacramenti istius. ¶Porrò
de hoc an Christus consecrauit p̃ferendo hæc uerba,
sunt quatuor opiniones. Vna q̃ Christus habens po-
testatẽ excellentiæ in sacramentis absq; omni forma
uerborũ, hoc sacr̃m p̃fecit potestate diuina, ac postea
formã expressit, in q̃ cæteri cõsecrarẽt. Hanc opinionẽ
tangit Innocentius, dicens: Sane dici potest, q̃ Christ⁹
diuina uirtute cõfecit, & postea formã expressit, sub
qua posteri benedicerent. Sed hoc non uidetur cõue-
niens, quia in textu euãgelij dicit̃, benedixit, quod ali-
quibus uerbis factũ uidetur. Innocentius aũt loquit̃ Mat. 26
opinionem narrãdo, siue tangendo ordinem quo uir
tus consecrationis à Christo, in quo primo erat, est de
riuata ad formã. Hinc alij dicunt, quod confecit sub q̃
dam forma uerborum, non tamẽ sub ista, sed sub alia
nobis ignota, quod inconueniens esse uidetur, quia sa
cerdos sub his uerbis conficiens, profert ea ut tunc a
Christo prolata. Vnde si tunc in eis non fiebat conse
cratio, nec fieret modo. Propterea alij dicunt, q̃ con-
fecit sub uerbis his, sed bis protulit ea primo tacite, cũ
benedixit: Secundo aperte qñ distribuit, ut formam cõ
secrandi traderet alijs, quod etiam inconueniens ui-
detur, quia non proferuntur a sacerdote consecrante
in persona Christi, ut in occulte prolata. Nõ em̃ bene-
dixit dicens, hoc est corpus meum, sed dedit discipu-
pulis dicens, Accipite & mãducate ex hoc oẽs. Hoc est
corpus meum. Ob hoc alij melius dicunt quod Chri
stus semel tantum protulit ea, et eis semel prolatis cõ
secrauit, & formam dedit. Hoc nãq; participiũ dicens,
non importat cõcomitantiam solũ ad uerbũ hoc, de-
dit, sed ad hoc cũ alijs. ut sit sensus, dũ benedixit & fre-
git & dedit discipulis, uerba hæc protulit, Accipite &c̃.
Vel secundũ quosdã euãgelista non seruauit ordinem
uerborũ, quo prolata fuerunt a dño. Ordo etenim fu
it talis: Accepit panem & benedixit dicens, Accipite.
Primũ tñ est melius. Deniq; cũ aliorũ sacramentorũ
perfectio in usu consistat materiæ, & huius in materię
consecratione, ideo forma in alijs sacramentis est in
uerbis quæ dicuntur in usu sacramenti. In hoc autem
sacramento forma sacramenti est in uerbis q̃ dicun-
tur in cõsecratione materiæ ¶Hoc etiam aduertendũ,
quod in hoc sacramento sicut in alijs, duo sunt, scili- In hoc sacro duo sunt.
cet consecratio materiæ, & usus materiæ consecratæ,
quæ duo exprimunrur per uerba Christi, qui dicen
do: Accipite & manducate, præcepit usum sacramenti
istius, atque dicendo, hoc est corpus meum, tradi-
dit & peregit materiæ consecrationem. Cumque
consecratio materiæ ordinetur ad usũ fidelium, ideo
usus pręmittitur in consecratione sacramenti, quam-
uis in exequutione sequatur, quoniam finis est prior
in intentione & cognitione, & ultimus in exequuti-
one & operatione. Attamen, quia (ut dictũ est) usus
materiæ in hoc sacramento non est de essentia sacra
menti, sicut in alijs, ideo uerba illa que spectãt ad usũ
eius, non sunt de forma ipsius, sed solum illa que ad
cõsecrationem pertinent, ut pote, hoc est corp⁹ meũ.
Veruntamen quamuis usus sacramenti huius non sit
de eius essentia, pertinet tamen ad cõpletum esse ipsi
us, inquantum pertingit ad hoc ad quod constitutũ
est, ut scilicet a fidelibus accipiatur. Iccirco interdum
dicuntur esse de forma sacramenti istius, non solum
quæ pertinent ad consecrationẽ, sed etiã illa q̃ respici
unt usum ipsius, sicq; Ambrosius & Eusebius dicũt q̃
Christus uisibiles creaturas conuertit in corpus suum
dicens: Accipite & comedite &c.
¶Insuper in forma consecrationis difficultatẽ facit &
quæstionem, quid pronomen istud, hoc, demonstret.
Itaq; cognoscendũ quod minister in sacramentis du-
pliciter operatur. Primo, uerba pronunciando. Secun
do, actũ exteriorẽ aliquẽ exercendo, ut in baptismate
patet, & utrũq; horũ est instrumentalis causa eius q̃d
perficitur uirtute diuina, quæ latet in sacramentis.

Causa aūt sacramentalis significando efficit. Iccirco in sacramentis illis in quibus utroq; mō operatur minister, oportet ut uerba prolata significent actum exercitum, & actus exterior significet interiorem effectum, quemadmodum in baptismo ablutio exterior, interiorem ablutionem designat. Vbi ergo minister nō operatur nisi uerba pnunciando, oportet q interior significatio immediate referat ad id qd' ibi efficitur. In hoc autē sacramēto quod cōsistit in cōsecratione materiæ, minister non habet actum nisi pronunciationem uerborū, sicut nec in aliq alia materiæ sanctificatione. Vnde oportet q uerba formæ significent hoc, quod in secreto facit uirtus diuina, & hoc est corpus Christi esse sub illis speciebus: ideo hæc est forma huic sacramēto cōueniēs, HOC EST CORPVS MEVM. Itaq; in hoc sacramēto non gerit aliquid a ministro quod sit de essentia eius. Quemadmodum aūt in operib⁹ artis & naturæ requiritur inter faciens & factū similitudo secundum formā naturalem aut artificialem, ita in causis sacramentalibus requiritur assimilatio uel representatio per modū significatiōis. Hinc uerba in hoc sacramento nō debent significare ipsam factionē uł transsubstātiationē, ut in fieri, sed ut in facto esse, ideo ista nō esset forma hui⁹ sacramēti cōueniens, hoc fit corpus meum, quia per hoc non significatur aliquid esse uel nō esse. Similiter nec hæc, hoc mutetur uel transsubstantietur in corpus meū, qm̄ hoc q est principaliter in hoc sacramento intentum, non significatur esse uel non esse.

Aduerte de pronomine in forma cōsecratiōis

¶Preterea iuxta nunc tacta, uerba formę sacramēti istius significare debent transsubstantiationem, ut in factum esse, cuius transsubstantiationis extrema seu termini sunt duæ substātiæ. Iccirco in uerbis formæ huius significāt duo termini trāssubstantiationis et ipsa transubstātiatio ut in termino suo per uerbū essendi. In termino transsubstantiatoinis substantia quę erat terminus a quo, non manet quantum ad naturam suam specificam, sed solum quantum ad accidentia, quibus eius indiuiduatio cognoscebatur. Substantia uero quæ est terminus transsubstantiationis ad quem, integre cōtinet in sacramento, quoad naturam suæ speciei, & quantū ad accidentia propria: ideo ex parte termini à quo, nō ponitur id q significet naturam speciei, sed pronomen demonstratiuum, quod notificat indiuiduationem per accidentia, prout cadunt sub sensu. Ex parte autem termini ad quem, ponitur nomen designans naturā speciei, & pronomen non demōstratiuū huius substātiæ, prout est sub sacramento, sed prout est Christi in propria specie uisibilis, quia sic uerba formæ pronunciauit. Vnde patet quod cōgrue forma ista consistit in hisquatuor uerbis: Hoc est corp⁹ meū:

Opiniones multe improbantur.

¶Si autem querat quid designat ly hoc, dicendum quod de hoc multiplex extat opinio. Quidam enim dicunt quod nullam facit demonstrationem, quia materialiter sumitur, eo quod uerba illa recitatiue, pferantur à sacerdote, quod stare non valet, quia sic uerba illa ordinem nullū haberent ad materiam ibi p̄sentem, & ita non fieret sacramentum, cum tamen asserat Augustinus: Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Eadem quoque difficultas manet de uerbis istis prout fuerūt a Christo, plata. Hinc alij dicunt quod facit demonstrationē ad intellectū, ut sit sensus, quod p hūc panē, uel per has species significat, est corpus meum. Nec hoc potest saluari, quia cū in sacramentis non efficiatur nisi quod per uerba significatur, sequeretur quod uirtute dictorum uerborum non fieret corpus Christi in altari secundū ueritatem, sed tm̄ secundū significationē, quod est hæreticū. uel uerba præmissa non essent forma sacramenti istius. Nec potest dici quod intentio proferentis uerba facit quod uerbis his cōsecretur uirtute diuinitus data: qm̄ uirtus data sacramentis, cōsequitur significationē, & ministri intentio non potest ad aliū effectū sacramentū perducere, nisi qui eis significatur. Ideo alij dicūt q ly hoc facit demonstrationē ad sensum, & demōstrat panem nō simpliciter, sed secundū quod est transsubstātiat⁹ in corpus: sed cōtra hoc est qm̄ panis transsubstantiatus nō est iā panis: dumq; profertur pronomē hoc, nondū facta est transsubstantiatio, quia iam alia uerba nō essent de essentia formę. Cū ergo ad sensum nequeat demonstrari, quod actu nō subest sensui, nō poterit modo præfato demonstratio sumi, nisi dicatur ut alij dicunt, quod totus sensus locutionis & oīm partium eius sit referendus ad ultimū instans pronūciationis uerbor: quia pro illo instanti pro quo res est, habet loquutio ueritatem. Estq; simile cū dicitur, nunc taceo, uel nunc bibo, si statim tacere aut potare incipiat. Verū nec hoc stare potest, quia secundū hoc significatio hor uerborū præsupponeret trāssubstantiationē iā factā, ergo uirtute uerborū non fieret: imo secundū hoc sensus loquutionis esset, corpus meū est corpus meū, quod horū uirtute uerbor non fit. Hinc aliter est dicendū, qd' scilicet ea quæ sunt in uoce, proportionantur his quæ existunt in anima. Conceptio autē animæ duobus modis se habet. Primo, ut repręsentatio rei tm̄, sicut est in omnibus cognitionibus acceptis à rebus, sicq; ueritas conceptionis præsupponit rei entitatem tanquam propriā mensurā, ut 10. Metaphysicæ dicitur, atq; per modū huiusmodi conceptionū se habet loquutiones quæ solū causa significatiōis proferuntur. Alio modo conceptio animæ non est repræsentatiua rei, sed magis præfiguratiua, sicut exemplar factiuū, ut patet in scientia practica, quæ est causa rei, & ueritas huiusmodi conceptionis entitatē rei non præsupponit, sed naturaliter eam præcedit tanq̄ causa ipsius, quamuis simul sint tempore: & ad hunc modū se habent uerba præmissa, quia sunt significatiua, atq; factiua eius quod significatur, propter quod ueritas & significatio huius loquutiōis naturaliter pręcedit entitatē rei quā designat, ideo non præsupponit ipsam, quamuis sit simul tempore cū eadē, sicut causa propria cum proprio effectu. Sed quia significatio & ueritas loquutionis quæ est simul tēpore cū transsubstantiatione, cōsurgit ex significatione partiū successiue prolatarū, idcirco opotret quod dictio ultimo prolata, compleat loquutionis significationē, sicut differentia specifica, & simul cū significatiōe sit entitas rei, & per consequens significationes primarū partiū pręcedunt transsubstantiationē, quę nō fit successiue, sed in instanti per significationē loquutiōis iam perfectę. Itaq; pronomē hoc nō demōstrat trāsubstantiatiōis terminū ad quē determinatæ, quia significatio loquutionis præsupponeret entitatē rei significatæ, & non esset causa ipsius: nec rursus demonstrat terminum à quo determinate, quoniam eius significatio impediret ueritatem significationis totius loquutionis, cum terminus a quo, non remaneat in ultimo loquutionis instanti, relinquitur ergo quod demonstrat id qd est commune utriq; termino indeterminate. Quemadmodum

Prima

Secūda.

Tertia.

Quarta.

Responsio uera.

Conceptio animę duobus modis se habet.

10 methaph.

Admodū autem in mutationibus formalibus cōmune utriq; est subiectū, uel materia, distinguuntur q; termini per formas accidētales uel substātiales, ita in trāssubstantiatione hac cōmune est accidētia sensibilia q̄ remanent, diuersitas autem est substātiarū. Vnde sensus est, hæc contentū sub his speciebus, est corp⁹ meū. Et hoc est causa, quare cū pro nomine ly hoc, nō ponitur aliquod nomē, ne demōstratio ad aliquam speciē substantiæ determinetur. Sicut enim in loquutione q̄ significat tm̄ alterationē p se, subiectū ē subiectū cōmune alterationis, ut cū dicit, hoc fit albū, ita oportet q; in loquutione quę trāssubstātiationem facit, subiectū sit hoc quod est cōmune in transsubstātiatione.

Johan. 6 ¶ Præterea si quæratur, cur Christus potius dixit, Hoc est corpus meū, quā, Hæc est caro mea, præsertī cū apud Iohannem loquutus sit, Caro mea uere est cibus, & ipse Christus in sacramento exhibeatur nobis ut cibus: Dicendum, quod Christus apud Iohānē loquitur de hoc sacramento solum secundum quod est ad actum refectionis, cui magis cōpetit caro q̄ corpus. In forma uero sacramenti exprimi debuit essentia sacramenti & significatio eius. ideo potius debuit dici corpus quā caro: tū quia essentialiter in hoc sacramento continetur ex ui sacramenti non solū caro, sed totum corpus Christi: tū, qm̄ sacramentū repræsentat significando Christi passionem, quæ fuit per totū corpus ipsius. Significat q̄q; mysticū corpus Christi tā quā rem ultimam, q̄d ,ppter distinctionem officiorū habet similitudinem cū corpore toto ratione distinctionis membrorum. Panis autem non est figura rei contentæ in sacramento secundum q̄d est corpus homogeniū, sed scdm quod ex diuersis cōficitē granis. Hinc sua significatio magis aptatur ad totū corpus, quam ad totam carnem. ¶ Insuper quærit, an celebrās ,pferat uerba hæc solū recitatiue, an etiam significatiue. Et respōdendum quod hoc sacramentum directe est repræsentatiuum dominicæ passionis, q̄ Christus ut sacerdos & hostia se obtulit deo patri in ara crucis. Hostia autem quam sacerdos offert in missa est

Ephe. 5 una & eadem quam obtulit Christus, qm̄ Christum realiter continet. Minister uero offerens nō est idem

Hostia eadē a Christo & sacerdote offertur. qui Christus, sed est idē repræsentatione. Ideo sacerdos consecrans, prout gerit Christi personā, ,pfert consecrationis uerba recitatiue ex Christi persona, ne uideatur alia hostia. Et quia p ea quę gerit respectu exterioris materiæ, representat Christi personā, ideo uerba illa simul recitatiue & significatiue tenētur respectu præsentis materiæ, quæ est figura illius quam

Consecrationis uerba recitatiue ,pferūt Christus in cœna præsentem habebat. Hinc conuenientius dicitur, Hoc est corpus meū: quā, Hoc est corpus Christi. Vel etiā propter hoc quod sacerdos nō habet actū exteriorē, qui fit sacramentaliter uel instrumentalit̄ causa cōsecratiōis, sed in solis uerbis prolatis uirtus cōsecrationis consistit, ideo ex illius ,pferuntur psona, cuius uirtute fit trāssubstantiatio. ¶ Præterea q̄rit, circa hæc, Nā circa formā consecrationis q̄dā dicūt q̄ in scripturis Canonicis non habēt, ut q; Christ⁹ consecraturus hoc sacramentū, oculos eleuauit ad cęlū. Similit̄ in forma consecratiōis sanguinis, ut infra dicet.

Iohan. 21 Et respondēdū quod multa a Chr̄o sunt dicta & facta, a nullo euāgelistarū cōscripta, ut patet apud Iohā.

Johan. 11 Vñ ut (Innocēti⁹ ait) quamuis in euāgelio nō legatur,

Johan. 17 nec in scriptura Canonica, quod Christus in cœna oculos ad cęlum leuauit, ecclesia tamen ex traditione Apostolorum hoc tenet, & rationabiliter ex alijs locis colligitur, cum apud Iohannem legatur in suscitatione Lazari hoc egisse. Et rursus fertur in eodem: Subleuatis oculis in cœlum, dixit: pater uenit hora clarifica filiū tuū. Hoc quippe in arduis egit, gratias patri agens, & nobis exemplum præbens. Cum q; sacramētum istud arduissimu p mræstantissimum q; consistat, probabile est, q̄d Christus illud instituturus oculos eleuauit ad patrē, regratiendo de humani generis reparatione, quę hoc sacramēto figurabatur. Hæc Thomas in Scripto. ¶ In tertia quoq; parte, quæstiōe 78. Hoc, inquit, sacramentum differt ab alijs in duobus. Primo, quia perficitur in consecratione materiæ alia in usu materiæ consecratæ. Secundo, quia in alijs sacramentis consecratio materiæ cōsistit solum in quadam benedictione, ex qua materia consecrata accipit instrumētaliter quandam spiritualem uirtutem, quæ per ministrum, qui est animatum instrumentum, potest ad inanimata procedere instrumenta. In hoc aūt sacramento consecratio materiæ consistit in miraculosa conuersiōe seu substantiæ trāssubstantiatiōe, quā solus deus potest efficere. Hinc minister in hoc sacrā Actio ministri ...

mento non habet alium actum, nisi prolationem uerborum. Cum q; forma debeat esse cōueniens rei, ideo forma huius sacramenti differt ab aliorum formis sacramentorum in duobus. Primo, quod formæ aliorum sacramentorum important usum materiæ, ut baptizationem uel consignationem: sed forma huius sacramenti importat solam consecrationē materiæ, quæ in transsubstantiatione consistit. Secundo, quoniam formæ aliorum sacramentorum proferuntur ex persona ministri, siue per modū exercentis actum, ut cū dicitur, Ego te baptizo: siue per modū imperātis, ut in sacramento ordinis, cū dicitur: Accipite potestatē &c. siue per modū deprecantis, ut in sacramento extremæ unctionis, per istā unctionē &c. Forma uero huius sacramēti profertur quasi ex psona Christi loquentis, ad insinuandum quod minister in perfectione huius sacramenti nil agit, nisi q; profert uerba. ¶ Verū his obijci potest, quia si ista est forma sacramēti istius, Hoc est corpus meū, ergo solis uerbis illis ,platis a sacerdote cū intentione conficiendi super conuenientem materiam, fit consecratio. Respondendū, quod quidam hoc negant, dicentes alia uerba, præsertim quæ sunt in Canone missæ, exprimi oportere, quod constat esse falsum, cum dicat Ambrosius in libro de sacramentis: Consecratio fit uerbis & sermoni Ambrosi⁹

bus domini Iesu. Nā per cętera omnia quæ dicuntur, laus deo offertur &c. Item Canon missæ non est idē apud omnes, imo diuersis temporibus diuersa sunt addita, ideo concedenda est illa instantia, quia intentio sacerdotis hoc ageret, ut uerba illa intelligerentur quasi ex Christi persona prolata. Enormiter tamen peccaret sacerdos ita conficiens, utpote ritū ecclesiæ non obseruās. nec est simile de baptismo, quia baptismus sacramentum est necessitatis. Defectū uero perceptionis eucharistiæ, potest supplere mādu catio spiritualis, ut August. testatur. Hęc Thomas in Summa. Augustin.

¶ Qui etiā ait in Scripto de additione huius cōiunctiōis, em̄ cōiunctio ista importat in hac forma ordinē cōsecratiōis ad usum materiæ cōsecratæ, ideo sicut uerba spectātia ad usum huius sacramēti, nō sunt de eius essentia, ita nec cōiunctio ista, q̄ tñ addēda est secundū consuetudinē Romanæ ecclesiæ, quæ a beatissimo Petro sumpsit initiū. Nec est simile de hoc sacramento & alijs, quoniam uerba formæ huius proferuntur a ministro in Christi persona quasi recitatiue

ue,ideo debet cõtinuationẽ apponere ad recitationẽ p̃miſſã,q̃ facit cõiunctio em̃. Aliorũ aũt ſacramẽtorũ formę ex perſona proferuntur miniſtri ideo nõ oportet in eis interponere aliquid(quod nõ ſit de forma) ratiõe cõtinuationis,cũ abſolute proferant. Hæc ibi.

¶At uero Petrus:forma,ait, eſt principium diſtinguendi. Euchariſtia uero differt ab alijs ſacramentis: primo in hoc quod eſt ſpeciale memoriale ſui inſtitutoris,quo ad rationem ſignificandi. Secundo, in hoc quod cõtinet ipſum eſſentialiter quo ad rationẽ cauſandi. Idcirco in forma hac utrãq; proprietatem oportuit deſignari,propter primum ergo proferuntur hæc uerba in perſona Chriſti, propter ſecundum ponitur ibi uerbum ſubſtantiuum non operatiuum. Quid autem demonſtret ly hoc,diuerſa conſiſtit opinio. Secũdum Richardum uero in libro de Trinitate, eſt ibi demonſtratio mixta ſeu duplex, uidelicet partim ad ſenſum,& partim ad intellectum,ut ſit ſenſus:Illud in quod hoc tranſmutatum eſt,eſt corpus meum. ¶Deniq; duplex eſt inſtitutio huius loquutiõis,hoc eſt corpus meum. Quædam humana, ad ſignificandum tantum:quædam diuina ,ad efficiendum. Quẽadmodũ autem complementum ſignificationis dependet à cõplemento orationis,ſic & complementum efficiẽtiæ. Vnde tranſmutatio fit in ultimo prolatæ oratiõis inſtanti,quod eſt terminus temporis menſurantis orationem,& menſura termini orationis,Cumq; cauſa naturaliter prior ſit cauſato,tranſſubſtantiatio quæ fit uirtute complete oratiõis,poſterior eſt naturaliter ea, quamuis ſimul ſit tempore, ideo reſpectu eius bene poteſt deſignari per modum præſentialitatis, dicendo:Hoc eſt corpus meum,id eſt cõtentum ſub hac ſpecie,eſt corpus meum. Vel per modum futuritionis,dicẽdo:Hoc eſt corp⁹ meũ,id eſt,illud in qđ hoc eſt trãſmutandũ,eſt corpus meũ. Fitq; demõſtratio in utroq; ſenſu, nõ ꝓ tempore in quo ꝓfertur,ſed ꝓ q̊ profertur,id eſt pro inſtanti tranſmutatiõis, ſicut cum dico, hoc eſt bonũ uerbũ,deũ time,demonſtratio mõſtrat rem nõ in tẽpore quo proferť,ſed ꝓ quo. Hæc Petrus.

¶Richardus,prædictis concordans,reprobat poſitionẽ quã ſeqtur Thomas,q̃tũ ad demõſtrationem huius ꝓnõis hoc,& ſequiť reſpõſionẽ Richar. de S. Victore,additq;:Significatio nõis ſiue ſubſtãtiui ſiue nõ reſtrĩgiť ad aliq̃ tẽporis differẽtiã. Nẽpe ſcđm Donatũ,tẽpus nõ ẽ de accidentib⁹ nomini. Cũq; ſuppoſitio nõis fundeť ſup eius ſignificationẽ,ita ꝙ nihil ſupponit niſi in q̊ ſaluať ſuũ ſignificatũ, & quodlibet tale ſuppoſitũ eius eſt,idcirco ꝑ terminũ iſtũ ſubſtãtia,põt ſupponi ſubſtãtia q̃ eſt uel fuit,uel erit. Cũ ergo ſcđm Donatũ,ideo dicatur ꝓnomẽ,qa ꝓ nomine ponitur, demõſtratũ ꝑ iſtud ꝓnomẽ hoc,poteſt intelligi aliqđ præſens,uel de ꝓpinquo futurũ ſub ſpecie iſta. Nam ſcđm Donatũ,ꝓnomini nõ accidit tẽpus. Nec põt dici ꝙ reſtringať ꝑ uerbũ pñtis tẽporis ad ſupponẽdum tantum pro illo quod p̃ſens eſt ſub ſpecie illa,cum uerbũ futuri tẽporis reſtringere neq̃at terminum ad ſupponendũ pro re futura tm̃. Nã q̃uis res ſignificata per uerbũ,ſit immediate unita rei ſignificatę ꝑ ſuppoſitũ, tñ ſignificat ꝑ modũ diſtãtis. Id aũt ꝙ ſignificatur ꝑ modũ diſtãtis,nõ reſtringit illud qđ ſignificatur per modũ indiſtantis. Cũ em̃ dicitur homo eſt albus,ly homo nõ reſtringiť ad ſtãdũ ꝓ hoibus albis tantũ, ſicut cũ dicitur homo albus,Cũ ergo ſacerdos in perſona Chr̃i ꝓfert hanc ꝓpoſitionẽ,hoc eſt corpus meũ, ſenſus eſt: Aliqđ ſub hac ſpecie pñs,uel de ꝓpĩquo futurũ,eſt corp⁹ meũ, ꝙ ſimplĩť uerũ eſt. Hæc Richadus.

Donatus.

¶Cuius additio iſta non uidetur propria atq; conueniens, quamuis ſecundum aliquẽ modũ uel tropũ loquendi,poſſit ſaluari. Proprie enim de lapide mox conuertendo in aurum,nõ dicitur iſte lapis eſt aurũ. uel hoc eſt aurũ,lapide demõſtrato. Similiter qđ ait de reſtrictiõe,nõ eſt firmũ. Nomẽ em̃ ꝑ uerbũ pręſẽtis tẽporis reſtringitur ad ſtandũ ꝓ eo ꝙ p̃ſentialiter ẽ.

Dionyſi⁹ noſter.

¶Amplius præfatas poſitiones etiam refert & reprobat Bonauẽtura,& ait: Alia poſitio eſt,quod uerba illa tenentur ſignificatiue, & quod oratio eſt uera pro tempore in quo profertur. ſed non demõſtratur ibi aliquid ad ſenſum,ſed ad intellectum. non tamen ſic ad intellectum, ſicut cum dicitur,hec herba creſcit in horto meo.i. herba ſimilis huic, ſed ſicut ſignatum in ſigno, ut ſit ſenſus: Hoc.i.ſignatum per hoc,eſt corpus meum,que ſignificatio uera eſſet, quãuis nihil fieret ibi,quanto magis nunc? Sed quia huic ſignificationi uere addita eſt ex inſtitutiõe diuina,efficaciſſima uirtus,oratio illa ulterius ex Chriſti inſtitutione & ſacerdotis intentione eſt conuerſiua,ut ſit ſenſus:Signatum per hoc,cõuertendum eſt in corpus meum. Hęc poſitio probabilior eſt, non tamen plenarie ſatisfacit. Si enim(ut aſſerit Auguſtinus) uerbũ accedit ad elementum & fit ſacramentum,& elementum nõ eſt ibi ſignatum,imo elemẽtum illud potius eſt id quod in corpus Chriſti conuertitur,non ergo demonſtratur ibi corpus Chriſti,ſed ſubſtantia panis ſub accidẽtibus uiſibilibus,quod uerum eſt, maxime cum intentio conficientis feratur ſuper panem, ut conuertatur in corpus Chriſti, & illud demonſtratur ſuper quod fertur intentio. Idcirco dicendum, ꝙ iſta oratio inter omnes orationes eſt ſingularis. Aliæ enim ſunt indicatiuæ ueritatis ſeu exiſtentiæ. Hęc aũt hoc ipſum qđ ſignificat,facit. unde eſt uerbũ operatiuũ & conuerſiuum ſeu tranſubſtantiatiuũ, nõ operatione ſucceſſiua,ſed inſtantanea:nec operatiuũ rei nouæ ſeu nõ exiſtentis,ſed terminus eius eſt ens in actu,ſignificatiuũ myſtici corporis. Verũ adhuc remanet dubiũ,quõ loquutio ſit uera,ſi demõſtrať ibi ſubſtãtia panis,cũ hęc ſꝑ ſit falſa,panis eſt corpus Chriſti. Idcirco notãdũ,ꝙ ſicut in uerbo æterno ẽ ueritas & oĩpotẽtia,ſic in uerbo iſto ab ipſo ꝓlato eſt ueritas & efficatia,ut tale uerbum cõpetat ſacramẽtis euãgelicæ legis. Hinc uerbo enunciatiuo ueritatis,iunxit Chriſtus efficaciã uerbo oris ſui. Et quia mandauit alijs facere ac dicere, ideo in ore eorũ dedit efficaciã. Vñ hoc uerbũ,eſt, in orõne hac nõ identitatẽ nec ſimilitudinẽ deſignat,ſed efficiẽtiã ut ſit ſenſus,hoc ẽ corpus meũ.i.ad hui⁹ uerbi ꝓlationẽ, hoc totũ trãſit in corpus meũ. qui ſenſus quãuis ſit huic orõni ꝓprius,& ſilr formæ ſanguinis,nõ tñ à rõne eſt alienus,nec uideať incõueniẽs dicere, ꝙ hoc uerbũ eſt,non identitatẽ dicat,ſed magis conuerſionẽ in hac orõne,q̃ non tm̃ ſignificatiua eſt, ſed etiã operatiua. Magis tñ debuit poni uerbũ eſſendi q̃ operãdi:q̃m magis cõpetebat formæ,ut ſimul eſſet efficacia cũ ueritatis enũciatione. Hæc Bon. quib⁹ cõcordare uidetur Alber. ¶Durãdus uero ſequitur poſitionẽ Thomę,exprimendo quid demonſtretur per ly hoc. ¶Thomas uero de Ar. aliter ſentiens,recitata B. Tho. rñſione,ſubiũgit:Salua iſtius ſancti doctoris reuerentia ac ſanctitate,non uidetur ei⁹ rñſio ſtare. Si em̃ (ut ipſe ait) ꝓnomen hoc,demonſtrat id qđ eſt cõe utriq; termino trãſubſtãtiationis, et id qđ cõe eſt in trãſubſtãtiatiõe, eſt accidentia ſenſibilia q̃ remanẽt,ſeqť ꝙ iſtđ ꝓnomẽ,hoc demonſtret accñtia, ſicq; locutio

Rñſio Dionyſii carthuſienſis

Verbo ſacerdotis in cõſecratione iunxit Chr̃s efficaciã.

Verba cõſecratiõis non tm̃ ſignificatiua, ſed operatiua.

Albertus

 eſſet

esset non uera, quoniam accidentia non sunt corpus Christi. Item, quantumcunq; alqs terminus sit cõmunis & indeterminatus, tamen quando coniungitur ei pronomen demonstratiuum, determinatur & singularizatur in tantum, quod propositio in qua subijcitur, non est uniuersalis nec indeterminata, sed singularis. Hæc Argentinensis, qui sequitur responsionẽ Richardi de sancto Victore præhabitam.

Richard⁹ Victoriensis.

¶Richardus quoq; de Media uilla contra positionem illam sancti Thomę sic arguit: Nulla propositio indefinita est uera, nisi pro aliquo determinato uerificetur, si nanq; ista est uera, homo prædicat, oportet quod de aliquo homine determinato uerificetur, ergo si ista indeterminata, contentum sub hac specie, est corpus meum, est uera, oportet quod uerificetur pro aliquo determinato contento. Et q̃ro quid sit illud, si dicas qđ panis, iã patuit hoc dici nõ posse, si dicas q̃ corpus Christi, ergo ante completam enunciationis prolationem transsubstantiatio facta est, quod nemo concedit.

Richard⁹ Medianillarius.

¶Insuper Scotus: Nulla, inquit, uerba sunt forma eucharistiæ, nec de essentia eius, sed aliqua uerba sunt forma consecrationis eucharistię. Hoc etiam sacramẽtum non habet aliqua uerba pro forma, quia sic non esset sacramentum permanens, cum uerba esse non queant nisi in successione. Ipsa tamen consecratio sacramenti huius consistit in fieri, exigitq; certam formam uerborum. Verum illa nõ est forma sacramẽti, sed forma cõsecratiõis sacramẽti, & ꝓ tãto illa possũt dici uerba sacramẽtalia, qa ad sacramẽtũ sunt ptinentia, tanq̃ forma consecratiõis ipsius, q̃ est inceptio sacramentalis. Non autem sunt sacramentalia sicut uerba baptismi, quæ sacramẽtalia appellantur, quia sunt forma baptismi. ¶Si aũt quæraŧ, quæ sit forma cõsecratiõis eucharistiæ & an habeat unã formã: Dicendũ quod sicut eucharistia est sacramentum unũ, non unitate indiuisibilitatis, sed integritatis, qa in se includit duo particularia signa, quæ primo designant duo ꝓpria signata ac proxima, quæ sunt corpus & sanguis Chr̃i: & duo remota, q̃ sunt cibatio & potatio spirituales: sic q̃q; est cõsecratio una unitate integritatis, & duæ partiales. Sicut eñ aq̃ res est una, sic est una eius inceptio: & sicut plures, sic plures sunt eius inceptiões & sicut cõsecratio ẽ una, ita una est forma cõsecrationis: & sicut cõsecratiões sunt plures, ita & plures formę earũ. Et sicut una ẽ forma integra, ita pluresseu duas in se cõtinet formas partiales, q̃rũ distinctio patet ex hoc, qđ una ẽ efficax sine alia. Alioqn idololatria esset adorare corp⁹ añ sanguinis cõsecrationẽ. Forma demum consecrationis corporis, sunt quatuor uerba ista, Hoc est corpus meum. Et dico quod omnes partes orationis istius, & significata earum, intelligendæ ac referendæ sunt ad ultimum instans orationis, ex quo sequitur, qđ istud ꝓnomẽ hoc, demonstrat pro ultimo instanti complete orationis: & ita uidetur mõstrare illud quod pro illo instanti sub illis est specieb⁹, ut sit demonstratio partim ad sensum, & partim ad intellectum. Nec tamen sensus est, hoc corpus meum est hoc corpus meum: quoniam alius est per se intellectus antecedentis, & alius consequẽtis, quamuis subiectum consequẽtis supponat pro subiecto antecedẽtis: quia conceptus consequentis potest esse certus, & antecedentis ambiguus. Est enim ordo singulariũ secundum ordinem uniuersalium, ita quod uniuersaliora habẽt singularia minus artata: sicut hoc ens, est

Scotus.

Differũt forma sacramenti & forma consecratiõis sacramenti.

Eucharistie vestrũ sacramentũ vnitate integritatis.

minus contractum quam hoc corpus, & ita cum dicitur hoc, est corpus meum, per ly hoc, intelligitur singulare minus artatum quam sit corpus Christi. Tota autem disputatio de ueritate propositiõis istius, logica atq; subtilis est, sed theologo sufficit qđ ista oratio, ut est tale signum sensibile, institutum est à Christo ad consecrationem, quę sequitur in ultimo instãti, ita quod deus assistit sibi tanquam cuidam dispositioni præuiæ, ut ea cõpleta, causet illum effectũ. ¶Præterea quæri potest, an prætermissis alijs uerbis præcedentibus, sacerdos conficeret per hæc sola q̃tuor uerba. Et respodetur, quod sic, quoniam sunt præcisa forma consecrationis corporis dñi. Alia uero sunt ꝓpter reuerentiam, uel propter ordinẽ præmittenda. ¶Sed contra istud obijcitur, quoniam uerba sacramentalia ex ui uerborum, debent significare id quod ex ui sacramenti efficitur. Ex ui autem consecrationis eius, efficitur quod ibi sit uerum Christi corpus: ergo uerba sufficienter debent hoc significare, quod hæc quatuor uerba per se prolata, non significant, imò ly meum absolute significatur referri, ad personam loquentis, quoniam licet minister posset intendere loqui in Chr̃i persona, non tñ ob hoc significatio illorum uerborum cõtineret per uerba illa intelligi corpus Christi, sed sacerdotis uerba hæc proferentis. Idem probatur ex connexione orationum præcedentium uerba consecrationis, quæ ita connectuntur quod necessario præmittendæ designantur. Ex uerbis quoq; Ambrosij asserentis, sermo Christi creaturam mutat, quibus uerbis fit hoc: Accipite & ædite ex hoc oẽs, Hoc ẽ enim corpus meum. ubi insinuatur, uerba illa, accipite & c̃. oportere præmitti. Hinc concedo quod oporter ex uirtute sermonis denotari, ly meum referri ad personam Christi, quod non fit, nisi prius mentio fiat de Christo. Hæc Scotus.

Scotus.

Obiectio Prima.

Secunda.

Ambros.

Dissolutio.

¶Cuius hoc ultimũ dictũ repugnat præinductæ responsioni Thomæ, Richardi & aliorum communiter, quibus consentio, & persuasiones hę Scoti perfacile dissoluuntur. Ait qppe Richardus: Si sacerdos omitteret omnia alia quæ sunt in Canone & in missa, & diceret tantum ista uerba, hoc est corpus meum, super materiam debitam, cum intentione debita consecrandi, uere cõsecraret. Hinc sicut Thomas & cæteri dicũt: Intentio sacerdotis sufficit ad hoc, quod uerba ex persona Christi dicantur, & ad eius corpus referantur, Cũq; uerborum significatio ex intentiõe cordis potissime attendatur, uerba hæc, Hoc est corp⁹ meum, ut ex tali intentione prolata, & ad finem illum relata, uere significant illud qđ ibi ex ui sacramẽti seu consecrationis efficitur. Sed quia illicitum est taliter consecrare, nec sine grandi peccato præcedentia ac consequentia uerba sunt omittenda. Idcirco ecclesia ita connexuit orationes & uerba illa, sicq; sunt de necessitate cõsecrationis & sacramenti, quantum ad eius solennitatem, non quantum ad eius ueritatem, sicut de baptismo & alijs dicitur sacramentis.

Contra Scotum.

¶Hinc scribit Durandus: Dicũt quidam quod uerba sacramentalia debent significare id quod continetur in hoc sacramento, sed hæc uerba, hoc est corpus meum, sine præcedentibus canonis uerbis non significant corpus Christi ibi realiter contineri, ergo sine p̃cedentibus uerbis, non potest per uerba hæc consecratio fieri. Sed istud non ualet, quoniam sufficit qđ hæc uerba cõsecrationis significent corpus Christi ibi esse ex institutione Christi ordinantis, & intentione sacerdo

Necessitas sacramentalis à solemnitatis.

cerdotis proferentis. Alioquin nec fieret consecratio etiam prolatis præcedentibus uerbis, quoniam illa recitantur ut dicta à Christo. Et constat quod per uerba illa præcedentia non designatur quod Christus sit sub speciebus panis, quē sacerdos tenet, uel ante se habet, sed solum sub speciebus panis, quem Christus accepit & benedixit. Hæc Durandus.

Sexto quæritur, Utrum forma consecrationis sanguinis integre exprimatur per haec uerba: Hic est calix sanguinis mei. ¶Videtur quod sic, Mat. 26 quia hæc uerba sunt significatiua & effectiua, ergo sicut significant ibi esse sanguinē Christi, ita hoc ipsum efficiunt. Item ad consecrationem corporis Christi sufficit similis forma, cū dicitur, hoc est corpus meū. Rursus euangelistæ integre descripserunt formā cōsecrationis sanguinis Christi. In alijs autem uerbis nō concordant, sicut in istis.

¶In oppositū uidetur esse cōsuetudo ecclesiæ, quia non fit eleuatio calicis, nec adoratio, nisi & alijs multis prolatis.

¶Ad hoc Henricus, quodlibeto nono: Generaliter in his quæ pertinent ad obseruantiam fidelium, inquātū consistit in facto, præsertim ubi nil certi determinat autoritas, tenendus est usus ecclesiæ, quæ ab Apostolis deriuatur, qui multa in obseruantijs dimiserūt ecclesiæ, quæ in scriptis non redigerunt. Cuḿq; forma consecrationis uerborum consistat in facto, & ad obseruantiam spectet eorum quæ Christus fecit, & faciēs da instituit, nec de illa aliq. Apostolorum aliquid certum expressit, eo quod uerba in quibus forma cōsistit, ab euangelistis diuersimode recitantur in numero ordine, & q̄litate. Idcirco de hac forma firmiter tenēdꝰ est usus eccesiæ in missali cōscriptus, qui ab Apostolis creditur ecclesiæ traditus, secundum formam q̄ nouerunt Christum cōsecrasse. Sed cum plurima uerba contineantur in descriptione formæ consecratiōis calicis, atq; incertū sit an omnia uerba illa sint de forma, an aliqua tantum: & in dubijs (secundum Augustinum) semper tenēdum sit quod sertius securiusq; consistit, & dimittendum incertum, præsertim in facto, quanquam propter quasdam persuasiones potitius uideatur uerum quod minus certum est: Idcirco in consecratione sanguinis cum summa diligentia & attentione omnia uerba in missali scripta usq; ibi, hæc quociescunq; feceritis, in mei memoriam facietis, sub uno contextu sunt proferenda, quoniam certum est consecratum esse omnibus illis prolatis, nec est super hoc tanta certitudo parte aliqua uerborum illorum prolata. Ueruntamen à quibusdam putatur, quod ultimum illud, qui pro uobis &c̄. pertineat potius ad effectum sacramenti iam consecrati, quam ad formā & necessitatem consecrations. imò ab aliquibus æstimatur, quod pars illa noui & æterni testamēti, mysterium fidei, potius exponat sacramenti uirtutem, quā ad eiꝰ pertineat formā, ut sic in illis solummodo uerbis, hic ē calix sanguinis mei, hæc forma cōsistat; quoniā uerba quę sunt de forma hac nō solū sūt significatiua, sed & effectiua eiꝰ q̄ significant, & hoc ꝑ assertionē q̄ exercet̄ in eis, q̄re cū uerba ꝑdicta nō sint assertiua eius, qđ pertinet ad ueritatem sacramenti istius, nisi quo ad illa uerba duntaxat, hic est calix sanguinis mei, totūq; residuū potius afferat cōditionē sacramēti, q̄ ad eiꝰ uirtutē & efficaciā: hinc in solis illis quinq; uerbis uidet̄ forma cōsecrationis huis cōsistere non minus, q̄ in his uerbis, hoc ē corpus meū, forma consecrationis corporis est consistens: sicq; sit plena conformitas consecrationis utriusq;. Hoc & ego potius arbitrarer, si in tanto mysterio liceret aliquid arbitrari. Nihilominus quidam dicunt omnia uerba usq; ibi: Hæc quotiescunq;, & cætera, ad consecrationis essentiam pertinere, eo quod sint determinationes quædā sanguinis, ideoq; pertineat ad integritatem loquutionis & consecrationis, quamuis per uerba hæc, hic est calix sanguinis mei, designetur ipsa conuersio uini in sanguinem. sed planum est quod ratio illa falsum supponit. Illi nanq; genitiui noui & æterni, non sunt adiectiua huius substantiui sanguinis, sed illius testamēti ut patet ex uerbis Lucæ euāgelistæ, dicentis: Hic est calix noui testamenti, in meo sanguine, ubi interponitur aliquid, quod etiam patet construenti & punctuāti post illa uerba, noui & æterni. Tunc enim nullius sensus perfectionem importarent uerba sequentia, testamenti, mysterium, & construuntur ambo illi genitiui, sanguinis, testamenti, cum nominatiuo calix, transitiue, subintellecta copula, & post ly mei & ly mysterium, cōstruuntur cum illo nominatiuo, calix specifice. Porro quod addunt, quod per uerba illa, hic est calix sanguinis mei, significatur conuersio uini in sanguinem, sicut per uerba consecrationis panis, patet quod aperta est contradictio in uerbis eorum, cum uerba illa efficiant quod designant, sicq; eis prolatis, consecratio esset peracta. Hæc Henricus, qui tamen fatetur argumentum istud non absolute concludere, quoniam dici posset quod ly hic, cum dicitur, Hic est calix, & cætera, non demonstrat aliquid nisi ꝓ termino totius prolationis, & non pro termino suæ prolationis, sicut in consecratione corporis, ly hoc, nō demonstrat aliquid pro tempore suæ prolatiōis, sed pro termino totius prolatiōis, & ita cum dicitur, Hic est calix sanguinis mei &c. uerba illa nihil significant neq; affirmāt perfecte, usq; ad prolationē totius, ideo nec ante efficiunt. Ex quibus elicitur quid et qualiter demonstret ly hoc, in forma consecrationis corporis Christi, secundum Henricum.

¶At uero Thomas: Quidam, inquit, dixerūt quod de forma cōsecratiōis sanguinis, t̄m sit istud, hic est calix sanguinis mei, ut forma utriusq; consecratiōis existat consimilis, sed quia conditiones appositæ ad subiectum uel prædicatum sunt de integritate loquutionis, alij probabilius dicunt, quod totum illud quod sequitur, sit de hac forma, cū nō sit loquutio per se, sed determinatio prædicati. Uerba quoq; in tota hac forma contenta, possunt pro magna parte ex diuersis locis scripturæ colligi, quamuis non inueniantur alicubi simul scripta. Nempe quod dicitur. Hic est calix, Lucæ 22. habetur, & prima Corintheorum 11. Quod uero adiungitur, noui testamenti, ex tribus euangelistis accipitur, puta Matthæi 26. Marci 14. & Lucæ 22. Quod autem adijcitur, æterni & mysterium fidei, ex Christi habetur traditione, quæ per Apostolos ad ecclesiam deuenit, iuxta illud Apostoli: Ego accepi a domino, quod & tradidi uobis. Euāgelistæ nanq; nō intendebant formas & ritus sacramentorum publice tradere, sed dicta & facta domini enarrare. Deniq; q̄ in forma consecrationis sanguinis addūtur, q̄uis sint ꝓprietates cōsequētes Christi sanguinē, ut hmōi, t̄n sunt essentiales sanguini eius, inquantū ꝓ nobis effusus est. ¶Præterea hæc loquutio, Hic est calix sanguinis mei, figuratiua est, & dupliciter pōt intelligi. Primo, ut sit metonymica loquutio, ponēdo continens pro

Marginalia: Mat. 26 | Usus ecclesię tenēdus. | Certū in certiori præeligendum. | Marc. 14. | Nō cōuenit in huiꝰ sacri mysterio qđ arbitrari. | Luc. 22 | 1. Cor. 11 | Euangelistę historiā non sacramenti formā tradiderunt.

procontento, sicut communiter dicitur, bibe hunc calicem uini, id est uinum contentũ in calice isto. Ideo autem talis modus loquutiõis aptus est huic formæ, quoniam sanguis de sui ratione non dicit aliquid potabile, imò potius aliquid qđ natura abhorret in potum. Cunq́ in hoc sacramento sanguis Christi consecretur ut potus, oportuit aliquid addi ꝙ ad potum pertineat, scilicet calicem. Secundo potest intelligi, ut sit metaphorica, intelligendo per calicem, Christi passionem. Quemadmodum enim calix uini inebriat, sic passio sua amaritudine hominem quasi extra se ponit, iuxta illud in Threnis: Repleuit me amaritudinę, inebriauit me absinthio. Et hoc modo loquendi usus est Christus, loquens de sua passione apud Matthęũ: Transeat à me calix iste. Hic quoq́ modus loquẽdi cõuenit huic formæ, quia in consecratione sanguinis directe exprimitur mysterium passionis. Nec obstat quod obijcitur, quod figuratiuæ loquutiones distrahunt intellectum & faciunt euagari, quoniam mẽs sacerdotis debet esse tam intenta & fixa ad ea quæ dicit, quod non leui occasione euagetur.

¶Præterea quæ in consecratiõe sanguinis apponũtur, exprimunt passionis conditiones, pręcipue secundum quod operatur in sacramẽti. In passiõe aũt sc̃dm quod operatur in sacramentis tria sunt consideranda. Primũ est effectus quem inducit, qui est remissio peccatorum, qđ tangitur dum dicitur, qui pro uobis & pro multis effundetur &c̃. Secundum est medium quo effectus iste in alios traducitur, quod est fides, q̃ mediante, habet effectum tum in his quæ ꝑcesserunt, tũ in his quæ sequuntur: & quantũ ad hoc, dicitur mysterium fidei, quod potest referri tam ad ipsam passionem, quæ est mysterium fidei, tanq̃ occultum quid latens in fide omniũ Christifidelium, potissimè antiquorum, apud quos fuit in mysterio abscondita, multipliciter figurata, quo ad Christi sanguinem, ꝓut in sacramento continetur, qui latet sub speciebus, & maximam habet difficultatem ad credendum, propter quod antinomatice dicitur mysterium fidei. Tertium est finis, ad quem passio Christi perducit, qui est externorum bonorum perceptio, ad quæ Christus per sanguinem suæ passionis introducit, in quo nouum testamentum confirmatur, non promittens temporalia, sicut uetus, sed externa, Et quantũ ad hoc, dicitur, noui & æterni testamenti. Cunq́ finis prior sit in intentiõe, ideo fine præmisso per medium ad effectum passiõis ostendẽdũ, formæ uerba perducunt. Testamentũ aũt proprie est institutio hęreditatis percipiendę filijs à patre, ideo proprie spectat ad promissionem bonorum, quæ nobis à patre disponuntur cœlesti, quod testamẽtũ dicitur nouũ, q̃m in renouatione mũdi tpe gr̃ę et institutũ. Et itẽ rõe ꝓmissiõis per Chr̃i sanguinẽ cõfirmatæ, q̃ uetus impedimẽtũ ꝑcipiendæ hæreditatis amouit, sicq́ innouatio q̃dã ꝓmissionis ꝑ Christi passionem est effecta. Dicitur quoq́ idem testamentum aliquo respectu æternum, uel ratione æternorum bonorum, de quibus est testamentum, & quoniam continet Christum qui est persona æterna, uel ratione prædestinationis æternę hanc gratiam præparantis. At uero sanguis Christi effusus est pro omnibus quantum ad sufficientiã, sed pro electis tantum quantum ad efficientiam, & ne putetur effusus pro solis Iudæis electis, quibus promissio fuit facta, ideo dicit, pro uobis, qui scilicet ex Iudęis estis, & ꝓ multis, q̃tũ ad multitudinẽ gentiũ electarũ, uel ꝑ Apostolos significat sacerdotes, quibus mediãtibus ad alios peruenit effectus dominicæ passionis, per dispensationẽ sacramentorum, qui etiam pro seipsis ac alijs orant. De mutatiõe demũ, additione & subtractione idem dicendum est hoc sacramento, quod supra distinctione tertia dictum est, circa formã baptismi. Hæc Thomas in Scripto. Eadem scribit in tertia parte, quæstione septuagesima octaua, articulo tertio.

¶Præterea Petrus, Circa formã, ait, consecratiõis sanguinis, quædam ponuntur quæ sunt de substãtia formæ, quædã uero nõ sunt de substantia, sed ponuntur ad ornatũ, uel ad oñdendũ sacramẽti usum, uel dignitatẽ, aut efficientiã. Et illa sola uerba ad substantiã pertinent, quę significant præseniã Christi sub specie uirtute conuersionis. Quædã uero ad efficaciam pertinent, ut æterni testamenti. Hæc Petrus. In quibus uidetur sentire ꝙ forma consecrationis sanguinis consistat essentialiter solũ in uerbis istis, Hic est calix sanguinis mei. Addit quoq́: Puto si quælibet forma ab euangelistis seu apostolis tradita, sit forma ecclesiæ, ita ꝙ in ipsa posset consecrari si placeret ecclesiæ, qđ tamen nõ debet fieri, ꝑpter ordinationẽ ipsius. ¶Gręci uero utũtur (ut fertur) hac forma: Hic ẽ sanguis meus noui testamenti, pro uobis & pro multis effusus in remissionẽ peccatorũ, quã Paulus apost. tradidit eis.

¶Richardus quoq́ fatetur se credere, quod in qualibet forma ab apostolis aut euangelistis tradita, confici posset, q̃m in sententia eadẽ est cũ forma nostra. Alias Græci non consecrarent. ¶Quærit quoq́ Richardus, an uirtus transsubstantiatiua per prius respiciat sacerdotẽ, quã uerba seu formã uerborũ. Et dicit quod sacerdotẽ, quẽ respicit permanẽter ratione characteris. Verba uero respicit transeunter, sicut & uerba pertranseunt. Sacerdos quoq́ propinquior & similior est principali agenti, uiz. Christo q̃ uerba: imo & uerborum sacerdos est causa. Estq́ pro regula obseruandũ, ꝙ q̃n plura instrumenta per ordinẽ se habẽtia ad eundẽ cõcurrunt effectũ, sicut manus & penna ad scribendũ, uirtus principalis motoris per prius respicit instrumentũ sibi magis cõiunctum, ꝑ qđ uirtus sua deriuatur ad aliud instrumentũ. Hæc Richardus.

¶Ea uero quæ ex Thoma inducta sunt, in Alberto etiã continentur, qui hic sentire uidetur, ꝙ oĩa uerba in forma consecrationis sanguinis posita, usq́ ibi, Hæc quotiescunq́ &c. sint de essentia formæ cõsecrationis. Veruntñ alibi, puta in libro de missa, uel in Sũma de corpore Christi, scripsit ꝙ nihil sit de essentia formæ isti⁹, nisi hęc uerba, Hic ẽ calix sanguinis mei. Vnde Henricus de Hassia in tractatu suo de expositione missæ, narrat opinionem Alberti fuisse, quod hæc sola uerba, Hic est calix sanguinis mei, sint forma cõsecrationis sanguinis Christi.

¶Insuper Scotus: De uerbis, inquit, consecrationis sanguinis est difficultas, quantũ ad duo. Primũ est, q̃m formã qua utimur, nullus euangelistarũ descripsit, & Græci alia forma utuntur. Secundum dubiũ est, an omnia uerba usq́ ibi. Hęc quotiescũq́ &c. sint de essentia formæ. Quantũ ad primũ certũ est, ꝙ bona sit nostra forma. Dicitur etiam forma nostra, & quæcunq́ forma in euangelio scripta ad consecrationem sufficiens. Tamen in Romana ecclesia de necessitate salutis ministri est, uti forma Romanæ ecclesiæ. Quantũ ad secundum, aliqui dicunt, quod omnia uerba illa sint de forma consecrationis, propter motiua inducta ex Thoma, sed non concludunt: quia possibile est multa addi

ta addi in oratione consecratiua, quibus nõ expressis, tota cõsecratio compleretur, sicut Christus potuisset dixisse, hoc est corpus meum assumptum de uirgine, & suspensum in cruce, sicut dixit de sanguine, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et quamuis tũc uerba illa fuissent dicenda ꝓpter deuotionem, non tamen necessaria essent propter formã. q̃uis ad orationẽ ꝑtinerent eandẽ. Multominus ualet argumẽtum illud de uerbis his, qui ꝓ uobis, & pro multis effundetur &c̃. Itaq; breuiter dico quod non est nobis certitudinaliter traditum, an ad formam consecrationis sanguinis pertineant aliqua uerba post illud, sanguinis mei, ideo periculosum est hic asserere aliquid, de quo sufficiens autoritas non habetur. Non autem periculosum est istud ignorare, quia uidetur ignorantia inuisibilis, ideo inprobabile ẽ quod quidam loquutus est indiscrete quod sc; necesse est in quolibet sacramento scire quod præscise ad eius pertieneat formam. Nam & diuersi diuersis uer-

Consiliũ. bis utuntur in pœnitentiæ sacramẽto. Quod ergo cõsilium? Dico quod sacerdos intendẽs facere quod facit ecclesia, legens distincte Canonis uerba, uere conficit. Nec est tutum alicui (quantumcũq; reputet se peritum) dicere, uolo præscise uti uerbis istis pro consecratione sanguinis: imo securior est simplicitas, qua dicatur, uolo uerba ista proferre ista intentiõe qua Christus ea instituit esse ꝓferẽda: ita qđ ea quæ ex Christi institutione sunt de forma, dico ꝓ forma: & quæ sunt ad reuerentiam, dico ad reuerentiam. Si autem sacerdos inciperet uerba forme proferre, nec cõpleret, non esset adorandum nisi sub conditione, & in materia illa sumenda esset à sacerdote seorsum, ita quod diceret intra se, Si consecrata est, sumo eam ut consecratam: si non, non. Et hoc agendum eo ad huc ieiuno, uic;

Durand⁹ ante perceptionem ablutionis uini. Hec Scotus quibus concordat Durandus. Et quæ dicunt de essentiia

Petrus. formæ consecrationis uini, & de intentione habenda circa prolationem uerborum formæ illius, uidentur sapienter expressa.

¶Postremo inter tot opiniones, quæ tamen min⁹ Questiones. discordant in re, q̃ in aparatu uerborum, uidetur respõsio Petri planior quantum ad formam consecrationis corporis Christi, Similiter responsio Richardi de sancto Victore apta censetur.

¶Præterea quidam hic sciscitantur, utrum in uerbis formarũ istarum sit aliqua uirtus supernaturalis, causatiua sacramẽti. Ad quod satis reor patere respõsum ex his quæ dicta sunt supra, in generali de uirtute causali sacramentorum euangelicę legis. Multi quoq; hic inuestigant, an formæ istæ expectent se in operando, hoc est, an prolatis uerbis cõsecratiõis corporis Christi, mox & immediate seq̃t effectus, id est, trãsubstãtiatio panis in corpus dominicum, uel differatur quousq; ꝓlata sit forma consecrationis sanguinis saluatoris. Et quamuis quidam antiqui dixerunt quod formæ ita expectent se, tamen doctores modo concorditer dicunt contrarium, quod & satis lucet ex introductis. Mox enim prolatis uerbis consecrationis corporis sacri, ipsum eleuatur & adoratur. Nec inde consequitur quod corpus in specie panis exangue sit, qꝛ (ut infra patebit) in hostia consecrata, ex ui conuersionis est corpus, sanguis uero & anima ac deitas uerbi, ex concomitantia naturali.

¶Bonauentura etiam circa hæc loquitur: Forma ista, hic est calix sanguinis mei, est forma recta & congrua consecrationis sanguinis. Sed utrũ sit tota, an quod sequitur sit de eius integritate, est dubium. Creditur tamen quod est tota. Attamen quod sequitur nõ frustra est additum, nec resecandum. An uero forma à quolibet euangelista descripta sit ad cõficiendũ sufficiens, quis audeat negare, aut præsumendo asserere, cum nesciamus an ipsi intenderint formam describere, an uerba rei gestæ narrare? Hæc Bonauentura.

¶De duobus modis manducandi. Distinctio. IX.

ET SICVT duæ sunt res illius sacramenti: ita etiam duo modi manducãdi. Vnus sacramentalis .s. quo boni & mali edunt: alter spiritualis, quo soli boni manducant. Vñ Aug. Quid est Christũ manducare? Non est hoc solũ in sacro corpus eius accipere, multi enim indigne accipiunt: sed in ipso manere & habere ipsum in se manentẽ. Spiritualiter em̃ manducat, qui in unitate Christi Augu. de uerbis do mini. 2 hẽ & ecclesiæ quã sacr̃m significat, manet. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinẽ eius bibit: etsi tantæ rei sacramentũ ad iudiciũ sibi quotidie accipiat. De cõ. di. 2. c. qui discordat. Spiritualẽ manducationẽ Augustinns distinguens a sacramentali ait: Vt quid paras uẽtrem & dentẽ? Crede & manducasti. Credere enim in eũ, hoc est cõmedere panẽ & uinũ. De c. di. 2. c. Qui discor. Qui credit in eum mãducat eũ. Itẽ q̃uo mãducãdus est Christus? Q̃uo ipse dicit: Qui mãducat carnẽ meã & bibit sanguinẽ meũ, in me manet & ego in eo. Si in me manet & ego in eo, tũc bibit: q uero in me nõ manet, nec ego in illo: & si accipit sacramẽtũ, acq̃rit magnũ tormentũ. Aug. sup Johanne. Trac. 25 De co. di. Itẽ nulli ambigẽdũ ẽ tũc quẽquã corporis & sanguinis dñi participẽ fieri, quãdo Christi mẽbrũ efficitur: nec alienari ab illius panis calicisq; cõsortio: etiã si antequã illũ panẽ ædat & calicẽ bibat, de hoc seculo in unitate corporis Christi cõstitutus abscedat: qꝛ illius sacramẽti bñficio nõ priuatur, qñ ille habere hoc quod illud sacramẽtũ signat inuenitur. Aug. in li. de reme dio pnię de conse. d. 2. c. quõ In illo enim sacramẽto corpus & sanguinẽ suũ nobis cõmendauit: quod & fecit nos ipsos. Nã & nos corpus ipsius facti sumus. De con d. 2. c. cũ pas sus. ita do minus nẽ Item qui discordat a Christo, nõ mãducat carnem eius, nec sanguinẽ bibit: etsi tantæ rei sacramẽtũ ad iudiciũ sibi quotidie accipit. Aug. de sacris fide

¶De errore quorũdã qui dicunt a bonis tantũ corpus Christi sumi. De conse. dist. 2.

Hæc uerba & alia huiusmodi, ubi de spirituali manducatione agitur, quidam

obtuso

obtuso corde legentes, erroris caligine inuoluti sunt adeo, ut præsumpserint dicere corpus & sanguinē Christi à bonis tātum sumi, & non à malis. Sed indubitanter tenendū est a bonis sumi non modo sacramentaliter, sed & spiritualiter. A malis uero tantum sacramētaliter. i. sub sacramēto, scilicet sub specie uisibili, carnē christi de uirgine sumptā, & sanguinē ꝓ nobis fusum, sumi: sed nō mysticā, quæ tm̄ bonorū est. Quod subditis probatur testimonijs.

Grego. in 4. dialo gorum c. 58.

Gregorius ait. Est qdē in peccatoribus & indigne sumētibus uera Christi caro & uerus sanguis, sed essentia, non salubri efficientia. Item Augustinus: Multi indigne accipiūt corpus domini, de quibus Apostolus ait: Qui manducat & bibit calicem domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit. per quod docemur quam sit cauendum, male accipere bonum. Ecce enim factum est malum, dum male accipitur bonum: sicut econtra Apostolo factum est bonum, cum bene accipitur malum, scilicet dum stimulus sathanæ patienter portatur: ergo & mala prosunt bonis, sicut angelus sathanæ Paulo, & sancta obsunt malis, bonis sunt ad salutem, malis ad iudicium. Vnde qui manducat & bibit indigne, iudiciū sibi manducat & bibit: non quia res illa mala est, sed quia malus male accipit quod bonum est.

Aug. de uerbis euangelij. De conse. 2. c. qd est 1. Cor. 11. 2. Cor. 12.

Aug. de conse. d. 2. sic Judas 1. Cor. 11.

Idem: Indigne quis sumens corpus christi, nō efficit ut, quia malus est, malum sit quod accipit: uel qa nō ad salutē accipit nil accipit. Corpꝰ em̄ & sanguis dn̄i nihilominꝰ erat in illis qbus ait Apostolus: Qui mādūcat indigne &c. His alijsq; pluribus aperte ostenditur, ꝙ etiam a malis uerū corpus Christi & sanguis sumitur: sed sacramentaliter, nō spiritualiter.

¶De intelligentia quorundam uerborum ambiguorum.

Aug. In glo. 1. Cor. 11.

Secundo hos duos modos sumendi intelligentia quorundam uerborum ambigue dictorum distinguenda est. Ait enim Augustinus. Bonus accipit sacramentum, & rem sacramenti: malus uero sacramentum, & non rem. Sacramentum hic dicit, corpus Christi proprium de uirgine natum: rem uero, spiritualem Christi carnem. Bonꝰ ergo utranq; Christi carnem accipit. malus uero tantum sacramentum, id est, corpus christi sub sacramento, & non rem spiritualem.

alias q ductū

Augus. in epist ad Ireneum

Item, Non manducans manducat, & manducans non manducat: quia non manducans sacramentaliter, aliquando manducat spiritualiter, & econuerso. Et qui manducant spiritualiter, ueritatē carnis & sanguinis dicuntur sumere: quia ipsam efficientiam habent, id est, remissionem peccatorum, pro qua uidetur orari cum dicitur: Perficiant in nobis domine quæsumus tua sacramēta quod continent, ut quod nunc specie gerimus, rerū ueritate capiamus. Rerum ueritatē, dicit ipsam efficientiam: quasi dicat, per hæc sacramenta præsta, ut sicut sacramentaliter carnē Christi sumimus, ita spiritualiter sumamus. Vel petit sacerdos, ut Christus qui nunc uere sub specie panis & uini sumitur, manifesta uisione sicut in essentia diuinitatis est, quādoq; capiatur. Constat ergo à bonis & à malis sumi corpus Christi: sed à bonis ad salutem, à malis ad perniciem.

Grego. in homilia paschali de con. d. 2. species

SVMMA DISTINCTIONIS. IX.

POSTQVAM tractauit autor de eucharistia, ut est sacramentum, & de his quæ continentur in ea, nunc agit de usu ipsiꝰ. i. de duplici eius mā ducatione, uidelicet sacramentali & spirituali, inter quos modos ex uerbis Augustini distinguit, tamen sicut patebit, poterūt tres modi manducandi distingui, ita ut unus dicatur tantū sacramentalis, secundus tantum spiritualis, tertius simul sacramentalis & spiritualis. Deinde circa hæc excludit quorundam errorem, dicentium quod boni seu uirtuosi duntaxat accipiunt uerum corpus & sanguinē Christi, non uitiosi, quocirca exponit quædam obscura, & uerba Augustini declarat.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur, An Christus in sacramento uere realiter accipiatur ac mānducetur, et quot sint modi manducandi Christum seu communicandi. ¶Cūq; in his præsupponatur, ꝙ existentes in peccato mortali, accipiunt corpus Christi, quæritur qualiter hoc sit uerum, & an talibus ministrandum sit corpus Christi, An etiā liceat eis corpus Christi in sacramēto uidere, & utrum irrationalis creatura accipit sacramentum, An etiam nocturna pollutio impediat cōmunionē. ¶Videtur quod corpus Christi manducari non possit, nisi equiuoce, tropice, seu figuraliter & improprie de manducatione loquendo. Quod omni intrāsmutabile & incorruptibile est, nō proprie manducatur: corpus aūt Chirsti (præsertim ut glorificatum) intransmutabile est. Rursus, qđ manducatur, est cibus, cibum uero constat in edentem conuerti, quod non cōuenit corpori Christi. Insuper fides ista, quod Christus sic manducatur, auertit multos à fide, atq; ad irrisionem & contemptum Christianæ religionis ac Christianorum inducit, ergo non decuit Christū talia tradere ac docere, qui ad hoc uenit, ut homines ad fidem & reuerentiam religionis diuinæ induceret. Præterea uidetur penitus derogare dignitati ac ueritati huius præstantissimi sacramenti, ut à uitiosis sumatur, & ori eorum ingeratur. Quę enim (ut ait Apostolus) conuentio Christi ad Belial, & lucis ad tn̄bras? Horribilius quoq; uidetur sonare, ut à brutis concedatur sumi ac edi.

¶Et tn̄ omniū hoꝝ oppositū docet (q̄ nō errat) sancta

cta ecclesia quam infallibiliter regit spiritus sanctus.

¶Itaque de his scribit Gulielmus Parrhisiēsis in suo Sacramentali: Quemadmodum non est uita corpori animalis, nec sustētatio uitę absque incorporatione cibi conuenietis, sic nō est uita gratię cordi humano absque incordatione & inuisceratione spiritualis cibi illi uitæ conuenientis. Incordatio autē non aliud est, quam spiritualis seu cordialis unitio, quæ non est nisi amor siue dilectio, quantum ad uim motiuam. Hoc quippe cordialiter seu spiritaliter nobis unitum est, quod uere amamus, iuxta illud Iohānis: Rogo pater ut isti sint unum, sicut ego & tu unum sumus. Cumq; incorporatio cibi sit uere comestio, cætera uero quæ procedunt, præparationes sunt ad comestionem: hinc incordatio cibi spiritualis, uere comestio est huiusmodi cibi. Ideo sicut sine incordatione seu cordiali unitione nec uitam gratiæ nec uitam gloriæ quisquam potest habere, sic sine spirituali comestiōe ipsius dei neutram illam uitā possumus obtinere aut possidere. Vnde constat uerum esse quod ait saluator: Qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Itemq;, Qui mādūcat hunc panem, uiuet ineternum. Et denuo: Panis uerus est qui descendit de cœlo, & dat uitam mundo. Et rursus, Ego sum panis uitæ. Panis autem nutrimentum est uitæ. Et unumquodq; inquantum uiuificat, uel uiuificum calorem inducit, aut nutrit, intantum sancto calefacit amore, & cibus uocatur: idcirco inquantum facit amare, intantum uiuificat, uitamq; alit. Hoc diligenter aduerte, cum sit fundamentum & radix probationis uiuifici atq; ineffabilis sacramenti, quam effugere nequit intellectus capax ueritatis, cui non contra dicetur interius cum fuerit elucidata.

(Margin: Incordatio qd sit. — Johan. 17 — Johan. 6 — Amore cibatur & uiuit hō.)

¶Primo igitur ponemus duas causas erroris hæreticorū, per q̄s impediti sunt credere & uidere ueritatē sacramenti istius. Prima est error circa ueritatē comestionis, quam puerili insipientia uocauerunt ipsam cibationis præparationem, dicentes ipsam cibi masticationem esse comestionem, asserentes cibum cōmedi quando in ore teritur, & dentibus molitur, aut in uentrem traijcitur, ignorantes quod corpus animalis est uelut domus ornata, munita ac præparata sufficientijs officinarum atq; uasorum: & quod in eo est os sicut molendinum siue mortariū, cum instrumentis necessarijs ad terendum siue pinsendum, quemadmodum cibus quam diu ad huc in molendino aut mortario est, nondum comeditur, sed ad commestionem paratur: sic nōdum manducatur quando in ore uersatur. Iuxta hunc modum stomachus coquina est uentris, seu olla coquinaria in eadem, ubi primo cibus coquitur, digeritur, depuratur, de quo impurum in secessum emittitur: reliquum ad hepar, quasi ad nobiliorem coquinam seu ollam coquendum & depurandum transmittitur. Vnde impurum in secessum emittitur urinalem. Reliquum uero ad membra diffunditur, in quibus tertia decoctione digeritur & depuratur. Inde à membris singulis assumitur, & in nutrimentum proportionatur, & eis incorporatur, atq; ab eis uere comeditur. Manifestū est ergo q̄ lōge à ueritate errauerūt hęretici circa corporalē comestionē. Secunda causa erroris eorum, est ignorantia inter comestionem corporalem ac spiritalem. Nempe quod corporali comestione comeditur, & nutriendo corpori incorporatur, necesse est a propria forma nudari per corruptionem substantiæ suæ, ut forma nutriendi corporis uestiatur. In comestione autē spiritali est

(Margin: Hæretici pp̄ter duas causas circa eucharistię sacramentū errauerūt. — Quid mādūcatio siue comestio sit. — Comestio nis corporalis & spiritualis discrimen.)

econtrario: quoniam cibus spiritualis quanto magis incorruptus, quanto plus integer & illæsus, uenit ad cor, tanto ei uerius profundiusq; unitur. Oportet q̄q; te scire, quód ueritas cib⁹ est nostri intellectus, & bonitas cibus est nostræ affectiuę superioris. Idem nanq; est ueritas ad intellectū, quod lux exterior ad uisum. Et sicut cibus corporeus roborat corpus, sic ueritas sua certitudine roborat intellectū, cum ei fuerit perfecte unita. Deniq; si diligenter pensaueris, inuenies solam primam luminosissimā ueritatem, uerissimé esse cibum potentiæ intellectiuæ, ac solam primam supermundissimam bonitatem esse cibum nostri superioris affectus. Proprijssime etenim cibus est, cuius sumptione sedatur naturaliter fames, comedens delectaē, deperditum reparatur, cibatus augetur, reficitur ac repletur. Constat autem quod fames seu desiderium nostri intellectus ac nostri affectus non cessat, quousque pleno ore interno, prima ueritate ac summa ueritate reficiantur: in qua & maxime delectantur, augentur, replentur ac confortantur, nec aliud totum uentrem, id est, capacitatem intellectus & uoluntatis ualet replere. Hinc ut deus se magis manducabilem exhiberet paruulis filijs suis, factus est homo, factus est caro, cibus est proportionatus nostræ capacitati, qui eum in suæ deitatis luce conspicere nondū potuimus. Sed quoniam eum in propria specie & carnis effigie horror esset accipere, dignatus est nobis se præbere ac dare sub speciebus panis ac uini, quæ sunt naturales cōmunes & conuenientissimi cibi nostri in uita præsenti: Sicq; animas nostras inuisibiliter pascere ac firmare & per sensibilia signa præfigurare, qualiter nos in futuro seculo gloriose reficiet, aperta, immediata, ac splēdida uisione & fruitione suæ supersplendidissimæ deitatis, atq; assumptæ glorificatissimę humanitatis. Hęc Gulielmus, qui de his plura conscribit, quæ infra poterunt tangi.

¶Circa hæc Thomas primo inquirit, an Christi corpus debeat sumi per modum manducationis. Et de hoc supra iam patuit, quemadmodum in uita spirituali debeat esse uiuificū alimentum, & quod in uno sacramentorum, utpote eucharistiæ, decuit Christum p̄sonaliter nobis cōiungi, atq; realiter sumi. ¶Secūdo quærit, an manducatio corporis Christi sit de necessitate salutis. Respondet, Gratia est sufficiens causa salutis ac gloriæ. Hoc autem sacramētum gratiam præsupponit, neq; salubriter sumitur, nisi ab existente in gratia gratum faciente. Ideo quantum est de se, nō est de necessitate salutis: sed ex statuto ecclesiæ necessarium est illud ad minus semel in anno accipere. Et ita intelligendæ sunt quædam autoritates. Verum spiritalis sumptio eius necessaria est, de qua ait saluator: Nisi mādūcaueritis carnem filij hominis, & biberitis ei⁹ sanguinē non habebitis uitam in uobis. ¶Consequenter respondet ad illud, de duplici huius sacramenti mādūcatiōe. Formalis diuisio rei sumitur penes id quod conuenit ei secundum se, & non per accidens. Vsus autem rei per se & non per accidens, est quādo quis utitur re ad id ad quod est instituta. Cumq; manducatio dicat usum sacramenti istius, quod ad hoc est institutum ut homo re sacramenti potiatur: Distinguenda est duplex manducatio sacramenti huius, secundum quod duplex est res ipsius, ut mādūcatio sacramentalis correspondeat ei, quod est res & sacramentū, quādo uidelicet ipsum corpus Christi suscipitur: manducatio uero spiritualis ei, quod est res tantum.

 In alijs

In aliis tamen sacramentis non attenditur distinctio aliqua nisi ex parte recipientis, ut in baptismo, quod quidā accedunt ficte, quidam non: quoniam aliorum sacramentorum perfectio in usu eorum consistit. Perfectio uero huius sacramēti in cōsecratione consistit materię, ideo potest esse in eo distinctio ex parte sacramēti. Sed obijci potest quoniam in baptismo est suscipientium triplex diuisio, Quidam enim suscipiunt rē & sacramentum, quidam sacramentum & non rem, quidam rem & non sacramentum, sicut præhabitum est, ergo & in isto sacramento ponendus est triplex modus cōmunicandi. Et respōdendū quod hic quoque posset assignari triplex diuisio talis. In aliquibus nanque coniunguntur duæ manducationes, ut qui digne accedunt, qui accipiūt sacramentum & rem, sicque sacramētaliter & spiritualiter conmunicant, & in aliquibus separantur, quorum aliqui sumunt sacramentaliter tantum sicut indigni: alij rem tm̄, ut qui fide & charitate Christo in sacramento existenti iunguntur, hi spiritaliter tantū communicant Sed quia diuisio ista magis se tenet ex parte suscipientium, quam ex pare sacramēti, ideo nō est ꝓpria huic sacramento sicut baptismo.

Obiectio Suscipiētiū baptisma triplex diuisio Diuisio Cōmunicandi triplex mod⁹

¶Ex his patet responsio ad id, utrū peccator mā-ducet corpus Christi sacramentaliter. Constat enim quod imò Quidā tamen intantū deferebant huius sacramenti dignitati, quod derogabant ipsius ueritati, dicentes illud non accipi ab iniquis, sed desinere esse sub sacramentalibus speciebus quā cito illorū contingitur labijs. Quod dici nō pōt, quia si uere extitit corpus Christi sub specie panis ꝑ conuersionē ipsius panis in Christi corpus, non poterit remanente specie panis desinere ibi esse ipsum corpus dñicū, nisi per aliquam contrariam mutatiōem eius, quod fuit in corpus Christi conuersum, Et quia de illo non manent nisi solæ species seu formæ accidētales, quæ ad utrāque substantiam, scilicet panis & corporis communiter habent se, idcirco quamdiu illæ species non mutantur, nequaq̄ desinit ibi esse corpu Christi. Trāsmutari autem in aliquid non competit speciebus, nisi secundū quod habent aliquam proprietatē substantiæ in hoc quod sunt sine subiecto. Vnde nil potest eas ad aliam transmutare substantiam, nisi transmutaret substantiam panis aut uini, si ibi esset: quod solus labiorum tactus uel diuisio quæ fit per dentes, aut in uentrem traiectio, non faceret, sed sola digestio.

Peccator christi corpus manducat

Sola digestio panis & vini species transmutat.

¶Hinc illa opinio tanq̄ hæretica ab omnibus modo abijcitur. Porro cū dicitur, ꝙ cibus iste seu sacramētum hoc non transit in uentrem, sed in mentem, præpositio in non notat terminum motus localis, sed finem sumptionis. Localiter aūt uadit quo species, sed non sumitur propter uentris repletionem, sed ob mētis refectionem. Nec ex sumptione sacramentali indigni derogatur dignitati aut munditię corporis, qđ ab iniquo non tangitur, imò in hoc Christus mansuetudinis & humilitatis prestat exemplum.

Eucharistia non in ventrē trāsit sed mētem.

¶Si aūt quæratur, an infideles manducent sacramentaliter Christi corpus: dicendum quod manducatio est actus transiens à manducante in manducatū. Hinc sacramentaliter manducare dupliciter potest intelligi, Primo, ut illud aduerbium spiritaliter, determinet manducationem ex parte manducati. Et ita quicunque accipit species sacramenti, manducat spiritaliter. i. accipit id quod est sacramentum in eucharistia utpote uerum Christi corpus, Secundo ut determinet manducationem ex parte manducantis, sicque solus ille sacramentaliter manducat, qui utitur illo uisibili cibo ut sacramento. Infidelis autem errans, circa id quod est in hoc sacramento significatum, non utitur illis speciebus ut sacramento, siue non credat in Christum secundum se, siue non credat in ipsum secundū quod in sacramento hoc continetur, ideo non manducat sacramentaliter: & quoniam actio est magis propinqua agenti quam patiēti, ideo sensus iste secundus magis proprius est quam primus.

An infideles christi corpus manducēt

Manducatio sacramētalis duplex

¶Porro dum quęritur, an sacramentum hoc accipiatur a bruto: respondendum quod de hoc est duplex opinio. Vna, quod non manducatur a bruto, ita ꝙ in uentrem traijciatur, eo quod corpus Christi nō sit sub illis speciebus nisi prout ordinabile est ad usum humanum, ex quo autem species illę descendunt in uentrē muris, ordinari non queunt in usum humanum. ideo desinit ibi esse corpus dominicum. Sed ratio ista non ualet propter duo. Primo, qa supponit falsum, Cum enim species in uentrem traiectæ non protinus corrumpantur, neque in aliud conuertantur, possunt de uentre huiusmodi extrahi, & in usum humanum uenire. Secundo quoniam quamuis aliquid ordinetur ad certum usum, non tamen oportet ut desinat esse, quando quis ipso uti non ualet. Idcirco dicendum cum alijs quod uerum corpus Christi manet sub speciebus in ore bruti & uentre, quamdiu permanent species illæ. Veruntamen brutum nec spiritaliter nec sacramentaliter manducat corpus Christi, quia nec utitur sacramento manducato, ut sacramento, neque mā ducat sacramentum secundum rationem sacramenti, sicut infidelis dicitur sacramentaliter manducare, qa intendit accipere quod accipit ecclesia, quāuis credat hoc nihil esse. Conformiter manducans hostiam consecratam, q̄ nescit cōsecratā, non comedit sacramētaliter: quia non comedit sacramentū nisi per accidēs, dempto quod plus propinquat ad sacramentalē mā ducationem, inquantum aptus natus est sacramentū manducare. Nec ob hoc ponendus est alius modus manducādi ultra præfatos. Quod enim per accidens est, non cadit in diuisionem.

Quest. Eucharistie sumptionem cipit. nio.

Resp.

¶Quæritur item, utrum spiritualiter manducet etiā ij s, qui sacramentaliter non manducat. Respondetur quod Christus ē electorū cibus spiritualis, non in alios conuertibilis aut cōuersus, sed in se conuertens eos, quos reficit. Hinc Christum spiritualiter manducare est ei incorporari, quod fit per fidem & charitatē, Cū ꝙ Christus in se ipso sit cib⁹ spiritualis, idcirco in sacramentali cibo significatur & continetur. Hinc naturaliter prius est. Christum esse cibum spiritualem, quam sacramentalem uel spiritualem sub sacramento contentum: quoniam naturaliter prius est res proprietatem aliquā habens, q̄ secūdū similitudinē ꝓprietatis illi⁹ aliqua significatio ei adhibeatur. Ideo nō quicūque māducat Christū spiritualiter, manducat hoc sacramētum spiritualiter. Vtroque tamen modo conuenit spiritualiter manducare, non manducantem sacramentaliter. Manducat quippe spiritualiter Christum, qui fidem & charitatem habet ad ipsum, sine ordine ad hoc sacramentum, non tamen manducat talis spiritualiter hoc sacramentum, sed solum ille qui habet fidē & charitatem ad Christum cum deuotione atque propitio sumendi hoc sacramentum.

etiam

etiam si sacramentaliter non manducet. Hinc patres antiqui non manducauerunt spiritualiter hoc sacramentum, quia hoc sacramentum non fuit tunc institutũ nec cõsecratũ, sed Christũ. Sicque ait Apostolus, q; oẽs eandem escam spiritualem manducauerunt,

1. Cor. 10
Angeli Christũ sacramentaliter non mãducãt.
Sacrm spiritualiter manducare qd sit.
Christus caput est angelorũ.

¶Postremo, hoc sacramentũ spiritaliter manducare non conuenit angelis, quoniam Christus non proponitur eis in sacramentali uel animę, sed in nuda & clara ueritate. Attamen christum aliquo modo spiritaliter manducant, & quodãmodo non. Cum eñ Christum spiritaliter manducare sit ei incorporari, secũdum hoc potest quis Christum spiritaliter manducare, secundũ quod potest eius effici mẽbrum, & prout Christus potest esse caput ipsius. Porro Christus caput est angelorum aliquo modo, uidelicet secundum proprietatem & rationem influentiæ, atque secundum conformitatem in genere: & aliquo modo non, quia nõ secundũ conformitatinẽ speciei. Nihilominus Christus est esca angelorum, & secundum suam deitatem, inquantũ sua uisione & fruitione reficit eos & beatificat premio essentiali: & secundum suam humanitatem, in quantum in ipsum desiderant prospicere &, re accidentale gaudium sortiuntur in ea, Hęc Thomas in Scripto,

1. Pet. 1

¶Eadem in. 3. parte questione. 80. ibi tamen concedit quod patres sub lege hoc sacramentum spiritaliter manducauerunt propter figuram, sicut ait Apostolus: Eandem escam & eundẽ potũ spiritalẽ sumpserunt. Nec tamen frustra adhibetur manducatio sacramentalis, quoniam plenius inducit sacramẽti effectum ipsa sacramenti susceptio, quam solum desiderium cęteris paribus, Hec in Summa.

1. Cor. 10

Manducãdi Chrm triplex distinctio.

¶Consonat Petrus & addit: Modi mãducandi Christum, tripliciter distinguũtur, Primo, pro parte manducantis: secũdo, ex parte manducati: tertio. ex parte modi manducãdi. Primo modo sic manducans aut accedit bene dispositus, & sic manducat spiritualiter: aut non, & ita manducat solum sacramentaliter. Secundo sic: Aut manducat rem significatam contentã, & sic manducat sacramentaliter: aut manducat etiã rẽ significatã nõ cõtẽtam, uidelicet mystici corporis unitatem, sicq; manducat spiritaliter. Ex parte etiam modi manducandi dupliciter: aut enim sumitur solo corporis ore, & sic est manducatio sacramentalis: aut etiã ore cordis, & sic est manducatio spiritalis. Porro spiritaliter mãducare, est Chrõ atq; ecclesiæ incorporari. Quod fiit dupliciter: Primo, p modũ meriti credẽdo ac diligẽdo: scdo p uirtutẽ sacramenti credẽdo ac pcipiẽdo. Prim⁹ modus cõmunicãdi spiritalit, est magis extẽsus, & põt puenire sine sacramento, Secund⁹, magis est proprius, nec sine sacramento potest alicui prouenire, Hæc Petrus.

Triplex manducatio.

¶Richardus quoq; hic scribit: In sumptione huius sacramenti est quædam manducatio corporalis, qua comestũ masticatur & in stomachum traijcitur, postmodumq; digeritur, & ultimo in substantiam mãducantis conuertitur. & sic uere manducatur species, sub qua corpus Christi realiter continetur. Alia est manducatio sacramentalis, qua uerum Christi corpus sub specie illa contentum sumitur, non masticatur: tamẽ nisi species sacramentalis tam diu masticetur in ore, quod per digestionem ibi factã corrumpatur, descendit in stomachum, & corpus Christi sub ea ac manẽs sub ea usq; ad resolutionem, nõ tamen in manducantem conuertitur. Tertia est ibi mãducatio spiritualis, qua dicitur manducari mysticum corpus: quod non aliud est, q̃ spiritualiter incorporari mystico corpori per fidem & charitatem, uel potius per fidei & charitatis augmentum, quæ manducatio non conuenit indigne sumenti, Hæc Richardus.

¶At uero Bonauẽtura inquit: Manducatio primo & principaliter in corporalibus inuenitur, & inde ad spiritualia est translata. Si ergo uelimus accipere uerã manducationem spiritualem, oportet ad propriam acceptionem uocabuli nos transferre. Notandũ ergo quod quamuis multi sint actus in manducatione corporali connexi & consequẽtes, duo tñ præcipue sunt de integritate ipsius, uidelicet masticatio & incorporatio. Quæ duo recipere oportet in manducatiõe spirituali. Spiritualis autem masticatio est recogitatio cibi, id est, carnis Christi, propter nos in preciũ redẽptionis oblatę, & in cibum refectionis internæ. Incorporatio uero attenditur, dum recogitans amore accenditur, & cognitioni amor cõiungitur. Ad hoc ergo quod quis spiritualiter manducet, requiritur recogitatio fidei & affectio charitatis. In prima est masticatio, in secunda incorporatio, ex quibus duobus spiritualis manducatio integratur.

¶Quęrit quoq; Bonanentura, an Christus suũ corpus manducauit sacramẽtaliter ac spiritualiter. Et respondet, Omnes communiter dicunt quod Christus suum corpus sacramentaliter manducauit, sicut etiã ait Esitius, Aliqui quoq; dicunt, quod etiam spiritualiter manducauit, ita quod fuit ibi unio per actũ amoris, & quod effectus huiusmodi manducationis non fuit in Christo, sed in membris ipsius, ut sicut Christus non meruit sibi, sed nobis: ita uirtute manducationis illius meruit, ut mẽbra sua sibi plus unirentur. Quod si uerum esset, haberet in non manducante ac dormiente effectum. Postremo spiritualis manducatio dat intentionem unionis manducantis cum manducato actu uel habitu, quorum neutrum fuit in Christo. Idcirco dicendum, quod sicut baptismum sacramentaliter tantum accepit, & non rem, ita & hoc sacramentũ. Et hoc egerat in exemplum. in spiritali etiã manducatione est incorporatio, quæ ibi non fuit: quoniã sibijpsi incorporari nequiuit, nec habitu neq; feruoris motu proficere potuit. Hæc idem. Scripta demũ Alberti, Durandi & Argentinensis circa prædicta in dictis Thomæ cõtinentur & consonant.

Christus manducauit corp⁹ suũ sacramentaliter non spũalr.

QVAESTIO, II. III. IIII.

AMmplius, quidam circa hæc, quæstiones plures proponũt: Primo, An peccet mortaliter, qui conscius sibi de peccato mortali accipit corpus Christi. Secũdo, Utrum peccator peccet corpus Christi videndo. Tertio, An peccet mortaliter, qui corpus Christi accipit sperans se nõ esse in mortali peccato, cum tamen sit in eo. ¶Et cõsimilia quędã quærũtur hic, ad quæ succincte est respondẽdum.

¶Itaq; circa hæc scribit Antisiodoreñ. Sumere corpus Christi in peccato mortali, non est malum in genere: quia si aliquis probabiliter credat se non esse in peccato mortali, quamuis sit, non est malum in eo sumere Christi corpus. Idcirco autoritas ista, peccatum est sumere illud, si desit fides aut charitas, imo iudiciũ sibi manducat & bibit, intelligenda est, si desit in conscientia, id est si credat se habere peccatum mortale. Qui autem scienter accipit corpus domini in mortali, peccat mortaliter. Hæc Antisiodorensis. Quibus uidetur addendũ: qd⁹ is qui putat se esse in statu gratiæ

1. Cor. 11

non peccat communicando, quamuis sit in mortali, dummodo, cum debita diligentia discusserit conscientiam suam. Si autem ex negligentia hoc agendi putat se non esse in mortali, cum sit, non excusatur. Nec dubium quin multi ex superficialitate, grossitudine & incustodia cordis putant se esse sine mortali culpa, cũ uitijs multis sordescant. Et istud forsitan insinuauit Antisidiorensis, dicendo: Qui probabiliter credit se esse sine mortali. Porro sacerdos tenetur coram deo semper custoditus, solicitus, timoratus, cõsistere & añ celebrationem cor suum diligenter examinare.

¶Consequenter quærit an existẽs in peccato mortali peccet corpus Christi uidendo. Videtur quod imó quoniam primo Regum leguntur septuaginta milia Betsanitarum percussa, eo quod arcam dei uidissent, quæ fuit figura corporis Christi, & incomparabiliter minus digne. Quo circa interrogatur an existens in mortali, peccet corpus Christi tangendo. Apparet ꝙ imó, quoniam primo Regum narratur Oza percussum, eo ꝙ arcam dei sustentauit ne caderet. ¶Et circa hoc quæritur, cur magis illicitum sit sacramentum tãgere quã uidere. Et respondet, Aspicere corpus Christi nõ est malũ, immo bonum est: qa ut asserit Augustinus, charitas facit desiderium uidendi deum atq; fruendi eo, Est quoq; ꝓuocatiuum ad dilectionem dei. Hinc per aspectũ corporis Christi exercitant & pręparant se ad charitatem, & multæ petitiones exaudiũtur in uisione corporis Christi, & gratia ipsis infunditur. Quod significatũ ẽ in libro Numerorũ per hoc, quod filij Israel serpentem ęneum intuendo, liberabantur à morsibus ignitorũ serpentium. Quod aũt Bethsamitię fuerũt percussi, nõ fuit ex indignitate eorꝫ sed quia prohibitum fuit eis arcam uidere. Et hoc in signum, quod simplicibus non licet scrutari arcana dei. Tangere uero corpus Christi, est peccatum indignis: primo, quoniam deus odit iniquos. Vnde, sicut charitas exigit coniunctionem, sic odium separationem & elongationem. Præsumptuose igitur habet se qui indignus adeo appropinquat ut tangat. Secũdo, quia ut super Malachiã scribit Hieronymus. Panẽ pollutum comedit, qui ad altare indignus accedit. Naturaliter nãq; ex contactu immundi polluitur id quod tangitur, Idcirco pollutus qui tangit corpus domini cum, quantum in se est, polluit illud, ideo peccat mortaliter. Qui uero ex sola reuerẽtia tangit corpus Christi, subleuandum cadit aut eleuando de terra, nõ peccat. Sacerdotes autem qui indigni celebrant, peccant mortaliter. Porro, de patientibus pollutionẽ nocturnam, communiter dicitur quod celebrare nõ debent, nisi sint prius confessi, & satisfactionem aliquã fecerint ante, nisi necessitas cogat: & tunc confiteri debẽt & dolere, quia pollutio illa semper habet causam inhonestam. Aut enim est ex turpi imaginatione præcedente, aut ex crapula, aut ex natura uolente se exonerare: & tunc non est ex natura instituta, sed corrupta. Ideo locum habet ibi illa autoritas: Bonarũ mentium est culpam timere ubi culpa non est. Hæc Antisidiodorensis in Summa sua libro 4.

¶Hinc Thomas: Quilibet, inquit, cum conscientia peccati mortalis manducãs corpus Chri, peccat mortaliter, quia abutitur sacramento. Et quanto sacramentum est dignius, tanto periculosior est abusus. Cuius ratio ex tribus accipitur.

Primo, ex eo quod est sacramentum tantum. Ex quo apparet, quod hoc sacramentum per modum cibi ꝓponitur. Cibus autem non conuenit nisi uiuenti. Secundo, ex eo quod est ibi res & sacramentum, quod est Christus, qui est sanctus sanctorum: ideo receptaculum debet esse sanctũ. Idcirco qui cum dispositiõe sanctitati contraria recipit ipsum, iniuriatur ei atq; abutitur eo. Tertio, ex eo quod in sacramẽto hoc est res tantum, quod est mysticũ Christi corpus: quia ex hoc quod quis ad hoc sacramentum accedit, significat se ad unitatem mystici corporis pertinere & tendere. Propterea si in corde eius sit uitium, per quod à mystico corpore separatur, culpam fictionis incurrit, & tanto abutitur sacramento. Verum his obijci potest. quia hoc sacramentum est medicina: cum ergo medicina læsis & ægris sit exhibenda, uidetur quod sacramentum hoc uitiosis, qui spiritaliter læsi & ægri sunt, sit administrandum. Et respondẽdum, quod duplex est medicina: Vna remouens morbum, & hæc infirmis debetur, cui cõparantur pœnitẽtia & baptismus: Alia est promouens in sanitatem perfectam, & talis non debetur infirmis, sed sanis, cui cõparatur hæc medicina. ¶Porro dum quæritur, an iniquus peccet corpus Christi uidendo: dicendum quod ea quæ in sacramentis geruntur exterius, correspondere debent his quæ geruntur interius. Idcirco secundum quod homo ad Christum accedit interius mente, ita ad sacramentum debet accedere corpore. Quidam autem accedunt nec cum fide, neq; cum charitate: & tales arcendi sunt ab inspectione sacramenti & communione. Quidam uero accedunt sine charitate, & hi possunt uidere, non tamen accipere, cum non sint per charitatem Christo incorporati. Et si obijciatur quod percussi sunt Bethsamitæ qui arcam uidebãt, respõdetur quod hoc non fuit propter arcæ sanctitatem, sed propter figuram, ut dictum est.

¶Ad id demum quod quæritur, an existens in peccato mortali, non tamen de mortali conscientiam habens, peccet mortaliter: respondendum, quod ignorantia circumstantiæ a peccato excusat, adhibita diligentia debita, præsertim quando est talis circunstantia, cuius certitudo plena haberi non potest. Quod autem aliquis sit omnino a peccato immunis, certitudinaliter sciri non ualet, iuxta illud Apostoli: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Et in Ecclesiaste dicitur, Nescit homo utrũ amore an odio dignus sit. Potest tamen de hoc aliqua coniectura haberi, præcipue per quatuor signa, ut sanctus ait Bernardus: Primo, cum quis uerba dei audit deuote, secundum illud Iohannis: Qui ex deo est, uerba dei audit. Secundo, cum quis promptũ se sentit ad bene agẽdum, iuxta illud beati Gregorij: Probatio dilectionis est exhibitio operis. Tertio, dum propositum habet protinus abstinendi ab omni peccato mortali. Quarto, dum de præteritis dolet. Vnde si quis facta diligenti, quamuis forte non sufficienti examinatione conscientiæ suæ per hæc signa, ad corpus Christi deuote accedat, aliquo peccato mortali in ipso manente, ipso hoc ignorante, non peccat. imo magis ex ui sacramenti remissionem acquirit peccati. Vnde Augustinus in quodam ait sermone, quod quando corpus Christi manducatur, uiuificat mortuos. ¶Verum tamen his obijci potest, quoniam ignorantia peccati, cui quis subiacet, non tollit peccatum, sed aggrauat: imo secundum Ambrosium grauissime peccat q ignorat, ergo præfata ignorantia non excusat. Dicendum,

dum quod ignorantia duplex est. Vna qua ignoratur an aliquid sit peccatum. & hæc si in sola sit cognitiua potentia, interdum excusat, ut dum ignoratur circunstantia quæ facit peccatum, sicut dum quis accedit ad non suam, quam credit suam, & in tali casu nõ habet locum authoritas illa Ambrosii. Quandoque uero non excusat, ut dum est ignorantia iuris uniuersalis, imo talis ignorantia est grande peccatum: & in his quæ per se mala sunt, ad infidelitatem pertinere uidetur: in his autem quæ sunt mala quia prohibita, ad negligentiam spectat. & hic uerificatur quod ait Ambrosius, quia dum morbus nescitur, medicina non quæritur. Si autem ignorantia talis sit in cognitione & affectione consistens, ut ignorantia electionis, sicut cum quis in illicita indomite fertur, uelut si licitum esset, prout ait Philosophus de his qui ex habitu peccãt: sic qui ignorat, peccat grauissime: quia hæc ignorantia prouenit ex contemptu, saltem ęquiualenter. Alia ignorãtia est peccati, qua id quod scitur esse peccatũ creditur iam dimissum: & talis ignorantia nec excusat nec aggrauat illud peccatũ, sed potest excusare respectu sequentis peccati, quod grauius esset, si peccatum præcedens sciretur inesse, & ita est in proposito. Vnde quamuis talis sit indignus respectu præcedentis peccati, non tamen indigne accedit, quia ignorantia ista excusat.

¶ Insuper quæritur, an peccatum communicantis seu celebrantis indigne, enormius sit omni alio peccato. Videtur quod imo, cum dicat Apostolus, quod talis sibi iudicium manducat & bibit, reusq; erit corporis & sanguinis domini. Rursus super illud Matthæi: Væ homini illi per quem filius hominis tradetur, asserit Glossa: Væ homini illi qui ad mẽsam domini accedit indigne. Iste enim ad exemplum Iudę filium hominis tradit. Item, qui eucharistiæ sacramentum iactaret in lutum, peccaret grauissime: sed non est turpior cloaca in mundo quam peccator, ergo talis in se sumens sacramentũ enormissime peccat. Respondendum quod sicut meritum præcipue cõsistit penes charitatem, ita demeritum potissime consistit penes dei contemptum. Idcirco secundum quod aliquis per actum peccati deum magis contemnit, secundum hoc maiorem peccati reatum incurrit. Hinc peccata quæ in actuali consistunt dei cõtemptu, sunt grauiora his, in quibus non est dei contemptus, nisi ex consequenti & quasi interpretatiue, sicut accidit in fruitione creaturæ, per quam quis delectationi inordinate intentus est, per quod à dei recedit præceptis, & per consequens præcipientem contemnit. Peccatum autem blasphemiæ, in contemptu principaliter est consistens: & similiter peccatum accedentis indigne, essentialiter est quædam irreuerentia & contemptus. Sed aduertendum quod contemptus ex duplici parte potest mensurari. Primo ex parte contemnentis, & ita non potest fieri comparatio unius generis peccati ad aliud genus, sed unius particularis peccati ad aliud: quia cõtingit in uno peccato ueniali ex genere, maiorem esse contemptum quam in alio peccato grauissimo mortali ex alio genere. Secundo, ex parte contem pti, sicq; talis est ordo peccatorum, quod illud in quo deus contemnitur, etiã in seipso, est pctm̃ grauissimum, ut infidelitas, blasphemia &c. Deinde illud peccatum, in quo deus contemnitur in sacramento, præsertim in isto in quo Christus deus & homo essentialiter continetur. Non tamen contemptus iste est contra Christum, ut est deus & homo, sed prout in isto est sacramento. Deinceps grauius est id, in quo deus in suis contemnitur membris: & post hæc illud in quo contemnitur in suis præceptis, quod commune est omni peccato mortali. Vnde constat quod peccatum de quo iam sermo, nõ est grauissimum omnium, nec omnium minimum: sed medium inter peccata quæ committuntur in deum, & ea quæ committuntur in proximum aut in seipsum. Itaq; peccatũ indigne sumentium Christum, comparatur peccato occidentium ipsum, inquantum utrunq; in ipsum Christum committitur. Attamen peccatum occidentium Christum grauius fuit, quia commissum est in Christi personam. Hoc uero est in Christum, prout in sacramento consistit. Sic & qui corpus Christi in lutum proijceret, magis peccaret, quam indigne illud suscipiens, quia magis eo abuteretur.

¶ Præterea si quæratur, quis magis peccaret, hæreticus indigne manducans, uel peccator credens, indigne id faciens: dicendum, quod in manducante indigne considerantur duo peccata. Vnum quo indignus redditur ad manducandum: aliud, quo indigne manducat. Cumq; peccatum infidelitatis sit grauius alijs peccatis, infidelis manducans, indignior est ad manducandum. Sed quia non credit illud quod sumit, tantæ consistere dignitatis ut est, ideo non tantum peccat in abusu sacramenti: quoniam ignorantia infidelitatis quamuis nõ excuset peccatum sequens a toto, excusat tamen a tanto, ut patet de peccato occidentium Christum. Hinc infidelis indignior manducat, sed peccator credendo magis indigne.

¶ Amplius quæri potest, utrum subiacens peccato carnis, magis peccet accedẽdo & sumendo hoc sacramentum, quam subiacens spirituali peccato. Dicendum, quod ad dignam huius sacramenti susceptionẽ duo requirũtur. Vnum, quod sit in statu gratiæ quo Christo uniatur: secundum quod mens eius actualiter in deum feratur. Cumq; peccata spiritualia loquendo in genere sint peccatis carnalibus grauiora, secundum Gregorium: ideo quantum ad primum illorum duorum, peccata spiritualia reddunt hominem magis indignum ad hoc sacramentum, quoniam magis elongant à deo: Quantum uero ad secundum, peccata carnalia, quia præcipue depriment mentem. Indignitas tamen ex parte primi, est maior. Sed peccata carnalia sępe sunt certiora, & quo ad hoc, inexcusabiliorem constituunt hominẽ. Hæc Thomas in Scripto.]

¶ Quocirca uidetur addendum, quod in sacerdotibus, præsertim religiosis, peccata carnalia extãt grauissima, propter spiritualia eis annexa, cum in ipsis sit fractio uoti aut iuramenti, & sacrilegium, & scandalum ualde graue: ideo reddunt eos, qui in sacris sunt constituti ordinibus, maxime indignos ad hoc cœleste diuinissimumq; mysterium.

¶ De his etiam loquitur Thomas in tertia parte, quæstione 80. & specialiter de grauitate peccati indigne sumentium sacramentum: Dupliciter, inquiens, unum peccatum dicitur grauius alio. Primo, per se: secundo, per accidens. Per se, id est, secundum rationem propriæ speciei, quæ attenditur ex parte obiecti: & sic quanto id cõtra quod peccatur, est maius & dignius,

tanto peccatum est grauius. Cumq; deitas Christi maior sit sua humanitate, & ipsa humanitas est potior sacramentis humanitatis. Hinc grauissima sunt peccata quae cõmittũt in deitatẽ, ut infidelitas: deinde, quę cõmittuntur in eius humanitatẽ &c̃, ut supra. Per accidens uero unum peccatum est grauius altero, ex parte peccantis sicut peccatum ex deliberatione seu habitu grauius est peccato ex infirmitate. Et eadem ratio est de circunstantijs alijs, sicq; istud peccatum in quibusdam est grauius, in alijs leuius. Qui enim ex actuali contemptu cum conscientia mortalis peccati accedit, grauius peccat eo, qui ex timore accedit cum cõscientia culpae mortalis, ne deprehendatur esse in uitijs. Haec in Summa.

¶Concordat & Petrus, addit: Accedens ad eucharistiam cum conscientia peccati mortalis ex certitudine sufficienti seu absoluta, sicut qui scit se esse fornicatum, peccat mortaliter. Similiter, si conscientia talis sit ex certitudine probabili, ut q morose delectatus est in cogitatione libidinis, & timet fuisse consensum. Si autẽ conscientia talis nõ sit ex certitudinę, sed potius suspitiõe leui, ut homo scrupulosus qui timet leuem seu modicam delectationẽ fuisse mortalem, talis accedendo non peccat mortaliter. Nam primus horum contemnit, secundus, discrimini se committit, tertius nimis formidolosus est. Hęc Petrus. ¶Qui etiam

Quaestio seiscitatur, an peccet qui accedit cõtritus, sed nondum confessus. Respondet, Contritus ante confessionem quando uult cõmunicare, aut habet copiam confessoris, & sic peccat sine cõfessione praeuia cõmunicando, quia ad susceptionẽ sacramẽti ecclesię requirit reconciliatio etiam secundum ecclesiae forum: Aut non habet, & tunc aut est necessitas celebrandi aut cõmunicãdi, ut quoniam timet scandalum populi, uel iam incepit mysteriũ sacramenti, uel amisit loquelam, & tunc non peccat, accedendo cum proposito confitendi cũ poterit. Aut non imminet talis necessitas, & tunc peccat. Haec petrus.

¶Concordat Richardus cuius dicta in praehabitis

Albertus sententialiter continentur. Similiter & Alberti.

Bonauen. Insuper Bonauentura: Sacramentũ, inquit, hoc uolẽs accipere, tenetur se praeparare, quoniam dominus uenit ad habitandum in homine. Praeparatio autem nõ semper nec quaelibet est sufficiens, sed illa qua expelli tur inimicus. Rursus, quia diuina maiestas summa dignatione quasi humiliat se, bonitasq; diuina gratiam affert secum, debet homo cum metu reuerẽtiae, & charitate feruente accedere, ut digne accipiat & fructuose manducet. ¶Quidam ergo sunt, qui sufficienter se p̃parant secundum ueritatem: quidam uero se praeparãt sufficienter, non secundum ueritatem, sed secundũ probabilitatem: quidam neutro modo, sed contemnunt. Primi digne accedunt, tertij prorsus indigne, medij nec digne, quia non praeparant se sufficienter in ueritate: neq; indigne, quoniam probabiliter parant se sufficienter. Hi quamuis gratiam non acquirant, non tamen offensam incurrunt. Haec Bonauentura.

¶Scotus circa hanc distinctionem mouet tantum

Scotus. hanc quaestionem, utrum existens in peccato mortali peccet mortaliter praecipiendo hoc sacramentũ, & consonat eius responsio praeinductis.

QVAESTIO. V.

Distin. 6. ca. quia re to et per totum

Amplius quaeritur, An nocturna pollutio quae est in somnis, sit peccatum a celebratione et communione impediẽs, et utrum propter immunditiam tantummodo corporalem sit a perceptione eucharistiae abstinendum. ¶In hac quaestiõe tria, tanguntur. Primum est, an pollutio illa in somno sit culpa: secundum, an a susceptione impediat sacramenti: & tertium, satis expressum.

¶Videtur quod nequaquã pollutio nocturna peccatum sit, quia in somno non est homo compos usus rationis & uoluntatis. Omne autem peccatum est aliquomodo uoluntarium. & si non est culpa, nõ erit sacramenti communionis impeditiua. Rursus, uenialе non impedit a celebratione, alioquin nemo celebraret: neq; mortale, secuta contritione & confessione. Multo minus ista pollutio carens peccato, praesertim cũ non polluatur corpus nisi de consensu mentis quae in somno ligata est.

¶Ad haec sanctus Thomas respondet: Omne peccatum (secundum Augustinum) in motu est uoluntatis. Motus autem uoluntatis praesupponit iudicium mentis, quoniam est apparentis boni uere aut falso, ideo ubi non est iudicium rationis, non est bonae aut malae uoluntatis motus aut actus. In somno autem rationis iudicium impeditur. Perfectum namq; iudicium de cognitione & re nequit haberi, nisi per resolutionem ad principium, ex quo iudicium habet ortum: quemadmodum nec conclusio perfecte cognoscitur, nisi per resolutionem ad prima principia indemonstrabilia. Cumq; omnis nostra cognitio intellectiua oriatur a sensu, non potest iudicium esse rectũ, nisi reducatur ad sensum. In somno autem sensus ligati sunt. idcirco iudicium rationis non est liberum in somno, neq; iudiciũ sensus cõmunis. Hinc in somno non potest homo peccare, neq; mereri. Attamen potest in somno accidere signum aliquod peccati aut meriti, inquantum somnia habent causas, imaginationem uigiantium. Vnde primo Ethicorum ait Philosophus, quod inquantum paulatim pertransierunt quidam motuum, scilicet ad dormientes a uigilantibus. Meliora fiunt phantasmata studiosorum, quam quorũlibet. Augustinus quoq; duodecimo super Genesim ait, quod propter affectionem animę bonam, etiam in somnis quaedam eius merita clarent.

¶Verum his obijci potest, qm̃ tertio Regũ legitur 3. Re. 3. Salomon in somno orasse, & orationem deo placitã effudisse, & exaudiri meruisse. Item, in somnis fiũt frequenter supernae illuminationes, & in abstractione a sensu ac sensibilibus fortiores considerationes, imo & acutissime argumentationes. Et respondendum quod secundum Augustinum super Genesim, oratio illa Salomonis placuit deo, & remunerationem sortia est pro bono eius desiderio in uigilia habito, qd in somno per signum sanctae petitionis tunc claruit, non quod tunc in somno meruerit. Ad aliud respondendum, quod mens humana duos habet respectus. Vnum ad superiora, a quibus illuminatur: alium ad corpus, a quo recipit & quod regit. Ex parte igitur q̃ a superioribus illustratur & influentiam recipit, per somnum non ligatur. imo liberior redditur, quanto a corporalibus curis & distractionibus magis fit absoluta: ideo ex influentia superioris luminis aliqua de futuris potest percipere dormiens, quae uigilans scire non posset. Sed ex parte illa qua a corpore recipit ligatur, quãtum ad iudicium ultimum & completum, ligatis sensibus, a quibus eius cognitio sumit initium, quam-

quamuis etiam imaginatio eius non ligetur, quæ rationi subministrat immediate species rerū, Præterea secundū qđ sensus magis aut minus ligantur a passiōe impressioneve somni, secundū hoc iudiciū ratiōis magis aut minus impedit̃ insomno. Vñ interdū dormiēs attendit ea, quæ sibi apparēt somnia esse. Sed quia in dormiendo nūquam suntsensus ex toto soluti, idcirco nec rationis iudicium ex toto est liberum: ideo cū aliqua falsitate semper est illud rationis iudiciū, quāuis partim sit uerum. Et inde contingit quod aliquis in somno aliquando consentit turpitudini, aliquādo non. Veruntamen cum rationis iudicium non sit totaliter liberum, & per consequens nec liberi arbitrij usus, idcirco nec talis consēsus uel dissēsus potest esse meritorius uel demeritorius in se. Interdum tamen illusio illa nocturna inchoatur in somno, & in uigilia terminatur. Quo circa sciendū quod corporales motus non pertinent ad meritum uel demeritum, nisi secundum quod à uoluntate tanquam à principio causantur. Hinc nocturna pollutio quantum ad rationē meriti & demeriti, potius iudicatur secundum suum principium quod est in dormiendo, quam secūdum terminum suum qui est in uigilando: quia ex quo in dormiente excitatus est motus ille carnis, non subiacet uoluntati euigilantis ulterius, nec reputatur euigilasse, quousq; liberi arbitrij usum recuperauerit perfecte. Potest tamen contingere quod in ipsa euigilatione oriatur peccatum, si pollutio propter delectationem placeat quod erit ueniale peccatum, si ex subreptione sit complacētia illa mortale uero, si sit cum deliberante cōsensu, precipue cum appetitu futuri delectamenti uel actus huiusmodi. Ista autem post placentia nō facit preteritam pollutionem esse peccatū, quia ipsius causa non est, sed ipsa in se peccatum est. Si uero placeat, in quantū exoneratio & alleuiatio est naturę, non creditur esse peccatum.

Euchari. digna susceptio tria exigit.

¶Consequenter ad secundum, uidelicet an impediatur sumptione eucharistiæ. est dicendum, quod ad dignum eucharistiæ susceptionem tria exigūtur. Primū est munditia conscientiæ, quæ non nisi per peccatum aufertur. Secundum, est erectio mentis in deum per actualem deuotionem, quæ per hebitudinem, occupationem seu euagationem mentis interdū sine peccato amittitur, Tertium est etiam corporalis munditia, propter quod celebrātes seu sacramentū aliquod tractaturi, manus suas propter sacramenti reuerentiam lauant. Hinc peccatum primo ac principaliter impedit, secundo indeuotio hebetudoq; mentis, tertio immunditia corporalis Et hæc tria interdum concurrunt in aliqua pollutione nocturna, aliquando duo, quandoq; unum tantum: & secundum hoc, homo magis uel minus impeditur à sacramēti perceptione, Ideo distinguendi sunt modi pollutionis. Distinguitur autem dupliciter nocturna pollutio: primū, quantum ad causam, quia eorū quæ in somnis apparent, triplex est causa. Vna spūalis extrinseca, ut in his quæ per spirituales substantias nobis reuelātur: alia intrinseca spiritualis, & quādo phantasmata quæ apparēt dormientibus, sunt reliquiæ præcedentium cogitationum tertia est corporalis intrinseca, sicut dum phlegma dulce decurrit, somniat homo se dulcia edere, Vñ medici ex somnijs dispositionem conijciunt corporis. Itaque pollutio interdum ex illusione contingit, quando per dæmones commouentur phantasmata: quandoque ex reliquijs cogitationum præteritarum, qñq; ex causa intrinseca naturali, q̄ uel fuit uolūtati subiecta ut ex suprafluitati cibi & potus: aut nō fuit uoluntati subiecta, siue accidat ex debilitate naturę non potentis semen retinere, siue ex eius uirtute expellente superflua, siue quocunq; alio modo, in idem redit. Secūdo, distinguitur pollutio quantum ad modum: quia quandoq; contingit sine imaginatione, quandoq; cum imaginatione. Et hoc dupliciter, quia interdum in somnij imaginatione turpitudini homo consentit, quandoq; dissentit, & tamen pollutio accidit, dum ergo sine imaginatione pollutio euenit, signum est quod sit ex causa corporali intrinseca: sed quando est cum imaginatione, potest fieri sic & sic. In omnibus ergo prædictis pollutionibus, corporalis immunditia est communis, sed hebetatio mentis non est nisi in illis, quæ cum imaginatione contingunt, quia in illis quæ sine imaginatione accidunt, anima nihil participare uidetur. nec ulla earum est peccatum, ut patuit. Sed potest esse effectus peccati, significans peccatum præcedens mortale aut ueniale. Peccatum autē mortale ex præcepto, impedit ab eucharistiæ perceptione: quia mortaliter peccat, qui cum conscientia peccati mortalis accedit, hebetudo autem mentis ut immunditia corporalis, ex quadam condecentia impediunt, quoniam indeuotio quædam uidetur ita accedere nisi necessitas urgeat. Ideo considerandum, utrū in causa pollutionis consistat peccatum mortale, aut ueniale præcedens, aut cogitatio turpium. quæ quandoq; est sine peccato, sicut dum manet in cogitatione solummodo, ut dum quis disputās de talibus, necesse habet cogitare de eis. Aliquando uero est cum peccato ueniali, quando ad effectionem cogitatio pertingens, in sola delectatione finitur: quandoq; autem cū mortali, quando consensus adiungitur. Cumq; cogitationi tali sit delectatio de propinquo, & delectationi consensus, in dubium uerti potest, utrum sequens pollutio ex peccato acciderit uel nō: & an ex mortali, an ueniali, Satis tamen probabiliter conijci potest non pręcessisse cōsensum, quando in ipsa somnij imaginatione anima dissentit. Nō tamē oportet quod cōsensus in uigilando præcesserit, quia hoc potest accidere propter ligationem iudicij rationis, quod quandoq; plus quandoq; minus liberum est in somno. Vnde in tali pollutione si ad causam recurrens, dubitet de consensu, debet abstinere omnino: si autem expresse inueniat consensum non pręcessisse, necessario urgeat uel aliqua causa potior reformet pactum, potest accedere aut etiam celebrare, non obstante inmunditia corporis, hebetationeve mentis. Si autem necessitas non incumbat, uidetur non exhibere debitam reuerentiam sacramento, si accedat. Attamen si celebrat, non peccat mortaliter, sed uenialiter, sicut dum quis mentis euagationem patiens celebrat, Quando autem ex illusione accidit, & illusionis causa in nobis præcessit, puta cum quis indeuote ad dormiendum accessit, idē est iudicium de pollutione, quæ ex illusione pręcedente causatur. Si autem causa in nobis nō præcessit, imo magis cōtraria causa, & hoc frequenter cōtingat, præsertim cum quis cōmunicaturus est, signum est qđ fructum huiusmodi communionis auferre conetur diabolus. Hinc in tali casu consultum fuit cuidam monacho, ut in collationibus legitur, patrum, quod com-

cõmunicaret, sicque diabolus uidens se non posse ob
tinere intentum, ab illusiõe cessauit. Si autem ex cibo
aut potu pręcedenti acciderit, idem est iudicium, &
de pollutione quæ ex turpi cogitatione processit, nisi
intãtũ quod non ita de facile contingit peccare mor
taliter in sũptione cibi sicut in cogitatione turpi. & ꝙ
aliquando hæc pollutio sine imaginatione contingit,
illa uero nunquam. Illa uero pollutio quę ex disposi-
tione naturæ accidit, nõ est signum alicuius peccati,
sed potest hebetationem mentis inducere si cum ima
ginatione contingat, sed corporalẽ immũditiã habet.
Ideo si necessitas aut deuotio exposcat, qui passus est
eam, non impeditur, pręsertim quando non cũ ima-
ginatione accidit, tamen si propter reuerentiam absti
net, est laudandus, quando infirmitas non est perpe-
tua: & quia non ita de facili potest percipi, ex qua cau
sa contingat. Ideo tutius est semper abstinere, nisi in
cumbat necessitas. Debetq; abstinere, ut dicitur, per
uigintiq̃tuor horas: qa, in tali spacio natura per cor-
poralem inmunditiam & mentis hebetationem, reor
dinatur. ¶Denique cogitatio dicitur turpis, non so-
Cogitatio lũ quia de turpibus est: imò de eis potest cogitatio
q̃ quõ dica honesta haberi, sed quia turpitudinem habet propter
tur turpis delectationem uel consensum adiunctum, quæ turpi
tudo magis horenda est, quã illa quę est in cibo, tum
quia magis uitari potest. tum, quoniam difficillimum
est in cibo & potu modum tenere, tũ, quia magis ꝓ
pinqua est ad mortale pecccatum. In huius rei signũ
Leui. 15. præceptũ fuit in Leuitico: Vir à quo egreditur semẽ,
immundus erit usq; ad uesperam. Immundis autem
non licuit tangere munda.

Questio. ¶Præterea si queratur, an ꝓpter immunditiã pure
corporalem, sit ab hoc sacramento abstinendũ: dicen
dum quod cum cibus iste sit nõ corporis, sed mentis,
in eis sumptione magis attẽdẽda est dispositio men-
tis quam corporis. Ideo distinguendum est de immũ
Immũdi- ditia pure corporali, quia aut est perpetua sicut lepra,
tia pure aut diuturna, uel est temporalis & cito purgabilis,
corpora- Itaque propter immunditiam talem perpetuam aut
lis a com diuturnam, nullo modo abstinere quis debet ab eu-
munione charistiæ sumptiõe, ne propter immunditiã corporis
non arcet. perdatur fructus & puritas mentis. Si uero sit tempo-
ralis faciliterque purgabilis, tunc si quis sit mẽte bene
dispositus, sumere nõ prohibetur, quamuis possit ad
tempus laudabiliter abstinere ob tanti reuerentiam
sacramenti. ¶Verum hijs obijci potest, quia in ueteri
Obieccio. lege leprosi & fluxũ seminis patientes erant immun-
Leuit. 13. di respectu sacrorum ueteris testamẽti, ergo plus ab
Leuit. 15. stinere debent ab hoc sacramento. ¶Insuper sacerdoti
leproso interdicitur celebrãdi facultas, ut patet ex-
tra de clerico egro, Tua nos. ergo pariti ratiõe debet
laicus leprosus à communione cauere. Et responden
dum ad primum, quod prohibitio illa in lege magis
erat propter spiritualem significationẽ quã propter
res ipsas, ideo non oportet in euangelica lege sic fieri
ubi ueritate ueniẽte, cessauerunt figuræ. At uero sacer
doti leproso prohibetur celebrare in publico propter
horrorem, attamen in secreto, populo non præsen-
te, potest ex deuotione celebrare, nisi sit intantum
corruptus, quod ministerium sine periculo nequeat
Thomas. adimplere. Ad sacerdotium uero leprosus promoue
ri non debet. Hæc Thomas in Scripto.

¶Pręterea in tertia parte 80. quæstione: Circa pol-
lutionem, inquit, nocturnam duo sunt consideranda,
Vnũ per quod de necessitate impedit a sumptione sa
cramenti: aliud, per quod ex congruentia. Ex necessi-
tate non impedit nisi peccatum mortale. Et quamuis
nocturna pollutio secundum se considerata, esse non
ualeat mortale peccatum, tamen ratione suæ causæ
quandoq; habet peccatum mortale annexum. Idcir-
co consideranda est cã pollutionis nocturnæ. Quan
doq; enim prouenit ex causa spirituali extrinseca, scili
cet dæmonum illusione &c. ut supra: dæmonum quo
q; illusio quandoq; prouenit ex præcedente negli-
gentia præparandi se ad deuotionem, quæ negligen
tia potest esse uel ueniale uel mortale peccatum: quã-
doq; prouenit ex sola nequitia dæmonũ. Causa eti-
am corporalis pollutionum, quandoq; est sine culpa,
puta ex infirmitate naturæ. Vnde ut quidam uigilan-
do fluxum seminis patiuntur sine peccato. Gregori-
us uero scripsit Augustino Anglorum episcopo, ces-
sandum esse a communione, quando ex turpibus co
gitationibus oriuntur pollutiones, & rursus: Si quis,
ait, sua cõiuge non cupiditate uoluptatis, sed ꝓcreãdo
rũ liberoꝝ utitᷓ, ꝓfecto siue de ingressu ecclesię, siue de
sumendo dominici corporis mysterio, suo est iudicio
relinquendus, ergo prohiberi non debet a nobis, qui
in igne positus nescit ardere. Hinc coitus coniugalis
quando est sine peccato, puta si fiat causa prolis pro-
creandæ, seu causa reddendi debitum, non alia ratio-
ne, non impedit a cõmunione, nisi sicut pollutio no-
cturna, quæ fit sine peccato, utpote, propter immun-
ditiam corporalem & cordis distractionẽ. Ratione
cuius dicit Hieronymus super Matthæum: Si panes
propositionis ab his qui uxores suas tetigerant, co-
medi non poterant: quanto magis panis qui de cœlo
uenit, non potest immolari neque contingi ab his, q
pauloante coniungalibus adhęserunt complexibus:
Non quod nuptias contemnamus, sed quod eo tem-
pore quo agni carnes mãducaturi sumus, uacare car
nalibus operibus nõ debemus. Veruntamen quoni-
am hoc secundum congruentiam, non secundum ne
cessitatem intelligendum est, Gregorius dicit talem
suo relinquendum iudicio, ut scilicet accedat ex chari
tate, uel abstineat, ex reuerentia. Porro, si non amor
prolis, sed uoluptas dominatur in opere, debet prohi
beri a sacra communione, ut ibidem scribit Gregori-
us. Hæc Thomas in Summa.

¶Circa hæc scribit Albertus: Cum beato Gregorio
dicimus, quod pollutio multis ex causis contingit, ut
ex infirmitate naturæ in retinendo uel conuertendo
ad membra, & ita nullum est peccatum, neque pecca
ti signum. Fit quoq; ex diabolica illusione, & tunc est
negligentiæ signum, quoniam homo non satis deuo
tus iuit dormitum. Quandoq; ex nimia repletione ci
borum, qui ueneria prouocant, ut calidorum humi
dorumq; simul, quoniam calidum & humidum mini
strant materiam. Et tunc distinguendum mihi uidetur.
Aut enim hoc accidit famelico ex subreptiõe aut ex intẽ
ta lautoꝝ alimentoꝝ præparatiõe, quia cõsueuit splẽdi
de epulari. Et primo modo sequens pollutio non in-
dicat nisi negligentiã ex gulę subreptione, secũdo mõ
indicat pctm̃. Alio modo fit pollutio ex cogitatione,
ut cũ qs singulariter cogitat de aliq̃ muliere, & postea
somni

somniat se misceri cum ea, & tūc est signum fixæ cogitationis præcedentis in turpi. Interdum oritur ex cōiunctione plurium simul causarum, ut ex cogitatione & crapula: tuncq; designat utraq;. Qnq; nascitur ex cogitatione & illusione, & tunc est signum peccati, propter quod meruit illud. Aliquando uero simul ex crapula, cogitatione & illusione, tuncq; duo prima, sunt meritoria tertij causa. Insuper distinguēdum est de modo polluriōis. Nam aliqui polluuntur cum turpi imaginatione & fœda delectatione. Alij per solam seminis emissionem. Secundum Philosophum de his quæ delectant, distinguendum est: quia qnq; contingit ex uentosis cibarijs, & in delectatione prius emittitur spuma uentosa, quam humor nutrimēti. His ita distinctis, puto quod in primo & secundo casu, non impedit a cōmuniōe. Tamen si humiliter dimittit, laudandus est. In tertio quoque modo si ex subreptione usus est cibarijs magis uentosis, ut sunt legumina, non æstimo impediri. Sed in quarto, quinto & sexto modis, puto abstinendū a cōmunione, propter dubium morosæ delectationis in cogitatu præcedenti. Item in paucis & raro fit pollutio sine turpi imaginatione. Hæc albertus.

¶Concordat Richardus, cui uidetur quod quando pollutio nocturna oritur ex præuijs cogitationibus uel crapulis non mortalibus, non de necessitate impedit communiōem. In præhabitis dcta aliorum de ista materia super hunc locū satis contineri uidentur.

QVAESTIO. VI.

Postremo hic quæritur, An sacramētum hoc dādum sit his qui noscuntur esse indigni, vt suspectis de crimine, amentibus quoque et pueris. ¶Videtur quod non sit porrigendum indignis. Dixit enim imo & iussit saluator: Nolite sanctum dare canibus. Sed hoc sacramentum sanctissimum est, ergo iniquis qui canes uocantur in scripturis, dandum nō est. Secundo, non est acquiescendum nec cooperandum impiæ uoluntati, sed iniquus petens sibi Christi corpus exhiberi, est peruersæ ac impiæ uoluntatis, ergo non est sibi acquiescendum in hoc. Tertio, medicinā dare ægroto quæ ei mortifera est, ipsum occidere. Hæc autem medicina ingratis & indignis est pabulū mortis ex parte & culpa ipsorum, ergo eis donari non debet.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: Sacerdos debet dare hoc sacramentū ei, quem scit esse peccatorē, si in publico petat, & peccatum eius sit ignotum, & ipse solus hoc sciat. Si uero sit manifestus peccator, sacerdos ei nequaq̄ debet cōferre, siue in publico petat, siue in priuato, ut diuinus Dionysius protestatur. Ciprianus quoq; sacram, inquit, cōmunionem histrionibus dari, puto nec diuinę maiestati nec ecclesiasticæ disciplinæ cōgruere. Ratio autē quare in pfacto casu dandū sit impijs est, quoniam nescit sacerdos an deus uelit occulte operari in illis: item, ne prodat occultum crimen iniqui: tertio, ne alios scandalizet: quarto, quia occultus transgressor adhuc habet ius in facie ecclesiæ ad ecclesiastica sacramenta, qa de occultis ecclesia ipsa non iudicat. Hæc Bonauentura.

¶Idem Richardus petrus, aliq; cōmuniter

¶Responsio quoque Thomæ redit in idem, dicentis: Si sacerdos sciat peccatum eius qui Eucharistiam petit, in confessione uel alio modo, distinguendum ē: quia aut peccatum est occultum, aut manifestum. Si occultum, aut exigit in occulto, aut in manifesto. Si in occulto, debet ei sacerdos eucharistiam denegare, & eum monere ne in publico petat, tamen si petit in publico, danda est ei: qm̄ pro peccato occulto publicā inferēs pęnā ē reuelator cōfessiōis aut pditor criminis. Si autē p peccato occulto liceret sacramentū negare, daretur sacerdotibus prauis facultas pro suo libito punire peccata maxima pœna. ¶Porro dum q̄ritur, an suspectis de crimine danda sit hostia sacra: dicendū q; suspicio triplex est, quædā uiolenta, ad cuius contrarium non admittitur probatio, ut si inueniatur solus & nudus cum sola & nuda. Alia est suspitio probabilis, ut si inueniatur solus cum sola frequēter in locis suspectis. Tertia est præsumpta, quæ ex leui coniectura oritur: idcirco est abijcienda. In secunda autem suspitione non debet eucharistia denegari, ne pœna infligatur ubi culpa ignoratur. Sed de prima suspitione est idem iudicium, quod de peccato, idcirco si sit suspicio procedens ex publica fama, non debet taliter suspecto eucharistia dari, nec in priuato, neq; in manifesto. Si autē solus sacerdos habeat illum ita suspectū, debet dari in publico, non in priuato. ¶Verū obijci potest, quia experimentum non sumitur de crimine nisi de quo habetur suspicio: sed corpus Christi aliqn̄ dandū est alicui ad experimētū sumendū de peccato illi⁹ sub uerbis his, Corpus domini sit tibi ad probationem hodie, ut dicitur in decretis, ergo dari debet suspectis. Dicendū quod decretum illud abrogatum est, q̄niam tales probationes pertinent ad dei tentationem Vel dicendum quod intentio illius decreti non est q; talis probatio fiat sed ut propter timorem talis probationis homines abstrahantur a furtis &c. ¶Insup, dum quæritur an eucharistia sit danda amentibus, distinguendū est. Quidam enim large dicuntur amentes, quia in ratione sunt debiles, aliquo tamen modo sunt informabiles de pertinentibus ad fidem et deuotionem, qbus non oportet corpus Christi negari. Alij uero sunt omnino amentes, & si a natiuitate tales fuerunt, non est dandum hoc sacramentum quia induci non possunt ad deuotionem, quæ ad istud requiritur sacramentum, quamuis quidam dicant contrarium. Vel in amentiam inciderunt post fidem deuotionemq; sacramēti, & tunc eis debet dari, nisi de uomitu uel expuitione aut tali aliquo periculo timeatur. Et hoc patet per id quod in decreto habetur 26 quę. 6. Si is qui in infirmitate pœnitentiam petit, et dum sacerdos inuitatus ad eum uenit, uertitur in phrenesim, accepto testimonio ab astantibus, qui petitionem audierunt, reconcilietur, & hostia ori eius infundat. atq; in isto casu pcedens deuotio cōputatur ei ad dignā pparationem & manducationem. Dęmoniacis quoq; non est sacra cōmunio deneganda, nisi constet quod pro aliquo crimine torqueantur. Vnde & Cassianus fatetur: Eis qui ab immundis uexantur spiribus communionē sacrosanctā à senioribus nostris nūq̄ meminimus interdictam. ¶Deniq; cū ad huius sacramēti dignam susceptionem requiratur actualis deuotio, nō est dandum pueris ratione nondum utētibus, quamuis

Amentiū differentia

26. q. 8. ca no. Is qui

Dęmoniacis qn̄ sit euchari stia porri genda. Cassianis Euchari stia infanti tibus non cōferenda

uis quidam Græci contrarium irrationabiliter teneāt. Tales etenim pueri inter cibum carnalem & spiritualem necdum ualēt discernere. Pueris uero incipientibus habere discretionem, etiam ante tempus perfectæ ætatis potest dari cum fuerint decem undecim. ve annorū, aut circit, si in eis discretionis & deuotionis appareant signa, Hæc Thomas in Scripto.

Eucharistia infantibus nō cō ferenda.

¶In quibus uidetur obscurum, quod ait eucharistiam dandam actu amentibus & dæmoniacis secundum modum prætactum. idcirco cōmuniter fertur, quod eis danda non sit, nisi dum lucida habuerint interualla, & deuotionem ad sanctam communionem uideantur habere. Nihilominus Petrus, Richardus, & alij multi cōcorditer scribunt, sicut ex Thoma iam dictum est: quorum concordia sic forsitan poterit assignari, quod in articulo mortis agendum sit, sicut doctores isti conscribunt, & ex generalium conciliorum probat: decretis cæteris uero temporibus non sit furiosis & phreneticis actu amentibus eucharistia danda, nisi lucida habeant interualla. Vnde in 3. parte 80. quęstione doctor cōmunis ita ex Carthaginensi allegat concilio: Si talis credatur illico moriturus, reconcilietur per manuū impositionē, & ori ei⁹ eucharistia infūdat.

Dionysi⁹ noster.

¶Præterea quę ex Thoma & Alberto prolixe sunt introducta, Petrus more suo cōpendiose perstringēs: Ad peccatū, ait, requiritur uoluntatis libertas, quæ nō est libera nisi p̄cedat liberum rationis iudiciū: quod liberū esse non potest in statu dormientis, eo quod iudicium eius originem trahat ab operationibus animalium potentiarum, quæ in somno aliquo modo ligantur & conquiescunt. ideo non potest esse peccatum in somnis. Potest tamē in eis esse peccati effect⁹ & signū. Pollutio autem interdum contingit ex diabolica illusione, aliqñ ex infirmitate naturæ & utroq; modo non est peccatum, nec peccati effect⁹, nec signū. Aliqñ uero ex præcedenti cogitatione, quādoq; a crapula: ubi ergo dubium est, an ortū habeat ex mortali peccato, debet homo a cōmuniōe abstinere ex necessitate seu debito. Vbi uero non oritur ex mortali, abstinere debet ex honestate seu congruitate, non tamē peccat, si cōmunicet. Vbi uero non oritur ex peccato, in arbitrio hominis est abstinere & nō abstinere. Propter reuerentiam demum sacramenti excluditur homo a communicatione tripliciter: Primo, propter reuerentiam exterioris sacrati, sicq; excludit pollutio & immunditia corporalis: secundo propter reuerētiam rei contentæ, & ita excludit defectus rationis in pueris & amentibus, Tertio, propter reuerētiam rei significatæ non contentæ. i. mystici corporis seu ecclesiasticæ unitatis, sicq; excludit uinculum interdicti & suspēsionis, & excommunicationis. Hęc petrus, Et eadem

26. q. ca. Aurelius. Item ca. his qui-

Reuerētia sacr̄i tripl'r a cōmunione excluditur.

scribit Richardus. Veruntamen ista quæ breuiter scribunt de pollutionibus istis nocturnis, non sunt ita resoluta ut scripta Thomæ & Alberti. Ex quorum dictis autoritate Gregorij roboratis, ostenditur quod pollutio nocturna procedens ex illusione diabolica, quam homo in uigilia peccando meruit pati ac ita illudi, est effectus & signum peccati, non tamen semper peccati mortalis.

¶Postremo, sicut Thomas de Argentina hic refert, quidam dixerunt quod peccatori occulto indigno ad eucharistiam publice accedenti, danda sit simulatorie hostia non consecrata, ne scandalizetur tam ipse uidens sibi hostiam denegari, q̄ alij uidentes ipsum cōtemni ac diffamari, & ne hostiam consecratam sumēdo grauiorē incurrat reatū. Istud (dicit hic doctor) pessime dictū est. Similiter sanctus Thomas in tertia parte dicit id nullo modo agendum, Idem dicunt Petrus, Richardus, alijq; communiter. Additq; Petrus: Istud nullo modo est faciendum, quia ut dicit Innocentius tertius, extra. iij. de celebratione missarum capitulo de homine, abijcienda sunt falsa remedia ueris periculis grauiora. Nulla enim fieri debet fictio in sacramentis ueritatis, nec debet alicui dari idololatrandi occasio, qm̄ omnis qui accipit sacramentum, oderet illud secundum Augustinum. Quamuis autem Antisi. in Summa sua libro quarto ista concedat in casu proposito, ubi & addit simulationem talem esse inutilē, quia peccator sumens simplicem hostiam, quam credit cōsecratam, tantum peccat ac si acciperet hostiam consecratam: tamen eodem capitulo ubi hæc scribit, quasi propriorum uerborum oblitus dicit hanc fictionē in casu simili faciendam. Quamuis inquiens, dictum sit quod in sacramento eucharistię nulla debeat simulatio esse, tamē in aliquo casu necesse est ibi fieri simulationem, ut si quis petat sibi eucharistiam dari, & sacerdos ex negligentia sua nullam habeat hostiam cōsecratam: ille uero grauiter scandalizetur, nisi sibi hostia seu eucharistia detur, debet ei sacerdos hostiā nō cōsecratā porrigere & cōferre. Nec talis, simulatio est peccatū sit cū utilis sicut Chr̄us finxit se lōgius ire. Hęc Anti. ¶Cuius opinio ex p̄prijs ei⁹ dictis destruit, nec simulatio illa est utilis, sed nociua tam sacerdoti quā parrochiano. Sacerdos enim posset scādalum subditi mitigare, dicendo: In isto casu quo hostiam consecratam non habeo, sufficit tibi bona & prompta uoluntas ac manducatio spiritalis: & crede Augustino dicēti, Crede, & manducasti. Est quoq; nociua parrochiano, qui grauius peccat idololatrando, q̄ scandalizādo. Et si dicatur quod ignorātia facti eum excuset, dicendum quod non penitus excusatur, cum importune se habeat.

¶De hæresi aliorum: qui dicunt corpus Christi non esse in altari nisi in signo. Distinctio. X.

SVNT item alij præcedentium insaniam transcendentes: qui dei uirtutem iuxta modum naturalium rerum metientes, audacius ac periculosius ueritati contradicunt, asserentes in altari non esse corpus Christi uel sanguinem, nec substantiam panis uel uini in substantiam carnis & sanguinis conuerti, sed ita Christum dixisse, Hoc est corpus meum: sicut Apostolus dixit, Petra autē erat Christus. Dicunt enim ibi esse corpus Christi tantum in sacramento, id est in signo, & tantum in signo manducari a nobis. Qui errandi occasionem sumunt a uerbis ueritatis, unde prima hæresis facta est in discipulis Christi cum enim diceret, Nisi quis manducauerit carnem

nē meā, & biberit sanguinem meum, nō habebit uitā æternā: illi nō intelligentes dixerūt: Durus est hic sermo: quis pōt eū audire? & abierūt retro. Illis discedentibus instruxit duodecim qui remanserant. Spiritus est, inquit, qui uiuificat: caro nihil prodest. Verba quæ locutus sum uobis, spūs & uita sunt. Intellexisti spiritualiter, spiritus & uita sunt. Intellexisti carnaliter, etiam sic spiritus & uita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intellige quæ locutus sum. Non hoc corpus quod uidetis, manducaturi estis: & bibituri illum sanguinē, quē fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod uobis commendaui: spiritualiter a uobis intellectū, uiuificabit uos. Caro aūt nō prodest quicquam. Sunt etiā & alia illorū insaniæ fomitē ministrantia. Ait em̄ Aug. Donec seculū finiatur, sursum est dn̄s: sed tamē etiā hic nobiscū est ueritas dn̄s. Corp⁹ enim in quo resurrexit, in uno loco esse oportet: ueritas autē eius ubiq; diffusa est. Itē, Vna persona est deus & homo: ubiq; per id qd' est deus, in cœlo per id quod hō est: Christus dicit etiā: Pauperes semper habetis uobiscum, me aūt semp non habebitis. His aliisq; utuntur præfati hæretici in assertionem sui erroris.

Johan. 6.
Aug. sup psal. 54.
Aug⁹ ad Dardanū
Mat. 29. a
Mar. 14.

¶ Determinatio præmissorum.

Quæ ex eadem ratione omnia accipienda sunt: non em̄ uerbis his negatur uerū corpus Christi a fidelibus sumi, uel in altari esse: sed his ueritas apostolos, & in eis nos instruxit qd ipsi⁹ corpus nō p partes descriptū, ut putauerūt illi discipuli, q retroierūt, sed integrū: nec uisibiliter in forma hūana, sed inuisibiliter sub forma panis & uini corpus & sanguinē nobis traderet. Quē sensum Augu. cōfirmat, dicens: Ipsum quidē & non ipsum corpus quod uidebatur, manducatur: ipsum inuisibiliter, non ipsum uisibiliter. Item, Et si necesse est illud uisibiliter celebrari, necesse est tamen inuisibiliter intelligi. Ita etiam intelligendum est corpus Christi esse in uno loco, scilicet uisibiliter in forma humana: ueritas tamen eius, id est, diuinitas, ubiq; est: ueritas etiam eius, id est, uerū corpus in omni altari est ubicunq; celebratur. Sic etiam illud intelligendum est: Pauperes semper habetis uobiscum, me autem non semper habebitis: secundum corporalem præsentiam scilicet, qua cum eis conuersabatur. Similiter per id quod homo est, in cœlo est, scilicet uisibiliter: inuisibiliter autem est in altari, quia non in forma humana apparet, sed forma panis & uini operitur. Vnde & inuisibilis caro eius dicitur, quæ uere est in altari. Sed quia in specie sua non apparet, inuisibilis dicitur. Ait enim Augustinus: Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium ecclesiæ duobus confici, duobus constare, uisibili elementorum specie, & inuisibili domini nostri Iesu Christi carne & sanguine, sacramento, & re sacramēti, id est, corpore Christi. Sic & Christi persona constat & conficitur ex deo & homine, cū Christus sit uerus deus & homo. Quia omnis res illarum rerum naturam & ueritatem in se continet ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium ecclesiæ duobus; sacramēto, & re sacramenti, id est, corpore Christi. Est ergo sacramentum & res sacramenti, idem corpus Christi. Ecce inuisibilem dixit carnem Christi, quia forma panis operta sumitur & tractatur. Idemq; corpus Christi dixit esse sacramentum & rem: ex quo confirmatur qd supra diximus. Deinde addit quod magis mouet lectorem: Caro, inquit, eius est, quā sub forma panis opertam in sacramento accipimus: & sanguis eius, quem sub uini specie ac sapore potamus: caro uidelicet carnis, & sanguis sacramentū est sanguinis: carne & sanguine utroq; inuisibili, intelligibili & spiritali, significatur corpus Christi uisibile & palpabile, plenum gratia & diuina maiestate.

Johan. 6.
Augu. in epla ad Irenceumā: & habetur de conse. dis. 2. nō hs
Mat. 26. a
Aug⁹ in li sniarū p. sperii: & habetur de. cōse. di. 2. c. hoc est.
Idē ubi. s
Johan. 4

¶ Quæ sit intelligentia præmissorum.

Attende his diligenter, quia tropo quodam utitur hic Augustinus, quo solent tres significantes, rerum sortiri uocabula quas significant. Hic enim uisibilis species panis uocatur nomine carnis: & uisibilis species uini, nomine sanguinis. Inuisibilis uero & intelligibilis dicitur caro Christi: quia secundum illam speciem non uidetur caro, sed intelligitur: ita & sanguis. Caro ergo inuisibilis, dicitur esse sacramentum carnis uisibilis: quia species panis secundum quam illa non uidetur caro, est sacramentum carnis uisibilis quia carne inuisibili, idest, specie secundum quam caro Christi, non uidetur caro, signficatur corpus Christi, quod est uisibile & palpabile, ubi in sua forma apparet. Itē & de sanguine accipi debet. Quem sensum cōfirmat Augustinus, aperiēs qualiter prædicta intelligenda sint, quia obscure

Tropus
Aug. ubi supra de cōse. di. 2. § est qd dicimus.

scure dixerat, consequenter dicens ita panem uocari corpus Christi, cum uere sit sacramentum corporis Christi quod in cruce positum est: sicut ipsa immolatio quæ fit manibus sacerdotis, uocatur Christi passio, non rei ueritate, sed * significandi mysterio: & sicut sacramentum fidei, dicitur fides. Satis responsum est hæreticis, & obiectionibus eorum qui negant uerum corpus Christi in altari esse, & panem in corpus * uel uinum in sanguinẽ mystica consecratione cõuerti, dicẽtes: Quis audeat mãducare dominũ suum? Quis etiã audeat dicere, quotidie formari corp⁹ Chrĩ de materia uel substãtia, quæ nõ fuit caro uirginis?

als * significante.

als * & uinum.

¶ Autoritatibus probat, uerum corpus Christi esse in altari, & in id panẽ conuerti.

Hæc & his similia obijciunt illi, in diuino mysterio legem naturæ sectãtes, quorum perfidiam subdita conuincũt testimonia. Ait enim ueritas: Accipite, Hoc est corpus meũ. Item Ambrosius, Si tantum ualuit sermo Eliæ, ut ignem de cœlo deponeret: nõ ualebit tantum sermo Christi, ut sustantias mutet? De totius mundi operibus legitur, quia ipse dixit & facta sunt &c. Sermo igitur Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est creare, quàm mutare nouas naturas rerum. Item, Si ordinem naturæ quærimus, uiro mixta fœmina generare consueuerat. Liquet ergo quod præter naturæ ordinem uirgo generauit: & hoc quod conficimus corpus, ex uirgine est. Quid ergo hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore: cum præter naturam sit ipse partus ex uirgine? Item, Ante benedictionẽ alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nũcupatur. Tu dicis, amẽ, id est uerum est, quod sermo sonat, affectus sentiat. Item Augustinus. In specie panis & uini quam uidemus, res inuisibiles, id est carnem & sanguinem honoramus: nec similiter * comprehendimus has duas species, sicut ante consecrationem * cõprehendebamus: cum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse & uinum, quod natura formauit: post cõsecrationem uero carnem Christi & sanguinem, quod benedictio consecrauit. Item Ambrosius: Panis est in altari usitatus ante uerba sacra: ubi accessit consecratio, de pane fit Christi caro. Quomodo autem potest quod panis est, esse corpus Christi? Consecratione, quæ fit sermone Christi. Item, Si tanta uis est in sermone domini, ut incipiant esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, & in aliud commutentur? Et sic quod erat panis ante consecrationẽ, iam corpus Christi est post consecrationem, quia sermo Christi creaturam mutat, & sic ex pane fit corpus Christi, & uinum cum aqua in calicem missum, fit sanguis consecratione uerbi cœlestis. Item Augustinus. Sicut per spiritum sanctum uera Christi caro sine coitu creatur, ita per eundem ex substantia panis & uini, idem corpus Christi & sanguis consecratur. Corpus Christi, & ueritas est & figura. Veritas, dũ corpus Christi & sanguis uirtute spiritussancti ex panis uinique substãtia efficitur. Figura uero est id quod exterius sentitur. Item Eusebius Emisenus: Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui, uerbo suo secreta potestate commutat. Ex his alijsque pluribus constat, uerum corpus Christi & sanguinem in altari esse, imo integrum Christum ibi sub utraque specie, & substantiã panis in corpus, uinique substantiam in sanginem conuerti.

Mat. 26. De sacro. lib. 4 c. 4. Ambro. de cõ. di. 2. c. Reuera.

Aug. de c. di. 2. Nos als * prẽdimus vel pendimus. als * a prẽdebamus vel pendebamus. Amb. li. 4 Ca. 4. c. de sacramentis. de con dist. 2. Panis.

August. in sermone q̃ dã de uerbis euangelij. de c. con. dist. 2 corpus. Eusebius Emisen⁹ de di. 2. Quia corpus.

SVMMA DISTINCTIONIS. X.

IN præcedenti distinctione tetigit ac reprobauit Magister quendam aliquorum errorẽ circa eucharistiæ sacramentum, dicentium in superdignissimo sacramento altaris non cõtineri uere realiter corpus ac sanguinẽ saluatoris, sed significatiue duntaxat, seu quasi in signo. Et circa hoc ponit uerba ueritatis, ex quorum erronea expositione ac prauo intellectu, imo potius rudi, falsa atque hæretica ignorantia occasionem suę sumpserunt insaniæ. Quorum uerborum uerum & catholicum sensum introducit Magister, & uerba quædã beati Augustini obscura elucidat, ac deinde autoritatibus scripturæ canonicæ atque sanctorum probat, in sancto & glorioso sacramento innumerabilibus præclarissimis miraculis, gratiosissimis quoque supernaturalibus effectibus, experimentis ac sentimentis desuper comprobato ac confirmato, corpus & sanginem unigeniti filij dei, uerissime ac prorsus ineffabiliter ac incomprehensibiliter contineri.

QVAESTIO. I.

HIc quęritur primo, Utrum in hostia et sacramento altaris sub speciebus panis corpus dei incarnati, et sub speciebus vini sanguis ipsius realiter contineantur, et qualiter ibi sint. ¶ Videtur quod non, quoniam omne corpus existens in aliquo, circumscribitur loco & commensuratur eidẽ, nec põt simul in pluribus esse locis, sicque corpus Christi esset ualde pusillæ quantitatis, & sub formis modicissimi panis cõcluderetur, ita quod terminos hostiæ non exiret. Insuper multa absurda, irrationabilia & prorsus

prorsus incredibilia sequerentur, ut quod aliquid conuerteretur in præexistens, quod idem simul & semel moueret atque quiesceret, & ad diuersos situs accederet. Item quod corpus Christi iam glorificatū, uarijs transmutationibus subiaceret, & quod inciperet ac desineret esse in uarijs locis absque sui mutatione, imo sine suo accessu & recessu, quod contradictionē uidetur includere. Preterea, cū intentio filij dei extiterit, homines ad saluberrimam inducere fidem, uidetur quod non decuit eum ista docere, per quę homines auertuntur à fide, & quæ irrisionem prouocant infidelium cōtrà fidem, imó crudelitatem insaniamque uidetur sonare, ut quod corpus domini dei nostri edamus & sanguinem eius potemus. Vnde & Auerrois in philosophia preclarus, dixit: Mundū peragraui, & diuersas sectas inueni, & nūquam reperi tā fatuā sectā & legē, ut sectā Chriānorū: quoniam deū suū quē colūt, proprijs dētibus deuorant.

¶In oppositum est sacra scriptura, ac fidei Christianæ doctrina, ac totius ecclesiæ summa autoritas.

¶Circa hæc scribit Gulielmus Parrhisiensis in suo Sacramentali: Tentabimus demonstrare quod panis uitæ Christus dominus in forma humanitatis, quam assumpsit pro nobis, ex necessitate est in mensa altaris facta benedictione sacerdotali: & quod caro eius cibus sit animarum, & sanguis eius potus si earum, faciemusque sciri qualiter hoc sit. Quoniam ergo in tractatu, Cur deus homo, ostendimus filium dei pro nobis assumpsisse & exercuisse specialiter tria officia, utpote sacerdotis & aduocati ac medici, sacerdos enim Christo inferior non poterat sacramentando sufficere generi humano ac curæ totius ecclesiæ, nec per aduocatum Christo minorem causa totius generis humani poterat agi, læsiones quoque, morbi ac uulnera, imó & mortes eiusdem per medicum & medicinam minorē curari nequibant, cumque in officio missę hæc tria agantur & comprehendantur officia, ipsemet Chrs in officio missę necessario agit hæc tria officia. Nulli quippe fideliū dubium est, ipsum missæ officium esse sacramētationē & sanctificationē totius populi dei. Et quia fidelissimum sacerdotem necesse est aduenire, si commode fieri possit, ad sacrandū populum dei, uocatur summus iste sacerdos ad minus per insinuationem. Necesse est ergo ipsum aduenire in officio missę, ut in ea adimpleat sacrationis & sanctificatiōis officia. Venire, inquam, in eo, seu quātū ad id quod sacerdos ē, Nō est aūt sacerdos nisi in eo quod hō, & in forma humana, idcirco secundum hanc naturam oportet eum in officio missę uere præsentem consistere. ¶Amplius, quoniam sacerdotale officium quod est sanctificatio populi, nō expletur nisi per hostiam, qua gratia sanctificatiōis populo impetratur. Nulla uero hostia impetrare hanc potuit, nisi quam ipse in crucis obtulit ara, hoc est ipsemet, secundum quod ait Apostolus ad Heb. quia semel in consummatione seculorū ad destructionem pctī per hostiam suam apparuit. Itemque, sanctificati, inquit, sumus per oblationem corporis Christi Iesu semel. Necesse est ergo ex suscepto sacerdotali officio ipsum in missæ officio aduenire ad dei populum sanctificandum. ¶Denique, idem declaratur de ipso, inquantū est aduocatus fidelis, quia fidelis aduocatus necesse habet personaliter interesse causæ, quam totam suscepit agēdā, quoties actio causę requirit. Porro in missa agitur causa totius ecclīæ corā patre æterno per sacerdotē, tā quam per procuratorem: & ipse Christus secundum quod homo summus est sacerdos, procurator & aduocatus in causa hac: idcirco secundum assumptam humanitatem oportet eum ibi adesse, sicque assistere procuratori sacerdoti inferiori, præsertim quoniam causa ista non agitur nisi per interpellationem: quæ non nisi ex ore illius digna est suscipi, & per munus quod ipse est, quod & nisi ipsemet obtulerit, deo patri neque esse acceptum. ¶Tertio idem probatur, inquantū ipse est medicus. Medicum quippe fidelem oportet personaliter uisitare infirmum, quem suscepit curādum, quoties requirit ipsa infirmitas, hoc est, unguentis ac medicinis ægrum inuisere, si medico sit possibile, nec ambiguum quin medico huic sint possibilia uniuersa. Cumque tota ecclesia & quælibet eius persona medicamine egeat multiplici ad sui curationem, conseruationem, præseruationem aut confortationem, necesse est ipm quoties necesse fuerit, aduenire. Opus est aūt quoties de eius medicatione agitur, & sanationi eius intenditur. Cūque missa ad ista agatur, quatenus ægro medicationis officium impendatur, sanitatisque beneficiū condonetur, oportet hunc medicum missæ officio interesse, cum omnium spiritualium alabastro unguentorū in cruce confracto & effuso, hoc est, cū carne sua, quæ facta est cataplasma contra omēs dolores & læsiones spirituales, tanquam antidotum solidissimum atque firmissimum aduersus omnes humores noxios uitiorum, ac demum cum sanguine suo, qui est uelut syrupus mulcebris ac suauis ad medicamina liquida, ualens contra omnes animarum languores. Quod si pater carnalis ex naturali pietate panem porrigit filijs suis in mensa, quanto magis pater spirituū in mensa altaris panem uitæ exhibet cunctis sperantibus in se. Hæc Gulielmus. Qui istā disputationē ac piam fidei persuasionem diffusæ prosequitur, cum & hoc summe charitatem inflammet, quod Christus seipso, hoc est, corpore suo ac sanguine suos alit, ditat, inpinguat fideles. Patet quoque ex his, quod missę celebratio non est nisi sanctificatio populi per inuocationem nominis dei & sacrificium, ac uentilatio causæ populi corā deo per preces et mūera, credētiū quoque medicatio ac spiritualis potionatio per antidotū & syrupum. Hæc Gulielmus.

¶Hinc Thomas disserit: In hoc sacramento uerū corpus Christi continetur, quod traxit ex uirgine. & oppositum dicere, est hæreticum. Cur autē ecclesiastic orum sacramentorū perfectio id requirat, ut in uno eorum Christus substantialiter contineatur, & nobis iungatur ut alimentū, dictū est supra frequēter. Nā & caput membris ita coniungi rationabile est & salubre. Multæ quoque aliæ utilitates ac salubritates inde sequuntur, ut inflammatio charitatis, subleuatio spei ex tam familiari coniunctiōe eius ad nos, & maximū meritū fidei, qua tā multa mira & incōprehēsibilia in hoc sacramēto credūtur. Nec explicari ualet, quā multi & saluberrimi effectus nobis ex isto proueniāt sacramēto. Vnde si ea quæ fidei sunt, sapiēter ac spiritaliter intelligātur, nullus horror, nulla crudelitas, nulla irrisio ex hac Christi pñtia & mādücatiōe sequūtur. Nec corpus Christi est ibi cōmēsuratiue, localiter, per propriā quantitatem directe, quamuis propria eius quātitas ibi sit cōcomitāter, ut infra dicetur. ¶Præterea si quæratur, an Christus contineatur in sacramento quantū ad animam: respondendum, quod in hoc sacramēto aliquid continetur dupliciter. Primo, ex ui sacramētis secundo, ex cōcomitantia naturali. Primo mō continetur ibi id, ad quod conuersio terminatur. Et quid

Christus in forma humanitatis est in mensa altaris per acta consecratione sacerdotis.

Heb. 9.
Heb. 10.

Mat. 7.
Luce. 11.
Hebr.

Thomas

Euchari stię uarię utilitates

Conuersionis terminus ex tribus co. gnoscitur

sit hoc, ex tribus sciri potest. Primo, ex parte eius qđ conueuit. Non enim, conuertitur materia sacramẽti, nisi id cum quo similitudinem habet secundum suę proprietatem naturæ, sicut uinum in sanguinem. Secundo ex significatione formæ uerborum, cuius uirtute fit couuersio ipsa. In id ergo conuersio terminatur, quod significatur per formam. Tertio, ex usu sacramẽti: qa quod pertinet ad cibũ, continetur sub specie panis, ex ui sacri, & quod spectat ad potum, sub specie uini. Ex naturali autem concomitantia & quasi per accidens, continetur sub sacramento illud, qđ per se non est terminus couersionis, sed sine quo terminus conuersionis esse nõ ualet. Cumq; anima Christi non habeat similitudinem cum substantia panis, nec uini, nec in forma sacramẽti mẽtio fiat de anima, nec anima conueniat ad usum sacramenti huis, quiest manducare ac bibere, constat quod ad animam non terminetur conuersio panis nec uini, sed ad corpus & sanguinem Christi: quæ non sunt mõ realiter separata ab aĩa eius, ideo nõ cõtinet̃ ui sacramẽti sed naturali cõcomitãtia ad corpus qđ uiuificat. Hinc si panis fuisset in triduo sepulturæ cõuersus in corpus Chr̃i, nõ fuisset aĩa ibi. Et q̃ dictũ est de aĩa, intelligẽdũ est de Christi deitate, nisi qđ illa ubiq; ẽ etiã sine sacramento.

Conuersionis terminus ex naturali concomitantia.

¶ Quæritur q̃q; an Chr̃s cõtineatur sub speciebus panis solum scđm carnem aĩatam. Dicendũ, quod duplex est usus sacm̃ti istius, uic; manducare & bibere. Manducare aũt est usus cibi sicci, bibere uere usus est humidi cibi, Ideo sub specie panis ex ui sacramẽti cõtinetur nõ solũ caro, sed etiã ossa & oẽs huiusmodi partes: nõ aũt sanguis, qui ex ui sacramẽti est sub forma uini, imo ex concomitantia naturali sub specie panis est sanguis, & sub specie uini caro. Conformiter quãtitas & cętera accidẽtia corporis Christi sunt in sacramẽto ex cõcomitãtia naturali, qa in ea nõ cõuertit̃ substãtia panis. Cõtrario q̃q; mõ sũt ibi dimẽsiõis corporis Chr̃i diuersiõesq; corporis corporis locati in lo co. Substãtia nanq; corporis locati non habet ordinẽ ad locum, nisi per suas dimensiones, cumq; dimensiones corporis locati neq̃ãt simul esse cũ dimẽsiõibus aliis, cõsequens ẽ q̃ substãtia corporis locati nõ possit simul esse cũ aliis dimẽsionibus, neq; separatis, neq; in alio corpore existẽtibus. Ecõtrario aũt substãtia corporis Christi per se immediate ordinat̃ ad hoc, quod sit sub sacrm̃to, & demẽsiones ei⁹ ꝓprie ex cõsequẽti atq; per accidẽs. Substãtia uero ex hocquod est substãtia, non ꝓhibetur simul esse cũ dimẽsiõibus qbuscũq; siue cõiũctis, siue separatis, aut exist ẽtib⁹ in talio subiecto, queãdmodum substãtia angeli põt simul esse cũ alio corpore. Hinc corpus Christi põt sub ꝓpria quãtitate esse sub dimẽsionibus panis. Insuper corpus Chr̃i est in sacrm̃to scđm totã suã quãtitatẽ. Nã sicut corpus Christi nõ separat̃ à ꝓpria quantitate, ita una pars quãtitatis nõ separat̃ ab alia, queãdmodũ etiam illa quæ nõ habẽt quãtitatẽ, possunt indifferent̃ esse & cõtineri in magna & parua quãtitate, ut pat; de aĩa q̃ indifferẽt̃ est in corpore magno & paruo. Sic id quod nõ ratiõe suæ ꝓpriæ quãtitatis cotinet̃ sub aliq̃ quãtitate, põt indifferẽter esse sub magna quãtitate & parua. Et ita est de Christo & corpore eius in sacramẽto.

Duplex sacramẽti usus.

Accedentia corporis Christi sunt in sacramẽto

Corpus Christi sub ꝓpria quãtitate est sub dimensionibus panis

Obiectio.

¶ Verũ his obiici põt, q̃m quãtuncũq; sub aliq̃ quãtitate extrinseca cõtinet̃ aliqđ corpus, habẽs partes distinctas scđm suã intrinsecã quãtitatẽ totã, cõtingit assignare sub q̃ parte quãtitatis illius singulæ partes contineantur. Sed corpus Cshristi cũ sit organicũ habet partes distinctas. Si ergo secũdũ totã suã quantitatem continetur sub dimẽsionibus panis, erit assignare ubi sit caput eius & manus & pes, quod est impossibile, qa paruitas q̃ntitatis hostię nõ ꝑmittit talẽ distinctionẽ partiũ in corpore Chr̃i. Dicẽdũ q̃d situs ꝓsupponit quantitatẽ, & quoniã quantitas Christi nullam habitudinem habet ad dimensiones panis, ideo etiam situs partium corporis Christi nullam habitudinẽ seu cõmensurationẽ habet ad panis dimensiones. Hinc q̃uis corp⁹ Christi, prout est sub sacramẽto, habeat partes distinctas & situatas situ naturali, non t̃n est assignare in partibus dimensionũ panis, ubi singulæ partes corporis Christi consistant. Nec ideo sequitur q̃ corpus Christi coufusum sit, quoniã partes eius ordinẽ habent inter se, sed scđm ordinẽ illũ non cõparantur ad dimensiones exteriores Hæc Thomas in Scripto, in quibus continentur quæ super his scribit in 3 parte quæst. 76. Scripta quoq; Alber. ¶ Petr⁹ uero addit: Quidã dixerunt quod corpus Christi est in altari sine sua quãtitate secundũ substãtiã solũ, quia est ibi ut cibus spiritualis, atq; ut terminus conuersionis substãtiæ panis in ipsum. Alii uerius dicũt, & cõmuniter sic tenetur, quod ibi est corpus Christi quantũ, sed nõ mõ quantitatiuo. Nã licet sit ibi quãtũ, nõ t̃n cõparat̃ ad speciẽ panis ut quãtũ, Sicut em̃ q̃uis sit ibi clarũ, nõ t̃n sua utit̃ claritate illuminãdo speciẽ. Ideo q̃uis, sit ibi quãtũ, non t̃n utit̃ q̃ntitate occupãdo locũ, sicut & de⁹ facere põt ut hic sit ignis, nõ t̃n exerceat actũ cõbustionis. Hęc Petr⁹ ¶ Idẽ Ric. & addit, Corpus Chr̃i, ẽ in sacramẽto cũ ꝓpria quãtitate, q̃ t̃n nõ circũscribitur q̃ntitate aut specie panis, sub q̃ realit̃ cõtinet̃. Quãtũ em̃ circũscriptiue cõtẽtũ ab alio q̃to cõmẽsurat̃ei, ita q̃d pars parte parti corrñdet. Quãtitas aũt corporis Chr̃i nõ cõmẽsuratur parti speciei, imo ẽ sub qualibet parte hostiæ tota. Quantũ enim q̃d commensuratur alii quãto, applicatur ei primo et per se ac ĩmediate ꝑ suã quãtitatẽ. In sacramẽto aũt est cõtrario mõ, q̃uiã q̃ntitas corporis Chr̃i ẽ sub specie panis ꝑ substãtiã corporis, q̃ ꝑ se primo & imediate sub illa specie cõtinet̃ Hęc Ric. ¶ De his q̃q; scribit Bona. idonee ac deuote, sumitq; sententialiter ꝓhabita quæ conscribit. Reprobat etiã opinionẽ ꝓtractã dicẽtiũ q̃ Christ⁹ est in sacramẽto sine propria quantitate. Nam corpus Christi est corpus naturale, uiuũ, organicũ, quod nec esse nec intelligi potest sine quantitate ipsius, sine qua quamuis per omnipotentiã possit esse, non t̃n bene esse.

¶ Porro Durandus ꝓbat corpus Christi in hoc sacr̃o realiter contineri: quia secundum Augustinum libro 83 q̃st. Circũstãtia scripturę exponit scripturã an uerba eius intelligenda sint ꝓprie, uel figuratiue. uerbi gratia Christus ait: Ego sum uitis uera. Si uolumus scire an hoc dictũ sit proprie an figuratiue, pensamus quod sequitur, Et uos palmites. & constat quod apostoli non erãt proprie palmites, ergo nec Christ⁹ fuit proprie, sed methaphorice uitis. Sic in ꝓposito Christus dixit, Hoc est corpus meũ: & subiunxit, quod ꝓ uobis tradetur. Cumq; uerũ & reale corpus eius ꝓ nobis sit traditũ, certũ est, q̃d de uero & naturali suo corpore dixit: hoc ergo corp⁹ cũ sua quantitate in hoc sacramẽto cõsistit. Quãuis em̃ de intrinseca ratiõe sit q̃ntitatis, habere positionẽ in toto, ut una sit extra aliã, tamen de ratione eius nõ est positio quæ est ordo partiũ respectu continentis seu loci, quæ positio ad ꝑdicamẽtũ pertinet situs: q̃m sine tali positione potest quãtitas inueniri, sicut ultima sphæra nõ habet illo in partium

Thomas

Albertus Petrus

Richardus

Bona.

Durand.

Augus.

Iohã.

Scriptura proprie & figuratiue

tium positionem, nec corpus Christi in sacramento, sed diuina uirtute corpus Christi & quantitas eius separantur ab habitudine ista ad locum, non solum ut non sint in loco continente, sicut nec ultima sphæra, sed etiam ut p̃sentes loco non ei conmensurētur, imo indifferenter se habeant ad totum & ad partem. Confirmatur hoc idē, q̄m actus calidi in hebetudine ad alterum, est calefacere illud: sic actus quātitatis in ordine ad alterā, est cōtinere illā, uel cōtineri ab illa, uel ei commensurari. Quēadmodū ergo uirtute diuina fieri potest, & factū est sæpe qd᷑ calidum applicatū calefactibili, illud nō calefecit, ut pat3 de trib⁹ pueris in fornace æstuanti illæsis: sic fieri pōt quod quantitas præsens alteri quantitate, nō contineat eā, nec contineatur ab ea, nec ei cōmensuretur. Hæc Durandus.

Dan. 3.

¶Consonat Scotus, & addit, magnā esse diffucultatem, q̄liter quantū possit simul esse cū quanto, loquēdo de quantis habētibus modū quantitatiuū: quæ difficultas est minor, dum non habent uel unum eorꝝ non habet modum quantitatiuum, ut in propositio, & de hoc infra dicetur in materia de corporibus gloriosis. Nunc autem uidendum, quomodo possibile sit corp⁹ Chr̄i esse in altari sine sui mutatiōe locali. Et dicūt q̄dā hoc esse p cōuersionē panis in ipm̄.

Scotus.

Dist. 43.

¶Cōtra qd᷑ obijcit modis uarijs, & tamē illū modū assignāt doctores p̄cipui. nec uidētur ponderis alicuius, quæ obijcit cōtra hoc: sicut quod arguit, p nullam mutationem habetur per se illud qd᷑ est posterius suo termino per se: sed p̄sentia corporis est posterior corpore ipso. Quod faciliter solueretur, cū sint plures modi dicēdi per se: nec oportet q̄cqd qd᷑ habet̄ p aliud, habeatur p illud per se. Et breuiter tot difficultatibus materiā hanc inuoluit, ut uideat̄ obscuratio, non eluci datio esse.

Dionysi⁹

Scotum subtilitatibus suis ueritatem obscurare potius q̄ elucidare

¶Postremo, in tractatu quodā de sacr̄to altaris magistrali q̄, Aegidio de Roma asscribit̄, cōtinēte theoremata quinq̄ginta, asseritur: Corpori Chr̄i existēti sub hostia, cōpetit positio seu situs, quę est differētia quātitatis, nō aūt q̄ est p̄dicamētum. Corpus etenim Christi prout sacm̄aliter est in altare loco circūscribi nō pōt, idcirco nō competit ei ibi situs q est p̄dicamētum. Nēpe, ut cōmentator quintę methaphysicæ ait, positio seu situs quędā partiū ordinē importat, ut etiā ibidē ait Philosophus. Ordo aūt partiū duplex est, utpote ordo partiū in toto, & ordo earꝝ in loco, & prout partes ordinant̄ in toto, cōsurgit inde positio, q̄ est differentia quātitatis: sed put ordinant̄ in loco accipitur inde positio q̄ est p̄dicamentū. Vterq̄ aūt hic ordo prouenit ex quātitate aliter & aliter sumpta. Quēadmodū em̄ qualitates cōparationē duplicem habent, unā ad sua subiecta, scdm quā conuenit eis dare esse accidētale subiectis: aliam ad obiecta siue ad exteriora, scdm quā sunt principia actionū, & eā ratiōe agendi, sicut calor per cōparationē ad subiectū dat esse calidū: sed prout cōparat̄ ad calefactibile, est calefaciendi principiū: sic & quātitas prout cōparat̄ ad subiectū, cōpetit ei dare esse subiecto, quod habet esse quātū a quātitate: prout aūt comparatur quātitas ad exteriora, est ratio quare aliqd sit in loco. Sicut ergo calor potest dare esse calidum suo subiecto absq̄ hoc, q̄ aliquid extra se calefaciat: sic quātitas pōt suo subiecto conferre esse quātū sine hoc, quod p quantitatē cōparetur ad locū, aut localiter existat, in aliquo. Hinc uerꝫ est quod cōmuniter dicit̄, Christū sub hostia esse quātū, nō quātitatiue. Est em̄ in eo quātitas propria subiectiue, nō tñ per eā cōparatur ad locū. Hęc Aegidi⁹.

Auerrois

Aristo.

Ordo partium alic⁹ corporis duplex.

Christus est sub hostia quāt⁹ non quantitatiue.

QVAESTIO. II.

Rursus hic quæritur, An corpus Christi sit in sacramento circunscriptiue aut definitiue, et si non, qualiter sit ibidem. ¶Videtur q d᷑ circumscriptiue aut cōmensuratiue sit ibi, cum sit qd materiale finitū, figuratū, organicū, & omne tale est circūscriptū & loco commensuratum. Secundo, q̄m est in hostia altaris, & nō extēditur ultra terminos ei⁹. sicq̄ limitatur & circunscribitur ibi, & circunscribi uidetur tā superficie propria, quam superficie continentis. Arguitur quoq̄ quod sit ibi diffinitiue: nā omecreatū est finitū ac diffinitū, utpote terminatū: sed modus essendi sequitur ipsum esse. Sicut ergo ipsum esse rei finitū est, ita & modus essendi in loco, & sic diffinitiue est in loco. Iterū, angelus qui est simplex forma, est in loco diffinitiue: ergo multo plus corpus Christi, cum angelus plus distet a natura loci quam corpus quodcūq̄.

Quæstio & Arguitur contra ueritatem.

¶In oppositum est quod corpus Christi in hostia loco non commensuratur, ut patuit, & simul in pluribus speciebus ac hostijs est.

In oppositum.

¶Circa hæc in prætacto tractatu scribit Aegidius: Corpus Christi in sacramēto altaris circūscriptiue nō est. Sunt aūt nōnulli, qui imaginationē transcendere non ualentes, cū audiunt uerū corpus Christi esse sub speciebus panis, credūt corpus illud dimensiōibus panis cōmensurari, ut in superiori hostiæ parte sit caput, & in inferiori pedes: quod stultū est æstimare. Quod enim aliquid alicubi circūscriptiue existat, est, quoniā quantitas locati uniuoce cōparatur ad quantitatē loci. ideo corpora existentia in loco, per propriā quantitatē circunscriptiue in loco sunt: eo quod ratio quanti, uniuoce dicitur de corpore locato & locante. Si aūt substantia separata ut angelus, operaretur circa aliqd corpus, in illo secundū suā uirtutē existens, nō circunscriberetur ibidē, eo quod ratio quanti nō dicitur uniuoce de quantitate uirtutis & quantitate molis: multoq̄ minus corpus Christi pōt esse in hostia circūscriptiue, cū dictū sit, substantiā corporis Christi nō esse in sacramēto mediāte quātitate, sed quantitatē mediante substantia. Deniq̄ extendēdo nomē magnitudinis ad rationē substantię, ita quod sicut in substātia scdm se sumpta ponimus rōnē finitatis & infinitatis: sic & magnitudinē ibi ponamus, inueniemus magnitudinē magis æquiuoce dici de magnitudine molis respectu magnitudinis substantialis, quam respectu magnitudinis uirtualis. Cū em̄ magnitudinē attribuim⁹ reb⁹ ratione finitatis aut infinitatis, cū finitas & infinitas magis æquiuoce dicantur de magnitudine molis respectu substantiæ, quàm respectu quantitatis uirtualis, magnitudo quoq̄ de eis dicetur magis æquiuoce. Dicitur nanq̄ magnitudo molis finita, quia determinatū occupat locū: uel q̄m inter determinata claudit̄ puncta, determinatosve terminos: infinita uero, quæ clausionē terminorꝝ nō habet. Sic & quātitas uirtualis uocatur finita, quoniā potest in determinatū obiectū ultra quod se nō ualet extendere. In substantia uero reperitur, finitas solum ex eo, quod determinatur ad genus & speciē. Minus ergo cōpetit corpori Christi, secundū quod est in sacramento, circunscribi & cōmensuratiue esse in loco, quam angelo.

Aegidius de rotua; Corpus Christi nō est circunscripture in sacramento.

Magnitudo molis

¶Nec etiam est ibi diffinitiue. Arguunt tamen rationis ignari, fidem impossibilia ponere, cum unū & idem numero corpus dicamus simul esse in cœlo & in altari, imo in altaribus & hostijs ualde multis. Ad

Diffinire quid sit.

quod aliqui responderunt quod corpus hoc est in cœlo secūdū proprias dimēsiones, in altaribus autē secūdū dimensiones panū conuersorū in ipsum, & ita quasi per accidens. Quod q̄uis sit uerū, tamē difficultatē non remouet. Nam diceret aliquis, nec per se neq; per accidens idem corpus posse simul in diuersis existere locis. Oportet ergo assignare modū & rationē istius per accidēs cur corp⁹ Christi sub speciebus illis no diffinit. Itaq; aduertēdū, q̄d aliq̄d diffiniri est ipsum finiri seu terminari, propter quod (secundū philosophū) diffinitio terminus apellatur. Aliter aūt cōpetit finitio rei, ut est substantia, & ut est quāta. Nēpe ut substantia finitur quælibet res creata: quia determinaī ad certū genus ac speciē, certumq; modū indiuiduationis. Sed prout res est quāta, determinatur per locū. Secundū ergo quod rei cōpetit alia & alia quantitas, secūdū hoc cōpetit ei diuersimode loco diffiniri. Nam quæ habent quātitatē dimēsiuam, diffiniūtur loco per cōmēsurationē, & ita se cōmēsurant uni loco, q̄ non alteri. Quæ uero habent quantitatē uirtualē, diffiniuntur loco per operationem. Si ergo aliquid esset alicubi solum ratione substantiæ suæ, & quantitas eius esset ibi tantum propter ordinem naturalem, quem ad substātiā habet, illi rei cōpeteret finitas sequēs naturā substātiæ, nō illa q̄ sequit naturā quāti, p̄ut res per q̄ntitatē ad alia cōparatur. Cumq; ex ui sacramenti corpus Christi sit in altari ratione substantiæ, & per quantitatem ibi non comparetur ad alia, quoniam finitas substantiæ non concernit determinationem situs, sed generis ac speciei: sufficit corpus Christi, prout in altari est, determinari ad illud genus ac speciem, indiuiduationisq; modum, ad quē determinatur ut est in cęlo, non ad eundem situm, cum talis finitas cōperat quantitati, p̄ut res per eā cōparaī ad locū. Et ita illius per accidens, cuius causa quærebatur, assignata est ratio. Vnde etiā constat, corpus Christi ut est in cœlo non posse alibi esse, nisi inde recederet. Attamen prout est in uno altari, potest & in alio esse, cum non sit ibi pro ut ei cōpetit finitas situs, sed finitas speciei. Propter q̄d si totū uniuersum esset panis, inconueniēs nō esset corpus Christi esse ubiq;. Verūtñ corpus Chr̄i secundū quod est in altari, aliquo modo determinatur ad locū: alias nec per se, neq; per accidens cōpeteret sibi moueri. Sed quia dimensiones panis p̄ quas ibi est, sunt finitæ & in loco, etiam corpus Christi determinatur ad locū illū, & est in loco per accidens, non tamen diffinitiue, cum huiusmodi dimensiones sint in uarijs locis, loquendo de eis secundū idētitatē in specie. Hęc Aegi.

Diffinire loco.

Dionysi⁹ contra Aegidiū.

¶Qui de his more suo scribit prolixe. In cuius uerbis uidetur obscurū, q̄ dicit corpus Christi esse in altari & hostia ratione suæ substantiæ, p̄sertim cū & ipse frequenter testetur, substantiæ rei non cōpetere secūdū se esse alicubi seu in loco. Ideo sicut patebit, uerior est positio sancti Thomæ, q̄ corpus Christi sit in altari & in ista uel illa hostia ratione conuersionis panis, seu ratiōe sacramētaliū specierū, sub q̄b⁹ remanet ibi. Imo cū substātia corporis Chr̄i sit una & eadē nūero ac finita, nō uidet̄ ratiōe suę substātie sibi cōpetere in pluribus hostijs esse: nec substantia corporis dominici aliq̄ habet rationē, determinationē ac habitudinē existēdi sub speciebus hostiarū altaris, nisi ex conuersione substātiæ panū earūdē hostiarū in ip̄m, & deinde sacramētaliū remanētiū specierū, p̄ut hoc infra declarabit̄ plenius. Præterea Thomas ad quæsita r̄ndet: locus dicit̄ circūscibere locatū ex eo quod in circuitu describit figura locati, quoniam p̄prij loci atq; locati oportet unam esse figuram. Figura autem est qualitas circa quantitatem. Cumq; corpus Christi non habeat ordinē ad species sub quibus continetur, mediante quantitate, sed ecōtra, ut dictū est: ideo nec figura corporis Christi correspōdet figurę specierum, ut patet ad sensum. Idcirco corpus Christi non est sub speciebus circunscriptiue, & per consequēs non est in eis sicut in loco: quoniam nihil per se & proprie est in loco, ut in loco, nisi q̄d circūscribitur eo. Vñ cōparatio corporis Christi ad species sub quibus est, non est similis alicui comparationi naturali: idcirco nō potest reduci proprie loquendo ad aliquē modū existendi in, à Philosopho assignatū: aliquā tñ similitudinē habet cū mō, quo aliquid dicitur esse in loco, secundū q̄d eē in loco est esse in aliquo separato extra substantiā suā, quod non est eius causa. Sicq; etiā Innocēti⁹ papa dicit corpus Christi esse in pluribus locis, quoniā continetur sub pluribus speciebus. Insuper nō est sub specieb⁹ diffinitiue, quia ad hoc quod aliquid sit diffinitiue in loco, duo requiruntur. Primū est, ut cōpetat ei ibi esse. quia quod nō est in loco, non ualet diffiniri in eo. Secundū est, q̄ sit ibi sicut in loco cōmēsurato aliquo mō suæ quātitati seu uirtuti. Corpus nāq; bicubitale nō diffinitur unius cubiti loco, quāuis aliquo mō sit ibi. Nec aīa est definitiue in manu, cū in alijs quoq; sit mēbris ac partibus corporis: quia nō est in manu sc̄dm totā suā uirtutē. Hinc om̄e q̄d habet quantitatē finitā aut finitā uirtutem, oportet q̄d sit diffinitiue in loco in quo est. Corpus aūt Christi quāuis sit uere sub speciebus, non tñ competit sibi esse ibi rōne sui, quoniā neq; ratione suæ quantitatis, neq; ratione suæ uirtutis, sed rōne ei⁹ quod in ipsum conuersum est, cuius dimēsiones manēt, quibus ad locū illū determinabatur: idcirco non diffinit̄ loco illo, sed simili mō pōt esse alibi, ubicunq; fuerint dimensiones panis conuersi in ipsum. Ratione uero p̄priæ quātitatis conuenit ei esse tm̄ in uno loco, nec ratione propriæ quantitatis habet quod sit ubi consecratur, sed magis ex alterius conuersione in ipsum. Hæc Thomas in Scripto.

Thomas aquinas.

Thomas aquinas. Locus circunscribit locatum.

Diffinire loco requir...

¶Quibus Petrus concordās: Corpus, inq̄t, Christi comparaī ad speciē & ad locū speciei. Ad speciē panis non comparatur sicut ad locū, sed ut ad signū signati contētiuū. Ad locū uero speciei comparatur sicut ad locū, tamē per accidens, non per se: q̄a nō sc̄dm se, sed specie mediāte: quēadmodū aīa cōparaī ad corpus & ad corporis locū, sed ad corpus tanq̄ ad p̄fectibile, nō ut ad locū: q̄a locatū oportet a loco esse separatū: atq; ad corporis locū p̄ accidēs, utpote corpore mediāte. Locus demū p̄ accidēs cōfiguraī locato p̄ se, nō locato p̄ accidēs: sicut loc⁹ hoīs cōfiguraī corpori ei⁹, nō aīæ. Hinc loc⁹ speciei sacr̄alis, cōfiguraī speciei, nō corpori Christi. Q̄d aūt corp⁹ Christi nō sit in specie sicut in loco, p̄batur: q̄a locatū comparaī ad locū sc̄dm quātitatē suā primo & per se, nec substātia replet aut occupat locū nisi mediante quantitate. Corpus uero Christi comparatur ad speciē, in quātū est quædā substantia primo & per se, & substantia panis in substantiā corporis est cōuersa. Quātitas uero corporis Christi non est ibi, nisi quasi per accidens propter naturalē concomitantiam ad suū subiectum. Non est ergo in specie, ut in loco, imo est ibi modo quasi contrario ei quo locatum est in loco: quia substantia locata est in loco mediante propria quantitate, quæ primo comparatur ad locum. Quātitas uero corporis est sub specie, mediante substantia.

Petrus.

Christi corpus est in specie ut in loco.

¶Porro

¶Porro si quæras,an possit simul esse in pluribus lo'cis seu hostijs: respondendū quia ut ait Innocentius tertius, sicut filius dei per naturam diuinam habet triplicem modum existendi in rebus (est nanq; in omnibus per essentiam,in iustis per gratiam, in natura assumpta per hypostaticam unionem)Ita corpus ei⁹ habet triplicē modū essendi. Est enim in cœlo localiter, in uerbo psonaliter,in altari sacramētaliter.Etenim secūdū esse suū naturale,in cœlo est tātū in uno loco:secūdū esse psonale,non est in loco,secūdū esse sacramētale,est in pluribus locis.Et hoc conuenit ei nec inquātū glorificatū,nec inquantū unitū: sed quia est terminus conuersionis plurium substantiarum in ipsum in pluribus locis. Hæc Petrus. Concordat Richardus, qui & plures quæstiones hic introducit, q̄ curiosę uidentᵃ magis q̄fructuosę

De' in eristit rebus tripliciter Corpus Christi triplicem.

¶At uero responsio Bonau.in dictis Petri cōtinet.

QVAESTIO.III.

PRæterea quæritur, Vtrum corpus Christi sit totum in qualibet particulae hostiae.¶Videtur quod non,quoniā sequeretur quod ubicūq; esset unum membrum corporis eius, essent omnia membra ipsius:ex quo multa uiderentur sequi inepta, ut quod haberet pedem& ossa in oculo,& cōsimilia multa.Nec uideretur ordo atque ꝓportio inter membra huiusmodi.Item,cū omne continuum sit diuisibile in infinitū,sequeretur quod totus Christus esset in infinitis partibus hostiæ.sicq; esset infinities sub eiusdem hostiæ speciebus

Arguitur contra ueritatem.

¶Quæritur q̄q;, an ad motum hostię seu pixidis moueatur. Videtur quod non,quoniā sequeretᵃ quod simul & semel moueretur atq; quiesceret,imo contrarijs motibus moueretur.

¶Oppositū tamen probatur, q̄m angelus mouetur per accidens in corpore assumpto,anima quoq; in corpore à se informato,cū tamē angelus et anima sint formæ incorporales,Ergo multo plus corpus Christi in sacramento,Iterū,cōmuniter dicitur quod portatur de loco ad locū,& desinit esse in loco isto,ac incipit alibi esse in alio ꝑ motū localem.

¶Ad hæc respōdet Antisi. in Summa lib.4. In hoc sacramēto q̄dā sunt secūdū naturā,q̄dā supra naturā, sed nō supra intellectū,q̄dā sunt supra naturā& intellectū.Secūdū naturā sunt accidētia sine subiecto,ut color sapor,rotūditas:quę sunt ibi secundū naturā,quia secūdū naturā specificā,ibi sunt.sed hoc supra naturam est,ꝙ sine subiecto consistunt,non tamen hoc est supra intellectum, quoniam intellectus bene concipit accidentia per abstractionem sine subiecto. Cumq; intellectus intelligere queat accidentia absq; subiecto, deus potest facere ea absq; subiecto esse: quoniā deus potest plus facere,quā intellectus seu ratio capere. Verum supra naturam & intellectū est, quod Christus ē in tanta quantitate in hostia,sicut in cœlo: nec tamen excedit terminos illius tam modicæ formæ. Dicimus ergo,ꝙ sub totali illa hostiæ forma ita est Christus totus,quod sub nulla eius parte sit totus.Sed dum frangitur hostia, sub qualibet parte diuisionis est integer Christus: & hoc non est tantum ex consecratione & fractiōe.Cōsecrata em̄ fuit q̄libet pars in toto suo,estq; cōsimile in speculo.Nā sicut in speculo uno solū est una imago,& fracto speculo in q̄libet eius parte imago resultat,ita sub totali forma ē Chr̄us,q ē dei patris imago,q̄ etiā integre continetur in qualibet parte hostiæ fractæ, Vnde sicut ex oppositione rei ad diuersas partes speculi,resultant diuersæ imagines:ita ex ꝓlatione uerborum quæ præcessit in ipsa fractione formæ cōsecratæ,resultat Christus in diuersis hostiæ partibus.Rebus ergo in se consideratis,sacramentū istud est plenum miraculis: pensata tamen omnipotentia dei,gloriosi ac benedicti,quasi desinunt esse miracula ut asserit Augustinus. Hæc Antisiodorensis.

¶At uero Thomas:Circa hoc,ait,an corpus Christi sit totum sub qualibet parte specierum,est duplex opinio.Vna quod hostia integra permanente,Christus totus est in hostia tota,non in qualibet eius parte.Hostia uero diuisa,Christus totus manet sub qualibet eius parte,& ponunt exemplum de speculo. Verū istud stare nō potest,q̄m hostia integra permanente,Christus aliquo modo est sub partibus hostiæ,si ergo non sit ibi secundum totū,erit ibi secundū partē. sed omne quod est totū in toto, & pars eius in parte est ibi situaliter. sicq; corpus Christi situaliter esset in sacramento & circunscriptiue,quod improbatū est supra. Exemplū quoq; de speculo non est aptū,qa imago speculi nō est ibi ut forma absolute quiescēs in speculo,sed exaggeneratur ex repercussione. idcirco quādiu est una superficies speculi,fit solum una reuerberatio,& per cōsequēs una imago resultat. Fracto aūt speculo,sunt multæ superficies,& per cōsequens multæ reflexiones,ac multæ imagines resultantes.Si autē esset forma absolute quiescens in subiecto,aut esset cōsequens quantitatē, sicut albedo quæ fundatur in superficie:aut quantitatē præcedens, ut forma substantialis.Si primo modo,de necessitate esset tota in toto, & pars in parte,ante fractionē speculi & post.Si autē præcederet quantitatē,esset ante & post,& tota in toto,& tota in partibus,quemadmodū tota substantialis forma ligni est in qualibet parte eius,ita quod totalitas formę substantialis non respicit quantitatis totalitatē, sicut est de totalitate formarū accidentaliū, quæ fundantur in quantitate & præsupponūt ipam. Corpus aūt Christi continetur absolute sub speciebus, & hoc non cōuenit substantiæ mediante quantitate, sed ratione substantiæ, in quā substantia panis cōuersa est,ideo etiam ante fractionē est totū in toto,quoniā ubicūq; erat tota natura panis, est tota natura corporis Christi, & per consequens totum corpus Christi, & tota quantitas eius. Et hæc est opinio alia,quæ uerior esse uidetur.

¶Porro moueri in loco, præsupponit esse in loco. Vnde ad hoc quod aliquid per se moueatur in loco, oportet quod per se sit in loco,& quod per se moueatur,non ad motum alterius. Per accidēs uero aliquid mouetur in loco dupliciter: Primo,quia per accidens est in loco,sicq; formæ mouentur per accidens, Secundo,quia per se est in loco, sed per accidēs mouetur in loco,ut patet in his qui uehuntur.Nam locus quē mutant, est per se eorum locus proprius uel communis. Corpus autem Christi in loco quem species mutant, non est per se, neq; sicut in loco proprio, neq; sicut in loco communi:idcirco per se moueri non potest in illo,neq; per accidens,sicut corpora mouentur per accidens;sed eo modo quo aliquid per accidens est in loco,& per accidens mouetur. Nec differt(ut aliqui dicunt)dicere, utrum species moueantur in eodē loco, aut transferantur de loco ad locū: quia quod in eodē loco secundū substantiam manens mouetur, mutat locum non solum secundum partes,sed scdm totum, ut sexto Physicorum probatur. Hæc Tho.in Scripto.

¶Insuper in tertia parte. quæ. 76. in sacramẽto, inqt, substantia corporis Christi est ex ui sacramenti, quantitas autẽ dimẽsiua ex ui realis concomitantiæ. Corpus quoq; Christi in hoc sacramento est per modum substantiæ. i. per modũ quo substantia est sub dimensionibus, nõ per modũ dimensionũ. i. nõ p modũ quo quantitas dimensiua corporis alicuius est sub quantitate dimẽsiua loci. Natura aũt substãtiæ tota ẽ sub q̃libet parte dimẽsionũ, sub quibus cõtinetᷓ, sicut sub qualibet parte aeris, tota aeris est natura: & hoc indifferẽtᷓ, siue dimensiones actu sint, siue potentialiter separabiles. Hinc Christus est totus sub qualibet parte specierũ panis, etiã hostia integra permanente. ¶Porro, si q̃ratᷓ, an ad motũ hostiæ Christus moueatur: rñdendũ, quod dũ aliquid est unũ subiecto & multiplex, secũdũ esse, nil ꝓhibet illud secũdũ aliquid moueri & secundũ aliud immobile esse: sicut cũ corpori aliud sit esse albũ, aliud magnũ, potest secũdũ albedinẽ moueri per alterationẽ, atq; immobile permanere secundum magnitudinẽ. Christo aũt nõ est idẽ esse secũdũ se, & sub hoc sacramẽto: quia per hoc quod dicimus eũ esse sub hoc sacramento, significatur quędã habitudo eius ad hoc sacramentũ. Itaq; secũdũ hoc esse non mouetur Christus per se secundũ locũ, sed solũ per accidens: quia nõ est in hoc sacramento sicut in loco. Similiter neq; per se mouetur, secundũ esse quod habet in isto sacramento, q̃cunq; alia mutatione, puta quãtum ad hoc quod desinat esse sub hoc sacramento, quoniam quod secũdũ se habet indeficiens esse, non potest esse deficiendi principiũ: sed alio deficiẽte, desinit eẽ in illo, queadmodũ deus esse desinit in creatura q̃ corrũpitᷓ. Sicq; Chr̃us desinit esse sub sacr̃o nõ p localẽ recessum, sed p desitionẽ & corruptionẽ sacr̃aliũ specierum. Hæc in Sũma

Christus est totus sub q̃libet hostię parte.

Christus quo modo desinat esse in sacramento.

3. p. q. 76. ar. 6.

¶Hinc scribit Aegidi: Quãuis ualde mirabile sit, ꝙ corpus Christi tã magnũ. sub dimẽsionibus tã paruæ hostiæ cõtinetur, tñ secundum ineffabilem fidei ueritatem fateri cõpellimur, ꝙ nõ solũ totus Christus in tota sit hostia cõsecrata, sed etiã in qualibet eius parte. Quod triplici uia ostenditur. Primo, secundũ ꝙ substantia corporis Christi cõporatur ad substãtiã panis, q̃ in ipsam cõuertitur. Secũdo, ꝓut quantitas corporis Christi cõparatur ad substantiã eius in qua radicatur. Tertio, ꝓut quantitas unius partis cõparatur ad q̃ntitatẽ partis alterius. Porro in rebus corporalibus duplex cõsistit totalitas, Vna essentialis, alia dimensiua. sicut albedini totalitas cõpetit dimẽsiua, q̃ extenditur extensione superficiei, sicq; albedo est tota in superficie tota, & pars eius in parte illius. Totalitas autẽ albedinis quidditatiua seu essentialis & diffinitiua, quæ per genus eius ac differentiã designatur, secũdum quã totalitatem non est tota in toto, & partim in parte, neq; diuiditur diuisione superficiei, imo est tota in tota superficie, & tota in q̃libet eius parte. Similiter quoq; est in substantijs, quoniam lapis secũdũ suã totalitatẽ dimensiuã, est totus in aliquo loco, & pars in parte, sed quo ad suam totalitatẽ essentialẽ specificã, est tot⁹ in toto indiuiduo suo. & totus in qualibet eius parte, cũ q̃libet lapidis pars sit lapis. Cũq; tota substãtia panis cõuertatᷓ in totã substãtiã corporis Chr̃i, loquẽdo de totalitate essentiali, nõ dimẽsiua (hac q̃ppe cõuersione conuertitᷓ qd in qd, nõ q̃ntũ in q̃ntũ) hinc ex ui sacramẽti Chr̃us ẽ sub hostia solum secũdũ totalitatem substãtialem. Quẽadmodũ ergo añ conuersionẽ tota substãtia panis quo ad istã totalitatẽ, fuit in qualibet hostię parte, ita post cõuersionẽ totũ corp⁹ Chr̃i in q̃libet pte est hostię. Et q̃m totã substãtiã corporis seq̃tur totalitas ꝓpriæ q̃ntitatis. ideo etiã scd̃m istam totalitatẽ dimensiuã totũ corpus Christi est in qualibet hostiæ parte per cõcomitãtiã naturalẽ. Secũda uia ꝓbatur hoc sic: Corpus Christi in cœlo cõsistit localiter utpote mediante propria quantitate. Sic autẽ (ut dictũ est sæpe) non est in sacramento, sed cõtrario mõ, q̃m ratione conuersionis panis in ipsum, & quantitas sua est ibi cõcomitantia naturali. In cœlo igitur trahitur totalitas substãtiæ corporis Christi, quantũ ad existendũ in loco ad totalitatẽ suã dimẽsiuã, per quã ibi localiter ponitur. In hostia uero totalitas eius dimẽsiua trahitur ad totalitatẽ essentialẽ, ita quod tota quãtitas corporis Christi est in tota hostia & in qualibet parte ipsius: q̃m modus totalitatis substantialis est, ꝙ sit tota in toto, & tota in qualibet parte. Tertia uia patet, quia secundũ dimẽsiones panis & dimensiones corporis Christi, triplex cõparatio sumi potest, Prima q̃m dimensiones istæ ita se habent in hostia, ꝙ pariter esse ualent. Secunda, q̃a dimensio unius partis corporis ita ad alterius partis dimensionẽ cõparatur, ꝙ mutuo nõ resistunt, sed simul sunt. Verũ secundũ tertiã cõparationẽ qua dimensio unius partis hostiæ ad alterius partis suæ dimensionẽ cõparatur, una dimensio alteri resistit, nõ cedit: idcirco nec simul eẽ possunt imo maiorẽ occupat locũ tota hostia, quã pars eius. Vbicũq; aũt est aliq̃ pars hostię, ibi est aliqua pars corporis Christi: & ubi est pars corporis Christi, ibi est totũ corpus suũ. Et ita corpus illud est in omni particula hostiæ. Veruntñ per accidens dicitur moueri localiter, q̃m transsubstantiatione cõpleta, dimensiões panis remanẽt circũscriptiue ac situaliter existẽtes, sicq; cõueuit eis moueri p se, atq; cõtentis sub ipsis, p accidẽs iuxta illud Philoso. Motis nobis, mouẽtᷓ oĩa q̃ in nobis sunt. Hæc Aegid. In præinductis scripta Petri, Richar. & pluriũ aliorũ cõtinentᷓ, responsa quoq; Bona.

Aegidius de Roma Christum integrum esse sub singulis hostię partibus tripliter ostenditur.

Corporalium rerũ duplex totalitas.

¶Præterea de his aliter sentit Durandus: Corpus, inquiens, Christi nullo mõ in hoc sacramento mouetur ad motũ hostiæ, neq; per se, neq; per accidens: quia dũ aliqua duo ita se habent, quod nõ sunt unum subiecto, nec se habẽt ut continẽs & contentũ. nec habẽt colligationẽ & contactũ, moto uno, alterũ nullo mõ mouetur: sed ita se habent corpus Christi & hostia. Sequeretur quoq;, quod aliquid simul moueretur contrarijs motibus. ¶Verũ ad huius opinionis reprobationem sufficit, quod tot doctores præcipui, & præsertim Innocentius papa tertius, dicunt contrariũ. Motiua quoq; eorũ idonea sunt. Nec bene sonat asserere, quod corpus Christi nõ continetur in hostia consecrata. Eadem enĩ rõne sequeretur, quod non cõtineretᷓ sub speciebus hostiæ, cuius contrariũ dicunt oẽs doctores precipui: quia nec dicitur contineri in hostia, nisi quia in eius speciebus sacramẽtalibus continetur & per illas habitudinem habet ad locũ illum & consistendi ibidem, intantum quod speciebus illis corruptis, desinit esse ibi, ut patuit.

¶Postremo Scotus: Corpus, ait, Christi esse in cœlo modo naturali, & in eucharistia modo sacramentali, est manifestũ. sed dubium est de corpore, ut est in eucharistia, quæ sunt illa quæ continet tanquã partes. Et dico quod non continet animã neq; accidentia. Et hoc est possibile. accipiendo corpus pro primo perfectibili ipsius animæ: q̃m nulla est contradictio, corp⁹ hmõi esse sine anima & absq; accidentibus. Hocq; est congruũ, q̃m species repręsentãt absolutũ: ergo sub

stan

stantiā, & non accidentia. Hoc etiam factū est, qm̄ si in triduo mortis Christi fuisset eucharistia cōsecrata, fuisset in ea uera res eucharistiæ, utpote corpus Christi, nec tñ aīa fuisset in eo, Corpus etiā hoc mō nō cōtinet sanguinē, quoniā sanguis nō est animatus: & p cōsequens, nec est pars puri animati. Possibile quoq; ē istud ex parte sacr̄i, qm̄ eius qđ essentialiter est aliud ab alio, esse pōt aliud signum. Corpus aūt p̄racto mō sumptū, essentialiter differt ab anima & à sanguine ac aliis, ergo pōt aliud signū habere. Itē possibile fuit totū sanguinē separatū esse à corpore Christi in morte, & tñ si tūc fuisset eucharistia cōsecrata, fuisset res eadē quæ & mō. Hoc tenēdū est q corpus Christi ut primū signatū speciei panis & cōtentū, non includit animā nec accidētia nec sanguinē. Insup dico, quod non est necesse simpliciter, si Christus seu corpus eius sub mō naturali habet partes & proprietates, quod habeat easdē sub modo sacramentali, quia post resurrectionē nō erit eucharistia, nec corpus Christi habebit sub mō scr̄ali proprietates & passiōes, & tñ habebit tūc ista sub suo naturali mō essendi. Rursus, nō seqtur necessarie ecōuerso si Christ⁹ seu corpus eius habet istas partes & proprietates sub modo sacramētali, quod ob hoc necessario habeat eas sub mō suæ existētię naturali. Dū em̄ res aliq̄ ex sua natura est indifferens ad duos modos essendi, utpote naturalem & sacramentalem, tunc sicut simpliciter potest haberi sub uno modo, ita sub alio, &c. Hæc Scotus.

¶Qui de his multa prosequitur, in quibus multa uidentur contineri inepta. Primo quod dicit corpus Christi, ut est in eucharistia, non continere animam neq; accidentia, in quibus uidetur renouare antiquū errorem à præfatis doctoribus & ab Innocētio papa tertio concorditer reprobatū, videlicet corpus Christi esse in altari scd̄m suā nudā essentiam, qđ non solū falsum est de facto, sed & impossibile est sic esse propter absurditates inde sequētes & contradictionū implicationes. Si aūt uult dicere, quod corpus Christi, ut in eucharistia est, nō habet nec cōtinet aīam & saguinē & accidētia ex ui sacr̄i seu ui cōuersionis, sed per cōcomitātiā naturalē, hoc staret iuxta p̄habita saltē secūdū unā uiā. Ob hoc tamen nō essent uerba illa tam absolute & incaute promenda, p̄sertim q̄a scd̄m Apostolum ab omni specie mala abstinere oportet, & cū hæreticis nec in uerbis cōmunicare debemus, quātū uitari pōt. Secūdo, q ait nō esse impossibile, corp⁹ prout est primū p̄fectibile aīæ esse sine accidētib⁹. Corpus nāq; non est ab anima perfectibile, nisi iā ad animæ susceptionē ac informationē dispositū per quātitatē & q̄litatē, dicente philosopho: Anima est actus prim⁹ corporis organici physici &c. Tertio, q ait hoc cōgruū esse, quoniā species .i. formæ sensibiles scr̄ales panis rep̄sentāt absolutū, ergo substātialia & non accidētia. Circa qđ dico, quod species illę rep̄sentāt uerū corpus Christi, quod nō dicit nudā materiā: Imo q̄tū ad realē existentiā suā, accidētia q̄dā incudit, id est, quātitatē & q̄litatē, cū sit corpus organicū physicū. Nec seqtur, species illæ rep̄sentāt absolutū, ergo substantiā & nō accidētia: cū q̄dā accidētia sint absoluta, nō respectiua seu relatiua. Quarto, q ait hoc factum esse. Nō em̄ factū est, nec fuit, sed fieri potuit. Quicqd etem̄ Christ⁹ in cœna cōsecrauit, & trāsubstātiauit in corpus suum & sanguinē, sumptum fuit in cœna, nec māsit inde residuū aliqđ p triduū mortis Christi. Nec seqtur, si tunc ita fuisset factū, ergo mō sic est aut sic fieri pōt. Tūc em̄ corpus Christi realiter extitit mortuū & inanimatū, idcirco nō sequebatur incōueniēs aut implicatio contradictionis, si tunc fuisset sine anima in eucharistia, sicut iam sequeretur, dum corpus eius uere & incorruptibiliter est animatum ac uiuū, si dicatur sub speciebus sacramenti esse sine anima, & nō uiuum nec animatum, ita quod unum & idem numero corpus esset uiuum, & non uiuum, animatum & non animatū. Quinto, quod dicit corpus etiam hoc non continet sanguinem, quoniam sanguis non est animatus. Quamuis enim sanguis non sit animatus, tamen ad naturalem, realem & perfectam existentiam corporis organici animalis, potissime hominis, requirit sanguis: imo & accidētia multa, quæ tamen animata non sunt. Sexto, quod asserit nō est necesse simpliciter, si Christus sub modo naturali habet partes & proprietates, quod easdem habeat sub modo sacramentali. Ad quod dico, istud necessario sequi, & oppositū hui⁹ contradictionem includere. Cumq; sic arguit, post resurrectionem non erit eucharistia &c. dico quod argumentum hoc impertinens est atq; infirmum. Non enim dico, q ex hoc quod Chr̄us est in cælo localit̄ & mō naturali p p̄priā quantitatē circūscriptiue in loco, sequat̄ ex forma argumēti, quod sit in eucharistia: sed supposito secūdū fidem q̊d sit in eucharistia, seqt̄ q̊d si in cœlo habeat partes corpales et mēbra ac proprietates naturales intrisecas, q̊d etiā habeat eas in sacramēto ex ui sacramenti aut cōcomitāter. Sextimo, quod addit, non seqtur econuerso &c. quod eodem modo destruitur. Probatio quoq; est imbecillis, cum subdit Dum res aliqua ex sua natura indifferēs est ad duos modos essēdi &c. Hoc quippe uerum est loquēdo de modis existendi extrinsecis, seu per respectū ad extrinseca aliq̄: & ideo corp⁹ potest esse utroq; horū modorū. Sʒ istud non pertinet ad rem. Non enim de his modis essendi est disceptatio ista, sed de partibus corporis Christi integralibus, quantitatiuis, organicis, proprietatibusq; intrinsecis. Præterea, ex uerbis suis infert corellariū istud, Ante incarnationem potuit eucharistia fuisse tam uera, ut nunc, tam quantum ad significationem, quam quantum ad rem signatam & contentam. Ecce qualiter sonat hoc.

¶Et circa hoc quæri pōt quid nominę eucharistiæ uelit intelligi, an scʒ sacr̄m altaris seu hostiā cōsecratam, aut corp⁹ Christi ut sub sacramētalib⁹ speciebus cōtētum. Et si sic, certū est q eucharistia taliter sumpta, nō potuit esse ante uerbi æterni incarnationē, in cuius incarnatione formatū & assumptum est hoc corpus: nisi forte ad hunc sensum, quod uerbū æternum absolute loquēdo potuit incarnari diu antequā incarnatū est. Multa his cōsimilia scribit Scotus. De q̄bus cū uideātur absurda, prolixitatem deuitans pertranseo.

QVAESTIO IIII

ADhuc circa hæc quæritur specialiter de uisibilitate corporis Christi in sacramēto altaris, vcʒ. An oculus glorificatus posset illud videre in sacramento. Item an angelus, itemq; an Christus seipsum uideat in altari, & utrum modus existentiæ Christi in altari, trāscēdat cōpręhensionē omnis mētis creatæ. Ad quæ breuiter est tangenda responsio.

¶Itaq; ad primū horū Thomas respondet: Corporali oculo nihil uidet̄, nisi p hoc qđ oculus ab obiecto immutat̄ p sil̄itudinē colorū seu luminis existētis in ipso obiecto, q̄ silitudo sit primo in medio, deinde in uisu. Corpus aūt Christi non habet ordinē ad species

sub quibus est mediate propria quantitate: ideo generari non potest similitudo sui coloris in aere species contingente. Et hoc duplici ratione: Primo, quoniam actio omnis corporalis fit per contactū, qui consequitur quantitatem, quia contactus nil aliud est quā coniunctio terminorum quantitatum duarum. Cumq; corpus Christi non tangat aerem circumstantem, idcirco non ualet in ipso coloris sui similitudinem generare. Secundo, quoniam color consequitur quantitatem, cum immediatum eius subiectum sit superficies, & quoniā corpus Christi non habet ordinem ad hūc locum ratione propriæ quantitatis, idcirco nec ratione sui coloris: propter quod nec coniungitur aeri circumstanti secundum quantitatem, nec assimilat illū sibi, pducēdo similitudinē sui in ipso. Deniq; magnitudo maior in æquali distātia uisa sub maiori angulo uidetur, ut perspectiui demōstrāt. Sed maior est quātitas coporis Christi, distantia uero ad oculum est eadem: ergo oculus uidēs corpus Christi ac hostiā, uidet corpus sub maiori āgulo. Corpus autē Christi uidet sub specie hostiæ, ergo angul⁹ minor cōtinet maiorē, quod impossibile est. Ex quibus patet ad primū respōsio. ¶ Ad secūdū, uidelicet utrū angelus uideat corpus Christi in hostia: respōdēdū, quod angelus nihil uidet uisione corporali, imo nec corpus assumptum corporalit uidet, nec ē in ipō nisi uisus intellectualis, qui à sensibilibus non recipit, sed intelligit uel per species innatas, quantum ad ea quæ naturali cognitione intelligit, aut per uerbum, quo ad ea quæ naturalem eius excedūt notitiā. Cumq; angeli sint beati, oportet quod plenā notitiā habeant omniū quæ sunt fidei, quantū ad uisionē gloriosam quæ fidei succedit. Ideo sicut fides credit corpus Christi esse sub sacramento, sic uisione beata angeli uidēt hoc clare. Credo autē quod omnia quę sunt fidei, sint super naturalē cognitionē angelorū sicut & hominū. Propter quod mysteria fidei dicuntur esse abscōdita à seculis in deo. Hinc naturali cognitiōe nō uident angeli corpus Christi, sed solū beata. Dæmones uero nullo modo uident plenarie, sed credunt & contremiscunt. Cōformiter cæteri beati uisione intellectuali cōspiciunt corpus Christi in altari, nō uisione corporali, in qua nec cū angelis sanctis cōmunicant. ¶ Cūq; inuestigatur an Christus seipsum uideat ibi, dicēdū q̄ si ocul⁹ Christi esset extra species sacramēti, nō uideret substantiā suā infra species contentā ex natura gloriæ, nisi miraculose. Verū de hoc infra dicetur. ¶ Ad ultimū rñdetur, q̄ intellectus noster illa duntaxat dicit̄ ,pprie cognoscere seu uidere, quorū essentiæ sibi pñtantur lumine naturali, uel lumine gratiæ aut gl̃iæ. Vñ & à principio dicitur illa uidere, q̄ statim cognitis terminis, quasi uisis essentijs terminorū noscuntur: atq; per cōsequēs tm̄ illa q̄ reducūtur in prima principia, sicut conclusiones scientiarū. Quæ aūt nullū ordinē habēt ad principia per se nota, neq; ad sensitiuā notitiā, nō possunt ,pprie in statu uię uidere. Tale aūt est, corpus Christi esse sub sacramento. Hinc intellectus uiatoris nullo mō hoc pōt uidere, & multo minus pōt id cōprehēdere: quia mł'ta uidentur q̄ non cōprehenduntur. Cōprehensores uero (ut dictū est) ea q̄ fidei sunt, perfecte conspiciūt, non fide, sed clara uisiōe. Hæc Thomas in Scripto.

Angeli uident Christi corpus in sacramento.

Ephe. 3.

Iaco. 2.

Intellectus uiatoris corp⁹ Christi existentem in sacramento nō cōphēdit

¶ Porro in 3. parte, quæst. 76 addit: Corpus christi in hoc sacramēto est per modū substantiæ, non quantitatis. Substantia uero inquantū huiusmodi, non est uisibilis oculo corporali, nec subiacet alicui sensui imo nec imaginationi, sed soli intellectui, cuius obiectū est qđ quid est, tertio de anima, ideo corp⁹ Christi secundum quod in sacramento cōsistit, nec sensu, nec imaginatione est apprehensibile, sed intellectu. Percipitur quoq; diuersimode à diuersis intellectibus. Cū enim modus essendi quo Christus est in sacramento sit supernaturalis, à supernaturali intellectu, puta diuino, secundum se uisibilis est, & per consequens ab intellectu beato angelico & humano, qui secundum quod participant claritatem intellectus diuini, uidēt ea quæ supnaturalia sunt per uisionē diuinæ essentię. Ab intellectu aūt uiatoris cōspici neq;, nisi per fidē, sicut nec cætera supernaturalia: nec intellectus angelic⁹ per sua naturalia sufficit ad hæc intuēdū. Vñ nec dæmones q̄ūt per intellectū uidere Chr̄m in sacm̄to, nec per fidē, cui nō cōsentiūt uolūtate: sed signorū euidētia cōuincūtur, iuxta illud Iacobi: Dæmones credunt & contremiscūt. Porro, corporalis oculus Chr̄i uidet se ipm̄ sub sacm̄to existētē, nō tñ ualet uidere ipsum modum essendi quo est sub sacm̄to, qui ad solum pertinet intellectū. Nec est simile de alio oculo glorioso, q̄a & ipse oculus Chr̄i est sub hoc sacramēto, in q̄ nō cōformat̄ ei alius oculus gloriosus. Hæc idem in Summa.

¶ Concordat Petrus, qui tamen magis sentire uidet, qđ Christus secundū quod in isto est sacr̄to, non uidet seipm̄ oculo corporali, dubitatiue tñ loq̄t̄ inde.

¶ Richardus uero per oīa cōsonat Thomæ, & addit q̄ ocul⁹ corporalis nec p naturā, neq; p gloriā, nec p miraculū pōt uidere corpus Christi in sacramento, sicut nec essentiam spiritualium substantiarum, quoniam capax non est nec eleuabilis ad talē intuitū, cum uidere nil ualeat nisi p similitudinē corporalē. Corp⁹ aūt Christi in sacramento est per modum substantiæ.

¶ Bonauentura, demum his cōsonans, opinionem narrat quorundā: Quidam, inquiens, uoluerunt hic subtiliar idicētes, q̄ existentia ista corporis Christi sit aliquo mō intelligibilis, ita quod quāuis sit supra naturā corporis humani nō glorificati, non tamē supra naturam corporis humani glorificati, quod habet naturā ,pprietatēq; lucis quæ potest esse in spacio maiori atq; minori, ita quod ipsa nō fit maiorr & minor: quemadmodū lux candelæ tanta est in parua domo, sicut in magna. Similit̄ radi⁹, siue dirigatur in longinquū, siue in locū ,ppinquū. Sed istud impertinens est, cū lux non sit corpus nec corporalis defluxus, sed qualitas simplex, q̄ in suo subiecto artat̄, siue extēdit̄ qđ corpori Christi nō cōpetit. Idcirco dicendū, quod intellectus nr̄ nō cōsētit nec capere pōt essentiā corporis Chr̄i sub sacr̄to, nisi lumine fidei adiuuet̄. Sēsus uero & imaginatio frequēt̄ reclamāt, Intellectus uero fide & gr̄a dei adiut⁹, resistit eis ac p̄ualet, respectū habēs ad omnipotētiā dei, nō ad causas naturales ac inferiores.

¶ Durandus demū cōsonans p̄inductis, fatetur in hoc sacramēto corpus Christi nō uideri ab oculo suo neq; ab alieno ob causam p̄habitā, sed ab uniuersis beatis oculo intellectuali: q̄niā merito fidei succedit p̄mū uisiōis. Cū ergo credamus Christū in hoc sacramēto esse realiter, seq̄tur qđ beati clare hoc uident in hoc sacramēto cognitione supernaturali.

¶ Præterea Scotus circa hæc loquitur: Videre uno mō importat intellectionē intuitiuā, pro ut distinguitur cōtra intellectionē abstractiuā. Intellectio aūt intuitiua, est rei ut in se pręsens est: abstractiua uero pōt esse eius, scđm quod relucet in aliqua similitudine, q̄ pōt esse existētis & nō existētis, & itē p̄sentis & nō p̄sentis

sentis. Hæc itaqꝫ quæstio est de cognitiõe intuitiua. Et dico ꝙ intellectus noster pro statu uię non potest naturaliter uidere corpus Christi, ut est in sacramento existens, quia non intelligit nisi ex sensibilibus. Intellectus uero non alligatus corpori seu separatus, ut intellectus angeli & animæ separatæ ac mentis beatæ, naturaliter potest uidere præsentiam seu existentiam corporis Christi in sacramento: quoniam intellectus se habens ad intelligibilia, prout in seipsis sunt intelligibilia, prius intelligit id quod prius in se est intelligibile, & per consequens id quod prius est in se ens: quoniã unumquodqꝫ sicut se habet ad esse, ita ad ueritatẽ & intelligẽtiam. Talis aũt intellectus respicit totum ens, & quodlibet secũdũ ordinem suæ intelligibilitatis. Substantia autem sicut prior est entitate, ita & cognoscibilitate quocunqꝫ accidentali modo ipsius. Ergo talis intellectus prius intelligit substantiam ipsam, quam quẽcunqꝫ modum ipsius. Ergo nullus modus qui subest substantiæ, potest impedire intellectionem ipsius a tali intellectu. Hæc Scotus.

Dionysi⁹ contra Scotum. ¶De cuius dictis, & argumentis multũ admiror, ꝙ propter huiusmodi persuasiones leuissimas & inanes toties recedit a cõmuni theologorũ doctrina. Quid enim concludit persuasio ista, nisi quod talis intellectus naturaliter potest cognoscere corpus Christi ut corpus, non autem secundum omnia quæ sibi supernaturaliter insunt seu cõpetũt, ut quod hypostatice sit assumptum a uerbo æterno, & quod supernaturalissime & incompræhensibilissime est in sacramento, & modum existentiæ atqꝫ præsentiæ talis? Imo mirũ si aliquis sit tam rudis, qui non uideat inefficaciã consequentiæ huius, Intellectus potest hoc cognoscere q̃ ad substantiam suam, ergo potest illud cognoscere secundum omnem modum & qualitatem & entitatem eius accidentalem, supergredientem omnem cursum, legem ac ordinem rerum naturaliter institutum. Qualis est argumentatio ista, possum naturaliter cognoscere Petrũ quantum ad suam humanitatem, ergo naturaliter possum cognoscere Petrum quantum ad esse præscitum aut prædestinatum, hoc est, an sit p̃scitus uel prædestinatus. Imo dico quod nec cõpræhensores in patria sciũt de uiatore an sit p̃destinatus si ne p̃scitus nisi ex reuelatiõe diuina. Absurditates Scoti. Multa alia scribit hic, q̃ nec apparẽtiã habẽt: ut dũ arguit, Corpus illud in se est obiectũ ꝓportiõatũ intellectui tali, ergo accidentalis modus ipsius corporis non impedit quin sit obiectum intuibile intellectui illi. Ad quod dico, q̃d accidentalis modus non impedit quin sit cognoscibile secundum se & in se acceptum, sed impedit bene quod sit cognoscibile seu obiectum intellectus secundũ q̃d sumitur sub tali mõ, p̃sertim supnaturali, cũ illę modus sit incomprehensibilis per naturam, & per cõsequens res ut stans sub tali modo. Amplius scribit hic, Naturale & supernaturale non distinguunt naturam alicuius in se, sed tantum in comparatione ad agens. Ideo nanqꝫ dicitur aliquid supernaturale, quia a supernaturali agente: & naturale quia a naturali agente. &c. Ad quæ dico, quod naturale & supernaturale quandoque distinguunt naturam alicuius in se, sicut ipsa gratia gratum faciens, charitasqꝫ infusa specifice distinguuntur a natura & naturali amore: quoniam gratia gratificans & charitas, sunt in se supernaturales effectus, natura uero amorque naturales sunt naturales effectus. Nec solum prætacto modo distinguuntur naturale & supernaturale, sed etiam per intrinseca sua formalia principia. Et quia naturale est quod est & procedit scd̃m solitum cursum ordinemqꝫ naturæ, ut hominẽ ex cõmixtiõe maris ac fœminæ generari: sup naturale uero, quod est uel procedit supra naturalẽ entiũ legẽ, cursum & ordinem, ut mortuũ suscitari. ¶Insup, ab eodem agente, scꝫ deo oĩpotẽte, sunt naturales & supernaturales effectus. Eadẽ quoqꝫ causa est agẽs naturale & supernaturale. Naturale & supernaturale differunt. Dicũt qppe philosophi, ꝙ quatuor sũt causæ uniuersales, uidelicet causa prima seu deus, intelligẽtia, aĩa nobilis & natura uniuersalis, seu uis insita cælestibus corporibus: & tñ nõ loquuñtur nisi de naturalibus causis. ¶Item ait Scotus: intellectus beatus nullo mõ per actũ beatificũ uidet corpus Christi in eucharistia &c. Ad quod cũ doctoribus solidis atqꝫ authenticis dico, quod beati uisione beatifica nõ solũ uident diuinã essentiã, sed & alia multa in ea, p̃cipue mysteria gratiæ & media gloriæ ac salutionis humanæ, inter quę unũ potissimũ est mysteriũ istud existẽtiæ Christi in sacramẽto, idcirco beati in uerbo p̃cipue hoc cognoscũt. Rursus ait, Quicũqꝫ angelus malus si pmittatur uti potentia sua cognitiua, potest intelligere quodcũque intelligibile creatũ, & per cõseq̃ns posset intelligere cogitatiões cordiũ &c. Huius oppositũ super secũdũ patuit copiose, imo cordis arcana & q̃ ex mera libertate mẽtis creatæ dependẽt, effectus quoqꝫ penitus contingentes futuri, transcẽdunt naturalem dæmonũ cognitionem. ¶Insuper dicit, q̃d deus possit absoluta potẽtia causare in oculo glorioso & etiam nõ glorioso uisionẽ corporis huius, q̃uis nõ esset nisi in sacr̃o & l. Istud est cõtra uerba Richardi p̃habita. Uerũ absolutæ oĩpotẽtiæ dei non est ullatenus derogandũ, quæ & incomprehensibiliter plura & maiora ac mirabiliora potest efficere, quam nos ualeamus concipere.

¶Tamen Richardus uult dicere, quod talis uisio nõ potest esse in oculo ex impræssione corporis Christi, secundum quod est in eucharistia, quod satis probare uidetur.

¶Pręterea sup his multas ꝓpositiões scribit Aegidius: Prima est Christus ꝓut existit in hostia, uideri põt ab aliquo alio oculo corporali. Scd̃a est, Christus oculo corporali se nõ uidet in hostia, ꝓut in hostia habet esse. Tertia est, Christus in hostia uidet se, prout extra hostiã habet esse. Quarta, Christũ existẽtẽ in hostia uiatores nec sensu intellectuq̃ ũt nec uidere. Quinta, omnis substãtia separata Christũ existẽtẽ sub hostia p intellectũ uidere põt, modũ tñ existẽdi eius nulla intelligẽtia cõphẽdit. Nã rerũ essentias simplici noscũt intuitu, sed modũ existẽtiæ talis capere nequeũt, cũ sit penitus supernaturalis. Hinc sicut res creatas sciunt esse ex nihilo ꝓductas, naturali acumine sui intellectus, modũ tñ productiõis illius, puta creatiõis, naturaliter cõprehẽdere p intellectũ nõ ualẽt, cũ omnino supnaturalis sit illa, sic Chr̃m existentẽ in hostia quælibet intelligẽtia naturaliter põt uidere, sed modũ existẽtiæ eius ibidẽ intelligere neq̃t, quoniã supnaturalis omnino est. Has propositiões declarat ac probat Aegidius multũ prolixe: q̃d breuitati studẽs ptræteseo, p̃sertim quia uis rationum eius in præinductis uirtualiter continetur.

¶Præterea ad istud, utrũ Christus oculo corporali se uideat in sacramẽto, respondet primo quotlibeto Henricus: Quęstio ista ex falsa imaginatione ꝓcedit, ac si corpus Christi esset dimensionatum sub illis speciebus

ciebus, uel ipsæ dimensiones Christi essent simul cum dimensionibus specierum, ut alibi esset sub illis speciebus assignare caput, alibi pedes. alibi oculum, alibi nasum: quod falsum est, quia tota substantia totius corporis Christi est ubiq; sub tota specie sacramẽti, & sub qualibet parte eius, & nusquam dimensionatum est nisi per concomitantiam quandam. Ad hoc autem quod Christus alicubi existens, uideat se ipsum, aut aliud oculo corporali, oportet quod ibi sit per se, & dimensionaliter. Et idem dicendum de re uisa, quia nihil uidetur nisi dimensionabile, nec uidet quis nisi oculo dimensionato. Absolute ergo dicendum, quod Chr̃us ut est sub specieb⁹ sacramẽti, neq; se aliud uidet, nec a se, nec ab alio uidetur oculo corporali. Nihilominus Christus qui est ibi, uidet se & alia, estq; uisibilis à se & alijs, non ut est ibi sacramentaliter, sed ut in cœlo localiter. Hæc Henricus. Cuius dicta consonãt præinductis, nisi quod uidetur insinuare quod dimẽsiones corporis Christi & dimensiones panis in Christi corpus conuersi, non sint simul. Quod si ita sumatur, quod infra circumferentiam hostiæ non contineantur aut sint utræq; dimẽsiones, saluari non posset. Verũ est autem quod nõ sint ibi eodem modo, quia dimensiones panis manent ibi situaliter atq; localiter, nec sunt totæ & integræ in qualibet hostiæ parte: Dimensiones uero corporis Christi sũt ibi totæ in hostia tota, & totæ in singulis partibus eius, nec sunt ibi localiter. Nihilominus his obijci posset, quia (ut dictũ est) corpori Christi & partibus eius in sacramẽto conuenit non solum situs seu positio de genere quantitatis, sed & situs de genere Vbi, ita quod partes corporis Christi habent etiam ordinem inter se & totum: & sic una est extra eam, & distans ab ea. Sed ad hoc patet ex inductis responsio, quia diffusio specierum fit per medium, quod non est sine habitudiue & respectu ad locum.

Eucharistie myste rium in tribus cõsistit. ¶Insuper quotlibeto secũdo respondens ad istud, utrum angelus naturaliter possit uidere corpus Christi sub sacramento. Misterium, inquit, id est sacrum secretum sacrati istius, in tribus consistit. Primum est, conuersio panis in corpus Christi, Secundum, quomodo id quod fuit panis, non sit annihilatum, sed est aliquid in corpore Christi, seu esse illius quod est corpus Christi, aliquo modo conuenit ei quod fuit substantia panis, ut infra dicetur in alia quæstione, Tertium, quomodo corpus Christi habet esse sacramentaliter sub speciebus illis sub quibus antea fuit substantia panis, Et ad nullum istorum potest se extendere uidere angeli naturale, quoniam quodlibet horum est quid supernaturale. Non enim potest uidere illam transmutationem, quamuis uidere queat defectũ substantiæ panis sub illis speciebus, Nec naturaliter potest uidere, quomodo esse aliquod conueniat in corpore Christi ei, quod fuit prius sub speciebus panis. Nec tertio potest uidere quomodo corpus Christi est sub speciebus panis, & etiam an sit ibi, quoniam non est ibi per se, nisi ratione substantiæ, quæ quamuis ex se naturaliter uisibilis sit angelo per intellectum, non tamen ut est ibi per concomitantiam, sed solummodo ut est alibi per accidentium in loco proprio significationem. Hæc Henricus.

Cõtra Gã danum. ¶In quibus apparet obscurum, quod corp⁹ Christi dicit ibi esse per cõcomitantiã, cum sit ibi per conuersionem panis in ipsum directe, ac deinde per species remanentes determinationem quandam habeat ad existendum ibidem, & quantitas sua propria ibi sit p concomitantiam naturalem, ut habitum est, & ipsemet Henricus alibi protestatur. Ideo forsan exemplar quod legi est incorrectum. Nec negat hic doctor, quin angeli supernaturali cognitione hæc noscant, præsertim in uerbo.

¶Denique circa ista adhuc remanet dubium unum, quoniam dictum est corpus Christi in sacramento a uiatoribus corporali oculo non uideri: quãuis communi modo loquẽdi dicamus nos illud uidere, quando species sacramentales sub quibus continetur, uidemus. Remanet inquam quæstio, imò & contra iam dicta obiectio, quia interdum in hostia consecrata uideĩ quasi caro humana aut puer, seu alia quędam uiua effigies, qua (ut apparet) sunt corpus Christi seu Christus, aliter non adoraretur.

¶Itaq; de hoc Thomas fatetur, Absq; omni dubitatione dicendum est id, quod ibi apparet, esse uerũ corpus Christi. alias non adoraretur, sed est uerum corp⁹ Christi, sicut & prius erat quando in specie uidebatur. Sed utrum species ibi apparẽs, sit species corporis Christi, difficile est determinare. Quidam enim dicũt quod species illa carnis seu pueri, sit tantum in oculo intuentis. Quod forte aliquando ita est, ut dum uni apparet in specie carnis, alteri in specie panis, uel eidem paulo post rursus in specie panis. Sicq; diuino miraculo fieri potest, ut similitudo corporis Christi fiat in oculo, sicut naturaliter fieret, si corpus Christi præsens esset. Nec est deceptio, quia nõ fit nisi ad fidei instructionẽ, & deuotionem populi excitandam. Sed quia interdũ ab omnibus ita uidetur, quandoq; diu seruatur in specie tali: hinc alij dixerunt, quod uera species corporis Christi extra existens, uisum immutat. Nec obstat q; uidetur in quantitate minori, nec in specie gloriosa: quia in potestate corporis gloriosi est, ut se ostendat in toto uel in parte, & in specie gloriosa seu non gloriosa. Sed quia immutatio uisus ab aliquo corpore per medium fit per contactum eius quod sentitur, ad medium quo sentitur, oportebit secundum hoc dicere, q corpus Christi iuxta hoc, tangat medium uisionis, & per consequens sit ibi quasi in loco: & ita, quod uel simul sit in pluribus locis, uel quod localiter motum sit de cœlo descendens, quod tamen non est impossibile ei. ¶Sed huic obuiat, quod Gerimundus dicit, q̃d de multorum episcoporum consilio sigillatim fuit hoc, quod apparebat in specie corporis Christi: & positum in altari seu in pyxide, reseruatum fuit. Corpus autem Christi, si ibi esset localĩ, post q̃ apparuisset, dispareret, sicut contigit discipulis euntibus in Emaus, nec reseruaretur inclusum, Ideo securius uidetur dicẽdum, quod sicut quando uidebatur corpus Christi in specie panis, erant illæ dimensiones subsistentes, atq; in illis alia sensibilia accidentia fundabãt: sic illæ eædẽ dimensiones manent eisq; alia sensibilia accidentia superinducuntur diuina uirtute, quæ speciem carnis p̃tendunt, queadmodũ priora accidentia p̃tendebant speciem panis: potestq; esse quod postea eadem uirtute recedentibus accidentibus illis redeant accidentia panis, cũ & naturali actione interdum aliquod accidẽ dentiũ illorum immutari posset, dimensionibus manẽtibus, ut odor aut sapor uini, si diu seruentur.

¶Preterea q̃rit circa hoc an in tali casu sumẽdũ sit sacramẽtũ ita apparẽs, Dicẽdũ q̃d us⁹ sacramẽti, sicut cõpetere debet materiæ sacamẽt iablutio aq̃ in baptismo, Et q̃niã corpus Chr̃i in specie panis nobis in hoc sacramẽti

sacramento proponitur, ideo usus sacramẽti huius est per manducationem. Cumq; in propria specie aut in forma carnis cruentatæ apparendo, non haberet aptitudinem et ita apparens comederetur, non debet sumi ab eo, cui ita apparet. Si autem omnibus in carnis specie appareret, esset cum reliquijs reponendum. Sed obijci potest, quia secundum canones, sacerdos qui celebrat, debet quod consecrat sumere: quod nõ posset implere, nisi illud sumeret quod in specie carnis apparet. Dicendum, quod in tali casu sacerdos debet iterum celebrare, ut aliqui dicunt: & si secundo idem cõtingat, debet tertio celebrare. Alij uero dicũt qđ in tali casu sufficit mãducatio spũalis. Nec ideo efficitur sacerdos transgressor canonicæ cõstitutiõis, qa ad ea q̃ frequentius accidũt, leges aptã tur. Hæc Tho. in Scri.

Obiectio. de.cõ.dist 2.ca. Relatum est.

Solutio

QVAESTIO. V.

RVrsus hic quæritur, An corpus Christi in sacramento, tangatur a specie sacramentali sub qua est vel tangi posset ab aliquo. ¶ Videtur quod sic, quoniam inter speciẽ illam & corpus Christi nullum est medium, & ita se tangunt. Iterum, corpus Christi tempore dominicæ passionis poterat esse ac reseruari in pyxide: nec ibi mansisset uiuum, ipso expirante in cruce: ergo fuisset ibidem passim & clauis confixum, ac per consequens tactum. Nec unum & idẽ nũero corpus, poterat simul tangi & nõ tangi.

Arguitur contra ueritatem.

¶ In oppositum est, quod Christi corpus non est in sacramento tangibiliter & quantitatiue.

In oppositum. Henricus

¶ Ad hoc respondet Henricus: Oportet hic primo scire, quõ uerũ Christi corpus habet esse sub speciebus sacramẽti determinã tibus sitũ, & an p hoc habet esse in situ determinato. Itaq; aduertẽdũ qđ aliqd dicitur esse in situ determinato, uel p se & primo, ut dimẽsiões quãtitatis: uel p se, sed nõ primo, ut materia & formæ materiales, q̃ extẽdunt extẽsiõe quãtitatis: Quædã uero p se, nec primo, sed per accidẽs, atq; per aliud secundario, ut incorporalia quæ non habent esse in situ, nisi per suam operationem circa localia, uel per passionẽ ab eis. Vnde angelus est ubi & circa quod operatur: Diabolus quoq;, ubi ignis quo punitur. Primo modo Christus corporaliter est per proprias dimensiões in parte cœli determinata: secundo modo habet esse ibidem per suas dispositiões materiales, extensiõe quantitatis extensas: & neutro modo est in sacramento, sed tertio modo dũtaxat: quia uidelicet substantia panis sub speciebus sacramenti, conuersa est in substantiam corporis Christi, ita quod nisi hoc esset, non diceretur corpus Christi potius esse sub speciebus sacramenti, quam ligni aut saxi. Hinc quæstio ista ex falsa & phantastica imaginatione procedit, ac si quantitas speciei panis concaua esset, & intra eius concauitatẽ dimensiones corporis Christi susciperentur, tangente interiore panis superficie exteriorem superficiem corporis Christi, quod totum est falsum, tum quoniã species illæ sunt solidæ, tum quoniam corpus Christi non est ibi dimensiue aut extensiue, quoniam solum est ibi eo quod aliquid in ipsum conuersum est. Sed quia in ipsas corporis Christi dimensiones non fit ibi conuersio aliqua, ideo non sunt ibi ratione sacramentalis conuersionis, sed solum per accidens: quoniam corp⁹ in q̃ sunt, ibi est: idcirco p eas nulla ten⁹ ibi est tactus. Hinc absolute dicendũ, qđ species sacri nullo mõ tangũt corpus Christi existens sub ipsis. Hæc Henric⁹.

In situ determinate esse multipliciter dicitur

Corpus Christi a speciebus non tangitur.

¶ Cõcordat Richar. Corpus ingens Christi, ut cõtentũ sub specie sacramẽtali, nõ põt immediate sub ils la specie tangi. Substãtia aũt corporea præter dimẽnsiões intellecta, accipitur ut nõ extensa, sicq; assimilat̃ substãtiæ incorporali Cũq; corp⁹ Christi sit in sacramẽto nõ p suã demensionẽ, q̃ ibi est cõcomitanter: sed rõne cõuersiõis factæ in ipm, nõ est mõ tãgibili, queadmodũ nec substãtia spũalis pñs loco, tãgitur ab eodẽ, imo nec a proprio corpore. ideo primũ argumentũ nõ pcedit. Ad tactũ nanq; requirit̃ plus q̃ immediata cõiunctio, utpote localis situalisq; unio. Ad aliud rñdetur, q in tali casu corpus Christi in pyxide fuisset pœnis affectũ ac mortuũ, passiõe nõ illata scdm qđ ibi ẽ, sed innata, inquãtũ realiter idẽ nũero cũ corpore crucifixo. Sed qm aliũ modũ existẽdi habet in sacramẽto, q̃ sub pria quãtitate & in loco, & aliter incipit ibi esse, q̃ in situ sibi cõmensurato: idcirco aliæ denoiationes cõueniũt ei ibi, q̃ alibi. Vñ & corpus illud quod fuisset in pyxide, fuisset tactũ, uulneratum, flagellatum, non tamen secundũ quod ibi. Hæc Richar.

Richard⁹.

Diluitur Obiectio.

QVAESTIO. VI.

QVæritur quoq;, Vtrum sacerdos vi sacerdotali et per virtutẽ verborum sacramẽtalium possit quantumcunq; magnã conuertere materiam panis ac vini in corpus et sanguinem Christi. ¶ Videtur q sic, qa nõ est determinatũ quantũ de pane & uino cõuertere possit. imo apparet q totũ, qđ suo uisui põt repsentari, sicq; inæstimabilis magnitudinis panẽ conuertere posset: tm̃ quoq; de uino, ut cõtinet mare de aqua. ¶ Ad hoc Bonauẽ. rñdet: Quidã dixerũt, q nisi seruetur ritus ab ecclesia institutus, sacerdos non conficit quia sicut non potest conficere nisi sacerdos, ita nec ipse sacerdos conficit, nisi sacerdotum modum ritumq; seruet. Et hoc dicunt esse reuelatum, at aliter facientem, reputant sacramenti temeratorẽ, nõ sacerdotem, & ita nedũ totũ panẽ q est in foro, nõ põt cõsecrare, sed nec plus quã cõdecet & oportet. Hæc aũt opinio ẽ nimiũ arcta. Nã ritus & modus ecclesiæ instituti sunt ad sacramẽti solẽnitatẽ, nõ necessitatẽ. Hinc alij dicũt q si assint intẽtio, materia, & forma, sacerdos põt cõficere in quãtacũq; materia, ita q totũ panẽ q est in foro, & totũ uinũ qđ est in cellario, ualeat cõsecrare. Hæc opinio nimis est laxa, & dũ nimis cõfert uerbo & ministro, infert cõtumeliã sacramẽto Nec est credendũ q Chrũs hoc dederit, cũ nec sapiẽs hõ dictaret hoc esse dandũ. Hinc sine piudicio dico, q nõ fit uirtute uerbor cõuersio nisi & assit intẽtio, imo intentio cõformis institutiõi Christi & intentiõi ritu ecclesiæ: qa (ut asserit Hugo) oẽ sacr̃m irritũ reputat̃, si cõtra institutionẽ celebretur. Intẽtio aũt Christi instituẽtis, atq; ecclesiæ exequẽtis, est cõficere ad usum fideliũ. Cũq; uirtus uerbor scd'm intentionẽ regulariter, ad tantã materiã se extẽdit, ad quantã põt sacerdos cõijcere, qđ debeat & cõgruat sumi in usum fideliũ. Idcirco uolẽs totã q inforo est, panẽ cõsecrare, nil facit nisi tot essent cõicaturi, qđ tm̃ de hostijs indigerent Hæc Bonauent. Eadem Alexander.

Bonauẽ.

opinio

Responsio

Hugo

¶ At uero Tho. de hoc aliter uidetur sentire, dicendo. Aliqui dicũt q uirtus nõ est data ministro & uerbis ad consecrandũ panẽ & uinũ sub quacũq; quãtitate. sed sub tanta, quanta potest cõpetere ad usum fidelium. Sic enim conformatur intentio consecrantis intentioni ecclesiæ. Sed hoc non uidetur, quoniam dici non potest, quod quantitas materiæ sit determinata secundum usum qui in præsenti occurrit (sic nanq; sacerdos in deserto existens, non posset consecrare tot hostias, q̃t sacerdos magnæ parochiæ, qđ falsum est) sed

Thomas aquinas.

sed secundum usum qui unqua mpotest occurrerere. Tantũ ergo de pane & uino potest consecrare, quantum ab hominibus extat sumptibile. Ad quod nõ est quantitas determinata, præsertim cũ unus homo posset sumere in magna & parua quantitate, ideo quantitas magna & parua nihil facit ad hoc. Porro sacramenta ad aliquid ordinantur, idcirco in sacramentis est duplex intentio: Vna, quæ ordinatur ad perfectionem sacramẽti, & ista essentialis est sacramento, ideo ea omissa, non est sacramenti confectio. Alia quæ ordinatur ad finẽ sacramenti, & hæc sequitur sacramentum. Hinc ea posita uel sublata, nihilominus perficitur sacramentum, ut si aliquis intendat baptizare ut temporale lucrum consequatur, ita in isto sacramento, ut si sacerdos consecret non ut homini administret, sed ut in ueneficijs utatur, uerum est corpus Christi. Vnde & si sacerdos intenderet consecrare magnã quantitatem panis & uini, non ad usum fidelium, sed ad irrisionem, consecratum esset. Non tamen dico ꝙ ualeat consecrare totum panem qui in una est ciuitate aut foro: quoniam forma uerborum demonstratiuo pronomine utens, ostendit quod materia consecranda debet esse coram sacerdote. propter quod sacerdos existẽs in domo sua, non posset consecrare panem qui est in altari: quod nec potest de toto pane ꝙ est in foro, neq; de toto uino quod est in cellario. Verum quantacunq; sit quantitas panis & uini, quæ coram sacerdote proponuntur, credo quod possunt cõsecrari ab eo. Quamuis etiam deus contulit potestatem consecrandi ad dei honorem & hominum utilitatem, ministri tamen sæpius abutuntur: quemadmodum & prælatis data est potestas ad ædificationem, non in destructionem, tamen potestate illa frequenter ad destructionẽ utuntur. Hęc Thomas in Scripto.

Duplex intẽtio in sacramẽtis

¶Idem in tertia parte quæstione 74. In omnibus inquiens, materiam habentibus ratio determinatiõis materiæ sumitur ex ordine in finem, sicut materia serræ est ferrum, ut apta sit ad secãdum. Finis autẽ huius sacramenti est usus seu sumptio uel communicatio fidelium. Vnde oportet ut quantitas materiæ huius sacramenti determinetur per comparationem fideliũ, non solum eorũ qui nunc sunt aut assunt, sed qui esse possunt ac sumere: qui numerus est indeterminatus, ideo & quantitas materiæ sacramenti istius est indeterminata. Hæc Thomas in Summa.

¶In his Petrus sequitur Bonaueuturam.

¶Richardus uero utranq; narrat opinionẽ, ad nullam specialiter diuertens: sed qualiter utraq; possit defendi, declarans. Circa hæc adhuc aliquaà quibusdam quæruntur, de quibus in fine huius materiæ de sacramento eucharistiæ breuiter tangere quid intendo.

¶De modo costuersionis. Distinctio. XI.

Prima opinio.

SI autem queritur, qualis sit illa conuersio: an formalis, an substantialis uel alterius generis, definire non sufficio. Formalem tamen non esse cognosco, quia species rerum quæ ante fuerant, remanent, & sapor & pondus. Quibusdam eẽ uidet̃ substãtialis, dicẽtibus sic substantiã cõuerti in substãtia ut hæc essentialit̃ fiat illa, Cui sensui præmissæ autoritates consentire uidentur. ¶Oppositio.

Sed huic sententiæ sic opponit̃ ab alijs: Si substantia panis, inquiunt, uel uini conuertitur substantialiter in corpus uel sanguinem Christi, quotidie fit aliqua substantia corp⁹ uel sanguis Christi, quæ ante non erat, & hodie est aliquid corpus Christi, quod heri non erat: & quotidia augetur corpus Christi, atq; formatur de materia, de qua in conceptione non fuit factum. Quibus hoc modo responderi potest, quia non ea ratiõe dicitur corpus Christi cõfici uerbo cœlesti, quod ipsum corpus in conceptu uirginis formatum, deinceps formetur: sed quia substania panis uel uini quæ ante non fuerat corpus Christi uel sanguis, uerbo cœlesti fit corpus & sanguis. Et ideo sacerdotes dicuntur conficere corpus Christi & sanguinem: quia eorum ministerio substantia panis fit caro, et substantia uini fit sanguis Christi: nec tamẽ aliquid addit̃ corpori uel sanguini, nec auget̃ corpus Chr̃i uel sanguis.

Responsio.

¶Augustinus in libro sententiarum Prosperi.

SI uero quæris modum quo id fieri possit, breuiter respondeo: Mysterium fidei credi salubriter potest, inuestigari salubriter non potest. Quod ergo corpus Christi panis mutatione in id non augmentatur, nec sanguis ex uini conuersione eius uoluntati & potẽtiæ ascribatur, qui idem corpus de uirgine eduxit. Fit ergo substantia illa: ista: sine eius augmẽto. Nec tamen concedunt quidam, quod substantia panis aliquando fit caro Christi: & si fiat caro Christi, sicut farina facta est panis, et aqua facta est uinum: nec tamen dicitur, farina est panis, et aqua est uinum. Alij uero concedunt, illud quod erat panis uel uinum, post consecrationem esse corpus & sanguinem: non tamen sequitur, panis est caro Christi: uel, uinũ est sanguis: quia substantia panis uel uini postquam facta est caro Christi uel sanguis non ẽ substantia panis uel uini, sed caro & sanguis. Ideo distinguendum uidetur, cum dicitur: Substantia panis, uel id quod erat panis, modo est corpus Christi. Manens enim panis, non est corpus Christi: sed mutata in id quod facta est, ẽ corpus Christi. Nec dicimus substãtiam panis uel uini materiam esse corporis uel sanguinis domini: quia non dicitur ea ut dicitur materia

teria formatur corpus, sed ipsa formatur in illud & efficitur illud. Vnde Augustinus: Corpus Christi dicimus illud, quod ex fructibus terræ acceptũ, & prece mystica consecratum sumimus in memoriam dominicæ passionis. Quod cum per manus hominis ad illam uisibilem speciem perducatur, non sanctificatur ut sit tam dignum sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu dei. Aug in li. de tri. & habet de cõse dist. 2. c. corpus.

¶Asserunt quidam dictum panem transire in corpus Christi.

Quidam uero sic dicunt conuersionem illam esse intelligendam, ut sub illis accidentibus, sub quibus erat prius substantia panis & uini, post consecrationẽ sit substantia corporis & sanguinis: sic tamen, ut non eis afficiatur. Et sic asserunt dictum panem transire in corpus Christi: quia ubi erat panis, nunc est corpus Christi. Quod si est, quid ergo fit de substantia panis & uini? Illi dicunt uel in præiacentem materiam resolui, uel in nihilum redigi. Alij uero putauerunt ibi substantiam panis & uini remanere, & ibidem corpus Christi esse & sanguinem: & hac ratione dici illam substantiam fieri istam, quia ubi est hæc, est & illa: quod mirum est. Et ipsam substantiam panis uel uini, dicunt esse sacramentum. ¶Sed quod nõ sit ibi substantia, nisi corpus Christi & sanguis, ex prædictis & subditis aperte ostenditur. Ait enim Ambrosius: Panem istum quem sumimus in mysterio, illum intelligo utique, qui manu sanctispiritus formatus est in utero uirginis, & igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominum. Vnde ueritas ait: Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi. Et iterum: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Ex his namque duabus sententijs aperte datur intelligi, quia panis ille & iste, non duo: sed unus panis & una caro, proculdubio unum efficitur corpus. Illud uere, illud sane, quod sumptũ est de uirgine, quod resurrexit, & in cœlum ascendit. Item Gregorius. Quis fidelium habere dubiũ possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis uocem cœlos aperiri, in illo Christi misterio angelorum choros adesse, summa & ima sociari, unum quid ex inuisibilibus atque uisibilibus fieri? Idem: Eodem momento & in cœlum rapitur ministerio angelorum consociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari uidetur. Sicut diuinitas uerbi totum implet mundum, ita multis locis illud corpus consecratur. Nec sunt tamen multa corpora Christi, sed unum corpus & unus sanguis. Ideoque siue plus, siue minus quis inde percipiat, omnes æqualiter corpus Christi integerrime sumunt. Post consecrationẽ ergo non est ibi substantia panis, uel uini, licet species remaneant. Est enim ibi species panis & uini, sicut & sapor. Vnde aliud uidetur, aliud intelligitur.

Tertia opinio. Addi. Henrici de Urima. Quarta opinio. Addi. Henrici de Urima. Amb. de sacris & allegat de cõse. dist. 2. c. omnia quæ. Psal. 77. Ioan. 6. alias & unumque.

¶Quare sub alia specie carnem & sanguinem tradidit Christus.

Sub alia autem specie tribus dicitur causis carnem & sanguinem tradidit Christus, & deinceps sumendum instituit, Vt fides scilicet haberet meritum, quæ est de his quæ nõ uidetur: quia fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Et ideo etiam, ne abhorreret animus quod cerneret oculus, quia non habemus in usu carnem crudam comedere & sanguinem bibere. Quia ergo Christum uorari dentibus fas non est, in misterio carnem & sanguinem nobis commendauit. Et etiam ideo, ne ab incredulis religioni christianæ insultaretur. Vnde Augustinus: Nihil rationabilius, quam ut sanguinis similitudinẽ sumamus: ut & ita ueritas non desit, & ridiculum nullum fiat à paganis: quod cruorẽ occisi hominis bibamus. Ne ergo hoc fieret, & ne ueluti quidam horror esset cruoris, in similitudinem accipimus sacramentum. Ex premissis iam liquet, quare sub alia specie, & quare sub ista hoc sacramentum dominus celebrauit, & celebrari à nobis instituerit. Gregorius homilia. 26.

¶Quare sub duplici specie sumitur Christus.

Sed quare sub duplici specie sumitur, cum sub alterutra totus sit Christus? Vt ostenderetur totam humanam naturam assumpsisse, ut totam redimeret. Panis enim ad carnẽ refertur, uinum ad animam: quia uinum operatur sanguinem, in quo sedes animæ à physicis esse dicitur. Ideo ergo in duabus speciebus celebratur: ut animæ & carnis susceptio in Christo & utriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim ut Ambrosius ait, ad tuitionem corporis & animæ quod percipimus: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis uero pro anima nr̃a offert, sicut præfigurauit Moyses. Caro, inquit, pro corpore uestro offert, sanguis pro anima. Sed tñ sub utraque specie sumitur qđ ad utrãque ualet, quia sub utraque sumitur ipse

tur ipse totus Christus. Sed si in altera tm̃ sumeretur, ad alterius tm̃. i. animæ uel corporis, non utriusq; pariter tuitionem ualere significaretur. Sub utraq; specie tamẽ tot⁹ sumitur Christus: nec plus sub utraq;, nec minus sub altera tm̃ sumit̃. Eadẽ em̃ ratio est (ut ait Hylarius) in corpore Christi, quæ in mãna p̃cessit. De quo dicitur: Qui plus collegerat, nõ habuit ampli⁹: nec qui min⁹ parauerat habuit min⁹. Et licet sub utraq; specie sumat̃ tot⁹ Chr̃s, tñ nõ fit cõuersio panis nisi in carnẽ, nec uini nisi in sanguinẽ. Nec debent dici duo sacramẽta, sed unum, quia sub utraq; specie idẽ sumitur. Neq; debet iterari sacramẽtũ, quia benedictio nõ repetitur super speciẽ eandẽ. Neq; aliæ substantiæ in sacrificium ueritatis offerri debent, quia de alijs non potest consecrari corpus Christi uel sanguis.

Hyla. papa de cõse distin. 2. c. vbi pars est. Exo. 16. Rom. 14.

¶ Quare aqua admisceatur.

De cõse. di. 2. c. cũ omne. Apoc. 17.

Aqua uero admiscenda est uino, q̃a aqua populũ signat, qui p̃ Chr̃i passionẽ redẽpt⁹ est. Calix ergo dñic⁹ iuxta canonũ p̃ceptũ, aqua & uino mixtus debet offerri: q̃a uidemus in aqua populũ intelligi, in uino ostẽdi sanguinẽ Chr̃i. Cũ ergo in calice uino aqua miscetur, Chr̃o populus adunatur: & credẽtiũ plebs ei in quẽ credit, copulat̃: quæ copulatio aquæ & uini sic miscet̃ in calice Chr̃i, ut mixtio illa nõ possit separari. Nam si uinum quis tantũ offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. ¶ Quærit̃ si irritũ sit si aqua p̃termittat̃.

Juli⁹ pa. alias 4 oportet. De cõse. di. 2. c. cũc omne. Cyprian⁹ papa de cõse. di. 2. c. sic in scriti. Cyprian⁹ papa. De cõse. di. 2. c. scriptura. Joan. 12. Joan. 6.

Si uero quæritur, an irritũ sit q̃d geritur, si aqua p̃termittatur: audi q̃d seq̃tur in eodẽ canone: Nõ põt (inq̃t) calix dñi esse aqua sola aut uinũ solũ, nisi utrũq; misceat̃. Itẽ Ciprian⁹: Calix dñi nõ ẽ aq̃ sola aut uinũ solũ, nisi utrũq; misceat̃: sicut nec corp⁹ dñi põt esse farina sola, nec aq̃ sola nisi utrũq; fuerit adunatũ, et panis unius cõpage solidatũ. Si q̃s tñ nõ intẽdẽs introducere hæresim, obliuiõe uel ignorãtia aquã p̃termiserit, non uidet̃ esse irritũ sacr̃m, sed ille grauiter est corripiẽd⁹: Nã & Græcorũ ecclesia nõ apponere aquã dicit̃. Q̃d etiã ex dictis Cypriani uidet̃ posse colligi. Ait em̃: Si q̃s de añcessorib⁹ nr̃is uel ignorãt̃ uel simpliciter nõ hoc seruauerit, q̃d nos domin⁹ facere et exẽplo & magisterio docuit, põt simplicitati ei⁹ indulgẽtia domini uenia cõcedi. Nobis uero nõ põt ignosci, q̃ nũc à domino instructi sumus, ut calicẽ domini cũ uino mixtũ, scd̃m q̃d domin⁹ obtulit, offeram⁹. Ex hoc uidetur, quod si quis simpliciter uel ignoranter uinũ offerat sine aqua, sacramentũ conficiat. Aq̃ uero nullatenus sine uino potest offerri in sacrificio, nec panis nisi de frumẽto, nec granum frumenti nisi redactum fuerit in panem: quia Christus & panẽ se dicit, & grano frumenti se comparat. Quod ergo supra dictũ est, nõ posse uinũ solũ offerri, determinari oportet, recipit enim exceptionẽ. Non potest nisi simpliciter uel ignoranter fiat: uel non põt. i. non debet. Quibusdã tamẽ uidetur hoc generaliter uerũ. Colligitur etiã ex prædictis, q̃ Christ⁹ uinũ aqua mixtũ dedit discipulis. Corpus uero tale dedit, quale tũc habuit. i. mortale & passibile. Nũc uero sumitur à nobis immortale & impassibile, nec tamẽ maiorem habet efficientiam. Eucharistia quoq; intincta non debet dari populo pro supplemẽto cõmunionis: q̃a nõ legit̃ Chr̃us alicui discipulorũ p̃buisse panẽ intinctũ, nisi Iudæ. Tũ uero nõ accepit Iudas corpus chr̃i sed tm̃ panẽ uero & sanguinẽ. Corp⁹ Chr̃i añ cũ alijs discipulis p̃ceperat.

Determinatio premissorum. Julius papa 7 habetur de cõse. di. 2. c. cũ omne.

SVMMA DISTINCTIO. XI.

PRæcedenti distinctione ostendit Magister in sacramento altaris corpus & sanguinem saluatoris uere realiter ac incompræhensibiliter contineri. Hic edocet qualis sit illa conuersio, Deinde pãdit circa hoc quorũdã opiniones erroneas. Quo facto, soluit tres q̃stiones cõmunes. Prima ẽ, cur Chr̃us nõ sub specie carnis & sanguinis, sed sub formis panis & uini instituit carnẽ suã ac sanguinẽ esse sumẽda. Secũda, cur sc̃m istud exhibet sub duplici specie, cũ tñ sub utraq; tot⁹ sit Chr̃us. Tertia, cur aq̃ miscet̃ uino in calice, & utrũ necessario requiratur admixto aquæ.

QVAESTIO. I

HIc quæritur primo, Utrum panis substãtialiter ac instãtanee et miraculose conuertat̃ transsubstantietur in corpus Christi, et uinũ in sanguinẽ, ita quod nec annihillẽtur substantia panis et vini, nec sub corpore ac sanguine manẽt nec in aliud resoluunt̃. ¶ In hac q̃stiõe multa tãgunt̃ q̃ cõdependẽt. Et primo arguit̃, q̃ panis nõ cõuertit̃ nec trãssubstãtiat̃ in corpus Chr̃i. Videt̃ em̃ hoc derogare p̃stantissimo corpori Christi, q̃ tã uilis & inanimata res, manu hominũ formata, cõuertatur in ipsum: nec uidetur hoc fieri posse sine mutatione & augmẽtatione corporis Christi. Secũdo, substãtia panis non est sola materia, nec sola forma, sed utrũq; simul immediate unitum ad constituendũ unam naturam specificam, sicut in cæteris naturaral bus materialibus rebus. Aut ergo materia panis conuertitur in materiam corporis Christi, et substantialis forma panis in substantialẽ formã corporis Christi, puta in animã ei⁹ rationalẽ. aut tota illa substantia panis cõuertitur in solã materiã corporis Christi: & quidq̃d horũ dicatur, multa obijciunt̃. Dictũ est em̃ quod in sacramẽto corporis Christi ex ui sacramenti non continetur nisi caro ipsius, anima uero per cõcomitãtiã: ergo forma panis

Argumẽta contraria.

nis nō cōuertit̃ in aĩam Chr̃i. Tertio, subtractis oĩbus
accidẽtalibus formis a naturali substãtia, nō remanẽt
nisi partes eius essentiales, q̃ sunt nuda materia & sub
stantialis forma illius. Cũ ergo facta cōsecratiōe & cō
uersiōe panis in corp⁹ dñicũ, maneãt oẽs accidentales
formæ panis, vꝫ quãtitas eius & q̃litas, nō uidet̃ aliq̃d
cōuerti in corpus dñi, nisi nuda & prima panis mate
ria, & forma eius substãtialis intrinseca. Materia autẽ
prima unius rei naturalis, nō pōt cōuerti in materiã
primã alteri⁹: nec forma substãtialis uidet̃ in ip̃am ma
teriæ essentiã cōuertibilis, cũ forma & materia sint pri
mo diuersa. Quarto, subtractis a pane eius dimẽsione
seu q̃ntitate ac cęteris accidẽtalibus formis, nō manet
q̃cq̃ de pane, nisi indiuisibilis & incorporalis eius essen
tia, sicq̃ corp⁹ panis nō cōuerteret̃ in corpus saluatoris.
Rursus, præhabitum est quod quantitas corporis
Christi & formæ ipsius accidentales sunt in sacramen
to p̱ cōcomitantiã naturalem, ita q̇ in eas nihil cōuer
tit̃, sed tãtũ in substãtiã corporis Christi, & ita in ista cō
uersione non est nisi transsubstantiatio rei indiuisibi
lis in rem indiuisibilem, cum sine quantitate non sit ex
tensio neq̃ naturalis diuisio. Res autẽ indiuisibilis nō
dicitur corpus, & ita non esset hic transsubstantiatio
panis in corpus Christi. Præterea operatio arguit for
mam & ueritatem naturæ. Cum ergo facta conuersi
one maneant non solum formæ accidẽtales, sed ope
rationes etiam naturales, uidelicet nutritio, generatio,
corruptio, uidetur substantia panis ibi manere. Nem
pe incredibile ꝓrsus uidet̃, quod substãtia aliqua solis
accidẽtib⁹ nutriat̃, augeat̃, aut ex accidẽtalibus formis
gñret̃ substãtia, q̃ tñ oĩa ex hostijs cōsecratis posse fieri
cernuntur. Ecce materia ista difficultatib⁹ plena est,
ad quam successiue ac distincte est respondendum.

¶Itaq̃ Albertus ad istam respondens, In hoc, inq̃t,
sacramento est transmutatio, quę proprie transsubstã
tiatio appellatur, eo quod sit a tota substantia rei uni
us, in totam substãtiam rei alterius: hoc est, a tota sub
stantia panis & uini, in totam substantiam corporis
& sanguinis Iesu Christi, quantũ ad formã atq̃ mate-
riam: & desinit totum compositum panis & uini, quã-
tum ad substantialia: estq̃ ibidem totus Christus quã
tum ad corpus & animam. In omni autem transmu
tatiōe necesse est haberi extrema, nō tñ oportet in om
ni trãsmutatiōe haberi subiectũ, ut patet de creatiōe
(Transmutatio dupliciter sumitur.)
q̃a nō est uere ac ꝓprie transmutatio. Transmutatio
nanq̃ ꝓprie significat fieri rei, & exitũ eius de potẽtia
in actũ. Cũ aũt res est in exitu & trãsitu illo, nō est sub
forma à q̃ est trãsmutatio, neq̃ sub forma ad quã, nisi
in potẽtia tm̃, & trãsmutatio actus est imp̱fect⁹ ac p̱
mixt⁹ potẽtię. Hinc tale fieri nō est sine motu, nec mo
t⁹ sine eo q̃d mouet̃: idcirco oportet aliq̃d subijci tali
trãsmutatiōi. Est aũt trãsmutatio alia cōiter sumpta,
q̃ nō est motus, sed mutatio sola: & illa ẽ duplex, una
ab agẽte naturali seu physico, ut est gñtio simplex ab
solute cōsiderata: & hæc q̃q̃ eget subiecto, eo q̃d phy
sicæ agẽs, nō agat nisi subiecta sibi materia in quã a-
gat. Alia ẽ ab agẽte primo infinitæ uirtutis, cui⁹ trãs-
mutatio est sine motu indiuisibilis, in q̃ nihil est nisi ex
istẽtia huius ex illo, & post esse suũ substãtiale: ideo in
(De transsubstatiōe nihil nouerũt physici)
ea nō oportet subijci materiã aliquã, & nō habet nisi
terminos, nō aũt subiectũ cōe, q̃d in trãsmutatiōe na
turali est tertiũ. In hac aũt cōuersiōe seu trãssubstantia
tiōe nō est mutatio aliq̃, de q̃ physici sint locuti. Quã-
uis aũt transsubstãtiatio p̃supponat aliq̃d ex q̃ est seu
fit transsubstãtiatio, aliter nō esset trãsmutatio, nō tñ
men hoc remanet. Nã sicut actui creatiōis, in quantũ
actio est primi agẽtis, nihil subijcit̃ ut subiectũ, sic trã
substãtiatiōi nihil subijcit̃ ut subiectũ. Differũt aũt pe
nes terminũ à q̃: q̃a in creatiōe termin⁹ à q̃, est nihil: in
trãssubstãtiatiōe uero terminus à q̃, est ens. Hinc trãs-
substãtiatio est alicuius a q̃, nō alicui⁹ in quo. Et q̃uis
sit mutatio a tota substãtia, nō tñ est nihil, nec manet
ibi substantialis forma ip̃sius panis, nec transsubstãtia
tio ista dicit mutationẽ ullã in Christi corpore, sed in
pane. Deniq̃ in materia ista sicut in mateia de super
beatissima trinitate non sunt sufficiẽtia uerba q̃ expri
mũt modũ op̱atiōis diuinæ, sed balbutiẽdo resonam⁹
ꝓ posse dei excelsa. Et puto quod mutatio ista uerius
trãssubstãtiatio nũcupet̃, sicut & quidã antiq̃ dixerũt.
Hinc instãtanea est, ab infinita dei ꝓcedens potẽtia,
(Transsubstantiatio est instãtanea.)
cui competit agere in instãti: & cōpletur in fine prola
tiōis uerborũ, seu ultimo eius instanti. & ꝓprie nō uo
cat̃ miraculũ, quãuis sit oĩm mirabiliũ maximũ. Hinc
cōcedo q̃d transsubstãtiatio ista nō est naturalis nec
miraculosa, sed ualde mirabilis. Miraculũ uero ꝓprie
sumptũ, est q̃d fit p̃ter spẽ, & hoc est arduũ insolitũ.
Hæc aũt transsubstãtiatio nō fit p̃ter spẽ, sed cũ certitu-
dine spei: q̃a ex uerbis Christi spes de eius euentu certi
ficatur, neq̃ insolita est. Quãuis etiã in materia hui⁹
sacramẽti sit potẽtia obediẽtię ad istũ effectũ, attñ po
tẽtia illa nil addit sup̱ essentiã rei. Nã si p̱ intellectũ ab
inuicẽ separẽtur, q̃ritur an substãtia illa adhuc sit in po
tẽtia obediẽtiali ad oĩa q̃ deus de ea uult facere. Si dica
tur q̃d nō, hoc esset hæreticũ: si sic, habet̃ ꝓpositũ uel
itur in infinitũ. Itẽ trãsubstantiatio ista nō est annihi
latio substãtiæ panis & uini. Quicq̃d eñ cōuertit̃ in ali
(Transsubstantiatio non annichilatio panis ac vini.)
q̃d, eo ipso nō cōuertit̃ in nihil, cũ aliq̃d & nihil cōtra
dictorię opponãt̃. Substãtia aũt panis cōuertit̃ in cor
p⁹ Christi, substãtia quoq̃ uini in sanguinẽ: nec tñ ma
nẽt in se, nec in aliquo sui in Christo. Et ista r̃nsio ma
gis est cōsona dictis sanctorũ, quã aliæ duę: quarũ una
dicit eas annihilari, alia uero dicit eas simul cũ corpo
re Christi ac sanguine remanere. Etenĩ prima illa quã
uis sit minus cōprehensibilis, magis tñ est eligẽda, q̃a
autoritatibus sctõrũ cōcordat, quorũ inspirata reuela-
tio p̃iudicat argumẽtis. ¶Porro, res mutatæ dicuntur
manere aut nō remanere scd̃m exigentiã suæ mutati
onis. In mutatiōe eñ q̃ ẽ de subiecto ad subiectũ, ma
net subiectũ & nō accidẽs: Manet in q̃ subiectũ, scd̃m
materiã & formã & totũ cōpositũ. In mutatiōe autẽ
q̃ est de nō subiecto ad subiectũ, sicut in gñatione: uel
de subiecto ad nō subiectũ, ut in corruptiōe: manet
materia, nō forma substãtialis aut accidentalis. Verũ
in hac mutatiōe seu trãssubstãtiatiōe q̃ est de tota na
tura & substãtia subiecti in substantiã totã alteri⁹, ac
cidẽtia manẽt & de substantialib⁹ nihil, imo est aliud
scd̃m q̃d per transsubstantiationẽ est corpus Christi
factũ, idcirco nō est cōuersum in nihilũ. Et cũ dicitur,
de pane fit corp⁹ Christi, ly de, solũ notat ordinẽ. Præ
(Panis substantia nō manet simul cũ corpore Christi.)
terea alia opinio dixit substãtiã panis manere, q̃a cor
pus Christi sit glorificatũ & gloriosum, pōt simul cũ
alio corpore esse: & qm̃ manent ibi effectus panis, qui
sunt reficere, sapere: & fit ibi diuisio. Cui opiniōi obij-
cit̃, q̃a scd̃m eã uerificari nō posset q̃d ait saluator de
(Mat. 26.)
pane: Hoc est corpus meũ. & rursus, iuxta eã acciden
tia illa ducerẽt intellectũ in substãtiã panis, nō in cor
pus Christi inuisibile ibi: & ita nō haberent rõnẽ signi
q̃d est cōtra rationẽ sacramẽti. Hinc ista opinio nul
lũ iam habet (ut æstimo) defensorẽ. Hæc Alber. ¶In-
super Thomas circa hæc plenius scribens: Opinio ait,
(Thomas aquinas.)
q̃ dicit substantiam panis in sacro post cōsecrationẽ

manere simul cũ corpore Christi, incõpetens est huic sacramẽto, impossibilis atq; hęretica. Incõpetens, qm̃ impediret uenerationẽ huic debitã sacr̃o. Esset nanq; idololatriæ occasio, si adoratio latriæ exhiberet̃ hostiæ, substantia panis ibi manẽte. Esset q̊q; cõtra significationẽ sacramẽti, qm̃ species non ducerent in ueꝝ corpus Christi ꝑ modũ signi, sed in substantiã panis. Esset etiam contra usum sacramẽti, qa iam cibus iste non esset pure spũalis, sed etiam corporalis. Est itẽ impossibilis, qa impossibile est aliqd esse ubi pri⁹ nõ fuit, nihil in ipso mutato, nec aliq̃ mutato aut conuerso in ip̃m: nec posset per miraculũ fieri, sicut qd' aliqd esset aĩal rõnale mortale, & nõ esset hõ. Aliter etem̃ se habere nũc & prius, est idẽ qd' moueri seu mutari. Si igit̃ corpus Christi esset sub sacramẽto nũc & non prius, oporteret aliquẽ motũ aut mutationẽ interuenisse. Nulla aũt mutatio facta est in pane scd̃m istam opinionẽ. Ergo oportet corpus Christi esse mutatũ saltẽ localiter, ut dicat̃, corpus Christi est hic, qa per motũ localẽ hucuenit. sicq; oporteret corpus idẽ nũero ad diuersa loca simul & semel uenire, qd' constat impossibile esse. Est quoq; hæreticũ, quia nõ esset ueꝝ, Hoc est corpus meũ: sed, Hic est corp⁹ meũ. ¶ At uero accidẽtia panis eadẽ nũero remanẽt, cuius ratio assignat̃ in litera ex parte usus sacr̃i, tã quantũ ad manducationem spũalẽ, q̃ est ꝑ fidẽ, ut scʒ des maioris sit meriti: tam quantum ad manducationem sacramentalem, quoniam horrori esset, corpus & sanguinem domini sub propria specie sumere, atq; ab infidelibus irrideretur. Est & alia causa ex parte sacramenti, quoniam spiritualia in sacramentis per sensibilia ostenduntur. Cumq; uerum corpus Christi sit cibus spiritualis, non corporalis oportuit ut per similitudines cibi corporalis significaretur & sub eis contineretur.

Accidentia panis et uini eadẽ nũero maneut.

Quaestio Substantialis forma panis non remanet facta consecratione

¶ Si aũt q̃ratur, an substantialis forma panis facta consecratione remaneat: respondendum quod non, triplici ratione. Primo, quia in qualibet transmutatione seu cõuersione termin⁹ à quo, est eiusdẽ generis cũ termino, ad quẽ. Id autẽ ad q̊d terminat̃ cõuersio, non est forma tãtũ, neq; materia tãtũ, sʒ substãtia actu existẽs, Quod declarãt uerba, quæ hoc faciũt quod designãt. Vnde cũ in eis exprimat̃ per istud pronomẽ, Hoc, substãtia actu cõposita: oportet ꝙ id quod cõuertit̃ in corp⁹ Chr̃i, sit substantia cõposita, non materia tantũ panis. ergo forma substãtialis panis nõ manet. Secũdo qm̃ frustra maneret. Accidẽtia quippe manẽt ut sint signa, quia manẽt ad hoc ut ꝑ ea de substãtia subiacente cognitionẽ accipiamus, cũ sint sensibilia, & ad cognitionẽ intelligibiliũ uia. Forma autẽ substãtialis nõ est quid sensibile, sed ordinata, ad influẽdũ esse substautiale. Cũq; substãtia panis ibi nõ maneat, forma substãtialis frustra ibi maneret. Tertio, qm̃ accidẽtia nõ immediate ducerẽt in corp⁹ Chr̃i, sed in substãtialẽ formã panis manẽtẽ. sicq; significationi sacramẽti aliquid deperiret. ¶ Verũ, his obijci potest, primo, quia quod nõ cõuertit̃ in aliquid corporis Christi, oportet facta cõsecratione manere, sed forma substãtialis panis, nõ cõuertit̃ in aliqd corporis Christi, quia si sic, maxime cõuerteret̃ in animã Christi, in quã iuxta p̃habitta nihil conuertitur. Scd̃o, panis est res artificialis, ergo forma eius est accidens igitur manet quẽadmodũ accidẽtia cætera, Tertio, secũdũ cõmẽtatorẽ libro de substãtia orbis, primoq; physicorũ, oportet in materia intelligere dimẽsiones ante formas substãtiales aliquo modo in generabilib⁹ et corruptibilib⁹, alias esse nõ possẽt diuersæ formæ in partib⁹ diuersis materiæ, cum diuisio non fiat nisi per quantitatẽ: sed dimẽsiones panis manẽt, ergo & forma eius substantialis, In oppositum est, quod forma substantiali accidentibusq; remotis non manet nisi subiectũ commune, qd' certũ est non posse conuerti in aliud. Et respõdẽdũ ad primũ, qd' aĩa nõ est forma uniformiter perficiẽs suũ corpus, quo ad totũ & quo ad singulas eius partes, imó singulæ partes recipiũt ab aĩa ꝑfectionem eis ꝓportionalem. Hinc q̃uis in animã Chr̃i nihil cõuertatur, scd̃m quod est totius corporis ꝑfectio, tota tñ substãtia panis transsubstãtiatur, quãtũ ad formam suã atq; materiã, in corpus totũ, scd̃m qd̃ intelligit̃ accepisse cõgruẽtes ꝑfectiões in singulis partib⁹, qa sic extat organicũ & materia animæ ꝓpria. Ad scd̃m, ꝙ q̃uis ars ꝑ seipam nõ ualeat substãtialẽ introducere formã, attamẽ põt hoc uirtute naturæ, q̃ utitur in sua operatiõe ut instrumẽto: ut patet in hoc, qd' aquã cõuertit in uaporẽ, & aerẽ in ignẽ, igne mediãte: ita ꝑ cõmixtionem farinæ & aquæ & per ustionem ignis, põt seq forma substãialis q̃ panis sit panis. Si aũt nõ esset forma substãtialis q̃ est per artẽ inducta, per quã panis, est panis, substernit̃ forma substãtialis accidẽtali, vcʒ forma farinę. Triticũ em̃ à sua speciæ est corruptũ, qa nõ manet eius operatio, ut queat sibi simile gñrare. Ad tertiũ, ꝙ dimẽsio quę intelligitur ante formam substãtialẽ, nõ habet esse cõpletũ, cũ non sit dimẽsio terminata. Terminatio nãq; demẽsionis est per formã: dimẽsiones uero quæ manent post consecrationem, sunt dimensiones terminatæ, cum habeãt terminatam mensuram atq; figuram.

In oppositum.

Diluuntur obiecta.

Quęstio. Substãtia panis nõ annihilatur per cõsecrationẽ

¶ Nunc perscrutandum, an in hac cõuersione substantia panis annihiletur. Dicendum, quod opinio dicentium hoc, duo ponit sub distinctione. Primum, ꝙ materia panis resoluitur in præiacentem materiam, uel quod annihilatur: & quantũ ad utrumq;, est falsa. Si enim in præiacentem materiã resolueretur, hoc nõ posset intelligi, nisi quod uel esset materia sine omni forma, quod implicat, cum materia per essentiã suam sit ens in potẽtia, & actus eius ẽ forma: & ita si esset sine forma, esset in actu, & non esset in actu. Vel, ita ꝙ resoluatur in materialia elementa, quod esse non ualet, quoniam elementa illa aut manerent in loco eodem, & oporteret quod sub illis speciebus esset aliud corpus quam corpus Christi. atq; quod illud materiale corpus esset simul cum dimẽsionibus panis, & multa huiusmodi incõueniẽtia sequerẽtur: uel nõ esset in loco eodẽ, & sic esset motus localis illius elemẽti materialis: qd' esse nõ põt. qm̃ sentiret̃ mutatio talis, si esset. Præterea, cũ mot⁹ localis necessario sit successiu⁹, oporteret ꝙ illud materiale elemẽtũ prius relinqueret unã hostiæ partẽ q̃ aliã, Cũq; trãsubstãtiatio sit instantanea, sequeret̃ alterũ duoꝝ, qd' uel aliqñ sub aliq̃ parte hostiæ nõ esset ueꝝ corpus Chr̃i, neq; substãtia panis, neq; materiale elemẽtũ qd' iã recessit ab illa parte, uel aliqñ sub eadẽ parte hostiæ esset corpus Christi & materiale elemẽtũ, quod impossibile ẽ. Ideo dici nõ põt qd' resoluatur in p̃iacentẽ materiã. Conformiter dici nõ põt quod annihilet̃, eo qd' oĩs motus denominetur a termino ad quẽ, sicut motus ad albedinẽ dicitur dealbatio. Hinc trãsmutatio cui⁹ terminus esset nihil, posset annihilatio appellari: qd̃ in ista cõuersione dici nõ põt, cuius terminus est corpus Chr̃sti: q̃a & nihil põt incipere hic esse, cũ nõ fuerit prius hic, nisi ꝑ motũ aut mutationẽ sui e alterius, terminatã ad ip̃m aliquo mõ. Ideo si cõuersio illa non terminaretur ad

Christi

Christi corpus, oporteret qđ corpus illud esset in altari per motū sui localē, qđ reprobatū est supra. Falsa est ergo opinio illa. ¶Præterea dū quæritur, an panis possit in corpus Christi cōuerti: dicendū ꝙ in mutationibus naturalibus inuenit̄ mutatio quædā, scđm quā nihil uariat̄ de intrinsecis rei, sed solū extrinseca, ut in motu locali: alia quoq; mutatio, in qua uariat̄ qđ inest accidētalit̄ enti, sicut in augmētatiōe & alteratione: alia uero mutatio est pertingēs usq; ad formā rei substantialē, ut gñatio atq; corruptio. Nulla aūt est naturalis mutatio, ꝙ possit ad materiæ mutationē ptingere, qa materiā p̄supponit, quēadmodū quodlibet agēs scđm, operat̄ p̄suppositis his ꝙ sibi sunt data è primo agente. Et hæc principia oportet manere in opatione naturæ, ut 1. Physi. habet̄. Quēadmodū aūt esse compositi, qđ ex præsuppositiōe materiæ natura p̄ducit, opationi naturæ subijcit̄. ita ipsa materia actiōi subijcit̄ primi agentis, à quo esse suū potentiale imperfectū sortita est. sicq; actio dei pertingit usq; ad ipsam materiā & eius uariationē, ita ꝙ sicut natura facit hoc totū esse hoc totū ut ex toto hoc aere totā hanc aquā sic de⁹ facit ex materia ista signata illā. Cūq; materia signata sit indiuiduatiōis principiū, ideo hoc solius dei opatiōe fieri pōt, ut hoc indiuiduū demōstratū, fiat illud indiuiduū demōstratū, & talis cōuersio est in hoc sacr̄o: qa ex hoc pane, fit hoc Chr̄i corp⁹. Hinc patet ꝙ ista cōuersio differt ab omī cōuersiōe naturali in ꝙtuor. Primo, qa ad primā pertingit materiā, qđ in alijs nō cōtingit. Secundo, qa materia est primū subiectū, cuius nō est subiectū aliud: idcirco secūdo differt in hoc, ꝙ ista cōuersio nō habet subiectū, ut illæ. Tertio, qđ in naturalib, cōuersionibus cōuertit̄ totū, nō aūt partes essentiales in partes. Totus nanq; aer cōuertit̄ in aquā, materia uero aeris nō conuertit̄ in aliqd, imo eadē manet. forma quoq; nō cōuertit̄, sed recedit, & introducit̄ alia. Sed in hac cōuersione totū cōuertit̄ in totū, qm̄ panis fit corp⁹ Christi: & partes etiā cōuertunt̄ in totū, qa materia panis fit materia corporis Christi. & substantialis forma panis, silr̄ fit illa forma ꝙ est corporis Christi. Quarto, qa in naturalib⁹ cōuersionibus transmutat̄ & id qđ conuertit̄, & id in qđ cōuertitur. Nēpe qđ in alterū cōuertitur, ſp transmutatur corruptione. Id uero in qđ aliqđ naturalit̄ conuertitur, si sit simplex cōuersio, trāsmutatur p gñationē, ut dū aqua gñatur ex aere. Si aūt sit cōuersio cū additione ad aliud p̄existens, illud cui additur, transmutat̄ per augmentū, uel saltē per restaurationē dep̄diti, sicut in nutrimento. Sed hoc ip̄m in qđ fit cōuersio, erat p̄existens, & nō ei additur: qa (ut dictū est) illud quod cōuertitur, cōuertitur in ip̄m, scđm totū & secundum partes eius oēs. Vñ & in transsubstātiatione id in qđ terminatur cōuersio, ut pote corpus Christi, nullo mō transmutatur, sed solū panis ꝗ cōuertitur. Itaq; cōuersio ista sub nulla conuersionū naturaliū cōtinetur: aliquā tñ cōuenientiā habet cū transmutatiōe nutrimēti, in quā ũ utraq; cōuersio fit in aliquid p̄existens. Differt quoq; ab ea, inquātū hic nō fit aliqua additio termino cōuersiōis. ut ibi. ¶Sed obijci pōt, qa cōuersio accidens quoddā est, & oē accidēs est in subiecto, nec pōt dici ꝙ huius cōuersiōis subiectū sit panis, nec corpus Chr̄i: qa nō est idē subiectū mutatiōis, & termin⁹ a ꝗ ul̄ ad quē, ergo panis nequaꝗ in corpus Chr̄i conuertitur. Rñdendū qđ transmutatio naturalis ponit actū imperfctm̄, ut dicitur 3. Physi. Cūq; idem sit subiectū actus perfecti & imperfecti, oportet qđ subiectū transmutatiōis naturalis sit id qđ postmodū est subiectū actus perfecti, uicꝫ formæ ad quā tēdit motus, & nō ip̄m iā perfctm̄. Trāsmutatio uero hui⁹ cōuersiōis nō dicit actū aliquē imp̄fctm̄, sed solū quandā successionē perfectorꝝ, nō actuū tm̄, sed & subsistentiū rerꝝ. successio ꝗ̄ꝗ est in succedētib⁹ sibi, quēadmodū ordo in ordinatis, & iuxta regulā in primo libro traditā de relatiuis, erit ista relatio ordinis huius successionis realiter in pane qui conuertitur, non in corpore Christi, nisi secundū rationem, qm̄ permanet immutatum.

Cōuersio sacramētalis differt a qua libet alia conuersione.

Obiectio.

Dilutio.

¶Quæritur quoq;, an conuersio ista sit successiua. Dicendū quod cū mutatio est successiua, est distantia eius quod mouetur a termino motus. Distantiam dico, nō solū secūdū loci dimensiōes aut quantitatis, sed & scđm repugnantiā formæ aut naturæ. Ideo ubi nihil est repugnans formæ introducēdæ, forma recipitur in instanti præsente agēte, ut in illuminatiōe diaphani: similiter in forma subito inducēda in materia plene parata. Quēadmodū aūt aer subiacet soli ad recipiendū lumē ab eo, ita natura creata diuino impio, ut protinus fiat in ea quicqd uult deus. Aliqua tñ efficit successiue, operando in nobis, scđm modū nostrū. Quod & interdū cōtingit ex distantia maiori seu minori eius quod transmutatur a termino transmutationis. Cūq; conuersio ista essentiā attingat materiæ, secundū quā separatis per intellectū formis ac dispositionibus, una res nō magis cōuenit cū re ista, ꝙ cū illa, nō pōt accipi maior & minor distantia a termino, qa hoc singulare demonstratū, quantū ad hoc qđ cōuertitur in corpus Christi, tm̄ distat ab alio singulari suæ speciei, quantū a singulari speciei alterius. Hinc cōuersio ista fit in instanti. ¶Sed obijci pōt, qm̄ impossibile est aliquid in eadē instanti esse corpus Christi, & panē: ergo nō est idē instans in ꝗ est corpus Christi, & in ꝗ ē ultimo panis. Sed inter duo instātia est mediū tp̄s, ut 6. Physi probatur, ergo cōuersio ista est successiua. Et rñdendū qđ ista obiectio a diuersis diuersimode soluit̄. Nā quidā concedūt qđ sit assignare ultimū instans, in quo est panis, sicut & primū instās in quo est corpus Christi, propter hoc qđ in quodā toto tēpore fuit panis, & ita in quolibet instanti tp̄is illius. Vñ ꝗdā istorꝝ dicūt, qđ unū est instans scđm rē, in quo est panis & corpus Christi, sed differūt scđm rōnē: qa in quantū illud instans est finis p̄teriti tp̄is, in eo est panis: inquantū uero principiū est futuri, in eo est corp⁹ Chr̄i. Sed hoc stare nō ualet, qm̄ cōtradictoria simul esse scđm rē impossibile est. Et constat ꝙ scđm rē maxime simul sunt, quæ sunt in eodē instante scđm rem. Hinc impossibile est duo contradictoria simul esse in eodē instāti, quod unū est scđm rē, quantuncūq; differat ratione: qa ex illa ratione nō habet ordinē ad mēsuratū & ad tp̄s, cuius est terminus, sed ad animā cōsiderantis. Hinc alij dicūt, qđ istud nūc est quodāmodo unū realiter, & mō quodā diuersum. Et ponūt exemplū de duabus lineis se tangentibus, de quibus cōstat quod habent duo puncta, quæ tñ cōiungunt̄ in uno puncto lineæ continentis. Cōtigua eīn sunt, quorꝝ termini sunt simul. Conformiter dicūt qđ esse panē & esse corpus Christi in altari, contiguātur: & ita est unū instans extra mēsurās, in quo primo est corpus Christi, & ultimo panis: & tñ sunt duo instantia, si accipiamus duo tp̄a quibus mensuratur esse panis in altari, & esse corporis Christi. sicq; inter duo instantia quasi contiguata, non oportet tp̄s mediū esse. Sed nec istud potest saluari, quia cū punctus sit terminus lineæ, ꝙ potest esse mensura intranea atq; extranea, possibile

Quęstio.

Cōuersio sacramētalis non est successiua

Obiectio.

Dilutio.

Opiniōes prima.

Opinio. Secunda

est &

ẽ & pũcta assignare intrinseca & extrinseca. Instãs aũt ẽ terminus tẽp...is, quod nãq; est mensura nisi extrinseca: ideo non est accipere instans, nisi quod se habeat instar puncti extraiacentis. Vnde positio ista redit in idem impossibile cũ prima. Ideo tertij dicũt, ꝙ sicut tertio Physicorũ ꝓbatur, in toto tempore non est accipere nisi unũ nunc secundũ substantiã, & quod numerentur duo instantia, hoc est secundum ordinem temporis ad motũ & actionem quã mensurant. Ideo si sumantur duo instantia respectu eiusdẽ motus, ꝓut tempus mensurat principiũ uel finẽ motus illius: ita oportet inter duo instantia esse intermediũ tempus, sicut inter principiũ motus & finem eius est medius motus. Si aũt accipiantur duo instantia per cõparationẽ ad motus diuersos secundum quod mensurant principiũ unius & finem alterius: sic inter duo instãtia nõ est tempus medium: sicut nec motus est medius inter principiũ unius motus & finem alterius. Ideo cũ qes mensuretur tempore, sicut & motus, duo instãtia sunt seinuicem consequentia: quorũ unum mensurat finem quietis quo erat panis, aliud uero mensurat principiũ quietis, in quo est corpus Christi. Sed hoc iterum stare nõ ualet, quia instantia temporis distinguũtur per comparationem ad motũ illum a quo tempus habet unitatem aut multitudinem, ad quem comporatur non solum sicut mensura ad mensuratum, sed & sicut accidens ad subiectum, puta ad motum cęli qui extat continuus, & interruptionem non patitur, secundum naturam. Ideo qualitercumq; signes duo instantia in tempore, semper est accipere tempus medium: quia ẽ accipere inter quælibet momenta cęli motum mediũ, idcirco in alijs motibus non differret, siue comparentur diuersa instantia ad motũ eundem, siue ad diuersos. Patet quoq; quod ista positio contradicit Philosopho phisicorum. 8. quo probat quod inter quoslibet motus contrarios est media quies, quod non oporteret, si duo instantia modo iam tacto possent se inuicem conseq. Hinc alij dicũt quod ista cõuersio, cũ sit supra naturã, non habet ordinẽ ad motũ cęlestem: Vñ nec mensuratur tempore, quod est mẽsura motus cœli, sed instanti. ideo inconueniens non est, si duo instãtia succedant sibi inuicem sine tempore medio, prout dictũ ẽ primo lib. de motu angelorũ. Verũ nec hoc potest stare, quoniam ista conuersio sequitur motũ prolationis uerborum, qui reducitur ad mensuram motus cælestis, quemadmodum illuminatio sequitur ad motum localem quo defertur illuminans. Hinc oportet quod instantia in ista conuersione accipiãtur scd̃m mẽsurã cęli mot⁹. Propterea alij dicũt, ꝙ nõ est simul signare ista duo instantia, in quorũ uno primo sit corpus Christi, & in alio ultimo panis. Sic enim de necessitate esset inter ea tempus mediũ, tñ utrũlibet eorũ per se potest signari. sed hoc iterũ nihil est, quoniã designatio nostra nil facit ad hoc, quod tempus intersit uel non intersit. Propter quod cũ sint duo instantia secũdũ rẽ, in quorũ uno est panis ultimo, atq; in alio corp⁹ Christi primo, siue signentur a nobis, siue nõ, oportet tẽpus mediũ esse. Ideo aliter dicendũ est, q̊d sc; nõ est

Responsio uera. designare ultimũ instans, sed ultimũ tẽpus in quo est panis. Inter tẽpus aũt & instans non necessario est mediũ tẽpus, sicut inter duo instantia. Et ueritas huius patet ex hoc, quod 8. Physicorũ ait Philosophus, quod quando ex albo fit nigrũ, in toto tẽpore mensurante motũ alterationis erat albũ, sed in ultimo tẽporis illius instanti est nigrũ. Vñ secundum ipsum nõ est dicendũ q̊d in toto tẽpore illo fit albũ, sed in toto tẽpore illo ꝑter ultimũ instãs seu nũc. Cũq; añ ultimũ nũc tẽporis alicuius, nõ sit accipere penultimũ, sicut nec añ ultimũ pũctũ lineæ penultimũ: ideo nõ ẽ accipere ultimũ instans in quo erat albũ, sed ultimũ tẽpus. Cõsimiliter ẽ de mutationibus q sunt termini motus, sicut generatio ẽ terminus alterationis: qa in toto tẽpore p̃cedẽtis alterationis erat aer, pręter ultimũ instãs in q̊ est ignis. Ideo cũ cõuersio ista sit terminus alicuius motus, puta ꝓlationis uerborũ, in toto tẽpore p̃cedẽte extitit panis ꝑter ultimũ istans, in q̊ est Chr̃i corpus. ¶ Præterea dũ q̃rit, an ista cõuersio miraculosior, potẽtior, seu mirabilior sit omĩ alia mutatione: dicẽdũ ꝙ quãto aliq̄d est ꝑmanẽtius, tãto difficilius trãsmutat̃: & qa subiectũ in q̃libet mutatiõe naturali manet, ideo in omĩ mutatiõe tali materia maxĩe manet, cũ sit oĩum mutationũ subiectũ. Hĩc mutatio q̃ attingit materiã, difficilor ẽ & maioris uirtutis oñsiua, q̃ q̃cũq; trãsmutatio alia ex parte eius q̊d trãsmutat̃. Cũq; creatio & cõuersio ista ꝑtingãt ad materię essentiã, cõstat eas maioris eẽ oñsiuas uirtutis q̄buscũq; alijs, in q̄bus mutat̃ uel forma substãtialis, uel accidẽtalis, uel locus exterior. Et inter has duas uidet̃ creatio, absolute loquẽdo, p̃cellere: qa ꝑ ipsam essentiã materię ꝓducit̃. Ex quo sequit̃, quod materia per hanc cõuersionẽ possit in alterũ trãsmutari: sed ex parte eius ad q̊d ẽ mutatio, ipsa mutatio quæ ẽ in unione humanæ naturæ cũ diuina persona, excellit has omnesq; alias. Ideo ẽ ipsa miraculũ oĩum miraculorũ.

Quęstio.

Obiectio. ¶ Si autem obijciatur, quod in hac conuersione maior est resistentia, quia oportet totum in totum conuerti, ideo & difficultas maior: dicendum, quod in actione potest esse resistentia dupliciter. Primo, ex parte agentis quando uidelicet ex agente contrario uirtus eius debilitatur. Secundo, ex parte effectus, dum ex cõtraria dispositione effectus impeditur. In actionibus demũ in quibus agens non patitur, prima resistentia locum non habet, sed solum secunda. Idcirco in operationibus diuinis non attenditur difficultas penes resistentiam ad agentem, sed penes impedimentum ad effectum. Magis autem impeditur effectus per subtractionẽ potentiæ recipientis, quam ꝑ rationem contrariæ dispositionis: quia contraria dipositio nõ impedit effectum, nisi faciendo potentiam esse indispositam: ideo maior est difficultas in creatione, ubi omnino materia non præexistit, quã ubi pręexistente materia est aliquid quod effectui contrariando, repugnat. Hæc Thomas in Scripto. Hec eadem scribit in 3 parte, questione. 75. & scripta ibidem cõtinẽtur in istis.

Dilutio. Actionis duplex resistentia.

Petrus. Quibus Petrus concordat, eiusq; dicta cõtinentur in his, & inter cætera loquitur: Quamuis unius una sit ultima forma cõpletiua, tñ multæ sunt formæ materiales disponẽtes. Hinc quãuis aĩa sit ultima humani corporis forma, in q̃ nõ trãsit panis seu forma eius substãtialis, h; tñ aliã formã corporalẽ cõplexiõis seu mixtionis, & in hãc trãsit forma panis. Hęc Pet. ¶ Cõcordat Ric. q etiã de cõuersiõe formæ substãtialis ipsius panis testat̃ Tota substãtia panis, cõuertit̃ in substãtiã corporis Chr̃i, ita q̊d materia in materiã, & forma in formã, nõ in illã ꝑ q̃ corpus habet esse cõpletũ, qm̃ illa est anima intellectiua, sed in formã corporeã incõpletã, ꝑ quam corpus habet incõpletũ esse, etiã in gradu corporeitatis. Hęc Richa. Circa cui⁹ uerba est obscuritas magna, qa uidet̃ duas substãstiales ponere formas in corpore Chr̃i. Similit̃ circa uerba Petri obscuritas orit̃, ꝓut infra tãget̃. Porro Bona. panis inq̄t p̃cise cõuertit̃ in id cũ q̊ similitudinẽ h;, nam super similitudinem hanc fundatur in

Richardus. Dionysius. Bonauentura.

stitutio

stitutio sacramentalis, & aduenit sanctificatio uerbi. Cūq; panis similitudinē tm̄ habeat cū corpore Chri, idcirco conuertitur tm̄ in illud, non in deitatem, neq; in animā nec in sanguinē aliquid panis conuertitur, quod tamen non est in sacramento sine istis, qm̄ sanguis est ibi cōcomitanter ratione cōmixtionis, anima ratione coniūctiōis, deitas ratione unionis. In his uerbis uidetur Bona. sentire, quod non sit ibi cōuersio totius substantiæ in totā substantiā naturæ assumptæ. Opinionē quoq; quā sequitur Tho. de instanti cōuersionis istius, dicit esse fugam, non uerā solutionem. Et addit, Tempus seu instans, quod est mensura ultimi esse panis, & primi esse corporis, potest dupliciter considerari seu accipi: Primo, ut duratio propria uniuscuiusq;, sicut ait Phūs: Vnūquodq; propria periodo mēsuratur, quæ periodus cum re incipit ac desinit, & ita sunt diuersæ mensuræ discontinuæ, atq; diuersa instātia consequēter se habentia in uno cōtinuo, sicut sunt duo esse, utpote panis & corporis Christi. Si aūt accipiatur instans secundū mensurā communē, q̄ est tps continuū non intercisum, ut est mensura motus primi mobilis, uel etiā prout cōsideratur secundū essentiam, non secundū esse, tunc accipitur determinatum instans secundū nostrā significationē. Signetur ergo unū instans in tēpore, in quo ultimo est panis: signetur & alterū instans, in quo primo est corpus. Ego dico non signetur, quia non est significare duo instātia consequenter se habentia in uno continuo. Vnū quodlibet horū p se significari potest, sed duo simul impossibile est signare. Sicq; patet quod in alio & alio instanti secundū rē, & scdm quod est mensura realis ac propria, habent esse panis & corpus Christi in hostia, q̄uis secundū mensurā cōem duo instantia immediata signare non contingat. Hæc Bona. ¶Præterea Tho. de Argen. tangit hic aliqua cōtra dicta ex S. Thoma, Petro & Richar. de conuersione formæ substantialis ipsius panis in quandā formā corporis Christi, & de hoc infra dicetur. Ait quoq; q; quædā rationes doctoris cōis, quibus probat substantiā panis non remanere facta conuersione, non concludant, præsertim qđ ait corpus Christi ibidē de nouo esse non posse, nisi p sui localem aduentū, uel per alicuius conuersionē in ipsum. Et constat q; in hoc multi cōtradicūt eidē, Etiā Richar. De his aūt infra pleni⁹ est dicendū. ¶At uero Henri. de ista materia scribit ualde prolixe quodlibeto 9. & sicut in Scripto super secundū tetigi, ipse posuit duas formas substantiales in homine: Vnā naturalē eductā de potentia materiæ, ad quā (ut opinatus est) terminatur gñatio naturalis, quā dixit nō esse intellectualis naturæ: Aliā infusam, ad quā terminatur creatio, rōnalē & intellectualē, ad qđ opinandū, sum psit occasionē ex conuersione q̄ fit in sacramento: qa (ut dictū est) in ea est cōuersio totius in totū, hoc est, totius substantię panis, in totā substantiam corporis Christi. Tota aūt seu integra substantia panis non est sola eius materia, sed ipsa simul cū sua forma substantiali: nec tota illa substantia conuertitur in solam materiā corporis Christi, sed in materiā illam ac formā, & non in aīam intellectualē: q̄ non ui sacramenti, sed per naturalē concomitantiā fertur in sacramento cōsistere. Ergo præter eā est in corpore Christi alia forma substantialis, per quā ponit in esse corporeitatis, in quā forma substātialis panis conuerti asseritur. Verū qm̄ super secundū reprobata est, copiose opinio illa ponentiū plures formas substantiales in eodē composito, non oportet de hoc nunc immorari: sed remanet difficultas, in quā formā substantialem conuertatur substantialis forma panis, si tñ in substantialē formam conuertitur. Siquidē secundū Bonauē. materia & forma panis in solum corpus, non in eius aīam nec formam substantialem conuerti creduntur. Est ergo hic grandis, imo & maxima difficultas. Propter qđ docet Henri. ut in his nulla pars pertinaciter defendatur, nec aliquid temere asseratur, ne incurratur periculum asserendo quicq; de Christo & corpore eius, atq; conuersione panis in ipsum, quod nō sit uerū: imo q; maioris est autoritatis, Innocentius papa Tertius hoc ipsum edocuit & decreuit. ¶Præterea qualiter positio sancti Thomæ atq; sequacium eius quæat saluari, nō uideo, nisi per modum quem tangit Henricus. Nēpe (ut patuit) Thomas aptissime tenet in homine non esse nisi unam formā substantialē, uic; animā rationalem, quā frequenter dicit in sacramento hoc contineri, non ui conuersionis factæ in ipsam, sed concomitanter. & nihilominus (sicut allegatū est) modo dicit formā substantialē panis cōuerti in formā corporis Christi, uel (ut uerbis utar ipsius) in formāq̄ est corporis Christi: qđ iuxta documenta ipsius beati Tho. nequit intelligi de aliqua accidētali forma corporis Christi, cū & accidentia corporis Christi, quantitas, qualitas & c. cōcomitanter in sacramento existant secundū ipm, nec substantiā in accidens conuerti fatetur. Hinc (ut tangit Henri.) pro horū concordia posset forsitan dici, q; forma panis cōuertit̃ in formā coporis Christi, nō scdm qđ est intellectualis aut rōnalis, sed ut largit̃ materiæ esse corporeū. Hanc tñ positionē Henri. nō tenet, qa scdm eā forma panis uere conuerteretur in essentiā aīæ rōnalis, q̄uis nō scdm gradū eius superiorē. ¶Itaq; circa hæc scribit Henri. Firmissime credendū, panē in Christi corpus conuerti nō tñ adeo certū est, qd in uerbis his noīe corporis debet intelligi, an. s. sola materia, ut hñs partē extra partē sub quantitate: aut materia talis cū esse corporeo, nō includendo in rōne corporis ipsa substantiā aīæ: uel materia cū substantia aīæ, ut dat esse corporeū inclusa in rōne corporis: uel materia cū aliqua forma substātiali corporea, alia ab anima Et quicquid horū dicatur, seu quocunq; horū modorū corpus sumatur, plenissime est credendū q; panis in uerū corpus Christi conuertitur, & taliter credere sufficit, nec in his q̄ fidei sunt tutū est definire, ubi neq; ecclesiæ neq; sapientū autoritas, neq; perspicua ratio definiuit: qa si quid falsum definiret̃ ac pertinaciter defenderetur, esset hæreticū. ¶In huius quæstionis decisionē multa hic scribit hic doctor, q̄bus cōtradictū est super scdm, & etiā super primū: ut quod scdm doctrinā Arist. anima intellectiua nō est forma cōstituens hominē in esse specifico, sed substātia separata, atq; in cūctis hominibus nūero una: ita q; anima q̄ est intrinseca, hominis forma, sit mortalis instar aīarū brutaliū, & q; artistæ nunq̄ posuerūt cōtrariū horū. Verū sicut p̄habitū est super scdm. oīa ista sunt falsa, uel saltē incerta, & multi artistæ tā Christiani q̄ Saraceni, tā Græci q̄ Arabes, conscripserūt qđ scdm intentionē Arist. anima rōnalis intellectiua uere est hominis forma substantialis intrinseca, & nūero hoīm nūerata. Et hoc Tho. Alber. Aegidi⁹ & alij plures in libris Arist. ualde exercitati, in multis locis specialibusq; tractatibus diligentiss̄ probauerūt. Auicen. quoq; & Algazel, multiq; alij gētiles expositores testati sunt, quāuis impiss̄. Auer. iuxta suas pfidias aliter sensit, & tantos errores dixit fuisse de mēte summi illius Philoso.

Marginalia: Instans trāsubstātiatiōe bifariā considerat̃. — Thomas argentin⁹. — Doctor cōmunis Thomas Aquinas. — Henricus — Admonitio. — Cōcordia — Sandan⁹ — Anima intellectiua est uera hominis forma. — Scotus

¶ Amplius, Scotus circa hæc prolixius scribit, de pluralitate formarum substantialium in eodem plura cōmemorās, et tādē cōprsata opinione Hērici cōcordans, qđ in hoīe pter animam rationalē ponenda sit alia substātialis forma, in quā dicit substantialē formā panis cōuerti. Imo & addit in alijs quoq; animatis pter animā eorundē ponendā esse aliā formā substātialē. Vnde sic scribit: Dico q; corpus Christi p se includit materiā, & ad minus formā unā mixti, priorē forma seu aīa intellectiua, atq; p unā hanc formā est in actu partiali, ac p eam est ppriū receptiuū animæ intellectiuæ, q̄uis per eam non sit in gñe corporis, ut corpus est gen⁹, nisi per reductionē, & ad istud cōpositū qđ per se est pars hominis, fit per se cōuersio partis, q̄si totius in totū, & partiū in partes, & per consequens hæc forma est formalis terminus cōuersiōis, q̄ forma manet eadē, siue anima uniat corpori, siue nō, qa hæc prior est anima saltē in informādo. Et in triduo mortis Christi māsit in corpore Christi, aīa nō manēte ibidē, ideo in triduo fuisset eadē res huius scri si scēm tunc mansisset: qa in triduo illo forma corporeitatis nō fuit separata à materia in Chro, & per cōsequēs nec separata a materia sua ut in eucharistia. Hæc Scotus. Qui itē ait: forma animæ nō manēte, corp⁹ manet, ideo uniuersaliter in q̄libet animato necesse ē ponere formā illā, qua corpus est corpus, & aliā qua est animatū. Et loquor de corpore, put est altera pars compositi, manēs in suo pprio esse absq; aīa. Propter qđ habet formā, qua est corpus hoc mō. Rursus scribit, Cōcedo qđ totale esse totius cōpositi, est principaliter per unā formā, & illa forma est qua totū cōpositū est hoc ens, & illa est ultima forma adueniēs omnibus pcedentibus formis. Sicq; totū cōpositū diuidit in duas partes essentiales, sicut in ppriū actū: q̄ est hæc ultima forma cōpletiua, & in ppriā potentiā q̄ includit materiā primā cū omnibus pcedētibus formis. Ex hoc tñ nō seq̄t quin in toto includant plures formæ, nō qdē specificæ cōstituētes cōpositū illud. Cuius exemplū est in cōposito ex partibus integralibus. Q̄nto eñ animatū est pfectius, tanto reqrit organa plura. Et pbabile quod distincta specie per formas substātiales, tamē ipm est uerius unū: ueri⁹ inq̄. i. pfectius: non autem uerius, id est, indiuisibilius. Hæc Scotus.

In uno cōposito est tamē una forma substantialis.

¶ Quo circa dici potest, quod recte philosoph⁹ dixit: Eædem opiniones infinities iterantur. Etem has opiniones erroneas de pluralitate substantialium formarum in uno composito, Aristoteles & Cōmentator ex proposito reprobarunt, præsertim Aristoteles ipse & ambo reprehenderunt laPtonem, eo quod in eodem homine diuersas posuit formas substātiales in diuersis partibus eius seu organis. Ista quoq; opinio super scdm satis est improbata. Periculosū etiā uidetur in Christo pter animā eius rationalē ponere aliā formā substātialē. Et quod Henricus & Scotus iste arguunt de corpore Christi in triduo sepulturæ, si tunc reseruatū fuisset in hostia consecrata ab hora cōsecrationis factę in cœna, quod in hostia quoq; obijsset, & ita nō mansisset ibi nisi corpus defunctū. ac per cōsequēs nō eadē res cōtenta, imo sola materia nō formata, si nō fuit in eo nisi unica forma substātialis. uc₃ anima rationalis solui pōt ex dictis super tertiū, qm̄ corpus illud mansit uerbo unitū sicut & anima. Quod uerbum uiceanimæ suppleuit in corpore illo, nō in formādo nec aīando, sed cōseruādo in eē: & ita māsit idē nūro corp⁹, & q̄ ad hoc extitit eadē res cōtenta. Insuper multa obijcit Scot⁹ cōtra ratiōes, qb⁹ sāctus doctor re pbat

Obiectio

Solutio.

opiniōes dicētiū substātiā panis & uini, facta cōsecratione, in sac o manere seu annihilari aut in piacētē resolui materiā. Veiū obiectiones illæ uidēur inutiles cū uideātur piculosis erroribus aliquo mō fauere, & destructioni eorūdē resistere. Nihilominus uerum est quod rationes illæ in disputatiōe scholastica nō multū cōuincūt, sicut nec aliæ rationes naturales, adductę ad probationem eor quæ fidei sunt. Hinc in talibus magis pensandus est fidelis affectus & pia intentio arguentis, q̄ uis argumētor in se. Atqin talibus debēt se doctores catholici mutuo adiuuare magis, q̄ipugnare. ¶ Postremo, de his copiose scribit in pallegato tractatu Aegidius: Primum, inquiens, principium quod est deus omnipotens, potest conuertere aliquid in aliud præexistens: quoniam immediate attingit materiam ut est quid, id est essentiam eius: & agere potest prēter motū & trāsmutationē. Hinc eius uirtute cōuerti potest substantia panis in corpus Christi. Nam quātū ad psens, sufficit inter deum & agens naturale. Duplex est differentia prima, quoniā naturale agēs agit per motū & trāsmutationē. Deus uero sine motu & trāsmutatione potest producere aliquid. Agēs nanq; naturale, agit ut instrumentum primi agentis. De ratione autem instrumenti est, ut agat, motū a principali agente, ex quo sequitur differentia alia, utpote quod naturale agēs, prout producit res ex materia aliqua prius attingit eam ut est quāta, quam ut est quid. Materia nanq; ut est quid, & solum in potentia atq; secūdum suā essentiam, subiectum motus esse non ualet, cum (secundum philosophū) nullū impartibile proprie moueatur. Hinc id cui ex sua nature non conuenit agere nisi per motum, non potest materiam ut est quid operādo attingere. Deus uero uniuersitatis creator, sicut cuncta ex nihilo sine motu produxit: sic in instanti in omnibus agere, materiæ quoq; essentiam operando, conuertendo & transsubstantiando attingere potest. Ex his duabus differentijs patet, deum altissimum duo posse quæ agens naturale non potest. Primum est, quod postquam forma cessit in potentiā materiæ, agens naturale non potest ex eadem materia eandem numero formam rursus producere: quia non agit nisi per motum, de cuius unitatis ratione est continuatio: ideo motus intercisus, idem numero nequit redire. Hæc Aegidius, circa primam propositionem tractatus illius. Deinde in secunda propositione testatur: Cum res conuertitur in aliquid præexistens, non est possibile quantum conuerti in quātum. Istud prolixe declarat, quod tamen a multis negatur, dicentibus quod deus absoluta potentia potest quodlibet creatum in quodcūq; creatum conuertere. Quod & Richardus ac Scotus tuentur. Consequenter decima propositione fatetur: Quamuis totus Christus sit in qualibet parte hostiæ, non tamen est concedendū q; sit in partibus hostiæ infinitis. Quamuis enim omne continuū sit diuisibile in infinitū, loquendo de partibus cōtinuis secūdū materiam, cū diuisibile ex indiuisibilib⁹ constare seu integrari non queat, nō tamen cōtinuū est diuisibile in partes infinitas secundum speciē. Nā dari posset tā parua particula panis, q; sub minori nō posset saluari species panis, dicēte Philo. Oium natura cōstātiū certa ē ratio & mēsura magnitudinis & augmenti. Ex quibus cōseq̄t, q̄d ait in ppositione .11. Sic Chrus est in qualibet parte hostiæ, quod tñ in pūctali hostię parte nec ē Chrus nec pars Chri: & hoc ideo, qa in parte pūctali nō ē panis neq; substātiaci⁹. Christus aūt dicitur

Consilium boni fideli non tamen ceptum.

Aegidius de Roma.

Deus et agens naturale duplici differunt.

dicitur eſſe in hoſtia, quia ibi panis in corpus ſuum
conuerſus eſt. Veruntamen ſi punctum uocetur eti-
am minima pars, in qua ſpecies panis poteſt ſaluari,
ſic poſſet dici Chriſtus eſſe in parte punctali hoſtiæ
conſecratę.

¶Porro ꝓpoſitione uiceſima ſexta affirmat: Cor-
corpus tri pus quod eſt altera pars compoſiti, nec prædicatur de
pliciter ac toto compoſito, materiam ſolā ſignificat. Si ergo in
cipitur tale corpus ſubſtantia panis conuerteretur, in ſolam
materiam eſſet conuerſa. Corpus autem tripliciter
ſumitur: Primo, pro trina dimentione, & ita eſt ſpeci-
es quantitatis continuæ. Secundo, pro coniuncto ex
materia & forma corporeitatis: & ita eſt genus in
prædicamento ſubſtantiæ & prædicatur de homine
ac leone & lapide. Tertio, pro ipſa materia orga-
nizata, quę eſt pars animalis, & informatur ab ani-
ma. Inſuper addit Aegidius, quod materiæ ita ſum-
ptæ competit modus quātitatis ſeu modus quantita-
tiuus, & ſic poteſt corpus uocari, nec modus ille ali-
qd reale ſuperaddit materię. Quantitati aūt per ſe cō
uenit extenſio, & materię per quantitatē ita extenſæ
conuenit habere partem extra partē. & ſicut una pars
quantitatis ab alia parte quantitatis diſtinguitur, ſic
una pars materiæ ſic extente, ab alia: ſicq; materia mo
dū quantitatiuū ſortitur, ſic q̊q; materia q̄ ſecundū ſe
quid indiuiſibile nominat, ratione modi quantitatiui
corpus poteſt uocari, & quoddam totū ex ſuis parti-
bus conſtans. Ideo q̄uis in ſolā materiā exiſtentē in
Chriſto ſubſtantia panis cōuerteretur, adhuc dici poſ
ſet ꝙ ibi ſic totius in totū cōuerſio: utpote totius ſub-
ſtantię panis, in totā illā materiā ſeu in totū corpus ſic
ſumptū, Rurſus materia taliter ſumpta, pōt dici qd cō
poſitum, puta ex partibus ſuis, & panis dici poſſet in
rem compoſitam eſſe conuerſus. Si autem ponere-
mus in quolibet compoſito unam tm̄ formam ſubſtā
tialem, & diceremus, quod in Chriſto non fuit for-
ma ſubſtantialis, niſi anima rationalis, oporteret
nos dicere q̊d panis ſubſtantia in ſacramento conuer
tiī dūtaxat in materiam corporis dominici, Corpo-
ralia uero in ſpiritualia conuerti non queunt. Omnes
aūt concedūt quod totus Chriſtus exiſtat in hoſtia, cū
tamen in animam eius nihil cōuerſum ſit, Nam ani-
ma eius in ſacramento eſt ſolū concomitanter. Verū
ponendo plures formas ſubſtantiales in Chriſto cæ-
teriſq; compoſitis, dicendo q̊d corpus Chriſti per aliā
formam eſt corpus, & per aliam animatum, poteſt
eſſe duplex reſpondendi modus de conuerſione ſub-
ſtantiæ panis in corpus Chriſti, Primus, quod talis
conuerſio fit in materiam organizatam, quæ poteſt
corpus uocari. Cumq; materia organizata loquendo
de organizatione Phyſica, non dicat niſi ſolam mate-
riam, ideo ſecūdū iſtum modum tota ſubſtantia pa-
nis conuerteretur in ſolam materiam, Secūdus eſt, qd'
corpus non dicat ſolam materiam, ſed materiam cū
forma corporeitatis. ſicq; panis dicatur cōuerti in cor
pus Chriſti, quia materia panis conuertitur in mate-
riam corporis Chriſti, et forma in formam, Quid ue
ro horum ſit uerum, non eſt huius Theorematis defi
nire. Sed hoc dico, quod ſi poſſibile eſt materiam pa-
nis conuerti in materiam corporis Chriſti, & formā
ſubſtantialē panis in ſubſtantialē formā corporeita-
tis corporis Chriſti: conuerſio totius ſubſtantiæ panis
in ſolam materiam corporis Chriſti, non eſt impoſſi
bilis reputanda. Primo quia materia non contraria-
tur formæ ſubſtantiali, Secundo, qm̄ omnes formæ
ſubſtantiales de quibus nunc ſermo, de potentia ma
teriæ educuntur. ſicq; quodāmodo uirtualiter in ea
clauduntur. Tertio, qm̄ materię cōpetit actualitas ex
forma, & ſimili mō formę conuenit potentialitas poſ
ſibilitaſq; ex materia. Conuertitur aūt materia panis
in materiā corporis nō qualitercunq;, ſed prout eſt in
corpore Chriſti extenſa ſeu in partibus multis, & non
ut eſt indiuiſibilis tantū. Deniq; iſte modus, ꝙ ſcʒ tota
ſubſtantia panis cōuertitur in ſolā materiā illā, uide-
tur ualde ꝓbabilis, Veruntamen quia nil ꝓhibet quę
dam falſa ꝓbabiliora uideri quibuſdā ueris, ideo huic
opinioni non aſſentio abſolute, quia de ueritate eius
mihi non cōſtat. Aliā uero opinionē non intelligo, ut
pote ꝙ in corpore Chriſti ſit forma ſubſtantialis alia
quam anima, in quā formā conuertatur ipſius panis
forma ſubſtantialis. Nam ponere plures formas ſub-
ſtantiales in eodem cōpoſito, multas habet difficulta
tes, quas ſoluere neſcio. Nēpe ſi nō eandē formā dicūt
ſuperius atq; inferius, ut ſi aer non per eandē formam
eſt aer & corpus ac ſubſtātia, & dū ex aere fit ignis, re-
manet in aere forma, per quam erat corpus & ſubſtā
tia, quamuis amota ſit forma, qua extitit aer. Nō ergo
in tali generatione, generata eſt ſubſtantia, nec corru-
pta. Eadem ergo eſt forma, quæ dat eſſe ſpecificum
& totum ordinē p̄dicamenti, Alia quoq; multa in-
cōueniētia mihi inſolubilia, hanc opinionem ſequun
tur, ut quod partes definitionis non eſſent unum, quia
non dicerent unam naturam: ſed ſolū dicerēt unum,
quoniam eſſent in eodem: & ita ſuperiora de inferio
ribus p̄dicarentur denominatiue, non eſſentialiter. &
multa huiuſmodi. Habet nihilominus opinio iſta ſpe
cialem difficultatem, prout ad ꝓpoſitum pertinet de
corpore Chriſti, Si nanq; ponamus multas in eodē
cōpoſito formas, & ſubſtantia panis cōuertitur in cor
pus Chriſti: quia materia conuertitur in materiam,
& forma in formam. ergo tota ſubſtantia panis con-
uertitur in corpus, quod dicit aggregatum ex materia
& forma. Et cōſtat quod corpus ſic acceptum, de com
poſito prædicetur. ſequitur ergo quod tale corpus ſit
Chriſtus, eo quod Chriſtus ſit homo, & omnis homo
eſt corpus ſic ſumptū. ſicq; panis cōuerſus eſſet in Chri
ſtum, quod nullus concedit. Hanc ergo opinionem
de multitudine formarum ſubſtantialium in eodem
non capio, nec tamen ob hoc his quę fidei ſunt minus
aſſentio: quia in eis captiuandus eſt intellectus. Quid 1. Cor. 10.
ergo dicimus? Scio quod ſubſtantia panis conuertitur Dionyſi.
in uerū corpus Chriſti, & in illud numero idem quod
aſcēdit in cœlū. Hoc tradidit Chriſtus, hoc tenet eccle
ſia, hoc ſufficit mihi. Cui autem non ſuffcit hoc, inue-
ſtiget (ſaluis fidei fundamentis) cū reuerentia ac timo
re, qualiter ſit illud corpus. Ego autē malo in mea ſim
plicitate perſiſtere, quam de arduis temere iudicare.
Hæc Aegidius.

¶Ex cuius dictis patet difficultas huius materiæ.
Tamen quod ait, ſecundum eos qui ponunt unam
duntaxat formam ſubſtantialē in Chriſto, eſſe dicen-
dū quod tota panis ſubſtantia in ſolā materiā corpo
ris Chriſti conuertatur, non eſt uniuerſaliter uerū, cū
Thomas, Albertus, Petrus, Richardꝰ, multiq; alij plu
ralitatem formarū in eodem negantes, dicant totū cō
uerti in totū, non in materiam tantum, imo materiā
in materiam & formam in formam, iuxta ſenſum p̄-
habitum. Item quod ait materiæ organizationem nil
ſuperaddere eſſentiæ materiæ, poſſet pati inſtantiam
Quid enim ē organizatio, niſi organorum formatio?
Hæc

Hæc de quæstione ista sufficiant. Obiecta autem satis soluta sunt aut infra soluentur, Infra quoq; addentur uerba Gulielmi de ista materia.

QVAESTIO. II.

Arguitur in partem negatiuã.

Consequenter quæritur, Per quae uerba ac nomina aptius exprimatur haec supernaturalis conuersio, an scz istae sint uerae, panis fit corpus Christi, vinũ fit sanguis Chr̃i, panis pōt esse seu fieri corpus Crist i, de pane factum est corpus Christi: quod fuit panis, est corpus Christi. ¶ Videt̃ quod non, quia in hac conuersione nõ manet cõmune subiectũ, ratione cuius unũ extremorũ possit p̃dicari ac uerificari de alio, & p̃tactæ ꝓpositiones queãt admitti. & tamen sancti patres talibus propositionibus frequenter sunt usi, ut partim habetur in textu, et plenius in decreto de consecratione. Verum ista et consimilia argumẽta ex respõsiõibus soluant̃ sequẽtib⁹.

De con. di 2. ca. Ego Berẽca. Forte

¶ Itaq; Antisi. in summa sua lib. 4. ad ista r̃ndet. Quẽadmodũ sancti testãtur, panis transit in corpus Christi, & uinũ in sanguinẽ. Hinc omnes ꝓpositiones trãsitũ designãtes, sunt cõcedendę in istis, ut ꝙ panis transit in corpus Christi, & transsubstantiatur ac suo modo mutatur in illud, & item ꝙ panis fit corpus Christi. omnes quoq; illæ negandæ sunt, in quibus non significatur huiusmodi transitus, sicut dum dicitur, panis est corpus Christi, Hinc asserit Damascenus, quod sicut panis & uinũ per nutrimẽtũ transeũt in corpus hoĩs p̃existens, sic panis transit in corpus Chr̃i. Quod t̃n est partim dissimile, quia per istã cõuersionẽ corpus Christi neq̃q̃ augetur neq; mutatur.

¶ Hanc r̃nsionẽ allegat & ap̃pbat in q̃dlibetis Hen. At uero Thomas plenius hic respondet, & primo ad istud: Vtrũ conuersio ista exprimi possit per uerbum substantiuũ alterius tẽporis, quã p̃sentis dicẽdo: Quod est panis, erit corpus Christi: uel quod est corpus Christi fuit panis: Hæc, inquiens, cõuersio differt ab omi alia mutatiõe, q̃a in ista nõ est accipere subiectũ cõmune, sed duos terminos t̃m, In omi uero naturali mutatiõe est subiectũ cõmune. Hinc cunctæ locutiones exprimentes mutationẽ, per quã importatur ordo termini ad terminũ, cõceduntur in ista materia, ut hæc. Panis cõuertitur in corpus Christi. Locutiones uero quæ exprimunt identitatẽ subiecti, nõ sunt ꝓprie cõcedẽdę. Sed q̃a in hac conuersione est aliquid simile identitati, puta cõmunitas specierũ q̃ manẽt hinc inde, quãuis non sint conuersionis huius subiectũ, ideo etiã tales locutiones interdũ à sanctis sunt positæ, ut identitas nõ referatur ad subiectũ, sed ad species easdẽ: ideo tales locutiones cũ sint imꝓpriæ, nõ sunt extendẽdæ, Cũq; ꝓpositio ista q̃ est hoc fuit illud, uel quod est hoc, erit illud, expresse importẽt identitatẽ subiecti mutationis propter naturã relationis, nõ est simpliciter cõcedẽda, Itaq; quod in libro de sacramentis ait Ambrosius, q̃d ante consecrationẽ extitit panis, post consecrationem est corpus Christi, exponendum est sic: Quod est sub speciebus panis, primo fuit panis, & post erit corpus Christi Hæc Thomas. Quæ responsio uidetur procedere iuxta aliam eius respõsionẽ, qua dicit per ly. hoc demonstrari aliquod comune mouens sub utroq; termino idem, quæ secũdũ p̃habita à multis non acceptatur. Vnde necuerior uidetur propositio ista: Quod est sub speciebus panis, primo fuit panis, & postea corp⁹ Christi, quã locutio illa Ambrosij. Nil enim assignabile est quod primo fuit panis, & postea fit corpus Christi, ideo locutio sancti Ambrosij uidetur sic exponenda: Ante consecrationem fuit panis, & post consecrationẽ est corpus Christi. i. in corpus Chr̃i conuersum ẽ.

Thomas aquinas.

Ambro.

Quæstio. Thomas

¶ Porro cum quæritur, an ista sit uera, panis fit corpus Christi. Thomas respondet: Cum dicitur hoc fit illud, ly hoc exui locutionis importat subiectũ factionis, quod utriq; termino est cõmune: ideo non est ꝓprie cõcedenda. Cui responsioni obijcit̃ præinducta Antisiodorensis responsio, & ipsemet sanctus doctor dixit in hymno de sacramento, Verbũ caro panem uerũ uerbo carnẽ efficit, fitq; sanguis Chr̃i merũ &c. Quãuis autem in factione naturali subiectũ factionis utriq; termino sit cõmune, nõ t̃n in factione hac supernaturali in qua totũ transit in totum. Vnde & Damascenus. 4. asserit libro, Christus panem & uinum fecit corpus suum & sanguinem. ¶ Si uero obijciatur, q̃a omne fieri terminatur ad factum esse: sed hæc nunquam erit uera, panis factus est corpus Christi: dicendum quod loquendo secundum exigentiã huius materiæ, ista est uera: Panis factus est corpus Christi, id est, in corpus Christi conuersum est. Hæc enim factio non est nisi transsubstantiatio, qua totũ transit in totum, atq; (ut sanctus ait Hilarius libro de trinitate) nõ res sermoni, sed sermo rei debet esse subiect⁹. Hinc in omni tractatu secundum exigentiam materiæ est loquendũ. ¶ Præterea ad istud, utrum ista sit uera, De pane fit corpus Christi, Thomas respondet: secundum Philosophum, primo Ethicorum, In rebus permanentibus dicimus, per se hoc fit hoc: in non permanentibus autem, per accidens. In non permanentibus demum proprie dicitur, hoc fit ex hoc, & per accidens, in permanentibus. Et si aliquando dicatur aliquid fieri ex permanente, hoc est, inquantum cum re permanẽte intelligitur aliquid non permanens, ut cum dicitur ex ære fit statua, intelligitur ex ære non figurato. Sicq; locutio ista, ex hoc fit hoc, principaliter exprimit ordinem terminorum ad inuicem, & per consequens, quandoq; unitatem subiecti. Vnde quandoq; importat tantum ordinem, sine hoc quod importet subiectum. ut cum dicitur, ex mane fit meridies, id est post mane. & ita concedit ista, ex pane fit corpus Christi, si ly ex, nõ denotet subiectum & quasi causam materialem, sed tantum ordinem conuersionis ad inuicem. sed hæc, De pane fit corpus Christi, est minus propria, quoniam præpositio ista de, consubstantialitatem, denotat, ut tangit Ambrosius. T̃n aliquãdo ponit̃ de ꝓ ex, sicq; potest ista cõcedi, de pane fit corp⁹ Chr̃i, sicut ex pane.

Damasce. li. 4.

Obiectio. Dilutio.

Ex pane fit corpus Christi.

¶ Quæritur quoq;, an hæc sit uera, panis potest esse corpus Christi. Respondetur quod cum potentia pertineat ad subiectum, non est dubium, quod cum dicitur, panis potest esse corpus Christi, importatur unitas subiecti: ideo non concedenda, quia nil panis unquam erit corpus Christi. sed sicut conceditur ista, panis conuertitur in corpus Christi: ita & ista, panis potest conuerti &c. quia cuius est potentia eius est act⁹, ut dicit̃ in lib. de sõno & uigilia. Hæc Tho. in Scripto.

Panis potest esse corpus Christi inepte dicitur.

Præterea in tertia parte, quæstio. 75. ad omnia ista sub una quæstione respondet, ubi & istam concedit: Panis fit corpus Christi: Hæc dicens, conuersio panis in corpus Christi, quantum ad aliquid, conuenit cum creatione & trãsmutatione naturali: & quantũ ad aliquid differt ab utraq;. Est enim cõmune his tribus, ut scilicet post hoc fit hoc. Nam in creatione est esse, post non esse, atq; in hoc sacramento post substantiam panis est corpus Christi. In transmutatione quoq; naturali ignis post aerem. Rursus commune est eis quod prædicti termini non sunt simul. Conuenit autẽ conuersio

Thomas aquinas.

Cõuersio sacramentalis habet aliqd cõe cũ creatione & transmutatione naturali.

uersio ista cum creatione, quod in nulla earum est ali quod subiectum utriusque extremorũ commune, cuius contrarium est in omni naturali transmutatione. Cõuenit item conuersio ista cum transmutatione naturali in duobus, quamuis non similiter. Primo, quoniã in utraque uuum extremum transit in aliud, ut panis in Christi corpus, & aer in ignem. sed non ens nõ cõuertitur in ens. Veruntñ aliter accidit hoc in utraque, quoniã in conuersione hac sacramentali tota substantia panis transit in totum corpus Christi. In transmutatione uero naturali materia unius suscipit formam alterius, forma prioris deposita. Secundo conueniũt in hoc, quod utrobique remanet aliquid idẽ, quod nõ cõtingit in creatiõe, attamẽ differenter: quia in transmutatione naturali manet eadem materia, in conuersione autem haec eadem accidentia. Ex quibus accipi potest, qualiter in his diuersimode sit loquendũ. Cũ enim in nullo trium prędictorum extrema sint simul, idcirco in nullo eorum potest per uerbum substantiuum præsentis temporis unum extremum prædicari de alio. Non enim dicimus, non ens est ens, uel panis est corpus Christi, aut album est nigrum, seu aer est ignis. Sed in omnibus his propter ordinem extremorum possimus uti hac præpositione, Ex quæ ordinẽ notat. Vnde dicere possumus ex non ente fit ens, ex aere fit ignis, ex pane fit corpus Christi. Cumque in creatione unum extremorum non transeat in aliud, non possumus in creatione uti uerbo conuersionis, dicendo: Non ens conuertitur in ens, quo uerbo uti possumus in hoc sacramento, sicut in transmutatiõe naturali. Verum quia in hac conuersione tota substantia in totam mutatur, proprie transsubstantiatio nũcupatur. Iterum, quia in hac conuersione non est cõmune subiectum, ea quæ uerificantur in conuersione naturali, non sunt cõcedenda in ista. Et primo cõstat quod potentia ad oppositũ, consequitur subiectũ: ratiõe cuius dicimus, albũ põt eẽ nigrũ, aer potest esse ignis, quamuis hæc secunda non sit ita propria sicut prima, quia subiectum albedinis in quo est potẽtia ad nigredinem, est tota substãtia albi: subiectum uero formæ aeris, est pars eius. Vñ cũ dicitur, aer potest esse ignis, uerificatur ratione partis per synecdochen. Porro in hac conuersione & creatione, quia nullum est cõmune subiectum, non dicitur quod unum extremorum põt esse aliud, ut quod nõ ens possit esse ens, uel panis possit esse corpus Christi. Eadẽ quoque ratione nõ põt proprie dici, quod de nõ ente fiat ens, aut de pane corpus Christi: quia ly de, notat causam substantialẽ, quæ substantialitas extremorũ in naturalibus transmutationibus attenditur penes cõuenientiã in subiecto. Cõsimili rõne nõ cõceditur quod panis erit corpus Christi, uel fiet corpus Christi: quẽadmodũ nec in creatione conceditur, quod non ens erit ens aut fiet ens, quia hic modus loquendi uerificatur in transmutationibus naturalibus ratione subiecti. Nihilominus quia in hoc sacro, facta cõuersiõe, manet aliquid idẽ, ut accidẽtia panis, possunt scdm similitudinẽ quandã aliquæ harũ locutionũ cõcedi, uidelicet quod panis fit corpus Chri: uel, panis erit corpus Christi: uel, de pane fit corpus Christi. ut noĩe panis, intelligatur nõ substãtia panis, sed in uniuersali hoc quod sub speciebus panis cõtinetur, sub quibus primo cõtinetur substantia panis, & postea corpus Christi. Hęc idẽ in Summa. ¶ Cuius hoc ultimũ dictũ rursus procedit scdm uerba eius prætacta, cũ tñ pateat quod nec accidẽtia illa, nec panis unquam erit corpus Christi. ¶ Cõcordat

3. p. q. 75. ar. 8.

Petrus dictis ex Thoma in omibus. ¶ Albertus quoque his consonat. Hanc tamen, panis fit corpus Christi, negat. attñ nõ scdm illũ sensum & modũ, quo eã cõcessi.

Petrus. Albertus. Bonauen.

¶ At uero Bonauentura, Cõuersio, ait, ista est singularis, quoniã totũ transit in totũ uirtute supernaturali. ideo non est identitas panis ad corpus Christi, neque causalitas. In corpore quoque Christi nulla est innouatio, nec in pane ulla est ordinatio ad istam conuersionẽ secundũ causas inferiores. Ex his quatuor regulæ eliciuntur. Prima est, quod omnia uerba significantiã identitatẽ panis ad Christi corpus, reddũt falsum sermonẽ: idcirco sunt exponẽdæ siue negandæ, ut cũ dicitur, panis est corpus Christi. Similiter non sunt recipiendæ tales locutiões cũ relatiuo. Secũda regula est, quod oĩa uerba significantia innouationẽ circa corpus Christi, false dicunt de ipso: quæ aũt designant conuersionẽ ac transitũ, uere dicunt. Et quoniam gñari dicit innouationẽ, fieri uero potest transitũ designare, sicut cũ dicitur hoc fit illud, idcirco cũ uerbo fiendi possunt concedi, non cũ uerbo gñandi. Hinc ista magis est propria, panis fit corpus Christi, quam ista, De pane fit corpus Christi. Tertia regula, cum nulla sit ordinatio panis ad corpus secundum causas inferiores, ideo uerba hæc significantia sicut hoc uerbũ potest, absolute dictũ, faciũt falsam locutionẽ: ut cũ dicitur, panis potest esse corpus Christi. Si aũt dicatur ordinatio secundũ causas superiores, locutio uera est: ut si dicatur, panis potest conuerti a deo. Quarta regula, cum nulla sit ad istud in pane causalitas, sed solum transitus eius in corpus dominicum: Hinc omnes propositiones causalitatem importantes, reddunt locutionem impropriam. Vnde improprie sunt cum præpositionibus de & ex, prout notant causalitatem, non ut insinuant ordinem. Itaque solum illa oratio est uera ac propria in qua est uerbum significans non identitatem nec innouationem nec ordinationem naturalem, sed solum conuersionem, cum præpositione importante non causam, sed transitum: sicut dum dicitur, panis conuertitur in corpus Christi. Hæc Bonauentura.

Quatuor regulę circa conuersionis expssionẽ obseruandę.

¶ Idem Argentinensis & Scotus.

Præterea circa hæc scribit Gulielmus in suo Sacramentali: In hoc sacramẽto altaris ipse panis uitæ a fidelibus quæritur, ut ipsemet eos seipso reficiat, atque ipsorum uisceribus ipse inhæreat. Ex quo apparet, substantiam panis materialis in sacramento post aduentum cœlestis ac uiuifici panis nullatenus remanere. Dignum quippe & iustum est, ut adueniente uero & uiuifico pane, cedat ei materialis ac uisibilis panis substantia, & recedat ab accedentibus & a forma sua uisibili, relinquens eã tanti ministerio sacramẽti. Nec est cõtra naturã ullo mõ sed iustitia & ius creatoris, ut ei aduenienti honorem deferat creatura, uidelicet panis, relinquẽs ei penitus locũ. Hoc pia & ueridica tenet fides. & hæc est intẽtio seu ratio transsubstantiationis, ipse transitus substantiæ panis materialis uisibilis ob aduentum uiuifici panis, saluata forma & ueritate accidentium ad ministeriũ sacramenti. Non enim potest dici generatio uiuifici panis fieri ibi, cum iam ante consecrationem sit panis ille in se illæsus ac integer: neque corruptio panis materialis, cum eius forma substantialis ibi non maneat, sed desinat esse, materia quoque ipsius panis formam panis uitæ non induat, neque addatur materiæ seu corpori panis uitę, uidelicet Christi, neque accrescat. Hęc Gulie.

Thomas. argẽtinẽ. Scotus. Gulielmus.

Intẽtio & ratio trãsubstantiationis.

Qui

Qui de his plura conscribit, quæ satis intricata uidentur, nec intelligenda sunt quasi substantia panis recedat per resolutionem sui in præiacentem materiã, aut per localem uel realem discessionem, aut quod substãtialis forma panis desinat ibi esse per relapsum aut cessionem in potentiam materiæ: sed per ueram & realem transsubstantiationem substantiæ panis in corpus dominicum, quod aduenit ibi non per descensum aut recessum a cœlo, neq; per aliquem motum localẽ, sed absq; sui mutatiõe incipit ibi esse per transsubstantiationem substantiæ panis in ipsum, secundum expositionem præhabitam: quanquam doctor præfatus in eodem libro hinc inde aliqua scribat, quæ aliũ modum & aliam causam præsentiæ corporis Christi in sacramento altaris uidentur prætendere: sicut dum ait, Quia ergo non per mediũ quasi transiliens aut transuolans de altari in altare, uel in aliud quodcunq;, aut a solio gloriæ suæ desiliens in omnia altaria præsentiam suæ humanitatis exhibet, sed solo imperio ac suæ beneplacito uoluntatis, cui summa subiectione obedit corpus ipsius subito. & in ipso. Nunc, ubi uult, est corpus eius, non suam sequens naturam, sed beneplacitum imperantis. Exhibet ergo illud in manibus sacerdotũ absq; successiõe motiua, & inde assumit illud in cœlum absq; recessu motiuo. Sicut enim uoluntas eius subita est & tota simul, sic præsentatio & absentatio, corporis sui subitæ sunt, & utraq; tota simul per se. Quoniam ergo ex sola uoluntate animæ imperantis aut uerbi æterni, & nequaquã ex natura corporis acquirenda sunt huiusmodi loca corpori Christi, manifestum est, quoniam corpus illud sequitur uoluntatẽ imperantis, non propriam suam naturam. & propter hoc exhibet præsentiam suã, ubicũq; iubetur & quantuncunq;, non per motum illuc se transferens, sed per obedientiam, inter quam & iussum nihil est medium. Hæc uerba doctoris istius prorsus obscura uidentur, & uel mystice, aut methaphorice sunt prolata, aut certe erronee. Etẽ corpus Christi in altaribus est atq; in hostijs consecratis, non ex solo imperio uerbi seu animæ Christi, sed & per transsubstantiationem præfatam: nec solum est ibi subito aut instantanee, sed q̃diu species sacramentales permanent ibi. In diuersis quoq; pyxidibus reseruatur assidue.

QVAESTIO. III.

Nunc quæritur de materia sacramenti istius, an scilicet in solo pane triticeo conficiatur corpus Christi, et sanguis eius in vino uitis duntaxat. ¶In qua quæstione quæstiones quam plurimæ includũtur, quæ (ut patebit) in processu tangentur. Et arguitur primo, quod non solum panis triticeus sit materia sacramenti corporis Christi: quia ut multi notabiles dicunt doctores, in pane spelteo confici potest. Secundo, quoniam Christus comparat se grano frumenti, sub quo etiam continentur spelta & far: ergo in illis, pane inde confecto, poterit consecrari. Tertio, quia si in solo pane triticeo confici potest, uidetur in pane mixto consecrari non posse. Sed raro inuenitur triticum purum. Quarto, in omni aqua uera potest baptizari, ergo in omni uero pane poterit celebrari. Quinto, multæ sunt terræ in quibus non crescit uinum, & uix potest adduci: ergo nõ conuenit ibi uinũ ad consecrationem sanguinis requiri, cum materia huius sacramẽti debeat esse cõis atq; in promptu adipiscibilis. Circa hoc quęritur, an in aceto & agresta conficiatur. ¶Circa hæc loquitur Thomas: Materia

Arguũtur contra ueritatem.

Johan. 12

sacramenti competere debet significationi sacramenti ac usui: & utroq; modo exigitur duplex materia in hoc sacramento. Usus enim huius sacramenti est mãducatio seu refectio, quæ cibũ potumq; requirit. ideo duplex debet esse sacramenti istius materia: Una quę in escã, alia quæ in potũ accipitur. Significatio quoq; huius sacramenti est duplex: una qua repræsentat passionem Christi præteritam, in qua sanguis a corpore extitit separatus: ideo signũ corporis, signum quoq; sanguinis, offerenda sunt in sacramẽto hoc separatim duplici existente materia. Alia significatio sacramenti istius, est salus & gratia corporis & animæ, quas inducit, Sacramenta enim efficiunt quod designant. Panis autem confortationem & salutem corporis repræsentat, sanguis salutem corroborationemq; animæ. ¶Si autem his obijciatur, quia si ita est, communicandus est populus specie sub utraq;. Videretur quoq; q; in terris ubi habetur triticum & non uinum, liceret celebrari sub specie panis sine sanguinis consecratione: atq; in terris ubi est uinum, sine confectione in pane. Et respondendum quod populo non datur sanguis, ad uitandum effusionis periculum. Attamen secundũ aliquorum morem ministris altaris datur sanguis, quoniam de eorum cautela præsumitur, quod uitabunt periculum magis quã laici. Deniq; in ueteri lege offerentes, de libaminibus nil habebant, sed soli sacerdotes. Per libamina autem præfigurabatur communicatio sanguinis, sed de sacrificijs partem habebant, per quæ significabatur communicatio corporis Christi. Ad aliud respondendum, quod quamuis consecratio sanguinis non dependeat a consecratiõe corporis, ut quidam dixerunt, tamen non habens utramq; materiam, potius deberet a celebratiõe desistere, q̃ contra morem ecclesiæ in una sola conficere. ¶Præterea si quæratur cur panis & uinũ sint huius sacramenti materia: dicendum quod principalis causa institutio est diuina, cuius institutionis est multiplex ratio. Primo, ex parte usus sacramenti, quoniam panis & uinũ communius in cibum & potum proueniũt, sicq; per ea in spiritualem refectionem manuducimur magis apte. Secundo, ex sacramẽti effectu: quia ut primæ Corint. 11. ait Glossa, panis præ cæteris cibis sustentat corpus, & uinum lætificat cor. Ita & hoc sacramentũ magis lætificat & sustentat charitate inebriatos, quam alia sacramenta. Tertio, ex ritu celebrationis: quoniam duo ista tractantur mundius ac frequentius, quam cætera alimenta. Quarto ex significatione duplicis rei sacramenti istius. Panis nanq; ex multis granis conficitur, & uinum ex multis acinis confluit, quod competit ad significandum corpus Christi uerum ac mysticum. Quinto, ex repræsentatione eius, q̃d præcessit. Grana nanq; in area conculcantur, panis in fornace decoquitur, & uinũ in torculari exprimitur, & ita per ea Christi passio designatur. Deniq;, non decuit sacramẽtum euangelicæ legis in aliqua specie aut materia Mosaicę legis institui, ut signaretur cessatio sacrificiorum legis illius, quorum sacerdotium imperfectius fuit sacerdotio Christi: ideo conuenienter ad illas species in nouo testamẽto reditur, quibus ostenditur sacerdotiũ Christi sacerdotio leuitico præminere: hoc est, ad materiã oblationis Melchisedec, qui obtulit panem & uinum, ut probat Apostolus.

1. Cor. 11. Psal. 103

Gen. 14. Heb. 7.

¶Cõuenit quoq; ut sit panis triticeus, imo nec cõfici potest nisi in pane triticeo, cuius causa est institutio dei, qui in hoc pane confecit. Potestq; triplex ratio tradi

tradi prima ex effectu, quia hic panis nutrimentũ melius confert. Vnde competit ad significandũ excellentiam gratiæ, quæ in isto sacramento præstatur. Secũda ex usu, quoniam panis triticeus in cibum uenit communius. Alij autem panes non fiuut nisi ꝓpter defectum tritici. Hinc panis simpliciter dictus, intelligitur de tritico. quemadmodum de oliuis. Tertia ex re contenta, quæ est Christus, qui se grano frumenti

Johan. 12 comparauit, dicens: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit &c̃. Omnis autem panis non est omni pani in specie similis, sicut omnis aqua omni aquę propriẽ sumptæ, Ideo in omni aqua conferri potest baptismus. Aliqui uero affirmant quod in spelteo pane confici queat propter similitudinem eius cum tritico. Verũ ut patet intuenti, quantum ad figuram, plus appropinquat ordeũ ad similitudinẽ tritici quã spelta, amoto cortice ab utroq;, quãuis in colore spelta magis conueniat, Sed inter omnia alia huiusmodi. plus conuenit, maxime in figura, far cum tritico, Similiter in colore Hinc ex identitate figuræ non potest haberi quod aliquod horũ sit eiusdem speciei cum tritico, sed ex alio accipi potest experimentũ identitatis specifici: Generans nanq; & genitum conueniunt de necessitate, in specie nõ in accidẽtibus, imo accidentia uariantnr ex causis extrinsecis. Cumq; ex grano tritici ubicunq; seminetur, nũquã nascatur spelta aut far uel ordeum seu aliquid tale, sequitur quod omnia ista dif

Questio. In pane mixto consecrari potest ferunt a tritico specie. ¶ Insuper, dum quæritur an cõfici ualeat ex pane mixto de tritico & alio grano: dicẽdum, quod ista admixtio potest esse dupliciter: Primo ꝙ extraneum mixtum soluat speciem eius cui miscetur, trahendo illud ad speciẽ suam, aut mediã speciem faciendo, ut dum utrũq; æqualiter ponitur, sic tñ, ut ęq̃litas non solum penes quantitatem, sed etiam iuxta uirtutis proportionem seruetur. Secũdo sic, quod species re, soluatur, sed additũ trahatur ad speciem eius cui miscetur, ut si modicum aquæ multo uino admisceatur. Si ergo tantũ miscetur tritico, quod species tritici corrumpitur, non fit consecratio in pane inde formato, Et de hoc potest haberi iudiciũ ex sapore & accidentibus alijs: quoniam teste Philosopho primo de anima, accidentia magnam cõferũt partem ad cognoscendũ quod quid est. Si autem specie manente appareat dispositio ad corruptionẽ, potest adhuc inde confici, quamuis grauiter peccet inde conficiens propter reuerentiam sacramenti. Porro quod species maneat, potest cognosci ex hoc, quod continuitas non est so-

Amidum. luta, nec alia accidentia omnino ablata. Cumq; amidum fiat de farina triticea, quæ per attritionem & excolationẽ atq; uaporis admixionẽ, uidetur speciẽ farinæ amisisse, uel ad corruptionem omnino esse disposita: idcirco ex eo conficiendũ non est, imo nec potest secundũ quosdã. Aliqui quoq; dicunt, quod amidũ cum sit crudum, nõ ualet huius sacramenti esse materia, sicut nec pasta: sed si coquat̃, inde potuerit confici, quoniam amidum fit ex farina maxime depurata

Uinum uitis est materia consecratiõis sanguinis Ad q̃stionẽ demum de materia consecrationis sanguinis, est dicendum quod non potest confici sanguis nisi de uino uitis, quia hoc ꝓprie uinum est. Alia uero dicunt̃ uina propter similitudinem ad illud. Communi⁹ quoq; hoc uinum in potum accipitur, & habet ꝓprietates magis conuenientes ad sacramẽti effectum, inquantum calefacit atq; lætificat. Nec est aliqua terra ad quã non ualeat tñ de uino adduci, quantum necessarium est ad consecrationẽ istius sacramẽti. De aceto aũt non potest cõfici, qm̃ sicut. 8. metaphysicæ scribit Philoso. ex uino generatur acetũ, sicut ex uiuo fit mortuũ. Hinc sicut animal uiuum & mortuũ non sunt speciei eiusdẽ, ita nec acetũ & uinũ: quod oñdunt etiã proprietates eoꝝ, qm̃ uinũ est calidũ, acetũ est frigidũ: nec fit reditus de aceto in uinũ, sicut nec de mortuo ad uiuũ. Idcirco de uino quod omnino acetũ factũ est, confici nequit: sed si sit acidũ q̃si in uia ad acetũ, cõfici potest inde, sed sine necessitate nõ debet. alias conficiens inde, peccaret, Porro si uinũ consecratũ reseruatũ fiat acetũ, non remanet ibi sanguis, sicut nec corpus in pane oino corrupto. Amplius, nec de agresta cõfici potest. Generabile qppe nõ recipit speciẽ nisi in termino generationis. Cunq; agresta sit in uia generationis ad uinũ, quẽadmodũ sanguis dũ incipit coagulari est in uia generatiõis ad animal: hinc sicut sanguis ille nõdũ est animal, ita agresta nõdũ est uinũ. Mustũ uero ad cõpletã uini speciẽ ẽ deductũ. Dulcedo eñ ipsius attestatur maturationi eius, q̃ digestionis est species. Digestio aũt est cõpletio a naturali calore, ut q̃rto methaphisic ędicit̃, idcirco: ex musto cõfici potest, sed nõ decet propter impuritatẽ illius, nisi necessitas exigat. ¶ Preterea quæritur, an aq̃ uino sit apponẽda, & an hoc sit de necessitate sacramẽti, & utꝝ in magna quãtitate. Ad quoꝝ primũ dicẽdũ quod imó, qm̃ Christ⁹ probabiliter creditur aquã opposuisse, cũ in terra illa sint fortia uina, quæ aqua tẽperãtur ibidem, tamen de aqua nõ sit in euãgelio mentio, qm̃ nõ est principalis materia in hoc sacramẽto, sed appositio eius huic cõuenit sacramẽto, quãtũ ad representationẽ passionis Christi, & quãtũ ad significationẽ rei sacramenti istius mysticã, per aquã significatã, iuxta illud Apoca. Aquę multę, populi multi. Sicq; appositio aquæ ad uinum, significat unionem mẽbroꝝ cum capite ratione ipsius coniũctiõis, amorẽq; quoq; capitis patiẽtis pro membris ad ipsa, ex hoc ꝙ ex duobus coniũctis fit unũ, atq; ꝓcessum redẽptionis à capite ad mẽbra ex ipa transformatione aquæ in uinũ, Hinc asserit Glossa super illud Marci, Accepit Iesus panẽ: Neq; aquã solã, neq; uinũ solũ alicui licet offerre, ne uideatur caput a membris secernere, uel Christũ sine nostræ redemptionis amore pati potuisse, uel nos sine illius passione saluari. De aqua demũ apposita est duplex opinio: Vna ꝙ manet in sua natura, & solum uinum transsubstantietur. sicq; aqua non apponitur nisi propter significationem. Alia, quod aqua in uinum conuertitur, sicq; totum in Christi sanguinem transsubstantietur. Et quæcumq; haꝝ opinionum sit uera, constat quod aqua non sit sacramẽti huius materia. Secunda quoq; opinio uerior esse uidetur, tã secundũ naturalẽ rationẽ, qua modicũ aquæ uino multum maiori admixtũ, absorbet̃ ab illo: quã secundũ sacramẽti istius ritũ, qa si aqua in natura propria remaneret, calix cõsecratus non esset tãtum potus spiritualis, sed etiam corporalis, & ita non liceret post primam sanguinis sumptionem iterum sumere. Ad secundum quæsitum dicendum, quod materia proportionatur sacramento, secundum quod aliquid est de essentia sacramenti. Cumq; præhabitum sit quod huius sacramenti perfectio consistat in consecratione corporis & sanguinis Christi: & non in usu materiæ consecratæ, sicut in baptismo & confirmatione: ideo ex parte materiæ illud tantum est de nececessitate sacramenti, quod designat corpus & sanguinem domini, utpote panis & uinum. Quod uero significat usum & effectum sacramenti istius, ut pote

Aceto consecratio non põt fieri.

Agresta nequit cõfici

Musto nõ passim est celebrãdũ

Questio. Aqua uino misceatur in sacrificio.

Apo. 17.

Mar. 14.

Opinio. duę

aqua, non est de necessitate sacramēti istius: ideo uinū sine aqua consecrari posset, quāuis non sine cōsecrantis peccato. ¶ Quæritur quoq;, an liceat aquam artificialem uino apponere. Respondendum, quod ex quo ex uino confici potest, aqua non admixta, non impedit consecrationem, si aqua artificialis apponatur. nō tamen fieri licet, cum aqua artificialis non sit eiusdem speciei cum uera naturaliq; aqua. Dicunt tamen non nulli, quod de pane confecto ex farina tritici, & aqua artificiali, ut rosacea, confici posset, quamuis peccaret sic agens. Veruntamen, cum principalis materia sacramenti corporis Christi sit panis, de cuius substantia & compositione est aqua, cuius diuersificatio specifica parit speciei diuersitatem in pane seu in materia sacramenti, hinc probabilius uidetur, quod ex tali pane confici non ualeret. Nec debet multum de aqua apponi, cum aqua illa debeat absorberi à uino, non ipsum uinum conuertere in se, nec aliquod medium per mixtionem efficere: ideo tutum est apponere modicum aquæ, præsertim dum uinum est debile: quoniam quantumcunq; parum apponatur, significatio cō seruatur, Hæc Thomas in Scripto. Eadem scribit in tertia parte questione 74. ubi & addit, quorundam fuisse opinionē, quod aqua uino mixta, conuerteretur in aquā quæ fluxit in cruce ex latere Christi. Qđ reprobat, quia secundum hoc aqua seorsum consecraretur à uino, sicut uinū à pane. Debet quoq; aqua naturalis, nō artificialis uino misceri: quia de latere Christi fluxit uera aqua, non humor phlegmaticus, ut quidā dixerunt: ad ostendendum quod corpus Christi erat uere compositum ex quatuor elementis, sicut per sanguinem fluentem ostendebatur, quod uere fuit compositum ex quatuor humoribus, ut Innocentius protestatur. Hæc in Summa. In quibus scripta Petri, Durandi, Richardi, Argentinensis. multorumq; aliorum contenta sunt. Et ut refert Innocentius, Græci in celebrando aquam non addunt uino.

[Margin: Questio. — Opinio — Vino cōsecrando parū debet aq̄ apponi — Thomas aquinas articulo 7. — Aqua naturalis nō artificialis debet immisceri uino.]

¶ Porro Albertus prædictis pro maiori parte consentiens, de materia cōsecrationis panis aliter sensisse uidetur dicendo: Absq; dubio frumentum est genus, & non species specialissima grani, & habet sub se speltā & triticum. Vnde spelta frumentum est, & de ipsa potest confici corpus domini sicut de tritico: & hoc nulli est dubium, considerando granum cum grano, & panem cum pane. Nec obstat quod Christus instituit sacramentum hoc in pane triticeo, quia in terra illa est frumentum secundum tritici speciem. Spelta autē & triticum non sunt unius speciei, sed unius generis proximi sunt species multum uicinæ. Ideo partim distant in spicarum formatione, sed quasi nihil distant in forma granorū & colore atq; sapore panis. ¶ Verū his obijci potest, quia hæc quęstio (ut dicitur) fuit ad sedem apostolicam deuoluta, iudicatumq; fuit ibidem quod spelta sit species ordei. Rursus, Christus tactu suę mūdissimæ carnis regeneratiuam uim contulit aquis suscipiendo in eis baptismū, propter quod non nisi in aqua exhibetur uerum baptisma: ergo et ipse consecrando in pane triticeo, quem & accepit in manibus suis dignissimis, deditq; illi pani ut in eo dūtaxat cōfici queat. Dicendum quod non puto curiam ita determinasse, & si ita determinauit, hoc fuit ex ignorantia grani materiæ speltę. Chrs aūt cōsecrando in specię tritici, dedit uirtutē gñri frumēti in omni specie eius. Hæc Alber.

[Margin: Albertus. — In spelta an possit cōsecrari. — Obiectio — Matt. 26. — Dilutio]

¶ Quo circa scribit Argentinensis. Consuetudinē consecrandi in pane triticeo ab apostolis sumpsit ecclesia, atq; apostoli à Christo in cœna, Nam Christus tūc usus est pane triticeo, & ei⁹ actio, nr̄a est instructio. ¶ Sed obijci potest, quoniam granum speltę denudatū à palea, est simile tritici grano, ergo de grano speltę possumus consecrare. Ad hoc aliqui dicūt, quod granū speltæ est eiusdē speciei cū tritico, & ideo cōfici q̄at de eo. Verum doctor communis alijq; cōmuniter dicūt contrarium, quoniam unū nūq̄ generatur ex alio. Alij qui uero dicunt quod spelta differt a tritico specie, tñ species est frumenti, et ob id consecrari potest de spelta. Ego autē uellem q̄ in isto pūcto, & in cunctis similibus, ubi tangitur de necessarijs ad ueritatē sacramentorum, doctores nunq̄ contradicerent mutuo: & ubicūq; hoc fieret, Romana ecclesia sua determinatione remedium adhiberet. Duo ergo hic dico: Primum est, quod tutius atq; cōsultius est, in consecratione dominici corporis uti triticeo pane, quia in hoc uniuersi cō cordāt quod inde cōfici possit. Secundum est, quod p̄ tacti doctores sufficientē nō ꝓbāt, cōsecrari non posse nisi ex tritico. Nempe secundum Isidorū. 17 Etimologiarum, frumenta sunt quæ habent aristas: cætera, fruges uocantur. Siligo ergo & ordeum sunt species frumentorū. Cūq; nec ex scriptura, nec ex statuto ecclesiæ plus possit haberi de isto, nisi quod materia consecrationis panis debet esse de granis frumenti, non sequitur quod non nisi ex tritico confici possit. Nec Christus comparat se grano frumenti tritici, sed frumenti. Nec certum est quod Christus usus sit in consecratione triticeo pane, qm̄ nec scriptura sacra, neq; decretum, nec decretales, nec originalia sanctorum hoc dicunt expresse. Et quamuis sic esset, ex hoc tamen nō sequeretur necessitas, sed solū congruitas utendi pane triticeo in conficiendo. Veruntamen præfatæ doctrinæ communi contradicere nolo, sed idcirco hæc tāgo, q̄a si in solo pane triticeo confici posset, tunc maius periculum esset in alia quacūq; materia celebrare, q̄ ex uino uitis nō apposita aq̄ cōficere. Idcirco ecclesia illud pot⁹ ꝓhiberet, quā istud, & tñ illud nō ꝓhibet, istud uero districte ꝓhibet ac frequenter: Hæc Argentinensis. Cuius argumentatio uidetur nimis extēsa, quoniā sequi uideretur ex ea, certū non esse quin etiā ex pane siligineo ac ordeaceo confici possit. Hinc positio sancti Thomæ extat securior.

[Margin: Thomas argen. — Christus panem cœ consecrauit cœna. — NOTABILE DICTVM. — Duo considerandi. — Isido. in Etimo. — Johan.]

¶ Veruntamen Bonauentura hic scribit: In alio pane quam de grano frumenti, & in alio uino quam de uino uitis, non pōt confici: & hoc determinauit Carthaginense Consiliū. Porro in omni pane de frumēto, sicut in omni uino de uite, siue ibi sit differentia accidētalis, siue specifica, confici potest, ut aliqui dicunt, saluata specie panis & uini. Hæc ille.

¶ Qui tamen in Breuiloquio dicit, quod panis consecrationis debet esse de purissimis granis, quod non nisi de granis triticeis proprie accipi posse uidetur.

¶ Durandus demum affirmat, quod idem sit dicere triticum & frumentum, atq; quod spelta & far sint eiusdem speciei cum tritico, & ita ex omnibus illis cō fici possit. Quod probat, qm̄ in terris quibusdam seminato tritico, nascitur spelta. Sed ut patet ex dictis, ista non consonant doctoribus magis authenticis

¶ Præterea Scotus: Christus inquit, panē triticeum pro materia sacramenti corporis sui instituit, atq; in signum institutionis illa materia usus est. Quod autē panis triticeus & non alius sit sacramenti istius materia, habetur de cōsecratione distinctione. 2. In sacramēto. De farina quoq; triticea & aqua elementari coagulata

[Margin: Bonau. — Concilium carthag. — Duran.]

lata debet panis formari: qa supponitur ita fuisse formatũ panẽ, quo usus est deus cõsecrando. Nec sufficit pasta, sed requiritur panis, quia sic institutũ est.

Questio

Amido nõ fit consecratio

¶Præterea dubium est de amido, an de ipso ualeat formari consecrabilis panis. Et apparet quod sic, qm̃ usualiter reputatur panis triticeus. Sed si credamus expertis, qualitates & operationes per quas cognoscimus rerum naturas specificas in tota specie, aliæ sunt in amido ac pane triticeo: ideo non uidetur in amido confici posse. Et hoc probabilius est, ideo peccant, qui de amido præparant ac faciunt hostias consecrãdas. Sacerdos autem utens tali materia, magis poterit excusari, dato quod in amido nihil conficiatur, qm̃ præsupponit materiam debite pręparatam. Quamuis uero in ueritate non esset panis talis consecrabilis, tamen non esset populo occasio idololatriæ: qm̃ quãtũ in se est, supponit materiã esse idoneã. Deniq; quamuis pasta & panis, ut ꝓbabile est, non differant specie, non tamen de pasta confici potest, quoniam noluit nobis Christus in sacramentis suis subtilem disputationem imponere de differentia materiarum harum specifica: sed ut panem usualem triticeum habeamus, qui solus est materia apta pro consecratione corporis domini, ut patet de cõsecratiõe distinctiõe secũda ca. Nõ oportet. Hæc Scotus.

de co. d. 2 ca. Non oportet. Thomas argentin.

¶Sed Argentinensis hic scribit expresse, quod non habetur in iure de consecratione, nec in decreto, neq; in decretalibus, sicut Scotus allegat, Et addit se occasione allegationis istius recurrisse ad libros iuris, nec ibi ita haberi. Cui contẽtioni potest quis faciliter finem imponere textus inspiciendo, quos recolo me legisse, quamuis pro nunc non occcurrat memoriæ, qualiter habeatur ibidem. Nec dubium quin alij quoq; doctores allegarent quæ Scotus allegat, si illic haberentur.

QVAESTIO IIII.

Que. alia.

AMplius quæritur, An Christus in coena corpus suum sub sacramẽto accepit ac manducauit, ac sãguinẽ suũ sub speciebus vini consecrati potauit. ¶Ad quod responsum est supra. Quæritur item an sacramentum corporis sui tradidit Iudæ.

Antisiod.

Ad quod responsio supra est tacta. Et nunc plenius respondendo, dicendum quod imo, ad dandum exẽplum quod occultis peccatoribus nõ sunt deneganda sacramenta, atq; ut omnem occasionem malefaciendi ei auferret, quam ille concipere potuisset, si eum ab alijs in beneficijs discreuisset ante suæ malitiæ manifestationem. Hilarius tamen uidetur contrarium dicere, sed primum communiꝰ dicitur, præsertim quia diuinus Dionysius. 3. Ecclesiast. Hierarchiæ capitulo testatur: Symbolorum conditor sanctissima omnimode ei sacræ cõcœnanti partitur. Per sanctissima autem intelligit, corpus & sanguinem Christi, ut patet ibidem. Apud Matthęum quoq; sine exceptione legitur Christus dixisse, Accipite & comedite ex hoc omnes. Nec per hoc Christus dedit Iudæ occasionem peccandi, sed potius pœnitendi & resipiscendi, Nec obstat quod Christus dixit, nolite sanctum dare canibus. Nam quamuis proditor ille in ueritate fuerit canis, hoc tamen nondum innotuit alijs. Hinc expresse asserit Augu. quod Christus in cœna corpus suum tradidit Iudæ cum cæteris. Postmodum uero dedit intinctũ panẽ siue buccellam Iudæ in signum proditionis, & illa buccella non extitit consecrata. ideo sub buccella non tradidit ei corpus suũ. Quod etiam Iohan. 13. habetur in Glossa. Hinc quoq; de consecratione loquitur Aug. Nõ mala fuit buccella, quæ data fuit Iudæ a dño. Salutem medicus dedit, sed ille, quoniam malus erat, accepit ad perniciem, non exponitur de buccella illa intincta, sed de portione panis consecrati, quã iam ante acceperat. Vel dicitur Iudas id ad perniciẽ accepisse: quia quod Christus fecit ad ipsius salutẽ & commonitionẽ, porrigendo ei buccellã, quatenus uidens se deprehẽsum, a proposito iniquo desisteret, ipse ad maiorem exasperationẽ ac indurationẽ conuertit. Et tunc eius peccatum est auctũ etiã propter præsumptionẽ, q̃ cũ magistro misit in paropsiden manũ, quatenus audacia bonã consciẽtiã mentiretur. Hinc post buccellã dicitur in eũ introisse diabolus per accumulationem peccati. Hæc Thomas in Scripto. Hæc eadẽ scribit in 3a. parte. 8. quæsti. ubi & addit, quod non decuit magisterium Christi, ut Iudã peccaterẽ occultũ sine accusatione & euidenti probatione ab aliorum cõmunione atq; consortio separaret, ne per hoc daretur p̄latis ecclesiæ exemplum faciendi similia.

Hilarius

Dionysꝰ

Iud Christi corpus accepit.

Matt. 7.

Augusti.

de cõ. d. 2 c. Sancta

Matt. 26

Iohan. 13

3p. q. 8 ar. 2

¶Ista communia sunt, & concordant in eis doctores, Albertus, Bonauentura & cæteri, allegantes quod super Leuiticum scribit Esitius archiepiscopus & patriarcha Hierosolymitanus: Christus in cęna suum sanguinem consecrauit, & cõsecratum primo bibit, deinde discipulis dedit. Et item quod super Ruth 3. capitulo loquitur Glossa: Christus in cęna commedit & bibit, & quia pueri, id est, eius discipuli, cõmunicauerunt carni & sanguini, i. corpus & sanguinem eius in sacramẽto sumpserunt, & ipse communicauit eisdem, id est, corpus suum ac sanguinem sumpsit.

Albertus Bonauen

Esitius

Hebrę 2.

QVAESTIO. V.

REstant hic adhuc alia perscrutanda, scilicet. An conficiendum, sit in fermento uel azimo. ¶Et quale corpus Christus dedit discipulis: hoc est an mortale seu potius immortale: & utrũ corpus Christi in triduo in pyxide reseruatũ, mãsisset ibidem uiuum: utrũ etiã per omnipotẽtiã dei hoc fieri potuisset.

Anthisio libro 4.

¶De primo horum scribit Antisi. in Summa sua libro 4: Cõficiũt Græci de fermẽtato, latini de azymo, & probãt Græci quod de fermentato sit conficiendũ, quia (ut dicunt) dominus fecit pascha luna tertiadecima dum nulla azima erant in domibus Iudęorum. Præoccupauit quippe dominus facere pascha, ut dicunt, quoniam occidendus fuit luna 14. Istud quoq; multipliciter probant. Primo, quoniam ueritas correspondere debet figurę & umbræ: sed 14. luna offerebatur in lege agnus pascalis & typicus ad uesperam. ergo & tunc Christus per agnum illũ p̄figuratus, fuit oblatus. Igitur in die parasceues fuit. 14 luna, & in quinta feria luna. 13. Secũdo, quia in Ioh. scriptũ est, ante diẽ festũ paschæ sciẽs Iesus qa uenit hora eius, ut trãseat ex hoc mũdo patrẽ: ergo ad ante diẽ festũ comedit pascha, quæ dies fuit luna 14. Rursus quoq; legitũ apud Iohannẽ: Ipsi non introierunt p̄toriũ, ut non cõtaminarentur, sed manducarent pascha. Alia etiam quædã his cõsimilia introducũt, sed contra eos est euangeliũ, cũ dicat Matthęus, Prima die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi uis paremus tibi pascha? Et illo die comedebant Iudæi azyma, nec aliquid fermentatum tunc in eorum domibus fuit. Idẽ asserit Marcus, Et Lucas ait, uenit dies azimorum, in qua necesse erat occidi pascha. & ita tunc fuit luna. 14. Tũc ergo dñs confecit, & hoc in azymo, quo solo tunc uescebãtur Iudæi. Deniq; hoc Romana tenet ecclesia, quæ ab apostolis hoc accepit, quorum princeps Petrus tunc

 affuit

Typicum pascha, uero rñdit in duobus.

assuit. In typico aũt pascha duo notantur, uidelicet immolatio eius atq; comestio. Immolatio autẽ ueri agni, uidelicet Christi, inchoata est 14. luna, quia tũc captus est Christus, & pati incepit, Et quantũ a dhoc, ueritas cõsona est figuræ & umbrę. Comestio uero comestioni plenariæ correspondet.

Quęstio. Ecclesia celebrat pascha nõ 14. luna. Exo. 12

¶ Si demũ quęratur, cur nos nõ seruamus pascha 14. luna sicut Iudæi: dicendũ primo, ne uideamur Iudaizare. Secundo, qa pceptum fuit in Exodo de agno paschali, Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni. Sed in triduo mortis Christus fuit quasi in mortis assatione, & tertia die resurgens, plene ppa ratus est spiritali comestioni. Tertio, quia tunc Christus perfecte factus est pascha nostrum, transiens ab hac uia & mortalitate præsenti, ad beatæ immortalitatis fœlicitatem, & gloriam. Hęc Antisi.

Thomas Aquinas. Innocẽti⁹ papa. Leo pap. Ebionitarũ heresis

¶ Verũ de his Thomas plenius ac planius scribens: dominus, inquit, in azymo cõfecit, ut ex tribus Euangelistis manifeste habetur, & ita in primitiua ecclesia apostoli obseruabant ac celebrabant, quem morem Romana ecclesia ab apostolis, qui eã fundauerũt, accepit, ut Innocẽtius terti⁹ refert. Postea uero, ut recitat Leo papa, manente hęresi Ebionitarum, qui dixerunt legalia simul cum euangelio obseruanda, sancti patres ne hæreticis illis consentire uiderentur, statuerũt instinctu spiritus sancti celebrari in fermentato. Cessanteq; hæresi, Romana ecclesia ad pristinũ rediijt morem. Græci uero manserunt in obseruantia illa, addentes quod in fermentato tantum confici posset, ad quod probandum, dixerunt dominum in fermentato consecrasse. Cumq; tres euangelistæ dicant dominum prima die azymorum instituisse hoc sacramentũ, quidam Græcorum in tantam proruperunt insaniam, q dixerunt tres euangelistas falsum scripsisse, atq; a Iohanne esse correctos, dicente: Ante diem festum paschæ &c. Deniq; dato quod Christus luna 15. cœnam illam

Johan. 13 Joh. Chrisostomus.

(ut dicunt) fecisset, adhuc euidenter ostẽditur quod in azymo Christus confecit: quia (ut scribit Chrisostom⁹ super Matthæũ) apertissime dominus demonstrauit, quod a circũcisionis suæ pricipio usq; ad diem paschę extremũ, non fuit diuinarũ contrarius legum, in quibus præcipiebatur, ut cum azymis agnus comederetur paschalis Idcirco dicendum quod in azymo Christus

Rñsio.

confecit, & ita conficiendũ est, quamuis & in fermentato confici possit, sed non sine peccato, utpote morem & ordinationem Romanæ ecclesiæ non seruando. Itaq; autoritatem illam sancti Iohannis, Ante diem festum paschę, Græci isti false exponunt, quia eorum intellectus est manifeste contrarius tribus euangelistis, quibus nulla ten⁹ cõtradicere licet. Nec hoc alicubi inuenitur in lege, quod lunã quartãdecimã anticipare aut præuenire licuerit. Vnde quidam Græcorũ dixerunt non eandem fuisse diem, in qua saluator pedes lauit discipulorum, & istud instituit sacramentum, sed una aliã præcessit: & quod de prima loquatur Iohannes, de alia cæteri euangelistæ. qd est contra usum ecclesię, quę quinta feria ablutionem celebrat pedum, & contra euangelij textũ, quoniam ut habetur ex serie euangelij beati Iohannis probatur eodem sero quo pedes lauit, a Iuda post buccellam recedente est tradi

Johan: 13 Leuit, 23 Exo, 12

tus. Hinc dicendũ, quod dies festus paschæ, uocatur prima dies de septem, quæ fuit celeberrima, & extitit luna 15. atq; in uespere pcedente offerebatur & comedebatur agnus paschalis cum azymis panibus. tũcq; Christus fecit cœnam cum discipulis. Et hanc diem dicunt tres euangelistæ diem primum azimorum, & Iohannes ante diem festum paschæ. Insuper, nõ oportet ueritatem in omnibus correspondere figuræ, Alioquin dicere oporteret Christum fuisse ad uesperam oblatum in cruce. Quod uero obijciunt, quod Iudæi non introierunt prætorium &c. soluitur, quoniã pascha multis modis sumitur in scripturis, & ibi pro paschalibus cibis accipitur. Chrysostomus tamen loquitur super Iohãnem, quod intelligitur de agno paschali, quem in alia die quam lex instituit, comederunt, soluentes legem ut desiderium suum implerent in Christi occisione. Obijciunt quoq; Græci, quod dies sepulturæ Christi, uocat̃ magnus dies festus. ergo fuit primus dies septem dierum illorum solennium, qui primus dies celeberrimus fuit secundum legẽ. Item, ubi nos habemus, accepit Iesus panem: in Græco habetur nomen hoc artos, quod significat fermentatum. Et respondendum quod dies sepulturę dicitur magnus, quia in eo cum festiuitate paschali concurrebat festiuitas sabbati. Artos quoq; in Græco interdum pro pane azymo ponitur. Nam in Exodo ubi nos habemus panes azymos, in Græco habet̃, artos azymos. Quod autem dicunt nos iudaizare, celebrando in azymo, nihil est: quia (ut ait Anselmus) iudaizare non est idem quod facere aliquid q fiebat in lege, alioquin & ipsi græci iudaizarent, celebrantes in fermentato: quia in lege fuit præceptum, ut panes primitiarum fermentatos offerrent Iudęi. Sed facere aliquid legis hac intentione, ut legalia obseruentur, est iudaizare. Non autẽ hac ratione, sed ut Christo nos conformemus, atq; ecclesiæ statuto obediamus, celebram⁹ in pane azymo, qui huic competit sacramento: quia per azymũ significatur puritas uitæ, quæ semper seruanda est, quemadmodum in thurificatione deuotio orationis. Idcirco utrumq; seruat̃ in noua lege. Hæc Thomas in Scripto. At uero in 3 parte, quæstione. 74 Circa materiã, ait, sacramenti istius sunt duo consideranda, uidelicet qd sit necessarium, & quid conueniens. Necessarium est, ut sit panis triticeus: non autem quod sit azymus, qm̃ in utroq; confici potest. Conueniens uero est, ut unusquisq; secundum ritum suæ ecclesiæ in celebratione sacramenti se habeat. Super qua re sunt diuersæ consuetudines ecclesiarum. Ait nanq; Gregorius in registro: Romana ecclesia offert azymos panes, eo quod dominus sine ulla commixtione suscepit carnem: cæteræ ecclesiæ offerunt fermentatum, eo quod uerbum patris indutum est carne, sicut fermentum miscatur farinæ, Ideo sicut peccat sacerdos in ecclesia latinorum celebrans in pane fermentato, ita peccaret presbyter in Græcorũ ecclesia celebrãs in azymo, quasi peruertens morem suæ ecclesiæ. Veruntamen consuetudo celebrandi in azymo, est melior. Primo, quoniam Christus in azymo confecit atq; instituit istud. Secundo, quoniam panis est proprie materia sacramẽti corporis Christi sine corruptione concepti. Tertio, quoniam hoc magis competit synceritati fideliũ, quæ requiritur ad usum huius sacramenti condignũ, iuxta illud Apostoli: Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaq; epulemur in azymis synceritatis & ueritatis, Habet tamen consuetudo Græcorum aliquã rationem, & propter significationem quam tangit Gregorius, & propter detestationem hæresis Nazareorum, qui euãgelio miscebãt legalia. Hæc Thomas in Sũma, in quibus aliquid continetur quod dictis ex scripto eius contrariari uidetur, cum dicat ibidẽ in fer

men

mentato non posse confici sine peccato, nisi hoc intelligatur de latinis. Insuper, in Summa contra errores Græcorum disseruit, quemadmodum præfati errantes contra unitatē corporis mystici peccant, Romani pontificis plenariam potestatem negantes, sic contra puritatē sacramenti corporis Christi delinquunt, dicentes, ex azymo pane corpus Christi consecrari non

Jo. Chry. posse. Quod etiam doctorum græcorum autoritatibus improbatur. Dicit quippe Chrysostomus super illud euangelij, Prima die azymorum: Primam diem dicit diem Iouis, in quo incipiebant legis cultores pascha celebrare, id est, azyma commedere, omni expul

Mat. 26. so fermēto. Dominus ergo mittit discipulos suos die Iouis, Petrum scilicet & Iohannem &c. Ergo quinta feria ablato omni pane fermentato, Christus cœnam fecit nouissimam, in qua instituit sacramentum. Dicit

Grego. Nazan. item Gregorius Nazianzenus: Celebrem⁹ festū dño in iubilo, non ueteri in fermento. Quo constat quod azyma magis congruit unitati corporis Christi tam ueri quam mystici. Hæc idem ibidem.

Petrus. Richard⁹. ¶Idem Petrus, & addit Richardus: Grauiter peccant conficientes de fermentato, eo quod Christus cō fecit de azymo, & quoniam Petrus Christi uicarius sic

Dionysi⁹ conficiendum instituit, ac sancta Romana ecclesia sic obseruat & præcipit obseruari.

¶Hæc uerba Richardi (ut uidetur) dictis Thomæ in Summa non bene concordant. Certum est autem, quod omnino delirant, imó magis insaniunt, mentiendo quod ex azymo pane non ualeat confici, cui⁹ contrarium tam innumerabiles sancti, ab omnipotente deo diuersis innumerabilibusq; p̄claris miraculis mirificati, dixerūt, Quorū & multi fuerūt presbyteri.

Albertus ¶Vnde Albertus hic scribit: In azymo & fermentato confici potest de potestate uerborū. Verum de cōgruentia & iure & sine peccato, non potest confici nisi in azymo. Ideo Græci peccant contra congruentiam sacramenti & contra ius in consecrando, sed dicentes quod non possit consecrari nisi in azymo, nesciunt q̄d dicunt, sicut in pluribus alijs: quoniam modo non uerificatur quod ait Apostolus, Græci sapientiam quæ-

1. Cor. 1. runt. imó potius sapientiam & studiū amiserunt, ideo stultis assertionibus detinētur. Hæc Albertus.

Bonauen ¶Scripta demum Bonauenturæ de ista quęstione, cōtinētur in dictis ex Thoma in Scripto & Antisiodorensi. Similiter scripta Argentinensis.

¶ Porro Durandus & Scotus nil speciale de istis scribunt ultra præhabita.

QVAESTIO VI

Arguitur cōtra ueritatem. Nunc quæritur, quale corpus dedit Christus discipulis in cœna sub sacramento. ¶Videt quod impassibile, quia secundū quod ibi erat nec poterat capi, nec capax fuit alicuius impressionis, passionis aut influxionis ab alio: quia non fuit ibi quātitatiuo extensiuo ve modo. Rursus, nihil pōt ab alio pati, nisi aliquo modo tangatur ab illo, cum actio & passio sint per contactum, secundum Philosophum, estq; præhabitum quod corpus Christi in sacramento est intangibili modo, in tantum quod nec ipsę sa-

Mat. 17. cramentales species tangunt illud. Præterea sup illud: Matthęi, transfiguratus est ante eos, loquitur Glossa: Corpus q̄d habuit p naturā mortale, dedit discipulis in cęna nō mortale, neq; passibile et si fuisset passibile,

Hugo. In opposi tum. nō uidet q̄ a discipulis potuisset sine sui passiōe & lęsione māducari. Ad idē ē Hugo, q manifeste hoc dicit.

¶In oppositum est ratio autoritasq; multorum, dicentium quod tale corpus tunc dedit discipulis, quale tunc habuit, utpote passibile & mortale. alioquin contradictoria uerificarentur de eodem. Rursus, de corpore quod tunc dedit, dixit: hoc est corpus meum quod pro uobis tradetur. quod utiq; fuit passibile ac mortale. Vnde plures expositores atq; doctores fatē tur, quod tale contulit corpus q̄le habebat. Matt. 26.

¶Ad hæc respondet Albertus: Quęstio hæc, p utraq; parte sua habet defensores. Nempe sequētes Hugonem, dicunt quod Christus ante resurrectionem suā usum seu actum quatuor dotiū corporum glorificatorum assumpsit, non habitum: usum uidelicet subtilitatis, quando ex utero uirginis clauso exiuit: usum agilitatis, dum super undas maris deambulauit: usum claritatis, in transfiguratione: usum impassibilitatis, in sacramentali hac communicatione. Et hæc est sententia magistri Hugonis de sancto Victore. Cūq; obijcitur, quod secundum hoc contradictoria uerificata de eodem fuissent: respondetur quod non sequitur, quia passibile & impassibile, mortale & immortale sumuntur æquiuoce. Passibile nanq; & mortale sumuntur secundum habitum, immortale uero & impassibile secundum actum, ut idem sit immortale & impassibile, quod non patiens & non moriens in distributione sacramenti: Ego autē magis assentio alteri opinioni, q̄ Magister tangit in litera. Glossa quoq; super epistolā ad Corint. quod sc3 tale dedit quale tunc habuit, atq; Innocentius libro de Sacramentis, quod sc3 dedit corpus suum passibile. Vnde & in memoriam suæ passionis frequentatur hoc sacramentum. Quod autem obijcitur ex uerbis Hugonis, dicendum quod illa fuit ei⁹ opinio, quam sequi non tenemur. Attamen si uellem⁹ eam sequi, diceremus quod ipse hoc refert, quantum ad hoc quod nō patiebatur secundū actū sub sacramēto. Huius tamē non exprimit causam, nec puto quod causa fuit ista, quod impassibilitatē assump sit: sed alia quæ paulo post exprimetur. Videntur autem inducti ad istud, quia in sacramēto isto aliquid masticari uidetur ac diuidi. Sed ob hoc non oportet ad istam opinionem induci, quoniam talia non referuntur ad corpus Christi, sed ad formas accidentales, ut sequenti distinctione dicetur. Hæc Albertus. Albertus. Christus ante resurrectionē, us. 4. dotiū habuit. Matt. 17. Marci. 6. Obiectio. 1. Cor. 11.

¶Hugo autem sic arguebat: Tenuit se in manibus, tenens, fuit mortalis, tentum, immortale. Ego absq; præiudicio ueritatis magis adhoc accedo, ut illud impassibile & immortale, quantum ad significationem pertinet sacramenti, tradidisse dicatur. Si enim hoc potuit esse, quod se ipsum gestauit in manu, & corp⁹ suum sine corruptione sui edendū distribuit, & tamē qui dedit & qui dabatur, & qui portauit & qui portabatur idem esset, quid mirum, si dicat quod ipse in eo quod dabatur, extitit immortalis, & in eo quod dedit mortalis. Hæc Albertus. Hugo.

¶Concordat Thomas, qui contra opinionem Hugonis sic arguit, hoc stare non potest, quia substantia corporis Christi eadem est sub sacramento, & sub propria forma seu specie. sed per comparationem ad exteriora non est eadem, quia in specie, ppria cōparatur ad exteriora secundum situm propriarum dimensionum: in sacramento autem secundum dimensionum panis. Hinc, pprietates quæ absolutæ insunt corpori Christi, oportet eodem modo sibi in esse, secundū q̄d est in sacramento, & ut est in specie, ppria. Illæ uero q̄ cōueniunt ei in comparatione ad aliud corpus extra, non eodem modo, ut patet de uisione. Passibilitas au Thomas aquinas.

 tem

tem est proprietas absoluta corporis Christi. Vnde cũ in propria specie esset passibile, etiã in sacramento fuit passibile, sicut & alij dicunt. Hæc Thomas in scripto. Idem in tertia parte, quæstione 81. Vbi & addit. Quã uis corpus Christi sub sacramento non erat impassibile, tamen impassibiliter fuit ibi seu impassibili modo, quemadmodum corpus illud secundum se uisibile, fuit inuisibiliter ibi. Sicut enim uisio requirit contactum corporis, quod uidetur ad circunstans medium uisionis: sic passio requirit contactum corporis, quod patitur ad ea quæ agunt in ipsum. Corpus autẽ Christi secundum quod est sub sacramento, non comparatur ad ea quæ circumstant mediantibus dimensionibus proprijs, quibus corpora se tangunt, sed mediantibus dimensionibus panis & uini. Ideo species illæ sunt quæ uidentur & patiuntur, non corpus Christi. Hæc ibi.

Bonauentura. Corpori Christi cõuenit duplex proprietas.

¶Quocirca scribit Bonauentura: duplex proprietas conuenit corpori Christi, quæcã absoluta, & quædam relatiua per comparationem ad locum. Proprietas absoluta conuenit corpori Christi, prout in uno est loco, & cum sit una, tamen conuenit ei ut in omnibus. Proprietas uero relatiua ad locum, cum in diuersis sit locis, & si conueniat ei in uno loco, non oportet quod in omnibus. Vnde non oportet quod si corpus Christi sit in pluribus locis, si mouetur in uno, quod moueatur in alio. Similiter non oportet, si quis percutit illud in uno loco, quod percutiat eum in alio: quoniã talis operatio respicit localẽ agentis præsentiã. Ita similiter, non oportet, ut si uideatur in uno loco, uideatur in alio: quia hoc respicit corporalem & situalem uisibilis præsentiam, Hæc Bonauentura. Qui de his plura inducit, quæ sequenti distinctione ponentur. In his cocordant doctores nunc omnes, aut pene omnes, nec aliquem legi sequentem opinionem illam Hugonis.

Antissiodorensis libro 4.

¶Vnde Antisiodorensis in Summa loquitur libro quarto: Ponatur quod aliquis discipulorum eruasset corpus Christi consecratum in pyxide toto triduo sepulturæ, & quærat an mortuum fuisset in cruce. uidetur quod nõ, quia impassibile fuit ibi ac immortale. Cõstat autẽ quod mortuum fuit in cruce, ergo idẽ numero corpus fuit mortuum & non mortuum, animatum & non animatũ. Propter hoc dicũt nũc omnes magistri quod dominus dedit in sacramẽto corpus suũ passibile ac mortale. distinguuntque istã, corpus Christi sub forma panis est passibile. quia passibile idem est quod potens pati, Si ergo determinatio hæc, sub forma panis, determinet ly passibile, quantum ad infinitiuum ibi cointellectum, falsa est: cum sit sensus, corpus Christi potest pati sub forma panis. Si uero determinet ly passibile, quantum ad potentiam patiendi, uera est: & est sensus: corpus Christi existens sub forma panis, habet potentiam patiendi. Distinctionem hanc approbamus. Hæc Antisiodorensis.

QVAESTIO VII

Modo quærendum est, Vtrum per omnipotentiã dei potuit anima Christi separata a corpore in cruce pẽdẽte ac sepulto, manere unita corpori eius sub sacramento: &, an corpus Christi sub specie sacramẽtali consistens, in casu possibili passum, crucifixum ac mortuũ fuisset ibidem: & rursus, si aliquis apostolorum consecrasset in triduo, an in corpore consecrato fuisset anima Christi. In hac quæstione tria tanguntur, Et uidetur quod primum fuit possibile. Nam corpus Christi simul & semel est in pluribus locis, ergo & anima potuit simul esse in pyxide seu corpore consecrato, & in limbo. Rursus, deus potest aliquid per sui ipsius multiplicationem facere esse in pluribus locis: potest quoque per transsubstantiationem unius in aliud hoc ipsum. Insuper, mors Christi fuit uiolenta & ei illata a Pilati ministris, quorũ actio non pertingebat ad corpus Christi in altari, nec tetigit illud. Iterum, corpus Christi non expirauit nisi per sanguinis effusionem, quæ sub speciebus sacramentalibus esse nequiuit.

Argumenta in partem affirmatiuam praequæstionis.

¶Ad hæc præsertim ad primum, respondet Henricus 13 quodlibeto: Esse in corpore potest incorporeæ substantiæ conuenire dupliciter. Primo per suam substantiam, secundo per suam operationem. Per substãtiam suam, dupliciter: primo situaliter, secundo localiter. Incorporea autem nequeunt esse localiter in re. Loquendo autem de esse in loco situaliter per suam substantiam, dico quod cum anima separata sit incorporalis substantia, sicut & angelus, quæ secundũ essentiam suam est simplex, sicut unitas abstracta, non ut punctus, qui in magnitudine determinat sibi locum. Angelus autem & anima nullum sibi in magnitudine determinant situm, extra quem esse non ualeant: hinc difficile est mihi intelligere, quomodo anima situaliter sit in aliquo corpore aut magnitudine, & hoc absque operatione in illa, & absque passione a corpore aut ab existente situaliter in eodem. Consimiliter quoque de angelo. Attamen quoniam hoc tenere præcipit quidam articulus de contrario interdictus, idcirco non cõtradico. Porro per operationem suam habet anima esse in corpore dupliciter: primo per operationem primam, quæ est dare esse, & conuenit animæ inquantum est corporis forma atque essentia distincta ab angelo. Secundo per operationem secundam, quæ duplex potest attribui animæ. Vna, inquatum est anima & diuersa ab angelo: alia, inquantum est substantia incorporea cõueniens cum angelo. Primo modo cõuenit animæ operatio, qua dat corpori seu toti composito per suas potentias sentire, uelle, intelligere: nec conuenit animæ operatio ista, nisi per primam, ideo nequit angelo conuenire. Secundo modo, ut aliqui dicunt, non conuenit animæ operatio aliqua, sicut mouere secũdum locum sed falsum est hoc. Veruntamẽ aliqui dubitant de hoc, an post separationẽm a suo corpore possit esse in illo, ipsum mouendo localiter. Et quantum ad hoc, dico quod nõ uideo cur anima Christi non potuerit in triduo esse in corpore suo, non ut forma, sed ut mouẽs, sicut & angelus potest esse in corpore. De esse autem animæ Christi in corpore suo sacramentaliter existente in pyxide, dico quod quamuis idem corpus fuit in sepulchro & pyxide, tamẽ alio & alio modo fuit ibi & ibi, atque secundum modum quo habuit esse in pyxide, nulla operatio extrinseca nec aliquod extrinsecum potuit corpus illud attingere. Vnde quamuis corpus mortuum & uulneratum fuisset in pyxide, quod uulnerabatur & moriebatur in cruce, in cruce tamen moriebatur & uulneratũ fuit, sed non in pyxide. Conformiter dico quod licet anima Christi tũc potuit fuisse in suo corpore in sepulchro, & circa illud aliquid operari, nõ tamen in pixide, licet cum hoc uerum fuisset dicere quod fuit in corpore illo.

Responsio Henrici quodlibeto. Substantia incorporea duplicem est ubi.

Anima duplicem in corpore per operationem.

lo. In pyxide nanq; nō potuit esse in corpore suo, nisi per concomitantiam. & hoc nisi per hoc, qđ actu animaret illud, quemadmodum modo in pyxide in suo corpore animato. Non enim dicũtur esse in sacramento per concomitantiam, nisi quę essentialiter & intrinsece & non ab extrinseco pertinent ad illud. Ideo q̃uis recte dicatur quod corpus, quod habuit uulnera, fuit in pyxide, non tamen proprie dicitur quod ipsa uulnera erant in pyxide. Hæc Henricus. In quibus uidetur obscurum, quod ait quod in tali casu corpus illud non moriebatur in pyxide. Sed de hoc plenius iã dicetur. ¶ Deniq; huius responsionis sententiam breuiter sanctus Thomas perstringens: Deus, inquit, bñ facere poterat, quod anima Christi a corpore separata in sepulchro iacẽte, esset in loco ubi erat corpus sub sacramento, & hoc importat respectum ad extra: sed non quod esset unita sub sacramento ut forma, quia hoc pertinet ad dispositionem interiorem. Vnde ineuitabiliter sequeretur, duo contradictoria esse simul. — Thomas aquinas.

¶ Ad id uero quod quæritur de passione & morte corporis Christi, si seruatum fuisset sub sacramento in pyxide: respondendum quod omnia uerba quæ significant passionem ab extrinseco illatam, non possunt attribui corpori Christi, prout est sub sacramẽto. Cuius ratio ex dictis apparet. Vnde non posset dici quod in pyxide crucifigeretur, aut uerberaretur, aut huiusmodi aliquid. nec ex hoc sequeretur quod duo contradictoria simul sint uera, quoniam non secundum idem comparatur aliquid ad corpus Christi hic & ibi. Oĩa nanq; uerba quæ significant passionem innatam, conueniunt ei ut reseruato sub sacramento, sicut hæc uerba, dolet, patitur, moritur &c. Non autem hæc uerba, crucifigitur, lanceatur, flagellatur, cruentat. Passiones quippe extrinsecæ pertingunt ad substantiam corporis Christi, mediantibus dimensionibus proprijs, non autem mediantibus dimensionibus panis. Ideo propter impressiones extrinsecas, quæ ad speciem pertinent panis, nulla passio intrinseca attribuitur corpori Christi: sed propter impressiões extrinsecas ad dimensiones proprias pertinentes, attribuuntur passiones corpori Christi tam extrinsecæ sub propria specie tm̃, quoniam intrinsecæ etiam sub specie aliena. Hinc propter crucifixionẽ in Caluariæ loco factã, corpus Christi seruatum moriebatur sub propria specie, & item sub sacramento. Ex quibus patet solutio ad obiecta. Insuper, cum animatio sit proprietas intrinseca, constat quod sicut corpus Christi sub propria specie fuit exanime, ita sub sacramento. Vnde si corpus Christi fuisset a discipulorum aliquo consecratum, nõ fuisset ibi anima. Quidam uero dicunt, quod forma consecrationis tũc fuit suspensa in triduo. & quod si primo consecratum, reseruatum fuisset, desijsset ibi esse mortuo Christo. Sed hæc friuola sunt, quoniam nec ratione nec autoritate probãtur. Hæc Thomas in Scripto. — Quæstio

¶ Idem in tertia parte, quæstione 81. In idem redit quod ait Albertus: In hac, dicens, quæstione cum antiquis dicendum, quod quædam nomina, uerba, & participia dicunt passiones naturales uel communes ad passiones naturales ac uiolẽtas. Et hæc copulari possunt ac conuenire corpori Christi, si reseruatũ fuisset in pyxide in triduo mortis, ut dolet, moritur. Quædã dicunt passiones uiolentas ab extra illatas, ut uulneratur & cætera, quę non cõueniunt Christo, nisi sub propria forma. Significant enim passionem secundũ qđ est effectus atq; illatio actionis. Hanc responsionem significabant antiqui per uersus hoc. Pyxide seruato poteris copulare dolorem innatum, sed non illatus conuenit illi. Hæc Albertus. — Albertus

¶ Concordat Bonauentura, Petrus, Richardus, alijq; communiter.

¶ Vtrum in sacramẽto eucharistiæ sint accidentia in seipsis subsistentia, & ubi fundentur.
Distinctio. XII.

SI autem quæritur de accidentibus quæ remanent, id est, de speciebus & sapore & pondere, in quo subiecto fundentur: potius mihi uidetur fatendum, existere sine subiecto, quam esse in subiecto: quia ibi non est substantia nisi corporis & sanguinis dominici, quæ non afficitur illis accidentibus. Non enim corpus Christi talem habet in se formam, sed qualis in iudicio apparebit. Remanent ergo illa accidentia per se subsistentia ad mysterij ritum, ad gustus fideiq; suffragium, quibus corpus Christi habens formam & naturam suam, tegitur. — De con. d. 2 ca. forte

¶ De fractione & partibus.

Solet etiam quæri de fractione & partitione quæ ibi uidetur fieri, utrum uera sit: & si ibi uera fractio est, cuius rei sit, uel in qua re fiat. Cumq; non sit ibi alia substantia quam Christi, si in aliqua substantia est illa fractio, in corpore Christi uidetur esse. Sed econtra, cum ipsum corpus incorruptibile sit, quia immortale & impassibile, in ipso non posse esse uidetur. Nam & Christus redarguit carnalem sensum discipulorum, qui putabant carnem Christi sicut aliam, in partes diuidendam, & morsibus dilacerandam. Ideo quibusdam placet, quod non sit ibi fractio sicut uidetur: sed dicitur frangi, quia uidetur frangi. Quibus obijcitur quod ait Ambrosius. Nihil falsi putandum est in sacrificio ueritatis. Vel sicut fit in magorum præstigijs, ubi delusione quadam falluntur oculi, ut uideant esse quod non est. Ad hoc illi dicunt: Non fallit nos uisus, nec fallitur. Quod esset, si crederetur ita frangi ut uidetur. Nec illusio est: quia ad utilitatem fidei, non ad deceptionem ita fit, sicut & Christus se ostendit duobus discipulis in uia in specie pere- — Ioh. 6. — Prima opinio et falsa — Ambro. — Luce. 24.

 grini;

grini; nec in eo tamen talis forma erat, sed oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent.

¶ Aliorum opinio.

Secunda opinio & falsa. Alij uero dicunt, q͞d sicut ibi species panis est, & non ibi res cuius uel in qua sit illa species: ita est ibi fractio quæ non fit in aliqua re, quia nihil ibi frangitur. Quod mirabiliter dei potentia fieri dicunt, ut ibi fiat fractio ubi nihil frangitur. ¶ Aliorum opinio.

Confessio Berengarij. & hr de cõse. di. 2. c ego Berenga. Alij tradunt corpus Christi essentialiter frangi & diuidi, & tamen integrum & incorruptibile existere: Quod se colligere asserunt ex confessione Berengarij, qui confessus est coram Nicolao papa & pluribus episcopis, panem & uinum quæ in altari ponuntur, post cõsecrationem non solum sacramentum, sed etiam uerum corpus & sanguinem Christi esse: & sensualiter non solum sub sacramento, sed in ueritate manibus sacerdotum tractari & frangi, & fidelium dentibus atteri. ¶ Sententia probabilior. Tertia opinio falsa.

Opinio magistri vera. 1. Cor. 10. Sed quia corpus Christi incorruptibile est, sane dici potest fractio illa & partitio non in substãtia corporis, sed in ipsa forma panis sacramẽtaliter fieri: ut uera fractio & partitio sit ibi, quæ fit nõ in substãtia corporis, sed in sacramẽto, id est in specie. Ne autem mireris uel insultes, si accidentia uideantur frangi, cum ibi sint sine subiecto, licet quidã asserant ea fundari in aere. Est ibi uera fractio & partitio, quæ fit in pane, id est, in forma panis. Vñ Apostolus ait: Panis quẽ frangimus, quia forma panis ibi frangitur, & in partes diuiditur: Christus uero integer manet, & totus est in singulis. Vñ Augustinus: Quando Christus manducatur, uita manducatur. Sed quis audeat manducare dominum suum? & tamen ueritas inuitans nos ad manducandũ, ait: Qui mãducat me, uiuet propter me. Non occiditur Christus ut manducetur, sed mortuos uiuificat. Quando manducatur, reficit: non deficit, uiuit manducatus, quia surrexit occisus: nec quando manducamus, partes de illo facimus. & quidem in sacramento sic fit. Item, Norunt fideles quomodo manducẽt carnem Christi. unusquisq; accipit partem suam. Vnde & ipsa gratia partes uocantur. Per partes manducatur & manet integer totus, per partes manducatur in sacramẽto, & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Ideo ista dicuntur sacramenta: quia in eis aliud uidetur, & aliud intelligitur: uidetur panis & calix, quod & oculi * renũciant. Quod autem fides instruenda postulat, panis est corpus Christi, calix est sanguis. Ex his datur intelligi, q̧ fractio & partes quæ ibi uidentur fieri, in sacramẽto fiunt, id est, in specie uisibili. Ideoq; illa Berengarij uerba ita distinguenda sunt: ut sensualiter non modo in sacramento, sed in ueritate dicatur corpus Christi tractari manibus sacerdotum: frangi uero & atteri dentib᷒ uere quidem, sed in sacramento tantum. Vera ergo est ibi attritio & partitio, sed in singulis partibus totus est Christus. Vnde Hieronimus. Singuli accipiunt Christum dominũ, & in singulis portionibus totus est: nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet singulis. Item Hilarius: Vbi pars est corporis, ibi est & totum.

Iohan. 6.

Augu. de cõse di 2. c. q̄ manducat.

alias * denuntiant.

¶ Quid illæ partes significent.

Sergius papa, De cõse. di. 2. c. triforme. alias * oblata. Quid autem partes illæ significent. Sergius papa tradit, inquiens: Triforme est corpus Christi: pars * oblatæ in calicem missa, corpus Christi quod iam surrexit, mõstrat: pars comesta, ambulantem adhuc super terram: pars in altari usq; ad finem missæ remanens, corpus iacens in sepulchro significat, quia usq; in finem seculi corpora sanctorum in sepulchris erunt. Et sicut partes illæ mysticam tenent significationem, ita etiam & fractio, passionis Christi & mortis est repræsentatio. Vnde ipse ait: Hoc facite in meam commemorationem, id est, in memoriam passionis & mortis meæ. Nam ut ait Ambrosius: Quia in morte Christi liberati sumus, huius in edendo & bibendo carnem & sanguinem memores esse debemus. Sed caueat quisq; ne indigne percipiat, quia iudicium sibi manducat. Non enim est iste panis qui uadit in corpus, sed panis uitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Sic ergo uiue, ut quotidie merearis accipere, ne accedas indignus. Indignus est, qui aliter celebrat mysterium quam Christus tradidit: uel qui habens mortale peccatum, accedit. Ergo & si sint peccata quotidiana, uel non sint mortifera, antequam accedas, dimitte debitoribus tuis. Si dimittis, dimittetur tibi: & sic securus accede. Panis enim salutaris est, nõ uenenum. Si ita accedis, spiritualiter manducas. Spiritualiter enim manducat, qui innocentiam ad altare portat.

Ambro. de. cõse. d 2. c. nõ iste

Si illud

¶Si illud ſit ſacrificium, & ſi ſæpius immoletur Chriſtus.

Poſt hæc quæritur, ſi quod gerit ſacerdos, proprie dicatur ſacrificiū uel immolatio: & ſi Chriſtus quotidie immoletur, uel ſemel tantum immolatus ſit. Ad hoc breuiter dici poteſt, illud quod offertur & conſecratur à ſacerdote, uocari ſacrificium & oblationem: quia memoria eſt & repræſentatio ueri ſacrificij, & ſanctæ immolationis factæ in ara crucis. Et ſemel Chriſtus mortuus in cruce eſt, ibiq; immolatus eſt in ſemetipſo: quotidie aūt immolatꝰ in ſacrō, quia in ſacrō recordatio fit illiꝰ quod factū eſt ſemel. Vñ Augu. Certū habemꝰ qa Chriſtus reſurgēs ex mortuis, iā nō moritur &c, tñ ne obliuiſcamur quod ſemel factū eſt, in memoria noſtra omni anno fit. ſ. quoties paſcha celebraꝰ. Nunqd toties Chriſtus occidit? Sed tñ anniuerſaria recordatio repræſentat qđ olim factū eſt, & ſic nos facit moueri tanquā uideamus dominū in cruce. Itē, Semel immolatꝰ ē Chrūs in ſemetipſo, & tñ quotidie immolatur in ſacrō. Qđ ſic intelligendū eſt, qa in manifeſtatiōe corporis & *diſtinctione mēbrorū ſemel tñ in cruce pependit, offerens ſe deo patri hoſtiā redēptiōis efficacē eorū. ſ. quos prædeſtinauit. Itē Ambro. In Chrō ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutē ſempiternā, potēs. Quid ergo nos? Nonne p ſingulos dies offerimus? Offerimus, ſed ad recordationē mortis eiꝰ, & una eſt hoſtia, nō multæ. Quō una & nō multæ? qa ſemel immolatꝰ eſt Chriſtus. Hoc aūt ſacrificiū exemplū eſt illius: idipm ſp idipm offerꝰ, pinde hoc idē ſacrificiū. Alioqn diceꝰ qm̄ in multis locis offerꝰ, multi ſunt Chrī. Nequaquā, ſed unꝰ ubiq; eſt Chrs: & hic plenus exiſtēs & illic plenus: ſicut qđ ubiq; offertur, unū eſt corpus: ita & unū ſacrificiū. Chrūs hoſtiā obtulit ipſam offerimus & nūc: ſed qđ nos agimus, recordatio eſt ſacrificij. Nec cā ſuæ infirmitatis repetiꝰ, qa pficit hoīem, ſed noſtræ: qa quotidie peccamus. Ex his colligitur, eſſe ſacrificium & dici, quod agitur in altari; & Chriſtum ſemel oblatum, & quotidie offerri: ſed aliter nunc. Et etiam quæ ſit uirtus huius ſacramenti, oſtenditur: remiſſio ſcilicet peccatorum uenialium, & perfectio uirtutis.

*al. in diſtinctione.

Roma. 6

Aug. ſup. pſal. 20. & hꝛ̄ de con. diſt. 2. ca. Semel Chriſtus.

Aug. in li. ſententiarū Proſperi. & hꝛ̄ de con diſt. 2 ca Semel immolatꝰ.

Ambro. ſuper epiſtolā ad He. & allegaꝰ de cō. diſt. 2. c. in chriſto.

De virtute ſacramenti.

¶De cauſa inſtitutionis.

Inſtitutū eſt em̄ hoc ſacrm̄ duabus de cauſis: in augmentū uirtutis. ſ. charitatis, & in medicinā quotidianæ infirmitatis. Vñ Ambro. Si quotieſcunq; effundiꝰ ſanguis Chriſti, in remiſſionē pctōrū effunditur: debeo ſp accipere, q ſemp pecco, debeo ſp habere medicinā. Itē Augu. Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Chrs ſemel ſit paſſus: qa quotidie peccamus peccatis, ſine quibus mortalis infirmitas uiuere nō pōt. Et qa quotidie labimur, quotidie Chrs myſtice immolatur pro nobis. Dedit em̄ nobis hoc ſacrm̄ ſalutis, ut quia nos quotidie peccamus: & ille iam mori nō pōt, p hoc ſacrm̄ remiſſionē conſequamur. Quotidie comediꝰ ipſe & bibitur in ueritate, ſed integer & uiuus manet. Itē myſteriū fidei dꝛ̄, qa credere debes quod ibi ſalus noſtra conſiſtat. Si aūt quæratur, utrū quotidie cōicādū ſit, audi quid inde tradit Augu. Quotidie (inquit) euchariſtiā accipere nec laudo, nec uitupero: omibus tñ dñicis diebus cōicandū hortor. Si tamē mens in affectu peccandi eſt, grauari magis dico euchariſtiæ perceptione, quā purificari. Et licet quis peccato mordeatur, ſi peccandi tamē de cætero nō habeat uoluntatē, & ſatisfaciat lachrymis & orationibus accedat ſecurus: ſed hoc de illo dico, quē mortalia pctā nō grauāt. ¶Quod ter in anno cōicādū ſit. Et ſi nō frequentius, ſaltē ter in anno hoīes cōicent, niſi forte quis criminalibus impediaꝰ: in paſcha. ſ. & pentecoſte, & natali dñi. Oēs ergo cōicent, qui noluerint carere eccleſiaſticis liminibus.

Ambr. de ſacris. li. 4. ca. 5. de cō. diſt. 2. c. Si quotieſcūq;.

Au. ad Ianuariū, de cō. di. 2. c. Utrū ſub.

Grego. de con. diſ. 2. ca Quid ſit ſan.

Ibidem. Aug. li. de eccl. dogmat. ca. 53 De cō. di. 2. ca Quotidie.

Fabianus papa de c. di. 2. c. Et ſi non.

SVMMA DISTINCTIONIS. XII.

IN præcedentibus tractauit Magiſter de ſacramento euchariſtiæ, quantum ad id quod in ea eſt ſacramentum & res: hoc eſt, de uero & naturali corpore & ſanguine Chrī. Hic tractat de illo, quantum ad id quod eſt in ipſo tantūmō ſacramentum, id eſt, ſignū rei ſacræ, utpote ſacramentalibus ſpeciebus, quæ ſigna ſunt ueri corporis & ſanguinis domini: & de alijs quibuſdā mirabilibus q̄ contingunt in eo, puta de fractione, cū tamē nulla in ipſo frangatur ſubſtātia. Quocirca occurrunt aliæ magnæ difficultates, qualiter ſpecies illæ poſſint nutrire, augere, reficere: & qualiter queat aliquid generari ex eis, & de reſolutione quæ apparet in eis.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur primo, An in iſto ſacramento accidentia per ſe exiſtant, hoc eſt, ſine ſubiecto. ¶Et uideꝰ qđ nō, primo pbatur omniū autoritate philoſophorum, qui concorditer reputauerūt hoc impoſſibile eē. Secūdo, qa hoc implicat, & abſolute impoſſibile eſt, ſicut impoſſibile ē hoīem eſſe & nō eſſe rōnalis naturæ. De rōne etem̄ accidētis eſt, inhærere, & inde nomē ſortitur. Nā dꝛ̄ accidens quaſi ad aliud cadēs, utpote ſe in ſe fulcire nō ualēs, nec ſuſtētare ſeipm. Terio, contradictionē includit aliqd eſſe, & non

Arguitur contra ueritatem.

& non esse. Cum ergo (iuxta Philosophum) accidētis esse sit inesse, constat quod quam impossibile sit ipm esse, & non esse simul, tam impossibile est ipsum esse & non inesse, seu subiecto non inhærere. Quarto, per multa experimēta uidetur ostendi, quod in hostia cō secrata maneat substantia panis, atq; in uino cōsecrato substantia uini. Ridiculum nanq; esset apud Philosophos dicere, quod accidētia inebrient, satient, & q; substantia generetur ex accidentibus: & tamē hæc fieri ex hostijs consecratis & uino consecrato, experientia multiplex probat, cum & uermes generentur ex huiusmodi putrefactis: & quod nutritur, ex nutrimēto sustentatur, quod & conuertitur in nutritum.

¶In oppositum est autoritas totius ecclesiæ ac fidei Christianæ, quæ ab exordio frequētauit istud mysterium, quod & deus omnipotens per innumerabilia confirmauit miracula: tantoq; plenius, quāto hoc sacramentum incomprehensibilius extat.

Dist. 12. Art. 16. in Solu. ¶Ad hæc respondet Albertus: Quæstio ista grauissima est, ad quam dicimus quod accidentia in sacramento manent sine subiecto. Non enim efficiūt neq; denominant corpus Christi, nec sanguinem eius, neq; substantiam panis & uini, quę (sicut ōnsum est) transsubstantiantur nec manent. Et sicut cætera in hoc sacramento supermirabilia sunt & incomprehensibilia prorsus, ita & istud. Rursus, quemadmodum cætera in sacramento hoc consistētia, modum ac statum assumunt & induunt altiorem ac penitus supernaturalem, ita & formæ accidentales. Transsubstantiatur quippe ibi corpus inanimatum in corpus animatum, non gloriosum in corpus gloriosum, naturale in diuinum, & corpus ipsum illocaliter est ibidem, sic & accidentia modum sortiuntur substantiæ. Et huius rei

Rōnes 4 pulcherrimarū primi. quatuor rationes a magistris traduntur. Prima, ut nō existente ibi substantia, quæ proprium fuit subiectū specierum illarum, ad spiritualē escam mens rapiatur humana, ex significatione accidentium in rebus corporalibus, ad spiritualia transuolans ac ea intelligens. Secunda ratio est, ut totū quod est in isto sacramento, agnoscatur fidei esse & supra naturam. Hinc Hugo

Hugo disseruit: Diuina & increata sapientia carnē Christi sub corporali seduli speciē uelatā ac sumendā proponit, ut sensus foueatur in uno, & fides in altero. Tertia ratio est, assuefactio hominum ad credendum supernaturalia, cum uideant oculis suis accidentia, quæ nullum subiectum ui afficiunt. Quarta ratio est, ordinatio completiua eorum quæ in hoc sacramento consistunt: quia cū omnia inferiora huius sacramenti statum accipiant altiorem, consequens fuit ut accidentalia quoq; signa modum obtinerent sublimiorem, in hoc quod remanent sine subiecto in obsequium sacramenti. Ad obiecta ergo dicendum, quod accidentia illa duplicia sunt. Nam quædā sunt qualitates sensibiles, quæ sunt sensuum propriorum obiecta. Quædam uero sunt obiecta communis sensus, ut quantitas & figura. Hæc autem non æqualiter habent se ad subiectum. imo secundum ordinem naturæ, qualitas proximior est subiecto quam quantitas, & inter qualitates illæ quæ obiecta sunt tactus, causæ sunt aliarū: & immediate complexionem qualitatum tactus sequuntur & gustus, quoniam gustus est quidā tactus. Cumq; saporis signa sint odores, odor proximior est subiecto quā color. Atq; per hunc modū uidetur dicendum, q; continens colorem est quantitas: & causans ipsum est complexio qualitatum tactus. Sicq; conseruatur ibi non solum uirtute diuina, sed etiam naturali. De quantitate autem non uidetur quod ualeat esse sine subiecto secundum naturam, sed solum potestate diuina. Quāuis enim quantitas sit ante corpus naturale, nō tamen est ante compositū ex partibus substantiæ, quæ sunt materia & forma. Itaq; ex his uidetur sola quantitas in sacramento esse sine subiecto. Hæc Albertus, qui plura scribit de his, quæ nūc ex dictis Thomæ clarius innotescent.

¶Itaq; Thomas: Quemadmodū, inquit, prima propositione libri de Causis asseritur, prima causa est uehementioris impressionis super causatū causæ secundæ, quam ipsa causa secunda, idcirco dum causa secunda remouet suam influentiā a causato, adhuc potest Aquin. remanere influentia causæ primæ in causato, sicut remoto rationali, remanet uiuum: quo remoto, remanet esse. Cumq; accidentium & omnium existentium causa prima sit deus, causa autem secunda est substantia seu subiectum, ex cuius principijs accidētia oriuntur, potest deus accidentia conseruare in esse, remoto influxu & conseruatione causæ secundæ. Cumq; obijcitur quod accidentis esse est inesse, dicendum quod inesse non dicit esse accidētis absolute, sed potius modum essendi, qui competit ei ex ordine ad causam proximam sui esse, quem ordinem potest accidens amittere sine sui corruptione diuina uirtute. ¶Et si rursus obijciat, qđ res per se existēs est substātia, sicq; accidēs ita p se existēs substātia esset: dicēdū, qa (ut probat in sua metaphy. Auicen.) per se existere nō est definitio substātię, qa per hoc nō designat q̄dditas eius, sed esse qđ differt a sua quidditate. Definitio aūt uel quasi definitio substantiæ, est res hñs quidditatē, cui acquirit esse nō in alio. Cōsimiliter eē in alio, nō est diffinitio accidētis: sed res cui debetur seu cōuenit esse in alio, & hoc nec separatur nec separari potest ab accidente.

Accidētis esse est inesse. (margin)

Obiectio (margin)

¶Præterea quod substantia corporalis sit subiectum accidentium, habet ex sua materia, cui primo inest subijci alteri. Prima autē dispositio materiæ est quantitas, quia secundum quantitatem attenditur diuisio materię & indiuisio, & per consequens unitas & multitudo, quę sunt prima cōsequentia ens: ideo sunt dispositiones totius materiæ, non huius aut illius tm̄. Hinc omnia alia accidentia fundantur in substantia, mediante quantitate, & quantitas prior est illis. Propter quod non claudit in sua ratione materiam sensibilem, quāuis includat materiam intelligibilem, ut 7. metaphy. dicitur. Vnde ex hoc quidā decepti fuerūt, ita ut crederent dimensiones esse substantiam sensibilium rerum: quia remotis qualitatibus, nihil sensibile manere uidebant nisi quantitatem, quæ tamen secundum esse suum dependet ad substantiam, sicut & accidentia alia. Diuina autem uirtute confertur dimensionibus quę fuerunt in pane, ut sine subiecto subsistant in hoc sacramento, quod est prima proprietas substātiæ; & per consequens eis præstatur, ut sustentent accidentia alia, sicut & ante dum eis substantia suberat. sicq; alia accidentia sunt in dimensione subiectiue, dimēsiōes uero sunt sine subiecto. Hæc Tho. in Scri.

¶Idem in tertia parte, quæstione septuagesima septima, ubi & addit: Quidam dicunt accidētia illa esse in aere circunstante, quod esse non ualet, quoniā aer non est talium accidentium susceptiuus, nec denominatur ab eis: Nec accidens idem numero manens, potest trāsire de subiecto in subiectum. Ad motū quoq; accidentium horū aer depellitur, nec aer ille proprijs acciden-

accidentibus spoliatur, ut his informetur. Cætera aũt accidentia manent dimensionibus indiuiduata, & dimensiones per se diuina uirtute. Hæc Tho. in Sũma.

Tho. li. 4. cõtra gen cap. 65. ¶Cõcordant his scripta eiusdẽ in Sũma cõtra Gentiles libro quarto, quo addit: Habet hoc propriũ quãtitas dimensiua præter cætera accidentia, quod ipsa secundum se seu per se indiuiduatur: quia positio quę est ordo partiũ in toto, in eius ratione includitur. Est enim quantitas positionem habens. Vbicunq; autem intelligitur diuersitas partium eiusdem speciei, necesse est intelligi indiuiduationem. Nam quę unius sunt speciei, non multiplicantur nisi secundũ indiuiduum. Nec enim apprehendi possunt multæ albedines, nisi prout sunt in diuersis subiectis. Sed apprehendi possunt multæ lineæ, etiam si secundũ se considerentur. Diuersus etenim situs q̃ p se lineæ inest, ad pluralitatẽ sufficit linearum. Cumq; sola quantitas dimensiua de sui ratione habeat, unde multiplicatio indiuiduorum in eadem specie accidere possit, prima radix multiplicationis huius ex dimensione esse uidetur. Nam & in genere substantiæ multiplicatio indiuidualis fit per diuisionem materiæ, quæ nec intelligi potest, nisi secundum quod materia sub dimensionibus consideratur. Remota etenim quantitate, substantia omnis indiuisibilis remanet, prout primo Physicorum ait Philosophus. Manifestũ aũt est, quod in alijs generibus accidentium multiplicantur indiuidua speciei eiusdẽ per sua subiecta. Cumq; in hoc sacramento ponamus dimensiones subsistere per se, & alia accidentia fundari in eis ueluti in subiecto, nõ oportet nos dicere quod accidentia huiusmodi indiuidua non sint. Remanet quippe in ipsis dimensionibus radix indiuiduatiõis. Hæc idem ibidem.

Petrus. Accidẽtiũ duplex est subiectum. ¶Consonat Petrus, additq;: Duplex est subiectum accidentium, utpote primum & proximum, seu mediatũ & immediatũ. Subiectũ primũ & mediatũ extat substantia, & sine illo sunt omnia accidentia sacramẽti istius, quia substantia ibi non manet. Subiectũ uero immediatum & proximũ est quantitas, qua mediante, accidentia multa insunt substantiæ, ut color per superficiem. Et sine tali subiecto nõ sunt omnia accidentia illa, cum in demensiõibus subiectentur nonnulla. Substantia uero est immediatum quantitatis subiectum, quę sequitur substantiã ratione materiæ, quemadmodum qualitas ratione formæ. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶Porro Richardus, Quidam, inquit, dixerunt accidentia non posse fieri sine substantia, nec posse esse sine subiecto, eo quod contradictionem includat. Cũ enim substantia minus dependeat ab accidentibus q̃ econtra, possibile esset fieri per omnipotentiã dei, totam substantiã mundi sine accidẽte consistere. Quod uidetur absurdum, quoniam sequeretur quod possibile esset hominem fieri sine quãtitate, ac totam mundi substantiam comprehẽdi posse in uno puncto, qđ eis absurdum uidetur. Sed quia hic error est cõtra doctrinã ecclesiæ, asserentis accidentia ibi sine subiecto esse: alij dicunt accidentia sine subiecto cõsistere in sacramento, qm̃ opinantur quantitatem continuã non differre a substantia corporea, nisi secundum relationẽ seu positionẽ: quia quod dicit substantia absolute, dicit quantitas sub mõ se habendi, qui est habere partem extra partẽ actualiter non distinctas. Continua quoq; quantitas qualitatis, est qualitas ipsa, ut habẽs partem extra partẽ actualiter non distinctas. Et dicũt quod quamuis natura non possit causare quantitatẽ

Opinio

qualitatis, nisi mediante quantitate substantiæ, tñ continua quãtitas qualitatis diuersa est realiter a cõtinua quantitate substantiæ, sicut quantitas a substantia: Dicuntq;, quod in sacramento altaris quãtitas remanẽs est quantitas qualitatis: quia ut opinantur, quantitas substantiæ nequit a substantia separari. Verũ ista opinio est contra Philo. qui in prædicamentis distinguit quantitatẽ a substantia & qualitate. Est quoq; contra cõem positionẽ doctorum, & contra experientiam. Dũ enim substantia corporea condensatur sine conuersione alicuius rei in ipsam, efficitur minoris quantitatis absq; alicuius suæ partis amissione. Est etiam contra rationem, quoniam in diuersis substantijs specie differentibus, uidetur posse esse eadem quãtitas specie. Nõ enim alia est longitudo uel latitudo aut profunditas in pugillo aquæ, quam aeris. Item naturaliter impossibile est, corpus, quamuis sit quantitas, simul esse cũ alio corpore, quod est quantitas. Sed qualitas simul est cum substantia. Ergo ex prædicta opinione hoc sequitur impossibile, quod naturaliter simul sint duę soliditates, imo & multo plures: quia qua ratione albedo propriam habet quantitatem, eadem ratiõe & sapor & caliditas atq; frigiditas. Dicendũ ergo, q̃ extendendo nomen accidentis ad omne quod non est substantia nec pars substantiæ, quædam sunt accidentia quæ non sunt nisi respectus, & quædam de quorum ratione est res absoluta & respectus, ut simitas: & quędam, de quorum essentia nihil est nisi absolutũ. Loquendo ergo de accidentibus primo & secundo modo, accidẽtia fieri non possunt sine substãtia. Si uero important respectus immediate fundatos super substantiã, contradictionẽ includit. Ad quod sequitur, quod nequeant fieri sine subiecto per quamcunq; potentiam. Accidentia aũt tertio mõ dicta, per diuinã potentiam posse separari a substãtia, nullã contradictionẽ includit. Existentiæ etenim accidentis, duæ sunt causæ, uidelicet deus & creata substantia. Et deus sine causa illa secundaria, potest accidens huiusmodi cõseruare, sicut ostẽsum est. Hæc Richardus. In cæteris sicut Petrus.

Duobus modis contingit loqui de accidentibus.

¶At uero Bonauen. hic absolute tñdet, q̃ per diuinam potentiã accidẽtia possunt sine subiecto existere, qm̃ differũt realiter. Veruntñ ratio illa instantiam patitur, qm̃ accidentia successiue naturę nequaquam queunt esse sine subiecto, a quo nihilominus realiter distinguuntur, sicut dicetur.

Bonauen.

¶Vñ & Durandus hic ait ac probat, quod accidẽs absolutum potest esse sine subiecto, non autem accidens relatiuum potest esse absq; suo fundamento.

Durand⁹

¶Præterea Scotus hic ait: Sunt duæ opiniões extremæ. Vna, q̃ ponit solã quantitatẽ posse esse sine subiecto in sacramẽto. Qđ probat primo, qm̃ sola quantitas per se indiuiduatur, ut tactũ est. & rursus, quia si albedo esset separata a quãtitate, nõ esset sensibilis, imo & indiuisibilis efficeretur. Itẽ in tali casu esset qualitas spiritualis, nec corruptibilis esset, & posset esse modo spiritalis substantiæ. Sed istæ rationes nõ concludũt. Non prima, quoniam nullum agens est singulare per aliquid alterius generis. Quemadmodũ enim in omni genere est aliquod supremũ in coordinatione ipsius, & media genera ac species: ita & infimũ, de quo cætera omnia illa prædicantur. Qualitas ergo etiã qñ est in quantitate, nõ est per quãtitatẽ formalr̃ hæc, sed p intrinsecũ aliqđ. Ratio quoq; illa q̃ albedo esset insensibilis, non procedit. Nam quamuis non esset sensibilis de propinqua potentia, Attamẽ esset de potẽtia remota

Scotus. Opiniões duæ.

remota, quia ex sua natura conuenit ei esse in subiecto sensibili. Idcirco, non sequitur quod posset esse modo angelico, quia ex sua natura apta nata est esse in quantitate, non angelus. Insuper contra opinionẽ hanc arguo: Dependentia ad primũ essentialior est, quam ad secundum seu posterius, loquendo de dependentibus absolutis. Qualitas autem est forma absoluta, ergo essentialius dependet a substantia, quam quantitate. Si ergo qualitas potest esse sine depẽdẽtia actuali ad substantiam, poterit esse sine dependentia actuali ad quantitatẽ. Secunda opinio est huic omnino cõtraria, utpote quod nullum accidens possit esse subiectum alterius accidentis: quia accidentis non est nisi inhærere, non alterius dependentiam terminare, nec subijci alteri. Unde secundũ Boetium, simplex forma non potest esse subiectum: ergo om̃e accidens in isto sacramento consistens, est sine subiecto. Sed huius probatur contrarium, cum unum accidens denominet aliud, & illud afficiat atq; perficiat, ut claritas superficiem. Hinc inter istas opiniones teneo mediũ, distinguendo de subiecto. Nam quoddam est subiectum ultimatum, quod ultimate determinat dependentiam formæ, cui competit inhærere, & ita substantiæ est esse subiectum. Secundo sumitur subiectũ pro proxime terminante dependentiam formæ accidentalis, & sic unum accidens potest alterius dependentiam terminare. Hæc Scotus.

[Margin: Boetius.]

[Margin: Dionysi⁹]

¶Qui circa hæc scribit multum prolixe, & ea quæ magis inuoluunt quàm elucident ueritatem. idcirco pertranseo. Verum prima opinionum istarum, uidetur esse Thomæ, Alberti, Aegidij, Petri, Richardi: qui tamen non negant, quin per omnipotentiam creatoris etiam accidentia de genere qualitatis possunt esse sine subiecto in sacramento, sed sine necessitate ad miracula non recurrunt, neq; multiplicant ea.

[Margin: Argenti-]

¶Argentinensis demum hic loquitur, quod accidẽtia quæ formaliter dicunt respectum, nequeunt esse sine subiecto etiam per omnipotentiam dei, ideo sex prædicamenta, de quibus agitur in libro sex principiorum, sine subiecto nequeũt esse, uidelicet actio, passio, situs, habitus, quando, & ubi, & præsertim relatio, quoniam aut formaliter dicunt respectum, aut tanta necessitate implicant ipsum & connotant, quod sine subiecto nequeunt esse neq; intelligi. ideo necessario concernunt semper aliquid in quo sunt, uel circa qđ habeant esse. Idem patet de numeris, quoniam numerus separari non ualet a rebus numeratis, nec separabilis est numerus a decisione continui, ut tertio Physicorum patet etiam de accedẽtibus successiuis. Tempus nanq; non est separabile a motu, nec motus a magnitudine seu mobili: imo de formali ratione accidentis successiui, est quod una pars succedat alteri: quod fieri nequit, nisi subiecto supposito, in quo huiusmodi partes sibi inuicem succedant. Idem patet de quarta specie qualitatis, quæ separari non potest a quantitate, cum impossibile sit esse figuram sine lineis. Simitas quoq; si separetur a naso, nõ est simitas, cum simitas sit curuitas nasi: Hæc Argentinensis.

[Margin: Dionysi⁹]

¶Quæ recitatiue induco magis quam assertiue. In hac quippe materia opiniones sunt plurimæ, diuersis motiuis persuasæ. Et quamuis interdum in conclusione concordent, in medijs tamen dissentiunt, una iudicante quod motiua alterius nõ concludant. Et breuiter infinita cõtentio est in his, exceptis his quæ fidei sunt. ¶Postremo Aegidius in tractatu præallegato de sacramento, multa super his scribit: Cætera, dicens, accidentia per sua subiecta indiuiduationem suscipiũt sola quantitas dimensiua, secundum seipsam uel seipsa est hęc. & ut indiuiduetur, subiecto non indiget. Idcirco ex parte indiuiduationis reprobari non potest, quin quantitas in hoc sacramẽto possit esse per se. Nempe cum tota causa, ob quam dicimus accidẽs non posse per se esse, sit q̃a a subiecto dependet: ideo secundum quod accidentia magis & minus a suis dependet subiectis, magis & minus difficile est sustinere quod ualeant per se esse, loquẽdo de accidentibus permanentis naturæ, quia de successiuis certum est quod non. Accidentia uero quæ per sua indiuiduantur subiecta, uel impossibile est per se existere sine contradictionis implicatione, aut ualde difficile est hoc sustinere. Si ergo ostendatur, non omnia accidentia per sua subiecta indiuiduari, & quod quantitas per seipsam indiuiduetur: nõ poterit huius sacramenti ueritas impugnari ex hoc, quod quantitas per se existat. Quod autem quantitas indiuiduetur per se, & non alia accidentia, triplici uia ꝓbatur. In tribus enim differũt uniuersalia a particularibus. Prmo, quoniam particularia habent esse signatũ & determinatũ ad locũ & tempus, Uniuersalia non. Ideo dicitur quod particularia sunt hic & nunc, uniuersalia uero ubiq; & semper. Secundo, quod particularia plurificantur in eadem specie, uniuersalia uero non. Uniuersalia enim plurificantur per differentiam formalem. Tertio, quod particularia sunt corruptibilia atq; mobilia. Ex his formãtur tres rationes. Prima, quia (ut probat Auicenna in metaphysica sua, substantiæ accidit esse in loco: quia substantiæ non competit ubi, nisi per quantitatẽ. & quicquid corporalium est in loco, per quantitatem est in eo. Ergo quantitati per se, non per aliud cõpetit hoc, & ita per se est hęc. Secũda est, quia in quantitate possumus intelligere plura in eadem specie, ergo ipsa per seipsam indiuiduatur. Quantitas etenim per se ipsam extensa est, cætera non nisi per eam. sicq; quãtitas per seipsam habet partes extensas, quæ eiusdem sunt speciei. Tertia, quoniam quantitati conuenit moueri localiter, sicut esse in loco, eo modo quo ei competit actualiter esse, & per consequens esse indiuiduale. Uñ impartibilia seu non quãta, immobilia appellantur. Et sicut hoc triplici mõ ꝓbatur quantitatẽ indiuiduari per se, non per subiectũ, sic ex opposito triplici mõ ꝓbatur, cętera accidẽtia per sua subiecta indiuiduationẽ accipe. Primo, q̃a nõ hñt esse signatũ nisi ꝑ subiecta, nec plurificãtur nisi ꝑ ea: nec queũt esse subiecta mot⁹, nisi per ea quib⁹ insunt. Amplius, q̃cquid deus potest per creaturam, potest per se: ergo sicut per ipsa subiecta conseruat accidentia in esse, ita potest hoc ꝑ seipsum, nisi aliud obstet, sicut in successiuis & relatiuis in quibus est impossibilitas & incapacitas essendi sine subiecto seu fundamento ex parte ipsorũ, non ex impotentia dei. Utrum uero accidentia absoluta pręter quantitatẽ, quæ per sua indiuiduantur subiecta, possint indiuiduari alio modo uirtute diuina, incertũ est: & hoc inuestigare, magis uidetur curiosum quam fructuosum. Quoniã ergo in hoc sacramẽto sola quantitas ponitur per se sine subiecto existere, cætera uero accidentia in quantitate fundantur, doctrina fidei de existentia accidentium sine subiecto, nil irrationale continet. ¶Conueniunt autem quantitati respectu accidentiũ aliorũ quatuor, ex quibus probamus alia accidentia inesse substantiæ mediante quantitate, & q̃

[Margin: Aegidius de roma.]

[Margin: Quãt. indu. tur pe (?)]

[Margin: Auicen.]

[Margin: Accidẽt. quõ inc. iduari (?)]

[Margin: Quãtitat. quatuor conueniũt (?)]

cætera

cætera accidentia in quantitate fundantur. Primū est, qm̄ quantitas magis de propinquo se tenet ex parte materiæ, quā accidentia alia: & ex hoc primo sequitur secundū, ut ꝙ materia ab omnibus alijs accidentibus absoluitur, præterꝗ̄ a quantitate. Et ex isto secundo sequit tertiū, utpote ꝙ quantitas immediatius adhæret materiæ, quam accidentia cætera. Ex quo tertio sequit q̄rtū, q̄d sc3 materia potest intelligi cum quantitate, alijs accidentibus circumscriptis seu abstractis: non autem potest intelligi materia cum accidentibꝰ alijs, quantitate circumscripta. Hæc Aegidius. Qui de his scribit prolixe.

Aegidius Antis. li. 4 ¶Præterea scribit Aegidius accidens non posse intelligi sine subiecto. Antisi. uero in Summa sua libro. 4. affirmat, quod accidens diffiniri potest atq intelligi sine subiecto, loquendo de accidenti secundum suū esse formale, seu quantum ad suam essentiam abstracte consideratam, prout diffinitur per ꝓprium genus differentiamq; intrinsecā. Veruntamen iuxta intentionem Aegidij, plene non ualet intelligi, nisi per suum subiectum, a quo habet originationē, conseruationē, unitatem, & indiuiduationem secundum naturā. Et quamuis non insit actu, aptitudine tamen inhærere, & aptitudinalē habitudinē ad subiectum habere, inseparabile est ab eo. Cumq; scire sit rem per causam cognoscere, non potest accidens sine suo subiecto plenarie nosci nec definiri.

QVAESTIO. II.

Quæstio. QVerit, cōsequēt, An accidētia in sacramēto remanētia possint facta cōsecratiō. agere et pati quae ante consecrationē, utpote sensum aut aliud extrinsecum immutare, ad generationē disponere, nutrire, et an aliquid possit ex eis generari.

Arguitur contra ueritatem. ¶Videtur quod nullū istorum cōueniat eis. Primo, q̄niam agere est suppositorum ac subsistētium rerum, non formarū simpliciū. Idcirco secundū Philosophū, qui dicit animam intelligere, dicit eam texere, cum tamen anima substantialis sit forma. Non ergo conueniunt formis accidentalibus. Secundo præhabitū est, quod formæ istæ in sacramento habent modū essendi supernaturalem, & eleuatum. Non ergo naturales actiones & passiones conueniunt eis, cū modus agendi sequatur modum essendi. Videtur quoq; quod nō possint corrumpi, cum sint formæ immateriales. Et prorsus incredibile uidetur apud eruditos in philosophia, quod ex eis aliquid possit generari, nutriri, augeri. Ex eisdem quippe nutrimur, ex quibus componimur, nec possent superfluitates ex eis resolui.

Responsio. ¶Ad hæc respōdet Aegidius: Nulla transmutatiōe facta in corpore Christi, saluare possumus alterationem in hostia, quoniam remanet quātitas panis, subiecta qualitatibus secundū quas contingit aliquid alterari. Cum itaq; supra ostensum sit, quomodo in hostia consecrata saluari ualeat motus localis, restat ostēdere qualiter ibi saluetur motus alterationis. Pōt equidem hostia consecrata calefieri, infrigidari, imó rarefieri & condensari. Nec dici potest ꝙ sit ibi illusio in ueritatis sacramento sicut in prestigijs fit magorū: neq; ꝙ ibi fit alteratio uera & tamen nil immutetur, præsertim cū p huiusmodi alterationē fiat dispositio ad corruptionē: qa per nimiā calefactionē posset hostia incinerari, nec miraculose, sed naturaliter fit hoc. Sola ergo restat hæc uia ad declarandū qualiter ista contingunt, ut dicamus in sacramento hoc remanere quantitatē qualitatibus subiectā, quia secundū qualitates

Accidētia panis qui ın sacramento quō agāt. & patiātur.

fit alteratio. Propterea dicere possumus, quod eadem dimensio successiue diuersarū contrariarūq; qualitatū fit subiectum. Queadmodū enim naturaliter est generatio in rebus corruptibilibus, quia corruptibilia communicant in materia, quę est subiectū formarū substātialiū, sic naturaliter saluare possumus alterationem in sacramento, quoniam manet ibi quantitas, quę subiectum est qualitatū. Sufficit quippe ad saluandū trāsmutationem, ponere aliquod tertiū quod subijci possit formę utriq;.

Obiectio. ¶Verum his obijci potest, quia secundum philosophum, Ilæ, id est, materia prima, maxime est subiectū generationis. Primum autem in omni genere, causa est aliorū sequentium. Ergo quantitas sine materia nequit esse alicuius alterationis subiectum. Rursus, sicut materia prima est principiū omnis alterationis passiuæ, sic forma principium est omnis alteratio nis actiuæ. Cum ergo nec forma substantialis ipsius panis ac uini, facta transsubstantiatione pmaneat, uidetur quod nec qualitates remanentes in pane & uino consecrato, poterunt aliquā actionem habere. Sicq; albedo hostiæ uisum non immutaret, nec sapor uini gustum, nec humor eius aliquid humectaret, quorū oppositum docet experiētia.

Dilutio. Dicendum, quod causa cur quantitas nequit esse naturaliter subiectum transmutationis sine materia & eius substratione, est, quoniā quantitas naturaliter esse non potest nec conseruari in esse absq; materia. Cōformit, quod qualitates actiuæ non possunt esse actiua principia alterationum sine forma substantiali, quoniam naturaliter esse aut conseruari non queunt sine huiusmodi forma. Cum ergo uirtute diuina supernaturali conferatur in sacramento quantitati sine subiecto existere, qualitatibus quoq; sine substantia in quantitate conseruari ac permanere, potest quātitas ipsa ex omnipotentia dei esse subiectum trāsmutationum & alteraratiomum, ac si subesset ei materia: sic & qualitates manentes exercere ualent suas operationes, acsi maneret ibi forma substantialis.

¶Hinc quoq; probatur, ꝙ non augmētata corporis Christi substantia, circa sacramentum altaris p rarefactionem & cōdensationem contingere potest motus augmenti: quia dimensiones indeterminatæ, determinatis dimensioni bus sunt subiectæ. Iam autem supra ostendimus, quomodo in hostia consecrata ualeant esse motus localis & alteratio: restat ostēdere, quō ibi saluentur diminutio & augmentū, quod maioris ē difficultatis. Augmētū aūt & diminutionē circa aliqd dupliciter intelligere possumus: Primo, per subtractionem alicuius partis, seu per additionem nouæ materiæ, sicut in nutritione uiuentiū, & etiam quodammodo aliorum. Secundo, per cōdensationem & rarefactionem. Possunt etenim uini species, sub quibus est sanguis Christi, frigore congelari & condensari, sicq; locū occupare minorē, & tunc sub dimensionibus minoribꝰ esset sanguis Christi. Per calorē quoq; possunt rarefieri species illæ, & sic occuparēt locum maiorem, ita quod sanguis sub maioribus dimensionibus erit quam ante. Quod certum est fieri, sed qualiter fiat, difficile est uidere. Naturaliter quippe loquendo, non ē dare aliquam mutatiōem nisi sit subiectum tertium, quod subijci possit duabus formis oppositis, uel priuationi ac formæ. Non enim esset motus aut mutatio secundum illuminationem, nisi esset diaphanū se

Augmētū & diminutio dupliciter intelligūtur.

diuersimode habens. Iuxta hunc modum saluamus in sacramento motum localem & alterationem: quoniam hostia moueri potest localiter, quia dimensiones hostiæ existentes circumscriptiue in loco, possunt successiue se commensurare locis diuersis. Sic etiam alteratio ibi esse potest, quoniam eadem quantitas qualitatibus differentibus contrarijsve subijcitur. Porro in prætacta augmentatione & diminutione, quæ fit per condensationem & rarefactionem, nihil subijcitur dimensionibus panis aut uini. Quomodo ergo fiunt ibi? Itaque aduertendum, quod in materia panis & uini, omniumque generabilium & corruptibilium rerum, est quantitas duplex & duplex gen[9] dimensionum. Sunt enim ibi dimensiones determinatæ & indeterminatæ. Dicimus nanque quod tantum de materia est sub uno pugillo aquæ, quantum sub decẽ pugillis aeris, nec tamen tantum occupat locũ in uno sicut in alio: quoniam nullum horum conuenit materiæ per se, sed per quantitatem. Si ergo probare poterimus, quod non sit eadem quantitas per quam materia est tanta, uidelicet unius pugilli in aqua & occupat tantum locum, utpote decem cubitorum in aere: rursus, si declarare poterimus quod quantitas illa per quam materia est tanta, præcedit quantitatem illam per quam materia occupat tantum locum: & quod in prima quantitate per quam materia est tanta, fundatur ueluti in subiecto alia quantitas per quam materia occupat tantum locum: facile erit sustinere, quõ per condensationem & rarefactionem contingãt augmentum & diminutio in sacramento, & occupatio maioris minorisque loci. Nam quantitas per quam materia est tanta, possunt dici dimensiones indeterminatæ. Dimensiones uero determinatæ dici possunt quãtitas per quam materia occupat tantum locum. Nũc itaque declarandum, quod quia quantitas illa per quã materia dicitur quanta, quæ dici potest dimensiones indeterminatæ, subiecta ẽ quãtitati p q̃ occupat locũ tm̃, q̃ dici põt dimẽsiones determinatæ: oportet dimẽsiões indeterminatas subijci dimẽsiõib[9] determinatis. Et qa tãtũdẽ de materia, dum ẽ sub forma aquæ, occupat locum minorem: & dum est sub forma aeris, occupat locum maiorem: oportet easdem dimensiones indeterminatas, aliquando subijci maioribus dimensionibus determinatis, & interdum minoribus. Vtrũque autem dimensiones panis & uini manent, facta trãsubstantiatione illorum: idcirco saluatur per hoc ibi occupatio maioris minorisque loci, & motus ad maiorem atque minorem quantitatem, quoniam remanent ibi dimensiões indeterminatæ, possibiles subijci diuersis dimensionibus determinatis. Et ut hæc clarius intelligãtur, ostendendum est primo, quod quantitas illa per quam materia est tanta, non est eadem cũ quãtitate per quam materia occupat tantum locum: & quod dimensiones indeterminatæ non sunt eædem, etiam cum dimensionibus determinatis, loquendo de eis prout nunc loquimur. Quod primo ostenditur, qa materia potest remanere tanta, absque hoc quod maneat occupatio tanti loci. Cum enim ex aqua fit aer manet materia tanta, quoniam quantum materiæ fuit sub forma aquæ, tantum fit sub forma aeris: quoniam nihil de materia ibi deperditur, quia nihil ibi annihilatur, nec quicquam materiæ de nouo producitur aut creatur, non tamen manet occupatio tanti loci. Secũdo quoniam uirtus naturalis agentis potest in quantitatem materiæ, per quam materia occupat tantum locũ, ut dũ naturalit̃ ex aqua fit aer. Sed nulla uirtus naturalis agentis potest immutare quãtitatẽ, per quã materia est tanta aut tanta. Non enim naturaliter fieri potest, quod paruum de materia fiat multum: quia tunc de grano milij fieri posset mons unus. Dimensiones ergo indeterminatæ non sunt eædem cum dimensionibus determinatis. Conformiter potest probari, quod dimensiones indeterminatæ priores sunt dimensionibus determinatis, & eis subiectæ sunt. Alias materia posset absolui ab una sicut ab alia, quod nõ est uerum. Quacunque enim transmutatione naturaliter facta, semper manet materia tanta, quanta fuit prius, sed non semper occupat tantum locum.

Materia nutat: uñ duplicẽ h͡z q̃ãtitatẽ.

Dimensio determinata differt ab indeterminata.

¶ Præterea, quamuis transmutatione completa nulla ibi maneat materia, attamen generatio & corruptio possunt esse ibidem absque miraculo alio: quamuis difficillimum uideatur, qualiter istud possit saluari, uidelicet quod ex hostia putrefacta uermes gignuntur, & ex ea combusta remanet cinis, quæ sunt materiales substantiæ, quarum pars extat materia. Aliqui ergo dixerunt, quod dimensiones indeterminatæ conuertuntur miraculose in naturam materiæ, sicque generari possunt inde istæ substantiæ. Sed hoc sustinere uidetur magis difficile, quam dicere quod talia generãtur ex aere circumstante, uel ex materia de nouo producta. Quamuis magni sint qui hoc dixerunt, & si uiuerent, suam positionem defenderent, attamen dicta eorum intellectum meum non quietant. Imo & ipsimet alibi aliter sunt locuti, utpote quod sicut miraculose accidentibus illis collatum est sine subiecto subsistere, ita sine adiũcto nouo miraculo facere possunt ac pati, quod facit patiturque substantia: & ita possunt inebriare, nutrire, & possunt ex eis generari uermes & cinis &c. Verũ istud intellectũ nr̃m excedit, & itellect[9] noster q adintellectũ eorũ non attingit, nõ quietat in huiusmodi dictis. Quamuis enim diuina uirtute datũ sit accidentibus illis per se existere, non tamen datum est eis esse substantiam. Tenẽdo igitur quasi uiam mediam dicimus quod dum ibi ex putrefacta aut combusta hostia generatur uermis aut cinis, incipit ibi esse materia, ex qua talia generãtur. Corruptis enim accidentibus panis, atque inductis accidentibus alijs, desinit ibi esse corp[9] Chri, & incipit ibi esse materia, & hoc naturaliter sine miraculo. Possumus quoque dicere, q̃ quinque sunt ibi simul & in eodem instanti, quamuis naturali ordine unum sit alio prius. In eodem nanque instãti plene corrupta sunt ibi accidentia panis, & introducta accidẽtia alia: & desinit ibi esse corpus Christi, & incipit ibi esse materia: atque de ea educitur forma substantialis uermis & cineris. Quod ut clarius pateat, aduertendum quod dupliciter dicitur aliquid naturaliter fieri. Primo, quoniam naturale agens id efficit. Secundo quia natura sufficienter disponit ut fiat. Primo modo ex igne naturaliter gignitur ignis. Secundo modo homo ex homine, cum utique anima intellectiua ab extra sit. Ita per transmutationem naturaliter factam circa sacramẽtum inductis ibi dispositionibus quæ ordinem habent naturalem ad materiam, naturaliter habet esse ibi materia, quamuis solus deus ualeat eam producere. Hæc Aegidi[9] prolixe prosequitur, & prout potest declarat: in quibus sunt multa incerta & obscura sicut quod dicit de duplici dimensione, & duplici quantitate in eodẽ, realiter ad inuicem distincta, de quibus infra magis uertas elucebit.

Quõ generatio & corruptio hostiæ consecratæ non credite ibi materia.

Iste Thomas [...] Aegidi[...] feliciter [...]

Naturali[...] ter fieri [...] quid[...]

¶ Insuper circa hæc asserit Thomas: Agere, proprie

Thomas

prie nō ē nisi rei p se subsistētis, ideo neq; materia neq; forma ꝓprie agit, sed cōpositū. Quod tamen non agit ratione materiæ, sed formæ, quæ est actus materiæ & actionis pricipiū. Cūq; quātitas teneat se ex parte materiæ, & qualitas ex parte formæ, quantitas non agit nisi mediante qualitate, quæ est per se actionis principium. Hinc qualitates sunt sensibiles primo, quantitates secundo. Cum ergo in sacramento qualitates retineant eundem modum essendi, quem habebant substantia panis ibi consistente, quia in quantitate subiectantur: ita habent eundem modum agendi, ita ut immutent & agant naturaliter sicut prius. Quantitas uero, quoniam habet alium modum essendi, qa nō ē in subiecto, nō ē agere nisi mediāte q̄litate.

Accidētia essentialiter immutare pōt aliquid extrinsecum

¶Porro dum quæritur, utrum accidentia in sacramento possint aliquid extrinsecum essentialiter immutare: dicendum, quod in actionibus naturalibus formæ substantiales non sunt immediatum & proximum actionis principium, sed agunt mediātibus qualitatibus actiuis & passiuis, ut proprijs instrumentis.

3. de aīa.

Vnde tertio de anima dicitur, quod calor naturalis est quo agit anima. ideo qualitates agunt non solum uirtute propria, sed etiam uirtute formæ substantialis. Propter quod actio earum terminatur non solū ad formam accidentalem, sed etiā substantialē. Hinc generatio est termin⁹ alterationis. Huiusmodi quoq; instrumentalem uirtutem accipiunt eo, quod ex essētialibus causantur principijs. Vnde sicut remotis substantijs, manet in accedentibus idem esse secundū speciem uirtute diuina, ita remanet in eis eadem uirtus quæ prius: ideo sicut prius poterāt immutare ad formam substātialē, ita & facta consecratione, neq; agūt ultra speciem suam, sed uirtute diuina.

Questio. Accidētia quōmō q̄ant corrūpi.

¶Quæritur quoq;, qualiter queant corrumpi. Dicēdum quod sicut unaqueq; res habet proprium esse suæ speciei, ita & propriam actionem. Vnde sicut in qualitatibus remanētibus in sacramēto, manet actio conformis actioni substantiæ prius existentis: ita etiam esse subsistens quod conuenit dimensionibus remanentibus, est cōforme illi esse quod prius substātia habebat. Hinc sicut qualitas facit eandem actionē quam prius faciebat, substantia panis & uini existente ibidē: sic esse in quo dimensiones subsistūt, corrūpitur eisdē passionibus qbus & añ. Sicq; accidētia manētia corrūpūtur eodē mō, quo añ corrūpi ualebant. Poterant uero ante corrūpi dupliciter. Primo, manēte subiecti substantia, per aliquā alterationē accidētalē, sicut uinū mutare pōt suū colorē siue saporem. Quantitas

Accidētia duob⁹ modis corrūpuntur.

uero ita corrūpi nequibat p motū in quantitate, uidelicet p augmentū: qm̄ panis & uinū nō sunt corpora animata, quæ possunt esse subiectū augmēti & diminutiōis: p sed additionē uel diuisionē, quia secūdū philosophū 5. Metaphysicæ in additione quantitatis ad quantitatē, una quantitas incipit esse duabus desinentibus esse. Econtrario est in diuisione. Secundo, p corruptionē substātiæ, q̄ corruptio cōtingit ex transmutatiōe accidētiū ex parte q̄litatū: quoniā sicut generatio, ita coruptio est terminus alterationis: atq; ex parte quantitatis, quia cū unaquæq; res naturalis determinatā habeat quantitatē, poterit diuisio in tm̄ procedere, q; species rei nō ꝑmaneret. Vñ cū in hoc sacramēto aliqñ aliq̄ facta alteratiōe in qualitatib⁹, adhuc manet eē illud dimēsionū, cōforme substātię ꝓcedēti, tūc ratiōe corruptiōis accidētiū nō desinit ibi esse corpus dominicum. Interdū uero alteratio uenit ad terminū

5. Metha

& tunc tollit esse prædictū, & desinit esse sacramentū. Similiter ex parte quantitatis: quia si fiat diuisio in partes tantæ quantitatis, quæ sufficiat ad speciem panis & uini, sunt aliæ dimensiones: quoniam partes continui quæ erant potentia, fiunt actu: sed esse conforme præexistenti substantiæ manet, ideo adhuc est sacramentum. Si autem quantitas partium ad hoc non sufficiat, utrumq; desinet esse, puta dimensio & esse prædictum, & tunc corpus Christi desinit ibi esse.

Opinio. Questio.

¶Præterea, dum quæritur, an aliquid ualeat generari ex huiusmodi speciebus: quidam respondent, q; species illæ possunt putrefieri & corrumpi: tamen ex tali putrefactione non generantur uermes, neq; substantia alia. Sed hoc nihil est. Nam accidentia cum corrumpūtur, non penitus annihilantur: imo succedit eis sensibile aliquid, quod oportet de nouo esse generatū: nec differt an sit uermis aut cinis seu aliud quodcunq;, quia de omnibus est eadem difficultas. Alij ergo

Opinio.

dixerunt quod substantia panis remanet ibi, quod reprobatum est supra. Alij, quod ex mutua actione accidētiū sacramēti ad corpora circūstātia, generant uermes ex aere continente. Quod non uidetur, quoniā accidentia illa non habent ibi allam actionem, quam haberent si substantia panis ibi esset. Sed quando substantia erat ibi, non poterant uermes generari ex aëre, nec cinis per talem actionem. Sensibiliter quoq; apparet, quod in loco ubi extitit corpus Christi, est illud quod generatur, & præcedentis alterationis uestigia apparent ibidem. Aer uero ante ultimum instans corruptionis specierum, non erat in illo loco: quia sic subintrasset dimensiones, sub quibus fuit Christi corpus: nec mouebatur ad locum illum, imo forsitan fuit quietus. Vnde sequitur quod totus motus localis aeris & alteratio eius, & corruptio ac generatio uermiū aut cineris, fit in eodem instanti, quod est impossibile. Rursus, idem accideret, si corpus Christi conseruaretur infra solida corpora. Idem quoq; posset accidere,

Opinio.

si corpus Christi in magna quantitate esset consecratum. Nec tanta inspissatio aeris posset de facili euenire sine sensibili eius immutatione. Hinc alij dicunt, quod sacramento peracto redit substantia panis sub speciebus, sicq; ex ea talia generantur. Sed nec hoc potest stare, quia quamdiu est ibi corpus Christi, non redit substantia panis: quia sic simul esset ibi corpus Christi & panis substantia. Corpus uero Christi manet ibi tā diu sicut species panis, qb⁹ remotis, iā non est ibi substantia panis, sed uermis aut cinis. Nūquam enim est substantia panis sine speciebus ipsius, idcirco substantia panis non potest redire, nisi dicatur redire quo ad materiam tantum, quia eadem illa materia quæ prius erat sub forma panis, postmodum fit sub forma cineris alicuius huiusmodi. Et hoc stare posset iuxta secūdum opinionē pręhabitā, quantū ad hoc quod ponebat substantiam panis in præiacentem resolui materiam, quod improbatum est supra, sed quantum ad aliam partem, qua posuit quod annihilaretur, stare nō ualet. Quod enim annihilatum est, non potest rursus sumi. Quantum uero ad primam opinionem, quæ tenetur communiter, omnino stare non ualet, quoniā quod in aliud est conuersum, non potest redire nisi illud aliud conuertatur in ipsum. Substantia autem panis in Christi corpus conuersa est, & hęc substantia panis facta est substantia corporis Christi. Vnde nō potest esse q; substātia panis redeat, nec q̄ ad se totā, nec quo ad partem, nisi corpus Christi cōuertatur in sub-

stãtiã panis, q̃d ẽ impossibile. Si aũt substãtia panis redire dicatur non eadẽ numero, sed specie, dicere oportebit quod illa alia materia de nouo creetur. Et forte hoc intellexerũt, qui dixerũt substantiam panis redire. Sicq; satis probabiliter per hũc modũ sustineri potest opinio, ut dicatur quod ad hoc deus materiam creat, ne sacramentum deprehendatur, sicq; fides meritum perdat. Nec tamẽ materia corporalis in prĩcipio creata augetur: quoniam quantum de materia conuersum fuerit de substantia panis in corpus Christi, tantum de materia nunc creatur de nouo. Potest tamẽ & aliter dici, quod sicut species illæ ex hoc quod per se subsistunt, habẽt quod possunt agere, quicquid poterant agere existentibus substantijs panis ac uini: ita habent quod possunt conuerti, in quicquid conuerti poterant substantiæ præexistentes. Quod sic intelligi potest, nam ut Cõmentator primo physicorum, & in libro de substantia orbis ait: In materia generabilium & corruptibilium oportet intelligere dimensiones interminatas ante aduentũ formæ substantialis. Aliter non posset intelligi diuisio materiæ, ut in diuersis partibus eius diuersæ formæ substantiales cõsisterent. Huiusmodi autem dimensiones post aduentum formæ substantialis accipiunt esse terminatum atq; completum. Quicquid autem intelligitur in materia ante aduentum formæ substãtialis, manet idem numero in generato, & in eo ex quo generatur: quoniam posteriori remoto, remanet prius. Dimensiones autem illæ interminatę se habent ad genus quantitatis sicut materia ad genus substantiæ. Hinc sicut in q̃libet completo in genere substantiæ corporalis, est accipere materiam quæ est ens incompletum in genere illo: ita in dimẽsionibus completis in sacramento, est accipere dimensiones incõpletas: & his mediantibus materia panis formã reciperet eius quod ex pane generaretur, pane non conuerso in corpus Christi. Vnde sicut dimensionibus illis collatum est per se subsistere, & subesse illi esse quod est conforme esse prioris substantiæ, & terminationi quantitatis & omnib[9] alijs accidentibus: ita etiã datur eis quod possunt subesse alteri formæ naturali & accidẽtib[9] alijs, q̃a de natura sua nõ habẽt q; subsint tantũ accidẽti, sed etiã formæ substãtiali: & tũc uel ex cõsequẽti adueniret etiã materia, ꝓpt̃ naturalem concomitãtiã formę ad materiã, sicut ꝓpter naturalẽ concomitãtiã animæ Christi ad corpus suũ erat aĩa sub sacramẽto: & hoc quodã modo redit in primũ dictũ, ut sc; materia ibi de nouo fiat, uel ipsi dimẽsioni dabit uirtute diuina natura materię, ꝓpt̃ ꝓpĩquitatẽ ad ipsã, ut sic illud generatũ sit cõpositũ ex materia & forma, sicq; dimẽsio potestate diuina cõuertit in materiam dimensionatam, & fit illa.

¶Ex his aliqualiter patet responsio ad quęstionẽ qua quæritur, an species istæ sacramentales possint nutrire. Ad quod dicendum, quod quidã dixerãt species illas non nutrire, sed solum reficere atq; inebriare ex sola immutatione accidentali, quẽadmodũ quidam inebriãtur odore & reficiũtur, ac famẽ amittũt ex odore & sapore, sed hoc non potest esse, quoniam talis immutatio quãuis ad horã reficiat, attamen sustentare, nõ põt. Quod tamẽ faciũt species illę, si in magna q̃ntitate sumãtur. Alij ergo dixerũt, q; ibi manet forma substãtialis ipsius panis, habẽs eãdẽ oꝑationẽ q̃ habuit panis, ideo nutrit. S; hoc esse nõ põt, q̃m oꝑatio formæ ẽ agere, & nõ pati. Nutrimẽtũ aũt nõ nutrit, nisi scd̃m quod cõuertit in nutriti substãtiam, ideo nutrit scd̃m quod patitur, & scd̃m q̃d ex eo aliqd generatur, quod non potest dici de forma. Iccirco dicendũ, quod cũ ex illis specieb[9] generari aliquid possit, sicut modo expressum est, eodẽ mõ possunt nutrire. Cũ aũt dicitur sacramẽtũ hoc seu cibus iste nõ transire in uentrẽ, nec alere carnẽ: intelligendũ est quãtũ ad rem contentam, quod est corpus Christi uerum, quod non conuertitur in manducantem. Accidentia quoq; manendo in suo esse accidentali, nõ nutriunt, sed prout in aliud conuertuntur, seu aliud sub eis causatur aut redit.

¶Præterea quæritur, an aliquis liquor possit specieb[9] sacramentalibus uini misceri. Ad quod aliqui dicũt, q; quicunq; liquor addatur speciebus illis in quantacũq; quantitate, mox desinit ibi esse corpus Christi, quoniam dimensiones illæ manent eædẽ, liquor quoq; additus per totum diffunditur. Cumq; corpus Christi nõ sit sub speciebus illis cũ alio corpore, oportet, quod in toto desinat ibi esse corpus Christi. Sed ista opinio stare non ualet. Constat enim q̃d corpus Christi manet ibi, quãdiu illa accidẽtia manẽt. Illa uero accidẽtia nõ aliť corrũpũtur q̃ corrũpereť substãtia panis & uini. Ex paruo aũt liquore adiũcto nõ destrueretur uinũ, ideo nec species uini remanentes. Nec quælibet dimẽsionũ destructio tollit sacramentũ. Sicut eñ additio, ita diuisio aliã facit dimensionẽ. Diuisio quippe nõ tollit sacramenti ueritatẽ, ut patet in pane qui frangitur. Vnde nec additio, q̃m illa dimensionũ uarietas, quã facit talis additio & diuisio, est quãtũ ad indeterminationẽ ipsarũ, nõ quãtũ ad determinatũ esse earũ, secundũ q̃d cõpetit eis subsistere: nec q̃tũ ad esse in quo subsistũt, conforme substantiæ præcedenti. Nec paruus liquor potest per omnes dimensiones diffundi, nisi rarefieret & transmutareť in aliã liquoris speciẽ. ideo nõ oportet quod occupet omnes dimensiones. Ideo aliter est dicendũ, quod hoc mõ admiscetur liquor quicũq; speciebus illis, sicut admiscetur substãtiæ uini. Liquor aũt additus, si esset æqualis quantitatis aut maioris, pertingeret ad omnes dimensiones uini. & ita si esset alteri[9] atq; alterius speciei, faceret aliã liquoris speciem mediã. Si aũt esset eiusdem speciei uinũ, faceret aliud uinũ secundũ numerũ, maxime quãtũ ad accidentia. Porro si liquor, additus esset quantitatis minoris, non posset ꝑtingere ad omnes dimensiones totius uini, sed ad aliquas: & illas immutaret altero dictorũ modorũ, & forte immutaretur secundũ speciem, si esset alterius speciei. Cõstat item q; in hoc sacramẽto nõ manet corpus Christi, nisi quãdiu species illæ manent eædem numero: ideo si apponatur paruus liquor, corrũpet partem specierum, & sub illa parte desinet esse corpus Christi. Non enim probabile est, quod una gutta aquę per totum scyphum diffundatur. si autem in magna quantitate addatur, corrũpet species secundum totũ, sicq; totaliť desinet ibi esse corpus Chr̃i. Hæc Tho. in Scripto.

¶Eadem scribit in tertia parte, quæstio 77. ubi & tenet pro probabiliori responso, quod sicut diuina uirtute confertur quantitati per se subsistere, & alijs accidentalibus formis substare, ita & uicem supplere substantiæ atq; materiæ in hoc, quod aliquid generetur ex dimensione, & nutriatur ex ea per modum p̃tactum. Idem tenet in Summa cõtra Gentiles libro. 4 & quæ scribit ibi iã sententialiter sunt inducta.

¶Responsio demũ Alberti consonat responsioni Thomæ in Scripto. Ego, inquit nulli p̃iudico. Quidã enim dicunt quod in transitu specierum in alia, redit substantia prima specierum illarum. Alij dicunt quod

Rñsio.

Auerrois.

Quæstio. Spẽs sacramentales possũt nutrire.

Quæstio. Opinio.

Opinio improbatur.

Liquor addatur speciebus sacramentalibus.

Rñsio auctoris.

Capitulo 66. Albertus.

quod sicut species sunt ibi sine substantia quasi in actu substantię, ita in nutriendo habent substantiæ actū. & utrū q satis congrue dici potest. Veruntamen accidens hic in substantiam non mutatur. Hæc Albertus. ¶Cuius hoc ultimum uerbum non uidetur concordare Thomæ, dicenti quod quantitas seu dimēsio fit diuina uirtute materia dimensionata.

Petrus. ¶Petrus in omnibus his sequitur Thomam, & probabilius arbitratur quod formæ illæ accidentales finaliter conuertuntur in eosdem humores, in Richard⁹. quos fieret substantiæ, si adesset conuersio. Concordat Richardus.

An spēs sacrī nutriāt. ¶At uero Bonauentura: Aliqui, inquit, dicunt q accidentia illa non reficiunt nutriendo, nec in alimen Bonauēt. opinio. tum conuertuntur, quia nec accidentia possunt ita cōuerti, attamen agunt, aerē ac cerebrum immutando. Vñ multi inebriantur ex uini odore. Sed quoniam ex Opinio cōmunior. combustione hostiæ cineres generantur, & ex putrefactione uermes, communior extat opinio, q percipiens sacramentum alitur ac nutritur. quod satis patet ad sensum, quoniam bibens uinum cōsecratū, sitim extinguit in se, si sitiat. Obiectio. Cumq obijcitur quod alimentū est substantia, diuersimode respondetur. Opinio. Aliqui enim dicunt, quod uirtute supernaturali accidentia conuertuntur in substantiam. Nempe qui omnipotente sua uirtute potest accidentia illa sustentare sine materia, potest eadem sua uirtute in substantiam ea cōuertere, in quā conuerteretur panis substātia si adesset. Et hoc dicūt ipsum sacramentum exigere, ne deprehendatur, & ne fides merito suo priuetur. Alij dicunt quod diuina uirtute redit substantia panis, qñ desinētibus & corruptis speciebus, desinit ibi esse sacramentū. Et hoc di- Innocēti⁹ cit Innocentius in libro de ecclesiasticis officijs. Hanc positionē credo probabilem & securam, maxime quoniam tanti uiri autoritate fulcitur. Caute tamen procedendum est hic, quia in hoc secretum fidei latet, & sancti nō multū loquunt de his. Et q scit an de⁹ faciat sic aut sic? Nec uidet oino improbabile, q̄d aliq̄d accidēs in substātiā conuertat, cum diuina uirtute per se subsistat. Sic nec improbabile reputatur, quin sicut substantia panis in corpus Christi miraculose cōuertitur, ita & reuertatur. Cum enim in conuersione substantiæ panis, corpus Christi non generetur, nec fiat, & tamē sub speciebus illis esse incipiat corpus Christi, quis audeat hoc tanquam irrationabile reputare, ut corpore Christi non corrupto, sed desinente esse ibidem, substātia illa quæ prius sustentabat accidentia illa, reuertatur: cum accidentia illa non sint ob aliud sine subiecto, nisi ob dignitatē reuerentiamq contenti, Questio. utpote sacramenti? ¶Quod si quæratur, an illa reuersio sit generatio, creatio, aliave mutatio: dici potest q sicut illa conuersio est singularis mutatio, ita & ista reuersio. Quicquid autē nouū dicatur, dūmodo non pertinaciter asseratur, nullū cōsistit periculū. Solū hoc ob- 2. Cor. 10 seruetur, ut capacitatis nostrę intelligētia in Chri obsequium totaliter captiuetur. Hęc Bonauentu. Questio. ¶Qui infra quærit, utrū accidentia illa habeant potentiam conuertendi alia in sacramentū, utpote si uino conse Cōtra ueritatē ar… Inopposi… crato apponatur aqua. Videtur quod sic, quia si aquę benedictæ addatur aqua nō benedicta, totū est aqua benedicta. In oppositum est, quia nihil conuertitur in sacramentum nisi per transsubstātiationē, quæ fit sacramētaliū uirtute uerborū, nō ui specierū. Dicendū ad quæstionē, q nō: nec est simile de aq̄ bñdicta, qm̄ bñdictio aquæ nō ponit nisi accidēs aliq̄d & proprieta-

tem quandam sanctificationis. Hæc autem cōsecratio ponit conuersionem in ueram substantiam, continentiamq eiusdem realem, quæ est a sola increata uirtute. Hæc Idem. ¶Ex prædictis iā declarata est hæc Dion. cart. sacrosanctæ fidei ueritas, quantū humani ingenij imbecillitate fieri potest. Nihilominus quidā circa hæc tot facit inuolutiones, ut si scripta eius produxerim, profectus legentis impediretur magis quā cresceret. Recitat circa hæc primo opinionem sancti doctoris, & primo facit scrutinium circa hoc, quod sanctus ille affirmat formas substantiales agere mediate per qualitates actiuas, ut formam ignis per calorem. Qualitates quoq agere & producere simile sibi in specie, sicut calor causat calorem: non autem agere ultra speciem suam, nisi uirtute formæ substantialis. Circa hæc grādem facit inquisitionē & disputationem, quid ibi intelligatur per uirtutē, & in quo sit realiter uirt⁹ illa: cū tamen hæc plana & certa sint, nec dignum sit talibus immorari, præsertim cum omnis effect⁹ agat quodā modo in uirtute propriæ causæ .i. uirtute seu potestate quam habet à sua causa uel uirtute, quæ est in causa sua realiter, & in ipso influentialiter, seu per quandam impressionem aut participationem: quemadmodum serra uirtute artis artificis cooperatur ad formæ artificialis inductiōem, atq propria uirtute seu acumine causat ligni secationē. Insuper cōtra dicta beati Thomæ arguendo, assumit sic: Nihil est in accidente nobilius eo. Hoc falsum uidetur, cum charitas & actio eius sint in uoluntate, beatitudo q̄q in intellectu aut uoluntate: & tamen præstantiores sunt naturalibus illis potentijs, & summæ perfectiones earū formales. Secundo assumit sic: Quod non est, non est causa. Hoc quoq instantiā patitur, qm̄ finis obtinendus, nondum cōsistens nisi in apprehensione agentis, est causa, imo & causa causarū uocatur, quoniam mouet efficientem, qui mouet materiam: qua mota, inducitur forma, sicq acquiritur finis. Tertio sic assumit: Nihil est causa instrumentalis respectu eius, ad quod producendum sufficit sola sua uirtus actiua. Hoc reprobatur, quoniā omnis causa creata, est instrumentalis causa respectu sui effectus per comparationem eius ad primam causam. Veruntamen causa instrumentalis multipliciter dicit, & uile censetur de usu nominū disceptare. Iuxta hunc modū possent & cætera scripta eius impugnari. Tho. Ar. Durād.

¶Argentinensis & Durandus præinductæ cōmuni doctrinæ satis concordant. Gulielm⁹ Parrhisi.

¶Porro Gulielmus parrhisien. in suo Sacramētali tuetur & probare conatur, quod species sacramentales non nutriunt uere nec augent sumentē. Mensa, dicēs, altaris mensa est animarum, non corporum. Placuit autem clementissimo creatori hoc declarare isto mi- Miraculū raculo. Quidam sacerdos credens hostijs uerū panem subesse, conficiebat in magna quantitate, prout ad corporis sui sustentationem sufficere æstimabat, & eas in cibum accepit. Qui infra paucos dies absq alterius morbi occasione defunctus est, ipso mortis suæ experimento cognoscens, hostijs consecratis non subesse quod uere posset corpus nutrire. Nō tñ negamus odore quodā posse corpus nutriri, sed odor ille est uaporosa substantia, non accidens. Odore aūt qui accidens est, non potest hoc fieri. Hæc Gulielmus, qui pbat istud per argumenta quædam prætacta. Tho. Ar. ¶Porro Argen. cū pallegatis doctoribus cōtrariū tenēs, refert factū q̄ddā huic cō trariū: Audiui, inquiens, à sacerdote fide digno, q imminēte q̄dā terribili ... Roma-

Romanorum, cōsecrauit hostias plurimas pro militibus cōgressurus cōmunicādis: q casu ita se offerēte, nō cō municauerūt, ꝓpter ꝙ oēs hostias illas sol⁹ accepit, ex qbus fuit sic saturatus, q̃d aliū cibū nō affectauit. Verū tñ ista narratio præinducta nō obuiat, qa Gulielmus nō negat quin dimēsiones panis impleant stomachū, & occupēt locū: q̃litates quoqꝫ cōcedit situ posse auferre, nō alere.

QVAESTIO. III.

Arguitur contra veritatem.

Modo quærendū, An corpus Christi frangatur in sacramento. ¶ Videtur quod sic, quia ita uidetur ad sensum: & nisi sic esset, uideretur ibi esse deceptio sensuumqꝫ illusio, quā in tāto ueritatis mysterio esse non decet. Rursus, corpus Christi uere comeditur, ergo masticatur ac frangitur. Iterū, frequenter in ipso missæ officio uisus est angelus dei quasi cū gladio diuisisse infantulū sub hostia apparentē, ergo tali apparitioni aliquid correspondet reale, alioquin fictio esset siue deceptio. Amplius, formæ illæ sacramentales non uidentur diuidi posse, cum forma dicatur simplici & inuariabili cōsistere essentia.

Respōsio. Bonauen. ¶ Ad hæc Bonauentura respondet: Quidā (ut refert Magister) dixerunt uerum corpus Christi frangi in sacramento, non tamē lædi neqꝫ corrumpi: & hoc supernaturaliter fieri, sicut in cœna Christus dedit discipulis corpus suū adhuc passibile, quod sine eius læsione edebant. Et assumpserunt pro se uerbū hoc Augustini (Aug.), Vnusquisqꝫ de altari accipit partem suam. Verba quoqꝫ Berengarij (Berēga. de con. d. 2 ca.), qui de suo errore pœnitens, locutus est corā Nico. papa Cōfiteor uerū corp⁹ Chr̄i manib⁹ sacerdotum attrectari ac frangi. Quod uerbū a papa atqꝫ concilio extitit acceptum (Ego Berēgarius.). Sed istud erroneū est. Quod enim incorruptibile est, non potest realiter diuidi. Verba uero Augu. & Berengarij intelliguntur di cta ratione sacramentalium specierum, quæ diuiduntur, in qbus cōsistūt diuisio, masticatio, attritio. Quo mō aūt corpori Chr̄i cōpetit mādu cari, dictū est ante (Luc. 24.).

¶ Porro dum quæritur, an speciebus sacramentalibus cōpetat fractio: respondendum quod quidam dixerunt, quod ibi non fit uera fractio neqꝫ diuisio, sed solum apparēs: nec tamen est falsitas neqꝫ deceptio, quia non ordinatur ad fallēdū, sed instruendum, sicut quod Christus finxit se longius ire, ac duobus discipulis in alia apparebat effigie. Hęc opinio reprobatur, qa si non est ibi fractio, ergo nec masticatio nec specierū attritio, quod est contra experientiam. Ideo alia dixit opinio, quod ex parte sacerdotis ibi fit actus seu fractio: attamen nil frangitur ibi, quia nec corpus Christi, nec species. quod stare non ualet, quoniam fractio actiua infert fractionem passiuā. Est ergo tertia positio uera quod sicut ibi sunt uere dimēsiōes panis trāssubstantiati, ueraqꝫ quantitas, ita & fractio uera nō in dimensionibus corporis Christi. Deniqꝫ fractio illa de signat dominicam passionem (Hostię fractio q̃d designet.), & tres illæ particulę hostiæ cōsecratæ, tres partes mystici corporis Christi, puta ecclesiæ, cuius una pars regnat in cęlis, alia quiescit in spe in monumentis, tertia uersatur in labore ac tentationum periculo. Hæc bonauentura.

Albertus ¶ Concordat Albertus, qui addit: Comestio multa includit, puta diuisionem cibi per dentes, masticationem, traiectionem in uentrem, digestionem & incorporationem, & tantum passiue conceditur quod corpus Christi conceditur ratione traiectionis illius. Berengarius quoqꝫ in signum detestationis pristini sui erroris, per excessum confessus est corpus Christi dentibus atteri, manibusqꝫ tractari & masticari. Hæc Albe.

Thomas aquinas ¶ At uero Thomas: Corpus, inquit, Christi est sub specieb⁹ sacramenti, non mediantibus proprijs dimēsionibus suis, imo illæ sunt ibi concomitanter. Ideo quicquid conuenit corpori Christi mediantibus dimensionibus suis, hoc non conuenit ei secundum q̃d est sub sacramento. Cumqꝫ diuisio quantitatiua ei nō ualeat conuenire, nisi mediante propria dimensione, sequitur quod fractione specierum non frangitur corpus ipsius: imo nec frangeretur, quāuis passibile esset, sicut fuit in cœna. Aliqui autem dixerūt, quod nec species frangeretur, ita quod ibi fit fractio sine subiecto, quod dici non potest, cum fractio sit quidam motus ideo secundum rationem suæ speciei, requirit terminum a quo, & terminum ad quē. sicqꝫ oportet ibi esse unū, quod in multa diuiditur, quod est fractionis subiectum. ¶ Præterea de causis fractionis sciendū, quod in hoc sacramento est duplex res sacramenti, uidelicet corpus Christi uerum & mysticum. Hinc fractio duo significat. Primum est ipsa diuisio corporis Christi, facta in passione. Secundum est distributio uirtutis redemptionis Christi per diuersa membra ecclesiæ, quā significationem tangit diuinus Dionysius 3. capitulo ecclesiasticæ hierarchiæ (Dionys.) & iuxta hoc accipitur significatio partium secundum diuersum statum membrorum, quoniam quidam adhuc uiuunt in corpore, & hi significantur per partem quæ comeditur, quia diuersis pœnalitatibus atteruntur, suntqꝫ in motu ut Christo incorporentur. Quidam sunt mortui, qui sunt in differentia duplici. Nam quidam sunt in plena participatione salutis, & hoc est corpus Christi quod iam surrexit, ut Christus & beatissima uirgo: & hi significantur per partem in calice missam, quoniam illi inebriantur ab hubertate domus dei. Quidam sunt in expectatione plenæ glorificationis, ut qui iam stolā animæ tantum habēt, ut animæ beatæ in patria: uel neutram, ut in purgatorio consistentes: & hi significantur per partem quæ reseruatur usqꝫ in finem missæ. Hinc ꝙ perfectam gloriam consequenter in fine, & interim in sepulchris quiescunt. Hæc Thomas in Scripto. Ista communia sunt, & eis doctores concordant, idcirco nec immorādū est.

QVAESTIO. IIII.

Etiam, Quæritur hic de effectibus huius sacramenti. ¶ Quocirca asserit Tho. primo respondens ad istud, utrū per hoc sacramentum augeantur uirtutes. Proprius effectus cuiuslibet sacramenti, accipiēdus est ex similitudine ad materiā sacramenti ipsius, sicut expurgatio ueteris uitæ est effectus baptismi per ablutionem aquę significata. ideo cum materiale in hoc sacramento sit cibus, oportet quod effectus proprius sacramenti istius sumatur iuxta similitudinem ad cibi effectum. Cib⁹ aūt corporalis primo in cibatum conuertitur, atqꝫ ex tali conuersione deperdita restaurantur, quantitatemqꝫ auget. Spiritualis uero cibus non conuertitur in manducantem, sed illū cōuertit in se. Hinc ꝓpri⁹ effect⁹ sacramēti istius, ē cōuersio hoīs in Chr̄m, ut cū Ap̄lo dicat: Viuo aūt iā nō ego, uiuit uero in me Chr̄us. Ad q̃d sequūtur alij duo effect⁹, puta augmētū spiritualis q̃ntitatis in incremēto seu ꝓfectu uirtutū, & restauratio depditorꝫ p remissionē uenialiū, seu per reparationē cuiuscūqꝫ p̄cedētis defectus. ¶ Si aūt obijciat, ꝙ augere uirtutes cōmunē omnib⁹ sacramētis, nō ergo huic ē ꝓprius sacr̄o: dicēdū q̃d augmētū dupliciter dicit. Primo, ut in uiuētib⁹ & nō uiuētib⁹ inuenit, put q̃libet additio facit augmētū. sicqꝫ uirtutes augent̄ p oīa sacr̄a, dūmō g̃ram inueniāt in subiecto ex hoc, ꝙ ipsa sacr̄a ex se nata sunt gratiā causare

causare, Scdo augmētū dicit̄ ꝓprie, ꝓut in uiuētib⁹ ē ex cōiunctiōe nutrimēti. Et ita est ꝓprius huius sacr̄i effectus. Pōt quoq; sacr̄m istud ꝑducere ad ꝑfectionē charitatis, loquendo de perfectione uiæ, non patriæ,

Quęstio Innoc.

¶ Quæritur quoq;, an sacramentum hoc prosit beatis ad augmentū gloriæ. Apparet quod imo, quia (ut Innocentius ait) in collecta beati Leonis papæ habe-

Respōsio.

tur, Annue nobis dñe, ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio. Insuper offertur pro paruulis decedentibus in innocentia baptismali. Dicendū ꝙ gloria comprehendit præmiū beatoꝝ, quod duplex est, utpote gaudiū essentiale & accidentale, quod habent

Beatorū duplex est premiū.

de quocunq; creato. gloria autē beatoꝝ, quo ad præmiū seu gaudium essentiale, augeri non potest scd̄m opinionē probabilē: sed quantū ad præmiū accidentale, usq; ad diē iudicij. Nam & tunc de glorificatione corporis crescet, imo de omnibus factis bonis accrescit gloria eis, qa gaudiū est angelis dei super uno peccatore pœnitentiā agente. Sic quoq; gaudent de omi-

Luce. 15.

bus quę fiunt in dei honorē, maxime de his in quibus de eoꝝ electione & gloria agimus gratias deo. Hinc simplicit̄ loquēdo quantū ad essentiale gaudiū sacr̄m hoc nō auget gloriā in beatis, sed solū quoad gaudiū accidētale. Ad obiecta dicendū, quod ut Innocen. sol-

Diluūtur obiecta.

uit, quicūq; talis modus loquēdi inuenitur, intelligendus est ut ad hoc prosit, ut a fidelib⁹ magis ac magis

Missa celebratur ꝓ puerio.

glorificetur deus uel sctūs talis. Porro, pro pueris baptizatis missaꝝ solēnia celebrātur, nō ut ipsi iuuētur quātū ad culpæ remissionē aut gloriæ incremētū, sed ob alias causas. Primo, propter uiuoꝝ solatiū. Scdo, ad oñdendū paruulos pertinere ad mystici corporis unitatē, dū idē modus exequiaꝝ seruat in ipis ac alijs. Tertio, ad cōmendandū redēptiōis hūanæ mysteriū, qd̄ in hoc sacramēto cōmemoratur, per qd̄ paruuli sine proprio merito salutem consequuntur æternam,

Quęstio.

¶ Insuper quæritur, an huius sacramenti effectus impediatur per solum mortale peccatū. Dicendū qd̄ omnis perfectio acquirenda, impeditur per remotionem dispositionis ad eam. Quemadmodū aūt dispositiōes materiales se hñt ad perfectionē formæ, ita a-

Quę fructum impediāt Eucharist.

ctus se hñt ad ꝑfectionē finis. Cūq; hoc sacramētū ꝑficiat hoīem cōiungēdo ultimo fini, idcirco ad hoc qd̄ effectū suū plene habeat in sumente, oportet qd̄ assit actualis deuotio: q̄ cū interdū sine mortali pctō impediatur, cū distractiones uarię ipsam impediant, & peccata actualia actū uirtutū amoueant seu interrūpant, absq; mortali peccato potest huius sacramenti impediri effectus, ita qd̄ aliqs augmentū gratiæ nō consequatur, nec tñ mortalis peccati incurrat reatū, sed forte reatū uenialis peccati, eo qd̄ impatus accedat. Effectū uero baptismi non impedit nisi mortale peccatū quoniā in baptismo datur primum esse spirituale. Veruntamen non est dicendū quod omne peccatū ueniale impediat huius sacramenti effectum, sed solum illud, quod tollit actualē deuotionē illam, quæ in hoc sacramento exigitur. Hæc Thomas in Scripto.

Quęstio,

¶ Præterea si quæratur, an uirtute huius sacramen-

Uenialia peccata eucharistia tollit

ti peccata uenialia dimittantur. dicendū quod uirtute huius sacramenti sit transmutatio quædam hominis in deū, & hic est proprius sacramenti huius effe-

Obiectio.

ctus. Cumq; ex charitatis feruore dimittantur peccata, eo quod contrarientur charitatis feruori, idcirco ex consequenti uirtute huius sacramenti uenialia dimittuntur. Hinc tantus posset esse feruor deuotionis, quod omia uenialia deleret peccata. Et si obijciat qd̄ tunc homo frequenter sine omni cōsisteret culpa, cō-

1. Ioan. [illegible] Dilut[illegible]

tra illud Iohan. si dixerimus quia pctm̄ non habemus nos ipsos seducimus: rñdendū, quod nō est incōueniēs quod hō aliqua hora absq; omi ueniali sit culpa, q̄uis hoc non diu duret propter difficultatē uitandi uenialia: & quo maior est feruor deuotionis in celebrando aut cōicando, eo plus de uenialibus delet: nō tñ semper oīa, qm̄ nō est proprius eius effectus uenialia tollere. Gratiæ demū sacramenti huius non solū mortalia, sed & uenialia opponuntur, quia in hoc sacramento non solū confertur gratia habitualis, sed etiā exercetur feruor actualis deuotionis.

Quęstio.

¶ Quæritur demū, an uirtute sacramenti istius etiā

Euchari[illegible] stia m[illegible] le pecca[illegible] tum no[illegible] mittit.

mortalia dimittantur peccata. Et rñdendū quod effectus huius sacramenti correspondet his, quæ exterius in ipso geruntur. Exterior aūt usus huius sacramenti consistit in manducatiōe, quæ non cōuenit nisi uiuenti. Hinc effectus huius sacramenti præsupponit uitā gratiæ in sumente. Cumq; mortale peccatū uitā spiritualē corrumpat, ideo sacramentū hoc non est ad abluenda peccata mortalia, sed solūmodo culpas, quæ cū uita gratiæ stare queunt.

Obiectio.

¶ Sed obijci potest, quod dicitur in complenda, Sit ablutio sceleꝝ &c. Dicendū quod (ut Innocen. scribit) illæ locutiones sunt impropriæ: Dicitur quippe sacramentū hoc crimina abluere inquantū impedit ea, præstando robur contra ea. &

Dilutio.

qa in aliquo pōt esse pctm̄ mortale, de quo sibi cōsci⁹ nō est, & talis si deuote accedat, cōseqtur remissionē illius, ¶ Veꝝ obijci pōt, qm̄ celebrās pro iniquis, interdū impetrat eis ueniā & grāæ infusionē uirtute sacramēti istius, ergo plus sibipsi pōt hoc impetrare: & ita,

Obiectio.

quāuis iniquus, pōt licite celebrare & mortaliū remissionē sibi mereri. Dicendū ꝙ eucharistia nō solū est sacramentū, sed etiā sacrificiū. Inquantū aūt est sacr̄m, habet effectū in omi uiuente, in quo exigit prę existere uitā gratiæ. Inquantū uero est sacrificiū, habet effectū

Dilutio.

quoq; in alijs, in q̄bus nō p̄exegit uitā spūalē in actu, sed in potētia. Idcirco si dispositos inueniat eos, obti-

Eucharistia sacr̄m est & sacrificiū.

net eis gratiā uirtute sacrificij ueri, a quo oīs gratia in nos fluxit, & per cōsequens peccata mortalia in eis delet, nō sicut proxima causa, sed inquantū impetrat eis gratiā deuotiōis charitatis, q̄ cōtritionē perficiet & remissionē peccati.

Quęstio.

¶ Circa hoc quæritur, an hoc sacr̄m remittat pœnā peccati mortalis, dicendū qd̄ eucha-

Eucharistia peccati mortalis pœnā nō auffert

ristia, inquantum est sacramentum, habet, pro principali effectu hominis unionem cum deo. hinc per modum sacramenti non aufert nisi ea quæ in habente uitam, inuenit opposita huic unioni: & talis non est pœna peccati mortalis dimissi. ideo inquantum est sacramentum, non habet pro effectu dimissionem pœnæ peccati mortalis, sed inquantum sacrificiū accipit rationem satisfactionis. sicq; tollit pœnam in parte aut toto, sicut & aliæ satisfactiones secundum mensuram pœnæ debitæ pro peccatis, ac deuotiōis qua sacramētum offertur. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Præterea super his scribit diffuse in tertia parte, quæstione 79. primo rñdentur ad istud, utrū per hoc sacramentum gratia conferatur. Effectus, inquit, sacramenti istius consideratur dupliciter. Primo ut principaliter ex eo, quod in sacramento hoc cōtinetur qd̄ est Christus: qui sicut in mundū sensibiliter ueniēs, cōtulit mundo uitam gratiæ, iuxta illud Ichā. Gratia & ueritas per Iesum Christū facta est: ita in hoīem sacramentaliter ueniens, uitam gratiæ operatur, secundū illud; Qui manducat me, uiuet propter me. Vnde

Cyrillus.

Cyrillus testatur: Viuificatiuum dei uerbū uniens seipsum propriæ carni, fecit & ipsam uiuificatiuam. Decebat nanq; eum nostris quodammodo uniri corporibus per sacramentum, cuius sacram carnem precio sumq; sanguinem in benedictionem uiuificatiuam accepimus. Secundo consideratur ex eo, quod per hoc sacramentū repræsentatur, quod est passio Christi: idcirco effectū quē passio Christi fecit in mundo, sacr̄m

Johan. 19 Chrisost.

hoc facit in homine. Vñ super illud Iohannis, Continuo exiuit sanguis & aqua, dicit Chrysost. Qui a hinc suscipiūt principiū sacra mysteria, cū accesseris ad tremendū calicē, accede quasi ab ipsa Christi costa bibiturus. Vbi & ipse dñs dicit, Hic est sanguis meus qui pro uobis effundetur in remissionē peccatorꝝ. Tertio, consideratur effectus sacramēti ex mō quo traditur, utpote per modū cibi ac potus. ideo oēm effectū quē cibus & potus corporalis faciūnt, quantū ad uitā corporalē quā sustentant, augent, reparant, roborant & delectāt: facit hoc sacr̄m, quantū ad uitā spiritualem.

Ambro. in li. de sacro Johan. 6

Ideo ait Ambro. Panis est uitæ æternæ, quæ fulcit animæ nostræ substantiā. Et Chrysost. dicit super Iohan. Præstat se nobis desiderantibus & palpare & comedere & amplecti: Vñ & ipse dñs dicit: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Quarto consideratur ex speciebus sub quibus traditur, utpote speciebus panis & uini, quæ ex multis constant & rediguntur ad aliquid unū. De hoc August. dicit: Dñs noster

Augustin⁹

corpus & sanguinē suū in eis rebus cōmēdauit, quæ ad unū aliquid rediguntur ex multis. Sicq; spiritualē fideliū unionē designant. Vnde loquitur Augustinus: O sacramentū pietatis, o signū unitatis, o uinculū charitatis. Cumq; Christus & passio eius sit gratiæ causa & refectio spiritualis & charitas, sine gratia esse nō ualet: ex omnibus his manifestū est, quod sacramētum hoc conferat gratiam. ¶Præterea si quæratur, an effectus eius sit adeptio gloriæ: respondendū quod in hoc

Questio. Eucharistiæ effect⁹ est gl'iæ adeptio.

sacramento considerantur tam Christus in eo cōtentus, quam usus sacramenti: & ex utroq; cōpetit sacramēto, quod adeptio gloriæ est eius effectus. Nā Christus sua passione modo aperuit atq; promeruit nobis aditum regni cœlestis. Refectio quoq;, qua sacramentū istud nos reficit in uia per gratiam, perducit ad refectionē patriæ per gloriam. ¶Amplius quæri potest,

Questio. Eucharistia a peccatis p̄seruat.

utrum hoc sacramentū præseruet hominē a peccatis futuris. Dicendū, q̄ sicut per cibū corporeū præseruatur homo a morte corporali, ita per hoc sacramentū præseruatur homo a peccatis futuris. Præseruatur autem homo a morte corporali dupliciter: Primo, inquantū natura hominis interius roboratur contra interiora

Mortis corporalis duplex præseruatio.

corruptiua, & sic præseruatur a morte per cibū & medicinam. Secundo, per hoc quod munitur contra exteriores impugnationes, sicq; præseruatur per arma, quibus corpus munitur. Vtroq; itaq; modo præseruat hoc sacramentū a peccato futuro. Primo, per hoc q̄ Christus coniungitur nobis per gratiā, roborat spūalem hominis uitā tanquā spiritualis cibus medicinaq; animæ. Secundo, inquantū est signum passionis Christi, per quod uicti sunt dæmones, sicq; repellit omnē

Chrisost.

impugnationē eorꝝ. Vñ super Iohan. ait Chryso. Vt leones flammā spirantes, sic a mensa illa discedimus terribiles effecti diabolo. ¶Quæritur etiā, an per peccatū ueniale impediatur huius sacramēti effectus. Dicendū quod effectus sacramenti non solū est adeptio gratiæ habitualis seu charitatis, sed etiā actualis quædā refectio dulcedinis spiritualis quæ refectio impeditur per uenialia peccata, per distractionē & imparatū accessum. Augmentū uero gratiæ seu charitatis habitualis, non impeditur nec tollitur per uenialia illa. Hæc Thomas in Summa. In quibus scripta Alberti, Petri, Richardi, & plurium aliorum uirtualiter continentur. ¶Porro Bona. Hoc est, ait, sacramentū unio-

Bona.

nis. Ideo primus eius effectus est unire, aut unitos magis unire. Magis aūt unire contingit tripliciter: Primo

Vnire des tripli grada.

q̄a unitur uinculo maiori, ut qui charitatē habet maiorē. Secundo, quia eodē uinculo unitur strictius, ut q eodē habitu amat feruētius nūc quā ante. Tertio, q̄m firmius diligit, ut qui in eodē habitu magis est radicatus. Dicitur ergo hoc sacramentū magis unire, q̄m digne accedentē reddit feruētiorē, ut carbo ignit⁹. Reddit etiā fortiorē, ut bonus cibus. Atq; ex hoc qd' reddit charitatē magis ignitā, adiuuat ad consumendum uenialis peccati rubiginē. Ex hoc quoq; quod magis confirmat mentem, confert ad uitandū scelera uniuersa. sicq; ratione utriusq; ualet ad uirtutū augmenta potissime, nō quantū ad eius essentiā, sed quo ad eius feruorē & radicationē. Feruor etem̄ ille quotidie per uenialia minorat, similiter & radicatio. Idcirco oportet per hūc cibū restaurari deperditū. Nec obuiat hos effectus produci etiā per alia sacramenta, aliasq; uirtutes, alio ac alio mō. Nā & sacramenta ac uirtutes se inuicē adiuuant, ac diuersum hñt modū agendi. Hæc Bonauen. ¶Aegidius quoq; super decretalē, Cū marthæ, consonat præinductis.

QVAESTIO. V

Amplius quæritur, An expediat homini frequenter celebrare et communicare. ¶Videtur quod nō, quia accedens indigne, hoc est, cū mortali peccato, peccat mortaliter. Cum ergo hō

Argum contra ...

ignoret, an sit dignus amore uel odio, id est, an sit in charitate aut culpa mortali, uidet̄ se cōmittere discrimini, cū incertitudine tali accedens. Rursus, accedens aut reputat se indignū, aut dignū: si in dignū, insipienter

1. Cor. 11.

& periculose agit accedendo, cū dicat Apost. Quicūq; manducauerit panē hunc uel biberit calicē dñi indigne, reus erit corporis & sanguinis domini.

Reso. Tho.

¶Ad hæc Thomas r̄ndet: Quæ in hoc sacramento geruntur, similitudinē hñt cū his quæ in corporali accidunt nutrimēto. Cū em̄ fiat deperditio quædā continua naturalis humiditatis seu humidi radicalis, per actionem naturalis caloris exercitiumq; laboris, oportet frequenter corporeum sumere alimētum ad restaurationem deperditi, ne deperditio illa continua mortē inducat. Conformiter, ex concupiscentia innata & occupatiōe circa exteriora, fit deperditio deuotionis atq; interni feruoris, quibus homo in deum colligitur. Hinc oportet ut plures deperdita restaurētur, per huius uiuifici cibi sumptione, ne hō a deo alienetur totaliter. ¶Si aūt quæratur, an sit quotidie cele-

Quæ...

brandū seu cōmunicandū, cū dicat Ambro. panis ille quotidianus est, accipe quotidie, quod tibi prosit quotidie ad salutem: Dicendum, quod in hoc sacramento duo requiruntur ex parte recipientis, uidelicet desiderium coniunctionis ad Christum, quod facit amor & reuerentia sacramenti, quæ pertinet ad donum timo-

Celebr. quotid. ...

ris. Primum incitat ad frequentationem sacramenti quotidianam, secundum retrahit. Si quis ergo per experientiam noscat ex quotidiana celebratione in se augeri charitatis feruorē ac reuerentiā sacramenti, talis deberet quotidie communicare. Si autem sentiret illa in se ex quotidiana communione non multū augeri

geri, talis deberet aliquando abstinere, ut postmodũ cum maiori reuerentia ac feruore accedat. Et quantũ ad hoc, unusquisq; relinquendus est discretionis suæ iudicio. Ideo loquitur Augustinus: Dixerit quispiam non quotidie eucharistiam esse sumendam, alius affirmat quotidie, faciat unusquisq; quod secundum suã fidem pie credit esse agendum. Et probat hoc per exemplum Zachæi & Centurionis, quorum primus ex charitatis feruore accepit Christum in domo gaudẽs, alter ex reuerẽtia dixit: domine, non sum dignus &c. & ambo domino placuerunt.

Augusti.

Lucę.19 Matth.8.

Questio. Cõmunicare quoties necessarium sit q̃ tantis.

¶Præterea si quæratur, an sufficiat communicare semel in anno: dicendum, quod secundum diuersos status fidei, diuersus de hoc modus inoleuit. In primitiua nanq; ecclesia uigente deuotione ex propinquitate ad tempus dominicæ passionis, eratq; maior fidelium ab infidelibus impugnatio: quia hæc mensa contra tribulationes ecclesiæ præparatur, quotidie cõmũicatio fidelibus indicebatur. Vñ Anacletus papa dixit: Peracta consecratione, omnes communicent qui nolunt ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim apostoli statuerunt. Postea fuit indictum, ut saltem ter in anno cõicarẽt. Vñ Fabianus papa disseruit: Si nõ pluries saltẽ ter in anno cõicent oẽs, uic; pascha, pentecoste & natali domini, propter solennitatem dierum illo℞. Deinde statutum est ut ad minus semel in anno communicent, nihilominus licet pluries cõmunicare. Vñ beatus Augustinus hortatur, cunctis diebus dominicis communicandum. Nec debet quis uno die plus q̃ semel communicare, ut per hoc designetur unitas dominicæ passionis, & maior exhibeatur reuerentia sacramento. Verum sacerdos cum publica sit persona, habens non solum pro se, sed & per alijs sacrificare & eis sacramenta administrare, potest necessitate cogente pluries celebrare in die. Ex his patet respõsio, si quęratur, an liceat omnino a communione cessare. Dicendum est enim quod non, propter præceptum ecclesię de communione ad minus semel in anno sumenda, & propter rationabilem causam statuti illius. & hoc, si assint opportunitas & facultas. alias sufficit spiritaliter communicare. Ipse quoq; qui celebrat, communicare tenetur, nisi ineuitabili impedimento impediatur: quia in sumptione & manducatione ratio huius sacramenti completur, cũ sit alimonia spiritalis. Laudabilius quoq;, uirtuosius & magis meritoriũ est accedere, quam a tanto sacramento abstinere, cæteris paribus, utpote si cum præparatione debita accedatur. Hæc Thomas in Scripto. Eadẽ in 3. parte, 8. quæ.

Anaclet⁹ papa.

Fabian⁹ papa de con. di. 2. c Et si. ex. de pœnit. & re. ca. rationis.

Augusti.

Laic⁹ dũtaxat semel uno die cõmunicet.

Questio.

Albertus.

¶Concordat Albertus, dicens quod inter feruorẽ charitatis trahentem ad celebrandum aut communicandum, & inter timorem reuerentiæ retrahentem, mediũ seruet temperatrix discretio. Qui insuper quærit, cum patres primum statuerint, ut quolibet die dominico, & deinceps tribus uicibus per annum cõmunicet populus, cur statutum est ut semel in anno hoc fiat. Et utrum matronæ deuotæ maritatæ, & se a coitu retrahentes per unam noctem uel duas, aliasq; deuotæ, prohibendæ sint ne communicent sæpius. Item quæri potest de uiduis & alijs caste uiuentibus. Respondet, Sancti illi patres fuerunt in alio seculo respectu temporis nostri, quoniam tunc nouitio feruore adhuc feruebat ecclesia. Postmodum uenerunt tempora periculosa, in quibus refriguit charitas. tũcq; propter indignitatem populi Christiani, statutum est ut ter in anno communicet. Deinde propter grauiorem populi declinationem & pronitatem ad uitia & deformationem, statutum est ut saltem semel in anno. & utinam hoc deuote impleret. Videtur quoq; quod fœminæ illæ prætactæ non sint cohibendæ a frequentiori communione, præcipue de mense in mensem: quia iniuste arcerentur quæ dignæ sunt, & impie cum eis agitur dum eis cibus subtrahitur salutaris, qui datus auget eis gratiam concupitam.

Questio.

Cur cõtra antiqua statuta sufficiat semel in anno cõmunicare.

Mat. 24.

Questio.

¶Quæritur item de pœna nõ cõmunicantiũ saltẽ semel in anno, an sint excommunicati. Dicendum q̃ tales absq; dubio excommunicandi sunt post sufficientem admonitionem. & uidẽtur esse obstinatæ malitiæ, aut certe hæreticæ prauitatis. Ideo meo iudicio multum delinquunt prælati, tales fouendo quos præcipue excommunicare deberent. Et hoc uidetur innuere Fabianus papa, dicẽdo: Ad minus ter in anno cõmunicent, qui nolunt ecclesiasticis carere liminibus, id est, ab ingressu ecclesiæ prohiberi. Insuper puto, q̃d communicare uolentes debent ad minus triduo abstinere a coitu. Vnde in synodo Elibertana habetur: Oĩs homo ante sacram communionem debet abstinere ab uxore tribus aut quatuor aut sex diebus, nec inter catholicos computari, qui in pascha pentecoste & natali domini non communicauerit. Veruntamen si alter coniugum reddat debitum solum inuite, non est a communione arcendus, sed qui inordinate extorquet. Hæc Albertus.

Excõmunicandus est qui nõ quotãnis semel cõmunicat.

Fabian⁹ papa. de cõ. d. 2. c. 7

de cõ. d. 2 Omnis hõ Aliquãtis per abstineat ab vxore cõmoneãd⁹

Albertus

¶Richardus ponit, responsionem Thomæ quasi in forma.

Bonauen

¶His demũ Bonauentura alludens, ait: Siquis semper esset paratus, semper utile esset sacramentũ istud accipere: ut mundum receptaculum habens, comederet cibum hunc cum honore, deuotiõe ac fructu multiplici. Hinc fidelibus primitiuæ ecclesiæ competebat omni die accedere, utpote sanctis. Postmodum uero charitate refrigescente, instituta sunt tempora cõmunicandi diuersa &c. ut supra. Hæc Bonauentura.

¶Postremo circa hæc dico, quod cæteris paribus, multo melius sit ex charitate & zelo boni cõmunis accedere, quam ex humilitate & timore cessare, præsertim cum sacramentum istud sit sacramentũ totius charitatis, liberalitatis ac gratiæ, medicinaq; animæ. Et dato quod quis tam meritorie, quo ad se, abstineret, sicut accederet: tamen multo fructuosius est accedere, per comparationem ad alios: quia deuote accedens, multipliciter succurrit non sibi duntaxat, sed & toti ecclesiæ, & uiuis ac mortuis, specialiter quoq; astãtibus, & eis pro quibus sacrificat ac deposcit. Quamuis autem nullus sit absolute dignus celebrare aut cõmunicare, per considerationem ad infinitam dignitatem Christi, & quo ad suæ deitatis maiestatem, nec non etiam per respectum ad suæ assumptæ humanitatis sanctitatem & honorabilitatem: tamen secundum quandam proportionabilitatem dignus est homo, si cum debita diligẽtia, custodia, humilitate, munditia & feruore se præparet & accedat. In hac re multi sacerdotes etiam religiosi sunt negligentes, imo & pigri, ne dicam acediosi, qui acediam suam, qua facilĩ occasione a celebratione cessant, palliant quodã uirtutum colore, quasi præ reuerentia tanti sacrificij accedere non audentes. Quod si ita esset, nec in cæteris diuini cultus obsequijs tam negligentes ac tepidi esse auderent. Veruntamen qui accedunt quotidie, studeant tanto feruentius, quanto frequentius tanta mysteria pertractare, & coram altissimo iugiter mũdi ac

Consiliũ saluberrimũ de cõmunione frequentanda.

fructuosi

fructuosi consistere. Postremo, quod dictũ est oportere: ad minus semel in anno cõmunicare, intelligendũ est quantũ est de lege cõmuni. Nihilominus multi fuerunt sancti utriusq; sexus, uitam anachoreticã prorsus diuinã in solitudine transigẽtes, q infra plurimos annos nec sacramentalem confessionem fecerũt, nec sacram communionẽ sumpserunt, ut Paulus primus eremita: & beatissima illa Maria Aegyptiaca.

¶ Si hæretici & excommunicati hoc sacramentum conficiant. Distinctio. XIII.

De potestate conficiendi.

Aug. in li. de corpore dñi. et allegatur q. 1. ca. intra catholicam.

SOlet etiam quæri, utrum praui sacerdotes hoc sacramentum conficere queant. Ad quod dici potest, quod aliqui licet sint praui, consecrant uere, scilicet, qui intus sunt nomine & sacramento, & si non uita: quia non in merito consecrantis, sed in uerbo efficitur creatoris. Unde Augustinus: Intra catholicam ecclesiam in mysterio corporis & sanguinis domini, nihil a bono maius, nihil a malo minus perficitur sacerdote, qa nõ in merito consecrantis, sed in uerbo perficitur creatoris & uirtute spũssancti. Credendũ est eñ, qđ in uerbis Chri sacra cõficiantur. Sicut ipse est q baptizat, ita ipse est q per spm sctm suã efficit carnẽ & sanguinẽ. Itẽ Grego. Putant quidã cõmunionem corporis minus esse sanctificatam, si illorum fiat officio, quorum uita eorum oculis uidetur ignobilis. Heu in quam magnum laqueum incidunt, ut diuina & occulta mysteria plus ab aliis sanctificata posse fieri credant, cum unus idemq; spiritus sanctus in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria & operando sanctificet, & sanctificando benedicat. Mysterium ideo dicitur, quod secretam & reconditam habeat dispensationem. Sacrificium uero, quasi sacrum factum: quia prece mystica consecratur pro nobis in memoriam dominicæ passionis. Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res ita fit, ut aliquid significatæ rei accipiamus. Sacramenta sunt, baptisma, chrisma, corpus Christi: quæ ideo sacramenta dicuntur, quia sub tegumento uisibilium rerum, diuina uirtus secretius salutem eorundem sacramentorum operatur. Unde a secretis uirtutibus uel sacris, sacramenta dicuntur. Panis & calicis sacramentum, Græce eucharistia dicitur: latine bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi? Siue ergo per bonos, siue per malos ministros intra ecclesiam dispensetur, sacramentum tamen est: quia spiritus sanctus uiuificat, nec bonorum dispensatorum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur. Hoc de corpore domini, hoc & de baptismate & chrismate dicendum est & tenendum: quia uirtus diuina secretius operatur in eis, & diuina solummodo est hæc uirtus siue potestas, non humanæ efficaciæ. Illi uero qui excommunicati sunt, uel de hæresi manifeste notati, non uidentur hoc sacramentum posse conficere, licet sacerdotes sint: quia nemo dicit in ipsa consecratione, offero: sed, offerimus, quasi ex persona ecclesiæ. Et ideo cum alia sacramenta extra ecclesiam possint celebrari, de hoc non uidetur. Quod etiam Augustinus tradere uidetur, dicens: Recolite nomen, & aduertite ueritatem. Missa enim dicitur, eo quod cœlestis nuncius ad consecrandum uiuificum corpus adueniat, iuxta dictum sacerdotis dicentis: Omnipotens deus, iube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum & cætera. Idcirco nisi angelus uenerit, missa nequaquam iure uocari potest. Nunquid enim si hoc mysterium hæreticus ausus fuerit usurpare, angelum de cœlis mittit deus oblationem eius consecrare, maxime cum eisdem per prophetam comminatus sit, dicens: Maledicam benedictionibus uestris. Quod si benedictionibus eorum se asserit maledicturam ueritas, quid erit de hostia? Ergo dicemus illam posse benedici ab illo, quem scimus a deo fore maledictum cum sua benedictione? Si enim deus maledixerit benedictionibus hæreticornm, & simoniacus benedixerit, quis eorum præualebit? Nunquid benedictio maledicti ad nihilum poterit redigere uerba uerissima comminantis dei? Ex his colligitur, quod hæreticus a catholica ecclesia præcisus, nequeat hoc sacramentum cõficere: qa sancti angeli qui huius mysterii celebrationi assistũt, tũc nõ assunt, quando hæreticus uel simoniacus hoc mysterium temerarie celebrare præsumit. Non eñ dubitari licet, ubi corporis dñici & sanguinis mysteria geruntur, supernorum ciuiũ adesse cõuentus. In huius autem mysterii expletione sicut formã seruari, ita ordinẽ haberi, scilicet ut sit sacerdos, & intentionem adhiberi oportet, ut illud facere intendat. Sed si non credit de illo mysterio sicut ueritas habet, nunquid potest intendere illud cõficere? & si nõ intendit,

1. Cor. 12. Isido. li. etymolo.

Johan. 6.

Augu. in sermone de corpore Christi. ubi dicit missa.

Mat. 2.

Quæstio.

nunquid

Respōsio. nunquid conficit? Aliqui dicunt etiam, non recte de illo mysterio sentientes, posse intendere, non quidem illud conficere. Quod iam esset recte credere: sed id agere quod geritur ab alijs, dum illud conficitur, & sic adhibetur intentio, & si intentio dicatur deesse conficiendi illud mysterium, tamen ex quo intendit ea dicere & agere quæ ab alijs geruntur, impletur mysterium. Illud etiã sane dici potest, quod a brutis animalibus corpus Christi non sumitur, & si uideatur: Quid ergo sumit mus, uel quid manducat? Deus nouit hoc. De hoc cœlesti mysterio aliqua perstrinximus a catholicis fideliter tenenda. Qui enim his contradicit, hæreticus iudicatur.

A brutis anima. lib eucharistia non sumitur.

¶Quid faciat hæreticum, & quid sit hæreticus.

Hylarius in 2. li. de trinitate. Ne autem ignores quid faciat hæreticum, uel quid sit hæreticus, audi breuiter quid inde sancti doctores tradant. Hylarius ait: Extiterunt plures, qui cœlestium uerborum simplicitatem, non ueritatis ipsius absolutionem susceperunt, aliter interpretantes quam doctorum uirtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est: & sensus, non sermo fit crimen. Idem in octauo, Intelligentiæ sensus in crimine est. Hieronimus dicit, quod ex uerbis inordinate prolatis incurritur hæresis. Augustinus definiens quid sit hæreticus, ait: Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi & maximæ gloriæ principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones gignit uel sequitur.

Hylarius li. 8. de trinitate. — Hiero. super Osee. Aug. de utilitate credēdi, & habet. 24. q. 3. ca. hæreticus.

SVMMA DISTINCTIONIS. XIII.

Supra egit Magister de eucharistiæ sacramento, hic tractat de eius ministris seu de potestate conficiendi. Et primo quærit, an uitiosi presbyteri uere conficiunt. Ad quod catholice respondendo, inserit quædam nõ uera, utpote quod hæretici & excommunicati non conficerent. Ad quod probandum inducit quædam Augustini eloquia. Insuper addit circa hæc, quid sit proprie hæresis, & quid reddat hæreticum.

QVAESTIO. I.

Circa hæc quæritur, Utrum omnis sacerdos uere ordinatus seu rite consecratus in sacerdotem, quantumcunq; iniquus, excommunicatus, schismaticus, interdictus, suspensus siue hæreticus, vere conficiat, dum intendit conficere, et debita forma atq; materia vtitur. ¶ Videtur quod non, quoniam Canon ait: Quicũq; ab unitate ecclesiæ fuerit alienus, execrare potest, non consecrare. Omnes autem prætacti sunt extra ecclesiasticam unitatem. Iterum Augustinus ait. Extra ecclesiam non est ueri sacrificij locus. Omnes autem prædicti sunt extra ecclesiam. Ait quoq; Hieronimus, quod præfati polluntum comedunt panem. ergo non corpus Christi, qđ nullatenus est pollutum. Rursus, prima quæstione 2. Quidam, asseritur: Degradati potestatem non habent consecrandi, sed baptizãdi. Sanctus etiam Cyprianus fatetur, Sacramenta hæreticorum sacrilegia sunt.

Arguit cōtra ueritatem. 1. q. 1. ca. Intra catholicā. — Augu. — Hiero. — Cyprian.

¶Ad hæc Bonauentura respondet. Aliqui distinxerunt, de quorum nũero uidetur fuisse Magister, q; sacerdotes mali quidam sunt occulte mali, & de ecclesia saltem numero, ac quãtum ad faciem exteriorem: & tales conficiunt. alij sunt aperte mali, & ab ecclesia præcisi, & isti nequeũt consecrare. Verum ista opinio consonat Cypriano, dicenti quod hæretici non habeant uera sacramenta. Cuius oppositum probat Augustinus, & ostensum est supra. Idcirco dicendum q; duo attenduntur in sacramento, uidelicet sacramenti ueritas, & eius utilitas, quæ est incorporatio seu unio ad mysticum corpus. Quantum ergo ad sacramenti ueritatem, omnes sacerdotes uere conficiunt, in quibus est ordo sacerdotalis & intentio consecrandi, cũ forma uerborum & requisita materia. Boni uero sacerdotes conficiunt etiã quantum ad secundum, hoc est, quo ad utilitatem suam ac aliorum: sacerdos uero peccator occultus, ad suam damnationem, sed ad assistentium utilitatem, qui cum fide & deuotione audiũt eius missam. Porro præcisus & hæreticus, ad suã ac assistentium damnationem. Cumq; in præcisis & hæreticis manifestis priuetur sacramentum suo fructu, quamuis sit ibi uerum corpus Christi. Hinc sacri canones atq; sanctorum authoritates ita loquuntur, quasi non uere conficiant: & hoc in detestationẽ impietatis ipsorũ, non ratione operis operati. & per hoc soluũtur & cõcordantur autoritates, quæ pro utraq; parte diuersimode loqui uidentur. Hæc Bonauẽtura.

Bonauen. Respōsio. — Respōsio vera. Duo in sacramento attenduntur. — Sacerdos malus cōsecrat. — Diluunt obiecta.

¶Qui insuper quærit hic, utrum potestas sacerdotalis magis consistat in anima sacerdotis, aut in forma uerborum. An etiam brutum, ut mus, hostiam consecratam comedat, corrodat, traijciatq; in uentrẽ, & utrũ sacramentum in uentrem communicãtis descendat. Ad quæ omnia responsum est supra.

Quæstio.

¶Concordat Thomas. Quidam inquiens, asseruerunt quod hæretici & præcisi, excõmunicati atq; schismatici, cum sint extra unitatem ecclesiæ, non ualeant consecrare, cuius opinionis uidetur fuisse Magister in litera. Sed quoniam omne quod per consecrationem collatum est, extat perpetuum: ideo sicut baptismus qui per cõsecrationem donatur, nunquam amittitur, quantum ad impressum characterem, quantuncũq; quis in hæresim, schisma uel excommunicationem labatur, ita nec sacerdotalis ordo ullo potest modo amitti. Cumq; consecrandi potestas ordinem sacerdotalem sequatur, omnes illi præfati conficiunt, quãuis ad suam perniciem. Interdum tamen dicuntur consecrare nõ posse, q̃a id proprie dicimus posse qđ possumus de iure. Hinc sacr̃m eorũ uocatur panis pollut⁹, q̃ m̃ quãuis in se inuiolabiliter sanctus sit, tamẽ ratiõe effectus accidentaliter consequentis, fertur pollutus: quoniam ipsi se polluunt conficiendo & sumẽdo hoc sacramentum, imo & alios qui sacramentum ab ipsis scienter recipiunt. Idem dicendum est de degradatis, quoniam ordinem non amittunt.

Thomas. — Sacerdotalis ordo non amittitur. — Quare hæreticorũ sacr̃m uocetur panis pollutus.

¶Præterea

Questio ¶Præterea si quæratur, an plus ualeat missa boni sacerdotis quam mali, dicendum quod de missa loqui dupliciter possumus: Primo, q̄ ad id qđ in ea est essentiale, quod est corpus Christi & sanguis, seu ipsum sacrificium. & ita a quocunq; dicatur, equaliter bona est, quoniam opus operatum, æqualiter bonum est, salubre ac uirtuosum. Vnde asserit Augustinus: In mysterio corporis & sanguinis domini, nil a bono sacerdote maius, nil a malo minus perficitur: quia nō in merito consecrantis, sed in uerbo perficitur creatoris, & in uirtute spiritus sancti. Secundo, quantum ad id qđ annexum est sacramento, & secundarium est, sicq; boni sacerdotis missa melior est, quia non solum efficaciam habet ex opere operato, sed etiam ex opere operante. Vnde cęteris paribus, melius est audire missam boni sacerdotis, quam praui.

Augu.

Questio. Frequentanda sacra Missę.

¶Insup quæritur, an liceat sacerdoti a celebratione omnino cessare. Ad quod quidā dixerunt quod imo, nisi habeat aliquos sibi commissos ac subditos, uel ex obediētia teneatur. Sed quoniam teste Gregorio, dū dona crescunt, rationes crescunt donorum, cum sacerdoti sit nobilissima potestas collata, negligētiæ reus erit, nisi illa utatur ad dei honorem, & ad suam ac aliorum salutem & opem, cum & princeps apostolorum dicat: Vnusquisq; sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. nisi forsan quis ex familiari spiritus sancti instinctu dimittat, sicut in uitas patrum de quodam sancto patre narratur. Hæc Thomas in Scripto.

Gre. 1. Pet. 4.

¶Præterea de his quoq; in tertia parte, quæstione 82. testatur, Sacramentum hoc tantæ est dignitatis, q̄ non conficitur nisi in Christi persona. Quicunq; autē aliquid agit in persona alterius, oportet hoc fieri per potestatem ab illo collatam. Potestatem autem consecrandi solis sacerdotibus contulit Christus, in quorum persona dixit apostolis: Hoc facite in meā commemorationem. ¶Insuper malus sacerdos conficere potest. Non enī propria potestate aut meritis suis hoc consecrat sacramentū, sed uirtute Christi ut eius minister atq; in eius persona. Non autem desinit esse minister Christi, quia malus. Habet namq; saluator & malos seruos, præsertim loquendo de seruis officialibus & ministris in donis gratiæ gratis datæ. Hinc & hæretici, schismatici, excōmunicati, degradati, possunt conficere: quamuis quidam dixerunt contrariū, decepti in hoc, quia (ut ait Augustinus in secundo contra Permenianum) aliud est aliquid nō habere omnino, & aliud non habere hoc recte. Similiter aliud est, non dare: & aliud non dare recte. Illi ergo qui intra ecclesiam constituti, receperunt potestatem consecrandi corpus Christi, recte hanc habent potestatem: qui si postea labantur in hæresim, schisma, excommunicationem, præcisionem, non recte ea utūtur. Quod aūt potestatem retineant, patet: quia (ut ait Augusti. ibidem) dum ad ecclesiam redeunt, non denuo ordinantur. Possunt ergo conficere, præsertim cum consecrandi potestas ad characterem spectet ordinis sacerdotalis. Omnis autem character sacramentalis, indelebilis est, iuxta præhabita. Hinc demum non licet talium missam audire, nec ab eis sacramēta suscipere, q̄a hoc cesset eis communicare in uitijs, loquendo de hæretisis, schismaticis, excommunicatis, degradatis, qui per sententiam ecclesiæ sunt ab executione consecrandi suspensi. Peccatores uero, non ita per sententiam ecclesiæ ab executione sui officij sequestrati, nō sunt de necessitate ita uitandi ¶Aduertendum est etiam, qđ quāuis missa mali sacerdotis minus ualeat quā missa boni, quantum ad orationes & cætera sacramēta annexa, ut sunt deuotiōis affectus & laudes dei, attamē orationes impij sacerdotis considerantur dupliciter. Primo, prout procedunt ab ipso in propria sua persona. & ita non sunt deo acceptæ. Secundo, prout effunduntur & offeruntur deo in persona totius ecclesiæ, cuius sacerdos talis, minister est: quod ministeriū, sicut iam tactum est, manet in prauis ministris. ¶Iterū quæritur hic, utrum plures sacerdotes possint eandē numero hostiam consecrare. Dicendum, sacerdos in sua ordinatione constituitur in gradu eorum, qui acceperunt a Christo in cœna potestatem consecrandi hoc sacramentum. ideo secundum quarundam cōsuetudinem ecclesiarum, sicut apostoli Christo cœnanti concœnauerunt, ita noui ordinati episcopo ordinanti concelebrant: nec ob hoc iteratur cōsecratio super eandē hostiā, quia ut Innocen. secūdus testatur, oīm intētio ferri sup eandē hostiā debet. Hęc Tho, in Sū.

ar. primo. Matt. 26.

Sacerdotis malicia conficiendi efficaciam nō tollit.

Aug. otra Permenianum.

Missa cuiusnā sacerdotis audienda.

¶Porro, ut Bonauentura alijq; dicunt, propter hęc quatuor uitia, quæ sunt, hæresis, schisma, excommunicatio, fornicatio notoria, repelluntur sacerdotes ab huius celebratione sacramenti: quia hæc uitia specialem habent repugnantiam ad istud sacramentum. In hoc quippe sacramento est secretum fidei, ideo repelluntur hæretici: est uinculum charitatis, ideo & schysmatici: est uas gratiæ, ideo Simoniaci, qui gratiā uendunt & emunt: & eleuat hominem ad statum spiritualē, ideo fornicatores notorij tanq̄ omnino carnales.

¶Deniq; sicut refert Richardus: Quidam dixerunt degradatos ipso sacerdotio seu consecrandi potestate esse priuatos, quoniam relinquuntur seculari iudicio puniendi. Sed hoc stare non potest, ut patet ex dictis: nec persuasio ualet, quoniam nō subesse iudici seculari, non est ordini essentiale, sed ex priuilegio cōuenit clericis: q̄, suo facinore merētur degradati priuari.

¶Amplius, sicut Thomas, Richardus & alij quidā hic dicūt, dispensare seu alijs ministrare hoc sacramentum, regulariter spectat ad sacerdotes, qui medij sunt inter deum & populum, representantq; Christum: & ipsorum consecratæ sunt manus ad tractandum corpus dominicum, non autem diaconorum. ideo ipsis non conuenit, nisi cogente necessitate, aut ex cōmissione episcopi, seu sacerdote longe posito & absenti. Participat namq; diaconus aliquid de potestate & eminentia sacerdotali. ¶Si autem obijciatur, quia de beato Laurentio recitatur, qđ dominici sanguinis dispensatio fuit ei commissa, qui non sacerdos, sed diaconus fuit: sanguis autem ad istud pertinet sacramentū, sicut & corpus: respondetur quod sanctus Laurentius non legitur dominici corporis, sed sanguinis dispensator fuisse. nec est eadem ratio de utroq;, quia dispensans sanguinē, nō tangit nisi uasculū: qui uero dispensat corpus dominicum, tangit illud. Manus autem diaconorum non sunt consecratæ ad tangendum hoc sacramentum. Hæc illi.

QVAESTIO II.

Deinde hic quæritur, Quid sit propriæ hæresis, et quid facit hæreticum.

¶Circa hoc ait Albertus: Hæreticus dicitur a uerbo hæreo hæres, uel a Græco nomine hæresis, quod est electio. Primo modo uocatur hæreticus, qui inordinatæ hæret suæ sententiæ, quamuis a fide sit aliena, & eam defendit. Secundo, qui talem suum errorem

rorem cum electiōe sectatur magis, quam uerā sentētiam scripturarum, nec sanæ informationi acquiescit, imo pertinax manet.

¶De his plenius scribit Bonauentura: Hæreticus, [Bonauē.] inquiens, nō ex dono dei, sed propria quasi autoritate & proprio sensu accipit aliquā falsam sententiam, q̄ dicit̄ eligere, non q̄ncunq; opinat̄ falsum aliq̄d, sed q̄n falsum præacceptat & pertinaciter tenet, siue ipse, si ue alter inuenerit tale falsum seu finxerit. Vnde definiendo dici potest: [Heretici definitio.] Hereticus est diuinę legis ignorantia uel contemptu, pertinax erroris inuentor, aut alieni sectator erroris, qui catholicæ ueritati magis uult aduersari: quam subijci. Qui autem suam sententiā q̄uis erroneam seu peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, parati corrigi, non sunt inter hęreticos computandi. Hæc Bonauentura.

¶Porro Thomas in secunda secundæ quæ. 11. [Thomas ar. primo.] Electio, inquit, spectat ad hæresim. Electio autem est me diorum ad finem, præsupposito fine. In credendis uero uoluntas assentit primo increato q; uero, tāquam proprio bono ac ultimo fini. In fide aūt credentis est aliquid cuius dictis credens assentit. & hoc est principale in fide. Aliud est sententia, quam sequendo credit alicui. A fide ergo Christiana dupliciter deuiatur. [A catholica fide dupliciter deuiatur.] Primo, non assentiēdo ipsi Christo, & talis est infidelitas Iudęorum atq; Gentilium, qui circa finem habent uoluntatem peruersam. Secundo, per hoc quod Christo assentire intendit, sed errat in medijs, eligendo ea quæ non sunt tradita a Christo, sed quæ propria ratio suggerit, & iuxta proprium sensum uerba Christi exponit. Hinc hæresis est species infidelitatis eorum, qui fidem Christi ꝓfitentur, sed fidei documenta corrūpūt. [Aug⁹.] Ideo in libro de utilitate credendi asserit Aug: Hæreticus est, qui tēporalis utilitatis & maxime principatus aut gloriæ suæ causa, falsas nouas q; opiniones gignit aut sequitur. Hæc Thomas in Sūma, qui etiam in Scripto multa inducit de his, de quib⁹ pertranseo: quoniā alibi, ubi opportuniorem habent locum, scripsi de eis.

[Thomas] ¶De enormitate autem hæreticæ prauitatis asserit Thomas: Vnumquodq; dicitur malum secundū quod nocet. Vnde cum hæresis plus noceat, quam aliquod aliud peccatum, quia omnium uirtutum fundamentum (utpote fidem) subuertit, maximum est omnium uitiorū ex genere suo: quia duritiam cordis habet adiunctam, electionem q; mali, quamuis ex accidēti aliquod peccatum possit esse grauius eo, inquantum maior dei contemptus includeretur in eo. Verum de eo quod est per accidens, non est curandum secundum [Aristo.] philosophum 5. Ethicorū. Hæc Thomas in Scripto. [q.73.] Verū in prima secundæ plenius docet, qualiter grauitas in peccatis diuersimode & ex diuersis pēsatur. Est [8. Ethico.] q; probabile, quod sicut charitas dei ē summa uirtus, sic odiū dei grauissimum sit peccatū, cū & 8. Ethicorum dicatur, quod pessimū opponitur optimo. Quibusdam quoq; uidetur, quod peccata in spiritum sanctū grauissima sint.

[2. Timo. 2. Heretici nō sunt in ecclesia tolerandi.] ¶Quæritur demū, an hęretici sint sustinendi. Ad q̄d idē doctor r̄ndet: Hæresis est uitiū infectiuū. Propter quod ad Timoth. de hæreticis ait Apostolus: Multū proficiunt ad impietatē, & sermo eorum ut cācer serpit. Hinc ecclesia eos a cōsortio excludit fideliū, ꝓsertim ne simplices conuersentur cū eis, ne corrūpantur. Ideo per ecclesiā incarcerantur & puniuntur, potissimū si inficiant alios. Si aūt nō inficerent alios, possent tolerari. Qui uero sunt firmi in fide, possent cū ipsis cō uersari, ut ipsos cōuertāt: nō aūt in diuinis, q̄m excōmunicati sunt & blasphemi. Propter q̄ in iudicio seculari licite possent occidi, suis q; bonis spoliari, etiā si alios non corrumpant: quia in deum blasphemi sunt, cum falsam fidē obseruent. Propter quod iustius possunt puniri, quam rei criminis læsæ maiestaris, & quam hi qui falsam condant monetam. Hæc in Scripto. [Hereticū licet occidere.] Porro in secunda secundę quæstione 11. Duo, inquit, circa hęreticū possunt pensari. [ar.3.] Vnum ex parte hæretici, puta peccatum ipsius. & per hoc meretur non solū excommunicari, sed etiam mox occidi, cū multo grauius sit fidem corrumpere quam monetam falsare. Secundū est misericordia ecclesię, cuius est errantem ad ueritatem reducere. & ita ecclesia nō statim dānat hęreticū, sed primo ac secūdo pie ac sapiēt̄ admonet ac instruit eū. qui si tūc permāserit pertinax, separat eum ecclesia à se per excōmunicatiōis sententiā, atq; ulterius relinquit eum seculari iudicio tradendum ad mortem. Ait [Hiero.] quippe Hieronimus: Secandę sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis est repellēda, ne tota dom⁹ massa inficitur. Arrius una scintilla fuit in Alexandria, sed quoniam statim obrutus non est, totum orbem flamma eius depopulata est. Extirpāda ergo sunt zizania, dū sine extirpatione tritici fieri potest. Hęc in Sūma. Ait quoq; Antisiodorensis in Summa sua, [Antisiod.] Hæreticis literatis, qui quandoq; fuerunt catholici, non esse audictiam dandā: imo tollendos esse de medio, nisi sim- [Heretici a literatis nō est cōcedēda audientia.] pliciter resipiscant, ne & alios suis persuasionibus uersutijs q; inficiant. Simplices uero aliūde deceptos, pie esse informandos ac reuocandos.

¶Hæc circa istā distinctionem sufficere possent: nūc tamen aliq̄ sunt addenda in fine huius ultimę distin- [Summarium ē istud] ctionis de sacramēto eucharistiæ, & primo de defectibus qui contingunt in missæ officio, & pœnitentijs iniungendis. Vnde sanctus Thomas hic scribit.

De defectibus qui contingūt in missæ officio, & de pœnitentijs eisdem iniungendis.

ILLE, cuius neglīgētia accidit ut mus seu aliud brutum, comedit species sacramentales seu hostiam consecratā, [Sacramēti neglect⁹ q̄ pœna sit plectendus.] quadragīta diebus debet secūdū canōnes pœnitere: & bestiola, si capi potest, comburi eius q; cinis in sacrariū mitti. Si autem amissa fuerit. aut pars eius ita ut neqe- [de.cō.di.2 c. Si p negligētiā.] at inueniri, pœniteri debet uiginti diebus. Si uero per negligentiam aliquid de sanguine stillauerit in tabulā, quæ terræ adhæret, lingua lambetur: & tabula radetur, ac igni comburetur, & cinis in altari condetur, & sacerdos quadraginta dies pœniteat. Si autem super altare stillauerit calix, minister sorbeat stillā, & tres dies pœniteat. Si aūt super linteū altaris, & ad aliud stilla peruenerit, quatuor dieb⁹ pœniteat. Si autem us q; ad tertiū lintheū, nouē diebus pœniteat. Si us q; ad quartū, uiginti diebus. Et lintheamina quæ stilla tetigerit, tribus uicibus lauet minister calice subtus posito, & aqua ablutiōis sumat̄ ac iuxta altare recōdatur. Tutū est q̄q; ut pars lintei abscindat̄ & cōburat̄, & cinis in altari cōdat̄. Porro si aliquis per ebrietatē aut uoracitatē eucharistiā uomuerit, q̄dragīta diebus pœniteat. [de cō. di. 2 si q̄s per ebrie.] Clerici uel mōachi diebus septuaginta, episcopus nonaginta. Si autem infirmitatis causa uomuerit, septē dieb⁹ pœniteat. Dicūt autē quidā, q̄ pœna irrogata fuit ꝓpt̄ cautelā ut negligētia magis uitet̄. Ideo circūstātijs pēsatis, pōt minui seu addi ad eā. Tuti⁹ t̄n est ut pœna seruetur iam dicta. Debet uero (ut aliqui

 di cunt

Thomas aquinas. dicunt illis diebus ieiunare, & a communione cessare. Alij dicunt quod his diebus iniungenda est pœnitentia arbitraria, pensatis conditionibus negocij ac personæ. & hoc probabilius uidetur. Hæc Thomas in Scripto.

ar. 6. Misse defectibus quomodo sit succurrendum. ¶Insup in tertia parte, quæst. 89. quærit, utrũ suff ciēter possit occurri, hoc est prouideri seu remedium adhiberi defectibus, periculis, inopinatisq; casibus, qui circa celebrationẽ contingunt. & arguit sex argumentis, quod non: quæ argumenta nõ aliud quęrunt, quã quid agendũ sit in huiuscemodi casibus. idcirco ut clarius intelligantur hæc omnia, ponam casus in forma, & ad unumquemq; ponam huius sancti doctoris responsa.

Questiones. 6 Prima ¶Itaq; quæritur primo, quid agendũ sit, si sacerdos ante consecrationem moriatur aut alienetur, aut aliq̃ infirmitate impediatur, ne sacramentũ sumere ualeat & missam perficere, sicq; uidetur non posse satisfacere præcepto ecclesię, quo iubetur ut sacerdos celebrãs sacramentum accipiat.

¶Respondendum, quod si sacerdos morte, aut graui infirmitate præoccupetur ante consecrationem, non oportet per alium sacerdotem suppleri officium inchoatũ: si uero incepta consecratione euenerit, utpote corpore consecrato ante sanguinis consecrationẽ, seu consecrato utroq;, debet missę celebritas per aliũ adimpleri. Hinc ut in decretis 7. quæst. prima Nihil, habetur. In Toletano concilio legitur, censuim^9 conuenire ut dum a sacerdotibus tempore missarum sacra mysteria celebrantur, si ægritudinis alicuius contingat euentus, quo sacerdos cœptũ nequeat explere officiũ, sit liberũ episcopo seu presbytero exequi consecrationẽ incepti officij alterius Non enim aliud cõpetit ad supplementũ initiatis mysterijs, quã aut incipientis aut subsequentis benedictione cõpleta sacerdotis: quoniam nec perfecta uideri possunt, nisi perfecto ordine cõpleantur. Cum em̃ simus omnes unũ in Christo, nihil contrarium format personarum diuersitas, ubi efficatiam prosperitatis unitas fidei repræsentat. nec tamen quod uere languoris causa consulitur, in p̃sumptionis perniciem conuertatur. Nullus ergo absq; patenti prouentu molestiæ sacerdos uel minister imperfecta pręsumat relinquere munera. Quod si quis temerarie præsumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit.

7. q. 1. c. Nihil.

1. Cor. 11.

Questio. 2 ¶Secundo quæritur, quid agendũ sit, qñ sacerdos ante consecrationem uel post, recolit se aliquid comedisse aut bibisse, aut alicui mortali peccato nõ cõfesso, aut excõmunicatiõi subiacere, cuius añ nõ recordabatur, in quo casu uidetur perplexus. Dicendũ quod ubi difficultas occurrit, semper eligendũ est id, quod minus habet periculi. Maxime autem periculosum est circa hoc sacramentum. quod est contra ipsius sacramẽti perfectionẽ. Imo hoc sacrilegiũ grande est. Minus autem est, quod ad sumẽtis pertinet qualitatem. Ideo si sacerdos post consecrationis inceptionẽ recordetur se comedisse aliquid aut bibisse, nihilominus debet sacrificiũ pficere, sacramẽtũq; sumere Similr̃ si recolat aliq̃d pecatũ se habere, pęnitere debet cũ ꝓposito cõfitẽdi & satisfaciendi. Sic si meminerit excõmunicationi se subiacere, assumat propositum petendi humiliter absolutionem, sicq; per inuisibilẽ pontificem absoluetur, quantum ad istum actum. Si uero ante consecrationem memor sit alicuius istorum, tutius reputarem, presertim in casu manducationis & excommunicationis, quod inceptam desereret missam, nisi graue scandalum timeretur.

Min^9 periculi habẽs sẽper eligẽdum.

¶Tertio quæritur, quid agendũ, si in uinum consecratũ cadat musca, aranea aut aliud animal uenenosũ: uel si sacerdos agnoscat aliquid uenenosum calici esse immissũ. In quo casu uidetur perplexus, quia si sumit uidetur deum tentare, & occidit seipsum: si non sumit uidetur agere contra prætactum præceptum ecclesię. Dicẽdũ quod si ante consecrationẽ tale quid accidat & sacerdos hoc depræhẽdat, debet totum effundere, ablutoq; calice, aliud uinum infundere consecrandũ. Porro si post consecrationem aliquid horum contingat ac deprehendatur, debet animal caute capi, & diligẽt̃ lauari atq; cõburi, & ablutio simul cũ cineribʼ in sacrariũ mitti. Si autem depræhenderit uenenum esse immissum, nullaten^9 sumere debet, nec dare alteri ad sumendum, ne calix uitæ uertatur in mortem. sed debet diligenter in aliquo uasculo ad hoc apto, cum reliquijs conseruari: & ne sacramentũ maneat imperfectum, debet aliud uinum apponere, atq; de nouo resumere a sanguinis consecratione, sacrificiũq; perficere.

¶Quarto quæritur, quid agendum sit, quando per negligentiam ministri non apponitur aqua, aut etiam nec uinum, nec sacerdos aduertit hoc. Dicendum q; si sacerdos ante consecrationem sanguinis, etiã post corporis consecrationem, percipiat uinũ aut aquã nõ esse in calice, debet statim apponere & consecrare. Si uero post consecrationis uerba percipiat aquã deesse, debet procedere, quoniam aqua non est de necessitate sacramenti, & puniendus est, cuius negligentia hoc contingit, nulloq; modo miscenda est aqua uino iam consecrato, quoniam sequeretur corruptio sacramenti pro aliqua parte. Si uero post uerba consecrationis percipiat uinum non esse in calice, si hoc percipiat ante corporis sumptionem, debet deposita aqua, si imposita ẽ, imponere uinũ cũ aqua, & resumere à uerbis cõsecrationis sanguinis. Si uero hoc post corporis sũptionem percipiat, debet apponere aliam hostiam cõsecrandam simul cum sanguine. Quod dico, quia si diceret sola uerba consecrationis sanguinis, non seruaretur debitus ordo consecrandi. Et sicut dicitur in prætacto capitulo concilij Toletani, perfecta uideri non possunt sacramenta, nisi perfecto ordine compleantur. Si uero inciperet a consecratione sanguinis, & repeteret omnia uerba sequentia, non competerent nisi adesset hostia consecrata, cum in uerbis illis occurrant quædam dicenda atq; fienda non solum circa sanguinem, sed etiam circa corpus. Debet quoq; in fine sumere hostiam iterum consecratam & sanguinem, non obstante etiam si prius acceperit aquam quæ erat in calice: quia præceptum de perfectione sacramenti, maioris est ponderis, quam præceptum de accipiendo sacramentum hoc à ieiuno.

¶Quinto quæritur, quid agendum sit, quando sacerdos non recolit se uerba consecrationis dixisse, aut aliqua quæ in consecratione huius sacramenti dicuntur. Nam uidetur peccare, siue reiteret uerba super eandem materiam, quæ forte iam protulit, siue utatur pane & uino non consecratis quasi consecratis. Dicendum, quod quamuis sacerdos non recolat se dixisse aliqua quæ dicere debuit, non tamen debet ex hoc mente perturbari. Non enim qui multa dicit, meminit omnium quæ iam dixit, nisi forte aliquid in dicendo appręhẽderit sub ratione iam dicti. Sic enim efficitur aliquid memorabile.

Vnde

Vnde si aliquis attente cogitet id quod dicit, nõ tamẽ cogitet se dicere illud, non multũ recolit postea se illud dixisse. Sic quippe fit aliquid obiectũ memorię, in quantum accipitur sub ratione præteriti, ut dicitur in libro de memoria. Veruntamen si sacerdoti probabiliter constet, se aliqua omisisse, si illud non est de necessitate sacramenti, non æstimo quod propter hoc debeat resumere immutando ordinem sacrificij. Si uero certificetur se omisisse aliqua eorum quæ sunt de necessitate sacramenti, uidelicet formas consecrationis, idem uidetur agendum quod dictũ est de defectu materiæ, ut scz resumatur a uerbis consecrationis, & cætera per ordinẽ repetatur, ne immutetur sacrificij ordo.

Quest. 6. ¶Sexto quęritur, quid agendum sit quãdo dilabitur ex frigore hostia cõsecrata seu non consecrata de manu sacerdotis in calicem ante fractionem uel postea. In quo casu non uidetur sacerdos posse seruare ritum ecclesiæ de ipsa fractione, uel quod sola tertia pars mittatur in calicem. Dicendum quod fractio hostiæ consecratę, seu quod una sola pars mittatur in calicem, respicit mysticum corpus, quẽadmodũ admixtio aquę: ideo prætermissio horum non facit sacrificij imperfectionem, ut propter hoc necesse sit aliquid iterari circa celebrationem sacramenti istius. Hæc Thomas in Summa. Vbi & quæritur, quid agendum sit quando per negligẽtiam sacerdotis effunditur Christi sanguis &c, ad quod iam ex Scripto responsum est, & additur hic, quod si per negligentiam sacerdotis hostia cõseruetur tamdiu ut putrescat, sacerdos triginta dieb⁹ pœniteat, id est, ieiunet & a communione cesset, sicut expositum est.

Henricus quodli. 2. ¶Deniq; præinductis ex Thoma, Alberto, Bonauẽtura, Aegidio ac alijs, de existẽtia Christi sub hostia, q̃ diu manent ibi formæ accidẽtales seu species, concordãt scripta Henrici quodlibeto secundo. Qui & quodlibeto quarto interrogat, an species illæ sacramentales nutriãt. Ad quod respondet omnino, ut Thomas in tertia parte.

Questio. ¶Amplius 9 quodlibeto, ultima quæstione sciscitatur, utrũ per miraculum & absolutã dei omnipotentiam possit unum & idem corpus simul esse in diuersis locis localit. Rñ det q̃d sic, q̃a miraculose plura corpora possunt simul esse in uno loco, ergo & unum in pluribus locis. Item corpus Christi simul est sub pluribus

Arguitur contra veritatem. dimensionibus sacramentaliter, sed uirtute diuina possunt dimensiones panis conuerti in dimensiones corporis Christi, ergo uirtute conuersionis dimensiones corporis Christi erunt ubi erant dimensiones panis. Sicut ergo substantia corporis Christi potest per conuersionem eodem tempore esse sub diuersis dimensionibus in diuersis altaribus, sic & dimensiones corporis Christi per conuersionem possunt esse in diuersis altaribus, ubi erant diuersæ dimensiones conuersæ in illas. sed non sunt dimẽsiones corporis Christi, nisi ubi est uerum & totũ ac integrũ corpus Christi, ergo totũ Christi corpus simul potest esse per miraculũ in locis

In opposi tum. diuersis. In oppositũ est, quia sic cõtradictoria essent simul uera, quoniam dimensiones corporis cõnumerãtur dimensionibus loci. Si ergo idem corpus esset in

Unum corp⁹ nõ potest esse simul in plurib⁹ locis. pluribus locis, esset unũ & plura: & ita esset unũ, & nõ unũ, & hoc fateor concedendũ. Nempe qua ratione posset idem corpus esse simul in duobus locis, eadem ratione & in tribus & quatuor: & ex cõsequenti, in omnibus seu ubiq;, quod deitati est proprium. Idcirco simpliciter dico impossibile esse, idem corpus simul esse in pluribus locis. Deniq;, si idem corpus æque corporaliter & dimensionatũ esset in pluribus locis, aut ergo quod existit in uno loco, existit in alio, aut non. Si sic ergo si in uno loco sit gelu, in alio calor, simul haberet calorem & frigus. Similiter in uno loco ex defectu uictualium esuriret, in alio comedẽs saturaretur: atq; in uno loco infirmaretur, in alio esset sanum. Imo in uno moreretur, in alio uiuum & sanum maneret. Si dicatur secundum, consimilia inconuenientia sequerentur.

¶Nec simile est, quod garritur de existentia pluriũ corporum in uno loco: quia ex hoc non sequitur contradictoria esse simul uera, sed sequitur cõtraria dispositio circa idem ad esse simul cum alio, à qua contraria dispositione potest absolui. In corporibus nanq; nihil repugnat ipsa esse simul nisi dimensiones: & hoc non propter dimensionum essentiam, sed propter situm, quem natæ sunt habere in loco, qui situs est accidens dimensionum, quemadmodum situs qui est ordo partium inter se, est differentia illis essentialis. Etenim propter situm qui dicit ordinem ad locum, tangunt se corpora, & tenent se extra se, & sese nequeunt penetrare, estq; dispositio illa imperfectionis in dimensionibus, & præter dimensionũ essentiã, ita quod quãuis non naturaliter, tamen supernaturaliter separabilis est ab illis per dotem subtilitatis: quæ est quædam potentia non resistendi, ita quod non resistit alicui, nec aliquid sibi. Sicq; corpus per eam illabi potest alteri corpori, & hoc absq; eo quod tangat illud resistendo. Vñ & tale corpus non habet esse per se in loco p̱ continentiã inter latera circundantis. Ad aliud dicendũ, quod in eucharistia duo sunt, utpote species illæ uisibiles, & res contenta quæ est corpus Christi. Circa q̃d duo considerantur, puta conuersio facta in ipsum, & per ipsam conuersionẽ suã esse alicubi, ubi ante non erat sine sua mutatione & motione. nec potest hoc secundum esse sine primo, quia impossibile est Christum dimensionaliter simul esse in pluribus locis. Dicuntq; aliqui quod nec primum horũ potest esse sine secundo, ita scilicet, quod si ponantur simul & dimensiones & substantia panis conuerti in dimensiones & substãtiã corporis Christi, ex ipsa cõuersione necesse est esse corpus Christi, ubi cõuersio facta fuit, & panis desinit esse panis. Quod & si uerũ esset, nõ tamen esset ibi corpus Christi secũdũ rationẽ suarũ dimẽsionũ, id est, dimẽsionatũ, de quali modo quærit hæc quęstio: idcirco ex illo non potest istud probari. Nã & si dimẽsiones panis conuerterẽt in dimẽsiones corporis Christi absq; conuersione substantiæ panis in substantiam corporis, non tñ dimensiones corporis Christi essent in substantia panis dimensionaliter: quia sic informarent atq; extẽderẽt ac figurarent. Hæc Henricus. Qui de his scribit p̱lixe, & infra patebit, qualiter uerum sit quod de dote agilitatis hoc loco deprompsit.

¶Verũ huius positionis contrariũ asserit Scotus: Maxima, inquiens, mihi certissima est, deo esse possibile quicquid non includit euidenter contradictionẽ, & ad quod non sequitur necessario cõtradictio. Tale est unũ & idẽ corpus esse in pluribus dimensionaliter atq; localiter. Dico ergo quod deo simpliciter possibile est facere idem corp⁹ simul esse in diuersis locis localiter. Hoc patet ex intellectu terminorũ. Cũ ẽm dico idem corpus simul esse in diuersis locis localiter, nihil dico supra corpus nisi respectum extrinsecum aduenientem, fundatum in quanto ad aliud quantum circũ

Solutio obiecti

Scotus contra Henricum.

ſcribens. Talem autem reſpectū plurificari ſuper idem fundamentum ad diuerſos terminos, non apparet cō tra aliquid notum ſecūdum rationem: quia reſpectus intrinſecus aduenietes, de quibus hoc minus uidet, poſ ſunt plurificari, fundamento eodem manente, ut ſecū dum albedinem unam, ſimilitudines duas fundari ad terminos duos. Porro quod ubi non dicat niſi reſpe ctum extrinſecum aduenientem, oſtenſum eſt. Et mi rum quod ſequentes rationem, tantum ſequūtur ima ginationem, quod quia imaginatio non ſeparat locū a corpore, nec ecōtra, nec percipit unū plurificari ſine alio, ut ideo dicatur impoſſibile eſſe ſimpliciter, unum ſine alio plurificari, præſertim cum ipſa ubi ſint poſte riora quanto locato, & accidentaliter ac contingent̄ aduenientia. Hæc Scotus.

¶Qui circa hæc prolixe diſceptat & quicquid ſit de ueritate concluſionis, uidentur dicta pręcedētis poſiti onis magis idonea. Quid autē omnipotens poſſit in iſtis difficultatibus, diffinire uidetur incautum. Varijs etenim modis poteſt eundem effectum producere, & pluribus admirabilioribus modis, quā excogitare ua leat homo. Nec audeo dicere quin poſſit efficere, cor pus Chriſti eſſe ſub ſpeciebus panis aliter, quā per cō uerſionē panis in illud, aut per localem eius motū ſi ue deſcenſum. Etenim poſſet hoc forſan ſolo imperio abſq; alicuius conuerſione in ipſum. Attamē idē cor pus numero, poſſe ſimul eſſe in pluribus locis localit̄, non uidetur poſſibile, non ex impotētia dei, ſed ex in capacitate effectus, & incōpoſſibilitate & repugnan tia conſequētium ad hoc. Et quæ contra hoc modo obiecta ſunt, nō cōcludūt. Nempe qn̄ arguitur ita, Cū dico idē corpus ſimul eſſe in locis diuerſis, nihil dico ſupra corpus, niſi reſpectum extrinſecum &c. Reſpō deo, quod dicendo unum & idem corpus eſſe ſimul in locis diuerſis, dicis & includis omnia illa quæ neceſ ſario conſequuntur ad eſſe in pluribus locis ſimul lo caliter, utpote propria dimenſione commenſurari lo cis diuerſis, & haberi diuerſa ubi, atq; per ſe diuerſis differētijs motuum ac alterationum moueri ſimul & affici, ac cetera ex Henrico iam tacta, quæ uni & eidē corpori ſimul nequeūt cōuenire pariterq; ineſſe. Nec ipſum ubi, dicit ſolum reſpectum, cum ſit reale prædi camentum a prædicamento relationis realiter diſtin ctum. Iuxta hunc modum multa ualde in dictis iſti us de hac quęſtione ac alijs continentur: quæ & ſi pri ma facie alicuius apparentiæ forſitan uideantur, acu tius tamen inſpecta, facile diſſoluuntur.

¶Deniq; Thomas de Argentina, hoc loco recitat opinionem dicentium quantitatē nō diſtingui realit̄ a re quanta, ſeu corpus quod eſt de genere quanti tatis, a corpore quod eſt de prędicamento ſubſtantię, ſeu a materia quanta. Quod primo ſic probāt: Omnē rem priorem altera, poteſt deus facere & conſeruare, & poſteriorem deſtruere, non mutando localiter rem priorem. Ergo ſi quantitas differt re a ſubſtātia, & eſt poſterior ea talī ordine naturæ & cauſalitate, poteſt deus quantitatem deſtruere, ſubſtantia localiter non mutata: ergo ſubſtantia adhuc erit extēta, & occupās locū ut prius. & p̄ cōſequēs adhuc manet cōtinua & quāta, ſine quāto realiter diſtincta ab ea. Secūdo, ſub ſtantia lapidis intelligi poteſt manere in eodem loco in quo eſt, circumſcripta ſeu abſtracta ab ea per intel lectū omni re poſteriori ea: ſed nō poteſt intelligi ma nere in loco ſine q̄ntitate, ergo q̄ntitas nō ē ea poſteri or, nec accidēs ei⁹ realit̄ ab ipſa diſtinctū. Tertio, ſi q̄n titas differt à ſubſtantia poſſet deus facere quod ſub ſtantia corporalis coexiſteret quantitati, nec forma retur per eam: ergo talis ſubſtantia eſſet quanta ſeipſa ſine omni quantitate ſibi per informationem adiun cta, quoniam tota illa ſubſtantia correſponderet toti quantitati cui coexiſteret, atq; per cōſequens pars par ti: ſicq; ſubſtantia illa ſeipſa conſiſteret quāta, quia nō informatur ut ſupponitur quantitate. Quarto, ſecun dum Magiſtrum, color, ſapor & conſimilia accidentia in ſacramento, ſunt ſine ſubiecto: quod falſum eſſet, ſi quantitas a ſubſtātia differret realiter. eſſent enim ſub iectiue in quantitate. Quinto, ſi quātitas differt à ſub ſtātia, ergo eius ſubiectum eſt materia aut forma, aut cōpoſitum ex utroq;: non materia, quia ſic aliquod accidens p̄cederet formam ſubſtantialē in materia: nec forma, quia tunc ſi materia eſſet ſeparata a forma, non eſſet quanta neq; cōpoſitū, quia ſic ſubiectū quā titatis eſſet compoſitius quantitate, quod falſum eſt, quoniam nullum accidēs abſolutū eſt ſimplicius ſuo ſubiecto. Sexto, ſi quantitas non eſt idem quod ſub ſtantia, non eſſet ſubſtantia contrariorū ſuſceptiua, quod eſt contra philoſophum in prædicamentis. Se ptimo, ſi differunt realiter ſubſtantia & quantitas, tūc quādo de denſo fit rarum, aut eſt ibi quantitas noua, aut non. Si ſic, aut eſt tota noua, & ſic tota quantitas prima corrumpitur, quod falſum uidetur, aut partim eſt noua, & tunc petitur de illius nouæ quantitatis ſubiecto, quia uel eſt tota ſubſtātia, aut pars eius, quo rum utrumq; eſt inconueniens: quia quocunq; illorū dato, ſequitur quod duæ quantitates ſint in codē ſub iecto, quod uia naturæ eſt impoſſibile. Si uero in illa ſubſtantia nulla noua quantitas eſt acquiſita, & tamē eſt rarefacta: hoc nō pōt eſſe, niſi quia eadem quanti tas coexiſtit nunc maiori loco quā prius: & hoc æque bene poteſt dici de ſubſtantia, ergo fruſtra ponit̄ ſub ſtantia differre à quantitate. Octauo, id de quo uere prædicantur proprietates quātitatis, hoc uere eſt quā titas: ſed de ſubſtantia prædicantur ueraciter proprie tates quantitatis, uidelicet longū, latū finitū &c. Nono, cuicunq; conuenit definitio, cōuenit definitū, ſub ſtantiæ autem corporeæ conuenit definitio quantita tis continuæ, quoniam partes eius continuantur ad terminum eūdem cōmunem, alias ab inuicem eſſent diſiunctæ. ¶Verū hæc non cōcludunt, quia res ſimpli citer abſolutæ, diſtinctæ genere prædicamentali, dif ferunt realiter: & tales ſunt ſubſtantia & quantitas. *Rationes pro parte.* Præterea, augmentum cuius terminus eſt quantitas, & generatio cuius terminus eſt ſubſtantia, realiter di ſtinguuntur: ergo & p̄fati hi termini eorundem. Præ terea, lignum & lapis differunt ſpecie, non tamen pe dalis quantitas utriuſq;: ergo quantitates & ſubſtan tiæ eorum realiter diſtinguuntur. Præterea in conſe cratione ſacramentali panis & uinum ſubſtantialiter tranſmutantur, & tamen eorum quantitates dimēſio nes ve remanent, ſicut probatum eſt. Præterea, quanti tas per ſe ſenſibilis eſt, ſubſtantia uero per accidens, ut ſecūdo de aīa dicit̄: nō ergo ſunt idē in re. Rurſus, ſcd̄m Phil. ſi ſola ſubſtātia eſſet, nō eſſet aliqua magnitudo, ergo ſubſtantia & magnitudo quæ eſt quantitas, nō ſunt realiter idē. Ad primū ergo obiectū, dicēdū, q̄ ſub ſtātia ſecūdū ſe & p̄ ſe ſumpta, eſt indiuiſibilis, nec occu pat locū: & q̄uis prior ſit quātitate, nō tn̄ prior eſt ea, quātū ad eſſe locale. Ad ſcd̄m, q̄ ſubſtātia nō pōt intel ligi manere in loco circūſcriptiue ſine quantitate, ſicut nec alba ſine albedine. Ad tertiū, quod falſū aſſumit, *Solutio rationes.* quia

Quia in sacramento substantia corporis Christi coexistit quantitati panis, nec tñ coextensa est illi seipsa.

Ad quart.

Ad quartũ, ꝙ qualitates in sacramẽto sunt sine subiecto primo, i. subiecto quod est substãtia, quãuis nõ sine subiecto proximo quod est quantitas.

Ad quitũ

Ad quintũ, quod materia sine forma substantiali potest esse subiectum quantitatis, ut patuit in corpore Christi in triduo mortis. Auerrois quoq; libro de substantia orbis,

Auerrois

dicit in cælis non esse materiam, in quibus tamen cõspicimus quãtitatem. Ad sextum, quod non sequitur,

Ad sextũ

imo & substãtia indiuisibilis cõtrariorũ est susceptiua, ut anima gaudij & mœroris.

Ad septimum.

Ad septimũ dico, ꝙ quãdo de denso fit rarum, est ibi quantitas noua: & si tota densi substãtia transmutatur, tota quãtitas erit noua: si pars, tunc pars: & subiectum illius nouæ quãtitatis erit substantia ex transmutatione huiusmodi genita &c. Ad ultima duo dicendum, quod illud est quanti-

Ad octauum & nonum.

tas, cui primo & per se ac immediate conueniunt proprietates quantitatis: sed hæ non conueniunt substantiæ, nisi per aliud & mediate, puta per quantitatẽ. Hęc Argentinen. Qui etiã scribit hic, quod opinio omniũ doctorum de Anglia est & quorundam de Parhisiis, quod in uno & eodem, imó & in quolibet homine sint plures formæ substantiales.

Richard⁹

¶ Hinc quoq; scribit Richard⁹ supra, 12. distinctiõne: Aliqui opinantur quantitatem continuã nõ differre à substantia corporea, nisi secundum relationẽ seu positionem: quia quod dicit substantia absolute, dicit quantitas secundum modum se habendi, qui est habere partem extra partem actualiter non diuisas, ita ꝙ quantitas corporea secundum eos non est nisi substãtia corporalis, ut habens sic partem extra partem. Cõtinua quoq; quãtitas qualitatis, est ipsa q̃litas ut quantitas habens partẽ extra partẽ actualiter non diuisas, Et dicũt quod quãuis natura non possit causare quãtitatem qualitatis, nisi mediante quantitate substãtiæ, tamen continua quantitas qualitatis realiter differt à continua quantitate substantiæ, quẽadmodum qualitas à substantia, atq; quod quantitas remanens in sa-

Aristo.

cramento altaris, sit quantitas qualitatis. Hæc autem opinio est contra philosophum, qui in prædicamentis distinguit quantitatẽ a substantia & qualitate, estq; contra cõmunem positionem doctorum, & cõtra experientiam. Cum enim substantia corporea condensatur absq; alicuius rei conuersione in ipsam efficitur minoris quantitatis absq; alicuius partis suæ amissione. Est etiam contra rationem, quoniam longitudo, latitudo siue profunditas non est alterius speciei in pugillo aquæ pugilloq; aeris. Porro quod dicunt quantitatem qualitatis realiter differre a quãtitate substantiæ, & illam realitatẽ esse idem cum qualitate, est contra autoritatẽ & rõnẽ. Ait nanq; Philoso 6. Physico. q̊d qualitas non est quanta nisi per accidens: q̊d uerũ non esset, si ex se uel ex sua natura consisteret quanta, Impossibile quoq; est, naturaliter corpus quod ẽ quãtitas, simul esse cum alio corpore quod est quãtitas: sed qualitas simul est cum substantia, ergo naturalit̃ simul sunt ibi duæ soliditates, imó & plures: quia qua ratione albedo haberet propriam quãtitatem, etiam sapor, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, haberẽt proprias quantitates: nec solum simul essent quantitas substantiæ, & quantitas qualitatis, sed etiam soliditates plurium qualitatum. Patet ergo quod opinio illa multa inconuenientia implicat, Hæc Richardus.

Aegidius de Roma.

¶ Ad idem cõfert quod scribit Aegidius in tractatu de sacramento altaris: Dum res conuertitur in aliquid p̃existẽs, nõ est possibile quãtũ cõuerti in q̃ntum, sed q̃d in quid. quo constat quantitatẽ corporis Chr̃i esse sub sacramento per concomitãtiã. Ex quo ꝓbatur, q̊d quãtitas corporis Christi sit realiter distincta à corpore ipso. Alioquin conuersio esset in quantitatẽ, & quantitas esset ibi ex ui sacramenti seu conuersionis, non cõcomitationis, & cõuerteretur ibi quãtũ in quantũ, nec totũ corpus Christi esset sub qualibet particula hostiæ, imo & corpus Christi esset ibidẽ localiter, ut uidetur. Quæ omnia reprobata sunt supra, nec sonant satis catholice. Cõstat quoq; quod secũdũ

Aristo.

philosophũ substantia nõ capit magis & minus, ergo substantia naturæ humanæ perfecta, tota & integra est quãtũ ad substãtialia, in infãte, sicut in uiro. Quod uerũ non esset, si quantitas esset ipsa substantia corporis. Vnde alibi ꝓtestatur Richa. quod ex theologica ueritate puta ex his quæ in sacramento creduntur, multo certius infallibiliusq; probatur, quod quantitas differt à re quãta, q̃ ex philosophia. Postremo, de effectibus huius superdignissimi sacramẽti scribit Gu-

Gulielm⁹ parisien.

lielmus in suo Sacramentali: ¶ Quẽadmodũ aqua baptismalis uere est aqua regenerans, & unda purificans, non sua natura, sed uirtute diuina, quę per uerbũ inuo-

Eucharistię, uariĩ sunt effectus.

cationis accedens efficit sacramentũ: sic uera Christi caro accessu uirtutis diuinæ quæ ab ea nũquã recedit, fit sanctificatiõis sacratissimũ instrumẽtũ, ac digne sumentibus sacræ refectionis adiumentũ. Quæ uirtuosissima est propter dei sapientiam & dei uirtutẽ, cuius ipsa est uestimentũ. Nẽpe si uestis sancti Iohannis apostoli ex contactu sacri corporis id uirtutis obtinuit, ut per manũ Aristobuli adhuc increduli tactu suo tres mortuos suscitauit, quid de hoc uestimento dei omnipotentis, id est, corpore Christi, pia fides edocet sentiendum? Si Petri apostoli baculus ex attactu Petri asse qui potuit ut tactu suo mortuũ sociũ beati Martialis Lemonicensis suscitaret, & usq; in pręsens retinet ut dęmones de obsessis expellat corporibus, & eos ad loquendũ compellat, quid de sacratissimo Christi corpo-

Reliquijs sctorũ miraculorũ uirtutem de⁹ cõtulit

re sentiendum? Si Christus dominus tantas uirtutes corporibus atq; reliquijs sanctorũ suorũ largitus est, imo ossibus eorũ & capillis, & quod plus est, eorũ pulueri ac sepulchris, q̃uo non incõparabiliter multo maiores ac plures uirtutes carni suæ glorificatissimæ ac deitati unitæ donauit? Quid enim mirabile ac præclarum poterit cogitari, quod non ad sanctorũ suorum reliquias uel etiã memorias operatus sit Christus, &

Matt. 9. Mar. 6.

usq; nunc operetur? Amplius, si fimbrię uestimenti sui hoc tribuit, ut eius tactu hemororissa saneretur a sanguinis fluxu: imo quod omnes qui tangebant eam, curarentur ab ægritudinibus suis, quid inæstimabilis potestatis & supernaturalis efficaciæ credendus est suo sacratissimo & illibatissimo corpori cõtulisse? Præterea, si carni seu pinguedini serpentinæ, de qua tyriaca conficitur, uirtutẽ concessit effugandi ue-

Thyriaca

nenũ quod hominis uitam extinguit, quanto fortius sacratissimæ carni suæ uirtutẽ prestitit eijciendi anima-

Gen. 2.

rũ nostrarũ uenena, id est, uitia & peccata, tentationes & passionũ aculeos? Insuper, si ligno uitæ in medio paradisi uirtutẽ impressit, ut uitã corporalẽ perpetuaret utentiũ fructu illius, q̃uo non potius carni suæ ac sanguini cõtulit, ut ꝑpetuare uitã ualeat aĩarum, q̃ utiq; q̃dãmodo fructus ipsius sunt? Ipse uero uerissimæ uitæ

Peonia & Iaspis phãtasmã fugant & dęmonia

uerissimum est lignũ. Præterea, si hanc uirtutem dedit herbæ peoniæ & Iaspidi, lapidi ut phantasmata fugẽt,

Itemq; dæmonia: si potestatem hãc præstitit uerbis exorcismorũ quorũdã, ut eis arceantur & ligentur dęmones, & alia fiant miranda quæ in libris magicis cõtinentur: quõ uerbum per quod facta sunt omnia, carnẽ quam ꝓ nostra salute assumpsit, nõ uniuersis uirtutibus gloriæ suæ cõgruentibus, & saluti cõgruentibꝰ animarũ illustrauit? Nõne ipse smaragdo impressit hãc uim, ut lætitiã operetur in animabus gestãtium ipsum? lapidi quoq; bufonis, ut expellat tristitiam; & lapidi topazioada, ut tẽperãtiã ab ardore libidinũ donet? ac diamãti, ut gratiositatẽ inducat ac pariat in gestante? Propter hæc omnia et alia innumerabilia mirabiliũ, q̃ pro parte maxima præterimus eius & quæ nec nosce nec numerare sufficimus, merito beatos reputamus eos, qui tam diuinissimæ excellentiæ sacramentum tota deuotione ac ueneratione assidua amplectuntur, suscipiunt, & spiritaliter intra se iugiter retinere conantur. Hæc Gulielmus.

Joan. 1 — Smaragdus letitiam operatur.

Distinctio. XIIII.

De poenitentia.

POST hæc de poenitentia agendum est. Poenitentia lõge positis a deo necessaria est, ut appropinquent. Est enim, ut ait Hieronimus, secunda tabula post naufragiũ: quia si quis uestẽ innocentiæ in baptismo perceptam peccando corruperit, poenitentiæ remedio reparare potest. Prima tabula est baptismus, ubi deponitur uetus homo, & induitur nouus. Secunda, poenitentia: qua post lapsum resurgimus, dum uetustas reuersa repellitur, & nouitas perdita resumitur. Post baptismũ prolapsi, per poenitentiã renouari ualent, sed non per baptismũ. Licet homini sepius poenitere, sed non baptizari. Baptismus tantum est sacramẽtũ, sed poenitentia dicitur & sacramentũ, & uirtus mẽtis. Est enĩ poenitẽtia interior, & est poenitentia exterior. Exterior, sacramentũ est: interior uirtus mentis est: & utraq;, causa salutis est & iustificationis. Vtrũ uero omnis exterior poenitentia sit sacramentũ, uel si nõ omnis, quæ hoc nomine censenda sit, consequenter inuestigabimus. A poenitentia coepit Iohannis ꝑdicatio dicentis: Poenitentiã agite: appropinquabit enĩ regnũ coelorũ. Quod autem præco docuit: illud post ueritas prædicauit, exordiũ sumens sermonis a poenitentia. Poenitentia dicitur a puniendo, qua quis punit illicita quæ commisit. Poenitentiæ uirtus timore concipitur. Vnde Isaias: A timore tuo dñe concepimus & peperimus spiritum salutis. Est autem poenitentia, ut ait Ambr. mala præterita plãgere, & plangẽda iterũ non cõmittere. Itẽ Grego. Poenitere est anteacta peccata deflere, & flẽda non cõmittere. Nã qui sic alia deplorat, ut alia tñ committat, adhuc pniam agere aut ignorat aut dissimulat. Quid enĩ ꝓdest si peccata luxuriæ qs defleat, & adhuc auaritiæ æstibus anhelat? His uerbis qdã uehemẽtiꝰ inhærẽtes, contẽdunt uere poenitentẽ ultra nõ posse peccare dãnabiliter: & si grauiter peccauerit, ueram nõ præcessisse poenitentiam. Quod etiam aliĳs muniũt testimoniĳs. Ait enĩ Isidorus: Irrisor est & non poenitens, qui adhuc agit quod poenitet. Nec uidetur deũ poscere subditus, sed subsannare supbꝰ. Canis reuersus ad uomitum, & poenitẽs ad peccatũ. Multi lachrymas indesinẽter fundũt, & peccare nõ desinũt: q̃sdã accipe lachrymas ad pniam cerno, & effectũ pniæ nõ habere: quia incõstantia mentis nũc recordatiõe peccati lachrymas fũdũt, nũc reuiuiscẽte usu, ea quæ fleuerũt, iterãdo cõmittũt. Isai. de peccatoribꝰ dicit: Lauamini, mũdi estote. Lauat, & mũdus ẽ, qui & ꝑterita plãgit, & flẽda iterũ nõ cõmittit. Lauatur & nõ ẽ mundus, qui plãgit quæ gessit, nec deserit: & post lachrymas ea quæ defleuerat, repetit. Itẽ Augu. Inanis ẽ pnia, quã sequẽs culpa coinquinat. Nihil prosunt lamẽta si replicantur peccata. Nihil ualet ueniã a malis poscere, & mala denuo iterare. Itẽ Greg. Qui cõmissa plãgit, nec tñ deserit, poene grauiori se subĳcit. Itẽ Ambr. Reperiũt qui sæpiꝰ agẽdã pniam putãt, qui luxuriant in Chro. Nã si uere pniam in Chro agerẽt, iteranda postea nõ putarẽt: qa sicut unũ baptisma, ita ẽ una pnia. His aliĳsq; pluribꝰ utunt in assertionẽ suę opionis. Sed Amb. dicit: Hæc uera pnia ẽ, cessare a pctõ. Et itẽ: Magni ꝑfectꝰ ẽ, renũciasse errori: imbutos enĩ uitiĳs aĩos exuere atq; emẽdare, uirtutis ẽ pfectæ & cælestis grĩæ. Et ideo sane ita diffiniri potest.

De poenitentia & determinatio præmissorũ.

Penitẽtia ẽ uirtꝰ, q̃ cõmissa mala cũ emẽdatiõis ꝓposito plãgimꝰ & odimꝰ, & plãgẽda ulteriꝰ cõmittere nolumꝰ: qa pnia uera est, in aĩo dolore &, odore uitia. Vñ illa uerba p̃missa, poenitere ẽ añ acta deflere, & flẽda non cõmittere: recte sic accipi pñt, ut nõ ad diuersa tẽpa, sed ad idẽ referant: ut, s. tpe q̃ deflet cõmissa mala, nõ cõmittat uoluntate uel ope flẽda: q̃d inuenit ex uerbis cõsequẽtibꝰ. Nã qui sic alia deplorat &c. Hinc Augu ait: Cauẽdũ ẽ, ne quis existimet

Margin notes: De poenitentia in generali. — Matt. 3. — Mar. 4. — Vñ dicit. penitẽtia. — Gregoriꝰ — Isidorꝰ. 2. li. de summo bono capi. 16. & habet de. pe. di. 3. c. irrisor. 2. Pe. 2. — Aug. in li. soli loquio. de pe. di. 3. c. inanis. — Ambr. in li. 2. de penitẽtia ca. 11 et habetur de pe. di. 3 c. reperiuntur — Augusti. sup octo narium 22 — Augustinꝰ in enchiridiõ et habetur de pe. di. 3 c. sane cauẽdum — 1. Cor. 6. — Gala. 5.

existimet nefanda illa crimina, q̄lia q agūt, regnū dei nō possidebūt, q̄tidie ꝑpetrāda, & elee mosynis redimēda. In meli⁹ est enim uita mutāda, & per eleemosynas de pc̄tis p̄teritis propitiandus est deus: non ad hoc emēd⁹ quodā modo, ut ea semper liceat impune cōmittere. Nemini em̄ dedit laxamentū peccandi, etsi miserando deleat cōmissa pc̄tā, si non satisfactio congrua negligatur. Itē Pius papa: Nihil ꝓdest homini ieiunare & orare & alia religionis opera agere, nisi mens ab iniquitate reuocetur. Qui ergo a malis sic mentē reuocat, ut com missa plangat, & plangenda cōmittere nō uelit, nec satisfacere negligit, uere poenitet. Nec ideo non est uera pnīa qa forte post nō de ꝓposito, sed casu uel infirmitate peccabit. Ille aūt irrisor est & non poenitens, qui sic cōmissa plangit, ut plangenda uoluntate uel opere com mittere non desinat. Ille etiam q post lachrymas repetit quæ fleuit, lauatur ad tp̄s, sed mundus nō est, i. illa munditia non est ei sufficiens ad salutē: qa est momentanea, non pseuerans. Itē illud, Inanis est poenitentia quā sequens culpa coinqnat, sic intelligendū est, Inanis est. s. carens fructu illius poenitentiæ quā sequens culpa inqnat. Illius em̄ fructus est, uitatio gehennæ, & adeptio gloriæ. Mortificatur em̄ illa poenitentia, & alia anteacta bona p sequens pc̄m̄: ut non sortiantur mercedē, quā meruerunt cū fierent: & quā haberent, si peccatum nō succederet. Sed etsi de peccato succedenti pnīa agatur, & poenitentia quæ præcessit, & alia anteacta bona reuiuiscunt: sed illa tantū, quæ ex charitate prodierūt. Illa enim sola uiua sunt, quæ ex charitate fiunt. Ideoq̄ si per sequentia peccata mortificantur, per subsequentē poenitētiā reuiuiscere pn̄t. Quę uero sine charitate fiunt, mortua & inania gn̄rantur, & ideo per poenitentiam reuiuiscere non ualent. Similiter intelligendū est illud, Nihil prosunt lamenta &c. Et illud, Nihil ualet &c. Si enim replicentur peccata, nihil ualet ad salutē uel ad ueniam in fine præcedens lamētū: qa nihil relinquitur de uitæ munditia, qa aut peccata dīmissa redeunt, ut quibusdam placet, cum replicantur: uel si nō redeunt, eis tn̄ deletis, ꝓpter ingratitudinē ita reus & immūdus cōstituitur, cū adhuc in expiandis implicat᷑, ac si iā deleta redirent. De hoc tn̄. s. an pc̄tā redeāt, post plenius agemus. Similiter nihil ualet ad salutē obtinendā, uel ad munditiā uitæ habendā, ueniā de malefactis poscere, & malefacta denuo iterare. Ita etiā intelligendū est illud, qđ idē August. alibi ait: Pnīa est quædā dolentis uindicta, sp puniens in se qđ dolet cōmisisse. Et infra: Quotidie dolendū est de peccato, qđ declarat ipsa dilectiōis uirtus. Poenitere enim est poenā tenere, ut sp puniat in se ulciscendo, qđ cōmisit peccando. Ille aūt poenā tenet, q sp uindicat, qđ cōmisisse se dolet. Pnīa ergo est uindicta, sp puniens in se qđ dolet cōmisisse. Quid restat nobis nisi dolere in uita? ubi enim dolor finitur, deficit, & pnīa. Si uero poenitētia finitur, quid relinquitur de uenia? Tādiu gaudeat & speret de gratia, quādiu sustentatur a pnīa. Dicit em̄ dn̄s: Vade, & amplius noli peccare. Non dixit, Ne pecces: sed ne uoluntas peccādi in te oriatur. Qđ quō seruabitur, nisi dolor in pnīa continue custodiatur? Sed sp doleat, & de dolore gaudeat: & non sit satis ꝙ doleat, sed ex fide doleat: & non sp doluisse doleat. ¶ Determinatio intelligētiæ dictoꝝ.

De poenitentia perfectorū, uel ad salutē sufficienti, intelligendū est qđ supra dixit. s. Poenitentia est uindicta sp puniens qđ cōmisit, & alia hmōi. Illud uero. Si pnīa finitur, nihil de uenia relinquet᷑, dupliciter accipi pōt. Si em̄ iuxta quorundā intelligentiā pc̄tā dimissa redeunt, facile est intelligere nihil de uenia relinqui: qa pc̄tā dimissa iteꝝ replicant᷑. Sicut em̄ ille qui ex seruitute in libertatē manumittitur, q interim uere liber ē, & tn̄ propter offensam in seruitutē postea reuocatur: sic & poenitenti peccata uere dimittunt᷑, & tn̄ propter offensam q̄ replicatur, iterū redeunt. Si uero non redire dicantur, sane pōt dici, etiā sic nihil de uenia relinqui: non ꝙ dimissa peccata iterum imputentur, sed quia propter ingratitudinē ita reus & immundus constituitur, ac si illa redirent. ¶ De solenni & unica poenitentia.

Illud autem quod Ambro. ait, Reperiuntur &c. Et, sicut unū baptisma, ita & una poenitētia: non scd̄m gn̄ale, sed scd̄m specialem morē ecclesiæ de solenni pnīa dictum intelligit᷑: quæ apud quosdā semel celebrat᷑, non iterat᷑. Itē illud aliud Ambr. Pnīa semel usurpata, nec uere celebrata, et fructum prioris aufert, et usum sequentis amittit: de solenni intelligitur. Solennis ergo poenitētia, ut Amb. in eodē ait, est quæ fit extra ecclesiā in manifesto in cinere & cilicio. Quæ pro grauiorib⁹ horrēdisq̄ ac manifestis delictis tm̄ imponit᷑: et illa nō est iterāda pro reuerentia sacramēti, ut non uilescat & cōtēptibilis fiat hominib⁹. Vn̄ Aug: Quāuis caute et salubriter prouisum sit, ut loc⁹ illi⁹ humillime pnīæ semel in ecclesia cōcedatur

Marginal notes (left): Poenit de terminati onem Isidori. — Poenitentia solennis.

Marginal notes (right): Pi⁹ papa de pe. di. 3. c. nihil prodest. — Poenit de terminati onem Augustini. — Aug. in li. de unica poenitētia et habetur de pe. di. 3. c. poenitentia est q̄ iam. — Johan. 5. et 8. Luce 7. — Aug. prā. — alia exite rum — Amb. li. 2. de peni. De penitētia di. 3. c. reperiuntur

datur, ne medicina uilis uel minus utilis esset ægrotis, quæ tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit: quis tamē audeat deo dicere, Quare huic homini, qui post pœnitentiam primam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? Ori-
Origenes sup Leui. ca. 25. qui vendi. genes quoq; de hac solenni pœnitentia quæ pro grauioribus criminibus iniungitur, ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali uel in blasphemia fidei, sed in sermonis uel in morū uitio consistat, hæc culpa semper reparari potest, nec interdicitur aliquando de hmōi pnīam agere. Sed non ita de grauioribus criminibus. In grauioribus enim criminibus semel tm̄ pœnitentiæ conceditur locus. Cōmunia quæ frequenter incurrimus, sp pnīam recipiunt, & sp redimūtur. Cōia dicit, uenialia pctā, & forte mortalia quædā aliīs minus grauia: quæ sicut sæpe cōmittunt, ita frequēter per pnīam redimuntur. Sed de grauioribus criminibus semel tm̄ agitur pnīa. s. solēnis. Nā & de illis si iterētur, iteratur pnīa, sed non solennis, quod tamen in quibusdam ecclesiīs non seruatur.

¶ Autoritatibus probat, quod non semel tm̄, sed frequēter peccata dimittātur per pnīam.

Quod uero pœnitētia non semel tantum agatur, sed frequenter iteretur: & per eam
Aug. in li. de pœnitē tia cap. 5. & habetur de pen. di. 3. c. adhuc instant. Roma. 12. frequēter iterū uenia præstetur, pluribus sanctorū testimoniīs probatur. Ait enim Augustinus scribens contra quosdā hæreticos, qui peccantibus post baptismum semel tantū dicebant utilem esse pœnitentiam, ita: Adhuc instant perfidi, qui sapiunt plusquam oportet: nō sobriī, sed excedentes mensurā, dicunt: Et si semel peccantibus post baptismum ualeat pnīa, non tamen sæpe peccātibus proderit iterata: alioquin remissio ad peccandū esset incitatio. Dicunt enim: Quis non semper peccaret, si semper per pœnitentiam redire posset? Dicunt enim dominum incitatorē mali, si semper peccantibus subuenit: & ei peccata placere, quibus semper præsto est gratia. Errant autem. Constat enim multum ei peccata displicere, qui semper præsto est ea destruere: sed si ea amaret, non semper ea destrueret. Idem ad Ma-
Aug. ad Macedonium & habetur de pe. di. 3. ca. intantum. Matt. 5. cedonium: Intantum hominum iniquitas aliquando progreditur, ut etiam post peractam pnīam, post altaris reconciliationē, uel similia uel grauiora committant: & tamen deus facit etiam super tales oriri solem suū, nec minus tribuit quam ante tribuerat largissima munera uitæ & salutis: & quamuis eis in ecclesia locus ille poenitentiæ nō cōcedatur, deus tm̄ super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quorū nūero si quis uobis dicat: Dicite mihi, utrū aliquid prosit ad uitam futurā, si in ista uita illecebrosissimæ uoluptatis blandimēta cōtempsero, si me poenitendo uehementius quā prius excruciauero, si uberius fleuero, si melius uixero, si pauperes largius sustētauero si charitate ardētius flagrauero. Quis ūrm ita desipit, ut huic homini dicat, Nihil tibi ista in posterū ꝓderūt? Vade, saltē huius uitæ suauitate fruere. Auertat deus tā īmanē sacrilegāq; demētiā. Itē Iohan. Chrysost. de reparatiōe la-
Johan. Chry. & habetur de pen. di. 3. c. talis. psi: Talis, mihi crede, talis ē erga hoīes pietas dei. Nūquā spernit pnīam, si ei syncere & simpliciter offerat, etiā si ad summū quis pueniat malorū: & inde tm̄ uelit reuerti ad uirtutis uiā, suscipit libenter & amplectitur: & facit oīa, quatenus ad priorē reuocet statū. Quodq; est adhuc præstantius & eminentius, etiā si non potuerit quis explere omnē satisfaciendi ordinē, quātulamcunq; tm̄ & quantūlibet breui tēpore gestā non respuit pnīam, suscipit etiam ipsam, nec patitur quāuis exiguę conuersionis perdere mercedē. Exēplis etiā hoc idē astrui pōt. Dauidē ꝑ pnīam adulteriī simul & homicidiī ueniā impetrauit: & grauiter tm̄ postea
1. Reg. 11 2. reg. 12. 2. Reg. 24 1. Par. 24 Ambro. in apologia Dauid. ca. 2. & habetur de pe. di. 3. c. illud. deliqt in populi enūeratiōe, qđ populi multitudo ꝓstrata oñdit. Illud aūt mirabile est, ꝙ angelo ferienti plebē, se obtulit, dicēs: Grex iste qd fecit? Fiat manus tua in me & in domū prīs mei. Quo facto, statim sacrificio dignus iudicat, q absolutiōe æstimabat indign⁹. Nec mirū si tali sua oblatiōe ꝓ populo, peccati sui adeptus est ueniā: cum Moses offerēdo se pro plebis errore, pctā diluerit. His aliīsq; testimoniīs pluribus euidenter oñditur, per pnīam non semel tantū, sed sæpius nos a peccatis surgere, & uerā poenitentiā sæpius agi. Volun-
Exo. 23. Heb. 10. tarie enim peccantibus nobis, ut ait Apost. pro peccatis nō relinquitur hostia scda, s. qa semel tm̄ Chr̄m oportuit pati, nec relinqtur secūdus baptismus. Relinqtur uero secūda poenitentia & tertia, & deinceps, ut Iohan. Chrysost. super hūc locū ait: Sciendū, inqt, qđ hic qdā exurgūt, horū uerborū occasiōe pnīam auferētes, quasi per pnīam nō ualeat pctōr post lapsum resurgere secundo & tertio & deinceps. Verūetiam in hoc poenitentiam non excludit, nec propiciationem, quæ sæpe fit per poenitentiā, sed secundū baptismū & hostiam.

Cōpleto

SVMMA DISTINCTIONIS. XIIII.

COMPLETO tractatu de tribus sacramentis, quę pertinent ad bonū obtinendū (Per baptismum nanq; gratia prima, primo acquiritur, cū baptism⁹ sit regeneratio spiritalis: per cōfirmationē augetur, per eucharistiā perficitur) nunc agit de quarto sacramento, i. de pœnitentia, per quā gratiæ obstacula remouentur, & mens ad oēm gratiā suscipiendā disponit: imo sine hoc sacramēto nullus adultæ ætatis uitio inquinatus, quodcunq; aliud sacramentū salubriter potest percipere. Primo ergo ondit Magister huius sacramenti necessitatē & utilitatē, deinde diuidit. eā in pœnitentiā interiorē & exteriorē, & qd sit pœnitentia ipsa diffinitiue. Quocirca ostendit quorundā errorē, dicentiū pœnitentiā iterari non posse, quemadmodū nec baptismū. Inducit quoq; motiua ipsorū, & uerba sanctorū intricata exponit. Quocirca tractat de pœnitentia perfectorū, de pœnitētia quoq; solenni, & quare non iteratur.

QVAESTIO I.

Arguitur aduersus ueritatem

HIc quęrit primo, Verum poenitentia sit sacramentum, et quid si poenitentia. ¶Videtur qđ nō, quia sicut præhabitū est, sacr̃m est uisibile elementū, atq; sensibile aliquid. Pœnitētia aūt est uirtus uel actus uirtutis. Virtus aūt secundū Augustinū, est bona qualitas seu habitus mentis, & ita est inuisibilis res, similiter actus eius. Rursus, sacramenta consistunt in rebus & uerbis certis præfixis, desuper institutis. Quod non uidetur in pœnitētia posse dici, qm̃ nullibi in scriptura canonica legitur forma ei⁹ expressa. Insuper apparet quod nō sit uirtus, sed potius passio animæ, utpote dolor seu pœnitudo animi de malo.

August.

¶Circa hæc scribit Antisio. in Summa sua libro 4. Quemadmodū in eucharistiæ sacramento sunt quatuor, uidelicet forma panis, forma uini, quæ duo sunt sacramentum & non res: tertiū uero est corpus Christi uerū, quod est res & sacramentū: quartū est corpus Christi mysticū, quod est res & non sacramentū: ita in sacramento pœnitentiæ sunt quatuor, utpote confessio, contritio, satisfactio, remissio culpæ, inter quæ cōfessio & satisfactio sunt sacramenta & non res. suntq; sacramenta interioris contritionis & remissionis peccati, imo & ultimo ac principaliter remissionis peccati, qm̃ propter illā obtinendam confitemur & satisfacimus. Porro contritio est sacramentū & res. Significat enim remissionē peccati & efficit eam. res autem est respectu confessionis & satisfactionis. Itaq; cōfessio ista exterior & satisfactio, sunt extrinsecū aliquid, & efficiunt quod figurant, uidelicet remissionē peccati: non tamen efficiunt omne quod figurant, qm̃ non efficiunt id quod primo figurant, puta contritionem. Nec est necesse quod sacramētū nouę legis efficiat omnifarie quod designat, sicut in sacramento eucharistiæ forma panis non efficit simpliciter corpus Christi, sed panē conuertit in illud, & efficit mysticū corpus .i. mysticā spiritalem ue unitatē in ipsis fidelibus. Nec uerū quod semper unius non sit nisi unū signū. Nam idē potest significari per plura, ut patuit supra. Vnde dicimus quod confessio exterior & satisfactio, sunt unum sacramentum extrinsecum, quemadmodum forma panis & forma uini sunt unum sacramentum in sacramento altaris: quia utrumq; conuenit in hoc, quod constat ex pluribus partibus mundis & puris. Similiter confessio exterior, inquantū est puniens per erubescentiā & satisfactionē: & satisfactio, inquantū est puniens per realē afflictionē forinsecus: sunt idem sacramentū, i. sacrū signū interioris contritionis & remissionis peccati, quia secundū idē significant illas: qa qui punit se, quodammō cōterit atq; annihilat se. Hęc Antisiodoreñ. ¶Præterea Thomas: sacramentū, inqt, importat sanctitatē actiue per modū hominibus cōgruentē, ut sc3 adiungatur significatio sanctificatiōis inuisibilis per uisibilia signa. Hinc ubicunq; fit sanctificatio significata per sensibilia signa, ibi est sacramentum. & ita est hic. Quemadmodū aūt in corporalibus medicinis quædā consistunt in sola passiōne uel receptione curati, ut sectio uulneris, uel appositio emplastri: quædā in actu laborantis, ut curationes: ita in sacramentis quædā nō requirunt actū eius qui sanctificatur, quantū ad substantiā sacramenti nisi per accidens, ut remouens, prohibens, ut in baptismo & cōfirmatione: quædā uero requirunt essentialiter & per se actū eius qui suscipit sacramentū, tanquā ad essentiā sacramenti pertinentē, ut in pœnitentia & matrimonio. In illis itaq; sacramentis, quæ sine actu nostro cōplentur, est materia quæ designat & causat quasi materia exterius apposita. In illis uero sacramentis, quæ actū nostrū requirūt, nō est talis materia: sed ipsi act⁹ apparentes hoc agunt, quod in alijs materia. Cū aūt sacramentū dicitur esse materiale elementū, sumitur materiale elementū multū, extense pro omni sensibili, siue sit corporalis materia, siue sensibilis actus. Ipsi quoq; exteriores act⁹ in hoc sacramēto sunt loco rei, & forma absolutionis sunt uerba in quibus hoc sacramentū consistit. non tamen requiritur hic determinatio tanta uerborū, sicut in eucharistia & baptismo, qm̃ non est hic materia uerbo uitæ sanctificanda sicut in illis. ¶Sed quæri potest, cur diuinus Dionysi⁹ libro de ecclesiastica hierarchia de hoc sacramēto nō tractat. Dicendū quod intentio eius in libro illo non fuit tradere sacramentorum notitiam: imo de aliquibus ibi tractat quæ non sunt sacramenta, ut sunt institutiones seu consummationes monasticæ atq; exequiæ: sed intendit ibi determinare, quod exteriores ritus significant actus spirituales. Cumq; in pœnitentia & matrimonio non sit ritus certus determinatus, cum non habeat materiā sicut alia sacramenta, ideo non determinat de eisdem. ¶Porro dum quæritur, an pœnitentia sit uirtus: dicēdū, qđ in pnīa homo se habet tanquā recipiēs & ut agens. Recipit nanq; a deo ueniā & reconsiliationē: & secundum hoc habet pnīa rationem sacramēti. Ex parte uero actus sunt de ipso diuersæ opiniones. Vna, quod solum sit actus uirtutis, non uirtus. Quod stare non ualet, quia cum actus uirtutis, non sint in dormiente, dormiens non posset dici pœnitens. Alij ergo dixerunt, quod ex hac parte pœnitentia sit uirtus, non proprie, sed extense loquēdo, prout omne laudabile uirtus uocatur, quamuis sit passio. Sed nec hoc uerum est, quia secundū Philosophum 8. Ethicorum, Principale in uirtute est electio. Vnde omnis habitus qui facit rectam electionē, uirtus proprie appellatur. Idcirco cū act⁹ pœnitētię nō causetur tantum ex passione, sed magis ex electione, etiam si nulla sit passio, constat quod proprie uirtus sit. Veruntamen pœnitentia non secundum idem est passio, & sacramentū: sed inquantū pœnitens per pœnitentiā recipit gratiā uulnus peccati sui curantē, pnīa ipsa est sacramentum: inquantum uero pœnitens per habitū infusum ordinatur ad actū rectū, sic penitētia est uirtus, nec ipsa realiter idem est quod gratia gratificans

Margin notes: Anti. li. 4 — Pœnitētię sacramentum qua tuor requirit. — Sacra nouę legis non omnifarie efficiunt qđ significāt. — Idem pt significari per plura — Thomas aquinas — Sacrā quędam actū recipientis erigūt quędam non. — Sacr̃m cūo dicat materiale elementū. — Dionysi⁹. — Pœnitentię sacri Dion. nō meminit. — Pœnitentia uirtus est nō tantum actus laudabilis.

ficans proprie dicta, quamuis extenso nomine gratia nuncupetur: quia suo modo iustificat, sicut & gratia.

Pœnitentia est virtus specialis.

¶Quæritur quoq;, an pœnitere sit actus specialis uirtutis. Et rñdendũ qđ quidam dixerũt, q pœnitere nõ sit actus specialis uirtutis. Sed hoc esse nõ põt, qm aliquid est de ratione pœnitentiæ, prout nunc de ea loquitur, quod non est de ratione uirtutis cõiter sumptæ, uic3 satisfacere pro peccato cõmisso. Hinc alij dicunt, quod est uirtus specialis, & specificatur ex hoc quod detestatur peccatũ a se cõmissum. Verũ hoc nõ potest specificare uirtutẽ: quia cũ uirtus sit quid peccato contrariũ, maxime repugnat eidẽ, prout est in eodẽ subiecto. Vnde hoc est omni uirtuti commune, q repellit peccatũ a suo subiecto. Ideo alij dicunt quod specificatur per hoc, quod peccatũ suũ sub spe ueniæ detestatur: quod stare non ualet, qm nulla uirtus sortitur speciẽ ex hoc, qđ a uirtute alia importatur. Qđ aũt dicitur spe uenię, non aliud dicit nisi imperiũ spei. idcirco ex hoc non haberet rationẽ specialis uirtutis, sicut nec actus castitatis ex hoc, quod a charitate imperatur, suscipit rationẽ specialis uirtutis. Hinc aliter est dicendũ: uic3 quod pœnitentia accipit specialẽ rationẽ obiecti ex hoc, quod respicit peccatũ ut expiabile per actũ pœnitentis, sicq; actus pœnitentiæ non est absolute detestari peccatũ, sed detestari illud cum expurgatione eius quantum ad culpã, & quantũ ad pœnam. Hoc etenim nulla alia uirtus facit. ¶Cũ ergo obijcitur quod pœnitentia expellit omne peccatũ, er

Solvitur obiectio.

goest uirtus generalis: dicendũ quod omis uirtus expellit peccatũ sibi oppositũ formaliter, quãtũ ad actũ primũ, qui est informare subiectũ. Actus uero secundus in uirtutibus alijs qui est operatio, non ordinatur principaliter ad expellendũ peccatũ, sicut est in pœnitentia. Hinc pœnitentia non formaliter, sed quasi effectiue excludit peccatum. Habet nanq; peccatũ expellẽdũ pro materia, & operatur circa illud, ut expellatur: ideo non opponitur formaliter omni peccato, sed impœnitentiæ. Vnde & quãuis pœnitentia habeat actũ circa materiã omniũ uitiorũ, & per consequens oĩm quoq; uirtutum: tamen considerat specialem rationẽ obiecti in materia circa quam operatur, quemadmodum magnanimitas habet quodammodo pro materia & obiecto operationes omnium aliarum uirtutũ sub ratione magni: quia in omni uirtute operatur magnifice, ut dicitur tertio Ethicorũ. ideo sicut magnanimitas uirtus est specialis, ita & pœnitentia. Circa hoc quæritur, cur philosophi de uirtute hac pœnitẽtiæ nõ

Pœnitentię virtutem philosophi nõ nouerunt.

sunt locuti. ¶Dicendũ quod ideo, quia peccati remissio seu expiatio spectat ad prouidentiam dei de reb⁹ actibusq; humanis, inquantum culpa offenditur, & pœnitentia placatur. Philosophi autem non considerauerunt uirtutes in actibus humanis dirigentes, prout ordinantur ad prouidentiam dei, sed ad bonũ humanum. Verum ex similitudine ad uirtutes, de quibus locuti sunt, possumus & uirtutem istam accipere Quemadmodũ eñi alicuius uirtutis est, ut hõ q offensus est, placetur ab offendente: ita & huius uirtutis est ut deus quẽ offendim⁹, poenitẽdo placare conemur.

Pœnitentia non est virt⁹ theologica.

¶Ex his constat, quod pñia nõ sit theologica uirtus. Talis equidẽ uirtus habet deum pro obiecto & fine. Pœnitẽtia autem pro obiecto habet peccatum, quod expiare intendit. Quocirca sciendum, quod uirtutes

Virtutes infusę tripliciter se habent ad deum.

infusæ se tripliciter habent ad deum. Nam aliquæ hñt deum pro obiecto & fine, ut theologicæ: quædã uero non pro obiecto in quod transeant actus earum, sed pro proximo fine, ut patet de latria: quæ aliquas protestationes seruitutis quasi materiam habet, quas ordinat immediate in deum: & tales uirtutes theologicis propinquissimæ sunt. Vnde & actus earũ theologicis uirtutibus attribuuntur, tanquam proximis imperantibus, iuxta quod asserit Augustinus: Deus fide, spe, charitateq; colitur. Quædã autem nõ habent deũ pro obiecto, neq; pro fine proximo, sed ultimo: sicut temperantia, quę habet passiones pro materia, & quietem animi pro proximo fine, quẽ ordinat ul tra ad deum. Pœnitentia uero quamuis non habeat deũ pro obiecto, attamen habet eum pro proximo fine: quia ad hoc contra peccata sua mouetur, ut deo reconcilietur: ꝓpter qđ actus eius qui est pctã expellere seu iustificare, quandoq; fidei, interdũ charitati ascribitur.

¶Præterea si quæratur, ad quã uirtutem cardinalẽ pñia reducatur: dicendũ quod ad iustitiam. Verumtñ cũ iustitia sit quædam æqualitas, ideo non potest esse perfecta iustitiæ ratio, ubi nõ est adæquatio uera, sed aliquis iustitiæ modus: quemadmodũ 5. Ethicorũ ait Philo. quod domini ad seruũ non est simpliciter iustũ, sed iustũ dominatiuum. Cumq; inter deum & hominem sit distantia maxima, non potest esse iustitia proprie dicta hominis ad deũ, sed aliquis iustitiæ modus quasi per similitudinem. Homo quippe efficitur debitor alteri homini dupliciter. Primo, per id quod sibi ab illo est datũ, sicut in communicationibus uoluntarijs, puta in emptionibus & uenditionibus. Secundo, per id quod ei subtraxit, ut in cõicationibus inuoluntarijs, sicut sunt furtum, percussio. Similiter hõ fit debitor deo: primo, per beneficia ab ipso recepta, & sic reddit debitũ ei, ipsum colendo per latriã: secũdo, per hoc quod in deum peccauit, & sic reddit ei debitum per pœnitentiã. Hinc sicut religio seu latria ponitur à Tullio pars iustitiæ nõ quasi species, sed ut pars potentialis, inquantum quendã iustitiæ modum participat, ita & pœnitentia pars iustitiæ perhibetur. Differt quoq; pœnitentia a patientia, qm poenitentiæ est, ferre difficilia sponte assumpta: patientiæ uero, æquanimiter sustinere difficilia aliunde illata. ¶Insuper, circa descriptiones pœnitentiæ in litera datas, sciendum q poenitentia & iustitia uindicatiua sunt aliquo modo circa idem, uic3 circa punitionem offensæ, & differunt in duobus: Primo, quoniam uindicatiua proprie est in iudice poenam infligente, quam reus patitur quandoq; inuite. Poenitentia uero est in reo poenã uoluntarie sustinente ꝓ suo peccato. Secundo, quoniam uindicatiua respicit offensam communiter: sed poenitentia respicit proprie dei offensam. Vnde oportet q poenitentia consistat in emendatione offensæ spõte assumpta, & tali qualis competit deo. Quemadmodũ autem in hominibus qui uident ea quæ foris parent, fit offensę recompẽsatio per aliqua exteriora: ita deo qui intuetur cor, oportet recompensationem fieri in cordis affectu. Fit quoq; bene recompensatio præcedentis offensæ exterius, modis duobus. Primo, ꝑ hoc quod quis exterius poenam subit pro offensa quam fecit. Secundo, per hoc quod cauet in futurũ ab offensa alterius. quæ duo oportet hominem deo exhibere in corde per poenitentiã pro peccatis: primo, per dolorem cordis pro malis quæ fecit, secũdo, per propositum abstinendi ab illis de cætero. Et hæc duo tangit descriptio Gregorij atq; Ambrosij, cũ dicitur: Poenitentia est præterita mala deflere, & deflenda iterum non committere, quamuis non ponantur sub forma definitioni&

Propter quod Magister ad formam ea reducens, ponit tria, Vtpote, genus, cũ ait: Pœnitẽtia est uirtus. Et dolorem de malis præteritis, addens: Qua commissa mala deplangimus, Propositum quoq; futuræ emendationis, subiungens: Cum emendationis proposito. Et ad idem pertinent cæteræ definitiones. Si autẽ obijciatur quod stultum est dolere de eo, quod non potest non esse, sed præteritum non potest non esse præteritum: dicendum quod quamuis peccatũ existat prẹteritum, quantum ad actum, manet tamen quantum ad effectum reatus aut maculæ seu diuinẹ offensæ. & ita de eo tanquam de malo præsenti est dolor. Hæc Thomas in Scripto.

Pœnitentię diffinitio. Obiectio. Dilutio.

¶His addit in tertia parte, quẹstione 85. Dolor seu tristitia dupliciter sumitur. Primo, ut est passio appetitus sensitiui, sicq; pœnitẹtia nõ est uirtus, sed passio. Secundo, prout consistit in uoluntate, & ita est cũ quadam electione, quæ cum fuerit cum recta ratione, necessario est actus uirtutis: quoniam uirtus est habitus electiuus, secundum rectam rationẽ, ut secundo dicitur Ethico. Docetq; ratio de dei offensa maxime esse dolendum. Deniq;, cum species habituũ distinguantur secundum species actuum, ideo ubi occurrit specialis actus laudabilis, necesse est ponere specialem uirtutem. Cumq; in ipsa pœnitentia sit huiusmodi actus, uidelicet operari ad destructionem peccati præteriti, inquantum est dei offensa, quod non pertinet ad rationẽ alterius uirtutis, constat quod specialis sit uirtus. Hæc in Summa.

3. p. q. 85. ar. primo. Dolor dupliciter sumitur. 2. ethico.

¶Concordat Petrus in oĩbus. ¶Richardus quoq;, & addit: Poenitentia quadrupliciter sumitur. Primo, pro remedio contra mortale pctm̃ per sacerdotes administrando. & ita est sacramentũ, non uirtus. Scd'o, pro habitu habilitãte hominẽ ad poenitendũ sub circumstantijs debitis. & ita est uirtus. Tertio, pro actu huius uirtutis. Quarto pro dolore sensibili pro peccatis. & ita est passio appetitus sensitiui, & auget, fouet ac ꝓmouet pniæ actũ dũ eũ ꝓcedit: cũ aũt sequitur ostendit eundẽ. ¶Insuper uirt⁹ dicitur generalis tripliciter. Primo essentialiter, utpote indeterminate accepta, q̃ prædicatur de omni uirtute. Secundo causaliter, & sic charitas est uirtus generalis inquantũ cõplet, mouet, ac format uniuersas uirtutes. Tertio dispositiue, & sic poenitẽtia dicitur generalis, quia per eam disponitur hõ ad omniũ susceptionẽ uirtutũ. Dicũtq; aliqui quod obiectũ poenitentiæ est peccatũ, inquantũ dei offensiuũ. quibus obijcitur, quod sicut charitatis est deũ diligere, ita & eius offensam odire. Idcirco uidetur dicendũ, quod pœnitentiæ obiectũ est propriũ actuale peccatũ, sub ratione qua est diuinæ legis transgressio, uindicabilis & expiabilis per actũ poenitẽtis. Hinc quoq; dicendũ, quod poenitẽtia est species specialissima: q̃a sub hac ratione formali respicit omne pctm̃ actuale mortale. Hẹc Richardus.

Petrus. Richard⁹ Poenitentia quadrupliciter sumitur. Uirtus dicitur generalis tripliciter. Obiectum pœnitẽtię quid sit.

¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod ait obiectum poenitentiæ esse peccatum mortale actuale, quanquam sanctus Thomas & alij quidam hoc dicant. Non enim minus pœnitendum est de peccato mortali omissionis, quam commissionis. Obscurum quoq; apparet, qd' in præhabitis Thomæ uerbis habetur, quod Philosophi non sint locuti de uirtutibus, nisi prout ordinantur in bonum humanum, non pro ut ordinãtur ad prouidentiã dei. Meliores nanq; philosophorum, prẹsertim Plato atq; Platonici, apertissime posuerunt animam hominis immortalem, & per uirtutes posse ad felicitatẽ pertingere. Hortabãturq; suos auditores a uitijs ad uirtutes redire. De quibus super Iohannem asserit Augustinus: Fuerunt Philosophi de uirtutibus subtilia multa dicentes, definientes, distinguentes, diuidẽtes, raciocinationes acutissimas cõcludentes: qui etiam hominibus dicere ausi fuerũt, Nostram sectam sequamini, si beate uiuere uultis. Nec dubium quin Plato in Phædone loquatur de uirtutibus, prout ordinantur ac ordinant ad beatitudinem. Aliqui tamen Philosophi prouidentiã dei circa actus humanos immortalitatemq; animæ negauerunt, de quibus uerificari potest quod asserit Thomas.

Plato immortalitatem animę statuit. Aug⁹.

¶Porro Albertus sequitur opinionem dicentium quod poenitentia non est proprie uirtus, sed communiter & extense loquendo: & quod sit illo modo uirtus generalis, quantum ad materiam circa quam uersatur: quia de omnibus est peccatis, nihilominus sub speciali ratione, ut dictum est, & quantum ad hoc, potest dici uirtus specialis.

Albertus.

¶ Præterea Bonauentura sequitur positionem ex Thoma inductam, & addit: Poenitentia est expulsiua peccati actualis, quod est macula animam deformãs, atq; ad malum inclinans, seu a bono dehabilitans, & est naturam etiam uulnerans: quam culpam perpetrauit quis per actum uoluntatis cum delectatione & libidine. Cumq; delere culpam ut deformantẽ, sit gratiæ reformantis: delere uero culpam ut dehabilitãtẽ, sit uirtutis habilitantis: & delere eandem ut uulnerantem, sit sacramenti curantis: ideo poenitentia recte uocatur gratia, uirtus & sacramentum.

Bonauent.

¶Concordant Argentineñ. Durãdus. & alij plures.

¶At uero Scotus. Videndum, inquit, quid manet in peccatore, transeunte actu peccati, a quo nominatur peccator: quia si tale nil maneret in eo, non oporteret quærere quid sit delendum in eo, imo esset similis ei qui non peccauit. Itaq; aduertẽdum quod est duplex iustitia, habitualis uidelicet charitas & gratia, & actualis rectitudo nata inesse actui elicito. Nam actus natus est elici conformiter regulæ suæ, in qua conformitate consistit rectitudo. Cumq; opposita æque multipliciter dicant, erit & duplex iniustitia, habitualis uidelicet, puta priuatio gratiæ in eo cui debet inesse: & actualis, utpote priuatio rectitudinis istius in actu cui deberet inesse. Sed licet post actum extrinsecum transeuntem manet quædam iniustitia habitualis, non tamen ab illa sola dicitur quis peccator. Alioquin q cõmisisset duo millia peccata mortalia, & qui unum solum, essent æque peccatores: quia in quolibet peccato mortali gratia aufertur totaliter. Dicitur ergo, q in anima quæ peccauit, manet reatus culpæ, qui est quædam obligatio ad poenam debitam illi culpæ, estq; obligatio illa quædam realis relatio, non fundata super actum culpæ, sed super essentiam animæ, non tamẽ nisi præuia culpa actuali. Hæc Scotus. Qui ultimum istud reprobat consequenter, & tenet illud remanens non esse nisi rationis relationem, quam & asserit esse ordinationem peccatoris ad pœnam: quæ ordinatio est inconueniens naturæ ipsius: ideo macula nominatur, quæ etiam dicitur reatus, inquantum est obligatio ad pœnam formaliter. Veruntamẽ potius dicendũ censetur, quod macula illa sit priuatio nitoris gratiæ ac uirtutũ, bonorumq; actuum debiti inesse. Circa istud quod ab alijs clare exprimitur, facit tantam inuolutionem & agitationem, ut nil aliud uideatur nisi obscuratio ueritatis.

Scotus. Quid remaneat in anima post actũ pcti. Mos Scoti.

Quæstio

QVAESTIO. II.

Consequenter quæritur. De origine, ordine, et subiecto poenitentiae. Hoc est. An timore concipiatur, et vtrum sit prima virtus, atq; in qua potentia subiectiue locetur: imo, et in quibus personis consistat, an scilicet in solis viatoribus, et vtrum in omnibus illis. ¶ Videtur autem quod non concipiatur timore primo, cū sit uirtus infusa, & per cōsequens nullo actu, studio aut conatu humano acquisita. Item non nulli conuertuntur ac pœnitent desiderio uitæ æternæ, aut naturali dei amore: quidam ex præuentione diuina, dulci ac gratiosa. Insuper non uidetur quod pœnitentia sit prima uirtutum ac fundamentum earum, sicut probabitur.

Arguitur contra ueritatem. primo. 2 3

Responsio. Bonauē.

¶ Ad hæc Bonauentura respondet: Origo uirtutis pœnitentiæ effectiua, est deus, qui eā sicut & cæteras uirtutes infusas per creationem donauit. Origo uero dispositiua, a nobis est: quoniam qui creauit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis. Dispositio uero procedit hoc ordine: Primo necesse est dei bonitatem iustitiamq; cognoscere, cui omne displicet malum culpæ, & quod inde offenditur, nec relinquit id impunitum: se quoq; quædā fecisse, quæ illius displicent æquitati, qđ est cognitio propriæ culpæ, atq; ex hoc agnoscit se diuino iudicio obligatum ad pœnam. Necesse est ergo misericordiam dei cognoscere, qua paratus est redeunti ac pœnitenti ignoscere: & ita ex prima illa notitia gignitur timor: ex secunda spes ueniæ: & ex illis uoluntas reuertendi per pœnitentiam ad ipsum, & castigandi se, satisfaciendiq; ei per gemitum & alias pœnas, & faciendo quod in se est, ad iustificationem disponit se. Hinc pœnitentia potius dicitur timore concipi, quā generari: quia generare est effectiui principij, sed concipere receptiui. Magis etiam dicitur pœnitentia concipi timore, quam amore: quia peccator nondum habet amorē dei, sed sui; qui amor nunquā generat pœnitentiam, nisi quando timet. Vnde quamdiu sic amat & credit, non fugit peccatū: ideo nō concipitur fide, quoniam ante timorem nō est poenitentiæ seminarium, quod est a culpa cessare. Hinc itē magis concipitur timore, quam spe. Timor etenim concipit, spes promouet. Ex quibus patet, quod concipitur timore seruili. Nec hoc inconueniens est, quia conceptio ista non est per productionem in esse, sed per dispositionem præfatam.

Augusti.

Pœnitentia timore cō cipitur.

¶ Præterea, si quæratur de ordine pœnitentiæ, hoc est, an sit prima uirtus: dicendum quod prius dupliciter dicitur: Primo secundum substantiam, secūdo penes usum. Secundum substantiā omnes uirtutes sunt simul, secundum usum uero est distinguendum: quia aut loquimur secūdum imaginis reformationem, & sic est fides prima: aut secundum regressum & reparationem, sicq; pœnitentiæ actus est primus, quoniā immediatior est. Nā & si simul stet mot⁹ liberi arbitrij cū contritione, qui motus a multis dicitur fidei motus, gratia tamen adueniens per modum reparantis & expellentis culpam, immediate respicit pœnitentiæ motum seu actum. Quemadmodum enim gratia ordine naturæ prius expellit peccatum, quam habilitet & coaptet ad bonum: ita necesse est ut homo ex parte sui in iustificatione sua primo aspernetur culpam, quam dirigatur in opus bonū. Hinc constat qualiter intelligendum sit, quod super illud Matthæi: Pœnitentiam agite, asserit Glossa: Prima uirtus est, per pœnitentiam punire peccatum, imo per prænductam distinctionē soluuntur faciliter, quæ pro utraq; parte introducuntur. ¶ Amplius, de subiecto pœnitentiæ diuersæ extāt opiniones. Vna, quod pœnitentia circuit omnes animæ uires, quoniam omnia deflet & expellit peccata. Cumq; pro omnibus culpis delendis & ad fletū perfectum concurrant omnium motus uirtutum, & ad expulsionem uitiorum habitus cunctarum uirtutū, dixerunt pœnitentiam in omnibus uiribus esse instar generalis iustitiæ: ad quod probandū, allegant Glossam super illud Esaiæ: Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit. Interlinealis exponit, plangēdo, & Glossa ait: Quemadmodum cithara compositum sonum non emittit, si una chorda fuerit rupta, sic spiritualis uenter prophetæ, si una uirtutū chorda defuerit, dulce melos non resonabit. Ergo & pœnitentiæ luctum oportet per omnes uires diffundi. Satisfacit namq; pœnitens orando, quantum ad rationalem: ieiunando, quantum ad concupiscibilem: seq; affligendo, quantū ad irascibilem. Sed cum iuxta præhabita pœnitentia sit specialis uirtus ac habitus, oportet quod sit in una speciali potentia subiectiue. Hinc alij dicunt, quod sit in libero arbitrio, quod dicunt distinctam potentiam à ratione & uoluntate ac eis superiorem, ut super secundum est recitatum ac improbatum. Ideo alij dicūt quod pœnitentia sit in ui rationali, quia reducitur ad iustitiam, quam dicunt esse in ratione. Iustitiæ quippe est reddere unicuiq; quod suum est. quod proprie est rationis, cum sit actus iudicialis, & ratio in regno aīę iudex sit, in qua etiam ratione ponitur prudentia, sicut dux & consiliarius. Vnde iustitia quę est uirtus cardinalis, dicitur omnes uires animę circuire: & aliquos habitus continet, qui ad effectiuam pertinere uidentur, ut pœnitentiam & obedientiā. Hinc pœnitentia quoq;, quamuis in una sit ui, multas tamen circuire perhibetur, estq; in rationali tanquam regitiua ipsius concupiscibilis & irascibilis. Sed rationabile non uidetur, quod pœnitentia quæ sonat affectum, cum sit dolor, ponatur in rationali: Habitus quoq; uirtutis non est ponendus circa potentiam imperantem, sed elicientem. Nam in eliciendo est difficultas. Vnde actus seu motus uirtutis non dicitur proprie esse nisi potentiæ elicientis, sicut pugnare pro bono cōmuni, est proprie fortitudinis actus, quamuis charitas imperet eū. Hinc alia positio est, quod pœnitentia sit in irascibili, id est, in superiori ui affectiua, quæ est uoluntas, quēadmodum spes & charitas: quia hę omes dicunt affectiones, & pœnitentia respicit arduum, atq; insurgit contra malum culpæ, tanquam odiens, persequēs ac puniens illud. Huic positioni consentio. ¶ Si uero obijcias, quomodo potest pœnitētia esse in irascibili, cū sit species iustitiæ quæ est in rationali: dicendū quod iustitia est in tribus uiribus, ut dicit Glossa Genesis 2. Et si instes, quomodo potest unus habitus esse in uiribus tribus, dico quod iustitia cardinalis est habitus, non sicut particularis conclusio, sed sicut una totalis scientia, quæ continet multos habitus scientiales particulares. Sic & iustitia continet obedientiam, humilitatem, pœnitentiam, largitatē ac ueritatem: & secundum hos habitus potest iustitia in diuersis uiribus collocari. Nam ueritas est in rationali, largitas in concupiscibili, pœnitentia & humilitas in irascibili. Attamē omnes uniuntur in hac ratiōe communi, quæ est unicuiq; reddere quod suum est. Cum autē autoritas aliqua dicit, quod pœnitētia est in ratione, dicendum qđ ratio dupliciter sumitur: scilicet proprie, pro speciali poten-

Prius dupliciter dicitur

Pœnitentia non est simpliciter prima uirtutum.

Matth.3.

Esa.16.

Pœnitentia est subiectiue in uoluntate

Soluitur obiectio. Gen.1.

potentia, quæ etiam dicitur intellectus: & communiter, pro tota parte hominis superiori, quæ rationem & uoluntatem includit. Hæc Bonauentura

¶Qui in quæstionibus circa literam addit. Quæro quomodo pœnitentia nuncupatur secunda tabula post naufragiũ. Si enim est secunda tabula post baptismum, ergo erit secũdũ sacramentum. Et cur dicitur tabula? quid item naufragiũ? Et dicendũ quod mare ẽ mundus iste, iuxta illud psalmi: hoc mare magnum. Nauis uero, in qua & per quam trãsit homo super undas maris hui⁹, est gratia spiritussancti, uel ecclesia glutino charitatis coniuncta, secundũ illud Prouerbij: facta est quasi nauis institoris. Naufragium fuit corruptio nostra in Adam, in qua omnes posteri eius iacta ti sunt super undas seculi huius per concupiscentiam & per pœnam. Ab hoc naufragio liberatur homo primitus per baptismum, qui restituit innocentiam gratiamq́ amissam: idcirco uocatur & est tabula prima. Cumq́ quamplures gratiam deserant baptismalem, nec per baptismum denuo possunt reparari, indigent rursus tabula alia, quæ est pœnitentia: in qua cuncta lauantur, & hõ spiritaliter renouatur. Vtrũq́ demum tabula nominatur: quoniam sustinet ac sustentat uiatorem, ne periclitetur per culpam, nec uitijs, tentationibus, inquietudinibus seculi obruatur. Non tamen ponit hominẽ ita in tuto, sicut erat in innocentiæ statu: Per naufragium quoq́ quidam intelligunt casum in quodcumq́ mortale peccatum. Cumq́ duplex sit mortale peccatum, utpote originale & actuale: contra originale est baptismus, contra actuale pœnitentia. Prior tamen expositio melior est. Hæc Bonauentura

[Margin: Pœnitentia quo dicatur secũda tabula post naufragium. — Psal. 103. Prouer. 31. Ro. 5. 1. pe. 3. — Mortale peccatum duplex.]

¶In quibus quod ait de subiecto & multiplicitate iustitiæ, non apparet: quia iustitiæ subiectum uidetur esse uoluntas, & ipsa est simplex specialisq́ habitus, unũ simplex habens subiectum, ut declaratum est plenius super secundum & tertium.

[Margin: Dionysi⁹.]

¶Circa hæc loquitur Thomas: Virtutem pœnitentiæ deus nobis infundit: dispositio uero aliqua ex parte nostri procedit. sicq́ originem quandam habet in nobis. Verũ cũ act⁹ humani non ex necessitate, sed ex libero procedãt arbitrio nõ potest ex parte nostri assignari causa aliqua, ex qua actus nostri semper recte procedant, sed ex quo ut in pluribus: quod contingit propter indispositionem & uariationem existentẽ in nobis, quæ tamen necessario nõ inclinat. Hinc omnes sermones morales, intelligendi sunt ut in pluribus, ut primo Ethicorũ habetur. Cumq́ secũdum Damascenũ, pœnitentia sit reuocatio a peccatis, oportet originem eius accipere secundum dispositionem existentis in peccato, qui non habet gustum spiritaliter sanum, ut ex dulcedine diuinæ bonitatis a uitijs retrahatur, imo habet affectũ inordinato suijpsius amore infectum, idcirco per poenas quæ suæ naturæ ac uolũtati cõtrariãt, retrahitur. Hinc ut in pluribus, pœnitẽtia in eis ex timore habet initiũ, quamuis in aliquib⁹ ex quodam inchoetur amore.

[Margin: Thomas Aquinas. — Damasce.]

Porro dum quæritur, an poenitentia sit prima uirtutum: dicendum quod uirtutes omnes pariter infunduntur quantum ad habitus. sed quod una dicitur prior altera, intelligendum est quantum ad ordinem in earum actibus consideratum. Cumq́ per actus uirtutum homo tẽdat in deum, oportet ordinem actuum considerari secundum ea quæ sunt in motu. Motum uero uoluntatis præcedit cognitio, quia ut fertur tertio de anima, appetibile imaginatum aut intellectũ, mouet appetitum: similiter æstimatio possibilitatis: quia electio quæ est principalis motus uirtutis, non ẽ de impossibili estimato. Motus autem appetitus in duobus consistit, puta in fuga mali & prosecutione boni: quæ duo diuersimode ordinantur. Quandoque enim aliquis fugit malum propter desiderium boni, aliquando econuerso. Et hic motus frequentius est in conuersione peccatoris ad deum per pœnitentiam. Hinc actum poenitentiæ p̃cedit fidei actus, quia accedentem ad deũ oportet credere. Motus quoq́ spei coniunctus est motui timoris, q̃a ex motu spei habetur æstimatio de possibilitate ueniæ consequendæ. Ideo ait Gregorius, quod pœnitẽs mouetur inter timorem & spem. Deinde ut in pluribus, sequitur pœnitentiæ motus. Deinde motio seu actio charitatis & aliarum uirtutũ per ordinem. Quandoq́ etiã motio charitatis præcedit pœnitentiæ motũ, sed ille amor nõ est charitas, quia amissa charitas non recuperatur nisi per contritionem de culpis præteritis, quæ contritio est pœnitentiæ actus. Itaq́ pœnitentia prior est charitate & uirtutibus eam sequentibus, atq́ posterior fide. Veruntamen fides & spes non habent rationem perfectæ uirtutis, nisi per charitatẽ sint informatæ, & secũdũ hoc pœnitentiam sequũtur. Sicq́ pœnitẽtia aliquo modo prima est inter omnes uirtutes. Ex quibus patet responsio, si quæratur utrũ pœnitẽtia sit fundamẽtũ uirtutum. Respondẽdũ est enim, quod fundamentũ in spiritualibus dicitur ad similitudinẽ fundamenti in corporalibus, quod duas habet proprietates. Vnã, quod est prima pars ædificij: secundam quod ipso totum ædificium sustentatur. Hinc in spiritualibus aliquid dicitur fundamentum, uel ratione prioritatis, uel ratione conseruationis sustentationisq́ aliorũ, aut etiam ratione utriusq́. Prioritas quoq́ dupliciter potest attendi: Primo, quantum ad spiritualium disciplinam. sicq́ quæ primo discenda sunt in Christiana religione, fundamenta uocantur. Secundo, quantum ad uiam spiritualem. & sic fides dicitur fundamentũ simpliciter primum: timor autem & pœnitentia, in genere pertinentium ad affectum, quantum ad fugam mali, charitas uero, quãtum ad prosecutionem boni. Sed ratione sustentationis, in prosperis humilitas dicitur fundamentum, in aduersis autem fortitudo. Timor quoq́ & pœnitentia in recedendo a malo, diuersimode sunt fundamenta: quoniam timor est primum in toto genere, quod est recedere a malo: pœnitentia autem quantum ad speciem istam, quod est ratio recedendi a malo commisso. Hinc et timor præcedit pœnitentiam, sicut principia generis priora sunt principijs speciei.

[Margin: 3. de aïa. — Mot⁹ appetit⁹ in duobus consistit. — Heb. 11. — Grego. — Fundamentum duas habet proprietates. — Pœnitẽtia quo dici queat uirtutum fundamentum]

¶Præterea cũ dicitur, quod pœnitentia est secunda post naufragiũ tabula, est locutio methaphorica. Qui enim nauigant prospero itinere mare, prima tabula sustentantur, utpote integra naui. Passi autem naufragium, pertingunt ad portum auxilio alicuius tabulæ nauis fractæ. & hæc secunda tabula nuncupatur, etiã post naufragiũ: non quod sit secunda post naufragiũ, sed quia ipsa existens post naufragium, est secunda á tabula quæ erat ante naufragium. Vnde consuetudo Hieronymi est, ut patet eius dicta legenti, ut omne illud quod præstat remedium post periculum aliquod, uocet secundam tabulam post naufragium. Cumq́ gratia baptismalis per quam in ecclesia collocamur, prima tabula anñ naufragium appelletur, passis quod

[Margin: Hiero.]

cunq; naufragium per mortale peccatum, atq; à gra-
tia innocentiæ cadentibus, non restat remedium nisi
pœnitentia: idcirco pœnitentia secũda tabula dicitur.
Hæc Thomas in Scripto.

Thomas. ¶De subiecto autem pœnitẽtiæ recitat opiniones,
quæ ex Bonauentura iam recitatæ sunt, & improbat
& concordat responsioni Bonauenturæ in hoc, tã hic
quam in tertia parte quæstione 85. Attamen, sicut pa
tet ex tactis iam, hoc quod pœnitentia dicitur secun
da tabula post naufragium, aliter Thomas, aliter Bo-
nauentura exponit. & utraq; expositio bona est, ac su
os habet sequaces.

Petrus. ¶Scripta Petri de his in dictis Thomæ includũtur,
Richard⁹. & consonant eis.

¶Richardus uero: In eadem, inquit, potẽtia est ha-
bitus, in qua est principalis actus ipsius. Act⁹ aũt pœ
nitentiæ est in uoluntate. Etenim actus eius præcipu
us est proprium peccatum suum punire. inquantũ est
cõtra iustitiam legis diuinæ, & expiabile per actus pœ
nitẽtis. In peccati punitiõe principale, est efficax dis-
plicentia culpæ. Displicentia autem est actus existẽs
in uoluntate. Hæc Richardus. ¶Qui etiam sciscitatur,
an pœnitentia sit nobis ex acquisitione, hoc est, an sit
uirtus acquisita. Ad q̧ breuit̃ respõdet, quod sicut po
nũtur in nobis aliæ uirtutes morales naturales, & aliæ
acquisitæ, ita & pœnitentia. ¶Item quęrit, an aliquãdo
formetur (id est charitate perficiatur) actus pœniten-
di, non elicitus ab aliquo pœnitentiæ habitu. Respon
det, Ad hoc aliqui dicunt quod non, ita quod primus
pœnitentiæ actus, quo quis primo pœnitet imminen
te mortis articulo, nunquam formatur: sed tali infun
ditur pœnitentiæ habitus, quo de nouo salubriter pœ
nitet. Hæc autem opinio nec autoritate, nec ratiõe ꝓ
batur: ideo magis uidetur contrarium. Hæc Richard.

Dionysi⁹. ¶Quibus obijci potest, quod iuxta præhabita uir-
tus pœnitẽtiæ simul cũ charitate ac alijs uirtutibus in
funditur, ita quod charitas pœnitentiam illam habitu
alem non præcedit duratione.

¶Pręterea Albertus præhabitis pro maxima parte
concordans, respondendo ad id, in qua ui animæ sit
Albertus. pœnitentia, aliquid asserit speciale: Aliqui inquiẽs, di-
cunt potentiam animæ esse subiectũ uirtutum ac uiti
orum, quod tamen non est uerum, nec subtili ratione
prolatum. Impossibile enim est, aliquid esse subiectũ
non habens proprietatem materię: ideo anima est sub
iectum omnium quæ sunt in anima secũdum id qđ
est, nõ secũdũ id q̊ ẽ: Attñ uerũ ẽ q̧ cũ aïa perficiatur
formis atq; habitibus quæ sunt in ea, perficitur quo-
dammodo quo ad hanc & quo ad illam potentiam,
& hoc forsitã dicere uolunt, dicendo quod hæc uel il-
la uirtus est in illa uel illa potentia. Dico ergo sine prę
iudicio, quod pœnitentia est in irascibili, cum sit uin-
dicta puniens in se propriam culpam. Hæc Albertus.

¶De cuius uerbis oritur admiratio, cũ ipsemet toti
es fateatur diuersas uirtutes in diuersis esse potentijs
animæ, sicut & hoc loco, postquam asseruit uirtutum
subiectum non esse uim animæ, protinus addit pœ-
nitentiã esse in irascibili, quã frequẽter perhibet uim
aïæ esse. Deniq; iuxta eum inter essentiam animæ &
operationem ipsius media est potentia, per quam
& a qua procedit actio mediante uirtute seu habitu:
& habitus ipse determinat, aptat, expeditamq; reddit
potentiam ad agendum, Hinc cõmuniter atq; concor
diter dicunt doctores, quod fides est in intellectu, sa-
pientia quoq; scientia, prudentia & ars: spes uero, cha
ritas, timor ut est donum, in uoluntate. Nec cogit per
suasio illa. Nam & in potentijs animæ est aliquid ma Solutio ro. alberti
terialis proprietatis, cum ab essentia animæ fluere ac
dependere dicantur, perficiq; indigeant, & quidã effe
ctus consistant,

¶De pœnitentia composuit dominus Guilielmus
Parrhisiensis episcop⁹, tractatum specialem deuotio
nalem ac multum substantialem: Secunda, inquiens, Guilielmus Parrhisi.
tabula post naufragium, qua post reparationem & li de ratione
berationem rursum mersi eripimur, est pœnitentia, & proprie
in tantum salubris & necessaria, ut sine ea baptismus tatib⁹ pe
liberare non ualeat adultos, qui præter originale pas nitentię.
si sunt naufragium mortalis peccati. Pœnitentia uero Pęnitẽtię
sine babtismo potest saluare adultũ, dummodo non ethimolo
assit contemptus baptismatis. Videtur autem pœni- gia.
tentia quasi pœnæ tentio dicta, propter amissam in
nocentiam, seu quasi tentio amissæ innocentiæ. Pœni
tens quippe amissam innocentiam quasi tenet, dũ uo
luntate atq; proposito eam tenet, dum eam desiderio
toto insequitur, toto dolore reuocat, toto studio to-
tisq; uiribus recuperare conatur. Est ergo uoluntate
ac proposito in statu innocẽtiæ, quam peccando ami
sit, nondum actu, imo iam quasi habet eam, habendo
plenam & integrã uoluntatem habendi eam. Nempe
maximum omnium quib⁹ innocentia tenetur, est bo
na uoluntas: minimum uero, est opus, quod deus mo
dicũ reputat & cõputat, ubi perfecta uoluntas affue-
rit. Pœnitens aũt ueraciter, uellet se nũq̃ peccasse: sed
q̃a nõ peccasse impœnitentia perhibetur, uellet inno
centiam tenere: nec ualet, ideo totus dolet de amissio
ne, totus ardet in recuperatione, totum quod potest
paratus est facere, ut eam rehabeat. Itaq; uere pœnitẽs
qui nomine & re pœnitens est, tantam sortem ac par
tem gratiæ iam accepit, ut ab omni debito, quo præ
cedente lapsu se obligauit, se absoluere merito suffici-
at. Quasi ergo æstimationem omnium amissorum in
ipsa compunctionis gratia recipit ac sortitur. Insuper
pœnitentia recte etymologizatur ac dicitur quasi ten-
tio pœnæ, id est pęnalis afflictionis, cum sit quasi car-
cer & mors ueteris hominis, & punitio suijpsius pro
peccatis. Est nanq; pœnitentia quasi crux atq; patibu- Penitentia quasi pęnę tentio dici pōt.
lum hominis ueteris. Pœnitentem etenim dolor com
punctionis urget interius, & labor satisfactionis præ
mit exterius. Est quoq; poenitentia iudicium proprię
condemnationis, quo reus accusat & diiudicat semet
ipsum: & terminatio ægritudinis interioris, redditio
rationis, computus ac reconciliatio ab offensis, natiui
tas spiritualis parturitionis, resurrectio ex mortuis, or
tus surgẽtis auroræ de tenebris, abiectio Aegyptiæ ser
uitutis, cõputrescente iugo a facie olei: contritio, anni
hilatio, & in puluerem redactio ueteris hominis, feri-
ente desuper pilo doloris ac malleo indignationis cõ
tra seipsum ac propriam peruersitatẽ, eductio item de
conclusione & carcere, restitutio sedis gratiæ throniq;
gloriæ: triumphus iniquitatis, atq; uictoria salutaris.
Deniq; authoritatem ita iudicãdi & puniendi seipsum, Isaię. 10
sortitus est homo a creatore, eo ipso quo ab illo consti
tutus est, dotatus arbitrio, rationisq; particeps & na-
turali lege imbutus: potissime, quia & lege diuina in-
struct⁹, qua edocetur de sui conditoris iniurijs & offen
sis summe incomparabiliť q; dolore, ac toto conatu sa
tisfacere illi, & recupare amicitiã ac gratiam eius & de
cætero uitare oẽm inhonorationẽ ipsius. Hæc Guliel.

Qui

¶Qui in præfato tractatu & in suo sacramentali de his loquitur copiose, prout opportunis tãgetur locis.

QVAESTIO. III.

ET quia iã tactũ ẽ de subiecto pœnitẽtiæ, qrit plenius, In quibus naturis et personis locum habuerit aut habeat poenitentia ista seu poenitẽtiae uirtus. Si enim uirtutes cõnexę sunt, nec una sine alia ualeat haberi, uidetur quod in comprehensorib⁹ & in Christo gloriosaq; uirgine atq; in innocentibus seu paruulis baptizatis pœnitentia habeat locũ.

Arguitur contra ueritatem.

¶Ad hoc Tho. respondet: Habitus medius est inter actum & potentiã, & quia remoto priori, remouetur posterius, non ecõtra: idcirco remota potẽtia ad actũ, remouetur & habitus, non autem remoto actu: & qa subtractio materiæ tollit actum, propter hoc quod actus non potest esse sine materia in quem trãsit, ideo actus uirtutis non competit alicui, cui non suppetit materia: & ita possit in actum transire: quemadmodũ pauper homo habere potest habitũ seu uirtutem magnificentiæ, quamuis non habeat actum: quoniã potest habere magnitudinem diuitiarum, quæ sunt materia magnificentiæ, ideo cum innocentes in statu innocentiæ non habeãt peccata, quæ sunt materia pœnitentiæ, sed possunt habere: ideo actus pœnitẽtiæ in eis esse non potest, sed habitus, & hoc si gratiã habeãt, in qua omnes uirtutes infunduntur. Porro dum quæritur, an pœnitentia sit in beatis, dicendum quod uirtutes cardinales manent in patria secundum actus q̃s habent in suo ultimo fine, ut super tertium dictum est. Cum q; pœnitentiæ uirtus sit pars iustitiæ, quæ est uirtus cardinalis: idcirco quicunq; habet uirtutem pœnitentiæ in hac uita, perseueranter habebit eam in regno cœlesti, non tamen secundum eundem actũ quẽ nunc habet, sed actus pœnitentiæ erit ibi, gratias agere deo pro misericordia dimittẽte peccata. Postremo, cũ in angelis sanctis peccatũ non fuerit nec esse possit, constat in ipsis non esse uirtutem penitentiæ, nec actũ eiusdem, similiter nec in anima Christi: in dæmonib⁹ uero & cæteris condemnatis, cum sint obstinati in malis, non potest esse pœnitentia ut est uirtus, sed ut est passio, utpote dolor & quædam tristitia de propria culpa, secundum quod est eis tantæ miserię causa. Et quãuis in spiritibus nõ sit dolor, ut est passio partis sensitiuæ: tamen in eis est aliquid simile, uidelicet motus uoluntatis detestans & contristans seu dolens. Vnde in libro Sapientiæ legitur de damnatis. Dicẽtes intra se poenitentiam agentes.

Responsio Tho. Ar. j.

Soluitur obiectio.

Sapien 5.

¶Verum his obijci potest, quia in uitaspatrum, quidam patrũ fertur dixisse, Abraham poenitebit quod non plura operatus est bona, cum uiderit gloriam beatorum. Dicẽdum quod uoluntas beatorum in patria est omnino conformis uoluntati diuinæ. Vnde sicut deus uoluntate antecedente uult omnia esse bona, non autem uoluntate consequẽte, ita etiam est de beatis. Et talis uoluntas antecedens, impropriе poenitentia appellatur a sancto illo patre. Hæc Thomas in Scripto.

Obiectio.

Dilutio.

¶Concordat Bonauentura & Petrus.

¶Porro Thomas de Argẽtina, ab his partim dissentiens, ait quod paruulo in baptismo infunditur poenitentiæ uirtus, dato, quod nunquam peccet, nec in futurum possit peccare. Doctores quoq; communiter fatentur quod uirtus poenitentię nunquã fuit in Christo, & tamen hic dicunt quod manet in animabus beatis ad ornamentum. Ex quibus sequitur necessario, quod aliquod animæ ornamentum desit animæ Christi, quod inconueniens esse uidetur. Hinc saluo meliori iudicio, uidetur dicendum quod actus magis proprius poenitentiæ, est inclinare animam ad faciendũ emendam deo pro relaxanda offensa. Ad quem actũ aliquis potest se habere dupliciter: Primo absolute, sicut qui peccauit aut peccat, & ista non conuenit innocenti nec Christo: Alio modo sub conditione, taliter cogitando, Si quocunq; modo deum offenderẽ, mox emendarem, & ex corde protinus poeniterem, Hoc modo actus poenitentię debet esse in quolibet iusto, quamuis innocente, tam uiatore quam cõprehensore. Hinc poenitentia non solum quantum ad ornatum, sed etiam quantum ad huiuscemodi actum, uidetur esse in Christo non minus, quam in quocunq; alio iusto ac innocente. Hæc Argentinẽsis.

Tho. Ar.

¶Verum in his scripta sancti Thomæ multo rationabiliora esse uidentur. Nempe cũ habitus ordinetur ad actum, non est rationabile ponere habitum ubi impossibile est eius consistere actum Conditionalis quoq; nil ponit. Et talis uoluntas non est nisi ualde incõpleta uelleitas, nec ad eam requiritur poenitentiæ uirtus, sed sufficit charitas & illuminatio mentis. Deniq; ailquid spectat ad ornatum & perfectionem in uno, quod non pertineret ad perfectionem & ornatum in alio, sed ad grandem imperfectionem in alio, sicut in homine esse discursiuum, atq; quotidie in scientijs uirtutibusq; proficere, quod in angelis esset imperfectionis. Imo in eodem homine aliquid est perfectionis & ornamẽti in uno ipsius statu, quod in alio eius statu imperfectionis existeret in eodem: sicut esse fortem in fide & spe, est perfectiõis & decoris in uia, non in patria. Sic quamuis pœnitentiæ uirtutem habere sit ornamentum in beatis, qui aliquando potuerunt peccare, non tamen in Christo secundum assumptam naturam, secundum quam fuit confirmatus in in bono & comprehensor, quantum ad superiorem animę portionem a primo incarnationis instanti. Eadem etiam ratione qua probatur in Christo pœnitentia esse, sequeretur quod in ipso sint fides & spes, præsertim cũ hæ uirtutes sint poenitẽtia digniores. Vnde & magis ornant. ¶Richardus quoq; sanctum sequens doctorem, Ad istam, inquit, quæstionem aliqui dicunt, Beatorum aliqui nunquam peccauerũt, sed transgredi potuerunt: qui si peccassent peccatum eorum potuisset remitti, ut sunt animæ beatæ innocentum si diu mansissent in corpore. Alij nunquã peccauerunt, sed potuerunt peccare, & si peccassent, ueniam consequi nequiuissent, ut sunt angeli sancti, Alij peccare potuerunt, & peccauerunt: ut qui in hac uita finaliter poenituerunt. In primis est habitus poenitentiæ, Nam quamuis in eis nõ habuit actum, potuit tamen habere. Habitus nanq; infusus, non prę supponit actum neq; includit, sed præsupponit in subiecto suo possibilitatem ad actum possibilem elici per illum eundem habitum in numero, uel per alium speciei eiusdem. In tertijs quoq; est habitus poenitentiæ, quia in eis potuit habere suum actum & habuit: imo adhuc habet non actũ illũ qui est de peccato dolere, sed qui est gaudere de remissiõe peccati & se uelle nũq̃ peccasse si esset possibile: in medijs uero nõ ẽ poenitẽtiæ uirtus, quoniam nunquam potuisset in eis suum actum habere, quia poenitere non potuisset. Vñ nec poenitentia fuit in Christo. Habitus enim præsupponit esse uel fuisse in illo, in quo ẽ possibilitatẽ ad suum

Dionisius

Richard⁹

actum. In existentibus uero in purgatorio, est pœnitentia quantum ad actum & habitum. Dolent etenim de suis peccatis, & aliquo modo gaudent de remissione peccati. Hæc Richardus.

Richard⁹

¶Ex quibus etiam patet quod in statu innocentiæ fuit poenitentia habitualis in primis parentibus.

QVAESTIO IIII.

Quæritur quoque, Utrum poenitentia debeat usque in finem uitae continuari, an gaudio interrumpi, et an valeat iterari. ¶In hac quæstione tria tanguntur. ¶Primum est, an poenitentiam oporteat usque in finem durare. Videtur quod imo. Primo, omne tempus uitæ præsentis indultum est nobis ut poenitentiam in eo agamus, ut sancti patres testantur. Secundo, peccatum inquantum est contra deum maiestatis ac sanctitatis immensæ, est enormitatis quodammodo infinitæ: ergo per totum tempus uitæ nostræ, etiam si mille annis uiueremus, debem⁹ inde dolere & illud deflere.

¶Secundum quod quæstio tangit, est: utrum poenitentia sit gaudio interrumpenda. Videtur quod sic, quia afflictus indiget uicissim consolatione. Et quia de omni actu uirtuoso gaudendum est, ipsique actui meritorio delectatio est annexa, uidetur quod de ipso actu poenitentiali gaudendum sit, & delectandum in ipso.

¶Tertium est, an poenitentia possit iterari: & apparet quod non, quia de ratione poenitentiæ est præterita mala deflere, & deflenda non cōmittere. Quædā etiam peccata irremissibilia nominantur. Sed & primo Regum habetur: Si peccauerit uir in uirum, placari ei potest deus. Si autem in dominum peccauerit, quis orabit pro pecato illius?

Gregori⁹

1.Reg.2

¶Ad hæc respondet Albertus: Absque ambiguitate, pessima est hæresis, dicere pœnitentiam non posse excidere nec iterare, sicut Magister in litera bene declarat, nec fundamentum aut ratio est ueræ poenitentiæ, de cætero non peccare, sed habere propositum firmū amplius non peccandi. Et ita poenitentia quodammodo est infinita, non duratione, sed cordis intentione: quoniam detestatur peccatum in perpetuum, inquantum intendit illud nunquam reiterare. Hinc si quis patiatur recidiuum, non sequitur quod non fuerat ante ueraciter poenitens: nec impossilibe est eum iterum poenitentiam iterare, cum totum tempus uitæ præsentis sit tempus merendi, & demerendi. ¶Et si obijciatur illud Apostoli ad Hebreos, gustauerūt etiā bonū uerbū dei, uirtutesque seculi uētturi, & prolapsi sunt, impossibile ē eos qui semel illuminati sunt, rursus renouari ad poenitentiam: respondendum quod aliud est renouari ad poenitentiam, & aliud iterum poenitere. Renouari enim ad poenitentiam, est denuo baptizari in remissionem peccatorū, quod non potest contingere. Sed iterum poenitere, est manente charactere baptismali rursus de peccato dolere cum emendationis proposito. Si autem instetur, quia baptismus non potest iterari, imo iniuriam ei infert qui repetit illum, ut patuit: ergo nec pœnitentia, præsertim cum utrumque a Christi passione efficaciam sortiatur: dicendum quod non est simile propter tria. Primo, quia baptismus immediate trahit uim suam a Christi passione tantummodo. ideo sicut passio Christi non iteratur, sic nec baptismus. Poenitentia autē supponit aliquid in nostra uoluntate, quæ mutabilis iterabilisque consistit, cuius dolor est poenitentia. Secundo quia baptism⁹ characterem imprimit, ut patuit supra, idcirco si iteraret, essent in eodem duo characteres baptismales. Tertio, quia baptismus est contra originale peccatum, quod non iteratur: Pœnitentia uero contra actuale, quod iteratur quotidie. Hæc Albertus.

Pœnitētia est iterabilis.

Heb.6 Obiectio.

Dilutio.

Secunda obiectio.

Dilutio. Baptism⁹ non iterat.

Tho. B. Contra errorem dicentium se pœnitētiā non posse cadere.

¶Consonat Thomas: Opinio, inquiens, quæ dicit hominem a pœnitentia uera non posse excidere, falsa est, & similis errori dicentium, quod charitas semel habita, non possit amitti. Quod reprobatū est super tertium: quoniā charitas non aufert libero arbitrio flexibilitatem in statu uiæ. similiter quod futurum ē, nō est de integritate atque essentia uirtutis nunc existētis & actualiter inhærentis, nisi secundum quod illud futurum est præsens, in apprehensione ac uoluntate. Habitus quippe cum sit naturæ permanentis, totam suæ essentiæ perfectionem habet in instanti, quæ & tota simul in unum actum potest effluere. Hinc potest esse poenitentia uera, quamuis ab ea per recidiuum quis excidat. Quemadmodum autem offensa quandā habet infinitatem, ita & actus contritionis, inquantū procedit ex gratia & actuali motione spiritus sancti, efficaciamque sortitur ex uirtute & merito Christi quodāmodo infiniti. ¶Porro dum quæritur, an dolorē poenitentiæ oporteat gaudio interrumpi: dicendū quod gaudium & tristitia secundum genus contraria sunt: non tamen quodlibet gaudium cuilibet tristitiæ opponitur, sed tristitiæ de eodem. Si autem de cōtrarijs sunt uel de diuersis, unū potest esse causa alterius, uel naturale ad ipsum. Qui etenim de alicuius præsentia gaudet, sequēs est ut de eius absentia contristetur. Similiter quando de aliquo contristari est nobis utile seu decens, ipsa tristitia potest esse materia gaudij. Si ergo gaudium & tristitia directe cōtraria accipiantur, non possunt simul esse in eodem secundum idem. Si uero sint de contrarijs uel diuersis, possunt esse simul quantum ad causam suam: quoniam potest simul inesse uolūtas de uno, & uoluntas de alio: imo & simul, si unum sit ratio alterius. Verum quātum ad sensum qui requiritur in utroque, quoniam gaudiū non est sine perceptione cōuenientis, neque tristitia sine perceptione nociui, impossibile est utrunque simul inesse intense: quia dum anima circa unum intense occupatur, ab alio retrahitur. Sed imperfecte possunt simul inesse, ita tamen quod unum sit modo perfectius, & alium postmodum. dolor autem qui est in pœnitentia, est de pctō cōmisso: ideo simul cū hoc non potest esse gaudium de eodem, sed potest esse gaudiū de spe ueniæ, quam pœnitens concipit per dolorem: & item de hoc ipso quod habendo dolorem pro suis peccatis, facit quod debet: ideo detestatio peccati commissi, quæ est causa doloris, & uoluntas detestandi quæ causa est gaudij, simul sunt. Nam uolens detestatur. Cūque unum sit ratio seu causa alterius, anima ad utrunque simul potest conuerti, inquātum ex utroque fit quodammodo unum. Cum autem ex duobus fit unum, unū est quasi materiale, aliud ut formale: ideo anima conuertitur ad unum per prius, & ad aliud per posterius, idcirco utrunque non potest simul esse secundū rationem suam completam, sed nunc unum, nunc alterū. Dum quippe bene conuertitur ad spem ueniæ, tunc principaliter concipitur gaudium & dolor de peccato ex consequenti. Quando uero principaliter conuertitur ad peccatum cōmissum, tunc est contra. Hæc Thomas in Scripto. De tertio scribit sicut Albertus

Actus contritionis efficaciam sortitur.

Quæstio.

Quomodo gaudium & tristitia possunt simul inesse.

Bonauē.

¶Præterea Bonauentura, Causa, ait, deceptionis dicentium non posse hominem a uera pœnitentia cademen

re, fuit: quia non attēderūt quid designet hoc nomen uera, cū dicit̄ uera pœnitētia seu charitas uera. Quāuis em̄ unū dicat indiuisionē principiorū entis, & uerū dicat indiuisionē entis abesse seu ab actu absoluto: atn̄ ꝑ ut natum est fieri apud intellectum etiam bonum in diuisionem dicit ab actu ut in finē relato: & dum uerum reflectitur super bonum, dicendo, uera uirtus, utrumq; potest importari, & utroq; accipi mō. Itaq; ueritas poenitentiæ dupliciter sumitur, quemadmodum & uniuscuiusq; uirtutis. Nam primo dicitur uirtus uera, quæ habet uerum opus uirtutis, uel nata est habere de se. Et hæc ueritas est de uirtutis essentia. Secūdo dicitur uirtus uera, quæ perducit in finē: & hæc ueritas non est essentialis uirtuti, sed solum dicit uirtutis statum seu continuationem. Itaq; poenitentia dicitur uera primo modo, si sit dolor de culpa cū efficaci emēdationis proposito, quamuis non perseuerer usq; in finem: sed secundo mō dicitur uera, quando perducit ad ultimum finē. Postremo crudelissimus ac pessim⁹ error est, dicere quod poenitentia nequeat iterari, claudens uiscera misericordiæ dei, & homines faciens desperare, ac pene uniuersos a salute secludens. Vn̄ per Ezechielem dominus protestatur. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. Hæc Bonauētura.

Veritas pœnitētiæ bifariam sumitur.

Error pestiferus. *Ezechi. 18*

Richard⁹. ¶Concordat Richardus & addit: Pœnitentia accipi potest ut uirtus, et ut sacramentum & de peccato remisso per pœnitentiam, quæ est uirtus seu actus uirtutis, tenetur homo pœnitentiam quæ est sacramentum, recipere si potest. Si autem homo non habeat coniecturam probabilem de remissione sui peccati, & quando ex deliberatione cogitat de suis peccatis, tūc ea detestari tenetur. Non enim seruat fideliter recuperatum diuinæ amicitiæ fœd⁹, cui actu non displicet id quod inter deum & ipsum causa inimicitiæ fuit, qn̄ de illo actualiter cogitat atq; deliberat. Et quoniā hō q̄ diu est in hac uita, potest facere quod in se est, pōt gratiam recuperare. Homini autem hoc facienti, de⁹ gratiam & pœnitentiā mox infundit. Hæc Richardus.

Cogitans de suo peccato quō detestari debet.

QVAESTIO V.

Nunc quæritur, An debeat esse aliqua solēnis poenitētia, et de ritu illius atque an possit reiterari. Videt̄ q̄d nulla debeat poenitētia solēnis seu publica cōfitēti imponi. Hoc em̄ esset ei⁹ peccatum manifestare, & alios perterrere, & a confessione auertere. Omnia quoq; q̄ in foro cōscientioso inter cōfessorem confitente mq; fiunt, debent esse secreta. Nō ergo publica poenitentia est iniungenda.

Contra ueritatem.

¶Ad hæc Thomas: Aliqua, inquit, poenitentia debet esse publica & solennis propter quatuor. Primo ut publicum peccatum publicam habeat medicinam. Secundo, quoniam maxima confusione etiam in hoc mundo est dignus, qui grauissimum facit scelus. Tertio, ut sit alijs ad terrorem, ne tale quid audeant perpetrare. Quarto, ut sit eis ad poenitēdi exemplum ne desperent, qui grauibus detinētur excessibus, sicq; in his poena correspōdet culpæ, dū enormi ac publico sceleri grauis ac publica iniūgit̄ poena. Vn̄ patet q̄d cōfessor in tali casu non patefaciat facinus confitentis, cū aliunde constet grauitas sui excessus in speciali, uel saltem in generali. Interdum quoq; unus pro alio pœnitentiam agit, et ita non sequitur quod taliter poenitens personaliter excessit enormiter. Nec istud derogat secreto fori confessionis, quoniam sicut confitens confitetur secrete, ita & pœnitentia ei occulte iniungit̄, quā tn̄ exequi ipse pōt aperte. Dicitur aūt poenitētia oēs renouare defectus, restituendo ac reducēdo confitentem ad pristinam gratiam, nō ad pristinā dignitatē: ideo mulieres post peractā poenitentiā nō uelantur, quoniam uirgineam non recuperant dignitatem. Similiter post publicam poenitentiam peccator non potest ad clericatum assumi. & episcopus taliē ordinans, potestate ordinādi priuandus est, nisi forte necessitas exposcat ecclesiæ aut cōsuetudo. Tūc em̄ dispensatiue ad minores recipitur ordines, non ad ordines sacros. Primo propter dignitatem ordinum horum. secūdo, propter recidiuādi timorem. Tertio, ꝑpter scandalum euitandum in populo, quod posset oriri ex præcedentium memoria delictorū. Quarto quoniam, non haberet frontem corrigendi alios, cum ei⁹ excessus fuerit publicus. Deniq; de ritu solennis poenitentiæ aduertendū, quod omnis poenitentia solenis est publica, non econtra: Poenitentia quippe solēnis sit sic: In capite quadragesimæ tales poenitentes præsentant se cum præsbyteris suis episcopo ciuitatis ante fores ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, uultu demisso, coma deposita: & eis in ecclesiam introductis, episcopus cum omni clero dicit septem psalmos poenitentiales. Deinde manum eis imponit, aquam benedictam aspergit, cineremq; eorum imponit capitibus, cilicio operit colla eorum. denuncians eis lachrymabiliter, quod sicut Adam eiect⁹ est de paradiso, sic ipsi de ecclesia eijciuntur, & iubet ministris ut eos de ecclesia pellant, clero eos persequente cum responsorio isto: In sudore uult⁹ tui. Porro in cœna domini omni anno a suis presbyteris in ecclesiā reducuntur, & erūt ibi usq; octauas Pasche, ita tamen quod nec communicabunt nec pacem accipient. sicq; fiet omni anno quamdiu additus ecclesiæ eis est interdictus. Vltima uero, eorū recōciliatio reseruat̄ episcopo, ad quē solū spectat solennis poenitentiæ impositio. Potest autē imponi uiris ac mulieribus, sed nō clericis propter scādalū. Talis quoq; poenitentia non debet imponi, nisi pro peccato quod totam commouerit urbem. Poenitentia demū publica & non solennis, est quæ in facie ecclesiæ fit. non cum solennitate prædicta ut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Potest quoq; iterari atq; a simplici sacerdote iniungi, imo & clerico potest imponi. Interdum tamen unum istorum ꝑ alio ponitur, ut solennis pro publica, & econtra. Mulieri uero nō deponit̄ coma in solēni poenitētia sicut uiro, quoniā mulier gerit comā in signū subiectionis.

Thome responsio. Pœnitentia ꝑpter quatuor [illegible] debet esse publica.

Mulieres corruptæ non uelāt̄.

Publicam pœnitētiā agens nō ordinatur.

Solennis pœnitentiā quō fit.

Gen. 3

Quibus imponi potest pœnitētia solennis

Pœnitētia publica q̄ sit.

¶Deniq; solennis pœnitentia non ad iteranda. Primo, ne ex iteratione uilescat. Secundo, propter significationē, quia designat eiectionem Adæ de pararadiso, quæ semel tantum est facta. Tertio, quoniam solennizatio ista, est quasi quædam professio poenitentiam perpetuo conseruandi. Veruntamen si peccauerit denuo non negatur ei poenitētiæ locus, sed alia pœnitētia ei est imponēda. Hæc Thomas in Scripto. Cōcordat Petr⁹, Richa. alijq; cōmuniter, qui affirmāt triplicem esse pœnitentiā, puta priuatā seu secretā, quæ cōmunit̄ fit occulte. Itē publicā & solennē.

Solennis pœnitentia non iterat̄

QVAESTIO. VI.

Modo quærendū est de effectib⁹ poenitentiæ, qui sunt multi. Et quæritur primo, An per poenitentiam auferantur ac dimittantur peccata. ¶Videtur quod non, q̄m de Antiocho rege legitur 2. Machabeorū, q̄d sentiēs se iusto dei iudicio plagatū, pœnituit, ueniam petijt, & multa opera bona

2. Mach. 9

se promisit facturū, nec meruit exaudiri. De Esau quoq; ait Apostolus ad Hebræos, quod non inuenit poenitentiæ locum, quanquā cum lachrymis inquisisset eā. (Heb. 1.)

(Antissiod.) ¶ Quæritur quoq;, an per poenitentiam dimittatur reatus, id est, obligatio ad poenam pro culpa dimissa, & itē reliquæ uitiorū. ¶ Circa hęc scribit Antiss. in Sūma libro 4. dū peccator primo ad deū cōuertit, dimittit suū pctm̄, pponēs de cætero nō peccare, & de suis dolet peccatis: quod totum aliquo mō facere pōt p fidē informē, & p timorem seruilē liberūq; arbitrium. Cū uero facit omnino quod in se est, tunc protinus deus quoq; facit quod in ipso est, sicut ait per Zachariam prophetā: Conuertimini ad me, & conuertar ad uos. (Zacha. 1.) Et cū deus ita se conuertit ad hominē, infundit ei gratiā gratūfacientē, quæ expellit pctm̄, & poenā æternā mutat in tēporalē. adhuc tamen manet in poenitente uitiorū sequela, quę triplex est. (Peccatū dimisso sequuntur tria.) Prima est, difficultas uidendi spūaliter seu spiritualis obscuritas. Nōdū enī pōt tn̄ clare uidere quid sit agendū, & qd nō, sicut anī pctm̄. Quod figuratū ē in cæco a Chro illuminato: q dixit: uideo homines sicut arbores ambulantes. (Marc. 8) Secūda est, difficultas bene agendi iuxta bonū affectum. Tertiū est poena tēporalis. Duo prima tollit ac pellit contritio, gratiā & eius illuminationē ac confortatione adipiscendo, sicut ait Aplus: Optimū est gratia stabiliri cor. (Heb. 13.) Tertiū aufert p modū meriti, dūmō cōtritio in tm̄ crescat ac uigeat. Præcipua uero difficultas est, auferre has uitiorū reliquias ac sequelas in his, q praua cōsuetudine sunt infecti, cū in Ecclesiaste dicatur: Si retusum fuerit ferrū, multo labore acuitur. (Eccle. 10.) (Obiectio.) Sed argui pōt, quod non requiratur contritio ad delendum obscuritatē uidēdi, & difficultatē bene agē di: quia uirtutes nō solū p motū doloris cōtrariæ sunt illi obscuritati ac difficultati, sed & per motū clarificatiōis ac roborationis cū sint lumina, arma ac fortitudiēs animi.

(Solutio. In pnia esse debet dolor.) Rñdendū q in pęnitentia requiritur dolor. primo, qm̄ est medicina cōtraria causæ morbi, id est, libidini seu concupiscentiæ, qua homo uult in creatura inordinate delectari. Secūdo qa peccatū est qdā rubigo, idcirco multa desiccatione, afflictiōe, atq; punitione oportet ipm̄ auferri. Vnde ait Gregorius, ferrū nostræ mētis ad subtilitatē non ducit, nisi frequenti tribulationū asperitate elimet. Hęc Antiss. ¶ At uero Bon. de peccatis, inqt, dolere seu poenitētiā agere, cōtingit dupliciter. (Bonauēt. Bifariam dolere cōtingit propter peccata.) Primo propter læsionē naturæ, & poenam debitā pro peccato. Secūdo, propter diuinæ maiestatis offensam, atq; iustitiæ derogationē cū emēdationis pposito ac conatu. Primo mō pōt qs poenitere ex sola natura. Nā sicut hō se naturaliter diligit, ita & naturaliter odit id, p qd malū incurrit. ideo poenitentia ista est in dānatis & in prauis hominibus. Potissime qq; erit in angelis malis, qui omnino absorpti erunt a pęnis. Verū in hac poenitentia uiuit & regnat mala uolūtas, cū sit proprij boni amica. Propter qd deus eā nō acceptat, nec taliter poenitens ueniā gratiāve meretur. Secūdo mō poenitere, non est sine gratia dei gratūfaciente aut gratis data, quæ in tm̄ disponit ad gratiam gratificantem, quod omnis sic poenitens, mox consequitur ueniam & gratiam dei, imo dato per impossibile quod diabolus taliter poeniteret, misericordiā sortiretur. Sed libero arbitrio nequit se uertere ad ueniam postulandam. Gratiam uero taliter poenitendi deus finaliter nulli largitur, nisi cum quo uult misericordiam facere consummatam. (Gratiam poenitēdi qu⁹ deus largitur. Antioch⁹. Esau.) Itaq; Antiochus & Esau non poenituerunt secundo modo, sed primo.

Quod ait Isidorus in lib. de ordine creaturarū, quod dæmones non poenituerunt: & si poenituissent, ueniam non obtinuissent: intelligendum est de poenitentia primo modo accepta. (Isidorus)

¶ Præterea si quæratur, utrum poenitentia restituat homini opera bona prius mortificata per culpam: dicendum quod uerum est, & communis tenet positio, quod opera q̄ prius fuerunt uiua ac postea per culpam mortalē mortificata, restituūtur & denuo uiuificantur, gratia redeunte. Vnde super illud Ioelis: Reddā uobis annos quos comedit locusta, asserit Glossa: (Ioel. 2.) Non patitur dominus perire ubertatē, id est, meritorum foecunditatem, quā per turbationē amisistis. Deniq; quod quis præmio operum prius meritoriorum priuatur, est quia peccando mortaliter incapacem se fecit mercedis æternę. Ergo cum poenitendo exhibeat se rursus capacem illius, reuiuificātur in ipso, non qd eodem numero redeāt, sed quod reputantur ei in præmium, & acceptantur à deo, ut prius. Dicunt quoq; nonnulli, quod opera bona in charitate facta, in quantum bona sunt, à deo sunt: ideo sunt in laudem dei, & ipse de eis laudandus est. Et quia in unitate mystici corporis, id est, in charitate ecclesiæ facta sunt, pertinent ad mysticum corpus: & quia ex libera & iusta uoluntate hominis prodierunt, ad ipsius facientis meritū spectant. Idcirco ipso peccante, manent in mystico corpore: & alij electi de ipsis gaudebunt, ac deum inde laudabunt. sed isto per poenitentiā resurgente, ei denuo reuiuiscunt. sicq; nūq̄ inania sunt.

¶ Quæritur quoq;, an perfecta poenitentia restituat in pristinum gradum. Et respondēdum, quod poenitentia nominatur perfecta dupliciter. (Penitētia pfecta q̄ sit.) Primo, quantum ad durationem tantum. Secundo, quantum ad durationem & feruorem. Et primo modo exhibita, non restituit semper in pristinum gradum, ut si fiat ita remisse, quod faciens eam non præparat se ad gratiam tantam, quantā amisit. Si uero perfecta sit secundo modo, dico quod si poenitens tam feruenter dolet de culpa, ut deterat eum qui de tanto cecidit statu, credo quod per eam redit in pristinum gradū. Vnde in libro quinq; responsionum de ista poenitentia, loquitur Augustinus: Poenitentia est res quædā perfecta ac optima, uniuersos defectus reuocans ad perfectum. (Augustin.) Nam & opera dei perfecta sunt, & ipse medicus summus quantum in se est sanitatem largitur perfectam. Hæc Bonauentura.

¶ Ex quibus patet responsio ad alia quædam, quæ quærit, uidelicet, an necesse sit resurgere in charitate æquali aut maiori. (Opinio.) Ad quod aliqui dicunt quod imo, quia (ut opinantur) deus non permitteret cadere suos electos, nisi uideret quod hoc eis deberet prodesse: & addūt, quod deus electos suos in meliori statu seu dispositione uitæ ipsorum accipit de hac uita, & item qd opus bonum remuneratur a deo, quantum meruit radix ex qua fuit. Sed hanc opinionem credo falsam, (Improbatio opinionis. Prouerb.) quia contingit perfectum cadere iterum, qui tamē poenitendo resurgens, non statim perfectus est, quia nemo repente fit summus. Item minima charitas potest delere omne peccatum, non ergo opotet in charitate æquali resurgere. Sed potest aliquando in minori. Itē quia in maiori extitit charitate anī ruinam potest remissius pęnitere, & ita charitatē sortiri minorē. Hęc Bona. (Bonauē.)

¶ At uero Tho super his plenius scribens: Poenitētia ait, potest considerari ut sacramentū & ut uirtus. Et utroq; mō aliquo mō cooperatur ad remissionē pec- (Tho.)

cato-

catorũ. Nã ut ẽ sacramentũ euangelicæ legis, grã dat̃ in ea ad defectũ illũ sanãdũ, cõtra quẽ est instituta, ut pote ad dimissionẽ actualis peccati. Operatur q̃q; ad remissionẽ peccati, inquantum uirtus speciali mõ pręuirtutibus cæteris: qa secũdũ omnẽ uirtutẽ formatã, ex parte habitus dimittũtur pc̃tã ex parte grãæ, q̃ cũ ea infunditur, sed hoc ẽ formalit̃ remittere. Pœnitẽtia uero ex parte sui actus habet, quod pc̃tã per eã dimittũtur secundũ quod pc̃tã sunt materia eius. Cũ ẽm peccatũ ex hoc remitti dicatur uel retineri, qđ habet rationẽ offensæ, id qđ tollit offensam, aufert pc̃tm̃: Cũq; offensa, inquantũ huiusmõi, sit inæqualitas quædam, qua unus alteri detrahit qđ illi debetur, actu illius uirtutis pc̃tm̃ dimittitur, q inæqualitatẽ illã ad æqualitatẽ reducit.

Pœnitentia quõ cõpẽsat dei contẽptũ.

Quod facit pęnitentia, q̃ in recõpensationẽ diuinæ offensæ spiritũ contribulatum offert deo: ideo pœnitentiæ etiã ex parte sui actus conuenit pc̃tã auferre. Et hoc nõ est solũ formalit̃, sed etiã efficient̃ per pœnitentiã pc̃tã dimitti. Verũtñ pœnitentia non semper tollit totũ reatũ peccati. Vt ẽm 8. Ethic. ait Phũs: Tam iustitia q̃ amicitia in quadã ęqualitate consistit. Qui ergo aliquẽ offendit, peccat cõtra ęqualitatẽ amicitiæ, inquantũ affectũ debitũ nõ impendit: & contra æqualitatẽ iustitiæ, inquantũ rẽ alteri debitã subtrahit. Et sicut hæc duo in offensa qñq; ab inuicem diuiduntur, ita & in recõpensatiõe aliqñ separantur, ut qñ pœna per uiolentiã offendenti infertur. Tunc ẽm fit recõpensatio quantũ ad iustitiã, non quantũ ad amicitiã. Similiter, quãdo offendens placat offensum uerbis, re subtracta, non restituta fit recõpensatio amicitiæ, nõ iustitię. Peccator ergo per affectũ peccãdi amicitiã dei uiolat, atq; per inobedientiã seu transgressionem legis diuinæ honorẽ debitũ subtrahit deo. Et ex primo amittit gratiã, & incurrit offensam, & ex secundo meretur pœnã: ut quod subtraxit per inobediẽtiã, subtrahatur ab eo per poenã. Hoc quoq; meritũ poenæ uocatur reatus.

Reat⁹ q̃d.

Ideo dũ per poenitentiã qua hõ se subijcit deo, pc̃tã detestando cũ emendatiõis ꝓposito, remittitur pc̃tm̃ quantũ ad offensam, nõ tamen oportet quod dimittatur quantũ ad totũ reatũ, nisi poena iam persoluta.

Obiectio.

¶ Si aũt obijciatur quia deus non plus exigit in poena, quam fuit in culpa, sed maior dolor est in contritione de peccato, quam fuit delectatio in peccando: quoniam quantitas doloris de peccato, est secundũ quantitatem amoris diuini, q maior est quã omnis cupiditas: ergo deus non exigit ꝓ peccato aliam pœnã, quã illam quæ est in cõtritiõe, sicq; pœnitẽtia ab omni soluit reatu.

Diluti4.

Dicẽdũ ꝙ scđm philosophũ 5. Ethicorũ in recõpensatiõe iniuriæ iustitia cõmutatiua nõ semper seruat æq̃lẽ quãtitatẽ absolute in pœna ei quę fuit in culpa. Non ẽm si qs percussit principem, sufficit ꝙ repercutiat̃ tantundẽ, req̃rit tñ æqualẽ pœnam, habita prius cõparatiõe ad ꝑsonã in quam culpa cõmissa est. Cũq; per pœnitẽtiã homo de seipso faciat iustitiã deo, non sufficit tantus dolor in pnĩa, q̃nta delectatio fuit in culpa: qm̃ illa delectatio in iniuriã dei fuit, inquãtum deo prætermisso, homo delectationi se subdidit in peccando.

Nõ oĩs pœnitentia defect⁹ tollit.

¶ Insup, si q̃rat̃ an p pnĩam reliquiæ pc̃ti tollant̃: dicẽdũ qđ sicut pnĩa nõ tollit reatũ totaliter p quemlibet actũ, sed tunc qñ ad ꝑfectũ ꝑducit̃ secundũ oẽs pœnitẽtię partes, sic nec oportet p primũ pnĩę actum uniuersos defectus auferri, qui ex actuali sequũtur pc̃tõ, & reliquiæ peccatorũ seu uitiorũ uocant̃. Vñ & in corporali sanatione cui pnĩa assimilatur, reddita sanitate, adhuc quædã manẽt reliqæ morbi prioris, quousq; ꝑfecta sanitas obtineat̃.

Pœnitentia restituit virtutes & gratiam

¶ Amplius p pnĩam grã ac uirtutes restituunt̃, hæ nanq; causant̃ in aĩa ex diuinæ luminis influẽtia, quę intercipit̃ & impeditur p pc̃tm̃. quẽadmodũ nubes interposita int̃ solẽ & nos, radios ei⁹ tollit à nobis, iuxta illud Isaię. Pc̃tã urã diuiserũt inter deũ urm̃ & uos.

Isai. 59.

Cũq; pnĩa tollat pc̃tã, & in primo suo actu offensam pc̃ti, deinde reatũ: ideo sicut uent⁹ auferẽs nubẽ, restituit nobis solis splendorẽ, sic pœnitẽtia tanq̃ remouens qđ ꝓhibebat grãm, restituit nobis grãm gratũfacientem & oẽs uirtutes. Et hoc mõ est hõ causa grãę sibi desuꝑ datæ, se disponendo & obicẽ remouẽdo. Nec obstat ꝙ in eodẽ instanti obex remouet̃ & gratia datur, Nã & in eodẽ instanti quo obstaculũ luminis primo remotũ est, lumẽ cõsequit̃, & tñ remotio luminis, est causa illuminatiõis. Ex istis elicit̃, ꝙ opera bona ex gñe, extra charitatẽ facta, non uiuificant̃ ꝑ charitatẽ sequentẽ. Nã qđ aliq̃ bona per pœnitentiã restituuntur, nõ est nisi per accidens, in q̃tũ pœnitẽtia remouet ꝓhibẽs. Talis aũt cã exigit causam ꝑ se respectu effect⁹, cui⁹ ipsa est causa ꝑ accidens. Nulla aũt potest poni causa ꝑ se uiuificationis operum extra charitatem factorum, quoniã uita operum ex uita operantis dependet: idcirco quod opera uiua sint, habent à charitate & gratia, quæ non formãt neq; uiuificant, nisi actus qui procedunt ex ipsis.

Opera bona in charitate facta peccatum tollit.

¶ Deniq; opera facta in charitate, per peccatũ mortale sequens mortificantur, quia in potentia fiunt & inidonea ad perducendum hominem in uitam beatã.

Obiectio. Dilutio.

Et si obijciatur quod nõ manẽt, ergo nõ mortificantur, dicendum quod sicut opera praua trãseunt actu, & manẽt reatu, sic opera bona in charitate facta quãuis actu desinant esse, tñ manent q̃ntum ad meritum: & quantũ ad hoc, possunt mortificari.

Obiectio.

Sed contra hæc obijci potest, quoniam pœna non debet excedere culpã. Si ergo sit aliquis multis actib⁹ bonis abũdãs, nõ uidetur decere bonitatem diuinam, ut illum priuet tot tantisq; meritis uitæ æternæ, propter unum opus iniquũ.

Dilutio.

Et respondendum, ꝙ omnia merita nostra ac bona sunt dei dona: per ingratitudinem autem meret̃ homo accepta beneficia perdere. Ideo per quodcũq; mortale peccatum quantumlibet paruum, meretur homo omnium præcedentium actuum amittere merita. Veruntamẽ opera bona ac meritoria per sequẽs mortale peccatum mortificata, per sequentem pœnitentiam rursus uiuificantur. Opera nanq; facta in charitate manent ad meritum in dei acceptatione: & ita efficatiam habent perducendi hominem ad uitam beatam, à quo effectu impediuntur in recidiuante per accidẽs, hoc est, ꝑ sequẽs pc̃tm̃, per quod fit hõ indispositus & indignus ad præmiũ ꝓcedentiũ meritorũ. Cunq; per superueniẽtem pnĩam indispositio atq; indignitas remoueantur à pœnitente, palam est quod opera illa bona denuo uiuificantur in ipso qa suũ sortiunt̃ effectũ & reacceptantur à domino, cui per pœnitentiam recõciliatur peccator.

Hugo.

Vnde quod Hugo ait: Nemo peccet in spe, quia quod semel amittitur, amplius nõ recuperatur: intelligẽdũ est de tempore ipo, qđ semel amissum recuperari nõ ualet: Ideo temporis iactura extat grauissima.

In peccato sunt duo.

¶ Præterea quæri potest, an isti effectus conueniãt pœnitentiæ, inquantum est uirtus, uel inquantum est sacramentum. Dicendum, quod in peccato cõsiderãda sunt duo, utpote inordinatio actus, & macula consequens inde in anima. Et secundum hoc, peccatũ du-

pliciter

pliciter remiti titur. Cũ enim per illam inordinatiõe hõ in iniuram fecerit deo, idcirco ex hac parte pctm̃ remittitur, per quod inæqualitas illa iniuriæ reducit̃ ad æqualitatẽ iustitiæ: quod facit pœnitentia per actũ suum, inquantum est uirtus. Ex parte uero maculæ, peccatum remittitur per gratiam quæ formaliter maculam aufert, sicut albedo nigredinem, atq; ex consequenti, per uirtutes alias gratia formatas. Cumq; pœnitentia sit talis uirtus, etiam ipsa formaliter tollit peccatum ex parte habitus. Et hoc est quod aliqui dicũt, quod remittit peccata inquantum sacramentum uel uirtus. Nõ enim potest dici gratia, nisi inquantũ informata est ea, uel propter similitudinem operis: sed ex parte hac qua tribuit gratiã, tollit quasi effectiue peccatum, sicut inducens albedinem tollit nigredinem. sicq; pœnitentia in quantum est sacramentum, dimittit peccatum: quoniam sacramenta nouę legis, sunt instrumentales causæ gratiæ. Deus uero remittit sicut causa efficiens principalis, & Christus homo, sicut meritoria causa, sacerdos uero sicut minister dei, sacramtorumq; dispensator. Et quoniam cæteri effectus pœnitentiæ iam prætacti, sequuntur ex ea inquantum remittit seu tollit peccata, ideo similis est ratio de cæteris omnibus pœnitentiæ effectibus.

¶Postremo quæritur, an sine pœnitentia peccator remissionem consequi ualeat peccatorum. Et dicendum quod manente causa, manet effectus. Causa autem quare priuatur quis gratia, est iniquitas peccatoris qua deum offendit: quæ quamdiu ad equalitatem reducta non fuerit, non cessabit priuatio gratiæ. Qđ cum per pœnitentiam fiat, non potest sine pœnitẽtiæ actu remitti peccatum. Vnde libro de pœnitentia loquitur Augustinus: Nemo suæ uoluntatis arbiter constitutus, potest nouam uitam incipere, nisi pœniteat eum ueteris uitæ. Hinc pœnitentia dicitur sacramentum necessitatis. Quemadmodũ enim baptismus ordinatur contra originale peccatum, ita pœnitentia cõtra actuale. Sed ab originali nullus adultæ ætatis potest mundari, nisi actu aut proposito baptismum suscipiat, ergo & sine pœnitẽtia taliter accepta, nemo ab actuali purgatur. Et si obijciatur quod sufficit bona uoluntas & feruens affectio, dicendum, quod ista sine gratia haberi nõ quæũt, nec grã sine poenitẽtia in eo q̃ fuit in pctõ actuali mortali. Hæc Tho. in Scripto In quibus Albertus, Petrus, Richardus, alijq; communiter satis concordãt.

[Margin: Augusti. — Obiectio]

Distinctio. XV. ¶Quod pluribus irretitus peccatis, non potest pœnitere de uno uere, nisi de omnibus pœnitea t.

[Margin: Absq; penitẽtia nulla ẽ remissio.]

ET sicut prædictis autoritatibus illorum error conuincitur, qui pœnitentiam sæpius agendam non putant, & per eam à lapsu peccantes frequenter surgere diffitentur, ita eisdem illorum opinio eliditur, qui pluribus irretitum peccatis, asserunt de uno uere pœnitere, euisdemq; ueniam à domino consequi posse sine alterius pœnitẽtia. Quod etiam autoritatibus astruere conantur. Ait enim propheta: Non iudicabit deus bis inidipsum, uel ut alij transtulerunt. Non consurget duplex tribulatio. Si ergo (inquiunt illi) aliquis sacerdoti fuerit confessus unum de duobus uel plurib⁹ peccatis, & de illo iniunctam sibi pœnitentiam à sacerdote satisfactionem expleuerit, cæteris tacitis: non pro illo peccato amplius iudicandus est, de quo satisfecit ad arbitrium sacerdotis, qui uicem Christi in ecclesia gerit. Ideoq; si de eo iterum iudicetur, bis in idipsum iudicat deus, & cõsurget duplex tribulatio. Sed de his ergo oportet illud tm̃ intelligi, q̃ pñtib⁹ supplicijs cõmutant̃ in bonũ, & sic perseuerãt, sup quos nõ cõsurget duplex tribulatio. Qui uero inter flagella duriores & deteriores fiunt, ut, Pharao, pñtibus æterna cõnectũt, ut tpale suppliciũ sit eis æternæ pœne initiũ. Vnde Augustinus: Ignis succẽsus est & c.i. uindicta dei hic incipiet, & ardebit usq; ad extremã dãnationẽ. Hoc cõtra illos notandũ est, q̃ dicũt illud, sc., Nõ iudicabit deus bis in idipm̃, ad oĩa ptinere flagella: qa qdã hic flagelis emẽdãtur, alij & hic in æternũ puniunt̃. Quinq; em̃ modis flagella contingũt, uel ut iustis p patientiã merita augeãt̃, ut Iob: uel ad custodiã uirtutum, ne supbia tentet, ut Paulo: uel ad corrigenda pctã, ut Mariæ lepra: uel ad gloriã dei, ut de cæco nato: uel ad initium pœnæ, ut Herodi: q̃tenus hic uideatur, qđ in inferno sequatur, secundũ illud: Duplici contritione cõtere eos domine. Illa ergo autoritas Nahũ, non cogit nos sentire oĩa quæ tpaliter puniuntur, non ulterius a deo puniẽda, nã etsi sup edẽ locũ Hieronymus dicat Aegiptyos & Israelitas à deo tpaliter punitos, ne in æternũ punirentur, non est tamen de oĩbus generaliter intelligendũ. Ait enim sic: Quod gen⁹ humanũ diluuio, Sodomitas igne, Aegiptios mari, & Israelitas in Eremo perdidit: scitote ideo tpaliter p pctĩs punisse, ne in æternũ puniret, quia non iudicabit deus bis in idipsum. Qui ergo puniti sunt, postea non punientur: alioquin mentitur scriptura, quod nefas est dicere.

[Margin: De penitẽtia specialiter quãtũ ad ei⁹ partes, elidẽs errorẽ eorum, qui dicunt quod penitẽtia põt fieri d̃ vno peccato sine alio. Naũ.1 c.2 habet̃ de pe. dist. 3 sunt plures. — Determinatio precedentiũ. Exo. 5 Aug. sup. cãti. Deu. 27. & alle de pe. di. 3 c. ignis. — Quot modis contingant flagella. — Iohan. 1 2. corin. 12 Num. 12 Ioh. 9 Act. 12 Hiere. 17]

¶Quæ sit intelligentia præmissorum.

Attende lector his uerbis, & caue ne de oĩbus generaliter intelligas: sed de his tantũ, qui inter ipsa flagella penitentiam ægerunt, in deum Hebræorum, quam etsi breuem & momentaneam, tamen non respuit deus. Quod autem qui per temporale flagellum non

corrigunat

corrigunt,post æternaliter puniantur:ibidem ostendit agens de fideli depræhenso in adul terio qui decollatur:ubi ostendit leuia peccata breui & temporali supplicio purgari,magna uero diuturnis æternisq; supplicijs reseruari,ita inquiens:Quærat hic aliquis,si fidelis depræhensus in adulterio decolletur,quid de eo postea fiat. Aut enim punietur,& falsum est quod dicitur, Non iudicabit deus bis in idipsum: aut non punietur, & optandum est adulteris,ut hic breui pœna puniātur,ut frustrentur in cruciatus æternos.Ad quod respō demus,deum ut omnium rerum ita suppliciorum quoq; scire mensuras:& non præuenire sententiam iudicis,nec illi in peccatorem exercendæ de hinc pœnæ auferre potestatem & magnum peccatum magnis diuturnisq; lui cruciatibus.Si quis uero punitus sit temporaliter,ut ille qui Israelitæ maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea nō puniri,quia culpa leuis præsenti supplicio compensata sit,leuis enim culpa leui supplicio cōpēsatur.His satis innuit Hieronym⁹ grauia pctā & hic puniti graui supplicio,& in futuro punienda æternaliter ,de quibus pn̄ia non agitur inter flagella. Leuia uero quæ hic puniuntur, leui pœna compensationem recipere:quod in bonis fieri non ambigimus,& in malis forte etiā fit ita.Satis iam apparet quod illi de prophetia induxerunt, nō facere pro eis,qui dicunt ei qui crimen sibi reseruat,de alio ueniā pstari per pœnitentiā. Alias quoq; autoritates inducūt.Ait em̄ Gregorius,Pluit dn̄s super unā ciuitatē,& sup alterā nō pluit. & eādē ciuitat ē ex parte cōpluit,&ex parte aridā reliqt.Cū ille qui pximū odit,ab alijs uitijs se corrigit:una eademq; ciuitas ex parte cōpluitur,& ex parte arida remanet,qa sunt qdā qui eū quędam uitia resecent,in alijs grauiter pdurāt.Idē Ambrosius. Prima cōsolatio est qa non obliuiscitur misereri deus.Scd̄a per punitionē,ubi etsi fides desit, pœna satisfacit & releuat.Ratiōe quoq; utuntur,dicentes:Si eiu qui unū peccatū cōfitetur,altero tacito satisfactionē a sacerdote iniūctam expleuerit ,nūqd si & pctm̄ tacitū confessus fuerit, pro utroq; ei pn̄ia imponetur?Lōge hoc uidetur a ratiōe &ecclesiæ consuetudine esse,quæ pro eodem pctō nisi reiteretur,nulli bis pœnitētiam imponit. Fuit ergo illa peccati cōdigna satisfactio,unde & peccatum deletum uidetur.

Leuit. 20. Hieron in Nahū prophetā ca. 1 de poe. di. 3. ca. quærat hic. Naham. 1 Leui 24 Num 15 Gregori⁹ supra Ezechie. li. 1 homi. 10. & habetur de poe. dist. 3. c. pluit Amos. 4 Amb. sup psalm. 118. Beati im. sermōe 18. & hr̄ de pe nit. dist. 3. ca. prima cōsolatio.

¶ Quomō accipienda sint præmissa.

His rn̄deri pōt sic,Illud Gregorij,Pluit dn̄s &c.non ad criminis ueniā,sed ad opis praui desertionē referēdū ē:ut ideo pars ciuitatis dicat cōplui,quia ab actu& delectatione peccati cui añ seruiebat,mō cessat, nō qd ei⁹ ueniā habeat. Vocatq; pluuia illa talis continētia, qua ab ope peccati reuocatur: qa ex fonte gr̄æ dei id cordi instillat,ut uel sic paulatim ad pœnitētiā ueniat: uel eo minus a deo puniatur,qui diuturniori delectatione &actu peccati mai⁹ sibi accumulasset tormētū.Si uero ad īdulgētiā reat⁹ pluuia referat,euāgelicę sententiæ contraire uidebitur. Si enim propter misericordiam,qua quis proximo suo nō miseret,etiā quæ dimissa sunt, replicāt ad pœnā:multo magis quæ nōdū sunt dimissa, ppter odiū fraternū ad pœnā reseruari pbātur.Etsi ille q arbiter suæ uolūtatis cōstitut⁹ ē,nō pōt īnchoare nouā uitā (ut ait Aug⁹) nisi pœniteat eū ueteris uitæ:quomō ad nouitatē indulgētiæ perueniet,q odij uetustatē nō deposuit?Illud etiā quod Ambros.⁹ait, Etsi fides desit,pœna satisfacit &c.non de fide intelligitur qua creditur in deū,sed de cōscientia delicti.De est em̄ fides,cū cōsc.ētia pctī nō subest.Nā cū delicta oīa nemo intelligat,ē aliqn̄ in hoīe pctm̄, cui⁹ nō h3 cōsciam. Vn̄ Apostol⁹:Nihil mihi cōsci⁹ sum, sed nō in hoc iustificat⁹ sum.Cū ergo qs flagellatur p peccato cuius nō ē cōscius: si patiēter fert pœnā,& humiliter amplectit:cogitās se forte pctm̄ hr̄e ql nō intelligit,& p eo puniri a deo,pęna illa satisfacit & releuat grauatū.Ad hoc aūt qd obijcit de satisfactiōe illa: Si satisfactio nō fuit,iterū īponēda ē: si uero iterū īponēda nō ē,satisfactio fuit,sed si satisfactio fuit,ueniā īpetrauit:Rn̄deri pōt,satisfactionē ideo nō fuisse,qa ille dignos fructus pn̄iæ nō fecit. Est em̄ satisfactio pniæ, ut ait Aug. peccotorū causas excidere,nec suggestionibus earū aditū indulgere.Idē:Sane qui scelerate uiuunt:nec curant talem uitam moresq; corrigere:&inter ipsa facinora sua eleemosynas frequentare non cessant:frustra ideo sibi blādiūtur,quia dn̄s ait,Date eleemosynā,& ecce oīa mūda sunt uobis.Hoc em̄ quā late pateat,nō intelligūt.Multa em̄ sunt genera eleemosynarum,quæ cum facimus,adiuuamur.Non solum qui dat esurienti cibum,sitienti potum,& huiusmodi:sed etiam qui dat ueniam petenti,eleemosynam dat:& qui emendat uerbere in quem potestas datur,uel coercet aliqua disciplina,uel orat ut ei pecccatum dimittatur

De pe. d. 3 ca. quærat hic aliqs. Gregori⁹ vsq; ad finē 3 sal. s Mat. 18. August. Ambrosi⁹. Psalm. 18 1 Cor. 4 August. in li. de pgni Mat. 2 Luc. 3 De generibus eleemosynarū

tur, eleemosynam dat: quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstãtur inuitis, quorum consulitur utilitati, & non uoluntati: sed ea maior est, qua ex corde dimittimus quod in nobis quisq; peccauit. Minus enim magnum est, erga eum esse beniuolum qui tibi nihil mali fecit. Illud multo grandius, ut tuum etiam inimicum diligas: & ei qui tibi malũ uult, & si potest, facit: semper bonum uelis, faciasq; quod possis. Quod ergo dominus ait: Date eleemosinam, & omnia munda sunt uobis: ita ne intellecturi sumus, ut non credentibus in Chr̃m munda sint oĩa, si eleemosynas istas dederint. Qui uult ordinate eleemosynã dare, a se debet primũ incipe & eam primũ sibi dare. Est em̃ eleemosyna opus misericordiæ, uerissime q; dictũ est, Miserere aĩæ tuæ placens deo. Nõ ergo se fallant, q per eleemosynas largissimas fructuum suorum uel pecuniæ impunitatem se emere æstimant, in peccatis permanẽtes: quæ ita diligunt, ut in eis optent uersari. Qui uero diligit iniquitatem, odit animam suam: & qui odit animam suam, non est misericors ei, sed crudelis. Diligendo quippe eam secundum seculum, odit eam secundum deum. Si ergo uult ei dare eleemosynam per quã fit munda, odeat eam secundum seculũ, & diligat eam secundum deum. Hac eleemosyna quam sibi homo primitus debet: mundantur interiora. Ad quod hortans Christus ait: Mũdate quæ intus sunt: Immundis enim nihil est mundum: sed polluta sunt eorum mens & conscientia, ut ait Apostolus. Immundi uero sunt oẽs, q̃ non mundat fides, q̃ creditur in Christũ, de qua scriptũ est: Mundãs fide corda eorũ. Sed ne istas eleemosynas quæ fiũt de fructibus terre, respuere Chr̃s uideret: Hæc inquit, oportuit facere, s. iudiciũ & charitatẽ dei, & illa nõ omittere. i. eleemosynas fructuũ terrenorũ. Ex his daᵗ intelligi, qđ in pc̃õ mortali p̃manẽtes, etsi eleemosynas largas faciãt, non tñ p eas satisfaciunt: q̃a inordinate agunt, dum a se nõ incipiũt: nec p̃prie diciᵗ eleemosyna tale opus, dum sibip̃sis crudeles existunt non placentes deo. Nõ ergo dicenda est illa peccati satisfactio, quã quis agit p uno peccato dũ perdurat in altero. Quia nihil prodest ieiunare & orare & alia bona agere, nisi mens reuocetur a peccato: & si aliquando cõuersus tacitum peccatum sacerdoti fuerit cõfessus, de utroq; imponẽda est ei satisfactio, q̃a de primo condigne non satisfecit.

Ibidẽ ca. 73. & 74. — Matt. 5 — Eccli. 30 — Psalm. 10. — Mat. 23 — Tit. 1 — Actu. 15 — Mat. 23 — De pœ. di. 3. ca. nihil prodest.

Secundum quosdam fuit satisfactio.

Quibusdam tamen uidetur fuisse satisfactio, sed infructuosa, dum in peccato altero persistit: percipietur tamen fructus eius, incipietq; proficere, cum peccati alterius pœnituerit. Tunc em̃ utrunq; dimittitur peccatum, & satisfactio p̃cedẽs uiuificatur, quæ fuerat mortua: sicut baptismus illi qui ficte accedit, tunc primitus ualet, cum fictio a mente recedit p pœnitentiam. Et in huius opinionis munimentum autoritates inducunt. Ait enim Augustinus: Pium est credere, & nostra fides expostulat, ut cum gratia Christi in homine destruxerit mala priora, etiam remuneret bona: & cum destruxerit quod suũ non inuenit, diligat bonum quod in peccante plantauit. Item Hieronymus: Si qñ uideris inter multa peccata quenquã facere aliqua iusta opera, non est tam iniustus deus, ut propter multa mala obliuiscatur paucorum bonorum: sed faciet ea metere & in horrea congregare, quæ bona in terra seminauit. Sed hæc dicta intelligimus de illo, qui in charitate quodam tempore bona facit & bonus est: alio uero tempore malus ẽ, & multa peccata facit. Non ergo intelligendum est eum inter multa peccata iusta opera fecisse, quasi simul uno eodemq; tempore peccata fecerit & iusta opera, sed diuersis temporibus utraq; fecisse. Nisi enim bonus foret, qñ bona fecit, non seminasse diceretur in terra bona. Destructis ergo malis post opera bona commissis, priora bona in charitate sc3 facta, quæ sequentia mala mortificauerant: pœnitentia de illis malis habita, uiuificantur & remunerantur. Unde Apostolus: Iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis. opera mortua nominans, priora bona significat, quæ per sequens peccatum erant mortua: quia hi peccando priora bona irrita fecerũt: Hæc sicut peccando irrita fiunt, ita per pœnitentiam reuiuiscunt, & ad meritum æternitatis *prodesse incipiunt: Similiter & illud bonum amat deus, quod plantauit in peccante: in illo scilicet, qui post bonum illud peccauit, non simul peccans & *bonum operans extitit: quia talis hominis opus non diligeret deus ad remunerationem. Potest etiam accipi de operibus bonis, quæ ab aliquo fiunt dum malus est, & in peccato mortali p̃sistit, uel usq; ad tp̃s usq; uel in finẽ: q̃ dicũt a deo remunerari, & nõ dari obliuioni: nõ q̃a p̃ficiat ad

De pœ. di. 3. ca. quærat hic ad finem. — Augu. de pœ. di. 3. c. pium est. — Hierony. ibidem. c. si quando. — Psal. 125 — alias † p̃ficere. — alias † bene. — De operibus bonis.

ad uitam æterna obtinendam, sed ad tollerabilius extremi iudicij suppliciū sentiendū: sicut de fide & cæteris, quæ sine charitate habent. Aug. ait: Si quis nō habens charitatem, quæ ꝑtinet ad unitatem spiritus & uinculum pacis, quo ecclesia congregata cōnectitur: in aliquo schismate cōstitutus, ne Christū neget, patit tribulationes, famē, ꝑsecutionē uel flāmas, uel bestias, uel ipsam crucē timore gehenne, nullo mō ista culpanda sunt, imo & hæc laudanda est patientia. Nō eñ dicere poterimꝰ melius ei fuisse, ut Christū negādo nihil horū pateretur q̄ passus est confitendo: sed ꝗstimandū est fortasse tolerabilius ei esse futurū iudiciū, quā si Chr̄m negando nihil horū pateretur, ut illud quod ait Apostolus: Si tradidero corpꝰ meum ita ut ardeā, charitatē aūt nō habuero, nihil mihi ꝓdest. i. nihil mihi ꝓdesse intelligitur ad regnū obtinēdū, sed ad extremi iudicij tolerabilius subeundū suppliciū. Et infra: Hæc propter charitatem dicta sunt, sine qua in nobis non potest esse uera pœnitentia: quoniam in bonis charitas dei est, quæ tolerat omnia.

De pœn. di. 3. ca. q̄d ergo. Augu de ṽa pœni. c hī de pœniten. di. 3 quis aūt. Co. lo. 4. — 1. Cor. 13 — Ibidem. — 1. Cor. 13

¶Perstringit dictorum summam ut alia addat.

Ex his ostenditur, bona quæ sine charitate fiūt, ꝓdesse q̄dē ad tolerabiliorē pœnā sentiendā, sed nō ad uitā obtinēdā. Illa eñ quę in charitate ꝗs facit si postea ꝓlapsus fuerit nec exurrexerit: nō esse in memoria dei Ezechiel dicit: Si auerterit se iustus a iustitia, & fecerit iniq̄tatē, nunquid uiuet? oēs iustitiæ eius quas fecerat, non recordabunt: in peccato suo moriet & non erunt in memoria iustitiæ quas fecit. In cuius loci expositione Gregorius ait: Hoc nobis maxime consyderandum est: quia cum mala committimus sine causa ad memoriam transacta bona reuocamus: quoniam in perpetratione malorū, nulla debet esse fiducia bonorum præteritorum. Intelligendum est hoc ad uitam percipiendam bona præterita non dare fiduciam: etsi ad mitiorem pœnam: alioquin pręmissꝭ autoritati Augustini obuiaret. Et bona ergo sine charitate facta, & bona in charitate facta, quæ cōcomitatur mortalis culpa, quam non delet sequens pœnitentia: ad sensum mitioris pœnæ proficiunt, non ad uitæ fructum.

Ezec. 18. & 33. — Gregoriꝰ de pœ. di. 4. ca. hoc nobis.

¶Autoritates alias inducit cōtra eos qui dicūt de uno pc̄tō p̄n̄iam agi altero tacito.

Satis arbitror illis esse responsum, qui asserunt de uno crimine pœnitentiam agi & ueniam præstari, alio in delectatione retento, uel per confessionem non exposito: qui non modo præmissis autoritatibus confutantur, sed etiam subditis. Ait enim Augustinus: Sunt plures quos pœnitet peccasse, sed non omnino: reseruantes sibi quædam in quibus delectētur, non animaduertentes dominum simul mutum & surdū à dæmonio liberasse: per hoc docens nos nunquam nisi de oībus sanari. Si enim uellet peccata ex parte reseruari, habenti septem dæmonia proficere potuit sex expulsis: expulit autem septem, ut omnia crimina simul eijcienda doceret. Legionem uero dæmonum ab alio eijciens, nullum reliquit ex omnibus qui liberatum possideret: ostendens quod etsi peccata sint mille, oportet de omnibus pœnitere. Nunquam aliquem sanauit dominus, quem non omnino liberauit. Totum eñ hominem sanauit in sabbato: quia & corpus ab omni infirmitate, & animam ab omni cōtagione liberauit, indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine. Scio eñ deum inimicum omni criminoso. Quomodo ergo qui crimen reseruat, de alio recipiet ueniam? Sine amore dei cōsequeretur ueniam, sine quo nemo unquam inuenit gratiam? Hostis enim dei est dum offendit perseueranter. Quædā enim impietas infidelitatis est, ab illo qui iustus & iustitia est, dimidiam sperare ueniam. Iam enim sine uera pœnitentia inueniret gratiam. Pœnitentia enim uera ad baptismi puritatem confitentem conatur ducere. Recte enim pœnitens, quicquid sordis post purificationem baptismi contraxit, oportet ut abluat saltem lachrymis mentis. Sed satis durus est cuius mentis dolorem oculi non declarant. Sed sciat se culpabiliter durum, qui deflet damna temporis uel mortem amici, & dolorem peccati non ostendit in lachrymis. Quem ergo pœnitet, omnino pœniteat. Idē: Pœnitētes si uere estis pœnitentes, & nō estis irridentes, mutate uitā, reconciliamini deo. Pœnitentiā agis, genua figis & rides, subsannas dei patientiā. Si poenitentiā agis, poenitet te: si non poenitet te, nō es poenitēs. Si ergo poenitet te cur facis quæ male fecisti? Si fecisse poenitet, noli facere: si adhuc facis: certe nō es poenitēs. Itē Innocētius secundus: Admonemus fratres nostros, ne falsis poenitētijs laicorum animas decipi, & in infernū ꝑtrahi patiātur.

Aug. de uera poe. ca. 9 b — De pe. di. 3 ca. sunt plures. — Mat. 17 — Mar. 7 — Luc. 8 — Mar. 5 — Johann. 7 — In quodā sermone de pœnitētia. — 2 Cor. 5 — Innocētiꝰ secundus de pe. di. 5 ca. fratres nostros.

Falsam

Falsam autem pœnitentiam esse constat, cum spretis pluribus, de uno solo pœnitentia agitur: uel cum sic agitur de uno, ut non discedatur ab alio.

Pœnitentia falsa.

¶ Repetit de uera pœnitentia, ut addat quædam.

Ex præmissis perspicua fit notitia ueræ pœnitentiæ uel satisfactionis. Illa enim uera est pœnitentia, quæ pctm̃ *abolet: quod illa sola facit, q̃ scelus corrigit. Illa uero scelus corrigit, quæ odium cõmissi criminis & cõmittendi cum desyderio satisfaciendi affert. Iudas enim pœnituisse legitur sine assecutione ueniæ, quia tali pœnitentia non correxit crimen. Vnde Hieronymus: Nihil Iudæ ꝓfuit egisse pœnitentiã, ꝑ quam scelus corrigere non potuit. Si quando frater sic peccat in fratrem, ut emendare ualeat quod peccauit, potest ei dimitti: sin autem permanent opera, frustra uoce assumitur pœnitentia. Hoc est quod de eo dicitur. Et oratio eius fiat in peccatum: ut non solum emendare nequiuerit proditionis nefas, sed proprij homicidij scelus addiderit. Caue qualiter intelligas illud, Vt emendare nõ ualeat quod peccauit &c. Non enim emendatio hic intelligenda est, rei demptæ recompensatio, sed delicti exprobratio & abominatio cum satisfactionis desyderio. Demit enim iniuste quis alicui, quod restituere non ualet: ut oculum uel uitam, & huiusmodi: & tamen si pœnituerit peccati cũ amore condignæ satisfactionis, ueniã habet. Nec ideo quisquã putet, qui rem alienam iniuste abstulerit, quam reddere potest: de illo peccato pœnitere ac ueniam consequi, nisi restituat ablatum. Quamdiu enim res propter quam peccatum est, non redditur, si reddi potest; non agitur pœnitentia, sed fingitur.

*alias *delet.* Mat. 26. ‖ 10 e. n. 4. sup Matt. ca 17 z al legatur de. poe. dist. 3. c. nihil Iudę ꝓfuit. Psal. 108. Augu. in epistola secũda ad Macedonium.

SVMMA DISTINCTIONIS XV.

Præhabita distinctiõe tractauit Magister quid sit pœnitentia ipsa in se, & de quibusdã proprietatibus eius, quorundã quoq; errores excludens: hic circa eandem materiam excludit & alium quendam errorem dicentium hominẽ posse pœnitere, satisfacere & ueniam obtinere de uno peccato mortali, alijs peccatis mortalibus retentis, seu per pœnitentiã nõ deletis. Et de hoc tractat diffuse ac diligenter, motiua illius opinionis tangens ac soluens, & multa uerba sanctorum obscura exponens, catholice ac bene declarans, atq; ecclesiasticam assertionem demonstrãs, uidelicet mortalia simul inexistentia non posse ab inuicem diuidi, quantum ad pœnitentiam ac ueniæ consecutionem. Tanguntur autem in textu materiæ scripturarum utiles ualde, & specialiter uerba Hieronymi circa illud Nahum ꝓphetæ: Non uindicabit dominus bis in id ipsum, de Aegyptijs à deo plagatis, de Sodomitis sulfureo igne cõsumptis, & de Israelitis in solitudine ꝓpter sua peccata occisis, an per temporalem pœnam euaserunt æternam. De qua etiam materia plene tractat Magister Gratianus in decreto, cuius dicta concordant his. Deinde circa finẽ huius distinctionis breuiter tangitur de satisfactione & restitutione, & quod ad satisfactionem specialiter pertinent oratio, eleemosyna, ieiunium nec relaxatur peccatum, nisi restituat ablatum. Cum prætactus error in ista distinctiõe plenissime reprobetur, quæ paucos aut nullos habet nũc defensores, idcirco doctores specialiter scribũt hic, & quærunt de satisfactione & de prænominatis partibus eius, & item de restitutione.

Nahũ. 1. Gratianus.

QVAESTIO PRIMA.

Obiectio: contra ueritatem

Primo ergo hic quæritur, Quid sit satisfactio, et an homo ualeat pro suis peccatis satisfacere deo. ¶ Et sicut continetur in litera, satisfacere est peccatorum seu uitiorum causas excidere, & eorum suggestionibus aditum non præbere aut indulgere. Contra quod obijcitur, quia satisfacere est per opera satisfactoria offensam atq; iniuriam alicui irrogatam recompensare. Et sicut habetur in textu, satisfactionis opera quantum ad deum, præcipue sunt, orare, eleemosynam dare, & ieiunare quæ: non sunt idem qđ causas uitiorum excidere. Rursus causæ & radices uitiorũ sunt fomes & innata fragilitas, amor priuatus, instabilitas cordis. quæ non uidẽtur posse excidi. Imo circa hæc excidenda & extirpanda perpauci uidentur intenti, & ita paucissimi satisfacerent deo. Videt̃ q̃q; quod homo non queat satisfacere deo, quia non potest aliquid æquiualens rependere deo. Satisfacere autem dicit quandam adæquationem satisfactiui ad offensam iniuriati, inæqualitatem iniuriæ seu offensę reducendo ad complanationem & æqualitatẽ iustitiæ. Cum ergo peccatum deitatis offensiuum & iniuriatiuum, sit quodammodo infinitæ enormitatis, non uidet̃ homo pro illo satisfacere posse. Itẽ q̃cq̃d habemus, sumus & possumus, à deo sortiti sumus, ac ei debemus tam pro beneficio creatiõis, quam conseruationis, & potissime ꝓ supnaturalibus beneficijs eius. Ergo ex illis non possumus ultra debitum illud deo aliquid exhibere, ac debita alia ei persoluere.

Responsio Antisio. Trifariã offendimus satisfacimus. Ergo. Satisfactio non utilis.

¶ Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa lib. 4. Dicendum est, inquiens, de satisfactione. Sicut enĩ tribus modis offendimus deum uidelicet corde, ore & opere, sic iustum est ut tribus modis satisfaciamus: corde per contritionem, ore per confessionem, opere per satisfactionem. Hoc significatur per triduum, de quo Moyses ait in Exodo. Ibimus uiam trium dierũ in solitudinem, ut sacrificemus deo nostro. Tunc demum utilis est exterior satisfactio, quando homo uidet, odit ac detestatur fœditatem sui peccati, quo sufficienter expleto, aptus est deo immolare dignas spiritalesq; hostias. Itaq; satisfacere est causas peccatorum excidere &c̃. Qui enim abstinet à peccato cum ꝓposito non peccandi, satisfacit. Ait namq; Hieronymus: Non ieiunat q abstinet a carnibus naturalibus & nescitur carnibus draconis id est, diaboli, cuius carnes sunt, arrogantia, odiũ, inuidia, detractio, contẽtio &c. Ergo abstinere a peccato, est ieiuniũ quod elegit dominus Si autem obijciatur quod ministri ecclesiæ cõfessores, sequi debent Christum summum sacerdotẽ, qui

Abstinere a pecc. to ieiuniũ est electum. Obiectio Iohan 8.

qui pro peccato non iniunxit exteriorem satisfactio- Johan. 8 nem, sed abstinere de cetero a peccato, dicens mulieri in adulterio deprahensæ, Vade & noli amplius peccare, ergo minores sacerdotes non debent exteriorẽ satisfactionem iniungere. Rursus, ueraciter pœnitẽs, in infinitum plus dolet de culpa sua, quam de amissione suæ pecuniæ. Habet enim charitatem quæ in infinitum plus odit peccatum, quam temporale damnum. Cum ergo pœnitere, sit dolere, quod est quoddam punire, sequitur quod pœnitens interiori puniti one incomparabiliter se plus punit, quam peccando Dilutio. gauisus est, uel exteriori satisfactione affligitur. Non ergo requiritur exterior satisfactio. Respondendum Satisfactio multiplex. quod sacerdos quædam iniungit ad fundamentum satisfactiõis, utpote abstinere a uitijs & restituere ablata, sine quibus nullus digne satisfacere ualet. Quædam 1. Cor. 15. Gen. 19. uero iniungit ad expeditionem satisfactionis, ut uitare prauorum consortia. Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Hinc dictum est Lot: Noli post tergum respicere &c. Quædam iniungit ad substantiam satisfactionis, ut ieiunare, eleemosinas dare, peregrinationes, disciplinas & consimilia. Quædã uero ad perfectionem, plenitudinem, & securitatem satisfactionis, ut opera supererogationis. Abstinere igitur à peccatis, fundamentum est satisfactionis, nõ ipsum satisfacere. Duplex quoq; est excisio causarum Causarũ peccati excisio duplex. peccati. Vna simplex, consistens in abstinentia à peccato, alia quodammodo uiolenta, per contraria, quẽadmodum per ieiunium excidimus causam luxuriæ, per eleemosynarum largitionem causam auaritiæ. Sic q; accipitur excidere causas peccatorum in præhabita definitiõe. Ieiuniũ quoq; à solis corporalibus cibis dominus non acceptat, sed illud quo simul à uitijs Sacerdotes in quibus sequãtur. Christum abstinetur. At uero minores sacerdotes Christum sequi debent in actibus uirtuosis, non in eminentia atq; potentia, in quibus nec possunt nec debent ipsum sectari. Mulier in adulterio deprehensa. Dominus autem mulierẽ illam in adulterio captam, uidit pro suis peccatis perfecte punitam, per cõtritionem & erubescentiam, quã coram hominibus fuit passa: ideo aliam ei pœnitentiam non iniunxit. Et quia minores sacerdotes pœnitentium corda non intuentur, ignorant an contritio sola sufficiat: ideo exteriorem satisfactionem iniungunt. Nec sequitur, magis dolet, ergo magis se punit sola contritione, cum dolor ille non sit ita proportionalis exteriori punitioni. Hæc Antisiodorensis.

Thomas Aquinas. Actus dicitur uirtutis duobus modis. ¶Præterea circa hæc Thomas primo sciscitatur, an satisfactio sit uirtus, uel actus uirtutis. Respondet, aliquis actus dicitur esse actus uirtutis dupliciter. Primo materialiter, & sic quilibet actus non implicãs nec includens malitiam, nec defectum debitæ circunstantiæ dici potest actus uirtutis, quoniam quolibet tali actu potest uirtus uti in suum finem, ut ambulare, &c. Secundo dicitur actus esse actus uirtutis formaliter, q̃a in noĩe suo formã & rationẽ uirtutis habet implicitam, sicut fortiter sustinere est fortitudinis actus, formale autem cuiuslibet uirtutis moralis, est ratio medij. Hinc omnis actus qui medij rationem importat, est formaliter actus uirtutis. Cumq; æqualitas sit medium, quod designat satisfactio in nomine suo cũ nil dicatur satis nisi secundum proportionem æqualitatis ad aliquid, cõstat quod satisfactio etiam formaliter sit actus uirtutis.

¶Si autẽ quæratur cuius uirtutis, dicendum quod secundum philosophum 5. Ethicorum medium iustitiæ sumitur secundum adæquationem rei ad rem in aliqua proportionabilitate. Cumq; talem adæquatio nem nomen satisfactionis designet, constat quod satisfactio sit formaliter iustitiæ actus. Porro iustiæ actus secundum philosophum, est uel sui ad alterum, ut dum quis reddit alteri quod ei debet, uel alterius ad alterum, ut cum iudex facit iustitiam inter duos. Cum autem actus iustitiæ est sui ad alterum, æqualitas in ipso faciente consistit. Cum uero est alterius ad alterum, æqualitas consistit in passo iniustum. Cumq; satisfactio æqualitatem designet in faciẽte, dicit actũ iustitiæ qui est sui ad alterum, proprieloquendo. Sed sui ad alterũ potest quis facere iustitiã, uel in actionibus, uel in passionibus, uel in rebus exterioribus, quẽadmodum & iniuria fit alteri uel subtrahendo res ei, uel eum aliqua actione lædendo. Et quoniã usus exteriorũ rerum est dare aut exhibere, ideo actus iustitiæ secundum quod æqualitatem in exterioribus rebus constituit, est reddere.

¶Circa prætactam demum iustitiæ definitionem notandũ, quod iustitia nõ solum tendit ad hoc, ut præcedentẽ tollat inæqualitatem, puniendo culpam prę teritam: sed etiam ut in futurum custodiat ęqualitatẽ, quia secundum philosophum 3. Eticorum pœnę sunt medicinæ. Hinc satisfactio quæ est actus iustitiæ pœnam inferentis, est medicina curans peccata pręterita, atq; à futuris præseruans. Ideo dum homo homini satisfacit, præterita recompensat, & de futuris cauet. Sicq; satisfactio põt dupliciter definiri. Primo, respectu culpæ præteritæ quam recompensando curat, & Definitiones satisfactionis due. sic ita describitur: Satisfactio est illatæ iniuriæ recompensatio in æqualitatem iustitiæ. Et in idem redit descriptio Anselmi, dicentis: Satisfacere, est deo debitũ Augusti. honorem impendere, ut consideretur debitum ratione culpæ cõmissæ. Secundo, põt definiri, prout præseruat à culpa futura, & ita definit eam hic Augustinus, dicendo: Satisfacere est peccatorũ causas excidere &c. Pręseruatio demũ à morbo corporali, fit p ablationẽ causarum, ex quibus cõsequi põt morbus. Sed in morbo spũali non est sic, q̃m liberũ arbitrium nõ cogitur, idcirco manentibus p̃cedentibus causis, põt morbus iste uitari, q̃uis difficulter: remotis quoq; causis illis, potest incurri. Ideo in hac satisfactiõis definitiõe duo ponunt, puta abcisio causarũ, q̃ntũ ad primũ ac: renitẽtia liberi arbitrij contra pctm̃ q̃ntũ ad scdm. Deniq; intelligenda sunt hæc de p̃ximis causis pcti actualis, quæ sunt libido ex cõsuetudine peccandi, uel actu peccati relicta, & quędã reliquię peccati p̃teriti, ac exteriores peccãdi occasiões: ut locus, mala societas, &c. quæ causę possunt uitari, quãuis quæ est causa remota peccati, nequeat totaliter extirpari. Hoc quoq; sciẽdũ q̃ causa mali seu priuatiõis eo mõ quo habet causam, ẽ bonũ deficiẽs. Bonũ uero facilius tollitur q̃ construatur. Idcirco facilius est causas priuatiõnis seu mali abscindere, quã ipsum malum remouere, quod non remouetur, nisi bonum constituendo, ut patet in cæcitate & causis eius. Hõ duobus modis cõstituitur debitor dei.

Modo uidendum, qualiter ualeat homo pro suis peccatis satisfacere deo. Itaq; aduertendum quod homo dupliciter fit debitor deo. Primo ratione beneficij accepti, secundo, ratione peccati commissi uel admissi. Quemadmodum autem latria seu gratiarum actio respicit debitum accepti beneficij, sic satisfactio respicit debitum peccati commissi. In honoribus autem exhibendis dijs atq; parentibus, etiam secundum

philosophum, impossibile est reddi æquiualens secundum quantitatem. Sed sufficit quod homo faciat quod potest, quoniam amicitia non respicit æquiualens, sed quod possibile est. Et hoc etiam est æquale aliqualiter, puta secundum proportionabilitatem. Nam sicut se habet hoc quod deo debitum esset, ad deum, ita hoc quod iste potest reddere, habet se ad ipsum. Sicque aliqua forma iustitiæ conseruatur ibidem. Consimiliter est ex parte satisfactionis. Itaque non potest homo satisfacere deo, si ly satis, æqualitatem quantitatis importet: sed prout æqualitatem proportionis designat. Et sicut hoc sufficit ad rationem iustitiæ, ita ad rationem satisfactionis. Ad obiectum ergo dicendum, quod sicut offensa habet quandam infinitatem ex infinitate maiestatis diuinæ, ita & satisfactio accipit quandam infinitatem ex infinitate diuinæ misericordiæ, prout satisfactio informata est gratia: per quam acceptum redditur deo, quod homo reddere potest. Veruntamen quidam dicunt quod peccatum habet infinitatem ex parte auersionis, & sic gratis dimittitur: sed ex parte conuersionis est grauitatis finitæ, & ita pro eo satisfieri potest. Sed hoc nihil est, quoniam satisfactio non correspondet peccato, nisi secundum quod est offensa dei, quod non habet ex parte conuersionis, sed solum ex parte auersionis. Hinc alij dicunt quod etiam quantum ad auersionem, pro peccato satis fieri potest uirtute meriti Christi, quod fuit quodammodo infinitum. Et hoc est quod dictum est, quod per fidem mediatoris hominibus gratia data est. Attamen si deus hominibus alio modo gratiam daret, sufficeret satisfactio per modum prædictum. Hæc Thomas in Scripto.

Satisfactionis proportio. *Solutio obiectionis supra circa quæstionis initium.* *Opinio.* *Improbatio opinionis.*

¶Sciendum autem quod sanctus doctor iste recessit à corpore, ac migrauit ad dominum in compilatione tertiæ partis summæ ante ipsius completionem, in tractatu isto de pœnitentia. Interim quidam doctor suppleuit quod defuit ex hoc scripto eiusdem sancti doctoris: idcirco decætero scripta illa ex tertia parte non allego, quia nil aut parum ibi habetur, nisi quod ex hoc scripto acceptum est. ¶Concordat Alber. & Petr⁹.

Attende.

¶In idem redit responsio Richardi, dicentis: Hominem posse satisfacere deo, intelligi potest dupliciter, Primo, quod hoc possit per se sine alterius adiutorio & ita non potest hoc. Secundo, quod per adiutorium meriti ac gratiæ Christi hoc possit, & ita est concedendum. Quærit quoque Richardus, an deus posset homini dimittere culpam mortalem sine ipsius contritione & satisfactione. Et respondet quod de lege communi non possit hoc fieri, cum repugnet omnino iustitiæ. Dicuntque aliqui quod nec de lege speciali possit hoc fieri, quia culpa sine gratiæ infusione non dimittitur: gratiæ uero obex non potest auferri sine contritione, quæ est satisfactio quædam. Sed quidam dicunt contrarium: quia quod deus potest per causam secundam & instrumentalem, potest immediate per seipsum. Mihi uero, ait Richardus, uidetur quod impio quam diu est in actu peccati, gratia non possit infundi, nec culpa dimitti: sed in somno hoc fieri ei potest, cum tunc nihil positiuum sit in eo, nisi quod bonum est & à deo: & quod præter hoc in ipso est, non est nisi priuatio gratiæ ac uirtutis: Hæc Richardus.

Richard⁹ Quomodo satisfieri pôt deo. *Absque contritione non est remissio regularis.* *Opinio.* *Opinio priori contraria.*

¶At uero Bonauentura respondendo ad istud, an homo queat reconciliari ac satisfacere deo, ponit duas responsiones, uidelicet tam illam quam Thomas ponit ac sequitur, quam aliam quam breuiter tangit ac reprobat. Bonauentura uero utranque dicit esse probabilem. Veruntamen responsio Thomæ uerior esse uidetur, eo dempto quod ait peccatum habere rationem offensæ ac culpæ solum ex parte auersionis à deo, & non ratione conuersionis ad creaturam. Quod non apparet, cum & conuersio illa sit à deo prohibita, atque in se inordinata, & pœna sensus correspondeat ei. ¶Insuper prætactis ex Richardo consonare uidentur uerba Scoti, dicentis: Ad deletionem culpæ mortalis post baptismum commissæ, requiritur punitio uoluntaria uel punitionis uoluntas, quorum nullum sine pœnitentia esse potest. Quod tamen non intelligo de requiri simpliciter necessario, cuius oppositum contradictionem includat: quoniam posset deus remittere sine omni actu illius cui remittit: sed nec de requiri necessario, supposito hominis actu cui remittatur. Posset nanque deus remittere per aliquem feruentem motum dilectionis in deum, absque quocunque actu prædicto, sumpto sub propria ratione, puta in actu feruoris ad martyrium statim suscipiendum, ubi forte non esset cogitatio de aliquo mortali peccato, nec per consequens aliquod pœnitere prædictum: & hoc formaliter, quamuis uirtualiter in illo actu esset pœnitere. Itaque ad deletionem culpæ regulariter necesse est pœnitere, & dico regulariter fieri, quod fit secundum regulas à diuina sapientia determinatas: quarum hæc una est, quod peccatum mortale non dimittatur sine displicentia de peccato commisso, quæ regula est rationabilis ualde, quoniam sicut peccatum auertit à fine & conuertit ad creaturam, ita rationabile est quod non deleatur nisi per motum contrarium auertentem à peccato & à creatura, secundum quod circa illam fuit peccatum, & conuertentem ad deum. Hæc Scotus. ¶Introductis autem ex Thoma concordant scripta Argentinensis, Durandi, ac plurium aliorum.

Bonauen. *Thomæ dictio uerior.* *Scotus.*

QVAESTIO II.

Quæritur quoque, An homo queat satisfacere pro uno peccato sine alio, & utrum pœnitentia seu satisfactio in mortali peccato facta, sit ualens aut potius iteranda, uel saltem alicuius temporalis boni aut commodi meritoria, uel infernalium suppliciorum mitigatiua. ¶In hac quæstione multa tanguntur, Primum est, an homo possit satisfacere reconciliarique deo pro uno peccato sine alio. ¶Videtur quod sic. Peccata enim sigillatim ac diuersis temporibus fiunt, & diuersas pœnas merentur, nec habent connexionem: ergo singulatim possunt deleri & expiari. Nam & homo potest se emendare de uno, non se emendando de alijs. Rursus, durus esset homo qui non reciperet solutionem & satisfactionem pro una parte debiti sibi obligati, nisi & totum pariter solueretur. Ergo multo minus hoc decet superpijssimum deum. Insuper uidetur quod pœnitentia facta in mortali, sit ualida. Alias enim omnes essemus in grandi periculo, cum ignoremus an digni simus amore an odio. Cumque mortaliter peccet qui se committit discrimini, oporteret nos indesinenter reiterare pœnitentiam nobis iniunctam, cum simus incerti an eam ex charitate soluerimus. Deinde apparet quod opera facta extra charitatem, non sint meritoria alicuius boni, nec minoratiua alicuius supplicij. Peccator nanque secundum Augusti. non est dignus quo uescitur pane, & à mortuo & displicente & odio habito, non potest procedere opus acceptum ei qui odio habet illum. Sed qui in mortali est culpa, est spiritualiter mortuus ac displicens deo, & inimicus eius. Amplius cum pœna inferni finita sit intensiue

Contra ueritatem. *Eccle.* *Augusti.*

si

si per opera bona extra charitatem facta minueretur, posset tandem per ea totaliter expiari ac tolli.

¶In oppositũ ẽ, quod nullum bonum est irremuneratum: & quod deus non est pronior ad puniẽdũ, quam ad ignoscendum.

¶Circa hæc scribit Bonauentura: Quidam dixerũt de uno peccato satisfactiõem fieri posse, peccatore existente in alio, quia immensa dei benignitas acceptat satisfactionem quãtumlibet modicam. Verum hi nõ aduerterunt quid sit satisfacere. Nam satisfacere non solum designat tolerationem pœnæ pro culpa. Non enim deus delectatur directe in pœnis nostris, sed in iustitia uoluntatis & recõciliatione, quæ agitur per uirtutes & per conuersionem mentis ad ipsum. Quod esse non potest, quam diu aliquod peccatũ mortale manet in nobis, & hoc propter connexionem uirtutũ in una gratia, quę delet omnem culpam mortalẽ, cum habeat omnẽ uirtutẽ sibi annexã: & itẽ, ꝓpter diuinã largitatem, quæ nequaquam secundum partẽ gratificat, imo omnem offensam simul condonat. Et rursus propter peccata mortalia, quæ omnia communicant in auersione atq; cõtemptu dei, & omnia sunt contra deum & proximũ. Idcirco si deus remitteret culpã de uno sine alio, is cui remittitur, simul esset amicus & inimicus, conuersus & auersus, reconciliatus & non recõciliatus. Ideo in Ecclesi. habetur: Qui in uno peccauerit, multa bona perdet. Et beat⁹ Iacobus in sua ait Canonica: Qui offendit in uno, factus est omnium reus. (Eccle. 9 / Iaco. 2) quoniam qui peccat in uno, non satisfacit ꝓ aliquo, eo quod in uno peccato unus offendit. Imo in omnibus peccatis unus & idem inhonoratur, relinquitur atq; contemnitur. Et impossibile est quod deus simul sit amicus & inimicus eiusdem. Hinc per Isaiam dñs loquitur: (Isai. 58 / Gregori⁹.) Ecce ad contentiones & lites ieiunatis. Nũquid tale est ieiunium quod elegi? Gregorius quoq; in homilia: Qui sic alia plangit, ut alia committat, pœnitentiam agere dissimulat aut ignorat. Hoc etiam ratione probatur, quia in hoc peccator dignus est pęna, quod in se imaginem dei deformat. Ergo non satis facit nisi per reformationem imaginis, quæ nõ reformatur, nisi omni mortali peccato excluso. Hæc Bonauentura.

¶Qui consequenter respondens ad istud utrum homo abstinẽs, seu alia satisfactoria & pœnitẽt alie opa extra charitatẽ exercens, satisfaciat pro pecc'atis, hoc est, utrum homo contritus & confessus, ac pœnitentiam sibi iniunctam in charitate facere inchoans, & ante eius completionem in mortale uitium corruens, satisfaciat pro illis confessis, continuãdo & complendo satisfactionem sibi iniunctam: (In peccato cõstitutus an satisfaciat de aliis pctis.) Satisfacere, inquit ex sua significatione includit dei acceptationem & reconciliatione ac amicitiã. Cũq; sine gratia gratũfaciẽte, & charitate impossibile sit quęq̃ deo placere, eiusq; opa acceptari à dño, ideo sine charitate & gr̃a impossibile est satisfacere deo. Attñ põt se hõ in peccatis existens ꝑparare ad gratiã, & ita satisfacere ex eadẽ. Sicq; intelligẽdũ ẽ ꝙ Daniel dixit Nabugodonosor regi: (Dan. 4.) Peccata tua eleemosynis redime. Porro dũ q̃s satisfactionẽ sibi iniũctã cõpleuit, si ꝓbabilit̃ putat seu uerisimiliter dubitat nõ satisfecisse se deo, i. ex charitate nõ iplesse, nõ debet a satisfactiõe cessare, q̃usq; per probabilia signa certitudinẽ habeat de culpa dimissa & pœna. Hinc sicut dictũ ẽ de aliis sacramẽtis, præsertim de eucharistia, ꝙ non ualet nisi charitatem habenti, non tamen tenetur quis uere ex charitate accedere, sed, probabiliter se ad eam disponere, ita de satisfactione dicẽdum ꝙ opera ꝓ satisfactiõe tenet̃ implere, seq; quãtũ in se ẽ, ad charitatẽ disponere. Et sic absolutus est in foro ecclesiæ, atq; a pœna conscientię suæ, & in foro dei est absolutus, ita ut non peccet in hoc faciendo. Attamẽ per hæc opera non absoluitur omnino. Ideo sanũ cõsilium est, quod homo semper pœniteat. Sufficit tamẽ cum signis probabilibus pœnitentiã fecisse, nec oportet eam reiterare. Hinc aduertẽdum quod duplex est forum secundum duplex iudicium, utpote forum ecclesiæ, & forum diuinæ iustitiæ. Primum est manifestum, secũdum occultum. Si quis impleat pœnam pęnitentiam ve iniunctam sine remorsu diligentis conscientiæ, tamen extra charitatem, non tenetur satisfacere amplius nec iudicio sacerdotis nec cõsciẽtiæ suæ. (Duo sunt fora iudiciorum.) Tenetur tñ iuditio dei, quia adhuc deus exigit pęnã.

¶Præterea quæritur, an opera satisfactoria extra charitatem facta, adueniente charitate, reuiuiscant. Dicendum quod de hoc sunt duę opiniones. Vna, quod opus satisfactorium quantum est de sua ratione, perfecte meretur collationẽ gloriæ remissionemq; pœnæ. (Opiniões due. Opera extra charitatẽ facta) Collationem gloriæ inquantum est ex charitate: remissionem poenæ, inquantum est sacramẽtale. Ideo sufficit quod fiat in charitate, quantum ad hoc, quia per charitatem poena debita fit satisfacienti proportionalis poena quam sustinet. Dicũt ergo quod impossibile sit opera illa uiuificari, quãtum ad meritum seu retributionem uitæ æternæ, quoniam non fuerunt ex charitate: (Bona. ie. dẽ. d. q. 4.) sed quantum ad meritum remissionis pœnæ, quia non erat defectus illius, nisi quia poena non erat proportionalis: ideo isto posito, in charitate & pęna facta proportionali uiuificantur, quantum ad hoc quod sunt computanda in sortem. Sicq; aliter uiuificantur, quam opera mortificata. Nam illa uiuificantur ad retributionem æternam, ista solum ad pœnæ dimissionem. Alia opinio est, quod omne opus satisfactorium est opus meritorium uitæ æternæ, & fieri oportet ex charitate, idcirco non uiuificatur. Prima opinio est multum probabilis, sed ista secunda securior est. Verum tunc quæstio oritur, quia si opera ista non uiuificantur, an homo per ea aliquid mereatur a domino. Respondendum quod de hoc quoq; sunt duæ opiniones. (Opiniões due.) Prima quod homo per ea nil mereatur, nec de congruo, neq; de condigno, quãuis deus ratione suæ abundantissimæ largitatis ea aliquo modo remuneret. Alii probabilius dicunt oppositum, ita quod quamuis peccator per opera bona in genere nil mereatur de condigno, aliquid tamen meretur per ea de congruo. Peccator quippe q̃ñq; facit bonum opus ex genere ad propriam gloriam, ut dando eleemosynam ad propriam laudem, & sic demeretur. Aliquando uero facit hoc ad gloriam dei, & propter naturalem amorem dei quem habet. & hoc non potest esse sine aliqua gratia gratis data, quæ disponit de congruo ad gratiam gratumfacientem, quã gratiam gratis datam deus aliquo modo acceptat. & ex hoc peccator meretur de congruo. Quod meritũ, comparatum merito charitatis, est improportionale: ut punctus lineæ & linea superficiei. Vnde sicut linea nihil est ad superficiem, aliquid tamen est in se, ita est de peccatore ad iustum, & de eius amore naturali ad infusum charitatis amorẽ, atq; de merito cõgrui ad meritum condigni. ¶Postrema, si inuestigetur an opera huiusmodi ualeant ad tolerabilitatẽ pœnarum: (Opera bona extra charitatẽ ualent ad multa. Isa. r. Augusti) dicendum quod huiusmodi opera bona dum recta fiũt intẽtione, ualẽt ad multa. Primo, ad ad tẽpora

 lium

lium multiplicationem, Isaias ait: Si uolueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Secundo, ad tolerabilitatē pœnæ æternæ, quemadmodū loquitur Augustinus, quod ualent ut tollerabilior (id est, minus afflictiua) existat damnatio. Quod a diuersis diuersimode intelligitur. Quidam dicunt quod poenā facit tolerabiliorē, nō ipsam pœnā mutādo, sed fortificādo subiectum. Sed hoc non congruit dicere, quod uirtus aliqua detur damnato propter opera illa bona ex genere, quæ faciat mitius sustinere. quoniam aut daretur ad semper uel ad tempus: quorum utrumq; incōueniens est. Nam uirt⁹ illa aut est naturalis, aut gratuita, quorum neutrū facile est assignare. Alij dicūt q̄ ualent ad remissionem poenæ uermis, quia non tantū conscientiæ sustinebunt remorsum, quantum haberent si nulla opera bona fecissent. Sed illud non ualet, quia remorsus cōscientiæ erit secundum quantitatem culpæ, sicut & ignis. Ergo si nō ualet ad ignē, nec ad uermem. Idcirco dicendum quod ualet ad tolerabiliorem damnationem ex consequenti, quia impediūt culpā factā aggrauari, & retrahūt hominem a peccandi frequentia, atq; ab intentione libidinis & contēptus. Non enim ex tanta peccat libidine, qui interdum facit aliqua opera bona, ut qui obliuiscitur dei, Adhuc quoq; per consequens ualent ad tolerabiliorem dānationem, & ad ignē ac uermem: quoniam talis min⁹ torquebitur, & minorem habebit remorsum, quam si opera illa non fecisset. Minus ergo punietur, non de culpa quā cōmisit, sed de malis q̄ cōmisisset, & de bonis quę omisisset, si illa opera bona non fecisset. Et ita intelligendum est de illo qui moritur statim, & de eo qui magis uult mori quā negat Christum, & de consimilibus. Deniq;, circa illud non consurget duplex tribulatio intuēdum quod tribulatio quadrupliciter potest intelligi duplicari. Primo, quantum ad subiectum punitum: secundo, quantum ad modum puniendi, tertio, secundum proportionem ad meritum: quarto, penes statuum diuersitatem. Et tribus modis tribulatio duplicatur. Primo, quantum ad subiectū, quia in anima & corpore affliguntur. secundo, quo ad modū punitionis, quoniam habent pœnam damni & pœnam sensus, & per ignem ac frigus, quemadmodum peccauerunt per timorem & amorem. Tertio, quantum ad statum quia, quorundam, ut impoenitentium poena hic incipit, & in futuro continuatur. Sed quantum ad proportionem ad meritum, non consurget tribulatio duplex quoniam deus semper punit citra condignum. Hæc Bonauentura.

Per opera extra charitatē bona quō tolerabilior fiat dānatio.

Naum. 1

¶ Præinductis concordat Albertus: Opera, inquiens, poenitentiæ in quib⁹ quæritur dei placatio, oportet fieri secūdum uoluntatem acceptationēq; dei. Acceptatio aūt dei nō ē in nobis, ex nobis, nec in ope nostro ex ipso opere nostro, sed ex eo quod a deo accepimus, quod est gratia gratūfaciens. Hinc oportet opa talia ex gratia gratūfaciente procedere. De his multa conscribit Albertus, quæ ex dictis Thomæ nunc introducendis clarius innotescent. Itaq; sanctus doctor circa quæstiones prætactas conscribit, Cum per satisfactionem tolli debeat præcedēs offensa, oportet quod modus satisfactionis conueniat deletioni offensæ precedentis, cuius deletio est amicitiæ restitutio. Hinc q̄d amicitiæ restitutionē impedit, satisfactioni repugnat. Et tale est omne mortale peccatum. Ideo impossibile est hominem satisfacere de uno mortali peccato, si manet in aliquo alio. Hinc satisfactio facta in mortali peccato, nō ualet quia in satisfactiōe oportet, qd᷑ amicitia restituta, restituatur etiā æqualitas iustitiæ, cuius cōtrariū amicitiā soluit, ut dicitur 9. Ethicorū. Porro æqualitas in satisfactiōe ad deū, non est secūdū æquiualētiā, sed magis scd᷑m acceptationē diuinā. Hic, oportet ut si iā offensa sit dimissa per p̄cedentē cōtritionē, quod opera satisfactoria sint deo accepta, quod eis dat charitas: ideo sine charitate satisfactoria non sunt. Et sicut homo non est certus quod satisfaciendo fuit in charitate, ita nec de uera & plena satisfactione. Propter quod in Ecclesiastico dicitur: De propitiato peccato noli esse sine timore. Nec tamē ideo necesse est satisfactionem reiterare, si conscientiam peccati mortalis homo nō habet. Quamuis enim per huiusmodi satisfactionem non expiet pœnam, non tamē incurit commissionis reatum ex satisfactione neglecta: sicut nec ille qui accedit ad eucharistiæ sacramentum sine conscientia mortalis peccati cui subiacet, reatum indignæ susceptionis incurrit, si tamen debitam diligentiam fecit conscientiam suam examinādo, aliter falsum esset, quoniam nulli debet sua negligentia suffragare. Hinc quoq; stare non potest, quod aliqui dicūt opera extra charitatem facta, per sequentem charitatem uiuificari quo ad hoc qd᷑ sint satisfactoria respectu pœnæ, non quantū ad hoc quod sint meritoria uitæ æternæ, quoniam utrunq; habent ex eadem radice & ratione, puta ex hoc quod grata sunt deo. Ideo sicut charitas adueniens non potest ea gratificare, quantum ad unum, ita nec quantum ad aliud. Veruntamen attendendum quod quędam sunt satisfactiones, ex quibus manet effectus in satisfaciētib⁹, etiā actibus ipsis cessantibus, sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemosynarū largitione diminutio substātiæ, & ita de consimilibus: & tales satisfactiōes in peccatis exhibitas non oportet reiterare, q̄m quantū ad id quod de ipsis manet, deo per pœnitentiā sunt acceptæ. Satisfactiones uero quæ in satisfaciente post actū non relinquunt ullū effectū, sunt iterandæ, sicut orationes. Actus uero interior, sicut contritio, quia omnino pertrāsit, nequaq̄ uiuificatur, sed oportet quod iteretur. ¶ Insuper, si quæratur an talia opera sint meritoria alicuius boni, saltim tēporalis: dicendū quod meritū proprie dicitur actio, qua fit ut ei qui agit, sit iustū aliquid dari. Iustitia aūt dupliciť dicitur. Primo proprie, quæ respicit debitū ex parte recipiētis. Secūdo, improprie & quasi similitudinarie, q̄ respicit debitū ex parte dantis. Aliquid etēm decet interdū dantē dare, ad quod recipiendū non habet debitū seu ius ipse recipiens. Sicq; iustitia dicitur decentia bonitatis diuinæ, secundū qd᷑ ait Anselmus, quod deus iustus est: tñ peccatorib⁹ parcit, q̄m decet eum. Et iuxta hæc meritū dupliciter dicitur. Primo, actus quo agens debitum habet seu ius aliquid recipiendi, quod uocatur meritum condigni. Secundo, id per quod efficitur ut sit debitum dādi in dāte secundum condecentiam eius, quod uocatur meritum congrui. Cumq; in omnibus quæ gratis dātur, prima ratio dandi sit amor, impossibile est quod aliquis faciat sibi debitum tale qui amicitia caret. Cūq; omnia bona temporalia & æterna ex diuina liberalitate nobis præstentur, nullus acquirere potest debitum recipiendi aliquid horum, nisi per charitatem ad deū, ideo opera extra charitatem facta, nō sunt meritoria ex condigno, neq; æterni neq; temporalis alicuius boni apud deum. Verum quoniam diuinam cōdecet bonitatem, ut ubicunq; aliquā inuenerit dispositionem, adijci

Non iuxta equivalentiam, sed iuxta dei acceptationē satisfacimus.

Eccl. 5

adijciat perfectionē: ideo merito congrui dicitur quis promereri aliquod bonū per opera extra charitatē facta. Atq; secundū hoc, opera ista ualent ad triplex bonū, utpote ad tēporaliū consecutionem, ad dispositionē infusionis gratiæ, & ad assuetudinem operū bonorū. Quia tamen hoc meritū non proprie meritū appellatur, ideo potius concedendū, quod huiusmodi opera non sint meritoria alicuius boni, quā quod sint meritoria. Deniq; quia secundū Philosphū 8. Ethicorum, filius pomnia quæ facit, nō potest æquiualens reddere his quæ a patre suo recepit, propter quod pater nūquā efficitur debitor filij sui. Et multo minus potest homo per æquiualentiam meriti, deū sibi constituere debitorem. Hinc nullū opus nostrū ex quātitate suæ bonitatis habet quod aliquid mereatur, sed ex ui charitatis, quæ facit ea quæ sunt amicorum esse cōmunia. Veruntamen opus malū ex quantitate suæ malitiæ, secūdū æquiualentiā meretur pœnā: quia ex parte dei nō sunt nobis aliqua mala facta sicut bona. Porro, dum quæritur an tale opus bonū, extra charitatē ualeat ad infernalis pœnæ mitigationē: dicendum quod diminuere poenā eternā, intelligi pōt dupliciter. Primo, q̄ quis liberet a pœna quam meruit: sicq; cum nullus liberetur a pœna nisi sit absolutus a culpa: quia effectus nō minuuntur neq; tolluntur, nisi causa sit diminuta aut ablata: Hinc per opera extra charitatē facta quæ nec culpam tollere nec pœnam minuere queunt, poena inferni mitigari non ualet. Secundo, ita quod meritū pœnæ impediatur, sicq; opera illa infernalē minuunt poenam. Primo, quoniā homo reatū omissionis euadit, qui opera illa exercet. Secundo, quoniam opera illa aliquo modo disponunt ad bonū, ita quod homo ex minori peccat contemptu, imo & a multis retrahitur peccatis. dilationē quoq; aut diminutionem temporalis poenæ seu mortis per ea meretur, ut tertio regum de Achab describitur. Sic & temporalium consecutionē bonorū. Quidam uero affirmant quod diminuunt poenam inferni, non de ea aliquid subtrahēdo quantū ad eius substantiam, sed fortificando subiectū ut melius ualeat sustinere. Sed hoc esse non ualet quia fortificatio esse non potest nisi ex ablatione passibilitatis. Passibilitas uero est secundum culpę mensuram. Ideo si non minuitur culpa, subiectum non fortificatur. Alij dicunt quod minuitur culpa quantum ad conscientiæ uermem, licet non quantū ad ignē. Quod etiā nihil ē, quoniā sicut poena ignis æquat culpæ, ita & poena remorsus conscientiæ. Hæc Tho. in Scripto.

Penam eternā minuere q̄d sit.

3. Reg. 21
Opiniões

¶ Consonat Petrus & addit Richardus, quod loquendo de satisfactione quantum ad actum exteriorē tēporalem, q̄ poenā, homo pōt satisfacere de uno peccato, nō de alijs, implendo poenā debitā uni peccato, non alijs, dummodo pro alijs satisfacere tempore opportuno, pponat. Nam obligatio ad talem poenam stat simul cum charitate. Hæc Richardus.

Petrus.
Richardus

¶ Præterea huic respōsioni Richardi consentit Scotus, & addit, quod etiam loquendo de satisfactione quantum ad actum interiorem, qui est contritio, potest homo satisfacere & dolere actualiter de uno peccato, non habēdo contritionem aut satisfactionem actualiter de alijs. Quemadmodum etiā pōt cogitare de uno, nō de alijs. Tñ in tali actuali de contritiōe de uno cōtritionē h3, de alijs saltē in habitu. Smo ipossibile ē aliquē recōciliari deo de uno peccato, & manere in alio. Vñ August. de uera & falsa poenitentia: Scio deū esse inimicū omni criminoso. Quomodo ergo q crimen reseruat, de aliquo recipiet ueniā sine dei amore, sine quo nemo unquā inuenit gratiā? Infidelitatis species est, a deo ueniam sperare dimidiā. Hæc Scotus.

Scotus.

Augusti.

¶ Qui consequenter aliquid addit dissonum a prædictis: Dico, inquiens, sine pręiudicio, quod qui semel pœnitet uere, & recipit pœnitentiam sibi a confessore iniunctam, quantumcunq; postea recidiuet, nunquā tenebitur nisi ad illam unicam satisfactionē implendam. Et si impleat eā in charitate, hoc melius est: quia non tantum soluit pœnam, sed & meretur. Sed si impleat eam uoluntarie extra charitatem, soluit pœnā, non aūt meretur gratiam. Et in primo est satisfactio simpliciter, quia reconcilians & placans. In secūdo est satisfactio, quia uoluntaria redditio, sed nec reconcilians, neq; placans. Et si arguas, mortua est, ergo non est satisfactio: non sequitur, nisi quod non est satisfactio placans, neq; reconcilians in amicitiam. Et si dicatur, ergo non est satisfactio, non sequitur: quoniam sufficit deo uoluntarie soluere pœnam debitā ad punitionem peccati commissi. Hæc Scotus.

Obiectio.
Obiectio.
Improbat Scoti opinio.

¶ Cuius opinio prællegatorum doctorum cōcordi assertione & ratione satis confutari uidetur.

Tho. Ar.

¶ Vnde & Argentinensis loquitur contra eam: Nullus homo carens gratia & charitate, potest deo satisfacere de peccato, quoniā opera hominis talis nō sunt deo grata, accepta seu chara. Etenim inimicus nō gratificat nec acceptat opus inimici, sed homo sine charitate, inimicus est dei, & ira est actualiter contra eū, qm̄ omnes nascimur natura filij iræ, ut ait Apostolus. Nō autem possumus satisfacere deo, nisi inquantum ipse acceptat atq; gratificat modicū illud quod facimus. Præterea deficiente uera contritione, non potest satisfactio debita fieri. Contritio autem charitatem requirit, imo satisfactio non minus præsupponit contritionem quam confessio, cum tres sint pœnitentiæ partes, quæ sunt contritio, confessio, satisfactio, & tertiū non minus præsupponit primum, quam secundum. Confessio autem sine contritione non ualet. Amplius, ab eadem radice procedunt opera satisfactoria & meritoria, sed sine charitate mereri non possumus, ergo nec satisfacere. Hæc Argenti. q defensorē cōtrariæ positiōis insinuat eē in aliq̄ imitatorē Pelagiani erroris ac hęresis asserētis hoēm ex puris naturalib9 mereri ac satisfacere posse. ¶ Vñ & Rich. disseruit: Nō pōt fieri satisfactio p opera quæ fiunt in pctō mortali. Deus nanq; cum bonorum nostrorum non egeat, opera hominis non acceptat tanquam satisfactoria, nisi acceptet operantem. Propter quod in Genisi asseritur: Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Deus autem non acceptat hominem existentem in peccato mortali. Hæc Richardus. Et breuiter, iuxta præhabita hoc est contra significationem & rationem satisfactionis, quod nō sit placans nec amicitiam reparans.

Ephe. 2

Tres poenitētię partes q̄ sint.

Richardus
Psal. 15

Gen. 4

QVAESTIO III.

Quæritur quoq; An satisfactionem oportet fieri per opera poenalia, et vtrum cuncta poenalia et aduersa quae seruis dei contingunt, sint satisfactoria eis, si æquanimiter tolerentur, ac quae et quot sint satisfactoria opera. ¶ Videtur quod nō oporteat satisfactoria esse laboriosa, dura, pœnalia, qa ut ait apostolus Iacobus, charitas operit multitudinem peccatorum. Charitas ergo potissime satisfactiua est, quę etiā maxime placat offensum. Secūdo, quāto opera satisfactoria ex maiori ueniunt charitate, tāto sunt delectabiliora, & etiā magis satisfa-

Iaco. 5

ctoria, recõciliatiuaq; dei: qa ut dictũ ẽ, sine charitate satisfactoria eẽ nõ ualet. Insuper uidet̃ q̃ aduersa & aspera nõ sint satisfactoria, qm̃ p mereri cõ sistit in actione, nõ in passione: atq; in his quæ uoluntarie agim⁹, non in his quæ necessario sustinemus, & quæ bonis ac malis communia sunt, cuiusmodi sunt flagella quæ accidunt nobis. Videtur quoq; quod opera satisfactoria non solum sint tria hæc, oratio, eleemosyna, ieiunium. Nam peregrinationes, disciplinæ, uigiliæ, sunt satisfactiões pro culpis, quemadmodum tria illa, imo cũ oratio sit actus spiritualis, dulcis ac animæ refectiuus, in tantum ut sanctus Iacobus protestetur, Tristatur aliquis uestrũ, oret æquo animo, & psallat, non uidetur inter opera satisfactoria esse ponenda. Rursus, lachrijmatio presertim satisfactoria est pro culpis, Itẽ ipsa contritio & confessio sunt satisfactiuæ pro uitijs, & satisfactiones pro ipsis, ergo satisfactio non differt à contritione & confessione.

Respõsio. Albertus. ¶Circa hæc scribit Albert⁹: Satisfactio non dicitur hic omne illud quod soluit culpam aliquo mõ, aut poenam debitam culpæ: sed illud quod elicitum est & taxatum ui clauium secundum sacerdotis arbitrium. Illa enim poena uoluntaria est, simplex & ordinata secundum quantitatem delicti. Verum in contritione & confessione quæ sunt poenæ, uidelicet dolor in cõtritione, & pudor in confessione, quæ sunt poenę ex natura corrupta inflictæ pro peccato, non taxantur nec limitantur secundum tempus certum. Imo quanto maiores sunt, tanto melius, dummodo discretũ & rationabile extet obsequiũ. Hinc quamuis per eas peccatũ expellitur, non tamen sunt satisfactorię secundũ iudicium atq; arbitrium fori communis. Idcirco hæc pars quæ est satisfactio, ab ipsis distinguitur. Præterea, dolor in contrito, & pudor in confitente, & non dicunt nisi poenam interiorem. Satisfactio uero est etiam foris in conspectu ecclesiæ seu ministri, propter quod tunc totus homo punitur, qm̃ poena interior redũdat extrinsecus, & manifestatur in corpore ob hoc, ut aliqui dicunt, hæc pars poenitentiæ satisfactio præcipue nominatur. Prima tamen solutio est melior, quia ut dictum est, satisfactio respicit iudicium arbitrij uoluntatis diuinæ. Hæc Albertus.

Satisfactio qd dicat hic.

Tho. Aq. ¶Porro Thomas diffusius loquens: Satisfactio, inquit, respicit culpã præteritã, pro qua per ipsam fit recõpensatio. & ad culpã futurã, a qua per satisfactionẽ perseruamur. & quantũ ad utrumq; exigitur, quod satisfactio p opera fiat pœnalia. Recõpensatio quippe offensæ importat quãdã adæquationẽ, quã oportet esse eius qui offendit, ad eũ qui offensus est. Adæquatio autẽ in humana iustitia, attenditur per subtractionẽ ab uno qui habuit plus iusto, & per additionẽ ad alterũ cui subtractũ est aliquid. Quãuis aũt deo quantum est ex parte sui, nil subtrahi possit: tamẽ peccator quantum in se est, subtrahit aliquid deo, utpote debitũ honorẽ & cultũ. Vnde oportet ad hoc quod recõpẽsatio fiat, quod aliquid subtrahatur a peccante per satisfactionem, quod cedat in dei honorẽ. Sed opus bonũ ex hoc quod huiusmodi, non subtrahit aliquid ab operante, imo potius perficit ipsum. Ad hoc ergo q̃ op⁹ sit satisfactoriũ, oporet quod sit bonũ, ut cedat in dei honorẽ: & poenale, q̃tenus peccatori aliqd subtrahatur, puta aliqd delectatiõis aut corporalis quietis. Conformiter poena preseruat a culpa futura, quia nõ facile homo ad peccata reuertitur, ex quibus poenam perpessum se recordatur. Ideo poenæ sunt medicinæ & earum timore homo a peccatis retrahitur.

Ad op⁹ satisfactoriũ reqrit̃.

¶At uero recompensatio offensæ p̃teritæ fieri põt ab eo qui offendit, & itẽ ab alio. Cũq; ab alio fit, magis sortitur rationem uindicationis quam satisfactionis. Sed quãdo fit ab offensore, proprie satisfactio appellatur. Itaq; si flagella quæ pro peccatis diuinitus infliguntur, fiant aliquo modo ipsius patientis, ita quod acceptantur ab eo, & patienter feruntur pro peccatis ad dei honorem, rationem satisfactionis accipiũt: nõ autem, si ei omnino displiceant. Hinc teste Gregorio, quemadmodum ex eodem igne aurum rutilat & palea fumat, ita eisdem flagellis boni purgantur, & mali per impatientiam inquinantur. Quamuis autẽ flagella seu pœnæ respectum habeant ad culpam præteritam, non tamen semper ad culpam personæ, sed frequenter ad culpam naturæ. Nẽpe si in natura humana non præcessisset aliqua culpa, nõ fuisset secuta aliqua pœna. Sed quoniam culpa in natura pręcessit, dũ p̃sonæ alicui pœna à deo infert̃ sine culpa p̃sonæ, hoc fit ad meritũ uirtutis, & ad cautelã peccati sequentis.

Pœnę a deo inflictę an satisfaciant. *Gregor.*

¶De enumeratione demum operũ satisfactorioꝝ, dicendum quod cum satisfactio debeat aliquid nobis subtrahere ad dei honorem, & nõ habeamus nisi tria bona, uidelicet bona animę, bona corporis, & bona exteriora, quæ sunt bona fortunæ: hinc ex bonis fortunæ aliquid nobis subtrahimus per eleemosynam, & ex bonis corporis per ieiunium. Ex bonis autem animæ non oportet ut aliquid nobis subtrahamus quantum ad essentiam, uel quantum ad diminutionẽ ipsorum, quia per ea efficimur deo accepti: sed per hoc ea submittimus deo totaliter, quod fit per orationẽ. Cõpetit quoq; hic numerus ex ea parte, qua satisfactio causas peccatorum excidit: quia radices peccatorum sunt tres, concupiscentia carnis, contra quam est ieiunium: concupiscentia oculorum, contra quam ordinatur eleemosyna: & superbia uitæ, contra quã est oratio. Quamuis quoq; oratio dulcis sit, præsertim oratio contemplatiuorũ, attñ oratio p peccatis, inquãtũ gemitus & lachrymas habere, st aliqualiter afflictiua. In refrenatione quoq; distractionum ac cordis custodia, tempore orationis labor consistit. Quamuis etiã quodlibet horum trium per appropriationem cõtra aliquod speciale malum seu uitium adaptetur, nihilo minus omnia tria contra singula uitia ualent. Ideo ei qui non potest unum eorum peragere, aliud iniungatur. Et præcipue eleemosyna potest aliorũ uices supplere. Nam & alia satisfactionis opera meretur homo sibi communicari ab eis, quibus eleemosynas tribuit. Alia quoq; satisfactionis opera ad tria hęc reducũtur. Quicquid enim ad afflictionem corporis pertinet, refertur ad ieiuniũ: & quicquid ad proximi utilitatẽ expenditur, eleemosynæ rationem sortitur, & ad eam reducitur. Omnis etiam latriæ cultus sub oratione cõprehẽditur. Vnde & unũ ac idem opus potest habere plures rationes satisfaciendi. Hæc Thomas in Scripto. Eadem Petrus.

Satisfactionis opera triplicia. *Eleemosyna cõmendatur.*

¶Cõcordat Richardus & addit: Opus uocatur pœnale dupliciter. Primo, ex genere operis, secundo, ex parte operãtis. Loquẽdo de opere pœnali primo modo, satisfaciẽdum est pro peccato per facta pœnalia, tam propter emendationem culpæ præteritæ, quam propter præseruationem à culpa futura. Culpæ nanq; debetur pœna. Pœnæ quoq; secundum Philosophũ, sunt medicinæ non tantum curatiuæ, sed item præseruatiuæ. Loquendo autem de opere pœnali secundo modo

Richard. Opus pœnale dupliciter. *Flagella rũ dei præseruatiua.*

modo, non oportet: quia frequenter opera ex genere suo pœnalia, sunt delectabilia ex charitate feruida operantis. Insuper sustinens flagella, siue immissa per iustam operationem, cuiusmodi sunt omnia illa quæ deus infligit: siue per actionem iniustam, ut ea quæ deus iuste permittit ab iniustis infligi, non satisfacit ea sustinendo, inquantum patiens tantum: quia sic sua uoluntas nequaquam cooperatur ad ea ut actiuū principium. Oportet autē ut uoluntas eius qui meretur, sit actiuum principium meriti: sed inquantū uolūtas patienter & pia intentione sustinet ea pro suis demeritis, sic sunt sustinēti satisfactionis materia, formaliter aūt ipsa satisfactio in actu uoluntatis cōsistit Flagella demum quæ ipsemet deus infligit, maiorem habent efficaciam inclinandi uoluntatem ad bonum, q̄ illa quæ nō immittit, sed permittit inferri. Hæc Rich.

Bonauēt. Quare per opera pœnalia satisfactio, rō q̄druplex.

¶At uero Bonauentura: Satisfactio, ait, fit per pœnalia opera quadruplici ratione. Prima, quia in satisfactione est ablati honoris redditio. Hinc pœnitens debet honorem istum reddere deo magis, quàm si non abstulisset eundem. Vnde oportet ut non tantum famuletur deo per bonam operatiōem, uerumetiam se ipsum deiiciat per pœnarum spontaneam assumptionem. Secūda ratio, quoniam satisfactio est deordinati ordinatio, quod cum deordinatum est per culpam, optime ordinatur per pœnam. Tertia, quia est infirmi curatio. Pœnitens eīm ante infirmatus per delectationem caloris, curatur per pœnalitatem algoris. Quarta, quoniam ibi est persolutio debiti. Cumq; peccator sit debitor pœnæ, debet per pœnam satisfacere, sicq; deo debitum honorem impendere. Est etenim multiplex debitum ita colēdi deum. Vnum, proueniens ex beneficijs desuper datis, quod per gratiarum actionē implemus. Secundum, proueniens ex diuino mandato, quod implemus per obediētiæ executionem. Tertium, ex maiestatis imperio, quod debitum implemus per latriæ adorationem Quartum, quod prouenit ex peccati contractione, cui satisfacimus per pœnitentialem nostri punitionem.

Colendi deū multiplex debitum.

¶De operibus aūt satisfactionis sciendū q; quodlibet horum trium, oratio, ieiunium, eleemosyna, tripliciter sumitur: scilicet ꝓprie, cōmuniter, cōmunissime. Proprie, oratio est ascensus mentis ad deum, ad aliqd degustandum uel impetrandum aut exoluēdum. Cōmuniter, oratio dicitur secundum quod comprehendit omnē actum cōtemplatiuę uitę ad deum relatum utpote meditationis, lectionis. Cōmunissime, secundum quod comprehendit omnem actum bonum, iuxta quod dicitur: Non cessat orare, qui non cessat benefacere. Ieiunium quoq; proprie nūcupatur afflictio carnis secundum gustum. Cōmuniter uero omnis afflictio carnis in uigilijs, disciplinis, flagellis. Cōmunissime aūt, abstinentia ab omni peccato mortali, ut dicit Isaias: Hoc est ieiunium quod elegi, Dissolue colligationes impietatis. &c. Similiter eleemosyna proprie est opus pietatis, impensum proximo ad reuelādum eius indigentiam corporalem. Cōmuniter, omne opus pietatis exhibitum proximo, siue sit corporale, siue spirituale. Cōmunissime, omne opus misericordiæ, impensum sibijpsi uel proximo, secundum quod asserit Augustinus. Eleemosyna hominis debet incipere à seipso, iuxta illud Ecclesiastici: Miserere animæ tuę placēs deo. Itaq; tria hæc sumpta cōmuniter, nō proprie nec communissime, sunt partes satisfactionis: quorū sufficientia sumitur secundum appropriationem, & secū

Orōnis triplex descriptio.

Ieiunium quid.

Isai. 58.

Eleemosyna quid.

Eccle. 30.

dū proprietatem. Secundum appropriationem, iuxta triplicem radicem peccandi, quæ est cōcupiscentia carnis &c. ut dictum est, Secundum proprietatem uero sic sumitur: Om̄e opus pœnale aut ordinat nos ad deum, & sic est oratio: aut ad nos, sic est ieiunium, quo maceratur propria caro: aut ad proximum, & ita est eleemosyna. Aliter accipitur sufficientia ista secundū appropriationem, quoniam per orationem deo recōciliamur. Oratio aūt duas, quibus ascendat ad deū, debet habere alas, puta ieiunium & eleemosynam, iuxta illud in Thobia: Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna &c. Vnde Augustinus in libro de sermone domini in monte. Si uis orationem tuam uolare in cęlum, fac ei duas alas. Accipitur quoq; sufficientia ista penes uitam actiuam & contemplatiuam. Ad actiuam pertinet eleemosyna, ad contemplatiuam oratio. Ieiunium ad utranq;, & ad utranq; expedit ac disponit. Hæc Bonauentura.

Tob. 12. August.

¶Præinductis consonāt scripta Antisiodorensis, dicentis: Tres sunt species satisfactionis. Oratio, quę tollit pōdus superbiæ: ieiuniū, q̄d tollit pondus luxuriæ: eleemosyna, quæ tollit pōdus auaritiæ. Quibus sublatis, oratio celerrime uolat in cœlū. Iterū ait. Nihil ē satisfactoriū, nisi aliquo modo poenale, idcirco oratio quæ nihil poenalitatis habet, sed tota delectabilis est, ut oratio uiri cōtēplatiui pro gaudijs regni coelestis, non est satisfactoria. Hæc ille in Summa, de quorum ueritate plenius dictum est.

Antisiod. Tres satisfactionis species.

¶Postremo Scotus: Satisfactio, inquit, ꝓprie dicit operatio exterior laboriosa seu poenalis, spōte assumpta ad puniēdū pctm̄ suū, ad placādū dei offensā. Vel est passio seu poena uoluntarie tolerata ꝓ causa illa, Si aūt aliquis non sit bene dispositus ad susci piendū & exequēdū unū horū operū satisfactoriorū, q̄uis sibi appropriate correspondere t iuxta exigentiā suæ culpæ, tunc debet ei sacerdos iniungere aliud, ad quod cōspicit eum magis dispositum ac potentem. Ad quod necessaria est cōfessori magna discretio, ut si confiteat de furto, iniungenda esset eleemosynarum largitio, ad quam ex sua inopia existit ineptus. Similiter si diues lapsus sit in uitia carnis, propter quæ iniungendum esset ieiunium, ad quod si nueniatur inuoluntarius, uel probabile sit quod illud cito dimitteret, iniungenda est ei oratio & eleemosinarum collatio. Si autē nullā pœnitētiā uelit subire, & tñ dicit se displicētiā de suis habere peccatis, ac firmū ꝓpositū nō recidiuādi, absoluēdus ē, nō remittēdus, ne cadat in desperationē, & insinuāda ē sibi pœnitētia sua, & hortādus ē ut uelit eā implere in se, uel in sua æquiualente. Atq; dicēdū ē sibi, q̄d nisi adimpleat eā hic, oportebit ad minus eā implere in purgatorio. Vñ de Christo ē ꝓphetatū: Arūdinē cōquassatā nō cōteret. Hæc Scotus. ¶Sed cū satisfactio sit pars pœnitentiæ, nō apparet quod nolens aliquā satisfactionē pœnitentialē assumere, sit absoluendus, præsertim cum sit hoc euidens signum impœnitentiæ, quantūcunq; dicat se pœnitere. Et si obijciatur, quod Christus mulieri in adulterio deprehensæ satisfactionem nullam iniunxit, respondet Antisiodorensis, quod Christus uidit eam perfecte punitam per contritionem & erubescentiam, quam passa fuit coram tam multis. Interdum nanq; sufficit contritio ad totam pœnam delendam. Sed quia sacerdos non uidet an sit tanta confitentis contritio, ideo pœnitentiam aliquam illi iniungit.

Scotus.

In satisfactiōe iniūgēda cōfessorē oportet discretus.

Satisfactionē accipere recusans absoluēdus est.

Isai. 42. Mat. 12. Impugnatur Scoti opinio.

Iohan. 8. Obiectio.

QVAESTIO IIII

In partē affirmatiuam.

Augustin.

MOdo de restitutione scrutandum est diligenter, Et primo nunc quæritur, An restitutio sit pars satisfactionis, et necessaria ad salutem. ¶ Videt q̄ sit pars satisfactiōis. primo, qm̄ sine restitutione nemo pōt satisfacere deo, nec proximo: quoniam teste Augustino, nō dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Secundo, quoniam satisfactio est restitutio quædam, qua pœnitens deo restituit ac rependit honorē ac cultum, quos ei peccādo subtraxit. Videtur quoq; quod non sit semper necessarium, neq; possibile ablatum restituere. Nam qui alium diffamauit, mutilauit aut sanitate priuauit, non uidetur ei posse restitutionem peragere, quia non ualet ei æquiualens reddere. Et circa hæc occurrunt multa q̄renda, quæ infra tangenda sunt, utpote cui sit restitutio facienda: & utrum statim, & quis tenetur ad eam, an scilicet solus qui abstraxit. Nempe de hac materia frequenter rogatus sum à uiris religiosis aliquid scribere, quia in foro confessionis & alibi sæpe occurrit materia ista. Et quid agendum sit de lucratis per uarios ludos, præsertim per aleas & taxillos.

Respōsio.
Thomas.

Inęqualitas iustitię repugnās bifariā cōtingit.

¶ Itaq; circa hæc scribit sanctus Thomas: inæqualitas opposita iustitiæ, duobus modis contingit. Primo, ex rebus exterioribus, ut dum unus rem alterius aufert aut detinet. Secundo in actionibus & passionibus, ut dum quis alium percutit uiolēter. Et hæc duo quandoq; sunt separata, ut patet per se. quandoq; uero coniūcta, ut cum quis per uiolentiam aliquid ab alio accipit, in quo ei à quo accipit illud, iniuriam aut contumeliam infert, sicut qui alium spoliando lædit & percutit, & iuxta hoc reparatio æqualitatis iustitiæ dupliciter significatur. Reparatio namq; æqualitatis existentis in rebus, restitutio appellatur. Reparatio uero inæqualitatis existentis in actionibus & passionibus, satisfactio nominatur. Hinc satisfactio quandoque est sine restitutione, ut dum quis se humiliat proximo de aliquibus contumelijs ei dictis. Interdum quoq; restitutio est sine satisfactione, sicut quando quis mutuum reddit. Aliquando uero utrunq; exigitur, ut dum quis alteri rem suam uiolenter subtraxit ac detinet, Et ita nunc loquimur de restitutionę rei iniuste ablatæ per quod homo deū offendit & proximum. Quidā igitur dicunt quod talis restitutio non est pars satisfactionis, quoniam non debetur deo tantum, sed etiā proximo nec, fit ad sacerdotis arbitrium Vnde dicunt quod fit ad satisfactionem quoddam p̄ambulum. Sed hoc nihil est, quia omne peccatum cōmissum in proximum, etiam in deum commissum ē, quemadmodum in dilectione dei includitur dilectio proximi. Propter quod satisfactio proximi coniunctā habet satisfactionem dei. Nec obstat quod non est ad arbitrium sacerdotis, quia sacerdos non est ibi uicarius proximi, sicuti est uicarius dei, ideo satisfactio deo facienda, dependet ex arbitrio sacerdotis, non autem satisfactio, quæ simul faciē da est deo & proximo. Hic alij dicunt, quod restitutio consistit pars satisfactionis. Sed nec hoc uerum est, quoniam satisfactio offensam remouet, atq; à pœna debita liberat. Nullus aūt ex hoc ipso quod desistit offendere, consequitur hoc quod de præcedenti offensa reconciliationem inueniat, uel pœnam pro illa debitam euadat: sed hoc tantum consequitur, q̄ maiorem offensam & pœnam nō accumulat sibi. sicq; cessare ab offensa, nulla est pars satisfactionis. Ideo cū restitutio nil aliud sit q̄ ab offensa cessare, quoniam ex hoc ipso q̄ rem alienā detinet, domino rei inuito, offendit: constat q̄ restitutio non est pars satisfactionis proprie sumptæ, sed præambulum ad satisfactionē. Veruntamen bene concedimus, q̄ satisfactio proximo facta, est pars satisfactiōis deo exhibitæ. attamen restitutio non est pars satisfactionis, nec deo nec proximo factæ.

Restitutio et satisfactio nō idē sunt.

Opinio.

Improba

Opinio aliqū alia q̄im̄pbatur.

Restitutio quid sit.

Restitutio ablati necessaria.

¶ Præterea restitutio ablati de necessitate est faciēda. Quemadmodum enim per satisfactionem oportet hominem reconciliari deo, ita & proximo suo. Reconciliatio autem non aliud est, q̄ amicitię reparatio. Manente autem causa dissolutionis amicitię, amicitia reparari non ualet. causa autē dissolutionis amicitiæ, fuit inæqualitas causata ex iniusta arreptione seu detentione rei alienę: ideo illa satisfacere nequit, nec deo reconciliari, qui rem male ablatam aut male detētam non reddit. Sed sciēdum quia ut 8. Ethicorum ait Philosophus, amicitia nō semper requirit æquale, sed qđ possibile: ideo si aliqua sint ablata, quæ omnino restitui nequeunt, sufficit uoluntas restituendi cum tanta restitutione sicut possibile est, secundum cōditionem utriusq;, iuxta arbitrium uirorum bonorum.

Obiectorū dilutio.

Quō restitutio sit famę facienda.

¶ Ad obiecta ergo de his qui alios diffamant, mutilant, seu irreparabile aut incompensabile damnum inferunt: respondendum, q̄ ille qui alicuius malitiā manifestat ei qui habet corrigere, uel etiam si sit incorrigibilis in conspectu ecclesiæ, ut confusus à peccato desistat: uel saltim alij ab eius cōsortio corruptiuo discedant, seruato ordine charitatis, non iniuste aufert famam alterius, nec ad illius restitutionem tenetur. Si autem intentione diffamandi id fecerit, iniuste aufert etiam quamuis sit uerum quod dixit. idcirco ad famę restitutionem obligatur, dicendo se falsum dixisse, si falsum dixit, uel quocunq; alio modo, non tamen aliquod mendacium interserendo, quia non debet alterius famam restituere mentiendo. Attamen dicere potest se incaute esse locutū, quamuis quod dixit, sit uerum: Deniq; restitutio principaliter est inuenta in dānis, quæ inferuntur in rebus fortunæ, quæ plenarie possunt restitui. In dānis uero læsionibusq; personæ, quæ nō possunt ad æquale bonum restitui, restitutio fieri debet qualis possibile est, secundum bonorum ac prudentiū uirorū arbitriū, & iuxta iura patriæ circa hoc instituta. Verum his obijci potest, primo, quia qui impedit aliū à cōsecutione alicuius boni, æquiualenter aufert sibi hoc bonū: non tamen tenetur ei restituere illud aut recōpensare, quē admodū qui impedit aliū à cōsecutione præbendæ, Secundo, qui occasionem dat damni, damnū intulisse uidetur secundū regulā iuris. Sed qui subuertit semina proiecta in terram, dat occasiōem damni de toto fructu. Similiter qui detinet pecuniam creditoris ultra terminum præfixū, ex qua ille lucraretur, dat occasionē dāni totius huiusmodi lucri. Nec tamē apparet q̄ isti ad restitutionem oīm taliū teneantur, Insup argui potest, q̄ homo plus restituere obligetur q̄ abstulit, Nam dn̄s iussit in Exodo, pro una oue furata restitui quatuor oues, atq; pro uno boue quinq; boues. Vnde Zacheus locutus est: Si aliquem defraudaui, reddo quadruplū. Et respōdendū ad primū, quod impediens aliquem à consecutiōe p̄bendę, si facit hoc qm̄ alter indignus est uel ut de alio melius p̄uideatur, non iniuste hoc agit, ideo nec restituere obligatur, Si autem aīo lædendi illum, tenetur ad restitutionem, non q̄dem tanti quantum ualebat præbenda, quoniam ille nondum fuerat eā adeptus, sed pensatis cōditionibus utriusq; bonorū arbitriū. Ad secundum quod ille qui suffodit seminat nō tenetur ad tantum, quantum fructus agri fuerant

Restitutio ex iniuria.

Exodus.

ualituri: sed quantum ager sic seminatus, consueuit ualere. Nam multis modis põt agri fructificatio impediri. Sic quoq; dicendum de eo cui non restituitur debitum tempore suo, quia non tenetur restituere tantum quantum potuisset ille alter lucrari: sed secundum æstimationem lucri quod accidere solet, pensato labore & infortunijs quæ accidere alias possent in lucro: quoniam lucrum non prouenit ex pecunia tantum, sed item ex industria & labore. Ad tertiũ, qđ illud pceptum legis Mosaicæ, quamuis sit de moribus non est tamen morale, sed iudiciale. Talia quippe pcepta pro loco ac tempore populo illi dabantur, idcirco non obligant, nisi de nouo statuantur ab aliq autoritatẽ ad hoc habente. Quod uero dixit Zacheus, non fuit necessitatis, sed supererogatiõis ex abundantia deuotionis.

Luce. 19

¶Præterea quæritur an solum ille qui accipit alienum, ad restitutionem tenetur. Videtur quod sic, nã alias ille qui damnum perpessus est, reciperet multo plus quam amisit. Dicendum quod de illis qui ad restitutionem tenentur, dantur hi uersus:

Questio. In partẽ affirmatiuam. Responsio.

Iussio, concilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Inter quæ quinq; sunt, quæ semper ad restitutionem obligant, quorum primum est iussio, qua quis iubet alium deprædari, alias tyranni non astringerẽtur ad restitutionem. Secundum est cõsensus ad rapinam pproperandam in eo, sine quo rapina non poterat fieri. Tertium est recursus, ut cum aliquis receptor latronum est, & eis patrocinium præstat. Quartũ est, participatio in crimine, ut dũ qs latroni se sociat ad spoliandum, & partem accipit spoliorum. Quintũ est, non obstans, dum quis ex officio tenetur obstare, quemadmodum principes qui in terris suis debent seruare iustitiam. Vnde si non obstent pro posse, tenentur ad restitutionem eis qui in eorum territorio spoliantur. Verum in alijs casibus enumeratis non obligatur quis semper ad restitutionẽ, nisi in casibus certis, vcʒ. quando probabiliter credit quod concilium suum fuit efficax, & qđ alias iniusta ablatio non fuisset cõmissa. Similiter non omnis palpo, id est, adulator tenetur ad restitutionem, sed qui adulãdo incitat ad auferendũ, dicendo hoc signum esse strenuitatis, aut aliquid simile. Conformiter mutus uocatur, qui ex officio reclamare tenetur, nec reclamat: nec tamen semper ad restitutionem tenetur, nisi operetur ut fiat iniusta ablatio, sed debet inducere eum qui abstulit, quatenus reddat. Sicq; non omnis qui non manifestat, ad restitutionem astringitur, sed ille qui pro latrone zelat, & particeps est lucri. In omnibus etiam his si principalis restituit, alij deobligantur à debito restituendi.

Propter quinq; tenetur quis ad restitutionem.

Propter consilium aliquãdo restitutio ẽ faciẽda.

¶Insuper quæritur, an restitutio facienda sit sempe ei qui damnum perpessus est. Et uidetur quod non, quia quandoq; ille nescit. Interdũ etiam non potest peruenire ad illum sine grandi periculo. Sic etiam in deprędatiõe ciuitatũ prædator ignorat cui intulit dãnum. Dicendum quod restituere est aliquem rursus statuere in suarum rerum possessione, ideo restitutio fieri debet ei qui re sua priuatꝰ est. Ad obiecta autẽ dicendum, quod quando incertus est dominus rerum ablatarum, pauperes sunt hæredes: ideo non deobligatur à debito restitutionis, nisi det pauperibus pro anima eius cui restitutio debebatur, adhibita tamen prius diligentia debita pro illo cognoscendo aut reperiendo. Si uero sint res magni ualoris, debet sibi transmittere si commode potest. Nec obstat quod ex hoc patitur damnum, quia ipsemet causa est sibi huiusmodi damni. Si autem transmittere nequit, uel res modici est ualoris, potest eam dare propinquis illius si habet, uel alicui claustro si nõ habet pꝓpinquos, cũ protestatione quod reddere tenebuntur, si ille requisierit aut usq; comparuerit. Porro, qui deprædatur communitatẽ & nescit quẽ aut quos, in speciali restituere debet pauperibus illiꝰ ciuitatis aut uillę uel cõmunitatis seu in alios pios usus talis communitatis expendere secundum arbitrium episcopi aut illorum, ad quos communitatis illius pertinet cura. Quod si prælatus alicuius ecclesiæ res suę ecclesię iniuste concedit & perdit, restitutio fieri debet ecclesiæ, ne res illæ deueniãt ad successorem illius prælati, quoniam quamuis ipse eas recipere nõ mereturtñ ecclesia eas non debetamittere. Hæc Thomas in Scripto.

Questio. In partẽ negatiuã obiectiões Responsio

Si incertũ sit cui sit restitutio faciẽda

Qui depredatur communitat quõ restituet.

Restitutio ecclesię quã facienda.

¶At uero in secũda secũe, quæstionæ 61, hæc eadẽ scribit, & aliqua addit uel planius exprimit, dicens: Aliqs potest alteri famam auferre tripliciter. Primo, uerum dicendo & iuste seu ordinate, ut dum quis crimen, alterius prodit, debito ordine charitatis atq; iustitiæ obseruato, & tunc non tenetur ad famæ restitutionem, neq; ad aliquam recompensationem faciendam. Secundo, falsum dicendo & iniuste, tuncq; tenetur ad famam restituendam, confitendo se falsum dixisse. Tertio, uerũ dicendo, sed iniuste, ut dũ quis crimen pãdit alterius non seruato debito ordine, utpote non procedendo secundum formam & ordinem fraternę correptionis, & tunc ad famæ restitutionem tenetur, quãtum potest, tamen sine mendatio, ita ut fateatur se male dixisse, & quod iniustæ diffamauerit eũ etsi nõ potest ei restituere famam, debet ei aliter pro posse facere recompensam.

Fama auffertur tripliciter.

¶Quæritur quoq; an sufficiat restituere simplum. Et uidetur quod non, quia (ut tactum est) in Exodo dominꝰ iussit, ꝓ una oue furata reddi quatuor oues, & pro uno boue iniuste sublato quinq; boues. Dicendum quod dum quis iniuste accipit rem alienam, duo sunt considerãda. Quorum unum est inæqualitas ex parte rei, quæ interdũ est sine iniustitia, sicut in mutuis. Aliud est iniustitiæ culpa, quæ potest esse etiã cum rei æqualitate, ut cum quis intendit inferre uiolentiã alteri, sed non potest. Quantum ad primum, adhibetur remedium per restitutionem, inquantum per eam æqualitas reparatur. Ad quod sufficit, quod tantum restituat quantum de alieno accepit. Sed quantum ad culpam, remedium adhibetur per pœnam, cuius inflixio pertinet ad iudicem, ideo antequam sit cõdemnatus per iudicem, nõ tenetur plus reddere quã accepit. Sed data sententia, tenetur etiam soluere pœnam. Per quod obiecti patet solutio, quia lex illa fuit determinatiua pœnæ per iudicem infligendę. Tamen ad obseruantiam illius iuditialis præcepti, nemo in euangelica lege tenetur. In qua nihilominus aliquid simile statui posset per tantæ autoritatis prælatũ seu iudicẽ. Deniq; cum restitutio ordinet ad utilitatẽ eius cui fit (nam cuncta quæ possidemꝰ sub ratione utilis cadunt) idcirco dum res restituenda uidetur grauiter noxia ei cui esset restituenda uel alteri, nõ est pro tũc illi restituenda: detinens uero eam, non debet eam sibi appropriare: sed uel reseruare, ut eã cõgruo restituat tẽpore uel alibi tradere tutiꝰ cõseruãdã. Verũ his obiici põt, qđ symoniace recipiẽs, illicite recipit, nõ tamẽ debet restituere danti. Similiter meretrix uitiose recipit

Exod. 22

In lesiõe primi duo

cipit præcium corporis sui, non tamen obligatur reddere danti. Et respondendum quod aliquis dupliciter illicite dat. Primo, quoniam datio ipsa extat illicita, & contra legem, ut Simoniacę tribuens, & talis meretur quod dedit, amittere, idcirco nõ debet ei restitutio fieri. Nec qui recepit, potest licite retinere: q̃nĩa cõtra legem accepit, sed debet in pios usus conuertere. Secũdo, aliquis donat illicite, quia dat propter illicitam rẽ, quamuis ipsa datio non existat illicita, sicut dans meretrici propter fornicationem, ideo mulier datum illud potest sibi licite retinere: si tamẽ per fraudem aut dolum superfluũ aliquid extorsit à uiro, tenetur restituere ei.

Prelat⁹ rẽ ecclesię tripliciter subripere potest.

¶Præterea aduertendũ, quod prælatus rem ecclesiæ tripliciter potest subripere. Primo, si rem ecclesiæ non sibi, sed alteri deputatam usurpet, ut si episcopus rem capituli sibi usurpet: & sic planum quod restitutionem debeat facere ipsi capitulo, ponendo in manus eorum ad quos spectat de iure. Secundo si rem ecclesiæ deputatam suæ custodiæ, in dominium transferat aliorum, utpote cognatorum, & tunc restituere debet ecclesiæ, atq; sub sua cura habere. Tertio potest hoc facere animo solo, dum sc3. incipit habere animum possidendi rem ecclesiæ, tanq̃ suam, nõ nomine ecclesiæ, tuncq; restituere debet, talẽ aĩm deponẽdo.

Acceptio rei alienę trifariam contingit.

¶Amplius, circa illũ qui rem alienam accepit, sunt duo consideranda: utpote res accepta, & ipsa acceptio. Ratione rei tenetur restituere eam. Ipsa uero acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Interdum nanq; est iniuriosa, uidelicet contra uoluntatem domini rei, ut patet in rapina & furto, tuncq; tenetur homo ad restitutionem, non solum ratione rei, sed etiã ratione iniuriosæ actionis, quamuis res apud ipsum non maneat, & ultra hoc pro iniuria debet puniri. Secundo, aliquis accipit rem alterius in suam utilitatem absq; illius iniuria & dissensu, sicut in mutuo, tuncq; tenetᷣ restituere quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam acceptionis, etiam si rem amisit. Tenetur q̃ppe ei recompensam, qui sibi exhibuit gratiam.

Depositũ accipiens si amissum fuerit an teneatᷣ restituere.

Tertio quis accipit rẽ alerius absq; illius iniuria, non tamen pro sua utilitate, ut in depositorum commissione. Idcirco qui accipit ita, in nullo tenetur ratione acceptiõis: imo accipiendo impendit obsequium. Tenetur autem ratione rei. Unde si ei subtrahatur absq; propria culpa, non tenetur ad restitutionem. Secus esset, si ex magna sua negligẽtia perderet rem. Quemadmodum autem tactum est supra, prĩcipes iustitiã conseruare tenentur in terra: & si per eorum negligẽtiam latrones, prædones, spoliatores increscãt ac spoliant uiatores, tenentur principes ipsi spoliatis ad restitutionem. Nam redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut in terris suis conseruẽt iustitiam.

Redditus principũ.

Tenetur etiam homo ad restitutionẽ statim & citius quo potest: quoniam sicut peccatum est rem alienam iniuste accipere, ita peccatũ & eam apud se detinere inuito domino rei. Nam impedit hominem ab usu rei suæ.

Obiectio.

Et si obijciatur quod rem alienã restituere, est præceptum affirmatiuum: ergo obligat semper, sed nõ ad semper: dicendum quod præceptũ hoc quamuis secundũ formã uerborũ sit affirmatiuũ, implicat tñ in se negatiuũ illud præceptũi, quo ꝓhibemur rem alterius detinere. Hęc Thomas in Summa.

Solutio.

¶In prima demum secũdæ quæstione 105. aliqua scribit de his, quæ in præinductis & introducendis satis contineri censentur.

¶De his Petr⁹ non scribit, nisi quod quærit utrum restitutio sit pars satisfactiõis. Et respõdet quod pars satisfactionis dicitur aliquid dupliciter. Primo, communiter, quia ad debitam satisfactionẽ exigitur, sicq; satisfactiõis pars restitutio dici potest. Secũdo ꝓprie id in q̃ satisfactio ipsa cõsistit, & ita nõ est. Hæc Petrus.

Petrus.

¶Quod autem in præhabitis sancti Thomæ uerbis asseritur, quod restituere non est nisi à peccato cessare, nõ uidetur omnifarie uerum: quia dum quis dolet ex corde de iniusta ablatione & detentione alieni, & restituere illud proponit tẽpore opportuno, iam cessat ab illo peccato, non tamen restituit absolute loquendo. Restituere quocq; dicit actum, non autẽ cessare à culpa, quamuis materialiter possit actum includere. Potest etiam accipi negatiue ac priuatiue. Verius etiam reor quod restitutio sit pars satisfactionis proprie loquẽdo. Sed pars multipliciᷣ dicitᷣ, utpote pars integrabilis, pars essentialis, pars subiectiua, pars potestatiua. Unde uidetur pars satisfactionis, sicut declinare à malo pars appellatur iustitiæ.

Contra citur di Thome.

Restitu pars satisfac Ric. et Dio.

¶Richardus autem de his scribit diffuse: Opus, inquiens, pœnale per quod secundum diuinam iustitiã soluitur seu remittitur pars pænæ debitæ pro peccato, est pars satisfactiõis. Iustitia uero in deo dupliciter sumitur, secundum Anselmũ in prosologion. Primo, pro condecentia bonitatis diuinæ: secundo, pro rectitudine uolũtatis ad retribuẽdũ unicuiq; secundũ merita sua. Primo mõ restitutio est pars satisfactiõis, quoniam condecet bonitatẽ dei, ut homini facienti actũ quem præcipit deus, non tantum imputet sibi actũ illum ad meritum gratiæ, sed etiam remittat sibi pro actu illo aliquid pœnæ debitæ pro peccato. Sicut uidemus quod rex aliquis liberalis militi suo sibi reconciliato, attamen obligato ad aliquam emendam pro aliquo forefacto, interdum remittit partem emendæ propter hoc quod fideliter exhibet regi obsequium, quod & alias impendere tenebatur. Sed per comparationem ad iustitiam dei secundo modo acceptã, restitutio non est pars satisfactionis: quia secundum rigorem iustitiæ non potest satisfacere homo per opus ad quod faciendum extitit obligatus, etiam si nõ peccasset, uel si totam pœnam pro peccatis debitã exoluisset. Ab hac responsione parũ aut nihil differt positio dicentium, quod restitutio est pars satisfactionis ex misericordia potius, quam ex iustitia. Hæc Richa.

Iustitia deo bifa am sumi.

¶Qui insuper quærit, utrum damnificans alium in bonis animæ aut corporis, tenetur ad restitutionẽ. Respondet. Nemo potest alium damnificare in anima nisi dispositiue, utpote inclinando ipsum ad culpam exemplo, uerbo aut omissione. Et talis pro restitutione tenetur pro posse illum disponere ad recuperandum amissa animæ bona, atq; pro ipso orãdo, & aliorum orationes procurando pro ipso. Sed in bonis corporis potest unus alium simpliciter dammificare occidendo, lædendo aut spoliando. In quibus quamuis non queat membrum aut uitam seu sanitatem restituere, tenetur tamen refundere alia bona pro damno illo, pensatis qualitate læsi quãtitateq; damni, & uiribus damnificantis.

De læsis fama pro ximi.

¶Quærᷣ q̃q;, utrũ iniuste damnificãs aliũ in fama teneatᷣ ei restituere famã. Ad quod respondet, sicut ex Thoma respõsum est, & addit. Qui diffamat aliũ de ipso falsa dicẽdo, talis tenetᷣ facere posse suũ fideliẽ ut illi sua fama restituatᷣ dicẽdo se falsũ dixisse, q̃uis ex hoc redderetᷣ infamis. Nã q̃uis hõ teneatᷣ ꝓpriã famam

famam magis tueri & conseruare quam alienã, cæteris paribus, magis tamen tenetur alteri seruare famã suam iuste, quam seruare propriam famã iniuste: quia tenetur bonum animæ suæ præferre bono propriç famæ. Interdum quoq; damnificat quis alium in fama sua iniuste indirecte, dum propriũ crimẽ renuit pandere aut fateri. Et talis quamuis peccet, non tamen tenetur alteri restituere famam recognoscendo propriam culpam, ut quidam probabiliter dicũt: quia dũ alter non seruat iustitiam, ipsum accusando uel denunciando, nec ipse tenetur se ita culpabilẽ insinuare. Aliqui tñ contrarium dicũt, quod nimis durum uidetur.

Renuens proprium crimen fateri accusantẽ an teneatur. *Opinio.*

¶ Si autem quis teneatur alicui restituere aliqua, & sciat quod ille per illa impugnaret bonum cõmune, nõ debet ei restituere statim, sed restituenda illa diligenter seruare apud se, uel facere apud alium reseruari fideliter ac secure, quatenus restituantur tẽpore opportuno illi aut eius hæredibus, quando hoc fieri poterit, sine præiudicio boni cõmunis. Prꝗterea qui in guerris scienter inferunt innocentibus damnum, tenentur illis ad restitutionem, non obstante consuetudine contraria, quoniam mala consuetudo est corruptela. Veruntamen illi in guerris innocentes non sunt, qui habenti bellum iniustum fauẽt directe aut indirecte, dũ mõ sciãt illũ habere bellũ iniustũ, uel hoc merito scirẽt.

In guerris damna q̃ illata sunt resarcienda.

¶ Deniq; qui intulit alteri damnum, si habet aliquid ultra necessitatem sustentationis naturæ, quamuis sit necessarium sibi ad uictum secundum condecentiam sui stat⁹, tenetᷣ restituere: quia nõ licet ei uiuere de alieno cum seculari honore. Si autẽ nõ habet nisi necessaria ad susten ationem naturæ: est distinguẽdum. Aut enim is cui restituendum est, non indiget restitutione ad necessitatem naturæ: & tunc alter restituere nõ tenetur, quia ex naturali iure licitus est unicuiq; usus possessionis ad necessitatem naturç suæ. Extrema ꝗppe necessitas, omnia facit eẽ communia. Aut indiget illo ad sustentationem, & tunc subdistinguo: quia aut prius taliter indiget re restituẽda quam alter, aut eodem tempore taliter indigent ambo, aut alius ille pri⁹ sic eget re illa. Primo modo atq; secundo, dici posset quod restituere obligatur, quia res illa nunquã fuit sua de iure: quia dum alter fuit in statu in quo res illa fuit sibi extreme necessaria, non potuit fieri huius illo contradicente. Sed tertio modo restituere nõ tenetur, quia extrema necessitas facit rẽ illã tũc esse ipsius.

Quę inopia excusat a restitutione dã ni illati.

¶ Porro si quis præcidat in fundo suo uenas, per quas deriuabatur aqua ad puteum alterius, intentione nocendi alteri, tenetur ei ad restitutionem damni. Si uero hoc facit sine fraude, intendens utilitati suæ consulere, ut si multũ utile sibi sit facere murum, nec potest conuenienter fieri fundamentum sine illarum p̃cisione uenarum, non tenetur ad aliquam restitutionẽ: quia ius habet faciendi in agro suo suam utilitatem. Vnde regula iuris est, Nemo damnum alteri facit, nisi qui id facit, ad quod faciendum ius non habet.

Præscindens aquę uenam alterius in suo agro.

¶ Insuper, qui retrahit a religionis ingressu personam utilem, intentione damnificandi, tenetur illi conuentui cui subtrahit talem personam, ad bonorũ arbitrium. Si uero hoc faciat intentione consulendi suæ utilitati temporali aut spirituali, non suggerens falsum, neq; in fraudem, non tenetur illis ad aliquã restitutionem: sed personæ cuius spiritualem impediuit profectum, tenetur in spiritualibus ad restitutionẽ quãtũ potest.

Qui retrahit a religionis ingressu aliũ.

¶ Præterea quæri potest quid de muliere, quæ ex adulterio suscipit filium, per quod exhæredat uerum hæredem. De qua aliqui dicunt quod ad restitutionẽ nõ obligatᷣ, si hoc fecit non animo exhæredãdi, sed luxuriandi. Dicendum quod mulier illa non excusatur, quin teneatur ad restitutionem post mortem mariti, nisi filius a matre persuasus, hæreditatem uoluerit reddere: non tamen tenetur credere matri, nisi uoluerit sibi facere certam fidem de hoc, quod ex adulterio habuerit eum. non tamen tenebitur ad restituendum totã hæreditatem, quoniam multa poterant impedire, ne hæreditas deuolueretur ad alium: sed tenebitur ad interesse iuxta bonorum arbitrium

Quæstio. *Que ex adulterio genuit hæredem mariti.*

¶ Amplius, damnificans alium iniuste in sua libertate, uidelicet procurando iniuste ipsum redigi in seruitutem, tenetur se facere seruum pro illo, si aliter nõ potest eum restituere libertati: nisi forsan hoc redundaret in detrimentum boni communis, in quo casu teneretur ad omne aliud interesse ad bonorum arbitrium. Quantumcunq; uero damnificaret illũ in possessionibus, nunquam teneretur pro restitutione se uẽdere in seruum, quia libertas inæstimabilis res est.

Qui aliũ priuat libertate.

¶ Præterea quoniam restituenda sunt quæ per usuram sunt acquisita, quæritur an quilibet in quocunq; contractu accipiens aliquid ultra sortem, teneatur illi a quo accipit ad restitutionem. Et uidetur quod sic, quia frequenter continetur in iure, quicquid ultra sortem accipitur, usura est. Respondendum quod in contractu aliquid accipere ultra sortẽ, quadrupliciter potest intelligi. Primo, de mutuo: secundo, de locatione: tertio, de uenditione: quarto, de emptione. Primo mõ cõtingit accipe aliq̃d ultra sortẽ, aut rõe poenæ cõuẽtionalis a iure permissæ, aut rõe donatiõis aut ratione interesse, aut tãquã exactũ ꝓ mutuo directe, uel indirecte, explicite uel implicite. Primo mõ accipiẽs aliquid ultra sortem, non tenetur ad restitutionem, si pœna non fuit apposita in fraudem usurę, sed intentione arctandi accipientem ad obseruationem fidelitatis ꝓmissę: quia ut dicitur. ff. de regulis iuris, quod nomine pœnę ab aliquo est exactum, hoc nemo restituere cogitur. Accipiens quoq; secundo modo ultra id quod mutuauit, restituere non tenetur. Si enim mutuo aliquid alteri non in fraudem usuræ, & ille tanquã gratus reddit mihi pl⁹ ex sua liberalitate, nõ teneor restituere: quia illud meũ est iure liberalis donationis. Tertio quoq; modo, utpote ratione interesse, licet accipere ultra sortem plurib⁹ modis. Primo, dum fideiussor pro defectu debitoris compulsus est creditori soluere capitale atq; usuram. Tunc namq; fideiussor debet a debitore utrumq; recipere, quia seruari debet indemnis. Extra de fideiussoribus ca. Constitutus. Secundo dũ mutuans incurrit damnum ex hoc, quod ille qui accepit, nõ soluit in termino assignato, extra de fideiussoribus, ca. Peruenit. Tertio dũ aliq̃d inpignoratᷣ marito ꝓ dote. Tunc enim maritus ultra capitale potest retinere fructus pceptos ad on⁹ matrimonij supportandũ, extra de usuris, ca. Salubriter. Quarto, quando Vassallus ecclesię inpignorat illi feudũ, quod tenet ab ea, nec interim reddit ecclesiæ seruitiũ, q̃d ei tenetur pro feudo. Tunc quippe potest ecclesia retinere capitale cũ fructibus perceptis. Sicq; posset etiã dñs tẽporalis: q̃m cũ usura sit pter ius naturæ, scdm philosophũ primo poli. &c. & cõtra ius diuinũ, iuxta illud Lucæ, mutuũ date, nihil inde sperãtes: si illud esset usura, nõ liceret ecclesiæ nec clericis. Quod aũt id liceat, habetᷣ extra de usuris, ca. Cõquest⁹. Quinto, cũ qs mutuat illi q uiolẽter aut fraudulenter suam rem detinet. Tunc etenim mutuans

Lucæ. 6

uans restituere non tenetur id, quod ultra mutuum accipit: quia non accipit alienum, sed quod suum est, retrahit ad se. Quarto modo, uidelicet ut aliquid exactũ ꝑ mutuo directe aut indirecte, ĩplicite uel explicite ultra sortẽ accipere, põt fieri sine pacto ac insinuatione intentionis plus habendi, aut cum insinuatione & pacto. Primo modo accipiens aliquid ultra sortẽ, restituere non tenetur: quamuis peccet, si corruptam habuit intentionem plus habẽdi. Corrupta demum fuit intẽtio si mutuauit principaliter in spe lucri: non autem, si secundario, extra de usuris, ca. Consuluit, in Glossa. Secundo modo, non licet: quia sic est quasi quoddam pactum interpretatiue, quia ex hoc præsumit acceptor mutui, quod ipse mutuans mutuat intẽtione plus habendi: & quod ille non mutuaret, nisi ipse daret ultra sortem. Idcirco si dat aliquid mutuanti, non est liberalis donatio, sed quasi sub conditione coacta. Tertio modo contingit aliquid accipere ultra sortem quadrupliciter: Primo, quando capitale & lucrum ponuntur sub certitudine. Secundo, quando capitale sub certitudine ponitur, & lucrum in fortuna, ut cum aliquis alteri mutuat centum sub tali pacto, quod habebit aliquam lucri portionem, si fuerit lucrũ, capitali suo sibi semper saluo qcquid contingat. Tertio dum lucrum ponitur sub certitudine, & capitale sub forma: ut cum quis eunti ad nundinas mutuat cẽtum pro certa summa pecuniæ recipiens in se periculum capitalis, nisi pereat per culpam uel negligentiã mutuum accipientis. Quarto dum utrumq; ponitur: q̃d nõ uidet̃ notabiliter magis in fauorẽ dantis q̃ accipiẽtis. Trib⁹ primis modis accipiẽs aliq̃d ultra sortẽ, ad restitutionem tenetur: quia contractus sunt usurarij, siue fiãt directe, siue indirecte, uel explicite, siue implicite. Cumq; istud non sit tam euidens de tertio modo, sicut de primo & secundo, ideo istud de tertio modo probat̃ per autoritatem, extra de usuris, ca. Nauiganti, quo loco dicitur, Nauiganti uel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra, usurarius est censendus. Quarto modo aliquid accipiens ultra sortem, restituere non tenetur: quoniam ratione uerisimilis dubij excusatur contractus huiusmodi extra de usuris, cap. Nauiganti. Rationeq; huiusmodi dubij excusatur, qui merces suas uendit, ut in termino certo recipiat amplius pro eisdem, quam ualet tẽpore cõtract⁹ si tñ cõtract⁹ tẽpore eas nõ fuerat uẽditurus. Si autẽ alias tempore contractus fuit rem illam uenditur⁹ pro minori precio, atq; ex certa sciẽtia plus recipiat alio tempore, quasi usurarius est censend⁹. Porro in contractu locationis licitum est ultra rẽ locatã accipe aliq̃d ac retinere ꝓ usu rei locatæ, etiã dũ locant̃ res q̃ nõ peiorãt̃, ut pecuniæ uel scyphi argẽtei, ad honorãdũ illũ q accipit. Sic enim dare pecuniam, non est eam mutuare, sed locare, ff. Cõmodati uel cõtra. Ibi etenim dicitur quod non potest cõmodari id quod usu consumitur, nisi forte ad põpã uel ostentationem quis accipiat. In contractu quoq; uẽditiõis licitũ est accipere ultra sortem, non tamen ultra id q̃d res ualet dum uenditur. Nempe eandem rem uno tẽpore & in una terra emit unus pro centũ, quæ in alio tempore & in alia terra ualet centum uiginti. Item ratione emptionis redditus hæreditarij, uel ad uitã, licitum est recipere prouentus, quãuis excedãt sortẽ, si in emptione seruetur equalitas iuris naturalis, sine qua nulla emptio licita esse potest. 16, quæ. 3, ca. Si sacerdotes. Ratio autem, cur pro re mutuata nil exigi põtest ultra sortẽ, & potest pro re locata, est: q̃m mutuũ ẽ de rebus quarũ principalis usus nõ põt cõcedi sine re ipsa, eo q̃ ille usus est earum consumptio, ut patet in esibilibus & potabilibus: uel distractio, ut patet de pecunia, quæ ad hoc principaliter est inuenta, ut expendatur in emptiõe rerum aliarum. Idcirco quando res tales alijs conceduntur, transfertur in illos earum dominium. Vnde mutuare est, de meo tuũ facere. Cũq; concedere principalem usum rerum illarum, sit concedere res ipsas: ille qui ultra recõpensationem rei exigit recompensationem pro usu eius, exigit pro eadẽ re bis recompensationem, quod est contra naturalis iuris æqualitatem. Locatio uero est de rebus quarũ usus concedi potest sine re, quia earum usus nõ est earum cõsumptio: Hinc uendi potest dominiũ domus, retẽto usu ipsius: & cõcedi usus, retẽto dominio, ideo ille cui restituitur dom⁹ locata, si ultra hoc exigit precium pro usu illius, non exigit pro eadem re bis recõpensationem, nec recompensatiõem pro eo quod nõ est. Hæc Richardus.

Modi uarij ultra sortẽ recipiẽdi q̃ũ sint licenti.

De usuris Contra, cap. Consuluit.

Extra de usuris ca. Nauigã.

In cõtractu locationis.

In cõtractu venditionis

Quæstio de mercationibus.

¶Qui insuper sciscitatur, utrum homo tenetur restituere ea quæ legitima mercatiõe lucratus est de bonis, quæ ipse uel pater eius acquisierunt per usuram. Videtur quod sic, quoniam tenens rem impignoratam, tenetur eam restituere cum fructibus perceptis, si sibi soluitur capitale pro quo res fuit impignorata. Si autem de fructibus sortem receperit, tenetur restituere pignus sine solutione alia, hoc excepto, quod sibi debetur pro laboribus & expensis, extra de usuris, cap. primo & sequẽti. Ergo a simili, si de eo quod mihi restituere debuisti, lucratus es deductis expensis tuis, & retento quod tibi pro labore debetur, residuum lucri cum hoc quod ante debebas, restituere teneris. Ad istam quæstionem aliqui dicunt, quod talis nõ tenetur restituere lucrum prædictum, lucrum tamẽ de re furtiua uel rapta reddere obligatur: quando usurarius est dominus rei, quam lucratus est per usuram, furator autem non est dominus rei furatæ, nec raptor rapinæ, sed contra, quicunq; dominus alicuius rei est dominus, eius aliquo iure nõ iniuria est dominus: sed rei acquisitæ per usuram, usurarius non est dominus aliquo iure. Hinc alij dicũt quod usurarius nõ solum tenetur ad restituendum usuram, sed etiam quicquid lucratus est iusta mercatione de re per usuram acquisita, prius tamen deductis laboribus & expẽsis. Fur autem seu raptor, de lucro iusta mercatiõe acquisito, nõ debet inde deducere nec labores neq; expensas: quoniam mitius agendum est cum usurario, quam cũ latrone aut fure. Sed contra hoc est, quod pro re sterili nemo debet exigere fructum. Pecunia uero de se res sterilis est, quia per se nullam potest parere fructũ sed solum per laborem solicitudinemq; utentis. Ergo lucrum de pecunia tua non debes exigere, si in lucro illo non laborasti, neq; solicitus extitisti. Hinc mihi uidetur dicendum, quod rerum quædam sunt quæ habent usufructum, ut res quarum usus non est earum consumptio neq; distractio & si quis talẽ rem extorserit per usuram, non solum obligatur ad restituendũ rem ipsam, sed & fructus perceptos, deductis prius laboribus & expensis: quoniam tales fructus, sunt fructus rerum quarum alius dominus est. Quędã quoq; sunt res, quæ non habent principaliter usufructũ, cuiusmodi est pecunia. Lucrum enim de pecunia prouẽniẽs, nõ est fructus pecuniæ, sed humanæ industriæ

ac laboris. Cumq; homo dominus sit suæ industriæ atq; laboris, ideo lucrum quod iusta mercatione adeptus est de pecunia per usuram exorta, restituere non tenetur. Veruntamen quia pecuniã alterius pter eius absolutam uoluntatem detinuit, si ille cui facienda erat restitutio, ex hoc aliquod damnum incurrit, alius sibi tenetur ad restitutionem damni una cum restitutione usuræ.

De rebus inuentis. Questio. Respõsio. Rerũ differentia.

¶Rursus quæritur, utrum homo tenetur restituere ea quæ reperit fortuna. Dicendum, quod rerũ quædam sunt communes oĩm iuræ naturali, ut uolucres non domesticæ & pisces maris, quædam uero sunt uniuersitatis, sicut quod est communitatis, ut theatra, stadia ac consimilia: quædam autem sunt proprie singulorum. Si quis ergo inueniat aliqua de primo genere horum, restituere non tenetur. Si autem inuenerit aliqua de secundo genere, restituere communitati tenetur. Rem autem singularis personæ singulari personæ. Et secundum hanc distinctionem concordãtur & soluuntur diuersę autoritates, quæ diuersimode loqui uidentur. Si etenim quis sciat cuius sit res inuenta, nec restituerit eam, similis est raptori: & si nesciat cuius sit, non tamen potest eam retinere, sed debet fatere q in se est, ut sciatur cuius sit: quia ut dicitur ff. de furtis &c. qui alienum quid iacens in terra, causa lucri faciendi sustulit, furto astringitur, siue sciat cuius sit, siue nõ. Et hoc rationabile est, quia cum sciat rem suam non esse, supponere debet, eam de iure ad alium pertinere. Quod si inuenire nequeat cuius sit, restituat illi cui incumbit cura reipublice.

Inuẽtã reseruare nõ põt, et si dñm nesciat.

Questio de obtẽtis per ludos phibitos. In parte negatiua arguitur.

¶Adhuc quæritur, utrũ homo tenet restituere ea quæ lucratus est per ludos prohibitos. Videtur quod non, quoniam meretricium magis prohibitum ac uitiosum consistit, quam huiusmodi ludi, sed meretrix non tenetur restituere precium corporis sui, ergo nec lusor lucratam pecuniam. Item quod torneatores in torneamentis lucrantur, restituere non tenentur secũdum leges: In contrarium est, quia ab alio repeti non potest, quod ille restituere non tenetur, sed secundum constitutionẽ Græcam usq; ad quinquaginta annos repeti potest, quod in ludo amittitur alearũ. Dicendũ quod aliqui ludi sunt ita prohibiti, quod non iubetur restitui id quod lucratur homo secundum legem ludorũ illorum, ut torneamenta, in quibus q quis lucratur, restituere non tenetur, quamuis peccet mortaliter exercẽdo ludum ab ecclesia tam uehementer prohibitum, ita ut careant ecclesiastica sepultura occisi in illo. Aliȷ sunt ludi ita prohibiti, quod præcipitur restitui quod homo lucratur cum eo, ut ludus alearum & taxillorum. Non tamẽ prohibitum est ludere non ex cupiditate & pro communi conuiuio. Itaq; communis atq; securior uia est, quod eo ipso quo ludus taxillorum prohibitus est, homo ipso iure tenetur restituere quod tali ludo lucratus est: quia non tantum p hibetur ille ludus, sed etiam acquisitio lucri per talem ludum. Ratio demum, quod leges potius prohibent ludum alearum, quam torneamenta, est: quia in ludo torneamenti sunt multi labores, qui macerant carnẽ, & à turpibus retrahunt & exercẽt se, ac artem militiæ discunt pro defensione reipublicę, sed propter abusus superuenientes & crudelitates & uanitates annexas, ecclesia ludum illum districte rationabiliterq; prohibuit. Ludus autem taxillorum ocium nutrit, & plurima mala habet adiuncta, nec aliquid utile ibi addiscitur, & totum exercitium ludi illius fortunæ committitur atq; innititur. Hæc Richardus.

In opposi tũ.

Respõsio. Ludorũ duo gñа.

Uia securior.

Alearũ ludus potiꝰ q̃ torneamẽtorũ p hibetur.

Albertus

¶Porro scripta Alberti de restitutione in præhabitis uerbis Thomæ quasi totaliter cõtinentur. Aliqua tamen possunt addi. Satisfactio, inquit, bene definitur, cum dicitur: Restitutio est rei ablatæ redditio uel recompensatio. Ablatum nanq; aut restituitur in numero, & tunc redditur, aut in æquiualenti, & tunc recompẽsatur. Cõtingit ergo dupliciter reddere. Primo secũdũ ablati ualorẽ, & ita fama ablata atq; uirginitas uiolata, restitui nequeũt. Secũdo, pẽnes acceptationẽ eius cui ablatum est aliquid, quæ restitutio fit iuxta arbitrium uirorum bonorum, & hoc fit, quotiescunq; debitor facit quicquid potest ad satisfaciendum lęso, & siue læsus tunc remittat, siue non, nihilóminus excusatur qui abstulit coram deo. Deniq; clerici & quidam religiosi, suadentes principibus licitas esse quasdam acceptiones, quæ reuera iniustæ sunt, ad restitutionem tenentur. Quemadmodũ etiam consiliarij praui, qui instar Achitofel excogitant uarios modos extorquẽdi & auferẽdi ab alijs, uolẽtes placere impijs principibꝰ ac tyrannis. Emissarij quoq;, qui exequnt quod illorũ consilio norunt iniuste esse dictatum.

Restitutio fit dupliciter.

2. Reg. 15

¶Deinde q̃rit hic doctor, quid debeat restitui. Quã quæstionem dicit esse difficilem ponẽdo casus de diffamante & semina suffodiente, seu aliquem impedien te a consecutione alicuius spiritualis secularisve boni. Ad quæ respondet, sicut ex Thoma responsum est: & addit, quod omne illud ablatum est restituendum, q̃d cum dolore amittitur, & cum delectatione, utilitate aut honestate possidetur, præsertim cuius ablatio aut minoratio ad uituperium pertinet uel ad damnum. Auferre uero famam in his quæ spectant ad uanitatem non censetur peccatum, nec satisfactionem requirit. In cæteris, sicut in dictis sancti Thomæ inductũ ẽ.

Quid debeat restitui. Questio.

Respõsio.

Argẽtine.

¶Scripta uero Thomæ de Argentina, consonãt p omnia præinductis ex sancto doctore, & Richardo de media uilla, & addit: Si quis bona fide emat ablata, non debet damnificari: quia non sciuit nec suspicabatur illa esse iniuste ablata. Idcirco si dominus talium rerum uult eas rehabere, debet huic emptori restituere præciũ capitale. At uero de muliere quæ falsum hæredem constituendo, defraudat uerum hæredẽ, aliqui dicunt, quod mulier talis satisfacere nequit, nisi illud suo reuelet marito, quatenus spurium illum priuet hęreditate. Quod non uidetur idonee dictum, quia seipsam exponeret mortis periculo, & uirum suum vxoricidio. Ideo dico quod mulier illa pro posse suo debet laborare, ut spurius ille intret religionem, & talẽ religionem, in qua non sit capax hæreditatis. Quod si noluerit spuriꝰ, puto quod mater sua debeat ei quod gestum est, clam reuelare: ipsumq; admonere, ne animam suam perdat usurpando hæreditatem sibi indebitã. Potest q̃q; hæc reuelare cõfessori spurij in confessione uel extra, & supplicare ut super his spuriũ illum informet. Qui si acquiescere nolit, & mulier superuixerit suo marito, debet parcius uiuere, quatenus hęredi damnificato recompenset damnũ suũ pro posse.

De muliere ex adulterio herẽ dẽ cõstituente. Opinio.

¶Quæritur etiam, quo tempore tenetur quis restituere. Quæ quæstio dupliciter potest intelligi. Primo, de illo qui nunquam fuit bonæ fidei possessor, & ille tenetur immediate restituere quantum potest. Secundo, de illo qui aliquando fuit fidei bonæ possessor, tamen antequam transeat tempus præscriptionis, sufficienter informatur de hoc, quod iniuste possidet aliquid: & quod illi per quos seu a quibus habet rem il-

Questio. Quo tpe sit facienda restitutio.

ſi nunquā fuerunt ueri poſſeſſores rei illius. Atq; ſufficienter docetur iniuſtus ille poſſeſſor, cui debeat reddere illam rem. & tunc ad reſtitutionem tenetur immediate & indilate, quia eiuſdem eſt criminis alicui rem ſuam iniuſte auferre & detinere, niſi dilatio expediat, ut quando furioſo non redditur gladius. Tertio pōt hæc q̄ſtio introduci, ꝑpter tēpus p̄ſcriptiōis quia aut eſt p̄ſcriptio iuris, ex tē pore capiēs firmitatē, cui⁹ præſcriptionis tempus eſt decem anni contra perſonam laicam & priuatam, ſi præſens ſit: & uiginti anni ſi abſens exiſtat. Intelliguntur autem eſſe præſentes, qui in eadem prouincia commorātur: abſentes uero, qui ſunt in diuerſis prouincijs. Porro contra eccleſiam non præſcribitur, niſi tempore quadraginta annorū, ut patet decima ſexta quęſtione tertia. Et excipitur ibi Romana eccleſia, contra quam non præſcribitur, niſi tempore centum annorum. Differt item præſcriptio ab uſucapione: quia præſcriptio cadit ſuper rem immobilem, ut eſt ager, uilla, caſtrum. Vſucapio ſuper rem mobilem, ut ſunt pecunia, liber, ueſtis. Quæro ergo, ſi quis rem poſſideat pacifice bona fide per totū tēpus præſcriptionis, concurrētibus conditionib⁹ uniuerſis, requiſitis ad præſcriptionis ualorem, quæ multæ ſunt ualde. Deiñ ueniat quis, euidēter ac ſufficiēter declarāsq; bona illa fuerāt ſua, uel ad ipſum legitima ſucceſſione pertineant, utrum teneatur bona illa reſtituere illi: Reſpondeo quod non, quoniam ius canonicum ac ciuile conferunt ei iuſtum titulum poſſidendi. Verum quidam doctores tenent contrarium, aſſerentes quod in foro conſcientiæ reſtituere obligatur, nec ius humanum ſua inſtitutione poteſt præiudicare iuri diuino ac naturali, ita ut faciat id quod meum eſt, eſſe tuum: cum homo legi lator non ſit domin⁹ rerum, ſed deus creator legiſlator ſupremus. Inſuper quod non eſt ſecundum ſe licitum, ſed tantum a iure permiſſum, non præbet defenſionem, in conſcientiæ foro. Talis autem eſt præſcriptio, quoniam ſolum eſt a iure permiſſa, ad uitandum maius malum, uidelicet iurgia, quæ poſſunt oriri propter dominia, ſed ita non concludunt. Et dico quod princeps terrenus non ſolum eſt rerum tutor, ſed etiam diſtributor ſecundum merita atq; demerita poſſidentium eas. Hinc ſicut propter crimina aliqua tollit uni ſuum, & præſtat hoc alteri: ſic in propoſito per præſcriptionem aufert uni propter negligentiam ſuam, quod fuit aut eſſet ſuum, & alteri illud largitur. Magna uero eſt negligentia eius, qui infra tot annos præſcriptionis non requirit rem debitam ſibi. Hic iura teſtantur, quod qui rem ſuam curare negligit, merito eius proprietatem amittit. Hæc Argentinēſis.

Cōtra eccleſiā nō p̄ſcribit.

Queſtio. De iis q̄ ex p̄ſcriptione poſſidentur.

Reſpōſio.

Opinio.

Dāntio.

¶ Verum ſecunda opinio amplius placet quibuſdam. Nam dato quod negligens ſit, tamen negligentia illa poſſet puniri alia minoriq; poena, & poſſet quis ex alia meliori cauſa omittere huiuſmodi rei ſuæ requiſita. Nec dominus terrenus poteſt eſſe rerum diſtributor principalis, aut ſecundū ꝓpriā uolūtatē, ſed ſolū ſecūdū ſummi legiſlatoris cōplacitū, ſeu iuxta diuinā naturalemq; legem, uel ſaltem non contra eas.

Scotus.

¶ At uero Scotus circa hæc ſcribit prolixe, in primis diſcutiens an omnia iſta exteriora debeant eſſe cunctis communia, de quo ſatis dictum eſt in ſcripto ſecundi. Deinde inſerit multa, quæ in dictis Richardi iam habita ſunt. De muliere quoq; ſpurium habente ſcribit ſicut ex Thoma de Argentina inductum eſt. De his quoq; qui tenentur ad reſtitutionem, allegat & exponit præfatos uerſiculos: Iuſſio conſiliū, cōfeſſus, palpo, recurſus. Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans. Et qui illorū teneantur ad reſtituendum inſolidum, ſed uno eorum reſtituēte omnes alij liberantur a debito reſtituendi, quo ad illum cui un⁹ ille ſatisfecit & tenentur pro taxa portionis quæ eos contingit, illi qui pro ipſis omnibus ſatisfecit. Inſuper addit quod quamuis teneatur damnificato reſtituere ablatum, & ultra hoc ſuum intereſſe, & fructum perceptum de re, ſi res fuit fructifera: non tamē fructum qui prouenit ex induſtria eius qui utitur illa re. Ex quo ſequit̃, quod lucrū acquiſitū ex pecunia fœnebri, non tenetur reddere fœnerator. Alioquin ille qui reciperet, poſſet iuſte uſurarius eſſe: quia recipere fructum de ſua pecunia uenientem per alterius induſtriam, eſt facere uſuram. Et hoc eſt forte, quod magis poſſet homines inducere ad uſuram: quoniam de uſuris lucrantes, id quod lucrantur reſtituere non tenentur: imo id ſuum eſt, quia per eorum induſtriam eſt acquiſitum. Alienum uero eſt reſtituendum. Hæc Scot⁹. Dionyſius.

¶ Qui in huius quæſtionis deciſione ſequitur ualde opinionem ex Argentinenſi inductam de præſcriptionis ualore, etiam in conſcientiæ foro, potiſſime probans hoc, quia (ut ait) dominiorum & terrarum diuiſio, tranſlatio, permutatio, factæ ſunt ab exordio autoritate humana principum ſeculi huius, præſertim imperatorum, ergo & poſtea eorundem autoritate talia fieri potuerunt. Quod dictum nec ſcripturis canonicis, nec prouidentiæ dei ſatis conſonare uidetur. Omnino enim omnipotentis dei ordinatione, iuſtitia, moderamine ab exordio diuiſa eſt terra, tranſlata ſunt regna, uariata dominia, poſſeſſiōes mutatæ ſunt, iuxta illud Danielis: Ipſe mutat tēpora & ætates, trāſfert regna atq; conſtituit. Vnde per Ieremiam teſtatur: Ego feci terram in fortitudine mea magna, & dedi eam ei qui placuit in oculis meis. Hinc ſicut in Deuteronomio recitatur, præcepit filijs Iſrael de Aegypto egreſſis, ne mouerētur ad prælium contra Idumæos, nec contra Moabitas, neq; aduerſus Ammonitas: quoniam terras in quibus commorabantur, tradidit patribus eorum ac ipſis in poſſeſſionem. Hinc quoq; in Cantico Deuteronomij Moyſes cecinit. Conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael. Quibus & regna Cananæorum diuiſit in manſiones. Hoc eſt quod Paulus apoſtolus proteſtatur. Deus fecit ex uno omne genus hominum inhabitare ſuper faciem uniuerſæ terræ, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum. Quod qualiter factum eſt, in Geneſi, in Paralipomenō & alijs locis ſcripturę clare ac copioſe docetur, unde in Daniele deſcribitur, qualiter ſecundum ordinem prouidentiæ dei iuxta hoc exigentiam meritorum hominum, diuerſis nationibus ſucceſſiue tradita eſt & ablata Monarchia. Propter quod in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt. Deus tranſtulit regna de gente in gentē propter diuerſos dolos & iram & iniuſtitias. Quod autē principes ſeculi diuiſiones quaſdam fecerunt terrarum, ex diuina prouidentia ortum habet, cuius diſpoſitione aut promiſſione cuncta aguntur in terris, præſertim in rebus actibuſq; humanis.

Daniel. Iere. Deut. Deute. Actu. Gene. 1. Para. Daniel. Eccle.

¶ Prętere a Scotus reſpondendo ad iſtud, utrum dānificans aliū in bonis, uidelicet animæ & corporis, tenetur ad reſtitutionem, inter cætera ſcribit: Nullus poteſt alium damnificare in bonis animæ, inducendo ad culpam directe ſeu neceſſitando, cum peccatum ex pro

propria uoluntate peccantis dependeat: sed indirecte, inclinando, persuadendo, scandalizando, & a bonis actibus retrahendo, siue impediendo. Quod qui fecerit, tenetur omni modo sibi possibili ad restitutiōem, id est, ad ædificationem illius, ut recuperētur in eo bona uirtutum. Inducere ergo eum debet efficaciter ad pœnitentiā uirtuososq; act⁹. Et si sola inductio nō sufficiat, q͞a facilius est puertere, q̄ cōuertere tenet̄ p se orādo, & aliorum orationes procurando, gratiam cōuersiōis illi acquirere, & item per alios persuasores idoneos ad hoc agendum studere, non tamen pādendo occulta peccata illius. Ex quibus patet, quantum periculum sit & peccatum, alios solicitare aut inducere ad peccatum, quia uix potest restituere illis quod debet. & quia bona uirtutum quæ abstulit, sunt præciosissima bona, & mala ad quę induxit sunt pessima mala, & damna grauissima, idcirco incomparabiliter plus dānificat proximum, qui in istis damnificat eum, quam qui solum in corporalibus rebus. Et ergo secundum iustitiam tanto plus obligatur restitutionem facere proximis in his, quam in alijs. Si damnificauit autem proximum in bonis corporis, aut intulit mortem aut læsionem citra mortem, & talis læsio uel est irremediabile malum, ut mutilatio: aut remediabilis, ut uulneratio simplex. Mutilatio quoq; ē duplex, una enormis, quæ impedit totaliter actum humanum competentem homini secundum partem abcisam, ut amputatio manus: uel non enormis, quæ non ex toto impedit talem actum, ut amputatio digiti. Videndū est ergo quid in dānis istis possit iuste restitui, & quid inde statutum sit. Quantū ad primum, dico quod si lex talionis in his omnibus statueretur, iusta consisteret: quia difficile est in his aliam dignam recompensationem rependi: nec tamen ob hoc iudaizaremus, quiā aliqua præcepta iudicialia ueteris testamenti possent a principe Christiano, uidelicet papa aut imperatore, institui, atq; a Christianis seruari, non inquantum per Moysen data, sed quia a Christiano principe autoritātem habente rationabiliter instituta. Sicut et princeps unius regni, posset populo suo mandare aliquas ordinationes & leges alterius regis ac regni, & una religio aliquas accipit ordinationes ab alia religiōe. Sic si mō do statueretur quod blasphemi atq; adulteri occiderentur, multo iustius esset, quam quod ordinatum est ut fures suspēdant, sicut blasphemia & adulteria sunt multo grauiora facinora quam sit furtum. Sed clarū est ad quid aspiciant principes Christiani: quia ad cōmodum tēporale propriumq; honorem magis, quā ad honorē & cultum diuinum. Ideo grauius puniunt peccata in proximum quam peccata in deum. Uerum tamen in multis terris pro scelere homicidij, pœna talionis infligitur, & iuste, quia hoc non solum consonat legi Moysi, imo & legi naturali, & approbatum ac confirmatum est in euangelica lege, Christo dicente: Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. Et si alicubi non infligitur poena huiusmodi, expedit homicidæ, ut in recompensam exponat se morti pro fidei defensiōe, seu ꝑ bono cōmuni. Quod si tātā restitutionē noluerit facere, non tamen potest esse a restitutionē immunis, sicut fatui quidam absoluunt tales, nō ostēdentes eis restitutionem pro homicidio eis incumbētē, quasi facilius possit transire homicida, quam (ut ita dicam) canicida aut bouicida: quoniam qui bouē aut canem alterius perimit, non absoluitur sine restitutione. Quod si interfectus sustentauit quosdā propinquos, ut parentes, uxorem aut filios: interfector omnibus illis tenetur ad restitutionem, quantum ipsis abstulit per illius occisionem.

[margin, left: Periculū magnū iis q̄ ad pctā alios inducunt.]

[margin, left: In principe.]

[margin, left: Matt. 26.]

¶ Hæc Scotus, qui multa scribit de his, nescio an tā sapienter, quam audenter. Nempe simpliciter asserit & euidenter fatetur se non uidere, quod lex aliqua iusta, potuit ordinare hominem pro solo furto occidi. Et esto, inquit, quod Iudæis licuisset pro furto occidere. Rigor iste potius reuocatus esset per euangelicam pietatem de fure, quam de adultero: sicut & furtum minus peccatum est quam adulterium, iuxta illud Prouerbiorum: Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit. Furatur enim ut esurientem repleat animam. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suā, id est, uitam amittet, quia lapidabitur iuxta legem. Ueruntamē his obijci posset, quia in ecclesia dei fuerunt de gratia dei aliqui sancti & iusti imperatores, multoq; plures sanctissimi summi pōtifices, qui dei honorem magis quam temporale cōmodum intenderunt, & tamen nullus eorum instituit furta & adulteria puniri iuxta mensuram enormitatis eorum, ita ut adulter tanto plus puniatur quā fur, quanto grauius crimen est adulterium quā furtum, & ut adulteri potius occidantur quam fures: Periculosum quoq; uidetur asserere, quod ꝑ solo furto nō ualeat pœna mortis inferri. Deniq; leges & plebiscita recte instituuntur secūdum exigentiam finis eorum. Finis autem iuris ciuilis, est conuersatio hominum ad inuicem pacifica & quieta, cui fini cum furtum præcipue aduersetur, nisi rigorosissime exterminetur, imo magis quam adulterium, ut uidetur saltem in pluribus terris, sequitur quod furtum non immerito puni tur suspendio. Imo etiam secūdum iura canonica, minus peccatum punitur districtius, ut uxoricidiū, quā matricidium, eo quod homines non sint proni occidere matrem, sicut uxorem. Sic & maior pœnitentiā imponitur adulescenti pro fornicatione, quam seni, ut infra dicetur.

[margin, right: Impugnatur Scoti sententia.]

[margin, right: Prouer. 6.]

[margin, right: Obiectio.]

[margin, right: Min⁹ peccatū sepe grauius punitur.]

¶ Insuper addit Scotus: Pro mutilatione enormi & non enormi, non est in ecclesia instituta restitutio, nisi pecuniaria, quæ correspondere debet non solū dāno per mutilationem pro tempore toto futuro, quo usurus quis esset membro abciso, sed & expensis appositis in curatione, & ultra hæc etiam placationi ipsius læsi, quæ requiritur, quamuis non esset mutilatio talis: imo & consolationi afflicti. Cumq; de mutilatione desolatio sit perpetua, plus ponderanda est desolatio pauperis quā diuitis: quia pauper magis indiguit mēbro abscisso ad uictum necessarium sibi ac suis, quamuis ex alia parte ponderanda sit conditio seu dignitas diuitis. Hæc idem.

¶ Præterea de his non nisi perpauca scribit Bonauentura. & ad hoc, utrum restitutio sit pars restitutionis, respondet sicut ex Petro inductum est. De ipsa uero restitutione circa literam ait. Utrum de male acquisitis possit eleemosyna uel debeat restitutio fieri, respondet: Quædam sunt male acquisita, in quibus trāsfertur dominium, & non competit repetitio. & talia non est necesse restitui, & possunt licite retineri, ut lucrum histrionis preciumq; prostibuli. & talia possunt in eleemosynam dari, sed recipienda non sunt in ablationem, si sit publicum crimen, propter honorem alterius, & confusionem peccati, ut resipiscant. Hinc in

[margin, right: Bonauent.]

[margin, right: Male acq̄sita qñ debet restitui.]

Deute.23. in Deuteronomio legitur: Non offeres mercedē prostibuli. Quædam sunt, in quibus non transfertur dominium, & competit repetitio, ut in furto & rapina: & de talibus non potest oblatio fieri, nec eleemosyna, sed restitutio fieri debet. Atq; ad hoc genus reducuntur omnia quæ mala fide & iniusto titulo possidētur, quia iniustus titulus pro nullo habendus est. Malæ autem fidei possessor uocatur, qui contra legum interdicta mercatur, ut quæ habentur per usuram & Symoniam. Idcirco de talibus non debet eleemosyna fieri. Si autem quæratur de aleatore, dicendum quod generaliter malæ fidei possessor est, & iniusto possidet titulo, idcirco nullatenus potest retinere quod lucratus est, cum talis ludus sit turpis & reprobatus, & contra deum ac omnia iura. Vtrum tamen restituere teneatur, distinguunt aliqui: quia aut ille penes quem lucratus est, talis persona est, quod rebus suis præesse nō potest: ut minorennis, pupillus, surdus, mutus aut incurabiliter languidus: & sic restituere obligatur. Si uero sit talis persona quæ amittere potest, tūc aut tractus est ipse ludens & inductus ad ludendum ab illo, aut non. Si tractus fuit ab illo, non tenetur restituere illi: quoniam illi non competit repetitio in uindictam peccati, sed eleemosynam inde facere potest. Si autem ipse ludens traxit illum, tunc ipse non ualet inde eleemosynam facere, quoniam restituere obligatur saltē in foro conscientiæ. Nam quamuis nemo uelit amittere, tamen qui nō uult amittere, nec ludere, sed inducitur ad ludendum, minus culpabilis est. Idcirco non debet damnificari. Et qui induxit eum, cum sit magis culpabilis, non debet meliorari in aliquo. Nulli tamē licet ex hoc aliquid lucri acquisiti in proprios usus cōuertere. Similiter dicendum de torneamentis, quod scilicet in illis pactionibus quas habēt inter se, bona nō transferuntur in inuicem: ideo in usus pauperum cōuertantur propter ludi inhonestatem & iuris prohibitionem. Hæc Bonauentura, cuius hoc ultimum uerbum de torneamētis, uidetur à præhabitis dissentire.

De lucro e ludo q̄n restitui debeat.

Antisiod. ¶ Insuper de his multa conscribit Antisiodorensis concorditer ad prædicta. Primo, quod restitutio non est pars satisfactionis, sed præambulum ad eandem. Secundo, quod obligatus ad restitutionem, tenetur restituere statim, si potest, iuxta illud Deuteronomij: Cum uotum feceris domino, non tardabis reddere. Cum ergo uotum statim reddendum sit, eadem ratione furtum & rapina, & omne aliud restituendum, nec licet differre sine uoluntate eius cui quis debet, uoluntate inquam impetrata non per fraudem. Quidam etenim impetrant fraudulenter, allegantes maiorem inopiam, necessitatem seu impotentiam quam sit, quibus incumbit facere id quod possunt. Creditor nanq; potius uult rehabere partem, quam nihil. Si obijciatur quia confessio, præsertim exterior, & satisfactio possunt differri, ergo & restitutio: dicendum quod non est simile, quoniam restitutio est de pure naturalibus moralibus, non autem confessio illa exterior nec satisfactio. Vnde nec Papa dispensare potest aduersus eam.

Deut.23. Restitutio mox facienda.

Obiectio.

Dilutio.

Questio. ¶ Deinde quæritur, an ad restitutionem tenentur currentes cum fure, iuxta illud Psalmi quadragesimi noni: Si uidebas furem, currebas cum eo. Et Isaiæ primo capite: Principes tui infideles, socij furum. Currētes autem cum fure uocat, communicantes in crimine, de quibus sunt uersus præhabiti.

Psal.49 Isai.1.

Iussio, concilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

¶ Et respondet quod duplex est necessitas, utpote absoluta & conditionata. Si ergo fur ipse, id est principalis autor iniquitatis restituat currentes secum, a restituendi debito absoluuntur, ideo ipsi non tenentur restituere necessario, nisi necessitate conditionata, uidelicet si fur non restituat. Respōsio.

¶ Iterum quærit, an generalis necessitas ecclesię dispenset seu excuset a restitutione, utpote si milites habeant bona iniusta, & fides periclitetur in locis fidelium, Christianiq; occidantur ibidem a perfidis, an ecclesia dispensare cum militibus queat, quod bona illa retineant ad expendendum ea in subuentione fidei atq; credentium. Respondet, præceptum de restitutione, cum sit de primis & puris moralibus est immobile, idcirco in nullo casu dispensationem recipit uel admittit, nec dominus papa potest in hoc dispēsare. Vnde nec milites nec alij debent in tali causa expendere aliena. Quemadmodum enim deus non indiget nostro mendacio, ut loquamur pro eo dolos, ut dicitur in Iob: ita non indiget fraudibus & iniustitijs, ut pro illo faciamus iniuriam alijs.

Questio. Præceptum de restitutione nō admittit

Iob.13.

¶ Amplius quæritur de illo modo currendi cum fure, qui p participatiōem fit, dum quis participat furto uel rapinæ, quæ participatio fit uarijs modis, puta per hæreditariam successionem, per dationem, peruēditionem & emptionem, aut simili modo. Vnde datur hæc regula: Quicunq; habet cōsciētiam rei alienę, tenetur restituere aut uero dn̄o rei aut ei a quo habet. Qui autem huiusmodi bona per dationem habet, tenetur ea reddere uero domino cum cōsensu eius qui contulit ea sibi, quatenus & ille dator absoluatur a debito illo. Si uero habet ea per emptionem aut uenditionem, restituere debet ei a quo habet, ut ipse seruetur indemnis: quoniam magis debet prouidere indēnitati suæ, quam damno alterius. Si uero consumpsit rem illam, non tenetur eam neq; equiualens restituere domino rei, si consumpsit eam ignorās, quod esset de iure alterius, nisi in fraudem consumpsisset eam, uel alijs rebus eam admiscuisset, ne posset discerni. Cū autem cognouerit rē illā fuisse alterius, debet satagere ut illi recompensetur. Porro de his qui per uiolētiam aut furtum recuperant sibi ablata, dicimus quod nō tenentur ad restitutionem, dummodo sine scandalo faciant hoc, & hoc saltem secundum iudicium populi: Nam Iosue per insidias coepit oppidū Hai. Verūtamen secundum iudicium fori exterioris istud non licet: quia maximum periculum immineret reipublicę, si unusquisq; præsumeret sibiipsi iustitiam facere.

Questio.

Regula.

Iosue.6

¶ Quæritur item de acquisitis per simulationem siue hypocrisim, seu per fraudem uel adulationem: an sic acquirens, teneatur ad restitutionē: ut si diues fingat se pauperem, sanus infirmum, hypocrita sanctum. Respondemus quod nō est simile de errore personæ, & de errore fortunæ uel qualitatis. Nam error personæ, generaliter impedit dationem, sicut & matrimonium, præterquam in benedictione. Nam & Isaac bn̄dixit ueraciter Iacob, quem putauit Esau esse. Hinc q̄ per simulationem paupertatis aliqua acquisiuit, cum diues sit, ad restitutionem tenetur. Non tamen ei à quo accepit: quoniam non est ille re sua defraudatus, imo a deo mercedem accipiet, sed reipublicæ quam defraudauit, id est, pauperibus. Hypocrita quoq; & adulator qui fraude adepti sunt aliqua, ad restitutionem tenetur, qui dolus nemini debet suffragari, non tamē

Questio. Hypocrite & adulatores tenentur ad restitutionem. Gene.27.

men semper ei a quo acquisierunt, sed tunc ei, quando ille est simplex, nec adulationem aduertit. Si autem non est simplex, sed adulationem cognouit, & tamen dedit illi propter adulationem, non est sibi restituendum, quia indignus est rehabere, sed pauperi. Meretrix quoq; si fraude utatur, tenetur restituere quod fraude obtinuit, ut si pingat oculos stibio, & faciem ornet, aut nobilem se simulet. Hæc Antisi. in Summa libro. 4

Vdalric⁹. ¶Prædicta etiam omnia. Vdalricus in Summa sua collegit libro 6. ubi & addit: Dicta de debito restituendo intelligenda sunt, quamdiu subest restituendi facultas: quæ intelligenda est usq; ad mendicam paupertatem, uel extremam necessitatem. Asserit quoq; pro simplici furto non esse infligendā pœnā mortis, nec dimēbrationē, & hoc secūdū ius positiuū atq; humanū, sed in exiliū destinandus est aut fustigād⁹. Quibus uerbis addit consulte: Oppositum huius seruatur in multis terris ex consuetudine, quam iustam fecit necessitas pacis communis, & incorrigibilitas hominum atq; experta malitia plurimorum, id est, pronitas ad furandum. Hæc Vldalricus.

Durand⁹ Franciscanus. ¶At uero Durandus, non ille quē hucusq; multoties allegaui, qui fuit ordinis sancti Dominici, sed Durādus ordinis sacti Francisci, cuius Summa sententiosa est ualde, & mihi præ cæteris Summis placens, super his in sua disseruit Summa: Multiplex est ludus, quorum unus, de quo nunc sermo, recte uocatur ludus cōfusionis, ut est ludus taxillorū & aleæ. Qui merito ludus confusionis censetur, quia in ipso bona omnia cōfunduntur, utpote bona naturæ & gratiæ ac fortunæ, imo & bona gloriæ amittuntur, qui & hominē æterna confusione dignum efficit. Circa quem ludum cōsideranda sunt quatuor. Primo quid dicatur aleæ ludus. Respondetur, Ludus aleæ dicitur omnis ludus, q̄ iuribus fortunæ innititur. Ludus autem qui non innititur fortunæ iuribus, potest in pecunia fieri, secundum modum iam exprimendum, ut fiat sine periculo atq; dolo. ff. de aleę lusu, ubi dicitur, Senatusconsultus, uetuit in pecunia ludere, prætērq̄ si quis certet hasta uel pila, iaculo iaciendo, uel currēdo, saliendo, luctando uel pugnando, quod fit causa uirtutis, id est, fortitudinis exercitandæ ad finem honestum. Ludus autem qui innititur iuribus fortunæ, non potest in pecunia fieri nisi sex concurrant. Primum est cōgruitas personæ. Clericis nanq; non licet. Vnde aleator publicus & usurarius repelluntur a dignitate obtinēda, cōsuetudine nō obstāte. Extra de exces. præ. Inter dilectos. tū in bñficio obtento potest sibi episcopus gratiam facere, si se corrigat, alias de iure debet deponi, 14 quę. 4 ca. Si quis. Secundum est congruitas materiæ, quia ꝓ esculento & poculento licet, ff de alea le, quod in conuiuio. Tertium est finis, ut non causa auaritiæ fiat, sed recreationis intuitu. Quartum est mensura, quia nō licet ludere ultra solidū unū, etiā si multū diues sit lusor C. de religiosis se. l. Aliaꝝ usus. Quintū est congruitas temporis, ut non tempore luctus aut pœnitentiæ seu communionis ludatur. Sextum est congruitas modi, ut sit sine fraude, & non contra legem ludi, nec ludentem prouocet. Cumq; ludus iste alias illicitus sit, lex punit cooperantes: quoniam hospes tenens lusores, non potest agere causam suæ iniuriæ, imo si quis eum uerberauerit, aut aliquid ei abstulerit tempore quo ludebatur in domo eius, non datur ei iudiciū. ff. de aliatoribus le. 1. Quod intelligitur, quando causa emolu-

Circa ludū aleę 4. consideranda.

Ludus aleę qd.

Hospes tenens lusores.

mēti sui cōsueuit tenere lusores, et q̄n occasiōe ludi hoc fit. Lex q̄q; punit inspiciētes, q̄m cleric⁹ inspiciēs arcet a ministerio. Item punit ludentes, quoniam id quod lucrantur, nequeunt retinere. Similiter punit cogentes ludere, quia mulctantur pecunia, uel incarcerantur, aut in publica uincula dantur. Et ut tenet opinio, id quod perdit aleator, non potest repetere: sed pauperibus dandum est, quoniam turpitudo uertitur ex parte utriusq;. Tamē secundum Raymūdum, si lusit inuitus, & tractus est ad ludum, reddendum est ei. Et si lucratus est, non tenetur restituere ei a quo tractatus est ad ludendum: nec tamen potest tenere, sed debet pauperibus erogare. Nec obstat prædictis, si lusor dicat, quamuis ex cupiditate luserim, non tamen feci iniuriam proximo, cum & ipse uoluntarius accesserit, & idem mihi fecisset, si ualuisset. Respōdendum ē eī, quod inuitus & non uolens amisit. Cumq; ludus iste sit turpis & reprobatus secundum leges, ita q̄ nec spōsio facta in ipso tenet, cū sit contra deū & cōtra omnia iura, nemo potest per ludum istum accipere titulū iustum nec bonam fidem. Hinc secundum Hostiensem, nunquam retinendum est lucrum tale: quoniam saltē in iudicio contentioso non creditur, quin ex cupiditate prodijt ludus, qa ꝓ maiori parte fit ita. Et si dicat se non lusisse ex cupiditate, ludat sine denarijs, Hæc Du.

Aspiciens lusores.

Aleatori q̄n restituendū est perditum

Obiectio.

Responsio.

Hostiēsis.

Durand⁹

¶Qui insuper de restitutione personarū ecclesiasticam administrationem habentium, ait: Prælati & alij ecclesiasticam administrationem habentes, tenentur ecclesiam reddere indemnem, si prælatus de rebus ecclesiæ meliorauit patrimoniū suum: & item si propter nimiam negotiorum suorum solicitudinem, neglexit bona ecclesiæ procurare. Videtur quoq; teneri de culpa & negligentia sui procuratoris atq; uicarij. Porro si de suo expenderit aliquid pro negotijs ecclesiæ, potest illud repetere, uel hæres eius ex eius commissione, ut sic fiat recompensatio. Item non deseruientes, & tamen accipientes distributiones quotidianas, nisi in infirmitate uel necessitate corporali, aut pro euidēti ecclesiæ utilitate, ipsarum dominium non accipiūt, sed ad restitutionem tenentur. Idem de anniuersario pro mortuis est tenendum. Deniq; sacerdos aut clericus abutens rebus ecclesiæ, aut abutitur non seruiendo, ut si non fecit residentiam: & sic tenetur restituere fructus perceptos, uel in usus pauperum erogare. Aut abutitur male seruiendo, & male seruando: & sic aut expendit res ecclesiasticas in peccato mortali, & ad mortale: aut in mortali, sed nōad mortale. Si primo mō, ut si dedit turpibus personis aut mimis aut histrionibus uel ioculatoribus, propter peccatum uel carnalitatem fauoremve seculi, sic peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur. Restituere quoq; debet ex patrimonio aut artificio uel rebus, quæ datæ sunt ratione suæ personæ. Nam alias res tribuere debet pauperibus indistincte, præter uictum & uestitum: quia patrimonium Christi est pauperum. Item recipiens ecclesiam parochialem, non intendens promoueri, sed fructus per annū percipere, dū uoluntate mutata ꝓmotus fuerit, tenetur ad restitutionem, Imo & qui sic contulit, tenetur ecclesiam seruare indemnem. Si uero expendit in mortali non ad mortale, ut si causa eleemosynæ uel pro sustentatione naturę contulit aliqua meretricibus, histrionibus &c. restituere non tenetur: quoniam odienda sunt uitia, non homines. De his quoq; qui taliter receperunt propter committendum peccatum, non dubium quin ad restitutionē

Accipientes distributiones q̄tidianas in templo absq; seruitio.

tenentur: sed non ille qui dedit superiori, quoniam hoc ad ecclesiæ utilitatem expendit. Conformiter diuites & potentes restituere obligãtur, quãdo per fraudes uel minas, uel per importunitatem recipiũt res ecclesiæ, non propter hospitalitatem aut rationabilẽ causam. Hæc Durandus. Qui de his scribit egregie ac diffuse, quæ omnia recitare esse enimis ꝓlixũ. Nempe de restitutione pecuniæ Simoniace datæ aut receptæ, de restitutione aduocatorum, quibus illud officium est illicitum, ut sunt religiosi & clerici in sacris constituti, & item de restitutione aduocatorum, quorum negligentia uel imperitia perditur causa, & qui inidonei sunt ad aduocandum, & qui plus iusto accipiunt pro mercede, uel causas quas sciunt iniustas, assumunt: de restitutione etiam ad quam tenentur testes iniqui, iudices iniusti, imperiti, & qui sine rationabili causa iudicium protrahunt in grauamen proximorum, atq; de restitutiõibus ad quas diuersa genera hominum, officiatorum, mercatorum, uiatorũ, mechanicorum obligãtur, scribit præ aliis plene. In quibus omnibus constat, quod quicunq; alium iniuste damnificat, defraudat, grauat aut decipit, adrecõpẽsam seu restitutionem tenetur, sicut qui iniustis mensuris utũtur, & res suas nimis care uẽdunt, & qui infideliter seruiunt ac laborant. Idem dicendum de medicis, q immoderatum accipiunt lucrum, aut peritiores se ostendunt aut simulant quam sunt, uel ne uideantur imperiti, inepta medicamina applicant aut certe nociua. Qui omnes ad restitutionem tenẽtur, imo interdum rei sunt mortis eorum, quibus præsumunt mederi, ut etiam super Genesim scribit Henricus de Hassia.

Multa genera hominũ ad restitutio. obligatorum.

Henricus de Hassia.

¶Sed nunc huic quæstioni terminum imponendo, quæritur primo, quid per ludum aleæ intelligatur, dicendum, quod pluribus modis accipitur alea. Ait quippe Brachylogus: Alea dicitur ludus quidam seu instrumentum quo luditur, ab Aleo milite sic uocato, qui in bello Troiano ipsum ludum inuenit. Sicq; uidetur species specialissima.

Alea multifariã accipitur.

Brachylogus.

Huguitio

Idem dicit Huguitio. Et quidam dicunt quod sit ludus qui theutonice uocatur schyfspeel. Secundo accipitur pro omni ludo qui fortunæ innititur, prout in Summa Durandi & Summa confessorum habetur: & ita uidetur esse genus seu species subalterna. Tertio pro ludo taxillorum. Vnde tertio Decretaliũ titulo de uita & honestate clericorũ, quo dicitur, Clerici ad taxillos & aleas non laudant. Glossa quædam interlinearis exponit ly &, pro id est. Quarto, secundum quosdam ludus aleæ nuncupatur omnis ludus, qui ex cupiditate ac lucri desiderio exercetur. Quæ acceptio est ualde extẽsa atq; impropria, cum plures ludi qui innituntur arti & industriæ ac uiribus, etiam sæpe ex cupeditate ac desiderio lucri agantur. Itaq; id quod homo lucratur ludo illicito, lucratur & acquirit illicite: idcirco id restituere debet, aut in pios usus conuertere. Quæ autem requirantur ad hoc quod ludus sit licitus, modo in ista expressum est quæstione. Dictum est quoq;, qui ludi ex seipsis existant illiciti & in iure prohibiti, utpote hi qui innituntur principaliter aut præsertim fortunæ, ut ludus taxillorum & alearum. Qui autem uiribus, arti seu industriæ innituntur, in iure permittuntur, & liciti prohibentur, dum in eis illa seruãtur, q̃ iã dicta sunt requiri ad hoc, q ludus sit licitus. Nec aliquis ludus ex sua specie tam licitus ẽ censendus, quin ex immoderato affectu ludendi uitiosus reddatur. Et item si per ipsum præcepta dei aut ecclesiæ negligantur, sicut in his qui tempore diuini ludunt officii, quod audire aut facere obligantur. Verũ tamen quidam iuristæ dicere audẽt, quod ludus taxillorum & aleæ uniuersaliter non extet prohibitus, cũ tamen in multis utriusq; iuris locis prohibeatur. Idcirco securius est simpliciter sic tenere. Attamen hi q dicũt ipsum uniuersaliter non esse prohibitum, addũt quod non liceat taliter ludere, nisi pro esculento & poculento utiq; moderato & sobrio: & si aliquo modo pro pecunia, non tamen ultra solidum unum: ita tamen, ut non cupiditate ludatur, sed causa recreationis honestæ ac licitæ. Verum iuxta præhabita, tutius est hoc modo ludere ludo non prohibito in aliquo iure, & ne occasione ludi taxillorum seu alearum specie tenus, seu opinatiue liciti, deueniatur ad immoderantiam & excessum in ludo illo. Insuper diebus festiuis specialiter est illicitũ ludis insistere, & ludendo quicq; lucrari, præsertim ex cupiditate seu desiderio lucri, cũ nec tunc liceat per officia mechanica in se licita lucris uacare. Legi demum in dictis cuiusdam, quod quicqd lucratur homo ludendo pro deductione temporis recreationeq; uirium, uniuersaliter restituere obligatur. Ad quod allegat Bernardum & Thomam, & nescio an nomine Bernardi denotet sanctum Bernardũ, sed puto quod a nullo eorum hoc dictum sit, nec a Bernardo iurista. Quod enim huiusmodi lucro quis lucratur, potest esse iuste lucratum, sicut & ille ludus potest licite fieri, imo & uirtuose uirtute eutrapeliæ. Et si fiat pro esculento poculentove sobrio, aut pro nummo non ultra solidum, nec cupiditate, sed rationabili causa, non tenetur lucrans restituere tale lucratum. De hac materia quoq; scripsi in tractatu de regimine curatorum.

Ludi illiciti.

Omnis ludus licitus ... modestio fiat licitum.

Opinio

Festis diebus ...

Opinio

¶Postremo Henricus in suis quodlibetis circa hęc plurima sciscitatur ac loquitur, primo interrogamus, utrum qui acquisiuit ecclesiasticum beneficium per simulationem atq; hypocrisim, teneatur resignare seu restituere illud. Videtur quod imo, quoniam non intrauit per ostium, quod est Christus, ergo intrauit sicut fur & latro, Christo ipso protestante: Qui non intrat per ostiũ, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Sed fur & latro restituere obligantur furtiue & latrocinanter acquisita. In oppositum est quod Iacob simulatiõe quadam procurauit se benedici a patre suo. Dicendum quod in collatione ac receptione ecclesiasticorum beneficiorum, curandum est, ut dignis idoneisq; donentur, ne dans sit personarum acceptor & recipiens, mercenarius. Distinguẽdum ẽ ergo. Aut enĩ recipiẽs simulauit se, q̃tenus dãs aspiceret ad hoc quod simulauit, & ob hoc, beneficium sibi conferret: & ipse dans in conferendo ad illud respexit. Aut iste propter se simulauit, nec conferens dedit aspiciendo ad simulationem, sed ad hoc quod simpliciter fuit doneus. Aut iste simulauit ut ille ad simulationem aspiceret, ille tamen ad eam non aspexit uel econuerso, ille ad eam aspexit, sed iste non simulauit ad hoc. Si primo modo, nullo modo tenetur ad restitutionẽ, quoniam simulatio fuit beneficii collationi impertinens. Si scdo mõ, aut erga simulatio fuit de eo q est simpliciter

Henricus Quodlib.

Johan.

Gene.

Responsio

citer bonum, per qđ scʒ persona apta est beneficio ac dei seruitio, ut est actus uirtutis, aut simulatio fuit de eo q̃d indifferens est, atq; impertinẽs ad dei obsequiũ, ut sunt fauor & amicitia humana. Si primo mõ confesẽs, et si ad illud respiciat ꝙ simulatur, qm̃ tamen nemo sanæ mentis in conferendo respiceret ad illud, in quantum simulatur, sed solum inquantum æstimatur inesse, ad quod æstimandũ ille se simulat. Quamuis ergo ista peruersa intentione simulat seu confingit in se esse quod non est, attamen quia conferens in conferẽdo respicit ad id q̃d uere credit inesse, cõfert bñ & sancte. Ille uero q sic se simulãdo bñficiũ obtinet, si alias sit idoneus, peccat in illa simulatione ac praua intentione, qua ꝑ simulationẽ intendit beneficiũ adipisci: ideo inde pœnitentiam agere debet, sed resignare beneficiũm non tenetur. Estq; simile de illo, qui alias idoneus est beneficium obtinere, & offert munus prælato ut sibi beneficium conferat, quod ille respuens non acceptat, uel si acceptat, non tamen propter illud, beneficium illi largitur, sed pro eo qđ alias ẽ idoneus. Vnde si ita se simulans, alias non esset idoneus, peccaret dupliciter: utpote simulando, & beneficium sibi incõpetens acceptando. Prælatus quoq; multum peccaret si eum inidoneum sciret, ad restitutionem tamen non tenetur, nisi ita sit, quod mortaliter peccat omnis qui beneficiũ tenet ad quod est & esse se scit inidoneum ad seruiendum. Quilibet nanq; tenetur remouere à se, quod tenet se in peccato mortali. Porro si simulatio fuit de his, quæ pertinent ad fauorem amicitiamq; carnalem, quæ pertinent ad bona personalia tantum, & ideo sunt quasi munera oblata a lingua uel ab obsequio: hinc credo quod in isto casu peccat dans, tanquam personarum acceptor, & quantum in ipso est, Simoniacus fit: & recipiens Simoniam quandam incurrit, ac restituere obligatur. Hæc Henricus.

Obiectio. ¶Quibus obijci põt, quod null⁹ idoneus est bñficium ecclesiasticum obtinere, nisi sit membrum & seruus Christi, imo ut Gulielm⁹ Parrhisiensis, Vdalricus, Iohannes quoq; in Summa confessorum, multiq; alij dicunt: Qui in mortali peccato nouit seu merito sciret se esse, peccat mortaliter instando pro beneficio, cum sit illo indignus. Qui ergo per simulationem intendit beneficium consequi, eo ipso quo tam impius simulator consistit, beneficio est indignus.

Questio. ¶Insuper quærit Henricus quodlibeto sexto, utrũ habens apud se rem restituendam, teneatur eam restituere statim. Ad quod respondet satis concorditer ad prædicta, uidelicet quod sit regulariter generaliterq; loquendo, quamuis interdum ita non sit in casu, ut si is cui restituendũ esset, sit impos mentis &c̃. ut supra.

Questio. ¶Iterum quærit, utrũ recipiens aliquid ab eo, cuius bona sunt partim iuste partim iniuste acq̃sita, restituere teneatur. Circa quod multipliciter distinguit & subdistinguit, qm̃ bona illa aut ab inuicem sunt distincta, ita quod dominus nouit quid habeat iuste, quid iniuste: aut unum nõ est separatum ac distinctum ab alio, ita quod dominus nescit quid habeat iuste, quid iniuste. Et similiter de recipiente est distinguendum: quia aut nouit quid ille iuste, quidve iniuste possideat. Et si quid recipit quid scit illum iniuste habere, ad restitutionem tenetur. Si autem ignorat hoc, excusatẽ quousq; cognouerit. Quod si nouerit bona illa non esse ab inuicem distincta ac separata, nec unum posse discerni ab alio, perinde est ac si omnia essent iniusta. Si autem dans alteri bona iniusta, intendit de bonis suis iustis facere recõpensam, potest recipiens datum sibi tenere. Si uero dans intendit recipientem obligare cum dono illi dato ad id, ad quod ipse dans extitit, obligatus recipiens restituere obligatur. De his scribit prolixe.

Questio. Recipiẽs ꝑ mutuo sine pactione. ¶Amplius quærit, an recipiens aliquid pro mutuo sine pactione, ad restitutionem tenetur. Respondet ꝙ si intendebat aliquid ultra mutuum capere, illicite recipit ultra mutuatum. Si autem hoc non intendebat, nec attraxit ad mutuandum ãse intuitu commodi sui, & alter sibi aliquid præbet sponte ex beneuolentia in recognitionẽ beneficij sibi impensi, potest illud ita recipere. De his, quia iam multa sunt dicta, pertranseo.

Questio. Quærit item quodlibeto 8. utrum res præscripta bona fide, cum constiterit de mala fide, tenens eam teneatur restituere eam illi, ad quem alias pertineret de iure. Ad quod diffuse & eleganter respondet, tangendo de hoc opiniões superius tactas: & magis uidetur consentire opinioni dicentium, quod tenẽs rem illam, tenetur in casu proposito restituere eam: & hoc secundum ius canonicum, quamuis non secundum ius ciuile, nec aliter tutus sit.

QVAESTIO V.

NVnc de partibus satisfactionis dicendum est, & primo de eleemosyna, de qua quærit, quid sit, et cuius uirtutis sit actus, qualiter quoq; sit pars satisfactionis, cum multi quibus illicitum est dare eleemosynas, satisfaciant deo, sicut eleemosynarũ datores, et de speciebus ac diuisionibus eleemosynae. Itaq; eleemosyna sic definitur: Eleemosyna est opus quo aliquid datur indigenti ex compassione propter deum. (Eleemo. diffinitio.) Misericors nanq; ex compassione alienam miseriam quasi propriam computat, & illam ã proximo expellere nititur, propter quod sua bona communicat illi, quod meritorium non est, nisi fiat finaliter propter deum. Sicq; ipsi actus quibus alijs subuenitur, eleemosynæ appellantur: Similiter ipsa data indigentibus communicata. Frequenter enim nomẽ actus seu habitus, pro materia seu obiecto accipitur, quemadmodum fides pro re credita, & spes pro bono sperato. In prætacta quoq; definitione compassio sumitur potius pro condolentia superioris appetitus, quam pro passione appetitus sensitiui. Nichilominus ex condolentia superioris appetitus fit redundantia atq; impressio in inferiorem, quæ proprie passio & cõpassio nominatur, & ad subuentionem seu eleemosynarum largitionẽ concurrit & mouet. Si uero dictis obijciatur, quod eleemosynæ dantur religiosis & clericis non indigentibus, (Obiectio.) respondendum quod dantur eis tanq̃ ministris pauperum, quatenus quod ipsis superest, egenis dispensent. (Responsio.) (Quo religiosis dẽtur eleem.) Insup eleemosyna est actus uirtutis, quæ misericordia nuncupatur: quæ est pars seu species liberalitatis, quæ coniectat bonum communiter in dationibus. Misericordia uero coniectat in dationibus bonum aliquod speciale, quod est releuamen miseriæ proximorum. (Misericordia.) Pietas quoq; uno modo pro misericordia sumitur, & sic eleemosyna dicitur opus pietatis. (Pietas.) Imo & misericordia interdũ pro passione partis sensitiuæ accipitur, & ita non est uirtus. ¶Amplius, eleemosyna uocatur satisfactionis pars non integralis, sed subiectiua, præsertim eleemo

syna ad quam quis aliunde non obligatur, quam exercet & ordinat homo ad expiationem reatus culparum suarum. Si autem quæratur, an cadat sub præcepto, quemadmodum aliarum actus uirtutum: dicendum quod imo, & reducitur ad illud præceptum, Habeas in honore parentes. Parentum etenim nomine omnis proximus designatur, secũdum Augustinum. Nam & honor ille ad reuerẽtiam & subuentionẽ in necessarijs pertinet. Cumq; præceptum istud sit affirmatiuum, obligat semper, sed non ad semper, sed pro loco & tempore opportuno. Ordo demum subuentionis est, sicut & ordo charitatis, ut homo subueniat primo sibijpsi, deinde magis coniunctis, & consequẽter extraneis. Exigit ergo præceptum dei, ut id quod homini superest ultra decentem sui ipsius ac suorũ prouisionem, indigentibus communicet & impendat, potissime in necessitate. Eleemosyna etiã dicitur potissima inter partes satisfactionis, quoniam uirtualiter continet orationem atq; ieiunium: & est quædam oblatio, quæ recipientem obligat ad orandũ pro dante. Et quanto ex maiori datur affectu, tanto est efficatior, sed quo ad accidentale præmium, confert specialiter magnitudo dati exterioris, quod etiam attẽditur penes facultatem donantis. Eleemosynarũ autem seu opationũ misericordiæ, q̃dã sunt corporales, q̃dã spũales, & utræq; sunt septem. Primæ cõtinent hoc uersu.

Questio. De eleemosyna quo sit p̃ceptum. *In subueniendo eẽ ordinem.* *Eleemosynarũ q̃dã corporales, q̃dam spũales.*

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, cõdo.
Secundæ uero tanguntur uersiculo isto.
Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Præterea de q̃bus rebus dãda sit eleemosyna, & quibus competit eam dare, tactum est in præcedẽti quæsito. Nempe cum uir sit caput uxoris, & principalis in regimine domus, non licet uxori sine consensu uiri facere eleemosynas magnas ac speciales, nisi forsan sit lucrosa, aut specialia bona habens præter dotẽ. Idem dicendum de filio familias respectu parentum, sine quorum licentia non competit ei facere eleemosynas magnas aut damnum sensibile inferentes, nisi forsan ex instinctu spiritus sancti. Idem de seruis & ancillis dicendum. Conformiter monacho dispensationem rerum monasterij non habẽti, & in claustro manenti, non licet facere eleemosynam sine superioris licentia, & nisi forsitan illo absente modicum sub spe ratihabitionis. In uia autem & studio positus, potest moderatam eleemosynam facere, de rebus quarum dispensatio sibi commissa est. Certum est etiam quod impijs non sit eleemosyna danda ad fouendum eorum malitiam, sed dari potest ad succurrendum naturæ. De his scribit Thomas tam hic quam in Secunda secundæ diffuse, de quibus pertranseo, quia communia sunt, & in alijs diuersis opusculis, tractatibus & sermonibus, multa de eis conscripsi, nec talibus in hoc opere immorari oportet.

Questio.

QVAESTIO VI.

AMplius quæritur, An ieiunium pars satisfactionis existat. ¶ Videtur quod non, quoniam ieiunare commune est bonis ac malis, & secundum Apostolũ, corporalis exercitatio ad modicũ utilis est. Christus quoq; asserit: Non possunt filij sponsi ieiunare, quam diu cũ illis est sponsus. Cum ergo Christus multipliciter sit nobiscum, non congruit nobis in uita hac ieiunare.

1.Timo.4. *Matt 9.*

¶ Circa hæc scribit Bonauentura: Ieiuniũ est opus satisfactoriũ, scdm q̃d Christ⁹ ait: Hoc gen⁹ dæmoniorũ in nullo põt exire, nisi in oratiõe & ieiunio. Est inq̃ satisfactoriũ liberãdo a pœna, cum sit opus pœnale. Hinc deo est placitum, quoniam animæ & corporis est reordinatiuum, quatenus corpus spiritui non repugnet, q̃a ut Salomon ait, qui a pueritia delicate nutrit seruũ suũ, postea eũ sentiet contumacẽ, atq; ut spiritui totaliter subijciat, iuxta illud Apostoli: Castigo corpus meum & in seruitutem redigo. Et item, ne æternaliter crucietur, secundum illud Ecclesiastici: Est q̃ multa redimat precio modico. Et ut etiam æternaliter glorietur, dicente Apostolo: Id quod in p̃senti ẽ momentaneum & leue tribulationis nostræ, æternũ gloriæ pondus operatur in nobis. Itaq; ieiunium placet deo, non propter solam exteriorem afflictionem, abstinentiamq; a cibis, sed in quantum ab animæ uirtute procedit & ordinatur ad finem salubrem, imo & ex interiori contritionis dolore assumitur. Sic quoq; corporalis exercitatio per se solã modicum ualet: sed & comparatiue loquendo, ad modicum utilis perhibetur, utpote pietatis respectu. Verum his obijci põt, quoniam ieiunare est uitam abbreuiare, cum in ieiunio sit maior consumptio, & minor restauratio, qui autem uitam suam abbreuiat, homicida censetur, cum dicat Hieronimus: Non refert an tempore paruo uel magno te ipsum interimas. Respondendum, quod uitam abbreuiare contingit dupliciter. Primo, ex intentione, & ita illicitum est. Secundo, præter intentionem, & hoc uel dando operam rei licitæ, uel illicitæ rei. Primo modo non est peccatum, sed secundo. Aliqui tamen dicunt quod abstinentia non accelerat mortem, tamen ut credo, grauis abstinentia mortẽ bene accelerat. Sed moderate affligenda est caro, ut uitia mortificentur, nec natura ipsa deficiat. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt. Matt.17. *Prou.19* *1.Cor.9* *Eccle.20* *2.Cor.4* *Obiectio* *Dissol.*

¶ Insuper Richardus: Abstinẽtia, inquit, est uirtus, non prout solum aut absolute designat abstractionẽ cibi aut potus, sed prout importat abstractionem cibi ac potus ratione regulatam. Et si quæratur, an ieiunium sit abstinentiæ actus: dicendum quod tripliciter sumit ieiunium. Primo, pro ieiunio naturæ, quo unusquisq; homo quotidie ante primam suam refectionẽ ieiunus uocatur, quod non est actus uirtutis. Secundo, pro ieiunio gratiæ, quod est actus abstinentiæ, qui est refrenare delectationes gustus in cibis secundum regulam ratiõis, siue homo comedat semel in die, seu pluries, quod est abstinentiæ actus. Tertio, pro ieiunio ecclesiæ, quod institutum est ad satisfaciendũ pro peccatis. At quod requiritur, quod non solum abstineat homo ab his, quæ prohibet uirtus, sed etiam ab his, quibus alias uti possemus salua uirtute. Qui enim commisit illicita, satisfacere debet, ab aliquibus licitis abstinendo: ita tñ, ut uirtutis mediũ non corrũpatur.

Richard. *Questio.*

¶ Præterea quæritur, an omnes ad ieiunium teneãtur. Dicendum, quod ieiunium sumptum non ut est actus uirtutis tantum, sed præcise ratione huius quod superaddit statutum ecclesiæ, non est de iure naturali neq; diuino, sed pure positiuo. Tali autem iure prohibentur aut præcipiuntur ea, quæ alias bene & male fieri possent. Ideo legislator condendo ius positiuum, non intendit homines legitimam excusationem habentes, obligare ad obseruantiam huiusmodi iuris. Multi uero sunt hoĩes legitimã excusationẽ habẽtes, ꝓpter quã melius est eos nõ obligari: ad ieiunãdũ q̃ obligari, ut sunt pueri, mulieres p̃gnãtes, ægrotãtes, nimium senes, necessarium uictũ cum graui labore lucrantes, & ad sancta loca peregrinantes, ac necessaria uictui ostiatim medicantes. Mulieres quippe prægnã-

tes

tes indigent sumere cibum non solum pro se, sed & pro nutrimenti sui fœtus. Interdum quoque habēt desideria tam intensa ad alimenta, quod nisi possent desiderio suo satisfacere, esset tam ipsis quam fœtui periculosum. In senibus quoque multum debilis est calor & uirtus, & quamuis sint sicci siccitate opposita humiditati naturali, superabundat tamen in eis humiditas accidētalis ex indigestione causata. Unde si totus cib⁹ quem pro uno die requirit eorum natura sumeretur ab eis una uice, nimis obtunderetur & grauaretur in eis calor naturalis, nec possent cibum conuenienter digerere. Qui autem non ieiunant, debent si poterūt, dispensationem à suo petere præsidente, & ille debet eis concedere.

Dispensatio petenda.

Questio.

¶Quæritur demum, an esus carnium frangat ieiunium. Videtur quod non, quoniam uinum magis incendit concupiscentiam quam esus carnium, saltem quarundam. Rursus quidam pisces magis oblectant gustum, quam carnes, saltem nonnullæ. Et respondendum quod ieiunio ecclesiæ annexa est abstinentia ab esu carnium, ut in decreto habetur: quoniam esus carnium multum excitat carnis concupiscentiā, ad quā edomandam institutum extat ieiunium. Et quamuis etiam uinum excitet illam, tamen aliunde utile ē ad digestionem. Exhilarat quoque quod ualet contra mœrorem, qui ieiunātibus solet accidere. Et multis esset ualde graue à uino abstinere. Quamuis etiā aliqui pisces magis delectant quam carnes quædam, cōmuniter tñ magis delectat manducatio carniū. Ecclesia aūt respicit ad id, quod ut in pluribus accidit.

Esus carnium ieiunā tib⁹ interdictus est. Unū ieiunātib⁹ permissum.

¶Iterum quæritur, an gula & ebrietas frangant ieiunium. Dicēdum quod triplex est ieiunium. Vnum, à uoluptatibus & iniquitatibus abstinere, quod est perfectum ieiunium, & soluitur per quodcunque mortale peccatum. Aliud est actus uirtutis abstinētiæ, qd᷑ per gulam uiolatur. Tertium est ieiunium ecclesiæ, quod frangitur per quamlibet gulam quæ est mortale peccatum, inquantum ieiunium hoc includit id quod necessarium est ad actum uirtutis abstinentiæ, sed q̄ntum ad id quod additur ex statuto ecclesiæ, specialiť frangitur per gulam, quæ est in comedendo plus quā semel, atque in comedendo cibos qui ieiunantibus interdicuntur, & in præueniendo nimis notabiliter horam comedendi ab ecclesia determinatam. Denique intuendum, quod ebrietas dupliciter sumitur. Primo, pro impedimento usus rationis ex immoderata potatione, quod est passio quædam & pœna peccati. Secundo, pro immoderata sumptione potus inebriantis, quod peccatum est maxime præcauendum, & frāgit ieiunium, quod est abstinentia à peccatis, & id qd᷑ necessarium est ad uirtutem sobrietatis. Hæc Richardus. Quæ pene omnia etiam continentur in Thoma hic in Scripto, & in Secunda Secundæ.

Triplex ieiunium. Ebrietas violat ieiunium.

Ebrietas bifariā sumitur.

Richard⁹

¶Porro de hora reficiendi in diebus ieiunij, addit Thomas hoc loco: Competens hora comedendi in diebus ieiunij est hora nona, & hæc est ab ecclesia instituta & cōmuniter obseruata, quia secundum cōmunem cursum tempus comedendi est hora sexta. Cib⁹ nanque non debet addi, quousque natura circa cibum p̄cedentem est occupata. Occupatur autem circa cibū præcedentem dupliciter. Primo, in digerēdo. Cumque digestio fiat per calorem, illud tempus digestioni est congruum, in quo calor naturalis ad interiora reuocatur, uidelicet nox, propter subtractiōem solis ac somnū, in q̄ intenduntur naturales uirtutes. Secundo cibum decoctum deducendo per membra, quibus est assimilādus: ad quod requiritur quod calor nutrimentū deducens, usque ad extremas partes corporis reuocetur. Calor uero solis, naturalē calorem ad exteriora euocat: ideo quando completur solis ascensus, qd᷑ fit hora sexta, quia tunc est circa medium, tunc opus eius cōpletum est. Hinc tunc communiter est tempus comedendi. Et quia ieiunium debet esse satisfactorium ac pœnale, idcirco magis differtur: non autem in tantū, ut humor cibi sumpti penitus exiccet, aut uirtus naturalis multum debilitetur. Propterea partito residuo tempore, hora nona occurrit, in qua cibus secundum statutum ecclesiæ in diebus ieiunij est sumendus. Nec obstat quod in ueteri testamento ieiunabant usque ad uesperam: quia nos nostro ieiunio conformamur nouo homini Christo, qui per passionem suam nos reuocauit à uetustate ac tenebris, ideo tunc ieiuniū soluimus, quando Christus passionem suam finiuit, utpote hora nona. Sed añ hanc renouationē cōpetebat tempus uespertinum ieiunantium comestioni, ad designandum quod propter cibum ueteris hominis in tenebras peccati ac mortis erant deiecti à quibus non statim exuebantur etiam post tribulationes uitæ præsentis: quia in morte ad limbum descenderunt, qui locus extitit tenebrosus.

Tho. Aq. Refectionis hora.

Occupatur natura circa cibum.

In ueteri testamēto ieiuniū protelabatur

¶Porro de electuarijs aliqui dicunt, quod si ad delectationem sumantur, soluant ieiunium: non autem si causa medicinæ sumantur. Quod non uidetur, quia statutum legis positiuæ non attendit intentionē obseruantis, sed actum, eo quod modus uirtutis non cadat sub præcepto, sed est finis præcepti. Ex intentiōe autem potest quis mereri ac demereri. Idcirco dicendum, quod electuaria quamuis aliquo modo nutriāt, non tamen iste est principalis usus eorum. Unde nec loco manducatiōis accipi solēt. Hinc talis sumptio nō soluit ieiuniū ecclesiæ, q̄uis hō possit totaliter aut in parte ex tali sumptione meritū ieiunij pdere, mortaliterque peccare, si sit immoderata libido, nō tamē ex hoc est transgressor præcepti ecclesiæ, nisi in fraudem acciperet, aut si eis quasi alijs cibis uteref ad famē extinguendam. Hæc Thomas in Scripto.

Electuaria an liceat sumere

Ieiunare & ieiunij meritū amittere.

¶Concordat Richardus, Petrus & alij quidā. Idem quoque in Scđa Scđe. In q̄bus tñ obscura q̄dā cōtineri uidenť. Primo, quod ait statutū positiuę legis nō attende re intentionē obseruātis. Lex etem̄ positiua intendit hoīes facere uirtuosos, & à p̄ctis retrahere: ad quod p̄ferti reqrit̄ rectificatio intētiōis, q̄ teste Ambrosio, imprimit speciē actiōi. Rursus, legislator intēdit ac tēdit ad hoc, ut subditi obediāt suę iussiōi, nō solū materialiter q̄ ad tenorē sufficiēterque uerborū, sed magis formaliter iuxta suā intētionē. Deiñ, quod ait modū uirtutis nō cadere sub p̄cepto. Modus quippe uirtutis uideť, ut agať taliter sicut oportet, & discrete ac ordinate, & cū circūstātijs debitis: qd᷑ uideť cadere sub p̄cepto, saltē in multis, cū & ip̄e S. doctor affirmet ordinē charitatis cadere sub p̄cepto: obseruātiā q̄que tpis, quātū ad horā refectionis in diebus ieiunij, quamuis non punctualiter.

Richard⁹

Petrus.

Legis positiuę intētio.

Ambros⁹

Modus virtutis.

¶Rursus, cum ieiunia instituta sint, pro carnis afflictione, pro concupiscentia edomādo, & satisfactoria sint, inquātū pœnalia: uidetur omnino contrariū intētiōi ecclesiæ in diebus ieiunij electuaria sumere & lauticias huiusmodi quærere, nisi sit ingens necessitas. Potissime uero his uidetur esse hoc illicitum, qui abundanter & laute reficiuntur in diebus huiusmodi. Et multi pessima cōsuetudine trahuntur atque falluntur in hoc.

Nūc

NVnc circa istam distinctionem tractandum esset de oratiõe, de qua cum specialem tractatum ediderim, modo pertranseo, nõ nisi pauca breuissime perstringẽdo. Nempe ut scribit Richardus, oratio uno modo uocatur desiderium aliquid impetrandi, & ita est actus uoluntatis: Alio modo uocatur expressio desiderij huius, & ita est quædã petitio & actio intellectus. Atq; ut asserit Hugo, est pars contemplationis: quia ut loquitur Damascenus, oratio ẽ ascensus mẽtis in deũ, est actus uirtutis mortalis quæ latria nũcupaẽ, quę deo cultũ ac ceremonia exhibet.

Richard⁹ Oõ qd́.

Hugo. Damasce.

Oratio quoq; est duplex. Vna publica, quæ à ministris ecclesię pro populo manifeste ac solenniter funditur, quam oportet non solum esse mentalẽ, sed itẽ uocalem. Alia est priuata oratio, quam quisq; pro se aut alijs seorsum offert altissimo, & illa potest esse solum mentalis. Potest etiam esse uocalis pariter & mẽtalis. Ad efficatiam uero orationis, præcipue confert attẽtio sensus, & feruor affectionis obtinendi quod petitur: consideratio quoq; propriæ defectuositatis ac utilitatis, & item contemplatio excellentiæ bonitatis, pietatis ac iustitiæ dei, ut sic cum profunda humilitate & charitatis ardore, cum reuerentia & grandi custodia cordis inuocemus omnipotentem, cum timore & puritate repræsentantes nos ei. Et taliter deum orare, non caret labore, in tantum quod abbas Agathon dixit, non esse laborem sicut orare deum.

Oõ duplex.

Oõnẽ frcıũt eff cacẽ attẽtio & feruor.

¶Hinc scribit Bonauentura: Vocalis oratio ordinatur ad mentalem, non econuerso. Itaq; quædam oratio est pure mentalis, dum labia non mouentur, sed cor cum deo intime loquiẽ. Vnde ait Gregorius: Orare est amaros in cõpunctione gemitus fundere, non ornata uerba resonare. Quædam uero est pure uocalis, quando mens nil cogitat de his quæ postulat, nec in generali, neq; in speciali, nec se refert ad deum, neq; ad finem propter quem orationem emittit. Tertia ẽ oratio, mixta ex utraq;. Et si uerba tunc impediant attentionem atq; feruorem orantis, expedientius ei esset mentaliter solum orare, si tamen sit oratio in qua liceat uerba dimittere. Si uero attentio uerbis iuuetur, utilius est mente & ore orare. Et ita communiter expedit hominibus nondum spũalibus neq; perfectis.

Bonauẽt.

Oõ tr ag...

¶Præterea si quæratur, quæ oratio sit satisfactoria, credo quod omnis, quoniam nulla oratio est in qua non laborent uirtutes animales: & quantum delectaẽ spiritus, tantũ caro tabescit frequẽter. Virtutes quoq; animales minus intentæ sunt regimini corporis. Credo etiam quod illa oratio inter cæteras magis satisfactoria est, in qua accenditur homo ad gemitum: quia hæc est in qua deus maxime delectatur. Cunq; illa sit gratiæ specialis, non imponitur à sacerdote, sed præãbulum eius, puta uocalis oratio. Hæc Bonauentura.

Oõ ã satisfactoria.

¶Verũ Antisiodorẽsis dicit in Summa sua libro 4. quod oratio uiri contemplatiui est tota delectabilis, ideoq; non satisfactoria. Sed prætacta positio uerior esse uidetur, sicut & supra ostensum est.

Antisiod.

Distinctio. XVI ¶De tribus quæ in pœnitentia consideranda sunt.

IN perfectione aũt pœnitentiæ tria obseruanda sunt, s. cõpũctio cordis, confessio oris, satisfactio operis. Vnde Iohannes os aureũ: Perfecta pœnitentia cogit peccatorẽ omnia libenter ferre: in corde eius cõtritio, in ore confessio, in ope tota humilitas. Hæc est fructifera pñia, ut sicut tribus modis deũ offendimus, s. corde, ore & opere, ita tribus modis satisfaciamus. Sunt enim tres peccati differentiæ, ut ait August. & in corde, & in facto, & in consuetudine uel uerbo, tanquã tres mortes. Vna quasi in domo, s. cũ in corde cõsentiẽ libidini. Altera quasi plata iã extra portã, cũ in factũ pcedit libidini assentio. Tertia, cũ malæ cõsuetudinis tãquã mole pmiẽ aĩus, uel noxiæ defensionis clypeo armatur, quasi in sepulchro iã fœtens. Hæc sunt tria gña mortuorũ, quæ deus legitur suscitasse. Huic ergo triplici morti, triplici remedio occurritur: cõtritione, confessione, satisfactiõe. Cõpunctio nobis cõmendaẽ ibi, Scindite corda uestra, & nõ uestimẽta uña. Cõfessio ibi, Iustus in principio sermõis, accusator est sui. Et ibi, Dic iniqtates tuas, ut iustificeris. Vere eñ cõfiteẽ, q se accusat, q execrãdo malũ sibi ĩputat. Et ibi, Effũdite corã illo corda uña. Et iterũ, Cõfitemĩi alterutrũ pctã uña. Satisfactio à Iohãne pcipiẽ, ubi ait: Facite dignos fructus pñiæ, s. ut scdm qualitatẽ & quãtitatẽ culpæ sit qualitas & quãtitas poenæ. Nõ enim par debet esse fruct⁹ boni opis ei⁹, q nihil uel minus peccauit, & eius qui graui⁹ cecidit. Ideo discretio poenitenti ualde necessaria est, ut illa gerat quæ tradit Augustinus, dicens: Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseuerantia, in uarietate personæ; & quali hoc fecerit tentatione, an in ipsius uitij multiplici executione. Oportet enim pœnitere fornicantem secundum excellentiam sui status uel officij, & secundũ modum meretricis & in modũ operis sui, & qualiter turpitudinem peregit: si in loco sacrato, si in tempore orationi constituto, ut sunt festiuitates & tempora ieiunij. Consideret quantum perseuerauerit, & defleat ꝙ perseueranter peccauerit, & quanta uictus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non solum non uincuntur, sed ultra se peccato offerunt: nec expectant tentationem, sed præueniunt uoluptatem. Et pertractet secum quã multiplici actione uitij delectabiliter peccauit. Omnis ista uarietas confitenda est & deflenda, ut cum cognouerit quod peccatum est, cito inueniat deum sibi propicium. In cognoscendo augmentũ peccati, inueniat etiã cui⁹ ætatis fuerit; cuius sapientiæ & ordinis, Immoretur in singulis

Jo. Chrysosto. de pe. di 1. c. perfecta pœnitent.
Augusti de sermo. dñi habito in mõte
Matt. 9 c
Luc 7 b.
Johã. 11. e
Johel 2. c
Prou. 18 c
Psal. 61. b
Jaco. 5 d
Matt. 3. b
Luc 3 b
Deut. 25.
Beda.
Aug⁹ in libro de vera et falsa pe. c. 14. et habeẽ de pe. dist. 5. cõsideret.
libidini

lis istis, & sentiat modum criminis, purgans lachrymis omnem qualitatẽ uitij: defleat uirtutẽ, qua interim caruit. Dolẽdũ ẽ em̃ nõ solum ꝙ peccauit, sed qa se uirtute priuauit. Defleat etiã quoniã offendẽs in uno, factus ẽ oĩm reus. Ingratus em̃ extitit, qui plenus uirtutibus deũ om̃ino nõ timuit. In hoc em̃ quisq; pctõr fit culpabilior, quo ẽ deo acceptior. Ideo em̃ Adã plus peccauit, quia oĩ bono abundauit. Alio etiã mõ offendẽs in uno, factus ẽ oĩm reus: qa oĩs uirtus patit̃ detrimentũ ab uno uitio. Ponat se om̃ino in iudicio & ptãte sacerdotis nihil sui reseruãs sibi: ut oĩa eo iubẽte paratus sit facere pro recipiẽda uita animæ, quæ faceret ꝑ euitanda corporis morte: & hoc cũ desyderio, quia uitã recuperat infinitã. Cum gaudio em̃ facere debet immortalis futurus, quæ faceret pro differenda morte moriturus. Semper deprecetur deũ. Offerat deo mentem & cordis contritionẽ. Deinde & qđ potest, det de possessione: & tunc si quod offerat, securus offerat. Respexit dominꝰ ad Abel & ad munera eius. Prius dicit ad Abel, quã ad munera eius. In iudicio ergo cordis cõferrẽda est eleemosyna tribuẽtis. Nec cõsiderãdũ est quãtũ, sed q̃ mẽte, qua affectione dat qđ potest. Qui ergo sua pctã redimere uult tempaliũ oblatione, prius offerat mẽtẽ. Caueat etiã, ne ductus uerecundia, diuidat apud se confessionem, ut diuersa diuersis uelit sacerdotibus manifestare. Quidam em̃ uni celant, qđ alteri manifestandũ cõseruãt: quod est se laudare & ad hypocrisim tendere, & semꝑ uenia carere, ad quam ꝑ frusta putat peruenire. Caueat etiã ne prius ad dñicũ corpus accedat, quã cõfortet̃ bona cõscientia: & doleat qđ nõdũ audeat sumere, quẽ multũ desiderat cibũ salutarẽ. Cohibeat etiam se à ludis, à spectaculis seculi, qui perfectam uult consequi remissionis gratiam. Isti sunt digni fructus pœnitentiæ, animam captiuam elaqueantes, & in libertate seruantes. Et infra: Quærat anima dignos fructus, & si non dignos pœnitentię. Sunt em̃ digni fructus uirtutũ, q nõ sufficiunt pœnitentibus. Pœnitẽtia em̃ grauiores postulat, ut dolore & gemitibꝰ mortuꝰ impetret uitam. Ex his oñdit qui sint digni fructus pœnitẽtiæ, qbꝰ uera satisfactio explet̃: & qđ nõ oẽs digni fructus, sunt digni fructus pnię. Qđ de illa pœnitẽtia intelligitur, quæ maiorũ est criminũ. Nõ em̃ sufficiunt grauiter delinquẽtibus, quæ sufficiũt minꝰ uel paꝝ peccãtibus.

Jaco. 2. | Gene 3. | Jaco. 2. | Gene. 4. | Q̃ nõ est diuidẽda confessio per diuersos sacerdotes. | De penit. dist. 5. ca. cõsideret.

ℂ Quæ sit falsa satisfactio.

Et sicut sunt digni fructus pœnitentiæ ac uera satisfactio, ita & indigni fructus & falsa satisfactio, id est, falsa pœnitentia. Unde Gregorius: Falsas pœnitentias dicimus, quæ non secundum autoritates sanctoꝝ pro qualitate criminum imponunt̃. Ideoq; miles uel negociator uel alicui officio deditus, quod sine peccato exercere non possit: si culpis grauioribꝰ irretitus ad pœnitentiam uenerit, uel qui bona alterius iniuste detinet, uel qui odiũ in corde gerit: recognoscat se ueram pœnitentiam non posse peragere, nisi negocium relinquat, uel officium deserat, & odiũ ex corde dimittat, & bona quæ iniuste abstulit, restituat. Nec tñ desperet, interim quicqd boni facere potest, hortamur ut faciat, ut deus cor eius illustret ad pœnitentiã. Cũ sit pœnitentia interior & exterior, de utraq; per præmissa satis apparet, quæ sit uera, & quæ sit falsa.

Gregorꝰ.

ℂ De tribus actionibus pœnitentiæ.

Prædictis uero adijciendum est, quod tribus modis agitur pœnitentia. Ante baptismũ, scilicet, de prioribus peccatis. post baptismum, de grauioribus quæ post committuntur. Est etiam pœnitentia uenialium quotidiana, quæ etiam humilium est & perfectorum. Unde Augustinus: Tres sunt actiones pœnitentiæ, quas mecum eruditio uestra recognoscit. Una ẽ quæ nouũ hominẽ parturit, donec ꝑ baptismũ omniũ p̃teritorũ ablutio fiat peccarũ: qa nullus suæ uoluntatis arbiter, nisi pœniteat eum ueteris uitæ, nouã inchoare põt. A qua paruuli sunt immunes cũ baptizãtur, qa nõdũ possunt uti libero arbitrio: qbus tñ ad remissionẽ originalis peccati, ꝓdest eorũ fides, a qbus offerũtur. Altera est actio pñiæ post baptismũ, q̃ fit ꝑ illis pctis quæ legis decalogꝰ cõtinet. Agũt ergo hoies pñiam añ baptismũ de pctis prioribꝰ, ita tñ, ut etiã baptizẽtur, sicut Petrus ait: Agite pñiam, & baptizetur unusquisq; uestrũ in noie dñi &c. Agũt etiã pñiam, si post baptismũ ita peccauerunt, ut excõicari & recõciliari postea mereãtur. Est etiã pñia bonoꝝ & humiliũ fideliũ pœna q̃tidiana, in q̃ pectora tũdimꝰ, dicẽtes: Dimitte nob debita nr̃a &c. Neq; ea nob dimitti uolumꝰ, q̃ dimissa nob ĩ baptismo nõ dubitamꝰ: sed illa, q̃ hũanæ fragilitati, q̃uis pua, tñ crebra subrepũt; q̃ si collecta cõtra nos fuerit, ita nos grauabũt et opprimẽt sicut unũ aliq̃d grãde pctũ.

Augꝰ contra Felicianum. | Exod. 20. | Act. 2. | Matt. 6

Quid enim interest ad naufragium, an uno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim surrepens aqua in sentinam per negligentium culpam impleat nauem & submergatur. Ideo ieiunium & eleemosynæ & orationes inuigilent, in quibus cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra &c. manifestamus nos habere quod nobis dimittatur, & in his uerbis humiliantes animas nostras: quotidianam agere pœnitentiam non cessamus.

Matth. 6. Luc. 11.

¶ De satisfactione uenialium.

Quæ autem pro uenialibus sit satisfactio sufficiens, Augustinus insinuat, ita inquiens in Encheridio. De quotidianis & breuibus leuibusque peccatis, sine quibus hæc uita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. Eorum enim est dicere, Pater noster qui es in cælis &c. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet in illa à quibus uita fidelium etiam scelerate gesta, sed pœnitendo in melius commutata, discedit. Vt sicut ueraciter dicitur. Dimitte nobis debita nostra: ita & ueraciter dicatur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, sic fiat quod dicitur, quia & ipsa eleemosyna est, ueniam petentibus omnino ignoscere. Ex his aliisque præmissis iam facile est intelligere, quæ pro uenialibus sit exhibenda satisfactio. Sufficit enim dominica oratio cum ieiunio aliquo & eleemosynis: sic tamen, ut præcedat contritio aliquantula, & addatur confessio si assit facultas: de qua confessione post tractabitur.

Augusti. in Enchi. capi. 71. Mat. 6.

Pro grauioribus uero peccatis hæc etiam in satisfactione adhibenda sunt, sed multo uehementius atque districtius: quia ut ait Augustinus, Ad agendum pœnitentiam non sufficit mores in melius commutare, & à malis factis recedere, nisi & de his quæ facta sunt, satisfaciat domino per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.

SVMMA DISTINCTIONIS XVI.

In præcedenti distinctione egit Magister de pœnitentia, & facientibus eam in generali, & qualiter ualeat iterari, & de restitutione ac satisfactione satisfactionisque partibus: quæ sunt, eleemosyna, ieiuniũ, oratio. Hic tractat de partibus pœnitẽtiæ, quæ sunt quasi integrales partes ipsius, id est, de contritione, confessiõe & satisfactiõe. Deinde ostẽdit quæ sit pœnitentia & satisfactio uera, & quæ falsa. De triplici quoque confessione, uel potius tripliciũ uitiorum confessione subiungit: hoc est, de confessiõe peccatorum ante baptismum, & de confessione peccatorum post baptismum, quæ peccata duplicia sunt, utpote mortalia ac uenialia, & qualiter ac quibus actibus pro utrisque sit satisfaciendum.

QVAESTIO I.

Cõtra ueritatem arguitur primo.

Hic quæritur primo, Vtrum haec tria, contritio, confessio, satisfactio, sint partes poenitentiae. ¶ Videtur quod non, quia aut sunt partes subiectiuæ, aut integrales, non autem sunt partes subiectiuæ, quoniam satisfactio non est pœnitentiæ species, cum pœnitentia non prædicetur de satisfactione. Imo pœnitẽtia cessante, satisfactio remanet. Nec sunt partes poenitentiæ integrales, cum poenitentia sit quid spirituale & simplex, cui non competit ex pluribus integrari. Item partes rei integrales sunt simul, sed unum trium istorũ præcedit aliud tempore. Cõtritio nanque prior est confessione, & horum utrũque satisfactionem præcedit. Iterum poenitentia est sacramentum. & sacramentum est sensibile signum inuisibilis rei, quod nec contritioni cõuenit nec satisfactiõi.

Respõsio. Albertus.

¶ Circa hæc scribit Albertus: Contritio, confessio, satisfactio, sunt ipsius poenitẽtiæ partes potestatiuæ. Poenitentia nanque est quoddam operans ad morbi actualis destructionem, qui morbus non solũ est culpa, sed & reatus culpã sequens. estque difficultas ad bonum, ex consuetudine & dispositionibus peccati inuata. Porro reatus consequens, triplex est. Vnus cõiunctus est culpæ, id est, debitum pœnæ æternæ, quo soluto, manet adhuc debitum seu reatus ad purgatorij poenam, non proportionatam uiribus poenitentis. solutoque illo, nihilominus manet reatus ad poenã tẽporalem, uiribus poenitentis proportionatã, sed potest adhuc manere difficultas bene agẽdi. Itaque ad totum hunc morbum delendum, tria requiruntur: puta contritio delens primum, & confessio delens secũdũ, satisfactio quoque delens tertium. Difficultas uero ad bonum tollitur consuetudine boni in omnibus istis, sicque potestas poenitentiæ perficitur tribus istis, & sine his non est perfecta. Sunt ergo hæ partes potestatiuæ. Et si quis subtiliter consideret, sunt partes talis totius, quod medium est inter homogeneum & heterogeneum. Nec hoc ponere est absurdum, quia Philosophus 5. Philosophiæ testatur: In totis in quibus diuersitatem secundum aliquid facit transpositio, & nõ facit secundum aliud, recipiunt totum & omne, quemadmodum numerus. Nam secũdum quod numerus est multitudo numerata per unum, dicitur omnis numerus: secundum uero quod numeratur binario aut trinario. in quibus ordo facit diuersitatem, dicitur totus numerus. ideo ordo est inter homogeneum & heterogeneum. Sic quoque hic dicendum uidetur, quod partes istæ recipiunt prædicationem totius secundũ quod dolor gratia informatus, agit in omnibus eis, secundum relationem uero ad effectum, diuersitatẽ non capiunt: quia, nec tota pœnitentia est in contritione, nec tota in confessione, nec tota in satisfactione, sed in omnibus simul sumptis.

Reatus culpã sequens triplex est.

Ad destructionem morb spiritualis tria necessaria.

¶ Ex quibus partim patet solutio quæstionis, qua quæritur, an pœnitentia prædicetur de tribus his simul aut sigilatim. Videtur quippe dicendũ quod tria hæc sunt partes potestatiuæ pœnitentiæ, & omnes simul operantur in ea, & etiam successiue. Simul quidẽ, scdm

secundum quod iniuncta est pro peccatis, & uis contentionis quo ad dolorem & peccati detestationem. Sicq; una non separatur ab alia, nec ista repugnāt. Nā & satisfactio ad minus adest in uoto ac interiori lamento. Erubescentia etiam & lamentatio confessioni adiunctæ; reducuntur ad satisfactionem, & sunt quædam satisfactoriæ poenę. Hæc Albertus.

Tho. Aq.

¶Quæ Thomas clarius depromens: Pœnitentia, inquit, offensam culpæ abolet præcedentis per modum recompensæ, quę differt a recompensatione uindicatiuæ iustitiæ: primo, quia in uindicatiua iustitia reus se habet ut patiens, sustinendo pœnam quæ ei pro culpa sua infligitur, ideo ad illam recompensationem non præsupponitur in illo dolor de culpa sua, sed ex poena recompensante dolor infligitur sibi. In pœnitentia uero ille qui peccauit, habet se ad recompensationem, etiam sicut agens, quoniam sponte ad pœnam illam accedit, ideo displicentia culpæ in ipso præexigitur. Secundo differt, quia in uindicatiua iustitia taxatur pœna recompensans secundum arbitrium iudicis, & non eius in quem peccatum commissum est. In pœnitentia uero oportet, quod pœna recompēsans taxetur secundum arbitrium eius in quem culpa commissa est: quoniam recompensatio illa fit ad reconciliandum mentem offensi, quod fieri nequit, nisi pœna recompensans sufficiat uoluntati illius. Hinc oportet in pœnitentia recompensationem secūdum arbitrium confessoris uicarij dei fieri. Vnde utriq; recompensationi commune est, quod non fit secundū arbitrium eius qui peccauit, sed alterius hominis. Rectum uero arbitrium exigit cognitionem culpæ, quæ dum ei insinuatur, qui pœnam debet taxare, confessio appellatur. Si autem per alium, uocatur conuictio. Cumq; in pœnitentia qui peccauit, ad recompensam & satisfactionem sponte accedat, requiritur confessio. sicq; recōpensatio gradibus tribus perficitur. Primus est displicentia culpæ, pura contritio: secundus, notificatio culpæ, id est, confessio: tertius, recompensatio pro peccato secundum confessoris iudicium, ꝙd est satisfactio.

Satisfactionis pœna taxari debet iuxta arbitrium cōfessoris.

Ad cōpensandū deo tria necessaria.

¶Deniq; tria hæc sunt partes pœnitentiæ non subiectiuæ, ut aliqui opinantur, cū de trib⁹ his simul sumptis poenitentia singulariter prædicetur. Ideo alij dicūt quod sint pœnitētiæ partes potestatiuæ, ꝙd etiā stare neqt, qm̄ totū potestatiuū adest cuilibet suę parti completæ secundū rationē suæ essentiæ. Tota autē ratio pœnitentiæ nō est in ꝗlibet horū, nec unū eorū includit alia, idcirco dicendū cū alijs, ꝙ sunt partes pęnitentiæ integrales. Partes aūt integrales sunt duplices, scilicet homogeneæ & heterogeneæ. Et interdū una est prior alia, ordine naturæ, interdum ordine tēporis, quēadmodū etiā in partibus essentialibus. Hęc Thomas. Cuius responsio a dictis dissentit Alberti.

Pœnitentia añ baptismum.

¶Insuper Thomas scribit sicut ꝑhabitū ē. Ad suscipiendū gratiā in baptismo, necessariū est in adultis añ baptismū pœnitere, & omnē peccādi affectū detestari atq; abijcere. Et hæc uocatur pœnitētia añ baptismū, ꝗ est quasi remouēs ꝓhibēs gratiæ infusionē, & pęnitētia ista non est ꝓprie sacramētū, sed act⁹ uirtutis ꝗ pœnitētia nūcupatur, estq; prior baptismo tēpore uel natura. Pœnitentia aūt ut est sacramētū, cōsistit in dispensatione ministrorū ecclesiæ: Sacramēta ꝗ́q; nō dispensantur nisi his qui sunt de ecclesia, ergo ante baptismū nō cōpetit alicui pœnitētiæ sacramentū, cū ꝑ baptismū fiat hō de ipsa ecclesia. Hæc idem.

Pœnitentia ut sacramentū.

Obiectio.

¶Quibus obijci potest, quod homo ante realē baptismi acceptionem potest esse in charitate & gratia, uerumq; mēbrū Christi ac salubriter poenitere, atq; absolui in casu necessitatis hño ꝓpositū plenū baptismi.

Pęnitētia bifariā sumitur.

¶Præterea dicit: Pnīa dupliciter sumitur, ṽcʒ large & ꝓprie. Cūq; ꝓprie sumit, dicit dolorē de peccato cōmisso in præterito, & sic nullo modo pōt esse pęnitentia de originali peccato, quia nō est cōmissum, sed cōtractū. Large uero poenitentia sumitur ꝓ omni displicentia mali præteriti, & ita debemus de peccato originali dolere, inquantum impeditiuū est gloriæ. & ꝑ ipsum primo efficimur filij iræ, non tamen debemus confiteri de ipso, cum non fuerit in nostra potestate illo carere: nec ei debeatur poena sensus, sed dāni. Poenitentia autē poenā sensus importat. Hæc idē.

Obiectio.

¶Quibus item obijcitur, quod etiam de peccatis omissionis est poenitentia ꝓprie dicta. Peccatū quoq; originale quamuis nō sit cōmissum ꝑ respectū ad posteros, tñ quo ad primos parētes, est pc̄tm̄ cōmissum.

Pc̄tō ueniali debet pęnitētia.

¶Deinde sanctus doctor subiungit: Veniale pc̄tm̄ ex nostro actu incurrimus, & ei sensibilis poena debetur, idcirco ad eius dimissionē poenitentia operatur quantum ad tres partes suas, uidelicet quo ad contritionem, confessionē & satisfactionē: & non solū secundū quod poenitentia est uirtus, sed etiā inquantū est sacramentū. Quæritur autē circa hoc, an ad poenitentiā uenialiū teneamur. Dicēdū quod dū quis ad aliꝗd teneri asseritur, necessitas quædā ad illud notatur.

Quęstio.

Necessitas dupl.

Necessitas aūt est duplex. Vna absoluta, qua tenemur ad ea sine quibus saluari non possumus, & ita nō tenemur ad poenitētiā de ueniali, qm̄ eā omittēdo nō incurrim⁹ mortē, nisi forsitan ex cōtemptu hāc omittamus. Alia est necessitas ex suppositione alicuius finis, sicut dicimus aliquid necessariū, sine quo nō possumus consequi finē intētū. sicq; necesse est homini de uenialibus poenitere, si debeant ei in hac uita dimitti. Hoc tamen mō non dicitur quis proprie teneri ad aliquid, sed large, aut ꝗ secundū quid. Hæc idem.

Obiectio.

¶Quibus etiā obijci posset, quod homo posset nūc tam intense de peccatis suis mortalibus poenitere, tā ꝗ́ feruenter & pure ac frequenter ad deū affici, quod omnia uenialia sua sibi dimitterentur, quamuis de eis nil actualiter cogitaret. Quod & fieret, si pro Christo sustineret martyrium. Certum est quoq; quod nullo horum modorum teneamur de uenialibus poenitere distincte ac singillatim. imo hoc uidetur impossibile. ¶At uero hi tres modi poenitentiæ, secundū doctorem sanctum, distinguuntur secūdum diuersos modos quibus poenitentia agitur, idcirco sunt tres partes subiectiuæ poenitentiæ quæ est uirtus, non poenitentiæ quæ est sacramentum: quoniam poenitētia añ baptismum non pertinet ad sacramētum. Accipiūtur ergo hi modi secundum statum pęnitentis diuersum: quia aut est extra ecclesiam etiā numero, & sic est prima poenitentia, quæ est ante baptismū: aut est extra eam merito, sed non numero, & ita est poeniētia de mortali: aut est intra ecclesiam merito & numero, sicq; est poenitentia uenialium. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus.

¶Præterea Petrus: In alijs, ait, sacramentis est aliqua materia exterior, ut in baptismo aqua. In hoc aūt sacramento materia est actus hominis, scʒ exterior cōfessio. Hō autem ex partibus duabus cōsistit, quarum una, scilicet anima, mouet corpus: idcirco in actibus humanis est gradus incipiens ab imperfectionib⁹ ad perfectiora. Cumq; malum cadat a perfectione, & bo

num perfectionem quandam requirat: ideo quamuis malum sit ex particulari defectu in actu uno, attamē bonum ei oppositum completur ex pluribus actib⁹. Hinc ad perfectum esse poenitentiæ sacramenti, requruntur pariter tria prædicta: & hoc, secundum quod sunt in re aut in proposito: & de uno quoq; eorum p̄dicatur pœnitentia prout est uirtus, nō ut sacramentū. Amplius, de uenialibus non est de necessitate confessio facienda, nisi per accidens. Primo, ratione dubij, ut quando putantur esse mortalia. Secundo, ratione statuti, ut dum is qui tenetur in anno semel confiteri, nō nisi uenialia habet: uel ratione periculi, ut quando uenialis delectatio ad hoc perducta est, quod nisi homo se ab ea auertat, pertrahit ad mortale. Hæc Petrus.

Ad perfectionē poenitētię tria necessaria

De venialib⁹ an cōfitendum.

¶Concordat Antisi. sicut supra partim inductū ē.

Bonauēt.

¶Bonauentura quoq;: Poenitentia, inquit, dupliciter sumitur, uidelicet pro poenitentia uirtute, & pro poenitentia sacramento. Si loquamur de poenitentia uirtute, sic contritio, confessio & satisfactio non sunt partes pœnitentiæ integrales, sed potestatiuæ. Quemadmodum enim ab una essentia egrediuntur plures potentiæ, ita ab uno habitu plures actus. Virt⁹ nāq; poenitentiæ ordinat hominem, ut puniendo se, faciat emendam secundum omne forum. Ideo quilibet actuum horum recipit denominationem ab habitu illo, ut poenitentia seu quoddā poenitere dicat. sicq; habere uidetur rationem partis potestatiuæ, tamen reuera non habet: quia confessio non est poenitentia nec ipsa satisfactio, sed sunt actus a poenitentia egredientes, similiter satisfactio atq; contritio. Si autem loquamur de poenitentia sacramento, sic sunt partes eius integrales, quantum ad esse suum perfectum. Hinc rationabiliter ait Magister quod in perfectione poenitētiæ tria sunt. Etsi obijciatur quod nō sunt simul, dicendum quod sunt simul uoto, quamuis non actu. Qui enim contritus est proponit confiteri & satisfacere.

Pœnitētia interdum virtus, interdum sacramentū dicitur

¶Deniq; satisfactio dupliciter sumitur. Primo pro ipsa reconciliatione, sicq; cum omnes poenitentiæ partes sint ad reconciliationem ordinatæ, quælibet potest satisfactio seu satisfactoria appellari. Secundo, pro pœnæ debitæ persolutione. & ita est pars specialis pœnitentiæ, quæ est assumptio seu adimpletio pœnæ iniunctæ. Nihilominus satisfactio conuenit alijs duabus poenitentiæ partibus per accidens, puta contritioni ratione doloris coniuncti in parte sensitiua, & confessioni ratione pudoris annexi.

Satisfactio bifariā sumitur.

Questio.

¶Circa hoc quæritur, an compunctio & contritio sint idem realiter. Respondēdū quod dolor uocatur contritio & item compunctio. Contritio, quia conterit uel quia dolore illo peccata in corde dimittuntur. Conpunctio autem, quia mentem salubriter pungit duplici respectu, uidelicet ex carentia gloriæ & ex cōsideratione diuinæ offensæ, & iuxta hoc attenditur duplex dolor, tanquam irriguum superius, irriguumq; inferius. & ita cōpunctio communior est q̄ contritio.

Contritio cōpūctio

Jos. 5

Jud. 1.

¶Porro si inuestigetur, an de peccato originali poenitere oporteat: dicendum quod de originali peccato contingit loqui communiter, & specialiter. Communiter, ut est in ominbus, & ita ad eius deletionem non requiritur aliquis actus ex parte eius in quo est, ut patet in paruulis. Specialiter quoq;, quantū ad adultos qui illud habere se nesciūt & quantum ad hos, nō oportet quod aliquis actus detestationis adueniat, Rursus est loqui de originali, quantum ad adultos, qui illud habere se sciunt, & quantum ad illos, est congruum ut displiceat ipsis peccatum hoc in generali, quoniam displiceri eis debet omne quod a deo separat mentem: non autē in speciali, cum nō sit actu ipsorum commissum.

Questio. Pctm originale an d displicere debeat.

¶Quæritur quoq;, an de uenialibus poenitere tenemur. Et respondendum quod de ueniali peccato contingit loqui dupliciter. Primo in se: secundo, prout est occasio periclitandi per immoderatum consensum seu per contemptum. Itaq; de ueniali cōsiderato in se, non est necesse poenitere, nec poenitentia interiori, nec exteriori: quoniam ueniale etiam post hanc uitam remittitur. Sed loquendo de ipso quantum ad periculum ad quod ducit impoenitentem, necesse est de aliquibus uenialibus poenitere, quando homo aduertit periculum, quemadmodum Augustinus dicit in litera. Tria quippe sunt uenialium genera, quædam sunt ex subreptione, de quibus non tenemur cōfiteri, nisi de congruo. Quædam ex uoluntate, cui si consenserit homo incidit in mortale. & de tali ueniali tenetur homo confiteri non simpliciter, sed in casu siue pro loco & tempore, quando uidelicet recogitat illud, ne cadat si ei consentiat. Quædam etiam sunt uenialia, quę per multitudinem suam augēt libidinem, sicut illa in quæ est consensus, sed deordinatio est infra deum, atq; de talibus tenetur homo poenitere ne multiplicentur, ac per hoc periculo ac discrimini se committat. Talia enim comparat Augustinus arenæ bestijsq; minutis, guttis multiplicatis, & scabiei. Hæc Bonauentura.

Questio. De venialib⁹ poenitendo

August. Tria venialiū gñā.

August. Moderantur dicta Bonauentura.

¶In quibus durum uidetur, quod uenialia ex uoluntate procedentia, asserit esse talia, quod homo incidit in mortale si illi consentiat uoluntati: nisi forsan intelligatur de uoluntate prorsus immoderata, prædominantem complacentiam in tali peccato habente. alias non apparet, quia in omni peccato mortali statuit sibi peccans ultimum finem in re creata caduca & uana. Quod accidit quoties rationalis creatura acquiescit propriæ uoluntati contra præceptum dei. In his continetur, sentētia responsionis Richardi.

¶Deinceps Scotus circa hæc aliqua introducit, eādem cum præallegatis doctoribus sententiam obscurius exprimens, & pro parte ab ipsis dissentiens, contritio, dicens, confessio & satisfactio, nullo modo sunt partes poenitentiæ, ut est sacramentum: quoniam poenitentia quæ est sacramentum, non est nisi absolutio sacramentalis, facta sub certis formis, quæ est quid extrinsecum, cuius contritio quæ est quid spirituale in anima, nullo modo est pars neq; confessio, quæ non est de essentia absolutionis illius, imo tempore eam præcedit. Satisfactio uero sequitur eam. Hæc Scotus.

Scotus

¶De q̄ nō immerito admiratio oritur, quod nō erubuerit ea scribere, quasi nullus præcedentium iam prǽfatorum doctorum intellexerit quid sit poenitentiæ sacramentum, seu ipsa pœnitentia ut est sacramētum, & quæ sunt partes ipsius. Ideo ad reprobationem huius dicti sufficiat, quod tot solennes præcipuiq; doctores scripserunt contrarium, & Magister in litera: quorum dicta consonant sanctis doctoribus, Augustino, Hieronymo, Hilario, Chrysostomo, imo ex uerbis ipsorum sunt sumpta. Quid uero realiter sit poenitētia

Scoti improbatio.

nitentia sacramentalis, an sc3 absolutio ipsa, an aliud, supra præhabitum est, & infra clarius exprimetur. Argumentum autem Scoti solutum est. Nempe hoc probat quod tria ista non sint partes poenitẽtiæ essentiales seu quidditatiuæ: non autem, q̃d nõ sint partes poenitentiæ quasi integrales.

Durand⁹ ¶Hinc scribit Durandus: Tria hęc non sunt partes pœnitentiæ ut est uirtus. imo sic contritio est actus eius elicitus, quoniam actus pœnitẽtiæ sic acceptus, est actualis displicẽtia de peccato commisso, & hęc displicentia extat cõtritio. Cõfessio uero & satisfactio sunt actus imperati a pœnitentia taliter sumpta. Hæc Durandus. Qui consequenter probat, quod confessio & satisfactio non sunt partes pœnitentiæ sacramẽti, loquẽdo de partibus proprie sumptis, id est, essentialibus, non autem quod non sint quasi partes integrales ad perfectam pœnitentiæ consistentiã requisitæ, loquẽdo etiã de satisfactiõe, ꝓut ẽ in re uel ĩ ꝓposito.

Thomas ¶Atuero Tho. circa hæc multas mouet utiles q̃stiones. Prima est, utrum ueniale peccatum possit dimitti uoluntate ad illud monente. Respondet, Peccatum quodlibet potest dimitti quantum ad duo, uidelicet quantum ad culpam, & quãtum ad pœnam. nec remissio quantum ad pœnam, potest esse sine remissione quo ad culpam: quia quamdiu manet culpa, manet debitum pœnæ. Culpa uero in deordinatione uoluntatis consistit. idcirco non potest culpa dimitti, nisi reordinetur uoluntas, quod fieri nequit, quamdiu in sua deordinatione persistit. Hinc ueniale non potest dimitti, quam diu uoluntas manet ad illud. Veruntamen ueniale peccatum aliquando dimittitur ei qui non habet displicentiam actualẽ de eo, ut de martyribus constat, qui mox euolant, quamuis forsan de uenialibus suis culpis non cogitent, & per consequẽs nec actualem habeant displicentiam de eisdem. In talibus ergo quæ non occurrunt memoriæ, sufficit displicentia habitualis, cum & mortalia oblita taliter remittantur, ut infra dicetur.

Questio

Nõ remittitur sola pœna absq; culpa peccati.

Ueniale peccatum non dimittitur illo amãti

An ueniale unũ dimittatur sine alio. ¶Secundo quærit, an unum peccatum ueniale sine alio possit dimitti. Respondet, Dum aliquam connexionem non habent adinuicem, unum sine alio potest auferri, non autem quando connexionem adinuicem sortiuntur. Peccata autem mortalia, quamuis cõnexionem non habeant adinuicem ex parte conuersionis, habent tamen connexionem a parte auersiõis, quoniam ab eodẽ summo bono auertunt: ideo unũ sine alio remitti nõ ualet, quia remissio culpę per oppositionem plus respicit auersionem, quam conuersionem. Nam culpa dimittitur per restitutionem & reductionem ad illud a quo separauit. Venialia uero cõnexionem non habent, nec quantum ad conuersionem, nec quãtum ad auersionem: imo in eis nulla est auersio ab ultimo fine, quamuis in actu eorum aliq̃s sit defectus circa ea quæ ad finem expediunt. Si autẽ

Obiectio. Dilutio. obijciatur, quoniam ei qui displicet deo, non dimittitur culpa, quã diu displicet illi. sed ueniale peccatũ displicet deo, ideo manẽte uno, non dimittitur aliud. Dicendum quod peccatum mortale sic displicet deo, q̃ etiam peccantem deo efficit displicentem, inquantum pulchritudinem gratiæ quam deus amat, priuat ac aufert. Veniale uero peccatum quamuis deo displiceat, quia inordinatum est, peccantem tamen deo displicentem non facit: quia per ipsum non tollitur claritas gratiæ, sed quodammodo obnubilatur, inquantũ processus eius ad exteriora impeditur. Propter quod ait Gregori⁹: Peccatum ueniale obscurat, mortale obtenebrat. Hinc unum ueniale nõ impedit dimissionẽ alteri⁹, sicut unũ mortale alteri⁹ remissionẽ. Hęc Tho. Gregorius

¶Quibus obijci posset, quod nisi peccatum ueniale faceret peccantem aliqualiter displicentem, deus propter illud nõ infligeret illi pœnã, nec cõsolationẽ ei abstraheret, nec reprahenderet ipsum. Deniq; nisi Petrus aliqualiter Christo displicuisset, dicendo, Absit a te domine, non erit hoc tibi: Christus non dixisset ad eum, Vade retro me sathana &c. & tamen in uerbis illis bonus & syncerus ille Petrus non peccauit mortaliter. Obiectio nista. Matth. 16 Marc 8.

¶Tertio quærit, an ueniale possit dimitti sine mortali. Dicendum quod remoto priori, remouetur posterius: nec posterius restituitur, nisi restituto priori. Feruor autẽ charitatis cui ueniale opponitur, est ipsa charitate posterior. Hinc quamdiu non restituitur charitas, nec feruor charitatis potest recuperari: in qua recuperatione consistit peccati uenialis dimissio, quemadmodum in recuperatione charitatis dimissio peccati mortalis. Hinc ueniale dimitti non potest ei, cui non remittitur peccatum mortale. Potest quoq; ad hoc ratio assignari ex parte remittentis: quia mortale peccatum separat a deo, qui solus peccata dimittit, ideo habens peccatum mortale, non percipit affectum dei in remissione uenialis peccati. Similiter assignatur ratio ad hoc ex parte eius quo fit remissio, utpote charitatis, quæ uniuersa delicta operit, quam aufert peccatum mortale. Hæc Tho. & cõcordãt doctores cõmuniter. Henricus quoq; in quodlibetis, qui cõsequenter fatentur peccata uenialia æternaliter puniri in inferno, eo quod mortalib⁹ sint annexa, sine quorum remissione ipsa non remittuntur. Questio, Ueniale peccatum non dimittitur absq; mortali, si fuerit. Luc. 4. Henricus Uenialib⁹ in inferno pena est eterna

¶Quarto sciscitatur, an ueniale peccatum queat dimitti sine gratiæ nouæ infusione. Ad quam facilis extat responsio, quod sicut ueniale habitum gratiæ nõ aufert, ita ad eius remissionem non exigitur grãæ nouæ infusio: sed sufficit quod gratia iam habita, procedat in actum. Si autem obijciatur quod ueniale aliquo modo maculat animam, quæ macula uidetur sine gratiæ infusione tolli non posse: dicendũ quod macula potest inesse dupliciter. Primo, per pulchritudinis priuationẽ, & ita ueniale nõ maculat, qm̃ gratiã quæ est animæ decor, non tollit. Secundo, p hoc q; pulchritudo quæ inest, impeditur ne foris appareat, sicut per puluerem pulchritudo faciei foedatur. talisq; macula est in ueniali peccato, quia per ipsum impeditur gratiæ decor, ne tam perfectæ in actibus exterius ostendatur. Idcirco ad talis maculæ detersionem non oportet nouam gratiam infundi, sed per actum gratiæ inexistentis impedimentum relucentiæ gratiæ tolli. Questio. Obiectio Dilutio peccati dupliciter maculat

¶Quinto interrogat, utrum gratia sine contritione possit peccatũ ueniale dimittere. Et respondet, Veniale non dimittit, quamdiu uoluntas manet in illo. Volentem autem recedere ab eo quod uoluit, est ei displicere quod placuit. Talisq; displicentia, dolor cõtritionis uocatur, quando per gratiam informatur. Hinc ueniale peccatum sine contritione non dimittitur. Verum contritio tripliciter accipi potest, uidelicet pro habitu & actu ac medio modo. Habitu autem existens contritio non sufficit ad peccati uenialis dimissionem. alias quicunq; uirtutem poenitentiæ habens, cuius actus est ipsa contritio, consecutus esset remissionem uenialis peccati, imo sic ueniale cum gratia stare non posset, nec tamen semper requiritur actualis. Questio. Ad peccati uenialis remission. necessaria contritio. Contritio trifariã sumitur.

contritio, quia sic peccatum oblitum dimitti nō posset. Idcirco dicendum quod requiritur contritio medio modo: quando uidelicet & si peccatum non displiceat actu explicite, displicet tamē implicite: quoniam ex uirtute actus quem agit, sequeretur displicentia actualis explicita peccati uenialis, si cogitatio ad illud ferretur. Hinc dum homo per charitatis affectū fertur in deum, quamuis actualiter de uenialibus culpis suis non doleat, imo nec cogitet explicite, tamen eorum remissionem in toto uel in parte cōsequitur: quia in illo motu implicite continetur displicētia de peccato ueniali uno, uel pluribus, uel omnibus. Et si feruenter fertur in deum, displicet ei omne quod ab ipso retardat. Vnde potest esse tam feruēs motus seu affectio charitatis in deū, quod uniuersa uenialia peccata consumit, etiam sine actuali cogitatione seu cōsideratione ipsorum.

Feruens motus seu affectio amorosa in deū delet uenialia.

Quæstio.

¶ Sexto inquirit, utrum ad uenialium confessionem tenemur. Respondet quod confessio ad hoc necessaria est, ut pœnitens satisfactionem accipiat secūdum mensuram seu modum delicti. Peccato autem ueniali non debetur pœna satisfactoria taxata: quia pœna illa esset proportionata pœnæ peccati mortalis, à quo ueniale distat in infinitum. Hinc per solam contritionem interiorem peccatum ueniale potest dimitti. Et quod aliqua satisfactio exterior pro eo iniungitur, hoc magis est ad deuotionem uel contritionem excitandam, quam ad satisfaciendum. Ideo ad confessionem uenialium non tenemur: neq; necessitate absoluta, quia sic de eis nec pœnitere, nec ea uitare tenemur: neq; necessitate quæ est ex parte finis, uidelicet remissionis eorum: quia & sine confessione actu uel proposito existente possunt remitti, sed perfectionis est ea confiteri. Hæc Thomas.

Casus quib⁹ uenialia tenemur confiteri.

¶ Veruntamen sicut præhabitum est, in aliquibus casibus tenemur de eis confiteri utraq; necessitate: ut si quis non habeat nisi uenialia peccata, cum teneatur semel confiteri in anno, tenetur ea cōfiteri: alioquin uideretur transgressor præcepti ecclesiæ. Et sicut tenemur de eis pœnitere necessitate ex parte finis, ita & ea cōfiteri tenemur ista necessitate, saltem in casu in quo & de eis pœnitere astringimur.

Quæstio.

¶ Septimo inuestigat de remedijs generalibus, per quæ uenialia remittuntur. de quibus testatur, Veniale peccatum per charitatis feruorem dimittitur, qui feruor explicite uel implicite continet contritionem. Hinc per illa quę ex se nata sunt excitare charitatis feruorem, uenialia dimitti dicuntur. Huiusmodi autem sunt omnia quæ conferunt gratiam, sicut omnia sacramenta. Ea quoq; per quæ impedimenta feruoris charitatis ac gratiæ auferūtur, ut aqua benedicta, quę uirtutem reprimit inimici, & benedictio existopalis, & etiam exercitia humilitatis ex parte nostri, ut tōsio pectoris, oratio dominicalis, item panis benedictus, confessio generalis, cōpassio, iniuriarū remissio, extremaq; unctio, & quęcunq; unctio sacramētalis, ac alia quęcunq; pœnitentia leuis. Hæc Tohmas in Scripto. Qui alibi addit his, ingressum ecclesiæ, per quem dicit (ut pie creditur) ueniale dimitti, sicut per aquā benedictam. In his sententialiter continentur responsiones Alberti, Bonauenturæ, Petri, Richardi, & plurium aliorum de ista materia.

Per quæ dimittuntur uenialia.

Cōtra ueritatē arguitur

QVAESTIO II.

PRæterea quæritur, An de peccatis praecedentibus baptismum oporteat ante susceptionem baptismatis poenitere ac confiteri. ¶ Videtur quod sic, quia principium bonorum, confessio est malorum, & qui impœnitens & incontritus ad baptismum accedit, fictus accedit.

¶ In contrarium est quod baptismus est principium ac ianua sacramentorum.

In oppositū.

Responsio Bonauenturæ

¶ Ad hoc Bonauentura respondet: Quemadmodum quædam sunt in prædicamento per se, ut genera subalterna & species: quædam per reductionem, ut principia & priuationes: ita tenendum est de articulis fidei. Nam quædam sunt directe credibilia & credenda, ut articuli fidei, quædam uero sunt antecedentia, & quædam consequentia, ut dictum est super tertium. atq; in omnibus his censetur hæreticus, qui sentit peruerse seu contra determinationē ecclesiæ. Sic quoq; est de pceptis decalogi, quod in eis sunt quædam prohibita principaliter & explicite, quędam tanquam annexa & implicite: sicut in hoc præcepto, Non mœchaberis, explicite prohibetur adulterij actus, implicite uero omnis actus interior & exterior illiciti coitus. Sicq; antecedenter deus prohibet concupiscentiā coitus, aspectumq; mulieris ad concupiscendum: consequenter uero prohibetur omnis inordinata effusio seminis. Sic & præceptum, poenitendi sacramentaliter & confitendi, proprie & directe respicit baptizatos. Et loquendo de poenitentia ut est uirtus, necesse est adultum ante baptismum poenitere: non autem ut est sacramentum, sed congruit ut ante baptismū confiteatur. Confessio nanq; fit sacerdoti, ut homo peccata sua recognoscat, atq; de eis erubescat, ac de eorum remissione gratus sit deo. Ideo de congruo debet baptismum præcedere, sed non oportet nec debet sequi absolutio neq; ligatio, quoniam totum soluitur in baptismo. Ideo pœnitentia quantum ad contritionem, pręcedit necessario: quantum ad confessionem, de congruo: quantum ad absolutionem & satisfactionem, neutro modo. Et quia sacramentum istud completur in absolutione, quoniam ibi exhibetur remediū: ideo pœnitentia ut est sacramentum ecclesiæ, baptismum sequitur, non præcedit. Hæc Bonauentura.

Cōsiderantur hæretici quomodo

Exod. Deut. Matt.

Præceptum cōfitendi sacramentaliter solis baptizatis datum.

Dionysius Bonauenturæ sententiā interpretatur

¶ In quibus quod ait pęnitētiam quantum ad contritionē, oportere baptismum præcedere in adultis, oportet sane intelligi. Sufficit enim attritionem habere, alias nullus adult⁹ in baptismo purgaretur a mortali peccato.

Richard⁹

¶ Hinc clarius scribit Richardus: Pœnitentia considerata ut sacramentum, non est necessaria de peccatis præcedentibus baptismum. Considerata uero ut uirtus, adhuc dupliciter sumitur: utpote ut uirtus informis, & ut uirtus formata. Et ut uirtus formata, nō est necessaria de culpis præcedentibus baptismum: quia cum talis poenitentia non possit simul esse cum peccato mortali, nunquam per actualem susceptionem baptismi remittereretur peccatum mortale actuale: quia aut per pœnitentiam esset iam añ remissum, aut baptismum suscipiens esset indispositus ad remissionem peccatorum mortalium. Sumpta uero ut uirtus informis, hoc est, ut detestatio quædam peccati cum proposito emendandi, quamuis non penitus sufficienti ad expulsionem peccati, ad minus necessaria ē de omnibus peccatis mortalibus actualibus præcedentibus baptismum, tanquam causa remouens ipsum, quod prohibet susceptionem gratiæ baptismalis. Hæc Richardus. Idem Petrus.

¶ Concordat quoq; Argentinensis & addit: Vn⁹

&

Eidē morbo multiplex cōuenit medicina.

& idem morbus multiplici indiget medicina. Primo, medicina præparatiua seu dispositiua. Secundo, medicina sanitatis inductiua. Tertio, medicina morbidæ qualitatis expulsiua, quæ qualitas est perfectæ sanitatis impeditiua. Sic in proposito attritio seu displicentia peccatorum præcedēs gratiæ infusionem, est quasi medicina dispositiua: perfecta uero contritio, sanitatis est inductiua: confessio autem & satisfactio, expulsiuæ sunt reliquiarum infirmitatis peccati. Mitigant nanq; uiolentam inclinationem, qua homo inclinabatur ad peccandum antequam pœniteret. Quāuis autem minister ecclesiæ sacerdos, dicatur sacramētum conferre, non tamen causat materiam sacramenti, sed ipsam præsupponit. Quemadmodum ergo in baptismo minister præsupponit materiam, ad quam accedente uerbo ministri fit sacramentum: sic in proposito sacerdos absolutionem sacramentalem cum iniunctione satisfactionis unit cōfessioni contritæ, sicq; integratur pœnitentiæ sacramentū. Hæc Argentinen.

Tho. Aq. Quæstio. Circūstantia quid.

MOdo de circunstantijs restat agēdum, de quibus sanctus Thomas hic præ cæteris multa conscribit utilia, primo quærens, utrum circunstantia sit proprietas actus moralis. Respondet, Actus nostri dicuntur morales, inquantum à ratione ordinantur in finem uoluntatis, quia ex hoc habent rationem boni aut mali. Omne autem quod ordinatur in finem, oportet fini esse proportionatū: ideo ratio quæ actum nostrum refert in finem, attendit proportionem actus ad ea quæ ad finem cōcurrere possunt. Et hæc commensuratio circunstantia nominatur. Cumq; in omni proportione oporteat ad minus esse terminos duos, cū nihil sibi proportionetur: hinc circunstantia actus moralis dupliciter accipi consueuit, quoniam potest circunstātia dici uel illud ad actū concurrens, ad quem proportionatur, sicut locus aut tempus, uel ipsa proportio quæ ex illis relinquitur, ut quando uel ubi. Sic ergo ultimo modo circunstantiam accipiendo, erit conditio aut proprietas actus. Verum primo modo sumendo, quædam circunstātia est proprietas actus, ut modus agendi, & quædam extra, ut locus & tempus. Insuper circunstantiæ assignantur hoc uersu:

Circūstantia actus moralis bifariam sumitur.

Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomō, quando.

Circūstantię assignātur.

Qui uersus distinguit circunstantias Tullij atq; Boethij, prout à rhetore considerantur, qui ex eis accipit argumenta ad excusandum uel accusandum. Sumitur nāq; argumētum rhetoricum uel ex eo quod ē attributum personæ, & ita est quis, uel ex eo quod est attributum negotio de quo agitur, & hoc uel continetur cum ipso negocio, & sic est quid, quantum ad substantiam facti exterius, cur aut quantum ad facientis intentionem interius: aut in ipsa prosecutione negotij continetur, & ita sunt quatuor: utpote quomodo, quantum ad actus qualitatem: ubi & quando, quantum ad actus mensuram, quibus auxilijs, quātum ad instrumenta. Sed prout pertinent ad moralem, potest aliter accipi numerus earūdem. Proportio quippe actus ad finem, accipi potest uel secūdum id quod est in ipso actu, uel secundum id quod est extra. Si primo modo, aut quātum ad speciem actus, & sic est qd, aut quantum ad modum ipsius, & ita est quomodo. Si autem per comparationem ad extra, uel per comparationē ad causam, aut per comparationem ad mensuram. Si primo modo, uel ad causam finalem, & ita est cur: uel ad causam efficientem seu instrumentalem, & sic est quibus auxilijs, uel principalem, & ita est quis. Si autem per comparationem ad mensuram, aut ad locum, & sic est ubi: uel ad tempus, & ita est quando. Porro finis est duplex, uidelicet ultimus & propinquus. Vltimus autem non potest poni circūstātia, qm̄ oēs circūstātię sumunt in ꝓportiōe ad ipm.

Circunstātiarum numerus accipitur.

Finis est duplex.

Propinquus quoq; est duplex. Vnus, qui est finis operis, secundum quod ait secundo Ethicorum Philosophus, quod quædam coniuncta sunt malo fini. & iste finis dat speciem actui, ideo non est circunstantia, si tantum consideretur genus moris, uel referendo ad substantiam actus, includitur in hac circunstantia qd. Alius est huius agentis, qui quandoq; ex malo actu bonum intendit, & econuerso: & hic finis dicitur hic circunstantia cur, & ab hoc actus non recipit speciem propriam, sed quasi cōmunem, secundum quod actꝰ imperati induunt speciem uirtutis uel uitij imperantis, ultra speciem quam habent ex habitu eliciente. Deniq; Philosophus 7. Ethicorum septem circunstantias ponit. & differt a præfata assignatione, sua assignatio in duobus. Primo, quoniam ponit duas circunstantias, quid, & circa quid, quæ in prædicta assignatione Tullij includuntur in uno, eo quod obiectum quod dicitur circa quid, dat ratiōem actui qui dicitur quid. Philosophus uero distinguit eas, quoniam præter uniuersalem rationem obiecti quæ dat speciem actui, possunt in obiecto considerari speciales conditiones, quæ diuersificāt actum in bonitate & malitia, in actibus qui ex se malitiam non implicant, in quibus etiā malitiæ diuersificant quantitatem. Secundo, quia philosophus pro una circūstantia ponit quando & ubi, propter hoc quod utrunq; sumitur a mensura extrinseca. In prædicta uero assignatiōe distinguuntur, propter diuersam rationem mēsurę.

Augustin. Circūstantię a penitente cōsiderandę.

¶Præterea Augustinus in litera numerat & attendit circunstantias secundum quod a pœnitente considerandæ sunt, qui pro suis peccatis debet dolere, qa uirtutibus se priuauit. ideo nominat illas, quæ præcipue ad dolorē, peccati inducere debēt: quæ sunt duo, puta priuatio boni, & positio mali quod aggrauatur per accidens, inquantum tollitur excusatiōis occasio: sicq; debet dolere, si nulla aut modica tentatione præuentus peccauit, uel per se ex aliqua circunstantia deformitatem addente ad actum, & sic quantum ad personam agētis, docet considerare statum peccantis, & beneficia a deo prius suscepta. Et quātum ad omnes, docet considerare quo tempore & quo loco peccauit. Docet item considerare circa quid, in hoc quod dicit secundum modum necessitatis, & quomodo, in hoc quod dicit & modum sui operis.

Quæstio.

¶Quæritur ergo, quæ circunstantiæ magis grauent peccatum. Et respondendum quod bonum rei est secundum ordinem ad finem, ut dicitur tertio Ethicorum. Cumq; malum sit priuatio boni, ipsum malū dupliciter contingere potest. Primo, secundum relationem in finem: secundo, penes aptitudinem relationis in finem. Hinc & peccatum contingit dupliciter. Primo, ex hoc q; actus non est fini proportionatus, ut in malis ex se. Secūdo, quia inordinate refertur in finē sicut in his quæ mala fiunt intentione, quamuis ex se bona sint. Et quia propter quod unumquodq; & illud magis, ideo quantitas malitiæ peccati magis consideratur secundum relationem relatam in finem, q̄ etiā secūdū proportionē ad finē. Ad ordinē autē ad finē, pertinet cuius gratia: ideo circūstantia hæc præ

Malitię quantitas in peccato cōsideratur.

cęteris consideranda est in iudicãdo de grauitate peccati. Ad hoc demũ q̃ actus improportionatus sit fini, pertinet circunstantia hæc quid, per quam importatur ratio mali in actu: ideo omnia quæ possunt peccato speciem dare, includuntur in circunstantia ista, & hæc sunt in quibus consistit actus moralis, quantum ad bonitatem & prauitatem. Vnde hæc est secũda circunstantia in aggrauando, propter quod tertio Ethicorum ait philosophus, quod principalissima in actu sunt, in quibus consistit actus, & gratia cuius. Aliæ uero circunstantiæ magis aut minus grauant, secundũ q̃d his magis aut min⁹ ꝓpinquæ sunt. Hinc tẽpus & locus minus grauant, q̃a extrinseca sunt. Sed inter ea conditio personæ plus aggrauat, quoniam agens directe correspondet fini. & post hoc modus, qui correspondet actui: post hoc, instrumentum quod pertinet ad modum agendi. Et hęc, ut in pluribus, ita se habent. tamen nil prohibet in aliquo aliter se habere, q̃a sermones in moralibus determinatum nil habẽt, ut dicitur Ethicorum secũdo.

Conditio personę grauat peccatum

¶Rursus hic quæritur, an circũstantia trahere possit in aliã speciem culpæ: dicendum quod certum est hoc in aliquibus fieri, quod qualiter fieri queat, difficile est determinare. Aliqui enim dicunt hoc fieri, inquantum circunstantiæ illæ accipiuntur ut fines uoluntatis: quia a fine, act⁹ moralis accipit speciem. Sed non uidetur hoc sufficienter prolatum, quia interdũ peccati species uariatur sine hoc, quod intentio feratur ad circũstantiam illam, sicut fur tam libenter acciperet uas aureum sacratum ut non sacratum: & tamen in aliam speciem peccatum mutatur, uidelicet de simplici furto in sacrilegium. Præterea secundum hoc circunstantia illa quæ dicitur, cuius gratia, posset sola speciem peccati mutare, tamen non semper mutat. Cum enim negationes & priuationes differãt specie secundum differentiam habituum & positionum oppositarum, & malum sit priuatio boni, oportet q̃ ubi diuersum bonum ad uirtutem necessarium, priuatur, ibi fit species diuersa peccati. Sola autem una circunstantia peccati rectitudinem uirtutis aufert. Vnde si aliæ circunstantiæ nullã aliam obliquitatem peccato tribuant, nisi ex suppositione personæ, non mutabunt speciem peccati, sed forte grauabunt quantitatem peccati illius. Interdum etiam non, quia ex suppositione præcedentis nullam inordinationem addunt, imo quãdoq; diminuũt, ut si aliqua circunstantia subtrahat rationem peccati: sicut accipere rem alienam, habet rationem peccati ex circunstantia quid, quia alterius rem euadit. Quod autem hoc faciat quis manu dextera aut sinistra, nõ uariat: sicut si tollat multum aut parum, peccatum aggrauat: non tamen speciem mutat. sed rem alienam consecratam auferre, aliam deformitatem includit: quoniam irreuerentia circa res diuinas specialem habet rationem peccati. Ideo talis circunstantia dicitur speciem peccati mutare. Si autem coactus accipiat, talis circũstantia minuit culpam: quoniam causa peccati, scꝫ uoluntarium, minuitur. Ex his patet responsio ad hanc quæstionem, utrum circunstantia culpam grauet in infinitum. Dicendum enim quod non, nisi dum trahit in aliam speciem peccati, sicut dum circunstantia includit & addit aliquid charitati contrarium seu contra præceptum. Sed quæri potest an omnes circũstantiæ peccati sint confitendæ. Dicendum quod omnes circunstantias confiteri est impossibile. Quasdam autem confiteri est necessitatis. Tamen in hoc est differentia opinionum. Nam aliqui dicunt quod omnes circunstantiæ quæ aliquam notabilem quantitatem addũt peccato, sint necessario confitendæ, si occurrant memoriæ. Alij dicunt quod non oportet confiteri nisi eas, quæ trahunt ad aliud genus peccati. Et hoc probabilius est. Sed addendum quæ ad aliam speciem peccati mortalis trahunt: quia ut dictum est distinctione præhabita, uenialia non sunt de necessitate confessionis. attamen perfectionis est talia confiteri. Circunstantiæ autem particulares carnalium peccatorum trahẽtes ad nouam speciem peccati carnalis, semper sunt cõfitendæ. Et si obijciatur quod motum libidinis prouocant tam in confitente quam in confessore: dicendum quod gratia quæ in sacramento poenitentiæ datur, restaurat si quæ inclinatio ad peccatum ex talium cogitatione proueniat. Vnde in Pastorali dicit Gregorius: Plerũq; fit ut dũ rectoris aius aliena tẽtamẽta cognoscit, auditis tentationibus, etiam ipse pulsetur. sed hæc pastori nequaquam timenda sunt, quia tanto facilius à sua tentatione eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur. Si tamen confitens uiderit sacerdotem lasciuum & ad talia pronum, debet accipere licentiam confitendi alteri sacerdoti. Quam si non dederit, debet ad superiorẽ recurrere. Si autem circunstantiæ non aggrauant in infinitum, nouã speciem mortalis peccati addẽdo, quãdoq; laudabiliter reticentur, adhibita debita discretione, iuxta cõsiderationem turpitudinis circunstantię, & pronitatem inclinationis ad peccatũ ex eius consideratione in ip̃o confitente uel sacerdote. Confitens quoq; in confessione debet pro posse famam alterius custodire, & suam conscientiam expurgare: ideo si circunstantia quæ ducit in cognitionem personæ, sit de necessitate confessionis secundum regulam datam, tunc debet confiteri occultando personam quantum potest. Si autem circunstantia illa non sit necessario confitenda, debet eam dimittere, ne prodat peccatum alterius. Hæc Thomas in Scripto.

Questio. Circũstãtia mutat peccati speciem. Opinio.

Una tm̃ circunstãtia aufert virtutis rectitudinem.

Questio.

Questio.

Circũstãtię q̃ sint necessario cõfitendę. Opinio.

Opinio.

Obiectio

Gregori⁹

Confitẽs debet alienã famã nõ accusare.

¶In his continentur quæ Bonauentura scribit, de circunstantijs peccatorũ, de quibus ponit hos uersus:

Aggrauat ordo, locus, persona, scientia, tempus,
Aetas, conditio, numerus, mora, copia, causa,
Est modus in culpa, status altus, lucta pusilla.

Et addit: Nõ solũ deflendę sunt culpę, sed etiã pœnæ. i. sequelæ culparum inhabilitantes ad bonum. Et uocantur interdum reliquiæ uitiorum, utpote pronitates ad mala, & infirmitates resistendi tentamẽtis ac uitijs, quæ sunt poenæ contractæ potius quam inflictæ. In his continentur & scripta Petri.

Bonauẽt.

¶Richardus quoq; concordans: Actus, inquit, uoluntatis per hoc formaliter est peccatum, quod caret debito ordine rationis, atq; per hoc formaliter est in specie peccati, quod caret aliquo speciali ordine rationis. Quandocunq; ergo per aliquam circunstantiam priuatur actus aliquo rationis ordine speciali, constituitur ipse actus per circunstantiã illam in aliqua noua specie peccati. Dum uero per circunstantiam non priuatur specialis rationis debito ordine, sed tamen per eam priuatio debiti ordinis intenditur seu augetur, non mutatur per eam species peccati, sed aggrauatur &c. ut supra in Thoma.

Richard⁹ vñ oritur peccatũ

Quæ

Quęstio. ¶ Quæritur quoq;, utrum circunstantia possit ueniale peccatum mutare in mortale. Dicendum q[uo]d quæstio potest intelligi de eodem peccato in numero uel in specie; & primo modo dupliciter, scilicet aut de eodem actu inesse naturę, aut inesse moris. Et primo modo actus primo uenialis, fieri potest mortalis, ut inspicere mulierem primo ex complacentia pulchritudinis eius sine libidinoso affectu, deinde inspectionem illam continuare ex uitiosa libidine. Secundo modo non est istud possibile, quoniam actus non est in specie moris, nisi ut est ex uoluntate & ratione. Ideo nō manente eadem habitudine uoluntatis ad actum, nō habet actus idem esse morale in numero. Si uero intelligatur quæstio de eodem peccato in specie, assignāt quidā eandem distinctionē & similē respōsionē.

Quęstio. ¶ Denuo quæritur, quæ sit principalior pars pœnitentiæ, absolutio confessoris uel compunctio confitentis. Et respondendum quod in sacramentis illa est principalior pars, quæ principalius cooperat ad principalem sacramenti effectum. Principalior aūt effectus sacramentorum nouæ legis est sanctificare quam sanctificationem significare. Illa ergo pars sacramenti pœnitentiæ est principalior, quæ ex ui sacramēti magis cooperatur ad remissionem culpę ac pœnę æternę, quæ remittuntur per gratiam sanctificantem. Compunctio autem non solum cooperatur ad remissionē peccati ex ui sacramenti, sed etiam inquantū est actus uirtutis, aut efficax dispositio ad uirtutem. Compunctio ergo cum hac utraq; ui sua, est principalior pœnitentiæ pars. Si uero cōsideretur id, ad quod compunctio cooperatur ex ui sacramēti tantum, sic absolutio sacerdotis: qui cum sit Christi uicarius, per prius principaliusq; assistit uerbis suis, quibus cōsistit sanctificās uirtus absolutionis, quam partibus sacramenti quæ sunt ex parte confitentis. Hæc Richardus.

Cōpūctio principali or pars pęnitētię.

Argētin. Circūstātiarū tria genera. ¶ Argentinensis demum hic scribit, quod tamen ex introductis elicitur: Circunstantiæ, dicens, sunt tripartitę, quoniam quædam nec aggrauant culpā, nec trahunt ad aliam speciem, sicut furari manu dextera aut sinistra. Aliæ grauant, sed non uariant speciem, ut multum furari. Tertię grauant & speciem mutant, ut calicem consecratum furari, quod est sacrilegiū, id est abusus rei sacræ. Triplex quippe est sacrilegij species. Prima, per modum furti aut spolij tollere sacrum de sacro, ut calicem de ecclesia. Secunda, tollere sacrū de non sacro, quemadmodum calicem de domo nō consecrata. Tertia, tollere uiolenter non sacrum de sacro, ut reum extra ecclesiam. Itaq; de primis circunstantijs non oportet confiteri, de secundis uero confiteri est ualde decens & congruum, non tamen simpliciter necessarium, ut cōmuniter dicunt doctores. Imo ut dicunt, sufficit quod peccator in confessione exprimat speciem peccati. Verunramen quidam tenent cōtrarium, dicentes quod oporteat confiteri circunstantias notabiliter aggrauantes: ut si quis furatus esset cētū aut mille mercas, non sufficeret dicere furatus sum rem seu pecuniam proximi mei. Hæc opinio uidetur securior, & dictis Augustini in textu conformior. Nec dubium quin istud melius salubriusq; consistat. Tertias circunstantias confiteri oportet quantum occurrunt memoriæ, sicut & cætera peccata mortalia, quæ & pro posse sunt ad memoriam reuocāda. Hæc Arg.

Sacrilegij tres species.

Cōis doctorū opinio

Opinio securior.

Durand⁹ circūstantiā dicat circūstantia. ¶ Præterea Durandus: Nomen, ait, circūstantiæ tractum uidetur ex his, quæ inueniuntur in loco quantitatibusq; corporeis ad actus morales. Illa enim circūstant rem, quæ sunt ei extrinseca, & tñ aliquo modo ipsam attingunt. Ita in actibus illa dicuntur circunstare, quæ non sunt de substantia actus, sed accidūt ei uel subiectiue, ut modus agendi: siue extrinsece, ut locus & tempus. Quicquid ergo non pertinet ad essentiam actus, ut est in specie naturæ, & tamen aliquo modo attingit ipsum, uocatur circunstantia. Hæc Durand⁹.

¶ Qui consequenter ponit triplex circunstantię genus, sicut modo expressum est, quamuis sub alijs uerbis. & addit, Quandocunq; in uno actu sunt plures deformitates, quarum una non est determinatiua alterius, ibi sunt plura peccata formaliter, quemadmodū in occulta sublatione rei alienę de loco sacro. Et si obijciatur quod species rei non potest per extrinseca uariari, circunstantia autem rei extrinseca est: dicendum quod circunstantiæ nō sunt intrinsecæ actui, quo ad eius essentiam, aut quo ad esse naturę, nec quo ad mutant speciem eius: sed quo ad esse moris, hoc est, quantum ad bonitatem malitiamve moralem. In his doctores communiter sunt concordes. Regula. Obiecto Dilutio

QVAESTIO III.

De impedimentis uero pœnitentiæ modo quærendum est, Vtrum hypocrisis, ludus, mercatio, militia et consimilia quaedam, poenitentiam veram impediant. ¶ Videtur quod non. Cum enim multa sint peccata hypocrisi grauiora, non apparet cur hypocrisis magis quam alia dici debeat pœnitentiæ impedimentum. Circa ludum quoq; est specialis uirtus moralis, & ita non solum licite sed, & uirtuose ac meritorie fieri potest. Mercatio etiam & militare exercitium, pro conuenienti dispositione reipublicæ sunt inductæ. Et beatissimus Iohānes Baptista militibus dixit: Contenti estote stipēdijs uestris. Nec reprobauit eorum officium neq; statum, ut in euangelio recitatur. In parte negatiua. Luc. 3.

¶ Circa hæc loquitur Thomas: Hypocrita proprie dicitur, qui personam alterius repræsentat quasi submissus siue suppositus loco alterius. Vnde in theatris qui aliorum personam gerebant, hypocritæ dicebantur. Sicq; sumit Philosophus hypocritas tertio Ethicorum. Hinc illi qui non sunt uere uirtuosi, & tamen uirtuosos se simulant, recte hypocritæ appellantur. Cumq; ostentare de se ex proposito meliora quā sit, iactantiæ uitium exter, siue fiat in uerbis, siue in factis: constat quod hypocrisis semper sit uitium, quod latine simulatio dicitur. Est quoq; speciale peccatum. Priuationes nanq; specificantur per habitus oppositos. ideo illud peccatum est generale, quod priuat aliquam conditionem, quæ in qualibet uirtute requiritur: sicut inobedientia, prout est generale peccatum. Hypocrisis autem priuat conformitatem signi ostendentis conditionem personæ ad rem significatā, quæ conformitas ad unam uirtutem specialiter pertinet, puta ad ueritatem, prout est pars iustitiæ. Veruntamen non est semper mortale peccatum. Habet enim hypocrisis eandē rationem peccati, quam mendaciū: q; non est semp mortale pctm̄, sed qñ est pniciosum uergens in proximi nocumentum. Sic & hypocrisis quando est perniciosa, proueniens in nocumentum personæ alterius, quam per fictam & creditam sanctitatem priuat seu priuare intēdit re quam habet, meritove haberet, aut certe in nocumentum fidei atq; ecclesiæ, dum propter creditam sanctitatē hypocritæ, creditur ei contra fidem & ecclesiæ expeditionē. Cūq; opera ecclesiæ exteriora, pcipue nata sint sanctitatem ostend- Thomas. Determinatio. Hypocrita quis. Hypocrisis qñ peccatū mortale sit.

ostendere:abutitur eis hypocrita,excludens intentionē ueræ ac rectæ pœnitentiæ. Sicq; directius impedit pœnitentiæ effectū & fructū,quā alia uitia etiā grauiora, ideo ponitur speciale impedimentū pœnitentiæ salutaris. Similiter ludus. Ludus tñ est triplex. Quidā etenim ludi ex se turpitudinē habent,ideo semper & ab omnibus,pertim à pœnitētibus ac tempore luct⁹ ac pœnitētiæ,sunt uitādi:qm̄ pœnitētes p fletū sua peccata debēt corrigere. Tales sunt ludi,q in theatris agebant,ad luxuriam prouocantes. Alij sunt ludi turpitudinem nullam includentes,quos philosophus nominat liberales,circa quos uersatur uirtus moralis, quæ eutrapelia uocatur. Sunt quoq; ludi ex deuotiōis abūdantia procedentes. Vnde Dauid disseruit. Ludam coram domino,& ero humilis in oculis meis. Tales ludi sunt laudandi ac ęmulandi. Porro in ludis illis medijs potest esse excessus,si grauitas & custodia cordis nimium dissoluantur, magisq; decent unum quam alium. Vnde & pœnitētes districtius & discretius habere se debent in illis quam alij,quoniam pœnitentia fletum requirit.

Ludorū tres spēs. Ludi deuotionis. 2.Reg 6.

¶Insuper spectacula quæ sunt turpium rerum, ad libidinem ac dissolutionem prouocantium,studiosa inspectio, est peccatum, imo & peccatum interdum mortale, ex irrefrenata libidine & immoderata complacentia in eisdem,ideo omnibus, maxime pœnitentibus,sunt fugienda. Quædam tamen spectacula sunt de rebus utilibus atq; ad uitam accommodis, quæ nihilominus animum distrahunt. Hinc quāuis sine peccato eis quis uti possit,seruata discretione secundum decentiam suæ personæ ac proprij status, pœnitentibus tamen uitāda sunt:quoniam cor debent habere recollectum ad deum & compunctum, & hoc nisi aliter requirat necessitas.

Spectacula inhonesta aspicere.

¶Denique officium malitiæ & negociationis & publicanorū,qui uectigalia publica exigunt,de propinquo habent annexa sibi peccata, quamuis sine peccato quandoq; ualeant exerceri. Cunq; pœnitens specialiter debeat occasiones peccandi uitare, & compunctioni studere,commendabile est, si ea ac consimilia uitet:non tñ est de necessitate pęnitentię,quia quamdiu homo uiuit in seculo isto, non pōt uniuersas peccandi uitare occasiones. Ideo sufficit in istis officijs,ut peccata diligenter deuitet,ita quod miles iuxta sacratissimam Iohannis Baptistæ doctrinam, nullum concutiat,& stipendijs suis sit contentus:neq; ad ostentationem officium exerceat militare, sed ad utilitatem ecclesiæ ac reipublicæ,& ad exercitium uirium. Negotiator quoq; non habeat conditionem in se,quæ ipsum ab officio illo prohibeat ut religiosi & clerici, & quod diebus festiuis mercationes non faciat, nec officium illud exerceatur tempore quo caristiam possit inducere. Fraudes quoq;,doli,mendatia & consimilia mala uitentur. Publicani etiam non nisi legitima autoritate principis uectigalia,telonea seu tributa recipiant moderata,& causa utilitatis communis,ut p terræ defensione. Hæc Thomas. Qui & circa literam ait: Qui habet copiam sacerdotis, nec necessitate urgetur ad communicandū,sicut urgentur sacerdotes parrochiales, non debet accedere ad communionem ante confessionem.

Officia q sine pctō possūt exercerī. Luc.3

¶In his continentur scripta Petri,Richardi,Argētinēsis,& aliorum quorundam de ista materia. Et addit Argentinensis, quod si quis ieiunet seu alia opera satisfactoria sibi pro peccatis suis iniuncta exerceat, simulando se talia agere, quasi opera supererogationis,non quasi ex debito satisfactionis, hypocrita est, & fructu ac mercede æterna priuatur. Torneamenta quoq; ludi sunt illiciti,& ab ecclesia prohibiti,propter abusiones, crudelitates, pompas,uanitates & multa consimilia,quæ contingunt in eis. Hæc Argentinen.

Argētin.

¶Postremo,circa distinctionem hanc Albertus & Bonauentura multas mouent quæstiones perutiles, quæ tamen in sequenti distinctione mouentur ab aliis,ubi & opportuniorem uidētur habere locum,ideo differo eas.

Albertus Bonauēt.

¶Distinctio. XVII. Tria opponūtur quærenda:primū, an sine confessione dimittatur peccatum.

Hic oritur quæstio multiplex. Primo enim quæritur, utrum absq; satisfactione & oris confessione,per solam cordis cōtritionem peccatum alicui dimittatur. Secundo,an aliquando sufficiat confiteri soli deo sine sacerdote. Tertio,an laico fideli facta ualeat confessio. In his enim etiam docti diuersa sentire inueniuntur,quia super his uaria ac pene *aduersa tradidisse uidentur doctores. Dicunt enim quidam,sine cōfessiōe oris & satisfactione operis neminē à pctō mūdari, si tempus illa faciēdi habuerit. Alij uero dicunt,ante oris confessionē & satisfactionem in cordis contritione peccatum dimitti à deo,si tamen uotum confitendi habeat. Vnde propheta: Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meā domino,& tu remisisti impietatē peccati mei. Quod exponens Cassiodorus,ait:Dixi,id est,deliberaui apud me, quod confitebor, & tu remisisti. Magna pietas dei esset quod ad solam promissionem peccatum dimiserit. Votum enim p operatione iudicatur. Item Augustinus: Nondum pronuntiat,promittit se pronūtiaturū, & deus dimittit:quia hocipsum dicere, quoddam pronuntiare est in corde. Nondum est uox in ore,ut homo audiat confessionem,& deus audit. Item, Sacrificium deo spiritus contribulatus,cor contritum &c. Alibi etiam legitur, Quacunq; hora peccator conuersus fuerit,& ingemuerit:uita uiuet, & nō morietr. Nō dicit,ore confessus fuerit:sed: cōuersus ingemuerit. Vñ datur intelligi,q etiā ore tacēte, ueniā interdū cōseqmur. Hinc etiā leprosi illi, qbus dñs pcepit ut ostenderēt se sacerdotib⁹:in itinere antequā ad sacerdotes uenirēt, mundati

*al's, diuersa. Psal.31. Cassiodorus testunonijs pbat io sola cōtritione p. tm̄ di mitti. Aug⁹ sup psal.31, de pe di.1.ca. magna pietas. Psalm 50. Ezech.18. Luc.17

mundati sunt. Ex quo insinuatur, quod antequã ora nostra sacerdotibus aperiamus, id est, peccata confiteamur, à lepra peccati mundamur. Lazarus etiam non prius de monumento est eductus, & post à domino suscitatus: sed intus suscitatus, prodijt foras uiuus, ut ostenderetur suscitatio animæ præcedere confessionem. Nemo enim potest confiteri, nisi suscitatus: quia à mortuo uelut qui non est, perit confessio. Nullus ergo confitetur, nisi resuscitatus. Nemo autem suscitatur, nisi qui à peccato soluitur: quia pctm̃ mors aĩæ est: qui ut est uita corporis, ita eius uita deus est. His alijsq; pluribus autoritatibus probatur, ante cõfessionem uel satisfactionem sola compunctione peccatum dimitti. Quod qui negant, eas determinare laborant: nec non in huius sententiæ depressionem & ad suæ opinionis assertionem autorum testimonia inducunt. Ait enim dominus per Isaiam: Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris. Item Ambrosius: Non potest quisquã iustificari à pctõ, nisi peccatum ipsum antea fuerit confessus. Idem dicit: Confessio à morte animam liberat, confessio paradisum aperit, confessio spem salutis tribuit: quia nõ meretur iustificari, qui in uita sua non uult peccatum confiteri. Illa confessio nos liberat, quæ fit cum pœnitentia. Pœnitentia uera est dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisq; cõmisit. Itẽ Iohannes: Nec potest quisq̃ gratiam dei accipere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per pœnitentię cõfessionem & per baptismum. Item Augustinus: Agite pœnitentiam qualis agitur in ecclesia. Nemo dicat sibi occulte ago, quia apud deum ago, nouit deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quæ solueritis super terram, soluta erunt & in cœlis? Ergo sine causa claues datæ sunt? Frustramus etiam uerbum Christi. Iob dicit: Si erubui in conspectu populi peccata mea confiteri. Item Ambrosius. Venialis est culpa, quam sequitur confessio delictorum. Item Augustinus super illum locum: Non absorbeat me profundum, neq; urgeat super me puteus os suum: Puteus est profunditas iniquitatis, in quam si cecideris, non claudet super te os suum, si tu non claudis os tuum. Confitere ergo & dic: De profundis clamaui ad te domine &c. & euades. Claudit super illum qui in profundo contemnit: a quo mortuo uelut qui non sit, perit confessio: Item, Nullus debitę grauioris pœnæ accipit ueniã, nisi qualemcunq; etsi longe minorem quam debeat, soluerit pœnam. Ita enim impartitur a deo largitas misericordiæ, ut non relinquatur iustitia disciplinæ. Item Hieronymus. Qui peccator est, plangat delicta propria uel populi: & ingrediatur ecclesiam, de qua propter peccata fuerat egressus: & dormiat in sacco, ut præteritas delicias per quas deum offenderat, uitæ austeritate compenset. His alijsq; autoritatibus nituntur asserere, sine confessione uocis & aliqua solutiõe pœnæ, neminẽ a pctõ mundari.

Johan. 11
Eccle. 17
Isai. 43
Ambrosi. in lib. de parad. ca. 14. & hr̃ ubi supra c. non pot.
Io. in sermone quadrag. sũ. de pe. d. 1. c. ecce i. nunc.
Io. Chrysost. de pe. nitten. d. 1. c. nõ põt.
Aug. in sermo. 49 de pę. d. 1. c. agite.
Mat. 16
Job. 31
Ambrosi. c. 14. li de parad. de pę. d. 1. ca. sęspẽ de cepit.
Augusti. super psalmũ 68, et hr̃ de pę. d. 1. c. er. his.
Psal. 129
Prou. 18
De pę. d. 1. c. nullus.
Hiero sup. per Malachię ca. 3. & allegat̃ de pę. d. 1. c. quis sacerdos.

¶ Cui sententiæ potius consentiendum sit.

Quid ergo super his sentiendum: quid tenendum? Sane dici potest, quod sine confessione oris & solutione pœnæ exterioris, peccata delentur per contritionem & humilitatem cordis. Ex quo enim proponit mente compuncta se confessurum, deus dimittit: quia ibi est confessio cordis, etsi non oris: per quam anima interius mundatur a macula & contagione peccati commissi, & debitum æternæ mortis relaxatur. Illa ergo quæ superius dicta sunt de confessiõe & pœnitentia, uel ad confessionem cordis, uel ad interiorem pœnã referenda sunt. Sicut illud Augustini. Quod nullus dicitur ueniam consequi, nisi prius q̃ntulamcũq; peccati soluerit pœnam: uel de exteriori pœna accipiẽda sunt, & ad contẽnentes uel negligẽtes referẽda sunt, sicut illud, Nemo dicat, occulte ago &c. Nõnulli cũ in uita pctã, confiteri negligũt uel erubescũt, & ideo nõ merenẽ iustificari. Sicut em̃ præcepta est nobis interior pœnitentia, ita & oris confessio, exterior satisfactio, si adsit facultas. Vnde nec uere pœnitens est, qui confessionis uotum non habet: & sicut pcĩ remissio munus dei est: ita pœnitentia & confessio per quam pctm̃ deletur, non potest esse nisi a deo, ut Augustinus ait. Iam, inquit, donum spiritussancti habet qui confitetur & pœnitet: quia nõ potest esse confessio pcĩ & compunctio in homine ex seipso. Cum enim irascitur sibi quisq; & displicet, sine dono spiritussancti nõ est. Oportet ergo pœnitentem confiteri pctã si tẽpus habeat: & tamen antequã sit confessio in ore, si uotum sit in corde, præstat̃ ei remissio.

Augusti. li. de pę. c. 17.
August. super psalmum 50

¶ Si sufficiat soli deo confiteri peccata.

Iam secundum quæstionis articulum inspiciamus sc; utrum sufficiat peccata confiteri soli

soli deo, an oporteat confiteri sacerdoti. Quibusdam uisum est sufficere si soli deo fiat confessio sine iudicio sacerdotali & cõfessiõe ecclesiæ: quia Dauid dixit: Dixi, confitebor domino, & tu re. &c. non ait sacerdoti, & tamen remissum sibi peccatum dicit. Item Ambrosius: Ideo fleuit Petrus, qa culpa obrepsit ei. Nõ inuenio qd dixerit, inuenio qđ fleuerit. Lachrymas eius lego, satisfactionẽ nõ lego. Sed qđ defendi nõ põt, ablui põt. Lauãt lachrymæ delictũ, quod uoce pudor ẽ cõfiteri: & ueniæ fletus cõsulit, & uerecundiæ. Hoc idẽ etiã Maximus dicit eps. Itẽ Iohãnes Chrysostim⁹: Nõ tibi dico ut te prodas in publicũ, neq; apud alios accuses: sed obedire te uolo ꝓphetæ dicenti: Reuela dño uiã tuam. Ante deum ergo tua confitere peccata, apud uerum iudicẽ cũ oratione delicta tua ꝓnũtia, nõ lingua, sed cõsciæ tuæ memoria: & tunc demũ spera te misericordiã posse cõseq. Si habueris pctã tua in mẽte cõtinue, nunq̃ malũ aduersus ꝓximũ tuũ in corde tuo tenebis. Idẽ, Pctã tua dicito, ut deleas illa. sed si confunderis alicui dicere illa, dicito ea quotidie in aĩo tuo. Nõ dico ut cõfitearis ea cõseruo tuo, ut tibi exꝓbret, dicito deo q curat ea. Nec eñ si nõ dixeris, ignorat ea. Cum faciebas ea, præsto erat: cum admitteres ea, cognouerat. Nunquid uult à te ea cognoscere? Peccare non erubuisti, & confiteri erubescis? Dicito in hac uita, ut in alia requiem habeas, dicito ingemiscens & lachrymans. In codice enim scripta sunt peccata tua. Spongia peccatorum tuorum, lachrymæ tuæ sint. Item Prosper: Illi quorum pctã hũanã notitiam latent, & non ab ipsis cõfessa, nec ab alijs publicata, si ea confiteri uel emendare noluerint, deũ quẽ hñt testẽ ipm, & habituri sunt ultorẽ. Qđ si ipsi sui iudices fiant, & ueluti suæ iniquitatis ultores, hic in se uoluntariã pœnã seuerissimæ aĩaduersiõis exerceãt, & tpalibus pœnis mutabũt æterna supplicia, & lachrymis ex uera cordis cõtritiõe fluentibus: restringũt æterni ignis incendia. Et infra: Facilius sibi deũ placabunt illi qui aut ꝓprijs cõfessionib⁹ crimẽ produnt, aut nescientibus alijs, ipsi in se uoluntariæ excommunicationis ferunt sentẽtiã: & ab altari cui ministrabant, nõ aĩo, sed officio separati uitã suã quasi mortuam plangunt: certi quod reconciliati sibi efficacis pœnitentiæ fructibus, à deo non solũ amissa, sed etiam supernę ciuitatis gaudia recipiant. His autoritatibus innitũtur, q sufficere contẽdunt, deo confiteri pctã sine sacerdote. Dicunt enim quod si quis timens detegit culpam suam apud hoĩes, ne inde opprobrio habeatur: uel alij suo exemplo ad peccandũ accingantur, & ideo, *tacet homini & *reuelat deo, consequitur ueniam.

Psalm. 31. *Ambrosi⁹ serm. 46. Item 2 super Luca li. 1. c. 22. de poe. di. 1. c. petr⁹. Jo. Chrysost. super epistol. ad Heb. 7 hr de pe. d. 1. c. qualiqñ. Psal. 36* *Prosper de pe. di. 1 ca. potro.* *De p. d. 1 facilius.* *tacet *reuelet

¶ Quod non sufficit soli deo confiteri, si tamen homini possit.

Sed quod sacerdotibus confiteri oporteat, non solum illa autoritate Iacobi, Confitemini alterutrum pctã uestra &c. sed etiam aliorum pluribus testimonijs cõprobatur. Ait eñ Augustinus, Iudicet seipsum homo uoluntarie dum potest, & mores conuertat in melius: ne cum iam non poterit, præter uoluntatem à domino iudicetur: & cum in se pertulerit seuerissimæ medicinæ, sed tamen utilissimæ sententiam: ueniat ad antistites, per quos illi claues ministrantur ecclesiæ. Tanquam bonus iam incipiens esse filius ecclesiæ maternorum membrorum ordine custodito, à præpositis sacramentorum accipiat satisfactiõis suæ modum in offerendo sacrificio contriti cordis deuotus & supplex. Id tamen agat, quod non solum sibi prosit ad salutem, sed etiam ad exemplum cæteris: ut si peccatum eius non modo in graui eius malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est: atq; hoc expedire utilitati ecclesiæ uidetur antistiti, in notitiam multorum uel totius plebis agere pœnitentiam, non recuset, ne letali plagæ per pudorem addat tumorem. Cum tanta est plaga peccati & impetus morbi, ut medicamenta corporis & sanguinis domini differenda sint: autoritate antistitis debet se quis remouere ab altari ad agendam pœnitentiam, & eadem reconciliari. Item Leo papa: Multiplex misericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, ut non modo per baptismũ, sed etiã per pñiam spes uitæ reparetur, sic diuinę uolũtatis p̃sidijs ordinatis, ut indulgẽtiã dei nisi supplicationibus sacerdotũ nequeãt obtinere. Chrs eñ hanc p̃positis ecclesiæ tradidit potestatem, ut confitentibus pœnitentię satisfactionem darent: & eosdẽ salubri satisfactiõe purgatos, ad communionẽ sacroꝶ p ianuã reconciliatiõis admitterẽ. Itẽ Augustin⁹: Quẽ pœnitet, oĩno pœniteat, & dolorẽ lachrymis ostendat, repræsentet uitã suam deo p sacerdotẽ, ꝓueniat iudiciũ dei p cõfessionẽ. Præcepit enim dñs mũdãdis, ut ostẽderẽt ora sacerdotibus docens corporali præsentia confitenda pctã, non perscripta manifestãda.

Iaco. 5 *Aug⁹ in sermone 50. de pe. De pe. di. 1. c. indic.* *Leo papa de pe. di. 1 c. multipl.* *Augusti. in li. de vera pe. c. 10 de pe. c. quẽ peniter. Luc. 17*

Dixit

Dixit enim: Ora monstrate, & omnes, nō unus pro omnibus: non alium statuatis nunciū, qui ꝓ uobis offerat mun⁹ deo à Moyse statutū, sed qui ꝑ uos peccastis, ꝑ uos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hoc præcepit dominus, ut nemo pœniteret in occulto. In hoc enim quod per seipsum dicit sacerdoti & erubescentiam uincit, timore offensi fit uenia criminis. Fit enim ueniale per confessionem, quod criminale erat in operatione: & si non statim purgatur, fit tamen ueniale quod cōmiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubesentiæ dominans, nihil eorum quę commisit, nuncio dei negauit. Deus enim qui misericors & iustus est, sicut seruat misericordiam in iustitia, ita & iustitiam in misericordia. Opus enim misericordiæ est peccanti peccata dimittere, sed oportet ut iustus misereatur iuste. Considerat enim si dignus est, nō dico iustitia, sed & misericordia. Iustitia enim sola damnat, sed dignus est misericordia, q spirituali labore quærit gratiam. Laborat enim mens patiendo erubescentiam. Et quoniā uerecundia, magna est pœna: qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia. Vnde patet, quia quanto pluribus confitebitur in * tempore ueniæ turpitudinem criminis, tanto facilius consequitur gratiam remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus iam possunt proficere & plus confitentibus parcere. Item Leo papa: Quamuis plenitudo fidei uideatur esse laudabilis, quæ propter dei timorem apud homines erubescere non ueretur: tamen quia non omnium sunt huiuscemodi peccata, ut ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare: remoueatur improbabilis consuetudo, ne multi à pœnitentiæ remediis arceantur: dum aut erubescunt, aut timent inimicis sua facta referare, quibus pñt legem percelli cōstitutione. Sufficit enim confessio quæ primum deo offertur: & tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit. Tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus nō publicetur conscientia confitentis. Ex his aliisq́ pluribus indubitanter ostenditur, oportere deo primum, & deinde sacerdoti offerri confessionem: nec aliter posse perueniri ad ingressum paradisi, si assit facultas.

[Marginalia: Leuit. 13 — Qđ criminale fit ueniale. — Quāto pluribus quis cōfitetur, tāto facilius ei ignoscitur. De pe. d. 1 c. Quis. — * al's, spe]

¶ De tertio articulo scilicet an sufficiat confiteri laico.

Nūc priusquā ꝑmissis autoritatib⁹, q̄ his cōtradicere uidētur, respōdeamus: tertiā quęstionē intueamur. Qđ em̄ scđa q̄stio cōtinebat scʒ an sine cōfessiōe & iudicio sacerdotis, soli deo cōfiteri sufficeret: expeditū ē & certificatū ꝑmissis testimōiis, ꝙ non sufficit confiteri deo sine sacerdote: nec est uere humilis & pœnitēs, si non desiderat & reqrit sacerdotis iudiciū. Sed nūquid ęque ualet alicui cōfiteri socio, uel ꝓximo suo, saltē cū deest sacerdos? Sane ad hoc pōt dici, ꝙ sacerdotis examē reqrēdū ē studiose, qa sacerdotib⁹ concessit deus ptātē ligādi atq; soluēdi. Et ideo qb⁹ ipsi dimittūt, & de⁹ dimittit. Si tñ defuerit sacerdos, proximo uel socio est faciēda cōfessio: Sed curet qsq; sacerdotē q̄rere, q sciat ligare & soluere. Talem em̄ esse oportet, q aliorū crimina diiudicat. Vñ Augu. Qui uult confiteri pcc̄a ut inueniat gratiā, quærat sacerdotē qui sciat ligare & soluere: ne cū negligēs circa se extiterit, negligatur ab eo, qui eū misericorditer monet & petit: ne ambo in foueā cadant, quā stultus euitare noluit. Tanta itaq; uis confessionis est, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quod pœnitens non potest uerecundari corā sacerdote, quē desideráti nec tempus nec locus offert: & si ille cui confitebitur, ptātem non habeat soluendi, fit tñ dign⁹ uenia sacerdotis desiderio, qui crimen confitetur socio. Mundati enim sunt leprosi, dū ibāt ostendere ora uel se sacerdotibus, antequā ad eos peruenirēt. Vñ patet deū ad cor inspicere, dū ex necessitate prohibentur ad sacerdotes peruenire. Sæpe quidē quærunt eos sani ac læti, sed dum quærunt, antequā perueniant, moriūtur. Sed misericordia dei ubiq; est, qui & iustis parcere nouit, etsi nō tā cito, sicut si soluerentur à sacerdote. Qui ergo cōfitet̄ sacerdoti, oīno meliori quā pōt confiteat̄: etsi pcc̄m occultū ē, sufficiat referri in notitiā sacerdotis. Nā in resurrectione filiæ archisynagogi puellæ, pauci interfuerunt qui uiderēt: nondū enim erat sepulta, nondū extra portā delata, nondū extra domū in notitiā portata. Intus resuscitauit, quā intus inuenit, relictis solis Petro & Iacobo & Iohanne & patre & matre puellæ, in quibus figuraliter continentur sacerdotes ecclesiæ. Quos aūt extra inuenit, aduertēdū ē quomō suscitauit. Flebat em̄ turba post filiū uiduæ, fleuit Martha & Maria supplicātes pro fratre, flebat & turba mariā secuta. In quo docemur, publice peccātibus nō ꝓpriū, sed ecclesiæ

[Marginalia: Questio — Solutio — Iohan. 20 — Matt. 16. — 26. q. 6. ca. si aliq. — Qualē debeat q̄rere sacerdotē — Augu. li. de uera pę. c. 10. di. de pę. d. 6 qui uult, & c. 1 quē pęnitet. — Matt. 15. — Luc. 17 — Augusti. li. de uera pę. ca. 10. — Marc. 5. — Luc. 7 — Iohan. 11.]

ecclesiæ sufficere meritum. Laboret ergo pœnitens in ecclesia esse, & ad ecclesiæ unitatem tendere. Nisi enim unitas ecclesiæ succurrat, nisi quod deest peccatori, sua oratione compleat, de manibus inimici non eripietur anima mortui. Credendum est enim, quod oẽs orationes & eleemosynæ ecclesiæ & opera iustitiæ & misericordiæ succurrãt recognoscenti mortem suam ad conuersionem. Ideoq́ nemo digne pœnitere potest, quem non sustineat unitas ecclesiæ. Ideoq́ nemo petat sacerdotes per aliquam culpam ab unitate ecclesiæ diuisos. Ex his satis aperitur & absoluitur præmissæ quæstiõis articulus. Quærendus est eñi sacerdos sapiens & discretus, qui cum potestate simul habeat iudicium: qui si forte defuerit cõfiteri debet socio. Beda uero inter confessionem uenialium & mortalium distinguit, super illum locum. Confitemini alterutrum peccata uestra. Ait enim: Coæqualibus quotidiana & leuia. grauiora uero sacerdoti pandamus, & quanto iusserit tempore purgare curemus, quia sine confessione emendatiõis peccata nequeunt dimitti. Sed & grauiora coæqualibus pandenda sunt, cum deest sacerdos & urget periculum. Venialia uero etiam sacerdotum ablata copia licet confiteri coæquali: & sufficit, ut quibusdam placet: si tamen ex contemptu non prætermittatur sacerdos. Tutius est tamen & perfectius, utriusq́ generis peccata sacerdotibus pandere: & consilium medicinæ ab eis quærere, quibus concessa est potestas ligandi & soluendi.

Beda super epist. Iaco. 5. d

Matt. 16. Iohan. 20

¶ Hic aperit, qualiter supradictæ autoritates intelligendæ sunt.

Cum ergo ex his aliisq́ pluribus testimoniis perspicuum fiat & indubitabiliter constet peccata primum deo, deinde sacerdoti esse confitenda: & si ipse defuerit, etiam socio. Illud Iohannis Chrysost. superius positum, nõ est ita intelligendum, ut liceat alicui si tempus habeat, sacerdoti non confiteri: sed quia sufficit ubi crimen occultum est, soli deo per sacerdotem dicere & semel. Nec oportet publicari coram multis quod occultum est. Quod notauit dicens: Non tibi dico ut te prodas in publicum. Sicut enim publica noxa publico eget remedio, ita & occulta secreta confessione & occulta satisfactione purgantur. Nec necesse est, ut quod sacerdoti semel confessi sumus, iterum confiteamur: sed lingua cordis, non carnis apud uerum iudicem id iugiter confiteri debemus.

Io. Chrysostomus De pœ d. 1. ca. quis aliquando.

Vnde idem Iohannes ait: Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, & frequenter ea in conspectu dei pronuncies, & pro eis depreceris, citius illa delebis. Si uero obliuiscaris, tunc eorum recordaberis nolens quando publicabuntur: & in conspectu omniũ amicorum & inimicorum sanctorumq́ angelorum proferẽtur. Ita etiam illud Ambrosii: Lachrymæ lauant delictum, quod uoce pudor est confiteri, ad publicam pœnitentiam referẽdum est. Ibi enim uirtutem lachrymarum & confessionis ostendens, significare uoluit q̃d lachrymæ occultæ & confessio secreta, sicut quæ fit soli sacerdoti, lauant delictum quod pudet aliquem publice confiteri. Quod uero dicit se lachrymas Petri legisse, non satisfactionem uel confessionem, per hoc nõ excludit illa. Multa enim facta sunt, quę scripta nõ sunt: & forte nondum facta erat institutio cõfessionis, quę modo est. Similiter & illud Prosperi: Si sui iudices fiant, mutabunt æterna supplicia. Et illud: Facilius deum placabunt sibi, qui aut propriis confessionibus crimen produnt, aut nescientibus aliis, in se sententiam excommunicationis ferunt, ad publicam confessionem & satisfactionẽ referri oportet. Nõ enim solis sacerdotibus ius ligandi atq́ soluendi datum est, si cuiq́ suo arbitrio se pœna uel excommunicationis sententia ligare, & absq́ sacerdotali iudicio seipsum deo uel altari recõciliare licet: quod ecclesiasticæ institutioni & consuetudini penitus repugnat. Potius ergo, si publice peccasti, publice confitere te reum, & emẽda. Si uero occulte deliquisti, etiam sic non taceas, nec tamen dico ut publices. Taciturnitas enim peccati, ex superbia nascitur cordis. Ideo enim peccatum suum quis celat, ne reputetur foris qualem se iam diuino conspectui exhibuit: quod ex fonte superbiæ nascitur. Species enim superbiæ est, se uelle iustũ uideri, qui peccator est: atq́ hypocrita conuincitur, qui ad instar primorum parẽtum, uel tergiuersatione uerborũ peccata sua leuigare contendit, uel sicut Cain peccata sua reticẽdo supprimere quęrit. Vbi ergo superbia regnat & hypocrisis, humilitas locum nõ habet. Sine humilitate uero, alicui ueniam sperare non licet. Vbi est ergo taciturnitas confessionis, non est speranda uenia criminis. Iam certissime liquet, quam sit detestabile peccati silentiũ: &

Io. Chry. De pœ d. 1. c. nũc ãt

Ambrosius sermo. 46 b. et itẽ super Lucã li. 10. c. 22 de pœ. d. 1 c. lachry.

Iohan. 21.

Prosper.

Esitius super Leui. & allegat de pœ. d. 1 c. non fuit ad finem.

Gene. 4.

& econuerso quã sit necessaria confessio. Est em̃ cõfessio testimoniũ conscientiæ deũ timentis. Qui enim timet iudicium dei, peccatum non erubescit confiteri. Perfectus timor soluit omnem pudorem. Confessio peccati pudorem habet, & ipsa erubescentia est grauis pœna. Ideoq; iubemur confiteri peccata, ut erubescentiam patiamur pro pœna. Nam hoc ipsum pars est diuini iudicij. Si ergo quæritur an confessio sit necessaria cum in contritione iam deletum sit peccatum: dicim⁹, quia quædam punitio peccati est: sicut satisfactio operis. Per confessionem etiam intelligit sacerdos, qualiter debeat iudicare de crimine. Per eam quoq; peccator fit humilior & cautior. Johãnes Chrysost. Ad quid valeat cõfessio.

SVMMA DISTINTIONE XVII.

PRæinducta mox distinctiõe tractauit magister de tribus pœnitentiæ partibus. Hic circa eas inducit aliquas quæstiones, quæ (ut innuit) suo tempore uidebantur difficiles & obscuræ, quamuis propter euidentissimas doctorum responsiones modo sint claræ ac faciles. Prima est, an sine confessione sacramentali homini facta dimitti possint peccata, & homo peccator saluari, arguitq; pro parte utraq; per autoritates sanctorum. Deinde soluit, & quæ ab inuicem discordare uidebantur, concordat. Deinde quærit secundo, an soli deo sufficiat mentaliter confiteri, quo circa procedit, sicut & circa præcedentem quæstionem. Tertio sciscitatur, an confitendum sit laico in extremis, si desit sacerdos. Tandem in fine distinctionis breuiter tangit utilitates confessionis sacramentalis.

QVAESTIO I.

Iustificatio quid. HIc quæritur primo, Quid sit iustificatio, et de his quae requiruntur ad ipsam. ¶Iustificatio itaq; ut habetur in Glossa ad Romanos .8. est remissio peccatorũ & consummatio bonorum operum. Iustificatio enim ex sua ratione importat motũ ad iusticiam. Iustitia uero secundum Philosophum .5. Ethicorum tripliciter sumitur, Primo, ut est specialis uirtus, æqualitatem constituens in cõmutationibus & distributionibus bonorum quæ necessaria sunt in uita. Secundo, ut est nomen generale ad omnes uirtutes, secundum quod ordinat actus earum ad bonum commune secundum legis directionem. Tertio dicit rectitudinis statum in homine, quantum ad partes eius, prout una pars animæ superiori suo subijcitur, ut pote deo aut alij parti animę digniori. Hanc iustitiam Philosoph⁹ methaphoricam uocat, eo quod diuersæ hominis partes sunt quasi diuersæ personæ: quæ rectitudo per unumquodq; peccatũ aufertur, atq; per gratiam reparatur. Vnde & hæc iustitia dicitur generalis, inquantum uniuersas includit uirtutes, non per modum totius uniuersalis, sicut præcedens iustitia, sed per modum totius integralis & motus ad istam iustitiam, iustificatio nominatur. In quolibet autem motu est recessus a termino a quo, qui tangitur cũ dicitur, Remissio peccatorum: & accessus ad terminũ ad quem, qui tangitur cum addit. Et cõsummatio bonorum operum. Si aũt obijciatur, quod cõsummatio bonorum operũ in poenitentе fit per satisfactionem, sed homo iustificatur per solã contritionẽ ante satisfactionẽ: ergo iustificatio non est consummatio bonorũ operum. Dicendum quod iustificatio dupliciter capitur. Primo, prout correspõdet ad iustificari, sicq; dicit motum ad prædictam iustitiã. Secũdo, prout correspondet ad iustificatum esse. & sic est præfatæ iustitiæ effectus formalis, quoniam ea est aliquid formaliter iustificatum, sicut albedine dealbatum. Iustitia trifariã sumitur. Obiectio. Solutio. Iustificatio bifariã capitur.

Quẽadmodum autem ab una essentia animæ fluunt diuersæ potẽtiæ, ita rectitudo potentiarum a gratia, quæ est perfectio essentiæ animæ. Inter potentias ãt uoluntas quæ alias mouet, eis quodammodo rectitudinem largitur. Hinc prædictæ iustitiæ causa prima ẽ gratia, & charitas consequenter, quæ uoluntatem perficit per respectum ad finem, a quo est rectitudo prædicta. Ideo iustificatio & peccatorum remissio est effectus iustitiæ generalis, tanquam proximæ causæ formalis: sed charitatis & gratiæ, tanquam causarum proximæ causę.

¶Verum circa hæc quęritur, an iustificatio sit idem quod uocatio & renouatio mentis. Dicendum quod uocatio duplex est. Vna exterior, quæ fit per prædicatorem, quæ non est ipsa iustificatio, sed disponit ad eã. Alia interior, quæ aliquando non pertingit ad finem suum ex defectu uocati, hęcq; uocatio non aliud est, quam instinctus seu mot⁹ ad bonum a deo immissus: nec ista uocatio est iustificatio, sed motus ad eam. Interdum uero attingit ad finem, dum scilicet uocatus acquiescit. & hæc secundũ rem est idem quod iustificatio, sed ratione differt ab ea: quoniam dicitur uocatio secundum quod per infusionem atq; auxilium gratię homo a peccato retrahitur. Iustificatio autem respicit terminum ad quem, utpote prædictæ rectitudinis statum. Deniq; prædicta iustitiæ rectitudo, metaphorice appellatur sanitas & nouitas, seu sanatio ac renouatio cordis, qua uitiorum uetustas ac lęsio animę expelluntur, & ad attributum misericordiæ per approbationem reducitur, quia in ea magis relucet misericordia dei quam aliud attributum. Quæstio. Vocatio duo gña. Quæstio.

¶Quæritur demum circa hæc, utrum ad iustificationẽ exigatur, quod homo se præparet ad gratiæ infusionem, quod in se est faciendo: &, an in homine sit aliquid, per quod possit se ad gratiam præparare: & rursus, an hoc facto, necesse sit eum gratiam obtinere ac iustificari.

¶Et respondendum quod uoluntas quæ susceptiua est perfectionis iustitiæ, non potest subijci ab agẽte extrinseco, cui nil conferat seu cui non cooperetur aliquo mõ: quia hoc esset agens per uiolentiã, quæ in uoluntatem non cadit, cũ cogi non queat. Hinc oportet quod ipsa suæ perfectioni cooperetur, quæ cooperatio dicitur præparatio eius ad gratiam: & ita se ꝑparat, qui quod in se est, facit. Veruntamen non oportet quod talis præparatio tempore semper præcedat iustificationem, sicut oportet in mutationibus naturalibus alterationem semper præcedere tempore generationem. Attamen cum actus uolũtatis in sua sit potestate, potest a principio esse intensus, quantum ad præparationem hanc sufficit. In paruulis autem non exigitur præparatio talis, cum necusum habeant uoluntatis, nec propria uoluntate culpam incurrant. Verum his obijci potest, quod quidam conuertũtur & iustificantur, qui non solum non præparant se ad gra- Præparatio ad gratiam.

tiam infundendã, imo potius laborant ad male agendum: sicut & Paulus, dum perrexit Damascum ad persequendum Christianos. Dicẽdum, quod iustificatio de qua sermo, semper est cum cooperatione uoluntatis, quæ preparatio nuncupatur: sed cooperatio ista interdum incipit diu ante gratię infusionem, aliquando uero iustificationem mox habet adiũctam. Sicq́ potest contingere, quod quis dum est, in proposito ac intensione peccandi, subito conuertatur uoluntas eius ad deum: uel ex aliquo exteriori sumens occasionem, ut fuit in Paulo: aut ex aliquo interiori instinctu, sicq́ facit quod in se est, ut gratiam sortiatꝰ a deo. Deniq́ homo ita se potest præparare ad gratiam per rationem ac liberum arbitrium, per orationem & desiderium accedendi ad ipsum, impedimenta quoq́ gratiæ .i. peccata detestãdo, exhortationibus ac bonis instinctibus acquiescendo.

Præparantib⁹ se grã infundit.

¶Qui autem ita se præparat, non necessario gratiam recipit & acquirit necessitate absoluta: quoniam talis necessitas in his quæ diuina uoluntate fiunt, cadere nequit: sicut nec necessitas coactionis, neque necessitas prohibitionis, sed necessitate suppositionis necesse est eum qui sufficienter se præparat recipere gratiam, utpote ex suppositione diuini propositi, quo ex beneuolentia suæ bonitatis uoluit ac decreuit unicuique gratiam communicare secundum suam dispositionem & capacitatem, sicut in naturalibus formæ infunduntur secundum præparationem materiæ, quamuis non sit per omnia simile. Hæc Thomas.

Questio.

¶Quicirca hæc etiam alias mouet quæstiones plurimas, uidelicet utrum infusio gratiæ requiratur ad iustificationem. Et constat ex dictis quod imo, quia nec mortale peccatum cum sua macula ac reatu deletur, nec ęternam beatitudinem quis meretur, nec deo maiestatis immensæ reconciliatur per sola naturalia dona, sed habitus supernaturales infundi oportet. Et hoc dictum est sæpe super secundum ac tertium.

Questio. Ad iustificationẽ necessarium motũ liberi arbitrij.

¶Iterum quærit, utrum ad iustificationem requiratur motus liberi arbitrij in deum. Et patet ex dictis, quod sicut requiritur præparatio ac cooperatio ex parte hominis, ita & motus liberi arbitrij eius in deum, ad cuius gratiam se coaptat. Iste quoq́ motus mentis se p̃parantis ad gratiam, est motus seu actio fidei, per quã intellectus primo fertur in deum. Intellectus autem seu ratio mouet ac dirigit uoluntatem, & ita hæc præparatio fit per fidem informem.

In iustificatiõe impij quatuor concurrunt.

¶Rursus, sicut in iustificatiõe impij requiritur motus mentis in deum per fidem informem ad gratiam obtinendam, ita exigitur motus mentis in peccatum, id est, contra peccatum, puta detestatio peccati ad hoc quod peccatum expellatur. Itaq́ in iustificatione impij hæc quatuor requiruntur: Infusio gratiæ, remissio culpæ, motus liberi arbitrij in deum, & motus liberi arbitrij in peccatum. Hæc idem.

Petrus.

¶Consonat Petrus, qui & sensum uerborum Thomæ compendiose exprimens: quamuis, inquit, de se possit deus mentem sine ulla eius præparatione iustificare, requiritur tamen præparatio ex parte nostra: quoniam sicut requiritur præparatio materiæ in naturali mutatione ad formæ receptionem, ita in uolũtaria, non ex impotentia agentis, sed suscipientis.

¶Deniq́, ad gratiam potest se homo pręparare. materiam nanq́ quæ præparatur, oportet aliquo modo proportionari ad agens atq́ formam, ita & uoluntatem oportet proportionari ad deum, quod fit per boni affectum, & ad gratiam per mali detestationem. Et hoc est facere quod in se est. Qui uero hoc agit, recipit necessario gratiam, nõ necessitate coactionis, quæ in deum non cadit, sed necessitate immobilis & inuariabilis propositi dei, quæ necessitas non opponitur libertati uoluntatis diuinæ.

¶Amplius ad iustificationem requiritur infusio gratiæ. Nã sicut in naturalibus actus actiuorum non sunt nisi in patiente disposito, sic & in moralibus. In omni quippe mutatione fit ex parte agentis quædam alicuius expulsio, & alterius introductio. In patiente quoq́ requiritur dispositio duplex, una, ad unius formæ expulsionem: alia, ad alterius introductionem. Sicq́ in iustificatione iniqui concurrunt quatuor: duo ex parte agentis, uidelicet expulsio culpæ & infusio gratiæ, & duo ex parte suscipientis, quæ sunt motus liberi arbitrij in deum, atq́ contritio de peccatis. In iustificatione uero innocẽtis non requiritur expulsio contrarij mali, nisi originalis peccati. In adultis uero non potest uoluntas sufficienter disponi ad gratiæ receptionem, nisi uelit & cupiat illam. Idcirco requiritur consensus uoluntatis seu motus liberi arbitrij. Vnde secundum Augustinum: Qui fecit te sine te, non iustificabit te sine te. Hæc Petrus.

Augustin⁹

Richard⁹

Præparatio gratię introducẽde est necessaria.

¶Porro Richardus: De remissione, ait, peccati contingit loqui dupliciter. Primo, secundum legem cõmunem. Secundo, penes priuilegium speciale. ita & de iustificatione. Et sicut loquendo secundo modo de remissione peccati, deus posset peccatum remittere absq́ omni satisfactione, sic posset secundo modo loquendo impium iustificare absq́ præuia conuersione uoluntatis eius ad deum. Sed loquendo de iustificatione secundum legem communem, dico quod sicut corpus sine præuia præparatione non potest informari ab anima, ita nec anima adulti potest per gratiam informari, nisi conuersione uoluntatis ad deum præcedente natura aut tempore, qua cõuersione anima disponatur ad susceptionem gratiæ, qua formaliter iustificetur. Hæc Richardus.

Bonauent.

¶Bonauentura uero respondet: In omni opere dei sunt misericordia & ueritas, præsertim in hoc nobili opere, quod est iustificatio. Quoniam ergo homo peccauit, & ante gratiæ infusionem nihil meruit apud deum, ipse deus iusto iudicio in iustificatione non omnino tollit culpę effectum, imo pęnam relinquit: ideo in priorem statum nõ statum restituit hominem. Et q̃a misericors est, etiam maius donum reddit, quia homo plus indiget. Vnde non solum restituit innocentiam, sed etiam dat gratiam. Hinc quamuis delere posset sine medio culpam, decreuit tamen delere eam per gratiam: quæ non solum faciat innocentem, uerum etiam naturam debilitatam ad bonum habilitet & confortet. Gratia autem est accidens, nec ortum habet a suo subiecto, sed a deo totaliter. Triplicem quoq́ habet comparationem, ut pote ad principium a quo processit, & ad peccatũ contrarium quod expellit, & ad subiectum quod perficit. Et omnes hæ comparationes simul sunt tempore. Gratia tamẽ naturaliter prius comparatur ad principium a quo, secundo ad peccatũ. tertio ad subiectum. Ad iustificationem q̃q́ requiritur motus liberi arbitrij. Iustificatio etenim

Gratia quid facit.

Iustificatio nō est nisi volentis. etenim non est nisi uolentis. idcirco nō datur nisi volenti, dummodo sit in statu in quo consentire possit ac dissentire. Hinc ad susceptionem iustificationis requiritur in adultis liberi arbitrij motus, quo gratię dei consentit. Roma. 4. Acto. 15. Cumq; primus motus seu actus quo gratię consentit, fit motus fidei: ideo motus ille est fidei motus. Ad Romanos, Iustificati per fidem. Glossa, id est, ex motu liberi arbitrij, qui est ex fide. Vnde in Actis legitur, Fide purificās corda, quoniam motus fidei primo ad purificationem requiritur. Hęc Bonauentura.

¶ Concordat Albertus, cuius responsa in præhabitis continentur.

QVAESTIO II.

HIc etiam quęritur, Quid prius sit, deletio seu remissio culpae, aut infusio gratiae. In partē affirmatiuā arguit. ¶ Videtur quod deletio culpæ, quoniā primo oportet à malo recedere & mentem purgare, atq; ad gratiam præparare, quam bonum accedere & illuminationem recipere, iuxta quod scriptum est: Psal. 33. 36. Declina à malo, & fac bonum.

In oppositum. ¶ In oppositum est, quod infusio gratiæ est causa purgationis remissionisq; culpæ. Causa autem est prior effectu.

Respōsio. ¶ Ad hoc in suo Sacramētali respōdet Gulielmus: Gulielmus. Duobus modis sumitur remissio peccatorū. Primo, pro non imputatione eorum. Secundo, pro abolitione macularum ipsorum. Remissio peccatorū bifariam sumitur. Remissio itaq; sumpta pro nō imputatione, præcedit. Prius enim dicitur uno modo secundum essendi consequentiam, quod sequitur aliud non conuersum. Gratiam autem sequitur non imputatio, non econtra. Si enim quis habeat gratiā, non imputantur ei peccata: non tamen sequitur econuerso, si non imputantur ei peccata, quod gratiam habeat: sicut non ideo quis regio honore dignus est, quia non est suspendendus. imo econtrario sequitur. inter homines quoq; frequenter unus alteri culpā suā non imputat, non tamen ex hoc uult habere ipsum amicum. Sic & prius est non irasci, quam beneuolum seu beneficum esse. Si uero sumatur remissio culpæ pro eius abolitione, quæ per gratiam fieri perhibetur, infusio gratiæ causalitate prior esse cōuincitur, sicut lixiuia ablutione est prior. Hæc Gulielmus.

Bonauē. Opinio. Isai. 43. ¶ De hoc Bonauentura plenius scribens, primo interrogat, utrum infusio gratiæ necessario præcedat expulsionem culpæ. Respondet, Quidam dixerūt quod deus seipso culpam expellit, qui ait per Isaiam prophetam: Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Ideo dicunt quod deus animā prius mūdat, postmodum gratiam tribuit & infundit. Attamen simul tempore fit utrūq;, sed infusio gratiæ posterior est natura. Acto. 15. Infusio gratiæ est uelut pec catum. Sed quia cōmuniter dicitur, & uerum id credo, quod deus culpam expellit per gratiam, sicut sol per radios tenebras, prout etiam in Actis legitur, Fide purificans corda eorum, idcirco cū causa sit prior effectu, infusio gratiæ prior est peccati expulsione, quemadmodum etiam infusio radiorum, effugatione tenebrarum. Subiectum quippe praua qualitate aliqua informatum. aut uitio deformatum, non potest intelligi informatū aliqua bona qualitate aut perfectione, nisi prius intelligatur expulsio cōtrarij. Impossibile quoq; est, quod aliquid intelligatur expulsum ab aliquo, nisi prius intelligatur egredi à suo principio. Cumq; infusio gratiæ non dicat subiecti perfectionem nisi per concomitantiam, sed potius ipsius gratiæ productionem ab agente, patet quod prior sit illa expulsio sicut causa causato.

Questiō. Opinio. ¶ Secundo quærit, utrum expulsio culpæ præcedat contritionem. Respondet: Quorundam opinio fuit, quod remissio culpæ præcedat contritionem, secundum quod remissio culpæ dicitur quantum ad maculæ absolutionem, sed quantum ad pœnam uel sequelam, sequitur. Nempe remissio culpæ dicitur, & quantum ad culpæ ablationem, & quantum ad pœnæ ac sequelæ dimissionem. Verum ut dictum est, contritio necessaria est in ipsius gratiæ infusione, Cōtra necessaria propter quod præcedit peccati expulsionem ordine naturæ, quoniam anima per detestationem peccati se disponit ad gratiam dispositione quanta potest. Gratia uero adueniens in animam, quoniā detestatio illa fuit dispositio media ad gratiam inducendam, naturaliter prius respicit illam detestationem, ac per eam culpam delendā. Sicq; ex comparatione uel respectu gratiæ ad illam detestationem, extat contritio: & ex respectu ad culpam, remissio. Idcirco contritio natutaliter prior est remissione peccati.

Questiō. ¶ Tertio sciscitatur, utrum contritio pręcedit impij iustificationem. Respondet, deus speciali præuilegio potest iustificare sine omni præparatione. Tamen secundum communem legem, non iustificat nisi eos quise præparant, quemadmodum ait per Zachariam: Zach. 1. Conuertimini ad me, & conuertar ad uos. Cūq; præparatio debeat esse secundum conuenientiam ad iustificationem, in qua est motus liberi arbitrij atque contritio, necesse est quod homo se præparet motu fidei ac doloris, ita quod gratia inueniat liberum arbitrium in utroq; actuum horum, aut summe paratum ad utrunq;, ita quod in eodem instanti paratum sit moueri in quo gratia aduenit.

Questiō. Attritio fit cōtritio ¶ Porro si quærat, an attritio fiat contritio, respondet, quod quæstio tripliciter potest intelligi. Primo, quod habitus quo quis atteritur, formetur: & illo deinde cōteratur, sicut fides informis fit formata. Quod credo uerum, utpote quod habitus pœnitentiæ informis per gratiæ aduentum formatur, sicut fides informis, fit formata. Nec ē simile de timore seruili, in quo uiuit uoluntas peccandi. Secundo, quantum ad actū substratum. quod item concedo, quod scilicet actus qui in principio sui est attritio, antequam interrumpatur fiat contritio, ut patet de motu, quo quis uadit ad ecclesiam, si ei in uia gratia infundatur. Tertio potest intelligi, quantum ad conditionem superadditam, ut quod opus mortuum, secundum partem qua mortuum est, fiat uiuū. Et hoc impossibile est, quoniam illa pars motus transijt & fuit informis, nec unquam formatur. Quod nanq; præterijt ac destitit esse, nō resumitur numero idem. Hæc Bonauentura.

Thomas. ¶ Insuper Thomas ad hæc respondens: Omnis, inquit, prioritas secūdū ordinē naturę, aliquo mō reducitur ad ordinem causæ & causati, quia principium & causa sunt idem. In causis quoq; contingit, quod idem sit causa & causatum secundum diuersum genus causæ: quemadmodum ambulatio est causa efficiēs sanitatis, & sanitas est causa finalis ambulationis. Cōsimiliter est de habitudine quæ est inter materiam & formam: quia materia est formam sustentans, & forma est materiam in esse constituens. Ex parte autem causæ materialis, tenet se per quandam reductionem omne illud per quod materia efficitur propria huius

 formæ,

formæ, sicut dispositiones & impedimentorum remotiones, Ideo in generatione naturali, quando generatio unius est corruptio alterius, per hoc quod forma una expellitur & alia inducitur, remotio formæ prioris se tenet ex parte causæ materialis. Hinc secūdū ordinem causæ materialis, præcedit naturaliter introductionem formæ alterius: secūdum ordinem uero causæ formalis, est econuerso. Cūq; forma & finis ac agēs coincidant in idem numero uel specie, idcirco & in ordine causæ efficiētis, introductio formæ est prior: qm̄ forma introducta, est similitudo formæ agentis per quā agit. Similiter habet se in ordine causæ finalis, qa natura principaliter intēdit introductionem formæ, atq; ad hanc ordinat expulsionem omnis rei, cū qua stare non potest forma intenta. Cumq; infusio gratię & remissio culpę se habeāt sicut introductio unius formæ & expulsio alterius, constat quod secundum ordinem causæ materialis remissio culpæ præcedat gratiæ infusionem: secundum ordinem uero causæ formalis & efficientis atq; finalis, infusio gratiæ naturaliter prior est. Propter quod utrūq; interdum dicitur causa alterius: quia infusio gratiæ, est causa expulsionis remissionisq; culpæ per modum causæ formalis: & extirpatio uitiorum, dicitur operari uirtutum ingressum per modum causæ materialis ac dispositiuæ.

Quęstio. ¶ Præterea dum quæritur, an motus liberi arbitrij præcedat gratiæ infusionem, dicendum quod de ordine motuum horum liberi arbitrij ad gratiæ infusionem & ad culpę remissionem, multiplex extat opinio. Opinio. Nam aliqui dicunt quod motus illi præcedunt, & q̄d motus liberi arbitrij in deum, est motus fidei non formatæ, motus quoq; liberi arbitrij in peccatum, fit attritio, quia quod gratiam præcedit, nō potest esse per gratiam informatum. Sed hoc esse non ualet, quia in motu contritionis pœnitens iustificatur, sicut in actu ablutionis baptismalis paruulus iustificatur. tūcq; homo iustificatur, dum recipit gratiam. sicq; simul cum gratiæ infusione & iustificatione est motus cōtritiōis. Motus uero attritionis præcedit tanquam præparatorius. Nunc aūt non loquimur de præparatorijs ad iustificationem, sed de ingredientibus eius essentiam. Ideo quidā dicunt quod gratiæ infusio præcedit motum liberi arbitrij in deum & in peccatum, ut eos ualeat informare. Culpæ uero remissio sequitur eos. Verum nec hoc esse potest, quoniam inter gratiæ infusionem & culpæ remissionem, non cadit medium: &, quia hoc est eius effectus primus ac principalis: & rursus, quoniā sicut ad motum contritionis requiritur gratia, ita quod absit culpa. Hinc alij dicunt quod gratiæ infusio & culpæ remissio præcedunt simpliciter motus prædictos, quod tamen non uidetur omnifarie uerum, quoniam motus illi secundum hoc non requirerentur ad iustificationem, nisi aliquā causalitatem respectu ipsius haberent. Idcirco dicendū, quod gratiæ infusio & culpæ remissio, aliquo modo præcedunt, & aliquo modo sequuntur motus prę fatos. Resolutio vera. Quod patet ex simili in generatione naturali, q̄ alteratiōis ē terminus, In eodē q̄ppe instātī terminatur alteratio ad dispositionē, q̄ est necessitas, & generatio ad formā, & tn̄ scd̄m ordinē naturæ utrūq; prius ē altero aliquo modo, quoniam dispositio quæ est necessitas, præcedit formam secundum ordinem causæ materialis, forma uero est prior secundum ordinem causæ formalis. Sicq; illa qualitas consummata, est etiam formalis effectus formæ substantialis, secundum quod forma substantialis est causa accidētalium. Ideo cum motus isti qui in iustificatione sunt impij, sint quasi dispositio ultima ad gratiæ susceptionem, suo modo præcedunt in uia causæ materialis, & sequuntur in uia causæ formalis. Ideo possunt esse formati. Postremo motus liberi arbitrij in deum, directe correspondent gratiæ infusioni: motusq; liberi arbitrij in peccatum, remissioni culpæ. Ideo eadem ratio est de ordine horum adinuicem, & de ordine remissionis culpæ ad infusionem gratiæ. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Concordat Petrus omnino, Richardus quoq; easdem narrat opiniones, & in idem uidetur incidere.

Albertus. ¶ Albertus demum dictis concordans: Quatuor, ait, hæc simul sunt tempore, non natura, & prout habent se secundum prius & posterius, natura diuersimode ordinantur, secundum quod natura diuersimode sumitur. Circa iustificationē impij quatuor concurrunt. Vt enim secundo physicorum habetur, materia dicitur natura, similiter forma, & item uia naturæ, id est generatio. Atq; secūdū modū q̄ forma uocat̄ natura, quia forma est finis efficientis, id quod propinquius est efficienti in iustificatiōe impij, prius est. Sicq; infusio gratiæ primum est: cum ipsum esse gratiæ sequatur motio in deum, ideo motus liberi arbitrij in deum, est secūdum: motus autem liberi arbitrij in peccatum, est tertium: quoniam ad destructionem peccati operatur dissensus ac displicentia eius, ne obex ponatur spiritui sancto. Quartū uero & ultimum, remissio est peccati. Si uero incipiamus a natura quę est materia seu subiectum, sic cum illud subiectum primo auertatur a peccato, & deinde conuertatur ad deum pro adiutorio, & tertio adiutorium gratiæ sortiatur, & sic quarto sequatur adiutorij huius effectus, uidelicet infusio gratiæ: sic primum in hac uia erit motus liberi arbitrij in deum, secundum uero motus liberi arbitrij in peccatum, id est, cōtra peccatum, uidelicet ad illud detestandum & extirpandum. Tertium, infusio gratiæ: quartum, remissio culpæ. Et istud potest quis experiri in seipso. Si autem incipiamus a natura tertio modo sumpta, sic cum in motu seu mutatione illa primo sit terminus a quo est motus, & secundo ipsa uia, ac tertio terminus ad quem: sic inter hæc primum natura est remissio culpæ, secundum motus liberi arbitrij in deum, tertium mot⁹ liberi arbitrij in peccatum. quartum infusio gratiæ. Hæc Albertus.

QVAESTIO III.

Modo quærendum De proprietatibus iustificationis impij, an sit miraculosa, imo et mirabilior totius mundi creatione, et an instantanea, ita quod in ea simul tempore, uel potius in eodem instante sint infusio gratiae atque remissio culpae. Miraculū quid. In hac quæstione, ut planum est, plura tangūtur. ¶ Videtur quod iustificatio illa nō sit miraculosa. Miraculum nanq; est aliquid euidens, rarum & præter spem proueniens, ad fidei ualens probationem, ut dictum est super secūdum. Sed iustificatio ista est latens, & frequenter contingens ac sperata. Nec uidetur instātanea, quoniā multi successiue, tarde, ac remisse conuertuntur.

¶ In oppositū sunt quæ habentur in textu ex Aug.

¶ Ad hæc respondens Albertus: Mirabilis, inquit, est iustificatio impij, ut dicunt magistri & ponunt mirabile quasi medium inter naturale large acceptum, pro omni illo quod fit cursu inferioris naturæ, & pro-

ut

August. ut includit uoluntaria a uoluntate causata, & inter miraculum: ita quod deficit a ratione miraculi proprie sumpti, quia nō accidit præter spem, nec raro. In alijs autem excedit, quia secundum Augustinum maius est de impio facere pium, quam creare coelum & terram. Melius uero dicēdum uidetur, quod iustificatio ista fit uere miraculosa. & quamuis non fit præter spē gratiæ, est tamen præter spem naturæ. Insolitum quoq; dupliciter dicitur, puta in causa & in effectu. Insolitum uero in definitione miraculi positum, intelligendum est de insolito in causa, quod scilicet non habet stantem & ordinatā causam ex qua proueniat. Quod patet ex eo, quia si centū defuncti resurgāt, nihilominus omnes illæ suscitationes miraculosæ dicuntur. Nec effectus uocatur miraculosus, quia ad ipsum nullo modo concurrit aut cooperatur nostra facultas. Sic nanq; partus uirginis miraculosus non esset: sed quia supernaturalis potestas principaliter & super naturā agit in ipso. Hæc Albertus.

Responsio cōuenientior.

Insolitum aliqd bifariā dicit.

Thomas Aquinas

¶Porro Thomas clarius loquens: De ratione, ait, miraculi secundum se sumpti, sunt tria. Primum est, ut id quod fit miraculose, sit supra uirtutem naturæ creatæ agentis. Secundum, ut in natura recipiente nō sit ordo naturalis ad illius effectus susceptionem, sed solum potentia obedientialis ad deum. Tertium, ut præter motum consuetum ille effectus inducatur. Exemplum primi est de gloria corporum in resurrectione, ad quam natura non attingit. Exemplum secundi de illuminatione cæci nati, in quo non est naturalis potentia ad uisum suscipiendum. Exemplum tertij de cōuersione aquæ in uinum præter solitum cursum naturæ. Et hæc tria semper aliquo modo concurrunt ad actum miraculosum. Nam quamuis uisiua potentia non excedit uires naturæ, absolute loquendo, cum per generationem eam inducat, excedit tamen uires naturæ, pensata impotentia recipientis, quamuis adsit potentia absolute aliquando, quemadmodum in cōuersione aquæ in uinum, quod successiue fit per naturā in uite: tamen quo ad modum fiendi, est super naturam. Ideo in definitione miraculi ponitur arduum, quantum ad primum: & præter spem, quantū ad secūdum: atq; insolitum, propter tertium. Hinc effectus qui immediate est solum a deo, attamen recipienti inest naturalis potentia ad recipiēdum illum effectum, non per alium modum quam per istum, non est miraculosus, ut patet de infusione animæ rationalis. Sic quoque est de iustificatione impij, quoniam naturalis ordo inest animæ ad rectitudinem consequendam: nec alio modo eam consequi potest, quā a deo immediate. Ideo iustificatio impij non est miraculosa, sed potest aliquid miraculosum habere adiunctum, quod iustificationi præparat uiam. Ideo præallegatum uerbum Augustini, intelligendum est quā tum ad id quod fit: quia in creatione fit res secūdum esse naturæ, quod est minus quam esse gratiæ, quod datur in iustificatione. Sed quantum ad modum faciendi, difficilior est actus creationis, quia potentiam passiuam non præsupponit. Veruntamen de creatiōe aliqui dicunt quod non sit miraculosa, quia non est alius modus producendi res illas in esse.

Ad cōstitutionē miraculi tria oportet cō currere.

Matt. 13.

Johan. 9.

Johan. 2.

Opinio.

Ubi infunditur grā remittitur culpa.

¶Denique simul & in eodem instanti sunt infusio gratiæ ac remissio culpæ. Expulsio etenim formæ dicit terminum motus illius qui ad corruptionem est ordinatus. Et introductio formæ similiter dicit terminum motus illius qui generationē præcedit: quia tā generatio q̄ corruptio sunt termini motus. Omne autē q̄d mouetur, quando est in termino motus, disponitur secūdum illud ad quod motus ordinatur. Cumq; motus corruptionis tendat ad non esse, generatiōis uero ad esse, quando forma introducitur, tunc est: dum uero expellitur, non est. Et quoniam forma dicitur introduci, quando primo est: & expelli, quando non est: non pōt materia esse sine forma hac aut illa. Hinc simul ibi sunt expulsio formæ unius, & introductio alterius. Cum ergo anima simul esse non ualeat sine culpa & gratia, simul in ea sunt gratiæ infusio atq; expulsio culpæ.

Iustificatio fit in īstāti.

¶Ex his patet, quod iustificatio fit instantanea. Triplex quippe est modus formarum. Nam quædam recipiunt magis & minus secundum elongationem a suo contrario, & secundum accessum ad propriam causam, sicut albedo. Ideo talis forma successiue in subiecto recipitur, recepta quoq; suscipit magis & minus. Aliæ formæ non recipiunt magis & minus, ut formæ substantiales quarum inductio seu ratio est in indiuisibili. Cæteræ formæ habent se medio modo, quoniam non recipiunt magis & minus secundum elongationem a cōtrario: quia contrario suo cōmiscibiles non sunt. Suscipiunt tn̄ magis & minus secundum accessum ad suam causam, ut lux. Hinc tales formæ, non sucipiuntur successiue in subiecto, sicut nec formæ substantiales. Receptæ tamen possunt intendi ac remitti, sicut formæ habentes contrarium. & talis forma est gratia. Nullam enim commixionem patitur cū suo opposito, cum illud sit magis priuatio quam aliquid positiuum, ut tenebra. Ideo in instanti infunditur, in quo & oppositum eius expellitur, nec dicitur motus, nisi motu cōmuniter sumpto. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. Iustificatio bifariā sumitur.

¶Concordat Petrus, dicendo: Iustificatio dupliciter accipi potest sicut generatio. Primo, pro motu ad iustitiā cum termino eius, & ita aliquando fit successiue, ut quando præcedit præparatio successiua. Secundo pro solo termino, id est, infusione iustitiæ, seu pro illa mutatione sine motu. & ita fit in instanti, cum sit a uirtute infinita, cuius est agere in instanti, & est in subiecto simplici, puta in mente, & tam forma quæ expellitur ut macula culpæ, quam forma quæ inducitur, scilicet gratia, simplex est. Itaq; in mutationibus quæ componuntur ex mutatione præuia & termino ad quem, nō potest aliquid fieri simul & esse. Sed in mutationibus simplicibus, quæ consistunt in termino motus potest. Et si obijciatur quod culpa & gratia non possunt in eodem instanti esse in anima, ergo aliud est instans, in quo ultima fuit ibi culpa: & aliud, in quo primo inest gratia: Respondēdū, in his quæ tēdūt ad nō esse, nō ē dare ultimum temporis in quo ultimo habeat esse, sed primum, instans in quo sunt. Vnde non est tempus in quo ultimo sit culpa sed primū instans, in quo primo non est, & in eodem prius est gratia. Hæc Petrus. In cæteris sicut Thomas.

Dionysij Opinio. uerior.

¶In quibus uidetur obscurum, quod Thomas & ipse ac alij quidam affirmant iustificationem impij nō esse proprie miraculosam. Nempe eadem ratiōe nec glorificatio electorum in patria esset miraculosa, cum & intellectuales creaturæ beatitudinē naturaliter appetant: & sicut tam gratia quam gloria est aliquid supernaturale, ita utriusq; infusio siue collatio. Rursus, quamuis animæ insit naturalis ordo tam ad rectitu-

Refelluntur obiectiōes ō fieri possent.

dinem, quam ad gloriam obtinendam, non tamen ad supernaturalem rectitudinem & gloriam, neq; ad supernaturalem felicitatem & gratiam, respectu quarum est in potentia obedientiali, non naturali. Solutio etiam qua soluunt autoritatem beati Augustini, dicendo quod ideo maius est iustificare impiũ, quam creare cœlum & terram, quoniam esse gratiæ dignius est quam esse naturæ, non uidetur idonea: quoniam eadem ratiõe sequeretur, quod omnis operatio qua deus largitur cuicunq; esse supernaturale, esset maius seu maior effectus quã creatio mundi. Sicq; non tantum iustificatio impij, sed etiam paruuli in baptismo esset maius, quam creatio uniuersi. Quod quãuis aliquo modo possit concedi, non tamen uidetur simpliciter concedendum: nec Augustinus hoc dicit, neq; cõmuniter dicitur: sed de iustificatione impij specialiter dicit hoc Augustinus, specialiq; ratione: quoniã in ipsam uoluntatem directe immediateq; agere, & ipsam ad libitum immutare, atq; de malo culpæ in bonum gratiæ ac uirtutis transferre, uidetur quid maius quã ipsa creatio. Vnde & Origenes ac Hieronymus protestantur, quod eiectio illa qua Christus potestatiue eiecit uendentes & ementes de templo, fuit maius miraculum, quam resuscitatio Lazari, & satiatio quinq; millium hominum ex quinq; panibus & piscibus tribus: quoniam admirabilis operatio illa in animas, atq; tot hominum ingenia ac uoluntates compescere ac subito immutare, maius fuit quam in corporibus supernaturalem reuiuificationẽ ac multiplicationem peragere. Nec his obuiat, quod supernaturalis hæc iustificatio impij nequit aliter fieri nisi à deo: quia nec illuminatio cæci nati fieri ualet, nisi omnipotentis uirtute: nihilominus ipsa est miraculosa. Istud quoq; probat. Primo, Maior est suscitatio à morte spirituali quã corporali: sed resuscitatio à morte corporali, miraculosa censetur. ergo plus illa. Secundo, resurrectio corporum erit miraculosa, ergo potius resurrectio seu iustificatio animarũ per gratiam, ac glorificatio earundem per beatificam diuinæ essentię uisionem. Tertio, in iustificatione impij maior est resistentia quã in mũdi creatione: quia liberum arbitrium uitijs assuefactũ, inclinatur ad malum, & gratiæ ac bonis instinctibus frequenter renititur. Propter quod orat ecclesia: Nostras ad te etiam rebelles compelle propicius uoluntates. Verum ad hæc quidam respondent, dicentes ad primum quod non est simile: quia in corpore mortui non est iam ordo naturalis ad uitam corporalẽ, sicut in peccatore ad uitam spiritualem. Et ad secundũ, qđ in corporibus suscitãdis in fine nulla præparatio actiua præcedet, sicut in anima peccatoris. Sed his rursus obijcitur, quod in anima separata manet naturalis inclinatio & unibilitas quædam ad corpus. Corpus quoq; cooperando & communicando animæ in bonis aut malis, meruit animæ conglorificari aut condemnari, ac per consequens reuniri. Sicq; secundum ordinem iustitiæ ac prouidentiæ dei, manet in corpore ordo quidam ad reunionem cum anima.

August.

Origenes Hierony. Matth. 21. Johan. 11. Matth. 14. Marc. 6. Johan. 6.

Resuscitatio animæ mortuæ grandem miraculum.

Obiectionum refutatio.

¶Porro Richardus concedit quod iustificatio impij sit supernaturalis, non tamen miraculosa. Verum de usu nominis non est immoderantius contendendum, cognita rei ueritate. & tamen præparatio qua uolũtas se præparat, est sæpe effectus admirabilis prouidentiæ ac omnipotẽtiæ, & ipsam iustificationẽ reddit mirabiliorẽ, fatetur quoq; quod iustificatio impij sit instãtanea, & addit quod omnis motus seu actus aiæ rationalis inquantum rationalis, est in instanti & totus simul, cum sit spiritualis & simplex. Postremo etiã Antisi. in Summa suo libro 4.

QVAESTIO IIII.

Quæstio.

Consequenter Quæritur de contritione quid sit, et quomodo differat ab attritione & compunctione, et utrum de omni peccato necesse sit confiteri, et de proprietatibus uere contritionis ¶An scilicet sit maximus dolor: & de assiduitate, frequentia, ac continuitate ipsius: an etiam conscius sibi de mortali peccato, teneatur mox confiteri.

¶De his scribit Antisi. in Summa sua libro 4. Contritio, inquit, est dolor de peccatis. Circa quod quæritur, quare hic dolor non sit unum de septem donis spiritus sancti, cum tamen de peccatis dolere sit donũ dei & meritorium ualde, præsertim cum & spiritus sanctus dicatur columba, seu per columbam designetur: quoniam facit nos gemere pro peccatis, postulatq; pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Respõdemus, quia (ut ait Ambrosius) spiritus sanctus fluuius est & septem dona eius, sunt septem riui puri ac splendidi, terram nostri cordis irrigantes, purgantes ac fœcundantes, atq; a septem peccatis mortalibus emundantes, ita quod contra unumquodq; mortalium uitiorum specialiter est deputatum unum septem donorum. Dolor autem de peccatis, qui uocatur contritio, non est specialiter contra aliquod eorundem, sed generaliter contra omnia illa, imo aduersus uniuersa peccata mortalia, idcirco non ponitur unum speciale donum inter septem illa. Hoc poenitentiali dolore scinditur cor poenitentis, & uestis rumpitur iniquitatis, ita quod cordis aufertur duritia & palliatio culpę qua operitur peccator, destruitur. Peccator nanq; est omnino carnalis. Sancti uero in patria omnino sunt spirituales. Deuoti autem ac poenitentes in uia, partim carnales & partim spirituales consistunt. & potest eis in magis ac magis cõteri ac mortificari carnalitas, iuxta illud Apostoli, Mortificate mẽbra uestra quæ sunt super terram. Huius carnalitatis, id est, carnalis affectionis extirpatio, est emanatio sanguinis qui ex ire debet ab anima, Augustino dicente quod timor est carnifex animæ, qui eius excessus debet torquere atq; ulcisci, donec sanguis ei[us] egrediatur ab ea. i. carnalitas ista, & omnis sensualis affectio. Hæc Antisi. in Summa libro primo.

Cõtritio quid. Antisiod. Quæstio.

Roma. 8. Responsio Ambros.

August.

¶At uero Albertus inquirit qualiter distinguãtur, contritio, attritio, & conpunctio. &, utrum attritio fieri queat contritio. Respondet: Quemadmodum cõmuniter dicitur, attritio est dolor de peccatis, non procedens ex charitate & gratia. Cõtritio uero dolor de peccatis, ex charitate & gratia profluens. Cõpunctio autem uidetur esse in plusquam contritio, quia est dolor tam pro peccatis, quam ex tædio incolatus huius exilij, seu desiderio æternæ felicitatis. & hæc est una differentia earum. Alia est, quia conpunctio proprie est ante dolorem pœnitentiæ, secundum quod pungit pœnitentem. Contritio uero dicit idem secũdum quod peccatum annihilat iteratum per singulas differentias culpę, sicut in re exterior fit contritio corporalis seu fractio, quando fit ictus super singulas eius partes diuisas. Meo quoque iudicio unus & idem dolor in substantia potest esse attritio & contritio, sicut idem in re est fides informis & fides formata.

dist. re. Artic.

Quæstio. Attritionis Cõtritionis Cõpũctionis differentia.

Nam

Nam dolor qui non inchoatur ex charitate, potest ex charitate cõtinuari. Puto tamen quod naturalia non fiunt gratuita. Sed dolorem qui est attritio, non reor esse de naturalibus, sed donũ spiritus sancti informe, sicut est timor seruilis: qui etiam a quibusdam dicitur fieri initialis. Prima demum differentia inter contritionem & cõpunctionem nũc tradita, habetur ex duabus Glossis super illud in psalmo: (Psalm. 4.) Quæ dicitis in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compũgimini. Quarum una dicit, in cordibus uestris compungimini dolore pœnitentię, quatenus seipsam puniens anima cõpungatur, ne in iudicio dei damnata torqueatur. Alia autem glossa sic habet. Compungimini, id est, quasi quibusdam stimulis excitate uos, non solum pro peccatorum dolore, sed & ad uidendum lucem Christi, nõ solum pro regno inferiori, sed & pro regno superiori, quatenus inuisibilium amore inardescatis. Veruntamen unum horum pro alio frequenter accipitur.

(Cõtritionis definitio) ¶Definitur quoq; contritio ita cõmuniter: Contritio est dolor uoluntarius pro peccatis, semper puniens in se quod dolet se commisisse. Isidorus uero definit sic. Cõtritio est conuictio pc̃ti timore iudicij. Alij uero sic. Contritio est dolor cum lachrymis, ex recordatione ueniens peccatorum. Quæ omnes descriptiones sunt bonæ. Nam quamuis tres sint partes pœnitentiæ, attamen esse pœnitentiæ saluatur potissime in prima parte, quæ est contritio, quoniam hanc actualiter esse oportet in omni pœnitentia. Aliæ uero duæ partes interdum sunt in potentia solo uoto. Dicitur autem contritio uoluntarius dolor uoluntate deliberatiua: quia & ipse dolor sponte assumitur pro peccato, ut puniatur: & uoluntati placet, inquantum est curatiuus & expulsiuus peccati. (Obiectio.) Verum contra hoc quidam obijciunt, quia secundum hoc dolor contritiõis non esset uoluntarius per se, sed per accidens: quod inconueniens reputo, quod aliquis dolor per se appetibilis asseratur, cum omnis dolor sit malum pœnæ, & nulla pœna, inquantum huiusmodi, est optanda. Dicitur item contritio semper puniens non actu, sed habitu, uel actu seu omni tempore opportuno. Et q̃ additur de lachrymis, accipiendum est de lachrymis uoluntatis, quamuis aliquando fluant etiam lachrymæ corporales, quæ tamen necessario non requiruntur, sed sunt signum & effectus contritionis. (Contritio bifariã cõsideratur) Denique contritio consideratur dupliciter: Primo, quo ad essentialia sua, quæ sunt uoluntarius dolor atq; punitio sui propriumq; obiectum, quod est peccatum. Et iuxta hæc datur definitio prima. Secundo, consideratur pœnes accidentalia quæ uariantur. Aut enim sunt in actu, aut incomparatione ad aliquid, puta ad causam excitantem ad conterendum, aut incomparatione ad effectum, uel in comparatione ad uirtutes in actu, quoniam una uirtus adiuuat aliam: & iuxta hæc aliæ descriptiones contritionis diuersificantur. Hæc Albertus.

(Quæstio.) ¶Qui insuper circa hæc multas efficit quæstiones, uidelicet in qua parte seu potentia animæ sit contritio, & utrum eodem modo fuerit in ueteri testamento sicut in nouo: de quibus cum faciles sint, transeo. Certum est nanq;, quod contritio ista pnĩalis & sacramẽtalis sit in superiori ui appetitiua, & fuit in ueteri lege sicut & nũc, quantũ ad suã essentiã & interiorẽ dolorem. Confessio autem & satisfactio nõ fuerunt tũc, sicut nunc sunt: quia non fuit tunc sacramentalis confessio ut est modo, sicut dicetur. (Eccl. 7.)

¶Præterea Thomas, respondendo ad istud, utrũ cõtritio sit dolor: Initium inquit, omnis peccati extat superbia, per quam homo sensui suo inhęrens, a mandatis recedit diuinis. Hinc oportet ut illud quod destruit peccatum, faciat hominem a sensu suo discedere. Qui autem in suo sensu perseuerat, durus ac rigid⁹ appellatur. Vnde & frangi dicitur, quando a sensu suo auellitur. Sed inter fractionem & comminutionẽ seu contritionẽ in rebus materialibus, ex quibus hæc nomina ad spiritualia transferuntur, hoc interest, ut 4. meteororũ habetur, quod frangi dicuntur, quæ in magnas partes diuiduntur, cõminui autẽ seu cõteri, quæ in partes minimas rediguntur. (Frangi & cõteri differunt.) Et quia ad dimissionẽ peccati requiritur quod homo totaliter affectum peccati dimittat per quẽ quandam continuitatem & soliditatem in suo habebat affectu: (Ad contritionẽ requiritur.) hinc actus quo peccatũ dimittitur, contritio nuncupatur, in qua cõtritione plura possunt cõsiderari, puta substantia actus, mod⁹ agendi, principium & effectus. (Cõtritionis definitiões variæ.) Sicq; de contritione diuersæ definitiões sunt traditæ. Nam quantum ad substantiam actus, datur definitio illa: Cõtritio est dolor pro peccatis assumptus cum proposito confitendi & satisfaciendi. Cunq; contritio sit actus uirtutis & pars pœnitentiæ sacramenti, ideo in definitione hac manifestatur, inq̃tũ est actus uirtutis, p hoc quod ponitur genus ipsius, quod est dolor: & obiectum, cũ subditur, pro peccatis. Electio quoq; quæ requiritur ad actum uirtutis dum additur, assumptus, atq; in quantum est pars sacramenti, dum subiungitur, cum proposito confitendi & satisfaciendi. (2.) Alia quoq; definitio munitur, quæ definit contritionẽ secundum q̃d est actus uirtutis tantum, sed additur ad prædictam definitionem differentia, contrahens ipsam ad specialem uirtutem, utpote pœnitẽtiã. (Isidorus) Dicit enim quod pœnitentia est dolor uoluntarius pro peccato, semper puniens quod dolet se commisisse. (3.) Alia est Isidori, de qua dictum est. (4.) Tertia sumitur ex uerbis Augustini, q̃ tangit effectum contritionis, uidelicet: Contritio est dolor remittens peccatum. (Gregorius) Quarta ex uerbis Gregorij ista. Contritio est humilitas spiritus, annihilãs peccatum inter spem & timorem. Et hæc tangit rationẽ nominis in hoc quod dicit. Contritio est humilitas spiritus, & effectus eius cum subditur, annihilans peccatum, atq; originem eius, addendo. Inter spem & timorem. Idcirco non solum ponit causam principalẽ, quæ est timor, sed & certam, quæ est spes, sine qua timor desperationem inducere posset. (Obiectio.) Si autem obijciatur quod dolor non est nisi de præsenti malo, peccatũ autem tempore contritionis præteritum est: dicendũ quod adhuc aliquo modo pręsens est, quantum ad suos effectus & ad reatum ac maculam, atq; ad temporis ac innocentiæ amissionem. Excitat quoq; peccatũ dolorem, secundum quod in memoria & consideratione p̃sentialiter manet, imo memoriã, put est in parte intellectiua, est nõ solũ p̃teritorũ, sed itẽ præsentiũ.

(Contritus annihilans debet confiteri.) ¶Præterea, quãuis tota pœna peccato debita, possit per contritionem dimitti, tamen adhuc necessaria est confessio & satisfactio: tum, quoniam homo non est certus de sua contritione, quod fuit sufficiens ad totam pœnam delendam: imo nec de hoc quod fuit uera contritio, sicut nec de hoc quod sit in charitate: tum,

te, tum: quia confessio & satisfactio sunt in præcepto. idcirco transgressor fieret qui eas omitteret, cum esset facultas ad eas.

¶Ex his constat, quod contritio (prout nunc sumitur) est actus uirtutis, videlicet actualis dolor de culpa in superiori ui appetiua. Quemadmodum em̄ inflatio propriæ uoluntatis ad male agēdum, designat malum ex genere: sic annihilatio & comminutio uolūtatis illius, importat bonum ex genere, quod est detestari propriam uoluntatem, qua peccatum cōmissum est. Sicq; contritio hoc designans, dicit rectitudinem uoluntatis & actum uirtutis. Veruntamē in cōtritiōe duplex est dolor de peccato: unus in parte sensitiua, & est appetitus sensitiui passio, non essentialiter ipsa contritio, prout est actus uolūtatis atq; uirtutis. Quemadmodum enim uirtus pœnitentiæ exteriorē quoq; pœnam corpori pœnitentis infligit, in recōpensam culpæ in deum commissæ per corpus, sic & ui cōcupiscibili infert pœnam sensitiui doloris, quia & ipsa ad peccatum cooperabatur. Attamen dolor iste potest pertinere ad contritionem, ut est pars sacramēti: quoniam sacramenta non solum in interioribus acti bus, sed etiam in exterioribus & sensibilibus rebus cōsistunt. Alius dolor est in uoluntate, qui nil aliud est quam displicentia de peccatis, secundum quod uolūtatis, effectus exprimitur per nomina passionū. Nec oportet dolorem superioris appetitus esse aliunde inflictum, cum appetitus ille actiuus sit in seipsum. Porro attritio dicit accessum ad perfectam cōtritionem. Vnde in corporalibus dicuntur attrita, quæ aliqualiter, nō totaliter sunt comminuta. Hinc attritio in spiritualibus significat quandam displicentiam de peccatis, non plenariam & perfectam. Contritio demū secū dum se considerata, semper fuit eodem modo in lege naturali & scripta ac euangelica: Nam sicut peccatum futurum oportet semper eodem modo uitare, ita & de commisso dolere: sed prout importat ordinem ad alias pœnitentiæ partes, nō extitit semper eodē mō, quoniam illę partes non semper eodem mō fuerūt.

In contritione dolor duplex

Questio. De attritione opiniōes duę

¶Insuper de hoc, an attritio fieri possit cōtritio, est duplex opinio: Vna quod imo, queādmodū fides informis fit formata. Quod non uidetur, quoniā quāuis habitus fidei informis fiat formatus, nunquam tamē actus fidei informis formatus efficitur, quoniam actus ille informis transit, nec manet charitate adueniente. Contritio autem & attritio dicunt actum, non habitum. Habitus quippe uirtutum infusarū, qui uoluntatem respiciunt, nequeunt esse informes, cū charitatem consequantur. Hinc antequam gratia infundatur, non est habitus à quo actus contritionis postea eliciatur, Sicq; attritio nullo modo fieri potest contritio, & hoc secunda tenet opinio. Quod si obijciatur, materia recipit perfectionem, priuatione remota: sed dolor se habet ad gratiam, sicut materia ad formam, quoniam gratia informat dolorem: ergo dolor q prius fuit informis, culpa in existēte, quę est priuatio gratiæ, remota culpa, accipiet perfectionem informationis à gratia. Præterea, quod totum esse speciei suæ habet in instanti, manet idem in diuersis instantibus tēporis, sicut esse hominis est idem in primo instāti generationis, & in omnibus sequentibus: sed motus liberi arbitrij est huiusmodi, sicut iam patuit: ergo potest manere idem numero in diuersis instantibus, sicq; est idem numero cum gratia & sine gratia, & ita idē motus seu actus liberi arbitrij, qui prius fuit informis, fit deinde formatus: & sic attritio, fit cōtritio. Dicēdum ad primum, quod remota priuatione à materia quæ manet, adueniente perfectione, formatur materia illa: sed dolor ille qui fuit informis, charitate adueniente non manet, ideo informari non potest. Vel dicendum quod materia non habet essentialiter originem a forma qua informatur. sicut actus ab habitu q formatur: ideo non est inconueniens, materiam informari aliqua forma de nouo, qua prius nōinformabatur, quod impossibile est de actu, quemadmodum impossibile est quod aliquid idē numero oriatur à principio à quo prius non oriebatur, quia res semel tantū in esse procedit. Ad secundum, quod quamuis actus intellectus ac uoluntatis habeant totum esse suæ speciei in instanti, sicut res permanēs: tamen per accidens tempore mensurantur, secundum quod causæ suæ uariabiles sunt, Sic enim esse hominem tempore mensuratur, & quam diu causæ esse hominis manent eædē, & ipsum esse manet. Causis uero mutatis, mutatur illud esse priori destructo. sic & mutata dispositione uoluntatis, quæ talem actū causabat, mutatur & trāsit ille actus, Hæc Thomas.

Obiectio.

Obiectiorū dilutio ad primum

Ad secundum

¶Quibus obijci potest, quod iuxta præhabita idē actus quantum ad esse naturæ, potest primo informis esse, deinde formatus, sicut ex Bonauentura, Richardo & alijs est probatum, & talis actus idem numero manet, non tamen est idem actus, quantum ad esse moris. Et hoc satis reor ostensum.

¶Deniq; quod sanctus doctor affirmat, habit' uirtutum infusarum uoluntatem respicientium, nō posse informes consistere: non uidetur, cum & ipsemet in Secunda Secūdæ 44. fateatur spem posse informē esse, sicut & fidem: quam utiq; spem constat esse in uoluntate, etiam secundum eum.

¶Insuper sanctus Thomas circa hęc plures mouet quæstiones, uidelicet an homo debeat conteri de pœnis. an etiam de peccato originali, & utrum de omni actuali peccato, & de peccato etiam alieno, & de peccato futuro. Verū hæ quæstiones omnes aut pro maxima parte motæ sunt supra de pn̄ia, cuius actus existit contritio, estq; eadem solutio istarum quæstionū cum illis. De peccatis autem futuris, potius esse debet cautio seu diligentia præcauendi, quam contritio. De peccatis uero aliorum possumus & debemus dolere, non conteri, nec quilibet dolor est contritio, sed ille & talis ut dictum est iam. De uenialibus demū culpis debet esse contritio, sicut & pœnitentia, ut distinctione dictum est præcedente.

Thomas quæstiones aliquas

¶Insuper, dum quæritur, an de singulis pc̄tis mortalibus etiam oblitis, oporteat confiteri: eadē est quæstio, cum ea qua quæritur, an de omnibus illis necesse sit cōfiteri, ad quod paulo post ponetur responsio, & nunc paululum potest tangi. Itaq; Thomas: Obliuio, inquit, de aliquo potest esse dupliciter. Primo, sic q d' totaliter à memoria exciderit, & tunc non potest aliquis inquirere illud. Secundo sic quod a memoria exciderit partim, sicut dum recolo me aliquid audiuisse in generali, & nescio quid in speciali: tuncq; requiro in memoria mea ad cognoscendum. Sic & peccatum dupliciter potest esse oblitum. Primo, sic quod in generali manet in memoria, non in speciali: & tunc homo debet recogitare ad inueniēdum peccatum, quia de q̄libet mortali peccato debet ac tenetur homo specialiter

Quæstio.

Obliuionē cōtigit fieri duobus mod.

peccati oblitum quo debet confiteri.

cialiter conteri quantum potest. Si autem inuenire nō potest, sufficit de eo conteri secundum quod in notitia tenetur, & debet tunc homo non solum dolere de peccato, sed & de eius obliuione quæ ex negligentia contigit. Si uero peccatum ex memoria excidit penitus, tunc ex impotentia memorandi excusatur à debito, & sufficit generalis contritio, utpote de omnii in quo deum offendit. Veruntamen quando impotentia illa tollitur, ita quod peccatum ad memoriam reuocatur, tenetur specialiter de illo conteri: quemadmodum pauper qui non potest soluere quod debet, excusatur quando non potest, & tamen tenetur cum primo potuerit.

Cōtritio dupliciter cōsideratur. ¶Amplius contritio potest considerari dupliciter, uidelicet quo ad sui principium, & quo ad terminum suum. Principium dico contritionis ipsam cognitionem, qua quis cogitat de peccato & dolet, & si nō dolore contritionis, saltem attritionis. Terminus autem contritiōis est, quando dolor ille iam gratia informatur. Quantum ergo ad principium contritionis, oportet quod sit de singulis peccatis, quæ quis in memoria habet: sed quantum ad terminum, sufficit quod sit una generalis contritio de omnibus, Tunc etem motus ille agit in uirtute omnium præcedentium dispositionū. Quamuis autem omnia peccata mortalia conueniant in auersione à deo, attamen differunt in modo & causa auersionis, atq; in quantitate elongatiōis ab eo, & hoc est secundum diuersitatem conuersionis. Hæc Thomas.

Petrus. ¶Consonat Petrus: In omni, dicens, peccato mortali, est actualis auersio uoluntatis à deo ad peccatum, idcirco cum contraria curentur cōtrarijs, oportet ut in omni remissione peccati mortalis, sit actualis auersio uoluntatis à peccato ad deum, quæ auersio uocatur contritio. Duritia quippe uoluntatis manentis in peccato, non tollitur nisi per uoluntatis fractionem omnimodam, quę nuncupatur contritio, Porro dum homo omnino oblitus est culpæ suæ, sufficit contritio generalis: sed quando in parte recolit, debet conari ad recordandum atq; dolendum in speciali, quod si non potest, sufficit generalis contritio Hæc petrus.

Questio. ¶Qui insuper quærit, utrum de peccatis omnibus simul requiratur contritio, cū asserat Augustinus in libro de pœnitentia, pœnitentem oportet simul dolere de omni crimine. Respondet, duplex est contritio, utpote specialis & generalis. Specialis contritio, prout nunc sumitur, est dispositio remota ad gratiam: q̄a quamdiu homo de uno peccato sine alio conteritur, nondum iustificationē meretur, Secunda contritio ē dispositio immediata ad gratiam, & hæc reqritur de omnibus simul in instanti, sed non altera. [Contritio nis duo genera.]

Questio. ¶Et si quæratur, an requiratur contritio & confessio distincta ac specialis de singulis peccatis: dicendum quod deus non requirit ab homine impossibile aliquid, sed possibile. Aut ergo potest haberi cognitio specialis uel añ cōmunionē, uel post, uel non potest: si potest haberi, tunc etiam specialis confessio ac specialis contritio requiritur, aut non potest, & tunc dico q̄ sufficit generalis. Nempe in momento potest homo conuerti, sed in momento non potest homo de peccatis singulis conteri. Postmodum uero si habeat tempus, de eis conteri debet in speciali. Hæc idem.

Richardus. Contritio bifariā sumitur. ¶Consonat his Richardus, qui respondendo, an attritio fieri posset contritio ait: Contritio dupliciter sumitur. Primo, pro actu elicito a uirtute pœnitentiæ charitate formata, & ita attritio non potest fieri contritio, sicut ostensum est. Secundo, pro actu formato elicito non mediante aliquo habitu, sed a pœnitentia informi, quæ postea charitate formatur, actu illo adhuc durante, & ita attritio fieri potest contritio. Nam quamuis sit simplex & instantaneus actus, tamen potest durare tam diu, quousq; pœnitentia informis a qua elicitur, charitate formetur, per cuius formationem actus ille qui fuit attritio, fit contritio, quamuis elicitus fuit a pnīa existēte informi, Hęc Richard⁹.

¶Qui etiam sciscitatur, an attritio eius qui facit quod in se est, necessario fiat contritio. Ad quod respondet sicut superius, ubi quæsitum est, an facientem quod in se est, necesse sit recipere gratiam. In præinductis continētur scripta Bonauenturæ de his. Questio.

¶At uero Albertus circa hæc sciscitatur, utrum contritio possit intendi seu augmētari. Videtur quod nō, quia cōtritio dicit omnimodam rei destructionem & cōminutionem eius in minimas partes, non autem dare minus minimo, Et respondet, Absolute dicendum quod contritio potest intendi tam ex parte formæ, quam materiæ. Nam gratia quæ est causa cōtritionis, est maior in uno quam alio In eodē quoq; grā augetur & crescit. Similiter uirtus pœnitentiæ, cuius elicitus actus consistit contritio. Deniq; in contritiōe sunt tria, uidelicet dolor, gratia, & obiectum doloris. Et quantum ad duo prima, intenditur: sed quo ad tertium, est in minimo generis sui: quoniam omnes differentias mortalis peccati in mortario cordis inuentas conterit. Vnde quemadmodum contingit in mortario corporali, quod id quod conteritur, in puluerem redigitur. attamen fieri potest cōtritio illa pistillo maiori uel minori, ictibus quoq; fortioribus & debilioribus, ita spiritaliter in contritione semper conteritur culpa, quamuis inæqualibus gratia ac dolore. Idcirco non sequitur, si puluis contritionis debilioris non est maior, quam puluis ictuū grauiorum, quod propter hoc actiua contritio seu ictus pistilli non sit fortior in una contritione quam alia. Quamuis nanq; in effectu deletionis peccati, non sit accipere minus, est tamen accipere magis & minus ex parte actionis conterentis quæ est actiua contritio, & ex pte passiōis. [Albertus. Questio. Contritio potest augeri. In cōtritione sunt tria.]

¶Secundo quærit, penes quid attendatur cōtritionis intensio seu augmentum. Respondet, dicendū quod causa intensionis contritionis, est duplex, puta efficiens & præparans seu disponens. Causa eius efficiens non uidetur esse nisi deus. Causa uero pręparans in subiecto est ex parte hominis ipsa mens eius. Et concedo quod gratia præuenit actualem dolorem qui est in contritione, sicut habitus actum quem informat. Itaq; causam efficientem & sufficientem non habet contritio in subiecto, sed præparantem ac disponentem & hoc sufficit intentioni, quando non deest efficiens, quemadmodum patet dum præsente combustiuo æquali, maior calor exardescit in arido ligno quam uiridi.

Albertus q.16.art.3. ¶Tertio sciscitatur, an contritio quantūlibet parua, sufficit pro dimittendis peccatis quantūcūq; multis & magnis. Respondet, Ad hoc non est difficile respondere. Dicendum est enim, quod in contritiōe minimus dolor dupliciter dicit̄. Primo, ex parte passionis secundum sensum siue actionis: quoniam pœnitēs agit suum dolorem, & est causa eius. Secundo, ex parte rationis

te rationis, si dicatur minimus secundum experientiã sensus, ille sufficit, dummodo sit uere dolor contritionis: quoniam ille dolor cum sua quantitate uariatur potius secundum diuersitatem compunctionis pœnitentium, quam secundum quantitatem delectationis peccati. Si autem dolor dicatur minimus secundum rationem, dummodo saluetur in eo ratio doloris ueræ contritionis, dico quod sufficit. quia (ut actum est) in dolore contritionis tria attendũtur ac includunt, uidelicet grã informans, ipsa contritio seu dolor actiu⁹ ac passiuus, atq; obiectum doloris seu causa passionis. Cõtritio autem per gratiam quantumcunq; paruam, habet uim quodammodo infinitam ad delendũ peccata: ideo sufficit ad delendum peccata, quantum ad totam culpam ac pœnam æternam, quamuis pœnitens maneat debitor pœnæ temporalis, propter paruitatem doloris & actionis ac passionis: quoniã dolor ille contritionis tantus posset esse, quod totam pœnam peccato debitam amoueret. Ideo melior est maior quam minor dolor: attamen minimus sufficit. Sed quantumcunq; sit paruus, oportet ut sit secundũ mensuram & quantitatẽ seu rationis seu speciei, ita ut plus doleat de peccato quo amissus est deus, quã de amissione alicuius rei creatæ. Propter quod loquitur Ieremias: Luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum. Hęc Albertus, q̃ de his plura quærit et scribit, sicut patebit.

Contritio pœnã æternã tollit.

Iere. 6.

¶ Porro Bonauentura: De contritione, ait, quantũ ad quantitatem, primo quærit, utrum necesse sit dolorem contritionis maximum esse. Secundo, utrũ possibile sit excessum cadere in illo dolore. De quantitate quippe contritionis ex parte gratiæ, constat quia contritio tantum est deo accepta, quantum & gratia. Dicendum ad primum istorum, quod dum quæritur de quantitate doloris, dolor potest dici displicẽtia rationis, uel passio inde resultans in sensualitate. Accipiendo autem dolorem pro passione huiusmodi, non est necesse plus dolere de culpa, quam de quocunq; alio damno, cum non sit in cuiuslibet hominis potestate. Talis etenim dolor non semper sequitur charitatem uel dilectionem, sed frequenter affectionẽ, atq; affectio experimentalẽ cognitionẽ. Cumq; nõ oẽs habeant dilectionis diuinę experientiam, idcirco nõ ita sensibiliter dolent de peccatis, imo quod magis sensibiliter doleat quis de peccato quam de damno aliquo temporali, hoc perfectioni est congruum, non saluti necessarium. Verum prout dolor iste uocatur displicentia rationis, sic dico q; displicentia hæc mensuratur secundũ q̃ntitatẽ charitatis. Quantitas uero charitatis dupliciť accipi põt, Primo, in se: scdo, in cõparatiõe ad alios amores. Et primo mõ sumpta, sic dico qđ ẽ parua & maior & maxima. In cõparatione aũt ad alios, dico quod uendicat sibi in corde dominium, nec unq̃ est ibi nisi sit domina, ideo ad hoc quod aliquis habeat charitatem, necesse est quod super omnia diligat deum, ita quod pro nullo damno uel commodo deum uelit offendere, & ita intelligendum est de displicentia contritionis. Hinc peccatum oportet rationi intantũ displicere, quod nullo pacto, nullo cõmodo aut incommodo uelit consentire uel consensisse in ipsum. Voluntas nanq; quæ aliquo modo consentit peccato, iusta non est. Vnde sicut eum qui habet charitatem, non oportet simpliciter uelle mori pro Chrõ, sed in casu q̃ uel oporteret amittere charitatẽ aut uitam: sic quoq; non teneor modo pro satisfactione pcti seu reconciliationis omnem pœnam sustinere, quia deus nõ exigit hoc: ideo sicut possum saluari non sustinendo martyriũ, sic possum deo recõciliari sine multis doloribus amissionis temporaliũ rerum.

Bonauẽt. Quęstio. Quantus quive contritiõis dolor sit necessarius.

Charitatis quãtitas bifariam sumiť.

Ad habendam charitatẽ q̃d necessarium

¶ Si uero quæratur de comparatiõe & prælectione, respondent aliqui & faciunt uim in hoc, quoniam potest intelligi respectu præteriti & futuri. Sed ego non uideo uim in hoc, quoniã iustus & ueræ pœnitens ita detestatatur peccatum pręteritum quia factum, sicut futurum ne fiat: & ita peccatum est uelle peccasse, sicut uelle peccare. Hinc de peccati præteriti dolore ac detestatione dicendum, quod in casu quo oportet eligere & consentire, uel in peccatum uel incõplacẽtiam eius, aut in poenam, unusquisq; tenetur magis eligere pœnam, quã uelle peccare aut peccasse. Præter casum uero necessitatis dico quod præeligere omnem poenam, est uirtutis perfectæ: dubitare uero, est infirmitatis: quoniam timor naturalis ualde facit dubitare, & dubitatio ista simul stare potest cum charitate. Præeligere uero culpam alicui pœnæ, iniquum est, si ex deliberatione hoc fiat: quoniam omnis uoluntas iniusta est. quæ uult peccatum absolute aut conditionaliter. Hinc periculosum & stultum est ab aliquo infirmo seu pusillo interrogare hoc, aut etiam a seipso, quoniam hoc est hominem tentationi exponere: Vñ nec confessor debet hoc ab aliquo quærere confitente. Si uero confitens seu confessus ex se ultro se offerat dicens se malle mori quam peccare, & malle mortuum fuisse quam peccasse, congaudendum est ei: q̃a hoc signum est bonæ uoluntatis.

Quęstio.

perinde displicere debet pctm pręteritũ atque futurum.

pusillis interrogationes non sunt tentationib⁹ exponend.

¶ Ad secundam demum quæstionem respondeo, quod in dolore contritionis non potest esse excessus, quantum ad displicentiam & detestationem ac odium culpæ in ratione rationaliq; uoluntate. Quantum uero ad passionem & abominationem redundãtem in parte sensitiua etiam, raro aut nunquam extat excessus: attamen posset esse tantus dolor, quod humana infirmitas sine grandi detrimento ferre non posset, idcirco esset tunc temperandus. Sed esto quod q̃s non temperaret, quia fortassis non aduerteret, aut a feruore raperetur: non puto quod peccaret, quia nec rei illicitæ operam daret. Si aũt aduerteret, temperandum consisteret. Hoc tamen consilium paucis necessarium est. Si autem non temperaret ex affectu gaudij uel consolationis, credo quod transcenderet metas uirtutis. Hæc Bonauentura.

¶ Qui de augmento contritionis subiungit: Contritio est motus uirtutis, quantitatem habens uirtualem, quemadmodum pœnitentiæ uirtus à qua elicit. Itaq; sicut charitas fertur intendi quantum ad feruorem, & augeri quantum ad essentialem uigorem, q̃rũ primum est a cooperatione liberi arbitrij, secundum ex influentia dei: sic motus contritionis feruentior esse potest ex liberi arbitrij cooperatione, propter qđ ex æquali gratia & uirtute interdum elicitur motus contritionis feruentior, aliq̃n minus feruens. Proprie autem loquendo, non dicitur contritio maior nisi uirtute pœnitentiæ aucta.

Contritio augetur.

¶ Insuper respondens ad istud, utrum oporteat maiorem habere cõtritionem de uno peccato quam alio: Dupliciter, inq̃t, cõtingit, loqui de cõtritione. Primo, ut deletiua est culpæ. Scdo, ut deletiua est pœnæ. Et primo modo operatur in iustificatiõe in instanti, nec sic actualiter potest habere ordinem & respectũ ad pctã

Contritio bifariã sumitur.

ad peccata in speciali aut singulatim: imo simul & in instanti est contra omnia simul quæ dimittantur, sed habitualiter respectũ habet ad illa, habitualiterq; disponit ad dolendum plus de uno quam alio. Cumq; habilitet ad detestandum malum culpæ, inquantum tale, ideo magis ad detestandum malum deterius. Loquendo autem de contritione inquantum deletiua est pœnæ, sic habet maiorem & minorem intensionẽ, estq; maior de uno peccato quam alio, Hæc idem.

In contritione duo sunt dolores.

¶Concordat Thomas: In contritione, dicens, est duplex dolor, Vnus in uoluntate, qui essentialiter est ipsa contritio, nec aliud est quam displicentia peccati præteriti, qui dolor cæteros excedit dolores: quoniã quantum aliquid placet, tantum eius cõtrarium displicet. Finis autem super omnia placet, cum propter ipsum alia desiderentur. Ideo peccatum quod ab ultimo fine auertit, sup omnia displicere debet. Alius dolor est in parte sensitiua, qui causatur ex primo dolore uel ex necessitate naturæ, secundum quod uires inferiores sequuntur motum superiorem, uel ex electione, secundum quod homo pœnitens in se ipso habens dolorem, excitatur ut doleat de peccatis. Et his modis non oportet quod sit maximus dolor, quoniam uires inferiores uehementius mouentur à propriis obiectis, quam ex redundantia uirium superiorũ. Ideo quanto operatio uirium superiorum est propinquior obiectis uirium inferiorum, tanto plus sequuntur earum motum. Ideo maior dolor est in sensitiua parte ex læsione sensibili, quam si ille qui in ipsa redundat ex ratione. Similiter, maior est qui redũdat ex ratione de corporalibus deliberanti, quam qui redundat ex ratione spiritualia considerante, Hinc dolor in sensitiua parte ex displicentia rationis proueniens de peccato, non est alijs doloribus eius maior. Similiter nec dolor in sensitiua parte ex electione assumptus: tum, quoniam appetitus inferior nõ obedit superiori ad nutum illius, ut tanta passio uel afflictio sequatur in appetitu inferiori, sicut superior ordinat: tum etiam, quoniam passiones assumũtur in actibus uirtutum, secundum quandam mensuram, quam dolor qui est sine uirtute, non seruat aliquando, sed excedit. Si autem obijciatur, quod pœna inferni plus displicet contrito quam culpa, ergo displicẽtia de peccato maxima non est: dicendum quod quantitas displicentiæ de re, debet esse secundum quantitatem malitiæ rei illius. Malitia autem in culpa mortali mensuratur ex eo in quem peccatur, inquantum est ei indigna: & ex eo qui peccat, inquantũ est ei nociua. Cũq; hõ plus debeat diligere deũ quã seipsum, ideo plus debet odire culpã, inquantũ est offensa dei, q̃ inquantũ est sibi nociua. Est aũt sibi nociua principaliter, inquãtum separat ipsum a deo, atq; ex hac parte ipsa separatio a deo, q̃ est quædã pœna, magis debet displicere q̃ ipsa culpa, inquãtũ inducit hoc nocumẽtũ: qa quod ppter alterũ oditur, minus oditur q̃ illud, sed tñ minus q̃ culpa, inquãtũ est dei offensa. Inter oẽs aũt pœnas attenditur ordo malitiæ secundũ quantitatẽ nocumenti, ideo cum hoc sit maximum nocumentum, quo maximum bonum priuatur, erit separatio a deo maxima inter omnes pœnas. Est quoq; alia mali quãtitas accidentalis, quam oportet in displicentia attendere, utpote rationem præsentis atq; præteriti. Quod enĩ præteritũ est, iã nõ est, ideo minus habet de rõne mali & boni. Inde ẽ q; plus fugit hõ sustinere aliqd malum in p̃senti seu in futuro, q̃ horreat de malo p̃terito, Vnde nec aliqua passio animæ correspondet directe malo præterito, sicut dolor correspondet malo præsenti, & timor futuro: Hinc de duobus malis præteritis illud magis abhorret animus, cui maior effectus remanet in præsenti, uel in futuro timetur, etiam si in p̃terito fuerit minus. Cumq; præcedentis culpæ effect⁹ quandoq; non ita percipitur, sicut effectus præteritæ pœnæ: tũ quia culpa perfectius sanatur quam quędã pœna: tum, quia defectus corporalis magis est manifestus quam spiritualis: ideo homo etiam in se bene dispositus, interdum magis percipit in se horrorem p̃cedentis pœnæ, quam præcedentis culpæ: quãuis magis paratus esset pati eandem pœnam, quam eandem committere culpam. Est rursus considerandum in cõparatione pœnæ & culpæ, quod quædam pœnæ inseparabiliter habent coniunctam dei offensam, sicut separatio à deo: quædam etiam pœnæ addunt perpetuitatem, ut pœna inferni. Pœna ergo illa quæ dei offensam habet annexam, ita iudicanda est sicut culpa: illa uero quæ perpetuitatem addit, est simpliciter magis fugienda q̃ culpa. Veruntamen si ratio offensæ separetur ab eis, & consideretur tantum ratio pœnæ, minus de malitia habent quam culpa, inquantum est dei offensa, hinc minus debent displicere. Et quamuis talis debeat esse contriti dispositio, non est tamen de istis tentandus: quia affectus suos non de facile potest metiri, imo interdum quod minus displicet, uidetur plus displicere, quia propinquius est sensibili nocumento, quod nobis est notius.

Obiectio.

Dilutio

Ex duob⁹ mẽsuratur malitia peccati.

Pœna in duo gi...

¶Porro dum quæritur, an iste dolor possit esse nimis magnus: dicendum quod contritio ex parte doloris, qui est in rationali parte, hoc est, ex parte displicentiæ, non potest nimia esse, sed bene, quantum ad dolorẽ sensibilẽ &c. ut supra, Hæc Thomas. Qui ad tertiũ puta an de maiori peccato debeat esse maior dolor, respondet ut ex Bonauentura ostensum est. In his Albertus, Petrus, Richardus, Argentinensis cæteriq; cõmuniter consonant.

Questio.

Questio.

¶Deinde quærendum, an contritio debeat esse cõtinua, uel saltem assidua ac diuturna, & toto tempore uitæ præsentis durans. Videtur quod sic, quoniã sancti patres testantur quod omne tempus uitæ præsentis est pœnitentiæ deputatum. Et in psalmo secundum aliam translationem habetur: peccatum meum coram me est semper. Nec certitudinem habemus q; nobis dimissa sint. Multi quoq; sanctorum docuerũt quod homo debeat sua peccata quasi in fasciculo quedam colligere ac oculis suæ mentis indesinenter proponere, ut ex illorum intuitu iugiter sibi uilescat.

In partẽ affirmatiuã arguit.

¶Ad hæc Thomas respondet: In contritione duplex est dolor, unus in rationali parte, alius in parte sensitiua, sicut nunc patuit. Et quantum ad utrunq; cõtritionis tempus est totus status uitæ præsentis. Nẽpe quã diu est homo in statu uiæ positus, detestatur incommoda atq; obstacula, quibus à peruentione ad terminum uiæ impeditur aut retardatur. Cumq; p peccatum præteritum cursus uiæ nostræ ad deum retardetur, quoniam tempus quod fuit deputatum ad currendum, recuperari non potest: oportet qd' toto hoc tempore contritionis maneat status, quantum ad detestationem peccati, similiter quantum ad dolorem sensibilẽ. Nã cũ homo peccãdo æternã meruerit pœnã, & cõtra deũ æternũ peccauit: debet p œna ęterna in tempo-

Responsio

in temporalem mutata, saltē in æterno hominis, hoc est, in toto statu uitæ manere præsentis. Propter quod dicit Hugo de sancto Victore, quod deus soluēs hominem à peccatis, id est, à culpa & pœna æterna, ligat eum uinculo perpetuæ detestationis peccati.

¶Deniq; in actibus uirtutū nō inuenitur supfluū & diminutū, Ethicorum 2. cōtritio autem est actus uirtutis, non ergo potest in ea esse superfluum, nec quantum ad intensionem, nec quantum ad duratione͞, nisi secundum quod actus unius uirtutis impedit aliū magis necessarium pro tempore illo. Hinc quantūcunq; homo continue in actu huius displicentiæ persistere poterit, tanto melius est, dummodo actibus aliarum uirtutum uacet tempore suo, sicut oportet. Passiones uero habere possunt diminutum atq; superfluū, tam quantum ad intensionem, quam quātum ad diminutionem. Ideo sicut passio doloris quam uoluntas assumit in parte sensitiua, debet esse moderate intensa: ita & moderate debet durare, ne si nimium duret, homo in desperationem & pusillanimitatem & consilia mala labatur.

Contritioni quō sit vacandū.

Questio. In cōtritione tria sūt

¶Quæritur quoq;, an animæ post hāc uitam de suis conterantur peccatis. Et respōdendum quod in cōtritione consideranda sunt tria. Primum est genus cōtritionis, quod est dolor. Secūdum est contritiōis forma, quæ est actus uirtutis gratia informatus. Tertium est contritionis efficacia, cum sit sacramentalis & meritorius actus, & quodāmodo satisfactorius. Animæ ergo beatæ contritionem habere non ualent, quoniā carent dolore. Animæ quoq; damnatæ contritionem non habent, quoniam etsi in eis sit dolor, gratia tamē carent. Animæ uero in purgatorio existentes, habent contritionem gratia informatam, non tamen meritorie, quoniā non sunt ibi in statu merendi. In hac igitur uia concurrunt tria hæc. Hæc Thomas in Scripto.

Animæ corpor. ꝑ separatæ cōtritionē nō hāt meritoriā.

¶Circa præhabita scribit Durand: Pro uitādo malo culpæ, nullus debet eligere pœnā inferni, uel omnino non esse. Nec licitum est hoc, quoniam malū pœnæ nunquam potest eligi recte propter malum culpæ uitandum, nisi quia sine eo culpa non ualet uitari, aut quia per tale malum pœnæ promouetur bonum uirtutis, & impeditur malum oppositum: quorū nullum est hic. Nullum etenim malum pœnæ est necessarium ad malum culpæ uitandum, nisi quod est materia uirtutis oppositæ, sicut fortitudo est circa terribilia & tristia mortis. Sed pœna inferni non est materia alicuius uirtutis. De puro quoq; non esse id constat, quoniam destruit uirtutem, & subiectū uirtutis. Nec etiā est licitum, quoniam malum pœnæ nunquam licite eligitur propter malum culpæ uitandum, nisi quia est promotiuum uirtutis oppositæ. Sed pœna inferni seu omnino non esse, nullā promouet uirtutē. Hæc Durandus.

Durand' di. 16. d. 5.

Obiectiones ꝯ sententiam Durandi. 1. 2.

¶Quib' obijcitur, quia ex eis sequeretur quod potius deberet quis uelle in uitijs ꝑpetue permanere, quā omnino non esse, quod nequaquā putandū est. Præterea homo debet deum in infinitum magis diligere quam seipsum, ergo potius debet uelle non esse, quā sine conuersione in contumelia, irreuerentia & cōtemptu superglorosissimi creatoris uiuere & durare. Rursus, melius, id est, minus malum esset omnino nō esse, & pœnis infernalibus cruciari, quam mortalibus uitiis sordidari: quia quo maior est sanctitas, dignitas & honorabilitas dei, eo detestabilior, odibilior ac turpior ē culpa mortalis. Hinc omē pctm̄ mortale ē fugibilitatis immēsæ, & malū culpæ incōparabiliter detestabilius ac fugibilius est, q̄ malū pœnæ, q̄ solū pœnale est. Vn̄ & nūc loquor de pœna inferni solū ut est tormentum, non prout ꝑpetuam à deo auersione͞, obstinationem in malo, & odium omnis boni uere honesti includit. Deniq; in Vitaspatrū narratur, quod beatissimo patri nostro Antonio residenti in eremo angelus sanctus denunciauit: Antoni, nondum peruenisti ad mensuram, id est, perfectionē coriarij illius in Alexandria. Quo audito, Anthonius illum accessit & dixit: Quæ est conuersatio tua? Qui post longā sui ipsius humiliationem tādem respondit: Omni mane antequam operari incipio, rogo deum ut tota hæc ciuitas propter iustitias suas saluetur, & ego solus ꝓpter peccata mea condemner. Et hoc ipsum oro ex corde de sero, antequam pergo dormitum. Amplius, in Sapientiæ libro scriptum est: Cor iniq; cinis est, & terra superuacua spes illius, & luto uilior uita ipsius. Imo indignus est pane quo uescitur, terra quam calcat, aere quem inspirat, & totius obseqo creaturæ, imo morte temporali atq; æterna est dignus. Et ita zelo iustitiæ potest eas appetere magis quā uelle peccare. Hic persuasiones illæ Durandi, nullius uigoris sunt. Nam & malum pœnæ interdum necessarium est ex suppositione. Et breuiter absolute loquendo, multo melius iustius q; consistit, & deo plus placitum, iniquum pœnas pati iehennæ, quam impune peccare.

3.

4.

Sapien. 15.

¶Postremo Antisiodorēsis hic loquit: Semper dolendum est de peccato, id est, bonum est semper dolere: nō tn̄ cōtinue, sed frequēter & horis statutis, eo modo quo ait Apostolus: Sine intermissione orate. Sicq; intelligendum est quod loquitur Augustinus: Pœnitens doleat semper, id est, omni tempore opportuno. Et ita Christianus se molare debet inter duas spirituales molas, hoc est, salubriter se annihilare, paruipendere, & pro nihilo reputare. Quod si fecerit, infra rete diaboli non poterit detineri, quemadmodum minutissime bestiolæ peruolant, ubi capiuntur maiores. Hæ autem molæ sunt spes & timor, ita quod spes ueniæ tēdit ac trahit sursum, ne desperes: timor aūt iudicij ac tormenti descendit ac trahit inferius, ne intumescas neq; præsumas. Hæc Antisiodorensis.

Antissiod. 1. Tes 4. Augusti.

¶Iam quæritur de effectibus contritionis, an remittat peccata, & gratiam causet, ac totam pœnam possit diluere. Videtur quod non, quia solus deus dimittit peccata: nec uera habetur cōtritio sine gratia præuia, cum contritio sit dolor non informis, sed charitate formatus, & quantumlibet pœnitēs gemat ac ploret, imponitur ei satisfactio aliqua insignum quod permanet debitor pœnæ.

Questio. In parti negatiua.

¶Ad hæc Antisiodorensis in summa libro 4. respondet. Primus contritionis effectus est, liberare à uestigijs reliquijsq; peccati, puta obscuritate uisus interioris, pronitate ad praua, infirmitate ad bona & consimilibus, quæ significantur per instita, quibus ligātis extitit Lazarus, quando à Christo fuit resuscitatus: à quibus contritio liberat per modum causæ efficientis, instrumentalis, ac meritoriæ. Deus autem est causa efficiens principalis. Secundus effectus cōtritionis est, satisfacere pro peccatis, inquantum ipsa in se quædā pœna & dolor est. Tertius est pax & tranquilitas mētis, quia quo pœnitens magis se conterit, punit, exercet, eo maiorem à deo consolationem, spem, confidētiam q; sortitur. Quartus est, absolutio à debitis pœnis qa q̄ cordialior ac frequentior est contritio, eo plus tollit de pœnis infligēdis pro uitijs & ita sentit etiam per

Responsio. Contritionis effectus.

Johan. 11.

per experientiam quādā se pœnitēs absolutū, & habet arram præmij sui spiritualem iucunditatem, & osculā
Psal. 84. tur se in ea iustitia & pax. Per luctum enim peruenitur ad cordis munditiam, & per munditiam ad pacem internam, atq; per illam ad pacem ęternitatis. Unde dixit
Matth. 4 saluator: Pœnitētiam agite, appropinquabit eñ regnū cęlorum. Hæc Antisiodorensis.

Thomas ¶Hinc asserit Thomas: Contritio dupliciter consideratur. Primo, ut est pars pœnitētiæ. Secundo, inquantum est actus uirtutis quæ pœnitentia nuncupatur. & utroq; modo operatur remissionem peccati, sed differenter: quia inquantū est pars sacramenti, primo operatur ad remissionem peccatorum instrumentaliter, sicut & alia sacramenta: inquantum uero est actus uirtutis, sic est causa materialis remissionis peccati, eo q; dispositio est quasi necessitas ad iustificationem. Dispositio autem ad materialem reducit causam, si accipiatur prout disponit materiam ad recipiendum Secus est de dispositione agentis ad agendum, quoniam illa reducitur ad ad genus causę efficientis. Causa itaq; dispositiua remissionis peccatorum, potest esse ex pœnitēte. Quomodo aūt remissio & contritio præcedunt gratiæ infusionē, & quomodo econuerso, præhabitum est.

Cōtritio augetū si ue intēdit ¶Insuper, intentio contritionis attendi potest dupliciter. Primo, ex parte charitatis, quæ displicentiā parit peccati. sicq; charitas tantum potest intendi in actu suo, q; contritio ex ea procedēs, merebitur non solum culpæ amotionem, sed etiam absolutionē ab omni pœna. Alio modo ex parte doloris sensibilis, quem uoluntas in cōtritione excitat ac producit; qui dolor cum sit pœna & quædam afflictio, potest in tantum intendi ac toties iterari, q; ad deletionē totius culpæ ac pœnæ sufficiat Imponitur tamen satisfactio aliqua, quia incertū est confitenti ac confessori, an tāta fuerit illa contritio. Hæc Thomas.

Questio. ¶Qui consequenter respondet ad istud, utrum par ua contritio sufficiat ad magnarū remissionem culpa-
Cōtritōis dolor bi formis. rum. Contritio, inquiens, duplicem habet dolorē. Unū rationis, qui potest esse tam modicus, q; non sufficit ad rationem ueræ cōtritionis: quemadmodū amor potest esse tam remissus, q; ad rationem nō sufficit charitatis. Alium in parte sensitiua, & huius doloris paruitas contritionis non impedit rationem: quoniam ad contritionem æqualiter se non habet, sed quasi ex accidenti ei cō iungitur: nec in nostra est potestate. Itaq; dolor de culpa quantuncunq; sit paruus, dūmodo ad rationem sufficiat contritionis, delet omnem culpam: quia & charitatem includit, quæ cum mortali non potest stare peccato. Nihilominus de maioribus peccatis oportet plus conteri, quia ex necessitate hoc sequitur, q; homo plus doleat de peccato grauiori, q̄ leuiori, secundum quod magis repugnat diuino amori, qui istū causat dolorē. Attamē si unus alius tantū haberet dolorem pro maiori, quantum ipse pro minore, sufficeret ad remissionem illius culpæ. Hæc Thomas.

Bonauen. ¶Concordant Albertus, Petrus, Richardus, alijq; cōmuniter, Bonauētura quoq;, qui addit: Nunq̄ peccator potest se intantum punire, quin maiori pœna sit dignus secundum rigorem iustitiæ. Cūq; homo debeat sibiipsi esse rigidus, & alijs pius, nunq̄ se intantum affligit per contritionem, ut sit superfluū, dūmodo ualeat sustinere: imo totū est ei ad gloriæ cumulum. Contritio demum ratione displicentiæ peccati, semper est necessaria: & si nō actu, saltem in habitu. Ratione uero gemitus & planctus, sensibilisq; doloris, non semper necessaria est, maxime uiris perfectis, qui audierunt uocē interna cum sacratissima Maria Magdalena: Dimissa
Luc. 7. sunt tibi peccata tua. Imo deinceps meditationem suā debent conuertere ad contemplationē deitatis atq; dulcedinis patriæ beatorum. Sed ante hūc statum sanū cōsilium est, peccata propria ante oculos assidue reuocare cum gemitu & dolore: displicentia uero peccati nō semper dicit pœnam, imò frequenter magnam annexā lætitiam, dū homo considerat in se liberationem & gratiam tantam Nam & dolor contritionis consolationē habet coniunctam ex spē remissionis ac præsentis purgationis. Hæc Bonauentura.

QUAESTIO V.

Ulterius quæritur, **An confessio sit de iure diuino uel positiuo, et necessaria ad salutē.** ¶Uidetur q; sit de iure naturali, quia in omni lege, hoc est, in lege naturali & scripta ac euāgelica fuit. Nā & Salomon protestatur: Qui absconderit scelera sua,
Prou. 28. non dirigetur. Qui aūt cōfessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Primi quoq; parentes uituperantur de hoc, q; sua peccata non cōfitebantur, sed
Genes. 3. excusabant se. Item multi sancti in eremis nunq̄ aut raro confitebantur.

In opposi tum. ¶In contrarium est q; confessio est sacramentū euāgelicæ legis, institutum à Christo, ad quod uniuersi fideles opportuno tempore obligantur.

Respōsio Thomas ¶Ad hæc Thomas respōdet: Passio Chr̄i, sine cuius uirtute ac merito nec actuale nec originale peccatū dimittitur, in nobis operatur per sacramentorum susceptionem, quæ ex ipsa efficaciam sortiuntur. ideo ad re-
Absq; uirtute passionis Chr̄i nullū peccatum dimittitur. missionem culpæ originalis & actualis requiritur aliquod sacramentum ecclesiæ actu susceptum, si assit facultas tempore suo uel uoto, quando articulus necessitatis, non contemptus, sacramentum excludit Hinc sacramenta quæ ordinantur contra peccata, cum quibus salus esse nō potest, sicut de necessitate salutis. Hinc sicut baptismus quo deletur originale peccatum, est necessarius ad salutem, ita & pœnitentiæ sacramentum. Quemadmodum aūt per hoc q; quis baptismum petit, ministris ecclesiæ subdit se, ad quos pertinet dispensatio sacramenti: ita per hoc q; confitetur, subijcit se ministro ecclesiæ, ut per sacramentum pœnitentiæ dispensandā ab illo, remissionem consequatur: qui remedium contra iniquitatis morbum non obtinet, nisi ipsum agnoscat, quod fit per peccatoris confessionem. Confessio ergo requiritur ad salutem.

¶Porro dum quæritur, an confessio de iure sit naturali: dicendū q; iuxta pręhabita, ipsa sacramenta sunt
Questio. quædā fidei protestationes. idcirco oportet ea fidei esse proportionata. Fides aūt est supra naturalis notitiam rationis. Hinc & sacramenta naturalis rationis dictamen excedunt. Cūq; ius naturale sit quod nō opinio genuit, sed uis quædā innata inseruit, ut Tullius ait: hinc sacramenta non sunt de iure naturali, sed diuino, quod altius est. Et quādoq; etiā naturale uocatur, secundum quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei à suo creatore imponitur. Proprie tamen naturalia dicūtur, quę ex principijs naturæ nascuntur. Supra naturam uero, quæ deus sibi reseruat sine naturæ ministerio ac ordine peragenda, in operibus miraculorum aut reuelationibus mysteriorum, seu institutionibus sacramento-
Ad obiecta. rum. Sicq; confessio est de iure diuino, nō naturali. Autoritas ergo Salomonis & consimilia uerba scripturę, loquunt non de confessione sacramentali, sed ea quę fit corā deo, quā & primi parētes reliquerūt se excusando.

Obligamur ad cõfeſſionẽ duplici iure. Ext. de pœ. & remiſſiõe c. oĩs vtriuſq; ſexus Rom. 3

¶Præterea ad confeſſionem modo tenentur fideles dupliciter. Primo iure diuino, ex hoc quod eſt medicina: & ita non omnes ad confeſſionem tenentur, ſed illi duntaxat, qui poſt baptiſmum mortaliter peccauerunt. Secundo, ex præcepto eccleſiæ iuriſq; poſitiui. & ita ad confeſſionem faciendam ad minus ſemel in anno omnes tenentur ex inſtitutione facta in generali concilio ſub Innocẽtio tertio. tum, ut quilibet peccatorem ſe eſſe recognoſceret, quoniam omnes peccauerunt & egent gratia dei: tum, ut cum reuerentia maiori communicent: tum, ut ſubiecti ſuis paſtoribus innoteſcant, ne inter oues lateat lupus.

Queſtio.

¶Si autem quis ſciſcitetur, an cum aliquo ualeat diſpenſari ne confiteatur: dicendum quod miniſtri in eccleſia diuinitus fundata ac ordinata inſtituuntur. ideo inſtitutio eccleſiæ præſupponitur ad operationem miniſtrorum. Cumq; eccleſia fundetur in fide & ſacramẽtis, ad miniſtros non pertinet nouos fidei articulos edere, aut editos remouere, nec noua inſtituere ſacramenta, nec remouere iam inſtituta. Imo hoc eſt poteſtas excellentiæ, quæ ſoli debetur Chriſto, qui eſt eccleſiæ fundamentum, inſtitutor & caput. Hinc ſicut papa non poteſt cum aliquo taliter diſpenſare, quod ſine baptiſmo ſaluetur, ita nec ſic, quod ſine confeſſione ſalutẽ adipiſcatur, ſecundum quod obligat ex ui ſacramenti. Sed poteſt circa confeſſionem diſpenſare, ſecundum q̊d obligat ex præcepto eccleſiæ, ut liceat alicui diutius cõfeſſionem differre, quàm ordinauit eccleſia. Qualiter autem à Chriſto inſtitutum ſit hoc ſacramentum & cætera, dictum eſt ſuprà prima diſtinctione, quęſtione de ſacramentorum origine. Hæc Thomas in Scripto.

Papa non põt diſpenſare vt nõ confiteať.

Queſtio. Matt. 25.

¶Qui etiam quærit, an homo conſcius ſibi de mortali peccato, teneatur mox confiteri. Et uidetur quod imo, quia periculoſum eſt medicinam differre uulnere iam inflicto. & ſpecialiter, quia neſcimus diem neq; horam Peccatum quoq; quod per pœnitentiam non deletur, ſuo mox pondere trahit ad aliud, ſecundum Gregorium. Propter quod Hugo fatetur: Si non eſt neceſſitas quæ prætendatur, dilatio non excuſatur.

Gregori⁹. Hugo. Thomas. Reſponſio Obligamur ad cõfitendum, & quando.

¶In oppoſitum eſt, quia ſi ſic, omnes quaſi modo peccarent mortaliter confeſſionem differendo, & uideretur eccleſia quaſi reprehenſibilis, non informando filios ſuos de neceſſitate hac protinus confitendi. Et reſpondet: Cùm propoſitum confitendi annexum ſit contritioni, tunc tenetur quis ad iſtud propoſitum, quando tenetur ad contritionem, uidelicet quando peccata occurrunt memoriæ, præſertim in aliquo grandi periculo atq; articulo, in quo ſine peccati remiſſione oporteret eum peccatum incurrere, ſicut dum celebraturus eſſet aut cõicaturus. Idcirco iuſſit eccleſia ſemel in anno confiteri, q̃m iuſſit ſemel in anno cõicare. Alio mõ obligať hõ ad confeſſionẽ per ſe. ſicq; eadẽ rõ eſt de cõfeſſione & baptiſmo, quia utrunq; eſt ſacramentum neceſſitatis. Ad baptiſmum autem percipiendum non tenetur quis ſtatim dum habet baptiſmi propoſitum, ita quod peccet mortaliter niſi protinus baptizetur: nec eſt aliquod tempus determinatum, ultra quod ſi differat baptiſmum, peccet mortaliter Poteſt tamen contingere, quod in dilatione baptiſmi ſit mortale peccatum, aut non. Et hoc penſandum eſt ex cauſa dilationis: quia (ut ait Philoſophus ſeptimo Phyſicorum) uoluntas non differt exequi uolitum, niſi ex aliqua cauſa. Vnde ſi cauſà dilationis baptiſmi peccatum mortale habet annexum, ut ſi ex contemptu differatur, uel ut interim aliquis libidini uacet; dilatio erit mortale peccatum, aliàs non. Et idem uidetur de confeſſione dicendũ, quæ non eſt maioris neceſſitatis quàm baptiſmus. Et quoniam ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, tenetur homo in hac uita implere: ideo ſi periculum mortis immineat, tenetur homo per ſe ad confitendum. Hinc probabilis uidetur illa opinio, quod non tenetur homo ſtatim confiteri, quamuis ſit periculoſum differre. Alij dicunt ꝙ tenetur contritus mox confiteri, debita opportunitate oblata, ſecundum rectam rationem. Nec obſtat, quod decretalis præfigit tempus ut ſemel fiat in anno: quia hoc ſtatuit non dilationem indulgens, ſed negligentiam prohibens: idcirco per illam decretalem non excuſatur culpa dilationis in conſcientiæ foro, ſed excuſatur à pœna quantum ad forũ eccleſiæ, ut debita ſepultura non priuetur, ſi morte præueniatur. Sed hoc nimis durum uidetur, quia præcepta affirmatiua non obligant ad ſtatim, ſed tempus determinatum, non ex hoc quod tunc commode poſſunt impleri: quia ſic peccaret diues mortaliter, ſi petitus non daret eleemoſynam quandocunq; pauper depoſceret; quod falſum eſt, ſed ex hoc quod tẽpus urgentem neceſſitatem adducit. ideo non oportet quod ſi ſtatim opportunitate oblata non confiteatur, etiam ſi opportunitas maior non expectetur, quis peccet mortaliter, ſed quando ex articulo temporis neceſſitas confeſſionis inducitur. Nec hoc eſt ex indulgentia eccleſiæ, quod nõ teneatur ſic ſtatim, ſed ex natura præcepti affirmatiui. Vnde nec ante præceptum eccleſiæ tenebatur quis ſtatim confiteri. Aliqui uero dicunt quod ſeculares nõ tenentur ante quadrageſimale tempus cõfiteri, quod eſt eis pœnitẽtiæ tempus. Religioſi uero tenentur ad ſtatim, quoniam totum tempus eſt eis pœnitẽtiæ tempus. Sed hoc nihil eſt, quoniam religioſi nõ tenentur ad alia quàm alij homines, niſi ad quę ſe ex uoto obligarunt. Hæc Thomas.

Ariſto.

Moderatio. Precepta affirmatiua q̃uo obligent.

Petrus. Confeſſionis duo genera.

¶Circa hæc Petrus breuiter ait: Confeſſio duplex eſt. Vna mentalis, quæ fit deo, & hæc eſt de iure naturali. Alia uocalis, quæ fit homini, hæc non eſt de iure naturali. Et iſta eſt duplex. Vna generalis & indiſtincta, ad quam tenebantur in ueteri lege in quibuſdam sacrificijs certis. Alia diſtincta ac ſpecialis, ad quam non tunc, ſed nunc tenentur fideles. Deniq; regulariter tenetur homo niſi ſemel confiteri in anno, quoniam ſemel in anno, puta in paſcha, communicare tenetur. In quatuor tamen caſibus tenetur & ante. Vnus eſt ratione ſacramenti ſumendi aut adminiſtrandi. Secundus, ratione periculi, ut in articulo mortis. Tertius, ratione conſcientię, ut conſcientia ſibi dictet quod ſtatim teneatur. Quartus ratione dubij, ut ſi putet ſibi infra annum nõ affuturam copiam ſacerdotis, à quo poſſit abſolui. Hæc Petrus.

Quatuor caſib⁹ non debet vſq; ad paſcha confeſſio differri.

Richard⁹

¶Idem Richardus, ex cuius ſcriptis uerba Petri euidentius clarent. Nam ait: Confeſſio mentalis deo facienda, de naturali eſt iure: quoniam nihil eſt de iure naturali, niſi prima illa principia agibilium, quorum ueritas ultra ſe offert naturali cognitioni practici intellectus, & ea quæ inde ſequunť per modum cõcluſionum mediate uel immediate. Ex illis autem principijs cõcluſionaliter ſequiť, ut homo confeſſionem laudis exhibeat deo corde ac ore. Confeſſionem quoq; propriæ culpæ ore, per uitiorum ſuorum recognitionem ac deteſtationem. Sed propriarum culparum confeſſionem facere homini, ſicut Chriſtus inſtituit, non eſt de iure naturæ. Hæc Richardus.

¶Bonauentura uero de his paululum aliter ſentiẽs: Dupliciter, inquit, eſt aliquid ſic naturalis dictamine ra

tionis

tionis. Primo, in generali: secundo, in speciali. In speciali quidem, ut honorare parentes. In generali uero, naturalis ratio dictat ea quæ euangelium superaddit, ut sunt opera supererogationis, & aliqua sacramenta. Recognitio autem offensæ dei, est de dictamine naturalis rationis per fidem adiutæ. Quomodo enim scit homo se offendere deum, quem non uidet, nisi in aliquo radio fidei hoc cognoscat? Cum autem per fidem hoc nouerit, dictat ratio ut per mentalem culpæ recognitionem à deo ueniam humiliter deprecetur. Vocalis autem cõfessio duplex est. Vna, quæ fit deo: alia, quæ fit homini. Vocaliter deo confiteri dictat ratio naturalis, non simplex, sed in casu, quando uidelicet deus hoc exigit, sicut exegit ab Adam & Cain. Vocaliter uero confiteri homini non dictat natura, nisi in generali, uidelicet quod reconciliari deo oportet omnibus modis, quibus ipse instituit ac præcepit. Sicq; natura, id est, ratio naturalis dictauit, quod si deus constitueret arbitrum inter se & peccatorem, illi esset confitendum in ueritate. Hæc Bonauentura.

Vocalis confessio duob⁹ fit.

Genes. 4

Questio.

¶Quocirca sciendum quod ueritas horum dependet ex hoc, an naturali ratiõe ualeat demõstrari, quod deus gloriosus ac adorandus habeat distinctam atque omnimodam prouidentiam actuum humanorum, ita quod iudex sit & remunerator eorum. de qua quæstione dictum est super primum. Apostolus autem ad Hebræos uidetur hoc fidei deputare: Accedentem, inquiens, ad deum oportet credere quia est, & quia exquirentium se remunerator sit. Et constat quod quantum ad simplices, hoc sit fidei tantum.

Heb. xi.

Questio.

¶Insuper quærit Bonauentura, an confessio fuit instituta in lege scripta. Respondet, Duo sunt principaliter in confessione, propter quæ ualde conueniens fuit confessionem institui. Primum est dilectio & manifestatio propriæ culpæ, & iste est finis confessionis in se. Secundum est reconciliatio peccatoris cum deo, qui est principalior finis. Primo ergo fit confessio propter detectionem. Peccator quippe dum male agit, odit lucẽ. ideo in reuersiõe ad iustitiam oportet redargui infructuosa opera tenebrarum. Quę autem arguuntur, à lumine manifestantur. Quod fit per confessionem sacramentalem. idcirco in ea lege institui debuit, in qua est euidens manifestatio ueritatis, quando uidelicet uerbũ & sapientia dei patris factum est caro, ut intelligibile fieret sensibile. Conformiter, quia in hac lege genus humanum per uerbum incarnatum deo patri est reconciliatum, decuit in eadem sacramentum cõfessionis institui, cuius legis principalis finis est recõciliatio iam præfata. Fit autem reconciliatio ista, mediante humano arbitrio. idcirco confessio ista fit homini, ut homo sit iudex & arbiter inter deum & homines. Arbiter etenim debet esse talis, quod manum possit ponere in utrunque. nec talis potuit esse quousq; deus factus est homo, tuncq; homo deificatus, datus est nobis mediator & arbiter Christus, qui potuit mittere manum suam in deum patrem & homines, existens deus & homo. Qui reliquit in ecclesia successores uicarios, quos constituit arbitros & rectores populi sui, quibus autoritatem reconciliandi concessit. Cumq; autoritas ista fuerit primum in Christo, nec in alio esse quiuit, antequam uenit ille præcipuus mediator, per cuius incarnationem deificati sunt homines, quod solum factum est in euangelica lege: idcirco tunc solum institutum est confessionis sacramentum. Hæc Bonauentura.

Joh. 3

¶Qui consequenter inquit de sacramenti huius institutione & obligatione. Et de institutione dictum est suprà ex uerbis ipsius. De obligatiõe uero scribit sicut nunc introductum est.

Peccator contritus propositũ sibi faciat confitẽdi.

¶Porro de tempore obligationis, an scilicet statim post peccati commissionem seu admissionem oporteat confiteri, disseruit: De confessione contingit loqui dupliciter. Primo, quantum ad mentis propositum. Secũdo, quantum ad uerbalem expressionem. Quo ad primum, communiter dicitur quod reus tenetur proponere confiteri quando conteritur, quoniam sine proposito confitendi & emendandi nõ dimittitur culpa, sicut nec sine contritione. Ad hoc autem tenetur, quando recogitat culpam suam, uel quando tempus se offert recogitandi, sicut in hora mortis & graui periculo & communione &c̃. Verum quãdo teneatur propositum hoc exequi, diuersimode opinantur diuersi. Aliqui nanque dicunt quod cum actus confitendi non sit necessarius ad salutem, quia per contritionem & propositum confitendi homo iustificatur, ita quod confessio solum est necessaria ex præcepto diuino, nec ecclesia exigit ante pascha, nisi in specialibus causis prætactis, quod ideo non sit necessarium ante tempus hoc confiteri. Alij dicunt quod sicut homo tenetur ad propositum confitendi quãdo se offert opportunitas interior, ita tenetur ad opus seu actum confessionis, quando se offert opportunitas exterior. Nempe ut dicunt, propositum non est efficax, si non exit in opus quãdo se offert opportunitas: & tunc opportunitas offert se, dum habet discreti copiam sacerdotis, ac sui peccati memoriam. Quę harum opinionum sit uerior, non est certum, estq; difficile iudicare. Verum pro clariori ueritatis cognitiõe distingui potest de duplici obligatione prætacta. Quidam enim ad confessionem tenentur non ex propria culpa, sed solum ex institutione ecclesiæ, sicut q nõ habẽt peccatum mortale: & hi differre possunt confessionem usq; ad pascha. Alij confiteri tenentur non solum ex institutione ecclesiæ, sed etiam propria transgressione: & de illis generaliter asserere, quod ualeant usq; pascha differre, periculum mihi uidetur. Similiter nimis durum uidetur, quod teneantur confiteri semper quando se offert opportunitas: ideo rationabiliter uidetur tenendum hoc medium, quod opportunitas loci & temporis ac sacerdotis tripliciter potest se ante pascha offerre. Primo sic, quod timetur ne unquam se offerat, ut dum quis grauiter infirmatur: & tunc tenetur confiteri peccator. Secundo sic, quod maior opportunitas expectatur uel quantum ad tempus, uel quantum ad sacerdotem. & tunc potest sine peccato differri. Tertio sic, quod nunquam rationabiliter expectatur opportunitas maior, nec quantum ad tempus, nec quantum ad sacerdotem. sicq; sine præiudicio uidetur quod mox confiteri tenetur. Hinc aliter est censendum de religioso & laico. Religioso nanq; totum tempus uitæ est tempus pœnitentiæ, idcirco ut credo, tenetur post mortale mox confiteri. Laicus uero præstolari potest usq; ad quadragesimam, quod est laicis pœnitentiæ tempus. Idcirco est eis plus opportunum ad confitendum & satisfaciendum. De clericis autem iudicare nõ audeo. Veruntamen pro omnibus sanum puto consilium, ut quàmcitius poterunt confiteantur, cum sibi conscij fuerint de mortali non confesso. Non enim uidetur uere cõtritus, qui tanto tempore uulnus peccati portat, illud occultãs. Si uero obijcias quod status non obligat nisi per uotum, respondeo quod status non obligat ita, sed mandatum omnibus datum. Ad nunc autem uel tunc obligat op-

Obligatio ad cõfitẽdũ duplex.

Consilium.

Obiectio.

portunitas, quæ diuersis diuersimode offert se. Hæc Bonauentura.

Albertus. ¶ In præhabitis continentur sententialiter scripta Alberti de his. Qui tamen aliter respondet ad istud, Vtrum confessio sit de iure naturali aut positiuo: Ius, dicens, naturale dupliciter capitur. Primo dicitur ius naturale, quod natura seu ratio humana dictat esse agendum. Secundo, id quod constitutum est à natura naturante, & ita est de iure naturali, quicquid continetur in noua ac ueteri lege. Sic quoque de iure naturali est ipsa confessio.

Ius naturale bifariam accipitur.

Argētinē. Confessio fit tripliciter. Leuit. 16. Matt. 16. ¶ De hoc demum scribit Argentinensis: Confessio tripliciter fieri potest. Primo mentaliter, & ita à principio fiebat deo. Secundo ceremonialiter, & ita in lege Moysi confitebantur sua peccata, ipso facto ceremoniali per sacrificia certa, quę pro certis excessibus domino offerebant. Sic & sacerdos positis manibus suis super caput hirci offerendi, confitebatur omnes iniquitates filiorum Israel, ut patet in Leuitico. Tertio uocaliter, sicut in euangelica lege. Christus nanque discipulis suis autoritatem soluendi atq; ligandi donauit. Sicq; ex institutione diuina fit hominibus confessio sacramentalis, quamuis Iohannes glossator uideatur sentire cōtrarium, de pœnitentia distinctione quinta, ubi pluribus opinionibus recitatis, de institutione confessionis ponit suam, dicendo confessionem institutam quadam generali ordinatione ecclesiæ magis quàm autoritate noui aut ueteris testamenti. quod probat, quia confessio non est necessaria apud Græcos. sed ut constat ex dictis, opinio illa est falsa, Gręci quoq; confiteri tenentur, quamuis ex praua consuetudine confessio apud eos in dissuetudinem forsitan uenit, sicut & apud alios quosdam Romanæ ecclesiæ non obedientes. Hæc Argenti.

Durand⁹. Scotus. ¶ Postremo Durandus in his scriptis Thomæ omni no concordat. Scotus quoq; communi doctrinæ consentit, & tenet quod non oporteat post lapsum in mortale, statim confiteri, nisi in casibus suprà dictis, inter q̄s numerat casum quo quis ad publicum bellum est processurus, aut transfretaturus ubi naufragij extat periculum, seu aliud quodcunque acturus siue passurus, in quo mortis consistit discrimen. Valde quoq; reprehendit ac reprobat opinionem illam Iohannis iuristæ, & dicit hoc omnino esse incertū aut potius falsum, quod ait Græcos non confiteri. nec aliquis doctor super hūc quartum hoc refert, neq; doctores qui contra errores Græcorum scripserunt, hunc eis asscribunt errorem. Quod uerisimiliter facerent, si sic esset: quoniam esset ualde detestabilis error. Et dato quod quidam Græcorum ita sensissent, non tamen omnes communiter.

Gulielm⁹. ¶ Præterea Gulielmus Parrhisiensis in suo sacramētali tractatu: De pœnitentia nunc, inquit, aggredimur errorem destruere Hebræorum ac aliorum quorundam, dicentium confessionem non esse sacerdotibus faciendam. Non enim decet peccatorem iudicem esse in propria causa, quam habet aduersus deum. Si ergo peccator iudicium & iustitiam per pœnitentiam deo uoluerit exhibere, iure ac merito in eadem causa alius q̄ ipsemet iudex erit. Alius ergo quàm ipse qui deliquit, audiet eius delicta: alius causam cognoscet, & pronuntiabit sententiam. Nō autem audiet alius omnia ac perfecte, nisi ipsemet qui deliquit, confitente & enarrante: quoniam ipse solus & maxime omnia illa quæ confitēda sunt, nouit. Amplius, confessione deo facta, penitus ignoratur quid deus inde iudicet siue pronunciet, utrū condemnet uel absoluat. & quamdiu hoc ignorat, nec pro absoluto, nec pro condemnato habere se debet, & pauidus dubiusq; pendebit pendente sententia. Adhuc autē, hæc est forma iudicij, ut iudex prius sedeat in medio: actor & reus stēt añ iudicē, alter alteri ex aduerso. Deinde aduocati & testes, q̄tenus aduocati de iure causam instruant: testes, ut de facto informent. Cautumq; est in iure isto seculari atque politico, ut nemo in re sua ius sibi dicat: imo eo ipso quod istud præsumpserit, ipsa re careat. Quoniam ergo pœnitens in eo iudicio quo cum deo iudicandus est, reus est atq; à deo impetitur, merito in eodem iudicio iudex esse non potest. Sub alio ergo & per alium iudicandus est. Cumq; ipse deus ibidem sit iudex, nostris legibus ac consuetudinibus congruentissimum est, imo eisdem firmatum ac obseruatum, ut tertius in medio sedeat, qui ius reddat potissime illa de causa, quoniam nostris legibus ac consuetudinibus tanquam uijs notissimis atq; certissimis, maxime reducendi ac reducibiles sumus ad lucem ueritatis & ad uiam salutis. Deniq; peccatum non solum iniquitas est, sed etiā uulnus ac morbus, & dilapidatio ac dissipatio, & sicut furtum ac rapina quæ in deum committitur, recte ex his demonstratur, confessionem coram alio quàm deo esse agendam. Confessor nanq; est tanquam medicus & consultor ac uelut recuperator & instaurator. Rursus, cum unusquisq; defectus & uitia, p̄ximi sui tenetur eis insinuare, qui uolunt & ualent prodesse & non obesse, quanto magis debet sibijpsi beneficium istud impendere?

Nemo index sui ipsius.

Iudicij forma.

Peccatū uulnus et morbus.

¶ De his scribit hic doctor deuotionaliter, & item subtiliter, ostendēs quàm rationabile ac salubre, quàm fructuosum ac prouocatiuum misericordiæ ac gratiæ dei sit, confiteri non solum mentaliter deo, sed & uocaliter sacerdoti, & accusare seipsum; contra seipsum testari, aduocati officium exhibere pro deo contra scelera sua: sicq; se totum exponere iudicio cōfessoris, ad recipiēdum increpationes, satisfactiones, punitiones: imo & eas in se exequi, & eas infligere sibimetipsi, ac ita tortoris officium peragere in seipsum. Pœnitentes quippe iuri se offerunt in curia & consistorio dei. nō solum ad sustinendum iustificationes & afflictiones iuxta tenorem iurium, legum & canonum curię summi regis, sed etiam ad faciendum & exequendum ea in se, ad restituendum ablata, ad recompensandum iniuriam, ad humiliandum se penitus pro extollentijs suis, ad implorandum ueniam pro suis excessibus: & breuiter, ad abrenunciandum diabolo & omnibus eius operibus, atq; ad recuperandum amicitiam dei, & ad permanendum de cætero in deitatis obsequio cum omni fidelitate, perseuerantia, charitate, cum resistentia contra omnia tentamenta inimicorum domini dei sui, à cuius adhęsione nunquam proponunt recedere. Hæc Gulielmus.

Confessio quare non differēda. ¶ Insuper doctor iste fortiter tenet, quod conscius sibi de peccato mortali, tenetur celerius quo poterit confiteri, dicendo: Nec ad modicum, nec ad momentū licet alicui confessionem differre propter multa pericula. Primo, ne propter negligentiam faciendi confessionem dum potest, infligatur ei iusto dei iudicio non posse cum uelit. Sic enim consueuit iustissimus deus negligentias nostras punire. Secūdo, propter periculum obliuionis peccatorum. Quæ enim ex sua recentia memoriter retinent, uetustate frequenter obliuioni tradūtur. Tertio, propter periculū moræ q̄ nō mediocrit' grauat peccatū. Quarto, propter periculum corruēdi in aliud peccatum. Peccatum enim quod per pœnitentiam non deletur, suo mox pōdere trahit ad aliud. Quinto, quia pecca

peccatum est debitum quoddam atq; iniuria deo irrogata & certum quod non nisi de consensu offensi & iniuriati liceat emendationem ac persolutionem differre. Certum est quoq; quod quàm cito irrogatur iniuria, tā cito satisfactio debetur pro ea. Nec debitori ac trāsgressori commissum est, ut ad placitum suum satisfaciat ac persoluat. Deniq;, uestimenta & calceamenta tua mox ut inquinata fuerint aut dissoluta, nonne confestim abstergis, purgas & reficis? Nec usq; ad putrefactionem in luto permittis. Cur ergo animam tuam sic negligis, & cōfessionis lauacro abluere differs? Hæc idē. Qui istud consequenter per similitudines uarias psuadet, ut quod peccatum est spiritale incendium, uastitas & uenenum, putredo, fœtor, uulneratio. Ideo sicut celerrime à nobis & à rebus nostris abijcimus corporalia incendia, uastitates, uenena, putredines, fœtores & uulnera: ita, imo & multo solicitius ac festinātius debemus ista ab animabus nostris expellere, confessionis remedio & ueræ pœnitentiæ obuiare.

¶ Verum disputatio ista fortis & efficax uideretur, si peccator à peccatis purgari nō posset, nisi in ipsa actuali & reali confessione. Quod iuxta præhabita non est ita, quoniam ꝓtinus ut ueram habet cōtritionem cum proposito confitendi, remissionem consequitur, gratiamq; sortitur. Nihilominus multipliciter expedit celeriter confiteri, cum in ipsa sacramentali confessione sint multa, quę cooperantur ad gratiā & gratiæ incrementum, & ad cōseruationem in bono ac præseruationem à malo: uidelicet uis clauium, oratio confessoris, absolutio sacramentalis, humiliatio confitentis, & humilis accusatio suiipsius, ac erubescentia quam de suis habet peccatis, satisfactio quoq; quam ex obedientia & æquitate exequitur, & alia quædam, sicut dicetur.

Cōtritus assequitur peccati remissionem

QVAESTIO VI.

AMplius quæritur, **quid sit confessio, et cuius virtutis sit actus.** ¶ Verum his non est immorandum, cum pateant ex inductis. Nam ut asserit Augustinus, Pœnitentia est per quam latens morbus spe ueniæ aperitur. Quocirca Thomas conscribit: In confessione plura considerantur. Primum, substantia actus seu genus eius, quod est manifestatio quædam. Secūdum, quid manifestatur, puta peccatum. Tertium, cui, uidelicet sacerdoti. Quartum, cur, id est, spe ueniæ. Quintum, effectus seu fructus confessionis, qui est curatio seu remissio culpæ. Hæc omnia in præfata descriptione tanguntur. Primum, cum dicitur: Aperitur. secundum ibi, morbus. tertium subintelligitur. quartum ibi, spe ueniæ: Per quod & quintum datur intelligi. Et hæc duo quæ in prætacta descriptione non exprimuntur formaliter, in aliorum descriptionibus continentur expresse. Insuper ad hoc quod aliquid dicatur & sit actus uirtutis, sufficit quod in sua ratione aliquam conditionem implicet, quæ pertinet ad uirtutem. Et quamuis confessio non includat omnia quæ ad uirtutem requiruntur, tamen ex nomine suo importat manifestationem alicuius, quod quis in conscientia sua tenet. Sic nanq; simul in unum conueniunt cor & os: quia dum aliquis profert ore quod non tenet aut sentit corde, nō confessio, sed fictio appellatur. Hæc uero conditio, scilicet ore proferre quod geritur in corde, pertinet ad uirtutem. idcirco confessio dicit aliquod bonum ex genere, quod tamen fieri potest male. ideo non est actus uirtutis, nisi & alijs uirtutum circunstantijs uestiatur. atq; ut dictum est sæpe, sic est actus uirtutis pœnitentiæ. In actibus demum cōsiderandum est, quod quando supra obiectum uirtutis additur ratio aliqua specialis ac difficilis boni, exigitur specialis uirtus, quemadmodū magnus sumptus ad magnificentiam spectat, quamuis mediocris sumptus ad liberalitatem. Sic in proposito, quāuis cōfessio seu manifestatio ueritatis ad uirtutē moralē, quæ ueritas nūcupaṫ, sit pertinens: tñ ꝓpriarū culparum reseratio secundum modum præfatum spe ueniæ, ad uirtutem quæ pœnitentia nominatur, est spectans: sicut & manifestatio seu confessio beneficiorum dei, ad latriam: & confessio credendorum, ad fidem. Veruntamen confessio ista culparum potest imperatiue ad plures pertinere uirtutes, secundum quod actus confessionis ordinari potest ac trahi ad multarum finem uirtutum. Hæc Thomas, in quibus concordia est aliorum.

Augu⁹.

Thomas. In confessione consideranda sunt multa

Ad rationem uirtutis sufficit

QVAESTIO VII.

SEd quærendum est nunc, **cui sit confitendum,** an scilicet necesse sit confiteri proprio pastori, an etiā liceat in aliquo casu laico confiteri, & utrum confessi fratribus ordinum mendicantium, obligentur nihilominus eodem anno uel etiam eadem peccata suo proprio confiteri pastori. Circa hęc loquitur Thomas: Gratia quæ in sacramentis confertur, à capite descendit in membra: ideo solus ille est sacramentorum gratiam continentium minister, qui ministeriū habet super corpus Christi uerum, quod solius est sacerdotis, qui eucharistiam consecrant. Cumq; in sacramento pœnitentiæ gratia conferaṫ, solus sacerdos est sacramenti huius minister. Ideo solis sacerdotibus facienda est sacramentalis confessio. Porro sicut baptismus est sacramentum necessitatis, ita & pœnitentia. Baptismus autem cum sit sacramentum necessitatis, duplicem habet ministrum. Vnum, cui ex officio conuenit baptizare, utpote sacerdotem. Alium, cui ratione necessitatis dispēsatio baptismi committitur. Ita & minister sacramenti pœnitentię ratione officij est sacerdos. in necessitate uero laicus uicē supplet sacerdotis, ita ut ei confessio fieri possit. Sicq; ratione necessitatis laicus fit iudex confitentis, qui sponte & affectuose se subijcit illi. Amplius, per ueniale peccatum homo nec à deo nec à sacramentis ecclesiæ separatur, idcirco nō indiget nouæ gratiæ collatione ad eius dimissionem, nec indiget reconciliatione cum ecclesia. Propterea nō oportet quod aliquis sacerdoti uenialia confiteatur. Cumq; confessio laico facta, sacerdotale quid sit, quamuis non sit sacramētum perfectum, & ex charitate procedat, atq; ex talibus natum sit ueniale remitti, sicut per pectoris tunsionem, & aquam benedictam, hinc præter necessitatem potest quis non sacerdoti uenialia confiteri. Præterea aduertendum, quod alia sacramenta non consistunt in hoc, quod accedens ad sacramentum aliquid agat, sed solum ut recipiat, ut patet in baptismo &c. Sed actus recipientis requiritur ad percipiendum utilitatem, id est, fructum seu gratiam sacramenti in eo, qui suæ uoluntatis constitutus est arbiter, tanquam remouens prohibens, utpote fictionē. In pœnitentia uero actus accidentis ad sacramentum, est de substantia sacramenti: quia contritio, confessio & satisfactio sunt pœnitentiæ partes, quæ sunt actus ipsius pœnitentis. Actus autem nostri cum in nobis principium habeant, nequeunt nobis ab alio dispensari nisi per imperium. Vnde oportet quod ille qui huius sacramenti cōstituitur dispēsator, ualeat imperare aliquid agi. Imperium uero non competit nisi iurisdictionem habenti. Hinc de necessitate huius est sacramenti, ut minister non solum habeat ordinem, sicut in alijs sacramentis, sed etiam iurisdictionem. Ideo sicut is qui non est sacerdos

Thomas

Sacra in quibus cō sistant.

dos, non potest hoc sacramentum conferre, ita nec ille qui non habet iurisdictionem. Hinc sicut sacerdoti, ita & proprio sacerdoti cõfiteri oportet. Cum enim sacerdos non absoluat nisi ligando seu obligando ad aliqd pagẽdum, ille solus potest absoluere, qui potest per imperium ad aliquid agendum cõfitentem ligare. Quod ex apostolico indulto potest etiam monachis & religiosis concedi. Sicq; proprius sacerdos uocatur, quicũq; legitimam iurisdictionem super alium habet. Praeterea sacerdos potest dupliciter impediri, ne cõfessionem alterius audiat. Primo, propter defectum iurisdictionis. Secundo, propter impedimentum executionis ordinis, sicut excommunicati & degradati. Quicunq; autem habet, potest ea quae sunt iurisdictionis, committere. ideo si quis impediatur audire cõfessionẽ alterius p defectum iurisdict. õis, potest sibi cõmitti per aliũ quẽcunq; habẽtem in illos iurisdictionẽ immediatã, quod confessionẽ audiat & absoluat, siue per ipsum sacerdotẽ, siue per episcopũ, siue per Papã. Si uero cõfessionem audire non potest propter impedimentũ executiõis ordinis, potest sibi audientia confessionũ cõmitti per illũ, qui illud impedimentũ tollere potest. Et si obijciatur quod per hoc praeiudicium inferioribus fit prelatis, dicendum quod preiudicium nulli fit nisi ei subtrahatur quod in eius fauorem est ei indultum. Potestas aũt iurisdictionis nulli homini est concessa in suũ fauorem, sed ad dei honorem ac subditorum salutem. Hinc si superioribus praelatis expediens uideatur, ad diuini honoris promotionem ac subditorum profectum, quod alijs quae sunt iurisdictionis committant, in nullo inferioribus praeiudicatur praelatis, nisi forsitan illis qui quaerunt quae sua sunt, nõ quae Iesu Christi. Si uero rursus obijciatur, quod Salomon ait, Agnosce uultum pecoris tui, quod uidetur impediri per hoc, quod subditus confitetur alteri quam proprio suo pastori: dicendum quod rector uultum pecoris sui cognoscere põt dupliciter. Primo per solicitam conuersationis suae exterioris consideratione. Et in hac cognitione nõ oportet quod subito credat, si certitudinem facti pro posse scrutetur. Secundo, per confessionis manifestationem. nec potest maiorem certitudinem quantum ad hãc cognitionem accipere, quã ut subito credat, quia hoc est ad subueniendum conscientiae illius. Vnde in foro conscientiae creditur homini pro se & contra se, non autẽ in foro exterioris iudicij. Ideo ad hanc cognitionẽ sufficit quod subdito credat dicenti se esse confessum alteri absoluere ualenti. Et sic patet quod talis cognitio pecoris non impeditur per priuilegiũ datum de confessione audienda. Verum his adhuc dupliciter obijci põt. Primo, quia confessor est proprius iudex, sacerdos & pastor. Eiusdem aũt esse nõ debent esse plures iudices, pastoresq; proprij. Secundo, quia praeceptum ecclesiae est, ut omnes utriusq; sexus adminus semel in anno, pprio confiteantur pastori, & quaeritur, utrum cõfessus priuilegiato, tenetur adhuc confiteri suo pastori, potissime si requirat. Et respondẽdum ad primum, quod inconueniens esset, si duo aut plures aequaliter super eandem plebem aut personam constituerentur: sed quod plures ordine quodam, quorum unus extat superior alio, super eandem plebem constituantur, inconueniẽs non est. Sicq; super eandem plebem sunt pastor parrochialis & praesul ac Papa: quorũ quilibet potest ea quae sunt iurisdictionis ad ipsum spectantia, committere alteri. Quod si superior committat qui principalior est, dupliciter potest committere, Primo sic, quod alterũ constituat uice sui, quẽadmodũ Papa & episcopus ponũt poenitẽtiarios suos. & tũc talis est principalior inferiore plato, sicut poenitẽtiarius Papae, episcopo. poenitẽtiarius quoq; episcopi, parrochiali pastore: ideo cõfitẽs magis tenetur illi poenitẽtiario obedire. Secũdo sic, q alterũ cõstituit coadiutorẽ illius pastoris. Cumq; adiutor ordinet ad eum cui datur adiutor, ideo ille coadiutor ẽ minus principalis: & poenitẽs nõ tm tenet obedire ei, quãtũ pprio sacerdoti. Ad secũdũ, q nemo tenetur cõfiteri pctã q̃ nõ habet: idcirco si qs poenitẽtiario episcopi uel alteri cõmissionẽ ab episcopo habẽti cõfessus est, dimissa sunt ei pctã sua, q̃ad deũ atq; ecclesiam. nec tenet ea cõfiteri pprio sacerdoti, quãtũcunq; peccat: sed ppter statutũ ecclae de cõfessiõe faciẽda pprio sacerdoti semel in anno, se debet habere ut ille q habet uenialia solũ: qm talis solũ sua uenialia cõfiteri debet, ut aliqui dicũt, ul etiã pfiteri à mortalibus se immunẽ, & sacerdos in foro cõsciẽtiae credere ei tenet, tñ si iterũ cõfiteri teneret, nõ frustra fuisset añ cõfessus: qa q̃ pluribus sacerdotibus aliqs cõfitet, tãto plus ei de poena remittitur: tũ ppter erubescẽtiã cõfessiõis, q̃ in poenã satisfactoriã cõputatur: tũ, ex ui clauiũ. Vñ posset qs toties iterare cõfessionẽ, q ab omi poena liberaret: nec iterando facit iniuriã sacro, nisi illi in q̃ sanctificatio adhibet p characteris impressionẽ ul p materiae cõsecrationẽ, quorum neutrũ est in pnia. Ideo bonũ est q ille qui autoritate episcopi audit cõfessionẽ, inducat cõfitentẽ q confiteat pprio sacerdoti. Qđ si cõfitẽs noluerit, nihilominus cõfessor eum absoluere debet. Haec Thomas.

Impedimẽta duo ne poenitẽtis cõfessio audiatur.

Obiectio. Proue. 27

Vultũ sui pecoris pastor agnoscit.

Cõmissio audientie confessionis bifariã fit.

Iteratio confessionis q̃ utilis.

Petrus.

¶ Cõcordat Pet. p oĩa, & subiũgit, q & Tho. alibi scribit: Ad effectũ duo requirũt. Potẽtia actiua agẽtis, & materia debita ac disposita in suscipiente. Hinc ad ligãdũ & soluẽdũ reqrit potestas clauiũ in confessore, & subditus q habet ex iurisdictiõe. idcirco nõ sufficit cõfiteri cuilibet sacerdoti, sed oportet pprio confiteri. Proprius uero sacerdos ẽ duplex: Vnus ex iurisdictiõe ordinaria, ut parrochialis sacerdos, & epus eius ac Papa. Alius ex iurisdictiõe delegata, ut is cui cõmittit autoritatẽ audiẽdi cõfessionẽ aliqs pdictorum triũ, aut etiã legatus dñi Papae. Verũ his obijci posset primo, qm Augu. ait, Cupiẽs cõfiteri, sacerdotẽ q̃rat sciẽtẽ ligare & soluere: ergo cõsistit in cõfitentis electiõe ac libertate, cui uoluerit, cõfiteri. Rursus, ut S. fatet Bernar. q institutũ est p charitate & salute, cõtra eas militare non debet. Proprio aũt sacerdoti cõfiteri freqũẽt est piculosum, ut si sacerdos sit lasciuus & foemina fragilis. Et dicẽdũ q uerbũ B. Aug. intelligẽdũ est petita & obtẽta licẽtia, nisi pprius sacerdos oino ignarus ẽ, aut dare nõ uult. nec copia supioris habet, sufficit petita q̃uis nõ obtẽta. In casu quoq; pposito & cõsimilibus, petẽda est licentia à pprio sacerdote uel eius supiore cõfitendi alteri. Quã si dare renuerit, sufficit solũ petita: ut si nõ habeat alterũ cui cõfiteatur, intelligitur in hoc casu nõ habere copiã sacerdotis. Porro platis à iure cõcessum est eligere cõfessorẽ, qa frequẽt habẽt sacramẽta tractare, q̃ nõ nisi à mundis ac dignis tractanda sunt. Haec Petrus.

Sufficit interdũ licentia petita cõfitẽdi alteri.

¶ Richar. demũ circa haec addit: Proprius sacerdos quadrupl'r accipi põt. Primo: q habet iurisdictionẽ sup aliũ ordinariã in foro poenitẽtiae, tñ mõ inferiori, ut pastor parrochialis. Secundo qui habet eã modo principali, ut episcopus, qui est proprius sacerdos omniũ existentium in suo episcopatu, nisi aliqui sint exempti, uel mõ principalissimo. sicq; Papa ẽ pprius sacerdos omnium chrianorum. Tertio mõ, habẽs iurisdictionẽ delegatã ab aliq̃ hoĩe ul à legato papę. Quarto mõ, habẽs iuris-

Proprius sacerdos quot modis dicatur.

risdictionẽ ex cõmuni concessione uel promissione, & sic proprij sacerdotes sunt illi, quos episcopi & abbates exempti eligunt in confessores. Talibus enim permittitur. Sic quoq; est proprius sacerdos presbyter quicũq; illius quem audit, constituti in articulo necessitatis. Sic etiã proprius sacerdos uagabũdorũ est, quicũq; presbitẽ parrochialis, in cuius parrochia uoluerit cõfiteri: quoniam tales nullibi habent domicilium proprium. Idẽ dico de illis, qui relicto domicilio proprio, nauigant aut iter faciunt, quærentes quo se conferant. Idem dicendum de peregrinantibus ad sancta loca. Itaq; necesse est confiteri proprio sacerdoti aliquo horum modorum. Oportet enim quod habeat iurisdictionem in eũ, quem audit & absoluere debet. His uerbis addit Richardus: Quamuis potestatem clauium omnes discipuli receperunt inmediate à Christo, tamen potestatem iurisdictionis receperunt inferiores mediantibus apostolis, alij'q; apostoli mediante Petro, & utraque potestas in confessione exigitur.

Richard⁹ Questio. ¶ Consequenter Richardus respondens ad istud, utrũ hi qui cõfitentur alicui habenti potestatem episcopi, teneantur anno eodem confiteri suo presbitero parrochiali: Episcopus, inquit, ordinariam habet iurisdictionem super subditos parrochialium sacerdotum. (ext. de cõ. eccle. ca. Aqua.) Quod autem alicui conuenit ex ordinaria iurisdictione, ipse potest committere alteri habenti ordinem conuenientem ad illud officium exequendum. Ergo uere absoluuntur, qui confitentur habenti autoritatem episcopi, nec eadem peccata numero suis parrochialibus sacerdotibus confiteri tenentur, sed utrum eodem anno teneantur presbyteris illa peccata quę post absolutionem incurrerunt, confiteri, opiniones sunt. Et aliqui dicunt quod non, quoniam per presbyterum parrochialem non solum intelligitur curatus inferior sed etiam episcopus, quod probari uidetur per id, quod dicit exemplũ de parrochijs & alienis parrochianis. c. Nullus eps Et 9. q. 2. c. Nullus alterius. Et c. Nullus primas. Alij dicũt p̃ presbyterũ parrochialẽ nõ intelligi nisi inferiorem curatũ, q̃m uerba accipiẽda sunt sc̃dm quod sonãt in usu communi. Præterea Papa in priuilegio concesso minoribus & prædicatoribus super confessionibus audiendis, declarãdo, uidetur dicere quod in illo statuto, (De poe. & re. Omnis vtriusq;.) Omnis utriusq; sexus, intelligitur presbyter parrochialis, qui in communi usu ita uocatur, in hoc quod dicit, quod confessi sacerdotibus, teneantur semel in anno suis presbyteris parrochialibus confiteri, prout statuit concilium generale. Cum enim dicendo, presbyteris, excludat non presbiteros: & addendo, suis, excludit non habentes iurisdictionem super eos: uidetur quod hoc quod dicit parrochialibus, excludat episcopos, alias uerbum illud, parrochialibus, poneretur ibi frustra. Vbicũq; autem papa aliquid dicit per modum declarationis iuris, si bullatum est, ad omnes se extendit, etiam si non sit insertum inter alias decretales. Cum ergo episcopus non sit super illud statutum confessi sibi aut alteri, eius autoritate tenentur eodem anno suo curato inferiori confiteri. (Dionysi⁹) Non sic autem dicendum est de confitentibus Papæ uel habentibus eius autoritatem absolute, q̃m Papa est super generale concilium. Hæc Rich.

(Albertus. Johan. 20) ¶ Qui tamen primam harum opinionum plus approbat. Veruntamen quod ait Papam eẽ supra generale concilium, recitatiue induco, & dimitto hoc sicut ẽ. Nempe in Constantieñ. concilio constat determinatum esse oppositum.

¶ Circa hæc scribit Albertus: Nemo potest absolvere nisi, p̃prius sacerdos, nec pot aliquis confiteri nisi proprio sacerdoti. (Matt 16.) Porro quod Christus ait. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata & c. (Luce 22.) nõ distinguens nec ordinans inter eos, hoc dixit, præsupponens ordinem in discipulis, quem ante iam fecerat. (Questio) Nam Petrum omnibus præposuit, dicens: Tibi dabo claues regni cœlorum. Et alibi ubi effatus est. Tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Insuper sciscitatur Albertus, an eisdẽ possint esse plures proprij sacerdotes. Respondet, non, sed unus solus est proprius. Possunt tamen alij illi uni proprio cooperari. Episcopus quippe non potest potestate iuris, constituere plures proprios, quia sic una ecclesia haberet multos, qui equum ius haberẽt in illa: & unus esset æque astrictus duobus, ex quo posset oriri perplexitas. (Episcop⁹ pot ad iutores dare pastoribus ecclesiarum.) Episcopus uero potest adiutores dare proprio sacerdoti, & hoc triplicit, ut mihi uidetur. Primo in casibus grauibus in quibus ut magis abhorreantur reseruat sibi potestatem absoluendi, & illam potest committere uni uel pluribus qui absoluant. & illis tenentur ipsi cõfitentes magis obedire, quam proprio sacerdoti. Secundo potest episcopus aliquos dare qui prædicẽt, & generaliter moneãt pp̃lm, cõfitẽtes'q; audiãt, non tñ excipiant ab obediẽtia, p̃prij sacerdotis. ideo in pœnitẽtia iã ab illis constituta, debẽt innotescere, p̃prio sacerdoti, & per approbationem illius pniam agere. Tertio, q̃n plebs multa est, nec unus potest omnes audire, uel etiã sacerdos proprius ad audiendos suos parrochianos impotens est ac debilis, tunc ab episcpo aut superiori possunt cõstitui aliqui qui audiant & absoluant, qui non tenentur recurrere tunc ad sacerdotem qui est proprius, nec tamen illi sic constituti sunt prelati, sed potius coadiutores, p̃priorũ prelatorũ. Atq; ideo si p̃prij p̃lati racionabilit aliqd suis p̃cipiãt parrochianis, illi cõtradicere nõ possunt. Sicut enĩ hõ unũ tãtũ habet demonẽ, p̃priũ ad exercitiũ sibi datũ, alij uero dæmones coadiutores sunt illius: Et sicut cuiuis hoĩm unus sũt, p̃prius angelus bonus est assignatus in custodẽ, reliq uero sc̃ti angeli adueniũt, aut tanq̃ coadiutores, aut tãq̃ p̃lati illius angeli q est custos, p̃prius, ita in eccl'a militãte, q̃ triũphãtẽ imitaĩ, unus est solus hoĩm sacerdos, p̃prius siue p̃latus, nec possunt eẽ plures, p̃prij tãq̃ p̃lati, sed q ita in adiutoriũ cõstituũt tm̃ sũt coadiutores illius q est, p̃prius, siue p̃latus. Et si cõtra similitudinẽ introductã obijciaĩ, q̃ in circuitu Helisei apparuit mons plenus equorũ & curruũ igneorũ ad illius custodiã & ad custodiã Machabei quiq; apparuerũt uiri. (4. Reg. 6 / 2. Mac. 10) Vñ uideẽ plures eẽ, p̃prios custodes hoĩs angelos bonos, dicẽdũ q̃ angeli q circa Heliseũ apparuerũt erant coadiutores angeli boni custodis, Qui uero circa Machabeũ apparuerũt p̃lati erant. Machabeus enĩ q̃a singularis hõ erat propriũ habuit angelum custodem, quia uero erat & princeps Hebręorũ, ideo illũ angelum quoq; secum habuit qui erat princeps illius gentis, sicq; duo illi angeli tenebant eum circumseptũ. Alij uero tres de superioribus choris erãt. Nam quia potestatum erat arcere potentiam inimicorum, uirtutum uero resistere hostibus per miracula, puta excęcando illos, archangelorum quoq; reuelare hostium machinatiões, ideo hi tres circa eum fuerũt. Secundum Dionysium namq; nulli duo angeli in cœlo sunt eiusdem altitudinis, ideo unus angelus nõ potest habere duos æque principales supra se, quomodo hominum non possunt duo esse proprij sacerdotes æque prælati. Quidam tamen doctores non authoritate aliqua fulti, dicunt quod multi sunt equales in suprema

 & media

& media ac infima hierarchia, imo & in uno choro seu ordine.

¶ Insuper si quis de licentia proprij sacerdotis confiteatur alteri, non tenetur eodem anno sacerdoti proprio confiteri, nisi periculum infirmitatis aut aliud nouum occurrat. Si autem confiteatur alicui coadiutori proprij sacerdotis, ordinato ipsi sacerdoti à superiori, puta episcopo, non de licentia proprij sacerdotis, dico quod adhuc tenetur proprio sacerdoti: nec ille adiutor debet imponere pœnitentiam, nisi indicando confesso quod quamcitius poterit, se proprio exhibeat sacerdoti, nisi in casibus quinque exceptis, in quibus subditus debet licentiam petere à proprio sacerdote confitendi alteri. Primus est, ut dicunt iurisperiti, si sacerdos sit deficiens scientia, aut malitia deprauatus. Secundus, si peccet in parrochia alterius: quia tunc ratione delicti efficitur de foro illius. Tertius, si in parrochia alterius commoretur. Quartus, si uagatur per longum iter. Quintus, in articulo necessitatis. & in hoc ultimo casu unicuique siue habenti alas ligatas, siue solutas, siue clerico, siue laico, confitendum est, dummodo sit fidelis. Proprius autem sacerdos non potest dare licentiam eundi ad alium, quàm ad eum qui habet potestatem audiendi confessionem à superiori episcopo, uel legato, uel papa. Et causa huius est, nam quamuis sacerdos possit subditum relaxare ut alij confiteatur, non tamen potest iurisdictionem transferre in eum qui alas habet ligatas, sed superior tantum hoc potest. Ideo quamuis subditus in tali casu possit alteri confiteri, non tamen quilibet alius potest eum audire. Cum demum licentia dicitur esse obtenta, credendum est quod rationabiliter sit obtenta: & dum rationabiliter petitur, etiam si negetur, potest ac debet iudicio meo quæri alter confessor qui habeat iurisdictionem, quoniam aliter esset fatuitas: quia non obstante ordinatione cuiuis ecclesiæ, possum cauere periclitantem me, seu periclitationem in corpore. & fatuum esset dicere quod aliquo casu tenerer sequi uolentem me præcipitare in mente. Utile quoque & salubre uidetur, religiosis & honestis personis conferre priuilegium audiendi confessiones: & illæ personæ possunt eos audire, quos uerbo & exemplo monuerint, ita quod ipsis cupiunt confiteri.

Cũ si alteri q̃ ꝓprio sacerdoti cõfiteri liceat.

Nõ potest confessiones ceri ex licẽtia pastoris nisi habẽti ptãtẽ audiendi.

Quæstio.

¶ Postremo dum quæritur, an sic confessi, tenentur proprio sacerdoti eodem anno eadem denuo confiteri. Dicendum, firmissime est credendum, quod propter nimiam negligentiam sacerdotum, pontifex summus dedit quibusdam religiosis seu alijs priuilegium istud, quia pauci inueniuntur ueri pastores, & plurimi sunt conducti uicarij precio uili. & quod abominabilius est, in multis terris conducti sunt ad annum uel medium annum, in quibus impleri uidetur, quod per Iezechielem conqueritur dominus: Pro fragmento panis & pugillo ordei corrumpebant populum meum. Ideo necessarij satis sunt uiri boni, qui uita & scientia præditi, instruant ac audiant populum & absoluant: qui tamen propter pastoralis officij dignitatem ac reuerentiam sacerdotum, & quia non eis coram subditis detrahendum est, debent ipsis deferre honorem. Ideo uidetur quod priuilegiatus absoluens debet confessis iniungere, quatenus ad minus in generali ostendat se suo sacerdoti, si pastor est aut perpetuus uicarius, quod non oportet, si sit conductus ad tempus uicarius. Et si obijciatur quod talis iam absolutus est, dico quod quamuis sit absolutus nihilominus innotescere debet gubernatori suæ ecclesiæ, qui proprius est sacerdos. Propter quod debet se illi ostendere per confessionem in genere peccatorum, in quibus fuit, & etiam propter conscientiam proprij sacerdotis, ut secura sit: quoniam debet illi ministrare sacramenta, atque pro eo reddere rationem. Itaque quamuis ille sit coram deo absolutus, tamen adhuc multa exiguntur ab eo: nec aliquis in tantum est absolutus, quin per contemptum possit incidere in peccatum mortale. Idcirco ut assecuret suum gubernatorem, tenetur se ei in genere ostendere, si gubernator ille uoluerit, imo si confiteatur pœnitentiario superioris, adhuc expedit ut pœnitentiarius ille istud confesso iniungat, ut seruetur ordo ecclesiæ & officium sacerdotum ad ipsum, sicque in aliquo remittat confessum ad proprium sacerdotem. Quod nisi pœnitentiarius ageret, eum grauiter peccare putarem: tamen ad hoc magis tenentur, qui ex priuilegio audiunt confessiones: quia non sunt uocati, nisi in subleuamen negligentiæ propriorum sacerdotum. Propterea magis debent cauere, ne dissipent officium sacerdotis curati ad populum, reuerentiamque populi ad sacerdotem. Et si quæras, si oportet sic iterum confiteri proprio sacerdoti, quid utilitatis consequitur pœnitens confitendo confessori priuilegiato: dicendum, quod tres utilitates consequitur inde. Prima est absolutio perfecta, quæ duplicata facit debitæ pœnæ diminutionem, & gratiæ incrementum ac confirmationem. Secunda est abundantia sani consilij, ex quo pœnitens efficitur securior de sufficientia pœnitentiæ sibi iniunctæ. Tertia est multiplicitas orationum ac testium coram deo: quia quo pluribus confitetur, tanto plures habet apud deum intercessores ac testes. Hæc Albertus. Cuius scripta multum rationabilia uidentur esse.

Iezech. 13

Quũ suo ꝓprio sacerdoti oẽs debent se ostẽdere.

Obiectio.

Iterato cõfessio quid cõferat.

¶ Præterea circa hæc disseruit Bonauentura, primo respondendo ad istud, an liceat confiteri laico: De confessione, inquit, contingit loqui dupliciter. Primo ut actus uirtutis directe repugnans hypocrisi, quo actu homo se ipsum accusat, ne alius appareat quam est: aut etiam mala sua aperit, ad inuestigandum culparum suarum curationem. Sicque confessio fieri potest cuilibet qui potest adiuuare instruendo, consulendo, orando, coram quo accusans se erubescere potest & humiliari, & alter exemplo humiliationis huius humiliari, non peccatorum notitia deprauari. Nam ut super Cantica ait Bernardus. Vir perfectus tantus est ueritatis amator, quod quantum in se est, uellet peccata sua omnibus esse nota, dummodo essent eis non occasio mali, sed boni. Secundo, confessio est opus sacramenti pœnitentiæ, & ita sacerdotibus solum est facienda. Quod uero sanctus Iacobus apostolus ait, Confitemini alterutrum peccata uestra, quidam exponunt de uenialibus tantum, alij de confessione peccatorum in generali, alij de mutua recognitione propriæ culpæ in quotidiana correptione aut proclamatione, in quibus homo non debet se inconsiderate impatienterve excusare.

Bernard.

Iacobi. 5

¶ Deinde quærit hic doctor, an licet homini contra uoluntatem sui superioris confiteri alteri discretiori. Respondet, Confessio sacramentalis non nisi iurisdictionem habenti est facienda. Proprius uero sacerdos tripliciter dicitur, utpote proprie, communiter, & communissime. Communissime dicitur proprius sacerdos, cuicunque potest confitentem absoluere siue per autoritatem propriam, siue per commissionem uel demandationem audiat confessionem, ut hi qui priuilegium habent audiendi confessiones dum prædicant. Communiter uero, qui ex propria autoritate aut officio, tanquam prælatus ordinarius, potest absoluere, sicut episcopus. Proprie autem, qui administrat sacramenta, &

Proprius dicitur sacerdos trifariam.

Prelatus ex officio absoluit ut episcopus.

cui

cui commissa est specialis cura, ut sacerdos parrochialis. Et cuilibet horum licitum est confiteri. Confessus quoque superiori ut episcopo, non tenetur iterum confiteri sacerdoti parrochiali: sed sufficit quod innotescat ei, nisi remittatur ad eũ. Sed de sacerdote qui audit confessiones ex commissione uel demandatione, nec habet curam, distinguendum est. Aut enim commissa & data est ei licentia à sacerdote curato, & tunc sacerdos commisit ius suum, sicque qui confitetur ex licentia sacerdotis, non tenetur iterum ipso anno confiteri ipsi sacerdoti, quamuis sacerdos hoc exigat, nisi cõfitens recidiuet: quia sacerdos ille ius suum ac potestatem pro tempore illo alteri dedit. Aut est autoritas commissa à superiori ordinario, & tunc aut plena, aut in casu. Si plena, iudicandum est sicut de ordinario ipso, uidelicet quod confessi eis, non tenentur cõfiteri iterum proprio sacerdoti, ut patet de pœnitentiarijs domini papæ & episcoporum. Aut in casu, ut his qui prædicant, datum est priuilegiũ audiendi confessiones. & hoc ut credo, non in præiudicium sacerdotum bonorum, sed potius in fauorem fidelium, & propter ignorantiam atque malitiam pluriũ sacerdotum. Hinc dico quod propter priuilegium illud sacerdotes parrochiales suo iure nõ priuantur. imo procurandum est, quod eis à suis parrochianis debita reuerẽtia impendatur. Nec contra hoc facit priuilegium, imo credendum est, quod omnes parrochiani quandocunque & quotiescunque talibus confiteantur, tenẽtur tamẽ proprijs sacerdotibus confiteri, si boni idoneique consistant & exigant, nec aliter sint contenti. Et hoc dico, saltem semel in anno, de peccatis quæ habent tunc. Si uero sic confessus habet legitimam causam, ob quam refugit proprio sacerdoti confiteri, non tenetur ei iterum confiteri: quoniam in fauorem habentium talem causam, datum est priuilegium illud. Si autem non habet talem excusationem, nec uelit proprio sacerdoti cõfiteri, uix crederem eum uere pœnitentem. In omnibus autem sanum consilium est, ut priuilegiati remittant sibi confessos ad proprios sacerdotes, ut si contenti non sint, iterum audiant illos. Verum ut aliqui iurisperiti probabiliter dicunt, non tenentur confessa, de quibus absoluti sunt, iterum confiteri. Imo interdum quædam enormia ex uerecundia contingit eos omittere confiteri proprio sacerdoti. ideo nõ sunt ad hoc nimis artandi. Denique ista probantur & patent autoritate canonis Innocentij papæ, in generali cõcilio præcipientis: Omnis utriusque sexus fidelis ex quo ad annos discretiõis peruenerit, oĩa peccata sua saltem semel in anno cõfiteatur proprio sacerdoti. Et rursus in eadem Decretali: Si quis ex causa uoluerit confiteri alij, prius licentiam petat, & obtineat à proprio sacerdote. Item de pœnitentia distinctione sexta Vrbanus secundus, Placuit ut nulli deinceps sacerdotum liceat quemlibet cõmissum alteri sacerdoti suscipere ad pniam sine eius cõsensu cui se prius cõmisit.

Cõmissio audientię cõfessiõis duobus fit modis.

Confessiones audientes ex priuilegio.

Consilium.

Questio.

¶ Quæritur quoque an oporteat confiteri in secreto uel magis in publico. Respondetur quod confessio regulariter fieri debet in secreto, nisi sit crimen ita enorme, quod totam commouerit urbem, pro quo & publica seu solennis pœnitẽtia imponatur, ut si sit hæreticus manifestus. Sed quantum est de confessione secundum legem communem, debet unico fieri sacerdoti in priuato. Nam & occultatio huic competit sacramento dupli ci ratione. Primo, quia in confessione peccata manifestantur, quatenus deleantur & occultentur quasi nõ fuerint. Secundo, quoniam manifestantur confessori loco dei, ad testimonium conscientiæ quæ deo est nota, quam & homo non uult passim hominibus propalare. Rursus, nisi peccata cõfessa occultarentur, plurimi à cõfessione retraherentur. Hæc Bonauentura.

Confessio fit secreta.

¶ At uero Durandus: Differentia, inquit, est inter audientes confessionem ex commissione episcopi, & ex priuilegio papę: quia in priuilegio includitur commissio. Certum est autem quod episcopus potest audire cõfessionem omnium suæ diœcesis sine propriorum licẽtia curatorum. Hanc quoque potestatem potest committere alijs, sicut præhabitum est & probatũ: nec solũ potest eam committere sacerdotibus secularibus, sed etiã religiosis & monachis, quamuis quidam hoc negent, propter uaria iura quæ habentur decimasexta quæstione prima, in quibus audientia confessionũ uidetur monachis expresse prohiberi. sed sicut ex alijs patet causis, hoc intelligitur, nisi de licentia episcoporum, quoniam cum eorum licentia possunt hoc. Ex quibus concluditur, quod sicut episcopus potest per alium excommunicare subditos sacerdotum parrochialium, ipsis inuitis: sic per se & per alium potest audire cõfessiones eorum, inuitis curatis. Et hoc expresse declaratum est per Alexandrum papam, qui & oppositum pertinaciter asserentes, tanquam contumaces ac rebelles Romanæ ecclesiæ reprobauit. Idem confirmatum est per papã Clementem. Hæc Durandus.

Durandus.

Episcopus potest suę diœcesis quoscunque audire.

Dionysius

¶ Cuius dicta in sua generalitate, ut sonant, non uidentur posse saluari. Ad minus nanque monachis exemptis, ab episcoporum iurisdictionibus non possunt episcopi officium istud præcipere.

Scotus.

¶ Præterea Scotus hic scribit: Dicunt aliqui quod si quis habet peccata mortalia, tenetur illa præcise confiteri, & non uenialia. Si autem habeat uenialia tantum, tenetur ad confessionem illorum in casu illo, propter præceptum ecclesiæ de semel confitendo. Sed non intelligo istud: quia cum dicitur in Decretali, quod quilibet tenetur semel in anno omnia sua confiteri peccata, aut sit ibi distributio de peccatis uenialibus, aut non. Si sic, ergo habens mortalia, tenetur uirtute illius præcepti ad uenialium confessionem. Si non, ergo non habens mortalia, sed tantum uenialia, non tenetur ad cõfessionem ipsorum. Hæc Scotus.

¶ Cuius uerba contraria sunt communi doctrinæ. Hinc dico, quod in Decretali illa hoc quod dicitur, omnia peccata sua, dupliciter accipi potest. Primo, absolute & prout communiter inuenitur. & ita est ibi distributio de peccatis mortalibus, quibus proh dolor communiter sunt homines inquinati. Secundo, in certo casu & prout aliquando reperitur. Sicque est ibi distributio pro uenialibus, secundum quod bono modo occurrere possunt memoriæ, uel quantum ad genera singulorum: & ita Decretalis locum habet in habentibus uenialia tantum. Verba autem accipi possunt tam in sensu quem faciunt, quàm in sensu quo fiunt. Imo apparet quod quis si decretalis illa non esset, adhuc tamen habẽtes uenialia, tenerentur eadem confiteri tempore opportuno. Primo, ne uiderentur singulares, atque à generali ritu ac obseruantia ecclesiæ sequestrati. Vnde Albertus in libro suo de laudibus sacratissimæ ac beatissimę uirginis, ait quod & ipsa mundissima uirgo confiteri solebat, quãuis de hoc nõ sit magna certitudo, & de modo quo hoc fieri potuisset, est difficultas. Secundo, quia & innocentibus est incertum an in mortali existant, nisi de hoc desuper instruantur.

Sententię Scoti contradictio. Quomodo intelligantur decretal. Omnis utriusque sexus de. pe. et re.

Albertus.

¶ Deinde Scotus subiungit: Ex prima institutione ecclesiæ non uidentur fuisse distincti proprij sacerdotes,

Scotus.

tes. Quando enim apostoli ibant hincinde prædicando, nunc fuit iste sacerdos huius gentis, nunc illius: & nunc iste, nūc ille. Postmodum uero sunt distinctæ dioeceses atq; parrochiæ. Pro tunc tamen possunt dici proprij quicunq;, habentes iurisdictionem ordinariam uel commissam &c.

Dionysi⁹ Carthusi⁹. Obiectio.

¶Contra hæc, uerba obijci posset, quod etiam primitiua ecclesia ordinatissima fuit. ipseq; gloriosus princeps apostolorum Petrus, cæterorumq; apostolorum prælatus, ipsis determinauit in multis quid agerent, quo tenderent, quid ordinarent: & cum ipsis ordinationes fecit & canones ac præcepta, sicut de hoc in tractatibus de ecclesiastica potestate & autoritate generalium conciliorum multa induxi.

Scotus.

¶Amplius Scotus testatur nullum esse præceptum de confessione laico facienda. Et forsitan, inquit, utilius esset non accusare se illi, præsertim si homo apud se in consideratione peccatorum suorum tantam posset uerecundiam de suis habere peccatis, sicut manifestando hæc laico.

Henricus. Quæstio. S. Franciscus.

¶Deniq; de his multa scribit in quodlibetis suis Hēricus, præcipue septimo quodlibeto. ubi plurimas mouet quæstiones hæc cōcernentes, ad quas diffuse ac præclare respondere uidetur. Et quærit in primis, quis potior sit in iure, id est, quis maius ius habet ad prædicandum & ad confessiones audiendas, curatus seu eius uicarius, uel frater priuilegium habens exercendi actus huiusmodi. Ad quod respondet, quod regulariter loquendo curatus, cui ex proprio officio pastorali incūbit. & quoniam priuilegia in fauorem populi sunt concessa, non in fratrum fauorem, ipsiq; fratres sunt pastoribus in adiutorium ac supplementum dati ac ordinati, ita quod potius cedere debent curatis, quàm ecōuerso. Ad quod allegat, quod sanctus & gloriosus uir beatus Franciscus fatet in regula sua, & fratribus suis iussit: Fratres, inquiens, non prædicent in episcopatu alicuius, cum ab eo ipsis fuerit contradictum seu interdictum. Consimile quoq; uerbum in suo asserit testamento: Si haberem, dicens, tantam sapientiam ut Salomon, & inuenirē paupcres sacerdotes in suis parrochijs, nollem prædicare ultra seu contra uoluntatem ipsorum. Et ita pastores sunt in agro dominico quasi messores, fratres uero quasi spicarum collectores Et istud regulariter est intelligendum, quando pastores aut eorum uicarij sunt idonei, utpote uita atq; scientia digni, diligentes, exemplares & operosi. Si uero sint imperiti, scādalosi, desides aut certe maleuoli, fatetur hic doctor q pinguius ius habeat frater priuilegiatus, & ei cedere debet curatus, ipsumq; aduocare. Similiter, si curatus idoneus sit, non debet eum frater in actibus sui officij impedire. De his diffuse prosequitur doctor iste. Et si obijciatur quia ius speciale derogat generali, respondet q regula illa in aliquibus casibus tenet, & in aliquibus non, sicut declarat. Verum ista respōsio non uidetur cōtentioni finem imponere, sed fomētum præbere. Quis enim iudicabit in tali occursu, an idoneus sit prælatus, præsertim cum præsidens reputetur de iure communi idoneus, q̄diu ab ecclesia toleratur? Et quāuis sit ualde idoneus & sermocinator egregius, nō tamē tam perfecte poterit creditum sibi gregē instruere, atq; de singulis ad salutem necessarijs aut expedientibus docere, ut debeat æstimare prorsus sufficere, capacitatemq; parrochianorum suorum esse repletam, nec ex aliorū sermocinatione amplius posse proficere, inflāmari, muniri: ideo debet uiros religiosos regulariter conuersantes, uita, fama, scientia, & exemplo insignes, libētissime admittere, aduocare, inuitare, imo & trahere ad euangelizandum sibi cōmissis. Eos uero qui uitiosa conuersatione ac fama odibili destruunt ea quæ clamant, libētius quantum fas est, refutare. Nec ullum est dubiū disputationeve dignū, quin uenerabiles patres ac fratres priuilegiati, legitime cōuersantes, literati & feruidi, ineffabiliter prosint atq; fructificent ouibus Christi: idcirco qui tales admittit inuite, persequitur aut molestat, lupus est, non pastor, & Pilatus potius q̄ prælatus. Talis plane infelix & cæcus est, seipsum quærēs, suum honorem, sua & commoda, non Christi honorificentiam, cultum, ac animarum salutem.

Obiectio. Solutio. Confessores in ordinib⁹ mēdicantium priuilegiati psunt.

¶Consequenter quærit Hēricus, utrum erroneum sit dicere, q uere pœnitens & confessus, riteq; absolutus ab eo qui potest, teneatur eadem numero peccata iterū confiteri. Respondet, Sciendum quod Raymundus in Summa sua sic quærit: Nunquid peccata semel confessa tenemur iterum confiteri? Ad quod respondendo subiungit: Dicas quod non regulariter. Quocirca notandum quod dicendo regulariter, innuit in aliquo casu oportere eadem denuo confiteri. Regula nanq;, ut dicunt grammatici, est generale documentum plura in una similitudine continēs, in aliquibus tamen deficiēs. Vnde Raymundus subiungit: Solēt excipi quatuor casus, in quibus tenemur iterum confiteri. qui notantur super uerbo hoc, denuo: imo & præter illos est alius. Itaq; considerandum est hic aliquid ex parte sacramenti pœnitentiæ, & aliquid ex parte confessoris, & aliquid ex parte confitentis. Quantum ad primum, simpliciter respondendum quod non oportet confessa iterum confiteri: quia hoc esset ex debilitate & insufficientia sacramenti, quod nephas est dicere. Ex parte confessoris sunt duo pensanda. Primum est eius potestas, secundum est eius industria, ad discernendum peccatorum grauitatatē ac qualitatem. sicq; in glossa prætacta ponitur primus casus, in quo confessa oportet reconfiteri non eidem, sed alteri, utpote propter nimiam imperitiam eius. Vnde habet in glossa: Si sacerdos meus est imperitus, teneor confessionem ei factam alteri discretiori propalare. Propter quod Augustinus in libro de pœnitentia loquitur: Qui confiteri uult peccata ut inueniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare & soluere. Et Vrbanus papa distinctione sexta canone Placuit. Nulli sacerdotum liceat quemlibet alteri cōmissum ad pœnitentiam suscipere sine eius consensu cui se commisit, nisi propter ignorantiam illius cui pœnitens est confessus. Si uero confessor potestatem absoluēdi non habet, oportet alteri habenti potestatem confiteri. In extrema uero necessitate quilibet sacerdos potest absoluere. nec tunc pœnitentia est iniungenda, sed insinuanda, quod si æger conualescat, debet accedere ordinariam potestatem habentem, & præsentare se ei ac dicere se esse cōfessum & absolutum, pœnitentiam quoq; sibi insinuatam, implere paratū. Alij dicunt quod debet superiorem adire, & ei rursus singula confiteri, ac satisfactionem ab ipso recipere, quod uerius credo.

Quæstio. Contingit peccata semel confessa denuo esse confitenda. Augustin⁹. In extrema necessitate confitendum quomodo.

¶Ex parte etiam confitentis debemus duo perpendere. Primum est, an sit uere pœnitens, an nō. & si sit pœnitens, an sit subditus ei cui confitetur, an non. Si nō sit uere pœnitens de quocunq; mortali, tunc fictus confitetur; nec uere absoluitur, & tenetur eadē iterū cōfiteri. Similiter si nō sit subditus cōfessori. Si aūt sit cōfessori subditus, tunc aut est aliud circa ipm cōfitentē impediēs ne absoluat, ut si aliquid spōte celet, & sic nequaq̄ absoluit,

quia nec uere confessus est. Si uero circa confitentem non est aliquod impedimentum quin absoluatur per primam confessionem, aut id propter quod iterato cõfitendum est, contingit ex aliqua obligatione circa confitentem, quod potest esse dupliciter. Primo sic, quod obligatio facta est circa confitentem à superiori prælato, qui iussit ut confitens alicui, determinate confiteatur præter eum cui confessus est, aut ex parte confitẽtis circa seipsum: ut si promisit alteri confiteri, uel si confessor pro pœnitentia ei iniungat, ut adhuc alteri confiteat. Sed quæstio ista specialit proposita est propter hoc, an confitens confessus & absolutus, teneatur quãdoq; iterum confiteri propter obligationem sibi factã à superiori de confitendo alicui determinate, ut si episcopus meus dicat mihi: Henrice, propter deuotionẽ quam populus diœcesis meæ erga te habet, & propter fructum quem consequi potest tibi confitendo, damus tibi plenam autoritatem audiendi confessionem ipsius: sic tamen, ut quicunq; tibi confessi fuerint, teneantur eadem peccata saltem semel in anno, ꝓprijs suis sacerdotibus iterum confiteri, atq; ut tu ad hoc agẽdum eos diligenter horteris. In quo casu dico ꝙ confitens, à me rite absolutus, tenetur iterum eadem peccata suo presbytero confiteri; imo nec absoluitur à me, nisi habendo propositum illud implendi. Quod nisi impleuerit, facultate ablata, inobedientiæ peccatum incurrit: à quo absolui non poterit, nisi proposito iterandæ confessionis resumpto. Hæc idem.

Questio. ¶Qui tertio sciscitatur, an confessi fratribus ordinis prædicatorum & minorum, teneantur eadem peccata denuo cõfiteri proprio sacerdoti ad minus semel in anno Quocirca scribit prolixe, & respondet affirmatiue, ꝙ scilicet teneantur ad hoc, ac protestatur ꝙ si sibi datum esset priuilegium quod datũ est fratribus illis, non auderet eo uti nisi efficaciter confitentibus sibi, ꝙ eadem peccata confitentur suis curatis: & nõ solum ea quæ sibi confiterentur, sed & omnia quæ toto anno cõmitterent. & quod intentio summi pontificis non fuit De pœni. & remissiõe. euacuare Decretalem illam generalis concilij, Omnis utriusq; sexus &c. nec derogare autoritati aut iuri, ꝓpriorum seu parrochialium sacerdotum. Recitat quoque qualiter coram uniuersitate Parrhisiensi conuenerunt domini archiepiscopi atq; episcopi, protestãtes se ita sentire & à doctoribus requirentes quid sentirent, responderuntq; doctores tam theologi quàm iuristæ se ita sentire, quousq; pontifex summus suam circa hoc declararet intentionem. Deniq; cum ipsis curatis diuino competat iure, & ex debito officio pastoralis incũbat prędicare populo suo de pertinentibus ad salutem, & qualiter debeant resistere uitijs, præualere tentationibus, ad uirtutes se dare, à pristinis prauitatibus abstinere: nõne ualde expediens est, ut ipsorum interiora cognoscant uitia & defectus ac pristina mala? Ad q̃d maxime confert, ut saltem semel in anno personaliter audiant confessiones ipsorum: quas audiendo, etiam diligenter ac debite ipsos informent, ac sciant qualiter ad sacram communionem sint dispositi.

QVAESTIO VIII.

Quæritur quoq; An teneamur ex charitate cõfiteri, et vtrum is qui non confitetur ex contritione, impleat preceptum ecclesiae de cõfitendo semel in anno. ¶Videtur ꝙ ex charitate confiteri tenemur. Confessio nanq; (ut dictum est sæpe) est In parte affirmatiuam. actus uirtutis, & (ut ait autoritas) omnia in confessione lauantur. & cum sit sacramentum, contentiua & effectiua est gratiæ. Præterea ecclesiæ obediendo in confitendo & in alijs actibus bonis, meremur uitam ęternã, Bernard⁹ sicut ait saluator: Si uis intrare ad uitam, serua mãdata. Mat. 19 Et rursus: Qui uos audit, me audit. Quod esse non ualet, nisi ex charitate efficiatur. Luce. 10

Antisio. Responsio ¶Ad hoc Antisiodorensis respondet: Ex charitate conteri & satisfacere obligamur, & omne quod satisfactorium est ex pœnitentia, tenemur ex charitate peragere. Nam & conteri satisfactorium est satisfactione interiori. Vnde & ex charitate cõfiteri tenemur, ad hoc, ꝙ sit cõfessio satisfactoria. Sicq; sub cõditione tenemur ex charitate confiteri, & non simpliciter. Ideo si quis cõfiteatur, quamuis non ex charitate, absolutus est ab obligatione confitendi & absoluendi exterius quo ad forum ecclesiæ: & adueniente charitate seu uera contritione, incipit cõfessio illa ualere, & uis clauium suum habere effectum: ideo non tenetur hoc denuo confiteri. Sed quo ad deum, confessio nulla est sine contritione: nec absolutus est quis per confessionem ex contritione non factam. Et est simile, dum sacerdos iniungit confitenti ut ieiunet feria sexta in pane & aqua, iste tenetur taliter ieiunare, tantum sub conditione, uidelicet si hoc ieiunium erit ei satisfactorium. Vnde si non ieiunet ex charitate, non omittit, nec tamen satisfacit, sed absolutus est quantum ad sacerdotis præceptum. Nec ualet argumentatio ista, Tenetur conteri ex charitate, ergo & confiteri: quia tam conteri quàm satisfacere est pure morale. Confiteri uero exterius coram homine, nõ est pure morale, ut dictum est. Hæc Antisiodorensis. Thomas.

¶At uero Thomas: Confessio, inquit, est actus uirtutis & pars sacramẽti. Atq; ut actus uirtutis, est actio meritoria proprie: & sic non ualet sine charitate, quæ est promerendi principium. sed prout est pars sacramẽti, ordinat confitentem ad sacerdotem habentem claues ecclesiæ, & per confessionem cognoscit conscientiam confitentis. Sicq; cõfessio potest esse etiam in eo qui non est contritus. Potest enim peccata sua innotescere sacerdoti, seq; subijcere clauibus ecclesiæ. Et quamuis Confessio quę suffici at ecclesię precepto. tunc non percipiat fructum absolutionis, tamen recedente fictione recipere incipit. Idcirco qui ficte accepit, non tenetur confessionem iterare, sed fictionem suam debet sacerdoti postmodum confiteri. Contritio autẽ & satisfactio fiunt deo. idcirco de ratione earum est, ꝙ sint deo acceptæ. quod esse non ualet sine charitate.

Questio. ¶Quæritur quoq; an oporteat confessionem integram esse. Dicendum ꝙ sicut in medicatione corporali oportet medicum non solum cognoscere unum morbum, contra quem dare debet medicinam: sed uniuersaliter totam habitudinem ægri, quoniam unus morbus ad coniunctionem alterius aggrauatur: & medicina quæ uni morbo competeret, alteri præberet fomẽtum: ita est in speciali medicamine uitiorum. Nam unũ grauatur ex alio. & quod contra unum peccatum esset aptum remedium, alteri consisteret incentiuum, cum unus & idem frequenter contrarijs uitijs sit infectus. Idcirco de necessitate confessionis est, quod homo oĩa sua confiteatur peccata, quæ in memoria habet. aliter Questio. non est confessio, sed confessionis simulatio.

Opinio. ¶Verum circa hoc quæritur: Interdum enim contingit quod confessio facta confessione, alicuius peccati memoria occurrit, cuius in confessione immemor fuit: an tenetur illud eidem sacerdoti confiteri, aut etiam alia iam confessa reconfiteri. Et respondendum quod aliqui dicũt eũ qui sic recordaĩ peccati obliti, oportere non solum illud confiteri, sed & alia cõfessa, præsertim si ne

si nequeant eundem sacerdotem habere ad confitendũ, quatenus totius culpæ quantitas uni innotescat sacerdoti. Sed hoc necessarium non uidetur. Peccatum nanq; habet grauitatem ex seipso, & ex cõiunctione alterius culpæ. Peccatorum uero de quibus confessus est, quantitatem manifestauit, quam habent ex seipsis. Et ad hoc ꝙ utrãq; quantitatem huius peccati sacerdos agnoscat, sufficit ꝙ cõfitens hoc peccatum dicat in generali, ꝙ dũ alia multa pctã cõfitebatur, huius peccati fuit oblitus.

Questio. ¶ Verum tunc iterũ quæritur, quid sit agendum qñ sacerdos non potest confitentem de omnibus, sed de q̃busdam peccatis absoluere. Et dicendum ꝙ q̃uis sacerdos non ualeat illum de omnibus absoluere, confitens tamen tenetur ei oia confiteri, quatenus cõfessor quantitatem totius culpæ cognoscat: atq; de his à quibus absoluere nequit, ad superiorem remittat.

Questio. ¶ Amplius quæritur, an quis possit cõfiteri per alium seu per scriptum. Videtur ꝙ sic, quia & ita potest sacerdoti omnia sua insinuare peccata. Imo interdũ oportet per interpretem confiteri. Et rursus, propter absentiam sacerdotis uidetur istud quandoq; necesse. Respondendum ꝙ confessio est actus uirtutis & pars sacramẽti, ut dictum est sæpe. & quãuis ad eam, ut est actus uirtutis, sufficeret qualitercunq; fieret, etiam q̃uis maior difficultas esset in uno modo q̃ alio: attamẽ ut est pars sacramenti, habet actum determinatum, sicut & alia sacramenta habent determinatam materiam. Et sicut in baptismo ad designandum interiorem ablutionem, assumitur illud elementũ, cuius est maximus usus in abluendo, ita est in actu sacramentali: ad manifestandum ordinate assumitur ille actus, quo maxime consueuimus manifestare, utpote propriũ uerbum. Alij enĩ modi sunt inducti in supplementum ipsius. Porro in eo q̃ usum linguæ non habet, puta in muto, uel qui est alterius linguæ, sufficit ꝙ per nutum aut interpretem cõfiteatur: quoniam non exigitur ab homine plus q̃ possit. In absentia quoq; pprij sacerdotis potest etiã laico fieri confessio: ideo non oportet ꝙ fiat per scriptum, qa plus pertinet ad necessitatem confessionis actus ille, q̃ is cui fit confessio. Hæc Thomas.

Necesse ẽ p̃ hec cõfiteri in ijs q̃ possunt.

Questio. ¶ Qui adhuc circa hæc mouet aliquas quæstiones de effectibus confessionis, quæ difficultatem nõ habẽt, atq; ex præinductis solui faciliter queunt.

¶ Nã quærit an cõfessio liberet à morte peccati, an liberet aliquo modo à pœna. utrũ aperiat paradisum, an tribuat spem salutis. Ad quæ oĩa patet ex dictis solutio. Sacramenta enim euangelicæ legis continent & conferunt gratiam, suntq; medicinalia uasa, medicinarum spiritualium contentiua. Et sicut baptismus directe ordinatur contra originale, sic pœnitentia seu confessio contra actuale. Ab ingressu aũt paradisi cœlestis nil impedit nisi peccatum. idcirco hoc sacramẽtum eo ipso quo aufert peccatũ, aperit ianuam regni per modum meritoriæ causæ. Sic quoq; parit ac influit spem salutis, à qua nil impedit nisi iniquitas. Parit q̃q; confidentiam ac testimonium conscientiæ bonæ.

Questio. *Confessionis bone q̃ sit pprietates.* ¶ Postremo hic quæritur de conditionibus seu pprietatibus confessionis, quæ tanguntur his uersibus

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis,
Atq; frequens, nuda, discreta, libens, uerecunda,
Integra, secreta, lachrymabilis, accelerata,
Fortis & accusans, & sit parere parata.

Itaq; harũ conditionũ quædã sunt de necessitate cõfessionis, q̃dã de bene esse ipius: Ea demũ q̃ sunt de necessitate confessionis, aut competũt ei inquantum est actus uirtutis, aut secundum quod est pars sacramenti. Si primo modo, aut ratione uirtutis in gñe, aut ratione specialis uirtutis, cuius est actus, aut ex ratione actus. Virtutis aũt in genere sunt quatuor conditiones, ut ij. Ethicorũ habetur. Prima est, ut quis sit sciens. & quantũ ad hoc, confessio dicitur esse discreta, secundum quod prudentia requiritur in actu omnis uirtutis. Et discretio ista consistit in hoc, ut maiora peccata cum maiori pondere confiteanť. Secũda conditio uirtutis est, ut sit eligẽs, quoniam actus uirtutũ uolũtarij esse debent: & quantum ad hoc, dicitur esse libens. Tertia conditio est, ut ꝓpter finem debitum opereť. ideo dicitur pura, ut scilicet intentio recta sit. Quarta, ut immobiliter operetur quantũ ad propositum cordis, ita ꝙ intẽdat immobiliť inhærere uirtuti. Est aũt confessio actus uirtutis pœnitentiæ, quæ primo initium sumit ex horrore turpitudinis peccati. & quantũ ad hoc, confessio debet esse uerecunda. Secundo progrediť ad dolorem de peccato cõmisso: & quantum ad hoc, debet esse lachrymabilis, saltem lachrymis mentis. Tertio, in abiectionem sui terminatur. ideo addiť humilis, ut se miserum & infirmũ confiteatur. Ex propria uero ratione huius actus, q̃ est cõfessio, habet ꝙ sit manifestatiua. quæ manifestatio impediri per quatuor potest. Primo, per falsitatẽ: ideo dicitur fidelis. i. uera. Secũdo, per obscuritatem, hinc subditur nuda, ut non inuoluat ueritatem obscuritate uerborum. Tertio, per uerborum multiplicationem. idcirco debet esse simplex, quatenus non recitet in confessione nisi quod ad quantitatem pertinet culpę. Quarto, ut non subtrahat aliquid de his, quæ manifestant peccatũ. ideo ait, integra. Verum prout confessio est pars sacramenti, sic cõcernit iudicium sacerdotis, qui minister est sacramenti. unde oportet ꝙ sit accusans seip̃m ex parte confitentis. & obedire parata ipsi confessori, & secreta, quãtum ad conditionem fori, in quo de secretis conscientiæ agiť. Sed de bene esse cõfessionis est, ꝙ sit freq̃ns & accelerata, ut statim quis confiteať. Hæc Thomas.

Virtutis quatuor sunt cõditiones. (margin numbers 1., 2., 3., 4.)

Dionysius Carthusi. ¶ In quibus quod ait potius esse laico confitẽdum, q̃ sacerdoti per scriptum, non uideť: cum scriptũ sit uerborũ connexio in materia exarata euidenť significans, nec laicus claues habet ad absoluendum.

De cõfessione ficta. ¶ Insuper quod dictum est, eum qui ficte confessus est, non oportere denuo confiteri quæ confessus est, nisi de ipsa fictione, non uideť sic esse. Si enim ficte confessus est, conscius sibi fuit suæ fictionis: ergo de ea quoq; debuit confiteri. & si hoc scienter dimisit, confessio fuit nulla, quia non integra. Item confiteri tenemur eo modo, quo Christus legislator intẽdebat nos obligare ad confitendum, uidelicet ut cum diligentia & dolore saltem attritionis confiteamur, non ficte.

Petrus. ¶ Petrus quoq; fatetur, ꝙ in articulo quo quis non potest alteri per uerba proprij oris cõfiteri, sufficit alius actus, seu per æquiualens confiteri.

Richardus. ¶ Richardus etiam consonat præinductis, & quærit an mulier teneatur aut debeat suo proprio seu parrochiali presbytero cõfiteri peccatum Venereum, q̃d cum illo commisit. Respondet ꝙ nõ, si probabiliter putet ꝙ sacerdos adhuc lasciuus sit, & eam de illicito ope sollicitabit, uel libidine accendetur, uel ꝙ ipsamet tale quid ex sua fragilitate passura sit. imo tunc debet licentiam cõfitendi alteri petere: quam si ille dare renuerit, ipsa nihilominus suæ debet prouidere saluti.

Bonauentura. ¶ Insuper Bonauẽtura circa literam scribit: Qñ cõfiteť quis laico, facit hoc non ut sacramentum cõsequatur, sed ut promptam esse suam uoluntatem ostendat.

Quidã

Modi qui que absoluendi.

Quidam tamen dixerunt, quod in tali confessione ali quo modo absoluitur, dicentes quod quinq; modis habetur absoluendi potestas. Primo, summa autoritate: & ita est dei. Secundo, per excellentiam: & ita est Christi. Tertio, potestate seu autoritate commissa: & ita est sacerdotum. Quarto, merito uitæ, & sic conuenit iustis & sanctis uiris. Quinto, uirtute ecclesiasticæ unitatis: & ita est cuiuslibet uiri fidelis. Aduertendum etiam, quod siue scientia sit clauis, siue non: tamē tanta sciētia necessaria est confessori, quod sciat discernere in peccatis communibus, quod mortale & quod ueniale: atq; quod sciat, ad quæ se sua extendat potestas. Item propter malitiam fictionis est confessio iteranda, ut si quis cum proposito peccandi accessit, atq; confessus est. &c. Hæc Bonauentura. Bonauēt.

¶Præterea Argentinensis communiori adhæret opinioni de tempore confitendi. Fortiter quoq; tuetur, quod confessi religiosis priuilegiatis, non tenentur peccata confessa iterum confiteri proprio sacerdoti, allegās ad hoc noua iura ac declarationes & determinationes summorū pontificum, qui fuerunt in breui, uidelicet Clementis Papæ iij. Bonifacij & Iohannis. 22 quem refert quendam doctorem huius oppositum asserententem citasse, increpasse, & ad reuocandum quod dixerat, compulisse. Argenti.

Questio.

¶Præterea de eo quod supra quæsitum est, an pœnitens teneatur statim confiteri, scribit Henricus quarto quodlibeto: Pœnitens si statim ab hora pœnitentiæ habeat sacerdotem paratum, cui possit confiteri: aut expectat tempus cōfitendi magis congruū sibi ac opportunum, secundum diuersas circunstantias, quæ ad confitendum requiruntur, aut non. Si non, dico q; statim confiteri tenetur, alias non esset uere pęnitens, sed sacramētū pęnitentiæ ac gratiam eius contemnens, sicq; cum maius bonum sit statim confiteri, quam diutius expectare, & æqua facilitate possit statim confiteri, sicut diutius expectare, contēneret maius bonum, quia bonum necessariū ad salutē, quod esset mortale peccatum. Si sic, aut ergo instat tempus in quo se exponit periculo, quod posset ab eo excludere actum poenitendi, ut si ingressurus est mare tempestuosum seu bellum crudele: aut non instat tempus tale. Si primo modo, tenetur mox confiteri. Si secundo modo, potest tempus opportunius præstolari, sed non transgredi tempus ab ecclesia institutū. Hæc Hēricus. Cuius positio uidetur quasi media inter duas præhabitas.

¶Distinctio. XVIII. De remissiōe sacerdotis.

Hic quæri solet si peccatum omnino dimissum est a deo per cordis contritionē, ex quo pœnitens uotum habuit confitendi, quid postea dimittatur ei a sacerdote. Video enim quo uinculo eum ligat scilicet temporalis poenæ, sed non a quo eum absoluat, & ideo quæro: Ante poenitudinem quippe cordis, anima rei maculam habet & fœtorem peccati, atq; æternæ ultionis uinculo ligata existit. Si uero ante confessionem per cordis contritionem deus per seipsum sine ministerio sacerdotis & debitū oīno relaxat, & animā interius purgat a cōtagione & fœtore peccati, qd ergo mūdat? qd dimittit sacerdos? ubi sunt claues illæ quas dñs tradidit Petro & successoribus eius? dicēs, Tibi dabo claues regni cœlorū, & q̄cūq; ligaueris super terrā, erūt ligata & in cœlo: q̄cūq; solueris super terrā, erūt soluta & in cœlo? Vt aūt p̄missa q̄stio plenius explicari ualeat, quasi altius ducto rete, de his clauibus & usu earū disseram⁹.

De confessiōe sacramentali in se, quantū ad p̄tātem absoluendi, virtute clauium in foro pęnitētiali.

Matth. 16

¶De clauibus.

Claues istæ non sunt corporales, sed spiritales, scilicet discernendi scientia & potētia iudicandi, id est, ligādi & soluendi: qua dignos recipere, & indignos debet excludere a regno ecclesiasticus iudex. Qui sicut habet ius ligandi, ita & soluēdi: unde Ambr, Dominus par ius & soluendi esse uoluit & ligandi, qui utrūq; pari conditione permisit. Ergo qui soluendi ius non habet, nec ligandi habet: Et infra: Certū est quod ecclesiæ utrūq; licet, hæresis utrūq; non habet. Ius eī hoc solis permissum est sacerdotibus. Recte ergo ecclesia hoc sibi uēdicat, quæ ueros sacerdotes habet: hæresis uendicare non pōt, q̄ ueros saerdotes non habet.

Ambrosi⁹ De pe. d. i c. verbum dei.

¶De usu clauium.

Vsus uero harum clauium multiplex est, discernere scilicet ligandos, & soluendos, ac deinde ligare uel soluere: Qui enim indignos ligat uel soluit, propria potestate se priuat: id est, dignum priuatione se facit. Gregori⁹

¶Si sacerdos possit dimittere uel retinere peccata.

Sed quæritur, utrum a peccato soluere ualeat sacerdos, id est, culpa, ut culpæ maculam abstergat, uel debitum æternæ mortis soluere ualeat. Quidam arbitrati sunt, cum peccator dupliciter ligatus teneatur, ut prædictum est, scilicet mentis cōtagione ac cæcitate, & debito futuræ pęnæ: alterū curari p deū, alterū solui per sacerdotē. Patit̄ eīm p pctm̄ quasdā tenebras interiores & maculas, a qb⁹ nisi liberet̄, p̄jcietur in tenebras exteriores. Cū aut liberatur ab his, suscitatur a morte peccati. Vnde Apostolus: Surge qui dormis, & illuminabit te Christus: Solus enim Christus, non saecerdos animam resuscitat; ac pulsis tenebris

Opinio quorundam.

Matth. 22 Ephe. 5.

interioribus maculis eam illuminat&mundat,qui aīæ faciem lauat. Debitum uero æter-
Johan. 11. næ pœnæ soluere concessit sacerdotibus:quod in resurrectione Lazari signatum asserunt,
quem Christus prius per se interius uiuificauit,deinde foras exire iussit eumq; adhuc liga
tum soluere apostolis præcepit. Quia ut aiunt, ipse interius animam a caligine maculaq;
Aliorum sententia uerior. peccati emundat,sacerdotibus uero dedit uinculum æternæ mortis soluere. Aliȷ uero di-
cunt,solum deum, non sacerdotem,debitum æternæ mortis dimittere, sicut & animam
interius per se uiuificat:nec tamen diffitentur sacerdotibus traditam potestatem peccata
dimittendi& retinendi,quibus dictum est:Quorum remiseritis peccata &c.Sicut em̄ Chri
stus retinuit sibi potestatem baptismi,ita et pœnitentiæ.Et ideo sicut interiꝰ gratia sua ani
Joan. 20 mam illuminat,ita et simul debitum æternæ mortis relaxat. Ipse enim per seipsum pecca
ta pœnitentium tegit:et tunc tegit, quando ad pœnam non reseruat.Tunc ergo tegit,quā
Augꝰ sup Psal. 31. do debitum pœnæ soluit. Quod autem ipse tegat aperte dicit August. exponens illum
locū psalmi:Beati quorum tecta sunt peccata,id est, cooperta & abolita,Si enim texit de
us peccata,noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere, id est, punire,sed
ignoscere.Ita ergo dicit a deo tecta,ut deus non uideat .i.æternaliter non puniat. Videre
em̄ dei peccata,est ad pœnam imputare. Auertere autem faciem a peccatis,hoc ē,ea ad pœ
Hiero. in Psal. 31. nā non reseruare:Itē Hiero. Quibus deus dimittit peccata, tegit ne in iudicio reuelentur.
Cassido. in psal. 31. Itē Cassiodorus. Qui grauia hn̄t pc̄tā,aliȷs deus īputat,aliȷs p misericordiā nō īputat.Ex his
apte ostēditur,q̄d deꝰ ipse pœnitētē soluit a debito pœnæ:et tūc soluit, qn̄ intꝰ illuminat in
spirādo uerā cordis cōtritionē. Cui snīæ rō suffragatur,&autoritates attestāt:Nēo em̄ ue
re cōpūgitur de pc̄tō,hn̄s cor cōtritū & humiliatū,nisi in charitate. Qui aūt charitatē ha-
bet dignus est uita eterna.Nemo aūt simul uita & morte dignus ē. Non est ergo tunc liga-
Psal. 50. tus debito æternæ mortis.Filiꝰ em̄ iræ esse desiit,ex quo diligere&pœnitere cœpit.Ex tūc er
go solutus est ab ira, quæ non manet sup illum q credit in Christū,sed super illum q nō cre
dit.Nō ergo postmodū p sacerdotē cui confitetur, ab ira æterna liberatur:a q̄ iā liberatus
est p dn̄m,ex q̄ dixit,confitebor. Solus ergo deus hominē interiꝰ mūdat a pc̄tī macula, & a
Psal. 31. Isai. 43. debito æternæ pœnæ soluit:q p pphetā ait: Ego solus deleo iniquitates & pc̄tā populi. Itē
Ambrosiꝰ de pe ni. dis. 1. c. uerbū dei. Amb. Verbū dei dimittit pc̄tā: sacerdos ē iudex. Sacerdos qdē officiū suū exhibet,sed nul
lius potestatis iura exercet Idē:Ille solꝰ pc̄tā dimittit: q solus pro pc̄tis nr̄is mortuus est. Itē
Augꝰ contra Iulianum li. 3. ca. 25. Augu, Nemo tollit pc̄tā nisi solꝰ deus,q est agnus tollēs pc̄tā mūdi.Tollit aūt & dimittē-
do q̄ facta sunt,& adiuuādo ne fiāt:& perducendo ad uitā,ubi oīno fieri nō pn̄t.His aliȷsq;
pluribꝰ testimoniȷs docetur,deū solū p se peccata dimittere:& sicut dimittit qbusdā, ita &
Joan. 1. aliorū quorundā peccata retinet. ¶ Quod sacerdotes etiā dimittūt &tenēt pc̄tā suo mō.

Mat. 16. 2. Johā. 20 Aug. sup Joannem. Roma. 5. Aug. in li. de pœnitē. cap. 10. De. pe. di. 1. Quē. pe. Johan. 11. Matth. 16 Matt. 18. Nec ideo tn̄ negamꝰ sacerdotibꝰ cōcessam ptātē dimittēdi & retinēdi pc̄tā:cū hoc ueri
tas in euāgelio apte doceat.Hinc Aug. ait:Ecclesię charitas,q̄ p spm̄ sc̄tm̄ diffundit in cordi
bus eo℞ qui pticipes sui sunt pc̄tā dimittit:eo℞ qui nō sunt,tenet. Idē:Sacerdotes pn̄t cōfi
tētibus parcere:quibus em̄ remittunt,remittit deus.Laza℞ em̄ de monumēto suscitatū ob- * militię
tulit discipulis soluēdū p hoc ostēdēs ptātē soluēdi cōcessam sacerdotibus.Dixit em̄:Quod
cūq; solueritis sup terrā,erit solutū&in cœlo &c.hoc est,Ego deꝰ,&oēs cœlestis*curiæ or
dines,& oēs sancti in gloria mea,laudant uobiscum& cōfirmāt quos ligatis & soluitis.Nō
dixit,quos putatis ligare &soluere:sed in quos exercetis opus iustitiæ &misericordiæ.Ali
ter aūt,uel alia opera ur̄a in pc̄tōres,nō cognosco. Idē:Cū ueracit ad deum cōuerso pc̄tā di *cōfessiōe
mittūt,ab eis dimittūt,qbus ipse ueraci cōuersiōi*coniungit.Spūssanctus ea dimitit,qui da
tus est oībus sc̄tīs sibi charitate cohærentibus,siue se nouerint corporalitur siue nō.Similit
cū alicuius tenētur pc̄tā,ab eis tenent,a qbꝰ ille cordis prauitate disiūgit,siue notis corpora
lit,siue ignotis. Oēs em̄ mali spiritalit a bonis seiuncti sunt.Ecce, hoc dicit pc̄tā dimitti uel
teneri a sanctis uiris,& tn̄ spm̄ sc̄tm̄ ea dimittere dicit,quod maiori cōsideratiōe dignū est,
idē etiā dicit q deus p se uel p sanctos suos tm̄ dimittit pc̄tā.e Ait m̄ sic:Sacramētū grāe dat
deus etiā p malos,ipsam uero grām non nisi p seipm̄ uel per sc̄tōs suos. Et ideo remissio
nē peccatorū uel per seipsum facit,uel p ipsius colūbæ mēbra, qbus ait:Si cui dimiseritis,
dimittētur.Ecce q̄ uaria a doctoribus tradunt sup his,& in hac tanta uarietate quid tenen-
dū?Hoc sane dicere ac sentire possumꝰ, quod solus deus dimittit pc̄tā & retinet,& tn̄ eccle

siæ

siæ, contulit potestatem ligandi & soluendi: sed aliter ipse soluit uel ligat, aliter ecclesia. Ipse enim per se tantum dimittit peccatum, quia & animam mundat ab interiori macula, & à debito æternæ mortis soluit.

¶ Quomõ sacerdotes ligãt uel soluũt à peccatis.

Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen tribuit potestatem soluendi & ligãdi, id est, ostendendi homines esse ligatos uel solutos. Unde dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ad sacerdotes misit, quorum iudicio ostenderetur mundatus. Ita etiam Lazarum iam uiuificatum, obtulit discipulis soluẽdum: quia etsi aliquis apud deũ sit solutus, non tamen in facie ecclesiæ solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis. In soluendis ergo culpis uel retinendis ita operatur sacerdos euangelicus & iudicat, sicut olim legalis in illis, qui contaminati erant lepra, quæ peccatum signat. Vñ Hieronymus super Matthæum, ubi dominus ait Petro, Tibi dabo claues regni cœlorum; & quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis: Hunc, inquit, locum quidam non intelligentes, aliquid sumunt de supercilio pharisæorum ut damnare innoxios uel soluere se putẽt noxios, cum apud deum non sententia sacerdotum, sed reorum uita queratur. In Leuitico se ostendere sacerdotibus iubẽtur leprosi: quos illi non faciunt leprosos uel mundos, sed discernunt qui mundi uel immundi sunt. Ita & hic aperte ostenditur, quod non semper sequitur deus ecclesiæ iudicium, quæ per surreptionem & ignorantiam interdum iudicat, deus aũt semper iudicat secũdũ ueritatẽ. Et in remittẽdis uel in retinẽdis culpis id iuris & officij habẽt euãgelici sacerdotes, q olim habebãt sub lege legales in curãdis leprosis. Hi ergo pctã dimittũt uel retinent, dũ dimissa a deo uel retẽta iudicãt & oñdũt. Ponũt em̃ sacerdotes nomẽ dñi sup filios Israel: sed ipse bñdicit, ut dicitur in Numeris. Hunc modum ligandi & soluendi Hieronymus supra notauit.

Luce. 5 Matt. 8. Johan. 11. Leu. 13. 14. Hiero. li. 3 super matth. 16. ca. Leuit. 13 Num. 6

¶ Alius modus ligandi & soluendi

Ligant quoq; sacerdotes, dũ satisfactionẽ pœnitẽtiæ cõfitẽtibus imponũt: soluunt, cũ de ea aliqd dimittũt, uel p eã purgatos ad sanctorũ cõionẽ admittunt. Quẽ modũ supius Leo Papa notauit. Secũdũ hũc modũ dicũt etiã sacerdotes dimittere pctã uel retinere, unde superius Aug. dixit: Quibus remittũt, remittit deus &c. Op⁹ em̃ iustitiæ exercẽt in pctõres, cũ eos iusta pęna ligãt: op⁹ misericordiæ, dũ de ea aliqd relaxãt, uel sacramẽtorũ cõioni cõciliãt: alia opa in pctõres exercere nequeũt. Et notãdũ ẽ, qa qs satisfactiõe pniæ ligãt, eo ipso a pctis solutos oñdunt: qa nõ imponit alicui satisfactio pœnitẽtialis, nisi quẽ sacerdos uere pœnitẽtẽ arbitrat. Alij uero nõ imponũt, & eo ipso peccatũ retineri a deo iudicãt. Quod aũt hoc ad claues ptineat, Aug. oñdit dicẽs: Frustrat claues ecclesiæ, q sine arbitrio sacerdotis pœnitentiam agit, si sine oris confessiõe criminis indulgẽtia impetrat. Est & ali⁹ mod⁹ ligãdi & soluẽdi, q p excõicationẽ gerit: dũ aliqs scdm canonicã disciplinã tertio uocat⁹ ad emẽdationẽ manifesti delicti, & satisfacere uilipẽdẽs, snia ecclesiæ a loco orõnis & sacramẽtorũ cõione & fideliũ cõsortio pscinditur, ut erubescat, & pudore sceleris cõuersus pœniteat, ut sic spirit⁹ eius saluus sit. Quod si pniam pfitẽs resipuerit, negatę cõioni admittitur, & ecclesiæ reconciliatur. Hæc est aũt ecclesiæ anathematicatio: hãc pœnã illis q digne pcelluntur infligit: qa grã dei & ptectio illis ampli⁹ subtrahitur, ac sibiipsis relinquũtur, ut sit eis liberũ ruere in interitũ pcti in qs etiã maior diabolo sæuiẽdi datur ptãs. Orõnes quoq; ecclesiæ & bñdictionum ac meritorum suffragia eis nequaquã suffragari putantur.

Augusti. Leo papa August. Aug. in li. de pę. c. 10 indulgentia impetrat. pscindit. 1. Corin. 5

¶ Quomõ secundũ hos modos intelligẽdũ sit illud: Quodcunq; solueris sup terrã, erit &c.

Secundum hos ligãdi & soluẽdi modos, quõ uerum est quod dicitur, Quodcũq; solueris sup terrã, erit solutũ & in cœlis: & qdcũq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: &c. Aliquando enim ostendunt solutos uel ligatos, qui non sunt soluti uel ligati apud deum: & pœna satisfactionis uel excommunicationis interdum indignos ligant uel soluunt, & indignos sacramentis admittunt, & dignos admitti arcent. Sed intelligendũ est hoc in illis, quorum merita solui uel ligari postulant. Tunc enim sententia sacerdotis iudicio dei & totius cœlestis curiæ approbatur & confirmatur, cum ita ex discretione procedit, ut reorum merita non contradicant. Quoscunq; ergo soluunt uel ligant adhibentes clauem discretionis reorum meritis, soluuntur uel ligantur in cœlis, id est, apud deum: quia diuino

Mat. 19 24. q. 3. Si quo nõ rec. 11. q. 3. quod c. Cui ẽ 2 c. q. uls

iudicio sacerdotis sententia sic progressa approbatur & confirmatur. Quos ergo secũdum merita sententia ecclesiæ percellit, lędit, & illi foris sunt apud deum. Qui autem non meruit, sententia ecclesiæ non læditur nisi contemnat. Vnde Origenes: Exit quis a ueritate, a fide, a charitate, per hoc exit de castris ecclesiæ, etiam si episcopi uoce non abijciatur, sicut ecõtra aliquis non recto iudicio foras mittitur: sed si non egit ut mereretur exire, nihil læditur. Interdum enim qui foras mittitur, intus est: & qui foras est, intus uidetur retineri. Ecce qualis & quantus est usus apostolicarum clauium. Iam ostensum est ex parte, qualiter sacerdotes dimittunt peccata uel retinent: & tamen retinuit sibi deus quãdam singularem potestatem dimittendi uel retinẽdi, quia ipse solus per se debitum æternæ mortis soluit, & animã interius purgat.

Origines super. Leuiticũ. 1. q. 1. Euident. 24. q. 3. Cũ aliqs. 11. q. 3. per totum.

¶Quæ sint interiores tenebræ & interior macula.

Hic quæritur, quæ sit illa macula, & quæ sint illæ tenebrę interiores, a quibus deus interius animam purgat, cum ueram pœnitentiam immittit. De tenebris & interiori caligine satis facile est & intelligere & respondere. Cum enim quis mortaliter delinquit: & gratia uirtutis priuatur, si qua præcessit, & naturalium bonorũ elisionem patitur: unde & intellectus obtunditur, & totus homo interior obtenebratur: & ita quasi caligine quadã mens obuoluitur, quæ caligo peccati pœna est. Hanc uero deus pellit, cum pœnitentiam immittit: per quam perdita bona restituit, & uitiata reparat. Vnde propheta: Nebulam sicut cinerẽ spargit. Sed quæ est macula peccati, a qua deus animam lauat? Ecce enim quis uoluit facere homicidium, & patrauit: quo patrato, desinit tam uelle quam facere: nondum tamẽ uere & humiliter pœnitet, nec confiteri proponit: quæ ergo remãsit in anima illius macula? Mala uoluntas quidem fuit macula illius animæ, sed illa transiuit. Macula etiam est, si pœnitere contemnit: sed hoc est peccatũ aliud a precedenti. Quæ ergo macula remãsit, a qua ipse in pœnitentia purgatur? Polluta quidem est anima quousq; pœniteat, sicut erat dum in ea praua erat uoluntas. Sicut enim qui tangit morticinum uel aliud immundũ, ita pollutus est post tactum quousq; lauatur, sicut fuit dum tangeret: ita post actũ peccati ita polluta remanet anima, sicut fuit in ipso actu peccati: quia ita est longe a deo per dissimilitudinem qui est uita & mundicia mentis, sicut fuit dum peccatum ageret. Ipsa ergo dissimilitudo quæ inest animæ ex peccato, & est a deo elongatio: animæ macula intelligitur, a qua purgatur in pœnitentia. Hoc autem solus deus facit, qui solus suscitat animam & illuminat: quod sacerdotes nequeunt, qui tamen medici sunt animarum. Vnde propheta: Nunquid medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Quod exponens Augu. ait: Boni doctores recte medici dicuntur, qui uiuentes curare ministerio possunt, sed non mortuos suscitare: sola enim dei gratia mortui reuiuiscunt.

Ierõ. d. 4. Nemo tolit. Psal. 147. Leui. 11. Num. 19. Augu. in Psal. 87.

SVMMA DISTINCTIONIS. XVIII.

Iam ante tractauit Magister de pœnitentia ac partibus eius, nunc tractat de potestate, per quã ministri pœnitentiæ seu sacerdotes, quorũ est pęnitẽtes absoluere in foro cõfessionis, absoluunt eosdem aut ligant. Et circa hoc primo inquirit, qualiter sacerdos confitentem absoluit, qui iam per ueram contritionem ac confitendi propositum a deo est absolutus ab omni peccato mortali, & per consequens a debito pœnæ æternæ. Quid ergo mundat, quid dimittit sacerdos, præsertim cum deo sit propriũ pctã dimittere a, tenebris uitiorum per illuminationẽ internã sapientiæ infusione mũdare, a macula culpæ per gr̃æ nitorem ac uirtutum splendorem purgare, & a damnatione eruere æternali? Deinde quærit, quæ sit ista ministrorum ecclesiæ potestas; qua tam magna ac diuina agere perhibentur, & quis usus seu actus & effectus clauium, atq; quo sensu, quo modo sacerdotes soluunt & ligant, dimittunt retinẽtq; peccata. Insuper tractat de usu clauium, qui excommunicatio appellatur. Tandem circa finem distinctionis istius, redit ad perscrutandum quid sit macula culpæ interior, & quę sint tenebræ interiores. Harum quæstionum solutiones modo patebunt.

QVAESTIO I.

Hic quæritur. Vtrum in ecclesia sint claues spirituales ad aperiendum poenitentibus regnum coelorum, et an sint duae abinnicem realiter differentes. ¶Videtur quod non sint huiusmodi claues, quia per Christi passionem iã aperta est ianua regni cœlestis. Non ergo requiritur clauis qua pœnitentibus aperiatur. Secundo, pœnitens per uerã contritionem meretur ingressum regni cœlestis & hæres est eius, charitatem habendo. ergo ius habens intrandi & possidendi patriam beatorum, nec indiget apertione conserui, presertim cum multi simplices clauem non habentes, magis digni & apti sint ingredi regnũ illud, quam hi qui claues habere dicuntur. Videtur quoq; una clauis ad unius ianuæ reserationem sufficere, et ita non erunt duæ claues.

Contra ueritatem. Argumentum.

¶In oppositum est quod Christus apud Matthæũ loquitur beatissimo Petro: Tibi dabo claues regni cęlorum, in quibus uerbis pluraliter exprimit claues.

In oppositum.

¶Circa hæc scribit Gulielmus Parrhisiensis in suo sacramẽtali: Amplissime atq; magnifice de clauibus ecclesiæ & potestate, ac sacerdotali ministerio sentiendum esse non dubitamus. Claues nanq; ecclesiæ da-

tæ, sunt officia & potestas sacerdotibus collata, ad dispensandum diuitias misericordiæ dei, ut sint in ecclesia qui aperiant pulsantibus, & introducāt intrare uolentes: & tanquā officiales pietatis diuinæ, confugientes ad eam tota gratulatione & applausu recipiāt, reos absoluant, peccata dimittant, spoliatosq́ omnibus bonis gratiæ a latronibus infernalibus ad pristinam opulentiam reducere enitantur, uulneratos ac morbidos medicina coelesti ac diuina sacramentorum uirtute curantes. Etenim pie credimus ac sentimus, eos q̄ cū fide huius sacramēti ac uehemēti desiderio rede unt ad pacem & gratiam dei, quāuis timore ꝓpriæ infirmitatis & oppressione prauæ cōsuetudinis, ꝓpositum abstinendi a prioribus uitijs ac fiduciā euadēdi ea non habeant firmū, interdū ex diuinæ pietatis abūdantia & respectu, præstari eis uirtute clauium ac sacramenti istius tale ꝓpositū ac talē fiduciā. Conātib⁹ quippe ad deū reuerti, credendū est indubitanter patrem misericordiarū porrigere dexterā sui auxilij, quēadmodū ille qui lunaticū filiū attulit ad Christū, credere nitebatur, sed fidem ad quā conabat, nōdū habuit. ideo dixit: Credo dn̄e, adiuua incredulitatē meā. Vn̄ merito sui conatus sibi ipsi perfectioris fidei donū, & filio suo obtinuit sanitatē. ¶ Verū q̄ri pōt de pœnitēte, quando cōteritur atq́ absoluitur, an habeat illa pc̄tā de quibus cōterit & absoluitur, an non habet. Si non habet, ergo iam sanctus & innocens est, nec habet q̄d ei remittatur. Si uero adhuc habet, ergo simul stāt cōtritio & pc̄tm̄. ¶ Ad quod dicimus, q̄ remissio peccatorum intelligi pōt, non imputatio neq́ exactio eorum ad pœnā & ultionem. Secundo, ipsa ablutio macularum & sordium, quæ interdū culpæ uocantur. Sicq́ peccata dimittuntur dupliciter, utpote quātū ad poenam, & quantū ad culpā. Et uerū est quod neutra remissionum illarum simul esse potest cū culpa seu cū poena, cuius est remissio: hoc est, nec remissio culpæ cū culpa, neq́ remissio poenæ, cū debito poenæ, ꝓpter contrarietatē earū adinuicē: sed dimitti dicuntur, quia ultra non imputantur, nec exiguntur ad poenā q̄ añ imputabātur. Et absolui ab huiusmodi debitis, est nūc primo ea non habere: imo gratiā purificantē ac recōciliantē a deo suscipere, ꝑ quod poenitens fit creatoris sui amicus, cuius per culpā extitit inimicus. Et ad hoc sacerdos instrumentaliter ac multipliciter coopeτatur, ut dictū est, & clarius iā dicetur. Hæc Gulielmus.

Claues ecclesiæ date que sunt.

Penitētie sacramentū infirmos roborat.

Questio.

Obiectio.

Dilutio.

Peccata bifariam dimittunt.

¶ At uero Thom. In corporalibus, inq̄t, dicit clauis instrumētū q̄ ostiū aperit. Ostiū aūt regni cęlestis nobis claudit ad maculā & quātū ꝑ pc̄tm̄, & quātū ad pęnæ reatum. Idcirco ptās q̄ tale obstaculū regni remouetur, dicitur clauis, q̄ potestas est in deo trinitate per autoritatē. Vnde a quibusdam dicit clauē autoritatis habere. Sed in Christo homine fuit ista potestas a d remouēdū p̄dictū obstaculū per meritum passionis, q̄ etiam dicitur ianuam aperire. Propter quod dicitur a q̄busdā habere clauē excellētiæ. Cūq́ ex latere Christi dormiētis in cruce sacramēta fluxerūt, q̄bus fabricat ecclesia, hinc in sc̄ris ecclesiæ manet efficacia passionis Christi: in ministris quoq́ ecclesiæ, q̄ dispēsatores sunt sacramentorū, manet potestas aliqua ad remouendū præfatū obstaculū, nō uirtute ꝓpria, sed diuina, passionisque Christi. Et hæc potestas metaphorice nuncupatur clauis ecclesiæ, quæ & clauis ministerij nominatur. Quamuis ergo ianua regni cœlestis sit aperta, tamē clauditur peccanti per ꝓpriam eius culpā. Si uero obijcias, cuicūq́ clauditur cœlū, aperitur infern⁹, & econuerso: ergo qua ratione ecclesia habet claues regni cęlorum, dicenda est habere claues inferorū, quod tamen non dicitur. Dicendū quod clauis inferni, qua aperitur & clauditur, est potestas conferendi gratiam per quā homini aperitur infernus, ut educatur de peccato, quod est porta inferni: & clauditur, ne homo ultra in peccatū labatur. Gratiā aūt cōferre solius est dei, ideo clauem inferni sibi soli retinuit. Clauis uero regni, est potestas dimittendi pœnæ reatū, per quā ꝓhibetur a regno, ideo magis potuit homini dari clauis regni q̄ clauis inferni. Nec enim sunt idem. De inferno quippe educitur hō per remissionem culpæ, qui in instanti non introducitur in regnū propter reatū pœnę tēporalis. Vel dicēdū ut alij dicūt q̄ idē ē clauis cœli & clauis inferni, quoniam ex hocipso quod alicui aperitur unum, clauditur alterum, sed denominatur a digniori.

Thomas.

Obiectio.

Dilutio.

Quid sit clauis inferni.

¶ Præterea clauis ista spiritalis sic definitur: Clauis est ligandi atq́ soluendi potestas, qua ecclesiasticus iudex indignos excludere debet a regno, & dignos recipere: ut ex litera habetur, & ex glossa Hieronimi Matth. 16. Vt enim secundo de anima docet philosophus, Potentiæ definiuntur per actus, Cumq́ clauis sit quædam potestas, oportet q̄ ꝑ actū seu usum suū definiatur, & q̄d in actu exprimatur obiectū, a quo speciem recipit actus ac motus agendi. Ex quo apparet potentia ordinata. Actus aūt potestatis spiritualis, nō est ut cœlū aperiat absolute, cum sit modo apertum, sed ut huic uel illi aperiat: quod ordinate fieri nequit, nisi idoneitate eius, cui aperitur, pensata. Hinc in prætacta definitione ponitur genus clauis cum dicitur, potestas: atque subiectum potestatis, cum subditur, ecclesiasticus iudex: Actus quoque cum additur, excludere & recipere, secundum quod duo sunt actus clauis materialis: obiectum etiam, cū dicitur, a regno: & modus agendi, cū dicit. dignos & indignos.

Clauis spiritualis describit.

¶ Si aūt quæratur, an clauis ista sit idē qd̄ sacerdotalis character. Dicendū q̄ ad duo, quorū unū est causa alterius, ordinatur una potestas sicut in igne ad calefaciendū & dissoluendū. Cūq́ omnis gr̄a atq́ remissio in corpore mystico, descēdat a capite suo Chr̄o, hinc eadē potestas ꝑ essentiā esse uidetur, qua sacerdos cōficere pōt & qua soluere pōt & ligare, si iurisdictio assit, nec differūt nisi ratiōe, secūdū qd̄ ad diuersos cōparatur effectus, quēadmodū ignis secūdū aliā rationem dicit calefactiu⁹ & liquefactiu⁹. Cūq́ nil aliud sit character ordinis sacerdotalis, q̄ ptās exercēdi id, ad qd̄ ordo sacerdotij principaliter ordinatur, oportet sustinere quod sit idem qd̄ sp̄ualis ptās: idcirco character & potestas cōficiēdi, seu sacerdotij ordo & potestas, est idē realiter ratione differens.

Questio.

Clauis, character ptāsq́ sacerdotalis, re idē sunt.

¶ Si demum quæratur, quando clauis confertur: dicendum quod omnis potestas spiritualis confertur cum aliqua consecratione, ideo clauis datur simul cū ordine. Executio uero clauis, debitam requirit materiā, quæ est plebs iurisdictiōi ordinatæ subiecta. Hinc sacerdos añ q̄ habeat iurisdictionē, habet claues, non clauium usum. Dicitur quoq́ sacerdos quosdam a regno excludere, non impedimentum intrandi ponendo, sed impedimentum positum & inuentū non remouendo quod nec tollere ualet, nisi deus primo illud abstulerit. ideo deus inuocatur ut absoluat, sicq́ sacerdotis absolutio habeat locum.

Questio.

Non ois habēs claues clauium habet usum.

¶ Porro dū quæritur, an sit una tātūmodo clauis, dicendū quod in omni actu qui requirit idoneitatem ex

Questio.

ex parte recipiẽtis, duo sunt necessaria ei, qui actũ illũ debet efficere, utpote iudicium de idoneitate recipiẽtis, atq; expletio actus. Hinc in actu iustitiæ quo redditur alicui id, quo dignus consistit, oportet esse iudiciũ quo discernatur an dignus sit, ac ipsa redditio. Et ad utrunq; istorum autoritas seu potestas quędam exigitur. Non enim dare possumus, nisi quod in nostra potestate habemus. nec proprie appellatur iudicium, nisi uim habeat coactiuam: quia iudicium determinatur ad unum, quæ in speculatiuis fit uirtute primorũ principiorum, quibus intellectus nequit resistere: in practicis uero, per uim imperatiuam in iudicante existentem. Cumq; clauis requirat idoneitatem in recipiente, quoniam ecclesiasticus iudex per clauem recipit dignos & excludit indignos, hinc eget discretionis iudicio, ipsoq; actu ac autoritate ad utrunq;. sicq; duæ claues ponuntur, una pertinens ad iudicandum, alia ad absoluendum: quæ non distinguuntur in autoritatis essentia, quia utrunq; ex officio competit ei: sed ex comparatione ad actus distinctos, quorum unus alium præsupponit. Si ergo obijciatur, quod ad unam seram sufficit clauis una: sera uero ad cuius remotionẽ requiritur clauis, est culpa: ergo ad unam culpam tollendam non requiruntur duæ claues, patet respõsio. Iam etenim dictũ est, quod sit una clauis in essentia, duplex seu duæ quantum ad efficatiam & operationẽ. Sed fortius obijci posset, Claues nanq; in collatiõe ordinis conferuntur: scientia autem nõ semper ibi infunditur. Et dicendum quod de scientia est duplex opinio. Vna, quod sciẽtia quæ est habitus infusus seu acquisitus, sit clauis non principalis, sed in ordine ad aliam clauem: idcirco in illo qui illã clauem non habet, non est nec dicitur clauis: sicut in homine literato nõ sacerdote. Interdum quoq; sacerdotes quidam carẽt hac claue, qui nec infusam neq; acquisitam habẽt sciẽtiam, sed naturali industria diriguntur, quam uocant clauiolam. sicq; clauis sciẽtiæ quamuis cum ordine nõ tradatur, traditur tamen cum ordine quod sit clauis. Et hæc uidetur fuisse Magistri opinio. Sed hoc nõ uidetur uerbis euangelij concordare, quę claues sancto Petro dandas promittunt. Vnde non solum una, sed duæ in ordinis impressione dari uidentur. Hinc alia opinio est, quod scientia quæ est habitus, non est clauis, sed autoritas exercẽdi actum scientiæ: quæ autoritas quandoq; est cum scientia, aliquando sine ea: ut in secularibus patet iudicijs. Nam quidam sunt iudices autoritatem iudicandi habentes, non tamen scientiã iuris: & econuerso quidam sunt iurisperiti, non autoritate iudiciaria præditi. Cumq; actus iudicij ad quem quis ex autoritate tenetur, sine scientia bene fieri nequit, idcirco autoritas iudicandi quę clauis est, non ualet sine scientia absq; peccato assumi: sed scientia sine autoritate potest sine peccato haberi. Potestas etiam clauium, quamuis sit realiter idem cum potestate sacerdotali, potius tamen dicitur duæ quam una: quoniam illa est tãtum ad unum actum alterius generis, qui est consecratio dominici corporis. Hæc Thomas.

Quæ sunt claues.

Obiectio.

Dilutio.

Obiectio.

Dilutio.

Matt 16.

Opinio.

Scientia an & quo sit clauis.

Contra indoctos in dices quoscunq;.

¶Cuius argumẽtum quod facit contra Magistrũ, uidetur potius contra ipsum: cum secũdum ipsum nõ sit realiter nisi una clauis, duæ uero secundum Magistrum. Nihilominus opinio ista quam sequitur Thomas, uerior æstimatur.

Petrus.

¶Cõsonat Petr⁹ & addit: Clausura cœli est triplex. Quædam uniuersalis non perpetua, ut illa quæ facta est generi humano per peccatum primorum parentum, quæ sublata est per Christum. Secunda uniuersalis & perpetua, quæ fiet per finalẽ sententiã in die iudicij, de qua dicit: Clausa est ianua. Tertia particularis & tẽporalis, qua quis intermedio tẽpore sibi ipsi claudit regnum cœlorum peccando atq; reatum incurrendo. Quo ad primam clausuram, soli Christo datæ sunt claues, qui pro originali satisfecit. Quo ad secundam, nulli. Quo ad tertiam, prælatis ecclesiæ. Hæ claues realiter sunt quædam potestas. Quemadmodum enim principium naturalium actionum est quædam naturalis potẽtia, principium uero actuum uoluntariorum rationalis potentia, ita principium actuum facultatem naturæ excedẽtium, est aliqua supernaturalis potẽtia, & talis extat uis clauium, quæ supernaturalis potestas a deo infusa & data, non innata nec acquisita, quæ nuncupatur character ordinis, secundum quod est principium distinguendi habentem a non habente, & potestas conficiendi, inquantum ordinatur ad consecrationem corporis Christi, & potestas clauiũ, inquantum ordinatur ad dispensandum hęc sacramẽta. Quamuis etiam actus isti sint differentes, non tamen sunt a diuersis potentijs, quoniam ordinantur adinuicem, sicut eadẽ est in sole potẽtia lucendi, illuminandi, liquefaciendi & indurandi. Deniq; in sole potẽtia liquefaciendi & indurandi, una est in radice, & duę in effectibus. Sic una tantum clauis est in radice, sed in effectibus duæ. Siquidem potestas iudicandi ex duobus integratur siue perficitur, ex potestate discernendi in causæ examinatione, & definitione in eius determinatione per sententiam condemnatoriam aut absolutoriam. Hæc Petrus.

Clausura cœli triplex. Matt. 25.

Claues sunt potẽtia.

Quo una & duæ sunt claues.

¶His concordans Richardus addit: Claues principaliter datæ sunt ad aperiendum, secundario ad claudendum: per quas confessor aperire & claudere põt tripliciter. Primo iudicando: dum examinata consciẽtia confitentis, iudicat ei cœlum esse apertum seu clausum. Secundo, relaxando aliquid de pœna peccato debita, & sic claudit, obligando pœnitentẽ ad aliquã satisfactoriam pœnam. Tertio, excommunicando & ab excommunicatione absoluendo, quod tamen plus pertinet ad forum contentiosum, quam pœnitentiale. Hos tres modos tangit Magister in litera. Hæc Richardus.

Richard⁹

Claudit aperitq; sacerdos tripliciter.

¶Concordat omnino Albertus, Similiter Bonauẽtura, qui ait: Obstaculum ingrediendi regnum cœlorum, est debitum alicuius peccati, quod debitum triplex est. Primum peccati mortalis commissi, & hoc ẽ debitum eterni suplicij. Hoc obstaculum amouet solus deus, quoniam remouetur per culpæ deletionem. Secundum obstaculum est, debitum peccati cõtracti, uidelicet originalis. & hoc est debitum solutionis pręcij, quod solus Christus remouere potuit & remouit. Ideo clauis excellentiæ ei ascribitur. Tertium obstaculum est, debitum peccati dimissi. Nam postquam homini est culpa dimissa, adhuc obligatus est ad pęnam temporalem. Et hoc remoueri potest per eũ, qui peccato potest pœnam taxare, quæ potestas est sacerdotibus communicata.

Albertus. Bonauen.

Obstacula triam ingrediendi regnũ cœlorum.

Quæstio.

¶Si autem quæratur an scientia sit clauis: dicendũ quod distinctio clauium diuersimode sumitur à diuersis. Quidam accipiunt eam penes id àquo sunt, & ad quod finaliter reducuntur, dicentes quod sicut in angelis est hierarchia coelestis, descendẽs ab hierarchia supercœle

supercoelesti, & ad illam ascendens ac rediens, ita est in militante ecclesia. In angelis autem hierarchia (ut diuinus Dionysius protestatur) est ordo, scientia & actio, id est, potestas ordinata actione atq; scientia, ita quod potestas correspondet patri, ut patet in Thronis, in quibus deus maiestatis quescit ac residet: Scientia filio, ut patet in Cherubin, q pleni sciētia appellātur: actio spūi sancto, cui ardor a q̄ operatio manat, ut patet in Seraphin. Per hunc modum intelligendum est in hierarchia ecclesiastica, quæ maxime consistit penes ordinis sacramentum, in quo confertur potestas ordinata scientia & actione, & hanc dicunt clauium potestatem, quæ complectitur actum discernēdi atq; soluendi, & ita secūdum eos in sacerdote sunt tres potestates. Vna principalis & prima, quę est ordo seu potestas conficiendi, secunda est potestas discernendi, tertia absoluendi. Sicq; apparet perfectissima pulchritudo in ordine ecclesiæ, secundum repræsentationē illius superioris perfectissimæ trinitatis.

Questio. ¶Si præterea quæratur ab his, cur potestas conficiendi non est clauis: respondent, quia non est alterum sicut aliæ duæ: quia nō refertur ad hoīes. Et hæc posi- Opinio. tio satis est probabilis. Alij sumunt rationem distinguendi penes id in quo sunt, & contra quod sunt. Di- Improbatio. cūt enim quod hæ duæ claues respiciunt intellectum & affectum, remouendo duplex malum nobis inflictum: puta errorem, per scientiam: & difficultatem ad bonum per absoluendi potētiam. Verum ista positio minus probabilis est: tum, quoniā non inquirit distinctionem clauium uia recta: tum, quia etsi scientia sit in intellectu, autoritas tamen discernendi per scientiā in eadem potentia est, ut uidetur, in qua autoritas absoluendi, puta in uoluntate. Tertius modus distinguēdi claues, sumitur penes id ad quod principaliter ordinantur. In foro autem pœnitentiali, sunt duo sicut in foro iudiciali in q̄ sunt duo actus, vc; discernere causam, deinde pferre sentētiā: q̄rū utrūq; est necesse cōmittiad hocq; plene cōmittat̄ alicui iudicādi potestas. Et est duplex autoritas, cōcurrens in unā plenam, qđ patet quia ab inuicem aliquando diuiduntur. Interdum enim dominus Papa committit alicui autoritatem perscrutandi & discutiendi aliquam causam, quatenus discussam usq; sententiæ prolationem, ad suum remittat iudicium. Et tales habent autoritatem discernendi seu discutiendi, non sententiandi. Iuxta hūc modum de autoritate sacerdotibus commissa, est sentiendum: uidelicet quod cum collata sit eis sufficiens arbitrandi autoritas inter deum & reum, quod utranq; habeant autoritatem. Cunq; utraq; ista autoritas sit ordinata ad cœli apertionem, utraq; clauis est, suntq; duæ claues, attamen quia ex eis constat una plena autoritas in uno ordine (puta in sacerdotio) dantur, & unum respiciunt. Sicq; patet quod plures sunt claues. Vnde sicut iuxta antiquos doctores ad eandem serā aperiendam interdum duplex clauis requiritur: Vna, quæ aperit uiam & dicitur anteclauis: alia quæ directe aperit, & dicitur clauis principalis: ita in spiritualibus scientia est sicut anteclauis, quia iudicium dirigit: potestas uero absoluendi, clauis est principalis. Et ita claues hæ distinguūtur penes actus ad quos immediate sunt, ut pote penes discernere de culpa, & absoluere a pœna. Hæc Bonauentura.

Argentinē. ¶Cuius opinio esse uidetur, quod duæ istæ claues realiter ab inuicem differāt. Argentinēsis uero & Durandus primæ positioni consentiunt, quæ cōmunior uteriorq; uidetur. Durand⁹.

Antisiod. ¶Antisiodorensis quoq; in summa sua libro quar- Matt. 16. to: In euangelio, ait, Christus loquitur Petro: Quod- Ioan. 20. cunq; ligaueris super terram &c. Et rursus, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & cætera. Constat itaq; quod utroq; loco usus est Chrs uerbo subiunctiui modi, quod significat cōsumptionē seu consummationē rei significatæ per uerbum. Ideo sensus est Quodcunq; solueris, id est, cuiuscunq; solutionē consummaueris super terrā, erit solutum & in cœlis. Consummatio autē dicitur respectu inchoationis. Deus inchoat solutionem dimittendo culpam & pœnam ęternam. Sacerdos uero consummat, dimittēdo aliquid de pœna ex ui clauiū per impositionem manuum. Et hoc patet in resuscitatione Lazari. Dominus enim dixit, Lazare, ueni foras, Luce 11. Et statim prodijt: Postea dixit, Soluite eum &c. Ergo ubi dominus non inchoat, sacerdos nō consummat. Ideo si sacerdos iniungat pœnitentiā minorem condigna, pœnitens illa completa non euolabit, imo residuū in purgatorio soluet, nisi aliunde per charitatis feruorem & contritionis acerbitatem supererogationisq; opera suppleatur. Non enim sacerdos penitus consummat absolutionē, sed in parte: & quātum ad illam partem pœnitens solutus est in coelo. Cunque in ficte accedente nihil inchoauerit dominus nihil, in eo consummat sacerdos. Questio.

¶Prætetea si quæratur, an clauis erret, id est, habēs clauem, dico quod quo ad aliquid, errat, & quo ad aliquid, non. Nam errat secundum ueritatem, non errat secundum iudicij æquitatem. Nempe secundum exteriora ipsum iudicare oportet quēadmodum iudex qui punit innocentem secundum allegata & probata, iuste iudicat secundum iudicij æquitatem, non tamen iudicat iuste secundum ueritatem. Alij exponunt sic: Quodcunque ligaueris super terram, supple iuste, quantum ad utrunq;: utpote quantum ad illum qui ligat, & quantum ad illum qui ligatur. Sed expositio æquipollet præhabitæ. Hæc Antisiodorensis in summa, Qui in his sentire uidetur, quod uis clauium non se extendat nisi ad temporalis pœnæ diminutionem, quod & Bonauentura sensisse in uerbis uidetur præhabitis. Et Scotus mouet quæ- Scotus. stionem hic specialem, alij quoq; doctores. Vnde de hoc infra dicetur.

QVAESTIO. II.

Nunc quæritur, quid sit macula in anima, an scilicet sit ipsa culpa, et si non, an dimisso peccato remaneat. et vtrum peccatum possit remitti quantum ad maculam, non tamen quantum ad poenam. ¶Apparet autem quod culpa sit realiter macula ipsa, quia nihil deformius, nihil turpius est peccato, præsertim cum sanctus Dionysius in libro de diuinis nominibus contestetur, quod omne ens est pulchrum, & quod uniuersa participant pulchro, sicut & bono. Peccatum uero cum formaliter non sit aliquid in positiuū, formaliter expers est totius decoris, & ita non est nisi macula atque deformitas.

Ex quo

Ex quo ultra probatur, quod macula non sit quid positiuum in anima: & item quod peccato remisso, nō maneat in anima macula aliqua.

Responsio. Bonauen. Peccati tria vocabula.

¶ Circa hæc scribit Bonauentura in quæstionibus literæ: Quamuis peccatum sit unum in se, tamen secū dum diuersam considerationem tria sortitur uocabula, & hoc per comparationem ad nostrum iudicium, quia iudicium nostrum consideratur primo per modum speculationis: secundo, prout se extendit ad affectū: tertio, ꝓut extendit se ad effectū. Cōformiter iudiciū dei omīpotentis sub triplici rōne cōsideratur respectu peccati. Primo ꝑ modū speculatiōis, & ita peccatū est macula eius iudicio, ꝓpter turpitudinē quam in eo cōsiderat. Secūdo cōsideratur iudiciū dei sub ratiōe affectiui. sicq; pc̄t̄m est ei fœtor, q̄m effectus bene dispositus abominat̄ ac refugit illud. Tertio, ꝓut ꝓcedit in effectū ultiōis, & ita pc̄t̄m appellat̄ debitū mortis æternæ. Rursus, pc̄t̄m cōsideratur per respectū ad eū in q̄ est, quē qa fœdat & maculat, recte macula nominatur: & rursum in respectu ad eū, in cuius affectu nō est, & sic dicit̄ foetor: & ad deū, sicq; uinculū mortis æternæ uocat̄. Vñ patet quō ipsum pc̄t̄m est macula atq; ꝑ gratię infusionē delet̄. Interdū carentia gratiæ dicitur macula, quā cōstat tolli per gratiā. Potest etiā aliter accipi, ut patebit. Hæc Bonauentura.

Thomas.

¶ Porro Tho. plenius scribēs: Ex hoc, inqt, aliquid fertur maculatū, q̄m debitę pulchritudinis patitur detrimentū. Hinc macula scd̄m qd̄ huiusmōi, nō nomīnat aliqd positiuū, sed ꝑ cōparationē ad illud, qd̄ pulchritudinis detrimentū inducit, aliqñ ponere aliquid ꝓhibetur, sicut aliqd impressum uultui hoīs, ꝙ eius decorē tegit aut aufert. Pulchritudo aūt aīæ cōsistit in similitudine & assimilatiōe sua ad deū, cui cōformatur ꝑ charitatē gratiæ ab eo exortę. Quēadmodū uero perceptio claritatis corporalis causatæ à sole, prohibetur à nobis ꝑ interpositū obstaculū aliquod, sic claritas gratiæ ꝓhibet̄ ab aīa ꝑ peccatū qd̄ diuidit inter deū & eā. sicq; macula ex se non dicit nisi gratiæ priuationē, sed tanq̄ causam sui dicit ip̄m obstaculū qd̄ impedit gratiæ receptionem. Cūq; gratia sit in essentia aīæ, illumināns intellectū dirigensq; affectū, hinc priuatio gratiæ, puta peccatū, parit in intellectu errorē ac cæcitatē, & in uoluntate obliqtatē atq; ꝑuersitatē. Ex qbus manifestū est, ꝙ macula ista nō aufertur ab aīa, nisi peccatū qd̄ est gratiæ impedimentū, remoueatur, & lumē gratiæ infundatur. Sicq; macula ista aufertur, nō ut nō fuerit in aīa, qa p̄teritū nō pōt nō fuisse: sed sic, ut nō habeat effectū auertendi deū a nobis, & ut nō amplius imputetur: qd̄ fit, dū propt̄ p̄teritam culpā deus à nobis nō retrahit suę pietatis aspectū, nec gratiæ suę influxū aut miserationis suæ effectū. Verūtñ pulchritudo aīæ nō recuperatur omnimode, seu quātū ad qd̄cūq; accidentale. Nō em̄ recuperatur q̄tū ad innocentiæ dignitatē, sed quātū ad decorē gratiæ q̄ restituitur. imo interdū maior efficitur q̄ extitit ante. Insuper in pc̄tō sunt duo, vz aduersio a summo & incōmutabili bono, atq; cōuersio ad cōmutabile bonū. Et iuxta hoc sunt duo effectus peccati. unus est indignatio dei aduersus nos, correspondens nostræ auersiōi ab ipso. Alius est poena ordinans inordinatā illā cōuersionē. Cūq; primū in pc̄tō ex parte nostri fit illa cōuersio, & quod prius est in gñatione, est ultimū in destructiōe: idcirco ex parte dei est primū recōsiliatio sui ad nos, secūdū uero liberatio à debito poenę. Poena quoq; ē duplex. Vna exterminans reos seu hostes, q̄ poena ex ip̄a recōciliatione aufertur. Alia autem est poena corrigens ciuem seu filiū aut amicum, cuius pœnæ debitū potest manere reconciliatiōe iam facta. Hinc dum pc̄t̄m remittit simul quo ad maculā & quo ad pœnā æternā, quæ est exterminans, omnino dimittitur. nō aūt semp, quo ad pœnā t̄eporalē, q̄ est corrigens. Hæc Thomas.

Pulchritudo animę in quo cōsistat.

Animę pulchritudo amissa non ex integ͂o recuperat̄.

In peccato duo sūt

Pœna peccato debita duplex.

Petrus.

¶ Consonat Petrus: Macula, inqens, peccati in anima, nō est nisi dissimilitudo eius ad deū, ad cuius similitudinē facta est. Gr̄a uero est similitudo dei. Quemadmodū ergo similitudo nō nisi per dissimilitudinē tollitur, sic macula peccati non nisi per gr̄am dei. Porro pulchritudo innocētiæ cōtinet duo, Vnum essentiale, utpote similitudinē dei: alterū accidētale, puta continuationē similitudinis. Primum per pœnitētiam reddiptur, non secūdum.

Quæstio.

¶ Si q̄ras qd̄ sit macula ista, dicendū ꝙ sicut animat̄ per cōuersionē à bonis mutabilibus ad æterna, exuit mutabiliū similitudine, atq; induitur similitudine dei: sic per auersionē ab æternis ad temporalia, exuitur similitudine æternoꝝ. Et hæc est macula priuationis, & induit̄ qd̄e tpaliū similitudine, scd̄m qd̄ amās transformatur in amatū. Et hæc est macula positiōis. Verū tamē hæc similitudo nō est mala in se, sed in tali subiecto, secūdū qd̄ retrahit à similitudine nobiliori diuina. Propter qd̄ rationē maculæ ꝓpriæ habet à priuatiōe, q̄uis in se sit res quædā. Sicut em̄ speculū amittit similitudinē rei, cuius facies ab eo auertitur, & recipit similitudinem rei cuius facies ad ip̄m cōuertitur, ita & anima.

Quæstio.

¶ Præterea si q̄ratur, quō post absolutionē sacerdotis remanet debitū pœnæ temporalis, dicēdū, ꝙ aliqui posuerūt qd̄ sacerdos absoluēdo remittit pœnā æternam. Quibus obijcitur, qa cū multa in cōtritiōe remissa fuerit, ergo, ꝓ aliq̄ tempore cōtritus est, fuit sine culpa dignus æterna pœna. Alij dixerunt qd̄ cōmutat pœnā purgatorij in pœnam t̄eporis huius. Sed cōtra, nō habet potestatē sꝑer purgatorij pœnā, qa non habet potestatē ligādi & soluēdi nisi super terrā. Alij dicūt cōmuniter qd̄ remittit partē pœnæ satisfactoriæ, debitæ culpis cōfessi secundū ꝓportionē. Cōtra, pœnitens meruit sibi remitti, sicut suffragia ecclesiæ ꝓsunt defunctis, si fiant ꝓ eis secundū q̄d ea sibi meruerunt ꝓdesse. Hæc aūt remissio fit uirtute clauiū de thesauro ecclesiæ, q̄ clauibus subest & integratur ex tribus. Primo ex meritis fidei & charitatis totius ecclesię, Vñ asserit Augustinus ꝙ pœnitens nequit curari nisi sustentet eū unitas ecclesiæ. Secūdo, ex merito supererogatiōis perfectorū uiroꝝ in ecclesia, scilicet martyrū & innocētiū. Tertio, ex superabūdanti merito passionis Christi & totius cōuersationis suæ in seculo isto, qd̄ annexum est uirtuti sacramentorum, quorum ministerium habent prælati. Hæc Petrus.

Opinio. Improbatio. Opinio. Improbatio. Opinio. Thesaurus ecclesię integratur ex tribus. Augustinus.

Richardus. Sacerdos p. clauium pœnam remittit.

¶ Concordat Richardus, dicendo: Sacerdos potestate clauium potest pœnitenti remittere aliquā partem poenæ temporalis, debitæ culpis ipsius, non tantum illius, quam ei iniunxit aut iniungere posset, sed illius quoq; quæ in purgatorio est explenda, atq; de poenis istius potest plus aut minus remittere, secūdū q̄d pœnitēs ad huiusmodi remissionē magis dispositus est. Macula aūt peccati mortalis, est dispositio qua peccator disposit⁹ ē & dignus poenis mortis æternæ.

¶ Sed quæri potest, utrum si reuelatum esset confessori, totam poenam peccatis debitam esse poenitenti remissam, an adhuc deberet ei aliquam satisfactionē iniungere. Et dicendum quod imo, quia (ut dictum est)

est) satisfactio pœnitentiæ est, peccatorum causas excidere, & eorum suggestionibus aditum non præbere, ideo in cautelam contra futura peccata esset talis pœnitentia iniungenda. Nempe pœnitentia ista non est solum satisfactio pro peccatis præteritis, sed etiã remediũ & cautela contra peccata futura. Hęc Rich.

Gulielmus parisiensis. ¶In his doctores communiter satis concordant, & super his copiose scribit Gulielmus Parrhisiensis, qualiter peccatum recte uocetur macula, deformitas, tenebra mentem creatam deformãs, fœdans, commaculans, ita quod lumen naturale in ea obfuscatur, lumẽ gratiæ extinguitur & aufertur, ac lumine glorię, nisi pœniteat uere, inæternum priuatur.

QVAESTIO III.

Præterea quæritur, An potestas clauium se extendat ad remissionem culpae ac poene etiam sempiternae. Et vtrum sacerdos potestate clauium uti possit ad placitum. Cõtra ueritatem. Arguitur ¶Videtur quod potestas ista nequaquam extendat se ad culpæ remissionem, quoniam deo proprium perhibetur peccata dimittere. In textu quoq; habetur qđ deus sibi soli hoc reseruauit, sicut & gatiam dare, infundere & creare. Nunc q̃q; inductũ est, qđ sacerdos nõ dimittet culpã nec pœnã æternã, sed dũtaxat aliqd pœnæ tẽporalis.

In oppositum. ¶In oppositum est quod Christus dixit discipulis: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis &c. Cõfessores quoq; in forma absolutionis pronũciant, Et Joan. 20. ego autoritate ipsius. &c. absoluo te à uinculis excommunicationis &c. & omnibus peccatis tuis &c.

Respõsio. Albertus ¶Circa hæc scribit Albertus: Quæstio ista est utilis: ad quam dico quod essentialis actus clauis, est super pœnam illam quę purgatoria dicitur. Sunt enim in genere pœnæ, tres modi pœnarum. Tres modi pœnarum. Vna est pœna æterna, secunda est, pœna temporalis seu transitoria, uiribus pœnitentis improportionata, utpote purgatorij poena. Tertia est pœna transitoria, uiribus poenitentis proportionata, uidelicet poena uitæ præsentis. Tria quoq; sunt in poenitentia contra poenam peccati cooperantia Primum est dolor gratia informatus, qui operatur & ualet contra poenam æternam. Secundũ est satisfactio, quæ delet poenam proportionatam uirib⁹ poenitentis. Cum ergo potestas clauium sit media inter primum illud & tertium, uidetur quod operetur contra poenã transitoriam uiribus poenitentis improportionatã, ut pote contra purgatorij poenã. Rursus dimissa poena æterna, adhuc non necessario homo nec euasit a diuino iudicio, sed restat sibi purgatorij poena, si per claues & satisfactionem non adiuuetur: ergo purgatoria poena scđm iustitiæ ordinẽ media est inter æternã & satisfactoriã huius uitæ. Vñ uidetur q; poena æterna immediate cõmutetur in illã, & illã uirtute clauiũ in huius uitæ trãsitoriã ac satisfactoriã poenã: & ita uis clauiũ est sup purgatorij poenã. Non tñ negandũ uidetur, qđ ille q habet in clauib⁹ iurisdictionẽ maiorẽ, sicut epũs, legat⁹ & maxime Papa, possit dimittere aliqd de poena expiatiua plus aut minus, scđm discretũ iudiciũ causæ, puta necessitatis uel utilitatis, ut infra patebit, ubi de indulgẽtijs erit tractat⁹. Obiectio. Si aũt obijciatur, q; poena purgatorij nõ est de foro militãtis ecclesię, dicẽdũ q; poena illa iã dicta nõ dicitur Dilutio. purgatoria ratiõe loci aut fori purgatiui, sic enĩ nõ esset nisi post uitã hãc, sed dicitur purgatiua p similitudinẽ. Primo, qm̃ est scđm iudiciũ dei, Scđo, qa ob suam acerbitatẽ im pportionata est uirib⁹ hoĩs, si mõ imponeretur, sicut & purgatorij poena. Hæc Albertus.

Dionysius. ¶Qui p poenã hãc purgatoriã intelligere uidetur poenã, quę scđm rigorẽ iustitiæ infligẽda esset p pctis suis poenitẽti etiã in hac uita, nisi meritũ passiõis Christi interueniret.

Thomas. ¶De his Thomas diffus⁹ scribẽs, sacra, inqt, nouæ legis ex sanctificatiõe inuisibilẽ grãm cõtinẽt, & hæc sanctificatio qñq; ad sacrm̃ de necessitate requiritur tam in materia quam ministro, ut patet in confirmatione, tuncq; uis sacramẽtalis est in utroq; coniunctim. Quandoq; uero ex necessitate sacramenti non requiritur nisi sanctificatio materię, ut in baptismo: quia nõ habet ministrum determinatum, quantum ad sui necessitatem. & tunc tota uis sacramenti consistit in materia. Quandoq; uero de necessitate requiritur consecratio uel sanctificatio ministri sine sanctificatiõe materiæ: sicq; tota uis sacramenti consistit in ministro, ut in pœnitentia. Hinc eodẽ modo se habet potestas clauium, quæ est in sacerdote ad effectum sacramẽti pœnitentiæ, sicut se habet uirtus quæ est in aqua baptismi, ad baptismi effectum, Baptismus autem & pœnitẽtię sacramentum conueniunt quodammodo in effectu: quia utrunq; contra culpã ordinatur directe, qđ non est uerũ de alijs sacramẽtis: sed differunt in hoc, quoniam sacramentum pœnitentiæ, eo quod habeat actus suscipientis quasi materiales, non potest dari nisi adultis, in quibus requiritur præparatio ad suscipiẽdum effectum sacramentorum. Baptismus uero aliquando datur nondum adultis, imo & usu rationis carẽtibus. Hinc per baptismum datur gratia atq; remissio peccatorũ pueris, sine eorum pœnitentia præuia, non adultis, in quibus exigitur præparatio, quæ interdum præcedit tãta ante susceptionem baptismi, quod infunditur gratia ante baptismum, non ante uotum baptismi. Interdum autem talis præparatio tempore non præcedit, sed est simul cum baptismi susceptiõe. & tunc per baptismi susceptionem gratia remissionis culpæ confertur, sed per pœnitentiæ sacramentũ nũquam datur gratia, nisi præparatio adsit uel prius fuerit. Vnde uirtus clauium operatur ad culpæ remissionem, uel in uoto existens, uel in actu se exercens, sicut & aqua baptismi. Verum sicut baptismus non agit ut principale agens, sed ut instrumentum, non quidem pertingens ad causandum gratiæ susceptionem, sed instrumentaliter disponẽs ad gratiam per quã fit culpæ remissio, ita est de clauiũ potestate. Vñ deus solus p se culpã remittit, ut in eius uirtute instrumẽtaliter agit baptism⁹ tãq̃ instrumẽtũ inaĩatũ, sacerdos uero ut instrumẽtũ animatũ, q; dicitur seruus, scđm philosophum Ethicorũ 8. Ideo sacerdos agit ut minister. Sicq; patet quod potestas clauium ordinatur aliq̃ modo ad culpæ remissionẽ, nõ ut agẽs, sed sicut disponẽs. Vñ si ante absolutionẽ aliqs nõ fuisset pfecte disposit⁹ ad grãm accipiẽdã, in ipsa confessione & absolutiõe sacramẽta li grãm cõsequeretur, nisi obicẽ poneret. Si aũt clauis nullo mõ ad culpę remissionẽ ordinaretur, sed tm̃ ad pœnę dimissionẽ, ut aliq dicũt, nõ exigeretur uotũ potiẽdi effectu clauiũ: quẽadmodũ non exigitur uotũ accipiendi alia sacramenta, q̃ nõ ordinantur cõtra culpã, sed pœnã. Itaq; sicut ait Magister, sacerdotib⁹ cõmissa est potestas dimittẽdi pctã, nõ ut ppria uirtute dimittant, qa hoc deo est ppriũ, sed ut operationẽ dei remittentis oñdant tanquã ministri. Sed hoc tribus modis cõtingit. Primo, ut oñdant eã nõ ut psentẽ, sed ut pmittãt futurã, sine hoc q; aliqd operentur ad eã. Sicq; sacra ueteris legis operationem dei monstrabãt. Sacerdos quoq; ueteris legis ostendebat tantum, & nil operabatur ad gratiam. Secundo, ut præsentem significent, & nil

Deus sol⁹ per se culpã remittit

Saberdotibus cõmissa potestas est.

& nil operentur ad eam: & ita secundum quosdam sacramenta nouæ legis significant gratiæ collationē, & potestas clauium tantum designat gratiæ collationem quæ datur in confessione & absolutione, prout de ista opinione dictū est supra in prima distinctione Tertio, ut significent diuinam operationem in remissione culpæ præsentem, atq; ad ipsam dispositiue ac instrumentaliter operentur: & ita secundum aliam opinionem communius sustinetur sacramenta nouæ legis emundationem ostendunt diuinitus factam. Sicq; sacerdos noui testamenti ostendit absolutos à culpa, quoniam proportionabiliter loqui oportet de ministris & sacramentis, & de potestate eorū. Nec obstat si culpa sit iam per contrititionem dimissa, sicut nec q; baptismus disponat quantum in se est, in eo qui sanctificatus iam est.

Questio. ¶Porro dum quæritur, an potestas clauiū seu sacerdos per eam possit remittere peccatum, quantum ad pœnam: dicendum quod idem iudicium est de effectu, quā potestas clauium actualiter exercita complet in eo, in quo contritio tempore præcessit, & de effectu baptismi qui habenti gratiam datur: in quo gratia per baptismum augetur, & tota pœna dimittitur. Similiter, qui ante confessionem seu absolutionem obtinuit gratiam per ueram contritionem, & per consequēs culpæ atq; æternæ pœnę remissionem. Gratia augetur ui clauium in confessione, & pœna temporalis dimittitur nō tota, ut in baptismo qui est spiritualis regeneratio. Pœnitentia autem est spiritalis curatio, ꝓpter q; totā pœnā nō aufer, nec solū aufert pœnā quā confitens habet in confitendo, ut aliqui dicunt. Sic eñ confessio & absolutio sacramentalis non essent nisi in onus, quod non competit sacramentis nouæ legis Sed etiam de illa pœna quæ in purgatorio debetur, aliquid remittitur: ut in pugatorio minus puniatur absolutus ante satisfactionem decedens, quam si ante absolutionem decederet. Si autem obijciatur, quia si per quamlibet confessionē aliquid pœnę remittitur, posset quis toties eadem peccata confiteri, quod nihil pœnę infligendum esset pro eis. Et respondendum quod (secundum quosdam) confessio non potest habere effectum magis quam semel super idem peccatū, ita q; in prima absolutione tantum dimittitur ui clauium, quantum dimitti potest, Attamen ualet iterata confessio, ꝓpter instructionē, tū ꝓpter maiorem certitudinē tum ꝓpter intercessionē cōfessoris, tū ꝓpter uerecūdiæ meritum. Sed hoc, non uidetur uerum, quoniā & si hæc esset ratio iterum confitendi, non tamen esset ratio iterum absoluendi; præsertim in eo qui certus est de præcedenti absolutione. Ita enim poterit dubitare de secunda absolutione, sicut de prima. Sicut uidemus quod sacramentum extremæ unctionis non iteratur super eundem morbum, eo quod totum qđ per sacramentum fieri potuit, semel est factum. Et ꝓteria in secunda confessione non requireretur quod is cui fit confessio, claues haberet, si uis clauium in ea nil operaretur. Hinc alij dicunt quod etiam in secunda confessione & absolutione aliquid ui clauium de pœna remittitur, quoniam in secunda absolutiōe augmētum gratiæ datur: & quo gratia maior confertur, tanto minus de impunitate peccati permanet præcedentis, ideo minor pœna purgans debetur, propter quod in absolutione confitenti plus aut minus de pœna dimittitur ui clauium, secundum quod magis uel minus

Obiectio.

Iteratio cōfessiōis, ualet.

Opinio.

se disponit ad gratiam. Et potest esse tanta dispositio, puta contritio seu erubescentia de peccato, & conatus ac feruor ad deum, quod tota pœna (ut dictum est) auferatur. Vnde inconueniens non est, si per frequentē confessionem tota pœna tollatur, ita ut peccatum omnino maneat impunitum quo ad pœnam inflictam, pro quo passio Christi satisfecit.

¶Quæritur quoq; an sacerdos possit ligare & soluere iuxta arbitriū ꝓpriū. Et respōdēdū q; sacerdos opatur in usu clauiū, ut instrumētū & minister. Nullum autem instrumentum habet efficacem actum, nisi secundum quod mouetur à principali agente, ideo diuinus Dionysius in fine ecclesiasticę Hierachiæ testatur, quod sacerdotibus utendum est uirtutibus Hierarchicis, prout deitas mouerit eos. Idcirco in euangelio recitatur, quod Christus collationi clauium præmisit: Accipite spiritum sanctum. Vnde si quis præter hūc motum diuinum uti sua potestate præsumpserit, non consequeretur effectum, ut sanctus Dionysius loquitur, & ultra hoc à diuino ordine auerteretur, ac culpam incurreret. Cumq; pœnæ satisfactoriæ infligēdæ sint ut medicinæ, ideo sicut medicinæ in arte determinatæ non omnibus sunt eædem, sed uariandæ sunt secundum arbitrium medici, non propriam uolūtatem sequentis, sed artē ac regulas medicinæ: ita pœnæ satisfactoriæ determinatæ in canone, non omnibus competunt, sed uariandæ sunt secundum sacerdotis arbitrium diuino instinctu regulatum. Quemadmodum etiam medicus interdum ex prudentia non dat medicinam tam fortem, quæ sufficiat ad morbi curationem, ne propter debilitatem suam æger maius incurrat periculum: ita sacerdos diuino motus instinctu, non semper totam pœnam quæ uni peccato debetur iniungit: ne pusillus districtione & iuris rigore territus ac deiectus recedat à pœna totaliter. Hæc Tho. Questio. Iohan. 20

¶In quibus primo obscurū uidet q; ait, quandoq; ex necessitate sacri non requiritur nisi sanctificatio materiæ, sicut in baptismo. Nempe iuxta præhabita in tractatu de baptismo, uerus baptismus dari potest in qualibet uera aqua, quamuis non sanctificata, etiā sine peccato in necessitatis articulo. Sanctificatio aūt aquæ non ad necessitatem, sed solennitatem pertinet sacramenti illius. Secundo, quod ait in solutione tertij argumenti quæstionis qua quærit, utrum sacerdos per potestatem clauium ualeat remittere peccatum quantum ad pœnam: pro quolibet, inquit, peccato oportet aliquam pœnam satisfactoriam remanere, per quam præstetur medicina contra peccatum. Et quamuis uirtute absolutionis dimittatur aliqua pœna peccati, uel aliqua pars pœnæ debitæ, ꝓ aliquo magno peccato, nō oprtet quod tanta quantitas pœnæ dimittatur respectu cuiuslibet peccati: quia secundū hoc aliquod peccatum remaneret sine pœna. Sed uirtute clauium de poenis singulorum peccatorū proportionabiliter aliquid dimittitur. Huic inquam dicto uidetur non consonare, quod (sicut iam patuit) ait cōfessionem posse toties iterari, quod tota pœna dimittatur. ¶Tertio, quod ait, iuxta hoc, peccatū posse manere omnino impunitum, cui uerbo obuiare uidetur cōmune dictum hoc Augustini, nullum malū impunitum sed hoc accipi potest de pœna foris inflicta. Etenim in hoc casu peccatum non manet impunitum, præsertim cum & ipse dolor pœnitentiæ de peccato, sit pœna præcipua & maximus dolor, sicut expositū ē

Erubescentiaquoq; de turpitudine& insipientia culpæ, est pœna non minima. sic & satisfactio quæ à confessore iniungitur pœnitenti, punitio quædam est.

Petrus. ¶ Consonat Petrus responsioni Thomæ, quãtum

Richard⁹. ad principalia.

¶ Richardus quoq;, qui contestatur: Quamuis sacerdos absoluendo remittere nequeat peccati maculam effectiue, attamen ministerialiter ac instrumentaliter remittit cõtrito maculam peccati dispositiue, inquantum ministerio suo assistit diuina uirtus, quæ peccatum dimittit. Cumq; macula ista sit dispositio qua anima pati põt pœnas inferni, idcirco sacerdos uirtute clauium ad æternæ pœnę remissionem disponit: quã pœnam deus effectiue principaliterq; remittit, sicut & maculam culpæ. Hæc Richardus.

Bonauēt. ¶ Atuero Bonauentura sequitur opinionem supra in responsione Thomę narratam & improbatã. Itaq; Bonauentura, sacerdos, ait, per potestatem clauis mediator est dei ac hominum, ita quod peccator per ipsum ascendit ad deum. Sicq; sacerdos est os peccatoris, loquens pro ipso ad deum. Per sacerdotem quoq; deus descēdit ad homines, sicq; sacerdos est angelus

Jer. 15. dei, imo & os eius, separans præciosum à uili. Et inquãtum ascendit ad deum, habet se per modum inferioris & supplicantis: inquantum uero descēdit, habet se per modũ superioris ac iudicantis. Secũdũ primũ modum potest hominibus gratiam impetrare, secundũ alium modũ potest alienatos ecclesiæ reconciliare. In horum significationem, in forma absolutionis præmittitur deprecatio per modum deprecatiuũ, & subiungitur absolutio per modum indicatiuum. Deprecatio quoq; gratiam impetrat, absolutio uero eã supponit. Nunquam enim sacerdos absolueret aliquem, de quo non præsumeret quod esset absolutus à deo. Itaq; potestas clauium se põt extēdere ad dimissionē culpę p modũ dep̃cantis ac impetrantis, nõ p modũ impartiētis. Hęc Bonauētura. Cuius respõsio procedit iuxta alia eius dicta, quibus affirmat quod sacramēta euangelicę legis non continēt gratiam, neq; causant nisi per modũ cuiusdam pacti dei cum ecclesia militãte & per assistentiam quandam: quia prohibuit atq; asseruit se gratiam collaturum his, quibus adhibētur ecclesiastica sacramenta. Quæ opinio, sicut ostensum est, non uidetur sufficiēter saluare dignitatem ac eminentiam euangelicæ legis. Denicq;, modo nunc tacto etiam sacerdotes ueteris testamenti impetrabant gratiam plebi, orando, immolando & procurando. Imo & nunc in euangelica lege per modum deprecantis & impetrantis, homines uirtuosi ac feruidi, præsertim p̃fecti & sancti, sunt peccatoribus causæ dispositiuæ ad gratiam impetrandam ac pœnam diminuendam, ut etiam in litera Magister ex Augustino allegat. Et ita sacerdos ex ui clauium non plus posset, quam tales nõ sacerdotes. Tenendum ergo, quod euangelicæ legis sacramēta continent gratiã, atq; efficiũt qđ designãt.

¶ Consequenter Bonauētura respondēdo ad istud utrum potestas clauium se extendat ad pœnæ diminutionem, affirmat: Præter opinionem quã Magister refert in litera, quod scilicet sacerdos per claues absoluat à pœna æterna, sunt adhuc tres opiniones: Una, quod sacerdos absoluit non à poena, sed à uinculo cõfessionis, ligando ad poenam satisfactiõis. Quæ opi- Tres opiniones. 1.
nio trahi uidetur ex uerbis Hugonis in libro de potestate ligandi, ubi septem uincula distinguũtur. Primũ est, uinculum confessionis: secundum, seruitutis, tertium, captiuitatis: quartum, æterne damnationis siue punitionis: quintũ, perpetuę detestationis peccati: sextum, confessionis: septimum, poenalis expiationis. Sacerdos autem soluit peccatorem, ut non teneatur iterum eadem confiteri, & ligat eum ad uinculum satisfactionis. Sed opinio ista non ualet, quia sacerdos absoluendo non dicit absoluo te a confessione, sed a peccatis. Ab illis ergo absoluit, uel quantum ad poenam, uel quantum ad culpam. Hinc secunda opinio est, qđ sacerdos absoluit etiam quantum ad poenam purgatoriam, non de ea aliquid relaxando, sed solum non commutando: & hoc sub conditione, si impleat satisfactionem iniunctam: quæ si fuerit sufficiens & condigna, absoluit a tota, etsi non absoluit a tanta. Ideo si peccator moriatur ante satisfactionis cõpletionē condignę, oportet eum in purgatorio residuum soluere. Sed nec ista ualet opinio, quia peccator iste post absolutionem diuinam non magis tenetur ad pugatoriam poenam quam aliam. Et hoc patet, quia in tantũ conteri posset, quod deus totam poenam dimitteret ei. Est ergo positio magis consona fidei pietati, quod scilicet sacerdos aliquam partē poenæ dimittit ui clauium absoluendo. Cum enim uniuersæ uiæ domini sint misericordia & ueritas, idcirco in iustificatione q̃ opus est misericordiæ, ita remittit culpam, ut non totaliter præteream iustitiæ regulam: ideo cõfessum tenet adhuc obligatum ad poenam, quæ secundũ rigorē iustitiæ improportionata est uiribus nostris, ac nostrę cognitiõi ignota. Et pro illa oportet aliquo modo satisfieri deo. Prouidit ergo pius & iustus deus nobis aliam uiam, & constituit arbitrum sacerdotem, cui dedit potestatem arbitrandi atq; taxandi poenam, ac manifestandi eandem, & dimittendi nobis aliquid debitę pœnæ ui clauium & merito passionis dominicæ. Quãta autem sit pars illa, nõ est nostrum determinare, sed dei. Sicq; poenitentiæ sacramentum erit fructuosum magis quam onerosum. Hæc Bouauētura. Cuius responsio magis consonare uidetur præinductæ responsioni Alberti.

Hugo. Septem miracula q̃ sacerdos soluit.

Opinionē impbatio. 2.

Impbatio. 3.

Psalm. 24.

Scotus. ¶ Insuper Scotus sequitur in his opinionem ex Bonauentura narratam, uidelicet quod sint duæ claues distinctæ, & quod claues non extendunt se ad remissionem culpæ nec pœnæ æternæ, sed ad remissionē poenæ temporalis tantummodo. Nanq; ait: Scientia actualis aut habitualis, nõ est clauis, quia autoritas cognoscendi q̃uis requirat scientiam uel discretionem cõcomitantē ad rectum usum suũ, sicut autoritas iudicãdi iustitiam aliq̃, attamen sicut potestas iudicandi nõ est iustitia, imo potest consistere sine ea, ita autoritas seu potestas cognoscendi in aliqua causa, potest esse sine discretione cognoscendi. Aliqui quoq; dicũt quod claues istæ sint idem cum charactere sacramentali. Quibus obijcitur, obiectio quod una earum puta

potestas

potestas clauium, potest esse sine alia, id est, sine chara-
Opinio. Obiectio. ctere seu potestate sacerdotali, imo & una prior est a-
lia, tempore. Et in apostolis ita fuit, quia una eis data
est in cœna, utpote potestas cõficiendi: alia aũt post
Johan. 20 Christi resurrectionem, dum dixit: Accipite spiritum
sanctum, quorum remiseritis peccata &c. In cõsecra-
tione etiam sacerdotum prius datur eis una quã alia:
quia potestas sacerdotalis eis confertur in porrectio-
ne calicis, dicente episcopo: Accipite potestatem con-
ficiendi seu celebrandi. Deinde accipiunt potestatẽ li-
gandi & soluendi, ponẽte episcopo manum super ca-
pita eorundem, dum ait: Accipite spiritum sanctum,
quorum remiseritis &c. Hæc Scotus.

¶ Quorum oppositum constat ex præinductis, nec
Ptãs sacerdotalis una est & duplex. communiter doctores sic tenẽt. Sed potestas in se una
est in essentia ac radice, duplex uero, imo & multiplex
in effectu. Ad quod insinuandum, uerba illa euange-
lica distincte sic proferuntur. Et uerum est quod po-
testas clauium superaddit quandam relationem po-
testati sacerdotali: quia non potest sacerdos absolue-
re, nisi aliquam habeat iurisdictionem super eũ quem
absoluit, ut dictum est sæpe.

¶ Probat quoq; Scotus opinionem suam per hoc,
quod character non potest esse nisi relatio. Cuius cõ-
trarium super ostensum est, quia realiter cõtrarietas
est. Scribit item quod confessor debet circunstantias
merito inquirendas inquirere, non superuacuas, quæ
aures prurientes delectant: & perscrutari an confi-
tens habeat contritionem uel saltem attritionem,
nec aliter potest rectum proferre iudicium, nec satisfa-
ctionem iustam rite imponere. Quod est contra eos
qui confessionem audiunt quasi quandam narratio-
nem aut fabulam quandam.

¶ Argentinensis demum in omnibus his sequitur
positionem communẽ de realitate & unitate seu nu-
mero clauium &c.

QVAESTIO IIII.

De excommunicatione nunc quæritur, An ec-
clesia possit ac debeat quenquam excommu-
nicare. ¶ Videtur quod nõ, quia ecclesia est pia
suorum mater fidelium, ergo non debet filios suos ab
Cõtra veritatem Roma. 12. ijcere, sed indesinenter ad errantium reductionem la-
borare. Rursus, Apostolus, Noli, inquit, uinci à malo,
sed uince in bono malum. ergo ecclesia nõ debet ali-
cuius frangi improbitate, sed sua pia ac longanimi pa-
tientia obduratos, rebelles, & contumaces ad uitã re-
uocare uirtutum. Præterea, quanto quis uitiosior du-
riorq; consistit, tanto plus indiget communicatione
spiritualium bonorum ipsorum fidelium: ergo non
est extra illorum communionem ponendus, quod ta-
men per excommunicationis sententiam agitur. Ex-
Excõmunicatiõis diffinitio. communicatio quippe sic definitur: Excommunica-
tio est separatio ab unione ecclesiæ quo ad fructum
& suffragia communia.

In contrarium. ¶ In oppositum est practica & doctrina ecclesiæ.

¶ Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa li-
Responsio bro 4: Excommunicatio est à communione ecclesiæ
separatio, quæ fit propter contumatiam aut aliã ma-
Excõmunicatiõis definitio nifestam offensam. Consistit autem hæc separatio in
mensa, in sacramentis, in salutatione, in oratiõibusq;
ecclesiæ. Hæc etenim excommunicato subtrahuntur,
Excõmunicatio est bipartita. nec exhibetur ei societas in cõtractibus, nec in uerbis,
nisi sint uerba de eis correptione & admonitiõe. Por-
ro excommunicatio alia est maior, alia minor. Ma-
iori excommunicatione excommunicati sunt, qui
in excõmunicationis sententia nominatim exprimũ-
tur, & de hac non absoluit nisi ille qui excommunica-
uit, aut superior eo. Minore excommunicatione excõ-
municati sunt, qui participant cum excommunicatis
maiori excommunicatione, exceptis quibusdam per-
sonis, quæ in Decreto excipiunt. Et de hac potest ab- Excõmunicatio alia diuisio.
soluere etiam simplex sacerdos in confessione. Item ex-
cõmunicationũ alia est iusta, alia iniusta. Iusta, quæ fit
aĩo corripiendi, emẽdãdi, saluandi, ac ꝓpter debitã cul-
pã ordine iuris obseruato. Iniusta, dũ quis non meruit
excommunicari, dum iuris ordo non obseruatur. Ha-
buit autem excommunicatio ortum ab Apostolo, q
Corinthiũ fornicatorem tradidit Sathanæ, ut spiritꝰ
eius saluus fieret. Sed obijci potest, quoniam contra 1. Cor. 5. Excõmunicationis origo.
charitatẽ est spiritualia bona auferre. Videtur quoq;
iniustum pro temporalibus quempiam excommuni- Obiectio.
care, quia sic pœna excedit culpam. Spiritualia nanq; Dilutio.
incomparabiliter meliora sunt temporalibus rebus.
Dicẽdum quod ecclesia indigno spiritualia aufert, nõ
subtrahendo quod ille habet, sed non impendendo q
caret. Nec punit ultra condignum, quoniam ille me-
ruit damnationem æternam. Ecclesia quoq; pœnam
quam infert, ordinat ad excommunicati salutem: qua- Excommunicatio nis ꝑbũ è sautare.
tenus ex sua punitiõe redeundo ad cor, salubriter eru-
bescat, pœniteat & emendet. Hæc Antisiodorensis.

¶ In quibus quod ait excommunicationem ab apo-
stolo Paulo cœpisse, intelligendum est sane. Nempe à
Christo fundamentum & autoritatem sortitur, qui De origine excommunicatio nis sententia uero.
ait: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus &
publicanus. In ueteri quoq; testamento excommuni-
catio fuit, ut expositores dicunt super illud euangelij Mat. 18.
sancti Iohannis: Iam enim Iudæi mandatum dederãt
ut si quis confiteretur eum Christum, extra synago-
gam fieret. Sed & beatissimus princeps apostolorum
Petrus, Ananiam & coniugem eius tradidit sathanæ
in interitum carnis. Ecclesia etiam in priuato orat ꝓ
excommunicatis, & diligit eos omnisq; pœna quam
infert, medicinalis est.

¶ Præterea Gulielmus Parrhisiensis in suo sacramẽ-
tali, probans ecclesiam hanc potestatem excommuni-
candi habere, effatur: Quemadmodum secularium
regum potestas est corporaliter excõmunicare, hoc
est, communionem auferre temporalium & corpora-
lium rerum: ita & spiritualium regum, utpote præla-
torum maiorum. est spiritualiter excommunicare, id
est, communionem sacrorum & sacramentorum ac
sacramẽtalium auferre seu denegare. Rursus, sicut de
ciuitate corporali eijciendi sunt, qui leges eius ac statu-
ta uiolant & contemnunt, nec in numero ciuiũ sunt
habendi, quamdiu hoc agunt: ita de spirituali ciuita-
te, puta ecclesia, rite eijciuntur, qui Christi instituta
atq; ecclesiæ canones & decreta cõtumaciter aspernã-
tur: quod per ecclesiasticos iudices & spirituales iudi-
ces est agendum. Amplius, cum manifestum sit duas
esse respublicas, oportet duo esse genera administran-
tium atq; regentium eas. Et ꝓportionabiliter habent
se istæ respublicæ & rectores ac procuratores earum,
leges quoq;, statuta ac præcepta & iudicia earundẽ.
Hinc quicquid licet magistratui seculari statuere pro
utilitate & conseruatione reipublicæ sibi subiectę hoc
spiritualis potestas põt ꝓ republica ei credita ordina-
re ac agere. Porro primum & maximum bonum rei-
publicæ spiritualis est glorificatio omnipotentis sup-
gloriosissimi dei, secundum, salus animarum: tertium
emendatio delictorum, quartum, declinatio seu re-
cessus

rum, cõseruatio spiritualium salutariumque bonorum: sextum, ampliatio ac propagatio talium. Quicquid ad hæc sex peragenda, conseruanda augendave pertinet, licitum est magistratui spirituali statuere circa subiectos. Cumque ad dei pertineat gloriam ac honorem ut eius contumelia tollatur de medio, & contumeliosi in eum eijciantur de medio sanctorum, certum est prælatis hoc ipsum licere, præsertim cum hostes ciuibus admixti potissime sint nociui: consimiliter uitiosi uitiosis, in tm̃ ut scriptum sit: Cũ peruerso peruerteris. Hæc Gulielmus. Qui istam disputationem diffuse prosequitur, per uarias rationes ac similitudines cõprobans, quam utile ac necessarium fuit & sit ecclesiasticæ politiæ, habere autoritatem eijciendi rebelles & induratos, & separandi eos de congregatione obedientium ne modicum fermentum totam massam corrumpat.

Psalm. 17

1. Corin. 5. Galat. 5.

¶Deinde ostendit qualiter exercenda sit ista potestas. Quatuor, inquiens, debent concurrere in intentione excommunicantis. Primum est honoratio dei, ut pro uitanda contumelia dei, & procuranda honorificentia eius, excõmunicatio infligatur. Secundum est honor sanctorum, id est, rerum sacrarum, ut sacramentorum, ne sancta canibus dentur & prophanentur. Tertium est spiritualis sanitas ipsius ecclesiæ, ad cuius pertinet sanitatem internam, ut morbida ac putrida membra præcidantur. Quartum est correctio & saluatio eius qui excommunicatur, aliorum quoque cautela, quatenus ille per præsentem confusionem & castigationem reuertatur ad intellectũ ac eius exemplo alij terreantur. Hæc idem, qui de his multa pulchra conscribit.

Mat. 7

Thomas.

¶Præterea de his sanctus Thomas plenissime scribit: Ille inquiens qui per baptismum in ecclesia ponitur, ad duo ascribitur, puta ad cœtum fidelium, & ad participationem sacramentorum. Et hoc secundum præsupponit primum, quia in participatione sacramentorum soli fideles communicant. Hinc aliquis potest extra ecclesiam fieri per excommunicationem dupliciter. Primo per hoc, quod separatur tantum a sacramẽtorum participatione, & hæc est excommunicatio minor. Secundo, per hoc quod excluditur ab ista communicatione sacramentorum & a fidelium cœtu, quod est excommunicatio maior, de qua prætacta definitio data est. Tertium uero impossibile est, ut scʒ separetur seu excludatur a cœtu fidelium, & non a participatione sacramentorum, quia fideles in sacramentis communicant. Insuper communicatio fidelium duplex est. Vna in spiritualibus, ut sunt mutuæ orationes & conuentus ad sacra percipienda. Alia in corporalibus, ut in actibus legitimis, qui actus & quæ communio his uersibus continentur.

Cõmunicatio fidelium duplex

Si pro delictis anathema quis efficiatur,
Os, orare, uale, cõmunio, mẽsa negetur.

Os, id est, osculum ei negetur. Orare, ne cum illo oremus. Vale, ne salutetur, communio, ne in sacramentis quis cum eo communicet, mensa, ne cũ ipso quis comedat. Quæ omnia tanguntur in hac alia excommunicationis definitione. Excommunicatio est a qualibet licita communione atque legitimo actu separatio. Oratur autem pro excommunicatis, non inter orationes quæ pro membris ecclesiæ fiunt, ut detur pœnitentiæ spes. Si autem obijcias quod excommunicatio nõ est culpa, sed est poena, ergo p eã nemo amittit

Excõmunicationis diffinitio.

Obiectio.

suffragia ecclesiæ. Dicẽdũ quod suffragia uni⁹ psunt alteri secundum quod ei continuantur. Potest autẽ actio unius alteri continuari dupliciter. Primo, uirtute charitatis, quæ omnes fideles connectit ut sint unum in deo, iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentiũ tẽ. Hãc continuationem excommunicatio iniusta nõ intercipit, quoniam iuste excommunicari nemo potest, nisi pro culpa mortali, per quam a charitate diuisus est, etiam si non excommunicetur. Iniusta autem excommunicatio charitatem alicui auferre non potest. Secundo, per intentionem facientis suffragia, quę intẽtio fertur in eũ, p quo suffragia fiunt. Hãc cõtinuationem excommunicatio intercipit: quia ecclesia per excommunicationis sententiam separat excõmunicatos ab uniuersitate fidelium, pro quibus suffragia facit. Hinc suffragia ecclesiæ excommunicatio non prosunt, quæ pro tota ecclesia fiunt: nec ex persona ecclesiæ oratio pro eis inter membra ecclesiæ fieri potest, quamuis psona priuata possit pro illo orare.

Solutio.

Psalm. 118

Pro sola culpa mortali pot. quis excõmunicari.

¶Denique si quæratur, cur & qualiter cõueniat ecclesiæ aliquem credentium excommunicare: dicendum quod iudicium ecclesiæ conformari debet iudico dei. Deus autem peccatores multipliciter punit, ut eos ad bonum trahat. Primo, flagellis castigando: secundo, hominem sibiipsi relinquendo, quatenus propriam infirmitatem experiatur, & ita ad dñm reuertatur, in quorum utroque ecclesia imitatur deum excommunicationis sententiam infligendo: Inquantum enim hominem a communione fidelium separat, quatenus salubriter erubescat, imitatur dei iudicium, quo per flagella castigat. Inquantum uero separat illum a suffragijs ac alijs spiritualibus bonis, imitatur iudicium dei, quo hominem sibiipsi relinquit, quatenus per humilitatem seipsum cognoscens, ad deum compunctus recurrat. Si autem obijciatur quod excommunicatio ẽ maledictio quædam, non autem licet maledicere homini, dicendũ quod maledictio duplex est. Vna, quæ sistit in malo alteri imp̃cato, ut si dicas, Pereas in æternum. & ita non licet. Alia quæ infert malum illud ad bonum eius cui maledictio illa infertur. Sicque excommunicatio est maledictio quædam, & ita est licita. Denique ex hoc quod quis suffragijs priuatur ecclesiæ, triplex incurrit incommodum, ex opposito per triplex commodum, quod ex suffragijs ecclesiæ consequitur homo. Valent nanque ad augmentum gratiæ eis qui gratiam habent, atque ad obtinendum eam eis qui eam nõ habent. Et quantum ad hoc, dicit magister quod gratia per excommunicationem subtrahitur. Secũdo ualent ad uirtutis custodiam. Et quantum ad hoc, asserit quod per excommunicationem protectio dei aufertur, non quod excommunicatus a prouidentia dei totaliter excluditur, sed ab illa defensiõe qua omnipotens filios ecclesiæ specialiori modo tuetur. Tertio ualent ad defensionem ab hoste. & quantum ad hoc, addit quod maior potestas sæuiendi in excommunicatum diabolo datur tam spiritualiter quam corporaliter. Idcirco in primitiua ecclesia quoniã per signa homines erant inducendi ad fidem, sicut donum spirit⁹ sancti per sensibile signum manifestabatur, sic uirtus excommunicationis corporali uexatione excommunicati a dæmone. Nec tamen ecclesia de excommunicati salute desperat, imo excõmunicationem ordinat ad ipsius excommunicati saluationem.

Quæstio.

Obiectio.

Dilutio Maledictio duplex.

Ad quid excõmunicatio ualeat.

¶Quæritur quoque, an pro temporali damno, excõ

Quæstio.

municandus sit homo. Videtur quod non, quia sic pœna excideret culpam, nec licet malum pro malo rependere Respondendũ, quod p excõmunicatiõis sentẽtiã excluditur homo a regno quodãmõ, a quo nemo est excludendus, nisi pro mortali peccato. Cumq; unus aliũ in temporalibus damnificando frequenter peccet mortalit, põt ꝑ tali malefacto excõmunicari. Verũ cũ excõicatio grauissima sit pęnarũ, & pœnæ medicinales debeãt esse, ut scdo dicitur Ethico. sapiẽtisq; medici sit, a leuioribus ac minus piculosis incipere medicinis: hinc excommunicatio non debet pro quocũq; mortali peccato infligi, nisi homo contumax inueniatur non cõparendo, uel ante sententiam sine licentia recedendo, aut sententiæ non parendo. Tunc quippe si monitus obedire contempserit, contumax reputatur ac excõmunicatur a iudice, qui nõ habet quidam plius faciat contra talem. Itaq; non pro solo corporali damno, sed pro peccato grauissimo reus excõmunicatur: nec redditur ei malũ culpæ pro malo culpæ, sed iusta retributio qua emendetur.

Non pro q̃cũq; mortali pecca to sed pro contumacia fertur excõmunicatio.

Questio. Obiectio.

¶ Insuper interrogatur, an excõmunicatio iniuste lata sortiatur effectum. Videtur quod non, quia (ut patuit) per excõmunicationẽ priuatur hõ spiritualib9 bonis. Et respondendũ quod excõmunicatio uocatur iniusta dupliciẽ. Primo, ex parte excõmunicãtis, dũ ex ira aut odio aut simili uitiosa radice excõmunicat, qui quamuis ita excommunicando peccet, tamen excommunicatio eius sortitur effectum, quoniam iste patitur iuste, licet ille agat iniuste. Secundo, ex parte excõmunicationis, uel qm̃ causa excõmunicationis extat indebita, uel quia sententia fertur prætermisso ordine iuris, & tunc si sit talis error qui sentẽtiam reddat nullam, non habet effectum, quia non est excommunicatio. Si autem sententiam non annullet, habet effectũ: & debet excõmunicatus humiliter obedire, eritq; ei ad meritũ, & uel absolutionem petere ab excõmunicatione, uel ad iudicem superiorem recurrere. Porro si contemnit, eo ipso peccat mortaliter. Contingit uero interdum quod sit debita causa ex parte excommunicantis, quæ non est debita ex parte excommunicati, quemadmodum dum quis pro crimine falso in iudicio probato excommunicatur. Et tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompẽsat excommunicationis damnum. Hinc ait Gregorius, ꝙ pastoris sententia siue sit iusta, siue iniusta, timenda est gregi.

Respõsio. Ad obiectum ergo dicendum, quod quamuis homo gratiam dei iniuste amittere nequeat, potest tamen iniuste amittere ea quæ ex parte nostra disponunt ad gratiã: ut si subtrahatur alicui uerbũ salubris doctrinę quæ ei debetur, sicq; excõmunicatio subtrahit grãm.

¶ Amplius, quamuis aliqui dicant sacerdotes etiam parrochiales posse excommunicare, probabilior tamen opinio est, solos episcopos & supiores prælatos hoc posse: quia per excommunicationem homo a cõmunione fidelium separatur, quod pertinet ad forũ exterius, non ad pœnitẽtiæ forũ, q̃d obligat hominẽ q̃ ad deum. Ideo soli hi possunt excommunicare, qui habent iurisdictionem in foro exteriori, ut sunt episcopi & maiores prælati, non parrochiales præsbyteri, nisi ex commissione eis facta, & in casibus certis, ut in furto, rapina & con similibus, in quibus eis a iure committitur. Hinc quo ꝗ nõ sacerdotes, dũmodo iurisdictionẽ habeãt, possunt excõmunicare. Quãuis em̃ nõ habeãt clauẽ ordinis, habẽt tñ clauem iurisdictionis.

Questio.

¶ Quæritur etiam, utrum excõmunicatus aut suspẽsus ualeat excõmunicare. Et respondendũ quod nõ, quoniam excõmunicatus om̃is iurisdictionẽ amittit, cum à cõmunione fidelium separeẽ. Eadem ratio est de suspenso à iurisdictione. Si enim suspensus est tantum ab ordine, non potest ea quę ordinis sunt, sed quę sunt iurisdictionis. Similiter, si suspẽsus est tantum a iurisdictione, non potest ea quæ sunt iurisdictionis, sed ea quæ ordinis. Si suspensus fuerit ab utroque, nullum illorum potest.

¶ Ex quibus patet, ꝙ homo non queat excommunicare seipsum, nec superiorem, neq; ęqualem: quia in nullum horum habet iurisdictionem, sed tãtum in inferiorem, cuius & iudex consistere potest. Par autem in parem non habet imperium, nec idem potest esse iudex & reus. Verum obiici potest, ꝙ in foro pœnitentię episcopus a subdito suo absoluitur. Respõdetur ꝙ absolutio atq; ligatio in foro pœnitentiæ est tantũmodo quoad deum, apud quem unus redditur inferior alio per peccatum. Excõmunicatio uero est in foro exteriori, in quo homo superioritatem per pctm̃ nõ perdit: ideo non est simile. Veruntamen homo seipsum non potest absoluere in foro confessionis, imo nec superiorem neq; æqualẽ de mortali, nisi ex cõmissione. De uenialibus uero potest, quoniam uenialia ex quibuslibet sacramentis gratiam cõferentibus remittunẽ. sicq; uenialium remissio consequitur ordinis potestatem.

Obiectio. Dilutio.

¶ Insuper quæri potest, utrũ aliqua uniuersitas seu tota communitas ualeat excõmunicari. Et respondẽdum quod nõ, quia (ut dictum est) excõmunicatio nõ est infligenda nisi pro peccato mortali, quod consistit in actu. Actiones uero sunt suppositoꝝ & frequẽtius. Et quamuis interdum plures in eadem actione cõmunicent, ut patet de trahentibus nauem, non tamen est uerisimile ꝙ aliqua uniuersitas seu communitas ita tota consentiat in pctõ, ut nulli in ea sint dissentiẽtes. Idcirco ecclesia prouide statuit, ut nõ excommunicetur communitas, ne collectis zizaniis, simul eradicetur & triticũ: præsertim quia ecclesia debet pro posse dei sui initiare iudicium, de quo scriptum est in Genesi: Non est hoc tuum ut condemnes iustum cum impio. Si aũt obiicias, quod interdũ tota ciuitas seu cõmunitas interdicitur: respondẽdum quod suspensio talis non est tanta pœna ut excommunicatio, quia suspensi suffragiis ecclesiæ non fraudantur. Interdum etiam aliquis sine culpa sua suspenditur, seu interdicto supponitur pro peccato alterius, ut totũ regnũ pro regis excessu.

Questio. Matth. 13. Obiectio.

¶ Hoc item sciendum, quod semel excommunicatus, potest denuo excõmunicari per eiusdem excõmunicationis iterationem ad maiorem sui confusionem, ut uel sic a pctõ suo resiliat: uel propter alias causas, & tũc tot sunt principales excõmunicationes, quot sunt causę pro quibus excõicatur. Hęc Thomas in Scripto.

Questio.

¶ Qui & alia quædam circa hæc sciscitatur, quæ breuiter tangi possunt. Nam quærit, utrum liceat excommunicato cõmunicare in pure corporalibus: & an cõmunicans excõmunicato, sit excõmunicatus: an etiam participare cum excommunicato in casibus non concessis, sit semper pctm̃ mortale. Ad primum hoꝝ triũ respondet: Duplex est excommunicatio, ut dictum est iam. Vna minor, separans a participatione sacramentorum: & maior, quæ ultra hoc separat a communione fidelium. Excõicato excõicatione minori, licet cõicare, nõ tñ sacramenta cõferri. Excõicato aũt excõicatione maiori, non licet cõmunicare. Verũtamen quia ecclesia excommunicationem ad medelã, non ad damnationẽ

natione

Quibus licitū sit excōmunicatis cōmunicare. nationem infligit, excipiuntur quędā in quibus licitū ē excōmunicatis comunicare, puta in pertinentib⁹ ad salutem, & loqui eis de talibus, ac alia quædam bona uerba inferre, quatenus uerba salubria ex familiaritate facilius recipiantur. Et etiam quædam personæ ad quas specialiter pertinet prouisio excommunicati, uidelicet uxor, seruus, filius, rustic⁹ & seruiēs. Quod intelligendum est solum de filijs non emancipatis, & Opinio. de alijs, si ante communicationem subdiderunt se ei: non autem si post. Alij dicūt quod superiores possunt licite communicare inferioribus, ut dictum est de uxoribus, seruis & filijs &c. Alij dicunt contrarium, sed ad minus communicare eis debent in his, in quibus eis sunt obligati: quoniam sicut inferiores tenentur ad obsequium superiorum, sic superiores ad prouidentiā inferiorum. Sunt quoq; quidam casus excepti, ut dum excommunicatio ignoratur, & dum aliqui sunt peregrini uiatores in terra excommunicatorū, qui licite possunt ab eis emere ac uendere, seu etiam eleemosynam capere. Et si quis excommunicatū uideat positū in necessitate, tunc enim ex charitatis præcepto illi prouidere tenetur.

Ad secūdā questionē. Homo excōmunicari potest dupliciter. ¶Ad secundū respondet, quod homo, potest excommunicari dupliciter. Primo, quod ipse sit excommunicatus cū omnibus participantibus secū, sic q; quicunq; participat ei, excōicat⁹ ē excōmunicatiōe maiori. Secūdo, sic quod excommunicatus est simplicit, & tūc aut participat quis ei in crimine, præbendo ei consilium, auxiliū & fauorē, & sic maiorē excommunicationē incurrit: aut participat ei in alijs, aut in osculo, uerbo Ad tertiū. Opinio. aut mensa, sic q; in excommunicationem ruit minorē. Excommunicat o demū excommunicatione minore, licet communicare, & ita excommunicatio in tertiam non transit personam. Deinde respondēs ad tertium, ait. Quidam dicunt q; imó. Sed quoniam ualde durū uidetur, q̄d aliquis peccet mortalit̄ loquēdo unū Opinio verior. cū excōicato aut eū salutādo, & hoc multis laqueū dā uerbū nationis iniiceret: ideo alij dicūt q̄d non peccat mortalit̄, nisi q̄n cōmunicat in crimine aut in diuinis, uel in conteptū ecclesiæ, Et ita intelligendæ sunt decretales & autoritates quædam, dicentes quod participare illis mortale sit. Porro præceptum ecclesiæ spiritualia directe concernit, atq; ex consequenti actus legitimos: idcirco communicans illis in diuinis, agit cōtra præceptum ecclesiæ, & peccat mortaliter. Qui aūt participat eis in alijs, agit præter præceptum ecclesiæ, & uenialiter peccat.

Questio. ¶Postremo quærit, utrum quilibet sacerdos subditum suum ab excōmunicatiōe queat absoluere, & utrū aliq̄s possit absolui inuitus: & utrum quis posset absolui ab una excommunicatione, & non ab alia aut alijs in quibus consistit. Ad quorum primum respondens, Ad primā Responsio. A minori, inquit, excommunicatiōe quilibet sacerdos potest absoluere, qui absoluere potest a participationis peccato. Si uero sit excommunicatio maior, aut ē lata a iudice: & ita qui tulit ac eius superior, potest ab ea absoluere: aut est lata a iure, & tunc episcopus aut Absolutio reseruata papæ in sex casibus. etiam sacerdos potest absoluere, exceptis sex casibus, q̄s dominus Papa sibi reseruauit. Primus q̄n iniicit manum in religiosum aut clericum. Secundus est de illo, qui incendit ecclesiam & est denunciatus. Tertius de eo qui in diuinis scienter communicat excommunicatis. Quartus, de eo qui frangit ecclesiam, & est denūciatus. Quintus, de eo qui falsat literas apostolicæ sedis. Sextus, de illo qui excommunicatis in crimine participat. Non enim debet absolui, nisi ab eo qui excōmunicauit, etiam si non sit subditus eius, nisi propter difficultatē accidēdi ad illum absolueretur ab ep̄o aut á proprio sacerdote, præstita iuratoria cautione quod pareret mandato illius qui tulit sententiam. Deniq; á primo casu octo excipiuntur. Primum est, in articulo mortis, in quo a quolibet sacerdote potest á quacunq; excommunicatione absolui. Secundo, si sit ostiarius alicuius potestatis, & non ex odio neq; proposito percussit. Tertio, si percutiens sit mulier. Quarto, si seruus, & dominus eius de sua absentia læderetur, qui dominus non fuerit in culpa. Quinto, si regularis percutiat regularem, nisi sit enormis excessus. Sexto, si sit pauper. Septimo, si impubes aut senex aut ualetudinari⁹. Octauo, si capitales habeat inimicos. Præterea septem sunt casus, in quibus percutiens clericum non incurrit excommunicationem. Primo, si causa disciplinę percussit. Secundus, si iocosa leuitate. Tertius, si inuenerit eū turpiter agentē cū sua uxore aut matre uel sorore aut filia. Quart⁹, si statim uim ui repellat. Quintus, si ignoret q; clericus sit. Sext⁹, si inueniat eū in apostasia post tertiā admonitionem. Septimus, si transfert se clericus ad actum clericaturæ prorsus contrarium, ut si fiat miles aut bigamus. Cumq; excommunicatus non sit particeps sacramentorum, non potest eū sacerdos suus absoluere a suis peccatis, nisi prius ab excommunicatione sit absolutus.

Octo casus in quibus non ad curiam papæ pro absolutione. In septem casib⁹ percutiēs clericū est ab excōmunicatione liber.

¶Ad secundum dicendum, quod cum excommunicatio sit quædam pœna, potest homo ab illa inuitus absolui. Malum enim pœnæ nō est semper ex propria uolūtate ut malum culpæ, a qua nemo potest absolui inuitus. Ad tertium respondendum, quod excommunicationes non habent connexionem in aliquo sicut peccata mortalia: ideo una sine alia pōt auferri. Verū unus quādoq; ē excommunicatus pluribus excommunicationibus a iudice uno, & tunc quando ab una absoluitur, ab omnibus absolui accipitur, nisi oppositū exprimatur, aut in casu quo quis absolutionem impetrat tantum de uno casu excommunicationis, cū pro pluribus excommunicatus sit. Interdum uero excommunicatus ē a diuersis iudicibus tūc q; absolutus ab excommunicatione una, non propter hoc est absolutus ab alia, nisi omnes alij ad petitionem eius absolutionē eius confirment, uel nisi oēs cæteri iudices demādent uni absolutionē ipsius. Hæc Thomas. in Scripto.

Ad secūdā. Absolui potest inuitus a censura. Ad tertiā. Absolui potest ab excōmunicatione vna, manens in alia.

Petrus. ¶Concordat Petrus in omnibus, & adiungit: Quēadmodum in medicina corporali duplex est modus sanādi, q̄ utit̄ sapiēs medicus: unus p̄ medicamina dulcia, alius p̄ amara siue mordacia: ita in medicina sp̄ūali modus suauis est per exhortationem & sacramentorum amministrationē, Modus mordax per increpationem & sacramentorum subtractionem. Quorum utroq; debet uti ecclesia spiritualis q; medicus iuxta infirmorum conditionem atq; morborum uarietatē. Ideo conuenit ei excōicare nonnullos, quos per pietatē non ualet corrigere: Cōio aūt ecclesiæ duplex est. Vna interior p̄ charitatē, alia exterior p̄ ecclesiasticam unitatem. Prima auferri non potest iusto, sed secunda, ut dictum est. Porro sententia excommunicationis iniusta uocatur tripliciter. Primo, ex parte excommunicantis, quando prauo zelo excommunicat. Secundo, ex parte excommunicati, dum sine iusta causa excommunicatur. Tertio, ex parte excommunicationis, quando ordo iuris non obseruatur. In omnibus modis his sententia excommuniationis tenenda,

 est ac

est actimẽda, exceptis casib⁹ trib⁹. Prim⁹ est, q̃n excõicans excommunicandi potestatem non habet. Secũdus, quando post appellationem ab excommunicato legitime interpositam excommunicatur. Tertius, quã do manifestus error in sententia exprimitur: ut si dicatur, Excommunico te, quoniam credis in Christum. Hæc Petrus.

Petrus. ¶Consonat his Richardus, qui multa his addit, de quibus pertranseo, quoniã rara sunt, & iuristas magis concernunt. Aliqua tamen tangam.

Richard⁹. Questio. ¶Itaq; quærit an sententia excommunicationis lata contra communitatem, teneat. Respondet: de hoc sunt duæ opiniones, quarum uerior dicit quod nõ tenet, alias non caueretur periculum animarum, quod constitutio uitare intendit. Iterum quærit, an mortuus queat excommunicari. Respondet quod imo, nõ quod excommunicatio cedat illis in poenam aut medicinã, sed in criminis detestationem, atq; ad uiuorũ terrorem, ut a talibus sceleribus compescantur: & ita est excommunicatio illa alijs medicina. Sicq; excommunicantur hæretici & schismatici, & qui hæreticum constituerunt hæredem, hi quoq; qui sponte occiderunt seipsos.

Questio. ¶Amplius sciscitatur an uxor possit excommunicari pro peccato sui mariti, & filij aut filiæ pro suorũ excessu parentum, uel rex pro uitijs populi sui. Rñdet: Nullus excommunicandus est nisi pro peccato suo mortali. Ideo nisi uxor communicauerit in crimine uiri, aut soboles in parentum facinore, non sunt pro illorum peccatis excommunicandi. Et quando sic excommunicantur, tunc non pro illorum criminibus, sed pro proprijs excommunicationi subdũtur. Ita & rex si in regimine & correctione populi sui sit negligens multum, nec monitus se emendet, potest excommunicari pro proprijs ignauijs, incorrigibilitatibus, inobedientijs.

Excõmunicato non oportet obedire. ¶Item subditi non tenentur obedire episcopo, nec monachi abbati excommunicatis excommunicatione maiori. Hæc Richardus.

Questio. ¶Qui etiam circa inducta interrogat, an poenitẽs & confessus tenetur obedire suo confessori, q̃ncũq; poenitentiam iniunxerit sibi, implendo. Respondet, Si poenitentia satisfactoria sit manifeste excedens, aut uires confessi transcendens, non tenetur implere: sed debet confessori suo suggerere dispositionem suam & petere ut relaxet. Quod si confessor noluerit, confessus ille ad superiorẽ recurrat.

Questio. ¶Rursus inquirit, an sacerdos parrochianus teneatur audire confessionem sui parrochiani quotiescũq; uoluerit confiteri. Respondet quod de cõgruo debet illos audire, nisi aperte immoderanter hoc petãt. Nõ autem de necessitate tenetur, nisi quando illi confiteri tenentur, ut dictum est.

Questio. Ignorãtia que excusẽ. ¶Item, quærit an confessor peccet mortaliter, absoluendo a uitijs a quibus non potest. Respondet q̃ imo, præsertim quando scienter hoc facit, & etiam si faciat ex ignorantia affectata, aut ignorantia iuris, q̃d scire tenentur. Deinde si ex ignorantia crassa, sed minus. Ignorantia uero inuincibilis excusat. Grauiter autem excedunt, qui cum ignari sint, ad tale se officium ingerunt. Et item qui non cum debita diligentia informationem inquirunt in pertinentibus ad suum officium, imo diligentius inquirerent informationem atq; consilium, si equum aut uaccam emere uellent. Hæc Richardus.

Bonauentu. Excõmunicatio duplex. ¶Præterea Bonauẽtura: Excommunicatio, inquit, est duplex. Vna a iure, ut qui incendit ecclesiam aut p̃cutit sacerdotem, ipso iure est excommunicatus, etiam excommunicatione latæ sententiæ. Alia a iudice. Prima est præseruatiua, secunda curatiua. Prima excommunicatio quamuis fieri uideatur ad conseruandam ecclesiasticam libertatem, quemadmodum secunda fieri uidetur propter excommunicati emendam, prima tamen principalius fertur propter culpam uitandam. Grandis etenim culpa est & ualde uitanda, dum quis in ecclesiam peccat. Secunda quoq; principalius fit ad frangendam contumaciam. Ideo secundum formam iuris, nulli, nisi cõtumaci est infligenda. Propter quod etiam monitio debet eam præcedere, ut contumax de contumacia conuincatur.

Quis possit excõmunicare. ¶Est demum controuersia inter legistas, quis possit excommunicare. Quidam dixerunt quod soli episcopi, alij, quod non solum episcopi & eminentiores, sed archidiaconi quoq; & abbates alijq; prælati. Cæteri, quod etiam parrochiales presbyteri. Quamuis autem in hac quæstione canonum sit, dicere quia: theologiæ tamen tanquam eminentioris scientiæ est, dicere propter quid. Nempe quod in ecclesia aliquis habeat potestatem, hoc est a Christo: qui potestatem dedit apostolis, præcipue sancto Petro, cui utranq; contulit potestatem, puta autoritatem ligandi & soluendi, tam in foro poenitentiali quàm in foro iudiciali: prima harum poenitentiam & cõscientiam respicit, secunda prælationem. Prima, quoniam aperit cælum, recte dicitur clauis. Secunda, quoniam per censuram iudicij coercet subiectos, dicitur gladius. Prima potestas, cum collata sit Petro ut sacerdoti, descendit in omnes sacerdotes, quamuis non habeant executionem. Secunda, quia donata est beatissimo Petro ut prælato, descendit in ecclesiasticas personas uniuersas, prælationem seu iurisdictionem habentes. Hinc qui iurisdictionem ordinariam habent in aliquos iudicando, potestatem habent coercendi ecclesiasticam per censuram, ut eorum iudicium inuiolabiliter obseruetur. Cumq; iurisdictionem habeant uel a iure, uel ex concessione, non solum qui habent claues, sed & alij quidam ut archidiaconi & quædam capitula, ideo possunt excommunicare. Rursum, quoniam aliqui habent claues, qui iurisdictionem non habent in foro iudiciali, ut simplices sacerdotes: ideo excommunicare non ualent, nisi ex concessione determinatisq; casibus, ut in furto, rapina & cætera.

Duplex ecclesiæ potestas. Matt. 16

Questio: Petro q̃n data sit clauiũ potestas. Matt. 16 Iohan. 20 Matt. 18. ¶Si autem quæratur, quando sancto Petro data sit utraq; hæc potestas, dici potest quod simul: quoniam data est ei potestas clauis in plenitudinẽ sua. Potest etiam probabiliter dici quod non simul, ita quod potestas clauium sit ei apud Matthæum promissa, & apud Iohannem data. Potestas autem excommunicandi insinuatur ei fuisse data, ubi postquam dictum est Si ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut ethnicus &c. additum est: Amen amen dico uobis, quæcunq; ligaueritis &c. Hæc Bonauentura.

¶In præhabitis sententialiter continentur dicta Alberti, qui addit: Quæritur qualiter excommunicatio sit ferenda. Et uidetur quod cum diligentia maxima, Maximum nanq; periculum est in ea, & ubi maius periculum, ibi maior diligentia & cautela sunt adhibendæ, Sed

dæ. Sed cõtra hoc uidetur esse abusus iste ecclesiæ nũc in multis. Ad quod dico, quod ad iustam excommunicationis formam tria cõcurrunt, ut scilicet sit ex animo, & ex ordine, atq; ex causa. Ex animo ut fiat studio corripiendi, nõ se uindicandi diligenti admonitione præmissa, & ex ordine iuris, ut scilicet post admonitionem & quasi desperationem, alterius uiæ iudex causam excommunicationis, ut pote contumaciam, scribat, & sedendo quasi quietus pronunciet. ut infra quadraginta dies paratus sit dare quando postulauerit excommunicato ipsi. Causa autem excommunicandi est quã uere ꝑmeruit, aut ſm allegata: q̃ ei dat̃ in scriptis si infra xl. postulauerit dies. Peccãt quoq; mortaliter, qui iuxta prætactum abusum excommunicare p̃sumunt, & audent eam tam faciliter iaculari. imó & ultra hoc in noua constitutione additur pœna, ut per quadraginta dies ab ecclesię ingressu abstineat, qui ita excommunicat, & excommunicatus a superiore sine difficultate absoluatur. Et insuper ipse excommunicãs ad omnes expensas quas fecit excommunicatus in causa suę absolutionis, atq; ad interesse condemnetur. Fœminis autem, scilicet abbatissis, & priorissis, &c. nulla clauium præfatarum cõceditur. Hæc albertus. Quæ utinam seruarentur.

Ad excõmunicationẽ quod iusta sit tria concurrũt

Pena que inordinate excõmunicantiũ,

Durand⁹.

¶ Concordat Durandus, alijq; communiter, secundum quos nec claues ordinis nec potestas iurisdictionis sortitur effectum, nisi in subdito, non in eis qui alterius sunt diœcesis, aut alieni, nisi a superiori hoc concedatur. Vnde ut Scotus testatur, excommunicatio non se extendit extra diœcesim. Et ut probat Durandus, si loquamur absolute de sacramento pœnitentiæ, circũscribendo omnem ordinationem ecclesiæ, quilibet sacerdos posset quemlibet peccatorẽ de quolibet peccato absoluere. Cuius signũ est, quod in articulo mortis hoc fit. Et qđ sufficeret tunc uoluntaria subiectio, probat per hoc, quod Papa ab inferiori absoluitur, cui se subijcit sponte.

Scotus.

Argenti.

¶ Argentinensis etiam potestatur, quod uis clauiũ quantum ad forum pœnitentiæ & confessionis, non potest essentialiter tolli, cum sit idem quod sacerdotalis character, uel inseparabiliter ei unita, sed potest à superiori ligari, & impediri ab usu. Potestas uero iurisdictionis potest om̃ino auferri. Et si obijciatur de Papa, qui superiorem non habet in terra, ergo potestas iurisdictionis non potest ei auferri: respondet quod ratione delicti, si efficeretur hæreticus, collegium cardinalium esset superius eo, & posset eum officio beneficioq; priuare. Hæc Argentinensis. Ex quo concluditur, quod generale concilium potius posset hoc. Verum de his in sequentibus erit tractatus,

Obiectio.

Rõne delicti papa inferior ẽ concilio gñali

Distin. XIX. ¶ Quando hæ claues dantur & quibus.

POstquam ostensum est quæ sint claues apostolicæ, & quis earum usus: superest inuestigare, quando istæ claues dentur & quibus. Dantur hæ claues per ministerium episcopi alicui in promotione sacerdotij. Cum enim recipit ordinem sacerdotalem, simul & has claues recipit. Sed non uidetur, quod omnes uel soli sacerdotes has claues habeant: quia pleriq; ante sacram ordinationem scientiam discernendi habent, plures post consecrationem ea carẽt. Sane dici potest, quod alteram clauium istarum, id est, scientiam discernendi, non habent omnes sacerdotes: unde dolendum est atq; lugendum. Multi eñ, licet indiscreti, atq; scientiæ qua eminere debent exortes, sacerdotij gradum recipere præsumunt, uita & scientia eo indigni: qui nec ante sacerdotium, nec post scientiam habent discernendi, qui ligandi sint uel soluendi. Ideoq; illam clauẽ in † cõsecratione non recipiunt, quia semper scientia carent. Qui uero ante sacerdotium scientia discernendi præditi sunt, licet habeant discretionem, non tñ in eis est clauis: quia non ualẽt ea claudere uel aperire: Ideoq; cum promouetur in sacerdotem, clauem discretionis recte dicitur accipere: quia & ante habita discretio augetur, & fit in eo clauis ut ea iam ualeat uti ad claudendum uel aperiendum.

Hic Magister, dicens scientiã discernendi, ꝓut [illegible] habitũ sciendi est clauis, nõ tenetur.

† ordinatione.

¶ Si alteram clauem omnes habeant, scilicet potentiã ligandi & soluendi.

Cumq; iam constet, non omnes sacerdotes illas duas claues habere, quia scientia discernendi pleriq; carent: de altera, id est, potentia ligandi & soluendi quæritur, utrum omnes sacerdotes eã habeant. Quidam enim hanc potestatem putant illis solis esse concessam, qui doctrinã simul ac uitam apostolorum seruãt. Illas enim claues promisit dñs Petro & imitatoribus eius tñ, ut aiũt. Qui etiã autoritatibus utuntur in munimentũ suæ opinionis. Hoc eñ dicunt Augu. sensisse, ubi superius ait: Remissionẽ peccatorũ uel per seipsum facit de⁹, uel per columbæ membra. Dicit etiam idẽ pctã dimitti uel teneri a sanctis. Idẽ sup Exodũ, ubi, de lamina aurea legitur * Erat aũt lamina aurea semp in fronte sacerdotis: Hæc, inquit, significat fidutiã bonæ uitæ: quam qui uere perfecteq;, non significatiõe, sed ueritate sacerdos habet, solus potest auferre peccata. Itẽ Gre. Illi soli habent in hac carne positi potestatẽ ligandi & soluendi, sicut sancti apostoli, q illorũ exempla simul cũ doctrina tenẽt. Item ex dictis Orige. Hæc potestas soli Petro cõcessa est & imitatoribus Petri. Nã quicunq; uestigia Petri imitantur, habent recte ligandi & soluendi ptãtem. His alijsq; testimonijs inni-

Matt. 16

Augu⁹. in in libro de baptismo paruulorũ & hr̃. [illegible] q. c Remissio.

Exo. 28

** Erit.*

Gregor. in tractatu euangeliorũ

Origenes 24. q. 1 manet ergo Petrus. & c Audiuimus.

 tuntur

tuntur, qui asserunt potestatem ligandi ac soluendi illis solis cōcessam sacerdotibus, qui uita & doctrina pollent sicut apostoli.

¶Aliorum sententia uerior.

Ad.1.ca. Remissionem. & ca. Audiuimus. Alijs autem uidetur, quod & mihi placere fateor, cunctis sacerdotibus hanc clauem dari, scilicet ligandi & soluendi: sed non eam recte ac digne habent, nisi qui uitam & doctrinam apostolicam seruant. Nec præmissæ autoritates malos sacerdotes hanc potestatem negant habere, sed illos solos digne ac recte hac potestate uti significant, qui præditi sunt uita & doctrina apostolica: quia soli ipsorum apostolorū imitatores digne recteq; possunt ligare & soluere. Et per dominum tantum uel per sanctos in quibus habitat spiritussanctus, digne & recte fit remissio uel intentio peccatorum. Fit tamen & per illos qui sancti nō sunt, sed non digne uel recte. Dat enim deus benedictionem digne poscenti, etiam per indignum ministrum. Quod uero hanc potestatem habeant omnes sacerdotes, Hieronymus testatur super illum locū euangelij, ubi dominus dixit Petro: Tibi dabo claues regni cœlorum. Habent enim (inquit) eandem iudiciariam potestatem alij apostoli, habet & omnis ecclesia in episcopis & presbyteris: sed ideo Petrus eam specialiter accepit, ut omnes intelligant, quod quicunq; ab unitate fidei & societate ecclesiæ se separauerit, nec a peccatis solui, nec cœlum potest ingredi.

Marginalia: e q.1.ca. Interrog. — Matt.16 Hierony. li.3.in Mattheū ca.18.

Item quod sacerdos etiam si malus sit, gratiam tamen trāsfundit pro suæ dignitatis officio, August. ostēdit, dicēs. Dictū est à domino in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes: Vos ponite nomen meum super filios Israel, ego dominus benedicam eos, ut gratiam traditam per ministerium ordinati trāsfundat hominibus, nec uoluntas sacerdotum obesse uel prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officij & ordinis, hinc aduertamus. Dictum est de nequissimo Caypha inter cætera: Hoc autem a semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit. Per quod ostenditur spiritum gratiarum non personam sequi digni uel indigni, sed ordinem traditionis: ut quamuis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus ut officium ministerii exhibeat. dei autem est effectum tribuere benedictionis. Hinc euidenter ostenditur, ordinem non priuari potestate tribuendi gratiam ob ministri indignitatem. Huic tamen Augustini sententiæ uidetur obuiare, quod ait Esitius: Sacerdotes, inquit, non propria uirtute benedicunt, sed quia figuram Christi gerunt: & * propter eum qui in ipsis est, plenitudinem benedictionis tribuunt: nec solum is qui sacerdotium sortitus est: sed quicunq; Christum in seipso habet, & eius figuram gerit per conuersationem bonam sicut Moyses, idoneus est ut benedictionem præstet. Ecce hic habes, quod non solum sacerdos, sed omnis in quo Christus habitat, benedictionem præstat. Sed alia est benedictio quæ solis sacerdotibus congruit: alia, quæ ab omnibus bonis communiter exhibetur. Denique illi sacerdotes in quibus Christus habitat, benedictiōis plenitudinem tribuere dicuntur: non quia soli ipsi transfundant gratiam, sed quia illi soli licite & digne id agūt, nec subditos mala uita sacerdotis lædit, si bona faciunt quæ ille dicit. Vnde Gregorius: Multi dum plus uitam sacerdotum quam suam discutiunt, in erroris foueam dilabuntur: minus considerantes quod non eos uita sacerdotum læderet, si humiliter bonis sacerdotum admonitionibus aurem accommodarent.

Marginalia: Aug. in li. q v.t. no. testa. de illo q̄d hēt Nu.6.d.2 pontif. iq. et c.dictū est a dño. — Johan.11. — Esit. sup. Leuiti. — al. per — Per quos trāsfund. gratia dignis. — 8.q.1.c. ... secundum.

¶De hoc quod scriptum est in Malachia, Maledicam benedictionibus uestris.

Præmissæ uero sententiæ, qua dicitur etiam per mali sacerdotis ministerium transfundi gratiam benedictionis, uidetur obuiare quod dominus per Malachiam prophetam malis sacerdotibus comminatur: Maledicam benedictionibus uestris. Et alibi: Væ his qui uiuificant animas quæ non uiuunt, & mortificant animas quæ non moriuntur. Si enim maledicit dominus benedictionibus eorum, & si animæ quas uiuificant sacerdotes, nō uiuunt, quomodo per eos gratia benedictionis transfunditur? Sed illud capitulum, Maledicam &c. quidam referunt ad hæreticos, qui ab ecclesia præcisi sunt: & ad excommunicatos, quorum benedictiones fiunt maledictiones his qui eorum sequuntur errores. Illud uero alterum

Marginalia: Ezech.13

rum, scilicet uiuificant &c. super omnes illos sacerdotes exponunt, qui absq; claue scientiæ & forma bonæ uitæ præsumunt ligare uel soluere. Sed nullus officio sacerdotis uti debet,
Roma. 2. nisi immunis sit ab illis quæ in aliis iudicat: alioquin seipsum condemnat.

¶ Qualis debet esse iudex ecclesiasticus.

Aug. li. 20. de vera pe nitā d
Qualem autem oporteat esse qui aliorum iudex constituitur, Augustinus describit, ita
De p. d. 6. dicens. Sacerdos cui omnis offertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo
Qui uult. eorum sit dijudicandus, quæ in alio iudicare est promptus. Iudicans enim alium, qui est iu
Roma. 2. dicandus, condemnat seipsum. Cognoscat ergo se, & purget in se quod alios uidet sibi offer re: caueat ut a se proiecerit, quicquid in alio damnosum reperit. Animaduertat quod qui
Johan. 8. sine peccato est, primus in illam lapidem mittat. Ideo enim liberauit peccatricem, quia nō erat qui iuste proiiceret lapidem. Quomodo lapidaret, qui se lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato. In quo intelligitur omnes fuisse reos. Nam uenialia omnia semper remittebantur per ceremonias. Si quod ergo in eis peccatum erat, criminale erat. In hoc ergo patentissimum est crimen sacerdotum, & ultra modum detestabile, qui nō prius se iudicant quàm alios ligant. Caueat spiritualis iudex, sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere quicquid debeat iudicare. Iudiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet iudicare discernat. Diligens ergo inuestigator sapienter interroget à peccatore, quod forsitan ignorat uel uerecundia uelit occultare. Cognito uero crimine, uarietates eius non dubitet inuestigare, & locum & tempus & cætera quæ supra diximus. Quibus cognitis, assit beneuolus, paratus erigere & secum onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, discretionem in uarietate, doceat perseuerantiam. Caueat ne corruat, ne iuste perdat iudiciariam potestatem. Etsi enim per pœnitentiam possit ei acquirere gratiam, non tamen mox restituit in potestatem primam. Et
Matt. 26. 27. si Petrus post lapsum restitutus fuerit, & sæpe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis po
Mar. 14. 15. testas: non tamen est necesse, ut omnibus concedatur quasi ex autoritate. Inuenitur autoritas
Luc. 22. 23. quæ concedit & quasi imperat. Inuenitur autoritas alia quæ non concedit, sed uetat: quæ scripturæ non repugnant, sed concordant. Cum enim tot sunt qui labuntur, ut pristinam dignitatem ex autoritate defendant, & quasi usum peccandi sibi faciant, rescindēda est spes ista. Si uero locus est ubi ista non concurrant, restitui possunt qui peccant. Ex his satis per
Ezec. 13. penditur, qualis debeat esse sacerdos qui alios ligat & soluit, discretus scilicet & iustus, alioquin mortificat sæpe animas quæ nō moriuntur, & uiuificat quæ non uiuunt, & ita incidit in maledictionis iudicium. Illud autem Malachiæ, scilicet: Maledicam benedictiōibus
Mal. 2. uestris: siue super hæreticos tantum & excommunicatos, siue super omnes sacerdotes, qui uita & scientia carentes, benedicere præsumunt, dictum accipiatur: sic intelligi potest, Maledicam benedictionibus uestris, id est, his quæ in eis benedictionibus possidetis: quia faci
alio i meto. am ea cedere uobis in maledictionem, non in benedictionem: quia etsi benedicūt sanctis, non hoc faciunt ex uero corde, & ideo eorum benedictio eis uertitur in maledictionem. Vel Maledicam benedictionibus uestris, id est, quod à uobis benedicitur, à me erit maledictum: quia benedicunt iniqua agentibus, adulanturq; peccantibus, dūmodo diuites sint.

SVMMA DISTINCTIONIS. XX.

In exordio huius distinctionis ipsemet autor & magister se continuat ad prædicta: Postquam, inquiens, ostensum est, quæ sint istæ claues apostolicæ, utpote spirituales claues ordinis ac iurisdictionis, quæ primo in apostolis, potissime in sacratissimo Petro eorum principe extiterunt, & inde ad posteros deriuatæ noscuntur, & quis earum usus & actus, atq; effectus, superest inuestigare qñ & qbus dant. Repetit autem magister hic aliqua superius iam discussa, uidelicet an scientia seu discernendi peritia clauis sit: & de hoc suum exponit sentire, ut dictum est ante, quid senserit inde. Deinde inquirit an uniuersi sacerdotes habeant potestatem ligandi & soluendi. Quocirca duas narrat opiniones, quarum una erronea est, hæresimq; includit, uidelicet quod non nisi uirtuosi & sancti sacerdotes has habeant claues: alia, quod cūcti presbyteri uere ordinati. Et circa hanc quæstiōem uersatur quasi tota distinctio ista, quāuis q̄dā inferant utilia, utpote quātū dolendum sit quod tam multi imperiti se ad sacerdotii ingerūt dignitatē, atq; ad confessionū

auditionem, qui inter peccata discernere nequeunt: & præsertim quod tam plurimi docti & indocti in ipso sacerdotio tam miserabiliter, scandalose ac damnabiliter conuersantur. Itemq;, qualis debeat esse conuersatio sacerdotum.

QVAESTIO I.

Cõtra ueritatem.

HIc quæritur, quibus conueniat habere ecclesiasticas claues, uidelicet an soli sacerdotes euangelicae legis habeant eas. ¶ Videtur q; non, quoniam sacerdotes ueteris testamẽti eas habuisse uidetur. Similiter Christus (ut apparet) habuit ipsas.

In oppositum.

Sciendum autem quod tota ista materia uirtualiter iã ante præhabita est, Ostensum est quippe, quod sacramenta ueteris testamenti gratiam non continebant nec dabãt. Vnde nec sacerdotium illud legale fuit gratiæ causatiuum, nec uirtus absoluendi fuit in illo, nisi ualde remote & aliquantulum dispositiue ac typice, sicut monstratum est. Ideo sacerdotes legales claues nõ habebant.

¶ Itaq; de his expeditius transeundum, de quibus sanctũs asserit doctor: Quidam dixerunt quod in sacerdotibus legis claues fuerunt, quia commissum eis fuit pœnam imponere pro delicto, ut patet in Leuitico, qđ ad claues pertinere uidetur, quas tñ dicunt ĩpfectas fuisse seu incõpletas, atq; p Chr̃m cõpletas in sacerdotibus euãgelicæ legis. Sed istud uidet̃ cõtra intentionẽ Apl̃i ad Hebræos, ubi sacerdotiũ Christi sacerdotio pręfert legali, quoniam Christus pontifex est futurorum bonorum, per proprium sanguinem ad cæleste tabernaculum introducens, ad quod non introduxit sacerdotium legis per sanguinem hircorum & uitulorum, qui sanguis non habuit efficaciam ad hoc. Sicq; cõstat quod potestas sacerdotij illius se ad cælestia non extẽdit. Hinc secundum alios uerius est censendnm, quod sacerdotes legis claues has non habebãt, sed clauium figura in ipsis præcessit. Et quamuis habebant autoritatem discernendi ac iudicandi, attamẽ iudicatos a se nõ ualebant purgare, iustificare, & ad regnum cæleste perducere. Deniq; per sacramenta legalia nõ a culpis, sed a quibusdam irregularitatibus legis mundabant, quatenus ita mundati, templum illud materiale manufactum ingredi possent.

Thomas Opinio. Leuit 5. Hebr. 9. Sacramenta legis qđ cõferebãt.

¶ Insuper, sicut præhabitum est, clauis ista spiritualis est potestas aperiendi regnum cæleste: quę fuit in Christo per autoritatem, inquantum est deus: & per excellentiam, secundum quod homo, inquantum merito suo uim & efficaciam sacramentis nouæ legis obtinuit. in ministris autem est clauis ista instrumẽtaliter tantum. Claues tamen potestatem hanc nominat indifferenter, siue principaliter, siue instrumentaliter insit. Idcirco in Christo claues fuerunt, sed eminentiori perfectioriq; modo quàm in nobis. Si autem obiciatur q; clauis characterem ordinis sequitur, sicut pręhabitum est, Christus characterem non habebat, ut distinctione patuit quarta. Dicendum quod character ex propria ratione dicit aliquid ab alio deriuatum. idcirco potestas clauium quæ est in nobis a Christo deriuata, sequitur characterem quo Christo conformamur. In Christo autem nõ sequitur characterem, sed formam principalem: nec clauis in Christo fuit quid sacramentale, sed sacramentalis clauis principium.

Clauis spiritualis. Obiectio. Dilutio.

¶ Præterea, sicut iam dictum est sæpe, clauem ordinis in foro conscientiæ inter deum & hominem, habent sacerdotes duntaxat: clauem uero iurisdictionis in foro exteriori, habent & alij quidam & quædam cõmunitates. Mulieribus uero nulla earum cõuen[...] niam status earum est status subiectionis secun[dum] Apostolum, committitur tamen eis aliquis clauium usus, ut corrigere subditas, & præesse eisdem propter periculum cohabitationis atq; præsentiæ uirorum cũ talibus. Quemadmodum autem in polítijs iudex interdum habet totam potestatem, quandoq; uero multi in diuersis officijs constituti, uel ex æquo: sic spiritualis iurisdictio potest haberi ab uno, ut ab episcopo: & a pluribus simul, sicut a Capitulo uel Conuentu: cui quandoq; cum suo præsidenti, conuenit ex concessione excommunicare.

Mulieribus nihil clauium datai.

¶ Post hæc adhuc tria quæruntur. Primum, an uiri sancti non sacerdotes usum clauium habeant. Secundum, an uitiosi sacerdotes habeant eam. Tertium, an etiam schismatici, hæretici, excommunicati, suspensi & degradati. Dicendum ad primum, quod agens principale & agens instrumentale differunt in hoc, quod agens instrumentale non inducit in effectum similitudinem sui, sed principalis agentis. Principale uero agens inducit similitudinem suam: idcirco ex hoc est aliud principale agens, quod habet aliquam formam quam transfundere potest in alterum. Instrumentale uero agens uocatur, quod a principali agente applicatur ad effectum aliquem inducendum. Cumq; in actu clauium Christus, inquantum deus, sit principale agens per autoritatem: atq; ut homo, per meritum: idcirco ex plenitudine diuinæ bonitatis in se, & ex plenitudine gratiæ suæ consequitur quod in actu clauium possit. Cæteri uero solum ut causæ instrumentales, nõ sua uirtute aut merito, sed Christi: quia nec gratiam [re]missionis peccatorum alijs meruerũt, imo gratia & me[ri]to Christi saluati sunt. Hinc uirtute clauium absolu[ti] assimilantur ex hoc non ipsis, sed Christo. Ideo quantumlibet sit aliquis uirtuosus & sanctus, nõ potest clauium usum causare, nisi applicetur ad hoc tãquã Christi minister, ac instrumentum per ordinis sacramentũ. Veruntamen homines uirtuosi possunt alijs cooperari ad gratiam. Nam quamuis purus homo nequeat alteri gratiam ex condigno mereri, tamẽ meritum eius potest dispositiue & ex congruo cooperari ad salutem alterius. Hinc benedictio puri hominis duplex ẽ. Vna ex homine ipso tanquam a meritoria causa per proprium actum, & talis procedere potest ex quolibet homine, præsertim a uirtuosiore ad mini[us] uirtuosum, iuxta illud Apostoli: Sine ulla contradictione quod minus est, a meliore benedicitur. Alia, quia homo benedicit homini tanquam benedictionem instrumentaliter alteri applicãs uirtute ac merito saluatoris. Et hęc benedictio maioritatem ordinis in bñdicẽte requirit.

[San]ctitas nõ prestat usum clauium. Hebr. 7.

¶ Ex quibus patet ad secundũ responsio. Nam sicut participatio formæ inducenda effectui, non producit nec efficit instrumẽtum: ita nec subtractio talis formę, usum instrumenti tollit seu impedit. Idcirco cum homo sit tantum instrumentaliter agens in usu clauium, quantumcunq; ipse sit uitijs deformatus, usu clauium non priuatur. nec donum aut gratia sanctispiritus ad clauium usum exigitur, quasi sine gratia esse non ualeat: sed quoniam sine ea digne ac meritorie exerceri nõ potest ex parte utentis. Nec ideo rex cælorum improuide agit, quod indignis ministris thesaurum suum & eius erogationem committit: quoniam defraudari nõ potest, nec falli: & nouit ex malis elicere bona, ac omnia moderamine iusto disponit, sicut & malos permittit præesse.

Minister malus usũ clauiũ habet.

¶Inter

¶Intercessio quoq; uitiosi sacerdotis, ut priuatæ psonæ, efficaciam non sortitur: sed ea, quam ut minister Christi & publica psona effundit, efficax redditur merito Christi. Attamen utroq; modo decet orationem sacerdotis plebi prodesse.

¶Ad tertium respondendũ, quod in omnibus illis potestas clauium quantum ad essentiam, manet: usus uero impeditur ex defectu materiæ. Nempe cum usus clauium prælationem in utente requirat respectu eius in quem utitur, quæ materia est homo subiect⁹, & per ordinationem ecclesiæ unus alteri subdatur ac subtrahatur, & ipsa ecclesia prædictis illis auferat potestatem & iurisdictionem in alios uel simpliciter, uel quantum ad aliquam: constat quod tales clauibus nequeant uti quantum ad id quo usu earum priuati sunt. Hæc Thomas, quæ & supra inducta sunt.

¶Amplius quæritur, utrum sacerdos queat uti clauibus in omnem hominem, & an semper possit absoluere subditum suum de quocunq; peccato, utrum etiã interdum superiorem. Ad quorum primum dicendum quod ea quæ circa singula aut singularia operari oportet, non eodem modo omnibus competunt. Hinc sicut per generalia medicinæ præcepta oportet medicos adhiberi, per quos uniuersalia documẽta medicinæ singulis infirmis congrue applicẽtur, ita in quolibet principatu præter illum qui præcepta legis tradidit, oportet aliquos esse qui ea singulis debito modo adaptent. Vnde & in hierarchia cælesti sub potestatibus quæ indistincte psunt, ponũtur principatus, †quæ singulis prouincijs præsident. Conformiter in ecclesiastica hierarchia in aliquo uno est indistincte prælatio super omnes, atq; sub illo alij, qui diuersis diuersimode præsunt. Cumq; usus clauium requirat aliquam prælationis potestatem, is qui indistinctam potestatẽ super omnes accepit, potest clauibus uti in quemlibet. Qui uero sub eo distinctas accipiunt potestates, in eos tantum clauibus uti possunt, qui eorum iurisdictioni subduntur, dempto necessitatis articulo, in quo sacramenta nulli sunt deneganda. Si autem obijciatur quod potestas ordinis in cunctis sacerdotibus est æqualis, ergo in omnibus ad æque multa extendit se. dicendum quod ad absolutionem a peccato, requiritur duplex potestas, uidelicet ordinis & iurisdictionis. Et prima in omnibus est æqualis, nõ secunda. Ideo quod dominus uniuersis apostolis contulit potestatem remittendi peccata, intelligitur de potestate ordinem consequente. Propterea sacerdotibus quando ordinantur, communiter uerba illa dicuntur, Sed sancto Petro dedit specialiter potestatem dimittendi peccata, ut intelligatur quod ipse potestatem præ alijs habet iurisdictionis. Potestas autem ordinis quãtum est de se, ad uniuersos absoluendos extẽditur. ideo indeterminate dominus dixit: Quorum remiseritis peccata, intelligens tamen quod usus potestatis illius esse deberet, præsupposita potestate glorioso Petro collata secundum ordinationem ipsius: Et quia in Israelitico populo non fuerunt congregatæ gentes diuersæ, nec plura templa, non oportebat sacerdotum iurisdictiones ibi distingui, ut modo in ecclesia Christi.

† qui

Usus clauium prelationem requirit

Obiectio.

Johan. 20

Matt. 16

Joan. 20.

¶Ad secundum dicendum, quod potestas ordinis quantum est de se, extendit se ad omnia peccata remittenda: tamen quia ad usum eius exigitur iurisdictio, quæ a superioribus ad inferiores descẽdit, ideo potest superior aliqua sibi reseruare, in quibus iudicium inferioribus non committit: aliàs de quolibet peccato posset simplex sacerdos iurisdictionem habens absoluere. Deniq; quinq; sunt casus, in quibus oportet quod simplex sacerdos pœnitentem ad superiorem remittat. Primus est, quando solennis pœnitentia est iniungenda: quia illius pœnitentiæ proprius minister extat episcopus. Secundus est de excommunicatis, quos inferior sacerdos nequit absoluere. Tertius, dum inuenit irregularitatem contractam, pro cuius dispensatione debet ad superiorem remittere. Quartus de incendiarijs. Quintus, quando est consuetudo in aliquo episcopatu, quod peccata enormia episcopo reseruantur ad aliorum terrorem: quia in talibus consuetudo confert seu aufert potestatem. Deniq; pœnitentiæ sacramentum ab omnibus culpæ defectibus liberat, nõ autem ab om̃ibus defectibus pœnæ. Nam post peractã de homicidio pœnitentiam, manet in homicida irregularitatis defectus. Vnde sacerdos potest de crimine absoluere, sed pro pœna huiusmodi remouenda debet ad superiorem remittere. Aliter tamen est in excommunicatione, quia absolutionem de ea, oportet peccatorum absolutionem pręcedere. Quamdiu enim quis excõicatus est, nullum potest sacramentũ accipere.

¶Ad tertium respondendum, quod sacerdos non possit potestate sua in quẽlibet uti, uenit ex hoc, quod suę potestatis usus a superiore restrictus est. Et sicut superior limitauit, sic potest rursus laxare & ampliare. Sicq; potest superior inferiori sacerdoti dare potestatem in semetipsum, quamuis ipse in semetipsum clauibus uti non ualeat: quia potestas clauium requirit pro materia aliquem subditum, & per consequens alium, cum nemo suipsius subiectus sit. Quamuis ergo episcopus simpliciter superior sit simplici a quo absoluitur sacerdote, est tamen inferior illo inquantum peccator & reus ac spõte se illi subijciens. Cumq; infirmitate circundatus sit & peccet, debet remedium quærere, quod est clauium usus & potestas. Cumq; in seipm potestate clauium uti non possit, quia nõ potest simul esse iudex ac reus, debet inferiori confiteri, si copiam non habeat superioris. Et si obijciatur quod in foro exteriori inferior nec excommunicare potest, neq; absoluere superiorem: ergo nec in foro interiori cõscientioso, quod oportet ordinatius esse foro exteriori: dicendum quod iudicium exterius est secundum homines, iudicium uero cõscientiæ quo ad deum, apud quẽ fit homo minor uiliorq; peccando, nõ autem sic apud prælationem humanam. Hinc sicut in exteriori iudicio nullus potest in seipsum excõmunicationis pferre sententiam, ita nec alteri committere. In foro autẽ conscientiæ potest hoc. Etiam dici potest quod absolutio in foro cõscientiæ est principaliter potestatis clauium, & iurisdictionis ex consequenti. Excommunicatio uero totaliter spectat ad iurisdictionem. Et quantum ad ordinis potestatem, omnes sacerdotes sunt pares, non autem in iurisdictione. Non ergo est simile. Hæc Thomas in Scripto.

Episcopus confitens confessore est inferior

¶Concordat Petrus, & addit: De hoc, an sacerdos legalis habuit claues, usus atq; officium legalium sacerdotum, circa tria præcipue uersabatur. Primo, ad aperiendum & claudẽdum hominibus templum illud materiale in Ierusalem situm, secundum quod mundi fuerant aut immundi. Secundo, circa oblationem sacrificiorum legalium & administrationem sacramentorum legis illius. Tertio, circa mundationem irregularitatum quæ erant in lege. Porro templum illud figura fuit ecclesiæ militantis ac triumphantis, sacrifi

sacrificia erant figuræ ecclesiasticorum sacramento-
rum, irregularitates uero fuerunt figuræ culparum
excludentium a regno cælorum. Potestas autem sa-
cerdotum nouæ legis, est in aperiendo & claudendo
hominibus regnum cælorum, in administratione q̃q;
spiritualium sacramentorum atq; in remissione pecca
torum. Quo constat, quod potestas sacerdotum lega
lium extitit typus potestatis sacerdotum euangelicæ
legis, non ueritas. Ideo non habebant uere ac proprie
claues, sed figuraliter potius.

¶ Insuper sicut in baptismo duplex confertur do-
num: unum gratiæ gratis datæ, puta character, qui nõ
opponitur culpæ: imo cum ea recipitur ac tenetur: ali
ud gratiæ gratum facientis, quod peccato opponitur,
nec cũ eo recipitur nec tenetur: ita in ordine datur po
testas clauium tanquã donum gratiæ gratis datæ, quę
potestas non opponitur culpæ, imo stat simul & ha-
betur cum ea. D[illegible]ur etiam ibi gratia gratum faciẽs ad
bene utendum clauium potestate. Ideo sine ea non ha
betur idoneus clauium usus, sed usus ipse. Hæc Petrus,
idem Richardus.

Bonauen.

¶ At uero Bonauentura: Quidam, inquit, dixerunt
quod potestas clauium fuit in lege naturali ac scripta
imperfecte, & in lege gratiæ plenarie, ita quod lex na-
turalis & etiam scripta fuit lex spiritualis, quamuis im
perfecta: & pœnitẽtia fuit inchoata in ea, ita & uis cla
uium. Vnde & sacerdos legalis iniũxit aliquas pœnas
pro certis culpis, iuxta mensuram delicti, ut patet in Le

Leuit 5. Opinio.

uitico. Alia opinio, quã reputo ueriorem, tenet quod
uis clauium non fuit in lege antiqua ueraciter inchoa
ta, sed solum præfigurata. Et hoc patet, si respiciantur
origo, essentia & finis ipsius clauis, quæ est spiritualis
potestas animæ data in sigillatiõe, qua sigillatur sacer-
dotali charactere. Lex autẽ uetus fuit carnalis magis
q̃ spiritualis. Item clauis ministerij quam habent sacer
dotes euangelij, descendit a claue excellentiæ Christi,
cui ex suæ meritis passionis conuenit, secundum quod
homo est illa potestas. Tunc autem Christus nõdum
extitit incarnatus. Finis etiã clauis est apertio regni cæ-
lestis: quod tunc aperiri non potuit, quousq; Christus
adueniens satisfecit.

Sacerdos est mediator.

¶ Præterea claues dantur in ordine sacerdotali:
quod congruit, quoniam conseruator clauium ha-
rum habet officium mediatoris & reconciliatoris. Me
diator quippe est inter deum & homines, recõciliator
uero, reum uel excommunicatum reducendo ad deũ,

Ad mediatorem pertinet.

ac reconciliando ecclesiæ. Ad hoc autem quod possit
esse mediator aptus & competẽs inter deum & homi-
nes, oportet quod habeat potentiam offerẽdi deo do
na & sacrificia pro peccatis quibus deus placetur. Ad
hoc etiam quod possit reducere ad mysticum Christi
corpus, ut sit recta & ordinata potestas: oportet quod
habeat potestatem conficiendi corpus Christi sanctis-
simum, quod ad solos pertinet sacerdotes. Ideo incõ-
prehensibilis sapientia dei ordinatissimo modo eccle-
siasticas ordinans potestates, hanc potestatem ligan-

Episcopi nomen, nõ est ordinis

di atq; soluendi solis sacerdotibus contulit. Cumq; no
men episcopi non dicat ordinem nouum, sed ordinis
eminentiam quandam: dicendum in episcopatus re-
ceptione non dari nouam clauem, sed potestatẽ huius
modi extendi ac ampliari ad corripiendum & corrigẽ
dum, in cuius signum portat episcopus baculũ pasto-
ralem qui & in sua consecratione traditur ei. Hæc Bo-

¶ Qui circa hæc multa pulchra inducit, atq; in quæ-
stionibus circa literam inter cætera testatur: In relaxa-
tione seu dispentatione ad hoc quod congrue fiat, cõ-
sideranda est in dispensante potestas, ut sit talis qui su
pra ius possit, nec sit illi iuri subiectus. & in eo cui fit, sit
causa idonea. Cumq; dominus papa non sit subiectus
constitutionibus parum, sed super omnes est, ideo po
test dispensare in eis. Tuncq; bene agit, quando neces
sitas siue utilitas hoc requirit. In mandatis uero deca-
logi dispẽsare non potest, quia subiectus est illis. Hinc
dispensatio solet definiri sic: Dispẽsatio est iuris relaxa
tio, facta cum causæ cognitione, facta ab eo qui ius ha
bet dispensandi. Nam dispensare dicitur quasi diuersa
pensare. Vnde in his quæ statum ecclesiæ decolorant,
locum non habet: & in his quæ ius uidentur infringe
re, quod est quando multis conceditur quod non nisi
paucis esset cõcedendum, & etiam quando sic petitur
atq; accipitur, nõ quasi esset de gratia, sed de iure cõmu
ni. Hæc Bonauentura.

¶ Et quia in litera tãgitur qualis debeat esse qui pręest & iudicat, quidam hic tractãt de correctiõe seu cor Quęstio. Albertus.
reptione fraterna quid sit, & ad quem pertineat, & cir
ca quos sit facienda, quoniam actus iste ad præsiden-
tes potissime pertinet. ¶ Itaq; quæritur quid sit corre-
ptio ista, & cuius sit, & in quos, an etiam ad eã sint ob-
ligati. Ad hæc respõdet Albertus: Correctio fraterna,
ut dicunt magistri, est admonitio proximi de emenda
tione delicti, ex fraterna charitate procedens. Hæc eñ
admonitio habet ex charitate quod sit qd spirituale,
& ex moderamine pietatis magis, quàm ex asperitate
procedat. Et quoniam (teste Philosopho) omnis pec-
cans excidit ab intellectu, & sequitur partem irrationa
lem, ideo correctio seu correptio ista est admonitio,
ut peccans ad lucem redeat intellectus, qui regit uiam
iuris. Vnde loquitur Isaias: Redite præuaricatores ad Isa. 46.
cor. Et redeũdum est maxime ad iudicium superioris
partis rõnalis atq; synderesis, quod semper est rectũ.
Deniq; correptio ista spectat ad bonos. Qui enim in si
mili aut maiori notorio uitio est, indignus est corripe-
re, nisi forsan rogãdo & dicendo hoc modo: Rogo te
ne meo pecces exemplo. Et si ille nolit acquirscere, iste
nõ potest eum iudicare nisi cum mortali peccato: imo
nec iudici denũciare per modum accusantis. Ait enim
in pastorali Gregorius: Nemo in ecclesia amplius no- Gregori⁹.
cet, quàm qui peruerse agẽs, nomẽ aut ordinem habet
docentis. Etenim qua ratione mederi alijs pręparat, q
uulnus in facie portat? Ideo in euangelio ait saluator: Mat. 7
Hypocrita, eijce primũ trabem de oculo tuo. Ad istã Luce. 6.
correptionem ex officio nõ tenentur iusti prælati & p̃
sidentes: utpote ex debito iustitiæ. In quantũ uero est
actus charitatis, omnes ad ipsum tenentur, & debet ex
tendi ad omnes, præsertim de quorum emendatione
est spes. Ad ordinem quoq; correptiõis istius pertinet,
quod Christus præcepit: Corripe eum inter te & ipm Matt. 18.
solum, &c. Quod obseruandum est in peccatis occul- 1. Thim. 5
tis. Nam de manifestis scribit Apostolus: Peccãtes co-
ram omnibus argue, ut cæteri timorẽ habeant. Si aũt Correptio interdum põt omitti.
culpa sit leuis, & ex reprehensione probabiliter formi
datur maior turbatio, põt correptio ista omitti. Oẽm Thomas.
quoq; hominem tenemur corripere cum reuerentia
& mansuetudine, non tamen potest denuntiari si ino-
bediens fuerit. Si enim prælatus supremus sit, non ha
bet hic iudicem. Hæc Albertus.

¶ Hinc Thomas plenius scribens: Ad hoc, inquit,
quod quis recte graditur in uia salutis, tria sunt ei Feliciter gradienti tria competunt.
impendenda ab habente curam ipsius. Primum, ut
in finem rectum, & quantum ad hoc, superior infe-
riorẽ

riorem sibi commissum renetur dirigere. Secũdum, ut cautelam ei adhibeat, ne à uia salutis discedat. & quo ad hoc, eum regere perhibetur. Tertium, ut errantem ac recedentem à salutis itinere reuocet & reducat. & quantum ad hoc, dicitur ipsum corrigere. Interdum sic, ut rectitudo iustitiæ fiat à correpto: quandoq; ut rectitudo iustitiæ fiat de eo per pœnas inflictas. Porro recedens à uia recta, potest dupliciter reuocari, secundum Philosophum nono Ethicorũ. Primo, per timorem aut odium turpis, ut dum quis turpitudinem peccati & confusionem inde sequentem abominatur. Secundo, per timorem & odium tristis, ut dum quis acerbitate pœnæ inflictæ aut formidine infligendæ resilit à peccato. Cumq; secundus modus iste sit cum uiolẽtia quadam, recte correctio appellatur, quasi usq; ad rectitudinem perducẽs. Primus uero modus proprie nominatur correptio. Illa nanq; rapi dicunt, quæ subito auferũtur. Vnde & syllaba corripi dicitur, quæ subito quasi raptim profertur. Idcirco dum homo ex hoc quod ei turpitudo peccati ostenditur, atq; ad meliora monetur, ipse per se ad rectitudinis uiam reuertit. Modus autem corrigendi per pœnas, solis conuenit prælatis: quorum uerba habent uim actiuam & coerciuam per pœnarum inflictionem. Alter uero modus ordinem prælationis non exigit, quamuis ordo prælationis ipsum requirat. Nam modus ille per uerbera adhiberi non debet, nisi ubi modus ille per uerba salubria locum non inuenit. Conformiter homo potest reduci ad mentem dupliciter. Primo, quantum ad cognitionem speculatiuam. Secundo, quantum ad notitiam practicam, quæ per electionis ignorantiam intercipitur. Sicq; dupliciter homo ad mentem reducitur. Vno modo cum quadam coactione seu factis, ut quando punitur: aut uerbis uim coactiuam habẽtibus, ut dum quid iubetur quod spectat ad corrigentem. Secundo per simplicia uerba, quæ admonitoria nuncupantur. Cumq; hic modus ad corripientem pertineat, nil aliud est ipsa correptio, quàm admonitio quæ eiusdem actus est, cuius & præceptio. Deniq; nemo mouetur ex timore aut odio turpis, nisi cui iam inest aliquo modo amor boni ac pulchri. Hinc & quia correptio hac uia procedit, proprie adhibetur ei qui iam habet bonũ propositum, à cuius tamen executione per ignorantiam desidiamve protrahitur.

¶ Si autem quærat, utrũ oẽs ad correptionem fraternam tenẽtur: dicendũ quod sicut (iuxta Philosophũ
Questio. xi metaphysicæ) in exercitu duplex est ordo unus est totius exercitus ad ducem, alter quo singuli de exercitu ordinantur adinuicem: ita in conuersatione hominum mutua unus est ordo omnium ad prælatum, alter singulorum ad inuicem. Et ordo uterq; instituitur præcepto legis diuinæ. Ordo demum prælati ad subditos consistit in hoc, ut omnes subditi tendant ad bonum commune, quod prælatus tenetur intendere. & quod ad hoc ipsum prælatus dirigat eos. Ordo uero subditorum adinuicem, est quod unusquisq; pro posse alteri impendat auxilium ad obtinendum ipsius bonum. Hinc sicut prælatis præcipitur curam gerere subditorum, & subditis obedire iussis eorũ: sic & coequalibus iussum est, ut sibi mutuo ferant auxilium non in corporalibus tantum, imo & in spiritualibus magis. Cumq; maximum auxilium homini per correptionẽ in spiritualibus adhibeatur, idcirco ad istam correptionem omnes ex diuino præcepto tenentur. Quamuis autem soli prælati ac superiores habeãt curam aliorũ, uidelicet subditorum, simpliciter quoad totam uitam ipsorum, saltem quo ad ea ad quæ prælatio aut superioritas ipsa extendit, tamen secũdum quod unusquisq; ex charitate tenetur habere curam de quolibet alio, loco & tempore opportuno, & in particulari occurrẽte negotio. Propter quod in Ecclesiastico scriptum est: Vnicuiq; mandauit deus de proximo suo. Teste quoque Apostolo, Membra pro se inuicem debent esse solicita. At uero cum præceptum istud fraternæ correptio 1. Cor. 12
nis sit affirmatiuum, quamuis obliget semper, non tamen ad semper: idcirco de eo ad quod implendum tenemur in aliquo casu, quamuis non in omni, non est consilium, sed præceptum: quia consilium nunquam obligat, nisi per hoc quod in præceptum transit ex aliquo accidẽte. Tempus uero quo obligatur homo ad istam correptionem, est dum delinquens ei occurrit, & commode corripi potest, ac emendatio eius speratur, nec adest cui ex officio actus ille incumbat. Sed & monachus ad correptionem tenetur, prout sua permittit uocatio, saluis scilicet obseruantijs ordinis sui. Item corripiẽs pro posse debet uitare, ne correptus ex sua correptione ad deteriora labat, puta ad iram, odium, impatientiam &c. Si autem ex sua malitia acquiescere nolit, & peccatum eius in aliorum uertit nocumentum ac scandalum, nõ est correptio discreta. Propter hoc omittenda, præsertim à præsidente, qui ex officio habet illũ corrigere, & sua autoritate potest ipsum per pœnas compescere.

¶ Præterea si quæratur, an liceat peccatori in pec Questio. Opinio.
catis manenti corripere proximum: dicendum quod circa hoc est duplex opinio. Vna, quod is qui est in peccato consimili aut maiori, siue peccatum illud sit notorium, siue occultum, non potest corripere alium: quoniam alium corripiendo, profert sententiã in seipsum. Alia est, quod potest corripere dummodo peccatum sit occultum: non autem, si existat notorium. Et utraq; opinio quantum ad aliquid, uera est. Dupliciter nanq; quis potest corripere. Primo, ex officio sicut prælatus: & sic prima opinio uera uidetur. Nam quadocunq; aliquis indigne utitur suo officio, peccat. Qui autem in mortali est peccato, quamuis occulto, indigne utitur prælationis officio: ideo peccat corripiendo seu aliud aliquid sui officij exequendo. Secũdo, aliquis corripit ex zelo charitatis non ut minister ecclesiæ: & sic in corripiendo non potest peccatum consistere nisi ratione scandali, quod nõ surgit nisi de peccato notorio. & iuxta hoc uera est secunda opinio. Hinc siue prælatus siue subditus etiam in notorio peccato consistens, si peccare aliquem uiderit, potest eum monere per modum rogantis, non corripientis. Verum per ueniale peccatum non fit homo ad corripiendum indignus. Si autem occurrat necessitas corripiendi prælato indigno, nõ est perplexus, quoniam potest in corde subito pœnitere. Questio.

¶ Si uero quæratur, an docens scripturam aut prædicans, in peccato mortali existens, peccet mortaliter: dicendum quod docere sacram scripturam contingit dupliciter. Primo, ex officio prælationis. Non enim licet alicui prædicare, nisi officium habeat prælaturæ uel autoritate prælationẽ habentis. Ad Romanos, Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Secundo, ex officio magisterij, sicut magistri theologiæ: dicuntq; aliqui Opinio.
quod docens primo modo, peccat mortaliter, si sit in peccato mortali notorio: non autem si doceat modo secundo. Sed hoc falsum est, quoniã idem est finis eorum qui sacrã ediderũt scripturam, ut qui docent eandem.

Cum

Cumq; ad hoc ordinetur scripturæ editio, ut ad uitam æternam prosit & ducat, iuxta illud Iohannis: Hæc autem scripta sunt &c. quicunq; hunc impedit finem scripturæ docẽdo, peccat. Impedit aũt, qui sacram scripturam docet male uiuendo: quoniam ore confitetur se nosse deum, & factis negat. idcirco dicendum, quod ille qui est in peccato notorio, peccat: siue sic siue sic doceat aut prædicet. Qui autem est in peccato mortali occulto, peccat, si doceat primo modo: non autem, si secundo.

Joan. 20.

Titũ. 1.

Respõsio. In peccato notorio qui docet, peccat.

Quęstio.

¶ Quæritur quoq;, an homo teneatur corripere suũ prælatum. Et respondendum quod nõ secundũ quosdam: quia (ut dicant) hoc esset os ponere in cælum: & quia prælati possent de tali increpatione faciliter scandalizari. Sed hoc nihil est, quia prælati inquantum peccantes & rei, nõ sunt cælum, id est, uicarij dei cæli, nec hoc est os ponere contra eos, sed pro eis. Itaq; prælatus ex hoc quod est publica persona ac præsidẽs & dei uicarius, non amittit ea quæ propria sunt suę personę. Vnde ea quæ debentur proximis ex fraterno charitatis affectu, qui ad uniuersos habendus est, etiam prælato debentur, sicut & ipse alijs talia debet. Ideo alij melius dicunt, quod sicut ea quæ sunt charitatis ad proximos, prælatus ita gerere debet ad subditos, ut suę non præiudicet autoritati, ne, dum nimium seruatur humilitas, frangatur regendi autoritas: ita correptio ad prælatos taliter fieri debet, ne aliquid subtrahatur reuerentiæ, Propter quod dixit Apostolus: Seniorem ne increpaueris, sed obsecra ut patrem. Hæc Thomas.

Subditus quõ possit p̃latũ corripere.

1. Thim. 5

Quęstio.

¶ Qui consequenter hic scissitatur, an fraterna & secreta admonitio præcedere debet denunciationem ecclesiæ faciendam, similiter testium inductio. Et qualis debeat esse correptio ipsa ac admonitio, an dura uel mollis, aspera an mãsueta. De qbus omibus etiã in Secunda Secũdæ magistraliter scribit. Sed quia de his in alijs pluribus locis atq; sermõibus scripsi, specialiter in opusculis de regimine prælatorum, de uita & regimine curatorum, de uita & regimine præsulũ, specialius uero ac plenius in spãli tractatu de mõ iudicãdi & corripiẽdi: idcirco pertrãseo in hoc loco, qa nec multũ ptinet ad hunc passum. Propter quod Bonauentura & alij quidam nihil hic scribunt de istis.

¶ Insuper Henricus quodlibeto 5. respondens ad istud, utrum omnes teneantur ad correptionem fraternam: Si quis, inquit, alium diligit, bonum eius satagit procurare: quia secundum Gregorium, probatio dilectionis est exhibitio operis. Eiusdem autem ratiõis est, bonum procurare dilecto, & eum pro posse liberare à malo. Quemadmodum ergo omnes tenentur ad fraterni boni procurationẽ, ita ad fraterni mali amotionem, quod fit per correptionem fraternam. Est autẽ duplex peccati correptio. Vna charitatiua, ad solã emẽdationem peccantis: alia potestatiua, ad terrorẽ aspicientis. Prima correptio est admonitionis, quæ tantum debet esse de occultis & in occulto, ad quã unusquisq; tenetur, inquantum est peccanti propinquus. Secunda est correptio punitionis, quę tantum debet esse de manifestis, uel per euidentiam facti, aut per testes, aut per propriam confessionem, quæ debet fieri in aperto, ad quam solum tenentur prælati. Hæc Henricus.

Henricus

Correptio peccati duplex.

Thomas.

¶ Vnde Thomas aliiq; communiter dicunt, quod fraterna correptio uno modo est actus charitatis seu etiã pietatis uel misericordiæ, utpote eleemosyna spiritalis, & sic spectat ad omnes. Alio modo est actus iustitię, & sic pertinet ad prælatos, qui nihilominus ex pietate & ex charitate debent corripere, imo misericordia maxima est, qua malum culpæ auferi à proximo. Verũtamen quod ait Henricus correptionem admonitionis tãtummodo esse debere de peccatis occultis, & in occulto, nõ apparet: quia & de manifestis potest consistere, ut si quis in societate audiat aliquem publice irrationabiliterq; iurare, debet & potest eum cum modestia euidenter corripere, sicut & Loth arguit suos conciues.

Correptio actus biformis.

Gen. 19

¶ Amplius, quodlibeto 6. interrogat, utrum sacerdos corripere debeat subditos suos facto. Et respondet, factum quo quis corripit, multiplex esse potest, uidelicet factum boni exempli, & factum subtractionis eorum quæ occasio sunt peccandi, factum quoq; percussionis aut incarcerationis seu uinculationis. Primis duobus factis debet ipsos corripere, non autem facto percussionis: quoniam hoc ad ecclesiasticos uiros non pertinet, cum de episcopo dicat Apostolus, non percussorem. Corripere uero uerbo uinculationis aut incarcerationis non licet, nisi superioribus sacerdotibus superiorem iurisdictionem habẽtibus, quam sacerdotes curati non habent: ideo nullo modo hoc licet eis. Quibus obijci potest quod loquitur Augustinus: Corripiamus uerbis, corripiamus & uerberibus. Itẽq;, Peccat semel: ignosce, ignoui. Peccat scdo: ignosce, ignoui. Iam tertio: uapulet. Itaq; percussio disciplinæ est licita, quam in claustris infligere possunt pręsidẽtes etiã inuitis. Et sic in collegijs fieri cõsueuit. Qd uero de episcopo ait Apostolus, Non percussorem, exponitur de percussione uiolenta, ex ira & impatientia prodeunte. De percussione etiam spiritali, de qua idẽ Apostolus: Peccantes, inquit, in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccãtes. Sacerdos tamen curatus disciplinam uerberum inferre non debet inuitis, nec forsan iniungere, nisi aliũde noscat parrochianum suum ex speciali compunctione paratum ad illam, nec esse periculum.

Quęstio. Quõ curatus corripiat subditum.

1. Timo. 3 Tit. 1

Obiectio. 1. Cor. 8

¶ Iterum eodem discutit quodlibeto, utrum omnis sacerdos in peccato mortali, quãuis occulto existens, peccet mortaliter, prædicando, baptizando, ac consimilia ecclesiastica opera exercendo. In cuius solutione uidetur tenere cõtraria aliqua iam inductis. Sed quia hæc quæstio infra tractatu de sacramẽto ordinis locũ habet, differo usq; ibi.

Quęstio.

¶ Pręterea quodlibeto septimo quęrit, utrum aliqs uadens ad prędicandum, reficiendus ubi prędicauerit, uidẽsq; uillam destitutam bono pastore, in qua putat se non laute reficiendum, pertransit & trãsit ad uillam bono pastore prouisam, in qua putat se bene hospitãdum, peccet mortaliter: & utrum talis prædicãs, tacẽs ueritatem in casu huiusmodi, ne bonam refectionem amittat, mortaliter peccet. Ad quæ respondet q imo, si uilla illa paupercula multum indigeat informatiõe, & prædicans sciat hoc, ac nihilominus desiderio commodi corporalis omittit spiritualem illorũ profectũ, ac subticet ea quæ salutem cõcernunt diuitis hospitis sui, à quo suspicatur se egregie reficiẽdũ: sicq; fraternã omittit correptionem, dire ac mortaliter pręuaricat.

Quęstio.

¶ Eodẽ quodlibeto scissitatur, quod & supra quæsitum est, utrum sacramentum pœnitentiæ ex uirtute clauium respectu eorundem peccatorũ, possit habere effectum magis q̃ semel. Respondet quod non nisi semel, loquendo de principali sacramẽti huius effectu, qui cõtinet tres effectus, qui sunt ablutio maculæ peccatorum, diuinæ quoq; offensæ placatio, atq; æternæ

Quęstio.

pœnæ

pœnæ in temporalem commutatio. Alij autē effectus minus principales, sunt minorario aliquanta pœnæ tēporalis, augmentatio gratiæ, reconciliatio cū militanti ecclesia. Ad eandem etiam opinionem Scotus diuertit. Positio uero sācti Tho. supius posita, amplius placet.

Questio. ¶ Præterea quærit primo quodlibeto, Vtrum subditus habens peccatum occultū, de quo suspicatur prælatus, tenetur prælato suo dicere ueritatem interrogatus de illo peccato. Respondet, Quanto plus homo tenetur ex charitate seipsum diligere quam proximum, tanto plus debet circa seipsum charitatis opera exercere. Præcipuum autem opus charitatis ad proximum, est peccatum illius occultum nō prodere, sed secrete ipsum corripere, atq; ad meliora hortari. Ergo potius debet proprium peccatum occultum celare, confiteri & emendare, ac bonam famam ad dei honorem aliorūq; ædificationem seruare. Hinc contra charitatem agit, q præest, si ab ipso requirat ut dicat aut iuret sibi ueritatem de tali peccato. Vnde nec subditus quamuis religiosus, tenetur in hoc superiori parere. Et dico peccatū occultum, quod ita ignotum est, ut non sit de ipso infamia neq; suspitio talis, ut contra ipsum per inquisitionem procedere non sit opus. (Peccat' p̄latus de pctō secreto inuestigans.)

Thomas. Questio. ¶ Huic responsioni consonare uidetur, quod Thomas respondet ad similem quæstionem, qua quęritur, Vtrum si prælatus iuberet alicui scienti crimen fratris sui quod ei diceret illud, aut etiam propriam culpā occultam, an teneretur implere. Et respondet, Præceptū alicui factum à suo prælato de peccato alterius publicando, in casu quo publicari nō debet, fieri potest in iudicio & extra iudicium. Si extra iudicium, peccat præcipiens: & is cui præcipit, nō tenetur in hoc obedire. Si autem in iudicio ordine iuris exigente, iudex alicui præcipiat ut peccatum suum uel alterius fateatur, non peccat. quoniam ipse non exigit, sed accusans, cui iudex ius reddere debet. tuncq; tenetur quis fateri suū alteriusue peccatum. Vel appellare, si contra ius p̄cipiatur ei. Qd' si sic cogatur occultum publicare peccatum, excusatur, & uitat grauius malum utpote disciplinæ iuris eneruationem. Attamē iudex debet dissimulare pro posse, ne faciat tale præceptū saluo ordine iuris, & pręsertim in capitulo, ubi magis secundum æquitatem, quam secundum iuris rigorem est p̄cedendum. Hæc Thomas.

Subditus q̄m corripiant prelatum Gal. 2. ¶ Qui etiam in solutione primi argumenti quæstionis iam præinductę, an subditus tenetur corripere suum prælatum, affirmat: Paulus in faciem restitit Petro coram multitudine. Quod excedit modum correptionis quæ à subditis debetur prælatis. Non enim prælati publice coram multitudine, sed humiliter in priuato sunt corripiendi à subditis, nisi immineret periculum fidei. Tunc enim pręlatus minor fieret, si in infidelitate laberetur, & subditus fidelis fieret eo maior. Deinde subiungit: Demophilum monachum beatus Dionysius in epistola reprehēdit, quia iniuste corripuit sacerdotem, & quia correptionem usque ad correctionem extendit pœnam inferendo. Nam sacerdotem percussit, & ab ecclesia expulit. Quamuis autem p̄lati sint à subditis corripiendi, non tamen eis à subditis infligenda est pœna, sed recurrendum ad superiorem, ei denuntiando: aut si superiorem non habeat, recurrat ad deum, ut eū emēdet aut de medio tollat. Hæc idem ibidem. (Dionys. martyr.)

¶ Quibus consonat quod scribit Richardus: Resistere superiori in facie coram omnibus, inferiorem non decet. Ideo Paulus hoc nō fecisset, nisi aliquo modo par Petro extitisset, quantum ad fidei defensionem, sed in occulto eum reuerenter admonuisset. Nec intelligendū est quod Paulus fuit par Petro in officio ecclesiæ dignitatis. Solus enim Petrus inter apostolos gerebat primatum, ut patet secunda quęstione. ca. 7. Paulus Petrū. Hæc Richardus. (Richard'.) (2. q. 7. Pa. petrum.)

¶ Insup quodlibeto decimoquarto q̄rit Henricus, Vtrū generalia interdicta in prouincijs, ciuitatibus & ecclesijs sint licita. Respondet, Princeps quodammodo repræsentat totam communitatem, ideo factum suum reputatur factum totius communitatis. Hinc pro delicto principis contra ecclesiam, quatenus citius ad emendationem compellatur, licitum est interdictum super communitatem in quo nullus punit', qui sit omni modo innoxius: quoniam qui non est noxius propria culpa, noxius est interpretatiue noxa capitis sui, prout mēbrum dicitur noxium aut infirmum noxa seu ęgritudine capitis proprij: sicut & omnes noxij dicimur noxa primi nostri parentis. Et ratio ista ueritatem habet in interdicto terræ principis. Si uero princeps forefaciat contra ecclesiam aliquam acceptando, & ob hoc interdictum feratur in terra aliena, non uideo rationabilē causam, cum ibi nullus sit noxius nec uere, nec interpretatiue. Hæc Henricus. (Questio.) (Q̄stio inter dicta generalia communitati facta liceant.)

¶ Distinctio XX. De his qui in fine pœnitent.

Sciendum est etiam quod tempus pœnitentiæ est usq; in extremum articulū uitæ. Vnde Leo Papa: Nemo est desperandus, dum in hoc corpore constitutus est; quia nonnunquam quod diffidentia ætatis differtur, consilio maturiore perficitur: Augustinus tamen de pœnitentia differētibus ita scribit: Si quis positus in ultima necessitate uoluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox recōciliatur, & hinc uadit: fateor uobis, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quia bene hinc exit, sed si securus hinc exierit, ego nescio. Pœnitentiam dare possumus, securitatem uero non. Nunquid dico damnabitur: sed nec dico liberabitur. Vis ergo a dubio liberari? age pœnitentiam dum sanus es. Si sic agis, dico tibi, quia securus es: quia pœnitentiam egisti eo tempore quo peccare potuisti. Si uis agere pœnitentiam quando iam peccare non po, te peccata te dimiserūt, nō tu illa. Item: Duæ res sunt: aut ignoscitur tibi, aut nō ignoscitur. Quid horum tibi sit futurum, nescio. Ergo tene certum, & dimitte incertum. Sed quare hoc dixit Augustin', cum pœnitentia quę in fine agitur, in psalmo appelletur sacrificium uespertinum, quod erat acceptabilius in lege: & cum in quacūq; die inuocetur deus, assit: & quacunq; hora ingemuerit & conuersus fuerit peccator, uita uiuet & non morietur. Sed illa (Leo papa de pe. di. 7 in prin.) (Augustin' li. de pe.) (Aug. li. de pe. ca. 18. di. 7. c. si q̄s autem.) (Psal. 140)

Augustin. in li. de pe. ca. 17 et hr de pe. di. 7 c. nullus expectet.

dixit Augustinus propter illos qui pœnitentiam usque in finem uitæ protrahunt: & tunc nõ ex dei amore uidentur pœnitere, sed timore mortis quasi ex necessitate. Vnde idem quasi aperiens quare superiora dixerit, ait: Nullus expectet quando peccare non potest. Arbitrij enim libertatem quærit deus, ut deleri possint commissa: non necessitatem, sed charitatem: non tantum timorem, quia non in solo timore uiuit homo. Quem ergo sero pœnitet, oportet non solum timere iudicem, sed diligere: quia sine charitate nemo saluus esse potest. Nõ ergo tantum timeat pœnam qui pœnitet, sed anxietur pro gloria. Quæ conuersio si contigerit alicui etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam uix uel raro est tam iusta conuersio, timendum est de pœnitente sero: maxime cum filij quos illicite dilexit, sint præsentes, uxor & mundus ad se uocet. Multos solet serotina pœnitentia decipere. Sed quoniam deus semper potens est, semper etiã in morte iuuare ualet quibus placet. Cum ergo opus sit non hominis, sed dei fructifera poenitentia, inspirare eã potest, quã docunque uult sua misericordia: & remunerare ex misericordia, quos damnare potest ex iustitia. Sed quoniam multa sunt quæ impediunt & languentem retrahunt, periculosissimũ est & interitui uicinum, ad mortem protrahere poenitentiæ remedium. Sed magnum est, cui deus tunc inspirat (si quis est) ueram poenitentiam. Sed si etiam sic cõuersus uita uiuat & non moriatur, non promittimus quod euadat omnem poenam. Nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis. Hic autem ignis et si æternus non sit, tñ miro mõ grauis est: excellit enim omnem poenam, quam unquã passus sit aliquis in hac uita. Nonquam in carne tanta inuenta est poena, licet mirabilia martyres passi sint tormenta, & multi nequiter quãta sæpe sustinuerũt supplicia. Ex his satis ostẽditur, quam periculosum sit differre poenitentiam usque in finem uitæ. Si tamen etiam tũc uera habeatur poenitentia, hominem liberat, & uitam mortuo impetrat: non sic tamen, ut nullam sentiat poenam: nisi forte tanta sit uehementia gemitus & contritionis, quæ sufficiet ad delicti punitionem. Licet ergo sit difficile, ut tunc sit uera pœnitentia * quæ tam sera uenit, quando cruciatus membra ligat, & dolor sensum opprimit, ut uix homo aliquid cogitare ualeat, melior est tamen sera quam nulla. Pœnitentia enim etsi in extremo uitæ hiatu aduenit, sanat & liberat. Multum sera fuit latronis pœnitentia, sed non fuit sera indulgẽtia. Sed licet latro ueniam meruisset in fine de omni crimine, non tamen dedit baptizatis peccandi & perseuerãdi autoritatem.

* quando

Luce. 23.

¶ De his qui hic poenitentiam non complent.

Si uero quæritur de illis, qui in hac uita poenitentiam non complent, utrum transituri sint per ignem purgatorij, ut ibi quasi compleant quod hic minus fecerunt: idem dicimus & de istis esse sentiendum, & de his qui in extremis poenitent. Si enim tãta fuerit cordis cõtritio & delicti exprobratio, ut sufficiat ad puniendum peccatum, liberi ab alijs pœnis trãseunt ad uitam. & si inexpleta fuerit poenitentia, quia perfecte poenituerunt & ingemuerũt corde. Qui uero non adeo conteruntur corde, & ingemiscunt pro peccato, si ante expletionem poenitentiæ * discesserint: ignem purgatorium sentient, & grauius punientur, quam si hic implessent poenitentiam. Horrendum est enim incidere in manus dei uiuentis. Deus enim cum sit misericors & iustus, ex misericordia poenitenti ignoscit, non reseruans peccatum ad poenam æternam, ex iustitia uero impunitum non dimittit delictum. Aut enim punit homo, aut deus: homo autem punit poenitendo: deus autem poenam exigendo: Et est pœnitentia interior & exterior. Si ergo interior pœnitudo fuerit tanta, ut sit sufficiens ultio peccati: deus qui hoc nouit, ab illo qui taliter pœnitet, ulterius pœnam non exigit. Si uero interior pœnitudo non sufficit in uindictam peccati, nec exterior poenitentia impletur: deus qui modos & mensuras peccatorum & poenarum nouit, addit poenam sufficientem. Studeat ergo quisque sic delicta corrigere, ut post mortem non oporteat poenam tolerare. Quædam enim peccata mortalia in poenitentia fiunt uenialia, non tamen mox sanantur. Sæpe enim infirmus moreretur, si non medicaretur: non tamen statim medicatus sanatur. Languet uicturus, qui prius erat moriturus. Qui autem impoenitens moritur, omnino moritur, & æternaliter cruciatur. Si enim semper uiueret, semp peccaret.

* decesserint.

Heb. 10

Job. 24.

Aug. de ue. & falsa pe. ca. 18

¶ De illo cui sacerdos indiscretus iniungit paruam poenitentiam.

Si

Si uero de illo quæritur, qui satisfactionem iniunctam impleuerit, q̃ ignorantia uel negligentia sacerdotis peccato condigna non fuit, utrum de uita migrans, ab omni pœna liber sit: idem respondeo, quod supra de illo qui pœnitētiam non cōpleuit, dixi: Quod si tm̃ est lamentum interioris doloris, ut sufficiat in uindictam peccati, omnino liberatus est: si uero non sufficiat dolor interior, simul cum pœna iniuncta addet deus pœnam. Quod autem interdum sufficiat dolor interior ad uindictam peccati, certum documentū habemus in illo latrone, qui sola mentis contritione & confessione statim ut cōuersus fuit: paradisum ingredi meruit. Sed quia dispensatores ecclesiæ contritionis quantitatem non perpendūt, quibus non est datum intelligere occulta cordium, omnibus leges pœnitentię constituūt, tam magis quam minus de peccato dolentibus. Quorum studium ad hoc præcipue tendere debet, ut cordis dolorem, quantum fas est, cognoscant, & secundum ipsius modum satisfactionem iniungāt. Vnde Augustinus: In actione pœnitentiæ ubi tale commissum est, ut is qui commisit, a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor em̃ contritum & humiliatum deus non despicit. Verum quia plerūq; dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum noticiam nisi per uerba uel alia quecūq; signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur, Gemitus meus a te non est absconditus: recte constituūtur ab his qui ecclesijs præsunt, tempora pœnitentiæ, ut satisfaciat etiā ecclesiæ, in qua peccata ipsa remittuntur: extra eam quippe non remittuntur. Ipsa enim spiritum sanctum pignus accepit, sine quo non remittuntut ulla peccata. Item Hieronymus: Mensuram temporis in agenda pœnitentia ideo non satis aperte præfigunt canones pro unoquoq; crimine, ut de singulis dicant qualiter unūquodq; emendandum sit: sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuerunt, quia apud deum nō tantū ualet mensura temporis quantum doloris. Nec abstinentia tantum ciborum, quantum mortificatio uitiorum. Ideoq; tempora pœnitentiæ pro fide & conuersatione fidelium pœnitentiū abbreuiāda ꝑcipiūt, & ꝓ negligētia ꝓtelāda: ꝓ qbusdā tñ culpis modi pniæ sunt impositi.

Luce. xx.

Augu^o. in Enc. c. 65. & c. habet de pœ. di. i. in actione.

Psalm. 37

¶ Quod morientibus non sit imponenda satisfactio, sed innotescēda.

Solet etiam quæri, utrum satisfactionis lex morituris sit imponenda. De quo Theodorus Cantuariensis episcopus in Pœnitentiali suo sic ait: Ab infirmis in periculo mortis positis, pura inquirenda est confessio peccatorum: non tamen est illis imponenda quantitas pœnitentiæ, sed innotescenda: & cum amicorum orationibus & eleemosynarum largitionibus pondus pœnitentiæ subleuandum, si forte migrauerint. Si uero conualuerint, pœnitentiæ modum a sacerdote impositum diligenter obseruent. Alijs uero pro qualitate peccati pœnitentia decernenda est præsidentium arbitrio. Vnde Leo papa: Tempora poenitudinis habita moderatione, constituenda sunt tuo iudicio, prout conuersorum animos perspexeris esse deuotos. Pariter etiam habere debes ætatis senilis intuitum, & respicere periculorum quorumcunq; uel ægritudinum necessitates.

Leo papa 26. q. 7. ca tēpora que.

¶ In necessitate non est neganda poenitentia uel reconciliatio.

Sciendum etiam quod tempore necessitatis non est neganda poenitentia uel reconciliatio petentibus. Vnde Leo papa: His qui tempore necessitatis, & periculi urgentis instantia, præsidium poenitentiæ & modum reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicēda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordiæ dei nec mēsuras possumus ponere, nec tempora definire. Quod si ita aliqua ægritudine aggrauati sunt, ut quod pauloante poscebant, sub præsenti significare non ualeant: testimonia eis fidelium circūstantium prodesse debebunt, simulq; poenitentiæ & reconciliationis consequantur beneficium. Item Iulius papa: Si presbyter pœnitentiam abnegauerit morientibus, reus erit animarum: quia dn̄s ait, Cum conuersus fuerit, tunc saluus erit. Vera enim confessio ultimo tempore potest esse: quia non modo tempus, sed etiam cordis deus inspector est, sicut latro probat.

¶ Quod presbyter non reconciliet inconsulto episcopo, nisi in necessitate.

Non debet tamen presbyter pœnitentem reconciliare inconsulto episcopo, nisi ultima necessitas cogat. Vnde in Carthaginensi concilio: Presbyter inconsulto episcopo nō reconciliet pœnitentem, nisi absente episcopo ultima necessitas cogat. Cuiuscūq; pœnitētis publicum crimen est, quod uniuersam cōmouerit urbē: ante absidam, scilicet introitū ecclesiæ

manus ei imponatur. Item Aurelius episcopus dixit: Si quis in periculo cõstitutus fuerit, & se reconciliari diuinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet utiq; presbyter consulere episcopum, & sic periclitantem eius precepto reconciliare. Incõsulto uero episcopo, non potest excommunicatos uel publice pœnitentes presbyter reconciliare. Vnde in Carthaginensi concilio secundo statutum est, ut chrisma, uel reconciliatio pœnitentium, & puellarum consecratio, a presbyteris non fiat. Item reconciliare quenquam in publica missa presbytero non liceat: puellarum tamen consecratio, consulto episcopo, per presbyterũ fieri ualet. Vnde in Carthaginensi concilio secundo: Presbyter inconsulto episcopo uirgines non consecrat, chrisma uero nunquam conficiat. Sicut præcepto episcopi potest presbyter consecrare uirgines, sic & reconciliare pœnitentes. (26 q 6. c. si iubet.)

¶ An oblatio eius sit recipienda, qui currens ad pœnitentiã, præuenitur morte. (Ibidem. c. presby.)

Si autem quæritur de illo, qui ad pœnitentiam festinans, sacerdotem inuenire non potuit, & ita decessit, utrũ oblatio eius sit recipienda: dicimus quia est. Vnde in Epanensi concilio: Si aliquis fuerit mortuus qui non sit confessus, & testimonium habet bonum, & non poterat uenire ad sacerdotem, sed præoccupauit eum mors in domo uel in uia: faciãt pro eo parẽtes eius oblationem ad altare, & dent redemptionem pro captiuis. (26. q. 6. c. Aliquis.) (Iacobi Thome sẽtẽtio.)

SVMMA DISTINCTIONIS XX.

Præcedẽte distinctione locutus est Magister de clauibus ecclesię, quę & quot sint, & de potestate effectibusq; earum: nũc tractat de tempore ad pœnitendum opportuno, ostendẽs primo quod usq; ad mortem duret pœnitentiæ tempus: ita quod si anima ante separationem à corpore uere pœniteat, saluatur. Nihilominus periculosissimum est pœnitentiam tam diu differre, quoniã etsi cõtingat hominem in fine pœnitere, acerbitatẽ tamẽ purgatoriæ pœnæ uix ualebit euadere, de cuius pœnę acerbitate pertractat. Deinde circa præhabita quasdam inserit quæstiones. Prima est, quid ei immineat qui iniũctam pœnitentiam in hac uita non implet. Secunda, quid post hanc uitam restet ei, cui pœnitentiam insufficientem iniunxit confessor. Quocirca tangit de canonibus pœnitentialibus, & qualiter arbitrio seu discretioni sacerdotis committendi sint seu commissi. Tertia, utrum infirmis qui mox morituri putantur, sit pœnitentia iniungenda. Consequenter subiungit aliqua documenta, ex quibus solui possent quæstiones quæ circa ista mouentur, uidelicet an constitutus in grãdi necessitate aut mortis articulo, sit pœnitentia ac reconciliatio impendenda: & utrum absente episcopo posset sacerdos pœnitentem reconciliare ecclesiæ, qui pœnitens sit in solenni pœnitentia constitutus, de qua re tractatum est supra. Vltimo quærit de illo, qui cupiens confiteri, pergit ad sacerdotem, quem antequam acquirere queat, spiritum tradit, quid sit sentiendum.

QVAESTIO I.

Hic quæritur primo, Vtrum confessio sero facta, sit efficax. ¶ Videtur quod non, quoniã Augustinus dicit se certum non esse quod talis salubriter pœniteat. Item, talis pœnitentia ex timore damnationis ac pœnæ uidetur procedere. Et rursus, de Antiocho recitatur, quam uehementer pœnituit, & emendationem proposuit, imo & promisit, nec tamen profuit ei. Atq; de Esaia scribit Apostolus ad Hebræos, q; non inuenit pœnitentiæ locum, quãquam cum lachrymis inquisisset eam. (Contra veritatẽ arguitur.) (2. Mac. 9.) (Heb. 12)

In contrarium sunt autoritates scripturę, & doctrina totius ecclesiæ. (In oppositum.)

¶ Ad hoc Thomas respondet: Deus qui dat omnibus abundanter, nulli gratiam derogat facienti quod in se est, ad gratiam se pręparando, quę præparatio fit per liberi arbitrij motum. Idcirco quam diu manet homini usus liberi arbitrij in hac uita, in qua nondum est confirmatum in malo, potest se præparare ad gratiã, de peccatis dolendo: sicq; gratiam remissionis peccatorum cõsequetur. Hinc si Antiochus uere pœnituisset ex corde, ueniam obtinuisset. Pœnituit autem non amore iustitiæ, sed timore pœnę præsentis quam tolerabat, & pœnę futurę quam expectabat. Et ita peccatoribus multis contingit in fine, quoniam non est facile ut affectum quem homo diu & intense inclinauit, ad aliud repente retrahat, & conuertat ad contrarium: non tamẽ est impossibile, quoniam liberum arbitrium ex habitu suo non cogitur nec prouidentiæ dei terminus potest præfigi, per quam etiam in extremo uitæ quãdoq; motus ueræ pœnitentiæ inspiratur. Idem dicendũ de Esau, qui etiam magis dolebat de damno temporali quam spirituali. (Obiectorũ dilutio.)

¶ Quod autem in fine uitę pœnitens queat absolui à quocunq; sacerdote, etiam de quocunq; peccato, satis declaratum est pauloante. Insuper post remissionẽ culpæ exigitur pœna, quatenus iniustitiæ inæqualitas ad iustitiæ reducatur æqualitatem. Hinc sicut ad ordinationem culpę exigitur quod pœna infligatur pro culpa, ita quod pro tanta culpa tanta pœna. Cumq; peccatum inordinatum remanere non ualeat, quamuis reatus pœnæ sit diminutus per contritionem, confessionem & absolutionem, oportet quod pœnitẽs in fine adhuc, & quicunq; satisfactionẽ condignam in hac uita nõ implet, post hanc uitam puniatur, nisi contritio fuerit tanta q̃d totaliter purget à culpa: quod iuxta præhabita fieri potest. Porro iustitia, secundum Philosophum 5. Ethicorum, assimilatur mensuræ. Hinc sicut in diuersis terris, diuersæ sunt mensuræ rerum uenalium, ita diuersę pœnæ secundum iustitiam pro culpis eisdem inferuntur. Pro eadem quoq; culpa grauius puñitur homo in purgatorio, quam in uita præsenti: ratione fori: attamen aggrauatio illa proportionabiliter correspondet pœnæ cuius homo in uita extitit reus. Et hoc debet homo sibi ipsi imputare, quod illuc reseruauit sibi iustam punitionem pro culpis suis recipiendam, cum tamen potuerit hic per pęnam multo faciliorem euadere. Sed obijci potest, quia cum pœnæ uitæ præsentis sint satisfactoriæ pro peccatis, & mors ipsa sit maxima pœna, uidetur per ipsam æquanimiter toleratam tota pœna restans dimitti. Et respondendum quod mors naturalis est pœna consequens originale peccatum, ut quasi iam (Post culpę remissionẽ exigitur pœna.) (Obiectio)

in

in naturam sit uersa: sicut & originale peccatum: idcirco per mortem naturalem homo nõ purgatur ab actuali peccato, sed per mortem illatam bene potest purgari. Vnde si quis mortem illatam patienter sustineat, quãuis ꝓ alijs criminibus sit illata, ualet ad pœnę diminutionẽ atq; interdũ ad liberationem à tota pœna, secundũ quantitatem culpæ charitatis & patientiæ, nec non contritionis. Hæc Thomas.

¶ Veruntamen de hoc ultimo uerbo aliqui longe aliter sentiunt, ut dictum est: & forsitan infra dicetur. Aiunt quippe quod quantũcunq; pœna mortis seu infirmitas eam præcedens, sint naturales: tamen si charitatiue acceptentur, æquanimiter tolerentur, & ad finẽ congruum ordinentur, sint non solum satisfactoriæ multũ, sed & meritoriæ ualde: quẽadmodũ etiã fames, sitis, mendicitas & egestas, ex causis naturalibus ꝓueniẽtes.

Pœna mortis, purgatoria & meritoria.

¶ Istis & consimilibus quæstionibus, quoniam faciles sunt, non immoror.

¶ Quæritur quoq; hic, an debita pœna infligatur secundum magnitudinem excessus peccati, uel secũdum delectationis uehementiam ac mensuram. An etiã confitens obligetur ad pœnam maiorem, quam sibi à confessori iniungitur. & utrum unus pro alio satisfacere possit. Ad primum horum trium sanctus doctor respondet: Pœna post culpæ dimissionẽ ad duo exigitur. Primo, ad debitum persoluendũ. Secundo, ad remediũ exhibendum. Potest ergo taxatio pœnę cõsiderari quãtum ad duo. Primum, quantum ad debitum. sicq; quantitas pœnę radicaliter correspondet quantitati culpæ, antequam de ea aliquid dimittatur. Attamen quãtum per primum eorum, quę nata sunt pœnam remittere, plus remittitur. Secũdum hoc per aliud semper minus restat soluendum seu remittendum, & quãto ei plus de pœna per contritionem dimissum est, tanto minus per confessionem restat. Secundo, quantum ad remedium illius qui peccauit, aut aliorum. sicq; quandoq; pro minore culpa iniungitur maior pœna. Vel quia peccato unius difficilius potest resisti quam peccato alterius, & sic iuueni pro fornicatione iniungitur pœnitentia maior quam seni, quamuis in hoc minus peccauit: uel quia peccatum periculosius extat in uno quam in alio, sicut in sacerdote: aut quoniam multitudo est pronior ad illud peccatum, ideo per pœnam unius terrenda est & retrahenda à uitio. Pœna ergo in foro pœnitentię quantum ad utrunq; taxanda est. idcirco nõ semper pro maiori peccato pœnitentia maior imponitur. Porro purgatorij pœna solum est ad soluendum debitum, quia iam ultra non est locus peccandi. ideo illa pœna solum taxatur secundum quantitatem peccati, considerata tamen contritionis quãtitate, & confessione ac absolutione: quia per omnia hæc aliquid de pœna dimittitur. Propter quod etiam a sacerdote sunt considerandæ iniungẽdo satisfactionem. Itaq; his non obuiat quod in Apocalypsi dominus ait: Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentũ & luctum. Nempe in uerbis illis duo tanguntur ex parte culpę, utpote glorificatio quę pertinet ad elationem: & deliciæ, quæ spectant ad delectationem. Quamuis autem sit minor delectatio in peccato maiori, tamen semper ibi est maior elatio. Neq; his obstat quod secũdum iura antiqua, sacerdoti pro fornicatione iniungitur pœnitentia decem annorum, laico autem pro homicidio pœnitentia septem annorum, quãquam homicidium istud illa fornicatione sit grauius. Nam id fit inquantum pœnitentia est remedium contra peccata futura, ad retrahendũ

Thomas.

Purgatorij pœna debitũ soluit.

Apoca. 18

sacerdotem à uitijs carnis: quæ tam sibi quam alijs sunt ualde periculosa.

¶ Ad secundum dicendum, quod actus ministri bonus uel malus, nil uariat in efficacia sacramentorũ. hinc siue sacerdos discrete se habeat in iniunctione pœnitentię, siue non, nil diuersificatur quantum ad efficaciã absolutionis & cõtritionis ac confessionis: ideo siue indiscrete pœnitentiam iniungat, siue non, semper manet reatus ad pœnam quantitatis eiusdem. Hinc si eam nõ expleat in præsenti, ab eo in purgatorio exigetur. Si ergo obijciatur quod confessor uidetur culpabilis, minorem quam iustum est pœnitentiam iniungendo, & in hoc noceat confitenti, præsertim cum in futuro multo grauior pœna exigatur quam hic: dicendum quod quandocunq; minor pœnitentia iniungitur, defectus est ex parte imponentis, uel ex parte recipientis. Interdum tamen sine culpa utriusq;, ut quando imponẽs debitam diligentiam adhibet ad iniungendum pœnitentiam condignam, recipiens quoq; paratus est illam implere. Ideo inconueniens non est, si confitens non liberetur totaliter à pœnæ reatu. Sacerdos etiam non semper peccat minorem pœnitẽtiam iniungendo: tũ quia non potest scire determinate quantitatẽ debitæ pœnæ, quamuis aliquid proprie ualeat determinare, regulis patrũ consideratis: tum, quia quandoq; plus expedit poenitentiam minorem imponere, ne cõfitens ob grauitatem poenitentiæ retrahatur ab eius impletione ex sua imperfectione: sicq; confessor uitat minus malum, quatenus maius malum uitetur: & cõfitens interim cõfortatus in charitate, ad maiora ac plura poenitentiæ opera peragenda aptetur, quam sacerdos sibi iniungere potuisset. Si uero confitenti maior debito poenitentia iniungatur, explere eam ex iniunctione sacerdotis tenetur: quia sacerdos non solum debitum poenę considerat, sed etiam peccato remedium adhibet. Ideo si cõfitens moriatur ante poenitentiæ sibi iniunctę expletionem, non exigitur ab eo tota, sed solum quãtum sufficit ad debitum exoluendum.

Obiectio.

¶ Ad tertium respondendum, quod inquãtum poenitẽtia ordinatur ad debiti solutionem, unus pro alio satisfacere potest, dummodo sit in charitate, ut opera eius satisfactoria esse possint. Nec oportet ut maior pęna imponatur ei qui satisfacit pro alio, quam ipsi reo imponeretur, ut aliqui dicunt: quia (ut aiunt) poena ꝓpria magis satisfacit quam aliena. Nam poena habet uim satisfaciendi præcipue ex charitatis uirtute, quæ magis apparet in hoc, quod homo poenitentiam soluit pro alio, quam si pro seipso. Ideo minor requiritur poena in eo qui pro alio satisfacit, quam in principali requireretur. Vnde in Vitaspatrum narratur, quod ꝓpter charitatem unius qui poenitentiam fecit pro peccato alterius quod non commisit, deus ignouit alterĩ qui peccauit. Nec etiam exigitur quantum ad absolutionem debiti, ut is pro quo alius satisfacit, sit ad satisfaciendum personaliter impotens: quoniam etsi potens esset, tamen alio pro eo satisfaciente, ipse à debito illo sit immunis. Sed hoc requiritur, inquantum poena satisfactoria est in remedium. Idcirco non est permittendum quod unus pro alio satisfaciat, nisi in alio illo aliquis defectus appareat aut corporalis, per quem sit impotens ad poenitentię impletionem: aut spiritualis, per quem sit imparatus ad onus poenitentiæ subeundum. Inquantum uero poenitentia ordinatur in remedium contra peccatum futurum, sic satisfactio unius alteri non prodest: quoniam ex unius ieiunio non domatur

Opinio.

Quõ ꝓ alio quis possit satisfacere.

alterius

alterius caro, nec ex actibus unius alius bene agere cõsuescit nisi per accidens, inquantum unus bene agendo meretur alteri augmẽtum gratiæ, quę est efficacissimũ remedium uitandi peccata. Hoc tamẽ potius est per modum meriti quam satisfactionis. Hæc Thomas.

Petrus. Pœnitentia debet pctõ quatuor modis.

¶Concordat Petrus & addit: Pœnitentia dicitur cõdigna peccato quatuor modis. Primo, secundum taxationem solius iustitiæ, & sic deus semper punit citra condignum etiam in inferno. Secundo, penes taxationem misericordiæ, sicq; exigit pœnam condignã. Sed hoc potest esse dupliciter. Primo, secundum taxationẽ misericordiæ increatę per seipsam. & sic in inferno exigitur atq; infligitur pœna condigna. Secundo, penes taxationem misericordiæ pœnitentia mediante. Et hoc dupliciter, utpote mediante pœnitentia interiore, aut etiam absolutone exteriore Primo modo pœna taxata post contritionem remanens, uocatur condigna: & de hoc condigno uirtute clauium remittitur aliquid. Secundo modo, pœna quæ remanet post remissionem culpæ, uirtute clauium factam, condigna est, & soluere hanc oportet: & determinatum est apud deum, quantũ uirtute clauiũ remittatur. Bonitas uero seu malitia indiscretio ve ministri, non mutat sacramẽti effectũ: ideo totam illam soluere est necesse. Hæc Petrus.

Richard' In articulo mortis non est iniungenda pœnitentia.

¶Richardus quoq; prehabitis consonans: Pœnitẽti, inquit, in articulo mortis non est pœnitentia iniungenda, sed innotescenda seu insinuanda: quoniam pœnitens talis non est in statu quo possit exteriorem pœnitentiam facere, quamuis interiorem possit dolorem habere. Debet tamen confessor exteriorem pœnitentiam eius peccatis debitam, ei manifestare, dicendo: Si sanus consisteres, pœnitentiam tantam facere deberes. Et debet insinuatio ista fieri per modum consolationis, reducendo ei ad memoriam infinitam magnitudinem pietatis diuinæ, quę frequenter remittit peccata per solam interiorem contritionem, præsertim dum non adest facultas satisfaciendi exterius. Talis quippe manifestatio desperationem excludit, & prouocat interiorem compunctionẽ. Insuper ait: Vnus satisfacere potest, ꝓ alio, dummodo ambo sint in charitate. Opus enim illius q in charitate non est, satisfactorium esse non ualet nec sibi, nec alijs. Opus quoq; satisfactorium factum in charitate, non prodest nisi habenti charitatem & dei amicis ex condigno, quamuis de congruo possit alios aliquo modo iuuare. Cumq; opus satisfactorium cæteris paribus magis prosit ipsimet facienti, quam alteri, sicut & efficacius meretur homo sibijpsi quam alteri, hinc cæteris paribus satisfacientem pro alio, oportet plus facere seu maiorem satisfactionem exoluere, quam pro se. Verumtamen charitas satisfacientis pro alio tantum, posset excedere charitatem satisfacientis pro seipso, quod non oporteret eum ad satisfaciendum pro alio maiorem soluere pœnam, quam alius ille solueret pro seipso: quoniam opus bonum tanto plus cęteris paribus satisfactorium meritoriumq; consistit, quãto ex maiori charitate procedit. Hæc Richardus. Concordant Albertus, Bonauentura, alijq; communiter.

Satisfacere põt alter ꝓ altero.

QVAESTIO II.

Restat quærendum, Vtrum purgatorii pœna sit. ¶Videtur quod non, quoniam sicut anima peccauit in corpore & cum corpore, ita uidetur solum punienda in corpore & cum illo, & ita non puniretur ante resurrectionem futuram. Rursus, cũ anima sit incorporeus spiritus, non uidetur à corporeo igne posse puniri. Insuper Augustinus relinquit sub dubio: an ignis ille sit corporalis. Damacenus uero ultimo asserit libro: quod incorporeus sit: & ita non erit uere atq; uniuoce ignis, cum de ratione ignis sit esse quid corporale, sicut de ratione terræ, aquæ & aeris.

Contra veritatem arguitur.

Albertus.

Ignis purgatorij sit.

¶Circa hæc scribit Albertus: Sancti de quæstione hac disputantes, fatentur se uelle accipi sua dicta sine supercilio assertionis. Ita & ego dico, quod nõ arbitror quenquam scire qualis sit ignis ille, nisi cui reuelauerit deus. Sed æstimo quod sit utiq; corporalis. Vnde & dico quod primũ affligẽs animas in purgatorio, sit corpus, uidelicet ille ignis. proximum uero affligẽs sit spirituale, siue anima sit in corpore, siue non. Quod ut melius intelligatur, ponatur exemplum: Incisio manus uulneratæ, est corporalis, & patitur corpus, anima uero cõpatitur. Primũ affligens utrunq;, hoc est gladius. Verum cum anima patiatur corporis passiõe, id quod facit tristitiam in affectu animæ, est similitudo uulneris, apprehensa ut contraria toti composito. Ita in purgatorio primum affligens est ignus corporeus, habẽs uim affligendi, inquantum est instrumentum diuinæ iustitiæ, uindicantis peccatũ cui anima se subdidit. Proximum uero affligens, est similitudo recepta in anima. & hoc infra magis patebit, in tractatu de resurrectione. Vis demum qua ignis ille agit ut diuinæ instrumentum iustitiæ, non est tantum uis naturalis caloris: imo est alia uis. Cuius exemplum est de calore in corpore animalis, qui calor inquantum est instrumentum animæ uegetatiuæ, aliam habet operationem & aliã uim, quam ut qualitas naturalis.

Ignis purgatorij ubi sit.

¶Si autem quæratur de purgatorij loco, sine præiudicio dico, nil temere asserendo, quod purgatorij locus ẽ ali⁹ ex ordine diuinæ iustitiæ determinãtis receptaculũ animę puniẽdę, & alius ex dispensatiõe. Nam primo modo unus est locus purgatorij, quem puto esse partem inferni, in qua parte est afflictio cum admixtione consolationis de futura beatitudine. Porro ex dispensatione loca purgatorij sunt diuersa, plura: & dispensatio illa fit aliquando propter uiuos, interdum, ꝓpter mortuos Et licet multis de causis id fiat, specialiter tamen triplex causa elicitur ex legendis sanctorum. Prima est, demonstratio meriti alicuius sancti, hoc suis precibus impetrantis, sicut ad preces sancti Patritij deus monstrauit quendam purgatorij locum, ut de pœnis futuris fides amplior haberetur. Secunda est nostra instructio, quatenus dum aliquas animas circa nos puniri agnoscimus, idem æstimemus de alijs in quibus sunt similes culpę. Tertia est, manifestatio alicuius culpę occultę, ut in Paschasio. Deniq; ignis purgatorij quãtum ad suam substantiam, extat perpetuus, sicut & ignis infernalis, cum quo est eiusdem speciei: sed quantum ad actum purgandi, accipit finem, sicut & pœna illa. De cuius acerbitate tenendum est sicut in textu habetur, quod scilicet minima pœna purgatorij maior est, quã quęcunq; pœna corporalis huius mundi sit aut esse possit. Anima nãq; separata à corpore, desiderat summum bonum tanquam beatitudinis suæ obiectum eo modo, quo res extra locum suum existẽs, appetit suum locũ. Cũq; tristitia causet ex absentia atq; carẽtia rei desideratæ, ꝓfectiuę atq; delectabilis, cõstat ꝙ de carentia & absentia

Pœna purgatorij quã acerba sit.

absentia illius tam summi boni, in quo solo tota consistit ac plena animarum felicitas, oriatur in anima separata tristitia maxima, imo sicut suauitas, uita, & iucunditas huius uite, nullam habent comparationem ad beatitudinem sanctorum in patria, sic impedientia & auferentia suauitatem, uitam, & delectationem huius uitæ, incomparabiliter minus contristant & affligunt, q̄ impedientia & protrahentia a summa illa felicitate & gloria. Sicq; tristitia alterius uitæ illius, incomparabiliter maior est omni tristitia uitæ præsentis. Hæc Albertus. Qui de his plura conscribit, quæ in responsis Thomæ clarius continentur: Qui tamen non in hac, sed sequent, distinctione scribit de his: Ex præinductis inquiens, p̄bat & cōstat, purgatoriū esse. Primo, quia in hac uita nō semper p ipsam cōtritionem, cōfessionē & satisfactionem totus reatus pœnæ aufertur, nec sufficiens satisfactio exhibetur. Secundo quia etiam dimissis peccatis mortalibus, uenialia non semper tollunt: exigitq; diuina iustitia, ut inordinatio culpæ per pœnam debitam ordinetur. Oportet ergo quod is qui post contritionem & absolutionem decedit ante satisfactionem sufficientem, post uitam præsentem puniatur. Hinc q purgatorium negant, contra diuinam loquuntur iustitiā: & error eorum a fide est alienus. Vnde Gregorius Nysenus ait: Si quis Christo amico consentiens, in hac uita purgare peccata minus curauerit aut potuerit, post trāsitum hunc per purgatorium & ignis consummationē expeditur. Quibus uerbis subiungit: Hoc prædicamus dogma ueritatis seruantes, hoc quoq; uniuersalis tenet ecclesia, pro defunctis exorans ut a peccatis soluantur. Quod non potest intelligi nisi de existentibus in purgatorij pœnis. Ecclesiæ autem autoritati quicunq; resistit, heresim incurrit.

Gregori⁹ Nysenus

¶ Præterea de loco purgatorij non inuenitur aliqd determinatum in scripturis, nec ad hoc possunt rationes efficaces induci, tamen dictis sanctorum & reuelationibus aliquibus factis plus consonat, quod locus purgatorij duplex est: Vnus secundum legem communem qui est locus inferior cōiunctus inferno, ita qd idem est ignis qui damnatos cruciat in inferno, & qui iustos in purgatorio purgat: quamuis damnati secundum quod inferiores extant de merito, etiam loco inferius sint locandi. Alius est locus inferni secundum dispēsationem, sicq; diuersi diuersis in locis puniti & purgati legunt, uel ad uiuorū instructionē, uel ad mortuorum subuentionem. Veruntamen quidam dicunt qd scdm legem cōmunem locus purgatorij est, ubi homo peccat: quod non uidetur probabile, quoniam simul potest puniri pro peccatis quæ in diuersis locis commisit. Alij opinātur quod puniuntur secundum legem communē in loco qui super nos est, puta in aere: quoniam quantū ad statū, sunt medij inter nos & cœlū. Sed hoc nihil ē, qa nō puniunt p eo q supra nos sunt, sed p eo q infimi est in eis, utpote p peccato. Hinc ait Gregorius, q sicut sub eodem igne aurum rutilat & palea fumat, ita sub eodē igne peccator cruciat cremat, & electus purgat. Attamē Hugo testatur quod in his locis ubi peccauerunt, purgantur: & hoc secundum dispensationem quandoq; fit est. Deniq; cum pœna inferni sit ad excruciandum & ulciscendum perpetue, ideo nominatur nominibus omnium rerum, quæ nos hic solent affligere, iuxta illud: Ignis, sulphur, spiritus procellarum pars calicis. Pœna uero purgatorij est principaliter ad purgandum reliquias uitiorū, ideo sola pœna ignis purgatorio attribuitur, quoniam ignis solet consumere & purgare.

Opinio. Opinio. Gregori⁹. Hugo. Psalm. 10.

¶ Insuper de acerbitate pœnæ purgatorij agnoscendum, quod in purgatorio duplex est pœna. Vna damni ex retardatione a beatifica uisiōe. Alia est pœna sensus, qua ab igne corporali puniuntur. Et quantū ad utrūq; minima pœna purgatorij excedit maximam pœnam uitæ præsentis. Quanto enim aliquid magis desiderat, tanto eius absentia extat molestior. Cumq; affectus animarum iustarum in purgatorio, quo summum bonū & eius beatificam fruitionem desiderant, sit uehementer ac nimis intensus, cum corporis mole non retardetur: & quoniā terminus perfruendi illo aduenit, nisi quod suo retardantur reatu, idcirco de retardatione atq; carentia tam incomparabilis boni maxime dolent. Similiter quoq; cum dolor non sit læsio ipsa, sed læsionis perceptio siue sensus, tanto plus dolet quis de læsiuo seu læsione, quanto plus est sensitiuum seu perceptiuum doloris. Cunque totus corporis sensus diriuetur ab anima, idcirco quod agit in animam ipsam, maxime affligit eandem. Quod autem anima ab igne corporali affligatur, modo supponimus: qa infra hoc ostēdetur. Hinc utraq; illa purgatorij pœna omnem pœnā uitæ præsentis excedit. Quidam uero assignant rationē ex hoc, quod anima tota punitur, non corpus. Sed hoc nihil est, quia sic pœna damnatorum esset minor post resurrectionem quā ante, quod falsum est. Itaq; acerbitas pœnæ illius non est tantum ex quantitate peccati, quantū ex dispositione puniti: quoniam idem peccatum grauius punitur ibi, quam hic: sicut qui melioris est complexionis, magis affligitur plagis eisdem. Attamen iudex utrisq; easdem plagas pro eisdem culpis inferens, iuste agit.

Purgatorij acerbitas duplexq; pœna. Opinio.

¶ Quæritur quoq; an pœna purgatorij sit uoluntaria. Dicendum quod aliquid dicitur uoluntarium dupliciter. Primo, uoluntate absoluta, & sic nulla pœna ē uoluntaria, quia in hoc consistit ratio pœnę, quia est uoluntati contraria. Secundo uoluntate conditionata, quēadmodum ustio propter sanitatem, sicq; potest uolūtaria esse dupliciter. Primo, quia per pœnam aliqd bonum acquirimus, & sic uoluntas pœnam talem assumit ut est pœna satisfactoria. Vel etiam, quia libenter quis accipit eam, nec uellet eam non esse, ut in martyrio patet. Secundo, quoniam etsi per pœnam nullum bonum nobis accrescit, tamen sine pœna ad bona peruenire nequimus, ut patet de morte naturali. Et tunc uoluntas nō assumit pœnam, & ualet liberari ab ea, sed eam supportat: & quantum ad hoc, uoluntaria perhibetur, sicq; pœna purgatorij uolūtaria appellatur. Quidam dicūt quod nullo modo sit uoluntaria, quoniam ita sunt pœnis absorpti, quod nesciunt se per eas purgari. quod falsum est, cum frequenter perant suffragia.

Questio. Quō sit uoluntaria purgatorij pœna. Questio.

¶ Postremo quæritur, an dæmones puniant animas in purgatorio. Dicendum quod sicut post diem iudicij diuina iustitia ignem succendet, quo damnati in perpetuum punientur: sic nunc sola diuina iustitia in purgatorio electi purgantur, non ministerio dæmonum, quorum extiterunt uictores: nec ministerio angelorū, qui suos conciues non tam uehementer affligerent. Tamen possibile est quod eos ad loca deducant pœnarum. Dæmones quoq; eos comitantur ac purgandis assistūt, tū, ut de eorū pœnis satientur. tū, ut in exitu eare a corpore suū aliqd in ipsis reperiāt. Verūtū in seculo isto in quo

Tob. 1. 2.

adhuc locus est pugnæ, puniuntur homines & ab angelis malis, ut patet de Iob: & ab angelis bonis, ut constat de Iacob, cuius neruus femoris angelo percutiente obstupuit. Et hoc expresse dicit beatus Dionysius 4. ca. de diuinis nominibus, quod scilicet angeli boni aliquando puniunt. Hæc Thomas.

Gen. 32 Dionysi⁹ Carthusiã

¶ In cuius uerbis incertum ualde uidetur, quod ait animas in purgatorio non puniri per dæmones, cuius contrarium in multis reuelationibus recitatur. Nã & dæmonibus se in hac uita multoties sponte ac impie subdiderunt. propter quod ipsis iustæ subdũtur in pœnis, quatenus per quos peccauerunt, per eos & puniantur. & quorum instigationibus peccauerunt, ipsorum flagellationibus expurgentur. Quod potius reor de eis qui enormius peccauerunt,

Sapien. 11

¶ Qui uero notabiliter uirtuose uixerunt, & hic pœnæ condignam pœnitentiam egerunt, probabile est ibi magis reuerenter tractari, nec dæmonum confusionibus subdi, ut sunt qui dæmonum tentamentis hic uiriliter restiterunt.

Petrus. Trifariam dicitur pœna uoluntaria.

¶ Concordat Petrus dictis ex Thoma, & ait: Pœna dicitur uoluntaria uoluntate conditionata tripliciter. Primo, uoluntate assumente, ut pœna satisfactiõis. Secundo, uoluntate acceptante, ut pœna martyrij. Tertio, uoluntate sustinente, ut pœna purgatorij: quemadmodum etiam infirmitas alicui bono uiro à deo inmissa, quam uoluntarie sustinet, nihilominus cupit liberari ab ea. Hæc Petrus. Qui etiam allegat Augustinum in quodam sermone dicentem, quod pœna purgatorij durior erit quam quicquid in hoc mundo uidere seu audire aut cogitare quis potest.

Richard⁹

¶ Præterea Richardus dictis ex Thoma prorsus concordat, & allegat Algazelẽ 5. phisicorum dicentẽ, In hac uita anima suũ cruciatum nõ sentit cõplete, quĩa ꝓpter occupationẽ sui circa suũ corpus, est sicut qui occupat⁹ in bello aut alio grãdi periculo, suũ nõ sentit laborem. Ex quo infert, quod quãuis affligentia hic & in purgatorio essent æqualia, adhuc tamen longe acerbior esset purgatorij pœna. Et constat quod illud affligens, uidelicet ignis ille, sit uehementer actiuior igne seculi huius. Hæc Richardus.

¶ Qui etiam dicit quod animæ in purgatorio nõ purgantur ministerio dæmonum, quia perfecte triumphauerunt de eis. Quod si uerum esset, etiam sic tenerem, sed quia frequenter succubuerunt dæmonibus, nec pro hoc satisfecerũt sufficienter in uita hac, potius teneo sic ut iam tetigi.

Gene. 32 Albertus.

¶ Dicit quoque Richardus, quod angelus bonus percussit neruum femoris Iacob, ad præcauendum in eo concupiscentiæ motus.

¶ Albertus quoque declarare hic nititur q̃liter ignis inferni seu purgatorij agat in spiritum, dicens: Species ignis agentis est duplex, quemadmodum etiam species caloris naturalis. Nam secundum quod est calor ignis, igneitas est species eius. Secundum uero quod motus est descendens ab anima, calor est species eius, & nõ forma & huiusmodi. Ita dico de igne inferni, quod secundum sui naturam habet speciem quam non imprimit animæ, ideo anima nõ dicitur calida, sed secundum qđ est instrumentum iustitiæ uindicantis, habet aliam speciem, quam puto esse afflictionem ex calore eius qui delíquit, & hanc imprimit animæ delinquenti. Idcirco nõ puto animam calidam esse, inæstimabiliter tamen affligi ex calido, huiusque speciei anima separata est magis susceptibilis, quam aliquod animatum in uita ista. Hæc Albertus. Quæ prorsus obscure uidentur prolata.

Bonauen. Psalm. 24.

¶ Præterea Bonauẽtura multa conscribit de his tã in ista quam in sequenti distinctione. Et primo de hoc, an purgatorium sit ponendum: Vniuersę inquiens, uię domini misericordia & ueritas, ideo deus per misericordiam ita parcit, ut ueritati seu iustitiæ suæ non deroget, sicque dimittit culpã & pœnã ęternã, ut obligatũ teneat ad pœnã tẽporalẽ, à q̃ hõ nõ de necessitate absoluit in morte, q̃niã status post mortẽ nõ repugnat punitioni animæ, q̃uis non cõpetat merito eius. Itaque animæ hic nõ satis purgatæ, nec à reatu penitus absolutę post hanc uitam in purgatorio luunt ac soluũt quod restat. Atuero de magnitudine & acerbitate purgatoriæ pœnæ, nos oportet concedere cum Magistro & sanctis etiam, quamuis non appareat inde, quod purgatorij pœna grauior est omni temporali pœna, quam sustinet anima corpori nunc coniuncta. In his quippe magis inhęrendum est autoritati quam rationi, cum sint supra naturam & rationem. Sane tamen intelligendum ẽ istud generaliter, ut pœna illa maior sit ista, iuxta illam philosophi regulã: Si optimũ in uno gñe meli⁹ ẽ optimo alterius generis, & hoc simpliciter illo est melius. Sic & intelligendum est istud, quod pœna illa maior ẽ ista, non quod minima in genere illo sit maior maxĩa pœna in gñe isto: sed maxĩa in gñe illo est maior q̃ maxima in genere isto. Nã ut S. scribit Gregorius, reuelatũ ẽ quasdam animas in umbra esse punitas. Vnde credendum quod iusti qui in igne conflagrationis purgabuntur ac morientur in die iudicij, grauius (quia breuius atque intentius) punientur, quam quidam qui modo purgantur. Et huius rei quidam assignant rationem partim naturalem, partimque theologicam, dicentes quod animæ separatę habent uires suas expeditas & recollectas ac adunatas in se. Naturale quoque habent desiderium pertinendi ad summum bonum quod desiderium nã charitate & gratia multum augetur. Cunque bonum illud aliqualiter sciant & inde retrahentur quasi incarcerentur, ideo modica pœna cum illa tristitia eis est maxima, præsertim cum sicut spirituales delectationes sint maxime, corporalibusque maiores: ita spirituales tristitiæ eis contrariæ exstant permaxime. Sed certe nec ista ratio congrue manuducit, quia desiderium summi boni necessario habet adiunctam quandã eius fruitionẽ, & aliq̃ ei⁹ realẽ possessionẽ, sicque gaudiũ parit. Vñ q magis desiderat summũ bonũ, plus delectat in illo. In hoc nãque differt desiderium temporalium & corporalium rerum à desiderio spiritualium, ut ostendit Augustinus libro 83. quæstionum. Istud quoque maxime ueritatem sortitur in his, quos deus per charitatem inhabitat. Denique iuxta hanc rationem pœna limbi puerorum maxima esset. Pœna quoque sanctorum patrum in limbo maxima extitisset, in quibus tamen creditũ fuisse requies sancta. Ideo ratio ista nil ad propositũ facit, si quis bene inspiciat, pro eo quod sancti non de carentia, sed de pœna afflictiua loquantur, puta de igne seu purgatoria flamma. Hinc dicendum qđ ratio huius sumitur ex diuina iustitia, & ista est recta ratio: quia quod ignis agit in animã, iustitiæ est, nõ naturæ ideoque q magis agat, diuinę attribuẽdũ est iustitiæ, Cũque deus nõ acceptet pœnã scđm qđ ĩn ẽ punitiua, sed magis, ꝑut in ea relucet rõ ordis recti, idcirco notandũ quod est

Quomodo pœna purgatorij maior sit omni pœna tẽporali

Gregori⁹

quod est pœna assumpta & pœna inflicta. In pœna assumpta non tantum placet deo ordinatio pœnæ ad culpam, sed & ordo ac rectitudo uoluntatis assumentis, In pœna uero afflicta placet ordo pœnę ad culpã. Quoniam ergo pœnitentium in præsenti potius est pœna assumpta, pœna uero defunctorũ in purgatorio magis uocatur inflicta, quoniam eis non est iam tempus agendi, sed recipiendi, ideo modica pœna pœnitentiũ in præsenti, magis est deo placita & accepta ac satisfactoria coram eo, quam magna in futuro, imo quasi improportionabiliter maiorem deus exigit in futuro. Quamuis demum corpus plus ledatur ab igne quam spiritus, tamen spiritus magis affligitur, quoniam uiuaciorem habet uim sentiendi. Pœna autem non est læsio ĩpsa, sed sensus ipsius. Hæc Bonauẽtura. Qui etiam dicit probabilius esse quod animæ in purgatorio non puniuntur per dęmones. Vnde sic ait: Concedendum est qđ punitio illa non fit ministerio dęmonum, nec supernorum spirituũ, nisi forsan quantum ad directionẽ. Credendum est enim quod in egressu animæ à corpore assistũt spiritus bonus & spiritus malus, uel unus uel plures, tuncq́; secundum ueritatem ferri à Christo sententiam, quæ si fuerit bona, adduci animam per ministerium angeli in cœlum, siue in purgatorium quousq́; purgata educatur per eius ministerium: ita quod solum est ductor, non tortor. Si uero sit mala, ducitur ministerio dæmonum ad infernum. Tamen in his nil temere asserendum.

P'enarum duo gña. — *Iudiciũ in morte singulare.*

¶Legitur quoq́; quod sanctus Patricius impetrauit cuidam, ut puniretur sub terra, ex quo ortum est fabulose, quod ibi sit purgatorium, Hæc Bonauentura de ista materia.

Patricius

¶Circa istam distinctionem qui alijs quæstionibus de purgatorio motis concordat dictis ex Thoma. Verum quod ait hic de sancto Patritio, non concordat legendę sancti Patricij: in qua fertur, quod ad conuersionem hybernorum impetrauit à deo ostendi locum per quem pateret ingressus ad quendam purgatorij locum, & de hoc in alijs recitantur libellis quamplura. Cæterum quæ hic scribit contra positionem, quam sanctus Thomas, Albertus, Petrus, Richardus, alijq́; communiter tenent, parum concludunt, cum experimentaliter constet, contemplationem, fruitionem & gaudium uiatorum per magnas afflictiones non mediocriter impediri, quamuis interdum miraculose aliter factum fit in sanctis martyribus, & alijs ualde deuotis. Sancti quoq́; loquuntur de utraq́; purgatorij pœna,

Quæstio.

¶Insuper de hac ipsa materia aliqua scribit distinctione sequenti, quęrendo utrum purgatio quæ in purgatorio fit, sit à culpa uel solum à pœna. Respondet, Quorundam sapientum fuit opinio, quod nullum peccatum post hanc uitam dimittitur, eo quod usus liberi arbitrij quo ad meritum & demeritum, cessat omnino in morte, propter quod dicunt quod uenialia in hac uita omnino dimittuntur per pœnitentiam aut per finalem gratiam si non assit pœnitentiæ locus. Vnde dicunt quod triplex est gratia, utpote baptismalis, pœnitentialis, finalis. Quarum quælibet pro sui initio dominiũ habet in anima: atq́; pro eo quod dominatur in ipso ingressu uel statu sui principio, delet oẽm culpam, non tantum mortalem, sed etiam uenialem. Dominatur em̃ gr̃a baptismalis, ex uirtute sacramenti: gratia pn̄alis ex subiectione & conformitate liberi arbitrij: gratia finalis uel ultimata, ex perfecta cõformitate omnium uirium animæ ad gratiam ipsam, Nempe dum anima separatur à carne, pronitates & perturbationes quæ inerant ei ex carne, recedunt, & potentiæ animæ tranquillantur, ac gratiæ subijciuntur: ac per hoc uenialia delẽtur, siue siue in parte rationali, siue in parte sensitiua: & ita nullum ueniale peccatum dimittitur post hanc uitã, sed in instanti quo finalis gratia dominium uendicat sibi in anima, & omnem culpam expellit ab ea. Cumq́; obijcitur istis, quod in purgatorio purgantur ac remittũtur peccata: respondent quod uerum est quantum ad reatum seu pœnam, & purgantur quantum ad scoriam seu sequelam.

Opinio. — *Obiectio.*

¶Istud uidetur fuisse de mente Hugonis, dicentis: Aliquando deus remittit secundum pietatem, aliquando secundum seueritatem, quãdoq́; secundum utrunq́;. Etenim per incendium purgatorij scoria peccati excoquitur, per lauacrum baptismi macula peccati abluitur, per flagellum satisfactionis palea peccati excutitur. Qaumuis aut ẽista opinio multum sit consona rationi, tamen autoritates sanctorum uidentur expresse contrariæ, cum dicat Gregorius: Aliqua peccata dimittuntur post uitam præsentem. Et si exponatur hoc quantum ad reatum, obijcitur ꝙ sic de omnibus possit peccatis intelligi. Hinc alij dicunt uenialia in purgatorio quantum ad culpam, posse remitti per ignis illius incendium: quoniam ad uenialis deletionem sufficit, quod liberum arbitrium gratiæ se conformet, quamuis merendo non adiuuet.

Opinio

¶Postremo si quæras, an ignis purgatorij sit materialis: Dicendũ quod Augustinus super Genesim & in libro de ciuitate dei, ac super epistolas Pauli, hoc relinquit sub dubio. Alij uero sancti doctores, Gregorius, Isidorus, dubitationem hanc tollunt, asserentes quod uere sit materialis, quod multiplici ratione nouerunt. Qualiter uero ignis ille agat in animas, eas affligendo, difficilimam continet quæstionem, de qua infra dicet. Qualiter uero agat, eas purgando, diuersitas est inter doctores. Nam aliqui dicũt quod præter uim punitiuã data est illi igni uis purgatiua spiritualis, per quã purgat à macula ueniali peccati culparumq́; scorijs, quemadmodum sacramenta uim sanctificandi sortita sunt. Sed hoc dicere non oportet, cum secundum Gregoriũ multæ animæ alibi quam in igne purgatorij puniantur atq́; purgentur, & mundificatio à culpa fit per gratiam. Hinc alij melius dicunt, quod ignis ille eadem ui punit & purgat, quoniam puniendo adiuuat gratiam, & gratia adiutorium pœnæ habens ac consonantiã uoluntatis non resistentis, sed se conformantis, quãuis non adiuuantis aut meritorie cooperantis, animã purgat plenarie: quoniã ipsa pœna in hoc est quasi instrumentum diuinæ iustitiæ sicut & ignis ille. Hæc Bonauentura. Verum quæstio ista ad distinctionem spectat sequentem.

Ignis purgatorij materialis.

¶Atuero circa materiam huius distinctionis loquitur Scotus: Pœnitentia quæ haberi uidetur in extremis, uix est uera pœntentia sufficiens ad salutem: quia tunc impeditur usus liberi arbitrij, seu liber usus rationis ac uoluntatis. In extremis autem dico eum, in quo apparent probabilia signa mortis iam eminentis. In tali enim est maximus dolor aut timor, & utraq́; passio hęc uehementer impeditiua est usus liberi arbitrij. Nã ut libro .83. q. asserit Augustinus, Passiones causatæ à contristantibus seu terribilibus rebus, fortius mouẽt appetitum, quam passiones causatæ à delectationibus. Vehemẽs aũt delectatio interdũ absorbet usum rõis totaliter, uel fere totalit̃ ĩpedit eũ. Displicẽtia uero de pc̃tõ ad hoc

Scotus.

ad hoc quod sit sufficiens ad rationem contritionis, requirit rationis ac uoluntatis liberum usum. Remissus quoque seu debilis usus liberi arbitrij, uix sufficit ad displicentiam requisitam ad ueram pœnitentiam. Propterea asserit Augustinus: Tantus tunc cruciatus ligat membra & dolor opprimit sensum, ut uix ualeat cognoscere aliquid. Denique ad hoc quod displicentia ualeat & ordinata consistat, oportet quod sit debite circunstantionata, præsertim circunstantia finis principijque actiui principalis, ita quod sit uoluntaria propter deum. Sed difficile est tunc habere actū sic circunstantionatū: quia qui usque tūc fuit impœnitens, non uidetur tunc à se ipso extorquere displicentiam nouam, nisi timore pœnæ imminentis. Præsumit namque quod si remotus esset à pœna ut prius, nō extorqueret à se displicentiā ipsam, sicut nec prius. Sicque aliquid simpliciter inuoluntarium uidetur causa displicentiæ huius. Inuoluntarium enim est, quod non fit nisi ex suppositione cuiusdam inuoluntarij, quēadmodū merces non proijciūtur in mare, nisi ex præsuppositione periclitationis, quæ est inuoluntaria. Habitus quoque prauus tunc usque contractus. multum retrahit à pœnitiæ actu & à zelo iustitiæ, ex quo necesse est cōtritionē procedere. Hinc persuadendum est proximo, ut sanus ac tempestiue pœniteat, considerando quam periculosum sit pœnitentiā expectare serotinam. His demum qui tam diu pœnitentiam distulerunt, suadendum est ut iuxta possibilitatem suam laborent, & se dent ad pœnitentiam ordinatam, ita quod non obstantibus dolore & timore, utantur pro uiribus ratione, sicque conentur habere displicentiam de suis peccatis ueram & uoluntariam propter deum, inquantum fuerūt & sunt offensiua ipsius dei, nec desperent, sed immensitatem attendant pietatis diuinæ, & de sua dilatione ac negligētia doleant, fortiterque proponant de cætero nunquam peccare etiam si conualescant. Hæc Scotus.

¶ Qui etiam addit his. Qui scienter se exponunt periculo suæ salutis, peccant mortaliter. Ideo qui deliberant seu proponūt non pœnitere nisi in extremis, mortaliter peccant. & tamē de hoc ipso peccato stultissimo, possunt ac debent pœnitere in fine.

¶ Circa hæc etiam pauca scribit Antissiodorensis in Summa libro 4. dicens, ignem purgatorij colligentiā quandam habere ad animam, ratione cuius agit in ipsam. Et refert opinionem dicentium quod animæ exutæ corporibus, sola contritione, non igne aliquo materiali purgantur. Cumque obijcitur eis, quod post hāc uitam non est tempus nec locus merendi, respondent hoc esse intelligendum de merito uitæ æternæ, non de merito satisfactionis pro culpa. Sed opinio illa est tanquam hęretica contremenda, cum dicat Apostolus: Saluus erit, sic tamen quasi per ignem.

¶ Insuper Petrus præter prætacta ex eo affirmat, quod sicut homini dupliciter fit satisfactio, uno modo per spōtaneam ac liberam debentis solutionem, alio modo per extorsionem & potestatiuam creditoris acceptionem: sic & deo dupliciter satisfit pro peccato, primo per pœnitentiam satisfactiuam ex charitate in uita præsenti, secundo per pugatorij pœnam.

QVAESTIO.

NVnc quæritur, De indulgentijs quid sint, et vnde fiant, et per quos fieri debeant, et quibus prosint. ¶ Potissime uero quærendum, an tantum ualent sicut pronuntiantur ac ualere dicuntur, etiam pro paruis & temporalibus rebus. Et uidetur quod indulgentiæ non sint nec fieri possint, quoniam hoc est iuris diuini, & ad ueram spectat iustitiam, ut pro culpa infligatur pœna, & pro culpa maiori grauior pœna, satisfactio quoque proportionetur iniuriæ seu offensæ illatæ. Vnde in Deutero. dominus protestatur: Secundū mensuram delicti, erit plagarum modus. Sed contra istud non uidetur aliquid fieri posse per indulgentiarū concessionem. Secundo cōcessio istarum indulgētiarū uidetur occasio peccandi audatius atque superflue confidendi, iuxta illud commune eloquium, facilitas ueniæ, incentiuum tribuit delinquendi. Tertio, sancti apostoli non legūtur usi hac practica, nec summi ac sancti Pōtifices, sicque non charitas, sed cupiditas aut indiscretio uidetur ad istam tam crebram & largam indulgentiarū donationem inducere.

¶ In contrarium est autoritas & consuetudo uniuersalis ecclesiæ.

¶ De hac materia scribit Gulielmus in suo sacramētali: Quia circa sacerdotalem ordinem errant adhuc hostes ueritatis, contradicentes indulgentijs & remissionibus quæ fiunt ex sacerdotali officio, necesse habemus errorem istum destruere, ipsasque indulgentias stabilire. Cumque erroris illorum causa potissima sit, qua credunt huiusmodi indulgentias esse uenales ea uenalitate, qua deus defraudaretur, non solum ultra mediam iusti prætij partem, imo etiam ultra æstimationem, dum benefactoribus alicuius loci tertia pars pœnitentiæ iniunctæ remittitur pro obulo uno aut ouo, sicque defraudatur omnipotens & altissimus deus, cum duorum annorum pœnitentialium sacrificium oblatione unius oui aut obuli commutatur. Secunda causa erroris eorum, alia extat stultitia, qua credunt esse iniquum, ut eo prætio redimant pœnitētias longas & graues, quo breues ac leues. Tertio, uisum est eis quod istud sit uenalem facere gratiam. Quarto, quid, inquiunt, restat nisi ut impune peccent homines, si tam leues imo tam ridiculosa est peccatorum remissio? Per tres etenim nummos, per tres indulgentias tales absoluitur à tota pœnitentia sua, sicque æquabuntur oblationes trium nummorum peregrinationi Hierosolymitanæ seu cuicunque congressioni cōtra fidei inimicos. Insanissimi ergo sunt, qui causa agendi pœnitentiam, longas istas & laboriosas peregrinationes suscipiunt, ut qui religioni ac carceri atque martyrio se ipsos subijciunt & addicunt, cum tria oua uel tres obuli eis tantum producent.

¶ Contra prmum errorem dicimus, quod non est ibi uenalitas aliqua, quoniam pro pecunia nihil fit ibi. Prælatus enim qui huiusmodi indulgentiam tribuit, non pecuniam, sed dei intendit honorem ac animarum salutem. Non enim intendit prælatus coaceruare pecuniam, sed ampliare dei honorificentiam atque cultum. Nempe ad hoc ædificatur ecclesia, ut dei cultus ac honorificentia augeantur. Sicut ergo non pro pecunia, sed per pecuniam ædificatur ecclesia: sic non pro pecunia fit indulgentia, sed pro sola dei reuerentia, quamuis nō sine pecunia, quia non sine pecunia potest ædificari ipsa basilica. Insuper contra defraudationem prætactam respōdemus, quod honor ac decor cultus diuini non solū supplet quod de pœnitentijs per indulgentias detrahitur, sed etiam multū supabundat, maxime cum sacrificium laudis, orationum incensa, & laudis thymiamata plus diligat deus, quam pœnitentialium tormentorū carnificinā. Itaque

Augusti.

Peccati displicentiua timore pene nō saluat.

Differētes pœnitētia ag extrema.

1. Cor. 3

Petrus.

Quęstio. Cōtra ueritatem.

Itaq; sicut non pro aqua, sed per aquam, nec sine aqua confertur remissio peccatorum: sic non pro pecunia, sed per pecuniā & non sine pecunia indulgētiæ fiunt.

¶Insup. q̄ delirantes obijciunt esse iniustū, pro eodē precio redimi iniquitates maiores & minores, ostendunt se ignorare uirtutem dei ac clauium potestatem. Quemadmodum enim non maiorem remissionem obtinet peccatorum, qui in aqua baptizatur maiori, q̄ qui in minori: sic qui maiorem offert pecuniam, non maiorem recipit remissionem, q̄ qui minorem: quod est, quoniā sicut non ex aqua ē remissio in baptismo, sed ex uirtute diuina quæ adest sacramento: sic ibi non ex oblatione aut oblatis, sed ex diuina uirtute, quæ ministerio prælatorū & clauibus adest. Ad tertiū quoq; respōsum est, quia nihil uenalitatis hic est, & reuera magis est hic commutatio, quam remissio, Verum q̄a diuitibus multo leuius est offerre quam pœnitentiales labores suffere, commutatio ista pœnitētialis in munus oblationis, remissio appellatur.

¶Quod demū quarto obijciunt de impunitate peccantium, soluimus, quia cum certum sit illos tantum indulgentias tales percipere, qui mundi sunt & à mortalibus peccatis immunes, à quibus nullus certus est se esse immunem, idcirco nec certus est quod indulgentias istas percipiat. Certum est autem unicuiq;, debitorem se esse pœnitentiæ iniunctæ seu iniungendæ. Hinc constat neminem propter indulgentias istas debere à pœnitentia agenda cessare, ne periculo se committat inæstimabile, & purgatorij ignis acerbitatem incurrat. Hinc nulli ꝓ nullo, nec ꝑcise indulgentias istas ꝓmittimus, sed sub conditione, scilicet mundi sint à peccatis mortalibus. Itaq; homines sapientes, iusti ac timorati, ex indulgentijs negligentiores non fiunt, sed potius cautiores, ne per incustodiam & negligentiam suā, amittant gratiam tantam.

¶Postremo, quoq; arguūt religiosis atq; martyrib⁹ non plus prodesse religiōis ingressum ac martyrij passionem, quam frequentantibus indulgentias istas tria oua siue tres nummos, iam soluimus, quia non uirtute ouorum aut nummorum illorum indulgentiæ obtinentur. Addimus tamen unum exemplum ad elidendam eorum instantiam, & dicimus quod sicut plus ꝓdest trina dimersio in aquam sanctificatam ad remissionem peccatorum, & hoc propter uirtutem sacramenti, quam quæcunq; alia ablutio seu balneatio in aqua quantumlibet magna, sic modica oblatio leuisve labor in fabricis, propter quas indulgentiæ conceduntur, plus ualent quam magnæ oblationes grauesq; labores pro alijs causis, & hoc propter uirtutem clauium sacramenti, quemadmodum & ablutio undę baptismatis, tam iuræ uirtutis est mirificiq; effectus, propter sacramenti uirtutem. Ad quod etiam cooperantur sanctorum suffragia, quorum ueneratio ac commemoratio fiunt in locis ubi indulgētiæ conferunt: merita quoq; totius ecclesię, cuius uox resonabit de cætero in fabris quæ construuntur. Quicquid enim psallendo, legendo, cantādo, orando, ibi dicetur, uox exstat ecclesiæ, cū ex eius persona dicatur.

Assertio indulgentiarum.

¶Nunc restat ipsas indulgentias probationibus ac declaratiōibus stabilire. Dicim⁹ ergo, q̄ cuius potestas est pœnitentiales satisfactiones iniungere, eiusdē est eas augere, minuere ac mutare, prout ad honorificentiam dei salutemq; animarum ac publicam utilitatem uiderit expedire, Vnde & pœnitentialem afflictionem in eleemosynas & orationes licitum est commutare ꝑlato. Et uiris idoneis pro pœnitentiali satisfactione iniuugimus assumere administrationem seu prioratum, propter reformationem aut conseruationem religionis. Prudentibus quoq;, potentibus & iustis secularibus uiris, consulimus & pro pœnitentia in foro confessionis iniungimus, assumere consulatum aut prę fecturam uel alia quæuis officia. Cumq; honorificentia maiestatis diuinæ, salus animarum, communis utilitas, multo magis cōsistant in constructione unius basilicę omniumq; bonorum quæ de cætero fient in ea, q̄ in afflictone pœnitentialiū exercitiorum: ideo episcopalis autoritatis est, ista bona minora posse cōmutare in illa maiora.

Bona minora in meliora licet cōmutare

¶Amplius, seruus & procurator seu dispēsator domini alicuius, tenetur bona domini sui expendere in ipsius domini honorem ac comodum ac regni sui utilitatē maiorē. Cūq; additiōes, diminutiōes, cōmutatiōes, relaxationes pœnitentialium satisfactionum prælatis commissę sint, certum est pertinere ad ipsos. ut illas dispensent & erogent largius aut partius secundum exigentiā negotiorū occurrentiumq; causarū, prout honor dei & salus exigunt animarum ac bonū cōmune totius Christianæ religionis, uidelicet eius defensio, cōseruatio, ampliatio.

¶Insup si rex aut prīceps cōmissuris sit ꝑliū dat ducibus suis potestatem perquirendi ac conducendi auxiliarios dignis stipēdijs præmiandos. Sic ergo & Christus rex regum aduersus fidei æmulos per suos fideles præliaturus, per prælatos spiritalia dona largitur bellatoribus suis, q̄busarmati & aīati, fortius prælient, uitiorumq; aciem uincant. Insuper, reges tempore cōgressionum æraria sua aperiunt ad prestandum largiflue stipendia militibub⁹ suis. Ita & Christus ex thesauro ecclesiæ per prælatos indulgentias præstat, & obligatis debita multa relaxat. Hęc Gulielm⁹. Qui loco ꝑallegato de his diffuse deuotionabiliter atq; subtiliter loquitur, in quibus innuit indulgentias tantum ualere sicut pronuntiantur.

Thomas Heb. 5 Luc. 22

¶Præterea sctūs Thomas his consonans. Vniuersalis, inquit, ecclesia non potest errare: quoniam ille qui in omnibus exauditus est pro sua reuerentia, dixit Petro, super cuius confessione ecclesia est fundata. Ego ꝓ te rogaui, ut non deficiat fides tua. Vniuersalis autem ecclesia indulgētias facit & approbat. Apostolus quoq; testatur, Ego quod donaui, si quid. propter uos donaui in persona Christi. Glossa, id est, ac si Christus donasset. Hinc ab uniuersis conceditur, indulgentias aliquid ualere. Nā impium esset asserere q̄ ecclesia aliquid faceret uane. Verum aliqui dicunt q̄ non ualent aliquid ad absoluendum à reatu pœnæ, quam quis in purgatorio scdm iudicium dei meretur, sed ualent ad absoluendum ab obligatione qua sacerdos obligat pœnitētē ad pœnā quādā, uel ad quā etiā ordinatur ex canonū institutis. Quæ opinio non uidetur uera. Primo, q̄a expresse est contra priuilegium sancto Petro concessum, ut, qđ in terra remitteret, in cœlo remitteret. Hinc remissio quæ fit in foro ecclesiæ, ualet etiam quantum ad forum dei. Præterea ecclesia indulgentias faciens, secundum hoc magis dammnificaret quā adiuuaret: q̄m absoluēdo ab iniunctis pœnitentijs, remitteret ad pœnas purgatorij grauiores. Ideo aliter est dicendum, uidelicet qđ ualeat tam quo ad forum ecclesiæ, quam quantum ad dei iudicium, ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem, cōfessionem & absolutionē siue sit iniuncta, siue non. Ratio autem quare ualere possunt

2. Corin. 2

Opinio

Improbatur

Indulgentię quo valeant.

possunt, est unitas corporis mystici, in qua multi in ope
ribus pœnitentiæ supererogauerunt, quantum ad de-
bitorum suorum mensuram. Multas quoq; tribulatio
nes iniustas sustinuerũt patienter, per quas multitudo
pœnarum poterat expiari si eis deberetur: quorum me
ritorum tanta est copia, ut omnem pœnam nũc uiuen
tibus debitam excedant, potissime propter meritum
Christi: quod quamuis in sacramentis operetur, nõ tñ
in illis includitur, imo sua infinitate efficaciam sacra-
mentorum excedit. Cumq; prehabitum sit ꝙ unus pro
alio satisfacere possit, sancti uero in quibus superabun
dantia operum satisfactionis fuit, non fecerunt ea de-
terminate pro istis, qui remissione hac indigent: alias
absq; omni indulgentia remissionem consequerentur:
sed communiter pro tota ecclesia, sicut ait Apostolus:
Impleo ea quæ desunt passionum Christi pro corpore
suo, quod est ecclesia, ad quã scribit. sicq; merita illa sunt
communia toti ecclesiæ. Ea uero quæ communia sunt
alicuius multitudinis, distribuuntur singulis de multi-
tudine, secundũ arbitrium eius qui multitudini præest.
Obiectio. Vnde sicut aliquis consequeretur remissionem pœnæ,
si alius satisfecisset pro ipso: sic, si ei satisfactio alterius
distribuatur per eum qui potest. Sed his obijci potest,
quia potestas nõ est tradita ministris ecclesiæ in destru
ctionẽ. hoc aũt ad destructionẽ ptineret, si satisfactio
q̃ ad nostrã utilitatẽ inducta est, inq̃ntũ p̃bet remediũ,
Dilutio. tolleret: ergo ptãs ministrorum eccl'iç nõ extẽdit se ad hoc
Consiliũ. Dicẽdũ ꝙ maius remediũ cõtra pc̃tã p̃betur ex grã, q̃ ex
nostrorum assuetudie operũ. Cũq; ex affectu quẽ accipiẽs
indulgẽtiã, cõcipit ad cãm, p q̃ indulgẽtia datur: ad gra
tiam disponitur: ideo etiam per indulgentiam remediũ
contra peccata confertur. Hinc non est in destructionẽ
indulgentias dare: nisi inordinate donentur. Attamen
consulendum est recipientibus eas, ne ab iniunctis pœ-
nitentiæ actibus cessent, quatenus ex utroq; remediũ cõ
sequãtur, q̃uis à debito pœnæ essent immunes: p̃sertim
qa frequẽter in plurib⁹ ac grauiorib⁹ rei sunt, q̃ credũt.
Quæstio. Opiniones. ¶ Deinde cum quæritur, an indulgentiæ tantũ uale
ant sicut pronunciantur: dicendum ꝙ de hoc duplex est
opinio. Vna, dicentium ꝙ non tantum ualent ut prædi
cantur, sed unicuiq; tantum ualent, sicut fides sua atq; de
uotio exigit. Ecclesiam uero sic pronunciare fatentur,
quatenus filios suos hac pia fraude ad benefaciendum
1. alliciat, quemadmodum mater puero pomum osten-
dit, quatenus ad ambulandum prouocet eum. Sed ual-
2. de periculosum uidetur hoc dicere: quia (ut ait August.
in epistola ad Hieronymum) si in sacra scriptura depre-
henditur aliquid falsitatis, iam robur autoritatis scri-
pturæ perit. Similiter si in prædicatione ecclesiæ depre-
henditur falsitas aliqua, non essent documenta eccle-
siæ alicuius autoritatis ad fidem corroborandam. Alij
ergo dixerunt ꝙ ualent quantum pronũciantur secun
dum iustam æstimationem, non tantum recipientis in
dulgẽtias, qui minus forte reputat quod dat: nec secun
dum æstimationem dantis: qui minus parum æstima-
re posset quod dat: sed secundum æstimationem quę iu
sta est iudicio bonorum: pensata conditione personæ,
& utilitate ac necessitate ecclesiæ: quoniam uno tempo
re ecclesia indiget magis q̃ alio. Sed nec ista opinio po-
test stare, ut uidetur: quia secundum hoc indulgẽtię nõ
ualerent ad remissionem, sed potius ad quandam com
mutationem. Præterea prædicatio ecclesiæ secundum
hoc à mendacio non accusaretur: cum quandoq; indul
gentia prædicetur multo maior, q̃ iusta æstimatio pos
sit requirere omnibus prædictis condititionibus consi
deratis, ut quando dat indulgentiam ꝙ quicunq; uadit
ad talem ecclesiam, habet septem annos de indulgen-
tia, cuiusmodi indulgentiæ in stationibus Romæ sunt
institutæ. Hinc alij dicunt: ꝙ quãtitas remissionis in in
dulgentijs, non est mensuranda tantum secundum de- *Opinio 3.*
uotionem recipientis, ut prima opinio dixit: neq; secun
dum quantitatem eius quod datur, ut ait secunda opi-
nio: sed secundum causam pro qua indulgentia datur,
ex qua reputatur quis dignus ut talem indulgentiam
consequatur. Hinc secundum quod accedit ad causam il
lam, secundum hoc consequitur indulgentiæ remissio-
nem in toto aut parte. Sed hoc iterum non potest con-
suetudinem saluare ecclesiæ, quæ interdum pro eadem
causa maiorem, interdum minorem indulgentiam po
nit: sicut rebus eodem modo se habentibus, quandoq;
datur unus annus uisitantibus unã ecclesiam, quandoq;
quadraginta dies, prout papa indulgentiam faciens uo
luerit facere gratiam. Ideo quantitas remissionis nõ est
mensuranda ex causa quę facit indulgentia dignũ. Hinc *Responsio vera.*
aliter dicendũ, ꝙ scilicet quãtitas effectus sequitur quan
titatem suæ causæ. Causa autem remissionis pœnæ in *Causa remissionis pœnæ per indulgentias uera q̃ sit.*
indulgentijs, non est nisi abundantia meritorum eccle-
siæ, quę sufficienter se habet ad totam pœnam expian-
dam. non autem causa effectiua remissionis, est deuo-
tio aut labor aut datum recipientis, aut causa pro qua
fit indulgentia. Hinc non oportet ad aliquid horũ pro-
portionare quantitatem remissionis, sed ad merita ec-
clesiæ quæ superabundant. Vnde secundum quod appli
cantur ad istum, secundum hoc remissionem consequi- *Ad indulgentiæ consecutionẽ q̃ requirantur.*
tur: Ad hoc autem ꝙ applicentur isti, requiritur autori
tas dispensandi istum thesaurum: Vnio quoq; eius cui
dispensatur, ad eum qui merebatur, quod est per chari-
tatem: ac ratio dispensandi, secundum quam saluetur il
lorũ intẽtio, qui meritoria opera peregerũt, & hoc ad
laudem dei ac utilitatẽ ecclesiæ in generali. Idcirco quæ
cunq; causa sit, quæ in dei honorem atq; ecclesiæ uergat
utilitatem sufficiens ratio est indulgentias faciendi. Pro
pterea, secundum alios simpliciter dicendum est, ꝙ in-
dulgentiæ tantum ualent sicut pronunciantur ualere,
dummodo ex parte dantis sit autoritas, & ex parte reci
pientis charitas, & ex parte causæ pietas, quæ compre-
hendit dei honorem & ecclesiæ utilitatem. Nec in hoc
fit nimis magnũ forum de misericordia dei, ut aliqui
obijciunt, nec diuinæ derogatur iustitię: quia nil de pec
cato dimittitur, sed unius pœna alteri computatur. Prę *Clauis duplex.*
terea aduertendum, ꝙ clauis est duplex, uidelicet clauis
ordinis, & clauis iurisdictiõis. Clauis uero ordinis est
quid sacramentale. Cumq; sacramentorum effectus nõ
sint determinati ab homine, sed à deo, idcirco non po-
test sacerdos per clauem ordinis taxare in foro consci-
entiæ quantum de debita pœna remittat: sed tantum di
mittitur, quantum deus ordinauit. Porro clauis iuris-
dictionis nõ est quid sacramentale, & ideo eius effectus
arbitrio subiacet hominis: & huius clauis effectus, est
remissio quæ est per indulgentias, cũ talis remissio non
pertineat ad dispensationem sacramentorum, sed com
munium bonorum ecclesiæ. Vnde legati non sacerdo-
tes, indulgentias facere queunt. Hinc in arbitrio dan-
tis indulgentias, est taxare quantum de pœna per indul
gentiam remittatur. Veruntamen si inordinate dimit- *Indulgentia etiam inordinate data ualet ꝙ.*
tat, ita ꝙ homines quasi pro nihilo ab operibus pœni-
tentiæ reuocentur, peccat. Nihilominus homo indul-
gentiam plenam consequitur. Et si obijciatur ꝙ tũc po *Obiectio.*
tius expediret pro indulgentijs hincinde discurrere, & *Dilutio.*
iuxta ecclesias commorari in quibus copiosæ seu plenę
indul-

dulgentiæ positę sunt, q̃ residere in solitudine aut in claustro, respondendum, quod quamuis indulgentiæ multum ualeant ad remissionem pœnę, attamen alia opa satisfactionis magis sunt meritoria respectu præmij essentialis: quod in infinitum melius est quam dimissio pœnæ temporalis. Cum uero datur indulgentia indeterminate, ut qui dat auxilium ad fabricam ecclesiæ, intelligendum est de auxilio congruente ei qui dat. & secundum quod accedit ad hoc, secundum hoc plus aut minus de indulgentijs obtinet. Vnde pauper dans unum solum denarium, consequitur indulgentiam totam, non autem diues, quem non decet ad opus tam pium & fructuosum dare tam parum, quemadmodum rex non diceretur alicui homini auxilium facere, si ei daret tantum obulum unum. Deniq; uicini & ministri ecclesiæ eam intrantes, quotidie tantum de indulgentijs consequuntur, sicut uenientes a mille dietis: quoniam indulgentia non proportionatur labori, sed meritis quæ dispensantur. Nihilominus qui plus laboraret, plus acquireret de merito. & hoc intelligendum est, quando indistincte indulgentia datur. Quandoq; enim distinguitur, sicut Papa in generalibus absolutionibus dat illis qui transeunt mare, septem annos: transeuntibus uero mõtes, dat tres, alijs unum. nec tamen quotiescunq; quis uadit infra tempus indulgentiæ, totiens eam consequitur, quando ad determinatum tempus datur: ut cum dicitur, Quicunq; uadit ad talem ecclesiam, usq; ad tale tempus habeat tantum de indulgẽtia: intelligitur semel in die. Si autem in ecclesia aliqua sit indulgentia perennis ut in ecclesia sancti Petri quadraginta dierum, tunc q̃ties aliquis uadit, toties indulgẽtiã ipsam cõsequtur. Ampli⁹, causa ꝑ qua indulgẽtia dat̃, nõ req̃rit̃ ad hoc quod secundum eam debeat mensurari remissio pœnæ, sed ad hoc quod intentio illorum, quorum merita communicantur alicui, ad ipsum ualeant peruenire. Bonum autem unius cõmunicatur alteri dupliciter. Primo, per charitatem, & sic etiam sine indulgentijs aliquis est particeps omnium bonorum quæ in ecclesia fiunt, existendo in charitate. Secundo, per intentionẽ facientis: & ita per indulgentias, si causa legitima assit potest intentio eius qui pro utilitate ecclesiæ operatus est, huic continuari.

Dilutio. | Bonũ uni⁹ cõmunefit alijs dupliciter.

¶Præterea dum quæritur, an pro temporali subsidio possit indulgentia fieri: respondendum quod tẽporalia & spiritualia coordinantur, quoniam temporalibus propter spiritualia uti debemus. Ideo simpliciter pro temporalibus nequit indulgentia fieri, sed pro temporalibus ad spiritualia relatis: ut sunt repressio inimicorum ecclesiæ, constructio ecclesiarum & pontium. Ideo non est ibi simonia, quia non datur spirituale pro temporali, sed spirituale pro spirituali. At uero pro pure spiritualibus potest fieri indulgentia, & ita quando oratur pro rege franciæ, qui orat pro eo, habet decem dies indulgentiarum a Papa Innocentio. quarto. Sicq; prædicantibus crucem, qñq; datur eadem indulgentia quæ & accipientibus crucem.

Questio.

QVAESTIO, IIII.

Contra ueritatẽ arguitur.

Consequenter quærendum, quis possit indulgentias facere. ¶Quæritur ergo, an quilibet sacerdos parrochialis hoc possit. ¶Videtur quod sic, quoniam super parrochianos suos habet non solũ clauem ordinis, sed etiam iurisdictionis, per quam indulgentie datur. Merita quoq; sanctorum potest ꝑ intentionem suis applicare. & sicut se habet episcopus ad totam diœcesim, ita ipse ad suam parrochiam, ergo sicut episcopus potest indulgentiam facere toti diœcesi, sic ipse suæ parrochiæ. Dicendum quod indulgentiæ habent effectum secundum quod merita unius alteri communicantur ac deputantur, non solũ ex charitate, sed etiam ex dantis intẽtione aliquo modo directa ad ipsum. Intentio autem unius dirigi potest ad alterum tripliciter. Primo, in speciali: secundo, in generali, tertio, in singulari. In singulari quidem, dum unus satisfacit pro alio determinate. sicq; unusquisq; potest alteri sua opera communicare. In speciali uero, dum quis orat pro congregatione sua ac familiarib⁹ atq; ad hoc ordinat opera sua satisfactoria. Sicq; præsidens congregationis, potest opera illa alteri communicare, applicando intentionem illorũ qui de sua sunt congregatione ad hunc determinate. Tertio in generali, ut dum quis ordinat opera sua bona ad bonum totius ecclesię in generali: & sic ille qui potest ecclesiæ generaliter. potest opera illa communicare applicando intentionem suam ad istum uel illum. Cumque homo sit pars congregationis, & congregatio pars ecclesiæ, ideo intentio boni priuati includitur in intẽtione boni congregationis & boni totius ecclesiæ, idcirco qui præest ecclesiæ generaliter, potest communicare ea quæ sunt congregationis & huius hominis, sed non conuertitur, imo nec prima communicatio nec secunda uocatur indulgentia, sed solũ tertia propter duo, Primo nam quamuis homo per illas communicationes soluatur a reatu pœnæ quantum ad deum, tamen non soluitur a debito faciendi satisfactionem iniunctam, ad quã obligatus est ex præcepto ecclesiæ. Per tertiam uero communicationem homo etiam a debito isto absoluitur. Secũdo, quia in una persona & una congregatione particulari nõ est indeficientia, ita ut sibi & in omnibus alijs possit ualere. Hinc ipse non absoluitur a pœna debita pro toto, nisi tantum pro eo determinate fiat, quantũ ipse debeat, Porro in tota ecclesia est indeficientia meritorum, præcipuæ propter meritum Christi, ideo solus ille qui præficitur toti ecclesię, potest plenas & uniuersales indulgentias facere. Verum cũ ecclesia sit congregatio fideliũ, congregatio quoq; hominũ duplex sit, puta œconomica, ut sunt existentes de una familia & politica, ut qui de uno sunt populo, ecclesia assimilatur congregationi politicæ, qm̃ ipse populus ecclesia appellatur, diuersi uero conuentus seu parrochiæ in una diœcesi, assimilantur congregationibus in diuersis familijs uel in diuersis officijs. Ideo solus episcop⁹ proprie nominatur prælatus ecclesiæ. propter quod ipse solus tanquã spõsus ecclesiæ annulũ recipit. Hinc solus ipse habet plenam potestatem in dispensatione sacramentorum, & iurisdictionem in foro causarum tanquam publica persona. Alij uero secundum quod ab eo ipsis committitur. Sacerdotes autem qui plebibus præficiuntur non sunt prelati simpliciter, sed quasi coadiutores. Propter quod in consecratione sacerdotum episcopus dicit, Quanto fragiliores sumus, tãto plus his auxilijs indigemus. Vñ nec omnia sacramenta dispensant. Itaq; sacerdotes parrochiales & abbates, alijq; huiusmodi, non possunt huiusmodi indulgentias facere.

Intentio unius ad alterũ triferimis est.

Questio.

¶Quæritur quoq;, an diaconus possit indulgentias facere, Videtur quod non, quia parrochialis sacerdos non potest hoc, ergo minus diaconus, cum sacerdos sit altior illo in gradu & ordine ecclesiasticæ dignita

tatis. Et respondendum quod potestas faciendi indulgentias, sequitur iurisdictionem, quam quia diaconus & quidam alij non sacerdotes habent, patet quod indulgentias facere queant, ut si habeāt iurisdictionem commissam sicut legati, uel ordinariam ut electi. Quāuis ergo sacerdos sit diacano altior potestate ordinis, non tamen iurisdictionis, ad quam pertinet indulgentias exhibere.

Episcoporū est facere indulgētias.

¶ Ad episcopos uero pertinet actus iste. Papa quippe plenitudinem habet pontificalis potestatis, sicut rex in regno. Episcopi uero in partem assumuntur solicitudinis, quasi iudices singulis ciuitatibus præpositi. Propter quod Papa in literis suis eos solos, nominat fratres: alios uero, filios uocat. Hinc potestas faciendi indulgentias, in solo Papa residet plene: quoniam inest ei potestas faciendi indulgentias prout uult, existente tamen legitima causa. In episcopis uero taxata est ista potestas secundum Papæ ordinationem, ideo possunt indulgentias facere secundum quod determinatum est eis a Papa, non amplius.

Questio. Malus indulgentiā cōferre potest.

¶ Quæritur etiam, an existens in peccato mortali, indulgentias facere queat. Dicendum quod imo, quoniam per mortale peccatum iurisdictionem non perdit ad quam indulgentias dare spectat. Tantum quoq; ualent datæ a tali, sicut a sancto, quia non dantur in uirtute & meritis eius, sed meritis, reconditis in thesauris ecclesiæ.

Questio. Quibus indulgentię prosint.

¶ Iam quæritur quibus prosint, primo in his qui sunt in peccato mortali. Ad quod aliqui dicunt, quod quāuis ipsis non prosint ad dimissionem pœnæ, quæ nulli dimittitur nisi cui remmittitur prius culpa, prodest tamen ipsis ad gratiam impetrandam seu promerendam. Quod non uidetur. Nam quamuis illa merita quæ per indulgentiam communicantur, possint ualere ad gratiam promerendam, non tamen propter hoc dispensantur in actu isto, sed determinate ad pœnæ remissionem, idcirco non ualent existentibus in mortali. Hinc in omnibus indulgentijs fit mentio de uere contritis & confessis. Si autem fieret communicatio per hunc modum, facio te participem meritorum totius ecclesiæ, uel congregationis unius aut certæ personæ sic possent ualere ad merendum ei qui est in peccato mortali.

Indulgentię nō tollunt religiosis pœnas ordinis.

¶ Deniq; non solum secularibus, sed & religiosis indulgentiæ ualent, si in charitate consistant, & seruent seruanda. Veruntamen propter indulgentias non debet dissolui obseruantia regularis: quia religiosi multo plus promerentur de præmio essentiali in claustro manendo, & regulariter conuersando, quam indulgētias exquirendo. Nec per indulgentias dimittūtur pœnæ quæ in capitulo imponuntur, quoniam in capitulo agitur quasi forum iudiciale magis, quam pœnitentiale, propter quod etiam non sacerdotes tenent capitulum. Deniq; qui indulgentias facit, non potest sibi ipsi tantum facere eas, attamen uti potest ea quam alijs facit, sicut & sibiipsi impēdit Eucharistiam, quā porrigit alijs. Hæc. Tho. in Scripto.

Petrus.

¶ Concordat Petrus. Indulgentiæ, inquiens, ualent in foro dei & in foro ecclesiæ. In ecclesia nanq; thesaurus est meritorum tam totius ecclesiæ, quam hominum perfectorum in ecclesia & etiam Christi, de quo thesauro prælatus ecclesiæ habens claues, potest pro necessitatibus ecclesiæ sumere ac dispensare. Quatuor tamen requiruntur ad hoc, quod indulgentiæ ualeant Duo ex parte dantis, & duo ex parte recipientis. Ex parte dantis, unum spectans ad clauem scientię, id est, rationabilis causa, utpote utilitas ecclesię: alterum pertinens ad clauem potentiæ, puta authoritas. Ex parte quoq; suscipientis, duo, unum pertinens ad remotionem causæ prohibentis, quod est contritio, alterum ad collationem causæ disponentis, puta deuotio fidei disponentis cum effectu in forma indulgentiæ determinato.

Indulgentię ut ualeant quatuor necessaria.

¶ Deniq; solus papa cum habeat plenitudinem potestatis, & præsit toti ecclesiæ, atq; totius ecclesiæ præsul sit, plenas indulgentias potest dare ubiq;. Concordando etiam prætactas opiniones de ualore indulgētiæ, dicendum uidetur quod indulgentiæ ualeant ad meritum remissionis pœnæ, non ad meritum uitæ æternę, nisi ex consequenti. Remittere uero pœnam totam aut partem homini ad remissionem bene disposito, potest prælatus de thesauro ecclesiæ. Vnde puto quod tm̄ ualent indulgentiæ de se, quantū sonant. Valent enim quadraginta dies indulgentiæ cuilibet habenti tantum, quantum ualent eidem totidē dies pœnitentiæ: & annus indulgentiæ tantum, ut annus pœnitentiæ factæ secundum determinationem seu taxationem factam siue a sacerdote, siue a iure, siue a diuina iustitia. Anni quoq; isti non sunt anni cæli aut purgatorij, sed mundi: quia in mundo est distinctio ista dierum, nō in cælo aut purgatorio. Cumq; actus actiuorum sint in patiente disposito, non ualent indulgētiæ istæ æqualiter omnibus, sed secundum quod magis aut minus disponuntur per meritum remissionis culpę pœnæ. Vnde sicut quadraginta dies pœnitentię canonicæ plus ualent uni perficienti ęque cum maiori feruore atq; labore, quàm alteri qui cum minori, sic quadraginta dies indulgentiæ plus ualent se ad eam magis disponenti, utpote cum maiori feruore, labore, afflictione aut muneris quantitate. Hæc Petrus. Qui in his parum a responsione Thomæ uidetur recedere, dicens quod indulgentiæ ualent omnibus quantum uident sonare in genere: attamen cæteris paribus, plus ualent uenienti a remoto: quia plus laborauit, per quod magis dispositus est.

Indulgentię non ad meritum, sed ad remissionem pœnę ualent.

Anni in dulgentiarū quomodo tenentur.

¶ Quæritur item, an indulgentiæ ualent existentibus in purgatorio. Respondendum, aliter impeditur alicui suffragium, aliter indulgentia. Suffragium enim per charitatem, indulgentia per autoritatem. Cumq; ecclesia cum existentibus in purgatorio habeat communem charitatem, nec super existentes ibidē habeat autoritatem, potest illis communicare suffragia sua & bona sua, non autem potest illis indulgentias facere, nisi per modum suffragij. Idcirco non facit illis indulgentias directe, quia non sunt de foro suo: nec illi possunt facere ea, pro quibus indulgentia datur, sed indirecte, uidelicet per suffragium ministeriumq; uiuentium. Proprie quoq; loquendo, ecclesia non soluit illos a pœna, sed quasi pro eis de communi thesauro ecclesiæ soluit: quemadmodum debitorem aliter liberat creditor, cum a debito absoluendo aliter amicus debitoris, soluendo pro eo. Hāc autem solutionem facere nequit nisi prælatus ecclesiæ, qui solus habet thesaurum, de quo fieri debet solutio. Viuos uero qui sunt de foro suo, absoluit utroq; modo. Hæc Petrus.

Questio. Indulgentię quo pacto defunctis queant.

¶ Insuper

¶Insuper Richardus: Mihi, ait, uidetur quod quantum ad remissionem extentionis seu durationis pœnæ pares sunt ille qui minus dedit, & qui plus donauit, si hoc in forma indulgentiæ continetur: sed quantũ ad remissionẽ intẽsionis seu acerbatis aut uehementiæ pœnæ, & quantum ad dispositionem proficiendi in gratia, impares sunt, quia de his duobus plus consequitur, qui plus dedit, aut remotius uenit seu intentius laborauit pro indulgentia consequenda, & hoc cæteris paribus. Hæc Richardus. Quæ consonant Petro. Item Richardus respondendo ad id, an indulgẽtiæ prosint existentibus in purgatorio, Petro concordat, dicendo quod non prosunt illis nisi per modum suffragij ac indirecte, inquantũ agant pro illis, quod agitur pro indulgentijs obtinendis.

Richard⁹

¶Denique illi soli possunt indulgentias facere qui bus dispensatio thesauri ecclesiæ est commissa, & secundum mensuram suæ commissionis. Cumque uicario Christi commissa sit plenitudo potestatis, dare potest indulgentias per totam ecclesiam militantem, & tantas quantas uoluerit, dum tamen assit rationabilis causa. Alij autem tantum habent de hac potestate, quantum ipsis à Christi uicario est concessum. Ipse autem per ius cõe hoc nõ cõcessit, nisi episcopis & electis in episcopos & suis electis. Ideo nulli alij indulgentias facere possunt, nisi ex speciali commissione. Nec possunt legati indulgentias dare, nisi in suæ legationis prouincia: nec episcopi, nisi in sua diœcesi. Archiepiscopi autem hoc possunt in suorum episcopatibus suffraganeorum. Hæc Richardus.

Qui indulgentias cõferre possint.

¶Albertus demum hic scribit: Tres opiniones fuerunt antiquitus circa indulgentias. Vna prætactis persuasionibus mota, dixit eas nihil ualere, & esse piam fraudem, qua mater decipiendo pueros suos, prouocat eos ad bonum. Isti ad ludũ puerorum trahunt factũ ecclesiæ, & hoc puto hæresim sapere. Hinc alij plus quam oportet illi errori contradicentes, dixerunt quod indulgentiæ simpliciter tantum ualent sicut pronunciantur. Et isti nimis bonum forum dant de misericordia dei, Ideo tertiæ positioni puto consentiendum, quæ tenet mediam uiam, dicendo indulgentias tantum ualere, quantum eas ualere ecclesia prædicat, ita quod ualent concurrentibus conditionibus supra tactis iuxta iustam æstimationem solutionis eius pro quo indulgentia datur, Iustam uero æstimationem uoco, censuram boni uiri ac necessitatem ecclesiæ, Hæc Albertus. Qui etiam scribit hic, quod indulgentiæ etiam ualent existentib⁹ in peccato mortali. Quod quãuis uideatur præinductis ualde contrarium, tamen secundum intentionem Alberti faciliter concordãtur cum illis: quia uult dicere quod existentibus in culpa mortali prosunt dispositiue, sicut & unus dicitur alteri gratiam promereri: Insuper asserit quod existentib⁹ in purgatorio indulgentiæ prosint. Quod uerificari potest iuxta modum & sensum præhabitum. Id quoque quod de Traiano narratur & de sancto Gregorio, dicit esse Apocriphum, & reputat fabulam. Quod nõ est apte prolatum, quoniam in legendà sancti Gregorij, satis fide digna, id continetur. Et Damascenus libro quarto fatetur, quod oriens & occidens testis sit ueritatis illius. Vnde & Albertus post uerba prætacta subiungit, qualiter factum illud possit defendi, dicendo quod Traianus finalem sententiã nõdũ acceperat.

Albertus.

De Traiano Cæsare & Grego.

¶Amplius Bonauentura circa hæc scribit diffuse

Bonauen.

Sũmus, inquiens, pontifex qui est toti⁹ uniuersalis ecclesiæ sponsus & rector, thesaurum ecclesiæ sibi habet commissum, & eum dispensandum accepit. De ualore autem indulgentiarum diuersæ sunt opiniões. Sed dicendum uidetur, quod quantitas indulgentiæ respectu pœnæ attenditur, secundum quod habet rationẽ precij uel debiti soluendi, non ratiõe antidoti uel purgationis scoriæ peccati, quam necesse est amoueri per propriã pœnam, ut per contritionem aut alicuius pœnæ perpessionem. Hæc autem quantitas mensuratur secundum rectum iudicium summi pontificis seu ei⁹ qui indulgentias facit. Qui uero indulgentias tribuit, dum eas concedit, considerat causam pro qua reputat quempiam tanta gratia dignum: & secundum quod magis aut minus accedunt homines ad causam illam, secundum hoc accipiunt magis aut minus de indulgẽtijs. Verbi gratia. Stationes ordinatæ sunt Romæ, ubi sunt indulgentiæ, hoc sancti patres instituerunt propter peregrinos qui uenerunt de locis remotis, nec habitantem prope talem ecclesiam, dignum esse gratia tanta, ut illum qui laboriose de lõge uenit. Vnde nec tantam recipit indulgentiam, sed aliquantam. Concedo ergo quod indulgentiæ quantum est ex parte dantis, tantum ualent quantum promittunt, Cõcedo nihilominus quod non ualent cuilibet tantũ, nec æqualiter omnibus: sed secundum æstimationem eius quã habuit uel habere debuit, qui indulgẽtias facit, quam non oportet exprimere: quoniam omnes fideles debent hoc in suo præsupponere corde, quod dona & remissiones spiritussancti fiunt cum æquo libramine. Nec hoc debet ab his quenquam retrahere, quia semper plus ualent existenti in charitate, quam obsequium, munus seu aliud pro quo indulgentia datur. Iustam quoque æstimationem aliqui dicunt, dum homo tantam eleemosynam facit pro ecclesiæ subleuatione, quantum uellet dare ad hoc, quod tertia pars pœnitẽtiæ suæ redimeretur, seu quantum deberet uelle pro hoc dare. Sed si hoc uerum esset, nulla esset in mundo relaxatio seu commutatio solum. Hæc Bonauentura.

¶Postremo Antisiodorensis super his loquitur: Dicunt quidam quod relaxationes non tantum ualent, quantum promittit ecclesia. Quibus obijcitur, Si ecclesia decipit fideles, aut facit hoc dicendo uerum, aut dicendo falsum, non dicendo uerum, quoniam ueritas neminem fallit: ergo dicendo falsum, & ita erraret ac mẽtiretur, sicque uniuersalis peccaret. Quod absurdũ est dicere. Itaque dico, quod ad hoc quod huiusmodi indulgentia ualeat quantum promittit ecclesia, sex exiguntur. Primum est authoritas absoluendi in confessore. Secundum est necessitas loci & illius cui fit relaxatio, ut quando ex capitis debilitatiõe aut simili causa ieiunare non ualet Tertium est deuotio fidei, ut is cui fit indulgentia, credat ecclesiam habere huiusmodi potestatem. Quartum est ut sit in charitate. Quintum est discretio, ut discernat in se quantum uellet dare pro hoc, quod esset absolutus a pœnitẽtia tanta. Sextũ est iusta æstimatio, quatenus secundum quod ei dimittitur, recompenset. Veruntamen ecclesia ista non exprimit, quia si exprimerẽtur, non essent fideles tam proni ad ea pro quibus indulgentia datur. Potest ergo concedi, quod hoc uerbum, decipit, non dicit deformitatem, cum dicitur, ecclesia decipit fideles nec mentitur. Et dum quæritur, an decipit dicendo uerũ

Antisiod.

Vt indulgentia ualeat sex exiguntur.

uel falsum, dico quod dicendo uerum, sed non in dicendo uerum, seu quia dicit uerum, sed quia non exprimit illa sex. Cumque obijcitur quod dictum est Petro, Quemcunque solueris super terram &c. dicendum quod intelligendum est iuste, utpote concurrentibus sex illis conditionibus. Non sunt etiam paris conditionis pauper & diues in promerendo indulgentias. Haec Antisiodorensis in Summa libro quarto. Vbi multa scribit de his, quae consultius subticentur quam conscribantur: quia in his a communi recedit doctrina, ut patet ex introductis. Positio demum sancti Thomae ac Gulielmi Parrisiensis uidetur una & concors, ac magis consona formae concessionis indulgentiarum, emanantis ab apostolica sede. Positio autem Alberti ac Bonauenturae rationi & aequitati consonantior aestimatur. Et quaecunque earum sit uerior, expedit indulgentias promereri.

Matt. 16. Quaestio.

¶Praeterea occurrunt memoriae, quae super his scribit Henricus, qui ultimo loquitur quodlibeto: Oportet ante omnia hic uidere descriptionem indulgentiae, quatenus ex membrorum eius declaratione pateat ueritas horum. Est ergo indulgentia remissio poenae temporalis, debitae peccatis actualibus poenitentium, poenae inquam temporalis, non remissae in absolutione sacramentali, facta a praelato ecclesiae rationabiliter & ex rationabili causa, per recompensationem de indebita poena iustorum. In hac descriptione ponitur remissio pro genere, & reliqua membra sunt loco differentiae. Haec nanque indulgentia non est remissio poenae quae debetur culpae, non ipsa culpae remissio. Dico quoque peccatis actualibus, ad differentiam peccati originalis. Similiter dico poenae temporalis, ad differentiam poenae aeternalis, quae debetur peccato mortali. In absolutione quippe sacramentali aboletur seu remittitur peccati macula, & commutatur poena aeterna in temporalem: atque illius temporalis poenae pars per absolutionem sacramentalem remittitur, imo & pars poenae illius remittitur propter contritionem, uel etiam tota, si sit contritio tanta: & si non tota, tunc absolutus manet debitor residuae poenae: cuius quantitas tam quo ad acerbitatem, quam quo ad durationem apud deum infinita & indeterminata consistit. Et hanc poenitens soluere tenetur uno trium modorum, puta redemptione, luitione aut indulgentiali remissione. Redemptione, id est, eleemosynarum largitione iuxta illud Danielis: Peccata tua eleemosynis redime. Luitione, id est, poenas illas in persona propria sustinendo, secundum illud Iob, Luet quae fecit omnia. Haec autem luitio dupliciter fit, secundum duplex forum. Vnum est poenitentis, qui in praesenti affligit se pro suis peccatis, uel sponte iuxta proprium conceptum, uel iuxta iniunctionem a confessore praefixam. Aliud est dei in purgatorio.

Henricus

Indulgentiae definitio.

Dan. 4.

Iob. 20

Quaestio.

¶De tertio modo est quaestio ista, & quaeritur an praelatus ecclesiae possit indulgentias facere ad suae libitum uoluntatis, quando uoluerit, quibus uoluerit, & quantum uoluerit. Quocirca sciendum, quod donatio, redditio, dispensatio, differunt, quia donatio respicit solum uoluntarium in donante, qualitercunque fuerit accipiens. Redditio uero respicit debitum in dante: & meritum in accipiente. Dispensatio autem respicit uoluntarium in dispensante, & dignum in eo cui dispensatur. Cumque donatio respiciat solum uoluntarium in donante, qualiscunque fuerit accipiens, propterea solum ille qui habet plenam & liberam potestatem super rem conferendam, potest eam donare, id est, dare absque culpa sua & omni aliorum iniuria, quibuscunque indifferenter dignis & indignis, per modum quo deus solem facit oriri super bonos & malos. Cum ergo talem potestatem Christus non dederit praelatis, constat quod ad libitum suum nequeant dare bona ecclesiae spiritualia aut corporalia sine culpa. Cumque redditio respiciat debitum in dante, & meritum in conferente, dicunt quidam quod indulgentiarum concessio sit debiti redditio: quia non dantur nisi pro aliquo pio opere exercendo, & quod indulgentiae non tantum ualent ut sonant, nisi habito respectu ad meritum operis, secundum aestimationem rectam seu discretum iudicium uiri boni, ita quod soli illi plenas indulgentias consequuntur, qui tanta fide, deuotione & operis exhibitione ad indulgentias promerendas se exhibent, quanti pretij seu ualoris sunt indulgentiae ipsae. Alijs uero prosunt magis uel minus, secundum quod plus uel minus accedunt ad hoc: quod item ecclesia quadam pia fraude praedicat illas plus ualere, quam ualebant multis, ut sic illos alliciat ad aliquid de indulgentijs promerendum. Sed hoc ultimum uerbum, puta ecclesiam uti quocunque mendacio, perniciosum est ualde, sicut perniciosum esset hoc dicere de sacra scriptura. Non enim minor est autoritas ecclesiae in agibilibus quam scripturae. Ideo dicendum est de autoritate ecclesiae, quod Augustinus ait de autoritate scripturae in epistola ad Hieronymum prima: Admisso semel in tantae autoritatis fastigio aliquo officioso mendacio, nulla illorum librorum manebit particula, quae non ubicunque uidebitur uel ad mores difficilis, uel ad fidem incredibilis. Denique quamuis indulgentiae non ualerent, nisi habito respectu ad meritum ac deuotionem personae, seu iuxta quantitatem subsidij & deuotionis affectum, prout uir bonus secundum rectam regulam iustitiae iudicare deberet, non tamen uerum est dicere, praelatos ecclesiae non habere ampliorem potestatem super indulgentijs conferendis, ut non ualeant nisi habito dicto respectu, ita ut nequeant plus ualere quam requirunt meritum atque deuotio mentis: nec aliter tantum ualere quantum sonant, nec uniuersaliter ualeant plus concedere in indulgentijs, quam ecclesia esset in seruitijs receptura: quia si ita esset, indulgentiae non darentur nisi ex debito secundum aequalitatem iustitiae commutatiuae, & non secundum aliquam gratiam, sicque indulgentia indulgentiae nomen amitteret: quia perciperetur ex debito puro, & nequaquam ex gratia, iuxta illud Apostoli. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei uero qui non operatur, merces reputatur secundum propositum gratiae dei. Nomen nanque indulgentiae, gratiam implicat, & ex hoc solum indulgentia nuncupatur, quod de gratia datur. Sic quoque praelati diuersis personis non possent easdem indulgentias facere per inaequalia opera atque subsidia: quod falsum est, cum frequenter plena remissio detur non solum pergenti in subsidium terrae sanctae, sed etiam unam personam illuc mittenti, aut pro uiribus contribuenti. Hinc dico quod concessio indulgentiarum mensuranda non est ex uoluntate conferentis eas, et tantum ualeant quantum uelit. Hoc enim est contra rationem, nec mensuranda est ex conditione personae cui confertur, neque ex aliquibus circa ipsam, quae debitum inducant ad conferendum illas, quasi reddat personam dignam siue condignam ad ipsas. Propterea dico quod nec donatione, nec redditione, sed dispensatione praestantur: quae mediam tenet uiam, quoniam dispensatio respicit uoluntatem

Matt. 5.

Augustinus

Rom. 4.

Indulgentiae dispensatione praestantur.

tatem indispensante, & meritum seu dignum congrui tatis in eo cui fit dispẽsatio, aliter non dispensatio, sed dissipatio esset. ideo in descriptione dicitur, rationabiliter facta. Hinc quoq; indulgentiæ non sunt conferendæ, nisi sit urgẽs necessitas, euidensve utilitas, sicut nec aliter dispẽsatio fieri debet. Hæc Henricus, qui de his scribit diffuse ac eleganter. & uidetur positioni Alberti ac Bonauenturæ plus concordare, cum quibus & ait opus indulgentiarum meritorium etiam esse augmenti gratiæ in p̃senti, ac gloriæ in futuro, sicut & cętera opera quæ fiunt ex charitate.

Dist. XXI. ¶De peccatis quæ post uitam dimittũtur.

Solet etiam quæri, utrum post hanc uitam aliqua peccata remittãtur: Quod aliqua post hanc uitam remittantur, Christus ostendit in euangelio, ubi ait: Qui peccauerit in patrem, remittetur ei: qui autem peccauerit in spiritum sanctũ, non remittetur ei: neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Ex quo datur intelligi, sicut sancti doctores tradunt, quod quædam peccata in futuro dimittentur: quædam enim culpæ in hoc seculo relaxantur, quædam uero paruæ etiam in futuro. Quæ quidem post mortem grauant: sed dimittuntur si digni sunt, si bonis actibus in hac uita meruerunt ut dimittantur eis. De illis etiam qui ædificant lignum, foenum, stipulam, dicit Augustinus, quod ignem tribulationis transitoriæ inuenient, cremabilia ædificia, quæ secũ portauerunt homines, cremantem. Ait enim sic: Post istius sane corporis mortem, donec de igne purgatorio ueniatur ad diem damnationis & remunerationis, si hoc temporis interuallo spũs defunctorum, qui ædificauerunt lignum fœnum, stipulam & huiusmodi, ignẽ dicant̃ perpeti: quem alij non sentiunt, qui huiusmodi edificia non portauerunt, ut inueniant ignem transitoriæ tribulationis uenialia concremãtem: non redarguo, quia forsitan uerum ẽ. Sed quia dicitur, saluus erit quasi per ignem, contemnitur ille ignis. Grauior tamen erit ignis ille quam quicquid potest homo pati in hac uita. Hic aperte insinuatur, quod illi qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, quædam cremabilia ædificia, id est, uenialia peccata secum portant, quæ in igne emẽdatorio cremant̃. Vñ cõstat, q̃dã uenalia p̃ctã post hãc uitã deleri.

Mar. 12. · 1. Cor. 3

¶Quod alij citius, alij tardius purgantur in igne.

In illo autem igne purgatorio alij tardius, alij citius purgantur, secũdũ quod ista pereuntia magis uel minus amauerunt. Vñ Augu. Post hãc uitã incredibile nõ ẽ, nõnullos fideles per ignem quẽdã purgatoriũ, quãto magis minusve bona pereũtia dilexerũt, tanto tardius citiusq; saluari. Vnde non frustra illa tria distinxit Apostolus, lignũ, fœnũ, stipulã: quæ illi ædificant, q etsi aliena non rapiãt, rebus tamen firmitati concessis, aliqua dilectione inhærent. Qui secundum suos amandi modos uel diutius, ut lignum: uel minus, ut fœnũ: uel minimũ, ut stipula ignẽ sustinebũt. Qui uero supędificãt aurũ, argentũ & lapidẽ p̃ciosum de utroq; igne securi sunt, nõ solũ de illo æterno, q cruciaturus est impios in æternũ: sed etiam de illo emendatorio, quo purgabuntur quidam saluandi.

Quid sit ędificare lignũ fœnũ aut stipulã

¶Oppositio.

Hic obijci potest, Si per lignum, fœnum, stipulam, uenialia intelligũtur peccata: & nullus adeo p̃fectus est, qui uenialiter non peccet: ergo q ædificant auρ, argentum & lapidem præciosum, ædificant etiam lignum, fœnum, stipulam, ergo per ignem transibunt. Ad q̃d dicimus, quia non omnis qui uenialiter peccat, lignũ, fœnum, stipulam ædificat: sicut ecõuerso, non omnis q contemplatur deum & diligit proximũ, & operabona facit: ædificat aurum, argentum, lapidem præciosum: & tamen in auro intelligitur contemplatio dei, in argento dilectio p̃ximi, in lapide precioso bona opera. Sed illi qui ædificant lignum, fœnũ, stipulam: deũ cõtẽplantur, & proximũ diligunt & opera bona faciunt, nec tamen edificãt aurũ & argentum & lapidẽ p̃ciosum. Hęc enim ædificat, q sic illa tria facit, ut cogitet quę sunt dei, & quomodo placeat deo, non mundo. Lignum uero & fœnum & stipula accipi possunt seculariũ rerum, quamuis licite concessarum, tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Hæc ergo ædificans, q cogitat q̃ mundi sunt, quõ placeat mũdo, q circa diuitias suas quodam carnali affectu tenetur: & tamen ex eis * multa beneficia facit, nec p̃ eis aliquid fraudis uel rapinæ molitur. Ex his ergo patet, quod nõ idem hõ simul hæc & illa ædificat. Illa enim ædificatio perfectorum tantum est, qui nõ cogitant placere mundo

3. Reg. · 2. Paral. 6 · Eccle. 7

*multas eleemosinas

sed tm̃ deo: qui etsi uenialiter aliquando peccant, feruore charitatis ita absumitur in eis peccatum, sicut gutta aquæ in camino ignis, & ideo nunquam secum portant cremabilia. Hæc autem inferior ædificatio minorum est, qui non tantum deo, sed etiam mundo placere cogitant, deũ tamen præponunt. Si uero mũdum præponerent, nõ superędificarent, sed destruerent fundamentum. Affectiones ergo carnales quibus deditiſunt, domibus, coniugibus, possessionibus: ita ut nihil præponant Christo, illis tribus significant, quæ in mentes perfectorum non cadunt, etsi alia uenialia admittant. In cordibus uero minorum interdũ durant usq; in finem, qui cum talibus ædificijs transeunt, sed dissoluuntur in igne. Ipsi uero merito fundamenti salui erunt, grauissimam tamen pœnam sentient. Ex quo apparet, quantam hic misericordiam exhibet deus, & quantam ibi exerceat seueritatem, cum pro eodem peccato multo grauius ibi puniat quam hic.

¶ Opinio quorundam cum obiectione.

Greg. 25 c. quis hinc. Sed forte dices illud esse accipiendum de pœna peccati, non de ipso peccato, quod Grego. dicit, quædam leuia in futuro dimittenda. Si enim ueram pœnitentiam habuerit quis, peccata omnia dimissa sunt ei, sed pęna forte remansit. Ideoq; si uere pœnitens obijt, sine peccato transijt. Si autem uere pœnitens non est in obitu, maculam portat quæ nunquam delebitur. Qui uero ædificat lignum, fœnum stipulam uere pœnitet, quia bonus est, & charitatem habet: & in charitate de hac uita transit, ergo sine peccato transit. Non sequitur. Verũ qdẽ est, q̃a bonus est & charitatẽ habet, & uere pœnitet: & tñ cũ ueniali peccato transit quod non deleuit pœnitentia. Pnĩa enim non delet, nisi peccatum illud quod deserit homo. Tale autem peccatum sæpe in hac uita non relinquitur ab homine: & tamen uere pœnitens est, etsi non de omnibus uenialibus pœniteat. Potest enim quis de omni mortali & de omni ueniali pœnitere, excepto uno, uel pluribus, uenialibus quidem. Sicut habet quis charitatem & unum uel plura uenialia, quod de criminalibus nullatenus esse potest. Est enim aliquis bonus charitatem habens, sed adhuc quodam cupiditatis affectu amás hæc secularia: talis existens, subita morte opprimitur. In illo terreno affectu mortuus est, & tamẽ saluabitur, à quo non se hic absoluit. Ergo post hanc uitam ab illo purgabitur. Cõstat ergo quædam peccata, sed leuia, post hanc uitam dimitti. Si uero de pœna peccati illud intelligi uoluissent autores, cur magis commemorassent leuia quàm grauia, cũ etiam grauium pœna hic inexpleta post hanc uitam restet?

¶ De generali confessione quid prosit.

Post hæc cõsiderandũ est, quid prosit cõfessio illa, ubi singula peccata quæ quisq; fecit, nõ exprimuntur. Sane dici potest, quod omnia criminalia semel saltem oportet in confessione exprimi, nisi aliqua à mente exciderint. Sed quia nemo delicta intelligit omia, generaliter saltem ea confitere, quorum memoriam nõ habes, & sic nihil celasti de sceleribus tuis. Venialia uero, quia innumerabilia sunt, sufficit generaliter confiteri, nisi aliqua sint frequenter iterata. Perfectius est tamẽ etiam illa exprimere, si uales. Ideoq; quotidie generaliter fit confessio in ecclesia, pro uenialibus scilicet peccatis, quæ quotidie admittimus, & pro illis mortiferis quorum notitiam non habemus. Vnde Augustinus: Veritatem dicit deo pœnitens, quando nihil illi de commissis sceleribus celat. Nunquid etsi uoluntate celauerit, deus ignoret? Sed ueritatem sibi dici uult ab eo, ut ueniam consequatur. Si uero mente aliqua exciderint, cõfitetur ueritatem deo, cum generaliter dixerit: Deus qui nosti occulta cordis, & opera mea & delicta à te non sunt abscondita, quibus ueniam largiaris precor. Et hæc est ueritas confitentis quam diligit deus. Vnde: Ecce enim ueritatem dilexisti. Hic insinuatur, quod generalis confessio etiam mortalia delet, quorum intelligentia non habetur.

(Margin: Psalm. 18. — Augustin. in quinta r[e]sponsione cõtra pelagianos. — Psalm. 37. — Psalm. 50.)

¶ Nemo confiteatur peccata quæ non fecit.

Aug⁹. de v[er]bis apostoli. & habet. 22. q. e[t] si humilitatis. Sicut autem pœnitens celare non debet peccatum suum, quia superbia est: ita nec humilitatis causa fateri se reum illius, quod se non commisisse noscit: quia incauta est talis humilitas, & peccatorem constituit. Vnde Augustinus: Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mẽtiendo efficieris quod uitaras: quia ueritas in te nõ est, nisi ita te dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod est dicas

dicas. Nam quomodo est ueritas ubi regnat falsitas?

¶ De pœnis sacerdotis, qui peccatum publicat confitentis.

Caueat autem sacerdos, ne peccata confitētium alijs prodat: alioquin deponatur. Vnde Gregorius. Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitentur peccata alicuj recitet: non propinquis, non extraneis, nec quod absit, pro aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit, deponatur: & omnibus diebus uitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat. *Greg. de pe. di 6. c. sacerdos.*

Quod uero dictum est, ut pœnitens eligat sacerdotem scientem ligare & soluere: uidet contrarium ei quod in canonibus reperitur, ut nemo scilicet alterius parochianum iudicare præsumat. Sed aliud est fauore uel odio proprium sacerdotem contemnere, quod canones prohibent: aliud cæcum uitare, quod Vrbanus facere monet: ne si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadant. Ait enim Vrbanus secundus: Placuit ut nulli sacerdotū deinceps liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad pœnitentiam recipere sine eius consensu, cui se prius commisit, nisi pro ignorantia illius cui prius confessus est, Qui uero cōtra hoc facere tentauerit, gradus sui periculo subiacebit. *Mat. 15. Ibidem. c. placuit.*

SVMMA DISTINCTIONIS. XXI.

HIc mouet Magister circa præhabita dubia quædam. Nempe in præcedente distinctione testatus est tempus pœnitentię durare usq; ad mortē, ex quo sequi uidetur, post hanc uitam non esse pœnitentiæ locum aut spacium. Ideo quærit an aliqua saltem leuiora peccata post hanc uitam dimittantur, quantum ad culpam. Et circa hoc primo probat, q̊d aliqua pctā dimittantur post uitam præsentem, & qualiter quædam dimittūtur quantum ad reatum seu debitæ pœnæ persolutiōem, quædam uero etiam quantum ad culpam ipsam ut uenialia quędam, Consequenter tangit, qualiter in purgatorio diuersi diuersimode crucientur. & circa hoc elucidat & exponit quædam obscura Apostoli uerba, qualiter super fundamentum fidei ædificant quidā lignū, fœnum, stipulam: alij aurum, argentum, & lapides preciosos. Post hæc tāgit opinionem dicentium nulla peccata post hanc uitam dimitti, nisi quātum ad pœnam, & probat oppositum. Insuper circa præinducta inquirit, utrum oporteat in confessione omnia peccata mortalia pariter confiteri. Et respondet quod imo, quantū possibile est, & prout occurrunt memoriæ. Quocirca occurrit de generali confessione & eius ualore, de sigillo quoq; confessionis diligentissime custodiendo. Circa distinctionem hanc quidam producunt quęstiones de purgatorij pœnis, quę iam circa præhabitam distinctionem sunt expeditæ. *1. Cor. 3*

QVAESTIO I.

NVnc ergo quærendum, An post uitam hanc aliqua dimittantur peccata. ¶ Et possunt circa utranq; partem argumenta induci, quæ tanguntur in litera. Et includit hæc quæstio ea quæ in textu dicuntur de superædificātibus lignum, fœnum, & stipulam, atq; de his qui superædificant aurum, argentum & gemmas. Argumēta etiam quæ circa hæc fiūt, ex responsionibus ad quæsita faciliter possunt solui.

¶ Itaq; Bonauentura circa hæc scribit: Vltra ea quæ in quæstionibus præcedētis distinctionis ex eo sunt introducta, sancti dicentes peccata post hanc uitam non dimitti, intelligunt hoc de peccatis mortalibus, quæ tamen post pręsentem uitam expiantur ac dimittuntur, quantum ad pœnam quam meruerunt. Idcirco saluari non potest, quod aliqui dicūt peccata uenialia post hanc uitā non dimitti quo ad culpam, sed tantū quantum ad pœnam, cum hoc quoq; mortalibus cōpetat. *Bonauen. Que peccata post hanc uitā non dimittantur.*

¶ Insuper quærit hic, an mortalia queant sine gratia tolli ac dimitti, & utrum in habentibus gratiam ualeant sine contritione auferri: ad quæ iam ante responsum est. Cōmunior nanq; opinio est, quod nec in præsenti, nec in inferno uenialia dimittant̄ sine gratia: hoc est, nisi is in quo sunt, sit in charitate & gratia: quoniā ueniale eo ipso quo aliquo modo peccatum est, macula quædam est & animam fœdat, & deo quodammodo displicet. idcirco ab eo non purgatur sine nitore ornamentoq; gratiæ, quæ mentem inde expurget ac ornet, & deo faciat complacentem. Et ista positio protestat uenialia in inferno sine fine puniri, eo quod mortalibus quæ nunquam dimittuntur, adiuncta sint: & propter statum miseriæ infernalis, in qua nulla creditur esse redemptio, nulla minoratio pœnæ. Alij oppositum sentiunt, affirmantes uenialia sine gratia gratumfaciente posse deleri per gratiam gratisdatam: quia charitati & gratiæ gratumfacienti non cōtrariantur, imo simul insunt eidem. Isti quoq; fatentur uenialia non perpetue in inferno puniri, sed temporaliter solum, sicut tangetur. *Quęstio.*

¶ Amplius, quidam opinati sunt uenialia peccata, cum sint aliquo modo uoluntaria, sine contritione saltem in generali non auferri, imo hoc pertinere ad contemptum, de ipsis nullatenus pœnitere: ideoq; talem, si ita decedat, damnari. Aliorum opinio est, quod sine cōtritione de ipsis, deleantur per diuersa remedia contra ea collata, de quibus dictum est supra. Multipliciter tamen expedit contritionem habere de ipsis, sicut de his dictum est plenius supra. *Opinio. 1. Corin. 3.*

¶ Præterea uerba Apostoli de ligno, fœno & stipula, multipliciter exponuntur. Vna tamen expositio ꝓpria est literalis ac principalis, quæ habetur in litera, in qua per tria illa, intelligūtur peccata uenialia maiora, minora & minima, quæ in purgatorio puniūtur igne, & quasi cremantur durius atq; prolixius, seu leuius ac celerius iuxta mēsuram suæ culpabilitatis. Rursus, per lignum, fœnum, stipulam, intelliguntur opera meritoria, quibus ueniales culpæ admixtæ sunt secūdum gradum triformem prætactum. Per superædificationem uero auri, intelligitur contemplatio seu dilectio dei: per superædificationem argenti, dilectio proximi: per superædificationem lapidum preciosorum, executio actuum aliorum uirtuosorum: ita quod istis tribus non admiscentur uenialia illa triplicia, perinhærentiam & frequentiam notabiliter diuturnam. Nam quamuis ueniraliter peccent, tamen feruore cha-

ritatis, spirituali profectu, assidua occupatione in diuinis, frequenti eleuatione ad deum, quotidiana confessione, iugi compunctione & aliis exercitiis sanctis orationum, meditationum, diuinarumq; laudum, mox delent, consumunt, & pro uiribus uitant illa. Spiritaliter uero & per adaptationem aliquam possunt hæc aliis modis uariis intelligi. Sicq; super illud Isaiæ, Væ qui cõiungitis domum ad domum, ait Hieronymus: Hæretici dogmata dogmatibus iungunt. Et qui supra fundamẽtum fidei debuerunt ædificare aurum, argentum & lapides preciosos, econtra ædificãt lignum, fœnum, stipulam, in quibus per hæc tria designantur peccata mortalia, inter quæ enormitatis est gradus. Hæc
Thomas. Bonauentura hic & aliis locis.

¶ Circa hæc asserit Thomas: Venialia charitati coniuncta, possunt per aliquam pœnã consumi, Ideo apte per metaphoram significantur nominibus rerum quę igne consumuntur, Cumq; peccatum quo grauius, tãto grauius difficiliusq; purgatur, ideo diuersus uenialium gradus per hæc tria exprimitur &c. ut supra, quæ super fundamentum dicuntur ædificari, non quasi ex ipso stabilitatem habentia. Dicitur enim aliquid super fundamentum poni tripliciter. Primo, situ directo, quod super fundamentum firmatur. Sicq; sola opera bona fidei formatæ, quæ dicitur fundamẽtum, super ipsam ędificantur. Secundo dicitur esse super rem quæ iuxta eã, iuxta illud: Super flumina Babylonis. sicq; uenialia superædificantur, quia fundamentum non destruũt, sed simul cum eo stant. Tertio dicitur esse super, quod est
Ecech 48 post, iuxta illud Iezechielis: Super terminũ Aser, id est, post, secundum glossam. & ita mortalia superędificantur, quæ sequuntur & destruunt fundamentum.

¶ Præterea aurum, argentum & lapides preciosi, lignum quoq;, fœnum & stipula, dupliciter possunt exponi. Primo, quod quęlibet opera bona uocentur aurum, argentum & lapides preciosi: & quælibet uenialia appellentur lignum, fœnum & stipula: sicq; iidem
1. Cor. 3 omnia ista ædificant, quidam hæc, quidam illa, secundum quod eis magis insistunt: quemadmodum actiui a contemplatiuis distinguuntur, quamuis & actiui aliqua contemplentur, & contemplatiui aliqua agant. Secundo, quod per aurum, argẽtum lapidesq; preciosos intelliguntur solum opera perfectorũ: per lignum uero, fœnum & stipulam, uenialia eorum qui temporalium solicitudinem gerunt, non soli deo uacantes, & ita non sunt iidem, sed diuersi, qui ista ædificant: quoniam imperfectorum opera bona tot permiscentur uenialibus & obscurantur, quod instar auri argentique non spledent.

Questio. ¶ Si autem quæratur, utrum uenialia mortali adiuncta, possint dici lignum, fœnum & stipula, ita quod in inferno æternaliter non puniantur: dicendum quod culpa ordinari non potest nisi per pœnam, quoniam deus nil inordinatũ relinquit. Propter quod sine pœna nunquam dimittit culpam. In damnatis autem nulla culpa dimitti potest, nec reatus aliquis tolli, cum charitate careant, qua & culpa purgatur, & reatus aufertur. Hinc culpa uenialis semper manebit in eis uel reatus ipsius, si etiam ante peccatum mortale fuisset eis dimissum peccatum ueniale, quantum ad culpam manente reatu. Hinc damnati etiam pro uenialibus æternaliter punientur, & pœna illa æterna debetur ueniali per accidens ratione subiecti, quod irrecuperabiliter destitutum est gratia. Itaq; in damnatis uenialia non sunt lignum, fœnum & stipula, quoniam igne illo non consumũtur, Hæc Thomas in Scripto. Qui & in Secunda Secũdæ disseruit, quod boni religiosi diuinis exercitiis serui de iugiterq; intenti, lignum, fœnum & stipulam nõ colligunt, sed potius præsidentes eorum occasione occupationum exteriorum.

Uenialia in inferno peccata sẽper puniũtur.

¶ Porro dum quæritur, an peccatum ueniale post uitam hanc expietur quantum ad culpam, uel solum quantum ad pœnam: dicendum quod aliqui asserunt post uitam hanc nullum peccatum dimitti, quantum ad culpam, & quod gratia finalis uenialem culpã purget. Veniale nanque peccatum contingit ex hoc, quod aliquis Christum habens in fundamento, diligit nimis aliquod temporale: qui excessus ex concupiscentię corruptione contingit. Vnde si gratia penitus uincat concupiscentię corruptionem, ut in beatissima uirgine, nõ manet locus aliquis ueniali. Cumq; in morte omnino diminuatur, imo & annihiletur concupiscentia ista, & potentiæ animæ subiiciuntur totaliter gratiæ, & ueniale expellitur. Verum ista opinio in se & in sua causa est friuola: in se quidem, quoniam dictis sanctorum ac euangelii aduersatur, quæ exponi nõ ualẽt de remissione uenialium quantum ad pœnam tantum, prout Magister probat in litera, &c. sicut iam patuit. Est quoq; friuola quantum ad causam suam, quia defectus corporalis qualis est in termino uitæ, non aufert concupiscẽtiæ corruptionem quantum ad radicem, sed quantum ad actum, quemadmodum & in his qui grauiter infirmantur, nec tranquillat potentias animæ, ita ut eas subiiciat gratiæ, quia tranquillitas potentiarum & subiectio earum ad gratiam, est, quando inferiores uires obediunt superioribus, quę legi dei cõdelectantur, quod in statu illo esse non potest, cum tunc actus uterq; impediatur, nisi tranquillitas appelletur priuatio pugnæ, sicut etiam in dormientibus accidit, nec tamen ob hoc somnus dicitur concupiscentiam minorare, aut uires animæ trãquillare, aut gratiæ eas subiicere.

¶ Præterea, dato, quod concupiscentiam radicaliter diminueret ille defectus, & uires animæ subderet gratiæ, adhuc non sufficeret remissioni culpæ uenialis commissæ, quamuis sufficeret ad uitationem futuræ, quoniam culpa actualis etiam uenialis, nõ dimittitur sine actuali cõtritionis motu, ut decimasexta distinctione inductum est, quantumcunq; gratia habitualiter intendatur. Contingit autem quandoq;, quod aliquis dormiens moritur existens in gratia, qui in aliquo ueniali obdormit. & talis non potest actum contritionis habere ante mortem, nec potest dici (ut dicunt) quod si non pœnituit actu uel proposito in generali uel speciali, quod sit uersum in mortale propter hoc, quod ueniale fit mortale dum placet, quia non quęlibet placentia facit peccatum mortale, alias omne peccatum ueniale, esset mortale, quoniam quodlibet ueniale placet, cũ sit uoluntariũ, sed placẽtia quæ ad fruitionẽ est ptinens, in qua oĩs humana cõsistit puersitas, dum rebus utẽdis fruimur. sicq; complacentia illa quæ facit peccatũ mortale, est placentia actualis, quia omne peccatum mortale in actu consistit. Potest autem contingere, quod aliquis dũ ueniale cõmisit peccatũ, nil actualiter cogitet de pctõ dimittẽdo seu tenẽdo, sed cogitet forte quod triangulus habet tres angulos ęquales duobus rectis, atq; in hac cogitatione obdormiẽs moriatur. ideo ista

Questio.

opinio

opinio irrationabilis est omnino. Hinc dicendũ, quod culpa uenialis in eo qui decedit in gratia, dimittit̃ post hanc uitam per purgatorij ignem, eo quod pœna illa aliqualiter uoluntaria uirtute gratiæ habebit uim expiandi oẽm culpam, quæ simul cum gratia stare potest.

Causa maioris pene seu etiã diuturnitatis in purgatorio. ¶Porro pœna purgatorij absoluit à reatu, id est, obligatione seu debito pœnæ luendæ. Vnus etiam citius liberatur a purgatorio quàm alter. Nam quædam uenialia adhærentiæ sunt maioris, quæ tardius purgantur. Acerbitas demum pœnæ propriæ, correspondet quãtitati culpæ: diuturnitas uero, radicationi culpæ in subiecto. Vnde potest cõtingere, quod aliquis diutius in purgatorio teneatur, qui tamen minus affligitur, & econtra. Hæc Thomas.

Albertus. ¶Concordat Albertus, dicendo: Cum dicat Gregorius quarto dialogorum, imo & probet pœnam & culpam post hanc uitam dimitti, præsumptuosum reputo dicere nullã culpã uenialem post hãc uitã posse deleri. imo dicendum & asserendum cum sanctis, quod post mortem non est tempus augendi meritũ, sed utẽdi merito ad efficaciam, ad quã potest attingere. Quẽadmodum enim asserit Augustinus, quod quidam dũ hic uiuerent, meruerunt quod eis possent prodesse suffragia: sic illi q̃n uixerũt, hic meruerũt quod grã eis ac pœna ad uenialium deletiõem possent prodesse. Ideo usum meriti sui post mortem recipiunt præter meritorum augmentum. Hæc Albertus. Cuius scripta in his consonant scriptis Thomæ, etiam de perpetua puniti one uenialiũ in inferno. Disputat quoq; Albertus contra errorẽ quẽdã quorundã Græcorũ, dicentiũ animas ante diem extremi iudicij nec regnum intrare cælorũ, neq; infernũ, sed in intermedijs locis uersari: cuius contrarium probat etiam ex antiquis Græcorum doctoribus, Athanasio, Chrysostomo &c.

¶Scripta q̃q; Durãdi cõsonãt dictis Thomæ & Alb.

Scotus. ¶At uero Scotus super his primo narrat opinionẽ dicentium etiam ueniali peccato directe deberi pœnã æternam: sed quod temporaliter punitur, ei conuenire per accidens, in quantum cõiunctum est charitati, quæ ducit ad regnum, in quo necesse est omnem pœnã cessare. Quibus obijcit, quia cum charitas & ueniale peccatũ stent simul, & charitati debeatur beatitudo æterna, esset quis dignus simul æterna felicitate & infernali miseria. Deinde contra communem doctorum positionem subiungit: Dicitur quod peccato ueniali per accidens pœna æterna debet̃ quando coniungitur mortali, & non ratione sui. Sed hoc non intelligo, quoniam deus punit citra condignum. & esto quod simpliciter secũdum rigorem puniret, omnino iniustum esset pœnam æternam infligi illi, cui secundum se debetur pœna temporalis. Nec coniunctio illa cum mortali, facit ueniale in infinitum exire genus culpæ: ergo nec pœna æterna ei debet̃. Ideo dico q̃d nec in inferno, nec alibi debetur peccato ueniali æterna pœna, nec per se, neque per accidẽs: quia secundum se est talis offensa, quę sufficienter per temporalem pœnã punitur: nec est inconueniens, pœnam ueniali peccato debitam, in inferno finiri: quoniam uere pœnitens primo, & partem pœnitentiæ impositæ explens, & ante totam completam recidiuans ac taliter moriens, pro parte pœnitentiæ residua complenda soluet pœnam in inferno tantummodo temporalem: quoniam in remissione peccatorum in hoc seculo facta, cõmutata fuit sibi pœna æterna in temporalem: ideo pro sic remissis, nõ est debitor pœnæ æternæ. Insuper dico tanq̃ probabile, q̃ morienti in charitate, omnia uenialia dimittuntur, q̃t ũ ad culpam: q̃m præcedentia merita eius sunt causa sufficiens huiusmodi remissionis, uel ipso moriente tunc referente illa merita ad talem remissionem, uel deo acceptante ea ad illam. Istud probabiliter dici potest. Et cui istud non placet, quærat alium modum quomodo uenialia dimittantur. Non eñ uidetur consonum theologiæ, ponere post hanc uitam aliquem motum meritoriũ talis remissionis, cũ in morte sit terminus ꝑmerendi. Hæc Scotus. Quorũ error patet ex præinductis. Richardus.

¶Vnde & Richardus opinionẽ hanc narrãs ac reprobãs, Aliqui, inquit, dicunt quod deus potest a damnato extorquere pro suis peccatis uenialibus debitã pœnam sine remissione cuiuscunq; culpæ. Vnde dicũt quod ueniale nec per se, nec per accidens punietur pœna æterna inflicta a iudice. Nam pœnã remorsus conscientiæ oportet manere culpa manẽte. Nec potest dici quod damnati soluant pœnam suis uenialibus debitam, neq; q̃ satisfaciant: quemadmodũ nec in hac uita obligatus ad aliquã pœnã quã pro grauibus malis eiꝰ iudex iuste extorquet ab eo, dicit̃ soluere pœnã illã, aut satisfacere. Sed ista opinio contra cõem doctorũ positionem est, & contra rõnem: quia cũ deus pœnã nõ acceptet, nisi acceptet & patientẽ, constat q̃ dãnatorum pęna nunq̃ deo accepta est tanq̃ satisfactoria aut placatiua, sicut nec ipsi fiunt unq̃ deo accepti. Dimittit̃ ergo ueniale charitatem habẽtibus q̃tum ad culpam & pęnam in quibusdam, nõ sic intelligendo q̃ sine pęnitẽtia per ignem purgatorium cõsummant: sed q̃a per ignem aĩæ iuuant̃ ad pęnitendum de uenialibus, de q̃bus in hac uita nõ pęnituerunt: & per charitatẽ, in qua recesserunt a corpore, pnĩa earũ format̃ & acceptatur a deo. Hæc Richardus. Ex quibus patet modus remissionis uenialium, q̃m deus etiam post hanc uitam statuit illis tale remedium: quia nec plenã rõnem peccati sortiunt̃, nec amicitiam dei impediunt: nõ tñ post uitã hanc est locus aut spacium ꝑmerendi pręmiũ essentiale, aut crescendi in gratia gratum faciente, aut gloria. Durandus.

¶Hinc quoq; scribit Durandus: Opinio illa non ualet. Quod ut euidentius pateat, uidẽdum quid sit pc̃t m̃ dimitti quantum ad culpam. Itaq; aduertendum q̃ in pc̃tõ mortali primũ est deordinatio actus, in qua consistit macula. Secundum est priuatio gratiæ. Tertium, reatus: quorũ triũ primũ & ultimũ sunt suo mõ in pc̃tõ ueniali. Dicitergo pc̃t m̃ remitti quo ad culpã seu maculam, q̃n reordinat̃ actus uolũtatis per debitã culpæ displicentiã: & quo ad offensam, q̃n restituit̃ gratia: & item q̃tũ ad pęnæ reatũ, q̃n pęna ipsa persoluit̃. Cũ igit̃ uoluntas damnatorũ sit incõuertibiliter obstinata in malo, nũq̃ reordinat̃. idcirco nec ueniale eis unq̃ remittitur, præsertim cũ sint in termino suo. Existẽtes aũt in purgatorio, p̃nt habere displicentiã de suis uenialibus culpis, cum in charitate consistãt: ideo p̃nt remissionẽ earũ acquirere. Verumtñ si ueniale pc̃t m̃ sit in uita hac expiatũ quantũ ad culpã suã, potest ꝓbabiliter dici q̃ in inferno punit̃ tp̃aliter tm̃. Hæc Durãdus, cõcordat Argentinensis.

QVAESTIO II.

MOdo quærendum, An generalis confessio deleat non solum uenialia, sz mortalia quoque oblita. ¶Videt̃ q̃ nõ, q̃a pc̃tã elapsa memoriam, nõ imputant̃: ergo nec egẽt remedio. Rursus, sicut cõiter dicitur, infinita pietas dei nõ dimidiat ueniã, sed unũ mortale dimittẽs, cętera cũcta dimittit: & ita non amplius indigent medicinis, nec denuo dimittuntur.

¶Circa hæc scribit Albertus, quod responsiones ad

ista

ista patent ex præinductis. Declaratum est enim, qualiter sit necesse mortalia uniuersa pariter confiteri, inquantum occurrũt memoriæ, & quod ad memoriam sint reuocanda, quantum congruenter & sine periculo fieri potest. Cumq́ꝫ oblitum quid ad memoriam redierit, confitendum est habita copia cõfessoris. Quæ si desit, potest quis ad celebrationem seu communionẽ ꝓcedere cum proposito confitendi tempore opportuno. Et quoniam ecclesiastica sacramenta sunt medicinalia uasa atqꝫ salutis remedia, utẽdum est eis secundũ exigentiam finis, ad quem a Christo legislatore nostro sunt instituta, sicut & corporalibus medicinis uti oportet, secundum quod expedit & exigit sanitas corporalis, in arte medicinæ intenta. Finis quippe necessitatem imponit his, quæ sunt media & ordinantur in finem. Porro finis sacramentorum Christi, est curatio animæ a peccatis, salus ęterna, pax & sanitas spiritalis. Est ergo intentio Christi, ut sacramẽtis utamur secundum quod expediens est nostræ curationi & sanitati mẽtali, spiritali profectui, ac sempiternę saluti: ne abutendo saluberrimis sacramentis, uertantis nobis in impedimenta salutis: in animarum uenena, in pabulum mortis, in capitis ac sensuum debilitationem, in animarum perditionem. Hoc tango hic propter nonnullos scrupulosos, pusillanimes seu partim phantasticos, qui in sacramento confessionis ex sua defectuositate periclitantur, conantes ad memoriam reuocare cũcta & singula sua peccata mortalia: quod agendo, ita cõfundunt se intus, & cerebrũ sic perturbant, quod pene inutiles fiunt. Fuit infra paucos annos quidam bonus religiosus, qui attendens hominem debere uniuersa & singula sua confiteri pctã mortalia, & uidens se non ualere singula sua mortalia recordari, neqꝫ distincte ad plenum cõfiteri, incidit imaginationem grauissimam, inquietudinem capitis & mœrorẽ, ac tandẽ breuiter in quandam miserabilẽ desperationem, uidelicet se non posse saluari, utpote non ualentem plenarie confiteri. Propter quod a confessione & celebratione plurimis annis abstinuit, nec informationibus acquieuit sui superioris: quod tamẽ ex debilitate magis, quàm ex immansione & pertinacia proprij sensus processit. Tales igitur perscrutari, discutere & ad memoriam reuocare debet sua peccata, quantum cum discretionis moderamine queunt sufferre in corde & capite, & absqꝫ animę læsione, ne impediantur a pace interna, & sperẽt in domino, ac superioribus suis ac magis peritis in lege, discretis ac deum timentibus fiducialiter credant, pẽsantes quæ fuerit intẽtio instituẽtis Chr̃i hoc sacramentũ, qui non intendebat aliquem ad impossibilia aut periculosa astringere. Deniqꝫ, dum quis sua confitetur peccata mortalia, cupitqꝫ omnia & singula confiteri, nec quicq̃ ex proposito celat, dimittuntur sibi a supp̃ssimo deo omnia, etiam quæ recordari tũc nequit: tamẽ sub conditione saltem implicita, quod scilicet illa confiteri intendat, dum recoluerit ipsa: quemadmodum cõtritionem habenti deus ignoscit sub huiusmodi conditione, quod confiteri proponat tempore opportuno. Quemadmodum autem cõtra uenialia sunt multa generalia remedia, ita & contra oblita mortalia.

Contra scrupulosos.

Exemplũ.

¶ Insup de his loquitur Thomas: Per infusionẽ charitatis & gratiæ, uenialia dimittuntur: quia non opponuntur charitati quãtum ad habitum eius, sed potius quantum ad actum, quẽ aliquo modo impediunt seu retardant. idcirco dum actus charitatis contra ipsa dirigit, feruore suo quasi contraria ea delet. nec oportet ut cõtra eorum singulatim actus charitatis dirigatur ad ipsorum deletionem, quoniam nullum eorũ de se habet specialem rationẽ, quæ charitati aliquo modo cõtrarietur. sed omnia secundum unam rationem disponunt ad contrarium charitatis, inquantũ nimis rebus temporalibus inhæretur. Idcirco cum confessio generalis sit actus charitatis in eo qui habet charitatem, cõtra uenialia directus, constat quod ualet ad eorum deletionem, quantum ad culpã, & quãdoqꝫ etiam quantum ad pœnam, si tanta sit confitentis deuotio. Quocirca sciendum, quod generalis cõfessio quandoqꝫ est actus sacramentalis, sicut dum aliquis in secreto confitetur sacerdoti quædam, quorum meminit: & alia uenialia in communi. tuncqꝫ confessio illa habet ex quatuor, quod ad remissionem uenialium ualet, quantum ad culpam, & etiam quantum ad pœnam, in parte aut toto. Primo, ex contritione confitentis. Secundo, ex humilitate confessionis. Tertio, ex oratione confessoris, inquantum est publica persona. Quarto, ex ui clauium. Interdum uero nõ est sacramentalis, ut quando fit coram multis in ecclesia, & tunc efficaciam habet ex tribus primis, non ex quarto. Propter quod in prima & completorio non subiungitur absolutio, nec satisfactionis iniunctio: sed solũ oratio, Misereatur tui omnipotens deus, per intercessionem beatæ Mariæ, & oĩm sanctorum, & dimittat tibi omnia peccata tua, & perducat ad uitam æternam. Attamen ueniale quod non exprimitur, sed habitu manet in cõfitentis affectu, nõ deletur per huiusmodi confessionem.

Thomas, eadẽ. di. q. 2. ad 2.

Confessio generalis sacramentalis et quatuor delet uenialia.

¶ Insuper confessio ista ualet ad remissionem oblitorum mortalium. Confessio quippe operatur præsupposita contritione, quæ culpam delet. sicqꝫ cõfessio directe ordinatur ad pœnæ dimissionem, quod quidẽ facit & ex erubescẽtia quam habet, atqꝫ ex ui clauium quibus se confitens subijcit. Contingit autẽ quandoqꝫ quod per contritionem pręcedentem, peccatum aliquod deletum est quãtum ad culpam, siue in generali, si eius memoria tunc non habebatur: siue in speciali, ut dum ante confessionem peccati illius oblitus non est: & tũc confessio generalis sacramentalis operatur ad dimissionem pœnæ ui clauium, quibus se confitens subijcit, nullum quantum in se est obstaculum præbens. Verũ ex illa parte, qua erubescentia confessionis peccati pœnam diminuebat, pœna istius peccati de quo quis specialiter coram sacerdote non erubuit, diminuta est.

¶ Si uero quæratur, an ea quę quis non confitetur ex ignorantia, per confessionem hanc deleantur. Dicẽdum quod ignorãtia iuris nõ excusat, cum & ipsa peccatum sit, sed ignorãtia facti excusat. Vnde aliquis de hoc quod non confitetur peccata, quæ ex ignorantia iuris diuini nescit esse peccata, nõ excusatur a fictione. Excusaretur tamen, si nesciret ea esse peccata ex ignorantia particularis circũstantiæ, ut si cognouit alienã, quam credidit esse suã. Sed obliuio de actu peccati habet ignorantiam facti. idcirco excusat a fictionis pctõ, ita quod in confessione non impedit fructum cõfessionis & absolutionis.

¶ Præterea quæritur, an quis licite ualeat confiteri peccatum quod non habet. Dicendum quod pœnitens debet sua confessione se manifestare confessori. Qui autem aliud dicit quàm in sua conscientia sentit & habet, siue in bonum, siue in malum, non se manifestat sacerdoti, sed magis occultat: ideo confessio talis nõ ualet, præsertim quia nõ licet mentiri. imo oportet quod os cordi concordet. Et si obijciatur, quia secũdũ

Quæstio. Non licet in confessione mentiri.

Obiectio.

cundum Gregorium, parum est mentium cognoscere culpam ubi non est, respondendum quod hoc non est intelligendum quantum ad substantiam actus: quoniam pia mens non debet sentire se culpam commisisse, quam non commisit: sed intelligendum est quantũ ad actus conditionem, quoniam iustus timet se incurrere quosdam defectus culpabiles, etiam in bonis quę agit, iuxta illud Iob: Verebar omnia opera mea. Porro qui dubitat de aliquo suo peccato, an sit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente: quia qui aliquid cõmittit uel omittit, in quo probabiliter dubitat esse peccatum mortale, peccat mortaliter, discrimini se committens.

Iob. 9

¶Conformiter quoq; periculo se committit, qui de hoc quod dubitat esse mortale, negligit confiteri: non tamen debet asserere se in hoc peccasse mortaliter, sed dubitatiue loqui, seq; committere iudicio confessoris, cuius est inter lepram & non lepram discernere. Si aũt quis putet se in aliqua commissione uel omissione peccasse, quamuis ita non sit, & dicat se ibi peccasse, nõ est periculum: quia formaliter non mentitur. Hæc Thomas. Qui & alibi respondendo ad istud, quod quidam martyr persuasit sibi imponi crimen adulterij commissum ab alio, dicit hoc non esse ad imitationem trahendum.

Petrus.

¶Concordat Petrus: Deus, inquiens, requirit ab homine id quod potest, non amplius. Cumq; in hominis potestate non sit, peccata oblita cõfiteri in speciali, deus id ab homine non requirit: sed confiteri ea in generali, in potestate est hominis: ideo debet hoc facere. Hæc Petrus.

Bonauen.

¶In his Bonauentura, Richardus, Argentinensis, alijq; communiter sunt concordes. Et addit Bonauentura, respondendo ad istud, an liceat in confessione aliena pctã referre: Aut aliena pctã sunt imptinẽtia ad nrã accusationẽ peccati, & solũ ex quadã associatione narrantur, uel ad excusationem alleuiationemq; propriæ culpæ, ut minus confundatur: & hoc illicitum est, quis multi etiam simplices in hoc excedunt, suos tangendo uicinos in confessione, dicendo: Nos sumus usurarij, mendosi, gulosi. ideo tales sunt a confessore instruendi & increpandi, ut uitent huiusmodi. Aut peccata alterius annexa sunt nostris, ut si mulier cognita est a suo episcopo aut uiro religioso. & tunc sufficit dicere in generali, quod aliquis magnus prælatus aut homo religiosus peccauerit secum, nec debet ad certam personã descendere. Quod si fecerit, a confessore est increpãda. nec debet confessor curiose inquirere de persona. Et si putat quod sit persona cui possit prodesse, expediatq; eum scire, potest de hoc extra confessionem caute interrogare. Talia nanq; frequenter sunt occasio frãgendi confessionis sigillum, in quo maximum extat periculum. Si autem peccatum explicari non potest sine explicatione personæ determinatæ, ut si mulier inordinate sit cognita a suo marito, aut econuerso: tunc si dicat de marito, non peccat, quia non ualet aliter confiteri propriam culpam: nec tunc iudicari debet accusatio aliena, sed propria. sicq; generaliter uerum est, ꝙ peccata aliena non sunt dicenda in confessione, nisi inquantũ sunt propria, nec confessor debet ea inquirere. Hinc confessores qui rumusculos in confessione inquirunt, & audiunt malum de alijs, nec confitentem imperite & periculose loquentem reprehendunt ac dirigũt, grauiter peccant. Et uix uel nunquam a detractionis uitio excusantur, nec sciunt animabus mederi, dum sinunt eos qui ueniunt ad medicinam, graue uulnus sibi ipsis infligere. Hæc Bonauentura.

An peccata aliena in cõfessione dici debeant.

QVAESTIO III.

RESTAT inquirere de sigillo confessionis, vtrum in omni euentu et casu Christus iussit confessionem celare. ¶Videtur quod non, quoniã quod pro charitate & utilitate boni communis est institutum, non debet contra charitatem & utilitatem boni communis militare. Sed hoc frequenter accideret, si in omni casu confessio esset celanda, ut si confessor in cõfessione agnoscat aliquem nõ esse sacerdotem, qui tamen sacerdotem se esse affirmat, aut aliquem esse hæreticum, & alios uelle inficere, aut quempiam uelle urbem de nocte incendere. possunt multi consimiles casus proponi.

Cõtra ueritatem.

¶In oppositum est, quod istud tam seriose prohibitum est: & homines a confessione retraherentur, si aliquo modo liceret confessionis abdita reserare.

In opposi tum.

¶Circa hæc scribit Bonauentura: Quidam distinguendo dixerunt, quod homo potest sacerdoti dupliciter confiteri. Primo, tanquam pœnitens & uolens a peccato absolui & a peccatis desistere, sicq; sigillum cõfessionis claudit omne quod dicit, ne aperiatur. Secundo sic, quod non uult a peccato desistere, ut si reueles se uelle periurare, aut aliquem trucidare: & tunc confessor non tenetur sub sigillo confessionis illa tenere, sed potest dicere ei qui potest prodesse, & non obesse. Sed quamuis istud probabiliter dici uideatur, tamen quoniam institutio & mãdatum ecclesiæ loquitur generaliter de omni culpa, & pœnitens suum peccatum non quasi homini, sed quasi deo reuelet, nesciatq; sacerdos an confitens dicat sibi uerum, an non, nisi aliunde cognoscat, nullo modo debet culpam illam manifestare: quia sigillum confessionis est diligentissime custodiendum, ut omne scandalum euitetur, atque ab omni specie mali abstineatur. Vnde ut ait Gregorius in litera, nullo modo est confessio reuelanda. Hinc narratur miraculum, quod dum quidam in naui timore mortis publica sua coram omnibus esset confessus, dum paulopost uenissent ad portum, nullus recordabatur quid dixerat, nisi sacerdos qui pœnitentiam iniunxit. Nam & sacerdos debet ea scire, quasi non nouerit ea: & si exigeretur testari, dicere posset ac iurare seilla nescire: quia non potest obligari, nisi ad dicendum quod nouit ut homo. Quod si noscat aliquem esse hæreticum & uelle subuertere alios, non debet confessionem nudare, sed potest superiorem hortari, dicẽdo: Vigila super oues, quoniam lupus est in grege. Si autem sacerdos sciat inter duos contractam esse affinitatem per fornicarium coitum, & postea uelle contrahere, non debet confessionem propalare: sed sibi confesso suadere, ne cõtrahat ita, & debet differre ẽ usq; ꝑ superiorẽ cogaĩ, uel ꝑpter scandalũ populi cõpellat: & tũc nõ ipse facit, sed ecclesia, quæ iudicat secundũ exteriora. Idem dicendum, si decanus ex confessione sciat clericos suos esse irregulares, & tamẽ uelle ad ordines sacros procedere: quia nõ debet eos præsentare, nisi (ut tactum est) compellatur. Tunc quoq; consilium est, ut nec pastor nec decanus per se faciat aliquid horum, ut illi amplius cõfundantur interius. Potest item inquiri, quid agendum sit abbati, qui ex cõfessione sui prioris aut alterius officiati scit ipsum suum officiatum esse in graui peccato, a quo uerisimiliter putat illum non cessaturum, quamdiu in officio manserit. Dicẽdum quod abbas debet talibus consulere uolũtariam cessionem.

Bonauen.

Gregori.

Miraculũ

Resolutio multorũ dubiorum

Quod

Quod si noluerint, non debet eos deponere, nisi aliunde appareat super hac iusta causa. imo debet eos sustinere, nisi talis existat religio, in qua subditi possint sine nota diffamiæ ad alia loca mitti.

Questio.

¶Quæritur quoque, an confitens possit cõfessori dare licentiam reuelandi peccata, quæ sibi cõfessus est. Videtur quod non, quoniam quod a summo põtifice & ab uniuersali ecclesia tam districte prohibitum est, nõ potest inferior relaxare aut licitũ facere, & tale est manifestare confessionem. Dicendum quod sacerdos nõ debet confessionem reuelare, quia non scit confessa nisi ut deus, seu quasi uicarius dei. Secũdo, ne populum scandalizet & etiam confitentem. Cumque cõfitens agere possit quod sacerdos illa sciat ut homo, faciendo eũ nuntium talium, potest eum licẽtiare ad reuelandum: quando non timetur ex hoc periculum scãdali. quod si timeatur, non potest confitens illã licentiã dare, nec confessor debet assumere. Tunc uero timendum est de periculo scandali, quãdo uerisimiliter conijci posset quod confessor reuelasset confessionem cõfessi: nec debet dari licẽtia reuelãdi, nisi ei qui possit prodesse, nec uelit obesse, & de peccatis proprijs tantum. Nam aliena peccata propalare non debet.

Confitens licentiã potest dare sua reuelãdi peccata

Questio.

¶Sed circa hoc occurrit hæc quæstio, utrũ sacerdos sciens culpam confessi alio modo quàm per confessionem, tenetur celare ea. Videtur quod imo, quoniam Innocẽtius papa in quadam decretali de pœnitentijs & remissionibus, ait: Qui peccatum sibi in cõfessione detectũ præsumpserit reuelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, uerumetiam ad agendum perpetuam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum. Et respondendum quod circa hoc est triplex opinio. Vna, quod tenetur omnino celare, aliàs fieret sigillo confessionnis præiudicium. Ex qua opinione sequũtur absurda, ut modo probabitur. Hinc secunda opinio dicit, quod confessio claudit os confessoris, quo ad ea quæ ante confessionem aliunde cognouit, non quantum ad ea quæ postea. Etenim confessor recipiendo confessionem, sibiipsi os claudit, quo ad cognita ante, obligando se ad celationem eorum quæ audit in confessione. Verũ ista opinio quamuis uideatur sobria magis quàm prima, tamen est magis absurda. Nam eadem conuenientia sequũtur ex ea, quæ ex prima, quantum ad hoc quod asserit per confessionem os claudi præcedẽti cognitioni: & ultra hoc irrationabilis est, dicendo quod confessio potius claudit os respectu notitiæ præcedentis quàm subsequentis: cuius differentiæ nõ põt causa rõnabilis assignari, quia sigillum confessionis non magis præiudicat uni cognitioni & reuelationi, quam alteri. Hinc est tertia positio rõni & ueritati plus cõsona, quod id quod duplici scitur uia, duplici cognitione cognoscit: potestque homo unũ modum notitiæ obliuisci, & alterius reminisci. Quẽadmodum qui aliquid scit uisu & auditu, potest obliuisci se illud audiuisse, & recordari se idem uidisse. Et sicut ẽ duplex modus sciendi, ita & reuelandi: nec unus præiudicat alteri. idcirco quod scitum est aliter quam in confessione, potest sine derogatione sigilli cõfessionis manifestari, ita quod modus sciendi ex confessione maneat semper occultus, & scandalum pro posse uitetur, potissime apud confitentem. Propter quod & in confessione potest pœnitẽti insinuare se hoc aut illud aliũde cognoscere, nec ad celãdum penitus obligari. Attamẽ manifestare non debet nisi cogatur, id est, magna rõne ad hoc inducatur, puta si alias fieret præiudicium ueritati, uel si præcepto superioris requiratur referre quod nouit, aut testimonium perhibere. In hãc positionem etiam iurisperiti magis cõsentiunt, ad cuius probationem aliarumque reprobationem, sic arguo & suppono quinque, quæ per se nota sunt. Primum est, Nihil est statuendum in quo fiat præiudicium ueritati. Secundum, dolus & fraus nulli debent patrocinari. Tertium, nullus pro alio tenetur mentiri. Quartum, nullus sine peccato mortali reddit se impotẽtem scienter ad id quod tenetur. Quintum, nihil est statuendum aut seruandũ, unde innocẽs posset rationabiliter accusari & cõdenari, & alij condemnari. Ex primo sic arguo, Contingit interdum ut sacerdotis testificatio necessaria sit in iudicio, ita quod nisi protestetur quod nouit, cedet in præiudicium ueritatis atque iustitiæ. Si ergo tunc aliunde scit illud, potest inde testari. Ex secũdo sic arguo: Reus alsquis sciens sacerdoti constare suum excessum, metuẽs quoque per sacerdotis attestationem seu iudiciũ dijudicari, ibit & confitebitur huiusmodi sacerdoti suũ excessum: sicque dolus & fraus patrocinabuntur ad ueritatis & æquitatis iacturam, si non liceat sacerdoti crimẽ quod aliunde scit, propalare. Ex tertio arguo: Si sacerdos a suo superiori requisitus mandato dicere ueritatem in rõnabili causa, non potest sine mendacio dicere, Nescio hoc. Quod si etiam extra confessionem hoc noscat, ergo in tali casu potest & debet hoc aperire. Ex quarto sic arguo: Sacerdos interdum confessum accusare tenetur apud prælatum suum de crimine periculoso, quod uidit & ex confessione cognoscit: ergo si tunc illum accusare non posset, redderet se impotẽtem ad id, ad quod tenetur confessionem audiendo. Quinto sic arguo: Pono casum quod quatuor uiri uadũt per unũ iter, unus committit grande crimen merito insinuandum prælato, duo manifestãt prælato hoc scelus. reus interim cõfitetur tertio illi. duo aduocãt tertium ad testandum, & prælatus iubet ut testetur, alioquin pœnam inferet ei. Si tunc reuelare non poterit quod conspexit, innocentes punietur. Hæc Bonauentura.

Quõ peccatã extra confessionẽ scita queant reuelari.

¶Concordat Thomas in omnibus, qui & ista pene omnia tangit, & addit: In sacramentis ea quæ geruntur exterius, signa sunt rerum quæ intus contingunt. Confessio autem qua quis sacerdoti se subijcit, signum est interioris subiectionis seu confessionis qua se subijcit deo; ideo sicut deus peccata confitentis tegit, ita & cõfessor ea tegere debet. Et hoc oportet in sacramẽto pœnitentiæ significari. ideo de necessitate sacramenti est, quod confessor confessionem celet: & tanquam uiolator sacramẽti excedit, qui reuelat. & ista occultatio est de iure diuino, sicut & ipsa confessio, quamuis etiã papa diuina autoritate idem præcipiat.

Thomas

De necessitate sacramenti est cõfessa celare.

Questio.

¶Si autem quæratur, an sigillum cõfessionis ad alia se extendat, quam ad ea quæ cadunt sub confessione: Dicendum quod non, loquendo directe, attamen indirecte extendit se ad alia quædam, per quæ peccatum seu peccator posset aperte aut probabiliter deprehendi. Nihilominus etiam alia summo sunt studio occultanda propter proniratem quæ ex consuetudine posset oriri, & propter alias causas.

¶Quæritur quoque, an solus sacerdos habeat confessionis sigillum. Videtur quod nõ, quia interdum quis per interpretem confitetur. Laico etiam in casu necessitatis licet confessionem audire, iuxta modum prælibitum. Et dicendum quod sigillum confessionis cõuenit sacerdoti tanquã ministro istius sacramenti, quod sigillum est debitum celandi confessionem, sicut clauis est potestas

Audiens confessionẽ non sacerdos tenetur celare.

est potestas soluendi. Ueruntamen sicut non sacerdos in casu participat aliquid de actu clauis, dum audit cōfessionem propter necessitatem, ita participat de actu sigilli confessionis atq; celare tenetur, quis ꝓprio sigillum confessionis non habeat. Ideo tam interpres q̄ laicus tenetur omnino celare. Similiter qui se fingit sacerdotem, ut confessiones audiēdo exploret, hac fraude secreta conscientiarum confitentiū sibi. Hæc Tho.

Richard⁹. ¶Concordat in omnibus Albertus, Petrus, Richa. Argentinen. Durandus, alijq; cōcorditer. Et addit Richardus quod sigillum confessionis sit etiam de iure naturali, quoniam eo ipso quod quis se exhibet ad audiendū confessiones, tacite promittit se quæ audierit celaturum. Falsus quoq; est ille uersiculus,

Hæresis est crimen quod nec confessio celat.

Et quamuis utile esset interdum confitenti aut singulari personæ quod confessio panderetur, non tamen expedit pro utilitate communitatis, cui magis est pro uidendū q̄ particularibus quibusq; psonis. Vñ & quod pro charitate institutum est, oportet aliquando militare pro communi bono, non obstante quod aliter expediret bono particulari, cui nihilominus alio modo consuli potest.

¶Insuper alius a confessore, audiens peccata confitentis ignorantis hoc ipsum tenetur illa celare iure naturali diuino ac positiuo: quia tenetur alteri facere sicut rationabiliter uellet fieri sibi: & rursus obligatur ea uitare, quæ cedere possunt in præiudicium & derogationem sacramenti confessionis. Tenetur item ante publicam denunciationem in secreto corripere, ac monere confratrem & proximū. Sed & improbe agit sic auscultando, quemadmodum seruus auscultans a casu uel proposito secreta quæ tractantur in curia dñi sui, & postmodū forinsecus ea reuelans, grauiter peccat in dñm suū, & scdm ius ciuile dire punitur. Ideo Sapiens ait: Stultitia hominis est auscultare per ostium. Preterea, si sacerdos reuelet alicui peccata sibi confessi, tenetur & alius ille ea celare, si sciat quod confessor ꝓdiderit confessionem, illa sibi dicendo. Pœnitens etiā peccat, pœnitentiam sibi iniunctam manifestando, si ex hoc immineat p̄iudiciū alicui personæ aut confessori, ut si sibi iniunctū esset uitare familiaritatē illi⁹ uel illius personæ. Hęc Richardus.

Notatu digum.

Auscultare confitētis secreta graue peccatum.

Pœnitens q̄n celare debeat pœnitentiam iniunctam

Scotus. ¶Quibus Scotus in aliquibus contradicit: quæ, ꝓlixitatem deuitās dimitto: q̄a nec magni sunt pōderis.

Antissiod. ¶At uero Antisi. in Sūma sua lib. 4. multa cōscribit de his, quæ iā satis ꝓbabita sunt. Tenet quoq; q̄ q̄uis sacerdos sciat aliunde peccata confitentis, siue ante cōfessionē, siue post, tamen cum recipit ea in confessione nō pōt ea nullatenus ꝓpalare: Quoniam p cōfessionis sigillū totū signatū est. Cuius opinionis cōtrarium modo ostensum est.

Questio. ¶Circa hæc quærit, utrū clericus nō sacerdos, assumēs habitū cōfessoris, cōfessionesq; audiēs, & hoc facto gaudēs se pcipisse secreta confitentiū, possit ad sacros ordines ꝓmoueri. Ad hoc Henri. quodlibeto. 11.

Henricus. rñdet, q̄ si sit de tā nefando facto conuictus, aut grauiter ꝓbabiliterq; suspectus, sic tanq̄ criminosus ab accessu ad sacros ordines ē repellēd⁹, p̄sertim ꝓpt subsequentē diffamiā. Si uero occultū sit, poterit ꝓmoueri.

¶Insuper quodlibeto 8. sciscitatur Henricus, utrū confessor ex confessione sciens aliquē sibi confessum uelle occidere aliū, possit illū aliū auisare, ut caueat sibi ne occidatur. Rursus interrogat ibi, an Abbas ex confessione tm̄ agnoscens monachū suū esse corruptorē parrochianarū suarū, debeat illū a cura remouere & reuocare ad claustrū. Ad quæ duo rñdet, sicut ex Bonauentura rñsum est, utpote quod si talis auisatio & dispositio ab officio fieri nequeant sine manifestatione confessionis, non licebit sic auisare neq; deponere, sed oportebit deo committere, & orare ut occurrat periculo, & gratiā emendationis conferat monacho tali. Si uero Abbas poterit alias excogitare aut inuenire iustā rationē aut occasionē remouendi monachū illū a suo officio, debet eum remouere ac reuocare, & debite disciplinare. Conformiter dicendū de auisatiōe confessoris.

¶Quærit q̄q; idē doctor, utrū sacerdos habēs potestatē absoluendi limitatā, & tñ absoluens ab alijs ultra cōmissionē sibi factā, & ultra potestatē sibi cōcessam, ac postea petēs a suo supiore ratihabitionem, sufficiat illa obtenta. Respondet q̄ non. Cum em̄ non habuerit potestatē absoluendi illū, nihil fecit illum absoluendo. Hinc remittere debet talem ad superiorem a quo possit absolui, qui debet illū absoluere aut alicui dare autoritatem absoluendi ipsum. Hæc Henricus. Qui in quodlibetis suis hinc inde alia multa quærit de his, q̄ infra tangentur.

¶Distin. XXII. Si peccata dimissa redeant.

CVmq; multis autoritatibus supra sit assertū in uera cordis contritione peccata dimitti ante oris confessionem uel operis satisfactionem, ei etiam qui aliquando in crimen relapsurus est: quæritur, si post cordis contritionem confiteri contempserit, uel in peccatum idem uel simile ceciderit, an peccata dimissa redeant. Cuius quæstionis solutio obscura est & perplexa, alijs asserentibus, alijs ecōtra negantibus, peccata semel dimissa, ulterius replicari ad pœnam. Qui uero dicunt peccata dimissa redire, subditis se muniunt testimonijs. Ambrosius ait: Donate inuicem, si alter in alterum peccat: alioquin deus repetit dimissa. Si enim in his contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiā per quam misericordiam dederat, sicut in euāgelio de seruo nequam legitur, qui in conseruum suum impius deprehensus est. Item Rabanus: Nequam seruum tradidit deus tortoribus, quoadusq; redderet uniuersum debitum: quia non solū peccata quæ post baptismum homo egit, reputabuntur ei ad pœnam, sed etiam originalia quæ in baptismo sunt ei dimissa. Item Gregorius: Ex dictis euangelicis constat, quia si ex toto corde non dimittimus quod in nos delinquitur, & hoc rursum exigitur, quod iam nobis per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus. Item Augustinus: Dicit deus, dimitte, & dimittetur tibi:

Ambrosi⁹ super Lu ce. cap. 17

Mat. 18.

Luce 6

Aug⁹. de baptismo.

Luce 6 Sed ego prius dimisi, dimitte uel postea. Nã si nõ dimiseris, reuocabo te: & quicquid dimiserã,
Ibidem. replicabo tibi. Itẽ: Qui diuini bñficij oblitus, suas uult uindicare iniurias: nõ solũ de futuris pctĩs ueniã nõ merebit̃, sed etiã pterita q̃ iã sibi dimissa credebat ad uindictã ei replicabũt̃:
Beda li. 4. super Lucã. ca. 47. Itẽ Beda: Reuertar in domũ meã &c. Timẽdus est ille uersiculus, nõ exponendus: ne culpa quã in nobis extinctã credebamus, p incuriã nos uacantes opprimat. Itẽ, Quęcunq; em̃ post
Matt. 12. Luce. 11. baptisma siue prauitas hæretica, seu cupiditas mũdana arripuerit, mox oĩm prosternet in ima uitiorũ. Itẽ Augu. Redire dimissa pctã, ubi fraterna charitas nõ est, aptissime dñs in euã
Idem vbi supra. Aug. li. de baptismo. gelio docet in illo seruo, a quo dimissum dñs debitũ petijt, eo q, ille cõseruo suo debitũ nol let dimittere. His autoritatib⁹ innitũt̃, q dicũt pctã dimissa si replicant̃, redire simpliciter.
Mat. 18. Quib⁹ opponit̃: Si qs pro pctõ de quo pœnituit & indulgentiã accepit, iterũ punit̃, nõ uidet̃
Opposi tio con tra eos. iustũ. Si punitur pro eo qđ peccauit & nõ emẽdauit, iustitia est aperta. Si uero requirit̃ qđ fuerat cõdonatũ, uel iniustitia ẽ, uel iustitia occulta. Videt̃ etiã deus bis in idipm̃ iudicare, &
Nahũ. 1. duplex tribulatio cõsurgere, qđ scriptura negat. Sed hoc põt dici, qđ neq; duplex tribulatio cõsurgit, neq; iudicat deus bis in idipm̃. Hoc em̃ fieret, si post cõdignã satisfactionẽ & suffi
Psal. 102. cientẽ pœnã iterũ puniret: sed nõ satisfecit digne & sufficienter, q nõ pseuerauit. Debuit em̃ iugẽ peccati habere memoriã, nõ ad faciendũ, sed ad cauendũ: debuit nõ obliuisci oẽs retri butiões dei, q̃ tot sunt, quot sunt pctõr̃ remissiões. Tot ergo debuit cogitare dona dei, quot
Aug⁹. 2. Pet. 2 mala sua, ac p illis usq; in finẽ gratias agere. Sed qa ingratus ad uomitũ sicut canis redijt, an teacta bona mortificauit: & pctm̃ dimissũ reuocauit, ut cui humiliato ante de⁹ pctm̃ dimi serat, eidem postea elato & ingrato imputet. ¶ Alior̃ sententia.

Sed quia absonum uidetur, ut peccata dimissa iterum imputẽtur: placet quibusdã nemi nẽ p pctĩs semel dimissis iterũ a deo puniri. Sed ideo dicunt̃ dimissa redire & imputari, qa propter ingratitudinẽ ita reus & peccator cõstituitur, ut añ fuerat. Sic em̃ q̃d dimissum fue rat dicit̃ exigi, qa remissionis pceptæ ingratus, ita reus fit ut añ fuerat. ¶ Vtriq; parti quæ
Questio inde ter minata re linquitur. stionis probati fauẽt doctores. Ideoq; alicui pti nõ piudicãs, studioso lectori iudiciũ relinq̃: addẽs mihi tutũ fore ac saluti ppinquũ, sub mẽsa dñorũ micas edere.
Matt. 15.

¶ Quid sit hic sacramentum & res.

Post prædicta restat inuestigare, quid in actione pniæ sit sacrm̃ & res. Sacrm̃ em̃ signũ est sacrę rei. Quid ergo hic signũ est, & quæ est res sacra huius signi? Quidã dicunt sacramen
Gandol phus. Uide de hoc notu la3 supra in ea. di. tum hic esse, quod exterius tãtũ geritur, scilicet exterior pnia, quæ est signum interioris pœ nitentiæ, scilicet contritionis cordis & humiliationis. Quod si est, non omne sacramentum euangelicum id efficit quod figurat. Exterior enim pœnitentia nõ efficit interiorem, potius interior causa est exterioris. Sed ad hoc inquiunt illi hoc esse intelligendũ de illis sacramen tis quæ in nouo testamento instituta sunt: ut est sacramentũ baptismi, confirmationis, & cor poris Chri. Sacrm̃ uero pniæ, sicut & coniugij, ante tẽpus grã etiã à primordio hũani gñis
Geñ. 2. 3 Matt. 1. fuit. Vtrũq; em̃ institutũ fuit in primis parẽtib⁹. Itẽ si exterior pnia sacrm̃ est, & interior res sacramẽti: sæpius pręcedit res sacrm̃, q̃ sacrm̃ rẽ. Sed nec hoc inconueniens est. Nã & in alijs
Aliorum sententia. sacramẽtis quæ efficiunt qđ figurant, hoc sæpe contingit. Quidã aũt dicũt exteriorẽ pniam & interiorẽ esse sacrm̃: nec duo sacra, sed unum: ut spẽs panis & uini non duo sunt sacra, sed
Scđ3 hoc no. quod res pcedit sępe sacra mentum. unũ. Et sicut in sacramento corporis, ita etiã in hoc sacro dicũt aliud esse tm̃ sacrm̃, s. exterio rẽ pniam: aliud sacrm̃ & rẽ, s. interiorẽ pniam: aliud rem & non sacramẽtũ, s. remissionem pctõr̃. Interior em̃ pnĩa & res est sacramẽti. i. exterioris pniæ, & sacramẽtũ remissiõis pec cati, quã & signat & facit. Exterior quoq; pnia & interioris signũ est, & remissionis pctõr̃. Albertus

SVM MADI STIN CTIO NIS. XXII.

Hic circa præhabita mouetur quæstio intricata an scilicet pctã dimissa, per recidiuationẽ seu ingratitudinẽ redeãt. i. denuo seu de nouo imputent̃. Et circa hoc duas narrat opiniones, cũ rõnibus ac motiuis eaꝝ, nec quæstionẽ soluit plenarie. Deinde scrutat̃ qd in sacro pniæ sit sacrm̃ tm̃, qd res & sacrm̃, & quid res tm̃. Quocirca sobrie refert alioꝝ positiones: & quid sibi uerius uideat̃, breuit̃ tangit.

QVAESTIO I.

Hic quærit̃ primo, vtrum peccata semel dimissa redeãt. ¶ Circa quã q̃stionẽ tãgunt̃ in textu tã idonea argumẽta, ut nõ oporteat addere alia.

¶ Ad istud respondet Albertus: Dicendum uidetur quod peccatum nec idem numero, nec idem specie redit, nec æquali reatu unquam reuertitur: sed ex ingratitudine sequentis peccati dicitur reuerti, quantum ad improperationem ac deformitatem peccantis, quæ est ingratitudo maior, quàm si ei iam ante nõ essent peccata dimissa: ideo ampliores increpationes meretur. Aliter intelligere nequeo, qualiter peccata dicantur reuerti. Ad quod intelligẽdum, quidam

inuene

inuenerunt distinctionem eorum quæ sunt in pecca to in ipso pœnitente. Tenetur enim pœnitens ad dolorem commissorum, & detestationem committendorum, & ad memoriam beneficiorum sibi datorum: quæ tria interrumpit sequens peccatum. idcirco innascitur ei ingratitudinis culpa, ex comparatione ad dimissionem præcedentium peccatorum: quoniam cui multa dimissa sunt, plus regratiari tenetur, & turpius ei est contra ignoscentem peccare. Sicq; præcedentia peccata non ut peccata, sed ut in tantum dimissa, dant sequenti ingratitudini quantitatem: & quo ad hanc, redire dicuntur: quia quo ad hanc quoddammodo in peccato sequenti resultant. Et si obijciatur illud Iezechie. Omnes iustitias quas fecit, non recordabor amplius: respondendum, quod non recordatur ad uitæ æternæ adeptionẽ, attamen recoluntur ad punitionem minorem. alias esset hoc contra dei misericordiam. Iustitia quoq; dei nunquam ita misericordiæ est æqualis, quin magis sit ad indulgendũ quam ad condemnandum, quantum in se est: aliter esset crudelis. Rursus obijcitur, quod in legibus humanis seruus manumissus, propter delictum sequens in pristinam redigitur seruitutem. Et sanctus Iacobus apostolus loquitur: Qui offendit in uno, fact⁹ ẽ omniũ reus. Quod uidetur esse per hoc, quod omnia peccata præterita reuertuntur in ipsum. Item ponatur quod quis sufficienter contritus sit ad deletionem culpæ, non pœnæ, & deinceps contemnit pœnitere ac confiteri, sicq; decedit, cõstat q̃d deus puniet peccatum, quod nõ puniuit homo. Non autem puniet illa deus, nisi redeant super illum. Et respondendum ad primum, quod in legibus humanis multa fiunt propter cautelam & formidinẽ futurorum, & talis est obseruantia legis illius, quæ seruos efficit cautiores, & terrore reuocat a consimilibus malis. Deus uero omnia agit ad normam iustitię, nec unquam punit ultra condignum. Ad aliud, quod talis nõ punitur pro ea parte quæ dimissa est ei, sed pro peccato præterito: quemadmodum ueniale coniunctum mortali, inæternum punitur. Talis tamen in infinitũ minus punitur, quam puniretur si nunquam pœnituisset. Hæc Albertus. In quibus quod ait, pecca ta non redire eadem specie, non potest intelligi quin peccans frequenter committit similia specie uitijs, quæ ante commisit.

Ad tria pœnitens tenetur.

Obiectio. Ezech. 18 Diluitio.

Deus pronior est ad miserendũ quã irascendum.

Iaco. 2

¶ Insuper Antisi. in Summa sua lib. 4. Duæ, inquit, sunt de isto opiniones. Vna, quod peccata redeant eadem secundum essentiam. Alia quod per ingratitudinem. Contra primam opinionem obijcitur: Ponatur quod aliqs multa peccata mortalia fecerit atq; de omnibus condignam pœnitẽtiam egerit, ita, quod si mox moreretur, euolaret: postmodum uero recidiuum patiatur per simplicem fornicationem, non potest dici quod ob illam omnia peccata priora redeant super ipsum: quia peccatum corruptio est, & unum peccatũ una corruptio. Alij dicunt quod non pro omnibus, sed specialiter pro quatuor peccatis redeunt peccata dimissa, uidelicet pro fraterno odio, pro apostasia a fide, pro contemptu confitendi & satisfaciendi. Item pro eo quod quis dolet se poenituisse. Quidam dicunt peccata non redire, nisi quantum ad reatũ. Sed istis obijcitur, quod multa peccata sunt istis uel quibusdam horum grauiora, sicut peccata in spiritum sanctum. Hinc concedimus quod propter ingratitudinem tantum dicuntur peccata redire. Homo quippe tenetur deo ex commisso. Nam cui plus dimittitur, plus ab eo exigitur. Tenetur etiam deo ex dimisso: quoniam cui pl⁹ dimittitur, cæteris paribus plus tenetur. ideo recidiuãdo magis ingratus est, & per ingratitudinem deum magis offendit. Hæc Antisi.

Antisiodo

Q̃do pec cata per recidiuum redeant.

¶ At uero de his Thomas plenius ac planius scribens: Oportet, ait, fateri peccata aliquo modo redire, quia autoritates expresse hoc dicunt. Vnde quidam concesserunt hoc fieri in omni recidiuante, nec fuit eorum intentio dicere, quod idem numero actus peccati redeat, aut eadem numero macula per pœnitentiam semel deleta. Quod enim in nihilum decidit, idem numero non ualet redire: sed ita, quod sicut per peccata commissa aliquis impediebatur ante peractam pœnitentiam, de eisdem ne gratiam a deo reciperet: ita impeditur eisdem, postquam a statu poenitentiæ decidit per peccatum mortale quo recidiuat. Sic hancq; dicitur peccatum manere quantum ad culpam, inquantum ex actu qui præterijt, impeditur quis a gratiæ receptione, sicut a quodam obstaculo inter deum & homines posito. Remitti uero quo ad culpam, quando ratione actuum præteritorum aliquis gratia non priuatur. Verum ista opinio nequit stare, quoniam ad causandum tenebras sufficit per se utrumq; horum duorum, uidelicet indispositio recipientis, & interpositio obstaculi. idcirco si tenebræ debeant amoueri, oportet etiam indispositionem auferri. Sicq; pœnitentia qua tenebras peccati tollebat, non solum remouebat indispositionem, quæ erat in anima ad gratiam recipiendã, sed etiam remouet obstaculum præcedentis peccati: non ita quod actus ille non præcessit, sed quod non haberet uim impediendi gratiam actus ille præcedẽs, quæ uis non posset restitui actui illi nisi iteraretur, qui idem numero reiterari non ualet. ideo dici non potest, quod prædictõ mõ peccata quãtũ ad maculam redeant. Alij ergo dixerunt peccata non redire dimissa, nisi per quatuor peccata iã nominata. Sed opinio ista minus habet de ratione, quam prima: quia non potest assignari ratio cur magis per ista, cum quædam sint istis enormiora. Nec sufficit quod dicunt deum dimittere peccata sub conditione uitandi hæc quatuor: quoniam causa sufficiens inducit suum effectum absolute, nil expectans in futuro. Gratia autem & passio Christi sufficienter se habent ad omnem culpam delẽdam. Nec est ratio, cur peccata dimittantur potius sub conditione uitandi hæc quatuor, cum omne peccatum mortale contrarietur gratiæ, per quam fit peccatorum remissio. Hinc dicendum cum alijs, quod aliquid potest redire dupliciter: Primo, in se, & sic peccata dimissa nullatenus redeunt, quantum ad maculam, & per consequens nec quantum ad reatum. Secundo, quo ad suum effectum. sicq; peccata dimissa redeunt, inquantum ex peccatis dimissis in sequentibus relinquitur aliquid: quia ex hoc quod hõ deum peccando offendit, etiam post remissionem præcedentium peccatorum, ipse actus sequentis peccati quandam ingratitudinis deformitatem acquirit. Hinc communiter dicitur, quod quantum ad ingratitudinem redeunt. Circa hoc quæritur, an ista ingratitudo sit speciale peccatum. Dicendum quod ingratitudo est priuatiua gratiarum actionis, quæ respicit dationem. Datio quoq; est duplex: Vna, quæ respicit debitum, quod uel nunc existit, ut cum quis alicui reddit quod debet: uel ut ei debitum fiat, ut dum aliquid emit, ut ei illud

Thomas.

Redire q̃d bifariã dicitur.

lud debitum efficiatur, quod proprie donatio nominatur, & ad iustitiam spectat. Alia uero ad liberalitatem, quia ad hanc non inclinat nisi dandi uoluntas. ideo gratuita dicitur, taliq; donationi gratiarum actio proprie exhibetur, ex cuius defectu dicitur homo ingratus & tanto plus, quanto amplius a b illa recedit. Cuius ingratitudinis primus gradus est, dum homo negligit effectualiter retribuere aliquid pro beneficijs sibi datis. Secundus gradus, quando ea cum affectu contemnit. Tertius, dum obliuiscitur ea. Quartus, retribuere mala pro bonis. Ingratitudo ergo, quã tum ad primos tres gradus semper est speciale peccatum: sed quo ad quartum, est deformitas quędam peccato annexa: quia indebite fieri includit culpam. Ex hoc autem quod dicitur fieri contra benefacientem, additur circunstantia aggrauans, quæ est ingratitudo. Cum q; omne peccatum fit contra deum, ideo ex quolibet peccato ingratitudinem homo incurrit: quoniam est ipse nobis summe beneficus, atq; per hunc modum quodlibet peccatum post beneficium remissionis peccatorum, ingratitudinem habet annexam. Hinc ingratitudo secundum quam peccata redire dicuntur, non est speciale peccatum, quamuis aliqua ingratitudo peccatum sit speciale.

Innocens nonminus quã pœnitens tenet gratias deo. ¶Deniq; cũ innocẽtia cæteris paribus sit maius bonum, quam pœnitentia aut recuperata iustitia, loquẽdo in generali, innocens magis tenetur deo regratiari quam pœnitens. Pensando tamen id quod est gratis dare, pœnitens magis tenetur gratias agere: quoniam magis pium atq; gratuitum est sibi gratiam dare, quã innocenti: sicut & magis elongatus est a debito recipiendi gratiam ipsam, qua peccando se fecit indignum. Amplius, per reditionem istam peccatorum propter ingratitudinem, non consurgit tantus reatus, quantus fuit omnium præcedentium peccatorum, sicut nec tãti peccati enormitas. Quo enim maior est grauitas culpæ, eo & maior reatus seu obligatio ad pœnam concomitatur. Peccatum quoq; per quod quis recidiuat, frequenter est multo minus, quam peccatum præcedens de quo ante pœnituit, ut dum post remissionem homicidij & adulterij quis cadit in simplicem fornicationem ac furtum.

¶Præterea quæritur, an per ingratitudinem redeãt uenalia peccata dimissa, peccatum quoq; originale. Dicendum quod eo modo quo peccata mortalia per ingratitudinem, redeunt & uenialia quoq;. Quemadmodum enim beneficio & gratiæ dei ascribenda mortalium peccatorum remissio, ita & uenalium. Atq; secũdum quod beneficium remissionis contemnitur quodammodo in peccato sequenti, secundum hoc peccata dimissa per ingratitudinem redire dicũtur. Conformiter redit & originale peccatum: quia & ipsum beneficio gratiæ tollitur in baptismo, non tamen redit in se, sed modo præfato. ideo non oportet medicinam eius redire.

¶Quæritur quoq;, utrum, per quatuor illa peccata prædicta potius redeunt peccata dimissa, quam per alia uitia. Et dicendum, quod quamuis etiam per alia redeant, in istis tamen quatuor est aliquid speciale pre alijs: quia non solum sunt contra remittentem peccata, quod in alijs quoq; peccatis est, sed etiam sunt contra remedium quo dimittuntur peccata. Remissio quippe peccatorum primo attribuitur fidei: secundo, charitati: tertio, pœnitentiæ. Hinc apostasia a fide, & odium fraternæ charitatis, & contemptus pœnitentię, ac dolor de bono peracto, specialiter faciunt peccata redire, non ratione grauitatis maioris, sed ob causam iam tactam.

¶Amplius quæritur, utrum recidiuans tenetur confiteri priora sua peccata, de quibus confessus est. Et respondendum quod imo, secundum opinionem dicentium peccata dimissa redire quantum ad culpam, seu quantum ad reatum: quia sic recidiuans subiaceret eis ut prius. Secundum aliam uero opinionem, quæ dicit ea redire solum quantum ad ingratitudinẽ, est duplex opinio. Vna, quod si confiteatur recidiuans eidem sacerdoti cui ante confessus est peccata illa dimissa, nondum oblito illorum, non tenetur illa iterum confiteri, nisi in generali, ut de ingratitudine se excuset, dummodo de prioribus peccatis ante recidiuum satisfecerit. Si uero ante peractam satisfactionem recidiuet, tenetur oĩa peccata primo etiam in speciali iterũ confiteri. Porro si confiteatur alteri sacerdoti, uel etiam priora peccata oblito, siue ante recidiuum satisfecerit, siue non: tenetur omnia peccata priora confiteri in speciali, quatenus quantitas ingratitudinis suæ sacerdoti pateat. Alij dicunt quod nullum horum sit necessarium, ita q; recidiuans nec in generali, nec in speciali peccata priora confessa reconfiteri tenetur: quia nõ redeunt eadem numero, & iam ante dimissa sunt. Tertia & rationabilior opinio est, quod recidiuans non tenetur peccata priora confiteri directe, sed indirecte, secundum quod sufficere poterit ad cognoscendum ingratitudinem suam a sacerdote, ut etiam sic agnoscat, qualem & quantam pœnitentiam recidiuanti iniungere debeat. Hæc Thomas in Scripto.

¶In prædictis responsionibus de reditu peccatorum, cõcordant Bonauentura, Petrus, Richardus, Scotus, Argentinensis, Durandus, cæteriq; communiter.

Gulielmus Parrhisiensis. ¶Præterea a prædicta communi positione doctorum de reditu peccatorum, Gulielmus Parrhisiensis in suo sacramẽtali dissentire uidetur, ubi de his subtiliter, imo & satis terribiliter loquitur: Vt, inquiẽs, ista de peccatorum reditu expediamus, dicimus quod lex iustitię est & rectitudo coram deo, ut in eo quis puniatur in q̃ deliquit: & per quæ quis peccat, per hæc torqueatur. Sapien. 11 Horum etenim debitores sumus in alios, quæ maxime a deo accepimus. Quod & in se omnes creaturæ ostendunt. Nam quæ lucem a creatore copiosius susceperunt, hanc alijs magis larg flue cõmunicant & transfundunt. Ita de calore, odore, sapore & cõsimilibus potest perpendi, ita ut nulla creatura sibi soli donum aliquod suscepisse uideatur, sed potius illud quibus potest communicare. Hinc reus est furti in alios, qui bonum desuper sibi collatum, sibi soli uult retinere, atq; iniuste appropriare desiderat. Ideo q; misericordiam alijs impendere renuit, fontem misericordiæ obstruit sibi ipsi. Vnde dum proximo ignoscere differt, nec a deo miserationem, sed iram accipere promeretur. Quod ergo peccata, ut odium, misericordia, & cætera, faciunt peccata redire, non est præ sua enormitate, sed ex sua natura, qua deum & gratiam atq; clementiam eius impugnant in suis ministris, quemadmodum rex terrenus in

nus interdum impugnatur in subditis suis ab aduersario suo. Talis ergo facit deum esse aduersarium suum. Et si dicas, uerum est in hisin quibus peccat, non in his quæ deus iam ante ex sua misericordia ei indulsit: Respondemus quod imo. quoniam ipse deus testatus est, qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Hæc est ergo iustitia propter quam dimissa debita repetuntur, quoniam dimittenda non dimittuntur. Accedit ad hoc & ingratitudo, cuius iustissima pœna est. ut bñficio dato priuetur, & ita æqualis grauitatis esse uidentur, unumquodq; peccatum & ingratitudo de remissione ipsius: & ita propter ingratitudinem iuste aufertur ac reuocatur facta remissio, & incipit homo ingratus denuo esse debitor pœnę sibi ante indultę. Ex quo sequitur manifeste, per ingratitudines suas peccatorē fieri debitorem tantarum poenarum, quantæ sibi prius debebantur pro omnibus suis peccatis. Insuperdicimus, quia quocunq; peccato mortali quo quis recidiuat, indubitanter extinguit in se gratiā dei, qua deo extitit gratus. Ideo quoq; extinguit in se sequelā seu effectum gratiæ, utpote remissionem ante concessam. Sicut enim non potest præstari peccatorum remissio sine gr̄a, ita nec esse. Ampli⁹, sicut diuidi gratia nō pōt, ita ut aliqs partim sit sc̄tūs, & partim peccator: ita nec remissio peccatorū, ita ut in parte teneātur & in parte dimittāt. Deniq; si qs hostiū principi recōciliet atq; a principe in donum recipiat castrū, deinde rege offenso recedeat ad hostes ipsius, nunquid solum illud castrū amittet? nonne omnia sibi a rege collata amittet, & remissione ac condonatione sibi exhibitis indignus censebitur, magisq; displicebit quan ante? Hoc exēplo multisq; similibus pensa quod recidiuantes, in iram quam pœnitendo effugerant, relabūtur. Summa autem omnium horum est, pęnas peccatorum iam dimissorum redire ex integro de iure atq; iustitia, uel potius ipsos peccatores recidiuantes recidere ac redire in ipsas, quātum est de iure ac iustitia meritorum. Fines uero seu limites misericordiæ dei, nec hic nec alibi præscribimus aut artamus: imo immensitatem eius iugiter ueneremur ac prædicamus. Hæc Gulielmus. ¶ Qui de his scribit diffuse, ac diligenter legenti formidinem incutit grandem. Aliarum etiam opinionum soluit obiecta & sentire uidetur quod non solum per quatuor præfata peccata, sed & per unumquodq; mortale peccatū quo quis recidiuat, uniuersa peccata dimissa redeunt quantum ad poenam, quod & per multas similitudiēs probat. Hocq; ad minus conuincit, quod peccata uehemēter, imo ineffabiliter aggrauant per recidiuationem frequentem. Ideo metuendissimum supersanctissimi dei iudicium anxie ac maxime formidemus, atq; a peccato præsertim a recidiuo, quasi a facie draconis ac basilisci fugiamus. & quasi tumentes super nos fluctus timeamus altissimum.

Obiectio. | Mat. 7. Luce 6 | Quantum malū ingratitudo & q̄ntū noceat. | Similitudo. | Eccl. 21. Job. 31. | Questio.

¶ Quærit etiam idem doctor, an post quodcunq; mortale peccatum quo quis recidiuat, sit confessio reintegranda ex integro & responsio eius ad hoc, concordat præinductis ex Thoma. idcirco pertranseo.

QVAESTIO. II.

Questio.

INsuper quæritur, quid in hoc poenitentiae sacramento sit sacramentum tantum, quid res et sacramentum, et quid res tantum. ¶ Et de his dictū ē supra paulisper. De his nanq; secundum magistralem ꝓcessum potius agendum fuisset circa principium tractatus de hoc sacramento, præsertim de eo quod post hæc in fine distinctionis istius inquiritur, utrum poenitentia sit unum sacramentum &c. Itaq; Thomas circa hæc loquitur: In quolibet sacramento fit quidam motus seu promotio suscipientis sacramentum ad aliquā sanctitatem. In motibus autem corporalibus quandoq; id quod mouetur non cooperatur ad motum nisi recipiendo impressionem agentis, sicut in generatione: & quando, res acquirit aliquam perfectionem, ad quam ex se nequit pertingere, ut dum aer illuminatur, seu paries depingitur. Interdum autem perfectio seu forma prius suscepta, est sufficiens principium motus illius, ut in motu naturali locali. Quandoque perfectio ante habita, non sufficit ad producēdum effectū, sed cooperatur agenti: sicut dum ars iuuat naturam. Et iuxta hos tres modos, fit etiam motus ad sanctitatem. In baptismo nanq; tota sanctificatio est ab extra. Vnde & signum sacramentale in eo est materia extra apposita, non actus aliquis baptizati. Similiter confirmatiōe, eucharistia, extrema unctiōe ac ordine, quę ordinantur ad sanctitatem superadditam sanctitati in baptismo acceptæ. In promotione uero ad sanctitatē per proprium meritum, sufficit principium intus existens, ut gratia: ideo habens gratiam sine aliquo signo exteriori adiuncto ad hāc promotionem pertingit per actus suos, quia in eo spiritualis uita est integra, sed in eo qui post baptismum peccat, spiritualis firmitas uitæ, scilicet gratia & charitas, tollitur: quæ tamē manēt in radice, hoc est, in fidei sacramento: sicut in eo qui infirmatur perniciose, radix uitæ manet in corde. Hinc ad reparationem pristinæ uitæ integritatis ac gratiæ, potest homo cooperari per id quod adhuc retinet: nō tamen sufficit nisi exterius iuuetur, quoniam spiritualis uita non est in eo integra. Hinc in sacramēto pœnitētiæ, quod ad reparationem hanc ordinatur, sacramētale signum non est aliqua materia foris adhibita, sed exteriores actus, quibus homo ad suam cooperatur salutem: & complementum reparationis a causa extrinseca, significatur per absolutionem sacerdotis, sicut materia in alijs sacramentis per ministri sanctificationem, efficaciam recipit sacramentalem. idcirco in sacramento pœnitētiæ exterior pœnitētia signū est sacramentale. Hinc dum sacramentum dicitur materiale elementū, sumitē elementū extense pro q̄cunq; sensibili signo.

Thomas eadem. 2. q. 2 ad 1. | Mot⁹ qui fit ad sanctitatem.

¶ Porro, dum quæritur, an interior pœnitētia sit res sacramenti istius: dicendum quod res cuiuslibet sacramenti, suo sacramento proportionatur. Exterior aūt pœnitentia, quæ est sacramentum tantum in hoc sacramento, est sacramentum ut signum tantum ex parte actus pœnitentis: sed ut signum & causa simul, si actus pœnitentis uniatur actioni ministri. Hinc interior pœnitentia est res pœnitentię exterioris, sed ut significata tātum per actum illum exteriorem. Vt significata autem & causata per actus eosdem, adiuncta absolutione ministri, per quam homo ad gratiam disponitur, ita est res & signum, quemadmodum in sacramento eucharistiæ corpus Christi uerum, est res significata tantum per species panis & uini, sed ut causata per uerba ministri. sicq; duo simul iuncta, sunt signum & causa. Si autem obijciatur, q̄ res sacramēti nunq̄ est causa signi sacramentalis, interior aūt pn̄ia est causa exterioris pęnitentiæ: rursus, interior pœnitētia est dolor cordis seu ipsa contritio, quæ est pars sacramenti, nō ergo est res ipsius. & respōdendū q̄ interior pn̄ia, inquātū est act⁹ uirtutis, est causa exterioris, quēadmodū in cæteris uirtutibus act⁹ interiores sunt causæ exteriorū: sed inq̄tū ē act⁹ cooperās ad sanationē pc̄ti, ē interior pn̄ia: nec

Questio. | In sacramento sig nū & causa | Obiectio. | Solutio.

 est

est actus exterioris, sed effectus seu signatum ipsius. Non enim habet efficatiam contra morbum peccati, nisi ex suppositione poenitentiæ exterioris & desiderio absolutionis. Ad secundum, quod illa duo stant simul secundum rationes diuersas.

Questio. ¶At uero si quæratur, utrum remissio peccatorum sit tantum res huius sacramenti, dicendũ quod res alicuius sacramenti est non tantum quam efficit actualiter dispensatum, sed etiam ut in proposito existens. Cumq; pœnitentia in proposito existẽs, efficiat remissionem peccatorum non solum quo ad pęnam, sed etiam quo ad culpam. Ideo remissio peccatorum utroq; modo est res pœnitentiæ sacramenti, quæ aliquando tempore præcedit sacramentum exterius, aliquando aũt in ipso sacramẽto efficitur, ut dum attrito obicem non ponenti, datur in ipsa confessione & absolutione gratia atq; remissio. Vnde super illud, Confessio & pulchritudo in conspectu eius, ait Glossa: Si amas pulchritudinem, confitere ut sis pulcher, id est, iustus. Psalm. 95

Questio. ¶Præterea quæritur, an pœnitentia sit unum sacramentum. Et respondendum quod quando effectus ꝑcedit ex pluribus causis congregatis, tunc nulla earum est per se causa plenaria, ut patet de trahentibus nauẽ. Cum ergo effectus pœnitentiæ non sequatur, nisi aliquo modo concurrentibus omnibus quæ ad pœnitẽtiam requiruntur, omnia illa simul sumpta, habent rationem unius causæ perfectę respectu illius effectus. Cumq; sacramenta efficiant significando, ideo etiam omnia illa simul habent rationem unius signi, dũ unũquodq; eorum imperfecte significat illum effectum, ideo omnia ista simul sunt unum sacramentum.

¶Deniq; in sacramentis in quibus sunt materia & forma, significatio principaliter est ex parte materiæ, efficatia ex parte formæ: idcirco cum actus pœnitẽtis in hoc sacramento sint sicut materia, & absolutio sacerdotis ut forma, ideo sacramentum hoc quãtum ad rationem significandi, principaliter consistit in actu pęnitentis, sed quantum ad efficatiam, in actu sacerdotis, id est, absolutione. Hinc partes poenitẽtiæ assignãtur ex parte poenitentis magis quam absoluentis, & sicut prolatio formæ uerborum in baptismo non diuiditur circa tres immersiones, sic absolutio sacerdotis non ponitur pars contra tres alias poenitentiæ partes distincta.

Questio. ¶Amplius quæritur an uerba absolutionis debeant per modum deprecationis proferri. Respondetur, q̃d quædam sunt sacramenta in quorum susceptione seu administratiõe semper consequitur aliquis effectus in suscipiente, ut in omnibus sacramentis quæ characterem imprimunt, idcirco in illis propter certitudinem uerba exprimunt præsentialiter sacramenti effectum, uel modũ indicatiuũ, ut in baptismo & confirmatiõe: uel per modũ imperatiuũ, ut in ordinis sacr'o. In poenitẽtia autem impeditur omnino effectus absolutionis ꝑ indispositionem uoluntatis, attamen absolutio quantum est de se, sufficienter certitudinaliterq; inducit effectum, nisi aliunde sit impedimentum. Ideo absolutio per indicatiuum fit modum, sed præmittitur oratio illa: Misereatur &c, ne effectus absolutionis impediatur, tamen non est de esse sacramenti, sed de bene esse ipsius. Absolutio nẽ præcedit oratio misereatur

Questio. ¶Postremo hic quæritur de institutione huius sacramenti, & an fuerit institutum ante saluatoris aduentũ, uel solum in euangelica lege. Dicendum quod sacramẽtum pœnitentiæ consistit in determinato modo agẽdi, qui modus non extitit semper, nec idem est apud omnes: ideo est institutum. Porro dum aliquid uariatur seu diuersificatur, quod est de essentia rei, non est res penitus eadem numero. Cumq; determinat⁹ modus poenitentiæ, qui in ecclesia obseruatur, sit de essentia eius, nec fuerit ante aduentum Christi: cõstat quod nec ante hoc tempus fuerit istud sacramentum, quam uis aliquid simile fuit ante. imo & in lege Moysi erat aliquis determinatus modus, alius tamen quam modo. In lege uero naturæ non fuit aliquis modus eius determinatus, sed unusquisq; modum pœnitendi exercuit, prout uenit in mentem ipsius, quoniam omnia sacramenta uoto celebrabantur, secundum Hugonẽ. Sacramẽto pœnitẽtię simile quid in ueteri testamento.

¶Præterea aduertendum, quod pœnitentia a Christo est instituta in diuersis locis, quantum ad diuersa. Nam quantum ad utilitatem, instituit eam, dicendo illud Matthæi: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Quantum uero ad necessitatem, dicendo illud Lucæ, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quantum demum ad clauium potestatem, cum dixit Petro illud Matthæi. Quodcunq; ligaueris super terram, In Iohanne quoq; omnibus simul: Quorum remiseritis peccata &c, De modo quoq; pœnitentiæ aliquid dixit per apostolum Iacobum: Confitemini alterutrũ peccata uestra. & cætera. Hæc Thomus in Scripto. Pœnitentia ubi sit instituta Matt. 4. Luc. 13. Mat. 16 Iohan. 20 Iacob. 5

Petrus. ¶Concordat Petrus, & ad istud, an pęnitẽtia sit unũ sacramentum, respondet sicut supra ostensum est, ad hoc, an eucharistia unum sacramentum consistat. & addit. Duplex est poenitentia, una exterior, quæ est sacramentum tantum: & interior, quæ est res & sacramentum. Est enim res respectu exterioris poenitentiæ, & sacramentum respectu remissionis peccatorum seu gratię quæ confertur, uel incrementum ipsius. Etenim res sacramenti dici potest quam efficit sacramentum. Deniq; circa pœnitentiam tria considerãtur. Actus pęnitentiæ interior, actus quoq; exterior, & modus determinatus in utroq;. Quoad primum, poenitentia fuit in lege naturæ, uidelicet quo ad contritionem internam. Quo ad secundum, fuit in lege Moysi, quæ præcepit pro diuersis peccatis certa & exteriora sacrificia deo offerre. Quo ad tertium, instituta est & seruatur in noua lege, quæ iubet confessionem homini facere distincte, atq; ad arbitrium satisfacere cõfessoris, Et ab hoc ultimo habet quod sit sacramentum euangelicæ legis, id est, signum & causa remissionis peccatorum, Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶Idem Richardus. Qui addit. Pœnitentia, ut est uirtus aut actus uirtutis, est de lege naturæ, quoniam naturalis ratio dictat, ut homo de suis doleat culpis, & ita non est ex institutione. Inquantum uero est sacramentum, est ex institutiõe diuina.

Bonauen. ¶Porro Bonauentura: Dupliciter, ait, est loqui de pœnitentia. Primo, ut est reconciliatiua deo. Secundo prout est reconciliatiua non solum deo, sed item ecclesiæ. Primo modo est de dictamine legis naturalis, tamen cum aliquanta fidei illuminatione: & sic fuit insinuata magis q̃ instituta. Fuitq; insinuata q̃n dñs dixit ad Adam post lapsum: Adam, ubi es? id est, uide q̃ insipienter egisti. Loquẽdo de pœnitentia ut est sacramẽtum, fuit instituta in lege Moysi imperfecte, quia tunc nondũ facta fuit reconciliatio generis humani, nec perfecta unitas populi dei. In noua uero lege post Christi incarnationẽ instituta est perfecte. Exterior quoq; humiliatio in confitendo, signum est pœnitentiæ interioris Gene. 3

ris. Hæc Bonauentura. Cuius uerba de his introducta sunt supra, sicut & dicta Antisiodorensis.

¶Preterea de ista materia plurimas questiones mouet Henricus in quodlibetis, præsertim circa principiũ decimi quodlibeti. Primo, an error sit, dicere cõfessum alicui qui potest absoluere, quamuis nõ nisi ex gratia & priuilegio, teneri iterum eadem peccata illi cõfessa confiteri proprio sacerdoti, de iure communi uirtute illius statuti, Omnis utriusq; sexus. Quam quæstionẽ sæpius mouet, sicut & superius mota est: & respondet ad illam hic, sicut & ante iam patuit. Secundo, utrum ex concessione per priuilegium de absoluendo a peccatis, simpliciter concedatur potestas absoluẽdi a maioribus criminibus, quæ sunt episcopis reseruata. Et probat quod nõ, etiam ex tenore priuilegiorum fratribus ordinis mendicantium concessorum: & ita ipsi fratres cõmuniter tenent. Nã ab episcopis petũt autoritatẽ atq; licentiã absoluẽdi ab episcopalib⁹ casib⁹. Tertio, utrũ episcopi tenentur iuxta contenta in iure eos punire, q non confitetur semel saltem in anno proprio sacerdoti, ita ut uiui arceantur ab ingressu ecclesię, & mortui sepultura priuentur. Et respondet quod imo, præsertim particulares personas. Nam communitati parcẽdum est, nisi ex hoc timeat de malo grauiori, uidelicet derogatione prælationis, ut in proposito. Si autem episcopum lateat, an generali illi statuto de semel cõfitendo in anno proprio sacerdoti, derogatum sit per priuilegium sequens, debet executionem illam pœnalem differre, quousq; se faciat informari & certificari de sua dubitatione, sicut nunc, inquit, est declaratum. Verum de isto superius dictum est plenius. Quarto, an expediat subditis pro sua uoluntate eligere confessores. Ad quod respondet distinguendo atq; dicendo, quod nõ liceat uel expediat hoc fieri passim & sine rationabili causa, ac preter licentiã proprij sacerdotis aut superioris: qm̃ multa mala sequerẽtur ex hoc, utpote q̃d multi eligerent sibi confessores minus peritos & laxos, sibi superflue cõdescẽdentes &c. Interdũ uero id expedit ex rationabili causa, & cum prætacta licentia uel consensu &c. De his multa conscribit, quæ recitatiue magis q̃ assertiue commemoro: quia per temporis lapsum diuersa priuilegia sunt concessa, quæ quantum expediãt dominus nouit. Qui autem de his plenius appetit informari, ad prætacta q̃dlibeta ac alia scripta recurrat.

¶Alibi quoq; quærit, utrum abbas aut prælatus religiosi confessiones audientis, possit subtrahere aliquẽ casum, qui aliàs pertineret de iure ad ipsum. Et respondet quod ex rõnabili causa hoc potest, quando subditus ille nõ habet ordinariã iurisdictionẽ audiendi cõfessiones, sed solum ex superioris sui commissione audit eas. Tunc enim potest ei totam autoritatem illam auferre. Si autem inferior habet aliquam ordinariam autoritatem & iurisdictionem audiendi confessiones subditorum suorum, ut sacerdotes curati: tunc episcopus non potest eam tali auferre ad placitum, imo tenetur generalem consuetudinem ecclesiæ custodire, & ordinatiõem eius seruare. nec potest eam solus mutare, ubi ex communi iure ordinario, uel ex consuetudine sana & præscripta, quę in hoc iuris habet uigorẽ, epi curati iurisdictionem sibi annexam ac debitam sortiuntur. Non, inquam, potest hoc sine legitima causa, quia superiores tenentur inferioribus iura sua custodire illæsa. Et hoc solum dicimur posse, quod possumus de iure. Si autẽ habeat præsul curatum suspectũ de aliquo crimine, potest sibi subtrahere absolutionem a tali facinore. De casibus autem a iure reseruatis superiori prælato, potest ei committere totum uel partem, uel nihil, quemadmodum alteri qui ex officio nullam habet iurisdictionem.

¶Amplius si quæratur, utrum prælatus possit subdito suo confessiones audienti concedere plures casus a quibus absoluat, quàm iura concedunt: dicendum q; quia prælati superiores habent solicitudinem generalem & immediatam super omnes subditos suos, sicut papa in uniuersali ecclesia, & episcopus in diœcesi sua, & abbas in monasterio suo: nec tamen per se sufficiũt ad exequendum effectum immediate in omnes, idcirco de iure & de consuetudine consona iuri, habent q; ea quæ ad se specialiter pertinent, alij queant committere: & hoc libere, quoniam nulli alij ex officio competunt: & illi sunt casus super eos, qui sunt eis a iure concessi, & hos ipsis concedere possunt.

¶Quæritur q; an sacerdos subditus possit cõfitẽtem absoluere a casibus pertinẽtibus ad se, & de alijs remittere ad superiorem. Dicendum quod quibusdam uidetur, quod sicut cõtritio integra debet esse de omnibus peccatis, & similiter confessio: ita & sacramentalis absolutio. Sicq; respondendum esset negatiue ad quæstionem, atq; in tali casu confitens teneretur omnia sua peccata superiori confiteri, & ab omnibus simul absolui, ne confessio medietur. Sed huius contrarium uidemus communiter obseruari in uniuersali ecclesia, tam in curia summi pontificis, quàm aliorum pontificum. Etenim pontifex summus missos ad se pro absolutione in casibus ad ipm̃ specialiter pertinentibus, absoluit, & diœcesanis rescribit episcopis. Tali, quem de tali crimine ad te remittimus absolutum, pœnitentiam salutarem iniungas. Nec fit mẽtio ibi de alijs suis peccatis. Similiter agunt episcopi circa missos ad se a curatis. Nec dicere fas est, quod ecclesia in his errat. Idcirco ad quæstionem respondendum est affirmatiue. Si autem omni modo uelit quis dicere, quod absolutio debet unica esse: dicamus quod prima absolutio fit sub ratihabitione de secunda sequente, ita quod factum in prima suspenditur, nec habet effectum nisi ueniente secunda: & tunc secunda absolutio agens in uirtute propria ac precedentis efficit totum, & primã ratificat: imo ambæ simul sunt quasi absolutio una completa. Veruntamen in prima absolutione nulla debet apponi conditio de secunda, nec econtra: quia de iure talis conditio subintelligitur satis. ideo inferior absolute debet absoluere de pertinentibus ad se, & de alijs ad superiorem remittere: quem si confitens ille non uellet accedere, de nullo peccato esset absoluẽdus, utpote impœnitens & rebellis.

¶Iterum quæritur, an inferior possit illum absoluere de pertinente ad superiorem, sub ista conditione, si superior ratum habuerit. Itemq;, an possit illum absoluere de pertinentibus ad se ad tempus, quousq; superiori confiteatur. Et respondendum ad duo hæc, quod inferior de culpis pertinentibus ad se, statim debet & potest illum absoluere absolute non sub aliqua conditione, si de illis postea absoluatur a superiore: nec ad tẽpus, quousque a superiore absoluatur. non enim ualeret absolutio taliter facta, quoniam uerba sacramentalia nullum habent effectum, nisi sub illa assertione ac forma uerborum, sub qua sunt diuinit⁹ instituta, quæ certum est instituta esse sub assertiõe absoluta, sicut cũ dicitur, Ego absoluo te. Hæc Hẽricus primo q̃dlibeto.

¶Denique de forma sacramenti istius scribit Thomas

Margin notes (left column): Henricus; Quest o.; Questio.; Questio.

Margin notes (right column): Prelati possunt aũthoritatẽ suã committeri alteri; Questio.; Questio.

in tertia parte: In qualibet re perfectio attribuitur formæ. Cumq; sacramentum pœnitentiæ perficiatur per

Thomas.

ea quæ sunt ex parte sacerdotis, oportet quod ea quæ sunt ex parte pœnitentis, siue sint uerba, siue facta, sint quædã materia huius sacramenti: & quæ ex parte sunt sacerdotis, sint quasi forma. Et quoniã sacramenta nouæ legis efficiunt quod designant, oportet ut forma sacramenti significet id quod agitur in sacramento proportionabiliter materiç sacramenti. Hoc autẽ sacramẽ

Quę sint ũba absolutiõis de forma sacramenti.

tũ cõsistit in remotione impedimentorũ gratiæ ac salutis, uidelicet peccatorum, secundum quod peccata dicuntur materia eius: & talis remotio significatur à sacerdote cũ dicitur, Ego te absoluo. Vnde patet quod

Prouer. 5.

ista sit huius sacramenti conuenientissima forma, ego te absoluo. Peccata nanq; sunt quasi uincula, secundũ

Mat. 16

illud in Prouerbijs: Iniquitates suę capient impium, & funibus peccatorum suorũ constringetur. Sumitur quoq; hæc forma ex uerbis Christi ad Petrum: Quodcunque solueris super terram &c. Sed quia sacerdos absoluit sicut minister dei, additur aliquid ad dei pertinens potestatẽ, & primam ac summam autoritatem, dum subditur: In nomine patris & filij & spiritussancti, uel per uirtutem passionis Christi, uel autoritate dei. Veruntamen cum hoc nõ sit determinatum ex uerbis Christi, quemadmodũ in baptismo: ideo talis appositio relinquitur arbitrio sacerdotis, nec est de essentia formæ. Ista quoq; expositio, ego te absoluo, id est, absolutum ostendo, quamuis sit aliquo modo uera, non est tamẽ perfecta, quoniam sacramenta nouæ legis efficiunt quod designant: ideo absoluendo cooperatur ad absolutionem per modum supra expressum. Hæc Thomas. Aliqui tamen dicunt, quod uerba illa diuinam potestatẽ principaliter absoluẽtem significantia, necessario sint addenda.

Gulielm⁹ parisiensis

¶Postremo circa prahabita scribit Gulielmus Parrhisiensis in suo Sacramental: Nominemus & numeremus iam officia confessoris. Horum primum pręcipuumq; cõsistit sanctificare, quia per absolutionem & benedictionem inuocationemq; confessoris, uincula uitiorum disrumpuntur in cordibus pœnitentium, maculæ absterguntur: quia gratiæ infunduntur, ueniæ ac remissiones gehennalium tormentorum praestantur.

Cõfessoris officia.

Secundum officium confessoris est iudicare, ex quo incumbit ei scire singulorum uitiorũ iustitiationes proprias & ipsa uitia dinoscere, abinuicemq; distinguere, & qua pœna unumquodq; plectendum ac castigandum sit scelus. Tertium confessoris officium est, deum homini pacificare, & deo hominem reconciliare: idcirco necessarium ei est, scire uias & modos reformandi pacem, iniungendo congruam satisfactionem. sicq; inducere hominem ad honorificentiam dei in omnibus, quatenus quot modis & uijs ipsũ inhonorauit, offendit, atq; a se expulit, tot modis, uijs ac medijs ipsum studeat honorare, placare, & ad possidendum ac inhabitandum cor suum reducere. Quartum officium confessoris, est officium medici spiritalis: & quicquid exterior medicus agit ad corporalium ægritudinum curationem, hoc ipse spiritaliter ac sapientialiter operetur ad uitiorum eradicationem, ad infirmitatum animæ medicationem, ad uulnerum ac læsionum mentis medelam. sicq; unicuiq; morbo interiori, tentationi, deformationi ac lapsui apta ac optima applicet remedia & emplastra. Et linguam habeat eruditam ad instruendum, ad consolandum ac consulendum, ad increpandum & inflammandum, ad confortandum & conseruandum in omni bono. Quintum officium eius est, obsequium obstetricis: quatenus sicut obstetrix recipit, inuoluit, custodit, protegitq; infantulum: sic ipse brachijs charitatis, huberibus consolationis, & directione in omnibus suscipiat, amplectatur, dirigatque confessum. Sextum officium est, ut ipsum instar pijssimi patris spiritaliter amplexetur, enutriat, ac gubernet. Septimum est, ut ipsum instar nutricis charitatiue tractet, compassiue refoueat, & in suo circumferat corde. De his doctor ille deuote ac diffuse prosequitur, & sensum magis quàm uerba eius expressi.

DIST. XXXIII. DE SACRAMENTO VNCTIONIS EXTREMAE.

De unctionis extremę sacramento. De tribus generibus unctiõis.

PRæter præmissa est etiam aliud sacramẽtum, scilicet unctio infirmorum, quæ fit in extremis oleo per episcopum consecrato. Et sunt tria genera unctionis. Est enim unctio quæ fit chrismate, quæ dicitur principalis unctio: quia in ea principaliter paracletus datur. Vnde & propter abundantiam gratiæ duos liquores mixtos habet, oleum scilicet & balsamum: oleum conscientiæ, balsamum bonæ famæ. Chrisma uero græce, unctio latine dicitur. Nec tamẽ omne oleum ad unctionem sanctificatũ, chrisma uocatur: sed illud solũ, quod miscetur cũ balsamo, quo capita regum & pontificum unguntur, quo etiam baptizatos sacerdos ungit in uertice, & pontifex per impositionem manus confirmandos ungit in fronte. Est & alia unctio, qua catechumeni & neophyti ungũtur in pectore, & inter scapulas in perceptione baptismi. Tertia uero unctio est, quæ dicitur oleum infirmorum, de qua nunc agitur.

Johan 5

Duplici cã instituitur hoc sacramentũ.

¶A quibus institutum sit hoc sacramentum.

Hoc sacramentum unctionis infirmorum, ab apostolis institutum legitur. Ait enim Iacobus. Infirmatur quis in uobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & alleuiabit eum dominus. Et si in peccatis fuerit, dimittent ei. In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum, scilicet ad peccatorum remissionem, & ad corporalis infirmitatis alleuiationem. Vnde constat eum qui hanc un-

ctionem

ctionem fideliter deuoteq; percipit,& in corpore,& in anima alleuiari, si tamē expedit ut in utroq; alleuietur. Quod si forte corporis ualetudinem illi habere non expedit,illam quę est aiæ, sanitatē in hoc sacr̄o acquirit.Et sicut in alijs sacramētis, ita & in isto aliud est sacramentum,aliud res sacramenti.Sacramentum est ipsa unctio exterior:res sacramēti unctio interior,quæ peccatorum * remissione & uirtutū ampliatione perficitur. [*remissionē &c. perficit.] Et si ex contēptu uel negligentia sacramentum hoc prætermittitur,periculosum est & damnabile.

¶De iteratione huius sacramenti.

Quærunt aliqui,si hoc sacramentum iterari possit,cum baptismus & alia quædam sacramenta semel suscepta non iterenť.Augustinus dicit sacramentum non iterandum,& sacramento non faciendam esse iniuriam:sed hoc dicit ubi agit de sacramento baptismi & confirmationis & ordinationis.Vnde non uidetur illud generaliter accipiendum,sed de sacramēto baptismi,confirmationis & ordinationis,quæ nullatenus sunt repetenda:quia semel tantum & non sæpius datur baptismus,confirmatio & ordinatio. Sacramentum uero altaris & pœnitentiæ & coniugij sæpe iterari uidetur,quia sæpe sacramentum corporis percipitur,frequenter pœnitentia agitur:coniugium sæpe contrahitur.Quare ergo unctio similiter non potest iterari? Si morbus non reuertitur,medicina nō iteretur. Si uero morbus nō potest cohiberi,quare medicina debet phiberi? Sicut oratio iterari potest,ita & unctio iterari posse uidetur: [95 dist. ca. Peruenit quoq;.& ca. 1. Presbyteros.& 26 q.7.c. Ab infirmis. Iaco.5] utraq; enim illic commemorat Iacobus,& utrūq; alteri cooperatur ad cōferendam alleuiationem coorpris & animæ.Cur ergo negetur unctionem super infirmū posse iterari,ad impetrādā sæpius sanitatē mētis & corporis,cū propter infirmitatē eadē sępe iterāda sit oratio? Quidā aūt de omni sacramēto intelligi uolūt,qđ nō sit iterandū,s. secundum totum illud quod pertinet ad sacramentum:dicentes quædam sacramenta sæpius posse suscipi,quædam uero non:nec tamen quæ sæpius sumuntur,totaliter iterantur,ut sacramentum altaris & unctionis:quæ licet sumantur sæpius,tamen quia non iterum benedicitur eadem hostia uel idem oleum, non iteratur sacramentum cum iniuria. ¶Sed dicet quis: [Obiectio.] Sic & baptismus non iteratur,etiam si aliquis frequenter baptizetur,dum tamen eadē aqua non iterum benedicatur. [Responsio] Sed aliud est(inquiunt illi)de benedictione aquæ qua baptismus,alius de benedictione panis & olei.Potest enim baptismus celebrari in aqua etiam nō benedicta,quia illa benedictio de reuerētia tm̄ fit & decore,non uirtute sacramēti.Sed corpus Christi non potest confici nisi de pane consecrato,nec unctio illa fieri potest,nisi de oleo ab episcopo * consecrato. [†sanctificato.] Ideoq; sanctificatio illa ad uirtutem sacramenti pertinere uidetur. In coniugio quoq; semel tm̄ benedicitur quisq;,non sæpius.Benedicitur em̄(ut ait Ambrosius) cum prima,& nō scđa uxore. [33 q.4 ca. Vir cum propria.super epistolam primam ad Cor.7] Si ergo cum dicit sacramentum non esse iterandum,nec iniuria ei esse facienda,rōnem dicti referas ad sanctificationem rei,qua sacramentum expletur,de omni sacr̄o generaliter id uerū est. Si uero ad susceptionem sacramēti, de quibusdā uerum est q; non iterantur crebra susceptione:de alijs uero quibusdam non,quia frequēter sumuntur,ut hoc unctionis sacramentum,quod in omni pene ecclesia reperitur.

SVMMA DISTINCTIONIS XXIII.

IAm supra tractauit Magister de quatuor sacramētis,utpote de baptismo,quod uocať sacramētum intrantium:de confirmatione quoq;,eucharistia & pœnitētia progredientiū:nūc tractat de quinto sacramento,hoc est,de extrema unctione,quę dicitur sacramentū egredientiū,de quo primo declarat quid sit,& de triplici unctione.Scđo,a quo sit institutum,& de duplici principali eius effectu ac utilitate.Tertio tractat de eius iteratione. QVAES.I.

HIc quæritur primo,utrum extrema unctio sit sacramentum euangelicae legis,institutum a Christo. ¶Videtur quod non.Primo, in ueteri testamento reges, sacerdotes, & prophetæ ungebanť: & sicut in litera tangiť, etiam in ecclesia est unctio multiplex:& ita non uidetur sacramentū speciale. Alia q̃q; sacramēta uidenť sine ipso sufficere. Nā & Eucharistia (ut apparet)est potius sacramētum exeuntiū,q̃ unctio ista,cum appelleť uiaticum. estq; uigorosissimū & efficacissimū ad deducendū,purgandū & perducendū uiatores in patriā.& ita uideť s'pfluū,nō necessariū. Rursus,omnia euangelicæ legis sacramenta a Christo sunt instituta,non istud,ut habetur in litera. Nec in euangelio de ipso legitur quicquam.

¶Circa hæc scribit in Sūma lib.4.Antisiod. Dicto de pœnitētia per quam fit remissio peccato𝔯,dicendū est de extrema unctione,per quā fit contēplatio remissionis illo𝔯. Materia sacramenti huius,est oleū ab ep̄o cōsecratū,qđ appellať oleū infirmo𝔯. Quēadmodum aūt de essentia baptismi sunt tria,puta materia, forma uerbo𝔯,atq; intentio baptizandi:ita in hoc sacramēto sunt triaj,q̃ sunt p̃fata materia: & forma uerbo𝔯, qua dicit,per istā unctionē & suā pijssimā misericordiā &c. & ordo sacramentalis in ministro,seu recta ipsius intētio.Et quāuis in isto sacr̄o sint plures unctiōes particulares,q̃ fiāt in mēbris diuersis,& forma illa uerbo𝔯 sæpius itereť:attñ unū est sacramentū totale,pfectū & grēgollariuū. Quod etiam præfiguratum fuit per unctionem Dauid in regem,quemadmodum & in baptismo

sunt

sunt plures immersiones, & tñ unum est sacramētum. Cumq; sacramentum hoc iteretur, constat q nō imprimitur in ipso character, præsertim cum sit complementum & consummatio quædā sacramenti pœnitentiæ, in quo non imprimitur character, ut dictū est. Nec datur pueris ratione nondū utentibus: quia nōdum indigent eo, cū detur contra actualia pctā. Hęc Antisiodorensis. Quorum intellectus ex sequentibus elucebit.

¶De his scribit in suo sacramētali Gulielmus: Egredientes de hoc mundo, cū mox deo sint præsentandi, dubitandum non est, eos esse purgandos & sanctificādos de his, quæ ipsis de mundo hoc adhæserunt, sicut puluis adhæret itinerantiū pedibus, atq; a minimis & quotidianis inquinamentis, sine quibus non agitur uita præsens, quæ usualiter uenialia nuncupant. Nec em̄ sponsa ad spōsum sine ablutione & apparatu ingredit, nec uas superponitur mēsis absq; resynceratione, nec ad solēne cōuiuium quisq; urbane agēs, sine uestis mutatione ac decoratione ingreditur. Cū ergo anima tan q̄ sponsa sit a corpore egressura ad thalamū sponsi cælestis, ad æternæ iucunditatis solennitatem, ad beatissimæ refectionis conuiuium, ad supernorum ciuium societatē, & tanq̄ uas pciosum in cōspectu regis altissimi reponendum, decentissimum est ut in extremis agens, hoc sacro oleo liniatur, purgetur ac decoretur, sicq; superpulcherrimi spōsi psentetur cōspectui. Hæc Guliel. (Gulielm⁹ parrhisien̄)

¶Circa hæc loquitur Thomas: In his quæ ecclesia uisibiliter operat, quędā sunt sacram[illegible]a, ut baptismus: quædā sacramentalia, ut exorcismus: quæ differūt, q̄m sacramentum est actus ecclesiæ, qui attingit ad effectū principaliter intentū in administratione sacramētorꝫ. Sacramentale uero est actio, quæ q̄uis nō attingat ad illum effectum, tñ ordinatur aliquo mō ad illam actionem principalem. Effectus aūt intentus in administratiōe sacramētorꝫ, est curatio morbi peccati. Isaias: Hic est omnis fructus, ut auferatur pctm̄. Cumq; ad hūc effectum pertingat extrema unctio, iuxta illud Iacobi, Si in peccatis est, dimittetur ei: patet q sit sacramentū, & hominem immediate disponit ad gloriam. Nam ex euntibus a corpore datur. idcirco in ueteri testamento præfigurari non debuit per aliquod sacramentum sibi correspōdens, tanq̄ per figuram eiusdem generis, q̄uis per figuras remotas aliquo mō sit figuratum in omnibus curationibus quę legūtur in ueteri testamento. Sciendum quoq; q diuinus Dionysius in libro Ecclesiasticæ hierarchiæ mentionem nō facit de extrema unctione, sicut nec de pœnitētia, neq; de matrimonio: q̄m non intendit loqui ibi de sacramentis nisi inquantum per ea innotescere potest ordinata dispositio ecclesiasticæ hierarchiæ, quantum ad ministros ministrorumq; actiones & ad recipientes. (Thomas Sacramēta ꝛ sacramentalia q̄ mō differāt) (Isai. 27 Iacob. 5) (Dionysi⁹)

¶Deniq; extrema unctio est unum sacramentū eo mō, quo supra declaratū est sacramentū eucharistię eē unū, non q sit unum sicut indiuisibile, sed sicut aliquid integrum & perfectū, ex pluribus partibus cōstitutū, quemadmodū domus, imo sic quodlibet sacramentū unum uocat, quia in quolibet sacramento sunt plura, utpote aliquid tanq̄ materia, & aliqd sicut forma, quę adiuuant ad aliquid designādum atq; causandū, q̄m sacramentum causat significando. Idcirco dum una sufficit actio ad significationem pfectam, unitas sacramenti in illa tantum actione consistit, sicut in confirmatione. Cum uero significatio sacramēti potest esse in una actione & in pluribus, sacramentum pfici potest una actione ac pluribus, quemadmodū in baptismo tā una immersione q̄ pluribus significatur ablutio. Sed cū perfecta significatio esse negt nisi per plures actiones, tūc plures actiones de pfectione sunt sacramēti, sicut in eucharistia: quia refectio corporalis quę significat spūalē, nō potest esse nisi per cibū & potū. Sic q̄q; in unctione extrema, quia curatio uulnerꝫ interiorꝫ, pfecte designari non ualet nisi per appositionē medicinæ ad uulnerꝫ radices diuersas. Hinc plures actiōes sunt de perfectione sacramēti istius, & oēs uniuntur in una actione cōpleta: quæ est omnium exteriorꝫ unctio sensuum, & est actio una aggregatiue.

¶Si quæras quid agendum sit, si sacerdos iniungēs post unius sensus aut duorꝫ uel trium unctionem deficiat: respondēdum, quod q̄uis in eucharistia si post cōsecrationem panis moriat sacerdos, alius sacerdos possit ad uini cōsecrationē procedere, incipiēdo ubi ille dimisit, uel a capite inchoare super materiam aliam, tñ in extrema unctione nō potest a capite inchoare, sed debet procedere: q̄m unctio in eadem parte bis facta, tantundem est ac si bis cōsecraretur hostia eadem. Vnde ad unitatem sacramenti non requirit unitas ministri, quia minister solum instrumentaliter opatur. (Questio: Si an perfectionis [illegible] ctionis [illegible] firmus [illegible] natur.)

¶Præterea de institutione huius sacramenti, est duplex opinio, ut tactum est ante. Vna, quod Christ⁹ p se non instituit sacramētum hoc, sicut nec sacramentū cōfirmationis, sed apostolis instituendū reliqt: quia hæc duo sacramenta non decuit institui ante plenam missionem & dationē spūssancti, cū in ipsis contineat & detur quædā gratiæ plenitudo. Quę rō parum cogit, q̄m sicut ante passionem promisit plenā sanctispūs missionem, sic potuit hæc quoq; instituere sacramenta. Hinc alij dicūt, quod Chrūs per se oīa sacramēta instituit, & ea quæ maioris sunt necessitatis ac difficultatis p se promulgauit, alia apostolis promulgāda reliquit. Et istud uerius reputatur, q̄m sacramenta ad legis pertinēt fundamentū: ideo ad legislatorē ptinet institutio eorūdē, præsertim cum ex institutiōe efficaciam sortiātur, quā non nisi diuinitus habent. Hæc Thomas. (A quo q[illegible] ve institutum sit [illegible] ctionis sacramentū.)

¶Quæ & superius habita sunt. Veruntñ Magister in textu euidēter testatur, quod ab apostolis institutū sit hoc sacramentū, quod Thomas exponit quantum ad promulgationem institutionis factæ a Christo.

¶Cōcordat Petrus & addit: In spiritualibus medicinis quædā sunt tāq̄ principalia, quæ scilicet per se ordināt ur ad curationē interiorē. & ista dicunt sacramēta. Quædam sunt accessoria, quæ ordinant ad hoc per aliud medium, quæ uocant sacramentalia. Sacramentum quoq; prædicatur de aliquo dupliciter. Primo, p causam. & sic oleum dicitur sacramentū, sicut & aqua nominatur baptismus. Secundo essentialiter, & sic unctio est sacramētū, sicut intinctio in aqua fertur baptismus. Hæc Petrus. Qui de institutione huius sacramenti nō loquitur nisi recitatiue, q̄d tutius puto: quia incertum est a quo immediate sit institutum. (Petrus) (Richard⁹)

¶Richardus quoq;: Id, inquit, q̄d est sacræ rei signū, & causa per se ordinata ad efficiendum aliquod sacrū, non solū est sacramentum, sed etiam sacramentum nouæ legis. Tale autem est unctio extrema, cum sit signū & causa per se spūalis unctionis per gratiam, quæ unctio interior, est res sacra & sacrans. Hæc Richardus. (Albertus)

¶Insuper Albertus: Hoc, ait, sacramentum ordinatum est contra spūalem morbū peccati, contra quem nullū aliud sacramētum specialiter ordinatur, quāuis secundario possit ad id cooperari. Est aūt morbus ille spūalis infirmitas inclusa in aīa, ex originali & actuali

rema

remanens culpa. Et unctio ista ex hoc quod tollit peccati reliquias, cōfert ad euolationem. Propter quod in ueteri testamento non habuit locum, neq; figurā. Qđ optime innuitur in euāgelio Nicodemi, quo legitur q; Adam misit filium suum Seth ad accipiendum ab angelo paradisi oleum misericordiæ, quo ungeretur corpus suum infirmum, & negatū est ei quousq; Christus ueniret, qui unctione sua corpora animasq; reficeret: quoniam unctio talis locum non habet, nisi in plenitudine gratiæ facta per Christū. Aestimo etiam præsumptuosum dicere, quod sacramentum istud non conferat gratiam inuisibilem gratumfaciētem, quamuis aliqui hoc scripserunt, nulla autoritate rōneve fulti. Ideo dicimus quod confert gratiam principaliter operantē contra peccatum, & secundario contra corporis infirmitatem. Deniq; extrema unctio ita communiter definitur: Extrema unctio est unctio oleo sanctificato facta ad alleuiationem infirmitatis utriusq; hominis, scilicet corporis & animæ. Vel planius a quibusdam: Extrema unctio est sacramentum ex unctione per oleum pro infirmis sanctificatum facta, conferens infirmo remedium contra peccati reliquias: & si expediat, alleuiationem ferens corporis infirmitati. Hæc Albertus.

Euāgeliū nicodemi

Vnctiōis sacrm confert grām

¶Verum allegatio illa ex euangelio Nicodemi suum habet ualorem, quia euāgelium illud inter apocrypha computatur.

¶Præterea Bonauentura: Quorundam, inquit, opinio fuit, sacramētum hoc esse ordinatum principaliter cōtra reliquias seu sequelas peccati, quę grauant & relictæ sunt ex originali & actuali peccatis: quæ reliquię sunt pœnę spirituales, frequenter tamen habent corporales pœnas annexas ad sui expurgationem. Ideo hoc sacramentum principaliter est contra pœnam spiritualem, atq; ex consequenti ad sanandum morbum corporalem. Sed contra hoc est, quod a Iacobo in institutione huius dicitur sacramenti: Et si in peccatis est, dimittetur ei. Ergo hoc sacramentū constitutum est contra aliquem morbū peccati, & hoc tangitur ibi in glossa. Cumq; non sit contra originale neq; mortale, relinquitur quod sit contra ueniale. & hoc communis tenet opinio, sed de ueniali possumus loqui dupliciter. Primo, secūdum quod anima est in uia progressionis, & ita non est in toto curabile, sed adheret quasi inseparabiliter animæ. ideo contra ipsum non debuit aliqua medicina specialiter ac principaliter ordinari. imo oīa sacramenta ualēt quodammodo ad eius curationem secundū plus & minus. Secūdo, prout anima est in uia egressionis, sicq; possunt curari sine iteratione. & ita cū anima possit trahere aliqua cremabilia, quæ retraherent ac differrent eam a gloria, statuit misericordia dei sacramentum istud in remedium, per quod anima possit curari, quātum ad remissionem culpæ & etiam partis pœnæ. Modus quoq; huius curationis correspōdet modo infirmitatis uenialis peccati, quod animam grauat deprimendo deorsum, ita ut non tendat tam perfecte in deum per deuotionem & charitatis feruorem, eo quod mixta sit quædam auersio ordinata ad cōmutabile bonum. Cumq; curatio sit directe per contrarium, morbus iste per hoc ordinat, quod animā aggrauatam sursum leuat per deuotionem. Et quoniam corruptibile corpus aggrauat animam, cum istud sacramentum sit ad eleuandum animam per deuotionem, in qua anima recipit quendam uigorem, in quo semper est quædam uenialium deletio,

Bonauen.

Obiectio. Iaban.v.

De ueniali pctō bifariam cōtingit loqi

si sint in anima, & per consequens repressio corporalium molestiarum, si expediat animæ: hinc sacramētū hoc principaliter est ad curationē infirmitatis spūalis, utpote peccati uenialis: & consequenter seu quasi per accidens, ad curationem uel alleuiationem corporalis infirmitatis, roborando quodammodo animam corpus regentem. Ex quibus patet quid sit in hoc sacramento signum tantum, & quid res tantum, & quid simul res & signum. Nam signum tantū est, exterior unctio: res tātum, uenialis culpæ curatio: res aūt & signum, est excitatio deuotionis in anima, quæ non est nisi unctio spiritalis. Præfatos autem effectus in anima & corpore habet hoc sacramentum per supernaturalem uirtutem, quæ operatur secundum institutionem diuinam, quæ uoluit per hoc sacramentum prodesse ecclesię dei. & ita nec secūdum legem communem habet ab infirmitatibus incurabilibus liberare. Et iterum, in hoc sacramento est aliquid naturale, & aliquid super naturam: Effectus quippe eius in anima, est super naturam, sed quod ille redundet in carnem, est supernaturale, iuxta illud psalmi: In ipso sperauit cor meū & adiutus sum, & refloruit caro mea. Hæc Bonauentura.

Signū & res in hoc sacramento q̄sint.

In unctione sacramēto aliqđ est naturale aliqđ supra naturam.

¶Qui insuper de institutione huius sacramenti recitat duas opiniones præhabitas, & fortiter tenet quod non sit immediate a Christo institutum, sed ab apostolis sanctis ex Christi mādato, iuxta suggestionem & inspirationem spiritussancti. circa quod addit. Sic decuisse & congruum extitisse manifestum est, si attendatur sacramētorū diuersitas. Quædā enim sacramenta sunt communia ueteris legis ac nouæ, quædam proprijssime nouæ legi, quædā medio mō se habent. Cōmunia sunt, quæ sunt quodammodo de dictamine naturalis rationis, ut matrimonium & pœnitentia. Quod cum semper maneat, idem illa sacramenta ab initio cucurrerunt. Et hæc sacramenta dominus Iesus cōsummauit & confirmauit in noua lege. Sacramēta uero nouæ legis proprijssima sunt, quæ significant gratiam in statu, qui proprius est euāgelicę legi. Et hęc sacramēta sunt duo, cōfirmatio & unctio extrema. In quorum primo significatur gratia spiritussancti, secundum quam inungitur homo in pugilem, ut pro Christo audeat mori. In secundo autem, in regem, ut in regnum cælorum ualeat ingredi tanquam in suum, quod nouæ legi est proprium. Hinc in ueteri lege nō habuerunt certam figuram. Et quia significant spiritussancti gratiam in abūdantia quadam, & spiritus non fuit tam abundanter datus, quousq; Iesus est glorificatus: ideo duo hæc sacramenta a Christo fuerunt insinuata, & postea a spiritusancto per apostolos instituta. Alia sunt sacramenta media, quæ in ueteri lege non fuerūt in ueritate, sed in figura & significatione, ut baptismus, eucharistia, ordo. Et quoniam Christus legem impleuit, atque figuras euacuauit, ideo hæc tria sacra per seipsum instituit. Verum his obijci potest, quod deus per seipsum immediate instituit omnia sacramenta ueteris legis, loquendo ad Moysen. Cum ergo sacramenta nouæ legis multo digniora sunt illis, fuerunt immediate instituta a CHRISTO. Dicendum quod deus immediate loquebatur ad Moysen: deinde Moyses sicut minister & nuncius dei, populo loquebatur. sic spiritussanctus apostolis, & ipsi tanquam ministri exposuerunt populis. Vnde sacramentorum institutionem non ascribimus nisi deo per filium uel spmsanctū. Nec tñ credēdū est, aliquē aplorum per se solū instituisse hoc sacrm, sed totū colle

Psalm. 27 Sacramē differētia.

Obiectio j

Dilutio j

collegium. Iacobus uero promulgauit, sicut & postea sententiam de non obseruandis legalibus recitauit. Hæc Bonauentura.

Galat. 3
Act. 6

¶ In quibus apparet obscurum, quod ait deum per se immediate Moysi esse locutum, & legem ei dedisse, cum Apostolus ad Galatas protestetur, legem datam per angelos in manu mediatoris, id est, per manum & obsequium Moysi, qui inter deum & populum extitit mediator. Stephanus quoque in actibus loquẽs Iudęis: Accepistis, inquit, legem in dispositione angelorum, & nõ custodistis. Imo tota allocutio illa dei ad Moysen, per angelum facta est, ut sanctus Dionysius euidenter testatur, & ex scripturis monstratur. Gregorius etiam in moralibus loquitur: Quę demum in prębinductis & in sequentibus de hoc sacramento scribit Bonauentura, ipsemet in breuiloquio suo compẽdiose deprõpsit.

¶ Durãdus quoque hic ait: Extrema unctio ordinat ad dimissionem uenialis peccati. Et si obijciatur quod ad hoc sufficit pœnitentiæ sacramentum, respondetur quod hoc sufficit sanis, non ægris ad mortem: qui propter aggrauationem infirmitatis, & debilitatem naturæ, nequeunt expedite ac libere de suis peccatis excogitare, conteri, confiteri.

Obiectio.

¶ Si aũt quæratur, quomodo per extremam unctionem dimittatur ueniale peccatum, dici potest quod extrema unctio cooperatur ad hoc, quia per eam datur digne suscipienti quædam spũalis hilaritas mentis cõtra oppressionem, quam infirmus tunc patitur tam ex corporis debilitate, quàm ex culparum suarum recordatione, ex qua possit faciliter in desperationẽ corruere. Quam hilaritatẽ sanctus Iacobus forsan uocat alleuiationem, & ad eam sequitur mentis ad deum conuersio, generalisque displicentia omnium delictorum, quæ sufficit ad uenialium deletionem culparũ. Vnde postquam beatus Iacobus dixit, Alleuiabit eum dominus, protinus addidit: Et si in peccatis est, dimittentur ei. Et hoc est quod uidetur hic dicere frater Thomas, quod extrema unctio ordinatur ad tollẽdum reliquias peccatorum culpæ remanentis, quæ reliquiæ secundum eum nõ sunt dispositiones ex actibus peccatorum relictę, tanquam quidam habitus inchoati, sed sunt quædam debilitas in mente existens ad perficiendos gratiæ actus. Hæc aũt debilitas quid sit, nisi illa grauedo mentis, quam infirmus in illo patitur statu ex causis pręfatis, nõ uideo.

¶ Præterea Thomas de Argentina, uidetur hic in omnibus dictis ex sancto Thoma concordare. Et arguit cõtra opinionem dicentium sacramentum istud nõ esse immediate a Christo, sed ab apostolis institutũ. nihilominus prosequendo disputationẽ suam, fatetur quod a Christo sit institutũ principaliter & autoritatiue, ab apostolis uero instrumẽtaliter seu ministerialiter & executiue. Sed hoc est in opinionẽ Bonauẽturæ incidere. Nec sanctus Thomas intendit hoc dicere: imo uult cõprobare, quod Christus executiue sacramentum istud instituit. quod etiã in quantũ hõ, instrumẽtaliter seu ministerialiter egit, quamuis excellẽtiori modo quàm cæteri: autoritatiue uero, ut deus: non tamen quod aliquem ægrum hoc sacramento inunxit, sicut nec baptizauit, quamuis baptismũ instituit. Et forsitan quantum ad hoc, Argentinensis scribit quod apostoli sacramentum istud executiue instituerunt, non Christus.

Argentin.

¶ Postremo Scotus hic ponit atque exponit unã quasi definitionem seu descriptionem unctionis extremę: Extrema, dicens, unctio est unctio hominis infirmi pœnitentis, facta in determinatis partibus corporis cum oleo consecrato ab episcopo, ministrata a sacerdote, simul uerba certa cum intentione debita proferẽte, efficaciter signans ex institutione diuina finalem uenialium curationem. Ex quibus uerbis probatur quod sacramentum hoc exhiberi non debeat sano, nec qualitercunque exposito periculo mortis: quia nõ eis quibus imminet mors ex uiolentia exteriore armorum, aut subuersionis, nec qualitercunque infirmo, sed lœtaliter infirmanti. Nec dandum est non pœnitentibus, utpote infantibus & rõne non utentibus, nec furiosis, nisi innotescat eos per uoluntatem præcedentem sacramẽtum hoc ipsos uoluisse. Hæc Scotus.

Scotus.

QVAESTIO II.

MOdo quærẽdum, de materia et forma sacramenti istius, et de effectibus eius. ¶ De quibus omnibus iam aliqua dicta sunt, utpote quod materia eius sit, oleum ab episcopo consecratum: forma uero, per istam unctionem & suam pijssimam misericordiam indulgeat tibi deus, quicquid peccasti per uisum &c. Insuper de eius effectibus patuit, quod sint specialiter atque pręcipue duo: Vnus spiritalis ac principalis, qui est uenialium remissio seu reliquiarũ eius curatio. Alius corporalis, qui est alleuiatio seu melioratio corporis infirmãtis. Itaque de materia sacramẽti istius Thomas disseruit: Spiritualis curatio, quæ in fine præsentis uitæ adhibetur, debet esse perfecta, quia post eã alia nulla restat: & etiam leuis, quatenus spes, quæ exeuntibus maxime necessaria est, non frangatur, sed foueatur. Oleum autem lenitiuum est, & etiam penetratiuum usque ad intima, imo & diffusiuum: ideo quantum ad utrunque prædictorum, est conueniens huius sacramẽti materia. Cumque oleum principaliter nominetur liquor oliuæ, cum & alij quidam liquores ex similitudine ad ipsum, oleum appellentur, ideo oleum oliuæ materia est sacramẽti istius aptissima. Nec oportet quod balsamum apponatur aut misceatur. Balsamum namque propter odoris sui fragrãtiam, bonitatem significat famæ, quia de cætero non indigent recedentes de corpore, sed conscientiæ syncerae nitore. idcirco nõ conuenit uinum quod sanat mordicando, non leniendo. Et quamuis oleum oliuæ non habeatur ubique, faciliter tamẽ potest adduci. Nec sacramentum istud est tantæ necessitatis, ut sine eius susceptione non sit salus, dummodo nõ ex contẽptu omittatur. Insuper oleũ istud oportet esse consecratum. Quidam tamen dixerunt quod oleũ simplex sit materia sacramenti istius, & ideo in sanctificatione olei per episcopum efficitur sacramentum. Sed huius oppositum cõstat ex dictis de eucharistiæ sacramento, ubi ostensum est quod illud solum consistit in consecratione materię. Hinc dicendum quod sacramẽtum hoc consistit in ipsa unctione, sicut baptismus in ablutione. Potestque triplex ratio assignari, cur sanctificatio ad huius sacramenti materiam exigatur. Prima, quoniam tota & omnis sacramentorum efficacia deriuatur a Christo. Vñ sacramenta quibus ipse est usus ex suo usu sanctificationem sortita sunt, quemadmodum aqua ex sui sacratissimi corporis tactu regeneratiuam uim habet. Hoc autem sacramento usus non est, nec aliqua corporali unctione: idcirco in unctionibus uniuersis exigitur sanctificatio quædã materiæ. Secundo, propter plenitudinem gratiæ quæ in isto sacramẽto confertur, ut non solũ tollat, sed & reliquias peccatorum infirmitatemque corporis. Tertio, quia ex naturali uirtute suæ materiæ non habet causare curationem hanc

Thomas

hanc corporalem. Hinc oportet ut per sanctificationẽ sibi efficatia ista donetur. Si autem obijciatur quod sa-
Obiectio. cramẽtum hoc habet unam sanctificationẽ in usu suo per formam uerborum, ergo superfluit illa prima per
Dilutio. præsulem: respondendum quod prima sanctificatio materiæ secundum se, secunda uero spectat ad usum ipsius, scd̃m quod est actu conferens sacramẽtalẽ effectũ.

¶Porro oleum hoc debet à præsule consecrari. Minister etenim sacramenti nequaquam propria potestate effectũ sacramenti inducit, ut agens principale, sed per efficatiam sacramenti quod dispensat. Quæ efficatia est primo in Christo, atq; ab ipso descendit in alios ordinate, puta in populũ p ministros: in ministros q̃q; inferiores per superiores, q materiã sanctificãt. Ideo oĩbus sacramentis quæ materiam sanctificatam requirunt, primo per episcopum fit materiæ sanctificatio
Psal. 132. & usus: quandoq; per sacerdotem, ut ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopo diriuata, ut sanctus Dionysius loquitur iuxta illud psalmi, Sicut unguentum in capite, quod primo descendit in barbam, & inde usq; in oram uestimenti. In eucharistia uero non p̃exigitur talis sanctificatio materiæ per episcopum, quoniam ipsum sacramentum in materiæ sanctificatione consistit, non in usu ipsius: sed præexigitur ordinatio seu cõsecratio, uel sanctificatio ministri, utpote, sacerdotis p præsulem. Hinc ipse sacerdos consecrare potest materiam, & conficere sacramentum.

Iohan. 5 ¶Insuper quidam dixerunt nullam formam uerborum esse de necessitate sacramenti istius. Sed hoc derogat sacramenti huius effectus, quoniam omne sacramentum efficit suum effectum significando. Significatio autem materiæ non determinatur ad certum effectum, cum ad multa se habeat nisi per formam uerborum. Vnde in omnibus sacramentis, ut dictum est supra oportet esse res ac uerba. Iacobus quoq; apostolus uim huius sacrameni constituere uidetur in oratione, quæ est forma sacramenti istius, sicut nunc ostendetur. Ideo opinio illa præsumptuosa censetur. Nec obuiat q forma sacramenti istius non exprimitur in scripturis. Sacramenta nanq; uniuersis proponuntur, ideo forma baptismi omnibus necessarij, & qui ab omnibus potest dari, forma quoq; eucharistiæ necessariæ ad salutem, in scripturis expressæ sunt: non autem aliorum formę sacramentorum, sed illas accepit ecclesia à sanctis apostolis, & illi à Christo, secundum illud Apostoli: Ego
1. Cor. 11. accepi à domino, quod tradidi uobis. Deniq; forma
Forma' uĩ ctoĩs hui' sacramẽti quare deprecatiõe huius sacramenti est oratio deprecatiua, ut sumitur ex uerbis sancti Iacobi, atq; ex usu Romanæ ecclesiæ, quæ solum deprecatiuis utitur uerbis ungendo hac unctione. Cuius multiplex ratio assignatur. Primo, quia suscipiens sacramentum hoc, destitutus est uiribus proprijs. ideo indiget orationibus subleuari. Secundo, q̃m datur egredientibus de hoc mũdo, qui desinunt esse de foro ecclesiæ, & in solius dei incipiunt manu quiescere: ideo ei per orationes deuotissime committuntur. Tertio, quia hoc sacramentum non habet aliquem effectũ qui semper ex actione ministri consequatur, omnibus quæ sunt de essentia sacramenti rite peractis, quemadmodũ in baptismo, cõfirmatiõe ac ordine character semp imprimitur &c̃. ideo in eo nõ põt esse foma indicatiui modi, sicut in alijs sacramẽtis. Attamẽ hoc sacramẽtũ sicut & alia, q̃ntũ est de se, habet certitudinem: sed impediri potest ex fictione recipiẽtis, etiã si sacramento subijciat per intentionẽ, ita quod nullũ cõseqtur effectũ. Verũtñ in qbusdã ecclesijs dicunt hæc uerba: Vngo os., oculos &c. oleo sanctificato, quæ non præmittũtur ut forma sacramenti istius, sed ut dispositiua ad formam inquantum per ea determinatur ministri intentio ad actum illum sacramentalem.

¶At uero forma illa unctionis extremæ prætacta, conueniens est. Nam tangit hoc sacramentum, cum dicitur, per istam unctionem. & principalẽ causam agentem in ipso, cum subditur, Et suam pijssimam misericordiam. atq; effectũ, addendo, Indulgeat tibi &c. imo per actum unctionis datur intelligi etiam sacramenti istius materia Cumq; corporalis sanatio seu infirmitatis alleuiatio, non sit principalis & certus huius sacramẽti effectus, quia non semper consequitur, idcirco in forma ista non fit mentio inde.

¶Amplius de effectibus huius sacramenti sciendũ, quod unumquodq; sacramentum est principaliter in- Effect' unctiõs extremę.
stitutum ad unum effectum, quamuis ex consequenti possit & alios effectus inducere. Cumq; sacramentũ efficiat quod figurat, ideo ex significatione sacramẽti pensandus est principalis eius effectus. Adhibetur autẽ sacramentum hoc per modum medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis. Medicina uero ordinatur ad depellendum infirmitatem, sicq; sacramẽtum hoc, est principaliter institutum ad sanandum infirmitatẽ peccati, estq; spiritualis medela, & p̃supponit spiritualem uitam in eo cui applicatur. Hinc non datur contra originale & mortale peccatum, quę uitam spiritualem extinguunt, sed contra defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ita quod nõ habet perfectum uigorem ad actus gratiæ & gloriæ exercendos. Hic quoq; defectus nil aliud est, quam quędam ineptitudo atq; debilitas, quę in nobis relinquitur ex peccato actuali uel originali, contra quã debilitatem hõ per sacramentũ hoc roboratur. Cũq; hoc robur faciat gratia, quæ non cõpatitur secũ peccatũ mortale, ideo ex consequenti, si inuenit peccatũ aliquod mortale aut ueniale, quo ad culpã tollit ipsum, dũmõ non ponatur obex ex parte recipientis. Ideo Iacobus de remissione peccati cõditionaliter loquitur, dicens: Si in peccatis est, dimittetur ei. Nã quo ad culpã, non semper delet peccatũ: quia non semp inuenit. Semper uero remittit quo ad debilitatẽ prædictam, quã quidã uocant peccati reliquias. Quidã uero affirmant quod principaliter sit institutũ contra ueniale peccatũ. Quod non uidetur uerũ, q̃m pœnitentia sufficienter delet uenialia in uita hac quo ad culpã. Quod aũt nõ possunt euitari post peractã pœnitentiã, non aufert prętidenti pœnitentiæ suũ effectũ. Et rursus hoc ptinet ad debilitatẽ præfatã, idcirco dicendũ quod principalis effectus sacramenti istius, est remissio peccatorũ quo ad peccati reliquias, & ex consequenti etiã quãtũ ad culpã, si inueniat eam. Si aũt obijciatur quod in peccato
nõ sunt nisi hæc tria, macula & reatus pœnę ac peccati Precipu' huius sacramenti effectus.
reliquię, sed per extremã unctionẽ non remittitur macula sine contritione, quæ etiã sine hac unctione macu- Obiectio.
lã aufert: nec quo ad pœnã, q̃m si unctus conualescat, iniunctã pœnitentiã tenetur implere: nec quo ad reliqui- Dilutio.
as culpæ, quia adhuc manent dispositiones illæ ex actibus præcedentibus derelictæ, ut post cõualescentiã. Patet ergo quod per extremã unctionem nullo modo fit peccatorũ remissio. Dicendũ q unctio extrema quantũ ad tria illa, aliquo mõ remittit pcĩm. Quãuis eñ culpa quãtũ ad maculã, sine cõtritione nõ deleat, tñ hoc sacramẽtũ p gratiã quã infundit, facit q motus ille liberi arbitrij cõtra pcĩm sit cõtritio. Reatũ quoq; pœnę tẽporalis diminuit, sed ex cõsequẽti, inquãtũ tollit debilitatẽ:

qa eandem pœnã leuius portat fortis, q̃ debilis. Vñ nõ oportet ut propter hoc minuatur satisfactionis mensura. Reliquiæ quoq; peccati non uocantur hic dispositiones relictæ ex actibus. quæ sunt habitus inchoati, sed q̃dã spũalis debilitas in mẽte existẽs: q̃ sublata, etiã manentibus dispositionibus seu habitibus, non potest mens ita inclinari ad peccandum ut ante.

¶ Insuper, sicut baptismus per corporalem ablutionẽ facit interiorẽ inundationẽ, ita hoc sacramentũ per medicationẽ exteriorẽ, facit interiorem curationẽ. Sed corporalis ablutio baptismi, naturali uirtute corporaliter purgat: hęc uero unctio naturali uirtute nõ sanat corpus, sed potestate diuina, quæ operatur sapienter, secũdũ qđ expedit. ideo nõ semp sanat corpus, sed qñ ad spiritualem sanitatem expediens est, nisi ex parte recipientis sit defectus, uel impedimentum.

Questio. ¶ Si demũ quęratur, utrũ hoc sacramentũ characterẽ imprimat, respondendũ q̧ character non imprimit nisi in illis sacramentis, quibus hõ ad sacrũ aliquod deputatur. Hoc aũt sacramentũ est in remediũ tm̃, nec per ipsum deputatur hõ ad aliquod sacrũ agendũ aut suscipiendũ: ideo in ipso nõ imprimitur character. Rursus, character facit distinctionẽ statuũ quantũ ad ea quę in ecclesia sunt agenda. Talẽ uero distinctionẽ ab alijs, nõ habet hõ per hoc q̧ est inunctus. Et si obijciatur q̧ in sacramentis confirmationis & ordinis est unctio sicut in isto, & in illis character imprimitur, ergo & in isto: dicendũ q̧ unctio quæ fit in confirmatione ac ordine, est unctio consecratiõis, qua hõ deputatur ad aliquod sacrũ: sed unctio huius sacramenti, est unctio medicationis. Hinc in isto sacramẽto id quod est res & sacramẽtum, non est character, sed interior quædam deuotio, quæ & spiritualis unctio.

Obiectio.

Petrus. ¶ Circa hæc loqtur Petrus, & primo de materia unctionis extremę: In sacramentis materia adhibetur, & propter significationẽ effectus sacramenti, & propter causalitatẽ. Principalis aũt effectus huius sacramenti, est quædã curatio spiritualis. idcirco ad eã significandã conuenienter ponitur oleũ. Ad efficiẽdũ uero ipsam sanitatẽ, oportet q̧ sit sanctificatũ seu cõsecratũ: quia à sanctificatione sumit uirtutẽ. Recte quoq; oportet consecrationẽ hanc ab episcopo fieri, quia in ipso est maior plenitudo ministerij sacerdotalis.

Questio. ¶ Quęritur etiã, quæ sit melior forma in hoc sacramento, an deprecatiua ista, per istã unctionẽ, dimittat tibi deus &c. quã instituit S. Gregorius: an ista indicatiua, Vngo os, oculos, leo sanctificato, in nomine patris & filij & spiritus sancti, quã instituit S. Ambrosius. Respondendũ q̧ sicut ad esse rei cõpositæ requiruntur materia & forma, ita ad esse sacramenti requiritur materia elementi & forma uerbi. Accedit eñ uerbũ ad elementũ, & fit sacramentũ. Queadmodũ eñ materia de se indeterminata est ad plures formas & effectus, & per certã formã determinatur: ita materia sacramenti de se cõmuniter se habet ad plura significanda & efficienda, sed per formã determinatur ad aliquod certũ designandũ atq; causandũ. Et sicut duplex est forma rei, puta substãtialis & accidentalis, ita duplex est forma sacramẽti istius. Vna substãtialis, utpote deprecatiua, quã innuit apostolus Iacobus, & expressit Gregorius. Alia accidẽtalis, quã deprompsit Ambrosius. Prima est dep̃catiua, secunda indicatiua. Prima cõfert ad causalitatẽ sacramenti, secũda ad significationẽ & determinationẽ intentionis ministri. Prima data fuit à Iacobo sancto in generali, cũ ait, Orent super eũ, & est eadẽ apud omnes. Et si quæratur q̃ forma sit melior, dicẽdũ q̧ prima: q̃ etiã ẽ de necessitate sacramẽti, secũda uero est de bene esse. Etenĩ sacramentũ hoc ualere uideť quasi p modũ suffragij. Datur eñ ad effectũ, quẽ homo per propria opera consequi posset, nisi infirmitas impediret.

Augustin⁹

Vnctionis forma est duplex.

Iaco. 5

¶ Amplius de effectu huius sacramẽti sciendũ, q̧ in hoc sacramento sicut in cæteris, tria sunt. Vnũ, sacramẽtũ tm̃, puta exterior unctio: aliud, res & sacramentũ, videlicet quædã unctio spiritualis. i. alacritas mentis: aliud, res tm̃ q̃d est effectus sacramenti, scilicet sanitas duplex. Vna principalis ab infirmitate spirituali, q̃ contrahitur p uenialia, p quã anima reddebatur infirma ad procedendum in gratię ac gloriæ actus.

¶ Sed quæri potest, cũ remissio peccatorũ atq; infusio gratiæ fiant instantanie, & unctio ista successiue, qñ sortitur suũ effectũ in eo qui ungitur. Et dicendũ q̧ sacramentũ significando, pducit suũ effectũ: ideo qñ cõpletur eius significatio, perficitur eius effectus, puta in ultima unctione: qa perfectio rerũ ex multis actionibus cõstitutarũ, cõsistit in ultima, q̃ in uirtute omniũ precedentiũ operatur. Certũ est demũ q̧ sacramentũ hoc non imprimit characterẽ, cũ iteratur, & quia character est signũ distinctiuũ existentiũ in ecclesia militanti: sed hoc sacramentum datur exeuntibus de eadem. Hæc Petrus. Questio.

¶ In præinductis cõtinentur scripta Richardi, q̧ sobrie scribit q̧ formã sacramẽti istius creditur S. Petrus explicite tradidisse ecclesię, sicut & alia multa: & hoc melius sonat, quã q̧ Gregorius instituit eã. Nẽpe ante Gregoriũ diu utebatur ecclesia hoc sacramento sub cõgrua forma. Iterũ ait Richardus: Si sunt aliquę ecclesię utẽtes forma indicatiua, pie credẽdum est, q̧ modus exprimendi p uerbũ imperatiuũ seu deprecatiuũ uel indicatiuũ, determinate non sit de necessitate sacramenti istius, sicut superius dictũ est de mõ exprimendi actum baptizandi, quẽ exprimunt Græci per uerbũ hoc, baptizetur: & Romana ecclesia p hoc uerbũ, baptizo. Insup addit: Dicunt quidã q̧ sacramentũ istud nõ datur contra uenialia, sed cõtra sequelas relictas tã ex originali q̃ actualibus peccatis. Sed cõtra hãc opinionẽ est autoritas S. Iacobi, asserentis: Si in peccatis est, dimittentur ei. Ideo est tenendũ q̧ contra uenialia detur. & si digne percipitur, uenialia aufert. Hæc Richardus. Iaco. 5

¶ Bonauentura quoq; de præinductis scribit concorditer ad prædicta. Similiter & Albertus.

QVAESTIO III.

Alia etiã hic quærũtur, De ministris huius sacramẽti, quorum ẽ illud porrigere, et quorum sit illud recipere. Atq; in litera cõtinetur, presbyterorũ tm̃ ẽ illud alijs ministrare. Cõtra q̃d arguitur, qa in casu baptismus põt à laicis dari, & sacramentũ eucharistiæ à diacono: ergo & istud, cum illa sint isto p̃stãtiora. Item, istud sacramẽtũ est spiritalis medicina cõtra malũ culpæ om̃ibus generale, siue dicať institutũ ac datũ cõtra uenialia, siue cõtra spiritalẽ infirmitatem ex illis contractam: ergo est omnibus impendendum, infirmis & sanis, insipientibus & sensatis. Albertus.

Minister unctionis extremę.

¶ Ad hæc r̃ndet Albertus: Exercitiũ seu administratio unctiõis extremæ, cõcediť sacerdoti, pp̃ter piculũ infirmorum uitãdũ, q̃d in sacramẽtis frequenter cõtingit. Nec facile est, imo nec possibile, habere p̃sentiã p̃sulis ad unũquẽq; lætaliter infirmãtẽ. Vñ ecclesia spũ sctõ recta, ac dei cõsilio mota, om̃ibus modis uolẽs infirmis puidere atq; consulere, statuit ut simplices sacerdotes possint hoc sacramẽtũ cõferre, q ubiq; faciliter possunt haberi. Deniq; nõ nisi infirmi pceptiui seu capaces sunt sacramẽti istius, q̃d etiã datũ est contra p̃ctaũ defectũ

nō p̄ quolibet tp̄e, sed extremæ necessitatis, sic & purgatio reliquiarū, p̄ tp̄e immediatæ euolatiōis, est p̄prius huius sacramenti effectus. Quæ etiā reliq̄æ scd̄m q̄d sunt impedimenta meritoꝝ, sufficiēter purgātur p̄ pœnitentiā & alia sacramēta: nō aūt, p̄ut sunt impedimentū immediatæ euolatiōis. Cūq̄ infantes nōdum rōne utētes, & mox baptizati, nō habeāt immediatę euolatiōis impedimentū, nec ueniale pc̄tm̄, nec malum inde contractum, non competit eis hoc sacramentum.

¶ Si aūt quærat, an in om̄i ægritudine sacramentū istud sumendū sit, r̄ndetur q̄ non, sed q̄n ex ægritudine graui, p̄babiliter timetur mors de proximo imminere. Verū ut Aristoteles in lib. de causis longioris uitæ fatetur, quædā infirmitates sunt causæ uitę longioris. Nec dandum est furiosis & amentibus, nisi habeant lucida interualla. Hæc Albertus.

¶ Cuius etiā positio de institutione sacramenti istius consonat dictis ex Thoma de hoc. Mouet quoq̄ hic alias plurimas q̄stiones paruas & breues, videlicet, in q̄bus mēbris & partibus corporis debeat unctio fieri. Et r̄ndet: Diuersaꝝ ecclesiaꝝ diuersus est usus. Nā in q̄busdā ecclesijs unguntᷣ loca seu mēbra pauciora, in q̄busdā plura. Puto aūt q̄ sufficiat ungere quinq̄ sensuum loca. Quod uero fit in aliquibus alijs locis, non est nisi præparatorium ad effectum.

¶ Insuper Tho. nullius inq̄t, sacramenti dispēsatio cōuenit laico ex officio, idcirco nec huius: nec etiā diacono, q̄a diaconus tm̄ habet uim purgatiuā. Hoc aūt sacramentū habet uim illuminatiuā, q̄m gratiā confert. Vñ nullius sacramenti, in q̄ gratia datur, collatio cōuenit ex officio ipsi diacono. Porro scd̄m diuinū Dionysium, episcopus p̄prie habet uim p̄fectiuā seu perficiēdi officiū, sicut sacerdos uim illuminatiuā. Hinc illa sacramenta sunt p̄ episcopos dispēsanda, q̄ suscipientē in aliq̄ statu perfectiōis sup̄ alios ponūt, ut est ordo, nō unctio ista, q̄ omnibꝫ in extremis cōfertur capacibus eius. Potest etiā dari in qualibet infirmitate, q̄ sic inualescit, q̄d signa mortis apparēt ex ea. Nā & quęlibet infirmitas augmentata pōt inducere mortē. Insuper ad suscipiendū effectū huius sacramenti, plurimū ualet deuotio suscipientis, actualeq̄ meritū dātis: imo & totius ecclesiæ meritū generale, q̄m forma huius sacramenti datur p̄ modū orationis. Ideo illis q̄ nequeunt recognoscere, & cū deuotione accipere, nō est dādū, p̄sertim furiosis & amētibus, q̄ possent facere irreuerentiā sacramento per immunditiā aliquā. Cūq̄ exigat actualē deuotionē, nō est pueris dandū. Nec cōfertur contra reliquias originalis peccati, nisi inquantū p̄ actuale pc̄tm̄ sunt cōfortatæ. Infirmitates q̄q̄ in pueris nō sunt ex actualibus eoꝝ peccatis causatę. Nec oportet totum corpus infirmi ungi, sed aliquas eius partes. Eadē quippe principia peccandi in nobis sunt, q̄ & principia sunt agendi. Et ista sunt tria in genere: quoꝝ primum est, dirigens, puta uis cognitiua: scd̄m est, appetens seu imperās, ut uis appetiua: tertium, exequēs, utpote uis motiua. Omnis autē nr̄a cognitio à sensibus ortum habet. Cumq̄ hæc unctio fieri debeat in nobis, ubi est prima origo peccati, idcirco unguntur loca seu organa quinq̄ sensuum. Et p̄pter appetitum à q̄busdā renes unguntur, & p̄pter uim motiuam pedes, tanq̄ instrumēta eius p̄cipua. Et q̄a primū principium inter ista est uis cognoscitiua, ideo unctio illa quinq̄ sensuum ab om̄ibus obseruatur, q̄si de necessitate sacramēti. Quidā uero alias nō obseruāt. Aliq̄ quoq̄ seruāt eā quæ ē ad pedes, nō quæ ē ad renes: q̄m appetitiua & motiua sunt secunda principia. Cor demum nō ungitur, quia non est prima radix cogitationum, sicut organa sensuum, nec genitalia mēbra, propter immūditiam eorundem, & reuerentiam sacramenti. Mutilati item debent ungi, quanto propius fieri potest ad illas partes in quibus unctio fieret, si mutilati non essent. Nam etsi careant membris, non tñ uiribus animæ principijsq̄ peccandi, saltem in radice. Amplius, ut dictum est sæpe, sacramenta & sacramentalia perpetuum effectum habentia, iterari non debent: quia per iterationē ostenderetur sacramentum non esse efficax ad producendum illum effectum, sicq̄ fieret sacramento iniuria. Quæ uero nō habent effectum perpetuum, iterari possunt, atq̄ aliquando debent, quatenus effectus sacramētalis amissus recuperet. & tale est unctio extrema, quoniam tam sanitas mentis quam corporis, quæ est eius effectus, potest amitti & recuperari.

¶ Sed quæri potest, an in eadem infirmitate sit iterādum. Et respondendum quod sacramentum hoc nō solum resp icit infirmitatem, sed & infirmitatis statū: quoniam dandum non est nisi infirmis, qui secundum humanam æstimationem uidentur morti appropinquare. Quædam autem infirmitates non sunt diuturnæ, ideo si in eis datur hoc sacramentum, tunc cum homo ad illum perueniat statum, quod sit in mortis articulo, non recedit à statu illo, nisi infirmitate curata: propter quod non est rursus ungendus. Sed si recidiuum patiatur erit infirmitas alia, & poterit inunctio alia fieri. Quædā uero sunt infirmitates diuturnæ, ut hydropisis, ethica, paralysis: & in talibus nō debet fieri unctio, nisi quando uidentur producere ad mortis periculum. Et si homo articulum illum euadat, eadem infirmitate durante, & denuo ad similem statum per infirmitatem illam reducatur, iterum potest ungi: quia iam est quasi alius status infirmitatis, quamuis non sit simpliciter infirmitas alia. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Et circa hoc ultimum uerbum addit Albertus: In huiusmodi infirmitatibus diuturnis, si ultra remanet morbus post unctionem acceptam, potest unctio iterari: quia non iudicatur numero idem morbus, qui secundum perfectam immutationem superiorum causarū est alteratus. Corpora nanq̄ nostra per illationem seu influentiam superiorum, secundum quatuor humores anni in quatuor eius temporibus mutantur, & frāguntur habitus dispositionesq̄ eius, nec sunt eadem, sicq̄ sacramentum hoc non iteratur ex causa eadem. Veruntamen si ab aliquo patre sancto aut à summo pontifice inueniretur quid aliquid determinatum, iudicarem potius standum illi sententiæ, quam meo iudicio: quia in istis magis credendum est inspirationi ecclesię, quam rationi ex incertis coniecturanti. Hæc Albertus.

¶ In præinductis autem ex Thoma, continentur scripta Petri, Richardi, Alberti, Bonauenturæ, &c.

¶ Præterea dubitatio quædam occurrit circa prædicta, in quibus doctores concordant quod extrema unctio ordinetur ac detur contra uenialia, seu contra infirmitatem cōtractam ex originali actualibusq̄ peccatis, mortalibus seu uenialibus. Videtur enim quod directe detur remediumq̄ consistat cōtra uniuersa peccata tam mortalia quam uenialia, atq̄ in omnium horum remissionem institutum sit ac ordinatum. Nempe hoc uidetur prætendere forma ipsius, qua dicitur: Per istam unctionem & suam pijssimam misericordiam, indulgeat tibi deus quicquid peccasti p̄ uisum &c. Et constat quod talium multa extent mortalia. Nec ob

stat quod sacramētum pœnitentię ordinetur ad idem: quia cum in extremis sit maximum atq; grauissimum prorsus periculum, decentissimū & ualde perutile est, tunc contra eadem mala adhiberi plura remedia, potissime in ipsa exitus hora, in qua seipsum homo parum aut nihil potest iuuare, circūdatus et repletus tot ac tantis angustijs & pressuris, tentationibus & insidijs, doloribus, agonibus, timoribus, ac tormentis, imminente sibi iudicio finalis sempiternæ retributionis, inæstimabilis fœlicitatis aut irreparabilis dānatiōis

DE SACRAMENTO ORDINIS.

Hugo li. 2. parte 3. ca. 4.

Quare septē sint ordines.

NVnc ad considerationem sacræ ordinationis accedamus. Septē sunt spiritualium officiorum gradus siue ordines, sicut ex sanctorū patrū dictis aperte traditur, & capitis nostri. s. Iesu christi, exemplo monstratur: qui omnium officia in semetipso exhibuit, & corpori suo quod est ecclesia, eosdem ordines obseruādos reliquit. Septem autem sunt, propter septiformē gratiam sancti spiritus: cuius qui non sunt participes, ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Illi uero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia spiritussancti, cum ad ecclesiasticos ordines accedunt: in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorē gratiam percipere creduntur.

¶ Quales assumendi sunt ad clerum

Clemens papa d. 23. ca. Tales.

Matt. 7

Tales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici, qui digne possint dominica sacramenta tractare. Melius est enim domini sacerdotiū paucos habere ministros, qui possunt digne opus dei exercere, quā multos inutiles qui ordinatori graueonus inducant. Tales eñ decet esse ministros Christi, qui septiformis gratia spiritussancti sint decori: ex quorum doctrina et conuersationis forma eadem gratia in alios transfundatur, ne cælestes margaritas spiritualium uerborum officiorumq; diuinorum sordidæ uitæ pedibus conculcēt. In sacramento ergo septiformis spiritus, septem sunt gradus ecclesiastici, s. ostiarij, lectores exorcistæ, acolythi, subdiaconi, sacerdotes. Omnes tamen clerici uocantur. i. sortiti. Corona enim signaculum est, quo signātur in partem sortis ministerij diuini. Corona regale decus significat: quia seruire deo, regnare est. Vnde ministri ecclesiæ reges esse debēt, ut et se et alios regant. Quibus Petrus ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotium &c. Summitas capitis desuper nudatur, ut eorum mens ad dominum libera monstretur, quæ reuelata facie gloriam dei contempletur. Summitas enim capitis, est eminentia mentis: denudatio capitis, est reuelatio mentis. Clericus enim, secretorum dei non ignarus esse debet. Tondētur etiam capilli usq; ad reuelationem sensuum, sc; oculorū & aurium: ut uitia in corde et opere pullulantia, doceantur ꝑcidenda: ne ad audiendum & intelligendum uerbum dei ꝑpediatur mens, pro quo seruato reddetur in excelsis corona. Tonsuræ autem ecclesiasticæ usus a Nazaræis exortus uidetur, qui prius crine seruato, deinde ob uitæ continentiā caput radebant, & capillos in igne sacrificij ponebāt. Hinc usus inoleuit, ut qui diuinis cultibus mācipantur, quasi Nazaræi. i. sancti crine posito inueniantur. Sicut ad Ezechielem dicitur: Fili hominis, sume gladium acutum, & duc super caput tuum & barbam. In Actibus etiam apostolorum Priscillam & Aquilā hoc fecisse legimus. Paulus quoq; & alij quidam discipuli Christi hoc fecerūt. Recte ergo in quibuslibet gradibus cōstituti clerici uocātur. Quorum nomina & rationes nominum Isidorus exponens ait: Cleros & clericos hinc appellatos esse credimus, quia Matthias electus est sorte, quem primum per apostolos legimus ordinatum. Cleros enim græce latine sors uel hæreditas dicitur. Ideo ergo dicti sunt clerici, quia de sorte sunt domini, uel qa deū partē habēt. Generaliter uero clerici nūcupati sunt, oēs qui in ecclesia dei seruiūt: quorū gradus & noīa hæc sunt, ostiarius, lector &c. ut supra.

*Presbyteri

1. Pet. 2

2. Corin. 3.

Num. 6 Ezechi. 5.

Actor. 18 1. Cor. 11 Acto. 1

¶ De ostiarijs.

Ostiarij ijdem & ianitores sunt, qui in ueteri testamento electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur in illud immundus. Dicti autem sunt ostiarii, eo ꝙ ꝓsint ostiis templi. Ipsi enim tenentes clauem, omnia intus & extra custodiunt: atq; inter bonos & malos habētes iudiciū, dignos recipiunt īdignos respuūt. Vñ & eis cū ordinātur, claues ecclesiæ. i. dātur ab episcopo, et dicit eis: Sic agite, tāquā rōnē deo reddituri ꝑ rebus q̄ clauibus istis recludūtur.

tur. Hoc officium dominus in sua persona suscepit, qñ flagello de funiculis facto, uendentes & ementes eiecit de templo. Ipse em̄ se ostiariũ significans, dicit: Ego sum ostiũ per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.

¶ De lectoribus. Joan. 10.

Secundus est gradus lectorum. Lectores a legendo, sicut psalmistæ a psalmis canēdis uocati sunt. Illi enim prædicant populis quid sequantur: isti cantant, ut excitent ad compunctionem animos audiētium. Licet quidam lectores ita miserabiliter pronuncient, ut quosdam ad luctum & lamentationem compellant. Idem etiam pronunciatores uocantur, qui porro ante nunciant: quia tam erit clara eorum uox, ut etiam longe positorũ aures adimpleat. Ad lectorem autem pertinet lectiones pronunciare, & ea quę prophetæ uaticinauerunt, populis prædicare, ut iam ex officio ecclesia legat prophetias & lectiones. Vnde & ei, uidēte populo, traditur ab episcopo codex diuinarum lectionum, & dicitur: Accipe, & esto uerbi dei relator: habiturus, si fideliter impleueris officium, partē cũ his q bñ uerbũ dei ministrauerunt. Qui ad hunc gradum prouehitur, literarum sciētia debet esse instructus, ut sensum uerborum intelligat, uim accentuum sciat, distincte legat, ne confusione prolationis intellectum auditoribus auferat. Attendat quid indicatiue quid interrogatiue sit legendũ, ubi sit in oratione facienda distinctio. Hæc enim male seruata, intellectũ turbant, & alios ad risum prouocant: Auribus & corde cōsulere debet uox lectoris. Hoc officium impleuit Christus, cũ in medio seniorum liberũ Isaiæ aperiens, distincte ad intelligendũ legit: Spũs dñi sup me &c. Ex quo lectoribus daẗ intelligi, quia gratia spirituali clarere debent, q aliis uerbũ dei anũciãt. Hic ordo formã & initium a prophetis accepisse uidetur, quibus dicitur: Clama, ne cesses: quasi tuba exalta uocem tuam.

Isto+pcul
Luce. 4.
Isa. 6.

¶ De exorcistis.

Tertius est ordo exorcistarum: Exorcistæ autem ex Græco in latinum, adiurantes uel increpantes uocantur. Inuocant enim super cathecumenos, & super eos qui habent spiritũ immundum, nomen domini: adiurantes per eum, ut egrediatur ab eis. Ad exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusq; super energumenos & catechumenos in exorcizando imponere. Debet autem habere spiritum mundum, qui spiritibus immundis imperat: & malignum expellere de corde suo, quem expellit de corpore alieno: ne medicina quam aliis facit, sibi non prosit, & dicaẗ ei: Medice, cura teipsum. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu episcopi liberum exorcismorum, & dicitur eis: Accipite & habetote potestatem imponendi manus super energumenos uel cathecumenos. Luce. 4.

Hoc officio usus est dominus, quando saliua sua tetigit aures & linguam surdi & muti, dicens: Effeta, quod est, adaperire. Per hoc docens nos spiritualiter debere aperire aures præcordiorum hominum ad intelligendum, & ora ad confitendum: ut pulso demonę, spiritussanctus uas suum recipiat. Hoc etiam officio usus est Christus, cum dæmoniacos multos sanauit. Hic ordo a Salomone uidetur descēdisse, q quendã modũ exorcizandi inuenit, quo dæmones adiurati ex obsessis corporibus pellebãtur. Huic officio mancipati, exorcistę uocati sunt. De quibus Christus in euangelio: Si ego in Beelzæbub eiicio dæmonia, filii uestri, scilicet exorcistæ, in quo eiiciunt? Mar. 7.

¶ De acolythis. Mat. 12. Luce. 11.

Quarto loco succedunt acolythi. Acolythi uero græcæ, latine cero ferarii dicuntur, a deportandis cereis, quando legendum est euangelium uel sacrificium offerendum. Tũc em̄ accēduntur luminaria, & deportantur ab eis: non ad effugandas aeris tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua legitur: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ad acolythũ etiam pertinet præparatio luminarium in sacrario. Ipse cereum portat, ipse urceolum cum uino & aqua suggesta pro eucharistia subdiaconis præparat. Hi cum ordinantur, cum edocti fuerint ab episcopo, qualiter in officio suo agere debeãt, ab archidiacono accipiũt candelabrum cum cæreo & urceolum uacuum. Hoc officiũ dñs se habere testatur dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, nō ambulat in tenebris. Huius officii formam illi gerebant in ueteri testamento, qui lucernas candelabri componebãt Jo. 1. Jo. 8. 12. Exod. 27 Leuitici 9

& accēdebant igne cœlesti, ad illuminandas tenebras aqlonares.

De subdiaconis.

Quintus est ordo subdiaconorũ, q Græce hypodiacones uocantur, quos nos subdiacones dicimus. Qui ideo sic appellātur, quia subiacent pceptis & officijs leuitarum. Oblationes eñi in templo a fidelibus suscipiũt, & leuitis superponendis altaribus deferũt. Hi apud Hebræos nathinnei uocabantur .i. in humilitate dño seruientes. Ad subdiaconũ pertinet, calicem & patenā ad altare Christi deferre, & leuitis tradere, eisq; ministrare: urceolũ quoq; & aquā manile & manutergiũ tenere episcopo & presbyteris & leuitis, pro lauandis ante altare manibus aquā præbere. His lex continentiæ imponitur, quia altari appropinquantes, uasa corporis & sanguinis Christi portant. Vñ illud implere debēt: Mundamini qui fertis uasa dñi. Ad hos etiam pertinet tm̃ de oblationibus ponere in altari quantũ sufficere possit populo, nec non * corporales & pallas & substratoria lauare. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu epi patenā & calicem uacuum, ab archidiacono uero urceolum cum aquamanili & manutergio. Hoc officio usus est dñs, quando liteo se præcinxit, & mittens aquā in piluim pedes discipulorum lauit, & lintheo tersit.

*aquā manile. uel aquamanile.

Esai. 52
*corporalia.
Johan. 13

De diaconis.

Diaconorũ ordo sextum tenet locum, propter senarij perfectionē. Hic ordo in ueteri testamento a tribu Leui nomē accepit uel traxit. Dicuntur eñi & leuitæ. Præcepit quippe dñs Moysi, ut post ordinationē Aaron & filiorũ eius, prorsus tribus Leui ad diuini cultus ministeria ordinaretur & consecraretur domino, & seruirent pro Israel coram Aaron & filijs eius in tabernaculo. Ipsiq; gestarent arcā & tabernaculum & omnia uasa eius, & in circuitu tabernaculi excubarent: & in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumq; componerent. A uiginti quinq; annis & supra, iussi sunt seruire in tabernaculo. Quā regulam in nouo testamento sancti patres constituerunt, quia hæc ætas ad ferenda onera est robusta. Leuitæ ergo ex nomine autoris uocati sunt. De leui enim Leuitæ exorti sunt, a quibus in templo mystici sacramenti mysteria explebantur. Hi Græce diacones, latine ministri dicuntur: quia sicut in sacerdote consecratio, ita & in diacono ministerij dispensatio habetur. Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, scilicet in baptismo, in chrismate, in patena & calice, oblationes quoq; inferre & & disponere in altari: componere etiam mensam domini & uestire, crucē ferre, & pdicare euāgeliũ & epistolā populo. Nā sicut lectoribus uetus testamētũ, ita diaconibus nouũ prædicare pceptũ est. Ad ipsum etiā ptinet officiũ precũ, & recitatio catecumenorum nominũ. Ipse præmonet aures habere ad dñm, ipse donat pacē, & ipse annunciat. Quod aũt huic ordini a Moyse statutũ est, hoc etiā in nouo testamēto repræsentať, cũ diacono sup læuũ humerũ stola poniť, & casula in dieb⁹ ieiunij cõplicať: qa qcquid laboris & sustinētiæ in hac uita toleratur, quasi in læua portatur, donec in dextera .i. in æternitate requies habeatur. Hic ordo ab apostolis celebrat⁹ est, qñ (ut legiť in actib⁹ apostolorũ) septē uiros plenos spũsancto ad hoc officiũ elegerũt, & oratione pmissa man⁹ eis imposuerũt. Vñ & cõsuetudo inoleuit, ut in omni matrice ecclesia, septē diacones circa Chri arā, qsi septē colũnæ assistant. Hi sunt septē angeli tuba canentes in Apocalypsi. Qui quales esse debeāt, Apostolus docet, Timotheo scribens. Hi cũ ordinanť, solus episcopus eis man⁹ imponit, quia ad ministeriũ applicantur. Ponit eñi eis orariũ .i. stolā, sup læuũ humerũ, ut p hoc intelligāt se accepisse iugũ dñi suaue, q ad sinistrā ptinētia, diuino timori subijciant. Accipiunt & textũ euangelij, ut intelligāt se esse præcones euāgelij Chri. Hi aũt antequā ordinētur, pbētur, ut docet Apostolus: & sic ministrent, nullum crimen habentes. Hoc officio usus est Christus, qñ post cœnam sacramentum carnis & sanguinis discipulis dispēsauit: et qñ apostolos dormiētes ad orõnē excitauit, dicens: Vigilate & orate, ut non intretis in tentationē.

Numi. 5
Leuit. 8

Acto 6
De conse. dist. 1. c. episcopus.
1 Thi 3
Dist. 23. ca. diaconus.

De presbyteris.

Septimus est ordo presbyterorũ. Presbiter græce, senior interpretatur latine. Nõ modo pro ætate uel decrepita senectute, sed propter honorem & dignitatem quam acceperunt, presbyteri nominantur, qui morum prudentia & maturitate conuersationis præcellere debent in populo, Vnde scriptum est: Senectus uenerabilis est non diuturna, nec annorũ numero

nero cõputata. Cani enim sunt sensus hoĩs, & ætas senectutis uita immaculata. Ideo autem etiã presbyteri i sacerdotes uocãtur, quia sacrũ dãt: qui licet sint sacerdotes, tñ pontificatus apicẽ nõ habẽt sicut episcopi, quia ipsi nec chrismate fontẽ signãt, nec paracletũ dãt, qd solis deberi episcopis lectio actuũ apostolorũ demõstrat. Vnde & apud ueteres ĩdẽ episcopi & presbyteri fuerunt: quia illud ẽ nomẽ dignitatis, nõ ætatis. Sacerdos nomẽ habet cõpositũ ex græco & latino, quod est sacrũ dãs siue sacer dux. Sicut eñ rex a regẽdo, ita sacerdos a sa crando dict⁹ est, cõsecrat eñ corp⁹ & sctificat. Antistes uero sacerdos dictus est ab eo q an te stat: primus eñ est in ordine ecclesiæ. Ad p̃sbyterũ aũt ptinet, sacramẽtũ corporis & san guinis dñi in altari dei conficere, oratiões dicere, & dona dei benedicere. Qui cũ ordinatur, inunguntur ei manus: ut intelligat se accepisse grãm cõsecrandi, & charitatis opa debere ex tẽdere ad omnes. Accipit & stolã, q̃ utrũq; tenet latus: quia debet esse munit⁹ armis iustitiæ cõtra aduersa & p̃spera. Accipit etiã calicẽ cũ uino, et patenã cũ hostijs: ut p hoc sciat se ac cepisse potestatẽ placabiles deo hostias offerendi. Hic ordo à filijs Aaron sumpsit initiũ. Sũ mos eñ põtifices & minores sacerdotes instituit deus p Moysen, qui ex præcepto dei Aarõ in summum pontificem filios uero eius in minores unxit sacerdotes. Christus quoq; duo decim elegit discipulos prius, quos et apostolos uocauit, quorum uicẽ gerunt in ecclesia maiores pontifices, deinde alios septuaginta & duos discipulos designauit, quorum uicẽ in ecclesia tenent minores p̃sbyteri. Vnus aũt inter apostolos princeps extitit Petrus, cuius uicarius & successor est põtifex summus, unde dicitur apostolicus: Qui & papa uocatur, scilicet pater patrũ. Qualis autẽ eligi debeat presbyter, Apostolus scribens Timotheo osten dit, ubi nomine episcopi presbyterꝝ significauit. Hoc autẽ officio usus est Christus, cũ seipsũ in ara crucis obtulit, idẽ sacerdos et hostia, et qñ post cęnã panẽ et uinũ in corp⁹ suũ et sangui nẽ cõmutauit. Ecce de septẽ ecclesiæ gradibus breuiter elocuti, quid ad quẽq; ptineat, in sinuauimus. Cumq; oẽs sp̃uales sint et sacri, excellenter tamẽ canones duos tñ sacros ordi nes appellari cẽsent, diaconat⁹ sc; & p̃sbyteratus: q̃a hos solos primitiua ecclesia legitur ha buisse, et de his solis pceptũ Apostoli habemus. Apostoli eñ in singulis ciuitatibus epos et presbyteros ordinauerũt. Leuitas etiã ab apostolis ordinatos legim⁹, quorꝝ maximus fuit be atus Stephanus. Subdiaconos uero et acolythos pcedente tempore ecclesia sibi constituit.

Sapien. 4

sanctifi cando.

Dist. 25. ca. perlectis.

Dist. 21. ca. Cleros.

Exodi. 28

Leuitici 8

¶ Quid sit quod hic dicitur ordo.

Si aũt quæritur, qd sit quod hic uocatur ordo: sane dici põt, signaculũ quoddã esse. i. sacrũ quoddã q̃ spiritualis potestas traditur ordinato et officium. Character ergo spiritualis, ubi fit pmotio spiritualis potestatis, ordo uel gradus uocatur. Et dicuntur hi ordines sacramẽ ta: quia in eorum perceptione res sacra, id est, gratia cõfertur, q̃ figurãt ea quæ ibi gerunt.

Actor. 8

¶ De nominibus dignitatis uel officij.

Sunt et alia quædã non ordinum, sed dignitatũ uel officiorꝝ noĩa. Dignitatis simul et of ficij nomen est episcopus. Episcopatus autẽ uocabulum inde dictum est, q ille qui episco pus efficitur, superintendat, curam scilicet subditorum gerens. Scopin eñ græce, latine in tendere dicitur. Episcopi autẽ græce, latine speculatores interprætantur. Nã speculator est præpositus in ecclesia, dictus eo q speculetur atq; perspiciat populorꝝ infra se positorum mores et uitam. Pontifex est princeps sacerdotum, quasi uia sequentium. Ipse et summus sacerdos nuncupatur. Ipse enim leuitas et sacerdotes efficit, ipse omnes ecclesiasticos ordi nes disponit.

De pontifice.

¶ De quadripartito ordine episcoporum.

Ordo autem episcoporum quadripartitus est, scilicet in patriarchis, archiepiscopis, me tropolitanis et episcopis. Patriarcha græce summus patrum interpretatur: quia primum, id est, apostolicum tenet locum, ut Romanus, Antiochenus, Alexãdrinus, Constantinopoli tanus: sed omnium summus est Romanus. Archiepiscop⁹, princeps episcoporum. Archos enim græce, latine princeps dicitur. Metropolitæ autem a mensura ciuitatum dicuntur. Singulis enim prouincijs præeminent, quorum autoritati et doctrinæ cæteri sacerdotes subiecti sunt. Solicitudo eñ totius puinciæ, ipsis episcopis cõmissa est. Omnes autẽ superius designati ordines, episcopi nũcupãtur. Nota quod archiepiscoporum noĩe primates supius significasse uidet: et metropolitanorũ, q̃s nunc archiep̃os dicimus. Horũ aũt discretio a gẽti lib⁹ introducta uidetur, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines,

alios protoflamines appellabant. Sacerdotes enim gentilium flamines dicebantur: qui habebant in capite pileum, in quo erat breuis uirga, desuper habens aliquid lanæ: quod cum per æstum ferre non possent, filium tm̃ in capite ligare cœperunt. Nudus enim capitibus eis incedere nefas erat. Vñ & a filo q̄ utebant, flamines dicti sunt q̃si filamines. Sed festis dieb⁹ filo deposito, pileũ imponebãt p̱ sacerdotij eminẽtia. Vates, à ui mẽtis appellati sunt: cui⁹ significatio multiplex est. Modo em̃ sacerdotem, modo propherã, modo poetam significat. Cantor uero uocatur, qui uocem modulatur in cantu. Huius sunt duo genera, præcẽtor, & succentor: Præcentor, qui uocem præmittit in cantu. Succentor, qui subsequenter canendo respondet. Concentor aũt dicitur, qui cõsonat. Qui aũt non consonat, nec cõcinit cõcentor non erit. His breuiter tractatis, admonendi sunt Christi ministri, quatenus sicut excellunt ordinis dignitate, ita præcellant uitæ sanctitate: ut plebs eis commissa, eorumq́ꝫ disciplinis edocta, gratanter eis obediat, & eorum imitatione de die in diem proficiat: a quibus diuina sacramenta percipiunt, & missarum solennia audiunt. Missa autem dicitur, uel quia missa est hostia, cuius commemoratio fit in illo officio: unde dicitur, Ite, missa est, id est sequimini hostiam quæ missa est ad cœlestia, tendentes post eam: uel quia missus cœlestis uenit ad cõsecrãdũ dñicũ corp⁹ per quẽ ad altare cœleste deferꝰ hostia. Vñ & dicitꝰ: missa est.

Margin: Vates, Canto,

SVMMA DISTINCTIONIS. XXIIII.

Huiusqꝫ tractauit Magister de quinqꝫ sacramẽtis, ad quamcunqꝫ determinatam personam spectautibus, quæ sacramenta sunt quinqꝫ, baptismus, confirmatio, euchacristia, pœnitentia, unctio: iam tractat de duobus residuis, quæ ad totius ecclesiasticę cõmunitatis utilitatem, necessitatem, conseruationem, profectum ac regimen pertinent. Quorum primum est ordo, per quem fit propagatio spiritalis: secundum uero matrimonium, quo fit propagatio & conseruatio naturalis & corporalis, tamen in ordine ad spiritualem ac beatificum finem. In hac ergo distinctione agit magister de ordinis sacramẽto, & de septem speciebus seu gradibus eius. & quare sint septem, & quomodo, Christus act⁹ eorũ exercuit, præsignauit, constituit. Deinde declarat quibus ornaum mentis, id est uirtutibus, donis & perfectionibus debeant decorari ad hos ordines promouendi, siue in eis cõstituti. Consequenter tractat per septem capitula de septem istis ordinibus eorumq́ꝫ actibus, proprietatibus & officijs: deinde de quibusdam dignitatibus & eminẽtibus officijs, iurisdictionibus & autoritatibus ecclesiasticorũ, præsertim de q̃dripartito ordine episcoporum.

QVAESTIO. I.

Margin: Questio. 1 Obiectiões cõtra ueritatẽ.

Hic quæritur primo, an ordo sit sacramentum euangelicæ legis ¶ Videtur ꝙ nõ, quoniam ordo ad triumphãtem spectat ecclesiam, in qua nouem sunt ordines, Non ergo ad ecclesiam spectat militantem. Secundo ordo est quædam relatio, relatio autem, est minimæ entitatis: ergo & modicæ dignitatis, non ergo sacramentum ecclesiæ, quam constat esse dignitatis præcipuæ. Tertio in ciuili regimine est etiam ordo qui tamen non ponitur sacramentũ, ergo nec ordo iste. Quarto sacramentum est materiale elementum ut dictum est sæpe: ordo autem est quid spirituale in anima, puta signaculum, ut patebit:

Margin: In opposi tum.

¶ In oppositum est autoritas totius ecclesiæ, & quod per sacrum ordinem efficitur homo aptus, dign⁹ ac potens alia sacramenta per agere, dispẽsare, tractare.

Margin: Thomas Aquinas Respõsio. Questio.

¶ Circa hæc loquitur sanctus doctor, primo declarans ꝙ in ecclesia militante decentissimum sit, ordinem esse: Deus, inquit, creaturas p̱ducere uoluit ad similitudinẽ sui scd̃m q̊d decuit ut sint p̱fectæ, & in eis cognoscatur excellentia creatoris. Ideo ut in suis opibus repſentetur ipse nõ solũ secundum quod est in se, sed etiã scd̃m q̊d alijs influit, & legem p̃figit, ac modũ hũc indidit, ꝙ ultima p̱ficiuntur p̱ media, & media p̱ prima ut sanctus Dionysi⁹ docet. Idcirco ut ista pulchritudo non deesset ecclesiæ statuit ordinẽ in eadẽ, ut un⁹ alijs influat, sacra tradat, sicq́ꝫ deo assimiletur, ac suo mõ ministerialiter cooperetꝰ. Nec hoc repugnat ueræ ac salubri libertati grãæ ac uirtutũ. Et q̃uis unus sit isto mõ supior altero, nihilominus potest se inferiorẽ reputare merito Ordo q̊qꝫ aliter consideratur & est in ecclesiastica & angelica Hierarchia, sicut patebit. Secũdo exponit ordinis definitionẽ, q̃ tradit Magister, dicendo: Ordo est signaculũ q̊ddã ecclæ, p̱ q̊d spũalis potestas traditꝰ ordinato. Hæc, inqt, definitio conuenit ordini secundum quod est ecclæ sacramentum. ideo ponit signum exteri⁹ ibi, signaculum quoddam: & aliud, quod est quasi effectus interior. Signaculum nanqꝫ non ponitur hic pro interiori charactere, sed pro eo quod exterius geritur quod est signum potestatis interioris & causa. Nec ista diffinitio baptismati conuenit. Nam q̃uis in baptismo detur q̃dã potẽtia recipiendi alia sacramenta, rõne cuius charactẽrẽ imprimit, nõ tñ est hoc principalis eius effectus, sed interior ablutio. Ordo aũt principaliter potestatem importat: ideo character seu signaculũ ponitꝰ in diffinitione ordinis, nõ baptismi. Potẽtia q̊qꝫ recipiẽdi alia sacramẽta, passiua est potius q̃ actiua. Ordo aũt est potestas actiua dãdi ac influendi. Nomẽ etiã ordinis dupliciter sumitꝰ. Primo, pro relatiõe, q̃ est habitudo inter supiorẽ ac inferiorẽ, & est in utroqꝫ extremo: nec ita hic sumitur. Secundo: pro gradu seu potestate eminẽtiæ, q ordinẽ primo mõ acceptũ cõstituit. Cũq́ꝫ rõ ordinis ut est relatio: primo inueniatꝰ ubi aliq̊d supius altero occurrit, ideo grad⁹ hic eminẽs p̱ spũalẽ potestatẽ, dicitur ordo.

¶ Insuper ordo iste est sacramentũ. Sacramẽtũ nãqꝫ iuxta p̃habita, nõ aliud ẽ, q̃ sanctificatio q̃dã homini exhibita cũ signo sensibili. Cũ ergo in ordinis susceptione cõsecratio homini adhibeaꝰ p̱ uisibilia signa, cõstat q̊d ordo sit sacr̃m: & ita q̃uis in noĩe suo non exprimat materiale elemẽtũ: nõ tñ sine illo confertur. Vnde nec in angelis ordo est sacramentũ, cũ in eis non cõfertur cũ sensibili signo. Veruntamen non omnis benedictio seu cõsecratio quæ homini sensibiliter adhibetur, est sacramentũ, & monachi atqꝫ abbates benedicantꝰ, & reges ungantur. illę tñ benedictiones, cõsecrationes, unctiones, sacramẽta nõ sunt: qa nõ ordinantꝰ ad diuinorꝫ dispẽsationẽ sacramentorum, quemadmodum consecratio ordinis huius. ¶ Quæritur quoqꝫ, an apta sit forma sacramẽti huius

huius, cũ dicitur: Accipe &c̃. Dicendum quod sacramẽtum hoc principaliter consistit in tradita potestate. Potestas uero à potestate traducit̃ seu diriuatur sicut simile à simili, atq; per usum seu actum suum cognoscitur, quia potentiæ notificantur per actus. Hinc in forma ordinis sacramentalis, usus eius designatur per actum q̃ imperatur. Traductio uero potestatis, per modum imperatiuum. Alia demum sacramenta non ordinantur principaliter ad effectus potestatis similes potestati qua conferuntur, sicut hoc sacramentum: idcirco in ipso est communicatio quædam uniuoca. Vnde in alijs sacramentis exprimitur aliquid ex parte diuinę uirtutis, cui assimilatur sacramenti effectus, non autem in hoc sacramento. Quamuis enim in episcopo, qui est huius sacramenti minister, non sit autoritas respectu collationis sacramenti istius: aliquam tamen habet autoritatem respectu potestatis ordinis qui cõfertur per ipsum, in q̃ntum à sua potestate instrumentaliter deriuatur.

¶ Præterea de materia sacramenti sciendum, quod materia in sacramentis foris exhibita, designat uirtutẽ in sacramentis agentem, omnino ab extrinseco aduenire. Cumq; proprius huius effectus, qui est character, non percipiatur ex aliqua operatione accedentis ad sacramentum, sicut in pœnitentia: sed prorsus ab extra adueniat, conuenit ei habere materiam aliter quam alijs sacris. Qd̃ eñ in alijs sacris cõfertur: in ipo sacro cõfert̃ à solo deo. Spiritualis autem potestas quæ in hoc sacramento traditur, deriuatur etiam à ministro qui cõfert sacr̃m, sicut potestas impfecta à pfecta. Ideo efficacia aliorum sacramentorum principaliter consistit in materia, quæ uirtutem diuinam continet atq; significat ex sanctificatione per ministrum adhibita. Efficacia uero huius sacramenti, principaliter residet penes eum, qui sacramentum dispensat. Materia uero adhibet̃ magis ad determinandum potestatem, quæ traditur particulariter ab habente eam complete, quam ad causandum potestatem, quod patet ex hoc q̃ materia competit usui potestatis. Hęc Thomas in Scripto. (Efficacia sacramẽti ordinis.)

¶ In quibus quædam obscura contineri uidentur. Primo, quod ait, in alijs sacramentis id quod confertur in eis seu in ipso sacramẽto, à solo ẽ deo. Spiritualis autem potestas quæ in isto sacramento confertur, etiam deriuatur à ministro sacramentum conferente. Cui dicto obijci potest, quod tam ex isto doctore quam ex alijs toties est inductum, quod sacramenta nouæ legis efficiunt quod designant, ita quod in ipsis est uis supernaturalis causalis, instrumentaliter cooperatiua ipsius sacramentalis effectus. Vnde sicut in alijs sacramentis sacramentalis effectus, uirtus seu gratia, à solo deo est principaliter & sicut à causa principali effectiua, atq; à sacramento seu ministro instrumentaliter dispositiue & cooperatiue ex participatione potestatis diuinæ: ita in isto, in quo uirtus sacramẽtalis seu character non cõcurrit ad productionem potestatis ordinati plus seu aliter, quam in cæteris sacramenis. Secundo, quod ait, efficacia aliorum sacramentorum principaliter consistit in materia. Cuius contrarium apparet ex eo, quod frequenter præhabitum est efficatiam ac uirtutem sacramentorum potissime consistere in formis eorũ, ita quod forma sacramenti se habet per modum agentis: materia instar passiui. Tertio, quod dicit, efficatia huius sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramentum dispensat. Cui uerbo obijcitur quod apud dispensatorem non residet efficacia ista, nisi instrumentaliter imperfecte, & secundum esse diminutum per- (Obiectio I. — Obiectio.)

tenue: in deo autem principaliter, autoritatiue, perfecte. Hæc scholastice & inquisitiue, non reprehensiue tanguntur contra tantum doctorem.

¶ Qui etiã in summa cõtra gẽtiles libro asserit quarto: Manifestum est quod in sacramentis alijs confertur gratia sub signis uisibilium rerum. Omnis autem actio debet esse proportionata agenti, oportet ergo quod aliorum sacramentorum dispensatio fiat per uisibiles homines spiritualem uirtutem habentes. Non enim dispẽsatio sacramentorum competit angelis, sed hominib9 uisibili carne indutis, iuxta illud Apostoli ab Hebręos: Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad deum. Huius quoq; ratio aliunde accipitur. Nam sacramentorum uirtus ac institutio à Christo habet initium, qui corporis & sanguinis sui sacramentũ dedit in cœna, & frequentandum instituit. Cumq; corporalem atq; uisibilem corporis sui præsentiam fuerit ecclesiæ subtracturus, oportuit ut alios institueret ministros, qui fidelibus sacramentum hoc dispensarent. Hinc discipulis consecrationem corporis & sanguinis sui commisit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Minister aũt se habet ad dominum suum, sicut instrumentũ ad principale agẽs. Instrumentum quoq; oporttet esse principali proportionatum, agenti. Hinc Christi ministros oportet ei esse conformes. Christus quoq; propria potestate & autoritate operatus est nostram salutem, inquantum deus & homo, quantum secũdum id quod homo est, pro nostra redemptione pateretur: & inquantum deus, passioni suæ saluandi efficaciam omnimodam largiretur. Oportet ergo ministros Christi homines esse, & aliquid diuinitatis eius participare per aliquam spiritualẽ potestatem, quemadmodum instrumentum aliquid participat de uirtute principalis agentis. Sic item data est ista potestas primis Christi discipulis, ut per eos deriuaretur ad posteros, cum data sit eis in ædificatiõem & conseruationẽ ecclesiæ usq; ad finẽ, quod sub sensibilibus signis fieri expedit propter rationes frequenter pręhabitas. Hæc idem ibidem, ubi de his plenius loquitur. Concordant Petrus & Richardus. (Heb. 5 — Ministri sacramentorũ necessarii. — Matt. 26.)

¶ Porro Bonauentura: Necessarius, in quit, est ordo in ecclesia propter duo, uidelicet propter pulchritudinem & rectitudinem. Cum enim in ecclesia tanta sit fidelium multitudo, nisi adesset ordo, inesset confusio: Hinc omnis sapiens eo ipso quo sapiens, pulchritudinis est amator, nec producit sine ordine multa. In multitudine quoq; sunt multi qui gubernatione informatione q; indigẽt. Gubernare uero & informare spectat ad supiores, q̃ nisi habeant inferiores ac subditos, dici non possunt superiores. Deniq; ordo sacramẽtũ est euangelicæ legis. Quẽadmodum eñ signũ interdũ ponitur p̃ signato, & ecõuerso: ita figura pro ueritate seu re figurata, q̃ tñ diuersa sunt, & nihilominus unũ dicit̃ esse in alio, sicut rota in rota. Sic & lex noua & sacrificiũ eius, differũt à lege antiq̃, ac sacrificio eius. Sacrificiũ nãq; eucharistiæ, pprium est nouæ legi, tñ figura ei9 p̃cessit in ueteri. Simili ordo seu ordinata potestas, ut hic sumit̃, est legi euãgelicę pprium sacr̃m. Habuit tñ figurã in lege, & sacerdotiũ legis fuit figura sacerdotij Chr̃i. Verũ ista & illa multum distant in dignitate. (Bonauen. Ordo in ecclesia necessarius.)

¶ Amplius sacramentum ordinis unum est, multas tamen habet partes, quę non plurificant sacramentum, quoniam non sunt partes totaliter subiectiuæ: recipiunt tamen prædicationem totius, quia habent quodam modo naturam partium subiectiuarũ, unde partes potestatiuæ

testatiuæ uocantur, quæ maxime cōpetunt ordini. Primo, quoniam ordo dicitur ordinata potestas, quæ ex ordinatione multorum ad unum efficitur: & quodlibet horum participat rationem potestatis, quamuis non perfectionis. Secundo quoniam ordo concernit distinctionē in partibus, sicut & numerus. Hinc sicut partes numeri quodammodo habent naturam partium integralium, in hoc, quod simul sumptę constituunt numerum: & etiam quodāmodo naturam partium subiectiuarum, in hoc quod præter ipsam unitatem quælibet pars numeri est numerus: sic omnes ordinum gradus unum reddunt sacramentum perfectum, & tamen quilibet gradus ordo uocatur. Hæc Bonauentura. Quibus concordat Albertus.

¶ Insuper circa literam addit Bonauentura. Differētia est inter nouum & uetus testamentum, in comparatione sacerdotij atq; regni. Vetus quippe testamentum adhuc fuit carnale, carnaliterq; uiuentium. Ideo potestas regalis & secularis extitit maior ac principalior sacerdotali. Vnde signanter dicebatur in lege regnum sacerdotale, quia sacerdotium pendebat ex regno. ita q; sacerdotium fuit adiacens regno. In nouo autem testamento, uidelicet prima Petri secundo, contrarium dicitur: Vos autem genus electum, regale sacerdotium. Nam principalius nunc est sacerdotium quam regnū, & potestas spiritualis quam temporalis. Sic etenim cōpetit statui gratiæ. Hæc idem.

¶ Porro alij plures communiter dicunt, quod ordo est unum sacramentum eo modo, quo dictum est de pœnitentia & eucharistia, utpote non unitate indiuisibilitatis, ut punctus: nec cōtinuitatis, ut linea: sed perfectiōis seu reductiōis ad unū q̄d est unum aggregatiue.

¶ His concordat Durandus, additq;: Ordo tripliciter sumitur. Primo, pro relatione, ut cum asserit Augustinus: Ordo est parium dispariumq; sua loca cuiq; tribuens dispositio. Secundo, pro gradu seu ordinata potestate, ut dictum est. Tertio, pro eo quod exterius sensibiliter agit circa ordinatū, sicut alicui traditur calix cū pane & uino sub præscripta forma uerborum, ut constituatur in gradu sacerdotij super populū, & hoc magis proprie dicetur ordinatio quam ordo. Sic tamen sumit Magister, dicendo: Ordo est signaculum quoddā &c. Hæc Durandus.

QVAESTIO II.

Amplius quæritur, **Vtrum clericis et in sacris ordinibus constitutis competat coronā habere**. ¶ Videtur q; ridiculū uidetur sic radi, & ad derisionē inductū, ut in itinerario sancti Clementis narratur. Rursus, quoniam superstitiosum & idololatrie germen esse apparet. Vnde per Ieremiam dominus comminatur: Visitabo super eos qui attonsi sunt comā.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Eis qui ad diuina ministeria applicantur, competit rasura ac tonsura in modum coronæ rationæ figuræ: quia corona est signum regni ac perfectionis, cum sit circularis. Qui autem ministerijs applicātur diuinis, adipiscuntur regiam dignitatem, atq; perfecti uirtutibus esse debēt. Cōpetit quoq; eis ratione subtractionis capillorum ex parte superiori per rasuram, ad designandum quod mens eorum à contemplatione retardari non debet occupationibus terrenorū: & ex parte inferiori, quoniam sensus eorum temporalibus non debet rebus inuolui. Talem autem incisuram perfidi ad cultum dæmonum faciebāt, ideo comminabatur eis altissimus. Huius autem coronæ figura in Nazaræis præcessit. Verum ea quæ fiebant in ueteri testamento imprefecte repræsentant ea quæ noui testamēti sunt. Hinc ptinentia ad ministros noui testamenti, non solum per leuitarum significantur officia, sed & per oēs illos qui aliquā perfectionē pfitebantur. Nazaræi autē q̄ndā perfectionē pfitebantur, in depositione comæ suæ designantes temporalium rerum contēptum, q̄uis non in modum coronæ deponerent, sed totā comā, q̄m nondū erat tēpus sacerdotij regij ac pfecti. Similit̄ cōuersi tondent̄, ppter temporalium renunciationē, nō tn̄ radunt̄, q̄a non mancipātur diuinis totaliter, sed exterioribus partim.

¶ Quæritur q̄q;, an corona sit ordo. Respondēdum quod ministri ecclesiæ separantur à populo, ut plenius uacent diuinis, in quibus quædā per determinatas psonas sunt excercenda, ad q; datur specialis potestas ordinis. Quædam uero communiter fiunt à generali ministrorū collegio, ut dicere laudes diuinas, ad q̄d nō exigitur aliq̄ ordinis potestas, sed solum deputatio quædā ad tale officium, q; fit per coronam: ideo nō est ordo, sed præambulum quoddam ad ordinem, nec in ea character imprimitur. Deputatio etiam illa per episcopū fieri debet, per quē uestes ac uasa & cætera quæ diuino applicantur cultui, benedicuntur.

¶ Item quæritur, an clerici & tonsurā accipientes, teneantur temporalibus renuntiare. Apparet q; imo, quia ministri ecclesiæ debent esse perfectiores ministris synagoge, qui temporalia non habebant, ut cæteri: sed deus & sacrificia eius fuerunt eorum hæreditas, ut in Leuitico & Deuteronomio legitur. In decreto q̄q; ex sanctorū patrum eloquio allegatur: Bona clericorum ueneant in communi. Item S. Hieronymus cōtestatur: deus esse eorum hæreditas dedignat̄, qui cum populo possident aliquid. Et dicendū quod ex hoc q; quis coronam accipit clericalē, nō renunciat patrimonio suo, nec alijs temporalibus rebus: q̄m terrenorum possessio nō contrariatur directe cultui dei, ad quē clerici deputantur: sed immoderata illorum dilectio & solicitudo, qa affectus in crimine est, non res. Illorum ergo possessio deus esse non uult, qui terrenis inhęrent finaliter & auare. In ueteri quoq; testamento sacerdotes ac leuitæ habebant urbes ad habitandū, oblationes atq; primitias, sacrificia & hostias, quibus sufficienter fuit eis pro uisum. Si uero clerici, præsertim ad ordines sacros promoti, sint indigentes ac pauperes, episcopus qui eos, pmouit, ipsis prouidere tenetur, non alias. Hęc Thomas.

¶ Qui etiam ait, quod ex quo sacerdotes & leuitæ erant per singulas tribus dispergendi, non poterant inter eas hęreditatē accipere. Quib⁹ uerbis obijci pōt, q̄d etiā inter ipsas trib⁹ ubi fuerūt dispersi, habebāt certas urbes, in q̄bus habebāt fixas mā̄siōes & suburbana ad alēdū pecora sua in pascuis, & parimō potuissent hr̄e & agros: idcirco factū est hoc, ut liberi⁹ deo uacarēt: & tā to plus essent intēti in diuinis, quāto minus occupabā tur circa terrena solicitūda. Deniq; nō solum de leuitis, sed item de Symeonitis Iacob patriarcha prædixerat: Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Nihilominus Simeonitæ habebant sortem atq; funiculum inter cæteras tribus. Sed & de tribu Beniamin in Iosue fertur, quod in medio filiorum Iudę partem seu possessionem suam sortita sit. Hinc illud creditur factū etiam mystica ratione, ad præfigurandum ministros euāgelicæ legis: q ex patrū sāctiōe aut religiosa, pfessiōe renūciant, pprietati & oī facultati terrenæ atq; carnali sapiæ. Vn̄ & in Deutero. Moyses de Leuitis locut⁹ est: Qui dixerūt prī suo, nescio uos: & his qui genuerūt eos, ignoro

ignoro illos: hi custodierũt eloquium tuum domine.

¶Circa hæc scribit Petrus: In oĩ transitu à statu in statũ, conuenienter interponitur aliq̃ dispositio media. Hinc in transitu à statu laicorum ad statum ministrorũ dei, conuenienter interponitur tonsura prima: per quã qui tonsurantur, à statu laicorum separantur: atq; ad statum ministrorum ecclesiæ præparantur. Cumq; à laicorum statu separentur, conuenienter in signum huius, capilli eorum deponuntur: & quia in ministros dei (cui seruire, regnare est) eliguntur, congruentur in illis aliqui capilli in modum coronę dimittuntur: Deniq; tonsura in corpore fit, character uero animæ imprimitur, idcirco ad esse ordinis tonsura nõ præexigitur, sed ad bene esse. Est ergo dispositio cõgruitatis, nõ necessitatis. Insuper clericorum aliqui profitentur uitã communem, & his non licet proprium habere, quidã non, & his licet habere in usu, non in affectu. Nam ea quæ habent, diuino cultui debent subijcere, non autem tenentur ea omnino abijcere. Hoc iterum sciendum, q̃ clericus aut est promotus ad ordines sacros, aut non: Si sic, aut habet aliunde unde sufficienter uiuere possit, & sic ecclesia non tenetur ei prouidere, quia nõ indiget, aut nõ habet, & tunc ecclesia ei tenet̃, qm̃ ipse obligatus extat eccl'æ, nec ualet ad seculi actus redire. Hęc Petrus.

Petrus. Coronę at q; tonsurę clericalis ratio.

¶Richardus demum istis concordans, sciscitatur utrũ clerici non beneficiati, nec in sacris constituti, teneantur portare tonsuram. Respondet: Cleric tales aut publice exercent actus clericali statui repugnantes, aut non. Si sic, tunc quamuis peccent talia opera exercẽdo, non tamen peccant tonsuram huiusmodi non portando, imo eam portando magis peccarent. Et tales si tertio moniti ab eo ad quem pertinet, contempserint se emendare, priuilegio clericali priuantur, extra de sententia excommunicationis: Contingit, quia ut dicitur ibi, priuilegium meretur amittere, qui promissa seu concessa sibi potestate abutitur: ac frustra legis auxilium inuocat, qui committit in legem. Si uero non exercent actus repugnantes beneficio clericali, sed tanquã clerici priuilegio clericali utuntur, peccant non faciendo radi tõsuram loco & tempore opportuno, atq; ad eam portandam compelli possunt ac debent, & ita intelligenda sunt iura &c̃. Clerici etenim scandalum in ecclesia generantes, ad correctionem cogendi sunt: & ex consequenti ad portandum tonsuram, nisi forte tale cõmiserint facinus, pro quo clericali priuilegio merito sint priuandi.

Richard⁹. Questio. Qñ. clericis ferẽda sit corona.

¶Insuper quærit, utrũ clerici uxorati, non bigami tenentur tonsuram portare. Dicendum quod clerici tales aut utuntur priuilegio clericali, aut non. Si sic, portare tenẽtur: si nõ, aut hoc est ut deuitent ecclesiasticum iudicium, quod propter delictum suum uerentur, putantes facilius euadere in curia laicali: aut non propter delictũ quo ecclesiasticum formidẽt iudicium, sed quoniam uolunt se penitus ad actus laicales transferre, ut si uelint milites fieri, aut alia secularia negocia exercere. Primo modo compelli possunt ac debent, ut ferant tonsuram, ecclesiasticumq; subeant iudicium. Secũdo modo credo quod compelli non debeant portare tonsuram. Et per istam distinctionem concordari possunt iura diuersimode sonantia.

Questio. Clerici uxorati.

¶Iterum inuestigat, utrum bigami teneantur non portare tonsuram. Respõdet, Clerici bigami aut sunt religiosi aut seculares. Si seculares, tenent̃ eã nõ portare. Idẽ dicunt non nulli, si sint religiosi: q̃a cõstitutio prohibens generaliter lata est. Unde sicut uidemus quod constitutio torneamenta prohibens, oẽs ligat quacunq; intentiõe torneamenta exerceantt. & quãtumcumq; sobrie quia prohibitio generaliter loquitur quãuis propter, abutentes sit facta: sic in proposito dicunt. Veruntamẽ credo quod liceat bigamis religiosis tonsuram portare, quã ante bigamiam receperũt, præsertim ante ędi tionem prohibitionis prætactæ. Hæc Richardus.

Questio. Cleric. bigami.

¶Concordat Albertus, & addit: Exteriora in tonsura fiunt propter interiora. Interius autem correspondens coronæ seu tonsuræ, est eleuatio mentis ad deum non character: & ipsa corona non est quid penitus corporale, sed est corporale ad spirituale, ordinatum: & illud spirituale, est partim coniunctum, uidelicet eleuatio mentis ad deum: partimq; subsequens, utpote ordo ad quem disponit. Amplius, dubium non est quin clerici ius habeant in sua hæreditate patrimoniali. Aliter uero uidetur in feudis quibusdam. Quædam enim sunt ad annuum precium homagio aliorum exhibita, & q̃dã pro stipendij militiæ debitis. Videt̃ ergo quod patrimonium possunt habere atq; feudalia, & scio quod in multis terris habent, & precium exhibent precioq; p̃cibusve inducunt alium aliquem sibi in temporalibus æquiualentem, qui loco eorum facit homagium. Illa uero feudalia, quę sunt quasi pro stipendijs militum, uidetur mihi quod sine iniuria domini feudi habere non ualeant. Religiosi autem propria nequaquam possunt habere. Hæc Albertus.

Albertus. Corona quid significet.

¶Deniq; ad probationem huius ultimi uerbi, allegat Richardus illud extra de statu monachorum Prohibemus districte in uirtute sanctæ obedientiæ sub obtestatione diuini iudicij, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat: nec æstimet quod super hoc possit dispensari, quoniam abdicatio proprietatis, quemadmodum custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, quod contra eam nec summus pontifex possit professis licentiam indulgere &c̃.

Richard⁹

¶De his omnibus Bonauentura scribit egregie, & pene omnia iam dicta in eius scripto diffuse habentur.

Bonauen.

¶Quærit quoq;, utrum clerici qui de bonis ecclesiæ sustentantur, utpote habentes beneficium præbendale tenentur ad horas canonicas. Respondet, Quidam obligantur ecclesiæ, quia ecclesia obligatur eis, ut qui beneficia recipiunt ecclesiæ. In quibusdam est ecõuerso, quia ecclesia ipsis obligatur: quoniam ipsi primo per sacrorũ ordinum susceptionem obligantur ecclesiæ. Unde apparet secundum ius commune, quod clerici in sacris ordinibus constituti, ad horas tenentur canonicas ex officio. Infra uero sacros ordines, tenentur ad eas beneficati ex beneficio. Constituti uero in sacris ordinibus, & beneficiati, tenentur ad ipsas ex utroq;. Et hoc dictat ius canonicum, & concordat diuinum. Hæc bonauentu.

Questio. Ad horas canonicas qui teneantur.

QVAESTIO. III.

DEinde quæritur, Utrũ in hoc sacramẽto imprimuntur gratia et character, de cõnexionibus quoque et modis characterum ordinum Et apparet quod non confert gratiam, quia non datur digne nisi gratiam iam habenti. In eodem autem non est nisi gratia una gratumfaciens. Item, ut dictum est, character est indelebilis: sed aliq ordinati degradantur in quibus uidetur character deleri. Rursus, per dona gratiæ gratumfacientis conformatur homo Christo sublimiter magisq; eminenter, q̃ per dona gr̃æ gratisdatæ. Ergo ultra dona illa nõ requiritur ullus character.

Contra veritatem.

¶Ad hæc Thomas respondet: Cum dei perfecta sint opera, unicuiq; diuinitus datur potentia aliqua per quã exequi

Thomas.

Thomas

exequi possit ea ad quæ ordinatur. Quemadmodū autē grā gratūfaciens necessaria est ad hoc, ꝙ hō sacramenta digne recipiat, ita quoq; ad hoc quod homo sacramenta digne dispenset. Hinc in sacramēto ordinis per quod homo ordinatur ad aliorum sacramentorum dispensationem, gratia gratumfaciens datur. Dicitur autem sacramentum hoc contra ignorantiam dari, non quod detur contra ignorantiam suscipientis, sed plebis a qua habet ignorantiam expellere, per hoc quod per ordinem præficitur plebi. Hinc ad idoneam ordinum executionem non sufficit qualiscunq; bonitas uitæ, sed requiritur bonitas excellens, quatenus sicut illi qui ordinē suscipiunt, constituuntur super plebem ordinis gradu, ita & superiores sint meritis sanctitatis. Hinc in ordinis susceptione confertur maius gratiæ munus, per quod ordinati reddantur, ad maiora idonei & condigni.

In ordine sacramēto cōstitutis q̄ in esse debeat bonitas.

Opinio 3.

¶Præterea de impressione characteris, fuit hic triplex opinio. Vna, quod solum in ordine sacerdotali character imprimitur. Sed hoc non uidetur, quoniā actū diaconi nullus potest exercere nisi diaconus, quo patet quod habet aliquam spiritualem ac specialem in sacramentorum dispensationibus potestatem. Ideo alia opinio est, quod in sacris ordinibus character imprimitur, nō in minoribus. Quod etiā nihil est quia per quēlibet ordinem ponitur homo super plebem in aliquo gradu potestatis ordinate ad dispensationem sacramentorū. Cumq; character sit signum ab alijs distinctiuum, oportet quod imprimatur character in quolibet ordine, cuius signū est ꝙ perpetuo manent, & nunq̄ reiterantur. Et hęc est opinio tertia, quę communior ueriorq; putatur. Vnde quis quemcunq; habens ordinem, quamuis ad laicatum se transferat, semper manet in eo character. Qđ & inde ostenditur, quia si ad clericatum postea reuertatur, non denuo ordinatur, quātū ad ordinem quem semel accepit. Deniq; quilibet ordo habet actum aliquē circa sacramentum, uel ordinatum ad sacramenti dispensationem, quemadmodum ostiarij habent admittere homines ad sacramenti inspectionem.

Quęstio.

¶Amplius, si quæratur, an character ordinis præsupponat in suscipiente characterem baptismi, characteremq; confirmationis, dicēdum, quod per characterem baptismalem fit homo aliorum susceptiuus sacramentorum. ideo carens illo, nullius sacramenti alterius capax est, præsertim cum iuxta præhabita baptismus sit ianua sacramentorum. Hinc si quis se fingat aut probabiliter putet esse baptizatum, cum baptizatus non sit, & ordinetur, non recipit ordinem uere, nec potest conficere, nec quēq̄ absoluere: idcirco secundum canones baptizandus est, & denuo ordinandus. Alias si in episcopum promoueatur, illi quos ordinat, non suscipiūt ordinem. Attamen pie credi potest, quod quantum ad ultimos sacramentorum effectus, summus sacerdos suppleret defectus, nec permitteret hæc ita iacere, quod ecclesiæ posset periculum imminere. Veruntamē ad susceptionem ordinis non prærequiritur, de necessitate character aut sacramentum confirmationis, sed solum de congruitate, secundum quod ad aliquid agendum uel recipiendum requiritur id, sine quo non potest coueni enter agi aut recipi. Conformiter respondendum, si q̄ratur an character unius ordinis de necessitate præsupponat characterem alterius ordinis, præsertim inferioris, dicendum quod non. Vnde si quis accipiat ordinem superiorem, prætermisso inferiore, non reordinatur, sed confertur sibi quod defuit secundum canonum instituta. Hinc in primitiua qdā ordinabantur presbyteri, qui nondum acceperant ordines inferiores: nihilominus poterant omnia quę inferiorum sunt ordinū, quia potestas inferior in superiore continetur, sicut ducatus in regno.

Quęstio. Ordinati per saltum

¶Postmodum demum ordinauit ecclesia, ne ad superiores se ingerat ordines, qui in minoribus humiliter non seruiuit. Hinc quoq; ordinati per saltum, nō reordinantur: sed iuxta canones, quod omissum de pręcedentibus ordinibus fuit, suppletur & confertur. Si autē obijciatur quod ordines sunt quidam gradus subordinati, in quibus non potest quis peruenire ad gradus superiores, nisi ascendat per inferiores. Et respondendū quod ordines isti non sunt gradus in eadem actiōe aut uno motu concurrentes, ut oporteat ad ultimum peruenire per primum: imo sunt gradus cōstituti in rebus diuersis, sicut est gradus inter leonem & hominē ac angelum. Nec oportet quod qui angelus est, prius fuerit leo, deinde hō, ac postmodū angelus. Hæc Tho. in Scri.

Obiectio

¶Concordat Albertus. Mihi, dicens, nō uidetur dubium esse, quin ordo iste characterem imprimat, ordo inquam ostiarij: quanto magis ordines sacri. Causa eñ seu ratio irreiterationis sacramenti, nō est nisi duplex. prima, quia causa non redit sicut originale, non redit post baptismum. Secunda, quia immobile aliquid manet in suscipiente sacramētum. Prima autem causa nō iterandi sacramentum ordinis, nō est hic. Defectus eñ & peccatum contra quod datur, sæpe reiteratur. Ergo secunda causa hic locum habet, quod scilicet aliqua potestas indelebilis imprimitur, quæ character uocatur. Sed obijci potest, quod in hierarchia angelica angelis animarum nostrarum custodibus non imprimitur character, qui tamē sunt superiores ostiarijs seu custodibus in ecclesiastica hierarchia: ergo nec istis. Respondēdum quod de signis angelorum nobis incertū est, tamen de gradibus angelorum hoc nobis est certum, ꝙ quantum ad gradum dignitatis, unus super alium manet perpetuo, quamuis forsan euacuabitur, quantū ad actum atq; officium, quando erit deus omnia in omnibus post diem iudicij. Hinc puto falsum esse, quod angeli non sunt distincti interse signaculis naturæ & gratiæ ac gloriæ, secūdum quod eorum officia sunt diuersa, superiora & inferiora. Pręterea quæritur, cum character creatus consignet, & aliquo modo conformet trinitatem creatam increatę, quomodo character iste hoc faciat. Respondetur, quod conformat ostiarium ei, qui non dormit neq; dormitat custodiendo Israelem. Et sicut Christus in templo ostendit quendam diuinū fulgorem, quo territi cesserunt & exierunt de templo, qui illud prophanauerunt: sic quædam diuina uirtus deterrendi immūda a sancto loco, datur ostiarijs, ex qua uirtute pellere possunt immunda ab ædibus cōsecratis. Et hic est actus eorum ratione ordinis huius. Nec hoc possunt, qui ordinem istum non acceperunt, neq; hanc potestatem. Hæc Albertus. Qui in prędictis iam uerbis uidetur sentire, angelos specifice esse distinctos, quod super secundum uidetur negasse, ut ibi narratum est.

Causæ nō reiterandi sacramenti.

Obiectio

Quęstio. Responsio. Psal. 120. Mat. 21. Albertus. Petrus.

¶In his Petrus & Richardus cōcordant, additq; Petrus: Characteres septē ordinum essentialiter & specie esse distinctos, sicut & ordines ipsos. Richardus quoq;, quod in collatione cuiuslibet ordinis gratia gratumfaciens ordinato confertur, si digne recipit ordinē. Quēadmodum enim natura non solum dat suo effectui id, quod necessarium est ad executionem sui naturalis effectus, sed etiam ꝙ requiritur ad executionē idoneam: sic deus dādo ordinum potestatem, simul largitur gratiarum

arii

gratiæ charismata, p q̃ efficacit ac meritorie executiōib⁹ mancipent. Hæc Richar. Eadem Argentinensis, qui & communē doctorꝫ doctrinā cōmuniter sequitur, & eadē scribit quæ alij. Scripta quoq; dñi Bonauenturæ de his, continentur in introductis ex Thoma & alijs.

¶ Porro Duran: Cum inquit, character sit potestas, per quam homo potest exercere & exequi operationes diuinas, hinc sicut aliquid dupliciter habet rationē potestatis, ita & characteris. Simpliciter nāq; uocat potestas, per quā possum⁹ in operationē in quā añ nō poteramus. Potestas uero secundū quid, dicit per quā aliquid licite possimus: q & alias poteramus, sed non licite. Sic & character simpliciter uocatur potestas, qua possum⁹ quod non potuim⁹ ante. Secundū quid uero dicit character potestas, per quā possum⁹ quod & ante potuimus, quāuis nō licite. Character ergo primo modo accept⁹, in solo imprimitur sacerdotio: sumptus autē secundo modo, imprimitur in alijs ordinibus. Nam diaconus potest euangelium legere, ac cætera obsequia sacerdoti exhibere, quamuis non sit diaconus ordinatus, quāuis non possit id licite: & ita de ordinib⁹ inferioribus alijs. Non autem potest quis uere conficere corpus & sanguinem saluatoris, nisi sit ordinatus sacerdos. Nec est instantia nisi de exorcista, qui uidetur in sua ordinatione accipere potestatem ad spiritualem effectum, puta ad impediendum dæmonis potestatem. Sed hoc secundum Cyprianum non cogit, quia secundum ipsum nil facit, sed tantum significat id quod postea in baptismo efficitur. Ait nanq;: Scias diaboli nequitiam permanere usque ad aquam salutarem, in baptismo autem nequitiam omnem amittere. Et ita secundum ipsum exorcista non habet super dæmonem potestatem. Sed quia cōtrarium tenetur communiter, ideo potest concedi quod in ordinatione exorcistæ character imprimitur. Hæc Durandus.

Durand⁹. Character quid sit.

¶ In quibus insinuat, quod in alijs ordinibus minoribus, imo nec diaconatu nec subdiaconatu, imprimat uerus & proprie dictus character, quod ex dictis & dicendis censetur erroneum. Imo tam uere ac uerus imprimitur in eis character, quam uere sunt ordines, & quam ratio ordinis conuenit eis. Et sicut ex Alberto iā claruit sicut proprius ostiarij actus non est tantum corporaliter ostium aperire, & quosdam ad ingressum admittere, quosdam arcere, sed potestatiue hoc agere, sicut expressum est: ita actus diaconi non est qualiter cūq; euangelium legere & alia quędā peragere, sed ex tradita sibi potestate peragere illa, ut statim dicetur. Deniq; eadem potestate potest quis aliquid simpliciter & licenter seu de facto & de iure: quemadmodū sacerdos existēs in charitate, uere & licite celebrat sacerdotali potestate, atq; eadem potestate celebrat illicite & contra ius, quādo scienter in mortali existens uitio celebrat.

QVAESTIO. IIII.

Contrave ruatem,

Consequenter nunc sciscitandum: Utrum in suscipientibus ordinem requirantur uirtuositas vitae atque scientia totius sacrae scripturae.

¶ Videtur quod non: quia cū hō ignoret an uere sit uirtuosus & in charitate existens, grādi se periculo cōmitteret, qui ad ordines procederet. Item uidemus frequenter quod simplices sacerdotes deuotius conuersantur q̃ eminenter literati. Propter quod dixit saluator. Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Salomon quoq; loquēs de deo: cū simplicibus, ait, sermonicatio eius. ¶ Ad hæc doctor sanct⁹ respondet sicut beatus Dionysius. 3. cœlestis hierarchiæ cap. loquitur, Quēadmodū subtiliores ac clariores essentiæ, influxu solarium radiorū impletæ, lumē in eas supuenięs ac descēdēs alijs corporibus cōmunicant, influūt, ac infundūt, sic in omni actu obsequioq; diuino non est audendū alijs fieri ducē, nisi quis secundū omnē habitū suū factus sit deiformissimus. i. deo simillimus. Cumq; homo in quolibet ordine cōstituatur dux alijs in reb⁹ diuinis, in quolibet ordine tanq̃ præsumptuosus peccat mortalit, qui cū conscientia pcti mortalis ad eū accedit. Hinc sctitas uitę ad cuiuslibet ordinis acceptionē & usū seu exequutionē de necessitate pcepti, nō de necessitate sacri. Vñ si malus ordine uere suscipit ordinē. Hinc rursus diuinus Dionysius in epła ad Demophilū scribit: Talis, ut pote non illuminatus, audax uidet, sacerdotalibus manū apponēs: & non ueret neq; uerecūdatur diuina præt dignitatē attrectās & exequēs, & quasi putās deū nescire quæ ipse in se cognouit, & decipere ęstimat deū, quē falso nomine patrē appellat & audet ipsius immūdas infamias non, cum dicam, oratiōes, super diuina signa Christiformit enunciare. Ergo huiusmodi ordinatus, præsertim sacerdos, qui ordinē suum indigne exequitur, est quasi blasphemus, & uocatur deceptor, sicq; ualde mortaliter peccat. Ideo quoque in Leuitico dominus dixit ad Moysen: Homo de semine Aaron qui habuerit maculā, non offeret panes coram domino, nec accedit ad ministerium eius. Quantomagis habens maculam culpæ mortalis, non debet Christi sacramenta conficere nec tractare. Nam & sanctus ait Hieronymus: Non solum episcopi & presbyteri, atq; diaconi prouidere magnopere debent, ut cunctum populum cui præsunt, sermone & conuersatione præcedant, uerum etiam inferiores gradus & omnes qui oraculo dei deseruiunt, quoniam uehementer dei ecclesiam destruit, laicos esse meliores, quam clericos. Deniq; sicut quędam sunt medicinæ corporales, quæ exigunt in accipiente robur naturæ, alias cum uitæ periculo assumūtur: alię uero dari possunt debilibus, ita in spiritualibus quædam sunt sacramenta ad peccati remediū ordinata, & talia sunt peccatoribus exhibenda, ut pœnitentia & baptismus: alia uero quæ gratiæ conferunt eminentiam, requirunt hominem gratia confortatum.

Dionysi⁹ episcopus Indigne cōtrectās sacra quan tū peccet.

Leuit. 21

Hierony.

¶ Præterea in quolibet hominis actu ad hoc quod sit ordinatus, oportet quod adsit directio rationis. Idcirco ad hoc quod homo actum ordinis idonee exequatur, oportet quod tantam scientiam habeat, quod per eum sufficienter dirigi possit in executione & actibus ordinis sui. Ideo etiam tanta scientia requiritur in eo, qui est ad ordinem aliquem promouendus. Nec oportet quod uniuersaliter in tota scriptura instructus sit, sed magis aut minus, secundum quod eius ordo seu officium ad plura aut pauciora, ad maiora uel minora extendit se, ut curati & qui alijs in spiritalibus præsident, sciant ea quæ ad doctrinam fidei morūq; pertinent: & alij sciāt ea, q̃ ad executionē sui ordinis spectāt. Sed obijci potest illud Malachiæ prophete, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent. Ergo sacerdotum est totius legis diuinę habere peritiam. Ad quod adduci potest, quod princeps apostolorum in sua ait prima canonica: Parati semper ad satisfactionē omni poscenti uos rationem de ea, quę in uobis est, fide & spe. Ad quod implendum scientia requiritur ualde magna. Et respondendum quod sacerdos duplicem habet actum, unum principalem super corpus Christi uerum, alium secūdarium super corpus ipsius mysticum.

Scientia ordinato est necessaria.

Obiectio.

1. Pet 3

Diluetio. Sacerdoti duplex cōpetit actus.

Mat. 11. Luce 10. Prouer. 3 Thomas. Responsio

Scđus depēdet à primo, nō ecōuerso, ideo aliqui ad sacerdotiū ꝓmouent, qbus cōmittit primꝰ actꝰ dūtaxat, ut religiosi, & illis sufficit ꝓfacta sciētia. Alijs cōmissa ē cura aīarū: & de illis intelligunt autoritates inductę: qa scientia legis eius necessaria est, nō ut sciant omnes difficiles quęstiōes, qa in illis debēt ad supiores & doctiores recurrere: sed ut sciant ea q̄ pplꝰs eis cōmissus credere, scire & agere debet. Porro ad supiores sacerdotes ꝓsertim episcopos, ꝑtinet, ut etiam ea sciant q̄ difficultatem continent in diuinis, & de talibus instruant inferiores: & quo in altiori sunt gradu, eo plus obligantur ad hæc, ut sanctꝰ Dionysius libro de ecclesiastica asserit Hierarchia.

Questio. Indigni si ad ordines promoueantur. ¶ Ex his patet responsio quæst. qua q̄ritur, utrū promouens indignos ad ordines, peccet. Talis etenim infidelitatis est reus, & peccat mortaliter, tradēs diuina & committens sacra misteria indignis, uel non sufficient literatis, nec uirtuosis. Qđ potissime est iniquū, dū tales ad curam animarum promouentur uel admittuntur quod uergit in damnū boni cōmunis, atq; in derogationem saluatoris, cuius oues committuntur lupis. Et si obijciatur quod digni non ualeant inueniri, dicendū quod Christus nunquam ita relinquit ecclesiam suam, quin in ea inueniri queant ministri idonei ad indigentiam populi, si indigni abijciantur, & boni promoueantur. Et si non inuenirētur tam multi boni, melius eēt paucos bonos quam plures esse malos, ut sanctus testatur Clemens. Debet quoq; episcopus debitam facere inquisitionem de qualitate & scientia ordinādorū. Vnde Apostolus scripsit ad Timotheum episcopum: Manum nemini cito imposueris. Alias uniuersa peccata quæ ex insufficientia ordinatorum contingunt, redundant in promotores & admissores eorum. ¶ Insuper ex p̄chabitis patet responsio ad id, utrum existens in peccato mortali, peccet mortaliter utendo ordine sibi collato. Respondendum est quod imo, si conscius sibi sit, aut eē debet de tali peccato. quoniam deus in deuterono iussit: Iuste quæ iusta sunt exequeris. Idcirco quicunq; hoc q̄ sibi cōpetit ex ordine, facit indigne, ille quod iustū est iniuste exequitur, & facit contra legis præceptum, idcirco mortaliter peccat. Quicunq; autem cum peccato mortali aliquod sacrum pertractat officium, non est dubium quin indigne faciat illud: unde constat quod mortaliter peccet. Si autem teneatur celebrare, non ob hoc extat ꝑplexus: q̄m pœnitere potest ac debet.

(Margin: Obiectio. — 1. Thi. 5 — Questio. — Deut. 16)

Questio. ¶ Si autem quęratur, an subditus possit à tali sacerdote sacramenta accipere licite, & apparet quod non, qa induceret eum ad peccandum, & comunicaret ei in malo. Dicendum quod quamdiu talis minister ab ecclesia sustinetur, potest subditus eius ab ipso sacramenta suscipere: quia ad hoc obligatur, tamen præter necessitatis articulum non esset tutum quod illum induceret ad aliqđ sui ordinis exequēdū, durante in se conscientia tali de illo ministro. Quām tamen posset deponere, q̄m in instanti potest homo à deo cōpūgi ac pœnitere. Postremo, q̄cunq; sacerdos seu alius ordinē habens, in peccato mortali existēs, exhibet se in aliquo actu ordinis sui ut ministrū ecclesię, mortalit̄ peccat: & toties taliter peccat, q̄ties huiusmodi actū exercet: q̄m ut diuinꝰ Diony. primo ecclesiasticæ Hierar. cap. contestat̄, indignis fas non est tangere symbola. i. sacralia signa, seu sacra uasa. idcirco, dū tāgūt res sacras q̄si officio suo utētes, peccant mortalit̄. Secꝰ esset, si in aliqua necessitate aliqđ sacrum contingeret, aut exequeret̄ in casu q̄ & laico id liceret, ut si in necessitatis articulo baptizaret aut corpꝰ Chri

(Margin: In peccato mortali actū ordinis exhibens.)

in terram proiectum colligeret. Hæc Thomas in Scri pto. Quibus concordant, Petrus, Richardus alijq; communiter. Et addit Petrus: Sicut non est idoneus ministrare regi terreno, qui est inimicus ipsius, sic non est idoneus ministrare regi æterno, qui non habet gratiam ei us. Et sicut inimicus ingerens se ad ministrandum regi preter necessitatis articulum, offendit eundem: sic ingerens se ad ministrandum deo in ordine aliq̄ sine charitate & gratia. Hæc Petrus. De his dictum est plenius supra ex his alijsq; doctoribus atq; Bonauentura, qui asserit ordinatum & sacerdotem ad hoc quod sine peccato mortali exerceat actum suum, non tenere esse in charitate, seu sine culpa mortali: sed examinare conscientiam suam de hoc, an sit in peccato mortali: nec sibi cōsciū esse de hoc, imo probabiliter confidere se esse in gratia, ita quod pie credere possit se fecisse quod in se est. Idem dicit requiri atq; sufficere ad hoc, quod homo sine mortali peccato celebret siue communicet. ¶ Insuper dictis ex Thoma concordant hic scripta Alberti per omnia. Qui & aliqua addens: Quidam, inquit accipiunt ordines ex sola deuotione, ut monachi & alij religiosi: quidam uero ad hoc, ut in ipsis ordinibus ad ministrēt alijs uerbū dei ac sacramenta, ut quidam religiosi, & qui intitulati sunt ad curā animarū. De primis adhuc distinguo. Quidam enim habent curam animarū in suis ordinibus, ut abbates & confessores ipsius seu cōstituti ab eo: aut non habent, neq; habebunt. Si habent, idem uidetur esse iudicium de eis alijsq; curatis. Si nō habēt, & causa deuotionis suscipiūt ordinē, uidetur mihi q̄ no tenētur, nisi ut sciant pronunciationes uerborū & distinctiones eorum quæ legunt, quæ & grammatica addiscuntur. Si uere sumunt docendi officiū ex beneficio, ut clerici intitulati: uel ex professione, ut quidā religiosi: uidetur quod plura scire tenentur, & illa credo esse quæ in grosso exponenda sunt populo in fide ac moribus, quæ uocant Chr̄ianæ fidei rudimēta. In alijs uero determinēt casus & quæstiōes secundū cōsiliū superiorū, ita ut sciant & dicāt recurrendū esse ad illos. Deniq;, nullum est dubiū quin mortalit̄ peccet, qui scienter promouet indignū ad ordines, uel ad curā pastoralē, uel ad aliqđ ecclesiasticū beneficiū. Indignus autem quis appellatur dupliciť, puta contrarie & priuatiue. Contrarie, qui habet in se aliquod contrariū aut repugnans dignitati: hoc est, mortale peccatum seu ignorantiam eorum quæ scire tenetur: & talis nullo modo est promouendus. Priuatiue autem indignus est, qui priuatus est dignificantibus ad ꝓmotionem, non tamen habet contrarium in se, & in talibus dispensari posset propter necessitatem aliquarum ecclesiarum, quæ indigent literatis ac defensoribus, ut aliquid haberent de ecclesia donec sufficienter addiscerēt. Sed credo quod eis nō possit cura committi, uel dari præbenda, sed expensæ pro eis fieri possunt de bonis ecclesiæ, quod interim alteri committeretur. Necualent excusationes quas quidam prætendunt, uidelicet quod propter nobiles magis honoratur ecclesia, aut quod nō faciliter inuenitur alius tam utilis ecclesiæ in temporalibus, aut quod melius ē habere quosdam quam nullos. Nam primum horum est ridiculosum, quia quo malus extat nobilior aut potentior, tanto nociuior. Secundū quoq; non ualet, quoniam omnis temporalis utilitas spirituali est postponenda Nec tertium, cum melius sit habere paucos bonos quam multos malos. ¶ Insuper dicēdū uidet̄, q̄ indoneꝰ promotꝰ indoneꝰ manens, peccat mortalit̄, quoties sciēt & sine necessitate administrat ordinem

(Margin: Petrus. — Albertus. Quæ scientia ordinatis necessaria. — Indignus quis dicatur ordine.)

ordinem siue officium suum. Nec potest dispensari cum
Nota et indignum. ita indignis, quod promoueantur ita quod coram deo sit ualidum, & quin ipsemet peccet mortaliter in quolibet actu ad ministrationis, quam diu manet indignus. Etenim dominus Papa sicut in quadam decretali testatur, unumquenque cum quo dispensat, propriæ conscientiæ quo ad deum, relinquit. Sed quia interdum oportet tolerare mala ne fiant peiora, hoc modo dispensat, quod in iudicio hominum obijci non potest cōtra hoc super quo dispensatum est. Hæc Albertus.

QVAESTIO. V.

Contra veritatem. MOdo quærendum, Utrum sint tantum ordines septem, et qualiter ab inuicem distinguantur. nam quidam dicuntur ordines sacri, quidam non sacri. ¶ Videtur quod sint plures quā septem. Nam psalmistatus uidetur esse ordo similiter episcopatus: atque in textu habetur, quadripartitus est ordo episcoporum. Item ordo est totum potestatiuum, in quo superius continet inferiora & supaddit. sicque potest sacerdos inferiorum ordinū actus efficere, nec oportet actus per supposita diuersa distingui.
Questio. Et merito quæritur cur hoc sacramentum magis distinguitur per tot partes seu species, quam alia sacramenta, cum tamē quādam eminentiā habeat, simpliciusque consistat, & magis spirituale quam alia, propt̄ quod minus diuideret.
Thomas. ¶ Ad hæc Thomas respondens, & primo cur in ecclesia plures sint ordines ordinum, inquit. multitudo introducta est in ecclesia propter tria. Primo, propter cōmendandam sapientiam dei, quæ in condecenti acordinata entium dispositione atque distinctione præsertim relucet, in cuius figuram scriptum est: Videns regina Saba ordinem ministrantium Salomoni &c. non habebat
3. Reg. 10 ultra spiritum, id est, præ admiratione defecit. Secundo, ad succurrendum humanæ infirmitati: quia per unum omnia ad diuinum cultum spectantia expleri nequeūt sine magno grauamine. Propter quod etiam dominus dedit Moysi senes in adiutorium. Tertio ut uia proficiendi hominibus amplior detur, dum in diuersis officijs plures constituuntur, ut omnes sint dei cooperatores, quo nihil diuinius est ut sanctus Dionysius loquitur. Diuersificatur autem hoc sacramentum magis quam alia: quoniam alia sacramenta dantur ad percipiendū quosdam effectus, hoc uero ad exercendum aliquos actus, ideo secundū illorū actuū uarietatē distinguitur ordo. Et si quærat̄, qualis sit ista diuisio: dicendū quod non est totius integralis, in partes, nec totius uniuersalis in species, sed totius potestatiui, cuius est ista natura, ꝙ secundū cōpletā rationē suā est solū in uno, & in alijs secundū q̄ndā ꝑticipationē. Vnde secūdū philosophū 8. ethicorū regimē monarchicū quo un⁹ principat̄, ē optimū, in q̄ plenitudo potestatis residet penes unum: & tale est
1. Cor. 12 regimen militantis ecclesiæ. ¶ Denique septē sunt ordines quorū sufficiētiā aliq sumūt ꝑ adaptionē ad gr̄as gratis datas, de qbus in. i. ad Cor. legit̄, dicētes ꝙ sermo sapientiæ cōpetit ep̄o, cū ipse aliorū sit ordinator, q̄d ad sapientiā ꝑtinet: sermo sciētiæ sacerdoti, q habet clauē sciētiæ: fides diacono, q p̄dicat euāgeliū. opatio uirtutū subdiacono, q se ad opa ꝑfectiōis extēdit ꝑ cōtinētiæ uotū: interꝑtatio sermonū acolytho, q̄d designat̄ in lumine q̄d deportat: gr̄a sanitatū exorcistæ, q dēmōes pellit: gr̄a linguarū, psalmistę, ꝓphetia, lectori: discretio spūm, ostiario: qui quosdam admittit qui quosdam repellit. Sed hoc nihil est, quoniam gratiæ gratis datę non dātur eidē, sicut ordines. Episcopatus quoque & psalmistatus non sunt ordines, ut dicetur. Hinc alij assignant sufficientiam istam

sc̄dm q̄ndā assimilationē ad hierarchiā angelicam, in q̄ ordines spirituū supnorū distinguūt̄, sc̄dm purgationē, illūiationē & ꝑfectionē, dicētes ꝙ ostiar i⁹ purgat exterius, segregādo bonos à malis, interi⁹ uero acolythus: qa ꝑ lumen ꝙ portat, significat se interiores pellere tenebras. Sed utroque mō exorcista, qa diabol⁹ quē expellit, utroque mō ꝑturbat. Illuminatio demū q̄ fit ꝑ doctrinā ꝓpheticā, fit ꝑ lectores: & q̄ fit ꝑ doctrinā euāgelicā ꝑ diaconos: q̄ ꝑ ap̄licā, ꝑ subdiaconos, q̄ uero est ꝑfectiōis fit ꝑ sacerdotes sicut q̄ est pœnitētiæ ac baptismi. Excellēs uero per ep̄m, ut cōsecratio sacerdotū ac uirginū: excellētissima autē ꝑ summū pontificē, in q̄ est plenitudo autoritatis. Verū hoc etiā nihil est, q̄m ordines angelorū nō distinguūt̄ ꝑ actus illos, qa in quolibet ordine sunt: & qa sc̄dm beatū Dionysiū solis episcopis cōuenit ꝑficere, sacerdotib⁹ illuminare, inferioribus om̄ibus purgare, ideo alij appropriāt ordines septē donis, ut sacerdotio correspōdeat donū sapiētiæ, q̄ nos cibat pane uitæ & intellect⁹ sicut sacerdos nos reficit pane cœlesti: timor ostiario, q̄m timor sepat nos à malis, sicque intmedij ordines correspōdeāt intermedijs donis. Sed hoc iterū nihil est, qa in quolibet ordine septiformis gr̄a dat̄. Alit̄ ergo dicēdū, quod sc3 ordinis sacramētū ordinat̄ ad eucharistiā quod (teste btō Dionysio) est sacr̄m sacroꝝ, ideo distinctio ordinū accipiēda ē sc̄dm diuersā relationē ad eucharistiā, quia potestas ordinis aut est ad eucharistiæ cōsecrationē, aut ad aliquod ministeriū ordinatū ad illā. Si primo mō, sic est ordo sacerdotū idcirco cū ordinant̄, accipiunt calicem cum uino, & patenā cū pane, in signū accipiēdi potestatē cōsecrandi corpus & sanguinē dn̄i. Porro cooperatio ministrorū uel est in ordine ad ip̄m sacramētū, uel in ordine ad suscipiētes. Si primo mō, sic tripliciter. Primū enim est ministeriū, quo minister coopat̄ sacerdoti in ipso sacramento, quo ad dispensationē, q̄uis non quo ad consecrationē, q̄ solus facit sacerdos, & hoc ad diaconum spectat, qui & sanguinē dispēsat. Sc̄do, est ministeriū ordinatū ad materiā sacramēti ordinādā in sacris uasis sacramēti, & hoc ad subdiaconū tinet: idcirco accipit calicē de manu episcopi, sed uacuū, cū ordinat̄. Tertio est ministerium ordinatum ad præsentandum materiā sacramēti, & hoc cōpetit acolytho, q urceolū p̄parat cū pane & aq̄. Ministeriū uero ad p̄parationē recipiētiū ordinatū, nō pōt esse nisi sup immūdos. Nā mūdi co ip̄o quo mūdi sunt, ad sacramēta ꝑcipienda idonei. Triplex quoque est genus immūdorū, secūdū sanctū Dionysiū. Aliq̄ sūt em̄ infideles credere nō uolētes, & hi à uisione diuinorū & à cœtu fideliū omnino sunt excludēdi: quod facere ad ostiarios spectat. Alij credere uolūt, sed nōdum in fide instructi sunt, utpote catechumeni, ad quorū instructionē deputatur ordo lectorū. Hinc prima rudimēta fidei utpote uet⁹ testamētū, eis legēdū cōmittit̄. Quidā sūt fideles in fide instructi defectū habētes ex dæmonis potestate, sc3 Energumeni, ad quos ministeriū habet ordo exorcistarū. In primitiua autē eccl̄ia propt̄ paucitatē ministrorū, cūcta ministeria inferiora cōmittebātur diaconis: nihilomin⁹ uniuersæ inferiores potestates implicite erāt in una diaconi potestate. Post modū ampliatis cultu dei & ipsa ecclesia, id quod implicite fuit in una potestate explicite tradidit in diuersis ordinibus. Sicque intelligendū est quod ait magister q̄d eccl̄ia diuersos ordines sibi instituit. At uero psalmistatus nō ē ordo, sed officiū ordini annexū. Cū em̄ psalmi cū cātu pronūciētur ideo. dicitur psalmista & cātor. Nec cātor est nomē ordinis specialis, tū quia cantare ad totum pertinet chorū: tum, quia non habet

 specia-

specialem relationem ad eucharistiæ sacramentum: tamen quia officium est, interdum computatur inter ordines large sumptos.

Quæstio. ¶ Quæritur quoque, an ordines distinguantur per sacros & non sacros. Et respondendum quod ordo uocatur sacer primo secundum se, & sic quilibet ordo est sacer, cum sit sacramentum quoddam. Secundo ratione materiæ, circa quam habet aliquem actum, sicque ordo dicitur sacer qui habet actum circa rem consecratam: & ita sunt tres ordines sacri, puta sacerdos, & diaconus, qui habet actum circa corpus Christi uel sanguinem consecratum, & subdiaconus, habens actum circa uasa consecrata, ideo istis iniungitur continentia, ut sancti & mundi sint qui sancta tractant. Hæc Thomas.

Bonauen. ¶ Amplius Bonauentura. Ratio, ait, quare hoc sacramentum habet gradus, est: quoniam ordinatur ad dispensandum sacramentum dignissimum, & ad ministrandum in templo dei. Ad ministrandum autem concurrunt quædam digniora & aliqua minus digna. Et si omnia requirant sanctos ministros, maxime tamen illa quæ attenduntur circa altare, & circa sanctotum portationem uasorum, & circa oblationem sacrificij consumandam, iuxta illud Esaiæ: Mundamini qui fertis uasa domini. Isai. 52 Sanctitas uero seu sanctificatio potissime consistit in continentia. Hinc quidam sunt ordines qui requirunt continentiam in ministris, quidam non: ideo quidam ordines dicuntur sacri, quidam non sacri, ratione ministerij ad quod requiritur sanctitas in ministro. In hoc demum omnes concordant, quod huic sacro competit graduum distinctio, siue, propter hoc, quod penes ipsum membra ecclesiæ in corpore mystico ordinantur secundum operationes diuersas & gratias: siue ob hoc, quod secundum istud sacramentum pulchritudo ecclesiæ militantis conformatur pulchritudini ecclesiæ triumphantis: siue ob hoc, quod istud sacramentum in suo supremo ponit, & disponit hominem ad gratiam perfectionis, & gratia perfecta in pluralitate donorum spiritus sancti consistit, siue ob hoc, quod hoc sacramentum ordinat ad dignissimum ministerium: quod est consecratio dominici corporis, ad quod non statim est conuolandum, sed paulatim per gradus ascendendum, cum illud sacramentum ob sui nobilitatem ac reuerentiam debeat multa habere ministeria inferiora. Itaque omnibus modis his accipitur ratio pluralitatis in gradibus ordinum, atque secundum aspectum ad has rationes plurificandi, sumitur sufficientia graduum ecclesiasticorum diuersimode à diuersis. Quidam etenim sumunt pœnes distinctionem membrorum ecclesiæ, quæ attenditur secundum dona gratiarum, de quibus ait Apost. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ & cetera. Dicuntque nouem esse ordines, secundum nouenam gratiarum illarum & cetera ut supra in Thoma. Hæc Bonauentura.

Distinctio graduum ordinis. 1. Cor. 12

¶ Qui scribit hic eadem quæ Thomas & sufficientiam approbat, quod & Tho. Insuper id quod in littera dicitur, canones duos tantum ordines censent sacros appellari, affirmat: Ordo uno mundo dicitur sacer, quoniam tangit res sacratas, & ita sunt tres ordines sacri. Secundo quia dispensat rem sacram, & tractat ac refert: & ita sunt duo ordines sacri, uidelicet sacerdotium & diaconatus. Tertio, quia conficit sacramentum, sicque solum sacerdotium sacer ordo uocatur. In præinductis nunc concordant Albertus, Petrus, Richardus, alijque communiter. Scotus tamen quædam communi doctrinæ contraria scribit, quibus immorari & occupari reor superfluum. Antisiodorensis quoque præhabitis consonat.

Ordo trifariam sacer dicitur

QVAESTIO. VI.

ADhuc quæritur circa hæc, quando et in quo actu ordines, et eorum characteres imprimantur. ¶ De hoc Thom. testatur: Eiusdem est formam inducere, & materiam ad ipsam formam de proximo præparare. Vnde episcopus in collatione ordinum duo facit. Præparat enim ordinandos ad ordinis susceptionem, & tradit ordinis potestatem. Præparat quidem, instruendo eos de officio suo, & aliquid circa eos operando, quatenus idonei sint potestatem accipere, quæ præparatio consistit in tribus, quæ sunt, benedictio, impositio manus & unctio. Per benedictionem, diuinis obsequijs mancipantur: per manus impositionem, plenitudo gratiæ datur, per quam ad magna officia fiunt idonei. ideo solis sacerdotibus atque diaconis fit, quoniam eis competit dispensatio sacramentorum, quamuis uni ut principali, & alteri sicut ministro. Vnctione quoque ad aliquod sacramentum tractandum consecrantur, ideo unctio solis sacerdotibus fit. qui proprijs manibus corpus Christi tangunt, quemadmodum etiam calix inungitur, quoniam continet sanguinem Christi: & patena, quæ continet eius corpus. Potestatis autem collatio fit per hoc, quod datur eis aliquid, quod ad proprium eorum pertinet actum. Cumque principalis actus sacerdotis sit, consecrare corpus & sanguinem saluatoris, ideo in porrectione seu datione calicis subdeterminata forma uerborum, ordo sacer dotalis seu sacerdotij character imprimitur. Porro Christus dedit apostolis sacerdotalem potestatem, quantum ad principalem eius actum in cœna, cum dixit: Accipite & manducate. Vnde subiunxit: Hoc facite in meam commemorationem. Post resurrectionem uero dedit eis sacerdotalem potestatem, quantum ad actum secundarium, qui est absoluere & ligare, cum dixit: Quorum remiseritis peccata. Verum his obijci potest, quod subdiacono quoque character imprimitur in calicis porrectione, non ipsi diacono. Vnde uidetur subdiaconus conformior sacerdoti, quam diaconus. Respondendum quod potestas diaconi media est inter potestatem sacerdotis & subdiaconi. Sacerdos quippe directe potestatem habet super corpus Christi, subdiaconus uero solum super uasa. Diaconus autem super corpus in uase contentum. Ideo eius non est tangere corpus dominicum, sed portare in patena, ac sanguinem dispensare cum calice. Ideo eius potestas ad actum principalem non potuit exprimi per dationem uasis tantum, nec per dationem materiæ: sed exprimitur potestas eius quo ad secundarium actum, in hoc quod datur ei liber euangelicorum, in qua potestate intelligitur alia. Idcirco in libri porrectione imprimitur ei character. De acolytho quoque sciendum, quod principalior eius actus est ministrare in urceolo, quam in candelabro, quamuis denominetur ab actu illo secundo, tanquam magis noto & ei plus proprio: ideo in datione urceoli imprimitur ei character. Hæc Thomas.

Unctio fit sacerdotibus.

Christus apostolis sacerdotalem potestatem tribuit. Matt. 26. Johan. 20

¶ Præterea Bonauentura: Præsupponendum est hic, ait, quod omne sacramentum habet aliquod signum exterius essentiale. Nullatenus enim accidit sacramento signum esse, imo essentiale est ei simpliciter. Iterum supponendum quod in omni sacramento, in quo character imprimitur, illud essentiale est sacramento, in quo imprimitur ipse character. Rursus cum signum similitudinem debeat habere cum signato, idcirco in illo character imprimitur, quod ei exterius in sacramento magis assimulatur. Cumque in ordine imprimatur character, qui est signaculum ad aliquam potestatem spiritualem, hocque regula generali seruandum est, quod in illo signo exteriori charactar imprimitur in quolibet ordine, in quo potestas

potestas principalis illius ordinis significatur tradi ordinato. Ad quam significandam duo concurrunt exterius, puta traditio alicuius instrumẽti, atq; expressio uerbi, ut sic in signo uisibili simul & audibili significetur dare. Nec sufficit signum audibile sine uisibili, propter hoc q; aliud uerbum aliud respicere debet signum, ut patet in alijs sacramẽtis. Nec sufficit signum sine uerbo, quoniam signum tale ut uas aut liber, potest alteri dari ad multa. Vnde oportet per uerbũ artari, & hæc duo essentialia sunt atq; intrinseca sacramẽto, & integrãtia ipm secundum rationem signi. Cumq; manus sit organum organorum in operando, & lingua in exprimendo & significando, recte significatur potestas conferri in officio utriusq;: & hæc in quolibet ordine inueniuntur, secundum quod reperitur characteris impressio. Sed quia characteres sunt diuersi, habẽtes dignitatẽ maiorẽ siue minorẽ scdm gradus potestatũ, idcirco tã signa q̃ uerba diuersificant, p̃sertim in sacris ordinibus & in nõ sacris. Nẽpe in ordinibus sacris dat̃ potestas nobilis & excellẽs: ideo fit ibi manus impositio, nõ tãtũ instrumẽti traditio, qa in manu q̃ ẽ organũ organoꝝ, cõsistit principalius operandi potestas. Vñ sic ordinabant in primitiua ecclesia, in qua nõ nisi duo ordines ultimi erant explicite: In ordinibus uero minoribus fit traditio alicuius sacramenti, ut clauis aut libri. Et si plura instrumenta uni tradantur, illud est pro principali habendũ, quod episcopus tradit cum uerborum prolatiõe, dicendo: Accipite. Deniq; quinq; fiunt in sacerdotij datione, benedictio, inunctio, impositio manus, porrectio alicuius materialis, & uerborum expressio. Iamq; supra ostensum est, in quo horum character imprimitur. Hæc Bonauentura. Et in his ac dictis Thomæ continentur & aliorum sæpe prææalligatorum dicta doctorum. Veruntamen Petrus opinatur characteres sacerdotij ac diaconatus imprimi in impositiõe man⁹ episcopi super eos. Insuper Thomas scribit hic de actibus ordinum singulorum. Albertus quoq; circa literam multas quæstiões producit, quarũ solutiões ex dictis ac dicẽdis pro maxima parte patet. Richardus etiam addit: Pro regula dico q; in susceptione illius signi exterioris, imprimit̃ character in q̃ signo principaliter ptãs, q̃ respicit ille ordo, significat̃ expressius, ad q̃ expressionẽ cõcurrũt illi⁹ signi traditio & uerbi expressio, q̃ determinat̃ expressius instrumẽti significatio. Cũq; principalis ptãs q̃ respicit ostiarij ordo, expressius designetur in clauium ecclesiæ datione, q̃ in aliquo alio quod circa ipsum fit: & potestas lectoris per hoc, q; sibi ab episcopo datur codex diuinarũ lectionum, potestasq; exorcistæ per hoc, q; de manu episcopi accipit librum exorcistorum: atq; potestas acolithi per hoc, q; accipit candelabrum cum cereo: potestas item subdiaconi per hoc, q; accipit de manu episcopi calicem uacuum & patenam: ideo in his instrumentis & signis cum determinatis formis uerboꝝ characteres imprimuntur. De impressione uero characterũ diaconi ac sacerdotis, iã dictũ est. Hec Richardus.

Petrus. | Thomas. | Richard⁹

¶ Præterea de actibus ordinũ asserit Thomas: Consecratio quæ fit in ordinis sacramẽto, ordinatur ad eucharistiæ sacramentũ: ideo ille est uniuscuiusq; ordinis actus principalis, per quẽ proximius ordinatur ad eucharistiæ sacramentum: ac penes hunc actum, est unus ordo eminẽtior altero. Cũq; ad sacramentũ eucharistiæ tanq̃ ad quid dignissimũ multa ordinentur, non est inconueniens, ut unus ordo præter actũ suũ principalem etiam alios multos habeat actus: tantoq; plures, quanto est altior: quoniam uirtus quanto superior tanto se ad plura extendit: Hinc non solum ordines inferiores, sed & sacerdotalis potestas ad eucharistiæ susceptionẽ disponit. Duplex nanq; est preparatio suscipientium sacramentum. Vna remota, quæ ad inferiores ptinet ordines: alia propinqua seu proxima, qua statim efficiuntur idonei ad sacramenti susceptionem. Nam & in naturalibus ab agente eodem fit materia in ultima dispositione ad formam, & accipit ipsam formã: et qa in proxima dispositione ad eucharistiam fit homo per hoc quod à peccatis purgatur, ideo proprius sacerdos dispensator est omnium sacramentorum per quę hõ à peccatis purgatur, uidelicet baptismi, pœnitentię et unctionis extremæ. Insuper ijdem actus quandoq; ad diuersos pertinent ordines differenter. Nam et actus aliqui immediate ordinantur ad deum dupliciter. Primo ex parte unius personæ tantũ, ut facere singulares orõnes: & talis actus competit cuilibet baptizato. Secũdo, ex parte totius ecclesiæ, & sic solus sacerdos habet act⁹ ad deum immediate ordinatos: quoniam ipse solus gerit personam totius qui eucharistiã cõsecrat, quæ est totius uniuersalis ecclesię sacramẽtũ. Sic quoq; oblationes oblatæ à ppl'o, p sacerdotẽ offerunt̃: ideo duplex ministeriũ circa oblationes est necessariũ, unũ ex parte ppl'i, & hoc est subdiaconi, q accipit oblationes à populo, & ponit super altare uel tradit eas diacono: aliud ex parte sacerdotis, & hoc est diaconi, q oblationes ministrat sacerdoti: & in hoc consistit principalis actus ordinis utriusq;. At uero aliqui dicunt, q; in ordinis susceptione datur ostiario uis quędã diuina arcẽdi quosdã ab introitu templi, sicut fuit in Christo, q̃ndo eiecit uendentes & ementes de tẽplo. Sed hoc magis ptinet ad gratiam gratis datã: quã ad sacramenti grãm: idcirco dicendum q; suscipit potestatẽ, ut ex officio hoc agere queat, q̃uis ab alijs quoq; hoc fieri ualeat, sed non ex officio: & ita est in oĩbus minorũ actibus ordinũ, q; possunt per alios licite fieri, q̃uis alij non habeant officiũ ad hoc, quẽ admodũ etiã in domo nõ consecrata poterit legi missa, q̃uis consecratio ecclesiæ ad hoc ordinetur ut in ea celebret̃. Hæc Tho. ¶ Quæ uident̃ phabitis uerbis repugnare Alb. q̃ catholice dicta censent̃, p̃sertim qm̃ sacramẽta euãgelicę legis efficiũt q; designãt. Et si uera ac realis potestas ostiario condonat̃ in sua ordinatiõe ad exercẽdũ opa sui officij, possunt uerba illa Alberti, de potestate illa intelligi, quæ etiã est donũ grãæ gratis datæ.

Actus qui dã quo ordinentur ad deum.

Thomas.

QVAESTIO VII.

PRæterea, qa phabitũ est q; nec corona seu clericalis tonsura, nec psalmistat⁹ sit ordo, restat quærẽdũ, Vtrum episcopatus sit ordo. ¶ Videt̃ q; sic, qa episcopat⁹ est ptãs & gradus ecc'liæ in spiritualib⁹ dispẽsandis: et rursus, qa diuin⁹ Diony. lib. ecc'lastice Hie. tractat de episcopatu, sacerdotio, diaconatu, & innuit hos esse tres ordines sacros. ¶ Ad hoc respõdet Albert⁹: Cũ null⁹ sit act⁹ excellẽtior cui⁹cũq; ecc'liastici ordinis, q̃ cõsecrare corp⁹ ac sanguinẽ saluatoris, null⁹ põt esse ordo post aut supra sacerdotiũ. Ideo ea q̃ magister enumerat, dicẽs: ordo eꝝorum q̃driptit⁹ est iurisdictionũ sunt noĩa, utpote epãt⁹, archiepat⁹, metropolitan⁹ et Papa. Veruntñ archiepiscopos uocat, q̃s nũc ecc'lia appellat primates, & q̃s ecc'lia mõ archiepõs noĩat, ipse nũcupat metropolitanos. et ista nõ dicũt nisi ptãtẽ iurisdictionis supra sacerdotẽ. Ordo aũt uocat̃ ptãs ecc'liastica, circa sacramẽtũ eucharistiæ aliq̃ mõ operatiua ac ordinata, nõ circa mysticũ Chri corp⁹. Hæc Alber.

Contra ueritatem.

¶ Cõcordat Tho. Ordo, inquiens, dupliciter accipi potest, Primo, ut est sacramentum, sicq; omnis ordo

Thomas.

refertur seu ordinatur ad eucharistiæ sacramentum. Cumq; episcopus supra sacramentum hoc non habeat maiorem potestatem q̃ sacerdos, non habet hoc modo ordinem sacerdotio altiorem. Secundo sumitur ordo, ut est officium quoddam respectu quarundam actionũ sacrarum. sicq; cum episcopus habeat potestatẽ in Hierarchicis actibus respectu mystici corporis, episcopatus dicitur ordo, & supra sacerdotium eminens: & ita beatus Dionysius loquitur. Hæc Thomas.

Bonauen. ¶His consonans Bonauentura: Ordinis, ait, potestas principaliter ordinata est ad sacramentorũ dispensationem, potissime sacramenti eucharistiæ, in quo est status graduum ac ordinum ascendentium: ideo ultra sacerdotium non est aliquis ordinis gradus. Sed intra hunc gradum ac ordinem est distinctio dignitatum & officiorum, quæ nequaquam constituunt nouum gradum ac ordinem, ut archipresbyter, episcopus, patriarcha, papa. Sicq; episcopatus prout concernit sacerdotij ordinem recte uocatur ordo: sed prout distinguitur cõtra sacerdotium, dicit dignitatem quandam seu officiũ ei annexum: nec nouus character ei imprimitur, nec noua datur potestas, sed data ampliatur. Hinc sicut non recipit alias claues, ita nec ordinem alium. Hoc senserunt magister Hugo & magister Sententiarum. Sicq; tenet communis opinio, ꝙ in consecratione ad episcopatum non imprimitur nouus character, sed eminentia quædam confertur, quæ iugiter manet cum charactere ordinis etiam omni iurisdictione sublata. Propter quod nec consecratur de nouo. Hæc Bonauentura. In his aliorum responsa sententialiter continentur.

Episcopis non imprimitur character.

QVAESTIO VIII.

Contra veritatem.

RESTAT quærendum, Vtrum supra sacerdotalem potestatem oportuit ordinari potestates iurisdictionales eminentiores, praesertim episcopalẽ, et vtrum super caeteras uniuersas necessarium fuit esse vnum summum pontificem cunctis fidelibus praesidentem. ¶Videtur ꝙ non, qa in ueteri lege desuper data, non fuit nisi unus pontifex. Rursus, non decuit ecclesiam ab infidelibus suum sumere ritum. Sed distinctio ista prelatorum in episcopos, archiepiscopos &c̃. à gentilibus habet ortũ, ut ait Magister. Item apostoli uidentur fuisse pares in ecclesiastica potestate, nisi ꝙ beatissimus Petrus fuit princeps. i. prælatus eorꝫ: ergo cæteri episcopi debent esse ęquales in potestate & iurisdictione, solum Papam supra se habentes.

Bonauen. ¶De hac re scribit Bonauẽtura in Breuiloquio suo: Cum ordo sit signaculum potestatiuum, non tamen respectu aliorum sacramentorũ dispensandorꝫ, uerũetiã respectu sui, & potestas super potestatem, est potestas excellens: ideo sibi nõ tm̃ cõpetit simplex potestas, ut est in ordine simplici, sed etiã eminentia ptãtis, cuiusmodi est in his, quorꝫ est ordines ordinarie dispensare. Cũq; excellẽtia quanto plus descendit, tanto plus dilatatur: & q̊ magis ascendit, eo magis unitur. hinc plures sunt episcopi q̃ archiepiscopi, paucissimi patriarchę, & unus pater patrũ, q Papa merito appellatur, tanq̃ unus primus & summus pater spiritualis oĩm patrũ, atq; cũctorũ fideliũ Hierarcha præcipuus, unicus sponsus, caput indiuisum, pontifex summus, generalis ac plenus Christi uicarius, fons, origo & regula cunctorꝫ principatuũ ecclesiasticorꝫ, à quo tanquã à summo deriuatur ordinata ptãs, usq; ad infima mẽbra, secundũ q̃d exigit præcellens dignitas in ecclesiastica Hierarchia. Hæc Bona.

Thomas. ¶At uero Thomas super his plenius loquens: Sacerdos, ait, habet duos actus. Vnum principalẽ qui est consecrare corpus dñicum. Aliũ secundariũ, qui est præparare populũ ad huius sacramenti susceptionẽ. Quantum ad primũ, actus sacerdotis nõ depẽdet ab aliq̃ supiori ptãte nisi diuina. Sed quantũ ad sc̃dm, depẽdet ab aliq̃ superiori ptãte etiã humana. Omĩs nanq; ptãs, quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, dependet à potestate quæ huiusmodi ordinationes instituit. Sacerdos autem non potest absoluere & ligare, nisi præsupposita iurisdictionis prælatione, qua sibi subdantur hi quos absoluit. Potest autem consecrare quamcunq; materiam à Christo determinatam, nec aliud requiritur de necessitate sacramenti, nisi & debita forma. Itaq; supra sacerdotalẽ ordinẽ oportet esse episcopalem potestatem, quantum ad sacerdotum secundarium actum. Deniq; sicut omnium naturalium rerum perfectiones exemplariter fontaliterq; præexistunt in deo, sic Christ⁹ fuit omnium ecclesiasticorũ officiorũ exemplar: & unusquisq; minister quantum ad aliquid, gerit Christi typũ. Ille quoq; ẽ maior, qui secundũ maiorem perfectionẽ Christum repręsentat. Cumq; sacerdos repræsentat Christum, secundum quod Christus per seipsum aliquod ministeriũ adimpleuit, atq; episcopus in hoc ꝙ Christ⁹ alios ministros instituit, ecclesiãq; fundauit: Hinc ad episcopũ pertinet aliquid mancipare diuinis obsequijs, quasi cultũ diuinum ad similitudinẽ Christi cõstituẽs. propter q̊d episcopus specialiter appellatur sponsus ecclesiæ. Insuper, ubicunq; sunt multa ordinata in unũ, oportet esse unũ uniuersale regimen super particularia regimina: quia, ut in principio ethicorum habet̃ in cunctis uirtutibus & actibus est ordo secundum ordinẽ finium. Bonum aũt cõe est dignius, q̃ bonũ pticulare aut speciale: ideo supra ptãtẽ regitiuã q̃ cõiectat bonũ particulare, oportet esse ptãtẽ regitiuã uniuersalẽ, q̃ cõiectat, attẽdit, procurat bonũ cõe: alias nõ posset colligatio ad unũ esse. Idcirco cum tota eccl̃ia sit unũ corpus mysticum, oportet si ista unitas debeat conseruari, ꝙ sit aliqua ptãs regitiua respectu totius eccl̃ię supra ptãtẽ episcopalẽ, qua una quæq; specialis ecclesia regitur, & hæc est ptãs dñi Papę. Ideo q hanc negãt, recte schismatici nuncupãtur, quasi diuisores ecclesiasticæ unitatis. Inter ep̃m quoq; & Papã sunt alij gradus dignitatum, corrñdentes gradibus unionũ: sc̃dm quas una congregatio seu cõitas dr̃ includere aliã. Ad obiecta ergo dicendũ, ꝙ ritus Iudæorꝫ nõ fuit nisi in una gente: ideo suffecit eis unus ep̃us. Ritus uero Christianorꝫ toto orbe terrarꝫ diffusus est, & per oẽs ppl̃os, nationes & linguas est diuulgat⁹: ideo oportebat uarios esse gradus & ordines prælatorꝫ, maiorꝫ et minorꝫ, unũq; summũ uniuersorꝫ. Ex quib⁹ patet rñsio ad sc̃dm. Eccl̃ia nanq; à gentilibus sumpsit ordinẽ prælatorꝫ, quantũ ad id q̊d bonũ fuit in eo, abijciendo malum annexum, & cõuertendo bonũ in melius. Ad tertiũ ꝙ quãuis omĩbus cõiter data sit ptãs ligandi ac soluẽdi. attñ ut in hac ptãte aliquis ordo significaretur, primo soli Petro data est aut promissa, ut oñdatur ꝙ ab eo ista ptãs in alios debeat deriuari atq; descẽdere. Propter q̊d etiã singulariter Chr̃s locut⁹ est Petro: Cõfirma fratres tuos. Et, Pasce oues meas. i. loco mei esto propositus & caput fratrum tuorum, ut ipsi te in loco meo assumentes, ubiq; terrarum te in throno tuo sedentẽ prædicent & confirment, ut exponit Chrysostomus. Verũ his rursus obijcitur, quoniam (teste Apostolo) sine ulla cõtradictiõe ꝙ min⁹ est a maiore benedicit̃: sed quilibet ep̃us a quolibet ep̃o, pmouet̃ & cõsecrat̃, imo & Papa ab Hostiẽsi episcopo, ergo nec Papa, nec archiep̃s excedit ep̃m.

Luc. 22. Iohan. 21.

Hebre. 7. Obiectio.

Et

Et respõdẽdum ꝙ potestas sacerdotis excedit̃ a potesta
te epi tãq̃ a potestate alteri⁹ gñis: Potestas uero epi ex=
cedit̃ à potestate Papę, tanq̃ à potestate eiusdẽ gñis, ideo
omnem actum Hierarchicum quem potest facere pa=
pa in ministratione sacramentorum, potest episcopus
facere, nõ autem omnem actum quem potest facere epis
copus facere potest sacerdos in sacramentorum colla=
tione: Ideo quãtum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis,
omnes episcopi sunt ęquales. Propter quod quilibet po
test alium consecrare. Hęc Thomas in Scripto.

Unius ecclesię vn⁹ ꝙ epus. ¶Insuper in Summa cõtra gentiles libro. 4. Quam
uis inquit populi distinguantur per diuersas prouinci=
as & ciuitates, tamen sicut est una ecclesia, ita oportet es=
se unum populum Christianum. Quemadmodũ ergo
in uno speciali populo unius ecclesiæ, requiritur unus
episcopus qui sit totius populi caput, ita in toto populo
Christiano exigitur quod sit unum totius ecclesiæ ca=
put. Item ad unitatem ecclesiæ est necesse quod omnes
fideles in fide conueniant. Sed circa ea quæ fidei sunt,
contingit quæstiones moueri. Per diuersitatem autem
sententiarum diuideretur ecclesia, nisi in unitate per uni
us sententiam conseruaretur. Idcirco oportet unum to
ti præesse ecclesiæ. Rursus, regimen ecclesiæ optimum
est, puta monarchicum, in quo unus toti residuæ multi
tudini præsidet. Quod etiã patet ex fine regiminis. Pax
nanqꝫ & unitas subditorꝝ, est finis regiminis, & huiusce
modi unitatis congruentior causa est unus quam mul=
ti. Nec sufficit dicere quod unus iste sit Christus. Nam q̃
uis omnia ecclesiastica sacramẽta ipse perficiat (si quidẽ
ipse est q baptizat & peccata remittit,) nihilominus cor
poraliter ab ecclesia recessurus, elegit atqꝫ substituit sibi
ministros, p quos sacramenta dispensaret ac populũ gu
bernaret. Eadem ratione, quoniam corporalem præ=
sentiam fuit ecclesię subtracturus, oportuit ut alicui cõ=
Mat. 16. mendaret ac committeret, qui loco sui totius uniuersa
lis ecclesiæ gereret curam. Hinc soli Petro promisit, Ti
bi dabo claues regni cœlorum, ut ostenderetur pote=
stas clauium per eum ad alios deriuanda, ad conseruan
dum ecclesiæ unitatem. Et per hæc excluditur pręsump
tuosus error quorũdam, qui se subducere nituntur ab
obedientia Romani pontificis, & eum esse pastorem uni
uersalis ecclesiæ non fatentur. Hæc idem ibidem. Qui
in scripto super quartum, ad idem allegat ꝙ in libro the
saurorum scribit beat⁹ Cyrillus Alexãdrinus episcopus
Tanquam membra maneamus in capite nostro apo=
stolico. Romanorum pontificũ throno, á quo nostrũ
est quærere, quid credere & qd tenere debemus, ipsum
uenerantes & ipsum rogantes pro omnibus: quia ipsi
us solius est reprehẽdere, corrigere, statuere, disponere
soluere & ligare loco illius qui ipsum ædificauit, & nul
li alij quod suum est plenum, sed soli ei dedit, cui om=
nes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tã=
quam episcopi domino IesuChristo caput inclinant. Ad
idem probandum multa consimilia introducit in Sum
ma contra Græcos.

Albertus. ¶Amplius, de his multa conscribit Albert⁹ in alijs
suis tractatibus. Nempe in libro de missa, super illud in
canone, una cum famulo tuo Papa nostro: hic, ait, tan=
guntur officialia membra, a quibus principaliter pro=
fluit hęc adunatio unitasqꝫ ecclesię. Et quod ait, una, no
tat associationẽ capitis cũ corpe mystico, seu Christi cũ
ecclesia. Papa uero dicitur quia est pater patrum, succes
sor Petri, uicarius Christi. Et dicitur papa noster, quia
per ipsum nobis influitur cõmunio seu adunatio ista, &
[illegible] continere ecclesię unitatem. Insuper super illud
in Canõe, adunare, disseruit: Adunare digneris o domi
ne ecclesiam tuã catholicam: i. ad unum redigere. Hoc
etenim unũ, ꝙ est cõmunio, p omnẽ ordinẽ graduũ ec=
clesię ad unũ caput ordinat̃ in cęlis, ꝙ est Christus: & in
terra, quod est eius uicarius, p̃sul Roman⁹. Hęc nanqꝫ cõ
gregatio seu adunatio in cœlo p̃fulget, in naturis ostẽ=
dit̃, in Chr̃i opib⁹ exẽplificat̃, in legib⁹ diuinis p̃cipit̃ at
qꝫ in toto mystico Christi corpore obseruatur. In cęlis,
ẽm angeli ad archangelos, archangeli ad principatus,
principatus ad potestates, potestates ad uirtutes, uirtu
tes ad dominationes, dominationes ad thronos, throni
ad cherubin, cherubin ad seraphin secundum illumina
tionis & obedientiæ seriem ordinãtur. Ipsa quoqꝫ mul
titudo angelorum, quæ in unoquoqꝫ agmine, ad unam
personam quę illo præminet ordine, comparatur. Imo
tota cœlestis militiæ multitudo ad unum caput supre=
mum colligitur ac refertur. Ideo ordo cœli uocatur,
quoniam ordo relatio est multorum in gradibus dif=
ferentium ad unũ. Hinc in Iob habetur: Nunquid no= Iob. 38.
sti ordinem cœli, aut pones rationem eius in terra? De=
niqꝫ istud in natura ostenditur, ubi ramusculi multi ad
uirgas, uirgæ multę ad ramum, rami multi ad stipidem
unum, multiqꝫ stipides ad unam infiguntur ac colligũ
tur radicem, ut omnia participia fiant ac socia succi qui
in radice consistit. Sic multæ grues unam sequuntur or=
dine literato, sic multa membra suscipiunt unius benefi
cium capitis in quo adunantur, & unum corpus consti
tuunt ac consistunt. Insuper in operibus Christi hæc
adunatio exemplificatur, quoniam opus Christi sem=
per fuit, dispersa in unum colligere, hoc ipsum in diui=
nis præcipitur legibus, quia (ut sanctus Dionysius pro
testatur) lex diuinitatis est p prima reducere media, &
per media, ultima. Talis autem reductio ultimorũ ad
media, & mediorum ad prima, esse non ualet, nisi ordi
ne quodam ad unum. Hæc item adunatio in toto Chri Mat. 16.
sti mystico corpore (quod est ecclesia) obseruatur, in q̃
omnia ad unum rediguntur, quæ Petri clauibus com=
mittuntur. Hę claues uni cõmittunt̃ ut plenitudo pote=
statis in uno monstretur, & ab illo in alios secundũ par
tẽ sollicitudinis deriuetur, iuxta illud: Dabo clauem Isai 22
Dauid sup humerũ eius, & figã illũ paxillũ in loco fide
li, & erit in soliũ g̃łiæ domus patris sui, & suspendã sup
illũ omnẽ gloriã domus patris sui. Paxillus iste est Pe
trus seu eius successor, eo quod sibi imminet totum ec=
clesię tabernaculum. Gloria uero non esset tota super
eum suspensa, nisi in sua dispositione, patrocinio atqꝫ
regimine haberet omnem ecclesiæ potestatem & glo=
riam. Hæc Albertus. Qui de his scribit ibidem diffuse.
Ex quibus ostenditur, ꝙ oẽs ecclesiasticæ potestates ac
dignitates sint eminenter in summo pontifice sublimi=
oriqꝫ modo quã in cæteris uniuersis. Vnde libro de qua=
tuor coæquæuis ait Albertus: Hierarchia est quoddam
totum potestatiuũ. In potestatibus autem ordinatis sem
per sequens in ascendendo seu altior supponit præcedẽ
tem, & habet plus, quod probatur tam in potestatibus
naturæ, quam officiorum & gratiæ. In potestatibus ẽm
naturę, uegetatiuũ est in sensitiuo & sensitiuũ in ratio=
nali, nõ econtrario. In officijs quoqꝫ potestas decani est
in potestate centuriõis, & ptãs cẽturiõis in ptãte tetrar
chæ non uice uersa. Similiter in gratijs, potestas subdi
aconi est in potestate diaconi, & potestas diaconi in po
testate presbyteri, non econuerso. Hęc Albertus

¶Concordat Richardus, & addit. Petrus summus Richard⁹
fuit inter apostolos, quamuis enim potestatem clauiũ
omnes immediate acceperunt à Christo, attamen pote=

statem iurisdictionis acceperunt mediante Petro. Et quoniam iurisdictio ministrat materiam, quæ est subditus eius, qui habet iurisdictionem quæ requiritur ad hoc quod potestas clauium exeat in actum. Ideo usus potestatis illius quā omnes immediate acceperunt à Christo, dependebat indirecte à Petro. Idem dico de potestate episcoporum per comparationem ad papam. Hæc Richardus.

Durand⁹. ¶Concordat Durandus. Potestas, inquiens, quę tota data est uni in suo fonte, non est in alijs nisi deriuata & limitata prouoluntate illius, sed potestas iurisdictionis quæ est ad regēdum populum, tota et in suo fonte data est beatissimo Petro, & in eo successoribus ei⁹, qn̄ cura ecclesię sibi soli cōmissa ē post resurrectionē Christi, dicentis ad eum: Pasce oues meas. hoc em̄ nulli aliorum Apostolorū dictum est, nec tunc, nec ante, nec postea, Ergo talem potestatem perfectam & plenam solus habet sancti Petri successor, nec est in alijs nisi deriuata & limitata secundum placitum papæ. Porro de potestate consecrationis seu ordinis, magnum ē dubium Hinc etenim quidam dixerunt à principio primitiuæ ecclesię in omnibus apostolis & sacerdotibus fuisse ęqualem, ita quod unusquisq; eorum potuit ex sua sacerdotali potestate omnia sacramenta conferre, omnesq; ordines, bn̄dictiōes & cōsecratiōes efficere, q̄s nūc agit episcop⁹. Sed ad tollēdū schisma postea fuit ordinatū, ut ex se eligerent unū superiorem, q diceretur episcopus, id est alijs superintendens, cui obedirent, & cui reseruarēt quę deinceps per episcopos fiunt. Est istud probatur per hoc, q; in scripturis p̄sertim in epistolis Pauli, ijdē uocantur presbyteri seu sacerdotes atq; episcopi. Vnde & in Actibus Paulus loquēs soli clero ciuitatis Ephesinæ. Attendite, inquit, uobis & uniuerso gregi, in quo posuit uos spiritus sanctus episcopos &c. Alij dicunt, quod ex diuina institutione & Christi ordinatione, potestas ordinis & consecrationis maior est in episcopis quam in presbyteris alijs, quemadmodum etiam in ueteri testamento solus pontifex speciali consecratione præ cæteris consecrabatur, & inferiores ministros in eorum officijs ordinauit. Et ista opinio est communior, sed ignoro an uerior, cum & Hieronymus manifeste consentiat primæ opinioni. Hæc Durandus.

(Marginal notes: Iohan. 21. — Plenitudo ptātis in solo pontifice sūmo. — 1. Thi. 3. 5.)

¶Hęc eadem tangit Petrus, & primam opinionem approbare uidetur, dicendo: Quo ad potestatem ligandi atq; soluendi, potestas sacerdotum dependet à potestate episcopi. Oportet enim ordinatum regimen multitudinis, descendere ab uniuersali rectore per multos medios generales, usq; ad plurimos immediatos ac particulares. Ideo ait Hieronymus 24 distinctione. Olim idem presbyter fuit, qui & episcopus: antequam instinctu diaboli cępit in ecclesia partium studium esse, communi consilio presbyterorum gubernabantur ecclesię. Postquā uero unusquisq; quos baptizabat, suos esse putauit, non Christi, toto orbi decretū est, ut unus de presbyteris super poneretur, & schismatum semina tollerētur. Itaq; episcopi sciant se consuetudine magis quam dominicæ dispensationis ueritate presbyteris esse maiores. Hęc Petrus.

¶Præterea aduertendum, quod positio ista secunda uerior reputatur, quam etiā sanctus Thomas, Raymundus, Albertus, Bonauentura, & alij plures sequuntur, dicentes quod quamuis in exordio primitiuæ ecclesiæ episcopus & sacerdos non distinguebantur, quantum ad nominum designationem, & in communi modo loquendi, tamen quantū ad rē & potestatis differentiam, erant distincti. Nā soli apostoli cōfirmabāt, q tūc soli erant episcopi, Vnde legitur in Actibus, quod cum audissent apostoli qui erat Hierosolymis, quia recepisset Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrum & Iohannem, ut scilicet baptizatos à Philippo diacono, confirmarent. Dicunt quoq; expositores quidam catholici, quod Christ⁹ uniuersos apostolos fecit episcopos post resurrectionem, cum dixit: Accipite spiritum sanctum &c. Petrus quoq; de Aliaco, libro suo de ecclesiastica potestate, affirmat quod gloriosi apostoli recepto spiritu sancto ante eorum diuisionem astiterunt beatissimo Petro in regimine ecclesiæ, ut cardinales. Diuisi uero, diuersas diœceses sunt sortiti, atq; ex tunc episcopale exercuerunt officium. Nec dubium quin & archiepiscopi fuerunt, imo & quosdam discipulos suos fecerunt archiepiscopos, sicut & Paulus constituit Titum archiepiscopum Cretensium. De his omnibus in opusculis de ecclesiastica potestate, & de autoritate summi pontificis, ac generalium conciliorum, plenius scripsi. Postremo quod Durandus dicit Paulum apostolum soli ciuitati Ephismæ, seu eius sacerdotibus protulisse hæc uerba, Attendite uobis & uniuerso grægi &c. ex in aduertentia prodijt, cum scriptum sit in Actibus, quod mittens uocauit ad se condiscipulos quibus in unum collectis, dixit uerba præallegata, inter quos fuerunt quidam uere ac proprie episcopi nominati.

¶Ad quæstionem denique superius motam & solutam, uidelicet an sacerdos in mortali peccato existens, quamuis occulte, peccet mortaliter actus ecclesiasticos exercendo, utpote prædicando, baptizando, potissime celebrando &c̄. respondens sexto quotlibeto Henricus: Actibus, inquit, bonus & uirtuosus ex genere, nunquam est malus nisi ex circunstantia. Et quæstio ista restringitur ad circunstantiam peccati mortalis. Cumq; secundum Aug. libro de libero arbitrio, clarum sit, nil aliud in tota congerie culpę damnari nisi libidinem, id est, improbam cupiditatem, quæ non est in actione, nisi quoniam actio procedit ex amore implendi desiderium, prauum, imo ipsa cupiditas non aliud est quam huiusmodi amor, quemadmodum charitas est amor implendi desideria bona. Ex tali autē amore cupiditatis potest procedere actio mala dupliciter. Primo per se, puta ad prosequendum bonum quod desideratur, ut fornicari, furari. Secundo per accidens, ut dum quis occidit maritum, quatenus uxore eius fruatur liberius. Si ergo existens in peccato mortali, peccet mortaliter actus ecclesiasticos exercendo propter circunstantiam peccati mortalis quod habet in se, hoc non est nisi quia incurrit in talem amorem male inflammantem, aut timorem male humiliantem, ex illo amore nascentem, qui sunt duæ radices peccandi. Porro ex tali amore nō possent actus illi boni ex genere, procedere per peccatum mortale, nisi fiant ex desiderio acquirendi per actus illos acquirenda ea, per quę uoluntas promouetur ad explendum actum peccati. quem habet in uoluntate, utpote acquirendi pecuniam, per quam exerceat suam carnalē libidinē aut aliq d tale Simili t̄ nec ex illo, inordinato timore, nisi per hos actus intēderet fugere impedimenta prohibentia prosequutionem illius libidinis, uidelicet ut non amittat fauorem, honorem &c. Contingit autem sacerdotem talem propter neutrum horum moueri ad exercendum ecclesiasticos actus, uidelicet ut officio suo incumbat, uel ex naturali pietate, ut laici audiant diuinum officium. Hinc dico simpliciter, quod esse in mortali peccato, ex ratione talis peccati nō habet circunstantiam propter quam oportet actum sic factum

esse

esse mortale peccatum, imo si in hoc peccat mortaliter, oportet hoc esse ex alia circunstantia cum dicto mortali peccato. Distinguendum est ergo de huiusmodi actibus, atque de tempore in quo fiunt, de personis quoque exercentibus eos. Nam ecclesiastici actus sacerdotibus incumbentes, aut respiciunt donum gratiæ gratũ facientis aut nõ: sed donum gratiæ gratis datæ: cuiusmodi sunt actus prędicãdi, consulendi, corripiendi, seu horas dicendi, psallendi in communi, aut legendo sacerdoti epistolam ad altare uel euangelium, uel aliquid huiusmodi faciẽdo hæc enim omnia de genere suo neq; in agente, neq; in his circa quos fiunt, requirunt gratiam gratumfacientem, neq; præxistendo nec eam causando. Hinc de talibus actibus dico absq; distinctione, ꝙ existens in peccato mortali, potest eos exercere absq; hoc ꝙ peccet mortaliter: qa tenetur ad eos ex officio, nec oportet ibi esse talẽ cõtemptũ. Actus de primo genere ut administrare sacramẽta, q̃ ad minus respiciũt gratiã q̃efficiũt in suscipientibus digne, propter sanctitatẽ sacramentorũ, in eo ꝙ talem finẽ respiciũt, requirũt dignitatẽ in suo ministro, ita ꝙ cõtemptus mortalis in eo sit, si nõ digne & absq; mortali culpa administret ea, nisi necessitatis articul⁹ sit excusans. Si eñ nõ sit necesse sacramẽtũ administrare, sed absq; incõmodo, scãdalo & periculo ualeat tẽpus aliud expectari, peccat mortaliter ad ministrãdo, qa cõtẽnit sacramẽtũ. Si autẽ necessitas sit, aut hæc est de sacramẽto necessitatis, uel pœnitẽtia in extremis: & ita administrãs nõ peccatmortalit, q̃uis sit mortali, quoniam non accedit irreuerenter præsumendo de se, sed quadam necessitate aut pietate inducit ad subueniendum periclitanti. Aut est circa sacramentum quod non est necessitatis, nisi propter peccatum futurũ cauendum, ut si populus scandalizaretur nisi fieret missa, & sic non peccat mortaliter in administrando alia sacramenta à sacramento altaris. Aut est circa sacramẽtũ altaris, & hoc dupliciter. Primo, in ministrando sacramẽtũ iam cõsecratũ. Secũdo, consecrando & administrãdo. Primũ horũ dicunt aliqui nõ posse fieri sine peccato mortali ab eo q in mortali est culpa qm̃ sicut ministrari nõ debet nisi mũdis, ita nec tãgi nisi à mũdis. Alij dicũt oppositũ, qđ uerius puto, quia tactus ille non attingit nisi ad formas panis. nec fuisset mortale peccatũ, si peccator tetigisset corpus Christi deãbulantis in terra, ex pia causa. Secundũ uero esset peccatum mortale, quia oporteret eum cõmunicare, quod non licet existẽti in peccato mortali. Hæc Henricus. Qui in ista opinione nullum pro se allegat doctorem authenticum, nec quempiam patrum sanctorum. Præcedẽs autem positio habet pro se multas euidentes authoritates, quando & diuini Dionysij, & (quod maius est) scripturæ Canonicæ, sed & multa falsa in opinione ista. Primo, quod ait, actum p̃dicandi posse fieri sine peccato mortali ab eo, qui est sciẽter in mortali peccato, cuius oppositum (ut supra ostensum est) sanctus Thomas euidenter ostendit, eo quod talis quantum in se est, euacuet intentionem scripturæ, & concordat quod ait scriptura: Peccatori dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? Secundo, quod ait actum iudicandi fieri posse sine mortali culpa ab eo qui est in culpa mortali, cuius oppositum supra ostensum est, non solum ex Thoma, Alberto, multisq; alijs, imo etiam hoc quod sancti patres Ambrosius, Chrysostimusq; testantur, quod existens in peccato mortali, indignus est iudicare alium de eodem peccato, potissime de maiori. Et eodem modo indign⁹ est corripere alios qui de eodem aut maiori uitio reprehẽdi meretur. Tertio, quod dicit epistolam & euangeliũ posse legi in officio missæ sine peccato mortali ab eo, qui sibi consci⁹ est de mortali, cuius cõtrariũ præfati doctores oñdũt ac probant, ꝙ quicunq; aliquẽ actum sacri ordinis exercet in pc̃tõ mortali, peccat mortaliter. Quarto, ꝙasserit actus istos nõ exigere charitatẽ & gratiã in eo qui facit eos, cuius contrarium est ostensum, cum sint act⁹ præuilegiati. Et q̃uis non de necessitate ordinis seu sacramenti, tamen de necessitate præcepti requirunt gratiam in eo qui recipit aut exequitur eos. Quinto, ꝙ dicit sacerdotem existentem & manentẽ in mortali, posse sacramẽtum eucharistiæ consecrare & ministrare alijs in articulo necessitatis, uel causa scãdali uitandi sine peccato mortali, cuius contrarium satis ostensum est, nec excusat eum necessitas, cum possit in instãti uel subito pœnitere, & emendationem atq; confessionem proponere. Sexto, ꝙ dicit talem ministrum posse tangere sacramentum sine mortali, cum iuxta diuinum & sacratissimum Dionysium nõ sit fas eum sacra tangere cymbala, id est, consecrata uasa, sicut expositum est. Imò sacerdos aut minister huiusmodi aliquem actum ordinis sacri efficiens, sit quasi dei irrisor, subsannator & tã quam blasphemus censendus. ¶ Insuper rationes quas allegat Henricus, nil ualent, ut ꝙ talis sacerdos tenetur ad huiusmodi actus: imo dico ꝙ tenetur eos non exercere, q̃diu in mortali est uitio, sed obligatur se emendare, pœnitere, atq; ad tam diuinissima mysteria peragenda disponere & dignificare. Rursus, quod ait, non esse in illis actibus contemptum mortalem, nil probat. Nõ enim omne peccatum mortale procedit ex formali cõtemptu, ut patet de his qui ex infirmitate seu ignorantia peccant. Item qui celebrat & suscipit sacramentum, ita posset excusari iuxta hæc scripta, ut ille qui sacramẽtum alij administrat. Rursusq; Apostolus ait: Quicunque manducauerit panem hunc indigne &c. iudiciũ sibi mãducat & bibit. Et denuo: Reus, inqt, erit corporis & san. dñi. Sed nõ ẽ min⁹ celebrare q̃ cõmunicare, imo cerdos, cæteris paribus, in his multo grauius peccat, q̃ non sacerdos seu laicus. Hinc ista opinio uidetur multum erronea, periculosa ac deuitanda. Et miror ꝙ doctor ille qui in alijs scriptis est communiter tam rigorosus, est in istis tam laxus. De his autem pertranseo, quoniam copiose præhabita sunt, & ex præhabitis horum ueritas lucide innotescit. Hoc tamen adijcio, ꝙ quamuis amor male inflammãs, & timor male humilians, sint quædam generales peccandi radices, non tamen omne peccatum mortale procedit directe & immediate ex altero horum, sed interdum mediate ac reductiue.

Adhuc de ista materia, hoc est, de sacramento ordinis & concernentibus illud, aliqua sunt addenda ex Guliel. Parrh. q in suo fatur Sacrali: Sacra sunt sp̃ualia medicamẽta p q̃ sp̃ualis sanitas efficit ac patratur. Vbi autẽ medicamenta, ibi medici sunt necessarij. Medicos uero spiritualiũ medicamentorum, oportet esse ordinatos, atq; ad illa ministranda sanctificatos. Sanctificatio quippe nobilissima atq; præcipua operatio est inter ea, quæ ministerio hominum exercentur. ideo ministerium ei⁹ oportet habere speciales ac appropriatos ministros. Ad sancta autem ac sacratissima neminem fas est ingredi, nisi pre sanctificatione aliqua præparatum. Cumq; ecclesia domus sit dei, necessario habet ostiarios & custodes ac auditorium sacrum, ubi dei iudicia ac præcepta & uerba

Margin notes: Qđ in peccato mortali administrans peccet. — Dionysi⁹ cõtra Henricum. — Psalm. 49 — 1. Cor. 11 — Gulielm⁹ Parrhisiẽs

uerba ipsius iugiter recitentur ac audiantur. Hinc lectoribus indiget. Rursus, cum in domo dei deceat luminaria accendi, ac sacris ministerijs anteferri, oportuit in ecclesia acolythos ceroferarios esse. Et quia exigentibus demeritis hominum, maligni spiritus corpora hominum frequenter infestant, animasq; perturbant, oportuit exorcistas consistere. Ministros autem sacramenti altaris oportuit ab alijs esse distinctos, & multo plus consecrari ac sanctificari, quam ipsum templum ac uasa ipsius, et sicut cultus dei medius est ac mediatorius inter deum & eius cultores. Ordo uero, prout hic sumitur, est sanctitas prima, qua diuino cultui exercendo ascribitur homo, & dicit sanctitas seu sanctificatio prima, quæ nulla pollutione peccati tollitur aut fœdatur, sicut nec baptismalis character. Actus demum & partes cultus diuini, sunt adoratio, collaudatio cum partibus suis, quæ sunt gratiarum actio, benedictio & glorificatio, intercessio quoq; pro alijs, sacrificatio & sacramentatio & cętera. Quemadmodum autem in causis forinsecis simplices, imperiti, & iudicialium causarum ignari, indigēt aduocatis: ita in spirituali negocio & cultu diuino, plebs sacerdotibus indiget, qui agunt causam populi coram deo, ne plebs simplex imperite orando offendat, insipienterve offerat. (Luce 4. Rom. 8.) Nempe sacerdos non suas, sed ecclesiæ supplicationes ac hostias domino offert, tanq̃ mediator, & internuncius plebis cui officiatur. Et sicut aduocatus non suum ius allegat, sed eius cui patrocinatur: sic sacerdos ex suo officio uerba ac pręces ecclesię gestat in ore, & ea allegat quæ precibus ecclesiæ efficatiā possunt præstare, utpote quæ Christus pro nostra salute assumpsit, egit ac passus est. Vox quoq; interior & intellectus talium orationū, uox & intelligentia existat ecclesiæ, & propter gratiositatem & meritum eius exauditur, præsertim preces inquam ac merita Christifidelium, quæ innituntur ac uniuntur orationibus ac meritis saluatoris, qui (ut ait Euangelista) fuit in oratione dei pernoctans, & nunc quoq; interpellat pro nobis. Hæc Gulielmus, ex cuius sacramētali plura allegassem, nisi diligenter percurrendo inuenissem ea quæ scribit, sententialiter esse inducta. Scribit etiā qualiter multa sublimia nomina conueniant sacerdotibus euangelicę legis ratione administrationis sacramentorum, ita q; ipsi rite uocātur dapiferi ac pincernæ in palatio summi regis, medici animarum, iudices populorum, cooperatores altissimi, reconciliatores reorum, & dij inter homines appellādi, mediatores inter deum & proximos, (Psalm. 48) præciosissimis & supernaturalibus donis intus ornati, diuinissimis characteribus insigniti, supernaturaliter sublimati. Sed heu heu, homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & quanto à supergloriosissimo ac super pijssimo creatore ac saluatore sublimius ac copiosius sunt honorati ac decorati, tanto seipsos uilius de honorant, turpius inquinant, damnabiliusq; confundunt.

Distinctio. XXV. ¶ De ordinatis ab hæreticis.

Solet etiam quæri, si hæretici ab ecclesia præcisi & damnati, possint tradere sacros ordines: & si ab eis ordinati, redeuntes ad ecclesiæ unitatem, debeant reordinari. Hanc quæstionem perplexam ac pene insolubilem faciunt doctorum uerba, qui plurimum dissentire uidentur. Videntur enim quidam tradere, hæreticos sacros ordines dare non posse: nec illos qui ab eis ordinari uidentur, gratiam recipere. Dicit enim Innocentius: Arrianorum clericos non uideri suscipiendos, cum sacerdotij uel ministerij alicuius dignitate, quibus solum baptisma ratum esse permittit, quod in nomine patris & filij & spiritus sancti percipitur. Dicit etiam eos non posse dare spiritum sanctum quem amiserunt: & ordinatos ab hæreticis, caput habere uulneratum: & eum qui honorem amisit, honorē dare non posse: nec illum aliquid accepisse, quoniam in dante nihil erat quod ille posset accipere. Tradit etiam, uenientibus ab hæreticis, per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem uel exiguum surrogare. Gregorius etiam dicit sacrilegam esse Arrianorum consecrationem, cum ex eorum manu communio percipitur. Cyprianus etiam dicit, omnia quæcunq; faciunt hæretici, carnalia & inania & sacrilega esse, & eorum altaria falsa, & illicita sacerdotia, & sacrificia sacrilega: qui more simiarum, quæ cum homines non sint, formam imitantur humanam, uultum ecclesiæ catholicæ & autoritatem sibi uendicant, cum ipsi in ecclesia non sint: & cum sint sacrilegi, sacerdotium administrant & altare * ponunt: cum nec sacrificari oblatio illic possit, ubi spiritus sanctus non sit: nec cuiquam dominus per eius preces et orationes prosit, qui dominum ipsum uiolauit. Hieronymus quoq; asserit omnia quæ offeruntur ab hæreticis, contaminata esse in conspectu domini: quia licet sancta uideantur specie sui, tamen quia contacta sunt ab illo qui pollutus est, polluuntur omnia. Idem: Odit deus sacrificia hæreticorum, et à se proijcit: et quoties in nomine eius congregati fuerint, detestatur fœtorē eo℞, et claudit nares suas. Idē: Illi offerūt panē sacrilegū etc̄. Leo etiā testatur, extra ecclesiā nec rata esse sacerdotia, nec uera esse sacrificia. Idē etiā dicit, p̱ crudelissimā uesaniā in Alexandrina sede oīm sacro℞ lumē extinctū. Intercepta est sacrificio℞ oblatio, defecit chrismatis sanctificatio, & participalib⁹ manib⁹ impio℞, oīa se subtraxere mysteria. His alijsq; testimonijs astrui uidet̄, sacra eccl'iastica, p̄cipue corporis & sanguinis ordinatiōis et cōfirmationis, p̱ hæreticos nō posse ministrari. ¶ Autoritates ponit, q̄ uidentur p̄missis obuiare.

Econtra aūt alij sentire uidentur, q̄ ab hæreticis etiā p̄cisis, sacri ordines sicut & baptism⁹ tradi ualeant: nec ab hæreticis redeūtes, qui illic ordinati sunt & baptizati, ite℞ ordinādi sunt, sicut nec baptizandi. Vñ August. de hæreticis etiā dānatis: Quod quidā dicunt, baptisma quod accepit, nō amittit q recedit ab ecclesia: ius uero dandi quod accepit, amittit, multis modis apparet

inaniter

inaniter dici. Primo, quia nulla ostenditur causa, cur ille qui illud baptisma amittere nō potest, ius dandi possit amittere. Vtrunq; enim sacramentum est, & quadam consecratione utr ūq; homini datur: illud cum baptizatur, & illud cū ordinatur. Ideo nō licet in catholica ecclesia utrū q; iterari. Nā si qū ex ipsa parte uenientes etiā præpositi, pro bono pacis correcto schismatis errore, suscepti sunt: & si uisum est opus esse, ut eadem officia gererent quæ agebant, non sunt rursus ordinandi. Sed sicut baptismus in eis, ita in eis māsit ordinatio integra: quia in præcisione fuerat uitium, quod in unitate pacis est correctum, non in sacramētis quę ubicūq; sunt, ipsa sunt. Et cum ipsi expedire uidentur ecclesiæ, ut præpositi eorum uenientes ad catholicā societatē, honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent. Ideoq; non eis manus imponitur: ne non homini, sed ipsi sacramento fiat iniuria. Sicut autem in baptismo est ius, quod per eas dari possit: sic in ordinatione ius dandi est, utrumque quidem ad perniciem suam. Sed aliud est non habere aliud perniciose habere, aliud salubriter habere. Idē. De his uero qui ab ecclesiæ unitate separati sunt, nulla iā quæstio est, quin & habeant & dare possint: sed perniciose habent, perniciose q; tradunt, quia extra uinculum pacis sunt. Et neutri sacramento facienda est iniuria. Sicut enim non recte habet ptātē qui ab unitate recedit, sed tū habet, & ideo redeūti non redditur: sic etiā non recte dat qui ab unitate recedit, & tū dat: & ideo qui ab eo accipit, uenienti ad unitatē non iteratur. Idem: Aliud est non habere aliquid, aliud est non iure habere uel illicite usurpare. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi & ecclesiæ, quia eis illicite utantur non modo hæretici, sed etiam omnes impij, sed illi corrigēdi sunt & puniendi, illa autem agnoscenda & ueneranda. Item Gregorius. Quod dicitis, ut qui ordinatus est iterum ordinetur, ualde ridiculosum est. ut enī baptizatus semel, iterū baptizari non debet, ita qui consecratus ē semel, in eodē ordine non ualet iterū consecrari. His aliisq; autoritatibus uidetur asseri, in omib⁹ impijs, etiā in hæreticis præcisis & damnatis, Christi sacramēta pmanere cum iure dandi. Possunt enim dare, sed perniciose, & quibus dederint, non sunt iterum ordināndi. q pmissis ex opposito obuiare uidet. ¶ Determinatio pmissæ cōtradictiōis autoritatū.

Aug.

24. q. 1. ca. Miramur

Hæc aūt quidā ita determināt. Dicūt enī hæreticos, accepta sacerdotali uel episcopali unctione, ab ecclesia recedentes, baptismi quidē dādi iusretinere, sed non habere facultatē tribuēdi sacros ordines, uel cōsecrandi dñicū corpus, postq̄ pcisi & dānati sunt ab ecclesia. Sicut degradat⁹ eps non habet ptātē largiendi sacros ordines, facultatē tū baptizādi non amisit. Quod uero Augustinus ait, intelligūt dictū de hęreticis, q non sententia ecclesiæ, sed prauitate sensus sui a fidei ueritate ac doctrinæ unitate diuisi sunt. qui licet tales sint, ius tū ordinādi & cōsecrādi habēt. & qui ab eis ordinantur añ manifestā præcisionē, etiā si cū eis aperte exierint, & sentētia ecclesiæ dānati fuerint, si tū redierint, iterum ordinandi non sunt. Et ubicunq; legitur de ordinatis ab hæreticis, quod seruatis ordinibus ministrare ualeant, uel iterū ordinandi non sint, de huiusmodi accipiendū dicunt. Nam postqnā præcisi fuerint & damnati iudicio ecclesiæ, ius ordinandi & consecrandi eis detractum asserunt, ut degradatis uel excōmunicatis. Alij uero dicunt sacramenta ab hæreticis & præcisis secundum formam ecclesiæ celebrata, uera esse & rata, quia recedentes ab ecclesia, ius dandi & consecrandi non perdiderunt. & qui sic ab hæreticis ordinantur, cum redeunt, iter ordinandi nō sunt. Quæ uero ab hęreticis aliter q̄ in ecclesia fiūt falsa sunt & inania: & q a talibus ordinari uidētur, nō munus, sed uulnus accipiūt. Et scdm hanc differentiā uarie de his loquuntur doctores. Quidā uero dicūt, eadē sacra ab hęreticis pcisis posse celebrari, q̄ a catholicis, si ab illis forma eccl'æ seruetur: & ab eis celebrata, uera esse & rata, quantū ad se: quantū uero ad effectū, falsa esse & inania: & in his q male tractant, & in his q male suscipiūt. Ideo irrita & falsa, qa qd pmittūt & cōferre credunt, nō tribuūt. Dānanda etiā dicunt, qa illicite dantibus uel accipientibus sunt in iudiciū. Polluta etiā dicunt, nō quantū ad se, sed pter indignā hæreticoꝝ tractationē. Ideo Grego. cōionē Arrij, uocat execrationē: & Inno. Bonosij ordinationē, dānationē. Nō q ita in se sint, sed qa male dantes uel accipiētes tales facit. Sicut etiā Hiero. sacrificia eorū panē luctus uocat, nō quantū ad se, sed quantū ad effectū. Nōnulli vo tradūt, illos hęreticos q in eccl'a ordinati sunt, ius ordinandi & cōsecrādi etiā cū separati fuerint habere. Qui vo in schismate uel hæresi positi, ab eis ordinati et inuncti fuerint, illo iure carent. Ideoq; cū ordinare uolūt, uulnus potius infligūt quā gratiā conferant. ¶ De simonia unde dicitur: & quid sit.

Prima opinio & falsa Aug. lib. 2 contra permenianū epistolam. 13. Et 1. q. 1. c. Quod quidam.

Secunda opinio probabilis.

Tertia opinio & vera

Quarta opinio falsa & videtur esse Gratiani

¶ De simoniniacis uero non est ambigendum quin sint hęretici, qui tamen ante sententiam degradationis, & ordinant et consecrant. Et licet simoniaci proprie dicantur, qui instar simonis magi impræciabilem gratiam pręcio conducere uolunt: et qui pro ministerio sacro pręcium recipiunt in modum Gieci, Giecite uocandi sunt: omnes tamen, et dantes et accipientes, simoniaci dicuntur, et utriq; eadem sententia percelluntur.

Magister hic non tenetur.

Actor. 8

4. Reg. 5

De his

¶De his qui scienter à simoniacis ordinantur.

Urbanus papa. 1. q. 1. c. si q. a s. vendere. Differt tamen inter eos qui ordinantur à simoniacis scienter, & eos qui ignoranter. Qui em̃ scienter à simoniacis se permiserint consecrari, imo execrari: eorum consecratio omnino irrita est. Qui uero ordinantur à simoniacis: quos cum ordinantur, nesciunt esse simoniacos: qui & tunc pro catholicis habentur, eorum ordinatio misericorditer sustinetur.

¶De his qui dicunt se emere corporalia & non spiritualia.

Si uero aliqui obiecerint, se nõ consecrationes emere, sed res ipsas quæ ex cõsecratione proueniunt, penitus desipere probantur. Nam quisquis horum alterum uendit, sine quo alterum nõ habetur, neutrum uenditum derelinquit.

¶Distinctio simoniacorum.

Simoniacæ aũt hæresis tripertita est distinctio. Alij em̃ simoniace a simoniacis ordinãtur, alij simoniace a non simoniacis, alij non simoniace a simoniacis. Vñ Nico. Papa: Statuimus decretũ de simoniaca tripartita hæresi. i. de simoniacis simoniace ordinãtibus uel ordinatis, & de simoniacis simoniace a nõ simoniacis, & de simoniacis nõ simoniace a simoniacis. Simoniaci simoniace ordinati uel ordinatores, scdm canones a ꝓprio gradu decidãt. Simoniaci etiam simoniace a nõ simoniacis ordinati, siſr̃ ab officio remoueãtur. Simoniacos uero nõ simoniace a simoniacis ordinatos, misericorditer per manus impositionẽ ꝓ tpis necessitate in officio ꝑmittimus ꝑmanere. Quod intelligendum est de his, qui ordinantur a simoniacis, ignorãtes eos esse simoniacos: hos facit simoniacos non reatus criminis, sed ordinatio simoniaci.

Nicolaus papa. 1. q. 1. c. statuim⁹ decretum.

¶Alexander Papa de his qui uiolenter a simoniacis uel ab hæreticis ordinantur.

Similiter cum decreuit Alexander Papa simoniacos omnino damnandos ac deponẽdos, sub intelligendum est, nisi uiolenter quis attractus fuerit. De his enim & a quibuslibet hæreticis uiolenter ordinatis, dicit Innocentius ꝙ possunt habere aliquem colorem excusationis, si statim discedunt ab eis, & pessimo eorum conciliabulo renunciant.

¶De ætate ordinandorum ita decreuit Nicolaus Papa.

Sacri, inquit, canones sanxerunt, ut subdiaconus non ordinetur ante quatuordecim annos, nec diaconus ante uigintiquinq;, nec presbyter ante triginta annos. Deinde si dignus fuerit, ad episcopatum eligi potest: quod nos etiã pari modo seruare iubemus. Item Fabianus: Siquis. xxx. ætatis non impleuerit annos, nullo modo præsbyter ordinetur, etsi ualde sit dignus scientia & doctrina, quia & ipse dominus tricesimo anno baptizatus est, & sic cœpit docere.

Fabianus

SVMMA DISTINCTIONIS. XXV.

HIc circa præhabita mouet Magister dubia aliqua. Primum est, utrũ episcopi ab ecclesia præcisi atq; damnati, possint conferre ordines sacros: & utrum ordinati ab eis, ad ecclesiam redeuntes, sint reordinandi. Et circa hæc ponit quatuor opiniones. Inducit quoq; uarias autoritates sanctorum, ac tandem respondet, & quæ uidentur discordare concordat, sic tamẽ, quod falsa reprobat & excludit. Secundo mouet dubium de simoniacis, an uere ordinent, & qualiter sentiendum sit ac agendum cũ ordinatis ab ipsis. Tractat itẽ de triplici gradu seu specie simoniæ, atq; de temporib⁹ ad ordinum susceptionem præfixis.

QVAESTIO PRIMA.

Quæstio

HIc quæritur, An soli episcopi catholici conferre ualeant ordines sacros, & non hęretici, præcisi, degradati. Et potest ad utranq; partem argumentari, sicut in litera. Ista etiam quæstio in simili mota est sæpius supra, an scilicet tales uere baptizent, confirmẽt, conficiant: ideo immorari non congruit.

¶Itaque Antisiodorensis circa hæc in summa lib. iiij. Quidam distinguunt, dicentes ꝙ quidam sunt hæretici ab ecclesia præcisi, & quidã non præcisi. De pręcisis dicunt, ꝙ dant uerum baptismum, quia baptismus est sacramentum necessitatis: non autem uere conficiunt, nec confirmant, nec ordinant, etiam si obseruent formam ecclesiæ. Verum ista solutio nulla est, quia secundum Augustinum, non est iniuria sacramento irrogãda. & tamen hoc agit, qui asserit sacramentum ex ministri immunditia pollui. Si enim radius solis super quæcunque immunda sparsus, nullam inde immunditiam contrahit, quantominus sacramenta diuina: ergo præcisio seu non præcisio nil facit ad gratiæ sacramẽtum. Dicimus ergo, si hęretici seruent formam ecclesię, uera conferunt sacramenta, siue sint pręcisi siue non: non aũt si non seruauerint debitam formam. Hæc Antisiodo.

¶Porro Guilielmus Parrhisieñ. Aliud, inquit, est officium suspendere, aliud penitus reuocare. Si enim reuocatum sit procuratoris officium, manifestum est, ꝙ ea quæ in iure tantum consistunt, si per ipsum fuerint procurata, ipso iure sunt nulla: ideo & iudiciũ procuratum per ipsum, esset nullũ: sententię quoq; sic latæ, essent nullæ. Si autẽ suspensus esset procurator, ne peteret aliquid ex parte domini sui, uel ne impetraret usq; ad tempus, si peteret medio tẽpore, petitũ esset: & si impetraret, impetratum esset, maxime si impetraret aliquid quod in facto uno consisteret. Si enim impetrasset aurum aut argentum interim, non minus esset q̃ si illa iubente domino impetrasset. Nec potest dici propter solam prohibitionem falsus procurator, quousq; qui constituit, dixerit: Amoueo te ab isto officio penitus, & cætera. Cumq; suspensio seu excommunicatio non tollat officium, nec ab illo amouet, sed inhibet eius exequutionẽ ad tempus, nec tollit ratihabitionem ipsius ecclesiæ, idcirco nec falsos efficit procuratores huiusmodi, nec irritat aut euacuat ministerium eorundem. Exautorisatio uero & depositio, sicut sacerdotes omnino remouet & abijcit, priuilegio quoq; clericali omnino priuat & eximit, ita a sacerdotali officio omnino mouet & deponit. Idcirco de sacerdotali officio amplius se ingerere nequeunt, nisi false. Nempe ut

Hęretici q. qui cõferunt sacra. Guilielm⁹ Parrhisieñ.

ut uerus sit procurator, duo necessario requiruntur. primum, ut dominus reputet seu habeat eũ suæ causæ procuratorẽ, Secundũ, ut ipsemet ꝓcuratorẽ se gerat, id solum quod ei iniũctum est petens aut prosequens. Cum ergo ecclesia exautorissatos atq; dispositos, quãuis sacerdotes esse constiterit, sacerdotes tamen post exautorissationẽ & depositionem non habeat, nec reputet, nec ratum habeat, quicquid de sacerdotali ministerio attentare præsumpserint, necesse est præsumptionem eorum & attentationem, quantum ad sacerdotale officium, uacuam esse & irritam. In cuius signũ sacerdotalibus uestibus ex ordine exuuntur. Hæc Guliel. Cuius q̃ sit intẽtio, in his uerbis infra forsan clarius exprimet. ¶Circa hæc loquitur Tho. primo oñdens, ꝙ episcoporum sit ordinis sacramentum conferre. Episcopalis potestas se habet ad ordines inferiores, sicut politica quæ considerat bonum commune, ad artes & uirtutes inferiores, quæ considerant bonum aliquod particulare seu speciale. Politica uero legem præfigit inferioribus artibus, quis quid debeat exercere, & quãtum & qualiter, ideo ad episcopum pertinet in omnibus diuinis ministeriis aliquos collocare. Vnde ipse solus confirmat, quoniam confirmati in quodam officio confitendi fidem, constituuntur. Solus quoq; uirgines benedicit, quæ figuram gerunt ecclesiæ Christo desponsatæ. Hinc eius est ordinare & consecrare ministros ecclesiæ.

Thomas. Episcopalis ptãs.

¶Archidiaconus uero est quasi ministerij princeps, propter quod omnia q̃ ad ministeriũ ptinẽt, ipse tradit, ut cæreũ, quo acolitus diacono seruit, añ euãgeliũ ipsum portãdo: & urceũ q̃ seruit subdiacono. Similiter dat subdiacono ea quibus supioribus seruit ordinibus. In illis tñ nõ cõsistit principalis actus subdiaconi, sed in hoc ꝙ operatᷓ circa materiã sacramenti. Hinc archidiaconi ordines non conferunt. Verũtamen Papa qui habet plenitudinem potestatis pontificalis põt cõmitte re nõ episcopo ea q̃ ad episcopalẽ ptinẽt dignitatẽ, dũ mõ immediatã non habeat relationẽ ad uerũ corpus Chri. Idcirco ex papæ cõmissione simplex sacerdos ordines põt conferre minores & confirmare, nõ aũt nõ sacerdos: nec iterũ simplex sacerdos ordines maiores, q habẽt immediatã relationẽ ad corpus Chri, sup q̃d cõsecrãdũ Papa non habet maiorẽ potestatẽ q̃ simplex sacerdos. Hęc Tho, de prima parte quæstionis.

Archidiaconi ptãs.

¶Deniq; de sacerdotibꝰ excõmunicatis ꝑcisis, an ordinent, subdit: De hoc Magister recitat q̃tuor opiniones. Prima est, ꝙ hæretici q̃diu ab ecclesia tolerãt, ualeant ordinare, nõ aũt cũ fuerint ꝑcisi. Similit nec degradati, nec alij huiusmodi. Et ista est prima opinio, q̃ stare non põt. qm̃ omnis potestas data cũ cõsecratione, nullo casu potest tolli sicu nec consecratio annullari. Nam & altare ac chrisma semel consecrata, iugiter manent consecrata. Cum ꝙ episcopalis potestas detur cum consecratione: non potest auferri quantumcũq; quis peccet, degradetur uel ab ecclesia præcidatur. Alij ergo dixerũt, quod præcisi ab ecclesia, q in ipsa ecclesia episcopalem habuerunt potestatem, retinent potestatem ordinandi alios: sed ordinati ab ipsis, non possent hoc. Et hæc est opinio quarta, quæ etiã non stat: quia sij q in ecclesia fuerũt promoti, retinẽt potestatẽ quã habuerunt, patet ꝙ exequendo suam potestatem, faciãt uerã consecrationem: sicq; uere tribuunt omnem potestatẽ, q̃ cũ consecratione confertur. Ideo alij dixerunt, ꝙ præcisi conferunt ordinem & sacramenta alia, dummodo debitã seruẽt formã, tã q̃ ad primũ effectũ qui est sacramenti collatio, q̃ quantũ ad secundũ, q est infusio grẽ. Et hæc est opinio secunda, q̃ nequit stare, qm̃ eo ipso quod quis præcisis seu hæreticis cõicat ordines ab eis suscipiẽdo, peccat mortaliter, si sciẽter hoc agit: & sic fictus accedit ac obicem ponit, nisi forsitan in baptismo in necessitatis articulo. Ideo alij dicunt ꝙ uera dant sacra, non gratiam simul cũ sacris, & hoc nõ est ex inefficatia sacramẽtorũ, sed ꝓpter pctã recipiẽtiũ sacra ab illis contra ꝓhibitionem ecclesiæ. Et hæc est opinio tertia, quæ est uera. Verũtñ ordinati ab illis, nõ recipiũt licẽtiã exequẽdi ordinẽ sic susceptũ. Hęc Tho.

¶Circa hæc scribit Petrus: Collatio ordinũ põt alicui conuenire dupliciter. Primo, de iure cõirationе or dinariæ potestatis. Secundo, ex indulgẽtia seu commissione gñali aut speciali. Primo modo solis cõuenit episcopis. Duo etem̃ requirũtᷓ ad collationẽ ordinis cuiuscunq;. Vnum, adeptio, seu inexistentia ordinis in donãte, qm̃ nemo potest dare q̃d non habet. Scd̃m est gradus seu excellẽtia ptãtis, qa maiorẽ om̃i ordine oportet esse eũ seu ptãtem eiꝰ, q oẽs ordies cõfert. Hęc Pet.

Petrus. Ordinum collatio cõuenit alicui bifariã

¶Qui etiã quærit, an presbyter possit cõsecrare episcopũ. Videtur ꝙ sic. Primo, qa Apl̃s scribit ad Timo. Admoneo te ut resuscites gratiã dei, q̃ est in te per impositionem manuũ presbyterij, ergo per impositionẽ manuum presbyterorũ fuit ordinatus ẽpus. Secundo, Moyses non episcopus, consecrauit Aaron pontificẽ. Tertio, Hostiensis consecrat papam, episcopus quoq; archiepiscopum, sicq; inferior cõsecrat superiorẽ, ergo & presbyter simplex episcopum. In contrarium est, ꝙ secundum iura ad consecrationem episcopi ad minus requirunt tres episcopi: & quod ait Apl̃s, Sine ulla con tradictione, quod minus est, a maiori benedicit. Dicẽdum, Nullus nisi episcopus potest ordinare episcopũ, multiplici ratione, Vna est ex parte ordinantis, qm̃ nemo potest dare quod non habet. Secunda ex parte ordinandi, quia in pontificatu continetur plenitudo sacerdotalis officij: de pleno autem fit redundantia in alterum, non ipsum redundat ex altero, Tertia ex parte ecclesiæ, quia episcopus est summus in ministris ecclesiæ. Vnde pertinet ad ipsum inferiores disponere gradus, non ab ipsis disponi. Ad primũ ergo dicendũ, q̃d presbyter sumitur ibi pro ẽpo. Ad secũdum, q̃d Moyses fecit hoc deo iubente ac dispẽsante. Ad tertium, papatus non est maior ecclesiastica potestas q̃ episcopatus, ꝓpter quod papa omnes episcopos uocat fratres, alios uero filios. Episcopatus uero maior est dignitas q̃ presbyteratus. Hæc Petrus.

Quæstio. 2. Timot. 1

Hebreo. 7 Responsio

Papatus non est maior in ecclesiastica potestate q̃ episcopatus.

¶Quocirca sciendum, quod plenitudo & uertex ecclesiasticæ potestatis, quæ in solo est papa subiectiue, tria complectitur & includit, ut ex diuersis doctoribus colligitur, præsertim ex scriptis D. Petri de Palude, ac D. Petri de Aliaco. Primum est sacerdotium, & in hoc cæteris sacerdotibus est æqualis. Secundum est potestas episcopalis, quæ est de genere qualitatis, & in hac æqualis est episcopis cæteris. Tertium est iurisdictio summa ac uniuersalis, qua uniuersis est altior: & hoc ẽ relatio quædã, nec manet in papa dum desinit esse papa per liberam cessationem, aut alio modo: alia uero duo manent in eo.

In quo papa cæteris, vel sacerdotibꝰ vel episcopis præstet.

¶Præterea prætactas quatuor opiniones de ordinatione hæreticorum & præcisorum, aliter narrat Petrus quàm Thomas. Vnde & duas earum asserit esse ueras. Thomas uero unam duntaxat, sed in hoc differentia parua est, quia quod Thomas affirmat de ordinatis a præcisis, intelligitur de sciẽter ordinatis ab eis.

 ¶Præ

¶Præinductis concordat Richardus, qui etiam sciscitatur, utrũ episcopus degradatus ordines quæat conferre. Respondet, Quidã dixerunt quod quamuis episcopi suspensi, excommunicati, possint ordines cõferre de facto, nõ tamen episcopi degradati, quia omnino priuati sunt dignitate episcopali, quamuis non sacerdotali, q̃ auferri nequit ab homine. Et secundũ hos degradatio est mera spoliatio episcopalis potestatis. Alij uero dicunt contrariũ, q̃a potestas per consecrationẽ data non potest auferri quãtũ ad rẽ, sed quãtũ ad exequutionẽ. Et secũdũ hos degradatio nõ est maior priuatio quã suspensio, quamuis sit turpior, & q̃m est perpetua suspensio ab officio. Hæc Richardus.

Gulielm⁹ Parrhisien. ¶Quo circa sciendũ q̃ Gulielmus in suo Sacramentali tractatu de ordine, opiniões has recitat, disputatq̃ prolixe, & magis uidetur consentire opinioni dicentium, quod degradatio sit omnimoda spoliatio potestatis episcopalis. Veruntamen non multum assertiue super hoc loquitur, sed magis inquisitiue. Vnde tandem concludit, de hoc consulendam esse apostolicam sedem. Quæ sit, inquiẽs, intentio ecclesiæ ex autorisantis in actu exautorisationis, addiscendum est a Romana ecclesia, penes quam residet autoritas uniuersalis ecclesiæ, cuius etiam autoritate omnia statuta de exautorisatione & dispositiõe sunt edita. Hæc Gulielmus.

¶Richardus demum circa hæc ait: quemadmodũ dignitatem apostolatus omnes apostoli, quorum successores sunt episcopi, receperunt immediate a Christo. Hinc & episcopus quantum ad potestatem episcopalem, non habet supra se potestatem altiorem, a qua illa sibi possit auferri, nisi diuinam, quamuis exequutio eius sibi quæat auferri a superiori qui est iurisdictione sublimior, puta a Papa: nec est simile de principatu terreno, cum ille dependeat a capite ecclesiæ: ideo papa potest terrenũ principatũ a quocunq̃ auferre, dummodo subsit iusta & rationabilis causa. Similiter princeps inferior potest a superiori principe terreno, a quo dependet, deponi. Hæc ille.

Bonauen. ¶Præterea Bonauentu: Queãdmodum, inquit, sacri Canones tradunt, non potest ordines, præsertim sacros, dare nisi episcopus. Atq̃ ut septimo Etymologiarum scribit Isidorus statutum hoc originem habet ex scripturis ex ordinatione spiritus sancti: quia (ut Luc. 6. in Euangelio legitur) Christus habuit duodecim maiores discipulos quos uocauit Apostolos, alios quoq̃ minores septuaginta, & illis duodecim, non alijs contulit potestatem consecrandi seu manus imponendi, quibus succedunt episcopi, quod & factum est propter reuerentiam ordinis, q̃a si omnibus passim liceret ordines dare, tot admitterentur quod esset cõfusio & cõtemptus. Et rursus, quia episcopus est spõsus ecclesiæ. Itemq̃ quoniam sacramentum ordinis statum dicit perfectionis. Status autem episcoporum, & status perfectionis iam acquisitæ.

¶Amplius, quæstio ista de hæreticis an in ipsis sint uera sacramenta, & an possint ea conferre, fuit olim apud præclaros doctores multum ambigua tam de Augustin⁹ baptismo quam alijs. Postea autem per illustrissimum doctorem Augustin. nobis est patefacta, uidelicet q̃ sacramenta habent & dant, dummodo formam seruent ecclesiæ, & eius habeant intentionem, ita q̃ faciunt id quod facit ecclesia, quantum ad intentionem & ueritatem, quamuis non quantum ad utilitatem: quoniam sacramenta dispensant, fructum uero eorum nõ reportant nec conferunt, eo quod extra ecclesiam catholicã non detur spiritus sanctus. Hinc in omnibus sacramentis quæ habent ueritatem differentem ab utilitate. Verum est quod ab hæreticis dentur. Talia q̃q̃ sunt omnia præter pœnitentiæ sacramẽtum, cuius res existat contritio ipsa interior, sine qua nulla est absolutio uera, & cũ qua nulla est absolutio uana; ideo solũ hoc sacramentũ eis factũ, seu ab eis receptũ est iterandum. Hæc Bonau. Et hoc ultimum uerũ est si q̃s scienter confessus sit illis, & sciat ipsos esse hæreticos.

¶In prehabitis cõtinentur scripta Alberti, Durandi, Argentinensis, & aliorum de his.

QVAESTIO II.

Diffinitio simoniæ. Apocal. 3. Consequenter q̃ritur de simonia quid sit, et qui bus modis committitur, atque de poenis huius sceleratissimae impietatis. Et ut communiter dicitur, simonia est studiosa uoluntas emendi uel uendendi spirituale. Et uidetur quod istud sit licitum, cũ in Apoca. dñs dicat: Suadeo tibi emere aurũ ignitũ probatũ, ut locuples fias, ubi per aurũ secundũ expositores intelligitur sapientia spiritualis, uel potius charitas. Secundo, nihil spiritualius felicitate sanctorũ in patria, quæ felicitas est beatifica uisio deitatis, & tamen pro hac obtinenda uirtuose dantur temporalia bona. Tertio, pro religionis ingressu iã passim recipiuntur, imo & exigũtur pecuniæ, & cõsimilia q̃dam. Multa huiusmodi fiunt, & argui possent ad q̃ ex iã dicendis patebit solutio.

Bonauen. Spiritua- le tripliciter acc. ¶Itaq̃ circa hęc scribit Bona. Spirituale tripliciter dicitur. Primo id quod est pure spirituale, ut gratia & uirtutes: & nec de facto neq̃ de iure possunt uendi. Secũdo dicitur spirituale quod adiungitur rei corporali, q̃ tamen rõne illius spiritualis cõsecratur & accipit nomẽ ac rõnẽ boni spiritualis. & hoc cũ sit spirituale, de iure uendi non potest, nec cũ alio in uẽditione trãsire, p̃ eo q̃ poni nõ ualet sub precio. De facto tamen rõne corporalis rei põt uendi, ut ecclesiastica sacramenta. Tertio dicitur spirituale quod adiungitur rei corporali, q̃ habet rationem tẽporalis, ut calix consecratus, & ius patronatus, quia in illis consecratio iuncta est argento aut fundo, & hoc uocatur spirituale, quia spiritualian nexũ. & hoc de facto uendi potest, non de iure: attamẽ cũ eo cui adiunctũ est, põt in uenditione transire. Calix nanq̃ consecratus uendi potest, ita quod consecratio non uendatur, sed ualor metalli. Similiter fundus cui annexũ est ius patronatus, non ipsum ius patronatus, quin incurratur simonia. In ordinibus autem est aliq̃d de primo spiritualiũ genere, utpote gratia sanctificãs: aliq̃d q̃q̃ de scdo, puta potestas ministerialis p̃ aliq̃d signũ sensibile dispensata, cui inseparabilit̃ est annexa. Primũ horũ, ut dictũ est, nec de iure, nec de facto põt uẽdi. Scdm uero põt de facto dari pro p̃cio, q̃a inseparabiliter est adiũctũ exteriori sacramẽto, q̃d cũ de facto possit uenũdari, põt similiter & illa potestas: sicq̃ simoniacus põt de facto ordines simoniace dare. Porro de donis grãe gratis datę cõtingit loq̃ dupliciter Primo q̃ad seipsa, secundo quãtũ ad annexa. Et iuxta hoc habẽt duplicẽ dispẽsatorẽ. Nã q̃tũ ad primũ, habẽt dispẽsatorẽ spm̃ sanctũ, seu totã superbeatissimã trinitatẽ, q̃ causat imprimitq̃ characterẽ. Quãtũ uero ad scdm seu annexũ, habẽt p̃ dispẽsatore hoẽm purũ. Et primus nũq̃ uendit, secundus uero uẽdere põt de facto illud annexũ, quod est quodãmõ spũale, & p̃pter illud emitur. ideo ipsa dona uendere prohibetur. atq̃ ad hunc sensum ipsi ordines simoniacis uendi ac dari dicunt.

¶Ad primum horum Bonauentura respondet, loqueodo de potestate effectiua dimittendi peccata sic solus deus dimittit peccata, secundum quod deus. Nã Christus intus baptizat, non secundum quod homo, sed secundum quod deus. Loquendo autẽ de potestate dispositiua, utpote per modũ meriti, sic Christus meruit nobis peccata dimittere, & quantum ad pœnam & quãtum ad culpam. Hinc, quia deus dedit dona hominibus, cõdonauitq; culpã, & quoniam innocẽs fuit, accepit dona in nobis, id est, meruit ut nos acciepermus, iuxta illud Iohannis: De plenitudine ei⁹ nos acceperemus omnes gratiam pro gratia. Meruit autem Christus nobis remissionẽ culpæ, relaxationemq; pœnę sua passione, quæ fuit deo gratissima, atq; in se acerbissima, nullo mõ ex debito suo, sed ad soluẽdum debita nostra. Et in hoc Christus inquantum homo, excellit in potestate dimittendi pœnam, quia per se potest totum cõdonare: quemadmodum condonauit mulieri in adulterio depræhensæ, & nũcq; hoc potest sine claue. Alij aũt homines si hoc possunt hoc est potestate quam Christus eis commisit ad passiõis suæ thesaurũ ac meritũ dispẽsandũ, tãq̃ custodib⁹ sui thesauri, & p hanc distinctionem solui de facili possunt obiecta, quæ hic ad utrãq; possunt partẽ formari.

Bonauẽt.
Psal. 67.
Ephe. 4.
Johan. 1.
Johan. 8.

¶Præterea, dũ quæritur quæ sit illa potestas, quam potuit Christus dare ministris, nec dedit: Dicendum, qđ circa baptismũ possunt sex uirtutes seu potestates notari: ut uideamus quõ Christus potuit dare, nec dedit. Prima est potestas autoritatis, q̃ deus à seipso nõ aliunde, habet potestatem mũdãdi interius à peccatis. Secũda est potestas cooperatiõis, ut homo diuinitus accepta potẽtia in tali actu esset cooperator. Tertia est abundantis excellentiæ, ut secundum abundantem gratiam in baptismate existentem, maiorem cõferat gratiã baptizato. Quarta est inuocatiõis, ut homo in nomine Petri baptizare possit, sicut in nomine Christi seu trinitatis. Quinta est potestas institutionis, ut sicut Christus habuit potestatem instituẽdi baptismum in aqua, ita & alius talem haberet potentiam. Sexta est ministerij, qua unus alteri exhibet sacramẽtum. Primam Christus nec dedit, nec dare potuit suis, quoniã incapaces fuerunt. Vltimam potuit dare & dedit. De oibus uero intermedijs dicũt Magistri, q̃ eas discipulis dare potuit, sed non dedit. Nempe secundam & tertiam non donauit, ne spes salutis in homine poneretur, quia unus homo alium spiritualiter posset sanare, aut suis meritis plus de gratia dare, speraret homo ab homine gratiã et ueniã. Quartam quoq; & quintam non dedit, ne tot sint baptismi quot baptizantes. Hinc unus solus instituit, solus instituit, ut unus solus inuocetur.

¶De potestate demum cooperationis est controuersia, quia Magister dicit, quod Christus illam potuit dare, quod communiter nõn tenetur. Sed qm̃ Augustinus uidetur hoc dicere, aduertendum quod alteri cooperari contingit dupliciter, Primo per modum causæ efficientis, sicut natura cooperatur deo in productione naturalium rerum: liberum quoq; arbitrium grãæ, faciendo meritorium opus. Alio mõ pmodũ disponẽtis, sicut cooperatur homo deo q̃tã ad grãm, se disponendo ad illã. Primo mõ quicq̃d Magister dicere uideaẽ, de⁹ hõi dare nõ potuit huiusmodi potestatẽ cooperatiuã, q̃a creatura capax nõ fuit, nec ita intelligit Augustinus ut tactũ est primo libro distinctione 4. Sed secundo mõ potuit dare, ut scꝫ homo homini gratiã impetret dispositiue, sicut dedit homini uirtutẽ faciendi miracula, non ea efficit homo, sed uirtute sibi collata impetret ea desuper fieri. Ex quibus innotescit quõ intelligenda sunt uerba Augusti. quæ allegat Magister. Et quod rursus super illud Iohannis, Hic est qui baptizat, Augustinus testatur, Iohannes didicit quod potestatẽ mundandi a peccatis Christus potuit dare ministris, nõ dedit. Hæc Bonau.

August.

¶Qui & circa id, quod dictũ est de baptismo non suscipiendo a malo ministro, disseruit: Ille qui baptizat, aut est in peccato notorio, aut occulto, & siue sic, siue sic, adhuc distinguẽdũ ẽ: q̃a aut est necessitas baptizandi, & timetur scandalũ nisi baptizet, & tunc nõ peccat baptizando, sed in hoc quod se negligit preparare, & cũ timore & reuerentia ad sacramentũ accedere. Si aũt non sit necessitas, nec scandalũ formidatur, si non baptizat, non debet baptizare, nisi prius se præparare ad iustificationẽ. Quod si non fecerit, non solũ peccat negligendo, sed etiã quantũ in se est, sacramẽto contumeliã faciendo, & usurpando id ad quod nõ existat idoneus. Si uero notorius est, peccat scãdalizãdo. Ideo asserit Augu: Mũdos oportet esse ministros.

¶Obijci quoq; potest contra id q̃ ait August: Si baptizauit ebriosus &c. baptizatũ est. Ebrietas nãq; aufert uim rationis, atq; intentionẽ, quę est necessaria ad baptismũ, ergo ebriosus non baptizat. Dicendũ qđ differentia est inter ebriũ & ebriosum. Ebrius nanq; dicitur in actu, ebriosus in consuetudine, & potest aliquis solitus inebriari, aliqñ sobrius esse actu, tũcq; baptizatũ est, si baptizet. Si aũt ebrius habeat rationem adeo ligatã, quod baptizandi intẽtio ab eo tollatur, ita quod nescit quid faciat, non baptizat. Porro, si ratio soluta est tm̃, quod scit quid facit, attamẽ non est omnimodo bene compos sui, iudicãdum est quod uere baptizet, etiam si lingua eius aliquo modo balbutiat, qm̃ hoc nõ est semper efficax signum ligaminis rationis, cum quidam ex modico balbutiant uino. Distinguendũ est tamẽ de ligamine linguæ, quia si uerba intelligibiliter formet, perfecte baptizatus est hõ: si aũt ita corrupte profert, quod non intelligi potest, & si formam ita infringat, ut conuenienter intelligi nequeat, rebaptizandum est.

De ebrioso baptizãte.

¶Insuper quæritur de hoc, quod dicit, quia nouerat Iohannes Baptista dominum. Videtur etem̃ dicere contra Hieronymum & Chrysostomum, asserẽtes quod non nouerat esse Christum, sicq; uidetur contrarietas esse. Et q̃ritur quis melius dicat. Et uidetur qđ Augustinus, quia dum Iohannes uidit Iesum uenientem ad se, dixit: Ego a te debeo baptizari, ergo iã nouerat eum. Quod autem Chrysostomus melius dicat, apparet, quoniam quando Iohannes a deo missus ẽ ad baptizandum, dictum est ei: Super quem uideris spiritum descendentem, hic est qui baptizat, ergo antequam Christus uenit ad Iohannem, Iohannes sciebat quod ipse Iesus esset solus, qui intus baptizaret, quamuis eum exterius non cognouerat facie. Dicendum quod utrunq; horum est uerum. Primo quippe Iohannes nouerat Christum in infantia notitia corporali. Deinde intrauit desertum, & tunc post longũ tempus quando missus est ad baptizandum, dictum est ei, quod Christus potestatem baptizandi intus sibi seruaret: sed iam ex magna mora fuit oblitus, quis & qualis esset in facie Christus: & quod ipse esset qui peccata dimitteret, & spiritũ sanctum daret. Vtrũq; ergo sciebat Iohanes in generali, sed postmodum di-

Cõtra Bonauentu-ram dicit in speciali, Prius tñ cognouit qs esset, q̃ cuius potestatis cõsisteret. Et primũ sciuit p cõuersationẽ infantię, scdm p reuelationẽ ꝓpheticę. Hęc Bon. circa literã.

¶In quibus uidetur primo obscurum, quod dicit beatissimum Iohannem ex longa mora obtitum, qđ ipse Iesus esset qui peccata dimitteret & spiritum sanctum daret. Hoc enim cognouit Iohannes ex reuelatione diuina, nec ex mora temporali fuit hoc oblitus, imò potius in illa cognitione profecit, sciẽs se missum ante Christi manifestationem, ac certus quod esset Iesus deus & homo, rex Messias, mundi saluator.

¶Secundo, quod dicit sanctum Iohannem prius cognouisse quis esset ipse Iesus, quam cuius cõsisteret potestatis. Nẽpe quis esset ipse Iesus, nõ uidetur cognouisse, nisi post natiuitatem amborum per conuersationem infantiæ, ut in uerbis prætactis innuitur. Sed cuius potestatis esset Christ⁹, cognouit adhuc clausus in utero, quando ad Christi præsentiam in sacratissimę uirginis utero exultauit, præuentus supernaturaliter usu rationis atq; ꝓphetica notitia saluatoris. Et si dicatur quod non exultauit ueraciter, nec actualiter non uitsed solum, per modũ exultantis se habuit, ut imaginatur Vdalricus, ostensum est suis locis hoc falsum esse, & sancti patres expresse dicunt contrarium. Luce. 1. Thomas.

¶Deniq;, de his Thomas cõpendiose loquutus est: Iohannes antequã intrauit desertum, Christum cognouit personaliter ex conuersatione, cum fuerit eius cognatus per carnem. Sciuit etiam Christi dignitatẽ ex reuelatione prophetica: sed propter longam morã amiserat uultus eius imaginationem, Vnde personaliter eum non cognoscebat. Ideo Christo ueniente ad baptismum, Iohannes didicit tria, secundum sanctos diuersos: Quia secundum Chrysostomum, didicit qđ iste in persona esset quem prædicauit uenturum. Secundum Augustinum uero didicit, quod ipse Christ⁹ haberet potestatem excellentiæ in baptismo, quam sibi retineret, quamuis posset eam seruis largiri, quod tamen in generali sciuerat prius, sed tunc hoc in speciali de hac persona cognouit. Secundum Hieronymũ autem didicit, quod per baptismum Christi non solũ gratia cõferretur mũdans à culpa, etiã ab omni pœna absoluens, quid habet à Christi passione. Hęc Thomas circa textum, ex quibus forsitan solui posset, qđ primo contra uerba Bonauenturæ obiectum est. Chrysost. Augusti. Hierony.

Triplex baptismo abluendi peccata.

¶Præterea ad prætactas quæstiones Thomas respondet: Triplex est potestas abluendi peccata in baptismo. Vna autoritatis, quę solius est dei, ideo Christus secundum quod homo, tali potestate peccata remittere non ualebat. Alia est potestas ministerij, competens eis qui sacramenta ministrant, in quibus diuina uirtus secretius operatur salutem. Tertia est media inter has duas, quæ dicitur potestas excellentiæ, quã præ cæteris habuit Christus. Attenditur demum excellentia ista in tribus. Primo in hoc, quod ex merito suæ passionis baptismus efficatiam habet, non ex merito alicuius alterius baptizantis, ideo non est melior baptismus à meliore baptizante datus. Secũdo in hoc, quod Christus sine sacramentis sacramentorum effectus tribuere potuit, tanquam sacramentorum institutor ac dñs, qđ de alijs non est uerũ. Tertio, in hoc, qđ ad inuocationẽ nominis eius dabat̃ alijs remissio peccatorum in baptismo in primitiua ecclesia

¶Verũ his obijci potest, quod Christ' in Euangelio loquitur: filius hominis potestatem habet in terra dimittẽdi peccata. Et rursus, quod ipse uocatur saluator atq; redemptor, quemadmodum angelus dixit ad Ioseph: Vocabis nomen eius Iesum. Ipse eñ saluũ faciet populũ suũ à peccatis eorum. Augustinus quoq; sup illud Iohannis, Sicut pater suscitat mortuos &c. ait, Iudicat & suscitat corpora non pater, sed filius, secundũ humanitatis dispensationem. Mat. 1. Tract. in Iohan.

¶Et respondendum quod filius hominis nõ secundum quod homo, sed secundũ quod deus, habuit potestatem dimittendi peccata per autoritatẽ: tñ ut homo, habuit potestatem cuiusdam excellentiæ in relaxando peccata, in baptizando suscitandoq; corpora p modũ ꝓtactũ, ex uniõe suæ humanitatis cum uerbo.

¶Deinde Thomas respondens ad istud, utrũ Christus suis ministris contulit potestatem cooperãdi ad interiorem mundationem: Cooperari, inquit, agenti quadrupliciter accidit. Primo, ut adiuuans. Secundo, sicut consilium præbens. Tertio, sicut quo mediante primum agens suum producit effectum: sicq; cooperantur instrumẽta principali agenti. Quarto, sicut disponens materiam ad effectũ principalis agentis suscipiendum. Primis duobus modis nihil cooperatur oĩpotenti ac sapientissimo deo. Vnde Isaias: Quis adiuuit spiritum domini? aut quis cõsiliarius eius fuit? Sed tertio mõ aliqua creatura cooperatur deo in aliq̃ actione, non in omnibus. Cum eñ deus sit prima causa naturalium omnium actionum, quicquid agit natura: hoc efficit ut instrumentale agens, cooperans primo agenti. Quædam uero deus retinuit sibi, immediate operans ea. Quarto etiam mõ cooperatur aliqd deo, sicut in creatione animę rationalis, quam deus p se immediate producit, natura tñ disponit materiam ad animæ susceptionem. Cumq; recreatio animę correspondeat eius creationi, ideo animę emundationẽ deus immediate nullo cooperante operatur, sed hoc quarto mõ, dupliciter. Primo, ex opere operante, uel dicendo uel promerendo: & sic homines ei cooperantur in peccatorum remissionem, de quibus ad Corin. dicitur. Dei adiutores sumus, uel ex opere operato, sicut qui conferunt sacramẽta quæ disponunt ad gratiam, per quam fit remissio peccatorum: & hæc est cooperatio ministerij, quæ ministris ecclesiæ competit, de quibus ad Corint. ait Apostolus: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi &c. Cooperari agenti quadrifariam fit. 1. Cor. 3.

¶Porro dũ quæritur, an ministris Christi conferri potuit potestas, cooperationis: Dicendũ, quod dupliciter dicitur aliquid non posse creaturæ cõmunicari. Primo, qm̃ nulli creaturę cõmunicari potest. Secũdo, qm̃ cõmunicari potest alicui, quamuis non isti. Quicquid aũt communicatum alicui, traheret ipsum extra terminos suę speciei, nõ potest ei cõmunicari, ut esse quo esse rationale, quod communicatum est homini. Qđ autem communicatũ alicui, traheret ipsum extra terminos creaturæ, non potest alicui creaturæ communicari, ut est potestas autoritatis, quam omnes fatentur creaturæ communicari non posse. Sed de potentia cooperationis est duplex opinio. Magister nanq; in litera uidetur sentire, quod potentia cooperationis ad emundationẽ interiorem posset alicui creaturæ cõferri, quãuis nõ sit collata: q; intelligi nequit de cooperatiõe per modũ dispositiõis, qm̃ hæc collata est ministris ecclesiæ. Alij dicũt qđ cõferri nõ potuit. Vtraq; uero opinio potest mõ aliquo sustineri. Cooperatur eñ deo aliquid instrumẽtaliter duobus modis. Vno mõ per uim aliquã absolutã, habentẽ in rerũ natura esse cõpletũ ad producendum effectum, non solum secundarĩ

Itaq; uaſa ſacra ratiõe cõſecrationis, nullatenus ſunt
uendenda, ita ut ratione conſecrationis aliquid plus
exigatur. Tamen in neceſſitate eccleſiæ uendi poſſunt,
quantum ad id quod in eis eſt non ſpirituale. Et ſi ec-
cleſiaſticæ uẽdatur perſonæ, poſſunt integra uendi. Si
aũt uẽdant ab alijs nõ ad uſum eccleſiæ, debẽt pri⁹ frã
gi oratiõe p̄miſſa, ne ſancta tractent ab alijs quã ab ec
cleſiæ miniſtris. De iure quoq; ſepulturæ ſciendũ, ꝙ uẽ
Ius ſepulturę. ditio ſepulturæ intelligi poteſt dupliciter. Primo, ꝙ uẽ
datur terra conſecrata in ſepulturam. Et de hoc dicen-
dum ſicut de ſacrorum uenditione uaſorum, quoniam
cœmeteriũ põt uendi rõne terræ in neceſſitate eccleſię,
ſicut calix. Nõ aũt uendi põt ratione cõſecrationis, ut
Gene. 23. Act. 6 ſc; aliqs pro pecunia ibi ſepeliatur. Abraham demum
non peccauit, duplicem æmens ſpelũcã, quia ſpelunca
illa non fuit in ſepulturam conſecrata: uel ſi fuit conſe
crata, tranſiuit poſſeſſio eius in iuriſdictionem cũ uni-
uerſitate agri. Emor uero reprehenditur, quia receſſit
a bona intentione quam habuit prius, uolẽs eam gra
tis dare, quem paulo poſt cariſſime uendidit uel ut qui
dam dicunt, Abrahã non peccauit redimens ius ſepeli
endi mortuum ſuum. quod quamuis Emor non ei de
negaret, tamen ſciebat Abraham ꝙ Emor moleſte ac
ciperet, niſi precium agri ei daretur. Primũ tamẽ meli
us uidetur. Secundo dicitur uendi ſepultura, ſi ꝑ offi-
cio quod a ſacerdotibus in ſepultura funeris exhibet̃,
aliquid exigatur, quod (ut patet ex dictis) non licet. At
tamen ſi conſuetudo ſit quod aliquid detur, poteſt p
ſupiorẽ correctio adhiberi in eos q denegãt dare qd
conſuetudo expoſcit. At uero ius percipiẽdi decimas,
Ius decimarum. conſequitur ſpirituale officiũ, qa debentur miniſtris
eccleſiæ: nec laici poſſunt habere hoc ius, quamuis ali-
quando ad tempus conceſſus fuerit laicis fructus illa-
rũ, ꝑpter aliquã eccleſiæ neceſſitatẽ. Tũcq; eo mõ quo
laicis dari põt, etiã ab eis redimi põt autoritate epiſco
pi. Vna tamẽ eccleſia nõ poteſt ab alia emere ius pci-
piendi decimas. Nec etiam Iacob peccauit ius primo
geniturae emens ab Eſau, qm̃ ex ordinatione diuina ſi
bi debebat. Hic ſuã uexationẽ redemit huiuſmodi em
ptione, Eſau peccauit uendendo.

HOc quoq; ſciendũ ꝙ ſimonia tribus modis cõ
mittitur. Simonia nãq; conſiſtit in emptione
& uenditione ſpiritualiũ, uel eorũ q̃ ipſis anne
xa ſunt. Emptio aũt atq; uenditio nõ ſolũ conſiſtunt
in datione & acceptione pecuniæ, ſed omniũ quorũ
Gene. 25. primogenituræ. p̄ciũ põt nũmiſmate menſurari. In his quippe cõſiſtit
liberalitas ſecundũ Philo. Conſtat em̃ quod in eis eſt li
beralis datio, cui cõtraria exiſtat uenditio. Omnis au-
tẽ temporalis commodi p̄ciũ põt nummiſmate men-
ſurari. Quicũq; ergo ꝑ aliq̃ cõmodo tẽporali dat ali-
Simonia tribus cõmittitur. qd ſpirituale uel ei annexũ, ſimoniã cõmittit. Bonũ
uero tẽporale qd unus põt ab alio expectare, uel ẽ ex
parte animæ, ut fauor aut amicitia: & quo ad hoc, eſt
munus a lingua: uel ex parte corporis, ut actus corpo
raliter exercitus: & quãtũ ad hoc, eſt mun⁹ ab obſeqo:
uel eſt aliqd exteriorũ bonorũ, & ſic eſt munus a ma
nu. Quãtũ ad primũ, cõmittit ſimonia p munus a lin
gua, qm̃ munus opinionẽ exprimit, gratiamq; conce-
ptã: quantũ ad ſcdm, p mun⁹ ab obſeqo: quãtũ ad ter
tiũ, per munus a manu. Porro iudiciũ eccleſiæ eſt ſecũ
dũ exteriora. Cũq; nõ ſit ꝓbabile quod animus iudicis
flectatur pro munere paruo ad faciendũ aliqd, ideo in
paruis muneribus iudici datis nõ iudicat ſimoniã cõ-
mitti. ſed apud deũ q cor intuetur, ſimonia eſt in par-
uis & magnis muneribus, ſi aius iudicis ex eis flectat̃.

Deniq; opinio dicentiũ Papã non poſſe committere ſi
moniã, eſt falſa. Si enim Papa ꝑ aliquo ſpirituali mu- *Papa ſimoniacus eſſe poteſt.*
nus acciperet ſimoniã committeret ſicut alius homo,
quamuis res eccleſiæ ſint aliquo mõ ipſius Papę, non
tamen ut domini principalis. Nec dubiũ qm̃ ſimoniã
cõmitteret, qui ſpirituale aliqd ſuo traderet debitori,
uel quod ſuum eſt recuperat: ita & Papa, ſi pro tẽpora
libus res eccleſię daret. De obſeqo etiã diſtinguẽdum,
quia aut honeſtũ, aut inhoneſtũ. Si honeſtũ, põt ex eo *Obſequiũ duplex.*
qs fieri eccleſiaſtico bñficio dignus, ſicut ex alijs bonis
operibus: & tũc ſi non interueniat pactio, poteſt ei bñ
ficiũ dari, ita ut nõ habeatur principaliter ocul⁹ ad ob
ſequiũ, ſed ad dignitatẽ pſonæ. Si aũt ſit inhoneſtũ obſe
quium, ſimoniacũ eſt. Cõformiter munus a lingua, ẽ du-
plex. Vnum quod in actu linguæ conſiſtit, ut laus: Ali
ud quod ex lingua ſumit initium, ut dum quis ex hoc
ꝙ precibus alicuius ſatisfacit, præſtolatur fauorẽ. Qui
autem dat aliquid ſpirituale pro fauore aut laude ac-
quirenda, certum eſt ꝙ ſimoniã cõmittit. Cumq; pre-
ces porriguntur pro indigno, ſatis apparet ꝙ nil mo-
uet niſi fauor, aut etiam periculum euitandum: quia &
malo carere, eſt quoddam bonum, ut 5. Ethicorũ ait
Philoſophus. Ideo quando preces funduntur pro indi
gno, uel ab aliquo potẽte qui periculum cõminatur,
quæ uocãtur pręces armatæ, ſi propter hoc eccleſiaſti
cũ detur, ſi autem pro digno fiant, quantum ad iudici
um hominum, probabile eſt quod dans potius moue
atur intuitu dignitatis perſonę, quam precum fauore,
ideo nõ reputatur ſimonia. Si tamen principaliter mo
ueatur fauore precum aut timore rogantis, ſimonia-
cum eſt diuino iudicio, tam ex parte rogantis quam
rogãti, ſi hoc intendat ſiue quis roget pro ſe, ſiue pro
alio. Poteſt enim quis beneficium eccleſiaſticum non
habens curam animarum, ſi indiget, petere pro ſe: ſed
non ſi habeat curam animarũ, quia præſumptuoſum
eſt, nõ tamen eſt ſimonia, niſi pro tanto ꝙ ex ipſa præ
ſumptione indignus efficitur. ſicq; preces ſuæ hoc ipſo *Questio.*
ꝙ rogat, fiunt pro indigno.

¶Si pręterea quæras, an ſimoniacus ſit qui principa
liter conſanguinitatis intuitu aut amore beneficium
præſtat: Dicendum quod talis aut intendit tempora-
le bonum illius cui dat, non alterius, & ſic peccat gra-
uiter: nõ tamen ſimoniam committit, quia non uen-
dit, cum nihil accipiat. Aut intendit aliquod bonum
in ſeipſum redundans, ut per hoc magnificetur, & do
mus ſua notabilitetur, & ita ſimoniã committit, quo
niam ſperat recipere aliquod temporale pro quo be-
neficinm donat.

¶Deniq; in pmutationibus beneficiorũ & dignita-
tũ cõmittitur ſimonia, ſi pro terreno aliquo cõmodo
unius aut amborũ cõtingãt. Non aũt ſi pro ſpirituali
cauſa, ut quia in uno loco meli⁹ poſſit deſeruire, tũcq; *Petius.*
autoritate diœceſani epiſcopi talis commutatio fieri
ualet. Hæc Tho. in Scripto q hęc eadẽ ſcribit in Secũda
Secũdę. ¶Cõſonat Petrus & addit: Quædã ſunt ma
la, qa ꝓhibita in iure ut uẽdere beneficia aliqua eccle-
ſiaſtica, q̃ tamen cadunt in perſonam laici: & in his ſo
la uoluntas non facit ſimoniacum. Quædã uero ſunt
prohibita quia ſimoniaca, ut uendere ſacramenta ec-
cleſiæ atq; in his ſola uolũtas facit ſimoniacum, quod
intelligi poteſt quo ad forum diuinũ, nõ quo ad forũ
eccleſiæ. Vnde huiuſmodi ſimoniam ſine officij reſi-
gnatione per ſolam pœnitentiam puto poſſe purgari.
At uero pro religionis ingreſſu aliquid accipere, illici-
tum eſt, ſed ſi religio pauper eſt pro ſuſtentatione in-

gredientis accipere licitum est, aut etiã si diues sit, & ex deuotione offeratur. Porro scientia & docendi licentia nõ sunt spũalia per relationẽ ad spm̃grẽ, sed ad spm̃ humanum. Ideo talia uẽdere non est simoniacũ, quãuis posset esse cupiditatis uitiũ. Hæc Petrus qui in hoc ultimo uerbo uidetur a respõsione Thomę discedere.

Richard⁹. ¶Richardus quoq; circa hæc addit: Quædam sunt spiritualia per comparationem ad spiritum humanũ, & hoc dupliciter. Primo, per causam, ut doctrina: quędam per essentiam, ut scientiæ Philosophicæ. Doctrina harum scientiarum potest uendi de facto & de iure, cum doctor non habet aliquod stipendiũ ab ecclesia quo docere teneatur: si autem habet salarium ab ecclesia, incurrit uitiũ simoniæ, uel quasi simoniam, si pro doctrina sua precium exigat a clericis eiusdem ecclesiæ, & a pauperibus undecunque sint. Extra de magistris, ne aliquid accipiant. Dicunt tamen aliqui quod non prohibetur exigere a diuitibus, quod credo intelligendum non de diuitibus eiusdem ecclesiæ, sed alterius. Nec etiam ab illis deberet exigere, nisi ex licita causa factus est pauper, aut debitis obligatus. Prædictæ autem scientiæ nec de iure, neq; de facto uendi possunt, iuxta illud Prouerbiorum: Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit?

Prou. 17 ¶Porro dum possessiones alicuius loci religiosi nõ sufficiunt ad sustentandum plures quàm ibi sunt, uolenti deo ibi seruire licitum est intimare sine pacto, q nisi afferret unde uiueret, ipse & alij penuriam paterentur, per quam possent impediri a diuino officio. Si autẽ monasterium abundat, non licet sic loqui. Ad maiorem uero horum explanationem notandum, quod non tantum committitur simonia, dum pro spiritualibus aut pro annexis eisdem datur ex pacto pecunia, sed etiam cum ex pacto datur munus quodcunq;, siue à lingua, siue à manu, & cætera. prima quæstione prima, & expressius capitulo sequenti Si autem sine pacto ex liberalitate offertur, recipi potest. Hæc Richardus.

Scotus. ¶Scotus etiam scribit hic: Canonica pœna, ut sumitur modo, est pœna inflicta per canones, arcens, prohibensve punitum ab aliquo actu ecclesiastico, qui alias ei liceret. Dixit autem secundum canones, quia ad hoc quod sit iusta, debet secundum canones infligi.

Pœnę canonicę sex Huiusmodi uero pœnæ in speciali sunt sex, scilicet depositio, degradatio, infamia, irregularitas, excommunicatio, interdictum. inter quas maxima est depositio, cum sit totalis a statu clericali amotio. Et si degradatio sit amotio ab omni gradu clericali, tunc idem sunt depositio & degradatio. Si uero degradatio sit depositio tantum a determinato gradu, alio gradu reseruato, sic degradatio est quædam particularis pœna respectu depositionis. Deponitur autem, non quod deleatur character &c. sicut præhabitum est. Hæc Scotus.

Antisiodo ¶Præinductis etiam consonant scripta Antisiodorensis in Summa tertio libro dicentis: Non est licitum dare temporalia pro missis tricenarij. Vnde prohibetur in synodo, ne presbyteri aliquid accipiãt antequã missas compleuerint, ad uitandum speciem mali, & ut scandalum euitetur, ne scilicet uideantur spiritualia uẽdere, & ne detur sacerdotibus occasio simoniæ. Tamẽ si sacerdos non haberet sustẽtaculum uitæ, posset ante accipere. Dicimus q̃q; q̃d emere & uẽdere q̃tũcunq; simoniacũ est, & secundũ diuersos gradus nobilitatis scientiarum, dicitur simonia in talibus maior & minor. Hinc aduocato non licet uendere scientiam nec suum consilium &c. ut supra.

QVAESTIO III.

Circa præinducta quæritur, vtrum sacerdos habens competens beneficium, possit licite alteri deseruire. ¶Videtur quod non, quia hoc esset cupiditatis.

¶In contrarium est consuetudo sacerdotum.

Henricus ¶Ad hoc respondet Henricus quodlibeto 9. Talis sacerdos aut uocatur a suo prælato ad deseruiendum beneficio tempore quo illud caret proprio deseruitore, & hoc propter ipsius beneficij necessitatem, aut ingerit se propter quæstus commoditatem. Primo modo potest id licite ac meritorie facere, & pro labore emolumentum percipere, atq; in pios conuertere usus. Si secundo modo, aut appetit quæstus, ut lautius uiuat, aut ut pauperes pascat. Primum non licet, imo de proprio beneficio non licet ei nec alteri plus accipere quàm necessaria quoad statum suæ personæ. Nam quoad alia, dispensatio ei credita est, & dispensator est pauperum. Et quicquid immoderate consumit delicate uiuendo, in hoc pauperes spoliat & defraudat, sicut ait sanctus Bernardus ad Henricum Senonensem archiepiscopũ: Clamant nudi, clamant famelici, conqueruntur & dicũt: Nostrum est quod effunditis, crudeliter nobis subtrahitis, quod carnaliter inaniter q; expenditis, nostris necessitatibus detrahitur, quod uestris uanitatibus ac superfluitatibus impartitur. Porro si appetit pro lucro temporali in beneficio alieno seruire, ut pauperes pascat: aut ergo magna necessitate urgẽtur pauperes, nec inueniunt subsidium: aut non. Si primo modo, optime agit, cum in tali necessitate licet uendere uasa ecclesiæ &c. Si secundo modo, tunc dico quod quamuis liceat facere, melius tamen esset quod in proprio beneficio orationi, contemplationi & actibus officij sui uacaret: quoniam talis actio non debet esse in desiderio uoluntatis, sed solum in ministerio necessitatis. Hęc Hẽricus. Bernard⁹ 12. q. 2. c. Aurum.

¶Qui de hac materia adhuc mouet tres quæstiões quodlibeto 2. Prima, utrũ illicitũ sit plura ecclesiastica beneficia simul habere, ita q hoc sit malum secundum se. Secunda, an liceat alicui petere licentiam seu dispositionẽ pro se ad tenendũ simul beneficia plura. Tertia, utrum liceat uiris ecclesiasticis uitã ducere delicatã, & preciosis uestibus uti ac equitaturis. Ad quas satis prolixe ac deuote respõdet, quod nimis longũ esset hic recitare, tamen ex uerbis eius nũc introductis elicitur, q̃d ad ista respondeat. Etenĩ si (ut asserit) non licet beneficiato de unico suo beneficio plus q̃ necessaria sumere, hoc est, simplicem uictum, uestitum, domiciliumq; accipere, & quicquid superest, in pios usus conuertere obligatur, imo potissime pauperibus erogare: quomodo licebit eis plura beneficia occupare, quorum unum pro competentia sit sufficiens? nisi forsan in casibus qui excipi & exprimi solent, qui rarissime habent locũ, quos & in opusculo cõtra pluritatẽ beneficiorũ expressi. Simplici quoq; uictui & uestitui cõtrariantur uita delicata ac uestit⁹ superfluus, curiosus, põposus ac preciosus. De his in p̃tacto tractatulo alijsq; libellis copiose scripsi. De moniali ũ quorũdã recep. tione.

¶Postremo in hac quæstione specialem diligentiã adhibui ad declarandũ q̃d doctores senserũt de practica ista quarundam religiosarum personarũ, præsertim monialium, quæ uix aliquam personam recipiunt sine contractione, conuentione aut conditione temporalium præstandorũ. Et uidentur quædam responsa Thomæ atq; aliorum quorundam ad hoc sonare & cõcordare

dare. Sed & quidã doctor q̃dd ãedidit scriptũ, in quo asserit ac tuet, atq; pro uiribus probat hoc licite fieri posse & pacisci, ꝙ talis seu tanta pecuniæ summa detur. Cõtra quod duo collegi opuscula, quorũ ultimũ missum est almæ uniuersitati Parrhisiensi, in qua quadraginta duo doctores theologicæ facultatis scriptũ illud diligẽter examinauerũt & approbauerũt: potissime quantũ ad principalem cõclusionem, ꝙ scilicet nõ liceat facere pactũ de tpalibus dandis, nec exigere aliquid per modum coactionis, ita quod nisi illud detur, persona non recipiatur, aut etiã iam recepta eijciatur. quod tñ quædã insensatæ adhuc facere audent. Et q̃uis Thomas in Scripto, & in Scda Scdæ responderit, sicut iã patuit. Nihilominus in quodlibetis suis testatus est, nõ licere exigere tpale ante receptionẽ personæ, q̃m hoc speciẽ habet mali. Deniq; sicut ĩ opusculis illis asserui, Thomas, Raymundus, Vdalricus, & alij quidam præfati ita scripserunt multis annis ante Vrbanũ quintũ, Bonifaciũq; octauũ, qui summi pontifices huiusmodi pactionẽ & cõuentionẽ prorsus prohibuerũt, & ne tale quid fieret, unus eorũ, Bonifacius papa uetuit recipi ultra numerũ personarũ, quæ de bonis monasterij congruẽter ualeãt sustentari. Itaq; Vrbanus ille in quadã extrauagãti disseruit: Vrbanus episcopus seruus seruorũ dei. Ne in uinea domini &c. Præsentium tenore apostolica autoritate inhibem9, ne a psonis uolẽtib9 ingredi religionẽ, in earum receptiõe uel ante uel postea, pecuniam aut aliud quicquam, directe aut indirecte, per se aut per alios, petere aut exigere quoquo modo præsumant, sed eas cum omnimoda puritate recipiant: illa duntaxat recepturi, quæ personæ ingredientes pure ac sponte & plena liberalitate, omni pactione cessante, dare uoluerint, & cætera. Istud sub terribilibus comminationibus ibi præcipitur, multo diffusius repetitisq; uicibus quàm hic tango. Vnde non dubito si ista decretalis ante sanctum Thomam facta fuisset, & sibi innotuisset, nequaquam ita (ut tactum est) conscripsisset, præsertim cum ipsemet in Secunda Secundæ fateatur, quod contra summi determinationem pontificis nullus doctorum quantumlibet magnæ sanctitatis uel autoritatis, suam præsumat positionem defendere. Nec admirari sufficio, quõ aliquis potest sic excæcari, ut audeat dicere quod intentio Vrbani in tota hac decreta li non fuit nisi prohibere ut nihil per modũ precij exigatur, cum nemo ignoret id esse illicitum. Sed istud in secundo opusculo contra simoniacã prauitatẽ, & contra scriptum illius plenius demõstraui. Insuper in scriptis quorundã sup hanc quarti distinctionẽ, qui post Vrbanũ Bonefaciũq; fuerunt, inueni circa solutionem Thomæ, ad argumentũ de exactiõe pecuniæ ab ingredientibus religionẽ, sic additũ: Circa istud ꝓuisum est à Bonefacio viij. Decretaliũ sexto, & ab Vrbano v. in extrauagante, quorum primus prohibuit ultra numerum qui de bonis monasterij sustentari ualeat, recipi: secundus districtissime prohibuit exactionem, conuẽtionem, pactionemq; fieri. Nec ex his arctatur uia salutis, nec quisquam a religionis introitu impeditur, sicut per illas exactiones. Quod enim quis dat per exactiones & pactiones nefarias, dare potest & debet deuota, liberali, charitatiua, liberrima uoluntate, & de hoc poterit congrue informari. Deniq; principalis conclusio doctorum theologorum uniuersitatis Parrhisiensis, ac decretum est istud:

Sũmi pontificis determinato omnib9 eminet.

Extra de Simo. ca. Non satis

¶ Decretum facultatis theologicæ, celeberrimæ uniuersitatis studij Parrhisiensis, contra Simoniacos religiosos.

Quia nuper mota est contr ouersia inter aliquos doctores super decisione huius quæstionis, Vtrum in aliquo monasterio fœminarum liceat recipere aliquam fœminam ultra numerum personarũ, quæ de bonis monasterij commode sine penuria possunt sustentari, & de persona recipienda oblatis gratis spiritualibus exigere tẽporalia, instantiusq; a nobis magistris in facultate theologiæ Parrhisijs congregatis quæsitum est, ut in ea re concilium dare & super eiusdem quæstionis determinatione quid sentimus dicere uellemus. Nos autem ad pacem conscientiarum & ædificationem animarum pro uiribus laborare cupiẽtes, ea q̃ nobis super his uidẽtur, in modum sequentẽ exponere duximus: In primus dicimus, quod attento tenore constitutionis apostolicæ, felicis recordationis papæ Bonefacij octaui incipientis: Periculoso. de statu regularium lib. 6. non licet recipere aliquam fœminam in aliquo monasterio non mendicãtium ultra numerum personarum, quæ de bonis monasterij sine penuria sustẽtari possunt. Nec in hoc oportet apponere illum terminum, Commode, cum in textu ipsius constitutionis nõ ponatur. Et illud dicimus non licere, ubi non habetur de hoc consuetudo cõmunis & diuturna, quam papa scire & tolerare uerisimiliter creditur, & per quam posset præfatæ constitutionĩ esse derogatum. Idem dicimus, quod a fœmina recipienda in monasterio, oblatis gratis spũalibus, non licet exigere temporalia pro ipsis spiritualibus, tanq̃ pretium spũalium uel annexorum spũalibus, faciendo commutationem unius pro altero. Dicimus ulterius, quod ubi monasteriũ est ita tenue, quod fœmina quæ recipi petit, non posset de bonis ipsius monasterij sustẽtari sine penuria, oblatis gratis spũalibus, & receptione personæ liberæ facta ad spũalia, si psona illa sic recepta habeat bona temporalia, de quibus iuxta consuetudinẽ regionis potest disponere, & ea monasterio conferre, tunc potest ab ea aliquid peti solum pro necessitate sui uictus, sine fraude, ut habeat monasterium unde sibi ꝓuidere possit. Et hoc non intelligendo de exactione coactoria, ita quod eijciatur si non dederit: sed quod in omnibus seruetur debitus modus & recta intentio, & quod hoc habeat locum ubi est consuetudo communis & diuturna, sicut supra tactum est, per quam & antedictæ constitutioni Bonefacij, & alteri constitutioni Vrbani quinti, incipienti, Ne in uinea domini, prohibẽti huiusmodi temporalia ab ingredientibus monasteria quouis modo peti uel exigi, derogatum existit. Tutius tamen est quod nihil petatur uel exigatur, nec in huiusmodi monasterijs ultra numerum earum quæ sine penuria sustentari possunt, aliqua fœmina recipiatur. & si aliqua petit recipi, dicatur ei quod monasterium non potest eã recipere, quia nõ habet unde ipsam ualeat sustentare.

QVAESTIO IIII.

De impedimentis ordinis quæritur, An ea que tanguntur in litera, et que cõmuniter assignantur, impediant hominẽ ab ordinis susceptiõe, quorum primũ est sexus femineus, secundum, minor aetas, tertium, seruitus, quartum homicidium, quintum illegitima natiuitas, sextum defectus mẽbrorũ,

 ¶ Vide

¶Videtur quod primum non impediat. Nam aliquæ
fœminæ tam ex naturali dispositiõe q̃ ex donis gratię,
sunt plurimis uiris sapiẽtiores, uirtuosiores, & ad oẽm
deuotionem ac eleuationem in deum magis dispositę:
ergo præ plurimis uiris sunt ad ordines etiam sacros
Contra ueritatem. magis aptæ ac dignæ. Et si dicatur quod sexus fœmine
us est sexus subiectionis, obijcitur ꝙ multæ sunt fœmi
næ præsidentes, & una earum constituta est totius mũ
di domĩa ac regina, mater dei incarnati, sacratissima &
supermundissima uirgo Maria. Insuper pueri sunt ma
1. Timo. 6. gis innocentes & minus inquinati, ergo si in pueritia
promouerent̃, eorum oblatio & oratio essent deo ma
gis acceptæ, Insuper seruis consuluit Apostolus, ut in
seruitute persistant. ergo hoc potius expedit eis, pręser
tim cum seruitus sit incitamentum humilitatis, & ita
magis dignificat ad ordinum susceptionem. Amplius
sanctus Iohannes apostolus quẽdam ex latrone ordi
nauit sacerdotem ac præsulem, ergo nec homicidium
impedit. Præterea illegitime nati, frequenter abundãt
in naturalium bonitate præ alijs. Similiter mutilati seu
quibusdam membris curtati. & ꝙ illegitime nati non
promoueãtur, uidet̃ ad personarũ acceptionẽ ptinere.

¶Ad hæc sanctus Thomas respondet, & primo ad
primum: Ad receptionem sacramenti aliqua requirun
Thomas. tur quasi de necessitate sacramenti, quædam de neces
sitate præcepti. Si prima desint, nõ est homo capax sa-
cramenti, nec rei seu gratiæ uel characteris sacramẽta-
lis. Sine alijs uero potest homo recipere sacramẽtum,
non rem sacramenti seu gratiam. Sexus autẽ uirilis est
de necessitate sacramenti primo modo. Ideo quicquid
De mulieribus non ordinãdis circa mulierem agatur, non recipit ordinis sacramen-
tum, sicut nec extremam unctionem quis suscipit, nisi
sit uere infirmus. Nempe cum sacramẽtum sit signum
eorum quæ in sacramento aguntur, requiritur non so
lum res, sed & significatio rei. Cumq́ in sexu fœmineo
non possit significari aliqua eminentia gradus, qm̃ mu
lier habet statum subiectionis, nõ est capax ordinis sa-
cramentalis. Veruntamen quidam dixerunt, quod se-
xus uirilis est de necessitate præcepti, non sacramenti,
cum & in Decretis mentio fiat de diaconissa atq́ pres-
bytera, sed opinio illorũ est falsa. Diaconissa uero uo-
catur ibidem, quæ aliquem diaconi actum participat,
Diaconissa presbytera & Abbatissa q̃di cantur. uidelicet quæ legit in ecclesia homiliam: presbytera di
citur uidua, quoniam presbyter est idem quod senior.
Abbatissæ quoq́ quamuis pręsint, non tamen habent
ordinariam prælationem, sed quasi ex cõmissione pro
pter periculum habitationis uirorum ac fœminarum.
In libro etiam Iudicum legitur Debbora prophetissa
præfuisse, quod fuit in tẽporalibus, non in sacerdotali-
bus, sicut & nunc aliquæ mulieres tẽporaliter pręsunt.
Iudit. 4. ¶Ad secundum respondet: Per pueritiam aliosq́ de
fectus quod per quos tollit̃ usus rationis, ponitur im-
De pueris non ordinandis. pedimentum actui ordinis. ideo sacramenta quæ actũ
requirunt suscipientis sacramentum, non competunt
non utentibus ratione, ut pœnitentia & matrimoniũ:
sed quoniam potestates infusæ priores sunt actibus, si
cut & naturales quãuis acquisitæ, & quia remoto poste
riore, non tollitur prius: ideo omnia sacramẽta in qui
bus non requiritur actus suscipientis de necessitate sa
cramenti, sed potestas aliqua spiritualis diuinitus dat̃,
possunt pueri & alij ratione carentes suscipere, hac ta-
men habita distinctione, quod in minoribus ordinib⁹
requiritur tẽpus discretionis de honestate, propter di-
gnitatem sacramẽti, non de necessitate præcepti, Hinc
aliqui, si assit necessitas & spes profect⁹, ad maiores or
dines ante tempus discretionis possunt promoueri si-
ne peccato, & suscipere ordinem quamuis nondum
idonei ad officia eis commissa, uerum per assuefactio-
nem susceptiue reddentur idonei. Sed ad maiores or-
dines requirit̃ usus rationis, tam de honestate, quam
de præcepti necessitate propter uotum continentiæ
quod habent annexum, & quoniam etiam sacra con-
mittuntur eis tractanda. Verum ad episcopatum, in q̊
potestas ad mysticũ corpus accipitur, requiritur act⁹
suscipientis curam pastoralem, ideo de necessitate cõ
secrationis episcopalis est, quod usum habeat ratio-
nis. Aliqui etiam dicunt, quod ad omnes ordines susci
piendos usus rationis requiritur, sed dictum eorũ nec
ratione, nec autoritate firmatur.

¶Ad tertiũ demum respondens: In susceptione, in
quit, ordinis mãcipatur homo diuinis obsequijs. Cũ-
q́ homo non ualeat alteri dare quod suum non est,
ideo seruus qui sui potestatem non habet, non potest
ad ordines promoueri. Si tamem promouetur, ordinẽ
suscipit, quia libertas non est de necessitate sacramen
ti, quamuis sit de necessitate præcepti, quæ non impe-
dit potestatem sed actum tantum. Similis ratio est de
omnibus qui sunt alijs obligati, ut ratiocinijs deten
ti, & personæ consimiles. Si autem obijciatur quod
sanctus Paulinus episcopus seipsum uendidit in ser-
uum pro redemptione filij uiduæ sibi subiectæ, dicen
dum, quod hoc fecit ex speciali instinctu spiritus san-
cti, nec est ad consequentiam trahendum: quoniã ubi
spiritus domini, ibi libertas. Et quamuis seruitus utilis
sit ad exercitium, tamen ex alia parte præbet exequu-
tioni ordinis impedimentum. Alia quoq́ sufficientia
humilitatis incitamenta habet qui ad ordines inten-
dit accedere. Porro si seruus domino suo sciente, nec re
clamante promotus sit, ex hoc ipso efficitur ingenu⁹.
Si uero domino suo nesciente, tunc episcopus ordinãs
& qui seruum præsentauerunt, tenentur domino
serui in dupsum quam sit præcium serui si sciuerunt
eum seruum consistere, alias seruus si habet peculium,
debet seipsum redimere. alioquin nõ obstante sua or-
dinatione, redigeretur in seruitutem domini sui, quam
uis sic exequi ordinem nequeant, & hoc, nisi dominus
sponte liberauerit ipsum.

¶Ad quartum respondet, quod omnes ordines re
feruntur ac ordinantur ad eucharistiæ sacramentum,
quod est sacramentum pacis nobis factæ per effusio-
nẽ sanguinis Chr̃i. Cũq́ homicidiũ paci contrariet̃, &
homicida ut sic, magis cõformet̃ occisorib⁹ Chr̃i quã
Christo occiso, cui omnes ministri sacramenti huius
debent conformari: ideo de necessitate præcepti est,
q̊d qui promouetur ad ordines, non sit homicida, q̊d
tamen non est de necessitate sacramenti, ideo fuit in-
terdum permissum. Iudex quoq́ irregularis efficitur
aliquando sine peccato, quoniam irregularitas non
solum incurritur propter peccatum, sed principaliter
propter ineptitudinem personæ ad sacramentum eu-
charistiæ ministrandum. Hinc iudex & omnes qui sibi
ministrant seu participant in causa sanguinis, irregula
res redduntur, eo quod sanguinis effusio non deceat
tanti sacramenti ministros. Qui autem ignorans ho-
minem occidit, non reputatur homicida, nec irregula
ris efficitur, quia uoluntarie hoc non facit nisi dederit
operam rei illicitæ, aut debitam cauendi diligentiam
omiserit. Nec hoc est qa careat culpa, cũ & sine culpa ir
regularitas incurrit̃. Vñ & ille q se defendẽd in aliq̃ ca
su, nõ peccat occidendo, nihilomin⁹ irrregularis effcit̃.
¶Ad

ad uitā & lotionē, sed ad mortē. Hęc Scotus. distin. 4.

¶ Verum distinctione 5. super hoc plenius scribit, quęrendo an aliquis debeat ministrare sacramentū baptismi, qñ præsumitur baptizationē uergere in piculum uitæ corporalis eius q suscipit. Respōdet, Aut talis pſumptio certa est, atq; ex certis signis, utpote si qs non habens aquā quā possit attingere, nisi illū ꝓpellat de ponte in fluuiū, aut proijciat in puteum, ex quo actu certū est subsequi mortem, quia submersionem, quantū ex parte actus: & cū mors ita præsumitur, nequaquā debet hoc fieri, q̄a peccaret mortaliter, agēs hoc. Quilibet aūt tenetur uitare peccatū mortale in se ipso potius, quam salutem q̄rere proximi: qm̄ ordinata charitas magis est ad se. Dicitur quoq; quod talis sic proiectus, non esset baptizatus: quia ablutio ordinatur ad uitā baptizati, non sic illa immersio. Esset ergo in tali casu aliquis pannus dimittendus in flumen aut puteū, si nō haberēt uas in quo posset aqua hauriri, & ex panno illo aqua exprimenda qua talis baptizaretur. Porro, si pſumptio de morte imminente, uel acceleranda ꝓpter baptismū nō sit certa, sed leuis, uel forte irrōnabilis, puta si baptizandus nō sit in articulo mortis, dico qđ habens cōscientiā de acceleratione mortis talis infirmi per baptizationē eius habet conscientiā erroneā, q̄ si nullus alius assit qui baptizet, facit eū perplexū, cum nemo ex lege diuina perplexus sit, sed potest perplexus esse ex erronea cōscientia. Vñ si ille decedat sine baptismo, perit, & iste de salute illi⁹ tenebitur quia illū tenetur de necessitate salutis (si nullus alius assit qui baptizet) baptizare, ne damnetur. Magis nanq; tenetur diligere uitam illius æternam q̄ temporalem. Etenim si peccaret mortaliter, non saluando uitam eius corporalem, extrahendo eum de aqua cum posset, multo plus peccaret mortaliter, permittendo eum sine baptismo mori. Debet ergo abijcere conscientiam illam erroneam, quia nec multum potest nocere ægro aspergi modica aqua in capite: & si frigida noceret, saltē tepida nō obesset. Hæc Sco.

Editiões seu casus aliquot Scoti.

¶ Verūtñ in isto casu proiectiōis baptizandi in flumē aut puteū, intētione baptizādi eundē, quāuis peccaret stulte proijciens, sperandū tñ uideretur quod ꝓiectus submersus infantulus nō periret. Et dato q̄ nō baptizaretur baptismo fluminis, baptizarēt tñ (ut apparet) baptismo flaminis, imo & sanguinis: qm̄ ꝓ iustitia, & ꝓ cōsequēdo sacro salutis ac fidei moreretur.

Dionys. contra Scotum.

¶ At uero Bonauen. Ratio, inquit, cur quis nō purificatur nec baptizatur in utero, est institutio dei, cuius tñ aliquæ causæ tradūtur. Vna, qm̄ ęquitas dei requirit, ut infans aliqd pro suo originali sustineat: qđ reprobatur, quia in lege naturæ paruuli iustificabantur sola fide parentū. Posset quoq; nūc paruulus baptizari aqua calida seu tepida, quod esset ei solatiū magis q̄ pœna. Hæc Bonauen. qui plura scribit de his, & alias quorundā causas assignat ac improbat, sicut & Thomas. Deinde subiungit: Triplex status in homine distinguitur post animę infusionem. primus est in utero, secundus extra uterum in statu infantiæ. tertius in statu naturæ adultę. In primo statu notus est deo, in secundo hominibus, in tertio sibiipsi. In primo igitur statu, cum soli deo sit notus, potest etiam uoluntate, pietate ac liberalitate sanctificari absque cooperatiōe humana, cum nondum sit de foro ecclesiæ, nec notus eidem. In secundo statu, quia notus est deo atq; ecclesiæ, remedium potest habere à deo & ecclesia sine propria cooperatione. In tertio statu, in quo iam notus est deo & ecclesię, ac sibimetipsi, habet adiutoria a deo, mediante ecclesia, concurrente propria sua deuotione ac fide. Prima sanctificatio ē per priuilegium, secunda, per legē cōmunem datā, tertia ꝑ legē indictā, qua homini deus indixit, ut pro uenia & gratia ad deū recurrat. Prima est paucorum, puta eorū qui ad aliquod magnū officium desuper deputabantur. Hæc Bonauen. in quibus aliqd tangit̄ de sanctificatiōe in utero, de qua nō ꝓsequor magis, qm̄ in de tractatū est super tertium.

Triplex hominis status.

QVAESTIO. II.

SEcundo hic quęritur, Vtrum ad baptismum requirantur fides et deuotio, recta quoq; intentio, tā ex parte baptizantis q̄ baptizati.

¶ Ad quod ex præhabitis habetur responsio. Cum enim infantuli natiq; fatui, & alij quidā rationis usu carentes sint baptizandi, constat quod ex parte baptizandi non requiratur fides propria neq; deuotio, sed fides deuotioq; ecclesiæ. Rursus cum dictum sit, quod in necessitate baptizari posset quilibet homo, etiā infidelis, hæretic⁹, schismaticus, patet nō exigi ex parte baptizātis fidē uerā, deuotionē & intētionē omnifariē rectā, quanq̄ recta intētio aliqualiter exigatur. Qualiter in adultis baptizādis exigantur fides atq; deuotio declaratum est supra, distinctione quarta, ubi ostensum est, quomodo fictio baptismum impediat.

¶ Itaq; Bonauentura primo ostendens, q̄ intentio ad baptismum requiratur: In omni, ait, sacramēto necessaria est intentio, quoniā sacramenta esse suū non habent à natura, sed ab institutione. Vnde si ante institutionem baptismi immersisset puerum quis in aquā sub præscripta forma uerborum, non fuisset baptismus. Dicunt igitur quidam, ut magister Hugo de sancto Victore, quod sacramenta instituta sunt, ut exhibeantur & fiant rationabiliter, & ex intentione: ideo nisi assit intentio, non est sacramentū. Propter quod loquitur Hugo: Vide, quoniam rationabile oportet esse opus ministrorum dei: nec per solam formā præiudicare, ubi intentio nulla est agendi. Denique ad hoc quod sit sacramentum, oportet quod forma & materiale elementū ordinentur ad unum, quod nō est ex se, cum forma & elementū indifferētia sint ad multa. Ideo superuenit institutio Christi, qui utraq; illa ordinat ad aliquē unū effectū, & ad certum signatū. Et quamuis institutio uerba ad unum ordinauit, non tñ artauit, quia ad alium usum possunt sumi & sumuntur. Idcirco ad hoc quod ordinētur & artentur, necesse est interuenire intentionem ministri, qua intendat illo actu & uerbo talem effectum præstare, uel saltem quod facit ecclesia facere, aut certe quod Christus instituit dispensare. Alioquin uerbum & elementū ut distincta, uel ad aliud unita, non operabuntur hūc baptismalem effectum. In baptismo quoq; fides est sicut agens uniuersale, intentio sicut agens particulare, applicans fidem ad istū uel illum. ideo fides saluatur in generalitate ecclesię. Si aūt obijcias, q̄ si intētio illa requiritur nemo certus est se ueraciter esse baptizatū, cum baptizantiū intentio incerta sit baptizatis: & ita oportebit rebaptizari, aut committere seipsum discrimini: Dicendū, quod non oportet nec sequitur istud qm̄ baptizatus fecit quod in se est, idcirco ad ampli⁹ non tenetur, præsertim si defectus intentionis nequit cognosci ex aliquo signo. Vtrū uero sit baptizat⁹, est duplex opinio. Vna, q̄ de⁹ deputat illū baptizatū, nō tñ ecclesia, cū dicat Isidorus: Quacunq; arte, uerborū quis

Bonauen.

Ex intentione sacramenti sunt exhibenda.

Obiectio.

quis iuret, deus sic accipit sicut ille cui iurat, intelligit. Sed hoc intelligitur quãtũ ad culpã, non q̃tũ ad rõnẽ uoti aut sacramẽti: & hoc manifestũ ẽ & in matrimonio & in uoto, Hinc alij dicunt, q̃d nõ est ibi sacramẽtum, quãuis ibi sint uerba: quia ut in Moralibus ait Gregorius, Non debet intentio deseruire uerbis, sed uerba intentioni. quod in sacramẽtis maxime habet locum. Idcirco in tali casu non est baptismus, quãtũ est ex parte eius quod per hominẽ gestũ est. Et si adultus baptizẽ ut debet, fides interior supplet: si paruulus, pie credendũ est, quod suppleat summus sacerdos, qui tñ uoluit nos aliquo modo esse de nostra salute incertos, ad humiliandũ superbiam nostram, & ad excitandum diligentiam nostram.

¶Præterea si quæratur, an ad baptismũ necessaria sit recta intentio. Et uidetur quod imo, q̃m sicut ad baptismũ requiritur intentio, ita ad uerũ baptismũ uera & recta intẽtio. Rñdendũ, ꝙ intẽtio idẽ est quod uolũtas regulata, prout in finẽ dirigitur. Finis uero est duplex, Vnus qui est rei cõplementũ seu terminꝰ. alter, qui est rei utilitas. Sic in baptismo primus finis est unio uerbi & elemẽti, secũdus finis est fructus seu utilitas ex baptismo ꝓueniens baptizato seu baptizãti: sicut quis faciens domũ, intendit eã cõsummare atque inhabitare, ita in sacramẽto intendit quis prima intentione sacramentũ ecclẽiæ ministrare, deinde intẽdit suã utilitatẽ paruulive salutẽ, seu quicq̃d sit illud. Prima intentio est de necessitate sacramenti, secunda est de cõgruitate. Primo quoq; intentio nõ habet rectum & obliquũ, sed secunda. Hæc Bonauentura.

¶Thomas quoq; eadẽ alijs exprimit uerbis: Vniꝰ inquiens, una est cã, ideo si ex pluribus causis unus ꝓcedat effectus, oportet quod illæ causæ aliquo modo factæ sunt unũ ad inuicẽ. Cũq; ad effectũ sacramenti baptismi multa cõcurrãt, ucz materia, forma minister, &c. nõ q̃ũt hæc cõnecti, ut eũdẽ ꝓducãt effectũ, nisi ꝑ baptizãtis intẽtionẽ, q formã ad materiã applicat, & suũ ministerium ad utrunq;, atq; hoc totũ ad sacramẽti collationẽ. Hic reqrit intẽtio baptizãtis, sicq; in omnibus sacramentis requiritur ministri intentio cũ determinata forma atq; materia, nõ solũ ad cõsequẽdũ sacramẽti effectũ, sz etiã ad sacramẽti ꝑceptionẽ.

Intentio ministri cũ determinata materia & forma in omnibus requiritur sacramentis

¶Requiritur quoq; recta baptizãtis intentio. Etẽm rectũ est, cuius mediũ non egreditur ab extremis. Baptismus aũt est, quo mediante acquiritur baptismalis effectus in anima baptizati. Idcirco tunc recta est intentio baptizantis seu baptizati, dũ ordinat sacramentũ ad sacramẽti effectũ, qui est salus. Si ergo assit intentio in bapti ante, quia intendit sacramentũ conferre, sed desit rectitudo, q̃m ordinat sacramentũ ad finem indebitũ, nõ impeditur ob hoc perceptio sacramenti in suscipiente, quia ad hoc fertur intentio baptizantis: neq; effectus sacramenti, quia interior mũdatio à ministro nnn est. Hinc eius intẽtio ad hoc nihil facit. Si uero in baptizato sit intentio percipiendi sacramentum, sed desit rectitudo intentionis, recipit quod intendit recipere, utpote sacramentum, & per illud characterẽ in baptismo, nõ rem sacramẽti, q̃m obicẽ ponit. Hæc Tho. in Scripto. ¶Qui insup q̃rit hic, Vtrũ intentio seu uolũtas requirat in baptizato. Ad q̃d patet rñsio ex dictis superius de ficte & nõ ficte accedentibus, insuper quærit hic, utrũ in baptizato exigitur fides, an etiã in baptizãte, & utrũ recipiẽtes ab hæreticis, cõsequãtur rem sacramenti, ad q̃ oĩa patet ex dictis rñsio. Immoderata demum multiplicatio quæstionũ, & freq̃ẽs repetitio eorũdẽ, tædiũ parit.

¶Præterea ad argumentum prætactum, quod fideles essent incerti an uere cõsisterent baptizati si requireretur intentio baptizantis, respondet sanctus Thomas in Scripto, sicut iam ex Bonauẽtura responsum est: Quidam, inquiens, dicunt quod si desit mentalis intentio in baptizante, non cõfert sacramentũ baptismi. Attamẽ in adulto supplet fides atq; deuotio effectum baptismi, quatenus periculum nullum sit baptizato, qui baptizantis intentionem ignorat. Si autem sit infans, creditur pie quod deus supplet defectũ, salutemq; tribuit paruulo: quod & si non fecerit, nõ facit iniuste, quemadmodum nec in illo qui sacramẽto non subditur. Alij dicũt, quod in baptismo ac alijs sacramentis, quæ in forma sua hñt actũ exercitũ, nõ requiritur mentalis intentio, sed sufficit intentionis expressio per uerba a Christo, seu ab ecclesia instituta. Idcirco si forma uerborũ seruatur, nec quicq̃ exterius dr̃, q̃d intẽtionẽ designet cõtrariã, uere ẽ baptizatũ. Non ẽm sine causa in sacramẽtis necessitatis, puta baptismo, quibusdã alijs, actus eius qui sacramentũ administrat tã sollicite exprimit ad explicationẽ intentionis. Hæc in Scripto.

¶Porro in 3. parte, quæst. 68. testatur. Vna opinio dicit, ꝙ requiritur actualis intentio in ministrn, quæ si desit, non perficitur sacramentũ: quẽ defectũ in pueris Christus supplet, in adultis fides atq; deuotio: q̃d in sacramẽtis dici posset quantũ ad ultimum effectũ, qui est iustificatio à peccatis: sed quantum ad effectũ, qui est res & sacramentũ, puta characterẽ, non uidet ꝙ per deuotionẽ accedentis possit suppleri, quia character nunquã imprimitur nisi per sacramentũ. Hinc alij melius dicunt, ꝙ minister sacramenti agit in persona totius ecclesiæ, cuius minister est. In uerbis autẽ quæ proferuntur, intentio ecclesiæ sufficit quantũ ad perfectionem sacramenti, nisi contrariũ exprimatur exterius ex parte ministri atq; suscipientis.

¶Verum his denuo obijci põt, quia intentio actualem attentionẽ requirit, ergo dũ iniuste esset distractꝰ non adesset intentio. Dicendũ quod ille qui aliud cogitat, quamuis nõ habeat actualẽ attentionẽ & intentionẽ, habet intentionẽ habitualẽ, quæ sufficit ad sacramenti perfectionẽ. Cũ ẽm sacerdos accedit ad baptizandũ, intendit facere circa baptizandũ quod facit ecclesia, quãuis ergo in actu baptizãdi distrahatur, tñ ex uirtute primæ intentionis perficitur sacramentũ Veruntamen studiose debet conari, ut tũc actualiter sit attentus. Hæc in Summa.

¶Concordat Petrus, Richardus, alijq; cõmuniter, secundũ quos in adultis accedentibus, ad baptismũ requiritur fides propria, saltẽ informis ad percipiendũ ultimũ baptismi affectũ, qui est res tantum & gratia, quæ nulli infunditur adulto carenti attentione,

¶At uero Scotus. Intentio, inquit, necessario requiritur ad actũ baptismi, q̃m aliter nõ esset hũanꝰ, & sufficit ꝙ intendit facere ꝗ facit ecclesia, quamuis credat hoc nihil ualere. Et hoc statuit Christus propter necessitatẽ baptismi, ne infidelitas ministri noceat baptizatis. Et si obijciatur ꝙ instrumentũ nõ habet intentionẽ, ut cũ hõ secat securi: Dicendũ, ꝙ instrumẽtũ sumitur pluribus modis. Primo, pro causa secundaq̃ licet agat ꝑ ꝓpriã formã, quã habet in esse quiero, attñ agit in uirtute causæ prioris cui subordinatur. Secundo dicitur instrumentũ, id q̃d nõ attingit effectũ principalis agentis, sed solũ præuiã aliquã dispositionem

Inde est quod quidam doctorum dixerunt, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem copulam. Ait enim Augustinus: Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse commixtio sexus. Item Leo papa: Cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum, non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium. Item Augustinus: Non est perfectum coniugium sine commixtione sexuum. Hoc si secundum superficiem uerborum quis acceperit, inducitur in errorem tātum: ut dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium: & inter Mariam & Ioseph non fuisse coniugium, uel non fuisse perfectum, quod nefas est sentire. Tanto enim sanctius fuit atq; perfectius, quanto à carnali opere immunius. Sed superius posita, ea ratione dicta intelligendum est, non quin pertineat mulier illa ad matrimonium, cum qua nō est permixtio sexuum; sed nō pertinet ad matrimonium, quod expressam & plenam tenet figuram coniunctionis Christi & ecclesiæ. Figurat enim illa unionem Christi & ecclesiæ quæ est in charitate, sed nō illam quæ est in naturæ conformitate. Est ergo & in illo matrimonio typus cōiunctionis Christi & ecclesiæ, sed illius tantum, qua ecclesia Christo charitate unitur: non illius, qua per susceptionem carnis capiti membra uniuntur. Nec ideo tamen minus sanctum est coniugium: quia ut ait Augustinus: In nuptijs plus ualet sanctitas sacramenti, quàm fœcunditas uentris. Est etiam coniugium signum spiritualis coniunctionis & dilectionis animorum, qua inter se cōiuges uniri debent. Vnde Apostolus ait: Viri, diligite uxores uestras ut corpora uestra.

[Margin: Aug. 27. q. 2. c. nō est. — Leo papa ibidē, c. cū societas. — Ministerium. — Aug. in soliloquio. — Aug. li. de bono con. ca. 18 — Ephe. 5.]

SVMMA DISTINCTIONIS. XXVI.

TRactādo de septē ecclesiasticis sacramētis, primo tractauit Magister de baptismo, per quē fit spiritalis fidelium gnatio, nunc ultimo tractat de matrimonio, per qd' fit gnatio corporalis. quæ q̄uis secundū uiā gnationis, & quantū ad esse naturæ sit prior, tñ secundū uiā perfectionis est posterior. Primo igit tractat de matrimonio, quantū ad eius institutionē ac distinctionē ab alijs sacramentis: deinde de causa eius finali ac duplicitate, qm̄ est in officium naturæ, atq; in remediū culpæ: cōsequenter tractat de matrimonij necessitate & permissione, hoc est, qualiter sit in p̄cepto, & qualiter nō. Postea circa hæc excludit errorē .i. hæreticorū quorundā insaniā, dicentium nuptias esse malas, & coniugiū uitiosum, non diuinitus institutum: ac ultimo pandit quomodo coniugium sit sacramentum.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, vtrum coniugium sit opus naturale ac licitum, et etiam act⁹ virtutis, ita vt exerceri possit sine peccato. ¶ Videt quod nō sit naturale, qa si sic, abstinere ab eo esset innaturale, & per cōsequens uituperabile. Rursus, naturalia uniformiter & eodem modo apud omnes consistunt, qd in coniugio non uidemus. Hinc quoq; apparet quod non cadat sub p̄cepto, quia peccatum non est nisi uiolatio p̄ceptorū, & ita nō nubere esset transgressio, cū tñ dicat Apl's: Qui nō iungit uirginē suā matrimonio, melius facit. Insuper quod sine pctō exerceri nō ualet, sub præcepto non cadit: aliàs hō obligaret ad culpā. Act⁹ aūt matrimonialis sine pctō exerceri nō pōt, ut Innocentius papa, & Alexander ac alij multi sensisse uidentur. & in psalmo innuitur: Ecce in iniqtatibus cōcept⁹ sum. Nec sine libidine & indecentia agitur.

[Margin: Contra ueritatem. — 1. Cor. 7. — Psalm. 50.]

¶ In contrarium sunt quæ habentur in textu.

¶ Ad hæc Thomas respondet: Aliquid dicit naturale dupliciter. Primo, qm̄ ex principiis naturę ex necessitate causatur, ut motus deorsum in grauibus: & ita nec matrimonii nec qcq̄ eorū q̄ mediante libero arbitrio fiunt, est naturale. Scdō, qa natura ad illud inclinat, sed libero arbitrio mediāte cōpletur, quēadmodū actus uirtutum dicuntur naturales, sicq; matrimoniū est naturale. Nā rō naturalis inclinat ad ipm dupliciter. Primo, quantū ad principalē eius finē, q est bonū prolis. Nō eñi natura solū intendit p̄lis gnationē, sed etiā educationē & p̄uectionē ad statū perfectū, q est stat⁹ prudentiæ ac uirtutū. Vñ secundū Philosophū, tria a parētibus p̄les sortitur, q̄ sunt, esse & nutrimentū ac disciplina. nec p̄les a parentibus educari posset ac instrui, nisi determinatos ac certos haberent parentes, nec hoc esset, nisi obligatio aliqua esset unius uiri ad certā mulierē, quod matrimonium facit. Secundo, quantū ad secūdariū matrimonii finē, q est mutuū obsequiū sibi a cōiugibus in reb⁹ domesticis impēsum. Quēadmodū eñi naturalis rō dictat, ut hoīes simul cohabitent, qa unus non sufficit sibi in oībus q̄ ad uitā pertinent, rōne cui⁹ dicitur hō naturaliter politic⁹, ita eorū qbus indigetur ad uitā humanā, q̄dā opera sunt cōpetentia uiris, q̄dā mulieribus. Hinc natura mouet ad hoc, ut sit associatio q̄dā uiri ad mulierē, in qua matrimoniū cōsistit. Et has duas causas assignat Phl's 8. Ethicorū. Deniq; natura hominis inclinat ad aliqd dupliciť. Primo, qa est cōueniēs naturæ gñis, & hoc oībus animalibus est cōe. Secundo, qa cōueniens est naturæ rōne differētiæ suę, inquantū uidelicet est rōnalis. Et sicut natura generis quāuis sit una, nō tñ eodē mō est in oībus spēbus, ita etiam eodē mō inclinat in oībus, sed secundū q̄d unicuiq; cōpetitur. Ad matrimoniū ergo inclinat natura hominis inquantū rōnalis, quantū ad secundā rōnem p̄tractam. Propter quod Phl's hanc rōnem assignat hominibus præ aīalibus aliis. sed quantū ad primā rōnē, inclinat ex parte generis. propter quod ait quod filiorū p̄creatio oībus animalibus est cōis, non tamen inclinat ad hoc in animalibus cunctis eodē modo. Etenim quorum animalium fœtus, mox ut nati sunt, sufficiūt sibi quærere uictum, uel ad sustentationem eorum sola sufficit mater. & in his non est aliqua determinatio masculi ad fœminam. Porro in illis in quibus filii indigent utriusq; sustentatione parētis, tamen ad breue tēpus, inuenitur aliqua determinatio, quantum ad tempus illud, ut in aliquibus auibus. Verum cum filii hominum

[Margin: Thomas. Naturale bifariā dr. — Natura duob⁹ inclinat modis.]

minum indigeant cura parentũ ad magnum tempus, est determinatio masculi ad fœminam magna, ad quã etiam generis natura inclinat: imo cum natura hominis non sit immobilis sicut diuina, hinc & ea quæ sunt de iure naturali, diuersificantur in hominib⁹ secundũ diuersos eorum status & conditiones: quãuis ea quę in rebus diuinis naturaliter sunt, nullatenus uarientur. Ex his patet solutio ad obiecta circa primum quęsitũ.

Quęstio. ¶ Si aũt quæratur, an matrimoniũ adhuc in præcepto sit. Dicendum quod natura dupliciter inclinat ad aliquid. Primo, sicut ad id quod necessarium est ad cõsistentiam cuiuscũq; particularis personæ. & obligatio ad hoc, spectat ad quemlibet illius naturæ, sicut est mãducare. Secundo, sicut ad id q̃d necessarium est ad multitudinis statum ad quam pertinent multa, quorũ interdum unum impedit aliud. & ad talia non tenetur q̃libet homo per modum præcepti, aliàs unusquisq; teneretur ad agriculturam aut ædificaturam, atq; in talibus satisfit inclinationi naturæ, dũ unus exercet istud, alius aliud: & tale est generare, ideo nõ obligatur unusquisq; ad statum coniugalem, sed expedit quosdã spiritali & contemplatiuæ uitæ uacare, a qua ualde impediunt occupatiões & curæ, uoluptates & onera uitę matrimonialis. Vnde Theophrastus probat, quod sapienti non expedit nubere.

¶ Restat quærendum, an actus matrimonialis seu carnalis copula coniugalis, possit esse licitus, uirtuosus ac meritorius. Et dicẽdum q̃ supposito quod corporalis natura a uero & bono deo sit instituta, impossibile est dicere quod ea quæ pertinent ac necessario requiruntur ad conseruationem corporalis naturę ac speciei humanę, atq; ad quę natura inclinat, sunt uniuersaliter mala. Cumq; inclinatio naturæ sit ad prolis propagationem, per quam natura speciei conseruatur, impossibile est dicere, q̃ actus quo proles procreatur, sit uniuersaliter illicitus, ita ut in eo mediũ uirtutis inueniri non possit, nisi ponatur secundum Manichęorum uesaniã, quod corporalia sint creata a prĩcipio tenebrarũ: quod est hæresis pessima. Nec obstat q̃ copulæ carnalis uoluptas impedit actum cõtemplationis in tñ, ut dicat 6. Ethicorum Philosophus, quod impossibile sit in actu huiusmodi uoluptatis intelligere aliquid, q̃m actus rationis om̃ino tũc absorbetur. Nã & si impediat actualem mentis cum deo coniunctionem, non tamen habitualem: nec mens tenetur semper ad actualem cum deo unionem. Idcirco secundum Hieronymũ, spiritus sanctus non tetigit mentes prophetarũ in huiuscemodi actu. Vnde & sacerdotibus prohibebatur tempore ministerij eorundem, ministris quoq; & sacerdotibus euangelicæ legis semper. Turpitudo demum concupiscentiæ actum illũ concomitans, non est turpitudo culpæ, sed pœnę ex originali pctõ proueniens, ut sc3 uires inferiores & corporis membra non obediant rationi.

Aristotel.

Hierony.

Cõiunctio matrimonij alias q̃n licita.

¶ Præterea, cum nullus actus ex deliberata uoluntate procedens (ut patuit super secundum) sit indifferẽs, oportet ut actus matrimonialis sit meritorius, uel demeritorius. Si enim ad hunc actum inducat uirtus iustitiæ, ut conthorali debitum reddatur, uel uirtus religionis, ut proles ad dei obsequium procreetur, meritorius est. Si aũt moueat libido intra bona matrimonij sistens, ut scilicet nullo modo ad aliam personam accedere uelit, peccatũ est ueniale. Si uero extra bona matrimonij efferatur, ita quod cum alia idem facere uellet, sic esset mortale. Natura aũt nõ potest ita mouere, quin uel ordinetur ratione, uel non ordinetur: & si ordinetur, est motus uirtutis: si non ordinetur, est motus libidinis. Nec obstat quod super Matthæum ait Chrysostomus: Matrimonium etsi utentibus se pœnam nõ infert, mercedem tamẽ non præstat. Hoc enim accipit quantum ad hoc quod difficultatem non habet, rõne cuius est aliquid meritorium præmij accidentalis. Veruntamen inquantum ex charitate iubetur & exercet, meritorius est præmij substãtialis. Difficultas quoq; laboris requiritur ad meritum præmij accidentalis. Ad meritum uero pręmij essentialis, requiritur difficultas consistens in ordinatione medij. & hoc etiã est in actu matrimoniali. Nec itẽ obest prædictis, quod ait Apostolus: Hoc dico secundum indulgentiam. Indulgentia quippe quãdoq; est de malis minoribus, & sic indulgetur actus matrimonij, prout ad ipm mouet libido infra terminos matrimonij consistens, sic em̃ est ueniale peccatum. sed prout ad ipm mouet uirtus, nõ habet indulgentiam, nisi secundum quod indulgẽtia est de minoribus bonis, quæ idem est quod cõcessio. Nec oportet quod in actu matrimoniali sit primus motus, secũdum qd' primus motus dicitur ueniale peccatum, q̃m ille motus est actus seu motio appetit⁹ sensitiui in aliquod inordinatum, quod non est semper in matrimonij actu. Hęc Thomas in Scripto, quibus per omnia Petrus cõcordat, tamen quomodo matrimonium fuit in præcepto, aliter determinat, sicut patebit. Nam & quæstiões istæ, an actus matrimonij sit licitus & uirtuosus ac meritorius, mouent infra dist inctiõe prima ab alijs.

Richard.

¶ Richardus etiam consonat præinductis, atq; ad quæstionem hanc, utrum copula carnalis fuerit in pręcepto, etiam post originale peccatum, respondet: Matrimonium post peccatum fuit in officium & in remedium. Quoad primum, fuit in præcepto etiã post peccatum, quousq; facta fuit sufficiens multiplicatio hominum ad cultum diuinum, ita q̃ tot fuerunt uacantes operi illi. quod melius est quosdam manere in castitate uirginali aut uiduali, quàm om̃es culpæ matrimoniali intendere. Sed quantum ad secundum nunquam fuit in præcepto, quoniam morbum carnalis concupiscentiæ potest homo efficatius curare, moderari, reprimere per exercitia meditationum & spiritualium affectionum, degustationem cælestium consolationum, macerationem q; corporis: quia (ut sanctus ait Bernardus) gustato spiritu, necesse est desipere carnem. affectanti cælestia, terrena non sapiunt. inhianti æternis, fastidio sunt transitoria. Hæc Richardus.

¶ Qui etiam quærit hic, utrum copula matrimonialis fuit in præcepto ante peccatum; de qua quæstione dictum est satis super secũdum, & de præceptis tunc homini datis. Post lapsum uero non tenetur unusquisq; ad actum matrimonialem, sicut nec ad matrimonium, imo & coniugati ex communi consensu possunt nunc penitus continere desiderio perfectionis maioris, multiplicato nunc genere humano.

Antisiod.

¶ Insuper Antisiodorensis: Ius, inquit, naturale quoddam est speciale, quoddam uniuersalius, quoddam uniuersalissimũ. Hoc autem est uniuersalissimũ, quod est in omnibus rebus, utpote concordia seu consonantia, seu proportio omnium rerum. De tali iure loquitur Plato in primo Timæi: Nam unum elementum non potest sine alio esse, propter quod asserit Augustinus: Iudicium diuinæ largitatis est, quod qualibet creatura compellitur dare seipsam, id est, communicare se alteri, seu ad bonum uniuersi cõferre, uel alijs modo aliquo deseruire. Ius naturale uniuersalius est, quod

quod omnia animalia respicit. Ius naturale speciale est quod naturalis ratio dictat, et de tali iure est matrimonium. Quoddam tamen matrimonium est de iure uniuersaliori, puta coniunctio maris & fœminæ. Fidelitas uero quam uir debet uxori, est de iure speciali. Vnde unam esse unius, est de iure naturali speciali. Denique uidetur quod una mulier per dispẽsationem potuit habere plures uiros, quia si propter multiplicandum populum dei, dispensatum est aliquando cum uiro ut haberet plures, eadem ratione dispensari potuit cum muliere ut plures haberet: quando ille quem habebat non poterat generare uel propter frigiditatem uel propter aliam causam, & mulier uoluit fieri mater ne subiaceret maledicto legis. Ad hoc dicimus quod non est simile de uiro & muliere propter multas causas, quas assignat Augustinus in libro de bonis cõiugij. Prima est dignitas sexus. Secunda est ordo pacificus dominij. Tertia est fœcunditas, quia unus uir plus potest fœcundare q̃ tres mulieres uel quatuor possũt parere. Quarta cã est propter sacramentum. Hęc Antisiodorensis in Summa libro quarto, de quibus infra magis dicetur.

Gulielm' parhisien.

¶ Præterea Gulielmus in suo sacramentali: Matrimonium, ait, est sancta & sanctificatiua atque perfecta societas maris ac fœminæ in genere humano, seu uinculum faciens eos debitores huiusmodi societatis. Siquidem natura humana tanquam arbor nobilissima, & dei agricolentis plantatio preciosissima, uelut ex duobus ramis, mare & fœmina constat, cuius inditiũ est uis generatiua, quæ ambobus his ramis simul est indita, in neutro eorum perfecta, imo partem sui habẽs in uno, & partem in altero, quemadmodum & semen generationis humanæ ex neutro eorum totaliter est. Neque figura membrorum genitalium certum indicium est aut testimonium masculineitatis aut fœmineitatis cum in quodam genere aliorum mas semen recipiat, & membrum fœmineum genitale tantum habeat, id est, portam & matricem, fœmina uero econtrario masculina tantum habeat membra. Indicium horum certissimum est ipse fructus, id est, proles, quæ non potest esse nisi duorum. Fructus autem & arbor quasi correlatiue dicũtur adinuicem. Nec accidit unquam ut unus numero fructus, diuersarum sit arborum. Hinc necesse est adunationem maris & fœminæ esse sanctam seu consecratam & socialem ad conseruandum educandũ & instruendum. Perit quippe fructificatio per sodomiam & publicam prostitutionem. Et quamuis fructus nascatur præter uinculum coniugale, tamẽ perit ex toto aut parte, dum non est qui custodiat, enutriat, curet atque salubria proli prouideat. Hæc Gulielmus, qui ista prolixe prosequitur. Denique præinductis consonant scripta Alberti, Bonauenturæ, Argentinensis, Durandi & aliorum, etiam de eo quod dictum est, actum matrimonialem posse fieri sine peccato, de hoc tamen infra distinctione 31. diffusius est dicendum.

¶ QVAESTIO II.

Consequenter quæritur, an matrimonium sit sacramentum, & diuinitus institutum, ante peccatum, ac gratię collatiuum, & quid sit in re. Videtur quod non sit sacramentum euangelicæ legis, quoniam sacramenta euangelicæ legis simul cum ipsa lege inceperunt, sed matrimonium fuit in lege naturali ac scripta. Secundo, omnia sacramenta noui testamenti, efficaciam sortiuntur à Christi passione, quod non conuenit matrimonio, quoniam Christi passionẽ diu pręcessit. Tertio sæpe iam habitum est, quod sacramenta euangelicæ legis sunt medicinalia uasa, contra morbũ & læsionem peccati instituta. Matrimonium autẽ pręcessit omne peccatum in genere humano commissum. Et si est sacramentum, quæritur quid sit eius materia, quid forma, quis eius minister, & item quid sit in eo sacramentum tantum, quid res & sacramentum, & quid res tantum, & qualiter conferat gratiam. Hæc etenim condependent, ex quibus patebit an characterem imprimat.

Bonauen.

¶ Ad hæc Bonauentura respondet: Sicut in alijs sacramentis est aliquid quod est signum tantum, aliquid quod est res tantum, & aliquid quod est res & signum, ita in matrimonio: differentia tamen est in modo significandi, & ordine comparandi. Nam quędam sacramẽta sunt totaliter ab institutione, quædam partim à naturæ dictamine, partim ab institutione. Illa sunt totaliter ab institutione, quorum usus respicit ea quæ sunt fidei puræ, ut baptismus & eucharistia & ista habent signa significantia secundum institutionẽ interius atque exterius, ideo habent elementa cõuenientia instituta, exteriusque adhibita, et in talibus etiam uerum est, quod signa ista eminentiora fiunt secundum appropinquationem ueritatis, & in talibus uerum est, quod primum signum est causa secundi, & secundum quodammodo tertij, ut patet in baptismo. Sunt & alia quæ partim ab instinctu naturæ sunt, ut matrimonium & pœnitentia, partim à fide, secundum quod illa coniunctio significat coniunctionem dei & animæ, & talia suam primã institutionem habuerunt in paradiso. Matrimonium autem magis aperte. Cumque matrimonium sit quodammodo à natura & in statu innocẽtiæ, in quo non debuit homo subijci elemento, ideo & si non sit in elemento extra sensibili, habet tamen exterius quod significat interiorem coniunctionem per naturam suæ significationis, sicut uerbũ, uel nutus, uel uirtus, uel aliud additum, quod naturaliter consensum animorum interiorem uel copula carnalis, secundum quod significat coniunctionem Christi & ecclesiæ, seu dei & animę, et hoc est secundum fidem & institutionem. Ad hoc enĩ est habile per naturam & significat per institutionem, uidelicet quia unus est mas, & significat Christum: alius est fœmina, et significat animam. Vnde patet quid sit hic signum, quoniam primo & principaliter est uerbũ uel nutus, in quo exprimitur consensus, & ut annexũ, est distinctio sexuum. Patet quoque quare non habet elementum ut alia sacramenta, & quare signum non creuit in eminentia, quia non fuit omnino secundum institutionem: ideo incommutabile est, quantum ad ipsum significandum.

¶ Augmentum tamen est in euidentia significandi, quoniam certius scitur nunc quid significat matrimonium quam ante. Vnum quoque est ibi signatum principale, puta coniunctio Christi atque ecclesiæ. Cumque cõiunctio ista sit duplex, una per charitatem, alia per naturę conformitatem, ideo dupliciter in hoc sacramento significatur. Prima per consensum animorum. Secunda per commixtionem sexuum, ut dicit magister.

Usus matrimonii in officiũ est & remediũ.

¶ Insuper de institutione matrimonij est dicendum, quod institutio respicit usum. Cumque usus matrimonij sit in officiũ & in remediũ, usus uero aliorum sacramẽ-

cramentorum sit in remedium tantum, ideo matrimonij usus non conuenit solum infirmis, sed etiam sanis. Hinc duplex est institutio eius. Vna ante lapsum in officium naturæ multiplicandæ. alia post lapsum in remedium culpæ uitandæ. Est nanque usus matrimonij in remedium contra ignorantiam, dum erudit inquantum signum: & in remedium contra concupiscentiam, dum illam refrenat inquantum medicamentum. Conformiter eius officium fuit quantum ad duas operationes potentiarum, & quantum ad actum cognitiuæ, ut homo uideret exterius in creatura coniunctionem, quam intelligebat interius: nō inquam ut erudiretur, sed ut uidendo materialiter quod sciebat, oblectaretur. Similiter quantum ad actum generatiuę fuit in officium, ut quia per se homo, ucʒ uir, non potuit speciem conseruare, adiuncta socia, in actum conseruationis posset prodire.

¶Denique si quæratur, a quo fuerit sacramentū hoc institutū: Dicendū quod a deo, sicut ait saluator: Quos deus coniunxit, homo non separet. Sed sciēdum, quod quædam sunt sacramēta quę sunt puræ fidei, ut baptismus & confirmatio, & consimilia quædam. Alia nō solum sunt fidei dictaminis, sed & naturalis ut pœnitentia & matrimonium. Non tamen sunt penitus de dictamine naturalis iuris ac rationis, nisi ueniat illustratio desuper. Prima deus instituit, mandando. Secunda, interius illustrando. sicque instituit matrimoniū. Nō enim præcepit Adæ ut Euam duceret in uxorem, sed illustrauit eum interius, ut intelligeret eam sibi datā coniugem, et omnibus posteris per liberum cōsensum uxores illo modo coniungi debere. Hinc Adam sic illustratus, dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis. Imo sicut in litera ait Magister, prophetice est loquutus. Vnde non dixit hoc uerbū a semetipso, sed a deo. Ideo institutio hui⁹ sacramenti est a deo per hominem. Instituit demū dominus hoc sacramentum quantum ad formam atque materiam, secundum quod illi tēpori congruebat, excipiendo solum patrem & matrem. Et quoniam aliæ personæ secundum diuersa tempora debebant congruere, institutionē de legitimitate reliquit ecclesiæ dispēsandā, ideo circa hoc dispensat ecclesia. Sed cum matrimonium contrahatur per humanum mutuumque consensum, uidetur esse humanus contractus, & ab hominibus institutus, & non ecclesiasticum sacramentū desuper ordinatum. Et respondendum, quod in matrimonio sunt duo. Primum est obligatio mutua, & hoc hominum est, & quasi humanus contractus. Secundū est indiuisibilitas mutuæ obligatiōis, et hoc est dei instituentis. atque ex illo matrimonium rationem sacramenti sortitur.

Matt. 19. *Questio.* *Gene. 2.*

¶Insuper quidam dixerunt, quod sacramentum istud non conferat gratiam, & ad autoritatem dicentium, sacramenta nouæ legis gratiam dare, dixerunt hoc esse intelligendum de sacramentis in noua lege institutis: & ita non esset remedium per efficaciam, sed per indulgentiam, nec concupiscentiam minueret simpliciter & secundum habitum: sed secundum indulgentiam et secundum actum. ita ut non urat, iuxta illud Pauli: Melius est nubere quam uri. Alij dicunt, quod gratia datur in matrimonio ratione benedictionis, quia ad benedictionē sacerdotis deus nubentibus benedicit. Sed hoc non ualet, quoniam benedictio illa est quid sacramentale, sacramentum autem efficacius est ad dandum gratiam quā sacramentale. Benedictio quoque non datur nisi in primis nuptijs. Est ergo positio tertia uerior, quod

Duo in matrimonio præcipua. *1. Cor. 7*

suscipientibus digne hoc sacramentum, datur remedium excusans coitum, & faciens non esse peccatum, aut ueniale solum, quod alias esset mortale. quod esse potest sine dono gratiæ nouæ, & hoc habuit matrimonium statum post lapsum. Verum nuuc tempore euangelicæ legis, non solum confert istud remedium, sed etiam aliquid gratiæ his, qui digne illud suscipiunt, ut pote qui ex charitatis consensu uniuntur ad procreandum prolem ad cultum diuinum. Nam ratione expressionis consensus in indiuiduam consuetudinem uitæ, & ratione benedictionis ecclesiæ, cuius est debite sacramenta tractare, subleuatur anima a corruptione concupiscētiæ inordinatæ, & datur gratia ad copulam singularem, ad copulam utilem, & ad copulā inseparabilem: ex qua gratia fit remedium contra triplicem cōcupiscentiæ inordinationem, & nascitur triplex matrimonij bonum. Concupiscentia nanque inclinat ad multas. quoniam luxuriosus non est una contentus. Hinc in matrimonio datur homini gratia, ut soli conthorali uelit coniungi, sicque excluditur inordinatio illa per copulam singularem, id est, unius tātum ad unam. Rursus, concupiscentia inclinat ad delectationem, non ad utilitatem. Luxuriosus quippe non quærit nisi satisfacere libidini suæ, & cōtra hoc datur in matrimonio gratia, ut non cognoscant seinuicem nisi propter prolem: sicque excluditur secunda inordinatio ista per copulam utilem. Iterum, concupiscentia fastidium generat post expletionem. Vnde luxuriosus postquam cognouit unam, respuit illam & uadit ad aliam. Hinc in matrimonio datur gratia qua uelit semper esse cum una, sicque excluditur hæc inordinatio tertia per copulam inseparabilem. Itaque ex copula singulari oritur bonum fidei, ut ad aliam non accedat: ex copula utili, bonū plis, ex copula inseparabili, bonū sacramenti.

Matrimonij triplex bonum.

¶Præterea queritur, utrum carnalis cōmixtio sit de integritate sacramenti. Et respondendum, quod integritas rei dupliciter sumitur. Primo, quātum ad esse necessitatis. Secundo, quantum ad esse completionis. Primo modo nō est illa commixtio de integritate matrimonij, quia sine illa est quidditas seu essentia matrimonij, uerumque sacramentum. Secundo modo est de integritate ipsius. In matrimonio enim considerantur hæc tria, signum, officium, remedium. Quantum ad signum, duplex est matrimonij significatio. Significat nanque coniūctionem Christi atque ecclesię per charitatem, & item coniunctionem per naturæ conformitatem. Rursus duplex est eius officiū, unum mutuæ educationis ac fomenti, aliud procreatio prolis. Duplex est etiam eius remedium: unum contra concupiscentię defluxionem, ne per alias euagetur: Aliud contra inordinationem, ut non libidine, sed desiderio prolis, aut maritali affectu commisceatur. Primum significatū & primum officium, & primum remedium sunt in sacramento matrimonij, quantum ad coniunctionem animorum. Secundum autem solum quantum ad corporum unionem, sic & primum est de substantia matrimonij, quantum ad necessitatem ipsius esse. Secundum uero quo ad plenitudinem eius. Hæc Bonauentura in Scripto, qui & in breuiloquio compendiose scribit de his. Verū omnia ibi prolata, in iā dictis moxque dicendis, plenarie continentur.

1. Reg. 15 *Questio.* *Tria consideranda in matrimonio.*

¶Atuero Thomas his consonans: Sacramentum inquit, importat remedium aliquod sanctitatis, adhibitum homini contra peccatum per sensibilia signa, quod

quod cum conueniat matrimonium, certum est quod sit sacramētum, & uerba de pręsenti quibus matrimonialis consensus exprimitur, sunt forma sacramēti istius, non benedictio sacerdotis. Et sicut pœnitentia non habet aliam materiam nisi actus sensui subiectos, qui sunt ei loco materialis elementi, ita est de matrimonio in quo actus illi exteriores sunt signum seu sacramentum tantum: res uero et sacramentū, est obligatio perpetua inter coniugatos ex actibus illis nascens. Res autem ultima contenta, est effectus seu gratia sacramenti istius. Res quoque non cōtenta, sed significata, est unio Christi ad ecclesiā, quā rē non efficit, sed solū significat. Thomas. Forma sacramenti huius,

¶ Insup matrimoniū institui debuit ante primorū lapsum parentum. Natura nāque inclinat ad matrimonium, intendens ex ipso aliquod bonum, quod secundum diuersos status hominum uariatur. Hinc oportuit bonum illud diuersimode institui in diuersis hominum statibus. Ideo matrimonium secundum quod ordinatur ad prolis procreationem, quæ necessaria fuit etiam non existente peccato institutum fuit ante peccatum: sed prout remedium præbet contra uulnus peccati, institutum est post peccatum tempore legis naturæ. Penes determinationem uero personarum, institutionem habuit in lege Moysi. Secūdum uero quod repręsentat mysterium coniunctionis Christi, & ecclesię institutionem in noua habuit lege, sicq̄ est sacramentum euangelicæ legis. Verum quo ad alias utilitates q̄ ex matrimonio consequuntur, ut sunt amicitia & mutuum obsequium cōiugatorum &c̄. institutionem habuit in lege ciuili. Cūque de ratione sacramenti sit, q̄d sit signum & remedium, ideo quantum ad medias institutiones competit ei ratio sacramenti: et quo ad primam institutionem, conuenit ei quod sit in naturæ officium: & quo ad ultimam, quod sit in officium ciuilitatis. Est quoq̄ principaliter in officium naturæ, & institutum est ante peccatum à deo, in hoc quod primo homini formauit mulierē ex costa illius, & dixit, Crescite & multiplicamini &c̄. quod quamuis et alijs animalibus dixerit, non tamen implendum per ea eo modo sicut per homines. Hæc Thomas. Utilitates matrimonij, Gene, 1,

¶ Qui respondēdo ad hoc, an matrimoniū conferat gratiam, recitat opiniones quæ ex Bonauētura narratæ sunt, consentiens tertiæ, utpote quod matrimonium inquantum in fide Christi cōtrahitur, habet ut conferat gratiam adiuuantem ad illa operanda quæ in matrimonio requiruntur. Vbicunque enim diuinitus datur aliqua facultas, dantur et auxilia, per quę homo cōuenienter uti ualeat illa facultate, quemadmodum potentijs animæ correspondēt propria membra seu organa, quibus exire queant in actus. Cūque in matrimonio detur homini ex institutione diuina facultas utendi sua uxore ad prolis procreationē educandæ ad dei seruitutem, datur etiam ei gratia sine qua id conuenienter exequi nequit: & hæc gratia data, est ultima res, in hoc sacramento contenta, & instrumentaliter ab ipso causata, principaliter uero à deo. Nempe actus illi contrahentium exteriores, & uerba consensum mutuum exprimentia, directe faciunt nexum quendam, qui est matrimonij sacramentū, q nexus ex uirtute diuinę institutiōis dispositiue operaẗ ad grām. Deniq̄ cōtra cōcupiscētiā pōt remediū dari dupliciter. Primo ex parte concupiscentiæ, ut reprimatur in sua radice: sicq̄ remedium contra concupiscentiam præstat matrimonium per gratiam quæ in ipso donaẗ. Secūdo, ex parte act⁹ eius, idq̄ dupliciter. Primo modo, ut actus à quo̅ concupiscentia inclinat turpitudine careat: quod fit per matrimonij bona, quæ honestant matrimonij concupiscentiæ actum & motum. Alio modo, ut actus turpitudinem habens impediatur, quod fit ex ipsa actus natura, quia dum concupiscentiæ satisfit in actu coniugali, non ita incitat ad alias corruptelas, propter q̄d dixit Apostolus, Melius est nubere quam uri. Quamuis enim opera concupiscentiæ, secundum se, nata sint concupiscentiam augere, tamen secundum quod ratione ordinantur, reprimunt eam, quoniam ex similib⁹ actibus consimiles relinquunẗ dispositiones & habit⁹. Grā cōfertur matrimonio, Nexus matrimonij 1, Cor, 7.

¶ Postremo, duplex est rei integritas. Vna, quæ attenditur secundum perfectionem ipsius primam, quæ consistit in esse rei, Secunda, quæ attenditur penes perfectionem rei secundam, quæ in operatione consistit. Cumq̄ carnalis commixtio sit usus seu operatio matrimonij, constat quod sit de secunda, non de prima matrimonij integritate, alias in paradiso matrimonium non fuisset sacramentum, quod ex suo nomine sanctificationem importat, sed sine commixtione carnali matrimonium sanctius est, ut in textu habetur. Si autem obijciatur, quoniam id quod pertinet ad significationē sacramenti, est de necessitate ipsius: Carnalis autem cōmixtio pertinet ad significationem matrimonij, ut in litera dicitur, ergo est de necessitate sacramenti istius, Dicendum quod significatio rei contentæ, est de necessitate sacramenti, ad quam significationem nō spectat. carnalis commixtio, sed ad rem non contentam, puta ad unionem Christi atq̄ ecclesiæ. Hæc Thomas in Scripto. In quibus continentur dicta Alberti de his, quæ tamen multas circa distinctionem hanc quęstiones inducit circa ea quæ in textu habentur, cum tamē & textus iste pro maxima parte, & quæstiones istæ in secundo libro inducti sint. Obiectio,

¶ De his quoque sanctus doctor scribit in Summa contra gentiles, libro quarto. Dum aliquid ad fines ordinatur diuersos, indiget habere dirigentia diuersa in fines, cū finis sit proporcionatus agenti. Generatio autem humana ordinatur ad plurima. puta ad perpetuitatem speciei, & ad perpetuationē populi in aliqua ciuitate, ad perpetuitatem item ecclesiæ. Hinc oportet ut à diuersis dirigatur. Inquantum ergo ordinatur ad bonum naturæ, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in hunc finem à natura inclinante, sicq̄ uocatur naturæ officium. Inquantum uero ordinatur ad bonum politicum, subiacet ordinationi legis ciuilis: sed prout ordinatur ad bonum ecclesiæ, subiacet ecclesiastico regimini. Ea quoque quæ populo per ministros ecclesiæ dispensantur, sacramenta uocantur. Matrimonium ergo secundum quod consistit in coniunctione maris & fœminę intendentium prolem ad dei cultum generare ac educare, est sacramentum ecclesię. Et sicut in alijs sacramentis per ea quę exterius geruntur, aliquid spiritaliter significatur: ita in hoc sacramento per coniunctionem maris & fœminę, coniunctio Christi & ecclesiæ figuraẗ, iuxta illud Apostoli: Sacramentū hoc magnū est. ego autem dico in Christo & in ecclesia. Cūq̄ sacramenta efficiant quod figurant, credēdum est quod per hoc sacramentum gratia conferatur nubentibus, per quam ad unionem Christi & ecclesię petineant: quod & eis maxime necessarium est, quatenus sic carnalibus & terrenis intendāt, quod à Christo & ecclesia non disiungantur. Hæc idem ibidem. Actus matrimonio ad multa ordinatur 1, Cor, 7.

¶ Quod autē superius ait Bonauentura, quod coniugati non debeant se cognoscere nisi propter prolem,

pie est accipiendum: quia & laudabiliter se cognoscere possunt causa reddendi debitum, etiam dato quod ex natura aut senectute sterilis esset, unus eorũ uel ambo.

¶Præterea Petrus: In matrimonio, inquit, est obligatio ad actum carnalem, & uirtus spiritualis in significando & efficiendo: sicq; est ibi carnale aliquid & humanum, & aliquid spirituale ac diuinum. Vnde ut causa proportionetur effectui, congruum fuit matrimonium à deo per hominem institui non humana, sed diuina uirtute: nec humano concilio, sed inspiratione diuina. Vnde mox post soporem instituit primus homo matrimonium authoritate diuina, cum dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem &c. In quibus uerbis ostendit tria matrimonij bona, vз, bonum inseparabilitatis, dicendo: Relinquet homo. & bonum fidei seu fidelitatis, addendo: Et adhęrebit uxori suæ. Bonum quoque prolis, subdendo: Et erunt duo in carne una, id est, carnem unius prolis procreando. Hæc Petrus. Verũtamen non est absolute nec proprie asserendum, quod primus homo instituit matrimonium. Gene. 2.

¶Richardus etiam circa hæc addit: Aliquid dicitur sacramentum nouæ legis dupliciter. Primo, quia in ea est institutum, ut cõfirmatio & baptismus, sicq; matrimonium non est nouæ legis sacramẽtum, cum ante fit institutũ. Secundo, quoniam quamuis ante fuit institutum, tamen in noua lege non est euacuatum, sed confirmatum, & factum gratię causatiuum, & ita matrimonium est sacramentum nouæ legis, in qua gratiam gratũfacientem causat & cõtinet, quod antea sibi non competebat. Hęc Richardus.

¶Præterea Parrhisiensis in suo sacramentali, perscrutemur iam, ait, quæ sit uirtus sacramentalis matrimonij, id est, quam gratiam præstet, & quod remediũ contra carnalitatis libidinisq; peccatum. Manifestum est enim ex ipsa contrarietate, quam habet ad prostitutionem fornicariam, & Sodomiticã abominationẽ, quod adiuuat coniuges contra illas. Qui enim pia intentiõe matrimonialibus uinculis se astringũt, & onera matrimonij (quæ ualde sunt grauia) subeunt, quatenus se à prænominatis inquinationibus immaculatos deo custodiant, eiq; filios generent atq; enutriant, indubitanter misericordiam apud ipsum merent: sed hoc non est uirtus sacramẽtalis, sed meritum proprij actus. Suscipientibus autem pie ac reuerenter matrimonium, uirtute sacramenti istius præstatur refrigerium multum cõtra concupiscentiæ carnalis ardorem, ita ut quamuis uiri sint iuuenes, corpulenti, copiose ac delicate nutriti, tamen ad proprias uxores (licet speciosas) sint uelut frigidi, atq; ad alias quamuis formosas, quodammodo gelidi. Idem de mulieribus dicimus, non leui rumore aut uana opinione, sed de ipsa experientia certi, imo & illorum testimonio qui se gratiam hanc assequutos agnoscunt & fassi sunt. Nec inuenimus cui donum istud tam magnum ac admirabile attribuere ualeamus, nisi uirtuti sacramẽtali matrimonij. Quod uero secus accidit in plerisque, peccatis eorum est imputandum, qui non recta intentione cõtraxerunt, aut à syncera intentione collapsi sunt. Hæc Gulielmus. Matrimonij onera grauia. Virtus matrimonialis sacramenti specialiana.

Dist. XXVII. ¶Quæ sint consideranda in coniugio.

Post hæc aduertendum est, quid sit coniugium, & quæ sit efficiens causa coniugij, & causa propter quam contrahi debeat, & quæ sint bona coniugij, et quomodo per ea excusetur coitus carnalis, q̃ sint legitimæ psonæ ad matrimoniũ. Sunt & alia plura in matrimonio considerãda, q̃ sub cõpendio pstringimus.

¶Quid sit coniugium.

27. q. 2. in prin. Sunt ergo nuptiæ uel matrimonium, uiri mulierisq; coniunctio maritalis, inter legitimas personas indiuiduam uitæ consuetudinem retinens. Ad indiuiduam consuetudinem uitæ pertinet, quod absq; consensu alterius neuter continentiam profiteri potest, uel orationi uacare: & quod inter eos dum uiuunt, uinculum cõiugale permanet, ut alij se copulare non liceat, & ut inuicem alter alteri exhibeat quod quisq; sibi. Hac autem descriptione legitimorum & fidelium tantum matrimonium includitur. 27. q. 2. ca. Cum societas. 2 ca. Sũt q̃ di.

¶De consensu qui efficit coniugium.

27. q. 2. 1. Efficiens autem causa matrimonij, est consensus, non quilibet, sed per uerba expressus: nec de futuro, sed de præsenti. Si enim consentiunt in futurum, dicentes, Accipiam te in uirum, & ego te in uxorem: non est iste consensus efficax matrimonij. Item si consentiant mente, & non exprimant uerbis uel aliis certis signis, nec talis consensus efficit matrimonium. Si autem uerbis explicant, quod tamen corde non uolunt, si nõ sit coactio ibi uel dolus, obligatio illa uerborum quibus consentiunt, dicentes, Accipio te in uirum, & ego te in uxorem: matrimonium facit.

¶Autoritatibus probat, quod solus consensus facit matrimonium.

¶Quod autem consensus matrimonium faciat, subditis probatur testimoniis. Ait enim Isid. Consensus facit matrimonium. Item Nicolaus papa: Sufficiat solus secũdum leges eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur: qui solus si forte nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. Item Iohannes Chrys. Matrimonium quidẽ non facit coitus, sed uoluntas, & ideo non soluit illud separatio corporis. Item Ambrosius. Non defloratio uirginitatis facit coniugium, sed pactio cõiugalis. Ex his apparet, quod cõsensus, id est, pactio coniugalis matrimonium facit: & extunc coniugium est, etiã si non præcessit

Ioh. Chri hom. 32 su. Mat ca. 19. 27. q. 2. ca. M. trimo. Ambrosi⁹ 27. q. 2. ca. Cũ initiat

Hugo li. 2 de sacrament. parte. 11. ca. 5. Ambro. in li. de uirginibus 27. q. 2. c. cum initiatur. Isido. li. 9 Ethi ca. 7 28. q. 2. ca. Coniuges Aug⁹ li. 1. de uicijs & cõcu. 27. q 2 ca. cap. 11 hic coniux Mat. 12. Luc. 3.

cessit uel secuta est copula carnalis.

¶ Quando incipiat esse coniugium.

Quod enim ab ipsa dispensatione in qua pactio coniugalis exprimitur, coniuges sint, sanctorum testimonia probant. Ait enim Ambrosius: Cum initiatur coniugium, coniugij nomen asciscitur: cum coniungitur uiro, coniugium est, non cum uiri admixtiõe cognoscitur. Item Isidorus: Coniuges uerius appellantur a prima desponsatiõis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus. Item Augustinus: Coniunx uocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu nõ cognouerat, nec fuerat agniturus nec peierat, nec mẽdax manserat coniugis appellatio, ubi nõ fuerat nec futura erat carnis ulla commixtio. Propter quod fidele coniugium ambo parentes Christi uocari meruerunt, non solum illa mater, sed etiam ille pater eius, sicut coniunx matris eius: utrunq; tamen mente, non carne. Ex his euidenter insinuatur, quod ex tempore quo intercedit consensus uoluntarius ac maritalis, qui solus coniugium facit, ueri coniuges sunt sponsus & sponsa.

¶ Secundum quosdam non est coniugium ante carnalem copulam, sed sponsi & spõsæ sunt.

Hug. li. 2. de sacra. par. 11. c. 5 27. q. 2. ca. Qui desponsatã.

Quidam tamen asserunt uerum coniugium nõ contrahi ante traductionem & carnalem copulam, nec uere coniuges esse aliquos antequam intercedat commixtio sexus: sed a prima fide desponsationis, uir sponsus, & mulier sponsa est, non coniunx. Sponsos autem & spõsas coniuges frequenter appellari dicunt, non quia sint, sed quia futuri sunt, cuius rei sponsionẽ inuicem fecerunt: & secundum hoc uerba præmissarum autoritatũ intelligẽda fore tradũt.

¶ Qua ratione utuntur.

27. q. 2. ca. Sunt qui dicũt & ca. Multorũ & ca. Agath.

Quod uero inter sponsam & coniugem plurimum intersit, ex eo astruunt: quia licet sponsæ ante carnalem copulam inconsulto uel nolente sponso monasteriũ eligere: quo facto, spõso etiam licet aliam ducere. Coniugatus uero uel coniugata, nec continentiam nisi ex cõmuni consensu seruare ualet, nec monasterium petere, nisi uterq; continentiam pariter profiteatur. Quod uero liceat sponsæ monasterium eligere, autoritatibus sanctorũ probatur. Ait enim Eusebius papa: Desponsatam puellam non licet parentibus alij uiro tradere, tamen licet sibi monasterium eligere. Item Gregorius: Decreta legalia desponsatam si conuerti uoluerit, nullo penitus censuerũt damno mulctari. Refert etiam Hieronymus quod Macarius inter Christi eremitas præcipuus, celebrato nuptiali conuiuio, cum uespere thalamum esset ingressurus, ex urbe egrediens, trãsmarina petijt, & eremi solitudinem sibi elegit. Beatus etiam Alexius similiter ex nuptijs diuina gratia uocatus, sponsam deseruit, & nudus Christo famulari cœpit. His autoritatibus & exemplis liquet, licere sponsis sine cõsensu suarum sponsarum, & econuerso, continentiam profiteri.

alias *petere, Eusebius papa 27. q 2. c. de spõsatam. Greg in registro li. 6. cap. 184. 27. q. 2. Decreta. Hierony.

¶ Quod coniugatus uel coniugata nequeãt continentiam profiteri sine alterius consensu.

Gre. li. 9 in regi. cap. 39. 27. q. 2. ca. Sunt qui dicũt. Matt. 5. et 19.

Hoc autem coniugatis nullatenus licet. Non enim potest uir melioris uitæ propositum sumere sine uxoris consensu, & cõuerso. Unde Gregorius scribens Theotistæ patritiæ: Sũt qui dicunt religionis gratia coniugia deberi solui. Unde sciendum est, quia etsi hoc lex humana concessit, tamen lex diuina prohibuit. Si uero utrisq; conueniat continentem uitam ducere, hoc quis audeat accusare? Sic enim multos sanctorum nouimus cum suis coniugibus & prius continentem uitam duxisse, & post ad sanctæ ecclesiæ regimina migrasse. Si uero continentiam, quam uir appetit, mulier non sequitur: aut quam uxor appetit, uir recusat: coniugium diuidi non potest, quia scriptum est: Mulier potestatẽ sui corporis non habet, sed uir. Similiter & uir potestatẽ sui corporis non habet, sed mulier. Idem Agathosa latrix præsentium, questa est uirum suum contra uoluntatem suam in monasterium esse cõuersum. Quapropter experientiæ tuæ præcipimus, ut diligenti inquisitione discutias, ne forte eius uolũtate conuersus sit, uel ipsa mutare se promiserit. Et si hoc repereris, & illum in monasterio permanere prouideas: & hanc sicut promisit, mutare uitam compellas. Si uero nihil horũ est, nec quondam fornicationis crimen (propter quod licet uxorem dimittere) prædictam mulierem commisisse cognoueris: ne illius cõuersio, uxoris relictæ in seculo fieri possit perditionis occasio, uolumus ut maritum suum illi, etiam si iam tonsuratus sit, reddere debeas, omni prorsus excusatione cessante: quia nisi fornicatiõis causa, uirum uxorem dimittere nul

1. Cor. 7. 27. q. 2. c. Agathosa & quattuor c. sequentibus.

la ratio concedit. Postquam enim copulatione coniugij uiri & mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte conuerti, & ex parte remanere in seculo. Item ex octaua synodo: Si quis coniugatus conuerti ad monasterium uelit, non est recipiendus, nisi prius a coniuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Tales ergo coniuges tūc sine culpa sequūtur Christum, relicto seculo, si habent ex pari uoluntate castitatis consensum. Item: Si uir & uxor diuertere pro sola religiosa inter se cōsenserint uita, nullatenus sine consensu episcopi fiat, ut ab eo singulariter prouiso constituantur loco. Nam uxore nolēte, uel altero illorum, etiam pro tali re matrimonium non soluitur. Item Augustinus: Si abstines sine uxoris uoluntate, tribuis ei fornicandi licentiam, & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. Item Nicolaus papa: Scripsit nobis Thaberga regina, regia se uelle dignitate uel maritali copula exui, & sola uita priuata esse contentam desiderare. Cui rescripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eandem uitam uir eius Lotharius elegerit. Ex his patet, quod coniugati sine communi consensu monasterium eligere, continentiam profiteri, uel habitum religionis sumere non ualent: & si fecerint, reuocari debent. Sponsi uero possunt sine communi consensu monasteriū eligere. Vnde uidetur inter sponsum & sponsam coniugium non esse. Ideoq; asserunt a prima fide desponsationis coniuges appellari, non re præsentium, sed spe futurorum: quia ex fide quam ex desponsatione sibi inuicem debent, postea efficiūtur coniuges. Præmissas autem autoritates, quibus asseritur quod consensus matrimonium facit, ita intelligi uolunt, ut consensus uel pactio coniugalis nō ante coitum faciat matrimonium, sed in coitu. Sicut enim defloratio uirginitatis non facit matrimonium, nisi præcedat pactio coniugalis: ita nec pactio coniugalis, antequam assit copula carnalis. Ex pactione ergo coniugali sponsi & sponsæ fiūt ante coitum, in coitu uero efficiuntur coniuges. Facit enim pactio coniugalis, ut quæ prius erat sponsa, in coitu fiat coniunx.

Ex synodo Eugenij.

Augusti. de adulterinis coniugijs. 27. q. 2. c. si tu. Ibidē ca. Scribit.

¶ Responsio ad prædicta cum determinatione superiorum.

His autem ita respondemus: Fit aliquando dispensatio, ubi est compromissio uiri & mulieris de contrahendo matrimonio: non est autem ibi consensus de præsenti. Est & desponsatio habens consensum de præsenti, id est, pactionem coniugalem, quæ sola facit coniugiū. In illa ergo desponsatione, ubi est pollicitatio contrahendi matrimonium, sponsi tantum & sponsæ fiunt, non coniuges. Et talibus sponsis licet sine communi consensu continentiam profiteri, & monasterium eligere. In ea uero desponsatione, ubi est consensus de præsenti, coniugium contrahitur: & ab illius desponsationis prima fide ueri coniuges appellantur. Secundum hanc distinctionem desponsationis, de sponsis uarie loquuntur doctores.

¶ Quomodo accipiatur sponsa in subditis capitulis.

Aliquando enim sponsas uocant, quæ talem habuerunt desponsationem, ubi fuit pactio coniugalis de præsenti, & illæ ueræ coniuges sunt. Vnde Gregorius: Si quis uxorem despōsauerit uel subarrauerit, quanquam postmodum præueniente die mortis eius, nequiuerit eam ducere in uxorem: tamen nulli de consanguinitate eius licet accipere eam in coniugio: & si inuentum fuerit factum, separetur omnino. Item Iulius papa: Si quis desponsauerit uxorem uel subarrauerit, & uel præueniente die mortis, uel irruentibus quibusdam causis eam non cognouerit, nec frater eius nec ullus de consanguinitate eius eandem sibi tollat in uxorē ullo unquam tempore. Item Gregorius: Qui desponsatam proximi sui puellam ceperit in coniugium, anathema sit ipse & omnes consentientes ei, quia secundum legem dei mori decernitur. Nam diuinæ legis mos est, sponsas appellare coniuges, ut in euāgelio: Accipe Mariam coniugem tuam. Et in Deuteronomio: Si quis alterius sponsam in agro uel quolibet loco oppresserit, uel adduxerit in domum suam, moriatur: quia uxorem proximi sui uiolauit, non quæ iam uxor erat, sed quæ a parentibus uxor fieri debebat. Ex his colligitur, quod sponsæ quædam coniuges sunt ante commixtionem sexuum. Sed forte illud mouet, quod in fine capituli dicitur, non quæ iam uxor erat, sed quæ uxor fieri debebat. Quod non ita intelligi debet, quasi uxor uere non fuerit, ex quo pactio coniugalis intercessit: sed quia nondum traducta fuerat, nec res uxoria intercesserat, scilicet concubitus coniugalis.

Greg. 27. q. 2. c. si qs uxorem. Quod spōsam dimissam alius cognatus non potest ducere. Iulius papa ubi supra. c. si qs despōsauerit. Greg. ibidē. c. qui desponsa. Deut. 22. Matt. 1. Deut. 22.

¶ Quod aliter accipitur in his alijs capitulis sponsa.

Hæc

Hæc etiam sponsa est, quæ sic uiro desponsata est, ut non intercesserit consensus de præsenti, sed sponsio futuri. Secundum quem modum illud decretum intelligitur: Si quis spõsam filij oppresserit, & post filius eius eam duxerit, pater postea non habeat uxorem, nec mulier uirum: filius qui patris facinus ignorauit, aliam ducat. Si coniunx illa fuisset, quod utique foret, si in sponsalibus pactio coniugalis intercissit, non permitteretur sponso aliam ducere. Mœchis autem pœna nõ nubendi ex rigore infligitur, ut alij terreantur. Idem ex eodem: Quidam desponsauit uxorem & dotauit eam & cum ea coire non potuit: quam clanculo frater eius corrupit, & grauidam reddidit. Decretum est, ut quamuis nupta non potuerit esse legitimo uiro, desponsatam tamẽ fratri frater habere non possit: sed mœchus & mœcha fornicationis quidem uindictam sustineant, licita uero eis coniugia non negentur. De illa desponsatione hoc intelligi debet, ubi non fuit consensus coniugalis de præsenti: alioquin non liceret eis alia sortiri coniugia. Secundum hoc etiam illud intelligi debet: Statutum est à sacro conuentu, ut si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugij maneat: & si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alteri nõ negetur. Apparet hanc fuisse despõsatam sine pactione coniugali de præsenti, & ideo non fuisse coniugem: cui uiuente sponso, alteri nubendi licentia non negatur. Sũt enim quædam nuptialia pacta de futuro, ex quibus sponsi & sponsæ uocantur, nec exinde coniuges sunt. Et est pactio coniugalis quædam de præsenti, quæ sponsum & sponsam etiam coniuges facit: & utraq; pactio desponsatio uel sposalia interdum dicuntur: proprie tamen sponsalia dicuntur quædam solennia pacta nuptialia.

Ex cõcilio tiburti cẽ. 2 hr. 27. q. 2. c. Si quis sponsam.

Ibidẽ. c. quidã de sponsauit.

Ex cõci. toletano ubi supra c. statutũ.

Spõsalia quid sint.

¶ Quare non statim tradantur sponsæ.

De nuptialibus pactis ubi est tantum sponsio futuri, ait Augustinus: Institutum est, ut iã pactę sponsę nõ statim tradãtur: ne uilẽ habeat maritus datã, quã suspirauit sponsus dilatã.

Aug. li. 4. cõfes. 27. q. 2. c. Institutũ.

¶ Quæ sponsa sit uidua mortuo sponso, & quæ non.

Et est sciendum quod illa sponsa quæ tantum in futuro est pacta, mortuo sponso non remanet uidua: quia non fuerat uir eius: unde si quis eam duerit, ad sacros ordines conscendere non prohibetur: quia non duxit uiduam. Viduæ enim maritus, æque sicut bigamus, sacerdos fieri prohibetur. Ex tali autem copula nullus arcetur à sacris ordinibus.

27. q. 2 ca. Quod autẽ. Itẽ si spõsa cõiunx.

¶ Qui alterius sponsam eo mortuo ducit ad sacros ordines accedere potest.

Secundum hoc intelligendum est, quod ait Pelagius papa, de illo qui mortuo sponso, eius sponsam ducit in uxorem: Nihil est, inquit quantum ad hunc articulum attinet, quod ei obuiet de canonicis institutis, quin ad sacros ordines promoueri ualeat. Si uero talis sponsa fuisset, inter quam & sponsum eius consensus de præsenti intercessisset, eo mortuo uidua remansisset, cui copulatus in coniugio ulterius ad sacros ordines non accederet, cum uiduam duxerit. Non est ergo ambigendum, quin solus de præsenti consensus coniugium efficiat, & exinde ueri coniuges appellentur. deo post talem consensum si quis alij se copulauerit, etiam si carnis commixtio illic sequatur, ad priorem copulam reuocandus est.

Pelag. papa. di. 34. c. Ualẽtio cleris.

Magister hic non tenetur.

SVMMA DISTINCTIONIS. XXVII.

PRæcedenti distinctiõe tractauit Magister de matrimonij institutione, & de contentis in eo: hic tractat de causis eius, & de bonis honestãtibus ipsum, & quando incipiat uerum coniugium, de duplici quoq; acceptione ipsius ac nuptiarum: deinde circa hoc, quando & qualiter matrimonialiter iuncti religionem ualeant ingredi aut continentiam uouere.

¶ QVAESTIO I.

HIc quæritur, Quid sit matrimonium, et utrũ consensus per determinata uerba expressus, sit causa ipsius. ¶ Videtur q ineptè diffiniat, cũ dicitur esse coniunctio aut uinculum, quia hoc nequit intelligi nisi de uinculo spirituali. Sacramentum autem iuxta præhabita, est materiale elementum. Secundo, matrimonium inter cætera sacramenta uidetur grossius esse. coniunctio autem cum sit quædam relatio, est minimæ entitatis. Tertio, consensus non est nisi ipsa interior unio animorum, & ita est ipsa cõiunctio, quæ matrimonium appellatur, & constat quod idem non sit causa sui ipsius.

¶ Circa hæc scribit Alber: Diuersę sunt matrimonij descriptiões. Vna Mgri in litera. Matrimoniũ est uiri & mulieris cõiũctio maritalis inter legitimas psonas, indiuiduã uitę cõsuetudinẽ retinẽs. Scda iuristarũ, dicẽtiũ: Matrimonium est cõsortiũ uitę cõmunis & coniunctio

Matrimonij diffinitio

 diuini

diuini ac humani iuris. Tertia Hugonis, qui ait: Matrimonium est duarum idonearum personarum legitimus de coniunctione consensus. Et quælibet harum conueniens est. Prima nanque ponit matrimonij genus, & materiam eius remotam atque propinquam & actum. Nec obest quod aliquando fuit inter unum uirum & plures uxores, quia (ut asserit Hugo) secundum naturam optime institutam, solum debet esse unus unius, quod in uerbis Adæ insinuatur, cum dicitur: Hoc nunc os ex ossibus meis. Et erunt duo in carne una. Dicitur quoque matrialis, non uxoralis coniunctio, quia à principaliori denominatio est sumenda. Maritus autem in matrimonio principalis censetur, quamuis æquales dicantur quantum ad debiti petitionem & solutionem. Legitimę uero dicuntur personæ dupliciter. Primo simpliciter quibus nõ obest aliquid impedimentorũ eorum quæ personas reddunt legitimas. Secundo, secundum quid, quibus obuiat aliquid. Vñ nõ sequitur, hęc mulier est legitima huic, ergo est legitima simpliciter. Insuper quod matrimonium nominatur consortium uitæ communis, intelligitur de consortio sola morte dissolubili. Et quod uocatur coniunctio diuini atque humani iuris, accipitur de cõiunctiõe animorum, & corporum nisi pari cõsensu abstineatur, & hoc ex iure diuino & humano firmatur. Veruntamen Decretistæ de pertinentibus ad subtilẽ intellectũ, parũ solent curare. Atuero ipsemet Hugo suã diffinitionẽ satis exponit & glossat, tangens se loqui de matrimonio ut est sacrũ euangelicæ legis: attamẽ dici posset, quod nomine unius possunt designari & plures, & rursus quod matrimoniũ per se est unius ad unam: per accidens uero, ad plures ex dispensatione diuina, quando sunt pauci deum colentes. Attamen descriptio illa Hugonis datur per causam, nec est ibi prædicatio essentialis, sed magis causalis: ueluti si dicatur, dies est illuminatio solis. Matrimonium etiam potius accipit nomen à matre quam à patre, quoniam uinculum matrimonij magis onerat matrem, quæ parit cum dolore, & nutrit, portat, ministrat, custodiat cum labore. Eadem item res nuncupatur matrimonium & nuptiæ. Etenim nuptiæ dicuntur à matrimonij actu, matrimoium uero à bonis. Nam mulier iuncta uiro, munia habet matris in effusione prolis ac aliorum in quibus communicat uiro.

Hugo. Gene. 2. Pari cõsensu abstineri potest.

¶Insup consensus omnino latens, nequit matrimonium facere, sed oportet ut sit expresseus per uerba. Et quamuis loquutio interdum sit nuncius fallax, tamen quia ecclesia nequaquam ad impossibilia nititur, & impossibile est homini cognoscere cor alterius, nisi inquãtum manifestatur, ad extra idcirco oportet consensum exprimi per uerba de præsenti, & matrimonium sic contractum, cogit manere: imo dato quod contrahendo cum prima, non habeat uir intentionem contrahendi cum illa, sed cum alia, ecclesia tamen iudicat eum manere cum prima, ipse tamen potius debet excommunicationem sustinere, quam cum ea manere, ideo uadat cum secunda ad regiones extremas, & commaneat ibi reddẽdo illi debita, quod si nõ potest, sustineat excõmunicationem cum dolore cordis, & moriatur cũ ipsa. In hoc item contractu per uerba, intelliguntur quęcunque signa consensum de præsenti exprimentia. Hæc Albertus.

Quis consensus matrimo. firmet.

¶Atuero Thomas circa hæc multa interogans, primo ostendit quod matrimonium sit in genere coniunctionis: Coniunctio, inquiens adunationem quandam importat. Vnde ubicunque est adunatio aliquorum, ibi ẽ coniunctio aliqua. Ea autem quæ ordinantur ad aliqd unum, dicuntur in ordine ad illud adunari, sicut multi homines adunantur ad unam militiam uel negociationẽ exequẽdã, ex qua dicũtur cõmilitiões ad inuicẽ, uel socij negociatiõis. Cũque per matrimoniũ ordinẽtur aliqui ad unam generationem educationemque prolis, ad unam quoque uitam domesticam, constat quod in matrimonio sit quædam coniunctio: & uocatur matrimonium, inquantum ordinatur ad tale unum, ad quam consequitur coniunctio corporum. Et quamuis relatio non sit sensibile accidens, tamen causæ eius possunt esse sensibiles, nec in sacramento requiritur ut sensibile sit id quod est res & sacramentum, ut est prædicta coniunctio, sed uerba exprimentia consensum, quæ sunt sacramentum tantum. Dicitur autem matrimoniũ unũ, quoniam ad eandem generationẽ ordinatur nõ quia sit una numero cõiũctio in utroque extremo, sicut nec una mõ similitudo in duobus similibus, ut asserit Auicẽna. Si aũt quæratur cur ita nominetur, dicẽdũ quod in matrimonio tria considerantur. Primum est eius essentia, puta coniunctio, & ita uocatur coniugiũ. Secundum est causa eius, puta desponsatio, sicque uocantur nuptiæ à nube, quia in ipsa solennitate desponsationis capita uelantur nubentium. Tertium est effectus, uidelicet proles: & sic matrimonium appellatur, quoniam mulier nõ debet ad aliud nubere nisi ut sit mater: uel dicitur matrimoniũ quasi matris muniũ, id est, officium quia matri officium incumbit præsertim circa prolem.

Thomas.

Auicenna.

¶Denique iuxta hæc tria quæ in matrimonio attendunt, tres de ipso descriptiões traduntur, quoniam diffinitio Hugonis tangit matrimonij causam, id est, consensum. Diffinitio Magistri tangit essentiam eius, cum ait, coniunctio: & determinatam eius materiam, addens, inter legitimas &c. Differentiam quoque contrahẽtẽ, ibi, maritalis, indissolubilis. Tertia ponit eius effectum, qui ẽ communicatio in rebus domesticis. Consensus autem est matrimonij causa. In omnibus quippe sacramentis est aliqua spiritualis operatio. mediante materiali operatione, quæ illam designat, quemadmodum in baptismo corporalis ablutio interiorem designat & efficit. Cunque in matrimonio sit quędam spiritualis coniũctio, inquantum est sacramentum: & quædam corporalis inquantum est nature officium ac uitæ ciuilis, oportet quod mediante materiali coniunctione, fiat spiritualis diuina uirtute. Cumque coniunctiones materialium contractuum per mutuum fiant cõsensum, oportet & matrimonialem coniunctionem seu contractum fieri per consensum huiusmodi. Hinc matrimonium non est ipse consensus, sed unio cõiugatorum ad aliquod unum. Et sicut matrimonium est aliquo modo unum, & quodammodo plura ut tactum est, ita consensus. Oportet quoque consensum exprimi per uerba, ut mutuo innotescat, sicut expositum est, quatenus uerborum expressio habeat se ad matrimonium, sicut exterior ablutio ad baptismum. Et quoniam causæ sacramentales significando efficiunt hoc quod designant, ideo oportet ad causandum matrimonium concurrere significationẽ uerborum de præsenti: quia dum aliquis exprimit suum consensum per uerba de futuro, non significat se facere matrimonium, sed promittit facturum: nec homo transfert dominium rei suæ in alium, nisi per uerba de præsenti. Non enim qui ait, dabo tibi equum meum, transfert dominium equi sui in alium: sed qui ait, do tibi &c. In contractu autem coniugij transfertur dominiũ corporum contrahentium in alterutrum.

Cõsensus matrimonij causa.

Quæritur quoque, utrum per uerba de præsenti matrimoniũ cõtrahatur, si interior desit intentio cõtrahẽdi

Quæstio.

Dicendum

Dicendum quod sicut se habet exterior ablutio ad baptismum, ita se habet exterior uerborum expssio sine interiori consensu. Ideo sicut accipiens exteriorẽ ablutionem, non intendens accipere sacramentum, sed iocum & dolum, baptizatus non esset, ita exterior uerborum expressio sine mentis consensu matrimonium non facit. Porro in eo qui proferendo uerba de præsenti, non intendit contrahere, duo sunt puta, defectus consensus, qui defectus sufficit sibi in foro conscientiæ ut non astringatur uinculo matrimonij, quamuis non in foro ecclesiæ, in quo iudicatur secundum allegata. Secũdum est dolus uerborum, qui ei suffragatur, nec in foro pœnitentiæ, nec in foro ecclesiæ, imo in utroq; pro ipso dolo punitur. Rursus, si desit consensus mentalis ex parte unius, ex neutra parte matrimonium est: qa matrimonium consistit in mutua coniunctione. Attamen probabiliter credi potest dolus non esse nisi euidẽtia doli appareant signa: quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi probetur cõtrarium. Hinc ille ex cuius parte dolus non est excusatur per ignorantiam. Ecclesia quoq; quamuis interdum decipiatur in facto, non tñ in iure. Hæc Thomas. Idẽ Petrus & Richardus.

Cõsensus dolosus si obliget,

¶Quærit quoq; Richardus, quid consulendum sit alteri coniugum, cum alter asserit se nunquam consensisse in eum, nec consentit. Respõdet, Consulendum est ei ut non credat, quia nec tenetur credere ei. extra de, pbatiõibus, p tuas. Si aũt credat illũ dicere uerũ tenet̃ ab ei⁹ copula abstinere, stãte tali credulitate. Hæc Richar.

Questio.

¶Insuper Bonauentura super his loquitur: Quemadmodum similitudo corporalis sensu percipitur, non ratione neq; per se, sed ratione qualitatis sensibilis in q̃ fundatur, ita coniunctio quæ matrimonium nuncupatur. Rursus, quædam coniunctio dicitur uinculum, quædam facit uinculum, quædã est uinculi usus, & hæc tertia iteratur, nec ideo matrimonium toties iteratur, quoties tertia ista coniunctio. Prima autem coniũctio & secunda respiciunt substantiam matrimonij, nec iterãtur inter eosdem. Præterea quidam dixerunt quod coniunctio ista matrimonialis non denominatur à patre, neq; à matre: sed cum sit uinculum unũ, denominatur ab utroq; secundũ q̃d uniuntur: Cunq; maritus & uxor uniantur, ut sit una materia prolis, ideo sacramentum istud uocatur matrimonium, à materia & monos, q̃d est unum, quasi una materia. Sed (ut patuit) istud est cõtra Isidorum in libro Etymologi. Amplius sicut baptismus dupliciter sumitur, primo prout comprehendit exteriorem ablutionem ac interioris characteris impssionẽ, secundo pro interiori charactere: sic matrimonium uno modo comprehendit interius uinculum, atq; exterius signum: sicq; matrimonium est consensus expssus, non ei⁹ effectus. Alio modo pro uinculo interiori, quod habet causam primariam & proximam. Causa eius primaria, institutio est diuina. Pactio autem humana est proxima eius causa, quæ consistit in consensu maris & fœminæ. Hinc dicendum quod consensus est matrimonij causa proxima, sed non tota, imo simul cum institutione diuina est causa matrimonij tota. Hæc Bo.

Isidorus

¶Concordat Durandus & Argentinensis, & addũt quod cum homo habeat liberum quoddã dominium corporis sui, illud non transfertur in potestatem alterius, nisi de suo consensu, & præsertim de consensu institutioneq; dei: in cuius manu sunt omnia, & magis est dominus corporis cuiuslibet hominis, quã ipsemet homo. Cunq; per matrimonialem contractum una persona transferat corpus suum in potestatem alterius, & econtra, oportet hoc fieri cõsensu earũ, & potissime dei.

Psalm. 23

QVAESTIO. II.

Restat quærendum, An alter coniugalium possit religionem intrare altero non volente, ante carnalem copulam vel post eam. ¶Videtur quod non, ex indiuisibilitate matrimonij. Et rursus, qa per cõiugalem contractum unus transtulit sui corporis potestatem in alium, ergo illam alteri non potest illo inuito auferre, præsertim cum dicat saluator: Quos deus coniunxit, homo non separet.

Matt. 19.

¶Circa hæc scribit Thomas, Ante carnalem copulam est inter coniuges tantum spirituale uinculum, sed post illam est inter eos uinculum quoq; carnale. Ideo sicut post carnalem copulam matrimonium soluitur per mortem carnalem, ita per religiõis ingressum ante carnalem copulã: quia religio est mors spiritualis, qua qs seculo moriens, uiuit deo. Nam & matrimonium ante carnalem cõmixtionem signum est spiritualis coniunctionis, quæ est inter Christum & animam, quæ coniũctio est solubilis. Deniq; ante carnalem copulam unus non transfert simpliciter & omnino corporis sui potestatem in alterum, sed sub conditione, nisi interim alter ad melioris uitæ euolet frugẽ. Illa aũt trãslatio p copulam completur carnalem, quia tunc intrat uterq; in corporalem sibi traditæ potestatis possessionem: præterea etiam ante carnalem copulam non statim tenetur reddere debitum post matrimonium per uerba de præsenti con tractum, Imo datur ei duorum mensium tempus propter tria Primo, ut interim queat deliberare de religionis ingressu. Secundo, ut infra hoc tempus præparentur necessaria ad nuptiarum solennitatem. Tertio, ne maritus uilem habeat datam, ad quam nõ suspirauit dilatam. Porro post copulam carnalem non licet uni religionem intrare sine consensu alterius, quoniam nemo potest obligationem facere deo de alieno. Cunq; coniugati corporis sui potestatem tradiderint mutuo, nullus eorum potest alio dissentiente corpus suum deo offerre per continẽtiæ uotum, nec alium re sua aut iure suo priuare.

Antẽ carnalẽ copulã religionis ingressus iure permissus, post eã negatur

¶Præterea quæritur, an uiro religionem ingresso, mulieri liceat alteri nubere. Respondendum quod sicut corporalis mors uiri hoc uinculum matrimoniale soluit, ut mulier nubat cui uult secundum Apostoli sententiam, ita post spiritualem mortem uiri post religionis ingressum, poterit nubere quando uoluerit Cum aũt uterq; pari uoto continentiam uouet, neuter uinculo abrenunciat coniugali, ideo manet adhuc: sed dum un⁹ tm̃ uouet, tũc q̃ntũ est in se, cõiugali abrenunciat uinculo. Hic aliter à uĩculo illo absoluit: Verũtamẽ religionẽ ingressus non intelligitur mortuus mundo, quousq; pfessionem emisit: ideo mulier usq; ad illud tempus uirũ expectare tenetur. Si autem obijciatur, quod per Decretalem nonam, professio ante annum emissa, reputatur pro nulla: ergo si post talem, pfessionem uir redeat ad uxorem, ipsa tenetur eum recipere. Dicẽdum quod de professione sic emissa, est idem iudicium quod de simplici uoto. Vnde sicut post uotum simplex uiri, mulier nõ tenetur ei debitum reddere, ipsa tamen non possit alteri nubere. Hæc Thomas in Scripto.

Questio.

1. Cor. 7

Obiectio.

¶Concordat Bonauẽtura in omnibus his. Itẽ Rich.

Questio

¶Qui insuper quærit, utrum matrimonium non consummatum possit dissolui per mutuum dissensum Respondet quod non, quantum ad uinculum, quoniã mutuus consensus non est tota matrimonij causa, imo pricipalit̃ ad hoc cõcurrit institutio diuina. Et qm̃ deus

ordinauit

ordinauit ut post mutuum consensum uinculum illud non maneat uoluntati eorum subiectum, ideo quo ad uinculum dissolui nõ ualet mutuum per cõsensum, sed quantum ad thorum, ut si concorditer à copula carnali uoueant abstinere, religionemve intrent.

Quæstio. ¶Iterum sciscitatur, utrum matrimonium non cõsummatum, queat dissolui per genitalium abcisionem. Et de hoc duas narrat opiniones cum earum motiuis, & qualiter utraq; ualeat defendi prosequitur: de q̃ q̃stione pertrãseo, quia uix locum habet, & probabilius reor quod ita non dissoluatur quantum ad uinculũ. Nam & si miraculose genitalia eis reddantur, non de nouo matrimonialiter socientur.

¶Præterea respondendo ad hoc, an post matrimonium consummatum alter coniugalium alio inuito religionẽ ingredi possit: Addit ex mutuo cõsensu dissolui potest, q̃ntum ad thorum per religionis ingressum, altero etiam remanente in seculo, si de incontinentia nõ sit suspectus: ita tamen, quod uotum castitatis emittat antequam alter profiteatur. Porro si mulier sit tam iuuenis, quod de ipsa posset oriri suspitio si remaneret in seculo, uir profiteri non debet nisi ipsa religionem introeat, quamuis uelit castitatem promittere manendo in mundo. Si tamẽ uir de licentia uxoris castitatem nõ promittentis profiteatur, & postea ad uxorem reuocetur, qui credebat se posse talem licentiam dare manendo in seculo, quia nesciuit ius, tunc ea defuncta, tenetur uir ad religionem reuerti. Si autem contra uoluntatem in religione professus sit, peccat: & uxore petente reuocabitur, nec ea mortua ad religiõem redire cogetur, sed ultra non ualebit uxorem ducere, quia promisit non exigere debitũ. Cõformiter dico de muliere religionẽ intrante contra uoluntatẽ mariti. Vñ de muliere credẽte uirum suum mortuum esse, quæ habitum religionis assumpsit atq; professa est, & postea ad uirum reuersum reuocata. dicitur extra de conuersione coniugatorum, ca. placet, quod quamuis uiro suo defuncto, consultius ei sit ad religionem reuerti. attamen si ad hoc induci nequiuerit. dñs papa credit eã nõ esse, ad hoc cogendã: sed ultra non potest ducere uirum, quia ad castitatem astrinxit se. Hæc Richardus. Consonat Petrus.

Religiosis ingressus quo n° permissus coniugatis.

QVAESTIO. III.

Modo quærendum, Quid sint sponsalia, et quando cõtrahi possint, et qualiter dirimi. ¶Dicuntur autem sponsalia futurarum nuptiarum promissiones.

¶Quo circa scribit Thomas: Sicut præhabitum est, consensus in copulam coniugalem per uerba de futuro non facit matrimonium, sed matrimonij promissionẽ, quæ promissio uocatur sponsalia, à spondendo, secundum Isidorum. Nam ante usum tabularum matrimonij cautiones dabant, quibus spondebant se inuicem cõsentire in iure matrimonij, & fideiussores dabãt: fit autem ista promissio dupliciter, scilicet absolute & sub cõditione. Absolute quatuor modis, uidelicet nuda promissione, ut cum dicitur, accipiam te in meam, & econtrario. Secundo, datis arris sponsalijsq;, ut pecunia, uel aliquo tali. Tertio, annuli subaarratione. Quarto, iuramento. Si autem fiat præfata promissio sub conditiõe, distinguendum est: quia aut est honesta conditio, ut accipiam te in meam si parentibus placeat, sicq; stante conditione, stat promissio: & illa non stante, ista non stat. Aut est inhonesta, & hoc dupliciter: quia aut est contraria bonis matrimonij, ut si dicatur. Accipiam te si uenena sterilitatis procures, & non contrahuntur sponsalia: aut nõ est contraria bonis matrimonij, ut si dicatur, accipiam te si furtis meis consentias: & tunc stabit promissio, sed tollenda est conditio. Ex tali ergo promissione sponsalium, unus alteri obligatur ad matrimonium contrahendum. Et peccat mortaliter non soluendo promissum, nisi legitimum interueniat impedimentum. Ecclesia quoq; cogit ut impleat, pœnitentiam iniungendo pro culpa. In foro tñ contentioso non compellit, quoniam matrimonio coacta solent exitus malos habere, nisi forte interuenerit iuramentum, q̃a tunc cogendus est, ut aliqui dicunt, quamuis alijs aliud uideatur, præsertim si de uxoricidio timeatur. Deniq; conditio quæ apponitur, non tollit matrimonij libertatem, Si enim est inhonesta, est abijcienda & c. ut dictum est. Interdum autem apponitur cõditio pecuniæ per modum pœnæ, & tunc cum matrimonia debeant libera esse, non stat nec exigi potest pœna illa,

¶At uero septennium est tempus determinatum à iure spõsalibus contrahendis, & hoc rationabiliter satis. Cum enim sponsalia sit quædam promissio futurorum, oportet quod illorũ sint qui aliquo modo promittere possunt, quod non est nisi aliquam habeant prudẽtiã seu prouidentiã de futuris, q̃ usum rationis requirit, respectu cuius triplex gradus notat à philosopho primo Ethicorum. Primus est, cum quis nec per se intelligit, nec ab alio capere potest, Secũdus status est, quo ab alio capere potest, non tamen per se intelligere sufficit. Tertius est, quo & per se potest considerare atq; ab alio capere, Cumq; ratio paulatim in homine conualescat secundum quod humorum motus aut fluxibilitas quietantur, ideo primum statum rationis obtinet homo ante primum septennium: idcirco tunc nulli est contractui actus, ergo neque sponsalibus, sed ad secundum statum incipit peruenire in fine primi septennij, propter quod tunc pueri ad scholas ponuntur. Ad tertium uero statum incipit peruenire in fine secundi septennij, quo ad ea quæ ad suam spectant personam, ad quæ ratio naturalis citius conualescit: sed quantum ad ea quæ extra ipsum sunt, in fine septennij tertij. Hinc in fine primi septennij incipit esse aptus ad aliqua promittenda, præsertim de his ad qui ratio naturalis magis inclinatq;, non autem ad obligandum se perpetuo uinculo, quoniam nondum habet firmam uoluntatem. Hinc in primo septennio contrahi possunt sponsalia, in secundo cõiugia, & consimilia quæ ad personam ipsius spectant: in tertio potest se obligare de alijs, atq; secundum leges constituitur ei potestas disponendi de rebus uicesimo quinto anno. Quod si ante præfatum tempus sponsalia contrahuntur per alios, possunt pueri reclamare cum ad ætatem illam peruenerint: & si non reclamant, intelliguntur consentire. Si autem obijciatur quod ante septennium est usus rationis & consensus in mortale peccatum, cum quarto Dialogorum sanctus narret Gregorius de puero quatuor annorum, quem cum patre suo ludentem ac blasphemantem dæmones rapuerunt ad inferos: ad hoc aliqui dicunt quod puer ille non peccauit mortaliter, neq; damnatus fuit, & quod uisio ac ultio illa temporalis fuit ostensa ad patris sui afflictionẽ. Sed hoc est expresse contra intentionem Gregorij, asserẽtis quod pater ille animam paruuli filij sui negligẽs, non paruum peccatorem gehenne ignibus nutriuit. Idcirco dicendum quod ad peccatum mortale sufficit etiam consensus in p̃sens, in sponsalib⁹ uero est consensus in futurũ, ad quod discretio maior requiritur, ideo citius potest homo peccare mortaliter, quam se obligare ad

suo anno ad generationem est apta, puer in quartodecimo anno. Attamen annos discretionis simul accipiũt, & idẽ tẽpus spõsaliũ pfixũ est eis, nõ aũt idẽ matrimonij tẽpu, qa ad matrimonij actũ nõ solũ requiritur discretio rationis, sed etiã dispositio corporis, si etiã modicũ desit à completione septennij, pro nihilo reputatur, dũ discretio suppleat ætatis defectum.

...sationi aptum tẽpus.

¶Insuper sponsalia dirimi possunt per religionis ingressum, magis quam coniugia iam contracta. Et si post sponsalia alter contrahit cum quacunq; apta persona per uerba de præsenti, matrimonium tenet, quãuis peccet qui promissionem non implet. Dirimuntur aũt sponsalia in plurimis casibus & ex uarijs causis. Prim⁹ casus est, dum unus eorum ad longinquam se transfert regionem, nec tempore redit statuto ad matrimonium contrahendum, qa tunc probabiliter creditur non uenturus. Secundus casus est propter ægritudinem grauẽ ualde debilitantem, seu propter deformationem ænormem, ut est abcisio nasi, uel infirmitas infectiua sit prolis, sicut est lepra. Tertius, si sponsus cognouit consanguineam sponsę, ad quod probandum sufficit sola fama propter scandalum euitandum. Quartus, si spõte & cõcorditer se absoluant ab obligatione illa sponsaliũ mutua, quamuis aliqui dicant contrarium. Quintus, si alter interim fornicetur: quia per hoc fit suspectus alteri, quod contracto matrimonio fidelitatem sibi non conseruaret. Sunt & alij casus qui assignãtur in iure. In his dictis Thomæ, continentur dicta Alberti, Petri, Richardi & aliorum de ista materia.

Spõsalia quibus casibus dirimantur.

QVAESTIO. IIII.

Amplius, De bigamia inquiritur, an per eam fiat homo irregularis. ¶Et de hoc iam supra responsum est quod imo, quoniam impedit ab acceptione ordinis sacri. Contrahitur autem bigamia, accipiendo successiue duas uxores. Et queritur an etiam accipiendo corruptam in coniugem: & rursus, utrum cum bigamo liceat dispensari.

Quæstio.

¶Circa hæc multi doctores non scribunt de bigamia. Bonauentura uero breuiter sciscitatur circa textũ, an ducens in uxorem eam quæ ab alio marito est relicta non cognita, bigamus sit censendus. Et respondet quod non, quia diuidit carnem suam, nec uxor diuisit, imo si religionem introeat, consecratur ut uirgo. Verũ tamen Pelagius Papa & Magister in litera uidẽtur sentire oppositum. Ad quod respondet, quod ipsi loquũtur secundum iuris rigorem, non propter obstaculum q̃d fit ex parte sacramẽti directe. Vnde secundum noua iura iam non tenetur, prout libro primo de bigamis nõ ordinandis habetur. Et si obijciatur de contrahente cũ uirgine, & matrimonium illud consummauit, postmodumq; contraxit cum alia quã non cognouit, quod bigamus iudicatur: dicendum quod hoc non est propter defectum sacramenti, sed quia contra ipsum præsumit de incontinentia, sicut diaconus qui contraxit cum secunda in diaconatu, intellige quod contraxit de facto, quia de iure non potuit: & cum opere subsequuto punitur ut bigamus, cum tamen secundum non fuerit matrimonium.

Obiectio 5

¶Porro Albertus de his scribit, plixe, cuius scripta in uerbis Thomæ continenter compendiose, ideo breuitati studens ea inducam. Itaq; ait: Bigamia causat irregularitatem, in quantum tollit perfectam significationem matrimonij, quæ consistit in coniunctione animorum per consensum, & in coniunctione corporum, ideo ratiõe utriusq; oportet esse bigamiam quæ causat irregularitatem. Hinc per Decretalem Innocentij papę abrogatur quod Magister ait in litera, dicens quod solus consensus p uerba de pñti in secundã, sufficit ad irregularitatẽ causandã. Contrahitur aũt irregularitas in secundis, duobus modis bigamiæ, ut cum quis habet simul duas uxores, uel successiue unam de iure, aliam de facto. Item si ducat non uirginem. Nam quamuis in altero non sit matrimoniũ, est tñ ibi quædã matrimonij similitudo, quæ non est in fornicario & adulterino concubitu. Sed obijci potest, quia contingit quod aliqs antequam cognoscat carnaliter illam cum qua de iure cõtraxit, contrahat cum alia de facto, & eam cognoscat, prima uiuente uel mortua, & ita contraxit cum pluribus de iure aut facto, nec tamen est irregularis. Dicendum quod in tali casu non reputatur huiusmodi bigamus, quoniam primum matrimonium non habuit suam perfectam significationem, tamen si per iudicium ecclesiæ compellatur ad primum redire, primam cognoscendo, statim efficitur irregularis: quia irregularitatẽ non semper facit peccatum, sed quandoq; imperfectio significationis. Præterea in coniunctione Christi & ecclesiæ unitas ex utraq; parte inuenitur, ideo siue diuisio carnis inuenitur ex parte uiri, siue ex parte uxoris, defectus est sacramenti, diuersimode tamen, quia ex parte uiri requiritur quod aliam non duxerit in uxorem, nõ quod ipse sit uirgo, sed ex parte uxoris requiritur quod ipsa sit uirgo: cuius ratio à Decretistis assignatur, quia episcopus significat ecclesiã militãtem, cuius curam gerit, in qua sunt multæ corruptiones. Sponsa uero significat Christum, qui uirgo fuit, ideo ex parte sponsæ requiritur uirginitas, non ex parte sponsi, ad hoc quod aliquis episcopus fieri possit. Verum hæc ratio est directe contra Apostolum, dicentem: Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus ecclesiam, ex quo apparet quod uxor significat ecclesiam, & sponsus Christum. Et item, quia uir caput est mulieris, sicut & Chrs ecclesię. Hinc alij dicunt quod per sponsum significatur Christus, per sponsam ecclesia triumphans, in qua nulla est macula. Christus autem primo habuit synagogam quasi concubinam, & ita non tollitur aliquid de perfectione significationis sacramenti, si sponsus prius habuit concubinam. Sedq; istud est ualde absurdum, quoniam sicut una est fides antiquorum & modernorum, ita & una ecclesia. Idcirco dicendum quod in illo sacramento causat irregularitatem. Corruptio autem carnis extra matrimonium quæ ipsum præcedit, nullum defectum facit in sacramento ex parte illius in quo est corruptio, sed ex parte alterius, quoniam actus contrahentis matrimonium non cadit super seipsum, sed super alium, idcirco specificatur ex termino qui est respectu illius act⁹ quasi materia sacramẽti. Vnde si mulier esset ordinis susceptiua, sicut uir efficitur irregularis ducendo corruptã, non quia corruptus contrahit: ita mulier sumendo corruptum in conthoralẽ, non ex hoc q corrupta contraheret, nisi in alio matrimonio pri⁹ corrupta fuisset. sicq; patet cur uir fit bigamus corruptam ducendo in coniugem. Sed his obijci põt, primo, quia si quis aliq̃ deflorauit, & postmodum sumat eam in coniugem, corruptã accipit in uxorem: non tamen est irregularis, quoniam carnem suam non diuisit in plures. Secundo, si quis sumat corruptam in conthoralem quam æstimat uirginẽ quæritur an fiat irregularis, uidetur quod imo ex dictis. Oppositum tamen probatur, quoniam nemo efficitur irregularis inuoluntarius. Respondendum ad primũ q̃d,

Albertus

Ephe. 5.
1. Cor. 7.

Obiectio

mum, quod in tali casu sunt opiniones diuersæ, probabilius tamen est quod non fiat ex hoc irregularis, quoniam carnem suam non diuisit in plures. Ad secundum quod irregularitas, non est pœna inflicta, sed defectus ad sacramentum, ideo potest homo eam incidere inuoluntarie, propterea qui uxorem ducit corruptã quam uirginem credit, irregularis efficitur dũ eã cognoscit.

¶Porro si post matrimonium contractum mulier fornicetur, non efficitur ex hoc uir irregularis, nisi post corruptionem illius adulterinam, iterato eam cognoscat: alias uxoris corruptio nequaquã cadit sub actu uiri matrimoniali, imo etiam si ante condemnationem adulterij compellatur mulieri debitum reddere, siue p ius, siue ex propria conscientia, uxore id postulante efficitur irregularis, ut probabilior tenet opinio: qa in isto non quæritur quid culpa, sed significatio tantum.

Questio

¶Circa hoc queritur, an bigamia per baptismum tollatur. Dicendum quod baptismus aufert peccata, nõ tollit coniugia. Cumq; irregularitas sequatur coniugium, non tollitur per baptismum. De hoc tamen fuit inter sanctos doctores Hieronymum & Augustinum dissensio, dicente Hieronymo super epistolam ad Titum: Si quis ante baptismum plures habuit uxores, uel unã ante, aliam post, non efficitur irregularis, quoniam bigamia soluitur per baptismum. Cõtra quod loquitur Augustinus: Acutius intelligunt, qui nec eũ q catechumenus aut paganus habuit alteram, ordinandum dixerunt: quia de sacramẽto agitur, nõ de peccato. Vnde & iterũ protestatur: Fœmina si catechumema uel pagana fuerit uitiata, non potest post baptismũ inter uirgines dei uelari, ergo nec is q añ baptismũ bigamus est, post baptismũ potest ordinari. Nec enim per baptismum recuperatur diuisio carnis, sicut nec ipsa uirginitas: nec baptismus ordinatur ad hoc, sicut ad culpam tollendam.

Hierony.

Augustin⁹

¶Insuper cum bigamis potest dispensari, ut ad ordines promoueantur. Bigamię namq; non est irregularitas annexa de iure naturali, sed positiuo: nec est de essentialibus ordinis quod ordinandus, non sit bigam⁹ imo si accedat, characterem recipit. Hinc papa potest in tali irregularitate dispensare totaliter. Episcopus uero quantum ad ordines minores, atq; (ut aliqui dicunt) etiam quo ad ordines maiores, circa eos qui uolũt religionem intrare, ad uitandum religiosorum decursum. Vnde & Lucius Papa dispensauit cum Panorimitano episcopo, qui fuit bigamus. Veruntamen obijci potest, qm̃ extra de bigamis dicitur: Cum clericis qui quantum in ipsis fuit, secundas sibi nuptias coniunxerunt, non liceat dispensare, sicut neq; cum bigamis. Præterea contra ius diuinũ dipensare non licet. Sed Apostolus ait, Oportet episcopum unius uxoris uirum esse. Et respondendum ad primum, quod per illam decretalem ostenditur eadem difficultas dispensandi esse cum illis clericis, qui de factu cum pluribus contraxerunt, ac si de iure contraxissent, non quod simpliciter subtrahatur Papæ potestas dispensandi in talibus. Ad secundum, quod cõtra ea quæ sunt iuris diuini, non dispensatur quo ad illa quæ etiam sunt de iure naturali, & quantum ad ea quæ sunt de necessitate sacramentorum ac fidei. In alijs uero quæ sunt de institutione apostolorum, id licet, cum ecclesia nunc habeat eandem potestatem statuendi ac destituendi quam tunc habuit per eum qui in ecclesia tenet primatum: Et si rursus obijciatur, quod significatio essentialis est sacramento, & illa per bigamiam aufertur: Dicendum quod non quælibet significatio essentialis est sacramento, sed illa quæ ad officium pertinet sacramẽti, & illa p irregularitatẽ non tollitur. Hęc Tho.

Bigamia & omnis irregularitas dispensatur ad ordines. Tit. 1

Albert.

¶Præterea Albertus circa hæc addit: Bigamia secundũ antiquos est diuisio unius in plures uxores. Dicitur autem bigamus, à bis & gamos, quod in greco significat mulierem. Notati sunt autem in iure quatuor modi quibus contrahitur bigamia. Primus, dum quis successiue duas ducit uxores, quas ambas cognoscit carnaliter, & iste modus est principalis. Secundus est, quando duas habuit simul unam de facto, alterã de iure. Tertius, quando unam habuit de iure, illaq; mortua, secundam ducit de facto, non de iure. Quartus, quando quis contrahit cum corrupta. Et isti sunt modi minus principales dicti, per accessum aliquem ad primum modum, secundum quod diuersimode priuari potest unicus & unius. Aut enim priuatur per similitudinem sacramenti aut sine similitudine tali. Si cum similitudine, aut successiue, aut sine successione. Si sine successione, est secundus modus bigamie, qui imitatur lamech. Si cum successione, est tertius casus, qui imitatur secundas nuptias, quã uis non habeat existentiam seu ueritatem earum: sicut id quod est de facto imitat̃ id quod est de iure. Si uero sit sine similitudine sacramẽti matrimonij, quod est inter duas successiue in primis & secundis nuptijs, sic est quartus modus. Hæc Albertus, qui alia multa utilia de his scribit, & casus tangit diuersos q q̃ri possunt in eo.

Bigamia quatuor contrahitur modis.

Gene. 4

Richard.

¶Richardus quoq; hic aliqua addit: Triplex est inquiens, matrimonij significatio. Vna est significatio unionis diuisibilis inter deum & animam per charitatẽ. Alia est significatio unionis indiuisibilis inter naturam humamam & filij dei personam. Tertia est significatio indiuisibilis unionis inter Christum atq; ecclesiam. Prima unio significatur per matrimonium non consummatum. Aliæ duæ per matrimonium consummatum, non quod ipse concubitus eas significet, sed consummatio matrimonij, quæ est per actum illum. Cumq; uni soli personę diuinæ sit unita una sola natura humana, & uni Christo una tantum ecclesia, ideo consumatio matrimonij cum pluribus, & ducere corruptam ab alio, deficiunt à significationibus istis, & irregularitatem inducunt. Contrahitur autem irregularitas bigamiæ in casibus multis, utpote in quatuor nunc prædictis. Quinto dum quis contrahit cum uidua à priori marito cognita, & eam cognoscit. Sexto, dum contrahit matrimoniumq; consumat cum corrupta ab alio, siue hoc sciat cõtrahens, siue non. Septimo, quando ppriã uxorẽ, postq̃ ab alio cognita est, siue hoc sciat, siue nõ. Hęc Richard⁹.

Bigamia contrahitur de modis aliq tres.

¶Concordat Petrus. Durandus, alijq; cõmuniter.

Henricus Questio.

¶Deniq; circa præhabita aliqua quærit Henricus quotlibeto quinto & sexto. Primum est, utrum cleric⁹ celebrato matrimonio per uerba de præsenti, sed nõdũ conusmmato, si postea promoueatur in sacerdotem, possit debitũ reddere uxori petenti, aut petere ab ea illud. Respõdet, In hac quęstione & cõsimilibus est aliqd considerandum quod pertinet ad naturam matrimonij, & similiter sacramenti ordinis, inquantum pertinet ad ius diuinum, institutionemq; Christi, quod per se pertinet ad considerationem theologi. Aliquid quoq; qd pertinet ad obseruantiam eius accidentalem, inquantum pertinet ad ius humanum & institutionem hominis puri, quod p se ad cõsiderationem pertinet Canonistæ. Quãtũ aũt est ex natura matrimonij scd̃m qd est institutũ à Chr̃o, nulla est expungnãtia act⁹ matrimonialis post ordines sacros susceptos, neq; ordinis suscipiẽdi post matrimoniũ iã cõtractũ. Ideo cleric⁹ talis quãtũ

est ex

est ex natura institutionis matrimonij a Christo, posset debitũ reddere & petere. Si ergo in aliquo sit impedimentum, ne ualeat reddere, hoc prouenit ex aliqua institutione ecclesiæ. Quo circa sciendum, quod quandocunq; ecclesia circa aliquid statuit aliqua, utendum est eo secundũ modũ q̃ ius commune diuinũ ipso uti permittit. Cumq; in proposito ecclesia nihil statuerit nisi castitatis obseruantia ordinibus sit annexa, nõ aũt q̃ eorũ susceptio separet matrimoniũ prius contractũ, nondũ p copulã consummatũ, sicut hoc patet de religionis ingressu; idcirco tenẽdũ q̃ talium matrimoniũ non separaret̃ p sequentẽ ordinũ susceptionẽ: & stante matrimonio, mulier non debet p factũ uiri suo iure priuari. Ideo dico q̃ uir talis aut tenetur religionẽ intrare, ut sit absolutus a muliere, & ipsa q̃at alteri nubere: aut tenet̃ mulieri potẽti debitum reddere, qm̃ obligatio uiri ad castitatem per ordinum susceptionẽ, non debet iuri fœmine in aliq̃ p̃iudicare, nisi forte posset illi obijcere fornicationẽ carnalem aut spiritualem, sed quia ordinibus spõte susceptis ad castitatem se obligauit iuxta statutum eccclesiæ, ideo quantum in se est castitatẽ debet seruare, nec debitum petere ab uxore.

Questio. ¶Insuper respondendo ad istud, utrum matrimonium in facie ecclesiæ rite ac solenniter contractum, ualeat solui per religionis ingressum: Sacramento, ait, ecclesiæ est utendum secundum modum quo a Christo sunt instituta. Circa dissolutionem autem matrimonij, quantum ad thori separationem, habemus Christi

Mat. 19. statutum, dicentis: Omnis qui dimittit uxorem suam, fornicationis causa excepta. Et circa istam absolutionem ecclesia non statuit aliam causam, sed solũ exponit sicut Chrũs hoc intellexit, p̃ut hoc Chrũs reuelauit per spiritum sanctũ Apostolis, & ipsi tenuerunt in suis obseruantijs, quamuis non redigerunt in scriptis.

Religiõis ingressus ante copulam admittitur. Hierony. ¶Circa dissolutionem uero quantum ad matrimonij uinculum non habemus in scriptis Christi statutum: sed obseruantiam ecclesiæ ab apostolis descendentem, per consuetudinem obtinuimus, quod scilicet p religionis ingressum uir mulierem ante copulam dimittere poterit. Nam & Christus sic creditur usus. Dicit qppe Hieronymus in prologo super Iohãnem, quod Christus Iohannem a nuptijs reuocauit. Cumq; matrimonia ex natura rei efficatiam non habeant, in quantum matrimonia sunt, sed solum ex institutione diuina: & Christus sicut instituit coniungi per consensum animorum, sic etiam statuit per animorũ dissensum posse dissolui, dummodo non sit ultra processum & hoc in casibus ab ecclesia instituendis, licet forte sit aliquis alius quam religionis ingressus: & sic potius credo quod uinculũ matrimonij omnino dissoluitur per ingressum religionis, quam quod maneat, quod tamen ponere non oportet. Posset etenim dici quod iste est unus casus separandi thorum ante copulam, quẽadmodum fornicatio post copulã, uinculo utrobiq; manente: & quod separatione facta ante copulã, liceat alteri nubere, non autem post copulam: & quod hoc non fit ex natura rei, sed instituto dei.

¶Præterea 6. interrogat Quodlibeto, Vtrum homicida ante baptismum possit post baptismum p̃moueri ad ordines. Ad quod respõdendo, multa pulchra inducit, discutiendo cur bigami ante baptismum magis ab ordinibus repelluntur etiam post baptismum, quam homicidæ ante baptismũ, etiam post baptismũ, quod (ut ait) non est rõne enormitatis bigamię, sed ex significatione & sacramenti defectu. Itaq; ait: ad quæstionem breuiter dico quod quantum est de iure diuino, homicida ante baptismũ & post p̃moueri potest, sed quantum est de iure humano & statuto ecclesiæ, solummodo ante baptismum existens homicida, potest post baptismum promoueri. Hæc Henricus. ¶Verum ad ultimum istud quæsitum loco opportuniori plenius poterit responderi. Quod item dixit Henricus matrimonium nondum consummatum, posse dissolui per solum animorum dissensum, nõ uidetur admodum certum, nec præhabitis consonum. Questio

Dist. XXVIII. ¶Si consensus de futuro cum iuramento faciat coniugium.

Hic quæri debet utrum consensus de futuro, addito etiam iuramento, coniugiũ efficiat: ut si quis promittat uel etiam iuret alicui se usq; ad tempus placitum illam ducturum, & illa promittat uel iuret se illi nupturam, nunquid talis sponsio eos coniuges facit? Si mutato proposito alter uel uterq; ad alienam copulã transit, nunquid ob priorem sponsionẽ iuramẽto subnixam, secundæ fœderationis pactum scindetur? Considera, quia longe aliud est promittere, & aliud facere. Qui promitit, nondũ facit. Qui ergo promisit se in uxorem ducturum aliquã, nõdum eam duxit uxorem: & quæ spopondit se nupturam, nondum nupsit. Quomodo ergo coniuges appellari p̃nt, qui nondum contrahunt, sed in futuro se contracturos iurãdo promittunt? Item: Si ex ui iuramenti ad futurum pertinentis, mox efficiuntur coniuges, cur iurant in futuro se facturos, quod in præsenti efficiunt? Item: Si ex quo iurant mox efficiuntur coniuges, tunc rem hanc efficiũt quam iurant se facturos. Ideo dico, quod coniugiũ tũc non fuit, sed futurũ promittitur. Si uero ille post uxorem duxit, & illa marito nupsit: coniugium utriq; fuit, & non potest dissolui. Præcedens ergo mendacium uel periurium, pœnitentia est corrigendum, sed coniugium sequens non est dissoluendum. Non autem sic est, quando iuramentum coniugij præsentis consensus attestatione firmatur: quia post talem consensum si quis alij se copulauerit, etiam si prolem procreauerit, & irritum debet fieri, & ipse ad priorẽ copulã reuocari.

¶Quæ uidentur obuiare præmissis.

Præmissæ aũt sententiæ uidet̃ obuiare illud q̃d leges tradunt, Si quis tractis diuinis scri-

365 pturis iurauerit mulieri se eã legitimam uxorem habiturũ, uel etiã si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illi legitima uxor: quãuis nulla dos, nulla alia scriptura interposita sit. Sed hic ostenditur qd fieri uel esse debeat, non qd tũc fiat. Non enim per illud iuramentũ tunc fit uxor, sed fieri debet, quia iuratum est. Potest & de illo iuramento hoc dictum intelligi: ubi de p̄senti consentiunt ac seinuicẽ suscipiunt. Illi etiã sententiæ qua dictum est, solum consensum facere coniugiũ, uidetur obuiare quod Euaristus Papa ait: Aliter legitimũ non fit coniugiũ, nisi ab his qui sup fœminã dominationẽ habere uidentur, & a qbus custoditur, uxor petatur, & a parentibus sponsetur, & legibus dotetur, & a sacerdote ut mos est benedicatur, & a paranymphis custodiatur, ac soleniter accipiatur. Item: Ita legitima scitote esse cõnubia: aliter uero p̄sumpta, non coniugia, sed adulteria uel fornicationes sunt: nisi uoluntas ppria suffragata fuerit, & uota succurrerint legitima. Hoc aũt nõ ita intelligẽdũ est, tanquã sine enumeratis non possit esse legitimũ coniugiũ, sed quia sine illis nõ habet decorẽ & honestatẽ debitã. In huius eñ sacramenti celebratiõe, sicut in aliis, q̃dã sunt ptinẽtia ad substantiã sacramẽti: ut cõsensus de p̄senti, qui solus sufficit ad cõtrahẽdũ matrimoniũ. Quædã uero ptinẽtia ad decorẽ & solennitatẽ sacramenti, ut parẽtũ traditio, sacerdotũ bñdictio, & huiusmodi, sine quibus legitime fit coniugiũ quãtũ ad uirtutẽ, nõ quãtũ ad honestatẽ sacramenti. Sine his ergo nõ quasi legitimi cõiuges, sed quasi adulteri uel fornicatores conueniunt: ut illi qui clanculo nubũt, & utiq; fornicatores essent, nisi eis suffrageretur uolũtas uerbis expressa de p̄senti legitimũ q̃ inter eos facit matrimoniũ. Nam & consensus occult⁹ de præsenti p uerba expressus, coniugiũ facit, licet nõ sit ibi honestus cõtractus. Sed matrimoniũ nõ sanxit cõsensus qui in occulto fuit. Si eñ alter alterũ dimiserit, nõ cogit̃ iudicio ecclesiæ redire & cõmanere q̃si cũ cõiuge: qa nõ põt pbari testibus cõtractus, qui in occulto est factus. Quod si ipsi qui occulto sibi cõsenserũt, eũdẽ consensum uoluntarie in manifesto pfiteantur: tũc utiq; ppria uolũtas suffragatur, & legitima uota succurrunt ad sanciendũ coniugiũ, quod prius occulte fuerat contractũ. Voluntas ergo uerbis expressa in occulto, ad hoc suffragatur ut fiat coniugium: manifeste uero expressa suffragatur ut sanciat & roboret, ac liberum sit ecclesiæ de hoc iudicare, si expedierit.

30. q. 5. ca. Aliter.

Quę sũ necessitatem quę ad decorẽ pertinẽant sacri

¶ De qua re sit consensus ille, an de carnali copula, an de cohabitatione, an de alio.

Hic quæritur, cum consensus de præsenti matrimonium faciat, cuius rei consensus sit ille, an carnalis copulæ, an cohabitationis, an utriusq;. Si cohabitationis consensus matrimonium facit, tunc frater cum sorore, pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si carnalis copulæ, tunc inter Mariam & Ioseph non fuit coniugium. Proposuerat enim Maria in uirginitate manere, nisi deus aliter facere iuberet: secundum quod uidetur angelo dixisse: Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? id est, me non cognituram proposui. Neq; enim quia uirum tunc non cognoscebat, necesse erat inquiri quomodo posset habere filium, sed quia se nunquam cognituram proposuerat. Dicit enim Beda, quod in uirginitate manere disposuerat. Si ergo contra suum propositum post consensit in carnalem copulam, uidetur facta uoti rea mente, etsi non opere uiolata. Dicamus ergo quod consensus cohabitationis uel carnalis copulæ non facit coniugium, sed consensus coniugalis societatis uerbis secundum præsens tempus expressus, ut cum uir dicit: Ego accipio te in meam, non in dominam, non in ancillam, sed in coniugem.

27 q. 2 ca. Sufficiat.

Aug⁹ li. de sancta ṽginitate c. 5

Luc. 1.

Beda sup. Luc. cap. 3

Quia enim non ancilla uel domina datur, ideo nec de summo nec de imo à principio formata est, sed de latere uiri, ob coniugalem societatem. Si de summo fieret, ut de capite, uideretur ad dominationem creata. Si uero de imo, ut de pedibus, uideretur ad seruitutem subiicienda. Sed quia nec in dominam, nec in ancillam assumitur, facta est de medio, id est, de latere: quia ad coniugalem societatem assumitur. Cum ergo sic conueniunt, ut dicat uir: Accipio te in meam coniugem: & dicat mulier: Accipio te in meum uirum. His uerbis uel aliis idem significantibus, exprimitur consensus non copulæ carnalis uel cohabitationis corporalis, sed coniugalis societatis, ex qua oportet eos cohabitare, nisi forte causa religionis pari uoto corporaliter separentur, uel ad tempus, uel usq; in finem.

Quare de latere uiri facta sit mulier. Geñ. 2.

Circa præhabita mouetur hic quæstio duplex. Dictum est enim, quod cõsensus mutuus contrahentium sit matrimonij causa. Quæritur ergo, an consensus de futuro, præsertim uoto seu iuramento firmatus, matrimonium faciat. Et ostẽso quod non, inquirit in qd seu de quo sit consensus ille mutuus per uerba de præsenti expressus, qui matrimonium facit. Discutit quoq; an consensus mutuus per uerba de præsenti in secreto expressus matrimonium uerũ cõstituat.

QVAESTIO .I.

Hic quæritur, an ad matrimonium contrahendũ necessario exigatur expressio mutui consensus publica seu solẽnis, hoc est, in facie seu cõspectu ecclesiae, et consensus in copulam carnalem seu societatem coniugalem, et quid sit illa societas.

¶Sed ad ista pro maxima parte iam ante responsũ est. Et arguitur primo quod non requiratur expressio mutui consensus per uerba de præsenti: Primo, qm̃ sufficit expressio talis consensus per uerba de futuro, carnali copula subsequente. Secundo, nil fortius ligat quam uotũ seu iuramentũ, cum dicat Apostol⁹: Quod finis & determinatio omnis controuersię sit iuramentum. si ergo carnalis copula superueniens expressioni mutui consensus per uerba de futuro, ad matrimonij ueritatem sufficiat:, multo plus iuramentum superueniens, erit sufficiens. Tertio, hoc est iuris diuini seu iussio dei, ut iuramentum impleatur: estq; ingratum spiritui sancto quicquid ei offertur, neglecto illo ad quod quis tenetur. Qui ergo contraxit cum aliqua per uerba de futuro, tenetur illam accipere, ac uia iuris ad hoc cõpellẽdus est, quãtũcũq; potesta contrahat cũ alia per uerba de præsenti. Quarto tres sunt comites iuramenti seu uoti secundũ Hieronymũ, qui sunt iudicium. i. discretio, ueritas & iustitia: & quicquid contra hęc aut cõtra aliquid horum trium promittitur aut iuratur, irritũ est nec tenet, sed hoc est contra discretionẽ atq; iustitiã, aliquã accipere in suã per uerba de p̃senti cũ quacũq; ꝓmissiõe aut iuramẽto cõtra ꝓmissionẽ alteri factã p uerba de futuro, ergo nõ obligat, nec est implendũ Quinto matrimonia clandestina ab ecclesia prohibentur, & reprobantur ergo non tenent.

Bernard.

Iuramenti comites tres.

¶In oppositũ sunt q̃ habentur in litera. ¶Ad hæc Bonauentura respondet. Consensus non facit matrimonium, nisi exprimatur per uerba de præsenti. Quia si exprimatur per uerba de futuro, non est consensus tunc: ideo non est matrimonij contractio, sed obligatio ad agendum. idcirco uocantur sponsalia, quæ tunc firmantur, quando simplici promissioni additur iuramentum, & secundum iura cogendus est ut mulierem accipiat in uxorem, nisi aliquis interueniat casus qui soluat sponsalia. Si autem carnalis superueniat copula, matrimonium est, quamuis animo constuprandi mulier cognoscatur, præsumitur enim quod eam tanquam uxorem cognoscat, ne commodum de sua reportet malitia. Veruntamen si uir in eam legitime non consentit, imo ut meretricem cognoscit, non est secundum ueritatem matrimonium. Attamen quoniam coitus ille ex præcedenti sponsione est, probabile signum est matrimonialis consensus: estq; matrimonium secundum iudicium ecclesiæ, & consulendum est tali ut de nouo consentiat & debite sumat in suam, per efficacem & debitam formam uerborum. Hęc Bonauentura.

Bonauen.

Questio.

¶Qui etiam sciscitatur utrum consensus conditionatus faciat matrimonium. Et respondet, Consensus conditionatus si fiat per uerba de futuro, iudicari habet sicut consensus de futuro. Ideo sicut consensus de futuro non facit matrimonium, sed desponsationem seu sponsalia, ita nec talis consensus conditionatus. Sed attendendum, quod conditio aut apponitur per modum pœnæ aut ut determinatio contractus. Si per modum pœnæ nullius est uigoris. quoniam matrimonia debent libera esse, nec tenetur quis ad huiusmodi pœnam, ut si dicat, Promitto contrahere tecum sub pœna centum marcarum, non tenetur ad illam pœnã quamuis non contrahat secum. Si uero apponitur ut determinatio contractus siue consensus, distinguendum est, quia aut conditio est honesta, aut inhonesta. Si honesta, stant sponsalia &c. ut dictũ est pauloante. Si autem consensus fuerit per uerba de præsenti, aut conditio apposita, est præterita, aut præsens, aut futura. Si præterita, accipio te in meam, si pater tuus est mortu⁹: uel de præsenti, ut accipio te in meam si uirgo es: sic stãte conditione, stat matrimonium. Si autem conditio est de futuro, aut est de futuro, necessario, ut accipio te in meam, si sol cras oriatur, sic est matrimonium, si de contingenti, non est matrimonium, quia consensus dependet ex futuro, sicut ipsa conditio, nisi carnalis copula subsequatur, quia per eam intelligitur a conditione apposita recessisse.

Matrimonium conditionatũ qñ ligat.

¶Amplius quærit, an consensus tacitus facit matrimonium. Ad quod iam satis patuit quod non. Quærit etiam an consensus expressus per uerba de præsenti in occulto, uerum matrimonium facit. Ad quod respõdet, sicut in textu habetur, quod imo. Et obiecta soluit sicut Magister in litera.

Questio.

Questio.

¶Postremo inquirit, in quid sit ille consensus contrahentium legitime per uerba de præsenti. Ad quod respondet quorundam fuisse opinionem, quod in copulam carnalem. quod reprobat sicut Magister, qui sic inter beatissimam uirginem & sanctum Ioseph nõ fuisset matrimonium uerum. Aliorum ergo opinio fuit, quod necesse est consentire in copulam carnalem, nõ in particulari, sed in uniuersali, nec explicite, sed implicite. Necesse est enim consentire in copulam coniugalem, quæ continet quatuor in se, utpote cohabitationem, obsequium mutuum, mutuam corporum potestatem, copulamq; carnalem. Sed istud non sufficit quoniam gloriosissima & prælectissima uirgo sciuit legem coniugum: & angelo respondens, cogitauit de coniugalium actu: aut ergo consensit, aut dissensit: Si consensit, ergo in copulam absolute consensit, q̃d fuit contrarium eius uoto. si dissensit, ergo nec in generali neq; in speciali. Tertia opinio est, quod oportet consentire carnalem in copulam absolute, uel sub cõditione, uidelicet nisi deus aliter disponat, uel aliter ei placuerit, et sic consensit sacratissima uirgo, ut Augusti. infra distinctione 30. fatetur. Sed certe omnis qui recte consentit, ita consentit. Et rursus, consensus matrimonium faciens, est absolutus, non conditionatus, pręsertim dum conditio non stat. Deus autem nolebat præstantissimam uirginem uiro misceri. Idcirco dicendum, quod consensus matrimonium faciens, est consensus in mutuam suorum corporum potestatem. Et hoc sonant uerba, cum dicunt: Accipio te in meam, & accipio te in meum. Et sic consenserunt felicissima uirgo & Ioseph. Veruntamen aliter datur potestas corporis in contractiõe matrimonij, aliter in eius cõsummatione. Nempe in illa contritione sic datur uni, ut neq;

Questio.

Luc. 1

Augustin⁹

at illo uiuente alteri dari. ſicq́ꝫ datur conthorali, ut habeat ius petendi, & teneatur reddere petenti, niſi moriatur mundo per uotum ſolenne caſtitatis, aut religionis ingreſſum. Quoniam ergo deificatiſſima uirgo, uel diuina inſpiratione, aut forſan ipſius Ioſeph relatione, nouit ꝙ ipſe Ioſeph nunquam uellet uti poteſtate illa in corpus uirginis ſummæ, ſed poti⁹ eius uirginitatem fideliter cuſtodire, ideo potuit digniſſima uirgo ſe illi committere. Nam & ſciebat, quod ſi ille uellet exigere: quod ipſa ſuum uotum publicando poſſet cōtraire. Et ſi uolumus iſtam mutuam corporum poteſtatem uocare copulam coniugalem, ſic uirgo puriſſima conſenſit in copulam, ſicut & omnes nubentes. In conſummatione uero matrimonij, transfertur poteſtas iſta omnino, ita quod nec priuato, neq́ꝫ ſolenni uoto poſſit petenti debitum denegare. Sic ergo ſapientiſſima uirgo conſenſit matrimonium cōtrahere, ſed certa fuit quod nunquā conſummaret: & hoc ſpiritus ſancti reuelatione, uel Ioſeph relatione, aut cōfidebat de ſui uoti publicatione. Et hoc tāgitur in libello quē tranſtulit ſanctus Hieronymus de natiuitate incomparabilis ac unicæ uirginis: qui quamuis appocryphus ſit, multa tame ueriſſima continet. Hæc Bonauentura.

Hierony.

Thomas. Aquinas⁹

¶Concordat his Thomas Iuramētū, inquiens, adhibetur ad confirmationem dictorum. Ideo iuramentū illud ſolum confirmat, quod in dictis ſignificatur, nec mutat ſignificatum. Cumq́ꝫ uerba de futuro ex ſua ſignificatiōe habeāt, quod non faciunt matrimonium, idcirco nec iuramento adhibito faciunt illud.

In matrimonio duo cōſiderāda

¶Inſuper de matrimonio poſſumus loqui dupliciter. Primo, quo ad forum conſcientiæ, & ita in ueritate copula carnalis non habet quod matrimonium perficiat, cuius ſponſalia præceſſerunt per uerba de futuro ſi interior deſit conſenſus, prȩſertim cum nec uerba de præſenti matrimonim facerent, ſi conſenſus deeſſet interior. Secundo, quātum ad iudicium eccleſiæ. Cūq́ꝫ in exteriori iudicio iudicetur ſecundum ea q̄ foris apparent, cum nil poſſit expreſſius ſignificare conſenſum quam copula ipſa carnalis, ideo ſecundum iudicium eccleſiæ copula carnalis conſequens matrimonium complet, niſi expreſſa appareant ſigna doli aut fraudis. Etenim ſecundum iuris interpretatiomem conſentit in matrimonium, qui poſt ſponſalia ſic admiſcetur deſponſatæ. Quod ſi ſponſa ſponſum admittit credens eum uelle matrimonium eſſe, & illud conſummare, excuſatur a culpa, niſi expreſſa appareant ſigna fraudis, ut ſunt magna diſtantia in nobilitate, opulentia &c. & conſimilibus. Attamen ſponſus peccat in fornicādo, & plus in fraude quam facit.

¶Inſuper conſenſus in occulto per uerba de præſenti, facit matrimonium quantum ad ea quæ ſunt de eius eſſentia, non quantum ad pertinentia ad eius ſolennitatem. Prohibentur autem clandeſtina matrimonia, propter pericula quæ inde proueniūt, quia frequēter in eis eſt fraus ex altera parte, & ſæpe ad alia coniugia tranſeunt, dum pœnitent de his quæ ſubito facta ſunt. ſed & turpitudinis ſpeciem habent.

Matrimonia clandeſtina quare ꝓhibita

¶Præterea conſenſus qui matrimonium facit, eſt conſenſus in ipſum matrimonium: quia effectus proprius uoluntatis, eſt ipſum uolitū. Vnde ſicut ſe habet carnalis copula ad matrimonium, ita conſenſus q̄ matrimonium cauſat, eſt in carnalem copulam. Matrimonium autem (ut dictum eſt) non eſt eſſentialiter ipſa carnalis coniunctio, ſed aſſociatio quædam uiri & uxoris in ordine ad copulam illam, atq́ꝫ ad alia quæ ex cōſequenti ſpectant ad uirum & coniugem, ſecundum quod eis datur poteſtas in inuicem reſpectu copulæ carnalis. Et hæc aſſociatio, cōiugalis copula nominatur. Vn̄ patetꝙ recte dixerūt, dicētesꝙ cōſentire in matrimoniū ē cōſētire in copulā īplicite, nō explicite. Nō em̄ debet intelligi implicite, ſicut implicite, cōtinetur effectus in ſua cauſa: quia poteſtas carnalis copulæ in quā cōſentitur, eſt cauſa carnalis copulȩ ſicut poteſtas utēdi re, eſt cauſa uſus. Hæc Thomas in Scripto.

Richar.

¶Idem Petrus. Et concordat Richardus, qui etiam de matrimonijs clandeſtinis ait, Matrimonium clandeſtinum tripliciter dicitur. Primo, quod contrahitur ſine præſentia teſtium. Secundo, quod contrahitur, nō adhibitis ſolennitatibus conſuetis, quamuis in præſentia teſtium ſit contractum. Tertio, quando fit ſine denunciatione præmiſſa. Quod autem clandeſtinum eſt primo modo, quamuis ſit uerum matrimonium ſecundum dei & conſcientiæ iudicium, non tamen iudicatur uerum ab eccleſia, quæ & iudicat ſecundum probata & allegata. ideo ſi quis talis poſtea cum alia perſona contrahit in facie eccleſiæ, prȩcipitur cum illa alia habitare, & prohibetur ei acceſſus ad primam: cui tamen præcepto obedire non deberet, quantum ad carnalis debiti redditionē, quoniam magis obediēdum eſt iuditio dei & conſcientiȩ quam eccleſiaſtici iudicis, qui ſecundum præſumptiones iudicat. In quib⁹ tamē obedire poſſet eccleſiæ ſine peccato, ut in ſubueniendo illi mulieri in neceſſarijs uitæ, ſi illa indigeat, & ipſe tam illi quam alij mulieri poſſet ſufficere.

¶Inſuper, ad contrahendum matrimonium non eſt neceſſarius conſenſus explicite in id quod non eſt de eſſentia matrimonij, & tale eſt copula carnalis: quia contracto matrimonio, ſi coniugati uoto concordi ꝑpetue continēt, adhuc inter eos eſt matrimonium uerum. Veruntamen cum in eſſentia matrimonij cominatur copula carnalis ſicut uſus in poteſtate ordinata ad uſum, non neceſſarie, ſed uoluntarie: ideo aliquo modo implicite requiritur conſenſus in carnalem copulam ad matrimonium contrahendum, inquantum ad hoc neceſſarius eſt conſenſus mutuus in tranſlationem corporis unius in poteſtatem alterius coniugis, quantum ad concubitum coniugalem, ſed hoc non eſt conſentire in carnalem copulam explicite neq́ꝫ implicite abſolute, ſed implicite ſub conditione, ſi aliter coniunx uti uoluerit poteſtate ſibi conceſſa. Nihilominus ſacratiſſima uirgo contraxit cum Ioſeph, quoniam ex reuelatione ſpiritus ſancti fuit certificata quod Ioſeph nunquam ab ea exigeret debitum. Qui autem contraherent cum iſta conditione, quod nunquam ſibi debitum reddent, excludunt tranſlationem corporū ſuorum in ꝑtātē alterius q̄tū ad copulā. Et cōſenſus ad illā trāſlationē ad matrimonium requiritur. ideo tales non contrahere iudicantur. Hæc Richardus.

¶At uero Antiſiodorēſis in Summa ſua libro 3. teſtatur, quod uirgo digniſſima cōſenſit in copulam carnalem in uniuerſali, non in particulari. Quemadmodū enim eſt ſcire in uniuerſali, ita & conſentire in uniuerſali. Sed iſtud non apparet, quia, ſi conſenſiſſet in copulam carnalem, non conſenſiſſet niſi in copulam ſpōſi ſeu uiri ſui, & ita conſenſiſſet in eam in particulari. Verum de hac re dicetur pleni⁹ infra diſtinctione tricesima.

¶ At uero Antisiodorensis in Summa sua libro 3. testatur, quod uirgo dignissima cõsensit in copulam carnalem in uniuersali, non in particulari. Quemadmodũ enim est scire in uniuersali, ita & consentire in uniuersali. Sed istud nõ apparet, quia si consensisset in copulã carnalẽ, non consensisset nisi in copulam sponsi seu uiri sui, & ita consensisset in eam in particulari. Verum de hac re dicetur plenius infra distinctione tricesima.

¶ Coactio excludit consensum coniugalem. Dist. xxix.

OPortet autem consensum cõiugalẽ liberũ esse a coactione. Coactus enim consensus, q nec consensus appellari debet, coniugium non facit, sicut testatur Vrbanus papa, scribens: Sanctio regi Arrogonum in hæc uerba. De neptis tuæ coniugio quam te cuidam militi daturum necessitatis instante articulo sub fidei pollicitatione confirmasti, hoc æquitate dictante decreuimus: ut si illa uirum illũ omnino ut dicitur renuit, & in eadem uoluntate persistit, ut uiro illi se prorsus deneget nupturam, nequaquam eam inuitam ac renitentem eiusdem uiri cogas coniugio copulari. Idem. Si uerum esse constiterit, quod nobis legati Iordanis principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus & dolens, filiam suam nolentem, flentem & pro uiribus renitentem, Raynaldo desponsauerit, quoniam legum & canonũ autoritas talia sponsalia non approbat, ne ignorantibus leges & canones, nimis durũ uideatur, ita sapientiã tẽperamus: ut princeps cũ assensu filiæ, id quod cœptũ est perficere uoluerit, concedamus. Sin autem legatus noster utrasq; partes audiat, & si nihil fuerit ex parte Raynaldi quod amplius impleat, ab ipso Iordane sacramentũ, quo cõstent hęc q̃ dicta sunt, accipiat: & nos canonũ & legũ scripta sequentes, deinceps non prohibemus, quin alij uiro si uoluerit prædicta eius filia tãtũ in dño nubat. Ex his apparet, cõiugiũ fieri inter consentiẽtes & spõtaneos, non inter renitẽtes & inuitos. Veruntñ qui inuite & coacte coniuncti sunt, si postea aliquõ temporis spacio sine contradictione & quærimonia cohabitauerint, facultate discedendi uel reclamandi habita, consentire uident, & consensus ille consequens, supplet, quod præcedens coactio tulerat.

¶ Quis consentire dicatur.

Consentire autem probatur, qui euidenter non contradicit, secundum illud: In sponsalibus eorum consensus exigendus est, quorum in nuptijs desideratur. Intelligitur tamẽ sp patri filia consentire, nisi euidẽter dissentiat. Idem Sponsalia sicut nuptiæ, consensu fiunt contrahentium. Et ideo sicut in nuptijs, ita & in sponsalibus patrisfamilias filiã consentire oportet: quæ si patris uoluntati non repugnat, consentire intelligitur.

SVM. MADISTINCTIONIS. XXIX

DEclarato quid sit matrimonium, & qualiter contrahatur, iam declaratur qualiter & per quæ impediatur. Et primo nunc panditur, quod coactio illud impediat, & qun modo dupliciter sit consensus in aliquid.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur, Vtrum coactio impediat matrimonij ueritatem. ¶ Quocirca inquirit quid sit coactio, & quotuplex, & qualiter cadat in uirum constantem, cum uoluntas tam libera affirmetur, ut nequeant cogi. ¶ Circa hæc scribit Antisiodorensis. in Summa libro quarto. Coactio duplex est, utpote leuis & uiolenta: Leuis non impedit matrimonium contrahendum, nec dirimit contractum. Violenta coactio est que generat iustum. Est autem iustus metus, dum quis metuit suæ vitæ a potestate maiore, qua ueretur sibi mortem inferri, aut membri mutilationem, aut corporalem seruitutem, uel uiolationẽ uxoris suæ aut filiæ. In his quatuor casibus uiolenta coactio impedit matrimonium contrahendum, dirimitq; contractum. Et si obijcias, quia uoluntas coacta (ut ait autoritas) est uoluntas, ergo & coactus consensus est cõsensus. Consensus autem per uerba de præsenti expressus, facit matrimonium: ergo uoluntas seu consensio coacta, est matrimonij causa, non impedimentum. Et dicendum, quod coactio uiolenta prætacto modo matrimonium impedit duplici ratione. Primo, quia (ut ait Ambrosi.) matrimonia coacta fines seu exitus pessimos solent habere. Secunda est propter sacramentum, quoniam matrimonium carnale, sacramentum est spiritualis matrimonij, quod est inter deum animamq; fidelem cui anima coniungitur non timore seruili, sed puro ac spiritali amore a quo longe est omnis uiolentia coactio. Matrimonium quoq; ex tali timore contractum, non est matrimonium verum, imo nec matrimonium, sicut homo pictus vel mortuus non est homo. Cum ergo asseritur quod voluntas coacta est voluntas, & similiter consensus coactus. dicendum quod non est simpliciter sic, sed secundum quid: vel intelligendum est de voluntate & consensu coactionis leui & insufficienter. Est autem coactio sufficiens, quæ non cadit in voluntatem, nec in virum constantem. Et est coactio insufficiẽs, seu inducens aut inclinans, quæ cadere potest in illos. Vnde quidam dicuntur coacti Christum negasse: aut aliqd perpetrasse. Hæc Antisiodoreñ. in Sũma, partim libro quarto, partim secundo.

Antisiod, Coactio duplex. Ambros. Matrimoniũ carnale sacramẽtũ matrimonij spiritualis. Coactio sufficiens que Thomas.

¶ Præterea Thomas diffusius loquens. Duplex est, inquit, coactio seu violentia Vna quæ facit necessitatem absolutam, & tale violentum secũdum Philosophum, est violentum simpliciter, vt dum quis alium impetuose impellit ad motum. Alia quæ facit necessitatẽ conditionatam: & hanc appellat Philosophus violentum mi

xtum, sicut cũ aliquis merces proijcit ne mergatur. Et quãuis id quod fit in huiusmodi violento, non sit violentum per se, attamen pensatis circunstãtijs particularibus uolũtarium est. Cumq; actus sint circa particularia, ideo tale opus simpliciter uoluntarium est, atq; secũdum qd inuoluntarium. Hinc violentia seu coactio ista potest esse in consensu, qui est in voluntate, non coactio prima Et quia coactio ista oritur ex hoc quod formidatur periculum imminens, ideo ista vis idem est quod metus qui voluntatem quodammodo cogit. Prima vero violentia seu vis cadit etiã in corporalibus actibus. Verum quoniam legislator non solum considerat actus interiores, sed magis exteriores, idcirco per vim intelligit coactionem simpliciter, propter quod vim diuidit contra metum. Verum nunc agitur de consensu interiori, in quem non cadit coactio seu vis quæ a metu distinguitur. ideo quantum ad propositum pertinet, idem est coactio quod metus. Metus quoque secundum iurisperitos, est instantis uel futuri periculi causa trepidatio mentis. Ex quibus patet an aliquis consensus possit esse coactus.

Quęstio. ¶Prætærea, si quæratur, an coactio metus cadat in uirum constantem. Dicendum quod metum in aliquẽ cadere, est illum metu cogi. Cogitur quoque quis metu quando aliquid facit ad euitandum aliquod malum, quod alias nõ vellet nec faceret. In hoc autẽ constans ab inconstanti distinguitur quantum ad duo. Primo, quãtum ad qualitatem periculi quod timetur, quoniam cõstans rectam sequitur rationem, per quam scit quid pro quo sit dimittendum aut faciendum. Semper quippe minus malum est sustinendum, aut maius bonum eligendum. Ideo constans ad minus malum sustinendum cogitur metu mali maioris, non autem cogitur ad maius malum, vt vitet minus malum. Inconstans vero cogitur ad maius malum metu minoris mali, puta ad malũ culpæ timore mali pœnæ: sed pertinax econtrario non potest cogi etiam ad minus malum sustinendum aut faciendum, vt vitet maius malum, sicq; constans est medius inter inconstantem ac pertinacem. Secundo differũt quantum ad æstimationem periculi imminentis, quoniam constans non nisi ex forti atq; probabili æstimatione compellitur inconstans ex leui. Vnde in libro Prouerbiorum: Fugit impius nemine persequẽte. Hinc constans (sicut de forti fatetur philosophus) intrepidus est, non quod omnino non timeat, sed quia non timet quę non oportet, uel quando & vbi, & quomodo non oportet. Deniq; peccata sunt maxima mala, idcirco nequaquam quis cogi debet ad peccandum, quocunque timore pœnarum, sed potius mori quam peccata admittere, vt etiam 3 Ethicorum ait Philosophus. Quædam vero corporalia mala sunt quibusdam talibus malis minora, inter quæ præcipua sunt quæ pertinent ad personã, vt mors, uerbera, dehonestatio per stuprum, & seruitus. Iccirco ex istis cogitur constans ad alia corporalia damna ferenda, nec differt an ista pertineant ad propriam personam, aut vxoris, aut subolis. Et quamuis infamia sit magnum malum, tamen ei facile potest occurri. ideo metus diffamiæ non reputatur cadere in virum constantem, secundum iura. Rursus, constans non cogitur

Quęstio. ad mentiendum, quia vult dare quando promittit hoc, intendit tamen repetere, seu iudici denunciare.

¶Quæritur quoque, quomodo consensus coactus matrimonium tollit. Et respondendum, quod vinculũ matrimonij est perpetuum, idcirco quod perpetuitati repugnat, matrimonium impedit. Metus vero cadens in virum constãtem, perpetuitatem tollit contractus, quoniam peti potest restitutio in integrum. Constans quoque vocatur vir virtuosus, qui est mensura in actibus cunctis humanis, vt 3. Ethicorum habetur. Veruntamẽ aliqui dicunt quod si assit consensus, quamuis coactus interius matrimonium sit quantum ad deum, non quo ad forum ecclesiæ, quæ præsumit ibi non fuisse interiorem consensum propter metum. Sed hoc nihil est. quia ecclesia non debet de aliquo peccatum præsumere quousq; probetur. Peccauit autem, si dixit se consentire, nec consensit. Vnde ecclesia præsumit eum consensisse, sed iudica consensum illum extortũ, nõ fuisse sufficientem ad matrimonium, ad quod requiritur voluntarium complete. propter quod asserit Decretalis, quod consensus locum non habet, vbi metus vel coactio intercidit. Insuper cum iuxta præhabita matrimoniũ exigatur utrinq; consensus, non potest matrimoniũ esse ex parte vnius, & non ex parte alterius. cũ & matrimoniũ sit relatio nõ potẽs innasci vni extremo quin innascat & alteri.

¶Prætere a quæritur, an quis pręcepto patris sui possit ad matrimonium contrahendum compelli. Videtur quod imo, cum dicat Apostolus: Filij, obedite parentibus per omnia. Isaac quoq; præcepit filio suo Iacob, vt contraheret cum filiabus auunculi sui Laban. Respondendũ quod cum in matrimonio sit quasi seruitus quędã perpetua, & filius sit liberæ conditionis, non potest eũ pater cogere ad matrimonium, sed potest ei persuadere pro posse ex rationabili causa: & tunc sicut se habet filius ad causam illam, ita se habet ad patris præceptum, vt scilicet si causa illa cogat de necessitate vel honestate, pceptum similiter cogat. Porro verbum prællegatum Apostoli, exponitur de omnibus, in quibus filius non est liber sui, sed patris autoritati subiectus, videlicet in pertinẽtibus ad regimẽ domus & curã rei familiaris. Iacob quoq; aliunde tenebatur ad id quod pater suus Isaac sibi mandauit, & fœminæ illæ Chananææ erãt superbę & curiosæ, & earum posteritas fuit terra illa priuanda. Sed his obijci potest, quia spiritualis pater pontifex summus potest compellere filios suos præcepto ad spirituale conuubium, hoc est, ad acceptandum episcopatũ ergo & pater carnalis, vel etiam ipse dominus papa ad corporale cõiugium potest pręcepto astringere. Ad hoc aliqui dicunt, quod papa non valet præcipere cuicunq; quod episcopatum accipiat, quia consensus debet liber cõsistere, sed hoc concesso, periret ecclesiasticus ordo. Nisi enim quis cogi posset ad suscipiendum regimen ecclesię, ecclesia conseruari non posset, cum quandoq; illi qui sunt idonei, præsidere nolint nisi coacti pręesse. Ideo dicendum quod non est hincinde consimile, quia in spirituali matrimonio non est aliqua seruitus corporalis, sicut in corporali, quoniam spirituale matrimonium est tanquam officium quoddam dispensandę reipublicę in spiritualibus bonis, iuxta illud Apostoli: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Hæc Thomas in Scripto. In quibus concordare videntur Albertus, Bonauẽtura, Petr⁹, Richardus & alij plures, quamuis Durandus & Scotus in his alia quædam imaginentur, quædam modici ponderis reputantur.

Obiectio (margin, beside "us ad causam illam")

1. Cor. 4 (margin, beside "stimet homo vt ministros Christi")

De erroribus qui euacuant consensus. Dist. XXX.

NEc solum coactio impedit uel excludit consensum, sed etiam error. Non autem omnis error consensum impedit. Est enim error alius personæ, alius fortunę, alius conditionis, alius qualitatis. Error personę, quãdo hic putatur esse hõ ille, & est alius. Error fortunę, quando putatur esse diues qui pauper est, uel e conuerso. Error conditionis, quando putatur esse liber, qui seruus est. Error qualitatis, quando putatur esse bonus, qui malus est. Error fortunæ & qualitatis, coniugij consensum non excludit. Error uero conditionis coniugalem consensum euacuat, de qua conditione postmodum tractabimus. Error quoq; personæ consensum coniugalem non admittit, ut si quis fœminam nobilem in coniugium petat: & pro ea alia ignobilis tradatur ei, non est inter eos coniugium, quia non consensit uir in istam, sed in aliam. Vt si quis promitteret mihi se uenditurum aurum, & pro auro offerret mihi aurichalcum, & ita me deciperet, nunquid diceret consensisse in aurichalcum? Nunquam uolui emere aurichalcum. Nec ergo in illud consensi, quasi cõsensus nõ nisi uoluntatis est. Sicut ergo error materiæ excludit cõsensum, ita & in coniugio error personæ. Sed obijcitur de Iacob, qui pro Rachael septem annis seruierat, & supposita est ei Lia. Nunquid error personæ exclusit coniugium, cũ non in eam, sed in Rachael consenserit? Sed quod ibi factum, in mysterio gestum non improbe traditur. Ibi tamen etsi non præcessit, secutus est consensus: nec ex illo concubitu qui consensum præcessit, fornicarij iudicantur: cum ille maritali affectu eam cognouerit, & illa uxorio affectu debitum persoluerit, putans lege primogenitarum, & paternis imperijs se illi iure copulatam. Excusatur etiam, quia dei cõsilio in mysterio ita actum est. Hodie etiam excusaretur ille, cui inscio uxoris soror lectulum eius ingressa se subijceret: quæ cum sine spe coniugij perpetuo manere censeatur, ille tamen qui cognouit eam per ignoratiam, excusatur. Quod per simile probatur: Si enim diabolus trãsfigurans se in angelum lucis, credatur bonus, non est error periculosus. Quod autem uir ille in illam mulierem non consenit, ex simili ostenditur. Si quis hæreticus nominne Augustini uel Ambrosij alicui catholico se offerret, eumq; ad suæ fidei imitationem uocaret: si ille assentiret, in cuius sententiam fidei diceretur consensisse? Non in hæreticorum sectam, sed in integritarem fidei, quam ille hæreticus se mentiebatur habere. Error uero fortunæ consensum non excludit. Quæ enim nubit pauperi, putans illum esse diuitem, potest renunciare priori conditioni, quamuis errauerit: Nec error qualitatis, ut si quis ducat uxorem meretricem uel corruptam, quam putat esse castam uel uirginem, non potest eam dimittere.

Opositio.

Gene. 29.

Solutio.

2. Cor. 11.

De coniugio Mariæ & Ioseph.

Præmissis aliquid addendum est de modo illius consensus, qui inter Mariam & Ioseph intercessit. Sane credi potest, nõ solum Mariam, sed etiã Ioseph apud se disposuisse uirginitatem seruare uelle, nisi deus aliter iuberet, eosq; sic consensisse in coniugalem societatem, ut uterq; de altero reuelãte spiritu sancto intelligeret, q; uirginitatem seruare uellet, nisi deus aliter inspiraret. Sed illam uoluntatem uerbis non expresserant, postea uero expresseruut, & in uirginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatẽ, sed non in carnalem copulam, nisi de eadem specialiter deus præciperet: cuius etiam consilio in maritalem cõsensit copulam, quia uirginitatem seruare uolebat: & ideo non aliter cõsensisset in coniugalem socieatatem, nisi familiare dei consilium habuisset. De qua Aug. sic ait: Beata Maria proposuit se seruaturam uotum uirginitatis in corde, sed ipsum uotum nõ expressit in ore. Subiecit se diuinæ dispositioni, proposuit se perseueraturam uirginem, nisi deus aliter ei reuelaret. Committens ergo uirginitatem suam diuinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam: non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in utroq; obediendo: postea uero simul cum uiro labijs expressit, & uterq; in uirgiitnate permansit.

Augu li. 24. contra Faustum Manicheum ca. 82.

Aug. li. 1. de uirgi. & côcu. ca. 1. & hr. 27. q. 2. c. sufficiat.

Quod perfectum inter eos fuit coniugium.

Inter quos, ut ait Aug. perfectum fuit coniugium: perfectum quidem, non in significatione, sed in sanctitate. Sanctiora sunt em̃ cõiugia pari uoto continẽtiũ. Vñ Augu. Quod

deo pari uoto & consensu uoueratis, ambo perseueranter reddere debuistis: a quo proposito si lapsus est ille, tu saltem perseuera. Non quia pariter temperabatis a commixtione carnali, ideo maritus tuus esse destiterat: imo uero tanto sanctius coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Perfectum ergo fuit Mariæ & Ioseph coniugium in sanctitate. perfectum etiam fuit secundum triplex bonum coniugij, fidem, scilicet, prolem & sacramentum. Omne enim nuptiarum bonum (ut ait Augu,) impletum est in illis parentibus Christi, fides, proles, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum dominum. Fidem, quia nullum adulterium. Sacramentum, quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit: quia in carne peccati fieri non poterat sine pudẽda concupiscentia carnis, quæ accedit ex peccato: sine qua concipi uoluit, qui sine peccato futurus erat. Et licet nõ intercesserit coniugalis concubitus, coniuges tamen uere fuerunt mente, non carne, sicut & parentes, quamuis Ambro. dicat perfectum fieri coiugium per carnalem copulam. In omni, inquit, matrimonio coniunctio intelligitur spiritualis, quam confirmat & perficit coniunctorum commixtio corporalis. Sed intelligendum est coniugium perfici commixtiõe corporali, non quantum ad ueritatem uel sanctitatem coniugij, sed quantum ad significationem, quia perfectius unionem Christi & ecclesiæ figurat.

Aug. in li. de nuptijs & concup. ca 11, & hr 27 q c. omne itaque

Amb. in li de patriarchis & hr. 27 q 2. ca. cum initiatur,

De causa finali coniugii.

Exposito quæ sit efficiens causa matrimonii, consequens est ostendere ob quam causam soleat uel debeat contrahi matrimonium. Est igitur finalis causa matrimonii contrahendi principalis procreatio prolis. Propter hoc enim instituit deus coniugium inter primos parentes, quibus dixit: Crescite & multiplicamini et cætera. Secunda est post peccatum Adæ, uitatio fornicationis. Vnde Apostolus: Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam, & unaquæque habeat uirum suum. Sunt & aliæ causæ honestæ: ut inimicorum reconciliatio, et pacis reintegratio. Sunt etiam & aliæ causæ minus honestæ, propter quas aliquando contrahitur, ut uiri mulierisve pulchritudo: quæ animas amore inflammatos sæpe impellit inire coniugium, ut ualeant suum explere desyderium. Quæstus quoque diuitiarum possessio frequenter est coniugii causa, & alia multa, quæ cuique diligentiam adhibenti facile est discernere. Nec est assentiendum illis, qui dicunt non esse coniugium quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim ex præmissis: coniugiũ fieri ex communi consensu uerbis de præsenti *expressis, quamuis amor ad hoc attraxerit. Cuius rei documentum præstat Iacob, qui Rachel decoram facie & uenusto aspectu amauit, eamque multum diligens, ait: Seruiam tibi pro Rachel septem annis. In Deutero. etiam legitur: Si uideris in medio captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, uolueris que uxorem habere, introduces eam in domum tuam. et cætera.

Gen. 1
1. Cor. 7
**expresso,*
Gene. 29
Deut. 21

Quod malus finis non contaminat sacramentum.

Et licet fine non bono contrahatur, quando species contrahentis mouet animum, coniugium tamen bonum est, quia uita mala uel intentio peruersa alicuius sacramentum nõ contaminat. Habuit autẽ coniugium Mariæ & Ioseph alias causas speciales, scilicet, ut uirgo solatio uiri sustentaretur, ut diabolo partus celaretur, ut Ioseph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspitionis, ne ut adultera damnaretur.

SVMMA DISTINCTIONIS. XXX.

Hic tractat Magister de alio impedimẽto coniugij quod dicitur error, & de quo errore intelligendum sit hoc, ponens distinctionem erroris, specialiter quoque inquirit de matrimonio beatissimæ uirginis & sancti Ioseph, an fuit matrimonium uerum, deinde an fuit consummatum. Et horum occasioni, determinat de finali matrimonij causa, & de diuersis causis ipsius.

QVAESTIO. I.

Hic quæritur, Vtrum error impediat matrimonium, et quis error, et qualiter. ¶ Videtur quod non impediat, quoniam Abraham contraxit uere cũ ancilla sua nomine Agar. Iacob quoque cum ancillis principalium suarum uxorum, sic & legitima cum illegitima uere contrahit omni die, Imo cũ hoc sit iuris diuini, quod uxor subiecta sit uiro, atque inferior illo, apparet quod error de quo in textu habetur magis ad matrimonium conferat & coaptet. ¶ In contrarium sunt quæ cõtinentur in litera. ¶ Circa hæc scribit Parrhisiẽsis: in suo sacramẽtali, Per leges & statuta rationabilia occurrendum fuit malis, quæ circa matrimonium possunt accidere. Hinc necessario condendæ fuerunt leges & statuta de matrimonijs contrahendis, cum eorum accessorijs ac sequelis. Cumque omnis positio & lex consona debeat esse naturæ, oportet leges & statuta huiusmodi naturæ proportionabiliter cõcordare. Mas aut

aut fœmina dum matrimonialiter cõiunguntur, dant sibi inuicem plenè dominium corporis sui. Impossibile uero est, duos plenarie aliquid possidere. Hinc qui est in potestate alterius, non potest sine illius licentia & consensu corporis sui dominium transferre in alium. Vnde error in tali persona matrimonium impedire censetur. Et quoniam circa coniunctiones uiri ac mulieris, multæ fiunt corruptiones & commixtiones nociuæ ac uitiosæ, ad quas proni sunt multi, necessarium fuit per magistratum ecclesiæ contra talia prouidere. Cum'q; de pertinentibus ad magistratum nihil agendum sit sine dictamine & consilio eius, constat matrimonia non esse contrahenda, nisi per magistratum cui cõmissum est matrimonia iudicare. Hinc per prælatum ecclesiæ, qui totius ecclesiæ uices autoritatem'q; gerit, seu per eius uicarium ad hoc deputatũ, est matrimonium contrahendum, non clam, sed palã, ut inquiratur de matrimonij impedimentis, quatenus rite ac legitime, imo & secure in omnibus procedatur. Hæc Gulielmus.

Per quos matrimonium est contrahendũ.

¶De his plenius scribens Thomas: Quicquid, inquit, ex sua natura impedit causam, impedit & effectum. Cum'q; consensus sit matrimonij causa, id quod consensum euacuat, matrimonium quoq; euacuare cognoscitur. Consensus uero actus est uoluntatis, qui præsupponit actum intellectus. & primo deficiente, certum est defectum cõtingere in secundo. Itaq; quando error impedit cognitionem, sequitur in consensu defectus, & per consequens in matrimonio: & sic error de iure naturali habet matrimoniũ impedire. Nã etsi non contrarietur matrimonio secundum se, tamẽ cõtrariatur ei quantũ ad causam suã. Hinc matrimonium qđ fuit inter Iacob & Liam, non fuit consummatum ex eorum concubitu, qui contigit ex errore, sed ex consensu post modũ accedẽte, ut ait Magister. Vterq; tamen a peccato excusatur, ut in litera continetur.

Thomas.

¶Quæritur item, an omnis error matrimonium impedit. Respondendum, quod sicut error ex hoc q; inuoluntarium causat peccatum, excusat, ita habet q; matrimonium impediat ex eodem. Error autem nõ excusat a peccato, nisi sit illius circunstantiæ, cuius appositio seu remotio facit differentiam liciti aut illiciti in actu. Si enim quis percutiat patrẽ suum baculo ferreo, quem credit ligneum esse, nõ excusatur a toto, q̃uis forsan a tanto. Sed si putet percutere filium causa disciplinæ, & percutiat patrem, excusatur a toto, dummodo diligentiam adhibuit debitam. Errorem ergo impedientem matrimonium, oportet esse alicuius eorum quæ sunt de matrimonij essentia: quod duo includit, puta personas, & potestatem unius in aliam. Primum tollitur per errorem personæ, secundum per errorem conditionis: quoniam seruus non potest potestatem sui corporis alteri libere tradere sine consensu domini sui. Idcirco hi duo errores matrimonium impediunt, & nõ alij, propter quod error non habet matrimonium impedire ex natura generis, sed differentiæ adiunctæ, uidelicet inquantum est error alicuius quæ de essentia matrimonij existant. Vnde & error circa nobilitatem, non euacuat matrimonium inquantum huiusmodi, sicut nec fortunæ diuersitas neq; uarietas qualitatis. Veruntamen si error nobilitatis aut dignitatis redundat in errorem personæ, tunc impedit matrimonium. Hinc si consensus mulieris feratur in istã personam directe, error de nobilitate ipsius non impedit matrimonium. Si autem directe intendit consentire in filium regis, quicunq; sit ille, & ei alius præsentetur, est error personæ, & matrimonium impeditur: imo etiam error aliorum impedimentorum matrimonij, quantum ad ea quæ faciunt personas illegitimas impedit matrimonium. sed ideo de errore illorum impedimentorum Magister mentionem non facit, quoniam illa impediunt matrimonium, siue sint cum errore, sine non, ut cum aliqua contrahit cum diacono, siue sciat illum esse diaconum, siue non, nõ est matrimonium. Conditio autem seruitutis non impedit, si seruitus cognoscatur, & seruus licentiam habeat domini sui. Deniq; error heretici est circa ea quæ sunt matrimonium consequentia, ut an sit sacramentum, & utrum sit licitum. ideo error talis matrimonium non impedit.

Questio.

¶Præterea si quæratur, utrum matrimonium possit esse ex consensu alicuius in aliquam propter causam inhonestam. Dicendum, quod finalis causa matrimonij potest esse duplex. Vna per se, alia per accidens. Causa per se, est causa ad quam matrimonium directe per se ordinatur. & hæc semper est bona, ut ꝑcreatio prolis, euitatio fornicationis. Causa uero matrimonij per accidens, est quam ipsi contrahentes intendunt ex matrimonio ipso. Et quia quod ex matrimonio intenditur, ad matrimoniũ sequitur, & ex posterioribus non uariantur priora, sed econtrario: idcirco ex illa causa non recipit matrimonium bonitatem aut prauitatem, sed ipsi contrahentes, quorum est finis per se. Cum'q; causæ per accidens sint infinitæ, ideo tales causæ matrimonij possunt esse infinitæ, quarũ quędam sunt honestæ, quædam inhoneste. Hæc Thomas in Scripto.

Questio.

¶Consonat Petrus, & addit Richardus: Error circa substantialia matrimonij, impedit matrimonium, ut error personæ & error conditionis, ut pote seruitutis aut libertatis, non error circa accidentalia, ut error fortunæ aut qualitatis, diuitiæ etẽi & paupertas, pulchritudo & turpido, boni & mali mores, matrimonio sunt accidentales. Contrahens demum aliquando errat circa subiectum nobilitatis, aliquando circa nobilitatem subiecti. Primus est error personæ, ut dum intendens contrahere cum filia regis, contrahit cum filia ciuis, ideo matrimonium impedit. Secundus est error qualitatis, nec impedit illud, ut si contrahat cum persona sibi nota, quam æstimat nobilem, cum non sit. Hæc Richardus.

Richardus

¶Idem Bonauentura: Error, inquiens, potest esse duplex in consensu. Primus circa personam, secundus circa proprietates personæ. Primus consensum tollit, & matrimonium impedit, ut qui contrahit cum Titio, credens quod sit Martinus, & ad talem errorem oportet quod duplex persona occurrat. Vna in conspectu interiori, alia in exteriori, & talis error facit cõsensum & uoluntatem diuerti ab eo qui apparet exterius, quoniam omnis consensus atq; uoluntas aliquã sequitur cognitionem. Nempe (ut asserit Augustinus) inuisa diligere possumus, non autem incognita. Error uero proprietatum personæ, non tollit omnino consensum, ideo nec matrimonium impedit, nisi error cõditionis. Hæc Bonauentura.

Bonauentura.

Augustinus

¶Omnia etiam ista scribit Antisiodorensis, adijciens errorem qualitatis & fortunæ non impedire matrimonium, quoniam non repugnat matrimonij bonis: quia tam bene concipit fidem'q; seruat deformis & pauper ut pulchra & diues: imo multoties melius, quoniam pulchritudo & opulentia diuitiæ'q; incitamenta

Antisiod.

menta sunt lasciuiendi. Hæc Antisiodorensis. Concordant & alii.

QVAESTIO II.

RVrsus hic quæritur, an inter incomparabilē supermundissimam virginem et sanctum Joseph fuerit verum et consummatum matrimonium. ¶Et de hoc iam supra dicta sunt aliqua. Et uidetur difficile, quomodo sapientissima uirgo uoto uirginitatis emisso, potuit absolute cōtrahere. Nec uidetur matrimonium illud fuisse perfectum, cui non aderant bona coniugij: nec consummatum, cui non affuit copula propagatiua carnalis. Verum ad ista & consimilia Magister in litera compendiose respondet, præsertim ex Augustino.

Thomas Aquinas. ¶Insuper Thomas super his scribit, primo respondens ad istud, an sacratissimam uirginem decuit uirginitatem uouere: In beata, inquiens, uirgine debuit apparere illud quod fuit perfectionis. Virginitas autem quamuis in se optima sit, tamen pro tempore illo matrimonium ei pręferebatur, propter expectationem seminis benedicti, per uiam generationis uenturi. Ideo beata uirgo uouit uirginitatem tanquam quid optimum & acceptissimum sibi, non tamen simpliciter, sed sub conditione hac honestissima, nisi deus aliter secum ordinaret: nec tamen cōditionem istam apposuit, quasi dubitans an uellet uirgo manere, sed an deberet. Et Aug. hoc est quod asserit Augustinus, quod ꝓposuit se uirginem perseueraturā, nisi de⁹ aliter ordinaret. Et istud decentissimum fuit in ipsa, quoniam ipsa fuit confinium ueteris testamenti ac noui, sicut aurora diei ac noctis. Propter quod uotum eius sapuit nouam legem, inquantum uouit uirginitatem: & ueterem, inquantū adiecit conditionem. Hinc & perfectionem consiliorum euangelicæ legis decuit inchoari in uirgine tanta, quēadmodum quantum ad consummationem, à Christo & in Christo debuit inchoari.

Questio. ¶Deinde respondēdo ad id, utrum uirgo beata debuit esse uiro matrimonialiter iuncta: Cōueniens, ait, fuit matrem Christi matrimonio esse iunctam: tum ꝓpter causas in litera assignatas, tum propter alias: quarum prima est ut significaret ecclesiam, quæ est uirgo & mater. Secunda, ut per Ioseph genealogia dignissimæ uirginis texeretur: quia non fuit consuetudo Hebræis, ex parte mulieris genealogiam describere. Tertia, ut uirginibus excusatio tolleretur, si de fornicatione diffamentur. Quarta, quatenus Christus sua natiuitate coniugium approbaret. Quinta, ut maior uirginitatis perfectio in gloriosissima uirgine ostenderetur, q̄ & in matrimonio mansit uirgo. Verum his obijci potest illud Hieronymi: Vouentibus uirginitatem, non solū nubere, sed & nubere uelle ē dānabile. Rursus, Cōsentiens in matrimonium, cōsentit saltem implicite in copulam carnalem. Et respondendum, quod post uotum uirginitatis absolute factum, non licet in matrimonium consentire: quid si sit uotum solenne, non fit matrimonium uerum. Si autem sit uotum simplex, uerum est matrimonium, attamen peccant sic contrahētes. Votum autem beatissimæ uirginis non fuit solenne, sed simplex in corde conceptum & cōditionatum, ut patuit. Ex speciali quoq; & familiari spiritussancti consilio in matrimonium consensit, imo & desuper fuit certificata, quod etiam Ioseph eiusdem fuit propositi. ideo nō se commisit periculo nubens, nec tamen ob hoc aliquid deperijt ueritati, quoniam illud propositum non fuit conditionaliter in consensu appositum Talis quippe conditio cum sit contra matrimonij bonum, utpote prolem procreādam, matrimonium tolleret. Ad aliud respondetur, quod copula carnalis continebatur implicite in beatissimæ uirginis uoto, quemadmodū actus in potentia continetur implicite. Potētia autem ad copulam uirginitati nō contrariatur, nec aliquid de eius minuit puritate. Virgo quoq; beata fuit certificata, quod actus copulæ nunquam sequeretur in ea.

Matrimonij uirginis Ma. conditiōs

Hierony.

¶Amplius, rationes matrimonij dominæ, bene assignantur in litera. Primo ex parte concepti, ut scilicet partus diabolo celaretur. Secundo ex parte matris, ne lapidaretur. Tertio ex parte Ioseph, ut obsequeretur matri uirgini ac filio eius, & testis esset uirginitatis illius. Veruntamen diabolus cognitiōe naturali bene perpendisset uirginitatem Mariæ, si permissus fuisset. Habet enim naturalia, lucida & ualde acuta, multo plusq̄ homo. Sed homo etiā sensu potest cognoscere de puella an sit uirgo. Diabolus quoq; cognoscit eam uirginem esse, quæ nūquam coniuncta est uiro aliterve corrupta. quod & de beatissima illa bene nouisset, nisi ꝓhibitus fuisset. Obiectio. Verum his obijci potest, quod diabolus per Christi miracula sufficienter cognoscere potuit, ipsum esse filium dei. Nihilominus Christus euidenter fecit miracula. Secundo, beatissima uirgo, quamuis nō fuisset nupta, non potuisset lapidari propter simplicē fornicationem quasi adultera, ergo nec propter hoc oportuit eam nuptui tradere. imo apparet quod Iudæi facilius credidissent Iesum esse Messiam, si mater eius fuisset uiro non tradita, quoniam scriptum nouerunt: Ecce uirgo concipiet. Isa. 7 Et respondendum ad primum, quod per aliqua miracula non potuit diabolus aperte cognoscere Christi deitatem, quoniam simul uidit in eo signa infirmitatis & uirtutis. Vnde quod aliquando aliquid de eius diuinitate confitebatur, magis ex præsumptione quàm certitudine fuit, sed istud propter præcedens uaticinium fuisset signum certissimum aduentus filii dei Ad secundum dicendum, quod ratio illa intelligitur de lapidatione diffamiæ, uel quia gloriosa uirgo fuit de stirpe sacerdotali ex una parte matris. Vnde Elizabeth eius cognata fuit de filiabus Aaron. Filia autē sacerdotis etiam, imo nupta in stupro deprehensa, lapidabitur, ut legitur in Leuitico. Luc. 1 Sed ex parte patris fuit de tribu Iuda & semine Dauid. Leuit. 20 Nam simul contrahere poterāt tribus Leui & Iuda. Imo natæ ex tribu Leui, coniungi poterant quibuslibet uiris tribuum aliarum, quoniam non acceperunt hæreditatem inter cæteras tribus diuisam ab aliis. Idcirco ex tali coniugio non prouenit confusio sortium, ob quam uitādam aliæ tribus prohibebātur cōtrahere inuicem, Ambros. Ad tertium, quod Christus maluit Iudęos dubitare de sua deitate quàm de suę matris integritate, sciens lubricam esse uirginitatis famā, ut ait Ambrosius. Hęc Tho.

¶Attamen contra solutionem primam illius argumenti obiici potest, Johan. 15 quod Christus fecit quædam miracula soli omnipotentiæ dei possibilia, nec minora Johan. 10 natiuitate ex uirgine, per quæ sufficienter probauit se esse Messiam, propter quod dixit: Si opera nō fecissem quæ nullus alius fecit. peccatum non haberent. Et rursus: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi, si autem facio, & si mihi nō creditis, operibus credite.

¶Insuper ex adimpletione hebdomadarum a Daniele prætaxatarum de Christi aduentu, facile cognouisset

uisset diabolus CHRISTVM uenisse. Similiter ex testimonio angeli ad pastores, & aliis multis, nisi diuinitus fuisset prohibitus. Nec ignorauit diabolus prophetatum fuisse dei filium incarnandum. ideo quamuis uidit in Christo signa infirmitatis, nihilominus cognouisset quod deus esset, imo hinc certius perpēdisset in eo duplicem esse naturam, diuinam uidelicet & humanam. [Augustin⁹] Hinc cum Augustino dicendum, quod diabolus intantum cognouit Christum, inquantum permissus fuit cognoscere, prout super Iohannem, Matthæū, & Lucam diffusius demonstraui.

[Questio.] ¶ Quæritur item, an matrimonium illud fuit aliquando consummatum. Apparet quod imo, cum in euāgelio Christus uocetur primogenitus, [Luce 2. Mat.12. Marc.3] & fratres habuisse legatur. Et rursus, quod Ioseph non cognouit eam donec peperit Iesum. & consimilia quædam sint scripta. Dicendum quod mater Christi ante partum, in partu, & post partum in æternum uirgo permansit. Sed eius uirginitati ante partum Hebionitæ ac Iudæi contradixerunt, mentiētes Iesum ex semine Ioseph natum. Virginitati uero ipsius in partu Philosophi derogabant, dicentes duo corpora simul esse non posse in loco eodem. [Heluidij insania.] Virginitati autem eius post partum Heluidius quidam idiota infelix sacerdos, ausus est derogare, qui loquacitatem putans facundiam, accepta disputandi materia, a blasphemijs matris dei incepit, dicens eam post partum a Ioseph cognitam: contra quē uilissimum rudissimumq; hæreticum gloriosus ac doctissimus scripsit Hieronymus. Ad obiecta ergo dicendum, quod hoc ly donec, in scripturis non semper [Donec, quid notet in diuinis scripturis.] denotat ordinem ad illud quod futurum est secūdum ueritatē, sed quādoq; ad illud quod futurum speratur secundum cursum communem, ut cum dicitur: Iste antequam haberet uiginti annos, defunctus est. Similiter hoc ly donec, interdum designat hoc quod præcessit, terminari, ueniente eo quod expectatur: ut cum dicitur, sede hic donec ueniam. Quandoq; autem non, ut [1 Cor.15 Psal.109] cum ad Corinthios dicitur. Oportet illum rogare donec ponat inimicos suos &c. Et in psalmo. Sede a dextris meis donec ponam &c. Nunquid postea non sedebit? [primogenitus qs sit. Math.1.] In scripturis quoq; primogenitus interdum uocatur ante quem nullus est natus, quamuis post ipsum non sit alius natus. Alias unigeniti in lege non habuissent ius primogenituræ, nec debuissent deo offerri. Quod autem Ioseph cogitauit Mariam dimittere, fuit non quod aliquid indignū suspicabatur de ea, sed quoniā tantæ sanctitati cohabitare pertimuit. Item quod [Math.12.] Christus legitur habuisse fratres & sorores, intelligendum est de propinquis secundum carnem eo modo, quo cognati in scripturis uocantur fratres. Nam & Ioseph creditur uirgo mansisse. Hæc Thomas.

¶ Idem Petrus, qui & allegat Bedam dicentem: [Petrus. Beda li.1. sup. Luc. c 3] Beata uirgo proposuit corde uirginitatem se seruaturam, sed uotum ore nō expressit, postmodum uero unacū uiro suo ore expressit. Concordat Richardus prædictis per omnia. Similiter & Albertus, Durandus, aliiq; communiter.

¶ Bonauentura etiam addit: Totum quod in matrimonio beatissimæ uirginis gestum est, familiarissimo consilio spiritussancti peractum est. Decuit etenim tam prælectissimam uirginem uirginitatem uouere triplici ratione. Primo, ut esset conuenientissimum habitaculum filij dei, qui est candor lucis æternæ, splendor gloriæ, sapientia patris, & sanctitas penitus infinita. Vnde decuit habitaculum eius esse purissimum, puritate etiam uoto firmata. Secundo, ut esset cunctis mulieribus atq; uirginibus totius uirginitatis & castitatis exemplum. [Heb.1.] Virginitas autem ex uoto seruata, cōsistit perfectior. Tertio, quia condecuit in ipsa excellētissima omnium mulierum uirginumq; regina esse priuilegium, complementum, summumq; apicem uniuersæ uirginitatis ac puritatis. Cum ergo in alijs multis uirginitas decoretur, perficiatur & extollatur, inquantum procedit ex uoto, rectissimum fuit talem eminentissimæ esse uirginitatem summæ Mariæ, quā oportuit tanta puritate nitere, quod sub deo maior intelligi nequit.

¶ Postremo Scotus: [Scotus.] Beata, inquit, uirgo uouit (ut dicitur) uirginitatem sub conditione, uidelicet nisi aliter deus cum ipsa disponeret. Sed contra hoc est, quod in omni uoto quantumcūq; absoluto, subintelligitur ista conditio, si deo placet, quoniam nullus debet offerre aliquid deo uelit ipse uel nolit. Ideo dico quod absolute uouit, quod sancti conuincunt ex responsione & in- [Luc.1.] terrogatione qua dixit: Quomodo fiet istud? &c. quæ quæstio fuit de supernaturali insolitoq; effectu. Ideo nisi iam firmasset in corde suo, nequaquam se cognoscēdam a uiro, nulla fuisset interrogatio illa. Et ad hunc intellectum angelus ei respondit: Spiritus sanctus superueniet in te &c. Quomodo ergo potuit contrahere matrimonium? Responsio, In contractu matrimonij est mutua datio corporum ad copulam carnalem sub conditione implicita, scilicet si petatur. Vnde cōtrahētes cum proposito statim uouendi castitatem, uere cōtrahunt. Maria autem certificata fuit, quod illa copula nunquam ad effectum perduceretur, nec datio illa ad consummationem. Nempe cum in Matthæo legatur, angelum instruxisse sanctum Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: multo plus indubitanter concluditur, quod ipa per angelum, uel immediate a deo antequam desponsaretur ipsi Ioseph, audiuit: Noli timere accipere Ioseph uirum iustum in coniugem. Ecce enim spiritus sanctus dabit eum tibi custodem & testem tuæ uirginitatis, qui tecum pari uoto contineat, atq; in multis ad custodiam uirginitatis tuæ congruentibus obsequatur. Nec mirum de ista probabilitate. Quicquid enim factum est in Ioseph per uisionem angelicam, totum factum est ratione Mariæ, quæ fuit immediata in illa ineffabili & admirabili conceptione filij dei. Hæc Scotus.

¶ Et quamuis possint ita teneri, tamē rationes eius non cogunt, & opinio eius est manifeste contra Augustinum, dicentem quod sacratissima uirgo promisit uirginitatem sub prætacta honestissima conditione, quod utiq; decenter ac rationabiliter sonat. Cumq; obijciatur quod in omni uoto quantumcunq; absoluto, intelligitur talis conditio, dici potest quod sapientissima uirgo explicite & formaliter conditionem illam apposuit, saltem in corde suo. Et constat quod ita non additur in omnibus uotis. Imo religiosæ personæ utriusque sexus in euangelica lege absolute, seu sine tali expressa conditione, castitatem promittunt. Ex prætacta quoq; responsione benedictissimæ & superhonestissimæ uirginis, qua dixit: Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco, nil aliud probatur, nisi quod plenissimo cordis proposito statuit omnem uirilem uitare amplexum. Ex hoc itidem quod angelus instruxit Ioseph, non uidetur opinio ista probari, quia illa instructio fuit quando ille bonus Ioseph iam uidit uirginem fœcundatam, unde uoluit occulte dimittere eam.

Distin

Distinctio XXXI. ¶De tribus bonis coniugiȷ̃.

Post hæc de bonis coniugiȷ̃, quæ sint, & qualiter coitum excusent, dicendum est. Tria sunt principaliter bona coniugiȷ̃. Vnde Augustinus: Nuptiale bonum tripertitum est, scilicet fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne post uinculum coniugale cum alio uel alia coeatur. In prole, ut amanter suscipiatur, religiose educetur. In sacramento, ut coniugium nõ separetur; & dimissus uel dimissa, ne causa prolis alteri coniungatur.

¶De duplici separatione.

27 q. 2. ca. Nuptiarũ bonum.

Augustin⁹ lib. 1. de nuptijs & concupiscẽtia cap. 2. & hr̃ 31. q. 7. ca. Usque.

Idem ibidẽ ca. 11.

Hugo 4 sententiarũ, ca. 5.

Separatio autem gemina est, corporalis scilicet & sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis, uel ex communi consensu causa religionis, siue ad tempus, siue usq; in finem. Sacramentaliter uero separari non possunt dum uiuunt, si legitimæ personæ sint. Manet enim uinculum cõiugale inter eos, etiam si aliȷs à se discedentes adhæserint. Vnde Augustinus: Vsqueadeo manent inter uiuentes semel inita iura nuptiarum, ut potius sint inter se coniuges etiam separati, quàm cum aliȷs quibus adhæserunt. Item: Manet inter uiuentes quoddam coniugale uinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre. Sicut apostata anima de coniugio Christi recedens, etiam fide perdita, sacramentũ fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit. Redderetur enim redeunti, si amisisset abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum suppliciȷ, non ad meritum præmiȷ. Item: Quibus placuit ex consensu ab usu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit ut uinculũ cõiugale inter illos rũpatur: imò firmius hæret, q̃ magis ea pacta secũ gerunt, quæ charius concordiusq; seruanda sunt: nõ uoluptariȷs corporum nexibus, sed uoluntariis animorum affectibus. Et attende quod tertium bonum coniugii dicitur sacramẽtum, non quod sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei sacræ signum est: id est, spiritualis & inseparabilis coniunctionis Christi & ecclesiæ.

¶Quod hæc tria assint omni coniugio.

Hugo li. 2 de sacramẽtis, parte 11, c. 8

Bonum ꝓlis quod sit.

Aug⁹ li. d bono coniugali, ca. 5 & hr̃. 32, q 2. ca. solet quæri.

Et est sciendum ab aliquibus contrahi coniugium, ubi hæc tria bona non comitantur. Deest enim fides, ubi uir cum alia, uel mulier cum alio coit. Hoc ergo bonum ita coniugio adhæret, ut ex eo si assit, amplius commendetur coniugium: si non assit, non inde annihiletur. Quæ enim adultera est, non ideo coniunx non est: imo si coniunx non esset, adultera non foret. Nõ enim est adulterium, nisi cum fides thori uiolatur legitimi. Quod cum fit, culpa cõmittitur, sacramentum uero non cassatur. ¶Bonum quoq; prolis non omnibus adest cõiugibus. Quidam enim pari uoto continentiam seruant. Alii pro ætatis defectu, uel alterius rei causa generare non ualent. Nec omnes illi etiam qui prolem recipiunt, bonum prolis habent. Nam bonum prolis dicitur non ipsa proles, uel prolis spes, quæ ad religionem non refertur, uerum ad hæreditariam successionem: ut cum quis hæredes terrenæ possessionis habere desiderat, sed spes ac desiderium quo proles ad hoc quæritur, ut religioni informetur. Multi ergo prolem habent, qui tamen bono prolis carent: nec ideo tamen coniugium esse desinit. Sacramentum uero ita inseparabiliter coniugio hęret legitimarum personarum, ut sine illo coniugium esse non uideatur: quia semper manet inter uiuentes uinculum coniugale, ut etiam interueniente diuortio fornicationis causa, coniugalis uinculi firmitas non soluatur. Vbi uero non inter legitimas personas contrahitur coniugiũ, nõ adest illud bonũ q̃d dicitur sacramentum: quia potest solui talium copula, de quibus post dicetur. Quod uero coniugium sit inter eos qui coniugali affectu, non tamen gratia prolis, sed explendæ libidinis conueniunt: nec fornicarii, sed coniuges appellentur: ostendit Augustinus, inquiens: Solet quæri cum masculus & fœmina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorũ procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec illa cum altero, nec ille cum altera faciat id, utrum nuptiæ sint uocandæ. Et potest fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usq; ad mortem alicuius eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamuis non ea causa coniuncti sunt, non tamen uitauerint, ut uel noluerint sibi nasci filios, uel etiã opere malo aliquo agãt ne nascãtur. Cęterũ si uel utrũq;, uel unum horum desit, nõ inuenio quomodo has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliquam dignam honoribus aut suis facultatibus

cultatibus inueniat,quam in coniugio adducat:animo ipso adulter est nec cum illa quàm cupit inuenire,sed cum ista cũ qua sic cubat,ut cũ ea nõ habeat maritale consortiũ adulter est.Ecce cõiuges dicũtur,qui solius concubitus causa conueniunt,si tamen prolis generationẽ aliquo malo dolo non uitent.

¶De his qui procurant uenena sterilitatis.

Qui uero uenena sterilitatis procurant,non coniuges,sed fornicarij sunt.Vnde Aug⁹:Aliqñ eo usq; peruenit hæc libidinosa crudelitas,uel libido crudelis,ut etiam uenena sterilitatis procuret:& si nihil ualuerint,conceptus fœtus intra uiscera aliquo mõ extinguat uel fundat, uolẽdo prolem suam prius interire quam uiuere:aut si in utero uiuebat,occidi antequam nasci.Prorsus si ambo tales sint,coniuges non sunt:& si ab initio tales fuerunt,non sibi per cõnubium,sed per stuprum potius conuenerunt.Si uero ambo tales non sunt,audeo dicere:aut illa quodammodo est mariti meretrix,aut ille adulter uxoris.

Aug.lib.ij de nup.& cõcu.c 15.& hr̃ 32.q.2 ca.aliqñ.

¶Quando sint homicidæ qui procurant abortũ.

Hic quæri solet de his qui abortum procurant,quando iudicentur homicidæ, uel non. Tunc puerperium ad homicidium pertinet,quando formatũ est & animã habet, ut Aug⁹ sup Exodũ asserit:Informe aũt puerperium,ubi nõ est anima uiua,lex ad homicidiũ pertinere noluit.Dicit etiã Aug⁹,quod informe puerperiũ non habet animã:ideoq; mulctatur pecunia, non redditur anima pro anima:sed iam formato corpori anima datur,non in cõceptu corpis nascitur cũ semine deriuata.Nam si cũ semine & anima existit de anima,tunc & multæ animæ quotidie pereũt cũ semen ex fluxu nõ proficit natiuitati.Primũ oportet domum cõpaginari, & sic habitatorem induci.Cum ergo lineamenta compacta non fuerint,ubi erit anima?Itẽ Hiero.ad Algasiã: Semina paulatim formantur in utero:& tãdiu non reputatur homicidium, donec elementa confecta suas imagines membraq; suscipiant.His apparet,tunc eos homicidas esse,qui abortum procurant,cum formatum est & animatum puerperium.

Aug.in li. questionũ noui ve.testa.q.23.

Hierony.ibidẽ.ca.sicut semina

¶De excusatione coitus,qui fit per hęc bona.

Cum ergo hæc tria bona in aliquo coniugio,simul concurrunt, ad excusationem coitus carnalis ualent.Quando enim seruata fide thori, causa prolis coniuges conueniunt, sic excusatur coitus,ut culpam non habeat.Quando uero deficiente bono prolis,fide tamen seruata conueniunt causa incontinentiæ,non sic excusatur ut non habeat culpam,sed uenialem.Vnde August. Coniugalis concubitus generandi gratia non habet culpam.Concupiscẽtiæ uero satiandæ,sed tamen cũ coniuge,propter thori fidẽ, uenialẽ habet culpã.Itẽ:Hoc qđ cõiugati uicti cõcupiscẽtia,utũtur inuicẽ,ultra necessitatẽ liberos procreandi,ponam in his p quibus quotidie dicimus: Dimitte nobis debita &c.Vbi aũt hæc bona desunt,fides scilicet & proles, non uidetur coit⁹ defendi a crimine.Vñ in sententiolis Xysti Pythagorici legitur:Om̃is ardẽtior amator propriæ uxoris adulter est.Itẽ Hiero.Sapiens iudicio amat coniugem, non affectu: non regnat in eo impetus uoluptatis,nec pceps fertur ad coitũ. Nihil est fœdius, q̃ uxorẽ amare q̃si adulterã.Qui dicũt se causa hũani generis uxorib⁹ iungi,imitẽtur saltem pecudes:et postquam uenter uxoris intumuerit,nõ pdãt filios: nec amatores se uxoribus exhibeant,sed maritos.Idẽ: In matrimonio opa liberorũ cõcessa sũt,uoluptates aũt quę de meretricũ amplexib⁹ capiũt,ĩ uxore sũt dãnatę.

Aug.in li. de bono cõiugali.

Hiero.li.6 in Ezechielẽ prophetam.ca.18. & hr̃ 32. q.4.ca.Origo quidẽ. Hiero.li.1 contra Iouinianũ c. 63.& hr̃ 32. q.4.c.Origo quidẽ.

¶De indulgentia Apostoli quomodo sit accipienda.

Sed si concubitus qui fit causa prolis, culpa caret,quid Apostolus scđm indulgẽtiã pmittit?Ita em̃ ait:Hoc aũt dico scđm indulgẽtiã Cui em̃ præstatur uenia,nisi culpæ?Per hoc etiam quidã probare uolũt nuptias esse peccatum: sed ut prędictum est,indulgentia alia est concessionis,alia permissionis.Egerat Apostolus de nuptijs et de carnali coitu,et ad utrũq; retulit illud.Hoc aũt dico scđm indulgentiam.Indulgentur enim nuptiæ secundum concessionem,et concubitus nuptialis qui fit tantum causa prolis. Concubitus uero qui est præter necessitatem generandi,ob incontinentiã indulgetur scđm pmissionem,qa ibi est aliqua culpa,sed leuis.Ideoq; non iubetur,nec conceditur.sed pmittitur, quia nõ est laudabilis,sed uenialis.De hoc Aug,sic ait:Forte aliquis dicet,si ueniã concessit Apostolus, ergo peccatum sunt nuptiæ,cui enim uenia nisi pctõ cõceditur?Plane quod infirmitati permisit scđm ueniã,audeo dicere pctm̃ esse. Veniã nãq; concedens Apostolus, concubitũ attendit coniugatorum,ubi est incontinentiæ malum.Incontinẽtiæ malum est,q uir cognoscit uxorem etiam ultra necessitatem pcreandi liberos,sed & ibi est nuptiarũ bonũ.Non enim quia incontinentia malũ est,ideo coniugiũ.Vbi est concubitus præter intentionem generationis,non est bonũ:non propter illud malũ culpabile est hoc bonũ,sed illud malũ fit ueniale propter bonum nuptiale:quod non reprehendit Apostolus,sed malum incontinentiæ.Itẽ: Concubitũ qui non fit causa prolis,nuptiæ non cogunt fieri,sed impetrant ignosci,si tamẽ non ita sit nimius, ut impediat tempora quæ orationi debẽtur:nec immutetur in eũ usum,q ẽ contra naturã.Concubitus em̃

1.Cor.7

Incontinẽtię malum in cõiugio

Aug.in li. de bono cõiugali c.10

necessarius causa generandi inculpabilis, & solus ipse nuptialis est. Ille vero quia vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur: & hunc non exigere, sed reddere coniugi ne fornicetur, ad coniugem pertinet. Si vero ambo tali concupiscentię subiguntur rem faciũt quę non est nuptiarum, cuius delicti non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices. Decus q̃dem cõiugale, est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides. Hoc est opus nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens: Non peccat virgo si nupserit. Cum ergo culpabilis non sit generandi intentione concubit⁹, qui proprie nuptijs imputandus est: quid scd̃m veniã cõcedit Apostolus, nisi quod coniuges debitum carnis exposcũt, non ꝓpaginis voluntate, sed libidinis voluptate: que tamen voluptas non ꝓpter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam. Immoderata ergo progressio scd̃m veniam cõceditur. Quocirca & hinc laudabiles sunt nuptiæ, quia etiã illud q̃d nõ ꝑtinet ad se, ignosci faciũt ꝓpter se. Non eñ iste concubitus quo seruit̃ concupiscẽtiæ, agitur, vt impleatur fœt⁹ quem postulant nuptiæ. Omnino ergo in genere suo nuptiæ bonæ sunt, quia fidẽ thori seruãt: & ꝓlis suscipiẽdæ causa utrũq; sexũ cõmiscẽt, & impietatẽ separatiõis horrẽt. Sanctitati etiã cõiugij nec coniunx infidelis obesse põt, sed potius fidelis ꝓdest infideli, ut Apostolus docet. Ex his ostẽditur, ꝙ coniuges q causa prolis tm̃ conueniũt: uel q exigẽtib⁹ debitũ reddũt, defendit a pc̃tõ sanctitas coniugij bonũq; nuptiale. Si eñ absq; pc̃tõ nõ posset fieri concubit⁹ coniugalis, non ꝑcepisset dñs post diluuiũ eos copulari, dicẽs. Crescite & multiplicamini, cũ iã sine carnali concupiscẽtia non possint commisceri.

Augustin⁹ vbi su. c. 11

1. Cor. 7

Aug. in li. 3 con. Iuli anũ hæreticum.

1. Corin. 7

Gen. 6

¶Quod non omnis delectatio carnis peccatum sit.

Sed forte aliquis dicet omnem carnis concupiscentiã et delectationem, quæ est in coitu, malã esse & peccatum, quia ex peccato est, & inordinata. Et nos dicimus illam concupiscentiam semper malam esse, quia fœda est & pœna peccati, sed non semper peccatum est. Sępe enim delectatur uir sanctus scd̃m carnẽ in aliq̃ re, ut requiescendo post laborẽ, edẽdo post esuriem: nec tamẽ talis delectatio est pc̃m̃, nisi sit immoderata. Sic & delectatio quæ fit in coitu coniugali, cui assũt illa tria bona, a peccato defenditur. Videtur tamen beatus Grego. aliter sentire, scilicet quod sine peccato non possit fieri carnalis commixtio, dicẽs: Vir cum propria vxore dormiẽs, nisi lotus aq̃, ecclesiam intrare non debet. Quamuis diuersæ hoĩm nationes de hac re diuersa sentiãt, & alia custodire uideantur, Romanorũ tñ semp ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ coniugis, & lauacri purificationẽ quærere, & ab ingressu ecclesię paululũ tempare. Nec hoc dicẽtes culpã deputamus esse coniugiũ, sed quia ipsa licita admixtio coniugis sine uoluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu est abstinendum, quia uoluptas ipsa sine culpa nullatenus esse potest.

Gregor. in rñsio ad interrogatio nẽ d̃ cimã. Aug. Cantuariẽsi. episco c. 10 & hr̃ 33. q. 4. c. Vir cum propria.

¶Determinat autoritatem.

Hoc autẽ ne prędictis obuiet, intelligendũ est in illis q nõ gratia ꝓlis conueniũt, quorũ uoluptas non est sine peccato. Et uix aliq̃ repiriri pñt adhuc amplexus carnales expientes, qui nõ interdũ conueniãt ꝑter intẽtionẽ procreãdę prolis. Hoc aũt quoties fit, ab ingressu ecclesiæ abstinendum est. Et quod ita intelligendũ sit. Gregorius consequẽter ostẽdit. Si quis uero sua coniuge, non cupidine uoluptatis raptus, sed tm̃ creandorũ liberorũ gratia utit̃ iste profecto, siue de ingressu ecclesię, siue de sumẽdo corpis dominici mysterio, suo est iudicio relinquẽdus, quia prohiberi a nobis non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cũ uero non amor procreandæ sobolis, sed uoluptas dominatur in ope cõmixtiõis, habeãt cõiuges etiã de cõmixtiõe sua quod defleant. Tũc aũt uir qui post admixtionẽ coniugis lotus aqua fuerit, etiã sacrã communionem ualeat accipe: cum ei secundum pręfinitam sententiam, ecclesiam etiam licuerit intrare.

SVMMA DISTINTIONIS XXXI.

INducto tractatu de causis matrimoniũ cõstituentibus. Hic tractat de tribus bonis actum matrimonialem, carnalẽ uidelicet copulam honestantibus, quæ sunt, fides, proles, & sacramentũ. Deinde ostendit ꝙ non in omnibus coniugatis inueniuntur. Quocirca declarat quando talia perpetrantes, uidelicet prolem impedientes, sunt homicidæ & q̃n non. Insuper circa hæc mouet difficultatẽ, q̃uo scilicet apostolus Paulus asserit se actum matrimonialẽ secundum indulgentiã permittere, si per tria hęc bona ab omni excusatur peccato, imò & licite uirtuoseq; fiat. Consequenter inducit instãntiã contra permissa, ex uerbis ꝓbans Gregorij actum illum carnalem exerceri nõ posse sine peccato, & soluit.

POrrò de istis iam supra inductæ ac motę atq; solutæ sunt plurimæ quęstiones. Attamen pro clariori intelligentia ueritatis hic quæritur, *vtrum haec tria bona habeant actum matrimonialẽ honestare, et vtrum ab omni peccato ipsum sufficiẽter excusent, ita quod sine ipsis non careat culpa.* ¶Videtur quod fides non sit unum horum trium bonorum, quoniam inter infideles est uerum connubiũ, nec illegitimi sunt filij eorum ac filiæ, sed ueri hæredes possessionũ suorum parentum. Insuper inter parẽtes beatissimi Iohannis Baptistæ fuit uerũ honestissimũq; cõnubium etiã anteq̃ genuerũt tam sacram prolem: imò multorum matrimonia non habẽtiũ prolem, cõmẽdabiliora sunt, quã eorum qui habent prolem. Amplius matrimonium est

est sacramentū, ergo sacramentū non est bonū ipsum excusans. Iterum, sicut præhabitum est, actus matrimonialis esse potest, & dum rite peragitur, est actus diuersarū uirtutum, uidelicet charitatis, iustitiæ, latriæ, &c. Actus autem uirtutis, in se & per se laudabilis meritoriusq; consistit, nec bonis eget extrinsecis quibus honestetur aut excusetur.

Albertus. ¶ Circa hæc scribit Albertus, primo interrogans, in quo genere boni sit matrimonium, hoc est, an sit bonum delectabile, utile uel honestum. Et multipliciter arguit quod sit bonum, honestum, delectabile, cum Salomon dicat: Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ. (Prouer. 5) Multi quoq; desiderio delectationis matrimonium contrahunt, & actui illi natura delectationem præcipuā miscuit, ut ad actum illum homines magis alliciantur, nec horrore oneris coniugij retrahantur. ¶ Ad quod respōdet: Matrimonium est de bonis mixtis. Quæ autē sint bona mixta, docet Tullius in fine primi Rhetoricæ, (Cicero.) ut pote quæ partim apetuntur intuitu utilitatis, & partim propria ui ac propria dignitate seu honestate nos attrahunt. ¶ Nec concedendum est aliquo modo iudicio meo quod sit bonum delectabile: quoniam delectatio non est in ipso nisi sicut incidens bonum, sine qua non exercetur. Hæc uero media bona à digniori denominantur, & uocantur bona honesta. Salomon quoq; in uerbis præallegatis intendit, ut uir delectetur in coniuge, prout delectatio est adiuncta bono honesto. Et hęc est delectatio in bono rationis, puta in fide cōiugali & significatione sacramenti, ac pietate prolis susceptæ. Nec natura admiscuit actui illi delectationem, ut finaliter aut principaliter stetur in ea, sed per ipsam attrahatur ad melius bonum, à quo denominatio sumitur.

¶ Deniq; tria bona matrimonij secundum quod sunt matrimonij bona, sunt in genere boni honesti: (Questio.) non tamen in eadem specie honestatis. Sumpta uero seorsum secundum se, non sunt in eodem genere boni. Fides enim & proles in diuerso sunt genere, nec proles quantum ad suam substantiam est in genere boni honesti, nec sic est matrimonij boni, sed ut ordinata ac educata ad cultum dei.

¶ Si autem quæratur, quid horum trium sit principalius matrimonij bonum. Respondendum, quod aliqd appellatur principalius matrimonij bonū tripliciter. Primo tanquam magis principalius q intentum ab instituente matrimonium, imo & communiter ab utentibus matrimonio, & sic proles est principalius matrimonij bonum. Secundo, quod principalius participat bonitatis naturam, & hoc est fides. Tertio, quod essentialius ac finalius sequitur matrimonium, & hoc est sacramentum.

Questio. ¶ Quæritur quoq; an tria ista sint matrimonij bona secundum quod matrimoniū est in remedim culpę, uel secundum quod est officium naturæ. Dicendum q tria ista efficiuntur à matrimonio secundum quod est officium naturæ, sed adiunguntur ei prout est in remedium culpę, aliter enim nullatenus coitum excusarent. Proles quippe & fides & sacramentalis significatio sūt quædā effectus matrimonij primo modo accepti, seu cōtrahentium illud. Fides dęmum (ut Haymo ait) dicitur a fio fis. quia per eam fiunt quæ in matrimonio (Haimo.) dicitur seu mutuo promittuntur, ideo actus huius fidei est ne aliqs coniugū alteri misceatur. Hęc Albertus.

Thomas. ¶ Insuper Thomas circa hæc scribens: Nullus inquit sapiens debet iacturam aliquam sustinere nisi pro recompensatiōe ęqualis melioris ve boni. Idcirco electio rei habentis annexam iacturam, indiget adiunctionē boni, per cuius recompensationē ordinetur & honestetur. Cumq; in coniunctione uiri ac mulieris iactura accidat rationis, tum propter uehementiam delectationis rationem absorbentis, tum propter onera, curam & tribulationes matrimonio iunctas, electio coniunctionis huiusmodi ordinata esse non ualet, nisi per recompensationem bonorum, quibus illa honestetur coniunctio, & hæc sunt tria matrimonij bona & quasi intrinseca ei. Dicit autem Philosophus 8. Ethicorum, quod (Philoso.) amicitia quæ est inter uirum & uxorem, est naturalis, & claudit in se bonū delectabile & utile ac honestū. Etenim ex hoc ipso quod est in officium & remedium, habet rationem boni utilis ac honesti, attamen utrūq; horum conuenit ei ex hoc, quod huiusmodi bona habet, quibus fit officiosum, & cōtra culpā remediū prębens.

¶ Deniq; tria hæc bona sufficienter assignantur. Matrimonium namq; est in officium naturæ, & est sacramentum ecclesiæ. Et inquantum est in officium naturæ, ordinatur duobus, quemadmodum quilibet alius actus uirtutis, quorum unum exigitur ex parte agentis, & hic est intentio debiti finis, sicq; bonum matrimonij dicitur proles. Aliud ex parte actus, qui est bonus ex genere, ex hoc quod super debitam cadit materiam, & ita matrimonij bonum est fides, per quam homo accedit ad suam, non ad alienam. ¶ Ulterius quoq; habet aliquam bonitatem, inquantum est sacramentū, uidelicet sacram significationem. quæ & ipso sacramenti nomine designatur. In prole uero non solum insinuatur procreatio, sed & pia ac diligens educatio eius. (Fides in matrimonio quid sit.) Fides quoq; non sumitur hic prout est theologica uirtus, sed ut est iustitiæ pars, qua dicta fiunt in conseruatione promissorum: quia in matrimonio (cum sit quidam cōtractus) est quædam promissio, per quam talis uir tali mulieri deputatur. Similiter in promissione illa principaliter continet ut sibiinuicem debitum reddant. Imo fides non accipitur hic proprie pro uirtute, sed pro quadam conditione uirtutis, ex qua fides nominatur, quæ pars iustitiæ ponitur, quemadmodum Magister testatur. Sacramentum non dicitur hic ipsum matrimonium, sed inseparabilitas eius, quæ est signum eiusdem rei cuius & matrimonium

¶ Insuper aliquid nominatur principalius. Primo, quoniam dignius, secūdo, quoniam essentialius. Primo modo sacramentum inter hæc tria est principalius, quoniam spectat ad matrimonium, inquātum est ecclesiæ sacramentum. Alia uero duo, inquantum est naturæ officium, & perfectio gratiæ dignior est perfectione naturæ. Si autem principalius nuncupetur id quod essentialius est, distinguo. Fides namq; & proles considerantur primo in seipsis, & sic pertinent ad matrimonij usum. per quem proles perducitur, & pactio coniugalis seruatur. Indiuisibilitas uero quam sacramentum importat, pertinet ad matrimonium secundū se: quoniam ex hoc quod per pactionem coniugalem coniuges tradūt sibiinuicem sui corporis potestatem, sequitur quod separari non possunt, ideo matrimoniū nunquam inuenitur sine inseparabilitate, sed inuenitur sine prole & fide, quoniam esse rei non dependet à suo usu: sicq; sacramentum est essencialius matrimonio, quam fides & proles. Secundo considerantur fides & proles, prout sunt in suis principijs, ut per prolē intelligatur intentio prolis, & per fidem debitum seruandi fidelitatem, sine quibus nec matrimonium esse ualet, qa hæc in matrimonio ex coniugali pactiōe causantur, ita

 quod

quod si aliquid his contrarium exprimeretur in consensu qui matrimonium facit, non esset matrimonium uerum, sicq; sumendo prolem & fidem, proles est essentialissimum matrimonio, deinde fides, & tertio sacramentum: quemadmodum etiam homini essentialius est esse naturæ quam esse gratiæ, quãuis esse gratiæ sit dignius.

Quęstio. ¶Præterea si quæratur, an actus matrimonij excusari possit a culpa, etiam sine præfatis bonis ipsius. Dicendum quod sicut bona matrimonij secundum quod sunt in habitu, faciunt matrimonium honestum & sanctum, ita etiam secundum quod sunt in actuali intentione, faciunt actum matrimonij honestum, quãtum ad illa duo matrimonij bona, quę ipsius actum respiciunt. Vnde dum coniuges conueniunt causa prolis procreandæ, uel ut sibi inuicem debitum reddant, quæ ad fidẽ pertinent, excusantur totaliter a peccato. Tertium uero bonum non pertinet ad matrimonij usum, sed ad essentiam eius, propter quod facit matrimonium esse honestum, non autem actum eius, ut per hoc actus eius sit immunis à peccato, quod alicuius significationis causa conueniunt, ideo solũ duobus modis cõiuges absq; omni peccato conueniunt, utpote quando conueniunt causa prolis procreandæ, ad dei obsequium educandæ, & causa debiti persoluendi, alias semper est peccatum ad minus ueniale. Dum autem sola natura mouet ad matrimonij actum, non excusatur omnino à peccato, nisi inquantum motus naturæ ordinatur actu aut habitu ultra ad prolem, secundum quod proles est matrimonij bonum, non tamen sequitur quod actus naturę sit malus, sed quod sit imperfectus, nisi ulterius ad aliquid bonum matrimonij ordinetur, alias staretur in creatura, quod sine peccato esse non posset. Si autem q̃ratur, an peccet qui utitur coniuge solum ad fornicationem uitandam: dicendum quod si aliquis per actum illum intendit uitare fornicationem in uxore, nõ est peccatum: quoniam hoc est quædam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Si uero intendit uitare fornicationem in se, sic est ibi superfluitas aliqua, puta incontinentia quædam: atq; secundum hoc est ueniale peccatum. nec ad hoc est matrimonium institutum, nisi secũdum indulgentiam quæ est de uenialibus culpis. Si uero coniugem uir cognoscat causa sanitatis corporeæ, ẽ aliq̃ culpa: qm̃ matrimoniũ nõ est institutũ ad hoc, quẽadmodũ q ex baptismo solũ salutẽ quęreret corporalẽ.

Coniuges conuenientes quãdo excusantur a peccato.

Coniugalis conuentio quando veniale peccatum.

Questio.

Questio Hierony. ¶Postremo quæritur, an semper peccet mortaliter qui uxorem cognoscit (non intendens aliquod matrimonij bonum) secũdum delectationem. Videtur quod sic, quia (ut ait Hieronymus) uoluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore dãnandę sunt. Dictum est quoq; super secundum, quod consensus in delectationem, est mortale peccatũ, similiter usum creaturæ non referre ad creatorem, uidetur mortale.

¶Ad hoc quidam dixerunt, quod quandocunq; actũ cõiugalem libido principaliter mouet, est mortale peccatum: sed quando mouet ex latere, est ueniale. Cũ uero delectatio omnino respuitur ac displicet, fit actus coniugalis sine culpa omnino: ut sic mortale sit, in actu illo delectationem quærere, oblatam autem acceptare sit ueniale, & ipsam odire sit perfectionis. Verum hoc stare non ualet, quia secundum Philosophum 10 Ethicorum, idẽ iudicium est de delectatiõe & operatione: qm̃ operationis bonæ delectatio bona est & malæ mala. Cũq; actus matrimonialis nõ sit scdm se mal⁹, q̃rere delectationem in eo non est de se peccatum mortale. Idcirco dicendum quod si delectatio quęratur ultra honestatem matrimonij, ut si quis uxorem accedat, non quoniam coniunx est, sed quia est mulier, utpote paratus cum ea facere, quamuis uxor sua non esset, est mortale peccatum, & talis uocatur amator ardentior, sicque extra matrimonij bona effertur. ¶Si uero delectatio quæratur infra matrimonij limites, ut scilicet in alia non quæreretur quam in propria coniuge, peccatum est ueniale. ¶Et hoc Hieronymus uocat meretricias uoluptates, quærere eas in uxore, sicut quæruntur in meretrice, utpote ex concupiscentia prædominante. Consensus quoque in delectationem huiusmodi seu in concubitum præcepto prohibitum, est mortale peccatum. Delectatio autem non prohibita, quamuis uenialis, potest inquantum non prohibita, referri in deum. Hæc Thomas in Scripto. ¶Idem Petrus.

Philoso.

Actu coniugali peccat mortal.

Hieron.

Albert.

¶Albertus etiam protestatur quod ex libidine cognoscens uxorem, citra matrimonij limites, obsequitur libidini, non ut fini, sed ut infirmitati, quia uehementia ducitur passionis, ideo in hoc solum uenialiter peccat.

Richard. Questio.

¶Præterea Richardus concordans præhabitis, etiam sciscitatur, an oporteat tria matrimonij bona esse in contrahentium intentione. Respõdet quod non, loquẽdo de esse in intentione actualiter atq; explicite, sed sic loquendo de esse in intentione habitualiter & implicite. Recitat quoq; opinionem dicentium, quod actus matrimonialis fieri quæat sine omni peccato, quamuis non fiat causa reddendi debiti nec desiderio prolis, sed causa uitandi fornicationem in seipso, aut etiam desiderio moderatæ uoluptatis. Primo, quoniam quærere moderatam delectationem in facto honesto, nullũ penitus est peccatum. Delectatio etenim corporalis nõ est secundum se mala, aliter non esset uirtus moralis eã modificans. Secundo, quoniam matrimonium non solum est officium naturæ, sed & remedium culpæ, ergo licitum est eo uti solum ad hoc quod culpa uitetur. Tertio, quia si quis grauem ægritudinem sustinens quæ curare non posset nisi per concubitum cum sua uxore, & ad hoc cognosceret eam, non uideretur peccare. Quarto quoniam sanctus Apostolus loquitur: Propter fornicationem (supple uitandam) unusquisque suam uxorem habeat. Nec obest quod subdit, hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium, quia per hoc uidetur innuere quod liceat, quamuis non præcipiatur. Hæc Richardus.

Delectatio de facto honesto nullum peccatum.

1. Cor. 7.

Dionys. Carthus.

¶Veruntamen alia positio præinducta securior, cõmunior, Augustino quoque & Magistro consonantior esse uidetur.

Scotus.

¶Amplius Scotus contra præhabita arguit, quoniam somnus diutius priuat hominem actu rationis, quam actus matrimonialis, nec tamen assignantur bona somnum excusantia. Ad quam obiectionem respondet Richard⁹, q; somnus est qd naturalę, q; uitari nõ potest, & per ipsum confortatur natura, & ratio uigorat, ita q; somno expleto sit ratio ad suos actus robustior.

Richard.

Durand.

¶Durandus etiam consonat præinductis, excepto quod potius sentit quod actus matrimonialis possit esse sine peccato, etiam quando fit causa uitandi fornicationem in seipso et cætera. præsertim quoniam uir magis tenetur sibi ipsi, puidere de euitatione pctĩ q̃ coniugi. Scripta demum Bonauenturæ de his, omnino concordant responsionibus sancti Thomæ. Supra quoq; dicta ipsius Bonauenturæ de his sunt inducta.

¶De so

¶De solutione carnalis debiti. Dist. XXXII

SCiendum etiam est, quia cum in omnibus alijs uir præsit mulieri, ut caput corpori (est enim uir caput mulieris) in soluendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo Apostolus utriq; pariter præcipit in hac causa sibijnuicem subijci, inquiēs: Vir debitum reddat uxori, similiter & uxor uiro, quia mulier non habet potestatem sui corpis, sed uir. Similiter & uir non habet potestatē sui corpis sed mulier, qa nec mulier ad aliū uirū, nec uir ad aliā mulierē potestatē sui corpis habet, nec uir ad cōtinendum, nec mulier potestatem habet sine mutuo cōsensu, sed alter alteri⁹ potestatē habet corpis, ut poscēti alteri nō liceat alteri negare debitū. In hoc em̄ pares sunt, quia nec uiro nec mulieri corpus suū licet alij tradere, sed sibijnuicē debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio. Per quod non dn̄iū tollit uiro, sed uitiū. Debēt em̄ sibi coniugati nō solū ipsi⁹ sexus sui cōmiscēdi fidē liberorū pcōcreandorū causa quæ prima ē in ista mortalitate societas, uerū etiā infirmitatis inuicē excipiēdę ad illicitos concubitus deuitandos, mutuā quodāmodo seruitutē, ut et si alteri eorū cōtinētia placeat, nisi ex alterius cōsensu nō possit. Ad hoc em̄ neuter habet potestatē sui corporis. Quod adeo verum est, ut etiā q̄ non filiorū pcreandorū, sed infirmitatis & incontinētiæ causa expetit, uel ille de matrimonio, uel illa nō sibi alte utrū negēt, ne p hoc incidāt in dānabiles corruptilas. Reddere em̄ debitum coniugale, nullius est criminis. Exigere autem ultra generandi necessitatē, culpæ est uenialis. Fornicari uero uel mœchari, puniendi est criminis.

De matrimonio secundū causam finalē quantū ad fidē thori. 1. Cor. 7.
Aug⁹ in li. de bono cōiug. c. 6

¶Quod neuter continere ualeat, nisi ex communi consensu.

Quod uero sine consu uxoris uir continere non ualeat, subditis probatur testimonijs. Ait em̄ Aug⁹: Si dicat uir, continere iā uolo, nolo aūt dicit uxor, non pōt. Qđ em̄ tu uis, illa nō uult. Nū quid per continētiā tuā illa debet fieri fornicaria? Si alij nupserit, te uiuo, adultera erit. Nō uult tali lucro deus tale damnū compensari. Redde debitū, & si non exigis redde. Pro sanctificatione perfecta deus tibi computabit, si non quod tibi debetur exigis sed reddis quod debes uxori. Idē: Secundum uerba apostolica, etiam si uir continere uoluisset, & tu noluisses, debitū tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiā, si non suæ, sed tuæ concederet infirmitati, ne in adulteriū caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati uxoris reddit, nō exigit debitū, aut si ppter ppriā infirmitatē ducit uxorē, plāgens poti⁹ qa sine uxore esse non potuit, q̄ gaudens quia duxit, securus expectat diē nouissimū. Idē: Vna sola causa esse potest, q̄ te ad id quod uouisti, non mō non hortaremur, sed etiā phiberem⁹ implere, si forte tua coniūx hoc tecū suscipe animi uel carnis infirmitate recusaret. Nā uouēda talia non sunt a coniugatis, nisi ex consensu & uoluntate cōmuni. Et si pproperę factū fuerit, magis est corrigēda temeritas, q̄ persoluenda pmissio. Non em̄ de⁹ exigit si quis ex alieno aliquid uouerit, sed potius usurpare uetat alienum. Idem: Apl's nec ad tp̄s ut uacent orōni, nisi ex consensu, uoluit coniugē carnali inuicē fraudari debito. Idē: Manifestū est ita uoluisse legē fœminā sub uiro esse, ut nulla eius uota, quæ abstinentiæ causa uouerit, reddanť ab ea, nisi autor fuerit uir permittendo. Nam cum ad pctm̄ eiusdem uiri ptinere uoluerit lex, si prius permiserit, & post ea phibuerit, nō tn̄ dixit ut faciat mulier quod uouerat postq̄ uir pmissiōem reuocauit, qa pmissa iā pri⁹ a uiro fuerat. Viri dixit eē pctm̄, quia abnuit q̄d pri⁹ cōcesserat: nō tn̄ mulieri ex hoc iussum dedit, ut cū pri⁹ uir ei cōcesserit, postea si phibuerit cōtenat. Ex his apparet, q̄ uir uł mulier cōtinētiā deo offerre nō pōt sine cōmuni cōsensu, nec alter alteri debitū negare debet. Si uero qlibet eorū alterum a suo iure absoluerit, ad pterită seruitutē nunquid reuocare poterit? Hoc enim videtur Aug⁹ supra uoluisse. Quibusdam uidetur q̄ mulier discedēs a domo viri, q̄ viro pmittēte continētiā uouerit uel promiserit, eodē prohibēte, soluere non ualeat, & hoc ppter dignitatē viri, q ē caput mulieris. Sed meli⁹ hoc intelligiť in tali casu, vbi uir cōcedit mulieri uouere cōtinētiā, & ante votū prohibet ūi mplere. Si uo habitū mutauerit, non potest reuocare scd̄m illud: Qui vxorē suā velare pmiserit, aliā non accipiat, sed similiter conuertatur.

Aug⁹ super psal. 46. & hr 33. q. 5. c. si dicat.
Aug⁹ ad Editiam 1. Cor. 7.
Aug. ad Armentarium epła 45.
Aug li. 1. de adulterinis coniugijs c 1
Idē in q̄stionibus numero li. 4 cap. 57.
Questio. Respōsio.
1. Cor. 7
Ex cōcil. Remēsi. 33 q 5, c, qui vxorem,

¶Quibus temporibus cessandum sit a coitu.

Et licet debitum poscenti semper sit soluendum, non licet tamen qualibet die poscere. Vnde Augustinus: Christiano cum vxore sua aliquando licet conuenire, aliquando non. Propť pcessionis em̄ dies & ieiuniorū aliq̄n non licet conuenire, quia etiā à licitis abstinēdū est, vt facili⁹ impetrari possit quod postulatur. Idē: Quotiescūq; enim vel dies natiuitatis vel reliq̄ festiuitates aduenerint, non solū a concubinarum consortio, sed etiam a proprijs vxoribus abstinete. Item Ambro. Si causa procreandorū filior ducit vxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsū vsum, quia & dies festi, & dies processionis & ipsa ratio conceptus & partus, iuxta legem cessare vsum carnis his debere temporibus demonstrant.

Aug⁹, li. de q̄stionibus noui & uete. te. q. 127. & hr 33. q. 4 c. christiano,
Ibidem, c quotienscunq;
Ambro, 33. q. 4. c. si causa,

¶Hieronymus videtur dissentire a præmissis,

¶Illi autem quod dictum est, reddere debitũ non esse pctm̃, uidetur obuiare quod ait Hiero. Quicũq; vxori debitũ reddit, vacare nõ põt orationi, nec carnes agni edere. Itẽ: Si panes ꝓpositionis ab his qui vxores suas tetigerãt, comedi nõ poterãt: quãto magis panis q de cœlo descendit, non põt ab his qui cõiugalibus paulo ante hæsere cõplexibus, uiolari atq; cõtingi: non ꝙ nuptias condẽnemus, sed ꝙ eo tpe quo carnes agni mãducaturi sumus, vacare à carnalibus opibus debeamus. Hoc caplm maxime ad ministros ecclię ꝑtinere videt, quibus nõ licebat sacra officia celebrare, atq; mysteria tpe coniugalis amplexus, quo etiam pręsentia spiritussancti non datur. Vnde idem ait Cõnubia legitima carent quidẽ pctõ, nec tamen tẽpe illo q̃ coniugales actus gerunt, ꝑsentia spiritussancti dabitur, etiam si propheta esse uideat qui officio generationis obseqt.

Hieron. in quodã sermone. 33. q. 4. sciat. & 1. Regũ. 21

Johan. 6 Hierony. sup. Mat. 21. p. 1.

¶Quibus temporibus non sunt celebrandę nuptię.

Nec solũ in opere carnali obseruanda sunt tempora, sed etiam in celebrandis nuptijs, secundũ illud: Non oportet a septuagesima usq; in octauam paschæ & tribus hebdomadibus ante festum sancti Iohannis, & ab aduentu dñi vsq; post epiphaniã domini celebrare nuptias. Quod si factũ fuerit, separentur. Item Nicolaus papa: Nec uxorem ducere, nec coniugia facere quadragesimali tempore, conuenire posse ullo modo arbitror.

Nicolaus papa. 33. q. 4. c. nec vxorem.

SVMMA DISTINTIO. XXXII.

IAm supra tractauit Magister de bonis matrimonij, & qualiter actum illum excusent. Hic declarat qualiter circa actum illum maritus & uxor consistant ęqualis conditiõis, quanquã in alijs uir sit caput uxoris, ex quo cõcludit ꝙ neuter eorum sine consensu alterius possit se ad castitatem astringere. Attamen ne ex hoc putetur quolibet tẽpore amplexibus esse uacandum, ostendit quando inde cessandum sit, & item quibus temporibus a nuptijs celebrandis oporteat abstinere.

1. Cor. 7

QVAESTIO. I.

HIc quæritur primo, Vtrum vterque coniugũ tenetur ex praecepto alteri debitum reddere indifferenter quocunque tempore, et si non, quibus temporibus ad hoc tenetur et quibus non.

¶Videt ꝙ nõ semp teneant ad hoc q hoc ipsũ interdũ obesset corpori & animæ, ut tẽpore mẽstruorũ & infirmitatũ quarũdã, tẽporibus quoq; cõmunionis & pręcipuarũ festiuitatũ, & diebus qui actibus afflictionis, cõpunctionis & precipuæ deuotionis sunt deputati. Graue quoq; uidetur asserere ꝙ matronæ q̃dã multũ deuotæ mortaliter peccẽt, q̃ maritis suis denegant cõmisceri, ex quadã abũdãtia spiritualitatis, ac uoluptatũ detestatiõe carnaliũ, siue ex senectute, sicut in Genesi loquit Sara. Postq̃ cõsenui, & dñs meus uetulus est, uoluptati operã dabo? q̃si dicat, nõ decet. Rursus, q cõsentit errãti, & cooperatur peccãti, cũ ipso in uitijs cõmunicat. Si ergo alt coniugũ imoderate idiscreteq; petat, nõ debet ei cõthoralis ꝑbere cõsensum. ¶In oppositũ sũt q̃ habẽtur in litera, & ꝙ debitũ reddere est actus iustitiæ, & cadit sub præcepto.

Gen. 18

¶Ad hæc Thomas respõdẽs: Matrimoniũ, inqt, principalit institutũ est in naturæ officiũ, ideo in actu eius seruãdus est & considerandus modus naturæ, secundũ quem uis nutritiua non ministrat generatiuæ, nisi id ꝙ ad indiuidui conseruationem superfluit. Nam istud naturalis ordo requirit, ut res prius in seipsa perficiatur, deinde de sua perfectione communicet alteri, quod etiã dictat ordo charitatis & gratię naturam perficiens. Idcirco cum uxor in uirum potestatem non habeat, nisi quantum ad generatiuam uirtutem, non quo ad ea quę ad conseruationem indiuidui ordinantur, uir tenetur uxori debitum reddere in his quæ ad generationem ꝑtinẽt prolis, salua in primis, ꝓpriæ incolumitate ꝑsonę. Si igitur uxor quærat immoderate & contra consistentiam congruam uitę uiri, non est petitio debiti, sed iniusta exactio. Hinc quoq; si uir impotens fiat reddere debitũ ex causa matrimoniũ consequente, ut ex præcedẽte debiti redditione, nõ habet mulier ius petendi plus ab illo: imo petẽdo magis ostẽdit se meretricẽ quã cõiugẽ. Si uero uir impotens sit ad hoc ex alia causa iusta & licita, iterum excusatur, nec illa habet ius exigendi. Si uero causa illa illicita sit, ipse in culpa ẽ, pęnitereq; debet alias crimen uxoris, si ex hoc in adulteriũ ruat, sibi q̃dammõ imputatur, ideo operã dare debet pro uiribus, ut uxor cõtineat. ¶Verũ his obijci põt, ꝙ ex redditione debiti coniuges à cõmunione impediuntur, ad quã certis temporib' tenẽtur: sicq; impletio huius pręcepti ab impletione alterius, imo & maioris pręcepti, impedire uidetur.

Thomas.

Coniunx a conthorali qñ habet debitũ petere.

Quæritur quoq; an propt leprã alterius coniugũ, alter ab exhibitione debiti excusetur, quod imo apparet, qm̃ ex semine leprosi nascitur proles infecta. Et respondendũ ad primũ, ꝙ quis implens unum pręceptũ, potest ad tempus inhabilis fieri ad alterius impletionẽ pręcepti, seu ad aliquid officium sacrũ implẽdũ, quẽadmodũ iudex reũ dãnando irregularis efficitur. Similiter implẽs pręceptũ redditionis debiti carnis, fit ineptus ad diuina obsequia exequẽda, seu sacra misteria participanda, nõ ꝙ actus redditionis illius existat pctm̃, sed rõne carnalitatis act' illius. Sicq; (ut ait Magister) Hiero. loquit de ministris ecclesię, dicẽs ꝙ carnes agni comedere nequeunt nec orõni uacare qui uxori debitũ reddũt, & de hoc infra dicet. Ad aliud respõdẽdũ, ꝙ lępra soluit sponsalia, non matrimoniũ, ideo uxor uiro quamuis leproso tenetur debitum reddere, non tamen tenetur ei cohabitare. Nec enim tã cito ex coitu sicut ex frequenti cohabitatione inficitur. Et quis inde nascat proles infirma, tñ melius ei est sic esse quam omnino non esse. Questio.

Hieron.

¶Quęritur quoq;, an uxori etiã non petenti, teneat uir debitũ reddere. Dicendũ quod dupliciter põt debitũ peti. Primo expresse ꝑ uerba, secundo interpretatiue ꝑ signa. Et si uxor petat ꝑ signa certa & euidentia, quãuis ex uerecundia uerbis non exprimat, tenetur ei uir debitum reddere, ac si uerbis exprimeret. Questio.

¶Insup quæri potest, an liceat mulieri menstruatę debitum petere. Et rursus, an mulier talis debeat debitũ soluere uiro petenti. Ad horum primum dicendum, quod ad mulierem menstruatam accedere fuit in lege prohibitum, tum propter immunditiam mulieris, tum propter nocumentum proueniens proli ex commixtione huiusmodi. Et quantũ ad primũ, præceptũ fuit ceremoniale: q̃tũ ad secũdũ fuit morale: qa cũ matrimoniũ ad bonũ plis principalit ordinet, oĩs inordinat' matrimo-

nij

nij usus, quo bonum prolis impeditur, prohibetur.
Veruntamen fluxus menstruorum est duplex, utpote
naturalis & innaturalis. Naturalis, quem mulieres pa-
tiuntur temporibus determinatis, quando sunt sanæ.
Innaturalis est, quando inordinate et quasi continue ex
aliqua infirmitate fluxum sanguinis patiuntur. & in ta
li fluxu non est prohibitum mulierem accedere, præser
tim in noua lege, quoniam tunc mulier propter infirmi
tatem nequit concipere. Et quoniam fluxus talis per-
petuus seu diuturnus consistit, unde oporteret uirum
semper à coniuge abstinere. Tempore autem fluxus il-
lius naturalis potest concipere uxor, nec durat nisi ad
modicum tempus. ideo prohibitum est eam tunc acce-
dere, mulieri quoq; tunc debitum petere. Vnde in Le
uitico habetur: Ad mulierem quæ menstrua patitur, nõ
accedes. Et super illud Esaiæ, Omnes iustitiæ nostræ
quasi pannus menstruatæ, ait Hieronymus: Tunc uiri
debent ab uxoribus abstinere, quia tunc concipiuntur
membris damnati, cæci, claudi, leprosi, & huiusmodi,
Leuiti.18 ut quia parentes non erubuerũt in conclaui misceri, eo
Isai.64 rum peccata pateant cunctis, atq; aperte redarguantur
in paruulis. Et si obijciatur quod uir fluxũ seminis pa-
tiens potest debitum petere, dicendum quod fluxus se
minis in uiro ex infirmitate procedit, nec semen sic flu-
ens generationi est aptum, nec talis fluxus est diutur-
nus, ideo nõ est simile. Item quamdiu mulier menstrua
patitur, non põt pro certo constare an sterilis sit. Quæ
dam enim in iuuẽtute sunt steriles, quæ processu tempo
ris sunt fœcundæ.

¶ Ad secundum quæsitum quidam dixerunt, quod
sicut mulier mẽstruata non potest debitum petere, ita
nec reddere. Quem admodum enim non teneretur red
dere, si infirmitatem haberet in proprio corpore, ex q̃
periculum immineret, ita reddere non tenetur ad uitan
1.Corin.7 dum periculum prolis. Verum ista opinio derogare ui
detur matrimonio, per quod datur uiro omnimoda
potestas in corpus uxoris, quantum ad actum matri-
monialem. Nec est simile de periculo prolis & coniu-
gis, quia si coniunx infirmetur, certissimum est quod ex
actu carnali periculum ei immineat. sed hoc non est ita
certum de prole, cui forte non ita eueniet. Ideo alij di-
cunt, quod si uir ab uxore ita disposita debitũ petat sci-
enter, debet eũ mulier quãtũ põt precib⁹ monitisq; auer
tere: nõ tñ ita instãt, ut sit uiro occasio incidẽdi alias cor
ruptiões dãnabiles, si ad eas pnus credat. Si autẽ petat ig
norant, debet mulier aliquã occasionẽ ptẽdere, & infir
mitatẽ allegare, ne debitũ reddat, nisi uiro piculũ time
atur. Tamen si uir non desistat, debet ei mulier reddere
debitum, nec tutum esset quod uiro suam passionem in
sinuaret, nisi de eius probitate atq; prudentia pie præ-
sumeret, ne forte abominationem ad ipsam concipiat.
Nec obstat illud Leuitici, Si quis ad menstruatam acce-
dat, uterq; morte moriatur, quia intelligendum est hoc
quãdo uterq; sponte consentit, sed in casu quo inuite ac
quiescit marito, non proprie ei consentit.

¶ Amplius de hoc, an maritus & uxor æqualis sunt
authoritatis in petendo reddendoq; debitum. Dicen-
dum quod æqualitas duplex est. Vna quantitatis seu æ-
quiparantiæ, alia proportionis. Equalitas quantitatis
est, quæ attenditur penes duas quantitates eiusdẽ mẽ
suræ, sicut bicubiti ad bicubitum. Equalitas uero pro-
portionis attenditur inter duas proportiones speciei e-
iusdem, ut dupli ad subduplum. Loquendo ergo de
prima æqualitate, uir & mulier non sunt æq̃les in ma-
trimonio; nec quantũ ad actum coniugalẽ, in quo id q̃d
nobilius est, uiro debetur, nec quantũ ad dispensationẽ
domus, in qua uir regit & regitur uxor. Sed quantum
ad secundam æqualitatem, æquales sunt in utroq;: q̃m si
cut uir tenetur uxori in actu coniugali dispensationeq;
domus ad id quod uiri est, ita uxor uiro ad id quod ux
oris, sicq; fertur in litera, in reddendo & petendo debi-
tum. Vxor tamen non tenetur reddere debitũ uiro nõ
petenti, & hoc per accidens est, quoniam uir non ita e-
rubescit petere debitum sicut uxor. Ex his patet solutio
quæstionis qua petitur, Vtrum uir & uxor possint uo
tum emittere contra debitum coniugale. Nempe cum
uouere actus sit uoluntatis, de illis bonis potest esse uo
tũ, quę nr̃ę subiacẽt potestati ac uolũtati. Cumq; coniu-
ges sibi inuicem teneantur in uoti redditione, non ua
lent cõtra hoc quicquam uouere. Et si obijciatur, quod
uir põt accipere crucẽ, & abire in subsidium terrę san-
ctę, etiã uxore nolente: & tñ per hoc impeditur à debi
ti redditione, dicendum quod satis probabile est, quod
uxor debeat uelle continere ad subueniendum genera
li necessitati terræ sanctę. Ideo in fauorem negocij (p
quo crux datur) institutum est, quod liceat uiro sine ux
oris consensu accipere crucem. Quemadmodum etiam
posset domino suo terreno à quo feudum accepit, sine
consensu coniugis militare, nec tamen in hoc subtrahi-
tur uxori ius suum, quoniam potest uirum sequi. Ve-
rum circa hoc quæritur, an unus ualeat sine consensu
alterius uouere non petere debitum. Dicendum, quod
de hoc est duplex opinio, una quod imo, quoniam pete
re est potestatis & proprij iuris. Alij dicunt contrariũ,
quia si unus eorum nunquam peteret. ex hoc matrimo
nium fieret alteri onerosum, dum unus semper subiace
ret confusioni petendi hoc debitum Et istud est uerius.

¶ Nunc respondendum ad ista, an liceat temporib⁹
sacris & festiuis reddere debitum, & an peccet morta-
liter qui tunc petit. Ad quæ dicendum, quod actus ma-
trimonialis, et si careat culpa, attamen sua delectatione
deprimit rationem, & à deuotione impedit mentem.
Idcirco diebus quibus specialiter diuinis uacãdum est,
non est licitum petere. Deniq; cum mulier habeat pote Diebus fe
statem in corpus uiri, quantum ad actum illum, & cõ stis debi-
tra, tenetur unus alteri debitum reddere in quocumq; tũ nõ licet
tempore, et hora quacumq;, salua debita honestate quę petere, licz
in talibus exigitur. Non enim oportet statim in publi- tñ reddere
co reddere. Et quamuis peccet qui petit, non tamen qui
soluit, quia inuite hoc facit. Hoc enim propter lubricũ
carnis est diuinitus ordinatum, ut petenti debitum sem
per reddatur, ne qua detur peccati occasio.

¶ Atuero petere debitum in die festiuo, non est cir-
cumstantia trahens ad aliam speciem culpæ. idcirco nõ
potest in infinitum aggrauare, & iccirco nõ peccat mor
taliter uir seu uxor petens debitum die festiuo, maius
tamen peccatum est, petere debitum solo delectationis
amore, quã timore incidendi lubricũ carnis. Sed obijci
potest, quod primo Dialogorum sanctus refert Greg.
mulierem in nocte à uiro cognitam, mane à diabolo
arreptam cum ad processionem uenisset. Et responden
dũ q̃ punita nõ fuit, ppter hoc q̃ debitũ reddidit, sed q̃m
paulopost cõtra cõsciẽtiã ad diuina temere se ingessit.

¶ Postremo q̃ritur, an nuptię interdicẽde sint tẽpo
rib⁹ in textu expressis. Dicendum. quod quando nouæ
spõsæ ducuntur, animus coniugum ex ipsa nouitate ma
gis circa curam carnalium ac temporalium occupatur,
propter quod in nuptijs solent ostendi multa signa dis
solutæ lætitiæ. Hinc temporibus quãdo homines de-

bent se specialiter ad spiritualia eleuare, & compunctioni ac deuotioni esse intenti, prohitum est nuptias celebrari, uidelicet ab aduētu usq; ad Epiphaniā, præsertim propt̄ cōmunionē quæ secūdū antiquos Canones, in natali fit Chri. A septuagesima quoq; usq; octauas Paschæ, propt̄ cōmunionē paschalē, & itē à tribus diebus ante ascēsionē usq; octauas Pentecostes propter præparationē ad susceptionē adorādi paracleti spiritus sancti, & propt̄ cōmunionē tūc suscipiēdā. Hæc Thomas.

Questio ¶Eadem Petrus, qui tamē probabilius arbitratur, quod unus coniugū sine consensu alterius potest uouere non petere debitum propter rationem prętactam. Etiā sciscitatur an tempore impręgnationis liceat exigere debitum, uidetur quod non, quia secundum Ambrosiū super Lucam, tempore illo est abstinendum; & fœtus concepti ex coitu deformantur. Hieronymus quoque: Qui dicunt se causa humani generis uxoribus iungi, saltem pecora imitentur, & postquam uenter uxoris intumuit non perdant filios. Pecora etiam post cōceptionē continent. In oppositum est, quod mulier grauida secundum physicos plus appetit coitum quam ante, ergo plus indiget remedio, id est, uiri sui commixtione contra fornicationem. Respondet, Aut sine periculo abortus potest debitum à grauida exigi seu reddi, aut non. Si potest, debet reddi, & sine peccato mortali potest exigi, quoniam usus matrimonij licitus non solum est officium, sed etiam remedium. Si non potest sine periculo tali reddi, non debet exigi neq; reddi quoniam principalior est institutio in officium quam in remedium. Ambrosius itaq; loquitur de debito honestatis, uel in casu quo est periculum prolis. Idem dicendum ad uerbum Hieronnymi. Nec est simile de homine & brutis, qa brutorum coniunctio solū est in officium, non in remediū.

(margin: Ambros. / Hierony.)

¶Iterum quærit, An matrimonium contractum tēpore interdicto, sit separandū. Videtur q; sic, quoniam Anacletus loquutus est: Non oportet à septuagesima usq; octauas paschæ, & tribus hebdomadibus ante festum sancti Iohannis, & ab aduentu domini usq; ad epiphaniam nuptias celebrari, quod si factum fuerit, separentur. Dicendum quod duplex est prohibitio ecclesiæ: Vna simplex, alia irritans & annihilans quod in contrarium agitur. Prima prohibitione non obstante, tenet quod in contrarium agitur, sed peccat qui facit. Et talis est prohibitio celebrationis nuptiarum. Secunda dirimit factum, & impedit faciendum. Ad obiectum ergo dicendum, quod ecclesia tripliciter separat matrimonialiter iunctos. Primo, quo ad uinculum: secundo, quo ad thorum & cohabitationem simpliciter. Tertio, quo ad thorum tantum & ad tempus. Primo modo separat personas illegitimas: secundo modo, non seruantes fidem in matrimonio: tertio, eos qui contrahunt contra interdictū ecclesiæ. Hæc Petrus. Concordat omnino Richardus. Veruntamen positio illa sancti Thomæ de hoc, an alter coniugum potest uouere non petere debitum sine consensu alterius, uerior conuenientiorq; uidetur, quia si alter nunquam petat, alius facile suspicatur se nō amari ab illo, & quod alium amet tanquam adulter.

¶Bonauentura tamen tenet, sicut ex Petro & Rchardo iam dictū est, atq; in cęteris dictis ex Thoma cōcordat. Et quærit an coniunx tenetur debitū reddere fornicāti. Respondet quod non, si constet sibi sic esse, nec eiusdem est criminis, neq; ab ecclesia est cogendus, si possit probare Si uero petat, priuat se sua libertate, & ad soluendum se obligat. ¶Albertus item consonat præinductis, atq; uituperat promittentē non petere debitū, qm̄ periculosum est, & à tali promisso absoluere potest (ut ait) episcopus. Asserit etiam quod reddens debitū propter fidem thori atq; iustitiam, uel exigens propter bonum prolis, non fit à perceptione eucharistiæ prohibēdus, sed de hoc suo relinquendus iudicio. Quæ autem in iure uidentur contrarium dicere, per modum admonitionis aut consilij exponuntur.

¶De diuersis coniugij legibus. Dist. XXXIII.

Qualiter fides thori fuerit in patribus antiquis, 32, q, 4, c, nunc recurrat his ita Gen. 2,

QVæritur hic de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse vxores uel cōcubinas, utrum peccauerint. Ad quod dicimus, pro ueritate temporum uaria inuenitur dispensatio conditoris. Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adam scilicet & Euā inchoatum est coniugium, deo per os Adę dicente: Homo adherebit vxori suæ, & erunt duo in carne una. Et secundum inchoationis modum inter duos tantum per omnem successionem temporum contraheretur coniugium, si primi homines in obedientia perstitissent. Post eorum uero copulam filij & filiæ eorum matrimonio coniuncti sunt, sed unus uni tantum. Ideo autem fratres sororibus tunc sunt copulati, quia non erant alię mulieres uel uiri, quibus Adæ filij uel filiæ iungerentur. Primus omnium Lamech duas legitur (Gene. 4) simul habuisse uxores, & hoc in eo arguitur, quia pro expletione carnalis uoluptatis id fecisse phibetur. Postea uero cum iam pene omnes homines falsis dijs seruirent, paucis in cultu dei permanentibus, consultum est à deo plures in matrimonio copulare sibi, ne illis paucis deficientibus, cultus et notitia dei deficeret. Vnde Abraam uiuente uxore ad ancillam intrauit, et ex ea genuit. Iacob etiam liberis et ancillis se copulauit. Et filiæ Lot, patre ebrio * usæ sunt. Cum enim cęteris in idololatria relictis Abraam et filios eius in peculiarem populum sibi dominus elegisset, rite multarum fœcunditate mulierum populi dei multiplicatio quęrebatur: quia in successione sanguinis, erat successio religionis Vnde etiam in lege, maledicta erat sterilis quę non relinquebat semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus coniugia decreta sunt, quia in successione familię successio est officij. Non ergo Abraam uel Iacob deliquit, quia pręter uxorem filios ex ancilla quęsiuit: nec tamē illorū exēplo pręter coniugale debitum fœcūditatem in aliqua licet alicui quęrere, cum illorum coniugia * nostrorum equentur uirginitatet et immodetatus usus coniugij nostri temporis, turpitudinem fere imitetur fornicationis illius temporis. De hoc Augustin⁹ sic ait:

(margin: Gen. 16 / Gen. 29 & 30, / Gen. 19 / * al's abuse / Deute. 7 / * al's cōtinētię / Aug⁹ in li. de uirginibus,)

Anti

Antiquis iustis non fuit pctm̄ q̄ pluribus fœminis utebantur: nec contra naturam hoc faciebāt, cum non lasciuiendi causa, sed gignendi hoc facerent. Nec contra morē, quia eo tempore ea fiebant. Nec contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Idem: Obijciuntur Iacob quatuor uxores, quod quando mos erat, crimen non erat. Sic patriarchæ coniugibus excipientibus semē suum miscebantur, non concupiscentia perficiendę uoluptatis, sed prouidētia propagādę successionis: sicut apostoli auditoribus suis admirantibus doctrinam suam condelectabātur, nō auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ ueritatis. Idem alibi: Antiquis temporibus cū adhuc salutis nostræ misterium uelaretur, iusti officio propagādi nuptias cōtrahebāt, non uicti libidine, sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent & uellent. Vtebantur tamen coniugibus, & plures uni uiro habere licebat, quas castius habebat quam nunc unam quilibet istorū in quibus uidemus, quod secundum ueniam concedit Apostolus. Habebant enim eas in ope generandi, non in morbo desiderij. Item Ambro. Dixit Sara ad Abraam: Ecce conclusit me dominus, ut non pariam. Intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex ea, & ita factum est. Considera primum quod Abraam ante legem Moysi & ante euangelium fuit. Non ergo in legem cōmisit Abraam, sed legem pręuenit. Nondum enim interdictum uidebatur. Secundo considera q̄ non ardore aliquo uagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillę contubernio coniugalem posthabuit thorum, sed studio quærendæ posteritatis & propagandæ sobolis. Adhuc post diluuiū raritas humani generis, erat etiā religionis. Deniq; & Lot sancti filiæ hanc causam quærende posteritatis habuerūt, ne genus deficeret humanum: & ideo publici muneris gratia, priuatam culpam pretexit. Item August. Iustus quamuis cupiat dissolui & esse cum Christo, tamen sumit alimentum non cupiditate uiuendi, sed officio consulendi, ut maneat quod necessarium est propter alios. Sic misceri fœminis iure nuptiarum officiosum fuit sanctis uiris, non libidinosum. Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani generis: & utrunq; non est sine delectatione carnali, quæ tamen modificata & refrenata temperantia in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod autem in sustentando uitam illicitus est cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius uel illicitus concubitus: & quod est in cibo licito immoderatior appetitus, hoc est in coniugibus uenialis ille concubitus.

Aug. sup. Gen. 2 hr 32. q. 4. c. obijciunt Iacob. | Actor. 2 | 1. Corin. 7 | Gen. 16 | Gene. 19 | Aug. in li. de bono coniugali

¶ Non præfertur uirginitas Iohānis castitate Abraæ.

Quod uero castitas uirginalis non præferatur in merito coniugali castitati Abraę, Aug. ostendit inquiens: Sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Iohanne qui passus non est, sic non est impar meritum continentiæ in Iohanne, qui nullas expertus est nuptias, & in Abraam qui filios genuit. Nam illius cœlibatus & istius connubium, pro temporum distributione Christo militauerūt, sed continentiam Iohānes in opere Abraam in solo habebat habitu. Melior est autem castitas cœlibum quam nuptiarum, quarum unam Abraam habebat in usu, ambas in habitu. Caste enim & coniugaliter uixit. Esse aūt castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Item Hiero. Quis ignoret sub alta dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomō Abraam ante placuit in cōiugio, sic nunc uirgines placent in castitate. Seruiuit ille legi & tēpori suo, seruiamus & nos legi & tempori nostro, in quos fines seculorū deuenerūt. Ex his apparet quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerūt uxores uel concubinas. Eas eñ nunc uxores appellat scriptura, nunc concubinas. Rachael tamen & Lia ambæ vxores fuerunt, non concubinæ.

1. Cor. 10 | Gen. 29

¶ Oppositio.

Si quis opponat quod fidem thori non seruabant illi patres. Dicimus in hoc seruasse fidem thori: quia non alijs, sed proprijs uxoribus uel ancillis miscebant. Ecce quę fuerit consuetudo in hac re ante legem. Legis uero tempore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum matre, cū nouerca, cum sorore, cum nepte, cum amica, cum matertera, cum nuru, & alijs quibusdam. Permisit autem diuortium fieri dato libello repudij, in quo uir scribebat causas pro quibus vxorem repudiabat. Permisit autem aliam ducere dato priori quod propter duritiam cordis eorum permissum Christus dicit, Non ut concederetur dissidium, sed ut tolleretur homicidium. Permisit fieri mala, ne fierent peiora: & hoc permittendo non dei iustitiam demonstrauit, sed in peccatore minuit culpā.

Quę erat consuetudo legalis | Leuitic 18 | Deut. 24 | Matt. 19.

¶ Cui licebat plures habere uel non. Sed nunquid sub lege licebat habere plures uxores? Audi quid scriptum est in Deuteronomio: Non habebit rex uxores plurimas quæ alliciant animam eius. Super quem locum ait, Augusti. Manifestum est Salomonem hoc pręceptū transisse. Dauid autem plures habuit, nec præceptum præterijt. Permissum est enim regi plures

Deut. 17

res habere, non plurimas, quæ alliciant animã multiplicatę. Cum tamen additur, ut non eleuetur cor eius, alienigenas prohibuisse uidetur. Veruntamen multiplicatio uxorum generaliter prohibita est. Permissum est autem regi plures habere, sed non multiplicare. Veniente autem plenitudinis tempore, quo Christi gratia ubiq; est dilatata, reducta est lex nuptiarum ad priorem honestioremq; institutionem, ut unus uni in figura Christi & ecclesiæ coniugatur. Nec quæritur electio numeris in successione generis, sed in perfectione uitæ & syceritate† scientiæ: & uirginitas fœcunditati pręfertur, & sacerdotibus continentia indicitur.

Ephe. 5

† cõsciẽtię

¶ De uirginitate mentis & carnis

Melior est autem uirginitas mentis quam carnis. Vnde Ambro. Tolerabilius est mentem uirginem quam carnem habere. utrunq; bonum est si liceat, si non liceat, saltem nõ homini, sed deo casti simus. Virgo prostitui potest, adulterari non potest: nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam. Idem: Non potest caro ante corrumpi, nisi mens ante fuerit corrupta. Item Isidorus: Non potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Munda enim a contagione anima, caro non peccat. In fine huius capl'i aperitur quomodo uerum sit: nisi anima prius fuerit corrupta, corpus non posse corrumpi, scilicet peccato. Illud etiam Augustini aduertendum est: Sicut, inquit, sanctius est mori fame quam idolo tythis uesci, ita sanctius est defungi sine liberis, quem ex illicito coitu stirpem quærere. Vndecumq; uero nascãtur homines, si parentum uitia non sectentur, & deum recte colant, honesti & salui erunt. Semen enim ex quali cunq; homine, dei creatura est: & eo male utenti, male erit, non ipsum aliquando malum erit.

Ambr in lib. de uirginibus & hr 32 q 5. c. tolerabilius. 32 q. 4 reuera. Isidorus in synonimis. Aug. in lib. de bono coniugali. cap. 16. 32. q. 4. c. Sicut.

SVMMA DISTINCTIONIS. XXXIII

Hic circa prædicta de bonis matrimonij mouet quęstionem de pluralitate uxorum in patribus, quos scriptura cõmendat, ita ut eos in hac pluralitate à transgressione oporteat excusare, cum tamen ab exordio ex institutiõe creatoris coniugium fuerit inter duos, & ex pluralitate uxorum multa mala nascantur. Itaq; probat quod istud non licuit unquam nisi ex dispensatione diuina. Deinde commendat ueterum patrum castimoniam coniugalem eximie, in tantum ut asserat uirginitatem sanctissimi Iohannis Baptistæ præferri non posse coniugio Abrahæ. Consequenter declarat non idem esse, habere uxores plures, & plurimas. Deinceps pandit sanctam uirginitatem sub euangelica lege castimonię matrimoniali præponi debere.

QVAESTIO. I.

Hic quæritur primo. An habere plures vxores sit contra legem naturalem, et an licitum fuit. ¶ Videtur quod sit innaturale atq; illicitum. qa per matrimonialem contractum maritus transfert corporis sui potestatem in coniugem, & econtra, ergo postquam transtulit sic in unam, non potest transferre in aliam Imo iniuriam facit priori cui aufert quod ei⁹ est, & furtum ac rapinam committit in eam. Insuper, unus uix sufficit uni soluere debitum coniugale. Deus quoq; totius ordinis, iuris ac potestatis fons, causa & finis, ab exordio instituit unam uni tantummodo sociari. Imo uni uiro plures uxores coniũgi parit inter illas dissentiones, & minuit charitatem. Lamech etiam qui primus bigamiam induxit, duas ducendo uxores, iuste ac plurimum uituperatur. ¶ Circa hæc scribit Gulielmus Parrhisieñ in suo Sacramentali: Quemadmodum natura unum & unam adunat, & binos tantum coniũgit ad perficiendum opus generationis, sic lex binos & binas coniungere matrimonijs seu matrimonialiter debet. Amplius, si extrema consistunt in duobus, necessario & media. Cumq; extremitates in duobus consistant, uidelicet uis generatiua & proles, Proles enim non est nisi duorum, uis quoq; generatiua duorum ramorum est, ergo & opus generatiõis (quod est unum mediorum) in duobus consistit, utpote uno mare & fœmina una, ergo & reliquum medium, scilicet matrimonium, quod est quasi generandi officium. Amplius, cum uir & mulier matrimonialiter coniunguntur, aut dant sibi inuicem in plenũ alter alteri corporis sui dñium ad opus generationis, aut alter dat, alter non dat, aut in parte seu pro parte sibi inuicem hoc concedunt. Si totaliter & integre, manifestum est quod non potest esse matrimoniũ, nisi inter unum & unam. Impossibile est quippe duos plene aliquid possidere diuisum, ita quod uterq; illud plene, iure possideat. Cumq; iste sit uir mulieris istius, quantum ad usum sui corporis coniugalem, non nisi de licentia eius potest alia mulier uti iure eodem. Quod si dicatur quod alter dat plenum ius corporis sui alteri, non econtra, manifestum est quod ex altera parte matrimonium non fit, sed (ut dici solet) ex altera parte claudicatio est propter imperfectionem consensus. Et quoniam nõ dat alteri absolute ius utendi corpore suo, sed ad tempus, ut concubina seu meretrix, aut amator turpis, ut fornicator, inter quos quamuis ad tẽpus sit uinculum societatis, nemo tamen uocat illud matrimonium. Consentire nanq; ad tempus seu dare ad tempus usum corporis sui, nequaquam est matrimonialis contractus. Hæc Gulielmus. ¶ Qui hanc disputationem prolixe ac pulchre prosequitur, non solum in suo Sacramentali, sed etiam libro de fide & legibus. Ex quibus concludit quod nec licitum est nunc, nec unquam licuit uni uiro simul habere duas uxores aut plures, & quod omnes q legũtur plures simul habuisse uxores, non nisi unam ueram habuerunt uxorem, ita quod cæterę omnes fuerũt concubinę, quod tamen prima facie horribiliter sonat. Idcirco addendum est, quod sine dispensatione omnipotentis dei nunquã licuerit, prout infra tangetur. ¶ Hinc in Sacramentali idem doctor subiungit: Quæstionem nobis pariunt exempla patriacharum & regum sanctorum, Abrahæ, Iacob, Dauid, qui nõ solũ plures uxores, sed & concubinas habuisse leguntur: Ad quod respondendum, uiros illos dei spiritu præditos, nihil sine dei consilio ac reuelatione in rebus tam discriminosis egisse aut attẽtasse, deũ q̃q; altissimũ ex certa causa eis ultra cõmunẽ legem aliqd indulcisse. Sciebat etenim eos uelle portare onera multitudinis matrimoniorum large utendo matrimonij nomine. Sciebat eos, uelle seruare fidem

Gen. 2

Gen 4

Gulielmus Parrh.

Vxores duas vel plures habere si aliqñ licitũ.

Gene. 16 Gen. 29 2. Reg. 11

fidẽ multis uxoribus magis q̃ unũ ex hominibus nostri temporis uni soli uxori, sciebat eos uelle uti speciositate ac multitudine cõiugũ ea tẽperãtia, q̃ ꝓpagandæ proli, nõ carnis uoluptati inseruirẽt, sicut & diuitiarũ copiã cõtulit eis, & utiq; omniũ cõditor deus sine iniuria cuiuscũq; potuit in lege matrimonij dispẽsare, potestatemq; cõiugũ in alterutrũ ad beneplacitũ suũ dilatare, restringere ac mutare, & priuilegiũ dare uiris eximiæ sanctitatis ad habendũ plures uxores, quos nouerat nequaq̃ causa lasciuiæ, sed desiderio sobolis copiosæ ad dei obsequiũ educandæ pluralitatẽ uxorũ admittere, tunc præsertim, qñ perpauci erant ueri dei cultores, cuius cultũ ꝑ carnalẽ ꝓpaginẽ oportuit cõseruare, ut filij successionis essent & filij religionis: & hoc quasi solũ in una plebe, cæteris gẽtibus ad idololatriã lapsis.

Gen. 29 Etenim q̃tus amor sanctæ posteritatis sanctis mulieribus inerat olim, ostendit q; Sara sanctũ patriarchã, suũ maritũ suasit, & q̃si coegit ingredi ad suã ancillã, atq; q; filiæ Lot patre suo dormienti commixtæ sunt, quatenus semen super terram reseruarent.

Augustin. ¶ Præterea circa hęc quęstio oritur, q̃ sapiẽtes Saracenorum & aliq̃s Iudęorum nõ mediocrit mouet, quod sc; unus uir sufficit plures fœcũdare. Cũq; tẽpus perbreue sit, quo licitum est uxori misceri, quã post impregnationem nõ decet accedere, toto ergo residuo ociosa erit uis generatiua, atq; incontinentiæ patebit periculis, nisi uxorum multitudine succurratur, qua & plures agri poterunt seminari, fœcũdari & fructificare. Ad quod respõdemus, quod refrenanda est concupiscentia, & uitanda multa pericula quę ex coniugum multitudine oriunt, puritati quoq; & continentię est studẽdum: nec summũ principaléve bonum hominis est generationi carnali intendere, sed potius spiritalibus exercitijs summopere insudare, & cordis sui agrum uirtutum seminibus, sanctis meditationibus, uirtuosis ac feruidis decorare affectibus. Hæc Gulielmus.

Thomas Aquinas ¶ Hinc Thomas: Omnibus, inquit, rebus naturaliter insunt quędam principia, q̃ per proprias operationes non solum queant efficere, sed etiam fini suo faciant congruentes, siue sint actiones cõsequentes ex natura generis, siue ex natura speciei, sicut magneti ex natura generis sui conuenit ferri deorsum, & ferrum attrahere ex suæ speciei natura. Quemadmodum autẽ in rebus agentibus ex necessitate naturę principia actionum sunt formæ, ex quibus prodeunt propriæ operationes fini conuenientes, ita in his qui cognitionem participant, principia agendi sunt cognitio &

Lex seu ius naturale quid. appetit⁹. Vnde oportet quod in ui cognoscitiua sit naturalis conceptio, & in ui appetitiua naturalis inclinatio, quibus operatio reddatur generi aut speciei cõueniẽs. Cumq; homo præ cęteris animalibus rationẽ finis cognoscat, proportionemq; operis ad finẽ, ideo naturalis conceptio indita ei, qua conuenienter ad agendum dirigitur, lex naturalis seu ius naturale uocatur. In cæteris uero, æstimatio naturalis. Bruta nanq; ex ui naturæ impelluntur ad operandum magis, quam proprio iudicio regulentur. Quicquid uero actionem reddit inconuenientem fini à natura intentum, est contra ius naturæ. Actio quoq; inconueniens esse potest fini principali, aut etiam fini secundario, & siue sic, siue sic, hoc potest esse dupliciter. Primo, ex aliquo quod omnino impedit finem, sicut nimia commestio impedit sanitatem, quasi principalem finem commestionis, & bonam habitudinẽ corporis in negotijs exercendis, quæ est secundarius finis. Secundo, ex aliquo quod facit difficiliorẽ, seu minus decentem peruentionem ad finem principalem aut secundarium, sicut inordinata comestio quantum ad tempus. Si ergo actio sit inconueniens fini primo modo, prohibetur directe per legem naturæ primis præceptis legis naturæ quæ sunt in operabilibus, sicut communes conceptiones in speculatiuis. Si autem sit inconueniens fini secundario quocunque modo, aut etiam principali, tanquam faciens eius adeptionem magis difficilem & minus decentem, prohibetur non primis præceptis, sed secundis quæ deriuãtur ex primis, sicut conclusiones in speculatiuis ex principijs per se notis. Matrimonium autem pro fine principali habet prolis procreationem & educationem, qui finis competit homini secundum naturam sui generis. Vnde & in alijs animalibus est communis, ut octauo Aethicorum dicitur, sicq; proles ponitur matrimonij bonum. Pro fine autem secundario secundum Philosophum, habet in solis hominibus communicationem operum, quæ necessario sunt in uita: & secundum hoc coniugati sibi inuicem fidem debent, quę est unum de matrimonij bonis. Habet demum & alium finem, inquantum est in ipsis fidelibus, in quibus est significatio Christi atq; ecclesiæ: sicq; bonum matrimonij dicitur sacramentum. Itaq; primus finis correspondet matrimonio hominis, inquantum est animalis: secundus, inquantum est homo: tertius, inquantum fidelis. Pluralitas autem uxorum neq; totaliter tollit, nec aliqualiter impedit primũ finem, cum unus uir sufficiat plures coniuges fœcundare, pluresq; proles educare. Secundum uero finem quãuis non totaliter tollit, attamen multum impedit uxorum pluralitas: quia difficile est esse pacem in domo ubi uni uiro plures uxores iunguntur, quoniam unus uix ualet satisfacere illis ad uotum. Et quoniam communicatio plurium in uno officio causat litem, hinc sicut figuli corrixantur, sic plures uxores eiusdem mariti. Tertium autem finem totaliter tollit, eo quod sicut Christus est unus, sic & ecclesia una est. Ex quib⁹ patet quod pluralitas uxorum quodammodo est contra legem naturæ, & quodammodo non. Idcirco non sequitur q; semper fuit peccatum, quia (ut Tullius ait) res à natura perfectas & consuetudine approbatas, legum uirtus & religio sanxit. Vnde patet quod ea quæ naturalis lex dictat quasi ex primis principijs legis naturę deriuata, non habent uim coactiuam per modum præcepti absolute, nisi postquam lege diuina aut humana sancita sunt, propter quod asserit Augustinus, quod non fecerunt contra præceptum, quoniam nulla lege ad huc fuit prohibitum. ¶ Sed obijci potest, quia naturale ius appellatur quod natura omnia animalia docuit, sed in multis animalium speciebus, unus mas pluribus fœminis commiscetur, ergo non est de iure naturali unum tantum uni coniungi. ¶ Dicendum, quod ius naturale multipliciter dicitur. Primo à principio intrinseco, quia à natura est inditum, sicq; diffinit Tullius tertio Rhetorice, dicens: Ius naturę est quod non opinio genuit, sed uis quædam innata inseruit. Et quia etiã in rebus naturalibus aliq motus dicũtur naturales non q̃a sunt ex principio intrinseco, sed q̃m sunt à principio supiori mouẽte, ut motus q sunt in elementis ex impressiõe cœlestiũ corporũ naturales uocantur, ut tertio Cœli cõmentator testatur. Ideo ea quæ sunt de iure

diuino

diuino, dicuntur esse de iure etiam naturali, cum sint ex impressione infusioneq́ꝫ dei, sicq́ꝫ accipitur ab Isidoro, qui fatetur quod ius naturale nominatur quod in lege & euangelio continetur. Tertio dicitur ius naturale nõ solum à principio, sed à natura, quia de naturalibꝰ est: & quia natura contra rationem diuiditur, idcirco strictissime sumendo ius naturale, illa quæ ad homines tãtum spectant, quamuis sint de naturalis dictamine rationis, non sunt de iure naturali, sed ea tantum quæ naturalis ratio dictat de his quæ sunt homini alijsq́ꝫ cõmunia. & sic datur prætacta diffinitio ista: Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Pluralitas ergo uxorum, quamuis non sit contra ius naturale tertio mõ sumptum, est tamen contra ius naturale secundo modo acceptum, quoniam iure prohibetur diuino: & item contra ius naturale primo modo cõsideratum, quia natura instinctum parit cuilibet animali secundum modũ suæ speciei conuenientem. Nam & animalia quædam in quibus ad educationem prolis requiritur solicitudo utriusq́ꝫ parentis, naturali instinctu seruant & continuant mutuam coniunctionem, ut patet in turture & colũba. ¶ Deniqꝫ unam uxorem habere plures maritos, est contra prima principia iuris naturalis. Idcirco hoc nunquam licitum fuit, imo per hoc quãtum ad aliquid, totaliter tollitur bonum prolis: & quo ad aliquid, impeditur, quamuis enim procreatio prolis per hoc non totaliter impediretur, quia contingit post primam impraegnationem mulierem iterum impraegnari, ut dicitur nono de animalibus: tamen per hoc multum impeditur, quia uix potest accidere quin corruptio accidat circa utrumqꝫ fœtum, uel quantum ad alterum. sed educatio totaliter tollitur, quia ex hoc sequeretur prolis incertitudo respectu patris, cuius cura necessaria est in educando, ideo nulla lege aut consuetudine est permissum, unam mulierem plures habere maritos.

Mulierem unã plures hr̃e maritos oĩuno semper illicitum.

¶ Insuper patet ex his, quod uxores plures habere potuit aliquando licitum esse ex dispensatione diuina, eo quod non sit contra prima, sed secunda præcepta legis diuinæ. Actus quippe humanos uariari oportet secundum diuersas conditiones personarum, temporꝝ, locorum, circumstantiarumq́ꝫ aliarum, ideo conclusiones ex primis præceptis iuris naturalis deductæ, non semper efficatiam habent, sed ut in pluribus. Talis est enim materia in moralibus, ut ait Philosopus in Aethicis. Cumq́ꝫ difficile sit tales uarietates determinare, idcirco earum determinatio legislatori reseruatur, ut præstet licentiã prætermittendi legẽ in casibus ad quos se legis efficatia non extendit: & talis licentia, dispensatio nuncupatur. Lex autem de unitate uxoris, est diuinitus, non humanitus instituta: nec unquam uerbis aut litteris tradita, sed corde impressa, sicut & alia ad legem naturæ qualitercunq́ꝫ spectãtia. Ideo in hoc à solo deo potuit dispẽsari per inspirationẽ internã, q̃ principaliter patribus sanctis est facta, & per eorꝝ exemplũ ad alios deriuata tunc, qñ necessaria fuit maior multiplicatio ꝓlis ad dei cultum, ut dictum est. Hoc quoqꝫ pensandum, ꝙ naturalis inclinatio in ui appetitiua, sequitur naturalem conceptionem in cognitiua. Cumq́ꝫ non sit ita contra naturalẽ cõceptionẽ intellectiue, unũ uirꝝ habere plures uxores; sicut ꝙ una uxor habeat simul plures maritos, ideo uxor nõ in tm̃ refugit consortiũ in uiro, sicut e cõtra: ideo tã in hoĩbus q̃ in brutis inuenit̃ maior zelus uiri ad fœminam, quam econtrario.

Questio

¶ Præterea si quæratur, an habere concubinã sit contra legem naturæ. Videtur quod sic, cum hoc sit adulterium in persona ligata, uel fornicatio in soluta. In oppositum est quod sancti uiri, Abraham, Iacob, Dauid, concubinas habuisse leguntur. Dicendum quod quicũque concubitu utitur propter delectationem, non ordinando illam ad finem à natura intentũ, excedit. Cũq́ꝫ res denominentur à fine tanquam ab optimo, ideo nomen concubinæ illam coniunctionem designat, qua solus concubitus quæritur propter seipsum. Et si qs qñqꝫ ex tali concubitu prolem quęrat, non tamen actus ille conueniens est ad bonum prolis, in quo non solum significatur procreatio prolis, sed etiam educatio atqꝫ instructio eius, quæ cum longo tempore durent, exigit lex naturæ, ut parentes diu commaneant ad subueniendum communiter proli. Vnde & aues quæ communiter nutriunt pullos, ante completam illorum nutritionem non separantur. Hæc autem obligatio tam diuturna, inter marem ac fœminam matrimonium facit. Hinc accedere ad fœminam matrimonialiter non coniunctã, quæ dicitur concubina, est contra legem naturæ.

Gen. 16 Gen. 19 2. Reg. 5

Concubina quid designet.

¶ Veruntamen quidam gentilium simplicem fornicationem & concubinatum non reputabant illicita, qa in ipsis lex naturæ fuit obfuscata, quantũ ad multa. Lex demũ naturalis non solum prohibet iniustitiam, sed etiam opposita omnium uirtutum, sicut contra legem naturalem est gulose comedere, uirginem uiolare. Hinc concubinatus est mortale peccatum, quia per ipsum fœdus amicitiæ inter deũ & hominẽ & inter ipsos hoĩes uiolatur, debita quoqꝫ ordinatio parẽtũ ad prolẽ, ut dictum est, quãuis quidã aliqñ plus reputent quędam peccata minora, ad quæ tantã inclinationem & incitationem non habent. sicq́ꝫ Iudas mendacium potius exhorruisse uidetur, quam fornicationem cum Thamar. Tñ mendacium quod contra promissum esset, sicut & illud fuisset, esset ænorme peccatum. ¶ Queritur quoqꝫ, an aliqñ licuit concubinã habere. Et respondendũ ꝙ scd̃m q̃sdam añ legis Mosaicæ dationem, fornicatio simplex non fuit pct̃m, ut Rabi Moyses dixit, qd̃ ꝓbat ex hoc, ꝙ Iudas cũ Thamar cõcubuit, q̃ ratio inefficax est, estq́ꝫ falsa opinio illa, nec opꝰ est Iudã in hoc excusare, qui & ipsius iusti Ioseph uenditionẽ cõsuluit, & ipsum Ioseph odisse uidetur, atqꝫ (ut fertur in Genesi) Ioseph fratres suos saltem aliq̃s de crimine pessimo accusauit. Idcirco cõcubinã ꝓprie dictã habere nunq̃ scd̃m se licuit, nec etiã ex dispensatione, cũ probatũ sit concubitum illum in se esse illicitũ, & contra prolis bonũ: & ita est cõtra prima iuris naturalis præcepta, q̃ dispensationẽ nõ admittũt. Ideo ubicũqꝫ aliq in ueteri testamẽto legunt̃ cõcubinas habuisse, quos necesse est à mortali excusari pc̃tõ, intelligendũ est ꝙ legitimę uxores fuerũt. Attamẽ cõcubinę uocant̃, qm̃ aliqd habuerũt de rõne uxoris, & aliqd de rõne concubinæ. Nẽpe scd̃m q̃d matrimonii ordinat̃ ad suũ finẽ principalẽ, qui est prolis bonũ, uxor coniũgit̃ insolubili uinculo, aut saltẽ diuturno, nec cõtra hoc est dispensatio aliqua: sed quantum ad finem matrimonij, qui est dispensatio familiæ & communicatio operꝝ, uxor iungitur uiro ut socia, & hoc poterat competere concubinæ; & sic illæ uxores habebant aliquid simile concubinis. Et si obijciatur quod Abraham eiecit ipsam Agar, ergo non fuit uera ipsius uxor, Dicendum quod ex diuina dispensatione & commissione hoc egit ad significandum misterium quod ad Galathas tangit Apostolus. Similiter quod Ismael hæres non fuit cum Isaac, ad misterium pertinebat, quod tangit ibidem Apostolus. ¶ Conformiter mysterium fuit quod Esau

Cõcubinatus mortale peccatũ.

Gen. 38

Questio.

filius

filius liberæ non fuit hæres, ut ad Romanos habetur. Sic & mysterium fuit quod filij Iacob tam ex liberis quam ex ancillis nati, indifferenter fuerunt hæredes: quod tangit Augustinus, quoniam Christo nascuntur in baptismo filij & hæredes tam per bonos atque catholicos, qui significantur per liberas, quã p prauos & hæreticos, qui figurantur per ancillam. Hæc Thomas in Scripto.

Gal.4. Rom.9 Augustin.

¶ Qui item in Summa cõtra Gentiles libro tertio multa super his scribit, & primo ostendit quod fornicatio simplex sit mortale peccatum. Quemadmodum enim totus homo ordinatur ad certum finem, ita & quælibet pars ipsius. Semen autem quamuis sit quantum ad indiuidui conseruationem, superfluum, est tamen necessarium ad speciei propagationem, & ad hoc ordinatur. nec per coitum emittendum est nisi ad generationem, nisi aliud uirtus matrimonialis requirat. Ad prolificationeu uero exigitur congrua educatio ac informatio eius; ad quas (sicut ostensum est) necessaria est matrimonialis coniunctio. Vnde & in Deuteronomio dominus loquitur: Non erit meretrix de filiabus Israel, neq; scortator de filijs Israel. Et Tobias ait ad filium suum: Attende tibi ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. Dein de probat ibi quod matrimonium debet esse unius ad unam, & quod indiuisibile debeat esse, & quæ ibi scribit, partim præhabita sunt, cætera paulo post quantum ad sententiam exprimentur.

Deut.23 Tob.4.

¶ Concordat Petrus per omnia: Ius, inquiens, naturale dicitur instinctus seu dictamen naturæ, regulans eã ac dirigẽs ad aliqd faciendũ, uel nõ faciẽdũ per q; assequatur finem intẽtum. Ius quoq; quoddam est impressum in corde, quoddam foris scriptum in codice. Et iuxta hoc est dispensatio duplex, uidelicet tacita & expressa. Bigamia autem erat contra ius naturale intus impressum, non scriptum. Iccirco ad illius relaxationem sufficit dispensatio tacita inspirata. Dispensatio etiam duo requirit, uidelicet autoritatem ex parte dispensantis, & causam recompensantem ex parte eius cum quo dispensatur. Cumq; super ius naturale nullus habeat autoritatem nisi autor naturæ, ideo solus ipse in hoc iure potuit dispensare. Causa uero dispensandi fuit multiplicatio hominum & conseruatio cultus diuini in populo dei, ut patuit. Deniq; malorum actuum quidam in se implicant deformittaem, & in illis non dispensat, quoniam nulla deformitas culpæ subest uoluntati diuinæ. Alij non implicant, & in illis deus dispensauit interdum. Concubinæ autem quas sancti habuisse leguntur erant uxores quantum ad thorum, quia matrimonialiter iunctæ: non quantum ad dignitatem, quoniam non habebant autoritatem matrumfamilias in regimine domus atq; familiæ. Hæc Petrus.

Petrus. In dispensatiõe duo requirunt.

¶ Richardus quoq; consentit dictis ex Thoma, excepto quod ratio quam sanctus doctor assignat, cur cõcubitus concubinarius nulla dispensatione possit fieri sine peccato, ei non placet, quia in aliquo casu talis concubitus bonum prolis non impediret, sicut etiam frequenter patre prolis defuncto, sola mater prolem conuenienter enutrit ac instruit: & in tali casu possit conditor legũ deus dispensare. Hinc Richardus aliã indispensabilitatis causam assignat, dicendo quod talis concubitus semper est cum non sua, idcirco illicitus. Nihilominus creator omnipotens plenitudinem possidens potestatis super omnem uirum & mulierem, facere posset quod uiro ac mulieri liceret sibiinuicem concedere corporum suorum potestatem ad tempus, seu ad totam uitam, quod eis non ualet concedi nisi autoritate diuina. Hæc Richardus. In cæteris consonat præinductis.

Richard⁹ cõtra Thomam.

¶ Præterea præinductis etiam Bonauentura concordat pro maxima parte. Sed respondendo ad istud, ad deus debuerit dispensare quod licet uni uiro haberesimul plures uxores & concubinas, disseruit: Ad dispensationem ut conuenienter ac debite fiat, quatuor ista oportet concurrere, necessitatem, utilitatem, congruitatem & honestatem. Et hæc quatuor fuerunt in illa dispẽsatione Primo fuit ibi cõgruitas, quãtũad tẽp⁹, qm̃ tẽpus fuit figuræ, & qm̃ Chr̃us gñraturus fuit spiritaliter proles per baptismum, tam in ecclesia catholica quam in hæreticorum conuenticulis, ideo præcedere debuit matrimonium horum præfiguratiuum, sicut ex positum est. Rursus, quia eorum qui ab hæreticis baptizantur: quidam hæresim imitantur, quidam ad ecclesiam conuertuntur. ideo utriusq; figura præcessit, Primi in Ismaele, de quo in Genesi habetur: Ejjce ancillã hanc & filium eius. Secundi in Iacob, cuius filij ex ancillis inter liberos computati sunt. Et istud docet Augustinus libro de baptismo.

Bonauen. Ad dispensationem quatuor requiruntur. Gene.21 Galat.4 Gen.46 Aug.

¶ Fuit item necessitas, quia tunc pauci erãt uerum deum colentes, & cætera ut supra. Fuit quoq; utilitas, quoniam filij à parentibus erudiebantur, & mores patrum seruabant. Fuit demum honestas, quia non libidinoso affectu, sed casto uxores cognoscebant & concubinas. Hinc dispensatio illa non extendebatur, nisi ad eos qui maritali & temperato affectu mulierib⁹ utebantur. Hæc Bonauentura.

¶ Qui in huius quæstionis distinctione sentit, aperte, quod concubinæ illæ non fuerunt sanctorum uirorum uxores legitimæ. Vnde expresse affirmat quod Agar non fuit legitima Abrahæ uxor, cuius contrarium communiter dicitur uerius q; censetur, præsertim quoniam in Genesi legitur, quod Sara dedit Agar in uxorem Abrahæ. Ancillæ quoq; quas Iacob duxit, interdum in Genesi uocantur uxores, aliquando concubinæ. Similiter in libro Iudicũ uxor Leuitæ nũc uxor nũc concubina uocat. Et ita ex Canonica, pbatur scriptura, quod nomen concubinæ ibi accipitur pro minus principali uxore. Istud etiam modestius & exemplarius sonat, & prætactæ consonant rationes.

¶ Atuero Albertus hic scribit multa pulchra, quæ sententialiter ex Thoma & alijs sunt inducta. Et asserit nunquam licuisse uiro cuicumq; ancillam uel alienam cognoscere, sed ancillam in matrimoniumd uctam ex instinctu spiritus sancti, & ita fecerunt patriarchæ. Concedit quoq; quod patriarchæ huiusmodi fuerunt bigami, & ait ipsum Lamech non reprehendi de bigamia, quoniam inde reprehensibilis non fuit, sed aliunde. Cuius contrarium communiter dicunt expositores atq; doctores. imo in textu asseritur, quod de siderio uoluptatis duxerat duas, nec dispensatio dei se extendebat ad tales. Et addit, Nunquam licuit unam mulierem habere plures uiros. Primo, quoniam nimia concussio matricis facit excidere fœtum. ideo etiam cũ

Conceptionis impedimenta.

uno multum coire, est periculosum partui: cum diuersis uero coire, omnino contrariatur. Secundo quia ex nimio fluxu seminis iniecti & eiecti, lubricatur matrix, ita quod nihil tenet, ideo non concipiunt meretrices. Vnde & fœminæ quæ cum uno solo nimis frequentis sunt coitus, minus rariusq; concipiunt. Tertio quia in semine nimis fluente, esse nequit debita maturitas ad cōceptum & partum requisita.

QVAESTIO. II.

Quæstio.

DE diuortio iam quærendum, Hoc est, de libello repudij seu inseparabilitate matrimonij, de qua tamen iam dictum est sæpe, quod scilicet uinculum matrimoniale non dissoluatur nisi per mortem, quo præsupposito, remanet quæstio, quomodo in ueteri testamento licuit dare libellum repudij, seu repudiare conthoralem, an etiam facto diuortio, liceat separatis cum alijs contrahere. Et de istis leguntur in Euangelio Iudæi Christum interrogasse, qui respondit non licere uirum ab uxore discedere, causa fornicationis excepta. Cumq; obiecissent, Cur ergo Moyses præcepit nobis dare libellū repudij? Respondit, Ad duritiam cordis uestri loquutus est uobis & cætera. Itaq; de his scribit Gulielmus in Sacramentali.

Mat. 19.

Gulielmus Parih.

¶De diuortijs atq; repudijs quam inique & immisericorditer Iudæi & Sarraceni agant & sentiant, facile est manifestare. Lex quippe de repudijs, quæ in Deuteronomio legitur, permissio fuit, non præceptio ob duritiam cordis Iudæorum utriumq; tolerata, id est, lege non uindicata, ne in uxores proprias grassarentur. Iam autem declarauimus matrimonium esse perpetuum & indissolubile uinculum. Causam uero fornicationis non solum prudenter, sed etiam iuste sapientia dei Christus excepit. Quæ enim fidem non seruat thori maritalis, indignam se facit ut ei seruetur, & ius thori quod polluit, iuste amisit. Deinde ne uel hæreditas, quæ iure successionis ad cognatos atq; propinquos ipsius pertinet, ad adulteros transeat, hoc est, ad filios adulterio genitos. Tertia causa potuit esse zelus uirorum, qui maxime excandescere solet propter adulterium in uxores. Vt ergo uiris parceretur a morte spirituali quam incurrerent uxores occidendo, & uxoribus à morte corporali, permissum fuit diuortium. Si ergo fornicata fuerat uxor uiri alicuius quod maneat innupta, aut uiro suo reconciliari procuret. Veruntamen ex hac causa nō solet diuortium celebrari, propter fragilitatem temporum nostrorum, uidelicet ne & uiri cum mulieribus se polluant, & ne mulieres amplius fornicentur: & quoniam ista causa quæ ad fortius astringenda matrimonia introducta est, ea intolerabiliter dissolueret. Si autem diuortium licitum esset, prout Sarraceni asserunt & Iudæi, tam diu durabit contagium, quamdiu amor atq; concordia inter coniugatos, & ita consensus eorum ininuicem, non coniugalis, firmus & absolutus, sed concubinarius & amatorius, imo turpis & fornicatorius fuit. Nempe ut ipsi affirmant, sufficientes causæ diuortij sunt ira & odium, ex quibus timetur mors uxoris. Secunda est fœditas, qualis est lepra, uel magis menstruositas hoc est, menstruorum irrestringibilis fluxus. Tertia deformitas. Quarta, sterilitas, Quamlibet harum dicunt sufficere ad matrimonium dissoluendum, & licere uiro ad alia uota transire. Quod si uerum est, licebit & mulieribus hoc ipsum, cum non minus consulendum sit eis quam uiris, & subsidijs longe magis indigeant. Sed quia probatum est, solum concessum in perpetuam ac indissolubilem societatem, matrimonium facere constat, propter nullam illarum causarum diuortia licite fieri. Amorem quoq; illum carnalem temporalem ad conthoralem, parit lasciuia, non uera iustitia.

Deut. 24.

¶Amplius si tam facilis potest esse uxorum desertio, uiri iracundi & inuidiosi innumerabiles fœminas polluerent, repudiando unam post aliam: imo secundum hoc, quod erit matrimonium, nisi prætentatio & quasi prælibatio fœminarum. Insuper sine suo demerito mulier odio potest haberi, & ita cum fuerit deflorata & alijs contemptibilis facta, à uiro suo abijci poterit & repelli? Iniquissime ergo agitur contra mulieres per diuortia illa incredulorum. Hęc Gulielmus. qui ista tam in Sacramentali quam in libro de fide & legibus diffusius probat.

¶Præterea Antisiodorensis in Summa sua libro quarto. Dicendum est, inquit, de libello repudij quod fuit contrarium tertio bono matrimonij: utpote sacramento quod inseparabilitatem requirit, ille uero libellus separationem effecit. Erat nanque libellus repudij charta in qua uir scripsit causas propter quas sponsam seu coniugem repudiare uolebat. Quod autem libellum repudij dare fuit peccatum mortale, probatur: quoniam fuit contra tertium matrimonij bonū, uidelicet contra sacramentum. Item quia contrarium est iuri diuino ac naturali: quia communis animi conceptio est, ut quos deus coniunxit, homo non separet. Sed contra hoc rursus arguitur, quia (ut ait autoritas) error cui non resistitur, approbatur: ergo cum Moyses non restiterit illi errori, sed potius eum permisit, uidetur approbasse eundem, & esse particeps culpæ, ac causa uniuersorum malorum quæ inde sequuntur. Ad idem ualet alia autoritas, dicens: Qui culpam non redarguit, ei consentit. Ad hoc respondemus, quod hæ duæ autoritates intelliguntur, quando prælatus utiliter potest ac debet resistere ac redarguere. Moyses autem nequibat utiliter huic errori resistere, quoniam multitudo fuit in culpa, sicut ecclesia non potest modo resistere militibus detinentibus decimas, quia si eis resisteret, mai⁹ malum in ecclesia oriretur. Sed iterum obijci potest, quoniam Moyses a spiritu sancto, accepit legem de repudianda uxore: & illa lex cum fuerit a spiritu sancto, fuit utiq; bona & iusta, nec mulier repudiabatur nisi sententia lata à iudice, qui iudicauit causas diuortij in charta descriptas rationabiles esse, ergo uir sic faciendo non peccauit. Dicendum quod Magister distinguit permissionem, quoniam una est concessionis, quando permittitur fieri, quod in casu melius est quam suum contrarium, sicut abbas dispensat cum monacho quod comedat carnes tempore egretudinis.

Antisiod.

Libellus repudij.

Matt. 19.

Leuit. 24.

1. Cor. 7.

¶Alia est permissio indulgentiæ quando permittitur aliquid licitum, cuius contrarium melius est, sicut

1. Cor. 7 sicut Apostolus permisit secundas nuptias. Est quoque permissio tolerantiæ, quando permittitur peccatum mortale ne contingat peccatum enormius. Et hæc uocatur permissio comparatiua. Sic Moyses permisit diuortium ac ducere aliam, ne fieret homicidium. Iudæi nanque erant luxuriosi, crudeles & ad tantum facinus proni. Lex ergo non præcepit diuortium fieri absolute, sed sub conditione mandauit, ut si uellent omnino uxores repudiare, prius describerent causas diuortij, ac iudici præsentarent &c. Et si rursus obijciatur, quia (ut ait Apostolus) non sunt facienda mala ut eueniant bona, ergo nec toleranda sunt mala minora, ne ueniant maiora: imo in proposito ex diuortij tolerantia uidentur peiora oriri, cum dicat saluator: Quicunque dimiserit uxorem & duxerit aliam, mœchatur: & qui dimissã duxerit, mœchatur. Respondemus quod non sequitur, non sunt facienda mala ut ueniant bona, ergo nec sunt tolerãda mala &c. Qui facit mala, peccat. Qui autem tolerat mala, quia utiliter nequit resistere, in hoc non peccat. Vxoricidium quoque excedit mœchationẽ. Mulier uero repudiata, permittebatur cum alio contrahere, ita quod lex pro hoc eam corporaliter non puniuit. Prohibebatur uero redire ad primum maritum, præsertim si repudiata fuit a uiro secundo. Hæc Anti.

Diuortiũ quo permisit Moses

Roma 3

Matt. 19.

Thomas Aquinas.

¶Insuper Thomas circa hæc ait, primo responden do ad istud, utrum per dispensationem potuit licitum esse uxorẽ dimittere: Dispẽsatio in pceptis pcipue in his quæ sunt aliquo modo de lege naturæ, est sicut mutatio cursus rei naturalis, qui cursus mutari potest dupliciter. Primo ex alia causa naturali, ut patet in his quæ in minori parte aut rarius accidunt, & sic non mutatur cursus rerum quæ semper sunt. Secundo per causam penitus supernaturalem, ut in miraculis, & ista mutatio potest contingere in naturalibus, quæ per naturam semper contingunt, ut in statione solis & lunæ tẽpore Iosuæ. Ita ratio dispensationis in præceptis legis natuæ, quandoque est in inferioribus causis: sicque dispẽsatio cadere potest supra secunda præcepta legis naturæ, non super prima, quia inuariabilia sunt ut patuit. Quãdoque aũt totũ est in causis superioribus, & tunc dispensatio potest esse diuinitus, & contra prima præcepta legis naturæ, ratione alicuius diuini mysterij significandi aut ostendendi, quemadmodum Abrahæ iussum fuit occidere filium innocentem. Nec tales dispensationes communiter fiunt ad omnes singulares personas. Si ergo inseparabilitas matrimonij inter prima pcepta legis contineat, solum hoc secundo modo cadet sub dispensatione. Si uero sit inter secunda præcepta legis naturæ, potuit etiã primo modo cadere sub dispensatione. Videtur autem potius inter secunda præcepta legis naturæ contineri. Inseparabilitas nanque matrimonij non ordinatur ad bonum prolis, quod est matrimonij finis principalis, nisi quantum ad hoc quod parentes prouident filijs pro tota uita per debitam præparationem necessariorum in uita. Huiusmodi autem rerum appropriatio nõ est de prima intentione naturæ, secundum quam omnia essent communia. Idcirco uxoris dimissio non uidetur esse cõtra primam naturæ intentionem. Idcirco nec contra prima legis naturæ præcepta. Hinc primo modo sub dispensatione cadere uidetur.

Iob. 10.

Gene. 22

Questio.

¶Præterea si quæratur, an sub lege Moysi licuit uxorem dimittere: dicendum quod de hoc est duplex opinio. Vna, quod qui dato libello repudij dimittebant uxorem, non excusabantur a peccato, quamuis excusarentur à pœna secundum legem infligenda propter quod dicitur Moyses libellum repudij permisisse, sicque ponunt quatuor modos permissionis. Vnum per priuationem præceptiõis, ut quãdo maius bonũ nõ præcipitur, sed minus bonum permittitur, sicut Apostolus non præcipiendo uirginitatem, permisit matrimonium. Secundus modus est per priuationem prohibitionis, sicut uenialia dicuntur permissa, quia non sunt prohibita. Tertio per priuationem coercitionis, sicque omnia peccata permittuntur à deo, quia non impedit ea. Quarto per priuationem punitionis, & sic libellus repudij permissus fuit in lege, non propter maius bonum consequendum, sicut pluralitas uxorum, sed propter crimen uxoricidij euitandum, ad quod fuerunt proni Iudæi ex corruptione sua in irascibili. quemadmodum etiam permissum eis fuit extraneis fœnerari, propter corruptionem eorum in concupiscibili, ne suis fratribus fœnerarentur. Et sicut propter corruptionem suspicionis in rationali permissum fuit sacrificium zelotypiæ, ne sola suspicio iudicium in eis corrumperet. Sed quia lex uetus, quamuis gratiam non conferret, tamen ad hoc data erat, ut peccatum ostenderet, prout communiter sancti testantur, ideo alijs apparet quod si repudiando uxorem peccassent, hoc saltem per legem aut prophetas eis indicari debuisset, alias neglecti uiderentur, si de necessarijs ad salutem nõ fuissent instructi, cum & obseruatio legis tunc mereretur uitam æternam. Hinc dicunt, quod quamuis repudiare uxorem sit per se malum, licita tamen fiebat ex permissione diuina, quod confirmant autoritate Chrysostomi: asserentis: A peccato abstulit legislator quando permisit repudium. Et quamuis hoc probabiliter sit prolatum, primum tamen communius sustinetur.

Deut. 24

Permissio ne rõnes quatuor 1. Corin. 7

Deut. 23

Nume. 5

Iohannes Chrisosto.

Questio.

¶Porro si quæras, utrum repudiatæ licuit cum alio uiro contrahere: respondendum quod non, secundũ primam opinionem iam tactam, quoniam uinculum matrimoniale mansit inter eam & primum maritum, nec potuit simul duos habere maritos, sicut uiro licebat duas simul habere uxores. Secundum aliã uero opinionem hoc licuit ex permissione diuina, sicut & ipsum diuortium. Et si obijciatur quod allegatum est, quia qui dimissam duxerit, mœchatur: exponit hoc pro tempore noui testamenti, in quo reuocata est illa permissio.

Matt. 19

¶Quæritur demum, an licuit uiro repudiatam ad se rursus assumere. Respondendum quod in lege circa libellum repudij duo erant permissa, puta uxorem dimittere, & dimissam alteri uiro cõiungi. Duo quoque præcepta, ut libellum conscribere, & quod repudians non posset eam recipere: quod secundum primã opinionem factum fuit in pœnam uxoris quæ alteri nupsit, atque in hoc fuit polluta: sed iuxta aliam opinionẽ in pœnam mariti, ne uiri faciliter repudiarent uxores.

¶Quæritur item de causis repudij, respondetur quod causa permissionis repudij fuit uitare uxoricidium. Cumque crimen hoc immediate oriatur ex odio, ipsum odium fuit proxima causa repudij. Odium uero ex alijs oritur causis, quæ sunt fœditas in corpore, puta infirmitas seu alia notabilis macula: uel in anima, ut fornicatio uel aliud tale, quod in moribus inhonestatem inducit. Alij autem probabiliter magis coartant has causas, dicentes quod non licebat uxorem repudiare, nisi propter aliquam causam post matrimonium su-

Questio.

peruenientem, nec propter quamlibet talem, sed propter illas duntaxat, quæ bonum prolis impedire ualebāt uel in corpore, ut sterilitas & lepra, aut aliquid tale: uel in anima, ut si esset morum malorum, quos filij possent sectari. Quædam etiam glossa super Deuteronomium adhuc magis artat causas illas ad peccatum, quoniam & per fœditatem intelligit culpam.

¶Postremo causæ repudij in speciali non scribebātur in libello, sed in generali, non ut ostenderetur iustum repudium sed (secundum Iosephum) quatenus mulier habens libellum conscriptum de repudio, alteri nubere posset, alias ei traditus non fuisset. Etenim iuxta Iosephum talis fuit scriptura, Promitto tibi quod nunquam tecum conueniam. Sed secundum Augustinum libellus scribebatur, quatenus mora interueniente, atq; concilio Scribarum dissuadente, uir a proposito repudiandi desisteret. Hæc Thomas in Scripto.

Josephus *Aug.*

¶Præterea intuendum quod in uerbis præhabitis præsupponi uidetur, quod nec in lege nec in prophetis deus ostenderit repudium uxoris esse uitiosum, quod non reor concedendum. Mox enim cum Malachias dixisset, Cum odio habueris eam, id est, uxorem dimitte dicit dominus deus Israel, dando uis ei libellum repudij uidetur quasi rem prorsus licitam non solum approbare, sed etiā iubere. Verum si quod his uerbis, non imperatiue, nec pure, sed tantum propter uitandum aliquod deterius, puta uxoricidium permiserit dominus uxoris dimissionem libellumque repudij, intelligitur ex uerbis sequentibus. Nam (ut dixi) cum dixisset: Cum odio habueris uxorem, dimitte eam, mox sequitur: Operiet autem iniquitas uestimentum eius, dicit dominus exercituum. Operiet, inquit, iniquitas uestimentum eius, hoc est iniquitas huiusmodi uiri dimittentis uxorem ex odio, uel causa non iusta operiet uestimentum eius.

Diony cō tra Tho. *Mala. 2.*

¶Præinductis ex Thoma, concordant scripta Petri & Richardi, sed & scripta Alberti continentur in eis. Cui tamen plus placet opinio illa, quod libellus repudij licitus fuit ex permissione diuina. Bonauentura uero directe tenet contrarium, quod iuxta præhabita tutius est tenere, communiusq; tenetur, & addit Bonauentura: Post repudium uxoris aliquid fuit licitum & concessum, uidelicet uirum & uxorem manere innuptos, seu etiam inuicem recōciliari ante nuptias alias. Aliquid uero fuit licitum & permissum, ut scilicet uir repudiata uiuente, aliam duceret in uxorē, quod non fuit ꝓhibitum, quia non fuit prohibitum plures simul uxores habere. Aliquid fuit illicitum atque prohibitum, ut quod uxor repudita alium duceret uirum priore uiuente, quoniam nunquam licuit uni fœminæ plures habere maritos & uiro priore uiuente, mansit cum illo uinculum coniugale. Hoc tamen non fuit directe prohibitum, sed oblique in pœnam uxoris impositum, ut nunquam posset redire ad maritum priorem, quoniam sponte se polluit cum secundo. Sicq; miro modo quamuis occulte lex indicauit matrimonium esse inseparabile, quod & magis expresse tangitur apud Ieremiam. Hæc Bonauentura.

Albertus *Bonauen*

¶Thomas quoq; de Argentina tuetur quod nō licuit uirum mulierem repudiare, nisi propter causam seu defectum post matrimonium contingentem, nec ante apparentem. Idem dicit Albertus. Durandus uero præter præhabita nil conscribit. Scotus magis consentire uidetur opinioni Alberti, de licētia seu peccato repudij.

Iere. 3. *Argēti.*

QVAESTIO. III.

Amplius quæritur, An uirginitas sit uirtus, et uirtus eximia. ¶Videtur quod non sit uirtus, Primo, quia secundum Philosophum, naturalissimum est sibi simile generare, ergo non generare uidetur innaturale, imo secundum Philosophum, cum unumquodq; perfectum sit, seu perfectæ uirtutibus dum potens est generare simile sibi, uidetur ad perfectionem spectare, consimile generare. Iterum, uis generatiua est q̄dā potētia, potentia aūt quæ non perducitur ad actum, imperfecta censetur, & imperfectior perhibetur quam ea quæ producitur ad actum, ad quem naturaliter dicitur ordinata.

Philos. *Gulielm' Parhisi.*

¶Ad hæc respondet Gulielmus: Contra uirginitatem & continentiam nequissime multi senserunt, dicentes: Sicut meretricium & Sodomia de medio sunt tollendæ tanquam inimicissimæ beluæ naturæ humanæ, & uastatrices sæuissimæ fructus seminisq; humani, idem uidetur dicendum de uirginitate & continentia, quoniam nobilissimā arborem naturæ humanę nō sinunt fructificare. Ad quod respondemus, quod uirginitas & continentia non impedimentum aut destructionem huius fructus quærunt, sed immanissimam beluam, imo horrendissimam uoraginem carnalis uoluptatis formidātes, semē retinent, & ab ope illo se cōtinent: quemadmodum si agricola sciret leonem aut lupum sibi insidiari, atq; ob id hortum aut agrū ingredi nō auderet nec seminare, non ob hoc inimicus esset seminationis fœcunditatisq; agri et horti: sic uirgines & casti nequaquam inimici sunt fœcunditatis & propagationis humanæ, sed potius sibi ipsis prospicientes ac cauti, & hoc propter efficacissimas rationes; ut purius uiuant ac deiformius conuersentur, Cumq; fœmina sit sicut ager humanæ seminationis, & masculus sicut agricola, huicq; agro insidietur fallacissima bestia uoluptatis, & etiam ipsi agricolæ, utpote uiro: constat quod continentia atq; uirginitas quæ huiusmodi agricolam non ab agro aut eius seminatione, sed a faucibus insidiantis beluæ auertunt, amicæ sunt ipsius agricolæ: imo plerumq; multo sublimior est uirginitatis & castitatis intentio. Nempe qui amore & honore sponsi cœlestis omnem despicit uoluptatem ac fructum carnalem, ne impedimento sint ei uocandi syncerius, atq; liberius sponso supno, offert seipsum, & omnia deo, quemadmodum Dauid rex aquam cisternæ quam concupiuit, noluit bibere, sed domino eam libauit. Sodomitæ, autem & publicæ prostitutæ in ipsas fauces beluæ irruunt, & in uolutabrum spurcissimæ uoluptatis se demergunt. Deniq; cum optimum hominis sit deo uacare, & per supremas animæ suæ uires, summi & incōparabilis boni cōtēplatiōibꝰ inhęrere, ac in eius purissimo diuinissimoq; amore gescere, ad quod sancta uirginitas summe disponit, & a quibus bonis coniugium per curas & onera, per occupationes, uoluptates, imo & tribulationes sibi annexas, potissime impedit, sequitur uirginitatem coniugio excellenter omnino præferendam, & maxime ab omni perfectione diuina ac puritate interna impedit besti

2. Re. 23. 1. Para. 11. *Uacare deo optimum hominis.*

bestialis & irrefrænata illa coniunctio uiri unius cum mulieribus plurimis, quam Sarraceni commendant & amplectuntur. Hæc Gulielmus in suo Sacramentali.

¶ Insuper Thomas circa hæc loquitur, primo respondendo quid sit uirginitas: Quemadmodum, inquiens, ex uerbis patet Ambrosij, uirginitas est quædã integritas, ideo dicitur per priuationem corruptionis quę in actu commixtionis contingit, in quo triplex corruptio accidit. Vna corporalis tãtum, in hoc quod claustra pudoris franguntur. Alia spiritualis & corporalis, ex hoc quod per decisionem motumq́ꝫ seminis delectatio generatur in sensu. Tertia spiritualis solum, ex hoc quod ratio huic delectationi se subijcit, in qua internã integritatem amittit: quoniam consideratio mentis necessario interrumpitur ibi, cum impossibile sit in ipsa delectatione aliquid intelligere actu. Vnde ipsa absorptio ratiõis, nominatur corruptio. Cum ergo uirtus & uitium in actu rationis consentiẽtis aut dissentientis cõsistant, in omnibus prætractis corruptionibus non inuenitur sufficiens ratio uitij aut uirtutis. sed coexigitur consensus dissensusve ratiõis. Cumq́ꝫ uirginitas sit in genere moris pertinẽs ad uirtutẽ, recte dixit sancta Lucia: Non inquinatur corp⁹ nisi de cõsensu mẽtis, inquinationẽ ucꝫ opposita puritati uirginitatis. Itaq́ꝫ prima corruptio, quæ est corporalis tantum, non est materia uirtutis aut uitij, nisi per accidens, mediante aliqua passione. Nam si per aliquam incisionem claustra pudoris frãgerentur, nã plus præiudicabit uirginitati, quam si manus aut pes incidatur. Corruptio uero secunda & tertia sunt materia uirginitatis & opposita uitij, quemadmodum aliæ passiones sunt materia uirtutum moralium oppositorũq́ꝫ uitiorũ. In actu aute rationis eligẽtis uel repudiãtis finaliter cõpletur inquatio q̃ excludit ac priuat uirginitas. Hinc Augusti. in diffinitione uirginitatis: Virginitas, inquit, est in carne corruptibili incorruptionis perpetue meditatio; ponens meditationem quæ ex parte est rationis, pro genere, & actum pro habitu sumens, incorruptionem uero ponit quasi materiam seu obiectum, sed addit subiectum determinatum, addẽdo, in carne corruptibili, quoniam habitus & priuatio sunt circa idem.

Jan.15. | Virginitatis corruptio triplex. | S. Lucia virgo. | Aug. virginitatis diffinitio quo perdatur.

¶ Porro personæ quæ sine concubitu se corrumpunt, ut in uitijs contra naturam, uirginitatem amittunt, etiam quantum ad id quod est materiale in ea: quia etsi non assit cõcubitus, adest tamẽ delectatio quæ in concubitu facit uirginitatis corruptionem. Si autem luxuria contra naturam tempus perfectæ ætatis præueniat, cum non assit decisio seminis, & per consequens nec perfecta delectatio mentem suffocans, non amittitur uirginitas q̃ ad id quod est materiale in ea.

¶ Deniq́ꝫ cum passiones partis sensitiuæ non sint materia uirtutum, nisi prout ordinabiles sunt a ratione medium in ipsis ponente: Hinc delectatio quæ est in somnis cum seminis effusione, non est uirtutis materia. Vnde nec talis corruptio aufert incorruptionem, quæ materia uirginitatis consistit idcirco nec ratione talis pollutionis uirginitas perditur. Idem dicendum de mulieribus quæ dormientes in ebrietate aut amentes cognoscuntur a uiris, nisi forsan hac intentione irent dormitum, ut a uiris cognoscerentur. Idem dicendum de his quæ per uiolentiam opprimuntur a dæmone incubo, si renitantur pro posse, ut corpus suum conseruent a corruptione immune, uel saltem animum a consensu. Veruntamen cum in significationibus sacramentorum potius attendatur quod exterius geritur, quam quod intus efficitur, idcirco irregularis fieret, qui uirginem uiolenter defloratam in coniugem sumeret, præsertim cum in illa delectione difficiliũ sit animũ a cõsensu reprimere, ꝓpter quod ꝑsumitur consensisse.

¶ Insuper uirginitas est uirtus moralis, quia per ipsam homo a præcipuis delectationibus se propter deum refrenat, quatenus spiritualibus ac diuinis perfectius uacet, & dicit electionem conseruandi incorruptionem. Vna autem uirtus, quantum ad actum, & etiam quantum ad habitum, potest dici maior seu excellentior alia dupliciter, puta per se & per accidens. Per se, ratione obiecti: per accidẽs, ex circũstantijs uarijs. Hinc uirtutes quę sunt circa bonũ spirituale, potissime quę sunt circa bonum & uerum increatum, præstantiores sunt uirtutibus moralibus, quæ circa actus & passiones corporales aut corporalib⁹ adiunctas uersant. Castitas uero præcipue cõmendatur, q̃m ad uirtutũ intellectualium ac diuinarum adeptionem profectum & perfectionem eminenter disponit, præsertim uirginitas. Vnde & Commentator septimo Physicorum fatetur, quod castitas maxime ualet ad sciẽtias speculatiuas. Hæc Thomas qui de his hic & in secunda secundæ scribit diffuse.

¶ Sed non est intentionis meæ his immorari, de q̃bus in alijs diuersis opusculis plenius scripsi, sed & de sancta uirginitate specialem compilaui tractaculum, de qua gloriosi & sancti doctores Cyprianus, Ambrosius, & alij in suis de uirginitate tractatibus eleganter scripserunt. Bonauentura etiam, Petrus, Richardus & alij de ea hic bene scribunt.

Distinctio. XXXIIII. ¶ De personis legitimis.

De matrimonio, secundum causam materialem quest. personarum legitimarum & illegitimarum.

Nunc super est attendere quæ personæ sint legitimæ ad contrahendum matrimonium. Legitimæ iudicantur personæ secundum statuta patrum, quæ diuersa sunt. Aliæ nanq́ꝫ fuerunt legitimæ ante legem, aliæ sub lege, aliæ in tempore gratię. Itẽ in primitiua ecclesia quædam erant legitimæ quæ modo non sunt. Earum uero quæ modo legitimæ sunt uel illegitimæ, quædam sunt plene legitimæ, quædam omnino illegitimæ, quædam mediæ. Plenæ legitimæ sunt, quibus non obuiat uotum continentiæ, uel ordo sacer, uel cognatio, uel dispar cultus, uel conditio, uel naturæ frigiditas, & si quid est aliud. Penitus uero illegitimæ sunt per uotum, per ordinem, per cognationem, per disparem cultum. Mediæ uero sunt, nec plene legiti-

mæ, nec omnino illegitimæ, per frigiditatem, per conditionem. Si enim tales iunguntur, ignoranter, commanere possunt quibusdam accedentibus causis: & eisdem deficientibus, diuidi.

De frigidis separandis uel non.

Sn̄ia hui⁹ c̄a summa tim continetur ex tra de frigi. & male.

Grego. 33. q. 1. c. q̄d autē interrogasti.

De his enim qui causa frigiditatis debitum reddere non possunt, consulit Gregorius ut permaneant. Sed si mulier causatur, dicens, uolo esse mater & filios procreare: decreuit ut uterq; eorum septima manu propinquorum iuret, quod nunquam carnaliter conuenerint, & tunc mulier secundas nuptias contrahat. Vir autē qui frigidæ naturæ est, absq; spe coniugĳ parmaneat. Ait enim sic: Interrogasti de his qui matrimonio iuncti sunt, & nubere non possunt: si ille aliam, uel illa alium ducere possit, de quibus scriptum est: Vir & mulier si se coniunxerit, & post dixerit mulier de uiro, quod coire non possit cum ea, si potest probari quod dicit per iustum iudicium, alium accipiat: si uero ille acceperit aliam, separētur. Item: De his requisisti, qui ob causam frigidæ naturæ dicunt se non posse inuicem operam carnis dantes commisceri. Iste, uero si non potest ea uti pro uxore, habeat eam quasi sororem: quod si retinaculum coniugale uoluerint rescindere, maneant uterq; innupti: nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conueniet? Igitur si uir aliam uxorem uult accipere, manifesta patet ratio, quia suggerente diabolo odĳ fomitē, exosam eam habuerit, & ideo eam dimittere mendacĳ falsitate molitur. Quod si mulier causatur & dicit, uolo esse mater & filios procreare, uterq; eorum septima manu propinquorum, tactis sacrosanctis reliquĳs iureiurando dicat, q̄d nūquā per commixtionem carnis cōiuncti, una caro effecti fuissent. Tunc uidetur, mulierem secundas posse contrahere nuptias: humanum dico propter infirmitatem carnis eorum. Vir autem qui frigidæ naturæ, ē maneat sine coniuge. Quod si & aliā cōiugē acceprit, tūc hi q iurauerāt, periurĳ crimine rei teneanť: & pn̄ia pacta, priora cogantur recipere connubia Et hoc seruādū est, cum uterq; idem fatetur. Sed uir si asserit se debitum reddidisse uxori, & illa diffitetur: cui potius fides habenda sit, merito quæritur. De hoc ita statutum est: Si quis ita acceperit uxorem, & habuerit eam aliquo tempore, & ipsa fœmina dicit quod nunquam coisset cum ea, & ille uir dicit quod sic fecit: in ueritate uiri cōsistat, q̄a uir est caput mulieris. Hoc de naturali impossibilitate statutū est.

Rom. 6

Ibidem. c. si quis acceptit.

Ephe. 5.

De his qui maleficĳs impediti coire non possunt.

Hismari⁹ remensis archiep̄s. 33. q. 1. si per sortiarias.

De maleficĳ autem impedimento hoc tenendum decernitur. Quod si per sortiarias & maleficas concubitus non sequitur, hortādi sunt quibus illa eueniunt, ut spiritu contrito & humiliato deo & sacerdoti de omnibus peccatis confessionem faciant, & lachrymis atq; eleemosynis orationibus & ieiunĳs dn̄o satisfaciat, & p exorcismos ac cætera ecclesiasticæ disciplinæ munimina ministri ecclesię tales sanare procurent. Quod si non potuerint, separari ualebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint, illis uiuentibus quibus post iunctæ fuerint, prioribus quos reliquerant etiā si possibilitas concubendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt quod in fine huius capituli continetur, ex rigore magis dictum intelligendū est, quā ex canonica æquitate. Vel intelligendū est non posse recounciliari prioribus, nisi iudicio ecclesiæ quo diuisio facta fuerat.

De furiosis addit.

Furiosi quoq; dum in amentia sunt, matrimonium contrahere non ualent. Vnde Fabianus: Neq; furiosus neq; furiosa matrimonium contrahere possunt: sed si contractum fuerit, non seperentur. Item Nicolaus papa: Hi qui matrimonium sani contraxerunt, & uni ex duobus uel ambobus amentia uel furor uel infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem talium coniugia solui non possunt. Similiter est etiam sciendum de his, qui ab aduersarĳs excæcantur, uel mēbis truncantur, uel a barbaris execti fuerint.

De his qui cum duabus sororibus dormiunt.

Ex aurelianensi cōci. 32. q. 7. qui dormierit Magister hic non tenetur.

De his etiam qui cum duabus sororibus, uel q̄ cum duobus fratribus dormiunt, uidendum est quid censeant canones. Qui dormierit cum duabus sororibus, & una ex illis ante fuerit uxor, neutram ex ipsis habeat, nec ipsi adulteri unquam in coniugio copulentur. Item nec propriæ uxori licet sibi reddere debitum quam sibi reddidit illicitā, sororem eius

cognoscē

cognoscẽdo. Neq; post mortẽ uxoris licet ei uel adulteræ copulari in coniugium. Item Zacharias papa: Concubuisti cum sorore uxoris tuæ, si fecisti neutram habeas: & uxor tua si non fuerit conscia sceleris, & continere non uult, nubat in domino cui uult. Tu uero & adultera sine spe coniugij maneatis, & dum uiuitis, pœnitentiam agite. Quod ait, Cui uult nubat, intelligendum est post mortem uiri. Vnde Gregori. Qui uxores suas in adulterio deprehendunt, nec ille nec illa aliam uxorem accipiat, uel aliu m uirum quamdiu ambo uiuunt. Si uero adultera mortua fuerit, uir eius si uult nubat: adultera uero nunquã, etsi mortuus fuerit uir eius, sed omnibus diebus pœnitentiæ lamenta persoluat hoc de illo adulterio agitur, quod cum cognato uiri, uel cum cognata uxoris committitur.

¶ Non est dimittenda uxor pro aliqua macula seu deformitate corporis.

Illud etiam sciendum est, quod pro aliqua infirmitate uel macula corporali non licet uiro uxorem dimittere, & econuerso, sed debet alter alteri subsidia prouidere. Vnde Augustinus: Si uxorem quis habeat sterilem, siue deformem corpore, uel debilem membris, uel cæcam, uel claudam, uel surdam uel si quid aliud, siue morbis uel laboribus doloribusq; confectam: & quicquid excepta fornicatione excogitari potest uehementer horibile, pro societate fideq; sustineat.

SVMMA DISTINCTIONIS. XXXIIII.

IAm aute tractauit Magister de matrimonio & causis ipsius, nunc loquitur de personis ad contrahẽdũ aptis, & nõ aptis, q̃liter etiã diuersę personæ diuersimode sunt ineptæ. De his primo agit in generali, deinde per diuersa huius distinctionis capitula in speciali, utpote de impedimento frigiditatis, de impedimento maleficij, de impedimento furię, & de impedimento incęstus.

QVAESTIO. I.

Antissiod. QVæritur ergo de istis impedimentis correspondenter ad literam, primo in generali, deinde in speciali.

¶ De his scribit Antisiodorensis in Summa sua, libro quarto. Impedimentorum matrimonij quædam sunt substantialia, quædam accidentalia. Substantialia sunt, quæ omni tempore impediunt matrimonium. Accidentalia, q̃ in aliq̃ casu impediũt illud, & in aliq̃ nõ. Et primo de substãtialibus est dicẽdũ. Hæc impediũt matrimoniũ cõtrahẽdũ, dirimuntq; contractũ. Hæc Antisi. q ordine suo ista prosequitur, sed non ita procedit magister, ideo eius processum sequendo. aliqua hinc inde ex præfati summa doctoris accipiam. Itaq; de frigiditate seu impotentia coeundi affirmat: Hæc impotentia duplex est, una naturalis, alia accidentalis. Naturalis est triplex. prima est naturalis frigiditas. Secunda, defectus ætatis. Tertia, artatio naturæ. quælibet harum impedit matrimonium, & dirimit contractum. De defectu ætatis constat quod non ualent sibiinuicem debitum reddere. Similiter si quis sit naturaliter frigidus in tantum, ut nec naturaliter nec per medicinalia adiutus queat coire. Similiter si mulier sit tam arcta, ut nec per medicinalia, nec per uiolẽtiam, ut per sectionem aut per aliquid simile, possit idonea fieri ad cognoscendum, nequit contrahere: & si de facto contrahat, matrimonium nullum est. De his doctor iste bene prosequitur, Veruntamen quoniam doctor sanctus de eisdem planius ac compendiosius loquitur, scripta eius inducam, in quo & aliorum scripta pro maxima parte comprehenduntur.

Thomas. ¶ Quædam, inquit, sunt de essentia matrimonij, & quædam de solennitate eiusdẽ. Cumq; remotis his quæ sunt de solennitate sacramenti, adhuc uerum permanet sacramentum, ideo impedimenta contrariantia his quę sunt de solennitate sacramenti, non efficiunt quin sit matrimonium uerum, & talia dicuntur impedire contrahendum, nõ tamen contractum dirimere, ut sunt prohibitio ecclesiæ, & tẽpus feriatũ, & de hoc sunt uersus hi:

> Ecclesiæ uetitum, nec nõ tempus feriatũ,
> Impediunt fieri, permittũt iuncta teneri.

De alijs quoq; impedimentis sunt uersus isti:

> Error, conditio, uotũ, cognatio, crimen,
> Cultus, disparitas, ius, ordo, ligamẽ, honestas,
> Si sis affinis, si forte coire nequibis,
> Hæc sociãda uetãt cõnubia, facta retractãt.

Voti emissio matrimoniũ impedit.

Horum numerus seu sufficientia sic accipi potest. Matrimonium impediri potest aut ex parte contractus ipsius matrimonij, aut ex parte contrahẽtium, Si primo modo, cum contractus matrimonij per uoluntarium sit consensum, qui tollitur per ignorantiam & uiolentiam, sic erũt duo matrimonij impedimẽta, utpote uis. i. uiolẽtia seu coactio & error ex parte ignorãtię, Hĩc de his duobꝰ ĩpedimẽtis supra tractauit Magister, agẽdo de matrimonij causis nũc tractat de ĩpedimẽtis ex parte cõtrahẽtiũ qui taliter distiguuntur. A matrimonio contrahendo potest homo impediri uel simpliciter, uel respectu certæ personæ. Si simpliciter, ita quod cum nulla possit contrahere, hoc non potest esse nisi quoniam impeditur ab actu matrimoniali, quod contingit dupliciter: Primo quia non potest de facto, siue quia omnino non potest: & sic impotentia coeundi ponitur impedimentum. uel quia libere non potest, sicq; ponitur impedimentum conditio seruitutis. Secundo, quoniam licite non potest, & hoc secundum quod ad continentiam obligatur quod contingit dupliciter: primo ex suscepto officio & sic est impedimentum ordinis, uel ex uoto emisso & sic impedit uotũ. Si autem quis impedit a matrimonio contrahendo non simpliciter, sed respectu alicuius psonæ, uel hoc est, ppter obligationẽ ad personã alteram, sicut qui uni personæ matrimonialiter iunctus est, non potest alteri iungi: & ita est ligamen, uidelicet matrimonij uel quonian defecit proportio ad aliam psonam, & hoc potest esse tripliciter. Primo, propter nimiam ab ipsa distantiam, & ita est disparitas cultus.

Secundo propter nimiam propinquitatem, & sic ponitur triplex impedimentum. Primum est cognatio, quæ importat propinquitatem duarum personarum respectu tertiæ matrimonio iunctæ. Secundum est publicæ honestatis iustitia, in qua est duarum propinquitas personarum respectu tertiæ personæ per sponsalia iunctæ. Tertio, propter indebitam coniunctionem ad ipsam prius factam, sicq; impedit crimen adulterij prius commissi cum illa. Verum circa hæc quæri potest, cur sacramento matrimonij potius quam alijs sacramentis assignantur impedimenta. Et respondendum, quod etiam alia sacramenta poterunt impediri, si quid subtrahatur quod sit de essentia sacramenti, aut de eis solẽnitate. Matrimonio tamen specialiter impedimenta assingnãtur. Primo, quia cõsistit inter duos, ideo pluribus potest, modis ac rationibus impediri, quam alia quæ uni personæ singulariter competunt. Secundo, quoniam matrimonium habet causam in deo atq; in nobis, sed alia quædam sacramenta solum in deo. Vnde & pœnitentię quæ etiam aliquo modo causam habet in nobis, Magister aliqua impedimenta assignauit supra distinctione 16. uidelicet hypocrisim Ludos &c. Tertio, quia de alijs sacramentis est consilium seu præceptum, tanquam de bonis perfectioribus: De matrimonio autem est indulgẽtia, tanquam de bono minus perfecto. Idcirco ut detur occasio proficiendi in melius, plura ponuntur matrimonio impedimenta quã alijs sacramentis. Præterea personæ dicuntur ad contrahendum illegitimæ, quia sunt cõtra legem qua constitutum est matrimonium. Matrimonium quippe inquantum est officium naturæ, lege statuitur naturali: inquantum sacramentum, statuitur iure diuino: inquantum uero est in officium communitatis, statuitur lege ciuili. Hinc a qualibet harum legum potest persona ad matrimonium illegitima reddi. Cumq; lex naturalis secundum diuersos status, diuersas recipiat determinationes, ius quoq; positiuum uarietur secundum diuersas hominum conditiones, ideo ait Magister in diuersis temporibus diuersas personas illegitimas fuisse. Dicuntur demum impedimenta quædã matrimoniũ contractũ dirimere, non quod matrimoniũ uerum possit dissolui personis uiuentibus, sed quia matrimonium quod non fuit uerum matrimonium, utpote non de iure contractũ, faciunt irritari, ita quod ostenditur uerum matrimonium non fuisse: Sic & quædam impedimenta dicũtur matrimonia contrahenda impedire, contracta non dirimere seu non dissoluere, nõ quia uerum matrimonium contrahatur, etiam si impedimẽta illa concurrant, sed quia illicite fiunt, & peccat sic contrahens, sicut si quis consecret pransus, uere consecrat, quamuis peccet contra ecclesiæ iussionem agendo.

Questio.

¶ Atuero Petrus: Omnis, ait, effectus qui constituitur ex causis impedibilibus, potest impediri, matrimonium autem constuitur nõ solum ex causis diuinis, sed etiam humanis, quę impediri multipliciter possunt. Sufficientia uero impedimentorum matrimonij, accipi potest penes quatuor matrimonij causas. Nam penes causam efficientem, quę est consensus mutuus per uerba de præsenti expressus, accipiuntur tria impedimenta, quę sunt error personæ, error conditionis, atq; coactio. Penes causam uero finalem, quæ duplex est, utpote generatio filiorum ad dei obsequium educandorum, & remedium fornicationis sumuntur alia tria. Nam contra officium generationis, est impotentia coeundi: contra educationem prolis ad cultum dei, est disparitas cultus: contra remedium morbi, enormitas cirminis, qua se facit indignum coniugio. Penes causam finalem (quæ duplex est, scilicet generatio filiorum educandorum ad dei cultum, & remedium fornicationis) accipiuntur tria. quoniam contra officium generationis est impotentia coeundi. contra educationem ad cultum dei disparitas cultus. Penes causam materialem sumũtur tria, quoniam matrimonium est coniunctio personarum tam corporum quam animorum. Et quia natura nimiam propinquitatem abhorret, ideo impedit matrimonium. Et hæc triplex est, utpote per cognationem, per affinitatem, per publicæ honestatis iustitiam. Penes causam quoq; formalem tria accipiuntur, quia matrimonium est uinculum societatis indissolubilis, q̃ transfertur potestas corporum. quam translationem seu uinculum impediunt tria, utpote ordo, in quo homo se tradit diuino officio: uotum solenne, quo se tradit in obedientiam alterius hominis: & ligamen, in quo potestatem sui corporis tradit in potestatem alteri cõiugi. Hæc Petrus.

Petrus.

¶ Concordant Albertus, Bonauẽtura, Richardus & alij, secundum quos sunt duodecim matrimonij impedimenta, quæ partim sequuntur.

QVAESTIO. II.

Nvnc de specialibus matrimonij impedimentis addendum, de quibus Thomas scribit, & primo de frigiditate: In matrimonio, dicens, est quædam contractus quo unus alteri obligatur ad debitum. Vnde sicut in alijs contractibus non est conueniens obligatio, si quis se obligat ad id quod non potest dare aut facere seu implere, ita non est conueniens matrimonio contractus, si fiat ab aliquo qui debitum carnis soluere nequit, quod impedimentum uocatur impotentia coeundi nomine generali, quæ potest esse ex causa intrinseca naturali, & ex causa extrinseca accidentali, ut per maleficium, sicut dicetur. Thomas.

¶ Si est ex causa naturali, hoc põt esse dupliciter: quia aut est temporalis, cui subuenⁱri potest remedio medicinæ, aut ætatis processu, & tunc non soluit matrimonium: uel est perpetua, & tunc soluit illud, etiam itaq; talis de cætero maneat sine spe coniugij, alter nubat cui uult in domino. Deniq; ad cognoscendum utrum impedimentum existat perpetuum, ecclesia statuit tempus determinatum, in quo huius rei possit haberi experimentum, puta triennium, ita quod si post triennium ex quo fideliter dederunt operam copulæ carnali, inueniatur matrimonium non esse consummatum, iudicio ecclesiæ dissoluatur. Attamen in hoc quandoque errat ecclesia, quoniam infra triennium aliquando experiri sufficienter non ualet perpetua impotentia ista. Vnde ecclesia si inueniat se deceptam per hoc, quod ille in quo fuit impedimentum, inueniatur carnalem copulam cum eadem aut alia perfecisse, reintegrat matrimonium primum, dirimitq; secundum, quamuis de eius licentia sit effectum. Et si obijciatur quod carnalis copula non est de essentia matrimonij, dicendum quod quamuis sit ita, tamen potentia ad hoc, est de matrimonij ueri essentia, quia per matrimonium datur utriq; coniugum potestas in corpus alterius.

1. Cor. 7. Obiectio. Responsio. Obiectiones aliquæ.

¶ Veruntamẽ his rursus obijcitur: primo, quoniam sicut nimia frigiditas, ita & nimia caliditas uehementer desiccans, carnalem impedit copulam, & tamẽ non

non ponitur impedimentum coniugij. Secundo, ueruli sunt frigidi, & tamen permittuntur contrahere. Tertio, si mulier scit uirum esse frigidum dum contrahit cũ eodem, uerũ est matrimoniũ, ergo frigiditas nõ impedit p se. Quarto, cõtingit in aliq̃ eẽ caliditatẽ sufficientem ad cognoscendum corruptam, non autem ad cognoscendum uirginem, quoniam calidũ celeriter euaporat ratione suæ debilitatis, ita quod ad uirginẽ corrumpendam non sufficit. Similiter in aliquo sufficiens consistit caliditas ad cognoscendum formosam, non ad cognoscendum deformem, quia formosa concupiscentiam plus inflammat: ergo frigidus respectu alicuius, non uniuersaliter à matrimonio impeditur. Quinto, mulier uniuersaliter frigidior est uiro, nec tamen impeditur à connubio. Et respondendum ad primum, quod caliditas superflua uix potest esse impedimentum perpetuum. Si tamen inueniretur quod per triennium copulam impediret carnalem, iudicaretur perpetuum. Nihilominus, quia frigiditas intẽtius atq; frequentius impedit matrimonium, nam impedit nõ solum seminum mixtionem, sed membrorum quoq; rigorem: idcirco magis hic ponitur matrimonij impedimentum quàm caliditas, cum & omnis defectus naturalis ad frigiditatem reducatur. Ad secũdum, quod uetuli, quamuis interdum non habeant caliditatẽ sufficientem ad generandum, habent tamen sufficientẽ ad copulam: ideo conceditur eis matrimonium secundum quod est in remedium, quamuis non competat eis secundum quod est in naturę officium. Ad tertium quod in omni contractu uniuersaliter obseruatur, q̃ impotens ad soluendum, non reputatur idoneus ad contractum, ad cuius solutionem se obligat. Tamen quis dicitur tripliciter impotens ad soluendum. Primo quia non potest soluere de iure, & talis impotentia facit contractum penitus nullum, siue sciat is cum quo facit contractum, siue ignoret impotentiam istam. Secundo, quia non potest de facto. Et sic si ille cum quo contrahit, scit impotentiam istam, patet quod alium quærit finem ex contractu, ideo stat contractus. si autem nescit, non stat contractus huiusmodi. Hinc frigiditas causans impotentiam talem, quod non ualet de facto soluere debitum, atq; conditio seruitutis, per quam homo non potest de facto libere soluere, impediunt matrimonium. Quando autem alter coniugum nescit quod alius nequeat reddere debitum, annihilat matrimonium, siue alter sciat, siue non. ideo dicit Magister, quod hæc duo faciunt personas non omnino illegitimas. Ad quartum, quod non potest esse perpetuum impedimentum in uiro respectu unius personę & non respectu alterius. Si uero non possit carnalem actum explere cum uirgine, & posset cum corrupta, tunc medicinaliter aliquo instrumento posset claustrum pudoris soluere, & sic ei coniungi: nec hoc esset contra naturam, quia nõ fieret ad delectationem, sed ad medicamentum. Porro abominatio mulieris non est causa naturalis, sed accidentalis extrinseca: idcirco de ea est idẽ iudicium quod de maleficio, de quo mox dicetur. Ad quintum, quod mas in generatione est agens, & fœmina patiens. Hinc ad opus generationis maior caliditas requiritur in uiro quàm muliere. Unde frigiditas quæ uirum faceret impotentem, non redderet impotentem uxorem. Aliunde tamen potest impedimentum esse in fœmina naturale, utpote ex arctatione: sicq; idem iudicium est de arctatione mulieris, & frigiditate mariti. Hæc Thomas in Scripto.

Ad primũ responsio.

Tripharia quis dicitur impotẽs ad soluendum debitum.

¶Qui consequenter de impedimento maleficij addit: Quidam dixerunt maleficia nil esse nisi in hominum æstimatiõe, qui naturales effectus (quorum causæ occultæ sunt) maleficijs deputabant. sed hoc est contra autoritates sanctorum, dicentium quod dæmones si desuper permittantur, potestatem habent super corpora imaginationesque hominum, ita quod per eos malefici aliqua signa facere queunt. Deniq; opinio illa ex infidelitate procedit, quia non credunt dæmones esse nisi in uulgi æstimatione, ita quod terrores quos homo sibiipsi ex sua æstimatione ingerit, dæmoni imputet: & quod etiam ex uehementi imaginatione figuræ quædam appareant in sensu, quales homo intra se cogitat, tuncq; dæmones apparere credũtur. Verum hęc omnia falsa & ficta esse cognoscimus, & contra experientias certas, ut super secundum ostensum est. Sunt quoq; contra catholicam fidem qua angelos corruisse, & dæmones factos esse certissime scimus, atq; ex subtilitate & agilitate suæ naturæ multa scire & posse, quæ nos nec scimus nec possumus scire, propter quod qui ipsos ad talia facienda inducunt, malefici appellantur. Alij ergo dixerunt, quod per maleficia præstari potest impedimentum copulæ carnali, tamen nullum tale esse perpetuum, ideo non dirimere matrimonium contractum, & iura antiqua aliter dicentia, esse renouata. Sed hoc est contra experimenta & iura noua quæ antiquis concordant. ideo distinguendum, quoniam impotẽtia coeundi ex maleficio ueniens, aut est perpetua, & sic matrimonium dirimit: aut non est perpetua, & ita non dirimit, atq; ad hoc experiendum eodem modo ab ecclesia constitutum est tempus triennij, sicut de frigiditate est dictum. Hæc tamen inter frigiditatem maleficiumq; differentia assignatur, quia qui impotens est ex frigiditate, ita est impotens ad unam sicut aliam. idcirco cum alia contrahere prohibetur. Impotens uero ad unam ex maleficio potest esse ad aliam potens. Idcirco dum per ecclesiam separantur, datur utriq; libertas quærendi aliam copulam.

Demones si a deo permittũtur potestatem habẽt super corpora & imaginationes hominum.

¶Præterea aduertendum, quod quia prima peccati corruptio, per quam homo diaboli seruus effectus est, in posteros per actum generatiuæ descendit, ideo maleficij potestas permittitur à deo iustissimo per diabolum exerceri, potissime in actu generatiuæ: quemadmodum & in serpentibus magis ostenditur uirtus maleficiorum, ut dicitur, quam in animalibus alijs, quoniam per serpentem tentauit diabolus hominem. Maleficium quoq; est ita perpetuum, quod non potest humano opere habere remedium, quamuis omnipotens deus possit præstare subsidium dæmonẽ compellendo, seu dæmon desistendo. Nec semper oportet ut quod per maleficium factum est, possit per maleficium aliud destrui, ut & ipsi malefici confitentur. Et quamuis p maleficiũ posset remedium adhiberi nihilominus perpetuum reputaretur, quoniam nullo modo debet quis auxilium dæmonis per maleficia inuocare. Nec oportet quod si propter peccatum hominis data sit potestas diabolo in hominem, ut cessante peccato, cesset huiusmodi plaga, quia frequenter durat pœna cessante culpa. Exorcismi quoque ecclesiæ non semper ualent ad reprimendum omnes

Prima peccati corruptio in posteros per actũ generatiue descendit.

Gene. iii.

corpo

corporales molestias a dæmonibus introductas, exigente hoc iusto dei iudicio. semper tamen ualent contra illas dæmonum infestationes, contra quas sunt principaliter instituti.

¶Amplius per maleficium potest induci impedimentum quandoque ad unam tantummodo mulierē, quandoque ad plures, quia diabolus est uoluntaria causa. Sed & impedimentum maleficij potest procedere ex dæmonis impressione in imaginatione uiri, ex qua aufertur ab eo concupiscentia ad unam aut aliā, uel ad plures.

¶Insuper, furia matrimonium sequens, nequaquā dirimit matrimonium. Si autem præcedat, tūc aut habet interdum lucida interualla, aut non: si habet, tunc potest contrahere, quamuis non sit tutum, cum sit ad educationem prolis ineptus. Si non habet, non potest contrahere: quia non adest consensus, ubi non adest usus seu actio rationis.

¶ At uero si quis cognoscat sororem aut cognatā, alicuius ante matrimonium, cum illa oportet matrimonium separari etiam post sponsalia, ratione affinitatis contractæ. Si uero post matrimonium contractum & consummatum, non debet totaliter separari, sed uir amittit ius petendi debitum, nec potest petere sine peccato, sed reddere: quoniā uxor ius petendi nō perdit. Post mortem demū suæ uxoris debet sine spe coniugij permanere, nisi ob eius fragilitatem dispensetur cum eo, quando de eius periculo formidatur. qd' si sine dispensatione contraxerit, matrimonium non est separādum, quamuis peccet contra statutum ecclesiæ faciendo, sed propter sterilitatem uxoris matrimonium non potest dissolui: quoniam & si matrimoniū non habet suum effectum in sterili, secundum quod est naturæ officium, habet tamen secundum quod est in culpæ remedium. Porro diuortium sic fieri debet in casu isto. Dum coeundi impotentia alligatur, & uir & uxor confitentur, si est euidens impedimentum, quē admodum in eunuchis, possunt mox separari. Si uero non sit euidens impedimētum, præcipiendum est eis, ut adhuc cohabitent bona fide operi carnali operam dātes. quod si usque trienniū fieri nequit, iurabit uterque q bona fide operi illi operam dantes, non potuerunt coniungi carnaliter, & ne diuortium facile celebretur, requiritur ut septem de propinquis qui hoc melius sciunt, & qui de hoc per signa probabilia possunt ueritatem cognoscere, iurent q credunt ipsos uerum dixisse. Hæc Thomas.

Diuortiū quō & qn̄ fieri debet

Petrus.

¶Concordat Petrus, & addit: Perpetua impotentia coeundi, matrimonium antecedens impedit contrahendum, & dirimit contractum: aut sequitur & ita nec dirimit nec impedit. Et hæc dupliciter noscitur. Primo certiue per corporis aspectum. Secūdo probabiliter, si triennio cohabitantes &c. ut supra. Aut ergo uterque proclamat ad iudicium, & profitetur impedimentum. & tunc propter periculū collusionis, uterque iurabit sic esse ut iussum fuit, quod scilicet operam dederunt ad copulam, nec potuerunt, cum septima manu, id est, cum septem propinquis, ut tactum est. Aut ergo uir prouocat ad separationem, aut mulier. Si uir, incumbit ei probatio uxore negante, nec creditur ei soli. Si mulier prouocat uiro contrarium sentiente, creditur uiro: quia uir caput est mulieris, nisi mulier aspectu corporis possit probare uirum esse mentitum. Separatione autem facta, mulieri datur licentia contrahendi cum alio. Frigidus sine spe manebit coniugij. q si contraxerit & cognouerit eam quam sumpserit, cogetur redire ad primam. Hæc Petrus.

1. Cor. 11. Ephe. 5.

¶Et in his continētur scripta Bonauenturæ & Richardi de istis. Bonauentura tamen affirmat quod impedimentum frigiditatis interdum est ex parte utriusque, cuius oppositum uidetur in uerbis Thomæ haberi, cum ait quod fœmina in actu commixtionis, est patiens, mas ut agens &c. Et uerū quod nec ita frequenter, neque tam euidenter potest ex parte mulieris frigiditas allegari aut obijci.

Bonauē.

¶De his multa scribit Albertus, ex quibus dicta sancti Thomæ sunt sumpta, et ait: Nullum est dubiū multos esse maleficiatos dæmonum potestate, quod constat omnibus qui de nigromantia & factis aliquid norunt. Et hanc potestatē accepit diabolus propter hominum patientium peccata permissus, uel ad opus aliorum. Virtute nanque diuina fit cōpulsio, & est potius uindicta & pœna grauissima peccati, q exauditio maleficij, ut qui in sordibus est, sordescat adhuc: & accipiat cooperationem erroris, qui credere noluit ueritati. Vnde compulsio fit per deū & angelos sanctos: operatio uero per dæmonem, & interdum effectus nō sequitur, quia (ut puto) deus ex misericordia sua dæmonum potestatem restringit. Cuius rei aliam causam nigromantici tradunt, de qua nihil ad præsens. Si autē quæratur, utrum maleficium excludendum sit per maleficium. Videtur quod sic, quia nigromantici docent unum maleficium excludi per aliud, ut patet in libro Hermetis, qui de secretis Aristotelis intitulatur. In cōtrarium, quod lex dei præcipit eos occidi qui consulunt magos, & quærunt à mortuis ueritatem. & ut habetur in litera, per orationes atque ieiunia est talibus resistendum. Et respondendum, quod nullo modo quęrenda est medicina per incantatorem, sed potius tolerandum est maleficium. Et ad obiectum dicendum, q illi tanquam pestiferi docent nocere, & dum dæmones cessant à læsione, dicuntur curare, ut in uita sancti Bartholomæi narratur. Curari quoque maleficiatus potest, si totum conferat se ad deum per orationem, compunctionem & satisfactionem. Communiter quoque tenet ecclesia, q maleficiatus ad unam, non est maleficiatus ad aliam. Et si non iuuatur orationibus deuotorum, datur utrique licentia contrahēdi cum alio, nec unquam ista licentia renouatur. Veruntamen obijci potest, quia in libro imaginū docetur fieri imago quę maleficiat simpliciter, & facit diligere castitatem, atque abscindit uniuersaliter coitum. Et respondendum, q hoc fieri nequit, nisi quis omnino infrigidetur. Bene tamen inducitur amor castitatis per nigromantiam, & abominatio coitus. Attamen manet motus in aliquā propter incēdium, nisi infrigidetur quis penitus. Hoc item pensandum quod iura dicunt adulterum non posse contrahere cum ea quam prius polluit per adulterij crimen, nisi in casibus qui in litera ponuntur. Hęc Albertus. Durandus demum circa hæc addit: Quando propter arctationem mulieris separatur matrimonium, mulier debet sine coniugio remanere, si autem nubat alteri, & cognoscatur ab illo, quæritur an reintegrabitur matrimonium primum. Dicendū quod imo si primus uir & secundus sint similis naturæ & complexionis, quoniam sicut cognoscibilis est à secundo, ita cognoscibilis fuit à primo, & sic loquitur quædam Decretalis. Si uero sint complexionis notabiliter distantis, ratione cuius mulier nunquam cognoscibilis fuit à primo immediate, non debet restitui illi primo: quo

Albertus.

Apoca. 22. 2. Thessa. 2.

Questio.

Leui. 20.

Obiectio

Responsio

Durand' Questio

quoniam mulier arcta simpliciter inepta est cum illo cõtrahere, a quo immediate cognosci non potest. Non eñ licet ut cognoscibilis ei sit per alium secum coeuntem. Hæc Durandus.

Distin. .XXXV. ¶Eodem iure utitur uir & mulier.

Hoc etiã notandũ est, quod cũ dominus concedat uxorem dimitti causa fornicationis uiro, eadem licentia non tollitur fœminis. Vñ Hiero. Præcepit dñs uxorẽ a uiro nõ dimitti, excepta causa fornicatio nis: & si dimissa fuerit, manere innuptã. Quicqd uiris pcipitur, hoc cõsequẽ redũdat ad fœminas: Nõ eñ adultera uxor dimittẽda est, & uir mœchus tenẽdus. Itẽ: Apud nos q̃d nõ licet fœminis, æque licet uiris: & eadẽ seruitus pari cõditione cẽsetur. Ex his ostenditur, quod mulier põt super fornicatione uirum conuenire, ut uir mulierem. Vnde Innocentius papa: Christiana religio adulteriũ in utroq; sexu pari ratione cõdemnat, sed uiros suos mulieres nõ facile de adulterio accusant, uiri aũt liberius uxores suas adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt: & ideo mulieribus prodito earũ crimine omnino negatur communio: uirorũ aũt latẽte cõmisso, nõ facile q̃squã ex suspitionibus arcet: q tñ submouebit, si eius flagitiũ detegat.

De diuortio q̃d fit ppter adulterium Matt. 19. Hiero de morte Fabiole, & hr 32 q 5. c. pcepit. Ibidem.

Inno. pa. 32. q. 5. c. christiana

¶Quod fornicariam nequit dimittere uir, nisi & ipse expers fornicationis fuerit, & econuerso.

Si uero quæritur, an adulter adulterã possit dimittere causa fornicationis: dicimus quia nequit adultera uxor dimitti a uiro, nisi & ipse expers fornicationis existat, & econuerso. Vnde Augu: Nihil iniquius est quam causa fornicationis dimittere uxorẽ, si & ipse cõuincitur forniceari. Occurrit enim illud, In quo alterum iudicas, teipsum cõdemnas. Quapropter quisquis fornicationis causa uult abijcere uxorem, prior debet esse fornicatione purgatus: quod similiter & de fœmina dixerim. Idem: Indignantur mariti, si audiant adulteros uiros pendere similes adulteris fœminis pœnas, cum tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & uirtute uincere, & exemplo regere fœminas. Ex his apparet, quod adulter adulteram dimittere non ualet, & econuerso.

Rom. 2

Aug li. 1. de sermo. dñi in mõte 32. q. 6. c. nihil iniquius.

¶Quod possunt reconciliari qui separantur causa fornicationis.

Si quis autem fornicationis expers fornicariam dimiserit, alij copulari non potest, sed cõtinere oportet, uel ad dimissam redire: sic est & de fœmina. Vnde & Apostolus: His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, uxorem a uiro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari. Et de uiro addit: Et uir uxorem nõ dimittat. Sed Ambr. ait: ideo non subdit de uiro sicut de muliere, quia licet uiro aliam ducere. Sed hoc a falsarijs in Ambrosij libro positum credit: Supplendum enim esse in uiro quod de uxore præmisit aperte dicit Augu. sic: Quare non addit de muliere, quod præmisit de uiro: nisi quod similem formam uult intelligi, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori. Idem: Si nec nubere illi conceditur uiuo uiro a quo recessit, nec huic alteram ducere uiua uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere. Idem. Vt non facile dimittatur uxor, dominus solam fornicationis causam excepit: cæteras uero uniuersas molestias si quæ extiterint, iubet pro fide coniugali & pro castitate fortiter sustineri: & mœchum dixit, qui & uiro solutam duxit. Ex his ostenditur, quod si causa fornicationis fit separatio, non potest uir uel mulier aliam transire in copulam. Possunt autem reconciliari & cohabitare sicut prius, si dimissum alter reuocare uoluerit.

1. Cor. 7

Matt. 19. Proue. 18

¶Quæ prædictis uidentur obuiare.

Dicit tñ Iohannes Chrysostomus. Sicut crudelis & iniquus est q castã dimittit, sic fatuus, est & iniquus q retinet meretricẽ. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen uxoris. Item Hiero. Cum mulier unam carnem in aliam dimiserit, & se fornicatiõe a marito separauerit, non debet teneri ne uirũ q̃q; sub maledicto faciat, dicẽte scriptura: Qui tenet adulterã stultus est & insipiẽs. Idẽ Ad Amãdũ psbyterũ, scribẽs de q̃dã quæ uiro suo uiuẽte alij nupserat, sic ait: Rẽ nouã loq̃r, imo nõ nouã, sed ueterẽ, quæ ueteris testamẽti autoritate cõfirmatur Si reliquerit secundũ uirũ mulier, & recõciliari uoluerit priori, nõ põt. ¶Determinatio:

Sed hæc omnia intelligenda sunt de illa, quæ ab adulterio recedere noluit, nec per pœnitentiam peccatũ delere. Quodsi uir sciẽter patitur cõsentire uidetur. Si eñ in adulterio p

seuera

seuerare elegerit, patronus turpitudinis & lenocinij reus maritus habebitur, nisi eam adulterij ream facere uoluerit. Si autem a peccato recesserit, & per pœnitentiam illud purgauerit, poterit uiro reconciliari. Vnde Augustinus: Quid tibi durum uidetur, ut post adulterium reconcilietur coniunx? si fides assit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pnia esse sanatos? Idem: Non erit turpis nec difficilis etiã post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij, ubi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non ut post uiri diuortiũ adultera reuocetur, sed ut post Christi consortiũ adultera non uocetur. Item Grego. Debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe. Item Hermes: Si uir scierit uxorem suam deliquisse, & nõ egerit pœnitentiam mulier: sed permanet in fornicatione sua & uiuit cõmuniter cum illa, uir reus erit & particeps peccat. eius. Quod si mulier dimissa egerit penitentiam, & uoluerit ad uirum reuerti: debet recipere peccatricẽ quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe.

Aug. de adulterinis coniugijs. cap. 6 & hr 32 q 1. ca. Quod aut

¶De illis qui se ante polluerunt per adulterium.

Solet etiam quæri, an ualeat duci in coniugium, quæ prius est polluta per adulterium. De hoc Leo papa ait: Nullus ducat in matrimonium quam prius polluit in adulterio. Itẽ: Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quendam alterius uxorem stupro uiolasse, & insuper mœchæ iuramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem si superuiueret, duceret eam in uxorem: quod & factum est. Tale ergo connubium prohibemus & anathematizamus. His alijsq; autoritatibus uetantur in coniugium copulari, qui se prius adulterio maculauerũt. Sed ecõtra Aug. ostendit, dicens: Deniq; mortuo eo cum quo fuit uerũ cõiugiũ, fieri põt coniugiũ cũ qua pcessit adulteriũ. Idẽ: Posse fieri sane licitas nuptias ex psonis illicite coniunctis, honesto placito subsequente, manifestum est.

Leo papa Ephe. 5

¶Determinatio.

Sed hæc ultima autoritas de concubinis loquitur, perhibens concubinas posse transire ad honestum placitũ nuptiarũ, si castitatẽ & fidẽ seruare uelint. Prima uero autoritas Aug. de illis agit, qui de peccato pœnituerunt, & nihil in mortem uiri machinati sunt: nec uiuente uiro fidem adulteræ dedit mœchus, quod eam in coniugio duceret si superuiueret. Qui uero hæc faciunt, alijs præmissis autoritabus prohibentur copulari.

SVMMA DISTINTIO. XXXV.

IN hac distinctione docetur, qualiter propter adulterij crimen coniugati, ab inuicem separantur. Et primo ostendit Magister, quod in hac re cõiugati sunt Iuris eiusdem, ita q; sicut uir potest uxorem dimittere ob eius adulterinam fornicationem, sic econtrario. Deinde circa hoc addit quod maritus uxorem adulteram non potest abijcere, nisi ipse tanti sit criminis expers dum habuit eam. Et pandit qualiter intelligenda sit separatio ista, utpote quantum ad cohabitationem seu thorum, non quantum ad uinculum coniugale. Discutit quoq; an liceat uiro non abijcere, sed secum tenere adulteram. Postremo scrutatur qualiter adulterium impedit matrimonium contrahendum.

¶QVAESTIO .I.

HIc quæritur, an propter fornicationem vnius coniugum, alius possit illum abijcere: & vtrũ teneatur ad hoc, vel magis expediat quod reconcilientur. ¶Videt̃ q̊d ppter fornicatiõem nõ liceat separare matrimonialiter iunctos, nec unus eorum se ab alio possit retrahere Primo, quia ex hoc sequitur sæpæ maior cõfusio, & filij aut filiæ præter ppriã culpã diffamantur tanq̃ ples adulteræ matris. Inde quoq; cõsequitur odiũ, & alij scandalizantur. Secundo, quia debemus pro malis retribuere bona. Tertio, quia ut ait Apostolus, debemus esse imitatores dei sicut filij charissimi. Deus autem altissimus animas sibi per fidem desponsatas, atq; per charitatem uiscerose unitas, si fornicentur cum dæmone & cum rebus inanibus, semper paratus est ad ueniam capere: imo hortatur ut redeãt, & frequẽter post reditum gratiosius sibi coniungit: ergo uir nõ statim pro una fornicatione aut pluribus, debet se ab uxore retrahere, nec implacabilem exhibere. Quarto, qa si post separationem cum alijs contrahere prohibentur, erit separatio ista multorum adulteriorũ occasio: ergo si deus fragilitati humanæ sufficienter prouidit, oportebit licitum esse post separationem cum alijs inire connubium, aut inuicem indulgere & commanere.

¶In oppositum sunt quæ habentur in litera. Bonauen. Matt. 1. 9

¶Ad hoc Bonauentura respondet: propter fornicationẽ licet inter coniugatos diuortiũ fieri, altero (utpote innoxio) postulante, quoniam dominus hoc concessit. Iccirco quoq; concessit hoc, quoniam non seruanti, sed frangenti fidem, non tenetur uir fidem seruare. Et qa directe peccauit contra actũ matrimonialẽ, in eodẽ est punienda, exigente æquitate iuris matrimonialis: quia priuauit conthoralem iure quod in ipsius adulterantis habuit corpore, & hoc sine alterius demerito. Vnde non ex quacumq; fornicatione fit diuortium, sed ex uitiosa, atq; ex parte alterius singularis, ita quod uterq; non est adulterij reus. *Si* etenim peccet per uiolentiã aut ignorantiam facti, ut dum eum cui miscetur, suum putat existere conthoralem, aut ipsum æstimat mortuum, excusatur. *Si* autem prostituit conthoralem, aut in eodem est crimine, aut fouet adulterantem, aut personam talẽ cognoscit: dum scit quod adultera sit particeps criminis perhibetur, nec illam potest dimittere, imo se priuat iure dimittendi illam. Hæc Bonauentura.

¶Eadem

¶ Eadem scribit quoq; Tho. uerbis parũ permutatis: Uxorem, inquiens, Christus concessit dimittere propter fornicationem in pœnam illius qui fidẽ fregit, & in fauorem eius qui fidem seruauit. Hinc septem casus excipiuntur, in quibus non licet uiro uxorem dimittere ob fornicationem, in quibus uel uxor immunis est à crimine illo, uel in eo uterq; culpabilis ẽ. Primus est, qñ uir similiter reus est criminis huius. Secundus, dũ eam prostituit. Tertius, dum uxor probabiliter credidit eũ mortuum esse, & ideo alteri nupsit. Quartus, si latenter cognita est ab altero lectum eius sub specie mariti intrante. Quintus, si opprimatur. Sextus, si uiro fuit recõciliata, ac deinceps cognita ab eodem. Septimus, si matrimonio in infidelitate cum uiro contracto, uir dedit uxori libellum repudij, & illa alteri nupsit: tunc nanq; si conuertatur uxor ad fidem, uir tenetur illam recipere. Deniq; propter fornicationem specialiter fit diuortiũ, quoniam fornicatio est directe contra matrimonij bona. Impedit enim certitudinem prolis, & frangitur fides, nec significatio obseruatur, dum una persona diuidit carnem suam in plures. Hinc alia crimina, quamuis forsitan grauiora, non causant diuortium. Sed cum infidelitas sit fornicatio spiritalis, & matrimonij bono cõtraria, qđ est proles ad dei obsequiũ educanda, ideo causat diuortium, aliter tamen quam fornicatio corporalis. Nam propter unam fornicationem carnalem ad diuortium potest procedi, non autem propter unũ actũ infidelitatis, sed propter consuetudinem quæ pertinaciam monstrat, in qua infidelitas ipsa perficitur. Sed quæri potest, an & propter scelus contra naturam possit diuortium celebrari. & si sic, cur non exprimitur hoc? Respondendum quod potest, non tamen exprimitur. Primo, quoniam passio illa ignominiosa innominabilis est. Secundo, quoniam rarius accidit. Tertio, quia non causat incertitudinem prolis. Hæc Thomas in Scripto.

Tho. Aq. Ibidem. Septẽ casus nõ licet viro vxorem dimittere ob fornicationem. Mala fornicationis. Questio. Sodomia diuortium facit.

¶ Qui insuper quærit, utrum uir tenetur uxorem adulteram dimittere. Et respõdet, Dimissio uxoris fornicantis, inducta est ad corrigendum crimen ipsius. Pœna autem corrigens nõ requiritur, ubi emendatio iam præcessit. Idcirco si mulier de peccato pœniteat, uir nõ tenetur eam dimittere. Si uero non pœniteat, tenetur dimittere illam, ne consentire uideatur dum peccato illius correctionẽ debitam non apponit. Pœnitentẽ quoq; potest aliter corripere quam ipsam abijciendo, uidelicet uerbis & ictibus.

Questio. Pœnitens fornicatio nõ repellenda.

¶ Insuper si quæratur, an uir proprio iudicio possit illam dimittere: dicendum quod sic, quantum ad thorũ & debiti redditionem, si constet sibi crimẽ illius, nisi per ecclesiam compellatur. & taliter reddens nullũ sibi præiudicium facit, non autem simul quantum ad thorum & cohabitationem, & ita non potest dimitti nisi ecclesiæ iudicio. Et si aliter dimissa fuerit, cogendus est uir ut eam recipiat ad cohabitationem, nisi in cõtinenti posset probare mulieris adulterationem. & ista dimissio diuortium appellatur. Ideo concedendum quod non ualet, nisi iudicio ecclesiæ celebrari. Deniq; maritus potest accusare uxorem dupliciter de adulterio. Primo, ad thori separationem coram iudice spirituali. Tuncq; inscriptio fieri debet sine obligatione ad pœnam talionis, quia sic consequeretur suum intentum in utrunq; euentum. Secundo, ad punitionem criminis in iudicio seculari, & sic oportet inscriptionem præcedere, ꝑ quã ad pœnam se obligat talionis, si in probatione defecerit. Rursus, ut loquitur Decretalis, tribus modis proceditur in criminibus. Primo, ꝑ inscriptionem quam debet præcedere clamorosa insinuatio, quæ locum tenet accusatoris. Secundo, per accusationem quam præcedere debet inscriptio. Tertio per denunciationem, quam debet ꝓcedere fraterna correptio. Et in hoc tertio modo seruandum est quod ait saluator de ordine fraternæ correptionis.

Questio. Matt. 18.

¶ Præterea qritur, an in causa diuortij uir & uxor ad paria iudicentur. Dicendum quod imo, ita ut idem sit licitum uni quod alteri, non tamen pari causa iudicantur ad illa, cum causa diuortij sit maior in uno quã alio. In utroq; tamen sufficiens est. Diuortium nãq; est adulterij pœna, inquantum adulterium est contra matrimonij bona: quãtum autem ad bonum fidei, ad quã coniuges sibijnuicem tenentur æqualiter, adulterium unius tantum est contra matrimonium, quantum adulterium alterius. Et hæc causa in utroq; sufficit ad diuortium. Sed quantum ad bonum prolis, plus peccat adulterium uxoris quam uiri: ideo maior causa diuortij est in uxore quam uiro, sicq; ad æqualia, sed non ex æquali causa iudicantur seu obligantur, nõ tamen iniuste, cũ in utroq; est causa sufficiens ad hanc pœnam: quemadmodum duo latrones ad idem genus supplicij deputantur, quamuis unus alio multum deterior sit. Et si obijciatur, quod diuortium in noua lege conceditur loco repudij, quod fuit in ueteri lege, ut patet apud Matthæũ, in repudio autem uir & mulier non iudicabãtur ad paria. Vir enim potuit repudiare uxorem, non ecõtrario: ergo nec in diuortio sunt ad paria iudicandi. Dicendũ quod repudium non permittebatur, nisi ad uitandum homicidium, de quo magis fuit periculum ex parte uirorum quam coniugum, ideo uiris permittebatur repudiare uxores, non econtrario.

Questio. Obiectio. Mat. 19.

¶ Præterea queri potest, quis grauius peccet, uir adulterando, an mulier. Et respondendum quod in adulterio idem inuenitur de ratione peccati, quod in fornicatione simplici, & plus, videlicet matrimonij læsio. Si ergo consideretur id quod commune est adulterio & fornicationi simplici, peccatum uiri & uxoris se habẽt sicut excedẽtia & excessa: quia in muliere est plus de humore, propter quod magis ducibiles sunt à concupiscẽtijs. In uiro autem est plus de calore, qui concupiscentiam excitat. Simpliciter tamen loquendo, & cæteris paribus, uir in simplici fornicatiõe plus peccat, quia plus habet de ratione quod præponderat quibuscunq; motibus passionum, sed quantum ad læsionem matrimonij, quam adulterium fornicationi addit, ex qua diuortium causat, plus peccat mulier, ex cuius adulterio sequitur prolis incertitudo. Hinc simpliciter loquendo, plus peccat adultera mulier quam uir, cæteris paribus.

¶ Amplius, si quæratur an post diuortium uir alteri nubere possit: Dicendum quod non, quoniam uinculum matrimoniale non potest dissolui nisi per mortem. Potest tamen mulier post diuortium continentiam uouere, etiam uiro inuito, nisi uideatur deceptam esse ecclesiam, per falsos testes sententiando de ipso diuortio, quia in tali casu etiam si uotum professiõis emisisset, restitueretur uiro, & teneretur ei reddere debitũ, non tamen liceret ei exigere.

¶ Ulterius quæritur, utrum post diuortium uxor possit uiro reconciliari. Et responpendum quod imo, si ipsa pœniteat & se emendet. Sententia nanq; ecclesiæ diuortium celebrantis, non cogit ad separationem, sed ad eam præbet & præstat licentiam.

¶ Quocirca poterit queri, an adultera separata pos-

Quæstio. fit reuocari à uiro. Dicendum quod id quod inducitur in fauorem alicuius, non facit ei præiudicium. Cumq́ diuortium sit concessum in uiri fauorem, non aufert ei ius petendi & reuocandi uxorem. ideo uxor tenetur uiro id reddere, atq; ad ipsum (si reuocetur) redire, nisi de licentia eius continentiæ uotum emiserit. Porro, pp̄ter adulterium quod uir prius innocens, postea committit, hoc est, post diuortium, secundum iuris rigorē non est cogendus ad recipiendum uxorē prius adulteram: attamen secundum iuris æquitatē iudex ex officio suo debet eū cogere, ut caueat periculo animæ eius & scandalo aliorū, quis uxor nō possit recōciliationē petere.

Crimina impedientia matrimoniū cōtrahendū & dirimentia cōtractum. ¶Insuper agnoscendum quod plura sunt crimina, quæ propter sui enormitatem impediunt matrimonium contrahendum. Primum est incestus: secundū, uxoricidium. Tertium, raptus spōsæ alienę. Quartū, dum quis insidiando matrimonio, proprium filium leuat de sacro fonte. Quintum, interfectio sacerdotis. Nō tamen propter hæc crimina dirimitur matrimonium contractum. Nihilominus quædam sunt crimina quæ etiam dirimūt matrimonium contractum, ut dum quis cum aliqua coniugata concūbit, & ex hoc machinatur in uiri mortem: tunc etiam si contraxerint, separantur. Secūdum est, quando pręstat fidem adulteræ quod ducet eā in uxorem & ducit eam: quod intelligendum est, quando tam adulter quam adultera sciebant impedimentū, alias non dirimiretur contractum. Tertium est, quādo contrahit cum ea de facto. Primum enim matrimoniū facit quod secundum non stat, ideo si primum non fuisset uerū matrimoniū, secundū staret. Hęc Tho. in Scri.

Bonauen. Hierony. Jo. Chri. ¶Concordat in omnibus Bonauentura, qui & allegat Hieronymum protestantem: Si uir cognoscit uxorem deliquisse, & illa in fornicatione permanserit, & ipse uiuit cum illa, particeps est iniquitatis illius. Chrysostomum quoq; dicentem: Sicut crudelis est & iniquus qui castam dimittit, sic iniquus & stultus est qui retinet meretricem. Vnde rursus effatur Hieronymus: Cum mulier fornicatione se separauit à uiro, teneri non debet, ne uirum quoq; sub maledicto constituat, dicente scriptura: Qui tenet adulteram, stultus & impius est. Istæ autem & consimiles autoritates sunt cum moderamine intelligendæ, iuxta distinctiones inductas. Hierony. Prou. 18.

Diuortiū fieri debet corā epo. ¶Iterum addit Bonauentura: Cum matrimonium sit magnum sacramentum, idcirco diuortium fieri debet in facie ecclesiæ, coram iudice, non quocuq; sed episcopo, ut in Carthaginensi concilio fuit statutum, cui interfuit Augustinus. Idemq́ statuit Nicolaus papa. Et si aliter eā dimisit, tenetur eam resumere, nisi possit mox comprobare.

Quæstio. Diuortiū bifariā fit. ¶Si demum quæratur, an possit diuortium fieri sine pręuia culpa: dicendum quod diuortium fieri potest dupliciter. Primo, ut in eodem statu persistant. Secundo, ut ad frugem uitæ conuolent melioris. Primo modo fieri non debet, nisi manifesta culpa præcedat, tum propter periculum, tum propter scandalum. Si secūdo modo, tūc aut uterq; est uoluntarius, aut alter inuitus. Si uterq; uoluntarius, tunc fieri potest sine culpa pręcedente, ita quod uterq; uotum solenne emittat, & habitum religiōis assumat, nisi sit persona talis, de qua nulla possit oriri suspicio, quę uoto solenni castitatis emisso poterit manere in domo, sin autem, oportet utrunq; conuerti. Hæc Bonauentura, qui etiam sciscitatur, cuius adulteratio enormior sit, uiri aut mulieris. Ad qđ respondet satis concorditer cum Thoma. Quæstio

Petrus. Richard. ¶Idē Petrus & Richardus, secundum quos non potest quis ducere in uxorem eam cum qua adulterium perpetrauit, si in mortem mariti eius est machinatus. Vel si promisit eam ducere post mortem mariti, ne uiri sint proni machinari in mortem uirorum, desiderio uxorum ipsorum.

Distinctio XXXVI. ¶Si pro externa conditione ualeat uxor separari à uiro, & econuerso.

De impedimento cōditiōis quod respicit statum legis humanę. In cōci. apud Uermeriam. & hr. 29. q. 2. c. si qs ingenus. Ibidē. c. si femina ingenua.

Nunc de conditione uideamus, an ualeat cōiugium diuidere. Ad quod dicimus, quia non negatur ingenua posse nubere seruo: sed si nescitur esse seruilis conditionis, libere potest dimitti, cum seruitus eius fuerit deprehensa, secundum illud: Si quis ingenuus homo ancillam alterius in uxorem acceperit, & æstimat quod ingenua sit, si ipsa fœmina fuerit postea in seruitutem deiecta, si eam à seruitute redimere potest, faciat: si non potest, si uoluerit, aliam accipiat. Si uero ancillam eam scierat & collaudauerat, post eam ut legitimam habeat. Item ex eodem: Si fœmina ingenua acceperit seruum, sciēs quod seruus esset, habeat eum: quia omnes unum patrem habemus in cœlis, una lex erit uiro & fœminæ. Cum dicitur, sciens illū seruum: datur intelligi quod si nescierit illum seruum esse, non cogitur manere cum ipso. Si enim conditionis dolum patitur, non cogitur adhærere ei cuius fraude decepta est. Si autem scierit uir cōditionem mulieris uel econuerso, non ualet eam dimittere. Vnde Zacharias papa: Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, si consensu amborum coniūcti sunt, nisi ob fornicationē. De illis agit, quib⁹ alterutri⁹ cōditio nota est qn̄ cōiungūtur.

Zacharias papa ibidem c. Si qs liber.

¶De copula serui & ancillæ diuersorum dominorum.

Quæritur etiam, si seruus unius ancillam alterius acceperit, an sit inter eos coniugium. De hoc etiam ita statutum est: Dictum est nobis, quod quidam ligitima seruorum matrimonia potestatiua quadam præsumptione dirimant, non attendentes illud: Quod deus cōiunxit, homo non separet. Vnde nobis uisum est, ut coniugia seruorum non dirimantur,

etiam

etiam si diuersos dominos habeant:sed in uno coniugio permanentes dominis seruiant suis.Et hoc in illis obseruandum est,ubi legalis coniunctio fuit,& per uoluntatem dominorum.Attende finem huius capituli,ubi uidetur innui præter uoluntatem dominorum inter seruum &ancillam non posse contrahi coniugium:uel si contrahitur,non esse ratum quibusdam tamen uidetur inter eos posse fieri coniugium dominis ignorantibus.

¶De uiro qui se facit seruū, ut diuidatur ab uxore.

Illud etiam notandum,quod si mulier uirum liberum acceperit,& ille ut causam præstet dissidij,se alicuius seruum fecerit:nec ille uxorem dimittere,nec illa ob uinculum coniugij in seruitutem redigi poterit. Unde illud:Perlatum est ad sanctam synodum,quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorē,& post filiorum procreationem occasione diuortij cuiusdam seruum se fecerit,utrum & mulierem necessario tenere debeat:& si tenuerit, an illa etiam seruituti subijci debeat,quæsitum est.Iudicatum est uxorem minime debere dimitti:non tamen ob Christi legem mulierem in seruitutem redigi,dum ille non ex consensu coniugis se seruum fecerit,quē librum ipsa maritum acceperat. In Thiburicensi concilio, ibidē ca. perlatū est. Matt. 19.

¶De ætate contrahētium.

Hoc etiam sciendum est.quod pueri ante.xiiij.annos & puellæ ante.xij.annos secundum leges matrimonium inire nequeunt.Quod si ante prædicta tempora copulam inierint,seperari possunt,quamuis uoluntate & assensu parentum iuncti fuerint.Qui uero in pueritia copulati:post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in coniunctione permanere:iam ex hoc efficiuntur coniuges.& deinceps nequeunt separari.Item: Sponsalia ante septennium contrahi non possunt,solo enim consensu contrahuntur,qui interuenire non potest,nisi ab alterutra parte intelligatur quod inter eos agitur.Duo illa executi sumus cum aliorum quorundam adiectione,quibus coniugiū solui potest.Nec tamen solui semper necesse est.Nūc de illis quæ personas illegitimas penitus faciunt,addendum est,& primum de ordine. 30.q.1.ca. sponsalia.

SVMMA DISTINCTIONIS. XXXVI.

IAm agitur de alio contrahendi obstaculo, quod seruitus appellatur,de qua & dicta sunt aliqua ante.Modo itaq; inuestigatur,utrum & qualiter seruitutis conditio matrimonialem ualet impedire contractum.Et circa hoc mouet aliquos casus, an scilicet seruus & ancilla diuersorum dominorum,possint contrahere,& de uiro iam uxorato, qui se uendit in seruum,ut hac occasione seperetur a coniuge, cum qua inuite moratur.Subiungit quoq; de impedimento ætatis,& exprimit in qua ætate homines utriusq; sexus primo contrahere quæunt.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur, an soli liberi possint contrahere. ¶Videtur quod non, quoniam ipsum matrimonium est seruitus quædam: & qui nubunt, libertatis deserunt statum, atq; per grande seruitutis subeunt iugum.Nam corpus unius in potestatem redigitur ac transfertur alterius. Consimilium autem coniunctio conuenientior esse uidetur,ergo seruis & ancillis potissime conuenit matrimonialis contractus. Item ut Seneca contestatur, nobilior pars hominis, scilicet mens,semper libera manet:ergo nemo in tantum est seruus,quin uere maneat liber,& sufficientis libertatis ad reddendum debitum carnis. Seneca.

¶In oppositum sunt quæ dicuntur in textu, & q; dictum est coniugatos oportere simul manere. Thomas.

¶Circa hæc loquitur Thomas.In contractu matrimonij contrahentes se obligant mutuo ad reddendum debitum carnis.Idcirco si quis obliget se ad hoc,nec potens sit soluere, tunc ignorantia impotentiæ huius in eo cui se obligauit, tollit contractum. Quemadmodū autem per impotentiam coeundi fit quis penitus impotens ad soluendum debitum illud,ita per seruitutem,ut libere illud reddere nequeat.Hinc sicut impotentia coeundi ignorata impedit matrimonium,non autem si sciatur,ita & seruitus.Contrariatur quoq; conditio seruitutis bono prolis,quæ ex seruitute parentis efficitur conditionis peioris.Veruntamen,quoniam unusquisq; in eo quod sibi debetur,perpeti potest spontaneę detrimētum:idcirco si alter coniugum scit ab ante seruitutem eius cum quo contrahit,tenet connubium.Conformiter cum in matrimonio sit æqualis obligatio ex utraq; parte ad debiti redditionem,non potest aliquis maiorem requirere obligationem ex parte alterius, quam ipsemet facere possit.Hinc si seruus contrahit cum ancilla quam æstimat liberam, non impeditur coniugium. Itaq; patet quod seruitus non impedit matrimonium, nisi quando est ignorata ab alio coniuge, et si alius ille sit libere cōditionis :idcirco nil prohibet inter seruos esse coniugia nec inter liberū&ancillam.Nec seruit⁹ ita est contra seu præter naturam ut impediat matrimonium.Postquam enim homo peccauit,iustum fuit eum diuersis pœnalitatibus subdi,quorum una est seruitus. Seruitus quā impedit matrimonium, quā non.

¶Ex his respondetur ad quæstionem qua quæritur,utrum seruus aut ancilla quæat contrahere sine cōsensu & scitu domini sui.Ius etenim positiuum deriuatur a iure naturali, ideo seruitus quæ de iure est positiuo,præiudicare non ualet his quæ de lege sunt naturali. Quēadmodum aūt appetitus naturæ est ad operationē,indiuidui,ita est ad conseruationē speciei p gñrationem. Unde sicut seruus non subditur domino suo ita, quid libere possit comedere & dormire, & consimilia quæ ad necessitatem corporis pertinent sine quibus natura conseruari non ualet:ita nec taliter subditur illi,ut

non possit contrahere libere, etiam suo domino nesciente aut contra dicente. nec seruus est res domini sui nisi quo ad superaddita naturæ, nõ quo ad naturalia, in quibus omnes consistimus pares, nec tenetur suo domino in omnibus obedire, sed in pertinentibus ad iurisdictionem seu autoritatem domini sui super ipsum, non in alijs. Deniq; si seruus domino suo uolẽte contraxit, prætermittere debet sui domini iussionem, & reddere debitum conthorali: quia per hoc quod dominus suus concessit sibi matrimonium contrahere, intelligitur ei concessisse omnia quæ requirit coniugium. Si autem ignorante aut contradicente domino suo contraxit, non tenetur reddere debitum, sed potius suo domino obedire, si utrumque simul esse non ualeat. Attamen in his multa particularia sunt pensanda, sicut in cæteris actibus humanis, uidelicet periculum castitatis coniugi imminens, impedimẽtum quoq; obediendi domino ex redditione debiti carnalis proueniens, & consimilia: quibus omnibus rite consideratis, iudicari poterit cui magis seruus debeat obedire, domino an

Obiectio uxori. Verum his obijci potest, quod domin⁹ potest uẽdere seruum in regionem longinquam, ubi eum uxor

Respõsio. sequi non poterit, ergo seruitus matrimonium impedit. Respondendum, quod in tali casu cogendus est dominus ita uendere seruum, ut non faciat onera matrimonij grauiora, cũ non desit facultas uendendi seruum ubicumq; uoluerit precio iusto.

Quæstio ¶Præterea, quæritur an seruitus possit matrimonio superuenire, ita quod maritus se in seruum uendere possit, ac per hoc a coniuge separari. Dicendũ, quod uir subditur uxori solum in his quæ spectant ad actum naturæ, in quibus sunt cõiugati æquales, ad q̃ se seruitu-

Nullũ impedimẽtũ matrimonio superueniens ipsum soluere pot. tis conditio non extendit, ideo uir uolente uxore potest se alteri dare in seruum, non tamen ex hoc, matrimonium dissoluetur, quoniam nullum impedimentũ matrimonio supueniẽs, potest ipsum dissoluere. Et si uir hoc facit in fraudem, fraus sua redundabit in ipsum, & ei nocebit, nec poterit alteri præiudicium facere. Vnde si in fraudem uxoris uendat aut det se alicui in seruum, ipse mox perdit bonum inæstimabile libertatis. Vxori uero eius ex hoc nullum potest præiudicium generari, quin oblegetur ei ad debiti redditionem, & ad omnia

Ephe. 5 quæ matrimonium exigit. Non enim potest retrahi ab his præcepto domini sui. Cumq; in pertinentibus ad dispositionem domus & ad huiusmodi superaddita, uir caput sit mulieris, & habet eam corrigere, non econtra: idcirco non potest se dare uxor alicui in ancillam, uiro suo inuito. Amplius quæritur, an filius sequitur uẽ-

Quæstio. trem, uel potius patris conditionem. Dicendum quod secundum leges ciuiles proles sequitur uentrem, & hoc rationabiliter, quoniam proles habet a patre cõplementum formale, sed a matre substãtiam corporis. Seruitus autem est conditio corporalis, cum seruus sit quasi instrumentum domini in operando. Hinc proles in libertate & seruitute sequitur matrem. In his uero q̃ spectant ad dignitatem, secũdum quæ est forma rei, sequitur patrem, ut in municipijs atq; honõribus, in hæreditate alijsq; similibus, & his concordant Canones, lexq;

Exo. 21 Mosaica. In quibusdam uero terris quæ iure ciuili nõ reguntur, partus sequitur partem deteriorem: ut si pater sit seruus, quamuis mater sit libera, filij serui sint: non tamen si post matrimonij contractum pater se dedit in seruum, nolente uxore. Similiter, si sit econuerso. Si autem uterq; sit seruilis conditionis, & ad diuersos pertineant dominos, tunc diuidunt filios si sint plures, & si est unus duntaxat, vnus dominorum recompensabit alteri de precio, & accipiet plem natam in sui seruitium. Non tamen credibile est, quod talis consuetudo posset esse tam rationabilis, vt id quod multorum sapientum determinatum est studio diuturno. Nam & in naturalibus, receptum est in recipiente secundum modum recipientis, non dantis: ideo rationabile est, quod semen receptum in matre, ad ipsius cõditionem trahat.

¶Præterea de ætate contrahentium aduertendum, quod cum matrimonium sit quidam contractus, ordinationibus subiacet legis positiuæ. ideo determinatum est legibus, vt ante illud tempus discretionis, quo vterq; contrahentium possit de matrimonio sufficienter deliberare, & debitum sibi inuicem reddere, matrimonia non contrahantur, & nisi sic fiant, dirimantur. Hoc autem vt in pluribus, est in masculis in 14. anno: in fœminis autem, in duodecimo, cuius ratio assignata est supra 27. distinctione. Quoniam tamen precepta iuris positiui sequuntur id quod in pluribus est, si aliquis ad debitam discretionem pertingat ante annos prætactos, ita quod uigor naturæ ac rationis suppleat in eo ætatis defectum matrimonium non dissoluitur. Et quia ad istum inclinat contractum, non requiritur in ea tanta ætas ut in contractibus alijs. Hinc iuxta nouam constitutionem, nemo petest ante decimumoctauum annum facere in religione professionem, cũ talis professio sit de his quæ sunt supra inclinationem naturæ. Maior etiam in mare requiritur, quoniam mulier citius ad annos peruenit pubertatis quam uir, ut nono de animalibus dici-

tur. Hæc Thomas in Scripto. Bonauẽt.

¶His prorsus concordant scripta Bonauenturæ, dicentis: Secundum ius nouum conditio seruitutis nõ impedit matrimonium, etiam domino cõtradicente, quoniam sacramenta ecclesiastica omnibus existunt communia, & seruus etiam coniugatus potest suo domino seruitia debita exhibere. idcirco per matrimonium nõ subtrahitur a domini potestate: nec sic dominium corporis sui transfertur in mulierem ut derogetur dominio domini super seruum huiusmodi. Insuper error cõditionis est triplex, videlicet paris, vt dum seruus contrahit cum ancilla, quam æstimat liberam, qui non habet ex hoc quod abijciat eam: aut melioris, ut dum seruus contrahit cum libera quam putat ancillam, & tunc sua conditio melioratur: aut deterioris, vt dum liber cum ancilla. In primis duobus casibus error non impedit matrimonium, in tertio impedit & dirimit, nisi post cognitionem conditionis consenserit verbo aut facto. Et hoc est in fauorem libertatis, quæ (secundum ius ciuile) est inæstimabile bonum, quod nemo perdit non uolens: fauorem quoq; causæ matrimonialis: quoniã seruitus est contra bonum prolis. Cumq; iura matrimonio faueant, præsumunt errantem in conditione non consentire. Considerandum quoque quod matrimonium est in officium & in remedium, & in signum, ut dictum est sæpe. Cumq; ante annos pubertatis masculus & fœmina nequeant officium generandi habere, neq; indigeant remedio coniugali contra concupiscentias carnis, nec animi firmitate ac stabilitate designẽt indissolubilẽ unionem utriusq; naturæ in Christo, ideo ante tempus illud non sunt apti contrahere: & istud, vt in plurib⁹, ita est. Iura nanq; iudicant atq; instituunt, non ea quæ semper nec ea quæ raro, sed ea quæ fiunt frequenter: quia in hoc defferunt constitutiones iuris & demonstrationes disci-

disciplinarum, quia demõstrationes sunt de his quæ fiunt semper & si fiant de his q̃ fiũt frequẽter, non tñ ut frequent, sed ut semper, ut de eclipsi. Constitutiones autem iuris sunt de his quæ fiunt sæpe. Hæc Bonauentura.

¶ Concordant alij communiter Richardus uero & alij quidam multas hic faciunt quæstiones, de quibus p transeo, cum materia ad Iuristas magis pertineat. Richard⁹.

Distinctio. XXXVII. ¶ In quo ordine nequeat fieri coniugium.

Sunt igitur quidam ordines, in quibus nullatenus potest contrahi coniugum: & si intercesserit copula, fit diuortium: vt sacerdotium, diaconatus & subdiaconatus. In alijs uero permittitur sortiri coniugium, nisi religionis habitum sumpserint, vel cõtinẽtiæ uotum fecerint. Vnde Leo papa: Clericos, lectores, ostiarios, exorcistas, acolythos: si extra uotum & habitum inueniuntur, & continentiã profiteri nolunt, uxorem ducere uirginem ecclesia romana permittit, non uiduam uel repudiatam: quia deinceps nec ad subdiaconatum prouehi poterunt, nec laicus uxorem sortitus, nisi virginem vel bigamus ad clericatum. Itẽ ex Carthaginensi concilio: Placuit, episcopos, præsbyteros, diaconos, subdiaconos etiam ab vxoribus abstinere: quod si non fecerint, etiam ab ecclesiastico remoueantur officio. Cæteros vero clericos ad hoc nõ cogit. Itẽ Leo papa: Lex cõtinẽtiæ eadẽ est ministris altaris, q̃ epis & p̃sbiteris q cũ essent laici uel lectores, licite vxores ducere potuerũt: sed cũ ad prædictos peruenerunt gradus cœpit eis non licere quod prius licuit. Itẽ in sexta synodo: Si qs eorũ qui ad clericatum accedunt, uoluerit nuptiali lege mulieri copulari, hoc ante ordinem subdiaconatus faciat. Item Calixtus papa: Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus: contracta quoq; matrimonia ab huiusmodi personis disiungi & personas ad poenitentiam debere redigi, iuxta sanctorum canonum distinctionem iudicamus. Item Grego. Nullũ facere subdiaconum episcopi præsumant, nisi qui se caste victurum promiserit: quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

De impedimentis q̃ omnino faciunt illegitimum ad matrimoniũ cõtrahendũ cõsensũ ꝓpter ecclesiasticã institutionem. Leo papa di. 32. c. seriatum.

Ex carthaginẽ cõcil. ibi. c. placuit Leo papa

¶ De interfectoribus suarum coniugũ.

His adijciendum est de occisoribus suarum coniugum, de quibus Nicolaus papa scribit Radulpho Bituricensi archiepiscopo: Interfectores suarum coniugum sine iudicio, cum non addis, adulterarũ uel aliquid huiusmodi: quid aliud habendi sunt quam homicidæ, ac per hoc ad poenitentiam redigendi quibus penitus denegatur coniugium. Hic videtur Nicolaus permittere maritis, pro adulterio aut aut alio huiusmodi vxores suas interficere: sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio, non materiali criminosos feriri iubet. Vnde idem Nicolaus inter hæc uestra sanctitas addere studuit: Si cuius vxor adulterium perpetrauerit, vtrum marito eius secundum mundanam legem interficere liceat. Sed sancta dei ecclesia nunquam mundanis constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritualem. Item Pius papa: Quicũque propriam vxorẽ absq; lege & sine causa interfecerit, aliamq; duxerit: armis depositis, publicẽ agat poenitentiam: & si contumax extiterit, anathematicetur usque quo consentiat.

Nicolaus papa, 33. c. interfectores.

SVMMA DISTINCTIONIS XXXVII.

Hic introducitur aliud matrimonij impedimentum, videlicet ordo, secundum quod ordo est sacramentum. Et docet Magister qui ordo impediat matrimoniũ, & qui nõ: subiungit quoq; de interfectioribus suarum vxorum & tota ista materia videtur præhabita, saltem pro maxima parte, quæ & in Decreto plenius cõtinetur, sicut & alia quæ in hoc quarto de sacramentis dicuntur.

QVAESTIO. I.

Quæritur ergo, an soli ordines sacri matrimonialem contractum impediãt. Videtur quod non, quia aut ordo impedit inquantum ordo & sacrum, uel inquantũ sacer. Si primũ, ergo quilibet ordo impediret, si secundum, ergo Greci & Armenij non sunt uere ordinati. Rursus, si in sacris ordinibus constituti aut constituendi, prohibentur legitimas habere vxores, cur concubinas habere sinuntur? Item, si matrimonium non stat simul cum ordine sacro, multominus concubinatus.

Albertus.

¶ Circa hæc scribit Albertus Congruit ordinem sacrum impedire matrimonium, non tamen est necessarium. Sicq; hic ordo de se habet congruitatem ad continẽtiam. Necessitas uero seu obligatio continendi causata est rationabili institutione ecclesiæ. Nempe cogitare & tractare solum ea quæ dei sunt, & diuidi mẽte ad ad cogitandum & agendum ea quæ sunt mundi & carnis, & circa prouisionem vxoris ac sobolis, non congruunt simul. Clericorum autem & omnium qui in sacris sunt ordinibus constituti, est solum spiritualia & diuina attendere. Coniugatorum uero est distrahi circa diuersa, & solicitari circa terrena & complacentiam quidam adinuicem. De his dictum est supra diffusius, assignando rationes cur sacris ordinibus annexa sit continentia. Vñ & Augustinus 14. de ciuitate dei allegat Apuleiũ Platonicũ ex dictis Platonis dicentẽ, quia deũ deorum cõspicere possint uiri sapiẽtes, cũ se a carne remouerit. Impedit autem ordo sacer a matrimonio non solum ratione uoti, sed item ex congruentia ordinis sacri & actuum eius, ad matrimonium & opera eius, & ergo non impedit a matrimonio inquantum sacramentum, sed ex-

Officia clericorum q̃ Augustin⁹

Ordines minores nõ impediunt matrimonium.

ex causis nunc tactis. Deniq; impedimentum istud ma
trimonij non est uniuersale, nec semper fuit: quia ex in-
stituto ecclesiæ cœpit, nec obligat Græcos. Ordines ue-
ro minores non impediunt matrimonium, cum non
sint tãtæ eminẽtiæ nec tãtã exigãt sanctitatẽ ut ordines
sacri, q etiã nõ solũ ĩpediũt matrimoniũ cõtrahẽdũ imo
dirimũt et cõtractũ, q̃d p congruentiã habẽt ex se, sed ex
ordinatione ecclesiæ habet hoc exequutionem & actua
lem obligationẽ. Hæc Albertus, qui plura super his scri
bit, quæ in sequentibus concludentur.

¶ Atuero Thomas: Ordo sacer ex institutione eccle
siæ habet, quod matrimonium impedit. Aliter tamen
apud Latinos & Græcos, quoniam apud Græcos impe
dit matrimonium contrahẽdum tantum ex vi ordinis:
Apud Latinos uero ex vi ordinis, & vltra ex continen-
tiæ voto ordinibus sacris annexo: quod etiam si qs ver-
botenus non emittat, attamen ex hoc ipso quod ordinẽ
sacrum suscepit, intelligitur emisisse secundum ritum oc
cidentalis ecclesiæ. Hinc apud Græcos & alios Orienta-
les, sacer ordo impedit matrimonium contrahendum,
non tamen matrimonij prius contracti usum. Possunt
nanq; matrimonio prius contracto uti, quamuis non
possint matrimonium de nouo contrahere. Apud Occi
dentales autem impedit matrimonium & matrimonij
usum, nisi forsan ignorante & contradicente vxore, vir
ordinem sacrum susceperit, quia ex hoc non potest uxo
ri præiudicium generari. Porro in ordinibus constitu
ti, ex vi ordinis nõ ꝓhibẽtur matrimoniũ cõtrahere. Nã
quãuis ordines illi ad sacra aliqua deputentur, non ta-
men habent immediatum accessum ad illa tractanda,
sed secundum statutum Occidentalis ecclesiæ, vsum seu
exequutionem ordinis non sacri impedit matrimoni-
um, propter seruandam honestatem minorem in offi-
cijs ecclesiæ. Et quia ex ecclesiastico beneficio tenetur
quis ad ordinis exequutionem, atq; ex hoc ipso clerica-
li priuilegio gaudet, ideo hoc apud latinos clericis vx-
oratis aufertur.

¶ Præterea quæritur, an matrimonio possit super-
uenire sacer ordo. Dicendum, quod matrimonium nõ
impedit ordinis sacri susceptionem, quia si vxorat⁹ ad
ordines sacros accedat, etiam reclamante vxore, nihilo-
minus characterem ordinis suscipit, sed exequutione
ordinis caret. Si autem uolente aut defuncta vxore re-
cipiat ordinem, recipit & eius exequutionem. Si aũt vir
suscipit ordinem sacrum de scitu & consensu vxoris, te
netur vxor continentiam uouere perpetuam, non tamẽ
tenetur religionem intrare, si sibi non timeat de pericu-
lo castitatis propter hoc quod vir eius uotum emisit so
lenne. Secus esset, si emisisset, votum simplex. Si vero si-
ne vxoris consensu ordinem sacrum suscepit, non tene-
tur illa ad continentiam, quia inde sibi nullum præiudi-
cium generatur. Probabili⁹ quoq; videtur, quamuis ali
q aliter dicãt, q̃d Græci nõ debẽt ad sacros accedere ordi
nes sine consensu vxorum, quia ad minus tempore mini
sterij sui fraudarentur uxores debiti redditione, quo
fraudari non possunt secundum ordinem Iuris, si eis cõ
tradicentibus aut ignorantibus viri ordines acceperũt:
atq; ut dicitur, eo ipso quod mulier consentit apud græ
cos q̃d vir suus accipit ordines, obligat se nũq̃ nubere al
teri uiro, alias matrimonij significatio nõ seruaret, q̃ in
matrimonio sacerdotis ꝑsertim requiritur. Si aũt sine cõ
sensu eius ordinetur, nõ tenetur ad hoc. Hæc Thoms in
Scripto. ¶ Idem Petrus, & addit Richardus: In ecclesia
Orientali vxoratus non bigamus, potest omnes ordi-
nes accipere & ministrare in eis, quoniam noluerunt cũ
Occidentalibus continentiam profiteri. Concordant
quoq; Bonauentura & alij, solutio etiam ad obiecta pa
tet ex dictis.

QVAESTIO. II.

INsuper quæritur hic, an liceat viro vxorem adul
teram trucidare, praesertim dum eam in crimine
actualiter inuenit. ¶ Videtur quod non, quia sic eã
in culpa mortali necaret & in infernum præcipitaret, q
immanissimæ esset crudelitatis. Rursus, nemo potest
alium sine peccato occidere, nisi legitimus iudex ipsius.
& constat quod maritus non sit talis iudex suæ vxoris.
Iterum homo magis tenetur diligere animam proxi-
mi sui quam proprium corpus seu vitam mortalem,
ergo potius deberet mortem corporalem subire quam
animam proximi mittere in gehennam, proximum
occidendo in peccato illius mortali. Deniq; non licet vx
ori occidere uirum, quamuis videat eum actualiter ad-
ulterantẽ. ¶ In oppositum est ius Ciuile.

¶ Ad hoc respondet Bonauentura: Interfector pro-
priç coniugis, si ex certa scientia faciat hoc, peccat, quã-
tumcunque illa existat adultera: & peccat non cõtra Ca
nones tantum, sed etiam contra ius Ciuile interficiẽdo
eam prætermisso ordine Iuris, nisi forte in actu tam sce
lerato inueniat eam, in quo casu leges humanæ conce-
dunt hoc fieri: sed contra ius diuinum atq; Canonicum
peccat in ipso facto, quia non debet adulteram interfi-
cere, sed corrigere, cum deus peccanti paratus sit parce
re in lege gratiæ, vt patet in exemplo mulieris adulte-
ræ. Cumq; causæ matrimoniales tractandæ sint lege po
li & non lege fori, idcirco non licet id facere quod ius
dictat ciuile, puta adulterantem occidere, quamuis eccle
sia hoc sustineat ad terrorem malorum: imo tenendum
est quod sancta ecclesia iudicat, videlicet adulteram nõ
esse occidendam, sed potius dimittendam, aliter tamen
fuit in lege Mosaica quæ fuit lex rigoris atq; terroris.

¶ Quod si q̃ratur, quid sit enormius, occidere pro-
priam matrem aut coniugem, respondendum quod vtr
q; grauius est matrem occidere: tum, quia maior reuerẽ
tia matri debetur: tum, quoniam minor est pronitas ad
occisionem matris quam vxoris imo, dum ex causa dis
plicet vxor marito, mirabile odium ac tædium genera
tur ei ad eam. Hinc quoq; vxoricidium, magis punitur q̃
matricidium, quamuis sit minus peccatum, quatenus ho
mines horrore pœnarum a tanto scelere retrahantur.
Veruntamen Hugo super Decreta sensit cõtrarium, sed
in hoc non approbatur.

¶ Amplius si q̃ratur, utrũ occidere propriã cõiugẽ impe
diat matrimonium: dicendũ quod vxorẽ occidere conti
git tripliciter. Primo, ꝑsequẽdo culpã, secũdo ꝑsequẽdo
naturã. Tertio, ꝑsequẽdo matrimoniũ. Persequẽdo cul
pã, dũ uir cõiugẽ in adulterio dep̄hendit, & inim̃ hoc de
estãs, q in ultionẽ criminis eã occidit. Persequẽdo natu
rã vt si mulier propter defectum aliquẽ quem habet in
se, non habeat gratiam viri, sicq; ipse concipit odium
ad eandem, & tandem furore succensus, perimit ipsam.
Persequendo matrimonium, ut quando mœchatur cũ
alia, quam ut ducere possit in coniugem, occidit prio-
rem. Primum horum est graue peccatum, secundum
grauius, tertium vero grauissimum. In quolibet ho-
rum prohibetur vir a matrimonio cõtrahendo, magis
tamen in secundo, & maxime in tertio. Sed in quoli-
bet

bet horum casuum ab ecclesia dispensatur, præsertim in iuuenibus. In primo tamen facilius, in secundo difficilius, in tertio quodammodo sic & quodammodo non. Nunquam enim dispensatur vt habeat illam cum qua mœchatur, & quamuis amore vt eam duceret, primam occidit: imo si iunctus illi fuerit, separatur, sed respectu aliarum dispensatur cum eo, ut uitetur fornicationis periculum. Et qualiter alio modo impediat matrimonium, dictum est præcedenti distinctione. Hæc Bonauentura.

¶Concordat Thomas, sub alijs verbis hæc exprimens: Virum inquiens, interficere coniugem contingit dupliciter. Primo, producendo ordinate per ciuile iudicium, & ita dubium non est, quoniam vir possit vxorẽ adulterã sine peccato ex zelo iustitiæ, & nõ liuore uindictæ in iudicio criminaliter accusare, & pœnam mortis a lege statutam de ea expetere. Talis tamen accusatio fieri nequit in iudicio ecclesiastico, quia ecclesia gladium materialem non habet.

¶Secundum per seipsum non conuictam iudicio, & ita quantumcunq; sciat eam esse adulteram, non potest eam occidere extra adulterij actum, neque secundum conscientiæ legem, neq; secundum leges Ciuiles. Veruntamen lex Ciuilis quasi iustum computat, quod in actu adulterij compertam occidat, non quasi id approbans, sed sicut non puniens, propter maximum incitamentum quod in tali casu uir habet ad interficiendum suam vxorem. Verum ecclesia non est in hoc astricta legibus humanis, vt iudicet illum non esse dignum pœna æterna, aut in confessione non esse ei infligendã pœnam temporalem. idcirco in nullo casu licet viro interficere suam vxorem propria autoritate. Et quamuis præsit suæ familiæ, non tamen potest ei infligere pœnam exterminantem, videlicet mortem aut mutilationem, sicut rex aut iudex qui præest communitati: sed pœnam corrigentem & emendantem, infra limites, consistentiam, integritatemq; vitæ. Hæc Thomas.

¶Concordat in parte Albertus, sed addit, quod si secundum leges humanas & ciuiles adultera occidatur non esse peccatum: quod verum est, si fiat secundum processum & ordinem Iuris. Allegat quoq; secundum leges admitti, quod adulter & adultera vno actu confodiantur, quod accipi potest, iuxta expositionẽ sancti Thomæ iam positam.

¶Introductis quoq; ex Thoma & Bonauentura, consonant scripta Petri, Richardi, Durandi & aliorum communiter. Scripta quoq; Henrici in quodlibetis, & specialiter ea quæ scribit quinto quodlibeto, ad quæstionem hanc respondendo. An liceat homini interficere alium, ne occidatur ab illo. Ad quod respondet beatum Augustinum sequendo, dicentem in libro de libero arbitrio: Non sunt liberi a peccato, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cęde polluti sunt, & inter huiusmodi contemnenda computat propriam vitam, sicut & cætera quæ homini inuito ac pro viribus renitenti, quæunt auferri. Respondet inquam, more solito distinguendo, quia aut fit hoc cum moderamine inculpatæ cautelæ, ita quod moderate defendat se, ut in faciendo hoc nullatenus peccet: aut est cũ aliquo excessu illatæ uiolentiæ. Si primo modo, distinguo: quoniam talis aut habet uoluntatem & intentionem occidendi potius alium, quam quod occidatur ab ipso, aut non: si primo modo dico quod non licet quantum est ex parte intentionis & uoluntatis, quamuis liceat ex qualitate facti, id est, operis secundum se. Hoc enim venit ex libidine, id est, inordinato amore seu cupiditate viuendi vita hac temporali, potius velle occidere quam occidi, nisi quis publica autoritate occidat. Si secundo modo, non licet hoc propria autoritate, etiam quamuis non velit occidere, & mallet occidi ab alio q̃ occidere alium. Nam quamuis formaliter non intendat alium interficere, tamen interpretatiue intẽdit hoc eo ipso quo voluntarie excedit tuendo se. In isto consistit vis respõsionis illius, quæ in se multum prolixa est. Et huic responsioni consonat responsio sancti Thomæ in Secunda Secundæ, quamq̃ Vlricus & alij quidam aliter sentiant, dicentes quod homo potius debet diligere propriam vitam, in quantum informata est aut informabilis charitate & alijs gratiæ donis. Multa q̃q; bona quotidie fieri possint ea. Verũ prætacta responsio multo securior & consonantior euangelicis est documentis, exemplis quoq; sanctorum martyrum, qui maluerunt occidi quam sub præfato colore occidere aut reniti etiam quãdo hoc potuissent.

Distinctio. XXXVIII ¶De uoto.

Nunc de uoto inspiciamus, Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ deo & de his quæ dei sunt, proprie fieri debent. Sunt tamen & uota stultorum, quæ frangenda sunt.

¶De uotorum differentijs.

Sciendum uero quod uotorum aliud est commune, aliud singulare. Commune, ut illud quod in baptismo omnes faciunt, cum spondent renunciare diabolo & pompis eius. Singulare, ut cum aliquis sponte promittit seruare uirginitatem uel continentiam, uel aliquid huiusmodi. Item singulare uotum aliud est priuatum, aliud solenne. Priuatum est in abscondito factum: solẽne uero, in conspectu ecclesiæ factum. Item priuatum uotum si uioletur, peccatum est mortale: solenne uero uiolare, peccatum & scandalum est. Qui priuatum faciunt uotum continentiæ, matrimonium contrahere non debent, quia contrahendo mortaliter peccant: si tamen contraxerint, non separantur: quia probari non potest quod occulte factum est.

¶Qui uero solẽnit̃ uouẽt, nullatenus coniugiũ inire queunt: quibus nõ solũ nubere, sed &

velle damnabile est. Unde Aug. In coniugali vinculo si pudicitia seruatur, dãnatio non timetur: sed in uiduali continentia & virginali excellentia, virtus muneris amplioris expetitur: qua expetita & electa & voto oblata, iam non solum capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile est. Augustinus. Vouentibus enim virginitatem vel viduitatem, non solum nubere, sed etiam uelle damnabile est. Quod Apostolus ostendit, Timotheo scribens: Adolescentiores viduas deuita: cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, id est, cum post uotũ continentiæ in delitijs egerint vitam, non dico nubunt, sed nubere uolũt in Christo, quasi tũc non sit peccatum: sed quod sit, ostendit subdens: Habentes damnationẽ quare subdit, quia primã fidẽ irritã fecerunt. etsi non nubendo, tñ volendo: vt uolũtatẽ quæ a proposito cecidit, appareat esse damnatum, siue sequantur nuptiæ siue non Damnatur enim propositi fraus: damnantur tales, quia continentiæ fidem primã irritã fecerunt, id est, uotũ vel in voto violato fidẽ quam in baptismo professæ sunt. Si autem pro uoluntate nubendi damnantur, constat si eam effectui mãcipauerint, reuocandum, id esse in irritũ, easq; arcendas redire ad propositũ. Vnde Grego. Viduas a proposito recedentes viduitatis, super quibus nos consuluisti, credo te nosse a sancto Paulo, nisi conuertantur, olim esse damnatas: quas & nos apostolica autoritate damnandas, & a communione fidelium, atq; a luminibus ecclesiæ arcendas fore censemus, vsquequo obeddiant episcopis suis: & ad bonum quod cœperunt, inuite aut uoluntarie reuertantur.

Aug. in li. de bono uiduitatis. cap 9. & allegat 27. q. 1. c. nuptiarũ bonum,

Ala: Hie 27. dist. ca. Clementibus

1 Thi 5

Grego. ad Bonnifa cium & habetur, 27. q. 1. c uiduas a pposito

¶De uirginibus non velatis.

De virginibus autem non uelatis, si deuiauerint, a prædecessore nostro Innocentio papa, tale decretum habemus: Hæ quę necdum sacro velamine recte, tamen in proposito uirginali semper se simulauerunt, permanere, licet uelatæ non fuerint tamen si nupserint aliquo tẽpore, his agẽga pœnitentia est quia sponsio earum a domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolui, quanto magis ista pollicitatio quam cum deo pepigit, solui sine vindicta non poterit? Item: Si virgines nondum uelatę taliter publica pœnitentia puniuntur, & a cętu fidelium vsq; ad satisfactionem excluduntur: quanto magis viduæ, quæ perfectioris ætatis & maturioris consilij existunt, & habitum religionis assumpserunt, & deinde apostauerũt, atq; ad priorẽ uomitum sunt reuersæ a nobis & ab omnibus fidelibus, a luminibus ecclesię & a cętu fideliũ vsq; ad satisfactionem sunt eliminandę, & carceribus tradendæ? Ex his apparet virgines uel viduas uoto continentiæ astrictas, siue fuerint velatę siue non, nullatenus coniugium sortiri posse. Quod itidem de omnibus intelligendum est q cõtinentiã uouerũt. Quod eñ añ erat licitũ, post votũ fit illicitũ. Nõ est igitur ptermittẽdũ qd Innocẽ. papa de viduis & puellis decreuit, quę Chro spũaliter nubunt: si postea publice nupserint, non eas admittendas esse ad pœnitẽtiã: nisi hi quibus se iunxerãt, de mũdo recesserint. Si enim de omnibus hæc rõ custoditur, vt qcũq; viuẽte viro alteri nupserit, adultera habeatur: nec ei agẽdæ pniæ licẽtia cõcedit, nisi vnus de illis fuerit defunctus, quanto magis de illa tenenda est, q ante se immortali spõso coniunxerat, & post hoc ad humanas nuptias transmigrauit? Attẽde quod non solum coniugium talibus negare uidetur, sed etiã locũ pniæ. Sed non ita intelligendũ est, ut aliqñ excludãtur a pnia, q digne pœnitentiã agere uolũt: sed illæ nõ sunt admittẽdę ad pniam, qab incestus copula discedere noluerint: quia post religionis propositum non potest deo reconciliari p poenitentiã, quæ ad habitum suę professionis redire neglexerit: tunc illæ cui se iunxerat, ei defunctus erit, cũ ab eius illicitis amplexibus hęc penitus recesserit. Cum ergo dicitur, eas non esse admittẽdas ad pniam, nisi hi qb9 se iũxerãt, de mũdo recesserint, subaudiẽdũ est, eis Tũc eñ eis uiri de mũdo recedũt & defunguntur, cũ ab eorũ concubiis isti se alienant quem sensum similitudo subdita declarat & confirmat.

Innp. 27. q 1. c. hęc uero.

Pi 11, 16

¶Quam grande malum sit adulterium.

Cum vir & mulier legitime coniuncti sunt, constat alterum altero uiuente ad aliam non posse trãsire copulam: alioquin adulterium cõmittitur, de quo Clemens papa ait: Quid in omnibus peccatis adulterio est grauius? Secundum nanq; in pœnis tenet locum, quem primum illi habent qui aberrant a deo. Grauissime ergo peccant adulteri, grauiter fornicarij, sed cunctis his grauius incestuosi, quos omnes transcendunt contra naturam delinquentes. Vnde Augustinus. Adulterij malum uincit fornicationem, vincitur autem ab incestu. Peius eñ est cum matre quã cũ aliena vxore dormire: sed horum omniũ pessimũ est, qd cõtra naturã fit, vt si vir mẽbro mulieris nõ

Clemens Papæ, 32. q 6. q. 1. oib9.

ad

ad hoc con͂sso utatur. Hoc execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius fit in uxore.

¶De illis qui post longam captiuitatem redeunt.

Hic quæritur de illis fœminis, quæ putantes uiros suos interemptos, uel in captiuitate, uel ab iniqua dominatione nunquã liberãdos, in aliorũ coniugia trãsierunt: si illi qui putabantur perijsse remeauerint, utrum eis reddi debeãt: & an secundi fornicarij sint, & ipsæ reæ adulterij. De hoc Leo papa sic ait: Necesse est ut legitimarũ foedera nuptiarum reintegranda credamus: & remotis his quæ hostilitas intulit, cuiq; id legitime reformetur quod intulit: procurandumq; est, ut recipiat quisq; quod propriũ est: Nec tamen culpabilis iudicetur, & quasi alieni iuris* persuasor habeatur qui personam eius mariti qui iam non esse æstimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos qui in captiuitatem ducti sunt pertinebant, in ius alienum transire poterunt: & tamen plenæ iustitiæ est, ut eisdem reuersis reformentur. Ideoq; si uiri post longam captiuitatem reuersi, ita in dilectione suarum coniugum perseuerant, ut eas cupiant in suum redire consortium, dimittendum est & inculpabile iudicãdum qđ necessitas intulit, & restituendũ, quod fides poscit: Sin aũt aliq̃ mulieres ita uirorum posterorum amore sunt captæ, ut malint his cohærere, quam ad legitimum transire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica cõione priuẽt, quæ de re excusabili contaminationẽ criminis elegerunt. Redeãt ergo in suum statum coniugia: qa sicut mulieres quæ ad uiros suos reuerti noluerint, impiæ sunt habendæ: ita illæ quæ redeũt, merito sunt laudãdæ. Ex his oñditur, illos q taliter iũguntur: ut credant uirũ intereptũ p ignorãtiã, aliquã excusationẽ habere de pc̃tõ: & tm̃ primã copulã esse legitimã nõ secũdã: ueniã tñ habere, si careat opprobrio malæ uolũtatis. Sed si qs relictã in patria sua uxore, in lõginquã abiẽs regionẽ aliã ducat uxorẽ: deinde pœnitentia ductus, eã dimittere uelit, asserẽs se aliã habuisse q̃ uiuit nec ecclesia pmittat, q̃ q̃d ille asserit ignorat, quærit̃ an in hac secũda copula sit coniugiũ. Sane dici potest, nõ esse cõiugiũ: & mulierẽ de crimine excusari p ignorãtiã, uirũ aũt adulterium admisisse. Sed ex quo ad primã redire uolens, nec ualens cogitur ecclesiæ disciplina hanc tenere: incipit excusari p obedientiã & timorẽ de hoc quod poscẽti mulieri debitũ reddit: a qua ipse nũquam poscere debet: & sic de alijs hmõi sentiendum est.

Leo papa 32. q. 1. ca. cum per bellicam.

*innasor

SVMMA DISTINCTIONIS XXXVIII.

Ostensoqualiter ordo sit matrimonij impedimentum, hic ostenditur, idẽ de uoto. & hac occasione docet Magister qd sit uotũ, & q̃liter uotũ sit multiplex, qũo etiã diuersa uota diuersimode ipeditiua sint matrimonij.

QVAESTIO. I.

Hicquæritur quid sit votum qualiter diuidat̃, ac qualiter sit impeditiuum coniugij, de obligatione quoque dispensationeq; voti. ¶Et primo arguitur quod non licet uouere, uidetur nanq; incautũ, cũ tanta sit fragilitas & instabilitas mentis humanæ: multi quoq; uota sua transgrediant̃, & facto uoto, magis tententur quam ante. Rursus, cum ualde arcta sit uia salutis, id est, præceptorum impletio, deũ toto corde diligere, omne peccatum mortale uitare, de peccato omni mortali magis q̃ de q̃cũq; dãno tẽporali, malo pęnali, incõmõ tẽporale dolere, cũ metu, timore tremore ,ppriã salutẽ opari, carne cũ uitijs & cõcupiscẽtijs crucifigere, uidet̃ oĩno incautũ, ultra hæc se uoto astringere.

¶Insuper, si in baptismo promisimus satanæ & eiꝰ operibus renunciare, uidetur quod omnis Christianus in quocũq; peccato mortali uiolator sit uoti, imo & uoti solennis, quod arduũ esset.

¶Circa hæc scribit Thomas: Votũ obligationẽ designat factam ex uoluntate. & quoniam sola uoluntate nõ põt aliquis obligari, nisi ei q uolũtatis est cognitor, vtpote deo: hinc uotũ ex consequenti importat obligationẽ deo factã, atq; in his quæ dei sunt: quia obligatio alicui facta de his quæ ad deũ non spectãt, nõ est uotũ. Obligatio aũt fit homini uerbo expresso exterius. Hinc deo fit obligatio uoluntarie uerbo intus expresso. Vñ illius potentiæ actus est uotũ, ad q̃ ptinet uerbũ interiꝰ enũciare, uidelicet ratiõis. Nã &, pmittẽs, rẽ promissam ad alterũ ordinat. Omnis uero ordinatio est rõnis. Promissio aũt exterius facta, qñq; uocatur nuda, qñ habet qd additũ q̃d ,pmissionẽ cõfirmet, & tũc nõ habet plenã uim obligãdi. sic &, pmissio intꝰ facta deo, & hoc q; plenã obligandi uim habeat, oportet q; nõ sit nuda, sed habeat aliqd quo confirmetur, q̃ confirmatio p tria gradatim fieri habet. Primo, p simplicẽ deliberatiõem. Secũdo, p intentionẽ obligandi se ad aliquã pœnã. Tertio, p hoc q; interiori ,pmissioni adhibet̃ testimoniũ hominũ. Sicq; de uoto dãt̃ uariæ diffinitiões, secũdũ diuersa q̃ requirunt̃ ad ipsum. Diffinitio tñ q̃ ponit Magister pfectissima esse uidetur. Nã ponit, pmissionẽ q̃ est essentialiter ipsum uotũ, & tãgit uolũtatẽ, addẽdo spõtanee, q̃ obligatiõis est causa. Vltimã q̃q; ,pmissionis cõfirmationẽ dicendo, testificatio: ac terminũ uoti adiũgens, q̃ deo fieri debet, & itẽ materiã, dicẽs: de his q̃ dei sunt. Ita q; aliquid uelle nõ est, pmittere, nec ipsum, ppositũ est uotũ: sed enũciatio, ppositi p modũ ,pmissionis, qa interior enũciatio nominatur cordis cõceptio. Vñ in alia diffinitione uotũ dicitur esse cõceptio, ppositi, cũ sic diffinitur: Votũ est cõceptio boni ,ppositi cũ deliberatione firmata, q̃ qs ad aliqd faciẽdũ uel nõ faciẽdũ se obligat deo. Si tñ uotũ dicat̃ propositũ, erit p̄dicatio p causam, quẽadmodum oratio dicitur desideriũ, quia propositum est uoti principium. Deniq; promissio interdum fit ore, nõ corde, & talis quo ad deum, non est uotum, ideo additum est spontanee. Et quamuis ad interiorem promissionem homo nõ possit cogi, sicut neq; ad fidem, tñ ad exte-

exteriorem potest aliqualiter cogi. Magister uero diffinit hic uotum exterius prolatum quod potest matrimonium impedire, quia de illo intendit. Et hoc uotum est testificatio interioris promissionis, non ipsa interior, promissio. Sic etenim ait: Votũ est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ deo & de his quæ dei sunt, proprie fieri debet. Nam & si sanctis aliqua uoueantur, tamen principaliter deo uouentur, quoniam sanctis uouentur tanquam mediatoribus apud deum. Iuristæ quoq; uotum ita diffiniunt: Votum est alicuius boni cum deliberatione facta promissio. Et Hugo: uotum, inquit, est uoluntaria sponsio.

Questio. Iudic. 11 ¶Insuper quæritur, an uotum sit tantum de bono meliori. Videtur quod nõ, quoniam uouit deo offerre quicquid ei triumphum sortito ac redeunti primum occurreret, quod poterat esse illicitum, quia prohibitum fuit in lege canem offerre. Item aliqui promittunt seruare præcepta, quod est necessitatis, non supererogationis. Et quidam promittunt castitatem ad quam tenentur. In oppositum est magistralis illa diffinitio uoti, Votum est promissio melioris boni deliberatione firmata Dicendum quod uotum (sicut iam patuit) proprie non potest esse nisi de aliquo bono ad dei cultum pertinenre. Hinc malum non cadit sub uoto, & ex parte eius cuius uotum est actus, uidelicet uoluntatis, obuiat uoto necessitas. Est aũt duplex necessitas: una absoluta, & illa oĩno uotũ excludit, ut si quis iuret se nẽ moriturũ, aut ea q̃ in sua nequaq̃ sunt potestate, nullũ est uotum. Alia est necessitas conditionata ex suppositione finis, sicut necesse est homini seruare præcepta si debet saluari. & talis necessitas non excludit simpliciter uotum, quia interdum accipitur uotum respectu taliter necessariorum. Attamẽ talis necessitas excludit uotum proprie sumptum quod nõ est nisi de his quæ sunt supererogationis, ad quæ nõ omnes tenentur. Vnde quod Iacob legitur in Genesi uouisse, quod dominus esset sibi in deum, intelligitur de uoto extense accepto, uel de aliquo speciali modo colendi honorandiq; deum per decimas & sacrificia quædã. Quod autem quædam mulieres uouent non pectinare capillos certis diebus, sunt sortilegia quædam magis q̃ uota, & reliquiæ superstitionum ac idololatriæ, qua dies obseruabantur & menses. Porro circa uotum Iephthæ sciendum, quod de simpliciter malo seu uitioso nõ est uotum nisi æquiuoce: idcirco non obligat. Si autem sit indeterminate de aliquo in communi, quod in quodam euentu potest consistere bonum, & in aliquo casu malum, si emittatur, in omnem euentum est indiscretũ: & si per intentionem uouentis emittatur in bonum, discretum est, nec aliter obligat, sed peccat indiscrete promittens. Votum autem Iephthæ extitit tale, quod in aliquo casu potuit esse bonum, ut si ei occurreret animal immolatitiũ: & in aliquo malum, ut si occurrerat ei animal offerri prohibitum. Et quia uidetur uouisse in omnem euentum, indiscrete uouisse dicitur. Fuit tamen in uoto eius aliquid boni, puta deuotio ad deum & quia sperauit ab eo uictoriam, & quo ad hoc, fertur motus a spiritu domini aduouendum. Exequutio uero uoti apparet fuisse crudelis, sed fuit ibi figura laudabilis. Quamuis ergo uotum eius fuit aliquo modo laudabile, non tamen excusatur a culpa: qa (ut ait Hieronym⁹) fuit in promittendo non sapiens, & implendo impius. Ponitur tamen in sanctorum catalago per uictoriam quam a deo obtinuit. Præterea uota quæ uergunt in uouentis periculum, ut tribus aut quatuor diebus continue abstinere, sunt indiscreta, nec obseruandã. Idcirco tutum est in talibus dispensationem quærere a prelato: quam si negaret, posset promittens nihilominus frangere tale uotum: & si nihil haberet ad comedẽdum nisi id a q̃ abstinere, pmisit, posset illud comedere sine peccato.

Marginalia (left): Uotum de quo esse debeat. — Gen. 28 — Hierony. — Uota indiscre a dispẽsanda a plato.

¶Quæritur etiam, an is qui non est sui Iuris, possit uouere. Videtur quod sic, quia nullus ita est subditus homini, quin maneat libere agens, alioquin non mereretur, & potest opera supererogattionis peragere, ergo ad talia potest se uoto astringere. Ex quibus probatur, quod monachus, uxor, seruus, filius, familiæ similesq; personæ possint uouere, quoniam in quibusdam manent propriæ uoluntatis, nec tenentur absolute in omnibus obedire, sed in his solum ad quæ se extendit superioris autoritas. (Questio.)

¶Et respondendum, quod sicut præhabitum est, uotum non potest emitti ab aliquo, nisi de his quę suæ subiacent uoluntati, ideo qui sub alterius potestate est constitutus, non potest uouere, quantum ad illa in quibus subiectus est illi: imo quo ad illa, subest uoluntati illius Deniq; ex quo homo uenit ad annos pubertatis, non est sub potestate alterius, sit sit liberæ conditionis, quantũ ad ea quę ad suam spectant personam: ideo sicut inuitis parentibus matrimonium potest contrahere, ita & religionem intrare ac profiteri: sed quantum ad res domesticas, non potest quicquam uouere sine consensu patris. Religiosus quoq;, quamuis non teneatur in omnibus obedire quæ sibi a suo superiori possent iuberi, tamen tenetur ad obediendum quantum ad omne tempus de his quæ sibi imperari possunt ab illo: sicut & seruus non est exempt⁹ aliquo tempore a seruitio domini sui, ideo nullum tempus est eis uacans, quo possint quodlibet facere. Cumq; omne uotum aliquo tempore sit complẽdum, ideo sicut nec seruus, ita nec religiosus aliquod uotum remittere potest sine superioris sui consensu. Conformiter in his in quibus uxor uiro suo tenetur & econtrario, neuter potest sine mutuo consensu uouere, ut patet de uoto continentię. Verum cum in dispensatione domus & regimine uitę mulier subiecta sit uiro, nõ uice uersa, ideo in talibus potest uir uouere sine consensu uxoris, non econtra. Hęc Thomas in scripto, quibus scripta Alberti, Petri, Richardi, sed & Bonauẽturę cõcordant, nisi quod Richardus nititur improbare rationem illam qu Thomas inducit ad probandum quod religiosus non potest sine superioris sui consensu promittere. Veruntamen ratio illa efficatior esse uidetur, quam ea quam Richardus allegat. Consentit quippe conclusioni cui & Thomas ¶Bonauentu. demum circa hęc ait: Duo sunt de essentia uoti, puta promissio & obligandi intentio, cũ uotum sit obligatio noua & uoluntaria.

Bonauent. Questio.

¶Pręterea quęritur: an dolose uouens, tenetur. Dicendum quod duplex est forum, ut; iudiciale & pœnitentiale. In foro iudiciali iudicatur secũdum exteriora, in foro pœnitentiali secundum conscientiam. In foro iudiciali, quia fraus sua non debet alicui suffragari, accipiuntur uerba secundum intellectum communem & sanum. ideo taliter uouens, iudicatur teneri ac si ex corde uouisset. Sed in foro pœnitentiali in quo iudicatur secundum ueritatem, iudicatur, talem peccasse in dolo: non tamen ex illa promissione coram deo tenetur, sicut nec qui contraxit siue mẽtis intentiõe uere contraxit.

¶Quęritur item, qualiter differunt iuramentum ac uotum. Dicẽdum quod in tribus, utpote in obiecta, in medio & in fine.

In

In obiecto, quoniam uotum fit deo, iuramentum hominibus. In medio, quia iuratur per deum, sed uouetur per promissionẽ. In fine, quando iuramẽtum est ad astruendam ueritatem, uotum ad augendam bonitatem ac honestatem. Cumq́ uotum procedat à libera uoluntate simpliciter, ideo omnis qui libere potest facere qđ uult, nullo impedimento in se existente, nullo homine de facto præpediente, nullo iure prohibẽte, potest simpliciter uouere. Hæc Bonauentura.

Iuramẽtũ & uotũ differunt in

¶Circa hæc quæritur, utrum religiosus potest facere uotum intrandi aliam ac altiorem religionem. Ad quod respondetur, quod imo, nec hoc est contra prædicta, quia (ut patet ex uerbis sancti Thomę, & aliorum) nihil aliud dicere uolũt, nisi quod religiosus nõ potest uouere aliquid in præiudicium & derogationem suæ professionis ac uoti obedientiæ quod emisit. Cũq́ non obstante sua professione, & obedientiæ suæ uoto, licite ingredi possit religionem perfectiorem: & potest hoc ipsum promittere se facturum, nec professio sua impedit eum à fruge uitæ melioris: deo dicit Albertus, quod nõ potest promittere aliquid se facturũ q̃diu manet in ordine suo, ita ut manẽdo in ordĩe suo, teneat̃ ad ea ex uoto, sed tenet̃ uotũ illud implere, q̃tũ in se ẽ, qđ & prohibẽte suo supiore põt implere: imo & debet, nec in hoc derogat obedientiæ uoto, cum dicat Apostolus: Emulamini charismata meliora. Veruntamen tale uotum non est sine ingente deliberatione emittendum.

Quæstio. Albertus. 1. Cor. 12.

¶QVAESTIO II.

NVnc quæritur, De uoti diuisione et solennitatione. ¶ Videtur quod in baptismo non fiat aliquod uotũ, quia infantuli nec per se, nec per alios possunt uoto constringi, cum nec dum discretione utantur, & sicut prætactum est, sequæretur qđ Christianus adultus in om̃i pc̃tõ mortali ageret cõtra uotũ.

¶Ad hoc Thomas respondet: Diuisio uoti in uotum singulare & commune, est diuisio analogi, quod p̃ prius & posterius prædicatur de mẽbris diuidentibus ipsum. Cum enim uotum sit obligatio facta ex uoluntate, & necessitas uoluntarium excludat uotum, quod nihil habet necessitatis, per prius dicitur uotum tanq̃ rationem uoti habens complete: & hoc est uotum singulare, quod est illis ad quæ non tenemus. Votum uero q̃ aliquid habet necessitatis, habet incomplete rationem uoti, & per posterius uotum uocatur, utpote uotum cõmune, quod est de his ad quæ omnes tenentur, quæ necessaria sunt necessitate conditionata, nõ absoluta: quãuis etiam uotum commune si determinatus actus à singulari persona egrediens, dicitur tamen commune ratione eorum de quibus est, ad quæ omnes tenentur, uidelicet uotum quod fit in baptismo. Nec huius uoti trãsgressio facit speciale peccatum, sed addit peccato specialem deformitatem. Magis nanq́ peccat baptizatus eodem genere peccati, quam non baptizatus. Hinc non frustra emittitur, cum obligationem aliquam addat, sicut lex scripta supra legem naturę, nec tamen aliud facit peccatum, sed nouam addit deformitatem. Ad tale q̃q́ commune uotum potest puer per suum obligari patrinum, nec aliquid inde deperit puero, sed maximum beneficium impetratur, nec obstat quod ex uoto tali puer baptizatus plus obligat̃ ad bona, quia hoc aliunde ei copiose recompensatur per charismata gratiæ, quæ in baptismo conferuntur.

Thomas. Necessitas uoluntariũ excludit uotum.

¶Insuper uotum diuiditur in uotum solẽne & priuatum seu simplex, quæ est diuisio totius potestatiui in partes suas, cuius perfecta uirtus est in una suarum partium, & in alijs quædam participatio eius, quemadmodum anima diuiditur in rationalem, sensitiuam & uegetatiuam. Virtus autem uoti, est obligatio quæ complete est in uoto solenni, cuius obligatio nullo casu poterit irritari. Incomplete uero in uoto priuato, cuius obligatio in casu aliquo irritatur, sicut dicetur. Votum autem publicum appellatur dupliciter. Primo per se, quoniam aliquid habet annexum. Vnde uenire in publicũ debeat, ut dum quis recipit ordinem sacrum, per quem minister ecclesiæ constituitur ad seruiendum publice deo. Secundo per accidens, ut dum ad plurimorum uenit notiam. Cumq́ iudicium rei non uarietur per ea quæ sunt per accidens, sed secundum id quod est per se, ideo uotum publicum secundo modo in idem computatur cum priuato, sed publicum primo modo distinguitur à priuato, & hoc est solenne.

voti diui. Votũ publicũ duplex.

¶Quæritur quoq́ per quid uotum solẽnizetur. Dicendum quod uotum uocatur solenne ex hoc, quod habet rationem obligandi completam. Ea nanq́ ad solennitatem rei pertinere dicuntur, quæ tribuũt ei esse completum. Cumq́ uotum essentialiter sit promissio, complementum suæ uirtutis sortitur sicut ipsa promissio: cuius obligatio tunc completur seu soluitur, dum quis præsentialiter dat quod promittit, ponens eum cui promisit, quasi in corporali possessiõe rei promissæ: ut si qs alicui fructum agri promitteret, & promittendo daret ei agrum: seu si seruitium promitteret alteri, & hoc promittendo daret se illi in seruũ. Hinc uotum solennizari tunc dicitur, dum homo seipsum præsentialiter offert & dat deo, diuinis seruitijs se mancipando: quod fit per sacri ordinis susceptionẽ, & per regularis ac religiosæ conuersationis legitimam professionem, puta in manu eius ad quẽ recipere pertinet & alijs circumstantijs, quæ secundum iura determinantur, seruatis aliter non esset uotum solenne, quantumcunq́ quis profiteretur, quia ex tali professione non fieret sub potestate eorum qui præsunt religioni. Veruntamen quidam affirmant quod uotum solẽnizatur per susceptionem habitus religionis. Quo circa sciendum, quod duplex est habitus religionis. Vnus qui datur nouitijs, alius qui professis. Et si in aliquibus religionibus detur habitus idẽ utrisq́, tamen in professione solet benedici, & quasi alter habitus reputatur. Et primus habitus non sufficit ad uotum solennizandum, etiam prius emissum, sed secundi habitus susceptio uotum solennizat, cum sit quædam præsumpta professio, contra quam non admittitur probatio, si debitę circumstantiæ obseruentur, ut quod detur ab eo qui de iure possit dare & coram multitudine fratrum. Nempe si quis in domo sua talem habitum suscepisset, non ob hoc præsumeretur uotum solennizasse, ideo susceptio habitus non debet poni alia causa solennitatis quam professio, quoniam non solennizat uotũ, nisi inquantum præsumpta professio.

Quæstio. Votum q̃ solenne. Habitus religionis duplex.

¶Denique antequam essent regulæ quæ nunc sunt, erat aliquis modus uiuendi ab ecclesia approbatus, quo ea quæ supererogationis sunt seruabantur, tuncq́ obligatio certi temporis ad illum modum uiuendi, idem fecit quod nunc obligatio ad regulam certam.

¶Constat item ex præinductis, quod uotum non dicit̃ ideo priuatũ, q̃m ad notitiã uenit paucorũ, sed q̃a nõ hab3 in se vñ oporteat ip̃m ad alio℞ uenire notitiã.

Qui aũt

Qui autem professionem facit in occulto in manu eius qui rite potest suscipere, habet unde deduci in publicum debeat: quia oportet eum secularem uitam deserere, atq; in claustro cum alijs sui ordinis conuersari.

Quæstio ¶Quæritur item an uotum simpliciter obliget. Respondendum quod uotum est quidam promissionis cõtractus inter deum & hominem. Cumq; contractus bonæ fidei inter homines factus sit firmus, ad obseruationem necessario obliget, multomagis uotum deo factum in his quæ uere cadunt sub uoto. Ideo fractio uoti est mortale peccatum, quoniam fidem cum deo initam uiolat. Et si obijciatur, quia interdũ impossibile est uotum implere, ut si uirgo uirginitatem professa corrumpatur: dicendum quod illud, quod uotum fiendum impediret ne fieret, si præsens esset, etiam uoto facto obligationem aufert. Cumq; de impossibili non sit uotum, si quid fiat impossibile post uoti emissionem quod ante fuit possibile, oblgatio uoti quantum ad illud, aufertur: ut si diues ædificare uouerit ecclesiam, & postea depauperatus nequeat adimplere. Veruntamen circa hoc est duplex distinctio. Prima, quod uel omnino impotẽs factus est ad hoc, uel in parte, si omnino, penitus non tenetur, si in parte, tenetur implere pro parte. Secunda, quia uel ex culpa sua impotens factus est, & tunc per pœnitentiam recuperare tenetur: uel absq; culpa, & sic ad nullam recumpensam obligatur. Illa ergo quę uirginitatẽ uouit, si corrupta est, quamuis uirginitatẽ reddere non possit, attamen continentiam reddere potest, & ad eam tenetur, & ultra ad pœnitentiæ lamẽta quod uirginitatem amisit, & ita satisfacit pro posse.

Voti fractio quare mortale peccatum. Obiectio. Votũ quõ reparãdũ.

¶Insuper nec uotum, nec iuramentum seruandum est, si uergat in exitum deteriorem, cum dicat. Isidorus: In turpi uoto muta decretum, quoniam nec ad illicita, nec ad minus bona extendit se uotum. Votum etiam interpretatiuum obligat, quemadmodum uotum oretenus factum. Idcirco si quis post tempus probationis in claustro manserit, obligatur manere in ordine ex uoto interpretatiuo, nisi forte ob aliquam causam fuerit sibi terminus protelatus, uel consueuerit alijs protelari, quia tunc non facit uotum interpretatiuum ultra annũ stans. Talis quoq; qui facit interpretatiuum, in omni casu tenetur ad tria principalia uota religiõis. Ad alias uero obseruantias, q̃rũ trãgressio ex dissimulatiõe prælatorũ inducit, non uidentur obligari, præsertim si simplex sit, & talia satis discernere nequeat. Sed quæri potest de illo qui uouit religionem intrare, & religiosi nolunt eum recipere. Respondendum quod obligatio uoti ex propria uoluntate causatur. Vnde si in uouendo prius cogitauit de religionis ingressu, & postea elegit talem religionem, aut talem locum, tenetur simpliciter ad religionem: ideo si recipi nequit in illa quam elegit, git, tenetur aliam quærere. Si autem primo & principaliter cogitauit de tali religione, & tali loco, tunc in uoto suo datur intelligi ista conditio, si illi uelint eum recipere: si uero dubitet quomodo se in uouendo habuerit, debet tutiorem uiam eligere, ne discrimini se committat. Præterea dum quis uouet se intraturum religionem, si intendebat se ad statim obligare, uel ad arbitrium alienum, non potest ultra differre etiam propter debita persoluenda, sed qui recipit eum, illa soluere obligatur. Si autem in uouendo cogitauit de debitis, probabiliter potest præsumi, quod non intendebat se obligare antequam de rebus suis disposuisset, sed dum rationabiliter timet perpetuum impedimentum, tenetur ulterius non differre.

Votũ q̃n nõ seruandum. Isidorus. Votũ interpretatiuum. Quæstio

Quæstio ¶Amplius quæritur, an uotũ simplex dirimat matrimonium iam contractum, & utrum uotum solenne hoc faciat. Respondendum ad primam huius quæsiti partem, quod per hoc res desinit esse in potestate alicuius, per quod transfertur in dominium alterius. Promissio autem rei non transfert eam in dominium eius cui promittitur, idcirco ex hoc quod quis promittit alteri rem aliquam, nõ desinit res illa esse in potestate promittentis. Cumq; in uoto simplici non sit nisi simplex promissio, proprij corporis ad continentiam deo seruandam, ad huc remanet homo domin⁹ corporis sui, ideo potest ipsum dari alteri, puta uxori, in qua datione cõsistit matrimonij sacramentum, quod indissolubile est. Hinc uotum simplex, quamuis impediat matrimoniũ contrahendum, ita quod peccat contrahens post uotum simplex: tamen cum uerus contractus sit, non potest per hoc matrimonium factum dirimi. Et si obijciatur, quia fortius est uinculum uoti quam matrimonij, ergo plus obligat: respondendum quod uotum est fortius uinculum, quantum ad id cui & ad quod obligat: quia per matrimonium ligatur homo uxori ad debiti redditionem per uotum uero deo ad continentiam. Tamẽ quantum ad modum ligandi, matrimonium est fortius uinculũ, quia per ipsum actualiter traditur uir in potestatem uxoris. Rursus obijci potest, quia præceptum dei non est minus efficax quam ecclesiæ præceptum, sed si contra præceptum ecclesiæ matrimonium contrahatur, dirimitur, ut patet in contrahentibus in gradu propinquitatis prohibito: ergo potius si contra uotum contrahatur, quia præceptum dei est uotum seruare. Dicendum quod præceptum prohibens matrimonium inter consanguineas, non inquantum est præceptum dei uel ecclesiæ habet quod dirimat matrimonium contrahendum, sed inquantum facit quod consanguineæ corpus non possit transire in potestatem consanguinei. Hoc autem non facit præceptum prohibens matrimonium post uotum simplex, ut patuit. Deniq; qui post uotum simplex per uerba de præsenti contrahit matrimonium, nõ potest sine peccato mortali cognoscere uxorem, quia adhuc facultatem habet implendi uotum ante matrimonium consummatũ, quo consummato, tenetur reddere exigenti: imo quantum potest, debet uotum seruare, propter quod, defuncta uxore, tenetur totaliter continere, nec petere potest debitum ab uxore: quia ex matrimonio non tenetur ad petendum, sed ad reddendum, etiam si solum interpretatiue mulier petat.

Votũ simplex matrimonium nõ dirimit. Obiectio. Votũ simplex tollit ius exigẽdi debiti cõiugalis.

¶Ad aliam partem quæsiti dicendum, quod omnes fatentur uotum solenne non solum impedire matrimonium contrahendum, sed & dirimere contractum, cuius causam aliqui dicunt esse scandalum: quod nihil est, cum & uoti simplicis fractio quandoq; sit scandalosa, dum uotum est notum seu publicum. Et iterum, indissolubilitas matrimonij ad ueritatem pertinet uitæ, quę non est propter scandalum dimittenda. Ideo alij dicũt hoc esse propter statutum ecclesię: sed hoc quoq; nõ sufficit, quia secundum hoc ecclesia posset contrarium statuere, quod non uidetur. Idcirco dicendum cum alijs, q uotum solenne ex sui natura habet quod dirimit matrimonium contractum, inquantum per ipsum amisit homo sui corporis potestatem, tradendo illud deo ad perpetuam castitatem, ideo non potest illud in potestatem dare uxori.

Votum solenne matrimonium dirimit.

¶Et si obijciatur, quia (ut loqtur Decretalis) apud deũ ligat uotũ simplex sicut solẽne: dicendũ q uerũ est in his

quę spectãt

quæ spectant ad deum, uidelicet quantum ad separationem a deo per mortale peccatū: quia sic peccat mortaliter frangens uotum simplex, sicut frangens uotum solenne, attamen grauius peccat qui frangit solenne: sed quantum ad matrimonium, per quod homo homini obligatur, non est æqualis obligatio utriusque. Hæc Thomas.

QVAESRIO III.

Consequenter interrogatur, An in uoto ualeat dispensari. ¶ Videtur quod non, quia inferior dispensare non potest in lege superioris. sed uotum implere est præceptum legis diuinæ, ergo in hoc dispensare non potest homo. Rursus, contra ius naturale atq; diuinum non licet homini dispensare, sed uotum implere spectat ad ius naturale atq; diuinum. Et specialiter quæri potest, an in uoto solenni continentiæ possit summus pontifex dispensare. Questio.

¶ Circa hæc loquitur sanctus doctor: De isto sunt diuersæ opiniones. Nam aliqui dicunt, quod quodlibet uotum subditorū potest per prælatos ecclesiæ dispensationem recipere, quia (ut dicunt) in quolibet intelligitur conditionaliter uoluntas superioris prælati, uidelicet papę, ad cuius dispensatiōem pertinent actus omnium subditorum. Sed hoc non uidetur, quoniam quædam sunt in quibus homo est ita liber, quod etiā contra uoluntatem & præceptum papæ potest ea facere, ut continere, & alia diuina consilia. Vnde absolute potest ea uouere. Alij dicunt quod nullum uotum sit dispensabile, prout dispensatio dicit iuris relaxationem sed solum prout dicit iuris declaratiōem: quoniam papa potest declarare hoc ius ita, quod quando fit recōpensatio boni maioris, potest dimitti minus bonum, ad quod quis se obligauit. sed nec hoc uerum uidetur, quia ius declarare non est ius nouum facere, sed illud quod erat in iure manifestare. Vnde secundū hoc, nunquam per dispensationem uoti potest fieri contra ius, quod prius contra ius fuit: sed solum quod uidebatur esse contra ius, & non erat. Ideo aliter est dicendum, quod scilicet in uoto potest dispensari, etiam prout dispensatio est iuris relaxatio ex causa legitima. Nempe cum uotum de illicito esse non queat, nec liceat alicui subtrahere quod ei debetur, idcirco per uotum subditi non potest præiudicari eius prælato, quin subditus debeat ei⁹ obedire præceptis tpe opportuno. Ideo si prælatus uideat ex causa rationabili expedire, seu propter ipsum qui uouit, seu propter alios quod uotū non seruet, potest eum ab obseruatione uoti deobligare, qui alias de iure esset ad uotū astrictus. Veruntā circa uotum quod fit in baptismo, dispensari non potest: qm̄ aliūde de lege naturali ac iure diuino Christiani ad illa tenentur. At uero implere uotum durāte uoti obligatione, est de lege naturali. Cessat aūt obligatio uel ex se, ut qn̄ uotum seruatum uergeret in exitum deteriorē, & tunc per declarationem superioris, si facultas petendi assit, debet uoti obseruatio p̄termitti, uel ex autoritate superioris, qui aliud magis necessarium iudicat, & in uoto dispensat, nec tamen ex hoc homo incurrit mendacium, quoniam de futuris debet homo habere pias conditiones adiunctas, uel explicite siue implicite, ut patet in epistola Iacobi. Porro de solenni continentiæ uoto est duplex opinio. Vna, quod nullus, imo nec papa dispensare possit in eo, & huius ratio a diuersis diuersimode assignatur. Nam aliqui dicunt quod ideo, quoniam uotum continētiæ non potest prætermitti quin ad contrarium dilabatur, quod nunquam licet. Votum uero paupertatis omitti potest aliquo modo, ita quod non directe erit contrarium illi uoto, ut dum quis habet pecuniam non suo, sed ecclesiæ nomine, sed hoc nihil est, quia sit uotum abstinendi a carnibus aliqua die determinata, non reciperet dispensationem, nec uotū peregrinationis quod absurdū est. Hinc alij dicunt q̄ ideo, q̄ uotū continētiæ non recipit recompensationē melioris, quoniam non est digna ponderatio animæ continentis: & quia per continentiā homo triumphat de hoste domestico, scilicet propria carnæ: uel quia p̄ religionem homo conformatur Christo perfecte, p̄pter quod nec in uoto solenni continentiæ, nec in alijs duobus uotis religionis potest dispensari, ut dicunt, q̄d etiam non uidetur sufficienter prolatum, quoniam bonum cōmune multo melius est quā bonū priuatū. Vñ interdū q̄s remouetur a q̄ete & ocio contemplationis, quatenus proximorum uacet utilitati. Idcirco ut alij probabilius dicunt, si communis utilitas totius ecclesiæ, aut unius regni seu p̄uinciæ id deposcat, posset in uoto continentiæ atq; in uoto religionis quantūlibet solennizato, dispensari. Non enim per uotum pōt se homo deobligare ab eo in quod alteri tenetur. Hinc talis necessitas posset instare quod alicui rationabiliter prohiberetur castitatem uouere, ipsa necessitate durante, aut etiam in facto iam uoto dispensaretur. Cumq; obijcitur, quod non est digna ponderatio animę continentis, dicendum quod hoc ideo dictum est, qm bonū continentiæ multū est dignius quam corporis sal⁹ seu sanitas: ideo periculū corporalis mortis nō est sufficiens ratio, ut in uoto cōtinentiæ dispensetur. In illis quoq; qui a statu religionis assumuntur ad officium prælationis, non dispensatur in substantialibus uotis religionis: quia q̄ possidere uidētur non nomine suo, sed ecclesiæ possident: idcirco per hoc uoto paup̄tatis non præiudicatur, similiter nec uoto obedientiæ, quoniam obedientia respicit statum prælationis in altero cui obedire tenetur. Hinc quod ille qui desistit esse sub p̄lato non tenetur alicui obedire, non est ex hoc q̄ obligatio uoti deficiat ex parte uouentis, sed quia ex alia parte subtrahitur prælatio cui obedire tenebatur: sicut dum monachus qui promisit obedientiam abbati, fit abbas, non tenetur obedire alteri abbati, q̄a abbatē non habet. Hæc Thomas in Scripto, q de hac ipsa materia aliter scripsit ac sentit in Secunda Secundę, q̄stione 88. Aliqui, inquiens, asserunt summum pontificē posse dispensare in uoto continentiæ solennizato propter commune bonum, sed hoc est manifeste contra id q̄d dicitur, extra de statu monachorum, in fine illius decretalis: Cū ad monasterium. Abdicatio proprietatis sicut etiā custodia castitatis, adeo est de essentia religionis, ut contra eam nec summus possit pontifex licentiam indulgere. Præterea in Leuitico dicitur: Quod semel sanctificatum est domino, nō potest ultra in usus alios commutari. Cum ergo prælatus facere nequeat, ut res semel consecrata (quamuis inanimata, ut calix) consecrationem amittat, quamdiu integer manet, multo minus facere potest, ut homo deo consecratus desinat esse consecratus quamdiu uiuit. Solennitas autē uoti in benedictione & consecratione consistit uouētis. Hinc p nullū p̄latū fieri ualet, ut q uotū emisit solēne, desinat ab illo ad q̄d est consecratus. Castitas aūt essentialiter annexa est uoto solennni in susceptione religionis, non in susceptione ordis sacri. Ideo quamuis in uoto solenni sacri ordinis possit aliquo modo dispensari, nullatenus tamen in professione continen

Ecci. 26.

Necessitatem voto admittēs dispēsatio nem.

Obiectio.

Ecci. 26.

Votū q̄n dispēsatio nē admittat q̄n nō

Iaco. 5.

Thomas seipsū im pugnat.

Leuit. 27

uitæ religionis. Et sicut fieri nequit ut sacerdos non sit sacerdos quamdiu uiuit, sic esse non ualet, ut religionem professus, desinat esse religiosus quamuis quidã Iuristæ dicant ignoranter oppositum. Nam & bono communi prouidẽdum est de rebus humanis, & non per hoc quod res deo consecrata mundoq́; mortua, denuo conuertatur in usum humanum. Monachus autem mortuus est mundo, ideo nulla occasione reuocandus est ad uitam mundanam: Hæc idem in Sũma Porro q̃d de his alij scribant doctores, mox tãgã.

¶Quæritur etiam, an quilibet prælatus possit dispensare in uoto. Dicendum quod plenitudo potestatis in dispensando, residet in summo pontifice, de qua alij prælati participant quantum fuerit eis concessum: ut q̃m omnes ad unum recurrere nequeant, ab inferioribus prælatis dispensationem recipere possent. Vnde in uotis quæ nec de facili, nec frequenter dispensationem admittunt, ut uotũ religionis & consimilia uota perpetua solus papa dispensat. In alijs aũt temporalibus uotis, ut peregrinationum, ieiuniorum, & consimilium, possunt etiam episcopi dispensare nisi aliq̃d horum fuerit eis subtractum, & sibi illud reseruauerit Papa, ut ẽ dispẽsatio uoti peregrinatiõis terræ sanctæ.

¶Insuper si quæratur an uotum possit commutari, dicendum quod inter commutationem & dispensationẽ hoc interest, q̃ quando uotũ cõmutatur, uouens absoluitur, atq; ad aliud obligatur. Dũ autem in uoto dispẽsatur, simpliciter a uoto absoluit: sicq; minus importat commutatio quam dispensatio uoti. Cumq; ex rationabili causa possit in uoto dispensari, potest etiã uotum commutari, uel quia id in quod commutatur est melius, aut minus periculosum. Verũtamen obijci potest, quia in Leuitico iussum est, ut animal quod immolari domino potest, nec in melius, nec in uilius cõmutetur. Et sanctus Bernardus testatur de bene ordinatis monasterijs: Nullus meo concilio egredietur de desiderio uitæ arctioris sine superioris licentia. Respondendum, quod animal immolatitium ex ipso uoto ordinabatur ad cultũ dei, ideo iam quodammodo sanctum erat. Vnde nec poterat ad communes usus reduci: quemadmodum qui nunc uouet religionem intrare, non potest alium loco sui in religione ponere. Et q̃ uouit terram sanctam uisitare non potest pro se alium illuc dirigere, nisi de superioris dispensatione. Bernardus autem loquitur consulendo. Nam quidam interdum ex nimia leuitate se ad alium transferunt statum aut ordinem, ideo tutius est ut de superioris consilio ac licentia fiat, præsertim quando confiditur quod nõ uelit irrationabiliter impedire.

Leuit. 27.
Bernard.

Questio.

¶Amplius, si quæratur, an propria autoritate possit homo uotum suum mutare: dicendum quod in cõmutatione est quidam contractus, qui compleri non potest nisi de utriusq; partis consensu. Idcirco cum per uotũ homo se obliget deo, non potest fieri commutatio, nisi interueniente eius consensu qui uicẽ dei gerit in terris, puta prælati, nisi forte unum uotum in alio includatur. Cumq; uotum religionis includat omnia alia uota, tum ratione perpetuitatis, tum ratione obedientiæ, qua homo suam uoluntatem deo tradit & offert, per quam sui & omniũ rerum suarum dominus esse potest: ideo qui aliquid temporale uotum fecit, potest non requisita alicuius prælati dispensatione religionem intrare, non obstante uoto præcedẽte q̃d religionis impediret ingressum, puta peregrinationis: uel alicuius huiusmodi. Si aũt duo temporalia fecit uota, quorum unum est impossibile alteri, debet utrumq; seruare, nisi forte autoritate superioris uotum præcedens minus, commutauerit in uotum maius sequẽs. Si autem secũdum uotum sit omnino impossibile primo, debet seruare maius, ac satisfacere de minori secũdum prælati arbitrium.

Porro uotum terræ sanctæ obligat hominem ad seruiendum deo temporaliter, & quantum ad aliquid determinatum. Votũ uero religionis, obligat hominẽ ad seruiendum deo quantum ad omnia, & secundum omne tempus, ideo potius est ampliatio quam commutatio uoti. Denicq; cum per religionis ingressum homo moriatur uitæ priori ac mundo, ideo uota quæ uouit in seculari uita explenda, non tenetur soluere quando intrat religionem, præsertim quoniam singularitas est in religionibus periculosa: & onus religionis sic grauat, quod non manet eadem facilitas implendi uotum, quæ fuit in uita seculari. Veruntamen, aliqui dicunt quod debet prælato suo exponere, & ille pẽsatis conditionibus personæ ac uoti, poterit cũ eo dispensare. Secundum alios autem non requiritur hoc, quia ex ui religionis a prioribus uotis est absolutus propter rationes prætactas. Hæc Thomas in Scripto.

Uotum religiõis ... ta alia ... uit.

¶Concordat Petrus in omnibus, & addit: Ex causa legitima potest uotum prætermitti, & non impleri. & hoc in quatuor casibus, quos ponit in Sũma sua Goffredus cardinalis. Vnus est impotentia adimplendi. Secundus, autoritas dispensandi. Tertius, defectus cõditionis oppositæ. Quartus est defectus causæ principaliter inducentis, ut si mater propter sanitatem filio obtinendam, promittit singulis sabbatis ieiunare, & filius non conualescit, sed moritur. Insuper de dispẽsatione uoti duplex est solennis opinio, tam theologorum quam iurisperitorum. Vna, quod nec in uoto simplici, neq; in uoto solenni continentiæ liceat alicui dispensare, quia non potest bonum aliquid recompẽsans inueniri. Nã etsi cõe bonũ alicuius cõitatis sit melius simpliciter, nõ tñ ẽ meli⁹ uouẽti, q̃ nõ debet alienũ p̃fectũ præponere suo. Alij, ut Magister Iohannes Teutonicus, doctor magnus Iuris Canonici, & dominus Hugo tituli sanctæ Sabinæ præsbyter cardinalis, magnus doctor theologiæ, & eorum sequaces, affirmant q̃ in uoto solenni continentiæ papa potest dispensare, non alius, pro aliquo bono & necessitate communi non priuata, quoniam potest inueniri bonũ cõmune uirginitati præponderans, quamuis non bonum speciale, atq; in tali casu bonum obedientiæ magis expedit etiam ipsi uouenti quam impletio uoti: sicut dum imminente periculo extraneæ successionis in regno aut magnæ discordiæ, posset papa dispẽsare cũ filio aut filia regis q̃ post cõtinẽtiæ uotũ cõtraheret. Et dixit dict⁹ Iohãnes Teutonicus, q̃ uidit dispensari de facto. Hæc Petr⁹. Et huic opinioni consentit Richardus.

Petrus. Goffred.

Dispensatiõis in uoto opinio duplex.

Iohan. Theuto. Hugo car.

¶Porro Bonauentu. magis consentit primæ positioni, dicendo: Cũ ea quæ Christus consulit, indubitanter sint uera, ac totis uisceribus amplectenda, & deus uoluerit unumquemq; liberũ esse, uidetur q̃ unusquisq; possit talia sine conditione absolute p̃mittere. Ideo alij dicunt, q̃ Papa in nullo uoto ualeat dispensare secundum quod dispensatio est iuris relaxatio: quoniã obligatio uoti dependet ex iure diuino, non humano: & ex iure naturali, non ex patrum constitutione. Potest tamen dispensare, prout dispensatio est iuris declaratio: & ista positio rationabilior est atq; securior. Ad horum intelligentiam aduertendum, quod ius obliga-

Bonauen.

In quibus papa dispẽsare habeat uotis

tio

tionis uoti cõstituitur ex duplici iure naturali, puta exhoc quod hõ debet esse uerax in promissis: ex hoc quoq; quod homo nihil debet promittere, nisi salua sua salute, ac diuinæ maiestatis honore, ergo hoc ex iure est naturali, quod homo per uotum impediri non debet, quin facere possit quod est sibi salubrius & deo acceptabilius. Hinc in omni uoto quod recipit recompensationem boni melioris uel simpliciter, uel pro loco & tempore, dominus Papa (cuius est ius dilucidare) potest dispensare: & in hoc omnes conueniunt, sed diuersificantur descendendo. Nam aliqui dicunt, quod nullũ sit uotũ quod pro loco & tempore nõ possit recipere recompensationem, propter quod dicunt Papam in omni uoto posse dispensare, quia & bono continẽtiæ præfertur pax communis ecclesiæ. Alij dicunt, q; uotum continentiæ etiam in seculari persona non recipit recompensationem: quoniam non est digna ponderatio animæ continentis, sicut in Ecclesiastico habetur. Tertij dicunt, quod perfectioni religionis quæ cõsistit in imitatione perfectissima Christi, nihil potest æquari, nec pro illa recõpensari. Substantialiter quippe consistit in adimpletiõe triplicis uoti, uidelicet paupertatis, castitatis & obedientiæ, per quas homo Christo perfectissime assimilatur. Recompensatio autem non tantum respicit bonum aliorum, uerum etiam bonũ uouentis: & deus uult unumquẽq; maxime esse de sua salute ac profectu solicitum. Quæ harum opinionum sit uerior, nescio; ideo nullam assero, potestq; unaquæq; probabiliter sustineri, præsertim hæc ultima. Hæc Bonauentura. (Ecci. 26.)

¶Albertus uero tenet quod papa neqat dispensare in solenni continentiæ uoto, ad quod allegat quod sanctus Matthæus euangelista noluit sanctam Ephigeniam uirginem deo cõsecratam ac uelatam, tradere regi pagano uxorem, cũ tñ rex ille una cum regno suo promitteret se fidem Christi accepturum. Dicit quoq; Albertus, uotũ nõ solennizari nisi p professionem sanctæ religionis, quod ideo forsan dicit, quia per hũc modum præcipuæ solennizatur, tamen iuxta præhabita solẽnizatur etiam per assumptionem ordinis sacri, adduntq; aliqui alios duos modos, quibus uotum solẽnizatur, quasi interpretatiue. Primus est per assumptionem habitus professorum. Secundus, per demorationem in claustro in habitu nouitiorum ultra annũ probationis absq; protestatione quod profiteri non uelit. (Albertus.)

¶Insuper Scotus circa hæc reprobat rationem assignatã ex Thoma, cur uotũ solenne potius dirimit matrimonium contractũ, q̃ uotũ simplex: q̃ tamen rationem assignãt & alij doctores communiter, Albertus, Bonauentura, Richardus, & alij multi, contra quam obijcit, qñiã uouẽs priuato seu simplici uoto, corpus suum dat deo, quantum ad actum uoti, sicut uouens uoto solenni. Et patet ex dictis quod istud sit falsum. Nam uouens simplici uoto se daturum, promittit potius quam iã dat: quẽadmodũ & q promittit uel iurat aliquam capere in suam per uerba de futuro, non accipit eam in suam, sed accepturum iam spondet. (Scotus in Thomam)

¶Præterea Hen. 5. quodlibeto, absolute ac fortiter tenet, quod in solenni continentiæ uoto Papa ualeat dispensare: Glossator, inquiens, super decretalem qua dicitur. Abdicatio proprietatis & custodia castitatis adeo annexa sunt regulæ monachali, ut nec summus pontifex ualeat contra eos indulgere, & causam addit glossator, quoniam omnis ponderatio non est digna continẽtis animæ. Ista ratio falsum supponit, quia multa sunt bona maiora & meliora q̃ continentia, utpote oratio, contemplatio, interna dilectio & c. sine quibus nec ipsa continentia esset deo accepta, nec cõtinentia priuatæ personæ est tanti ualoris, sicut conuersio totius regni ad fidẽ, aut pacificatio regum & pax cõitatis, imo & si monialis professa intuitu horum bonorum obediat summo pontifici ad nubendũ, plus meretur q̃ continendo. In præallegata aũt autoritate capitur continentia gñaliter pro omni uirtute, quia per unãquanq; uirtutem se continet homo ab usu creaturæ inordinato. Nec obest quod alij arguunt, quia quod semel sanctificatum est deo, non potest in alios usus conuerti & c. Dicendũ est enim q; sanctificatum deo non ualet commutari in aliũ usum, id est, in usum contrariũ, uitiosum, nihilominus conuerti potest in usum magis proficuũ. Hæc Henricus, qui satis audacter hic loquitur. Sed responsio beatissimi Matthæi apostoli ad regẽ, atq; exemplũ tanti Apostoli circa beatã Ephigeniã uidentur contra istud Henrici responsum. Cũ aũt continentia dicitur irrecompensabile bonũ, certũ est continentiã accipi cum bonis in ea aliquo modo inclusis, uidelicet prout ad orationes, cõtemplationes, & cæteros actus uitæ contemplatiuæ eminenter disponit, â quibus uita coniugalis non parũ impedit & dissoluit. (Henricus. Ecci. 26. Leuit. 27. Dionysi⁹. Carthu.)

¶Amplius 13. quodlibeto sciscitatur, utrũ debens aliquid ex una causa, liberet se faciendo illud, ex alia causa. Rñdet. Debens aliqd facere ex una causa, põt illud facere ex alia causa dupliciter. Primo, excludendo aliã cãm, ita q; solũ faciat ex una cã, & nõ ex alia, neq; explicite neq; implicite, & ita nõ satisfacit, nec liberat se faciẽdo illud ex alia: Secũdo, nõ excludẽdo cãm ex q̃ obligatur, sed faciẽs illud tã ex illa causa q̃ ex alia, & ita se liberat â debito illo, imo perfectius soluit, secundũ quod uoluntas sua tanto promptius exequitur illud, quanto ex pluribus & magis idoneis causis procedit in actũ. Hæc idem, qui de isto scribit diffuse. (Henrici questio.)

¶Iterum quærit, utrum religiosus â morte resurgẽs, tenetur redire ad pristinũ statum ac uotũ. Respondet, Homo per uota religionis perfecte reformatur: conformaturq; Christo, secundũ oẽs uires suas principales, uidelicet in superiori, seu rationali parte per obedientiam, in cõcupiscibili per castitatem, in irascibili per paupertatẽ. Et quamuis castitas & paupertas quantũ ad exequutionẽ suorum actuũ, ad uires pertineãt sensitiuas corpori annexas, obligatio tamen principaliter est in parte rationali per obedientiam, deinde in castitate & paupertate mediante obedientia. Q̃uis ergo obligatio illa quo ad paupertatem & castitatem, forsan non manet in anima separata, obligatio tamẽ per obedientiam manet in huiusmodi anima. Cumq; per uotum obedientiæ teneatur anima etiã inferiores uires deo subijcere, dico quod religiosus â morte resurgens, manet obligatus ut ante, & ad pristinũ statũ ac uotũ reuerti tenetur: sed aliter est de altero coniugalium resuscitato. quoniam uinculũ matrimoniale corporale existẽs, fuit in morte corruptũ, Hæc Hen. (Questio.)

Distinct. XXXIX. De dispari cultu.

412

POst hæc de dispari cultu uidendum est: hæc est enim una de causis, quibus personę illegitimæ fiunt ad contrahendum matrimoniũ. Non enim licet Christiano cum gentili uel Iudæa inire cõiugiũ, quia etiã in ueteri testamẽto prohibitũ est fideles uiros infideles ducere uxores, domino dicente: Non accipias uxorẽ de filiabus alienigenarũ filijs tuis, ne traducant eos post deos suos. Iuxta hoc domini præceptum Iudęorum coniugia cum alienigenis inita, Esdras separauit. Hoc idẽ etiam in nouo testamento seruatur. Vnde Augustinus, Non nubat fœmina nisi suæ religionis uiro, uel ne uir talem ducat uxorẽ. Id enim, ut dicis, iubet dominus, docet Apostolus: utrũq; p̃cipit testamentum. Itẽ Ambr. Caue Christiane gentili uel Iudæo filiã tuã tradere: caue ne gentilẽ uel Iudæã uel alienigenã, i. hæreticam & omnem alienam a fide tua uxorẽ accersias tibi. Item: Si quis Iudææ, siue Christiana Iudæo, siue Iudæa Christiano carnali consortio misceatur: quicũq; tantũ nefas admiserit, a Christiano cœtu protinus segregetur. Ex his alijsq; pluribus testimonijs apparet, nõ posse contrahi coniugiũ ab his qui sunt diuersæ religionis & fidei.

Exo. 34. Deut. 7. 1. Esd. 10. Aug. li. de adulte ri. cõiug. cap 21. & hr. 28. q. 1. c sic enim Exo. 34. 2. Cor. 7. Ambro in li. de patri archis & ponit. 28. q. 1. c aue. Ex cõci lio Urbanẽsi. et hr 28. q ca. Si quis Iu daizet

¶ De coniugio fidelis & infidelis & duorum infidelium.

Huic autem uidetur obuiare, quod apostolus ait de imparibus coniugijs: Ego dico, non dominus: Si quis frater habet uxorem infidelem & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & si quæ mulier &c. Sed aliud hoc esse, aliud illud, euidenter oñdit Aug. Ibi enĩ agitur de illis coniugijs fidelium & infideliũ quæ contrahuntur ab eis in dispari religione & fide manentibus. Apostolus uero agit de illis, qui unius eiusdemq; infidelitatis fuerunt, quando coniuncti sunt. Sed cũ uenisset euangeliũ, alter sine altera credidit. Intelligis ne quid dicã? Attende ut rẽ ipsam diligentius explanem. Ecce coniuges duo unius infidelitatis fuerunt quãdo coniuncti sunt: nulla de his quæstio est, quæ pertineat ad illud præceptum ueteris & noui testamenti, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare coniugium. Iam sunt coniuges, & ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt adhuc quales coniuncti sunt. Venitq; euangelij prædicator, credidit eorum unus uel una, sed ita, ut infidelis cũ fideli habitare consentiat. Non iubet dominus ut fidelis infidelem dimittat taliter coniunctũ. Nec Apostolus iubet ut non dimittat, sed consulit, ut si quis aliter agat, non sit transgressori, sicut & de uirginibus consulit. Monet autem quod est lucrandi occasio, cũ possit licite, relinquere: sed non expedit: Tunc enim non expedit id quod licitum est, quã do permittitur quidem, sed ipsius usus alijs affert impedimentum salutis: sicut discessio fidelis ab infideli, quam non prohibet dominus, quia coram illo non est iniusta: sed Apostolus ne fiat concilio charitatis, suadet ut nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilij uoluntate libere faciat. Ex his monstratur, inter infideles coniugium esse: & consilium Apostoli non obuiare præcepto domini, quo iubet fidelem non iungi infideli: & si coniuncti fuerint, separari. Legitur enim quod Esdras propheta, imo dominus per eum iussit Israelitis uxores dimittere alienigenas, per quas ibant ad deos alienos, non illæ per maritos acquirebãtur deo. Recte hoc præcipit, quia per Mosen iusserat dominus ne quis uxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant, domino prohibẽte, domino iubente dimiserunt: quia ut ait Ambro. Non est putandum matrimonium quod extra decretum dei factum est: sed cum cognoscitur emendandum, ut quando fidelis infideli copulatur. Sed ut ait Aug. Cum cœpisset gentibus euangelium prædicari, iam coniunctos gentiles gentilibus competit coniugibus: ex quibus si non ambo crederent, sed unus uel una: & infidelis cũ fideli consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante descedere. Et infidelis hominis fornicatio est maior in corde, nec uera eius pudicitia cũ coniuge dici potest: quia omne quod non est ex fide, peccatum est: quamuis ueram fidelis habeat pudicitiam, etiam cum infideli coniuge, quæ non habet ueram. Ideo autem nec iuberi, quia nec contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo coniuncti. Licitum ergo erat per iustitiam fideli infidelem dimittere, sed licitum non erat faciendum propter liberam beniuolentiam. Euidenter apparet & inter infideles coniugium esse, & Apostolum de illis agere qui in infidelitate coniuncti fuerunt, & post alter ad fidem conuersus est cum quo etiam infidelis habitare consensit: & hunc non dimittere fideli consulit Apostolus, quia forte per fidelem saluabitur infidelis.

1. Cor. 7 Aug. li. 1. de adulte. coniugijs cap. 21. & hr. 28. q. 1. c Sic enim.

1. Cor. 7. Aug. ibidem li. 1. cap. 18.

1. Cor. 7.

1. Esd. 10. Aug. li. 1. de adulte. cõiugijs. cap. 18. Ambr. 28 q. 1. iussit esdras. Aug. li. 1. de adulte coniug. cap. 18.

Matt. 19. Roma. 14

Matt. 5 & 19.

¶ De fornicatione spirituali ob quam potest dimitti coniunx.

Potest tamen licite dimittere, quia in infideli est fornicatio, si non corporis, tamen mentis. Causam enim fornicationis dominus excepit. Fornicationem uero generalem & uniuersalem intelligere cogimur, non modo scilicet corporalem, sed & spiritualem, de qua Augustin. ait: Idololatria & quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autẽ permisit & causa fornicationis

Aug. li. 1. in sermo ne dñi in monte, & hr. 28. q. 1. c. idolola.

nis uxorem dimitti, sed non iussit: & sic dedit Apostolo locum monendi, ut qui uoluerit non dimittat, potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in coniuge, quanto magis fornicatio mentis, id est, infidelitatis. ‖ al. infidelis.

¶ Pro quibus uitijs possit dimitti.

Si autem quæris an propter aliud uitium nisi propter infidelitatem uel idololatriam possit dimitti, attende quid Augustinus ait: Si infidelitas fornicatio est, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria nō ē dubitādū & auaritiā fornicationē esse. Quis ergo q̄libet illicitā cōcupiscētiā pōt à fornicationis gn̄e separare, si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, ꝙ ꝓpter illicitas concupiscentias nō tm̄ quæ in stupris cū alienis uiris uel fœminis cōmittuntur, sed ob quaslibet quæ animā à lege dei aberrare faciunt & pniciose corūpi, possit sine crimine & uir uxorē suā dimittere, & uxor uirum. Item: Rectissime dimittitur, si uiro suo dicat: Non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, uel nisi solita lenocinia exerceas: aut si quid aliud facinorosum uł flagitiosum a uiro suo expetat. Tunc ille si ueraciter pœnitens est, habetq; fidem per dilectionē operantem, membrum quod eum scandalizat, amputabit. ‖ 28 q. 1 ca. Idololatria. Idē ubi supra. ‖ Aug. in li. de fide & operibus c. p. 16. & hr. 28. q. 1. c. uxor legitima. Gal. 5. Matt. 7. 1. Cor. 7.

Ex his apparet quod non solum infidelitas, sed etiam qualibet concupiscentia quæ perniciose turpiterq; corrumpit, fornicatio spiritualis est: per quā uir uxorem, uel uxor uirum dimittere potest. Consulit tn̄ Apostolus, ne fidelis dimittat infidelē uolentē cohabitare, nec à deo reuocare.

¶ Si fideli liceat aliam ducere, infideli discedenti uel dimissa.

Hic queritur, si fidelis dimittat infidelem, uel infidelis a fideli discedat, an liceat fideli aliam ducere. Videtur autoritas testari, quod illa uiuente alteram ducere non ualeat. Ambro. enim uerba Apostoli exponens ait: Alioquin si disceditis ab inuicem, & uolentes cohabitare dimittitis, & alijs uos copulatis, adulteri estis, & filij uestri qui de hac copula nascuntur, immundi, id est, spurij sunt. Item. Si quis habuerit uxorem uirginem ante baptismū, uiuente illa, post baptismum alterā habere nō potest. Crimina enim in baptismo soluuntur, non coniugia.

¶ Quæ præmissis contraria uidentur.

Sed econtra Ambrosius testatur. Si infidelis (dicit Apostolis) discedit, discedat. Non em̄ est seruituti subiectus frater & soror in huiusmodi, quia non debetur reuerentia coniugij ei, qui horret autorem coniugij. Non est enim ratū matrimoniū qd̄ sine deuotione dei est, & ideo nō ē pct̄m ei qui dimittitur propter deum si alijs se copulauerit. Contumelia em̄ creatoris soluit ius matrimonij circa eū q relinquitur, ne accusetur alij copulatus. Infidelis autem discedens, & in deum peccat & in matrimonium: nec est seruanda ei fides coniugij qui ideo recessit, ne audiret Christum esse deum christianorum coniugiorum. Si uero ambo crediderint, per cognitionem dei confirmatur coniugium.

¶ Determinatio.

Attende hæc prædictis contraria posse uideri, ita ut sibi Ambrosius cōtradicere uideatur. Sed distinguendum est hic, aliud esse dimittere uolentem cohabitare, aliud, dimitti propter deum ab illo qui horret nomen Christi. Ibi lex beniuolentiæ non seruatur, hic ueritas custoditur. Et ideo cum liceat dimittere uolentem cohabitare, non tamen ea uiuente aliam ducere licet. Discedentē uero sequi non oportet, & ea uiuente aliam ducere licet. Sed hoc non est intelligēdum nisi de his, qui in infidelitate sibi copulati sunt. Sed si ad fidem uterq; conuersus est, uel si uterq; fidelis matrimonio coniunctus est, & post alter eorum à fide discesserit, & odio fidei coniugem reliquerit, dimissus discedentē non comitabitur, nec tamen illa uiuente alteram ducere poterit, qa inter eas fuerat ratū coniugiū, qd' nō pōt dissolui.

¶ Quidā dicūt cōiugiū nō eē inter infideles, & q̄re.

Sunt tamen nonnulli qui inter infideles asserūt non esse coniugium, quia nec rata, nec legitima est eorum copula. Rata non est, quia solui potest: nec legitima, quia Apostolus ait: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Eorum autem coniunctio non est ex fide, & ideo peccatū est. Nō est ergo coniugium, quia nullum coniugium peccatum est. Augustinus etiam dicit, quia non est uera pudicitia infidelis cum * fideli. Sed uera negatur esse pudicitia, non quod infidelium coniugium non sit uerum: sed quia non habet illud triplex bonum, quod excusat coitum & meretur premium. Item illud Apostoli: Omne quod non est ex fide, pct̄m est: non ita intelligendū est, ut quicquid fit ab infidelibus peccatum sit: sed, om̄e quod fit contra fidem. i. cōscientiā, male fit, & ad gehennam ædificat. Vel in om̄i eo quod infidelis facit, peccat: non quia illud facit, sed quia non eo modo illud facit quo debet, non referens ad debitum finem. ‖ al. * infideli.

¶ Quod legitimum sit coniugium infidelium, sed non ratum, & quare.

Copula ergo maritalis q̄ est inter infideles, cōiugiū est legitimum, sed non ratum. Legitimū, quia est inter legitimas personas: sed non ratum, quia sine fide.

¶ Coniugiū uero fideliū est legitimū & ratū, si tamē legitimæ sunt p̄sonæ. Qd' aūt legitima sit

 infidelium

infidelium coniunctio Augustinus testatur, dicens: Vxor legitima societate coniuncta, sine ulla culpa relinquitur, si cum uiro christiano permanere noluerit. Ex hoc etiam probatur, quod infideli ad fidē cōuerso, Apostolus cōsuluit, infidelē nō dimittere: quod nō faceret, si non eēt inter eos legitimum coniugium. Legitimum est quod legali institutione uel prouinciæ moribus, non contra iussionem e domini ontrahitur.

SVMMA DISTINCTIONIS XXXIX

OStenso qualiter uotum soleat impedire coniugium, iam idem ostenditur de dispari cultu, hoc est, qualiter infidelitas impediat illud. quocirca declarat, quod sicut ꝓ fornicatione carnali seu adulterio, ita pro fornicatione spirituali, uidelicet idololatria, hæresi, infidelitate conthoralis licite dimittatur. Deinde circa hęc sciscitatur, utrum fidelis infideli abiecta, aliam licite ducat: discutit quoq;, an inter infideles sit uerum coniugium: & si sic, quomodo separabile perhibetur.

QVAESTIO I.

QVæritur ergo, An dispar cultus impediat matrimonium, et quando et qualiter, et quomodo separatis ab inuicem talibus, quorum vnus est fidelis alius infidelis, habere se debeant circa coniugium contrahendum. ¶ Arguitur primo quod dispar cultus seu infidelitas coniugiū impedire non ualeat, quoniam Samson quem Apostolus in epistola ad Hebræos inter sanctos cōnumerat, successiue duxit duas uxores alienas infideles: & sicut in libro Iudicum recitatur euidenter de prima illarū, illam duxit ex dei instinctu. Similiter Salomon in adolescentia sua adhuc deuotus, filiam duxit regis Egypti, imo & Dauid filiam regis Gessue, ut secū do Regū innuitur. Insuper in Deuteronomio deus præcepit, ꝙ si quis ex uiris & filijs Israel in bello cepisset puellam alienigenam seu gentilem, & illa placeret oculis eius ad contrahendum cum ea, raderet ei ungues & caput, & sic eam sumeret in uxorem. Iterum, sicut præhabitum est, ad matrimoniū sufficiunt debita forma atq; materia: hoc est, uir & fœmina apti ad cōtrahendum, & præscripta forma uerborum: sicq; infidelitas accidētaliter se habet ad matrimonium, nec ad eius requiritur ueritatē siue essentiam. Rursus, sicut in textu probatur, inter infideles sunt matrimonia uera, alias oēs proles eorum illegitime essent, nec ulla inter eos foret hæreditaria legitimaq; successio, ergo non habent impedimentum connubij. Sed & Apostolus ad Corintheos exhortatur, ut fidelis conthoralis ab infideli non discedat, sed potius spe conuertendi illam cū ipsa moretur, ergo sunt ueraciter coniugati, aliter adulteri um aut fornicationem simul committerent.

(Iudi.14; Heb.11; 3.Reg.3; Deut.21; 1.Cor.7.)

¶In oppositum sunt quæ habentur in textu.

¶Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa sua libro quarto: Dicendum est de substantialibus matrimonij impedimentis, quæ matrimonium impediunt contrahendum, dirimuntq; contractum, & primo de dispari cultu, de quo ad Corintheos dicit Apostolus: Cæteris ego dico, non dominus, si quis frater, id est, fidelis, uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat eā. Et si qua mulier uirum habet infidelem, & hic consentit cum illa, non dimittat uirum. Sanctificatus est enim uir infidelis per mulierem fidelem &c. Sed argui potest, quod Apostolus hoc dicendo, loquutus sit contra Mosen, prohibentē sociari coniugia cum infidelibus. Imo & Esaias (sicut in libro eius describitur) separauit coniugia quæ filij Israel de Babylone reuersi, cum infidelibus fœminis contraxerūt. Item Apostolus ex spiritusancto loquutus est, & authoritate diuina, non propria nec humana, quemadmodum protestatur: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Quomodo ergo ait, præcipio ego, non dominus? Solutio. Ad hęc respondet Augustinus, quod dominus prohibuit per Moysen fidelibus contrahere cum infidelibus matrimonia, sicq; intelligiē illud in lege de matrimonio cōtrahēdo. Apostolus aūt loquiē de matrimonio in infidelitate contracto, in quo alter coniugū uenit ad fidem. Nec est prohibitum ut infideles inter se contrahant, sed ne fidelis cum infideli. Quod uero ait Apostolus. Dico ego, non dominus: ita exponitur, ego cōsulo, non dominus præcipit: quoniam nec in ueteri testamento nec in nouo deus expresse præcepit de infidelium matrimonio. In utroq; autem euidenter iubetur, ne fidelis cum infideli coniugium ineat. Dicimus quoq; quod licuit fideli coniugi dimittere infidelem secundum iustitiam, propter infidelis fornicationē spiritualem, quæ maior & peior est in corde, quam carnalis in corpore. Attamen non prohibuit dominus habitationem fidelis cum infideli, nec præcipit diuortiū. Vnde propter liberam beneuolentiam seu mutuam dilectionem non decuit fidelem dimittere infidelem. Vnde in casu tenebatur ei cohabitare, non tamen dominus hoc præcepit, quia licitum fuit in genere, non tamen semper agendum. Tunc omni (ut asserit Augustinus) licitum non est faciendum, quando non expedit: quemadmodum licitum fuit Apostolo Paulo accipere sumptus ab his quibus prædicauit, non tamen expediebat propter eos qui contra eum occasionem quærebant. Si autem coniunx infidelis sit contumeliosus in Christum, nec admonitionibus acquiescens, sed in infidelitate obstinatus, tenetur coniunx fidelis eum dimittere. Hæc Antisiodorensis, qui multa conscribit, ꝙ in doctoribus posterioribus clarius sunt conscripta.

(Num.18; Augusti.; Fornicatio spiritualis.; 1.Corin.)

¶Itaq; Thomas super his loquitur, Primo respondendo ad istud, utrum fidelis possit cum infideli contrahere: Principale bonum matrimonij, est proles ad dei obsequium educanda. Cumq; educatio prolis fiat communiter per patrem & matrem, uterq; secundum fidem suam prolem educare intendit, ideo si diuersæ sint fidei, erit intentio unius contraria intentioni alterius: sicq; non erit inter eos conueniens matrimonium, idcirco disparitas cultus præcedens matrimonium, impedit ipsum ne contrahi possit. Et si obijciatur de Esther Iudæa & Assuero Pagano, dicendum ꝙ in ueteri lege de aliquibus infidelibus fuit permissum Iudæis inire cum illis coniugia, & de quibusdam prohibitum. Specialiter enim fuit prohibitum de Chananæis cohabitantibus, quos propter eorum obstinationem dominus iussit occidi, ne cōiuges & proles Israelitas ad idololatriam traherent. De alijs uero fuit permissum, de quibus non fuit tale periculum: sicq; Moyses, Ioseph, & consimiles cum infidelibus contraxerūt. In noua autem lege per totum orbem diffusam, similis ratio est, ꝓhibitiōis de infidelib⁹ uniuersis. Idcirco disparitas cult⁹ ꝓcedēs, matrimoniū impedit cōtrahēdū, & tollit cōtractū. Verū dū infideles cōuertunt ad fidē potuerūt in utraq; lege fideles cū illis sociari cōiugio.

(Esther.2; Exo.2; Gene.41)

Sed quæri

Sed quæri potest, utrum catholicus cũ hæretica contrahens, ineat & habeat cum illa uerum coniugium.
Questio. Respondendum quod matrimonium est sacramentum. ideo quantum pertinet ad sacramenti necessitatem, requirit paritatem in fidei sacramento, utpote in
Peccatum contrahentis cũ hæretica. baptismo, magis q̃ quãtum ad fidem interiorẽ. Vnde etiam hoc impedimentum non dicitur disparitas cultus, qui respicit exterius obsequium. ideo si fidelis cũ hæretica contrahat, uerum est matrimonium, quamuis peccet, si sciat eam esse hæreticam: sicut peccaret, si cum excommunicata contraheret. Econtra quoq;, si catechumenus rectam fidem habens, nondum baptizatus, cum fideli contraheret baptizata, non esset matrimonium uerum. Itaq; disparitas cultus contraria est matrimonio, quo ad principale bonum eius, quod est bonum prolis.

Questio ¶Consequenter respondet ad hoc, utrum inter infideles ualeat esse coniugium: Matrimoniũ, inquiens, principaliter est institutum ad bonum prolis, non solum generandæ (quia hoc fine matrimonio fieri posset) sed etiam promouendæ ad statum perfectũ. Nam quælibet causa naturaliter intendit suum effectũ perducere ad perfectum. In prole autem est duplex consideranda perfectio, non solum quantum ad corpus,
Perfectio in prole cõsideranda duplex. sed etiam quo ad animam, per ea quæ sunt de lege naturæ. Secunda est perfectio gratiæ. Prima autem perfectio est naturalis & imperfecta, respectu secundæ. Cumq; res ordinatæ ad finem, proportionatæ sint fini, matrimonium quod tendit ad primam perfectionem, materiale & imperfectum consistit respectu matrimonij quod tendit ad perfectionem secundam. Et quoniam prima perfectio communis est fidelibus ac infidelibus, secunda uero est tantum fidelium, ideo inter infideles est matrimoniũ quoddam imperfectum carens ultima sua perfectione, quam habet inter fideles: & ita matrimonium est apud infideles, prout est officium naturæ, non prout est sacramentum ecclesiæ. Hinc si infideles coniugati cognoscant seinuicem propter prolem, in qua species cõseruetur, & propter debitum coniugale, non peccant, cum hoc sit iustitiæ naturalis & temperantiæ, quæ in delectabilibus tactus debitas circunstantias seruat: sicut non peccant exercendo actus aliarum politicarum uirtutum, & ea quæ sunt legis naturæ, nisi referãt ad finẽ peruersum.

Questio ¶Præterea dum quæritur, an coniunx conuersus ad fidem, possit manere cum illa quam in infidelitate accepit, nolente conuerti ad fidem: dicendum quod fides eius qui in matrimonio est, non soluit, sed perficit matrimonium. Cumq; inter infideles sit matrimoniũ uerum, sicut iam dictum est, idcirco ex hoc quod alter eorum ad fidem conuertitur, matrimonij uinculum non soluitur: sed interdum, uinculo permanente, soluitur matrimonium quantum ad cohabitationem & debiti solutionem, in quo pari passu currunt infidelitas & adulterium. Hinc sicut uir innocẽs potest manere cum adultera spe correctionis, non autem si in crimine maneat obstinata, quamuis etiam cũ spe correctionis possit libere eam dimittere. sic fidelis potest cum infideli manere spe conuersionis, si eam in infidelitate non uiderit obstinatam, & benefacit ita agendo, non tamen tenetur. ideo de hoc est consilium Apo-
1.Cor.7 stoli, ut sic agat. Deniq; tempore apostolorũ ac primitiuæ ecclesiæ passim conuertebantur ad fidem Iudæi atq; Gentiles. ideo tunc uir fidelis poterat spem habere probabilem de conuersione infidelis uxoris, & ita manere cũ ea quousq; experiretur an fieret obstinata. Postmodum cœperunt Iudæi grauius indurari quam gentiles, idcirco ex tunc tutum non fuit uiro fideli manere cum infideli Iudæa, nisi conuersionem promitteret. Adhuc tamen Gentes intrabant ad fidem tempore martyrum & Cõstantini imperatoris, propter qđ poterant uiri credentes manere cum uxoribus gentilibus perfidis, sub spe conuersionis illarum. Nunc autem pariformiter induratæ sunt. ideo non permittitur coniunx credens cum incredula manere uxore, nisi illa uelit conuerti. Verũ his obijci põt, primo quoniam matrimonium quod inter fideles perfectius cõtrahitur, est perfectius coniugio incredulorum: sed si fideles contrahant in gradu ab ecclesia prohibito, separantur: ergo & infideles taliter contrahẽtes, si conuertantur: & ita uir fidelis non poterit permanere cũ uxore, quam in infidelitate contraxit in gradu prohibito. Secundo, quidam increduli, iuxta ritum legis suę simul plures habent uxores: ergo si conuersi quæunt cum illis manere, habebunt licite multas uxores. Tertio, contingit quod gentilis uxore prima repudiata, accipiat aliam, atq; in illo matrimonio conuertatur, ergo saltem in hoc casu non potest cum secunda manere conuersus. Et respondendum ad primum, quod infideles non baptizati, non sunt astricti ad statuta ecclesiæ, sed ad statuta iuris diuini. ideo si contraxerint in gradu lege diuina prohibito in Leuitico, nisi conuertatur uterq; seu alter tantum, non ualent in tali manere coniugio. Si autem contraxerint in gradu ab ecclesia uetito, possunt commanere si ambo cõuertantur: & item si unus conuertatur, & sit spes de conuersiõe alterius. Ad secundum, quod plures habere simul uxores, est contra legem naturæ, ut dictum est. ad quã etiam infideles tenentur, idcirco non habet uerum connubium, nisi cum illa quam primo duxit. Hinc si cum pluribus uxoribus conuertatur, debet solum primam tenere, aliasq; relinquere, quod si prima conuerti noluerit, & aliqua aliarum uelit conuerti, habet idẽ ius contrahendi cum illa, quod cum quacunq; alia, ut statim dicetur: Ad tertium, quod repudiare uxorẽ est contra legem naturæ, & uiro illicitum, ideo si conuertatur, tenetur primam habere, si illa uelit cõuerti: quod si non uelit, facere debet sicut in casu præcedenti.

¶Quæritur rursus, an fidelis conuersus possit relinquere infidelem, non uolentem sibi cohabitare, sine contumelia creatoris. Respondetur, quod secundum aliam & aliam hominis uitã diuersa competunt atq; expediunt ei. Idcirco qui moritur uitæ priori, non tenetur ad ea ad quæ tenebatur in uita illa, propter qđ qui in seculari uita aliqua uouit, non tenetur ad illa religionem ingressus. Cumq; homo regeneretur in baptismo, infidelis dum baptizatur, moritur prorsus uitæ priori. Vnde uxori non uolenti conuerti, non tenetur cohabitare, nec debitum reddere: quamuis in aliquo casu id facere possit, quemadmodum religiosus si uult, potest ea quæ uouit in seculo, implere in claustro, si contra religionem suam non sint. Itaq; disparitas cultus facit personam simpliciter illegitimam, nõ conditio seruitutis. Si autem quæratur, quid fiet de taliũ coniugalium prole, dicendũ quod proles aut peruenit ad ætatem perfectam, & tũc libere sequi potest patrẽ fidelem seu matrẽ infidelẽ. Si uero fuerit minoris ætatis, dandus est patri fideli, non obstante quod indigeat educari a matre.

¶Præterea quæritur, an liceat uiro discedẽri ab uxore in

Questio — re incredula, ducere aliam. Dicendum quod si infidelis coniunx uult cohabitare uiro conuerso sine contumelia creatoris, & sine hoc, quod ad infidelitatem conetur reducere uirum, potest uir libere ab illa discedere: tamen ita discedens, non potest aliam in uxorē accipere. Si autem illa non uelit cohabitare tali uiro sine iniuria creatoris, & sine blasphemia, tenetur uir illam dimittere, & aliam potest accipere. Obiectio. Et si obijciatur quod matrimonium est indissolubile, respondendum quod matrimonium infidelium est imperfectum. Matrimoniū uero fidelium firmius. Firmius autem uinculum soluit minus firmum, si sit illi contrarium, ideo matrimonium postea in fide Christi contractum, dissoluit illud infirmius: sicque matrimonium infidelium non est in se ratum ac firmum, sed postmodum per fidem Christi ratificatur. Nec blasphemia uxoris incredulæ soluit uinculum matrimoniale inter uirum conuersum & ipsam, quoadusque uir ille acceperit aliam. imo si illa interim conuerteretur, redderetur ei uir suus: si uero illa in sua infidelitate permanserit, non potest alium accipere uirum, uiro conuerso uiuente. & si postea conuertatur, potest ei dispensatiue concedi, quod alteri uiro fideli nubat, si prior eius maritus iam aliam duxit. Denique si post uiri conuersionē existat probabilis spes de conuersione uxoris, non debet uir continentiæ uotum emittere, neque ad aliud transire coniugium: quoniam mulier difficilius cōuerteretur, sciens se suo uiro priuatam. Si autem non sit spes de conuersione uxoris, potest uir ad sacras ordines seu ad religionem accedere, requisita prius uxore quod conuertatur, quod si conuertatur uiro religionem ingresso, aut ad ordines sacros promoto, non est ei uir reddendus: sed debet sibi imputare in pœnā suæ tardæ conuersionis, quod uiro suo priuatur. Obiectio. Sed rursus obijci potest. Nam filius patre conuerso manens in infidelitate, priuatur sua hæreditate, quæ tamen ei restituitur si conuertatur, etiam si alius in eius possessionem intrauit: ergo à simili, si uxor infidelis postea conuertatur, reddetur ei uir suus, quamuis duxerit aliam. Dicendum quod uinculum paternitatis non soluitur per disparem cultum sicut coniugij uinculū, ideo non est simile, de hæreditate & uxore.

Questio — ¶ Postremo quæritur, an alia quoque uitia soluant matrimonium, quemadmodum infidelitas. Et quod imo, uidetur per Magistrum in litera: & item quoniā omne mortale est fornicatio spiritalis, sicut infidelitas. Auaritia etiam idololatria appellatur, & superbia fertur esse apostasia à deo. Et respondendum, quod adulterium & infidelitas specialem habent contrarietatē ad matrimonium, ideo specialiter asserūtur matrimonia separare, iuxta intellectum præhabitum, cum tamen nullum eorum separet matrimonium iam ratificatum, quantum ad uinculum: sed solui potest, quantum ad debiti redditionem, per adulterium & infidelitatem. Propter alia autem peccata non soluitur: nec quantum ad actū, nisi uir se uellet subtrahere ad tempus a consortio uxoris ad castigationē ipsius, subtrahendo ei præsentiæ suæ solatium. Quamuis etiā adulterium magis contrarietur matrimonio, prout est officium naturæ, infidelitas tamen plus ei contrariatur, inquantum est sacramentum ecclesiæ. Nec alia peccata dicuntur tam intense ac proprie fornicatio, ut infidelitas, quæ & idololatria nuncupatur. Infidelitas enim opponitur fidei, per quam primo desponsatur anima deo. Verba demum Magistri in litera sunt de sponsalibus intelligenda, quæ propter superueniens crimen possunt dissolui, uel si de matrimonio loquitur, intelligenda sunt de separatione à mutua conuersatione ad tempus, uel quando nō uult uiro cohabitare, nisi sub conditione peccandi. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Concordat Petrus per omnia, addens quod ante legem Moysi licuit passim fideli cum infideli contrahere, quia nondum fuit prohibitum. — Petrus.

¶ Richardus demum prædictis consentit, quantum ad ipsas conclusiones. Rationem uero assignatā, cur fidelis cum infideli contrahere nequeat, improbat: quia eadem ratione nec cum hæretica posset contrahere, ideo aliam ponit causam, dicendo quia non decet Christianum cum ea contrahere matrimoniū, in qua non esset ratio sacramenti. In matrimonio autem cum infideli non baptizato non esset ratio sacramēti, quia nō posset habere rationē sacramēti, ex parte coniugis unius & nō alterius. Qui autem baptismū non suscepit, nullum aliud sacramentum accipere potest, quapropter non teneret matrimonium inter baptizatum & non baptizatum, etiam si omnes fidei articulos crederet. Insuper si coniunx hæreticus uel hæretica permanet obstinatus in sua perfidia, coniunx tenetur fidelis ab ea discedere, quantum ad cohabitationem & thorum, propter subuersionis periculum, & ne uideatur tantæ criminositatis turpitudinisque patronus. Hæc Richardus. — Richard. in Thom.

¶ At uero Bonauentura hic sciscitatur, utrum matrimonium ante baptismum ponat in numerū cum matrimonio post baptismum. Respondet, In hac quæstione beatus Hieronymus & sanctus Augustinus fuerunt contrariæ opinionis: quia secundum Hieronymum tota uita infidelium est peccatum, & quod non habent matrimonium uerum, imo eorum coniugium sit peccatum, ideo baptizatis ipsis non imputatur nec computatur, sed omnino in baptismo deletur, sicut & cætera ueteris hominis opera. Augustinus uero sensit, quod infidelium coniugia quamuis non meritoria, non sint tamen illicita, imo bona ex genere: quoniā deus ea instituit, naturale ius dictat, atque Apostolus roborauit consulens coniugem ab infideli coniuge non recedere. imo coniugia illa in baptismate non delentur. Vnde & bigamus est qui unam habuit ante baptismum, & aliam post baptismum. Cumque motiua Augustini rationabiliora sint, ecclesia ei cōsentit. Hieronymus uero opinatiue magis quàm assertiue locutus est. Hæc Bonauentura. — Bonauen. questio. — Hieronym. Aug. — 1. Cor. 7.

¶ Scripta uero Alberti in dictis Thomæ comprehenduntur.

Distinctio XL. ¶ De cognatione carnali & spirituali & prius de carnali.

NVnc superest de cognatione aliquid dicere. Est autē cognatio alia carnalis, alia spiritualis. Primū de carnali cognatione & affinitate inspiciamus. Cognati ergo uel affines in septimo gradu uel infra, copulari non debent: Vnde Gregorius. Progeniem suam unumquemque usque ad septimam obseruare decernimus generationem: & quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad coniugalē copulā accedere

dere denegamus: quod si fecerint, separentur. Item Nicolaus Papa: De consanguinitate sua nullus uxorē ducat, usq; post gñationē septimā, uel quousq; parētela cognosci potest. Itē. Nulli ex propinquitate sui sanguinis usq; ad septimū gradū uxores ducāt. His autoritatibus alijsq; pluribus, consanguineorum coniunctiones prohibentur usq; ad septimum gradum. Nicola⁹ papa ibidem, c. de cōsanguinitate, Ex cōci. lugdunēsi ibidē, c. nulli. Isidor⁹ li. 9. Ethimologiarū. cap. et hr 35. q. 5. c. series.

¶De computatione graduum consanguinitatis.

Quomō aūt gradus cōsanguinitatis computandi sint, Isidorus ostēdit sic: Series cōsanguinitatis sex gradibus dirimit hoc modo. Filius & filia, qđ est frater & soror, sit ipse truncus. Illis seorsum seiunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramasculi: Nepos & neptis, primus: pronepos & proneptis, scđs: abnepos & abneptis, tertius: adnepos & adneptis, quartus: trinepos & trineptis, quintus: trinepotis nepos & trinepotis neptis, sextus: Attēde q̄ sex gradus tantū ponit Isidorus, q̄a truncū inter grad⁹ nō cōputāt. Alij uero q̄ septē grad⁹ ponūt, truncū inter gradus cōputant. Variæ nanq; computātur gradus consanguinitatis. Alij enim patrē in primo gradu, filios in secundo ponūt. Alij primū gradū filios appellāt, negantes gradū cognationis inter patrē & filiū esse, cū una caro sint pater & filius. Autoritates ergo quæ consanguinitatis cautelā usq; in septimū gradū ꝓhibēt, patrē ponūt in primo gradu. Illi uero q̄ usq; ad sextū gradū prohibent, primū gradū filios appellāt: atq; ita fit ut eædē personæ scđm hanc diuersitatē inueniātur in sexto & septimo gradu. Patrē ṽo in primo gradu ponit, qui fratres dicit esse scđm gradū. Hoc mō cōputat Zacharias papa, inquiens: Parentelæ gradus taliter cōputamus: Ego & frater meus una generatio sumus, primūq; gradū efficimus. Rursus, filius meus & fratris mei filius, secunda generatio sunt, & secundū gradū faciūt: atq; ad hūc modū cæteræ successiones. Inter illos ṽo qui sex cōputant gradus, & illos qui septē cōputant gradus, nulla in sensu existit diuersitas, q̄uis in nūero graduū uarietas uideatur. Vltima enim generatio, si a fratribus sumat initium numerandi, septima inuenitur. Zacharias papa ibi c. parētele li. 9. ethi. Isid c. et 35. q. 4. c. cōsanguinitas

¶Quare sex gradus computantur.

Quare uero sex computet Isidorus, ipse aperit, dicens: Consanguinitas dum se paulatim propaginū ordinibus dirimēs, usq; ad ultimū gradū protraxerit, & propinquitas esse desierit: tunc primum lex in matrimonii uinculu eā recipiet, & quodammodo incipiet reuocare fugientem. Ideo autem usq; ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex ætatibus mundi generatio & hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur. In his sex gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas inueniri, nec successio potest amplius* prorogari. Secūdum alios septem gradus ideo computantur, ita ut post septem gradus sponsus sponsæ iungatur, sicut post hanc uitam quæ septem diebus agitur, ecclesia Christo iungetur. His autem occurrit illud, quod Gregorius August. Anglorum episcopo, a quo requisitus fuerat, quota generatione debeant copulari, rescribit sic: Quædam lex Romana permittit, ut siue fratris uel sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Vnde necesse est, ut quarta uel quinta generatio fidelium licenter sibi coniungatur. Sed post multum temporis idem Gregorius a Felice Messanæ Siciliæ præsule requisitus, utrum Augustino scripserit, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia non soluerentur, inter cætera talē reddidit rationē: Qđ scripsi August. Anglorꝝ episcopo: ipsi etiam Anglorū genti quę nuper ad fidem uenerat ne à bono quod cœperat, metuendo austeriora recederet, specialiter & non generaliter me agnoscas scripsisse. Nec ideo hęc eis scripsi, ut postquā in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inuēti fuerint, non separentur: aut infra affinitatis lineam, id est, usq; ad septimam generationem iungantur. alr* ppagare

SVMMA DISTINCTIONIS. XL.

Nunc de impedimento matrimonij quod ex consanguinitate oritur, tractat Magister, declarando quid sit consanguinitas ipsa, & de gradibus eius, & usq; ad quantum gradum impediat, qualiteretiā diuersi diuersimode gradus hos computent.

QVAESTIO. I.

Quærit ergo, Quid sit consanguinitas et cur impediat matrimonialem coniunctionem, et vsque ad quotum gradum.

Bonauen. ¶Circa hæc scribit Bonauentura: Ad intelligentiā horum primo procedendum est secundum uiam narrationis, secundo penes uiam inquisitionis, tertio præponenda est triplex diffinitio, & notula seu regula triplex. Primo ergo uidendum quid sit consanguinitas, quæ sic diffinitur: Consanguinitas est uinculum personarum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Stipes autem uocatur persona, à qua aliqui duxerunt originem, atq; a qua descendentes consanguinei sunt adinuicē, & illi etiam à quibus sunt. Secūdo uidendum quid sit linea cōsanguinitatis, quæ taliter diffinitur: Linea est ordinata collectio personarum consanguinitate coniunctarum, ab eodem stipite descendentium, diuersos continens gradus, Et apte dicitur ordinata cōiunctio. Nam sicut in linea prædicamentali est ordo secundū superius & inferius, sic in linea consanguinitatis secundum prius & posterius & transuersum. Cum q; ordo possit cōsiderari ad id qđ est supra, & ad id qđ infra, & ad id qđ iuxta, ideo tres lineæ communiter assignantur: Vna Consanguinitas quid. Linea cōsanguinitatis definitio.

ascendentiũ, secunda descendentium, tertia transuersalium. Secundum lineam ascendentem computãtur sic gradus, pater mater, auis auia, proauus proauia, attauus attauia. Secundum lineam descendentem, filius & filia, nepos & neptis, pronepos & proneptis, abnepos & abneptis. Secundum lineam transuersalem, duo fratres, filij uel filię duorum fratrũ, nepotes uel neptes duorum fratrum, pronepotes uel proneptes duorũ fratrum, & ibi est status. Tertio uidendũ quid sit gradus, qui sic diffinitur. Gradus est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quota generationis distantia personæ inter se differunt. Hæc autem diffinitio datur secundum iura Canonica. Nam secundum iura ciuilia, gradus accipiuntur secundum numerum personarum collectarum in linea. Vnde dicunt legistæ, ꝙ frater & soror duos faciunt gradus, decretistæ uero, ꝙ unum & primum. Rationem quoq; huius diuersitatis dicit Hugo de consanguinitate capite 4. Alexander episcopus: Inuenimus ob aliam & aliam causam, alteram legum, alteram Canonum, fieri computationem. In legibus nanq; ob aliud nihil ipsorum graduum facta est mentio, nisi ut hæreditas uel successio ab una persona ad alteram inter consanguineos deferatur. In Canonibus uero ob hoc progenies computatur, ut aperte ostendatur, usq; ad quotam generationem consanguineis sit à nuptijs abstinendum. Ibi præscribitur ut hæreditas propinquis modo legitimo conferatur: hic uero, ut rite atq; canonice inter fideles nuptiæ celebrentur. Porro in legibus gradus non numerantur distincte, nisi usq; ad sextum gradum. In Canonibus usq; ad septimam distinguitur generationem. Hac ergo de causa; quia hæreditates nequeunt differri nisi ab una persona ad alteram, curauit secularis imperator in singulis personis, singulos præfigere gradus. Quoniam uero nuptię nõ ualent fieri sine duabus personis, ideo sacri canones duas in uno gradu constituunt personas. Vtraq; tamen computatio, si attẽte fuerit, subtiliterq; perspecta, idem sensisse & eandem esse, & ad eundem terminũ conuenisse, erit manifestũ. Iustinianus nanq; usq; ad quem gradum perduret, in suis legibus nõ diffinit. Canones uero ultra septimam nullam numerant generationem. Septimo quippe gradu determinato in legibus suis, subintulit: Hactenus ostendisse sufficiat, quemadmodũ cognationis gradus numeretur. Ex his etenim palam est intelligere, quemadmodum ulteriores gradus numerare debeamus. Enumerata nãq; persona, addit gradum. Fratres itaq; secundum seculares leges dicuntur esse in gradu secundo, secundum canones sunt in primo. Filij fratrum ibi in quarto, hic in secundo. Nepotes ibi in sexto, hic in tertio. Sumptum est hoc ex tricesimaquinta quæstione quarta. Nec est contradictio, quia unius habitudinis duo sunt extrema. Et quia secundum iura canonica, gradus est habitudo, & duplicis extremi una sit habitudo, ponitur unus gradus: sed quia sunt duæ personæ, & quælibet suum habet respectum ad principium, ideo secundum leges computantur duo gradus.

Grad⁹ cõsanguinitatis q̃d.

35 q. 4. ca. Cõsanguinitas.

His uisis, notandæ sunt tres notulæ seu regulæ. Prima est, quod nulli licet contrahere cum aliqua usq; ad quartum gradum inclusiue, cõtra quam prohibitionem si quis præsumpserit copulari, coniugio, irritum habeatur. Secunda regula est, quod toto gradu personæ descendentes a stipite, distant ab inuicem, quoto gradu distant à capite & cætera. Tertia est, quando personę inæqualiter distant à capite, ut pote una in gradu secundo, alia in quinto, tunc linea consanguinitatis & gradus computandi sunt secundum distantiam magis remoti, & cætera.

¶ Itaq; dum quæritur, utrũ consanguinitas sit uinculum: dicendum quod consanguinitatem esse uinculum, nemo dubitat, sed unde proueniat, dubitationẽ controuersiamq; habet. Quidam enim dixerunt hoc uinculum in hominibus tantum, nõ in bestijs esse, propter ueritatem humanæ naturæ, quæ tota fuit in uno, propter quod & originale peccatum in omnes descendit. quod si ita esset, cur ego & tu non essemus frattres in primo gradu, cum tota substãtia carnis meæ ac tuæ in Adam extiterit? Hæc quoq; opinio improbata est super secundum. Hinc alia est positio, quod consanguinitas est ex propagatione carnali proueniens in hominibus, ita quod duo faciunt uinculum istud, puta relatio ad eandem originem, & naturalis affectio. Relatio ad eandem originem: tum sicut ad materiale principium, quia de sanguine eiusdem hominis generãtur: tum sicut ad principium effectiuum, quoniam simul cum semine illo descinduntur spiritus & uirtus formatiua: quę naturam assimulat, propter quod communiter proles assimulatur parentibus, secũdum quod uirtus illa in operãdo est fortior. Est itaq; cõsanguinitas habitudo quædam ramorum ad stipitem, & econtra. Cumq; natura humana cognoscitiua sit talis originis etiã in particulari, & naturaliter adhæsiua, ideo dicitur ibi esse uinculum consanguinitatis, sed quia hęc uirtus assimulatiua deficit in successione per admixtionẽ extranei sanguinis. deficit quoq; cognatio propinquitatis ac naturalis affectio: sicq; uinculum consanguinitatis intantum protenditur, quantum propagatio ista. In brutis uero cognitio talis non est nec alligatio, nisi quantum ad matrem & fœtum, & hoc modico tempore, scilicet quamdiu enutritio durat. ideo non est in ipsis uinculum consanguinitatis. Et hæc dico de naturali affectione, secundum aptitudinem magis q̃ secundum actum. Vnde qui putat aliquem sibi esse extraneum, qui tamen est frater eius, non magis ad eum afficitur q̃ ad alienũ. Mox uero ut agnoscit quod frater sit suus, naturali affectione trahitur ad eundem, & ei quasi quodam uinculo alligatur. Hinc consanguinitas nominat uinculum secundum proprietatem non absolutam, sed relatiuam. Porro dum quæritur, an & cur consanguinitas sit matrimonij impeditiua: dicendũ quod uinculũ consanguinitatis in aliquo suo gradu impedit matrimoniũ ex dictamine legis naturalis, & in aliquo gradu ex prohibitione legis diuinæ, atque in aliquo ex statuto ecclesiæ. Nam inter patrem & filiã, & inter matrem & filiũ, apud omnes naturali dictamine impedit illud, & hoc propter reuerentiã & honorem qui à prolibus exhiberi debent parẽtibus. Tum propter generationis successionem, quæ procedere non retrocedere debet. Hinc non debet proles suo principio (id est parenti) misceri ut gignat. Ex prohibitione demum legis diuinæ, impedit consanguinitas matrimonium usq; ad gradum secundum: & hoc, quoniã mulierẽ cognoscens, reuelat turpitudinẽ eius, & discooperit ignominiã eius, quod nõ decet fieri personæ ita propinquæ. Ex statuto quoq; ecclesię impedit usq; ad quartũ membrũ inclusiue, & hoc propter amicitiã dilatandam. Propinquæ nanq; aliunde satis amantur. Vnde decimoquinto de ciuitate dei loquitur Augustinus: Habita est rectissima ratio charitatis, ut homines quibus utilis & honesta consistit concordia, uinculis diuersa-

Questio.

Romã.

Questio.

Leuit. 18.

Aug. 35 q. 1. Cũ igitur.

necessitudinum necterentur, ne unus multas haberet in uno, sed singulæ spargerentur in singulas, ac ad socialem uitam diligentius colligendam, plurimæ plurimos obtinerent. Videtur etiam copula personarum ualde propinquarū bono matrimonij, id est, proli obesse, cum dicat Gregorius: Experimēto didicimus ex tali copula non posse succrescere sobolem. Impedit etiam maius bonum, id est, uinculum affinitatis, quæ inde cōtracta est rō mutuę amicitię inter multos.

Gregori⁹.

¶Deniq; secundū tempora nostra prohibetur matrimonium in consanguinitate, usq; ad quartum gradum inclusiue, ut patet extra de consanguinitate, non debet, in Decretali edita in concilio Lateranensi, ubi ecclesia statuit istud, quoniam potuit & congruum fuit ac utile, imo & necesse. Quod potuit, patet ex hoc, quod in principio constitutionis matrimonij duæ tantum personæ excipiebantur, uidelicet pater & mater, iuxta illud Genesis: Relinquet homo patrem & matrem. Postmodum in lege Moysi plures personæ fuerunt exceptæ. Cum ergo lex Christi abundet præ lege Moysi, debuerunt in lege euangelica excipi plures quam in lege Moysi. Christus autem in propria persona non excepit, ergo autoritatem excipiendi & determinandi personas huiusmodi, reliquit ecclesiæ suæ, & maxime principi eius, uidelicet Papæ. quod attendentes sancti patres, exceperunt plures personas. Huius quoq; commissionis ista est ratio, quoniam sacramentum hoc in quodam consistit contractu, qui est personæ ad personam. Vnde cum Christus plenam iurisdictionem contulerit Petro super spiritualia, etiam maiorem quàm imperatori ac regibus super temperalia. Et imperatores ac principes limitare possunt ac ordinare temporales contractus, quid mirum, si ecclesiastico principi & ecclesiæ multo magis dedit posse determinare legitimas personas ad contrahendum connubia? Fuit etiam congruum, quoniam cōsanguinitas ortum habet a propagatione, propagatio ex semine, quod habet in se naturam quatuor humorum, ac quatuor elementorum. Hinc consanguinitas ante quartam generationem terminari non debet, quemadmodum ergo corpus quatuor constat elementis, sic consanguinitas quatuor gradibus debet extendi. Et lex Christi plus perfectionis debet addere supra legem Moysi, quàm lex Moysi supra legem naturæ. Cumq; lex Moysi supra legem naturæ addiderit unū gradum, congruebat in lege Christi duos ad minus adijci gradus. Fuit & utile, quoniam uinculum matrimonij & ueræ affinitatis quæ ibi contrahitur, fouet charitatem, & fœderat inimicos, quod potissime iam utile fuit, quando charitas in multis refriguit. Fuit item necesse. Nam propter multitudinem consanguineorum & paucitatem annorum uitæ præsentis, erant perpauci, qui consanguinitatem poterant usq; ad gradum septimum nūerare. & ex hoc oriebatur periculum maximum in matrimoniali contractu multorum, qui infra gradus prohibitos contraxerunt. Ideo statutū illud Gregorij de protractione usq; ad septimū gradum oportuit retractare, cum homines iam decrescant in uitæ duratione, & crescant in libidine. In homine autem sex assignantur ætates, Prima est infantia, usq; ad septimum annū. Secunda est pueritia, usq; ad quartumdecimum annū. Tertia adolescentia, usq; uicesimumquintum, uel secundum alios usq; uicesimumoctauum. Quarta iuuentus, usq; quinquagesimum annum. Quinta senectus, usq; septuagesimum. Sexta senium seu decrepita uel ueterana, usq; in finem uitæ. Hæc Bonauentura.

Gene. 2

Mat. 24.

Gregori⁹ 35. q. 2. ca. De affin.

Thomas. Aristote.

¶At uero Thomas: Omnis, inquit, amicitia secundum Philosophum. 8. Ethicorum, in quadam communicatione consistit. Et quoniam amicitia est ligatio quædam seu unio, ideo communicatio quæ est amicitiæ causa, dicitur uinculum. Hinc secundum quālibet cōmunicationem denominantur aliqui colligati adinuicem, sicut dicunt conciues, qui communicationem habent politicam: & commilitones, qui in negocio communicant militari. Eodem modo consanguinei nuncupatur, qui in communicatione conueniunt naturali. Vnde consanguinitas diffinitur uinculum aliquorum & cætera. Est enim quædam propinquitas in naturali communicatione fundata secundum actū generationis, qua propagatur natura. Vnde secundū Philosophum. 8. Ethicorum, communicatio ista est triplex. Vna secundum habitudinem principij ad principiatum, & hæc est consanguinitas patris ad filiū. propter quod asserit, quod parentes diligunt filios tanq̄ aliquid sui. Alia est secundum habitudinem principiati ad principium, ut filij ad patrem. Vnde ait, quod filij diligunt parentes tanquam causam seu principiū sui esse. Tertia est, secundum habitudinem eorū qui sunt ab uno principio, sicut fratres dicuntur ex eisdē nasci. Et quoniam punctus suo motu lineam facit, & pater per propagationem quodammodo descendit in filiū, ideo secundum tres habitudines istas sumuntur tres lineæ consanguinitatis, uidelicet linea descendentium secundum habitudinem primam, linea ascendentium penes secundam, linea transuersalium iuxta tertiam. Sed quia propagationis motus non quiescit in termino uno, sed ultra progreditur, idcirco contingit accipere patrem patris, & filiū filij, sicq; deinceps. atq; secundum hos diuersos processus, diuersi gradus inueniuntur in linea una, & cætera. prout supra. Linea uero non sumitur hic prout est species quantitatis, sed pro his quæ linealiter disponuntur, & prout assignatur in numeris linea & figura, secundum quod unitas post unitatem ponitur in aliquo numero, sic etiam qualibet unitas addita, gradum facit in linea tali. & ita est de linea consanguinitatis, propter quod una linea plures continet gradus.

Philos.

¶Deniq; sicut albedo dicitur maior dupliciter, primo intensiue, ex ipsius qualitatis uigoratione: secūdo extensiue, ex subiecti seu quantitatis maioritate: ita cōsanguinitas dicitur maior, primo intensiue, ex natura consanguinitatis: secundo extensiue, & sic quantitas consanguinitatis mensuratur ex personis, inter quas propagatio consanguinitatis procedit. & hoc secundo modo gradus in cōsanguinitate distinguitur. Hinc contingit quod aliquorum duorum qui sunt in eodē gradu consanguinitatis respectu alicuius personæ, unus sit magis consanguineus quàm alter, considerando primam quantitatem consanguinitatis, sicut pater & frater attinent alicui in primo gradu consanguinitatis, quia ex neutra parte incidit persona media. Attamen intensiue loquendo, magis attinet filio pater suus quàm frater suus, quoniam frater non attinet sibi, nisi inquantum est ex eodem patre, ideo quanto aliquis est propinquior communi principio a quo cōsanguinitas descendit, tanto est magis cōsanguineus, quamuis non sit in gradu propinquiori.

¶Porro

¶ Porro dum quæritur, an consanguinitas de iure naturali impediat matrimonium: Dicēdum quod sicut præhabitum est, illud de iure naturali impedit matrimonium, per quod matrimonium redditur incompetens fini ad quem ordinatur. Finis autem matrimonij primo & per se est bonum prolis, quod per aliquā consanguinitatem inter patrem & filiam, & inter matrem ac filium non totaliter aufertur: quia filia ex patre potest concipere, & cum illo prolem nutrire ac informare: sed non modo conuenienti fieret. Inordinatum est enim, ut filia patri iungatur in sociam cui debet per omnia esse subiecta. Secundus matrimonij finis per se tantum est concupiscētiæ repressio, quæ magis accenderetur, si liceret cognatis misceri, eo quod pariter demorentur: ideo lex illas personas prohibuit matrimonialiter sociari, quæ solent in una domo morari ut etiam Rabbi Moyses contestatur. Finis uero matrimonij secundarius & accidentalis, est hominum confœderatio, & amicitiæ multiplicatio: qui finis impediretur, si inter cognatos liceret coniugium. Conuenienter demum institutum est ultimo ab ecclesia, ne infra quartum gradum, nec in ipso quarto gradu matrimonium contrahatur: quia usq; ad quartam generationē homines uiuere solent, sicq; consanguinitatis memoria non deletur. Unde & dominus comminatur, se uisitaturum peccata parentum usq; in tertiam & quartam generationem in filijs. Et quia in qualibet generatione est quædam noua commixtio sanguinis, cuius identitas consanguinitatem facit cum sanguine alieno & quanto plus alteri commiscetur, tāto plus à primo receditur: cumq; sint quatuor elementa, quorū quodlibet tanto facilius est alteri commiscibile, quanto est magis subtile: ideo in prima commixtione euanescit identitas sanguinis, quantum ad primum elementum scilicet ignem, quod est subtilissimū: in secunda, quantum ad aerem: in tertia, quantum ad aquam: In quarta quantum ad terram. & ita post quartam generationem conuenienter iteratur carnalis commixtio. Ideo instituit ecclesia ita. Statutum autem ecclesiæ non imponit modum præteritis, sed futuris. ideo si nunc prohiberetur quintus gradus, non ob hoc essent separandi qui ante licite contraxerunt in gradu illo. Hæc Thomas in Scripto.

Deut. 27. Rabi Moises. Exo. 20.

¶ In quibus una cum dictis ex Bonauentura contenta sunt, quæ Albertus, Petrus, Richardus & alij sæpe præfati, de ista scribunt distinctione.

Distinctio. XLI. ¶ De gradibus affinitatis.

De impedimento matrimonij quod uenit ex propinquitate carnalique ē affinitas Greg. 35. q. 5. c. porro d affinitate.

Nunc de affinitate uidendum est, de qua Gregorius ait: Porro de affinitate quam dicitis parentelam esse quæ ad uirum ex parte uxoris, seu quæ ex parte uiri ad uxorem pertinet: manifesta ratio est, quia si secundum diuinam sententiam ego & uxor mea sumus una caro, profecto mihi & illi, mea suaq; parentela propinquitas una efficitur. Quocirca ego & soror uxoris meæ, in uno & primo gradu erimus: filius uero eius, secundo gradu erit a me, nepris uero in tertio. Idq; utrinq; in cæteris agendum est successionibus. Uxorem uero propinqui cuiuscunq; gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodū ipsius quoq; gradus aliqua fœmina proprię propinquitatis sit. Quod nimirū uxori meę, de propinquitate uiri sui in cunctis cognationis gradibus conuenit obseruare. Qui uero aliorsum sentiunt, antichristi sunt. Item Iulius papa: Aequaliter uir coniugatur consanguineis proprijs & consanguineis uxoris. Item Isidorus: Sane consanguinitas quæ in proprio uiro conseruanda est, etiā in uxoris parentela de lege nuptiarū custodienda est, quia constat eos duos fuisse in carne una. Ideoq; communis est illis utraq; parentela. Item Iulius papa: Nullū in utroq; sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis uel uxoris usq; in septimum generationis gradum uxorem ducere, uel incesti macula copulari: quia sicut non licet cuiquam de sua consanguinitate christiano, sic nec de consanguinitate uxoris coniugem ducere propter carnis unitatem. Item Gregorius: De affinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit usq; ad septimam generationem obseruare. Nam & hæreditas rerum per legales instrumentorum diffinitiones sancita, usq; ad septimum gradum hæredum protenditur successione. Non enim eis succederent, nisi de propagine cognationis deberetur. His autoritatibus insinuatur, & quæ sit affinitas, & usq; ad quem gradum sit obseruanda scilicet usq; ad septimum.

Iulius papa. 35. q. 3 c. eqliter. li. 9. ethi. ca. 5. & hr 35. q. 3. ca. sane cōsanguinitas. Gene. 2. Matt. 19. Iulius papa ibidē, c Nullū in Greg. in cōcil. mel deñ. ibidē c. de affinitate.

¶ Variæ traditiones de affinitate.

Sed alij uidentur concedere, in quinta generatione inter affines contrahi coniugiū: & in quarta, etiam si contractum fuerit, non separari. Ait enim Fabianus papa: De propinquis qui ad affinitatem per uirum & uxorem ueniunt, defuncta uxore uel uiro, in quinta generatione iungantur. In quarta si inuenti fuerint, non separentur. In tertia uero propinquitate non licet uxorem alterius accipere post obitum eius. Aequaliter uir iungatur in matrimonio eis, qui sibi consanguinei sunt & uxoris suæ consanguineis post mortē uxoris. Ecce hic conceditur in quinta uel quarta propinquitate affinium fieri coniugium. Iulius etiam papa ait: Statutum est ut relictam patris uxoris suæ, relictam fratris uxoris suæ, relictam filij uxoris suæ, nemo sibi in matrimonium sumat: relictam uxorem consanguineorum uxoris suæ, usq; in tertiam progeniem nemo in uxorē sumat. In quarta uero & quinta si inuenti fuerint, non separentur. Ecce q̄ uariæ de affinitatis obserua

seruatione loquuntur autores. Alij em̃ usq; ad septimum gradum eam obseruari sanciunt. Alij uero in quinto uel quarto matrimonia contracta non diuidũt. Sed illi ueritatis rigorem, isti misericordiæ dispensationem uidentur proponere. Potest enim ecclesia dispensare in copula affinium usq; ad tertium gradum, sicut Gregorius dispensauit in quarto gradu consanguinitatis. Illud aũt non est prætereundum quod Gregorius Venerio episcopo scripsit: Sedem apostolicam consulere decreuisti, si mulier copula nuptiali extraneo uiro coniuncta, cognationi eius pertineat, si eo defuncto cognatio maneat, uel sub alio uiro cognationis uocabula dissoluantur, uel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris uiri cognationis transire copulam. Si una caro fuerit, quomodo aliquis eorum potest propinquius uni pertinere, nisi pertineat alteri? Hoc minime posse fieri credendum est. Porro uno defuncto, in superstite affinitas non deletur, nec alia copula coniugalis affinitatem copulæ prioris soluere ualet: sed nec alterius coniunctionis soboles placet ad affinitatis prioris uiri consortium transire. Si quis ergo sacrilego & temerario ausu in defuncto quærit propinquitatem extinguere, uel sub altero affinitatis uocabula dissipare: uel si susceptas soboles alterius copulæ, propinquitati prioris credit legitime sociari, hic negat dei uerbum ualidum esse quod dixit: Erunt duo in carne una. Ecce hic prohibet, si mortuo primo uiro uxor eius alteri nupserit, filios de secundo uiro genitos, ducere uxores de cognatione prioris uiri: quia filij medi ante matre ad cognationem prioris uiri pertinent, cum quo mater eorum una caro extiterat. Hoc idem etiam Innocentius papa ait: Si qua mulier ad secundas nuptias transierit, & ex eis sobolem genuerit, nullatenus potest ad consortium cognationis prioris uiri pertingere. Hoc autem obseruandũ est usq; ad septimũ gñationis gradũ, sed maxime usq; ad tertiũ & quartũ, sicut supra positũ ẽ.

Grego. 35. q. 10. c. fraternitatis.

Gene. 2 Mat. 19.

Innocẽti⁹ papa 35. q. 10. c. si qua mulier. 1. 21.

¶ Si coniugium sit inter eos, qui nota consanguinitate diuiduntur.

Et est sciendum quod ecclesia infra prædictos gradus consanguinitatis coniunctos separat. Si autem ignoranter coniuncti fuerint in conspectu ecclesiæ, & postmodum probata consanguinitate, eiusdem iudicio separati, quæritur utrum copula illa coniugium fuerit. Quibusdam uidetur non fuisse coniugium, quia non erant legitimæ personæ: sed tamẽ de crimine excusantur per ignorantiam, & quasi coniugium reputatur, quia bona fide & per manum ecclesiæ conuenerunt. Vñ & filij eorũ legitimi habẽtur. Alij uero dicũt fuisse cõiugiũ, licet nõ essent legitimæ psonæ: q̃a taliũ cõiũctiones uocãt canones cõiugia, ubi de psonis agit, q̃rũ testimonio cõsanguineorũ sit dirimẽda coniũctio. Vñ Vrbanus papa: Si duo uiri uel tres consanguinitatẽ iureiurãdo firmauerit, uel ipsi forte cõfessi fuerit, coniugia dissoluãtur. Si uero neutrũ contigerit, episcopi eos per fidem Christi obtestentur, quatenus palam fateantur, si se recognoscant consanguineos. Si se iudicio episcoporum segregauerint, alia matrimonia non prohibeantur contrahere. Idem: Notificamus tibi, ut cum tres uel duo ex propinquioribus eius qui accusatur, hanc propinquitatem iuramento firmauerint: uel si duo uel tres ex antiquioribus Ianuensibus, quibus hæc propinquitas est nota, q̃ bonæ famæ & ueracis testimonij sint, remoto amore, timore, p̃cio, & omni malo studio, p̃dicta firmauerint, sine mora coniugia dissoluantur. Consanguineos uero extraneorũ nullus accuset, uel consanguinitatem in synodo computet, sed propinqui ad quorum notitiam pertinet. Si autẽ progenies tota defecerit, ab antiquioribus & ueracioribus, quibus propinquitas tota nota sit episcopus canonice perquirat: & si inuenta fuerit, separentur. Ecce quibus accusantibus uel testificantibus dirimenda sit consanguineorum coniunctio, quæ coniugium uocatur.

Quib⁹ per sonis testificantibus sint diuidẽda coniugia.

Vrbanus papa 35. q. 6. c. Si duo uiri.

Idem Richar. Ianuensi epo. vbi sup. ca. notificam⁹

Fabianus papa ibidẽ c. consanguineos.

¶ Distinctio utilis quid sit fornicatio.

Hic dicendum est, quod aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus aliud raptus. Fornicatio licet sit genus omnis illiciti coitus, qui fit extra uxorem, tamen specialiter intelligitur in usu uiduarum uel meretricum uel concubinarum. Stuprum proprie est uirginum illicita defloratio. Adulterium est alieni thori uiolatio. Vnde adulterium dicitur quasi alterius thori accessio. Incestus est consanguinearum uel affinium abusus. Vnde incestuosi dicũtur, qui cõsanguineis uel affinibus suis abutũtur. Raptus admittitur, cũ puella uiolenter a domo patris educitur, ut corrupta in uxorem habeatur: siue puellæ siue parentibus uis illata constiterit hic morte mulctatur: sed si ad ecclesiam cum rapta confugerit: priuilegio ecclesiæ mortis impunitatem meretur. Attendendum est etiam illud Alexandri, qui ait: Quod frater soror ue uxoris tuæ cognati dicuntur, æquiuocationis iure fit: & necessitate uulgaris appellationis potius quam ulla cognationis causa. Vxor enim fratris fratrissa potius quam cognata uocatur. Mariti frater leuir dicitur. Duorum fratrum uxores, ianitrices uocantur, quasi eandem ianuam intrantes. Viri soror glos appellatur. Sororis aũt uir non habet nomẽ speciale, nec uxoris frater.

Quid sit fornicatio, stuprũ, adulteriũ, incestus & raptus.

Alexander papa. 35. q. 5. c. quod aũt frater.

SVMMA DISTINCTIO. XLI.

PRæcedenti distinctione tractatũ est de matrimonij impedimento, ex consanguinitate proueniente, nunc de impedimento quod ex affinitate causatur, fit mẽtio, cur & qualiter, & usq; quem gradum sit impeditiua coniugij: & horũ occasiõe tractat de speciebꝰ incõtinẽtiæ,

QVAESTIO. I.

QVæriť, Quid sit affinitas. vnde causetur, cur et qualiter matrimonialem contractum impediat. ¶Circa hæc multi multa conscribunt. Verũ, quoniam omnium scripta pro maxima parte in scriptis Thomę cõtinentur, breuitate studẽs, illa inducã.

Thomę quęstiões quinq;. ¶Itaq; circa hæc primo quærit, utrum ex matrimonio consanguinei causetur affinitas. Scdo, an post mortem uiri perseueret affinitas, inter uxorem & consanguineos uiri. Tertio, an concubitus illicitus causet affinitatem. Quarto, utrum ex sponsalibus inducatur affinitas. Quinto. an una affinitas pariat aliam. Ad primum respondet: Naturalis amicitia in naturali cõmunicatione fundatur. Naturalis uero communicatio duobus modis contingit secundum philosophũ 8. Ethicorum. Primo, per carnis propagationem. Secundo, per, coniunctionem ordinatam ad illam. Hinc sicut persona coniuncta alteri per carnis ꝓpagationem efficit uinculum quoddam amicitiæ naturalis, ita & si per carnalem copulam coniungatur. Verum in hoc differt, quod persona coniuncta alteri per carnis propagationem, ut filius patri, fit socius eiusdem radicis ac sanguinis. Vñ eadẽ genere uinculi colligatur filius cõsanguineis patris quo pater coniũgebatur, puta consanguinitate naturę, quamuis secundum alium gradũ, propter maiorem distantiam à radice. Persona uero coniuncta per copulam carnalem, non fit particeps eiusdem radicis, sed quasi ab extrinseco adiuncta. Idcirco ex hoc fit aliud uinculi genus, quod affinitas nominatur. Si aũt obijciatur, qa relationes ex aliquibus unitionibus innascuntur, sed nulla mutatio fit in consanguineis uiri per hoc quod ipse ducit uxorẽ, ergo nõ accresscit eis affinitatis relatio. Dicendũ ꝙ relatio interdũ innascitur ex motu utriusq; extremi, sicut paternitas & filiatio: & talis relatio realiter est in utroq; extremo, quandoq; uero innascitur ex motu alterius tantum, quod contingit dupliciter. Primo, quãdo relatio innascitur ex motu alterius sine motu alterius præcedente uel concomitante, sicut in creatura & creatore, & in sensibili ac sensu, tuncq; relatio est in uno secundũ rem, & in alio secundum rationem tm̃. Secũdo, qñ innascitur ex motu unius sine motu alterius tunc existente, nõ tñ sine motu præcedente, sicut æqualitas fit inter duos homines ex augmento unius, sine hoc quod alius tũc augeatur aut minuatur, prius tamen per modũ peruenit ad hãc quantitatem. Hinc in utroq; extremo rum est talis relatio, sic quoq; est de consanguinitate & affinitate, quia fraternitas quæ innascitur alicui puero iam nato & ꝓprouecto, causatur in eo sine motu ipsius tunc existente, sed ex motu generationis eius præcedente. Hoc quippe accidit ei, quod ex motu alterius nũc ei innascitur relatio. Similiter ex hoc quod iste descendit per propriam generationem ab eadem radice, cum uiro prouenit in ipso affinitas ad uxorem illius sine noua mutatione ipsius.

Ad. 2. Respõsio. ¶Ad secundum respondet, quod relatio desinit esse dupliciter. Primo ex corruptione subiecti, Secũdo, ex subtractione suę causę, quemadmodũ similitudo desinit esse, dum alter similium moritur, aut quantitas eius corrumpitur. Quædam quoq; relationes habent pro causa actionem uel passionem aut motum, quædam causantur ex motu, inquãtum aliquid actu mouetur, sicut relatio mouentis & moti, quędam aũt inquantum aptitudinem habent ad motum, ut moti ui ad mobile: quædã ex hoc quod aliquid prius motum est, sicut pater & filius. non ex hoc quod est generari nunc, dicũtur adinuicem, sed ex hoc quod est generatum esse. Aptitudo autem ad motũ & ipsum moueri, traseunt: sed motum esse, perpetuum est: ideo paternitas & filiatio nunquam desinũt per causæ subtractionem, sed solum per corruptionem subiecti, uel per alterum extremorum, & ita est de affinitate quæ causatur ex hoc, quod aliqui coniuncti sunt, nõ ex hoc qd coniunguntur. Consanguinitas quoq; non est proxima causa affinitatis, sed coniunctio ad consanguineum: & non solum quæ est, sed & quæ fuit.

Ad 3. Respõsio Philoso. ¶Ad tertium respondendum, quod secundũ Philosophum 8. Ethicorum, cõiunctio uiri & mulieris dicitur naturalis principaliter propter prolis procreationem, & secundario propter operum communicationem, quorum primum ad matrimonium spectat ratione carnalis copulæ: secundum, inquantum est quædam societas in uitam communem. Primum horum communiter est in omni commixtione, quamuis desit secundum. Cumq; matrimonium affinitatẽ causet, secundum quod in eo est carnis commixtio, etiã fornicarius concubitus causat affinitatem, inquantũ aliquid habet de naturali cõiunctione, Causat, inquam, affinitatem, non inquantum fornicarius inordinatus & inhonestus, sed inquantum est actus naturalis potentiæ, communicans in hoc cum legitimo coitu. Idcirco affinitas ex ipsa causata, inhonesta est, Porro concubitus contra naturam, non habet seminũ cõmixtionem ex qua possit sequi generatio: ideo affinitatem non causat. Sed obijci potest, quia ubi est cõsanguinitas, non potest esse affinitas, cum affinitas sit proximitas personarum ex carnali proueniens copula, carens parentela. si autem illicitus concubitus causaret affinitatem, contingeret ad cõsanguineos & ad seipsum esse affinitatem, ut dum homo cõsanguineam suã cognoscit. Et respondendum non esse inconueniens relationes oppositas inesse eidem, respectu ac ratione diuersorum. sicq; inter easdem personas possibile est esse cõsnaguinitatem & affinitatem non solum per illicitum, sed & per licitum concubitum, ut dum consanguineus meus ex parte patris mei ducit in uxorem consanguineam meam ex parte matris meæ. Vnde quod affinitas dicitur carere omni parentela, uerum est inquantũ huiusmodi. nec tamen consanguineam suam cognoscẽs, fit sibijpsi affinis: qa affinitas, sicut & cõsanguinitas, diuersitatẽ reqrit subiectorum, quẽadmodũ similitudo.

Concubitus Sodomiticus non causat affinitatem.

Ad 4. Respõsio. ¶Ad quartum dicendum, quod sicut spõsalia nõ sortiuntur perfectam matrimonij rationem, sed sunt præparatio quędam ad illud, ita nec causant affinitatẽm, sed aliquid simile, quod uocatur publicę honestatis iustitia, quæ impedit matrimonium sicut cõsanguinitas atq; affinitas, & scdm eosdẽ gradus, sicq; diffinit publicę honestatis iustitia, ꝙ est, ꝓpinqtas ex spõsalibus ꝓueniẽs, robur trahẽs ab ecclæ institutiõe, ꝓpter eiꝰ honestatẽ. & ita spõsalia nõ rõne sui, sed mřimonij ad qd ordinãt. hãc causant affinitatẽ. ideo sicut matrimoniũ ẽ ꝑpetuũ uinculũ, ita ẽ & ista affinitas. Deniq; uir & mulier in carnali copula efficiũť ꝑ cõmixtionẽ seminũ una caro. Ideo si qs claustrũ pudoris inuadat & stan

frangat, nisi seminum sequatur commixtio, non contrahit affinitas. Matrimoniũ aũt causat affinitatẽ, non solum ratione carnalis copulæ, sed etiam ratione coniugalis societatis. Idcirco affinitas cõtrahit ex cõtractu matrimonij p uerba de pñti añ carnalẽ copulã: similiter est in sponsalibus, quia cõtrahitur aliquid simile affinitati, ut dictũ est. Vnde & quæ impediunt spõsalia, impediunt affinitatem causarier eis.

¶Ad quintum dicendum, quod duplex est modus processionis unius ex alio. Vnus in similitudinem speciei, ut homo generatur ex homine. Alius in dissimile specie. Et iste modus semper est in speciem inferiorẽ, ut patet in omni agente æquiuoco. Primus quoq; modus producendi quotiescunq; iteretur, semper terminatur in idem specie, ut dum ex homine genito generatur alius homo, & ita deinceps. Secũdus uero modus quotiescunq; iteretur, semper aliam speciem causat, sicut ex puncto per motũ procedit non punctus, sed linea, atq; ex linea linealiter mota pcedit superficies, nõ linea, & ex superficie corpus. In processu aũt attinentię duo sunt modi, quibus uinculũ tale causatur. Vnus per carnis propagationẽ, qui semper facit eandem attinentiæ speciem. Alius per matrimoniale coniunctionem, & hic facit aliam attinentiæ speciem, puta affinitatem. Hinc si iste modus procedendi iteretur, nõ erit affinitas, sed aliud attinentiæ genus. Idcirco psona quę matrimonialiter affini coniũgitur, non est affinis: uel est aliud genus affinitatis, quod uocetur secundũ genus. Et rursus, si affini secundo genere aliquis matrimonialiter coniungatur, non erit affinis in secũdo genere, sed in tertio. Et hæc duo genera olim erant prohibita pter publicæ honestatis iustitiã magis quã propter affinitatẽ, qa à uera affinitate deficiunt. Nunc aũt prohibitio illa cessauit, & solum primum ueræ affinitatis genus manet prohibitum. Itaq; alicui uiro cõsanguineus suæ uxoris efficitur affinis in genere primo, & uxor eius in secũdo. Vñ mortuo uiro qui erat affinis, non poterat eam ducere in uxorem propter genus affinitatis secundum. Similiter si quis cum uidua contrahat, consanguineus prioris uiri, qui est affinis uxori in primo genere, efficitur affinis secundo uiro in secundo genere: & uxor illius consanguinei, qui est affinis uxori huiusmodi uiri in secundo genere, efficitur affinis uiro secundo in tertio genere. Et quoniam tertium genus fuit prohibitum propter honestatem quandam magis quam propter affinitatem, ideo Canon dicit, duas consanguineorũ uxores uni uiro successiue nubere, contradicit publicæ honestatis iustitia, sed nunc phibitio illa cessauit. Hæc Thomas in Scripto, quæ plenius continentur ac requirantur in illo.

Quæstio. ¶Qui consequenter sciscitatur, utrum affinitas impediat matrimonium. Respondet, affinitas præcedẽs matrimonium, impedit contrahendum, dirimitq; contractum eadem ratione qua consanguinitas. Quemadmodum enim consanguineis, ita affinibus adest quædam cohabitandi necessitas. Et sicut est quoddã amicitiæ uinculum inter consanguineos, ita & inter affines. Si autem matrimonio superueniat, non potest ipsum dirimere, ut dictũ est. Itaq; impedit contrahendum, inquantum impediret amicitiæ multiplicationem, & concupiscentiæ repressionem. Quæstio.

¶Quæritur quoq;, an affinitas per seipsam habeat gradus. Dicendum quod res non diuiditur diuisione per se, nisi ratione illius quod competit sibi scdm gen⁹ suũ, sicut animal p rõnale & irrõnale, nõ p albũ & nigrũ. Propagatio aũt carnis cõparat p se ad consanguinitatẽ, qm̃ uinculũ consanguinitatis ex ea immediate cõtrahitur. Ad affinitatẽ uero non cõparatur nisi mediante consanguinitate, quę est causa ipsius. Vñ cum gradus attinentiæ per propagationẽ carnis distinguãtur graduũ distinctione, ideo immediate & per se conueniũt consanguinitate, & peã affinitati. idcirco affinitas nõ habet p se gradus, sed sumptos iuxta gradus cõsanguinitatis. Ex quibus patet respõsio quæstionis q̃ quæritur, utrũ gradus affinitatis extendãtur sicut gradus cõsanguinitatis. Dicendũ em̃ q; imo, qm̃ gradus affinitatis sumuntur iuxta gradus consanguinitatis. ideo tot sunt gradus affinitatis, quot consanguinitatis. Verum tñ cũ uinculũ affinitatis minus atq; debilius est uinculo cõsanguinitatis, idcirco facilius dispensatur in ipso. Quæstio.

¶Insuper quæritur, an filij nati extra matrimoniũ, illegitimi sint uocandi. Dicendũ quod quadruplex est status filiorũ. Quidam em̃ sunt naturales & legitimi, ut ex uero matrimonio nati. Quidã naturales & illegitimi, ut ex simplici fornicatione progeniti. quidã legitimi & non naturales, ut filij adoptiui. Quidã nec legitimi nec naturales, ut spurij nati de adulterio aut de stupro. Tales em̃ nascuntur cõtra legẽ positiuã, & expresse contra legẽ naturæ. Porro qui bona fide cõueniũt in facie ecclesiæ, quamuis habeant impedimentũ, nõ tñ peccant, dũmodo illud ignorant, nisi sit ignorantia affectata, nec eorũ filij sunt illegitimi. Si aũt sciant, quãuis ferat ecclesia quæ ignorat impedimentũ, non excusantur à peccato, nec filij eorũ ab illegitimitate. Si autẽ nesciant, & in occulto cõtrahant, nõ excusantur: quoniam talis ignorantia affectata uidetur. Quæstio. Status filiorũ quadruplex.

¶Præterea quæritur, an filij illegitimi debeant ex sua illegitimitate damnũ incurrere. Respondendum quod aliquis dicitur damnũ ex alio incurrere dupliciter. Primo per hoc quod ei subtrahitur aliquid quod sibi debitũ fuit, sicq; illegitimus filius damnũ nõ incurrit. Secundo per hoc quod aliquid ei non est debitũ, quod poterat ei alias debitũ esse. sicq; illegitimus fili⁹ duplex damnũ incurrit. Vnũ, quoniã non admittitur ad actus legitimos, utpote ad officia ac dignitates, q̃ honestatẽ quandã requirunt in exercentibus ea. Secũdũ, qm̃ non succedit in hæreditate. Attamẽ naturales filij succedere possunt in sexta parte tantum. Spurij in nulla parte, quãuis parentes iure naturali teneantur eis de necessarijs puidere, imo ad solicitudinẽ episcopi ptinet cõpellere parentes ad hoc, q; illis puideant. Damnũ incurrit aliquis bifariam.

¶Insuper quæritur, utrũ filius illegitimus possit legitimari. Et dicendũ quod imo, non sic q; fiat de legitimo coitu natus, sed quia dãna quę illegitimus incurrit, autoritate legis tolluntur ab eo. Suntq; sex modi legitimandi, quorũ duo sunt secundũ Canones. Primus cũ quis ducit in uxorẽ illã ex qua illegitimũ pcreauit, si non fuit adulteriũ. Secundus per indulgentiam & dispensationẽ dñi papæ. Alij quatuor modi sunt secũdũ leges. Primus est, dũ pater filiũ naturalẽ curiæ imperatoris offert. Nẽpe hoc ipso, legitimatur pter curiæ honestatẽ. Secundus est, si pater in testimonio nominet eũ hæredẽ legitimũ, & filius postea testimoniũ offerat imperatori. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius seipsum offerat principi. Quartus, si in publico instrumento, uel cũ triũ testium subscriptione, eũ nominet legitimum, nec adijciat naturalem. Legitimationis modi sex.

¶Quæritur cõsequenter, utrum matrimoniũ inter cõsanguineos aut affines cõtractũ, sit per diuortium dirimendũ. & hoc p accusationẽ & testiũ inductionẽ.

Respondendum, quod omnis cõcubitus extra legitimum matrimonium est mortale peccatum, quod ecclesia omni modo impedire conatur, ideo separat eos inter quos constat non esse matrimonium uerum, potissime eos qui sine incestu seinuicem non ualent cognoscere, ut sunt personę mutuo consanguineæ seu affines. Verũ his obijci potest, quia præscriptione temporis acquiritur ius in re non sua, ergo & longitudine temporis in uxore sua. Item sequeretur quod matrimoniũ duorum fratrum sorores duas habentiũ esset dirimendum. Et respondẽdum ad primum, quod illa quæ sine peccato fieri nequeunt, nulla præscriptione firmantur: quia (ut Innocentius loquitur) diuturnitas temporis nõ minuit pctm̃, sed auget. Ad scdm qd᷈ res inter alios acta nõ pĩudicat alijs in foro cõtentioso. Ideo quis unus frater repellatur à matrimonio unius sororũ ex causa consanguinitatis, nõ ob hoc separat ecclesia aliud matrimonium quod nõ accusatur: sed in foro conscientiæ non oportet quod semper obliget ad hoc alius frater, quia huiusmodi accusationes frequenter ex maleuolentia oriũtur, atq; per falsos testes probantur. Hinc non oportet quod conscientiam suam informet ex his quæ contra aliud matrimonium facta sunt. Attamen circa hoc distinguendum uidetur, quia aut habet certam scientiam de impedimento matrimonij sui, aut opinionem, aut neutrũ. Si primo modo, non debet debitum reddere neq; exigire. Si secundo modo, debet reddere, non exigere. Si tertio modo, potest reddere atq; exigere. Præterea separatio prætacta per uiam accucationis est facienda. Accusatio nãq; ad hoc est instituta, ne reus sustineat ut innocens. Quẽadmodum autem ex ignorantia facti contingit reum reputare innoxiũ, ita ex ignorantia circũstãtiæ alicuiᵘˢ accidere potest, quod aliquid reputatur licitum quod est illicitum: ideo sicut homo aliquando accusatur, ita & factum eius: & sic matrimonium accusatur, quãdo ex ignorantia impedimenti licitum existimatur quod illicitum est. Nec ad hoc exigitur obligatio ad pœnam talionis, qm̃ obligatio illa locum sortitur, quando persona de crimine accusatur, quia tunc agitur ad punitionem ipsius. Quando uero factum accusatur, tunc nõ agitur ad punitionem facientis, sed ad impediendum illicita. Et potest accusatio hæc fieri uerbo ac scripto, ita quod exprimatur persona accusans matrimoniũ, & impedimentum propter quod accusatur. Deniq; sicut in textu habetur, in accusatione propinqui audiuntur propinqui magis quam alij. Extranei nanq; non sciunt propinquitatem nisi per consanguineos, de quibus probabilius est quod sciant, idcirco dum tacent, habetur suspitio cõtra extraneos quod ex malitia moueantur, nisi per consanguineos uelint probare. Dum autem matrimonium nondum contractũ est, sed tãtum sponsalia, accusari non potest: quia quod nondũ est, non ualet accusari: sed impedimentum potest denunciari, ne matrimonium contrahatur. Qui autem primo tacuit, quandoq; postea auditur si uelit matrimonium accusare quandoq; repellitur. Nam ut in Decretali habetur, si tempore denuntiationis præmissę extra diœcesim fuit, uel alias denunciatio ad eius non potuit notitiã puenire, ut si p̃ nimia infirmitate patiebat mẽtis defectũ, aut nõdũ adultæ fuit ætatis, aut alia cã legitima impeditus, accusatio eiᵘˢ debet audiri, alioquin tãq̃ suspectᵘˢ est repellendᵘˢ, nisi iuramento firmauerit q̃ postea didicit ea q̃ obijcit, & ex malitia nõ pcedat.

Accusatio quare instituta.

¶ Præterea in hac cã oportet etiã per testes patefacere ueritatem, quia (ut dicũt Iuristę) in hac causa multa specialia inueniuntur, ut quod idem potest esse accusator & testis, & quod non iuratur de calumnia, cũ sit quasi causa spiritualis, & quod consanguinei admittuntur ad testificandum, & quod non obseruatur ordo iudiciarius: quoniam tali denunciatione facta, cõtumax potest excommunicari, lite non contestata: & quod ualet hic testimonium ex auditu, & quod post publicationem testium testes possunt induci. Et hoc totum est, ut impediatur peccatũ quod in illicito consistit coniugio. Hæc Thomas in Scripto, qui etiã scribit hic de speciebus luxuriæ, de qua materia tractatũ est ante, & satis communia sunt quæ scribit.

¶ In his cõtinentur scripta Alberti, Petri & Richardi de ista materia, quibus addit Richardus: Quamuis contra ius naturale & diuinum nulla possit ualere pręscriptio, quandoq; tamen ualet contra ius pure positiuum, nisi sit tale de quo cauetur in iure, quod contra ipsum præscribi non possit. Ad hoc quoq; quod præscriptio sit ualida, tria sunt necessaria. Vnum est, quod possessor iusto titulo incipiat possidere. Secũdũ, quod bonæ fidei sit possessor, hoc est, qd᷈ credat iuste se possidere. Tertium, quod possideat per totum tẽpus determinatum à iure sine interruptiõe. Verum tempus illud determinatur longius aut breuius secundũ conditiones rerum quæ possidentur, & illorum contra q̃s præscribitur. Aliqui etiam dicunt quod contra ius soluẽdi decimas nulla ualet præscriptio, quia ius illud nõ solum est de iure positiuo, sed item diuino. Nihilominus aliqui opinantur, quod quamuis non ualeat præscriptio contra ius soluendi decimas, secundum quod decima sumitur pro parte necessaria ad sustentationẽ ministrorum ecclesię, quia sic est de iure diuino ac naturali apud omnes, tamẽ secundum quod decima accipitur pro tali parte determinata, potest pręscribi cõtra ius decimas persoluendi: quia sic decimas soluere non est de iure naturali nec diuino, nisi quo ad filios Israel. Et est argumentum ad hoc, quod in maiori parte Italiæ decimæ non soluuntur, nec ecclesia procedit contra eos compellendo ut soluant. Hæc Richardus.

Richardus.

Præscriptione ualide tria sunt necessaria

¶ Bonauentura quoq; diffuse scribit de his, quæ in dictis Thomæ contenta sunt, quãuis ex scriptis unius scripta alterius clarius intelligantur. Differunt, inquit, uinculum affinitatis & consanguinitatis, quoniam uinculum affinitatis est uinculum per accidens, & uinculũ cõsanguinitatis est uinculũ per se. Cũq; omne per accidens reducatur ad aliquid per se. Hinc affinitas necessario præsupponit consanguinitatem, nec se potest ultra consanguinitatem diffundere. Vnde cõsanguinei uxoris Petri ita sunt affines Petro usq; ad quartũ gradũ, sicut p cõsanguinitatẽ alligãt eiᵘˢ uxori.

Bonauentura.

¶ De spirituali cognatione.

De parentalium graduum famosa quæstione aliquid, licet minus sufficiẽter, diximus. Iam de spirituali cognatione addamus: quæ etiam personas impedit, ut non sint legitimæ ad ineundas nuptias. Tria quidem sunt, cõsanguinitas, affinitas, & spiritualis germanitas. Consanguinitas est inter eos, qui iunguntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos, qui genere quidam non sunt coniuncti, sed mediante genere sunt

sociati

sociati: uerbi gratia, Vxor filij fratris mei quæ non est de genere meo, per ipsum qui est de genere meo, mihi affinis facta est, & ego illi. Spiritualis proximitas est inter compatrem & commatrem, & inter eos quorum unus alterum de sacro fonte leuauit, uel in catechizatione aut cõfirmatione tenuit. Est etiam inter filios eiusdem hominis carnales & spirituales.

¶ Quid sint filij spirituales.

30. q. c. peruenit. Et c. De eo quod interroga. 30. q. 1. c. ad limina. 30. q. 1 ca. Oes quos

Spirituales filij sunt, quos de sacro fonte leuam⁹, uel catechizatione seu cõfirmatiõe tenemus. Filij etiam & filiæ spirituales eorũ sunt, qui trinæ mersionis uocabulo eos sacro baptismate tingunt. Dicitur etiam spiritualis filia sacerdotis, qui ei peccata sua confitetur. Vnde Symmachus papa: Omnes quos in pœnitentia suscipimus, ita nostri spirituales sunt filij, ut & ipsi quos uel nobis suscipientibus, uel sub trinæ mersionis uocabulo mergentibus unda baptismi regenerauit. Siluester etiam admonet ut ad suam filiam pœnitentialem nullus sacerdos accedat, quia scriptum est: Omnes quos in pœnitentia suscipimus, ita nostri filij sunt, ut in baptismo suscepti: quorũ omnium flagitiosa est commixtio. Quod autem compater & commater sibi iungi nequeant nec pater spiritualis, nec mater filiæ uel filio spirituali, ex concilio Moguntinensi docetur. De eo quod interrogasti si aliquis filiolam suam duxerit uxorem, & de eo qui concubuit cum matre spirituali, & de eo qui filium suum baptizauit: & uxor eius eum de fonte susepit hac causa, ut dissiduum fieret coniugij, si post in tali copula possunt permanere, sic respondendum est: Si filiolam aut cõmatrem suam aliquis in coniugium duxerit, separandos esse iudicamus, & graui pœnitentia plectendos. Si uero coniuges legitimi, uel unus, uel ambo ex industria hoc fecerint, ut filium suum de fonte susceperint: si innupti manere uoluerint, bonum est. Sin autẽ, grauis pœnitentia insidiatori iniungatur, & simul maneant: & si præuaricator coniugij superuixerit, acerrima pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugij maneat. Ex his apparet quod aliquis filiolam suam uel commatrem non potest sibi copulare nuptialiter: & si præsumptum fuerit, separandi sunt. Qui autẽ legitime coniuncti sunt, non ideo separandi sunt, quia alter eorum insidiose filium de fonte leuauit. Quod etiam Nicolaus confirmat, dicens: Nosse desideras, utrum mulier quæ uiri filium ex alia fœmina genitum de sacro fonte lauauerit, postmodum possit cum eodem uiro copulari?

1. Cor. 7.

Ex concilio Cabilonensi ibidẽ c. Dictũ est

Quos ideo coniungi posse decernimus, quia secundum canones sacros nisi amborũ cõsensu nullius religionis obtentu debet coniunx dimittere coniugẽ, cũ Apostolus præcipiat: Nolite fraudari inuicem nisi forte ex consensu ad tempus &c. Item dictum est nobis, quasdam fœminas desidiose, quasdam uero fraudulenter, ut a uiris suis separentur, proprios filios coram episcopis ad cõfirmandum tenuisse. Vnde nos dignum duximus, ut si qua mulier filium suum desidia aut aliqua fraude coram episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam uel fraudem quãdiu uiuat, pœnitentiam agat: tamen a uiro suo non separetur. Item Ioannes papa: Ad limina sancti Petri homo nomine Stephanus ueniens, nostro præsulatui innotuit, quod filium suum in extremo uitæ positum, necdum baptismi unda lotum, absentia sacerdotum cogente baptizauit: eumq; corporijs manibus suscepit, atq; pro huiusmodi negotio reuerentia tua præfatum hominem a sua coniuge iudicauit esse separãdum. Quod fieri nullatenus debet, dicente scriptura:

Gen. 2.

Quod deus coniunxit, homo non separet. Et dominus non dimittere uxorem, nisi causa fornicationis, iubet. Et nos tanta autoritate freti, dicimus non dimittendum esse & inculpabile iudicãdum quod necessitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus (si tamen necesse fuerit) libere conceditur. Vnde si supradictus homo filium morientem aspiciens, ne animam perpetuo perire dimitteret, unda baptismi lauit, ut eũ de potestate mortis eriperet, bene fecisse laudatur. Ideoq; suæ uxori sibi iam olim legitime sociatæ, impune dum uixerit iudicamus manere coniunctum, nec ob hoc separari debere. His alijsq; pluribus autoritatibus edocetur, coniuges non esse separãdos, si post legitimã copulam alter alterius filiũ de fonte leuauerit, uel in cõfirmatione tenuerit.

¶ Quid præmissis obuiat.

Deusdedit papa ibidẽ c. peruenit

His autẽ obuiare uidetur, quod Deusdedit papa ait: Peruenit ad nos diaconus, sanctitatis uestræ epistolam deferens, quod quidam uiri & mulieres præterito sabbato paschali pro magno populi incursu nescientes filios suos suscepissent de lauacro. Cupis ergo scire, an propter hoc debeant uiri ac mulieres ad proprium usum thori redire, uel non. Nos uero hac re mæsti, priorum inquisiuimus dicta: & inuenimus in archiuis, id est, in armarijs apostolicæ sedis iam talia cõtigisse in pluribus ecclesijs: quarum episcopis ab hac apostolica sede uolentibus scire, utrum uiri ac mulieres redirent ad proprium thorum, beatæ memoriæ sancti patres, Iulius papa, Innocentius & Coelestinus, cum episcoporum plurimorum consensu in apostolorũ principis ecclesia psidẽtes, talia rescripserũt & confirmauerunt, ut nullo modo se in coniugio reciperẽt uiri ac mulieres, qcũq; hac rõne susceperũt natos, sed separẽt se, ne suadẽte diabolo tale uitiũ iualescat. Itẽ: Si

Ibidem c. Siquis filiastrum.

quis filiastrum uel filiastram suam ante episcopum tenuerit ad cõfirmationem, separetur ab uxore sua, & aliam nunquam accipiat. Hæc autem uel ad terrorem dicta sunt, non quod ita esset faciendum, sed ne illud fieret, summopere cauendum. Vel de illis est intelligendum, qui prius filios suos uicissim de fonte susceperunt, quam fierent coniuges. Præmissis autẽ autoritatibus omnino consentiendum est, ut siue proprium, siue tantum uiri filium mulier de fonte susceperit, non ideo a uiro separetur: quod & de uiro similiter oportet intelligi.

¶ De copula spiritualium uel adoptiuorum & naturalium filiorum.

Nico. pa. ad cõsulta bulgarorũ 35. q. c. ita diligere.

Quod autem spirituales uel adoptiui filij naturalibus copulari nequeant, Nicolaus papa testatur, ita inquiens: Ita diligere debet homo eum qui se suscepit de sacro fonte, sicut patrem. Inter fratres & filios spirituales gratuita & sancta communio est, quæ dicenda non est consanguinitas, sed habẽda spiritualis ꝓximitas. Vnde inter eos arbitror non posse fieri legale coniugium, quia nec inter eos qui natura, & eos qui adoptione filij sunt, uenerandæ leges matrimonia cõtrahi permittunt. Item: Si inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio iungit: quanto potius à carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per cœleste sacramentum regeneratio sancti spiritus uincit.

Et † ligat

¶ Si filij qui ante compaternitatem uel põst nati ualent coniungi.

De copula filiorũ qui añ compaternitatẽ uel post nati sunt.

Hoc autem quidam uolunt intelligere da illis tantum filijs, quibus cõpatres facti sunt: de alijs uero qui ante compaternitatem uel post geniti sunt, concedunt quod legitime & licite iungi possunt. Quibus uidetur consentire Vrbanus secundus, dicens: Super quibus consulit nos tua dilectio, hoc uidetur respondendum, ut & baptismus sit, si instante necessitate fœmina puerum in nomine trinitatis baptizauerit: & quod spiritualium parentum filij uel filiæ ante uel post compaternitatem genitæ, possunt legitime coniungi, prꝫter illã personã qua compatres effecti sunt.

¶ Paschalis papa.

Paschalis uero secundus post compaternitatem genitos copulari prohibet, scribens Regino episcopo: Post susceptum filium de fonte, uel filiam spiritualem qui ex compatre uel ex commatre fuerint nati, matrimonio iungi non possunt. Illud etiam notãdum est, quod in Tiburiensi cõcilio legitur: Si quis suæ spiritualis commatris filiam fortuitu, & ita contingente rerum casu in cõiugium duxerit, maturiori seruato consilio habeat, atq; legitimo connubio honeste operam det.

¶ Si quis ducere possit duas commatres, unam post alteram.

Gene. 2.

¶ Solet etiam quæri, si commatrem uxoris post eius obitum quis ducere ualeat? De hoc Nicolaus papa sic scribit: Sciscitatur a nobis sanctitas uestra, si quis duas commatres habere ualeat, unam post alterã. In quo meminisse debes scriptũ esse: Erunt duo in carne una. Cum ergo constet quod uir & mulier una caro efficiuntur, restat uirum compatrem constitui mulieri, cuius assumpta uxor commater erat: & ideo uirum illi fœminæ non posse coniungi, quæ commater eius erat, cum qua idem fuerat una caro effectus. Huic autem illi contrarium uidetur: Qui spiritualem habet compatrem, cuius filium de lauacro susceperit, & uxor eius commater non est, licet ei defuncto compatre suo, eius uiduam ducere in uxorem, quos nulla generatio spiritualis secernit.

Determinatio. Ibidem.

Item ex epistola Paschalis papæ: Post uxoris obitum cum commatre uxoris coniugio copulari, nulla ratio uel autoritas uidetur prohibere. Non enim per carnis unionem, ad unionem spiritus transitur. Sed sciendum est quod autoritas Nicolai de illo ait, qui uxori suæ debitum reddidit postquam commater illius extitit. Aliæ uero autoritates de illo agunt, cuius uxor postquam a uiro suo derelinquitur, illius commater efficitur, nec post compaternitatem a uiro suo cognoscitur: uel de uiro potius agunt, cuius uxor ante defungitur quam ab eo cognoscatur.

¶ Si uir & uxor possunt simul tenere puerum.

Solet etiam quæri, si uxor cum uiro simul debeat in baptismo suscipere puerum. De hoc Vrbanus ait: Quod uxor cum marito in baptismo simul non debeat suscipere puerum, nulla autoritate uidetur uel reperitur prohibitum: sed ut ipsa puritas spiritualis paternitatis ab omni labe & infamia conseruetur immunis, decreuimus ut uterq; simul ad hoc aspirare non præsumant: quia uero piaculare flagitium commisit, qui duabus commatribus uel sororibus nupsit, magna pœnitentia debet ei iniungi.

¶ De secundis & tertijs nuptijs, & deinceps.

Sciendum est etiam quod non solum primæ uel secũdæ nuptiæ sunt licitæ, sed etiam tertiæ & quartæ non sunt damnandæ. Vnde Augustinus: Secundas nuptias omnino licitas Apostolus concedit. De tertijs autem & quartis, & de ultra pluribus nuptijs solent homines mouere quæstionẽ. Sed quis audeat definire, quod nec Apostolũ uideo diffinisse: ait enim: Si dormierit uir eius, cui

uult

uult nubat. Non dicit primus uel secundus uel tertius uel quotuslibet: nec à nobis diffiniendum est, quod non diffinit Apostolus. Vnde & breuiter respondeam, nec illas nuptias debeo damnare, nec eis uerecundiam numerositatis auferre: nec contra humanæ uerecundiæ sensum audeo dicere, ut quoties uoluerint nubant, nec ex meo corde præter scripturę autoritatem quotaslibet nuptias damnare. Idem testatur Hieronymus. Ego nūc libera uoce exclamo, nec damnari in ecclesia bigamam, imo nec trigamam: & ita licere quinto & sexto, quemadmodum secundo marito nubere. Apostolus tamen bigamos à sacerdotali honore excludit. Sed hoc non facit pro uitio bigamiæ, imo pro sacram ēti uirtute: ut sit una unius, sicut unica unici. Illud tamen Cæsariensis concilij uidetur innuere bigamiam esse peccatum. Presbyterum, inquit, in nuptijs bigami prandere non conuenit: quia cum pœnitentia bigamus indigeat, quis erit presbyter qui talibus nuptijs possit præbere consensum? Sed hoc intelligi potest de illo, qui primæ uxori insidiatus putatur desiderio secundæ: uel pro signaculo sacramenti illud dicitur, quod in bigamo non seruatur. Ambrosius etiam dicit, ꝙ primæ nuptię tantum à domino sunt institutę, secundę uero sunt permissę, & primę nuptię sub benedictione dei celebrantur sublimiter, secundę uero etiam in præsenti carent gloria.

1. Cor. 7.
1. Timo. 3.

SVMMA DISTINCTIONIS. XLII.

IN hac ultima distinctione sacramēti matrimonij, tractat Magister de impedimento coniugij, quod ueraciter uocatur spiritualis & item legalis cognatio, de qua ostendit quid sit, & inter quos & qualiter impediat matrimonialē contractum, & quas personas ab eodē impediat. Producit quoq; instantiam contra prædicta, & soluit eandem. Tangit etiam de legali cognatiōe & impedimēto quod causat: sed & de secūdis loquitur nuptijs, probando quod licitæ sint.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur, Vtrum spiritualis cognatio impediat matrimonium, et quid sit, et quę sint causae ipsius. ¶ Et uidetur ꝙ nō expediat tot impedimenta matrimonij ponere, quia hoc inijcit laqueum multis, præsertim cū pastores & capellani cōiter simplices sint & horum ignari, & plus ipsi seculares qui contrahunt, qui tot impedimenta non cognoscentes, frequenter cum illegitimis personis cōtrahūt. Præterea charitas iam in multis in tm̄ refriguit, quod non multo maiorem dilectionem habent ad eos ad quos habent solum spiritualem cognationem aut legalem, quàm ad alias: ergo in talibus expediret dilectionē renouare, fouere, cōplere per matrimonia solita.

¶ In oppositum est doctrina & praxis ecclesiæ.

¶ Circa hæc sanctus Thomas multorū scripta copiose perstringens. Quemadmodū, inquit, per carnalem propagationē hō accipit esse naturæ, ita per sacramenta ecclesiæ accipit esse spūale gratiæ. Hinc sicut uinculū ex carnis propagatione contractū, naturale est homini, inquātū est res naturæ, sic uinculū contractū ex sacramentorū susceptione, naturale est Christiano inquantum est membrū ecclesiæ. Ideo sicut carnalis cognatio impedit matrimoniū, ita & spiritualis ex statuto ecclesiæ. Distinguendū tamē est de spirituali cognatione, qm̄ aut præcessit matrimoniū, aut sequitur. Si præcessit, impedit contrahendū, dirimitq; contractū. Si sequitur, non dirimit matrimonij uinculum: sed distinguendum est quo ad matrimonij actū, quia aut spiritualis cognatio inducitur, causa necessitatis, ut dū pater baptizat filiū suū in articulo mortis, & tunc ex neutra parte impedit matrimonij actū: aut inducit extra casum necessitatis, ex ignorantia tñ: tuncq; si is ex cuius actu inducitur, diligentiā adhibuit, est eadē rō sicut de primo aut ex industria extra casum necessitatis, & sic ille ex cuius actu inducit, amittit ius petēdi debitū: attamen reddere debet, qa ex culpa eius nō debet alius reportare incommodū. Quamuis aūt spūalis cognatio nō impediat aliqd de principalibus matrimonij bonis, impedit tñ aliqd de secūdarijs eius bonis, utpote amicitiæ multiplicationē. Nā spūalis cognatio per se est sufficiens amicitiæ ratio. Vnde oportet ut ad alios per eā amicitia familiaritasq; quærantur. ¶ Amplius quæritur, an per solū baptismū spūalis cognatio contrahatur, qd apparet, qm̄ solus baptismus est regñatio spūalis. Dicendū qd de hoc est duplex opinio. Vna qd spiritualis regñatio sicut p̄ septiformē spūs sancti gratiā datur, ita per septē efficitur, incipiendo à primo pabulo sacramenti salis usq; ad cōfirmationē per episcopū factā, & qd per hoc quodlibet horū cognatio spiritualis cōtrahitur. qd nō uidetur, qa carnalis cognatio non cōtrahitur nisi per actū gñationis cōpletū. Vñ nec affinitas acquiritur, nisi fiat cōmixtio seminū ex q̄ gñatio sequi solet. Spūalis uero gñatio nō perficitur, nisi p aliqd sacrm̄: ideo nō uidetur qd cōtrahatur nisi per aliquod sacramētū. Est ergo opinio alia, qd per tria dūtaxat sacramēta cōtrahat spūalis cognatio, puta pcatechismū, baptismū & confirmationē, quod ex ignorantia dictū uidetur, cū cathecismus non sit sacramentū, sed sacramentale. Alij igitur asserunt quod solū p duo contrahitur sacramenta, quę sunt confirmatio & baptismus, quod cōmunius sic tenetur. Vnde de catechismo dicitur, quod sit debile matrimonij impedimentū, impediens contrahendū, non dirimens cōtractum. Ad obiectū quoq; dicendū, quod duplex est carnalis natiuitas. Vna in utero, in qua fœtus est debilis & ineptus extra exponi, cui natiuitati assimilatur regeneratio per baptismū, in qua regeneratur hō adhuc fouendus intra uterū matris ecclesiæ. Secunda est natiuitas ex utero, in qua infantulus intantum est roboratus, quod potest corruptiuis exponi, cui natiuitati cōparatur confirmatio, in qua hō spiritaliter roboratus, exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Verum his obijci potest primo, qm̄ Corinth. scribit Apost. Per euangeliū ego uos genui. Spiritualis autem generatio spiritualē causat cognationem, ergo etiā ex prædicatione & informatione causatur. Secundo, sicut per baptismū tollitur peccatū originale, ita per sacramentum pœnitentiæ seu confessionis peccatum actuale, & per utrūq; homo spiritaliter regeneratur, & spiritale esse sortitur, ergo sicut per unum, ita per aliud spiritualis cognatio oritur. Tertio, per curam & gubernationem pastoralem uocatur quis pater spiritualis, ergo per hoc q̄q; contrahitur spūalis cognatio.

Et respondendū ad primū, q̄ cōuersi & instructi ab aliquo sunt quodammō regñati ab illo, sicut in cathecismo, nō aūt secundum rōnē regñationis cōpletā. Ad secundū, q̄ per sacr̄m pniæ non contrahitur proprie spiritalis cognatio, propter qd' filius sacerdotis ducere pōt, quam pater suus in cōfessione audiuit. Et q̄uis in cōfessione pct̄m eius tollatur, & gratia infundatur, hoc tn̄ est per modū curatiōis magis q̄ gñationis. Veruntamē per pniæ sacr̄m & confessionē contrahitur quoddā fœdus inter confessorē & fœminā confitentē, simile spūali cognationi, ut tm̄ peccet sacerdos carnaliť eā cognoscens, ac si esset spiritalis filia sua. Et hoc ideo, qm̄ inter confessorem & confitentē debet esse familiaritas maxima: & ob hoc ista prohibitio est inducta, ut tollatur peccandi occasio. Ad tertium, q̄ pater spūalis uocatur ad similitudinem patris carnalis, q (ut dr̄ Ethi. 8.) tria largitur filio, q̄ sunt esse, nutrimentū, instructio. Hinc pater spūalis quis dicitur, q dat alteri aliqd hor̄. ex hoc tn̄ non habet spūalē cognationē, nisi conueniat cū patre carnali, quantū ad gñationem per quam esse confertur. ¶Insuper quæritur, inter quos contrahatur spūalis cognatio, an scз inter baptizatū & patrinū, & utrū transeat à uiro in uxorē, atq; ad filios carnales patris spūalis. Et rñdendū ad primū, q̄ sicut in generatione carnali nascitur homo ex patre & matre, ita in regeneratione nascit̄ hō filius dei, sicut patris: & filius ecclesiæ, tanquam matris. Quēadmodū aūt conferens sacr̄m gerit personā dei, cuius instrumētū est & minister, ita suscipiens baptizatū de sacro fonte, seu tenens eū qui confirmatur, gerit personā ecclesiæ. ideo inter eos spūalis cognatio contrahitur. Hinc sicut nō solum pater (ex cuius semine nascitur proles) habet carnalem cognationē ad illam, sed etiam mater ministrans substantiā, sic & patrinus, q a beato Dion. anadoc⁹ dicitur, q baptizandū uice totius ecclesiæ offert ac suscipit. atq; q tenet confirmandū, cognationē contrahit spiritualē. Porro non baptizatus nō pōt aliquē de sacro fonte leuare, cū non sit membrū ecclesiæ, cuius personā & typum gerit suscipiens in baptismo, quamuis ualeat baptizare, cū sit creatura dei, cuius typum gerit baptizans. Ad secundū rñdetur, qd' aliquis pōt fieri cōpater alterius dupliciter. Primo per actum baptizantis, seu in baptismo suscipientis filiū eius. & sic spūalis cognatio non transit à uiro in uxorē, nisi ille sit filius uxoris, qa sic spūalis cognatio transit in uxorē directe sicut in uir̄. Secundo per propriū actū, ut dū filiam leuat alterius. sicq; cognatio spūalis transit ad uxorem iam à se carnaliter cognitā, nō, si matrimoniū nō dū sit cōsummatū, qm̄ nondū effecti sunt una caro, & hoc est per modū cuiusdam affinitatis. Hinc & pari ratione uidetur transire ad mulierē carnaliter cognitā, quamuis nō sit uxor. Veruntamē pater spūalis & mater spiritualis eiusdē, nō coniunguntur in generatiōe spirituali, nisi per accidens, quia ad hoc unus eor̄ sufficeret. Idcirco inter eos non nascitur spiritualis cognatio, imo potest inter eos matrimoniū esse. Hinc quoq; nil prohibet, quin uir & uxor eius aliquem leuent de sacro fonte, nec inconueniēs est, quod uxor ex diuersis causis fiat spiritualis mater eiusdem, quemadmodū diuersis respectibus potest esse consanguinea & affinis eiusdem per propinquitatem carnalem. Ad tertiū respondetur, quod filius est aliquid patris, non ècontrario. 8. Ethicorum. Ideo spiritualis cognatio transit à patre in filium, non econtra. Ex quibus patet q̄ tres sunt spirituales cognitiōes. Vna uocatur spiritualis paternitas, quæ est inter patrem spiritualem & filiū eius. Secunda compaternitas, quæ est inter patrem spiritualem & carnalem eiusdem. Tertia appellatur spiritualis fraternitas, quæ est inter filium spiritualem, & filios carnales eiusdem patris: quarum quælibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractū. Verum tamen ista cognatio gradum non habet. Nempe persona addita per carnis propagationē, facit gradum respectu illius quæ eodem attinet gradu: nō aūt respectu eius quæ attinet in alio genere, sicut filius attinet in eodē gradu uxori patris, in quo & pater, quāuis alio genere attinentiæ. Cumq; spiritualis cognatio sit alterius generis quam carnalis, ideo in eodem gradu attinet filius spiritualis filio naturali patris sui spiritualis, in quo attinet ei pater eius. quo mediante, transit spiritualis cognatio. sed cum frater non sit aliquid fratris, idcirco non transit à fratre in fratrem.

(Margin: Questio. — Dionys. martyr — Tres cognationes spirituales.)

QVAESTIO. II.

Restat nunc dicendum de cognatione legali, q̄ per adoptionem contrahitur. Quæritur ergo, quid sit adoptio, et vtrum vinculum seu cognacionē matrimonij impeditiuam efficiat, et intra quas contrahatur personas. ¶Est autē adoptio extraneę psonę in filiū aut nepotē uel deinceps, legitima assumptio. Contra quod obijcitur, adoptio ista fit in supplerionem naturalium filior̄, ergo potissime competit frigidis atq; spadonibus qui nequeunt generare, quibus tamen non competit.

(Margin: Adoptio quare inducta.)

¶In hac quæstione tria tanguntur, ad quor̄ primū dicendū, quod ars imitatur naturam, et supplet eius defectū. Hinc sicut pater filium per naturalem generationē producit, ita per ius positiuum, quod est ars ęqui & recti, potest unus alīū assumere in filium ad similitudinem filij naturalis, & ad supplendū defectū, propter quod adoptio specialiter est inducta. Cūq; assumptio nominet terminū à quo, propter quod assumens non est assumptum, oportet quod qui assumitur in filium sit persona extranea. Hinc sicut generatio naturalis habet pro termino ad quē, ipsam formam quæ est finis generationis: & terminum à quo, formam contrariā: ita generatio legalis habet terminum ad quē, filiū aut nepotem: terminū uero a quo, personam extraneam, sicq; diffinitio illa comprehendit genus adoptionis, cū dicitur, legitima adoptio, & terminum à quo, cum additur, extraneæ personæ: terminum quoq; ad quem, dum additur, in filium aut nepotē. Cumq; filiatio adoptionis sit quędā imitatio filiationis naturalis, duplex est species eius. Vna, quæ perfecte imitatur filiationē naturalem, quæ adoptio dicitur arrogatio, per quam adoptatus transit in potestatem adoptantis. & sic adoptatus succedit patri adoptanti ab intestato, nec potest pater sine culpa eum priuare quarta parte hæreditatis. Sicq; adoptari non potest nisi qui sui est iuris, qui uidelicet postquam adoptatur potestatem nō habet: aut si habet, est emancipatus, & ista adoptio fieri negt nisi principis authoritate. Alia est adoptio simplex, q̄ imitatur imperfecte naturalē filiationē, per quā adoptatus non transit in adoptantis potestatē. Ideo potius est dispositio ad adoptationē perfectā, quām adoptio sicq; adoptari pōt etiā q non est sui iuris, & sine autoritate principis ex autoritate magistratus. Sic quoq; adoptatus non succedit bonis adoptantis, nec adoptans tenetur ei in suo testamento aliquid de bonis suis dimittere nisi uelit. Itaq; illis solum competit adoptare, qui potestatē habent disponēdi de sua hæreditate.

(Margin: Qui possit adoptare.)

Vnde

Vnde qui nõ est sui iuris, aut minor 25. annis, aut mulier, non põt aliquẽ adoptare, nisi ex speciali principis concessione. Deniq;, per eũ qui habet perpetuũ generandi impedimentum, non potest hæreditas transire ad posteros: & ex hoc ipso debetur illis, qui successuri sunt ei iure propinquitatis. Talib⁹ ergo nõ cõpetit adoptare. Nec etiam tantus est dolor de filijs nunq̃ habitis, nec haberi possibilibus, sicut de amissis. ideo habentes certum atq; perpetuũ impedimentũ generãdi, nõ indigent solatio contra carentiam filiorum, sicut qui habuerunt & amiserunt, uel habere potuerũt. Cumq; ꝓpinquo iure propinquitatis cõpetebat in hæreditate succedere, nõ cõuenit ei hoc per adoptionẽ. Et si aliqs propinquus cui nõ cõpetit in hæreditate succedere, adoptetur, nõ adoptatur ut ꝓpinquus, sed inquantũ extraneus. ¶Ad secundũ dicendũ, ꝙ lex diuina illas personas ꝓsertim à matrimonio mutuo exclusit, q̃ magis solent cohabitare. Et qm̃ filius adoptatus cõuersatur in domo patris adoptantis sicut filius naturalis, ideo legibus humanis ꝓhibetur inter tales matrimonium contrahi, q̃ prohibitio est per ecclesiã cõfirmata. Hinc legalis cognatio matrimoniũ impedit. ¶Ad tertiũ respondetur, ꝙ triplex est legalis cognatio. *Cognatio legalis triplex.* Vna quasi descendentium, q̃ cõtrahitur inter patrẽ adoptantẽ & filium adoptatũ, & filium filij adoptatiui, & nepotem, sicq; deinceps. Secunda, q̃ est inter filiũ adoptiuũ & filiũ naturalẽ. Tertia est per modum cuiusdam affinitatis, q̃ est inter patrẽ adoptantẽ & uxorẽ filij adoptati, uel econtrario inter filium etiam adoptatũ, atq; uxorẽ patris adoptãtis. Prima ergo cognatio & tertia, matrimoniũ perpetuo impediunt. Secunda tam diu sicut qs manet in ptãte patris adoptantis. ꝓpter qđ mortuo patre uel filio emancipato, põt inter eos matrimoniũ cõtrahi. Deniq; ꝑ gñationẽ spũalẽ nõ trahitur filius extra ptãtẽ patris carnalis, sicut per adoptionem: ideo filius spũalis remanet simul filius utriusq;, nõ aũt filius adoptiuus, ideo nõ cõtrahitur propinquitas aliqua inter patrẽ adoptantẽ & naturales parentes, sicut in cognatione spũali. Cumq; legalis cognatio impediat matrimoniũ propter cohabitationẽ, põt solui uinculum impedimenti istius, dum adoptati fiũt extra potestatẽ adoptantis, nec manent cũ naturalibus filiab⁹ ipsius. Pater uero adoptans, eiusq; uxor, retinent semper quandã autoritatẽ super filiũ adoptatum & eius uxorẽ. Hinc uinculum permanet super eos. Quicquid uero in potestate filij adoptati, transit in potestatem adoptantis. ideo patre adoptato, adoptãtur filij ac nepotes, qui sunt in potestate adoptati.

Questio. ¶Præterea si quæratur, an secundæ nuptiæ liceant. Patet ad hoc ex ꝓinductis rñsio ꝙ imo, qm̃ uinculum coniugatorum in morte dissoluitur, nec impedit contrahendum. Tale quoq; matrimonium est sacramentũ, cum in eo sit debita materia matrimonij sacramentalis, puta personę legitimę, & debita forma, uicꝫ expressio interioris cõsensus per uerba de ꝓsenti. Veruntamẽ matrimonium secundum est imperfectius primo, & minus euidenter significatio sacramentalis est in eo q̃ in primo, qa non est in secundo unius cum una, ideo irregularitatẽ inducit, & à susceptione sacramenti ordinis impedit, nec secundæ nuptiæ benedicuntur. qđ intelligendũ est quando ex parte uiri ac mulieris sunt secundæ, uel ex parte mulieris tm̃: quia si uirgo contrahit cũ illo q aliam cõiugẽ habuit, nuptiæ illæ benedicuntur: qa saluatur in eis aliquo mõ significatio sacramenti. etiã in ordine ad nuptias primas: qm̃ Christus & si unicã ecclesiã habeat sponsam, habet tñ in ipsa ecclesia plures sponsas particulares spiritaliter sibi coniunctas. Anima uero non põt esse sponsa nisi Christi, qa cũ dæmone fornicatur. Hinc dũ mulier nubit secundo, nuptiæ non benedicuntur propter sacramenti defectũ. Hinc demũ iuxta Ambrosium, scđm matrimoniũ dicitur inhonestũ, non ꝙ sit illicitum, sed qm̃ caret perfecta significatione ac benedictionis honore, quibus primũ matrimoniũ decoratur. *Ambrosi⁹.* Hæc Tho. in Scrip. In quibus omnes doctores frequenter præallegati cõcordant, quorum & scripta in his sententialiter continentur ac satis, prout huic speculatiõi sufficere potest. Nam & materia hæc ad Iuristas potius pertinet.

¶PRAEDICTORVM EPILOGATIO, & breuis instructio de septem ecclesiæ sacramentis, & modi ipsa iuxta consuetudinem Romanæ ecclesiæ dispensandi ac benedicendi.

BAptismũ primũ ecclesiæ sacrm̃ est ablutio hominis facta ab alio in aqua, simul uerba certa, cũ intentione debita ꝓferente, significans efficaciter ex institutione diuina ablutionẽ animę a peccato. Nã in eo remittitur pœna & culpa, & hõ spũalẽ esse acqrit, Christo incorporat̃ spũaliterq; gñatur. Ordinatur aũt contra culpã originalẽ, & carentiã spũalis uitæ. Materia huius sacramenti est aqua. Minister sacerdos, uel in necessitate quilibet Christianus, forma ipsius: Ego te baptizo in nomine patris & filij & spũs sancti. ¶Modus dispensandi & bñdicendi hoc sacrm.

¶Sacerdos benedicturus cathecumenos uertat faciẽ suã ad orientẽ. Et si baptizandus sit masculus, statuatur a dextris sacerdotis. Et si sit foemella, a sinistris. Et si sit adultus quæratur ab eo, an uelit baptizari. Si infans, quæratur à patrinis an desiderent illũ baptizari. ¶Quibus respondẽtibus ꝙ sic, quęrat sacerdos quo noĩe uelint nominari baptizandũ, & postea quærat illas sex interrogationes q̃ sequuntur. Ad quas debet ꝑsonaliter rñdere, si adultus fuerit & loqui ualeat, uel patrini pro eo si infans fuerit, uel si ꝑ infirmitate, aut alio defectu loqui nõ poterit, forte mutus uel surdus existens. ¶Interrogationes. ¶Abrenuncias sathanæ? Responsio. Abrenuncio. I. Et om̃ibus operibus eius? R. Abrenũcio. I. Et om̃ibus pompis eius? R. Abrenuncio. I. Credis in deũ patrẽ om̃ipotentẽ creatorẽ cœli & terræ? R. Credo. I. Credis in Iesum Christum filiũ eius unicũ dñm nostrũ natũ & passum? R. Credo. I. Credis & in spm̃ sctm̃, sanctã ecclesiã catholicã, sanctorum cõionẽ, remissionẽ pctõrum, carnis resurrectionẽ, & uitã ęternã? R. Credo. ¶Videt̃ ualde expediẽs & deuotũ astantibus, si quisquis baptizantium sacerdos interrogationes istas in idiomate suæ patriæ uulgari faceret, latinũ patrinis interpretando. Tunc exsufflet in faciẽ baptizandi, dicens: Exi sathana, da honorẽ deo uiuo & uero. Exi immunde spũs, da honorẽ filio eius Iesu Chr̃o dño nostro. Fuge immũde spũs, da locũ spũi sctõ paracleto. Deinde faciat crucẽ in fronte baptizandi cũ pollice dicẽs. Signũ crucis dñi nostri Iesu Christi in frontẽ tuã pono. Deinde faciat crucẽ in pectus dicẽs: Signum crucis dñi nostri Iesu Christi in pect⁹ tuum pono. Deinde ponat manum super caput dicens. Dñs uobiscũ. Et cum spi. Oremus. ¶Om̃ipotens sempiterne deus pater dñi nostri Iesu Christi, respicere dignare sup hũc famulũ tuũ: N. quẽ ad rudimẽta fidei uocare dignatus es, omnem cæcitatem cordis ab eo repelle. Dirumpe oẽs laqueos diaboli quibus fuerat alligatus. Aperi ei

ianuam

ianuam domine pietatis tuæ: ut signo sapientiæ tuæ imbut⁹, omniũ cupiditatũ foetoribus careat, & ad sua uem odorẽ præceptorũ tuorũ lætus tibi in ecclesia tua deseruiat & proficiat de die in diẽ, ut idoneus efficiatur accedere ad gratiã baptismi tui percepta medicina spirituali. Per eundem Christum &c. Oremus.

¶ Preces nostras quæsumus dñe clemẽter exaudi, & hũc famulũ tuũ. N. crucis dñicæ, (cuius impssione eũ signamus) uirtute custodi, ut magnitudinis gloriæ tuæ rudimẽta seruans, p custodiã mandatorũ tuorũ, ad regñationis gloriã peruenire mereatur, Per Christum. Oratio. ¶ Deus qui humani generis ita es conditor, ut sis etiã reformator, ppitiare populis tuis adoptionis, & nouo testamẽto sobolẽ nouæ plis ascribe, ut filij pmissiõis q̃d nõ potuerũt assequi per naturã, gaudeant se recepisse per gratiã. Per Christũ. Hinc faciat exorcismũ salis. ¶ Exorcizo te creatura salis, in nomine dei patris omnipotentis, & in charitate dñi nostri Iesu Christi, & in uirtute spũssancti. Exorcizo te per deum uiuũ, per deũ uerũ, per deũ sctm̃, q te ad tutelã hũani gñis pcreauit, & populo uenienti ad credulitatẽ p seruos suos cõsecrari pcepit, ut in noĩe sanctæ trinitatis efficiaris salutare sacrm̃ ad effugandũ inimicũ. Proinde rogamus te dñe deus noster, ut hanc creaturã salis sanctificando sanctifices, bñdicendo bñdicas, ut fiat omnibus accipiẽtibus perfecta medicina permanẽs in uisceribus eorũ, in noĩe domini nostri Iesu Christi, Qui uenturus est. Deinde noĩato nomine baptizandi mittat sal in os ipsius, dicens illi: Accipe salẽ sapientiæ, ut ppitiatus sit tibi domin⁹ in uitã ęternã Amẽ. Orõ.

¶ Deus patrũ nostrorũ, deus uniuersę cõditor ueritatis, te supplices exoramus, ut hunc famulũ tuũ. N. respicere digneris ppitius, ut hoc primũ pabulũ salis gustantẽ nõ diutius esurire permittas, quo minus cibo repleatur cœlesti, quatenus sit sp dñe spũ feruẽs, spe gaudens, tuo sp nomini seruiens, perduc eũ ad nouæ regenerationis lauacrũ, ut cũ fidelibus tuis repromissionũ tuarũ æterna p̃mia cõsequi mereat̃. Per Christũ. Super masculos tm̃ Oratio. ¶ Deus Abrahã, deus Isaac, de⁹ Iacob, deus q Moysi famulo tuo in mõte Synai apparuisti, & filios Israel de terra Aegypti eduxisti, deputãs eis angelũ pietatis tuæ q custodiret eos die ac nocte, te quæsumus domine ut mittere digneris sanctũ angelũ tuũ, q similiter custodiat, & hunc famulũ tuũ, & perducat eũ ad gratiã baptismi tui, Per Chrm̃. Exorcism⁹

¶ Ergo maledicte diabole recognosce sniam tuã, & da honorẽ deo uiuo & uero, da honorẽ Iesu Christo filio eius, & spũi sancto paracleto, & recede ab hoc famulo dei. N. quẽ deus & domin⁹ noster Iesus Christus ad suã sanctã gratiã, & benedictionẽ fontẽq; baptismatis dono suę gratię uocare dignatus est, Et hoc signũ sanctę crucis quod nos fronti eius damus, tu maledicte diabole nunq̃ audeas uiolare. Per eũ q uenturus est. ¶ Super masculos tm̃. ¶ Deus immortale pręsidiũ oĩm postulantiũ, liberatio supplicũ, pax rogãtiũ, uita credentiũ, resurrectio mortuorũ, te inuoco super hunc famulũ tuũ, N. qui baptismi tui donũ petẽs æternã consequi gratiã spirituali regeneratione desiderat, accipe eũ domine. Et qa dignatus es dicere: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperiet̃ uobis. Petenti itaq; præmiũ porrige, & ianuã pande pulsanti, ut æternã cœlestis lauacri benedictionẽ cõsecutus, promissa tui muneris regna percipiat. Per Chrm̃, Ergo maledicte diabole recognosce: ut supra. Super masculos exorcismus. ¶ Audi maledicte sathana ad iuratus per nomen æterni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, filij eius, cũ tua uictus inuidia tremẽs gemẽsq; discede, nihil tibi sit cõe cũ hoc seruo dei iam cœlestia cogitanti, renunciaturo tibi & seculo tuo, & beata immortalitate uicturo. Da igitur honorẽ aduenienti spiritui sancto, qui ex summa cœli arce descendens, pturbatis fraudib⁹ tuis diuino fonte purgatũ pectus. i. sanctificatũ deo templũ & habitaculũ perficiat, ut ab omnibus penitus noxijs pteritorũ criminũ liberatus hic seruus dei. N. gratias perhenni deo referat semper & benedicat nomẽ eius sctm̃ in secula seculorũ Amẽ. Exorcismus alius. ¶ Exorcizo te immunde spũs, in noĩe patris, & filij, & spũs sancti, ut exeas & recedas ab hoc famulo dei. N. ipse ẽm tibi imperat maledicte, dãnate, q pedib⁹ super mare ambulauit, & Petro mergẽti dextram porrexit. Ergo maledicte. ut sup. Super femellas tm̃. ¶ Deus cœli & terrę, deus angelorũ, deus archangelorũ, deus patriarcharũ, deus pphetarũ, deus apostolorũ, deus martyrũ, deus confessorũ, deus uirginũ, deus oĩm bene uiuentiũ; deus cui oĩs lingua cõfitetur, & omne genu flectitur, cœlestiũ, terrestriũ, & infernorũ, te inuoco super hanc famulã tuã, N. ut perducere eam digneris ad gratiã baptismi tui. Ergo maledicte ut sup. Super femellas tm̃. ¶ Deus Abrahã, deus Isaac, deus Iacob, de⁹ q tribus Israel, de Aegyptia seruitute liberasti, & per Moysen famulũ tuũ de custodia mandatorũ tuorũ, in deserto monuisti, & Susannã de falso crimine liberasti, te supplex deprecor domine, ut liberes hanc famulã tuã. N. & perducere eam digneris ad gratiam baptismi tui. Per Christũ. Ergo maledicte. ut sup. ¶ Super foemellas exorcismus. ¶ Exorcizo te immunde spũs, per patrẽ, & filiũ, & spm̃ sctm̃, ut exeas & recedas ab hac famula dei. N. ipse ẽm imperat tibi maledicte atq; damnate, qui cęco nato oculos aperuit, & quatriduanũ Lazarũ de monumẽto resuscitauit. Ergo maledicte ut supra. ¶ Oratio dicẽda super baptizandũ, siue sit masculus, siue fœmella. ¶ Aeternam ac iustissimã pietatẽ tuã, deprecor domine sancte pater omnipotẽs æterne deus, luminis & ueritatis auctor, super hunc famulũ tuũ. N. ut digneris eũ illuminare lumine intelligentiæ tuæ, munda eũ & sanctifica, & da ei scientiam ueram, ut idoneus efficiatur accedere ad gratiã baptismi tui, teneat spẽ firmam, consiliũ rectum, doctrinã sanctam, ut aptus sit ad percipiendũ gratiam baptismi tui, Per Christum. Deinde dicatur. Dominus uobiscũ. Sequentia sancti euangelij. &c.

In illo tempore. Offerebant Iesu paruulos, ut tangeret illos. Discipuli aũt cõminabantur offerentibus. Quos cũ uidisset Iesus, indigne tulit. Et ait illis, Sinite paruulos uenire ad me, & ne prohibueritis eos, taliũ est ẽm regnũ dei. Amen dico uobis. Quisqs nõ receperit regnũ dei uelut paruulus, nõ intrabit in illud. Et cõplexans eos & imponens manus super illos, benedicebat eos. Deinde ponat manũ super caput baptizandi & cathecu. dicẽs symbolũ. Credo in deũ &c. usq; ad finẽ. Pater noster. Aue Maria &c. simul usq; ad finẽ. Et cõmittat patrinis q informent baptizandũ de fide et orõne dominica. Deinde nomine baptizãdi nominato iterũ ponat manũ super caput eius, dicens. N. Nec te lateat sathana imminere tibi pœnas, imminere tibi tormenta, imminere tibi diem iudicij, diẽ supplicij sempiterni, diẽ q uẽturus ẽ uelut cliban⁹ ardẽs, in q̃ tibi ac uniuersis angelis tuis sempitern⁹ ueniet interit⁹. Proinde dãnate ac dãnãde, da honorẽ deo uiuo & uero, da honorẽ Iesu Chr̃o filio ei⁹ & spũi sctõ, In cuius

nomine

nomine atq; uirtute præcipio tibi quicunq; es spiritus immunde: ut exeas & recedas ab hoc famulo dei. N. quē hodie deus & dn̄s noster Iesus Christus ad suam sanctā gratiā & bn̄dictionē fontemq; baptismatis do no spūs sancti uocare dignatus est, ut fiat eius templū per aquā regn̄ationis in remissionē oīm peccatoꝝ. In nomine eiusdē dn̄i nostri Iesu Christi q uenturus est iudicare uiuos & mortuos & seculū per ignē Amen. Deinde sacerdos expuat in manū sinistrā, & cū pollice manus dextrę accipiat de saliua sua, & tangat aures baptizandi, dicens ad aurē dextrā: Effeta, qđ est adaperire. Ad nares: In odorē suauitatis. Ad aurē sinistrā: Tu autem effugare diabole, appropinquabit enī iudiciū dei. Deinde itur ad fontē, & prope fontē sacerdos iterum uocato nomine baptizandi repetit istas sex interrogationes sequentes. I Abrenuncias sathane. R. Abrenuncio. I. Et oībus operibus eius. R. Abrenuncio. I. Et oībus pompis eius. R. Abrenuncio. I. Credis in deū patrē oīpotentē creatorē cœli & terræ. R. Credo. I. Credis & in Iesum Christū filiū eius unicū dn̄m nostrum natū & passum. R. Credo. I. Credis & in spiritum sanctū, sanctā ecclesiā catholicā, sanctoꝝ cōmunionē, remissionē peccatoꝝ, carnis resurrectionē & uitā æternā. R. Credo. Deinde intincto pollice in oleo sancto faciat crucē in pectore & inter scapulas baptizandi, quē tūc tenebunt cōpatres inter manus ita dicens: Et ego te linio oleo salutis in Christo Iesu domino nostro, ut habeas uitā æternā, & uiuas in secula seculoꝝ Amen. Deinde quærat sacerdos à baptizando si adultus sit, Vis baptizari. R. Volo. Vel a patrinis si infans sit, Vultis infantē baptizari. Ita. Deinde sacerdos diligenter quærat de infante ab obstetrice & alijs an sit baptizatus. Si rn̄dent, est baptizatus. Et si sacerdos certitudinaliter informatur q̄ ille infans sit rite baptizatus in aqua sub debita forma uerboꝝ, tunc nō debet ipsum rebaptizare, nec simpliciter, nec sub conditiōe, sed alia facere q̄ solēt fieri post baptismū, s. crismare, mitrā supraponere. Sed si dubitat an sit rite baptizatus in aq̄ sub debita forma uerboꝝ, tūc ꝓpter dubiū debet ipsum baptizare sub cōditiōe & sub ista uerboꝝ forma nominato nomine eius. N. Si es baptizatus, non te rebaptizo. Sed si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritussancti Amē. Si uero non est baptizatus prius tunc nominato nomine eius debet ipsum baptizare simpliciter sine cōditione, sub hac forma uerboꝝ. N. Ego te babtizo, in nomine patris & filij & spiritussancti Amen. ¶Et sciendū qđ sacerdos debet baptizādū ad minus semel mergere in repn̄tationem sepulturæ & resurrectionis Iesu Christi, nisi infirmitas baptizandi obstiterit, uel sacerdotis debilitas, uel modicitas aquæ, uel magna tp̄is frigiditas, quia tunc poterit sacerdos cū manu uel cum aliquo uasculo fundere de aqua fontis super caput baptizādi. Qm̄ immersio nō est de necessitate baptismi. Debet tn̄ seruari ubi seruari cōsueuit nisi aliud obstet. Et ubi consuetudo est de trina immersione illa debet seruari, & qui nō seruat eā peccat. Deinde suscipiat patrini infantē, & teneant super fontē, & sacerdos intincto pollice in chrismate faciat crucē in uertice infantis, seu summitate capitis, & non in fronte, dicens:

¶Omnipotens pater dn̄i nostri Iesu Christi qui te regn̄auit ex aqua & spiritu sancto, quiq; tibi dedit remissionē omniū peccatorū, ipse te lineat chrismate salutis in Christo Iesu dn̄o nostro propiciatus in uitam æternam Amen. Deinde ponat mitram super caput baptizati & dicat: Accipe uestē candidā, sanctā & immaculatā, quā perferas sine macula ante tribunal Christi, ut habeas uitā æternā Amen. Deinde procedat sacerdos ad altare, & si baptizatus sit adultus cōicet. Si uero sit infans, ponat sacerdos de uino in os ei⁹, dicēs: Huius ꝑceptio uini sit tibi in salutē æternā corporis & animæ. Deinde det baptizato candelā & dicat: Accipe lampadē ardentē, custodi baptismū tuū, ut cū uenerit dn̄s ad nuptias possis occurrere ei in aula cœlesti, & uiuas in secula seculoꝝ Amen.

¶Ordo circa baptizandū infirmū seruatur ꝑ oīa ut supra usq; ad datū salis. Deinde dicatur oratio.

MEdelā tuā deprecor dn̄e sancte pater omnipotens æterne deus, qui subuenis in periculis, qui temperas flagella dū uerberas. Te ergo dn̄e suppliciter deprecamur, ut hunc famulū tuū. N. eruas ab hac infirmitate, ut nō præualeat inimicus usq; ad animæ tentationē, sicut in Iob ei terminū impone, ne inimicus de anima ista sine redēptione baptismatis incipiat triumphare, differ dn̄e exitū mortis, & spaciū uitæ extēde, & perducas ad gratiā baptismi tui. Per Christū dn̄m nostrū Amen. Deinde ponat sacerdos manū super caput baptizandi & cathecizandi, & dicat Symbolū Credo, & cætera omnia usq; ad finem.

¶De hoc sacramento tractatum est supra prolixe per sex distinctiones, uiz 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Confirmatio secundum ecclesiæ sacramentū est, quō baptizatus ipsum esse spirituale in baptismo susceptū ad debitā quantitatē perducat. Datur in eo ad robur spiritus sanctus contra infirmitatē animi, quæ in nuper renatis inuenitur, estq; baptismi perfectio. Nā in baptismo homines sunt quasi modo geniti infantes, ad dura laboriosaq; sustinenda minus robusti, nisi induantur uirtute ex alto. Quod eis facere consueuit diuina clemētia in cōfirmatione, & per signaculū de chrismate in fronte susceptū pr̄stare uelut rinocerontis cornu, quo eruāpant & uentilent inimicitias & obprobria Christianæ professionis, & hostes animaꝝ uniuersos. Materia huius sacramenti est chrisma ex oleo ac balsamo episcopali bn̄dictione constans. Minister, solus episcopus. Forma sacramenti: Consigno te signo crucis, cōfirmo te chrismate salutis. In nomine patris & filij & spiritus sancti. ¶Modus benedicēdi & dispēsandi ut sequitur.

CLemens primus statuit, ut qsq; post baptismū quantocitius possit confirmetur. quia nō est ꝑfectus Christianus, q hoc nō necessitate, sed incuria, aut uoluntate omittit. Igitur qn̄ episcopus est præsens qn̄ infantes baptizātur, uel qn̄ infantes ab ipo baptizantur, statim eos confirmari oportet cum chrismate, quia ut habetur in canone de cō. de. 5. c. Omnes, spiritus sanctus qui in fronte tribuit innocentiam, in confirmatione præstat augmentum ad gratiā. In baptismo regn̄amur ad uitā, post baptismū cōfirmamur ad pugnam. Et per confirmationē efficiuntur perfecti Christiani ut dicit Glossa de con. di. 5. ca. Omnes. Et paruulus non confirmatus si decedit, minorē gloriā in cœlo habebit, ut dicit Thomas parte. 3. q. 72. art. 7. Et nemo carnalem filiū aut filiam de baptismo suscipiat uel ad confirmationem teneat, ut sit discretio inter carnalem & spiritalem generationē, & qui nō est confirmatus nullum ad confirmationem teneat. Episcopus uolens confirmare semper præmittat confessionem generalem, cum absolutione gn̄ali, populo flectente

flectente genua. Deinde lotis prius manibus, & terso pollice dextræ manus, iunctis ante pectus manibus, stans mitra deposita, dicit: Spiritus sanctus superueniat in uos, & uirt⁹ altissimi custodiat uos à peccatis. Respondetur Amen. Deinde dicit: Adiutorium nostrum in nomine domini. Domine exaudi orationem meam. Et clamor. Dominus uobiscum. Et tunc eleuatis & super confirmandos extensis manibus dicit orationem hanc sequentem. Oremus.

¶Omnipotens sempiterne deus qui regenerare dignatus es hos famulos tuos & famulas tuas ex aqua & spiritu sancto, quiꝗ dedisti eis remissionem omniũ peccatorum, emitte in eos septiformem spiritum tuum paracletum de cœlis. Responde. Amen. Spiritum sapientiæ & intellectus. Respõdetur Amen. Spiritum consilij & fortitudinis. Respondetur. Amen. Spiritum scientiæ & pietatis. Respon. Amen. Et imple eos spiritu timoris tui, & consigna eos signo crucis Christi in uitam propitiatus æternam. Per eundem dominũ nostrum Iesum Christum filium tuum, Qui tecum uiuit & regnat in unitate eiusdẽ spũs sancti deus. Per oĩa secula seculorum. Amen. Tunc sedens super faldistoriũ coram altari uel alibi paratum, inquisito singillatim nomine cuiuslibet consignandi, sibi per patrinum uel matrinam flexis genibus præsentati, & summitate pollicis dextræ manus chrismate intincta, pontifex facit crucem in fronte illius dicens. Iohannes, uel Berta, uel quouis alio nomine. Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, In nomine patris, & filij, & spiritus sancti, ut replearis eodem spiritu sancto, & habeas uitam æternam. Respon. Amen. Et dicendo: In nomine patris, & filij, & spiritus sancti, producit signũ crucis ante faciem illius. Et deinde dat sibi leuiter alapam super genam dicens: Pax tecum. Omnibus taliter consignatis tergit cum mica panis uel pecia linea, & lauat cum aqua pollicem super aliquem calicem stanneum, uel super aliquam peluim, & aqua lotionis cũ pecia linea uel pane funditur in fontibus, uel piscina. Et interim cantatur Anti. Confirma hoc deus qđ operatus es in nobis, à tẽplo sctõ tuo qđ est in Hierusalẽ. uersus. Gloria patri. Sicut erat. Et tũc repetitur anti. Cõfirma hoc. Deinde pontifex surgẽs stans mitra deposita dicit uersiculũ. Ostende nobis dñe faciẽ tuã. Domine exaudi. Dominus uobiscum. (Oratio quam dicit iunctis manibus ante pectus & omnibus confirmatis deuote genua flectentibus.) Oremus.

¶Deus qui Apostolis tuis sanctum dedisti spiritũ, & per eos eorumꝗ successores cęteris fidelibus tradendum esse uoluisti, respice propitius ad humilitatis nostræ famulatum, & præsta, ut eorum corda, quorum quarumꝗ frontes sacro chrismate deliniuimus, & signo sanctę crucis consignauimus, idẽ spiritus sanctus in eos adueniens, templum gloriæ suæ dignanter inhabitando perficiat. Qui cum deo patre, & spiritu sancto uiuis & regnas deus. Per omnia secula seculorum Amen Deinde dicit. Ecce sic benedicetur homo qui timet dominum. Et facit signum crucis super eos dicẽs: Benedicat uos dominus ex Sion, ut uideatis bona Hierusalem omnibus diebus uitæ uestræ. & habeatis uitam æternam. Respondetur. Amen. Expedita itaꝗ cõfirmatione, pontifex annunciat confirmatis siue chrismatis ꝙ in honorẽ sanctæ trinitatis triduo chrismalia in frontib⁹ portẽt: Et die tertia sacerdos lauabit eorum frontes, & cõburet chrismalia super fontes. Vel ex chrismalibus fiant candelæ, ad usum altaris. Patrinis uero seu matrinis annunciet, quod instruant & informent filios suos bonis moribus & operibus: quod fugiant mala, & faciant bona, & doceãt eos, Credo in deum, Pater noster, Aue Maria, quoniã se ad hoc obligauerunt.

¶De hoc sacramento tractatum est supra per unicam distinctionem, uicꝫ. 7.

Eucharistia tertium & omniũ dignissimum ecclesiæ sacramentum Christũ substantialiter continens, est sacrificiũ charitatis, quo in donis deinullũ maius, uitalis refectio, sine qua uita gratię subsistere non potest, nec amor nutriri, qua & post spiritualem regenerationẽ in baptismo, ac spiritualeaugmentum in confirmatione spiritualiter nutriuntur fideles, reficiuntur ad perfectum esse perfectionemꝗ finalem perducuntur & angelica dignitate honorati sunt. Per huius sacramenti dignum usum peccata exuruntur, motus sancti amoris in ipsum deum diriguntur, uita gratiæ uel causa uiuendi secundum gratiam filijs gratiæ & adoptionis administratur. Huius subtractio extinctio uitæ est. Qui refectionem istam non esurit & sitit, qui saporem illius non sapit, quid cogitare debet nisi mortificatam se habere uirtutem appetitiuam interiorem, aut stomachum plenũ spurcitijs uitiorum? Vel se ebrium esse uoluptate carnis, aut uanitate mundi? Quo enim exemplo inferi magis imprimiꝗ potuit cordibus nostris paternæ dilectionis & beneficentiæ communio, quàm exemplo communionis corporis & sanguinis patris & magistri Christi domini? Quis angelica dignitate honoratum se cogitat, & non inde uelut quendam stuporem deuotiõis in suum honoratorem quodãmodo exprimat, & in gratiarum actiones non tantum resoluatur, sed totus liquefiat? Hinc non tam ut digne comedant dignissimum hoc sacramentum filij gratiæ mensam domini accedant, sed ut ipsi quoꝗ comedant, & laute ac splendide Christum dominum ex se reficiant totis studijs enitãtur Quod utiꝗ facient, si assatis zelo gloriæ dei, si frixos fraterna compassione, si coctos pię ac sanctę beneuolentiæ desiderijs se eidem exhibeant. Materia huius sacramenti est panis & uinum. Minister sacerdos rite consecratus. Forma cõsecrationis panis: Hoc est enim corpus meum. Sanguinis: Hic est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionẽ peccatorũ.

¶Modus dispensandi & benedicendi notus est sacerdotibus.

¶De hoc sacramento tractatum est supra per sex distinctiones, uidelicet 8. 9. 10. 11. 12. 13.

Poenitentia quartũ ecclesiæ sacramentum est, qua peccator per peccatum mortuus spiritualiter in anima resuscitatur, per nouitatem uitæ renascitur, & filius dei per gratiã adoptionis effi[citur] ... ipsum eẽ spirituale, uirtutes quoq & gratia, cum uirtutũ gratuitarũ principium, restituuntur gratũ recõciliatum & acceptum deo a quo se auertit faciens uas spiritus sancti, propter meritum passionis Christi, cuius uirtute pœnitentia (ut alia sacramenta) operatur ex immensitate diuinę clementiæ, qua non solum unum aut peccatorum partem peccatori dimittit, sed omnia

omnia simul. donans sæpius peccatori maiorem gratiam, quam ante peccatum habeat. ¶Partes pœnitentiæ sunt tres, cõtritio cordis, confessio oris (cui annexa est absolutio sacerdotis) & satisfactio opis. Materia huius sacramenti est actus pœnitentis sensui subiectus, quo insinuat sacerdoti peccator, a peccatis se recessisse. Minister, sacerdos habens potestatem absoluendi. Forma. Ego te absoluo a peccatis tuis, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Modus dispẽsandi est notus.

¶De hoc sacramento tractatum est supra per nouem distinctiones, videlicet 14.15,16. 17.18.19.20.21.22.

VNctio extrema quintum ecclesiæ sacramentum, & vltimum eius medicamen, immediate disponens ad introitum gloriæ, est quædam spiritualis sanatio, ineptitudinem ac debilitatem, quæ inest fidelibus ex peccato actuali nõ satis expurgato, curãs, gratiamq; continens: ac conferens: corporalem quoq; sanitatem inducens, non virtute suæ materiæ, sed diuina, quam per satisfactationem recipit, prout ad sanitatem spiritualem proficuum est. ¶Materia huius sacramenti est oleum siue liquor oliuæ, per episcopum consecratus. Minister, sacerdos. Forma est: Per istam unctionẽ, & suam pijssimam misericordiam indulgeat tibi deus quicquid peccasti per. N. Quæ forma modo deprecatiuo prolata, licet breuis sit, uidetur tamen aptissima: tangit enim sacramentum, cum dicitur: Per istam unctionem & eum qui sacramentum inducit, cum additur: & suam pijssimam misericordiam: effectum quoque cum subditur: indulgeat tibi deus quicquid peccasti. Plures ecclesiæ vtunt satis rationabiliter etiã mõ infrascripto.

¶Modus benedicẽdi & dispensandi hoc sacramẽtũ.

PAx huic domui & omnibus habitantibus in ea. Benedic domine domum istam, & omnes habitantes in ea. Quia tu domine dixisti: Pax huic domui, benedic domine timentes te, pusillos cum maioribus. Benedicti uos a domino, qui fecit cœlum & terram. Respõ. Asperges me domine hysopo & mundabor, lauabis me, & sup niuem dealbabor. Psalm. Miserere mei deus secundum. &c̃. Et secundum &c̃. Amplius laua &c̃. Gloria patri. Sicut erat &c̃. Aspergatur infirmus cum circũstantibus. Oratio ¶Exaudi nos domine sancte pater omnipotẽs æternæ deus, & mittere digneris sanctũ angelum tuum de cœlis, qui custodiat, protegat, foueat, uisitet ac defendat omnes habitantes in hoc habitaculo, per Christum dominum nostrum. Alia. ¶Adesto domine supplicationibus nostris, & hanc domum serenis oculis tuæ pietatis illustra, descendat super omnes habitantes in ea gratiæ tuæ larga benedictio, ut in his manufactis habitaculis cum salubritate manentes, ipsi tuum semper sint habitaculum. Per Christum. ¶Hic ponatur manus sacerdotis super infirmum. Oremus.

¶Domine deus, qui per Apostolum locutus es, infirmatur aliqs in uobis, inducat præsbyteros ecclesiæ & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus, & si in peccatis sit dimitentur ei: cunctos quæsumus redemptor noster gratia spiritus sancti languores istius infirmi cura, & omnia sana uulnera, eiusq; dimitte peccata, atq; dolores cunctos cordis & corporis ab eo expelle, plenãq; ei interi⁹ exteriusq; sanitatẽ misericorditer redde, ut ope misericordiæ, tuæ restitutus & sanat⁹, ad pristina pietatis tuæ reparet officia. Per Chr̃m.

¶Deinde dicant septẽ psalmi & post singulos ista Anti.

SAna domine infirmum istum, cuius ossa turbata sunt, & cuius anima turbata est valde, sed tu domine conuertere & sana eum & eripe animam eius. Psalm. Domine in furore &c̃. Sana dñe. Collecta.

¶Oremus dominum nostrum Iesum Christum, & cũ omni intenta supplicatione rogemus, ut hunc famulũ suum. N. per angelum suum sanctum visitare, lætificare, & confortare dignetur: Qui cum patre & spiritu sancto. Psalm. Beati quorum remissæ sunt. &c̃. Sana domine. Tũc sacerdos manum suam ponat super infirmum. An. Dominus locut⁹ est discipulis suis, in nomine meo dæmonia eijcite, & super infirmos manus uestras imponite, & bene habebunt Oratio. ¶Respice domine famulum tuum in infirmitate sui corporis laborantem, & animam refoue quam creasti, ut castigationibus emẽdatus, continuo se sentiat tua medicina sanatum. Per Christum. Psal. Domine ne in furore. 2. Anti. Sana domine. ut supra. Oratio. ¶Præueniat hunc famulũ tuũ quæsumus domine misericordia tua, ut omnes iniquitates eius celeri indulgentia deleantur. Per Christum. Alia. ¶Dominum nostrum Iesum Christum cũ omni supplicatione rogemus, & hunc famulum suum scelerum aq; languorum squalore vexatum, per angelum suum sanctum uisitare, lætificare, & confortare dignetur. Qui cum patre & spiritu sancto ui. Psal. Miserere mei deus. Ant. Sana domine &c̃. Oratio. ¶Omnipotens sempiterne deus, qui subuenis in periculis & in necessitatibus laborantibus, maiestatem tuam supplices exoramus, ut mittere digneris sanctum angelum tuum ad famulum tuum. N, in angustijs & necessitatibus suis laborantem, qui consolationibus suis eum attollat, quibus & de præsentibus malis omnibus consequatur auxilium, & æterna remedia comprehendat. Per Christũ. Psalm, Domine exaudi. 1. Ant. Sana domin. &c̃. Oratio.

¶Deus qui famulo tuo Ezechiæ ter quinos annos ad uitam donasti, ita & hunc famulum tuum a lecto ægritudinis tua potentia erigas ad salutem. Per Christum Alia ¶Deus q humano generi salutis remedia, & vitæ æternæ munera contulisti, conserua huic famulo tuo tuarũ dona virtutum, & concede ut misericordiam tuam non solum in corpore, sed & in anima sentiat. Per Christum Psal. De profundis. Ant. Sana domine &c. Oratio.

¶Deus qui facturæ tuæ pio semper dominaris affectu, inclina aurem tuam supplicationibus nostris, & famulum tuum diuersa imbecillitate corporis laborantem placatus respice, & uisita atq; defende in salutari tuo, & ei cœlestis gratiæ præsta medicinam. Per Christum dominum. Psal. Domine exaudi ij. Ant. Sana domine &c̃ Oratio. ¶Virtutum cœlestium deus, qui ab humanis corporibus omnem languorem & infirmitatem præcepti tui potestate depellis, adesto propitius famulo tuo ut fugatis infirmitatibus, & uiribus reuocatis, per nomen sanctum tuum instauratam protinus sanitatem percipiat. Per Chri. ¶Sequitur Letania.

KYrie eleyson. Christe eleyson. Christe audi nos Saluator mundi, miserere famulo tuo. Sancta Maria, Ora pro famulo tuo. Sancta dei genitrix, ora pro famulo tuo. Sancta uirgo uirginum, ora, Sancte Michael, ora p eo. Sancte Gabriel, ora. Omnes sancti angeli & archangeli, orate pro eo. Sancte Iohannes Baptista, ora. Omnes sancti patriarchæ & prophetę orate p eo. Sancte Petre, ora.. Sancte Paule, ora. Sancte Andrea, ora. Sancte Io hãnes, ora. Omnes sancti Apostoli & Euangelistæ, orate pro eo. Sancte Stephane, ora. Sancte Laurenti, ora pro eo. Sancte Vincenti, ora San

cte Georgi. ora. Sancte Ignati, ora. Omnes sancti martyres, orate. Sancte Gregori, ora, Sancte Martine, ora, Sancte Nicolae, ora Sancte Hieronime ora. Omnes sancti confessores orate. Sancte Maria Magdalena, ora. Sancta Catherina, ora Sancte Agnes, ora. Sancta Barbara, ora. Sācte Vrsula cū sodalib⁹ tuis, orate. Oēs sanctę virgines uiduæ & cōtinētes orate. Oēs sancti orate Propici⁹ esto, Parce ei dñe. Propici⁹ esto, Libera eū dñe, Ab oī malo Libera eum do. Ab insidijs diaboli, lib. Ab hoste malo, libera. Ab ira tua, libera eum. Ab omni lāguoris molestia, libera eum domine, A periculo mortis, libera A subitanea & improuisa morte, libera eum domine. A mora perpetua, li. A pœnis inferni, libera. Ab omni immundicia mentis & corporis, libera. Per incarnationē & natiuitatē tuam, libera eum. Per passionem & crucem tuam, libera eum domine. Per resurrectionem & ascensionem tuam, libera eum. Per aduentum spiritus sancti paracleti, libera eum. In honora mortis, succurre ei dñe. In die iudicij, libe. Pctōres Te rogam⁹ audi nos. Vt pacem isto infirmo dones, Te ro. Vt sanitatem animæ & corporis ei dones Te. Vt cōpunctionem cordis ei dones, Te ro. Vt fōtem lacrhymarum ei dones, Te ro. Vt fidem. spem, charitatemq́ꝫ perfectam ei dones, Te ro. Vt omnes principes tenebrarum ab eo repellere digneris Te ro. Vt præsentiam & solacium sanctorum angelorum ei adesse iubeas, Te ro. Vt ad gaudia æterna eū perducere digneris Te roga. Vt nos exaudire digneris, Te ro gamus audi nos. Fili dei, Te roga. Agne dei qui tollis peccata mūdi. Libera eum domine. Agne dei qui tollis peccata mundi. Parce ei domine. Agne dei qui tollis peccata mundi. Succurre ei domine Christe audi nos. Kyrie eleyson Christe eleyson. Kyrie eleyson. Pater noster. Et ne. Saluum fac seruum tuū domine: Deus meus sperantem in te. Dominus conseruet eum, & uiuificet eum: Et beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius. Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: Vniuersum stratum eius uersasti in infirmimitate eius. Dominus custodiat te ab omni malo: Custodiat animam tuam dñs. Angelis suis deus mandauit de te: Vt custodiant te in omnib⁹ uijs tuis. Perfice gressus eius in semitis tuis: Vt non moueantur uestigia eius. Mitte ei domine auxilium de sancto: Et de Sion tuere eum. Nihil proficiat inimicus in eo: Et filius iniquitatis non apponat nocere ei. Esto illi dñe turris fortitudinis: A facie inimici. Conuerte eū deus salutaris noster: & auerte iram tuam ab eo. Cōuertere domine usquequo: Et deprecabilis esto super seruū tuum. Domine auerte faciem tuam a peccatis eius: Et omnes iniquitates eius dele. Cor mundum crea in eo deus: Et spiritum rectum innoua in uisceribus eius: Adiuua eum deus salutaris noster: Et propter gloriam nominis tui domine libera eum, & propicius esto peccatis eius propter nomen tuum. Exurge domine adiuua eum, & libera eum propter nomen tuum. Domine exaudi orationem &c. clamor. Oremus, ¶ Collecta.

Omnipotens & misericors deus, q̄sumus clemētiā tuā immensam, ut ad introitum humilitatis nostræ in tuo nomine hunc famulum tuum. N. in hoc habitaculo iacentem, salutifere uisitare digneris, sicut uisitasti domine Tobiam & Saram, & socrum Petri, puerumq́ꝫ Centurionis, ita ut & iste pristina sanitate animæ & corporis recepta gratiarum tibi in ecclesia tua referat actionem. Qui uiuis & regnas deus. ¶ Alia

Parce domine parce famulo tuo quem redemisti Christe sanguine tuo, ne in æternum irascaris ei. Qui cum patre & spiritu. ¶ Post hoc sacerdos ostendat infirmo sanctæ crucis effigiem cum bonis ac salubribus admonitionibus in uulgari, quales sunt interrogationes Anselmi, quæ continentur his versibus.

Ecclesiæ credit & cunctis quæ tenet ipsa.
Gaudet q̄d morit̄ signatus nomine Chrī.
Offenditq́ꝫ deum peccatis, & dolet inde,
Viuere ꝑponit quantū poterit sine culpa.
Credit saluari, non per se, sed cruce Christi.

¶ Tunc lauet pollicē presbyter & circūuoluat lino ꝓximos digitos, & pollice intingat sacrum oleum, & prius petat ab infirmo, utrum plus ei occurrat ad confitendū. Quo facto instruat eum q̄ re singula mēbra inungātur. Et sequentem orationē adiūgat ad oēs inūctiōes.

Sit tibi hæc unctio olei sanctificati ad purificationem mentis & corporis, & ad omnium absolutionem culparum, ac ad munimen & defensionē contra iacula immūdorū spirituū, custodiatq́ꝫ Iesus Christ⁹ & perducat te in uitam æternam Amen. ¶ Ad oculos. Pax tecū. Et cū spū tuo. Vngo oculos tuos oleo sanctificato in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut quicquid illicito uisu deliquisti huius olei unctione expietur. Per Christū dominū nostrū Amen. Sit tibi. ¶ Ad aures. Pax tecū. Vngo has aures sacrati olei liquore, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut quicquid peccati delectatione nociui auditus admissum est, medicina spirituali euacuetur. Per Christū. Oratio. Sit tibi. ¶ Ad nares. Pax tecum. Et cū. Vngo has nares oleo sacri liq̄minis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut quicquid noxio contractum est odoratu uel superfluo, ista emundet medicatio. Per Christum do. Oratio. Sit tibi ¶ Ad labia. Pax tecum. Et cum spiritu Vngo labia ista consecrati olei medicamento in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut quicquid ociosa uel etiam criminosa peccauerunt locutione, diuina clementia miserante, hac unctione expietur. Per Christum dominū. Oratio. Sit tibi. ¶ Ad pectus, Pax tecum. Et cum spiri. Vngo pectus tuum hoc oleo, In nomine patris & filij & spiritus sancti, ut hac unctione spiritali roboratus. per uirtutem Christi cunctis aduersantibus, resistere ualeas. Per Christum dominum nostrum. Oratio. Sit tibi. ¶ Manus sacerdotis nō ungantur intra, sed extra. Laici uero & aliorum intra. ¶ Ad manus. Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Vngo has manus oleo sanctificato, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut q̄cquid illicito uel noxio opere peregerunt, per hanc unctionem sacri liquaminis euacuetur. Per Christum do. Oratio. Sit tibi. ¶ Ad pedes. Pax tecum. Vngo hos pedes oleo benedicto, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut quicquid superfluo uel nociuo incessu commiserunt, sanctorum tuorum intercessionibus misericorditer hæc abluat unctio. Per Christum. Oratio Sit tibi hæc vn. ut supra. ¶ Oratio. Inunxi te in nomine patris & filij & spiritus sancti, oleo sancto, ut in uirtute spūs sancti. tribuat tibi hæc unctio sanitatē aiæ & corporis & remissionē omniū peccatorū, & uitā ęternā Am. ¶ Itē Indulgentiā & remissionē omnū peccatorum, tribuat tibi omnipotens & misericors deus. ¶ Peracta unctione, lauabit manus cum sale & aqua, & comburet linum. ¶ Oratio. Adesto quesumus domine humilitatis nostræ obsequijs, eisq́ꝫ benignus cooperator assiste, ut qui ad executionem mendatorum tuorum huic ægro manus imponentes olei sacri unctionem exhibemus, huiusmodi seruitute nostræ te interesse

esse sentiamus, quatenus spiritus sancti gratia nostræ actionis officium comitante, ab hoc famulo tuo .N. omnis languor & debilitas abscedat, totiusque uigoris & sospitatis plenetudo succedat, relictoque imbecillitatis grabato, ad te supernum medicum uultum & mentem erigat, & pro sospitatis restitutione laudes nomine tuo cōpetenter inæternum persoluat. Per Christū dominum nostrum. Alia. Libera domine sancte pater omipotēs sempiterne deus, à peccatis omnibus & infirmitatibus hunc famulum tuum supplicātem, ut in tua sancta conuersatione uiuens, nullis per tuam gratiam afficiatur periculis. Per Christū domi.

¶Benedictiones.

Dominus noster Iesus Christus apud te sit, ut te defendat, intra te sit, ut te conseruet, post te sit, ut te iustificet, super te sit, ut te benedicat. Qui cū patre. ¶Alia.

Benedicat te deus pater, sanet te deus filius, illuminet te spiritus sanctus, corpus tuum custodiat, animā tuam conseruet, & quando de hoc corpore euacuauerit, ad supernam uitā perducere dignetur, Per Christum dominum nostrum. ¶Alia.

Benedicat te deus pater, adiuuet te Christus filius dei, corpus tuum in sancto suo seruitio costodire faciat & conseruari, mentem tuam illuminet, & sensum tuum custodiat ab omni malo, te liberet dextera sua, te defendat, & qui sanctos suos semper adiuuat, ipse te adiuuare & confortare dignetur. Per Christū. ¶Alia.

Benedicat te deus pater, qui in principio cuncta creauit. Benedicat te dei filius, qui de supernis sedibus ꝓ nobis saluator apparuit. Benedicat te spirit⁹ sanctus, qui in similitudine columbæ in flumine Iordanis super Christū requieuit, ipse te in trinitate & unitate sanctificet, quem omnes gentes uenturum iudicem expectant. Qui uiuit & regnat. ¶Alia

Benedicat te deus pater, custodiat te Iesus Christus illuminet te spirit⁹ sanctus omnibus diebus uitæ tuæ. Amen. Cōfirmet te uirtus Christus, indulgeat tibi dominus uniuersa delicta tua, Amen. Beata & gloriosæ semperque uirginis Mariæ dei genetricis, omniumque simul sanctorum gloriosa intercessio te protegat & ad uitam perducat æternam, Amen. ¶Alia.

Deus qui beatum Petrum apostolum misisti ad Tabiam famulam tuam, ut eius ꝓcibus resuscitaretur ad uitam, exaudi nos quesumus omnipotens deus, ut famulum tuum quem in tuo nomine uisitat nostra fragilitas, exorata medicinæ tuæ medela eripiat ab hac tristitia. Per Christum. ¶Alia benedictio.

Benedicat te domin⁹, & custodiat te, illuminet domin⁹ Iesus faciem suam super te & misereatur tui, conuertat uultum suum ad te, & det tibi pacem omnibus diebus uitæ tuæ. Amen. ¶Alia Benedicere digneris domine & sanctificare istum famulum. N. cœlesti benedictiōe. In nomine patris & filij & spirit⁹ sancti. Cui est honor & potestas, in secula seculorū. Amē. ¶Alia Sanet te deus pater omipotens q te creauit in carne, sanet te dei filius, q pro te passus est in cruce, sanet te deus spūs sanctus, qui super te effusus est in baptismo, sanet te sctā & indiuidua trinitas cū omni sanctitate, sanet te angeli & archāgeli, pāriarchæ & ꝓphetæ, & oēs sancti apl̄i, martyres, confessores, uirgines atque oēs scti, & ab omi malo atque dolore te eripiat Iesus Christus dominus noster. Qui cum. ¶Alia.

Bn̄dictio dei pr̄is cū angelis suis sit sup te. Bn̄dictio Chr̄i cū apl̄is suis, sit sup te. Bn̄d ictio spūs sancti cū septē don s sit sup te. Bn̄dictio eccl̄ę catholicę cū uniuersis filijs suis sit super te. Fiāt merita & oratiōes omnium sanctorum tecum diebus ac noctibus, in uerbo in facto, in cogitatione, & in toto corpore, commendo te sub potestate sanctę trinitatis, id est. patris & filij & spiritussancti Amen. Benedictio domini sit super te Benediximus tibi in nomine domini qui in trinitate perfecta uiuat & regnat deus per omnia secula seculorum Amen.

¶Ordo uisitandi multum infirmum qui etiam tēpore pestilentiæ obseruari potest.

Pax huic domui. Et omnibus habitantibus in ea. Antiphona. Benedic domine domum istam & omnes habitantes in ea, quia tu domine dixisti, Pax huic domui, benedic domine timentes te pusillos cum maioribus, benedicti uos à domino qui fecit cœlū & terrā. Collecta. Exaudi nos domine sancte pater omnipotens ęterne deus, & mittere digneris sanctum angelum tuum de cœlis qui cudodiat, foueat, protegat, uisitet ac defendat omnes habitantes in hac domo, Per Christum dominum nostrum. ¶Hic aspergatur infirmus. Asperges me domine hysopo & mūdabor, lauabis & super niuē dealbabor. Versus. Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Ver. Et secundū multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Gloria patri. ¶Collecta.

¶Domine deus qui per apostolum tuum locutus es, infirmatur aliquis in uobus inducat presbyteros ecclesiæ ut orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & aleuiabit eum dominus, & si in peccatis sit dimittentur ei. cunctos quæsumus redemptor noster gratia spiritussancti languores istius infirmi cura, & omnia sana uulnera eiusque peccata dimitte, atque dolores cūctos cordis & corporis ab eo expelle, plenamque ei interius exteriusque sanitatem misericorditer redde, ut ope misericordiæ restitutus & sanatus, ad pristina pietatis tuę reparetur officia. Per Christum dominum Amen. ¶Alia.

¶Sana domine infirmum istum cuius ossa turbata sunt & cuius anima turbata est ualde, sed tu domine conuertere & sana eum & animam eius. ¶Alia. Oremus dominum nostrum Iesum Christum, & omni intenta supplicatione rogemus, ut hunc famulum suum N. per angelum suum uisitare. letificare & confortare dignetur. ¶Alia. Parce domine parce famulo tuo ne inæternum irascaris ei quem redemisti Christe sanguine tuo. Qui uiuis & regnas deus. Per omnia secula seculorum. Amen. Tunc lauet pollicem & circumuoluat, lino proximos digitos, & cum pollice intingat sacrum oleum, & per modum crucis singula membra liniat et lino abstergat dicens. Per istam unctionem et per suam piissimam misericordiam indulgeat tibi dominus quicquid peccasti, per uisum: per auditum, per gustum, per odoratum, per tactum Amen. In nomine patris et filij et spirussancti sit tibi hæc unctio olei sanctificati ad purificationem mētis et corporis, et ad omniū absolutionem culparum, ac ad munimem et defentionem contra iacula immundorum spirituum, custodiatque te Iesus Christus, et perducat te ad uitam æternam Amen. Dominus Iesus Christus a pud te sit ut te defendat, intra te sit ut te conseruet, super te sit ut te benedicat. Qui cum cum patre etc. Deinde legatur euangelium ut supra. ¶In unctione infirmi ista p̄scripta tēpore necessitatis sufficiunt scdm doctores.

Ce hoc sacramento tractatum est supra per unicam distinctionem uidelicet. 23.

ORdo sextum ecclesiæ sacramentum, est signaculum quoddam ipsius, & sanctificatio seu consecratio cum signo sensibili uisibili, quo homo masculus ad aliorum sacramentorum dispensationem, hominum gubernationem, & publicorum actuum exercitationem per superiorem potestatem ordinatur. Materia huius sacramenti, non residet sicut in alijs sacramentis, in materia quæ adiungitur, sed apud ministrum, qui spiritualem suam potestatem traducit & confert ordinando. Minister, nemo inferior episcopo, præterquam in minoribus ordinibus, qui quãdoq; ab habentibus authoritatem à domino papa conferũtur. Forma, est expressio usus ordinis, per actũ qui imperatur & traductio potestatis dum dicitur: Accipe uel age hoc uel illud.

¶ Modus benedicẽdi & dispẽsandi hoc sacramẽtũ.

ORdines minores & non sacri sunt quatuor, uidelicet hostiarius, lectorarius, exorcistatus, & accolitatus. Et notandum est quod omnes ordines dari debent & distribui coram altari. Item ordinandi debent prius peccata sua confiteri quam ordinem recipiant. In collatione aũt cuiuslibet ordinis, pontifex ordinandis in eius præsentia constitutis, debet propter simplices prædicere, quem ordinem recepturi sunt. Itẽ debet palam interdicere ne quisquã in susceptione illi' ordinis se furtine ingerere præsumat, pro ut iam dicet. Item dato quolibet ordine, debet ordinatos monere et instituere, qualiter debeãt uiuere, & deo in suscepto ordine ministrare, & ea quę ad ipsum officium noscuntur pertinere. Item omnes ordinandi debẽt se deuote cum tonsura & habitu conuenientibus, cum candelis accensis, & cum præparamentis ordinis quẽ suscepturi sunt congruentibus coram ordinatore præsentare. ¶ Ordinati non debent statim recedere, sed expectent benedictionem episcopalem solennem, quæ communis est, p omnibus ordinatis, & finem Missæ. Item in ordinatione tam primæ tonsuræ quam cuiuslibet ordinis debet ordinans dicere orationes & præfationes iunctis manibus ante pectus. ¶ Illud quoque notandũ est, quod si ordinationes fiant in sabbato quo cantatur. Sitiẽtes, quia unica tantum dicitur lectio, tonsuræ debent immediate fieri post Introitum & omnes minores ordines post Kyrieeleyson successiue dari. Subdiaconi fiunt immediate post Collectam. Diaconi post Epistolam. Et presbyteri post Euangelium. Alijs autem temporibus quando fiunt ordinationes generales, clerici fiũt siue primæ tonsuræ post Kyrieeleyson, uel in sabbato post Pẽthecosten, post Gloria in excelsis deo, Et in terpax hominibus. & c̃. antequam prima collecta dicatur. Cæteri etiam ordines debent distribui (prout sequit̃) seriatim. Et uocentur omnes tõsurandi & ordinandi nominatim & singillatim, quibus ante altare coram pontifice genua flectentibus, ille ad eos uersus, interdicit sub anathematis pœna, ne quis se ad recipiendum primam tonsuram, aut alium ordinem ingerat, qui nõ fuerit examinatus & approbatus, dicens ut sequit̃.

¶ Auctoritate domini nostri Iesu Christi & ecclesiæ, omnibus uobis sub pœna excommunicationis firmiter præcipimus & mandamus, ut nulli serui dominorum, nisi manumissi sint, nulli clerici alterius diocœsis absq; licentia seu literis dimissorialibus sui Episcopi, nulli excommunicati, nulli illegittime nati, nisi fuerit cum eius sufficienter dispensatum, nulli furtiue aut in membris suis enormiter uitiati, nisi ex certa scientia examinatorum probati sint & admissi, nulli ordines minores cum aliquo ordine sacro, aut etiam sacrum cum sacro simul recipiendo. Nulli ætatem sufficientem nõ habẽtes, nulli per saltum. Et nulli qui prophanauerint contra mandata Apostolica, nisi cum eis sufficienter fuerit dispensatum, aut quibus aliud canonicum obstat impedimentum, hic expressum uel non expressum, prę sumant accedere, nec ad hos sacros ordines accedant. Si secus attentatum fuerit à quoquam, decernimus irritum & inane, & pœnam supra dictam excommunicationis se nouerit incurrisse.

¶ Deinde flexis genibus dicit Archidiaconus uel Capellanus.

Postulat hæc sancta mater ecclesia Reuerende pater hos uiros ordinibus aptos consecrari sibi à uestra paternitate. Cui respondet Episcopus.

¶ Vide ut natura, scientia & moribus tales per te introducantur, imo per nos tales in domo domini ordinentur personę per quos diabolus procul pellatur, & clerus domino deo nostro multiplicetur. ¶ Respondet Archidiaconus uel Capellanus.

Quantum ad humanum spectat examen, natura, scientia & moribus digni habentur, & probi cooperatores effici in his deo uolente possunt. Respondeat Episcopus.

Auxiliante domino deo & saluatore nostro Iesu Christo eligimus istos fratres consecrandos. Post hæc prostrato Episcopo & ordinandis cantetur Letania. Et postquam dictum fuerit, ut obsequium seruitutis & c̃. Episcopus surgens & stans uersus ordinãdos baculũ in sinistra manu tenens dicat: Vt hos electos benedicere digneris: Te rogamus audi. Vt hos electos benedicere & sanctificare dignerit Te rogamns audi nos. Vt hos electos benedicere & sanctificare & consecrare digneris Te rogamus audi nos. Et sic ter facto signo crucis super eos, recumbit Episcopus, clero, psequente letaniam

¶ Ordinatio clericorum per primam tonsuram.

SI prima tonsura fuerit danda, detur post Kyrieeleyson siue post Gloria in excelsis deo. Sed quæratur primo, an sint confirmati, quod si non, confirmentur. Confirmatione autem facta dicat episcopus:

Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit cœlum & terram. Sit nomen domini benedictum. Ex hoc nunc & vsq; in seculum. Oremus. Dilectissimi fratres, dominum nostrum Iesum Christum pro his famulis suis, qui ad deponendas comas capitum suorum, p eius amore festinãt, vt donet eis spiritum sanctum, qui habitum religionis in eis perpetuũ conseruet, & à mundi impedimento vel seculari desiderio corda eorum defendat, vt sicut immutantur vultibus, ita manus dextera eius virtutis eis tribuat incrementa, & ab omni cæcitate spirituali vel humana oculos eorum aperiat, & æternæ gloriæ lumen eis concedat. Qui viuit & regnat cum deo patri in vnitate eiusdem spiritussancti de' & c̃. Deinde tondeantur & dicatur. Añ. Tu es domine qui restitues hæreditatẽ meam mihi. Psalmus Conserua me domine. dicitur vsq; ad versum. Dominus pars & cętera. Et tunc quilibet tondendus Dicat versum: Dominus pars hæreditatis meæ. Tu es & cætera. Gloria patri. Tu es dñe qui. Omnibus tonsis dicat episcopus: Oremus.

Præsta quæsumus omnipotens deus, vt hi famuli tui, quorum hodie comas capitum suorum pro diuino amore deposuimus, in tua dilectione perpetua maneãt, & eos sine macula gratia tua in sempiternum custodiat

Per

Per Chr̄m dn̄m nostrum Amen. Deinde dicatur anti. Hi accipiant benedictionem à domino & misericordiam à deo salutari suo: quia hæc est generatio quęrentium dominum. Psalm⁹. Domini est terra & plenitudo eius, or bis terrarum & vniuersi qui habitant in eo, vsq; ad finem. & repetatur antiphona. Hi accipiant benedictionem à domino. Deinde dicat Episcopus Oremus Flectamus genua, Leuate. Collecta,

¶ Adesto domine supplicationibus nostris, & hos famulos tuos benedicere dignare, quibus in tuo nomine sancto habitum sanctæ religionis imponimus, ut te largiente, deuoti in ecclesia tua persistere, & uitam percipere mereantur æternam. Per Christum dominū nostrum Amen. Tunc induat eos superpellicijs dicens.

¶ Induat te dominus nouum hominem qui secundum deum cra tus est in iustitia & sanctitate veritatis. Amen. Oremus. ¶ Omnipotens sempiterne deus, propiciare peccatis nostris, & ab omni seruitute secularis habitus hos famulos tuos emunda, vt dum ignominiā secularis habitus deponunt, tua semper in ęuum gratia perfruantur, & sicut similitudinem tuæ coronæ eos gestare facim⁹ in capitibus, sic tua virtute hęreditatem cōsequi mereantur æternam in cordibus. Per Christum dominum nostrum. Amen. Deinde tradit eis antiphonarium ad tangendum, dicens. Videte vt quod ore cantatis, corde credatis. Et quod corde creditis, operibus cōprobetis. Quo facto aspergat eos aqua benedicta, & det eis benedictionē dicens. Benedicat vos dominus & custodiat, ostendat dominus faciem suam vobis & misereatur vestri, cōuertat dominus vultum suum ad vos, & det vobis pacem. Inuocabo nomen domini dei super vos, vt ille vos benedicat Amen. Et sequitur Benedictio dei patris & cætera. Et informet eos vt deinceps portāt coronam in capitibus suis, & quod omni die sub pœna peccati mortalis legant illum deuotum psalmum. Miserere mei deus, secundum magnam misericordiam tuā. Et quod sub eadem pœna recipiat vnusquisq; formatū suum de tonsura iam recepta.

Instructio Episcopi.

Scire debetis omnes vos clerici ordinati nunc per istam primam tonsuram, vos factos de sorte dei, à communi laicorum hominum consortio segregatos, & inter ministros dei singulari mō applicatos, & propterea omnibus clericorum præuilegijs gaudere vos posse, similiter & feuda ecclesiæ recipere. Pro istis itaq; gratijs & priuilegijs debet quilibet vestrum quotidie legere sub pœna peccati mortalis Psalmum Miserere mei deus. secundum magnam misericordiam tuā. Quem etiam Psal. quilibet legere pro ordinario suo tenetur bis intra quindenam pro sanitate & prosperitate ipsius. Hæc exponuntur in idiomate patriæ propter iuuenenes non intelligentes.

¶ Ordinatio ostiariorum.

¶ Ordinandi ostiarij interrogandi sunt primo. Si omnes primam tonsuram habeant.

¶ Admonitio Episcopi.

¶ Suscepturi filij charissimi officium ostiariorum, videte quæ in domo dei agere debeatis. Ostiariū oportet percutere cymbalum, aperire ecclesiam & sacrarium, & aperire librum ei qui prædicat, quæ in vobis dominus perficiat per suam misericordiam. Amen. Tunc tradat eis claues ecclesiæ & nolam dicens. Accipite hos claues, & sic agite quasi deo reddituri rationem pro his rebus quę in ecclesijs vobis commissis recluduntur. Deinde dicat. Oratio Oremus. Deum patrem omnipotentem fratres charissimi suppliciter deprecemur, vt hos famulos suos benedicere dignetur, quos in officium ostiariorū eligere dignatus est, vt sit eis fidelissima cura in domo dei diebus & noctibus ad distinctiōem certarum horarum, ad inuocādum nomen domini nostrī Iesu Christi, adiuuāte eodem domino nostro Iesu Christo. Qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat de⁹ per omnia secula seculorum Amen. Oremus. Flectamus genua, Leuate. Domine sancte pater omnipotens æterne deus, benedicere dignare hos famulos tuos in officium ostiariorum, vt inter ianitores ecclesiæ tuæ tuo pareant obsequio, & inter electos tuos partem mereātur habere mercedis. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate eiusdem spiritus sancti deus. Per omnia secula seculorū. Amen. Deinde alloquitur ordinandos ad officium lectorum dicens. Elegerunt vos fratres nostri, vt sitis lectores in domo dei nostri, & ideo agnoscite officium vestrum vt impleatis illud. Potens est enim deus augere vobis gratiam perfectionis æternæ. Lectorē oportet legere ei qui prædicat, & lectiones veteris testamenti pronūciare, benedicere panem & omnes fructus nouos, quæ in vobis deus per suam gratiā impleat ad salutem Amen. Deinde tradat eis lectionarium dicens.

¶ Accipite & estote verbi dei relatores habituri si fideliter & utiliter impleueritis officium vestrum, partē cum his qui verbum dei bene ministrauerūt ab initio. Deinde dicat Oremus Oratio.

¶ Dilectissimi deum patrem omnipotentem vt super hos famulos suos quos ad ordinem lectorum dignatur assumere, benedictiōem suam clementer infundat, quatenus distincte legant quæ in ecclesia dei legenda sunt & eadem operibus impleant. Per dominum nostrum Iesum Christum filiū suū, qui cum eo uiuit in secula seculorū Amē. Orem⁹, Flectam⁹ genua. Leuate.

¶ Domine sancte pater omnipotens æterne deus, benedicere dignare hos famulos tuos in officio lectorū, vt assiduitate lectionum instructi sint atq; ordinati, & agenda dicant. & dicta opere compleant, vt in vtroq; sanctæ ecclesiæ filijs exemplo sanctitatis suæ consulāt. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum viuit & regnat in vnitate eiusdē spiritus sancti deus. Per omnia secula seculorum Amen.

¶ Ordinatio exorcistarum. Admonitio Episcopi.

Ordinandi fratres mei dilectissimi in officium exorcistarum, debetis noscere quid suscipitis. Exorcistam oportet exorcismos memoriter retinere, manusq; super energumenos & cathecumenos in exorcizando imponere, dæmones abijcere, & aquam in ministerio effundere, quæ vobis dominus p spiritum sanctum concedat exequi ad salutem. Amen. Tunc tradat eis librum exorcismi ad tangendum dicens.

¶ Accipite & commendate memoriæ, & habitote potestatem imponendi manus super energumenos siue baptizatos siue cathecumenos. Oratio.

¶ Deum patrem omnipotentem fratres charissimi suppliciter deprecemur, vt hos famulos suos, benedicere dignetur in officium exorcistarum, vt sint spirituales imperatores ad abijciendos dæmones de corporibus obsessis cum omni nequitia eorum multiformi. Per unigenitum filium suum dominum nostrū Iesum

 Christum, qui cum eodem uiuit & regnat deus, Per omnia secula seculorũ. Oremus. Flectamus genua Leuate

¶ Domine sancte pater omnipotens æterne deus, benedicere dignare hos famulos tuos in officio exorcistarum, vt per impositionem manuum suarum & oris officium, potestatem & imperium habeant spirituũ immundorum nequitiam per verbum filij tui domini nostri Ihesu Christi, coercendi, atq; probabiles sint medici ecclesiæ tuæ, gratia curationum, virtuteq; cœlesti confirmati. Per eundem dominum nostrũ Iesum Christum filium tuum qui tecum viuit & regnat in vnitate eiusdẽ spiritussancti deus, Per oĩa secula seculorũ. Amẽ.

¶ Ordinatio Acolithorum. Admonitio Episcopi.

SVscepturi fratres charissimi accolithorum officium, pensate quid suscipitis. Acolitum oportet cæroferarium ferre, luminaria accendere, uinum & aquam ad eucharistiam ministrare, quæ vobis dominus digne exequi concedat per suã misericordiã Amẽ. Deinde tradat eis cæroferarium cum cæreo extincto, ad tangendum ambabus manibus dicens:

¶ Accipite cæroferarium cũ cæro, & sciatis vos ad accendenda luminaria ecclesię mancipari in nomine domini Amen. Postea tradat eis vrceolum vacuum ad tãgendum dicens

¶ Accipite vrceolum ad suggerendum vinum & aquam in euchristiam sanguinis Christi, in nomine domini. Amen. Oremus.

¶ Deum patrem omnipotentem fratres charissimi suppliciter deprecemur, vt hos famulos suos benedicere dignetur in ordinem accolithorum, quatenus lumẽ uisibile manibus præferentes, lumen quoq; spirituale moribus præbeant, adiuuãte domino nostro Iesu Christo, qui cum eo & spiritu sancto viuit & regnat deus p omnia secula seculorum. Amen. Oremus. Flectamus genua. Leuate.

¶ Domine sancte pater omnipotens æterne deus, qui per Iesum Christum filium tuum dominum nostrũ & apostolos eius, lumen claritatis in tuę hũc mundũ misisti, quiq; vt mortis nostræ antiquum abolores chyrographum glorioso illum crucis vexillo affigi, ac sanguinem & aquam ex latere illius pro salute generis humani affluere voluisti, benedicere dignare hos famulos tuos in officium accolitorum, vt ad accẽdendum lumen ecclesiæ tuæ, & ad suggerẽdum vinum & aquam ad conficiendum sanguinem Christi filij tui in offerenda eucharistia sanctis altaribus tuis fideliter subministrent. Accende domine mentes eorum & corda ad amorem gratiæ tuæ, vt illuminati vultu splendoris tui fideliter tibi in ecclesia tua sancta deseruiant. Per eundem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum viuit & regnat in vnitate eiusdem spiritussancti deus. Per omnia secula seculorum Amen. Oremus.

¶ Domine sancte pater omnipotens, æterne, qui ad Moysen & Aaron loquutus es, vt accenderentur lucernę in tabernaculo testimonij, benedicere & sanctificare dignare hos famulos tuos, vt sint acoliti in ecclesia tua. Per Christum dominum nostrum. Amen. Oremus

¶ Omnipotens sempiterne deus, fons lucis & origo bonitatis, qui per Iesum Christum filium tuum lumen verum mundum illuminasti, eiusq; passionis mysterio redemisti, benedicere dignare hos famulos tuos quos in officiũ accolitorũ cõsecramus, poscẽtes clemẽtiam tuam, vt eorum mẽtes lumine scientię tuę illustres, & pietatis tuæ rore irriges, vt ita perceptum ministerium auxiliante te peragant, quod ad eternam remunerationem peruenire mereantur. Per eundem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum viuit & regnat in vnitate eiusdem spiritussancti de⁹, Per omnia secula seculorum. Amen. Tunc informet eos vt bene & honeste viuant dicens.

¶ Legitur enim primi Paralipomenõ decimo quinto capit. Quod Dauid ministeria domus dei amplians, ianitores instituit & cantores. Et Salomon exorcistas inuenit. Hæc omnia ecclesia in nouo testamento imitata est. Habet enim ianitores quos ostiarios appellam⁹, quorum est officium ecclesiam dei apperire fidelibus, & claudere infidelibus. Hoc intelligitur mystice videlicet quod corda vestra, quæ secundum Apostolum, templum sunt spiritussancti, claudatis diabolo, & per virtuosam vitam aperiatis deo. Item secundo facti estis lectores, vt videlicet publice & in alto loco lectiones, legere possitis in ecclesia dei, tam ueteris quam noui testamenti. Et tunc primo officium vestrum impleueritis, dum illa quæ legitis operibus comprobetis. Item tertio, facti estis exorcistę, & secundum Isidorum, exorcista adiurans siue increpator vocatur. Hinc officium vestrum est, quod per verba oris vestri & manuum vestrarum impositionem malignum spiritum à corporibus obsessis eijcere poteritis, quia estis spirituales imperatores diaboli. Sed malignum spiritum à corporibus obsessis minime eijcere poteritis, nisi primo à vobis ipsum diabolum id est peccata mortalia eijeceritis. Item quarto facti estis acoliti. Accoliti græce cæroferarij siue accensores luminum nuncupantur. Tunc enim recte luminaria ecclesiæ accendites, dum per bona opera vestra alijs lucis exempla demonstratis. Etiã accoliti debent uinum & aquam ministrare ad eucharistiã. Quod tunc recte fit dum per castam vitam vestram vos ipsos deo hostiam offeratis. Quibus gratijs attentis & pensatis in reconpensam deo obligati estis singulis diebus dicere septem psalmos pœnitentiales cum letania sub pœna peccati mortalis. Et cum hoc quiuis vestrum intra hinc & proximum quindenam flexis genibus septẽ psalmos cum letanijs pro bono & fœlici statu reuerendissimi patris & domini. D. nostri gratiosi archiepiscopi inclitæ ecclesiæ Coloniensis, & sub pœna excommunicationis nullus recedat ante finem missæ, & nisi habeat formatũ suũ secum super ordinibus nunc susceptis.

¶ Ordinatio subdiaconorum.

Episcopus ordinaturus Subdiaconos sic proclamet: Si quis habet aliquid contra hos viros, aut propter deum dimittat, aut cum fiducia exeat & dicat. Veruntamen memor sit conditionis suæ. Et tũc alloquitur eos dicens. Adepturi fratres charissimi officium subdiaconatus, sedulo attendite quale ministerium vobis traditur. Subdiaconum oportet aquam ad ministerium altaris præparare, pathenam & calicem ad altare deferre & diacono ministrare, pallas altaris & corporales abluere, vbi corporales pallæ totæ fuerint, nullum aliud lintheamen debet lauari, ipsa lotionis aqua in baptisterium debet effundi. Et ideo si vsq; nunc fuistis tardi ad ecclesiam, ammodo debetis esse assidui, si vsq; nunc somnolenti, ammodo vigilantes, si vsq; nũc ebriosi ammodo sobrij, si vsq; nũc impuri, ammõ casti. Si usq; nunc aliquo vitio polluti, ammõ mũdi esse debetis. Ideo vos admoneo, vt tales vos exhibeatis, quatenus deo placere possitis. Deinde tradat duobus uel tribus calicem vacuum

tum cum patena ad tangendū ambabus manibus dicens

¶ Accipite potestatem præparandi & offerendi calicem cum oblata uino & aqua ad conficiendum in eo pro salute uiuorum & mortuorum, corpus & sanguinē domini nostri Iesu Christi. Qui uiuit & regnat cum deo patre in unitate spiritus sancti deus. Per omnia secula seculorum Amen. ¶ Interim cantetur antiphona. Calicem salutaris accipiam & nomen domini inuocabo, cum isto psalmo. Credidi propter qđ locutus sum. Et post quemlibet uersum repetatur antiphona. Post hoc illis genua flectentibus Episcopus stans cum baculo dicat in modum Capituli.

¶ Deū ac dominum nostum fratres charissimi suppliciter depræcemur, ut sup seruos suos q̄s ad subdiaconatus officium uocare dignatus est, infundat benedictionem suam & gratiam, ut in conspectu eius fideliter seruientes, prædestinata sanctis præmia cōsequātur, adiuuante domino nostro Iesu Christo, qui cum eo & spiritu sancto uiuit & regnat deus per omnia secula seculorum, Amen. ¶ Tunc conuersus ad altare dicat. Oremus. Diaconus. Flectamus genua. Leuate. Et mox conuersus ad ordinandos illis genua flectentibus, dicat in modum Capituli.

¶ Domine sancte pater omnipotēs æterne deus, benedicere dignare hos famulos tuos quos ad subdiaconat⁹ officium eligere dignatus es, ut eos in sacrario tuo sancto, strenuos solicitosq; cœlestis militiæ institutas excubitores, sanctisq; altaribus tuis fideliter subministrent, & requiescat super eos spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus concilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & repleas eos spiritu timoris tui, & eos in ministerio tuo diuino confirmes, ut obedientes facto atq; dicto parentes, tuam gatiam consequantur, Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum uiuit & regnat deus. per omnia secula seculorum ¶ Deinde ponat in sinistro brachio cuiuslibet manipulum dicens.

¶ Accipe manipulum, per quem designatur fruct⁹ bonorum operum. In nomine patris & filij, & spirit⁹ sancti Amen. Medio tempore cantetur, Responsorium. Te sanctum dominum. ¶ Deinde legat in modū capituli super ordinandos.

Inuestione horum manipulorum subnixe te domine depræcamur, ut hi famuli tui operētur in temporali couersatione, quatenus exemplo priorum patrum in futuro mereantur perhēniter gaudere. Per Christum dominum nostrum Amen. ¶ Post hæc imponet tunicellam cuilibet & retrahet præterquam ultimo, cui induat totaliter dicens. ¶ Induat te dominus uestimento salutis & tunica iustitiæ. In nomine patris & filij & spiritus sancti Amen. Et interim cātetur Responsorium. Iustum deduxit dominus. Deinde tradat duobus uel tribus simul librum epistolarū dicens. ¶ Accipite librum epistolarum, & habere potestatem legendi eas in ecclesia sancta dei. In nomine patris & filij & spiritus sancti Amen.

¶ His itaq; peractis, reponat Episcopus se super sedem suam, & informet ordinatos dicens,

Vos inquam electi, qui sacrum ordinem subdiaconatus suscepistis, scire deberis quod secundum iura, ordines sacri non dantur nisi in certis temporibus in iure expressis, & ante collationem sacrorum ordinum ecclesia præmittit certas lectiones ueteris testamenti, & etiam noui. In signum huius quod ad hos ordines nemo debet promoueri nisi peritus in ueteri & nouo testamentis quia sacro isto ordine suscepto, obligatur unusquisque ad septem horas canonicas singulis diebus legendas, quæ sumptæ sunt ex utroq; testamēto. Et attēto q̄ subdiaconi obligātur ad horas Canonicas, nemo ad hunc ordinē promoueri debet, nisi sit puisus de competenti uitæ, ut non habeat necessario acquirere uictum & amictū aliunde, puta per mercantiam & alia negotia secularia, quia iuxta Apostolum: Nemo militās deo, immiscet se secularibus negotijs, ut eo liberius deo uacare ualeat, quia per istum ordinem estis penitus à mundo abscisi, & caueant super omnia, ne quis cōficto uel falso titulo præsumat accedere. Et quilibet uestrū saluis horis canonicis infra hinc & proximam quindenam dicere debet tres primos nocturnos Psalterij, p bono & felici statu reuerēdissimi patris ac domini D. nostri gratiosi archiepiscopi inclitæ ecclesiæ Colonieñ, & sub pœna excommunicationis, nullus recedat ante finem missæ, & nisi habeat formatum suum secum super ordinibus nunc susceptis.

¶ Post hæc surgat episcopus, & conuertens se ad populum, baculum in manu tenens dicat. Pax uobis Respondente clero. Et cum spiritu tuo. Et conuersus ad altare legat collectam diei concludendo cum collecta: Exaudi quæsumus domine preces supplicum, & deuoto tibi pectore famulantes, perpetua defensione custodi, ut nullus persecutionibus impediti, liberam seruitutem tuis semper exhibiamus officijs. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum &c. qui tecum uiuit & regnat deus, Per omnia secula seculorum Amen.

¶ Deinde unus ordinatorum legat epistolam, qua lecta cantetur Graduale, uel id quod cantandum est.

¶ Ordinatio diaconorum.

¶ Finita epistola ac graduali clametur: Accedant ordinādi ad subdiaconatum. Deinde archidiaconus uel capellanus alloquitur episcopum dicens.

Postulat sancta mater ecclesia reuerēde pater, ut hos præsentes subdiaconos ad onus diaconi ordinetis. Et quærat episcopus. Scis illos dignos esse. Respondet. Quantum humana fragilitas nosse sinit, & scio & testificor ipsos dignos ad onus huius officij. Et mox subiungit Episcopus: Auxiliante domino deo & saluatore nostro Iesu Christo, eligimus hos præsentes subdiaconos ad ordinem diaconatus. Si quis autē habeat aliquid contra illos pro deo cum fiducia exeat & dicat. Veruntamen memor conditionis suæ. Post hęc alloquitur ordinandos dicens: Promouendi dilectissimi ad Leuiticum ordinem, cogitate magnopere ad quantum gradum ecclesiæ ascenditis. Diaconum enim oportet ministrare sacerdoti ad altare, baptizare & prædicare uerbum dei, quæ uobis dominus concedat per suam gratiam ad salutem. Deinde stans & baculum in manu tenens dicat: Communem uotum communis oratio prosequatur, ut in totius ecclesiæ prece, qui in diaconatus ministerium præparātur Leuiticæ bñdictionis ordine clarescāt, & spūa

li conuersatione præfulgentes, gratia sanctificationis eluceant. Præstante domino nostro Iesu Christo, qui qui cum patre & spiritusancto uiuit & regnat deus in secula seculorum Amen.

¶Deinde eis genua flectentibus stãs uersus ad eos dicat legendo hanc præfationem. Oremus.

¶Dilectissimi deũ patrẽ omipotẽtẽ ut supra hos famulos suos quos ad sacrum ordinẽ diaconatus assumere dignatus est, benedictionis suæ gratiam clementer infundat, eisq; consecrationis indultę propitius dona concedat, & preces nostras clementer exaudiat, ut quæ nostro gerẽda sunt ministerio, suo benign⁹ prosequatur auxilio, & quos sacris exequendis ministerijs pro nostra intelligentia credimus offerendos, sua bñdictiõe sanctificet, & cõfrmet ut p̄destinata sc̄tis p̄mia consequantur, Per unigenitum filium suum dominum nostrum Iesum Christum, qui cum ip̄o patre & spiritu sancto uiuit & regnat deus. Et mox ep̄s surgentibus ipsis subiungat præfationem sequẽtem iunctis manibus ante pectus dicens. Per omnia secula seculorum. Amen. Dominus uobiscum. Et cum spiritu tuo, Sursum corda. Habemus ad dominum. Gratias agamus domino deo nostro. Dignum & iustũ est. Vere dignum & iustum est, æquũ & salutare. Nos tibi semper & ubiq; gratias agere domine sancte pater omnipotens æterne deus, Honorum dator ordinumq; distributor, atq; officiorum dispositor, qui in te manens innouans omnia, & cuncta disponis, qui per uerbi uirtutem sapientiamq; tuam Iesum Christum filium tuũ dominum nostrum, sempiterna prouidentia singula præparas, & singulis quibusq; temporibus aptanda dispensas. Cuius corpus ecclesiam uidelicet tuam cœlestium gratiarum uarietate distinctam, suorumq; cõnexam distinctione membrorum legem mirabilem totius compaginis unitam in augmentum templi tui crescere dilatariq; largiris sacri numeris seruitut ẽtrinis gradibus ministrorum nomini tuo militare constituens, electis ab initio Leui filijs, qui in mysticis operationibus domus tuæ fidelibus excubijs permanentes, hæreditatem benedictionis æternæ sorte perpetua possiderent. Super his quoq; famulos tuos quęsumus domino placatus intende, quos sacris tuis altaribus seruituros in officiũ diaconij suppliciter dedicamus. Et nos quidem tanquam homines diuini sensus & summæ rationis ignari horum uitam quantum possum⁹ æstimamus. Te autẽ domine ea quæ nobis sunt ignota nõn transeunt, te occulta non fallunt. Tu cognitor es secretorum, tu scrutator es cordium, tu horum uitã cœlesti poteris examinare inditio, quo semper preuales & admissa purgare, & ea quę agẽda sunt cõcedere.

¶Deinde cãtet chorus uersus de All. Paracletus. Et solus episcopns manus imponat super caput cuiuslibet dicẽs: Accipe spiritum sanctum ad robur & ad resistẽdum diabolo & tentationibus eius. Quo facto dicat episcopus in pristino tono. Emitte in eos quesumus domine spiritum sanctum, quo in opus ministerij tui fideliter exequendi septiformis gratiæ tuę munere roborentur, & abundet in eis totius forma uirtutis, autorita modesta, pudor constans, innocentiæ puritas & spirsitalis obseruantiæ disciplina. In moribus eorũ præcepta tua fulgeant, ut suæ castitatis exemplo imitationem sanctam plebis acquirant, & bonum conscientiæ testimonium præferentes in Christo firmi & stabiles preseuerent, dignisq; successibus de inferiori gradu per gratiam tuam potiora capere mereantur. ¶Et submissa uoce prosequat̃. ¶Per eundem dominũ nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum uiuit & regnat in unitate eiusdem spiritussancti. Deinde chorus cantet Offertorium. Elegerunt apostoli Stephanum. Vel Responsorium. Stolam iucunditatis. Et Episcopus sedendo uel circumeundo imponat cuilibet super sinistrum brachium stolam dicens. In nomine patris & filij & spiritussancti, accipe stolam iucunditatis, quam immaculatam perferas ante tribunal Christi, &, agnosce officium tuum atq; impleas illud, potens est enim deus augere tibi gratiam Amen.

¶Tunc chorus cantet Responsorium. Leuita Laurentius. Et Episcopus aptatam dalmatiam imponat cuilibet & retrahat, sed ultimo induat totaliter, dicẽs.

¶Induat te dominus uestimento salutis, & circundet te semper indumento lætitiæ. In nomine domini Amen. ¶Postea dicat Collectam sequuẽtem.

¶Domine sancte spei, fidei, gratiæ & perfectuum munerator, qui in cœlestibus & terrenis angelorum ministerijs ubiq; dispositis per omnia elementa uolũtatis tuæ diffundis effectũ, hos quoq; famulos tuos spiritali dignate illustrare aspectu, ut tuis obsequijs expediti, sanctis altaribus tuis ministraturi, puri accrescant, & indulgentia tua puriores eorum gradu, quos Apostoli tui in septenario numero (beato Stephano duce ac præuio) spiritu sancto authore elegerunt, digni existant, & uirtutibus uniuersis quibus tibi seruire oportet instructi, dono spiritussancti polleant. Per dominũ nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum uiuit & regnat in unitate eiusdem spiritu sancti deus per omnia secula seculorum Aamen.

¶Postea tradat duobus simul uel tribus per ordinem librum Euangeliorum tangendum ambas manibus dicens. ¶Accipire potestatem legendi euangeliũ in ecclesia dei, tã pro uiuis quam pro mortuis. In nomine domini Amen ¶Et interim canteturantiphona. Euntes in mundum uniuersum. Quo facto Episcop⁹ uersus ad altare, dicat. Oremus. Et dicamus. Flectamus genua. Leuate. Et conuersus ad ordinandos, illis genua flectentibus, dicat.

¶Exaudi domine preces nostras, & super hos famulos tuos spiritum tuæ benedictionis emitte, ut cœlesti munere ditati, & tuæ maiestatis gratiam possint acquirere, & bene uiuendi alijs exemplum præbere. Per Christum dominum nostrum Amen. ¶Deinde sedendo informet eos ut honeste & sancte uiuant, dicens.

¶Informatio.

LEgitur, quod in ueteri testamento ex duodecim tribubus una, scilicet leui, electa est ut tabernaculo dei, eiusq; sacrificijs ritu perpetuo deseruiret, quorum hodie charissimi filij, & nomen & officiũ tenetis, quia ad ministerium tabernaculi testimonij, id est, ecclesiæ dei electi estis in leuitico officio, quæ semper in procinctu posita incessabili pugna contra inimicos dimicat. Vñ & Apostolus: Nõ est inqt, nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus prĩcipes, & ptãtes, aduersus mũdi rectores tenebrarũ harũ, contra spiritualia neqtiæ tela in cœlestib⁹, q̃ ecclesiam dei ueluti tabernaculum portare & munire debetis ornato sancto, p̄dicatu diuino, exemplo perfecto

cto. Leui, idest, diaconi dicuntur assumpti uel ministri dei. Et uos filij, qui ab hęreditate paterna nomen accepistis, estote assumpti à carnalibus desiderijs, à terrenis concupiscentijs, quæ scdm beatum Petrū, militant aduersus animam. Estote inquam, nitidi, mundi, puri, casti, sicut decet ministros Chri, & dispẽsatores mysteriorū dei, ut digni addamini & muniamini ecclesiæ gradꝰ, ut hęreditas, & tribus amabilis dñi esse mereamini. Et q cōministri & cooperatores estis corporis & sanguinis domini, estote ab omni illecebra carnis alieni, sicut ait scriptura: Mūdamini qui fertis uasa domini. Cogitate beatum Stephanū merito præcipuæ castitatis ab Apostolis ad istud officium electum. Curate ut cuius euangelium ore annunciatis, uiuis operibus exponatis, ut de uobis dicat: Beati pedes euangelizantiū pacem, euangelizantium bona, habete pedes uestros calceatos sanctorū exemplis, in præparatione euangelij pacis, quod uobis dominus concedat per gratiam suam Amen.

¶Vos inquam obligati estis ad septem horas canonicas, & dicetis infra hinc & proximos quatuordecim dies tres sequentes nocturnos, uidelicet incipiendo à quinta feria. Saluum me fac deus, usq; ad Dixit dominus domino meo, pro gratiosissimo domino Coloniensi. Et quod non recedant ante finem missæ, & quod secum recipiant formata super ordine iam recepto. Deinde legat Euāgeliū ab uno nouiter ordinato.

¶Ordinatio presbyterorum

¶Finito Euangelio Archidiaconus clamat alta uoce dicens.

¶Accedant qui ordinandi sunt ad ordinem presbyterij. ¶Et mox singillatim & nominatim eos uocat. Tunc illi more diaconorū parati amictu alba stola & manipulo, tenentes planetas super brachia complicatas, & candelas accensas in manibus bini & bini corā ordinatore accedāt, & corā eo se in modū choreæ disponunt. Omnibus ergo hoc ordine dispositis. Archidiaconus, dicit alta uoce in tono lectionis.

¶Postulat sancta mater ecclesia. Reuerēde pater ut hos præsentes diaconos ad onus presbyterij ordinetis Et querat Episcopus.

¶Sis illos dignos esse? Respōdet ¶Quantū humana fragilitas nosse sinit, & scio & testificor ipsos dignos esse ad onus huius officij Et mox subiungit Episcopus,

¶Auxiliante domino deo & saluatore nostro Iesu Christo, eligimus hos præsentes diaconos ad ordinem præsbyterij. Si autem habeat aliquid contra illos, pro deo & propter deum cum fiducia exeat & dicat, Veruntamen memor sit conditionis suæ.

Tunc dicat Episcopus sedendo.

¶Consecrandi fratres charissimi in præsbiteratus officium, illud digne suscipere atq; laudabiliter exequi studeatis. Sacerdotem etenim oportet offerre, benedicere, præesse, prædicare & baptizare. Cum magno qp pe timore ad tantum gradum ascendendum est atq; prouidendum ut cœlesti sapientia probi mores, & diuturna iustitię obseruatio ad id electos cōmendet. Vnde dominus præcipiens Moysi ut septuagita uiros de uniuerso cœtu in adiutorium suum eligeret, quibus spiritus sancti dona diuideret, suggessit, q̄s tu nosti quod senes populi sint. Vos siquidem in septuaginta uiris & senibus signati estis, si per spiritum septiformem decalogum legis custodientes, probi & maturi in scientia, similiter & opere estis. Sub eodem quoque ministerio & eadem figura in nouo testamento, dominus septuaginta duos elegit, atque binos ante se in prædicatione misit, ut docerent uerbo simul & facto ministros ecclesiæ suæ, fide & opere debere esse perfectos, seu geminę dilectionis, dei uidelicet & proximi uirtute fundatos. Tales itaq; esse studeatis, ut in adiutorium Moysi, & duodecim Apostolorum, episcoporum uidelicet catholicorum, qui per Moysen & apostolos figurantur, digne per gratiam dei eligi ualeatis. Hinc certe mira uarietate ecclesia sancta circundatur, ornatur & regitur, cum alij in ea pontifices, alij iunioris ordinis sacerdotes, diaconi, & diuersorum ordinum uiri consecrantur, & ex multis & alternæ dignitatis membris, unum corpus Christi efficitur.

¶Itaq; dilectiss mi, quos ad nostrum adiutorium fratrum nostrorum arbitrium consecrandos elegit, seruate in moribus uestris castæ ac sanctæ uitæ integritatem. Agnoscite quid agitis, imitamini quod tractatis, quatenus dominicæ passionis mysterium celebrantes, mortificare membra uestra à uitijs & concupiscentiis omnibus procuretis. Sit doctrina uestra spiritualis medicina populo dei. Sit odor uitæ uestræ delectamentum ecclesiæ Christi, ut prædicatione atque exemplo ędificetis domum familiæ dei, quatenus nec nos de uestra prouectione, nec uos de tanti officij susceptione damnari a domino, sed remunerari potius mereamini. Quod ipse uobis concedat per gratiam suam Amen.

¶Tunc duo presbyteri induti casulis binos & binos, ante sedem pontificis ducant, & eis genua flectētibus, quærat episcopus. Sunt digni? Respondeant presbyteri, digni sunt. Iterum episcopus, Sunt iusti? Respondeat presbyteri: Iusti sunt. Episcopus. Dignos & iustos faciat illos deus in suo semper seruitio manere. Respondeatur, Amen.

¶Iterum interrogat episcopus ordinandos, Vultis presbyterij gradum in nomine domini accipere? Respondeat unusquisq; pro se, Volo. Episcopus. Vultis in eodem gradu quantum præualetis & intelligitis secundum Canonum sanciones iugiter manere? Respondeant, Volo. Iterum episcopus. Vultis episcopo uestro ad cuius parrochiam ordinandi estis obediẽntes & consentientes esse, secundum iustitiam in ministeriū uestrū? Respōdeat unusquisq; ordinādorū ponēdo primos duos digitos utriusq; manꝰ sup librū pōtificalē, dicēs: Volo, & hoc deo & sctis eiꝰ ita in pñentia promitto, ꝓut scio & adimplere ualeo. Sic me deus adiuuet & omnes sancti eius &c.

¶Tunc subiungit episcopus dicens: Voluntatem uestram bonam & rectam, deus ad perfectionem sibi placitam perducere dignetur. Amen.

¶Tunc episcopus flexis genibus mitra deposita incipiat. Veni sancte spiritus &c. Et prosequente choro, ipse statim surgens resumpta mitra, manus cū astātibus sacerdotibus super capita singulorum ponat, ipsis genua flectentibus, dicens cuilibet. Accipe spiritū sanctum per impositiōem maunum nostrarum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta erunt. Et interim cātetur Antiphona. Accipite spiritū sanctum. Post hęc episcopus stans cū baculo, manū dexterā suspēsam tenens, dicat

dicat hanc orationem.

¶ Oremus dilectissimi deum patrem omnipotentem, ut super hos famulos suos quos ad presbyterij munus legit, cœlestia dona multiplicet, ut quod eius dignatione suscipiunt, ipsius consequantur auxilio. Per dominum nostrum Iesum Christum.

¶ Tunc conuersus ad altare dicat. Oremus. Diaconus. Flectamus genua, Leuate. Et mox uersus ad ordinandos genua flectentes dicat.

¶ Exaudi nos quæsumus domine deus noster, & super hos famulos tuos benedictionem sancti spiritus & gratiæ sacerdotalis infunde uirtutem, ut quos tuæ pietatis aspectibus offerrimus consecrandos, perpetua tui muneris largitate prosequaris. Per dominum nost. & cætera. in unitate eiusdem spiritus sancti. ¶ Deinde ipsis insurgentibus Episcopus iunctis manibus, ante pectus, dicat uoce mediocri hanc præfationem.

¶ Per omnia secula seculorum. Amen. Dominus uobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad dominũ. Gratias agamus domino deo nostro. Dignum & iustum est.

¶ Vere dignum & iustum est, æquum & salutare. Nos tibi semper & ubique gratias agere, domine sancte pater omnipotens æterne deus, honorum dator & distributor omnium dignitatum, per quem proficiunt uniuersa, per quem cuncta firmantur amplificatis semper in melius naturæ rationabilis incrementis per ordinem congrua ratione dispositis, unde & sacerdotales gradus atque officia Leuitarum sacramentis mysticis instituta creuerunt, ut cum põtifices summos regẽdis pluris præfecisses ad eorum societatis & operis adiumentum, sequentis ordinis uiros & secundæ dignitatis eligeres. Sic & in hæremo per septuaginta uirorum prudentium mentes Moysi spiritum propagasti, quibus ille adiutoribus usus in populo, innumerabiles multitudines facile gubernauit. Sic & in Eleazarũ & Ithamarum filios Aaron paternæ plenitudinis abundantiam transfudisti, ut ad hostias salutares & frequentioris officij sacramenta ministerium sufficeret sacerdotũ. Hac prouidentia domine Apostolis filij tui doctores fidei comites addidisti, quibus illi orbem totum fœcundis prædicationibus impleuerunt. ¶ Qua propter infirmitati quoque nostræ domine quæsumus hæc adiumẽta largire, qui quanto fragiliores sumus tanto his pluribus indigemus.

¶ Da igitur quæsumus omnipotens pater in hos famulos tuos præsbyterij dignitatem, innoua in uisceribus eorum spiritum sanctitatis, ut acceptum à te de cus secundi meriti munus obtineant, censuramque morum exemplo suæ conuersationis insinuent. Sint prouidi cooperatores ordinis nostri, ut luceat in eis totius forma iustitiæ, ut bonam rationem dispensationis sibi creditæ reddituri, æternæ beatitudinis præmia consequantur.

¶ Quod sequitur legatur plane sine nota. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum uiuit & regnat in unitate eiusdem spiritus sancti deus Per omnia secula seculorum. Amen.

¶ Postea cantetur Responsorium, Tollite iugũm. Et Episcopus reflectens oratorium cuilibet dicens:

¶ Accipe iugum domini. Iugũ enim eius suaue est, & onus eius leue, in nomine domini Amen. Deinde imponat casulam cuilibet antependentem, sed retro plicatam manentem dicens.

¶ Accipe uestem sacerdotalem, per quam charitas intelligitur. Potens est enim dominus augere tibi charitatem & opus perfectum. Respõdeatur. Deo gratias Et cantetur medio tempore Responsorium Sint lumbi uestri præcinti.

¶ Deinde Episcopus reuersus ad altare, conuersus ad eos, ipsis genua flectentibus dicat orationem hanc:

¶ Deus sanctificationum omnium author, cuius uera consecratio plenaque bñdictio est, tu domine super hos famulos tuos quos præsbyterij honore dedicamus munus tuæ benedictionis infunde, ut grauitate actuũ & censuræ uiuendi præbeant se esse seniores. His instituti disciplinis, quas Tito & Timotheo Paulus exposuit, ut in lege tua die ac nocte, omnique tempore meditantes, quod legerint credant, quod crediderint doceant, quod docuerint imitentur, Iustitiam, constantiam, misericordiam, fortitudinem, cæterasque uirtutes in se ostendant, exemplo præbeant, ammonitione confirment ac purum atque immaculatum ministerij sui domum custodiant: & per obsequium plebis tuæ panem & uinum in corpus & sanguinem filij tui immaculati benedictione transforment, & inmobili charitate in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, in die iusti & æterni iudicij dei, conscientia pura, fide uera, spiritu sancto pleni persoluant. Per eundem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum uiuit & regnat in unitate eiusdem spiritus sancti deus & c.

¶ Deinde Episcopus deposita mitra, flexis genibus ante altare incipiat alta uoce: Veni sancte spiritus, reple tuorum corda & c.

¶ Quo dicto Episcopus resumpta mitra lauet manus suas. Et accepto oleo cathecuminorum, ungat manus cuiuslibet, incipiens à pollice dextro ad indicem sinistrum Et postea à pollice sinistro ad indicem dextrum, dicens:

¶ Consecrare & sanctificare dignare domine manus istas per istam unctionem & nostram benedictionem, & quæcunque consecrauerint consecrentur, & quæcunque benedixerint benedicantur & sanctificentur, in nomine domini nostri Iesu Christi. Et ordinandus respondeat. Amẽ. Interim cantetur. Infunde unctionem. Cum sequentia. Sancti spiritus, Et ad quemlibet uersum repetatur, Infunde & cætera.

¶ Quo facto Episcopus lauet manus suas, & accipiens calicem cum uino & aqua & patenam desuper cum oblata, choro cantãte Responsorium. Vere fœlicem præsulem, tradat eum cuilibet inter indicẽ & medium ad tangendum pedem calicis, & oram patenæ dicens:

¶ Accipe potestatem offerẽdi deo sacrificium, missamque celebrandi tam pro uiuis quam pro defunctis, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Respondetur. Amen.

¶ Deinde Episcopus accepto baculo dicat hanc orationem.

¶ Deus cui omnis potestas & dignitas famulatur, da his famulis tuis prosperum officij sui ac dignitatis effectum, ut in confectione sacri corporis &

& preciosi sanguinis dilecti filij tui, te super omnia diligant & in omnibus timeant, tibiq; iugiter placere contendāt. Per Christū dominū nostrū ¶ Tūc Episcopus circuens dicat ad singulos. Pax tecum. Et det eis osculum, & recommendet se singulorum orationibus dicēs. Recommendo me orationibus tuis. Quo facto, detur benedictio sacerdotalis. ¶ Benedictio dei patris omnipotentis, & filij, & spiritus sancti, descendat super uos, ut sitis benedicti in ordine sacerdotali, & offeratis placabiles hostias pro peccatis atq; offensionibns populi, omnipotenti deo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Respondetur. Amen. Postmodum ponat se. Episcopus ad sedem suam reuertendo se ad ordinatos exhortando eos ut cōsiderent qualem ordinem susceperint, dicens ad eos. ¶ O uos sacerdotes, attendite uerbum domini, 2. Regum 2. cap. scriptum Suscitabo mihi sacerdotem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet. Quæ uerba de sancto sacerdote & propheta Samuele dominus loquutus est. Simili modo ad hoc sacerdotes à deo ex sua infinita bonitate electi sunt, ut iuxta cor suum & uoluntatem eis semper uiuant. Vnde Bernardus. O uos sacerdotes, considerate inenarrabilem ordinis sacerdotalis excellentem dignitatem, qđ vos deus non solum præ cæteris hominibus, uerum etiam præ cunctis creaturis honorauit, quas ad laudem & gloriam nominis sui creauit inquiens: Ego elegi uos de mundo ut eatis & fructum afferatis, & fructus uester maneat. Ego elegi uos, scilicet ad ordinem sacerdotalem, ut in eo eatis, prædicando, docendo, & fideliter operando, ut fructus uester maneat, æternaliter regnando. Charissimi, grandis est dignitas ordinis sacerdotalis, sed grandissimā ruinam malorum sacerdotum attendite, si deo peccando non obedieritis. Quod in dignitate grandi estis, apostolorum princeps est author, inquiens: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Sacerdotes vocati sunt domini & dei nostri ministri, cœli ianitores & animarum pastores, quibus claues regni cœlorum traditi sunt, quibus oues familiæ dei commissæ sunt. Hæc diximus, vt cognoscatis grandem vestram dignitatem ordinis, quem hodie recepistis, sed reuera ruina malorum sacerdotum est tam grandis tam que terribilis, ut ineffabilis sit, difficile quoque cogitatu. Sunt enim mali sacerdotes genus reprobum, diabolicum sacerdotium, gens iniqua, populus perditionis. Tot mortibus digni sunt, secundum Gregorium, quot exempla perditinis ad subditos transmittunt. Cū causæ ruinæ populi sint sacerdotes mali, reddituri sunt rationem nedum de suis delictis, sed omnium quorum abutuntur donis. Ideo dicit Bernardus: Miror cuius ordinis sint sacerdotes. In apparatu vestium habent se ut milites, in aggregatione bonorum temporalium vt laici, in receptione spiritualium vt clerici. Non militant vt milites, non laborant ut laici, non euangelizant vt clerici, ergo nullius ordinis sunt. Ibunt ergo vbi nullus est ordo, sed vbi perpetuus horror inhabitat. A quo nos omnes custodiat Iesus Christus dominus noster. Qui viuit & regnat cum deo patre. &c.

¶ Post hæc cuilibet ordinatorū solet iniūgi tres missæ speciales, Prima de spiritu sctō, pro salute Reuerendissimi domini metropolitani vel episcopi, in cuius ecclesia ordinatio fit, vt operante spiritus sancti gratia, semper in beneplacito dei omnipotentis debitum sui officij exequatur. Secunda de beatissima virgine Maria, vt ipsa pro suo ordinatore apud misericordiā filij sui pia interuentrix existat. Tertia (scilicet Requiem æternam) erit pro omnibus parentibus amicis & recommendatis ipsius metropolitani vel episcopi ac suffraganij & ordinatoris, omnibusq; fidelibus defunctis.

¶ Deniq; solent iniūgi statim post primitias Atrigintæ missæ continue legendæ ad placitum, prout occurrunt, non ob aliud vt puto, nisi & nouelli sacerdotes, q̄ diu instructorem ad manum habent, habitum vsumq; celebrandi acquirant. Insuper solet rogare ordinator omnes ordinatos, vt quam primum intellexerint eū viā vniuersę carnis ingressum, quilibet unam missam legat pro salute animę ipsius

¶ Quo dicto denuntiat Episcopus populo indulgentias solitas. Postea profert sententiam excommunicationis in hunc modum.

¶ Nos N. dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus. Reuerendissimi in Christo patris & domini D. N. Archiepiscopi uel episcopi N. per ciuitatē & diocæsim. N. in pontificalibus vicarius generalis autoritate apostolorū Petri & Pauli, ac ecclesiæ nobis in hac parte commissæ, ex commicamus in his scriptis vuiuersos & singulos clericis per nos ordinatis iniurias, violentias, seu impedimenta alia in corporibus, rebus seu redditibus eorum sine iuris ordine debito irrogantes. In nomine patris & filij & spiritussancti Amen.

His peractis dicatur Dominus vobiscum. Vel Credo, si debeat dici. Deinde dicatur offertorium diei, & parentur hostiæ secundum numerum ordinatorum. Et facta oblatione procedatur in missa more solito. Et concludatur secreta hic posita cum secreta diei.

¶ Secreta.

¶ Tuis quæsumus dñe operare mysterijs, vt hæc tibi munera dignis mentibus offeramus. Per dñm. Vsq; q̄ peruentum fuerit. Et pax dñi. Vbi diaconus se conuertens ad populum dicat Humiliate uos ad benedictionem. Respondetur. Deo gratias. ¶ Tunc Episcopus resumpta mitra & baculo conuertens se ad ordinatos, ipsis genua flectentibus det eis benedictionem, dicens.

¶ Omnipotens deus, sua uos clementia benedicat, & sensum in vobis sapientiæ salutaris infundat Amen. Catholicæ fidei vos documentis enutriat, in sanctis operibus perseuerabiles reddat Amen. Gressus vestras ab errore conuertat. & viā pacis vobis & charitatis offendat Amen. Quod ipse præstare dignetur, cuius regnum & imperium sine fine permanet in secula seculorum Amen. Benedictio dei patris omnipotentis, & filij & spiritus sancti descendat super vos & maneat semper Amē

Deinde a moris mitra & bacula dicat. Et pax eius sit semper vobiscum. Postquam autem Episcopus communicauerit, mox sacerdotes ordinati communicent de manu eius, & communicandi præmittunt confessionem generalem Et dum communicat eos cantor incipit Respon. Iam non dicam vos seruos, sed amicos &c. Et dum cōmunicat singulos sacerdotes ordinatos, dicet cuilibet Corpus domini nostri Iesu Christi custodiat te & perducat in vitam æternam Amen. Quo facto procedatur in missa usq; dum per uentum fuerit ad complendam, vbi descendens Episco. deponat cuilibet sacerdoti nouiter ordinato casulam retro, dicens: Stola innocentiæ induat te dominus. Ita tamen quod manus ordinatorum semper iunctæ remaneāt. Et mox iterum vnusquisque ad Episcopum singillatim accedit, ponens manus suas iunctas inter manus Episcopi dicentis.

Promittis Episcopo tuo ad cuius parrochiam ordinatus

tus es, reuerentiam & obedientiam. Et ille reſpondet. Promitto. Pontifex tenens ſic manus illius inter ſuas, oſculetur mox vnumquemque dicens: Pax domini ſit ſemper tecum. Et ille reſpondet. Amen.

¶His expletis, & omnibus ad ordinem ſuum reuerſis, dicit ad eos. Admonitio.

¶Et quia res quam tractaturi eſtis, periculoſa eſt fratres chariſſimi, moneo uos ut diligenter & honeſte totius miſſæ ordinem, & hoſtiæ conſecrationem, & fractionem atq; communionem ab alijs iam benedictis ſacerdotibus diſcatis, priuſquam ad celebrandum miſſam accedatis.

¶Quo facto redeat ad altare, & conuertens ſe ad populum, baculum in manu tenēs, dicat: Dominus vobiſcum. Clerus. Et cum ſpiritu tuo. Epiſcopus legat cōplendam diei concludendo cum complenda quę ſeqtur.

Complenda.

¶Quos tuis domine reficis ſacramentis, continuis attolle benignus auxilijs, vt tuæ redemptionis affectū, & miſterijs capiamus & moribus. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum. Et finiatur miſſa more ſolito, qua finita præcedat epiſcopus præcedentibus eum miniſtris ſuis, ſequentibus eum presbyteris ordinatis bini & bini, uſq; ad veſtibulum pro ablutione manuum. Et interim cantetur. Reſp. Ite in orbē vniuerſum, & prædicate dicentes.

¶De hoc ſacramento tractatum eſt ſupra, per duas diſtinctiones, videlicet, 14. 25.

Matrimonium ſeptimum eccleſiæ ſacramentum, omnium ſacramentorum primum, & ante peccatum inter maſculum & fœminam a deo inſtitutum, diuina benedictione ſanctificatum ac fœcundatū, eſt coniuctio legitima viri & mulieris, indiuiduam vitę conſuetudinem retinens. Vel, eſt duarum idonenarum perſonarum legitimus de coniunctione conſenſus, Vel, eſt ſancta & ſanctificata ac perfecta ſocietas, ſiue perfectę ac ſanctæ ſocietatis vinculum maris & fœminæ. Vel eſt vnius ad vnam, plenum ius coniugalis vſus vterq; alteri in corpus ſuum dantis. Vel, eſt coniunctio animorum & coniugum relatio. Decet aut eſſe legitimum & ratum, inter fideles & legitimas perſonas, cum legitima ſolennitate & recta intentione contractum, in facie eccleſiæ debito tempore ſolennizatum. Poſtea biduo vel triduo caſtitas cuſtodiatur, vt orationi vacetur, & interim diſcat quiſq; coniugum vas ſuum, id eſt, comparis ſui corpus poſſ dere in ſanctificatione & honore, & nō in paſſione deſiderij. Honor enim & reuerentia (quemadmodum omnibus eccleſiæ ſacramentis debetur matrimonio. Et ideo vt actibus ei⁹ præſto ſi diuina gratia, & uirtutis auxilia, & abſque peccato fiant, nihil intendi debet niſi proles ad dei cultum educanda, aut conſeruatio generis, ſiue iuſtitia reddendi debitum, vel cuſtodiendi ſe vel coniugem a contaminatione fornicationis, aliiſque prohibitis contaminationibus carnis. Qui autem contrahendo non iſta, ſed matrimonio contraria intenderet, videlicet, diuitias ex auaritia, ſuperbiam, puchritudinem amore explendæ libidiuis ac voluptatis, aut principaliter ipſam libidinem, mortaliter peccaret. Cū dicat Auguſtinus: Adulter eſt, qui in propria uxore tranſitoriam quærit voluptatem, ſcilicet ſolam. Nam ſi ita quærat, ut alios fines licitos non excludat, ſolum ueniali ter peccat. Refrenāda eſt itaq; & uehemēter reſtrigēda beſtia illa uidelicet libidinoſa uoluptas, quę maiorē partē generis humani ab initio vſq; in finem deuorare & abſorbere non ceſſat. Quare videmus multos ſe proſtituere omni vitio & deſiderio carnis, & abire poſt flagitia & paſſiones ignominiæ, & abuti & contemnere proprias coniuges, factos quaſi equus & mulus, quibus nō eſt intellectus. Vt autem honeſtum ſit cōnubium & benedici à deo mereatur, dei honor ex prole, iuſtitia & charitas in coniuge in omni coniunctione cogitetur, cū erubeſcētia quadam turpitudinis, & humiliatione cordis, quod ex peccaco factū ſit, quod iam abſque peccato ſanctus ille matrimonialis actus vix vnquam fieri poſſit, quo etiam iam multi ex ſola libidine in iniuriam dei & ſacramenti tam enormiter abutuntur. Deniq; retractent ſępe inter ſe, aut quiſq; ipſorū per ſe, matrimoniū eſſe ſignum ſacrum matrimonij & connexionis ſpiritualis Chriſti & eccleſiæ, dei & animæ cuiuſq; fidelis. Vt quemadmodum vir coniunctione & amplexu carnali de vxore quærit generare filios per tranſfuſionem ſeminis in ipſam vxorem (ſicut agricola in agrum ſemen ſpergens) quæ alias nunquam erat conceptura: ſic anima dei ſpōſa, ex charitatiuo eius amplexu generare debet bonorum operum ſobolem, & prolem diuini honoris cupidinem: quod niſi fœcundata gratia nunquā poſſet. Et ſicut iure matrimonij vxor ſubiecta debet eſſe regimini viri: ita anima ſubiecta debet eſſe deo, legibus eius & iuſſis in nullo operibus contradicendo. Inſuper quemadmodum quilibet coniugum comparem pulchrum optat, per omnia placentem, ſic ſpe animam ſuam decore virtutum ſpecioſam & per omnia deo placētem exhibere ſtudeat. Item ſicut caſtitatem corporis in inuicem zelant, & omnes reliquas virtutes, multo amplius ſciant deum zelare omnes virtutes in anima ſponſa ſua. Amplius ſicut vxorem decet habere curam dom⁹ vt munda ſit, cuſtodiāq; & educationē filiorum, ſic & deus animam cuiuſq; vult curam & ſolicitudinem gerere domus conſcientiæ ſuæ, vt munda ſit ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, & vt nutriat & educat pinguedine deuotionis & lachrymarum aſſuefactione filios bonorum operum. Et hoc pacto voluptatem poteſt habere ſpiritualē concubitus, licet carnalis ſit: & onera matrimonij quæ multa & grauia ſunt leuius ferre. Et reuera matrimonium multa & grauia onera habet annexa. Quale onus ſeruitus reddendi debitū coniugale, & erubeſcentia illius? quanta ærumnoſitas prægnantium? quantus dolor partus? quantus labor, ſolicitudo & miſeria nutrientiū? quantū onus viris prouidere pgnantibus, enixis & nutrientibus, cuſtodire, regere & nutrire vxores, liberos & familiā? Sed arcta eſt via quæ ducit ad vitam æternā, & per multas tribulationes peruenitur ad illā, etiā ex omni ſtatu eccleſiæ. ¶Cauſę matrimoniū ipſum honeſtantes, & actū eius à peccato excuſantes, ſunt fides, ſacramentū, proles, vitatio fornicationis &c̄. Materia eius ſunt actus exteriores maris & fœminæ, diſponentiū ſe ad mutuū conſenſum: aut verbū primo prolatum ab altero de conſenſu. Forma ſacramenti, ſunt verba exprimentia conſenſum in mutuam & perpetuam indiſſolubilem ſocietatem maris & fœminæ, ius perpetuum alteri alter in ſe dantis: vel verbū ſecundo prolatum ab altero coniugum, vt cum ad verbum illius qui primo dicit: accipio te in vxorem, accedit verbum alterius dicentis: Et ego accipio te in virū: vel econuerſo, fit ſacramentum. Nec dicendum eſt ꝙ cōiunctio vel benedictio ſacerdotis ſit forma huius ſacramenti, quæ ſolum eſt quid ſacramentale, non quid pertinens ad ſacramentum. Miniſter tamen eſt ſacerdos ſi

sine quo in facie ecclesiæ sacramentum ipsum solennizari nō debet, quia propter pericula spūalia & carnalia adiuuandi sunt & muniendi nubentes orōne & benedictione sacerdotali, q̄ est orō totius ecclesiæ nunq̄ fructu carens. Qm̄ itaq; absq; oratione, benedictione & diuini nominis inuocatione non sunt solennizāda matrimonia, sequitur modus. ¶Benedictio annuli.

MAnda deus uirtuti tuę, cōfirma hoc deus qd operatus es in nobis. A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges mūera. Increpa feras arundinis, congregatio thauror̃ in uaccis populor̃, ut excludant eos qui probati sunt argento. Gloria patri. Oratio. ¶Benedic domine annulū hunc, quē nos in tuo nomine benedicimus, ut qui eū portauerit in tua pace consistat, & in tua uoluntate permaneat, ac in amore tuo uiuat, crescat, senescat & multiplicetur, in longitudinem dierum, Per Christum dominum nostrum. Alia.

¶Creator & cōseruator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor salutis æternæ, tu domine mitte spiritum sanctum tuum paracletum super hunc annulum, ut armatus uirtute cœlestis bn̄dictionis illi proficiat ad æternam salutem, Per Chistum.

¶Post benedictionem annuli sacerdos quærat de nominibus Sponsi & Sponsæ, & sub illis nominibus quærat an uelint copulari legitimo matrimonio, quibus respondentibus quod sic, recipiat sacerdos annulum benedictum, & det uiro ad manus, dicēdo quod imponat mulieri ad digitū annularē dextræ manus. Quo facto sacerdos iūgat manus dextras ambor̃ dicēdo idiomatæ patriæ. Ea cōiunctiōe, q̄ deus Adam & Euam coniunxit, insimulq; commendauit, Ego uos coniungo insimulq; commendo. In nomine patris & filij & spiritus sancti Amen. Deinde dicat sacerdos: Dominus uobiscum, Et cum. Oremus.

¶Deus Abraham, &c. ut statim infra. Item si nuptiæ nō sunt primæ ex parte uiri, sed mulier uirgo est, benedicuntur nuptiæ per omnia cum orationibus ut supra. In omnibus alijs nuptijs qualescunq; etiam sint hoc ipsum non fit. Sed tantum simpliciter fiunt benedictiones ad annulum, & ad sponsum & sponsam. Et Euangelium In principio erat uerbum, legatur cū sua coclusione.

¶Benedictio super sponsum & sponsam, Psalmus

BEati omnes qui timent dominum: qui ambulant in uijs eius. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. Benedicat tibi dominus ex Sion, & uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorum tuorum, pacem super Israel. Gloria patri & filio. Sicut erat in principio. Kyrie eleyson. Christe eleyson Kyrie eleyson. Pater noster. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera. uer. Saluum fac seruum & ancillam tuam domine. Deus meus sperantes in te. ver. Domine exaudi orationem meam. Et clamor. Oremus

¶Deus Abraham, deus Isaac, de⁹ Iacob sit semper uobiscum, ipseq; uos coniungat & impleat benedictionem suam in uobis, Per Christum. Alia.

¶Respice domine de cœlo sancto tuo super hanc coniunctionem, ut sicut misisti sanctum angelum tuum Raphaelem Tobiæ & Saræ filiæ Rachuelis, ita digneris domine mittere benedictionē tuā super istos adolescentes, ut in tua uoluntate permaneāt & in tua securitate cōsistant, & in amore tuo uiuant, & senescāt & multiplicentur in longitudine dierum. Per Christū, Alia oratio. ¶Benedic domine adolescentulos istos, & semina semen uitæ æternæ in mentibus eorū, ut quicquid pro utilitate didicerint hoc semper perficere & adimplere mereantur per Iesum Christum recuperatorem omnium, filium tuum unigenitum. Qui tecum uiuit & regnat in unitate spiritus sancti deus. Per. ¶Item alia oratio.

¶Benedicat & custodiat uos deus pater, ostendatq; faciem suam in uobis, & misereatur uestri, conuertat uultum suum ad uos & det uobis pacem, impleatq; Christus omni benedictione spirituali corde & corpora uestra in remissionem omnium peccatorum, ut habeatis uitam æternam & uiuatis in secula seculorum Amen. Oratio.

¶Respice domine super hos fideles tuos, ut in tuo nomine benedictionem cœlestem accipiant, & filios filiorum suorum usq; in tertiam, uel in quartam progeniem uideant, & in tua semper fidelitate perseuerēt, ac in futuro cœlestia regna percipiant. Per Christum dominum nostrum Amen. Oratio.

¶Da quæsumus domine benedictionem tuam super hunc famulum tuum & famulam tuam propitius, ut tibi subditi fiant, atq; iugiter deseruiāt Per Christum dominum. Oratio.

¶Omnipotēs sempiterne deus, qui primos parentes nostros Adā & Euam sua uirtute copulauit, eosq; sua benedictione sanctificauit, & sancta in societate coniugauit, ipse corda & corpora uestra sanctificet & benedicat, atq; in societate & amore uere dilectionis coniungat, Per dominum, ¶Benedicti sitis à domino qui creauit mundum ex nihilo. Qui in trinitate perfecta uiuit & regnat deus, Per omnia secula seculorum Amen. Euangelium.

¶In principio erat uerbum, &c. Sit nomen domini benedictum. Ex hoc nunc & usq; in seculum. Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit cœlum & terram. Benedicat uos diuina maiestas pater, & filius, & spiritus sanctus Amen.

¶De hoc sacramento coniugij tractatum est supra per septemdecim distinctiones, uidelicet 26.27.28.29 30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.

¶Deniq; aduertendum quoniam pontificalia & libri, ex quibus ordines conferuntur, ac sacramenta ecclesiæ dispensantur aut benedicuntur, per omnes particulares ecclesias nō concordant ad inuicem, nullius ecclesiæ antiquum in usu pontificale, aut liber sacramentalis damnandus est, aut temere mutandus, ut pote ex causa legitima à superiore admissus, aut ex longo usu approbatus.

DISTINCTIO XLIII. ¶DE RESVRRECTIONIS ET IVDICII CONditione.

POSTREMO de conditione resurrectiõis & modo resurgentium, necnon & de iudicij & misericordiæ qualitate breuiter disserendum est. Omnibus quęstionibus quę de hac re moueri solent, satisfacere non ualeo: resurrecturam tamen carnem omnium quicunque nati sunt, atque nascentur, & mortui sunt & morientur, nullatenus ambigere debet Christianus. Ait enim Esaias: Resurgent mortui, & resurgent qui erant in sepulchris. Et Apostolus: Nolumus autem uos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini sicut & cæteri, qui spem non habent, scilicet resurrectiõis. *Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Hoc uobis dicimus in uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu & in uoce archangeli & in tuba dei descendet de cœlo: & mortui qui in Christo sunt, resurgẽt primi. Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera: & sic semper cum domino erimus. His uerbis & ueritas resurrectionis, & causa atque ordo resurgẽtium præclarissime insinuatur.

De resurrectione secundum id quod ẽ

Aug. in enchiridi. Isa. 26. 1. Thess. 4

*clausulã hanc plerique libri non hñt.

¶De uoce tubæ.

¶Causa enim resurrectionis mortuorum erit uox tubæ, quæ in aduentu iudicis ab omnibus audietur, & cuius uirtute excitabuntur mortui, & de monumentis resurgent. Vñ propheta: Dabit uoci suæ uocem uirtutis, id est, effectum resuscitandi mortuos. Et Iohannes Euangelista ait: Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ: qui uero mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. Si uero quæritur, cuius uel qualis erit uox illa. Apost. dicit ꝙ erit archangeli, i. ipsius Christi, qui est princeps archangelorum: uel uox erit unius uel pluriũ angelorum. Eademque dicitur tuba, qa erit manifesta & nouissima, quia post eã nõ erit alia. Hæc tuba (ut ait August.) est clamor, de quo dicitur in euangelio: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Tubæ nomine aliquod euidens & præclarum signũ intelligitur. Quod uox archangeli & tuba dei ab Apostolo dicitur, in euangelio uox filij dei & clamor appellatur, quod signũ mortui audient & resurgent.

Psalm. 64. Ioan. 5. 1. Thess. 4

Iohan. 5.

¶De media nocte.

Media autem nocte dicitur uenturus, ut ait Augustinus non pro hora temporis, sed quia tũc ueniet cum non speratur. Media ergo nocte, scilicet, cum ualde obscurum erit, id est, occultum, ueniet. Dies enim domini sicut fur in nocte, ita ueniet. Potest tamẽ non incongrue intelligi mediæ noctis tempore uenturus, quia ut ait Cassiodorus: Hoc tempore primogenita Aegypti percussa sunt, quando etiam sponsus uenturus est. Pluribus etiam locis contestantur autores, ꝙ aduentus Christi dies dicitur domini, non pro qualitate temporis, sed rerum: quia tunc cogitationes & concilia singulorum patebunt. Vnde in Daniele: Vetustus dierum sedit, & libri aperti sunt coram eo. Libri sunt conscientię singulorum: quę tunc aperientur alijs, & tunc implebitur: Nihil occultum quod non reueletur. Adueniente autem summo iudice, non solum aeris tenebræ illuminabuntur, sed abscondita cordium manifestabuntur. Virtute ergo diuina fiet, ut cuique opera sua bona uel mala cuncta in memoriam reuocentur: & mentis intuitu mira celeritate cernantur: ut accuset uel excuset hominem conscientia, eaque teste damnetur uel saluetur.

Mat. 25

1. Thess. 5

Danie. 7 Matt 10. 1. Corin. 4

¶De memoria electorum si tunc præcedentia mala teneat.

Hic quæritur, utrum electis tunc assit memoria præcedentium malorum sicut bonorũ. Quædam autoritates uidentur bonos tradere non habituros tunc memoriam pręcedentium malorum, id est, peccatorum uel tormentorum. Ait enim Isaias: Ego creo cœlos nouos & terram nouam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, sed gaudebitis in æternum. Itẽ: Obliuioni traditæ sunt angustiæ priores & absconditæ ab oculis uestris. Quæ de futuro exponens Hieronymus ait: Obliuioni tradentur priora mala, quia forsitan in futuro pristinæ conuersationis memoria omnino delebitur, succedentibus bonis æternis, ne sit pars malorum, prioris angustiæ memorari. Sed hęc & his similia possunt accipi sic, ut non excludant memoriam pręcedentium malorum, sed ex ea molestiam & læsionem amoueant. Non enim eorum memoria sanctos contristabit, uel eorum beatitudinem obfuscabit, sed gratiores deo reddet. Vnde super Psalmũ lxxxvij. ait Gregorius. Quomodo in ęternum misericordias domini canit, qui miseriæ non meminit? Quomodo autem plena beatitudo, si memoria reatus mentem tangit? Sed sæpe lęti tristium meminimus, & sani dolorum meminimus sine dolore, et inde amplius lęti & grati sumus. Ex his apparet, ꝙ si priorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro, non eis tamẽ erit ad pœnam uel gloriæ derogationem, sed ad gratiarum actionem.

Isai. 58

Ibidem.

Hierony.

Si

Si uero quæritur, utrum peccata quæ fecerunt electi, prodeant tunc in notitiam omnium, sicut mala damnãdorum omnibus erunt nota, non legi hoc expressum in scriptura. Vnde non irrationabiliter putari potest peccata hic per pœnitentiam tecta & deleta, illic etiam tegi alijs: alia uero cunctis propalari. Magister hic non tenetur.

¶De his qui uiui reperirentur.

Quæri solet, utrum illi quos uiuos inueniet Christus, nunquam omnino morituri sint: an ipso temporis puncto quo rapientur obuiam Christo, ad immortalitatẽ mira celeritate sint transituri. Non enim dicendum est fieri non posse, ut per aera in sublime portentur in illo spacio, & moriantur, & reuiuiscant. Ad hunc autem sensum, quo ęstimemus illos in paruo spacio & passuros mortem & accepturos immortalitatem, Apostolus nos urgere uidetur, ubi dicit: Omnes in Christo uiuificabimur. 1. Cor. 15. Et alibi: Quod seminas, non uiuificatur, nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile uideatur, illam multitudinẽ corporum in aere quodammodo seminari, atq; ibi protinus immortaliter & incorruptibiliter reuiuiscere, cũ credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine uictura, tanta uelocitate rediturum antiquissimorum cadauerũ puluerem? Sed uellem de his potius audire doctiores. Si ergo sanctos qui reperiẽtur Christo ueniente uiuentes, eiq; obuiam rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros: nullas in uerbis Apostoli patiemur angustias, generaliter accipientes illud quod dictum est: Omnes quidem resurgemus, scilicet tam boni quam mali: sed non omnes immutabimur, scilicet in solennitatem resurrectionis. De hoc etiam Ambrosius ait: In ipso raptu eorũ qui uiui reperientur, mors erit & resurrectio: ubi anima q̃si per soporem egressa de corpore, eidem in momento reddatur. Econtra uero scribens ad Marcellam Hieronym⁹, testari uidetur, dicens quosdam in fine seculi aduenіente Christo non esse morituros, sed uiuos repertos in immortalitatem repente mutandos. Horum autem quid uerius sit, nõ est humani iudicij diffinire.

¶Quomodo intelligitur Christus iudex uiuorum & mortuorum. Hugo li. 2 de sacramento parte 17. ca. 12

His autem adijciendum est dupliciter intelligi quod dicitur Christus iudicaturus uiuos & mortuos. Aut enim uiui accipiuntur qui in aduẽtu eius uiui reperientur, licet in raptu moriant: & mortui qui ante discesserãt uel uiui & mortui qui accipiuntur iusti & iniusti.

¶Quomodo omnes incorrupti resurgent.

Cumq; ex prædictis sane credi ualeat omnes resurrecturos, credẽdum est etiam quod omnes resurgent incorrupti, non utiq; impassibiles: quia reprobi mortem patientur ęternam, sed sine diminutione membrorũ omnia humani corpoporis habituri membra, nec tamen gloria ac ipse specie impassibilitatis indueutur.

HVucusq; ab exordio huius quarti libri tractauit Magister de ecclesiasticis sacramẽtis, quib⁹ homines purgãtur ac sanctificantur in uita præsenti. In sequentibus autem octo distinctionibus determinat de pertinẽtibus ad finem huius mundi inferioris, de ultima omnium hominum resurrectione, de metuendissimo dei iudicio generali, de retributiõe extrema, & uarijs rebus ad ista spectãtibus. Primo itaq; de ipsa resurrectione, omnipotẽte dei uirtute futura ac fiẽda, determinat: hoc est, de uoce tubæ, 1. Tessa. 4 per quam secũdum unam expositionem, imperium Marc. 17 seu potestas altissimi designatur: & cur ac qualiter resurrectio ipsa fertur media nocte complẽda. Deinde circa hæc mouet quæstiões perutiles, an scilicet electi in resurrectione ac postea habebunt præteritorũ malorũ memoriam, & arguit pro parte utraq;, ac soluit. Secundo scrutatur, an & quãdo sint morituri hi quos Christus ad iudicium ueniens reperiet uiuos, iuxta illud Apostoli: Deinde nos qui uiuimus, qui residui sumus. Exponit quoq; quo sensu Christus uocet iudex Actor. 10 uiuorum ac mortuorum, & quomodo mortui resurrecturi sint incorrupti.

QVAESTIO I.

HIc queritur, Vtrum in fine seculi fiet omnium resurrectio mortuorum omnipotente dei uirtute. ¶In hac quæstione plurima includuntur, de quibus ab alijs multæ quæstiones formantur, uidelicet an resurrectio illa erit naturalis uel miraculosa ac omnib⁹ generalis, & cur differtur usq; in terminum mundi, quæ omnia in prosecutione quæstionis istius tangentur & exponẽtur. Et arguitur primo, quod in fine mundi non erit resurrectio corporum. Nã (sicut in libro de Ciuitate dei recitat Augustinus) magnus ille philosophus Porphirius, multipliciter ꝓbat quod corpus omne fugiendum sit animæ ad beatificam contemplationem inhianti, seu eam adeptæ: Obiectio. Aug. Porphirius Plato imo ꝓpter hoc in hac re à Platone recessit, quoniam Plato asseruit animas etiam uirtuosas ac suo modo beatas, rursus affici ad reunionem cum corporibus ac reuolui ad ea. Insuper Porphirius, maximæ imperitiæ arguit Christianos, eo quod dicunt hunc mũdum inferiorem finiendum, quantum ad generabilia & corruptibilia: motumq; cœli cessaturum, & ordinem uniuersi, quantum ad rerum species, periturum. Ex opposito quoq; argui potest, quod resurrectio mortuorum sit naturalis, quoniam maxime ille philosophus Plato & optimus eius magister Socrates cum suis sequacibus dixerunt ac probauerunt animas separatas post certa tempora reuniendas corporibus, & corrupta eadem numero renouanda, prout de hoc etiam tactum est in scripto secundi: imo cum anima sit naturaliter corporis forma, naturalem habet aptitudinem & inclinationem ad ipsius informationem, quemadmodum

modum pars ad suum totum, nec potest huiusmodi inclinatio esse frustra, nec optato effectu perpetue
Eccle. 2 frustrari, quod & Salomon in ecclesiaste insinuasse uidetur: Nihil, inquiens, nouum sub sole, nec potest aliquis dicere: Ecce hoc recens est, Iam enim præcessit
Ezech. 16 2. Mac. 2 in seculis quæ ante nos fuerunt, quod & Ezechiel teti gisse uidetur dicendo, Sodoma rediet ad antiquitatẽ suam, id est, ad statum quem in antiquis & in lapsis diebus habuerat. Præterea secundo libro Machabeorũ habetur de fideli & strennuissimo dei pugile Iuda: Nisi eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluũ uideretur & uanum orare pro mortuis. Sed hæc argumentatio apparet inualida. Anima namq; est principalior pars hominis, cuius instrumentum est corp⁹ & tota promerendi demerendiq; ratio est ab anima, à ratione, à libera uoluntate, nec anima separata manet irremunerata, quousq; corpori denuo coniungatur, imo nũc interim orat ecclesia pro fidelium animabus, ut à supplicijs eruantur, nec dubium quin principale agens ualeat præmiari instrumento relicto. Deniq; sanctus Iob ait: Homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur cœlum, non euigilabit. Et constat quod incorruptibile cœlum nunquam sit atterendũ, cum non sit peregrinarum impressionum susceptiuũ secundum philosophum, qui & protestatur, supra orbem lunæ non posse accidere malum.

Meriti vel demeriti ratio vnde

Iob. 14.

Philoso. Henricus. Gregori⁹.

Matt. 19.

¶Circa hæc scribit Henricus septimo quodlibeto: Resurrectio carnis non est nisi quædam natiuitas eius q̃ occidit prius & cecidit, dicẽte Grego. Moraliũ 4: Si resurrectio carnis non esset quasi natiuitas quædam, de ea ueritas non dixisset: In regeneratione cum sederit filius hominis & cætera, & hoc, quoniam prima & secunda natiuitas ex præexistente materia fit, propter quod minus mirabilis est resurrectio quam creatio, dicente eodem sexto libro: Omnibus sine dubio constat, quod plus sit creare quod non erat, quam reparare quod erat. Attamẽ resurrectio ista de numero miraculorũ est dei, q̃ (scdm eũdẽ) semp sunt cõsideranda per studium, & nunq̃ discutienda per intellectũ. Frequenter etenim sensus humanus dum quarundam rerum rationes quærit nec inuenit, in maioris dubitationis se uoraginẽ mergit. Vnde fit ut quadam cadauer mortuorum in puluerem redacta considerent, dumq; resurrectionis uim ex ratione colligere nequeunt, hæc per resurrectionem ad statum pristinum redire desperent. Verum de hac re non debet homo ambigere, q̃uis eam per rationem non possit concipere. Et istud super Iob, & super Iezechielẽ, atq; in homilijs super euangelia multipliciter probat beatus Gregorius per scripturas & rationes, uel potius per similitudines rerum, quæ in creaturis contingunt. Deniq; etsi istud ratione non comprehendatur, tamen ut uacillantium fidẽ ꝓ uiribus sustẽtemus, istud utrũq; ꝓbare tentem⁹. Nec in hoc dubitatio ulla ẽ ex parte dei, cui⁹ uirtute ẽ faciẽda sꝫ tm̃ ex pte rei. Deo q̃ppe possibile ẽ facere qc q̃d in reb⁹ est possibile fieri. Porro ex pte rei q̃tũ ad aĩam intellectiuã, q̃ immortalis est, & p manet separata, retinẽs in se esse quod prius corpori cõmunicauit, & rursus, quantum in se est, nata est communicare, nõ est in ista magna difficultas, quin de facili intelligatur q̃mõ possibilis sit resurrectio. Ex hoc nãq; q̃d cecidit, resurgere dicit̃: q̃m idẽ esse q̃ pri⁹ habuit, ei restituitur, q̃re cũ hoc ipsum eẽ totũ in aĩa maneat, uidere põt quomõ eadẽ aĩa suo corpori possit restitui, nõ est difficile ei uidere, quomodo idem numero possit corpus recuperare, non solum quod consistit in rei essentia, sed etiam quod consistit in existentia, quod anima in se perseueranter inamissibiliterq; conseruat, de cuius esse conseruatione in anima loquitur sanctus Gregorius sub nomine uitæ: quæ ultra esse non dicit nisi determinatum modum essendi, exponẽs quomodo dominus reddidit sancto Iob in filijs & filiabus duplicia, cum tamen non nisi tres filias septemq; filios restituerit ei, & iam ante totidem filios ac filias præcise habuerit. Addidit, inquit, omnia dominus sancto Iob duplicia, quia amissos filios ac filias ei in occulta animarũ uita seruauit, totidemq; adiecit. Hinc tota difficultas de resurrectiõe, restat ex parte corporis resoluti in pul uerem materiæ. sed nec in hoc est magna difficultas apud eos, qui in nuda materia hominis non ponunt formam substantialem præter animam intellectiuam, cum anima maneat eadem numero quæ prius. Similiter materia, atq; ex parte dei est pfecta oĩ potẽtia cõiungẽdi semel separatã animã eidẽ materię quæ anima secum adducit omnes easdem dispositiones materiales & corporales, quę prius fuerunt corruptę: quæ et si non essent eędem numero, cũ tamen sint accidẽtales, esset nihilominus uera resurrectio, eadem substantia existẽte. Nam idem numero manens, mutatur in accidentalibus secundum uaria tempora. Porro magna difficultas seu dubitationis occasio restat ponentibus, in homine plures formas substantiales, uidelicet formam de potentia materiæ eductam prę ter animam rationalem. Istis etenim restat ostẽdere, qualiter forma corrupta possit eadem numero reparari, quod tamen ex parte dei constat non impossibile esse. imo nec ex parte materiæ in cuius potentiam resoluta est huiusmodi forma, & de qua rursus potest educi, quantum ex parte potentialitatis materiæ. Nã & eadem materia quę aliquando fuit sub singulariali cui⁹ hominis forma, postea habet esse sub forma bruti, sicut super Iezechielem scribit Gregorius, carnẽ hominis lupus comedit, lupum leo uorauit, leo moriens in puluerem redijt. quomodo caro hominis à lupi & leõis carne diuiditur, quibus quid aliud respõdere debemus, nisi ut prius cogitent qualiter ipsimet in mundum uenerunt, & tunc inuenient qualiter resurgent: quod intelligo, aspiciendo ad diuersas potentias materiæ, ex quibus formæ deducuntur, & in quas resoluuntur, & rursus possunt educi. Vnde subiungit: Quid mirum, si possit omnipotens in illa mortuorum resurrectione carnem hominis a carne bestiarum secernere, ut unus idemq; puluis & non resurgat inquantum puluis lupi aut leonis, & resurgat inquãtum puluis est hominis? Restat ergo hic difficultas ex parte trãsmutationis, qua de potentia materiæ forma rursus ẽ educenda, quæ transmutatio non potest numero eadem esse cum illa, qua forma forma illa corrupta fuit prius educta: quia non potest in eodem tempore esse q̃ fluxit nec redit, iuxta quod probat Philosophus eandem sanitatem numero reparari non posse, nisi eadẽ numero transmutatio repetatur, qua transmutatiõe fuit sanitas illa producta, quam transmutationem impossibile est eandem numero repeti, sicut & impossibile est tempus præteritum repeti idem in numero. Quibus respondeo, quod agenti naturali istud sit impossibile, quoniam agit trasmutatione & actiõe differenti à sua substantia: non autem est impossibile sup naturali agenti, q̃d operatur in instanti, & cuius actio est

Iob. 42

Diff cul- tas credi di vnde.

est sua essentia, & sua uoluntas æternaliter fixa, quieta, independens, & sine motu producens & creãs. Hæc Henricus. Et hæc clarius sunt ante ostensa, tam super secundum de creatione & modo agendi primi agentis, quam super hunc quartum circa modum transsubstantiationis & conuersionis panis & uini in corpus & sanguinem Christi. Veruntamen hæc ultima difficultas de recuperatione eiusdem formæ sustantialis irrationalis in resurgentibus, non habet hic locum secundum ueritatem, sed secundum erroneas opiniones ponentium plures formas substantiales in homine: de quibus opinionibus etiam dictum ẽ super secundum, & super hunc quartum tractatu de sacramento altaris.

Gulielmus parti. ¶De his scribit Gulielmus, libro de uniuerso parte secunda: Consequens ẽ inuestigare de uniuerso, an habeat renouationem, & utrum unam uel plures. Itaque antiquorum astronimorum & poetarum quorundã fuit opinio, quod anno quem uocant uertentem, fiat renouatio uniuersi, eruntque omnia sicut fuerunt in creationis exordio, & current omnia secula in hoc secũdo anno, quemadmodum cucurrerũt in magno primo anno, & erunt ijdem Plato & Aristotiles cum suis discipulis &c. & eadem agent & patientur quæ egerunt & passi sunt in seculo anteriori, atque in omni parte mundi ijdem erunt quæ præcesserunt. qui annus (secundum eos) continet triginta sex milia annorum: quia secũdum probationes Ptholomæi, unaquæque stellarum fixarum mouetur singulis centum annis uno gradu, quare cũ circulus cœli non contineat nisi trecentos sexaginta gradus, unaquæque stellarum fixarum complebit reuolutionem suam totam, id est, descriptionem totius circuli cœli in tot centenarijs annorum, quot gradus cõtinet circulus cæli, hoc est, in trecentis sexaginta centenarijs annorum, quæ sunt triginta sex millia annorũ. Porro de septem planetis sentiunt idem, quia eodem numero annorum ad statum suum primitiuum absque ulla diuersitate reuertentur, prædictum igitur spatiũ tot annorum, est annus reuolutionis totius cœli, ac reuersionis ad omnium motuum suorum principium. Motus autem naturæ, id est, generationis & corruptionis, quæ continetur intra circulum lunę, propter quod sublunaris uocatur, cum secundum opinionem illorũ sequatur mundum superiorem in motibus ac permutationibus suis, reuertetur secundum se totum, & secũdum omnia sua, ad statum suum primitiuum. Et quoniam quidam de hac opinione, posuerunt mũdum esse ęternum, alij creatum ex tempore: coacti sunt primi fateri infinitas tales reuolutiones & renouationes esse iã factas, & infinitas futuras. Secundi uero dixerunt finitas præcessisse, & infinitas futuras esse. Nonnulli demum sunt opinati, magnum illum annum continere quadraginta millia annorum, & hoc forsan propter diuersitatem reuersionis septem planetarum. Cũ ergo mundus superlunaris causaliter habeat super mundum hunc sublunarem, uisum est illis quod inceptio rerum generabilium & corruptibilium sit ex inceptione motus cœlestis, & progressus ex progressu, ergo & reuersio ex reuersione, & iteratio ex iteratione. Sed

Philoso. error iste etiam ab Aristotile in diuersis locis est satis reprobatus, nec rationi est consonum quod ijdẽ effectus reuertantur in numero & naturali causalitate ac ordine, nisi per motus ac trãsmutatiões numero easdẽ: quæ sic redire nõ ualẽt, nisi & eadẽ numero tpe repeterẽtur quod cõstat de entibus naturæ successiue dici nõ posse. Nec rationabile est, istã ingtitudinẽ iugiter perdurare, nec unquam ad statum quietum pertingere. Hinc rationabilior est fidei Christianæ assertio, quod animæ rationales immortales consistunt, nec corporibus reuniuntur, ut in hanc uitam instabilem reuoluantur: imo secundum merita sua recipiunt corpora glorificanda, aut in miserias demergenda. Nempe cũ glorificandæ sint animæ, necesse est & corpora earundẽ ipsis reuniri & conglorificari: quia nec aliter animæ possent plenarie glorificari, imo essent quasi damnificatæ ac mutilatæ, quantum ad uires suas. quarum operationes exercentur per corpora. Denique uires sensitiuæ & appetitiuæ inferiores. & corpus ac membra, suo mõ cõtra uitia pugnauerũt, atque in actibus bonis subseruierũt & cooperata sunt aĩabus, ergo cũ eis munerã bũt, imo sermo iste quo uires inferiores aut superiores mereri dicuntur, est tropicus: quia cum agere & pati, mereri ac demereri, sint proprie suppositorum, ipse totus homo meretur aut demeretur, Idcirco suscitandus & resurrecturus, & secundum corpus ac animam remunerabitur. Etenim cum anima sit pars hominis, si solæ animæ glorificabuntur, non corpora: non toti, sed medij homines beatitudinem consequenter. At uero insipientibus nõ solum admirationi, sed incredibile quoque uidetur, quod de puluere seu cinere in quæ humana corpora fuerunt resoluta, reformentur in resurrectione uniuersali, Verum insania ista accidit eis ex ignorantia, qua ignorant omnipotentiam creatoris & mirabilia ac omnem admirationem excedentia opera eius, uidelicet quod cœlos & uniuersa in eis contenta creauit, nec super omnipotentem eius imperiositatẽ, qua uocat eã quæ non sunt, quanto magis mortua corpora obediunt ei quasi uiuentia? Hinc sicut uocante eo ad esse, necesse est ea uenire ad illud: sic eo iubente ut resurgant, necesse habent resurgere, sicut prę- Rom. 4

dixit: ueniet hora in quã omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius. Sed mirabile est de taliũ hominum admiratione, imo inconsideratione & excęcatione, qui aridissima ligna & salices quotidie uident reuiuiscere, refrõdescere, reflorere, refructificare. & tñ Johan. 5

de seipsis hoc nolũt sperare. cũ constet creatori tanto maiorem curam esse de reformatione ac renouatione hominum mortuorum, quam arefactarum herbarum & arborum, quanto natura humana est illis nobilior, & quanto ad maiorẽ gloriã ac honorẽ est super dignissimo creatori reformatio ac renouatio rationaliũ creaturarum quam uegetalium rerum. Amplius, cũ uideatur tam multorum generum animalia de puluere & ex putredine incessabiliter generari, non utique nisi principaliter atque formaliter diuina uirtute, qua stolidi tate, duritia & infidelitate desperant futuram mortuorum corporum humanorum resuscitationẽ ex ipsis pulueribus, in quos resoluuntur, præsertim cum tam parua uideatur utilitas generationis animalium taliũ ad gloriam conditoris, comparatione resuscitationis & glorificationis hominum ad laudem & gloriam creatoris. Præterea cum uideãt uirtute naturæ ex uili obscuroque cinere generari mundissimum ac splendidissimum uitrum, coruscantissimas quoque ac uernantissimas gemmas, cur desperant ex cineribus corporũ humanorum posse ipsa corpora reparari, præsertim cũ hoc requirat bonitas & munificentia, iustitia & gloria dei, merita etiam mortuorum, labores, item operationes & afflictiones corporum defunctorũ, quos in omni

potentis obsequio habuerunt, & propter iustitias ac
Thomas. uirtutes eorū. Hæc Gulielmus libro prætacto, in diuer
sis hinc inde capitulis, in quib9 de his diffuse ptractat
¶ Insuper Thomas: secundum diuersas, inquit, positiones de ultimo hominis fine, diuersificatæ sunt sectæ ponentium siue negantium resurrectionem futuram. Vltimus quippe finis hominis (quem omēs homines naturaliter desiderant) est beatitudo, quam aliqui posuerunt homini esse possibilē in hac uita: unde nec aliam uitam posuerunt post præsentem. Sed hanc opinionem satis excludit fortunæ uarietas, corporisq; humani infirmitas, & imperfectio scientiæ ac uirtutum in uita hac, & instabilitas ac ærumnositas status præsentis, quibus omnibus impedit̄ felicitatis perfectio. Hinc alij posuerunt uitam aliam post præsentem, in qua dixerunt hominem uiuere solū in anima atq; in ea impleri naturale desiderium de beatitudine obtinenda, & corporis resumptionem potius impedire quam conferre ad beatitudinem illam, ideo corporum resurrectionem negabant. Huius præterea opinionis apud diuersos diuersa erant fundamenta erronea. Nam hæretici dixerunt corporalia à diabolo esse creata aut formata, nec animam à deo lucis creatā esse perfectam, nisi sit separata à corpore. Hinc omnes huius hæresis sectæ, resurrectionem corporum negant. Alij asseruerunt totam hominis naturam cōsistere animā, & eam corpori uniri ut motorem, non ut formā substantialem, sicq; sola anima beatificata non frustraretur naturale hominis desiderium ad salutem, & ita nō oporteret ponere resurrectionem. Sed huius opinionis fundamentum destruit Philosophus secundo de anima, probans aīam esse corporis formā. Cum itaq; homo non possit esse beatus in hac uita, necesse est ponere resurrectionem quę erit in fine mundi, quando & cœlum atteretur, non quantum ad suam substantiam, sed quantum ad suæ causalitatis influentiam, seu quantum ad suæ uirtutis effectum, quoniam ultra nō influet ad generationem & corruptionem. Nec uerū est quod perfectissimus animæ status sit, sine corpore esse, sed glorificari in se & in corpore.

¶ Erit etiam resurrectio illa generaliter omniū hominū, qm̄ ea q̄rū ratio sumit̄ ex natura speciei, oportet similiter inueniri in omnibus quæ eiusdem sunt speciei. Cumq; resurrectio conueniat homini ad hoc quod anima perfecte beatificari non potest sine corpore, nec habere esse perfectum in separatione ab illo, cum sit naturaliter pars ipsius, patet quod resurrectio erit omnibus generalis. Quod autem ait Psalmista,
Psalm. 1 Ideo non resurgent impij in iudicio, intelligitur de spirituali resurrectione, qua homo resurgit à ruina peccati per iudicium discutionis conscientiæ suæ. Nec ob
Dan. 12 Aug. stat illud Danielis, Multi de his qui dormiunt in puluere, euigilabunt, quia ut Augustinus exponit, intelligitur sic, multi, id est omnes qui multi erunt, & talis modus loquendi frequens est in scripturis. Potest quoq; partitio intelligi quantum ad pueros in originali defunctos, qui non dicūtur proprie euigilaturi, quia nec sensum pœnæ nec gloriæ habituri sunt.

¶ Porro dum quæritur, an resurrectio erit naturalis: dicendum quod motus seu actio habet se ad naturam tripliciter. Nam aliquis motus seu actio est, cuius natura non est principium nec terminus, qui motus quandoque est à principio supernaturali, ut glorificatio corporis: interdum uero à quocunq; principio alio, ut motus lapidis sursum. Est etiam aliquis motus, cuius principium & terminus est natura, ut motus lapidis deorsum: & est aliqs motus, cuius terminus est natura, sed non principiū, imo interdum aliqd sup naturam, ut illuminatio cæci. Visus enim est naturalis, sed causa eius est supernaturalis, quandoq; autem aliquid aliud, ut in acceleratione florum aut fructuū per artificium facta. Quod autem principium sit natura & non terminus, esse non potest: quia principia naturalia sunt ad determinatos effect9 limitata, ultra quos se extendere nequeunt. Operatio uero uel motus primo modo se habens ad naturam, nullo modo potest dici naturalis: sed est aut miraculosa, si est à principio supernaturali: uel uiolenta, si est à quocunq; alio principio. Operatio demum seu motus secundo modo se habens ad naturam, est simpliciter naturalis. quæ aūt tertio modo se habet ad naturam, nō potest dici simpliciter naturalis, sed secundum quid, inquantum uidelicet perducit ad id quod secūdum naturam est: sed dicitur uel miraculosa, uel artificialis, uel uiolenta. Naturale quippe proprie appellatur, quod secundum naturam consistit, & illud secūdum naturam est, quod habet naturam & quæ consequuntur eandē ut 2. Physicorum. Ideo motus non potest dici naturalis, nisi eius principium sit natura. Resurrectionis principium natura esse non ualet, quamuis ad uitam naturæ resurrectio terminetur. Natura nanq; est principium motus eius in quo est, uel actuum: ut in motu grauiū & leuium, & in naturalibus alterationibus animalium, ut in generatione simplicium corporum. Passiuū quoq; principium generationis naturalis, est passiua potentia naturalis, quæ semper habet aliquam actiuam potentiam sibi correspondentem in natura, ut 9. Metaphysicæ dicitur: nec differt quantum ad hoc, an correspondeat passiuo à principio actiuum principium in natura respectu ultimæ perfectionis, utpote formæ: aut respectu dispositionis, quæ necessitas est ad formam ultimam, ut in generatione hominis secundum fidei positionem: uel etiam de omnibus alijs, secūdum opinionem Platonis ac Auicennæ. Nullum autē actiuum principiū resurrectionis est in natura, nec respectu coniunctionis animæ ad corpus, neq; respectu dispositionis, quæ est necessitas ad talē coniunctionem, quoniam dispositio talis non potest à natura induci, nisi modo determinato per uiam generationis ex semine. Nam etsi ponatur esse aliqua potentia passiua ex parte materiæ seu inclinatio quæcūq; ad animæ cōiunctionem, non tamen sufficit ad rationem motus naturalis. Ideo resurrectio loquēdo simpliciter, est miraculosa, non naturalis, nisi secundum quid. Hinc ex naturalibus nequeunt demonstratiuæ rationes adduci ad resurrectionis probationem, sed solum persuasiuæ: quoniam naturalia quandam imperfectam similitudinem supernaturaliū continent, non perfectam nec euidentem, sicut unio animæ & corporis represen-
tat unionem mentis cum deo per gloriam fruitionis. Obiectio.
Si uero obijciatur, quia secundum Apostolum ad Ro- Rom. 8.
manos: resurrectio & glorificatio est ad quam creaturæ expectatio tendit, ergo est quid naturale: dicendū quod operatio tota naturæ est sub operatione diuina, quemadmodum operatio artis inferioris sub operatione artis superioris. Vnde sicut omnis operatio artis inferioris expectat aliquem finem, ad quē non pertingit nisi operatione superioris artis formam inducentis, aut artificiato facto utentis: ita ad ultimum finē, ad quē expectatio tota naturę tēdit, puenīri nō potest opatione naturę, sed cū potentia dei. Hæc Tho.

Qui

¶Qui consequenter inquirit de causa resurrectionis. Et constat quod tam eius effectiua, prima ac principalis, sit deus. Verum insuper sciscitatur, an Christi resurrectio causa sit nostræ resurrectionis. ad quod sup tertium est responsum. Deinde, an uox tubæ & an angeli cooperabuntur ad eam. Ad quæ respondet. Causam effectui oportet aliquo nõ coniungi, qm̃ mouẽs & motum, faciens & factum, sunt simul 7. Physi. Porro Christus resurgens est causa uniuoca nostræ resurrectionis.

Matt. 8. Marc. 1 Luce. 8. Hinc oportet quod in resurrectione corporum generali, Christus aliquo signo corporali operitur, quod signũ secundũ quosdam erit ad literam, uox Christi resurrectiõem imperantis: sicut imperauit mari & uẽto, & mox facta fuit ingens tranquillitas. Alij dicũt quod hoc signũ non erit nisi repræsentatio Christi in mundo hoc, prout Matthæus testatur.

Mat. 24 Gregori[9]. 1. Thess. 4 Sicut fulgur exit ab oriente, & apparet in occidente, ita erit aduentus filij hominis. Et innituntur autoritati Gregorij, perhibentis: Nil aliud est tubã sonare, quam mundo suum iudicẽ repræsentare. Sicq; apparitio filij dei, uox eius uocatur, qm̃ ei apparenti obediet tota natura ad hũanorum corporum reparationẽ. Vnde in iussu uenturus describitur,

Num. 10 eiusq; apparitio inquantũ uim sortitur imperij, uox ipsius uocatur; quæ etiam uox interdũ dicit clamor tãquã præconis ad iudiciũ ciuitatis, & rursus quandoq; sonus tubæ nuncupatur, uel propter euidentiam suam, aut propter conuenientiã ad usum tubæ, qua in ueteri testamẽto congregabantur Iudæi

Sapi. 9 ad consilium, cõmouebantur ad præliũ, & cõuocabantur ad festũ. Sic etenim resurgentes congregabãtur ad consiliũ, iudicium & ad prælium, quo orbis terrarum pugnabit contra insensatos, atq; ad festum iucunditatis æternæ, Quod si quæratur, unde erit uoci illi efficacia tanta: dicendum quod sicut formæ sacramentorũ habent uim sanctificandi, non ex hoc quod audiũtur, sed ex hoc quod proferũtur, ita uox illa quæcunq; sit, efficaciam habebit instrumentalem ad suscitandũ, nõ ex hoc quod sentietur, sed ex eo quod proferetur, sicut & uox nostra ex aeris impulsione suscitat dormientem, soluendo organum audiendi.

¶Præterea secundũ Augustinum 3. de trinitate, sic-

August. ut corpora inferiora & grossiora per subtiliora & superiora ordinate reguntur, ita omnia corporalia gubernantur à deo per spiritum uitæ rationalẽ. Vnde in omnibus quæ in corporalibus fiunt, utitur deus ministerio angelorum. In resurrectione demum aliquid erit, ad transmutationem corporum pertinens, puta collectio cinerum, & eorum præparatio ad corporis reparationẽ humani: & quantũ ad hoc, utetur deus in resurrectione ministerio angelorum. Sed sicut anima à deo immediate creata est, ita à deo immediate suo corpori reunietur absq; cooperatione angelica. Similiter gloriam corporis deus immediate efficiet, sicut & animã immediate glorificat.

¶Insuper resurrectionem hanc generalem decet fieri in fine seculi, Materia nanq; corporum inferiorum subiacet immutationi ac motui corporum superiorum cœlestium. ideo esset contra ordinem rerum diuinitus institutum, si corpora inferiora ad statum incorruptionis perducerentur, manente superiorum corporum motu. Cumq; resurrectio sit futura ad uitam immortalem atq; incorruptibilem statum, differtur usq; in diem iudicij finemq; mundi, in quo motus cœli cessabit Vñ quidã Philosophi qui posuerunt motũ cœli nunq̃ cessare, posuerunt reditum animarum ad mortalia corpora: siue ponerent, reditum animæ ad idẽ corpus in fine magni anni, ut Empedocles: siue ad aliud sicut Pythagoras, dicens quamlibet animam ingredi quodlibet corpus, ut dicitur primo de Anima.

¶Porro quod aliquibus sanctis pie creditur cõdonatum, quod eorum resurrectio est iam facta, ut uirgini gloriosæ, & Iohanni Euangelistæ, ex priuilegio gratiæ speciali peractum est. Similiter respondendum, si arguatur de his qui simul cum Christo resurrexerunt, de quibus in sermone de assumptione uidetur dubitare Hieronymus, utrum completo testimonio resurrectionis Christi rursus obierint, an magis in ipsis cõpleta sit resurrectio, ita quod simul cum Christo ascenderunt in cęlos, in anima & corpore glorificati, quod uerius congruentiusq; uidetur ad hoc, quod ueri testes ueræ resurrectionis Christi extiterint. Matt. 27 Hierony. Vnde alibi fatetur Hieronymus, quod eorum resurrectio accelerata est non propter ipsos, sed propter resurrectionem Christi testificandam, ad fundandũ fidem noui testamenti, quod testimoniũ potius decuit fieri per sanctos ueteris testamenti, quàm per eos qui fundato iam nouo testamento decesserunt, Verum contra prædicta obijcitur, quod in Apocalypsi habetur: Objectio. Apoca. 20 Hæc est resurrectio prima, & regnauerunt cum Christo mille annis. & postea legitur ibi de resurrectione finali, ergo non omnes resurgent simul in fine mundi, Dicendũ qd' sicut Augusti. recitat 22. de Ciuitate dei, occasione uerborum illorum quidam hæretici dixerunt primam resurrectionem esse futurã mortuorum sanctorum, ut regnẽt cum Christo in terra mille annis. Augustinus Vnde & Millenarij sunt uocati, Sed & Augustinus exponit, uerba illa exponenda sunt de spiritali resurrectione, qua homines per gratiã a morte animæ surgunt. Secunda uero erit resurrectio corporum. & in prima resurrectione regnant sancti p gratiã cũ Christo in eccl'ia militãte mille annis per quos totũ tempus uitæ p̃ntis mystice designatur.

¶Amplius, tempus illud resurrectionis atq; iudicij est occultum. Nam ut in libro 83. quæstionum asserit Augustinus, quasi ultima ætas humani generis est tẽpus ab aduentu saluatoris usq; ad seculi finem. quod tempus quibus generationibus computetur & decurrat, incertum est, quemadmodum etiam ultima ætas unius hominis quandoq; diutius durat quam omnes præcedentes eius ætates. Ratio huius est, quoniam determinatus numerus futuri temporis sciri non potest, nisi per reuelationem, uel pernaturalem rationẽ. Tempus autem quod asserit usq; ad futuram resurrectionem, sciri nequit per rationem naturalem, quoniam, simul erit resurrectio & finis motus cœli. Incertitudinis extremi iudicij ratio. Ex motu uero accipitur numerus rerum, quæ determinato tempore per naturalẽ rõnem præuidentur futuræ. sed ex motu cœli non potest cognosci finis, qa cũ sit circularis, ex hoc ipso habet qd' secundũ naturã suã perpetue possit durare: nec per reuelationẽ deus illud manifestat, quatenus hoĩes semper soliciti sint & parati Chr̃o occurrere. Acto. 1 Hinc apostolis sciscitãtibus dixit: Nõ est uestrũ nosse tẽpora uel momenta &c. p quæ uerba scd'm August. Chrũs repressit oĩm digitos calculantiũ de fine mundi. Dane. 7 Quod enim noluit indicare Apostolis, nec alijs reuelabit. Vnde omnes qui prædictum tempus numerare uoluerunt, hactenus falsiloqui sunt inuenti. Deniq; per numerum dierum seu annorum qui in Apocalypsi & Daniele exprimuntur, intelligitur tempus indeterminatum, seu totum spatium durationis uitæ præsentis seu militantis ecclesiæ, sicut sæpissime in scripturis per numerum determinatum indetermi-

natus numerus designatur. Quidam tamē ex his quæ in ueteri testamento, seu Israelitico populo contigerunt, uoluerunt prænunciare de numero & duratione persequutionum ecclesiæ, fineq; mundi, & defecerunt: quamuis enim status noui testamenti sit præfigurat⁹ per statum ueteris testamenti, non tamen oportet ut singula correspondeant singulis, præsertim cū in Christo oēs figuræ ueteris testamenti sint impleræ. Hinc Augustinus 18. de Ciuitate, respondet quibusdam uolentibus accipere numerum persequutionum ecclesię iuxta numerum plagarum Aegypti, dicens: Ego per res illas gestas in Aegypto, persequutiōes ecclesiæ prophetice pręfiguratas non arbitror, quamuis ab eis quī hoc putant, exquisite & ingeniose illa singula his singulis comparata uideantur, nō prophetico spiritu, sed coniectura mentis humanæ, quæ aliquando ad ueritatem pertingit, aliquando fallitur. Et similiter esse uidetur, de dictis abbatis Ioachim, qui ex talibus coniecturis de futuris aliqua uera prædixit, & in aliquibus fuit deceptus.

Augustin⁹

Quęstio ¶ Præterea si quæratur, an resurrectio fiet in instanti: dicendum quod in resurrectione aliquid fiet ministerio angelorum, & aliquid uirtute diuina immediate. Et quod angelorum ministerio fiet, non accidet in instanti, si instans dicat indiuisibile tēporis: erit tamē in instanti, si instans sumatur pro imperceptibili tempore. Quod autē fiet immediate uirtute diuina, complebitur subito seu in termino tēporis quō operatio complebitur angelorū: quoniam uirtus superior inferiorē ad perfectionē adducit. Omipotentia quoq; dei, cū sit penitus infinita, cōpetit agere in instanti. quēadmodū etiā formæ uerborū sacramētales hñt effectū in ultimo ꝓlatiōis instāti, ita uox tubæ, cuius uirtute resurrectio fiet. ¶ Iterū quæritur, an resurrectio erit media nocte. Respondendū quod determinata hora noctis qua resurrectio erit, non potest pro certo sciri. At tamen satis probabiliter à quibusdam putatur, quod erit quasi in crepusculo, sole existente in oriente, & luna in occidente, quia in tali dispositione sol & luna credūtur creata, quatenus eorum circulatio compleatur penitus per reditū ad idem punctum. Nā & de Christo dicitur quod tali hora surrexit. Deniq; dum resurrectio erit, non erit tempus, sed terminus temporis: qm̄ in eodem instante quo cessabit motus cœli, erit resurrectio mortuorū. Attamen erit situs siderū secundū dispositionem qua se habent nunc in aliqua hora determinata. & scdm̄ hoc dr̄ resurrectio futura tali aut tali hora. ¶ Ad huc circa hæc quærit, an mors erit terminus à quo resurrectionis in omnibus: hoc est, an omnes ante resurrectionem morientur. Dicendū quod circa hoc diuersimode sancti loquuntur, ut habetur in litera. securior tamen communiorq; opinio est, quod oēs qui tunc uiuent, morientur & à morte resurgēt. Primo, quia hoc magis cōcordat diuinæ iustitiæ, quæ humanā naturā pro primi parentis peccato dānauit, ita ut omnes qui per actum naturæ ab ea originē ducerent, infectionem originalis peccati contraherent, & per consequens, debitores existerent mortis. Secundo, quia hoc magis concordat scripturæ, quæ omniū futurā resurrectionem denūciat. Resurrectio aūt proprie non est, nisi eius quod cecidit ac dissolutum est, ut asserit Damascenus. Tertio, quia hoc magis concordat ordini naturæ, in quo & inuenimus ea quæ sunt corrupta & uitiata, in suā nouitatē non reduci nisi mediante corruptione: sicut acetū non fit uinū, nisi aceto

Quęstio. Matt. 28. Johan. 20.

Quęstio.

corrupto ac transeūte in uitis humorē. Cumq; natura humana in defectū necessitatis moriēdi deuenerit, nō erit ei reditus ad immortalitatē nisi per mortē. Cōuenit quoq; hoc ordini naturæ ob aliā rōnē. Nempe ut 8. Physicorū, motus cœli est quasi uita quædā, omnibus natura existentibus, quemadmodū motus cordis est uita totius corporis. Hinc sicut cessante cordis motu, membra cætera mortificātur: ita cessante motu cœli, non pōt aliquid uiuū manere ea uita, quæ ex influentia illius motus conseruabatur. Talis aūt est pñs hæc uita. Vnde oportet quod ex hac uita discedāt, qui post motū cœli quiescentis uicturi sunt. Porro ꝙ Christus dicitur iudex uiuorū & mortuorū, non est referendum ad iudicij tēpus, nec ad totum tempus præteritū, quoniā oēs iudicandi aliquo tpe fuerūt uiui, & aliquo tēpore mortui, sed ad illud tempus determinatū, qd᷑ immediate ꝓcedet iudiciū, qñ uc; signa iudicij incipient apparere. ¶ Ex his patet responsio ad quæstionē qua quæritur, utrum resurrectio erit à cineribus. Dicendū est enim quod sic, nisi aliquibus specialis gratiæ priuilegio condonetur contrariū, quēadmodū de resurrectionis acceleratione iā dictū est. Scriptura autē sicut resurrectionē prænunciat, ita & corporū reformationem, ad Philip. Hinc sicut oportet omnes mori, ad hoc quod uere resurgant, ita oportet oīm corpora dissolui in cineres ad hoc ꝙ reformenť: quēadmodū etiā mors inflicta est homini in pœnā a diuina iustitia, ita & corporis resolutio, unde in Gen. Puluis es & in puluerē reuerteris. Exigit quoq; ordo naturæ, ut nō solū aīæ ac corporis dissoluať cōiunctio, sed etiā elemētorū cōmixtio: sicut acetū nō pōt in uini qualitatē reduci, nisi prius facta resolutiōe in naturā ꝓcedentē. Ipsa etiā elementorū cōmixtio ex motu cœli causať & cōseruatur: quo cessante, oīa mixta in elemēta pura mox resoluentur. Porro per cineres intelliguntur hic oēs reliquiæ remanentes, hūano corpore resoluto. Primo, ꝙ a cōis mos fuit antiquorū, corpora mortuorū cōburere, & cineres cōseruare. Vñ inoleuit mod⁹ loquēdi, ut ea q̄ in corpus hūanū resoluunť, cineres appellētur. Scdo ꝓpter causam resolutiōis, q̄ est incendiū fomitis quo corpus hūanū radicitus est infectū, ideo ad huius infectiōis purgationē, oportet usq; ad cōponētia corpus hūanū resolui. Quod si quæratur, quō corpora tūc uiua poterūt tā repente in cineres redigi: rñdendū quod ignis cōflagratiōis, q facieē mūdi purgabit, uehemētia sui caloris, hoc celerrime ager, sicut & alia mixta in pīacentē resoluet materiā. ¶ Postremo quęritur, an pulueres illi ex qbus corpora reparabunť humana, habebūt naturalē inclinationē ad animas qbus iungentur. Dicendū ꝙ circa hoc est triplex opinio. Vna, ꝙ corp⁹ humanū nunq̄ resoluitur usq; ad elemēta, sicq; in cineribus permanet sp̄ uis aliqua addita elemētis, q̄ causa est naturalis inclinationis ad eandē animā, q̄ opinio contrariatur autoritati Augustini dicentis in Enchyridio: Corpus humanū in quamcūq; aliorū corporū substantiam, siue in ipsa elementa uertatur, in quorumcunq; hominū uel animaliū cibos cedat, carnemq; uertatur, illi animæ cedet in tp̄is puncto. q̄ illud habuit prius, & animauit ut fieret hō & cresceret. Est etiā contra sensum & rōnē, qm̄ omnia ex contrarijs cōposita, possibile est resolui in ea ex quibus componuntur. Hinc alij dicunt, ꝙ partes elementorū in quas humanū resoluiť corpus, retinent plus de luce, ex hoc qd᷑ fuerūt animabus hūanis coniunctæ, atq; ex hoc inclinationē quandā habent ad animam, quod friuolū est, quoniā partes elemen-

Act. 10

Gen. 3

Quęstio

Aug.

elementorum sunt unius naturæ, & æqualiter habent participationem lucis & obscuritatis. Idcirco dicendũ quod in cineribus illis nulla est inclinatio naturalis ad resurrectionem, sed solum ex ordine diuinę prouidentiæ, quæ statuit illos cineres priori animæ reuniri, propter quod illæ partes elementorum iterato illis iũgentur, non aliæ. Quod autem in Iob dicitur de iniquo, Ossa eius implebuntur uitijs adolescentiæ eius, & simul cum eo in puluere dormient, non est intelligendum quod uitia actu maneant in pulueribus mortuorum, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ, quo pulueres illi sunt deputati ad corporis resurrectionẽ, qd' pro peccatis cruciabitur in æternũ. Hæc Tho. in Scrip.

¶ Concordat Petrus in omnibus. Et qm̃ compendiose declarat qualiter resurrectio Christi erit causa nostræ resurrectionis, responsionẽ eius inducã: Quemadmodum, inquit, Adam est principium mortis, sic Christus uitæ. Adam uero est causa mortis tã spiritualis q̃ corporalis, Christus autem est causa uiuificationis ab utraq;. Ipse nanq; est mediator dei & hominum, in redeundo ac reducendo ad deum, sicut Adam in exeundo. Hinc Christo mediante, descendũt à deo in homines omnes gratiarum effectus ad reditum pertinẽtes. Ideo sicut est uniuersalis causa resurrectionis animarum & corporum. Est quoq; causa resurrectionis dupliciter, secundum duplicem naturam existentẽ in ipso: quia inquantũ deus, est causa prima, & quasi equiuoca, sicut sol plantæ: inquantum homo, est causa proxima & uniuoca, sicut planta prior plantæ ex se ortæ. Porro inquantum deus est causa dupliciter. Est nãq; causa principalis & causa exemplaris omnium rerum. Similiter inquantum homo, est causa dupliciter. Est enim resurrectionis causa efficiens instrumentalis per imperium uoluntatis, & est causa exemplaris in eodẽ gñe causæ p suæ resurrectiõis proprietatẽ. Hæc Petr⁹.

Questio ¶ Qui rursus interrogat, utrum idẽ numero homo resurgat. Respondet, idẽ & diuersum sunt primæ differentiæ entis in actu. Hinc ex eisdem quibus res habet esse actu, habet esse idem aut diuersum. Homo autẽ habet esse ex anima & corpore counitis. Vnde ex eisdẽ numero corpore & anima habet idem numero esse. Oportet autem fateri, eundem numero esse hominẽ, qui meretur ac præmiatur. Cumq; anima immortalis existat & incorruptibilis sit ipsa prima materia corporis, constat eundem numero hominem resuscitari. Attamẽ de forma hominis substantiali diuersa est opinio, cum aliqui dicunt non esse in eo formam substantialem præter animam rationalem. alij, quod post separationem animę à corpore maneat in carne forma mixtionis, qua caro uere est caro, quamuis non caro hominis nisi æquiuoce, quæ forma per putrefactionẽ resoluitur in rationem seminalem, de qua postmodũ diuina uirtute eadem numero forma reparatur: quæ cum sit incompleta respectu ultimæ formæ, uidelicet animæ, ideo adueniens anima non est accidentalis, sed substantialis forma, ponens esse in esse quidditatiuo specifico & cõpleto. Si autem obijcias, qm̃ omnis forma resultans ex coniunctione aliquorum, iteratur ite- Obiectio ratione coniunctionis: talis autem forma consistit humanitas, quia ex corporis & animæ resultat coniũctione, ergo iterata illorum cõiunctione, iteratur & ipsa: Dicendũ q; hoc uerificatur de forma quæ ex coniunctione ipsa causatur. Humanitas aũt ex ipsa coniunctione causari non dicitur, cũ secundũ quosdam est idẽ q; anima: noiaturq; anima, inquantũ est forma partis: & humanitas, secundum quod est forma totius. Verum secundum Auicennam, humanitas non est pure & proprie forma, sed hominis tota essentia, continens in se aĩam simul & corpus: dicitur tamen forma, quia per modũ formæ in abstracto significat. Hæc Petrus.

¶ Præterea circa hæc addit Richar. Perfectio uni- Richard⁹ uersi exigit substantiam esse triformem seu triplicem, sc3 pure corporalẽ, pure spũalẽ, & ex utraq; compositã, ideo nisi resurgeret genus hũanũ, esset uniuersum sua perfectione priuatũ, cũ probatũ sit super secundũ, corpora cœlestia animata non esse. Animæ quoq; uniuntur eisdem nũero corporibus, quibus ante fuerunt coniunctæ, qm̃ animæ separatæ naturaliter ac determinate inclinantur ad corpora quæ animauerũt. Quis nanq; à principio creationis anima, quæ est huius corporis forma, potuisset esse forma alterius corporis, tñ ex sua unione ad corpus hoc, amicitiã, inclinationẽ & habitudinẽ ad ipsum cõtrahit naturalẽ: queadmodũ si indifferẽs esset uiro accipere alterã duarum puellarum omnino similiũ, tñ postquã unã duxisset, magis afficeretur ad illã: & si ambæ resurgerent, adhuc magis inclinaretur ad priorẽ. Vñ & sexto naturaliũ asserit Auicenna: In substantia animæ quæ incipit esse cũ aliquo corpore, inest ex primis principijs affectio naturalis inclinationis ad occupandũ se circa illud, & ad illud regendũ, & ad prouidẽdũ adhærẽdũq; ei. & sic illi fit propria. Rectitudo quoq; diuinæ reqrit iustitiæ, ut qui participes sunt in merito atq; demerito, participes sunt in pœna & præmio. Certũ est aũt, unãquãq; animã cũ proprio suo corpore magis cõicare in bonis & malis, ergo remũerabitur cũ eodẽ. Insuper animas paruulorum in solo originali defunctorum, decet suis reuniri corporib⁹, ut in eisdẽ pœnã dãni sustineant, ex quibus infectionẽ contraxerunt. Insuper quidã dixerunt, q; cũ oĩa naturalia per influentiã cœlestiũ corporum disponantur, qñ omes partes cœli redibunt ad primũ suę creationis locũ, oĩa generabilia & corruptibilia eadẽ nũero reuertentur, non simul, sed successiue eo ordine quo prius fuerũt, & hoc per naturã uniuersalẽ, q̃ secundũ Auicennã 6. Metaph. est uirtus infusa in cœlorum substantias, uniuersitatẽ generationũ gubernãs. Porro octaua sphæra ab occidente in orientẽ mouetur proprio motu in centum annis per unum gradum. Gradus autem sunt trecenti sexaginta, quia XII sunt signa, in quorum quolibet sunt gradus triginta. Centies uero trecenti sexaginta, cõstituunt triginta sex millia, sed sicut præhabitum est, opinio ista hæretica est, & recte philosophiæ contraria.

¶ Præterea de hoc, an corpore sufficiẽter disposito Questio ad aĩæ reunitionẽ, possit se anima naturali uirtute uni- Tessa, 4 re, sunt duæ opiniões, quarum una tenet q; imo, alia qd' nõ. & põt utraq; probabiliter sustineri. Hæc uero tria q̃ ait Apo. In iussu & in uoce archangeli & in tuba dei, sic distinguuntur, qm̃ primo Chũs in suo descensu iubebit pulueres, seu quascũq; corporum mortuorum partes recolligi per ministeriũ angelicũ, qd' notat, cũ dr̃: descende in iussu, Secũdo p̃cipiet ex illis pulueribus recollectis corpora reformari, aĩasq; reformatis uniri, q̃ duo fiẽt uirtute diuina. qd' p̃ceptũ notat, cũ dr̃, Et in tuba dei. Tertio archangeli, q fuerũt custodes prouinciarum, in prouincijs quas custodierũt, ualenter clamabũt sono sensibili de articulato, ut uniuersi corã iudice corporaliter cõpareant, diffinitiuam & irreuocabilẽ sententiã audituri: q̃ uox notatur cum dicitur, Et in uoce archangeli.

¶ Amplius, naturalis inclinatio materiæ ad formã, non est nisi naturalis aptitudo recipiendi formam.

Non

Non enim potest ibi poni aptitudo naturalis, quæ ultra hoc sit animalis: nec ita naturalis, sicut in grauibus ad descensum. Hæc quoq; aptitudo materiæ ad formã est duplex, puta remotà. sic in pulueribus corporum humanorum, imo & aliorum generabilium est naturalis aptitudo ad susceptionem animę rationalis, quia ad eam est materia aliquo modo disponibilis. & propinqua, & ita non est in illis pulueribus naturalis aptitudo seu inclinatio ad animam, cum non habeat ad eam aliquam inchoationem nec dispositionem naturalem determinatiuam, sed potius indeterminatam & uagam.

Quæstio. ¶Quæritur etiam, in quo loco resurgent. Et respõdetur, quod in locis in quibus tempore resurrectionis erit pars principalior corporis: & si in pluribus locis fuerint partes ęque principales, ut medietas cordis seu capitis in uno loco, & medietas alia in alio, resurgẽt ubi placuerit deo. Item si inquiratur, an omnes mortui simul resurgent. Dicendum quod imo, aut modico breuissimoq; momento unus ante alium. Nam aliqui opinãtur quod electi ante reprobos, & electi mortui ante ignem conflagrationis, ante eos qui in ipso igne morientur protinusq; resurgent. Aliqui uero putant opposito mõ de electis. Hæc Richardus, de quibus infra plenius differetur.

Bonauen. ¶Concordat in præhabitis Bonauentura, secundũ quem resurrectio erit omnium simul propter sex rationes. Prima est seueritas diuinæ iustitiæ, quæ infligit pœnam incinerationis corporum usq; secundum filij dei aduentum, sicut inflixit pœnam carentiæ usque aduentum ipsius primum. Secunda est meritum fidei, quæ multum meretur, credendo nos simul resuscitandos, qui uidemur bestijs similes in moriendo. Tertia est unitas mystici corporis, propter quam decet nos simul glorificari. Et quia non simul felicitamur quantũ ad animam, congruum est, ut saltem secundum corpus simul glorificemur. Quarta est subsidium nostræ infirmitatis, quia dum sancti suorum corporum glorificationem adipisci nequeunt sine nobis, uehemẽtius nostram glorificationem desiderant, dicente Apostolo ad Hebræos: Deo aliquid melius prouidẽte pro nobis, ut non sine nobis consummarentur. Heb. 11 Quinta est, diuinæ iustitiæ manifestatio. Cum enim omnibus debeat esse manifestum, q̃ iuste deus saluet iustos, & impios damnet, decreuit hoc in fine coram omnibus exhibere ac adimplere. Sexta est consummatio gloriæ. Nã cum angeli sancti sint adhuc quodãmodo uiatores, quantum ad administrationis officium, & quo ad perfectum in gaudio accidentali secundum multitudinẽ gaudiorum, non debuit perfectio gloriæ consummari, nisi simul in fine in oĩm gñali btĩfica cõsummatiõe.

¶Circa id uero, an resurrectio erit miraculosa uel naturalis, dicendum quod in resurrectione sunt tria. Primum est reformatio corporis ex ipsis pulueribus, quod erit super naturam. Secundum erit reunio animæ cum corpore suscitato atq; disposito, & hoc erit secundum naturam. Tertium erit animæ & corporis colligatio, deinceps perpetua, quod etiam erit supernaturale, uidelicet quod ex corruptibili & mortali immortale efficitur. Cumq; primum & ultimum horũ trium sit super naturam, nec ad secundum natura sufficiat, resurrectio non est dicenda naturalis, sed miraculosa seu super naturam. Hæc Bonauentura.

Albertus ¶Porro dicta Alberti in dictis Thomæ sententialiter continentur. Et addit Albertus, quod tamen partim præhabitũ est: Quemadmodũ Christus moriens causa est nostræ reconsiliationis, & resurgẽs causa est nostræ iustificationis, atq; ad infernum descendẽs nostræ ereptionis; sic quoq; sua resurrectione, nostræ resurrectionis futuræ est causa. Deniq; in his parum aut nihil ratio ualet humana, ideo sanctis inspirationẽ à deo habentibus est prorsus consentiendum, qui cum dicant quod Christi resurrectio sit causa effectiua & sacramentalis nostræ resurrectiõis, idcirco & ego hoc dico, nihil de uerbis eorum mutando. Vnde dicendũ quod triplex nostræ resurrectiõis est causa. prima, efficiẽs, principalis, ęquoca, sc3 deus trinitas. Causa nãq; ęquoca nũcupatur, qñ causa & effectus nõ sunt, unius speciei seu rõnis, sicut sol gñrat hoĩem. Causa uniuoca noĩatur, q̃ ꝓducit simile sibi in specie, ut leo leonẽ. sicq; Chrũs ut resurgens, cã nostræ resurrectiõis censetur, cã inquã efficiẽs, secũdũ habitũ. Cã aũt uniuoca scdm actũ seu actualis, erit Chrũs in iudicio deferens ac præsentans passionis suæ insignia, ad cuius p̃ñtationẽ nostra resurrectio mox sequetur. Vox demũ tubę seu archangeli, erit secũdũ Magistrũ, uox angeli alicuius aut pluriũ angelorum. i. unius & pluriũ. Vnius, utpote qui est p̄positus ecclesiæ, & multorum angelorum obsequẽtiũ ei, circa singulorum rõnes & exequutiones diuersas.

¶At uero finis mundi præsciri non potest ex motu cœli per propriã mathematicorum scientiã. Sed finis alicuius regni & ciuitatis ac habitabilis terræ nostræ bene scitur ex propria scientia mathematicorum, nõ autẽ totius terræ, qa dũ una quarta pars habitabilis, mõ efficitur inhabitabilis, ꝓpter breuitatẽ diametrorum planetarum, & p̄cipue solis, tũc eo ipso longior longitudo alterius partis eatundem diametrorum erit in altera parte quartæ, & illa efficitur habitabilis, transeunte habitatore & habitabilitate ab una quarta in alterã, nihilq; amplius accipi põt à propria mathematicorum peritia, ut sciunt oẽs qui de hac arte aliq̃d nouerũt perfecte, ut scribũt autores Ptolomæus in Arabia, & Albumazar in libro de cõiunctionibus maioribus, Rabbi Abrã quoq; libro de coniunctionibus Saturni & Iouis, & Messalach libro de coniũctiõib⁹ planetarum, qđ & Aristoteles innuit in fine primi libri de causis proprietatũ elementorum & planetarum. Porro de magno anno diuersa tradiderũt diuersi philosophi, secundũ uariã anni huius acceptionẽ. Dicitur nanq; magnus annus planetarũ, q duplex est, sc3 quantũ ad unius planetæ significatũ, qđ instillat sectæ: & alij sunt anni maximi Saturni, & aliorũ planetarum, & secundũ hoc dicuntur anni medij, secundũ quos durat significatũ planetæ in ciuitate aut uilla: & minimi, secundũ quos durat significatũ in nato, & alij siderij anni honorum eius. Quandoq; etiã dicitur magnus annus, quoad restitutionẽ planetarum ad loca atq; origines suas, ut quilibet à sua progrediatur origine, sicut à principio sui progrediebatur, Interdum magnus annus uocatur secundum reditum totius sphæræ stellatæ. In omnibus uero his annis non accipitur status motus nec reuolutio ultima, post quam non sit alia, ideo finis mundi nunquã à Philosophis determinatur, sed bene finis huius sectæ uel habitabilis.

¶Deniq; sanctis facta est reuelatio de signis antecedentibus iudicium, sed (ut puto) determinatum tempus nunquam reuelatum est alicui in toto, ita ut sciret quantum ab hodie aut alio determinato die sit usq; diem iudicij. Daniel autem uidetur determinare tempus quod erit inter mortem Antichristi & diem iudicij, sed quod erit usque Antichristi

apparitionem

apparitionem, non dixit. imo omnes qui se de hoc intromiserunt, fatui sunt inuenti. Et si obijciatur, quod Plato in Timeo loquutus est de diluuio ignis, & iuxta dicta sanctorum, hoc diluuio facies mundi inferioris peribit: dicendum quod philosophi considerant causas diluuiorum secundum eleuationes & depressiões planetarum in signis calidis & frigidis, & secũdum dominia calidorum & frigidorum, non autem de conflagratione uniuersali ignis, ut tradit fides, scripserunt tamen de magno anno, quo omnia (ut dixerunt) in primum chaos reuertentur, ac denuo educentur. Tẽpus autem congruentius finali iudicio uidetur nox media, ex congruentia iudicandorum qui hic merentur, ut incerti de hora, sint sempex soliciti. Præcedet etiam iudicium illud citatio, quæ ultima erit per Henoch & Elyam. & quo ad hoc, ibi seruabitur ordo iuris. Hæc Albertus. Scripta uero Antisiodorensis de his, in præinductis contenta sunt.

Gregori⁹.

¶ Amplius Scotus: Duo, inquit, uidenda sunt hic, Primum de potestate, id est, an resurrectio possit esse. Secundum de facto, id est, utrum realiter erit. De primo sic dicitur: Si in homine anima sensitiua esset diuisa ab alijs animabus, optime concluderetur quod in resurrectione non erit eadem anima sensitiua, & per consequens nec idem animal: si autem ponatur quod eadem anima secũdum substantiam sit in homine rationalis & sensitiua, nullas in hoc angustias patiemur: quoniam aliorum animalium forma seu anima non est per se subsistens, ut post corruptionem compositi maneat sicut anima rationalis, q̃ esse quod sibi in corpore acquiritur, post separationem a corpore retinet, & in participationem illius esse corpus per resurrectionem reducitur, ita quod non sit aliud esse corporis & aliud animæ in homine, propter quod nulla interruptio facta est in esse hominis substantiali per mortẽ, ideo possibile est hominẽ redire eundẽ numero ꝑ resurrectionẽ, non sic in alijs corruptis. Hæc Scotus.

Scotus.

Dion car. cõtra Scotum.

¶ Quo circa sciendum, quod recitat hic positionẽ Henrici in huius distinctionis principio positam, & consequenter arguit contra eam, probans quod quamuis anima rationalis omnino destrueretur, seu etiam annihilaretur, nihilominus posset omnipotens eandem numero reparare, eundemq́ue numero hominem resuscitare. Sed aduertendum quod disputatio ista uidetur inutilis, cum non sit contra mentem doctoris solennis, imo nec contra uerba eius integre fideliterq́ue resumpta, quãuis possit aliqualiter æstimari esse contra uerba tanti doctoris truncate relata, captioseq́ue repetita. Non enim doctor ille affirmat, imo nec opinatur quod omnipotens non posset animam aliamve substantiam (quamuis destructam & annihilatam) eandem numero reparare, imo formaliter hoc concedit, & frequenter id factum est in euangelica lege ad confirmationem fidei christianæ: quoniam sanctus Siluester suscitauit tãrum defunctum, & uir admirabilis ac diuinus German⁹ episcop⁹, suscitauit ã morte suum asinum mortuum, uitulum quoq; suæ familiæ coctum & comestum ab ea. Et quamuis Henricus dicat in hoc animam ratiõalem ab anima brutali differre, quod ipsa ẽ post mortem subsistens, & esse actuale quod corpori cõmunicauit, in se retinens. Ex hoc tamen non infert, quod ideo anima brutalis per om̃potentiã dei non ualeat reparari ac suscitari: sed q̃ ex parte rei maior sit difficultas seu dubitatio apud infideles, seu minus fideles de resurrectione irrationaliũ quam rationaliũ creaturarũ. Deinde Henricus intẽdit concludere, quod naturali agenti impossibile sit mortuum suscitare naturali potestate, potissime ex parte transmutationis seu motus, sine quo non operatur agens naturale: quoniam motus seu transmutatio præterita quæ desijt esse, non potest numero eadem repeti, sicut nec tempus, cum sint de genere numero successiuorum, quorum reiterationis in identitate naturali impossibilitas non ex parte infinitæ omnipotentiæ dei est, sed ex rerum incapacitate seu contradictionis implicatione, & breuiter in huius decisione quæsiti, nihil uidetur Henricus asserere, nisi quod doctrinæ communi concordet, nisi quod hic sicut & alibi dicit in homine præter animam rationalem esse formam aliam substantialem corporeitatis. Et si hoc irrationabile est quantomagis quod Scotus ponit in homine ultra hoc etiam alias formas substantiales? ut recitatũ & reprobatũ est supra, tractatu de sacramento altaris.

Siluester papa, German⁹ episcodus

¶ Insuper Scotus hic arguit, In homine est aliqua entitas positiua, quæ neq; est pars materialis, nec pars formalis, q̃a aliquid est ibi causatum à causis intrinsecis, sed nec causa materialis, nec causa formalis à causis intrinsecis est causata nec ambo simul, ergo est aliqua alia entitas à causis diuisim acceptis, & illa destruitur, alioquin homo non esset uere mortuus, & tamen illa reparabitur entitas eadem numero. Alias non esset idem numero homo. Circa hæc uerba quæro, quæ sit ista entitas alia, quia aut de prædicamento substantię, aut de aliquo genere accidẽtis, Si primum, aut est materia aut forma substantialis, aut forma totius, quę uocatur humanitas, quæ est aut ipsa anima rationalis secundum rem, quamuis secuundum aliam rationẽ, uel animam materiamq́ue includit, & est realiter idem cum anima rationali & carne simul acceptis. Si autẽ est de genere accidentis, non de necessitate exigitur ad materialem & substantialem hominis resurgentis seu resuscitati identitatem. Deniq; uerbum æternum assumpsit humanitatem, non tamen aliquid de genere substantiæ existens, nisi animam rationalem & carnem. Super tertium etiam (si bene recorder) cõtra huiusmodi entitatem satis est disputatum, & multa hic scribit Scotus, quæ etiam à Bonauentura hic reprobãtur, sed & alia multa scribit in hac quæstione ad reprobandũ dicta Henrici, quæ non sunt contra uerum intellectũ ipsius, idcirco pertranseo,

Scotus.

¶ Insuper Scotus sciscitatur, utrum possit esse notum per naturalem rationẽ, resurrectionem hominum generalem esse futurã. Et circa hęc scribit: Si accipi potest ratio sufficiens ad probationem resurrectionis, oportet hanc accipi à forma specifica hominis, uel ab operatione conueniente homini secundum formam illã, primo modo procedendo, ex tribus propositionibus concluditur propositum, & si illæ essent naturali ratione patentes, haberemus propositum. Prima est, anima intellectiua est forma hominis specifica. Secunda, anima intellectiua est incorruptibilis, ex quibus sequitur quod specifica hominis forma sit incorruptibilis. Tertia est, forma hominis specifica non manebit perpetuo extra suum totum, ergo aliquando redibit. ergo homo resurget: quia secundum Damascenũ librõ quarto, resurrectio est eius quod dissolutum est, secũda surrectio. Prima harum propositionum nota est ratiõi, & puri philosophi confessi sunt, & super secundum probata est, Nam & philosophi communiter dicunt rationale esse differentiam hominis, intelligentes per rationale

Questiõ

rationale animam intellectiuam esse essentialem hominis partem, nec (breuiter) inuenitur aliquis philosophus notabilis qui hoc neget, licet ille maledict⁹ Auerrois in sua fictione tertio de anima, quæ tamen fictio nec sibi nec alijs intelligibilis est, ponat intellectiuam esse quandam substantiam separatam, hominibus cõiungibilem mediantibus phantasmatibus, quam coniunctionem nec ipse, nec aliquis eum sequens potuit explicare, nec posset saluare hominem formaliter intelligere: imo secundum ipsum homo nõ esset formaliter nisi quoddam animal irrationale, quamuis excellentius alijs irrationabilibus. Ad secundæ ꝓpositionis probationem non inuenitur faciliter ratio ex operatione hominis. Nam forma innotescit ex operatione, sicut materia ex transmutatione. Ex operatione autẽ intelligendi arguitur sic: Intelligere est propria operatio hominis, ergo egreditur à propria ei⁹ forma, & ita anima intellectiua est forma hominis propria. Tertia propositio declaratur, Pars extra suum totum est imperfecta, sed animam racionalem manere perpetuo imperfectam, inconueniens est, præsertim cum nullũ uiolentum sit perpetuum. Separatio autem animæ à corpore, est quasi quid uiolentum, cum sit contra naturalem animę inclinationem. De ista materia Scotus scribit prolixe, ponendo diuersas autoritates philosophi, ex quibus uidetur sensisse animas esse immortales. Ad quas respondet, quemadmodum & Henricus in Quotlibetis & in Summa, quod Aristoteles semper nutauit & dubitauit in ista materia, sicut & de mundi æternitate & prouidentia dei & finali retributione iustitiæ: & secundum diuersa principia quæ habebat, nunc loquebatur fauorabilius pro una parte, nunc ꝓ alia. Ex quibus Scotus concludit, quod resurrectio generalis (quam ponimus) non possit naturali ratione probari. Mihi uero uidetur, quod duæ illæ propositiones possunt demonstratiue probari, & super secundũ ostensæ snut, sed tertia habet instantiam, quamuis animæ sit naturale primo coniungi corpori, tamen dum esset semel separata à corpore, & scientias ac uirtutes adepta, conueniẽtius ei esset perpetue esse separatam, quam corpori corruptibili ærumnoso rursus coniungi, nihilominus salubrius ei esset reuniri corpori glorificando, secundum quod fides ponit catholica.

Auerrois philoso.

Dubia Aristotelica

Dionysi⁹ Carthusi

¶Contra positionem demum Philosophorum, dicentium omnia in hoc mundo post magnum annũ renouari, arguit Augustinus, quia opinio illa tollit ueram felicitatem. Nam anima separata beata, aut putaret se nunquam ad huius uitæ miserias reuoluendam ac ruituram, aut sciret hoc. Si primum, esset falsa opinione beata: si secundum, merito formidaret ac testaretur, quæ ratio efficacior est ad reprobandum insanias quæ Erigeni imputãtur, ut supra secũdũ expositũ est.

Aug.

¶Insuper ad hoc, utrum resurrectio sit naturalis, respondet: Naturale multipliciter sumitur, & secundũ hoc diuersis opponitur. Nam uno modo opponitur supernaturali: alio modo, artificiali seu uolũtario. Tertio, uiolẽto. Resurrectio ergo erit naturalis, prout naturale opponitur uiolento, non prout opponitur supernaturali. Amplius ad id, utrum resurrectio erit in instanti, respondet quod collectio cinerũ erit in tempore: introductio uero formæ corporis, id est, formæ substãtialis corporeitatis in corpus ex pulueribus formandum, erit in instãti & immediate à deo. In qua responsione præsupponit in quolibet resuscitando ad minus futuras duas formas substantiales, uidelicet formam corporeitatis & animam rationalẽ, contra qđ probatum est super secundum, non esse nisi unam formam substantialem in uno composito, quod & Philosophus & Commentator in multis sentiunt locis. Postremo asserit Augustinum sentire in expositione uerborum Apostoli, deinde nos qui uiuimus &c. qđ primo resurgent qui ante secundum illum Christi aduentum defuncti fuerunt, & protinus post hoc, q tũc uiui inuenientur. De loco autem resurrectionis dicit posse putari, quod in diuersis locis resurgẽt, uel quod per angelos sanctos pulueres deferentur ad aliquem locum communem, in quo simul resuscitabuntur. De hora autem dicit esse incertum, an in hora qua Christus surrexit, uel qua fuit iudicatus, aut in qua tradidit spiritum. Nam quod dicitur Christus uenturus in nocte, põt exponi de incertitudine temporis sui aduẽtus.

Quęstio. Naturale triphariã sumitur.

Quęstio.

August. 1. Thes. 4.

Mat. 25.

QVAESTIO. II.

QVæritur modo, Vtrum in hora iudicij vnusquisque cognoscet distincte omnia sua peccata, et etiam aliorum vniuersorum tam electorum quam reproborum. ¶Videtur qđ non, qa secũdum Philosophum, contingit plura simul scire, id est, habitualem cognitionem habere, unum uero intelligere. Vnde communiter fertur, quod impossibile sit plura simul actualiter intelligere. quomodo ergo posset quis tam suiipsius quam innumerabilium millium hominum, tam innumerabilissima peccata, tam subito ac distincte cognoscere? Videtur quoque hoc confusiuum esse sanctis quam pluribus, quod singula eorũ peccata per pœnitentiam deleta, uniuersis singulisque paterent, sed & peccata per pœnitentiam sublata, sic sunt ac si nunquam fuissent. Insuper, nihil cognoscitur nisi per similitudinem aliquã, & peccata quæ sunt uelut priuationes, noscuntur habitus oppositos, nec tot atque tantorum habituum similitudines possunt simul actuare intellectum, pręsertim cum dictum sit super secundum ex autoritate Algazelis, quod sicut corpus nequit simul diuersis formari figuris, ita nec intellectus pluribus intelligibilibus speciebus.

Algazeli

¶In oppositum est, quod finale illud iudicium, fiet, quaten⁹ uniuersi & singuli sciãt iustissimũ esse dei iudiciũ, qđ agnoscere nõ ualebũt, nisi sua ac aliorũ peccata noscant distincte. Dicitur quoque in litera de libris cõscientiarum, & quod in illis legentur, gesta cunctorum: quod non uidetur possibile, cum gesta illa iam diu desierint, nec in aliquo repræsententur. Nec bene sonare uidetur quod reprobi & iniqui tantã desuper illuminationẽ habebũt, ut cordiũ intueãtur secreta in alijs.

¶Circa hæc scribit Albertus: quemadmodum ait Glossa in epistolam ad Romanos, notæ quædam pręteritorum malorum in conscientijs remanent, & has notulas puto esse reatus, per quos unicuique sua repræsentantur peccata. Vnde Richardus de sancto Victore in libro de iudicio loquitur, Quid sunt corda iudicandorum, nisi quædã (ut sic loquar) actiões scripturæ? Et quid iudicãtium corda in omnem diuinitus ueritatem edocta, nisi quædã quasi Canonũ decreta? Ex hac ergo gemina scriptura omnis trahitur sententia, unde quilibet iudicandorum absoluitur uel ligatur, ex quibus accipitur, quod tam iudicandorum quã iudicantium conscientiæ libri dicantur, sed iudicandorum conscientiæ ponunt causas iudicandi, iudicantiũ uero conscientia exhibet canones sententiæ in talibus causis ferendis. Denique omnia peccata per pœnitentiã non deleta, ibi patebunt. Quæ enim deleta sunt, non

Albertus Rom. 2.

sunt

ſunt peccata. ideo ibi ad ſcientiam & iudicium non reuocantur. Omnia etiã mala propria & aliena ibi manifeſtabuntur. Etenim ſuper illud ad Corint. Quoadusq; ueniat dominus &c. dicit Gloſſa: Tunc omnia aperta erunt omnibus, ut poſſint de omnibus iudicare. Et ſi quæratur, quid cruciatus oriatur ex his electis, & qd pœnę iniquis: dicendum quod eſt pœna damni, & pœnæ ſenſus. Pœna damni maxima eſt priuatio boni increati & creati propter deformitatem peccati. Pœna ſenſus eſt duplex, puta interior remorſus conſcientiæ, & pœna exterior, ſcilicet incendium ignis cum alijs afflictiuis. Et inter illas credo exteriorē ignem eſſe magis uehementer: quia remorſus interior aut eſt de dãno, aut de hoc quod peccando ſe ſubdit corporeo afflictiuo. Hæc Albertus.

1. Cor. 5.

Queſtio. pœna duplex.

¶ Qui etiam ſciſcitatur, utrum poſſibile ſit omnia peccata ſimul in momento accuſari. Reſpondet. Ad hoc mihi uidetur dicendum quod accuſatio erit duplex. Vna de peccatis ad memoriam redeũtibus, alia in ſpecie & numero. Prima in iudicio ſufficit ad cõdemnationem, ſecunda deſeruit uermi cõſcientiæ. Prima quoq; erit momẽtanea, alia ſucceſſiua. Et iſtud dico, quia nequaquam credo quod contingat plura ſimul intelligi aut conſiderari in actu. Alij tamen dicũt cõtrarium, & quod accuſatio erit in ſpecie & numero uitiorum. Hæc Albertus.

Queſtio.

Accuſatio in iudicio de peccatis duplex.

¶ De his Thomas plenius planiusq; cõſcribens: Teſte, inquit, Apoſtolo ad Roma. In die quo dominus iudicabit, unicuiq; conſcientia ſua teſtimonium reddet, & cogitationes erunt accuſantes & deſcendẽtes. Et quia oportet quod teſtis & accuſator & defenſor in quolibet iudicio habeant notitiam horum quæ in iudicio uerſantur, in illo autem communi iudicio oĩa hominum opera in iudicium uenient, oportet quod omnium operum ſuorum unuſquiſq; notitiã habeat. Vnde tunc conſcientiæ ſingulorum erunt ueluti quidam libri continentes res geſtas, ex quibus procedet iudicium, de quibus in Apocalypſi legitur: Libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt liber uitæ, & iudicati ſunt mortui ex his quę ſcripta erant in libris, ubĩ per libros ſic apertos intelliguntur ſecundum Auguſt. ſancti noui ac ueteris teſtamenti, in quibus deus monſtrauit, quæ pręcepta donauit. Per liberum uero uitæ, intelliguntur conſcientiæ ſingulorum, quæ dicuntur ſingulariter unus liber, quoniam una diuina fient uirtute, ut cunctis propria facta ad memoriam reuocentur. Et hæc uis inquantum reducet homini ad memoriam ſua facta, liber uocatur. Vel per primos libros deſignantur conſcientię, per ſecundum ſententia iudicis deſcripta in prouidentia eius. Quamuis autē multa merita atq; demerita à memoria excidant, omnia tamen aliquo modo manent in ſuo effectu. Merita nanq; non mortificata, manẽt ac relucent in pręmio: mortificata uero, permanent in reatu ingratitudinis, quæ augetur ex hoc quod homo poſt gratię ſuſceptionem peccauit. Demerita quoq; per pœnitentiam nõ deleta in reatu pœnæ eis debitæ manent, & quæ per pœnitentiam ſunt deleta, manent in pœnitentiæ memoria. Ad hoc tamen principaliter operabitur uis diuina ſecundum Auguſtinum. Veruntamen notitia ſeu memoria peccatorum non erit beatis cauſa doloris, ſed potius materia iucunditatis & gratiarum actionis de omni miſericordia eis exhibita, quemadmodum angeli gaudent de diuina iuſtitia, qua relinquũtur eis commiſſi, ita quod peccant ac pereunt.

Thomas. Rom. 2.

Apoca. 20

Auguſtin.

Aug.

¶ Præterea ſi quæratur, an quilibet poſſit legere in conſcientia alterius omnia quæ ſunt ſcripta in ea. Dicendum quod in extremo iudicio oportet diuinam iuſticiam omnibus apparere, quæ iam latet in multis. Sẽtentia uero iudicis damnãs aut ſaluans, non erit iuſta niſi ſecundum merita ac demerita proferatur. ideo ſicut oportet quod iudex & aſſeſſor merita noſcãt cauſarũ, ad hoc quod iudicium proferant iuſtum, ita ad hoc ut ſententia appareat ac innoteſcat alijs eſſe iuſta, oportet quod cauſas ſentẽtiæ ſciãt, hoc eſt merita electorum, & demerita reproborum. Hinc ſicut unicuiq; clara erit ſua præmiatio ſeu ſua damnatio, & cur taliter præmietur, ita & cęteris omnibus innoteſcit. Et hæc eſt probabilior communiorq; opinio, quamuis Magiſter aliter ſentiat, dicens quod peccata per pœnitentiam deleta, alijs in iudicio patebunt, ex quo ſequeretur quod nec pœnitẽtia pro illis peccatis facta, cunctis conſtaret, per quod multum gloriæ electorum & laudi diuinæ detraheretur. Hæc autem merita ſeu demerita omnibus oſtendentur in ſuis effectibus uel in ſeipſis uirtute diuina, ut dictum eſt. Nec illa publicatio uitiorum erit ſanctis ad ignominiam, ſed magis ad gloriam, propter ſubſequutam pœnitentiam & miſericordiam dei eis exhibitam, ſicut & nunc non eſt Paulo apoſtolo, & Mariæ Magdlaenæ ad inhonorationẽ, q; eorũ peccata in eccleſia agnoſcunt & recitãtur.

Thomas Magiſtrũ.

¶ Quæritur quoq; an uniuerſi in iudicio uidebunt omnia iſta intuitu uno & inſtanti, uel diuiſo intuitu & ſucceſſiuo. Dicendum quod de hoc eſt duplex opinio. Vna quod ſic, quod de beatis facile credi poteſt, cum omnia uideant in uno, hoc eſt, in increato ſpeculo ac lumine dei. De reprobis uero eſt hoc magis difficile, propter quod alij dicunt quod mali uidebũt omnia peccata ſua in genere, & hoc eis ad damnationem ſufficiet. Sed hoc non uidetur conſonum Auguſtino. 9 de Ciuitate dei dicenti, quod omnia mentis intuitu enumerabũtur, quod ſine particulari ac diſtincta cognitione fieri nequit. Hinc media uia elegi poteſt, dicendo quod ſingula conſiderabuntur, non tamē in inſtãti, ſed breuiſſimo tempore, diuina uirtute ad hoc adiuuante, & hoc eſt quod Auguſtinus dicit ibidem, qđ mira celeritate enumerabuntur, nec hoc impoſſibile reputetur, cum in tempore quantumlibet breui ſint potẽtialiter infinita inſtantia. Ex quibus patet ſolutio ad obiecta. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Conſonat Petrus: In iudicio, inquiens, apparebit omnibus perfectiſſime pręſens iuſtitia, ac pręterita miſericodia dei circa ipſos, & ut euidentiſſime appareat eis præſens dei circa ipſos iuſtitia, manifeſtabuntur eis præſentia eorum merita atq; demerita. Rurſus, ut appareat eis præterita dei circa ipſos miſericordia, innoteſcent eis merita eorum præterita, quamuis fuerint annullata. Hæc Petrus. Scripta quoq; Richardi continenter in præinductis, & concordat eiſdem.

Petrus.

¶ Porro Bonauentura hic multa interrogat de libro uitæ, quid ſit, Cur filio approprietur, de quibus ꝑtranſeo, quoniam ſupra primum ſunt expedita. Et addit reſpondendo ad iſtud, utrum omnia uideantur ſimul ab omnibus. Omnes repẽte uel ſimul omnia peccata uidebunt, & magis credendum quod ſimul. Ad quod intelligendum, ſciendum eſt quod multa uidere ſimul ut multa, tripliciter poteſt contingere. Primo ratione eius in quo uidentur. quia uidelicet aliquis uidet multa in uno, & ita in ſpeculo æterno multa ſimul uidentur. Secundo, ratione ſublimationis intellectus,

quia efficitur deiformis per gloriam, & ita beati uident simul plura, sicut & deus, quamuis non omnimodo ita. Tertio ratione diuinæ uirtutis hoc facientis, q̃ tamen per hoc non facit intellectum gloriosum. nec ostendit ei exempllar æternum, sed eleuat intellectũ, ut possit aliquam super se, siue ad gloriam uel ad pœnam. Hæc Richardus.

¶ De ætate & statura resurgentium.

SOlent autem nonnulli percontari & quærere, an in eadem ætate, & statura corporis omnes resurrecturi sint. Quidam putauerunt omnes resurrecturos secundum mensuram ætatis & staturæ Christi. Ideo quod apostolus ait. Donec occurramus omnes in uirum perfectum in mensuram ętatis plenitudinis Christi. Sed in his uerbis non resurgentibus assignatur statura, sed ætas. Omnes enim in eadem ętate resurgent, in qua Christus mortuus est & resurrexit, cuiuscunq; ętatis mortui fuerint. Virum autem posuit non ut distingueret sextum, sed ut significaret perfectionem uirium quam tunc habebunt: sed non omnes eandem staturam corporis obtinebunt. Vnde Augustinus, Non ait in

Haym in epistolas ad Eph. 4 Aug. in li. deci. dei, li. 22 c. 14.

mensuram corporis uel staturæ sed ętatis: quia unusquisq; suam recipiet mensurã corporis, quam uel habuit in iuuentute, etiam si senex obijt, uel fuerat habiturus si ante est defunctus. Aetas uero illa erit ad quam peruenit Christus, scilicet iuuenilis, ut circa tringinta annos. Triginta enim duorum annorum & trium mensium erat ętas Christi, in qua mortuus est & resurrexit. Non est autem fas dicere, in resurrectione accedat corpori magnitudo, quam nec habuit hic, nec maiora corpora redienda sunt ad modum dominici corporis. Periret enim multum de illis corporibus, cum nec periturus sit capillus, ut ait dominus: Capillus de capite uestro non peribit.

¶ Quod resurget quicquid fuit de substantia & natura corporis & in eadem parte corporis.

Luce. 22. Mat. 10. Au. in enc. ad Lau. 88.

Non enim perit deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet puluerem cineremve soluatur, in quoslibet halitus aurasq; diffugiat, & in quamcũq; aliorũ corporũ substantiam, uel in ipsa elementa uertatur, in quoruncunq; etiam animalium uel hominum cibum carnemq; mutetur: illi animę in puncto temporis redit, quę illam carnem primitus ut homo fieret, cresceret, uiueret, animauit. Ipsa ergo terrena materies, quę discedente anima fit cadauer, non ita resurrectione reparabitur ut ea quę dilabuntur, & in alias atq; alias rerum species uertuntur: quamuis ad corpus redeant unde dilapsa sunt, ad easdem quoq; corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si capillus redit quem tam crebra tonsura detraxit, si unguibus quos toties depressit exectio, immoderata & indecens cogitantibus resurrectionem carnis, & ideo non credentibus occurrit infirmitas.

Ibidẽ ubi supra. c. 89

al's* informitas. Aug. ibid. Hugo. li. 2 de sacramentis pa. te. 17, c. 19.

Sed quemadmodũ si statua cuiuslibet solubilis metalli igne liquesceret, uel cõtereretur in puluerem, uel confunderetur in massam: & eam uellet artifex rursum ex illius materia & quantitati reparare, nihil interesset ad eius integritatem quæ particula materię cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo cõstituta fuerat, restituta resumeret. Ita deus mirabiliter atq; ineffabiliter artifex de toto quo caro nostra extiterat, eam mirabili celeritate restituet: nec aliquid attinebit ad eius reintegrationem, vtrum capilli ad capillos redeant, & vngues ad ungues: an quicquid eorum perierat mutetur in carnem, & in partes alias corporis reuocetur, curante artificis prudentia, ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliquid ibi non erit, sed quicquid futurum est, hoc decebitur, quia nec futurum est, si non decebit.

Aug. ibid ca. 90.

¶ Quod sancti sine omni deformitate resurgent.

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est, de quibus consequenter adiungit: Resurgent ergo sanctorum corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate: in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit: propter quod & spiritualia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus. Ex his apparet quod una erit ætas omnium resurgentium, scilicet iuuenilis: statura vero diuersa, scilicet quamquisq; habuerat in iuuenili ętate, uel erat habiturus si ante est defunctus. Nec de substantia de qua hominis caro creatur, aliquid peribit: sed omnium particularum ante dispersarum collectione reintegrabitur naturalis substantia corporis. Sanctorum quoq; corpora sine omni vitio fulgida sicut sol resurgent, præcisis cunctis deformitatibus quas hic habuerunt.

¶ Si mali tunc habeant quas hic habuerunt deformitates.

De reprobis autem quæri solet, an cũ deformitatibus hic habitis resurgent. Hoc Augustinus non asserit, sed dubium reliquit, ita inquiens: Quicunq; ab illa perditionis massa quæ per Adã facta est, non liberantur per Christum, resurgent quidem etiã ipsi vnusquisq; cũ sua carne, sed vt cum diabolo eiusq; angelis puniantur. Vtrum vero ipsi cum vitijs & deformitatibus suorũ corporum resurgant, quæcunq; in eis gestarunt, inquerendo laborare quid opus est. Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo uel pulchritudo, quorum erit certa & sempiterna dã-

ter na dānatio. Ecce nō diffinit an tunc habeāt deformitates, quas hic habuerūt reprobor ū corpa.

¶ Quod non consumuntur corpora quæ tunc ardebunt.

Si uero quæritur de corporibus malorum quomodo in igne ardeant & non consumantur, Augustinus uarijs exemplis astruit: & sempiternis ignibus ea ardere, & non consumi illa combustione: sicut animus cuius pręsentia corpus uiuit, & dolorem pati potest, mori aūt non potest. Hoc enim erit tūc in corporibus damnandorum, quod nūc esse scimus in animis omniū.

¶ Si dæmones corporali igne cremantur.

Solet etiam quęri an dæmones corporali igne ardeant. Ad quod Augustinus respondens ait: Cur non dicamus quamuis miris, ueris tamen modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi incorporei & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tūc potuerunt corporum suorum uinculis insolubiliter alligari. Gehenna illa quæ stagnū ignis & sulphuris dicta est, corporeus ignis erit: & cruciabit damnatorum corpora hominum uel dęmonū, sed solida hominum, aeera dęmonū. Vnus enim utrisq; ignis erit ut ueritas ait. De quo igne si quęritur qualis uel ubi sit. Augustinus sic respondet: Ignis ęternus cuiusmodi sit, & in qua mundi uel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminē, nisi forte cui spiritus diuinus ostendit.

¶ Si animę sine corporibus sentiunt ignē corporalem.

Cum autem constet, animas igne materiali in corporibus cruciandas, quæri solet, an interim ante resurrectionem corporum animę defunctorum reproborum materiali igne crementur. De hoc Iulianus Toletanę ecclę episcopus, Gregorij dicta secutus, ita scripsit: Si uiuētis hoīs incorporeus spūs tenetr in corpore, cur nō post mortē etiam corporeo igne teneatr. Teneri aūt p ignē spiritū dicimus, ut in tormēto ignis sit uidendo atq; sentiendo. Quod aūt nō solū uidēdo sed etiā xeperiendo anima ignis tormentorū patiatr, ex euangelio colligitur, ubi ueritatis uoce diues mortuus dicitur in inferno sepultus, cuius anima quod in igne teneatur, insinuat, cum Abraam depræcatur dicens. Mitte lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguā meam, quia crucior in hac flamma. Dum ergo peccatorem diuitem damnatum in ignibus ueritas phibet, qs sapiēs reprobor ū aīas teneri ignibus neget, pręcipue cū hūanā aīam corpis similitudinē habere doceat Aug. ita inquiens: Profiteri aīam habere posse similitudinē corpis & corporaliū oīno mēbrorū quisqs renuit, pōt negare aīam esse quæ in somnis uidet, uel ambulare se, uel sedere, uel huc atq; illuc gressu uel etiam uolatu ferri, hoc sine q̄dā similitudine corporis nō fit. Proinde hāc similitudinē etiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem: ita etiā in locis uidetur esse nō corporalibus, sed corporaliū similibus, siue in requie, siue in doloribus. In Cassiani etiā uoluminibus legitur, quod non sint otiosæ, neq; nihil non sentiant, cum diues ille in inferno se flamma cruciari clamet. Vnde probatur, animas defunctorum non solum suis sensibus non priuari, se nec istis affectibꝰ, scilicet spe, tristitia, gaudio ac metu carere: & his quę sibi in illo generali examine reseruantur, eas quiddam iam incipere prægustare.

¶ De abortiuis fœtibus & monstris.

Illud etiam inuestigari oportet, si abortiui fœtus & monstra resurgent, & qualia. De quo Augustinus ait: Occurrit de abortiuis fœtibus quæstio, qui iam nati sunt in uteris matrum, sed non ita, ut iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de his qui iam formati sunt, tolerari potest utcunq; quod dicitur. Informes uero quis non procliuius perire arbitretur, sicut semina quę concepta non fuerunt. Scrupulosi quidem inter doctores quæri ac disputare potest, quādo incipit homo in utero uiuere, an sit quędam uita occulta quę nondum motibus uiuentis appareat. Negari enim uixisse puerperia, quæ ideo membratim execantur, ut eijciantur ex uteris pgnantium, ne matres etiam si mortua ibi relinquantur, occidant: impudentia nimia uidetur. Ex quo autem incipit homo uiuere, ex illo utiq; iam mori potest: mortuus uero, ubicunq; illi potuit mors euenire, quomodo ad resurrectionem nō pertineat, reperire nequeo.

Neq; enim monstra q̄ nascuntur & uiuunt, quamuis libet cito moriantur, aut resurrectum negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt, sed potius correcta eorum emendataq; natura. Absit enim ut illum bimembrem, quem nuper natum in oriente fratres fidelissimi, qui eum uiderunt, retulerunt, & sanctus Hieronymus scriptum reliquit: ut unū hominē duplicē, ac nō potius duos qd futurū erat, si gemini nascerētur, resurrecturos ęstimemus. Ita & cętera quæ nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram in resurrectionem reuocabuntur.

Ræinducta distinctiōe tractauit Magister de ipsa resurrectione & cōcernentibus eā, puta de loco & tēpore ipsius. Hic tractat de ipsis resurrecturis & proprietatibus eorundem: Primo, in quo ætate ac statura resurgent, & utrum quilibet pars puluerum redibit ad pristinum locum seu membrum. Consequēter ostēdit quod electorum corpora omnia carebunt deformitate, & quid de hoc sentiendum sit circa iniquos

Discutit quoq; deinceps qualiter corpora damnatorũ poterũt sine omi cõsumptiõe sine fine ardere, Quo circa scrutatᷓ q̃d difficillꝰ ẽ intelligere, q̃liẽ spũales & corporales substantiæ, utpote dęmones & animæ rationales, queant corporeo igne afligi. Vltimo loquitur de monstrosis effectibꝰ, scilicet abortiuis &c. quali in corpore surgent. Circa hæc Thomas & alij quidã quærunt, an eadem numero corpora surgent, & item eidem numero homines, ad quæ iam in præcedenti distinctione responsum est.

QVAESTIO. I.

NVnc ergo quærẽdum, Vtrum quicquid fuit in corpore resurget in eo, et in membris eisdem. ¶Et uidetur quod sic, loquẽdo de partibus substantialibus, quod de anima certum est: de partibus uero materialibus idem apparet, cum non appareat ratio cur potius resurgeret in eo id quod in eo in una fuit ætate q̃ quod in alia. Amplius, sicut caro cooperatur condelectaturq; animæ, & ei subseruit in bonis & malis, sic iustum est ut simul cum anima remuneretur, ac particeps fiat tormentorum gaudiorumve eius: ergo omnes partes materiales quę ita participauerunt cum anima in bonis aut malis, simul cum ea resurgerent etiam in membris eisdem, præsertim in illis in quibus delectationes carnales plus sentiuntur. Nec uidetur idem numero corpus, idemq; homo indiuidualis, nisi resurgat in eo quicquid ad eis substantiam à principio natiuitatis usq; ad mortem pertinuit, præsertim cum capilli & ungues sint reparãdi in eo,

Antissiodo. ¶In oppositum est, quia secundum hoc homo resurgeret in quantitate prorsus enormi.

¶Circa hæc omnia mouet Antisiodo. hanc quæstionem, quid sit ueritas humanæ naturæ quæ resurgere perhibetur, & quæ sola ac tota resurget. De hoc, inquit, est duplex opinio. Nã aliq dicũt q; solum ab Adam decisum est, sit ueritas naturæ humanæ, eo q;

Mat. 15. dominus dicat: Omne quod in os intrat, in uentrem uadit & in secessum emittitur Cui opinioni obijcitur, dum pater per decisionem generat filium, id quod decisum est, erat de ueritate naturæ humanæ patris, ergo non manet in eo tota ueritas suę humanitatis. Denique si nihil de nutrimento transit in ueritatem naturæ humanæ, nulla est scientia medicorum qui dicunt contrarium. Respondemus quod non solum illud quod ab Adam decisum est, sit de ueritate naturæ humanæ: Et quod ait saluator. Omne quod intrat &c. exponitur sic. aliquid de omnibus illis, nec dixit totum, sed omne. Notandum quod quantum ad corpus, aliquid dicitᷓ esse de ueritate naturę hũanę quatuor modis. Primo, quantum ad esse, ut caput & cor & alia principalia membra, sine quibus homo esse non ualet. Secundo, quantum ad bonum integrum esse, ut uisus, auditus, manus & pedes, Tertio, quantum ad perfectionẽ, ut nutrimentum, sine quo nequit puer pertingere ad robur & debitam quantitatem, ac usum seu operationẽ uiriũ suarum, Et de ueritate naturæ ex nutrimẽti conuersione prouenientis est decisio seminis, quod resurget in filio, non in patre.

Aliquid esse de veritate naturę hũanę dr̃ quatuor modis.

¶Quarto, quantum ad decentiam, ut capilli & ungues. Itaq; quicquid est de ueritate naturæ humanæ primo modo & secundo ac quarto, resurget, non aũt quod tertio modo: quia non totum quod ex nutrimẽto in carnem & membra conuersum est, sed tantum quantum ad congruam quãtitatem exigitur. Ait nãq;

Resurrectio puerorum.

1. Cor. 15. Apostolus: Omnes resurgemus in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Vnde qui moritur puer, resurget in tanta quantitate quantam habuisset si ad Christi ꝑuenisset ætatem. Vnde Augustinus libro de Ciuitate dei: habet omnipotentia creatoris, unde suppleat in his ubi minus fuit, & habet quid detrahat ubi plus fuit. Hinc sicut deus multiplicauit quinq; panes sine additione ex trinseca, sic sine alia adiectione multiplicauit materiã corporis eiꝰ q̃ obijt puer. Similiter detrahet q; amplius fuit. Nã aliqs sup flue sumit de nutrimẽtis, & multa fiũt in eo de ueritate naturæ humanæ tertio mõ, quę non fierent si moderate reficeret, & illa detrahet deus. Generaliter quippe uerum est quod asserit Augustinꝰ, quod deus detrahet uitium, id est, superfluitatem, & conseruabit naturam. Sed his obijci potest, pono q̃d qs nascatᷓ simus & crescat ad uirilẽ ætatẽ & maneat simꝰ, ergo resurget simus, cũ nihil ei de ueritate naturæ addatᷓ. Ad hoc August. respõdet, q̃d sicut dũ statua fũditᷓ iterato, id q̃d priꝰ fuit de pede, fit de manu, & econtrario: sic dũ hõ resurgit, q̃d prius fuit de uno mẽbro, postea fit de alio, Sed contra hoc rursus obijcitur, q̃a secundum hoc non esset idem numero nasus, & ita de alijs membris argui potest. Cumq; totũ sit idem q̃d suæ partes, nõ resurgeret idem numero corpus. Dicendũ q̃d de statua & partim est simile, & partim dissimile. Nam simile est in hoc, quod sicut in statua quod prius fuit de pede, postea fit de naso, uel ecõtrario, ita in corpore resurgente. Dissimile autem in hoc quod non est eadem statua quæ prius, sed corpus numero idem resurget. In hoc rursus dissimile est, quoniam non est de intentione fundentis statuam, ut quod prius fuit in pede, postea fit de naso, imo est à casu, sed de intentione dei temperantis est q; id quod prius fuit de pede postea fit de naso, ideo dicimus, quod simpliciter idem, fit nasus, quamuis non fit materialiter idem, nec sequitur, non est materialiter idem, ergo non est idem, quia non secundum materiam, sed secundum formam identitatis sumitᷓ. Porro ex totali puluere restauratur totale corpus idem numero, quantum ad materiam & formam atq; essentiam, sed non est uerũ quod ex puluere partis ualeat restaurari eadem pars quantum ad materiam & formam ac condecentiam, nisi miraculose. Hinc parti indecenti ex defectu fiet additio, uel multiplicabitur in se, ut in corporibus paruulorum. Hæc Antisiodorensis in Summa libro 2. quæ ex sequentibus magis patebunt.

Iohan. 6

Obiectio

¶Itaq; Thomas respondendo ad istud, utrũ oporteat pulueres humani corporis per resurrectiõem redire ad easdem partes, quæ in eos sunt dissolutæ: In hac, ait, quæstiõe differt considerare quid sine identitatis præiudicio fieri possit, & quid fiet ut congruentia obseruetur. Quantum ad primum, sciendũ quod diuersæ partes in homine sumuntur dupliciter. Primo modo diuersæ partes carnis, seu diuersæ partes ossis, sicut sunt diuersæ partes totius homogenij. Secundo diuersæ partes partium diuersarũ totius heterogenij, sicut os & carnes. Si ergo dicatur pars materiæ redire ad aliam partem speciei eiusdem, hoc non faciet uarietatem in partium situ, qui partium situs uariatus non uariat speciem in totis homogeneis, sicq; si materia unius partis redeat ad aliam partem, nullum fit præiudicium identitati totius. Sic quoq; est in exemplo quod in litera ponitur de stata, quoniam statua nõr: dit eadem numero secundum formam, sed secundum materiam secundum quam est substantia quædam & etiam homogenia, quamuis non secundum formam artificialẽ.

Si autem

Si autē dicatur q̃d materia unius redit ad aliam partē alterius speciei, sic necessario uariatur nō solū partium situs, sed & identitas earūdē: ita tñ si tota materia aut aliq̃d quod erat de ueritate naturę hūanę in uno in aliā transferatur, non aūt si aliquid quod erat in una super fluum, transferatur in aliam. Ablata uero partiū idēti tate, aufertur identitas totius, loquendo de partibus essentialibus, non de partibus accidentalibus, ut sunt capilli & ungues, de quibus August. loqui uidetur. Loquendo demum scd̃m congruentiā, ꝓbabilius apparet quod etiā situs partium idem seruabitur in resurrectione, præsertim q̃ntū ad partes essentiales atq; organicas, q̃uis forsan non quātū ad partes accidentales.

Augustin⁹

Questio. Philoso

¶Quæritur quoq;, an omnia corporis membra resurgent, & utrum capilli & ungues, itē q; humores. Et respondendū ad primū horum trium, quod (ut dicitur 2. de anima) anima se habet ad corpus non solū in habitudine formæ & finis, sed etiam efficientis. Est nāq; cōparatio animę ad corpus, sicut artis ad artificiatum, 15. de animalibus, quicquid autem explicite in artificiato ostenditur, hoc totum implicite ac originaliter in in arte cōtinetᷣ, sic & q̃cq̃d in partib⁹ corporis apparet totum implicite, & quodāmodo originaliter continetᷣ in anima. Hinc sicut opus artis perfectū non esset, si quid eorum quę ars cōtinet, artificiato deesset: ita nec homo esset perfectus, nisi totum quod in anima implicite continetur, foris in corpore explicetur, nec aliᷣ corpus corresponderet propotionabiliter animæ, idcirco oportet corpus in omnibus membris perfectum resurgere. Et si obijciatur, quod aliquorū membrorū usus seu operatio tunc non erit: dicendū, quod membra in comparatione ad corpus dupliciter considerātur. Primo, ꝑ habitudinē materiæ ad formā. Scd̃o, in habitudine instrumenti ad agentem, & secundum primam habitudinem finis membri, nō est operatio, sed potius perfectio speciei: & ita post resurrectionem q̃dā membra manebunt, quāuis non scd̃o modo, prout finis membri est usus seu operatio, & tñ etiā tunc manebunt membra ad ostendendā uirtutem agentis, ut uis potētiarū animæ demonstretur in eis. Intestina uero tunc remanebunt, nec uacua erunt, sed nobilib⁹ humiditatibus plena. Membra etiam alicui amputata ante q̃ pœnitentiam ageret, tunc resurgent, q̃m ipse homo ꝓprie ꝓmeretur & agit, non pars seu mēbrū ipsi⁹.

Obiectio.

Humiditas in homine triplex.

¶Ad scd̃m dicendū, q; quicquid pertinet ad ueritatem naturæ in resurgente, hoc totum in eo resurget. Hinc illa corporis humiditatis resurget in homine, q̃ ad eis integritatē pertinuit. Est autem in homine triplex humiditas. Vna in recedendo à perfectione huius indiuidui, aut quoniam est in uia corruptionis & à natura abijcitur, sicut urina, sudor, sanies &c. uel q̃a à natura ordinatur ad conseruationem speciei in indiuiduo alio, siue ꝑ actū generatiue, ut semē: siue ꝑ actū nutritiue, ut lac: & nulla taliū humiditatū resurget, q̃a non est de ꝑfectiōe indiuidui resurgētis. Scd̃e humiditas est, q̃ nō ꝑuenit ad perfectionē ultimā, q̃ natura in indiuiduo operatur, sed est à natura ordinata ad illā, & ista est duplex. Vna, quæ habet formam ordinatā, secundum quam inter partes corporis continetur, ut sanguis, & alij tres humores quos ordinat natura ad membra quæ generantur ex eis, si tñ habent aliquas formas determinatas, quemadmodū aliæ corporis ꝑtes, ideo, inter eas resurgent. Quædā uero humiditas est in uia trāseūdi de forma ad formā, ut de forma humoris ad formā mēbri, & illa nō resurgēt: quia post resurrectionē singulę corporis partes in suis formis stabiliēt. Hæc quoq; humiditas in duplici statu accipi potest. Primo, ut est in principio transmutationis, sic q; res illa quæ est in foraminibus paruarum uenarum, humiditas dicitur. Secundo, ut est in trāsmutationis progressu, & incipit dealbari, & ita uocatur cambium, & in neutro statu resurget. Tertia humiditas est, quæ ad ultimā peruenit perfectionē à natura intētā in corpore indiuidui, & est dealbata ac membris incorporata, uocatur q; gultē, quæ cum sit de membrorum substantia, cū ipsis resurget, & in ipsis.

¶Ad tertium respondendum, quod anima se habet ad corpus animatum, sicut ars ad artificiatū & ad eius partes, sicut ars ad sua instrumēta. Vnde & corpus animatum, nuncupatur organicum. Ars autem utitur instrumentis quibusdam ad operis intenti exequutionē. Et hęc sunt de prima artis intētiōe utiᷣ quoq; alijs instrumentis ad principalium instrumentorum cōseruationē, & hæc sunt de intētiōe artis secūda, sicut ars militaris utitur non gladio tantū, sed & uagina pro gladij conseruatione, ita in partibus corporis animati aliqua ordinantur ad operationes animæ exequendas, sicut cor, hepar, pes, manus: quædam uero ad conseruationem huiusmodi partiū. Vnde sicut folia ad coopemētū sunt fructiuum, ita capilli & ungues in homine ad custodiam partium aliarum: & ita sunt de secunda hominis perfectione, non prima. Cum q; resurrecturus sit homo in omni sua perfectione, ungues & capilli resurgent in ipso. Si autem quæratur à qua forma talia informentur in homine, an scilicet ab anima rationali: dicendum quod capilli & ungues in homine nutriuntur & augentur, ideo perficiuntur & informātur ab anima rationali, cum in homine non sit nisi una forma substantialis a qua informanᷣ, secundū q̃d forma illa est uegetatiua, sicut & ossa, idcirco nō sentiūt.

Questio. Capilli & vngues quare non sentiunt.

¶Insuper quæritur, an totum quod fuit in corpore de ueritate humanæ naturæ, resurget in eo. Videt quod non, quia si quis humanis carnibus uesceretur, oporteret carnes illas in carnem suam conuersas in diuersis resurgere. Conformiter argui potest de costa Adæ, de qua formatum est corpus Euæ.

Questio.

Gene 2. Thomas.

¶Ad istud Thomas respondet, recitando tres opiniones de ueritate carnis humanæ, quarum prima est quod nihil de cibo & potu in illā cōuertiᷣ, sed tota fuit in primo parente. Sed quoniam istę opiniones super secundum diligenter ac diffuse sunt introductæ & explanatæ, de ipsis hoc loco pertrāseo: & secundum has opiniones diuersimode ad quæstionem hanc respondetur. & secundum primam opinionem facile diceretur, quod carnes quæcunque comestæ, non sunt de ueritate humanæ naturæ in commedente, ideo non resurgent in ipso. Iuxta alias uero opiniones unūquodq; resurget in illo, in quo magis accessit ad perfectam participationem ueritatis speciei: & si æqualiter in utroq; accessit, resurgit in illo in q̃ primo fuit, q̃a in illo habuit primo ordinē ad resurrectionē ex cōiūctiōe ad animā rōnalē illius. Hic siin carnibus cōestis fuit superfluitas aliqua, non pertinens ad ueritatē humanæ naturæ in illo primo, resurgere poterit in secundo, alias quod pertinebat ad resurrectiōem in primo, resurget in eo & non in secundo: sed in secundo accipietur loco eius aliquid ex eo quod ex alijs cibis in carnem secundi cōuersum est, uel si non nunquam pastus est alio cibo q̃ carnibus humanis, diuina uirtus aliunde suppleret q̃ntum ægerat ad quantitatis perfectionem, sicut sup

plet in paruulis mortuis. Costa demum de qua facta est Eua, fuit in Adam non de ueritate naturæ indiuidui, sed speciei, ideo non resurget in eo, sed in fœmina.

Questio. ¶Præterea si quæratur, utrum quicquid materialiter fuit in membris hominis, totum in eo resurget. Et respondendum, quod res naturaliter in homine non habet ordinem ad resurrectionem, nisi secundum quod pertinet ad ueritatem naturæ humanæ, quia secundum hoc ordinem habet ad animam rationalem. Totum uero quod materialiter est in homine, pertinet ad ueritatem humanæ naturæ, quantum ad id quod habet de specie, sed non totum considerata materiæ totalitate, quoniam tota materia quæ fuit in homine à principio suæ uitæ usque ad finem, excederet debitam speciei quantitatem, ut dicit opinio tertia quę probabilior mihi uidetur. Hinc totū quod in homine resurget, considerata totalitate speciei, quæ attēditur secundum quantitatem, figuram, situm & ordinem partium, non autem resurget, totum considerata totalitate materiæ. Hæc Thomas in Scripto.

¶Præterea in Summa contra gentiles libro quarto multa scribit de his, quæ super secundum sunt inducta. Ibi enim ponit infidelium obiecta contra fidem resurrectionis, quæ tamen nunc in diuersis particulis ex dictis doctorum tactæ sunt & solutæ; idcirco non immoror.

¶Concordat Petrus in omnibus his. Et insuper quærit, utrum deformitates tollentur a corporib⁹ electorum & etiam reproborum. Respondet, In corporibus quadruplex existit deformitas. Prima ex qualitate, ut simitas. Secunda ex superflua quantitate, sicut gibbositas. Tertia ex diminutione substantiæ, ut mutilatio. Quarta ex situ & ordine partiū, quēadmodū trāspositio membrorum. Omnes istæ deformitates ad uitiū spectant naturæ, non ad naturam, ideo uniuersæ à corporibus electorum tollentur: quia secundum Au-

Augu. gustinum, in ipsis natura saluabitur, uitia auferentur. Cicatrices aūt in martyrib⁹ nō resurgēt q̄uis in Christo sint reseruatę ex specialibus causis: uel si resurgent, hoc erit sanctis illis ad gloriam ac decorem, & ad uirtutis ostentionem. Amplius, quædam sunt deformitates ex diminutione, & illę secundum omnes tollentur: quoniā mortui resurgēt incorrupti, id est integri in membris. Quædam uero contingunt ex alijs causis, quarum quædam nunc tactæ sunt, & istę deformitates manebunt in reprobis, ut aliqui dicunt, ex rigore diuinæ iustitiæ: secundum alios auferentur, ꝓpter perfectionem & ueritatem naturæ ostendendam in illis, quod probabilius uidetur. Hæc Petrus.

Bonauent. Richard⁹. Auicenna. Humor & humiditas differunt. ¶Bonauentura & Richardus concordant, & addūt: Secundum Auicennam & physicos, humor & humiditas differunt, quoniam humor dicitur ut est in uenis, humiditas ut est extra uenas, & ad membra deriuatur. Quatuor autem humores sunt, sanguis, cholera, phlegma, melancholia. Humiditas uero complexionalis absque dubio resurget. Sed de humoribus quid dicemus, cum sint currentes, nec de substantia membri, nec de complexione radicali? Dicendū quod indubitanter resurgent, cum & uinum in officio missæ in Christi sanguinem cōuertatur, & sicut surrexit in Christo, sic resurget in mēbris ei⁹ electis. Hoc quoque testatur Ambrosius in sermōe de martyribus & Augst. ad Orosium: Credimus hominem non tantum cum carne & ossibus, sed etiam cum sanguine & omnibus quæ ad naturam eius pertinent, resurrecturum. Resurget quippe in corpore, non tm̄ quod est de eius necessitate, sed etiam quod est de eius integritate, condecentia & pulchritudine. Cūque capilli & ungues sint de corporis condecentia & ornatu, propter quod caluitiū imperfectio est naturæ, idcirco resurgent, similiter intestina quæ (secundū Britonem) dicuntur quasi intus stantia. Vnde 22. de ciuitate dei asserit Aug.: Quod si inspexerimus interiorem harmoniam, quæ est in uisceribus & intestinis, miro modo nos delectaret, omnique formæ foris oculis apparenti præferretur. Ambros⁹ August.

¶Si demum inquiras de carne, quæ in duobus est successiue, in quo resurget. Dicēdū quod caro potest in duobus esse dupliciter. Primo ita ut sit in uno tanq̄ in principio, & in alio sicut in indiuiduo & suo toto: & talis caro resurget in secundo, quia non fuit in primo nisi ut ordinata ad secūdū, & sic costa fuit in Adam ordinata ad fœminæ formationē, & semen in patre ad ꝓpagationē filij: purissim⁹ quoque sanguinis in gloriosissima uirgine, ex quo cōcepta fuit caro Christi. Si uero caro sit absolute in utroque sicut in indiuiduo, hoc pōt tripliciter accipi. Primo, quod sit in utroque secundum speciē. Secundo, q̄ sit in eis secundū materiā. Tertio, q̄ sit in uno secundū speciē & in alio secundū materiam. De primo mō est controuersia. Nam aliqui dicūt q̄d caro unius secundū speciē, potest fieri caro alterius secūdum speciē, ut si hō de illa nutriat ac generet: & hoc dicunt, quia omnino est transmutabilis caro una sicut & alia, qd' experimentaliter patet, quam dicunt resurrecturam in illo, in quo maiorē & essentialiorē ordinationē sortita est, & deus supplet alteri illud, ut si de modica parte corporis unius, quantum ad carnem secundum speciem generatus sit alius, resurget in alio, & deus supplebit in primo quod amissum est, sicut in Adam repleuit carnem pro costa. Alia opinio est, qd' de carne secundum speciem alius homo nec generari potest neque nutriri, sed solum de carne secundum materiam, quoniam transmutatio non est nisi ex parte in potentia, & quoniam caro secundum speciem trāsmutari nequit in carnem secundum speciem, sed hæc opinio fundamentum non habet, cum & lupus nutriat carnibus lupi, & alia quædam animalia carnibus ꝓpriæ speciei. Caro etiam secundum speciem potest fieri non caro, & sic in potentia esset. Prima item opinio repugnare uidetur identitati corporis resurgentis. Si enim de una parte carnis meæ secundum speciem fieri potest caro alterius secundum speciem, pari ratione de alia, & ita de qualibet, sicque anima totam suam mutaret carnem, nec uerum esset quod ait Iob: In carne mea uidebo deum saluatorem meum. Hinc sanius dici potest, quod sicut resurrectio erit per diuinam uirtutem, sic ordinatio carnis ad suam carnē ordinate erit secundum dei decretum: quod cum sit inuiolabile, facit quod caro unius secundum speciem fieri nequeat caro alterius secundum speciem. Hinc in utroque secundum speciem, & in alio secundū materiam, resurget in eo in quo secundū speciem fuit: quia ad illum essentialiorem ordinem habet, siue sit primus siue secundus. Idcirco si quis nutritur de carnibus alterius secundum speciem, talis caro redit ad primum: et si q̄s generetur de carnib⁹ secūdū materiā, q̄a de his q̄ sunt Questio. Iob. 19

secundum

secundum materiam, generari non potest, dico quod caro stat in secundo, & deus recompensat primo, quoniam essentialiorẽ habet ordinẽ ad animã in secũdo.

Augustin⁹ ¶Insuper August. in Enchiridio quærit, utrum deformitates manebunt in corporibus damnatorum, nec soluit. Et uidetur dicendum quod manebũt, quia ad hoc resurguntut condemnentur, peiorisq́ fiant cõditionis. idcirco non dabitur eis pulchritudo quam non habuerunt, nec auferetur eis deformitas. Hæc Bonauentura.

¶Præterea circa præhabita scribit Albertus: Ridiculum est dicere, nihil decibo conuerti in corpus humanum. & talia dicta quorundam theologorum, derisibilem faciunt theologiam apud peritos. Sciendum uero quod duplex est humidum, uidelicet radicale & nutrimentale. Radicale uocatur, quod est in substantia seminis, quod uirtute formatiua formatur in organa. Virtus quoq; formatiua est in semine ab anima patris causatum habens calorem pro instrumento cum triplici calido, scilicet animæ, cœli & ignis. Et a calido ignis est dissoluens & distendens, sed a calido cœli in speciem mouens speciemq́ inducens. à calido autem animæ mouet ad uitam & animã. Similiter est ibi frigidum in triplici uirtute. Frigidum nanq; elementi est coagulans, & frigidum cœli terminans ad speciem: atq; inquantum est animæ instrumentum, continet complexionatum uiuificabile. Conformiter est de humido & sicco. Humidum autem nutrimentale superfluum est in generante, & radicale seu seminale in generato, ideo substantiale est in genito, & generanti accidentale. Porro capilli generantur de fumo nutrimenti sicco, qui exiccatur quando per poros pertingit ad aerem. Vngues uero de sicco terrestri per calorem cordis ad superficiem pulso. Idcirco (ut Augustinus fatetur) non sunt de ueritate naturæ secundum se, sed inquantum conferunt ad decorem, sicq́ resurgent. Hæc Albertus.

(Margin notes: Albertus. — Vñ gñant capilli & vnges,)

QVAESTIO. II.

PRæterea quæritur, An omnes resurgent in æquali aetate, pari statura, eodemq́ sexu, et ad exercendum opera generatiuæ ac nutritiuæ potentiæ. ¶In hac quæstione tacta sunt quatuor. Primũ est, an omnes resurgent in ętate ęquali. Videtur quod non. Nam ordo in omni pluralitate pulcherrime ornat, ergo in tanta resurgentium multitudine maxime perornaret quod esset in eis ætatum diuersitas. Rursus, si resurgent in ætate æquali, conuenientissimum uideretur quod in ætate senili, non iuuenili, quoniam ætas senilis uenerabilior est, iuxta illud libri Sapientię: Senectus uenerabilis est. Vnde & Moyses loquitur: Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Item Iohãnes in Apocalypsi. Vidisse se testatur in cœlo uigintiquatuor seniores. Conformiter potest argui de statura. Nam & in processionibus ornat, quod quidam sunt paruuli, aliqui mediocres, alij eminentes in statura. Similiter cum sexus uirilis sit dignior, apparet quod in illo sexu omnes resurgent, uel magis in nullo, cum sexus ordinetur ad prolificationem. Amplius, cum delectationes gustus & tactus sint ualde intensæ, uidetur quod in totius habitaculo uoluptatis non deerunt.

¶Circa hæc occurrunt quasi infinita scribenda, præsertim de hoc an resurrectio erit ad exercendum opera uitæ animalis. & possit alicui apparere qđ imo: non enim negatur quin electi post resurrectionẽ utentur sensu uisus, sensu quoq; auditus, in quibus & uehementer delectabuntur, & ut infra tangetur, probabile est quod erunt & suauissimi odoris, sicut & corpora reproborum fœtidissima erunt. sicq; in odoratu erit sanctis delectatio ingens. Rursus erunt temperatissime harmoniæ complexionisq́ optime, & ita ad tangendum dulcissima.

¶Hinc sicut damnati in uniuersis & singulis sensibus suis interioribus & exterioribus inæstimabiliter affligentur, sic sancti in glorificatorum corporum suorum, sensibus cunctis (ut apparet) indicibiliter deliciabuntur, potissime cum eorum iucundatio nequaquã sit minus copiosa futura quam impiorum afflictio. Hinc multi dixerunt, quod post resurrectionem futuram erit usus uenereorum, refectio corporalium alimentorum, in quem errorem rudem ac uilem prolapsi sunt Sarraceni ac Tartari, imo & Iudæi quàm plures, qui etiam error incepit tempore Apostolorum, & quidam hæretici Millenarij, imaginãtes quod post resurrectionem sancti per mille annos carnalibus uoluptatibus abundabunt. Et ut super Ieremiam scribit sanctus Hieronymus, etiam quidam ecclesiastici uiri consenserunt in hoc. Papias quoq; Hieropolitanus antistes, ut super angelicam Hierarchiam narrat Albertus. Postmodum uero sancta mater ecclesia istud totaliter reprobauit, & doctores scholastici contra insaniam illam copiose subtiliterq; scripserunt.

¶Itaq; Gulielmus Parrhisiensis in libro de fide & legibus, & in libro de uniuerso, disputans contra Sarracenos, super his fideliter loquitur: Voluptates, inquiens, uenereæ propter seipsas nequaquam sunt appetendæ, imo quantum in ipsis est, magis impediunt & obfuscant plenam mentis creatæ conuersionem in creatorem & spiritalem dilectionem. Sunt etiam ligamenta & retinacula rationis ac brutilitatis, & quantum ad uiliorem inferioremq́ hominis partem, conperunt ei, ac per eas bestijs conformamur. Non ergo ad ueram & perfectam, ad spiritalem ac dei formem, ad angelicam & cœli formem beatitudinem pertinẽt, quæ post resurrectionem ultimam dabitur sanctis.

¶Insuper corporalium ciborum ac potuum oblectamenta, nec per se, nec propter se sunt appetenda, sicut nec corporalis comestio atq; potatio, quæ non sunt nisi quædam medicinæ ac remedia contra famẽ & sitim, ac instaurationes quotidianæ deperditiõis ac ruinæ ex consumptione cibi & potus. propter quod contra quotidianam indigentiam ordinantur. Sua quoq; satiatione gignunt fastidium, nec diu nec multum possunt oblectare sumentem, in quo nulla est fames, nullaq; sitis. imo quo spiritalis delectatio frequẽtius atq; intensius percipitur ac sentitur, eo plus contemnuntur, quod uiris heroicis & internis in hac uita tanto experimentalius ac certius constat, quanto amplius heroici seu diuini, spiritales & perfecti consistunt. Istam disputationem Gulielmus prolixe prosequitur, Verum sensum eorũ quę scribit. sanctus Thomas compendiose perstringit, cuius scripta paulopost tangam.

¶Porro de primis punctis huius quæsiti Bonauentura in quæstionibus circa literam breuiter ait; Aetas resurgentium dupliciter accipi potest. Primo per comparationẽ ad principiũ durationis. & ita nũc cõputat.

Secundo penes dispositionem & ualitudinem corporis, & ita accipitur ætas iuuenilis: sic quoq; dicũtur homines resurrecturi in iuuenili ætate. Omes nanq; tales ac tanti resurgent in corpore, quales & quanti fuerunt aut fuissent, si tam diu uixissent in ætate iuuenili. & sic ætas non nominat durationem, sed corporis dispositionem, sicut si deus crearet nũc hominem in eo statu ac habitu, quẽ habet uir in tricesimo anno, diceretur homo huiusmodi in uirili ac iuuenili creatus ætate.

¶Insuper de sexu loquitur Augustinus 22. de Ciuitate dei. Quidam dixerunt quod sexus fœmineus nõ resurget, cum dicat Apostolus: Donec occurramus omnes in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. sed sicut August. exponit ibidẽ, uir perfectus, intelligitur caput nostrum, uidelicet Christ⁹: et mysticũ corpus eius, puta ecclesia, quæ cõstat ex omnibus membris eius, quæ suo tempore complebuntur. Vel si hoc ad resurrectionis formam (in qua erit una) est referendum, quid impediret nominato uiro intelligi etiam fœminã? ut uirum pro homine positum acciperemus, ut ibi: Beatus uir qui timet dominũ, ubi dicitur uir non à sexu, sed uirtute non corporis, sed mentis. Non ergo Apostolus per uerba illa negat resurrectionem mulieris, imo manifesta ratio docet, quod q̃a à principio à deo institutus est & creatus sexus uterq;, uterq; ad perfectionem pertinet speciei, ideo uterq; resurget, non ad generationem, sed ad naturæ perfectionem & decorem: quia tũc omnibus illis dedecus & inhonestas penitus auferentur, & quod nunc excitat ad libidinem, tunc excitabit ad dei laudẽ. Et si obijciatur quod sexus fœmineus seu mulier importat imperfectionem quæ tunc tolletur, & quod iuxta Philosophũ fœmina dicitur mas occasionatus: dicendũ quod mulier dicit imperfectionem quantũ ad statũ præsentẽ, in quo est sexus subiectionis, & comparatione uirilis sexus præstantioris, sicut & uir imperfectus est cõparatione angeli. Quod autem mulier uocatur mas occasionatus, intelligendũ est per respectũ ad naturam particularem, quę intendit effectum producere perfectiorem, quo potest non respectu naturæ uniuersalis, quę intendit conseruationem speciei ad quam necessarius est & intentus sexus uterq;. Sed adhuc obijci potest, de nanis & de carentibus membro aliquo à natiuitate, q in hac uita nec habuerunt nec habituri fuerunt quantitatem idoneam ac debitum huiusmodi membrum. Dicẽdum quod statim ex quo generatum est corpus humanum, statutũ est ei quantũ debeat esse mole, qm̃ causa quantitatis causaliter est in eo: ideo natus tãtus fiet mole quantum se uirtus augmentatiua extendit nisi aliunde impediatur. Et iuxta hoc intelligendũ est, quod quantitas molis in quibusdam deficiet, in alijs superabundabit, & in nonnullis erit sufficiens, tunc demũ uirtus auctiua fertur sufficere, quando potest corpus ad quantitatẽ naturę conuenientẽ perducere. Natura quippe determinatos terminos habet tam in paruitate quam in magnitudine, inter quas Christi statura medium tenet: & quo minus ab illa receditur, eo congruentior est statura, & in his quorum statura ab illa deficit uersus minus, addetur: in excrescentibus minuetur seu detrahetur, nec oportebit hoc fieri per extraneæ materiæ adiectionẽ, sed de eo quod ibi erit in corpore, extrahet deus & educet qđ deerit, prout creditur factũ in quinq; panum multiplicatione. nihilominus poterit esse quod aliunde quid addat, sicut in panum illorũ multiplicatione forsitan factum est, sed primum probabilius esse uidetur, quaquam utrumq; miraculum sit. Ex his patet quid de nanis & mutilatis atq; gigãtibus sit dicendũ. Verbũ uero Aug. intelligendũ est quantũ ad cursum cõem ac naturalẽ. Hæc Bon.

¶At uero Tho. Homo, inquit, resurget absq; omni defectu humanæ naturæ. Nam sicut deus humanam naturam sine defectu instituit, sic sine defectu hanc reparabit. Deficit autem humana natura dupliciter. Primo quoniam nondum ultimam suam perfectionem est consequuta. Secundo, quia ab perfectione ultima iam recessit. Et primo mõ deficit in pueris, secũdo mõ in senibus, ideo in utrisq; reducet hũana natura presurrectionem ad statum ultimæ perfectiõis, qui est in iuuenili ætate, ad quam terminatur motus augmenti, & a quo motus incipit detrimenti. Quod autem senectuti reuerentia quædam debetur, non est ex corporis cõditione: quod tunc in defectu consistit, sed propter sapientiam animæ quæ tunc creditur inesse ex tẽporis diuturnitate. Hinc in electis manebit senectutis reuerentia, nõ defectus, quoniam in sapientia abundabũt.

¶Denicq; in resurrectione reparabitur natura hũana, non solum quantum ad idem in speciem, sed etiam quantum ad idem in numero. Idcirco in resurrectione non solum est attendendum quid naturæ competat speciei, sed etiam indiuidui. Natura autẽ speciei habet aliquam quantitatẽ, quam nec excedit, & à qua nõ deficit sine errore, quę tamen quantitas habet aliquos latitudinis gradus, nec est accipienda secundum unã determinatam mensuram. Quodlibet uero indiuiduum hominis assequtur infra terminos illius latitudinis gradum aliquem quantitatis, quæ naturæ indiuidui competit, ad quam in termino augmenti perducitur, si in opere naturæ nõ fuit aliquis error, per quẽ sit aliquid additum aut subtractũ quantitati prædictæ, cuius mẽsura accipitur secundum proportionem caloris extendentis, & humidi extensibilis, quod non est eiusdẽ uirtutis in omnibus. idcirco non omnes resurgent in eadem quantitate, sed unusquisq; in ea quantitate resurget, in qua fuisset in termino sui augmenti, si natura non errasset nec defecisset. quod autem superest aut deficit in homĩe, resecabit uel supplebit diuina potẽtia.

¶Porro dum quæritur, an omnes resurgent in sexu uirili. Dicendum, quod sicut considerata natura indiuidui debetur diuersa quãtitas diuersis hominibus, ita quoq; natura indiuidui considerata, debetur diuersis personis sexus diuersus, quæ etiam diuersitas competit speciei perfectioni, cuius diuersi gradus implentur per sexus seu etiam quantitatis diuersitatem. ideo sicut homines resurgent in diuersis staturis, ita & in diuersis sexibus. nec tamen ex mutua sexuum inspectione ulla inordinatio orietur, quia nulla libido sequetur. Ad ultimum in quæstione hac tactum, respondendum quod resurrectio non erit necessaria homini propter primam ipsius perfectionem, quæ consistit in integritate spectantium ad naturam, quia ad hoc potest homo pertingere in statu uitæ præsentis per naturalium actionem causarum: sed necessitas resurrectionis est ad ultimam quandam perfectionem, quæ cõsistit in peruentione ad ultimum finem. ideo operationes quæ ordinantur ad primam hominis perfectionem causandam uel conseruandam, non erunt in resurrectione: & tales sunt actiones uitæ animalis in hominibus, actionesq; mutuæ in elementis, & motus cœlestes. Ideo omnia hæc in resurrectione cessabunt.

Cumq;

Aug. li. 22 de ciuitate dei cap. 17 & 18
1. Cori. 15.
Psalm. 111.
Obiectio Philosophus.
Obiectio.
Natura términos suos habz.
Matth. 14
Luce. 9.
Johan. 6.
Thomas. Naturę humanę defectus duplex.
Senectuti quare debetur reuerentia.
Questio.

Cumq; comedere, bibere, dormire, generare, concūbere, ad animalem pertineant uitam, cum sint ad primā perfectionem naturæ ordinata, ideo post resurrectionem non erunt, imo nec conueniunt homini inquantum est homo, ut etiā Philosophus dicit. propter qđ in ipsis non consistit humani corporis beatitudo, sed corpus humanum beatificabitur ex redundantia beatitudinis partis intellectiuæ, a qua homo est homo in ipsum, inquantum erit omnino subditum rationi. Delectationes quoq; carnales ad felicitatem perfectam non requiruntur, cum non sint propter se appetendę, imo (secundum Philosophum 7. ac 10. Ethicorum) sunt medicinales, quoniam homini adhibentur ad remouendum fastidium. Sunt etiam ægritudinales, secundum quod homo eis immoderate afficitur & adheret, ac si essent ueræ delectationes, quemadmodū habens gustum infectum, delectatur in nociuis, in quibus nō delectatur qui habet sanum palatum, atq; (ut etiā ait Philosophus) qui delectationibus illis inhærent, non habent sanum effectum. Solæ etenim delectationes spirituales (secundum ipsum) sunt simpliciter delectationes, & propter se expetendæ. Vnde ipsæ solæ ad beatitudinem requiruntur, Hæc Thomas in Scripto.

Delectationesque uereac appetēdę.

¶At uero in Summa contra gentiles libro 4. diffusius super his scribit: Remota, inquiens, corruptibili uita, necesse est remoueri ea quæ corruptibili uitæ deseruiunt, ut sunt corporales refectiones & carnales cōmixtiones: quia per alimenta instauratur deperditum, & ad congruam pertingitur quantitatem. Cum ergo resurrectio sit ad uitam immortalem, non erit in ea corporalis refectio. Generatio uero est ad speciei cōseruationem, quæ tunc indiuiduis immortalibus conseruabitur. Insuper corporalia ad spiritualia referri oportet, ideo inordinatum esset ac uitiosum, comestiones, potationes, concubitus, earumq; delectationes propter seipsas appetere, & non ordinari in aliquem finem spiritualem, neq; ad prolem ad dei honorē procreandā, neq; ad corporis sustentationem, ut efficatius possit spiritu in dei obsequio subseruire. Sed obijci potest, q;
Obiectio. primi parentes etiam si non peccassent, nihilominus cibo, potu & commixtione carnali usu fuissent, & posteri eorundem. Dicendum quod ipsi adhuc fuerant uiatores, nec confirmati in bono: & sicut potuerunt peccare, ita & mori. Fuitq; eis iniunctum per generationē
Gene. 2. multiplicari. Hinc refici indigebant, nec positi erant in paradiso ad manendum ibi perpetue, nec ut sine fine uenereis uterentur, sed inde ad paradisum transferrentur cœlestem. Idcirco nequaquā est simile. Ex quibus patet, quam uilis, rudis & falsa sit lex Mahumeti & Iudæorum modernorum perfidia, præsertim cum felicitas in nobilissimarum uirium actionibus, & eminentissimarum uirtutū actibus sit consistens, non in exercitijs istis brutalibus, quę etiam nullatenus essent merces condigna sanctarum spiritualium actionum theologicarum uirtutū. Ideo illa figmenta incredulorum nō nisi à carnalibus hominibus credi possunt & appeti. Quæ uero in scripturis de futura beatitudine per modum corporalium epularum dicūtur, certum est spiritualiter esse interpretanda, quēadmodum hubertim in scripturis spiritualia per corporalia designantur. De his multa scribit Thomas ibidem.

QVAESTIO. III.

Modo quæritur, An sint quatuor tantum dotes corporum electorum, et specialiter an impassibilitas sit dos corporis. ¶Videtur quod nō sint tm̄ quatuor taliū corporum dotes. Nā delectatio redundans in partem sensitiuā ex felicitate animæ, uidet potissime dos censenda, sicut fruitio ipsa in anima. Rursus, Anselmus tangit septem corporum dotes, dicendo quod in eis erunt pulchritudo, uelocitas, fortitudo, libertas, sanitas, diuturnitas & uoluptas. Item anima sancta multiplicius ac uehementius decorabitur quā corpus ipsius, ergo erunt plures dotes in anima q̄ in corpore. ¶Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa sua, libro 4. Dotes corporis sunt quatuor, puta impassibilitas, claritas, subtilitas & agilitas, q̄ notantur in libro Sapien. quo habetur: Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ discurrent, In eo quod dicitur fulgebunt, insinuatur splendor seu claritas. Vñ & Christus in euangelio contestatur. Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Sol uero fulgebit tunc septempliciter, ut loquitur Isaias, remunerabitur quippe pro suo obsequio. Per hoc autem quod dicitur, iusti, notatur impassibilitas: quia ut in libro Sapientiæ asseritur, Iustitia perpetua est & immortalis, & per eam deo præcipue cōformamur. Nomine quoq; scintillæ, notatur subtilitas: atq; in uerbo discurrēt, significatur agilitas q̄ tanta erit in corporibus glorificatis, ut quasi in momento moueri possint ab oriente in occidentē, & ab Aquilone in meridiē, & econtra. Leuitas em̄ proprietas quædā est tm̄ mouēdi sursum, agilitas aūt siue mouendi sursum siue deorsum. His dotibus nihil pōt in corporibus melius inueniri. ¶Sed quæritur, an corpus glorificatū ualeat penetrare per dotē subtilitatis aliud corpus nō glorificatū, & esse in eodē loco cum illo. Dicendū q; corpus glorificatū tantæ est dignitatis & subtilitatis ac nobilitatis, qđ penetrare pōt alia corpora, non penetrari. Ignominia nanq; esset ei posse penetrari. Vnde August. in libro contra epistolā fundamenti: Cū dico natura corruptibilis, duo dico. Per hoc quod dico corruptibilis, nihil dico: per hoc quod dico corp⁹, aliquid dico. Corruptibile aūt in qualibet sua parte habet aliqđ mixtū de nihilo. ꝓpter qđ dicitur ubiq; porosum, non q; in omni eius parte sit porus siue diuisio actualiter, sed ubiq; in ipso est porus, i. apibilitas seu diuisibilitas. Corp⁹ aūt glorificatū nō est porosum. ideo nō est diuisibile seu aperibile, & hoc est a gratia uoluntateq; dei. Deniq; corpus glorificatū replet locū corporis glorificati, ita q; non recipit secū aliud corpus glorificatū, sed non replet locū corporis nō glorificati, imo recipit secū corpus non glorificatū. In patria quoq; bene poterit esse, q; Petrus aliqñ uelit esse prope Paulum aliqñ iuxta aliū, & sic ibi poterit esse motus. Laudabūt etiā deū non solū mentaliter, sed item uocaliter, & sic poterit ibi usus subtilitatis & agilitatis consistere. Sed qm̄ non est nobis certū, utrum motus localis in patria erit, dicimus q; siue sic, siue nō, subtilitas & agilitas ibi erunt, qm̄ in seipsis delectabiles sunt. Nā & multæ uirtutes erunt in patria sine usibus seu actibus quos hic habent ut tēperantia & patientia, de qua fertur: Patientia pauperum non peribit in finem.

Sapien. 3 Matt. 13 Isai. 30 Augustī. Psalm. 9

¶Quæritur etiā, an dos impassibilitatis erit in paruulis. Apparet quod sic, qm̄ non habebunt nisi pœnā damni, quæ spiritualis est, & ita non poterunt in corpore pati. sed contra, impassibilitas (ut est dos) aut est sola priuatio passibilitatis in corpore, aut aliqua potētia qua poterimus uiolentiæ omni resistere. Si sola priuatio, ergo diabolus eā habebit, quia non potest pati in corpore: imo si impassibilitas est talis potentia resistendi, uidetur duritia esse dos talis.

Respon-

Respondemus, quod impassibilitas est potentia quâ electi omni uiolentiæ resistere quibunt, & habet duplicem priuationẽ, scilicet patientiæ & potentiæ patiendi seu moriendi. Et Adam ante peccatũ habuit potentiam illam solũ cum una priuatione, uidelicet moriendi, & hoc sub conditione. Paruuli quoq; sine baptismo decedentes non habebunt istam impassibilitatẽ. Nec sequitur, nõ poterunt pati, ergo impassibiles erũt. Quod enim non poterunt, non erit ex potẽtia corporum, sed ex iustitia dei, quæ non permittit quenquam puniri pœna corporali sensibili, nisi peccatum fecerit actuale. Hæc Antisiodorensis in Summa.

¶At uero Thomas, Ex hoc, ait, homo est beatitudinis particeps, quod ad dei imaginem factus, quæ imago primo ac principaliter in mente consistit, & per deriuationem quandam in corpore secundũ quod ip̃m corpus oportet animæ esse proportionatum. Hinc & beatitudo in mente principaliter sita per redundantiã existit in corpore, ut beatitudo hominis secundũ corpus uocetur, quod imperium animæ perfecte exequitur. Hinc sicut dispositiones quæ sunt in anima beata ad perfectam operationem qua deo coniungitur, dicuntur animæ dotes, ita dispositiones quæ sunt in corpore glorioso, ex quibus corpus efficitur perfecte subiectum, dicuntur corporis dotes. Nã & perfectio corporis gloriosi aliquo modo iuuat ad hoc, quod anima liberius perfectiusq; deo inhæreat, inquantum nullo corporis impedimento retrahitur, atq; inquantũ anima habet perfectius esse corpori tali coniuncta quam separata. Vnde & eius operatio perfectior redditur. Ex quibus patet responsio ad id, utrũ ponendæ sunt corporis dotes.

¶Porro dum quæritur, an dotes illæ sint quatuor. Respondendum quod anima est corporis forma ac motor, Cumq; dotes corporis ordinẽtur ad hoc, quod animæ corpus perfecte subdatur, utpote tam ut formæ quam ut motori (a forma quippe in materia tria causantur, uidelicet esse substantiale, uires, & formæ secundariæ seu accidẽtales amborũ, conseruatioq; membrorum) itaq; corpus gloriosum inquantum perfecte subditur animæ quantum ad esse substantiale, ornatur dote subtilitatis. Nempe ex hoc corpus gloriosum subtile uocatur, quod perfecte ab anima informatur. Inquantum autem subditur animæ tanquam formæ secundum formas accidentales, quæ ab anima sunt in corpore, habet dotem claritatis: & inquãtum corpus gloriosum perfecte ab anima conseruatur, dotem sortitur impassibilitatis: & prout perfecte subijcitur animæ ut motori, dote agilitatis. Porro quidam has quatuor dotes quatuor cardinalibus adaptãt uirtutibus, eo quod cardinaliũ uirtutum materia sunt corporalia bona, ut scilicet prudentiæ correspondeant claritas propter cognitionem iustitiæ, quæ perpetua est & immortalis impassibilitas: fortitudini agilitas, ex qua cõtinget ut nil corpori queat resistere. Vnde agilitas notatur ab Apostolo, cum ait: Surget in uirtute. Temperantiæ autẽ, quæ corpus attenuat, subtilitas. Sicq; quatuor dotes corporis correspondent quatuor uirtutibus cardinalibus, sicut tres dotes animæ tribus uirtutibus theologicis. Et ad has quatuor dotes reducuntur septem illa quæ ponit Anselmus. Pulchritudo em̃ continetur sub claritate. Velocitas, libertas & fortitudo, sub agilitate, sanitas & diuturnitas sub impassibilitate. Voluptas autem reduci potest ad subtilitatem, quia ex hoc quod corpus est perfecte informatum ab anima, est ad delectationem dispositum.

¶Porro agilitas non solum spectat ad motum, sed etiam ad sensum, & ad omnes alias animæ operationes, ut corp⁹ gloriosum dicatur agile ex hoc, quod est perfecte habilitatum ad omnes operationes quæ exercentur per corpus. Si uero quæratur, cur claritas potius dos uocatur quam alia sensibilis qualitas. Respondetur, quod secundum Philosophum 2. de generatione, qualitates uisibiles sunt alijs q̃litatibus sensibilibus nobiliores in hoc, quod corpora inferiora cum corporibus cœlestibus in uisibilitate communicant, non in alijs sensibilibus qualitatib⁹. Vnde lux seu claritas quæ est qualitas propria cœlestium corporum, aptior est ad designandum intelligibilẽ qualitatem. Hinc quoq; peruietas ad claritatem est pertinens.

QVAESTIO. IIII.

Consequenter quæritur de dotibus istis in speciali. Primo, **Vtrum impassibilitas sit dos corporis gloriosi, aequaliter conueniens omnibus corporibus gloriosis, et an omnes sensus sint in actu in illis.** ¶In hac quæstione tria tanguntur. Ad primum dicendũ, quod passio dupliciter sumitur. Primo communiter pro omni receptione, siue sit perfectiua, ut intelligere & sentire, seu corruptiua: & sic corpora gloriosa non dicuntur impassibilia. Secundo accipitur proprie, quam libro secundo diffiniens Damascenus: Passio, inquit, est motus præter naturam. sicq; immoderatus motus cordis appellatur passio eius. Moderatus uero dicitur operatio eius, quoniã omne q̃d patitur, ad agẽtis terminos trahitur. & sic proprie sumpta passione, corpora gloriosa impassibilia erunt. Huius autem impassibilitatis ratio à diuersis diuersimode assignatur. Nam quidam eam attribuunt conditioni elementorum, quæ aliter se habebũt in corpore tũc quam nunc, dicentes quod elementa manebunt in illis secundum substantiam, non secundum qualitates actiuas & passiuas, contra quod est, quod qualitates illæ sunt de perfectione elementorum. Rursus qualitates illæ sunt propria accidentia elementorum, causata ex materia & forma. ideo non uidentur separabilia ab eisdem, & manẽte causa manebit effectus. Hinc alij dicunt quod manebunt, sed actiones proprias nõ habebunt diuina uirtute id faciente. quod etiam non apparet, quia ad mixtionem requiritur actiuarum passiuarumq; qualitatum coniunctio, & iuxta prædominium unius uel alterius mixta efficiuntur diuersæ cõplexionis, quod oportet ponere in corpore resurgentis: quoniam carnem & ossa habebunt, quibus nõ conuenit complexio eadem. Præterea secundum hoc impassibilitas dos non esset, quia non poneret aliquam dispositionem in substantia impassibili, sed solum prohibitionem corruptionis ab exteriori, puta diuina uirtute, ideo alij dicunt quod in alijs gloriosis corporib⁹ erit aliquid de natura quintæ essentiæ, quam dicunt uenire in compositionem humani corporis, ad conciliandum elementa in harmoniam quandã, per quã possint esse apta materia animæ rationalis. Attamen in statu præsenti patitur corpus humanum instar aliorum mixtorum propter dominium naturæ elementaris in eo. In resurrectione uero dominabitur natura corporis quinti, propterea corpus humanũ tunc impassibile erit. Sed nec hoc stare potest, quoniã corpus quintum, uidelicet cœlum, non uenit naturaliter in cõpositionem corporis humani. Impossibile quoq; est, quod aliqua uirtus naturalis, qualis est uirtus cœlestis corporis,

corporis, transferat corpus humanum ad proprietatem gloriæ, qualis est impassibilitas corporis gloriosi, cũ immutationẽ corporis hũani asscribat Apost. Christi uirtuti dicẽdo: Qualis cęlestis, tales & cœlestes. Itẽq;, Reformabit corpus humilitatis nostræ &c. nec ita potest natura cœlestis dominari in corpore hũano, quin natura elementaris remaneat, cui ex essentialibus suis principijs passibilitas inest. Hinc dicendum, quod omnis passio fit per uictoriam agentis super patiens, alias non traheret eum ad terminos suos. Impossibile autem est quod aliquid dominetur super patiens, nisi inquantum uigoratur dominium propriæ formæ super materiam patientis, loquendo de passiõe quæ est contra naturã, de qua nunc loquimur. Non enim potest materiam subijci uni cõtrariorum sine hoc, quod tollatur dominium alterius super ipsum, uel saltem diminuatur. Corpus autem humanum, & quicquid in eo existit, est perfecte subiectũ animæ rationali, sicut & ipsa perfecte erit subiecta deo. ideo in corpore glorioso non poterit esse mutatio aliqua contra dispositionem illam qua perficitur ab anima: & ita corpora illa erunt impassibilia. Si autem obijciatur quod mortale est differentia hominis, ita quod diffinitio hominis est animal rationale mortale, ergo non potest esse immortalis. Dicendum quod mortale ponitur in diffinitione hominis à Philosophis, qui non crediderunt hominem totum aliquando posse esse immortalem, quia non uiderunt homines nisi secundum mortalitatis statum. Vel potest dici, quod secundum Philosophũ, quoniam differẽtiæ essentiales sunt nobis incognitæ, ideo aliquando utimur differentijs accidentalibus ad significandum essentiales differentias, quæ sunt accidentalium causæ. Hinc mortale non ponitur in diffinitione hominis, quasi ipsa mortalitas ad essentiam pertineat hominis, sed quoniam id quod nunc est causa mortalitatis, uidelicet compositio ex contrarijs, & de essentia hominis: sed tunc non erit causa eius, propter uictoriam animæ super corpus, unde & potentia patiendi erit tunc quasi ligata, non libera. Deniq; qualitates elementares instrumẽta sunt animæ. unde habetur 2. de Anima, quod calor ignis in corpore animalis regulatur in actu nutriendi secundum uirtutem animæ. Dũ uero agens principale est perfectum, nec est defectus in instrumento, nulla actio procedit ab instrumento, nisi secundum dispositionem principalis agentis. Hinc in sanctorum corporibus nulla actio aut passio poterit prouenire a qualitatibus elementaribus, contraria dispositioni animæ intendenti suum corpus conseruare. Præterea secundum Augustinum in epistola ad Cõsentium, potest uirtus diuina ab ista corporum uisibili atq; tractabili natura quasdam qualitates auferre manentibus alijs. Ideo sicut ab igne fornacis Chaldæorũ abstulit uirtutem comburendi, quantum ad corpora puerorum, non quantũ ad ligna: ita ab humoribus corporum gloriosorum aufert passibilitatem, & dimittit naturam. Postremo, cicatrices uulnerum non fuerunt in Christo, nec in martyribus, prout includunt defectum, sed inquantum sunt signa constantissimæ uirtutis, qua pro deo & fide sunt passi, quatenus ex hoc eis ac alijs gaudium crescat. Vnde 22. de Ciuitate dei, capita 20. loquitur Augustinus: Nescio, quomodo sic afficimur amore martyrum beatorum, ut uelimus in regno in eorum corporibus uidere uulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt, & fortassis uidebimus. Non enim deformitas, sed dignitas est in eis: quia non corporis, sed uirtutis pulchritudo in illis fulgebunt.

1 Cor. 15. Phil. 3. Obiectio. Philoso. Dist. 9. Aug.

¶Ad secundum, quo quæritur, utrum impassibilitas æqualiter erit in omnibus illis: Dicẽdum quod impassibilitas consideratur primo secundum se, sicq; quoniam solam negationem uel priuationem importat, non suscipit magis & minus, sed æqualis erit in omnibus glorificatis. Secũdo penes suam causam, & sic maior erit in uno quam in alio. Causa uero ipsius erit dominium animæ super corpus, quod dominium causabitur ex hoc, qđ immobiliter deo fruetur. Hinc quo quis perfruetur deo perfectius, eo eminentior erit impassibilitas eius.

¶Ad tertium demum quo quæritur, an omnes sensus erũt in actu in beatis. Dicẽdũ primo ad istud, utrũ impassibilitas excludit sensum in actu a beatis. quod omnes ponunt aliquem esse sensum actualem in corporibus beatorũ: alias corporalis uirtus ipsorũ post resurrectionẽ assimilaretur somno potius quã uigiliæ, quod illorũ perfectioni nõ cõuenit, quia in somno corpus sensitiuũ nõ est in ultimo actu uitæ, propter quod somnus uocatur dimidiũ uitæ. 1. Ethi. Verũ de mõ sentiẽdi illorũ, diuersa diuersi senserunt. Quidã, quod quoniam corpora gloriosa erunt impassibilia, erunt & susceptiua peregrinæ impressionis, etiã plusq̃ cœlestia corpora: nec uidebunt intus suscipiendo, sed extra mittendo quod esse non poterit: quia in resurrectiõe natura hominis manebit eadem in ipso & in omnibus partibus eius. Natura autem hominis est sentire intus suscipiendo. Hinc alij dicunt, quod sensus in actu fiet nõ per receptionem ab obiectis, sed per effluxum a superioribus uiribus. Sed iste modus non faceret uere sentire, quoniam omnis potentia passiua secundum suæ speciei rationem determinatur ad aliquod speciale actiuũ. Cumq; propriũ actiuũ in sensu exteriori sit res extra animã existens, & nõ intentio eius existens in imaginatione, aut ratione, idcirco si organũ sentiendi non moueatur a rebus ad extra, sed ex imaginatione, aut alijs superioribus uiribus, nõ erit uere sentire. Non enim dicimus quod phrenetici & alij mente capti, in quibus propter uictoriã imaginatiuæ uirtutis fit talis specierũ defluxus ad organa sentiẽdi, ueraciter sentiãt. Hinc dicendũ cũ alijs, quod sensatio corporũ gloriosorũ erit per susceptionẽ à rebus exterioribus. Sed sciendũ qđ organa immutantur à rebus dupliciter. Primo immutatione naturali, quando uidelicet organum disponitur eadẽ qualitate naturali qua obiectũ, ut dũ manus fit calida ex attactu rei calidæ. Secundo immutatione spirituali, dũ recipitur qualitas sensibilis in organo secundũ esse spirituale, hoc est, intentio, seu species qualitatis. non qualitas ipsa, quemadmodũ pupilla recipit albedinis speciẽ, non tñ efficitur alba. Itaq; prima receptio nõ causat sensum per se loquendo, quoniam sensus est receptiuus specierũ in materia præter materiã 2. de Anima. Hæc quoq; receptio immutat recipientis naturã, quia sic recipitur qualitas secundũ esse materiale. Hinc ista receptio nõ erit in corporibus gloriosis, sed secunda, quæ per se facit sensum in actu, nec recipientis naturam immutat. Erunt etiam ibi nouæ receptiones in organis, & ex consequenti noua iudicia sensus cõmunis, non tñ de hoc noua iudicia intellectus. Sed præhabitis obijci potest. Nam uehemens occupatio circa actum & obiectum unius potẽtiæ remittit aliarũ uiriũ actiones. Animæ autem beatorũ, quantũ ad uires suas superiores, uehementissime sunt intẽtæ circa increatũ

obiectum

obiectum, ergo sensibilia non aduertent nec sentient. Respondendum, quod quando unum duorũ est ratio alterius, occupatio animæ circa unum non impedit, nec remittit occupationẽ eius circa aliud, sicut dũ medicus uidet urinam, non minus potest attendere regulas artis de coloribus, sed magis, & quoniam deus apprehẽdetur à sanctis, ut ratio omnium quæ ab eis agentur & cognoscẽtur, ideo occupatio beatificæ cõtemplationis non minuet neq; impediet actiones in sensibus. Vel dicendum quod ideo una potentia impeditur in actu suo ab alia uehementer occupata, quoniam una potentia per se non sufficit ad operationẽ diuersam, nisi ei subueniatur per id quod erat influendũ alijs potentijs aut mẽbris à principio uitæ. Cumq; in sanctis omnes potentię perfectissimæ erunt, ideo ex intenta actione seu occupatione unius, alia nequaquã impedietur.

¶Nunc ad tertium respondendum, de quo sunt duæ opiniões. Vna, quod quamuis uniuersi sensus exteriores erunt in beatis, tamen solum duo sensus erũt in actu, uidelicet uisus & tactus, nec hoc erit ex defectu sensuum, sed medij & obiecti: nec tamen erunt frustra, quoniam erunt ad naturæ integritatem, atq; ad commendandum sapientiam creatoris. Sed istud non uidetur, quoniam quod est mediũ sentiendi in sensibus istis, est etiã mediũ sentiẽdi in alijs, sicut aer qui est mediũ in uidẽdo, est etiã mediũ in audiẽdo ac odorãdo, ut patet 2. de anima. Gustus quoq; habet medium cõiunctum, sicut & tactus, cum gustus sit quidam tactus, ut in eodem dicitur libro. Odor etiam erit ibi, sicut cantat ecclesia, quod odoris suauissimi corpora erunt sanctorum. Odor autem obiectum est odoratus. Laus itẽ

Psal. 149 / Augustin' / Oseę, 13

uocalis erit in patria. Vnde super illud Psalmi, Exultationes dei in gutture eorũ, loquitur Augustinus: Corda & linguæ non desinent deum laudare. Idem habetur in Glossa super illud Oseæ: In cantico & cymbalis. Idcirco dicendum secundum alios, quod etiam odoratus & auditus erunt ibi in actu, Gustus uero nõ erit ita in actu, qđ immutetur ab aliquo cibo aut sumpto,

Obiectio.

nisi forte dicat̃ qđ erit ibi gustus in actu p immutationẽ linguę ab aliqua hũiditate adiũcta. Veruntñ tactus a qualitatibus tangibilibus nõ immutabitur, nisi spũali immutatione, sicut in corpore Adæ fuit ante pctm̃, quod corp' nec ignis urere, nec gladius scindere potuisset. Si autem obijciatur quod odoratio non fit sine fumali euaporatione quæ non est sine corruptione: dicendum quod aliqui posuerunt odorem non esse nisi euaporationem fumalem. quod stare non ualet, cum uultures odorem percipiant ex remotissimis locis, ad quæ fumalis euaporatio nequit pertingere, quamuis totum resolueretur in uaporem, præsertim cum sensibilia ad quamlibet partem immutent. Nam & odor interdum immutat medium simul & organum sentiendi spirituali immutatione, sine omni euaporatione ad organum pertingente. Quod autem aliqua euaporatio ibi est, inde est, quod odor in corporalibus est aliqua humiditate aspersus. Vnde oportet aliquam fieri resolutionem ad hoc quod percipiatur. In corpori

Odor q̃lẽ in corporibus gloriosis.

bus uero gloriosis odor erit in sua ultima perfectiõe, ideo immutabit spũali immutatione. Odoratus quoq; in beatis, quoniam nulla humiditate impedietur, sicut in nobis nunc accidit, sentiet non solum excellentias odorum, imo etiam minimas differentias eorundem. Insuper sicut iam tactũ est, in patria erit laus uocalis, quamuis aliqui aliter dicant, & sola spirituali immutatione organum immutabit auditus, etsi & hoc propter perfectionem delectationẽq; sensus. Verum his obijci potest, quoniam uisio fit secundum quod in pupilla recipitur species rei uisæ, sed hoc esse non poterit in beatis: quia quod actu est lucidum, non est speciei uisibilis receptiuum. propter quod speculum directe sub solis radio positum, non representat speciem oppositi corporis. Cum ergo pupilla in beatis erit totaliter luce perfusa, non ualebit recipere speciem corporis colorati. Dicendum, quod augmentatio luminis non impedit spiritualem receptionem speciei coloris, dũmodo maneat in natura diaphoni. Nã quanto plus aer illuminetur, tãto aptius medium est ad uidendum, nisi defectus sit ex uisus debilitate, Quod autem in speculo directe opposito non apparet similitudo rei oppositæ, est ex reuerberationis defectu, ad quã requiritur quid obscurum, propter quod in speculo plumbum adiungitur uitro, quam obscuritatem radius solis repellit. Claritas demũ corporis gloriosi, non aufert diaphaneitatem a pupilla, quia gloria non tollit naturam. Vñ magnitudo claritatis in pupilla, plus conferet ad uisus acumen quam ad eius defectũ. Hæc Thomas in Scripto. Richard'

¶Concordant Petrus & Richardus per omnia. Asserit quoq; Richardus, quod quilibet sensus exterior erit in aliquo actu, atq; quod gustus erit ibi apprehensiuus saporum per immutationem animalem, ex ui beatitudinis animæ, ut aliqui opinantur, uel ut alij scribunt, ex quadam humiditate existente in lingua beatorum, habente saporem illi perfectioni conuenientem, quæ indesinenter in lingua seruabitur. Et ut mihi uidetur, humiditas illa fiet in lingua per creationem, uel in lingua causabitur ex ui beatitudinis animę. Erit item in patria sonus & laus uocalis, & immutabit auditum sine materiali immutatione facta in ipso auditu ac medio, & generabitur in medio absq; materiali passibilitate, & hoc uel in aere, uel in loco formatiõis ipsius uocis reseruato, qui ibi incorruptibiliter permanebit. uel dici potest, quod partes cœli empyrei diuidi poterunt & recludi, & secundum partes suas moueri motu tremoris necessario ad uocis formationem & inspirationem ac respirationem. Nempe cum hic motus sit uitalis, dicunt aliqui quod erit in beatis ita, qđ sic se habebit corpus illud ad corpora glorificata, sicut hic aer ad corpora corruptibilia: & quod cœlum aliqñ ita se habebit ad eos, sicut terra ad nos in hac uita, sic quod habebunt pedes suos super cõuexum cœli illi', quamuis quandocunq; placuerit eis, poterunt se inde leuare sine difficultate, & tenere in alto, & tamen cœlum illud corruptibilis est naturæ. Quemadmodum enim in cœlo stellato sunt firmitas atq; soliditas, ita ut partes eius ab inuicem diuidi nequeãt uirtute creata, quæ tamen causatæ non sunt per quatuor qualitates primas contrarias: sic qualitas qua cœlum empyreum est penetrabile, ac modo præfato passibile, non est de illarum numero qualitatum, nec causata ex illis. Quod autem passibilitas illa incorruptioni cœli illius non repugnet, uidetur posse probari authoritate Augustini 2. super Gene. protestantis: Cœlo non moto, si sola sidera uerterentur, fieri potuisse oĩa quæ in ipsis siderum conuersionibus animaduersa existũt ac deprehensa. In quibus uerbis sentire uidetur, stellam posse incedere de una parte cœli ad aliam, quod sine diuisione partium cœli & reunione earũ naturaliter fieri nõ ualeret, & tamen cœlum illud incorruptibile est. Hoc

tamen

tamen de cœlo ſtellato non approbo. Hæc Richardus.

Plato.

¶ Quo circa ſciendum, quod beatus Auguſtinus in his quæ philoſophiam concernunt, Platonem pręcipue eſt ſequutus. Plato autem dixit cœlum ſtare, non circūferri, ſed ſtellas moueri per illud. Vnde in primo ait Timęi: Per cœli orbem ſidera meant, & ducunt choream: quam poſitionem Ptolomęus quoq; ſequutus eſt, qui (vt in plogo ſuper Geneſim fatetur Hieronymus) in Platonis dogma cadere videbatur. Et quamuis Richardus iſtud non approbet in hoc loco de poſſibilitate inceſſi onis ſtellarum per partes cœli, nihilominus in Scripto ſuper ſecundum ſequitur eos qui dicunt planetas per ſuos orbes moueri, quod ſine orbium illorum diuiſione fieri non poſſe tenetur.

Ptolomę. Hieron.

Albertus. i. Cor. 15

¶ Præterea circa præhabita ſcribit Albertus: Vnumquodq; corporum in reſurrectione recipiet quantitatem in longo, lato & ſpiſſo, in menſura ætatis plenitudinis Chriſti, ſi natura non defeciſſet per infirmitatem aut mortem aut nutrimenti ſubtractionem, nec erraſſet per alimētorum ſuperfluitatem, aliumvé errorem. De dote demum impaſſibilitatis dicendum, quod cum impaſſibilitas ſit præmium quoddam, non erit æqualiter, neq; æqualis in omnibus, ſicut nec aliæ dotes. Et quoniam præmia non ſunt æqualia. Et quamuis dicat priuationem, tamen fundatur ſuper habitum facientem illam impaſſibilitatem. quamuis etiam non plura bona priuet in vno quam alio, attamen in vno priuat habitū ſeu qualitatem fortiorem quam in alio. Omnis quoq; paſſibilitas eſt ex materia, & impaſſibilitas eſt ex forma ideo habitus exaltātes formam ſuper materiam ad tollendum priuationes & diſpoſitiones contrarias formę, impaſſibilitatem perficiunt. Hi vero habitus exaltantes nequeunt eſſe niſi gratia & gloria quæ continent & ligant agentia ac patientia, vt nunquam agant ad diſcraſiam complexionis, aut ad diuiſionem partium compoſitionis, quod qualiter fieri poſſit, ſic poteſt intelligi. Nā vt Ariſtoteles innuit, & Commentator exponit, elemēta ſaluantur in mixto quantum ad ſuas formas ſubſtantiales. Proprietates vero elementares, vtpote qualitates primæ actiuæ & paſſiuæ, non ſunt in mixto ſecundum proprium modum ſeu actum. Vnumquodq; enim contrariorum alteratum eſt ab altero ſecundum actum mixti. Continens vero ſeu ligans actum mixti, eſt omne illud, quod impedit intentionem ſeu præualētiam vnius ſuper aliud in actu mixti & miſcibilium vnione, vt ſunt medicinalia conſeruātia ſanitatem, & loco medicinalium imaginemur poni in corpore habitus quoſdam facientes alium & alium ſtatum, non diuerſam naturā, & ſtatus in quo ſic præualet actus mixti, quod omnino dominatur potentijs miſcibilium, ſic quod nunquam intendi valeat aut remitti, nec à cauſa interiori nec exteriori, eſt ſtatus mixti inalterabilis ac impaſſibilis. Et hæc eſt impaſſibilitas corporis glorioſi. Hæc Albertus.

Philoſophus.

Ligans actum mixti qd ſit.

Bonauen. queſtio.

¶ Præterea Bonauentura circa hæc ſciſcitatur, vtrū beatitudo ſeu gloria corporis in dotibus iſtis conſiſtēs ſit originaliter à felicitate & gloria animæ. Reſpondet de dotibus corporis in quibus glorificatio eius cōſiſtit, contingit loqui dupliciter. Primo, quantum ad earum diſpoſitionem. Secundo, quo ad earum conſummationem. Primo modo ſunt diſpoſitiones ſeu abſolutæ corporis qualitates, ei in ſua glorificatione donandæ. Sed ſecundo modo acceptæ, ſunt à beatitudine animæ, ſeu ab anima glorioſa, ſicut enim nunc influit anima corpori, & ex influentia illa corpus coloratius, viuacius, durabiliusq; efficitur: ſic anima glorioſa influens in corpus reſuſcitatum, omnes has dotes ad quas corpus habuit diſpoſitionem, per meritum perficit & cōſummat. Inſuper ſufficientia quatuor dotium, quadrupliciter aſſignatur, & duo modi expreſſi ſunt. Tertius tamen ſumitur penes cauſam formalem. Nam vt aliqui dicunt, cum in corpore noſtro cum natura elementari ſit natura cœleſtis concilians, atq; natura elementaris conciliata, mō dominatur in corpore natura elementaris, poſt reſurrectionem vero natura cœleſtis, quæ eſt natura lucis, quæ erit ſicut cauſa formalis & completiua corporis glorificati. Cumq; lux habeat quatuor iſtas proprietates, quæ ſunt claritas, ſubtilitas, agilitas, impaſſibilitas, conuenienter hę quatuor lucis proprietates ponuntur corporum dotes. Quarto accipitur ſecundum cauſam materialem. Corpus etenim noſtrum eſt ex quatuor elementis compoſitum, quę quadruplicem habent effectum, quia ab aqua eſt paſſibilitas, à terra obſcuritas. Nam ſicut humidum aliquando corpus corrumpit, terra (quæ eſt opaca) obſcuritatem inducit. Ab igne vero animalitas, quoniam ignis ſuo calore conſumit cōtinué, propter quod indiget continua alimonia. Ab aere autem habet corpus infirmitatem, eo quod aer facillime immutetur, & impellētibus cedit. Itaq; contra hæc quatuor mala indiget corpus his quatuor dotibus, hæc mala tollentibus, vtpote impaſſibilitate contra corruptionem, claritate cōtra obſcuritatem, ſpiritualitate ſeu ſubtilitate contra infirmitatem, virtute ſeu agilitate contra animalitatem. Hæc demum ſufficientia eſt alijs aptior, quia præcipuè concordat autoritati Apoſtoli aſſerentis ad Corinthios: Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione. (Ecce impaſſibilitas) ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria, (ecce claritas) ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute (ecce penetrabilitas) ſeminatur animale, ſurget ſpirituale, (ecce agilitas). Deniq; dotes iſtæ recipiunt magis & minus. Quædam namq; recipiūt magis & minus per admixtionem contrarij, vt quando vtrumq; contrarium eſt aliquid poſitiuum, ſicut albūm & nigrū. Quædam vero per acceſſum ad complementum, vt ea quorum oppoſita ſunt priuatiua, vt bonum & malum, lux & tenebræ, ſiecq; dotes recipiunt magis & minus.

Lucis proprietates quatuor.

i. Cor. 15

Queſtio.

¶ Si autem quæratur an omnes ſenſus erunt ibi in actu. Diceneum quod poſſe ſentire eſt ex coniunctione potētiæ ſenſitiuæ cum organo proprio bene diſpoſito. Sentire vero eſt ex coniunctione potentię cum obiecto. Quoniam ergo in patria erunt potentiæ coniunctæ organis optime diſpoſitis, erunt ibi omnes potentiæ ſentiendi. Sed quia obiecta omnium ſenſuum non erūt in gloria, ſed quorundam, ideo quidam ſenſus erunt in actu ſuo, & quidam non. Obiecta quippe quorundam ſenſuum ſunt proprietates abſolutæ. quæ recipiuntur in corpore glorificato, vt color in viſu, leuitas in actu. Cumq; corpus glorioſum reſurrecturum ſit cum humiditate & leuitate, erunt ibi obiecta & actus uiſus & tectus. Obiecta autem aliorum ſenſuum non ſunt proprietates corporis glorificati, nec proprietates abſolutæ, ſed emanationes à corporibus, vt odor & ſonus. ideo horum trium ſenſuum actus in patria non conſiſtēt. De ſono tamen ambigitur, an laus vocalis in patria erit, quam ibi ponere nec videtur neceſſarium, nec aperte falſum. idcirco de hoc opinari eſt licitum. Hæc Bonauentura. In quibus vltimum iſtud non reputatur idoneè dictum, imo poſitio ex Thoma ac alijs recitata, verior, communior rationabiliorq; cenſetur. Nam in reprobis erit ſenſibilis & nimis acerbus dolor in quoli-

Dion car. in Bonau.

 bet sensu exteriori. Et constat quod sensus omnes exteriores copiosius & gloriosius actuabuntur & glorificabuntur in electis, quam affligentur in reprobis.

Quæstio. ¶ Porro dum quæritur, an erunt impassibilia, Respondendum, quod secundum quosdam natura cœlestis dominatur in gloriosis corporibus, quæ omnino conciliat elementa, & elementarem naturam quasi absorbet. Sed istud est dubium, quomodo natura cœlestis sit in compositione corporis nostri, quod non videtur cōponi nisi ex quatuor elementis. Idcirco dicēdum, quod elementa manent in corpore glorificato secundum substantiam & qualitates & operationes. Veruntamen attendendū, quod operatio est quadruplex. Prima est ad constitutionem, & hæc est operatio mixtionis. Secunda est ad conseruationem, & hæc est ministerialis delatio caloris vitalis per corpus: & hæ duæ manebunt in patria. Tertia est pugnæ ordinans ad dissolutionem. Quarta exterioris impressionis, qua operatio vnius elementi super aliud intenditur ac roboratur. Vnde & oritur inter ea pugna: & hæ duæ non manebunt triplici ratione. Prima est temperata mixtio confringens contrarietatem. Secunda est elementarium appetituum quietatio. Tertio est animæ prædominantis ac influentis conseruatio. Ratione primi non impugnant, ratione secundi impugnare non possunt, ratione tertij necessario conquiescunt.

Quæstio. ¶ Postremo, si quæras, an corpus gloriosum sit impassibile passione ab extrinseco veniēte, vt ab igne seu cultello: Dicendum, quod corpus gloriosum est impassibile ab extrinseco omni genere passionis corrumpentis, quæ duplex est. vna per influentiam, sicut ignis cōburit corpus: alia p violētiā, sicut cultello caro diuidit. Prima horum non est in corpore glorioso, quoniam talis influentia aut est secundum ordinem iustitiæ. & hæc est in damnatis secundum diuinæ iusticiæ ordinem. Alia est secundum ordinem naturæ, & ista est solum, quando patiēs est talis naturæ, quod materia sua appetit esse sub alio actu. Priuatio namq; est principium patiēdi In corporib⁹ autem glorificatis terminati iam sunt huiusmodi appetitus. ideo si corpus gloriosum poneretur in igne infernali, non læderetur. Alia demum est actio per violentiam, & de hac aliqui dicunt quod corpus gloriosum non patitur, quia non est qui inferat: & si quis vellet inferre, corpus gloriosum posset subito declinare. Sed iuxta hoc corpus Adæ ante lapsum habuisset dotē impassibilitatis. Ponatur enim per impossibile q cultellus applicetur huiusmodi ventri, aut venter resistet, an non. Si non, ergo venter lædetur ac patietur, aut non. Si resistit, quæro qua virtute: Et dicunt aliqui quod habet naturam quintæ essentiæ, quæ non est diuisibilis neq; secabilis. Vnde si quis iuxta solē existeret, impingeretq; cultellum, non pertransiret neq; resisteret per naturam duri ac mollis, sed quia caret mollitie & duritia & passibilitate. Sed cum hoc intelligere sit prorsus difficile, hinc dicendum quod corpus gloriosum pati nequit ex violentia aut duritia corporis obuiātis: quoniam omne corpus est peruium ei, & illud pertrāsit, vt infra dicetur. Vnde si quis haberet cristalinum cultellum, per eius ictum non expelleret radium, imo radius penetraret, nec pateretur ab illo, sic in proposito intelligendum est corpus gloriosum penetrare cultellum absq; læsione. Hæc Bo.

¶ At uero Thomas de Argentina: Causam, inquit, passibilitatis corporum gloriosorum quidam assignāt cessationem motus cœli, quia motus cœlestis, est prim⁹ omnium mutationum ac motuum, & primo motu cessante, necesse est alios omnes cessare. Sed contra istos est articulus Parrhisiensis, qui dicit quod stante cœlo & igne approximato stuppæ, dicere quod ignis non cōburat stuppam, error est. Hæc Argentinensis

Scotus. ¶ Amplius Scotus: Homo, ait, non potest esse beatus sine immortali uita. Totus autem homo erit beatus quoniam totus meruit. Rursus, homo habebit perfectionem suæ naturæ conuenientem, & talis est immortalitas: quoniam animæ immortali non repugnat perpetue perficere perfectibile suum. Hinc sicut ex animæ immortalitate probat̄ resurrectio corporis, ita & immortalitas hominis, & per consequēs corporis, & ita in homine potentia suscipiendi immortalitatem. Omni autem passiuæ correspōdet actiua potentia extrinseca vel intrinseca, & posset forsan poni potentia intrinseca, ponendo qualitates esse redactas ad tantam æqualitatem, vt vna non posset esse principium agendi in aliam: attamen istud non esset sufficiens causa ad saluādum impassibilitatem respectu agentis extrinseci. Deniq; anima constituta est media inter deum & corporalem naturā. ergo dum ipsa fuerit superiori suo, videlicet deo perfecte obediens ac plene subiecta, erit eius inferius, utpote corpus ei omnino subiectum, inseparabiliterq; coniūctum. Sed cōtra hoc obijci potest, quod anima in suo corpore qualitates contrarias exigit & præsupponit, non ergo ei repugnant. Ideo dico quod causa impassibilitatis corporis gloriosi, est voluntas diuina, non coagens causæ secundæ corruptiuæ: & per hoc est corpus incorruptibile nō potentia remota sed propinqua, nō à causa intrinseca, sed extrinseca impediente: cuius exemplum est de igne in camino, non agente ad consumptionē corporū triū puerorū. Verū cōtra hoc argui̅, q̄a sic dos nō esset aliq̄d itrinsecū & inherēs corpori. Dicēdū q̄d corpus beati habet ius quoddā ad tale in dei custodiam ac præseruationem ab omni corruptione. Nec cessatio motus cœlestis est causa incorruptibilitatis illius. Nā quamuis motus cœli habet aliquam primitatem ad alios motus, videlicet vniformitatis & velocitatis. non tamen causalitatis, nisi inquantum adducit generans agēdo ad præsentiam & approximationem, quod est esse causam per accidens. Rursus, si instetur, quia (secundū Gregorium) necessario corruptibile est quod palpatur: Dico quod autoritas illa necessaria non videtur. Quare enim non posset palpari digito ibi existente, intelligendo palpationem ita, quod corpus celeste, sensibiliter resisteret tactui, quamuis non afficiendo per aliquam qualitatem, vtpote nec vt durum, nec vt molle, nec vt calidum, neq; vt frigidum. Quod autem palpatur secundum aliquam qualitatem sensibilem immutando, bene est corruptibile. Hæc Scotus, qui etiam concedit quod visus & audit⁹ (qui sunt sensus magis spirituales) erūt in actu, præsertim si erit ibi sonus. De sensibus vero ad nutritionem pertinentibus, non sic apparet, sed in his dicta ex sancto Thoma, multo his rationabiliora & solidiora videntur.

Obiectio.

Dan 3

¶ Insuper Henricus nono interrogat quodlibeto, vtrum dos impassibilitatis sit aliqua dispositio positiua corporis gloriosi. Respondet: In corporibus sanctorū erunt perfectæ operationes omnium virium intellectiuarum & sensitiuarum. Volent enim & scient, videbūt & audient & vniuersaliter sentient quicunq; sunt eis & beatitudinum eorum conuenientia, tam ex parte viriū interiorum quam exteriorum. Hinc oportet in illis dotem ponere impassibilitatis, quod requirit natura animæ humanæ, quoniam esse in corpore ei est naturale

le, sicut naturale est graui esse in centro. Vnde esse extra corpus, est contra suam naturam: sicut contra naturam est grauis, esse sursum. Hinc & contra naturam animæ est aliquid esse in corpore suo, per quod necessario habet aliquando esse extra corpus: & hoc est mortalitas, seu corruptiua passibilitas corporis. Ideo anima nō habet naturalem suam perfectionem ac liberam, nisi impassibile corpus recipiat: quod cum naturaliter fieri nequæat, oportet hoc fieri per aliquid supernaturale, puta per dotem impassibilitatis. De qua quæstio est an sit, & quomodo habet esse, & quid agat in corpore. Quo circa sciendum, quod immortalitas seu impassibilitas triplex est. Vna, quæ fuit in statu innocētiæ, qua hō potuit non mori per diuturnam præseruationem à morte & corruptione ex esu ligni vitæ, quousq; raperetur ad secundam immortalitatem, quæ erit corporum gloriosorū post resurrectionē. Secūda immortalitas erit corporū glosor, q̄ hō nō poterit mori ab aliq̄ causa intrinseca vel extrinseca agente. Tertia est immortalitas, qua quis nullo modo potest mori, qualis est immortalitas eius qui formaliter necesse est esse, & est suum esse, qualis est immortalitas dei solius. Nunc ergo quærimus causam impassibilitatis secundo modo acceptæ, nec dicere possumus quod sola dei voluntas sit causa ipsius, iuxta quem modum Plato disseruit in Timæo, voluntatem dei esse causam immortalitatis & indissolubilitatis deorum, in hoc ipso sentiens multo melius Aristotile. Nā dei voluntas est solum causa extrinseca impassibilatis, quæ dos vocatur, quam oportet esse aliquid positiuum in corpore tali, nec hoc potest esse aliqua virtus elementaris neq; cœlestis, sicut probatum est: sed oportet hoc esse aliquid supernaturale. Et sunt qui dicunt quod dispositio illa non sit aliud quam gloria animę, p quam corpus suum erit plene subiectum. Hoc tamen nō videtur sufficere, quoniam quantumcunq; corpus subiectum sit animæ, si in corpore nihil receptum sit, per quod ex se sit impassibile, non sequitur quin ex se sit passibile, possitq; pati. Ideo dico quod radix passibilitatis est priuatio formę existens in materia. Ex vnione vero animę gloriosę cum corpore suo ab omni fomite mundo ex redundantia gloriæ animæ in corpus, infunditur corpori dispositio, auferens dispositionem defectuum, quæ erat priuatio, quemadmodum adueniente alia qualibet forma, tollitur priuatio, q̄ fuit carentia formæ illius: sicq; sublata dispositione illa defectiua, dispositio ista illi cōtraria per se ponit impassibilitatem, inimica eius morte destructa: & ita mortale hoc induit immortalitatem, & corruptibile incorruptionem. Hæc Henricus.

¶ Atuero Gulielmus libro de vniuerso: Quoniam, inquit, quædam animæ humanæ glorificandæ sunt, reddenda sunt illis corpora non solum immortalia, sed etiam impassibilia, & nutrimento non indigentia. Erunt etiam illis alię mirabiles & super naturales dispositiones, propter quas ipsa merito glorificata vocabūtur. Si enim passibilia essent, lęsiōibus eorum essent animę dolori obnoxię, & ita non essent vere felices. Veruntamen non hoc intendimus dicere, quod per gloriam illam futuram omnino destruatur defectibilitas naturalis in animabus aut corporibus illis: sed quod prohibetur ab actu suo prohibitione impassibilitatis perpetuę. Cuius exemplum est in vase solidissimo impenetrabiliter recluso, in quo aqua inclusa à sua effluxione tototaliter prohibetur, nihilominus suam fluxibilitatem nequaquam amittit. Clarius autem exemplum est in crystallo, in qua aqua à suo fluxu indegelabiliter impeditur, quamuis in sua natura perseueret fluxibilis. Hæc Gulielmus, qui super his scribit prolixe, & de modo operationis sensuum exteriorum in beatis, an scilicet tam perfecte videant & audiant à remoto vt à propinquo, & vtrum ab obiectis immutentur. Et dicit hoc per omnipotentis moderantiam fieri posse, vt distantia obiecti non impediat perfectam sensatiōem ipsius. Et rursus, quod sicut vires superiores sunt in vltimitate suæ actualitatis respectu omnium intelligibilium, præsertim post diem iudicij, & velut speculum in effectu intelligibilium omnium: ita & dici potest, ipsos sensus tunc futuros in vltimitate suæ perfectionis & actualitatis, per hoc quod erunt tanquam speculum in effectu seu actu sensibilium vniuersorū, vnusquisq; videlicet sensus respectu sui obiecti, ita quod vltra non indigebunt ab obiectis immutari. Nam & hoc ad perfectionem sensuum pro statu illo amplius pertinet, atq; ad simuleitatem gaudij, quod ex apprehensione obiectorum suorum habebunt.

QVAESTIO. V.

Amplius quæritur. An corpori glorioso ex sua subtilitate conueniat naturaliter, aut saltem supernaturaliter esse simul in eodem loco cū alio corpore glorificato et nō glorificato. An etiam tale corpus commensuretur loco, sitque palpabile.

¶ In hac quæstione multa tanguntur & includūtur. Et primo in ea supponitur, quod subtilitas sit dos atq; proprietas corporis gloriosi, contra quod arguitur. Nam corpora glorificata habebūt carnē & ossa, sicut & Christus post resurrectionem suam loquutus est: Videte & palpate, quoniā spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et ita sunt grossa ac solida, non subtilia & aliorum penetratiua. Rursus, elementa subtiliora habent de materia minus quam alia, vt patet de elementis ignis elementaris & aeris, sed carnes & ossa sunt valde materialia. Item proprietas, donum & decor gratuitorum, excedunt proprietatem & ornatum naturalium, sicut & claritas corporis glorificati claritatem solis, quæ maxima est, in natura, creditur excessura: ergo subtilitas corporum gloriosorum maior erit subtilitatē cuiuscumq; corporis naturalis: sicq; subtiliora essent vēto & aere, quod Gregorius reprobat, & sancti concorditer negant.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Nomen subtilitatis à potestate penetrandi acceptum est. vnde secūdo de generatione asseritur: Subtile est quod repletiuum est partibus, & partium partibus. Porro quod corpus sit penetratiuum, ex duobus contingit. Primo ex paruitateq̄n titatis, præsertim secundum profunditatem & latitudinem, non secundum longitudinem: quoniam penetratio fit in profundum, propter quod longitudo penetrationi non obstat. Secundo ex paucitate materiæ, ideo rara vocamus subtilia. Cumq; in corporibus raris forma prędominetur materiæ, ideo nomen subtilitatis magis translatum est ad corpora illa quę optime substant formæ, & perficiuntur ab ea perfectissimo modo: sicq; dicimus subtilitatem naturæ in corporibus esse cœlestib. Et quoniam incorporea carent quantitate atq; materia nomen subtilitatis etiam ad ea transfertur, non solum ratione substantiæ suæ, sed & virtutis. Sicut enim subtile dicitur penetratiuum, quia pertingit vsq; intima rei ita & intellectus vocatur subtilis qui pertingit ad cognoscendum intimas rerum naturas, proprietates & vires. Et iuxta hoc diuersi diuersimode attribuerūt subtilitatem corporibus gloriosis. Nempe (vt recitat Augustinus) quidam hæretici attribuerunt eis subtilitatē,

prout spirituales substantiæ subtiles vocantur, dicentes quod in spiritum conuertentur, quod falsum est, quoniam corpus in spiritum conuerti non valet, quia non cōmunicant in materia, nec post resurrectionem vere homines essent, cum caro sit de hominis ratione. Hinc alij dixerūt hæretici, quod corpora erunt subtilia per rarefactionem, ita quod vento & aeri erūt similima. Sed hoc decimo quarto. Moralium reprobat Gregorius, quoniam corpus Christi in subtilitate potissimum, carnem & ossa se habere monstrauit. Et sanctus Iob ait: In carne mea videbo deū saluatorē meū. Caro autem & ossa talem raritatem non admittunt. Idcirco dicendum, quod dicuntur subtilia propter completissimam corporis pfectionem. Sed hanc perfectionem diuersi varijs modis eis attribuunt. Quidam ratione quintę essentiæ, quod improbatum est supra. Alij ratione dominij animæ beatæ super proprium corpus, propter quod etiam corpus illud vocatur spirituale id est omnino subiectū spiritui. Prima quippe subiectio qua corpus subijcitur animæ, est ad participandum esse specificum, & prout subijcitur animæ ad alia opera eius, secundum quod anima est motor, ideo prima ratio spiritualitatis in corpore, est ex subtilitate, deinde ex agilitate ac alijs proprietatibus corporis gloriosi. Hinc per spiritualitatem Apostolus subtilitatem designat. Ex quibus patent obiecta.

Augustin⁹ Gregori⁹. Luce. 24 Iob. 14 Questio.

¶ Ad id vero quod quæritur, an corpus gloriosum per suam subtilitatem possit esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso. Et dicendum, quod hoc dici non valet, nisi per subtilitatem auferatur ab eo id quo nunc prohibetur simul esse cum alio corpore in loco eodem: & (vt aliqui dicūt) prohibetur ab hoc ratione corpulentiæ suæ in hac vita, per quam corpulentiam replet locum, quæ per dotem subtilitatis aufertur ab eo, quod stare non valet. Primo, quoniam corpulentia (quā subtilitas aufert) pertinet ad defectum, cum sit inordinatio quædam materiæ non perfecte substantiæ suæ formæ. Totum enim quod ad integritatem corporis pertinet, in corpore resurget, tam ex parte formæ quam ex parte materiæ: quia quod corpus repletiuum est loci, habet per id quod est de integritate naturæ eius, non ex defectu naturæ. Cum enim plenum vacuo opponatur, idsolum non replet locum, quo posito in loco, locus nihilominus remanet vacuus. Vacuum nanq; quarto Physicorum diffinitur, quod est locus non repletus sensibili corpore. Corpus vero sensibile dicitur ex materia & forma & naturalibus accidentibus, quæ omnia ad integritatem pertinent naturæ. Constat autem quod corpus gloriosum erit sensibile secundum tactum, ideo non obstāte dote subtilitatis, replebit locum: imo insania videtur, dicere quod locus in quo esset corpus glorificatum, consisteret vacuus. Secundo, quoniam impedire coexistentiam corporum in eodem loco, est in plus quam locum replere. Si enim ponamus dimensiones separatas sine materia, illæ dimensiones non replent locum. Vnde quidam ponentes vacuum, dixerunt vacuum esse locū in quo sunt huiusmodi dimensiones sine sensibili corpore, & tamen istæ dimensiones nequeūt simul esse cum aliquo corpore in loco eodem, vt quarto Physicorum, & tertio Metaphycicæ dicitur, vbi Philosophus habet pro inconuenienti, quod corpus mathematicum, quod non aliud est quam dimensiones separatæ, sit simul cum sensibili corpore naturali. Hinc dato q subtilitas corporis gloriosi auferret ab eo hoc q est locum replere, non tamē sequeretur quod ob hoc possit simul esse cum alio corpore in eodem loco: quia remoto eo quod in minus est, non remouetur id quod in plus est, ideo dicendum quod id quod nunc impedit nostrum corpus simul esse in eodem loco cum alio corpore, nullo modo potest remoueri ab eo per dotem agilitatis. Nil enim potest, phibere corp⁹, ne simul sit situatum cum alio corpore in loco eodem, nisi hoc quod in eo requirit sitū diuersum. Nihil enim est impeditiuum identitatis, nisi quod causa est diuersitatis, quam distinctionem non requirit aliqua corporis qualitas, quoniam corpori non debetur aliquis situs ratione qualitatis. Hinc remoto à corpore sensibili esse calidum aut frigidū, graue aut leue, nihilominus manet in eo necessitas prædictæ distinctionis.

Materia quoq; non potest inducere necessitatem prædictæ distinctionis, quia materiæ non aduenit situs, nisi mediante quantitate dimensiua, sed nec forma situm habet, nisi mediante quantitate situm habente. Restat ergo quod necessitas distinctiōis duorum corporum insitu, causatur à natura quantitatis dimensiuæ, cui per se conuenit situs. Nam cadit in eius diffinitione qua dicitur, quantitas dimensiua est quantitas habens sitū. Cūq; materiæ competat situs, inquantum substat dimēsioni, impossibile est duas esse materias, nisi sit distinctio sit⁹. Et quia distinctio materiæ est principium distinctionis indiuiduorum, Boeti⁹ in libro de Trinitate fatetur: duobus corporibus vnum fingere locum nullaten⁹ possumus, vt hanc saltem accidentium varietatē distinctio indiuiduorum requirat. Porro dos subtilitatis à corpore glorioso dimensionem non aufert, idcirco non aufert ei necessitatem prædictam distinctionis insitu ab alio corpore: sicq; corpus gloriosum ex dote subtilitatis non habebit quod simul esse possit in loco eodem cum alio corpore, sed virtute diuina hoc fiet miraculose, sicut ad vmbram corporis beatissimi Petri sanabantur infirmi. Hinc corpus Christi non virtute subtilitatis, sed diuinæ potestatis exiuit de vtero virginis, introiuitq; domum ianuis clausis. Similiter corpora gloriosa penetrabunt orbes cœlestes, facto extremo iudicio, ad cœlum empyreum ascendendo. Hinc patet responsio ad q̄stionem qua quæritur, vtrum virtute diuina duo corpora possunt esse simul in loco eodem. Nempe (vt patuit) propter hoc necesse est duo corpora in locis esse distinctis, quia diuersitas materiæ distinctionem requirit in situ. Vnde videmus quod dum duo corpora conueniūt in vnum, destruitur vtriusq; esse distinctum, & acquirunt vnum esse, vt patet in mixtionibus. Non igitur potest esse quod duo corpora remaneant duo, & tamen sint simul, nisi vtriq; conseruetur esse suum distinctum, quo & iam ante fuit indiuisum à se & diuisum ab alijs, quod esse depēdet ab essentialibus principijs rei, sicut à proxima causa, atq; à deo sicut à causa prima: quēadmodum dictum est supra, quod esse accidentis dependet à subiecto sicut à causa proxima, & a deo tanquam à prima causa. Cumq; prima causa valeat rem conseruare in esse siue secūdis ac proximis causis, vt probatur ex prima propositione libri de Causis, hinc virtute diuina & ea duntaxat, fieri potest vt accidens sit sine subiecto, vt in sacramento altaris: similiter, quod corpori remaneat esse distinctum ab alio corpore, quamuis eius materia non sit situ distincta ab alterius corporis materia, sicq; miraculose agitur quod duo corpora simul sint in eodem loco. Et quamuis contra hoc fiāt multæ obiectiones, quæ prima facie fortes videntur, tamen aut falsum supponunt, aut ex principijs naturalibus producuntur, quæ omnipotentiæ dei limites non præfigunt, nec ex hac fidei assertione sequitur contradictionis implicatio

Actorū. 5 Iohan. 20 Questio.

plicatio aliqua, ut etiam patet ex dictis iam supra tractatu de Eucharistiæ sacramento, ubi de his introducta sunt aliqua.

Quæstio ¶ Insuper si quæratur, an corpus gloriosum ualeat esse in loco eodem cum alio corpore glorioso: dicendũ quod eisdem rationibus quibus probatum est, corpus gloriosum simul non posse esse cum corpore non glorioso, uirtute suæ subtilitatis, probatur quod nec cũ alio corpore glorioso esse queat in loco eodem sua subtilitate, sed sola dei uirtute utrunq; fieri potest, qua & corpus non gloriosum simul in eodem loco esse potest cum corpore non glorioso. Veruntamen nõ est conueniens, corpus gloriosum simul esse in loco eodem cum corpore glorioso: tum quia in eis seruabitur debitus ordo qui distinctionem requirit: tum quoniam corpus unum gloriosum non sic alteri se opponet. Hinc nunquã sic simul erunt duo corpora gloriosa. Et si obijciatur q; corpora cœlestia glorificabuntur, ita quod multo clariora erunt quam sunt, ut infra dicetur, & tamen simul cum eis erunt, eaq; penetrabunt corpora beatorum: dicendum quod corpora cœlestia non erunt uniuoce & perfecte gloriosa sicut corpora beatorum, sed aliquid par-

Obiecti. ticipabunt glorificationis per luminis incrementum, sicut patebit, non tamen dotes habebunt corporum beatorum. ¶ Quæritur quoq; an per dotem subtilita-

Quæstio tis amoueatur a corpore glorioso necessitas existendi in loco sibi æquali. Et respondendum quod corpus nõ comparatur ad locum, nisi mediantibus dimensionibus proprijs, secundum quas circunscribitur corpus locatum ex corporis contactu locantis. Vnde quod corpus sit in loco minori quam est quantitas sua, nõ potest esse nisi per hoc, quod quãtitas corporis efficitur aliquo modo minor seipsa, quod non potest intelligi nisi duobus modis. Primo, ex uariatione quantitatis circa eandem materiam, ut scilicet materia quæ primo subest quantitati magnæ, postea subsit paruæ. Et hoc aliqui posuerũt in corporibus gloriosis, dicentes quod quantitas eorũ subest eis ad nutum. quod stare non potest, quoniam nullus motus existens secundum aliquid intrinsecũ rei, potest esse sine passione abijciente a substantia, propterea in corporibus incorruptibilibus, puta cœlestibus, non est nisi motus localis. Hinc talis mutatio circa materiam, repugnaret impassibilitati & incorruptibilitati corporis gloriosi. Item sequeretur, quod corpus gloriosum interdum rarius, aliquando spissius esset: quia cum nil diuidi possit ab eo de materia sua, quandoq; eadem materia esset sub dimensionibus magnis, quandoq; sub paruis. Secundo intelligi potest, quod quantitas corporis gloriosi efficiatur minor seipsa per situs uariationẽ, ita quod partes corporis gloriosi subintrẽt seinuicem, sicq; redeat ad quantitatem quantumcunq; paruam. Et hoc aliqui posuerunt, dicentes quod corpus gloriosum ratiõe suæ subtilitatis possit simul esse cum corpore nõ glorioso in loco eodem. Consimiliter possit una pars eius esse intra aliam, in tantum quod totum corpus gloriosum intrare poterit per minimum porum, & ita dicunt quod exiuit de utero uirginis, & intrauit ianuis

Lucæ.2. clausis: quod esse nõ potest, tum quia (ut dictum est) corpori glorioso hoc non conuenit per dotem agilitatis, &

Lucæ.24 præsertim non conuenit ei simul esse cum corpore glorioso. Talis quoq; subintratio partium in seipsas, repugnat rectę dispositioni corporis humani, quæ requi-

Obiecti. rit situm determinatum atq; distantiam partium, propterea nec per miraculum hoc unquã fiet, idcirco dicẽdum quod corpus gloriosum semper erit in loco sibi æquli. Et si obijciatur de corpore Christi sub modica forma hostiæ in altari, dicendum quod corpus Christi nõ est ibi localiter, sicut præhabitum est.

¶ Atuero ad hoc, utrum corpora beatorum erunt palpabilia: respondendum quod omne corpus passibile est tangibile, non econtra. Omne enim corpus habẽs qualitates quibus immutari potest sensus tactus, ut ignis & aer, sunt corpora tangibilia. Palpabile uero superaddit, quod resistat tangenti. ideo aer non existit palpabilis. Hinc corpus fertur palpabile ex duobus, puta ex q̃litatibus palpabilibus, & quia resistit tangẽti ne pertrãseatur. Cumq; qualitates sensibiles sint calidum & frigidum, & consimiles quæ non inueniuntur nisi in corporibus grauibus & leuibus, quæ habent contrarietatem, unde & corruptibilia sunt: hinc corpora cœlestia ex sua natura incorruptibilia sunt, sensibilia uisu, non tangibilia, unde nec palpabilia. Et hoc est q̃d in Homilia dicit Gregorius: Corrumpi necesse est omne quod palpatur. Corpus autem gloriosum habet ex sua natura qualitates quę natæ sunt immutare tactum: Attamen cum corpus illud spiritui sit omnino subiectum, in sua potestate est per eas tactum immutare & non immutare. similiter secundum naturam competit sibi resistere omni alteri corpori transeunti, ita ut nequeat simul esse cum ipso in eodem loco nisi miraculose, quod & ad nutũ eius potest contingere, & sic non resistit alteri corpori. Itaq; ex sua natura palpabile est, & supernaturaliter competit ei ut dum uult, palpetur: & quando non uult, non palpetur a corpore nõ glorioso. Hinc ait Gregorius, quod dominus palpandam carnem suam prębuit, quam clausis ianuis introduxit, ut ipso facto ostenderet, quod corpus suum post resurrectionem eiusdem fuit naturæ, & alterius gloriæ. Deniq; qualitates tangibiles in corporibus gloriosis, non erunt redactæ ad medium rei secundum æquidistantiam ab extremis acceptum, sed ad medium proportionis, secundum quod optime competit complexioni humanæ in singulis partibus. Vnde & tactus illorum corporum delectabilissimus est, quia potẽtia semper delectatur in proportionato & conuenienti obiecto, & tristatur in excessiuo. Hæc Thomas in Scripto. In quibus satis comprehensa uidentur ea quæ in Sũme contra gentiles, libro quarto de hac scribit materia In quibus sunt aliqua quæ non multum uidentur concludere, ut de subintratione partium corporis gloriosi in inuicem, quod nunquam fieri perhibet, cum tamen in sacramento totus Christus & tota sacratissima caro ipsius sit in tota hostia, & in qualibet eius parte: ergo & quælibet pars corporis eius, & in qualibet hostiæ parte, ac per consequens pars quælibet in qualibet parte, loquendo de partibus secundum speciem, ut ante ostensum est.

Quæstio Corpus quod nã tãgibile aut passibile.

Dio.Car.

¶ Petrus quoq; in præhabitis aliter sentiens: Aliqui, inquit, dicunt quod corpus gloriosum uirtute suæ subtilitatis non potest simul esse cum alio corpore nõ glorioso in eodem loco, quoniam corpora distinguuntur p diuersas materias, diuersæ quoq; materiæ per situs diuersos. Sed Damascenus distinguens operationes dominici corporis libro tertio, ingressum ianuis clausis, attribuit uirtuti glorificationis. Hinc alij dicunt communius, quod corpus gloriosum potest sine miraculo nouo simul esse cum corpore non glorioso, uirtute suę gloriosę subtilitatis, sicq; corpora gloriosa penetrabũt corpora alia, non diuidendo, sed subintrando, sicut spiritus sua subtilitate penetrat corpus. Subtilitas autem corporum gloriosorum erit spiritualis ad modum spirituum,

quoniam corpora erunt spiritualia non per rarefactio nē. Ipsa uero grossities impedit duo corpora esse simul in loco uno, quia unum alteri resistit, quæ grossities per donum subtilitatis tolletur. Vnde corpus gloriosum nō glorioso non potest resistere, sicut nec corpus spiritui. Non enim impedimentum illud prouenire uidetur ex parte materiæ, cū materia per se non occupet locū: nec ratione formæ substantialis quę simplex est, & locū non occupat: nec ex parte quantitatis, cū duorum corporum sese contingentium superficies simul sint: sed magis ex parte cuiusdam grossitiei seu materialis impuritatis, quæ aufertur per dotem subtilitatis. Amplius, duplex est termin⁹, unus intrinsecus, alter extrinsecus. Ad eundē terminū intrinsecū impossibile est duo corpora terminari, sed ad eūdē extrinsecū possibile est. Nā impossibile est duo corpora habere eandem superficiem, sed possunt locum habere eundem.

¶ Si aūt q̄rat, utrū corp⁹ gloriosum ualeat esse simul cū alio corpore glorioso: dicendū, ꝙ q̄uis corpus possit penetrari a spiritu, nō tñ spiritus a spiritu. Omne autē corpus glorificatū, habet eādē specie subtilitatē spiritualē. Hinc q̄uis corp⁹ nō gloriosum possit a glorioso corpore penetrari, unum tñ gloriosum neq̄ penetrari ab alio glorioso, idcirco nec simul esse ualent. Et si obijciatur, q̄m corpus gloriosum est magis subtile quam non gloriosum, ergo minus resistit, quemadmodum aer minus resistit quā aqua & terra. Dicendum quod æquoce sumitur subtilitas. Quædam nanq̄ est subtilitas per raritatem partium materiæ, & hæc minime resistit: quædā p quandā immaterialitatem uel immaterialitatis similem proprietatē, & hæc maxime resistit. Hæc Petrus.

¶ Pręterea Richard⁹ hic sciscitatur, utrum corpora beatoꝝ erūt subtiliora elemētis, ucꝫ igne & aere. Respōdet, Subtile dicitur a uirtute penetrādi. Res aūt penetratiua est ex triplici causa. Primo ꝓpter q̄ntitatis paruitatē, præsertim scdm latū & ꝓfundū, ideo ac⁹ penetratiua est, q̄uis longa. Scdo propter raritatē seu materiæ paucitatē, ut aer. Tertio, propter actiuæ uirtutis magnitudinē, ut uinū, ꝓpter q̄d aq̄ modico uina pmixta, magis refrigerat, q̄a pl⁹ penetrat. Scdm primos duos modos corpora beatorum non erunt subtiliora igne & aere, quia in debita q̄ntitate resurgent, & cū tota materia ad eorū subsistentiā necessaria, sed tertio mō. Etenim ex uirtute beatitudinis aīę erit in gloriosis corporib⁹ tāta magnitudo uirtutis actiuæ, ꝙ p eā multo efficatius poterūt penetrare q̄ ignis & aer, aut dimēsiōes, etiā si essent separatę. Vñ Anselm⁹ libro de similitudinib⁹, ꝓtestatur, de unoq̄q̄ beato, ꝙ erit tā fortis, ꝙ & terrā possit mouere. Ideo dicit Greg. cōtra Euticiū Constantinopolitanū episcopū, ꝙ erūt subtilia corpora beatoꝝ p effectū spiritalis potētiæ, palpabilia uero p ueritatē naturæ. Hæc Richardus. qui etiam circa quæstionem de penetratione & coexistentia corporum beatorum, recitat opiniones quæ ex Tho. sunt recitatę: & magis cōsentit positioni sancti doctoris, quod scꝫ penetrabunt corpora non gloriosa, & simul cum ipsis poterunt esse in loco eodem, nō ex dote subtilitatis, sed supernaturali dei uirtute, qua ad hoc indesinenter ipsis assistet ex æterno decreto. Narrat demū erroneam opinionem dicentium quod nec per omnipotentiam dei fieri posset quod duo corpora sint pariter in loco eodem, quoniam implicat: & quod corpora illa subintrant in se, & sub maiori ac minori sunt quantitate, iussum & imperiū animæ: atq̄ quod corpus Christi ita exiuit de uirginis utero, quod totum iam reprobatum est. Cui positioni Albertus consentiens: Corpora, ait, beatorum uocantur subtilia. quoniam fomes, grossities & aliæ ignobiles proprietates erunt eis ablatæ, nihilominus locum replebunt.

¶ Præterea Bonauent. etiā refert hic alioꝝ opiniōes non ueras, & exprimit suā, dicēdo: Corpus gloriosum potest esse in eodē loco cū corpore nō glorioso p penetrationem, subintrando illud p totū, nō p poros. Q̄d eñ duo corpora naturalia neq̄unt esse simul in eodē loco, non est ex hoc quod sunt duo, imo añ sunt duo q̄ sint in loco uno aut duobus: q̄a p ꝓprias formas sunt duo. Nā duo puncta, duæq̄ lineę, & duę superficies simul sunt in contactu physico. Cōtigua enim sunt quoꝝ ultima seu termini simul sunt, & simul sunt q̄ cūq̄ in eodē solo primo sunt, ꝙ ergo nō sunt simul, est ꝓpter eoꝝ corpulētiā, & q̄m unū nō est alteri peruiū, si ergo unū habeat corporeitatē subtilē ac penetratiuā uirtutē respectu alterius, poterunt esse simul. Cumq̄ in dote penetrabilitatis detur corpori subtilitas & uirt⁹ actiua ad penetrādū corp⁹ nō glorificatū, ideo penetrat illo nō cedēte. Corpora autē mathematica ideo plura sunt, q̄m distāt ab inuicem. Vñ impossibile est duo corpora mathematica, uel duas lineas eē simul, uel etiā mathematicū cū naturali, ut uult Philosophus. Hæc Bonauentura.

¶ Præterea Scotus circa hæc specialia aliq̄ scribit, in primis narrās ac reprobās q̄sdā opiniōes iā recitatas ac improbatas, deinde refert ac improbat positionē q̄ beatus Thomas assequitur: Alia inquiēs, opinio est ꝙ nullū corpus simul pōt esse cū alio corpore nisi p miraculū, ita quod unū solūmodo corpus sit in loco situaliter, & aliud non: sicut corpus Christi est in altari, non modo quantitatiuo, sed per miraculum: sic unum corpus in loco sit modo naturali & q̄titatiuo, aliud uero modo supnaturali & nō quātitatiuo, sꝫ hoc nihil ē. Nā quāuis deus possit hoc facere, tñ scdm ponētes dotes corporis gloriosi, utrūq̄ corp⁹ erit simul localiter ac situaliter. Hęc Scotus. Quo circa aduertendū, ꝙ Scotus iste inepte hęc recitat, imo & cōtra intētionē doctoris sancti. Nō enim sanctus ille dicit q̄ iste refert, sed respondendo ad q̄stionem hāc, utrū ex subtilitate sua remoueatur a corpore glorioso, necessitas existendi in loco æq̄li, primo sic arguit ad partē affirmatiuā: Corpora gloriosa erunt conformia corpori Christi, sed corpus Christi nō artatur ad locū equalē, imo totū continetur sub paruis dimēsionibus hostię. Postea q̄stionē determinat, sicut iā patuit: atq̄ ad istud respōdet obiectū, Corpus Christi in sacramento altaris nō est localiter. q̄d ait ad defendendū respōsionē q̄ dixit, ꝙ corpus gloriosum semp erit in loco sibi æquali. Vnde clarissime cōstat q̄d intentio Thomæ nō sit, asserere q̄d dū duo corpora simul sunt in eodem loco miraculose, unū eorū sit ibi modo naturali & quantitatiuo, & aliud mō supnaturali, nō quātitatiuo. imo dicit utrūq̄ ibi cōsistere in loco sibi æquali, quod est per commensurationem, & quantitatiue esse ibidē. Insuper scribit Scotus, Dico hic primo, quod possibile est duo corpora esse simul. Secūdo dico, quod hoc erit per dotem subtilitatis. Tertio dicā, an subtilitas erit aliqua qualitas positiua. De primo dico, quod ad impossibile simpliciter nulla est actiua potentia, ergo ad possibile simpliciter est actiua potentia aliqua, sed possibile est quod aliqua corpora sint simul, quoniam non est repugnantia formalis inter quantitatem & quantitatem, & inter situm & situm. Nā hoc ubi huius corporis, & illud ubi alterius corporis, non repugnant inter se, nec in subiectis, nec subiecta inter se, si ergo essent aliq̄ repugnātia in locali duoꝝ corpoꝝ simuleitate, hoc esset, q̄m illa ubi dicūt diuersos respectus

spectus ad eūdē terminū, & nō p respectus inter se cōtrarios. De secundo dico, quod per dotem subtilitatis erit istud possibile. Dos enim non est nisi perfectio debita, seu debitus ordo huic corpori, inquantum animatum est & perfectibile hac anima, ergo hoc est uere dos subtilitatis data corpori glorioso, ut pro libito uoluntatis suæ sit possibilis ad existendum cū alio corpore. De tertio dico & certum habeo, q̄d in corpore est dos impassibilitatis, ita ut nullū agens extrinsecū agere possit in corpus tale actiōe cōtraria. Dos uero subtilitatis nō est nisi debitus ordo ad existendū simul cū alio corpore, q ē ordo extrinsecus & intrinsecus formaliter. Porro positio Tho. sup 4. & in uno de q̄libet, est, ꝙ distinctio cōpositorꝝ pōt saluari absq; situs distinctiōe: ꝙ & sola diuina fieri pōt uirtute, q̄m esse distinctū cōpositi nō solū depēdet a causa secunda, sed principalius a prima causa. Vñ sine distinctione essentiali principiorum potest deus causare & conseruare compositum. Et ponunt exemplum in sacramento altaris: Nam accidentia dependent a subiecto sicut a causa secunda, atq; a deo sicut a prima causa, ideo uirtute primæ causæ possunt a subiecto separari, & habere esse distinctum sine subiecto. sic in proposito duo corpora possunt esse essentialiter inter se distincta & quantitatiue absq; distinctione loci & situs. Contra istud obijcitur, q̄m deus non potest rem conseruare sine causis intrinsecis, nec sine essentialibus suis principijs, quæ tantum sunt causæ secundæ. Hæc Scotus.

¶ In quibus multa uidentur inidonee dicta, ut quod dos subtilitatis non sit, nisi relatio & ordo extrinsecus, cum iuxta præinductam præcipuorum doctorum doctrinam sit qualitas, absoluta & decor supernaturalis positiuaq; qualitas aptificans & disponens corpus ad obtemperandum & subseruiendum in omnibus promptissime animæ gloriosæ, nec aliquis doctor authēticus & antiquus uidetur oppositum huius sensisse. Præterea nec uerba sancti Thomæ congruenter uidetur inducere & referre. Nunquam enim hoc sensit Thomas, q̄d aliquid possit esse absq; his, quæ sunt de sua essentiali & propria ratiōe seu de eius essentia, ut quod aliquid possit esse homo sine anima rationali, imo frequenter fatetur hoc implicare, sed hoc intēdit asserere, q̄d id q̄d dependet ab essentialibus principijs, tanquam realis effectus essentialiter differens ab eisdem, possit conseruari a deo immediate, & hoc secundum intellectum quo communiter dicitur, quod ea quæ realiter differunt, deus potest separatim seu unum sine alio conseruare. Nihilominus S. Tho. circa hæc sicut & circa alia, scribit nonnulla, quorum contraria probabiliter possunt teneri, sed in hoc non decet quempiam consistere captiosum, aut uerba solidorum doctorum truncate & impertinenter cōmemorare. præsertim cum hoc uideatur uanitatis leuitatisq; esse:

¶ Adhuc demum de his scribit Gulielmus libro de uniuerso: Corporibus glorificatis cedunt absq; difficultate ac resistentia, quæcunq; corpora alia, alioquin corpora gloriosa passibilia essent ab illis, quoniam omne corpus resistens alteri necessario agit in illud, retardans aut impediens motum illius: & si fuerit alterum altero subtilioris substantię, intrabit alterum in alterum faciens in eo sectionem seu diuisionem: quæ si corporibus beatorum posset inesse, ipsi beati essent mortales. Amplius, omne impedimentum, & retardatio uoluntarij motus, omnisq; difficultas, miseria est.

Nihil aūt miserię habitura est illa fœlicitas: Motus ergo uoluntarius in beatis hominibus, nec resistentiā nec retardationem nec difficultatē habebit. Per q̄cunq; ergo corpora transitus eis erit liberrimus & immunis, ꝑ quęcunq; inquam corpora non glorificata. Hinc corpora gloriosa poterunt simul esse in locis eisdem cum corporibus alijs. Aliquin corpora glorificata eijcerent illa de locis suis, & hoc per uiolentiam quandam: & ita retardaretur motus ipsorꝝ, & difficultatem incurreret. Hinc corpora illa spiritualia appellantur, q̄m sicut spiritus intrat corpus suum & illud informat, uiuificat, implet, sine ipsius lęsione, sic corpora glorificata subintrabunt corpora non glorificata sine ipsorum lęsione & sectione: q̄d multi crediderunt de ferro ignito & carbone ardente, itemq; de pane prorsus madefacto in uino. De his doctor iste scribit diffuse, de quibus pertranseo, q̄m sentētialiter sunt ꝑhabita, & q̄dam infra addentur. Veruntñ in oībus his magis consentio Thomæ, in hoc, quod ex dote subtilitatis non cōueniet gloriosis corporibus alia penetrare, ac simul cū illis in eisdem consistere locis, sed diuino miraculo, speciali & supnaturali uirtute diuina.

QVAESTIO VI.

Restat de dote agilitatis inquirere, Vtrum glorificati in corpore et anima per agilitatem suam in instanti mouebuntur & exequentur per corpus quod uoluerit anima præceperitq; uoluntas, an potius sine fine quiescent, sicut cœlestia corpora.

¶ Videtur quod non mouebuntur in instāti, quia de rōne motus sicut & temporis, est successio: & si in instanti mouerentur, sequerentur absurda, quæ infert Phūs contra opinionem dicentiū aliquid posse in instanti moueri. Præterea secundum Philosophum, motus est actus imperfecti, & tendit ad aliquid obtinendum, & ita est indigentia signum. Corpora autem beatorꝝ erunt in summo perfecta & actuata, non igitur mouebuntur. In oppositum sunt autoritates scripturæ præallegatæ.

¶ Circa hæc loquitur Tho. Corpus gloriosum erit omnino subiectum animæ glorificatæ, non solum ut in nullo resistat animæ uoluntati, quia hoc fuit etiā in corpore Adæ ante peccatum: sed etiam ut in eo sit aliqua ꝑfectio effluens ab anima in ipsum, per quam habile redditur ad huiuscemodi perfectionem, quæ agilitas appellatur. Anima uero coniungitur corpori non solum ut forma, sed item ut motor. Hinc oportet corpus utroq; modo esse summe subditum animæ. Vnde sicut per dotem subtilitatis omnino subijcitur animę ut est forma, ita per agilitatem ut est motor obediens promptissime & efficacissime ipsi animæ in omni motu & actu exercendo per ipsum. Idcirco quod in Glossa ad Thessalonicenses dicitur, quod angelis baiulis deferentur corpora glorificata obuiam Christo, non est dictum ad designandum indigentiam, sed reuerentiam, quam sancti angeli gloriosis exhibebunt corporibus.

¶ Deniq; hac agilitate sancti interdum utentur, imo necesse est ponere quod corpora gloriosa aliquando mouebuntur, sicut & corpus Christi post resurrectionem frequenter est motū, & in assensione. Sancti quoq; in suis corporibus facto iudicio ascendent usq; in cœlū empyreū. Est etiam uerisimile ꝙ in cœlo empyreo aliq̄n mouebuntur, ꝑ suę libitu uolūtatis, q̄tenus dono dei utētes, & q̄d habēt in potestate actualiter exercentes, sapientiā & oīpotentiā dei in seipsis cōmendabilē pandāt. atq; ut uisus earum reficiatur pulchritudine diuersarū creaturarum. Sensus nanq; non potest esse nisi præsentium, quamuis oculus glorificatus a remotioribus uideat quam non glorificatus, nec per hoc unquam a diuini uultus impedientur intuitu. nec istud est indigen-

 tiæ

tiæ absolute. Dicitur enim quis aliquo indigere dupliciter puta simpliciter & secundum quid. Simpliciter quis indiget eo, sine quo non potest esse seu conseruari, uel principalem suam perfectionem habere, & talis indigentia non inest beatis corporibus. Secundum quid uero dicitur quis indigere illo, sine quo non potest ita bene in omnibus esse, & talem indigentiam esse in glorificatis corporibus, non est alienum, sicut etiam indigent uisum dirigere ad uidenda. Nihilominus unicuiq; corpori glorioso deputabitur congruus locus iuxta exigentiam suæ dignitatis ac meriti, & quamuis ad horam inde recedat, nil detrimenti incurrit, nec locus ille pertinet ad præmium accidentale, secundum quod actualiter continet ipsum corpus, cũ nihil influat corpori tali, imo potius ab ipso sortiatur splendorem, sed secundum quod debetur meritis corporis.

¶ Præterea de hoc, an corpora glorificata mouebuntur in instanti, est opinio multiplex. Vna, quod trãsibunt de loco in locum, non pertranseundo medium, sicut uoluntas transfertur de uno extremo in aliud, nõ eundo per medium, sic q; corpus gloriosum instãtanee moueatur, sed hoc esse non ualet, quoniam corpus gloriosum ad spiritualis naturæ nobilitatem non potest pertingere, uoluntas quoq; non transfertur essentialiter de uno in aliud. Hinc alij dicunt quod corpus gloriosum ex sua natura habet, inquantum corpus, quod pertranseat medium: sed ex uirtute gloriæ suæ habet quandam infirmitatem supra naturalem uirtutem, ut possit medium non pertransire, sicq; in instanti moueri. Verum nec hoc dici põt, qm̃ implicat contradictionem, corpus quodcunq; in instanti moueri, quod in scripto super secundum satis ostensum est. Hinc impossibile est quod corpus gloriosum perueniat de loco ad locũ, nisi omnia media pertranseundo, & alij hoc concedunt, nihilominus dicunt quod mouetur in instanti, sed ex hoc sequitur quod in eodem instanti sit in locis duobus aut pluribus. Ad quod respondent, quod quamuis sit idem nunc secundum rem, tamen differt ratione: q̃d non sufficit, quoniam instans mensurat secundum id quod est in re, non secundum quod est in consideratione. Hinc alij probabilius dicunt, quod corpus gloriosum mouetur quidem in tẽpore, sed celerrime & quasi imperceptibiliter: atq; ob nimiam illius tẽporis breuitatem, aliqui dicunt quod mouetur in instanti. Et Augustinus testatur, quod ubicũq; uoluerit spiritus, mox aderit corpus, imo ordinatissima beatorum uoluntas nunquam aliquid impossibile, indecens, aut inconueniens uolet. Hæc Thomas in scripto, de quibus multa pertranseo, quia præhabita sunt. Prolixe quoq; declaratur hic, qualiter uerum sit quod quarto physicorum ait Philosophus: qa si fieret motus in uacuo, oporteret aliquid moueri in instãti. Addit etiã quod corpora gloriosiora, in q̃bus magis abũdat agilitas, mouebũtur celerius alijs.

¶ Insuper Petrus: Nunc, inquit, in corpore humano duplex est motor, uidelicet natura elementi prædominantis, quę mouet ad determinatam differẽtiam loci, atq; uoluntas animæ, q̃ ad oẽm loci differentiã mouet indifferẽter & in p̃senti natura nõ est penitus subdita uoluntati. Ideo nõ mouetur corpus sine fatigatiõe ad impium spiritus. In futuro autẽ natura erit uoluntati omnino subiecta. Ideo tunc nõ mouebitur corpus nisi ad imperium spiritus. Vnde corpora sunt nunc tarda ex contraria inclinatione naturæ ad uoluntatem, tunc uero erunt agilia ex perfecta subiectione naturæ sub uoluntatis imperio. Hæc Petrus. In cæteris sicut Thomas.

¶ Porro Richardus. Beatorũ, inquit, corpora erunt agilia, quia ut ait Apostolus: Surget corpus spirituale. Tarditas autem spiritualitati repugnat. Ad agilitatem autem motus tria concurrunt, quæ sunt fortitudo uirtutis motiuæ, habilitas mobilis ad motum, & horũ duorum perfecta coniunctio, quæ requiritur inter mobile & motorem. Primum erit beatis per gloriam animę. Secundum in corpore per dotem agilitatis. Tertium ex horum in eadem persona coniunctione Hæc Rich.

¶ Circa hęc scribit Albertus: Dos agilitatis est libera possessio & habilitas omnium membrorum similium & officialium ad motiuum actum animæ exequendũ, Mouebuntur sancti in corporibus gloriosis, quandocũq; & quocũq; & quomodocũq; uoluerint, absq; omi indigentia. Est etenim motus duplex quantum ad finẽ motionis Vnus propter indigentiam subleuandam. Alter ad motiuam potentiam demonstrandum, sicut cursores currunt frequenter, ut ostẽdant habilitatem & agilitatem suam ad currendum absq; indigentia alia. sicq; mouebuntur sancti, ut laudetur dei sapiẽtia in tanta agilitate & uelocitate eis collata. Mouebuntur autem in tempore imperceptibili. Hæc Albertus.

¶ At uero Bonauentura Motus, asserit, omnis est, propter alicuius rei carentiam. Carentia autem põt esse aut rei quæ inhæret, aut rei quæ assistit Si rei q̃ inhæret ut proprietas absoluta, hæc imperfectionẽ ostendit in mobili, & cõsimiliter motus ad illam. Alia est carentia rei quæ assistit, & tunc illa aut est nata assistere per naturam, & tunc indiget ea: talisq; motus quamuis sit rei perfectæ, attestatur tamen alicui imperfectioni, ut cum lapis mouetur deorsum. Aut res illa non est nata per naturam assistere magis quam alia, sed per uoluntatem, quoniam circa rem illam aut locum uult aliquid operari: & talis motus non ponit imperfectionem, sed libertatem, & talis motus potest esse in corpore glorioso. Hęc Bonaueutura.

¶ Concordat Argẽtinensis, qui etiam protestatur dotes corporum effectiue esse a deo, quamuis dicantur esse ab anima per modum meritoriæ causæ. sic quippe ait: De dote subtilitatis pro tanto subtilitas ista dicitur corpori conuenire per animam, quoniam quamuis a deo sit effectiue, tamen uirtus diuina eam non efficit, nisi cõcurrente ipsius animæ placita uoluntate. Ad argumentum quoq; quo arguitur, duo corpora non posse pariter esse in loco eodem, quoniam pari ratione possent decem, imo innumerabilia corpora esse simul in eodem loco: respõdet hoc sequi, nec omnipotẽtię dei id impossibile esse, qui potest efficere quod dimensiones unius corporis non resistant dimensionibus alterius, neq; quantumlibet aliorum.

¶ Præterea Scotus hic loquitur: Qualis sit dos agilitatis, & qualis qualitas, dicitur cõmuniter quod est q̃dam facilitas qua mouebitur corpus ad locum, seu illud quod facit proportionem motoris ad mobile, auferẽs grauitatem: quæ nisi auferretur, corpus gloriosum uiolenter quietaretur extra cẽtrum & fatigaretur. Sed hoc non credo, qnia non uideo quod maneat corpus humanum, & non sit graue. Non enim erit sicut sol & luna sine grauitate, quia sic non eẽt hoĩs corpus, imo oportet q; terra dominetur in eo. Hinc dico q; agilitas nihil aliud est, nisi potentia motiua aĩæ, q̃ est eius p se & primo, licet sit alicuius partis corpis, sic p se & nõ primo, & etiã alicuius primo p̃fecti ut totius. Hæc Scotus. Qui hanc suam singularitatem prolixe prosequitur, & patet ex introductis ineptitudo eius. Nempe si corpus

resurgens

resurgens erit spirituale, grossitia & corpulentia pōderositateq; carens, quō difficile est uidere quod careat grauitate, & prædominetur in eo aliqua ignis aerisq; proprietas. Nec mirū q Scotus iste ita imaginetur, qui (ut dictū est sup secudū) opinatur corpus hominis nō esse mixtū ex quatuor elementis, sed ex terra sola formatū concurrentibus aliorū qualitatibus elementorū.

¶ Insuper de agilitate, motu & gestibus corporū beatorū, scribit in lib. de Vniuerso Gulielmus: Vtrū corporibus glorificatis sit futura mobilitas seu agilitas, quā in eis ponit doctrina christianorū, facile est determinare ex dictis de subtilitate seu spiritualitate ipsorū, per quā sine resistentia, difficultate & retardatione, liberum transitū per alia corpora obtinebūt quare quēadmodū si motus fieri posset per inane seu uacuum, sicut Aristoteli uisum est, esse sine mora & tpe, utpote subitus, nullo penitus resistente. Totū nanq; q motus requireret, apud mobile esset. Potentia uero quæ totum habet apud se quod actus eius requirit, nō debet moram habere in exitu suo ad actum. Vbi uero resistentia est contra potentiam, mora & retardatio locum habent. Amplius, quoniam uirtutes gloriæ uirtutibus naturę incomparabiliter nobiliores ac fortiores consistunt, necesse est ut in operationibus suis operationumq; modis præcellāt eisdem super omnē comparationem atq; mensuram, quare necesse est ut motus ad motus se pariformiter habeat. Cumq; nullus motus continuus ad alium continuum sit incomparabilis in uelocitate, necesse est alterum istorū duorum motuum non esse continuum, quare oportet eū esse in non tempore. Adhuc autem, imperium & obedientia æqualia erunt in patria, & imperatiuum & ministratiuum in comparationibus suis: quare quam imperatiua erit anima, & quam potens imparare corpori suo in gloriæ statum, tam obediens & ministratiuum erit corpus ipsius, & tam potens ministrare & exequi: ergo quam magnum & uelocem motum poterit anima imperare, tam magnum & uelocem poterit exequi eius corpus, quare si motum non in tempore (id est instantāeum) poterit anima impetrare, poterit eum exequi corpus. Porro quantūcunq; uelocem motum animæ imperarent corporibus suis in statu illo, & quantūcunq; ueloci motu animæ corpora sua mouerent, dummodo motus illi essent in tempore, non essent motus illi motus gloriæ, cum uel ęquales uel saltem corporales inueniantur motus naturales, uel ad minus qui non sunt motus gloriæ, qualis est motus primi mobilis, cuius motus seu transitus in ictu oculi est plus quam mille millia miliariorum, quod mōstratur ex magnitudine cœli illius. Motus nanq; ipsius in spacio uiginti quatuor horarum ęqualium est iter sex aginta millium fere annorum, ita ut annus sit trecentorum sexaginta dierū, iter uero diei, miliaria quadraginta. Ita inquam est iuxta probationes & declarationes cuiusdam in libro suo de profunditatibus cœlorū. Redeo nunc ad inuestigandum de motu, an futurus sit in statu illo. Dicā ergo in primis, quia si motus ibi erit, necesse est ibi futurum esse & tēpus, quod ibi non esse futurum probaui, quo remoto, sequitur remotio omnis motus & mutationis, sed si motus ibi non erit, uidetur quod homines glorificati erūt immobiles, qd uidetur esse non leuis miseria.

¶ Denique sana erunt membra, & incomparabiliter fortiora quam nunc sunt, quis ergo ea prohibebit moueri? At hoc respondeo, quod si dixeris ibi motum nō esse, non hoc erit ex infirmitate debilitateve corporū, sed ex dispositiōe status illius, qui æternitati erit similimus, Vnde non permittet ibi esse prius aut posterius. Et ad hoc pbandū confert perfectio stat illius, a quo omnis indigentia remouetur. Motus aūt omnis animalium ex indigentia est, Si autem dicatur, quod quidā sunt motus iucunditatis, sicut nonnullæ deambulatiōes, uenatiōes, exercitationes, dico q sermo iste ē sermo hoīs inercitati in naturalibus, & nō intelligētis seipsum. Indigētia nāq; & carētia uoluptatis atq; solatij, sūt uere indigentia, & exultatiōis carētia. Hęc Gulielmus. Qui hāc disputationem prolixe satis subtiliterq; prosequit, in qbus pbare conat, quod motus corporum beatorum instanteneus erit, non temporalis. Verum ad motiua eius patet ex præinductis solutio, quia nec corpora quæcunq; susceptiua sunt huiusmodi motus, & de ratiōe motus corporalis existit successio, nec ordinatissimæ ac sapientissimę mentis unq imperant suis corporibus motus huiusmodi, Quale autē tempus erit in patria post diem iudicij, patuit super secundū. Deinde in in præhabitis uerbis persuadere conatur, q sancti in anima & corpore glorificati, immoti iugiter in suis locis manebunt, sed de hoc præinducta opinio alia credibilior rationabiliorq; uidetur, Verum de his infra diffusius ex eodem doctore loqui intendo. Etenim inductis subiungit, habet autem quæstionem de choris seu choreis in gesticulationibus, an in statu gloriæ sint futuri &c.

QVAESTIO. VII.

Adhuc circa hæc quærit, Vtru m corpore electorum erunt clara ac splendida claritate perceptibili oculis viatorum, ¶ Videt qd nō, qa in eis prædominabit terra quæ est opaca. Probatur q quod habebunt claritatem sensibilem oculo uiatoris. Nam Christus post suam resurrectionem uisibiliter apparuit suis discipulis. Et possent hic multa argumenta formari, quorum solutio ex responsiōe patebit. Specialiter uero restat elucidandum, an corpora gloriosa erunt clara ut uitrum, an ut aurum: hoc est, an erunt peruia atq; perspicua, uel solum forinsecus luminosa, uisu non penetrabilia.

¶ Ad hæc Thomas respōdet: Propt autoritatē scripturę oportet fateri lucida fore, cuius luciditatis causam quidam ascribunt quintæ essentiæ, quam dicunt prædominaturam in illis, quod improbatum est sæpe, ideo melius dicitur, quod claritas illa causabitur ex redundantia gloriæ animæ in corpus. Quod em in alio recipit, in eo recipitur non secundum modum influentis, sed recipientis: sicq; claritas quæ est in anima spiritualis, recipitur in corpore ut corporalis. Hinc secundum quod anima fuerit claritatis maioris iuxta merita sua, sic erit diuersitas claritatis in sanctorum corporibus, sicut ait Apostolus: Alia claritas solis alia lunæ, & ita in corpore glorioso relucebit & agnoscetur claritas animæ, sicut in uitro cognoscitur color uini in ipso contenti, ut ait Gregorius super illud Iob: Non adęquabit ei aurum uel uitrum, ideo corpus gloriosum non occultabit quod retro ipsum est, sicut nec uitrum. Vnde Gregorius corpora gloriosa cōparat auro ac uitro auro pter claritatē: uitro, qm transluce būt ac peruia erunt. Nēpe quod clarum non sit peruiū contingit ex hoc qd claritas corporis causat ex densitate partium lucidarū. Dēsitas uero puietati repugnat sed tunc causabitur claritas ex redundantia iam præ-

tacta

tacta. Densitas aũt corporis gloriosi peruietatẽ ab eo non tollit, sicut nec densitas uitri à uitro. Quidã demũ affirmant, ꝙ uitro cõparantur nõ propter hoc quod peruia erũt, sed ob similitudinẽ hãc, ꝙ sicut illud ꝙ in uitro clauditur, foris apparet, sic gloria aĩæ intꝰ exhu berans, apparebit in corpore, sed primũ est melius, q̃a ꝑ hoc magis saluatur dignitas corporis gloriosi, magisq̧ cõsonat dictis Greg. Si ꝑterea inquiratur, an corpora gloriosa erũt colorata: dicendũ ꝙ gloria non tol lit corporis naturã, sed perficit. Hinc color q̃ debetur corpori ex partiũ suarũ natura, remanebit in eo, & su peraddatur ei claritas ex gloria animæ, sicut uidemus corpora colorata ex sua natura splẽdore solis perfun di ac resplendere. Sed circa hæc q̃ritur, an claritas corporis glorificati erit æqualis in omnibus mẽbris eius: Dicendũ qđ sicut claritas gloriæ redundat ab anima in corpus secundũ corporis modũ, & aliter est in eo q̃ in anima, ita in q̃libet corporis partẽ redũdabit secũdũ ipsarũ partiũ modũ & cõuenientiã. Ideo incõueniẽs non est, qđ diuersæ partes diuersimode habeant clari tatẽ, secundũ qđ ex sua natura diuersimode disposit̨ sunt ad eã. Amplius ad id, utrũ claritas corporis glori osi uideri poterit ab oculo nõ glorioso, qđã dixerunt qđ nõ naturaliter, sed solũ miraculose, qđ dici nõ ualet, nisi claritas illa ęquiuoce claritas appellet̃, q̃m lux ex sua natura est uisibilis, & nata ẽ uisum mouere. Visus q̃q; secundũ qđ est, natus est lucẽ percipere. Nam lux ita se habet ad uisum, sicut uerũ ad intellectũ, & bo nũ ad effectũ. Hinc si esset aliquis qui nequaq̃ posset lucẽ percipere, esset uisus æquiuoce, uel lux illa diceretur æquiuoce lux, qđ in ꝓposito dici non põt: q̃m sic per hoc quod corpora illa dicũtur futura lucida, nihil nobis notificaret̃, sicut qui dicit canẽ esse in cœlo, nihil notificat ei qui nõ nouit nisi canẽ q̃ animal est. Hinc dicendum qđ claritas corporis gloriosi ab oculo nõ glorificato naturaliter põt uideri. Verũtñ claritas gloriæ erit alterius gñeris q̃ claritas naturæ quãtũ ad suã causam, non quantũ ad speciẽ, ideo utraq; ꝓportionata est uisui ex sua natura, q̃uis una sit intẽsior alia. Sed obijci põt, primo, q̃m claritas corpis gloriosi erit maior q̃ mõ sit claritas solis, & claritas solis erit tunc mã ior quã nunc, & multo maior ea erit claritas corporis gloriosi, ꝓpter qđ sol & totus mundus maiorẽ accipi et claritatẽ. sed oculus non gloriosus nequit inspicere solẽ in tota sua propter excellentiã claritatis suæ, ergo multo minus poterit intueri claritatẽ corporis gloriosi. Secundo, uisibile oppositũ usui, necesse est uideri, nisi sit læsio aut defectus in oculo. Sed discipuli Christũ post resurrectionẽ uidentes, claritatem sui corporis nõ uiderũt. Et rñdendũ ad primũ, qđ sicut corpus gloriosum nõ põt aliquid pati passiõe natur̨, sed solũ aį̃ passione, ita ex proprietate gloriæ non aget nisi animæ actiõe. Claritas aũt intẽsa nõ offẽdit uisum, in q̃tũ agit actiõe aį̃, imo sic magis delectat. Offẽdit aũt secũ dũ qđ agit actiõe natur̨, calefaciendo ac dissoluẽ do organũ uisus, & disgregando spiritus. Ideo claritas corporis gloriosi quãuis excedat claritatẽ solis, tñ ex sua natura nõ lædit uisum, sed demulcet, ꝓpt qđ claritas iaspidis uocat̃ in Apoca. Ad secũdũ, qđ claritas cor poris gloriosi ꝓuenit ex merito uolũtatis, ideo uolũ tati subdet̃, ut secũdũ eius imperiũ uideat̃ & nõ uideat̃: sicq; in potestate erit corporis gloriosi, suã claritatem ostẽdere & celare. Et h̨c fuit Pr̨positini opinio: imo & q̃libet actio corporis in pt̃ãte aĩæ erit, nec color corporis talis uisum immutabit alterius, nisi ad uoluntatis iussionem. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Idẽ Petrus: Aliquid, inquiens, dicit̃ clarũ dupliciť. Primo, q̃m peruiũ sicut uitrũ. Secundo, quoniã splendi dũ sicut stella. Corpora aũt gloriosa erũt clara utroq; mõ, quia secundũ Grego. claritate fulgent & puritate translucent. Duo sunt eñi q̃ nunc in corpore causant obscuritatẽ. Vnũ est materiæ impuritas, q̃ corpulẽtia nuncupatur, dicente Grego. Vniuscuiusq; mentẽ ab al terius oculis corpulentia non abscondet. Aliud est lu minis paucitas, quia non est in corpore humano nisi igneus splendor, per cõmixtionem terreni elementi cõfractus, & degenerãs in colorẽ. Tũc uero tolletᷣẽ fitas illa ĩpura, & supaddet̃ ĩcõparabilis claritas. H̨c Pe.

¶ Circa hæc scribit Richa. Dicunt aliqui qđ qualitas corporis gloriosi causabitur à claritate beatitudinis animæ per eius multiplicationẽ, cuius claritatis similitudo recepta in corpore fiet corporalis: quia ꝙ in aliquo recipitur, secundũ modũ recipientis in ipso suscipitur. quibus obijcitur, ꝙ anima claritatẽ illã nõ põ test creare, qđ tñ ex illa opinione consequitur, quia de sua spirituali claritate non põt eã ꝓducere quasi de materia. Rursus, sicut spiritus fieri nequit corpus, sic nec spiritualis similitudo fieri põt forma corporalis: nec econtra, q̃uis de potentia formæ corporalis educi pos sit similitudo spiritualis. Hinc dicendũ uidetur, qđ claritas ista educitur de potentia corporis uirtute beatitudinis animæ. Hæc Richa. de quo & supra in Scripto secundi aut primi narratũ est, quẽadmodũ ausus non fuerit dicere qđ sol seu ignis aut flãma candelæ realiť à se effundat ac ꝓducat lumen, splendorẽ seu calorẽ in medio, ne cõpelleretur fateri qđ crearet huiusmõi formas in aere, sed qđ educat eas de potẽtia materiæ ipsi us medij, qđ improbatũ est supra. Istud uero põt facilius imꝓbari, quia etsi in potentia materiæ contineret̃ forma luminis naturalis atq; caloris, non tñ huius tã supernaturalis claritatis ac luminis. Et q̃uis Thomas, Albertus, Petrus, & alij qđã uidentur sentire, qđ claritas ista sit ab aĩæ claritate, non tñ expresse dicunt, qđ ipsa aut cæteræ corporis dotes sint effectiuę à beatitu dine & gloria aį̃. Vñ ad saluandũ uerba eorũ, sufficit dã cere, qđ sint ab aĩa, sicut a causa meritoria, atq; a deo effectiue per creationẽ, qđ etiã Richa. qĩc tangit. Hinc claritas illa aĩæ & claritas corporis gloriosi, non sunt idẽ in numero nec speciei eiusdẽ, loquendo de specie specialissima. Præterea ait Richardꝰ. Quãuis concedamus qđ in corpore Chr̃i maior sit lux intensiue quã in sole, ita quod fortius atq; intensius luceat quam sol luceret, si esset æqualis quantitatis: aliq tamen hoc nolunt de aliorum corporum gloriosorum concedere claritate, dicentes quod in uerbis illis, fulgebunt iu sti sicut sol &c. Ly sicut, notat quandam similitudinẽ, nõ æqualitatem, ita quod lux aliorum glorificatorũ erit imitatio quædam claritatis solaris. Verum cum sol & omnia corporalia etiam cœlestia sint propter electos, probabilius uidetur quod lux solis sit mutatio lucis seu claritatis quæ erit in beatis corporibus, ita quod quodlibet corpus gloriosum fortius intensiusq; lucebit quam sol, si esset quantitatis æqualis. Vtrum uero claritas corporis gloriosi sit naturaliter uisibilis ab oculo non glorificato, sunt duæ opiniones. Vna ex Thoma iam recitata.

¶ Sed contra illam obijcitur, q̃m 22. de Ciuitatẽ dei asserit Augustinus, qđ claritas in corpore Christi dum

dum resurrexit, ab oculis discipulorũ potius abscondita fuisse quã defuisse credenda est, Non em eã ferret humanus & infirmus aspectus, qñ ille à suis ita deberet attendi, ut posset agnosci. In his uerbis Augustinus uidetur expresse uelle, ꝙ si Christus corporis sui claritatẽ non abscondisset discipulis, eã non potuissent intueri, nec Christũ cognoscere imo si potuissent eam ferre, uidetur ꝙ eis eã ostendisset, sicut ostendit eis suã agilitatẽ in ascensione, & subtilitatẽ in ingressione ianuis clausis. Claritas aũt quã eis ostendit in transfiguratione, fuit multũ minor & longe inferior ista: nec fuit dos, sed aliqualis similitudo ipsius. Itẽ non uidetur esse ex natura lucis corporalis excellentis, intense posse agere in uisum mortalẽ actione animali sine naturali. Hinc mihi uidetur dicendũ, quod lux corporis gloriosi in sua uirtute ac plenitudine uideri nequeat sine miraculo ab oculo non glorificato, nec oculus talis recipere posset radios illius absq; sui obtusione, sed sicut uidere possumus lucẽ solis in suo fonte, mediãte aliqua nube: sic glorificat⁹ posset suã lucẽ oculo uiatoris aliquo mõ cõtemperare. & proportionabilem exhibere. Hæc Richardus. Verũ prior positio subtilior uerior q; uidetur, si rite perspiciatur. Scripta quoq; Alberti dictis ex Thoma concordant, & addit: Lumẽ illud corporea forma est, à qua corpora gloriosa erũt

Albertus Quæstio. luminosa, & causabitur à merito uoluntatis.

¶ Quærit demũ quanta erit luminositas ista. Respõdet, In ueritate tenetur cõmuniter, ꝙ sol redibit ad lucẽ primorũ septẽ dierũ, qñ plus luxit ante hominum transgressionẽ quã postea, & propter mũdi innouationẽ septẽplicit adhuc excedet, & luna stabit iugiter plena. tuncq; hõ impedimẽtũ peccati nõ habens, adhuc septẽpliciter ad solẽ excedit in lumine. Quid tñ de hoc uerũ sit, puto neminẽ certitudinaliter scire, nisi cui fuerit desuper condonatum. Hæc Albertus.

Argenti. Matt. 13 ¶ Cõsonat Argent. Corpora, dicẽs, electorũ post resurrectionẽ erunt maximæ claritatis & lucidissimæ refulgentiæ, qm̃ inter corporalia nihil naturaliter lucidius sole: Corpora aũt electorũ fulgebũt ut sol. circa qđ loqtur qdã Glossa: Iusti fulgebũt nõ solũ sicut sol nũc fulget, sed sicut tũc fulgebit, qñ iuxta Isaiæ oraculum.

Isai 30. Erit lux solis septẽpliciter. i. septies maior quã nũc est. Nã & Moysi facies ex cõsortio angeli sancti in dei p-

Exo. 34 sona apparentis, tã uehemẽter resplenduit, ꝙ filij Israel nõ ualebant in eã intẽdere: q̃to magis glorificati in patria, ex familiarissima cõuersatiõe & beatissima dei fruitiõe ineffabiliter clarius resplendebũt in corpore. Nec claritas illa est penitus inuisibilis oculo exteriori nõ glorificato, qm̃ qcquid cõprehenditur sub p se obiecto alicuius potẽtię, in illud aliq̃ mõ potest illa potẽtia. sed om̃e lumẽ corporale cõprehenditur sub p se obiecto uisiuæ potẽtiæ nondũ glorificatæ. Nã & dãnati in die iudicij uidebũt claritatẽ glorificati corpis Chri,

Aug. sup ut innuit Aug. Verũtñ cõtra fundamẽtũ positiõis hui⁹ q̃ dictũ ẽ, aĩam glorificatã ita habere corp⁹ suũ sibi subiectũ, ut ad ipsi⁹ aĩæ imperiũ corp⁹ lumine suo uisum immutet, & nõ immutet quorũlibet aliorũ: est qdã doctor, vz Scotus, dicẽs ꝙ nulla q̃litas actiua q̃ p se est corpis, subest impio aĩæ. Ideo qcũq; beatus oculo glorificato seu nõ glorificato ap̃pximat⁹ necessario q̃tũ ẽ ex pte ipsi⁹ ĩmutat oculũ ipm, sed istud nõ uidet uerũ. Nõ em̃ ꝙ uidet aĩa beata minoris eẽ potẽtiæ respectu corpis p̃prij, q̃ angel⁹ respectu corpis alieni. Sed angelus tã bon⁹ q̃ mal⁹ facere põt ꝙ aliqđ corp⁹ p̃sens existẽs oculis hominum in distantia debita medio sufficienter illuminato, secundum nullam suam qualitatem moueat oculos illos, quod in Genesi patet de angelis bonis, qui omnes contra se congregatos percusserunt cęcitate, ita quod ostium domus Lot uidere nequibant. Hoc etiam ope dęmonum aliqui magi fecisse leguntur. ergo potissime anima beata taliter habet suum corpus in potestate. Hęc Argentinen. Qui etiã cõtestatur ꝙ corpora beatorũ erunt per trãsparentiã clara instar crystalli purissimi, & intus lumine plena.

¶ Præterea Bonauentura: Vniuersos, ait, oportet concedere quod corpora beatorum erunt luminosa. Bonauen. sed aliqui dicunt quod simul erunt luminosa ac peruia, secundum aliam & aliam rationẽ: peruia, propter subtilitatem: luminosa, ratione claritatis & superadditi fulgoris. Sed ista positio non est conueniens, quia si peruia essent, uisum non terminarent, nec haberent distinctionem in partibus, sicq; oculi non possent discerni à naso. sed nec luminis magnitudo ac copia patitur ea transparentia esse, ut patet in sole atq; candela, in quibus est aggregatio luminis. Alij opinantur qđ erunt simul luminosa & colorata: colorata, per naturam quatuor elementorum & cõmixtionem elementarium qualitatum, ex quibus constat corpus humanum: luminosa uero, ratiõe superadditi luminis. nec hoc est inconueniens, ut dicunt, ut patet in noctiluca, quę est corpus coloratum ut in die patet & lucens in nocte. & hæc positio est conuenientior. Homines em̃ cognoscentur in patria, & habebunt distinctas humanas effigies, aspectus quoq; glorificatorum oculorũ pertinget usq; ad superficies aliorum corporũ gloriosorum splendentium, quemadmodum ensis per multam tersionem non amittit colorẽ, sed eius colori additur splẽdor. Itaq; corpora gloriosa nõ erũt pu[er]ia, nec harmonia delectabit uisionẽ exteriorẽ, sed interiorẽ. Hæc Bo. ¶ Cuius pace & reuerẽtia saluis, dicẽdũ sicut ex præallegatis doctoribus est ostẽsum, quod corpora beatorum uerissime peruia erunt, multo plus quã quæcũq; subtilissima ac purissima aqua, aut quodcũq; mundissimum ac splendidissimum uitrum, crystallus aut gemma. Nihilominus solida erunt, & exteriorib⁹ oculis uisibilissima, nec distinctionem perdent membrorum: imo uenustissime erunt figurata, & sua incorruptibiliter retinebunt lineamenta, nec aliquis præallegatorum doctorum, dicentium quod peruia erũt, intendit quicquam his contrarium dicere. Et mirum quod uenerabilis & deuotus doctor ille in hac re taliter scripserit. Nonne uitrum, cristallus & aliquæ gemmæ sunt peruia: nihilominus solida, suarum figurarum tenatia, atq; distincte uisibilia sunt. Insuper istud est tã euidenter de mente sanctorum patrum ac præcipuorum doctorum ecclesię, Gregorij & Augustini, quod nemo uerba eorum diligenter inspiciens, ualeat inde ambigere. Nam & 18. Moralium, ultra uerba prętacta apertissime protestatur Gregorius: Ibi, uidelicet in superna patria, patebit animis, patebit corporalib⁹ oculis ipsa etiã corporis harmonia. Itẽq; omnes sancti in superna ciuitate tanta claritate fulgent, tanta p̃spicuitate translucẽt. Gregori. Deniq; Augustinus 22. de Ciuitate dei: Augusti. Omnia, inqt, membra & uiscera incorruptibilis corporis p̃ficiẽt laudib⁹ dei. Oẽs qppe harmonię corporalis numeri non latebunt intrinsecus & extrinsecus, hoc est, intus & extra cõspiciẽtur. Hoc idẽ scribit in q̃dã tractatu uir desup mirifice illustrat⁹ Ioẽs Ruysbro.

¶ At uero Scotus scribit hic: Non uideo, inquiens, quomodo corpus humanũ glorificatũ sit susp̃icuum,

crum, sed erit porosum, ita quod per poros erit uisibile oculis, quia per poros illos poterit multiplicari species usque ad oculum beati. Videtur autem in quæstione hac fluctuare, dicendo quod forte non erunt luminosa, & quod non patebit harmonia ipsius nisi mentalibus oculis, quod est directe contra beatum Gregorium. Tangit & alium modum dicendi, & etiam opinionem iam ex Argentinensi narratam & reprobatam. Itemq; lux & color non stant simul, cum tamen color sine lucis perfusionem non queat uideri. *Gregori⁹.*

Parrhisie. ¶ Postremo de his tractat in libro de uniuerso Gulielmus, inquirendo scolastice, an corpora beatorum erũt luminosa ac colorata, arguendo pro parte utraq;, nil autem speciale determinando, nisi quod sentire, uidetur quod lux & color, prout sunt in corporibus gloriosis, & in rebus non glorificatis, dicantur æquiuoce, atq; à nullo in hac uita possint uideri, de quibus sanctus Thomas uerius scripsisse uidetur.

¶ Porro in alio capitulo ait Gulielmus de pulchritudine & fulgore hominũ glorificatorum, quod ultra existimationem nostrã augenda sit ex interna felicitate & gloria animarum eorum. Constat ex hoc, quod apparet in hominibus in hac uita in uultu eorum ex modico gaudio animarum. Vides nanq; quod oculi inde splendescũt, totaq; facies gratiosiore colore perfunditur, dilatatur quoq;, & quasi nouo decore ac pulchritudine uenustatur. Cumq; proportionales sint causæ suis effectibus, sequitur quod iuxta immensitatem felicitatis & gaudij regni cœlestis, perficientur ac refulgebunt uenustas & decor in faciebus eorum.

Henrici questio. ¶ Henricus demum 15. quodlibeto interrogat, utrum anima gloriosa resumpto corpore possit aliquid uidere sine sensu intermedio. Respondet quod non, loquendo de uisione sensitiua, quæ fit per immutatiõem à sensibili sub ratione sensibili. Loquẽdo autem de uisione extense accepta prout etiam intelligere est quoddam uidere, sic respondendum est affirmatiue. *Questio.* Si autem quæratur an anima separata sine sensu corporeo possit sentire sensatione dolorosa: respõdet quod imo, quamuis non eodem modo quo in corpore. Et de hoc erit quæstio sequens.

DE DAMNATIS, QVAESTIO. VIII.

DEinde ergo quærendum, utrum corpora damnatorum erunt deformata, & ab igne infernali sine corruptiõe & morte perpetue affligenda, an etiam animæ ante corporũ resumptionem possint ab igne & frigore cruciari. In hac quæstione multa tanguntur. Primum est, an cum defomitatibus suis resurgent. Videtur quod imo, quoniam sicut electis augebitur omne bonum, omnis pefectio, omnis felicitas & ornatus, sic in reprobis augebuntur mala his bonis contraria, omnis uidelicet deformitas, fœditas turpitudo, calamitas.

1. Cori. 15. ¶ In oppositũ est illud Apostoli: Mortui resurgẽt incorrupti. Glossa, mortui, id est, iniqui, uel generaliter mortui oẽs incorrupti resurgẽt. i. absq; ulla diminutiõe mẽbrorum. Deinde arguitur, quod nõ possint ab igne infernali calidissimo perpetue sine corruptiõe & morte torqueri quoniam nullũ uiolẽtũ perpetuũ, oĩs quoq; passio affli- *Philoso.* ctiua, abijcit ab eo quod est secundum naturam, & quo existit intensior, eo quibus corrumpit. Ignis etiam est maxime consumptiuus. Nec uidetur quod simplex & immaterialis seu incorporeus spiritus (ut est anima) possit ab igne corporeo aut alijs corporalibus rebus affligi, cum ab illis nequeat impressionẽ recipere, nec calefieri aut frigifieri, sicut nec dealbari.

¶ Circa hæc scribit Gulielmus Parrhisieñ libro de Vniuerso. Quemadmodum in malis hominibus præcesserunt duo genera demeritorum, uidelicet corporalium ac spiritualiũ, sic requirit iustitia dei, ut eis reddantur duo genera tormentorum, utpote spirituales corporalesq; pœnæ, quatenus effectus correspondeant suis causis, & retributiones meritis. nec hoc fieri potest, nisi corpora animabus reuniantur. *Parrhisie.* Occurrit ergo circa hoc difficilis quæstio, qualiter in illis corporibus æternaliter puniendis simul inesse queant immortalitas ac passibilitas. *Questio.* Ad quod dico, quia iam alibi declaraui esse quandam speciem ignis, qui nec dissoluit nec lædit, torquet tamen intolerabiliter animã in corpore existentem. Sed quæri potest, utrum corpora damnatorum ex propria dispositione incorruptibilitatem indissolubilitatemq; habeant, an ex protectione diuinæ iustitiæ, sicut fuit in corporibus primorum parentũ ante transgressionem. *Questio.* Iam ante multipliciter patuit, multos fideles ac iustos diuina uirtute seruatos illæsos in medio ignium & flammarũ: nec difficilius est omnipotenti, conseruare corpora reproborum in incendijs infernorũ. Nec obstat quod ignis infernalis incomparabiliter æstuantior est & fortior ad agendum ac puniendum ignibus seculi huius, quia nec hoc difficultatem parit infinitæ potentiæ creatoris. Deniq; animal nomine salamandra: & quarundã plumę auium in igne fortissimo apud nos seruantur illæsę, imo (ut fertur) purgantur ac meliorantur in eo: quanto magis potestati creatoris perfacile est hoc illis conferre corporibus. i. non corrumpi, nec cõsumi in eo? Hæc Gulielmus. Qui in eodem uolumine alio scribit capitulo: Inter diuersa ignium genera, est quidam ignis qui aquam comburit, qui dicitur ignis græcus, cuius nouem sunt species, ut docet Aristoteles in tractatu speciali quam de igne illo & speciebus ipsius, ac de compositionibus eius cõposuit. Est etiam ignis quidam qui oleo extinguitur, & frigida aqua accenditur, qui ignis calcis uocatur. Est item ignis seu lampas, qui nec uento nec pluuia potest extingui, qualis fuit in Veneris templo. nec dubium quin in lampade illa ardebat atq; lucebat albestus lapis, qui semel accensus, nunquam extinguitur uento aut imbribus, & est liuidi ferrugineiq; coloris. Insuper ignis est qui uulgo nominatur aqua ardens, cuius cõfectio notissima est, & nihil consumit nisi seipsum. Est enim liquor ex quatuor aut quinq; rebus confectus. quo cum aspergun tur aut liniuntur capilli alicuius, non est alia lucerna necessaria ad mensam qua sedet. Capilli nanq; ipsius ardere uidentur, & instar faculæ illuminant, & tamen ipsi capilli manent illęsi. Ex his tam diuersis ignibus credibile tibi fieri potest, quod ignis infernalis affligit, non tamen corrumpit nec deficit in seipso. Præterea, quoniam plurimi sciscitantur ac admirantur, qualiter igne corporeo torqueri possunt & affligi ualẽt incorporiæ animæ: dico ad hoc, quod homines tales agnoscere nequeunt ea quæ iugiter uident & sentiunt. Nõne quotidie cernunt animas suas ac alienas à corporeis rebus delectari ac molestari? Quis enim non uideat qualiter corporalia delectabilia desiderijs suis animas inflammant irretiunt & captiuant? imo inquietant ac cruciant, ita ut aliqui præ desiderio & amore langueant ac moriantur? Sic & tristabilia quædã eas

contristan

contristant, dilaniāt, & quasi absorbere cernuntur, in tātū, q̄ talia etiā superiorē aiç partē redūdūt ac imprimūt. Non ergo mirenī q̄ ignis aliqs corpalis aīas possit torquere, tam exutas corporibus quam eis unitas, cum tāta mirabilia ignium audiant, & plura atq; maiora forsitan apud scriptores rerum mirabiliū mundi ac historiographos legere possit. Deniq; si ignis qui in rubo apparuit Moysi materiam quam operuit non combussit (Exod. 3) aut forsitan nouus ignis ab omnipotente creatus est, tunc qui hoc naturaliter potuit, quomodo non magis uerisimile atq; credibile est, quod propter exercendam tantam dei iustitiam, talis ignis creatus sit, qui torquere valeat animas impiorum, & vindicare in eis iniurias altissimo irrogatas. Amplius, si pluuius ignis & sulphuris creata fuit a iustissimo creatore propter uindicādam (Gen. 9) dei pariter & naturæ iniuriam contumeliamq; in Sodomitas, quantomagis ad vlciscendas vniuersas supergloriosissimi dei offensas, credendum est esse creatum specialissimum ignem, qui in spiritus viciosos agere & imprimere quæat, & vniuersa scelera vlciscatur, quia nec Sodomitarum facinora quantumlibet multa & magna comparari quæunt vniuersis sceleribus & peccatis eorum qui in extremo iudicio in infernum sunt detrudendi. Insuper si ventri struthonijs hanc deus omnipotens contulit actiuitatem vehementiamq; caloris, vt durū ac frigidissimum ferrum consumat & coquat in nutrimentum corporis sui, quid mirum si igni purgatorij & inferni impressit uirtutem animas sic torquendē? Et si econtrario uirtutē præstitit vētri struthionis eiusdē vt a ferro ignito & igne tāto intra se cōsistēte nihil vstionis aut læsionib⁹ alterius patiaī, quātoplus existit probabile, quod deus spiritus illos qui creaturis uilissimis potius adhæserunt, ac seruierunt plus quam superdignissimo creatori, subdat vilibus creaturis in infernalibus purgatorijsq; supplicijs. Nec incredibile quod corpora impiorum a tantis incendijs non cōburantur, cum & pelles & plumæ salamandræ, quamuis videantur ab igne accensę, nihil tamen cōbustionis patiuntur, sed lucēt. Hæc Gulielmus, cui de his alia multa effatur quæ infra forsan tangentur. De his dæmum dictum est partim distinctione in qua de pœnis purgatorij est tractatum..

(Thomas Aquino. Deformitas duplex.) ¶ Insuper Thomas de his loquens diffuse, primo respondet ad istud, vtrum corpora damnatorum cum deformitatibus suis resurgent. In corpore humano deformitas pōt esse dupliciter. Primo ex defectu alicuius mēbri, sicut in mutilatis, & talis deformitas ac defectus in nullo resurgentium erit, quia (vt dictum est supra) corpora resurgent in omnibus integra. Secundo, ex indebita partium dispositione &c. De he his Thomas scribit prolixe, sed quia in tractatu isto de resurrectione præhabitum est, dimitto.

(Aquino.) ¶ Deinde respondens ad id, vtrum corpora damnatorum erunt corruptibilia: Quoniam inquit, in motu oportet esse aliquod principium motus. Dupliciter remoueī motus seu mutatio a mobili. Primo, quia deest principium motus. Secundo, quia principium hoc impeditur a productione sui effectus seu motus. Cumq; corruptio sit quædam mutatio, dupliciter potest aliqd ex sua natura corruptibile fieri incorruptibile, quia principium mouens ad corruptionem, ab eo omnino aufertur sicq; corpora reproborū incorruptibilia erūt, cū motus cœli (qui est principium mouens & alterās) tunc cessabit, propter quod nulla tunc qualitas erit sufficiēs transmutare a sua naturali qualitate. Secundo modo corpus Adæ fuit incorruptibile, quia per gratiam innocentiæ reprimebantur in eo qualitates contrariæ a mutua impugnatione. Hæc Thomas.

¶ Cuius responsioni (vt tactum est ante) repugnat articulus Parrhisieñ. quo dicitur: Dicere quod motu cœli cessante ignis non incenderet stuppam sibi applicatam, error est. Verum ad hoc poterit responderi, quod (Dio. Car.) articuli illi fuerunt diu post felicem transitum sancti doctoris compositi sub domino Stephano Parrhisieñ. episcopo, vt patet ex dictis in scripto super secundū, ex Henrico & Richardo. Nihilominus contra responsionem illam adhuc argui potest, quia cessante motu cœli adhuc erit motus localis tam in corporibus electorum quam reproborum, sicut & ipse sanctus Thomas de corporibus gloriosis supra testatus est. (Obiectio) Si autem obijciatur quod mors est maxima pœna, ergo non deerit condemnatis: Dicendum quod quamuis mors in se sit pœna grauissima, tamen inquantum est terminus miseriarum atq; pœnarum, est calamitatum remedium. Porro principalis causa, quod corpora reproborum non consumuntur, est diuina iustitia, cui etiam seruit naturalis dispositio corporis patientius & ex parte agentium. (Passio duplex.) Cum enim recipere sit quoddam pati secundum duplicem receptionem, duplex est passio. Vna secundum receptionem rei naturalē realem, prout ignis in cōbustibili, & hæc vocatur passio naturæ. Alia secundum receptionē rei spiritualem, sicut recipitur color in oculo secundum esse intentionale, & ista vocatur passio animæ. Quia ergo post resurrectionem motu cæli cessante, non poterit corpus a sua naturali qualitate mutari, nullum corpus pati poterit passione naturali. Vnde quantum ad hunc modum passionis corpora impassibilia erunt, sicut & incorruptibilia. Verum motu cœli cessante, adhuc manebit passio quæ est per modum animæ, quia & aer a sole illuminabitur, differantiasq; colorum ad visum differet: & hoc modo corpora damnatorum passibilia erunt, & quia in tali passione sensus perficitur, ideo in corporibus damnatorum sensus pęne erit sine mutatione naturalis dispositionis. Hinc quod ait philosophus, quod omnis passio magis facta abijcit a substantia, intelligitur de passione qua patiens transmutatur a naturali dispositione. (Philoso. Obiectio 2) Et si obijciatur, quod agens assimulat sibi passum, ergo suam similitudinem seuverum calorē imprimit illis corporibus. Dicendum quod imprimit (Philoso.) eam illis spiritualiter, sicut albedo imprimit visui similitudinem suam secundum esse intentionale. (Galenus) Quod vero de salamandra obijciī solutī. qa, vt ait philosophus lib. de proprietatibus rerum, nullum animal in igne diu viuere potest. Galenus quoq; in libro de simplici medicina testatur, quod nullum corpus est quod tandem ab igne non consumatur, quamuis quædam corpora ad horā in igne sine lęsione permaneant, vt patet de ebeno. Hinc nec salamandra posset in igne sine lęsione finaliter perseuerarè, nec ex his sequitur quod corpora damnatorū ab igne no affliguntur, quia sensibile non solum natum est delectare siue affligere sensum, agēdo in ipsum actione naturæ, sed etiam agendo in ipsum actione spirituali, quia dum sensibile est in debita proportione ad sentientem, delectat. Econtrario autem quando se habet in super abundantia aut defectu, afligit. Hinc & colores (Dio. Car) medij vocesq; consonantes sunt delectabiles, in consonantes vero offendunt auditum: Hęc Thomas.

¶ De cuius verbis quid sentiam, inferius dicam cum aliorum expressero mentem. Attamen Thomas in hac ipsa asserit quæstione. Si autem mors dicatur pœnalis propter corporalem quem sentiunt morientes dolorem, non est dubium quod multo maiorem dolorē sus-

stinebũt dãnati cõtinue, propter q̃d in morte perpetua esse dicunẽ, iuxta illud in Psalmo: Mors depascet eos.

QVAESTIO. IX,

PRæterea quæritur, an ignis inferni sit corporalis et eiusdem speciei cum igne seculi huius, atq; sub terra consistens. ¶ In hac etiam quęstione tria tanguntur. Primum est, an ignis infernalis sit corporalis seu materialis. Et apparet quod non. Primo, quoniam Damascenus 3. libro testatur. In fine tradetur diabolus & dęmones eius ac homo impius, videlicet Antichristus ac impij peccatores, in ignem æternum, nõ materialem, qualis est apud nos, sed qualem nouit deus. Augustinus quoq; 12. super Genesim ad alteram: Spiritualem, inquit, arbitor locum ad quem anima defertur ad mortem non corporalem, ergo & ignis ille est spiritualis. Ex quibus probatur, quod non sit eiusdem speciei cũ igne apud nos materiali.

¶ Ad hæc tria respondet Thomas per ordinem. De igne, inquiens, inferni multiplex fuit opinio. Nam quidam Philosophi (vt Auicenna) resurrectionem non credentes, solam animam post mortem dixerunt puniri. Et quoniam inconueniens reputabãt incorpoream animam a corporeo igni puniri, dixerunt ignem quo impij cruciabuntur non esse corporeũ. Et quicquid in scripturis de tormentis animarum per corporalia continetur, dixernnt methaphorice intelligendum, quemadmodũ etiam beatitudo & gloria animarum sanctorũ per corporalia designatur: Et sicut dixerunt iustarum animarum felicitatem consistere in consequutione sui vltimi finis, sic infelicium animarum miseriam esse tristitiam, quam habebunt de hoc quod separabuntur a fine, cuius naturale desiderium habent. Sed quia pœna damnatorum non solum erit pœna correspondens auersioni a deo, sed etiam pœna damni, correspondeus conuersioni ad commutabile bonum, non sufficit ponere prætactã spiritualem punitionem duntaxat, propter quod etiam Auicenna modum alium superaddit, dicendo quod animæ vitiosæ post mortem non per corpora, sed per corporum similitudines affligentur, sicut in somno apparet homini, quod per corporalia diuersimode affligatur, quem punitionis modum videtur & Augustinus ponere 12 super Gene. ad literam vt manifeste patet ibidem. Sed hoc inconuenienter dictum videtur. Imaginatio qppe est potentia organica, ideo locum nõ habet in anima separata, nec visiones imaginariæ fieri queunt in ea, sicut in anima somniantis. Hinc Auicenna vt inconueniens istud euaderet, dixit quod animę separatæ vtantur quasi pro organo aliqua cœlestis corporis parte, cui humanũ corpus oportet esse conforme ad hoc qd' perficiaẽ ab anima rationali, quæ est similis corporis cœlestis motoribus, sequẽs quodammodamdo in hoc opinionem antiquorum Philosophorum, dicendum animas redire ad compares stellas, sed hoc omnino absurdum est secundũ doctrinã Philosophi, cũ aĩa vtitur determinato organo corpali, sicut ars determinatis instrumentis. Quicqd aũt dicaẽ de igne aĩas separatas torquẽte, de igne tñ q̃ corpora reproborum cruciciabuntur, fateri oportet q̃ ignis ille corporeus sit, quoniam corpori adaptari non valet nisi pœna corporea. Vnde Gregorius quarto Moralium ex hoc probat ignem inferni esse corporeũ, quoniam impij cum suis corporibus detrudentur in ipsum Idem aperte fatetur Augustinus, vt in litera dicitur. Vnde rursus quarto Dialogorum pro testatur Gregorins: Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo. Damascenus quoq; non simpliciter negat ignem illum esse materialem, sed non sic esse materialem, vt terrenus ignis est apud nos, quoniam aliter agit, & proprietatibus differt. Augustinus vero in loco præallegato loquitur opinatiue, & inquisitiue magis q̃ determinatiue. Deniq;, q̃niam ignis infernalis agit vt instrumentum diuinæ iustitiæ, ideo plus affligit vnum quam alium secundum diuersitatem & exigentiã demeritorum eorum, sicq; actio eius in affligendo damnatos, est secundum modificationem iustitiæ dei.

¶ Insuper ignis eo quod sit maxime actiuitatis, alia corpora pro materia habet, ideo inuenitur tam in sua q̃ in aliena materia, & in quacunq; materia sit, semper est idem specie, quantum ad naturam ignis pertinet, sed potest esse diuersitas in specie quantum ad materias in quibus est, propter quod flamma & carbo differunt specie, similiter lignum igneum & ferrum inginitum, simili modo ignis inferni, quantum ad id quod habet de natura ignis, eiusdem est speciei cum igne qui apud nos est, sed an ignis ille sit in propria existens materia vel in aliena, id latet nos, & secundum hoc potest materialiter cõsideratus differre specifice ab igne isto, a quo tamen secundum quasdam differt proprietates, vt quod succensione non indiget, nec lignis nutritur neq; fomentis. Si autem quæratur an luceat, respondendum quod lucere non conuenit igni secundum quemlibet modum existendi, imo in propria materia existens non lucet, nec in propria sphæra secundum Philosophos. Similiter nec in quadam aliena materia, vt dum est in materia opaca terrestri, vt in sulfure, & quando est in aliquo grosso fumo cuius claritas obscuratur, conformiter potest esse de igne inferni.

¶ Amplius, sicut in literá continetur, August. ait: In qua parte mundi infernus sit, neminem arbitror scire, nisi cui deus reuelarit. Gregorius quoque de hoc interrogatus, respondit se de hoc non audere aliquid diffinire. Nam aliqui putauerunt eum esse in aliqua parte terrę aliqui uero sub terra, & hoc probabilius reputat, cum in Apocalypsi dicatur. Nemo poterat in cœlo neq; in terra nec subtus terram aperire librum, intelligendo per existentes in cœlo, beatos: per existentes in terra, homines: per existentes sub terra, existentes in inferno. Augusti, quoque ad hoc videtur tangere duas rationes 12. super Gene. vna est, quoniam carnalia & terrena magis quam deum dilexerunt Secunda, quia quod grauitas est in corporalibus, hoc tristitia in spiritibus: & quod est leuitas in leuibus, hóc lætitia in spiritibus ipsis. Vnde sicut conueniens locus beatorum est cœlum empyreum, ita infernus miserorum, Et sicut grauiora sunt inferius, leuiora vero superius, sic miseri & damnati sub terra sunt in infimo atq; tristissimo loco, beati vero & sãcti, loco iucundissimo & supremo. Deniq; quidam philosophi senserunt infernum esse sub orbe terrestri, attemen super superficiem terræ ex parte nobis opposita, quod etiam videtur sensisse Isidorus, dicens quod sol & luna stabunt in loco seu ordine quo creati sunt, nec impij in tormentis fruantur luce earum, quæ ratio nulla esset, si infernus sub terra ponatur. Pythagoras vero dixit locum pœnarum esse in sphæra ignis, quam in medio totius orbis esse asseruit, vt dicitur 2. Cœli & Mundi. His autem quę in scripturis dicuntur, plus conuenit quod sub terra esse dicatur. Ignis quoq; erit ibi vehementissimæ caliditatis quoniã calor eius erit vndiq; congregatus nec est incõueniens dicere, q̃ intra viscera terræ tãta cõcauitas diuina reseruetẽ virtute, q̃ omniũ reproborũ possit recipe corpa

QVAESTIO. X

Restat

REstaƮ inqrere, an anima separata possit corporali igne puniri. ¶ Ad quod plenius intelligendum oportet scire, an vires sensitiuæ & actus earum maneant in anima separata. Ad quod dicendum ꝙ circa hoc est multiplex opinio. Nam quidam putantes potentias animæ esse in anima, sicut color est in subiecto, dixerunt quod anima recedens a corpore, omnes potentias suas secum trahit, alioquin secundum naturales suas proprietates esset mutata. Sed istud non potest stare, cum vires sensitiuæ & earum actiones sint totius coniuncti & animæ corporiꝗ communes. Hinc quidã distinguunt de potentijs animæ sensititiuæ, dicentes, ꝙ quædam sunt actus seu perfectiones organorum, effluxæ ab anima in organa ipsa, & hæ cum corpore corrumpuntur. Alias vocant originales harum quæ sunt in anima, quia per eas anima corpus sensificat ad videndum & audiendum, & has dicunt manere in anima separata. Sed nec hoc videtur, quoniã aĩa per suã essentiam non mediantibus alijs viribus, est origo virium præfatarum, sicut ex hoc quod per essentiam suam informat materiam, est origo proprietatum qua naturaliter compositum consequuntur, & si anima per potentias intermedias esset origo potentiarum organicarum, pari ratione, & illarum esset origo per alias, sicꝗ iretur in infinitum. Hinc secundum alios potentiæ sensitiuę non manent in anima, nisi secundum quid, vtpote vt in radice, sicut principiata manent in suis principijs: quia in anima separata manet efficacia atꝗ fœcunditas effluendi iterũ eas, si corpori vniatur, nec efficatia ista ẽ aliqd super additũ essentiæ, & ista positio verior esse videtur.

Deniꝗ quidam dicunt duplices esse actus potentiarum sensitiuarum, videlicet exteriores, qui non manẽt, & interiores intrinsecos, quos anima per seipsam exercet, quos dicunt manere. Hæc positio videtur descendere a positione Platonis, qui dixit animam corpori vniri tanquam substantiam perfectam in nullo a corpore dependentem, sicut motor coniungitur mobili. ¶ Vnde & eas dixit transcorporari. Et quia secundum ipsum nil mouet nisi motum, nec itur in infinitum, dixit quod primum mouens mouet seipsum, & quod anima mouet seipsam: & sic esset duplex animæ motus, vnus quo a seipsa mouetur, ali⁹ quo corpus mouetur ab ea, sicꝗ anima haberet actum quo primo videret in se secundum quod mouet, & secundo in organo corporali quo mouet corpus. Hanc autem positionem reprobat Philosophus primo de anima, probans quod anima non mouet seipsam, & quod nullo modo mouetur secundum istas operationes, quæ sunt videre, sentire &c. sed ꝙ istę sunt operationes totius cõiuncti. Iccirco dicendũ ꝙ nõ manẽt in anima separata, nisi forsan sicut in radice remota. Sed his obijci potest, quia in libro de spiritu & anima loquiƮ August: Aĩa recedens a corpore, ex his, scilicet imaginatiõe cõcupiscibilitate & irascibilitate, afficiƮ ad delectationẽ seu dolorẽ. Itẽ 12. super Genesim: Corpus, inquit, nõ sentit, sed anima per corpus, imo anima aliqua sentit non solum per corpus, sed etiam sine corpore puta timorem. Rursus ait ibidem: Non video cur habeat anima similitudinem corporis sui, dum iacente corpore sine sensu, non tamen penitus mortuo, videt talia, qualia multi ex illa subductione viuis redditi, narrauerunt, & nõ habeat, qñ cõpleta iã morte de corpore exiuit. Ampli⁹ in cõcupiscibili & irascibili sũt gaudiũ & tristitia, amor & odium, timor & spes, quæ omnia manent in anima separata, ergo & vires illæ cum actibus suis. Et respondendum quod Augustinus (vt dicitur) illum librum non fecit, sed quidam Monachus Cistertiensis ex dictis Augustini, addens quædam ex suo. Augustinus quoque in libro preallegato quasi per totum loquitur inquirendo, non determinando, si tamen dicta illa debeant saluari, dici potest quod anima separata ex imaginatione & alijs sensitiuis potentijs afficitur, non quod affectio illa tunc sit actus virium sensitiuarum, sed quia ex his quę anima per sensitiuas vires commisit in corpore, etiam in futuro afficietur, siue in bonum siue in malũ, sic quod sensitiuæ potentiæ non dicantur tũc affectiões illas elicere, sed in corpore elicuisse merita affectionũ huiusmodi, sic etiam anima dicitur sentire per corpus, qm̃ toti compositio ipsa est radicalis ratio sentiendi Verũ est etiã quod Augustinus ibi ac alibi sæpe loquiƮ, iuxta doctrinam & modum loquendi Platonicorũ, quo ita senserunt. Nec tamen est simile de anima somniantis & anima separata, qm̃ anima somniantis adhuc realiter est in corpore, & vtitur organo imaginatiue. Insup gaudiũ, tristitia, spes, timor, amor & odium, sumũtur interdũ vt sunt passiones & affectiones partis sensitiuę, & ita nõ manẽt in anima separata: qñꝗ vero pro virtutibus seu actibus partis intellectiuæ, & sic manent in ea, præsertim in voluntate.

¶ Nũc inquirendũ, an anima separata possit pati ab igne coporeo. Et respondendũ ꝙ imo, cum dominus dicat ignem illũ esse præparatum diabolo & angelis eius, qui incorporei sunt sicut & anima. Sed qualiter hoc fieri possit, a diuersis diuersimode assignatur. Nã aliꝗ dicunt quod hoc ipsum est animã pati ab igne, quod ipsum ignẽ videre. Vñ quarto Dialogorũ ait Gregorius: Ignẽ eo ipso patitur anima ꝙ videt. Sed hoc nõ videtur, qm̃ visũ quodlibet ex hoc quod videtur, pfectio est vidẽtis, iccirco nõ potest cedere in pœnã ipsius, sed in quãtũ punitiuũ, vel cõtristẽs p accidẽs, inquãtũ apphenditur vt nociuũ. Alij ergo dixerũt, ꝙ ꝗuis ignis corpore⁹ animã non possit exurere, tñ anima apprehẽdit eũ vt sibi nociuum, atꝗ ex tali apprehẽsione afficitur timore & dolore, sicꝗ impletur in eis ꝗd fertur in psal. Illic trepidauerũt timore vbi nõ erat timor. Vñ Gregorius quarto Dialogorũ: Quia cremari se conspicit anima, crematur: Sed nec hoc videtur sufficere, quia scd̃m hoc afflictio animę ab igne nõ esset scd̃m veritatẽ, sed scd̃m apparentiã. Quãuis etenim possit esse vera passio tristitiæ vel doloris ex falsa imaginatione, vt dicit 12. sup Genesi. August. tñ dici non põt ꝙ secũdũ illã passionẽ patiatur qs a re, sed a similitudine rei. Rursus iste mod⁹ patiẽdi magis recedit a reali passione, ꝙ qui est per imaginariã visionẽ, cũ ille dicatur eẽ p veras rerũ imagines ꝗs aĩa defert secũ, iste vero p falsas cõceptiões ꝗs aĩa sibi fingit. Nec probabile ꝙ dæmones & aĩæ subtilitate pollẽtes, putarẽt ignẽ illũ sibi esse nociuũ, si ab ipso nullatenus grauarẽtur. Hinc alij dicũt aĩam realiter pati ab igne corporeo, cũ quarto Dialogorũ dicat Gregori⁹: Colligere possumus ex euãgelicis dictis, ꝙ aĩa nõ solũ vidẽdo, sed etiã experiẽdo incẽdiũ patiatur. Quod sic fieri dicũt, qa ignis cõsiderari põt vt res talis naturaleꝗ agẽs, & itẽ vt instrumẽtũ diuinę iustitię Et primo mõ nõ habet vt agat in aĩam, sed mõ secũdo. Hoc nãꝗ reqrit ordo diuinæ iustitiæ vt aĩa ꝙ peccãdo se subdidit corporalib⁹ reb⁹, subijciaƮ eis in pęnis Instrumẽtũ autẽ nõ solũ agit in virtute propriæ naturæ, sed etiã in virtute principalis agẽtis, sicꝗ ignis vt instrumẽtũ diuinę iustitię vlciscẽtis, agere põt i spũtũ, vt etiã dictũ est de sacramẽtis ꝗliter agãt in aĩam. Verũ nec istud videtur sufficere, qm̃ om̃e instrumẽtale agens in eo circa quod instrumẽtaliter opatur, habet & propriã actionẽ

sibi connaturalem, sicut aqua lauando corpus sanctifi-
cat animam, & serra secando lignũ perducit ad formã
domus, sic ergo oportet igni aliquã cõpetere actionẽ
in animã, ipsi igni cõnaturalem, ad hoc quod sit instru-
mentũ diuinæ iustitiæ vindicantis peccata. Iccirco dicen
dũ ꝙ corpus in spiritũ naturaliter agere nequit, nec ei ali
quo modo obesse aut ipsum grauare, nisi secundũ ꝙ cor
pori aliq̃ mõ vnit, secundũ quod corpus corruptibile ag
grauat animã. Spiritus autẽ hominis vnitur corpori du

Sapien. 9. Sp̃us hominis vnit corpori tripliciter.

plicit. Primo vt forma, nec ita vnit igni. Secũdo sicut mo
uẽs mobili, seu locatũ loco, prout spiritus creatus est in
loco diffinitiue. Quãuis autẽ res corpeas ex sua natura ha
beat quod incorporeũ spiritũ loco diffiniat, nõ tamẽ ha
bet ex sua natura ꝙ spiritũ illũ loco diffinitũ detineat, ita
illi loco sic alligetur, ꝙ ad alia diuertere nequeat, cũ spi-
ritus nõ sit ita in loco ꝙ loco subdat, sed hoc supaddit ig-
ni infernali, in quãtũ est instrumẽtũ diuinæ iustitiæ. Et
istud tangit Gregorius quarto Dialogorũ. Vbi expo-

Gregori⁹. Luc. 16

nẽs quõ anima experiendo supplicia patiatur, affirmat:
Dũ veritas diuitẽ peccatorẽ in inferno damnatũ perhi

Augustin⁹

bet quis nõ sapiẽs, animas reproborũ teneri ignibus ne-
get? Et hoc Iulianus dixit, vt Magister in textu allegat
Si viuẽtis hominis incorporeus spiritus in corpore deti
netur, cur non etiã post mortẽ igne corporeo teneatur?
Augustinus quoq; 12. de Ciuitate dei fatetur, ꝙ sicut ani
ma in hominis cõditione corpori iũgitur vt det ei vitã,
q̃uis corpus sit materiale & anima spiritualis, atq; ex il-
la cõiũctione anima vehementẽ cõcepit amorẽ ad cor-
pus, sic alligatur igni, vt ab illo accipiens pœnã, & ex il-
la cõiunctione cõcipit horrorẽ. Oportet ergo oẽs præ-
fatos modos in vnum colligere, vt videatur pfecte quõ
aĩa patiat ab igne. Itaq; ignis ex sua natura habet ꝙ spi
ritus incorporeus ei possit vniri, sicut locatũ loco: sed in
quãtũ est instrumentũ diuinæ iustitiæ, habet vt ipsum
detineat alligatũ & in hoc ignis ille est vere nociuus spi
ritui, & spiritus ignẽ vt sibi noxiũ videns, ab ipso torq̃-
tur: & sic agit in spiritũ non p modũ influentis, sed detinẽ

Damnati quãdo sunt vel non sunt extra infernum.

tis, & est inter ea quidã spiritualis cõtractus. Deniq; dã-
nati nunq̃ sunt extra infernum, nisi ex dispensatione di-
uina ad instructionẽ vel exercitiũ electorũ. & vbicunq;
fuerint extra infernum, tamen vident ignem illum eis p̃
paratum in pœnã, & cũ ista visio sit immediate affligẽs,
vbicũq; sunt, ab inferni igne affligũtur, sicut captiui ex-
tra carcerẽ existentes, a carcere quodammõ affligũtur.
quando se vident carcere damnatos. Hinc sicut gloria ele
ctorum in nullo minuitur, nec quantum ad præmium
essentiale, nec quantũ ad præmiũ accidentale, si aliquãdo
extra cœlũ empyreũ sint, ita damnatorũ pœna in nullo
minuitur dũ aliquando extxa infernũ sunt, propter ꝙ
Glosa sup epistolã Iacobi: Diabolus vbicũq; sit, siue sub
aere, siue sub terra, secũ fert suarũ tormẽta flammarum.
Hæc Thomas in Scripto. In qbus cõtinentur & cõsonãt
quæ de his scribit in Sũma contra gentiles libro quar-
to. His per oĩa consonant Scripta Petri, & includũtur in
eis, & addit. Dicũt aliq ꝙ in inferno erit etiã materialis
corruptio non tñ simpliciter substantialis, sed secundũ
quid seu accidentalis per trãsmutationem a frigore in ca

Petrus.

lorem, & econtrario: tamen erit via ad corruptionẽ sub
stantialẽ sicut modo, quia erit secundum ordinem iusti-
tiæ, quæ requirit perpetuam subsistentiã patientis. Alij
dicũt, quod erit ibi tantum corruptio & passio immate
rialis, quod videt verius &c. vt supra in Thoma.

Richard⁹.

¶ Præterea de his duab⁹ opiniobus bene scribit Rich
ardus, declarando vtramq;. Dicunt, inquiens, quidam,
quod corpora damnatorum ab igne infernali non cale
fient, & tamen eo cruciabuntur. Passiuũ enim dupliciter
recipit formam agentis, videlicet materialiter & imma
terialiter, seu intentionaliter, &c̃. vt supra. Et quamuis
ille ignis non sit calefacturus corpora damnatorum, vt
dicit vna opinio, affligentur tamen valde ab eo. Nam si
cut proportionata receptio obiecti proportionati sen-
sui sensum delectat, sic improportionata contristat.
Ignis autem infernalis est obiectum excellens super ta-
ctum corporum damnatorum, receptio quoq; similitu
dinis suæ in tactu, est improportionabiliter vincens ta
ctum: ideo in corporibus eorum erit vehementissimus
dolor in tactu, sentiendo hoc modo excessiuum calorẽ.
Sed contra hoc arguunt alij per hoc quod dicitur in li-
bro Iob, Ad calorem nimium transibunt ab aquis niui

um. Iterum iuxta illam positionem pœna ignis prius & Iob. 24
principalius respiceret animam quam corpus. Isidorus
autem primo libro de Summo bono, afflictionẽ ignis
principalius attribuit corpori, & pœnam vermis mẽti,
quælibet tamen pœnarum in totum redundabit cõpo-
situm. Amplius, secundum Damascenum, impossibile Iohan. Damascenus
est substantiam esse expertem naturali & propria ope-
ratione, ergo post cessationem motus cœlestis, adhuc
ignis habebit naturalem operationem, nisi eam virtus
diuina, vel indispositio recipientis impediat. Corpora
autem impiorum cum sint mixta atq; composita, erunt
illius excessiui caloris susceptiua, ergo & calefient, ac
immoderatissimo calore inæstimabiliter torquebũtur,
sicut auditus vehementissimo & improportionatissi-
mo sibi sono materialiter læditur, & non solum spiritu
aliter sicut auditus affligitur dissonantia vocum. Sed
tunc quæstio oritur, vtrum corpora damnatorum per
illum ignem consumentur. Et respondendũ quod non,
cuius rationem quidam assignant, quia non recipient
formam seu calorem ignis illius, nisi intẽtionaliter seu
immaterialiter, animaliq; passione non naturali: sed i-
sta rñsio ac ratio falso aut improbabili innitit fũdamẽto,
sicut pbatũ est. Deniq; quamuis vera esset ratio illa, non
tamen sufficeret ad ostendendum corpora illa ab illo i-
gne non comburi, quia secundum Philosophum 2. de
Anima, excellentiæ sensibilium corrũpunt sensus. Cũq;
ignis ille vehementissimi sit caloris, statim corrumperet
sensum tactus, & vitam extingueret. Hinc mihi videtur
dicendum, quod ratio inconsumptibilitatis corporum
illorum ab igne, partim est ex dispositione materiæ cui
incorporatus est ignis ille, partim ex dispositione cor-
porum illorum, quam in resurrectione accipient, prin
cipaliter autem ex ordine diuinæ iustitiæ. Aliqua enim
forma propter dispositionem extraneæ materiæ cui in
corporatur, in sua actione diuersificatur, sicut videmus
ignem fulguris in diuersis materijs valde difformiter
ac mirabiliter operari. Nam interdum aliqua calefacit,
& non cõburit: quandoq; facit vtrunq;, aliquando non
lædit materiam mollem, & resoluit duram: ita & lumẽ
solis in diuersis valde diuersimode agit: sic dico possibi-

le esse vt propter dispositionem materiæ & aliquam cœ Augustin⁹
lestem influentiam sibi incorporatam, ignis infernalis
habeat actionem calefaciendi & affligendi, & non con-
sumendi. Insuper idem potest contingere ex parte di-
spositionis quam corpora humana in resurrectione for
san accipient, quod in libro de Ciuitate dei Augustin⁹
nititur declarare, narrans qualiter animalia quædã ma
nent in igne illæsa, & in bullientibus calidissimis aquis
aliqui vermes permanent viui. sic potest corporibus re-
proborum aliquam imprimere qualitatem, qualem &
naturalibus multis, vt ab igne cõsumi non queant neq;

extingui, ſed ſine fine affligi. Hoc ipſum (vt tactum eſt) requirit ordo diuinæ iuſtitiæ, vt nunq̃ illa corpora moriãt, nec calor naturalis cõſumet ĩ eis humidiũ radicale.

Queſtio. ¶ Inſuper ſi q̃ratur, q̃liter animæ ſeparatæ & incorporeæ dæmones valeant corporeo igne affligi, dicendũ quod quidã dixerũt ſpiritus ſeparatos vitioſos nõ puniri, niſi p priuationem boni deſiderati, ex qua priuatiõe tãquã malo præſente vehemẽs triſtitia generatur in eis.
Algazel philoſo. Vñ Algazel ꝗ. phiſicorũ teſtat̃ Aĩa q̃ in carne carnaliũ fuit voluptatũ amatrix, ex conſuetudine diſpoſitionẽ habet vehementẽ, & fortiter ſibi impræſſam, inclinãtẽ ad illas poſtea vero p mortẽ inſtrumẽto rei deſideratæ amiſſo, remanet deſideriũ eius & amor, & hic eſt ineffabilis cruciatus. Hæc Richardus. Qui etiã de his recitat varias opiniones ac improbat, ſicut & Thomas, & ſequit̃ poſitionẽ ipſius Thomæ, ꝙ ſcilicet ignis infernalis affligit ſpiritus malos per hoc ꝙ ei ſunt alligati modo præfato, & facit eos ita intentos ſuę cõſiderationi, ꝙ ab aliorũ conſideratione q̃ naturaliter cõſiderare poſſunt, impediũtur: & horũ vtrũq; cõuenit igni illi in quãtum agit vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ.

Queſtio. Sap. 5. ¶ Amplius q̃rit Richardus, vtrum dãnati cruciabũtur perpetuo a tribus alijs elementis. videlicet terra, aq̃ & aere. Reſpõdet ꝙ imo, queadmodũ ſcriptũ eſt, Pugnabit ꝓ illo orbis terrarũ cõtra inſenſatos. Et in Pſal. Ig
Pſal. 10. nis, ſulfur & ſpiritus ꝓcellarũ pars calicis eorum, vbi p ſulfur intelligitur fœtida terra, atq; p ſpiritũ ꝓcellarũ intelligitur aer procelloſus, qui dicitur ſpiritus tẽpeſtatis. Et denuo ſcriptũ eſt: Cãdeſcet in illos aq̃ maris, & flumina cõcurrẽt duriter. Cũq; in libro Sapiẽtię ſcriptũ ſit:
Sapien. 5 Per q̃ quis peccat, p hæc & punitur. Ideo ſicut iniqui per
Sapien. 11 q̃tuor elemẽta peccauerũt, inquantũ peccauerũt p corpora ſua ex elementis cõpoſita, & ipſis elementis abuſi ſunt, ſic per om̃ia q̃tuor elemẽta ineffabiliter affligẽtur, nec ſolũ hæc, ſed vt aliq ꝓteſtãtur, etiã cæleſtiũ corporeum influentia torq̃bũtur. Iuſtũ eſt em̃, vt q̃ creatori om
Sapien. 5 niũ ingrati ac rebelles fuerunt, ab om̃ibus cruciẽtur, iuxta illud libri Sapientię: Armabit creaturã ad vltionem inimicorũ. Verũtamẽ qm̃ ignis & aq̃ ex ſua natura magis ſunt afflictiua quã terra & aer, ideo de eis magis fit mẽtio, imo cũ ignis magis ſit actiuus & afflictiuus quã aqua, iccirco ſub nomine ignis dñs cõprehẽdit omnẽ pę
Matth. 25. nã, q̃ a rebus corporeis patiẽtur, cũ apd Matthęũ ait: Ite maledicti &c. ſed cũ detẽti in purgatorio puniãt̃ vt purgẽt̃ & ignis naturã habet purgatiuã, dicũt aliq quod in purgatorio exiſtentes, nullo elemento niſi igne puniãt̃.

Queſtio. ¶ Preterea q̃ritur, an ſimul om̃ibus elemẽtis affligãtur. Ad hoc q̃dã reſpõdẽt ꝙ imo, qm̃ ſicut formæ elemẽtorũ immaterialiter receptæ in ſpirituali ſubſtantia, nõ ſunt cõtrariæ, ita nec actiones ea. ũ Similiter dicũt in ſenſu. Simul q̃ppe in viſu eſt ſimilitudo albedinis atq; nigredinis & actiones ipſarum, & ita dicũt eſſe in tactu. Verũ hoc nõ cõplacet alijs. Nã q̃uis ſimilitudines cõtrariorũ nõ ſint in intellectu cõtrarie, tñ nõ ita pfecte mouet̃ intellectus a pluribus ſicut ab vna tm̃. Similitudines quoq; cõtrariorũ in eadẽ parte pupillæ receptæ, ſeſe in actione ſua impediũt, vt patet dũ per vitrũ rubeum cõſpicit̃
Iob. 24 albũ. Tũc em̃ videt̃ aliqd q̃ſi ex vtroq; cõfuſum, & iuxta hũc modũ trãſient ab aquis niuiũ ad calorẽ nimiũ, ſuſtinẽdo talia alternatim: tñ ſine reductione ad mediũ, quia diuina virtute in inſtanti vna pœna ceſſaret, & alia ſimul cõpleta ineſſet; uel ſimul inerũt in diuerſis eiuſdẽ corporis partib^9 & organis. De elemẽtis vero in inferno, dicẽdũ ꝙ erũt ibi in q̃dã cõfuſione, nec tñ vnũ remittet alteri^9 virtutem & actionẽ, qm̃ agũt vt inſtrumenta diuinæ iuſtitiæ in reprobos, non in ſeipſa. Hæc Richardus.

¶ Qui etiã ad quęſtionẽ de loco inferni reſpõdet, ſi- Queſtio.
cut & Petrus: Infern^9 ingens eſt ſub terra. q̃a 15. de Ciui Aug.
tate dei aſſerit Auguſt. Ordo eſt pariũ diſpariũq; rerum ſua cuiq; loca tribuẽs diſpoſitio. Cũq; deus nihil inordinatũ relinquat, ipſe vnicuiq; cõgruẽtẽ tribuit locũ. Loca aũt nõ ſunt cõueniẽtia rebus, niſi cõgruant earũ põderibus. Pondus vero cõparat̃ amori & ſicut corpus fert̃ põdere, ſic anim^9 amore. Hinc ſicut de^9 tribuit corpibus locũ ſecũdũ exigẽtiã ſuorũ naturaliũ ponderũ, ſic intellectualib^9 & rationabilibus creaturis ſecũdum merita ſuorũ amorũ. Ideo ſicut electi & ſancti ſunt in cœlo empyreo, ſic reprobi ſunt in infimo & viliſſimo loco: hoc ẽ in medio terræ. q̃a carnalia & terrena potius q̃ diuina & cæleſtia dilexerũt. Vñ ſup illud Ionæ, proieciſti me in ꝓ- Ione. 2
fundũ in corde maris, ꝓhibet gloſſa: Quemadmodũ cor eſt in medio animalis, ita infernus in medio terræ. Et ſi Obiectio.
obijciat̃ ꝙ in centro terræ viget nobilior influẽtia cœli, ergo nõ decet ibi iniquos locari. Iterũ, cũ tãtus ſit numerus reproborũ, q̃nõ poterũt oĩa corpora ſub terra includi? Et reſpõdẽdũ ad primũ, ꝙ ſimpliciter loquẽdo, nobilior influentia cœli eſt in circũferentia terrę, & ſup terrã magis q̃ in centro, & ſub terra p cõparationẽ ad hominũ habitationẽ, attamẽ ſecundũ q̃d, ſcilicet quo ad generationẽ metallorũ q̃rũdã, nobilior influentia cęli ſub terra cõſiſtit. Hæc Richardus.

¶ Cõcordat his Bonauẽtura, dicendo: Quãuis teme- Bonauen. Aug.
rariũ videatur determinare vbi ſit infernus, & an ignis Gregori^9.
inferni ſit corporalis & ver^9, q̃a ꝑcipuus doctor eccleſiæ libro de Ciuitate dei, hoc relinquit ſub dubio: tamẽ qm̃ ſanctus Gregorius ſumm^9 paſtor eccleſiæ, cui Gregorio ſpiritus diuinus multa reuelauit, poſtea iſta determinauit, & ex ſcripturis ꝓbauit, debemus ꝓ certo tenere ꝙ infernus ſub terra ſit, & ignis eius corporeus. An vero ſit eiuſdẽ ſpeciei cũ igne elemẽtari & cũ igne q apud nos eſt, nõ conſtat ꝓ certo. Probabiliter vero teneri põt ꝙ ſit ſpeciei eiuſdẽ, niſi fortiora cõtra hoc inducãtur argumẽta, q̃ hucuſq; ſunt inducta. Inſup ait Bonauẽtura: Si q̃ratur Queſtiões
de corporibus dãnatorum an affligantur, ſimpliciter eſt concedendũ: ſi quærit̃ an conſumẽtur ſimpliciter eſt negãdũ. Si q̃ratur an corrũpẽtur hoc eſt diſtinguendũ. Corrũpũtur em̃ ſecundũ q̃d, quãtũ ad eſſe accidẽtale, ſcilicet q̃ ad bonã diſpoſitionẽ: nõ aũt ſimpliciter, quãtũ ad eſſe ſubſtantiale. Nã ignis ille vrit & nõ cõſumit, qm̃ pabulũ nõ reqrit, cuius exẽplũ ponit Auguſtinus de mõtibus Aug.
Siciliæ, q̃s ab antiq̃ſſimis diebus ignis vſſit, & nuſquã cõſumpſit. In legẽda etiã ſancti Nicolai narrat̃, ꝙ in partib^9 Orientis quidã ignis inuenitur qui oppoſitã ſibi manum vehementer affligit, & nihil de ea conſumit.

¶ Qualit̃ aũt ignis ſit afflictiu^9 ſpirituũ, attẽdẽdum.
Itaq; ad hoc ꝙ generet̃ dolor in aĩa ab aliq̃, duo cõcurrũt Queſtio.
ex parte aĩæ patientis, puta ꝑceptio ex parte cognitiõis, & deteſtatio ex parte affectiõis. Similit̃ duo requirũt̃ ex parte agẽtis: Vnũ eſt ꝙ immutet aĩæ ꝑceptionẽ ſeu cognitionẽ, aliud, ꝙ violẽt̃ & inſeparabilit̃ adhæreat cõtra repugnãtiã volũtatis. Ex his q̃tuor duo ſunt ſecũdũ ordinẽ naturæ, & alia duo ſecũdũ ordinẽ diuinæ iuſtitiæ. Quod em̃ ignis immutet cognitionẽ aĩæ, & aĩa ꝑcipiat calorẽ actionẽq; ignis, eſt de naturali potentia vtriuſq;. Nẽpe dũ ignis agit in cõpoſitũ ex aĩa & corpore, duplex ibi eſt paſſio: Vna naturalis, q̃ eſt calefactio corpis. Alia aĩalis, q̃ eſt immutatio ſenſus. Prima paſſio eſt vera ac naturalis, qm̃ eſt ab igne vt vere agẽte. Secũda paſſio eſt ab aĩa ſeipſam mouẽte, & ab igne actionẽ ꝓbẽte, vt 6. Muſices loquitur Auguſtinus. Queadmodũ ergo aĩa ſepara

ta a corpore corpus poteſt pati ab igne paſſione natura
li, vtpote calefieri & cōburi per naturalē potētiam vtri-
uſq;, ſic ſpiritus etiam ſeparatus poteſt pati paſſione ani-
mali, atq; ab igne præſenti immutari naturali potentia
ignis & animæ. Itaq; duo ſunt ibi per ordinem naturæ
& duo per ordinem diuinæ iuſtitiæ. Quod enim ignis
animę indiſſolubiliter alligetur, & anima in eo tanquã
in carcere recludatur, diuinæ eſt iuſtitiæ. Quod autem
anima refugiat ignis calorem, qui ei per naturam noce
re nō pōt, trepidetq́; timore, vbi nō eſt timor, hoc diuinę
Psal. 52 iuſtitiæ eſt, quæ facit trepidare peccatores, immittendo
timorem & errorem eius rei, qua ſecundum naturam
ſuperiores ſunt animæ. Hæc Bonauentura, contra quæ
Thomas, Richardus & alij arguunt, ſicut iam patuit.

¶ Præterea Scripta Alberti conſonant dictis ex Tho
Albertus. ma, præſertim qualiter corpora damnatorum patian-
tur ab igne inferni, tamen de hoc loquitur ſatis mode-
ſte ſine repræhenſibili aſſertione, dicendo: Quæ hic dicū
Queſtio. tur de pœna dãnatorū, credenda ſunt potius quã diſcuti
enda. Et rurſus, Neminem puto ſcire veritatem quæſtio
nis iſtius, videlicet qualiter corpora illa & animæ patian
Esai. 50 tur ab illo igne, niſi cui deus reuelauit. Deniq; reſpōden
do an ignis corporeus agat in ſpiritum, & vtrum dæmo
nes corporeo ardeant igne. Abſq; vlla, inquit, dubitatio
ne corporeus ignis cruciat dæmones, quod fide teneo,
quamuis intelligibile non ſit plene. Ignis quoq; inferni
calidiſſimus eſt fortiſſima caliditate, cui caliditati nihil
eſt cōparabile. Naturali enim & maximo circūponit̃ fri
gore, & eſt in materia ſolida, & ſemper intra ſe colligi-
Esai. 30. tur, & habet caliditatem calcatam & congregatiorem q̃
ille qui eſt in materia rara, quem ignem deus conſeruat,
prout Iſaias, teſtatur: flatus domini ſicut flat⁹ ſulfur ſuc
cendens eam. Infernus etiam intra ſuas concauitates ca
pax eſt omnium corporum damnatorum. quemadmo-
dum ſcriptum eſt, Dilatauit infernus animam ſuã abſq;
vllo termino. Attamē bene credo ꝙ conſtricta, cōpreſſa,
& quaſi commaſſata iacebūt corpora damnatorū in ipo

¶ Inſuper Scotus ſcribit hic multa. Primo qualiter
animæ ſeparatæ iniquæ ac dæmones pati & affligi que
ant ab igne: Dolor, inquiens, eſt paſſio conſequens app̄-
henſionem ſenſitiuã, & in appetitu ſenſitiuo conſiſtit. Tri
ſtitia autem proprie eſt in voluntate, cōſequens appræ-
henſionem intellectus alicuius voliti oppoſiti ſeu con-
trarij voluntati. Vnde patet quod talis dolor non eſt in
ſubſtãtia ſpirituali ſeparata ſicut nec appetitus ſenſitiu⁹,
nec ſenſitiua cognitio. Circa quod dico, quod dolor eti-
am frequenter ac communiter ponitur in parte intelle-
ctiua & voluntate, vt cum contritionem dicimus eſſen-
tialiter vere ac proprie eſſe dolorem de peccatis, vt patu
it ſupra tractatu de pœnitentia. Veruntamen de vſu ter-
minorum non eſt ſuperflue contendendū. Deinde Sco-
tus poſitionem ſuam proſequitur, & concordat dictis
ex Thoma. Opinionem quoq; ex Bonauentura inductã
redarguit, quãtū ad hoc ꝙ, ꝑfert ꝙ timent vbi non eſt ti
mor, & quod deus eſt cauſa illius erroris ac falſæ appre
henſionis in illis ſpeciebus. Itaq; Scotus ait, quod animę
ſeparatæ ac dæmones allegantur ac detinentur igne in-
ferni dupliciter. Primo, quod nequeunt ad alia libere ſe
mouere. Secundo, quia in aſſidua conſideratione ignis il
lius ita funguntur, quod alia libere intueri ac conſidera
re non valent. Et hæc duo ſunt eorum libertati natura-
liq; dignitati ac agilitati contraria, ac eos contriſtant, po
tiſſime inquantum à deo eis infliguntur vindicante eo-
rum peccata, & eos ſic reprimente ac ſibi ſubijciente: qa
cum odiant deum, moleſtiſſimum eis eſt ab ipſo ſic coar

tari. Conſequenter reſpondendo an homines damna-
ti poſt iudicium cruciabuntur igne infernali, ponit di-
ſtinctionem prehabitam duplicis actionis ac paſſionis, Queſtio
videlicet naturalis & animalis ſeu intentionalis, & dicit
quod ignis inferni vtrãq; actionē pōt habere in dãnatos
corpore ſuſcitatos, quod probat ſicut iam ante ex Rich-
ardo probatū eſt, atq; motiua alterius opinionis intro-
ducta ex Thoma, ſoluit idonee. in quibus conſentio ei,
vt infra plenius dicam.

¶ Denique his concordat Henricus 12. Quodlibet. Henricus.
vbi determinat, ſubſtantiam incorporalem ſeparatam
non pati ab igne per realem calefactionem per modum
nobis cognitū, quo ſc; in hac vita corporalia patiūt̃, alte
rantur & affliguntur ab igne, ſed miro & ineffabili mo
do nobis incomprehenſibili in hac vita, patiuntur & af-
fliguntur ab igne mediante calore. Firmiter, inquit, cre
dimus quod ab illo igne materiali patiatur ſpiritus, me
diante calore quo illam paſſionem producit, quamuis
modum agendi & virtutē illius ignis ac q̃litatē caloris Queſtio.
ignoremus. Amplius quærit, an corpus damnati, in
inferno poſſit eſſe ſimul ſumme calidum ac ſumme fri-
gidum. Reſpondet quod non, quia contraria q̃tū ad eſſe
intenſum, præſertim quantum ad ſummum ſuum gra
dum ſimul ineſſe nō valent quoad eandem partem ſub
iecti. Et de hac queſtione ſe expedit, non proſequens eui
dēter an corpus tale realiter alteretur ac calefiat ab igne,
ſed cum fateatur animam adhuc ſeparatam vere ab ig- Queſtio.
ne ac eius calore affligi quãto magis intendit hoc de cor
pore tali aſſerere.

¶ Atuero 8. Quodlibet. interrogat, an locus inferni
ſit centrum terræ. Ad quod reſpondet, conſonanter iu-
xta ꝑhabita probabiliter dici poſſe, quod ſit in cētro, vel
prope, quamuis de hoc nō ſit aliquid incaute aſſerendū.

¶ Verūtamē in hoc Quodlibet. 8. plenius Scribit Hē
ricus, quomodo ignis corporalis veram valeat paſſio-
nem imprimere in ſpiritum. Vna, inquit, opinio dicit ꝙ Auguſtin⁹
anima ſeparata quamuis non ſit corpus, gerit tamen ſi-
militudinem corporis in ſe, in quo vere poſſit pati; dicē
te Auguſtino 2. de immortalitate animæ: Neq; hoc me
diſſerere putes, videlicet quod anima non ſit corpus, tan
quam negem fieri poſſe vt anima mortui, ſicut & dor-
miētis, in ſimilitudine corporis ſui ſentiat ſiue bona ſiue
mala. Quod ſi tale quid apud inferos geritur, & in eos
ſe non corporibus, ſed corporum ſimilitudinibus re-
cognoſcunt: Dum enim triſtia patimur, quãuis in ſom
nis, quamuis illa ſit ſimilitudo corporeorum membro-
rum, non membra corporea, non eſt tamen pœnæ ſimi-
litudo ſed pœna. Sed hoc ſtare nō poteſt, quoniã ſimilitu
dines corporum non ſunt niſi in parte ſenſitiua imagi-
naria, ſecundum quas anima patitur decepta in ſomno, Anima ſeparata vi imaginatiua caret.
æſtimando ſimilitudines corporum corpora eſſe, Ani-
ma autem ſeparata vim imaginatiuam non habet. Ta-
liſq; paſſio ex deceptione procedit. Nunc vero quæri-
mus realem veramq́; paſſionem. Hinc alij dicunt, quod
in anima eſt vis qua pati poteſt ab igne corporeo, & hoc
naturaliter, inquantum coniuncta eſt corpori, ſuperna-
turaliter vero, quando eſt ſeparata, ita quod eadem pa-
titur poſt ſeparationē q̃ ante in corpe. Qđ etiã ſtare nō
poteſt, quia in corpore pati nō poteſt, niſi ſecūdum vim
ſenſitiuam actu extenſam per corporeū organum. Hinc
alij dicūt quod patitur per vim ſenſitiuam, inquantū ra-
dicaliter ac virtualiter manet in anima ſeparata, nec
mirum, ſi per diuinã potentiam patitur ſeparata, quod
naturaliter pati poteſt coniūcta. Sed hoc de angelo dici
non poteſt. Ob hoc alij dicunt, quod ſpiritus igni inclu-
ditur

ditur seu alligatur, sicut iam dictum est. Verum iuxta hoc non pateretur ab igne passionem inferente nisi occasionaliter, imo ipse spiritus in se excitaret afflictionē occasione inclusionis, quemadmodum qui ad aliorū pręsentiam turbaretur. Idcirco alij dicunt quod patitur ab igne non ut est res naturaliter afflictiua, sed ut est instrumentum diuinæ iustitiæ, sed sic non potius pateretur ab igne inquantum est calidus, quam ab aere. imo posset aer in hoc esse instrumentum iustitiæ dei, sicut & ignis, nec ignis diceretur affligere in eo q̄d calidus est, quod ab autoritate sanctorum discordat. Ideo oportet dicere & fateri, quod ignis affligit spiritum, inquantū calidus, imo eodem genere afflictionis quo affligeret corporis sensum, sed cum non sit actiuū passiuo sibi correspondente, non potest ignis sua naturali actione agere in spiritum affligendo, nisi spiritus possit pati ab illo ueram passionem, qualē reciperet sensus ab igne, utpote tactus, quo cum careant dæmones ac animæ separatę restat difficultas quomodo sic possint pati ab igne, cum actus actiuorum non sint nisi in patiente disposito. Ad quod uidetur dicendum, quod deus supernaturaliter imprimit uim quandā naturæ dæmonis & animæ, uel utriq; id naturaliter in est, q̄uis nos lateat: & uim illā sic tēperat, ut p eā sustineat pœnā suis culpā correspōdentem. Hæc Henricus.

Spiritus ab igne affligitur.

¶Cuius hoc ultimum dictū uidetur obscurum, quia non exprimit quæ aut qualis sit uis illa supernaturalis, an sc3 sit materialis aut immaterialis, & q̄liter faciat immaterialē substantiā corporalis alterationis, calefactionis & caloris capacem. Unde & Scotus his obijcit, q̄ dęmon seu aīa non magis est capax taliū alterationū aut q̄litatū, q̄dealbatiōis siue albedinis, aut lapis sapiētiæ.

Scotus.

¶Postremo dictis Henrici concordat Argen. q̄tum ad punitionem hominum iniquorum post resurrectionē, qua in anima & corpore punientur: quantum uero ad punitionem animarum separatarum ac dęmonū, cōsonat dictis Thomæ, & addit: Coniunctio seu allegatio ad ignem inferni, aliter se habet ad animas & dæmones qui nunc sunt in inferno, aliter q̄ ad dęmones qui in isto sunt aere pro exercitio nostro. Existentes etem̄ in inferno coniuncti sunt infernalibus flāmis localiter atq; mētaliter. Qui uero in aere sunt aut nobiscum, cōiungūtur flammis illis mentaliter, & non loco. Hec Argenentinēsis. De hac item materia dictum est super secundum.

Argenti.

¶Postremo, inter opiniones præhabitas potissime displicet illa, quæ dicit corpora damnatorum non affligi igne infernali afflictione naturæ, seu naturali corporali, seu alteratione & calefactione reali, sed solum animali, prout animale dicitur ab anima, seu intentionalis & hoc propter multas rationes & autoritates contra eā inductas, & quia apertissime est contra articulum Parrhisijs cōdemnatum, sicut probatum est, qui tamen diu post Thomam est editus. Unde Henricus (qui condemnationi articuli illius interfuit) directe tenet contrarium illius erroris. Et si sanctus Thomas tunc dixisset in corpore aut postea non coutradixisset illi articulo. Similiter nec Albertus. Veruntamen Scotus contradicit & dicit quod excommunicatio se non extendit extra dœcesim. Insuper positio illa non consonat diuinis scripturis, in quibus clare docetur, quod reprobi potissime post diē iudicij, igne gehennæ torquentur, ardent, accēduntur, æstuant, calefiunt & inęstimabiliter affliguntur, ut dum defertur in Psalm: Pones eos in clibanum ignis in tēpore uultus tui. Et rursus: Cadēt sup eos carbones, & in ignem deijcies eos. De quibus sacratissimus Iohānes Baptista testat⁹ est. Paleas cōburet igne in extinguibili. & Esaias: Ignis eorum non extinguetur, atq; Apostolus: Terribilis est expectatio quædam iudicij & ignis æmulatio, quæ cōsumptura est aduersarios. Iudith quoq; ait: Dominus omnipotens dabit ignem & uermes in carnes eorum, ut urantur & sentiant usq; in sempiternū. Et in Ecclesiastico legitur: Vindicta carnis impij, ignis & uermis. Consimilia uerba scripturæ quam plurima possent induci. Insuper contra opinionē illam ineptā sunt plurimæ uisiones & apparitiones fide dignę. in quibus spiritus defunctorū apparuerūt atq; uiuentibus retulerunt se esse in maximis pœnis, & materialis ignis ardore affligi, imo inflammationes, calores, incēdia ignium mundanorum quasi nullius esse comparationis respectu incendiorum, ardorum & inflammationum q̄b⁹ incredibiliter torquerent̄, imo quod maius certiusq; cōsistit, etiam multi a morte resuscitati, hoc ipsum sunt protestati, ut patet in legenda sancti Iohannis Apostoli, & de tribus mortuis quos legitur resuscitasse beatus Hieronymus, ex quibus ostenditur, quod non solū corpora impiorū post finale iudiciū taliter cruciabūtur, sed item quod animæ interim sic affligūtur tam in inferno quam in purgatorio. Et nisi sic esset, pœna dæmonum præsertim post iudiciū, esset multo minor quam pœna hominum reproborū, cū multo acerbius atq; pœnalius sit igne puniri non spiritualiter seu intentionaliter tantum, sed spiritualiter simul ac corporaliter, & non tn̄ per alligationem, sed etiam per uehementissimam calefactionem. Quis non incomparabiliter mallet detineri in carcere, q̄ iacere & ardere in fornace ardenti ac calidissimo in medio carceris situato? Deniq; pęna inferni est maxima pœna quę esse potest aut est in rerum natura, quod uerum non esset, nisi damnati realiter & corporaliter afficerentur ardoribus, frigoribus consimilibusq; inferni supplicijs. Postremo fundamentum opinionis illius infirmum & friuolum comprobatur, uidelicet quod quia primum mobile est primum mouens & alterans, & causa omnis motus ac alterationis in alijs, ideo ipso cessante, cessabit in alijs omnis motus & alteratio. Nā simili argumentatione concluderetur, q̄ nec in gloriosis corporibus futurus esset motus localis, nec dos agilitatis posset in eis in actum talem procedere, & quod ignis nō posset stuppam sibi applicatam incendere, quod articulus prætactus condemnat. Dato ergo q̄ naturaliter loquendo, cessaret tūc alteratio, tn̄ p omnipotentiā dei supernaturaliter aliter fieri potest & fiet. Imo cū tot⁹ ille status futuri seculi tam in electis quā reprobis, atq; in omnibus creaturis tunc mansuris, erit supnaturalis & alterius modi ac ordinis, quam sit stat⁹ rerū naturalis mō cōsistens, quid est hoc, ex cessatione motus cęlestis arguere, probare, concludere q̄ reprobi in inferno non alterabuntur ab igne? Certe & si hoc uno respectu uideatur naturaliter sic esse debere, nihilominus alio respectu esset innaturale & ualde mirabile, uc3 q̄ ignis tam calefactiuus & estuās, non calefaceret corpora grossa & mixta, in medio eius iacentia, ex propria natura calefactibilia.

Dio. Car.

Psalm. 20
Psalm. 139
Matth. 3
Isaię. 66
Hebr. 10
Iudith. 16
Eccl. 7

Pœnā inferni maximā esse omniū pœnarum.

¶Sequēs distinctio determinat de his q̄ ptinet ad resurgētiū remunerationē & punitionē. Et circa hoc tria facit Magister Primo em̄ ondit q̄ō aīæ q̄cito a corporib⁹ separant̄ habitaculis iuxta sua merita uel demerita reddant̄. Scdo q̄ō defunctis exæquię uiuorū pro eis factę suffragantur. Tertio inquirit utrū beati in patria pro nobis deprecentur.

Primum facit usq; ibi. De suffragijs defunctorum. Secundum usq; ibi. Sed forte quaeris. Tertium usq; ad finem distinctionis. In speciali sententia magistri stat in tribus propositionibus: quarum prima est haec. Quam cito animae in morte suis à corporibus separantur, mox pro mō suorum meritorum diuersis habitaculis reddentur. Hanc magister ponēs dicit: q aiae defunctorum fm sua merita diuersis habitaculis reddentur usq; ad diē iudicij. Post iudiciū uero earum pęna uel gloria augebitur: quod autoritate beati Aug. probat. Unde infero q sicut facta resurrectione pęna malorū augetur, ita gloria seu beatorū gaudiū plus pficietur. ¶ Secūda ppositio est haec. Illi de orationibus & eleemosynis ecclae illic hūc pfectū recipiūt q hic talia ut eis pficerēt meruerūt. Hāc magister insinuās dicit mortuos uiuorū suffragijs iuuari: si tm̄ hoc meruerūt dū uiuerēt. Postea subdit quod ista quae hic p defunctis frequētat ecclesia, mediocriter malis suffragantur ad poenae mitigationem: & mediocriter bonis ad poenae solutionē. Et facta pro ualde bonis qui suffragijs nō indigēt sunt gratiarūactiōes & facta p summe malis, q iuuari non possunt, quamuis non sunt eius adiumenta: sunt tm̄ ad uiuētiū consolationē: q̊d autoritate beati Aug. confirmat. Postea dicit q pōpę fiunt quae in obseqis sunt ad uiuorū solatiū, nō ad mortuorū suffragiū: laudabile tm̄ est circa mortuorū sepulturā curā īpēdere. Postea mouet quęstionē de diuite & paupere: quorū vterq; cum sit mediocrit bonus, suffragijs indiget: & ambo pariter post mortē meruerūt iuuari: & p diuite fiūt multa suffragia gnralia & specialia; p paupe vero tm̄ gnralia: vtrū iuuet paup paucioribus suffragijs q̄tū diues amplioribus. Et videtur q sic, q a vterq; meruit iuuari, & eq̄liter boni fuerūt. Contrariū aūt videtur q a alias nihil cōferrēt specialia suffragia diuiti pro eo facta. Et rñdet magister q tātū valēt pauperi sola generalia suffragia q̄tum diuiti generalia & specialia suffragia: & tm̄ pfuerūt specialia suffragia diuiti nō ad aliud vel maius aliqd, sed ad idē ad qd generalia: vt ex pluribus causis vnū percipet emolimentū. Vel pōt dici illa plura suffragia diuiti contulisse celeriorem absolutionē & nō pleniorē. Postea querit de illo qui suffragijs indiget, & moritur in ipa cōsummatione seculi, qn vlterius suffragia impendi nō poterūt, vtrū talis saluabitur. Et rñdet q talis p ignē tūc futurū & per orationes celestis ecclesiae saluabitur. Tertia propositio est hec. Angeli orōnes nr̄as deo offerūt: & ea q hic apud nos agūtur recognoscūt. Hāc magr insinuās q̄rit: vtrū sancti pces nr̄as & vota sibi porrecta audiāt & sciāt. Et rñdet q angeli & scti diuinā faciē vidētes, ea q apud nos gerūt cognoscūt q̄tū ad eorum gaudiū ptinet & nostrū auxilium: vnde & angeli dicunt orōnes nr̄as semp offerre deo, nō tanq̄ deū instruentes, sed quid circa nos agendū sit ad eius veritatē ducentes, vnde pces nostras dicuntur exaudire, qn celesti curiae earū exauditio innotescit, seu earū euētus futurus manifestat.

Distin. XLV. ¶ De diuersis animarum receptaculis post mortem.

PRaeterea sciendū est quod oēs animae, ut ait Augu. cū de hoc seculo exierint, diuersas habēt receptiones: bonae habent gaudium, malae uere tormenta. Sed cū facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormēta grauiora, quando cum corpore torquebuntur. Ex his ostenditur, quod maius erit gaudium sanctorum in resurrectione & post, quam fuerit ante, & quod diuersa receptacula habebunt animae sanctorum. De quibus idem Augu. ait: Tempus quod inter hominis mortem & ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquaeq; digna est uel reqe uel aerūna, p eo quod sortita est in carne dū uiueret.

De statu & cōditiōe bonorū & malorū post mortem · *Augustin.*

¶ De suffragijs defunctorum.

Augustin.

Neq; negandum est, ut ait Augustinus, defunctorum animas pietate suorum uiuentium releuari, cum pro illis sacrificium mediatori offertur, uel eleemosynę fiunt in ecclesia. Sed haec eis tm̄ prosunt, q cū uiuerēt, haec sibi ut postea possent pdesse, meruerūt. Est em̄ qdā uiuēdi modus, nec tā bonus, ut nō reqrat ista post mortē: nec tā malus, ut ei nō psint ista quicq̄. Est uero talis in bono, ut ista nō reqrat: & est rursus talis in malo, ut nec his ualeat, cū haec uita trāsierit, adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc uitam quispiam grauari uel releuari, nemo autem speret quod hic neglexit, cum obierit, apud deū promereri. Non ergo ista quę pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, illi apostolicae sunt aduersa sententię, qua dictū est: Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; secundum ea quae per corpus gessit scilicet bona uel mala: quia etiam hoc meritum sibi quisq; cum in corpore uiueret comparauit, ut possint ei ista prodesse. Non enim omnibus prosunt, & quare non nisi propter differentiam uitae, quam quisq; gessit in corpore. Cū ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcumq; aliarum eleemosynarum pro baptizatis omnibus offerunt: p ualde bonis gratiarum actiōes sunt: pro nō ualde malis sunt ppiciatiōes, sed pro ualde malis etsi nulla sunt adiumenta mortuorum, tm̄ qualescunq; uiuorum cōsolationes sunt. Quibus uero prosunt, uel ad hoc prosunt, ut sit plena remissio: uel certe, ut tolerabilior sit ipsa damnatio. Orationibus ergo sanctae ecclesiae & sacrificio salutari, & eleemosynis quae pro eorum spiritibus offeruntur, non est dubium mortuos adiuuari: ut cum eis misericordius agatur a domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditum tota obseruat ecclesia, ut pro eis qui in communione corporis & sanguinis domini defuncti sunt, cū ad ipsum sacrificiū loco suo cōmemorentur, oretur, ac pro illis q̊q; id offerri commemoretur. Nō est ergo ambigēdū, ista prodesse defūctis: sed talibus, q ita uixerūt añ mortē

Roma. 14.

Augustin.

vt

ut possint eis hæc utilia esse post mortẽ. Nã qui sine fide opante p dilectionẽ, eiusq; sacramẽtis de corpore exierunt, frustra illis a suis huiusmodi pietatis officia impendiuntur: cuius dũ hic essent, pignore caruerũt, nõ misericordiã sibi thesaurizãtes, sed irã. Nõ ergo mortuis noua merita cõparantur, cũ p eis aliquid boni opantur sui, sed eorũ meritis pcedentib⁹ cõsequentia ista reddũtur Nam istam quisq; finiens uitam, nisi quod in ea meruerit, nõ poterit habere post eam. Ecce quibus & qualiter psunt illa, quæ p defunctis frequẽtat ecclesia. Mediocriter malis suffragantur ad pœnæ mitigationẽ, mediocriter bonis ad plenam absolutionẽ, qui non habent tantæ pfectionis merita, ut non indigeant iuuari paupes, quorum est regnũ cœlorũ, quos sibi fecerũt amicos de mammona iniquitatis Quorũ tanta est pfectio, ut his adiutoriis non indigeãt, quales sunt apostoli & martyres. Vt ẽm ait Augu. Iniuria est p martyre orare in ecclesia, cuius nos debemus orationibus commendari, pro aliis autem defunctis oratur. Matt. 5 Luce 16

¶ De officiis sepulturæ

De põpis uero exequiarũ idem Augustinus ita dicit: Pompa funeris, agmina exequiarũ, sumptuosa diligẽtia sepulturæ uiuorũ sunt qualiacũq; solatia, nõ adiutoriũ mortuorũ. Quia si aliquid prodest impio sepultura preciosa, oberit pio uilis uel nulla. Præclaras exequias in cõspectu hoĩum purpurato illi diuiti exhibuit turba famulorũ, sed multo clariores in conspectu domini hulceroso illi pauperi ministerium exhibuit angelorũ: qui eum extulerunt non in marmoreum tumulum, sed in Abraæ gremium. Sit tamen cura mortuos sepeliẽdi, & sepulchra construendi: quia hæc in scripturis sanctis inter bona opa deputata sunt: nec solũ in corporibus patriarcharum aliorumq; sanctorum, sed etiã in ipsius domini corpore qui ista fecerunt, laudati sunt. Impleant ergo homines erga suos officia postremi muneris, & sui humani lenimenta mæroris. Verum illa quæ adiuuant spiritus defunctorum, scilicet oblationes, orationes, multo obseruantius procurent. Aug⁹. li. i de Ciuitate dei, ca. 12. & in li. de cura p mortuis gerẽda, c. 2. Luce 16 Gen. 23 Luc. 23

¶ De duobus æque bonis, quorum alter plura post mortẽ habet auxilia.

Solet moueri quæstio de duobus, uno diuite, altero paupere: pariter, sed mediocriter bonis: qui prædictis suffragiis indigent, & meruerunt pariter post mortem iuuari: pro altero uero, id est, pro diuite, speciales & communes fiunt orationes, multæq; elemosynarum largitiones: pro paupere uero non fiunt nisi communes largitiones & orationes: Quæritur ergo, an tm̃ iuuetur pauper paucioribus subsidiis, quantum diues amplioribus. Si nõ pariter iuuatur: non ei redditur secũdum merita. Meruit enim pariter iuuari, quia pariter boni extiterũt. Si uero tantum suffragii consequitur pauper quantum diues, quid contulerũt diuiti illa specialiter p ea facta? Sane dici põt, nõ ei magis ualuisse gñralia & specialia, q̃ paupi sola gñralia suffragia: & tñ profuerũt diuiti specialia, nõ qdẽ ad aliud uel maius aliquid, sed ad idem ad quod generalia, ut ex pluribus & diuersis causis unum perciperetur emolumẽtum. Potest tamen dici aliter, illa plura subsidia contulisse diuiti celeriorem absolutionem, non plenioreṁ. Responsio a r, Cer. 3 [?]

¶ Quibus suffragiis iuuabuntur mediocriter boni, qui in fine inuenientur.

Sed iterum quæritur de aliquo mediocriter bono, qui talibus indigẽs suffragiis, in ipso consummationis seculi articulo cum reliquis migrabit, si saluus fuerit cũ pro eo non offertur ulterius sacrificium uel oratio uel elemosyna, nec habebat tantæ perfectionis merita, q̃ his suffragiis non egerent. Nunquid ergo saluabitur? Estimo eum quasi per ignem transeuntem saluari meritis & intercessionibus cœlestis ecclesiæ, quæ pro fidelibus semper intercedit uoto & merito donec impleatur Christus.

¶ Quomodo sancti glorificati audiunt preces supplicantium, & quomodo intercedunt pro nobis ad dominum.

Sed forte quæris nunquid præces supplicantium sancti audiunt, & uota postulantium in eorum notitiam puenlunt? Non est incredibile, animas sanctorum quæ in abscondito faciei dei ueri luminis illustratione lætantur, in ipsius contemplatione ea quæ foris aguntur, intelligere, quantum uel illis ad gaudium, uel nobis ad auxilium pertinet. Sicut enim angelis, ita & sanctis qui deo assistunt, petitiones nr̃æ innotescunt in uerbo dei quod cõtẽplant. Vñ & dicuntur angeli & orões & uota nostra offerre deo, nõ quia eũ doceãt, sed quia eius uolũtatẽ sup eis cõsulũt. Vñ Aug. Angelis q sunt apud deũ, innotescũt petitiões nostræ: ut quodammodo eas offerat deo, & de his consulant: & quod deo iubẽte implẽdũ esse cognouerint

uerint, hoc nobis euidēter uel latēter reportēt. Vñ & angel⁹ hoībus ait: Cū oraretis, orōnē uestrā obtuli deo. Ad oīa qdē sciēda sufficit deo sua pfectio: habet tñ nuncios. i. angelos, non q ei q̄ nescit annūciēt (nō em̄ sunt ulla q̄ nesciat) sed bonū eorꝝ est, de opibus suis ei⁹ cōsulere ueritatē: & hoc ē q̄ dicitur nōnulla nūciare, nō ut ipse ab eis discat, sed ut ab eo ipsi discāt p uerbū ei⁹ sine corporali sono. Nūciāt etiā q̄d uoluerit, ab eo missi ad q̄s uoluerit, totū ab illo p illud uerbū eius audiētes. i. in eius ueritate inuenientes, qd sibi faciendū, qd quibus & qñ nūciādū sit. Nā & nos orātes eū nō, eū docemus: quia nouit, ut ait uerbū eius, pater uř, qd uobis necessariū sit priusquā petatis ab eo. Nec ista ex parte cognouit, sed futura oīa tēporalia, atq; in eis etiā qd & qñ ab illo petituri fueram⁹: & q̄s & de qb⁹ rebus uel exauditur⁹, uel nō exauditurus esset, sine initio añ p̄sciuit. Non ergo dicit angel⁹ orōnes nostras offerre deo, quasi deus tūc nouerit qd uelim⁹ & quo indigeam⁹: q̄ oīa antequā fiant, sicut & postquā facta sunt nouit: sed qa necesse habet rōnalis creatura tēporales causas ad æternā ueritatē referre, siue petēdo qd erga se fiat, siue cōsulēdo qd faciat.

¶ Quod dictum est de angelis, attribuit sanctis animabus. Si aūt angeli a deo per uerbū eius discunt petitiones nostras, & quid de his implēdum sit, & quid nō: cur nō credam⁹ & aīas scōrū dei faciē cōtēplātiū, in eius ueritate intelligere pces horum, & quæ implēdæ sint uel nō? Inde est q̄ deus dicitur exaudire p̄ces quorūdā, nō solū qñ effectui mancipat, sed etiā qñ innotescit curiæ angelorꝝ & sanctarꝝ animarꝝ, quid inde futurꝝ sit uel nō: & quod cognoscūt in dei uolūtate esse, uolūt & ipsi. Adeo em̄ supnæ uolūtati addicti sunt, ut nihil p̄ter ei⁹ uoluntatem queant uelle. Intercedunt ergo ad deū p nobis sancti, & merito, dū illorꝝ merita suffragātur nobis: & affectu, dū uota nostra cupiūt impleri: quod tñ nō faciunt, nisi in uoluntate dei implenda didicerint. Oramus ergo ut intercedāt p nobis. i. ut merita eorum nobis suffragentur, & ut ipsi uelint bonū nostrū: quia eis uolētibus deus uult, & ita fiet. Ex p̄missis constat, quod cū quibusdam misericordius agit deus quā eorū peccata meruerint scilicet cum mediocriter malis qui suffragijs ecclesiæ iuuantur.

SVMMA DISTINCTIONIS. XLV.

POstquam præcedenti distinctione tractauit Magister de generali resurrectione & resurgentium retributione, hic tractatur de eorūdem receptaculis uarijs ac distinctis, & qualiter quibusdam valeat subueniri, & quibus, & quibus non. Quo circa aliqua interponit de officijs sepulturæ, mouetq; quæstionem quam etiam soluit, de duobus mediocriter bonis, & iterum quærit de quocū q̄ mediocriter bono in fine seculi morituro, post cuius obitum non fient suffragia qualiter illi subuenietur. Vltimo pandit quæ & quot sint ista suffragia in communi.

QVAESTIO. I.

HIc quæritur, quae et quod sint receptacula animarum post hanc vitam, et de distinctione eorum. ¶ Videtur quod non conuenit eis habere receptacula post hanc uitam. Primo, quia vnicuiq; competit recipi ac locari in loco, suæ naturæ proportionato ac suæ congruo dignitati. Sed animæ cum sint spūales essentiæ, digniores sunt omni corporea re, omniq; loco corporali, ergo nō cōuenit eis recipi ac manere nisi extra mundum sensibilē. Videtur quoq; quod non statim recipiantur. Nā sicut peccauerunt, ita sunt remunerandæ. Non autem peccauerūt nisi in corpore, ergo nō præmiandæ nisi in corpore. Quæritur quoq;, an ante diem iudicij egredi q̄ant habitacula sua. Videtur q̄ nō, q̄m deus uult vt in fide uiuamus, atq; in spe ambulemus. Si aūt apparēt nobis defuncti, haberemus scientialem certitudinem de futuris, sicq; merito fidei priuaremur, quoniam fides habet meritum, cui humana ratio non præbet experimētum, secundū Gregoriū, q iterꝝ ptestatur: Quod videri potest, melius dicitur sciri quam credi.

¶ In oppositum sunt quæ habentur in litera.

Circa hæc scribit Thomas. Quamuis spūtuales substantiæ secundū esse suū nō dependent a corpore, corporalia tñ per spiritualia desup gubernant, ideo inter ea cōuenientia & congruentia quædam est, ita quod dignioribus & spiritualibus præstantiora loca deputantur. Sicq; animabus post hanc uitā certa loca aptantur, iuxta exigētiā meritorꝝ aut demeritorꝝ suorꝝ, & prout magis accedūt p uitæ synceritatē ad summū increatūq; spiritū, cui p habitaculo cœlū empyriū appropriatur, q̄uis ipse nullo loco claudat. Itaq; inť incorporalia & corporalia ē cōueniētia, similitudo & pportio aliq̄litatiōis & adaptationis. Vnde & deus sol iustitiæ appellatur. Deniq; sicut in corporibus est leuitas qua sursum mouentur, & grauitas q̄ feruntur deorsum tanq̄ ad naturalia loca, ita in animabus sunt merita & demerita, per quæ ad gaudia aut tormenta tanq̄ ad actuū suorꝝ fines ac p̄mia pducuntur. Hinc animæ mox ut corporibus exuuntur, congruā retributionē adipiscantur, tñ finalē beatitudinē interdum non protinus consequuntur propter reatum p̄cedentiū delictorꝝ, a quibus dum fuerint expurgatæ, ad habitaculū pertingunt cœleste. Quæ autem in mortali peccato decedunt, protinus in infernū merguntur. Quę uero perfecte & sancte vixerit, euolant & in cœlo recipiuntur empyreo. Hæc est fides catholica, & ecclesię sanctæ doctrina, & attestātur autoritates scripturæ canonicæ, ac patrum sanctorum, ideo contrarium dicere est hæreticum.

¶ Præterea aliquem exire de inferno aut paradiso intelligi potest dupliciter. Primo sic quod de cætero illuc non redeat. & sic nullus per finalem sententiam paradiso aut inferno adiudicatus, vnquam inde egreditur. Secundo, de egressione ad tempus. Et sic distinguendum est, quid illis conueniat secundum legem naturæ, & quid secundum ordinem diuinę prouidentiæ

tiæ: qa ut Augustinus detestatur libro de cura agenda ꝓ mortuis, Alij sunt humanarũ limites rerũ, alia diuinarũ singna virtutum. Alia sunt q̃ naturaliter, alia q̃ mirabiliter fiunt. Itaq; secundum naturalem cursum aĩæ separatæ, ac congruis seu debitis receptaculis deputatæ, à conuersatione uiuentiũ in seculo isto penitus segregantur. Non enim secundum cursum naturæ homines in carne mortali viuentes, substantijs separatis immediate iũgunt, cũ omnis eorũ cognitio oriatur a sensu, nec ꝓpter aliud e suis receptaculis eis egredi conueniret, nisi vt rebus & actibus hic conuersantium interessent. Secundum dispositionē uero ꝓuidentiæ dei, interdũ a suis receptaculis exeunte hominibus præsentantur vt Augustinus in libro profert prætacto de Felice martyre, qui ciuibus Nolanis visibiliter apparuit, cum a Barbaris obsiderētur, quod & de damnatis etiam credi potest, quod ad eruditionem hominum ac terrorem sinuntur interdũ exire & apparere. Et in purgatorio positi, ad petenda suffragia aliquando sic apparent, vt in libris Dialogorum per multa exempla probat Gregorius. Verum hoc interest inter sanctos & damnatos, quod sancti ad libitum suum hoc facere possunt, non autem damnati. Quēadmodũ aũt sancti in carne viuētes, per q̃dã dona gratiæ gratis date prodigia atq; miracula operantur, quod alij neq̃unt: ita conueniēs est, ut uirtute gloriæ detur eis potestas qua ualeant uiuentibus mirabiliter apparere, loqui, & aliqua insinuare, quod nequeunt alij nisi permissi. Augustinus tamen libro præallegato effatur: Si rebus viuentium vterentur animæ mortuorum vt de alijs taceam, meipsum pia mater nulla nocte desereret, quę me terra mariq; sequuta est. Sed vt ibi ex sequētibus patet, hoc Augustinus secundum communem loquutus est cursum, nec sequitur, si mortui possunt dum uolunt viuentibus apparere, quod passim hoc faciant, quoniam separati a carne, aut omnino conformantur uolũtati diuinæ, ita vt nec uelint nec ualeant nisi quod illi congruere intuentur: aut ita sunt pœnis oppressi, vt magis doleant de suis miserijs quam cupiant apparere hominibus. Nec putandum quod animæ sanctorum & damnatorum semper personaliter assint ubi apparent. Aliquando enim huiusmodi apparitiones fiunt in somno aut vigilia, operatione bonorum seu malorum spirituum, ad instructionem seu deceptionem uiuentium sicut & uiui homines quandoq; apparent & manifestantur alijs tempore somni & nõ, cõstat quod realiter ibi sint. Hæc Thomas in Scripto.

¶Insuper de multiplici limbo loquens: Animæ, inquit, hominum post mortem ad requiem pertingere nequeunt, nisi fidei merito cuius primum exēplũ in Abraam hominibus est monstratum, qui se primo a cætu infidelium segregauit, ac speciale fidei signum, videlicet circũscisionem accepit. Hinc requies q̃ hominibus post mortem confertur, sinus Abrahæ appellat̃. Animæ autem sanctorum post mortem non omni tempore eandem requiem sortiuntur, quia post Christi passionem sortiti sunt plenam beatificæ fruitionis quietē. Ante uero habeant quietem ꝑ immunitatem a pœna, nõ adeptionem ultimi finis. Hinc status sanctorum ante aduentũ Christi pot est considerari quantum ad id quod habebat de requie, sicq; sinus Abrahæ nuncupatur: & quantum ad id quod deerat eis de requie, & sic dicitur limbꝰ inferni. Limibus ergo inferni, & sinꝰ Abrahæ. ante Christi aduentũ fuerũt vnũ per accidens. Vñ post Christi aduentum diuersi sunt, quæ enim per accidens vnum sunt, possunt ab inuicem separari. Constat quoq; ex his quod habitudo sanctorum in patria, nunc aliter dicit̃ sinus Abraæ q̃ olim q̃es sanctorum in loco illo inferni, q̃m̃ sinus iste plenã requiē habet, ille uero carentiam beatæ visionis hebuit sibi annexam.

¶Preterea si q̃ratur, an limbus inferni sit idē quod infernus dominatorum. Dicēdum quod receptacula animarum post mortem dupliciter distinguuntur. Primo secundũ situm locorum. Secundo, penes qualitatem eorum, prout animæ in aliquibus locis recipiunt pœnas aut præmia. Si ergo considerentur limbus patrũ & infernus secundum hãc locorũ q̃litatē, distinguuntur: tum q̃m̃ in inferno est pœna sensibilis quæ non fuit in limbo: tũ, q̃a pena inferni æterna est, patres vero in limbo tēporaliter tenebantur. Si uero considerentur penes situ loci, ꝓbabile est q̃d idē locus aut q̃si continuus sit limbus & infernus, ita tñ, ꝙ quidã supior pars inferni, limbus patrum dicatur. Existētes etm̃ in inferno, secundũ diuersitatē culparũ diuersitatē recipiunt tormentorũ. idcirco grauiorbꝰ irretiti excessibꝰ in obscuriora & ꝓfũdiora loca trudũtur, ideo patres sancti in q̃bꝰ minimũ fuit de culpa, & ꝓ solo reatu originalis peccati detinebant̃ ibidem, altiorē locũ habebant. Quod uero Iob dixit, In profundissimũ inferni descendēt omnia mea, exponitur nõ de loco dãnatorũ, sed de limbo patrũ, q ꝓfundissimus dicitur nõ respectu locorũ pœnaliũ, sed cõparatione locorũ q includũtur in ipso, vel eo sunt supiores.

¶Porro dũ q̃ritur an limbus patrũ & limbus puerorũ sint idē. Dicendũ ꝙ nõ, sed differunt, secundum q̃litatē pœnæ ac præmij. In patribus nanq; fuit spes certa salutis, lumen fidei & gratiæ fulgor, q̃rũ nullũ inest pueris illis in limbo. Sed q̃ ad sitũ, fuit limbus patrum altior limbo paruulorũ, Et si obijciatur: ꝙ vtriq; ꝓ solo originali detinebantur ibidē dicendũ ꝙ hoc diuersimode fuit, quia in patribus originalis culpa fuit expiata. secundũ quod fuit infectiua personæ, remanebat tñ impedimentũ gloriæ ex parte naturæ, ꝓ q̃ nõdũ fuit plenariæ satisfactũ. In pueris autem est impedimentum ex parte personæ & naturæ. ideo patribus & pueris diuersa receptacula assignantur.

¶Amplius, ad q̃stionē de distinctione receptaculorũ dicēdũ, ꝙ receptacula animarũ distingunt̃ secũdũ diuersos status earũ. Anima quippe corpori iuncta, statũ habet merendi. Exuta vero, statũ habet recipiendi quod meruit. ergo post mortē est vel in statu recipiendi finale p̃miũ, uel in statu q̃ impeditur ab illo. Si primum, hoc est dupliciter: vel quantũ ad bonũ, & sic est paradisus cœlestis: vel quantũ ad malũ, & sic ratiõe actualis peccati est infernus. ratione autem originalis peccati est limbus puerorum. Si demũ est in statu quo impedit̃ a receptione salutis, vel hoc est propter defectum personæ, & sic est purgatoriũ in quo animæ detinentur, ne statim beatitudinem consequantur: uel propter defectum naturæ, & ita est limbus patrũ, in q̃ sancti detinebant̃ ꝓpter reatũ naturæ quem ex originali peccato incurrit, à quo non poterat expiari nisi per Christum.

¶Aer vero caliginosus non computatur inter receptacula ista, quia non deputatur dæmonibus nisi ratione officij eorum circa nos, non pro retributione meritorum, imo sic ignis inferni deputatus est eis primo, Nec obstat prædictis quod animæ quædam in specialibus locis extra præfata receptacula puniuntur. Non em̃ est hoc, q̃d loca illa sint propria loca pœnarum, sed hoc fit ad nostram instructionem, vt pœnas earum cernēdo compungamur, atq; a vitijs retrahamur, & oremus pro ipsis. Hæc idem ibidem.

¶Concor

¶Concordat Petrus in omnibus: Incorporales, dicens, substantiæ, quamuis locis non circunscribantur, locis tamen diffiniuntur. Hinc attribuitur eis locus seu receptaculum, non circūscriptiuus, sed diffinitiuus & distinctiuus. Est quippe in eis duo reperire, puta substantiam & statum, qui determinatur per operationem. Et quamuis secundum earum substantiam omnis locus sit eis indifferens, statui tamen & operationi earum magis conuenit locus vnus quam alius. Ideo secundum diuersos suos status diuersa eis receptacula assignantur, Hæc Petrus.

Petrus.

¶Idem Richardus, qui dicit receptacula esse quatuor, quorum infimum est infernus damnatorum, deinde Limbus puerorum, tertio purgatorium, quarto Limbus sanctorum patrum, in quo nullus est modo. Dicit quoque animam recedentem a corpore, cum solo veniali descendere in infernum damnatorum, æternaliterq; puniri pœna damni & pœna sensus: quia quod veniali peccato infligitur pœna temporalis, est per accidens, inquantum coniunctum est charitati. Thomas vero dicit impossibile esse, aliquē decedere de hac vita cū originali & solo veniali. Fatetur tamen, si quis ita decederet, quod æternaliter puniretur. De hoc dictum est plenius supra de purgatorio in hoc quarto, & super secundum, vbi de hoc diuersæ opiniones sunt recitatæ. Hæc receptacula deputata sunt animabus de lege communi. Receptacula vero deputata aliquibus animabus ex lege speciali, indeterminata sunt quo ad nos, nam aliquę puniuntur & purgantur in locis in quibus peccauerunt, aliæ alibi vt in libro Dialogorum narratur. Et quamuis quidam dixerunt nullas animas per naturam posse de receptaculis suis exire, quia moueri localiter est corporalium rerū, tamen quoniā iste articulus a domino Stephano Parrhisien. episcopo, & vniuersitate Parrhisien. damnatus est, vtpote animam humanam per naturam non posse moueri de loco ad locū, nec se posse mouere de vbi ad vbi id eo dicendum quod de locis suis possent exire naturali virtute, nisi diuinitus seu superiori virtute prohiberentur, sed de lege communi prohibentur tam existentes in purgatorio ante completam purgationē, quam existentes in inferno ante generale iudicium. Quod vero aliquando exeunt & apparent, est ex speciali permissione & causa. Quæ autem in cœlo sunt, exire non volunt ante corporum resumptionem, nisi videant deo hoc complacere speciali ex ratione, secundum quod aliqui dicūt quod in assumptione beatissimæ virginis omnes in ei⁹ occursum propter ipsius reuerentiam descenderunt, & simul cum ea ascendernut.

Richard⁹.

Gregori⁹.

Stephan⁹ eps Parrisiensis.

Assumptio Mariæ occursu sanctorū honorata.

¶Porro si quæras, an receptacula aliquo modo augeant gaudia animarum sanctorum. Dicendum, quod quamuis locus secundum se non imprimat nec influat animæ, tamen auget accidentale gaudium animæ bonę primo, inquantum anima apprehendit illum locum sibi præparatum ac deputatum a deo Secundo, inquantum in loco illo eminentius bonitas ac maiestas dei resplendent. Tertio, in quantum locus ille ratione suę nobilitatis magis proportionatus est atq; conueniēs animæ. Econtrario receptacula animarum dānatarū eam augent miseriam ac mœrorem quoniam odiunt locum illum ex triplici causa. Prima est, quoniam sciunt locū illum ipsis deputatum a iustitia dei quam odiunt. Secunda, quoniam illius vilitas loci est rememoratiua ac prę sentatiua perpetuæ obligationis earum ad pœnas. Tertia, quia est contentiuus ignis quo affliguntur. Receptaculum etiam animarum q purgantur, aliquo modo auget afflictionem ipsarum, non quia odiant locum illū voluntate deliberatiua, cum in charitate consistāt, & sciant locum illum eis deputatum ad tempus a iustitia diuina, quam diligunt: sed quoniam naturali voluntatis motu refugiūt ipsum, sub ratione qua repręsentat obligationem earum ad pœnam temporalem, & quoniam continet ignem quo affliguntur. Hæc Richardus.

¶Amplius Bonauentura circa præhabita. Triplex, ait fuit status. Primus iustæ retributionis, secundus gestæ expectationis, tertius purgationis salubris. Anima nanq; exuta a corpore, dupliciter potuit impedire a retributione beata. Primo, quoniam ianua regni nondū fuit aperta. Secundo, quoniam ipsa nondum fuit plene purgata. Statui igitur retributionis correspondet locus proprius & receptaculū determinatū in se, & q̄tū ad nos, vtpote cœlū empyreū q̄ ad electos, & infern⁹ quātum ad reprobos. Statui vero quietæ expectationis, correspondet locus determinatus in se nō quantum ad nos: quia non scimus pro certo ex scripturis, vbi sit Limbus patrum, Statui demum purgationis correspondet locus indeterminatus in se & quo ad nos, quia omnes in loco purgantur eodem. Vel sic & melius. Animæ habent receptacula vel secundum merita bona, & ita est paradisus cœlestis, aut secundum peccata, & ita triplex distinguitur locus secundum triplex genus peccati, ita quod veniali deputatur purgatorium, mortali infernus, originali Limbus, qui tamen duplex fuerat, sc; patrum & paruulorum, secundum quod pro originali diuersi diuersimode impediebantur a gloria, sicut p̄habitū est,

Quest(a) Bonauent.

¶Deniq; receptacula aliquibus dantur secundū dei consilium & causas superiores, aliquibus secundum dei sententiam & causas inferiores, & isti secundi mutatione diuinæ sententiæ ad preces sanctorum, possunt de suis receptaculis reuocari etiam finaliter, ita quod mutāt locū & statū queadmodū in mortali pctō defūcti, nōnulli sunt ad vitam hanc reuocati, contritionem & salutem sortiti. Primi autem nunquam exibunt finaliter, hoc est non redituri, sed ad tēpus, sicut in die iudicij plenā mercedem sumpturi, vel interim permissione diuina ad insinuandum vel agendum circa nos aliquid Hæc Bona.

Receptacula exutiū animarum.

¶De his Albertus: Receptacula, asserit, animarum aut sunt terminus, aut via. Si terminus, sic sunt duo, puta infernus quantum ad demerita, & regnum cœlorum q̄tum ad merita. Terminus vero secundum demeritū seu infernus, est duplex, vnus secundum demeritum proprium, qui est infernus inferior damnatorum: Alter secundum meritum alienum contractum pariter cum natura, qui est Limbus puerorum. Si autem receptaculum sit via, aut hoc est ex defectu proprij meriti, aut ex defectu solutionis precij, quia hæc duo ad satisfactionem requirūtur perfectam. Si primo modo, sic est purgatoriū, si secundo modo, ita est Limbus patrum sanctorum ante Christi aduentum Hæc Albertus.

Albertus.

QVAESTIO. II.

PRæterea quærendum, an suffragijs viuentium valeant adiuuari defūcti, et quę et quot sint gña suffragiorum huiusmodi. An etiam prosint omnibus mortuis, seu quibus et quibus non atq; a quibus ac qualiquis exhiberi ac fieri possint et debeant. ¶Videtur quod suffragia non prosint defunctis, quia. (vt ait Apostolus vnusquisq; recipiet secundum suum laborem. Et rursus: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi vt recipiat vnusquisq; propria corporis prout gessit. Deus quoque nullum malum deserit impuni

, Corint. 2, Cor. 4. Job. 14

punitū, & psalmista testatur: Quia tu reddes unicuiq; secundum opera sua, quod & in Apocalypsi dominus loquitur: Ecce inquiens, uenio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuiq; secundum opera sua. Iterum post hanc uitam non est locus nec tempus merendi aut demerendi.

Psalm. 61 Apoc. 22

¶In contrarium est autoritas & obseruantia sanctę ecclesiæ, & q; 2. libro Machabęorū habetur: Sancta & salubris cogitatio, pro defunctis exorare &c. Ad q; etiam adducuntur autoritates in litera, & cōsonat ratio, quia in purgatorio positi, sunt uiatoribus per charitatem uniti, pertinentq; ad mysticum corpus Christi, & nondum peruenerunt ad gloriam, ergo dicere possunt: Particeps ego sum omnium timentium te.

2. Mac. 12 Psalm. 118 Albertus.

¶Circa hæc scribit Albertus: Absq; omni ambiguitate credendum est & tenendum, quod meritum unius ualet & prosit alteri: quia ad hoc spectat ille articulus fidei, sanctorum communionem. Christus quoq; pro omnibus satisfecit, & in humano iudicio unus satisfacit, orat & exauditur pro alio, & tanta est uis charitatis, tanta fidelium per charitatem connexio, ut opera & merita nostra dicantur non solum quæ ipsimet facimus, sed etiam quæ alij, qui per charitatem unū nobiscum sunt, pro nobis efficiunt.

Questio.

¶Verum ex his sequi uidetur, quod suffragia non prosint decedentibus in pctō mortali. Quæritur ergo an prosint etiā illis. Dicendum quia (ut mihi uidetur, cum in inferno duplex sit pœna, uidelicet sensus & uermis conscientiæ, quantum ad pœnam sensus, nihil omnino suffragia prosunt damnatis. Vermis autem conscientiæ remordet de tribus, uidelicet de omissis bonis, & commissis malis, & quia nec dignus habitus est ipse damnatus, ut saltem ab alio aliquid boni fiat pro ipso. Quantū ad duo prima nō, mitigatur uermis: sed potest quantum ad tertium, mitigari. Dum enim fit bonum pro eo dicere neq; quod dignus habitus non sit, ut pro eo quis faciat quippiam boni, Quamuis ergo in inferno nō sit misericordia liberās est tñ ibi misericordia aliquo modo relaxans, q̄ & citra condignum puniuntur, sed de his infra magis dicetur. At uero patribus sanctis in limbo non profuerunt, qa iā erāt ab omī ꝓpria actualiq; culpa plene purgati: & satisfecerunt in omnibus quæ ab homine fieri poterant: tenebanturq; ibi qm̄ nondū fuit solutum præciū pro originali, qd' solus Christus soluere poterat, Conformiter paruulis in originali defunctis non profuerūt nec ꝓsunt, qm̄ non sunt gratiæ susceptiui, nec in uia & statu merendi. Pctm̄ aūt sine gratiæ infusione non dimittitur, Similiter nō ꝓsunt beatis, quia non indigēt, suntq; confirmati in gratia, nec crescere possunt in præmio substantiali, neq; in proprio merito. Inter suffragia q̄q; potissime suffragatur defunctis oblatio sacrificij salutaris, deinde orationes & eleemosynæ, ieiunia, peregrinationes. &c. Magister eñ nō ponit omnia, sed principalia suffragiorum genera.

Peccatum non dimittitur sine gratiæ infusione.

Suffragia quib⁹ iuuantur defuncti fideles.

Questio.

¶Præterea si quæratur, an suffragia facta p malos, succurrant & ualeāt. Dicendū, q; quāuis suffragiū exequutiue sit uiui. i. à uiuente exhibitū, est tñ opus mortui tanq̄ causæ inductiuæ, ideo puto q; scd'm charitatē mortui informatur ac ualet. Vnde & si fiat ab eo q non est in charitate & grā, attamē ꝓdest, sed melius esset ac magis ꝓdesset, si fieret ab existente in charitate Et quamuis deus non audiat pctōres ꝓ seipsis, audit tñ pro alijs à quibus inducuntur ad orādum pro illis, quantum ad istū effectū q̄ pœna aliq̄ mō minuit. Nec obstat qd' ait Gregorius. Qñ is qui displicet, mittitur ad orādū, anim⁹ iudicis ad deteriora ꝓuocat. Loqt eñ Grego. in casu q̄ quis ex cōfidētia ꝓprij meriti orat pro alijs, & non quasi instrumētum inductum ac motum ab illis. Quæritur item, quæ suffragia plus ualeāt, propria. i. specialia, uel generalia. Respoudendum qd' cum suffragia fiant per modum sacrificationis ꝓ peccato, & peccata sint propria ei q peccat, magis (ut mihi apparet) ualent sacrificia propria & specialia. Hinc Magister ait in litera, quod citius liberatur ꝓ quo multa specialia fiunt. Hæc Albertus.

Iohan. 9 Gregorius.

Questio.

¶De his Thomas diffusius loquens: Actus, inquit, noster potest ad duo ualere. Primo, ad statum aliquē acquirēdum, sicut per opus meritorium homo acquirit beatitudinis statum. Secundo, ad aliquid consequēs statum ipsum, sicut homo per actum bonum meretur præmium accidētale, dimissionem vel pœnæ, & ad utrūq; potest actus noster ualere dupliciter, Primo per uiam meriti, secundo per uiam orationis: quæ differunt, quoniam meritum innititur iustitiæ, oratio uero liberalitati pietatiq; dantis. Dicendum ergo qd' opus unius alteri nullo modo potest ualere per modum meriti ad statum consequēdum, ut scilicet ex his quæ ego facio, alius mereatur uitam ęternā, quia sors gloriæ redditur secundum mensurā recipientis. Vnusquisq; autem ex actu suo, non ex alieno disponitur, & loquor de dispositione dignitatis, ad prēmium. Per uiam uero orationis etiam quantum ad statum consequendum, opus unius alteri adhuc uiatori ualere pōt, sicut quod unus homo impetrat alteri gratiā primā. Nempe cum impetratio gratiæ sit secundum liberalitatem dei qui oratur, ideo ad omnia illa se potest impetratio orationis extendere, quæ diuinæ potestati subsunt ordinate: sed quantum ad aliquid quod est consequens uel accessorium ad statum, opus uni⁹ potest ualere alteri non solum per uiam oratiōis, sed etiam meriti, & hoc dupliciter. Primo, per concomitātiā in radice operis, quæ est charitas in operibus meritorijs, & eodem modo omnes qui sibi inuicem charitate nectuntur, aliquod emolimentū ex mutuis opibus consequuntur: attamen secundum mēsurā stat⁹ uniuscuiusq;, quia in patria unusquisq; de bonis gaudebit alterius. idcirco articulus fidei est sanctorū communio. Secundo ex intentione facientis, qui aliq̄ opa ad hoc facit ut alijs prosint: sicq; opera illa aliquo modo fiunt eorum pro quibus fiunt, quasi eis à faciente collata: sic possunt eis ualere ad satisfactiōis cōplemētum, uel ad aliquid tale quod statum nō importat. Veruntamen laus non datur nec exhibetur alicui, nisi secundum ordinem eius ad actum, propter quod laus est ad aliquid, ut primo dicitur Ethicorū. Cūq; ex actu alterius nullus ostendatur aut efficiatur bene uel male dispositus ad aliquid, hinc nullus laudatur ex operibus alterius nisi per accidens, inquantum ipse est aliq̄ modo causa eorum, impensando consilium uel auxilium &c. Opus autem est meritorium alicui non solū considerata eius dispositione, sed etiam quantum ad aliquid cōsequēs dispositionē uel statū, ut dictum est.

Thomas.

Philoso.

¶Insuper ad quęstionem hanc, utrum mortui possint iuuari operibus suffragijsq; uiuorum: dicendum q; charitas, q̄ est uinculū uniens mēbra ecclesiæ, ad uiuos ac mortuos in charitate defunctos, extendit se: ideo oīo uiuentiū ꝓ ipsis dirigi pōt. Nā & suffragia uiuorū mortuis possunt ꝓdesse dupliciter, utpote p charitatis unionē, & p intentionē, sed neq̄unt ipsis ualere ita, ut stat⁹ ipsorū mutet de cōdēnatione, seu absoluta mise-

Questio.

Suffragia viuorū defunctis ꝓsunt bifariam.

miseria ad felicitatem, seu ad charitatis & gratiæ impetrationem, sed ad diminutionem pœnæ accelerationẽq; gloriæ. Istud quoq; aliquo modo procedit ex his quæ homo gessit in corpore, quia dum uixit in carne, meruit ut sibi post mortem ita ualerent, quamuis etiã animæ sint in termino constitutæ per mortem, quantum ad hoc quod transmutari nõ possunt quo ad statũ, nec in charitate & gratia crescere, aut sibi ipsis mereri. Sunt tamen aliquo mõ in uia, quia nondum ad patriam sunt perductæ, & retardãtur à gloria, & quo ad hoc, possunt iuuari.

Questio. ¶ Ad quæstionẽ quoq; qua quæritur, utrum suffragia per iniquos facta, mortuis prosint. Dicendum q̃d in suffragijs quæ per iniquos ꝓ mortuis fiunt, duo p̃esant. Primũ est opus operatũ, ut sacrificiũ altaris. Cũq; sacramenta ecclesiæ contine ãt grãm, atq; ex se efficatiam habeant absq; ope operantis, quã efficaciã æqualiter explent per quoscũq; fiãt: ideo q̃tũ ad hoc, suffragia per iniquos facta, prosunt defunctis. Secundum est opus operans & ita est distinguendũ, q̃m operatio peccatoris suffragia facientis, cõsiderari potest dupliciter. Primo, inquãtũ est eius, & sic nequaq̃ põt meritoria esse, nec sibi nec alteri. Secundo, ut est alterius. Et hoc rursus dupliciĩ. Primo, inquãtũ pc̃tõr talis gerit & rep̃sentat personã ecclesiæ. Nam ille dicitur facere, cuius uice seu nomine fit, ut sanctus Diony. 12. Cœlestis hierarchię capitulo protestatur. Et sic rursus suffragia sacerdotis (quãuis iniusti) prosint his pro quibus fiunt. Scd'o, qñ agit ut instrumentũ alterius. Opus enim instrumẽti potius attribuitur principali q̃ instrumentali agenti. Hinc q̃uis ille qui agit ut instrumentum, non sit in statu merendi seu charitate, attamen actio eius põt meritoria esse ratione principalis agentis, sicut dum seruus impius ex mandato boni dñi sui eleemosynã tribuit. Vñ si quis in charitate decedẽs p̃cipiat ꝓ se suffragia fieri, uel ali⁹ p̃cipiat in charitaritate existẽs, suffragia illa q̃uis ꝑ impiũ facta ualẽt defũct: nihilo minus magis ualerẽt, si per bonũ hominem efficerentur, quia sic ex utraq; parte meritoria essent.

S. Diony.

Questio. ¶ Atuero si quærat, an opera suffragiorũ que quis pro alijs agit, prosint ac meritoria sibi sint. Respõdendũ ꝙ opera illa considerari possunt dupliciter. Primo inquãtũ expiatiua sunt pœnæ, seu satisfactoria per modum cuiusdam recõpensationis, quæ in satisfactione attenditur, sicq; opera illa, quæ cõputant̃ q̃si illius pro quo fiũt, ita absoluũt illum à debita pœna, ꝙ ipsum facientẽ à pœna debita non absoluunt proprie quia in tali recompensatione pensat̃ æqualitas iustitiæ, hoc autẽ satisfactoriũ opus ita põt adæquari uni reatui, ꝙ alteri non æquetur. Reatus q̃ppe duorũ excessiuum, satisfactionẽ requirit maiorẽ, quã reatus unius cæteris paribus. Secundo, inquãtũ sunt meritoria uitæ æternæ, quod conuenit operi tali inquãtũ procedit ex charitate: sicq; nõ solũ prodest ei pro quo fit, sed & potius facienti, qui inquantũ operatur ex charitate, meretur grę incremẽtũ in p̃senti, atq; augmentũ gloriæ in futuro.

Questio. ¶ Ad quæstionem demũ qua quæritur, an suffragia ꝓsint dãnatis: dicendũ ꝙ circa damnatos in inferno fuit duplex opinio. Vna dicentiũ ꝙ circa eos fit dupliciter distinguẽdũ. Primo, quãtũ ad tempus, dicente q̃d post diẽ iudicij nullus in inferno existẽs aliq̃ suffragio iuuabitur, & ꝙ ante diẽ iudicij aliq̃ suffragijs ecclię adiuuant̃. Scdo distinguebant de personis in inferno detẽtis, q̃rũ quasdã dixerũt eẽ ualde malas, q̃ scz sine fide & sacramentis ecclię decesserũt, qb⁹ dixerũt suffragia ecclię nõ ꝓdesse, quia nec fide nec operę de ecclia fuerũt. Alij sunt nõ ualde mali, ut fideles q opera de genere bonorꝫ egerunt, & tñ in mortali decesserunt peccato, quibus dixerunt suffragia subuenire. Sed circa hoc oriebatur fautoribus huius opinionis dubitatio q̃dã, quia cũ pœnæ inferni sint intensiue finitæ, sequi uidet̃ ꝙ per suffragia possint omnino auferri. Ad ꝙ diuersimode responderunt. Præpositinus etẽm dixit, q̃d intantũ possint multiplicari suffragia pro defunctis, q̃d à tota pœna redderẽtur immunes, nõ simpliciter, sed usq; ad diẽ iudicij, quia tunc resumptis corporibus in infernũ sine spe ueniæ retruderẽtur. Verũ ista opinio uidetur diuinæ prouidentiæ repugnare, q̃ in rebus nihil inordinatũ relinquit. Culpa aũt ordinari non põt nisi per pœnã, ideo pœna non potest auferri, nisi culpa prius expietur. Cũq; culpa continue maneat in dãnatis, eorꝫ pœna nequaq̃ interrũpetur. Ideo Porretani inuenerunt aliũ modũ, dicentes q̃d in diminutiõe pœnarꝫ inferni per suffragia ecclesiæ ꝓceditur sicut in diuisione continui, q̃d quãuis finitũ sit, tñ in semper diuisibilia diuiditur, qñ diuisio fit non per partes eiusdẽ quantitatis, sed eiusdẽ proportionis. Verũ ista solutio multipliciter deficit. Primo, q̃m infinita diuisio continui non uidetur ad quantitatẽ spiritualẽ posse transferri. Secundo, q̃m nulla est ratio, cur secundũ suffragium minus minuat de pœna quã primũ, si sit æqualis ualoris. Tertio, quia pœna non potest diminui, nisi minuatur & culpa. Hinc Antisiodo. dixit, q̃d suffragia prosunt dãnatis nõ per diminutionẽ interruptionẽve pœnæ, sed per confortationem patientis, uelud si hominis graue pondus portantis facies aqua perfundat̃. sic nanq; confortaretur ad melius baiulandũ, quãuis onus in nullo minueretur. Sed contra hoc est, q̃d damnatus magis aut minus grauatur igne iuxta demeritũ suæ culpæ, idcirco cũ culpa maneat immutata, nõ põt leuius ferre pœnã. Prædicta quoq; opinio sanctorꝫ dictis est contraria, nulla autoritate suffulta, & irrationabilis, quia dãnati expertes sunt charitatis, per quã suffragia uiatorꝫ continuantur & cõmunicantur defunctis: et rursus, qa dãnati ad uiæ terminũ peruenerũt, ultimatãq; remunerationẽ sortiti sunt. Verũtñ modus quo aliqui dicunt suffragia posse dãnatis prodesse, inquantũ per ea subtrahitur dãnatis doloris cuiusdã materia q̊ dolerent se ita abiectos, obliuioniq; traditos, ꝙ nemo de eis haberet curã, nisi pro eis suffragia fierẽt, illa rationabilior posset uideri: tñ nec istud põt esse secundũ legẽ cõmunẽ, quia (ut Augst. in lib. de cura pro mortuis fatetur, q̃d de dãnatis præcipue uerũ est) ibi sunt spiritus defunctorũ, ubi non uident q̃cunq; fiunt in uita ista idcirco ignorant qñ & quæ suffragia fiant pro ipsis, nisi supra cõmunẽ legẽ istud remediũ aliquibus dãnatorꝫ detur & reueletur, q̃d est uerbũ omnino incertũ. Hinc tuti⁹ est, simpliciter dicere q̃d suffragia non prosunt dãnatis, nec ecclesia ꝓ eis orare intendit, ut patet ex introductis. Vñ 6. hiera. capit. ecclesi. diuinus Dionysius loquitur: Sũmus sacerdos ꝓ immũdis non orat, quia in hoc ab ordine auerteretur diuino. Verꝫ his obijci põt, q̃d B Gregor. legitur Traiani animã de inferno suis p̃cib⁹ liberasse. Vñ & Damsce in q̃dã refert sermõe: Grego. Rom. urbis eps, ꝓ Traiano orõnẽ fundẽs, audiuit uocẽ diuinit⁹ sibi dicentẽ, Vocẽ tuã audiui, & Traiano do ueniã, cuius rei testis est Oriens & Occidens. In eodem quoq; sermone commemorat quod in Vitaspatrum habetur, quemadmodũ abbas Macarius inuẽta caluarta in eremo, interrogauit cuius caput fuisset. Respondit, sacerdotis gentilis damnati:

Prepositinus.

Pœnã nõ auferri sine indulgentia culpe. In Porretanos

Antisiod.

Augustini

S. Diony. Obiectio. Gregori⁹. Johan Damascenus

Macarius abbas.

nati, Et addidit, se aliosq; damnatos iuuari oratione Macarij. Item S. Martinus, & alij quidam sancti præcipui, quosdam in idololatria mortuos, & propria manu suspensos aut interemptos, ab inferis eduxisse leguntur. Et respondendum, quod de Traiano probabiliter credi potest, quod præcibus S. Gregorij ad uitã hanc fuerit reuocatus, & gratiam consequutus. Similiter miraculose suscitati q̃rũ multos cõstat fuisse idololatras ac dãnatos, de quibus dici oportet, q̃ nõ fuerũt per diffinitiuam sententiam inferno finaliter deputati, sed secundum præsentia eorum demerita pœnis addicti: secundum causas uero superiores, quibus præuidebantur reuocandi ad uitam, fuit de eis aliter disponendũ, uel dicẽdũ scd̃m quosdã, quod anima Traiani non fuit simpliciter ab inferni supplicijs liberata, sed pœna eius usq; ad diem iudicij fuit suspensa, nec tamen oportet quod tale quid communiter per suffragia fiat, quoniam alia sunt quæ cõmuni lege contingunt, alia quæ speciali priuilegio conceduntur. Deniq; adiutorium q̃ sanctissimus abbas Macharius damnatis impẽdit, nõ fuit diminutio pœne eorum, sed concedebatur eis q̃d seinuicem in flammis ad horam uiderunt, & hoc aliquantulum gaudium nõ uerũ, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod cupiebant, sicut & dæmones gaudere dicuntur, dum homines, pertrahunt ad peccandum, quamuis per hoc eorum pœna nõ minuatur, sicut nec gaudium angelorum minuit per hoc quod nostris malis compati asseruntur. Hæc Tho.

Martinus episcopus

¶Quibus obijci potest, quod in reuelationibus S. Brigidæ recitatur, nullum in inferno consistere, cuius pœna meritis & præcibus dulcissimæ atq; pijssimæ uirginis non minor consistat. Et denuo, quod beatus Augustinus tranctans illud in psalmo: Nunquid inæternum proijcet de⁹, aut non apponet ut complacior sit ad huc relinquit sub dubio, an damnati in pœnis aliquando habeant aliquam interpolationem, quietem seu repausationem ad aliquantulũ tempus. In ittnerario quoq; Sancti Brandini narratur, qualiter infelicissimus ille mercator ac traditor Iudas, certis anni temporibus ac diebus habeat releuamen, attamen libell⁹ ille reputatur apochryphus. Nihilominus in multis apparitionibus inuenitur, quod quidam damnati retulerunt se præcibus gloriosissimę uirginis consequutos extra infernum manere, & per mundum uagari usq; ad diem iudicij. Similiter in legenda gloriosissimi Bartholomæi apostoli scriptum est, quemadmodum angelus sanctus dixit dæmoni, quem monstrauit astantibus: quia complesti præceptum apostoli, conceditur tibi in solitudine esse usq; iudicij diem.

Dio. Car. Aug. sup. psalm. 76 Brãdan.

¶Consequenter Thomas respondens ad hæc, utrum suffragia prosint existentibus in purgatorio, puerisq; in limbo, & beatis in cœlo: Pœna, inquit purgatorij est supplementũ debitæ satisfactionis, ideo indigent adiuuari ibidẽ contenti, & qui auxilij sunt capaces, & de hoc dictũ est plenius supra, distinctiõe 20. ubi de purgatorio agitur. Sed aduertendũ q̃ suffragia ex duobus ualent, puta ex opere operãte & opere operato. Et dico opus operatũ non solũ ecclesiæ sacramẽtum, sed & effectum consequentẽ ex operatione, quẽadmodum ex eleemosynarum largitiõe sequitur pauperum releuamen, & eorum oratio pro defuncto. Similiter op⁹ operãs accipi põt uel ex pte pricipalis uel ex ptexequẽtis. Idcirco q̃ cito moriẽs dispõit ꝑ se suffragia fieri ꝑmiũ suffragiorũ plene cõsequit, etiã añq̃ fiant quãtum ad efficaciã suffragiorũ quã habent ex opere operãte pricipalis agẽtis. Quãtũ uero ad efficatiam suffragiorũ q̃ habent ex opere operante exequẽtis, non consequitur fructũ antequã fient suffragia. Et si contingat ipsum à pœna erui antequã fiant, quantũ ad hoc, fraudabitur fructu suffragiorũ, quod redundabit in eos quorum negligentia id contingit.

Questio.

Suffragiorum duo adminicula.

¶At uero paruuli in limbo tenẽtur, quia nõ sunt in gratia. Cũq; opera uiuorũ mutari non queant statum mortuorũ, præsertim quantũ ad meritũ præmij essentialis aut pœnæ ei contrariæ, suffragia uiuorũ pueris in limbo prodesse non ualent. Rursus, suffragiũ de sui ratione importat quandã auxiliationẽ quã beati nõ indigent. Idcirco dũ dicitur in collectis, sicut sacramenta sanctis tuis ꝑsunt ad gloriã, ita nobis proficiãt ad medelã: non est sic intelligendũ, quod sancti in gloria ꝑficiant quantũ ad se, ex hoc quod eorũ festa recolim⁹, sed q̃m proficit nobis q̃ eorũ gloriã solenniter celebramus: queadmodũ ex hoc quod deũ cognoscimus & laudamus, nil deo, sed nobis gloria crescit & accrescit. Et si obijciatur q̃d gaudiũ est angelis dei super uno peccatore pœnitentiã agẽte, & ipsi angeli gloriosi nostro congratulantur profectui, sicq; augemus & multiplicamus gaudia ciuiũ supernorũ. Dicendũ quod quãuis beati de nostris gaudeant bonis, non tñ sequitur quod multiplicatis nostris operibus bonis, multiplicentur gaudia illorũ formaliter, sed materialiter tantũ, q̃m omnis passio augetur secundũ rationẽ sui obiecti. Ratio aũt gaudendi in sanctis de quibuscũq; gaudẽt, est deus, de quo non possunt magis & minus gaudere, quia sic essentiale eorũ præmiũ uariaretur, quod consistit in hoc, quod gaudent de deo. Vñ ex hoc quod bona multiplicantur, de quibus gaudendi ratio eis est deus, non sequitur quod intensius, sed quod de pluribus gaudeant. Hæc Thomas.

¶In quibus hoc ultimũ uerbum uidetur obscurũ. Nam quamuis beatorũ essentiale præmium consistat in contemplatione increati obiecti ac gaudij principalis atq; inuariabilis, contemplationi illi annexi, respectu cuius obiecti non sunt beatis cogitationes uolubiles, ut infra habetur: attamen accidentale præmiũ eorundem cõsistit in quibusdam bonis creatis ad deum relatis: sicq; etiã bona creata ad deum relata, sunt beatis ratio gloriandi, & tale gaudium suscipit incrementum, sicut de hoc infra dicetur.

¶In præinductis ex Thoma, continentur scripta Petri, Richardi & Argentineñ. de his. Asseritq; Richardus Traianum reuocatum ad uitã hanc & pœnituisse. Q̃d si ita est, mirum quod Traianus resuscitatus non indicauit uiuentibus q̃ sibi acciderãt, nec S. Gregorio grãs egit. Et si dicatur quod ista fecit, unde ꝓbabitur hoc?

¶Porro Bonauentura: In omni, ait, opere dei est misericordia & ueritas. Hinc duo sunt quæ faciunt suffragia ualere defunctis, uidelicet dignitas & necessitas. Iustitia respicit dignitatẽ, & qui in charitate decesserunt, digni sunt ab alijs adiuuare ecclesiæ mẽbris, maxime si ipsi alios adiuuerunt. Misericordia uero considerat necessitatẽ, quę magna est his qui in purgatorio sunt, quoniam grauiter puniũtur, nec ualent iuuare seipsas. Quidam demum generaliter dicunt, quod suffragia ecclesiæ prosunt, siue à bonis siue à malis fiant: quia tã boni quam mali faciunt secundum doctrinã ecclesiæ, faciuntq; pro eo qui est in charitate: & ubi charitas facientis deest, supplet charitas ecclesiæ dictantis ac mortui suscipiẽtis. Sed breuiter, nõ credo q̃d oratio peccatoris mereat aliq̃d apud deũ, nisi solũ dispositiue, quia disponit ad meritũ. Opus uero recipit formã à proximo agẽ

mo agente, quemadmodũ aqua à uasa cõtinẽte, nõ à fõte eῦ. Sicut corona ualorẽ & pulchitudinẽ habꝫ ab auro & gẽmis, nõ ab elementis, ita in proposito. Ideo distinguendum, quia suffragia aut sunt opera sacramentalia ut celebratio missæ: & tunc cum sint opera dei, ratione contenti seu operis operati prosunt, siue à bonis fiant, siue à malis. Aut sunt alia opera, & hoc dupliciter. Aut enim fiunt pure à malis, sicut alquis malus orat uel se affligit pro aliquo, & sic non credo qđ prosint defuncto. Aut fiunt à malis ad imperium alicuius boni de rebus illius, sicut est eleemosyna: uel ad alterius consortium, & duo legunt psalterium, unus existens in charitate, alius non: atq; in alijs operibus, ut dũ dat eleemosyna iusto ut orat pro mortuo. & tunc ualent ratione charitatis boni hominis associati. Hæc Bona. quæ cum dictis ex Tho. uidentur cõcordabilia.

QVAESTIO. III.

Gregori⁹. Iohan Da mascenus

Modo quærendum de numero suffragiorum ecclesiæ, an solum sint tria in genere. ¶ Videẽ qđ non, quia beatus Gregorius annumerat eis quartum, puta ieiunium, in Moralibus loquens: Quatuor modis animæ defunctorum soluuntur, Aut oblationibus sacerdotum, aut eleemosynis amicorũ, aut orationibus, aut cognatorum ieiunijs, Damascenus quoq; in sermone qđam de dormientibus, docet pro defunctis ceras oleũ q; offerri, & cõsimilia quædã.

¶ Circa hæc scribit Bonauen: Valent in subsidium defunctorum sacra oblatio, & cætera nunc expressa.

Bonauen.

Verũtñ aliter ꝓdest sacr̃m altaris uiuẽtib⁹ & aliẽ mortuis. Viuis etenim prodest sub ratione sacramenti & cibi, mortuis sub ratione sacrificij. Nempe inquãtũ sacramentũ, reficit, gratiãq; largitur, & ꝑfectionẽ tribuit manducanti: in q̃tũ uero sacrificiũ, placat deũ. Hostiæ enim placant, Cumq; deus iratus sit nõ affectione, sed pœnæ inflictiõe, ideo hostia salutaris deũ placãdo nõ sedat eius affectionẽ, sed remitti facit pœnæ acerbitatẽ

Quæstio.

Et si quæratur, cur alia sacramenta ita non prosunt post mortẽ: dicendũ quod aliorum sacramẽtorũ dispensatio respicit actum in persona & circa personam, ut patet in baptismo, propter quod baptizari nõ põt nec ungi, nisi qui præsens est. Sacrificiũ uero est actus & oblatio pro persona. Et qm̃ actus in persona reqrit ꝑsonã actu existentem, non aũt actus pro persona: cũ & Christus seipsum obtulerit, nõ solũ pro tunc existẽtibus, imo & ꝓ ꝓteritis ac futuris, hinc sacr̃m istud secundũ quod sacrificiũ, ꝓdest has q uitã hanc finierũt.

Heb. 5

Quæstio.

¶ Sed quæritur, utrum suffragia omnibus æqualiẽ prosint, an potius & amplius ei ꝓ quo fiunt. Dicendũ quod aliqrũ opinio fuit, ut Præpositini, ꝙ suffragia ecclesię siue generaliẽ siue specialiẽ facta, magis prosunt ei qui magis hoc meruit. Et ponit exemplum de cãdela, quę si coram diuitæ accendatur, non solum lucet ei sed etiam alijs, & illi potissime qui acutius uidet. Est itẽ exemplũ de lectione quę tm̃ ualet si legatur omnibus in cõmuni, quantũ si cuilibet in speciali, magisq; ualet assistenti melius intelligenti, q̃uis legatur pro alio. Et si ita est in lumine creato, magis in sacramentis, & si sic est in lectione, magis in oratione. Et si obijcitur cõsuetudo ecclesiæ, respondet: qđ hoc quod ecclesia specialiẽ facit ꝓ uno, & speciali⁹ ꝓ uno q̃ pro alio, nõ est ꝓpẽ hoc ꝙ magis illi ꝓdest, sed qa libẽtius facit hõ pro eo quem specialius diligit, & magis animatur ad faciendum pro eo. Nam si istud constaret simplicibus, non ita libenter facerent ipsa suffragia, Sed istud non credo uerum. quia (ut asserit Augustinus libro de cura agẽda pro mortuis) Oratio ualet in loco sctõ ꝓpẽ

Obiectio.

Bonauen. Augu.

oratiões sanctorum qui orant pro eo, ad cuius tumulum memorantur. i. ipsi sancti inuocantur. Deniq; suffragia sunt ad soluẽdum reatum seu pœnam eius pro quo fiunt. Plus autem est satisfacere pro debito multorum quam unius, atq; facilius satisfit pro debito unius: ideo duo pluribus suffragijs indigent quam unus solus. Idcirco si diuiduntur inter eos, uterq; minus habet. nec est simile de lumine, quia illuminatio totam speciem rei uisæ refert ad oculum. Similiter lectio totam similitudinẽ uocis defert ad aures, sed ita non est in solutione. Quamuis eῦ duo creditores possint simul & æqualiẽ unum aurum uidere, non tamẽ potest æqualiter soluere duobus, ita est in proposito. Hinc de suffragijs est distinguendum, quia aut fiũt in communi, aut in speciali. Si in cõmuni, magis prosunt ei, qui magis meruit ut sibi prodessent, cęteris paribus, quia non tantum dignitas, sed necessitas quoq; consideratur. Si autem in speciali, magis prosunt ei ꝓ quo specialiter fiunt. Deus nanq; acceptat opus secũdum intentionem agentis. Alias etiam non deberet homo specialiter exorare pro parentibus, & pro quibus ad hoc magis tenetur. Itẽ si in uita hac aliquis pro se eleemosynã daret, magis sibi prodesset quam alijs: ergo si ex eius iussione aut ordinatione detur post mortem ipsius, magis proderit ei quam alteri, cum deus sic habeat opus tale, ac si ipsemet mortuus faceret illud. Iterum, dum deus exaudit nos, quodãmodo cõformat se nostræ uoluntati. Idcirco dũ quis habẽs charitatẽ, orat pro aliquo in speciali, deus specialiter exaudit ꝓ illo. Hæc Bonauentura. Thomas

¶ Quibus Thomas concordans: Suffragia, inquit, uiuorum prosunt defunctis secundum quod charitate iunguntur, & ipsi defuncti uiuentibus uniuntur per charitatem, & secundum quod intentio uiuentium refertur ad mortuos, ideo opera illa pręcipue nata sunt mortuis suffragari, quę maxime ad coniunctionẽ pertinent charitatis, uel ad directionem intentionis in alterum. Sacramentum aũt eucharistiæ ad charitatẽ præcipue pertinet, cum sit sacramentum ecclesiasticæ unionis, continens illum quo tota ecclesia counitur & cõsolidatur. Inter charitatis autem effectus, præcipuum est eleemosynarum largitio. Ideo duo ista ex parte charitatis mortuis præcipue suffragantur, sacrificiũ altaris & eleemosyna, sed ex parte intentionis directe in mortuos præcipue ualet oratio, quia oratio ex ꝓpria ratione non solum dicit respectum ad orantem, quemadmodum cætera opera, sed directius ad illum pro quo oratur, ideo tria ista ponuntur qu asi præcipua mortuorum subsidia, tamen quæcunq; alia bona ex charitate exhibita pro defunctis, eis prodesse credẽda sunt. Hinc & ieiunium pro defunctis factũ, potest eis prodesse. Similiter disciplina ratione charitatis & intentionis directe in illos, & ut sunt pœnæ pro culpis, q̃ tamen sua ratione non cõtinent aliquid quod ad charitatem aut directionem intentionis in proximũ spectet, imo hæc sunt eis quasi extrinseca. Ideo Augst. non posuit ieiunium inter suffragia, sed Gregorius. Verum contra hęc obijci potest, qm̃ in diuersis missis est unũ & idem altaris sacrificium. Si ergo sacrificium cõputatur inter suffragia, & non missa, uideẽ qđ mortuis tãtundẽ ualeat q̃cunq; missa, siue sit pro defunctis, siue de spũ sancto, siue de dña, seu de festo occurrẽte: quod uideẽ cõtra cõsuetudinẽ & ordinationem ecclesię, q̃ speciale officiũ missæ ꝓ defunctis instituit & obseruat. Dicendũ ꝙ in officio missæ nõ solũ est sacrificiũ, sed etiã oratiões

Augustinus Gregori⁹. Obiectio.

orationes, ſicq́ officium miſſæ continet duo eorum q̃ Auguſtinus hic ponit, uidelicet ſacrificium & orationem. Itaq; ex parte oblati ſacrificij miſſa æqualiter ualet defuncto de quocunq; dicatur, & hoc eſt præcipium quod fit in miſſa. Ex parte autẽ orationum, magis ꝓdeſt miſſa in q̃ ſunt oratiões ad hoc determinatę. At tamen iſte defectus recompenſari poteſt per maiorẽ deuotionem celebrantis, uel eius qui facit miſſam celebrari, atq; ꝑ interceſſionẽ ſancti, cuius ſuffragium imploratur in miſſa. Oblatio quoq; candelarum & olei poſſunt prodeſſe defuncto, inquantum ſunt eleemoſynæ quędam, Dantur eñ ad cultum eccleſiæ, & ad uſum fidelium & ad diuinæ reuerentiam maieſtatis ponuntur:

Queſtio. Quæritur etiam, an indulgentiæ poſſint defunctis ꝓdeſſe. Ad quod ſupra reſponſum eſt diſtinctione 20.

Queſtio. ¶ Inſuper quæritur, an cultus exequiarum proſit defuncto. Et reſpondendum, quod ſepultura inuenta eſt propter uiuos ac mortuos. Propter uiuos, ne eorũ oculi ex turpitudine cadauerum offendãtur, & ne corporum fœtoribus inficiãtur, & hoc quantum ad corp⁹ Specialiter autem prodeſt etiam uiuis, quia per hoc fides reſurrectionis aſtruitur: Sed & mortuis proſunt, quia uiuentes ſepulcra inſpicientes, memoriam retinent mortuorum, & orant pro ipſis, ac admonentur aduertere ſe eſſe mortales, citoque morituros, ac tali in domo claudendos. Hinc monumentum à memoria nomen accepit. Dicitur nanque monumentum, quoniam admonet mentem, ut dicit Auguſtinus primo de Ciuitate dei, & libro de Cura agenda pro mortuis. Paganorum tamen fuit error, quod ad hoc ſepultura mortuo proſit, quatenus anima eius quietẽ accipiat. Non enim credebant animam poſſe quietem accipere, niſi corpus eius prius ſepulturæ traderetur, ꝙ ridiculoſum eſt credere. Vlterius quoq; ſepultura in loco ſacro mortuis prodeſt, nõ ſolũ ex ope operato, ſed magis ex ope operãte, dũ uel defunctus uel ali⁹ corp⁹ illius in loco ſacrato ſepiliri diſponens, patrocinio alicuius ſancti ipſum committit, cuius precibus per hoc credendus eſt adiuuari, & etiam patrocinio eorum q̃ loco ſancto deſeruiunt, qui pro ſepultis apud ſe frequẽtius ac ſpecialius orant. Illa uero quæ ad ornatum ſepulturæ adhibentur, ut luminaria, panni & huiuſmodi, proſunt uiuis, inquantum ſunt eorum ſolatia. Poſſunt item defunctis prodeſſe nõ per ſe, ſed per accidẽs, inquantũ ex taliũ inſpectioue homines excitantur ad compatiendum & ad orandum pro ipſis, uel inq̃tum ex ſumptibus ſepulturæ pauperes accipiunt fructũ, uel eccleſia decorat̃. Deniq; antiqui ſancti pr̃es de ſuis tumulãdis corporibus curauerunt, ut oſtenderẽt corpora mortuorũ ad dei ꝓuidẽtiã ꝑtingere, & ꝓpter reſurrectiõis fidẽ aſtruẽdã. Vñ in terra ꝓmiſſioins ſepiliri uolebãt, ubi Chriſtũ naſciturũ & reſurrecturũ credebãt cuius reſurrectio nr̃ę reſurrectiõis eſt cauſa. Hinc in q̊dã ſermõe de dormiẽtibus Damaſ. inducit ſancti Athã

Io. Dam. naſij uerba dicẽtis: Quamuis in aera ipſe q̃ in pietate

Athanaſ. epiſcopus cõſummatus eſt depoſitus fuerit, ne renuas oleũ & ceras, deũ inuocãs, in ſepulchro ei⁹ accẽdere, acceptanãq; ſunt deo iſta, & multã ab eo remũeratiõnẽ accipiẽtia.

Queſtio. ¶ Inſuꝑ dũ q̃rit̃, utrũ ſuffragia q̃ fiũt ꝓ uno defũcto, plus ꝓſint ei q̃ alijs. Videt̃ ꝙ nõ, qm̃ bona ſpũalia q̊ pluribus cõicant̃, eo ſunt efficaciora. Rurſus, q̃ charitas ad plures diffunditur, & copioſi⁹ ſe cõicat, eo fortior eſt ad agẽdũ, ad ꝓmerẽdũ & impetrãdũ. Dicẽdũ ꝙ opinio Prępoſitini fuit &c. Sicut iã patuit. Alij ecõtrario dixerũt: ꝙ ſuffragia magis ualẽt ei pro quo ſpecialiter fiũt:

Vtraq; autem opinio ſecundum aliquid uera eſt. Valor nanq; ſuffragiorum ex duobus ꝑẽſatur. Primo ex uirtute charitatis, quæ facit omnia bona eſſe communia. Et ſecundum hoc uerũ eſt quod plus ualent ei qui charitate magis repletus eſt, quamuis ſpecialiter pro ipſo non fiant. ſicq́ ualor ſuffragiorum magis attenditur ſecundum quandam congratulationem & interiorem conſolationem, ſecundum quod unus in charitate exiſtens, de bonis alterius delectatur poſt mortem, quantum ad pœnæ diminutionem. Poſt mortẽ quippe non eſt locus acquirendi augmentandiq́ gratiã, ad quod ualent nobis in uita hac opera aliorum ex charitatis uirtute. Secũdo ualor ſuffragiorum penſatur ex hoc, quod per intẽſionẽ unius alteri applicantur. ſicq́ certum eſt quod magis ualent ei pro quo fiunt, imo ei ſoli ſic ualent. Satisfactio enim proprie ad dimiſſionẽ pœnæ ordinatur. Hinc quãtum ad pœnæ dimiſſionẽ, præcipue ualet ſuffragium ei pro quo ſit. Vnde ſecunda opinio habet plus de ueritate. Hæc Thomas.

¶ Quo circa uidetur, quod ſecunda poſitio ſimpliciter uera ſit, quia nec ipſa intentio impendentis ſuffragium deo, accepta eſt & efficax ſubuenire, niſi inquantum ex charitate procedit ac informatur. Et quamuis charitas habitualis ad omnes indifferenter ſe habere dicatur, attamen actus eius in operibus imperatis ab ea, ad certã perſonam interdum dirigitur: & tũc opus illud etiam ex parte charitatis actualis plus prodeſt illi pro quo fit, & cuius ſalus ſpecialiter deſideratur quã alteri: & tanto plus ſubuenit ei, quãto releuamen ipſius feruentiori dilectione optatur. Dio. Car.

¶ Amplius quæritur, utrũ ſuffragia facta pro multis tantundem ualeant ſingulis ac ſi pro unoquoq; ſingulariter fierent. Queſtio. Thomę. Dicendum quod ſi ualor ſuffragiorum conſideretur ſecundum quod ualent ex uirtute charitatis membra eccleſiæ unientis, ſuffragia pro multis facta, tãtum ſingulis proſunt, ac ſi pro uno ſolummodo fierent: quoniam charitas non minuitur ex hoc, ꝙ affectus eius diſtribuitur in multos, imo magis augetur. ſimiliter gaudium, quãdo pluribus eſt commune, fit maius, ut ait Auguſtinus 8. Cõfeſſionũ. Aug. ſicq; de uno facto bono non minus lætantur multi in purgatorio quam unus. Si autem conſideretur ualor ſuffragiorum, inquantum ſunt quædam ſatisfactiones per intentionem facientis trãſlatæ in mortuos, applicatæq́ eis, magis ualet ſuffragium alicui quod pro eo ſingulariter fit, quam quod communiter fit pro eo, ac pro alijs. Sic enim effectus ſuffragij diuiditur ęquitate diuina inter eos, pro quibus ſuffragia exhibentur.

Queſtio. ¶ Præterea quæri poteſt, an ſuffragia cõmunia tantũ ualent illis q̃bus ſpecialia nõ fiũt, quantũ illis ꝓ q̃b⁹ fiũt cõmunia & ſpecialia ſimul. Ad q̊d dicendũ, q̃d nõ. & hoc patet ex rñſione ad penultimã quæſtionẽ, qm̃ ſuffragia quæ ſpecialiter fiunt ꝓ aliquo, magis ꝓſunt ei quã alijs. Sed contra hoc argui põt, q̃a in litera dicit̃: Ex hoc ſuffragia mortuis proſunt, quia dũ hic uixerũt, illud meruerũt ut ipſis ꝓdeſſent. Sed q̃dã ꝓ quib⁹ nõ fiunt, magis meruerũt ut ipſis ꝓdeſſent, q̃ illi ꝓ quib⁹ fiũt. Et rñdendũ ꝙ meritũ iſtud eſt conditionale. Hoc etẽm mõ ꝓmeruerũt ut ſibi ꝓdeſſent, ſi ꝓ eis fierẽt: q̃d nil aliud eſt, q̃ ſe habiles facere ad recipiẽdũ ſuffragia. Vñ patet q̃d nõ directe meruerũt illud iuuamẽ ſuffragiorum, ſed ꝑ p̃cidẽtia merita ſe habilitauerunt ut fructũ ſuffragiorum ſuſciperẽt. Hinc eorum meritũ nõ fruſtraret̃, q̃uis ſuffragia eis nõ impẽderent. Hęc Tho. in Scripto, in quib⁹ plene cõtinẽtur q̃ Alb. ſcribit de his. Similiter

scripta Petri. Et cõcoreat Richd⁹, qui insuper, quærit Vtrum suffragia determinata facta pro uno, prosint omnibus existẽtibus in purgatorio. Respõdet ad causandum pœnam in aliquo, duo concurrunt, Primum est uirtus seu potestas agentis. Scdm, dispositio patientis, Actus enim actiuorum sunt in patiente disposito. Potest ergo pœna diminui per diminutionẽ utriusq; illorũ, sicut per augmentum cuiuslibet horum potest augeri, Hic inæqualit̃ dispositi ad patiendum, ab æquali uirtute inæqualiter patiuntur. propter qd' (secundum Auicenam 6. Naturalium) multum dispositi ad tristitiam, ex modica causa uehementer tristantur. Itaq; quo ad diminutionem pœnæ primo mõ, suffragia determinate facta pro uno, alijs non prosunt, quia sic uirtus eorum alios nõ attingit. Scdo autem mõ ꝓsunt & alijs, qm̃ misericordia dei sic prouidente suffragia facta pro quocunq; existente in purgatorio, cæteris omnibus innotescunt, idcirco ex mutua charitatis affectione congaudent ei pro quo facta sunt, atq; ex illa congratulatione disponuntur ad minus contristandum de propria pœna, Quia (ut dicitur 7. Ethicorum) cuicunq; tristitiæ repugnat ex genere quęcunq; delectatio, ideo, mitigat eam, Hæc Richardus.

Auicenna

Philoso.

Richard⁹. in Prapositiuum.

¶Qui etiam contra opinionẽ Præpositini prænarratam sic arguit: Si ita esset ut ait illa opinio, tunc ille qui pro uno defuncto tenetur dicere missam unam, similiter unam pro alio dicendo unam pro illis duobus, cuilibet solueret quod ei tenetur. Itẽ bonum finitum quod sufficeret ad plenariam liberationẽ unius aīę de purgatorio, sufficeret ad liberationẽ omniũ animarũ aliarũ ad ęqualẽ pœnã obligatorũ, Præterea cõsuetudo ecclesię esset inutilis, que interdũ suffragia facit ꝓ specialib⁹ ꝑsonis, q̃ omnia falsa sunt, Hæc idem.

¶Pręterea Antisio. diligenter & ꝓlixe hic recitat duas ꝓ̃habitas opiniões, de diminutiõe pœnaꝝ inferni ꝑ suffragia ecclīæ, nec uidet̃ mihi ad aliq̃ earꝝ multũ se inclinare, q̃uis iã dictũ sit quod consentiat opinioni, quæ ait quod pœnæ illæ diminuuntur.

Argenti.

Questio.

¶Quærit̃ aũt quãtũ prosint suffragia existentibus in purgatorio. Et respõdet, Suffragia ecclesiæ sunt meritoria causa purgationis eorũ qui in purgatorio sunt. Deus uero est efficiẽs causa purgatiõis ipsorũ immediata, purgat nanq; immediate ad ecclesiæ merita. Quadruplex nãq; est purgatio, Prima est à macula peccati, seu à similitudine diaboli, quã purgationẽ facit deus mediate, vz mediãte fide, iuxta illud in Actibus: fide purificãs corda eoꝝ. Scda purgatio ẽ in pñti ꝑ satisfactionẽ. Remanẽs nanq; pctĩ uestigia post emũdationẽ à macula, & ab illis uestigijs oportet animã purgari, quam purgationem facit deus mediante pœnitentia Oportet em̃ q̃ homo puniat se, uel q̃ deus puniat eũ, Tertia purgatio est in purgatorio, q̃ efficit deus mediãte purgatorij igne. Quarta purgatio est per suffragia ecclīæ, & hãc agit deus immediate, nec in hoc derogat̃ iustitiæ. Satisfactum est enim pro illo pro quo satisfecit ecclīa Hæc Anti.

Actorũ. 15

QVAESTIO. IIII

POstremo hic q̃rit̃, an sctĩ orationes nr̃as cognoscant, & an semper exaudiãtur ꝓ nobis, Videt̃ q̃ nõ, qa cũ sint in charitate feruentissimi, atq; in deo præpotẽtes & maxime opulẽti, si indigẽtias, orõnes & piclitatiões nr̃as cognoscerẽt, Videtur q̃ indilate succurrerẽt nobis. In Isaie q̃q; dicit̃ deo: Pater noster es, & Abraã nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Vbi glossa testat̃, q̃ mortui etiã sctĩ, nesciũt quid agãt uiui etiã eoꝝ filij, & sumit̃ ab Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis. Vbi hæc uerba inducit & ait: Si anti patriarchæ ignorauerunt quid cira populum abeis procreatũ agersnqə1ınıouı quõ etur, actibus uiuorum cgnoscendis ac adiuuandis miscentur? Ad idem allegari potest quod 4. Regũ domin⁹ dixit Iosiæ: Iam te colligam ad patres tuos, ut non uideant oculi tui mala quæ inducturus sum super populũ istũ, Sed per hoc non fuisset Iosiæ prouisum, si post uitam hanc cognouisset quod suo populo eueniret.

Isa.

Aug.

4. Reg. 23.

¶In oppositum est quod super illud Iob, Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget scribit Gregorius: Hoc de animabus sanctis sentiendum non est, quia qui intus claritatem dei uident, nihil est foris qd ignorẽt. Hoc quoq; fuit error Vigilantij, qd sctĩ defect⁹ nostros nesciẽt, ut cõtra eũ scribit Hieron.

Gregori⁹. Iob. 14.

¶Ad hoc Henricus in quodlibetis respõdet, quod sancti in patria in increato dei lumine omnia intuent̃ quæ scire desiderãt, & quoꝝ cognitio eos cõcernit &c. prout in Scipto super 2. ex ipso & alijs est introductũ.

Hierony.

¶Hinc etiam Tho. hic scribit: Diuina essentia est sufficiens medium cognoscendi omnia, qm̃ deus suã uidendo essentiam omnia intuetur. nõ tñ sequitur qd q̃cunq; diuinam uidet essentiã, omnia noscat, sed qui eam plenarie cõprehendit, qd soli competit deo. Vñ de quibusdam dei effectibus angeli inferiores a superioribus instruuntur, ut S. Dionysius loquitur. Verum unusquisq; beatoꝝ tot & tanta cognoscit in diuina essentia, quantum beatitudinis suæ requirit perfectio, ad quã exigitur ut hõ habeat quicquid uelit, nec inordinate aliquid uelit. Hoc aũt recta uolũtate uult unusquisq;, ut ea quæ ad ipsum pertinent, noscat. Hinc beati omnia illa cognoscunt in uerbo. Hoc etiam ad eorum pertinet gloriam, ut indigentibus subueniant ad salutem, & in hoc dei cooperatores existãt, eos quoq; cognoscant, & uota ac preces eoꝝ a quibus inuocant̃, amantur atq; coluntur. De hac aũt supernaturali cognitione sanctoꝝ non loquitur Augusti. sed de naturali. Et supernaturalem illam cognitionem in uerbo non habuit Abraam ante saluatoris passionem, nec beatificam illam cognitionem habentes, afficiuntur aliquo cõpassionis dolore ex cognitione aduersitatum uiatoꝝ quos diligunt. Nec aliter cupiunt inuocantib⁹ se subuenire, quam ab eo dispositum eiq; placitum esse cognoscunt, cum eius uoluntati ac æquitati sint plenarie confirmati. Veruntamen sancti in limbo poterant aliqua doloris affectiõe moueri ex cognitiõe malorum quæ nouerant charis suis accidere, quoꝝ actus & gesta ex reuelatione poterant scire. De naturali aũt & multiplici cognitione animaꝝ a corpore separatarum, tractatum est super secundum diffuse,

Henricus

Thomas.

¶Deniq; expediens nobis est & salubre, sanctos altissimi iugiter inuocare: qa (ut diuinus Diony. ꝓtestatur. Iste est ordo diuinitus institutus in rebus, ut infima ꝑ media reducant̃ in primũ & summũ bonũ. Idcirco nos exules & infirmos ꝑegrinos, oportet ad cœleste regnũ ꝑduci, atq; charismata gratiaꝝ participare ꝑ auxilia beatoꝝ q̃ deo ꝓpinqui sunt, & ei immediate cõiũcti, tãquam amici & adoptiui filij, q̃rũ sanctæ affectiones ac puræ oratiões creatori sunt gratę. Et q̃uis sancti maiores sunt deo magis accepti ac similiores, tñ expedit q̃nq; inferiores sctõs exorare quintuplici rõne. Primo, propter maiorẽ deuotionẽ quam quis habet ad sanctos minores, Secundo, ad tollendũ fastidiũ qd' posset hõ incurrere eosdẽ sctõs iugiter inuocando. Idcirco dũ nũc istũ, nũc illũ ꝑcamur, deuotiõis affectio ꝑ singulos renouat̃ & inflãmat̃. Tertio qa q̃busdã sctĩs ex specialib⁹ meritis eorũdẽ datũ ẽ in specialib⁹ causis pa

trocinia

trocinari. Quarto, ut eis honor e͂t ac inuoce͂t. Quinto, q͂m multiplicatis itercessorib⁹, facilius ac copiosi⁹ ꝓtat

Questio. ¶ Præterea si quæratur, an beati & sancti semper exaudiantur à deo pro nobis, aut etiam pro seipsis. Videtur quod non, quoniam sic omnes certissime saluaremur, cũ orent pro omnibus nobis. In Apoca. nanq́ sanctis legitur martyribus ultione͂ iustã petentibus diuinitus esse responsum, ut expectarent tempus adhuc modicũ. Apud Ieremiã quoq́ dñs ait: Si steterint Moyses & Samuel corã me, nõ est anima mea ad populum

Apoca.6 Iere.15 istũ. ¶ In oppositũ est, quod uoluntas beatoꝝ in omnibus adimpletur, & increatæ uoluntati omnino est cõformata, nil uolunt, nil rogant quod uoluntati dei nõ consonet. Dicendũ quod sancti dupliciter dicũtur orare pro nobis. Primo, oratione expressa, dum uocibus suis aures pietatis diuinæ pro nobis pulsant. Secũdo, oratione interpretatiua per merita sua, quæ corã deo præsentia, non solũ cedunt ipsis ad gloriam, sed etiam nobis sunt suffragia ac quædam orationes: quẽadmodum sanguis Christi pro nobis effusus, dicitur nobis ueniã postulare, atq́ utroq́ modo sanctoꝝ orationes, quantum in ipsis est, sunt efficaces ac dignæ ad impetrandum. sed ex parte nostri potest esse defectus, ita q͂ non consequimur fructũ orationũ ipsoꝝ, secundũ qđ orant pro nobis secundo modo, utpote interpretatiue: sed secundũ quod orant pro nobis, uotis suis aliqđ nobis postulando, semper exaudiuntur: q̃a nõ uolunt nisi quod deus uult, nec petunt nisi qđ fieri cupiunt. Quod aũt deus uult simpliciter, utpote uoluntate consequenti, semper impletur. Sed sicut nõ semper impletur quod deus uult uoluntate antecedente, prout sup primũ expositũ est, ita nec semper impletur quod sancti sic uolũt. per quod patet ad obiecta solutio. Nẽpe

Iere.15. quod dominus dixit de Moyse & Samuele, intelligitur

Apoc.6. de eisdem ut nondũ beatis, & secundũ statũ quo aliqui fuerũt in uita p͂nti. Oratio quoq́ illa in Apoc. nõ fuit negata, sed dilata. Nec aliud fuit nisi desideriũ stolæ secundæ. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶ Quibus Petrus concordans: Duplex est, ait, cognitio animaꝝ sanctaꝝ, sicut & angeloꝝ. Vna uespertina seu naturalis, quę est notitia rerum in proprio genere. hac non uident ea quæ circa nos & à nobis aguntur. Alia matutina, quæ est reꝝ in uerbo. Hac uident quædam eoꝝ quæ fiunt in mundo, uidelicet ea quę aliquo modo ad eoꝝ laude͂ aut gloriam pertine͂t. Alia nõ uident quæ eis impertinentia sunt, nisi inquantũ eis reuelentur à uerbo æterno. Cumq́ ad eorum laudem & gloriã spectet à uiatoribus laudari ac inuocari, & inuocantibus subuenire, omnia talia norunt in uerbo.

Questio. ¶ Porro dũ petitur, an sancti semper exaudiantur: Dicendũ, q͂ obtinere aliq̃s aliquid põt dupliciter. Primo, per uiã iustitiæ & meriti. Secundo, per uiã supplicationis ac gratiæ, quẽadmodũ in curia summi pontificis dantur aliquæ literæ de simplici iustitia, quædam de gratia. Vtroq́ mõ sancti obtinent pro nobis orantes. Vt enim in litera tangitur, iuuant nos merito qđ meruerũt in carne, & iuuant nos uoto quod fundunt deo pro nobis. Et ex his duobus intercessio eoꝝ semꝑ est efficax. Veꝝ intercessio eoꝝ per modũ meriti, est oratio interpretatiua: & semper exauditur, quantũ est de se. Interdũ tñ nõ exaudit propter demerita nostra. Intercessio demũ per modũ uoti, est oratio uera, & sp exauditur, quia non optant nisi quod sciunt deũ uelle uel simpliciter, uel ipsis orantibus. Hæc Petrus.

¶ Richardus quoq́ hic ait, quod animæ in purgatorio existentes orant pro nobis, cũ sint cõfirmatæ in

Richard⁹. charitate. Similiter animæ beatoꝝ, sed animæ beatoꝝ orando pro nobis, nullã ex hoc consequuntur utilitate͂, nisi in hoc quod in augmentatiõe ciuiũ supernorũ crescit aliquale gaudiũ accidentale singuloꝝ. Oratiões uero quas existentes in purgatorio faciũt pro nobis, interdũ redundant in alleuiatione͂ pœnæ ipsoꝝ: nõ qđ in hoc mereantur, cũ sint extra statũ merendi sibi ipsis, loquendo de merito proprie dicto: sed inquantũ nos per oratiões eaꝝ meliores effecti, efficaciora facimus suffragia in releuamen pœnæ ipsaꝝ. ¶ Deniq́ si quæratur, an animæ beatæ orent pro animabus in purgatorio detẽtis: dicendũ, qđ sicut in corpore naturali mem

Questio. bra fortiora indigentibus & infirmis subueniũt, ita in corpore mystico Christi atq́ ecclesiæ, non solũ debe͂t sibi inuicem subuenire membra, inter quæ est indigentia mutua, sed etiã illa quæ non indigent adiuuari, cõueniens est indigentibus subuenire. Beatæ aũt animæ sunt membra ecclesiæ non indige͂tia adiuuari. ideo cõuenit ut exorent pro existentibus in purgatorio, quæ sunt me͂bra ecclesiæ adhuc indigentia ope. Hæc Rich.

¶ Concordat Bona. dicendo: Sancti orant pro nobis, q͂m uident indigentiã nostram, & nostram optant salute͂, suæq́ ciuitatis instauratione͂, & q͂m deus ita in

Bonauent. stituit, ut ad eande͂ beatitudine͂ pertinentes, inuice͂ sibi

Obiectio. cooperent. Sed obijci põt, quia (secundũ Damas.) orõ est ascensus mentis in deũ, Beati aũt nõ ascendũt men

Io. Dam. te ad deũ, imo immobiliter stant ei intenti. Et r͂ndendũ, quod mens nostra dicitur in deũ ascendere tribus modis. Primo, per nouũ aspectũ in deũ, sicut dũ hõ reuocat cogitatione͂ suã ab alijs, & cõuertit se in deum, sicq́ cõuenit uiatoribus tm̃. Secundo per aspectũ alterius rei inferioris, ut dũ quis cogitat humanã miseriã, & implorat misericordiã, ut releuet miseriã ipsam: ibi aspectus in deũ dirigitur, nõ q̃a de nouo aspiciat ipm, sed quia ab inferiori ad ipsum respiciat, & ita est in beatis dũ orant pro nobis, q̃a tunc indigentiã nostrã cõsiderant. Tertio, per cõtinuatione͂ intuitus primi, ut dũ q̃s cõsiderat deũ q͂ est super se, & si cõtinue cõsiderat,

Obiectio. continue asce͂dit, nõ quia ad aliud & aliud scandit, sed quia indesinenter super se fertur, & ita incessanter est in beatis. Itaq́ si primo modo dicatur oratio ascensus mentis in deũ, est tm̃ uiæ, Secundo modo est uię ac patriæ. Tertio, patriæ tm̃. Cumq́ arguitur quod beatus habet quicquid uult. Dicendum quod beatus uult ali

Dio. Cart. in Scotũ. quid sibi, & aliquid alijs. Et ad substantiam beatitudinis suæ pertinet, ut habeat quicq́d uult sibi. Veꝝ ut habeat quicq́d uult alijs, non est de substantia beatitudinis, sed de cõsummatione & bene esse ipsius, qđ non erit, nisi dũ uniuersi electi fuerint simul glorificati quo facto, sancti nec ꝓ se neq́ ꝓ alijs intercede͂t. Hæc Bon.

¶ Postremo Scotus primo hic sciscitatur, utrũ anima separata intelligere possit quidditates sibi añ separatione͂ habitualiter notas. Secundo, utrũ anima separata possit acquirere cognitione͂ alicuius prius ignoti. Tertio, an anima separata ualeat recordari prẹteritoꝝ quę cognouit cõiuncta. Veꝝ ad hæc r͂nsum est partim super primũ, plenius uero super secundũ. Quarto quęrit, utrũ beati cognoscũt orationes quas eis offerimus, quæ quæstio habet hic locũ, sed respondendo ad eã, uidetur tot inuolutiones inducere, tot singularitates inserere, qđ talia recitare uidetur ueritates nũc elucidatas poti⁹ obscurare quã pleni⁹ explanare. idcirco dimitto.

Distinctio. XLVI. ¶ Si ualde malis detur mitigatio poenæ,

De statu & coditione malorum post mortem.

SEd quæritur hic de valde malis, vtrum & ipsi in aliqua pœnarum mitigatione dei
misericordiam sentiant, vt minus quam meruerint puniantur. Quidam autumant
eos nullam releuationem pœnæ habituros, quod confirmant Iacobi autoritate, di-
centis: Iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. Augustinus
etiam ait: Misericordia hic, iudiciũ in futuro. Idem distinguens quomodo omnes
vię domini sint misericordia & veritas, ait: Erga sanctos, oẽs viæ dei, misericordia, erga iniquos,
Johan. 2 omnes veritas: quia & in iudicando subuenit, & ita non deest misericordia: & in miserando id
Psal. 24 exhibet quod promisit, ne desit veritas. Ergo omnes autem quos liberat & condemnat, omnes
vię sunt misericordia & veritas: quia vbi non miseretur, vindictæ veritas datur. Dicens, vbi non
miseretur: dat intelligi aliquid a deo fieri, vbi ipse nõ miseretur. Sed his occurrit qđ ait Cassio.
super Psal. quinquagesimũ loquens de misericordia & pietate dei: Hæ duę, inquit, res iudicio dei
semper adiunctæ sunt: ergo & in punitione malorũ non est iustitia sine misericordia. Idem de iu
dicio & misericordia ait: Hæc duo mutua societate sibi iungũtur. In his breuiter oia opera dei in
cludit. Augustinus quoq; respondens illis, qui reproborum supplicia finem habitura contendũt,
ita illorum repellit opinionẽ: asserens reprobos perpetuo puniendos, vt eorum supplicia mitiga
ri aliquatenus non neget. Frustra, inquit, nonnulli ęternam damnandorũ pœnã & cruciatus sine
intermissione perpetuos humano miserantur affectu: atq; ita futurum esse non credunt, nõ qui
dem scripturis aduersando diuinis, sed pro suo motu dura quæq; molliẽdo, & in leuiorẽ flecten
do sententiam: quæ putant in eis terribilius esse dicta q̃ verius. Non enim (inquiunt) obliuisce-
Psal 76. tur misereri deus, aut cõtinebit in ira sua misericordias suas. Hoc quidem in Psalmo legitur. sed
de his intelligitur, qui sunt vasa misericordię: quia & ipsi non pro meritis suis, sed deo miserante
Rom. 9. de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes æstimant pertinere, non ideo necesse est vt damnatio
Matt. 25. nem opinentur finiri posse eorũ, de quibus dictũ est: Ibunt hi in suppliciũ æternum. Ne hoc mõ
putetur habitura finem felicitas eorũ, de quibus econtrario dictum est: Iusti autem in vitã æter
nam: Sed pœnas damnatorum certis temporibus ęstiment (si hoc his placet) aliquatenus mitiga
ri. Et sic quippe intelligi potest manere ira dei in illis. i. ipsa damnatio. Hæc enim vocatur ira dei,
non diuini animi perturbatio: vt in ira sua, id est, manente ira sua, non contineat miserationes su
as, non æterno supplicio finem dando, sed leuamen adhibendo vel interponendo cruciatibus:
quia nec psalmus ait, ad finiendam iram suam: sed in ira sua. Quę si sola esset, alienari a regno dei
& carere magna multitudine dulcedinis dei, tam grandis tamen est pœna, vt ei possint nulla tor
menta quæ nouimus, comparari: si illa sit æterna, ista autem sit quålibet multis seculis longa.
Manebit ergo sine fine mors perpetua damnatorum, & ipsa omnibus erit communis, sicut ma-
nebit communiter omnium uita æterna sanctorum. Ecce ita asserit hic poenas reproborum non
esse finiendas, quod non improbat si dicatur eorum supplicio aliquid leuamen adhiberi. Vnde
non incongrue dici potest, deum etsi iuste id possit, non omnino tantum punire malos in futuro
quantum meruerunt: sed eis aliquid, quantumcunq; mali sint, de poena relaxare.

¶Determinat præmissas autoritates.

Iaco. 2. Quod ergo dictum est, iudicium sine misericordia fieri illi qui non fecit misericordiam: ita in
telligi potest, quod iudiciũ damnatiõis fiet illi qui nõ fecit misericordiã, pro eo qđ fuit sine miseri
cordia. Vel fiet iudicium ei sine misericordia liberante & saluante, qui tamen in aliqua poenę al-
leuatione misericordiam dei sentiet. Ita cum dicitur, Misericordia hic, iudicium in futuro: non
negatur quin in futuro sit misericordię effectus & in electis, qui per misericordiam ab omni mi
seria liberabuntur: & in reprobis, qui minus quam meruerint cruciabuntur: sed hic non sine cau
Luc. 5. sa dicitur fieri dei misericordia, & iudicium in futuro, quia & hic multis modis miseretur deus
Rom. 8. quibus non miserebitur tunc. Vocat enim deus nunc peccatores & iustificat, quod tunc non fa-
Apo. 22. ciet: & tunc reddens singulis secundũ merita sua, manifeste iudicabit qui nunc occulte iudicat.
Cuius occultum iudicium (vt ait Augustinus) intelligitur poena, qua quisq; vel exercetur ad pur
gationem, vel mouetur ad conuersionem: vel si contemnit, excæcatur ad damnationem. Oc-
cultum ergo iudicium dei, poena dicitur: qua iudicat purgando, conuertendo vel excæcando. Iu
als* dispo sitiones. dicia quoq; dei interdum appellantur † dispensationes eius de omnibus rebus. Vnde, Quam in
Rom 11. comprehensibilia sunt iudicia eius. &, Iudicia eius abyssus multa. Iudicium autem quo in futuro
Psal. 35 iudicabit, intelligitur sententia iudicis qua vẽtilabitur area: id est, diuidentur localiter boni a ma
Matt. 3. lis ministerio angelorũ: & isti in vitã ducẽtur, illi in suppliciũ mittẽtur, qui nũc simul mixti sunt.

¶De iustitia & misericordia dei.

Sed quõ iustitiã dei & pietatẽ. i. miam supra Cassiodorus duas esse res dixit, quæ semp adiun
ctæ sunt iudicio dei. Iustitia enim dei & misericordia non duæ res sunt, sed vna res, id est, vna di
uina

uina essentia est, sicut supra pluribus autoritatibus ostensum est. Quia non est deo aliud esse misericordem quam misericordiam, nec iustum quam iustitiam, sed idem prorsus. Nec aliud est esse misericordem quam iustum, uel misericordiam quam iustitiam, sed omnino idem: quia nō denominatiue, sed essentialiter hęc de deo dicūtur. Cur ergo dicit scriptura de operibus dei, quędam esse misericordiæ, quædā iustitiæ? Si eñ iustitia dei misericordia est, quæcunq; sunt opa misericordiæ, esse videtur iustitiæ, & econuerso. His responderi potest sic: illis locutionibus, quib⁹ hmōi operū fiunt distinctiones, vt alia misericordiæ, alia iustitiæ, alia bonitati attribuantur, non diuersitas subiacentis, i. rei his vocabulis significatæ exprimitur, sed uarietas sensuū & effectuū in creaturis monstratur. Cū enim dicitur deus iustus uel iustitia, essentia diuina prædicatur: & etiam ꝙ ipse sit distributor & iudex meritorū, intelligi datur. Ita & cū dicitur misericors, essentia diuina prædicatur: & insuper ꝙ ipse sit miserorū liberator, intelligi datur. Similiter cū dicitur bonus, essentia diuina prædicatur. Et cū dicitur deus, & insuper autor oīm bonorū ostenditur. Ita & cū dicitur deus, essentia diuina prædicatur, & ipse timēdus oñditur. Inde ergo quædā opa misericordiæ, quædā iustitiæ dicuntur: nō quin diuina essentia hæc & illa operetur, & quin hæc & illa sint opa diuinæ essentiæ, q̄ dr̄ mīa & iustitia: sed qa quædā sunt quibus ostenditur iudex & ęquus distributor, quædam quibus oñditur miserator. Misericors eñ dicitur in natura, miserator in exhibitione: & in quibusdā opibus dicitur effectus esse misericordiæ, in quibusdam effectus iustitiæ: nō ꝙ aliud efficiat iustitia, aliud mīa dei si ad essentiā referas, sed qa ex quibusdā effectibus intelligitur iudex, ex quibusdā miserator, vel vt quibusdā placet, iustus & misericors. Sed scd̄m hoc occurrit quæstio, quō ex alijs oñdatur iustus, & ex alijs misericors, cū sit idē ei esse iustum & esse misericordē. Si eñ secundū eandē rōnē dicitur iustus & misericors, ex eo opere quo intelligitur iustus, intelligitur misericors, & econuerso. Sed dixi supra, quia cū dicitur deus iustus & misericors, ita eadē diuina essentia significatur, & secundū eā idē prædicatur, vt etiā quædā diuersa intelligant. Intelligimus eñ p hoc eū esse miseratorē & iustū iudicē. Qđ euident Origenes oñdit, dicēs: Omnia q̄ dei sunt, Chrūs est: ipse sapīa eius, ipse fortitudo, iustitia, sanctitas, ipse prudentia, ipse veritas. Sed cū unū sit in subiacenti, pro varietate sensuū diuersis nūcupatur uocabulis. Aliud enim significat sapīa, aliud iustitia. Qñ enim sapīa dr̄, disciplinis & diuinarū hūanarūq; rerū instruere intelligitur. Qñ iustitia, distributor uel iudex meritorū insinuat. Ita & prudētia cū dicitur, doctor & demonstrator bonarū vel malarū rerū, vel neutrarū intelligitur. *De operibus iustitię et misericordię et bonitatis dei.* *Responsio.* *Origenes sup. Hier. c. 30. sup. illud qui fecit terra.*

¶ Autoritatibus probat, quædā iustitię, alia misericordię, alia bonitati attribui.

Quod aūt quędā opera misericordię, quędā iustitię, quędā bonitati attribuant, in scripturis facile est reperire. Et de misericordia quidē & iustitia manifestū est, de bonitate uero & misericordia amplius latet. Sed Aug. docet illa opera proprie ad misericordiā pertinere, quibus aliq a miseria liberantur: ad bonitatē vero nō solū illa, sed facturā et gubernatiōnē naturaliū, ita dicēs: Ad misericordiā ptinet, ꝙ a peccatis mundat & de miseria liberat. Ad bonitatē uero, ꝙ cœlū & terrā & omnia valde bona creauit ut essent. Idē: Cœli nō indigent misericordia, ubi nulla est miseria: in terra hominis abundat miseria, & superabundat dei misericordia. Miseria ergo hominis & misericordia dei plena est terra, nō cœli: qui nō indigēt misericordia, indigēt tñ regente dño. Oīa enim indigent dño, & misera & felicia: quia sine illo miser nō subleuat, felix nō regit. Itē alibi: Misericordia est erga miseros, bonitas erga quoslibet. Interdū tñ misericordia large accipit ut bonitas. *Aug. sup Psalm. 132* *Gen. 1*

¶ Quō vniuersę vię domini dicantur misericordia & veritas.

¶ Post hęc cōsiderari oportet, ex q̄ sensu vniuersę uiæ dñi dicant misericordia & veritas. Hoc multiplicē recipit expositionē: Vniuersę eñ vię dñi, in qb⁹ ad nos venit, vt ait Aug. sup Psal. intelliguntur duo aduentus. Primus in quo manifestā & multiplicē misericordiā exhibuit nobis: & secundus, in quo requirenda merita iustitiā exhibebit. Vniuersæ etiā vię dñi, i. quibus ad dominū ascendimus, sunt iustitia qua a malo declinamus: & misericordia qua bonū facimus. In his eñ duobus oē bonū meritū includitur. Sed cū superius Cassiodorus dixerit in his duobus omnia opa dei includi, merito quęri potest, an in omni opere domini hęc duo mutuo sibi iūgant. Quibusdā placuit nō in oñi opere domini hęc duo cōcurrere, secundū effectū dico, nā scd̄m essentiā nō diuidit misericordia a iustitia, sed vnū est. Verū scd̄m effectū nō in oñi ope dñi dicūt esse misericordiā & iustitiā, sed in quibusdā fatentur tñ misericordiā, In alijs iustitiā, atq; in alijs mīam & iustitiā. Fatent tamē dominū oīa q̄ fecit, misericorditer agere & iuste, referētes rōnē dicti ad dei voluntatē, quæ iustitia est & mīa: nō ad effectus mīæ & iustitię, qui sunt in rebus. Alijs aūt videtur, qđ sicut dicitur deus oīa opa sua iuste facere & misericorditer, ita cōcedendū sit in omni ope dei iustitiā esse et mīam, i. clementia scd̄m effectū vel signū: quia nllū opus dei est, in quo nō sit effectus uel signū æquitatis & clementiæ, siue occulte, siue apte. Aliquādo eñ manifesta est clementia siue benignitas, et occulta ęquitas, aliquando econuerso. *Psalm. 118* *Psalm. 24* *Cassiodo. sup. Psal. 100.*

Postquam

SVM. MADISTINCTIONIS. XLVI.

Post quam tractauit Magister de receptaculis & tormentis, gaudijsque nonnullis impiorũ ac electorum, nunc tractat de iustitia & misericordia creatoris, ex quibus diuersitas illa retributionũ procedit. Et quia in precedenti habita distinctione tetigit opiniones quorundã, opinantiũ pœnas inferni per suffragia ecclesiæ aliquantulũ mitigari: idcirco primo hic inuestigat, an in prauissimis quoque hominibus habeat locũ dei misericordia in inferno. Quo circa inqrit, quõ in omni opere atque iudicio dei simul inueniantur, cõmisceãtur & contẽperentur misericordia & iustitia omnipotentis, etiã in dãnatis, & de hoc ad utrãque arguit partem, uarias autoritates tangendo, quæ sibiinuicẽ contrariari uidẽtur, quarũ concordantiã introducit. Deinde subiungit breuissime de quodã occulto dei iudicio, quod in pñti uita exercet dispensatione secreta, qua reprobis frequenter largitur prospera & iucunda, ex quibus ad grauiora ruũt facinora, excæcantur & indurantur: electis uero cõcedit aduersa, dura ac tristia, per quæ illi purgantur ac redeunt ad cor, pœnitent & sanantur. Consequenter loquitur de attributis istis, hoc est, de iustitia & misericordia conditoris, & qualiter inter se distinguantur ac uarijs modis accipiantur, atque quo sensu dixit Psalmista, Vniuersæ uiæ domini misericordia & ueritas. *Psalm. 24*

QVAESTIO. I.

Hic quæritur, An deo conueniat iustitia in se ipso, et in operibus suis, et vtrum in omnibus agat iuste. ¶ Videtur quod non, quia deo proprium est in omnibus liberrime operari, & quicquid uoluerit facere, nulla lege artari, sicut & ipse in Exod. per Moysen dixit: Miserebor cui uoluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Hæc aũt non iustitiæ, sed tyrannidi magis conuenire uidentur. Rursus, iustitia uirtus est, qua unicuique quod suũ est redditur, & respicit debitũ. Deus uero nulli est debitor, imo ex mera liberalitate, & bonitate sua dat omia. Amplius, iustitia est uirtus moralis, uirtutes aũt morales deo & separatis substantijs non conueniunt. Vñ 10. Ethi. testatur Philosophus, ridiculũ esse deos per uirtutes morales laudare, & eas illis ascribere. *Exod. 33 Iustitia quid. Philoso.*

¶ In oppositum est scripturæ autoritas, & quod etiã iuxta Philosophũ, iustitia est præclarissima uirtus, ergo deo (qui solus est absolute ac infinite perfectus) nõ deest, potissime cum ipse sit omnium summus iudex. Ad iudicem autem potissime spectat iustitia, imo secundum Philosophum, ad iudicem tanquam ad animatam iustitiam confugiunt homines. *Parrhisiẽ.*

¶ Ad hæc Gulielmus in diuersis respondet tractatibus, hoc est, in libro de fide & legibus, in uolumine de Vniuerso, in codice de Vitijs & uirtutibus: Quemadmodum quidam hæretici iustitiam dei multipliciter impugnauerunt, saltem eo modo quo fides catholica eam deo attribuit, imo uisum est multis illorum, deũ non habere prouidentiam actuum humanorum, aut iustũ nõ esse, cũ tot ac tantæ inordinationes contingãt in gñe hũano, quas deus uel ignorare, uel nimis dissimulare uidetur, sicut & impij prosperãtur, iustosque opprimunt. Vnde & sancti prophetæ super hoc ingenti admiratione suspensi, uarijs modis sunt loquuti. Dixit quippe Ieremias propheta: Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum. Veruntamẽ iusta loquar ad te: Quare uia impiorum prosperatur, & bene est omnibus qui præuaricantur & inique agunt? Habacuk quoque: Mundi sunt oculi tui, & respicere ad iniquitatẽ non potes, quare non respicis super inique agentes, & taces deuorante impio iustiorẽ se? Verum ad ista & consimilia responsum est copiose in tractatu de fato & prouidẽtia. Imo deus gloriosus atque omnipotens, iustitiã suã in regimine uniuersi, in remuneratione actuũ hũanorum, in diuersis impietatũ ultionibus apertissime, frequentissime ac terribiliter demonstrauit, uidelicet in generali diluuio, in plagationibus Aegyptiorum, in uarijs uisitationibus Hebræorum in solitudine, in extirpatione Chananæorum, alijsque diuersis iustitiæ suæ effectibus, ut in diuinis recitatur copiose scripturis, quę omnia quasi præambula quædam fuerunt & figuræ ac signa ultionũ, retributionũ, iudiciorum ac operũ, quæ in fine seculi efficiet ac monstrabit, prout in præallegatis libris præfatus doctor sapienter & clare prosequitur, de quibus hoc loco sufficiat ista in generali breuiter tetigisse, præsertim cũ in scriptis super primũ & secundũ plenius sint inducta. *Ieremię. 12 Abac. 1 Gene. 7 Exod. 7 Iosue. 12*

¶ Insuper de his sanctus Thomas loco hoc cõpendiose disseruit: Iustitia, inquiens, proprie dicta, æqualitatẽ cõstituit in acceptionibus & dationibus, ut 5. Ethi. ait Philosophus. quod cõtingit dupliciter. Primo inter dantẽ & accipientem, quatenus accipiens tantũ a dante accipiat, quantum accipere debet. & in hoc consistit iustitia cõmutatiua, quæ mediũ ponit ac seruat in emptionibus & uenditionibus, & omnibus retributionibus. Secundo, prout constituitur æqualitas inter duos recipientes, utroque æqualiter recipiente pro meritis, & in hoc consistit iustitia distributiua. In cõmutatiua ergo iustitia requirit æqualitas quantitatis, ut scilicet tm̃ unusquisque accipiat, quantum dedit secundum ualorẽ. ideo inter illos inter quos non potest esse quantitatis æqualitas, non potest proprie esse commutatiua iustitia, utpote quorum unus nõ potest alteri recompensare æquiualens in beneficijs acceptis ab alio. Attamen aliquis modus iustitiæ potest esse inter personas huiusmodi, ut dũ filius pro posse suo gratus est & benefacit parẽtibus, ita quod quãuis non sit ibi æqualitas quantitatis, est tñ ibi æqualitas proportionis. Iustitia autẽ distributiua non requirit æqualitatem quantitatis, sed proportionis. Non enim oportet ut distribuens distribuat cunctis æqualiter, sed unicuique prout promeruit. Hæc ergo iustitia conuenit deo. Iustitia uero commutatiua non est proprie inter deum & creaturam, sed per quandam assimulationẽ, dum sicut deus confert creaturæ secundum liberalitatẽ & opulentiã suã, sic creatura ei rependit uicẽ iuxta suæ paruitatis possibilitatem, sicque assignãtur duo modi diuinæ iustitiæ. Vnus, inquantum reddit iuxta merita recipientiũ, quod ad distributiuam spectat iustitiã. Alius, secundũ quod facit quod decet excellentiã, bonitatem atque iustitiam suam: sicque dicitur etiam iustus in hoc quod parcit, indulget & benefacit indignis: quia tam infinite bonus, pius & liberalis consistit, ut hoc ipsum deceat eum, quod pertinet ad modum quendam cõmutatiuæ iustitiæ. Porro Philosophus excludit a deo uirtutes morales, prout uersantur circa ciuiles materias & animæ passiones. *Thomas. Philoso. Iustitia duplex in domino. Philoso. Questio.*

¶ Præterea si quæratur, utrum opus dei dicatur iustũ ex hoc solo quod ei sic placet. Et respõdendum quod iustitia & uoluntas in deo sunt idem secundum rem, secundum rationem uero iustitia uoluntati aliquid superaddit, uidelicet ordinem diuinis effectibus conuenientem, secundũ quem unum alteri proportionabiliter adæquatur. Est enim in rebus creatis duplex ordo. Vnus, quo creatura ordinatur ad deũ. Alius, secundum quod una creatura dependet ab alia.

Nomine

Nomine igitur uoluntatis nõ exprimitur nisi ordo creaturæ ad deũ. Iustitia uero includit simul cum hoc ordinem creaturæ ad creaturam. Quemadmodum eñ igni in tali natura constituto debetur esse sursum ordine rerũ considerato ad inuicem, sic culpæ debetur puniri secundum ordinem eundem. Vñ patet quod nõ ex hoc tm̃ aliquid dicitur esse iustum, qm̃ placet deo, sed quia est debitũ rei creatę, secundũ ordinẽ creatoris ad creaturã. Nihil aũt põt alicui rei debitũ esse, nisi ratione suæ naturæ uel conditionis. Causa uero naturæ & proprietatũ eius est diuina uoluntas, ideo totus ordo iustitię originaliter ad diuinã uolũtatẽ reducitur. Nihilominus quicquid uult deus, iustum est, nec proprie eius uoluntas restringitur ipsa iustitia. Quod eñ in uoluntate includitur, non eã restringit. Ex hoc ipso aũt quod deus uult naturã aliquã facere, uult ei cõferre cõuenientia illi naturæ. ideo uoluntas dei nõ restringitur eius iustitia, nec iustitia uolũtati ei⁹ põt resistere.

Questio. ¶Quæritur quoq;, an deus possit pтermittere aliqd horũ q̃ concurrunt ad iustitiã operis sui. Dicendũ qđ opus iustitiæ potest dupliciter prætermitti. Primo, ut fiat contra iustitiam. Secundo, ut fiat præter iustitiã. Cum enim iustitia dicatur per cõparationẽ ad alterũ tunc contra ordinẽ eius fit, qñ ei subtrahitur qđ ei debetur, aut quod requirit eius conditio. Si uero aliquid plus ei impẽdatur, nõ est contra iustitiã, sed præter eã, ut si quis alicui liberaliter bona sua cõmunicet. Hinc sicut sine præiudicio iustitiæ potest unus alteri plus dare quam debet, sic potest etiã ei minus infligere de malo pro peccato, quod in se commisit. Sed sicut non potest sine iniuria plus de bonis alterius conferre alicui quã ei debetur, ita nõ põt minus irrogare de pœna ꝓ peccato cõmisso in alterũ. Hinc iudex nõ põt sine præiudicio iustitiæ dimittere pœnas debitas peccatis commissis in deũ, uel in rẽ publicã, nisi forsan inquãtũ hoc uiderit rei publicæ expedire. Cumq; deus sit bonorũ omniũ dominator ac dator, & in ipsum peccet omnis q peccat, ipse potest plus conferre de bonis quam sit alicui debitũ, & minus inferre de malis seu pęnis, seu etiã totã relaxare: nec in hoc contra, sed præter iustitiã faceret. Si autem alicui minus conferret quã ei debetur, aut plus puniret quã peccauit, hoc esset contra iustitię ordinem, nec deus hoc posset, loquendo de potentia ordinata, sicut non posset facere quin opus eius quod esse percipiat, eũ imitaretur. Ex hoc ipso eñ, ꝙ aliqd alicui rei est debitũ secundũ exigentiã suæ cõditionis, habet quod sine illo exemplar diuinæ mentis secundũ propriã suã rationem imitari nõ põt. Ex his patet, qđ damnare Petrũ, cui ex dono gratiæ meritis uirtutũ salus debetur, esset contrarium iustitiæ: sed Iudam saluare non esset contra iustitiã, sed præter eam esset, tamẽ contrarium præscientiæ ac dispositioni æternæ, quia æternam ei pœnam parauit. Hinc ordo iustitiæ nõ impedit, quin possit saluare Iudam, sed impedit hoc ordo præscientiæ ac dispositionis æternæ.

Questio. ¶Præterea quæri potest, utrum deus neminẽ puniat nisi pro culpa. Dicendũ quod pœna ex propria ratione semper importat aliquod nocumentum, ex hoc quoq; est aliquid nociuũ, quia per ipsum subtrahitur aliquod bonum. Inter bona uero hominis quædam sunt ei per se bona, sicut quæ ei conueniunt inquantũ est homo. Quædam uero secundũ ordinẽ ad illa principalia bona, ut temporalia, quæ in tantũ sunt hominibona, inquantũ ad spiritualia ei proficiunt. Ideo 7. Ethic. dicit Philosophus, quod bona fortunæ sunt iudicanda secundum cõparationem ad uirtutẽ. Hinc pati detrimentũ in spiritualibus bonis gratiæ ac uirtutũ, semper est malũ. Pati aũt detrimentũ in temporalibus quandoq; est malũ, ut dum impedit ab operatiõe uirtutum. Interdũ uero est bonũ, quando expedit ad spiritualem profectum. Cumq; pœna dicatur, qm̃ nocet, ideo detrimentũ in spiritualibus est semper pœna. Detrimentum uero in temporibus tunc solum est pœna, quando à spiritualibus impedit. Veruntamen quia natura nostra ita infecta est & culpis subiecta, ut sine tẽporalibus detrimentis corporalibusq; incõmodis & aduersis, ad spiritualem perfectionẽ nequeat perueniꝛe: idcirco dicendũ quod pœna proprie loquendo, nõ infligitur nisi pro culpa, nõ tñ semper pro propria culpa patientis præcedente in sua persona, quamuis non sine culpa præcedente in natura.

¶Porro post uitam hanc, cessante spirituali profectu, nemo huiusmodi malũ sine culpa propria patietur. In spũalibus aũt bonis nemo directe sustinet detrimẽtũ, nec in uita hac, neq; in futura, sine ꝓpria culpa.

¶Amplius potest quis sciscitari, utrũ deus iustius agat cum uno quam cũ alio. Respondendũ, Actio cũ sit media inter agentẽ & effectum, põt ex utraq; parte modificari. Hinc dum quæritur, an deus iustius agat cum uno quam cum alio, si hoc referatur ad actionẽ, prout egreditur ab agẽte deus nõ agit iustius cũ uno quam cum alio, quia iustitia dei una inuariabilisq; cõsistit. Si autem referatur ad actionem prout terminatur ad effectum, sic quoq; dici nõ potest, quod cũ uno iustius agat quã cũ alio, eo quod opus aliquod dicitur ex hoc iustũ qđ est ꝓportionabili adæquatũ. Aequalitas uero siue quantitatis, siue proportionis, eiusdẽ est rationis in minimis & in magnis, sicut eadem proportio est inter duo & unũ, & inter uiginti & decem. Eadẽ quoq; æqualitas quæ est inter unũ & unũ, est inter centũ & centum, idcirco non potest unũ opus esse iustius altero, dũmodo utrumq; sit iustũ. Eadẽ nanq; seruatur iustitia, dum mala redduntur pro malis, & bona pro bonis, siue sint magna, siue parua. Veruntamẽ quia in nobis nõ requiritur ad uirtutem, semper attingere medium, sed sufficit quandoq; iuxta medium esse propter difficultatem inuentionis medij: hinc apud nos unus dicitur alio iustius agere, secundũ quod magis uel minus accedit ad medium. Deus autem (cui semper sunt notæ omnium rerum mensuræ) in sua operatione ad medium indiuisibile semper pertingit. Ideo nullo mõ iustius cum uno quam cum alio agit. Sed contra hoc obijci potest, quia misericordius agit cum uno q̃ cum alio. Item puniri peccata est actus iustitiæ, sed magis punit unum quam alium, & magis relinquit unum q̃ alium. Et respondendum ad primum, quod misericordia respicit absolute diuinũ effectum, non concernendo aliquam proportionem uel æqualitatẽ in ipso. Vñ secundum maiorẽ uel minorem misericordiæ effectũ, dicitur misericordius cum uno quam cum alio agere, si hoc referatur ad actionem secundum quod terminatur ad effectum, non autem, si referatur ad eam secundum quod ab agente egreditur, qm̃ ipse una & inuariabili misericordia cũ omnibus misericorditer agit. Ad secundũ, ꝙ punitio non est effectus iustitiæ scđm qđ huiusmodi, sed inquantum proportionata est culpæ. Obiectio.

QVAESTIO. II.

NVnc specialit̃ inq̃rẽdũ, An pro tẽpali culpa infligat iustitia dei aeterna supplicia. ¶Videt ꝙ nõ, qm̃ pęna debet culpę eẽ ꝓportionata iuxta illud

illud Deuteronomij: Secundum mensuram delicti erit plagarum modus, nec unum debet improportionabiliter excedere aliud. Aeternum autem est infinitũ: temporale, finitum. ergo pœna æterna nequaquã proportionata est nec debetur temporali peccato.
Deut. 25 Apoc. 18
Dicendum quod pœna duplicem habet quantitatem. Vnam penes intensionem acerbitatis, aliam secundum durationem temporis. Quantitas pœnæ correspondet quantitati culpæ secundum intensionem acerbitatis, ut secundum quod grauius peccauit, secundum hoc ei pœna grauior infligatur, iuxta illud Apoc. Quantum glorificauit se & in delicijs fuit, tantũ date ei tormentũ & luctum. Sed duratio pœnæ non correspondet durationi culpæ, ut patet de homicidio & eius punitione, sed duratio pœnæ respicit dispositionem agentis. Vñ interdum pro dissentione excitata in ciuitate, celeriter aliquis perpetuo damnatur exilio. Interdum uero nõ meretur totaliter a societate communitatis excludi. Hinc ut fiat conueniens membrum ciuitatis, pœna ei prolongatur aut breuiatur, prout expedit eius correctioni. Conformiter in omni peccato mortali, qđ charitati aut iustitiæ contrariatur, meretur homo a ciuitate dei in æternum excludi, cuius ciuitatis ciues charitatis uinculo uniuntur, ac inde exclusus, perpetuo tradi exilio ac tormẽto. Nam sicut in libro de Ciuitate dei
Augustin⁹ asserit Augustin⁹, quod est de ciuitate ista mortali hominem morte prima seu temporali auferri, hoc est hominem de ciuitate illa superna supplicio mortis secundæ tolli. Quod autem pœna quam ciuitas mundana infligit, nõ est perpetua, cõtingit per accidens, uel qm̃ homo non manet perpetuo in hac uita, aut ipsa ciuitas deficit, Nã si homo perpetue uiueret, pœna exilij, seruitutis, mutilationis, quæ per legem inferuntur humanam, in eo perpetue permaneret. Sunt & aliæ rationes à sanctis assignatæ, cur temporale & breue peccatum iustæ à deo æternaliter punitur. Vna est, quoniã peccauerunt contra bonum æternum, contemnendo
Augustin uitam æternam. Vñ asserit Augustinus: Factus est homo dignus malo æterno. quia hic peremit bonum qđ potuit esse æternum. Alia est, quia homo peccauit in suo æterno, & uellet sine fine peccare, si posset in uita hac sine fine manere. Tertia, quoniam sicut deus est dignitatis & sanctitatis penitus infinitæ, sic peccatum est enormitatis suo modo immensę. Quo etenim maior & dignior est is in quem peccatur, eo grauius est pec-
Quęstio. catum. Et si quęratur, ad quid utilis erit æterna illa miserorum punitio, Dicendũ quod ad multa, Primo, quia in ea relucebit diuina iustitia. Secundo, quia electi ex eius inspectatione ampliores gratias agent altissimo, cuius pietate & gratia euaserunt tot mala. Hæc Thomas in Scripto.
Petrus. Quęstio

¶Consonat Petrus, dempto eo quod Thomas ait, nullo modo iustius agere cũ uno quam cum alio. quo circa Petrus affirmat, Dum quæritur an deus iustius agat cum uno quam alio, potest comparatio dupliciter fieri. Primo effectus ad effectum, & sic iustius facit cum uno quam alio. i. maiorem effectum iustitiæ, Secundo, modi ad modum, & sic non, quia in omnibus perfecte tenet medium. Hæc Petrus.
Richard⁹. Apoc. 22

¶Richardus uero in isto sequitur Thomæ responsionem, & insuper scribit: In deo est iustitia quæ uocatur rectitudo uoluntatis, qua uult unicuiq; dare quod promeretur, seu quod suam condecet bonitatem, pietatem seu maiestatem. Deniq; opera iustitiæ, secundũ quod iustitia respicit exigentiam demeritorum absolute, deus prætermittere potest, & prætermittit quotidie etiam in punitiõe perpetua damnatorum, quoniã punit eos citra condignum, non quantum ad pœnæ durationem, sed quantum ad intensionem seu acerbitatem. Opera uero iustitiæ secundum quod iustitia respicit exigentiam meritorum uel demeritorũ, in comparatione ad condecentiam bonitatis suijpsius, retribuentis p̃termittere nequit, sicut nec illud negare qđ suam condecet bonitatem. Hæc Richardus.

¶At uero Bonauentura respondẽdo ad istud, utrũ deus agat iustius cum uno quàm cum alio: Iustitia, inquit, in opere, uno modo dicit seueritatem, alio modo ordinem. Itaq; secundum primam acceptionem deus iustius agit cũ uno quàm alio. Magis enim punit unũ q̃ alium, quemadmodum melius facit unũ quàm aliud. Iuxta secundam acceptionem, uidelicet prout iustitia dicit ordinem & respectum prēmij ad meritum, iustissime retribuit omnibus. Nam sicut ea quę producit optime ordinat, sic in remunerando ordinat optime atq; æquissime præmia ad merita.

¶Si uero quæratur, an deus misericordius agat cũ uno quam alio. Dicendum, quod magis misereri, tripliciter potest intelligi. Primo, maiori habitu. Secundo maiori actu. Tertio, maiori effectu. Primo modo & secundo, dico quod nõ: sed tertio mõ, scilicet quantum ad effectum, qui est releuatio à miseria, uerum est tam in præsenti quam in futuro. Veruntamen aliter nunc & aliter tunc. Nunc enim effectus misericordiæ sunt principales effect⁹ uero iustitiæ sunt annexi. Tũc Exodi. 33 Roma. 9
uero effectus, institiæ erunt principales, & effectus iustitiæ erunt annexi: quia tunc reddet deus unicuiq; secundum opera sua, nunc autem secundum suam benignitatem. Ideo simpliciter magis miseretur in præsenti eius cuis uult misereri, in futuro autem magis ei qui magis eget. Vnde magis misero plus condonabit secundum quantitatem absolutam, nõ secundum quantitatem relatam. Hæc Bonauentura.

¶Cuius hoc ultimum uerbum intricatum uidetur, nisi forsitan referatur ad existentes in purgatorio, qui per suffragia diuersimode adiuuantur, uel ad damnatos quantũ ad hoc quod citra condignum torquẽtur.

QVAESTIO. III.

MOdo quærendum, An in deo sit misericordia, et de eius effectibus: specialiter uero an in omni opere dei misericordia et veritas, seu iustitia dei resplendeant. Quid significat misericors.
¶Videtur quod misericordia non conueniat inuariabili superbeatissimo deo. Misericors enim dicitur quasi miserũ cor habens. Miseria autẽ longissime est à deo. Rursus, misereri est condolere & compati, quod est quædam afflictio.

¶In contrarium est scriptura.

¶Circa hæc scribit Thomas, qui in distinctionibus istis satis multiplicat quæstiões. Vnde multas sub uno comprehendo articulo. Ex hoc, inquit, homo uocatur misericors, quod alteri⁹ miseriam facit suã, & hoc quantum ad duo. Primo, quod ex miseria aliena afficitur, inquantum compatitur patienti. Secundo, quod alterius miseriam reputat quasi suã, & inde mouetur ad repellendum illius miseriam, impendendo beneficium siue auxilium. Quantum ad primum horum duorum, non conuenit misericordia deo, in quo nulla potest recens affectio neq; compassio esse: sed quantum ad secundum, conuenit deo misericordia, quia per pietatem & gratiam suam subuenit alijs, & eos à suis miserijs releuat. Et sicut homo alium à suis calamitatibus releuãs

releuans, non suam, sed illius intendit ac quærit utilitatem. Ita imo & multo plus deus, qui ex pura propria bonitate aliis auxiliatur & parcit. Hinc communiter dicitur, quod in deo non est misericordia secundum cõpassionis affectum, sed secundum pietatis effectum.

Misericor. quõ in deo. Questio. Bonitatis & mię differentia.

¶Circa hoc quæritur, an secundum eandem rationem dicantur in deo misericordia & bonitas. Dicendum quod realiter idem sunt, sed differunt ratione tripliciter. Primo, quõ misericordia potissime respicit terminũ à quo, bonitas autẽ terminum ad quem. Is nanque cui deus beneficia elargitur, fit de deficiẽte perfectus. Bonitas ergo respicit communicationẽ perfectionis, quõ bonum diffusiuum est sui, misericordia autem remotionem defectus. Secundo, quia misericordia proprie pertinet ad prouidentiã dei, qua bona sua cõmunicat solum rationalibus creaturis. Concernit quippe miseriam, quæ cum sit felicitati contraria, locum nõ habet proprie nisi in rationali creatura, quemadmodũ nec felicitas. Bonitas uero respicit prouidentiam respectu quarumlibet creaturarum. Tertio, quod misericordia designat quandam assimilationem prouidentis ad eũ cui prouidet, inquantum prouidens alterius miseriam reputat quasi suam, ideo misericordia esse non ualet nisi in natura intellectuali, quæ habet existimationem alienæ miseriæ. Bonitas autem ordinem habet ad cõmunicationem simpliciter. Vnde cuilibet creaturæ perfectionẽ cõmunicabilẽ haberi, põt bonitas conuenire. (Philoso.)

Questio. ¶Porro si quæras, ad quod attributum diuinæ naturæ opus misericordiæ reducatur. Dicendum quod omne opus dei procedit à bonitate, sapiẽtia, atque potẽtia dei. Nihilominus quędã opa approprĩãt sapiẽtię, quędã potẽtię & cætera, secundum quod in ipso mirabilius aut euidẽtius refulget aliquid attributorũ illorum. Cum quod potentia importet absolutã rõem principii aliquid producẽtis, & sapiẽtiæ sit ordinare, hinc ad sapientiã pertinet modus producendi rem quo aliquid ordinate producit. Bonitas uero quæ habet rationem finis, respicit motiuum ad producendum, ideo in opere creationis, in quo admirabile redditur hoc præsertim quod res ex nihilo inesse productæ sunt, maxime manifestatur diuina potentia: in opere gubernationis, quo res ordinate disponuntur, additur ordo rerum admirabilis: Idcirco ascribit sapiẽtię. Opus demũ recreatiõis mirabile reddit ex ipso recreatiõis motiuo, quod mouit deũ ad tm̃ grãm circa nos: quia nõ ex opibus iustitiæ q̃ fecimus nos, sed ex sua benignitate saluos nos fecit, propter quod præcipuæ attribuitur bonitati. Cum quod ex hoc aliquid dicatur misericorditer factum, quod non ex debito, sed ex bonitate largientis confertur, ideo opus misericordiæ inquantum huiusmodi bonitati appropriatur. (Citat.)

Questio. ¶Præterea quæritur, an deus ex misericordia sua semper puniat citra condignum. Et respondendum quod agens & patiens semper debent sibi mutuo proportionabiliter correspõdere. Ita quod sicut se habet agens ad actionem, sic patiens ad passionem. Inæqualia aũt non habent similem proportionem, nisi ad inæqualia. Nam sicut senarius minor est quaternario, ita ternarius, cuius duplum est senarius, est maior binario, cuius duplum est quaternarius. Hinc quantumcumque agens excedit passum, oportet quod actio excedat passionẽ, ut patet in omnibus agentibus æquiuocis, quoniã patiens non recipit totum actionis effectum. Deus autẽ se habet per modũ agentis: & recipiẽtis, per modũ patiẽtis. Ideo qñ deus supexcedit recipiẽtẽ, cõueniẽs est ut datio excedat illã receptionẽ, q̃ ẽ recipiẽti proporti onata. Cum quod deus sit excellentissimus dator propter suæ superabundantiã bonitatis, oportet quod datio eius semper excedat receptionẽ recipienti proportionatã. Pro eodẽ aũt cõputatur minus malũ & maius bonũ, ut 5. dicitur Ethic. Hinc deus semper ultra cõdignũ donat de bonis & de malis pœnæ irrogat citra condignũ. Sed his obiici põt illud Apoca. Quantũ glorificauit se &c. Et denuo: Duplicate ei duplicia iuxta opa manuũ suarum. Et rñdendũ, quod quantũ & tm̃, non importãt ęqualitatẽ quãtitatis, sed proportiõis, in autoritate illa Apocal. Proportio aũt pœnæ ad culpã, potest attendi dupliciter, puta in gñali & speciali. In gñali, ut qui peccauit, puniatur. & qui multũ peccauit, multũ puniatur. In speciali quoque dupliciter. Primo, accipiendo proportionẽ pœnæ ad culpã secundũ debitũ culpæ absolutæ, uel psu ppositã mitigatione diuinę misericordię aliquid de pœna remittentis. Itaque primo ac tertio modis, deus nunq̃ punit citra condignũ, quõ semper multũ punit multũ peccantes, nec aliquid de pœna remittit, q̃ post mitigationẽ diuinæ misericordię remanet. Quantũ uero ad secũdũ modũ, semper punit citra cõdignum: quia non tm̃ punitur quis, quantum per culpã promeruit. Vel dicendum, & melius, quod æqualitas ista proportionalitatis est, non quantitatis. & attendenda non secundum comparationem pœnæ ad culpam, sed secundũ proportionem duorum peccantium ad duas pœnas, ut scilicet qui plus peccauit, plus puniatur: & secundũ quod excedit ur in peccato, excedatur in pœna. Sic quod intelligendæ sunt omnes autoritates, quæ uidentur insinuare æqualitatem pœnæ & culpæ. Ad aliam autoritatem dicendum quod duplicitas illa pœnæ non intelligitur secundum excessum pœnæ ad culpã in duplo, sed quod homo in duobus punietur, puta in anima & corpore. Porro quod dicitur, quod plus exigitur in pœnis quam commissum est in culpis, intelligitur quia quantum ad temporis durationem, pro delectatione momentanea infligitur pœna æterna. Denique quod Iacobus ait apost. Iudicium sine misericordia fiet ei qui non fecerit misericordiam, intelligitur de misericordia liberante a pœnis totaliter. Prætereaquæritur in quo peccato damnati aliquid misericordiæ cõsequuntur. Dicendum quod in peccato originali secũdũ rigorem iustitiæ non solum pro pœna debetur diuinę uisionis carentia, sed etiam ipsius naturæ annihilatio. Idcirco in hoc quod puerisillis naturalia cõseruãt, citra cõdignũ puniãt. ¶Amplius si q̃ratur, an in omni opere dei misericordia & iustitia cõiungũtur, & quid horum duorum sit principalius in operibus dei. Dicendum ad primum, quod operatio dei est quasi medium inter deũ & operantem & eius effectum. Medium autem aliquo modo participat cum utroque extremorum. Ideo in operatione dei oportet aliquid inueniri ex parte dei operãtis, & aliquid ex parte effectus. Et ex parte dei requiritur quod sit superabundantia in collatione bonorum & in diminutione pœnarum, atque in hoc consistit misericordia dei. Ex parte uero effectus reqrit receptio, quæ fit secundum proportionem recipientis. Et in hoc ratio consistit iustitię. nec misericordiæ repugnat iustitia: quia misericordia non est laudabilis, nisi secundũ rectam sit rationem, quæ est iustitię regula, aut secundum ordinem sapientiæ in diuinis. Nec misericordia repugnat iustitiæ, quoniam elargiri aliquid citra debitum de bonis, uel citra debitum de malis, non est contra, sed præter iustitiam.

(Philoso. Apoc. 18. — Iacob. 2 — Questio. — Misericordia qñ laudabilis. — Questio.)

¶Quod si quærat, quomodo duo hæc sint in opere creationis. Dicendum quod iustia dupliciter sumitur,

 Primo

Primo, ut consistit in retributione meritorum. Secundo, ut consistit in condecentia bonitatis, & ita nil præsupponit ex parte recipientis, sed solum ex parte dei, sicq; in opere creationis est iustitia, iustum est enim, ut unaquæq; res recipiat & habeat esse eo modo quo in sapientia dei præordinatũ cõsistit. Misericordia quoq; dupliciter sumitur. Primo, pro uirtute repellente præcedentem miseriam non ex debito, & ita nõ est in opere creationis. Secundo, communiter, pro gratiositate tollente sine merito quẽcunq; defectum, & ita est in creatiõe p hocquod deus non esse amouet conferendo esse. Iuxta hunc modum fuit iustitia in conuersiõe gentilium; quoniam decuit immẽsitatem pietatis diuinæ succurrere illis. Deniq; q̃modo non sit contra iustitiam, quod interdum unus temporaliter ac corporaliter punitur pro peccato alterius, alibi dictum est. Nã hoc ipsum deus ordinat taliter patienti in bonum, & aliunde sibi hoc recompensat. In spiritualibus uero & æternalibus pœnis unus tantum affligitur, nec punit pro peccatis alterius, nisi inquantũ participauit in peccatis illius, & in hoc pro suo punitur peccato. — *Misericordia duplex.*

¶Ad aliud respondẽdum, quod id quod formale est in unoquoq;, excellentius est in eo. In qualibet uero actiõe id quod ex parte agentis, est quasi formale. Quod autem est ex parte patientis ac recipientis, est q̃si materiale. Cumq; iam dictum sit, quod in omni opere dei misericordia resultat ex parte dei agentis, & iustitia communiter sumpta ex parte recipientis: hinc in omni opere dei superueniet misericordia iustitiæ sicut formale materiali, iuxta illud in psalmo: Miserationes eius super omnia opera eius. Vñ & Iacobus dixit apostolus: Superexaltat misericordia iudicium. Hæc Tho. — *Psal. 144. Iob. 2.*

¶Qui adhuc aliqua circa hæc sciscitatur, ad quæ tamen ex introductis patet solutio saltem in generalĩ. Primo etenim quærit, an per infinitam misericordiam dei aliquando terminabitur omnis pœna, tam hominum impiorum quam dæmonum. Secundo, an saltem omnium hominum impiorum pœna tandem sit terminãda. Tertio, an pœna Christianorum damnatorũ finietur. Quarto, an saltem pœna eorum qui opera misericordiæ libenter exercuerunt, & tamen in peccato obierunt mortali. Has quippe quæstiones mouet beatus Augustinus libro de Ciuitate dei. Cumq; præhabitum sit, quod iusto dei iudicio etiã pro quocunq; uno peccato mortali æternum infligatur supplicium, patet quod nullorum istorum finietur damnatio, cum in inferno nulla existat redemptio. Veruntamen responsa Thomæ breuiter tangam, qui ad primum horum respondens: Quemadmodum inquit, Augustinus 21. de Ciuitate dei refert, error fuit Origenis, quod dæmones quãdoq; per misericordiam dei sint liberandi à pœnis, quod est ab ecclesia reprobatum, primo, quoniam apertissime repugnat autoritati scripturę, quæ in Apocalypsi protestatur: Diabolus missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi bestia & pseudo propheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum, per quod in scripturis consueuit æternitas designari. Secũdo, quia ex una parte misericordiam dei nimis extendit, atq; ex alia parte eam nimis artauit. Eiusdem etenim rõis uidet, sctõs angelos in beatitudine sine fine manere, & dęmões in æternũ puniri. Vñ sicut ponebat dæmões aĩasq; prauorũ tãdẽ liberãdos à pœnis, ita ponebat angelos sctõs ac beatorũ à cœlesti beatitudine adhuiꝰ uitę miserias deuoluẽdas. Ad scdm respõdet: Sicut Augsti. 21. de Ciuitate dei enarrat, quidã in hoc ab Origenis recesserunt errore, quod concesserunt dæmones nunq̃ liberandos, sed homines uniuersos, etiã infideles, à supplicijs eruendos, quod prorsus irrationabile est. Nam sicut dæmones, ita & homines condemnati sunt in malitia obstinati, & extra uiam ac statũ merẽdi. Quod ẽm angelis est ruina, hoc hominibus mors, ut asserit Damascenus. Nec uerbũ illud Christi, Ite maledicti in ignem æternum, sit cõminatio tñ, uel ad cõminatoriam tm̃ pertineat prophetiam. Prophetia etiam cõminatoria q̃nq; impletur, imo semper implet secundum aliquẽ sensum, tuncq; solummõ immutat, dum hominum merita uariantur. Ad tertium respondet: Quidam dixerunt omnes illos tandem saluandos qui sacramenta fidei receperunt, quod constat eẽ falsum: qm̃ multi ipsa sacramenta receperunt, qui fidem catholicã non habuerũt, sicut hæretici baptizati. Ideo alij addiderunt, omnes tales saluãdos, qui & ipsam catholicam fidem sortiti sunt, quod reprobatur, cũ multi tales a fide corruerunt. Et si addatur, dummõ perseuerẽt in fide, nihilominus falsum est: qm̃ fides sine operibus mortua est. Imo multi tales infidelibus sunt peiores, cũ dicat saluator apud Lucam: Seruus qui cognoscit uoluntatem dñi sui, & non fecit, plagis uapulabit multis. Qui aũt nõ cognouit, & fecit digna plagis, uapulabit paucis. Princeps quoq; apostolorũ: Melius, inquit, illis erit uiã ueritatis non cognouisse &c. Ad quartum respondet: Quidam dixerunt illos duntaxat fideles esse saluandos ex inferis, qui opera misericordiæ libenter exercent. quod etiam falsum est, cum multi talium sint raptores, iniusta non restituentes, & sine charitate nemo potest saluari. Quod aũt Ambrosi. dicit, non periturum eum qui misericordiæ opera facit, q̃uis lubricum carnis patiatur, quantum ad hoc uerificat, quod talis per opera huiusmodi quasi de cõgruo se disponit ad impetrandum gratiam in præsenti, ne pereat. Hæc Thomas in Scripto. — *Quæstio. Augustin. Thomas. Augu. Originis error. Apoca. 12. Io. Dam. Matth. 25. Iacob. 2.*

¶Concordant Petrus & Richa. Sed & Richar. circa hæc sciscitatur, utrum secundum rationem intelligendi, prius sit in deo misericordia q̃ iustitia. Respondet: Quamuis in deo nihil sit prius, nihil posterius duratione, dignitate nec natura, ut patuit supra primum tñ secundũ nostram rationem intelligendi, unũ attributũ dicitur altero prius, inquantum unũ est ratio alterius, ut simplicitas immutabilitatis. sicq; iustitia uno mõ accepta, prior est misericordia: & alio mõ sumpta, posterior. Iustitia nanq; est rectitudo uoluntatis, uolentis unicuiq; dare quod sibi est debitum. Diuinæ uero uoluntati est debitũ, ut omnia fiant quæ condecent eã, nihilq; fiat quod dedeceat eam facere aut permittere fieri. Hinc ipsa est principium omnium uoluntariarũ emanationum. Merito quoq; rationalis creaturæ debitũ est præmium, & demerito eius suppliciũ. Et iuxta hoc meritum duplex, iustitia in deo dupliciter dicit. Primo, rectitudo diuinę uoluntatis in uolendo facere omnia quæ dei condecẽt bonitatẽ, atq; in non uolendo facere ea quæ eam non decent. Secundo, ipsa rectitudo uolũtatis diuinę, ad reddẽdũ rõnali creaturę iuxta merita aut demerita eiꝰ. Et sicut illud qd debet bonitati diuinę, est rõ eiꝰ qd debet merito aut demerito rõnalis creaturę: sic iustitia primo modo sumpta, est rõ iustitiæ secundo modo acceptę. Hinc iustitia secũdo modo sumpta, nõ retribuit creaturæ secundum merita aut demerita nisi in comparatione ad cõdecẽtiã bonitatis diuinę. Itaq; iustitia scdm primã acceptionẽ prior est secũdũ rõnẽ, q̃ misericordia & misericordia — *Iustitia in deo bifariam dicit.*

cordia prior est quam iustitia secundo modo accepta, & ita intelligendum est quod ait Anselmus, ex iusti- Anselmus tia dei nascitur misericordia eius Nā ideo miseris parcit, quia hoc suam condecet bonitatē. Porro quod misericordia prior sit iustitia secundo modo accepta, ostēditur: quia quod deus parcit nobis, non prouenit ex merito nostro, sed pure ex condecentia bonitatis ipsius: quod uero nos puniat, ex condecentia suæ bonitatis & nostris demeritis. Hinc per prius ac principalius secundum rationem intelligendi uelle misereri respicit condecētiam bonitatis diuinæ, quam uelle punire. Misericordia quoq; & iustitia proprie sumptæ non inueniūt in oīni ope dei, imo nec in omni ope dei circa Bonauen. rēalē creaturā, sed solū in opib⁹ retributiōis. Hæc Ri.

Questio 1 ¶Circa hæc primo quærit Bonauen tura, utrum in eodem opere dei sit misericordia & ueritas, Respondet, misericordia dei tripliciter dicitur. Primo largissime, ipsa affluentia bonitatis diuinæ. Secundo, cōmuniter, benignitas in superogatione bonorū. Tertio stricte, pietas in subleuatione & ablatione malorum, Nā sic concernit miseriam, Sic & iustitia dei tripliciter sumitur. Primo & communissime, put est condecētia bonitas diuinæ. Secundo & communiter, rectitudo in retributione bonorum. Tertio, stricte, seueritas in punitione malorum. Itaq; iuxta hos tres modos ad inuicē comparatos, misericordia & iustitia in eodem opere dei concurrunt, quia secundum primum modum sunt in omni opere dei ut planū est. Conformiter secundo modo misericordia quæ est bonitas in superogatiōe bonorum, & iustitia quæ est rectitudo seu liberalitas, in retributione præmiorum simul currunt: quia dum deus retribuit bona remunerando. nō retribuit nisi merenti, & supraquam meruit. Similiter tertio modo simul currunt, quoniam nunquam tam seuere punit, quin aliquid debitæ pœnæ relaxat; nec sic culpam dimittit, quin aliquo modo hanc punit. Sic ergo misericordia & iustitia communissime sumptæ sunt in eodē opere dei, quod etiam sunt in omni opere eius: cōmuniter uero sumptæ sunt in opere retributionis bonorū: proprie uero & stricte, sunt in retributiōe pœnarū.

Questio 2 ¶Secundo interrogat, an misericordia & ueritas in aliquo opere dei ab inuicem separentur, secundum q̄ proprie capiuntur. Respondet. In opere iustificatiōis est misericordia & ueritas, non tamen secundum idē, Nam impius peccādo deum offendit, & dignus efficit pœna æterna, & in hoc quod deus dimittit ei culpam est misericordia: in hoc autem quod obligat eum ad Questio 3 pœnam temporalem, relucet iustitia. Tertio quærit, an hæc possint ab inuicem separari. Respondet q̄ non, quoniam sicut in nobis sunt quædam uirtutes, quarū perfectio in operibus attenditur per ascensum ad extremum, utpote charitas, quædā per accessum ad medium, ut iustitia & misericordia, ita in deo. Unde non dicitur summe iustus per seueritatis excessum, nec summe misericors propter omnimodam culpæ remissionem, sed quia, utrūq; facit secundum quod decet & cōuenit. Iustitia q̄ppe & misericordia ita acceptæ dicūtur potissime respectu actuū & meritorū nrorū. Nec pōt potentia ordinata remittere totā pœnā, quia secūdum Augustinum primo confessionum: impossibile est dedecus culpæ manere sine decore iustitiæ. Aug.

Questio 4 ¶Circa hoc quæritur, utrū deus possit peccatori tantā pœnā infligere, q̄ntā culpa eius mortalis meretur. Dico q̄ nō, loquēdo de potētia ordinata, quia misericordia dei repugnat, q̄ nec pōt relinq̄re nec negare nec capax est tantæ pœnæ, cum enormitas culpæ sit etiā intensiue quodāmō infinita. Hæc Bonauentura, quorum aliqua recitatiue magis quam assertiue induco. Henrici In præhabitis continentur scripta Alberti de his. Questio.

¶Præterea circa hæc tangi possunt aliquæ quæstiones, quas Hēricus mouet in quodlibetis. Prima est, an deus possit aliquid facere quod non decet facere eū, quo circa multa inducit, quæ longū est recitare. Itaq; inter cætera scribit: Tria sunt de quibus est omnis quæstio in agilibus & factibilibus, quæ sunt bonum & honestum ac utile, quæ sunt eadem cū illis, licēs, decens, expediens. Omne quidem licens, ex sua natura est bonum. Cumq; deus nil agat propter utile cōmodū, imo omnia secundum rectam rationem sint in opere dei, in illo idem sunt bonum expediens & honestum, ergo nec facere potest aliquid, quod non sit decens seu decorum aut honestum, Sed factum aliquod dicitur ho- Joan. 9. nestum seu decēs ex duplici ordine. Primo ex ordine quē habet ad facientē. Secundo, ex ordine quē habet ad aliud factum, Et secundum ordinem primū bon⁹ & sapiens secundum quod talis, nunquā facit nisi qđ statum ipsi⁹ decet, & honestum sit facere ipsum. Cūq; deus sapiens optimusq; consistat, nec facit, nec aliquid facere potest quod non deceat eum facere. Ueruntamen aliquid dicitur decens & honestum, uel indecens & inhonestum dupliciter. Primo, secundum ordinem particularem per respectum ad causam particularem, sicut indecens est hominem esse cæcum aut monstrosum. Alio modo, secūdum ordinem ad causam uniuersalem. & sic decuit cæcum illuminatum, esse cęcum quem Christus illuminauit, quatenus in eius illuminatione supernaturali deus glorificaretur. Id ergo quod est indecēs primo modo, deus facere potest, non inquantum est indecens, sed inquātum est decēs secūdo modo. Absolute aūt loquēdo deus nullo modo facere potest quod non sit decens aliquo mō. imo quicquid facit, decet eum facere. & quicquid facere potest, si faceret, deceret eum id facere, & non nisi secūdū ordinē dicentem faceret illud, Idcirco si potest Petrū dānare, & Iudam saluare de potētia absoluta, hoc nō est nisi quia deceret eum hoc facere secundum aliquē iustitię ordinem si faceret, nec aliter potest hoc facere, Propterea nihil potest de⁹ facere de potētia absoluta, quin potest etiā illud facere de potentia ordinata: tamen secundum alium ordinem quam sit ordo secūdū quem omittit id facere, ita tamen quod semper quod melius & rationabilius est, aspiciendo ad ordinē uniuersi. Hæc Henricus, qui consequenter quærit, utrum uerus dolor sit ex immutatione per apprehensionem, uel ex aliqua mutatione reali. Et rursus, utrum formalis rō doloris sit in apprehēsiua, uel appetitiua. Quocirca inquirit, quomodo ignis infernalis agit, & aget in damnatos. Et de his adhuc infra magis dicetur.

¶De sententia iudicij.

De iudicio extremo quarū quēdmodū secundū quē dabitur. Mat. 25.

SOlet etiam quæri, qualiter dabitur iudicij sententia. Sed non est perspicuum id explicare. Non enim scriptura aperte diffinit, an uoce illa proferantur: Uenite benedicti, & ite maledicti: an uirtute iudicis ita fiet conscientijs singulorum attestantibus,

vt modo dicitur futurum, ut iudicis potentię effectus, ipsius dictione significetur. Illa etiam: Esu
riui, & non dedistis mihi manducare: & huiusmodi, magis conscientiis exprimenda plurimi
Mat. 25, putant quam verbis, quia Apostolus in momento & in ictu oculi mysterium consum-
mandum tradit. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt, non ad iudicium, quia
1. Cor. 15 iudicii sententiam & malorum increpationes & bonorum præmia verbis exprimenda asserunt.

¶ Quod iudicabunt sancti & quomodo.

Non autem solus Christus iudicabit, sed & sancti cum eo iudicabunt nationes. Ipse enim Apo
Sapien. 3. Matt. 19 stolis ait: Sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Nec ē putā-
dum quod duodecim apostolis tantum hoc promiserit Christus. Vbi enim sedebit Paulus, qui
plus omnibus laborauit, si non ibi sedebunt nisi duodecim? Per duodecim ergo sedes, perfectio
tribunalis .i. vniuersitas iudicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti, qui relictis omni-
bus secuti sunt Christum: per duodecim tribus, vniuersitas iudicandorum. Iudicabunt ergo oēs
1 Cor. 15 Matt. 19 sancti, non modo cooperatione, sed etiam autoritate & potestate. Vnde, Gladii ancipites in ma-
Marc. 10 nibus eorum: id ē, sententia de bonis & malis in potestate eorum. Si uero quaritur quæ erit eorū
Psal. 149 potestas uel autoritas in iudicando, puto non ante sciri posse quam videatur, nisi diuina reuela
tione quis didicerit.

¶ De ordinibus eorum qui iudicandi erunt.

Erunt autem quatuor ordines in iudicio. Duæ quippe sunt partes electorum, scilicet & repro
Grego. li. borum, ut Gregorius in moralibus ait: Si bini ordines eisdem singulis partibus continentur. Alii
26 Moral. eñ iudicātur & pereūt, alii nō iudicātur & peūt. Alii iudicāt & regnāt, alii nō iudicāt & regnāt. Iu
ca. 24. dicāt & piūt, qbus dñica inclamatiōe dicet: Esuriui, & nō dedistis mihi māducare. Nō iudicantur
& p ūt qbus dñs ait: Qui non credit, iā iudicatus ē. Eorū enim damnatio tota ecclesię nota ē &
certa: et ideo dicuntur tunc non iudicari, quia ad conspectum districti iudicis cum aperta damna
tione suæ infidelitatis accedent. Qui uero professionem fidei sine operibus habent, iudicabun-
Matth 25 tur vt peribunt, id ē, redarguentur et pereant. Qui uero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpa
Johan. 3 Job. 2 tionem iudicis in se fieri non audient: quia infidelitatis suæ tenebris prę iudicati, eius quē despe
xerant inuectione redargui non merentur. Illi saltem verba iudicis audient, qui eius fidem saltem
uerbo tenuerunt. Isti in damnatione sua æterni iudicis nec uerba percipient, qui eius reuerentiam
nec verbotenus seruare uoluerūt: et ideo illi iudicādi, sed isti non iudicādi dicuntur. Ex electo
rum uero parte alii iudicantur et regnant, scilicet qui uitæ maculas lachrymis tergunt, et eleemo
synarum superinductione operiunt, quibus iudex veniens in dextra consistentibus dicet: Esu
riui, et dedistis mihi manducare. Alii autem non iudicantur et regnant, qui etiam pręcepta legis
perfectione uirtute transcendunt: quia non hoc solum quod lex præcipit, implere contenti sunt:
Matt. 5 sed et quod ad perfectionem consulitur, implere student. De quibus propheta ait: Dominus ad
Esai. 3 Prou. 31 iudicium veniet & cum senatoribus populi sui. Et Salomon de ecclesiæ sponso loquens, ait: Nobi
Job. 36 lis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Et Iob ait: Non saluat impios, & pau
peribus iudicium tribuit. Hi ergo rectē sub generali iudicio non tenentur, sed iudices veniunt:
quia & præcepta generalia viuendo vicerūt, & omnibus relictis Christum secuti sunt. Recte pau
peribus iudicium tribuit: qui quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tūc ma
iori culmine potestatis excrescēt. De talibus dicitur: Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in thro
Apoca. 3 no meo: sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Vincens dominus cum patre in
throno eius sedet, quia post passionis certamen & resurrectionis palmam, quod patri esset æqua
lis, omnibus claruit. Nobis vero in throno filii sedere, ē ex eisdem filii potestate iudicare. Quia
enim iudicandi principatum ex eius virtute percipimus, quasi in throno eius residemus. Ex his
apparet, quod etiam perfectiores sancti cum Christo iudicabunt potestate: & quare quidam di-
cuntur iudicandi, alii non iudicandi.

¶ De ordine iudicii & ministerio angelorum.

Matt. 13 Cum autem in euangelio legatur, quod dominus mittet angelos suos qui colligent de regno
eius omnia scandala, & mittent iniquos in caminum ignis: & item, Exibunt angeli, & separabunt
malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis: et item, Mittet angelos suos cum tu
Psal. 49 Psalm 96 ba, et congregabunt electos a quatuor ventis, et propheta dicit, Congregate illi sanctos eius:
Gene. 7 Aug. de ci ministerio angelorum illa impleri dubitandum non ē. Domino enim ueniente ad iudicium, præ
uit. te dei. cedet añ eū ignis, quo cōburetur facies mundi huius: et peribit cœlum et terra, non secundum
libro. ca 18 Danie. 3 substantiā, sed scd̄m speciē quæ immutabitur: cœlum quidem aereum, non ętherium. Tantū eñ
ascendet ignis in iudicio, quantum ascenderunt aquę in diluuio. Ille autem ignis malis qui reper
ti fuerint viui, erit cō sumptio, bonis vero non, vt enim ait Augustinus: Hoc erit incendium mū
di sanctis, quod fuit caminus tribus pueris. In quibus si aliquid purgandum fuerit per illū ignē
purgabitur

purgabitur. Aliis vero nullam ingeret molestiam. Purgato vero per ignem mundo, & ad iudiciũ veniente domino, emittetur vox illa magna qua resurgent omnes mortui: & tunc ministerio angelorum ventilabitur area, quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus mundi angelico ministerio: quo & rapientur obuiam Christo in aera, reprobis in terra quam dilexerunt, remanentibus. Et tunc praeconia illa bonorum, Esuriui & dedistis mihi manducare, & increpationes illae malorum, Esuriui & non dedistis mihi manducare &c. proferentur vel sono vocali, vel alio modo. Deniq; proferetur illa sententia super vtrosq;: Venite benedicti &c. &, Ite maledicti &c. Et ministerio angelorum virtute dei cooperante, mittentur mali in caminũ ignis, hoc ẽ, in inferno. Luce. 3. Marci. 3. 1. Thes. 4. Mat. 25.

¶ Si post iudicium demones praeerunt hominibus ad puniendum.

Et solet quaeri, vtrum in inferno malis ad puniendum praesint demones post iudiciũ, quos carnifices tortores q̃animarum scriptura appellat. Apostolus dicit quod Christus tunc euacuabit omnem principatum et potestatem et virtutem. Dum enim durat mundus, angeli angelis, demones daemonibus, homines hominibus praesunt. Sed omnibus collectis, iam omnis praelatio cessabit. Hinc quidam putant post iudicium demones non habere potestatem cruciandi homines sicut modo: sed vt daemones virtute dei cruciari sine creaturae ministerio asserunt, sic reprobos homines ibi non per operationem demonum, sed virtute diuina tantum aeternis subiici cruciatibus. Praemissa tamen autoritas non id cogit sentire, quae etsi asserat tunc nec demones demonibus, nec homines hominibus praeesse, non diffinit tamen, an daemones praesint hominibus ad torquendũ. Vñ quibusdã videt, eos sic constare hoibus tortores in poena, sicut extiterũt incẽtores in culpa. Eccl. 39. 1. Cor. 15.

SVMMA DISTINCTIONIS. XLVII

Praecedenti distinctione tractatum est de retributionibus praecedentibus, aut inchoatis ante generale iudicium, praesertim de poenis prauorum, qui interim cruciantur in anima. Nunc determinatur de ipso iudicio generali extremo, & ei annexis, seu concernentibus ipsum. Et primo inquirit, an sententia iudicis erit uocalis, uel solum mentalis, hoc est, an Cchristus oretenus proferet uerba illa: Venite benedicti patris mei, &, Ite maledicti in ignem aeternum, an solum per aloqutionem interiorem, & de hoc ponit duplicem opinioem. Deinde tangit, quomodo quidam praelecti & sancti iudiabũt cum Christo tanquam iudicis assessores. Consequenẽ exprimit 4. ordines eorum qui in iudicio apparebunt id est, 4. genera hominum qui apparebunt ibidem. Nam aliqui iudicabunt cum Christo, & non iudicabũtur &c. sicut habetur in litera. Deinde subdit de modo & ordine quo fiet iudicium, & de ministeriis angelorum sanctorum in illo. Post haec scrutatur, utrum daemones facto iudicio punientur in inferno reprobos homines, an potius omnes generaliter igne & caeteris inferni suppliciis affligentur. Deinceps testatur, quod Christus in assumpta humanitate glorificata in iudicio apparebit & iudicabit: & declarat quomodo Christus secundum formam assumptã suscitabit corpora mortuorum, quae plane suscitatio, opus erit & effectus omnipotentiae dei. Post haec exponit qualiter uallis Iosaphat dicatẽ & erit locus futuri iudicii. Et subdit qualis erit dispositio luminarium coeli, atq; coelestium corporum, iudicio cõsummato. Postremo subiungit de diuersitate ac differentia mansionum in coelo empyreo ac inferno. Matt. 25.

QVAESTIO. I.

Circa haec quaeritur primo, An finale ac generale iudicium in fine seculi sit futurum, et an erit per notabilem moram durans, ac per vocalẽ disceptationem ac sententiae realem prolationem.

¶ Videtur quod non erit generale iudicium, cũ unusquisq; mox ut ã corpore exierit, iudicetur a Christo: atq; ut ait Nahum propheta, Non iudicabit dominus bis idipsum. ergo sufficit particulare iudiciũ. Rursus, iudiciũ fit ut iudicat⁹ recipiat q̃d meruit. utpote p̃miũ meriti sui, q̃d p̃miũ ẽ beatifica uisio dei q̃tũ ad iustos: damnatio infernalis, quantum ad repeobos. Cum ergo retributio haec quotidie interim fiat, supefluum uidetur iudicium secundum. Si dixeris quod fiet proter corporum glorificationem, obiicitur: quoniam certũ est, quod quorum animae interim glorificantur, tũc corpora glorificabuntur: & quod quorum animae interim condemnantur. tunc corpera damnabuntur.

¶ Circa haec scribit Antissiodorensis in Sũma libro quarto: Quemadmoum dies particularis iudicii quod fit in morte cuiuslibet, indeterinata est & incerta, ita & dies generalis iudicii, quod erit in resurrectione futura, iuxa illud in Actibus: Non est uestrum nosse tempora uel momẽta &c. atq; in Euangelio: De die illa nemo scit. Porro locus iudicii determinatus est in Ioele quo legitur: Consurgant & ascendant gentes in uallem Iosaphat, quia ibi sedebo ut in iudicem omnes gentes in circuitu. Sed quaeritur, quare locus determinatus est, & non tempus? Arguit etiam contra hoc quod in Euangelio legitur, quod nec angeli, nec filius hominis sciunt de die illa. Angeli nanq; habent cognitionem non solum uespertinam, sed etiam matutinã omnium rerum etiam futurorum in uerbo, tanquam in speculo aeternitatis clarissimo. Deniq; filius, qui est sapientia patris, non ignorat quae pater scit, cum in Euãgelio protestetur: Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quae ipse facit. Si dicatur quod filius dicitẽ diem illum uescire, quia non facit nos scire, obiicitur quia & pater & spiritus sanctus sic dicerentur diẽ illã nescire, quia non faciunt alios eũ scire. Rursus de loco obiicitur quoniam uallis Iosaphat nequaquam est capax omnium hominum qui in iudicio comparebunt. Amplius cum resurrectio sit futura in momento, in ictu oculi, qualiter impii qui habebunt corpora ponderosa, poterunt ã remotissimis locis illuc adduci? Obiicitur item de hoc quod sancti dicuntur iudicaturi cũ Christo, quia nec autoritatiue, nec ut dantes consiliũ nec ut proferentes sententiam iudicabunt. Respondemus quod dies utriusq; iudicii nobis incerta est, quatẽnus iugiter stemus in dei timore, & per timorem declinemus ab omni transgressione. Ignorãtia autem loci non confert ad istam custodiam ac timorem. Ad aliud Antissiod. Questio. Obiectio.

y V v iii dicimus

dicimus. quod angeli nihil sciunt de die illa, nisi eius diuinitus reueletur: quia cognitio ista omnino transcendit naturalem notitiã. Cumq; dies illa non aderit nisi completo numero electorum, & ipsi ignorent quando hoc erit, idcirco & diẽ illũ ignorant. Filius autem dicitur ignorare eundem secundum naturam assumptã quia non facit nos scire, quoniam ipse datus est nobis magister & legislator inter homines cõuersando, atq; de alijs instruendo, & non de isto. Vnde dicitur nescire, quia per modum nescientis se habuit. Taliter autẽ non conuenit patri neq; spiritui sancto esse magistrũ hominum. At uero in uallem Iosaphat Christus corporaliter non descendet, ut multi pueriliter credunt, ut dicit Hieronym⁹, sed erit in aere supra uallem. Vnde in Actibus: Sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntẽ in cœlum. Hinc sicut ascendit à monte illo, sic descendet super eundem, ita quod residebit in aere, eruntq; homines non solum in terra, sed & in aere, potissimum boni, dicente Apostolo: Simul rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera. Angelorum demum ministerio adducentur celerrime, quemadmodũ angelus portauit prophetam Habacuc in impetu spiritus sancti de Iudæa in Babylonem. Maligni uero spiritus ibi ministerium non habebunt, imo fugere mallent. Viri autem apostolicæ perfectionis iudicabunt per assessoriam dignitatem, & omnes sancti per sententię iudicis approbationem. Hæc Antisiodorensis, de quib⁹ in consequentibus plenius est dicendum.

Hierony. Zach. 1. — Act. 1. — 1. Thes. 4. Dan. 14.

¶Itaq; Thomas: Quemadmodum, inquit, creatio pertinet ad rerum principium, quo res producuntur in esse, ita iudicium pertinet ad terminum quo res ad suum finem perducitur. Distinguitur autẽ duplex operatio dei, Vna qua ipsas res primitus in esse produxit. Alia, qua producta gubernat. Sic quoq; est duplex iudicium eius, ordine tamen conuerso. Vnum, quod correspondet operi gubernationis, quę sine iudicio esse nequit, quo unusquisq; singulariter pro suis actibus iudicatur non solum secundum quod gubernationi competit uniuersi, unde differtur præmiatio unius pro aliorum utilitate, ut patet ad Hebræos. Et pœne unius cedũt ad utilitatẽ alteri⁹. Hic oportet esse iudiciũ illud uniuersale, aliud correspõdẽs primæ rerũ productiõi, ut sicut tunc processerunt immediate à deo, ita in fine simul detur ultima mundi completio, unoquoq; finaliter accipiente quod ei debetur secundum seipsum. Tũ in illo iudicio apparebit manifeste diuina iustitia, quantum ad oĩa quæ nunc occultantur, quod scilicet interdum de uno disponitur ad utilitatem aliorũ, aliter quam manifeste eius opera uidentur exigere. Etiam tunc erit uniuersalis separatio bonorum à malis, q̃a de cętero nõ erit locus, ut boni p malos aut mali p bonos ꝓficiant. ꝓpter q̃ interim, deo sic disponẽte, cõmixti sunt. Ex his patet ad primum obiectum solutio. Cum em̃ quilibet homo sit singularis persona, & etiã pars totius generis humani, duplex ei debetur iudiciũ, unum particulare in morte, in quo recipit quantum ad animam, sicut promeruit. Aliud in fine seculi, in quantũ est pars generis humani, sicut & aliquis dicitur iudicari scdm humanã iustitiam, qñ cõmunitas cuius ipse est pars iudicatur: nec tñ bis iudicat deus inidipsum, quia non duas pœnas completas pro uno peccato infligit, sed pœna añ iudiciũ nõ plene inflicta, tunc cõplete inferet, dũ corpus & aĩa pariter cruciabunt. In iudicio quoq; finali omnibus oĩa patebunt pctã, patebitq; uniuersis ac singulis, q̃ iustum sit iudiciũ dei de omnibus.

Thomas Aquinas. — Hebrę. 11. — Nahũ. 1.

¶Præterea quid respondendum sit de disceptatione, protractione & prolatione sententię in generali iudicio, pro certo diffiniri non ualet. Probabilius tamẽ putatur quod totum mentaliter perficietur. Si em̃ uocaliter singulorum peccata recitarentur, inæstimabilis temporis longitudo ad hoc exigeretur, quẽadmodum etiam 20. de ciuitate dei loquitur August. Si liber ex cuius scriptura omnes iudicabuntur, ut in Apocal. dicitur, materialiter cogitetur, quis eius magnitudinẽ aut longitudinem ualeat æstimare? aut quanto tẽpore poterit legi liber in quo scriptæ sunt uitæ uniuersorum? nec minus tempus requiritur ad narrãdũ quam ad legẽdum opera ac uitia singulorum, si materiali in libro essent conscripta. Idcirco uidetur quod illa quæ apud Matthę. scribuntur tunc proferenda, mentaliter sint perficienda, quod omnipotẽte dei uirtute subito poterit fieri. sicq; uerba Christi auditu interiori ab omnibus audirentur.

Aug. — Apoc. 20. — Matt. 25

¶Insuper dum quæritur, an tempus iudicij sit ignotum: dicẽdum quod deus per scientiam suam est causa rerum. Vtrũq; aũt, uidelicet causalitatem & cognitionem creaturis communicat. Nihilominus de utroq; aliquid sibi reseruat. Nam aliqua operatur, in quibus nulla creatura est sibi cooperans & quædam cognoscit, q̃ nulli reuelat. & hęc potissime esse debent & sunt, quæ soli diuinæ subiacẽt potestati, inter quæ est finis mundi, in quo erit dies iudicij. Hanc rationẽ Christus tetigisse uidetur dicendo: Non est uestrũ nosce tẽpora uel momenta q̃ pater posuit in sua potestate, quasi dicat, quæ soli eius potestati sunt reseruata. Verũ his obijci potest quod in euangel. Christus tangit multa signa futuri iudicij q̃ illud præcedent, ergo ex illis poterit præcognosci. Dicendũ quod sicut in epistola ad Esitium de fine mundi asserit Augu. Signa illa nõ omnia pertinent ad secundũ Christi aduentũ, sed partim pertinent ad tẽpus destructiõis Ierusalẽ factã per Titum, plura uero illorũ spectant ad aduẽtũ quo Christus ecclesiã quotidie spiritualiter uisitat. Reliqua uero q̃ ad secundũ spectant aduentũ, non ualent ad pscienda determinare ipsum aduentus secundi, q̃m illa pericula & aduersa fuerunt à principio ecclesiæ, nũc intensius nũc q; remissius, nec scitur quanto magis tunc abũdabunt q̃ ante. Nec obest qd S. Iohannes apost. ait: Charissimi, nouissima hora est. & beatus apostolus Paulus: Nos sumus in quos fines seculi deuenerũt. Talia quippe sunt dicta nõ ad insinuandũ aliq̃ breuẽ tẽporis morã, sed nouissimũ mũdi statũ, q est quasi nouissima seculi ętas, quæ q̃ diu durabit ignotũ est, sicut nec hominis senectuti præfixus est terminus hoĩ cogni⁹, imo interdũ diutius durat quã oẽs præcedẽtes ætates aut tam diu.

Quæstio — Acto. 1 — Obiectio. — Aug. — 1 Ioan. 2 — 1 Cor. 10.

¶Deniq; ad quæstionẽ hãc, utrũ aliqui iudicabunt cũ Christo: Dicendũ q̃d iudicare multipliciter dicitur. Primo, quasi causaliter, ut is iudicare dicat, unde appa ret quis iudicandus. Et sic q̃dã iudicabũt cõparatiue, sicut apud Matth. ait saluator: Viri Niniuitæ surgẽt in iudicio cũ generatiõe ista, & iudicabunt eã & c. sicq; boni & mali tũc iudicabunt. Secundo quasi interpretatiue, Interpretamur em̃ aliquẽ facere q faciẽti cõsentit. Hinc q cõsentiens iudici, eius sentẽtiã ap ꝓbãdo, iudicare dicitur. sicq; iudicat e oĩm electorũ. Tertio q̃m similitudinẽ habet iudicis in se, inquãtũ sedet in loco eminẽti ut iudex, & sic assessores iudicis iudicare ferũt. Et ita (ut aliq dicunt) uiri pfecti, q̃bus iudiciaria potestas ꝓmittitur apud Matth. iudicabunt, quoniam superiores alijs apparebũt, occurrẽtes obuiã Chr̃o in aera.

Quæstio — Mat. 12. — Matth 19

Sed

Sed istud non uidetur sufficere ad promissionem Christi complendam. Nam dixit, Sedebitis iudicantes. Vñ uidetur iudicium confessioni superaddere. Idcirco est quartus modus iudicandi, qui conuenit uiris perfectis inquantum in eis continentur decreta diuinæ iustitię, ex quibus homines iudicabuntur, ut si liber in quo lex descripta est, iudicare dicatur. Vnde in Apoca. dicitur: Iudicium sedit & libri aperti sunt. Sicq; Richard. de S. Victore istam iudicationem exponit, dicendo: Qui diuinæ contemplationi assistunt, & in libro Sapientiæ quotidie legunt, uelut uoluminibus scribunt quicquid iam perspicua ueritatis intelligentia comprehendunt. Et rursus: Quid sunt iudicantium corda diuinitus in omnem ueritatem edocta, nisi quædam canonum decreta? Sed quoniam iudicare importat actionem in alium transeuntem, proprie iudicare dicitur, qui sententiam in alterum profert loquẽdo: quod dupliciter fit, utpote propria autoritate, quod solius est dei. Secũdo sententiã alterius autoritate prolatam, in aliorum notitiam ducendo, quod est sententiam latam pronunciare. Sicq; iudicabunt uiri perfecti, quoniã alios ducent in cognitionem diuinæ iustitiæ, ut sciant quid ipsis iuste pro ipsorum meritis debeatur, ut ipsa reuelatio iustitiæ, iudiciũ appelletur. Vnde Richardus: Iudices coram iudicandis decretorum suorum libros aperire, est ad cordium suorum inspectionem, inferiorum quorumlibet uisum admittere, sensumq; suum in his quæ ad iudicium pertinent, reuelare.

Apoca. 20. Richard9. Victoris9

Richard9 Victo.

Questio. ¶Quæritur quoq; an iudiciaria potestas correspondeat uoluntariæ paupertati. Dicendum quod imo: Et hoc triplici ratione. Primo, ratiõe cõgruitatis, quoniã uoluntaria paupertas est eorũ qui omnibus quæ sunt mundi contemptis, soli Christo inhærent. ideo nõ est quicquam in eis quod eorum iudicium a iustitia deflectat, per quod ad iudicãdum redduntur idonei, tanq̃ iustitiæ ueritatem præ omnibus diligentes. Secundo, per modum meriti, quoniam humiliationi exaltatio correspondet pro merito. Paupertas autem præcipue facit hominem in hoc mundo despectum. Tertio quia paupertas primo incipit hominem ad præfatam illuminationem sapientiamq; disponere, per quam cũ Christo iudicare sancti dicuntur, sicut iam patuit. Itaq; per duodecim sedes, sup quas sancti sedebunt ad iudicandum, uniuersitas solior eor qui taliter iudicabũt, exprimitur. ¶At uero si quæratur, an etiã sancti angeli iudicabunt cũ Christo, dicendũ quod assessores iudicis debent iudici esse proportionales seu in natura cõformes. Christus autem in iudicio omnibus apparebit in natura hũana, in qua sibi cõueniet iudicare p sententiæ prolationẽ. Hinc angelis q per hũanitatẽ Christo cõformes nõ sunt, nõ cõpetit iudicare cũ ipso tanquã assessoribus eius. ¶Amplius quæritur, an post diẽ iudicij dæmones exequentur sententiã iudicis in damnatis. Dicendũ, q circa hoc tangit̃ in litera a Magistro duplex opinio, & utraq; iustitiæ dei uidetur cõpetere. Ex hoc enim quod homo peccat, dæmonijs iuste subijcitur, sed dæmon ei præest iniuste. Opinio ergo quæ ponit dæmones nõ præesse hoĩbus in tormentis post diẽ iudicij, respicit ordinẽ diuinæ iustitiæ ex parte dæmonũ punientiũ. Contraria uero opinio respicit ordinẽ diuinæ iustitiæ, ex parte hominũ punitor. Quę aũt har opinionũ sit uerior, certũ nobis esse nõ põt, nisi ex reuelatione. Verius tñ puto, quod sicut seruatur ordo in saluatis, quod quidã beati a quibusdã illuminabuntur & perficientur, eo quod cœlestis Hierarchiæ ordines erunt perpetui, ita seruabitur ordo in pœnis, ita q homines per dæmones punient, ne ordo diuinus quo deus constituit angelos inter naturã diuinã atq; humanam, totaliter annulletur. Ideo sicut hominibus per angelos bonos illũinatiões diuinæ deferunt̃, ita & dęmones sunt diuinæ iustitiæ exequutiores in malos, nec in hoc aliqd minuet̃ de dęmonũ pœna, qa in hoc qd alios torquẽt, etiã ipsi torquebunt̃. Ibi eñ miseror societas miseriã nõ minuet. sed augebit. Verũtñ his obijci põt, qa scdm Apost. In futuro euacuabit̃ oĩs p̃latio. Chrũs, inquit, euacuabit oẽm principatũ & potestatẽ, & oñatione. Quo circa loquitur glossa. Nunc angeli pręsunt angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus, sed in futuro cessabit omnis prælatio ista. Et respondendum, quod totum hoc intelligendum est de cessatione prælationis secundum modũ quo est nunc. Prælatio enim qua nunc angeli pręsunt angelis atq; hominibus, homines quoq; hominibus, ordinatur ad perductionem hominum in ultimum finem. Prælatio uero dæmonum, quãtum ad suum usum uel potius abusum, ad abductionem hominum ab ultimo fine.

Quęstio. ¶Quæritur item, an uniuersi homines in iudicio comparebunt, etiam paruuli in solo originali defuncti. Dicendum quod potestas iudiciaria Christo homini est collata in præmium obedientiæ & humiliationis, quas in sua exhibuit passione, in qua sanguinem suum fudit, quantum ad sufficientiam, pro uniuersis & singulis, quamuis in omnibus non sit sortita effectũ ex defectu eorum. Hinc congruum est, ut uniuersi in iudicio compareant, ad uidendum eius exaltationem in natura humana, in qua tanta pro ipsis fecit ac pertulit: & in qua constitutus est iudex uiuorum ac mortuorum. Hinc pueri ante usum rationis decedentes, in iudicio comparebunt, non ut iudicentur, sed ut uideant iudicis gloriam. Hæc Thomas.

Acto. 10. Quęstio 32

¶Qui etiam sciscitatur, an aliqui boni in iudicio iudicabuntur. Item an aliqui mali iudicabũtur ibidem. Itemq; an angeli. Ad quæ tria perfacilis existit rñsio.

¶Nempe ad primũ rñdet: Iudicium duo importat, quæ sunt, discussio merito, & retributio pręmiorum. Quantũ ad secundũ, omnes iudicabuntur. Omnibus eñ electis illis dicetur. Venite bñdicti patris mei &c. Et sic ex iudicio Christi dignã pro meritis remunerationẽ suscipient. Discussio aũt meritorũ non fit, nisi ubi est aliqua merito cũ malis commixtio. Illi itaq; qui super fundamentum fidei ędificant aurum, argentum & lapides præciosos, diuinis seruitijs totaliter insistentes, quoniam nullam mali admixtionem habent notabilem, nõ habet in eis meritorum discussio locum. & quantum ad hoc, non iudicabuntur. Qui aũt sup fundamentum fidei ædificant lignum, fœnum, stipulam, adhuc amantes terrena, negocijsq; secularibus implicati, sic tamen quod Christo nil præferunt, sed studẽt eleemosynis, ac alijs uirtutum operibus expiare peccata, habent commixtionem bonorum meritorum cum malis. ideo discussio meritorum in ipsis locũ sortitur, & quantum ad utrumq; iudicabuntur.

Respõsio ad 1. Mat. 25.

1. Cori. 3.

¶Ad secundũ respondet: Iudicium quod est de meritor pœnalis retributio, omnibus malis fiet & conuenit. Iudiciũ autẽ quod est discussio meritor, solis fiet fidelibus. Et quia in infidelibus nõ est fidei fundamentum, sine quo nihil est meritorium, non fit de eis discussio, sed in prauis fidelibus in quibus est fidei fundamentũ, & aliqs fidei actus laudabilis, quãuis forsan nõ meritorius. Nã quantũ de se est, ordinat̃ ad meritũ.

Hinc credentes, qui saltem fide & numero sunt ciues ciuitatis dei, iudicabuntur discussionis iudicio, quia in ciues sine discussione meritorum non fertur sententia mortis. infideles autem damnabuntur ut hostes, qui consueuerunt apud homines absq; meritorũ audientia extirpari.

¶Insuper respondens ad tertium: Iudicium, ait, discussionis neq; in bonis angelis, neq; in malis habet locum, cum nec in angelis bonis sit demeritum, neq; in prauis meritum. Sed loquendo de iudicio retributionis est distinguendum. Nam una est retributio correspondens proprijs meritis, & hæc à principio fuit facta utrisq;, dum quidam effecti sunt beati, alij condemnati. Alia est retributio correspondens bonis aut malis, per angelos aut dæmones procuratis, quæ retributio in futuro fiet iudicio: quia & boni angeli gaudium maius habebunt de saluatione eorum, quos ad salutaria induxerunt. Mali quoq; amplius torquebũtur multiplicata eorum ruina, qui per eos ad mala sunt incitati. Hinc directe iudicium, nec ex parte iudicantiũ, nec ex parte iudicãdorum erit angelorum, sed hominum.

1. Cor. 6. Idcirco quod ad Chorinthios scribit Apostolus Nescitis quoniam angelos iudicabimus? intelligendum est de iudicio comparationis, quoniam quidam homines quibusdam angelis superiores ac meliores inuenientur. Hæc omnia Thomas in Scripto.

Petrus Quæstio. ¶Præterea Petrus ad istud, an disceptatio illa erit uocalis, parum aliter respondens: Vna, inquit, opinio est, quod totum illud iudicium erit mentale. quia si singuli uocaliter iudicarentur, ualde diu duraret. Alij dicunt quod erit & mentale interius, & etiam uocale exterius, quoniam Christus iudicabit non tantum ut deus, sed etiam ut homo. ideo eius iudicium fiet non solum modo diuino, sed etiam humano, atq; ex hoc maius gaudium erit bonorum, & maior dolor sensibilis reproborũ. ideo sicut corporalis apparitio Christi nõ erit frustra, ita nec sensibilis illa prolatio.

Quæstio. ¶Si demum quæratur, an disceptatio illa erit solũ de operibus misericordiæ: dicendum, duplici causa reprobi damnabuntur. Prima, quoniã peccauerũt transgrediendo præcepta iustitiæ. Secundo, q̃a peccata sua non redimerunt per opera misericordiæ. Sancti autẽ in primo cum illis cõueniũt, quoniam omnes uel fere omnes peccauerũt. In secundo differunt, quia per opera misericordiæ sua peccata redemerunt. Hinc in iudicio duplex fiet discussio meritorũ. Prima mentalis, & hæc omnibus erit communis bonis & malis de iustitiæ actibus, ut pateat eos peccasse. Secunda erit uocalis de operibus miæ, ut patet nõ oẽs mĩa dignos esse.

Deniq; Christus, inquantum deus, iudicabit iurisdictione ordinaria, sicut & pater ac spiritus sanctus: sed ut homo, iudicabit iurisdictione delegata. Probabile quoq; uidetur, q; post diem iudicij cessabit tam officium angelorũ sanctorum in procuranda gloria saluatoris, quam dæmonum in procurãdis supplicijs damnatorum. Hæc Petrus.

Richard⁹. ¶Quibus in omnibus Richardus concordat. Et addit, quod in iudicio disceptatio mentalis erit de omnibus operibus, non solũ in speciali, imo etiam in singulari: quia (secundũ Augustinum 20. de Ciuitate dei) uirtute diuina fiet, ut unicuiq; opera sua tam bona quam mala in memoriam reuocentur, ac mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset aut excuset scientia conscientiã, atq; ita simul omnes & singuli indicẽtur. Vtrũ aũt de alijs quam de misericordiæ operibus aliqua disceptatio uocalis sit ibi futura, certũ nobis nõ est. Certum tamen est, quod disceptatio illa fiet aut de solis misericordiæ operibus, aut præcipue de illis, ut omnibus appareat manifeste, quod qui peccata sua p̃ misericordiæ opera non redemerũt, misericordia sint indigni, iuxta illud in Psalm. Dispereat de terra memoria eius, pro eo quod non est recordatus facere misericordiã. Citatio quoq; ad iudicium, erit mentalis & uocalis, quia mentaliter ad iudicium uocabuntur. & p̃ ministeriũ angelorum uocaliter, iuxta illud Matthæi: Mittet angelos suos cum tuba &c. Similiter mentalis atq; uocalis erit reproborũ accusatio. Accusabunt eñ eos conscientiæ suæ (ut dicitur ad Roma. 2.) & eorũ iniquitas quæ erit omnibus manifesta. In libro quoq; Sapientiæ. Traducet illos ex aduerso iniquitas ipsorũ. Chũs quoq; eos uocaliter accusabit, prout apud Matthæum testatur: Esuriui, & non dedistis mihi manducare. Nec hoc erit contra formam recti iudicij, qd' idẽ erit accusator & testis: quia ipse procedet ex officio suo Insuper testificatio erit mentalis & uocalis, quoniã quilibet uidebit conscientiam alterius. ita q̃d propria conscientia testabitur cuilibet uerũ esse illud de quo conscientia cuiuslibet reprobi accusabit eum. Sed & angeli qui fuerunt ipsorum custodes, specialiter testificabuntur contra eos, quod & Philosophi quidam senserunt, ut patet in libro Apuleij de deo Socratis. Homines item electi contra eos uocaliter testabuntur. Sentẽtia etiam diffinitiua iudicis, non solum mentaliter, sed & uocaliter proferetur, ut sonare uidetur scriptura apud Matthæum. Et ista positio magis concordare uidetur cũ textu scripturæ. Quod aũt scriptũ est in libro Sapientiæ. Dirumpet illos inflatos sine uoce, exponitur de uoce excusationis: quia inexcusabiles erunt, nec se poterunt excusare, & sic Glossa exponit.

Matt. 24
Roma. 2.
Matth. 25
Mat. 25.

Aug. Quæstio. Augustin⁹ ¶Item quæritur, utrum iudicium illud diu durabit. Dicendũ quia ut 22. de Ciuitate dei loquitur August. Per quod dies extendatur iudicium, est incertũ. Vñ cũ diuini iudicij diẽ ultimũ pronũciamus more sacræ scripturæ, quæ diem pro tempore ponit, nouissimũ t̃pus significamus. Propabile uero est, quod non extendet per moram multũ prolixam, quod 20 de Ciuitate dei uidetur August. sentire, dicendo: Iudex communicet conscientias reprobo2 sine ulla sermonis prolixitate. Hinc uocalis disceptatio illa non erit cum quolibet in singulari nominatim, nec de quolibet ope singulari, sed ut prædicit saluator in Euangelio, ita erit, q; sc3 loquetur in gñali tã existentibus, ad dexterã quã eis qui stabunt ad lęuã. Porro angeli boni pro ministerio q̃d nobis nunc exhibent, quoddã gaudiũ accidentale recipiẽt Dæmones quoq; pro malis quæ nobis procurãt, recipient graue supplicũ. Hæc Rich. ¶Amplius Bonau. Ad hoc, inq̃t, q; iudiciũ firmũ sit, duo concurrunt, puta autoritas & p̃tãs, ut sic autoritas in sententiando, & potestas in retribuendo seu exequendo. Si alterũ hoꝝ desit, nõ est firmũ iudiciũ, & duo fontaliter ac principalit̃ sunt in deo, quæ duo deus trinitas communicauit homini Christo, propter quod apud Matthæum ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, de quo & in Actibus dicitur: ipse est qui constitutus est a deo iudex uiuorum & mortuorum. Itaq; duo hæc conueniunt Christo secundum deitatis naturam, principaliter, & secundũ assumptã naturã per cõmissionẽ. Apparebit demũ Chrũs in forma hũana. Nec eius deitatem cognoscent reprobi, nisi per euidentia signa manifestissimosq; effectus tunc ad oculum apparentes.

Bonauẽ
Matth. 28
Acto. 10.

Apparebit

Apparebit etiam in humanitate glorificata tã bonis quam reprobis, nec erit differentia ex parte apparentis, sed ex parte recipientium. Etenim boni respiciant eam cum gaudio & gloria, mali cũ confusione & pœna, nec uultum eius potuerunt sustinere præ remorsu conscientiæ & formidolosa expectatione ferendæ sententiæ contra eos. Deniq; horã uniuersalis iudicij quidam dicunt cognitam esse angelis & animabus bonis. Alij dicunt quod non, sed certe quid sit inde tenendũ, magis docebit tempore opportuno experientia quã modo scientia. Vtrunq; nanq; possibile est. Nam cum soli Christo homini data sit omniscientia, non uideo cur angeli ignorare non possint. Rursus, cum deo sint ualde familiares, & nihil in huius rei sciẽtia perdere ualeant, non est facile diffinire quare nõ congruit eis hoc reuelari. Cumq; aliquę autoritates sanctorum uideantur sonare, quod angeli nesciant horam iudicij, aliq; autem quod sciant, potest sine præiudicio probabiliter dici, quod aliquibus angelis sanctis & animabus beatis datum sit hoc, aliquibus non, sicut de præcognitiõe mysterij incarnationis aliqui dicunt. Hæc Bonauent.

¶ Insuper scripta Alberti in præhabitis continentur pro maxima parte, & addit: Triplex est iudicium, scilicet uniforme, multiforme & omniforme. Iudiciũ uniforme est modo ecclesiæ militantis, congitantis de futuro iudicio, cui non innotescit de ipso iudicio, nisi qualitas causæ ac retributionis, nisi in genere, ut pote quod bona bonis & mala malis reddentur. Multiforme est particulare iudicium in obitu singulorum, quod est secundum qualitatem & quantitatem, quoniam tantum recepit quisq; quantum meruit, & talia qualia meruit ante. Omniformæ iudicium est in fine mundi, qa tũc correspondebunt talia talibus, & tanta tantis, & hoc omnibus in corpore & in anima. Hæc Albertus. Qui etiam uidetur sentire, quod paruuli in solo originali defuncti, in iudicio nõ comparebunt, dicendo: Quatuor ordines hominum in iudicio apparebunt, nec quintã ordinem facere quæunt in solo originali decedentes, quoniam nulla propria merita habent, ꝑpter quę ueniãt ad tribunal, nec ueniẽt ad tribunal nisi habentes propria, uel gaudẽtes beneficio iudicis de salute, ut pueri post baptismũ defuncti. Hęc idẽ.

Albertus. Iudicium triplex.

¶ Præterea etiam Scotus hic scribit: Iudicium sumitur generaliter pro quacunq; certa notitia. sicq; sensus dicitur de suo iudicare obiecto. Secundo iudicium appellatur quæcunq; certa apprehensio intelligibilis, & sic cognitio diffinitiua de aliquo potest dici iudicium. Tertio & magis proprie dicitur de complexo, quia secundum Augustinum 3. de libero arbitrio, nullus iudicat de regulis æternis, sed secundum eas de alijs: ergo iudicium est apprehẽsio certa de aliquo per aliud. Omne autem uerum complexum, apprehenditur esse uerum per aliud. Quarto adhuc magis ꝓprie dicitur de uero complexo, quod est conclusio, quia de conclusione iudicatur nõ solum per terminos, sed etiam per principium, & adhuc magis proprie dicitur de conclusione practica quam speculatiua: quia iudicium est dictamen intellectus practici, consonum iustitiæ. Iustitia autem non respicit speculatiua, sed operabilia. Adhuc magis proprie nuncupatur iudicium certa determinatio de præmijs aut tormentis reddendis pro meritis, quia lex non solum determinat agenda & fugienda, uerum etiam præmia impendenda pro actibus uirtuosis, atq; supplicia pro peccatis. & sic adhuc proprie iudicium sumitur, prout est actus habentis autoritatem proferendi iudicialem sententiam. & ita nunc sumitur, & in iudicium particulare ac generale diuiditur. Iudicium quoq; generale demonstrari non potest cum sit minus notum quam est resurrectio, ad quam (sicut præhabitum est) demonstratio nequit adduci. Sed ad istud iudicium comprobandum congruentiæ adducuntur. Prima est, quoniam congruum est separari finaliter omnes bonos ab omnibus malis. Mali nanq; non communicant cum bonis, nisi uel ad hoc ut malus corrigatur, uel ut bonus per eum exerceatur secundum Augustinum super Psalmum. Secunda congruentia est, quoniam in secretis particularibusq; iudicijs quæ fiunt circa particulares personas, quamuis sit iustitia, non tamen est omnibus manifesta. Rationabile ergo est, ut deus exerceat unum generale iudiciũ, in quo manifestetur sententia ac iustitia quam exercuit in particularibus suis iudicijs. Tertia congruẽtia est. Nam sicut res fluunt à primo efficiente, ita reducũtur in ipsum sicut in finem. sed præter speciales exitus rerum à deo per operationem, de qua ait saluator, Pater meus usq; modo operatur, & ego operor, fuit unus exitus uniuersalis à deo in prima rerum creatiõe, ergo à simili præter particulares reductiones conuenit esse unam finalem ac generalem reductionem omnium electorum in ultimum finẽ, & per consequens ad hoc unam finalem sententiam, quoniam mali nõ reducuntur. Quarta & maior congruentia est. Nã præter hoc quod unusquisq; ascribatur regno aut carceri, tota multitudo præuisa ad regnum debet aliquando determinari ad possidendum illud, totaq; reliqua multitudo relinquenda est carceri, ut sic fiat finalis duarum familiarum sequestratio iusta & plena. De isto finali iudicio dubium primum est, an fiet in tempore aut in instanti. Et si in tempore, an in breui uel non breui. Primo autem erit innotescentia meritorum & demeritorum. Est quoq; possibile, quod merita singulorum singulis innotescãt, & hoc per miraculum ex parte ostensionis, tamen sic, quod unusquisq; intellectus intelligeret ea suo mõ intelligendi naturali, ad quod peragendum requireretur tempus permaximum, ad intelligendum uidelicet illa omnia successiue. Secundo possibile est, quod unicuiq; propria merita seu demerita in speciali, merita uero & demerita aliorũ in generali monstrentur, & hoc dupliciter. Primo, quod singulas personas consideret, tamen hanc ut iustam, illam ut iniustã. Secundo non singulas personas considerando in speciali, & merita earum in generali, sed tam personas quam merita in generali, uidelicet oẽs in terra relictos, considerando eos reprobos esse ac condemnãdos. Om̃es autem raptos obuiã Christo in aera, esse electos atq; saluandos. Et primum horum requireret magnã successionem. Tertio modo possibile esset per dei potentiam non manifestantem, sed causantem actus cognoscendi intellectiones distinctas omnium meritorum omnium personarum simul in quocunq; intellectu: quia quæcunq; non repugnant formaliter, & possunt successiue recipi in aliquo, absoluta potentia diuina, possunt simul recipi in eodem. Et si ultimum hoc ponatur, tunc illud præambulum nõ oportet esse nisi in instanti. Sequens uero sententia si proferatur uocaliter, erit in tempore: si tantum mentaliter, poterit esse in instanti, non solum quantum ad Christum proferentem, sed etiam quo ad illos pro quibus proferetur, & contra quos proferetur: quia deus posset facere quod in instanti talem aut talem sententiam conciperent.

1. Thess. 4

De

De loco autem iudicij dicunt aliqui quod erit in ualla Iosaphat. Verum Apostolus plane dicit quod boni rapientur obuiā Christo in aera. Mali ergo relinquētur in terra, & erunt in ualle illa & in circuitu eius in tanto loco, quantus poterit capere eos. Hæc Scotus.

Gulielm⁹ Parrisien. ¶Deniq; de his scribit Parrhisiensis libro de Vniuerso, & de paruulis in originali defunctis testat̄, quod nunquam habebūt sensibilem pœnam, sicut nec actualiter peccauerunt, & quod uere resurgent cum alijs, non in illa corporis infirmitate, teneritudine, paruitate: nec in illa animæ imperfectione in qua obierunt, sed sicut de alijs dictum est, in illa corporis dispositione, quam habuissent in ætate perfecta, si uixissent tam diu: in perfectione quoq; naturali quantum ad aīam, ut in naturali scientia, prudentia & uirtute.

¶De loco demum iudicij scribit sicut iam dictum est, & quod disceptatio atq; sententiæ prolatio erunt uocales, & quod resuscitati maximum terræ spatium occupabunt. Nihilominus per omnipotentiam dei iudex ab omnibus quantumcunq; distantibus non conspicietur ac audietur. Hæc Gulielmus, qui non scribit de hoc an paruuli illi in iudicio comparebunt.

Thomas Aquinas. ¶Postremo in 3. parte, quæstione 53. scribit Thom. cur post particulare iudicium restat iudicium generale: Perfectum, inquiens, iudiciū ferri non potest de aliquo ante eius consummationem, quando amplius nō est timendum de periculis quæ ante finē uitæ possunt accidere: idcirco statim post mortem fit uniuscuiusq; particulare iudicium. Sed quoniam homo manet post mortem secundū aliquid, pluribus modis: Primo, prout permanet in memorijs hominum, in quibus cōtra

Homo manet post mortē, 5 modis. ueritatem interdum est bonæ aut prauæ reputatiōis ac famæ. Secundo, in filijs qui sunt quasi aliquid parentum, & tamen multorum bonorum parentum sunt filij uitiosi & econtrario. Tertio, quantum ad studiorū effectum. Quemadmodum enim ex deceptione hæresiarcharum pullulat error usq; ad finē mundi, ita usq; tunc proficit fides, & crescit ecclesia ex prædicatione, doctrina & exemplaritate catholicorū. Quarto, quantum ad corpus, quod quandoq; honorifice sepelitur, interdum inhumatum relinquitur. Quinto, quantum ad ea quæ homo dilexit, uidelicet temporalia bona. Omnia autem hæc subduntur prouidentiæ atq; iudicio dei. Vnde de omnibus hominibus quātum ad omnia ista, non potest perfectum ac manifestum exerceri ac haberi iudicium, quā diu durat status seculi huius. Hinc oportet in fine seculi esse unum finale ac generale iudicium, in quo omnia quæ qualitercunq; ad hominem pertinent, plenissime iudicentur. non tamē

Nahū. 1. iudicat dominus bis in idipsum, id est, secundum idē, sed bene secūdum diuersa. Præterea iudiciaria Christi potestas etiam ad angelos bonos ac malos se extēdit, etiam ex parte naturæ assumptæ, propter unionē eius cum uerbo, propter quam, inquantum homo, sum-

Phil. 2. mos angelorum illuminat, ut diuinus Dionysius docet. Et item propter meritum hūiliationis passionisq; suæ, propter quod meruit ut in nomine eius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Et rursus, quoniam ipse caput hominum, ad quorum ministeria mittuntur angeli sancti. propter quod de ministerio angelorum habet decernere, & de actuali præmio quod inde consequuntur, atq; de accidentali pœna quam dæmones nos uexando ac tentando merentur. Hæc in Summa.

QVAESTIO. II.

Modo quærendū, An regio elementaris purgabitur igne conflagrationis, et quousq; ille ignis pertinget. ¶Videtur quod nō præcedet aduentū Christi ad iudicandum purgatio aliqua. Deus em̄ essentialiter sanctus, nullam immunditiā detestatur nisi peccati, quæ immunditia esse nō ualet nisi in rationali & intellectuali creatura, elemēta ergo nō sunt igne purganda. Deniq; aer & aqua non sunt potius inquinata quā ignis, ergo nō magis indigent purgatione quam ipse ignis. De effectu quoq; ignis illius quærendum est, an consumet omnia mixta, & bruta ac homines q̄s inuenerit uiuos, & cuius speciei existat. Quæstio.

¶Circa hæc scribit Bona. primo rn̄dendo ad istud, utrū uirtus illius ignis sit naturalis: Quidā dixerunt q̄ cōflagratio ignis fiet naturali uirtute, & quod tali uirtute etiam fuit diluuiū. Potuerunt em̄ (ut dicunt) cœlestia corpora habentia influentiam, & effectū super humidū, sic in unū concurrere signū, ut tanta uaporū eleuatio fieret, multiplicatioq; humorū, quod causaret diluuiū. Sic dicunt quod sidera habentia inflāmandi uirtutē, & corpora recipientia inflāmationē, naturaliter ita concurrere poterūt, quod tantus aggregabitur ac gn̄abitur ignis, q totū inferius cōsumet, purgabit, subtiliabit, atq; in meliorē dispositionē restituet. Verū positio ista est temeraria, quod sc3 id qd' sola dei uoluntate determinatū est, & à diuina ptāte causandū, & qd nūerū respicit electorū ac merita personarū, ponere in cursibus siderū, atq; ascribere influētijs eorundē. Hinc secunda est opinio, quod uirtus illius ignis sit omnino supernaturalis, & quod in eo non sit quærēda ratio naturalis, quēadmodū nec in alijs dei miraculis. Sed ista opinio stolida comprobatur. Cur enim per ignē magis fiet illa purgatio quam per aliud corpus, si in igne non sit uirtus quæ operationi congruat illi? Hinc media uia est eligenda, dicendo quod de igniū conflagratione possumus loqui quantū ad eius inchoationē, progressum & consummationem. & quantum ad suam inchoationem, est a uirtute supernaturali. Quod enim ex omnibus ignibus conflagretur sic unus ignis, & qd ibi sic agat nouo & insolito modo, & se taliter multiplicando, non esset, nisi supernaturalis ei assisteret uirtus: & quæ sit illa, dominus nouit. Quantum uero ad progressum, qui est purgare, urere, subtiliare, est a naturali uirtute: sed quantum ad consummationem, ut scilicet purgata sint incorruptibilia, & qualitates eorū mutatæ, est supra naturam. Quo circasciendum, quod subtiliatio fit dupliciter. Primo, per dilatationem & rarefactionem, & corpus ita subtiliatum occupat locū maiorem. Secundo per depurationem & separationem puri ab impuro, & hāc subtiliationem facit ignis, quando res purgando includitur in uase forti, quemadmodum agunt artifices alchimiæ, qui dicunt quod totum corpus potest ibi depurari ac subtiliari, ut ueniat ad naturam corporis quinti. Tuncq; fex tendit ad fundum, & supernatat subtile. & sic in proposito erit, quoniam cœlum erit uas contentiuum elemētorum, ideo depurabuntur, & fex elementorum transiet in infernum. Bonauen.

¶Secundo hic quæritur, an ignis ille sit elementū. Quæstio. Respondet. Quidam dixerunt quod ignis ille erit elementum ignis. Nec mirum, quoniā modicus ignis appositꝰ cōbustibili, augetur in infinitū se multiplicādo. sicq; faceret ignis ille, nisi impediretur. & si uigoretur uis eius, prout in iudicio erit, totum poterit consumere & purgare, nec oportet nouum ignem causari.

Sed quia sancti uidentur dicere, quod ignis ille adueniet sicut dominus pluit super Zodomam, imo magis ascendet: ideo alij dicunt quod erit alius ignis non creatus, sed uirtute cœlestium corporū in inferioribus generatus, sicut ex conflagratiōe & multiplicatiōe, quæ fit ex repercussione ad speculū cōcauū, gignitur ignis propter subtilationem aeris circūstantis. Similiter ad urinale aqua plenum. Et quamuis ad hoc quod ignis taliter generetur, oporret congregationem fieri radiorum, non tamen oportebit mundum repleri concauis speculis, sed alio modo ad concauas nubes, prout diuina prouidentia disponere nouit, poterit ignis in omnibus istis inferioribus generari. Nec dico hoc non esse possibile. Stultum uero est hic aliquid fingere, imo sanctorum autoritatibus oportet inniti, qui quamuis nō aperte determinent quis sit ille ignis, attamen Augustinus doctor excellēs ait, quod fiet mundanorū igniū conflagratione, sicut factum est mundanorum aquarum inundatiōe diluuiū. Huic ergo autoritati innitendo, dico quod sicut in diluuio nō sunt nouæ aquæ creatæ, sed eadē multiplicatæ operante influxu cœlestiū corporū, per quæ eleuatio facta est humorū: ita credendum est, quod non solū ignis qui est in sphæra sua, ibi sit accessurus, sed & oēs ignes qui sunt in terra, & qui supra terram, & qui sub terra, concurrent ad illam conflagrationē, ut Augustinus uelle uidetur. Et concedo quod uirtus cœlestium corporum ad illius ignis conflagrationem, multiplicationem & actionē cōcurret.

Gene. 7

¶ Præterea si quæraī, cur purgatio illa fiet per ignē, dicendum quod ratio est ex parte purgationis hominum à peccato, & ex parte purgationis mundi. Ex parte purgationis hominum, quoniam sicut in principio mundi concupiscentiæ ardor regnauit, ita in senectute eius regnabit auaritiæ frigus. Refrigescet nanq; charitas multorum. Cumq; purgatio per contrarium fieri debeat, hinc sicut purgatio ardoris concupiscentiæ facta est per aquam, sic purgatio frigoris, maliriæ & auaritiæ fiet per ignē. Alia ratio est ex parte hominis purgādi, & eius ad quod est purgatio. Nam prima illa purgatio fuit ad delendum hominem uetustum, & nouos homines procreandos. Hæc autem erit ad totum uniuersum meliorandum. Cumq; ignis urat atq; subtiliet, aqua non, ideo in igne erit ultima ista purgatio.

Questio.

Matt. 24

Questio.

¶ Quæritur quoq; quousq; extendet se. Dicendum quod ignis ille tantū ascendet, quantum corpora consumptibilia & passibilia durant, uidelicet quantum durat spatiū continens elementa. sicq; plus ascendet quā ascendit aqua diluuij. Et si obijciatur, qd Beda & etiā Glossa super secundā Thessalo. epistolam affirmant, q tm̄ ascendet quantū aqua diluuij. Respondendū quod duplex est purgatio. Vna, a fœditate peccati. Alia à uetustate corruptionis. De prima intelliguntur illæ & similes autoritates, quia tam alte ascendit fumus sacrificiorum idolorum, & fœditas quædā ex peccatis hominum ac dæmonum relicta in aere caliginose. De secunda intelliguntur iam dicta. Vnde sic erit in omnibus elementis quæ ex tunc incorruptibilia erunt, sicq; ascendet ultimum sphæræ ignis. Duplex quoq; est innouatio. Vna per abiectionem uetustatis, alia per additionem nouitatis & meliorationis. Prima erit in corporibus elementaribus, à quibus auferentur corruptibiles qualitates. Secunda in corporibus cœlestibus, in quibus augebit̄ claritas. Prima innouatio est per ignē, non secunda. Porro quod princeps ait Apostolorum, Cœli ardentes soluentur, de cœlis aereis igneis exponitur, à quibus & stellæ casuræ dicuntur, id est, azub similes stellis.

Beda. 2. Thess. 1.

Ignis con flagratio nis quātū ascendet.

¶ Amplius si quæratur, an ignis ille præcedet iudiciū. Rñdendū quod quidam dixerunt esse iudiciū diffinitionis, & illud procedere ignem, ita quod ante dabitur sententia contra iniquos quam ueniet ignis. Aliud dixerunt esse iudicium exequutionis, quod (ut dicunt) sequetur ignem, quia in illo igne reprobi inuoluentur, & in infernū proijcientur. Verum ista responsio stare non ualet, quia secundum Augustinū, impijs iudicatis, & in ignem ęternū proiectis, figura huius mundi mundanorum igniū conflagratione peribit. Alij dicunt q duplex erit ignis istius effectus, puta purgare & innouare. Quantum ad primū effectum, præcedet: quantū ad secundum, sequetur. quod etiam non uidetur posse saluari, qm̄ ignis ille purgādo innouabit, ita quod isti effectus erunt coniuncti & indiuisi. Ideo dici potest, sicut dicit glossa super illud Malachiæ, Purgabit filios Leui. Duos legimus ignes futuros. Vnū, qui purgabit electos & præcedet iudicium. Alterum, qui reprobos cruciabit. & ideo secundum hanc Glossam, siue dicantur duo ignes secundum substantiam, siue duo ratiōe duorum effectuum, futurus est ignis ad electorū purgationem, iuxta illud: Ignis añ ipsum præcedet, qui purgando amicos, inflammabit in circuitu inimicos. Est etiam ignis futurus ad mundi purgationem ac innouationem, qui (secundū Augustinū) sequetur iudicium & faciem mundi exuret, purgabit, ac deinde reprobos cruciabit. Probabilior item est opinio, quod post iudicium dæmones non erunt hominum tortores in pœna, imo & ipsi erunt totaliter absorpti a pœnis. Cumq; obijcitur quod erunt tortores, dicendum quod uerū est, quo ad statum ante iudicium. Hæc Bonauentura.

Questio.

Psalm. 96

Demones post iudi um hoīes non tor quebūt.

¶ Concordat idem in Breuiloquio, & addit: Cū nihil intensius, uelocius, horribilius in agendo cōmoueat alia elementa q̄ ignis. hinc inde ex omni parte concurrens. idcirco iudicis faciem ignis præcedet, non tm̄ ex una, sed ex omni parte mundi, ut sit ibi concursus ignis elementaris & terrestris, ignis purgatorij & infernalis: ut per infernalem reprobi adurantur, per purgatorium iusti purgentur, per terrestrem terræ nascētia ac irrationalia consumantur, atq; per elementarē elemēta subtilient, & ad innouationē disponant. Hæc ibi.

¶ Præterea de his scribens Thom. Mundus, inquit, aliquo mō propter hominē factus est. oportet ergo q cū homo glorificabitur, etiam alia principalia mundi corpora ad meliorem statū mutentur, ut sit & conueniētior locus, delectabiliorq; aspectus. Ad hoc autem quod homo gloriam corporis consequatur, oportet prius remoueri ea quæ gloriæ opponuntur, quæ sunt duo, sc. corruptio naturæ & infectio culpæ. Sic & elementa à contrarijs dispositionibus oportet purgare, antequā in nouitatē gloriæ adducantur. Quāuis autē res corporalis nō intellectualis, subiectum culpæ proprie esse non possit, tamē ex culpa incōgruitas quædā in corporalibus rebus relinquitur ad hoc quod spiritualibus dedicentur. Vnde uidemus quod loca in quibus crimina sunt cōmissa, nō reputant̄ idonea, ut in ea aliqua spūalia exerceant̄, nisi purgatiōe quadā prælisa. Iuxta hæc quandam inidoneitatē ex peccatis hominū recipit pars mundi inferior, ad gloriæ immissionē, quæ pars mundi cedit in hominum usum. ideo eget purgatione. Consimiliter circa mediū locorū propter elementorum contactum multæ sunt corruptiones & generationes & alterationes elementorū, quæ eorum derogant

Thomas.

derogant puritati. Idcirco ab his oportet elemēta purgari ad hoc quod decenter recipiant cuiusdam gloriæ nouitatem. Amplius, purgatio illa conuenientissime fiet per ignem: quia ad hoc fiet purgatio illa, ut à mundo remoueat infectionem ex culpa relictam, atq; cōmixtionis impuritatē, & erit dispositio ad gloriæ perfectionem. ideo quantum ad hæc tria, conuenientissime fiet per ignem. Primo, quoniam ignis cum sit nobilissimum elementorum, habet proprietates proprietatibus gloriæ similiores, ut maxime patet de luce. Secundo, quoniam non sic recipit admixtionem extranei, propter actiuitatem suæ uirtutis, ut alia elementa. Tertio, quoniam sphæra ignis est a nostra habitatiōe remota, nec ita communis est nobis usus ignis elementaris, sicut terræ & aquæ ac aeris. Idcirco nec ita inficitur. Hinc maximam efficaciam habet ad purgandum & diuidendum subtiliando. Deniq; ignis in usum nostrum non uenit, prout est in materia propria, imo sic est remotus a nobis, sed solum ut est in materia aliena: & quo ad hoc, poterit purgatior fieri per ignē in sua puritate existentem. Hoc etiam aduertendum, quod prima illa generalis purgatio per diluuium facta, nō fuit nisi ad infectionem culpæ tollendam. Futura uero purgatio erit ultra hoc ad auferendum commixtionis impuritatem, ideo aptius fit per ignem, qui magis est penetratiuus ac diuisiuus.

Purgatio mundi triplici rōne conuenienter fiet per ignem.

Sen. 7

¶ Quæritur quoq;, an ignis ille eiusdem sit speciei cum igne elementari. Dicendum quod de hoc tres existunt opiniones &c. sicut supra in Bonauentura. Fiet ergo conflagratione ignium mundanorum, ut 20. de Ciuitate dei asserit Augustinus, quæ conflagratio nō aliud est quam congregatio omnium superiorum & inferiorum causarum, quæ ex sua natura habent uim igniendi, ex quarum concursu generabitur ignis, qui faciem mundi exuret. Quod si istæ opiniones considerentur, inueniuntur diuersificari quantum ad causam generationis ignis illius, non quantum ad speciē eius. Nam ignis generatus à sole, uel calefaciente inferiore, est eiusdem speciei cum igne, qui est in propria sua natura, nisi inquantum admiscetur ei de aliena materia: quod tūc oportebit, quoniam ignis nō potest aliquid purgare, nisi secūdum hoc quod aliquid efficitur eius materia aliquo modo. Ideo simpliciter concedendū quod ignis ille erit eiusdem speciei cum isto. Sed obijci potest, quia (secundum Glossam) ignis ille absumet ignem apud nos existentem, ergo differt ab eo specifice. imo differt ab igne isto uirtute motu & operatiōe, ergo & specie. Et respondēdum quod ignis ille differt numero ab igne isto, ideo sicut uidemus quod duorū ignium maior consumit minorem, consumēdo ac destruendo materiam eius, sic ignis ille istum consumere poterit. Rursus ignis ille uirtute diuina uim purgandi habebit, & ex sua natura non fertur deorsum, sed ut diuinę potestatis instrumentum, ac sequendo combustibilem materiam quam incendet, quemadmodum uidemus hoc modo ignē moueri deorsum atq; in gyro.

Questio.

August. in. Cōflagratio quid.

Obiectio.

Questio.

¶ Insup quæritur, an ignis ille superiores cœlos purgabit, & utrum consumet alia elementa. Dicēdum ad primum, quod purgatio illa fiet per ignem ad remouendum à corporibus dispositiones contrarias perfectioni gloriæ, quæ dispositiōes aliquibus insunt ex aliquo stabiliter inhærente, sicut in corporibus inferioribus, quæ per mutuam mixtionem a propria decidūt puritate. In corporibus uero superioribus, puta cœlestibus, tale nil est nisi motus localis, qui non mutat intrinseca. Idcirco ab illis non oportet remoueri nisi motum huiusmodi, quod fieri potest per hoc solum, quod motores cœlestium corporum desistent à motiōibus eorundem. ideo non purgabuntur per ignem.

¶ Ad secundum, quod de hoc sunt diuersæ opiniones. Vna, quod omnia elementa manebunt quantum ad materiam, & omnia mutabuntur quantum ad imperfectionis suæ remotionem, atq; quod duo eorum retinebunt proprias formas substantiales terra & aer. Ignis uero & aqua mutabuntur ad formam cœli, Sicq; tria elementa, aqua, aer & ignis, cœlum dicentur, quis aer suam retineat formam substantialem. Nam & modo dicitur cœlum. Vnde in Apocalypsi non fit mētio nisi de cœlo & terra. Vidi, inquit, cœlum nouum & terram nouam. Verum ista opinio repugnat philosophię ac theologiæ Sic enim periret perfectio uniuersi, non remanentibus principalibus partibus eius in sua integritate, nec materia elementorū est in potentia ad substantiales formas cœlorum. idcirco in uerbis illis per cœlum intelliguntur omnia cœlestia corpora, & per terrā omnia corpora inferiora, uidelicet quatuor elementa. Hinc alij dicunt, quod omnia elementa manebunt quantum ad substantiam. Qualitates uero actiuæ ac passiuæ remouebuntur ab eis, quemadmodum etiam dicunt quod in corpore mixto manent elementa, quantū ad formas substantiales, sine hoc quod proprias habeant qualitates, cum ad mediū sint reductæ. & consonare uidetur quod 20. de Ciuitate dei loquitur Augustinus: Illa conflagratiōe mundana elementorum corruptibilium qualitates quæ nostris congruebant corporibus, ardendo penitus interibunt, & substantia eas qualitates habebit quæ immortalibus corporibus mirabili mutatione conuenient: Verum nec istud uidetur probabile, cū qualitates huiusmodi sint naturales effectus ac sequelæ substantialium formarum elementorum. ideo sunt de secundaria perfectione elementorum tanquam propriæ passiones seu proprietates eorum. Nec apparet probabile, quod in illa finali consummatione aliquid naturalis perfectionis ab elementis tollatur. Hinc dicendum quod quatuor elementa manebunt secundum substantiales formas & naturales has qualitates, & modo prętacto purgabuntur ab infectione & impuritate, quam ex mutua actione & passione contraxerunt: quia cessante motu mobilis primi, mutua actio & passio in elementis esse nō potest. Et hoc Augustinus appellat qualitates corruptibilium elementorum, id est, innaturales dispositiones, per quas corruptioni propinquāt. Itaq; ignis conflagrationis duo elementa absumet, non corrumpendo eorum substātiam, sed dispositionē mutando atq; purgando: & alia duo omnino consumet, non destruendo eorum naturam & speciem, quoniam magis remouebuntur à pristina dispositione, alteratione & proprietate quam habent nunc, quæ duo elementa sunt ignis & aqua secundum quosdam, quorum unum magis excedit in caliditate, aliud in frigiditate, quæ sunt maxime corruptionis principia in corporibus alijs. Alij dicunt quod erunt aer & aqua, in quibus nūc magis abundant uariæ motiones, impressiones, fluxus, refluxus, q̄ omnia tunc cessabunt. Et iuxta hunc modum exponitur illud Apoca. Mare iam non est. Cūq; ignis conflagrationis acturus nō sit nisi ut instrumentum diuinæ prouidentiæ ac uirtutis, non aget in alia elementa ad eorum cōsumptionem, sed purgationē. Nec oportet id quod fit materia ignis, omnino corrūpi

ac recedere à propria forma, vt patet in ferro ignito, quod à loco ignitionis amotum, redit virtute propriæ speciei ad pristinum statum. sicque erit de elementis purgatis.

¶ Quæritur quoque, vtrum per ignem illum omnia elementa purgabuntur, ita quod pertinget vsque ad sphæram continentem quatuor elementa. Ad quod aliqui dicunt quod imo, sed hoc repugnat authoritati scripturæ, cum in Canonica sua Petrus testetur, quod illi cœli repositi sunt igni, qui fuerunt per aquam purgati. Et Augustinus 20. de Ciuitate: Ille, ait, mundus qui diluuio perijt, igni reseruatur. Aqua autem diluuij non nisi quindecim cubitis altior fuit montibus terræ. Nec vapores nec fumi pertransire possunt sphæram ignis vsque ad summitatem ipsius, sed ignis ille pertinget vsque ad medium interstitium aeris, quia tam alte (vt creditur) aqua ascendit diluuij, vt ex altitudine montium quos operuit, probabiliter æstimatur. & sicut aquæ diluuij non peruenerunt vsque ad paradisum terrestrem, secundum Bedam, ita nec ignis conflagrationis paradisum purgabit. Et si obijciatur, quod primi parentes peccauerunt in eo, dicendum quod etiam in cœlo empyreo dæmones plurimi peccauerunt, sed nec paradisus nec cœlum illud, sunt locus peccantium: quia qui peccauerunt ibidem, mox inde expulsi sunt, idcirco purgatione non indigent.

¶ Ad quæstionem demum qua quæritur, an ignis ille præcedet iudicium: dicendum quod conflagratio illa quantum ad sui initium, præcessura est iudicium ipsum, cum secundum Apostolum etiam illi qui dormierunt, rapientur in nubibus obuiam Christo in aera ad iudicium venienti, simul autem erit resurrectio communis & corporum sanctorum glorificatio. Sancti nanque resurgentes, corpora gloriosa resument, cum dicat Apostol⁹: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Simul quoque corpora sanctorum glorificabuntur, & tota creatura suo modo renouabuntur, iuxta illud ad Romanos. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei, Cumque conflagratio illa sit dispositio ad renouationem præfatam, vt patuit, constat quod ipsa præcedet iudicium quantum ad actum purgandi, non tamen quantum ad actum inuoluendi reprobos. Si autem obijciatur, quod Christus ad iudicium veniens, quosdam inueniet viuos, dicente Apostolo: Deinde nos qui viuimus. &c. dicendum quod omnes morientur ac resurgent. Attamen illi dicuntur viui reperiendi, qui vsque ad tempus sufflagrationis corpore viuent.

¶ Præterea si quæratur, an ignis conflagrationis habebit eosdem effectus in hominibus, & in alijs. Respondendum, quod ignis ille quantum ad hoc quod præcedet iudicium aget vt instrumentum diuinæ iustitiæ: & etiam propria ac naturali aget virtute, inquantum ignis. Et quantum ad hoc secundum, aget similiter in bonos & malos qui viui inueninientrr, vtrorumque corpora in cinerem redigendo: inquantum vero instrumentum diuinæ iustitiæ, aget diuersimode in diuersos, quantum ad sensum pœnæ: quoniam mali igne illo cruciabuntur, boni vero in quibus nihil purgandum inuenietur, nullum dolorem ex igne sentient, quemadmodum nec tres pueri in camino, quamuis eorum corpora non seruētur integra, sicut corpora illorum puerorum fuerunt seruata, sicque diuina virtute sine cruciatu sensibili suorum resolutionem corporum patientur. Boni vero in quibus aliquid reperietur purgandum, sentient ignis cruciatum magis & minus. secundnm suorum exigentiam peccatorum. Quantum autem ad actum inuoluendi, facto iudicio, non aget nisi in reprobos. Porro qui viui reperientur, subito poterunt illo igne purgari. Primo, quoniam pauca in se purganda habebunt, quia persecutionib⁹ atque terrorib⁹ præcedētib⁹ erunt purgati. Secundo quoniam pœnam illam voluntarie sustinebunt. Pœna autem in hac vita sponte suscepta ac tolerata, multo plus purgat quam pœna post mortem inflicta. Quod si quid purgandum in eis inuenitur, falce tollitur passionis, vt asserit Augustinus. Tertio, quoniam calor ille recuperabit in intensione, quantum amittet in temporis breuitate.

¶ Postremo quæritur, An ignis conflagrationis inuoluet damnatos, descendēdo cum ipsis in tartarum, Dicendum quod tota purgatio & innouatio mundi ad purgationem innouationemque hominis ordinabitur. Hinc oportet vt mundi purgatio ac innouatio correspondeat purgationi & innouationi generis humani, cuius vna purgatio erit, quod impij segregabuntur à iustis, iuxta illud Lucæ: Cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam, & congregabit triticum id est electos in horreum suum. paleas autē comburet igne inextinguibili. Conformiter erit de purgatione mundi, quoniam quicquid fuerit turpe ac fœdum, retrudetur cum reprobis in infernum: quicquid vero fuerit pulchrum ac nobile, in superioribus reseruabitur ad gloriam electorum, sic etiam erit de igne conflagrationis, vt ait Basilius super illud: Vox domini intercidentis flammam ignis. Nam quantum ad calidum vstiuum, & quantum ad id quod in igne grossum inuenietur, descendet ad inferos ad supplicium damnatorum. Quod autem in eo fuerit subtile ac lucidum, manebit superius ad gloriam electorum. Denique ignis qui purgabit electos ante iudicium, erit idem numero cum igne conflagrationis quamuis quidam aliter dicant. Cōuenit nanque vt cum homo sit pars mundi, eodem igne purgetur quo mund⁹. Dicuntur tamen duo ignes, quantum ad officium: & aliquo modo qnantum ad substantiam, quia non tota substantia ignis purgantis in infernum trudetur. sicque intelligendum est, quod super illud Malachiæ, purgabit filios Leui, asserit glossa: Duos legim⁹ ignes futuros. Vnum quo deus purgabit electos, & præcedet iudicium. Alterum, qui reprobos cruciabit. Ex prædictis etiam patet, quod ignis inferni abinitio præparatus, in fine mundi augebitur, addito sibi igne conflagrationis. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Concordat Petrus in omnibus, & addit: Primus aduentus Antichristi erit in benignitate & miraculorum operatione, & tunc à Iudeis suscipietur, ad quorum conuersionem veniet Elias, tuncque Antichristus in persequutionem apertam vertetur, & in ipsos fideles desæuiet, & secundum regulam Ticonij à quibusdam Antichristus suscipietur, alij per Eliam conuertentur. Hæc Petrus.

¶ Consonat his Richardus, paucis exceptis. siquidem ait: Dicūt aliqui quod ignis conflagrationis occidet electos tunc nondum defunctos, sine vllo eorum dolore, quoniam aget in eos vt instrumentum diuinæ iustitiæ, non secundum propriam potestatem. Mihi autem videtur, quod ignis ille eos non occidet, sed morientur propter cessationem motus cœli. Nempe vt asserit Rabbi Moyses, sicut si cor ad momentum à motu suo quiesceret, homo quasi in ictu oculi moreretur, & destruerentur motus eius atque uirtutes: ita si motus cœli per punctum horæ periret, mundus in inferioribus istis deficeret. Aliqui etiam dicunt, quod modico tempore ante ignem conflagrationis omnes morientur. Item quod aliqui dicunt quod illud subtile, purum & splendidum quod remanebit de igne, manebit superi⁹, nō intelligo: quia sic alia tria elemēta remane-

rent mincrata, quia de parte materiæ cuiuslibet illorũ, ignis ille supernaturaliter producetur. Ideo probabili⁹ mihi videtur, quod ignis ille completo purgationis offi-
Scotus. cio, in præiacentem materiam resoluetur, & transmutabitur pars in puram terram, pars in puram aquam, pars in aerem purum, fietq; supernaturali virtute resolutio ista, Hęc Richardus, qui etiam dicit quod in conflagratione ignis infernalis non exibit infernum, & quod in loco iudicij impij punientur igne conflagrationis, & forsitan non igne tartareo. Scripta demum Alberti de
Dio. Car. in Scotum his, cõtinẽtur in dictis ex Tho. & concordant omnino.

¶ At uero Scot⁹: Multis, inquit, modis poterit ignis cogflagrationis produci, sed conuenientius videtur dicendum, quod sicut ignis potest extra suam sphæram esse in aliẽa materia, vt in corpore ignito, sic vapores existentes in aere, per iuxta positionem possunt igniri, & ita ignitio successiua nunc istorum, tunc illorum vaporum, saltem in toto superposito regioni habitabili hominum, potest dici conflagratio illa, & per hoc dẽsatur aer, quoniam corpora illa ignita mox conuertentur in illum verum purumq; aerem in sua regione. Hæc Sco. Verum modus iste cæteris modis prætactis videtur ineptior. Nec enim ex inflammatione vaporum illorum posset tantę magnitudinis tamq; intensissimæ actiuitatis ignis produci, ꝗ oĩa (sicut p̃habitũ est) ꝑ gyrũ undiq; adimpleret, incẽderet & purgaret celerrime & q̃si repẽte.

Distinctio XLVIII ¶ De forma iudicis.

Solet etiam quæri, in qua forma Christus iudicabit. In forma utiq; serui iudicabit, quæ omnibus in iudicio apparebit, ut uideant mali in quem pupugerũt. Di-
De forma & ptãte iudicio. uinitatem uero eius mali non uidebunt. Vñ Isaias: Tollatur impius ne uideat gloriam dei. Humanitatem uidebunt, ut timeant: diuinitatem uero, nõ ne gaudeant. Diuinitas enim sine gaudio uideri non potest.

Apoc. 1. Esa. 26. secũdũ. 70

¶ Quod apperebit tunc in forma serui,

Sed cum in forma humana constat eum appariturum, quæritur an in forma illa gloriosa appareat sicut uere est, an in forma qualis in passione extitit. Quidam putant à malis talẽ uideri qualem crucifixerunt, idest, infirmam: qu a dicit scriptura, ut uideant in quem pupugerunt. Sed aperte Augustinus dicit formam serui glorificatam, a bonis & à malis tunc uideri, sic: Cum in forma serui glorificata iudicantem uiderint boni & mali, tolletur impius
Zach. 12. Isa. 26. ut non uideat claritatem dei quæ deus est: quam soli mundo corde uidebunt, quod erit eis uita æterna. Forma ergo humana in Christo glorificata uidebitur à cunctis: unde & Christus dicitur iudicaturus, quia filius hominis est. Ita enim legitur in euangelio Johannis: Potestatem dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis est. Non quod ipse ex uirtute hominis sit iudicaturus, uel quod ipse solus sine patre & spiritusancto iudicium sit facturus: sed
Matth. 5. Jo. 5. Johan. 5. quia ipse solus in forma serui iudicans, à bonis & à malis uidebitur. Cum ergo dicitur pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: non ita est intelligendum, quasi filius solus iudicet & non pater, sed quia forma filij humana cunctis in iudicio apparebit, non in forma infirma, sed gloriosa. Iudicabit autem ex uirtute diuinitatis non sine patre & spiritu sancto, & apparebit terribilis impijs, & mitis iustis. Erit enim terror malis, & lumen iustis,

¶ Quare secundum formam serui dicitur Christus suscitaturus corpora.

Et sicut dicitur Christus secundum formam serui iudicaturus propter causam præmissam, ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem, cum tamen uirtute diuinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed hac ratione illud dicitur: quia in humanitate suscepit illud quod est causa nostræ resurrectionis, id est passionem & resurrectionem. Ideo ei asscribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. Vnde Augustinus: Per uerbum filium dei fit animarum resurrectio. Per uerbum factum in carne filium hominis, fit corporum resurrectio. Item, Iudicat & suscitat corpora, non pater, sed filius secundum dispensationem humanitatis, in qua minor patre est Christus: in eo quod est fili⁹ dei, est uita quæ uiuificat animas: in eo quod est filius hominis, iudex. Ecce secundum formã humanitatis dicitur suscitaturus corpora & iudicaturus. Iudicaturus autem, quia illa forma cunctis in iudicio apparebit: & suscitaturus quia in eadem forma meritum & causam resurrectionis nostræ suscepit. Et quia secundum eandem formam uocem dabit, qua mortui de monumentis resurgent & procedent; secundum quod deus est, uiuificat animas nõ pa-

ter

ter tantum: quia non tantum pater vita est, sed & filius cum eo & spiritussanctus eadē vita est q̄ pertinet ad animam, non ad corpus. Corpus enim non sentit vitam sapientiæ, sed anima quæ illuminatur à lumine ęterno, licet ergo Christus potentia diuinitatis viuificet animas, & suscitet corpora & iudicet: non ociose tamen & præter rationem ei secundum formam dei tribuitur viuificatio animarum, & secundum formam serui, iudicium & resuscitatio corporum,

¶De loco iudicij

Putant quidam dominum descensurum in vallem Iosaphat in iudicio, eo quod ipse per Ioelem prophetam sic loquitur: Congregabo omnes gentes, & deducam eos in vallem Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis. In cuius capituli expositione ita repperi: Hoc quidam pueriliter intelligunt, quod in valle Iosaphat quæ est in latere montis olíueti, descensurus sit dominus ad iudicium: quod friuolum est, quia non in terra, sed in spacio huius aeris sedebit contra locum montis olíueti ex quo ascendit. Et sicut Iohannes Chrysostomus dicit, Angeli deferent ante eum signum crucis. Vnde in euangelio veritas dicit: Et tunc apparebit signum filij hominis & cętera. Iosaphat autem interpratur iudicium domini. In vallem ergo Iosaphat, id est, iudicij domini congregabuntur omnes impij, Iusti vero non descendent in vallem iudicij, id est damnationis, sed in nubibus eleuabuntur obuiam Christo, Acto.

¶De qualitate luminarium & temporis post iudicium.

Veniente autem ad iudicium domino in fortitudine & potestate magna, sol & luna dicuntur obscurari, nō sui luminis priuatione, sed superueniēte maioris luminis claritate. Virtutes quoq; cœlorum, id est angeli dicuntur moueri, non metu damnationis vel aliqua perturbatione pauoris, sed quadam admiratione eorum quæ uiderint. Vnde Iob: Columnæ cœli pauent aduentum eius. Ante diem vero iudicij sol & luna eclypsim patiētur, sicut Ioel testatur, dicens: Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinē, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Magnus vero dicitur propter magna quæ ibi fient. Cum autem factum fuerit cœlum nouum & terra noua, tunc erit lux lunæ sicut lux solis, testante Esaia: Et erit lux solis septēpliciter, id est sicut lux septem dierū, quia q̄ tū luxit sol in prima conditione septē dierum ante peccatum primi hominis tantum lucebit post iudicium. Minorata enim fuit lux solis & lunæ aliorumq; siderum per peccata primi hominis, sed tunc recipiet sol mercedem sui laboris, quia septempliciter lucebit: & tunc non erit vicissitudo diei & noctis, sed tantum dies. Vñ Zacharias: Et erit dies vna quæ nota est domino, non dies neq; nox, in tempore vesperi erit lux: quia tunc non erit varietas diei & noctis quæ modo est, sed continua dies & lux. Esaias tamen videtur dicere, quod tunc nō luceat sol vel luna, loquens congregationi sanctorum: Non erit ubi (inquit) amplius sol ad lucēdum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi dominus in lucem sempiternam. Sed his verbis non negat solem & lunam tunc lucere, sed significat his, qui tunc erunt in ęterna beatitudine, nullum lucis vsum præstare: quia vt ait Hieronymus super eundem locum, Cœlitez poræq; solis atq; lunæ nobis cessabit officium, & erit ipsū dominus lumen suis in perpetuum. Potest etiam intelligi illud Isaiæ ea ratione dictum, quia sol & luna tunc non habebunt ortum & occasum, sicut nunc. Vñ Isidorus illud Isaiæ quasi exponēs, ait, Post iudicium sol laboris sui mercedem suscipiet. Vnde propheta: Lucebit septempliciter, & nō veniet ad occasum nec sol nec luna: sed in ordine in quo creati sunt, stabunt: ne impij in tormentis sub terra positi, fruātur luce eorum. Vnde Habacuc: Sol & luna steterunt in ordine suo. Ecce aperte dicit solem et lunam tunc lucere, sed stabiliter permanere. Vbi etiam significat infernum esse sub terra. Si vero quæritur, qs sit vsus lucis solis et lunę tunc. Fateor me ignorare, quia in scripturis non memini me legisse.

Luce. 21 Math. 24

Iob. 26

SVMMA DISTINCTIONIS XLVIII.

Supra tractauit Magister de modo ac ordine generalis iudicij, hic inquirit de iudicis forma & qualitate. Deinde agit de ista distinctione de effectibus iudicis, in quibus suæ maiestatis excellentia ostendetur, & qualiter luminaria cœli tunc obscurabuntur. Tangit quoq; de forma in qua iudex videbitur.

QVAESTIO. I.

Hic quæritur. An Christus in iudicio apparebit in forma, gloriosa. ¶Et quia de isto iam habitum est, quod in forma humana gloriosa uidebitur, quæri potest, an in eadem dispositione apparebit bonis ac malis, & an reprobi possent eius deitatem, clare conspicere, sine amore & gaudio, de qua nihilominus quæstione dictum est super primum. Sed argui potest, quod in forma deitatis iudicabit & apparebit. Iudicare enim est superioris & autoritatem habentis, omnia cognoscentis, adeoq; potentis, vt eius potestati nemo quæat resistere, & certum est, quod omnia ista conueniunt Christo incomparabiliter eminentius secundū diuinam naturam potius quam humanam, ergo secundum diuinam naturam iudicabit & apparebit.

¶ Circa hæc scribit Albertus: Duo circa iudicem attenduntur, quæ sunt virtus iudiciariæ potestatis, & forma exterior iudicis, inquantum est iudex proprius hominum iudicandorum, primum competit Christo secundum deitatem, secundum habet ex humanitate. Decet namq; iudicem videri à iudicandis. Cũ igitur Christus iudicaturus sit homines resuscitatos, ipse in forma & natura humana visibili apparebit eisdem, atq; ut Magister ait, deitas sine gaudio nequit videri, loquẽdo de visione per speciem gloriæ, secundum quod est beatorum obiectum. Hanc quippe speciem nulla creatura percipere potest, nisi quæ glorificatiõe perfecta est. Sed obijci potest, Ponatur enim quod aliquis deitatem conspiciat vt iustam & iudicantem ac vindicaturam, constat quod contremiscet, præsertim si reprobus sit, quẽ deitatem ita intueri non implicat, sicq; deitas videretur sine dilectione & gaudio, cum formidine & tremore. Dicendum quod talis visio est vmbra, quia in ea intellect⁹ non habet speciem glorificationis, propter quod etiam à beato Dionysio intellectus dæmonum vocatur phantasia proterua. attamen concedendum quod tam boni quam mali videbunt formam gloriosam humanitatis Christi. Nam & corpus gloriosum potestatem habet videri & non videri, Hæc Albertus. qui de his tribus distinctionibus vltimis pauca scribit.

Obiectio.

S. Diony.

Aquinas.

¶ Thomas vero super his plenius scribens: Ad iudicãdum, inquit, requiritur quoddam dominium, Christus autem est dominus noster, non solum ratione naturæ diuinæ qua creauit nos, sed etiam humanæ qua redemit nos, propter quod ad Romanos dicit: In hoc Christus mortuus est & resurrexit, vt & viuorum dominetur & mortuorum. Ad obtinendum enim vitam æternam nequaquam sufficiunt nobis bona creationis & donа naturæ, sed necessaria etiam sunt charismata gratiæ & beneficiũ redemptionis. Cumq; iudicium illud finale ordinetur ad hoc, quod electi & iusti admittantur ad regnum fœlicitatis, & impij inde excludantur, conueniens est Christum exercere illud iudicium secundum naturam humanam, in qua & per quam nos redemit, imo & omnia reparauit secundum quod homine reparato tota creatura melioratur, & aliquid complementum sortitur, secundum quod ad Colossenses habetur: Pacificãs per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis siue quæ in terris sunt. Hinc non solum super homines, sed & sup vniuersam creaturam Christus dominium per suam passionem promeruit, & sicut ex deitate competit ei dominium primum ac principale, non participatum, ac iure creationis, sic ex natura assumpta competit ei dominiũ participatum secundarium iure redemptionis. Nec his obstat, quod frequenter in scripturis iudicium istud ascribitur patri æterno seu vero, sicut & Daniel ait, Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Antiquitas autem attribuitur deo ratione æternitatis; & throni iudiciariam potestatem designant, quia vt tactum est, iudicare competit Christo diuersimode secundum vtramq; naturam. Deniq; in visione Danielis manifeste exprimitur totus ordo iudiciariæ potestatis, quæ sicut in prima origine est in deo, specialiterq; in patre, qui est toti⁹ fons deitatis, ideo primo ibi præmittitur, quod antiquus dierum sedit, & à patre potestas illa in filium est traducta, non solum æternaliter secundũ naturam diuinam, sed & temporaliter secundum humanam. Hinc subditur ibi, in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei potestatem & honorem & regnum.

Roma. 14

Iudiciũ finale ad quid ordinetur.

Collos. 1

Dan. 7

¶ Insuper ad id quod quæritur, An Christus in iudicio apparebit in forma humana glorificatas. Dicendũ quod Christus dicitur dei & hominum mediator, inquãtum pro hominibus satisfecit, & interpellat patrem pro eis, ac ea quæ patris sunt communicat nobis, iuxta illud Iohannis: Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, & secundum vtrumque conuenit ei quod cum vtroque communicat extremorum. Inquantum enim cum hominibus commũicat, vices hominum gerit apud patrem. inquantum vero cum patre cõmunicat, dona patris trãsmittit ad homines. Cumq; in primo aduentu aduenerit ad satisfaciendum patri pro nobis, idcirco apparuit tũc in forma nostræ infirmitatis, puta passibilis & mortalis: quia vero secundo venturus est vt exequatur iusticiam patris in homines, ideo tunc in forma humanitatis glorificata apparebit, vt demonstret gloriam quam habet in communione cum patre. Nihilominus signum eius in iudicio apparebit, iuxta illud Matthæi: Tunc apparebit signum filij hominis, vt ait Chrysostomus: Veniet in iudicio Christus, non solum vulnerum cicatrices, sed etiam mortem exprobratissimam ostendens impijs & ingratis, improperans eam. Itaq; signum hoc tunc apparebit non ad iudicium infirmitatis, quæ tunc erit in Christo, sed quę fuit in ipso, vt eorum damnatio appareat iusta, qui tantam misericordiam neglexerunt. Corpus demum gloriosum habet in potestate ostendere se oculis non gloriosis. Eadem quoq; dispositio & gloria faciei, quæ amico est delectabilis, hostibus est molesta, sicq; Christus in iudicio in vna & eadem vultus dispositione existens, quantum ad se diuersis diuersimode apparebit, videlicet electis dulcis, amabilis, gratiosus: reprobis metuendus, seuerus, indignabundus: sicut & iudex terren⁹ reo incutit horrorẽ, innocẽti cõsolationẽ.

Quæstio. 1. Timo. 2 Iohan. 17.

Quæstio

¶ Atuero ad id, an deitas sine gaudio queat videri. Dicendũ quod in quolibet appetibili & delectabili duo possunt considerari, ipsa scilicet res appetibilis & delectabilis, & ratio appetendi. Quemadmodum autem (secũdum Boethium libro de hebdomadibus) id quod est aliquid, potest habere præter id quod ipsum est. Ipsum vero esse nil aliud præter id quod ipsum est habet admixtum, ita id quod est appetibile vel delectabile, potest habere aliud quid admixtum ratione cuius non sit delectabile aut appetibile. Id autem quod est ratio appetibilitatis & delectabilitatis, nil habet neq; habere potest admixtum, propter quod delectabile aut appetibile non sit. Hinc res quæ appetibiles delectabilesq; consistunt per participationem bonitatis, quæ est ratio appetibilitatis & delectabilitatis, possunt apprehensæ nõ delectare nec appeti. Id vero quod per essentiam suam est bonitas, atq; totius bonitatis, appetibilitatis, delectabilitatisq; ratio, non potest non delectare & appeti dum eius essentia clare conspicitur. sicuti est in seipsa pura per speciem. Apprehensus vero per suos effectus, atq; per speculum in ænigmate, inquantum est iustus & prohibens mala ac puniens, potest non delectare nec appeti: imo cum tristitia dicat passionem pœnæ quæ à causa contraria super uenienti aufertur, tristitia damnatorum tolleretur, si per essentiam deum viderẽt. Et si obijciatur: quod damnati & impij ob suam indispositionem non delectarentur in deo, sicut & visui indisposito ac infirmo non est delectabile lumen videre. Dicendum q per indispositionem organi tollitur naturalis proportio organi ad obiectum delectabile. ideo in eo non delecta

ectatur. Indispositio autem damnatorum non tollit naturalem proportionem eorum ad increatum obiectũ, cuius imago in ipsis indelebiliter perseuerat. Hæc Thomas in Scripto, ex cuius scriptis alijs plura sunt introducta supra primũ, vbi hęc q̃stio diffuse est pertractata.

Petrus. ¶Concordat Petrus in omnibus his, & addit. Deus est vltimus finis intellectus creati, ideo sine delectatiõe visionem sequente, clare per speciem nequit videri, præsertim cum sit non solum appetibile, sed & ratio appetẽdi, quemadmodum lux oculis opposita seu obiecta, nõ videri non potest, quoniam est ratio videndi colores, color autem qui est tantum visibile aliquid, potest non videri, vt patet in nocte. Rursus, cum de⁹ infinite excedat omne creatum, non est mens creata capax visionis ipsius, sine gratia disponente, & sine lumine gloriæ naturam creatam super se eleuante, quæ duo nullam culpam secũ compatiuntur, ideo deitas à malis clare non valet videri. Hæc Petrus. Idem Bonauentura & Richardus, qui tamen hanc quæstionem, an deitas sine gaudio possit videri, nõ hic, sed super primum testantur, quod non iuxta sensum præhabitum.

Argentin. ¶Consonat præinductis Argentinensis, addens quod planum & certum sit, quod Christus in die iudicij secundum vtramq; suam naturam clare videbitur à beatis, quod intelligendum est de beatis, qui ante sententię prolationem beati fuerunt per beatificam visionem.

Dio. Car. in Scotũ. ¶Postremo Scotus his contradicit, positionem sancti Thomæ cum suis declarationibus recitans. Verum ea quæ obijcit, ac asserit cõtra scripta sancti doctoris, inania sunt, nec apparentiam sortiuntur, si verba beati Thomę diligenter pensentur, & pro parte non sunt contra mentem ipsius. Ea quoq; quæ dicit de hoc, quod possit deitas clare per speciem conspici sine amore & gaudio, super primum satis sunt reprobata, & sicut ibidem ostensum est, & partim pauloante iam patuit ex his, q̃ Thomas de his scribit materijs. Concordant scripta Bonauenturæ, Richardi & Alexandri.

QVAESTIO. II.

Luce. 21 AMplius quæritur, Vtrum secundum Christi aduentũ præcedẽt aliqua signa. ¶Et de hoc iam dictum est paulo ante. Et quoniam inter signa cõnumeratur obscuratio solis & lunæ, restat elucidandum qualiter obscurabuntur, & vtrum virtutes cœlorum tunc mouebunt.

Thomas. ¶Itaq; de primo horum Thomas testatur: Ad reuerentiam ac dignitatem iudiciariæ pertinent potestatis, habere proportionata iudicia, quæ ad subiectionem ac venerationem iudicis incitent alios. Hinc huiusmodi signa præcedẽt aduentum Christi ad iudicandum. Quæ autem sint signa illa, non potest facile sciri, quia vt in epi-

Augustin. stola ad Esitium loquitur Augustinus, ea quæ in euangelio prædicuntur, non pertinent solum ad secundum illum aduentum, sed etiam ad tempus destructionis Ierusalem, & ad aduentum quo Christus continue ecclesiã visitat, & cætera. vt supra dictum est. Porro signa quæ Hieronym⁹ scribit, nõ asserit, sed in annalib⁹ Iudęorũ ea se recitat inuenisse, quæ & parum veri similitudinis habent. Verum vt asserit Augustinus in libro ad Esitium, Circa finem mundi erit vniuersalis persequutio bonorum ab impijs, ideo boni tunc timebunt, & mali male securi erunt, iuxta illud Apostoli: Cum dixerint, pax & securitas, repentinus eis superueniet interitus. Ad bonos vero pertinet illud Lucæ: Arescentibus hominibus præ timore. Impij namq; signa imminentis iudicij paruipendent. Potest etiam dici quod signa illa præcipua quæ circa iudicium erunt, infra tempus iudicij computantur. Porro signa quæ refert Hieronymus, sunt hæc: Primo die maria omnia exaltabuntur quindecim cubitis super montes. Secundo die omnia æquora prosternentur in profundum, ita vt vix possint videri. Tertio redigentur in pristinum statum antiquum. Quarto beluæ omnes & animalia quæ mouentur in aquis, aggregabuntur, ac super pelagus leuabuntur, more contentionis inuicẽ mugientes. Quinto omnia volatilia cœli congregabuntur in campis, miserabiliter mutuo flentia, & nihil gustantia. Sexto ignea flumina surgent à solis occasu contra faciem firmamenti vsq; ad ortum concurrentia. Septimo cuncta sidera errantia atq; fixa spargent ex se igneas comas, sicut cometæ. Octauo erit tam magnus terræmot⁹, quod omnia animalia prosternentur. Nono vniuersi lapides magni & parui diuidentur, singuli in quatuor partes, vnaquęq; aliam collidente. Decimo omnes plantæ sanguineum fluent rorem. Vndecimo omnes montes & colles ac ædificia in puluerem redigentur. Duodecimo omnia animalia venient ad campos ex desertis & montibus, nihil gustantia ac mugiẽtia. Tertiodecimo omnia sepulchra à solis ortu vsq; occasum aperientur mortuis corporibus ad resurgendum. Quartodecimo omnes homines de habitaculis suis recedẽt, non intelligentes neq; loquentes, sed discurrentes. Quintodecimo omnes morientur, ac resurgent cum mortuis longe ante defunctis.

Augustin. 1. Thes. 5. Luce. 21. Hierony.

¶Præterea de obscuratione luminarium cœli sciendum, quod loquendo de sole & luna quantum ad momentum aduentus Christi, non est credibile quod obscurabuntur luminis sui priuatione, quoniam totus mũdus innouabitur Christo veniente, ac resurgentibus sanctis, vt dictum est. Si autem loquamur de eis quantum ad tempus propinquum ante aduentum, sic esse poterit vt sol & luna ac alia cœli luminaria priuatione sui luminis obscurentur, vel simul aut diuersis temporibus, oĩpotẽtia dei id faciẽte ad hominum terrorem. Sicq; intelligendum est quod Rabanus ait: nil prohibet intelligere solem & lunam cum sideribus cæteris tunc lumine suo priuari, quemadmodum factum constat de sole in dominica passione.

Matt. 24. S. Diony. ¶Insuper secundum diuinum Dionysium, vndecimo capite, de diuinis nominibus, per virtutes vno modo intelligitur specialis chorus seu ordo, quem dicit medium esse in hierarchia secunda. Secundo accipitur pro vniuersis angelicis spiritibus, & vtroq; modo hic sumitur. In litera enim exponitur verbum illud, virtutes cœlorum mouebuntur, de omnibus angelis, qui tunc mo-

Luce. 21 uebuntur motu admirationis propter nouitatem horribilium. Si autem virtutes cœlorum dicantur angeli ordinis specialis, sic illi præ cæteris mouebuntur, quia secũdum Gregorium, ad ipsos pertinet miracula facere, q̃ tunc abundantius fient: vel vt super secundum expositũ est, ad ordinis illius angelos spectat cœlestia corpora mouere, a quo officio tunc non sine admirationis motione cessabunt. Veruntamen hoc inuariabili stabilitati felicitatis eorum non derogabit, quoniam admiratio ista refertur ad effectus, de quorum euentu & noua cõsideratione tunc præ solito mirabuntur, quia nec omnia illa tam distincte præcognoscere potuerunt per species concreatas. Nam quantum ad talia, est vicissitudo cõgitationum in beatis, vt infra dicetur. Et quantum ad hoc, asserit Augustinus, quod spiritualem creaturã deus

mouet per tempus. Nec ex hoc asscribitur eis ignorantia, quãtum ad ea quæ scire ad eorum pertinet statum, sed quod omnipotentiam dei non comprehendunt plenarie. Idcirco ex tam inconsuetis mirabilibus eam admirabuntur. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶Consonat Petrus, qui de loco iudicij addit: Oppositorum motuum, oppositi sunt termini. Motus autem Acto. 1 ascensionis Christi de terra in cœlum oppositus fuit motui descensionis de cœlo in terram ad iudicandum: quia ascendit vt sit aduocatus noster in curia cœli, & descendet vt sit iudex. Hinc ad locum vnde ascendit, descendet ad iudicandum. Idoneitas quippe loci ad iudicandum, ex triplici parte accipitur, vtpote tam ex parte partium quam ex parte negocij, & ex parte iudicantis personæ. Ex parte partium accipitur, pars mundi in qua iudiciũ erit, quoniam locus debet esse communis & publicus. Hierosolyma vero & adiacens terra videtur esse quasi in medio terræ habitabilis, & loc⁹ cõmũis ac famosissim⁹ propter humanæ redemptionis mysteria ibi peracta, iuxta illud Psalmi: Operatus es salutem in medio terræ.
Psal. 73 Ex parte q̃q; negocij accipit loc⁹ in parte mundi, quia in alijs locis tractandæ sunt causæ criminales, in alijs spirituales. Causa vero illius iudicij erit opus misericordiæ atq; iusticiæ, quoniam ad retribuendum pro meritis secundum misericordiam & iustitiam veniet iudex. Mõs demum oliueti seu oliuarum, misericordiam designat. Iosaphat autem interpretatur iudicium domini. Et quoniam misericordia superexaltat iudicium, mons oliueti supereminet valli illi. Ex parte quoq; personæ iudicis accipitur sedes in loco illo quoniam sedes eminẽtior & gloriosior debet esse, à quo iudex vndiq; conspici q̃at. Hinc iudex in aere residebit, & in loco gloriosiori quam vnq̃ in terra habuit, puta in loco ascensionis, in illo confinio vbi oculi apostolorum adhuc mortalium defecerunt in intuitu gloriæ suæ, vt arbitror. ergo circa vallem Iosaphat ad iudicium veniet. Iudicandi autem diffundẽtur vndiq; circa locum illum, Hæc Petrus.

Richard⁹. ¶Eadẽ Richardus, qui addit p̃habitis. In ipso aduentu iudicis, sol, luna & sydera obscurabuntur, non lucis suæ priuatione, sed maioris luminis superueniente claritate, videlicet Christi, Sol quoq; & luna supernaturaliter patientur simul eclypsim, quoniam naturalis eclypsis solis causatur per interpositionem lunę inter solem & nostrum aspectum. Naturalis vero eclypsis lunę per interpositionem terræ diametraliter inter solem & lunam. Vera ergo & grandis eclypsis præcedet iudiciũ. Attamen aliter obscurabitur sol quam luna, quoniam luce remanente in sole, quæ lux est naturalis qualitas solis, sol non irradiabit, & hoc diuina virtute. Quemadmodum in Egypto per retractionem solarium radiorũ.
Exo. 8 Stellæ quoq; tunc casuræ dicuntur, tropico modo loquendi secundum Augustinum, & quia sic apparebit p̃
Augustin. solito, sed quia quotidie sic apparet in nocte, hinc alij dicunt, quod ante ignem conflagrationis generabitur virtute cœlestium corporum vehemens caliditas, siccitasq; in aere: quæ erunt congrua dispositio ad ignis illius productionem. ita quod desinent generari arcus in nubib⁹ qui generantur in nubis roratione impressionesq; aliæ, & generabuntur asub seu exhalationes siccæ ac calidę, descendentes in tanta multitudine, quod aspicientibus apparebit quod sint stellæ de cœlo cadentes. Hęc Rich.

Bonauen. ¶Concordat Bonauentura. Reprobi, inquiẽs in iu-
Aug. dicio nec patris nec Christi deitatem conspicient clare in
Isidorus. seipsa, sed solum per effectus quosdam & signa. Nam vt dicunt Augustinus atq; Isidorus, si haberent oculum aptum ad deitatis intuitum, haberent maximam delectationem. Apparebitq; Christus in forma humanitatis glorificata bonis & impijs, Nec erit differentia ex parte apparentis, sed recipientium. Mali namq; non poterunt sustinere iudicis vultum ex conscientiæ suæ remorsu, & formidine sententiæ contra eos ferendæ, Hæc Bona.

QVAESTIO. III.

Quæritur quoq;, An in secundo Christi aduentu innouabitur mundus, et an motus coelestium corporum tunc cessabunt, ipsaquoque corpora superiora ac etiam elementa abundantiori venustate ac lumine ornabuntur, et an tunc penit⁹ desinent esse bruta et plantę ac cætera mixta. Marc. 7 Apoca. 21 ¶In hac quæstione (vt palam est) multa tanguntur, & arguitur: quia vt multipliciter probant Philosophi, Ordo rerum est optimum quid in eis. ergo sine fine manebit in ipsis. Omnia quoq; optime fecit deus. Et vt asserit Plato in primo Timæi, incomparabili pulchritudine mũdus subsistit. Cœlestia etiam corpora alterabilia nõ sunt. Cumq; ordo & perfectio vniuersi in speciebus suis consistat, videtur omnino imperitum asserere, quod animalia & plantæ ac mineralia & cætera mixta penitus corrumpentur.

¶Circa hæc scribit Gulielmus libro de vniuerso. Cõsequenter prosequar tibi de reliqua parte vniuersi, videlicet inferiori seu elementari, an & ipsa meliorationem & renouationem sit recepturã. Scito igitur quia sermones prophetarum hebræorum hoc videntur innuere, p̃phetiæ vero Christianorum hoc expresse testantur. Vidi, ait vnus ex eis, cęlum nouũ & terram nouam. Primũ enim cęlum & prima terra abijt. Quod si quis dicat: quia cœlum & terra incorruptibilia sunt. respondendum est quia nihil habent hæc omnia, nisi quod acceperunt ex solo beneficio creatoris, nec stant nec permanent, nisi eo conseruante ac retinẽte, quemadmodum Plato testat̃ dicẽs in p̃sona creatoris ad deos: Natura q̃dẽ dissolubiles estis, me autẽ sic volẽti indissolubiles permanetis. Nulla ergo necessitate constricta nec prohibita est omnipotentis creatoris voluntas a renouatione ac melioratione cœlestium corporum. Testati sunt quoq; prophætæ, quod terris atq; fluminibus vegetabilibus ac animalibus interdum melius fuit et deterius, propter merita ac demerita hominum, sicut ad Eliæ instantiã non fuit ros nec pluuia annis tribus & mensib⁹ sex. Deniq; sicut dixit Psalmista: Terram fructiferam dedit deus in salsuginem a malitia inhabitantium in ea. Audisti & famosissimam subuersionẽ p̃tapolis. Notæ etiã tibi sunt plagæ antiquæ Egypti. Si igitur propter paucos electos & 3. Re. 17 Iacob. 5 dilectos suos ac breuem habitationem eorum super terram, placuit pietati creatoris sic meliorare, ordinareq; terram, & congrua sibi venustate vestire propter breue modicũq; seruitiũ, quantomagis propter incomparabiliter plures electos & dilectos suos, imo & incomparabiliter meliores quam sint viatores, placebit bonitati ipsius decorare cœlos & luminaria ei⁹, quæ ab initio mũdi eis tam multipliciter seruierunt. Et si tam multipliciter deus ornauit elementa piscibus, & auibus ac alijs varijs ornamentis, propter temporalem, & breuem habitationem electorum suorum in terra, quãto præclarius decorabitur cœlum propter perennem habitatiõem hominum electorum in illo. Insup cũ iuxta p̃phetas atq; Ap̃los, cœtũ electorũ reputet de⁹ vt spõsam suã, & reges ac principes sc̃li hui⁹ exornẽt p̃ solito ac decorẽt domos & thalamos, in q̃s introducturi sunt spõsas suas, q̃nto magis creator altissim⁹ spõsam suã ineffabiliẽ sibi magis dile

dilectā introductus in palatiū illud cœleste, supernum inæstimabilis beatitudinis thalamū. prædecorabit & pulchrificabit illud miro modo præsolito. Deniq; qs regū in coronatiōe unius filij nō pornat palatiū suū nouo magnificoq; ornatu: quantomagis pater æternus in introductione innumerabilium filiorum adoptionis gratiæ suæ in supremum suum palatium, illud præclarissime decorabit: imo & alia corpora magna ei contigua, & in eo contenta, sicut & reges, ornant atria ac alia tabernacula sua. Hæc Gulielmus, q̄ istam disputationem pulchre ac prolixe prosequitur, atq; subiungit: Post hæc prosequar de mundo sublunari, quem tunc habiturus sit statum, Et dico quod ex tunc conflictus elementorū inter se desinet. Animalia quoq; & uegetabilia ac metalla, qbus homines utunt̄ in hac uita. cum non sint necessaria nisi propter homines, ideo ipsis hominibus in perēnes dilicias trā statis cessabunt utilitates rerum illarum, nec ipse manebūt. Porro elementa cum sint magnæ partes mundi istius, qui domus est dei, innouato decoratoq; mūdo, etiam ipsa innouabuntur & ornabuntur. Et de terra quidā ex sapientibus Christianorum dixerunt, quod gramī nibus semper uirentibus & inmarcscibilibus floribus atq; perpetua uernātia & amenitate instar paradisi terrestris sit decoranda, nec dubium quin hoc creatori existat possibile. De aliorum uero elementorum decore non est determinatum perspicue, imo cum terra deteriorata sit & maledicta propter primorum peccata paerntum, constat terram ab huiusmodi maledictiōe liberandam, & in meliorem statum transferēdā quam ab initio habuit, propter causam contrariam fortiorē. Si em̄ apud cratoris iustitiam pctm̄ illud hoc potuit, quantomagis gratia, uirtutes, ac merita sanctorum in fine poterunt huiusmodi innouationem ac meliorationē acquirere: Hæc Gulielmus. (Genesi. 3)

¶ Insuper de his, & primo de mundi innouatione Thomas scribit: Omnia corporalia propter hominē facta credunt̄, & ei esse subiecta dicuntur, & seruiunt ei dupliciter. Primo ad corporalis uitæ sustentationē. Scdo, ad scientiæ diuinę pfectū, inquantum p ea quæ facta sunt, inuisibilia dei cognoscit. (Roma. 1) Primo aūt ministerio creaturarū hō glorificatus nullatenus indigebit. nec scdo, q̄tū, ad intellectiuā cognitionē, qm̄ illa uisiōe sctī deū uidebūt immediate & clare p speciē, ad quā uisionem oculus carnis ptingere nō ualebit idcirco ut & ipse congruū sibi solatium sortiatur, habebit clarificata obiecta, in quibus deitas tanq̄ in suis effectibus resplēdebit, vcȝ Christi humanitatē, corpora beaotrū, corpora item cœlestia & elementa. Hinc & corpora ista cœlestia & elementaria maiori tunc decore & claritate uenustiore pfundent̄, & hoc appellatur innouatio mundi, sicq; simul glorificabit̄ hō, & innouabit̄ mūdus.

(Quęstio.) ¶ Ad quæstionem quoq; de cessationem motuum cœlestium corporum respondet: De hac quæstiōe est triplex opinio. Vna philosophorum, quod motus cœli nunquam cessabit, sed hoc fidei obuiat, asserenti qd (Obiectio) certus ac præfinitus à deo sit numerus electorum, q̄ completo, generatio hominum cessabit, & per consequens inferiorum quæ ad hominem ordinantur. Alij dicunt q̄ naturaliter motus cæli cessabit, quod etiam falsum est, quoniam omne corpus quod naturaliter quiescit, naturaliterq; mouetur, habet locum in quo naturaliter qescit, & ad quem naturaliter mouetur, & à quo nō recedit nisi per uiolentiā. Nullus autem locus potest cœlesti corpori assignari, quia nō magis naturalis ē accessus, solis ad pūctū oriētis, q̄ recessus ab eo. Vnde motus eius aut non est naturalis totaliter, aut non terminatur naturaliter ad quietē, Hinc dicendū, qd motus cœli cessabit non ex cā aliqua naturali, sed uoluntate diuina. Nā sicut iā patuit corpora cœlestia ad duo deseruiunt homini. uidelicet ad necessariā sustentationē, qd fit per motū suū localē, quo agit ad hoīm multiplicationē, & ad gñationē eorū q̄ in hominis usum & sustentationē sunt ordinata, ut sunt plātæ, animalia & arbusta &c. Hinc homine glorificato, motus cessabunt cœlestes. Verū his obijci pōt qd per Ieremiā dñs protestatur. Si legē cœlo & terræ nō posui &c. in quibus uerbis insinuari uidetur, q̄ uicissitudo dierum ac noctuū nunquā cessabit. In Genesi quoq;: Cunctis diebus frigus & ęstas, nox & dies non requiescēt. (Genesi. 8) Dicēdū q̄ hæc & cōsimilia uerba scripturæ loquuntur de duratione, uicissitudine, cursu scdm statum uitæ præsentis, in quo gñatio habet cursum, Finis etiā principalis ac ultimatus cœlestiū corporum non est continuatio gñationū, sed potius deseruire hominibus penes scdm ministerium iā prætactū, quo suo aspectu repræsētat excellentiā creatoris, & ad eius laudē honorificētiāq; inducit, & ad perfectionē pertinet uniuersi. Nec motus est de perfectione cœlestium corporum, nisi inquantū p eū ad gñationē & productionem mixtorū cooperāt̄. (Questio.)

¶ Porro dū quæritur, an in corporibus cœlestibus claritas augeatur: dicendū q̄ ad hoc ordinatur innouatio mundi, quatenus in ipso mūdo innouato manifestis iudicijs deus q̄si sensibiliter uideatur, & hō in hoc delectetur. Creatura aūt sua specie & decore ac claritate ducit in dei cognitionē, qa in his relucet sapientia & increata pulchritudo ac supereminētia creatoris, iuxta illud lib. Sapiē.: (Sapien. 13) A magnitudine speciei creaturę poterit horū creator cognoscibilit̄ uideri. Hinc cœlestia corpora in mundi innouatione ampliori luce ac claritate decorabūtur. Vñ super illud Isaiæ, Erit lux lunę sicut lux solis & lux solis septēplicit̄, ait Glossa: Oīa ppt̄ hoīem facta, in eius lapsu sūt peiorata, Sol q̄q; & luna suo sunt lumine minorata, qd qdā itelligūt de reali luminis minoratione, & hoc diuina uirtute. Alij probabilius hoc exponunt de minoratiōe luminis nō in se, sed quantū ad hominū utilitatē: qm̄ post peccatū oō consequitur hō tantū pfectū & fructū e lumine luminariū cœli, sicut cōsequutus fuisset si non peccasset. (Obiectio.) Et q̄uis lux illa nō sit essentialiter minorata, attn̄ realit̄ est augenda. ideo luna sua luce non causasset diem super terrā, sicut nunc sol, & sicut luna post diē iudicij facere poterit. Hinc post diem iudicij nullibi erit nox super terram, sed solum in centro terræ ubi erit infernus. Sol autem tunc lucebit septuplum quā nūc, Corpora uero beatorum septies erūt sole splendidiora, quamuis hoc non sit aliqua autoritate aut ratione probatum. Sed contra ista obijcitur, quoniam sapiens artifex nō facit maxima instrumenta propter modicum artificium constituendum, homo autem est quid minimæ quantitatis, & tanquam punctum respectu cœlorum ergo non sunt propter hominem facta, nec cū eo clarificanda. Dicendum quod ista fuit obiectio Rabbi Mosi, qui nitebatur probare mūdum sensibilē non eē propter hominem factum. Vnde autoritates ueteris testamenti, loquentes de mundi innouatione atq; cœlestium corporum clarificatione maiori, dixit metaphorice esse prolatas, ita ut luminaria cœli dicantur obtenebrari, dum homo in grandem cadit tristitiam, ut uix sciat quid debeat agere: & econtrario asserant̄

homini magis lucere, quando ex tristitia graui ad magnam exultationem conuertitur. Verum opinio & expositio ista ab autoritatibus scripturarum expositionibus & sanctorum discordat. Hinc ad instantiam illam dicendum, quod quamuis homo secundum corpus suum sit quid minimũ, quo ad corporalia cœlestia, tamen quo ad animam suam rationalem, est maior & dignior illis.

Quæstio. ¶Insuper ad quæstionem de innouatione & clarificatione elementorum est respondendũ, quod sicut est ordo cœlestium spirituum ad terrenos spiritus seu humanos, ita est ordo cœlestium corporum ad terrena. Cumque corporalis creatura facta sit propter spiritualem, & regatur ab ea, oportet similiter disponi corporalia sicut spiritualia. Hinc sicut in ultima rerum dispositione ac conseruatione, spiritus humani conformabuntur angelicis, quoniam erunt sicut angeli dei: sic corpora elementaria cœlestibus assimilabuntur, quibus cõmunicant in natura lucis atque perspicui 2. de Anima, ideo assimilatio illa potissime erit per hoc quod elementa maiori quam ante claritate luminis uestientur, non tamen tã copiose sicut cœlestia, sed iuxta modum eis conuenientem, quia (ut fertur) terra in superficie erit peruia sicut uitrum, aqua sicut crystallus, aer ut cœlum, ignis ut sidera ac luminaria cœli. Nempe (ut dictũ est) innouatio mũdi ordinatur ad hoc, ut homo etiam sensu incorporalibus quodammodo per manifesta iudicia seu euidentes effectus uideat deum. Cumque sensus uisus sit inter cæteros spiritualior, ideo quãtum ad qualitates uisiuas, quarum principiũ est lux, oportet corpora inferiora præcipue meliorari, ut solito pulchriora ac splendidiora consistant. Ideo quoad qualitates elementares, quæ spectant ad tactum, ut sunt calor & frigus, non attenditur melioratio ista. Veruntamen aer non erit clarus sicut radios fundens, sed sicut diaphanum illuminatum. Terra uero quamuis ex sua natura habeat opacitatem propter lucis defectum, attñ uirtute diuina uestietur in superficie sua gloria claritatis. In loco etiam inferni non erit terra glorificata per claritatem, sed loco gloriæ huius cõtinebit spiritus dæmonum & hominum, qui licet ratione culpæ suæ sint infimi, tamen specifica eminent dignitate. Denique abundantia illa claritatis in corporibus non causabit caliditatẽ, quia inalterabilia erunt, & quoniã oĩa corpora tunc remanentia proportionabiliter clarificabũtur, unumquodque uel secũdũ dignitatẽ & speciẽ ordinis sui, manebit conuenientia et harmonia ordinis uniuersi.

Matt. 19. Philoso.

Quæstio. ¶Ad quæstionem demũ, de remanentia mixtorũ post diem iudicij, est dicendum, quod cum innouatio mundi propter hominem fiat, oportet quod innouationi hominis conformetur. Homo autem de statu corruptionis ad incorruptionis perpetuæ trãsfertur quietem. Hinc mundus sic innouabit, quod omni corruptiõe ac trãsmutatiõe abiecta, in perpetua pseuerabit quiete. Vñ ad illã innouationẽ nihil ordinabile est, nisi quod ordinẽ habet ad incorruptionẽ, ut sũt cœlestia corpora & elementa ac hoĩes. Elemẽta eñ quis scdm partes sua sint, nõ tñ scdm se tota sunt corruptibilia. Hoẽs etiam quãtũ ad aĩas suas immortales incorruptibilesque cõsistunt, quamuis corpus humanum ex natura sua sit corruptibile. Bruta uero & plantæ, mineralia & cætera mixta scdm se tota, quo ad corp: & formã corruptibilia esse noscunt, ideo nõ manebũt nec spectãt ad elemẽtorũ ornatũ, nisi scdm statũ, cursum & alterationẽ generatiõnẽ & mutuã actionẽ stat⁹ pñtis. Cumque obijcit̃ quod pti-

Obiectio.

net ad pfectionẽ & ordinẽ uniuersi, quod in futuro pficiet̃ non destituetur: Dicẽdum quod sicut perfectio hominis multipliciter assignatur, ita & perfectio uniuersi. Est enim perfectio naturæ conditæ, & est perfectio naturæ glorificatæ. Ita perfectio uniuersi est duplex. Vna scdm statum huius mutabilitatis. Alia secũdũ statum futuræ innouationis. Bruta ergo & cætera mixta pertinent ad perfectionẽ uniuersi scdm primũ modum. Et si rursus dicatur, quod bruta & alia mixta seruierunt homini sicut & elementa, ergo meruerunt cũ homine glorificari sicut & illa. Dicendum quod mereri non conuenit irrationabilibus, pprie, sed mereri uel quasi p merito remunerari dicuntur, qm hõ hoc meruit ut illa melius aliquid sortiantur aut innouentur, si tñ capacia sint, & ordinem habeãt ad huiusmõi meliorationẽ. Habent aũt præfata mixta naturalẽ appetitum semper manendi, saltẽ in simili scdm speciẽ, iuxta primũ modũ ordinis uniuersi, hoc est, quãdiu durat status seculi huius & motus cœli, q est causa eorũ, ultra quam manere nec naturaliter cupiunt neque possunt. Hæc Thomas in Scripto. Obiectio.

¶Concordat Petrus in omnib⁹ & Richa: qui Richardus hic specialia sciscitatur, an scilicet naturaliter idẽ sint purgatio & innouatio mundi. Et uidetur ei quod nõ, quia purgatio dicit impuritatis corruptionẽ seu ablationem. Innouatio aũt addit super hoc alicuius nobilitatis receptionem. Sed istud in usu terminorũ uidet consistere. Etiam quærit, an cœlestia corpora cessabunt moueri in illo situ in quo fuerunt creata. Rñdet, unus situs non est magis conueniens cœlestibus corporibus quã alijs, ppter se, sed propter diuersos pducendos effect⁹. Et dũ primo creata fuerũt cœlestia corpora, alij requirebantur effectus pducendi in inferioribus q̃ nunc, & alij nunc q̃ in fine. Itaque sicut corpora illa creata fuerunt in optimo situ, p effectibus tũc congruentius pducendis, sic mõ in optimo situ sunt ad producendũ effectus nunc fiendos ac cõgruentes, atque in fine erunt in conuenientissimo situ congruẽti statu incorruptibilitatis illius, q̃ dispositio non fuisset ante conueniens. idcirco in eodẽ situ cessabunt moueri in quo pducta fuerunt. Asserit quoque quod sole & luna quiescentibus tẽpore Iosuæ, oẽs sphæræ cœlestes quiescebant, aliter ordo cœlestiũ fuisset cõfusus. Quærit & alia quædã, ad q̃ supra responsum est. Verũ contra hæc multa obijci possunt. Primo, quod Isidorus ait, & habetur in litera, qm iudicio cõsummato, & motu cœli cessante, sol & luna stabunt in ordine suo quo creati sunt, ergo & orbes. Itẽ si stãtibus sole & luna quieuerunt oẽs orbes, ergo & sole sub Hezechia p decẽ lineas redeunte, redierũt & oẽs sphæræ cælorũ. Talia multa possũt hic tãgi. ¶At uero Bonaue. quærit hic tria. Primũ, an corpora cœlestia remunerabũt. Scdm, an quiescabũt. Tertiũ an innouabũt. Ad primũ rñdet. Triplex est remunerabile, primũ q̃d pprie põt mereri, uel aĩa rõnalis seu liberũ arbitriũ. Secũdũ ẽ id q̃d cõiunctũ est ei, utpote, pprium corp⁹. Tertiũ ẽ id q̃d ordinat̃ ad ipsũ, i. ad ei⁹ usũ siue obsequiũ. Itaque sicut hõ punit̃ triplicit̃, seu in trib⁹, puta in anima, in corpore, atque in rebus sibi utilibus, ita & præmiatur in eisdem, ideo corpora cœlestia præmiari, non est aliud quam hominem præmiari in illis. Totum etenim mundum amore ac meritis hominũ electorum deus faciet pulchriorem.

Richard⁹ Quæstio. alia. Iosue 10 Richardi.

Isidorus. 4. Reg. 20

Bonauen. Quæstiões tres.

¶Ad scdm respondet: In motu duplex finis consideratur, uidelicet finis intra, qui est terminus seu consummatio rei, & finis extra, qui est terminus intendis sicut

sicut in motu saxi deorsum, locus terræ est finis extræ quies uero in loco, est finis seu terminus intentionis. Quidam autem motus habent utrunq; terminum, ut motus recti, quidem habent alterum per naturam, scilicet finem intentionis, ialterum uero habent ratione principij mouentis, ut motus circularis rotæ quæ mouentur ad acuẽdum cultellum: quod enim rota q̃escat modo uel postea: non est ei determinatum: q̃a semper posset moueri, si esset qui uellet uel posset semper mouere, Dũ uero cultellus acutus effectus est, cessat moueri, quia iam finis motus habetur ita cum motus cœlestium corporum ordinetur ad complendum numerum electorum, ideo illo completo, necesse est motum illum cessare. Nam & generatio irrationaliũ ordinatur ad generationẽ hominum, & generatio hominum ad completionem ciuium supernornm. Deniq; est nobilior dispositio quam motus quis imo motus ordinatur ad quietem tanquam ad finem quo adepto, congruit stare motum. Ad tertium respondet sicut præhabitum est.

Generationes qua re insit, tu …

¶Insuper Scotus, hic multa inducit tangendo motiua philosophi. propter quę dixit motum cœli esse æternum, nec posse desistere, Et qualiter finis intelligẽtiarũ dicatur amouere cœlestia corpora, cum tñ finis earum etiam secundum philosophum & Auicennam, sit contemplatio primæ causę, quæ est finis earum prĩcipalis intrinsecus. Inferiora uero per motus cœlestes producere, regere, mouere, conseruare. est finis earum secundarius, & consequẽs prmum finem: quia ex ingẽti exhuberantia & plenitudine bonitatis & perfectiõis ipsarum est quod naturale, inseparabile ac delectabile ualde est eis bonitates suas alijs communicare, ut sint non solum perfectæ in se, sed & transfundẽdo eas in alios. Verum de his tractatũ est copiose super secũdum, qualiter dixerunt emanationẽ rerũ à primo prĩcipio esse quodammodo naturalem emicationem ac necessariam diffusionem: & nihilominus esse intellectualem, sapientialem, & quodammodo similem emanationi artificialium ab artifice, non tamen proprie liberam. Et contra hoc prolixe arguit Gulielmus libro de uniuerso ut patuit super secundum.

Philoso. Auicenna.

¶Prętererea Henricus quodlibeto quarto interrogat utrum post resurrectionem erunt aliqua indiuidua composita in hoc mundo. Respondet, Ad hanc quæstionem ex cursu naturalium rerum nil certi possumus respondere. Quemadmodum enim res naturales ex seipsis non habent esse suum & modum essendi, sed ex mera dei uoluntate: ita defectum sui esse ac modi essendi non expectant nisi secundum meram dispositionẽ uoluntatis diuinæ. Idcirco philosophi ex his quæ uidebant circa statum & diposionem creaturarum, ratiocinantes super futuro consimilia fore. temeratiam proferebant sententiam de permanentia rerũ & duratione perpetua ante & post in statu quo nunc sunt, dicente philosopho libro de plantis: Mundus nec cessauit, neq; cessabit generare animalia & plãtas, ac cętera species suas. & omnino sol semper agit, & stellæ & totum cœlum, & non est timendum quod quiescat in aliqua hora, Hæc Henricus. Qui consequenter hãc quæstionẽ præclare prosequitur, sed prolixitatem deuitãs uerba eius trãsilio, quia iam ante præhabita sunt, siquidẽ ait, hanc questionẽ ex naturali ratiõe nõ posse uere determinari, q̃a ex sola reuelatiõe innotuit ueritas eius, q; in die iudicij elemẽta purgabũt & innouatiõẽ recipiẽt ita q; ignis cõflagratiõis terrã exurens, uniuersa mixta, aĩalia, plãtas, mineralia cõsumet, destruet, & in materiam primã redactus est ea. Cętera q̃ hic scribit Henrici inducta sunt.

Philoso.

Questio.

¶Amplius quodlibeto 11, sciscitatur Hẽricus, utrũ cessatio motus cœli post iudicium erit causa corruptiõis corporum damnatorũ. Et quamuis de isto tractatum sit supra, hic tamen addẽdum est aliquid. Ad hoc ergo respondens: Aliqui, inquit, dicunt q̃d omis realis mutatio ad motnm cœlestem reducitur tãquã ad motum primum primi motoris, mediãte quo uirtutem motiuam influit cuilibet moueuti posteriori, sine quo penitus non mouetur, nec ageret actiõe naturali reali, sed bene actione seu immutatione intentionali, Sed istud est falsum omnino. Quiescente enim cœlo, si graue esset sursum, nullo impediente motum eius deorsum, impossibile esset illud ibi quiescere, quoniam esset quies uiolenta perpetua, nullo uiolentiam inferente. Similiter cœlo stante, animal non impediretur a motu suo progressiuo, cum & Auerrois dicat q̃d isti motus essent in uacuo. Similiter animalia quæ inuenirentur in hora status cœli, semper & in æternũ naturaliter uiuerẽt iuxta opinionem huiusmodi Cadauera quoq; quæ tunc inuenirentur, nũquã possent dissolui. quamuis ergo motus qui requirunt principium extra, non essent nec fierent, stante motu cœli, motus tamen qui habent sufficiens principium intra possent esse, præsertim quando motus causatur non tã a uirtute quam a defectu uirtutis, cuiusmodi est motus corruptionis, potissime quando corruptio est sine generatione. Hæc Henricus. qui istam responsionem diffuse prosequitur, quæ obuiat dictis ex Thoma. & tamen ex ea adhuc sequi uidetur, quod stuppa applicata ad ignem, stuppa non incenderetur ab igne, q̃d est contra articulum Parrhisiensem, ut patuit supra.

Auerrois

Distinctio 49. ¶De differentia mãsionum in cœlo & in inferno.

POst resurrectionem vero, facto vniuerso impletoq; iudicio, suos fines habebunt ciuitates duæ: vna Christi, altera diaboli: vna bonorũ, altera malorum, vtraq; tamẽ angelorum & hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel vlla conditio moriendi. Istis in æterna vita feliciter viuentibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus, quoniam vtriq; sine fine. Sed in beatitudini isti, alius alio præstabilius: in miseria vero illi, alijus alio tolerabilius permanebit. Ex his apparet, quod sicut boni differenter glorificabuntur, alii magis, alii minus: ita & mali differenter in inferno punientur. Sicut enim in domo patris, id ẽ, in regno cœlorum mansiones multæ sunt, id est, præmiorũ differẽtiæ: ita & in gehenna diuersæ snnt man siões, id ẽ, suppliciorũ differentię: Oẽs tñ æternã pœnã patiẽtur, sicut oẽs electi eũdẽ habebunt denariũ, quem paterfamilias dedit

omnibus

omnibus qui operati sunt in vinea. Nomine denarij aliquid omnibus electis commune intelligitur, scilicet vita ęterna, deus ipse quo omnes fruentur, sed impariter: Nam sicut erit differens clarificatio corporum, ita differens gloria erit animarum. Stella enim a stella, id ē, electus ab electo differt in claritate mentis & corporis. Alij enim alijs vicinius, clariusq; dei speciem contemplabūtur: & ipsa contemplandi differentia, diuersitas mansionum vocatur. Domus ergo est vna, id est, denarius est vnus: sed diuersitas est ibi mansionum, id est, differentia claritatis: quia vnum est & summum bonum, beatitudo & vita omnium, id est, deus ipse. Hoc bono omnes electi perfruent, sed alij alijs plenius. Perfruentur autem videndo per speciem, non per speculum in ęnigmate. Habere ergo vitam, est videre vitam: id est, cognoscere deum in specie. Vnde veritas ait in euangelio: Hæc est uita ęterna, vt cognoscāt te verū deū, & quem misisti Iesum Christum, esse vnum & solum verum deum: hoc est habere vitam, id est, cognoscere te, non est ipsa cognitio quę tu es, sed per cognitionem habere bonum quod tu es, id est vita.

1. Cor. 15. Matth. 20. 1. Cor. 13. Johan. 17

¶ Si omnes homines volunt esse beati.

Solet etiam quęri de beatitudine, vtrum eam omnes velint & sciant quę sit vera beatitudo. De hoc Augustinus in. xiij. libro de tri. disserit: Mirum est cum capessendæ retinendæq; beatitudinis voluntas vna sit omnium, vnde tanta existat de ipsa beatitudine rursus diuersitas voluntatū, non quod eam aliquis nolit, sed quod non omnes eam norint. Si enim eam omnes noscerēt, non ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atq; aliis alibi atq; alibi. Quomodo ergo omnes amant, quod non omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit, sicut supra disputaui? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes quæ ipsa sit, sed non omnes sciunt vbi sit, & inde contētio ē? An forte falsum est quod pro uero posuimus, beate viuere omnes homines velle? Si enim beate viuere est (uerbi gratia) secundum animi virtutem viuere, quomodo beate viuere vult qui hoc non vult? Nōne verius diceremus, homo ille non vult beate viuere, quia non vult secundū virtutē viuere, quod solum est beate viuere? Nonne ergo omnes beate viuere volunt, imo pauci hoc volunt: si non est beate viuere, nisi secundum virtutem animi viuere, quod multi nolunt. Ita ne falsum erit, vnde nec ipse Cicero dubitauit? Ait enim: Beati certe omnes esse volumus. Absit vt hoc falsum esse dicamus: Quid ergo? An dicendum est etiam si nihil aliud sit beate viuere, quam secundū virtutem animi viuere: tamen & qui hoc non uult, beate viuere vult? Nimis quidem hoc videtur absurdū. Tale enī est, ac si dicam⁹: qui nō vult beate viuere beate vult uiuere. Istā repugnātiāqs audiat? quis ferat? & tñ ad hanc contrudit necessitas, si & omnes beate viuere uelle verum est & non omnes volunt sic viuere, quomodo solum viuitur beate. An illud ab his angustijs poterit nos eruere, si dicamus nihil esse beate viuere, nisi viuere secundum delectationem suā: & ideo falsum non esse, quod omnes beate viuere velint, quia omnes ita volunt, vt quemq; delectat. Sed id quidem falsum est. Velle enim quod deceat, est esse miserrimū. Nec tam miserum est nō adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat. Quis ita cæcus sit vt dicat aliquem ideo beatum, quia viuit vt vult, cum profecto & si miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum quæ perperam uoluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate vel sola miser quisq; efficitur: sed miserior, cum desiderium male uoluntatis impletur. Quapropter quoniam verum est, qđ oēs hoīes esse beati velint, idq; ardētissimo amore appetāt, & ꝑpt̃ hoc cætera q̄cūq; appetāt: nec qsq; pōt amare q̄d oīno quid uel quale sit, nescire: nec pōt nesci quid sit, ꝙ se uelle scit: sequitur vt oēs beatā vitam sciant. Omnes enim beati habent quod uolunt, quamuis non omnes qui habent quod uolunt, continuo sint beati. Continuo autem miseri sunt qui uel non habent quod uolunt, vel id habēt quod non recte volunt. Beatus ergo non est nisi qui & habet omnia quæ vult, & nihil vult male. Ille qppe beate uiuit q uiuit vt vult, nec male aliquid vult. Cū ergo ex his duobus cōstet beata vita, licet in malis sit aliquis bonus, non tamē nisi finitis omnibus malis est beatus. Cum ergo ex hac uita, qui in his miserijs fidelis & bonus est, venerit ad beatam vitam: tunc erit vere quod nunc nullo modo esse potest: vt sic homo uiuat quomodo vult. Non enim ibi vel it male uiuere, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit aliquid quod uoluerit: quicquam amabit, aderit: nec desiderabitur, quod non aderit. Et omne quod ibi erit, bonum erit: & summus deus summum bonum erit, & quod est omnino beatissimum, ita semper fore certum erit. Beatos autem esse se uelle omniū hominum est: beatos se esse velle, omnes in corde suo uident, nec tamē omniū est fides qua ad beatitudinē ꝑuenitur.

Si quid

¶Si quid de deo cognoscit aliquis, quod ibi non intelligant omnes.

Solet atiam quæri, utrum aliquid de deo cognoscat aliquis magis meritus, ut Petrus: qđ non cognoscat aliquis minus meritus, ut Linus. Pluribus uidetur, quod omnia de deo ad beatitudinem spectantia, omnes communiter electi cognoscant, sed differenter. Nihil enim in, deo noscibile maius digniuśq; uidetur, quam eum intelligere trinum & unum, Hoc aūt omnes tunc per speciem cognoscent. Unde sequitur, ut non sit aliquid *beatitudini pertinēs incognitum alicui beatorum. Omnes ergo cuncta illa uidebunt, quorum cognitio seruit beatitudini, sed in modo uidendi different. Alius enim alio magis, alius alio minus fulgebit. als*beati 1. Cor. 15.

¶De paritate gaudij.

Solet etiam quæri, an in gaudio dispares sint, sicut in clarite cognitionis differunt. De hoc Augusti. ait: Multæ mãsiones in domo erant, scilicet uariæ præmiorum dignitates: sed ubi deus erit omnia in omnibus, erit etiam in dispari claritate par gaudium: ut quod habebunt singuli, commune sit omnibus, quia etiam gloria capitis omniū erit per uinculum charitatis. Ex his datur intelligi, quod par gaudium omnes habebunt, etsi disparē cogntiōīs claritatem: quia per charitatem quæ in singulis erit perfecta, tantum quisq; gaudebit de bono alteri⁹, q̄ntū gauderet si in seipso haberet. Sed, si par erit cunctorū gaudiū uidet qđ par sit omīū certitudo, qđ cōstat oīno nō esse. Ad qđ dici pōt, qđ beatitudo par esset ita esset par gaudiū ut etiã par esset cognitio: sed qa hoc nō erit, nō faciat paritas gaudij paritatē beatitudinis. Pōt etiã sic accipi par gaudiū, ut nō referat paritas ad intentionē affectionis gaudētiū, sed ad uniuersitatē rerū de qbus gaudebitur: quia de om̄i re unde gaudebit unus, gaudebūt oēs. Augustin li de. s. uirginitate c. 26 1. Cor. 5

¶Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium,

Post hoc quæri solet, si beatitudo sanctorū maior sit futura post iudicium quam interim Sine omni scrupulo credendum est, eos habituros maiorem gloriam post iudicium quam ante: quia & maius erit gaudium eorum, ut supra testatus est Augustinus, & amplior erit eorum cognitio: Unde Hieronymus. Peracto iudicio, ampliorem gloriam suæ claritatis deus demonstrabit electis. Si quem mouet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si eis potest sine corporibus summa beatitudo præberi: difficilis quæstio est, nec potest à nobis perfecte diffiniri. Sed tamen dubiū non est, & rap am à carnis sensibus hominis mentem & post mortem ipsa carne deposita, non sic uidere posse incommutabilem substantiam, id est deum, sicut sancti angeli uident, siue alia latentiori causa siue ideo, quin inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrãdi: quo retardat quodã modo, ne tota intentione pergant in illud summum cœlū donec ille appetitus conquiescat. Porro si tale sit corpus cuius sit difficilis & grauis administratio, sit ut hæc caro quæ corrumpitur, multo magis auertitur mens ab illa uisione summi cœli. Proinde cum hoc corpus ã non animale, sed spirituale receperit æquata angelis, habebit perfectū naturæ suæ modū obediēs & imperãs, uiuificat & uiuificãs, tã ineffabili *facilitate, ut sit ei gloriæ qđ fuit sarcinæ Hieronym per Dite. cap. 6. Aug. li. 12. super Gen. ad literam ca. 35. Sap. 9. 1. Cor. 15. Aug. habet facul. als*facultate

SVMMA DISTINCTIONIS. XLIX

Supra tractauit Magister de iudicio generali, & aliqua terigit de præmijs iudicandorū, hic plenius loquitur de mercede & gloria electorum Attamen in huius distinctionis exordio, etiam paululum tangit de miserijs reproborū. Itaq; primo ostendit, quod sicut in hac uita distabant conuersatione ac meritis, sic in futuro distabunt retributione ac præmijs. Et circa hoc sciscitatur, an omnes homines beatitudinem naturaliter appetant, deinde circa beatitudinem electorum aliquas utiles inserit quæstiones. Prima est, an in beatifica uisiōe sit gradus, ita quod unus cognoscit' quod alter nescit. Secunda, an in ipso beatitudinem consequente sit diuersitas magnitudinis spiritualis. Tertia, utrum felicitas beatorum maior erit post resurrectionem quam ante.

QVAESTIO. I.

Hic quæritur primo, Quid sit beatitudo, et in quo consistat, hoc est de eius obiectio atq; subiecto. Et primo quaeri potest, an sit quid creatum aut increatum. ¶Et uidetur quod sit quid increatum, quoniam est ultimus finis, & summum bonū intelldctualium creaturarum, quarū solus creator omnipotens & immensus, est ultimus finis & summū bonū. Item, quoniam plene quietat & contentat mētem creatam, quam contentare non ualet bonum finitum, iuxta illud Augustini: Neq; enim sufficit nobis finis, nisi cuius nullus est finis.

¶In oppositum est, quod beatitudo est operatio quædam ac formalis perfectio mentis creatæ, imo & optima actio nobilissimæ potētiæ rationalis creatur.

¶Circa hæc multa conscribit Thomas hoc loco, sicut & alibi, quæ pro maiori parte communia sunt atq; facilia, propter quod ipsis non arbitror immorandū. Deniq; de ista materia dictum est copiose sup primū, prima distinctione. Siquidem ibi inducta de fruitiōe, hic possent resumi & applicari, cum ipsa fruitio frequēter uocet beatitudo. Itaq; Tho. beatitudo, inquit, cū sit naturaliter ab oibus hominibus desiderata, non tnāt ulmū

ultimum finē uitę humanæ. Finis aūt cuiuslibet rei, uel est propria operatio eius, uel per operationem ꝓpriā ptingit ad finē. Cūq; ꝓpria forma in oī re sit suę ꝓpriæ operationis pricipiū, ꝓpria q̄q; hoīs forma in q̄tū est homo, sit anima rationalis, oportet ut uel in actibus animæ rationalis beatitudo hominis consistat, uel in his ad quæ homo per actiones animæ rationalis ordinatur ac comparatur, & hæc bona animæ nuncupantur. Hinc necesse est etiam secundum philosophos in bonis animæ beatitudinem hominis collocare. Quod autem aliqui in bonis corporis felicitatem animæ cōstituerunt ratio fuit: quia seipsos ignorabant, & intellectum à sensu non distinxerunt.

¶ Prætea quæritur, an beatitudo magis consistat in his quæ sunt uoluntatis, quam in his quæ sunt intellectus. Et apparet quod magis sita sit in actibus et gaudijs uoluntatis. Felicita nanq; est optima operatio optimæ uirtutis ac supremæ potentiæ, Optima autem uirtus est charitas, quæ directe concernit ac perficit uoluntatem. Voluntas quoq; uidetur nobilior intellectu cum per iperium moueat eum, imo actio intellectus sine affectionibus uoluntatis informis est. Iterum felicitas est perfectissima ac intima unio mentis creatę cū deo sed per actus & affectus uoluntatis & charitatis perfectissime coiungimur deo. Rursus, bonum & finis coincidunt, beatitudo autem est ultimus finis & maximum hominis bonum, ergo respicit uoluntatē. In oppositū est q̄d ueritas apud Iohānē testat: Hæc inquit, est uita æterna, ut cognoscant te solū uerū deū, atq; ut Augustinus esserit, uisio est tota merces. Hinc super illud. Cum tradiderit regnum deo & patri, ait glossa, id est, cū præduxerit credentes ad contemplationem dei patris, ubi est omniuum finis, ac requies sempiterna, ac gaudiū, Sed & philosophus 10, Ethicorum, demonstat, quod felicitas est optima speculatio summi & optimi speculabilis, Et respondendum, quod beatitudinem esse in uoluntate, dupliciter potest intelligi. Primo obiectaliter, ita quod sit uoluntatis obiectū & ita in uoluntate ponenda est, cum sit præcipuū bonum quod cupit uoluntas, & ultimus finis in quem maxime fretur. Secundo formaliter, ita quod sit actio uoluntatis, & ita in uoluntate esse non ualet. Beatudo nanq; est ultimis hominis finis. Vltimus autem hominis finis accipi pōt dupliciter, Vnus in ipso, & alius extra ipsum. In ipso, sicut operatio rei dicitur finis eius, cum unumquodq; sit propter suam operationem. Finis uero extra ipsum, est bonum ad quod res per suam operationem pertingit, nec quælibet operatio potest dici finis, sed illa quæ fini exteriori primo coniungit: & hoc, quando res habet finem extra se, Tuunc eñ oportet quod finis interior ad exteriorē ordinetur. Impossibile uoro est, actum uoluntatis esse finem ultimū alicuius: quia cūm uoluntatis obiectū sit finis, hoc ipsum q̄d est uelle, & q̄libet alius uoluntatis act⁹ nō est aliud q̄ ordinare aliq̄d ad aliū finē. Ideo p̄supponit aliū finē Hic si ipsum uelle dicatur esse uolitū, oportet p̄supponere ante hoc aliquid uolitum esse, Non enim intelligi potest in aliqua potentia reflexio esse super proprium actum, nisi actu suo in quem fit reflectio prius terminato, ꝓpriū per obiectū, quod sit aliud ab actu illi⁹ potentiæ, alias oporteret in infinitū procedere. Nempe si intellectus intelligat se intelligere, oportet quod intelligat se intelligere aliquid. Et si dicat quod intelligit se intelligere hoc quod est se intelligere, adhuc oportebit aliquid ponere in infinitū: patet ergo quod ipsum intelligere non potest esse primum intellectus obiectum. Eadē rōe & ipm uelle nō pōt primū uolūtatis obiectū cōsistere. Cū ergo primū uolūtatis obiectū sit ultimus finis, impossibile est quod aliquis actus uolūtatis sit ipsius ultimus finis, nec dici potest quod assequutio finis exterioris sit immediate per actum uolūtatis. Actus etenim uolūtatis intelligitur esse ante assequutionem finis, ut motus quidē in finem post assequutionem uero, ut quietatio: nec potest esse quod uoluntas nunc quietetur in fine ad quem ante tendebat, nisi quia uolens alio modo se habet ad finem nunc q̄ ante, uel econtrario. Illud ergo quod facit uolentem se hoc modo habere ad finem, ut uoluntas quietetur in fine, est ultimus finis interior, qui primo coniungit fini exteriori, uelut si aliquis exterior finis sit pecunia: finis interior erit, possessio pecuniæ, per quam homo se habet ad pecuniam, ut uoluntas quietetur in ea. Cū ergo ultimus finis quasi exterior uoluntatis humanæ sit deus, non potest esse quod aliquis actus uolūtatis sit interior finis, imo ille actus erit ultimus finis interior, quo primo hoc modo se habebit homo ad deum, ut uolūtas sua quietetur in ipso. Hoc autem est uisio dei secundum intellectum, quia per hanc fit quasi quidam contactus dei ad intellectum, cum omne cognitum sit in cognoscente secundum quod cognoscitur, quemadmodum etiam corporalis tactus ad delectabile corporeum inducit quietationem effectus. Hinc ultimus finis hominis est in actu intellectus, & beatitudo quæ est ultimus interior finis hominis, in intellectu consistit, id tamen quod est ex parte uolūtatis uidelicet quietatio eius in fine, quod potest dici delectatio, est quasi formaliter complens beatitudinis rationem, tanquam superueniens uisioni, in qua substantia felicitatis consistit, ut sic uolūtati attribuatur, & prima habitudo ad finem, secundum quod assequutionē finis appetit. & ultima, secundum quod in fine iā assequuta quietat. Ad obiecta ergo dicendum, quod charitas pro tanto uocatur altior uirtus cæteris quæ sunt in uia, quoniā ipsa est quæ ordinat alias omnes in deum, & ipsa est cuius est ultima quietatio in deo in patria, hoc tamen ei non dat quod actus eius sit substantia beatitudinis, sed sit inclinatio quædā in ipsa in statu uiæ, uel quietatio in ipsa in statu patrię. Insuper per affectum perfectius cōiungitur homo deo quam per intellectum, inquantum coniunctio per affectum, superuenit perfectæ coniunctioni per intellectum, eandem perficiens & decorans. nihilominus oportet q̄d prima coniunctio semper sit per intellectum. Dilectio uero prius inclinat ad coniunctionem perfectam appetendam, quam intellectus perfecte coniungatur, q̄uis non prius quam intellectus quoquo mō cognoscat, quoniam appetitus nequit esse omnino incogniti, propter puod asserit Hugo: Scientia foris manet, dilectio intrat.

¶ Prætereа si quæratur, an beatitudo magis consistat in actu intellectus speculatiui quam practici. Dicēdum quod imo, quia ut dictū est, beatitudo hominis in actu ponitur intellectus, inquantum prima coniunctio hominis ad suum ultimum finem exteriorem, est per actum intellectus: Cognitum autem per intellectū practicum, non potest esse ultimus finis exterior: quia cognitio intellectus practici ordinatur seu comparatur ad cognitū, sicut causa ad effectum, Porro affectus alicuius non potest esse ultimus eius finis, quia perfectio causæ non dependet à suo effectu, sed ecōtrario.

Hinc

Hinc impossibile est beatitudinem esse in actu practici intellectus, sed in actu intellectus speculatiui eam oportet consistere. Nam & intellectus speculatiuus practico existit perfectior.

Intellect⁹ speculatiuus an melior practico. ¶ Amplius, si quæratur, an beatitudo habeatur in vita præsenti: Dicendũ φ non nisi imperfecte, qm̃ sicut se habet mot⁹ ad terminũ & quietẽ, & via ad patriã, mediũq; ad finẽ, ita se habet beatitudo huius viæ ad verã & plenã beatitudinẽ patriæ. Hinc volũtas adepto eo qd' cupit & quærit, delectatur & qescit in illo & desideriũ eius quasi in amorẽ & delectationẽ cõuertitur. Cum enim beatitudo sit absolute vltim⁹ finis & maximũ bonũ, ad quod omnia desideria ac opera referuntur, oportet quod sit tale ac tantum bonum, quod ipso habito nil vltra restet optandum. Vnusquisq; aũt naturaliter appetit esse ac pmanere in bono qd' habet. Hinc beatitudo ab omnibus tale quid ponitur, quod immobilitatẽ perpetuitatemq; habeat, sed de ipsa immobilitate ac perpetuitate felicitatis, humanæ diuersimode diuersi senserunt, quibusdã dicentib⁹ quod de ratiõe beatitudinis hominis nõ sit perpetuitas absoluta, sed perpetuitas respectu vitę humanę, & φ in hac perpetuiate non sit consideranda immibilitas priuans potentiã ad mutationẽ, sed ad actum. Et hæc fuit. Rabbi Salomonis opinio, vt primo Ethicorũ habetur. Posuit nãq; illum hominẽ esse beatũ cui⁹ beatitudo cõtinuatur vsq; ad mortẽ, nec hominẽ posse beatũ vocari, nisi in morte, qm̃ ante mortẽ possunt ei diuersa beatitudini suæ contraria euenire, nec de illorum euentu potest certã notíciã præhabere. Hanc opinionem etiam Philosophus reprobat, quia absurdũ est quod homo dicatur beatus qñ iã nõ est, & nõ qñ est. Iccirco Philosophus ponit aliã de felicitate sententiã, scilicet φ de ratione felicitatis perfectæ ac simpliciter dictæ sit perpetuitas, immobilitasq; perfecta, & hæc in vita hac haberi non valet, nisi per quandam participationem, dum homo in virtutũ habitibus est firmatus, ita quod facile flecti nõ possit ab actu virtutis, sed nec ista positio videt̃ sufficere, beatitudo nãq; ab omnibus dicitur esse bonũ, & finis, atq; perfectio intellectualis seu rationalis naturæ. Hinc sicut homo est vere rationalis & intellectualis naturæ, sic capax ẽ verę & pfectæ felicitatis, aliãs naturalis appetit⁹ rationalis naturæ esset inanis & frustra. Cũq; in hac vita haberi nõ valeat talis beatitudo, oportet fateri φ post hanc vitã possit obtineri ab hoĩe, & hoc cõcesserũt oẽs philosophi, qui senserunt animam hominis vere esse intellectualis naturæ. Qui vero senserunt eam nõ esse in tellectualẽ nisi per quandam resulgentiam ab intelligentia separata, dixerunt eam esse mortalem: nec homines posse esse aut fieri beatos, nisi per participationem prætactam, cuius stultæ ac impiæ opinionis absurditas, clare ac plene ostensa est super secundum, vbi vera intellectualitas ac immortalitas animæ euidenter est demonstrata. Aristoteles autem primo Ethicorum de prętacta felicitate pręsentis vitæ determinat, aliam quæ post hanc vitam est, non affirmans nec negans. Hæc Thomas in Scripto. Cuius huic vltimo dicto obijci potest, quod platonici cum principe suo Platone dixerunt animam humanam vere esse rationalem, atq; essentialiter intellectualem, nunquam tamen perpetue immobiliterq; beatam, imo iugiter post determinata temporum interualla relabi ad corruptibile corpus, vt patet in Mennone ac Phædone, Platonis & tangitur in Timeo, iccirco uerbum hoc Thomę de Peripateticis veritatem sortitur.

Margin notes (left): Questio. — Rabi Salomõ — Philosoph. — Philoso. — Philoso. — Obiectio. — Idem.

Insuper circa hæc adhuc alia multa interrogat Thomas, ad q̃ breuiter poterit responderi. Itaq; primo q̃rit, vtrũ beatitudo sit qd increatũ. Scdo an sit act⁹ Tertio, an sit idẽ φ vita æterna. Quarto, an sit idẽ quod pax. Quinto, an sit idem quod regnum cœlorum. Ad primum respondet quod beatitudo, quæ est finis noster exterior, in quo nostra interior consistit felicitas, est summum & increatum bonum, quod est obiectum & causa totius nostrę felicitatis principalis. Beatitudo vero interior, quę est actio per quam illi obiecto immediate, principaliter formaliterq; coniungimur, est bonum creatum Ex quibus patet ad secundum solutio, quia beatitudo ista formalis interior est actus, & sicut iam patuit essentialiter est actio intellectuæ potentiæ ac habitus intellectualis, videlicet sapientiæ, quę est primum atq; dignissimum donum inter septem dona spiritussancti. Perfectio enim & meritum magis consistit in actu quam habitu, vt patuit. Hinc quoque secundum Philosophũ 10. Ethicorum, felicitas est optima operatio optimæ potentiæ ac perfectissimi habitus secũdũ statũ perfectũ. Ad tertium respondendum, quod beatitudo est vita æterna, loquendo de vita gloriæ, nõ de vita naturæ aut gratiæ, prout gratia a gloria distinguitur, vtpote, put gratia est formale & supernaturale principiũ promerendi, vitã quoq; sumendo pro vita secũda id est, actione vitali. Philoso.

¶ Ad quartum dicendum, quod secundum Augustinum 19. de Ciuitate dei, Pax omnium rerum est tranquillitas ordinis, iccirco ex hoc ratio pacis accipitur, φ aliquid ab ordine recto non impeditur. Tranquillitas enim perturbationem impedimenti excludit. Pax autem præcipue respicit ordinem quo volũtas in aliquid ordinatur. Operationem vero in qua beatitudo consistit, oportet esse non impeditã. Vnde & delectatio operationem perfectam consequens, causatur ex operatione non impedita, vt dicitur 7. Ethicorum. Ideo ad beatitudinem requiritur pax, non quæ sit essentia beatitudinis, sed sicut eorum remotio, quę sunt beatitudinis impeditiua, & quoniam ex hoc ipso quod aliquid desideratur, appetitus refugit eius contrarium, ideo sicut omnes beatitudinem naturaliter appetunt, etiam naturaliter refugiunt eius impedimenta, & hoc est eos naturaliter pacẽ appetere, propter quod loquitur Augustinus, Dicere possumus finem nostrorum bonorum esse pacem. Augustin. Philoso. Augustin⁹

¶ Ad quintum dicendum, quod nomen regni a regẽdo acceptum est. Regerę autẽ est prouidẽtiæ actus, ideo secundum hoc aliquis dicitur regimẽ habere, quod alios sub sua prouidentia habet, & secundum hoc homines in regno dei esse dicuntur, quod eius prouidentiæ pfecte subduntur. Prouidentię vero est ordinare in finem Ordinantur quoque in finem tam ea quæ distanta fine, quam ea quæ assequuta sunt finem, secundum quod in fine conseruatur. Cumq; finis sit prouidentiæ regula, illa perfecte prouidentiæ subsunt, quæ in ipso fine sunt collucata, in quibus nihil auersiuũ ab recto ordine esse potest. Distãtia vero a fine, secundum hoc magis aut minus prouidentiæ subsunt, secũdum quod magis aut minus elõgantur a fine. Via demum perueniendi ad beatificum finem, est fides per dilectionem operans. Hinc regnum dei quasi antonomatice dupliciter dicitur, quandoq; videlicet congregatio eorum qui ambulant per fidem, puta ecclesia militans, quandoq; eorum collegium qui in fine sunt stabiliti, id est triumphans ecclesia, & sic esse in regno dei, idẽ est quod esse in beatitudine, nec differt secundum hoc regnum dei a beatitudine, nisi sicut bonum commune a bono singularis personæ. Sal. r.

Questio. ¶ Quæritur quoque, an homines vniuersi beatitudinem naturaliter appetant, & vtrum miseriam naturali-

ter fugiant. Ad primum dicendum, quod in ordine mobilium & mortuorum oportet secundos motores ordinari in finem primi motoris, per dispositionem eis impressam a primo motore, vt dū anima mouet manum, & manus baculum, & baculus aliquem lædit, sed hoc distat in motibus naturalibus & violentis, quod in motibus violentis impressio relicta a primo motore, in secundis motoribus est præter naturam eorum, propter quod operatio sequens est laboriosa. In motibus vero naturalibus impressio talis est naturalis in secundis motoribus. propter quod operatio sequens existit conueniens. Vnde in libro Sapientiæ habetur, quod deus omīa disponit suauiter, quoniam vnaquæq; res ex natura sibi diuinitus indita, tendit in id ad quod ex diuina prouidētia ordinatur. Cumq; cuncta procedāt a deo, inquantū est bonus, ideo cuncta creata secundum impressionem a creatore receptam, inclinantur in bonum appetendū secundum modum suū, quatenus sic in rebus inueniatur circulatio quædam, dum egredientia a bono reuertuntur ac tendūt in bonū. Hęc demum circulatio in quibusdam creaturis perficitur, in alijs remanet imperfecta. In intellectualibus enim perficit, q̄ cognoscendo ac diligendo conuertuntur in ipsum, in alijs non. Nec omnes noscunt & appetunt beatitudinem secūdum distinctam & propriam rationem ipsius, sed secundum rationem communem, prout apprehendunt eam tanquam potissimum quoddam bonum siue hoc putant esse diuitias, siue voluptatem, aut aliud aliquid,

Sapien. 8

Questio e

¶ Ad aliam partem quęstionis, videlicet, an quis miseriam possit appetere: respondendū quod operatio causæ secundæ semper fundatur super operationem causæ primæ: & præsupponit eā. Hinc oportet vt oīs operatio animæ procedat ex suppositione ejus. quod inditum est animæ ex impressione primi agētis. Nam & intellectus ad nihil intelligendum potest procedere, nisi ex cognitione principiorum naturaliter cognitorum. Cūq; ex diuina impressiōe naturaliter competat animæ appetere bonum & finem vltimum tanquam bonū perfectū, impossibile est vt in eius appetitum cedat contrarium malum. Hinc nullus potest miseriam velle nec malum, nisi per accidēs, vtpote apprēhēdēdo illud sub ratiōe alicui⁹ boni.

¶ Præterea quæri potest, an quis appetendo beatitudinē, mereatur. Et rursus, vtrū omne quod q̄s vult, ꝑpter beatitudinem velit. Et respondendum ad primum, q̄ bonū q̄ obiectū est volūtatis, est in rebus iuxta philosophum 6. Metaph. Iccirco oportet, quod volūtatis motus terminetur in rem extra animam existentem. Et quāuis res, prout est in anima, possit considerari secundum rationem communem, attamen res extra animā esse nō potest secundum rationem communem, nisi cum additione propriæ rationis. Hinc oportet quod quandocunque voluntas fertur in aliquid bonum, quod feratur in aliquod bonum particulare determinatum. Similiter qn̄cunq; fertur in summū bonū q̄ ferat̄ in summū bonū huius aut illius ratiōis quāuis autē ex naturali inclinatione voluntas habeat vt in beatitudinē feratur secundū cōmunem rationem, tamē quod feratur in beatitudinem talem vel talem, hoc non est ex sola inclinatione naturę, sed per discretionem rationis i, quę adinuenit in hoc aut in illo constare summum hominis bonum, ideo quandocūq; aliquis beatitudinem actualiter appetit, cōcurrunt ibi appetitus naturalis & appetitus rationalis, atq; ex parte appetitus naturalis semper est ibi rectitudo, sed ex parte appetitus rationalis quandoq; est ibi rectitudo, quando videlicet appetit beatitudo vbi vere est In

Philoso.

ter dum peruersitas, vt quando appetitur vbi vere non est sicq; in, appetione beatitudinis potest quis promereri adiuncta charitate & gratia, vel demereri secundum quod ipsa appetitio recta est aut peruersa.

Philoso.

¶ Ad secundum dicendum secundum Philosophum 7. Ethicorum, quod in ordine appetibiliū seu agibiliū ita se habet finis, sicut principiū in spiritualibus. Cumq; in omni genere id quod est primum & maximum causa sit posteriorū cognitio prīcipij in speculabilib⁹ est causa cognitionis oīm aliorū.. Similiter appetitio finis, est causa appetendi alia cuncta quæ sunt ad finem. Hinc cū beatitudo sit finis vitæ humanæ, quicquid voluntas appetit facere, ad beatitudinem ordinat, quod etiam experimentaliter patet. Quicunq; enim appetit aliquid, appetit illud inquantum est bonum æstimatum. Per hoc vero quod aliquis habet aliquid quod æstimat bonum; reputat se beatitudini propinquiorem: quia additio boni super bonum, facit magis appropinquare bono perfecto, quod est beatitudo. Hinc quælibet appetitio in beatitudinem ordinatur, non tamen quælibet recta est: q̄a ad hoc quod voluntas sit recta, duo exiguntur. Vnum, quod sit debitus finis. Alliud, vt id quod ad finem ordinatur, proportionatum sit fini, quamuis autem omnia desideria ad beatitudinē referantur, tamen contingit vtroque modo desiderium esse peruersum. Primo, si appetatur beatitudo non vera. Secundo, si quæratur per media improportionata. Hæc Thomas in Scripto. Qui de his copiose ac rationabiliter scripsit in Summa contra Gentiles libro 3. vbi multipliciter probat, quod beatitudo non potest vere essentialiterq; consistere in actu aliquo uoluntatis, prout infra tangetur.

Petrus

¶ Atuero Petrus, Duplex est, inquīt, beatitudo. Vna increata, quæ beatificat obiectiue. Alia creata, quæ beatificat formaliter, & est operatio optima &c̄. Si autem inuestigetur, an sit actus intellectus uel potius uolūtatis. Dicendum secūdum Augustinum, fruimur cognitis, in quibus uoluntas propter se delectata quiescit. Cū ergo beatitudo sit in fruitione perfecta intellectus, & in completa complacentia uoluntatis cognitio uero & affectio seu complacentia habent ordinem naturalem. Cognitio eñ est affectionis origo & affectio est cognitionis perfectio. Hinc beatitudo est in actu intellectus originaliter, & in actu uoluntatis completiue. Vnde q̊d ait saluator: Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te, intelgendum est de cognitione experimentali, quæ amorē complectitur, non de simplici notitia. Quod item loquitur Augustinns: Visio est tota merces, intelligitur p causam, non per essentiam. Hæc Petrus, ex quibus uidetur sen sisse quod beatitudo principaliter in actu uoluntatis sit sita, ita quod fruitio sit essentia felicitatis, nō uisio.

Augustin⁹

Johan. 17

Aug.

Richardi Questio.

¶ Præterea Richardus inter cætera sciscitatur, utrū beatitudo sit actus animæ tantum, uel totius hominis Respondet quod est actus animæ tantum. Nam & manet in anima separata, & inest potentijs inorganicis, quę sunt intellectus atq; uoluntas, & sic conuenit toti homini ratione partis audire atq; videre & similes actus organicarum & materialium potentiarum conueniunt immediate toti composito. Hæc Richardus. Qui etiam quærit. utrum beatitudo sit actus intellectus & uoluntatis simul. Respondet quod imo, quia essentia beatitudinis uitæ humanæ consistit in unione perfecta animæ rationalis cum deo, quæ unio includit actum utriusq; potentię huius. Nā sicut de⁹ sub ratione primi & summi veri obiectum est intellectus, ita sub ratione summæ bonitatis obiectum est volūtatas. Et quamuis anima rationalis

nalis

nalis deo immediate non frueretur, nisi ipsum immediate videret: tamen immediatum obiectum voluntatis eius nõ est visio sũmi boni, sed ipsummet summũ bonũ. Amplius quærit, an beatitudo principalius consistat in actu intellectus. Respondet, q̃ nõ, sed in actu volũtatis. Per eãdem nanq; virtutem per quam res mouetur ad terminum, quiescit in termino, ergo sicut per voluntatem principalius mouetur ad deum, hoc est per charitatem, cuius subiectũ est voluntas, ita per volũtatẽ & charitatẽ principalius quiescit in deo. Quietatio autem in deo est ipsa beatitudo. Rursus, cum charitas sit (absolute loquẽdo) nobilissimus habitus, actus eius est nobilissimus actus. Nobilissimus autẽ act⁹ est ipsa felicitas. Hęc Richardus Qui etiam scribit quod beatitudo principalius consistit in actu intellectus practici q̃ speculatiui, quoniam cognitio ad beatitudinem pertinens, ordinatur ad dilectionem. De hoc tamẽ fatetur quod intellectus proprie dicitur practicus, quoniam ordinatur ad opus seu operationem transeuntem in exteriorem materiam, & ita intellectus qui ordinatur ad dilectionem, non ad exteriorem operationem, non dicitur proprie practicus, sed potius affectiuus.

Questio. 3 Bonauen. ¶Circa hæc quærit Bonauentura, vtrum omnes appetant beatitudinem veram. Respondet, Duo sunt quæ faciunt appetitum, videlicet conuenientia appetibilis, & indigentia appetentis. Quoniam ergo anima rationalis creata est ad imaginem & similitudinem dei, capax est sufficiẽtissimi boni, & per hoc est ibi cõueniẽtia magna. Ipsa quoq; anima sibi in se & per se non sufficit, imo sic vana deficiensq; cõsistit, & ita est ibi indigentia magna, ideo dico quod anima veram beatitudinem naturaliter appetit. Et si obijciatur, quod nihil potest appeti nisi cognitum, multi autem beatitudinem veram non noscunt. Dicendum quod sicut duplex est instinctus ad bonum, puta in generali & speciali, sic duplex est appetitus, & dictamen boni in generali, velut ex cognitione naturali, & quantum ad hoc, non est error. Dictamen vero in speciali illius aut istius, non est omnino ab habitu naturali, sed per subsumptionem factam a ratione deliberante, & in hoc potest error contingere. Similiter de appetitu intelligendum. Omnes ergo habent appetitũ beatitudinis veræ in generali, & habent cognitionem in generali: quoniã oẽs tenẽt quod beatitudo sit bonũ sufficiens, sed sufficientia talem quidam sibi erronee constituunt in delicijs, quidam in diuitijs, alij in honoribus.

Obiectio

Questio. Porro dum quæritur, an beatitudo sit solum in anima. Dicendum quod imo, loquendo de inexistentia per inhærentiam, non autem loquendo de inexistentia per redundantiam, quia sic est in corpore. Hæc Bonauentura.

Dio. Car. ¶Aliqui vero dicunt, quod beatitudo præmij essentialis sit solum in anima. Beatitudo vero præmij accidẽtalis & gaudium de bonis creatis, communicatur & corpori. Nec obstat quod contra hoc obijciunt, quia vt asserit Augusti. beate viuere est bonis votis certisq; gaudere. Gaudium autem & dolor secundum eũdem 14. de Trinitate, sunt animæ. Hoc enim intelligi potest de dolore contritionis, qui est in superiori affectiua & gaudio intellectuali, quod suo modo opponitur, non de dolore qui est sensitiui passio appetitus, qui etiam passio est animæ originaliter. Deniq; supra iam dictum est, qualiter non solum interiores, sed & exteriores sensus suas habebunt delectationes non mediocriter magnas, sic & appetitus sensitiuus concupiscibilis ac irascibilis, competẽtibus sibi voluptatibus replebuntur.

Aug.

¶Insuper super secundum expositũ est quare & quo modo secundum Bonauenturã, voluntas sit nobilior intellectu, atq; ob id in actu voluntatis beatitudo principaliter sit consistens, & de hoc etiam dictum est super primum. 1. Distinctione

¶Albertus quoque hic Scribit: Beatitudo multipliciter dicitur, non vniuoce neq; æquiuoce, sed secundum prius & posterius. Dicitur enim secundum statum perfectionis viæ, & secundum statum perfectionis patriæ. Et secundum statum perfectionis viæ tripliciter, utpote large, proprie & per causam. Proprie quoque dicitur dupliciter, videlicet secundum virtutem moralem & secundum virtutem intellectualem. Ideo Aristotiles in Ethicis duos fecit libros de felicitate, primũ de felicitate morali, secundum de felicitate intellectuali. Felicitas autem moralis adhuc dupliciter dicit̃, vtpote scd̃m suũ esse, & scd̃m suũ maximũ posse. Secundum suũ esse felicitas est actus secũdũ perfectã animi moralẽ virtutẽ, cuius diffinitionis intellectus secundum Commentatorem est iste, Animi virtus non est nisi virtus perficiens animum in agendo. Cumq; animus idem sit quod mẽs, prout ibi accipitur, erit animi virtus perfecta virtus mentis. Et hæc est quę ponit animum in supremo, & hæc virtus est prudentia in sufficientia tanta, vt & se & alios sufficiat regere. Probat quoque Philosophus, quod prudentia nequit perfecte haberi secundum actum perfectum, nisi omnes aliæ morales habeant̃ virtutes, vt 6. li. Ethicorum. Supponit ergo perfecta prudentię practica perfectionem cæterarum virtutum. Si autem felicitas ista sumatur secundum maximum suum posse, tunc erit in maximo hominis bono operatio prudentiæ non impedita, & hoc bonum est bonum gentis, non vnius hominis tantum aut ciuitatis, & hoc, impedimentis amotis, quæ sunt tria, videlicet impotentia, paupertas & infortunia periculorum aut mortis, in se aut in amicis. Et sic dicit Cõmẽtator q̃, translatum est de græco q̃, potestas atq; diuitiæ & amicorum fortunę, deseruiunt ad felicitatem organice. Et Alphorabius in Cõmentario ait Arabico, quod impotentia & paupertas & infortunia pronepotum contristant beatitudinem, sicq; impediunt optimũ actum beati. Felicitas quoque cõtemplatiua, dupliciter dicit̃, puta scd̃m suũ esse, & scd̃m suũ maximum posse: & scd̃m suum esse consistit in perfectione actus intelligentiæ speculatiuæ circa delectationes contemplationis, q̃ non habent contrarium, vt patet 10. Ethicorum: Perfectio autem speculatiuę scientiæ consistit in simplicium substantiarum speculatione, præsertim primę ac summæ substãtiæ, atq; secũdũ suũ maxime posse habet hãc speculationem cum remotione impedimentorum intus & extra, sicq; virtutes morales conferunt ad beatitudinem contemplatiuam, & abundantia, id est, sufficientia exteriorum rerum, & locus solitarius, & libri, & huiusmodi, propter quod dicit Auerrois, quod hæc est felicitas heremitarũ. Large vero dicitur felicitas, quod cõstat ex appetibilibus, quia nihil potest mouere appetitũ nisi secundum quod habet speciem veram aut vmbraticam, id est, apparentem alicuius eorum quæ beatificant vere, sicq; omnes appetunt beatitudinem, quamuis non quærant eam vbi vere consistit. Beatitudo demum per causam tripliciter dicitur, vtpote communiter, proprie ac proprijssime. Communiter, sicut timor dei ac luctus Proprie, sicut excellentiores actus virutum, de quibus dominus apud Matthæũ ait: Beati pauperes spiritu &c. Proprijssime. perseuerantia in merito bono & excellenti secun

Albertus.

Philoso.

Philoso

Auerrois

Matth. 5

Basilius. Psal, 1 ti secundum actum, sicq; sumitur beatitudo a beato Basilio sup' principiū psalterij, vbi ait: Beatus vir q nō abijt, nō q non vadit. Qui enim adhuc in via hac degit, nūquā Omnis beatificari pos sit. beatificari potest propter dubios exitus vitæ, qui omnibus ad impletis quæ mandata sunt, finem pacificum cū iustitiæ operibus ad impleuit, hic iā sine discrimine vllo beatificari potest & egredi. Beatitudo autem secundum statum patriæ est in inhærendo deo, & in habendo in ipso omnia quæ appetuntur, quam beatitudinem diffinit Boethius dicens: Beatitudo est status omnium bonorum aggregatiōe perfectus. Boethius Deniq; beatitudo dupliciter potest considerari, videlicet in sua essentia, & in ratione beatificatiua eorꝫ quæ sunt in ea. Primo mō est duplex, puta creata & increata. Secundo modo quodlibet beatificatiuū habet imitationem aliquam beatitudinis increatę, secūdum quod est exemplum beatitudinis primæ, vt dicit Anselmus in libro de casu diaboli. Anselmus Basilius. Verum multi talia appreciantur tanquam vere beatificatiua, & deuiant. Vnde super principium psalterij fatur Basilius: Imperiti homines dum beatam ignorant naturam, nec diligunt eam, interdum beata esse existimant quæ nullius momēti sunt, puta diuitias & honores atq; delicias per quæ plures corrumpuntur quam virtuosi efficiantur. Hæc Albertus.

¶ Præterea circa hæc Scotus multa conscribit, atq; ad istud respondens, an beatitudo per se cōsistat in actu voluntatis aut intellectus. Scotica Questio. Omnes, inquit, tenentes beatitudinem consistere in operatione, id est, actione immanente, tenent quod cōsistit in aliquo operatione partis intellectiuæ, prout contra sensitiuam distinguitur partem, quia immaterialis potentia potest per suam operationem attingere perfectum & summum bonū, in quo solo obiectiue consistit beatitudo. Diuersitas vero est, cuius potentię talis actu consistat. Nam vna tenet opinio, quod principaliter & essentialiter in actu intellectus, in actu vero uoluntatis tanquam in quadam pefectione extrinseca superueniente visioni. Obiectio Contra istud obijcitur finis extra est simpliciter optimum ac summe volendum ergo inter ea quæ sunt ad ipsum, id quod est sibi immediatius, est magis uolendum, hoc autem est uelle. Item voluntas potest proprium actum uelle, quemadmodum intellectus potest actū proprium intelligere: ergo uult suum uelle propter intelligere, aut econtrario, aut neutrum propter alium, & loquor de uelle ordinato. Non primum, quia secundum Anselmum libro cur deus homo, primo capitulo: Ordo peruersus esset, uelle amare, ut intelligeret. Nec tertium quia in rebus ordinatis ad finem eundem est aliquis ordo inter se tanquam ad finē sub fine, ergo secundum, & hoc uult Anselmus:

Anselmus ¶ Amplius, si beatitudo extra sit summe volenda, ergo illud maxime est beatitudo intra, quod inter intrinseca est summe volendū, & hoc aliquod velle. Plus nanq; appetit uoluntas perfectionem sui in ultimo fine, quā perfectionem intellectus. Hæc Scotus. Qui simpliciter tenet quod beatitudo tam uiæ quam patriæ consistat in actu uoluntatis, & sit ipsa fruitio, & quod uoluntas sit suprema vis animę, specialiter quoq; mouet motiua sancti Thomæ, & soluit ut potest. Dio, Car. Præterea fateor quæstionem hanc esse difficilem, & pro utraq; parte habere rationes apparentiæ magnæ, atq; ut quod uerum est fateor, hoc presertim me mouet, quod absolute loquendo, Charitas nobilissim' habitus. charitas uidetur esse nobilissimus habitus nobilissimos quoq; actus habere in mentibus creatis, tam uiatorum quam comprehensorum. Vnde (ut etiam sanctus Thomas concedit) perfectio realiter consistit in actu charitatis, cui & premium essentiale correspōdet, & ille simpliciter melior est & deo acceptior, qui est in charitate perfectior. Nihilominus sicut in alijs locis, ita & hic teneo cū sancto doctore, qd beatitudo cōsistit in actu intellectus formaliter & uere realiter, Beatitudo in actu intellectus cōsistit. ad quod alibi multæ autoritates scripturæ canonicæ ac sanctorum inductę sunt, quę hoc apertissime protestantur, persertim quod ueritas ipsa testatur: Hęc est uita æterna, ut cognoscant te, & quod pro beatifico præmio omni electo promittit. Manifestabo ei meipsum. Johan. 17 Johan. 14. Et rursus ad patrē, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut uideant claritatem meam. Hoc est quod Apostolus loquitur: Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Johan. 17 1. Corin. 13 1. Petri. 1 1. Joan. 3. Et Archiapostolus: In quem nunc nō videntes creditis, uidentes autem exultabitis gaudio inenarrabili. Iohannes item Apostolus: Nunc, inquit, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quia uidebimus eum sicuti est. Ecce in euidenti ac faciali deitatis intuitione constituit beatificam assimilationem nostram cum deo. Vnde & denuo protestatur: 1. Joan. 5. Scimus quoniam filius dei venit & dedit nobis sensum vt cognoscamus verum deum. In hac superbeatissimæ deitatis clara inspectione, omnes sancti suam posuerunt salutem, ad illam summe & finaliter aspirauerunt, eam finaliter desiderauerunt, sicut vnus ex eis testatur: Ostende faciem tuam, & salui erimus. Psal. 79 Exo. 33. Et senior eo, loquens ad dominum: Si, inquit, inueni gratiam coram te, ostende mihi faciem tuam. Vnde & sanctus Hieronymus beatifice coronatus, Augustino sancto apparens: Hieronym. Aug°. Tota, ait, beatitudo nostra est deum videre, nec est vnus nostrum beatior alio, nisi inquantum faciem deitatis clarius videt. Hoc sancti viri, Augustinus, Bernardus, Hilarius ac alij plures, concorditer conscripserunt. Hilarius Bernard°. Deniq; intellectum esse voluntate præstantiorem, hoc solo ostenditur, quod ab intellectiua perfectione speciem homo sortitur, Intellect' voluntate pstantior. certum'q; est, quod omnis natura in cœlo & in terra speciem sortiatur a sua perfectione intrinseca, essentiali, eminentiori. Restat ergo soluere argumenta magis vrgentia, ad quę dico quod non in qualicunq; dei cognitione consistit felicitas, sed in eius cogtione formata, saporosa, vnitiua & effectiua, quæ cognitio est elicitus actus doni sapientiæ salutaris, quæ nunquam est nec esse potest informis, imo ex se atq; ex propria ratione ac specie, & essentiali intrinseca proprietate est formata, vnitiua & affectiua notitia, flammigera & suauis, afficiens, dulcificans & delectans vim intellectiuam, ita quod ista (non solum conueniut ei ex charitate adiuncta quanquam ex charitate & actibus eius), præsertim interioribus, magis ornetur & perficiatur, quemadmodum etiam charitas ex refulgentia sapientiæ super eam actuatur, ascendit, perficitur. Nempe sicut connexæ sunt potentiæ istæ ita & habitus actusq; earū. Insuper dico quod cognitio ista dilectionem virtualiter includit, & efficaciter suo modo exerit seu producit & delectationem inducit. Quamuis ergo loquēdo de sapientia ista, & de eius actu, qui est cognitio dei, secundum id quod essentialiter sunt, charitas & eius affectio seu fruitio præmineant, nihilominus loquendo de sapientia & cognitione hac secundum potestatem efficaciā, effluentiam ambitum & vigorem earum, præfulgent & eminent, includunt & continent charitatem ac dilectionem, & ipsa amorosa affectio ac beata fruitio con-

comi-

comitāter & completiue se habent ad eas. Et iuxta hũc modum, nec aliter tam veraciter verificantur, quæ in scripturis de excellentia & præminentia ac beatificatiõe sapientiæ asseruntur, vt cum Salomon ait: Omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari, de qua re in libro Sapientiæ multa leguntur. In huius sapientiæ contemplatione tam pura, tam clara, tam immediata, tam affectiua, tam fœcundissima, causalissima ac delectabilissima, viri heroici sancti, perfecti suam beatitudinem statuerunt. Deniq; sicut beatitudo creata ab increata beatitudine distat & differt in entitate & dignitate, ita & in simplicitate. quoniam increata beatitudo in se vere ac pure est simplex, nec in ea distinguuntur realiter intuitio, dilectio, fruitio, delectatio, nec vnum perficit aliud: sed in beatitudine creata sunt ista distincta, atq; ab inuicem mutuo perficiuntur.

Prouer. 3
Sapien. 7

Distantia beatitudinis creatæ ab increata.

¶ Verum quoniam Scotus hic specialiter recitat & impugnat rationes sancti doctoris, primo tangam easdem. Itaq; in Summa contra Gentiles libro 3. Impossibile, ait, est felicitatem animæ consistere non in cognoscendo, sed in amando deum, aut in actu aliquo voluntatis. Cum enim beatitudo sit proprium bonum intellectualis naturæ, oportet vt secundum id intellectuali naturæ conueniat quod ei est proprium, vt est intellectualis naturæ. Præterea in omnibus potentijs quæ mouentur à suis obiectis, obiecta naturaliter sunt priora actibus potentiarum illarum, quemadmodum motor naturaliter prior est quam moueri ipsius mobilis. Talis autem potentia est voluntas. Appetibile enim mouet appetitum. Obiectum ergo voluntatis naturaliter prius est quam actus eius. Primum ergo eius obiectum præcedit omnem ipsius actum, ergo actus voluntatis non potest primum volitum esse, hoc autem, videlicet primum volitum, est vltimus finis, qui est beatitudo. Insuper in omnibus potentijs quæ possunt redire seu reflecti super proprios actus, prius oportet quod actus illius potentiæ feratur in aliud obiectum, deinde in suum actum. Si enim intellectus intelligit se intelligere, oportet quod ante hoc intelligat rem aliquam, & consequẽt intelligat se intelligere. Primum igitur intellectum, id est res quæ primo intelligitur, non est ipsum intelligere, sed res aliqua intelligibilis, sic quoq; oportet quod primum volitum non sit ipsum velle, sed aliud bonum. Primum autem volitum intellectualis naturæ est beatitudo. Nam propter hanc volumus, quicquid volum⁹. Impossibile ergo est, felicitatem naturaliter in actu voluntatis consistere. Amplius, vnumquodq; secundum ea quæ constituunt substantiam eius, habet suę naturę virtutem & veritatem. Vera autem beatitudo non differt à falsa secundum actum voluntatis. Nam eodem modo se habet voluntas in desiderando, vel amando aut delectando, quicquid sit illud quod sibi proponitur, vt summum bonum, siue vere siue false. Vtrum autem sit vere summum bonum quod tale proponitur, vel false, hoc differt ex parte itellect⁹. Felicitas ergo in itellectu essentialiter magis consistit. Adhuc, si actus aliquis volũtatis esset ipsa felicitas, hic actus esset desiderare, aut amare, aut delectari: & cõstat quod non desiderare, cum desiderium sit rei nondum habitæ: nec amare, quoniam bonum amatur non solum quando habetur, sed etiam quã do non habetur. Etenim ex amore causatur quod non habitum desiderio quæritur. Et si amor iam habiti perfectior sit, hoc inde causatur quod bonum amatum habetur. Aliud ergo est habere bonum quod est finis, quã amare, quod ante habere est imperfectum, post habere perfectum. Similiter nec delectatio est finis. Nam habere bonum, est causa dilectionis, dum vel bonum nũc habitum sentimus, vel dum prius habitum memoramus, aut dum in futuro habendum speramus. Hinc delectatio non est vltimus finis, nullus ergo actus voluntatis est essentialiter beatitudo. Nec delectatio est per se appetenda, sed inquantum bonam & appetibilem operationem consequitur. Delectatio quoq; non videtur aliud esse quam quietatio voluntatis in bono conuenienti, quemadmodum desiderium est inclinatio voluntatis in bonum aliquod consequẽdum. Et sicut homo per voluntatem inclinatur in finem, & quietatur in illo, ita corpora naturalia habent inclinatiões naturales in proprios fines, & quietantur fine adepto. Ridiculum vere ẽ dicere, quod finis motus grauium non sit esse deorsum, sed quietatio inclinationis in illo, cum inclinatio ad locum data sit, vt tendat in ipsum, sicq; quietatio illa non est finis, sed consequens finem. Amplius, si alicuius rei res aliqua exterior sit finis, illa eius operatio dicetur etiam vltimus finis, per quam primo rem illam consequitur, sicut possidere pecuniam, est finis his quibus pecunia finis est, non amare aut concupiscere pecuniã ipsam. Cumq; finis vltimus substantiæ intellectualis sit deus, illa hominis actio est substantialiter eius beatitudo, per quam primo attingit deum, & hoc est intelligere. Nam velle non possumus, quod non intelligimus. Hæc Thomas in Summa illa. Per hæc patet ad obiecta ex Scoto, solutio. Nempe cum arguit finis extra est simpliciter optimum & summe volendum, ergo inter ea quæ sunt ad ipsum, id quod est sibi immediatius, est magis volendũ. sed velle est sibi immediati⁹, quia immediate tẽdit in ipsum tanquam in suum obiectum, hæc ratio multipliciter deficit. Nam simili modo argui posset, quod in desiderio summi boni consisteret beatitudo, quia & desiderium immediate tendit in bonum illud. Deniq; actus patriæ in quo beatitudo essentialiter sita est, non proprie tendit in summum bonum, sed potius quiescit in illo iã plene adepto ac secure eternaliterq; possesso. Deinde dico, quod velle non est immediatius summo bono quam clare per speciem intueri ac contemplari, cum visio ista sit immediata vnio intellectus creati cum increata veritate, que realiter est bonitas summa. Rursus intellectus ordine naturæ per prius coniungitur fini extra, quam voluntas, cum obiectum voluntatis sit bonum intellectum, id est, intellectualiter cognitum. Ad secundum dico, quod volũtas in hac vita vult suum meritorium velle propter beatificam visionem obtinendam, tanquam ob finem ac præmium suum, ad quem finem omnes actiones & affectiones vitæ præsentis sunt finaliter ordinandę, vt sancti concorditer dicunt. Voluntas autem in patria vult suum velle non tanquam meritum, sed tanquam præmij beatifici complementum, nec ordinat illud ad aliud bonum creatum, ipso completius siue sublimius, sed per ipsum quiescit in fine vltimo extra ac beatitudine obiectali. Ipsa quoq; beatifica visio includit hoc velle & ipsam fruitionem vt complementa, imo ista includũt se inuicem, & ipsa beatifica visio est clara ac amorosa cognitio, sicut & ipsa fruitio seu beata volitio est contemplatiua inhęsio ac sapiẽtialis affectio. Porro Anselmus vult dicere, quod amare huius vitę non est finaliter ordinandum ad cognitiõem informem, neq; ad intellectionem in hac vita possibilem: imo sic cognitio ad dilectionem est referenda, quemadmodum apud Iohan-

Dio. Car. p Thoma contra positiões Scoticas. Aquinas.

Beatitudinẽ esse naturaliter in actu volũtatis impossibile.

Desiderium quid.

Delectatio & desiderium differunt.

Finis intellectualis substantię quis.

Obiectum volũtatis quod.

Anselmus

 nem

Iohan. 17 nem ait saluator ad patrem: Notum feci eis nomen tuū, vt dilectio tua in eis sit. Ad tertium, dum assumit, si beatitudo extra est summe volēda, ergo illa est maxime beatitudo intra, seu formalis interior, vtpote beatificus actus, quod inter intrinseca est summe volēdum, hoc autem est velle. Ad hoc dico, quod intrinsecum illud est beatifica visio sumpta secundum existentiam & efficatiam suam completam, quæ & ipsum velle atq; fruitionem & delectationem comprehendit & includit & continet, sicut modo expositum est. Iuxta hūc modum facile est soluere cætera quæ huic positioni de beatitudinis essentia & subiecto obijciuntur. Voluntas demum quæ de se cæca est, & comparatur tyranno, ac fertur in præceps, nisi eam illustret ac dirigat ratio, inferior censenda est intellectu seu ratione, quæ comparatur regi, & deprecatur ad optima. [Voluntas cōparatur tyranno.]

¶ Præterea ad id, vtrum beatitudo consistit in vnica operatione, aut in pluribus. Respondet Scotus satis cōcorditer ad prædicta, recitando de hoc aliorum opiniones, Tamen vt constat ex præinductis, tam illi qui dicunt beatitudinem essentialiter consistere in actu intellectus, quam illi qui asserunt eam in actu volūtatis esse ponendam, concordant in hoc, quod essentialiter in vnica operatione ponenda est, ad quam tamen plures concurrunt, requiruntur ac pertinent. Et sic dixit Philosophus 10. Ethicorum, quod felicitas est optima operatio virtutis optimæ in vita perfecta. [Philoso.] Interdum vero beatitudo accipitur, prout complectitur ea quæ ad beatitudinē exiguntur, & eam stabiliunt, ornant, formant, circunstant, sicut exercitus regem. Et ita secundum Boethium [Boethius] describitur esse status omnium bonorum aggregatione perfectus, imo & ita potest vocari operatio vndiq́q;, id est, ex ex omni parte perfecta, ita quod omni virtute omninmq́; virtutū perfectione vallata est, firma, fixa, immobilis.

[Scotus.] ¶ Præterea quærit Scotus. Vtrum beatitudo consistit in actu, qui est fruitio. Ad quod iuxta prætactam suam opinionem respondet quod imo, quia (vt patuit) felicitatem dicit essentialitet in actu consistere voluntatis, sicq; consequenter opinatur quod in actu volendi, seu in ipso velle, quod est amor seu dilectio amicitiæ, quo dilecto volumus bonum, propter ipsum syncere non intuitu commodi proprij, sicq; diligimus deum & complacentiam habemus in ipso fauorabilemq́; affectum, volendo & fauendo ei omnem quam habet perfectionem penitus infinitam felicitatem & gloriam cum omni complacentia mentis & congratulatione ingenti, atq; vt scribit hic quidam, hoc modo non volumus deo nisi bonum quod habet & est. Veruntamen ex sancto & syncero dei amore procedit, vt non solum complacentialiter velimus deo omnem perfectionem & gloriam, q̄ intra se æternaliter ac inuariabiliter habet, sed etiā omnem venerationem, cultum, subiectionem, dilectionē, fidelitatem, reuerentiam, quæ ei à rationalibus creaturis debentur. Sicq; de exhibitione & persolutione hon ei facta cordialiter gloriemur, atq; de horum cōtrarijs potissime contristemur. De hac quæstione plenius infra dicetur.

¶ At uero ad hoc, Vtrum omnes homines de necessitate ac summe velint beatitudinem, & vtrum propter [Questio.] beatitudinem appetitur quicquid appetitur. Doctor iste contradicere videtur responsionibus præallegatorum solenniorum doctorum, dicentium quod voluntas necessario velit beatitudinem in vniuersali, non in particulari. Mihi, inquit, videtur repugnantia, dicere q in vniuersali necesse sit beatitudinem velle, & non in particulari imo necessario sequitur, quod si vult de necessitate beatitudinem in vniuersali, quod velit illam in particulari, quia non potius est defectus boni in beatitudine considerata in particulari quam in beatitudine considerata in vniuersali. Item vniuersale non includit aliq̄ bonitatem quæ non includatur in particularibus, imo impossibile est quod vniuersale includat aliquam perfectionem, quin includatur in aliquo particulari. Si ergo beatitudo in vniuersali est volita necessario, ergo & in particulari erit simpliciter necessario volita. Item necessitas ista appetendi, vel est in actu elicito, vel non, si nō, cum non sit nisi inclinatio naturæ, quæ non est aliquod velle elicitum aut actuale, & inclinatio naturę magis est circa beatitudinem in particulari quam in vniuersali, ergo necessitas appetendi beatitudinem in particulari, erit minor quam in vniuersali. Si autem sit necessitas appetendi beatitudinem actu elicito, hoc erit secundum actum liberum. sicq; necessario talis necessitas erit in particulari. Hinc dico quod voluntas actu elicito in particulari & in vniuersali, potest vtrumq; nō velle, ita quod nihil vult de necessitate nec in vniuersali neq; in particulari: quia necessitas in causa singulari non potest esse à causa inferiori, nec causa inferior necessitat aliquem effectum causæ superioris. Si ergo voluntas necessario aliquid vult, hoc erit à causa superiori, & non vt est in ratione instrumenti. &c. Dico ergo quod quicunq; scit beatitudinem suam esse in deo, illum appetit: quoniam nullus est ita miser, quin plus vellet beatitudinem suam in deo quam in aliquo quod sit ad deum. Hæc Scotus. [Dio. Car. In Scot.]

¶ Qui etiam ista & consimilia quædam scribit super primum & secundum, quorum error ibi monstratus est. Imo ad horum reprobationem reor sufficere, quod tot solennes doctores dicunt & probant contrarium. Itaq; quod ait, repugnantiam esse, dicere quod in vniuersali necesse sit beatitudinem velle, & non in particulari, dico quod istud repugnantiam nullam includit, si tamen verba sane intelligantur. Nonne secundū Philosophum, aliquid primo cognoscitur in vniuersali, deinde in particulari, tertio in singulari quemadmodum paruuli primo omnes fœminas vocant matres, & aliquam rem à longe aspiciētes primo cognoscimus quod sit corpus, deinde quod animal, deinde quod homo, & tandem quod Petrus. [Philoso.] Sic & aliquid primo appetimus in generali, deinde in particulari, tandem in singulari: vt si auro à longe viso, cupiamus illud sub ratione corporis pulchri, deinceps sub ratione boni aut preciosi metalli, tertio sub ratione auri, quarta sub ratione auri purissimi. Conformiter beatitudinem appetere possumus primo in generali tanquam bonum sufficiens, vel tanquā quid optimum nobis, deinde in particulari: vt qui in terrenis diuitijs eam constituunt, potissime appetunt opes qui in delicijs, voluptates: & ita naturale ac necessarium est, beatitudinem in generali appetere, quia sub ratione boni præcipui, imo & qui violentam sibi inferūt mortem, faciunt hoc, vt miserijs quibus p̄mūtur, finē imponāt. Ita iuxta Damascenū, omnib' naturaliter inserta est cognitio existentiæ dei, vtiq; in communi, appetitio [Iohs. Damascenus] quoq;

quoque boni, præsertim beatitudinis, saltem in generali, id est, sub communi aliqua ratione, quod & Boethius & Augustinus apertissime protestãt. Deinde quod ait, probando intentum, non magis est defect⁹ boni in beatitudine considerata in particulari, quam in beatitudine considerata in vniuersali, est manifeste erroneum. Cum enim bonum & malum sint in rebus, sicut verum & falsum in intellectu secundum Philosophum, quanto res creatæ caducæ particularius considerantur, tanto eorũ defectus & mala distinctius ac euidentius depræhendũtur, quod & experimentaliter constat. Deniq; in beatitudine in generali considerata, videlicet inquantum est bonum felicitans, non occurrit alicuius ratio mali, sicut in beatitudine considerata in particulari, qualis est beatitudo Epicureorum, consimiliumq; errantium. In beatitudine autem quam ponit fides catholica, quamuis ex natura rei nihil adiunctum sit mali, attamen ipsa potest nõ appeti, & sub ratione non appetendi appræhendi, vel quia non creditur esse possibilis, vel quoniam ad obtinendum nimis ardua atq; difficilis reputatur. Insuper cum assumit, vniuersale non includit aliquam bonitatẽ quæ non includatur in particularib⁹ &c. Dico quod vniuersale includit bonitatem & perfectionem particularium indeterminate seu incontracte: iccirco accipi potest eam abstracte, vt in sua ratione non dicat expresse, neq; contineat euidenter defectum boni & inappetibilis, vt esse & uiuere. Deinde dũ arguit, necessitas appetendi, aut est in actu elicito, dico q̃ẽ tã in actu elicito, id est, a uolũtate, pducto respectu q̃rũdã, uidelicet respectu ultimi finis in gñrali, imo & respectu ultimi finis clare ostẽsi, seu beatifice visi, aut per speciẽ cogniti, quem finẽ sic appræhensum impossibile est non amari, sicut ostensum est & patebit, quamuis iste imaginetur contrarium. Nec est vniuersaliter verum, quod dicit inclinationem naturalẽ non esse aliquem actum. Nam & inclinatio parentis ad plẽ, & prolis ad parẽtẽ, põt esse realis & actuales affectio atq; tendentia unius ad aliũ, nisi in terminis stetur: imo si inclinatio naturæ non posset in actũ procedere, actualisq; fieri, esset inanis ac frustra. Consequenter quod ait quod necessitas in causa singulari non potest esse a causa inferiori &c. totum hoc debiliter dictum est, cum & in omni indiuiduo speciei humanæ in uita præsenti, necessitas moriendi sit ex parte materiæ priuationi annexæ seu carnis. Nec uerum est quod causa inferior non necessitat effectũ causæ superioris, psertim cũ influẽtia & efficiẽtia causæ superioris recipiatur in inferiori, secundũ naturam & modum inferioris, ut habetur in libro de Causis. Deinde quod subdit: Nemo tam miser est, quin scit beatitudinem suam esse in deo, & non potius uelit eã quam beatitudinem suam in alio. Dico quod huius contrarium patet ad oculum. Innumerabiles quippe sunt credentes, qui quamuis sciant ueram & summam beatitudinẽ hominis in deo & in eius uisione seu fruitione cõsistere, nihilominus plus appetunt falsas & vanas beatitudines in terrenis diuitijs, in temporali prosperitate, in delicijs carnis, quam ueram felicitatem in deo: imo illã non appetunt, nec consequi satagunt, sed pro falsis beatitudinibus indefesse nituntur. Nonne aliqui talis uoluptuosi aliquando insipientissime & tamen uerissime dicunt: Ego non vellem quod essem in regno cœlorum. Recolo, quod qdã dum eram adolescens, magister scholarium aliquando dixit, me audiente: Si deus daret mihi iugiter viuere in hoc mundo, & permitteret me comedere poma & pira, ego dimitterẽ ei regnũ suũ cœleste.

Augustin⁹ *Philosoph.* *Stultitia cuiusdam*

QVAETIO. II.

Circa hęc ulterius queritur, **Vtrũ beatitudo per prius ac principalius respiciat essentiam animae rationalis, quam potentiam eius.** ¶ Videtur quod non, quia beatitudo est operatio, quę est actus potentię nec essentia agit nisi per potentiam.

¶ In oppositum est, quod beatitudo est summa perfectio animę, ergo directe & proxime concernit ac perficit id quod est summum in anima, & hoc est eius essentia, nõ potentia.

Henricus Auicenna

¶ Ad hęc respondet Henricus. Quemadmodum 9. Metaphysicę loquitur Auicenna: Bonum quod est finis, non est respectu essentię agentis, sed est agentis secundũ quod est principium motus. Et secundum intentionem Auicennę ac Philosophorum, bonum quod est beatitudo ac finis hominis & angeli, nullo modo respicit eorum essentiam, sed solum potentiam, mediante operatione. Et hoc ipsis dicere congruebat, quia non cognouerunt ueram rationalis creaturę beatitudinem. Ideo hoc omisso, dico quod uera beatitudo angelica & humana consistit non solum in actu uoluntatis & intellect⁹ in quibus non est nisi beatitudo creata ratione actuum ipsorum, imo principalius consistit in obiecto quod est increata beatitudo, quę est deus, inquantum est bonum uoluntatis create, in qua per actum beatitudinis uoluntatis creatę ipsa anima mediante uoluntate transformatur, ut conuertatur in illud quantum possibile est secundum naturam: & hoc vi amoris, secundum quem elicitur ut habitu uoluntatis uolitio ipsa sit beata. Amor namque secundum diuinum Dionysium, est virtus transformatiua & cõuersiua amantis in amatũ Vñ sup illud 7. ca. Hierarchiæ cœlestis, calidum & acutũ, asserit Hugo: Significat Dionysius per hoc impetum quẽdam amoris feruentis, ferentis se in amatum, atq; intrantis ac penetrantis, ut ubi est id q amatur ibi cũ ipso sit & in ipso, ut nõ solũ sit ab ipso. Calidũ autem intelligo ex eius spirituali cõtactu, per quod amplius inardescit, feruentiori q; actu volitionis se amatum mittit, & fit unum cum amato relinquens, exuens, despiciensq; seipsum & transiens in dilectum: quod fieri nequit, nisi per circumincessionẽ nõ animæ illabentis deitati, sed potius econtrario deitatis, illabentis in animam, ut in ea nihil appareat, nisi dispositionis diuinæ, quemadmodum ferrum igni immissum candescit, & quasi ignis efficitur, ardens & lucens, igne se profundante in ferrum, & interiora eius penetrante, non econtrario.

Uera beatitudo vbi consistat. *B. Dionys.*

¶ Circumincessio autem seu illapsus talis fit po tiũ in essentiam animæ, & per illam in potentias, sicut gratia & gloria, quę est gr̃a cõsummata, principalit̃ est in essentia animæ, & redundat in eius potentias sub ratione habitus ac uirtutis. Per talem quippe circũincessionem deitatis, primo in substãtiam animæ, anima illuminata luce increata, & inflammata charitatis ardore, transformatur, sicq; quantum possibile est deiformem similitudinẽ habet, ut quasi non aliud esse uideatur nisi quod deus sicut ferrum ignitum non aliud iam apparet quam ignis. Voluntas igitur principalius perficit essentiam animæ

animæ quā potentias eius, quia in illa principalius habetur deus, qui est finis & beatitudo quam in potentijs, quia essentiam animæ quodammodo perficit per suam essentiam. Potentias autem non nisi per illarum operationes tenminatas, ad diuinam essentiam sub ratione veri & boni, quamuis perceptio huius perfectionis non conueniat animæ nisi per suas potentias, hoc est, per intellectus notitiam, & voluntatis degustationem, Hæc Henricus.

Scotus.

¶ A tuero contra istam responsionem arguit Scotus multum prolixe. Deus, inquiens, non aliter habet se nūc quam prius, nec aliter illabitur angelo vel animæ nunc quam prius, considerando præcise essentiam hinc inde: q̄a scd̄m illapsum diuinæ essentię in essentiā creaturę sem per est vniformitas manente esse creaturę, ergo si est aliqua nouitas in anima beata, oportet quod hoc sit per aliquem effectum creatum a deo in illa, qui effectus dicit̃ beatitudo formaliter, nec potest primo inesse essentiæ sed potentiæ, cum beatitudo sit act⁹. Prędterea anima nō mutatur de miseria in beatitudinem, nisi nouum aliq̄d formaliter insit ei: & hoc non potest esse diuina essentia, cum nulli⁹ sit forma inhærens. Iterum illapsus dei in essentiam animæ, prior natura est in omni operatiōe, ergo est ante beatitudinem, & sine ea poterit esse.

Dio. Ca. in Scotum.

Verum ista et cætera scripta Scoti non videnteur esse contra mētem Henrici: quoniam respondendo ad argumentum, quo probatum est beatitudinem primo ac principaliter perficere essentiam animæ, dicit hoc argumentum procedere de beatitudine increata. Argumentum vero probās q̄ beatitudo prius perficiat potētiā, ait cōcludere de beatitudine creata: & ita sit æquiuocatio in argumentis. Nec aliud obtinēt Scoti obiecta, nisi q̄ creata beatitudo, vtpote actio illa ppri⁹ respiciat pficiatq́ȝ potētiā, q̄ Henricus nō negat: qui nihilominn⁹ protestatur beatitudinem, haud dubiū quin increatā, per prius ac principalius cōcernere ac complere essentiam intellectualis creaturæ: quia per prius supernaturaliter perficit eam gratam acceptā, conformem sibi, ac deiformem ipsam efficiens, atq; in supernaturali quodam esse constituēs per infusionem gratiæ gratumfacientis seu luminis gloriæ: quæ gratia immediate perficit ac concernit essentiam creaturæ rationalis prout probabilior tenet positio, sicut patuit super secūdum, quę gratia vna cum supernaturalibus habitibus doni sapientiæ ac charitatis infusę, per varios actus & effectus eorum mirabiliter & præclare ornat, exaltat, deificat animam, tam quo ad eius essentiam, quam quo ad vires eius superiores, in quibus superbeatissimæ trinitatis imago resplendet, quod etiam fit per circūcinessionem deitatis penetrantis essentialiter huiusmodi creaturam, non solum generali modo, quo omnium creatę essentiæ dicitur illabi: sed modo speciali, quo per supernaturales effectus perhibetur esse & agere in creatura intellectuali, Talis aūt p̄sentia & efficiētia supdignissimi creatoris increaturis, Aristotelē atq; Philosophos latuit nec percipitur ab eis, quibus deus sic adest, & beatitudinem tantam largitur, nisi per operationis intellectus ac voluntatis: & per hæc euidenter soluuntur omnia Scoti obiecta. Constat nanq; ex his, qualiter deus omnipotens & æternus in se, & quantum ad se, prorsus inuariabilis vniformis aliter & aliter se habet ad creaturam quā prætacto modo felicitat: & qualiter diuersimodę operatur in ea, & prius natura in eius essentia, quam in viribus seu potentijs eius.

Bonauen.

¶ Amplius circa hæc Bonauentura fatetur: Quorundam opinio est de gratia & de gloria, quod sicut differūt gratia & virtus, ita beatitudo & dos. Et sicut gratia concernit essentiam animæ. propter quod vna est sicut essentia animæ, sic virtus respiciat potentiam eius. Vnde & virtutes sunt plures sicut potentiæ. Conformiter gloria, q̄ potentiam animæ respicit, vna est, quemadmodum illa & dotes, cum respiciant animæ vires, sunt plures, sicut & vires. Naturale quoque exemplum est in anima rationali corpus viuificante. quæ inquantum viuificans, respicit complexionem, quæ vna est in corpore toto: & inquantū motor, diuersa respicit organa. Veruntamen credo hoc magis esse per appropriationem, quam per proprietatem ac veritatem. Corpus nanq; ad vitam nunquam dispositum est, qualemcunq; habeat complexionem, nisi habeat organizationē. Similiter credo in gratia, & glīa q̄ anima capax non est gratiæ aut glorię, nisi per mentem, vnde existimo tam gratiam quam gloriam per prius esse in potentia. Hæc Bonauentura, de cuius positione diffusius est tractatum super secundum.

QVAESTIO. III.

MOdo quærendum, Vtrum beatitudo et gloria electorum maior erit post diem iudicij quam sit nunc. ¶ Et qualit̃ beatitudo a diuersis diuersimode participabit̃, ac diuersitas mansionum sumatur penes grad⁹ charitatis diuersos. Videtur quod non crescit. Anima enim beata a corpore separata, videtur conformior deo ac angelis, q̄ a materia sunt immunes, ergo & tunc liberior expeditiorq́ȝ consistit ad actus & affectus intellectiuæ portionis.

Thomas.

¶ Circa hæc loquitur Thomas. beatitudinem sanctorum post resurrectionē extensiue augeri, est manifestum: quia beatitudo tunc erit nō solum in anima, sed item in corpore. Animę quoque beatitudo extensiue augebitur, quantum anima tūc gaudebit non solum de proprio bono, sed etiam de bono corporis sui. Potest etia dici quod animæ beatitudo intensiue augebitur. Nam corp⁹ hominis dupliciter potest considerari. Primo, secundum quod est ab anima pfectibile. Secūdo, prout in eo est aliquid repugnans animæ in operibus eius. Quantum ad primum, coniūctio corporis cum anima, addit animæ quandam perfectionem, quoniam pars in suo toto completur, & in se imperfecta consistit: sed q̊ ad secūdum, impedit animæ perfectionem, iuxta quod legitur: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Cumq́ȝ (iuxta præhabita) in resurrectione futura, sint omnia talia a corpore remouenda, patet quod anima in corpore glorificato, quod erit perfecte subiectum atq; obediens animæ, ipsa anima expeditior ac potētior erit ad actus suos quam ante. Hinc naturaliter appetit suo corpori revniri, per quod eius operatio qua fertur in deum, est nūc min⁹ intensa. Propter quod ait Hierouymus, quod ex appetitu corporis retardat̃, ne tota intentione in deum feratur. Hinc etiā anima corpori glorioso coniuncta, similior deo est quam separata, sicut & perfectius habet esse, quamuis separata habet aliquem modum essendi deo & angelis similiorem,

Sapien.

Hierony.

Quęstio.

¶ Præterea dum quæritur, an beatitudo ab omnibus æqualiter participabitur: respondēdum, cum beatitudo in operatione consistat, gradus beatitudinis attendendus est secundum gradus perfectionum in agendo.

¶ Gradus quoque perfectionis in qua consistit felicitas, ex duobus pensatur, puta ex parte operantis &

ex

Philoso. ex parte obiecti. Vnde Philosophus 10. Ethicorum testatur: Perfectissima operatio est, quæ est altissimæ potentiæ nobilissimo habitu perfectæ, & respectu nobilissimi obiecti. Obiectum uero operationis in qua consistit felicitas, unum est omnino ac idem, uidelicet diuina essentia. Idcirco ex hac parte non erit beatitudinis gradus, sed ex parte operantium seu uidentium diuinā essentiam, quorum quo habitus fuerint perfectiores, utpote lumen gloriæ, charitas perfectiones & merita, eo ipsorum beatificæ uisiones erūt eminentiores. Sicq; apud Matthæum, singuli operarij dicuntur singulos accepisse denarios, quia denarius, id est, præmium essentiali, unum erit ex parte obiecti. Et sicut ignis est subtilissimum corpus, loquendo in communi, nihilominus unus ignis est subtilior alio, ita beatifica uisio est summa & ultima merces, & tamen in speciali in uno est maior, in alio minor. (Mat. 12)

¶Insuper isti beatitudinis gradus mansiones uocantur. Motus quippe localis prior est omnium motuum aliorum. Hinc nomen motus atq; distantiæ deriuatur a motu locali ad ceteros motus secundum Philosophum. (Philoso.) Locus uero est finis motionis localis, ad quem cum mobile uenerit, quiescit in illo & conseruatur. Ideo in quolibet motu quietationem in fine motus uocamus collocationem seu mansionem. Cumq; nomen motus deriuetur usq; ad actum appetitus & uoluntatis, ipsa assequutio finis appetitiui motus dicitur mansio, id est, collocatio fixa in fine: Sicq; diuersæ consequutiones & possessiones ultimi finis appellantur diuersæ mansiones, ut sic unitas domus cœlestis correspondeat unitati beatitudinis ex parte obiecti, atq; pluritas mãsionum distinctioni beatitudinis ex parte subiectorum, quēadmodum in naturalibus cernimus, quod idem est locus sursum, ad quem omnia leuia tendunt, sed unumquodq; pertingit magis aut minus propinque, & ita sunt diuersæ mãsiones leuium sursum.

Questio. ¶Postremo dum quæritur, an mansiones istæ in patria distinguuntur penes gradus charitatis diuersos. Dicendum quod principium distinctiuū mansionum seu graduum beatitudinis, duplex est, unum propinquum aliudq; remotum. (Pricipiū graduum beatitudinis duplex) Propinquum est diuersa dispositio in beatis, ex qua contingit in eis diuersitas perfectionis in actione beatitudinis. Principium uero remotum, est meritum quo talem ac tantam beatitudinem consequūtur. Primo modo distinguuntur mansiones secundum charitatem patriæ, quæ quanto in aliquo erit perfectior, tanto efficiet eum capaciorem diuinæ claritatis, & secundum eius augmentum augebitur perfectio diuinę uisionis. Secundo autem modo distinguuntur secundū charitatem uiæ. Actus enim noster nisi ex charitate est meritorius, quoniam charitas ipsum finem habet pro obiecto. (Actus noster quan̄do meritorius.) Hinc tota diuersitas in merendo ad diuersitatem reducitur charitatis, Sicq; charitas uiæ distinguet mansiones per modum meriti. Vnde nec opera meritoria sunt, nisi ut charitate informantur. Hęc Thomas in Scripto.

Richard⁹ ¶Concordat Petrus, cuius scrip ta continentur in istis. Addit autem Richardus: Aliqui non improbabiliter dicūt, quod beatitudo electorum post iudicium, nō erit maior intensiue, quia in corporum resumptione nō augebitur lumen seu habitus gloriæ, nec per illam resumptionem habebit anima perfectius esse naturale: quoniam esse creatum, ultra essentiam non uidetur importare nisi solam relationem ad datorem essendi. Anima autem per corporis resumptionem non erit perfectioris essentiæ, sicut per separationem a corpore nihil de essentia fuit diminitum. Sed contra istud uidetur esse autoritas Augustini, dicentis duodecimo super Genesim, animam a corpore separatam, non sic posse conspicere incommutabilem ueritatem vt sancti angeli uidēt, seu alia latentiore causa, seu ideo, quoniam inest ei quidam naturalis appetitus administrandi corpus, quo appetitu retardatur quodammodo, ne tota intentione feratur in summum bonum. (Augustin⁹) Super illud Apocalypsi ǭq;, Vidi subtus altare interfectorum, asserit Glossa: Ideo animæ sanctorum dicuntur modo subtus altare, quia nūc sunt in minori dignitate quam erunt quando vltra stolam nunc datam, stolam quoque corporis obtinebunt. (Apocalyp.) Cumq; corpora ordinentur ad resurrectionem propter animam intellectiuam, frustra fieret resurrectio corporum, nisi animæ sanctæ per hoc fierent maioris virtutis ad intelligendum ac diligendum. Hinc mihi uidetur dicendum, quod beatitudo animæ maior tunc erit etiā intensiue, ita quod tunc clarius deū uidebit. Vnde & Magister affirmat, quod maiorem gloriam suæ claritatis tunc deus eius monstrabit, non quod anima receptura sit tunc maiorem gloriæ habitum, sed quia augebitur perfectio suæ naturalis virtutis. (Petrus. Lumbar.) Quanto autem perfectior est animæ virtus naturalis, tanto cum æquali adiutorio supernaturali deum clarius videt. Quod autem naturalis virtus & modus essendi animæ erunt tunc perfectiores, probatur vt supra ex Thoma.

Albertus. ¶Concordat Albertus, dicendo: Augmentum gloriæ potest intelligi extēsiue, ita quod erit de plurib⁹, & ita augebitur. Et intensiue, nec ita augebitur, nisi pro q̄to naturali desiderio quietato, quod dependet ad corpus anima fortiori intentione conuertetur ad dei contemplationem.

(Bo... Beatitudo duplex.) ¶Bonauentura quoque circa præhabita loquitur. Beatitudo est duplex. Vna satians obiectiue & effectiue videlicet de⁹, & sic omnium vna est beatitudo ac merces. Alia satians formaliter & in hæsiue, sicq; omnium est vna beatitudo, vnitate conformitatis & vnitate connexionis, attamen differens quantitate remunerationis & gaudij. Nam vnus alio clarius videt, vehementius gaudet, ac strictius tenet. Hæc Bonauentura.

Argentin. ¶Pręterea Argentinēsis, multa hic scribit de hoc, in cuius potentiæ actu consistit felicitas, & diuersas super hoc narrat opiniones prætactas: tādem & eā quæ dicit quod beatitudo essentialiter consistit in sola visione deitatis per speciem, quæ visio est actio intellectus: opinionem quoque dicentium, quod in sola actione voluntatis, puta in fruitione, & addit: Nulla harum opinionum ab aliquo cathalico est modo tenenda, quoniam cōtra se euidenter habet Decretalem editam a domino Benedicto, in qua determinatur quæstio diu ventilata de visione animarum sanctarum, quam questionem diu ventilauerat antecessor Benedicti Iohannes 22. in qua determinatione habetur, quod beatitudo consistit in visione & fruitione diuinæ essentiæ, quorum primum est actus intellectus, secundum vero actus est volūtatis. Hęc Argentinensis. (Benedictus papa. Dio. Ca. contra, Argentin.) ¶Cuius dictum non videtur idoneum. Nam quamuis Decretalis affirmat quod beatitudo consistat in visione & fruitione, non tamen negat quin principaliter & essentialiter consistat in vno illorum.

Scotus. ¶Deniq; Scotus ait: Ad hoc quod appetit⁹ quietetur, non oportet quod habeat omnē perfectionē cui⁹ est capax seu sibi possibilē, imo sic sola anima Christi habet appetitū suū simpliciter quietatū, sed sufficit quod tātā habeat perfectionē, felicitatē & gloriā, q̄ta sibi conuenit secundum

dum diuinā iustitiā & secundū rectam rationem, ac uoluntatem rationi ac sapientiæ consonam, atq; diuinę iustitiæ conformatam ac subditam Hęc Scotus.

Parthisii Questio. ¶Præterea super his scribit Gulielmus libro de Vniuerso: habet quæstionem, utrum felicitas illa mutationem recipiat salutem in maius ac melius, hoc est, an possit augeri. Videtur quippe non parum augenda: Primū, si glorificatis hominibus tantus futurus est amor diuinæ iustitiæ & exterminationis omnis iniquitatis & iniustitiæ, omnisq; miseriæ a sanctis & electis hominib⁹, quomodo possibile est eos ista uidere fieri, nec nouum gaudium eis inde accrescere? Omne nanq; desideratum & amatum suo obtentu & adeptione aut nouum ingerit gaudium, uel auget pręhabitum. Secundo, ex glorificatorum corporum receptione. Si etenim sanctis animabus tantus amor est corporum suorum in ista deformitate atq; miseria positorum, quomodo nō incomparabiliter maior amor eis erit ad corpora sua, dum ea uiderint glorificata? Nam iuxta magnitudinem amoris in amatum, est gaudij magnitudo in adeptione amati. Manifestum est ergo, ex receptione corporum glorificatorum eis accrescere inæstimabile gaudium, cum & in illa glorificatione perficientur animæ ipsæ, secundū uires suas exteriores, imo & interiores organicas. Tertio, cum & tantus amor sit angelis sanctis in animas sanctas, animabusq; sanctis iam beatis in animas electas glorificandas, quomodo non ex consortio & aduentu earum augebitur gaudium utrorum que, imo uniuersorum & singulorum iuxta uehementiam dilectionis in inuicem. Nā (ut alibi demonstraui) gaudiū uniuscuiusq; angelorum sanctorum, ac ciuium supernorum de gaudio uniuscuiusq; suorum conciuium, tam angelorū q̄ animarū seu hominum beatorum, maius erit omnib⁹ gaudijs q̄ in hac uita sunt & in hoc mūdo. Qm̄ igit̄ nō unum tātum, sed innumerabilia millia huiusmodi gaudiorum unicuiq; tam beatorū angelorū quam animarum felicium accrescēt ex his omnibus, qui de iudicio assumentur ad utrorūq; consortium, quomodo non augebitur felicitas utrorumque prius glorificatorum ex tot milibus gaudiorum tantorum. Et adhuc multo pl⁹ augebitur huiusmodi gaudium beatorum ex inspectione forinsecus glorię ac magnificentię supergloriosissimi creatoris in suis effectibus, & ex resplendentia sapiētię & omnipotentię, æquitatis atq; clementiæ eius in suis operibus, quem præ omnibus incomparabiliter præamabunt.

Obiectio. Quod si quis instet & dicat, quod gaudia felicitatis illius sunt ex cognitione quæ in beatis tantæ est claritatis & pfectionis, ut futura tanq̄ pñtia uideantur ibidem. ideoq; ex glorificatione illa nil gaudij ipsis accrescet. Dico adhoc, quod istud non est huc certe ac liquide demonstratum. Et quamuis sic esset: attamen multum distat inter apprehensionē qua apprehenditur res futura, & eam qua apprehenditur esse pręsens. Similiter inter cognitionem qua quis cognoscit se bonum aliquid habiturum, & eam qua cognoscit & sentit se iam illud habere. Hæc Gulielm.

Questio. Henricus. Qui & alio loco disseruit: Si quæras qualiter animæ sanctæ tot gaudijs poterunt simul gaudere? Respondeo, quod instar angelicorum spirituum omnia simul cognoscunt in uerbo ęterno, & libertati ac expeditioni nobis inexcogitabili sunt donatæ.

Amplius locum hic habet, quod duodecimo Quodlibeto quærit Henricus: Vtrum uidelicet habens naturalia meliora, existens charitate & gratiam æquali cum charitate & gratia alterius habentis naturalia minus bona, clarius atq; intentius diliget deum quam ille alteri.

¶Videtur quod imo, quoniam actus conformatur potentiæ habituiq; agentis. In oppositum est, quia si sic tunc habens charitatem minorem, haberet gloriam tātam ut habens charitatem maiorem. Respondeo, quod in actu glorioso duo considerantur. Primum est ordo actus ad obiectum in quo cōsistit felicita. Secundum est ordo actus ad subiectum a quo actus elicitur. Ex ordinatione ad obiectum, actus recipit formam & speciem Ex ordinatione ad subiectum, recipit intentionem & remissionem iuxta dispositionem subiecti. Verum tamen ex parte subiecti, prout ad præsentem pertinet quæstionem, est distinguendum, quia dispositio subiecti penes quam actus recipit intentionem & remissionem, est duplex, utpote naturalis potentia agentis, & habitus potentiam informantis. Et tam potentia quam habitus considerari possunt dupliciter, uidelicet quo ad eorum substantiam, & quo ad eorum feruorē ad actum eliciendum. Similiter ex parte intentionis & remissionis oportet distinguere, quoniam illa aut consistit in substantia actus, ut tendit in obiectū, uel in modo expeditionis in eliciendo actum ex subiecto. Itaq; cōsiderando intentionem & remissionem primo modo, sic semper sequitur subiectum, ex quo elicitur secundū dispositionem vtramq;. Principaliter tamē ratione feruoris, quo ad actum merendi in uita præsenti, & quo ad substantiam actus, ut tendit in obiectum, & quo ad expeditionem eliciendi ipsum ex obiecto. Nam secundum maiorem feruorem potentiæ & habitus charitatis intensior actus merendi elicitur & expeditius: & hoc merito ex nobis est & ex deo, quo ad actum primum recipiendi in vita gloriosa, quod ad intentionē uero & remissionem eius in sua substantia, ut tendit in obiectum solum, sequitur secundum dispositionem habitus: quia in ipso consistit meritum, cui redditur præmium secundum intentionē actus ut tendit in obiectum, & hoc a solius dei liberalitate. Sed quo ad intentionem modi eliciendi expedite actum ex subiecto, sequitur secundum dispositionē vtrāq;. Hinc dico q̄d habēs naturalia meliora in charitate æquali, expeditius elicit actum intelligendi atq; uolendi, quam habēs naturalia minus bona actib⁹ intelligendi & volendi existentibus æqualibus in vtrisq; iuxta æqualitatem habituum gloriæ, sicq; concedendum, quod habens ęqualem gloriam in melioribus naturalibus, non uidet nec diligit deum intentius, quamuis actus illos quantum in se est, eliciat expeditius, nulla tamen difficultate eliciendi existente in alio. Hinc quoque ille meliora naturalia habens, non erit beatior. Beatitudo namq; non est maior aut minor in patria ratione expeditionis, sed solum ratione intentionis & remissionis ipsius actus in sua substantia, qua tendit in obiectum, & agentem vnit intentius remissiue obiecto. Hęc Henricus. Cuius responsio satis est inuoluta. Nam & præhabita uerba Augustini, quod scilicet anima separata retardatur, ne tota intentione, nec tam plene feratur in deum, exponit solum quantum ad expeditionem iam tactam, non quo ad intentionem, ut alij quidam, cū & naturalia cooperari dicantur gratuitis.

¶Præinductis quoq; consonat responsio huius doctoris 14. quolibeto, ad quæstionem qua quæritur, vtrum

vtrum intellectus beatus possit proficere in cognitione multitudinis rerum cognoscibilium, non proficiendo in cognitione diuinæ essentiæ. Ad quod respondet quod imo, quoniam per cognitionē talium in diuina essentia non augetur essentialis beatitudo, sed bene quoddam gaudium accidentale. Diuina quoque essentia in qua uniuersa relucent, est superliberrimum speculum. ideo repræsentare se potest ut uult, ita quod uel plura uel pauciora cognoscuntur in ea. Vnde 5. Confessionum loquitur Augustinus: Infelix homo qui scit omnia, & te nescit. Beatus uero qui te scit, quamuis ista ignoret. Qui autem te & ista nouit, non propter ista beatior, sed propter te solum beatus. Hæc Henricus, ex quibus patet, qualiter beatorum gaudium accidentale potest augeri, non aucto præmio essentiali.

QVAESTIO: IIII.

Restat nunc quærere, vtrum sancti in patria videant deitatis essentiam clare et intuitiue per speciē, et an cōprehendant eandem, atque an omnia intueantur ac noscant in ea. ¶ Videtur quod nulla mens creata posset diuinam essentiam in seipsa clare & immediate conspicere, quia (vt ait Apostolus) deus lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus homo vidit nec uidere potest. Secundo, super illud Iohannis, Deum nemo uidit unquam, scribit Chrysostomus: Cœlestes essentiæ Seraphim & Cherubim deum ut est, nunquam potuerunt uidere. Tertio beatus Dionysius hoc ipsum in multis locis sentire uidetur. Nam in libro mysticæ Theologiæ declarat, quod perfectissima cognitio dei est per omnium abnegationem ab ipso. In epistola quoque ad Caium monachum. Diuinæ inquit, tenebræ cooperiuntur omni cognitioni, & abscunduntur omni uisioni. Et si aliquis uidens deum, intellexit quod uidit, non ipsum deum uidit, sed aliquid eorum quæ sunt circa ipsum. Idem asserit Damasce. libro primo cap. quarto. Item secundum Philosophum, intellectus noster ad manifestissima naturę. i. ad cognitionē substātiarum separatarum se habet, sicut oculus noctuæ ad solis lumen. Deus autem in infinitum eminet omni substantiæ separatæ creatæ, ergo nulla est proportio, nulla dispositio, nulla capacitas intellectus nostri ad claram & intuitiuam dei cognitionem. Rursus, omnis intellectualis cognitio fit per aliquam intelligibilem speciem intellectui inexistentem & ipsum intelligibile repræsentantem. Omnis autem creata similitudo ac species a clara & quidditatiua repræsentatione diuinæ essentiæ occumbit ac deficit penitus infinitæ, ergo per nullam huiusmodi speciem potest uideri, nec diuina essentia quæ est res summa in se subsistens, nulli inhærens, potest sic intellectum informare & actuare ad uidendum deum per speciem.

(Margin: 1. Timo. 6 / Johan. / Jo. Chri. / Philoso)

¶ In oppositum est illud Apostoli: Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem.

¶ Ad hæc Thomas respondet: Sicut secundum fidē ponimus ultimum finem uitæ humanæ esse uisionem dei per speciem, ita Philosophi posuerunt ultimam hominis felicitatem esse intelligere substantias separatas: Ideo circa hanc quæstionem eadem difficultas atque diuersitas inuenitur apud Philosophos & apud theologos. Quidam nanque Philosophi posuerunt, quod intellectus noster possibilis nunquam potest ad hoc deuenire, ut intelligat substantias separatas, quantum ad quid est, ut Alphorabius in fine Ethicæ suæ ait, quamuis contrariū dixerit in libro suo de intellectu, ut refert Auerrois tertio de anima. Similiter quidam theologi posuerunt, quod intellectus noster nunquam potest peruenire ad claram uisionem diuinæ essentiæ, & utrosque nouit distantia inter nos ad diuinam essentiam seu substātias separatas. Cum enim intellectus in actu fit quodammodo vnum cum intelligibili in actu, videtur difficile quod intellectus creato aliquo modo essentiam increatam intelligat. Vnde Chrysostomus dicit. Quomodo creabile uidet increabile? Maior quoque difficultas in hoc est dicentibus intellectū possibilē esse uirtutē gñrabilē & corruptibilem a corpore dependentem, non solum respectu visionis diuinæ essentiæ, sed etiam cuiuscunque substantiæ separatæ. Verum hæc opinio nullatenus potest stare, qua repugnat autoritati scripturæ Canonicæ, ut asserit Augustinus in libro de uidendo deum. Secundo quia cum intelligere sit maxime operatio, propria hominis, oportet ut secundum eam assignetur ei sua beatitudo, Cumque perfectio intellectus, inquantum huiusmodi sit intelligibile, si homo in perfectissima operatione intellectus non pertingit ad uisionē diuinæ essentiæ, oportebit fateri quod aliquid aliud quam deus, sit beatificans hominem. Et cum ultima cuiuslibet rei perfectio sit in coniunctione sui ad suum principium, sequitur quod aliquid aliud erit principium hominis effectiuum quam deus, quod est absurdum, etiam apud Philosophos, qui dicunt animas nostras a separatis emanare substātijs, ut eas in fine possimus intelligere. Hinc oportet ponere, quod intellectus noster quandoque perueniat ad uisionem diuinę essentiæ, & secundum philosophos ad cognitionem essentiæ substantiarum separatarum. quomodo autem hoc possit accidere, restat inuestigandum. Itaque quidam Philosophi, ut Alphorabius & Auenpothe, dixerunt quod ex hoc ipso quod intellectus noster pertingit ad intelligendum quæcunque intelligibilia, pertingit ad uidendum essentiam substantiæ separatæ. Ad quod ostendendum processerunt duobus modis, quorum primus est, quod sicut natura speciei nō diuersificatur in diuersis indiuiduis, nisi secundum quod coniungitur principijs indiuiduantibus, ita forma hominis intellecta non diuersificatur apud me & te, nisi secūdum quod coniugitur diuersis formis imaginalibus. idcirco dum intellectus separat formam intellectam a formis imaginationis, remanet quidditas intellecta, quæ est una & eadem apud diuersos intelligentes & talis est quidditas substantiæ separatæ. Hinc dum intellectus peruenit ad summam abstractionem quidditatis intelligibilis cuiuscunque intellecti, intelligit per hoc quidditatē substantiæ separatæ, quæ est similis ei. Secundus modus est, quoniam intellectus noster natus est abstrahere quidditatem ab omnibus intelligibilibus habentibus quidditatem. Si ergo quidditas quam abstrahit ab hoc singulari habente quidditatem, sit quidditas non habens quidditatem, intelligendo eam intelligeret quidditatem substātiæ separatæ, quæ est talis dispositionis, eo quod substantiæ separatæ sint quidditates per se subsistētes. Quidditas enim simplicis, est ipsum simplex, ut perhibet Auicenna. Si autem quidditas abstracta ab hoc particulari sensibili, sit quidditas habens quidditatem, ergo illam quidditatem intellectus natus est abstrahere: & ita cum non sit ire in infinitum, erit deuenire ad quidditatem non habētem quidditatem, per quam intelligitur quidditas separata. Sed nec iste modus videtur sufficiēs. Primo, quoniam quidditas substantiæ materialis quam abstrahit intellectus, non est unius rōnis cū quidditatibus substantiarum

(Margin: Auerrois / Augustinus)

(Left margin: 1. Cor. 13 / Thomas)

stantiarum separatarum: ideo per hoc quod intellectus noster abstrahit quidditates materialiũ rerũ, & eas cognoscit, non sequitur quod cognoscat quidditatem substantiæ separatæ, præsertim diuinam essentiam. Secundo, qm̃ dato quod esset rationis eiusdem, tamen cognita quidditate rei compositæ, non cognoscitur qdditas separatæ substantiæ, nisi secundum genus remotissimum, ideo est cognitio penitus impfecta, quousq; perueniatur ad propria rei.

Auicenna ¶ Hinc aliũ modũ intelligendi substãtias separatas, tangit in sua Metaphysica Auicenna, dicendo quod intelliguntur a nobis p intẽtiones quidditatum suarum, quæ sunt q̃dam earum similitudines non abstractæ ab eis, cum ipsemet sint immateriales, sed impressæ ab eis mentibus nostris. Sed nec iste modus proposito nostro uidetur sufficere. Quod eñ in aliq̃ recipit, recipit in eo per modum recipientis. Ideo similitudo diuinæ essentię intellectui nostro impressa, erit in eo per modum intellectus nostri, qui modus existit deficiẽs a perfecta receptione diuinæ similitudinis. Defectus autem perfectę similitudinis, potest tot modis contingere, quot modis dissimilitudo inuenitur. Nam uno modo deficit similitudo, quando forma participatur secundum eandem rationem speciei, sed non secundum modum perfectionis eundem, ut similitudo eius qui habet modicum de albedine ad illum qui multum habet de illa. Secundo est magis deficiens, quando non peruenitur ad eandem rationem speciei, sed generis tantum ut est similitudo inter eum qui habet calorem citrinum, & eũ qui habet albedinem. Tertio adhuc plus, quando non peruenitur ad eandem generis rationẽ, sed tãtum secundũ anologicam, ut est similitudo inter substantiam & accidens, inquantum utrũq; est ens. Sicq; deficit omnis similitudo recepta in creatura respectu diuinæ essentiæ. Porro ad hoc quod uisus cognoscat albedinem, oportet quod in eo recipiatur similitudo albedinis secundum rationem suæ speciei, quamuis non secundum eundem modum essendi: quoniam forma in censu, habet esse alterius modi quam extra in re. Similiter ad hoc quod intellectus intelligat aliquam quidditatem, oportet quod fiat in ea similitudo eiusdem rationis secundum speciem quamuis forte non sit idem mod⁹ essendi utrobiq;. Nõ enim forma existens in intellectu aut sensu, est principium cognitionis secundum modum essendi quẽ habet utrobiq;, sed secundum rationem in quo communicat cum re exteriori. Vnde constat quod per nullam similitudinem receptam in intellectu creato, potest deus immediate uideri clare in sua absentia. Hinc qdã dicẽtes diuinã essentiã solũ hoc mõ uideri, dixerũt quod ipsa essentia non cernetur, sed quidam fulgor tanquã radius eius propterea nec hic modus sufficit ad diuinæ essentiæ uisionem, quam quærimus. Accipiendus est ergo alius modus, quem etiam quidam Philosophi posuerunt, uidelicet Alexander & Auerrois. 3. de anima. Cum enim in qualibet cognitione necessaria sit aliqua forma qua res cognoscatur aut uideatur, forma ista qua intellect⁹ perficitur ad intelligendum substãtias separatas, non est qdditas, quam intellectus abstrahit a rebus compositis, ut dixit prima opinio: neq; impressio aliqua relicta in intellectu, ut dixit secunda positio, sed est ipsa substantia separata quæ coniungitur intellectui nostro, ut ipsa sit hoc quod intelligitur, & qua intelligitur, & quicquid sit de aliis substantiis separatis, tamen hunc modum oportet nos suscipere in uisione dei: quia qnacunq; alia forma seu specie informetur intellectus nõ potest per eã ad claram uisionem diuinæ essentiæ in seipsa immediate pertingere, quod tamen non est intelligendum quasi diuina essentia fiat uera forma intellect⁹ nostri, aut ꝙ ex ea & intellectu nostro fiat unum simpliciter, sed quod proportio deuinæ essentiæ ad nostrum intellectũ est sicut proportio formæ ad materiam quandocunq; enim aliqua duo quorum unum est perfectius alio, in eodem recipiuntur, proportio perfectioris ad minus perfectum, est sicut proportio formæ ad materiam, secundum quã lux & color recipiuntur in diaphano. Sicq; cum in anima recipiatur diuina inhabitans essentia, & uis intellectiua, quamuis non p modũ eũdẽ, diuina essentia se habebit ad nostrũ intellectũ sicut forma ad materiã, idq; sufficere ad uisionem diuinę essentiæ, sic probaĩ, sicut ex forma naturali substantiali atq; materia fit unum simpliciter ita ex forma qua intellectu intelligit, & intellectu fit unum in intelligendo. Porro in naturalibus res p se subsistens, non potest consistere forma alicuius materiæ, si illa res habet materiam partem sui, quia non potest esse ut materia sit forma alicuius rei. Si autem res illa per se subsistens sit forma tantum, nil prohibet eam fieri formam alicuius materiæ ac fieri quo est alicuius compositi, ut patet de anima. In intellectu autem oportet accipere intellectum in potentia quasi materiam & speciem intelligibilem quasi formam, & intellectus actu intelligens erit quasi compositum ex utroq;. Hinc si sit aliqua res quæ non habeat aliquid in se pręter id q̃d est intelligibile in ipsa poterit esse forma, qua intellectus intelligit, quælibet uero res intelligibilis est secundũ quod habet de actu, non secũdũ id quod habet de potentia. Cumq; deus sit purus act⁹ diuina essentia potest esse forma, qua intellectus intelligit: & hæc erit uisio beatificans. Vnde Magister dixit prima distinctione secundi Sententiarum, quod unio animæ ad corpus, est quoddam exemplum beatificæ uisionis qua deo creatus spiritus unitur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod deus inhabitat lucẽ inaccessibilem, id est, incomprehensibilem, uel inaccessibilem naturali uirtute, quem & nemo uidere põt, nec uidit corporali intuitu in deitatis natura. Nec ꝗs in hac uita uiuẽs uita naturali sẽsitiua humana põt eũ per speciem intueri, per quod patet solutio ad secundũ: Ad tertiũ rñdendũ, ꝙ beatus Dionysius loquitur de uisione dei in uia per formas creatas, & per effectus per q̃s non cognoscitur deus nisi a posteriori & imperfecte & quia est, non quid est sicq; magis cognoscitur quid non est, q̃ qd est & intelligiĩ nõ deitas in se cõplete & qd sit, sed prout in rebus relucet. Diuinæ quoq; tenebræ appellantur supereminens & comprehensibilis plenitudo copia & claritas lucis æternæ supersplendidissimæ ac immensæ. Ex his patet aliorum solutio, quia (vt dictum est) cognitio illa beata est prorsus supernaturalis & per speciem increatam, ita quod diuina essentia unitur menti beatæ, loco & uice inteligibilis formæ, sicq; diuina essentia est quod & quo id est, obiectum & species: quamuis etiam inter creaturam & creatorem, seu interfinitũ & infinitum, non sit proportio naturalis, perfecta, uniuoca, est tamen ibi proportio, imitatiua, incõpleta, & anologiæ cuiusdam, quæ potius proportionalitas q̃ pportio nuncupatur. Aduertendum pterea ꝙ tã in uisione corporali quam intellectuali triplex est medium cognoscendi. Primum, sub quo res uidetur, quod perficit uisum ad uidendum in generali, non determinans uisum ad aliquid speciale subiectũ, & ita se habet lumen corporale ad uisum corporalẽ, & lumẽ obiectũ intellect⁹ Obiectionũ solutio 1, 2, 3. & 4.

Alexãder, Auerrois

intellectus agẽtis ad intellectum possibilem. Secundũ est medium quo uidetur, & hæc est forma uisibilis quã determinatur uisus uterq; ad speciale obiectum, sicut per speciem lapidis ad lapidem cognoscendum. Tertium est medium in quo uidetur, & hoc est id per cuius inspectionem ducitur uisus in aliam rem, quemadmodum speculum intuendo, cernit ea quæ repræsentant in illo, sicq; intellectus per cogntionem effectus ducitur in causam, & econtrario. In uisione itaq; patriæ non erit tertium medium, ut scilicet deus per aliorum species cognoscatur ut nunc, propter quod dicimur uidere per speculũ, nec erit ibi scd'm mediũ: quia diuina essentia erit quasi intelligibilis foma, sed erit ibi tantũ medium primũ, quod eleuabit intellectum nostrum ad hoc, quod possit coniungi diuinæ essentiæ, quod medium est lumen gloriæ. Verum ab hoc medio non dicitur uisio mediata, qa nõ cadit inter cognitionem & rẽcognitã, sed est id quod dat cognoscẽtiuim seu efficiã cognoscẽdi. Deniq; ex his habet respõsio ad hãc q̃stionẽ, utrũ sctĩ post resurrectionẽ uidebũt deum in deitatis natura oculis corporalibus glorificatis. Constat enim quod non tanquam uisibile taliter per se, cũ sit pœnitus immaterialis, sed quasi per accidens, in quantum in gloriosis & preclarissimis eius effectibus patebit atq; uidebitur eius maiestas, Quamuis enim intellectus noster tunc non conspiciet nec cognoscet eum ex creaturis, tamen uidebit eum in creaturis. Et iuxta hunc modum intendit beatus Augustinus in fine de Ciuitate dei, quod deus tunc corporalibus uidebitur oculis.

¶Consequenter dum quæritur, an uidentes deum per speciem, compræhendent eum. Dicendum quod compræhendere dicitur quasi simul prẽdere. Hinc proprie compræhenditur, quod totum capitur simul cũ omnibus quæ sunt eius, sicq; omne compræhensum includitur in compræhendente, sicut contentum in cõtinente, & sicut corporaliter contineri dicitur quid in alio, quoniam clauditur infra terminos eius, nec dimẽsiones eius excedit, ut uinum in dolio: sic res dicitur spiritualiter contineri ab alio quod substat uirtuti eius, & ipsum in nullo excedit continens illud. Hinc res dicitur per cognitionem compræhendi, dum res cognita stat sub actu uirtutis coguoscitiuæ nec ipsam excedit Omnis autem excessus est secundum aliquam quantitatem, & secundum hanc quantitatẽ cognossibile excedit uim cognitiuam, secundum quam cognoscibile est ab ea, Sensibile uero cognoscibile est à sensu secũdum quantitatem dimensiuam & etiam uirtualem. Vnde nec totam terram potest simul uidere, nec lumẽ solis in suo splendore. Intelligibile autẽ non cognoscitur ab intellectu sub ratione quantitatis dimensiuæ, nisi per accidens, inquantum accipit à sensu, sicq; intelligit cum continuo & tempore, propter quod impedit à cõpræhensione intelligibilis propter excessum quãtitatis, ut à compræhensione lineæ infinitæ infinitiq; numeri. Sed per se loquendo, intelligibile cõparatur ad intellectũ scd'm rõnẽ quãtitatis uirtualis, qm̃ proprium obiectũ intellectus est quod qd est, ideo in his q̃ sunt separata à sensu, nõ impeditur intellellectus a compræhentione, nisi per excessum quãtitatis uirtualis, qñ ucz intelligibile est maioris actualitatis & intelligibilitatis, q̃ intellectus capere seu cognoscere q̃at. Cunq; diuina essentia sit infinitæ actualitatis, & lumẽ intellectus creati finitũ sit etiã lumẽ gloriæ, cõstat quod sctĩ in patria a uera & plena cõprhẽsiõe diuinæ essentiæ deficiũt infinitæ. Veruntamen cõpræhẽsores uocantur, compræhentionem sumendo pro clara rei cognitione in sua essentia, uel pro ipsa peruentione ad rei uisionẽ. scd'm quod comprehensio dicit spei succedere, sicq; ait Apostolus, Currite ut cõprehendatis. nõ tñ simpliciter cõprehendunt eo mõ quo loquitur August. in li. de uidendo deũ. Cõprehenditur quod ita uidetur, ut nihil eius lateat, seu cuius fines circũspici possunt. Et q̃uis beati totam dei essentiam uideant, non tñ totalit, id est, non tam perfecte & plene, sicut ipsa ex sua natura uisibilis est. Insuper uidentium deum unus alio clarius uidet eum. Cum em̃ principium actionis sit forma qua agitur, oportet ex parte formæ accipi actiõis mensuram. Potẽtia aũt cognoscitiua subditur formæ qua cognoscit secundum quod habet cognoscẽdi uirtutem, sicut id qd facit uisum potentem ad uidẽdum, facit eum receptiuũ similitudinis uisibilium rerũ. Sicut aũt intellectus possibilis per lumẽ intellectus agẽtis fit cognoscitiuus cognoscibilium naturalium ita per lumen gloriæ superadditum, fit uisiuus diuinæ essentiæ. Ideo quo aliquis beatorũ in lumine gloriæ plus abundat, eo deum clarius conspicit: & quanto quis in chartiate & puritate perfectior fuerit, eo lumen gloriæ copiosius sortietur, ac dominum maiestatis gloriosius profundiusq; cognoscet

¶Porro dũ quæritur, an uidentes deum, omnia in ipso uideant & cognoscant. Dicendũ quod deus uidendo suam essentiam, cognoscit omnia quæ sunt, fuerũt aut erũt. Et hæc dicit cognoscere notitia uisiõis, qa ad similitudinẽ uisionis corporalis cognoscit ea tanquã præsentia. Intuẽdo quoq; suam essentiam, noscit omnia quæ facere potest, quãuis nunquã fecerit ea, neq; facturus sit, aleas non cognosceret perfecte suã potentiã. Nõ em̃ põt cognosci potentia, nisi sciãtur eius obiecta & hæc dicitur cognoscere notitia simplicis intelligẽtiæ. Impossibile aũt est, qd aliquis intellectus creatus uidendo diuinã assentiam, cognoscat omnia q̃ deus facere potest, qm̃ quanto aliquod principium perfectius cognoscitur, tãto plura in ipso sciuntur, sicut in eodẽ demonstratiõis principio qui perspicatioris ingenij est, plures conclusiones cognoscit. Cumq; quantitas seu magnitudo diuinæ potentiæ attendatur scd'm ea in q̃ potest, si aliquis intellectus creatus uideret in dei potentia omnia quæ potest efficere, cõprehenderet eam plenarem, & esset eadẽ quantitas perfectionis in intelligendo, quæ est quantitas diuinæ potentiæ in producendo, & sic cõprehenderet eã, & æquaretur eidem. Verũ omnia quæ sit deus scientia uisionis, cognoscit aliquis intellectus creatus in uerbo, uidelicet aĩa Christi, ut dictũ est 3. libro. De alijs aũt uidẽtibus diuinã essentiã est duplex opinio. Vna, quod omnes uidentes diuinam essentiam, uident in ea omnia quæ deus scit scientia uisionis. Sed hoc repugnat dictis sanctorum, dicentium angelos aliqua ignorare, & inferiores à superioribus edoceri. Hinc alij dicunt, quod alij à Christo, quamuis uideant dei essentiam, non tamen in ea oĩa uident quæ deus uidet in ea scientia uisionis, quoniam eam non comprehendũt, nec oportet quod sciẽs causam, sciat uniuersos eius effectus, nisi causam plenarie comprehendat. Hinc unusquisq; uident unum deum tãto plura in ipso cognoscit, quanto eum perfectius ac clarius intuetur: & de his quæ præ alijs scit, potest inferiores instruere, sicq; angelorum & animarum sanctarum scientia potest augeri usq; in diem iudicij, sicut & alia quæ ad accidentale præmium pertinent. Vlterius uero non crescet, quia tunc erit ultimus status rerum,

atq; in statu illo possibile erit quod omnes omnia sci-
ant quæ scit deus scientia uisionis. Itaq; quod ait Isido
rus libro de Summo bono, Angeli in uerbo dei omia
Obiectio. sciant antequam fiant, non oportet de omnibus ange
Gregorij. lis accipi, nec oportet quod omnes illa omnia & disti-
ncte prænoscant. Nam & eandem rem unus alio perfe
ctius noscit, & alium instruit de his quæ plenius nouit
Veruntamen his multa obijci possunt. Primo, quod
4. Dialogorum ait Gregorius: Quid est, quid ibi nesci
ant, ubi deum scientem omnia omnes sciunt? Secũdo,
qui potest quod maius est, potest quod minus est, sed
multo maius est deum per essentiam cernere quã alia
omnia in ipso uidere, ergo cum omnes beati uideant
dei essentiam multo plus uident omnia creata in ipso.
Tertio, q uidet speculũ clare & immediate, uidet uni-
uersa q̃ relucẽt in speculo. Cũ ergo diuina essentia seu
uerbum æternum sit speculum superclarissimum, in
quo uniuersa refulgent, uidetur quod omnes qui spe-
culum illud indesinenter inspiciunt, cuncta in eo inces
Philoso santer agnoscant. Quarto, homo naturaliter scire desi
derat, ergo desiderium istud ibi implebitur, ita quod
unusquisq; uniuersa & singula sciet. Et respõdendum
ad primum, ex autoritate illa Gregorij patet, quod in
patria & in cognitione beata est sufficientia ad omnia
intuenda ex parte diuinæ essentiæ in qua & per quam
omnia ibi noscuntur. Quod uero aliqui quædam nõ
sciunt, est ex defectu intellectus creati, qui diuinam nõ
compræhendit essentiam Ad secundum, quod maius
est uidere diuinam essentiam, & alia multa seu omnia
in ea, quã eam uidere & pauciora in ipsa. Ad tertium,
quod speculum illud increatum est sapientiale, iustum
ac liberum, ideo libere se ostendit beatis secundũ uni-
uscuisq; dispositionem & dignitatem ac meritum.
Ad quartum, quod desiderium electorum quo omia
scire desiderant, ex hoc solo implebitur, quod summã
ueritatem clare conspicient: quemadmodum desideri
um quo omne bonum habere peroptant, implebitur
in hoc quod deum beatifice possidebunt, Omnia q̃q; q̃
Auerroi. scire optauerit, scient. Sed rursus obijcitur, quia ut ait
Obiectio. Auerrois 3. de anima: Si intellectus agens esset forma
intellectus possibilis, omnia intelligeremus. Cũ ergo
diuina essentia multo clarius repræsentet omnia men
ti creatæ quam intellectus agens, & sit ei unita quasi
intelligibilis forma, sequitur quod beati uniuersa & sin
gula conspiciant in eadem. Rursus apparet quod saltẽ
post diem iudicij omnes beati cuncta & singula scient.
Dicendum quod intellectus agens est foma propor-
tionata intellectui possibili, sicut potentia materiæ est
proportionata potentiæ naturalis agentis, ita quod
omne q̃ ẽ in passiuia potẽtia materię & intelectus pos
sibilis, est in actiua potentia agentis naturalis & intel
lectus agentis: ideo si intellectus agens fiat forma intel
lectus possibilis, oportet quod intellectus possibilis in
telligat omnia, ad quæ se extendit naturalis uirtus in-
tellectus agentis, sed diuina essentia non est taliter ali-
cui intellectui creato pportionata, ideo non est simile.
Veruntamen nil prohibet dicere, quod post diem
iudicij, dum gloria angelorum & hominum electorũ
fuerit penitus consummata, omnes beati scient oĩa
quæ scit deus scientia uisionis, ita tamen, quod nõ om
nes omnia uideant in diuina essentia, sed in ea anima
Chrĩ oĩa plene uidebit sicut nũc uidet. Alij aũt uide-
bũt ibi plura aut pauciora secundum gradũ quo deũ
cognoscent, sicq; aĩa Christi de his quæ prę alijs ui-
det, omnes alios illuminabit, iuxta illud Apocalypsis:
Claritas dei illuminabit illam, utpote ciuitatem bea-
torum, & lucerna eius est agnus. Conformiter alij be
ati superiores illuminabunt inferiores, non noua illu Apoca. 21.
minatione, ita ut inferiorum scientia per hoc augeat,
sed quadam continuatione illuminatiõis, uelut si sol
quiescens illuminet aerem. Vnde in Danieli legitur:
Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebũt quasi stel
læ in perpetuas æternitates. Danie. 12

¶ Præterea quæritur, an aliquis intellectus creatus Questio.
ex puris naturalibus possit pertingere ad claram & im
mediatam uisionem diuinæ essentiæ. Videtur quod
sic, quoniam multa de deo cognoscimus, quæ non cõ
ueniũt nisi ei soli seu diuinæ essentiæ, ut quod deus est
purus actus, ueritas prima, bonitas summa: & sic intui
tiue intelligimus eum, ita quod intellectus noster im-
mediate fertur in eum. Et respondendum, quod sic-
ut nunc patuit, intellectus noster deum per essentiam
nequit uidere, nisi diuina essentia uniatur ei quasi in-
telligibilis forma. Forma uero non coniungitur perfe
ctibili, nisi dum perfectibile habet dispositiões ad hoc,
quemadmodum anima non coniungitur corpori ni-
si conuenienter disposito. Ad hoc ergo quod intelle-
ctus uniatur diuinæ essentiæ modo iam tacto, opor-
tet intellectum congruenter disponi ad hoc, quod fit
per lumen gloriæ, quod nulli intellectui creato potest
esse naturale. Vltima enim dispositio ad formã, secun
dum eandem rationem recipitur in perfectibili & ipsa
forma, ita quod si unum est naturale & aliud, q̃m per-
fectibile per ultimam dispositionem, ad formã attin-
git eandẽ, Porro forma quæ est diuina essentia, omnẽ
facultatem & capacitatem naturalem excedit, Potẽtia
nanq; & proprius eius actus semper in eodem genere
accipiuntur, propter quod actus & potentia diuidunt
omne genus entis. Hinc creaturæ potentia non se ex-
tendit nisi ad sui generis formam, Hinc tam diuina es
sentia seu eius uisio clara per speciem, quam ultima di
spositio ad eandem, excedit omnem naturalem men-
tis creatæ uirtutem, quæ dispositio est gloriæ lumen, Psalm. 35
de quo fertur in Psalmo: In lumine tuo uidebimus lu
men. Hinc intellectus creatus ex naturalibus suis nõ
potest cognoscere deum, nisi per formas speciesq; cre
atas, inditas uel acquisitas.

¶ Quæritur quoq;, an deus in hac uita per essentiã Questio.
possit uideri. Et quod imo, uidetur ex scripturis pro- Isaie 6
bari, cum Isaias testetur, Vidi dñm sedentem super so Iob. 42
lium excelsum: & S. Iob fateatur: Auditu auris audiui Gene. 32
te, nunc aũt oculus meus uidet te. Iacob item in Gene. Nume. 12
Vidi dñm facie ad faciem, atq; de Mose in Nume. legi Exodi. 33
tur: Palam & non per ænigmata uidet deũ. De quo de- 1. Cor. 13.
nuo scriptum est, Loquebatur dñs cum Mose facie ad 2. Cor. 5
faciem, sicut loqui solet homo cũ amico suo. Exodi. 33

¶ In oppositum est illud Apostoli: Nunc cognosci
mus ex parte. Et rursus: Per fidem ambulamus, non p
speciem. Et in Exodo dominus ait: Non uidebit me
homo & uiuet. dicendum quod beatitudo est ultimus
finis creaturæ rationalis, à quo distat quam diu in uia
est, in qua tendit ad illũ. Hæc aũt beatitudo & finis est
uisio dei p speciẽ, quæ est delectabilissima o patio rõ-
nalis cræaturæ, nec põt opatio talis esse nisi in poten-
tia omnino disposita & perfecta ad summũ obiectũ,
quæ dispositio (sicut iam claruit) habetur per lumen
gloriæ, non transitorie, sed permanenter inhærẽs mẽ
ti creatæ, quod nulli puræ creaturæ potest compete-
re in hac uita. Nihilominus sicut multa alia miraculo
se contingunt sine naturali dispositione, sic supernatu
raliter

raliter omnipotente dei uirtute fieri potest, ut intellectus uiatoris sine præfata supernaturali dispositione ad diuinæ uisionem essentiæ eleuetur, ex qua tamen uisione non est beatus simpliciter, sed secundum qd, inq̄ntum ad horam communicat in actu beati. Sicq̃
2.Cor.12. Paulus in raptu ad tertiū cœlum, & Moises in hac uita deum uidisse creduntur secundum Augustinum in libro de uidendo deū. Nempe quod Moisi in libro Exo
Nume.12. Augustin. di legitur denegatum, deo dicente ad ipsum, faciē meā uidere non poteris. Non enim uidebit me homo & ui
Exo.33 uet, postmodum in libro Numerorum legitur ei concessum, domino ꝑtestante de ipso: Palam & non per ænigma uidet deum. Ad obiecta ergo dicendum, qd secundum diuinum Dionysium quarto capitulo ecclesiasticę hierachiæ, omnes huiusmodi autoritates scripturæ sunt intelligendæ, non de apparitione dei in propria persona, aut clara per speciem uisione, sed per creaturam subiectam. Et quia ostensę sunt sancti uiris aliquæ formæ corporales aut imaginariæ, & hoc ministerio angelorum, quorum illuminatiōe alloquutione ac uisione manuducti sunt & confortati ad percipiendum & cognoscendum supernaturalia & diuina: hinc angelus ita apparens, interdum uocatus est dn̄s. quoniam loquebatur in dei persona & ad eius cognitionem ac cultum principaliter intendebat perduce-
Gregori⁹. re, fuit quoq̃ missus & directus à deo. & efficatiam sortitus ab eo Interdum autem angelus appellatur quia minister fuit, ꝑpter quod dixit Gregorius: Angelus q̃ Mosi loquæbatur, interdum dominus, interdum angelus nominatur. Angelus, quia exterius loquendo seruiuit: Dominus, quia interius præsidens loquenti effi-
Gene.32. catiam tribuit Deniq̃ per hoc quod de Iacob legitur, Vidi dominum facie ad faciem, notatur quædam præminentia uisionis illius: quia ut Rabbi Moses gradus prophétiæ distinguens testaur, Eminentior est prophetia quæ fit in uigilia, quam quæ in somno. Et hoc cæteris paribus. Eminentior quoq̃ est, quando ille q̃ loquitur seu ostendit uisionem, apparet ad oculum, q̃ qn̄ solū auditur. Rursus eminentior est, qn̄ apparet in figura angeli q̃ in figura hoīs tantum. Visio demum Mosi & Paulo in hac uita concessa, fuit ualde priuilegiata: decuitq̃ idem priuilegium communicari docto
1.Cor.12 ri gentium, quod concessum fuit legislatori Iudæorū. Nec in illa uisione uixerunt uita humana, sed fuerunt tunc in abstractione & alienatione à corporalibus sensibus maxima. Attamen quidam dixerunt quod in uisione illa non uiderunt deum per speciem, sed per cōtemplationem eminentissimam uiæ, mediam inter cōtemplationem beatorum & uiatorum communiter. Sed hoc non uidetur consonare dicto sanctorum. Verum quantum ad hoc fuit media. quod non fuit mansiua, nec perfecte beata, ut dictum est.

¶ Præterea quāuis in uita hac per creaturas creatorē intelligamus, attamen in ipsum immediate conuertiualemus. Etenim dum aliquid per similitudinem alterius rei uidetur, potest uidens immediate cogitare de re uisa, sine hoc quod cogitatio eius conuertatur ad aliud: quia medium illud respicit non ut rem quandam sed solum ut similitudinem rei quam uidet per eam. Idem q̃ppe est mot⁹ ipsius intellect⁹ in imaginē & in imaginatū, q̄uis alius motus sit ipsius intellectus in imaginē, ut est res quædam, atq̃ in id cuius est imago, Idcirco dum intellectus per similitudinē creaturæ cōuertitur in creatorem, non ut est res quædam, sed ut est similitudo aliqua dei, tunc cogitat immediate de
Psalm 11 deo, quamuis non immediate uideat deum. At uero ut super illud Psalmi, Diminutæ sunt ueritates, loquitur Glossa, ab una ueritate increata deriuātur ac resultant multæ ueritates in rebus creatis, animabusq̃ nostris, sicut ab una facie deriuātur multæ similitudines in pluribus speculis. Et rursus, sicut multarum similitudines facierum in eodem speculo repræsentantur ac lucent, sic omnium creaturarum ueritates in diuina essētia idealiter fulgēt & cōspiciūtur. Hęc Tho. in Scrip.

¶ Insuper in Summa contra Gentiles libro tertio multa scribit de his. Nam & ibi explanans qualiter de us à beatis per essentiam possit uideri: Quoniā, inquit, uerum est perfectio intellectus, illud intelligibile in genere intelligibilium est ut uerum tantum, quod est ueritas ipsa, quod conuenit soli deo. Cum enim uerū sequatur ad esse, illud tantum est sua ueritas, quod est suum esse, quod est proprium deo. Hinc alia intelligibilia subsistentia non sunt in genere intelligibilium ut pura forma, sed formam habentia in subiecto. Est nanq̃ unumquodq̃ eorum uerum, non ueritas, sicut est ens non esse. Hinc diuina essentia comparari pōt ad intellectum creatum, ut species intelligibilis qua intelligit, quod non conuenit alicui substantię separatæ. Deinde ostendit ibidem qualiter ad obtinendum huiusmodi diuinæ essentiæ uisionem, necessaria sit influentia seu infusio & inexistentia luminis glorię in intellectu creato tam angelico quam humano: quoniā ad tam supernaturalem, deificam ac beatificam uisionem mens creata eleuari ac perduci nō ualet, nisi deo supernaturaliter conformetur, & suæ deitatis quodāmodo particeps fiat & consors per tanti luminis susceptionem. Nam sicut ad promerendum indiget lumine gratiæ seu gratia gratum faciente, ita ad exercendū beatitudinis actus, qui sunt præmia meritorum, æget luminæ gloriæ. Rursus, quo actiones illæ felicitatis sunt eminētiores ac magis diuinæ, eo mens creata ad earum participationem & exequutionem indiget sup̄naturaliori præparatione, uehementiori confortatione, atq̃ pręclariori deificatione: quod totum fit per luminis gloriæ infusionem, per quod essentia intellectualis creata, sortitur esse & uiuere gloriæ. Hæc Thomas ibidem, quantum ad sensum.

¶ Addit his Petrus: Aliter lux, aliter color uidetur Petrus
ab oculo. Color enim uidetur per sui similitudinem, lux per suam præsentiam. sic aliqui dicunt deum in futuro uideri ab intellectu creato, ita quod sicut mō uidetur ab anima per similitudinem imaginis in anima concreatam, sic tunc per similitudinem expressiorem impressam, & nihilominus facie ad faciem, sicut homo uidet hominem facie ad faciem, & tamen per similitudinem sua m in oculo uidentis receptam. Alij dicunt hoc non fieri &c. sicut in Thoma. Et isti dicūt quod intellectus beatus tali dei similitudine informatus, dirigit aspectum in increatū obiectum, & uidet per essentiam ex parte uisibilis, attamen per effectum ex parte medij disponentis.

¶ Cum uero inquiritur: utrum deus a sanctis com Quæstio
prehendatur: dicendum quod intellectus in actu fit per coniunctionem potentiæ intellectiuæ cum obiecto intelligibili, quæ coniunctio dupliciter potest intelligi, pura p simplicē applicationē & adæquationē. Quod intelligitur primo modo, uidetur, non com-

prehenditur, quod autem secundo modo, uidetur & comprehenditur. Et primo modo uidet̃ deus à sanctis, non modo secundo: quia possibile est infinitã uirtutem uirtuti finitæ applicari, non adæquari. Intelligibile autem diuinum, quamuis sit simplex per essentiã, ideoq; totum intelligatur à sanctis secundum rem, tamen secundum rationem intelligibilitatis per comparationem ad intellectum creatum, est multiplex. Vnde intelligi potest ut sapientia, non tamen ut bonitas. Sic quoq; intelligi potest sapientia eius, nõ tñ tota sapiẽtia, id est, non totaliter & perfecte seu cõprehensiue.

Quæstio. Causa cognoscitur bifariam. ¶Amplius dum quæritur, an beati omnia uideãt in deo. Dicendum quod deus est omnium causa, in q̃ cuncta relucent, sicut effectus in causa. Contingit aũt causam cognosci dupliciter. Primo, quantum ad id q̃ est in se. Secundo, inquantum est causa seu in ordine ad effectum. Qui scit causam primo modo, non propter hoc scit id cuius est causa. Qui uero scit causam secũdo modo, necessario scit id cuius est causa. Sic & deum contingit uidere dupliciter. Primo, quantum ad suam essentiam, sicq; uidetur ab uniuersis beatis, & ita est obiectum beatitudinis. Secundo, inquantũ est causa: & sic aliquo modo uidetur, & aliquo modo nõ: quia ut est causa potens non operans à nullo intellectu creato totaliter potest uideri, quoniam potest infinita: inquãtũ uero est causa potens & operans, uidetur quãtum uult, cum sit uoluntaria causa. Hęc Petrus.

¶Circa præhabita quærit Scotus: utrum natura humana sit beatitudinis capax. Respondet, quod imo. Philoso. Sed dubium est an hoc possit naturali ratiõe ostendi, quia Philosophus primo Ethicorum describit beatitudinem in communi, sed in speciali dubitasse uidetur. Ponere nãq; uidetur, q̃ homo nõ ualeat cognitionem habere de deo, nisi ex sensibilibus ergo oportet q̃ ex conceptu qui ex sensibilibus fieri potest, deum noscam⁹: hoc autem non est deum cognoscere nisi in generali, obscure & abstractiue, & talem possumus habere cognitionem, etiam de eo quod non est. Sic q̃ seObiectio. cundum Philosophum, nõ possumus deum cognoscere, nisi obscure & in generali. Et si obijciat̃, quia naturale desiderium non est frustra, sed naturale desiderium cognoscendi deum inest hominibus, ergo &c. Verũ istud nõ sequit̃, quia nõ sufficit ostendere hoc possibile esse naturæ, sed quod possumus naturaliter apprehẽdere ipsum secundum rectam rationem, & naturalit̃ hoc ipsum appetere. Vnde ad illam felicitatem nõ potuit Philosophus peruenire per rationem naturalem. Quod si dicatur, quia sic homo appetit deum uidere sicut sibi reputat esse possibile, sed non credit ex naturalibus quod aliter possit deum uidere quam per creaturas, quia non est aliter expertus aliquis lumine naturali. Mihi uero apparet, quod lumine naturali possit p̃bari quod homo sit beatitudinis ueræ capax, uidelicet quod possit deum immediate uidere. Nam omnis potentia habens obiectum primum & adæquatum, potest in quodlibet contentum sub illo primo per se obiecto. Primum uero adæquatum obiectum intellectus humani est ens, ergo potest in quodlibet contentum sub ente, sed deus per se continetur sub ente, cum sit primum & perfectissimum ens, ergo intellectus potest apprehendere ipsum. Perfectibile autem non quiescat nisi in optimo ante ad quod est in potentia. Cõceptus autem dei uniuersalis & confusus non est optimus, ergo in tali non potest quietari, si ergo quietaẽ oportet quod hoc fit in summo ente secundũ se ipso. Forsan dices, quod deus nõ cõtinetur sub ente q̃ est nostri intellectus obiectum, cum eius obiectũ sit quidditas rei materialis potissime in hac uita, sed hoc nihil est, quia impossibile est aliquam potentiam cognoscere aliquid sub ratione uniuersaliori quam sit ratio sui obiecti. Intellectus autem etiam uiatoris cognoscit ens sub ratione uniuersaliori, quam sit quidditas rei materialis. Rursus, quod est perfectionis simpliciter in inferioribus, non debet superioribus denegari, sed in uisu corporali perfectionis est intueri obiectum suum sibi præsens, ergo intellectui possibile est intuitiue uidere suum obiectum, ergo & summum ac maximũ suum obiectum, ergo habere potest de deo claram & intuitiuam notitiã. Hæc Scotus. Qui in his uidetur suæ, ut fertur, subtilitatis omnino oblitus, cũ ista sint puerilia nimis & grossa. Dio. Car.

¶Itaq; quod primo ait, quod Aristoteles uidetur posuisse, quod homo non potest cognitionem habere de deo, nisi ex sensibilibus: uerum est, quantum ad inchoationem naturalis cognitionis nostræ de deo: quia ut primo Posteriorũ testatur, Omnis nostra cognitio intellectiua oritur ex præuia sensitiua, nihilominus proficiendo paulatim ex sensibilium cognitione deuenimus ad considerationem ordinis uniuersi, & ex cognitione motuum ad cognitionem mouentiũ, ex cognitione quoq; effectuum ad cõtemplationem causarum, ex speculatione compositorum & generabilium ac corruptibilium, ad agnitionem simpliciũ, immaterialium perpetuorum, atq; ex talium consideratiõe ad contemplationem unius altissimi entis, primi motoris, summi gubernatoris, causæ causarũ, simplicissimæ rei, quæ est purus actus. Et ex his ac consimilibus uijs & perscrutationibus deuenit Aristoteles ad ualde certam, solidam ac subtilem notitiam dei altissimi, de quo multũ reuerenter ac profunde disseruit 12. primæ Philosophiæ. Ideo falsum censetur quod deus nõ possit à nobis naturaliter cognosci, nisi in uniuersali, cum agnoscam⁹ multa de ipso, quæ ei dũtaxat conueniunt, utpote quod est bonitas pura & infinita, ens absolute perfectum, simplicissimum esse in se subsistens. Insuper ex hoc quod naturale desiderium nõ est frustra, probabiliter persuadetur quod homo sit beatitudinis capax. Et si Aristoteles non potuit ex naturali ratione pertingere ad ueræ felicitatis notitiam, quomodo Scotus potuit hoc? an quia subtilior ingeniosiorq; philsopho tanto? Qui (ut fatetur Hieronymus) fuit grande miraculum in tota uniuersitatis natura, cui uidetur infusum quicquid naturaliter potest sciri. Consequenter quod ait hoc posse probari quod homo sit ueræ beatitudinis capax, fateor ad hoc posse adduci rationes quasdam suo modo probabiles, non demonstratiuas, loquendo de beatitudine supernaturali, quam scriptura promittit: loquendo autem de beatitudine naturali, reor posse demonstrari animã posse beatificari, sicut probatur quod immortalis cõsistit. In probatione uero Scoti multa cõtinentur obscura. Primum est, quod ens est primum & adæquatum obiectum intellectus humani. Verum est tamen quod asserit Auicenna, quod ens sit primum quod cadit in intellectu: & sic aliquo modo ponitur primum intellectus obiectum, sed non obiectum intellectus humani adæquatũ nec proprium: imo sic potius quidditas rei materialis ponitur eius obiectum, ut etiam tertio de anima docet Philosophus. Nec intellectus humanus potest in omnia contenta sub ente, ita ut ualeat Philoso

ea

ea in se clare & immediate uidere, cum & ipsemet Sco
tus alibi dicat, quod intellectus noster in hac uita
non intelligat nisi phantasmata speculando, imo q̃d
nullius substantiæ etiã materialis quidditatem hic q̃-
at cognoscere alias naturali ratione possumus inter
hostiã consecratam & nõ consecratam discernere, ꝑ
ut constat ex scriptis super primum & secundũ, & ex
allegatis ibidem ex ipso. Præterea iam ex dictis sancti
Thomæ ac aliorum euidenter ostesum est, deum non
posse naturaliter ab aliquo intellectu creato immedi-
ate & in se aut secundum se, id est, sicuti est uideri. Deus
quoq; superessentialis & prorsus incompræhensibilis,
potius est super omne ens, & super omnem ordinem
rerum quam sit sub ente contentus, sicut in libro de
Causis probatur, ubi & dicitur, quod causa prima est
superior omni narratione, & nõ narratur nisi per cau
sas secundas.

¶ Præterea respondendo ad istud, utrum homo
ex puris naturalibus beatitudinem conseq possit, mul
ta inducit. primo contra rationes specialiter Thomæ
& Henrici, qui tamen in ista materia rationabiliter &
optime scribunt, nec aliquid idoneum contra eos ad
ducit. Itaq; inter cætera scribit: Tales multiplicant uer
ba & propositiones non necessarias, nec uadunt ad
articulũ, sicut Aristoteles aliquãdo facit: quoniã ubi
non est necesse, multiplicat uerba & propositiones:
ubi autem necesse est, tacet. Ideo ad propositum dico
quod om̃e creatũ est finitum, quantũcunq; sit ꝓximũ
deo, & deus est infinitus, & tamen habet proportio-
nem immediatam ad finem cum omnibus medijs.
Ad hoc dico, quod doctores præfati nõ negant om̃e
Dio. Car. in Scotũ, creatum aliquo modo assimilari suo creatori, cuius &
radius perhibetur, nec negant rationalem creaturam
ad summæ & superbeatissimæ trinitatis imaginem &
similitudinem esse productam, etiam in puris natura
libus suis consideratã. Nihilominus cum ueraciter di
ctum sit, finiti & infiniti nullam esse proportionem, di
cunt duplicem esse proportionem ut patuit sepe, nec
intellectũ creatum ex naturalibus suis posse pertinge-
re ad claram & immediatam diuinæ essentiæ uisionẽ
ex imbecillitate uirtutis intellectiuæ respectu obiecti
excellentiæ tam immensæ atq; ob incomparabilẽ ex-
cessum intelligibilitatis, actualitatis, formalitatis & per
fectionis superessentialis illius obiecti, sic quod inter
obiectum illud superdignissimum & mentem creatã
nulla existat proportio proprie dicta, naturalis uniuo
ca, simpliciter dicta, sed proportionalitas quædã & ali
qua habitudo & assimilatio imitatiua, & sic debilis il
la obiectio, in æquiuocis est laborans. Deinde adiun-
git: Ad rationem alterius doctoris, dicentis quod ob-
iectum non potest cognosci à cognoscente, quod nõ
est in eo secundum modum cognoscendi, qui cõuenit
intellectui creato, quod argumentum destruit semeti-
psum &c. Ad hoc dico, quod argumentum istud est
ualidum, si integre recitetur. & præcedentia ac conse-
Dio. Car. cõtra Sco quentia attendantur. Nempe hoc doctor ille intendit,
quod obiectum naturaliter nequit cognosci, nisi insit
potentiæ cognoscentis per modum illi naturaliter cõ
uenientem. Postmodum addit: Deus potest causare in
intellectu nostro speciem tantæ uirtutis, ut ualeat di-
uinam repræsentare essentiam. Ad hoc dico cum
sancto doctore, quod omnis forma speciesq; creata,
necessario est perfectionis finite inesse & agere. Idcir-
co à clara repræsentatione diuinæ essentiæ qua in se-
Proclus. ipsa immediate quantum ad quid est agnoscatur,
prorsus occumbit ac deficit. Vnde & Proclus Plato-
nicus in Elementatione sua theologica contestatur
quod uniuersa catena deorum incõparabilis est sum
mo deo, nec ipsum capere queunt, nec imaginari, nec
intelligere, sicut in se est: cum ipse sit uirtus uirtutum,
infinite superpositus uniuersis, nec aliquid entiũ, imo
super omnia entia, super omnia intelligibilia & intel-
ligentia incomparabiliter superexaltatus, quod & in li
bro de Causis ostenditur. Consequenter assumit: Intel
lectus creatus maxime ordinatur ad uisionẽ dei.
Ad hoc dico, quod naturaliter ordinatur ad uisio
nem suæ naturæ possibilem & conuenientem. Super-
naturaliter uero, ex inæstimabili charitate, pietate &
munificentia creatoris ad cognitionem dei superna-
turalem, quæ est per speciem increatam & facie ad fa
ciem. Addit quoq;, lumen gloriæ non esse ponẽdum,
& charitatem sufficere. Ad quod nullam rationem cõ
dignam proponit. Et dico quod nõ solum lumẽ glo-
riæ requiritur in patria, sicut lumen gratiæ in uia, sed
etiam donum sapientiæ consummatæ in intellectu,
quamuis non negetur quin omnipotens deus de ab-
soluta sua potentia sine lumine gloriæ possit mẽtem
beatificare. Amplius sciscitatur, an homo in uita hac Quæstio Scoti.
beatitudinem consequi possit. Ad quod respõsio sua
non uidetur à communi & solida autenticorum uiro
rum doctrina dissonare, saltem tam multum, ut in ꝑ
tactis. Clarum est autem, quod beatitudo proprie di
cta & secundum perfectam suam rationem accepta,
oẽm excludat miseriam pœnæ & culpæ, omnem mor
talitatem proprie dictam ac pœnam. Vnde & Christus
quamuis secundum mentem perfectissimus compre-
hensor fuerit in hac uita, tamen secundum uires inferi
ores & corpus fuit uiator.

¶ At uero septimo quodlibeto mouet Henricus
tres quæstiones, ad istam materiam pertinentes. Pri-
ma est, utrum diuina essentia queat cognosci ab intelle
ctu creato beato, absq; hoc quod res creatæ cognoscã
tur in ea. Secunda est, utrum purus homo in hac uita
sensibus utens, potest esse perfecte beatus, ac deũ per
fecte uidere. Tertia, utrum uidens diuinam essentiam,
uideat cuncta creata in ea. Ad primã respondet. Quã- Ad primã
uis quibusdam appareat probabiliter posse dici, q̃d
uidens diuinam essentiam, uidet in ea omnes rerum
essentias, quarum ipse est naturalis similitudo perfe-
cta & exemplar, per quod aliud non solum uidetur,
sed etiam in quo aliud uidetur, quemadmodum uiso
speculo, necessario uidentur quæ repræsentãtur in eo,
præsertim si una ac eadem speculi forma repræsentati
ua sit suijpsius & omnium facierum. Quamuis enim
esset uoluntarie repræsentans, potens se manifestare
& non manifestare, tamen cum sic uoluntarie se mani
festaret, non posset alia non manifestare, cum per eã
dem formam manifestarentur. Verũtamẽ sicut est
gradus in uidentibus essentiam quantum ad magis
& minus clare uidere, sic esset & gradus in uisione re-
rum in ea. Probabilius tamen uidetur dicendum, q̃d
diuina essentia est & obiectum quoddam cognosci-
bile, & ratio cognoscendi se & alia, sed aliter & aliter:
quia ut quoddam absolutum & secundum se conside
ratum, est ratio cognoscendi seipsum, est autem ratio
cognoscendi alia, inquantum exemplar & idea ꝑ quã
dam relationem ad alia. Verum ut septimo de Trini-
tate asserit Augustinus: Omnis res quæ relatiue dicit, Augustinus.
est aliquid præter relationem. In talibus uero quam
uis essentia rei esse non possit sine quodam respectu,
intellectus tamen creatus quantũ est ex parte cogno

scibilis, potest concipere absolutum absque consideratione & relatione ad alterum, potissime quando nulla necessitate cognitum cognoscitur, sed solum prout uult se manifestare. Nam & scientia quamuis secundum se respectum ac dependentiã habeat ad scibile, attñ potest apprehendi ut qualitas absoluta. Conformiter diuina essentia uideri potest, ab intellectu creato absque repræsentatione & cognitione creaturæ cuiuscunque in ea aut per eam, uisione inquam distincta: quia ad minus necesse est uidendo diuinam essentiam uidere indistincte creaturas in illa, quemadmodum uisa imagine Herculis, uidetur in ea Hercules indistincte, uidelicet non distinguendo Herculem à sua imagine nec econtra. Attamen secundum eleuationem aliquã superiorem, secundum quod communiter uidetur diuina essentia, à beatis nequit ipsa uideri nisi creaturas conspiciendo in ea.

Ad, 2 Res, ¶Ad secundum respondet: Omnis deum uidens, uidendo ipsum beatus est; sed in uidente requiritur aliquid, ut absolute possit uidere, & aliquid ut pfecte possit uidere, quorum primum potest esse sine secundo, non econtra. Potest em̃ quis deum uidere per essentiã aliqualiter, ac per hoc aliqualiter esse beatus, cum tamen perfecte eum non uideat nec perfecte beatus sit. Nã & ex pte uidẽti reqrit aliqd ut uideat deũ q̃, non existẽte, impossibile est ut per essentiã uideat ipm, ut scilicet uis uisiua intellectiua nõ sit distracta nec impedita. Nisi enim omnino & perfecte in se collecta extiterit, essentiam illam uidere non poterit, dicente Gregorio 23. Moralium libro: Sancti omnes quã diu in hac uita sunt, diuinæ naturæ secreta nondum sicut sunt cõtemplantur: quia nimirum tunc secreta diuinitatis cognoscimus, cum ab huius mundi tumultuosa concupiscentia in mentis nostræ cubicula segregamur. Aliud quoque requiritur, ut perfecte uideat, quod nisi affuerit, non uidebit perfecte, uidelicet ut uis uisiua sit in esse suæ naturæ perfecta, ad quod duo requiruntur. Ex parte animæ unum, quod suo corpori sit unita. Secundũ, quod corpus sit ita dispositum, quod nõ aggrauet nec retrahat animã, & propter hoc secundum, anima q̃ntumcunque sit à sensibus abstracta, in corpore tamen corruptibili manens, perfecte esse beata nõ ualet. Hĩc nemo corporeis sensibus utẽs, deum potest per essentiam intueri. Vnde in libro de uidendo deum loquit Augustinus: Necesse est ab hac uita abstrahi mentem, quando in illius uisionis ineffabilitatem assumitur & arcanum: Gregori⁹ quoque: Quisquis sapientiã quæ deus est, uidet: huic uitæ fundit⁹ moritur, ne eius amore iam teneatur.

Grego. — Augustin⁹ — Gregori⁹

¶Ad tertium dicit: Nulla creatura in essentia diuina uidetur, nisi cuius ipsa eẽntia est ratio idealis. Ipsa autem est aliquorum idea per se ac propriæ, quorundam uero antiquam, nisi per hoc quod illa quorum ipsa proprie est idea aliquo modo se habent ad eam, quæ habitudo est accidentalis: ¶Quemãdmodum natur specifica habet se accidẽtaliter ad secũdas intẽtiões, & ad indiuidua ac numeros, q̃re diuina essentia non est per se ꝓpria Idea, quæ cũ se non habet ad ideã essentię seu speciei. nisi inq̃tum ipsa natura specifica q̃dammodo habet se ad illa, ideo omnia illa accidentaliter habent se ad ideam. Cumque cognito aliquo non necessario cognoscantur omnia quæ se accidentaliter habent ad illud ab intellectu creato, præcipue cum illa sint infinita, ideo uisa diuina essentia, non necessario uidentur in ea cætera uniuersa, quæ in illa ꝓprie non habent ideam, sed per modum alium reuelãtur, prout disposuerit deus: imò etiam, sicut iam patuit ea quæ proprie habent ideam in diuina essentia, nõ necessario conspiciuntur in ipsa, sed quantum & taliter, & quãtum & qualiter placuerit deo. Hæc Henric⁹, cuius hæc ultima responsio procedit secundum opinionem ipsius de diuinæ mentis ideis, de qua opinione quid uideatur censendũ, expressum ẽ in Scripto primi.

QVAESTIO V.

PRæterea quæritur, An de ratione beatitudinis patriae sit infastidibilitas, impeccabilitas et sempiterna securitas confirmatioque in bono. ¶Videtur quod nõ, quia de ratione liberi arbitrij est nõ necessitari ad unum, sed in utrunque oppositorũ posse diuertere. ¶In oppositum est Augustinus in libro de Ciuitate dei in pluribus locis. Augustin⁹

¶Circa hæc scribit Guliel. Infastidibilitas est de perfectionibus diuinæ naturę, & inuariabilis bonitatis & gloriæ, atque dulcedinis eius, alioquin nec prima esset, nec pura, neque perfecta. Nõ enim mediocris perfectio in bonitatibus & suauitatibus est infastidibilitas ipsa. imo si beatitudo, dulcedo & gloria fastidibilis esset, fieret & molesta, ac possessorem suum cõtristãs. Denique appropinquatio ad creatorem, elongatio est ab om̃i defectione diuinæ perfectioni contraria. Quæcunque enim in ultimate propinquitatis ad ipsum sunt, etiã in ultimate elongationis totius recessus & auersionis ab ipso, præsertim cum non sit appropinquatio ad creatorem loco, sed assimilatione sanctitatis & bonitatis, ac participatione perfectionis ipsius. Intellectuales ergo substantiæ quę sunt in ultimate. i. finali & extrema plenitudine appropinquatiõis ad ipsum, sunt in summa participatione perfectionis diuinæ in omni incorruptiõe, ĩauertibilitate ac indeuiabilitate ab ipso, ideo sunt confirmati in ipso, & felici impotentia non se possunt ab ipso auertere. Insuper si uirtutes & scientiæ exercitationesque sanctæ defendunt animas in statu miseriæ ab inquinamentis atque contagijs uitiorum, seductionibusque errorum, ubi tot & tam fortes insultus, & quasi continue, & tam longe repellunt ea ab ipsis, q̃ntomagis uirtutes gloriæ & perfectiones felicitatis supnæ, quæ incomparabiliter maiores & fortiores sunt uirtutibus huius uitæ, prohibebunt uitia & errores à beatis illis conciuibus? Adhuc autem amor æternorũ ac cœlestium gaudiorum animas humanas facit fastidire corporales delitias, & resistere eis, imo & dissolutionem a corpore affectare, quantomagis inexcogitabilis illa felicitas suauitatis diuinæ, & inundantissim⁹ fons, atque exhuberantissimus torrens diuinarũ ac spiritualium mundissimarum deliciarum, extinguet & auferet in æternum ab ipsis beatis omnem inclinationẽ & amorem ad ea quæ huius miseriæ sunt ac præsentis exilij? Rursus, aliquantula degustatio futuræ illius uoluptatis in isto incolatu percepta, facit animas pias ac uirtuosas hoc seculum fastidire: quanto plus decore domus supernæ locus gloriæ tantæ, ac plena degustatio suauitatis diuinæ facit beatissimos illos conciues inuariabiliter inhærere datori ac fonti beatitudinis tam immensæ?

¶Ampli⁹,

Amplius, ardore illo in suo uigore & illo amore in suo ardore manente, impossibile est amorem contrarium aduenire, seu oppositum desiderium admisceri in beatis spiritibus. Si igitur aduenit, necesse est amorem illum tepescere aut frigere: Et hoc uno trium modorũ, uidelicet aut societate, aut fastidio, aut peruersitatis corruptiõe. Iam autẽ alibi patefecimus tibi, quod quamuis cumulatissima sacietas, & omnium desideratorum refertissima plenitudo sit ibi, nunquam tamen per illã minuitur aut tepescit amor & ardor ac complacentia in eisdem, quemadmodum corporales deliciæ sua satietate protinus in fastidium uertunt. Suauitas uero primæ ac summæ bonitatis, si taliter satiaret, non esset perfecta: imo uidemus quod multæ uirtutes & spirituales profectus quo plenius acquiruntur, eo plus appetuntur.

Hebre. 12 ¶Iterum deus ignis uocatur, cuius calor est amor, & ipse omnipotens est quasi fornax immensi feruoris, ideo mentem sibi consummate coniunctam frigere non patitur, imo sua amabilitate immensa, sua incomparabili gratiositate atq; dulcedine mentẽ in ipso feruentem totaliter trahit in se, & inauertibiliter eam tenet sibi coniunctam, cum & amor ipsius sit fortissimũ uinculũ: & tanto indissolubilius, quanto intentius.

¶At uero mentes illæ beatæ propria uoluntate a deo auerti non queunt: quoniam omne quod ab alio uoluntate propria separatur, non separatur ab illo nisi altero duorum modorum, seu alterutra duarum causarum, uidelicet quia aut aliquid sibi molestum sentit in ipso, quod impossibile est esse in prima ac superpurissima bonitate, aut quoniam aliud sua dulcedine ac uirtute fortius attrahit ipsum sibi: quod esse non potest, cum deus æternus omni creato, & cunctis simul creatis incomparabiliter præstantior, amabilior dulciorq; consistat. Et huius appositum sentire aut dicere, est hominis prorsus ignari, qui diuinę bonitatis proprietates, & animarum naturam nescit, nec ad modicum nouit.

¶Adeo quippe rapit & tenet in se pulchritudo, bonitas & dulcedo dei animas ac spiritus, quibus se intuendum, fruendumq; exhibet, ut aliud cogitare non libeat, aut forsan nõ possint: & quicquid aliud uiderint, amauerint, egerint, in ipso & propter ipsum hoc faciunt: quapropter non tanquam separatim & seorsum aspectu declinato ab inexcogitabili pulchritudine creatoris id intuentur, sed ipso intuitu pulchritudinis increatæ tanto clarius ac certius unumquodq; aliorum cognoscunt ac uident, quanto ipsorum intuitus magis defixus est in ipsum totius pulchritudinis fontale principium. Propterea dico quod quicquid cognoscunt, magis cognoscunt illud in creatore, hoc est, intuendo creatorem quam aciem intellectus dirigendo in illud. Hæc Gulielmus libro de Vniuerso, in locis diuersis. Cuius hoc ultimum uerbum de cognitione beatorum in deo, certitudinaliter uerum est de notitia pertinentium ad felicitatem eorum.

Scoti. Questio ¶Insuper Scotus hic sciscitatur, utrum ad essentiã beatitudinis spectet securitas. Ad quod respondendo inter alia dicit: Concedo quod nihil aliud a deo habet esse formaliter necessarium, sed simpliciter contingẽs, tamen aliquod creatum dicitur habere incorruptibile esse, pro quanto non habet contrarium, uel a nullo creato destrui potest, sed tantummodo potest annihilari deo non conseruante, sicq; concedi potest beatitudinem incorruptibilem esse. Verum sic incorruptibile non est ex se perpetuum, nisi possibiliter: quoniam sicut esse suum habet contingenter a deo cõseruante, sic & perpetuitatem. Ideo natura creata intellectualis eadem manens, semper est capax beatitudinis atq; miseriæ. Et quamuis beata sit, non tamen necessario fruitur summo bono. Ideo dico, quod causa perpetuitatis beatitudinis electorum non est forma beatitudinis, quasi p'ipsam beatitudo sit formaliter necessaria. Nec natura potentiarum istarum, uidelicet intellectus ac uoluntatis, quasi circa obiectum beatificum necessario perpetue operentur, nec habitus in potentia quasi necessariæ determinent potentias ad operandum perpetue, sed ex sola uoluntate diuina, quæ sicut perficit talem naturam intensiue, ita conseruat eam in tali perfectione perpetue. Hinc beatus est impeccabilis in sensu composito, non in sensu diuiso. Hæc Scotus.

¶In cuius dictis multa continentur communi doctrinæ doctorũ contraria, & quæ supra primum ac secundum euidenter sunt improbata, ubi ostensum est, quod summo bono clare uiso ac beatifice præsentato ac fruitiue possesso, impossibile est mentem creatã ad illud non affici. Nec potest seinde auertere, sed necessarie & inauertibiliter intenta est illi, sicut frequenter declaratum atq; ostensum est hoc, & ita senserunt uiri uere heroici & perfecti, mysticam Theologiam eminenter experti, Augustinus, Bernardus, Thomas, Hugo, Alexander, Bonauentura, & similes eis. Et sicut ex Gulielmo Parthisiensi uiro profundi sensus ac feruido, modo inductũ est: aliter sentire, est hominis prorsus ignari, qui diuinæ naturæ proprietates & animarum naturam, nec ad modicum nouit. Dio. Car. cõtra Sco

¶Denicq; quod Scotus ait, Beatos impeccabiles esse in sensu composito, non diuiso, non aliud est, q̃ quod formaliter peccare non queunt, uidelicet ut beati. At tamen materialiter possint peccare, & ita nõ essent absolute confirmati in bono, nec aliter uiderentur impeccabiles, quam sicut prædestinati non possunt damnari: quia in sensu composito prædestinatus non potest damnari, sed in sensu diuiso.

¶Præterea sicut de formali atq; intrinseca ratione hominis est, esse animal rationale mortale, ita de formali & intrinseca ratione ueræ beatitudinis est, quod sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, ergo & securitatem perpetuam comprehendit, & infelix posse peccandi, prorsus excludit, inauertibileq; confirmationem in bono complectitur. Hinc beatissimi nostri doctores, Hieronymus, Augustinus, ac similes eis hoc in erroribus Origenis præcipue detestantur, q; dixit beatos posse peccare & cadere, utpote non confirmatos in bono: & talem beatitudinem uocãt sæpissime falsam felicitatem. Boethius Hierony Augustin' Obiectio

¶Istud etiam tenet & declarat Henricus 7. quodlibeto, quæstiõe qua quærit, utrũ deus facere possit qd' intellectus clare uideat ipsum, ita quod uoluntas non diligat ipsum, & plenius alibi, eodem quodlibeto interrogat, utrum deus possit a creatura diligi absq; hoc q; aliud secum diligatur ab ea. Ad quod respondet, Deus potest præsentari intellectui creato tam uiatori quam beato, ita quod simul cum ipso non præsentetur aliud aliquid, sicut iam ante probatum est. Idcirco etiam bene potest sic diligi absq; hoc quod aliquid aliud secum diligatur. Et si obijciatur, quia non potest diligi deus, nisi diligatur & proximus, Respondendũ, quod deus non potest per charitatẽ actualiter diligi, nisi & proximus saltem habitualiter diligatur. Hæc Henricus.

QVAESTIO. VI.

Johan. 15 Johan. 16 ETiam iam quærendū, An gaudium sit de essentia beatitudinis. ¶ Et uidetur quod gaudium sit ipsa felicitas. Ait nanq; saluator apud Iohannem: Petite, ut gaudium uestrum plenum sit. Et rursus: Hæc, inquit, loquutus sum uobis, ut gaudium uestrum sit plenum. In quibus uerbis insinuari uidetur, quod gaudium sit bonum finale, ad quod cætera omnia sunt referenda. Imo nec uisio, neq; frutitio multum appeteretur, nisi gaudium esset eis annexū, ergo gaudium uidetur esse quid optimum.

Boethius Augustin. Richard. ¶ Amplius gaudium est quietatio ultima in bono, quod beatitudini potissime conuenit. Et si beatitudo est status omnium bonorum aggregatiōe perfectus, ergo potissime delectationem gaudiumve includit. Hinc & decimo Confessionum disseruit Augustinus: Ipsa est uita beata, gaudere de te, ad te, & propter te.

¶ Ad hoc respondet Richardus: Quamuis aliqui dicant quod gaudium sit quoddam accidentale beatitudinis complementū, ab ipsa inseparabile per quamcunq; potestatem creatam, non tamen concedunt qđ sit de essentia beatitudinis. Essentia nanq; beatitudinis consistit in coniunctione perfecta rationalis creaturæ in deo, de cuius coniunctionis essentia non est gaudiū cum non sit uisio neq; fruitio, nec summa securitas, sed aliquid causatum ex eis. Alijs uidetur, quod gaudium sit de essentia beatitudinis, cum sit de ratiōe perfectæ unionis uoluntatis cum summo bono. Volūtas nanq; unitur summo bono, non solum se mouendo immediate ad ipsum propter ipsum, qui motus dicitur amor fruens, sed etiā immediate patiendo ab ipso, quæ passio gaudium appellatur.

¶ Insuper amor nō potest prius ordine naturę quietare uoluntatem quam uoluntas gaudeat de re amata. Beatitudo autem comprehēdit in sua essentia quicquid est de ratione perfectæ quietis uoluntatis in summo bono. Amplius si gaudium esset accidens beatitudinis, posset deus de potentia absoluta hominem facere beatum, non gaudentem de deo. aut saltem beatitudo hominis intelligi posset simplici apprehensione sine gaudio, sed deus nullo modo posset aliquem facere beatum de ipso non gaudentem, nec beatitudo sine gaudio potest intelligi. Hæc Richardus.

¶ Et ista secunda positio uidetur mihi probabilis, magisq; consona Augustino, ac beatitudinis perfectioni. Hæc Richardus.

¶ Has quoq; duas opiniones recitat Scotus, apparetq; ei quod prima probabilior sit: quoniam delectatio est quædam perfectio operationis, in qua essentialiter beatitudo consistit: quia (ut ait Philosophus) delectatio ornat & perficit operationem, quemadmodū pulchritudo iuuentutem. Item quia Philosophus asserit decimo Ethicorū, quod multa appeteremus, quamuis nulla delectatio sequeretur, ita quod delectatio sequitur operationem perfectam. Hinc, inquit, dico qđ delectatio non est de essentia beatitudinis. Veruntamen propter obiecta sciendum, quod uolūtas potest considerari dupliciter. Primo, inquantum est elicitiua actus seu operatiua. Secundo, inquantum est receptiua spiritualium passionum, quæ esse possunt in uoluntate. Voluntas ergo primo modo considerata, perficitur operatione, quę essentialiter est ipsa beatitudo, sed secundo modo perficitur delectatione. (Scotus Philoso.)

¶ Verum horum ueritas clarius potest intelligi ex uerbis sancti doctoris, in hac distinctione quærentis: Vtrum aliqua delectatio sit quid optimum. Ad quod respōdet: Triplex fuit de delectatiōe opinio. Vna Epicureorum, dicentium omnem delectationem esse bonam, & quandam delectationem esse quid optimum. Alia Stoicorum & Platonicorum, ponentium oēm delectationem esse malam. Tertia Peripateticorum, qui dicebant quasdam delectationes esse bonas & aliquas malas, imo & aliquam delectationem esse quid optimū in genere humanorum bonorum, quod est felicitas, & ita delectatio consequens eam, quid optimum erit. Nec ista duo sunt consideranda quasi duo bona, sed sicut unum bonum completum. Nam sicut ex perfectibili & sua perfectione constituitur res una perfecta, ita ex delectatione & operatiōe consistit operatio una perfecta, quæ est felicitas, cum delectatio sit operatiōis perfectio. Verum quid horum sit propter aliud eligendum, an scilicet operatio propter delectationem, an econtra, Philosophus decimo Ethicorum, insolutum relinquit. Videtur tamen quod delectatio ordinetur ad operationē, sicut ad finem, sicut & oēs perfectiones secundæ non propter aliud sunt, nisi propter perfectibilia sua perficiēda. Vnde proprijssime loquendo, delectatio non est optimum, sed aliquid optimi, puta felicitatis. Felicitas nanq; secundum Philosophum decimo Ethicorū, delectationem includit. Hęc Thomas. Cuius responsio cōsonat præinductis, in quibus asseritur quod beatitudo potest considerari dupliciter. Primo, quantum ad suam essentiam: & ita est operatio simplex & optima. Secundo, quo ad suam existentiam, hoc est, quo ad id quod est essentialiter est, & etiam quo ad ea quæ ad suum esse concurrunt ac requiruntur, & comprehenduntur in ea. Sicq; describitur esse status omnium bonorum aggregatiōe perfectus.

¶ Præterea quod Thomas refert dixisse Platonicos, omnem delectationem esse malam, non est ita simpliciter accipiendum ut sonat. Nec Stoici tam simpliciter hoc dixerunt. Imo Plato attribuit gaudiū deo, secundum quod Augustinus libro de Ciuitate refert Platonem dixisse, quod summus opifex deus mundo peracto gauisus est. Et in primo Timæi atq; Phædone testatur, intellectuale spiritualeq; gaudium esse laudabile ac syncerum, & tale gaudium Tullius, Seneca, Macrobius, dixerunt abūdare in uiris heroicis. Delectationem ergo quam dixerunt uniuersaliter esse malam, intellexerunt esse passionē appetitus inferioris, eo modo quo & omnes passiones dixerunt esse malas, intelligendo per passiones irrefrenatos animi motus, aut sensitiui appetitus irrationabiles motiones, iuxta quē modum etiam quidam catholici patres loquuntur. (Aug.)

QVAESTIO. VII.

QVærendum nūc est de dotibus animæ, quia de dotibus corporum glorificatorum, tractatum est supra. Itaq; quæritur, Vtrum assignandae sint dotes animabus beatis, et quae et quot sint atq; in quibus, hoc est, an etiam in angelis et in Christo consistant. ¶ Videtur quod non sint huiusmodi dotes ponendæ. Non est ponenda pluralitas sine necessitate, sed beatitudo sufficiens est ad dotandum, contentandum, quietandumq; animam, cum beatitudo sit status oīm bonorū aggregatiōe perfectus. (Thomas)

¶ Circa hæc scribit Thomas, primo respondendo ad hoc, an dotes sint assignandæ beatis. Dum beati in gloriam trāsferuntur, aliqua eis dona ad eorum ornatum spectantia diuinitus dantur, qui ornatus à Magi-

stris

stris, dotes uocatæ sunt. Hinc dos, prout nūc sumitur, taliter diffinitur: Dos est ornatus perpetuus animæ & corporis uitæ sufficiens, in æterna beatitudine iugiter perseuerans. quę descriptio sumitur ad corporalis similitudinem dotis, qua sponsa ornatur ac uiro prouidetur, unde sufficienter ualeat sponsam liberosq; nutrire, & tamen dos ipsi sponsæ inamissibiliter conseruatur, ut ad eam saparato matrimonio reuertatur. Verum de ratione nominis, diuersi diuersimode opinantur. Nam aliqui dicunt quod dos non accipitur ex aliqua similitudine ad matrimonium corporale, sed secundū modum loquendi quo omnem ornatum seu perfectionem, dotem uocamus, sicut scientificus dicitur scientia esse dotatus. Sicq; dixit Ouidius:

Et quacunq; potes dote placere, place.

Sed istud non uidetur omnino conueniens, quia dum nomen quodcunq; impositum est ad aliquid significandum, non consueuit transferri ad alia, nisi secundū aliquam similitudinem. Cumq; secundum primam institutionem nomen dotis ad matrimonium carnale pertineat, oportet ut in qualibet alia acceptione attendatur aliqua similitudo ad primum significatum. Hinc secundum alios in hoc similitudo attenditur, q dos proprie dicitur donum quod in carnali matrimonio datur sponsæ ex parte sponsi, quando traducitur in domum sponsi ad ornatum pertinēs sponsæ, quod patet ex hoc, quod Sichem dixit ad Iacob ac filios ei⁹: Augete dotem, mūera postulate. In Exodo quoq; habetur: Si seduxerit quis uirginem, dormieritq; cum ea, dotabit eā & accipiet eā in uxorē. Vn̄ & ornatus qui à Christo exhibetur sanctis, qn̄ introducuntur in domum glorię, dos uocatur. Sed hoc est manifeste cōtra id quod aiunt Iuristę, ad quos pertinet de his tractare, dicentes quod dos proprie est quædam datio ex parte mulieris facta ijs qui sunt ex parte uiri, pro onere matrimonij quod sustinet uir, sustentando. Id uero quod sponsus dat spōsæ, uocatur donatio, propter nuptias. Sicq; sumitur dos 3. libro regum quo legitur, q Pharao accepit Gazer, & dedit eam in dotem filiæ suę uxori Salomonis. Nec contra hoc faciunt autoritates inductæ. Quamuis enim dotes à parente puellæ consueuerunt assignari, interdum tamen contingit quod sponsus aut pater spōsi assignat dotes uitæ patris puellæ, quod cōtingit dupliciter. Primo, ex nimio affectu ad sponsam, sicut fuit in Sichem. Vel in pœnam sponsi, ut puellæ à se corruptæ dotem de suo assignet. Ideo secundum alios dicendū quod dos in matrimonio corporali proprie appellatur, qđ datur ab his qui ex parte sunt mulieris, eis qui ex parte sunt uiri, ad sustinendum matrimonij onera. Verum sic remanet difficultas, quomodo significatio hæc aptetur huic proposito, cū ornatus qui sunt in beatitudine, dentur à sponso ipsi sponsæ. Ad quod dicendum, quod pater sponsi, utpote Christi, est sola persona patris. Pater uero sponsæ, est trinitas tota. Hinc huiusmodi dotes in spirituali matrimonio proprie loquendo magis proprie dantur à patre sponsæ quam à patre sponsi. Effectus namq; in creaturis ad totam pertinent trinitatem. Attamen ista collatio, quamuis à tribus fiat personis, nihilominus singulis personis secundum aliquem modum appropriatur. Personæ quidem patris, ut danti, quia in ipso est autoritas, ei quoq; paternitas respectu creaturæ appropriatur, ut sic idem sit pater sponsi & pater sponsæ. Filio autem, inquantum propter ipsum & per ipsum datur, Spirituisancto, inquantum in ipso & secundum ipsum datur. Amor enim, omnis donationis est ratio. Denique in spirituali matrimonio interior decor requiritur, iuxta illud Psalmi: Omnis gloria eius filiæ regis abintus. In matrimonio autem corporali decor exterior. Dotes etiam consueuerunt dari in desponsatione, sed dum sponsa in domum intro ducitur sponsi, ut præsentialiter habeat eum: & quia in hac uita peregrinamur à domino, ideo dona gratię in hac uita desuper data, non dicuntur dotes. Psalm 44

¶ Quęritur quoq;, an dos sit idem quod beatitudo. Videtur quod sic, quoniam beatitudo secundū quosdā est essentialiter uisio, secundum alios fruitio, & horum utrunq; dos nominatur. In oppositum est, quod beatitudo est una, dotes sunt tres. Dicendum quod de hoc est duplex opinio. Vna, quod sint idem in re, & sola differant ratione, quoniā dos respicit spirituale matrimonium, quod est inter Christum & animam. Sed contra hoc est, quod beatitudo consistit in operatiōe, dos autem non est operatio, sed qualitas aut dispositio quædam. Hinc secundum alios respondendum, q realiter differunt, ut beatitudo dicatur operatio perfecta qua anima beata deo cōiungitur. Dotes uero sunt habitus aut dispositiones, uel quæcunq; aliæ qualitates quæ ordinantur ad huiusmodi operationem perfectam. Visio autem dupliciter sumitur. Primo actualiter, pro actu uidendi, & ita est beatitudo, non dos. Secūdo habitualiter, pro habitu à quo operatio illa elicitur, hoc est, pro ipsa gloriæ claritate qua anima illustratur ad deum uidendum, & ita est dos atq; principium beatitudinis. Cōformiter dicendum de fruitione. 2 Corin. 5 Questio.

¶ Præterea quæritur, an Christo competat dotes habere. Et respondendum, quod de hoc quoq; est duplex opinio. Vna dicentium quod in Christo est unio triplex. Vna, quæ consentanea nuncupatur, quæ deo coniungitur per connexionem amoris. Secūda dignatiua, qua natura humana unitur diuinæ. Tertia, qua Christus unitur ecclesiæ, Dicuntq; quod secundum duas primas uniones conuenit Christo habere dotes sub ratione dotis: & quantum ad tertiam, conuenit ei excellentissime id quod est dos, quamuis non sub ratiōe dotis, quia in tali coniunctione Christus est ut sponsus, & ecclesia tanquam sponsa. Dos autē datur sponsæ quantum ad proprietatem atq; dominium, quamuis detur sponso ad usum, sed hoc nō uidetur esse conueniens, quia in unione qua Christus unitur patri per consensum amoris, & inquantum est deus, non dicitur esse matrimonium aliquod, cum non sit ibi subiectio aliqua quam oportet esse sponsæ ad sponsum. similiter nec in coniunctione humanæ naturæ ad diuinam, quæ est in unitate personæ, uel etiam per uoluntatis conformitatem, potest esse propria ratio dotis. Primo, qa exigitur ibi conformitas naturę inter sponsum & sponsam in matrimonio illo, in quo dotes pręstantur, quæ conformitas deest in coniunctione humanæ naturæ cum diuina. Secundo, quia exigitur ibi distinctio personarum, Natura autem humana assumpta, non est personaliter à uerbo distincta. Tertio, qa dos datur dum sponsa de nouo introducitur in domum sponsi. Sicq; pertinere uidetur ad sponsam, quæ de nō coniuncta fit coniuncta. Natura uero humana in Christo fuit unita uerbo à suæ creationis exordio. Hinc cū alijs est dicendū, quod aut omnino nō conuenit Christo ratio dotis, aut non tam proprie ut alijs. Questio.

Nihilomin⁹

Nihilominus ea quæ doti dicuntur, excellentissime competunt Christo. Vnde humana natura in Christo non dicitur esse proprie sponsa ratione coniunctionis cum uerbo, cum non sit ibi personarum distinctio, tamen interdum dicitur desponsata, quoniam habet aliquem actum sponsæ, quia inseparabiliter uerbo coniungitur, & est eo inferior, regiturq; per uerbum sicut sponsa per spōsum. Porro nomen ecclesiæ dupliciter sumitur. Primo pro corpore mystico, quod Christo tanquam capiti coniungitur, sicq; ecclesia rationem sponsæ sortitur, nec Christus hoc modo est membrū ecclesiæ, sed caput ipsius, influens omnibus membris eius. Secundo ecclesia sumitur, prout nominat simul corpus & caput. Sicq; Christus uocatur membrum ecclesiæ, inquantum habet distinctū officium ab omnibus alijs, puta influere cæteris uitam, iuxta illud Apostoli ad Corinthios: Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Glossa, de Christo. Quamuis nō multum proprie dicatur membrum, cum membrum importet partialitatem, & bonum spirituale in Christo non fuit particulatim, sed integre, propter quod ipse est totum bonum ecclesiæ, nec ipse cum alijs est aliqd maius quam ipse solus. Sic ergo loquendo, ecclesia nō solū nominat sponsam, sed sponsum & sponsam, prout per spiritualem coniunctionem ex eis est quid unū effectum. Hinc quamuis aliquo modo dicatur membrum ecclesiæ, tamen nullatenus potest dici membrū sponsæ: & sic ei non conuenit ratio dotis.

1. Cor. 12

Quæstio.

¶Quæritur item, An angelis competat ratio dotis. Ad quod dicēdum, quod ea quæ ad dotes animæ pertinent, certum est angelis conuenire sicut hominibus, sed non ita secundum rationem dotis, quoniam angelis non tam proprie conuenit ratio sponsæ sicut hominibus. Angeli nanq; nō sunt eiusdem naturæ cū Christo. Veruntamen cum in his quæ metaphorice dicuntur, non requiratur similitudo in omnibus, nō potest ex una dissimilitudine cōcludi quod unum de alia metaphorice non dicatur. Idcirco concedi potest, quod & angelis aliquo modo competat dotes habere, non tam proprie sicut hominibus.

Quæstio.

¶Insuper quæritur, an tantum sint tres animæ dotes. Et respondēdum quod ab omnibus communiter ponuntur tres animæ dotes, sed a diuersis diuersimode nominantur. Nam a quibusdam dicuntur uisio, delectatio, fruitio. Ab alijs uisio, fruitio, comprehensio. A nōnullis uisio, delectatio, fruitio. Oēs tamē assignationes reducuntur in idem, & eodem modo earū sufficiētia sumitur. Dictum est enim, quod dos est aliquid animæ inhærens, per quod ordinatur ad operationē, in qua beatitudo consistit, in qua operatione duo requiruntur, utpote substantia operationis, quæ est uisio: & perfectio eius, quæ est delectatio. Oportet enī beatitudinem esse operationem perfectam. Visio autem delectabilis existit dupliciter. Primo ex parte obiecti, inquātum id quod uidetur, est delectabile. Secundo ex parte uisionis, inquantum ipsum uidere est delectabile. Sicq; delectamur in cognitione malorum, nō quod ipsa mala nos delectent, sed eorū cognitio quæ utilis est. Cumq; operatio in qua beatitudo consistit, debeat perfectissima esse, oportet quod uisio illa sit utroq; modo delectabilis. Ad hoc quoq; quod uisio sit delectabilis ex parte uidentis uel uisionis, requiritur quod facta sit delectabilis seu connaturalis ipsi uidenti per habitum aliquem. Ad hoc etiam quod sit delectabilis ex parte uisibilis, duo requirūtur. Vnum est conuenientia quæ est per affectum. Et quantum ad hoc, ponitur a quibusdam dos ipsa delectatio uel dilectio, & a quibusdam fruitio, secundum quod fruitio pertinet ad effectum. Illud enim quod summe diligimus, conuenientissimum æstimamus. Requiritur quoq; ex parte uisibilis coniunctio, & sic ponitur a quibusdam comprehensio, quæ nil aliud est quam in præsentia deum habere, & in seipsum tenere. Secundum alios uero fruitio, prout fruitio est nō spei sicut in uia, sed rei sicut in patria. Sicq; tres dotes tribus uirtutibus theologicis correspondent, uidelicet uisio fidei, comprehensio seu fruitio secundum unam acceptionem spei, delectatio seu fruitio secundum acceptionem aliam charitati. Fruitio quippe perfecta, ut est in patria, includit in se delectationem & comprehensionē, ideo a quibusdā accipitur pro uno, a quibusdam pro alio. Porro nonnulli attribuunt has tres dotes tribus uiribus animæ, uisionem scilicet rationali, delectationem concupiscibili, fruitionem irascibili, inquantum talis fruitio peruictoriam est accepta. Sed hoc non est proprie dictum, quia concupiscibilis & irascibilis nō sunt in parte intellectiua, sed sensitiua. Verū his obijci potest, quia secundum Anselmum, ad beatitudinē animæ pertinent ista, sapientia, amicitia, concordia, potestas, honor, securitas, gaudium. ergo ratio dotis eis conuenire uidetur, sicq; essent plures ac aliæ dotes quā tres istæ. Boethius quoq; ponit quinq; ad felicitatē spectantia, quæ sunt: sufficientia quam promittunt diuitiæ, iucunditas quam promittit uoluptas, celebritas quam promittit fama, securitas quam promittit potestas, reuerentia quam promittit dignitas. Et dicendum quod quinq; ista à Boethio enumerata, sunt quædam beatitudinis conditiones, non dispositiones ad beatitudinis actū, eo quod beatitudo ratione suæ perfectionis sola & singulariter habet per se ipsam quicquid, ab hominibus in diuersis quæritur rebus, ut etiā primo & decimo Ethicorum ait Philosophus. Hinc Boethius ostendit ista quinq; in uera beatitudine esse, quoniam hæc sunt quæ ab hominibus temporali felicitate quæruntur, quæ uel pertinent ad immunitatē à malo, sicut securitas. uel ad cōsequutionem boni ac cōuenientis & perfecti, sicut sufficientia: uel ad manifestationem boni, sicut celebritas, inquantū bonum unius in notitia est multorum: & reuerentiæ, inquantum notitiæ illius boni signum aliquod exhibetur. Reuerentia nanq; consistit in exhibitione honoris, qui testimonium est uirtutis. Sicq; patet quod quandoq; ista non sunt dotes, sed quædam beatitudinis conditiones. similiter nec illa quæ Anselmus enumerat. Dotes nanq; sunt immediata principia operationis, in qua beatitudo consistit. Quæ uero Anselmus enumerat, sunt beatitudinem qualitercunq; concomitantia uel cōsequentia, nō solum in comparatione ad sponsum, ad quem sapientia inter illa pertinet, sed etiam in comparatiōe ad alios uel pares, ad quos pertinet amicitia, quantum ad unionem affectiuum: & concordia, quantū ad consensum in agendis. Vel ad inferiores, ad quos pertinet potestas secundum quod a superioribus inferiora disponuntur: & honor secundum quod ab inferioribus superioribus exhibetur. & etiam per comparationem ad seipsum, ad quod spectat securitas quantum ad mali remotionem, & gaudium ad boni adeptionē. Hæc Thomas in Scripto. In quibus Scripta Petri continentur, & omnino concordant.

Obiectio

Anselmi

Philosophus

¶Richardus

¶Richardus demũ circa hæc scribit: Dotes insunt omnibus beatis quãtum ad id quod sunt, hoc est, materialiter: quia in omnibus illis est clara uisio, perfecta fruitio, atq; perfectio securitatis perpetuitatis utriusq;. Loquendo autem de dotibus formaliter, non insunt omnibus, nisi ut dictum est. Et si obijciatur, quod dos datur sponso a patre sponsæ, sed omnia dona beatitudinis dantur beatis a patre sponsi, qui sponsus est Christus, ergo in nullo beato est aliqua dos. Dicendum, q; quamuis dos assignetur sponso a patre sponsæ, tamen proprietas manet sponsæ, licet usus debeatur sponso. Sic & dotes beatorum sunt ad gloriam sponsi, & ad perfectionem propriam beatorum. Potest etiam dici, quod dictũ illud intelligitur de dote, quæ datur ex parte sponsi, ut dictum est. Hæc Richardus. Qui insuper sciscitatur, utrum tentio sit dos specialis.

Richard⁹. Obiectio.

¶Respondet, Tentio non est proprie dos distincta ab alijs. Tenere enim secundum Papiam, est habere uel possidere. Intellectus autem uidendo deũ, sub ratione summi ueri habet eum. Voluntas quoq; fruendo eo, habet ipsum sub ratione summi boni. Hinc tentio summi ueri idem est quod clara uisio eius: & tẽtio summi boni, est idem quod perfecta eius fruitio. Nec hoc dicens uolo dicere, quod uisio & fruitio proprie loquendo sunt dotes, sed dotium actus. Dotes nanq; sunt qualitates. Vnde dos uisionis seu uisio, ut est dos est quidam habitus luminosus in intellectu, quo ipse intellectus eleuatur ad clare uidendum deum, sed & dos fruitionis est perfectus charitatis habitus, quo anima fruitur deo. Porro dos tertia ab alijs distincta, est habitus perfectus quo uoluntas est perfecte secura de perpetuatione tentionis præfatæ. Nam sine ista assecuratione non potest intelligi mens esse deo perfecte coniuncta. Vnde non est dicendum, illam assecurationem nõ esse nisi timoris exclusionem, imo est quidã actus in uoluntate respectu dei, sub ratione qua est ens summe arduum, quo excluditur omnis huiusmodi timor. Itaq; secundum rationem intelligendi, prior est dos uisionis. Secundo dos fruitionis. Tertio dos perfectæ securitatis.

¶Atuero memoriæ & intelligentiæ seu intellectui non correspondet nisi habitus unus, seu una dos habitualis, quia in uita beata memoria non respicit deũ, nisi mediante intelligentia: quoniam actus memoriæ ibi est claram uisionem tenere. Sicq; obiectum eius immediatum, est uisio clara. Dos quoq; respondens spei, non est tentio, ut tactum est, sed securitas perpetuationis uisionis & fruitionis. Hæc idem.

¶Quocirca sciendum, quod uerba Richardi in aliquibus uidentur discordare ab alijs. Nam multi fatentur quod tentio sit dos. & sicut iam patuit, secundum quosdam fruitio est dos, similiter uisio. Verũ hæc concordantur, distinguendo de diuersa acceptione nominum horum, ut tactum est. Videtur quoq; Richardus sentire in his, quod fruitio ut est dos, sit realiter charitas ipsa habitualis perfecta. Conformiter iuxta hoc dici posset, quod habitus luminosus in intellectu ad clare uidendum deum, cuius habitus actus est uisio beata inde immediate illicita, sit realiter habitus sapientiæ, id est, sapientia habitualis, præsertim quæ donum est, & hoc secundum gradum suum supremum. Verum tunc oritur quæstio, quomodo dotes dicuntur dari in introductione animarum sanctarum in patriam beatorum, ad præsentiam dei, quoniam charitas uiæ non excidit secundum Apostolum, sed manet in patria. Similiter sapientiæ donum, imo & alia dona, ut patuit super secundum. Ad quod iuxta istum doctorem uideretur dicendum, quod dotes istæ duæ tunc cõferuntur, non quantum ad essentiam earundem, sed quantũ ad earũ complementũ, quia tũc plurimũ perficiuntur.

¶Amplius quærit Richardus, utrum in uoluntate beata sint realiter idem fruitio & gaudium. Respondet quod nõ. Illa enim fruitio est, summo bono clare uiso inhærere amore perfecto propter seipsum. Sic autem per amorem non est gaudere, sed gaudium inde causatur. Et secundũ eos qui dicunt quod fruitio comprehendit dilectionem & gaudium, oportet fateri q; fruitio & gaudium differunt sicut totum & pars. Nec est concedendum quod gaudium non sit nisi dilectio boni præsentis. Idcirco uerbum Augustini 14. de Ciuitate, dicentis amorem boni habiti esse letitiam, non est prædicatio per essentiam, sed per causam. Hinc gaudium proprie est spiritualis ac specialis passio in appetitu intellectiuo. Hæc idem.

Aug.

¶Quod etiam dictum est ex Thoma, tres dotes nõ posse attribui rationali, concupiscibili & irascibili, eo quod concupiscibilis & irascibilis non sint nisi ex parte sensitiua, non absolute cõcludit: quia ut dictum est super secundum, cõcupiscibilis & irascibilis à ualde magnis doctoribus ponũtur etiam in parte intellectiua, quamuis non sint ibi proprie & distincte sicut in parte sensitiua. Imo ut in libro de Ciuitate dei Augustinus refert approbat, etiam Plato posuit uim concupiscibilem & irascibilem in parte intellectiua, quem modum loquendi sequitur Ambro. in Proœmio super Lucam.

Thomas.

Augustin. Bonauen.

¶Præterea Bonauentura scribit hic: Actus gloriosi non sunt tantum in deum ut in obiectum, sed etiam in bona creata per comparationem ad deum. Gaudebit enim homo beatus de proximo & diliget eum, sed quia substantiale præmium in deo consistit, ideo principales actus gloriæ sunt, per quos anima in deũ conuertitur. atq; scd'm hos actus dotes assignant: qa secundũ hos actus aĩa dotes immediate unit, sicut spõso spõsa: & in his ditatur, repletur, nec solũ uigoratur. Ideo dicũtur dotes quasi diuitiæ aĩæ despõsatæ. Hos uero actus alij dicũt esse tres, qm̃ tria requiruntur ad hoc qd anima gaudeat perfecte de deo, puta perfecta uisio, perfecta dilectio, & perfecta fruitio. Fruitionem quoq; dicunt non esse secundum potentiam aliam, quã secundum rationalem & concupiscibilem. Nam irascibilis non habet ibi actum in deum, habet tamen ibi aliquẽ actum, uidelicet gloriari per uirtutes quæ manent in patria, quoniam donum timoris & fortitudo manent ibidem. Verum ista positio dupliciter uidetur incompetens. Primo, quia sic tertia dos non differt a prima & secunda, nisi secundum rationem, quod ineptum est dicere. Secũdo, quia absurdum est quod irascibilis nõ habeat in gloria actum tendentem in deum. Hinc dicendum quod omnes uires quæ per gratiam habent actum tendentem in deum, habebunt etiam per gloriam actus perfectos in eum. Vnde rationalis (cuius est credere per fidem) tunc uidebit aperte, concupiscibilis (cuius est amare per charitatem imperfectam in uia) diliget tunc perfecte, irascibilis (cuius est inniti seu coronari per spem) tunc tenebit continue & secure. Et secundum istos tres actus distinguuntur tres dotes, quæ sunt, uisio, dilectio, comprehensio seu tentio. Nam fruitio proprie sumpta, hæc tria complectitur. Hæc Bonauentura, qui in his sentire uidetur quod dotes sint actus.

Act⁹ principales gloriæ qui.

¶Præterea

Antisiod. ¶Præterea Antisiodorensis in Summa sua libro 4. Dos, inquit, est donum quod sponsus dat sponsæ, ut indeuiuat. Quoniam ergo ex tribus, puta cognitione, dilectione, fruitione, uiuit anima immediate, quia per ea mouetur immediate in deum, ideo tria hæc tantū sunt animæ dotes. In irascibili autem (ut uidetur) non erit dos, quia non erit aliqua uirtus per quam immediate moueatur in deum. Tres ergo sunt dotes, duæ secundū naturā, uc3 uisio & dilectio, & tertia quæ erit earum perfectio, puta fruitio seu delectatio, quæ proprie erit in uisione, quæ tota est merces secundum Augustin. Augustinum. quod uerum non esset, nisi fruitio esset in uisione, imo fruitio proprie loquendo, non est nisi in fide. Si enim proprie esset fruitio in dilectione, æque esset in dilectione merces. & sic Chrūs æque potuisset Johan. 17 dixisse: Hæc est uita æterna, ut diligant te deum, sicut dixit: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerū deū. Veruntamen tam uisionis quam dilectionis est delectatio illa, sed diuersimode: quia est uisionis, ut in qua est: & dilectionis, ut à qua est, & à qua tenetur & augmentatur. Ad hoc nanq; tendit dilectio, ut per uisionem delectetur in amato, iuxta illud: Vbi amor, ibi oculus. Comprehensio quoq; realiter idē est quod fruitio, idcirco comprehensio improprie dicitur succedere spei. Charitas autem coniungit nos deo, sed nō est ipsa coniunctio, quoniam coniunctio cōuenientis cū conueniente, in cognitione consistit. Solus etenim intellectus imago est dei. Vnde proprie loquendo, in sola coniunctione imaginis ad id cuius est imago consistit. Attamen uerum est, quod charitas mouet ad illā, & facit ac tenet eam in esse. Propter quod totum attribuitur ei, uidelicet frui & delectari. Hæc Antisiodor. In cuius dictis multa continentur, quæ secundū eius opiniones procedunt, in quibus frequenter est singularis: tamen in hoc quod beatitudinem asserit in actu consistere intellectus, consonat approbatis. Sed non oportet ideo opinari quod unio & fruitio magis spectent ad intellectum quam ad uolūtatem. Verum de his eius opinionibus dictum est super secundū & tertium. Iam quoq; ostensum est, quod uis irascibilis habebit aliquem actum in patria. Amplius, de beatitudine electorum adhuc multa restant dicenda, sed cogor ordinem dicendorum paulisper mutare, & me de aliquibus quæstionibus expedire. quo facto, intēdo supplere quę de beatitudine sanctorū hoc loco transilio.

QVAESTIO. VIII.

Restat ergo nūc de aureolis prosequi, quid sint, quibus meritis debeantur de numero quoq; ac ordine earundem. ¶Videtur quod aureolæ non sint ponendę, quoniam non est pluralitas sine necessitate seu utilitate ponenda. beatitudo aūt principalis seu præmium essentiale, est bonum perfectum plene contentatiuum & quietatiuum desiderij mentis creatæ, ergo nihil addendum est ei. Rursus, quod modi- Philoso. cum est, pro nihilo reputandum est secundum Philosophum. Sed aureola ad accidentale pertinet prēmiū, quod comparatur ad præmiū essentiale, quod est beatifica uisio dei, sicut stillicidiū unum ad totum Oceanum, & ita modicissimum est, ac modicissime reputandum, nec ponendum in numerum.

Exo. 25 ¶In oppositum est quod super illud Exodi, facies alterā coronam aureolam, asserit Glossa: Ad coronā pertinet canticum nouum, quod solæ uirgines concinūt coram agno, ergo aureola est quædā corona, nō omnibus, sed aliquibus specialiter repromissa.

¶Circa hæc diffusius cæteris scribit Thomas: Præmium, inquiens, essentiale beatorum metaphorice aurea nuncupatur, tum ex parte meriti, quod cum quadam pugna peragitur, iuxta illud Iob: Militia est uita hominis super terram, tum ex parte præmij, per quod beati fiunt deitatis suo modo participes ac regiæ dignitatis, atq; hæredes regni cœlestis, iuxta illud Apoc. Fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes. Corona autem regiæ dignitatis est signum. Eademq; ratione præmium quod essentiali adiungitur, corona uocatur. Corona rursus ratione figuræ suæ circularis, perfectionem designat: sed quia quod superadditur, minus est eo cui additur, recte hoc meritum additum, aureola nominatur. Thomas Iob 7 Apoc. 1

¶Denique essentiali præmio aliquid dupliciter additur. Primo, ex conditione eius qui præmiatur, quēadmodum beatitudini animæ superadditur gloria corporis. Vnde & ipsa corporis gloria, interdum uocatur aureola, propter quod super illud uerbum Exodi iam prætactum loquitur quædam Glossa: Aureola superponitur, cum in scripturis asseritur quod sublimior gloria in receptione corporum sanctis addetur. Sic autē de aureola modo non agitur. Secundo, ratione meritorij operis, quod rationem meriti habet ex duobus, ex quibus etiam rationem accipit bonitatis, uidelicet ex radice charitatis, qua refertur in ultimum finē. sicq; debetur ei præmiū essentiale. Secūdo, ex genere actus quod laudabilitatem quandam sortitur ex circunstantijs debitis, & habitu eliciente, ac proximo fine: & ita debetur ei quoddam præmium accidentale, quod uocatur aureola. Sicq; de aureola modo fit sermo, & est quoddam gaudium aureæ additum, de operibus proprijs habentibus rationē uictoriæ excellentis, nec consistit immediate in coniunctione & fruitione increati obiecti. Ad obiecta ergo dicendum, quod beatitudo includit omnia bona necessaria ad perfectam hominis uitam, quæ consistit in perfectissima hominis actiōe, aliqua tamen adduntur non quasi necessaria ad operationem illam perfectam, ita ut illa sine illis esse non ualeat: sed quia his additis, beatitudo est clarior, ita q; pertinent ad bene esse & condecentiam eius, quemadmodum felicitas politica ornatur nobilitate & pulchritudine corporis, sine quibus tamen esse potest, ut primo dicitur Ethicorum. Quamuis etiam aureola, accidentaleq; pręmium sit modicū respectu præmij essentialis, nihilominus in se consideratū, & per se acceptū, est grande bonum, omnibus huius seculi bonis ineffabiliter maius. Exod. 25

¶Quæritur quoq;, an uirginitati debeatur aureola. Videtur quod non, quia si sic, hoc esset propter difficultatem continendi. Sed hoc non, quoniam uiduis laboriosius est penitus continere quam uirginibus, cum dicat Hieronymus: Quanto maior est difficultas expertis illecebras carnis, ab ipsis illecebris abstinere, tanto maius est præmium. Et loquitur in commendatione uiduarum. Philosophus quoq; in libro de animalibus: Iuuenes, inquit, corruptæ plus appetunt coitum propter rememorationem delectationis, ergo aureola uiduis potius deberetur.

¶Insuper quædam personæ ex naturali dispositione aut gratiæ præcipua ope faciliter continent, & beatissima uirgo sine omni difficultate continuit, ergo eis deberetur aureola. Dicendū quod ubi est specialis excellens uictoria, debetur specialis corona. Cumq; per uirginitatem homo specialem acquirat uictoriā contra propriam

propriam carnem & assiduam eius impugnationem, à cũctis conceditur quod aureola uirginitati debetur: sed cui uirginitati, non similiter omnes dicunt. Nã quidam affirmant actui deberi aureolam, sic quod persona uirginitatem actu conseruans, aureolam habebit, si sit de numero saluandorum. Sed hoc nõ uidetur. Sic enim uirgines multæ nubere proponentes, & ante executionem propositi morientes, haberent aureolã. Hinc alij dixerũt quod aureola ista debeatur nõ actui, sed statui, utpote promittentibus uirginitatem seruare perpetuo. quod etiam non apparet, quoniã aliquis ex pari aut certe maiori deuotione potest uirginitatẽ seruare sine uoto, sicut alter ex uoto. Aliter dici potest quod meritum omẽ debetur actui uirtutis à charitate imperato. Virginitas uero ad uirtutis pertinet genus, secundum quod perpetua incorruptio mentis & corporis cadit sub electiõe. Hinc illis tantum uirginibus debetur aureola, quæ proposuerunt uirginitatem seruare perpetuo, siue propositũ hoc uoto firmauerint aut iuramento, siue non. quod dico, proprie sumendo aureolam ut præmium quoddam merito redditum, quamuis hoc propositum aliquãdo fuerit interruptũ, integritate tamen carnis manente, dummodo in fine uitę inueniatur. Integritas enim mentis potest recuperari, non integritas corporis. Si autem aureola large sumatur, p quocũq; gaudio patriæ ultra præmiũ essentiale, sic & incorruptis carne corrñdebit aureola, q̃uis non habuerũt propositum seruandi uirginitatem perpetue. Cõstat enim quod de carnis incorruptione gaudebunt, sicut & innocentes de hoc qđ immunes à peccato fuerũt, quamuis nondum potuerũt peccare, ut patet de pueris baptizatis. Sed ista aureolæ acceptio impropria est & ualde communis.

¶ Ad obiecta ergo dicendũ, quod quantũ ad aliqđ uirgines grauiorem sustinent pugnam in continendo: & quantum ad aliquid, uiduæ cæteris paribus. Virginibus nanq; concupiscentiam auget desiderium experiendi quasi ex quadam curiositate procedens, qua fit ut homo libentius uideat quæ nunquã uidit. Aestimatio quoq; maioris delectationis quam sit in ueritate, atq; consideratio incommodorum ac onerum talẽ delectationem sequentium. Et quantũ ad hæc, uiduæ minorem sustinẽt pugnam. Maiorem uero, ex memoria delectationis præhabitæ: ut in diuersis unum diuersimode præiudicat alteri secundũ diuersas hominũ delectationes, quoniam quidam magis mouentur isto, aliqui illo. Quicquid uero sit de quantitate pugnæ, certum est quod maior sit uictoria uirginum quam uiduarum. Perfectissimum quippe uictoriæ genus est atq; pulcherrimum, hosti nunquam cessisse. Corona autẽ non debetur pugnæ, sed uictoriæ de pugna. Porro de sacratissima uirgine est duplex opinio. Vna, quod pro uirginitatis præmio nõ habet aureolam proprie sumptã, sed aliquid maius aureola, propter perfectissimũ seruandæ uirginitatis propositum. Alia, quod etiã aureolam propriesumptã habet excellentissimã. Quamuis enim pugnam non sensit ex nimia excellentia suæ perfectionis & subiectionis carnis sub spiritu, habuit tamen pugnam aliquã carnis. Sed istud non uidetur, cum incomparabilis uirgo credatur fuisse à fomitis inclinatione omnino immunis propter eius sanctificationem eximiam, nec tentatio quæ est à carne, esse ualeat sine peccato, ut ait Glossa super illud Apostoli: Datus est mihi stimulus carnis meæ &c. Hinc dicẽdum ꝙ aureolam habet uirginitatis, ut in hoc membris ecclesiæ alijsq; conformetur in quibus uirginitas reperitur. Et quamuis non habuit pugnam a carne, habuit tamen ab hoste qui Christum præsumpsit tentare. Porro in statu innocentiæ uirginitas non fuisset uirtus, neq; aureolam meruisset, quemadmodum nec in ueteri testamento, dum cultus dei carnali propagatione diffundebatur, nisi ex speciali dei uenisset instinctu, ut de Ieremia creditur & Helia, quorum non leguntur coniugia. Si autem uirgo uiolenter oppressa uirginitatem amittat, non perdit aureolam dummodo seruet propositum continentiæ uirginalis perpetuæ, nec actui illi consentiat: & hoc siue pro fide, siue pro alia quacunque causa sustineat. Imo si pro fide erit meritorium ei, & ad genus pertinebit martyrij. Vnde beata dixit Lucia: Si me inuitam feceris uiolari, castitas mihi duplicabitur ad coronam, non quod habeat duas uirginitatis aureolas, sed quod duplex p̄mium reportabit, unum pro uirginitate totis uiribus custodita, aliud pro iniuria irrogata. Dato demum ꝙ talis uiolenter oppressa concipiat, nec ex hoc uirginitatis meritum perdit. At uero si frigidi & eunuchi propositum habeãt seruandi uirginitatem perpetue, etiã si facultatem haberent coeundi, uirgines sunt dicendi aureolamq; merentur, quia de necessitate faciunt sibi uirtutem.

¶ Insuper, quæritur, an martyribus debetur aureola. Videtur quod non, quoniam omne meritum consistit in operatione, martyrium uero in pati. Item cõpassionis affectus & dolor interior frequenter excedunt exteriorem dolorem, non tamen debetur eis aureola, ergo nec exteriori dolori martyrij. Respondendum quod sicut inest quædam pugna spiritui contra interiores cõcupiscentias, sic etiam inest homini pugna contra passiones foris illatas. Hinc sicut perfectissimæ uictoriæ qua de carnis concupiscentijs triumphatur, puta uirginitati, debetur specialis aureola: ita & perfectissimæ uictoriæ quæ habetur de impugnatione, exterior aureola datur. Perfectissima autem aureola de exterioribus passionibus, cõsideratꝰ ex duobꝰ. Primo ex magnitudine passiõis. Inter oẽs uero passiões extra illatas, maxĩa est mors, queãdmodũ in passionibꝰ interioribus cõcupiscentiæ uenereorũ existũt p̄cipue. Ideo dum quis obtinet uictoriam de morte & ordinatis ad mortem, ea inordinate non metuendo, ac æquanimiter tolerando, perfectissime uincit. Secũdo, ex causa pugnæ, quando uidelicet pro honestissima causa pugnatur, ut pro Christo pro fide, pro iustitia &c. Et hæc duo in martirio attẽdũtur, scilicet mors suscepta pro Christo, quoniam martyrem non facit sola pœna, sed pœna simul & causa. Debet quoq; martyrio præmium, non secundum quod ab exteriori infligitur, sed secundum quod uoluntarie sustinetur, qa non promeremur nisi per ea quæ in nobis sunt. Nec soli uoluntati patiendi debetur præmium tantum, sed uoluntati & passioni. Sunt etenim aliqui actus, qui dum actualiter exercentur, maiorem habent delectationem aut difficultatem, & in talibus superaddit ad rationem meriti siue demeriti exterior actus. Vnde & cæteris paribus grauius peccat actu luxurians, quam in actu consentiens: quia in actu uoluntas augetur, sic & uoluntas martyrij non pertingit ad meritum quod debetur martyrio ratione difficultatis, quamuis possit peruenire ad altius præmium, cõsiderata radice merendi: quoniam unus potest uelle pati martyrium ex charitate maiori quam alter hoc sustineret, & ita plus

aut tantum meretur de pręmio essentiali ut alter. Denique sicut delectationes tactus sunt maximæ, ita & dolores secundum tactum, ut in uulneribus & mortis inflictione, ideo illis debetur aureola magis quam interioribus doloribus. Si autem quis pro fide lætaliter uulneretur, & superuiuat ad tempus, nihilominus meretur aureolam. Si uero uulnus non sit lætale & tamen inde mortem incurrat, uidetur idem dicendũ, quamuis aliqui dicant contrarium, quia ex negligentia atque incuria sua incidit mortem. Verũtamen quoniam uulneratio illa est sibi prima mortis occasio, nõ uidetur priuari aureola, nisi incuria & negligentia illa esset tam magna, quod esset mortale peccatum.

De innocentibus martyribus. Amplius de innocentibus quidam dixerunt, quod in eis acceleratus fuit usus rationis, quemadmodum in glorioso & sancto Iohanne baptista in utero matris, & ita perfecte martyres extitissent. Alij dicunt quod fuerunt martyres tantum actu, quod uidetur sentire beatus Bernardus, assignãs tria martyrij genera. Vnũ sola uoluntate, aliud solo actu, tertium ex utroque.

Bernard⁹. Quæstio. Concionatoribus uerbi diuini debet aureola. ¶Præterea quæritur, an doctoribus & prædicatoribus uerbi dei, debeatur aureola. Et respondendũ quod sicut per martyrium & uirginitatem perfectissimam uictoriam obtinet homo de mundo & carne, ita perfectissima uictoria obtinetur contra diabolum, dum quis illum reijcit resistẽdo & expellit præualendo, non solum ex se, sed item a proximis, quod per prædicationẽ agitur & doctrinam. ideo prædicationi & doctrinæ ex charitate exhibitæ, debetur aureola sicut uirginitati atque martyrio. Nec solum, ut aliqui dicunt, prælatis quibus ex officio prædicare competit & docere, sed quibuscunque licite exercentibus actum hunc, nec conuenit prælatis, nisi hunc actum exerceant ut oportet. Non enim coronatur, nisi qui legitime certat.

2. Timot. 2 ¶Quæritur item, an Christo & angelis aureola debeatur. Dicendum quod de Christo est duplex opinio. Vna quod imo, quia pugnauit & præualuit mundo atque diabolo. sed diligenter pensando, dicendum quod quãuis Christo competat proprie aureola seu corona nõ tñ aureola: quia aureola ex hoc quod diminutiue uocatur, importat aliquid quod participatione quadam, non plenitudine possidetur. Hinc illis competit, in quibus est participatio perfectionis uictoriæ secundum imitationem eius in quo consistit plena ratio perfectæ uictoriæ.

Christo non cõuenit aureola. Cumque in Christo fuerit huiusmodi uictoriæ plena principalisque ratio, per cuius uictoriam & imitationem, alij efficiuntur uictores, non conuenit ei aureola, sed aliquid unde omnes aureolæ originantur.

Apocalyp. Vnde in Apocalypsi protestatur: Qui uicerit, faciam eum sedere mecum in throno meo, sicut & ego uici, & sedi cum patre meo in throno eius. Quamuis ergo fuit uerissime uirgo, martyr & doctor, attamen præmium accidentale his correspondens non habuit in ipso quantitatem notabilem in comparatione ad magnitudinem præmij essentialis, idcirco non habet in ipso rationem aureolæ sub ratione aureolæ.

Angelis non debet aureola. ¶At uero angelis non debetur aureola, quia aureola proprie correspondet cuidam perfectioni excellẽti in merito. Ea autem quæ in hominibus ad excellentiam meriti pertinent, sunt angelis connaturalia, aut etiam spectant ad statum eorum communemque, uel ad præmium ipsum. Hinc ratione horum qua hominib⁹ debetur aureola, angeli non habent aureolas.

Quæstio. ¶Præterea si quæratur, utrum & corpori debetur aureola: respondendum quod aureola proprie est in mente, cum sit gaudium de operibus quibus debetur aureola, sed sicut ex gaudio præmij essentialis redundat decor in corpore, qui est gloria corporis, ita ex gaudio aureolæ quidam in corpore resultat decor, sic que aureola essentialiter est in mente, per redundantiam, uero in carne. Veruntamen decor cicatricum qui erit in corporibus martyrum, non potest aureola appellari: quoniam multi martyres habebũt aureolam, in quibus huiusmodi cicatrices non erunt, ut qui submersione, fame, incarceratione sunt interẽpti. Menti⁹ nõ corpori debetur aureola essentialiter.

Quæstio. ¶Nunc quæritur an sint tres tantum aureolæ, & quæ earum sit potior. Ad quorum primũ dicendum, quod aureola est quoddam præmium priuilegiatum, priuilegiatæ correspondens uictoriæ. ideo secundum priuilegiatas uictorias in trib⁹ pugnis tres sumuntur aureolæ: & hoc patet ex introductis. Quidam uero distinguunt eas secundum tres animæ uires, ut dicantur tres aureolæ tribus præcipuis actibus trium uiriũ animæ correspondere. Potissimus quippe actus potẽtiæ rationalis est, ueritatem fidei ac salutis alijs communicare. Cui actui confertur doctorum aureola. Potissimus autem actus irascibilis est, mortem pro deo tolerare ac uincere, cui debetur aureola martyrum. Potissimus demum concupiscibilis potentiæ actus est, a delectationibus maximis totaliter abstinere, cui actui debetur aureola uirginum. Aureolarũ cõparatio ad tres animæ uires.

¶Alij distinguunt aureolas secundum ea quibus Christo potissime conformamur. Ipse enim mediator fuit inter patrem & mundum. Fuit igitur doctor secundum quod ueritatem quam a patre accepit hominibus prædicauit. Fuit & martyr, persequutiones & mortem a mundo propter iustitiam sustinendo. Fuit & uirgo excellentissime, sicque in his sibi præcipue conformantur uirgines, martyres & doctores.

Quæstio. ¶Ad secundum quesitum dicendum, quod præminentia aureolarum adinuicem, dupliciter sumitur Primo ex parte pugnæ, ut aureola illa sit dignior, quę grauiori pugnæ debetur, ut est aureola martyrum, deinde aureola uirginum, quoniam pugna carnis est periculosior, inquantum est diuturnior, & ab hoste magis domestico ac uicino. Secundo, ex parte eorum de quibus est pugna. Sicque aureola doctorum est potior, quia huiusmodi pugna uersatur circa intelligibilia bona, aliæ autem pugnæ circa sensibiles passiones. Verũ eminentia ex parte pugnæ essentialior existit aureolę, quia aureola ex propria ratione respicit pugnam atque uictoriam. Difficultas etiam pugnæ quæ attenditur ex parte ipsius pugnæ, est potior quam illa quæ ex parte nostri attenditur, inquantum est nobis uicinior. Itaque simpliciter loquendo, aureola martyrum maior est, & in commemoratione sanctorum, martyres doctorib⁹ atque uirginibus præordinantur. Attamen quantum ad aliquid, nil prohibet alias aureolas esse eminentiores. Aureola martyrum potior alijs. Hoc quoque est euidens quod unus sanctorum excellẽtius alio habet aureolas istas, aut minus secundũ quod magis aut minus meruit eas. Meritum autem aureolę potest intendi dupliciter, Primo, ex parte radicis. Secũdo, ex parte operis, Et intentioni quæ est ex parte radicis, uidelicet charitatis, correspondet intensio seu augmentum aureæ. Intensiõi autẽ quæ est ex parte operis, intensio correspondet aureolæ. Hæc Thomas in Scripto.

Richard⁹ ¶Concordat Richardus, & addit: In beatis est præmium essentiale habens pro obiecto bonum increatum, & gaudium accidentale, habens pro obiecto bonum

num creatum. & uocatur accidentale, non quia accidens, quia sic etiam præmium essentiale diceretur accidentale: sed quia non pertinet ad essentiam beatitudinis animæ, imo sine illo anima esset beata beatifica fruitione. Itaq; beatitudo corporis pertinet ad accidẽtale præmium animæ, sed est essentiale præmium corporis, quod sine illo nõ posset esse beatũ. Porro non omne præmium accidentale est aureola, sed illud duntaxat, quod habetur de opere priuilegiato ac arduo, sicut expositum est. Sunt autem & alia multa accidentalia præmia, de operibus uirtutum non priuilegiatis. In Christo autem sunt aureolæ quantum ad id quod sunt, non sub ratione aureolæ, utpote prout aureola est quedam remuneratio militi data a principe, cum ipsemet Christus sit militum dei princeps: nec in angelis aureola habet locum, cum sine difficultate & labore exequantur cuncta quæ eis incumbunt.

Richard⁹. premiũ accidentale.

¶Sed queri potest, utrum beati habebunt aliquod præmium accidentale pro operibus bonis quæ fecerunt in peccato mortali. Et respondendum quod sicut pœna est duplex, puta inflicta a iudice, & alia acta ab ipso peccante, qui peccando sibimet nocet & selpsum deordinat, sic duplex est gaudium accidentale in beatis. Vnũ a deo receptum misericorditer, præmiãre opera facta ex charitate. Aliud actum a beato, qui recogitando quæ gessit, complacentiam habet etiam ꝙ talia bona peregit. Primumq; gaudium magis habet rationem præmij quam istud secundum, & primum illud multo præclarius est & magis intensum.

Questio. premiũ accidentale duplex.

¶Quæritur rursus, an quilibet beatus tantum gaudeat de bono proximi sui quantum de suo. Dicendum quod in patria ordo permanet charitatis. Cumq; clarum sit quod beati plus gaudeant de bono illius quẽ amplius diligunt, plus gaudent de bono proprio quã de bono alterius, quoniam unusquisq; eorũ post deũ maxime diligit semetipsum, quantum ad actus intentionem, prout charitatis exigit ordo. Hinc Linus plus gaudet de sua felicitate & gloria, quam de felicitate & gloria Petri, quamuis forsitan Petrus propter maiorem gaudendi uirtutem magis gaudeat de bono Lini quam ipsemet Linus de proprio bono. Hæc Richar.

Questio.

¶De præfatis demum aureolis scribit Bonauentura in Breuiloquio cap. ultimo: Quoniam præmiatio illa finalis fieri debet secundum quod exigit retributio iusta, productio uirtuosa, gubernatio ordinata, & etiam reparatio gloriosa, & in diuersis Christi membris diuersa sunt charismata gratiarũ, non solum quãtum ad dona interiora, sed etiam quantum ad exercitia exteriora: nec solum quantum ad habitus, uerum etiam quo ad status: & non solum quantum ad perfectionem charitatis in mente, uerum etiam quo ad perfectionis decorem & pulchritudinem in opere corporali: hinc aliquibus Christi membris non solum debetur stola animæ cum tribus dotibus eius, & stola corporis cum quatuor dotibus suis, uerumetiam excellẽtia quædam gaudij ac decoris propter excellentiam pfectionis ac pulchritudinis habitæ in opere uirtuoso. Cumq; triplex sit opus precellenter perfectum ac pulchrum spirituali formositate uenustum secundum triplicem uim animæ, puta rationalem, ad quam pertinet prædicatio ueritatis, perducens alios ad salutem, & concupiscibilem, ad quam pertinet declinatio concupiscentiarum per integritatem perpetuam continẽtiæ uirginalis: ac irascibilem, ad quam spectat perpessio mortis ad dei honorem: hinc tribus iustorum generibus, scilicet prædicatoribus, martyribus, uirginibus, debetur excellentia præmij accidentalis, quæ aureola nominatur, quod facit non solum ad decorem animæ, uerumetiam corporis: quia non redditur tantummodo uoluntati, sed & extrinseco operi, substernens sibi meritum ac præmium charitatis, quod in septiformi dote consistit, uidelicet triplici animæ atq; quadruplici corporis, in quibus clauditur consummatio, integritas, plenitudo uniuersorũ bonorum, ad gloriæ cõplementum spectantium. Hæc Bonauentura.

Bonauen.

¶Præterea ad hæc pertinet quæstio, quam 7. Quodlibeto mouet Henricus, uidelicet: utrum digni licentiari in theologia qui non licentiantur, aureolã adipiscãtur. Respondet, Ad promerendum aureolam plus respicitur actus quo homo meretur, quam status. Nempe cuiuscunq; conditionis aut status sit homo, si pro fide atq; iustitia mortem sustineat, meretur aureolam martyrum. Similiter cuiuscunq; status uel conditionis sit uirgo, si pudicitiam uirginalem propter deum custodit, ex proposito iugiter sic manendi, meretur aureolam uirginum. Similiter ergo docens alios uerbo pdicationis aut lectionis, quatenus per uiam ueritatis eos ad uitam perducat æternam, cuiscumq; sit status, siue magister, siue non, meretur doctorum aureolam. In talibus enim consideratur actus magis quam stat⁹. Itaq; si qs dignus sit ad magisterium promoueri, quãuis non promoueatur, tamen si docet, ut dictum est, meretur aureolam: & quamuis non esset dignus gradu magisterij in theologia. Attamen prædicando atq; docendo posset aureolam promereri. Si autem p hoc quod non promouetur neq; admittitur ad magisterij gradum, impeditur ab actu docendi ac prædicandi, quamuis ad hoc bonam habeat uoluntatem; quamuis pro bona & charitatiua sua uoluntate remuneretur præmio essentiali, non tamen meretur neq; sortitur aureolam: quia ad promerendum aureolam non sufficit bona uoluntas, sed requiritur actus, ut credo: quod tamen in se bonam continet quæstionem. Hæc Henricus. Ex præhabitis inferunt quidam, quod in beatis ita se habet aureola, uelut si regio diademati superponatur sertum de floribus speciosis.

Henrici questio.

¶Postremo his consonant, & ad clariorem horum intelligentiam ualent ea, quæ scribit Gulielmus libro de Vniuerso, generalius tamen loquens, quam dicta de aureolis exigunt: Certum est, inquiens, quod quanto sanctiores sunt mentes creatæ, tanto intensius cupiunt lumen primæ increatæq; ueritatis, suauitatem q̃q; & degustationem summæ & incomparabilis bonitatis. Idcirco in uita præsenti affliguntur famæ & siti illius, sicut dixit propheta: Sitiuit anima mea ad deũ fontem uiuũ. Et denuo: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. In ipso igitur creatore finis & quies est ultimata, qui hanc uirtutem ac largitatem contulit multis substantijs naturalibus, ut sua applicatione & contactu assimulent sibi receptiua uirium seu uirtutum suarum & actionum, ut patet in igne ferrum sibi assimiluate, & omnis facies speculum sibi obiectum, sit mundum ac tersum, expressissime sibi assimulat, similitudinem suam imprimens illi, Sic in odoribus & saporibus alijsq; innumerabilibus rebus se habet, quanto plus uirtus & largitas creatoris perfecta & penitus infinita, assimilabit sibi animas beatas immediate ultimata ac proxima approximatione sibi coniunctas, ut non solum sint deificatæ, sed etiam dij ac deæ. Imo si uiri san

Parisiens.

Psalm. 41. Psalm. 142.

Psalm. 81 Joh. 10

sti in ista peregrinatione ex permodica approximatione ad deum huic uitæ possibili dij uocati sunt, iuxta illud, Ego dixi, dij estis: quanto plus ex illa beatifica approximatione ineffabiliter pleniori, deificantur? Nemo enim intelligens, dubitat gloriam incomparabiliter eminentiorem gratia esse, quod manifestum est inde, quod nec stillam gloriæ sustinere potest uitæ huius infirmitas.

¶Amplius, si pulchritudines, bonitates & suauitates sensibilium rerum ita in se rapiunt animas hominum, ut præ amore insanire quodammodo uideantur, quid factura est pulchritudo creatoris & bonitas ac dulcedo ipsius, quas nec attingit admiratio, nec ulla æstimatio comprehendit? Differt autem, quoniam amor huiusmodi ad creata, & unio animarum nostrarum ad sensibilia, ebrietas est, imo insania, captiuitas, & excæcatio earundem. Illa uero illuminatio est earum.

¶Denique sicut immensitas munificentiæ dei altissimi quam redundantissime se effundit in animas gloriosas, sic & animæ beatæ in corpora sua diuitias claritatis ac gloriæ effluent, atque internæ iucunditatis immensitas in corpora glorificata copiosissime redundabit. Et quanto corpora ipsa in hac uita animabus laboriosius ac fidelius, promptius ac perfectius sunt cooperata, imo etiam & compassa, eo gloria animarum felicius atque splendidius relucebit & exhuberabit in ipsis corporibus, quod facile est pensare ex hoc, quod etiam in hac uita dispositio bona in mente tam cito ac euidenter refulget in facie, & interna serenitas, deuotionis dulcedo, conscientiæ puræ serenitas, consolatio & gratiosa præsentia spiritus sancti tam celeriter ac delectabiliter resplendent in uultu, & in totum corpus redundant. Hinc enim spiritus tristis exiccat ossa, & animus gaudens ætatem floridam facit. Et sapientia hominis lucet in facie eius, atque ab occursu faciei cognoscitur uere sensatus. Hinc dixit Propheta: In ipso sperauit cor meum, & adiutus sum, & refloruit caro mea. Cum itaque amor & bonitas, pulchritudo, amœnitas & dulcedo creatoris, tam ualidissime & incomparabiliter attrahat sibi & quasi absorbeat in se mentes ciuium supernorum, & incomparabiliter dulcius iocundiusque eas afficiat, quam quæcunque obiecta seculi huius: constat quod cuncta ista carnalia uehementissime uilipendant ac respuant. Hinc constat quod paradisum carnalium delitiarum penitus detestentur, nec possibile est huiusmodi paradisum sanctis dari pro præmio, cum & in uita præsenti ex aliquantula degustatione dulcedinis dei, carnalia habeantur fastidio, unde innotescit carnalitas, stultitia, excæcatio Sarracenorum, carnalem expectantium paradisum, Infinitaque uilitas, turpitudo, damnatio impijssimi Mahumeti. Hæc Gulielmus in libro præfato, & partim in libro de fide & legibus, ubi de his plenius pertractatur.

Prouer. 17
Eccs. 8
Eccli. 19
Psalm. 27.

In Mahumetanas insanias.

QVAESTIO IX.

IAm quæritur, quid sit fructus, et quomodo ab aureola differt, atque de triplici parte seu specie eius. ¶Videtur quod fructus & aureola idem sint. Nam fructus centesimus correspondet uirginitati. Similiter aureola una. Item fructus uidetur idem quod delectatio, Aureola autem gaudium mentis est. Delectatio uero & gaudium idem sunt. Item super illud Apostoli, Alia claritas solis, alia lunæ, habetur in Glossa, Claritati solis illorum dignitas comparatur, qui centesimum fructum habent: claritati uero lunari, qui sexagesimum: claritati autem stellarum, qui tricesimum.

1. Corin. 15
Luce. 8

¶Circa hæc asserit Thomas. Primo respondens ad hoc utrum aureola differt a fructu: Ea quæ metaphorice dicuntur, uarie accipi possunt secundum uarias adeptiones ad rerum proprietates, a quibus transsumptio sumitur. Cumque in corporalibus fructus dicatur de terræ nascentibus. Hinc secundum diuersas conditiones quæ in corporalibus fructibus inueniuntur, fructus spiritualiter diuersimode capitur. Fructus namque corporalis dulcedinem habet, quoniam reficit, secundum quod in usum hominum uenit: estque ultimum ad quod naturæ operatio se extendit. Est etiam id quod expectatur ex agricultura. Quandoque itaque fructus specialiter sumitur pro eo quod reficit, tanquam ultimus finis, & sic sancti dicuntur deo frui perfecte in patria, imperfecte in uia, & ex hac significatione accipitur fruitio quæ est dos, & ita de fructibus modo non loquimur. Interdum fructus spiritualiter sumitur pro eo quod reficit tantum, quamuis non sit ultimus finis: sicque uirtutes uocantur fructus, inquantum mentem syncera delectatione reficiunt, ut ait Ambrosius. & sic fructus accipitur ad Galatas. Nec sic de fructibus modo est mentio. Potest etiam accipi fructus spiritualis ad corporalis similitudinem fructus, inquantum corporalis fructus est commodum quoddam quod ex labore agriculturæ expectatur, ut sic fructus dicatur præmium illud quod homo consequitur in hac uita ex labore quo laborat sub sole, sicque omne præmium quod in futuro habebitur ex laboribus nostris uirtuosis fructus uocatur. Et ita accipitur ad Romanos quo habetur: Habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem uero uitam æternam. Nec sic de fructu nunc agimus, sed prout consurgit ex semine, Sic enim dominus de semine loquitur apud Matth. ubi diuidit fructum in centesimum, sexagesimum, tricesimum. Fructus autem secundum hoc potest prodire ex semine, secundum quod uis seminatiua est efficax ad conuertendum humorem terræ in suam naturam, & quanto hæc uis est efficatior, & terra ad hoc paratior, tanto sequitur fructus uberior. Porro spirituale semen quod seminatur in nobis, est uerbum dei. Hinc quanto plus quis in spiritualitatem conuertitur, recedens a carne, tanto maior fructus uerbi dei in ipso est. Secundum hoc ergo fructus differt ab aurea atque aureola, quoniam aurea consistit in gaudio concepto de deo, aureola in habito gaudio ex perfectione operum dei. Fructus uero in gaudio quod habetur de dispositione operantis secundum gradum spiritualitatis, in quem profecit ex semine uerbi dei. Quidam autem distinguunt inter fructum & aureolam, quod aureola debetur pugnanti, iuxta illud Apostoli. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. Fructus laboranti, iuxta illud: Bonorum laborum gloriosus est fructus. Alij dicunt quod aurea respicit conuersionem ad deum, fructus & aureola ea quæ sunt ad finem, ita quod fructus principalius respicit uoluntatem, aureola corpus. Sed cum in eodem sit labor & pugna & secundum idem, & præmium corporis ex præmio dependeat animæ, non esset differentia inter auream & aureolam ac fructum, nisi secundum rationem, quod esse non ualet, cum quibusdam assignatur fructus, quibus non assignatur aureola. Itaque ad obiecta dicendum, non esse inconueniens eidem merito secundum diuersa quæ in ipso sunt præmia correspondere diuersa. Vnde uirginitati datur aurea prout ex charitate seruatur: aureola, prout est opus perfectionis, habens uictoriam excellentem.

Thomas.
Ambrosi.
Galat. 5
Eccls. 1
Roman. 6
Matth. 13
Aurea & aureolam quo consistant.
2. Timot. 2
Sapien. 3

Fructus

Fructus quoque secundum quod homo per uirginitatẽ transit in quandam spiritualitatem. Glossa autem præallegata, aliter sumit fructum quam sumitur hic, utpote large, secundum quod quælibet remuneratio fructus uocatur, quamuis etiam fructus & aureola conueniunt genere, quia utrunque est gaudium quoddam secundum modum prætactum, non tamen simpliciter idem sunt, sicut nec homo & leo.

Questio ¶Quæritur item, an fructus debeatur uirtuti cõtinentiæ tantum. Dicẽdum quod imo. Dictũ est enim, quod fructus est quoddam præmium homini debitũ ex hoc quod à uita carnali transit in spiritualem, quod per continentiam specialiter agitur, quia per eam concupiscentijs dominamur, & à uoluptate retrahimur, per quã homo intantũ subijcitur carni, quod in actu carnali spiritus prophetiæ nunquam tetigerit mentes prophetarum secundum Hieronymum, nec durante illa delectatione, possibile est intelligere aliquid, ut ait Philosophus 7. Ethicorum. Hinc potissime ascribitur fructus uirtuti continentiæ. Hierony. Philoso. 7 Ethic.

Questio ¶Ad id uero quod quæritur de partibus seu speciebus fructus: respondendum, quod secundũ diuersum modum & gradum spiritualitatis, quam continentia parit in nobis, diuersi fructus distinguuntur. Est enim spiritualitas quædam necessaria, quædam superabundans. Necessaria est, ut rectitudo rationis ex delectatione carnis nõ peruertatur: quod fit, dum homo secundum rectum ordinem rationis utitur delectationibus carnis: & hæc est spiritualitas coniugatorum. Spiritualitas superabundans est, per quam à cõcupiscentijs & delectatiõibus illis omnino se abstrahit. Et hoc dupliciter. Primo secundum omne tempus, & hæc est spiritualitas uirginum: uel secundũ aliquod tempus, & hæc est spiritualitas uiduarum. Seruantibus ergo continentiã cõiugalẽ, datur tricesimus: uidualem, sexagesimus: uirginalẽ, centesimus. Ratione quam Beda assignat, quis possit & alia assignari ex ipsa ratione numerorum. Tricesimus enim numerus ex ductu ternarij in denarium surgit. Ternarius uero est numerus omnis rei, ut dicitur primo Cœli, & habet in se perfectionem omni rei communem, uidelicet principium, medium & finem. Hinc conuenienter coniugatis deputatur, in quibus ultra communem obseruatiõem decalogi, qui per denarium designatur, non additur aliqua perfectio nisi communis, uidelicet infima ista spiritualitas continentiæ coniugalis, sine qua eis esse non ualet salus. Porro senarius ex cuius ductu in denarium surgit sexagenarius, habet perfectionem ex partibus, cum constet ex omnibus partibus suis aggregatis. ideo correspondet uiduitati, in qua est perfecta abstractio à delectationibus carnis, quantum ad omnes circũstantias, quæ sunt quasi partes actus uirtuosi. Cum nulla enim persona, & nullo tempore uiduitas utitur delectabilib⁹ carnis, & ita de circunstantijs cæteris. Centenarius autẽ correspondet uirginitati, quia denarius ex cui⁹ ductu centenarius surgit, limes est numerorum, sicut uirginitas limes est spiritualitatis. Habet namque centenarius, inquantum quadratus est numerus, perfectionem ex figura: quia figura quadrata ex hoc perfecta est, quod ex omni parte habet ęqualitatẽ, utpote habens æqualia omnia latera sua, propter quod competit uirginitati, in qua quantũ ad omne tẽpus, incorruptio æqualiter inuenitur. Veruntamẽ nõ oportet, quod in omni saluando sit aliquis fructus, ut patet de incõtinentibus in fine pœnitentibus. Atuero distinctio fructuum accipitur potius secundum numerorum species aut figuras, quam secundum eorum quantitates. Tamẽ etiã quantum ad quantitatis excessum potest aliqua ratio assignari. Coniugatus namque abstinet tantum à nõ sua, Vidua uero a suo & non suo: sicque inuenitur ibi quædam ratio dupli, quemadmodum sexagenarius est duplex ad trecenarium. Centenarius autem ultra & sexagenarium addit quadragenarium, qui cõsurgit ex ductu quaternarij in denarium. Quaternarius quoque est primus numerus solidus & cubicus. Sicque conuenit talis conditio uirginitati, quæ supra perfectionẽ uiduitatis, incorruptionem addit perpetuam. Quemadmodum autem Beda testatur, fructus tricesimus debetur coniugatis: quia in repræsentatione quæ fit in abaco triginta significatur per contactum pollicis & indicis secundum eorum summitatem, & sic ibi quodammodo se osculantur. Vnde tricenarius oscula coniugatorum designat. Sexagenari⁹ uero numerus significatur per contactum indicis super medium articulum pollicis, sicque per hoc quod index super pollicẽ ponitur opprimens eum, significat oppressionem quã uiduæ patiuntur in mundo. Cumque ad centenarium numerando peruenimus, transimus à læua in dexteram. Vnde per centenarium uirginitas designatur, quę habet portionem angelicæ dignitatis, quę est in dextera, hoc est, in gloria. Nos uero in sinistra propter imperfectionẽ uitæ præsentis. Et quamuis repræsentatio hæc numerorum sit ex institutione humana, fundatur tamẽ aliquo modo super rerum naturam, inquantum secundum ordinem digitorum & articulorum atque contactuum numeri gradatim designantur. Hæc Thomas in Scripto.

Matth. 13 Beda. Philoso.

¶Præterea Henricus 7. Quodlibeto concordat his, respondẽdo ad istud, Vtrum numerus tricesimus approprietur coniugatis, sexagesimus uiduis, centesimus uirginibus: Hi, dicens, numeri non appropriãtur statibus illis ex natura aliqua rei, sed ex similitudine & proportione quadam in illorum numerorum cõpositione ac modo uiuẽdi in statibus illis. Duplex quippe est modus uiuendi, secũdum quod duplex est uita, puta actiua & contemplatiua, quarum prima pertinet ad uitam præsentis miseriæ, secunda ad uitam beatam in gloria: Fuitque inchoata in statu innocentiæ, sed intermissa homine propter peccatum à paradiso expulso. Vita autem actiua est imperfecta in genere suo, & habet duplicem statum, uidelicet infimum, qui est coniugatorum & continentium, qui in duplici statu sunt, utpote uiduali & uirginali. Cumque uita coniugalium in obseruantia cõsistat decalogi ex fide trinitatis, ut opera procedant ex fide, & uiuificentur per opera, ternarius fidei quasi multiplicatur per denarium mandatorum, & multiplicatio denarij per ternarium, & econtrario consurgit in tricesimum numerum. Et quoniã infimus gradus uitæ actiuæ consistit in decalogi obseruatione ex fide trinitatis, sine qua nõ est salus, ideo tricesimus huic infimo gradui & statui coniugalium appropriatur. Sed quoniam gradus uidualis illo superior non solum in decalogi obseruantia simplici in fide trinitatis consistit, sed in obseruantia illorum perfecta, & perfectio operum per senarium designatur, quia secundum legem sex diebus quibus licet operari, uita pſens decurrit. Imperfecta aũt obseruantia operum, opa perfectionũ generat, atque ex generata perfectione opa perfecta procedunt. Sicque senarius perfectus quasi multiplicatur per denariũ operum. Multiplicatio uero dena- Henricus 7. Quodlib. 7

rū per senarium, & econtrario exurgit in sexagesimū numerū, qui ob hoc recte statui viduarū appropriatur. Et quoniā status altior illo, ucȝ uirginalis, ab actione se transfert ad contemplationē, in qua uitæ humanæ perfectio consummatur, quasi denario mandatorū in seipsum deducto, ex qua deductione consurgit centenarius numerus, ideo dispositioni uitæ perfectæ contemplatiuę in uirtutibus appropriatur. Et ista responsio, seu expositio est moralis. Alia uero magis est literalis, accepta ex modo formandi nūeros designantes præmia dicta. Tricesimus eñ appropriatur coniugatis propter molle osculū seu contactū digitorū quibus formatur, qualē exercere solent cōiugati. Sexagesim⁹ aūt appropriatur uiduis propter compressionē digitorū quibus formaī. Vita eñ uiduarū in afflictione & cōpressione habet cōsistere. Centenarius uero appropriatur uirginibus propter circulū quē perficit ubi formatur, quo uirginalis corona exprimitur. Hæc Hen.

Questio. ¶Qui quodlibeto sciscitatur eodem, de transitu numeri tricesimi in sexagesimū, à dextera in sinistram, ad quod prolixe respondet, magistraliter tñ, quod breui tati studens dimitto, quia nec multū ad propositū pertinet. Primo quoqȝ Quodlibeto interrogat, quō intelligatur illud Hieronymi de nūero centesimo, quod incipit à dextera, & tendit ad læuā, & rursus redit ad dexterā. Ad quod respondet, In tractatu cōputus, distinguitur nūerus triplex, ucȝ nūerus articulus, nūerus digitus, & nūerus ex utroqȝ cōpositus. Nūerus articulus sicut iste, unus, duo, tres, &c. usqȝ decem, quiest nūerus primus. Numerus digitus, à quo incipit primus numerus cōpositus ex articulo & digito, est undecim, duodecim &c. usqȝ uiginti, qui est secundus numerus digitus, à quo cū articulis erunt secundi numeri cōpositi usqȝ triginta, qui est tertius nūerus digitus, sicqȝ deinceps usqȝ ad centū, qui est decimus digitus, & appellatur nūerus articulus, & nūerus digitus, transsumptiue à digito atqȝ articulo manus, in quibus antiquitus consueuit computatio fieri. Denarius nanqȝ nūerus dicitur digitus, quia in q̄libet digito manus qui sunt quinqȝ pollex, index, medius, medicus & auricularis, à trunco brachij usqȝ ad digiti extremitatē sunt quinqȝ articuli. Vnus transiens per palmā manus, in qua digiti nō separantur, & alij tres usqȝ ad digiti extremitatem, secundū quos digiti sunt ab inuicem separati. Hi quoqȝ quatuor articuli sunt interualla inter quinqȝ diuisiones. Semper eñ in uno diuisiōes excedūt interualla, ut ait Philosophus in libro Priorū. Deniqȝ istarū quinqȝ diuisionū duæ sunt in extremitatibus digitorū, una in extremitate in trunco brachij, altera in extremitate opposita in fine digiti. Tres aūt aliæ diuisiones sunt infra digitū in iuncturis articulorū. Vnde antiqui facientes cōputos suos in digitis man⁹, nūeros articulos appellabant illos, signabantur super digiti & articulorū diuisiones, faciebant cōputū in manu super diuisiones prædictas, & infra manū & extra bis tangendo quālibet diuisionē. Cumqȝ in quolibet digito sint quinqȝ diuisiones, tangendo in numerando quamlibet diuisionē bis, semel infra manum, & semel extra, numerabant in quolibet digito bis quinqȝ, & appellabat totum illū nūerū digitū, qm̄ super oēs diuisiones digiti intus & extra acceptus fuit. Cūqȝ in duabus manibus decē sint digiti, nūerabantur in duabus manib⁹ centū, & sic nūerus excrescens incipiendo nūerare ab extremitate pollicis manus dextræ exterius in trunco brachij, discurrendo per omnes diuisiones pollicis usqȝ ad eius extremitatem interius in brachij trunco, sicqȝ per cæteros digitos quousqȝ deueniatur ad extremitatem auricularij manus sinistræ in parte interiori in trunco brachij, & excrescit numerus cētenarius, incipiendo computū à principio pollicis manus dextræ exterius usqȝ in principium auricularij manus sinistræ, interius bis signando numerum super quamlibet iuncturam cuiuslibet digiti: & hoc antiqui assignabant perfectioni numeri centenarij. Quod si ulterius oportet procedere numerando, oportet incipere a primo articulo & ab unitate, quoniam ultra centum computando non procedit compositio numerorum, sicqȝ oportebit ulteriorem computum reuerti ad dexteram, & iterato incipere ubi & prius, & ordine eodem procedere. Et hoc est, ut puto, quod Hieronymus & Beda intelligunt circa perfectionem numeri centenarij, quod incipit a dextra & terminatur in læuam, & hinc reuertitur rursus in dexteram, si debeat ulterior computatio fieri numerorum. Hæc ille.

Hierony

Philoso.

Distinctio. L. ¶Si mali in inferno peccabunt.

De statu & conditione damnatorū & malorū post iudiciū quantum ad rationē & uoluntatē.

HIC oritur quęstio, ex pręmissis ducēs originē. Supra eñ Augustinus loquens de malis in inferno damnatis, & de bonis in cęlo glorificatis, dixit quod nec bonis uoluntas, nec malis facultas esse peccandi poterit. Et de bonis quidē cōstat: sed de malis a q̄bus volūtatem malā nō remouet, quæritur, quomodo sit uerū eos nō posse peccare, imo quō uerū sit eos nō peccare, cū malā habeāt volūtatē. Quidā autumāt illā voluntatē nō esse pcēm, sed suppliciū tm̄. Alij uero pcēm eē fatētur, sed p illud eos nō mereri aliquā poenā, qa nō ēibi locus meredi. Illud ergo pcēm dicūt nō eē meritū supplicij, sed suppliciū mali meriti q̄d in hac vita pcessit. De hoc aūt Aug. ita dicit, Tēpus acq̄rēdi vitā ęternā in hac tm̄ vita deus hoībus dedit, ubi voluit ētiā pniām eē fructuosam, ideo hic pnia fructuosa est, qa pōt hic hō deposita neqtia bn̄ viuere, & mutata volūtate, meritū simulqȝ opera mutare, & ea gerere quę deo placeant. Quod qui in hac vita nō fecerit, habebit quidē pniām in futuro seculo de malis suis, sed indulgentiā in cōspectu dñi nō inueniat, qa etsi erit stimulus pęnitudinis, tamen nulla erit ibi collectio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, vt nullatenus ab eis possit vel diligi vel desiderari iustitia. Voluntas enim eorum talis erit, vt habeat semper in se malignitatis suę supplicium, nunquam tamen recipere possit bonitatis affectum. Quia sicut illi qui cum Christo regnabunt, nullas in se malę volūtatis reliquias habebunt, ita illi qui erunt in supplicio ęterni ignis cū diabolo & angelis eius deputati, sicut nullam habebunt vlterius requiem, sic bonā nullatenus poterunt habere uoluntatem. Et

Augu. in enchi. ad Laurentium ca. 112

Soluit secundū diuersos.

Aug. in l. de fide ad Petrū. ca. 3

Et sicut cohæredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternã gloriam, ita cõsortibus diaboli cumulabit ipsa malignitas pœnam: qñ exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiori lumie ueritatis. Ex his apparet, reprobos in inferno pñiam sic gesturos, ut p eã prauã uolũtatẽ non deserant: & illa maligna uoluntas erit eis ad cumulum pœnę, per quam tamen non merebuntur, quia nullus meretur nisi in hac uita. Math. 25

¶ Quare dicuntur tenebræ exteriores. Math. 23

Hic quæri potest, quare illę tenebræ quibus inuoluentur mali in gehenna, dicuntur tenebræ exteriores. Quia tunc mali penitus extra lucem corporalem & spiritualẽ, scilicet *domini erunt. *deum.
Nunc eñ etsi patiantur tenebras in cęcitate mentis, non tamen penitus extra lucẽ dei sunt, nec corporali luce priuantur. De hoc Augu. sic ait: Ita dei in iudicio erit, & hic est in cæcitate mentis, cũ dãtur mali in reprobum sensum. Ibi exteriores tenebræ erunt, quia tunc peccatores penitus erũt extra deum. Quid est enim penitus esse extra deũ, nisi esse in summa cæcitate? Siquidem habitat deus lucem inaccessibilem. Hæ autem tenebræ hic iam incipiũt in peccante, cum ab interiori dei luce se cluditur: sed non penitus dum in hac uita est. Ecce quare ibi pctõr dicitur pati exteriores tenebras, & non hic: quia ibi secludetur penitus a luce dei, quod non hic. Sed quomodo intelligẽda est illa seclusio. An quia non uidebunt deũ p speciẽ? Sed nec aliquis uidet hic deũ per speciẽ. An p dissimilitudinẽ, q̃ facit pctm̃ inter deũ & hominẽ? Sed & hic multi p grauia pctã alongant a deo. An qa deũ odiũt, ita ut uelint eũ nõ esse? Sed & hic multi deũ oderũt, de qbus scriptũ ẽ, Superbia eorum q te oderũt, ascẽdit semp. Quæ est ergo illa elõgatio? Sane exteriores tñbræ intelligi pñt, q̃dã malignitas odij & uoluntatis, quæ tũc excrescet in mẽtibus reporũ, & quædã obliuio dei: quia tormentorum interiorum & exteriorũ doloribus adeo afficientur & turbabuntur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de deo vix vel raro uel nunquam mentem reuocent. Vt qui nimio pmũtur pondere, adeo stupescunt & turbantur, vt interim in aliam cogitationẽ non se extẽdant: sed illuc tendit impetus cogitationis, vbi sentitur uis doloris. Sed in hac vita nullus adeo malus est, vt penitus secludatur a cogitatione dei: quia nec perdit appetitum beatitudinis & quendam boni amorem, quem naturaliter habet rationalis creatura. Illas autem exteriores & profundissimas tenebras reprobos perpessuros post iudicium dicit Augu. opponẽs de illo diuite qui in inferno positus, eleuans oculos, uidit Abraã & in sinu eius Lazarũ: cuius comparatione coactus est confiteri mala sua vsq; adeo, vt et fratres roget ab his præmoneri: quod ante iudicium factum legitur, sed post iudicium in profundioribus tenebris erunt impij, vbi nullam dei lucem uidebunt cui cõfiteantur. Aug. sup. psalm. 9 / 1. Thim. 6 / Psalm. 73 / Luce. 16

¶ De animabus damnatorum, si quam hñt notitiã eorum quæ hic fiunt.

Præterea quæri solet, si reproborum animæ quæ nunc in inferno cruciãtur, notitiam habeant eorum quæ circa suos in hac uita geruntnr, & si aliquo modo doleant super infortunijs suorum charorum. Hanc quæstionem Augu. commemorat, ex parte eam explicans, ex parte uero insolutã relinquens. Ait eñi: Quærit aliquis, an ullus dolor tangat mortuos de his quæ in suis post mortẽ contingunt: vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, nouerint spiritus defunctorum? Cui respõdeo magnã esse quæstionem, nec in præsenti differendã. Verũtñ breuiter dici potest, quod est cura mortuis de suis charis: ut de diuite legitur, qui dũ tormenta apud inferos pateretur, leuauit oculos ad Abraã, & inter alia dixit: Habeo enim quinq; fratres: mitte aliquẽ ex mortuis ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locũ tormentorum. Habent eñi mortui curã de uiuis quos sciunt uiuere, quia nec in locis pœnarũ vident eos, ubi diues sine fatribus erat: nec in requie beatorum, vbi Lazarũ & Abraã quis a longe agnoscebat. Nõ tñ ideo cõsequẽs est eos scire quę circa charos suos aguntur hic, vel læta uel tristia. Aug. sup psalm. 118 / Luce. 16

¶ Quomodo accipienda sunt quę de Lazaro & diuite leguntur.

Si quis autem quęrat, quomodo intelligatur quod de Lazaro & diuite legitur. Audiat Augu. responsum dicentis: Si quis putat anĩas corpore exutas, locis corporalibus contineri, cũ sint sine corpore, non deerunt qui faueant, & diuitẽ sitiẽtẽ in loco corporali fuisse cõtẽdãt, ipsamq; animã corporeã pparasse linguã, & stillã de Lazari digito cupijsse. Sed melius est dubitare de occultis q̃ litigare de incertis. Diuitẽ in supplicio, pauperẽ in refrigerio esse nõ dubito. Sed quomodo intelligatur diuitis lingua, digitus Lazari, flãma inferni, sinus Abraę, & huiusmodi, vix a mansuetis & cõtẽtiosis nũquam inuenitur. Aug. li. 8 super Gen. ad literã cap. 5

¶ Si se uidẽt boni & mali.

Solet etiã quæri, vtrum uicissim se uideãt illi qui sunt in inferno, & illi qui sunt in gloria. Sicut sancti tradunt, & boni malos, & mali bonos uidẽt vtq; iudiciũ. Post iudiciũ vero boni uidebunt malos, sed non mali bonos. Vnde Gregorius. Infideles in imo positi, ante diem iudicij fi-

859 deles super se in requie attendunt, quorum gaudia post contemplari non possunt.

¶ De chaos iter bonos & malos.

Sed cum sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos mouentur, nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Recole illud euangelicum, quod Abraam diuiti respondit: Inter nos & uos chaos magnum firmatum est, ut hi qui uolunt hinc transire ad uos, non possint, neq; inde huc trāsmeare. Quid est illud chaos inter bonos & malos, nisi hinc iustitia, inde iniquitas, quę nullatenus sociari ualent? Adeo enim sancti dei iustitiæ addicti sunt, ut nulla compassione ad reprobos transire ualeant, nulla pro eis inter sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde uolunt aliqui transire ad illos, sed non possunt? Quia si dei iustitia admitteret, nō fieret eis molesta liberatio eorum. Vel ita dicuntur uelle et non posse, non quia uelint et non possint, sed quia etsi uellent, non possent eos iuuare. De hoc ita Grego. ait: Sicut reprobi a pœnis ad gloriam sanctorum transire uolunt et nō possunt, & ita iusti p misericordiam mente ire volūt ad positos in tormētis ut eos liberent, sed nō possunt: qa iustorũ aię etsi in naturę suæ bonitate misericordiã habent iam, tunc autoris sui iustitiæ coniunctæ, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moueantur.

Luce. 16

Grego. homilia 40

¶ Quod uisa impiorũ pœna, nō minuit beatorum gloriã.

Postremo quæritur, an poena reproborum uisa, decoloret gloriam beatorum, an eorum beatitudini proficiat. De hoc ita Gregorius ait: Apud animum iustorum non obfuscat beatitudinē aspecta pęna reproborum: quia ubi iam compassio miseriæ non erit, minuere beatorum lęticiã non ualebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiant, ad maiorem tamen gloriam uident pęnas malorũ, quas per gratiam euaserunt: quia qui dei claritatem uident, nil in creatura agitur quod uidere non possunt. Non est autem mirãdũ, si sancti iam immortales reprobos uideant mētis intelligētia, cum prophetæ mortales adhuc videre hæc omnia meruerũt. Egredietur ergo electi non loco: sed intelligētia uel visione manifesta, ad uidendum impiorum cruciatus: quos uidentes non dolore afficiēter, sed lętitia satiabũtur: agētes gratias de sua liberatione, uisa impiorũ ineffabili calamitate. Vnde Isaias impiorũ tormenta describens, et ex eorũ uisione lætitiã bonorũ exprimēs, ait: Egrediētur, electi scilicet, et uidebunt cadauera uirorũ, qui prçuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis non exinguetur, & erunt usq; ad facietatem uisionis omni carni, i. electis. Lętabitur enī iustus cũ uiderit uindictã.

Grego. homilia 40

Hiero. l. 18 super Isa. cap. 66

Isai. 66

Psalm. 75

¶ Epitome finem operi imponens.

Hęc de pedibus sedentis super solium excelsum, quos seraphin duabus alis uelabant scriptori, etsi non auditori commemorasse sufficiat: qui a facie exorsus sedentis, per media ad pedes vsq; uia duce peruenit.

Isa. 6

SVMMA DISTINCTIONIS L.

PRæcedente distinctione tractatũ est de gloria beatorum, hic agi Magister de calamitatibus atq; supplicijs reproborum. Et primo inducit quæstionem quo intellectu asserunt non peccare, & soluit. Secundo interrogat, q̃liter dicãt esse in tñbris imo & in tñbris exterioribus. Tertio scrutat qualē notitiã habeant de rebus & gestis uiuentium in hoc mũdo, & an doleant de aduersitatibus propinquorum & olim charorum suorũ. Quarto inquirit, utrum damnati in inferno positi, uideant beatos in gloria, & econtra. Quinto, utrũ beati compatiantur damnatis. Vltimo sciscitatur, an tantarum miseriarum inspectio aliquo modo minuat aut obfuscet gloriam electorum, an etiam de pœnis & infelicitatibus impiorum beati aliquo modo lætentur.

QVAESTIO. I.

CIrca hæc quæritur primo, Vtrum damnati ex deliberatione velint se non esse, et omnino malint non esse quam tot poenis affligi. ¶ Videtur quod nō, quoniam omne ens potissime rationem habens, naturaliter appetit esse, & refugit ac abhorret non esse. quod autem inest a natura, inseparabiliter adest, nec ad oppositum quis assuescit. Iterum Augustinus libro de libero arbitrio loquitur: Considera quantum bonum est esse, quod & beati ac miseri uolunt. Melius enim est esse & miserum esse, quam omnino non esse. Ratio quoq; Augustini ibidem est, Præelectio supponit electionem, sed non esse non est eligibile, cum nihil sit & naturaliter horreatur.

Augustin.

Aug.

¶ In oppositum est illud in Apocalip. In diebus illis desiderabunt homines mori, & fugiet mors ab eis. Aliqui etiam in hoc mundo cupiunt, imo & inferunt sibi mortē, ut huius uitæ euadant miserias & tormenta, quæ tamen multo minora sunt pœnis calamitatibus inferni. Rursus in Ecclesiastico habetur: O mors, q̃ bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur uiribus.

Apocal. 9

Eccli. 40

¶ Ad hoc Thomas respondet. Non esse potest dupliciter considerari. Vno modo per se, & sic nullo modo põt appetibile esse, cum nullam boni habeat rationem, imo sit pura & mera boni priuatio. Secundo, inq̃tũ est ablatiuũ pœnæ ac terminatiuũ ac miseræ uitæ & ita nõ esse, rõnem quandã boni sortitur, quoniã malo carere est aliquod bonum, ut 5. Ethicorum fatetur Philosophus. Vnde de proditore dixit saluator: Bonũ ei esset, si natus non fuisset homo ille. Et super illud Ieremiæ, Maledicta dies in q̃ nat' sum, dicit glossa Hierony. Meli' est nō esse q̃ male esse. Sicq; dãnati possũt eligere & pēligere nō esse, etiã deliberatiua rõne, q̃in tot ac tãtis miserijs esse. Hinc autoritas Augu. intelligenda est, q nec miseri possunt uelle non esse per se, prout nō esse est pura essendi priuatio: sed p accidēs appeti põt, ut est miseriæ finis atq; corruptio. Vnde & 9. Eticorũ testatur Philosophus, q quãuis esse ac uiuere sint omnib' p se appetibilia, in q̃tũ huiusmodi: attñ esse & uiuere in miserijs, & ipie uiuere, nō ē appetibile: potissime autē,

Thomas.

Philoso. Math. 16 Iere. 20 Hierony.

Augustin' phuloso.

autem, esse & uiuere in tot & tantis miserijs sine fine & sine spe euadendi, est in infinitū fugibile ac horrendum. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶Concordat Petrus, nec addit, nisi quod damnati uoluntate absoluta non cupiunt non esse, sed uoluntate conditionata, & per hoc beati Augustini soluuntur autoritates.

Richard⁹. ¶Porro Richardus: Damnatos, inquit, uelle non esse, dupliciter intelligi potest, scilicet aut uoluntate naturali aut deliberatiua. Primo modo non uolunt, nec uelle possunt non esse, quoniam esse in pœna melius est quam nihil esse, cum in nihileitate nulla penitus sit bonitas. Et ut dicit Philosophus 2. de Generatione, In omnibus melius est desiderare naturam, loquēdo de melioritate naturali. Loquendo autem de uoluntate deliberatiua, contingit aliquid uelle tripliciter, utpote per se & primo, item per se & non primo, atq; per accidens. Primo modo, quicquid uolūtas uult, uult sub ratione boni positiue. Secundo modo uult carentiam mali, etiam si in illa apprehendatur aliqua positiua ratio boni. Carentia enim mali est appetibilis per se, nō tamen primo, quia non appetitur nisi quoniam ordine naturæ prius appetitur bonum. Tertio modo uoluntas deliberatiua appetere potest non esse, inquantum ad non esse sequitur carentia mali, sed primo & secundo modis non uolunt non esse, ut patet de se. Hæc Richardus.

(Philoso. in margin)

Questio. ¶Qui etiam quærit, Vtrum damnati debeant uelle non esse. Ad quod respondet, In damnatis perpenditur malum culpæ in quo sunt obstinati, & malum pœnæ cui sunt perpetuo deputati, & per respectū ad malum culpæ, potius deberent etiam secundum rectam rationē uelle non esse quam sic esse, quia magis tenentur deum quam seipsos diligere. Per respectum uero ad malum pœnæ, quæ iusta est & à deo inflicta, nō deberent uelle non esse, ad hoc ut pœnam euaderent. Nobilior enim participatio dei est esse, quam gaudiū, imo secundum Dionysium 5. cap. de diuinis nominibus, Inter omnes participationes diuinas esse est nobilior, sumendo alias cum præcisione, quantum ad illud quod dicunt ultra esse. Rursus, in non esse nullum est bonum, in pœna autem est aliquod bonum, Hæc Richardus. Contra quæ obijci posset, quod naturale est uolūtati creatæ appetere gaudium, uelle beatitudinē, refugere pœnam, atq; optare bene esse, quibus omnibus contrariatur esse in tam inæstimabili calamitate sine fine & spe euasionis. Verum de his dictum est plenius super secundum, tractatu de dæmonibus.

(S. Diony. · Obiectio in margin)

Bonauen. ¶Præterea Bonauentura. Aliqui, inquit, respondēt quod damnati mallent non esse quam sic esse, sed appetitus eorum est indiscretus, & inordinatus, atq; phantastic⁹, quoniam appetit quod sibi nociuum est, instar febricitantis q appetit corruptiua, qui appetitus nō uenit ex natura, sed ex phantastica imaginatione, quia existimat sibi prodesse quod nocet, ita damnati quia imaginātur se habituros quietem, si omnino nō sint, appetunt potius non esse quam esse in pœnis. Et hoc uidetur dicere August. libro de libero arbitrio. Sed Solomon: Feliciorem, inquit, utroq; iudicaui eū qui nondum natus est. Et increata sapientia protestatur: Meli⁹ erat ei si natus non esset. Ideo aliter est dicendū, q̄ nō esse nullo mō est appetendū appetitui recto, similiter nec esse damnatū, aut esse infelicē. Et si hoꝝ aliqd appetatur, phantasia est, nō ordinatio naturę, imo unum quodq; eoꝝ est fugiendū. Cumq; se habeat sicut excedentia & excessa, utrunq; altero magis est fugiendum diuersis respectibus. Nempe cū non esse ordinat totum bonū, partim magis fugiendū est quam pœna. Pœna autem cū sit diuturnior, puta æterna, conuersio aūt in non esse sit momentanea, ideo quo ad hoc, magis appetendum est, non esse quam esse in pœnis, sicut reus potius uult decollari q̄ secari & uri. Simpliciter tamē loquendo, quia corruptio in non esse in infinitū excedit intensiue. in infinitum inquā, secundū proportionē, pœna uero in infinitū excedit extensiue secundum ueritatē, ideo credo quod si poneretur in optione damnati seu non damnati, magis appetendū esset prorsūs non esse quam inæternū torqueri, loquēdo de appetitu refugiente incommodū. Nā hoc iudicat mens tolerabilius esse. Veruntamē secundum rationē boni honesti, quoniam cruciat⁹ spiritus iniqui est ad gloriā dei, malle debent subiacere supplicijs ad continuā dei laudē, quā per omnimodā corruptionē effugere. Ipsi tamen simpliciter mallent non esse, Hęc Bonauētura.

(Augu⁹. Eccle. 4 Matth. 26 in margin)

Henr' cuius Miseria duplex. Augustin⁹ Philoso. Aug⁹. ¶Insuper Henricus 1. Quodlibeto: Vt omes, inqt, huius quęstionis sinus excutiamus, sciendū qđ duplex est miseria. Vna pœnæ, alia culpæ, & de utraq; quæstio habet difficultatē. Et quo ad miseriam pœnæ, tractat eam Augustinus libro de libero arbitrio: quantum ad miseriam culpę, Philosophus 4. & 9. Ethicorum. Itaq; (ut recitat Augustinus) quidam dixerunt quod non esse magis esset eligendum, quantum est ex parte eligibilis quam esse pœnale. & etiam ex parte eligentis, ita quod homo magis debet eligere non esse quam esse pœnale: Sed quod modo contrarium accidit, contingit ex duplici causa. Prima est, quod homo magis uult miser esse quam non esse, ne post non esse existat miserior. Sicq; minorem miseriam præferat maiori. Alia est, quoniam homo dicere potest, malo miser esse, quia iam sum, & ideo possum aliter mihi consulere. Cōtra istos ostendit Augustinus, quod nō esse quantum est in se, nullo modo potest esse magis eligibile quā miserum esse, sicut econtra, quia non esse priuat omnem rationem boni, non autem miserū esse. Secundo ostendit, quod similiter ex parte eligentis homo nō debet magis eligere non esse quam miserum esse, quoniam non esse non est melius quam miserum esse. Et iterū, quoniam homo non est melior cum pertingit ad non esse, quam dum pertingit ad miserum esse. Simpliciter ergo dicendum & absolute, quod magis eligendū est esse in pœnis, & melius tam ex parte eligibilis quā ex parte eligentis, quam non esse. Veruntamen ne credatur quod omnino non esse nullo modo possit magis eligi quā in pœnis esse, consequenter ostendit quo modo hoc sit possibile, & quō non, distinguendo qđ uoluntas eligere potest ut est natura, & ut est deliberatiua. Et dicit quod primo modo nequaquā potest appetere non esse, sed solum esse, qualecūq; sit illud. Si uero eligat uolūtas inquantum deliberatiua, sub distinguit, Aut enim est deliberata recta ratione, aut falso errore decepta. Et primo modo distingui potest de non esse, quia aut est non simpliciter esse, & sic adhuc non potest plus eligere non esse quā esse pœnale, quia non esse huiusmodi nihil habet eligibile in se, & recta ratio nihil eligit nisi eligibile secundum se, aut est non esse in uno statu, ppter melius esse in alio statu, secundum quod Apostolus dixit: Cupio dissolui & esse cū Christo, & ita potest appeti non esse hic, ut alibi melius sit. Si autem sit falsa ratiōe decepta, & hoc circa nō esse tanquā eligibile conceptū, hoc contingit duplicit̄,

(Augustin⁹ · Meli⁹ mul to miserū esse q̄ omnino non esse. · Phil. 1. in margin)

Aut

Aut enim ista deceptio cõtingit circa non esse in uno statu, propter melius esse circa ipsum in alio statu, ut putant, sicut qui se occidunt, ut ueniant ubi melius se habere credunt. Aut contingit circa ipsum nõ esse simpliciter, putando ipsum non esse, esse magis eligibile q̃ esse pœnale, & hoc propter rationis obnubilationem ex perturbatione pœnæ. Nempe ut asserit Augustinus, qui urgente pœnali miseria sese interimit, etiam si nullũ se futurum crediderit, falsa est electio eligentis Nã si eligit non esse, conuincitur se fateri se nihil eligere, quemadmodum Cato nolẽs subijci Cæsari, se peremit. Vnde Augustinus super hoc suam intentionem concludens, adiecit ut de tota hac re dicam quid sentio. Nemo cũ se necat, aut quouis mõ mori desiderat, non intendit ibi naturalem sensum & appetitum. Cũ ergo quis credens se post mortem amplius non uicturum, tamen molestijs uictus occidit se, tanquam melius sit omnino nõ esse quam pœnaliter esse, in sensu tamen habet desiderium naturale quietis, & quod quietum est non potest penitus nihil esse. Omnis itaq; ille appetitus est in uoluntate mortis, non ut qui moritur non sit, sed ut requiescat. Hæc Henricus, qui cõsequenter uidetur mentem Augustini exponere, si tamen eã rite exponit: quia ut Bonauentura insinuat, intentio Augustini esse uidetur, quod nemo quantumlibet miser & augustiatus, possit uelle non esse simpliciter: aut si hoc uult, hoc est ex deceptione: quia in ueritate miserum & pœnale esse eligibilius est, quam omnino non esse. Sed quid super hoc sentiẽdum sit, iam ex Thoma & Richardo compendiose expressum est, Consequenter Henricus prosequitur, an propter miseriam culpę uitandum magis debeat homo eligere non esse quam esse: Super hoc, inquiens, est expressa sententia Philosophi quod sic, imo quod homo uirtuosus magis debet eligere mori quam in uitio uiuere, & mori in maiori actu uirtutis quam uiuere in minori, Et circa hæc scribit hic doctor diffuse, multa hinc inde inserendo, in quibus sunt quædam incerta.

Augustin. — Cato. — Augustin. — Aug. — Philoso. 3.

¶Præterea Scotus hic recitat opiniones aliorũ prętactas, cum earum rationibus quas impugnat, & suam responsionem subiungens, affirmat: Nullus potest appetere non esse. Non enim est appetendum propter miseriam pœnæ, nec propter miseriam culpæ. Primũ probo, Nullus secundum rectam rationẽ potest appetere non esse, nisi propter fugam alterius, quod simpliciter est magis uitandum quam non esse. Sed malũ pœnæ non est huiusmodi malum respectu non esse, quia nullus secundum rectam rationem appetit plus non iustum quam iustum. Pœna autem est aliquid iustum, non esse uero nihil habet de ratione iustitiæ. Itẽ nullus recta ratione potest eligere contra naturalem inclinationem consonam uoluntati diuinæ, seu quando uoluntati diuinæ conformis est, sed ad esse propositum est appetit⁹ naturalis, quia melius est esse quam non esse, atq; ad esse omnia agunt, estq; diuinæ consonum uoluntati: quia sicut uult rem esse, ita cõseruat eã in esse, & dat esse: ergo nullus potest recte eligere non esse, ad uitandum aliquid quod sit consonum uoluntati diuinæ, sed pœna & esse in miseria est secundũ uoluntatem diuinam. Hæc Scotus.

Scotus.

¶Circa quæ dico quod nõ esse est potius appetendum ipsi damnato, quam in tantis esse supplicijs. Nec obstat quod supplicia iusta sunt, id est, iuste inflicta, q̃ ut talia, non appetuntur non esse & nõ inferri: sed inquantum sunt afflictiua & nociua naturæ, appetitui quoq; naturali contraria, rationem pro magna parte absorbentia, atq; ingenitæ libertatis naturaliter desideratæ uehementer impeditiua. Deniq; secundum Augustinum in Enchiridio, Non tenemur uoluntatem nostram conformare uoluntati diuinæ semper in uolito, imo licite possum desiderare patrem meum ab infirmitate sibi iuste inflicta, & ab instante agone sanari, finaliterq; saluari, quem deus insto iudicio non uult sanari, sed mori & condẽnari. Ad aliud dico, quod q̃uis naturalis appetitus sit ad esse, non tamẽ est ad esse miserum, afflictionibus plenum, æternæ calamitati subiectum, imo naturalis appetitus refugit & abhorret huiusmodi esse. Et quãuis melius sit esse in pœnis quam prorsus nõ esse per comparationem ad ordinem uniuersi, & inquantum in hoc relucet diuina iustitia, non tamen est melius ipsi misero cõdemnato, nec deus requirit ab ipso ut malit esse tam miser quam non esse, imo ipsemet iudex supremus asseruit: Melius illi esset natũ non esse. Deniq; fortissimus Machabęus deprompsit: Melius est nobis mori in bello, quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum. quanto magis melius esset non esse, quam inæternum damnari?

Dio. Car. cõtra Scotum. — Augu. — Matth. 26 — 1. Mach. 3 — Scotus.

¶Consequenter Scotus probat, quod non esse nõ est appetendum propter malum culpæ uitandum, q̃a sicut maximum peccatum est deum odire, ita post hoc grauissimum est peccatum, uelle se nolle esse. Et rursus uelle non esse, & uelle se annihilare.

¶Ad quod dico, qđ sicut ualde uirtuosum & sanctum est se dare in mortem tẽporalem tempore opportuno pro deo, fide & æquitate, sic licitum est uelle non esse propter euadenda æternæ damnationis tormenta, Nec hoc deus reprobat, imo naturæ impressit naturaliter abhorrere tam intolerabile malum. Præterea sanctorum patrum doctrinæ cõcorditer clamãt quod ordo charitatis id exigit, ut unusquisq; deum super omnia toto corde incomparabiliter diligat, propter quod dei ipsius offensa, amissione, iniuria, incomparabiliter debet dolere, ut uera requirit contritio & omnia dona naturæ perdere malle quam ipsum offendere. Et nonne erubescibile est, ut christianus doctor de enormitatę, fugibilitate & odibilitate peccati remissius sentiat quam gentilis ille Philosophus Aristoteles, qui (ut patuit) apertissime docet quod magis eligendum sit homini non esse, quam esse seu uiuere in peccatis? Imo ut ait scriptura, Odio sunt deo impius & impietas eius. Verum in huius quęstionis solutione alia multa tangit Scotus, contra quæ multa obijcere non esset difficile, de quibus pertranseo.

Dio. Ca. in Scotum. — Philoso. — Sapie. 14.

QVAESTIO. II.

Q Væritur item hic, Vtrum beati et damnati inuicem se cognoscant ac intueantur, ita q̃d damnati videant gloriam electorum, et electi miserias damnatorum. ¶Videtur quod non, quoniam reprobi & damnati æternæ obliuioni sunt traditi. Rursus damnati & intus sunt excæcati, nec possent uidere beatos in gloria ante futurum iudicium nisi interioribus oculis, qui in eis sunt obtenebrati. Salomon quoq; dixit: Quia nec sapientia, nec scientia, nec ratio erunt apud inferos, ergo nec consideratio mentis circa gloriam electorum.

Eccl. 9. — Luc. 16.

¶In oppositum est, quod in Euangelio legitur, Diues in tormentis leuasse oculos, & uidisse Abraam à longe, Lazarumq; in sinu ipsius.

Bonauen.

¶Circa hæc scribit Bonauentura: Consideratio seu cognitio glorię beatorũ, est dãnatis ac reprobis pœna,

Considera-

Consideratio quoq; damnationis ac pœnæ impiorū, gaudium est electis, quia damnati attendunt gloriam beatorū tanquam amissam, & eis iuste ablatam. Electi uero miserias reproborum, ut iustam ultionem atq; perpetuam calamitatē, quā misericorditer euaserunt. Ideo scriptum est: Lætabitur iustus cum uiderit uindictam. Quoniam ergo gloria electorum perpetue manet, & post iudicium copiosior erit, ideo & nūc intuentur, & extunc sine fine conspicient supplicia reproborum. Vñ 22. de ciuitate disseruit Augustinus: Qui tūc erūt in gaudio illo, quid foris agatur in tenebris, in suo lumine scient. ideo dictum est, egredietur quoniā eos non latebunt hi qui foris tunc erunt. Si enim hæc nondū peracta prophetæ olim uidere potuerunt, per hoc quod deus per aliquantam propheticę lucem in eorum mentibus fulsit, quomodo immortales effecti & tunc glorificati præsentes incircunscriptibili lumini dei, & illud clare in seipso conspicientes, iam facta non cernerent? Videbunt igitur tunc in deo æterno q; speculo, ut conferat ad eorum gloriam cumulandam. Post iudicium quoq; intantū augebitur calamitas iniustorum, ut eis considerare non liceat honorem gloriamq; sanctorum, neq; ab eis auxiliū petere, sicut diues ab Abraam postulauit: quoniam magnitudinem tormentorū suorum nón poterunt sustinere, imo intantum absorbebuntur suarum acerbitate pœnarum, quod alijs intendere non ualebunt. Veruntame nec sic interim cernunt gloriam electorum, quod ipsam essentiam gloriæ intueantur, aut spiritualia illa bona cœlestia distincte & clare intelligunt, sed in generali considerant qđ sunt in maxima felicitate atq; lætitia, & ipsi econtra in summa infelicitate & miseria, quatenꝰ opposita iuxta se posita, clarius perpendantur & uehementius miserrimos illos contristent, sicut infirmus & desolatus attendit sanitatem & prosperitatem eius quem odit, & inde magis affligitur. Hinc quoq; post diem iudicij nō penitus erunt immemores cœlestium gaudiorū. Quis enim maioribus tormentis absorpti non poterunt se ut ante extendere ad cogitandum de beatorum iucunditate, attamen amissionem carentiamq; ipsius habebunt in mente ut grauius contristentur. Hæc Bona.

¶Concordat Thomas: Dānati, inquiens, ante diē iudicij uidebunt beatos in gloria, nō quod cognoscēt quæ & qualis sit illa, sed solummodo cognoscēt eos esse in gloria quadam inæstimabili, atq; ex hoc ineffabiliter turbabuntur tam ex inuidia de felicitate iustorum, iuxta illud libri Sapientiæ: Videntes turbabūtur timore horribili, quam ex mœrore quod tantam gloriam neglexerunt & amiserunt. Post diem uero iudicij omnino beatorum uisione ac lumine priuabūtur, nec tamen ex hoc eorum miseria minuetur, sed intendetur: quia memoriam habebunt gloriæ beatorū quā in iudicio conspexerunt aut ante, & hoc erit eis supplicium. Vlterius etiam affligentur ex hoc, quod uidebunt se reputari in dignos uidere utramq; gloriam beatorum. Hæc Thomas in Scripto.

¶Consonat Petrus: Gloriam, dicens, beatorum uideri, intelligi potest dupliciter. Primo in uniuersali, ita quod uideant illos esse in gloria magna: & taliter uident damnati gloriam electorum. Secundo in particulari, ut scilicet noscant qualis sit gloria tanta, & ita nō uidebunt, præsertim post diem iudicij, quia tunc eorū cogitatio potissime deflectetur ad ꝓprias pœnas. Vident autem gloriam beatorum non per speciem innatam aut acquisitā, sed infusam deo reuelante. Nec est inconueniens ut fiat eis infusio alicuius scientiæ sine infusione gratiæ, quoniam primum illud confert ad eorum afflictionem, & istud secundum spectat ad recipientis utilitatem. Hæc Petrus.

¶Porro de his plenius scribens Richardus: Damnati, ait, proprie loquendo de uisione, non uident gloriā electorum, cum uisio proprie sit cognitio intuitiua & clara. Sic nanq; non posset uideri gloria beatorū, nisi uiderentur & ipsi beati, imo & deus, cum eorum gloria in perfecta coniunctione cum deo consistat. Non enim potest immediate & clare uideri aliquorum coniunctio, quin uideantur ipsa coniuncta. In generali tamen & partim in speciali cognoscunt gloriam beatorum, quasi intra se arguendo, quoniam nullum iustorum secum conspiciunt. Vnde cogitur eorum intellectus sentire uerā esse scripturam. Et quia felicitas promittitur iustis in scripturis non solum in generali, sed & aliqualiter in speciali ac particulari, quamuis non in ratione pure specialissima, quia sic lingua hominis nō posset eam narrare: hinc damnati cognoscūt gloriam illā aliqualiter in particulari. nec ad hoc requiritur speciei infusio, quoniam ex certissimis effectibus & proprijs experimentis, atq; ex memoria eorū quæ hic nouerunt, id scient. Aliqui tamen dicunt quod per speciē infusam &c. Beati uero multo perfectiꝰ uidēt damnatorum supplicia, quia uidebunt ea in uerbo, & etiam clare per species inditas in proprio genere speculādo, eo quod uisio illa sit æqualiter ad augmentum accidentalis præmij electorum: quia uidendo dei iustitiā in suis effectibus, glorientur, nec miseris compatiuntur: quia diuinæ uoluntati & æquitati sunt plenarie ac immobiliter conformati, propter quod uolunt quicquid uident deum simpliciter uelle. Hæc Richardus.

¶Insuper Scotus hic aliqua scribit, difficultādo materiam, qualiter beati uident supplicia damnatorum, an scilicet ratio cognoscēdi huiusmodi sit diuina essentia uel proprietas personalis, & utrum pœna habet ideā in deo, & utrum beati uident pœnas illas ut quid uolitum. Verum ista sunt huic loco prorsus impertinētia, & magis expedire uidetur, de his plane loqui ad compungendū ac metuendum, quam curiosæ subtilitati insistere ad disceptandum & contendendum. Ad ea quoq; quæ tacta sunt, qualiter scilicet creata & negatiua ac priuatiua cognoscuntur in deo & à deo, & qualiter habeant in deo ideam, patet responsio ex dictis super primum, & alibi.

¶Addit etiam Scotus: An beati uideant uisione sensibili pœnas damnatorum, ita quod tanta distātia nō impediat huiusmodi cognitionem, non me intromitto. Amplius quomodo deus aut uoluntas beatorum se habeat ad supplicia damnatorum, nescio: nec uideo quomodo, cum nec deus nec uoluntas beata consoletur aut gaudeat de pœnis illorum. Imo apud Isaiam dominus protestatur: Heu ego consolabor super hostibus meis, qui cum dicat, Heu, loquitur quasi condolendo: quoniam proprium ei est misereri & parcere, nec lætatur in perditione uiuentium. Vnde non ordinat aliquos ad pœnam, nisi quadam ratione necessitatis in natura, eo quod non potest aliter ordinare saluo iure, quo ordinari debet culpa sub pœna. Non tamen pœna illa est uolita simpliciter, nec à deo, neq; à beatis, sed solum secundum quid. Gaudent enim in obseruatione iustitiæ. Veruntamen iudex (cuius est pœnam infligere) aliter debet gaudere de pœna iuste inflicta, quam alij quorum non interest.

Deus

[Margin notes: Psalm. 57 / Augustinꝰ / Lucæ. 16 / Philoso. / Aquinas. / Sapien. 5 / Petrus. / Richard. / Damnati quō beatorū gloriā cognoscāt / Scotus / In Scoto / Isaie. 1 / Iudith 11]

Deus nanq; acceptat pœnam damnatorum, quoniã iusta est, & fit in uindictam suæ offensæ. ideo eius inter est maiorem habere complacentiam in pœnarũ illarum inflictione, quam habeant inde beati, imo mi norem debent complacentiam in hoc habere, quia ad eos non pertinet uindicta: quoniam si deo placeret, uellent liberationem damnatorum, uel saltem eis non displiceret. Vnde deus acceptat illud quod iustũ est in se, Beati uero acceptant illud pro tanto, quia est ordinatum & inflictum à deo, qui est primum obiectum eorum uolitum, in quo omnia uidẽt & uolunt: & quod uident deum uelle & acceptare, hoc uolunt. Hæc Scotus. In quibus uidetur obscurũ, quod ait deũ non ordinare alios, scilicet reprobos, ad pœnam, nisi quadam ratione necessitatis in natura, eo quod non potest aliter, ordinare debet enim culpa esse sub pęna. Omnipotẽs nanq; superliberrimus deus nec electos prædestinauit, nec alios pręsciuit ac reprobauit necessitate naturæ, & absolute loquendo potuit aliter ordinare, & taliter potuit ac posset cum ipsis disponere præsertim de absoluta potentia, qua & posset eos saluare, & ad tempus punire, & ab omni tormento eripere, quæ omnia patent ex dictis super primum de prouidentia, prædestinatione, præscientia atq; potentia dei, cum & Apostolus protestatur, quod deus omnia agit consilio & secundum propositum uoluntatis suę nec aliquid agit ad extra ex necessitate naturæ.

¶Postremo, quod Scotus fatetur se non scire neq; uidere, quomodo deus & beati se habeant ad pœnas damnatorum, non uidetur tam specialem aut grandẽ difficultatem habere. Gaudet quippe in illorum punitione nequaquam ex crudelitate, cum sit bonitas pura, & naturaliter pius & clemens, ac essentialiter dulcis, rectus & gratiosus, sed ex amore suæ infinitæ iustitiæ, inquantum illa pœna est effectus suæ iustitiæ moderatus moderamine infinitæ suæ sapientiæ, & complacet sibi in iusta ac debita refrenatione ac castigatione prauissimarum rebellium uoluntatum, quemadmodum per Osee testatus est: Iuxta desiderium meũ corripiã eos, Itẽ Exosos habui eos propter malitiã adinuẽtionum ipsorum: de domo mea eijciam eos, non addam ut diligam eos. Et rursus per Ezechielem: Ecce cõplosi manus meas super malitias eorum, & succendã eos in igne furoris mei, sicut conflatur argentũ in medio fornacis, & requiescam. Etenim iustus dominus, & iustitias dilexit.

QVAESTIO. III.

Amplius quęritur, An damnati valeant vti scientia atq; notitia acquisita in vita praesenti: ¶Videtur quod non, quoniam Salomon ait. Quodcunq; potest manus tua, instanter operare: quia nec sapientia, nec sciẽtia, nec opus, nec ratio erũt apud inferos. Iterum dictum est, quod post diem iudicij reprobi ita erunt pœnarum suarum acerbitate absorpti, quod de cætero considerare nequibũt gloriam beatorum, ergo extunc ratiõe carebunt. Insuper pœna inferni, imo & purgatorij acutior intolerabiliorq; consistit omni pœna uitæ præsentis, quanquam immanissima tormenta sancti martyres sint perpessi, ut in libro de pœnitentia loquitur Augustinus. Qui etiam nudo corpore in calidissimo iaceret fornace, scientia uti nõ posset. ¶In oppositum est, quod apud Lucam de damnato diuite recitat ueritas, quemadmodum positus in inferno, deprecatus sit Abraham: Mitte Lazarum in domum patris mei &c.

¶Ad hoc Thomas respondet: Sicut propter perfectam sanctorum beatitudinem nil erit in eis quod non sit gaudij ac gaudendi materia, ita nil erit in damnatis quod nõ sit materia pœnæ & causa tristitiæ, nec aliquid ad tristitiam pertinens deerit eis, ut sic sit eorum miseria consummata. Porro consideratio agnitorum quantum ad aliquid, inducit lætitiã: & hoc uel ex parte obiectorum, inquantum amantur, aut ex parte cognitionis inquantum conueniens est & perfecta. Conformiter cognitio potest esse tristitiæ ratio, tã ex parte cognitorum, inquantum sunt contristatiua, & ex parte cognitionis, ut dum eius imperfectio consideratur, ut cum quis perpendit se deficere in cognitione rei, cuius perfectionem appeteret. Itaq; in damnatis erit consideratio actualis eorum quæ ante sciuerũt ut materia & obiectum tristitiæ ac tormenti, non ut causa consolationis aut gaudij. Considerabunt etẽm mala quæ gesserunt, bona quę omiserunt, amata quę perdiderunt, & omnẽ calamitatem, uilitatẽ ac desperationẽ q̃ incurrerunt, atq; ex his omnibus affligẽtur. Considerabunt quoq; imperfectam esse notitiã quã de rebus speculabilibus habent, seq; amisisse summam eius perfectionem quam poterãt adipisci, & inde cruciabuntur. In præsenti demum anima coniuncta corruptibili corpori, retrahitur & impenditur à considerando In futuro autem anima non ita trahetur a corpore, imo quantumcunq; corpus affligatur, tamẽ anima semper cõsiderabit lucidissime illa quæ possunt ei esse causa mœroris. Ab his uero quæ possent consolationem aut releuamen inducere, impedietur, ne ea attendat, & sic uerificatur quod Salomon loquitur. Sed nec diurnitas potest in eis obliuionem inducere.

¶ Quæritur quoq; an damnati cogitent interdum de deo. Videtur quod sic, quia assidue odiunt, maledicunt & blasphœmant maiestatem ipsius. quod fieri nequit sine præuia apprehensione & cogitatione illius. Dicendum quod deus potest dupliciter cõsiderari. Primo secundum se. & secundum id quod proprium est ei ex se, utpote ut bonitas summa & causa totius boni Sicq; nullo modo cogitari potest sine delectatiõe, nec sic cogitabitur à dãnatis. Secundo, prout est causa quorundam effectuum displicentium uolũtati peruersæ, hoc est, secundum id quod est ei quodammodo accidentale in suis operibus, ut punire &c. & ita à damnatis cogitatur, quæ cogitatio inducit eis afflictionem: nec odiunt deum nisi ratione punitionis & prohibitionis eorum quæ appetunt. Hinc nõ considerant deũ, nisi ut punitorem & prohibitorem. Hæc Thomas in Scripto. In quibus uidetur intricatum, quod ait, deum secundum se ut est rerum principium, non posse cogitari sine delectatione, cum & multi deuoti fateantur se non delectari, neq; dulcedinem experiri orãdo, psallendo, meditando, etiam quãdo conantur ad hoc. Vñ & sanctus pater Bernardus loquitur in sermõe: Quid est quod scriptura tam simpliciter exhortatur, delectare in domino, quasi ad manũ sit nobis delectari in domino: Alias etiam quæstiones mouet hic sanctus doctor, de cognitione animæ separatæ à corpore, de quibus pertranseo, quoniam determinatæ sunt super secundum & cætera.

¶Concordat Richardus, qui etiam quærit, utrum damnati cognoscunt ea quæ fiunt circa nos. Respondet, damnatos cognoscere ea quæ fiunt circa nos, tripliciter potest intelligi. Primo, an ea cognoscãt per scientiam. Secundo, an per coniecturam. Tertio, an per

reuelationem. Primo modo ea non noscunt, quia sic eã cognoscere nequeunt, nisi accipiendo similitudines à rebus, ad quas accipiendas requiritur proportionata propinquitas intellectus ad rem ipsam. Et quamuis distantia non impediat cognitionẽ intellectus respectu rei cuius iam speciem habet, tñ improportionata distãtia inter animas quæ sunt in inferno, & ea quæ fiũt in hoc mũdo, impedit cognitionẽ intellectus, respectu rei cui⁹ nõ habet speciem, qm̃ prohibet speciei acquisitionẽ. Secundo modo, videlicet per coniecturam, multa queunt cognoscere de his quæ circa viuos aguntur, rememorãdo præterita quæ hic viderunt. Tertio etiã modo quędam horũ cognoscunt, siue per reuelationẽ dæmonũ siue animarum ad eas descendentiũ. Hæc Richardus. Qui rursus sciscitatur, an anima separata possit se mouere de loco ad locum naturali virtute. Ad quod rñdet quod imò, nisi superiore virtute prohibeatur. Est enim in loco diffinitiue, nec determinata ad illum ex sua natura, sed potest esse in alio. Quæritur quoq;, an naturali virtute possit mouere aliquod corpus. Ad quod eodem modo rñdet ꝙ imò. Et credunt, inquit, aliqui ꝙ interdum sic mouet. Refert nanq; Gregorius quarto Dialogorum, Germanum episcopum Capuanum inuenisse Paschasium diaconum defunctum stantem & obsequentem in balneis. Cũq; anima illa non fuerit illius corporis forma, constat ꝙ fuit motor ipsius secundũ locũ: nec dicẽdum vt aliqui dicunt, ꝙ fuit angelus bon⁹ aut malus in specie Paschasii. Nam Paschasius fecit illa pro pœnitentia sua: nec fuit verum corpus Paschasii, qm̃ anima separata diuina prohibetur virtute mouere corpus quod antea informauit, imò & quodcũq; corpus quod aliquando fuit informatũ anima rationali aut etiã bestiali, ne hoc fiat hominibus occasio incidendi vilem & horrendũ errorem, opinantiũ intellectũ humanũ transire de corpore vno ad aliud, ita ꝙ successiue sit proprius motor corporum diuersoꝝ, & q̃libet animã quodlibet posse ingredi corpus, vt Pythagorici fabulantur. ¶ Denuo sciscitatur, an anima separata posset naturali virtute fieri proprius alicuius corporis motor. Rñdet ꝙ non: Nam spiritus dicitur proprius motor corporis, qm̃ specialit deputatus est ad mouendũ corpus illud aliquo speciali modo, quo nullũ aliud corpus mouet, & quo corpus illud ab alio nullo mouet: sicq; anima q̃diu manet in corpore, est proprius motor corporis sui, & separata non potest fieri alterius corporis forma. imo nec proprij, q̃usq; illud diuina virtute debite disponatur ad vnionem cum anima. Hæc Richardus. ¶ Præterea ad quæsitum hoc, vtrũ anima separata cognoscat quæ circa nos fiũt: rñdet Bonauentura & Petrus: Dupliciter cognoscitur aliquid, vtpote propria cõsideratione & alterius instructione. Cognitio ex propria consideratione, est duplex: vna est certitudinalis ac rei præsentis, alia coniecturalis ac rei absentis. Cognitio quoq; per instructionem, est duplex: vna per alterius relationem, alia per dei reuelationem. Cum ergo sit quadruplex modus cognoscendi, primo modo non cognoscunt actus nostros q̃diu sunt in locis sibi deputatis, qm̃ nimis distant a nobis, nisi diuina permissione veniant ad nos: sed secundo modo videlicet coniecturaliter possunt eas cognoscere, loquendo de animabus malis. Tertio quoq; modo, videlicet relatione, tam bonę q̃ malę animæ possunt actus nostros cognoscere. Sed quarto modo, puta per reuelationem, bonæ animæ præsertim eos cognoscere queunt. Hæc illi. ¶ Quocirca allegat Albertus illud Iob de mortuo vitioso: Siue nobiles siue ignobiles fuerint filij eius, nõ intelliget. vbi ait Gregorius: Sicut viuentes ignorant quo loco habeantur animæ mortuorum, sic mortui nesciũt qualiter disponatur vita eorum quos post se reliquerũt in corpore.

[Margin: Questio. — Questio. — Gregori⁹. — Questio. — Questio. Bonauẽ. Petrus. — Modus cognoscẽdi quadruplex. — Albertus Iob. 14. — Gregori⁹.]

QVAESTIO IIII.

Restat iam sciscitandum, An omnis voluntas damnatorum sit praua, ita vt nunq̃ pœniteãt, nec valeant pœnitere, & an vellent omnes secum esse damnatos, & vtrũ demereantur ac odiant deum. Tamen ad ista satis patet responsio ex dictis super Secũdũ, de casu, damnatione obstinationeq; dæmonũ. ideo sufficit nunc breuiter tangere. ¶ Itaq; Thomas ad ista respondens: In damnatis inquit, est duplex voluntas, videlicet naturalis & deliberatiua: Naturalẽ habent immediate a deo, qui naturæ intellectuali ac rationali impressit huiuscemodi inclinationem: quæ appellatur naturalis voluntas. Cũq; remaneat in damnatis natura in se bona, nec naturalis bonitas posset corrumpi totalit per peccata, potest etiam esse in eis aliqua bonitas voluntatis naturalis, cum dictum sit, ꝙ & beatitudinem saltẽ in generali naturaliter appetãt, q̃uis affectione exili ac rara. Voluntas vero deliberatiua semper in eis est mala, quia perfecte auersi sunt ab vltimo fine: nec aliqua voluntas potest consistere bona, nisi aliquo modo ordinata ad finem illum. Imò si damnati interdum velint aliquod bonũ, non tamen hoc volunt bene nec recta intẽtione. ¶ Porro dum quæritur, an pœniteant. Dicendum ꝙ pœnitere de peccato contingit dupliciter. Primo modo per se. secũdo per accidens. Per se de peccato pœnitere est peccatum abominari, & de eo dolere, inq̃tũ peccatũ est, & contra dei præceptum, eiusq; offensiuum, & ita damnati non pœnitent, imò voluntas malitiæ peccati iugiter manet in eis. Pœnitere vero per accidens, est dolere de eo propter adiuncta, id est ratione pœnæ pro ipso inflictæ, & taliter pœnitent iuxta illud Sapientiæ: Dicẽtes intra se, pœnitentiam agentes. In hoc etiã mundo q̃tumcunq; obstinati, per accidens pœnitent de suis excessibus, si pro eis acriter puniantur, vt loquitur Augustinus libro lxxxiij. quęstionũ. Videmus etiam ferocissimas bestias dolore pœnaꝝ a maximis voluptatibus abstinere. ¶ Deniq; ad hoc, an vellent omnes secũ esse damnatos: Dicendũ ꝙ sicut in beatis est perfectissima charitas, ita in damnatis est maximum odium: Hinc sicut beati de omnibus bonis gaudebunt, sic condemnati de omnibus bonis dolebunt: sicq; ex cõsideratione beatitudinis sanctoꝝ affligentur, iuxta illud Isaiæ: Videant & cõfundantur zelantes populi. Vnde omnes bonos vellent esse damnatos, imò tanta erit eorum inuidia, ꝙ etiã propinquorum glorię inuidebunt, cũ ipsi sint in summa miseria. Attamẽ minus inuident propinquis q̃ alijs, & maior esset eorum pœna, si omnes propinqui eorum damnarentur, q̃ si aliqui de suis propinquis saluentur. Hinc diues petijt fratres suos a damnatione præseruari. Sciebat nanq; ꝙ aliqui homines saluarẽtur: maluisset tamẽ fratres suos cum cæteris omnibus condemnari. Hinc constat ꝙ damnati non conseruabũt amicitiam ad eos quos in vita hac dilexerunt. Dilectio quippe quæ non fundatur super bonum honestum, cito dissoluitur, præsertim in malis hominibus, vt 9. dicitur Ethicorum. Verum in hoc voluntas eorũ manebit peruersa, ꝙ causam vitiosæ dilectionis perpetue retinebunt, q̃uis etiam eorum suppliciũ augeatur ex multitudine condemnatoꝝ: tamen intantum in eis excrescit inuidia, ꝙ malunt cum pluribus magis affligi, q̃ cum paucioribus minus. ¶ Insuper ad hoc, an demereantur, dicendum, ꝙ de dã-

[Margin: Thomas. Damnatorũ voluntas duplex. — Questio Pœnitentia duplex. — Sapien. 5 — Aug. — Isai. 26 Inuidentia damnatorum. — Luce. 16 — Philoso.]

 natis ante iudicium & post iudicium est distinguẽdum. Omnes enim communiter confitentur, ꝙ post diem iudicij non erit aliquod meritum vel demeritum, quoniã meritum atq; demeritum ordinantur ad aliquod bonũ vel malum vlterius consequendum. Post diem autem iudicij erit vltima consummatio bonorum, ita ꝙ nihil erit addendum de bono aut malo, propter quod bona voluntas in beatis non erit meritum, sed præmium: & praua voluntas in damnatis non erit demeritum, sed tãtum supplicium. Sed ante iudicium aliqui dicunt beatos mereri, & damnatos demereri, quod tamen esse nõ potest respectu præmij essentialis, aut pœnæ principalis, quiam quo ad hoc vtriq; peruenerunt ad terminos suos, sed respectu præmij alicuius accidentalis aut secũdariæ pœnæ quæ possunt augeri vsq; ad diem iudicij &c. put totum istud plenius dictum est super secundum. vbi etiam elucidatum est, an damnati odio habeant deum. Nẽpe deum secundũ se ipsum consideratũ non odiunt, sed ratione suorum effectuum, inquantum videlicet tantã eis pœnã infligit ac pire pmisit. Hæc Tho. in Scripto, qbꝰ cõcordãt Albertꝰ, Bonauẽ. Petrꝰ, Richardꝰ, alijq; cõiter.

Bonauẽ. ¶ Veruntamen Bonauentura in parte aliter sentiens, respondẽdo ad istud, vtrum damnati velint se peccasse: Mala inquit voluntas dupliciter dicitur, scilicet actus & habitus. Dico ergo ꝙ timor seruilis damnatis non aufert habitum malæ voluntatis, sed actum. Damnatꝰ eñ non vult luxuriari, quia timet puniri pro mala voluntate, habitum tamen non aufert: quia si speraretur impunitas, vellet luxuriari. Sic intelligẽdum est in damnatis, quoniam dolor pœnæ aufert ab eorum volũtate actum volendi peccare: quia reuera damnatus non optat luxuriari, nec dominari propter pœnas quas sentit se ex actibus illis incurrisse. Itaq; vult non peccare, non quia peccatum displiceat sibi, sed pœna. Hæc Bonauentura.

Mala voluntas duplex.

Obiectio. ¶ Quibus obijci posset, ꝙ eadem ratione timerent, neque auderent blasphemare ac maledicere deo. Deniq; sicut iam tactum est, de cætero non poterunt demereri, sicut nec mereri, saltem post diem iudicij. Verum de hoc Bonauentura in alia loquitur quæstione: Quamuis in damnatis aliquo modo remittantur affectiones libidinosæ, quę delectationem habent annexam propter pœnarum acerbitatem, aliæ tamen affectiones in quibus consistit pœnalitas, quę scilicet in seipsis pœnales sunt & amare, vt ira, inuidia, odium, augentur in ipsis. Vnde vniuersos beatos vellent esse damnatos.

Henricus ¶ Præterea Henricus Quodlibeto octauo respondens ad istud, vtrum damnati possent reuerti ad bonũ. Quadruplex ait est bonum, puta naturæ, moris, gratię & gloriæ. De bono naturæ non potest quæstio ista intelligi, quia naturalia non sunt damnatis ablata. Si autẽ quęstio intelligatur de bono moris, aduertendũ ꝙ hoc bonum consistit in actu deliberatiuo, in quo duo considerãtur, videlicet substantia actus, & forma q̃ imponit intẽtio opãtis. & q̃tũ ad substantiã actꝰ bene cõceditur ꝙ damnati possunt redire ad bonũ. Nã possunt aliquẽ informare, & vera rẽspondere, recta consulere. Quantum vero ad formam actus intentionemq; finis, dicunt aliqui ꝙ possunt exire in actum bonum ex naturali pietate, sicut est dare eleemosynam ad subueniendum naturæ, quod sentire videt Augustinus super illud in psalmo: In inferno autem quis confitebitur tibi? dicens. Sic confessus est in inferno diues ille, adeo ꝙ moneri petijt suos, vt se à suis cohiberent peccatis, quod nõ nisi ex deliberatione rogauit. Sed cõtrarium sentire videtur Gregorius, 18. Moralium dicens. Omnis voluntas damnati iniusta est. Volũtas vero nõ est iusta, neq; iniusta nisi ex

Augꝰ. psalm. 6

fine. Hinc mediã viã tenendo, est distinguendũ, ꝙ aliqs põt velle bonũ ex deliberatiõe duplicit. Prĩo p se, ppter ipm bonũ & eius amorẽ ac odiũ mali. Secũdo p accidẽs ppter fugã pœnæ vel, ppriæ vel alienæ. & sic possunt in actum bonum naturæ, moris flecti, vt velle nũq̃ peccasse ne punirentur: q̃ tñ in hoc non est bona bonitate moris, q̃m actus ille non displicet eis q̃m malꝰ, sed rõne pœnæ, p eo ipsis inflictæ, quẽadmodũ etiã vellent non esse, ppter acerbitatẽ pœnar̃ q̃s sustinent. Propter fugã vero pœnę alior̃, posset qs dicere, ꝙ neq̃q̃ p se volũt bonũ, imò absolute vniuersi damnati hoĩes ac dęmones vellẽt alios oẽs secũ esse damnatos, & ad nullũ, neq; ad seinuicem, nec ad deũ pñt habere actũ amoris deliberatiui, sed solum ad seipsos, statuendo sibi finẽ puerse in seipsis, imò ad oẽs & ad inuicẽ odiũ hñt summũ. Per accidẽs autem pñt alijs velle bonũ, sicut diues in inferno, q̃m æstimauit se posse corpori suo restitui, & sic mitti ad illos, ac pœnas euadere. Hęc Henricus, quæ præscindo, quia super secundum me recolo ea scripsisse.

¶ Insuper quinto interrogat Quodlibeto, an deus sit causa damnationis malorũ. Ad q̃d, plixe rñdet, & rñsio stat in hoc, ꝙ cũ dãnatio impior̃ includat culpã & pęnã, deus nequaq̃ est causa damnationis illor̃, q̃tum ad culpam: nec per se, quia non est causa auersionis ab vltimo fine, q est ipsemet: neq; per accidens, sicut nauta per suã absentiã est causa naufragij. Deus aũt nullũ relinquit q̃tum in se est, nec permittit quenq̃ perire, nisi aliqua p̃uia culpa id promerente. Malũ vero pœnæ est duplex, videlicet pœna sensus & pœna damni. Et pœnæ sensus deus est causa, cũ sit creator ignis, qui est instrumentum diuinæ iustitiæ vlciscẽtis. Est tñ & alia causa interior huiusmodi mali pœnalis. Principale aũt malũ pœnæ dãni in damnatis, est amissio seu carentia visionis diuinę: qa ad ipsam obtinendã ordinati erant & conditi. Huius autem mali causa non est deus, quia quantũ in se fuit, paratus fuit gloriã dare, sed ipsi ex culpa sua fuerunt indispositi & indigni. Deus vero intendit malum culpæ ordinare primo per malũ pœnæ damni, deinde per malũ pœnæ sensus: quod est triplex, vc; duplex ab intra, tãq̃ necessario cõcomitans, quor̃ vnũ est incidens ex apprehensione amissionis illius boni: Aliud aũt est vermis cõscientiæ, qui est dolor incidens ex remorsu conscientię de peccato, quod est causa amissionis gloriæ. Tertiũ est malũ pœnæ sensus, ab extra contingens. Hæc Henricꝰ, qui scribit de his per tot distinctiones, vt, plixũ sit recitare, quibus & multa obijci possent, cũ in scripturis dñs sępe testetur: Ego indurabo cor Pharaonis. In Deuter. quoq; habetur: Noluit Seon rex Hesebõ filijs Israel dare transitũ, q̃m indurauit dñs deus spm̃ eius, & obfirmauerat cor illius, vt traderetur in manus tuas. Sic & apud Isaiã inducitur: Tu dñe pater noster, quare nos errare fecisti de vijs tuis, indurasti corda nostra ne timeremus te? Atq; in psalmo, Declinasti semitas nostras à via tua.

Luce. 19

Exodi. 4 Deuter. 2 Esai. 63

In quibus oĩbus insinuatur deus omnipotens aliq̃mõ causa horum effectuum. Quocirca iuxta expositionem Augustini, & aliorum sanctorum, deus asseritur causa horum non influendo malitiam, sed non infundendo gratiam, quod quamuis iuste acciderit propter impiorum demerita, nihilominus deo talia asscribuntur, eo quod gratia haberi non valet nisi ab eo, quã licet omnibus quantum in ipso est largiri paratus sit, multi tamen ex sua peruersitate, negligentia, aut alia causa & culpa non recipiunt eam: & hoc attribuitur deo non vt causæ directæ, aut vt causæ efficienti & causę per se, sed vt causæ permittenti & indirecte siue per accidens.

Quæstio

QVAESTIO. V.

VLterius quæritur, de poenis damnatorum, an solo igne torqueantur, et vtrũ vermis quo affliguntur, sit corporalis, an etiam fletus eorum sit talis, et in qualibus tenebris collocentur. ¶ Videt̃
Mat.25 quod solo igne puniãt̃, iuxta illud: Ite maledicti in ignẽ ęternũ. Itẽ, si frigore. hoc esset refrigeriũ, eis nã immoderate æstuantibus igne solatiũ est frigus accipere. Insu-
Eccl.7 Judith 16 Esai.66 Haymo. Psalm.10. per in Ecclesiastico legitur: Vindicta carnis impij, ignis & vermis. Et in Iudith, Dabit ignẽ & uermẽ in carnes eorum, sed ignis ille erit corporeus, ergo & uermes. Rursus in Isaia, uermis eorũ nõ morieт̃, ergo uermis ille est uiuens & immortalis, qđ etiã Haymo tenet ibidẽ. In oppositũ primi est illud psalmo: Ignis, sulfur, & spiritus procellarũ, pars calicis eorũ, & illud Iob, Ad ni-
Job.24 mium calorem transeat ab aquis niuium.

Aquinas. ¶ Ad hæc Thomas respõdet per ordinem. In ultima, dicens, mũdi purgatione fiet (ut ait Basilius) separatio
Basilius. quædã in elementis, ita quod quicquid purũ ac nobile est, manebit superius ad gloriã beatorũ, quicquid feculentũ atq; ignobile, in infernũ ꝓijciet̃ ad suppliciũ reproborũ, quatenus sicut oĩs creatura dei beatis ẽ materia gaudiorũ, ita dãnatis ex omnibus creaturis accrescat
Sapien.5 tormẽtũ, iuxta illud li. Sapiẽtiæ: Pugnabit pro illo orbis terrarũ cõtra insensatos. Hoc quoq; cõuenit diuinę iustitiæ, ut sicut ab uno summo recedẽtes per culpã, in rebus materialibus, quæ multa sunt & diuersa, finẽ sibi ultimũ cõstituerũt, ita & multipliciť affligãť ex multis. Sed qm̃ ignis ob suã actiuitatẽ ẽ maxime afflictiuus, per ignem quæcũq; afflictio uehemens designať. Denique dãnati transibũt a uehementissimo calore ad intẽtissimũ frigus sine reductione ad mediũ siue temperiẽ, sed qm̃ pœna purgatorij non est principaliť ad affligendũ, sed purgãdũ, iccirco per ignem duntaxat fiet, qm̃ ig-
1.Corin.3 Psalm.28. Basilius. nis uim habet maxime purgatiuã. Vnde ad Corinthe. ait Apostol⁹: Vniuscuiusq; op⁹ quale sit, ignis ꝓbabit. Hæc demũ respõsio roborať per hoc super illud psal. Vox domini intercidẽtis flammã ignis, ait Basili⁹, Virtute dei separabiť claritas ignis ab ei⁹ uirtute adustiua, & claritas cedet in gaudiũ electorũ: ustiuũ uero in suppliciũ dãnatorũ, qđ qualiť itelligẽdũ sit supra expositũ ẽ.

Questio. Ad secundum quæsitum, qualis sit uermis: dicendũ quod in mũdo innouato nõ manebit aliquod animal irrationale, neq; mixtum, ut dictum est 48. distinctiõe. Hinc uermis ille non corporalis ẽ, sed spũalis, uc; conscientię remorsus, qui dicit uermis, qm̃ ex turpidine causať pcti animãq; affligit, quemadmodũ corporalis uer-
Vermis damnatorũ quis. mis ex putredine ortus, affligit corp⁹ pũgendo. Ad obiecta uero dicẽdũ, quod aiæ damnatorũ uocanť carnes eorum, quia carnales fuerunt & carnalitati subiectæ.
In fletu corporali duo sunt. ¶ Ad tertiũ, quod in fletu corporali sunt duo, que sunt resolutio lachrymarũ, & cõmotio atq; turbatio capitis & oculorũ. Quãtũ ad primũ, nõ erit ibi flet⁹: qm̃ motu primi mobilis quiescente, gñatio corruptio & alteratio in mũdo cessabũt: quãtũ uero ad secũdũ, poterit esse fletus in illis. Nã corpora dãnatorũ non solum extrinsecus affligenť, sed etiam a causa interiori, secũdũ quod ad aiꝫ passionẽ corpus ĩmutať, siue in bonũ, siue in malum, & quantũ adhoc, fletus resurrectioni carnis attestať, delectatiõiq; culpæ quæ fuit in corpore & anima.
Tenebrę inferni. ¶ Ad ultimũ respõdendũq; dispositio in (correspõdet) ferni erit talis, ut maxime conpetat miseriæ damnatorum, ideo taliter sunt ibi lux & tenebræ, prout spectant ad dãnatorũ miserias maxĩe, quãuis aũt videre sit secundũ se delectabile & optandũ, tñ per accidens est afflictiuũ, inquantũ uidemus aliqua nobis contraria & nociua. Ideo infernus quantũad lucẽ & tenebras, ita dispositus existit & erit, quod nil ibi perspicue cõspicieť,
Lux inferni que. sed sub quadã umbrositate, q̃ ad illã q̃ afflictionẽ, horrorẽ & abominationẽ possunt cordi ingerere. Vnde simpliciter loquendo, locus est tenebrosus, attamen ex diuina dispositione est ibi aliqd luminis, quantũ sufficit ad uidendũ illa q̃ dãnatos possunt torqre, ad q; cõfert naturalis situs loci, qm̃ in medio terræ ubi ponitur esse infernus, non potest esse ignis nisi feculentus, turbidus, ac quasi fumosus. Quidã uero harũ causam tenebrarũ assignant ex commassatione & cõpressione corporũ dãnatorũ adinuicẽ, q̃ multitudine sua ita replebũt ĩfernũ, quod nihil de aere ibi manebit, sicq; nihil erit ibi dẽ de natura diaphani quod qđ poterit esse lucis subiectum. Hæc Thomas in Scripto.

¶ In quibus uidetur incertũ, quod ait in purgatorio nõ esse nisi ignis tormentũ loquendo de pœna sensus. Nempe si uera sunt quę in legenda sancti legũtur Pa- Dionysius
tritij, alijsq; diuersis tractatibus de uarijs reuelationibus & apparitionibus factis nõnullis. & in aurea legẽda sanctorũ, imo & in Dialogo sancti Gregorij, opor- Gregorius.
teret fateri purgatorias pœnas non solum per ignẽ, sꝫ & per umbras & glacies, per dæmonum ictus, ac alijs fieri modis. Questio.

¶ Insuper circa hæc quærit Thomas, Vtrum beati uidebũt pœnas dãnatorũ, an cõpatienť damnatis, & utrũ lætentur de ipsorum supplicijs, ad quæ ex introductis patet solutio.

¶ Consonat his Albertus, qui & dicit corpora dãnatorũ ita (ut tactum est) cõpunienda & quasi cõmassanda: quod si uerum est, quomodo uidebũt se inuicẽ? Sed de hoc dictum est supra.

¶ Insuper Petrus dictis concordat, & quærit, utrũ dãnati peccent. Ad qđ respondet, q; non proprie pec- Augustinus
cant, quia non demerenť, atq; in termino sunt constituti, nec eis præfigitur lex uiuendi in actione uirtutum, attamen male agunt & odiunt deũ, blasphæmãt ac maledicunt, quod totũ in eis potius est pœna quam culpa, quia ut asserit Augustinus, beatis uoluntas, dãnatis facultas non erit peccandi. Dæmones qui ad huc exercẽ-
di alios habent officiũ, adhuc peccãt, quia nec plene in Demon peccata.
termino sunt. Hinc non omnis mala uoluntas peccatũ est, imo q̃dam est culpa tantum & non pœna, uidelicet primũ pctm̃, quædã est pœna & culpa, ut pctã media, qđã pena tm̃, ut illa quam nõ concomitať supplicium ultimũ. Porro de fletu damnatorum dicendum, q; duplex est fletus. Vn⁹ spiritualis, uidelicet dolor interior, qui est & erit æternaliter in damnatis. Alter corporalis, uidelicet dolor exterior, in quo duo considerantur, uidelicet lachrymarum effusio, & turbatio atq; obnubilatio oculorum &c. ut supra. Nec erunt in inferno uermes corporei. Quod si obijciatur quod in Isaiam Haymo protestatur. ¶ Ignis iehennalis nunq̃ extinguetur, in quo uermes immortales esse credendi sunt, q carnes cõmedãt impiorũ. & addit, Sicut ergo ignis ille corporeus est, ita & uermes corporei sunt. Dicẽdũ q; istud fuit opinio Haymonis, nõ ueritas. Hęc Petrus. Quocirca sciendum quod ipsemet Petrus in cõmentario suo super Isaiam, uidetur in loco præallegato sequi in isto Haymonem, uel saltem nõ cõtradicit.

¶ Præterea quærit, quæ pœna sit maior in inferno, pœna damni uel pœna sensus. Respondet, In pœna

In pœna duo consideranda. duo considerantur. Primũ est diuisio perfectionis a suo perfectibili, secundum est sensus diuisionis, sicq; pœna vna potest dici altera maior, aut secundũ damnum diuisionis illius, & ita carentia visionis dei maior est omni pœna. Aut secundum sensum diuisionis, & sic non omnis carentia visionis illius est pœna maior, sed quædam. Est enim quædam carentia cũ sensu doloris de ipsa carẽtia, vt in adultis, & hæc est grauior pœna q̃ gehenna. Quædam vero sine sensu doloris, vt in paruulis, & ista est minor. Et de prima illa carẽtia quæ est cum sensu doloris, *Johannes Chrysost.* intelliguntur verba Chrysostomi, asserẽtis: Ponamus ante oculos quãti doloris sit excludi & proijci a regno cœlorum, quia (vt mihi videtur) grauior est ipsa gehẽna. Multi horrent gehennã, ego casum a gloria illa multo maiorem pœnam aio esse. Quid intolerabilius est gehenna? *Excidere a gloria intollerabilius est gehenna.* Verum mille gehennas quis ponat, nihil tale dicet quale est excidi a gloria ista, & odio haberi a Chro. Hæc Petrus. Dicit quoq; Isidorus: *Isidorus.* Habebunt impij lucẽ ad damnationem, vt videant vnde doleant: sed non habebunt ad consolationem, ne videant vnde gaudeant: sicut ignis non arsit ad trium puerorum supplicium. *Dani. 3* arsit vero ad dissoluenda ligamina vinculorum.

¶Circa hæc plenius scribit Richardus. In damnatis, inquiens, est pœna damni & pœna sensus. Pœna damni *Richardus* est carentia visionis diuinæ, ad quam rei erant apti ex peccato causata. Pœna vero sensus est quælibet pœna causata ex apprehẽsione læsionis sensuali aut intellectuali. Pœna damni nõ est essentialiter dolor neq; tristitia, sed ipsa pœna apprehensa, vt ex commissione & emissione propriæ voluntatis causata, est tristitiæ causa. Porrò pœna sensus est essentialiter dolor seu tristitia. Dico ergo q̃ inter pœnas damni carentia visionis diuinæ est maxima, tristitia quoq; causata ex illa carentia apprehẽsa: vt proueniens ex actuali malitia propriæ voluntatis, est maxima inter pœnas sensus. Nam q̃uis damnati nõ appetant deum videre ex amore suæ propriæ bonitatis, tamen vehementissimè appetunt hoc ex desiderio ꝓpriæ delectationis, eo q̃ firmiter credere compelluntur ex illa visione maximam delectationem in vidente causari. Carentia etiã visionis illius apprehensa, vt ex actuali malitia propriæ voluntatis proueniens, maior est pœna q̃ aliqua pœna sensus. Etenim pœna damni & pœna sensus conueniunt in eadem ratione pœnæ anagogicè dictæ de illis. Communis nanque ratio pœnæ est malum existens in creatura rationali propter peccatum. Illa ergo pœna est maior, in qua plus est de ratione mali, sed in præfata carentia plus est de ratione mali quam in aliqua pœna sensus, quod dupliciter patet. Primo quia maxima pœna sensus est causata ex prædicta carentia. Plus autem de ratione mali inuenitur in causa mali quam in effectu. Secundo, quia illa carentia cum sit priuatio, non dicit formaliter essentiam aliquam. Pœna autem sensus non est priuatio pura. Cumq; bonum & ens conuertantur in præfata carentia, maior est bonitatis defectus, quam in aliqua pœna sensus.

¶Insuper quæritur, vtrum in inferno maior sit pœna vermis quam pœna ignis. *Quæstio.* Et respondendum quod vermis dupliciter accipi potest, videlicet propriè pro verme corporali, & methaphoricè pro verme spirituali, id est, remorsu conscientiæ: & vtroq; modo aliqui dicunt vermem inesse damnatis. *Uermi damnatorum qd Augustin* Et quãuis Augustinus 21. de Ciuitate, relinquat sub dubio, an in inferno erũt uermes corporales communiter tamẽ tenetur quod nõ, quia facto iudicio, nõ manebũt bruta nec mixta inanimata. Itaque quærere, an in inferno maior erit pœna uermis quam ignis, est quærere, utrum remorsus conscientiæ sit in eis maior pœna, quam afflictio & incendium ignis. Ad quod simpliciter dicẽdũ, quod sic. Quẽadmodum enim magnitudo delectatiõis causatur ex tribus, puta ex magnitudine boni coniuncti, & ex bona dispositione potentiæ ad suscipiendum passionẽ delectationis atq; ex perfectione coniunctionis, sic magnitudo doloris pensatur ex magnitudine mali coniuncti: & ex hoc quod potentia est multum disposita ad patiendum ab illo malo ex forti quoque coniũctione mali affligentis cum illa potentia. Malum quippe interius animam affligens damnatam, est perpetua suæ perfectionis carentia ad quam fuerat apta, inquantũ illa apprehenditur tanquam certa & certitudinaliter sibi in esse pro peccato propriæ uolũtatis. Hæc etiam carentia ut sic apprehensa, est maximum malum quod affligit damnatum, quod bonæ dispositioni animæ longe magis cõtrarium est, quam actio seu afflictio ignis. Anima quoque magis disposita est ad patiendum a malo illo, quam ab igne, quoniam ignis ille non est aptus natus affligere animam ex propria uirtute immediate. Non enim eam affligit, nisi ut instrumentum diuinæ iustitiæ, & post iudiciũ affliget animã in corpori. Anima uero patitur a prædicto malo spirituali immediate & per se. Cõiũctio etiã fortior est, q̃m fortiorẽ apprehensio ꝑ intellectũ quam per sensum. Et quamuis post corporis resumptionẽ, malũ quod uoco uermen, anima apprehẽdet per intellectum, principalius tamẽ apprehendet ignem per sensum, & uermen per intellectum: quia uermis est quid magis intelligibile, utpote spirituale, quã ignis. Vermis item principalior est animæ quam ignis, q̃m corporalia nequeunt esse intra animam sicut spiritualia. Idem probat autoritate Grego. *Gregorius* super illud Iob Deuorabit eum ignis qui non succenditur. Clibanus, inquit, intrinsecus ardet, is autem qui ab igne deuoratur, ab exteriori parte incipit concremari, ut ergo sacra scriptura ardere interius atq; exterius reprobos demonstraret, eos & ab igne deuorari, & sicut clibanum poni testatur, ut per ignem crucientur in corpore, & per dolorem ardeant in mente. Cum ergo calidior sit ignis clibani, quia inclusus est, cui cõparat interiorẽ dolorem, i. conscientiæ remorsum, q̃ ignis exterior nõ inclusus, expresse nobis insinuat maiorẽ esse pœnã uermis quam ignis. Nec obstat quod asserit Augustinus 12. de Ciuitate: Nihil molestius igne urente. Hoc enim intelligitur de molestia illata der instrumẽtũ corporeum, quamuis etiam modo in hominibus plus uigeat apprehensio sensibilis quam intellectualis, attamẽ in damnatis magis uigebit intellectualis in ostendẽdo unde doleant condemnati. Hæc Rich.

QVAESTIO. VI.

Adhuc quærendum est hic, qualiter ignis inferналis et frigus tartareum, ac cetera corporalia afflictiua in inferno existentia, agere queunt et agent in spirituales substantias, scilicet demones et animas uitiosas vsq; ad corporum suscitationem et generale iudicium, atque deinde in corpora resuscitata et animas, de qua re quã superius dicta sint multa, hic tamen pro clariori intellectu, imo potius ꝓ uehementiori compunctione ac formidine excitandis, aliqua sunt addenda.

¶Itaq; Henricus Quodlibet 2. super his loquitur. Dolor

lor, sicut & alia quelibet animi passio, ad tertiā ꝑtinēs speciē q̄litatis, ex duplici ꝓcedit radice, ue꞉ prima & ꝓxima. Radix prima passionū ad fugā ꝑtinētiū, ut sunt dolor, timor, tristitia est immutatio corruptiua seu offensiua dispositiōis conuenietis naturæ: quēadmodū prima radix passionum pertinentium ad insequutionem, ut sunt desiderium, concupiscentia, delectatantio, spes. ē imutatio inductiua & cōseruatiua dispositionis conuenientis. Radix uero ꝓxima omniū huiusmodi passionū, est ipsi⁹ imutatiōis apprehēsio. Apprehēdēs nāq; imutationē cōueiētē, delectat: & apphēdēs discōuenientē, tristat. Cūq; apphēsio sit uirtutis cognitiuę, quæ nō ꝑcipit nisi quod fit in ipsa aut in organo suo, ideo passio nō est nisi ex immutatiōe in uirtute cognitiua, aut organo eius, ꝓpt̄ qd' ex immutatiōe quæ fit in ossibus & partib⁹ seu materijs nō sentiētibus, nullus cōsequit̄ dolor in animali q̄a neq̄quā apprehēdit̄ immutatio illa. Porro dispositio cōueniens alit̄ est in uiribus sensitiuis & intellectiuis, q̄a in uiribus sensitiuis attendit̄ ex parte organi, nō autem in uiribus intellectiuis, q̄m inorganicæ sunt, nisi forte per accidens in nobis, in qb⁹ intellectiua cognitio ex sensitiua ꝓcedit. Et quāuis doloris sunt duæ præfatæ radices, t̄n secūdū quosdam apprehensio sola sufficeret, si esse posset sine præuia immutatiōe corruptiua, sic etiam q; multo maior esset dolor ex sola apprehensione Et uerū est, q; ꝓ quanto immutatio illa corrūpit organi ꝓportionem, ꝓ tanto dirimit sensitiuam apprehensionem, & cōsequenti dolorem: ita q; si fieri posset, immutatio illa exsit apprehensio illa quā sequit̄ dolor absq; tēperamēti læsione aut corruptione, fieret apprehensio integra. Vnde etiā seq̄ret̄ perfectissimus dolor. Dicūt q; aliq, q; possibile sit sic esse, & q; damnati taliter cruciabuntur in corpore, q̄a habebūt corpora incorruptibilia. Dicūt enim quo ardētissimus sit ignis inferni, q̄ attingens carnes illorum, non eas cōburet, imo nec immutabit realiter & naturali immutatione per abiectionem contrarij: sed caro, ossa ac nerui manebūt in sua naturali dispositione ac tēperamento absq; calefactione. Immutabit aūt ea p speciem intentionalē caloris, ac si summe calefierent ac arderent. Organo demum sic immutato per speciem caloris intentionalem, immutabitur excessiue uis tactiua sensatione tactiua, ad quam summus dolor sequetur. ¶ Verum in nobis pro statu uitæ præsentis ita non est, quoniam ignis non potest naturaliter sensum sic excessiue immutare, nisi calefaciat medium & organum realiter, & non solum intentionaliter, & ita corrumpit proportionem qua impeditur apprehensio tam excessiua, idcirco in nobis sequi non potest dolor tam excessiuus. Sed qualit̄ hoc naturalit̄ fieri q̄at nō uideo. Si nāq; in tali imutatione, nulla fit abiectiōe iuxta modū imutationis realis, nihil in tali immutatione percipitur naturaliter, nisi sensibile sub ratione sensibilis sub q̄ ratiōe ꝑceptio nō ē nisi salubris cōueniēsq; naturæ: & ita ex ea seq̄ret̄ delectatio & nō dolor, & ita ignis nō nisi supnaturalit̄ & miraculose corp̄a dānatorū torqueret. Si ergo secundū fidē oporteat ponere q; corpora dānatorū ab illo igne naturalit̄ affligāt̄, quātū est ex parte corporum, quoniam uere & naturaliter passibilia erunt, imo aliter frustra passibilia naturalit̄ essent, si nunquam naturaliter paterēt nec oīs paterēt calefactionē neque infrigidationē, sed supernaturaliter solum dolorem, qui huiusmodi immutationes naturaliter concomitatur, & ita non propter intemperamentum sensuum, neq; ex modo sentiendi sequæretur ille dolor, sed a deo īmediate īprimeret̄, nec ad hoc necessari⁹ esset ignis, nec īmutatio intentionalis scd̄m rē & apprehensione non decepta, quamuis apprehensio ne cum perceptione decepta, posset uerus dolor causari ab igne, sicut in dormientibus somniantibus se cōburi ab igne. Dicendum est ergo quod dolor nullatenus causari naturaliter potest, nisi duæ illæ assint radices, uidelicet immutatio & apprahensio. Inanimata nanque immutantur immutatione corrptiua, nec dolent, quia non sentiunt. Animata uero sensitiua si non sint immutata, quamuis sentiant subiecta, non dolent, quia non apprehendunt immutationem sensitiuā ręsiuam. Est ergo sciendum, q; circa apprehensionē sensitiuam duo considerantur, uidelicet actus appræhensionis, & perceptio ipsius actus. Ex actu apprehensionis secundum se seorsum considerato, nunquam sequitur dolor, sed delectatio potius. Ex actu uero perceptionis seorsum acceptæ, sequitur dolor, non tamen potest esse sine apprehensione: sicq; dolor sequitur apprehensionem. Vt causam sine qua non, perceptionē uero directe: & ita ad actum apprehensionis, inquantum includit perceptionem, sequitur dolor non ratione apprehensionis, sed perceptionis. Et quamquam secundum communem modum loquendi sumamus apprehensionem, prout perceptionem includit, differunt tamen (ut patet) ex differentia obiectorum: quia obiectum apprehensionis sensitiuę est ipsum sensibile, ut color uisionis, sonus auditionis. Proprium uero obiectū perceptionis sunt intentiones circa sensibilia uel intelligibilia, quæ intentiones sunt per se causæ passionum doloris, delectationis & consimilium. Illæ nanq; intentiones important rationem conuenientis & disconuenientis, & habent in se uim rerū circa quas sunt, ad excitandum passiones. Hæc Henricus.

¶ Qui insuper sciscitatur, utrum formalis ratio doloris sit solum in cognitiua, uel potius in appetitiua. Respondet, Omnis passio animalis dispositio est ad operationem seu motionem causandam, continuandam uel subtrahendam. Oportet ergo quod maxime sit in eo quod est causa motus uel operationis seu continuationis subtractionisve eius: & hoc est appetitus, non apprehensio, quia ad impetum appetitus mouetur homo ad motum aut operationem continuationem aut subtractionem, uel aliquā operationē. Hinc dico, quod omnis passio in solo est appetitu, aliter enim appetititus in animali non est mouens motum, nisi quia per apprehensionem mouetur alteratione, quæ est passio, & tunc appetendo mouet alia. Hæc idem, de quibus alibi plenius dictū est. Ex quibus ostēditur quod & supra probatum est, corpora damnatorum ab igne infernali realiter immutari, affligi, calefieri, non consumi. Et simili modo affliguntur frigore illo tartario ac alijs afflictiuis.

¶ Insuper ultra ea quæ de his ex Gulielmo sunt allegata, aliqua addi possunt. Ait enim in libro de Vniuerso: Quoniam quidam ex sapientibus Christianorum dixit, quod ignis ille sola imaginatione sui sufficit torquere animas, bonum est scire quæ ratio illum induxit ad hoc uel inducere potuit. Non enim prætereūda aut negligenda sunt uerba tanti sapientis. Dico ergo in primis, quod tormentum quod anima humana patitur ab igne per corpus suum, non est nisi uel in ui apprehēsiua, uel in ui motiua, aut in ambabus. Quocunq; autem modo se habeat tormentum illud, in anima est, cum omnis passio necessario sit in patiente. Cum que

Apprehensio radix ē passionum

Doloris duę radices, ac causæ.

Quęstio.

Parisień. Gregorius.

Quo anima humana uri possit.

anima sit spiritualis substantia, impossibile est in ea esse formam aliquam corporalem: idcirco necesse est tormentum illud in anima ante futurum generale iudiciũ esse formam spiritualem, & in omnibus apprehensionibꝰ corporalium & sensibilium rerum similiter se habere oportet, vt scilicet impressiones huiusmodi spirituales sint, quare nec calor, nec ardor ē huiusmodi impressio, tamen calere & ardere se perhibet anima, quæ sic patitur: nec ignoras animam humanam nec calidam nec frigidam esse, quia huiusmodi qualitates sunt corporales, & in solis habent corporibus esse. Ardet igitur anima humana teste seipsa, cum nihil caloris in ipsa sit. Vides ergo quod forma spiritualis, eidem per corpꝰ ab igne impressa, cum nec ignis nec calor sit, eandem tamen vrit, & facit vt ipsamet confitetur. Quid igitur mirum si sola imaginatione ignis ardere sibi videatur, & ardere se iudicet, cum ipsa imaginatio sit vicinior substātię animæ quam sensus, & solum spirituale sit quod per impræssionem sensualem ad eius substantiam venit & intrat eandem. Quòd si dixeris, quia reuera humana anima non vritur neq; ardet, sed hoc ei videtur propter fortissimam coniunctionem & vnionem cum corpore, ꝓpter quod iudicat se pati quod patitur corpus: quia non solum in corpore est, imò & ipsa continet corpus, tunc redit quod dixi, quod scilicet anima non patitur huiusmodi passionibus tanquam proprijs, sed magis condolet tanquam alienis. Auferes ergo veritatem & proprietatem doloris ab animabus humanis, quod fas nõ est. Et quoniam species phantasma, seu similitudo, seu quocunq; alio modo nomines, cum fuerit in aprehensiua mouet affectiuam atq; motiuã, necesse est vt ipsa species in vi motiua seu affectiua imprimat huiusmodi passiones, quæ dolores & gaudia appellantur. Et si species ęque fortis esset in imaginatiua, vt est in vi sensitiua, dũ sentitur sensibile, non minor esset impressio in imaginatiua quam in sensitiua, ꝙ patet in hominibus intēsę imaginationis: quia non minus delectantur in imaginando quædam visu delectabilia, quã delectarentur videndo, propter quod quidã mihi notus, videre hastiludia nõ curabat, dicens se lõge amplius delectari in imaginando ea q̃ delectaretur in videndo. Noui etiã hominē qui solo aspectu medicinæ mouebatur ad purgationē quoties opus fuit. Quid ergo mouebat eũ nisi similitudo impressa? quod & in apprehensione & forti imaginatione venereorum facile est videre, imò & experiri. Hinc merito videri potuit illi tanto viro, puta beato Gregorio, ꝙ species tristabiles aut molestabilis impressionem faciens fortē, similiter delectabilia per se sufficiant facere delectationes & tristitias, gaudia & cruciatꝰ in animabus tanquam res ipsæ: & harũ passionum quãtitates erunt iuxta quantitatē fortitudinis huiusmodi specierum & rerum quarum sunt species. hoc est, quanto fortior fuerit apprehensio ipsa, & quo fortius, id est, magis delectatiuum aut contristatiuum fuerit res apprehensa & imaginata, tanto erunt delectationes & cõtristationes vehementiores ex eis. Amplius manifestum est de somniantibus, quia interdum somniant se ardere & esse in igne, & intollerabiliter cruciantur, quod sola similitudine ignis & imaginatiõe peragitur. Quod si dixeris non esse possibile quod tam grãde tormentum sit à sola ignis imaginatiõe, q̃ntũ à vera eius pręsentia, iam tibi respõdi: qa si vera ꝑsentia ignis nõ addit imaginatiõi nõ addet tormēto: hoc ē, si illã nõ auget, nec istud augebit. Deniq; ex his patet, ꝙ nõ solũ possibile ac facile sit omnipotētissimo creatori cruciare animas q̃s voluerit

Imaginatio delectat aut cruciat.

Gregoriꝰ.

huiusmodi ardoribus atq; incendijs per solam imaginationem uel intellectum, sed etiam omni genere tormentum, quoniam potest depingere atq; describere in ui imaginatiua & apprehensiua quacumque horrificas species omnium generum suppliciorum. Quod si quis inferat, ergo superuacue creatus est ignis huiusmodi. Respondeo, quod multę sunt ultilitates ipsius, quarũ una est ut uere ac corporaliter torqueat corpora damnatorum, & etiam animas ipsas. Rursus cum deus sit autor & dominus ueritatis, non decet magnificentiam eius uti mendatijs somniorum. Iterum motus somniandi ardores non satis deterrent ac retrahũt homines a peccatis, quia paucissimi capiunt hoc quomodo animę ualeant somnijs & suppliciorum imaginationibꝰ cruciari. Nec dubites omnipotēti creatori multos modos uindicãdi pctã in ipsos esse possibiles, nec oēs mihi nec alteri homini in uita hac esse notos. Hęc Guliel.

Quę oīa sapienter dicta uidentur propter quod uidentur incautum quod quidam præsumunt tam præcise determinare qualiter ignis infernalis agat in dæmones & animas, utpote per allegationem duntaxat: & totum fundamentum eorum uidetur incertum, uidelicet quod animæ & dæmones sint prorsus immateriales & incorporales in sua natura consistant: quod quãuis probabiliter dictum sit, & dictis Aristotelis ac Peripateticorũ plus consonet, non tamen demonstratiuam certitudinem habet, nec solum Plato atq; Platonici, sed etiam Origenes sanctiq; patres, Augustinus, Bernardus, ac alij plures dixerunt contrarium, ut dictũ est plenius super secundum & primũ. ¶Præterea præinductis consonant dicta Henrici Quodlibet II. protestantis: Obiecta perceptionis sunt intentiones, id est, rationes conuenientiæ & disconuenientiæ sensibilium & intelligibilium rerum, dicente Philosopho, de motibus animalium: Alterant Phantasiæ & sensus & meditationes Phantasia autem & intelligentia habent rerũ imaginatarum & intellectarum uirtutem, & quo fortius imprimuntur ipsæ species & intentiones, imaginationes, appræhensionesq; rerum, eo intentius mouēt, agunt, terrent, lætificant, tanquam res ipsæ, ita ut imaginans siue intelligens uix queat discernere inter similitudinem & rem, & utrum presens sit res taliter apprehensa ac imaginata, uel sola similitudo ipsius. Quantum enim operetur & uariet in effectu imaginatio fortis, Augustinus declarat in ouibus Iacob, atq; in multis qui nimia cogitatiõe rerum sensibilium illecti aut territi etiam eiusmodi uoces repente ediderunt, quasi reuera in medijs talibus actionibus aut passionibus uersarentur. Cuius exemplum dat Augustinus de imaginãte intensissime intus mulierem placentem, mulierem imaginatam putat quasi uere præsentem: & se quasi cõmisceri existimans, genitalibus fluit. Vnde constat eã dē uim immutandi q̃ habet res ad extra habere eam ut est taliter imaginata & apprehensa. Hæc Henricus, qui ista ex dictis Aristotelis & Augustini diffuse ꝓsequit.

Henricus

Philoso.

Augustiꝰ.

Augu.

Amplius circa finem huius ultimę distinctionis, addenda sunt aliqua de gloria beatorum, ut uehementius inardescamus, efficaciusq; ꝓperemus ad illam. De hac scribit Gulielmus libro de Vniuerso: Habet, inquiēs, quæstionem de choris seu choreis & gesticulationibus, an in statu gloriæ erunt.

Gulielmꝰ.

Quæstionem hanc reddunt difficiliorem sermones sapientium, qui præcesserunt in gente christianorum, qui hoc euidenter scripserũt, Natura q̃q; & naturaliũ experientia attestari uidētur, Nempe in hoc statu modica

dica

dica gaudia homines ferre neque ūt sine suorū corporum motu. Vides quomodo ex gaudio cordis os mouet ad risum, totaq; facies indicijs hilaritatis pfunditur Vides uiros ac mulieres, adolescentes ac adolescentulas præ gaudijs dissilientes, strepentes, choreas ducentes, carmina decantantes, sonis quoq; cantilenarū, ac melodijs musicorum instrumentorum seipsos cōcordare conantes effigiatione uariorum motuum corporis sui. Multos uidisti, qui cantando aut cantus audiendo ab huiusmodi effigiatione gesticulationis corpora sua nequeunt continere. Cumq; gesticulationes istæ exhuberantiæ quædam sint & redundantiæ præsentiū gaudiorum, quæ tam parua & quasi nulla sunt comparatione gaudiorum felicitatis æternę, quare possibile est incomparabiliter exhuberantias, redundantias conuenientium saltationum & exultationum conuenientissime correspondendum, inesse beatis ex gaudijs illis.

¶ Quocirca respondentium mihi uidetur, uera & spiritualissima gaudia illa non inundare in corpora glorificata per huiusmodi gesticulatiões & effigiationes, quia (ut ait quidam ex sapientibus) uerum gaudiū res seuera est, non frangēs, non emolliens neq; dissoluens gaudentem, quin potius confortans & erigens ipsum. Corporalia uero & nō uera gaudia, merito talesq; exhuberantias influunt in copora ita gaudentiū. & constat quod huiusmodi gesticulationes atq; saltationes magis esse uideantur exagitationes & quędam insaniæ quam uerorum exhuberantiæ gaudiorū. Hęc Gulielmus. cuius uerba sane sunt accipienda, alias calumniam paterentur cū. & 2. Regū libro deuotissimus Dauid rex ante arcam dei ex plenitudine spiritalis lætitiæ, quam ex contemplatione infinitæ excellentiæ dei beneficiorūq; eius concepit, totis uiribus saltasse legatur. Deniq; quidam uiri contemplatiui ualde interni, qui & hoc ipsum creduntur experti testati sunt, & reliquerunt in scriptis, quod nonnulli feruidi ac deuoti præ admirabili abundantia iucunditatis internæ, præ ineffabili dulcedine amoris diuini, præ consolationis exhuberantia cęliformi, præ supernaturali repletiōe contemplationis, uisitationis, unctionisq; spiritussancti, se ipsos continere ac reprimere nequeūt a corporali discursu, manuumq; applausu, a cantu & pedū motu ac cōsimilibus gestibus, Varijs nanq; & ineffabilibus modis operatur Christus in suis electis, tam uiatoribus q̄ comprehensoribus. Ad quod etiā pertinet quod apud Malachiam dominus repromittit: Egrediemini & salietis quasi uituli de armento. Veruntamen quoniam scriptum est, Oculus nō uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se. super hominem est in speciali, ac uniuersaliter determinare, quæ & quales erunt dispositiones, motiones, stationes, situationes atq; interioris iucunditatis signa, exhuberantiæ & effectus in beatissimis illis. Præterea cum in patria beatorum sit ineffabiliter speciosissima consonantia, correspondentia, proportio præmiorum ad merita, quemadmodum & in inferno tormentorum ad demerita & peccata, probabile reor ac pie credendum, quod electi qui in hoc mundo amore dei ac uitæ beatæ seipsos perpetue recluserunt, aut incarcerationes & uincula sunt perpessi, specialiter exultabunt in actibus & motibus dotis agilitatis in liberrima ac celerrima perambulatione, uel potius peruolatione cœli empyrei, aliorumue spatiorū. Nec eñ dos agilitatis expers erit proprij actus, quamquam de his Gulielmus paulo aliter uideatur sensisse, scribens in libro de Vniuerso: Reuertar ad inuestigandum, an motus erit ibi in statu futuro. Et dicam, quia si motus erit ibi, ergo & tempus de quo prędictum est, quoniam tempus ultra non erit, ergo nec motus, nec ulla mutatio, quæ non habet fieri nisi in tempore.

Verū gaudium quid

2. Reg. 6

Amoris diuini impetus cōtinere se nequit.

Malach. 4

Quęstio

Apocal. 10

¶ Veruntamen motum ibi non prohibebit infirmitas aut debilitas corporis, lassitudo aut labor, sed potius dispositio status illius, qui erit æternitati similimus, quæ nō permittet ibi esse prius aut posterius, nec continuitatem successiuam ullo modo.

Motus q̄ modū fit beatorum.

¶ Idem probatur ex perfectione status illius, quæ omnē indigentiam a beatis excludet. Motus autem in naturalibus ex indigentia oritur. Si uero obijciatur, q̄ quidam sunt motus ex delectatione, ut deambulationes iucundæ: dico quod sermo iste, sermo est hominis inexercitati in naturalib⁹ rebus, Si enim deambulatio esset ibi, hoc non esset nisi propter obtinenda alia loca aut propter uidendos amicos, aut alia delectabilia. Et rursus alia loca quæ quærerentur aut essent æqualia in dignitate prioribus locis, aut non. si æqualia, ergo frustra quæruntur: si inæqualia, ergo in eorū acquisitione est uel augmentum uel minoratio felicitatis prioris. Insuper felicitas illa est tota simul, & inamissibilis est in toto & in parte. Sermo autem deambulationis iucundæ, & uisionis amicorum ac delectabilium, sermo est hominis modici intellectus, utpote appropinquās errori Sarracenorum ac Iudæorum, paradisum carnalium deliciarum expectantium. Hæc idem.

Obiectio

¶ Verum iam supra clare ostensum est horum oppositum, & quod beati resumptis corporibus motum localem habebunt in eis, nec uerum esse quod omnis motus ex indigentia oriatur, sed aliquis ex plenitudine gaudij & ad communicādum alijs bona. Ex dictis quoq; ipsius sequeretur, quod nec in inferno esset motus post diem iudicij nec uicissitudo pœnarum, transeundo a calore nimio ad niuium aquas. Et quod de loci arguit dignitate, nihil est: quia nec angeli sancti descendendo a dignissimis sedibus cœli empyrei ad loca ista opaca & infima, ullam incurrunt felicitatis, perfectionis aut dignitatis minorationem.

¶ Deniq; secundum Augustinum aliosq; doctores communiter, quamuis in mentibus beatorum nulla erit successio aut uariatio seu innouatio, quantum ad actus in quibus præmium essentiale consistit, tamen in cogitatiōibus & apprehensionibus circa creata erit in eis uicissitudo perpetua, præsertim secundū quod ea conspicient in proprio genere, & per species inditas ac creatas. Superius quoq; ipse Gulielm⁹ asseruit, quod corpora glorificata mouebunt in instāti, quod quamuis ita non fit, ex hoc tamen consequitur quod non erunt perpetue immobiliterq; in loco eodem. Item de accidentali præmio fassus est, quod uariationem & incrementum suscipiat.

Aug.

¶ Postremo, quod addit sermonem istum motus seu deambulationis approximare errori Sarracenorū ac Iudæorum, nil obtinet. quia eadem ratione dicere oporteret, quod exteriores sensus non essent habituri suas delicias in suis obiectis, cuius oppositum clarissime est ostensum. In hoc autem increduli illi delirant, q̄ post resurrectionē arbitrantur beatos in uenereis ac cibis potibusq; gloriaturos, & hoc in paradiso terrestri. Hæc breuiter cōtra dicta illa tetigisse sufficiat. Nā & quod arguit de tempore, supra solutum est. Etenim sicut corpora resuscitata & glorificata, nō depēdebūt

à motu cœlesti in esse, & duratione ac operatione, sic nec quantum ad motionem & ambulationem a tempore, quod est mensura motus cœlestium & inferiorum naturalium corporum: imo (ut ait scriptura) tanquam scintillæ in arundineto discurrent, & ubi uoluerit spiritus, ibi & corpus protinus erit, ut Augustinus, Anselmus, ac alij sancti fatentur.

Sapien. 3

Quæstio. ¶ Præterea, quia Gulielmus etiã uidetur uelle probare, quod in patria nõ erit laus uocalis, restat de hoc ipso inquirere, utrum in patria post diẽ iudicij erit perpetue laus uocalis. Videtur quod non, quia ad hoc requireretur aer & fractio eius, ac motus localis: & laudatio illa aut aliquando interrumperetur, aut non. Si sic, uideretur cessatio sequi iucunditatis ex eo prouenientis: si non, uideretur nunquã quies esse neq; silentium, quæ tñ contemplationis secretũ potissime decẽt.

Plato. De hac re scribit hinc inde, libro de Vniuerso Parrhisiensis. Non parum admirationis quæstionisq; habet, an uita gloriæ habeat harmonias, delectabilesq; concentus. Et quanquam Plato posuerit harmonias in cœlis mobilibus, in cœlo tamen immobili ponendæ non sunt secundum eius doctrinam: propter motum enim ipsorum ponit harmoniam in ipsis. Habet etiam quæstionem si ibi sint harmoniæ & hominum uoces, an uniuoce sint uocibus quas hic habemus. certumq; est quod animæ nostræ non stabũt, neq; finaliter inhærebunt harmonijs seu uocibus illis, aut delectationibus sensibilibus quibuscunq; sed erũt eis uiæ ad bonitatem, suauitatẽ & pulchritudinẽ creatoris uniuersę bonitates, pulchritudines ac dulcedines creaturæ. Tunc enim iuxta sermones sapientiũ ac sanctorum creaturæ omnes glorificatis hominibus intuentibus eas, manifeste apparebũt uestigia, uiæ nutus & signa creatoris ducentes ad ipsum, eumq; ostẽdentes.

Sarracenorum error. Et hic est error quo gens Sarracenorum inuoluta est miserabiliter & seducta, quoniam sic credũt se esse delectandos in rebus sensibilibus, atq; per sensum delectabilibus, sicut delectari se sentiunt in hoc mũdo. Sed ita non erit, imo hoc quod maxime delectabit homines glorificatis in creaturis, erit ipse creator, & forsitan ipsemet proprie & per se, quemadmodum in uestigijs & alijs signis dum sunt delectabilia sólũ propter ea quorum uestigia sunt & signa, illa proprie & per se delectant, quorum signa & uestigia sunt.

Modulationes & harmoniæ q̃ in vita beata. De modulationibus autẽ & harmonijs quales ibi futuræ sint, manifestum est indubitanter quod spirituales erunt. De corporalib' uero melodijs determinandũ est ex alijs. Nempe non leuiter moueri quis potest, Si quis dixerit quod in patria tantæ felicitatis, tacebuntur ore laudes creatoris, cum decentissimum ac debitum modis omnibus uideatur, corde & ore ibi laudari altissimũ ab eis, in quos incogitabiliter profusa erit benificentia munificentiæ eius. Virtus quoq; gratitudinis hoc uidetur exigere. imo non parua nec contemnenda pars beatitudinis & gloriæ uideretur starui illi deesse, si delectatio harmoniarum, suauitasq; concentuũ harmoniaci gñis ibi defuerit. Sed iam ante te docui, hunc sermonem diuertere in errorem ponentiũ paradisum sensibiliũ uoluptatũ. Iamq; prohibitus tibi est error ille per me, & reprobatus destructionibus demonstratiuis. Non im merito autem scrutandum est, quid sit quod delectet animas nostras in uocibus musicatis & melodiatis, & forsitan uideatur alicui non irrationabiliter, quod nõ uoces ipsæ delectent, sed potius nũeri proportionesq; musicæ, qui non audiuntur, sed intus percipiuntur ac cogitantur, Cuius non leue est signum, quod quosdã uidemus dissone imo absurdissime canentes, & iniucunda percussione aures audientium offendentes, suis cantibus non mediocriter delectari. Intus igitur apud ipsorum animas est quod eos delectat, alios grauat.

Quid ergo necessaria est beatis melodia exterior, quibus interius sonat & constat omnis proportio? Non enim dubitandũ est tibi, quin omnis pulchritudo, oĩs apta coniunctio, omnis cõueniens applicatio tunc futura, resonet illo in statu bonitatem, pulchritudinẽ, sapientiam creatoris, imo totum uniuersum uniuersaliter, hoc est, in omnibus partibus suis spũalibus & corporalibus erit quædam omnipotentis resonantia conditoris, & uelut carmen pulcherrimum arte ac sapientia creatoris ineffabili artificio modulatum, glorificatis hominibus auditu iucundissimum, non forinseco strepitu tumultuosum. Postremo, q̃d uocali expressione egebunt, ubi omnium corda cunctis patebũt? Hæc Gulielmus. Qui de his hinc inde prolixe inquirẽdo, argumentando, difficultates mouendo disseruit. Nã & de hoc plurimũ perscrutatur, dato quod in patria laus erit uocalis, quomodo posset hoc esse, & quomõ erit, an scilicet ex unius ore uniuersæ uoces, & omnium uocum atq; sonorum melodiæ & consonantiæ simul & semel promẽtur, cum ibi non possit esse successio, neq; tempus neq; aliquid præterire, nec nouum gaudiũ nasci. Et nihil uidetur manere potentialitatis & imperfectionis ibidem. magnitudoq; gaudiorum & claritas apprehensionum & cogitationum cogit omnia ibi delectantia simul sentiri, Vis ergo uocalis ex qua procedunt modulationes, emittet simul omnes uoces ac sonos q̃s naturaliter põt emittere. Erit ergo os uniuscuiusq; hominis glorificati, sicut cithara suauissimarum innumerabiliumq; chordarum, & sicut organũ incomputabilium fistularum, & erit sonoritas ex ore uniuscuiusq; beati, sicut concentus innumerabilium sonorum ac uocum, mira & inexcogitabili suauitate sibi inuicem consonantium, & auribus perfectionis illius simul audibilium. Hæc ex isto doctore sufficiat tetigisse, in quibus uult omnia gaudia etiam accidentalia, in beatis actualiter simul esse, & nihil ibi de nouo sciri, nec aliquid delectationis accrescere, quod iuxta præhabita stare non ualet, cum & iuxta diuini Dionysij documenta, imo secundum scripturas Canonicas, Angeli inferiores a superioribus multa addiscant, ac didicerunt de Christi mysterijs, de diuinis effectibus, & de operum rationibus secretorum, atq; in accidentali præmio etiã angeli sancti usq; ad diem crescant iudicij. Verum in essentiali præmio & beatitudine principali, imo & in accidentali præmio præcipuo uniformiter stant fixi, hoc est, in cognitione, dilectione, delectatiõe, quas habent in Christi humanitate & gloriosissima uirgine, quanquã sancti resumptis corporibus, glorificati plenarie in anima & corpore magis quam ante, specialive modo gaudebunt in corporali aspectu, auditu, fragrantia assumptæ humanitatis & incomparabilis uirginis, Veruntamen omne gaudium illud accidentale in patria, comparatiõe gaudij ac gloriæ essentialis, erit sicut gutta ad uniuersum Oceanum, & sicut punctus ad lineam. ideo eius additio siue detractio nullius est momenti, nec ob hoc beatitudo illa interpolatur, aut interruptionem incurrit. ¶ Insuper quod doctor iste iã dixit, quod creata & omnis eorum pulchritudo, suauitas, perfectio, erit beatis uia ad deũ & eleuatio quædam

Quæ sit laus beatorum.

S. Diony.

dam ad ipsum, De uiatoribus bonis uerius diceretur. Nam iuxta inducta, beati deum in seipso clare ac immediate uidendo, omnia uident in ipso: sicq; eius essentia ut ratio idealis, potius eis est ratio ac mediũ cognoscendi creata quam econtrario, Nihilominus ex consequenti uident qualiter excellentia creatoris in suis refulget effectibus, nec dubiũ quin omnia ad ipsum purissime referant, quod etiam boni fideles suo mõ agũt
Antisiod. in terra. Nunc aliorum responsa doctorum super hac quæstione sunt inducenda. Et ait Antisio. in Sũma lib. 4. quod beati glorificati in corpore, laudabũt in patria deũ uocaliter, ut nihil in ipsis uacet ab honorificentia creatoris. ¶Insuper Thomas supra distinctiõe 44. disse
Thomas. ruit, quod in beatis glorificatis uisus, auditus, tactus, odoratus, erunt in actu. Et secundum quosdam etiam gustus aliquo modo, non cibum & potum sumendo, sed modo prætacta distinctione inducto. Vbi & sctũs doctor allegat quod ecclesia cantat: Odoris suauissimi erunt corpora sanctorum. Et addit, Laus etiam uocalis erit in patria. Vnde Augustinus super illud in Psal.
Augu⁹. Psal. 149 Exultatiões dei in gutture eorum, affirmat: Corda & linguæ sanctorum non cessabunt laudare deũ. Idem habetur in Glossa super illud Oseæ. In cantico & cymbalis. Et rursus asserit ibi beatus Thomas: Erit in patria laus uocalis, quamuis quidam aliter dicant, quod sola immutatione spirituali organum auditus immutabitur in beatis: & erit ibi propter perfectionẽ sensus & delectationem. Quomodo autẽ uox ibi possit formari, dictum est libro secũdo, dist, 2. Cõsonat Petrus.

¶Richardus quoq; superius, distinctiõe 49. In patria, inquit, erit sonus, quoniam ibi erit laus uocalis, ut
Richard⁹. asserit Glossa super illud, Exultationes dei in gutture eorum, Et immutabit auditum, non facta aliqua im-
Psal. 149 mutatione naturali & materiali in auditu, neq; in medio. Generabitur quoq; in medio absq; materiali passibilitate, uel in aere reseruato in loco formationis ipsi⁹ uocis, Vel dici potest, quod partes cœli empyrei diuidi possunt abinuicem, & reuniri, ut aer. Potest etiam moueri motu tremoris, & pati passione necessaria ad uocis formationem, & ad inspirationem ac respirationẽ. Cum enim hic motus sit uitalis, dicũt aliqui quod erit in beatis. Vnde ita se habebit cœlum empyreũ ad corpora glorificata, quemadmodum aer ad corruptibilia corpora, Cœlumq; ita aliquando se habebit ad ea, sicut terra ad corpora nostra, quantum adhoc quod beati corpore glorificati, habebunt pedes suos super conuexitatem aquei cœli seu crystallini, quamuis quandocunq; uoluerint, poterunt se inde leuare sine difficultate. Hæc Richardus.

¶Insuper his concordat Henricus in conclusione
Henricus quamuis de modo formandi laudem uocalem in cœlo empyreo aliter sentiat: Maior, inquiens, dubitatio est, quõ ibi erit laus uocalis quã an erit: qa si esset manifestum quõ posset ibi formari, non dubitaretur, sed plane supponeretur quod ibi esset, quia in uita gloriosa nihil erit imperfectum. Quælibet autem uis actiua est imperfecta, secundum quod in habitu seu in potentia est, respectu eius quod est actus illius habitus seu potentiæ. Hinc oportet quod in uita gloriosa omnes uires tã corporales quã spũales sint perfectæ, existentes in actibus suis secundis, potissime quando actus secundi sunt perfectiõis simpliciter: quod dico, propter potentias partis uegetatiuæ, quæ nõ erunt in actu ibi dem. Cumq; propria operatio oris & linguæ ac dentiũ sit loquutio & modulatio uocum, sicut operatio oculorum est uisio, ideo sicut ponimus quod uisus erit ibi in nobilissimo ac iucundissimo actu uidendi, sic os, lingua &c. erunt in præclarissimo atq; lætissimo actu loquendi ac modulandi, quo beati seinuicem alloquentur, & laudes concinent creatoris. Verum quomodo fiet hoc, cum ibi non sit aer inspiratus & expiratus: Et uolunt aliqui dicere, quod sicut intestina corporũ glo- Cõo in cœlo vox pos sit formari, dubium
riosorum plena erunt aliquo humore, sic guttur, arteria & os aere, quo beati poterunt uoces formare. Si ergo ponamus cœlum empyreum in quo erunt, esse ut cameram magnam concauitatem habentem intra superficiem undiq; circundantem corpora beatorũ aere plenam, cessat hæc quæstio. Sed quoniam nullũ corpus pure, elementare, ponitur ibi futurũ, remanet difficultas quomodo poterit ibi uox formari, & per quod mediũ differri, presertim supponendo quod cœlũ empyreũ sit solidũ, nõ fluxibile sicut aer: quia si fluidũ esset posset dici quod fieret in eo sicut in aere. Ponendo autem cœlum empyreum esse solidũ, nõ intercisum: continuum, non cameratum: dicendũ uidetur, quod corpora gloriosa & cœlum illud erunt penetratiua simul, sicq; corpore glorificat⁹ in soliditate cœli illius sine diuisione ipsius existens, potest mouere linguam, labia, dẽtes, harmoniacis motibus, ac si moueret ea in aere, interceptis sine discontinuatione partibus cœli empyrei, sicut hic interceptis partibus aeris inter linguã, dentes & labia per ipsorum diuisionem: quare sicut in partibus aeris interceptis per diuisionem, ex cõtactu harmoniaco dictorum membrorũ, uox formatur in aere sic formabitur in partibus cœli empyrei ex contactu, ut transitu dictorum membrorũ per partes empyrei in harmoniacis motibus suis, usq; ad partes illas nõ interceptas, quasi usq; ad illas repercuteret aeris partes: & cum partes illæ sonitus uocem receperint, multiplicant eum per partes continuas circunquaq;, toto empyreo corpore resonante in summa ac suauissima melodia, quemadmodum & quidam Philosophi posuerũt corpora cœlestia ex mutuo in suis extremitatibus cõtactu, dulcem efficere sonum. Si autem modus iste non placet, est ad miraculum confugiendum, dicẽdo q᷑ sicut corpora illa sunt miraculose glorificata, atq; in cœlo empyreo miraculose locata, & cœli penetratiua, sic miraculose uox ab eis formatᷓ, & formata diffunditur ac defertur, ad aures perueniens singulorum. Totus etenim ille status est super naturã. Hæc Henricus.

¶Porro Bonauentura relinquit istud sub dubio distinctione præhabita, quanquam alibi magis declinet ad hoc quod erit ibi laus ista.

QVAESTIO. VII.

Restat inquirere, An gratia et gloria idem sint. ¶Ad quod 9. Quodlibeto respõdet Henricus. Henricus
Quamuis gloria multipliciter capiatur, uidelicet pro obiecto gloriæ, pro actu gloriandi, pro clara cum laude notitia, hic tamen accipitur pro habitu, potissime intellectus: de quo dubitatio maior est, quam de habitu ex parte uoluntatis. Charitas nanq; est habitus, quo deum in præsenti & in futuro diligimus. Nõ Questio
sic autem ex parte intellectus est aliquis habitus, quo in uia ac patria deũ cognoscimus, Ideo quæritur, utrũ in futuro sit aliquod lumen gloriæ beatis infusum, realiter ab essentia gratię differẽs, quę immediate in essentia animæ existens, ipsam in supernaturali esse perficit, & deo reddit acceptam, & ab essentia animæ redundat in eis potentias: & secundum hoc gratia & uirtus gratificans, realiter idem sunt.

Et

Et est donum charitatis, uoluntatē perficiens ad actū uoluntarij supernaturalis amoris, intellectum quoq; ad actum supernaturalis cognitionis: quod ideo dicimus, quia ad id quod fieri potest per pauciora, nō sunt plura requirenda. Hoc itaq; inquirendū, an gratia perficiens totam animam modo prætacto, sufficiat perficere eam in patria: quia si sic, idem sunt: sin autem, sunt diuersa. Dicuntq; aliqui, quod cognitio dei in uia & in
Opinio. patria sit omnino alterius rōnis. idcirco diuersæ dispositiones seu habitus requiruntur ad eas. Cumq; dispositio ad eam sit gratia, & dispositio eius in patria sit gloria, non erunt idem in re. Alij dicunt quod dilectio dei in uia & in patria non differunt, nisi sicut perfectū & imperfectum in eodem genere diligendi. Triplex uero est modus cognoscendi. Vnus est credendo. Secun-
Cognoscendi mod' triplex. dus, intelligendo per sapientiæ donum, uel per sapientiam, includendo in ea omnes habitus cognoscitiuos. Tertius, uidendo per deitatis claram præsentiam. & q̄a actui fidei quæ non manet in patria, succedit uisio, ad quam eliciendam non ordinatur sapientia, quoniam est ad secundum modum cognoscendi. Hinc habitus disponens ad actum uidendi, erit lumen gloriæ: quod non est in essentia animæ, sed in intellectu: nec diriuatur a gratia, sed immediate a deo infundit᷑, ut dicit ista opinio, sicq; realiter differt a gratia. Sed in ista opinione non uideo necessitatem. Actus nanq; uidendi deū, non elicitur in intellectu ex aliquo habitu, quoniā habitu utimur dum uolumus. & sic absq; præsentia diuinæ essentiæ se manifestantis, posset actus uidendi ex illo habitu elici. quod est falsum, imo sola præsentia luminis increati elicit actum illum in intellectu uidētis. ideo si oporteret ponere habitum illum qui est lumen gloriæ, hoc nō uideretur nisi ad disponendū, aptandū & eleuandum ipsam potentiam intellectiuam ad hoc quod præsentia deitatis eliciat in ea actum illū uidendi, ad quod habitus sapiētiæ uidetur sufficere, sicut ex parte uoluntatis sufficit habitus charitatis, sicq; habitus sapientiæ, inquantū ita eleuat & disponit ad beatificam uisionē, pōt lumen gloriæ appellari, & est idem quod gratia, q̄a ex habitu gratiæ redundat in intellectu. Hæc Henricus. ¶ Verū in his positio sancti Tho.
Thomas. de lumine gloriæ uerior esse uidetur, nec aliquo modo uerū censetur, quod habitus sapientiæ & gratia gratificans sint idem in re, cū gratia etiā secundū istū doctorē, sit subiectiue in essentia animæ, & sapientia in intellectu. Nec uerū est, q̄ gratia sit effectiue causa sapientiæ huius, imo sapiētia ista est immediate a deo infusa, sicut & cætera dona spiritus sancti, ut patuit super secundum. Deniq; si sapientia ista esset effectus gratiæ, potius sequeretur quod realiter distinguerentur ab inuicē, cū nihil sit causa sui ipsius: nec ualet obiectio illa inducta, q̄m nullus in hac uita tam prompte ac libere utitur aliquo habitu, quam prompte, liberrime, iucundissime, indefinentissime sine ulla unquā interruptiōe beati utūtur lumine gloriæ, secundū quod illud ad beatificā uisionē requiritur. Postremo, si sola præsentia luminis increati .i. ipsummet lumen increatū, elicit actū uidendi, hoc est, actualē uisionem beatificam in intellectu beato: sic intellectus ad illū actū non haberet se ut apparet, nisi passiue & receptiue, & esset (ut sequi uidetur) intellectiua illa potentia præclarissimis habitibus decorata, expers propriæ operationis. Hinc uerius æstimatur, quod diuina essentia intellectibus beatorum loco intelligibilis speciei seu formæ unita, tam supernaturaliter & eminenter actuat, eleuat, roborat atq; illuminat eos, quod ipsi per habitū sapientiæ consummatæ, cooperante superaltissima deitate, eliciunt & producunt in se & ex se actum illum uidendi, quemadmodum & uoluntas beata ex habitu suæ perfectissimæ charitatis elicit & producit in se, cooperante omnipotente, superdulcissimo increato amore actum illum amandi finaliter fruitiue.

¶ DE FELICITATE ET GLORIA electorum, ex Gulielmo Parrhisiensi.

CIRCA finem tractat⁹ sui de uitijs & uirtutibus ait Gulielmus Parrhi. Post hæc loquemur de retributionibus sanctorum. Retributio sanctorū secundum suum principale, imo secūdū suū totū, dicitur gloria animarū sanctarū, ut August. sentire uidetur. Gloria uero corporis non partem beatitudinis, sed redundātiam eius appellat, dicēdo: Tanti fecit de⁹ animam rationalem, ut ex beatitudine eius non solū beatitudo quæ fruentis & intelligentis est propria, sed & sanitas incorruptionis in inferiorem naturā .i. in corpus sensitiuamq; partē redūdet. Tota ergo beatitudo quæ sanctis promittitur, animarū est, quę proprie frui ac intelligere queunt. Porro secunda stola, quæ est gloria corporis, non beatitudo nec pars beatitudinis existit: est tamen pars remunerationis .i. totius boni q̄d in fine dabitur sanctis. Nominatur autem gloria hæc beatitudo, q̄m ipsa finis est, plenitudo & contentatio omnium desideriorum nostrorum, iuxta diffinitionē beati, qua dicitur: Beatus est, cui omnia optata succedunt. Vita quoq; æterna ab ipsa uita. Vnde Saluator: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerū deum &c. & nuncupatur uita æterna, quoniam uitæ temporali est multum contraria. Quēadmodum enim uita temporalis tota fluit & euanescit, nil stabile habens, ita illa in soliditate suæ perpetuitatis stat fixa, non defluens. Et sicut uita ista temporalis totū cōe habet cum morte, & uitā quæ ex peccato est attingit, ita illa tota seorsum est seiuncta & immunis a morte, & se totam uitæ primæ imprimēs, in nullo morti approximat. Dicitur quoq; pax, propter omnimodā elongationē & securitatē ab omni periculo, & spirituali corporaliq; bello: & requies, cum sit finis omniū laborū, cōmotionū & cōcussionū nostrarum. Vocatur item libertas, cū sit elongatio consummata ab omni oppressione, exactiōe & angustiatione, iuxta illud Apost. Creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatē gloriæ filiorū dei. Nominatur item lux & claritas, q̄a ab ignorantijs, erroribus, opinionibus est penitus aliena. Sic & alia nomina multa his consimilia ei conueniunt: q̄m ipsa est torrens uoluptatis diuinæ, gloria & exultatio ultima electorum, deliciosissima refectio, magna & interminabilis cœna. Dicimus ergo in primis, quia perfectio in unoquoq; perfectibili non est nisi actus suæ potentiæ potentialitatis ue ultimus ac supremus, qui in rationali creatura uocatur felicitas: quā nisi assequi posset, uideretur creator omnipotens magis deuiasse quam sapienter egisse, huiuscemodi creaturā instituendo. Cūq; uis intellectiua animæ humanæ potentialiter speculū sit omniū intelligibiliū, ex necessitate sequitur, q̄d eius perfectio ultima sit hoc ipsum esse in effectu completo, ut scilicet sit speculum omniū intelligibilium, speculum, inquam, euidentissime expressionis, atq; clarissimæ apparationis, ita ut in ea reluceant expressissima resultatione intelligibilia uniuersa. Erit ergo speculū uniuersi, & exemplum, cuius exemplar est tota series seculorum

Parrhisien. Retributio quid. Augu.

Secunda stola q̄d.

Beatus q̄s dicatur

Johan. 17

Roman. 8

Psalm. 35

seculorum, sicq; efficitur intelligibilis mūdus, & imago perfecta speculi increati, quod est speculum vniuersalis speculationis, ac verbum vniuersalis dictionis, quo deus pater dixit & expressit seipsum, & omnia in ipso ac per ipsum, quæ dictio fuit generatio verbi istius. Etenim nihil aliud est dictio vbicunq; sit nisi generatio verbi. Nam & visio non est nisi assimilatio vidētis, vt visio albi est assimilatio albi & oculi per similitudinem albi receptam in oculo. ergo & uisio qua supergloriosissimū & incircumscriptibilem deum videbimus oculo intellectuali, erit assimilatio deiformis nostri intellectus ad ipsum. Vnde dixit euangelista Iohannes: Scimus quoniam quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum secuti est. (Iohan. 3) Cumq; ipse in se, & per se sit exemplar, cuius exemplum, quamuis incomparabilis distantiæ, est totum hoc vniuersum, erit etiam intellectus noster tunc exemplum, in quo relucebit similitudo exemplaris illius altissimi, prout naturalis capacitas, meritorumq; dignitas intellectum nostrum adiuuerint. Amplius, non ignoras hanc speculorum esse naturam, dummodo æqualia sint pura, tersa, polita, vt inuicem sibi opposita recipiant ab inuicem formas relucentes in ipsis: quantomagis speculum mētis humanę depuratę ac sanctæ, speculo verbi æterni immediate & conuenientissime applicatum, recipiet ab eodem impressionem simillimam, & assimilationem completam, vt & ipsa sit speculum in effectu? Hinc dixit Apostolus: Videbimus tunc facie ad faciem. (I. Cori. 13.) Facies quippe nostri intellectus ad faciem adorandam speculi æternalis coaptata & applicata, faciem illam repræsentabit similitudine euidenti. Propter quod dixit Apostolus: Tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Quid est hoc? nisi quemadmodum deus verbum in seipso tanquam in supersplendidissimo speculo intuetur hæc omnia, ita & ego quantum ad vim intellectiuam factus speculum perfectæ assimilationis ad ipsum, cognoscam & in ipso, & etiā in meipso, quæcunq; in huiusmodi speculo per irradiationem primi speculi resultabunt. Tunc igitur vis nostra intellectiua æterno ac cœlesti sponso suo beatissimis amplexibus copulata, non tam concipiet quam pariet filium ac verbum ad imaginem & similitudinem primogeniti verbi ac filij, cuius resultatio in intellectu nostro verum & speciale erit exemplum primi verbi, quo spirituali dictiōe dicet omnia dicibilia sibi, dictione lucidissima ac perfecta. Prętera si quæratur, vtrum omnia & singula quæ sunt vel esse possunt, tunc visuræ sunt animę nostræ in gloria illa: respondemus quod quicquid decebit aut delectabit eas videre, videbunt tunc. quod autem nec deceret nec delectaret eas videre, non videbūt. Si vero quis quærat, vtrū deus videbitur à beatis per præsentiam suam & veritatem, quę indubitanter præsentissimam se exhibebit tūc sanctis in patria: quæstio ista ad propositum pertinet, quia potissimum felicitatis & glorię beatorum erit visio intellectus, propter quod libro de Doctrina Christiana loquitur Augustinus: Promittitur nobis aspect⁹ pulchritudinis summæ. Et alibi in sermone: Promittitur nobis visio dei, veri dei, summi dei. Et rursus: visio est tota merces quę sanctis promittitur, vbi autem pręsentissima est veritas deitatis, nō requiritur imago aut vmbra, aut medium aliud, quanquam non sola essentialis præsentia visionem illam efficiat, cum sic omnibus præsens sit. Deniq; beatifica visio dei super omnem æstimationem & admirationem est menti creatæ delectabilis & iucūda. Cum enim coniunctio conuenientis cum conueniente sit delectatio diffinitiue, id est, causa delectatiōis, vt dixerunt Philosophi: nec aliquid ita conueniens sit intellectui nostro, vt lux illa purissima & immensa: cōiunctio quoq; mentis creatæ ad eam conueniens est in vltimitate, id est in fine & summa excellentia conuenientiæ, constat visionem illam summe & incōparabiliter delectabilem esse. Idem patet per aliam delectationis diffinitionem, qua dicitur: delectatio ē perceptio potentiæ apprehendentis rem sibi connaturaliter congruentem. Adeo autem conueniens est superaltissimus deus menti creatæ, vt propter ipsum & eius intuitiuam fruitionem ipsa creata sit & reparata. Amplius omnes delectationes æquales sunt ibi apprehensionibus suis, id est, cognitionibus ex quibus oriuntur, quemadmodum & virtutes suis effectibus: ideo sicut visio illa beata est summæ perspicuitatis & certitudinis, sic gaudium ex ea procedens, est vltimatæ, summæ & incomparabilis suauitati. Insuper, cum totus status ille patriæ totus sit gloriosus, & gloria nihil habeat imperfectum aut diminutum, nihil perfectioni incongruum, manifestum est vniuersas delectationes quæ in regno sunt gloriæ, excellentissimas & perfectissimas esse, vnamquamq; in genere suo. Prętera de hoc, quod sancti testantur fidei succedere visionem, si fides stricte sumatur, videlicet vt est caput & fundamentum religionis, dicimus quod visio beata proprię est rerum fundamentalium, puta ad fundamentum religionis spectantium, & fidei illi succedet hæc visio. Porro hæ sunt res quæ primo prædicandæ sunt introducendis ad christianam religiōem, videlicet deum esse, & ipsum esse remuneratorem sperantium in se, obedientiū & seruientium ei, atq; huiusmodi aliqua, quæ sunt rudimenta introducendorum ad fidem catholicam. Similiter dono intellectus succedet visio clara eorum quæ signis & prodigijs sunt reuealta, misteriorumq; omnium Dono vero consilij succedet clara visio vtilitatum, & aliorum bonorum, que per illud electa sunt, periculorum quoq; & aliorum malorum quæ per illud sunt declinata. Eodem modo dono scientiæ succedet clara cognitio diuersarum specierum & ramorum ipsarum. Prudentiæ etiam succedet clara eorum cognitio, circa quæ ipsa versatur. Visio autem quæ est tota merces, est potissime cognitio sapientialis, quę est nobilior atq; intimior quā scientialis cognitio, propter quod in libro Ethicorum dixit Philosophus, quod virtus omni arte certior meliorq; consistit. Cuius exemplū est in omni gustabili. Vinū namq; ex suo splendore & colore tanquam ex quibusdam radijs suæ naturę ac veritatis scientialiter noscitur. Sapientialiter vero agnoscitur ex suo sapore & odore, quæ cognitio tanto certior est, quanto odor & sapor intimiores sunt vino. Cumq; deus altissimus sit ipsa sua veritate liminosissimus, & sua etiam bonitate suauissimus, necesse est vt animæ glorificatæ non tam scientialiter eam cognoscant ex irradiatione suæ luminosissimę veritatis in eas, quam sapientialiter ex torrente voluptatis, & inundatione bonitatis suæ in ipsas sciant atq; degustent. Deniq; de visione dei erit triplex gaudiū in beatis. (Visio dei triplex parit gaudiū in beatis.) Primum de illustratione & perfectione virtutis nostræ intellectiuæ. Secundum de pulchritudine sponsi, in qua

qua erit delectatio tanto maior, quam in aspectu cuiuscunque alterius pulchritudinis: quanto ipsa sponsi pulchritudo omnibus aliis pulchritudinibus in comparabili supereminentia antecellit, ipsaque rationalis uis beata, uehementiore amore, strictioribus quoque amplexibus ei dē increatę, superessētiali & sup infinitissimæ pulchritudini adhærebit, imo & inhærebit, & inauertibili protsus aspectu æternaliter, affectuosissime ac securissime infigetur. Tunc plane amouebit pallas, peplū desuper faciem suam, quatenus sponsis intuendā illā beatissima fruitione exhibeat. Tertium gaudium erit de uisione gloriæ ei⁹, qm̄ ibi lympidissime apparebit ipsum esse regem ac dn̄m omniū seculorū. De hac gloria dixit propheta: Satiabor cū apparuerit gloria tua. Huius
psalm. 16 felicitatis refectio est cœna magna, quā Christus suis præparauit electis, ad quā nos dignet̄ pducere, qui cū
Luce. 14 patre æterno & adorando paracleto superdulcissimo spiritu sancto uiuit & regnat super omnia deus sublimis & benedictus Amen.

¶ CONCLVSIO EX ALBERTO MAGNO, IN q̄ breuissime p modū orōnis tractat̄ materia li. 4. Sen.

DOMINE Iesu Chr̄e, q p formas sacr̄ orū uisibiles inuisibilē nobis gratiā administras, ut iustificemur, humiliemur & inuisibilia cognoscam⁹, q ppria nos sanas autoritate, effectu medicinalis gratiæ p dicta mādatorū, per uasa sacramētorū, quæ magna sunt, efficatia, essentia, significatione, & effecus prærogatiua: concede ut per baptismū simul & pœnitentiam paulatim a morbo animæ curemur, p cōfirmationē cōfortemur, p matrimōniū pseruemur, per ordinē & extremā unctionē melioremur, per eucharistiā omnimode sanemur. Dn̄e, q baptizari uoluisti a Ioāne, p tuæ humilitatis exhibitiōe, dignitatis apparitiōe, & pro nostra instructiōe. Qui circūcisiōi, q̄ p bono obediētię signo. distinctione, doctrina sacramentorū data fuit, p remedio originalis peccati, tuæ mortis simplicitate & characteris ppetuitate non iterabili, in remissionē peccatorū, in infusionē gratiæ, in extinctionē mūdanę & humanę cupiditatis, in salutē spiritualē & apertionē ianuę paradisi, & ppter utrūque sexū baptisma succedere uoluisti, ut gratia totaliter auferat pœnā illā q̄ p se facit pc̄t̄m, licet pœna inflicta pro pc̄tō remaneat p nostri humilatione, p timoris incussione, p desiderio uitę melioris, & p cōtēptu psentis uitę: confirma nos uerbo, intentione, autoritate, nitore conscientiæ, lætitia spirituali, odore bonæ famæ, & uirtutum robore. Amen.

¶ Oratio secunda

DOmine Iesu Christe, q es pascha nostrū a q̄ & p quē & ad quē transimus, q finito ueteri pascha, ut doceres legalia finiri, ut memoriā tui mētib⁹ nr̄is firmius imprimeres, ut ueritas respōderet umbrę, ut pmissiōes æternorū nobis cōfirmares, sacr̄m eucharistię instituisti, p tui cōmemoratiōe, scz passiōis, amoris, liberatiōis, p exēplo meritoque fidei, p liberatione per nostræ, p instructiōe, refectiōe, reuiuificatiōe nostra, & p remissione peccatorū uenialiū: & hoc sub forma panis & uini, ut fides habeat meritū, ne abhorreat iustus, ne insultet hereticus, & ne carnalis intelligat̄ cibus. Da nobis p fidē digne dijudicādo spiritualiter te masticare, in te delectari, assimilari, & incorporari, ut per masticaonē & delectationē nos te spiritualiter cōedamus, & per assimilationem & incorporationem a te comedamur. ¶ Oratio tertia.

DOmine Iesu Christe, da nobis per ueram contritionem a peccati uestigiis liberari, pro pœna satisfacere, animo tranquillari, a debito pœnæ absolui, & immediate nos ad te habere per puram confessionem. Da nobis peccati cognitionem, purgationem, gratiæ infusiouem & augmentum, pœne relaxationem, & dei honorationem, ad satisfactionis fundamentum. Presta nobis a peccatis abstinere, ablata restituere, occasiones, opportunitates & consortia peccatorum uitare, orare, largiri & ieiunare, opera consilij & supererogationis perficere, causas peccatorum uiolenter & simpliciter excidere. Custodi nos ne peccatis aliorum communicemus præcepto, consilio, consensu, adulatione, recursu, participatione, silentio permissione & occultatiōe. Et licet peccata penitus dimissa non redeant, nec quantum ad essentiam, nec quantum ad reatum: quia tamen tenemur deo nō solum ex commisso, sed etiam omisso, ne redeant quantum ad magnitudinem per omissionem gratiarum actionis, per contemptum respōdendi beneficiis dei, uel per redditionem malorum pro bonis. Fac nos destruere habitū uenialis & mortalis peccati, ne faciamus nobis laqueum peccati de creaturis, quæ debnet nobis esse uia ad deum, & omes deberent habere oppositionem q̄n dam contra peccatum. Inchoa in nobis solutionem peccatorum, dimittendo culpam & pœnam æternam quam sacerdos consummet dimittendo aliquid ex ui clauium per impositionem manuum, quia tu solus remittis peccata autoritate, prælati uero ministerio nō operandi sed cooperandi ad illam. Doce nos discernere inter permissionem, confessionem, indulgentiam & tolerantiam, & quod uirtutes quæ sunt quantum ad deum, non mutantur nec quantum ad essentiā nec q̄n tū ad motus. Sed quæ sunt quantum ad proximum, licet nō mutentur quantū ad essentiā, mutantur tamen quantum ad motus, et inter morale naturæ quod est immobile, & disciplinæ quod est mobile.

¶ Oratio quarta.

DOmine Iesu Christe, qui adesse rei uel bonum esse das potentiā naturalem & actum: ad reparationem uero naturæ potentiā miraculosam & actum naturalem. Ad partum uirginis potentiam miraculosam, & ad resurrectionem mortuorum similiter, quę non potest esse naturalis, quia fiet in momento, qua corpora fient immortalia & fulgida. Et quia idē numero corpus resurget, in quo resurget quicquid est de ueritate humanæ naturæ quantū ad esse, uel quātum ad bonum & integrum esse, uel quātum ad essentiam & ornatum, non quicquid est de uirtute humanę naturæ, quantum ad perfectionem corporis: quia tūc habebit claritatem, impassibilitatem, subtilitatem & agilitatem, quod tantæ nobilitatis et dignitatis erit, q penetrare poterit alia corpora, & nō penetrari, sicut anima purgata a macula peccati, & similitudine diaboli perfectione a uestigiis peccati per pœnitentiam per ignē purgatorium, uel suffagria ecclesię, hāc cognitionem, dilectionem & fruitionem. Cuius passibilitas q̄ habet ex parte corporis, tollet̄ per corporis impassibilitatē, & passibilitas quam habet per uiam superiorem, tolletur per confirmationem charitatis: quia nunc delectamur & fruimur deo per fidem, & in futuro per uisionem. Qui est super omnia deus sublimis & benedictus in secula. Amen

D. DIONYSII CARTHVSIANI doctoris ecstatici vitæ gesta, ac sanctimonia.

DIonysius Carthusiensium ordinis alumnus, vir magna sanctitate clarus, contēplatione sublimis, eruditione copiosus, mirabilis ingenio, memoria singularis, pietate incōparabilis, circa annū dñi millesimū q̄dringētesimū q̄nq̄gesimū, tā vtilis mūdo q̄ deo charus floruit. Huic in Hasbania Leodiensis diocœsis Rickel vicus patria fuit, distans ab oppido Sancti Trudonis stadijs non minus viginti. Parentes habuit admodum honestos, secundum seculi fortunam nō infimæ sortis, quibus auitum genus, de Leuuis indidit cognomen. Ab his adhuc puellus extra patriam literis traditur erudiendus. Inerat autem illi incredibile discēdi desideriū, adeo vt noctu quoq; (quemadmodum in libro de munificentia dei, Articulo 26, confitetur) ad fulgorē lunę sępe numero excitatus, surgeret, ad scholas exiturus, atq; diē ęstimasset, nisi domus fores inuenisset obseratas. Erat etiam memoria præditus admirabili, qua semel quicquid legerat, sine graui labore tenebat. Vnde factum est vt tam felicitate ingenij, quam studij assiduitate, breui mox tempore, non sine multorum admiratione, tam doctus euaserit, vt perfectis philosophis posset adnumerari. Verum quia optimę indolis adolescentulo, non solum scientia, verum etiam pietas cum ętate accreuerat, quod ab infantia meditatus fuerat, iugo domini statuit innocentiæ suæ colla submittere. Cupiebat enim ante relinquere mundum, quam mundi laqueis irretiretur. Eam obrem Carthusianæ eremi desiderio flagrās, qd ageret, quōve id impetraret, nesciebat. Nam vigesimum necdum attigerat annum, quam ętatem ordo ille in suscipiendo exquirit alumno. Porro in seculo manere, & inter castitatis naufragia tutū enatare, haud possibile videbatur. Itaq; amore Carthusiani instituti in dies crescente, visum fuit, licet nimium adhuc adolescenti, duabus in domibus Carthusiensium instando tentare, si illorū sodalitio ac institutis sociari mereretur. Festinat igitur ad Carthusiam montis S. Iohannis Babtistæ in Zeelem prope Dyest. Inde Ruremūdam quæ est Geldriæ oppidū, cōcedit, in vtraq; preces offerēs, sed vtrobiq; ab earūdē domorum patribus, quia per ætatem aliter non licuit, receptio eius potius differtur, quam negatur. Itaq; desiderio suo tunc frustratus Dionysius, quod animo cęperat, non propterea abiecit, sed in tempus magis distulit opportunum. Veruntamē quid ageret interea, quomodòve tutus mundo imponeret, & Carthusianæ aptiorem se redderet solitudini, dū animo tractare cœpisset, in mentem ei venit, quod post exercitia illa spiritus ad deum affectiua, quæ maximæ in ordine illo (quem erat ingressurus) frequentantur, nihil sibi foret dulcius, nihil commodius, quam intelligentia scripturarum. Igitur nihil moratus, euestigio Coloniam Agrippinam, vbi Academiam nouerat Germaniæ celeberrimam, se contulit: in qua theologiæ studijs se applicans, vt fieret doctissimus, operam omnem nauauit: vbi quantus euaserit, testatur liber quem de ente & essentia ilico post adepta magisterij insignia scripsit: testantur & libri eius cæteri, q̄s in ordine subinde scripsit Carthusiano, a doctis semp laudati potissime sup vtriusq; testamēti paginas, alijsq; varijs ac pene innumeri: adeo, vt in ecclesia dei tantundē scribendo sudauerit, qui tot libros eruditione iuxta ac pietate refertos ediderit, parem habuerit neminem. Cui tametsi abbas Spanhemensis solum, præferat Augustinum, quem nos quoque, si de eruditione ac pietate certetur scribentium, pręferimus, certissimum est tamen, ex his quos ipse in suo de ecclesiasticis scriptoribus recenset libro neminem quanta Dionysius hic Charthusiensis scripsisse. Vnde cōijcio abbatē Spanhemē. Diony. libros non omnes uidisse. Quorum profecto tantus est numerus, ut iuranti etiam mundo nō crederem possibile fore tot libros eodem authore natos prodijsse, inter quos grandia plurima sunt uolumina, nisi unius Dionysii & ingenium & stilum, manum quoque ac characterem, prorsus eadem ubique conspexissem. Suos em̄ ipse conscripsit libros, relegit, correxit, rubricauit, illuminauit. Quæ omnia notissima, singularis manus eius & character testantur. Et hoc quidem pro constanti relinquimus. Vnde neminem audiui q uiri huius laborē sine stupore uiderit, qui non senserit mecum absq; ingenti miraculo fieri non potuisse, ut unus uir tot scripserit libros, quantum ipse æstimandus est non habuisse temporis, imo (ut uerius dicam) quantum incredibile uidetur, etiam quemlibet alium ab omnibus feriatum posse legere. Nam ut cæteras eius occupationes, quibus a scribendo fuit remoratus, taceam, certe in ordine illo uixit Carthusiano, a cuius diuino officio, quod satis est prolixum, nunquam abfuit, in quo Procurationis & Prioratus officia aliquanto tempore obiuit. De monasterio abstractus a domino Cardinale Nicolao de Cusa, summi pontificis Legato, aliquā diu ecclesiæ negotij seruiuit. Contemplationi præterea ac orationi modo peculiari fuit deditissimus. Porro lectioni ac studio, quod in libris eius manifestissimum est, pene assedit continuus. Ad hæc ex tota pene Germania pro consilijs ad eum confluebant innumeri adeo, ut in dandis consilijs & epistolis scribendis fere nunquam non fuerit impeditus. Accedit postremo, q̄ in monasterio tūc suo nō habuit, quibus indigebat, quibus & usus est libris. Inde illi occupatio īmodica parabatur pro codicibus aliunde conquirendis. Verum hæc de multitudine librorum, in quibus si diligens sit lector, si non inuidus spectator, perinde inueniet quod possit miri. Adeo nanq; plenus est eruditione, adeo copiosus uarietate, adeo pietate refertus, ut nihil supra. Videbis plane quam nihil quod cæteris perspicuū fuerit, illum fugerit: quam multa insuper quæ non quæsieris, quæ non speraueris, ad suauitatem & pro desiderio tuo administret. In lucubrationibus tamē suis ubiq; circa scripturæ textum uersatur, nec ostentandi se ullā admittit occasionem, qua ab instituto diuagetur. Accedit præterea ad Dionysii laudem, quod in illius libris nihil fucatum, nihil tumidum, nihil habeatur a pijs moribus alienum, sed, ut dixi, eruditio tam lucida quā abūdans, adeo ut nihil in illius libris tibi desiderandum restet, nisi fortasse elegātia uerborum stylusq; uenusti or. In quo tamen potest excusari, quippe qui suo scripsit seculo, suę ætatis hominibus, atq; eo tempore, quo lingua Latina præsertim politior, neque in usu neq; in precio doctis fuerit. Nam si in nostra incidisset tempora, si præceptores literatos, & liberos sortitus fuisset Latinos, cum ipse fuerit literarum desiderantissimus, credimus etiam in politioribus illum uix alicui fuisse secūdum. Obsecro autem eos qui hęc sunt lecturi per Christum, ne ita me putēt uelle extollere Dionysium ut cæteros deprimam, aut quibus anteferendus non est, hunc anteponam. Manet singulis sua præminentia quæ non superatur ab alijs. Pari modo huic nostro Dionysio tribuēdum est, ut in ipso præmineat aliquid eidem singulare, quod desideretur in cæteris. Hunc uitum o lector, huiusq; eruditionem, & Carthusiana religio

Cōmendatur Dionysius a discendi desiderio, a felicitate ingenij, a memoria admirabili.

Flagrat desiderio Carthusianę religionis Dion.

Colonię studijs se applicat Theologicis Dio.

Nicolao de Cusa Cardinale charus, ei in obseq̄ fuit Diony.

Scriptorū Diony. encomion.

ligio, & ecclesia omnis catholica, acceptum referre me reto debet academiæ Agrippinensi, in qua studia sua in iciatus, tantus euasit, vt in eremo etiam Carthusiana po stea fieret notus orbi, cunctisq; & doctis & pijs celebris haberetur. Nam de illo summus etiam pontifex Eugenius dixisse fertur, quando librorum eius quendam sibi vidit oblatum. Lætetur mater ecclesia, quæ talem habet filium. Igitur (vt ad enarrandam vitæ eius conditionem pergamus) ab Agrippina Colonia recedens. Ruremundam concessit, ibi Carthusiam desideratam repetens, posthabitis omnibus, monachum se deo consecrauit. Vbi mox vt sacrum habitum suscepit, tam religiose, tamq; integre vixit, vt etiã perfectis viris in se ostẽderet quod dignum foret imitari. Adeo nanq; se a mũdi amore abstraxit, adeo ab otiosis sermonibus temperauit, adeo ab immoderato creaturarum vsu abstinuit, adeo se inutilibus non occupauit, adeo deniq; nudum liberumq; à vitijs animum deo obtulit, vt diuini amoris dulcedine ebrius, frequentes pateretur ad deum mẽtis excessus, & diuinis consolationibus continue illustraretur. Siquidem in oratiõe sæpe numero raptus ad deum, tres aut plures horas stetit sine sensu immobilis, viribus animæ in deum abstractis. Quid multa? adeo charus deo factus est in solitudine, vt supernis illum reuelationibus dignatus sit. & merita eius ac preces quantum apud se valerent, etiam mundo ostenderit. Sensere eius orationum virtutem desolati ac tristes, senserunt item inferni potestates. Sed illi vnde gaudebant, hæ vnde inuidebant. Porro siue loqueretur, siue scriberet, licet tenui esset facundia præditus, eruditionis nihilominus gratia eminebat singulari. Orationi vero tanto instabat feruore, vt præter eas preces quas ordo ille habet, ꝓlixas, Dauidicum sæpe numero eodem die peroraret psalterium. Erat autem procero ac robusto corpore, laborum vigiliarumq; patientissimus. Vnde iuxta ordinis sui priscum illum rigorem, post cantatas cumfratribus præces matutinas, quicquid superfuit noctis, nõ q; etiã aut somno, sed studijs ac orationibus dedit. Nõnunquam etiam integras noctes in oratione repertus est vigilasse. Atq; ideo cum cæteri in hoc illum mirarentur, respondisse fertur: Ego ferreum habeo caput & æneũ stomachum. Constat sane optimis ac robustis illum naturæ viribus fuisse, quibus arduum singularemq; viuẽdi modum humilitatis ac modestiæ causa tribuit. Verũ tamen deuotionis gratia in illo longe fuit potẽtior, quę ad hæc & alia complura cæteris fortasse haud possibilia, ipsum magno impulit feruore. Fuit & mirũ in modum humilis, quippe quem magnificẽtibus cunctis, ipse se contemnebat. Nec quod de seipso vilia sentiret cõtentus, cupiebat etiam in aliorum oculis vilis haberi. Idcirco ꝓ defectibus vel maxime exiguis grauiter se accusans, & palam & secrete humiliabat. Nec aliter modica delicta, in quibus plerię solent gloriari, ac cæteri magna, plangebat. Conuersationis internæ semper illi studium fuit: ideo satagebat, vt secum habitans, semper domino sabbatizaret. Quo fiebat, vt sensuum oblectatio in illo fere mortua esset. Nam & ea quæ citra nauseam cęteri vix possint intueri, ipse pro cibo sumebat. Butirũ tabefactum vermibus, cerasa, & alia id genus multa à limacibus prægustata, comedere non respuit, dicẽs hoc genus vermium nihil habere letalis veneni, nec metuendum cum eiusmodi sumere eundem cibum. Halecas si quando salsa fuissent nimiũ, aquis immergi atq; in aerẽ iussit suspẽdi, nec edebat donec cellã putore opplerent. Monitus ne sumeret illa, malo inquit, putentia in cibũ sumere quam salsa. Abdicauerat enim iampridem a se omnem delectum cibi, & obseruorem exercitiorum spiritualiũ diem sępenumero ad noctẽ usq; trãsigebat mediam. Adeo nanq; in legendis scribendisq; libris erat assiduus, adeo in oratione feruidus, ut prandium ꝓpter illa non nunq̃ differret, & frigido sæpius uteretur cibo. Semper etiam, siue uestiret, siue exueret se, aut aliud q̃d operis ageret, nihilominnus orabat. Abstinentia eius in cibo potuq; fuit mirabilis, nec multis imitanda. Se quid opus est ad præconium uiri nostris uerbis, quando quidam scripta eius præclara hunc nobis abũde satis commendant? Dionysii integritas longe manifestius ex eius codicibus, quam nostris sermonibus prædicatur. Vnde uisum est aliquando patribus domus suæ, propter uiri dexteritatem, illum officio procurationis præficiendum. Qui licet contemplationi aptior foret quam actioni, ne tamen propriæ uoluntatis quam obedientiæ tenacior uideretur, officij huius prouinciam obiuit. Verum de colligẽdis animabꝰ maior illi atq; de pecunijs cura fuit. Nam Iudæum magno tunc studio conuertens ad orthodoxam fidem sacrũq; adduxit baptisma. Hanc obrem Iudæus ne Dionysii zelo ac paternæ solicitudini haberetur ingratus, patris sui spiritualis nomen sibi in baptismate imposuit. Vocatus est enim Dionysius Dionysii. Hic creditur Dionysiorum familiæ in Ruremunda (quæ hodie propagata cernitur) & nomen & posteritatem dedisse. Cæterũ, quia spiritus eius generosus distractiones rerũ caducarum temporaliumq; non poterat ferre, relicto officio, exercitijs deuotissimis cellæ, libris scribendis & cupitæ solitudini est restitutus. In qua tamen non potuit adeo latere, quin pontifices & principes, atq; alij inferioris gradus, undeque ad illum confluerent, scriberẽt, nuntiarent, atque certatim suis consilijs admouerent. Quippe quorum nemo, qui semel illi adfuisset, quantę synceritatis, quantique apud deum meriti foret DIONYSIVS ignoraret: nemo, qui non ad illum redire gestirit. Vnde factum est ut reuerendissimus dominus Cardinalis de Cusa, in Germania Apostolicæ sedis legatione fungens, dum huius uiri eruditionem & sanctitatem comperisset, ipsum e claustro eductum, suo contubernio in utilitatem ecclesiæ asciuit. Verum Dionysius non impiger, datam sibi hanc occasionem in lucra conuertit animarum. Nam in contubernio domini Legati constitutus, quod de seipso quoque scribit, utriusque sexus monasteria multa, reformatiõis gratia uisitauit, atq; de reformatione monialiũ perutilem tũc edidit librum. Propter hæc & alia multa, quibus gloriam dei animarumque salutem zelabatur Dionysius, diabolum in sui persecutionem excitauit. Hinc nanq; bonorum omnium inimicus moliebatur multa, ut in uisum atque exosum redderet mundo Dionysium. Sentiebat enim inuidus, quantæ castris suis quotidie per Dionysium animarum copiæ abducerentur.

¶ Referam igitur seculis inauditum, posteris mirabile, & quod hodie quoque nemo crederet, nisi ueritate atque re ipsa uinceretur. Mulier quædam Gebula (id enĩ erat illi nomen) diabolo consentiens, inito fœdere, eidem homagium fecerat, atque ut longius a spe recuperandæ salutis abduceretur, persuasa diabolo chirographum sanguine proprio scripsit. Itaque pessimo huic incubo mulier facinorosa diu sociata, ducebatur inremotissimas mundi partes, & ubicunque uel in Asia, uel in Aphrica Iudi aut spectacula publica exhibentur, ibi diabolo duce mox aderat. Pugnabat hasta

Eugenij pontificis de Diony præconiũ

Ruremundę monachum se cõsecrat deo Diony.

Ferreum caput & stomachum ęneũ habere se dixit Diony.

Vitę sanctimonia.

Procurator factus Iudęum Diony cõuertit.

Mulieris cuiuspiam q̃ diabolo homagiũ fecerat, post mirabilia gesta conuersio.

hasta, imo quocũq; armorum aut pugnandi gñe expeteretur, cõgrediēs vincebat. Decipiebat eqs tenera mulier armatos viros & suo clā adiuta amatore, mũdo sic diu illusit. Sed quid mīa diuina profundi⁹? Quid cõsilijs ei⁹ sup filios hoim inuestigabili⁹? Hęc tādē in se reuersa, cõsilio viri dei, cũ R. dñs Cardinalis de Cusa adesset, quē (vt supra dixerā) comitabatur iā Dionysius, ad pœnitētię remedia cõfugit. Siquidem Dionysij monitis & oratioib⁹ confortatā, nõ ppria facinora, nõ sacrilega, pmissa, nõ scriptũ chyrographũ, nõ deniq; ex amatore iā hostis minæ poterant a spe diuinę miseratiõis absterrere. Sed post innumera flagitia, post fœdissimas abominatiões, post spurcissima cũ diabolo cõmertia, rupto sacrilego fœdere, ad diuię clemētię sinũ peccatrix lachrymabũda cucurrit. O Dionysij zelũ ac sapiētiā. O mulieris fidem. O Christi infinitam misericordiā. Quis credere hāc diaboli iam faucib⁹ absorptam, posse aliquādo emergere? Quis speraret eā quę diabolo se dediderat, ex illecebroso eiusdem stupro quo fuerat pollura, in adoptionem filiorum dei posse redire? Verum quod hominibus videtur impossibile, facilimum benignissimo est cratori. Itaq; hęc infusa lachrymis, ad Cardinalem est adducta. Ibi amatori suo diabolo abrenuntiās, iterum se Christo deuouit, factaq; eidem criminum suorum confessione, & pœnitentiæ haud exiguo labori astricta, a peccatis omnibus, & diaboli pactis absoluta est. Et ita quidem licet esset Christo reconsiliata, non tamen ab improbissimi incubi est penitus vexatiõe liberata, diuina (quod reor) iustitia id permittente, vt cui se olim vltro consignauerat ad culpam, per hunc modo vel inuita peteretur ad pœnam. Itaq; sæpe numero improbus ille ad eam veniens, aut futura nuntiabat, aut q̃cũq; poterat modo à pietatis studijs illam impediebat. Vnde venerandus pater Dionysius (quia tunc morabatur extra monasterium suum cum Cardinale, & libertate qua potiebatur, seruire Christo cupiebat) cum fratres suos in Ruremũda adiret, sæpius quoq; hāc pœnitentem mulierem confortaturus visitabat. Verum diabolus inuisum habens Dionysium, quod præda hac tam nobili & alijs compluribus per eundē fuisset spoliatus: cum illum sentiret aduenire, præcurrens ad Gebulā: Ecce, inquit, der Taterbeck vñ vuynsuper kompt vch besucken. Quod latinis sonat: Impeditæ linguæ homo, viniq; ingurgitator, inuisurus te accedit. Hęc autem dicebat, nitens Dionysium aut probris ad indignationem cõmouere, aut ab eius veneratione mulierem auertere. Reuera enim Dionysius minus expeditam habuit linguam, minusq; facundam. Vtebatur etiā tũc vino ad refocillationem corporis, ex labore studiorũ exercitiorumq; aliorum attenuati. Quamobrem calumniam illi diabolus struere nitebatur. Verum nihilominus parũ diaboli calumnias vir dei formidabat, quin etiam magnopere illa agere contendebat, quæ diabol⁹ calũniaret. De hac muliere Dionysius in scdo quē super Sententias scripsit libro refert, se vidisse cicatricē, vnde sanguinē ipsa homagiũ diabolo scriptura eduxerat. Postulat nunc res vt huic facto simile aliud virtutũ ei⁹ referā, licet nõ eodē tēpore gestũ. ¶ Est castrũ Hornę non lõge a Ruremũda trās Mosam ædificatũ, cui pfuit olim gñosus dñs Godefridus de Vldorp, Carthusię Ruremũdēsis & amic⁹ & bñfactor. Ad hũc locũ Dio. dũ ex Buscoducis (vbi Carthu. iāpridē vt ex reuelatiõe futuræ accepat ędificari cœptę pfuerat) reuerteret, amicitię gratia q̃si ex itinere diuertit. Contingit tũc præfecti vxorē

Miraculũ aliud.

dominā Catharinā graui infirmitate tentam, & paulo post morituā, horribilibus signis motibusq; se huc illucq; in lectulo uertere, & q̃si aut fugę, aut defensiõis p̃sidium quærere. Erat enim timore nimio perculsa, & propemodũ desperatione uicta. Adductus pater Dionysius, confestim ut intrat cubile, uidēs multitudinem horrendorũ spirituum, haud aliter atq; examen apum uolitantium, exituramq; animam expectantiũ, magnā uoce clamauit: Filioli, quid uideo? Sine mora oēs quęso accurrite. Festinate, & ad orationem genua flectite, hic locus ut atomis radij solis, dæmonibus plenus est. Hæc dicens, cum exire uellet cubile, mulier ęgrota quātũ poterat uirtute uestes Dionysii apprændēs, tenuit illum & clamauit: Heu pater, noli me derelinquere, in fide tua hodie serua me. Conuersus Dionysius stetit & fide solita in dæmones armatus, oratiõe q̃ potuit ardentissima ad deum fusa, ui deuotionis ac charitatis pugnabat. Ad cuius orationē diuina mox uirtus adueniens, turmam illam immundorum spirituum omnem profligauit. Nam dęmões orationum eius uiolentiam, cũ diutius non possent ferre, clamauerũt: Heu heu, quam uiolētiā ab hoc cucullato patimur sene? Et excutientes baculũ, cui innitebatur de eius manibus, procul iecerunt. Cunctis q̃q; astantibus reliquis (licet nullus horum dæmones uideret) & rei finem expectātibus, spiritus infernales oranti Dionysio alapā dederunt uiolentam, uehementerq; grauem, cuius uestigijs cicatriceq;, dũ uixit, uisus est nunquā carere. Ad hanc tamen iniuriam nihil motus Dionysius, persistit in oratione. Spiritus uero maligni patientia eius territi, fugerunt, mulierem deserentes. Redijt igitur interea ad spem ueniæ, & animosior facta est, quæ pauloante desperatione fuerat perculsa, nec aliud expectaret, q̃ infernali se puteo iam iamq; absorbendam. Fuerat enim in uita non minus uitijs quā opibus abundans. Amori quoq; seculi, cæterisq; uanitatibus, atq; adeo illecebris carnis q̄bus seruierat nimium occupata. Veruntamen Dionysij orationibus (ut dixi) munita, fugatis tenebrarum ministris, trāquillitati mētis & fiducię bonę in deum restituta est. Tunc astantibus dixit Dionysius: Laudate charissimi & magnificate misericordiæ uiscera dei nostri, qui huic animæ donauit salutem. Mulier etiam magna contritione & spe ueniæ roborata mox spiritum in manus reddidit creatoris. Post hæc descendens de castro Dionysius, aduenientem habuit obuium dominum Godefridum, defunctæ maritum.

Recepit alapā a diabolo Dio.

Cui blandiendo apprælensam illius trahens auriculam, quid agis, inquit, hic o fili? non tibi hic expedit diutius morari. Festina hinc egredi, ne te peiora inuoluāt. Paruit ille iussionibus uiri dei, atq; locum cõtinuo mutauit. Hæc pauca dicta sint ex multis, ne uideatur mirum quamobrem uirũ dei Dionysium diabolus odio sit persequutus. Continua enim inter illos uersabatur pugna, quorum studia fuere contraria. Diabolus enim moliebatur animas dispergere, Dionysi⁹ studebat colligere: Ille uulnerabat, hic sanabat: ille iugulabat, hic per gratiam dei resuscitabat. Atq; ideo sanctis non solum orationibus & exhortationibus Dionysij inuidebat diabol⁹, sed etiam quibuslibet eius pijs studijs erat molestus. Maxime autē ferebat moleste, q̃ Dionysius scribēdis libris pijs, elucidandisq; scripturis sanctis assidue assisteret. Inde enim sibi formidabat maiorem spoliorũ suorũ iacturā. Qua propter aliquando terrore, aliquādo strepitu, interdũ ad ostiũ cellulę, ubi scribebat, pulsu dei hoīem ad impatientiā, aut tędiũ, aut ut scribē

Quid maxime tulerit moleste diab. eius de Diony.

do cessaret, nitebatur perducere. At Dionysius fide munitus, semper illum contempsit. Semel etiam cum dæmonis tanta urgeret improbitas, atq; q̃ placuit Dionysio foret molestior, surrexit uir dei, & occurrens contra diabolum se ingessit dicens: Quid tibi uisum est improbe, famulum dei tanta presumptione inquietare atq; tuis incursibus molestijsq; impedire? Tu animosum te simulas, cum sis bulla & nihil: nobis uero deus dedit animum & uirtutem p̃stigia tua contemnere. Abi igitur hinc ocius, & post hac nõ rediturus, ab hac demẽtia tua desiste. Paruit ille licet inuit⁹, nec deinceps scribenti Dionysio molestus fuit. Dicet fortasse quis, illum profuisse mundo, dum extra monasterium uel authoritate Cardinalis euocatus, uel ordinis sui superioribus ad officia institutus, inter homines moraretur: non item profuisse, dum in cella sederet sol⁹. Haud quaq̃. Quin potius multo uberiorem frugem credendus est intulisse in solitudine, quã si uixisset in mundi perturbatione: quãdoquidem tunc & animus eius ad deum purior, & oratio potuit esse feruentior. Nam discursus, laboris, curas, sermones, ad extremum conatus omnes, quis nesciat arduis in rebus sæpe numero fuisse inanes, donec uiri cuiuspiã deo dilecti, uel procul constituti, feruida ad deum fusa oratio ui robur daret & fructum? Mosis, Eliæ, Elisæi, Danielis (ut priscos aliqd ex multis recenam) orationes dicat quęso quid ualuerint mundo, hoc est, quid afflictis contulerint liberandis, quid nocuerint aduersarijs superandis, quæ beneficia impetrauerint mundo, quæ mala sustulerint e medio, quoties deniq; mũdũ reconciliauerint deo & inueniet externis curis atque laboribus, quibus distrahitur animus, lõgo interuallo anteire orationem, hãc uidelicet, quo feruore deuotiõis ac puritate cordis funditur. Quæ profecto solitudine, silentio, corporis castigatione, continentia sensuum, cæterisq; cum eremi, tũ monastices institutis iuuatur atq; fulcitur maxĩe. Hæc nanq; oratio, utputa pura ac feruens mox cœlos penetrat, uim facit omnipotenti: cogit inuincibilem, & immutabilem deum a iustitia ad misericordiam flectit. Atq; ideo qui orationi atq; contemplationi hoc modo uacant, haud quaquã in ecclesia dei otiosi sunt, sed utilissimi, quãlibet abstrusissimis etiam fuerint locis inclusi. Hæc dicta sint in eos, qui cum dies suos nugis & fabulis conterant, aut gloriolę humanæ studeant, audent quasi occupati contemplatiuorũ sanctum otiũ calumniari. Quod si etiam absq; malo animo pleriq; cũ Martha in his conquerantur, non oportet tamen illorum dictis offendi, quæ Christus olim refellens, Mariæ partem, hoc est, contemplationis & orationis officium p̃tulit actioni. Eã ob rem adamauit Dionysius noster Rachel suam, prætulitq; Liæ: nec sine stomacho ferre poterat, si quis uel de monachorum statu, uel de religione minus digne uideretur sentire. Quare cuidã monasticæ religionis æmulo doctori scribens, temeritatis illum arguit his: Dole de tam usurpatis & periculosis iudicijs, nec pronus sis iudicare religiosos. O quã parum agnoscis, quid operetur altissimus in ueris solitarijs, q̊s abscondit in abscondito uultus sui a conturbatione hominum, & protegit eos a contradictione linguarum, quos ducit in solitudinem ut loquatur ad cor eorum, quorum mentes præstringit, & ducit eas ad gaudia silentij, ad diem qui est sine tumultu, in regionẽ lucis immensæ, ad mysticas uisiones, & theoriæ contemplationis synceritatẽ, ad raptũ & ecstasin, ita ut ĩ sanctę deitatis, in æternæ ueritatis abyssum demersi, sup naturales fidei ueritatis & ordinẽ credẽdorũ ecclesiasticęq; hierarchię, ineffabilit᷑ clarius ac certius intueant᷑, quã ex scolastica notitia conspici queat. Nõne fortius est lumẽ gratiæ, q̃ naturę: illuminatio, q̃ exercitatio: supernaturalis inspiratio, q̃ scolastica disputatio? Certe sicut in statutis nostri Carthusieñ. ordinis fertur, baptismata lachrymarum, feruores orationũ, excessus contẽplationum, nulla re magis q̃ solitudine iuuantur. Non ergo despicias aliũ scripta ac monita. Hæc Dionysius. Quibus reuera non alia testatus est, atque in se fuerat expertus. Nam in cella quãlibet inclusum, compertum est orationibus suis homines & loca uaria sibi ignota protexisse. E quibus ne omnia simul tacere uidear, unũ aut alterum commemorasse sufficiet. ¶ Illustrissimus dux q̃dã, cuius nomẽ modestiæ cã tacemus, misso nũtio rogabat Diony. ut oĩpotẽti supplicãs, reuelationẽ sibi fieri peteret, atq; instructionẽ de fine euentuq; belli, q̊d parabat in filium sibi rebellem, simul q; oraret, ut bello gloriam daret patris uictoria. Iam eñ palam factum erat, Dionysium sua apud deum oratione posse multa, reuelationibusq; dignum haberi. Itaq; accepto nuntio uir sanctus id nullo modo se facturum respondet, nec posse huic impietati, cuius inter patrem & filium autor esset diabolus, orationibus suis opitulari. Orauit tamen per integram ferme noctem, satagens calamitatem hanc infelicissimam imminentem, futurasq; inde belli ærũnas, animarũ excidia, ac postremo miserabilẽ patrię destructiõem deprecari. Neq; enim id quod dux rogauerat, sed quod deo dignũ, quod patriæ foret salutare, æstimabat orandum. Orabat igitur, ne tam horrenda mala, cædes corporum, perditiones animarum ne deniq; tot iniurias atq; contemptus nomini suo glorioso fieri sineret deus. Orabat ne paternas manus filij sanguine, aut e diuerso, filius sanguine se paterno pollueret. Sic oranti ac flenti, ecce apparuit angelus domini, qui Dionysio, si non resipiscant ad pacem principes, & nisi cũ clero uulgus, ad pœnitentiæ lamenta emendationemq; uitæ se conuertant, mala futura per ordinẽ cuncta prænuntiauit. Docuit p̃terea quemadmodum præmoneret prĩcipes furore obstinatos, ac quomõ patria ipsa placatum sibi redderet deũ, iam olim scelerib⁹ offensum. Ad hæc nihil moratus Dionysius, ducibus epistolam scripsit, haud satis accuratã, tamen uirtute & spiritu plenam. Eandemq; tam patri quã filio misit. Interim uero, ut illorum corda emollirentur, dominum rogauit. Paruerunt principes monacho æque humili ac sancto, nec aliter ab eo quęcunq; monuit, quã dei iussa, ut erant, acceperunt. Multum certe ac sępius ante fuerat tentatum per principes, per proceres, per doctores, idq; modis omnibus quibus tractari poterat humanis, ut nõ solum manifesta persecutione, uerumetiã simultate quacunq; extincta, pater & filius naturæ fœdera non uiolarent. Sed excludebat᷑ omne consilium, nihilq; erat reliqui, q̃ ut sanguine man⁹ impias commacularent. At Dionysi. imo uirtus diuina in seruo suo Dionysio, quem glorificare coram gente, illa instituerat, orando hortandoq; bello finem, principibus amicitiã, patriæ reddidit pacem. Mirabãt᷑ omnes, ac nouis gaudijs tripudiabant, quod inuisus bellorum apparatus felici omine in pacem subito mutaretur. Nec tamen diu patriæ incolas latere potuit pacis autor. Quapropter ad uiri dei uenerationem conuersi, uocabant eũ, rustico more, uirũ q̃ angelo loq̃t᷑. Nõ ab re putare debet

Vtilius in solitudine q̃ in mundi viuitur perturbatione.

Exod. 32
3. Reg. 17
4. Reg 6

Eccli. 35

Interni ac contẽplatiui quam sint vtiles mundo.

Luc. 10

Gen. 29

Psalm. 30.
Osee, 2

Efficatia orõnis Dionysii declaratur miraculo.

Dictus e Dionysi⁹ vir cui angelus loquitur.

bet. qm̃ principũ fecimꝰ mẽtionẽ, si de episcopo etiã q̃dam narrationem historię prosequamur. Fuit hic de q̃ loqui volumus (neq; enim nominatim traduci par est) vir seculo quidem idoneus, atqui minus quam par fuit, præstaret episcopum. hic spectacula, torneamenta, cæterosq; id genus ludos militares, in pia illa instituit Ruremunda. Sic enim placet, nec immerito quidem, pium vocari illud oppidum, quod hactenus prædicatũ fuit deuotiõi aptius quam vanitati: nec hodie puto tam refertũ armis, q̃ doctis pijsq; viris. Itaq; adhãc Ruremũdam vndecunq; aduocatos nobiles dum ipse in oppido expectaret, necessariaq; theatricis his ludis vir ecclesiasticus prouideret, accidit illum interea Carthusiam petere, vbi postquam cum Dionysio (quem sanctitatis opinio magnum atq; multis effecerat celebrem) varia cõtulisset, non erubuit se iactitare, quã magnis impensis militaribus his ludis inhiaret, quamq; daret operam nobilibus excipiendis & magnifice tractandis. Ingemiscẽs Dionysius: O, inqt reuerendissime pater, hęc etsi admittẽda sunt principibus, ecclesiasticis tamen viris, & præcipue episcopis, penitus non conueniunt. Indignissimũ est ac prorsus iniquum, vt Christi patrimonium in scenicos hos vsus profundas. Parce igitur quæso reuerentię tuæ pater, episcopus es, parce honestati clericali, parce vel tandem pecunijs, & ab hac dementia prorsus desiste. Ad hæc episcopus: Scio me episcopũ, cui hęc, ꝓphana spectacula iã olim sacri canões interdicunt. At fatearis etiã necesse est, me principẽ esse, ducẽ, marchionẽ atq; comitẽ, quos arma venustant, quibusq; iudicia imperiaq; tẽporalia subsunt. Horũ nunc munus mihi obeũdũ est. Cui Dionysius: Non propterea pater, episcopus es factus, vt principem geras aut ducem, sed vt prestantior dignioraq; habearis episcopus, vtq; malis terribilior, atq; ad tuendas Christi ecclesięq; leges sis potentior, datus est tibi ab ecclesia principis & gladius & honor. Itaq; officium suum est, gregis dominici curam agere, diaboli laq̃is irretitas animas eruere, oues tibi cõmissas dei verbo pascere, aberrantes reducere, resipiscere nolẽtes ad ouile cõpellere, præstare te Christi vicarium, non mercenarium, sed pastorem animarum agere, quibus exempla sanctæ conuersatiõis quasi iter ad sequendum ostendere, odore bonæ famæ præire, atq; vt simul multa dcum gregem tibi cõmissum cœlis introducere, non ad inferna detrudere. Inter hæc autem, cum omnia benefeceris, scire quod seruum te vocat inutilem dominus. Vnde tibi cauendum est, nobisq; vehementer mirãdũ, cum tua solicitudo pro singulis animabꝰ tibi cõmissis rõnẽ sit redditura, ne vel vna pereat, qũo p ignauiã tuã quasi securus possis vel audeas de ludis & spectaculis militaribus cogitare. Quid q̃so pat deo rñdebis pro creditis tibi aĩabꝰ, q̃s interea hoc diabolico negocio turpe scãdalizas. Qua frõte audebis apparere corã iudice Christo, cui tu aĩas precioso eius sanguine redẽptas abducis, ac morti ęternę tradis, quorũ lacte & lana abstractis, tu in delicijs viuis? Vt quid ecclesiæ bona q̃ pauperibꝰ & diuino cultui erogare deberes, in scenica hæc spectacula, ad Chrĩ opprobrium, ad ecclesię dispendium, in ꝑditionẽ aĩarũ luxu tuo, ꝓfundis? Quod si omnino q̃ digna sunt põtifice, renuis agere, parce saltẽ ouibꝰ, q̃ndoqdem minoribꝰ impẽsis ac laboribꝰ potes tu solus ęterna tibi tormẽta cõparare. Hæc episcopꝰ audiẽs, tã indignabũdꝰ q̃ sui, ꝓpositi ptinax abijt. Cui iã recedẽti dixit Dionysiꝰ: Rogamus te pater, vt quoniam in religionis positus es exemplum, spectacula hæc vana non perficias in perniciem animarum, sed audire contemnis. Rogabo potentiorẽ dominum, cui te quoq; uelis, nolis, subiectũ esse oportet, hic me exaudiet, hic insipientiæ tuæ conatus, etiam te inuito, impediet. Surrexit episcopus, & nescio quid secum stomachans, relicto Dionysio, quod cœperat, moliebatur perficere. At contra Dionysius illum præuenire festinat. Siquidem ad dominum conuersus, eisdem utitur & cõtra diabolum & contra episcopum armis, fletu uidelicet & oratione. Quid moror? Nihil profuit episcopo inflata potestas, nihil contulit ei quo ꝑficeret industria accelerans. Plus ualuit oratione Dionysius. Nam episcopus mox ut abierat, anteq̃ perueniret ad domũ suam, podagræ doloribus uehementissimis corripitur, adeoq; pedibus doler, ut ludos & torneamenta, quæ ante noluerat intermittere rogatus, nunc cogatur nõ exequi etiã inuitus. Itaq; post inutilem magnæ pecuniæ erogationem, post infamiæ notam quicquid episcopus præpauerat, quicqd instituerat, qcqd cępat intermissum desiit. Ipse uero postea dolorībꝰ aliquantulũ remissis, q̃ primũ gressum potuit recuperare pedum, plenus irarũ Carthusiam accessit, & cõquerens cœpta sua Dionysii orationibus destituta, se uero doloribus propterea ac ignominia etiam affectũ, uerbis eundem asperioribus multauit. Verum æquanimiter hæc Dionysius tolerat, gaudens etiam ꝙ pro Christi gloria dignus esset uel ab episcopis contumelias pati. Vtinam tales hodie multi essent Dionysii, quomodo huic episcopo nimium similes inueniũtur pontifices. At qui si miserabilẽ postea huius defuncti sortem attenderent, nec aulicorũ adulationibus acquiescerẽt, ad meliora fortasse quã primum se mutarent. Nã hũc quẽ pręfati sumus episcopum, postea defunctũ, cum, ꝓ eodem Dionysius post matutinas in festo diuæ Catharinæ uirginis in cella uigilans oraret, uidit a duobus teterrimis giganteæ formę spiritibus ante se adductum, ac ardẽtibus flammis circumseptum. Qui dixerũt: Ecce pro quo oras, dominus tuus. Intuens illũ Dionysius diligenter, uidit circa uentrem & genatilia eius inmensum agmen serpentum & bufonum, qui miserum corrodebant: Fuerat enim in uita præter uanitates alias episcopo indignas in concupiscentijs fœminarũ uirginumq; stuprator. Expauit uehementer uir sanctus, admirans æquitatem iudiciorum dei: & cogitans illud ꝙ potentes potenter tormenta patientur, aduertit illum esse damnatum. Quippe cum nihil pro se miser flagitaret suffragij, nihil orationis, & subito a nigerrimis illis Aethiopibus, ab oculis intuentis abriperetur. Cæterum quia hic defuncti unius memoriam fecimꝰ, de spiritibus defunctorum hoc generaliter tenendum est, ꝙ pissime Dionysio hos apparuisse, quæsisse etiam pœnarum remedia, quæ ille uir spiritu & corpore infatigabilis liberalissime impertiebatur. Interrogatus aliquando a fratre Carolo, ministro suo admodũ dilecto, deoq; deuoto, an sæpenumero animæ illi apparuissent defunctorum, respondit: Etiam, Imo centies atq; centies. Nouitius quidam, non lõge ab oppido sancti Trudonis natus, Ruremundæ in Carthusia ex infirmitate ad extrema uitæ deuenit, huic Dionysiꝰ ꝓmisit post mortem duo legere psalteria, quæ ille nouitius, nisi morte fuisset præoccupatus, soluere debuisset, uerũ quia multorum tunc dubia conscientiarũq; scrupuli uarijs ex locis ad Dionysiũ cõtinue deferebãt, qbꝰ sine mora fuerat rñdẽdũ, cõtigit Dionysi sic occupatũ q̃d ꝓmiserat, differre. Defunctꝰ igit̃ nouitius qa suffragijs egebat ad Diony. rediit: & tarditatis illũ arguẽs, dure obiurgauit. Ad hæc Diony. cũ se iustã putabat excusationẽ produ

Episcopus quidã a Dionysio corripitur.

Iohan. 10.

Luce. 17.

Preualuit Dionysiꝰ orõne contra episcopum.

Actor. 5

Ostẽditur Dionysio episcopi crudelissime pœna.

Sapien. 6

Defunctorũ debita nulla rone differẽda.

ſ80 ctum, adeo ad nouitij hui⁹ increpationẽ subito obriguit, ut ne hiscere qdẽ auderet, Itaq; intelligens defunctis suffragij debita nulla esse ratiõe differẽda, & ipse deinceps tarditatẽ cauit, & alios ut cauerẽt, præmonuit.

¶Fratrem quẽdã suæ domus, ex eorũ professiõe quos Donatos uocant, iam pridẽ sepultum, post matutinas in cella sua reperit flãmis ardentem, Quẽ interrogans quis esset quidve peteret, audiuit: Frater sum tuus, nuper hac luce defunctus. Conqueror autem q; negligentius iusto agunt fratres, Nam non solum charitate exuberãte non mihi subueniunt, uerumetiam uincente socordia, quæ mihi debent ex obediẽtia ordinis, differendo nõ exoluũt. Quapropter nisi correxerĩt se, & suas & meas postea dabunt pœnas. Correpti frẽs hortatu Dionysii, defuncto suffragia oti⁹ impenderunt. ¶Venerabili cuidã sacerdoti in ordĩe Carthusiano tũc nouitio, spũs qdã in illi⁹ cella molest⁹ fuit, Siqdẽ strepitu & pulsu fratrẽ a qete somnoq; deturbabat. Perlata est q̃rimonia ad uirũ dei Diony. Qui rñdẽs: Dicite inqt, nouitio, ut in hũc modũ spũi ipet: Vade ad fratrem Dionysium. Res mira. Paruit Dionysio nouitius, paruit & nouitio spiritus. Nam relicto nouitio, ad Dionysiũ uenit. Dionysius uero hunc adesse sentiens, tanto mox eum orationum feruore flagellauit, ut iam illi neq; nouitium neq; Dionysium liberet repetere, sed abiens pœnisq; omnibus solutis, ad deũ auolare. ¶Captus ast aliquando Dionysius magno desiderio sciendi, quomõ haberet anima patris sui iam pridem defuncti, Fiducia igitur, quã familiaritas quædã ad deum illa pepererat, roboratus, post uesperas die quadam in cellę suæ oratorio procidens, ubi esset anima patris sui, certiorem se fieri pręcabatur. Cum autem diu hoc desiderio in oratiane persti tisset, uocem audiuit sibi respondentem: Quid pro anima patris tui adeo te sciendi curiositas torquet? Nunquid nõ pium est ꝓ defunctis orare? Ora igit̃ pro tuo patre, qui si in pœnis est, & in gratia dei e uita excessit, tua oratione refrigerabitur: sin minus, in sinũ tuũ oratio redibit. Hoc respõso cœlitus accepto Diony. ꝑseuerat, nihilominus pro patre orãs: nõ tñ quomõ ante, de secretis dei inuestigãdo, sed ut requies det defuncto. Interea quadã nocte dũ leui teneretur somno, uidit patrẽ suũ inter duos spiritus Aethiope nigriores teneri medium, atq; ualida ad se uoce clamantem: Fili amantissime miserere mei, & tuis orationibus patri succurre. Quod uerbũ statim ut misit, abstractus a dęmonibus, & camino ardenti iniectus, cæditur, uirgisq; ferreis flagellatur. Hæc licet in somnis uiderit Dionysi⁹, cuiusmodi uisionibus nũquã arbitratus est tutũ credere, nihil tamẽ de ueritate hui⁹ dubitauit Quaꝓpt̃ nõ destitit orare ꝓ patre, donec ille desiit esse miser. ¶Alia multa ex spiritibus sibi apparentibus didicit, multa quoq; illis laborum & orationum suarum impendit, quæ nemini manifestauit. Hæc enim sola non tacuit, quæ ne taceret, necessitas imperauit. Sępenanq; necessarium fuit, nonnullis indicari cur torquerentur certę animæ defunctorũ, ut uiuentes & negligentiæ suæ pœniterent, & mortuis opem ferrent. ¶Quapropter operæ precium est de magistro Iohanne Louaniẽs. adhuc referre, cuius post mortem erumnam, nec Dionysio licuit omnibus tacere. Hic æuo suo uenerandus, uir bonæ ac integre uitæ fuit, sobrietatis q̃q; honestatis ac pudicitiæ custos, religionis amator, iustitię tenax (& q̃d rarissimũ est) qui magnopere publicum bonum suo anteferret. Huius hic laudem recenseo propterea, ut discatur, quibus meritis pericula euaserit æternæ damnatiõis. Siquidẽ nisi tam pręclarę fuissent in eo inuentę uirtutes, nisi antea etiam contritione pœnitens seculo emigrasset, ob ecclesiastica beneficia, quæ multa possederat, suppliciũ æternum, quod multi hodie non formidant, non euasisset, Et licet ex beneficijs cõgestas pecũias in pijssimos expendisset usus. nam canonicorum regularium in Ruremunda ædificauit dorauitq; cœnobium, & Colonię atq; Dauentriæ S. Hieronymi collegia, post mortem tamen diu & grauibus est cruciatus: purgatorij pœnis. Nam & quia sepultus in choro Charthusiensium fuerat Ruremundæ, anniuersariũ pro animæ eius salute annis singulis ab eiusdem loci patribus celebratur. Ita q; dum primum eius ageretur anniuersarium, & iam in officio defunctorum ad canticum Zachariæ uentum esset, Dionysius uigilantibus oculis contuitus est super defuncti sepulchrum, in modum feretri flammas igneas se conglobasse, quæ fumi obscuritate atq; sulphuris fœtore uisu erant horribiles. Exterritus Dionysius, fratrem qui iuxta stabat, pulsans, spiritualis uisiõis esse mysterium intellexit, atq; uehemẽt̃ doluit, recolens defuncti sobrietatem atq; integritatem. Flebat autem potissimum, quod nesciret, purgatorij ne, an gehennæ incendia hæc uisio significaret, Redit sequenti anno anniuersarius dies, q̃ perinde ac superiori speciem ignis iuxta defuncti monumentum Dionysius conspexit, flãma tamen erat magis tenuis, clarior ac mitior. Porro tertio anno raptus Dionysius in ecstasim mentis, iam non ut ante corporeis oculis nec imaginaria, sed intellectuali, ut ita dixerim, uisione didicit futuram defuncti salutem, uidens simul iudicia dei mirabilia, occulta inuestigabiliaq;, & certa alia quæ fas non erat, nec possibile effari. Quapropter scripsit cuidã, qui defuncti testamentum curare debuerat & exequi, admonẽs ut omni mora post habita, defuncto suffragia accelerarer.

¶Optarem hic plura ad legentium ædificationem narrare, ex his quæ per uirum dei gesta sunt, nisi quorundam formidarem de prolixitate fastidium. Referunt enim præter prædicta, & alia pene innumera de Dionysio miracula admirabilia, non circa defunctos tantum sed etiam circa uiuentes, Multa aũt quę illi reuelauit deus, ab eodem semper abscensa, nobisq; pœnitas sunt occulta. Hæc enim sola de futuris aut etiam præsentibus manifestauit, quæ ut manifestaret, a domino præceptum habuit. In quorum tamen reuelatione mirum quam humilis fuit, nihil sibi tribuens præter uilitatem: quam ipse q̃q; expauit, admirans prouidentiæ diuinæ consilium, cui placeret uti se indigno, & uniuersorum quę ad seculi prudentiam attinent imperito, tanquam ministro, ad ecclesiæ ædificationem.

¶Fuit in ecstasim mẽtis sepenumero raptus ad multas horas, quod dũ potuit, celauit. Verum ubi fratrum suorũ aliquo aut conuentu præsente fuisset abstractus ad deum, & ad humana mansisset uelut mortuus ac imobilis, doluit uerecundus q; latere nõ poterit, Quid tamen interea senserit, quid didicerit, quid sibi reuelatum fuerit, nemini aut paucissimis, idq; rarissime, patefecit. Quęcunque etiã illi fuerẽt reuelata, quęcũq; ostensa, non per similitudines, non per rerum imagines aut sensibiles uisiones tradita sunt, sed nobiliori modo docebatur, sublimioriq; ac puriori. Siquidem intellectus eius ut diuino lumine fuit illustratus, atq; a seipso mens eius deficiens, per amorem in deum absorpta deoq; unita, didicit quæcunq; diuinitatis radius illum, doce

Familiaritas cum deo, fiducia peperit Dio. orandi pro patre suo

Psalm. 34

Pluralitas bñficiorũ periculosa

Spe multis raptus in ecstatico fuit Dionysi⁹.

docere uoluit. Iuuabatur autem, imo (ut uerius dicam) etiam renitens rapiebatur, occasione externa quacũq; præstita, unde ad cœlestium contemplationem, aut ad inuestigabilis sapientiæ dei admirationem, aut bonitatis eius amorē mens eius erigeretur. Quapropter quandoq; dum ecclesiæ inciperentur cantica, ut sunt: Veni sancte spiritus, aut, Suscepimus deus misericordiã tuã, atq; id genus alia: aliquãdo dum in turbis esset & frequentia hominum, interdum in castris coram nobilibus (qui eius consuetudine, eruditione atq; consilijs uehementer oblectabantur) inter loquendum de deo, rapiebatur ipse in regionem lucis inaccessibilis & immensæ, alijs qui aderant, interim circa sua humana hic relictis. Nonnunquam etiam ut alter Elisæus, dũ organorum suauem audiret melodiam, facto in se spiritu dei, ad cœlestis illius melodiæ concentum aspirabat. Hinc subito mens eius, quia intra se contineri nõ potuit, ad eorum gustum quibus æstuanter inhiabat, secessit: atq; adeo secessit, ut per aliquot horas fixa nõ reuerteretur.

4. Reg. 6

Rapitur in Ecsta sin Dio.

¶Buscumducis oppidum est Brabantię nobilissimum, in quo diui Iohannis templum habetur miro modo ornatum. Siquidem nihil in illo cernitur neglectũ, nihil desideratur, quod ad pietatem, ad deuotionem, ad collectionem denicq; spiritus iuuandã pertinet. In hoc Dinysius forte ingressus, quia ad diuina tunc in organis canebatur, melodia suaui auribus hausta, confestim corde cœpit liquefieri, uultu & mente mutari, a seipso deficere, & collectis animæ uiribus, totus in deum ire. Aderat ei tunc Abbas sancti Martini in Colonia: qui intelligens quod futurum erat, traxit illum in sacellum quod iuxta aderat, ubi rigidus immobilisq; horis ferme tribus mansit. Hoc autem eo tempore illi accidit, quo cepta est Carthusia extra ipsum oppidum ad honorem sanctæ Sophiæ ædificari, cui idem licet iam senex propter sanctitatem suam initiator institutus fuerat & rector: Reuelatum fuerat Dionysio iampridem, eo in loco quo nunc ædificatum cernitur, construendum esse Carthusiense cœnobium, ubi deo sanctificarentur animæ & laudes canerentur diuinæ. Porro occasionem huic cœnobio extruẽdo magnam dedit Dionysij sanctitas uulgata, Eam ob rem monasterij fundator ab ordinis primate hunc nouæ plantationi rectorem impetrauit. Quamdiu autem morabatur ubi Dionysius, Philippus magnus ille Burgundionũ Dux, in magna cum habuit ueneratione, euocatumq; ad se, in magnis, arduis ac secretis negotijs cõsuluit. Cęterum, quia noua hæc ædificatio distrahebat eius animum, & ipse iam senex uiribus erat exhaustus, obtento superiorum assensu, ad suæ tandem professiõis domũ redijt.

Burgundio um principi charus fuit Dio.

¶Tradunt ad huius reditum tunc chorum templi Carthusiæ Ruremundensis aliquot noctibus sub matutinis luce cœlitus superfusa illustratum. Ignorantes monachi quid portenti hoc foret, attoniti stabant. quidã egressi, cœlum contemplabantur, uerum nihil insueti uidentes, tandẽ Dionysij reditum (qui ordinis lux erat & mundi) intellexerunt. Videbat ipse quoq; Dionysius sæpe post matutinas ad cellas regrediẽtes monachos comitari spiritus cãdidos, atq; cũ eisdem eorum intrare cellas, quos angelos illorũ nõ dubitabat esse custodes.

Ordinis Carthusiã & mundi lux Dio.

¶Eo tempore Mahumetus Turcarũ rex, Cõstantinopolim omnesq; orientalis imperij fines abstulit Christianis. Vnde fides christiana fere omnino concidit in Græcia magnusq; inde timor ac dolor omnibus Christianis ortus est, præcipue uiro dei Dionysio, qui die noctuq; iam senex flebat, quod cultui dei abrogatio, contumelia fieret nomini christiano. Videbat præterea in occidente a priscis illis moribus sanctis, ecclesiã degenerare atq; a fidei calore charitateq; tepescere. Eã ob rem formidabat iram dei eis etiã locis uenire, quæ Romano parent imperio. Contra hęc mala, unũ erat illi remediũ oratio. Hac enim dei iram ab ecclesia auertere, hac inter ecclesiæ calamitates studebat semetipsum consolari. Reuelauerat aũt illi deus peccata christianorum, præcipue prælatorum & cleri, iustitia sua impune, diutius tolerari non posse, sed e duobus alterum fore necesse: aut semetipsos prælati & clerus corrigerent, aut per eos indigne finerentur castigari, quibus nulla esset in clerum reuerentia, nulla autoritas. Ad hæc cũ Dionysius illorũ nomine, emendationē deo promitteret, atq; uehementius hoc pacto pro misericordia flagitaret, audiuit: Iuxta mensuram emẽdationis uestræ, temperabitur iustitię meæ censura. Addensq; dominus: De emendatione, inquit, quod promittis nomine prelatorũ, hoc teneas: Etiã si iurauerint in nomine meo, uiuit dominus, hoc ipso falso iurabunt. In hac autem reuelatione, de futuris malis atq; ecclesiæ calamitatibus, nonnulla didicit secreta, quæ fas nõ erat manifestari. Mittebat tamen epistolas ad pontifices, ad principes, ad ecclesiæ prælatos: & quoscunq; poterat, ad uitam correctiorem inuitabat. Nec sua tantum oratione contentus, hortabatur omnes quibus potuit modis, ad emendationem uitæ, & ut a se dei iram deprecarentur. Fuere tunc licet pauci, ex primatibus qui huius monitis credentes, ad meliorem se uitam recepe runt. Reliqui, quamuis usq; ad summum pontificem reuelationes Dionysijq; consilia nunciata fuerint, surdis auribus & corde duro audierunt. Nec mirum, cum hodie quoq; (licet anno superiori Romæ, & in Germania aliquot iam annis clerus ferat non modo calamitatem, sed pene etiam excidium expectet) pauci corrigantur. Quotus est enim hodie in monasterijs aut canonicorũ collegijs, qui ex persecutione cleri, cæterisq; malis quibus atteritur mundus, factus sit melior? Crebrescunt mala, premit nos profana potestas, persequitur uiolentia, & nihilominus uitia nostra perseuerant. Verum hæc maioribus relinquimus prædicanda, nobis ad Dionysium nostrum est redeundum.

Deut. 28

Crebrescũt indies mala.

¶His inter eiusmodi studia, incõmoda incidit senectutis, quæ deinceps crebris infirmitatum augebatur molestijs. Nam assiduis ex paralysi, calculo atq; uesica, doloribus torquebatur. Accedebant præterea hulcera, quæ utrunq; crus corroserant. Verum inter hæc non est tacenda patientia Dionysii, qui licet grauiter, nec raro (ut fit) lederetur, dum ligamina a ministro aut soluerentur, aut stringerentur, haud quaquam tamen tunc uocē emisit, aut gemitum: sed uelut insensibilis ad dolores, nihilominus orando scribendoue perseuerabat. Agebat tunc quadragesimum septimum annũ, ab eo quo Carthusiano initiatus fuerat instituto, nec hactenus scribere desierat, licet corpore esset imbecilli, ac pene effœto. Quippe quod uigilijs, abstinentijs, infirmitatibus atq; exercitijs spiritus continuis fuerat consumptum: crescentibus quotidie molestijs, ipse manum domini patienter ferebat. Ad hæc etiam exultans domino gratias agebat, qui quod suis omnibus largitur amicis, non negasset illi, argui & castigari, bona agere & mala pati. Itaque anno ultimo uitæ suæ parauit

Incommoda senectutis ad patientiam exercent.

Matth. 5

parauit se, ut media nocte uenienti exiturus occurreret sponso, intraretq; cum illo ad nuptias. Et tunc etiã cessauit scribere, Siquidem ultimus librorum eius fuit quem de meditationibus inscripsit, in cuius fine post innumeros alios iam editos libros, post ingentes labores ad quietẽ aspirans, in hæc uerba desinit, dicẽs: Hoc meditationũ mearũ opusculum, quas nõ tam habeo quam merito haberem, gratanter suscipite charissimi fratres, atq; pro me iugiter exorare, qui de cætero ad securæ taciturnitatis portum me transferre intendo, & ad securũ exitum (prout dominus dederit) plus soli to parare, præsertim quia & uires corporis multũ deficiunt, & istud opusculum anno uitæ meæ lxvij. finio. Anno domini M.CCCC.LXIX. Hactenus Dionysi⁹ ab eo tempore, quia mortem sibi uicinã nouerat, quã etiã semper ut præsentem fuerat meditatus, lætus per inde ac olor canendo illam expectat, Vnde sciens certissime hoc se annum moriturum inter infirmitates q̃bus p̃mebatur, tria frequentabat cantica, & nunc unũ, nunc aliud repetens, canendo animũ solabatur.

Tria infirmus frequentabat Cantica Dionysi⁹.

Primũ horũ quod illi assiduũ erat, fuit:

I Requiẽ æternã dona eis domine, & lux perpetua luceat eis. Ad hanc enim sortem maxime aspirabat, ut lucis æternæ beatitudine frueretur.

II Alterũ quo ad deuotionem cõpungebatur, fuit: Maria ergo unxit pedes Iesu. & haud dubiũ Mariæ

Johan. 12

deuotionẽ erga Iesum, atq; rursus dulcedinem cordis Iesu erga dilectricẽ suam recolens. Ex in amorẽ eorũ mutuum, quo sese alterutrum uulnerabant, contemplabatur. Quibus ipse quoq; sui cordis amorem ad illos, & quasi inter utrũq; tertium se intermiscebat.

III Carmen tertium quod canere solebat, fuit: Sancti qui sperant in domino, mutabunt fortitudinẽ, assument pennas ut aquilæ, uolabunt & non deficient.

Isai 40

Hoc excitabat spiritũ, fiduciamq; suã pascebat, affecturusq; quod tot annis desiderarat, pro quo certauerat, sudauerat, omnesq; uires suas impenderat. Itaq; crescente infirmitate, mortem non longe abesse sentiens, in festo S. Thomæ Aquinatis in sacellũ S. Dionysij, ubi missæ sacrificiũ deo multo tẽpore offerre solitus erat, ductus est, Ibi qua solebat ardentissima deuotione audita missa, & sumpto uiuifico corpore domini nostri Iesu Christi, tanquã uiatico iã præmunitus, ad iter quo uisurus

Psalm. 41

erat salutare dei, accixit se. Reduct⁹ ad cubiculũ, astantibus fratribus dixit: Adest charissimi fratres tempus quod prædixi, quod desideraui, quod deniq; expectaui. Si diutius uixero, aliorũ me duci manibus necessũ est, eroq; fratribus onerosus.

Uale ultimũ frĩbus dicit Dio.

Post hæc omnẽ fastidiens cibum, ægritudine ingrauescente, & uiribus semp magis deficientibus, ad extrema uitæ peruenit. In festo igitur diui Gregorij Dionysius uirtutũ ac meritorũ plenus circa duodecimam horam, superatis omnibus uitæ huius miserijs, sanctam deo animã reddidit, Anno domini M.CCCC.LXXI. postquã in ordine Carthusiano VIII. & XL. annos Christo militauerat.

Moritur Dionysi⁹.

¶ Hæc de uita beati patris Dionysii, uiri scientia pariter ac uirtute clarissimi. Cuius scripta cur hactenus lateant uehementer admiror: quippe qui in ecclesia dei scribẽdo fere plus omnibus laborauit, cuius libri uberrima etiam scatent eruditione, atq; adeo lucida, ut sua ætate doctissimus ac plane admirabilis habitus sit. Quare (ut dixi) miror quod lateant, qñquidẽ aliorum scriptorũ interim undecũq; nobis copia offertur, quorũ tñ neq; ingeniũ, neq; eruditio quicquã ad hũc Dionysium accedit. Verum hoc tua incuria atq; negligentia fit ordo Carthusiensium, qui innumeros habuisti uiros doctissimos pientissimosq; quorum bona pars cum in uita, tum post mortem claruerunt miraculis: reliqui doctrina excellẽtes posteris sui nominis immortalitatem dederunt, si per te id liceret, hoc est, si in medium tu illorum libros dares.

Expostulatio cũ ordine Carthusiano, q̃d suorũ non euulgat opera

Itaq; hos tu intra sinus tuos recondis, perinde ac si tibi duntaxat aut uni monasterio tantum, non item posteris, atq; cunctis uixerint mortalibus: aut quasi quod ad uniuersæ pertinet ecclesiæ decorem, utilitatemq;, abscondere pietas sit. Verum quid pro Dionysio hic expostulo, quando institutori tuo diuo etiam Brunoni primo Carthusiano, reliquisq; tuis alumnis fere omnibus itidẽ feceris? Nã hunc Brunonem, quem omnis calabria (illic enim curiam Vrbani papæ, cuius fuerat olim p̃ceptor, simulq; sarcinam põtificalem fugiens diem obijt extremum) ueneratur, ut atrium etiam illud, quod pœnitentiæ & amoris lachrymis rigauerat, flexis circumeat poplitibus, osculisq; lambat, hactenus tu adeo seruabas ignotum, ut extra illam patriam, quis Bruno, quis ve ordinis tui fuerit autor, pene mundus ignorauerit. Vnde factum est, ut non pauci historiæ ueritatem ignorantes, illum ipsum doctorem, qui Parrhisijs post mortem damnatum se reuelauit, cuiusq; iudicio territus Bruno cum alijs sex, hoc genus uiuendi, quod Carthusianum dicitur instituit, falso putauerint fuisse Brunonẽ. Quem propterea tantum abfuit existimari sanctũ, ut etiã impie dicerent & damnatum & a deo prorsus fuisse alienum. Interea tu satis tibi putabas, quod miracula Brunonẽ tuũ uiuere loquerentur, nec quid mundus ignoraret, aduertebas. Quid quod præclarissima ei⁹ opera præcipue in Paulũ, Psalterium & plura alia, nunquam dedisses in lucem, nisi studiosorum tibi sagacitas imposuisset, eaq; é manibus tuis prudẽter satis eripuisset? Adde nunc sanctissimos illos duos episcopos Hugones, quorum alterum Grationopolitanum, nisi Innocentius sua sponte, alterum uero, nisi instante Anglia, Honorius tertius tunc pontifex, miraculorum eminentia permoti, sanctos etiam te dissimulantem declarassent, quem quæso hodie illorum ædificarent sanctitatis exempla?

Hugo Grationop.

Hugo Lincolnien.

Taceo nunc Guigonem, Basilium, cæterosq; primæ Carthusiæ tuæ Priores, qui hactenus te magna sanctitatis opinione gubernarunt, quorũ multi etiam tam claruere miraculis, quam fulsere doctrinis: quos tamen præter te, licet innumeros, nemo nouit.

Guigo et Basili⁹ car

Præterco dominum Bernardũ Priorem Portarũ, quem ad uitam redeuntes mortui, tacente te, prædicant, alia quoq; complura, quæ per illum dominus fecit prodigia, eius sanctitatẽ laudant.

Bernard⁹ Carthus.

Huic diuus Bern. Clareuallensis uix habuit, quem tantopere diligeret, similẽ. Nã ad huius præces Canticorũ cantica exposuit, & apud Romanũ pontificem uehementer egit, qd⁹ epistolæ quoq; eius testantur, ut Bernardus ad episcopatum de monasterio extraheretur. Omitto Stephanũ miræ sanctitatis episcopum Diensem, Ancelinum quoq; episcopũ Beliacensem, cuius sanctitatẽ præter alia miracula testabãtur lumina ad eiusdem funus cœlitus accensa.

Stephanus. Ancelm⁹.

Deficeret me tempus si recensere uellem reliquorũ illustriũ uirorum aliquot legiones, sanctitate conspicuos, eruditione præstantium: quos cum alieni magis laudibus efferunt, tu quasi in gremio abscon sos tuos filios hactenus siluisti. Verũ noui quid respondeas: Hũilitatis tutandæ gratia, tuos nulla uelle glia ostẽtari: nulla eminẽtia offerri. At quæ ista est hũilitas, quæ religio, sub modio faces abscõdere ardẽtes, ne luceant ijs qui in domo sunt, subtrahere oculis lumen,

Matth. 5. Luce. 11

ne aut

ne aut loci spectet amœnitas, aut sine offendiculo ambuletur. Non iniuria hac ex parte eruditissimus quidā (quod tua pace dicam) te coarguat, quod pietas in te lateat, & adeo lateat, ut uix conspici possit. Sanctissimorum uirorum doctorū libros, animarum thesauros penes te seruas absconditos, nec producis, ut ex te multi gaudeant, multi reficiātur. (Prou. 5) Quapropter (quod Sapiens monet) deriuentur fontes tui foris, & in plateis aquas tuas diuide. Verum hæc tua pace dixerim, idq; quam institueram diffusius. Equidem unius Dionisii gesta enarranda susceperam. E quibus tamen sola quæ certissima ueritate & gesta & scripta comperi, huc congessi. Nam referuntur alia quædam sanctitatis eius argumenta, non minus præclara quam stupenda, de quorum etiā ueritate nihil prorsus ambigitur: quia tamen narratione sola nobis tradebantur, haud quaquam huc inserenda decreui.

¶ Reuelationū Dionysio diuinitus factarū eo maximo tpe q̄ Turca Cōstantinopolitanū sibi subiugauit imperiū, unā aut alterā ædificationis gratia annectere hic placuit, propterea quod in hęc ipsa quoq; nostra tempora respicere uiderentur: quarum ueritatem sentimus heu iam magis quam credimus. Has inter complures alias, sua manu ac stilo scriptas reliquit Dionysius, suo tamen suppresso nomine, idq; humilitatis gratia, ne suam non dei gloriam quæsisse uideretur.

(Reuelatio prima.) Quidam religiosus in solennitate Purificationis beatissimæ uirginis in summa Missa, toto conuentu præsente & inspiciente, ab exterioribus sensibus alienatus atq; in spiritu factus, & mente ad dominum raptus post aliquantulam increatæ lucis ac superbeatissimæ trinitatis cōtemplationem, more sibi solito cœpit mox totis præcordijs diuinam exorare clementiam pro tota militante Ecclesia, & eius reformatione in omnibus. Cui dominus maiestatis inuisione intellectuali & anagogica statim respondit: Quid uis? & quid oras pro ecclesia? & ille: O benignissime deus, ut digneris eam pijssime intueri ac reformare, atq; de manibus perfidorum, a quibus nunc crudelissime deuastatur, eruere, ad pristinū quoq; gratiæ decus reducere. Ad hæc domin⁹ uniuersitatis pronus dixit: Ecclesia quasi tota auersa est a me & deformata: & a summo usq; ad infimū, a uertice usq; ad calcaneum nō inuenitur in ea integritas ulla, pro maxima parte. Attamē multi boni, imo sancti aliqui sunt in ea. Ad quod frater respondit: misericordissime deus, petimus misericordiam. Duplex est uia ueniēdi ad te, uia misericordiæ & uia iustitiæ. Petimus ut supermisericordissime agas nobiscum. Cui dominus ait: & uis ut tot, & tanta scelera Ecclesiæ dimittam prosus inulta? uis ut non agam iuxta tenorem sapientiæ meæ? Ad quod frater: O clementissime domine deus, rogamus ut superpijssime præuenias nos, & corda nostra compungas, emollias, & conuertas ad te. Maior est in infinitum bonitas tua, quā prauitas nostra. (Psalm. 113) Nō nobis dn̄e nō nobis, sed nomini tuo da gloriā. (Psalm. 78) Nō secundum peccata nostra facias nobis. Ad quod dn̄s: Quamuis ego om̄ia possum, tn̄ iuxta censurā sapientiæ meæ oīa ago, & in operibus meis mīam iustitiamq; contēpero. Hoc ipsum quoq; protestatus sum, maximā eē mīam, q per flagella & aspera uisito in præsenti, sicq; hominū corda admoneo & conuerto: Indurata sunt corda uestra, nec per sola pietatis beneficia uultis conuerti ad me. Diu sustinui, frequenter admonui, & imminentia hæc aduersa prænunciaui: & quia non sequitur emendatio, necesse est ut uisitem per aduersa, quatenus uexatio tandem det intellectū auditui. (Isai. 28, Ioel. 2) Ad hæc frater respōdit in spiritu: O superdulcissime deus, etsi nos om̄i miseratione tua sumus indigni, tamen parce nomini tuo magno, parce locis sacratis. Ecce iam multæ ecclesiæ miserabiliter sunt destructæ, loca sanctissima prophanata, uasa sacra & Christi sacramēta impijssime conculcata, & Christiana religio blasphematur. Ad quod deus: Tu miraris & defles quod materialia templa, & uasa sacra, & sacramenta conculcari & profanari permitto: & non potius quod immaterialia templa, uidelicet ecclesiasticæ personæ seu animę mihi in baptismate consecratæ, in quibus per fidem & ueram gratiam habitaui, ab inuisibilibus hostibus taliter cōculcantur, uiolantur? Nonne hoc est mihi maxime iniuriosum? Imo quid mirum si illud iuste permitto, quando uos ipsi sponte subditis uos spiritualiter cōstuprandos ac uiolandos aduersarijs mei honoris ac uestræ salutis? Ad quod frater: O benignissime deus, in his persecutionibus perfidorum multi simplices & quodammodo innocentes lamentabiliter opprimuntur & trucidantur, sed & cultus tuus minuitur. Et ubi pauloante Christiana religio uiguit, & Christi celebrabātur mysteria, iam sacrilega Mahumeti figmenta coluntur, & bestia illa spurcissima contra agnum mundissimum uidetur quodāmodo præualere. Ad hæc dominus dixit: Oppressionem illam simplicium ego bene scio eis ordinare in melius, & per temporalia hæc aduersa eos in perpetuum saluo. Ego demū tam bonus & sapiens sum, (Isai. 54) quod pessima mala quæ tangis a perfidis fieri nequaquam permitterem, nisi decreuissem maxima bona ex eis elicere. Et quo maiora sunt hæc aduersa, quo obscuriora sunt tempora ista: eo prosperiora sequentur, & aurea post hæc tempora erunt. Non ita permitterē Ecclesiam deprimi, nisi hac occasione uellem eam erigere. Ecclesia ad extremam quandam deformationē, ruinam, peruersitatē ingratitudinemq; peruenit, nec facili disciplina pōt purgari. Qui optimi essent in ea, prauissimi facti sunt, & sine rubore præuaricātur. Sed & nomen meū intolerabilius inhonoratur ab his qui fideles se nominant, quam ab his qui eos impugnant. Ad hęc locutus est frater. O deus altissime, non est qui sapientiæ tuæ ualeat respondere. Attamen scire desidero an, perfidi isti sanctam ciuitatem Romanam obtinebunt, an principes etiam Christiani contra eos pręliaturi succumbent in prælijs. Ad quod dominus: Hoc (Iob. 9) tibi dici uel alijs prænunciari non expedit. Sed & si succubuerint in prælijs, melius uincent quam si corporaliter præualerent. (Psal. 16) Ex hac responsione frater aliquid intellexit, quod non putauit huic schedulæ inserendum. Propter quod ardentissima affectione cōuersus ad dominum, rursus cœpit pro cōmuni bono Ecclesiæ exorare. Et ecce uidit in spiritu, totam triumphantē Ecclesiam diuinæ maiestati humilime inclinatam, & pro tota militante Ecclesia deuotissime deprecantem, & quasi conantem tenere manum omnipotentis extentam ad percutiendum Ecclesiam in exilio isto degentem: nec aliud potuit obtinere ecclesia triumphans responsum a domino, nisi hoc: (Deut. 25, Apoc. 18) Iuxta mensuram emendationis Ecclesiæ, erit mensura temperationis imminentium persequutionum. Ex hac responsione frater aliquantulum consolatus & confortatus, clamauit in spū, O benignissime deus, omnes emēdabimus nos, Summus pontifex, curia eius, cæteri tam superiores quā inferiores se emēdabunt. Ad quod dominus.

Etiam

Etiam si iurauerint in nomine meo, uiuit domin⁹, hoc
ipsum false iurabunt. Quia responsione diffusius intel
lecta, quam in schedula hac tangetur, frater non medi
ocriter animo cõsternatus, sensu'q; cæpit sibijpsi dimit
ti, atq; eodem momẽto clamauit repente ad dominũ:
In quo igitur o deus benignissime, in quo stat finalis
conclusio? Et responsum est ei a domino: iuxta mensu
ram emendationis uestræ, erit mensura temperatiõis
Deut. 25. castigatiõis meæ. Quo audito, finita est uisio ista, qua
deus dignationis immensæ cum homuncione pauper
Cõclusio. culo, cũ fragili ac luteo uasculo, dignatus est ex sua pie
tate immensa, taliter se habere & sic loqui. ¶ Cœpitq;
frater ad seipsum reuerti ac sibi restitui, uires'q; corpo-
ris paulatim resumere ac sensibus reddi, non sine graui
fragilis carnis afflictione. Deinde post hoc etiam in ali
orum præsentia a lachrymis se continere non ualens,
sic mansit ex præscripta uisione compunctus & debi-
litatus, quod in prandio mãducare nequiuit, sed distu
lit refectionem in cœnam. Durauit autem hæc uisio p
totum fere tempus Missæ cõuentualis hoc anno. Præ
terea in tota hac uisione deus habuit se per modum re
gis ac iudicis indignantis, irati & amaricati propter ni
mia peccata Ecclesiæ: ita quod uidebatur nõ posse fle-
cti a rigore suæ iustitiæ, nisi per emendationem condi
gnã populi christiani. Itaq; religiosus, cui ostensa sunt
ista, quantum ad suam pertinet paruitatem, totis præ-
cordijs uniuersos & singulos exhortatur, & affectuo-
Colloss. 1 sissime rogat, ut unusquisq; iuxta suæ exigentiam uo-
cationis efficaciter se emendet: q̃a reuera ualde ac sum
me necessarium est, ut non solum temporalia hæc ad-
uersa, sed & æterna tormenta euadere mereamur, atq;
perpetuam beatitudinem obtinere. Nec quisquis mire
tur, quod frater hanc uisionem personaliter publica-
1. Cor. 12 uit, quoniam dona gratiæ gratis datæ ad communem
dantur utilitatem: idcirco sunt publicanda, prout cau-
sa requirit & expedit. Hinc enim sancti prophetæ, q̃uis
humilimi, tamen uisiones suas diligentissime descripse
runt, totiq; mundo insinuauerunt, sicut & uas electio
nis beatissimus Paulus apostol⁹ raptum suum usq; ad
2. Cori. 12 tertium cœlum & reuelationem arcanam toti signifi
cauit ecclesiæ.

Reuelato secunda

ANno domini M. CCCC. LXI. Dominica in
passione, in ipso Missæ officio, religosus præfa
tus, astante & conspiciente conuentu, ab exte
rioribus sensibus alienatus, pro communi bono Eccle
siæ dominum exorauit in spiritu, dicens: Usquequo ò
super misericordissime & superdignissime deus non
est inuenire diu desideratam ac frequenter postulatã
misericordiam coram te? Quamdiu claudis oculos be
nignitatis tuæ immensæ a calamitatibus, oppressioni
bus ac ruinis tuæ Ecclesiæ, nec preces pauperum seruu
lorum tuorum exaudis? Ecce aduersa pessima mala ex
crescunt, augentur & inualescunt quotidie. Ordo iuris
subuertitur, & dies imminere uidentur de quibus diu
insonuit rumor. Ad hæc uerba mentalia mox diuinũ
responsum factum est fratri in spiritu, dicens: Quicq̃d
de hac re audisti & cogitasti, ita in ueritate habet. Au-
dierat autem frater isto paulo ante tristes rumores de
quibusdam tribulationibus magnis, in aliquibus ter-
ris paulatim nascẽtibus: cœpit'q; cogitare hæc esse pręe
ambula tribulationum maiorũ in ecclesia paulo post
futurarum, de quibus quidam diu prædixisse legũtur.
Itaq; responso illo audito, locutus est frater. Confido
o domine, quod prænuntiatio illa de imminentibus il
lis malis ad comminationis pertineant prophetiam,
quæ non semper impletur. Respondit dominus: Viã
misericordiæ pœnitentibus non præcludo: atq; ut añ
aliquot annos contestatus sum tibi in simili uisione, se Deut. 25
cundum mensuram uestræ emendationis, erit mensu-
ra mitigationis meæ castigationis seu futuræ afflictio
nis. Reuelationem tunc tibi factam undiq; propalasti,
& usq; ad Romam insinuasti, & quæ interim emenda
tio est secuta? Nõne tu ipse sentis ac dicere soles, quod
incomparabiliter magis expediat genti peccatrici, ac
deformatissimæ plebi Ecclesię temporaliter castigari,
suppeditari, depauperari, quã in hac pessima uita, quæ
non est uita, sed mors, seculariter prosperari, ac dãna-
bilissime perdurare atq; impune peccare? Ad hoc fra-
ter prædictus respondit: Nil uerius dici potest. Sed uti-
nam reformatio ecclesiastici status fieret ordinate, &
absq; tua offensa. Ad quod respõsum est fratri: Etsi hi,
ad quos ex iure & officio spectat, Ecclesiæ diligentiã
debitam non impendant pro reformatione eadẽ, &
imprimis pro emendatione propria & condigna, non
ne iusto id putas permitti iudicio ei⁹, qui uniuersa mo
deratur ac temperat, ut dispositiue fiat per eos, qui ad
hoc autoritatẽ non sortiuntur? Respõdit frater: Etiã
domine deus omnipotens, in cuius dispositione & gu
bernatione sunt cũcta posita. Hoc certissime constat, Ester. 13
quod summa, perfectissima & supergloriosissima pro
uidentia tua, sine iusta & rationabili causa, nil mali si-
nat fieri: imo interdũ grauissima & generalia fieri ma-
la permittis, quatenus ex eisdẽ præclarissima atq; com
munia bona elicias. Verũ o gratiosissime deus, de hoc
nunc cupio plenius edoceri, quid tot tantisq; malis im
minentibus restet populo Christiano potissime clero
agendum. Respõdit dominus uniuersitatis: quid quæ
ris q̃d ex scripturis agnoscis? Nõne scis scriptũ: Semel
loquitur deus, & secundo idipsum non repetit? Hac re Job. 33
sponsione suscepta, frater conuersus introrsum, & qua
si in regione lucis immensæ se positũ cernens, suauissi-
me cum ingẽti tranquillitate clamauit secreto, nõ per
strepente aut foris sonante clamore, ad secretissimum
& uere absconditum incomprehensibilem deum: O su
peramabilissime deus, tu ipse lux es & regio lucis, in te
ipso lux es, regio quoq; lucis, in qua tui electi dulciter
conquiescunt, repausant, soporantur, obdormiũt. Tu
uelut superuastissima, planissima ac impermeabilis
eremus, in quã mens uere deuota, & a priuato amore
prorsus purgata, desuper illustrata ac ualide inflãma
ta, inenarrabiliter deuiat, atq; indeuiabilit̃ errat: felicit̃
deficit, indeficiẽter'q; cõualescit. Nẽpe in te neq; princi
piũ inuenit, neq; finẽ, sed oĩmodã potius incõprehen-
sibilitatẽ. Te supersplendidissimo totius sapientiæ fon
te mentem illustrante, repente ueritas innotescit, te'q;
pijssime illustrante, nunc cerno, quid nobis miserrimis
restet agendum: hoc utiq;, ut unusquisq; fideliũ secun-
dum suæ exigentiam uocationis tibi condigne seruire Collo. 1
conetur, ac reformare seipsum, & tuum metuendissi- 1. Corin. 7
mum formidare iudicium. ¶ In his & cõsimilibus col-
loquutionibus mentalibus ac internis fuit rænomi Cõclusio.
natus in prætacta abstractione, & mãsit frater ille per
totum fere officium Missæ, in qua multa audiuit & ui
dit, quæ nec audet nec expedit in ista conscribere sche-
dula. Et certe nec ista sine grãdi tangit rubore. Nec enĩ
huiusmodi mentis secretum esset pandendum, nisi ma
gnitudo exigeret causæ, & bonũ efflagitaret commu-
ne. Hinc nemo hæc legens seu audiens interpretetur
sinistre. Siquidem & frater iste propriæ sibi cõscius de
fectuositatis, occultum quoq; dei expauescens iuditiũ,

malletquantum in ipso est, quod ista & consimilia
per alios ipso multo meliores deus glorię reuelaret ac
Esther, 13 nunciaret, Porro dispositioni uoluntatiq; eius nemo
ualet resistere, qui sua utitur creatura liberrime ueluti
instrumento. Nūc igitur frater iste uniuersos ac singu-
los hortatur & deprecatur fideles, potissime clerum &
præsidentes ac prælatos, ut se protinus cum omni dili
ligentia & conatu emendent & reforment, reconsili-
entq; deo, ne tantis ac talibus plagis, flagellis ac cladi-
bus uisitētur, quod ab exordio ecclesiæ usq; in pręsens
nunquam huiuscemodi contigerunt: imo potissime,
ne æternaliter condēnentur. Breuis nanq; est uita præ
Mat. 7 sens, & arcta omnino uia salutis. Deniq; modo uerissi
me dicitur illud Psal. Nisi conuersi fueritis, gladiū suū
Psalm. 7 (summus iudex) uibrabit, arcum suum tetendit & pa-
rauit illum. Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas
ardentibus effecit. Et quod ait in euangelio saluator:
Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et
denuo quod sanctificatus in utero Ieremias prædixit.
Luce. 13. Ecce turbo dominicæ indignatiōis egredietur, & tem
Jer. 23. pestas erumpens super caput impiorum ueniet. Non
reuertetur furor domini usq; dum faciat: & impleat co
gitationes cordis sui, dabitq; impios in uexationem &
maledictionem, & in stuporem ac sibilum & obpro-
brium sempiternū, eo quod nō audierunt uerba eius,
nec præcepta eius impleuerunt. Postremo in uisione
præfata uidit frater præfatus futuram reformationē
Ecclesiæ, & omnem spiritalem eius decorem designa
tum per pulcherrimam ac præciosissimam uestem in
dicibili uenustate artificiosissimæ uarietatis colorum
Psal. 44. ac picturarum perfusam, iuxta illud: Myrrha & gutta
Mich. 2. & casia a uestimentis tuis, a domibus eburneis. Astitit
regina a dextris tuis in uestitu deaurato, circundata ua
rietate. Verum de hoc tantundem tetigisse sufficiat. Et
illud Micheæ prophetæ formidolose pensemus, ac de
proximo imminere sciamus, nisi emendatio iam præ-
scripta interueniat: Ecce ego cogito malum super fa-
miliam istam, dicit dominus, de quo non auferetis col
la uestra, & non ambulabitis superbi, eo quod tēpus
pessimum sit.

Reue. 3. QVāmuis secreta diuina soleant frequētius ser
uis dei reuelari non in medio hominum, aut
in præsentia plurimorū, sed in solitudine aut
seorsum (propter quod ad Ezechielem prophetā do
Ezech. 3. minus dixit: Egredere in campū & ibi loquar tecū) in-
terdum tamen in præsentia aliorum manifestat altis-
simus incerta & occulta sapientiæ suæ ac futurorū, qua
tenus seruis dei, q̄bus talia ostēdūtur, celerius certiusq;
credatur, atq; hi quos reuelata concernunt, formido-
Psalm. 50 losius audiant ea, & se diligentius emēdare conentur.
Porro reuelatio talium ad dona pertinet gratię gratis
datæ: ideo ordinantur ad utilitatē cōem, ut supradictū
est. Et si occultentur, uergit in detrimentū boni cōis.
Hinc manifestatio horū nō uanitati, sed uirtutiē asscri
benda. Sic ergo accipiantur hic recitanda.

¶In dominica tertia post octauas Paschæ, in prima ce
lebratione cuiusdā deuotissimi fratris, frater præfatus
ab exterioribus sensibus alienatus, & factus in spiritu
solito sibi more, tanto effectuosius cœpit mētaliter de
precari fontē pietatis immensæ deū excelsum pro pa-
cificatiōe atq; cōcordia principū Christianorū, quāto
tūc tristiores audiuit rumores de imminēte graui cō-
flictū præcipuorū toti⁹ Christianę religiōis magnatū:
regū ac ducū, Sicq; frater iste in præcibus suis affatus
est dñm: O misericordissime deus, usq; quo nō succur-
ris Ecclesiæ tuæ: quā diu permittes eā sic conculcari?
Ecce principes isti magni qui modo essent primi in de
fensione fidei & expugnatione aduersariorū ecclesiæ
tuæ, in dilatatione fideliū & cultus tui diuini, in cōfor
tatione populi Christiani nunc (ut fertur) disponūt se
ad impugnandū se inuicē. Heu quāta strages inde con
sequeretur. nōne totus popul⁹ Christianus esset unus
exercitus ad dimicandū concorditer contra Christia-
næ religionis ac fidei inimicos? Et quid tam prauū, tā
periculosum in ipso exercitu, sicut diuisio, discordia &
impugnatio mutua? O quantū gaudēt perfidi Turcę;
increduli Saraceni, omnesq; hostes Euangelicæ legis,
dū tale ac tantū esse malum audiunt in populo Chri-
stiano. Nōne in sua roborātur malitia? Celeriter quoq;
ac feliciter ꝑualituros se iactant, insipientiāq; deridēt
Christianorū. Ad hæc & multa consimilia, querulosa
ac deprecatoria uerba interna, responsum est desuper
fratri quasi ex ore Christi, deinde ex ꝑsona uniuersalis
Ecclesiæ: Dixit quippe saluator: Vides ne ingratitudi-
nem populi Christiani & principū horū? Pro modica
hæreditate terrena exacuunt corda & arma, cū tñ ali-
ter ac melius ad iustā suæ dissensionis concordiā pos-
sent pertingere. Porro pro recuperanda hæreditate meā
electa & sancta terra, in qua redemptionis humanæ
compleui mysteria, nullo aut modico feruent zelo. In
terim in suis lasciuiunt stratis, & longos capiunt so-
mnos, quasi pacata iā sint oīa: nec fratribus fratrū suo-
rū, ab infidelibus crudelissime oppressorū, calamitati
bus condolent aut succurrunt. Nunquid per tales ex-
pugnabo incredulos, qui ipsis incredulis sunt peiores?
Indecētissime quoq; sunt uestiti. Ideo nisi iā resipiscāt,
arguā eos in furore & rigore iustitiæ: & quibus plura
donaui, & maiora cōmisi officia, acerbiora infligā sup
plicia. Ad hæc & plura huiuscemodi frater respondit:
O clementissime Christe, uerbū æternū, propter nos Job 4.
incarnatū, & crucifixū, parce queso, ignosce & subueni
plebi tuæ, præueni, tange, conuerte corda nostra q̄uis
excæcata & indurata, ut quæramus & sapiamus quæ
tua sunt, sicq; unanimiter resistamus hostibus tui ho-
noris, nostræq; fidei ac salutis. Ad hæc iudex rñdit sup Johan. 14
nus: Scriptū nosti: Semel loquitur deus, qm̄ in scriptu-
ris suā aperit uoluntatē. Quid tibi amplius habeo re-
spondere? quid restat consulere? Aduerte scripturā, au
di matrē tuā, sponsam meā sanctā Ecclesiā, quæ inha-
bitantē se habet spiritum meum, spiritum sanctum,
qui omnem docet & suggerit ueritatem. Cōclusio.

¶Tunc repēte quasi ex persona Ecclesiæ insonuit uox
interioribus auribus fratris: Audi fili mi uoces & ge-
mitus matris tuæ, perpende singultus & lamentatiōes
dolorosissimæ fidelissimæ & affectuosissimæ matris:
Pungunt & penetrant me intolerabiles amarissimiq;
dolores, ipsis quoq; inferni doloribus quodammodo
grauiores. Nonne dolor compassionis frequenter ex-
cedit dolorem passionis? quemadmodum & in spon-
so ac domino meo propter me & uos cruci affixo.
Qualiter putas me excruciari, affligi, imo doloribus
absorberi, dum recolo qualis fuerim olim, quam glo-
riosa, potens & inclyta, omnibus diuinorum charisma
tum affluentijs decorata, toto orbe terrarum longe Job. 19.
ac late diffusa, sanctis prælatis undiq; fulgens, strenuissi
mis ac uirtuosis principibus gaudēs, & ꝑ eos de aduer
sarijs meis ꝑclare triūphans, innūerabilibus turmis de
uotissimorū religiosorū utriusq; sex⁹ corruscās, collegijs
quoq; innumeris & personis constitutis in sacris ordi-
nibus

nibus, in timore dei & obseruãtia regulari conuersan
tibus, perornata. Ex quibus omnibus plebs cõmunis
mirabiliter ac salubriter ædificabatur, & nũero ac me
rito creuit, intantũ quod & infideles passim & undiq;
cõuertebantur ad Christum, & mihi incorporabãtur.
Insuper in quatuor mendicantium ordinibus gloria
bar, in quibus abundaui personis literatis ac feruidis,
regulariter exemplariterq; uiuentibus, per quos salu
berrime fructificaui ad conuersionem, profectum ac
beatitudinem plurimorum. Sed heu heu heu, iam õia
sunt euersa, deformata & lapsa. Obscuratum est aurũ,
mutatus est color optimus. Et ego ipsa olim tam gra
Tren. 4. tiosa & pulchra, tã potens ac splendida, deformis effe
cta sum, exanguis & hispida, egena infirma & concul
cata, atq; ad hunc angulum occidentis redacta & coar
ctata. Nec tanta mea calamitas angustia & præssura
sufficit hostibus meis, quinimo in hoc etiam angulo
me conantur opprimere & delere. Iam quatuor patri
archales amisi Ecclesias, & perfidi quoq; illi Ro. Sedis
locum & urbem præsumunt adipisci ac demoliri. Præ
terea hoc nunc super omnia me contristat, & uiscera
charitatis ac pietatis meę transfodit, dilacerat & extor
quet, quod non obstantibus tot ac tantis aduersitati
bus, cladibus & dimembrationibus mei, uideo filios
meos contra seinuicem inflammari, dissidere, conflige
re, sicq; hostium suorum manus iuuare, ac illis coope
rari, in diminutione conculcationeq; mei, imo in dila-
niando ac persequẽdo me matrem suam mœstissimã.
Nunc ergo o filij redite ad cor, audite me, & acquiesci
te mihi. Ignoscite mutuo, & causas uestras secundum
tenorem iustitiæ prosequamini charitatiue, confugi-
endo ad superioris uestri iudiciũ, id est, Romani pon-
tificis, aut synodi generalis, quæ certe a spiritu sancto
dirigitur. Nolite me matrem uestram in filijs meis pro
ximis uestris, igne & gladio deuastare, egenos oppri-
mere, ac inuicem trucidare. Imo potius per uerã con-
tritionem reconciliamini deo, & condolete proximis
& confidelibus uestris, qui ab infidelibus & tyrãnis
sæuissimis quotidie deuorantur gladio, fame, captiui
tate, tributo uastantur. Quorum filij & filiæ adhuc in-
fantes ad infidelium terras mittuntur quatenus a san
ctissima atq; mundissima Christi lege abstracti, imbu-
antur lege, imo turpissima fece, superstitiosis figmẽtis,
falcissimisq; doctrinis spurcissimi ac immũdissimi Ma
humeti. Hanc fidelissimæ ac desolatissimæ matris ue-
stræ benignæ admonitionem gratanter obedienterq;
suscipite, & implete. Ad laudem & gloriam omnipo-
tentis Amen.

¶VITA HAEC EADEM AB ERV-
dito uiro M. Elegio Euchario Gandensi
Panegyrico carmine contexta.

Temporibus nostris quibus & mona-
chatus & omnis
Relligio cõtẽpta iacet, Dionysius ille
Prodijt in lucẽ tuus o Carthusia fœtus
Ille quidẽ fœtus, q̃ fœtificãte sacrarum
Diues opum facta est ecclesia: cuius abundans
Doctrina, innumeris mundi per climata libris
Enituit, de quo Heroum Pæana sonare
Dum meditor, tantis ac tot se affluxibus offert
Hubertas, ut de multis uix tangere pauca
Exiguæ uires possint, tamen ut mihi sanctum
Pneuma aspirabit, de paruo hoc munus agello
Nostra camœna dabit, boni & æqui consule lector.
Pingimus ecce suis heroa coloribus illum,
Cuius natalis celeber, celeberrima uita,
Mors non incelebris, tria rite probanda fuere.
Hoc ceu funiculo triplici irrupto, sibi in altis
Cœlituum tectis æterna palatia struxit.
Non flammis arsura ullis, non flatibus ullis
Dissoluenda, feros contra perstantia fluctus,
Chasmata non terræ metuentia, non mala quæuis
Insidiatorum molimina Ditigenarum.
Rickelin Hasbana locus est regione, remotus
Bis denis stadijs sancti Trudonis ab urbe,
Quem Dionysiaci clarum ferere parentes
Prole sua, à Leueis nacti cognomen auitum,
Qui uirtute ambo insignes, necq; dotibus orbi
Fortunæ, gnatum à teneris non segniter annis
Erudiendum illuc mittunt, ubi dogmata sacra
Imbibat, ac omni nisu studioq; probatis
Moribus assuescat: quem sic diuina sequuta est,
Præuenit, cinxitq; manus, dum uixit, ut omni,
Se desiderio perdiscendi optima quæq;
Dediderit: sæpe & Lunæ adlucentis in ipsa,
Nocte iubar surgens, somnum sibi ademerit: ortum
Esse ratus solem, properasset ad ipsa scholarum
Limina, ni foribus clausis obstacula noscet.
¶Tam ualuit memori mente, ut magno absq; labore
Tantum lecta semel non sint oblita legenti.
Talibus ornatus, diuino munere neruis
Ingenij, inq; dies factus se doctior ipso:
Admirante graui doctorum classe uirorum,
Inter amatores sophiæ mox cœpit haberi
Non minimus: cœpitq; in eo apparere probandæ
Indolis indicium, pietas accrescere ut ætas:
Imo in corde latens scintilla, incendium amoris
Gignere, ab immundis illum reuocare lacunis,
Ad uitæ angelicæ fontem, ad Carthusides undas
Quarum haustu degustato, sordere uoluptas
Fluxa, caduca, breuis, mala, momentanea, fallax
Posset ei, obstabat tamen immaturior ætas.
Quam propter minus est uoto feruente potitus,
Tum uisum est studijsq; bonis, rebusq; sacratis
Dedere se, & quanta posset uirtute parare
Ingenuas artes, & agendæ accommoda uitæ
Dogmata. Discipulum quæ sancta Colonia dicta est,
Nutriuit, totumq; suum limauit ad unguem.
Imbuit & tanta doctrina, ut scripserit ingens
Librorum pondus, uix à lectore legendum
Centoculo: librorum inquam, quos laudibus æquis,
Non efferre queant mortalia guttura: quorum
Qui tegitur uerbi sub cortice, spiritus ardens
Afficit interiorem hominem, ut terrena perosus,
Pectore sollicito, tantum ad cœlestia anhelet.
Ruremunda, tuos ornans Carthusia muros,
Vestibus hunc nostrum Dionysion induit albis
Quas Carthusiacus miles, uelut arma, potentes
Contra Erebi insidias, contra tentamina carnis
Et mundi accingit, domino ad pia uota trahente,
Dat cunctis sacræ exemplum peramabile uitæ,
Abstrahit à uitijs animum, & uirtutibus ornat.
Pauciloquus, prudens, crebra prece sidera pulsans:
Nonnunquã esse hominem se oblitus, in extasim altã
Raptus, in extincto rationis lumine, semper
Cœlica contemplans, nil non sublimiter audet
Perfecto dignum monacho: dum pluribus horis
Sæpe deum alloquitur, deus illi arcana reuelat,
Fert ægre Stygius Pluto stratagemata clara

Inuicti athletæ Christi, nec proficit hilum,
Eius nec metuit vires Dionysius ullas.
Adde quod infracto & robusto corpore, nullum
Horruit, ob Christi decus immortale, laborem
Ferre, fuit non impatiens algoris & æstus,
Tempore succisiuo usus, captare quietem
Rennuit: atq; adeo, ut sic respondisse roganti,
Cur foret insomnis toties, prompto ore, feratur:
Ferrea inest capiti, stomacho uis ænea nostro.
¶Quid de præcipuis naturæ dotibus illi
Ceu sertum varijs intextum floribus addam?
Quàm fuerit vilis sibi, quàm sibi durus & asper,
Quàm per crebra suam cohibens ieiunia carnem,
Quo studio, quibus eximias conatibus artes
Quæsierit, quanto lachrymarum lauerit imbre,
Vel leue delictum, quàm semper adhæserit uni
Rebus in omnigenis domino, pia sabbata ducens:
Quàm tenui uictu fuerit contentus, ab omni
Quàm se intemperie intactum seruarit, & ipse
Per sua commonstrat diuina volumina, & impar
Viribus est nostris, ipsum depingere totum.
¶Tale sui specimen præbens Dionysius aptum,
Consilio patrum œconomus fit, cura peculi
Attamen vsq; minor fuit ei, maiorq; animarum,
Nam per eum cupiens Iudæus fonte renasci
Purifico, sacras Christi confugit ad alas,
Nomen habens & cognomen Dionysii ab illo
Verum ubi compertum est meditanti cœlica obesse
Fluxarum rerum studia, arctis liber habenis
Suaue iugum Christi cupiditas admittit in ulnas.
Redditus & cellæ, tractare negotia mauult
Soliuago tractanda uiro, conscribere libros
Scilicet interno dominum lenire precatu,
Carne mori mundo satagens, & uiuere Christo.
Mente, piè sic affectus dum delitet, ecce
Ecclesiæ proceres plures sacri atq; prophani,
Nec non nobilitas ad eum, & plebs indiga sani
Consilij accurrunt, fortiq; utuntur Atlante
Vt subcellet eos, ut agendis impiger adsit
Rebus, ut in tutos deducat carbasa portus.
Id quod Cardineo Cusanus clarus honore,
Sedis Apostolicæ docuit legatus, amicos
Inter præcipuos numerans Dionysium & eius
Erga animas zelum expertus. ¶Gebula maligni
Dæmonis illaqueata dolo (mirabile dicam)
Fœdus init cum rege Erebi, & se deuouet Orco
Mancipium: quæ cum per multo tempore, uotis
Freta suis, uasti nusquam per climata mundi
Non carpsisset iter, nusquam non bellica victrix,
Gesta attentasset, vicisset cominus hostem,
Eminus inq; fugam vertisset, agente satana,
Tandem ad cor redijt suasu Dionysij & imo
Diluit omne nephas lachrymis è corde profusis.
Rem tulit ægro animo Cacodæmon, nec male cessat
Intentare bonis. Gebula orbatus, opimam
Prædam aliam sectatur hians. ¶Godefridi Vlodorpi
Præfecti Hornensis coniunx Catharina, supremum
Vitæ tempus agens, moritura horrescere cœpit
Et trepidare metu, & nullam sperare salutem
Accersitus adest vir sanctus, & omnia lustrans,
Nec non spirituum immundorum, examina cernens,
Instar apum volitantium huc illucq;, admonet omnes
Vt genibus flexis, vnà cœleste precentur
Auxilium, capit ipse etiam imperterritus arma
Contra Acheronthæam gentem, victaq; triumphat,
Grande cucullato monacho probrum ingerit illa
Eijciens baculum è manibus, cui innixus adhæsit;
Dansq; alapam oranti, cicatrice inde relicta,
Qua neq; dum vixit caruit, se in tartara misit,
Fœmina desperans dudum, tristisq; Barathri
Absorbenda lacu, sancti prece patris adepta est
Spem veniæ à domino, & contrito corde salutem
Obtinuit moriens. Godefridus ad optima sese
Postea diuertens, monitoris iussa capessit
¶Hic ego prætereo quoties Dionysius hostem
Tartareum sibi mille cruces, conuicia mille
Mille die & noctu patientem tædia, verbis
Intrepidis licet inuitum ad Cocitica stagna
Compulerit tentare fugam, cupidumq; quietis
Non lassare virum. Non est opus edere uersu
Quæ monachus præclara domi patrauerit orans
Sedulo, qua uirtute animi æquipararit & ipsos
Testamenti vtriusq; patres. ¶Quos audijt esse
Osores Mariæ, & præconia dicere Marthæ,
Arguit arbitrij insani, desertaq; uita,
Ipso teste, nihil non de feruore superno
Suppetitat. Natura minus quàm gratia confert.
¶Dux quidam (cuius minus est meminisse decorum)
Succenset gnato, clarum cui nomen Adolpho.
Vir sanctus neutrius agens sine iudice causam
Veridico angelicis monitis instinctus, vtriq;
Bello interdicit; litesq; extinguit obortas.
¶In quendam merito inflammatus episcopon ira,
Dedocet ecclesiæ proceres spectacula mundi
Curare, esse nihil luci & commune tenebris
Affirmans, quæ spiritui non paruit, in se
Errorem minus agnoscens, male finij annos
Extremos, visusq; patri est Dionysio ab atris
Dæmonibus cœlo excludi, moriturus in æuum.
¶Defunctorum animæ, suffragia nostra morantur,
Et precibus nostris adiutæ (quamlibet hostis
Grunniat) accelerant regnum ad cœleste volatum,
Commutantq; nouis loca purgatoria tectis
Quod tibi sancta patris monstrant miracula aperta.
¶Hic etiam extremis digitis attingo, quod istam
Dum terrenam habitat sedem, mysteria secum
Diuina assiduo cordis feruore volutat,
Ectaseos crebre rapitur vi, fortis amoris
Multiiuga ardescens facula, dante organo amœnum
Mellifluumq; sonum, totus liquefactus Olympum
Transilit affectu mentis. ¶Dux ille Philippus
Laus Burgundaicæ ditionis fauit amico
Quem canimus, nocte in media existente sereno
Aere, dum Ruremundam Dionysius esset
Regressus, velut angelicos ire atq; redire
Custodes, monachi cernunt sua claustra tuentes.
¶Sed nunc quid dicam, de Constantinopolitis?
Christicolis de tot regnorum clade cruenta.
De Christi grege per Turcas turculenter adempto,
De conspurcatis templis, de virgine passa
Raptorem, de conculcata religione?
Flere libet potius, fleuit Dionysius æui
Infortunati nimium infortunia tanta
Cognouitq; dei tam iustam vindicis iram
Ob scelerosam hominum vitam, plebisq; patrumq;
Et cleri sæuire magis, reuerentia cleri
Quæ maior, magis hoc æquum est meliora sequatur.
Peccanti populo veniam Dionysius orat
Pontifices monet vt citius resipiscere curet,
Principibusq; eadem inculcat præcepta reuelat

Illi plura deus, mundi q̃ fœda futura
Sit facies, quas in sordes lapsura sit omnis
Catholicæ fidei pietas, quos terruit isto
Verborum tonitru, sese emendasse feruntur
Perpauci: ac ideo quos clausit culpa, reclusit
Pœna oculos: nodoqꝫ malo cuneus malus æque
Est inuentus, ut attriti uel cladibus omnes
Dediscant luxum & fastum, quæstusqꝫ prophanos.
¶Prætereo ꝙ vir prouectæ ætatis, habebat
Affectum morbis corpus, varioqꝫ dolore,
Quos æquo est animo passus, ceu pignus amoris
Diuini, nam quos adamat, castigat Olympi
Rector, in hac valle ærumnis lachrymisqꝫ referta
¶Dum mille & quadringenti, deciesqꝫ sequuti
Sex anni, atqꝫ nouem fuerant primordia Christi,
Scribendi finem fecit vir sanctus: ab illo
Tempore, donatus veluti rude, mitis ad horam
Mortis anhelabat semper, requiemqꝫ laborum,
Vnde sciens se migraturum, terna frequenter
Cantica suspenso, in cœlum cantabat hiatu
Cordis, spiritibus defunctorum omnibus optans
Aeternam requiem Mariæqꝫ vngentis Iesum
Toto animi affectu teneros racolebat amores.
Confisusqꝫ deo (de cuius munere sancti
Assumptis veluti pennis aquilæ, alta volatu
Sidera conscendunt) spem vitæ concipit amplam
Festus Aquinati Thomæ, lucescere cœpit
Mane dies capit altaris munimen, iturus
Ad patriam pater, & Christi se corporis esu
Sangninis & potu vegetans, cellæqꝫ reductus,
Astantes fratres tali sermone moratur.
Tempus adest socij ò chari vt migrare necesse
Sit mihi, quo dudum mea mens desideratisse.
Reddere depositum cogor, mihi viuere Christus,
Estqꝫ mori lucrum, vobis committo salutem
Vestram hodie, sperate deum fandi vtqꝫ nefandi
Sic memorem, vt cunctis æqua omnia lance rependat
Cuius in amplexus animas commendo meamqꝫ
Et vestras, mecum per secula cuncta valere.
¶Gregorij lux illa fuit, Dionysius astra
Qua petijt rutilans operum splendore bonorum,
Quæ deus in nobis veluti sua dona coranat.
Liberum enim arbitrium diuina ita gratia semper
Adiuuat, vt sine ea sit inanis cuncta potestas.
¶Sume hilari vultu heroum Pæana pusillæ
  Ingenij vires quod peperere mei.
Confiteor, dicendus erat maiore camœna
  Esctaticus doctor, sed mihi vena minor,
Redde vicem nobis, redama te semper amantes
  Pro nostra ad dominum funde salute præces.

¶Et hæc quidem de Dionysij vita. Cæterum de ipsius scriptis, vt cognoscas librorum eius elenchum, operæ præcium est illum quem sua manu scriptũ ipse reliquit, afferre vt sequitur.

A Religiosis alijsqꝫ venerandis amicis frequenter atqꝫ per plures annos, ego frater Dionysius Carthusiensis rogatus sum scribere nõïa seu titulos opusculorũ meorꝫ. Distuli aũt hucusqꝫ, reputans apud me ne forte hoc ipsum vanitati, non virtuti asscribatur, præsertim quũ quidã magnorꝫ legãtur occultasse opuscula pro posse, quoadusqꝫ vixerũt in carne. Sed reclamauit syntesis virtus, submurmurans & affirmãs: & si bonũ est talia ex hũilitate celare, melius tñ & fructuosius est ex charitate huiusmodi propalare & cõicare: cũ & sacratissimus dicat princeps apostolorum: Vnusquisqꝫ sicut accepit gratiam in alterutrum illam administranter. In Ecclesiastico quoqꝫ legitur: Thesaurus inuisus & sapientia abscondita, quæ vtilitas in vtrisqꝫ? Ad hoc accedit & cõfert, quod Gabriel dixit archãgelus: Qui multos erudiunt ad iustitiã, fulgebũt vt stellæ in perpetuas æternitates. Interea forsan quis dicet: iã tot & tãta à sanctis catholicis viris, illuminatis doctoribus conscripta sunt, vt opus non sit plura conscribere. Verũ ad hoc Iohannes Cancellarius Parrhisiensis respondet: In mensa sapientiæ, in refectorio militantis Ecclesiæ in conuiuio Christi, condecet assidue noua fercula exhiberi, diuersaqꝫ alimenta proponi, vt cuius internũ palatũ vnũ pabulũ, aut non, aut minus delectat, aliud prouocet. Nam iuxta varietatẽ gustus corporei, inuenitur differentia gustus interni: & quosdã vetera, quosdam noua magis oblectant. Hinc inductus, statui prętactæ obtemperare petitioni, potissime tñ ad hoc, qm̃ scio ꝙ multa mihi asscribuntur opuscula, quæ non feci, quæ vtiqꝫ tantæ eminentiæ esse queunt, vt tantæ imperitiæ defectuositatisqꝫ homini ipsa indecens sit asscribi. Nihilominus quædã illorũ talia forte sunt, vt nõ mihi dũtaxat, sed & ordini sancto scandalũ consisteret, talia ædita esse à fratre religionis tam sanctę. Verum quando ista scribo, ad discernendum opuscula mea ab alijs, non reor sufficere titulos seu nomina opusculorũ exprimer nisi & eorundẽ exordia finesqꝫ tangantur. Siquidem & à diuersis frequenter conscripti sunt libri nominum eorundem & de eisdem materijs. Istud tamen pro nunc nequeo adimplere, qm̃ opuscula ipsa mea pro maxima parte iã alijs sunt concessa, nec exordiorum ac terminorum ipsorũ recordor, nisi ꝙ omnia vel pene omnia finiuntur his verbis: Qui est super omnia deus sublimis & benedictus, amẽ. Per articulos quoqꝫ procedo. Ex stilo, item tenore & forma poterunt probabiliter saltem decerni. Insuper ad vitandam prolixitatẽ ac iactãtiæ speciem, possem multa summatim perstringere, ita scribendo. Super totã Bibliam scripsi, sed qm̃ multi hoc ipsum egerunt, & plures super quosdam Biblię libros scripserunt, ex illa breui summaria perstrinctione expositiunculæ meæ seu commentariola ab aliorꝫ expositionibus & commentarijs discerni non possent, cogor sigillatim exprimere. Quantum itaqꝫ occurrit memoriæ. Primo scripsi super librũ Psalmorꝫ. ¶Quinquagenæ primæ Procemiũ. Dixit Dauid filius Isai, dixit vir cui constitutũ est de Christo dei Iacob egregius psaltes Israel, Spiritus dñi locutus est per me, & sermo eius per linguã meã. ¶Quinquagenæ secũdæ Proœ. Testimoniũ perhibens deus Dauid, dixit: Inueni Dauid virꝫ secundũ cor meũ, qui faciet omnes voluntates meas. ¶Quinquagenæ tertiæ Proœ. Dedit Dauid confessionẽ sancto & excelso, & de omni corde suo laudauit Deum, qui fecit illum.

¶Et librũ illũ Psalmorꝫ, quantũ desuper datũ est, literaliter, allegorice, tropologice & anagogice exposui, quantũ textus ipse permisit: ¶Super septẽ Psalmos pœnitẽtiales Proœ. Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad dñm. Leuemus corda nostra cũ manibus ad dominũ in cœlos. Nos inique egimus & ad irã prouocamus Deum. ¶Super Isaiam, Proœ. Isaias propheta magnus & fidelis in cõspectu dei, spiritu magno vidit vltima & cõsolatus est lugẽtes vsqꝫ in sempiternũ.

¶Hũc librũ sicut & cæteras veteris Testa. scripturas, literaliter spiritualiterqꝫ exposui. ¶Super Genesim Procemium, Dilectus deo & hominibus Moses, dedit illi dominus legem vitæ & disciplinæ, docere Iacob testamentum

mentum & iudicia sua Israel. ¶Super Exodum, pro-
Prouer.8 œmium Iusti sunt omnes sermones mei, & nō est in eis
prauum, quid neq; peruersum.
¶Super Leuiticum, Proœ. Honora dominū de tua sub-
Prouer.3 stantia, & de primitijs frugum tuarum, & implebūtur
horria tua saturitate, & vino torcularia tua redūdabūt.
¶Super librum Numerorum Proœ. Qui educit in nūe-
Isai.40. ro militiam eorum, & omnes ex nomine vocat.
¶Super Deuteronomium Proœ. Serua mandata & le-
Prouer.7 gem quasi pupillam oculi tui, liga eam in digitis tuis, &
in tabulis cordis tui liga eam. ¶Super librum Iosue
Proœ. Fortis in bello Iesus Naue, successor Mosi in pro
Eccli.46 phetis, qui fuit magnus secundum nomen, maximus in
salutem electorum dei, expugnare insurgentes hostes,
vt consequeretur hæreditatem Israel.
¶Super librum Iudicum Proœ. Iudices singuli suo no-
mine, quorum non est corruptum cor, qui non auer-
Eccli.46 si sunt à domino, vt sit memoria illorum in benedictio
ne. ¶Super librum Ruth, Articulus. 1. Teste san-
cto Hieronymo &c. ¶Super quatuor libros Regū,
Gene.17 Proœmium: Reges ex te egredientur.
¶Super libros Paralipo. Proœ. Deus fecit ex vno hoīe.
¶Super Esdram, Proœm. Lex veritatis fuit in ore eius.
¶Super Nehemiam, Proœ. Nehemias in memoria mul
ti temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fe-
Eccli.49 cit portas & seras, & erexit domus nostras.
¶Super Tobiam, Proœ. Qui pronus est ad misericordi
Prouer.22 am, benedicetur. de panibus enim suis dedit pauperi.
Gen.2 ¶Super Iudith, Proœmium: Hæc vocabitur virago.
¶Super Esther, Proœmium: Sicut sol oriens in mundo
Eccli.26 in altissimis dei, sic & mulieris bonæ species in orna-
mentum domus suæ. ¶Super Iob, Pro. Disciplinam
Prouer.3 domini fili mi ne abijcias, & ne deficias cum ab eo cor-
riperis: quem enim diligit dominus corripit, & quasi
pater in filio cōplacet sibi. ¶Super Psalteriū, vt supra.
¶Super librum Prouerbiorum, Proœ. Dixit dominus
3.Reg.3 Salomoni, quoniam postulasti sapientiam, ecce dedi tibi
cor sapiens atq; intelligens in tantum, vt nullus ante te
similis tibi fuerit, nec post te resurrecturus sit.
¶Super Ecclesiasten, Proœ. Quemadmodū Salomon
tria sortitus sit nomina, & iuxta illorum trium nominū
Prouer.1 interpretationem tria ædiderit volumina, ad tres ho-
minum status spectantia, introductum est supra.
Isai.62 ¶Super Cantica canticoꝝ, Proœ. Gaudebit sponsus su-
per sponsam. ¶Super Ecclesiasticū, Proœ. Miraban-
tur omēs in verbis gratię quæ procedebant de ore eius.
Lucæ.4 ¶Super Isaiam vt supra. ¶Super Ieremiam, Pro. Hic
est fratrum amator & populi Israel, hic est qui multū
2.Mac.15. orat pro populo & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias
propheta dei, vir ætate & gloria mirabilis, & habitudi
ne magni decoris. ¶Super Threnos, Proœmium:
Lucæ.19 Videns Iesus ciuitatem fleuit super eam.
¶Super Baruch, Proœ. Dixit Baruch ad principes Iu-
Ierem.36 dcæ, Ex ore suo loquebatur Ieremias quasi legens oēs
sermones istos, & ego scribebā in volumine atramēto.
¶Super Ezechielem, Proœ. Sapiētia per natiōes in ani
mas sanctas se transfert, amicos dei & Prophetas cōsti-
tuit. ¶Super Danielem, Proœ. Non faciet dominus ver-
Sapien.6
Amos.3 bum, nisi reuelauerit secretū suum ad seruos suos pro-
phetas. ¶Super duodecim prophetas minores, Proœ.
Eccli.39 Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, &
in prophetis vacabit. ¶Super libros Machabæorū,
Gen.49 Proœ. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in ceruı
cibus inimicorum tuorum. Catulus leonis Iuda.

¶In omnes libros noui Testamenti.

¶Super Matthęum, Proœ. Quasi stella matutina in me
dio nebulæ, & quasi luna plena, & quasi sol refulgēs sic
iste effulsit in domo dei. ¶Super Marcum, Proœ. Mul
titudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Sapien.6
¶Super Lucam, Proœ. Doctrinam quasi ante luca-
num illumino omnibus, & enarrabo illam vsq; in lon- Eccli.24
ginquum, & illuminabo omnes sperantes in domino,
& relinquam illam quærentibus sapientiam.
¶Super Iohannem, Proœ. Ego sicut aquæ ductus exiui
à paradiso, & fluuius meus propinquabit ad mare, quo
niam doctrina quasi antelucanum illumino omnibus. Prouer.8
¶Super omnes diui Pauli apostoli epistolas, Proœ. Au
dite me, quoniam de rebus magnis locuturus sum, &
aperientur labia mea vt recta prædicent. Iusti sunt oēs
sermones mei. ¶Monopanton, id est, vnum ex omni-
bus epistolis beati Pauli ad materias contractū, Proœ.
Reuerendissimo in Christo patri. Prouer.3
¶Super Actus apostolorum, Proœ. Beatus homo qui
inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia.
¶Super septē epistolas canonicas, Pro. Comedite ami- Cantico.5
ci & bibite, & inæbriamini charissimi.
¶Super Apocalyp. Proœ. Ecce puer meus electus quem Isai.42
elegi, dilectus meus, in quo beneplacui animæ meæ, po
nā spiritū meum super eum, & iud cium gentibus nun-
ciabit. ¶Epitome siue nobiliores sententiæ totius Bi
bliæ, Proœ. Tota sacræ Bibliæ scriptura distinguitur in
duo Testamenta, Vetus videlicet & Nouum.
Hæc super Bibliam.
Tituli operum doctrinalium & de diuinis.

¶In libros B. Dionysij Aropagitæ.

¶Super angelicam seu cœlestem hierarchiam, Proœ. Ac Hebræ.12
cessistis ad montem Sion & ciuitatem dei viuentis Ieru
salem cœlestem, & multorū miliū angelorū frequentiā.
Super ecclesiasticam hierarchiā, Proœ. Talem habemus
pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis
in cœlis, sanctorum minister & tabernaculi veri, quod
fixit deus & nō homo. ¶Super libros de diuinis nomi Prouer.30
nibus, Proœ. Quis ascendit in cœlum atq; descendit? qs
colligauit aquas quasi in vestimento? quis suscitauit oēs
terminos terræ? quod nomen est eius? & quod nomen
filij eius si nosti? ¶Super mysticā theologiam, Proœ.
Dominus dixit vt habitaret in caligine.
¶Super vndecim epistolas Dionysij, Proœmium: Vide- Eccli.24
te quoniam non solum mihi laboraui, sed omnibus ex-
quirentibus veritatem.

¶In quatuor libros Sententiarum.

¶Super quatuor libros Sententiarum scripta doctorū
scolasticorum famatissimorum reduxi in vnum, videli-
cet Alexandri de Hales, sancti Thomæ, Alberti magni,
Bonauenturæ, Aegidij de Roma, Petri de Taranthasia,
Richardi de media villa, Gulielmi Parrhisiensis, domi-
ni Gulielmi Antisiodorensis, Henrici de Gandano, Vlri
ci, Scoti, & Hannibalis.
¶Collectaneoꝝ in primū librū Sententiaꝝ, Proœ. Sapi Eccli.45
entiā oīm antiqꝝ exquiret sapiēs. ¶Collectaneoꝝ in
secundū librū Sententiaꝝ, Proœ. Quis ignorat q; man- Iob.12
dni fecit hæc oīa? in cuius manu est anima omnis vi-
uentis, & spiritus vniuersæ carnis. ¶Collectaneorū
in tertiū lib. Sententiaꝝ, Proœ. Dixit Gabriel ad Danie-
lem: Septem hebdomades abbreuiatæ sunt super popu
lū tuū vt deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempi- Danie.9
terna, & impleatur visio & pphetia, & vngatur sctūs sancto
rum, & occidetur Christus. ¶Collectaneorum in
quartum librum Sententiarum, Proœ. Sanabo contriti
dDdD ij ones

ones eorum, diligam eos spõtaneæ: quia auersus est fu-
ror meus ab eis.

¶ Summę fidei orthodoxę libri. IIII.

Sapien.7 ¶ Libri primi, Proœ. Neminem diligit deus, nisi qui cũ
sapientia inhabitat. ¶ Libri secundi Proœ. Auris bo
Eccli. 3 na audiet cum omni concupiscentia sapientiam.
¶ Libri tertij Proœ. Omnis gloria eius filiæ regis ab in
Psalm.44 tus in fimbrijs aureis, circumamicta varietatibus.
¶ Libri quarti Proœ. Beatus homo qui inuenit sapien-
Prouer.3 tiam, & qui affluit prudentia. ¶ Sacræ Theologiæ
Epitome, Proœ. Sicut vera dilectione diligitur deus su-
Matth.22. per omnia. ¶ Super Boethium de consolatione phi-
losophiæ literaliter & mystice, Proœ. Homo sanctus in
Eccli.27 sapientia manet sicut sol, stultus mutatur vt luna.
¶ Enarratio hymnorum pręsertim veterum, Proœ. Im
Ephes.5 plemini spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psal-
mis & hymnis & canticis spiritualibus, cantãtes & psal
lentes in cordibus vestris, domino gratias agentes pro
omnibus.

¶ Archetypus salutis, duobus libris admiranda ma
iorum facta, posteris imitanda describens.

Genese.28 ¶ Libri primi Proœ. Vidit Iacob in somnis scalam stan
tem super terram, & cacumen illius tangens cœlum, an
gelos quoque dei ascendentes & descendentes per eam, &
dominum innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum deus.
¶ Libri secundi Proœ. Declaratio sermonum tuorum
Psalm. 118. illuminat, & intellectum dat paruulis.
¶ De exemplis & documentis authẽticis, Proœ. Sapien
tiam sanctorum narrãt populi, & laudem eorum nun-
Sapien.3 ciat ecclesia. ¶ De ente & essentia. Proœ. Quemadmo
Aristoteles 1. Perih. dum Aristoteles profitetur, Rerum aliqua sunt vniuer-
sales, aliquę particulares. ¶ De scientia vniuersaliũ,
Proœ. Desiderabilius est de sublimibus, imo de vno al
Aristoteles in 2. cœli. to ente paucum scire, quam de decliuibus multam habe
re agnitionem. ¶ Compendium philosophicum seu
elementatio philosophica, Proœ. Præciosior est sapien-
Prouer.3 tia cunctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic nõ
valent comparari. ¶ Compendium Theologicũ seu
elementatio Theologica, Proœ. Comparate vobis sapi
Eccli.50 entiam sine argento, & collũ vestrũ subijcite iugo eius.

¶ De diuina essentia. Nondũ inuentum.

¶ De lumine christianæ Theoriæ, libri II. Proœ. Om̃is
processio secundorum à primo, & conuersio eorundẽ
per similitudinem efficitur vtrorumque.
Apoc.15 ¶ Dialogion de fide catholica contra gentiles, continẽs
octo libros partiales, Proœ. Magna & mirabilia sunt
opera tua domine deus omnipotens, iustæ & veræ sunt
omnes viæ tuæ rex sanctorum. Quis non timebit te &
magnificabit nomen tuum? quoniam tu solus pius es.
Tu enim domine creasti omnia, & propter voluntatem
Esther.13 tuam creata sunt. Tu solus omnium dominaris, & in-
ditione tua cuncta sunt posita, qm̃ tu solus æternus es.
¶ Contra perfidiam Mahumeti, & contra multa dicta
Sarracenorum libri quatuor, Proœ. Regi magno ac prę”
potenti Imperatori Sarracenorum, omnibus legis Ma
humeti doctoribus atque cultoribus, quidã religiosus &c.
¶ Dialogus disputationis inter Christianum & Sarrace
num de lege Christi, & cõtra perfidiam impijssimi Ma-
humeti, Proœ. Sic deus dilexit mundum, vt filium suũ
Iohan.3 vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eũ nõ pereat,
sed habeat vitam æternam. ¶ Epistola ad principes
catholicos paranetica, de instituẽdo bello aduersus Tur
cam. Proœ. Vniuersis principibus Christianis &c.
¶ Contra artes magicas & errores Vualdensium, Proœ.
Caue ne imitari velis abominatiões illarum gentium,
nec inueniatur in te qui lustret filium suum aut filiã du-
cẽs per ignem, aut qui hariolos sciscitetur, & obseruet Deut.18
somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incãtator, neque
pythones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis ve
ritatem: Omnia enim hæc abominatur dominus.
¶ Contra superstitiones. Proœ. Dominum deum tuũ ti
mebis, & illi soli seruies. ¶ De natura æterni & veri Deute.6
dei, Proœ. Scimus quoniam filius dei venit & dedit no 1. Iohan.5
bis sensum, vt cognoscamus verum deũ. Ipse enim vni-
genitus dei patris in hoc natus est, & ad hoc venit in mun
dum, vt testimonium perhibeat veritati.

¶ De diuina essentia. Nondum est inuentum.

¶ De venustate mundi & pulchritudine dei, Proœ. Vnus Eccli.1
est altissimus creator omnium, omnipotẽs rex metuen
dus nimis, sedens super thronum, dominans deus.
¶ Creaturarum in ordinem ad deum consideratio The
ologica, Proœ. Delectasti me domine in factura tua, & Psalm.91
in operibus manuũ tuarum exultabo. ¶ De distan-
tia perfectionis diuinæ & humanæ, Proœ. Estote perfe Matthæi.5
cti sicut & pater vester cœlestis perfectus est. ¶ De mu
nificentia & beneficijs dei, Proœ. Anima mea desiderauit
te in nocte, ô vnigenite patris ęterni, sed & spiritus me- Isai. 26
us in præcordijs meis sitiuit in te. ¶ De laudibus su-
perlaudabilis dei, Proœ. O deus præstantissime, tu bo-
nus naturaliter dominator altissime. ¶ Laudes dei
deuotissime, Proœ. Tu domine deus noster naturaliter
bonus es. ¶ De donis spiritus sancti libri quatuor Sapien.9
Proœ. Quis hominũ poterit scire cõsilium dei? aut quis
poterit cogitare quid velit deus? nisi tu dederis sapiẽtiã
& miseris spiritum tuum de cœlis. ¶ Horæ de san-
ctissima Trinitate, Proœ. Adsit nobis sp immensa tua
clementia deus omnipotens Trinitas adoranda.
¶ Horæ deuotissimæ de passione domini nostri Iesu
Christi, Proœ. Deus in adiutorium meum intende. Psalm.69
¶ Meditationes siue de modo recordationis dominicæ
passiõis. Hunc librum aliqui eundẽ asserunt olim euul
gatum sub titulo, De vita & beneficijs saluatoris, cuius
orationes habent plerunque exordia: Benedico & gra-
tias ago tibi domine, Proœ. Si desideras perfecte mun
dari à vitijs, si nobiliter ditari in virtutibus, si altissime
illuminari in scripturis, si gloriose triumphare de inimi
cis, si copiose consolari in aduersis, si deuote conuersari
in terris, si frequenter compungi in cubilibus, si dulciter
flere in orationibus, si frequenter accendi in meditatio
nibus, si perseuerare in bonis actibus, si repleri spiritua
libus gaudijs, si rapi in excessu mentis, si diuersis frui se
cretis, si feliciter mori in extremis, si perenniter regnare
in cœlis, exerce te in vita, & in passione Iesu Christi fi
lij dei. ¶ Expositio dominicæ passionis secundũ qua
tuor Euangelistas, Proœ. Reconciliati sumus deo per Roman. 5
mortem filij eius. ¶ Expositio missæ, Proœ. Memo
riam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Psalm.110.
dominus, escam dedit timentibus se.
¶ Dialogus de celebratione & sacramẽto altaris, Proœ. 1.Corin. 11
Quicunque mãducauerit panem hunc & biberit calicem
domini indigne, reus erit corporis & sanguinis dñi.
¶ Tractatus de sacra communione frequentãda, Proœ.
Qui præest, in solicitudine præsit. ¶ Sermones sex de
venerabili sacramento, Proœ. Caro mea vere est cibus. Rom.12
¶ De laudibus beatissimæ virginis Mariæ libri quatu Iohan.6
or, Pro. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora con
surgens, pulchra vt luna, electa vt sol &c. ¶ De præ- Cantic.6
conio & dignitate eiusdem. libri iiij. Proœ. Inimicitias Gene. 3
ponam inter te & mulierem, ipsa conteret caput tuum,
&

& tu insidiaberis calcaneo eius. ¶De mutua cognitione beatorũ in patria, Proœ. Pater gloriæ det vobis
Ephe.1 spiritum sapientiæ in agnitione eius. ¶De sanctorum reliquiarumq; veneratione, & modo agendi pro
Psalm.68 cessiones, Proœ. Zelus domus tuæ comedit me.
¶Tituli operum quibus formantur status hominum.
¶De causa diuersitatis euentuum humanorum.
¶De deformatione & reformatiõe ecclesiæ. Nondum inuentum. ¶De authoritate & officio summi pon-
Matt.11. tificis, Proœ. Confitebor tibi pater domine cœli & ter-
Luca.10. ræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. ¶De potestate & iurisdictione summi pontificis, Proœ. Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsq; ad mortem certa pro iustitia, & deus expugnabit pro te. ¶De autoritate generalium con
Eccls.12. ciliorum, Proœ. Verba sapientum quasi stimuli & quasi claui in altum defixi, quæ per magistrorum conciliũ data sunt à pastore vno, his amplius fili mi ne requiras.
Acto.20 ¶De vita & regimine præsulum, Proœ. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam dei, quam acquisiuit sanguine suo. ¶De officio vita, & regimine Archidiaconorũ, Proœ. Iudiciũ durissimũ in his q præsunt, fiet.
Sapien.6 ¶De regimine prælatorum. Nondum inuentum.
¶De officio legati. Nondum inuentum.
¶De vita & statu canonicorum, sacerdotum & ministrorũ ecclesiæ, Proœ. Maledictus homo qui facit opus dei negligenter. ¶Dialogus siue colloquiũ inter patronum & canonicum, Proœ. Quoniam me peccatorem grauem intueor, quid mirum si per meipsum deũ iudicem iustum accedere vereor? ¶De vita & regimine curatorũ, Proœ. Sacerdotes sancti erunt deo suo
Leui.21 & non polluent nomen eius: incensum enim domini & panes dei sui offerunt, ideo sancti erunt.
¶De honesta conuersatione clericorum. Nondum inuẽtum. ¶De doctrina scholasticorum, Proœ. Quẽ
Philoso. admodum Aristoteles in libro ait Politicorum. Sicut omniũ animalium optimum est homo, si scientijs atq; virtutibus decoretur, sic inter animantia vniuersa vilissimum prauissimumq; consistit, si rationis gubernaculo derelicto, per vitiorum deuia gradiatur, ignorantię tenebris se inuoluens.
¶De vita nobilium, Proœ. Quicunq; glorificauerit me glorificabo eum, qui autẽ contẽnunt me erũt ignobiles.
¶De regimine principũ libri iij. Proœ. Audite reges &
Sapien.6 duces, & intelligite principes, discite iudices finium terræ, diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis. Si delectamini in sedibus & in sceptris, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis.
¶Dialogus inter Christum & principem. Nondũ inuentus. ¶Dialogus inter Christum & principissam, Proœ. Illũina domine deus meus oculos meos, ne vnq̃ obdormiam in mortem.
¶De vita militari, Proœ. Labora sicut bonꝰ miles Christi. ¶De vita mercatorum, & iusto precio rerum,
Leuit.19 Proœ. Nolite facere iniquum in iudicio, & pondere, in mensura, in regula, nec decipiat vnusquisq; proximum
Eccli.10 suum. ¶De regimine politiæ, Proœ. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Qualis est rector ciuitatis, tales sunt inhabitantes in ea.
¶De laudabili vita coniugatorum, Proœ. Dixit dominus deus: non est bonum hominem esse solum, faciamꝰ ergo illi adiutorium simile sibi.
¶De laudabili vita virginũ, Proœ. Virgo cogitat quæ
1.Corin.7 domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu.

¶Inter Iesum & Senem dialogus, Proœ. Ne indigneris domine Iesu, si loquar ad te dominum deum meum, cũ sim puluis & cinis. ¶Inter Iesum & puerum dialo-
gus, Proœ. Complexans Iesus paruulos, imposuit manus super illos & benedixit eos. Gen.18
¶De vita & exemplis antiquorũ patrũ. Nondũ inuentũ. Marci.10
¶De præconio siue laude ordinis Carthusiensis, Proœ.
Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cũ Galat.5
vitijs & concupiscentijs. ¶Enarratio in tertiã regulam sancti Francisci, Proœ. Quicunq; hanc regulam secuti fuerint, pax sup illos, & misericordia sup Israel Galat.6
dei. ¶De reformatiõe claustralium, Proœ. Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis.
¶De reformatiõe monialium, Proœ. Vox sponsi: Aperi mihi soror mea sponsa. ¶De vita solitariorũ, Proœ.
Sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se. Treno.3
¶De vita & fine solitarij, Proœ. Super quem requiescet
spiritus meus, ait deus benedictus, nisi super humilẽ & Isaiæ.66
quietũ, & timentem sermones meos? ¶De laude & præconio solitariæ vitæ, Proœ. Dixit Iesus discipulis, Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusil- Marc.6
lum. ¶De uita inclusarum, Proœ. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine. Psalm.30
¶Tituli eorum operum quæ præmissos status in felicem dirigunt finem.
¶Sermonum opus primum de tempore, cum enarrationibus euangeliorum & epistolarum dominicaliũ ad seculares, Proœ. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem de ore eius requirent, quia angelus domini exercituum est. ¶Secundum opus ad eosdem, eodem modo de sanctis, Proœ. Laudemus viros gloriosos & patres nostros. ¶Sermonum opus tertium de tẽpore ad religiosos, Proœ. Fratres sancti vocationis cœlestis participes, considerate apostolum & pontificẽ con- Hebre.3
fessionis vestræ Iesum. ¶Quartum opus sermonũ ad religiosos de sanctis, Proœ. Religio munda & im- Iacob.1
maculata apud deum & patrem hæc est, immaculatum se custodire ab hoc seculo. ¶Summa de vitijs & virtutibus siue illuminatorium salutaris scientiæ, Proœ. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, sal- Iaco.5
uabit animam eius à morte, & operit multitudinẽ peccatorum. ¶Contra pluralitatem beneficiorũ, Proœ.
Lata est porta & spaciosa via quæ ducit ad perditionẽ, Matt.7
& multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta & arcta via quæ ducit ad vitã, & pauci sunt qui inueniunt eam. ¶Contra Simoniã liber primus, Proœ.
Gratis accepistis, gratis date. ¶Contra Simoniam Matt.10.
liber secundus, Proœ. Pecunia tua tecum sit in perditionem: existimasti enim donum dei pecunia possideri. Acto.8
¶Contra auaritiam, Proœ. Venerabili ac deuotæ personę. ¶Contra ambitionẽ, Proœ. Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior, & qui præcessor est, sicut minister. ¶Contra vitium proprietatis monachorum, Proœ. Primo videndum quid dicatur peculium.
¶Contra detestabilem cordis inordinationem in diuinis laudibus, alias inscriptꝰ laus Carthusiana, Proœmiũ: Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti.
¶De modo deuote psallendi, Proœ. In omni operẽ Da Eccls.10
uid dedit confessionem deo excelso & sancto in verbo gloriæ, & de omni corde suo laudauit deum, & dilexit dominum qui fecit illum.
¶De modo & ordine iudicandi & corripiendi, Proœ. Quæstionem mihi proposuistis.

¶ De actu visitationis. Nondum inuentum.

Iob 29 ¶ De grauitate ac enormitate peccati, Procе. Deus so-
lus est, & cogitationem eius nemo auertere potest, id
circo à facie eius turbatus sum, & considerans eum, ti-
more solicitor. ¶ Dialogus de conuersione pec-
Osee 14. catorum, Procemium: Cõuertere ad dominum deum,
quoniam corruisti in iniquitate tua.

Mich 6. ¶ De arcta via salutis, & contemptu mundi, Proce. In-
dicabo tibi ò homo quid sit bonum, aut quid requirat
dominus à te: vtique facere iudicium & iustitiam, & so-
licitum ambulare cum deo. ¶ Speculum amatorũ
Ephe. 5. mundi, Proce. Videte quomodo caute ambuletis, non
quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus,
quoniam dies mali sunt. ¶ Institutio siue exhorta-
Lucæ 9. toriũ nouitiorum, Proce. Nemo mittens manũ suã ad
aratrum, & respiciens retro, aptus est regno dei.

1 Cor. 12. ¶ De votis & professione religiosorum, Proce. Excel-
1. Cor. 13. lentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominũ
loquar & angelorum, charitatem autem non habeam,
factus sum velut æs sonans, & cymbalum tinniens.

Psalm. 118 ¶ De fructuosa temporis deductione, Proce. Seruaui
mandata tua, & testimonia tua, quia omnes viæ meæ
in conspectu tuo.

¶ De triplici via. Nondum inuentum.

¶ De via purgatiua, Proce. Volens purgari de peccatis,
gratiam & indulgentiã consequi salutarem, in scriptu-
ris illuminari, & tandem totus Christo inardescere.

1. Cor. 1. ¶ De via purgatiua exercitium, Proce. Sicut dicit Apo-
stolus: Stultum fecit deus sapientiã huius mundi: mun-
dus enim stultam reputat scientiam dei.

¶ De mortificatione viuifica & reformatione interna,
2. Cor. 5. Proce. Pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuũt
iam non sibi viuant, sed ei qui ipsis mortuus est.

Ose. 14. ¶ De fonte lucis ac semitis vitæ, Proce. Quis sapiens &
intelliget ista, intelligẽs & sciet hæc? quia rectæ viæ do
mini, & iusti ambulabunt in eis, præuaricatores vero
corruent in eis. ¶ De remedijs tentationum, Proce.
Iob 17. Militia est vita hominis super terram.

¶ De discretione spirituũ. Nondũ inuentum.

1. Cor. 15. ¶ De passionibus animæ, Proce. Primus homo de terra
terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis. Igitur sicut
portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ
cœlestis. ¶ De puritate & felicitate animæ, Proce. Be
Math. 5. ati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt.

Prouer. 31. ¶ Cordiale, siue præcordiale, Proce. Quid dilecte mi?
quid dilecte cordis mei? quid est amantissime frater?
Ne dederis cor tuum vanitati, neque dispergas animam
tuam in multis. ¶ De custodia cordis, & profectu
Eccle. 26. spirituali, Procemium: Gratia super gratiam mulier
sancta, pudorata & tacita.

Roma. 15. ¶ De gaudio spirituali, Procemium: Deus spei repleat
nos omni pace & gaudio in credendo, vt abundemus
in spe & virtute spiritus sancti.

Roma. 16. ¶ De pace interna, Procemium Deus patientiæ & sola-
tij det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Ie
sum Christum, vt vnanimes vno ore honorificetis deũ
& patrem domini nostri Iesu Christi.

¶ De eleuatione mentis in deũ. Nondũ inuentum.

Lucæ. 18 ¶ De oratione, Proce. Oportet sp orare & non deficere.
Iob. 20 ¶ De meditatione, Procemium: Cogitationes meæ va-
riæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur.

¶ De contemplatione libri tres. Libri primi Proce. Sapi
Sapien. 8. entiam amaui & exquesiui à iuuentute mea, & quæsiui
2. Corin. 3 sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum for
mæ illius. ¶ Libri secundi Proce. Nos autem reuela
ta facie gloriam domini speculantes in eandem imagi-
nem transformamur à claritate in claritatem tanquam Iob. 37.
à domini spiritu. ¶ Libri tertij Proce. Ecce deus ma
gnus vincens sciẽtiam nostram, & enarrari non potest:
ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari
omnes qui sibi videntur sapientes.

¶ Inflammatorium diuini amoris, Proce. Quid domi-
nus deus tuus requirit à te, nisi vt diligas eũ in toto cor Deute. 4.
de tuo, & in tota anima tua, & omnibus viribus, & am-
bules in omnibus vijs ipsius?

¶ Dialogus de charitatis profectu. Nondũ est inuentũ.

¶ Dialogus de perfectione charitatis, Proce. Super oĩa
charitatem habete: quod est vinculũ perfectionis. Colloss. 3

¶ De regulis vitæ Christianorum, Proce. Qui dicit se in 1. Iohan. 2
Christo manere, debet sicut Christus ambulauit, & ipse
ambulare. Nondũ est inuentum.

¶ De particulari iudicio animarum, Proce. Omnes nos
manifestari oportet añ tribunal Christi, vt referat vnus 2. Cor. 5.
quisque propria corporis, prout gessit, siue bonũ siue ma-
lum. ¶ De quatuor hominis nouissimis, Proce. Gens
absque consilio est & sine prudentia: vtinam saperent & in Deute. 32
telligerent, ac nouissima prouiderent.

¶ Collationes duæ pro Capitulo generali ordi. Carth.

¶ Collatio missa Capitulo generali fratrum mino-
rum de obseruantia.

¶ Epistolæ multæ ad Card. Nicolaum de Cusa Leg.

¶ Epistola ad vniuersos principes Christianos.

¶ Epistola ad episco. Leodień. Iohannẽ de Hynsberh.

¶ Epistola ad episco. Leodień. Ludouicũ de Burbon.

¶ Epistola ad episcopũ Monasterień. ducẽ Bauariæ.

¶ Epistola ad episco. Traiecteń. Dauid de Burgundia.

¶ Epistolæ ad principes Geldriæ.

¶ Epistola de cursu ad sanctum Michaelem, Procemiũ:
Desuper illustrari. ¶ Epistola contra desperationẽ.

¶ Epistola pro quodã tribulato, Proce. Charissime pa-
ter vestræ afflictioni multum condoleo, tamen si infor-
mationem accipere vultis in promptu est medicina.

¶ Epistola consolatoria ad quandam viduam.

¶ Epistola ad Arnoldum Campiõ aduocatum & Iu-
risdoctorem, qua respondet quibusdã satis arduis quę-
stionibus. ¶ Elegia de iudicio mortis, & varijs casi-
bus eius, Proce. Lex metuenda præmit, mortalibus om̃i
bus vna. ¶ Et varia itẽ alia carminũ genera: Sermo-
nes, Collationes, Epistolæ & solutiones dubiorũ sine nu
mero. ¶ Apocalypsis siue reuelatiões sibi à domino
deo factæ. Finis Elenchi.

¶ D. Dionysii Carthusiani protestatio ad superiorem
suum, quo motiuo sua in vtrunque testamentum
conscripserit commentaria operaque
reliqua.

EGo frater Dionysius toto corde profiteor, quod
sacrã scripturã exponere, paruitatẽ meã oĩno tran
scendit, tã quantũ ad scientiã & rationẽ professio-
nis (qa monachus sum, cuius est lugere & illũinari potius Hierony.
q̃ docere vel illũinare) q̃ rõne vitæ meæ, intm̃ imperfe-
ctæ & miseræ: sed in bonitate & gratia spiritussancti, q
abiecta & cõtẽptibilia & ea quæ nõ sunt, infirma quoque 1. Corin. 1.
& stulta mũdi eligere cõsueuit, cõfidens, huc usque exerci
tiũ istud cõtinuaui, & quantũ in me est, paratus sum pro
sequi, dũmodo sapientiæ vestræ iudicio placitum fue-
rit. Deprecor aũt bonitatẽ spiritussancti, vt in id quod
est magis ad gloriam suã, & meum & aliorũ profectum,
mentem vestram inclinare dignetur. Præterea fateor: q
quantũ meipsum pro viribus examinãdo deprehẽdere
queo, non sum mihi conscius, quod ex aliqua vanitate,
vel

vel propter finem vilissimum, scilicet propter famam, vel aliquid tale priuatum, temporaleve commodum exercitium istud assumpserim vel prosequi optem, imo potius, vt occupãdo me quotidie in scripturis, secundũ eas viuere valeam, veniendo ad veram humilitatem, mansuetudinem, patientiam, quibus summe indigeo. Et si aliter est, vel alio fine hæc ago, tunc sum bene & nimis miserrimus, vtputa documentis sacræ scripturæ tã inaniter, & insipienter abutens. Totis tamẽ præcordijs deo gratias ago, q̃ tam iuuenis religionem ingressus sum, vtputa viginti vnius anni existens. In qua nũc per gratiam dei quadraginta sex annis permansi, in quibus assidue, deo laus, fui studiosus, & multos legi autores, scilicet super Sententias, Thomæ, Alberti, Alexandri de Hales, Bonauenturæ, Petri de Taranthasia, Aegydij, Richardi de media villa, Durandi & aliorum. Libros etiã sanctorum patrum: Hieronymi super oẽs prophetas, & alia multa volumina eius, Augustini, Ambrosij, Gregorij, Dionysij Areopagitæ, doctoris mei electissimi, Origenis, Gregorij Nazianzeni, Cyrilli, Basilij, Chrysostomi, Damasceni, Boethij, Anselmi, Bernardi, Bedæ, Hugonis, Gersonis, Gulielmi Parrhisiensis. Præterea Summas omnes vulgares & Chronicas, totum Ius Canonicum & Ciuile, quantum mihi conueniebat, multos cõmentatores vtriusq; Testamenti, & quicquid naturalium philosophorum habere potui, Platonis, Procli, Aristotelis, Auicennæ, Algazelis, Anaxagoræ, Auerrois, Alexandri, Alphorabij, Abubatheris, Euemphote, Theophrasti, Themistij, ac aliorum. Verum quo exercitium istud magis est spirituale, laboriosum studio & negotio plenum, eo videtur mihi salubrius, siue accommodatius ad mortificationem sensualitatis, & carnalium desideriorum. Fecit etiã libentius me manere in solitudine. Quãuis insuper scriptura sit multũ euidenter & copiose exposita à magnis doctoribus, sanctisq; patribus, tamen (vt Gerson scribit) sicut exterior gustus secundum personas & tempora diuersificatur, & nunc isto nunc illo cibo delectatur, interdũ quoq; vilioribus edulijs amplius exhileratur & confouetur: Ita & de interioris gustus palato censetur. Vñ in fine secundi Machabæorum inducitur, quod alternis
2.Mach.15 vti delectabile est, & nunc aqua nunc vinũ delectat. Postremo Gerson docet, quod in mensa sapientiæ noua fercula proponi debent. Absit tamen à me, abiecto atq; vilissimo, vt arbitrer me in mensa sapientiæ recẽtia fercula posse ponere. Sed vt S. Hieronym⁹ ait: In domo dei
Hierony. vnusquisq; offert quod potest, nec aliorum opes aliorũ inopia queunt fœdari, imo magis ornantur: quia oppo
Philosop. sita iuxta se posita magis illucescunt. Item secundum Au
Augustin. gustinum in libro de Trinitate: Expedit de eadem materia plures fieri libros, quia non omnium scripta ad omnes deueniunt. Et secũdum eundem: Noua aliquibus amplius placent & conferunt. Sunt autem & aliæ causæ me mouentes, quas propter breuitatem omitto: & ne me ad obtinẽdam licentiam videar nimis armare. Nec istas tetigi intentiõe armandi me, & cẽ. sed vt iuxta vestræ paternitatis commissionẽ, scriberẽ atq; ostenderẽ vobis, qd cordis in isto exercitio gerã. Itaq; sub P. V. correctione scripta sunt hæc: qa & hæc scribere mihi commisistis.

FINIS.

¶AD LECTOREM ADMONITIO.

Etsi animus erat nihil negotij exhibere lectori, in tantillo tñ tẽporis spacio, quo q̃tuor ista Sententiarũ volumina expedita sunt, fieri nõ potuit, quin vel maxime vigilãtib⁹ obrepserit aliq̃ties somnus. Et obrepsit quidẽ, sed non adeo vt doctos multũ formidemus, præsertim qui in hac palestra exercitati, norũt vel ex se, vel alia ex alijs castigare. Et tñ vt qualibuscũq; etiam satisfieret, non absq; ingenti labore ad verbũ oĩa relegẽtes, quid quo loco erratũ sit, ob oculos ponimus: non q̃ ita exacte id fieri necessariũ fuerit, sed ne ab ipsi⁹ authoris archetypo in aliquo discederemus. Intelligentia porrò primæ tabulæ, in qua Errata in ipso textu cõmissa restituuntur, hæc est: prior numerus indicat paginam seu foliũ, posterior lineã seu versum, inde sequitur vera lectio. ¶Sed priusquã ad tabulas accedas, restituendus est in cõmuni numerus. Folio 2.7.22.25.26.49.51.56.58.59.60,62.66.67.76.86.92.93.94.9 .112.119.129.157.204.205.206.211 257.265.271.313.323.327 328.362.378.379.399.419.471.473.490.501. Bis positũ est: 527.563. Reliq̃ ex cõtinuatõe numeri facile ẽ cõsiderare.

Folio.37.linea.12.lege inuocato:38.li 4.q̃d:47.li.37.aũt.ibi.38.si, sup ẽ:47.3.pcepto.ibi.41.qd:50.10.vl foret:59.10.qa nõ illorũ.Ib.39.canalẽ.ib.42.retinuit sibi q̃:65.9.verũ:67.45 adiurare:93.24.Vñ vt ait:108.20.Scđo:115.17.discerptũ.ibi.32.Sicut Chri: 132.29.qa nõ de ea vt de materia:133.33.de causis:134.20.qa:134.37.sed tm̃ panẽ Corp⁹ vero & sanguinẽ Chri:152.3.& nõ ẽ ibi:153.23.s; alr tũc, alr nũc:167.13.q̃ dictorũ:189.22.si eis:216.10.& illa: 190.52.vl ad tẽp⁹, vl vsq; ĩ finẽ:224.13.ẽ q̃d:270.10.retẽtio:293.42.ędificat is q:309.27.q̃ fit:317.1.Hoc officiũ dñs:320.3.filũ tm̃.ibi.4.q̃si filamines:334.27.parricida lib⁹:335.20.illa aũt sunt.ibi.34.eis ordinib⁹:336.9.inuẽditũ:346.27.minorib⁹:353.38.debere solui: 354.25.desposatio:355.37.Ideo post:361.14. vtrinq;.ibi.20.tactis:365.12.ita sentẽtiã tẽperam⁹, vt si prĩceps.ibi 14.ĩpediat:367.14.qa cõsensus. ibi.15 & 17.Rachel. ibi.31.nõ põt:368.16.tũc figurat.ibi.26.& diuitiarũ.ibi.36.cõtrahat cõiugiũ:377.45.phibet ĩplere: 390.23.& ille aliã:395.7 nõ lic;.ibi.37.à viro.ibi.43.diuiserit.ibi.52.s; nec.398.22. Quos de⁹:404.16.à liminib⁹.ibi.20.tectę. ibi.43..õcupiscẽtia:425.54.prĩcipis ecclia:458.8.exũ.ibi.14.q̃ in.ibi.14 nec erat habiturũ diu viuẽdo, nec. ibi.15.redigẽda sunt. ibi.36.decebit.459.31.si hãc. ibi.35.sed nec.ibi 35.ex his. ibi.39.ita ait: 490.19.vt nihil: 500. 18.leniorẽ ibi.29.vel post irã suã:501.27.te diuinarũ:508.19.Sed bini:518.29.ideo ei:519.31.& in.ibi.33.tibi.ibi.37.ipse dñs:526.25.Nõ ergo.ibi.35.nõ deceat.ibi.41.nescit.ibi.nescire. ibi.49.qc q̃ amabit:527.11.in vna domo erũt.ibi.17.beatitudo.ibi.si ita esset.ibi.31.qa inest.ibi.32.sicut hęc. ibi.35.viuificata &: 557.13.inueniet.ibi.14.correctio: 558.10.ira dei. ibi.54.vsq; ad iudiciũ:559.24.afficientur.

In hac Erratorũ in collectaneis cõmissorũ tabula, prior nũerus indicat foliũ seu paginã, secũdus colũnã, tertius lineã inde sequit vera lectio. Folio 2.colũna 1.linea 50.odoris fraglãtia. Ibidẽ.li.54.Et vt.Fol.5 col.1.li.8.id est decẽ.F.7.c.1.l.55.& causa. Ibi.58.signis veteris.9 2.31.seu grãe.11.2.36 q̃ viget. 12.2.34.humiditatẽ.21.1.24.delectionẽ.Ibi.col.2.li.39.satisfactionẽ.Ibi.54. Ideo ei.Fo.23.col.1 li.49.cũ & .27.1 22.ergo p.30. 1.28 id est, trium. Ibi.col.2.61.simul currebãt.31.2.9 sacramẽtorũ nouæ.33.1.10. p̃dicẽdo apostolos.38.2.25.q̃d habet.39.1.6.id est hierarchicæ.Ibi.50.p̃cipui effectus.40.1.17.eo mõ 41.1.16.in v̄bis. 41.1 25.secũdũ alios.45.1.3.terreis partibus.46.1.11. vel potior.Ibi.12.& homo.50.2.3.hui⁹ q̃q; rei 51.1.7.Secũdã primã.52.1.48 ad ista insinuat. Ibi.col.2.15.Ille nãq;.54 1.6.affectũ q̃d.Ibi.21.nõ est. Ibi.col.2.27.vt si.55 1.60.ad hũc 61.1.26.baptizare posset Ibi.48.Abcedat.62 1.39.Paul⁹ ait. Ibi.47.baptizare, Ibi.57.alijq; cõtter. Ibi.col.2.6.& manifestũ.Ibi.12.aut est.Ibi.22.media hic via 63.1.4.& Chrus.Ibi.46.hymnus.Ibi.50.instituit, supfluit..Ibi.col.2.li.2 nõ q̃

ea efficiat hõ. Ibi.46.eũ eẽ.64.col.1 34. ille quẽ. Ibi. col 2.12. & ex. Ibi 36.docẽdo vel.65 col.1.9.naturæ creatæ.65.col.2.1.istru mẽto separato.68.col.2.32.plene nascat.69.col.1.10. quãtũ ẽ. 70. col.19.eius cõgruitate:Prima qq;. Ibi.30.Cõcordat Albertus. 70. 2.39.dũ minister. ibi.52 baptismi effectũ.71.1.23.esse supaddẽdã. Ibi.27.rñsio illa 72.2.41.nõ ẽ. Ibi.43. Nec ẽ. Ibi.51.vnius actus. 73.2.13.nõ nisi.76 1.64.idẽ ẽ ac si 78.1.37.trinitati creãti. Ibi.2. 17.in affectiua. Ibi.22.ex consequẽti affectiuã.83. 2.13.ex doctori bus.84.2.15.q delet.87.1.41.ad robur. Ibi.2.11.quã nõ decuit.91. 1.28.sancti Thomæ.92. 1.45 tria sacra. Ibi.49.aut chrisma.93.2.6. et fortitudinis in eminẽtia.95.2.39.p modũ pot⁹. 96.1.21.adunãt. 97.2.18.aqua sanguini mixta. Ibi. 40.seu potius spẽs. Ibi 57.q̃rta decia luna. 98.1.7 diuinit⁹ deriuatas. Ibi.12.res significata tm̃. Ibi. 2.24 agit p ꝯiũctionẽ. 99 1.13.in amore. Ibi 35.vetiti ligni. Ibi.2. 11.ad mãducandũ. Ibi. 59.ad nutritionem.100.1.15.qd̓ qdã ab or tu. Ibi.44 istud, sc3, hoc. Ibi.45.ille nõ sit corpus. Ibi 2.11.nõ fie bat cõfectio. Ibi.59.panis difficultatẽ. 101.1.24.in fctm̃ eẽ. Ibi 36. In termino ad quẽ.103.1.5.rectæ cõtinuatiõis. Ibi.19.trãsmutãdũ est. Ibi. 44.siue adiectiui nõ. Ibi.2.65.sicq; tota locutio.105.1.21. Ad hoc rñdet. Ibi.2.19 cũ illo ntõ.106.1.44.sed æterna. Ibi. 2.5. in hoc sacro.107.1.16 ignorãtia inuincibilis.108.1. 13.nõ viciosi. Ibi.2.6.Qd̓ cm̃.111.1.8.velamine. Ibi.2.14. repire oportet. Ibi.35. dicit intẽtionẽ.112.1.41.q ad altare dei indignus. Ibi.46.subleuã do dũ cadit.114.1 23.& talis. Ibi.2 10.sacrę cõionis. Ibi.44.pme ruisse.115.2.47.& necessitas vrgeat. Ibi.57.& de pollutione.116. 1.19. natura ordinata. Ibi.51. pari ratione. 117.1.11.q̊q; de his. 118.1.45 exterioris sacri. Ibi.2.24.adoret illud.122.1.2.qd̓ cõuerti tur. ibi.37.dimẽsiõesq; corporis. Ibi.2.33.parte, supfluit. Ibi. 46. per oĩpotẽtiã dei. Ibi.65.illo mõ partiũ positionẽ.123.1.53.cã rõ neve.126.1.33.sub hoc sacro.129.2.46.nec sensu nec intellectu que unt videre.130.1.13 neq; se nec aliud. Ibi.40.sacri istius. Ibi.2.20. In specie panis. Ibi.63.vsus sacri cõpetere, &c.sicut ablutio aquę. 131.1 19.sub q̃ ẽ, vel ab aliq̊ alio. Ibi.36. Quædã ṽo nec per se. Ibi. 2.51.regulet ad.132.2.17.possunt eẽ ac sumere.134.1.16.& trãssub stãtiet 135.1.2.à materiali substãtia. Ibi.22.neq; materialis diuisio. Ibi.63.de q̃ Philosophi. Ibi.2.6.nõ tñ ẽ in nihil. Ibi.54. qa cũ cor pus.136.1.26.fides maioris sit meriti. Ibi.2.12.in corpus Chr̃i. Ibi. 64. mutatio nẽ fuit siue.138.1.2 qd̓ nũq̃ est. ibi.56.panis in vltimo & ẽ corpus Chr̃i in primo.139.2.45.vbi neq;.142.1.50.qd̓ ẽ hoc fuit illud.143.2.54.locũ suũ.144.2.49. acinis cõfluit.145.1.7. oleũ de oliuis.146.2.62.cõsecrãdo vs⁹ ẽ.147.2.52.ad p̃rem. 148. 1.23.imminẽte hæresi.149.2.60.scd̓m situ dimẽsionũ.155.2. 50. eẽ, & posse esse 157.2 30, est, qm̃.162.1.62 corpus Chr̃i cõmedit. Ibi.2.62. Primo pat in.164.1.2.ppriæ creaturæ.178.2.1 latria, q̃ aliqs.179.1.44.dr̃ ṽtus gñalis.182.2.9.multũ subtilem.183.1.18. habitus tñ põt inesse eo qd̓ materia possit competere & ita possit. Ibi.42 q̊d culpa est eis.193.1.28 & per contraria.197.61.Imo im possibile. Ibi.2.60. oporteat opera.199.2 41.quæ iniũgendum. 200.2.64.suffodit semina.206 261.in bonis personę.207.2.55.p satisfactionis. Ibi.63.in oblationem. Ibi.64.propter honorem al taris.209.1.39.de aleæ lusu & aleatoribus.210.2.55.propter aliud se.214.1.10.moralis quæ latria.216. 2.36. Simul quidem secundũ quod vna est in actu, vel duę in actu, & tertia in affectu seu voto, quẽadmodum contritio ẽ in actu vis satisfactiõis est in eo secũdũ qd̓ iniũcta ẽ p pctĩs.217.1 1.vis cõtritiõis.218.1.50. Cõtritio qa cor terit.219.1.21.ad illud manẽte. Ibi.54.sine ipm expediũt. Ibi. 2.25.nõ pcipit effectũ.221.1.32.nihil sibi ipsi. Ibi.2.13 finis agẽtis 222.1.37. & malũ cũ sit. Ibi.49.rẽ inuadit.223.1.33. in qbus.224.1. 36.officiũ militię. Ibi.2.24.Richardi Durãdi.229.1 26.cõicabitur bonorũ.234 2.60.in re exteriori.235.1.14. qbusdã stimulis. Ibi.2. 33.diffinitio inuenit.236.1.26. volũtatis effectus 237.2.64. siue ac cusatiõis.238.1.64.casu in q̊.241.1.15.sic est q̃ si cã. Ibi.2.36.sunt de necessitate 242.2.41.nõ tenet hõ. Ibi.47. vt si conscietia. Ibi. 65.de naturalis.243.1.34 Primũ est detectio. Ibi. 65.cõsequẽt in grit.245 1.19.& verę prudẽtiæ obuiare videt ista differre.246. 2.14 quãtũcũq; petat.247.1.36.qd̓ dr̃ extra de. Ibi.45.confessi fratribus.248.1.63.ꝙ quis sit. Ibi.2 11.ad populũ. Ibi.41.depra uari.250.1 5.pprij sacerdotes.251.1.26.facultate oblata. Ibi.2.52. in ipsa alii medicamine. Ibi.65.& alia iã cõfessa.260.1.15 qm̃ affe ctus bñ. Ibi.34.per claritatẽ grãe. Ibi.2.33.qa cũ culpa 265 1 10.vi tiosi virtuosis.266.1. 2.excederet culpã.267.1 4. ṽba inserere. Ibi.47. vnũ ṽbũ cũ.268 1.41.quãcũq; pniam.274 2.5.cõstituti onibus patrũ. Ibi. 47.nisi p̃lati.275.1.23. vim coactiuã. Ibi.60.co æqualibus inuicẽ iussum ẽ. Ibi.2 24 in aliorũ ṽgit.277 2.41.ali quã attẽtãdo.280.1.37.de Esau scribit. Ibi 43.grãm denegat. Ibi.2. 37.in vita hac.281.1.49 vellet liberari 285 1.5.ergo pęna pnium. Ibi.2.58.mortis iã imminẽtis.286.1.55.hæretica cõtẽnẽda. Ibi.2. 47.tm̃ pdesset.287.1.52.tã mirę ṽtutis.289 2.18.q p̃est ecclesię. Ibi 36.in deficiẽtia meritorũ.292 1.28.nõ ẽ nisi.296 1.26.qd̓ ẽ iu xta.299 1.1.piarũ ẽ mẽtiũ.304 2.20.pctã illa. Ibi.21 vel eidẽ. Ibi. 58.vtodiũ, immĩa.306 1 52.vel per modũ.307.1.46.possit ei. ibi. 60.ipsi curati.309 2.7.fit cõpletio.310.1.59 quæ adunãt ad. 311.1. 59.per hoc curat.312.2.7.aut submersiõis.314.1.9.interiorẽ mun dationẽ.315 2.30.perducere ad.321.2.28. q̃ten⁹ scd̓m.322.1.47 ꝙ nõ, qa ridiculũ. ibi.52.ad diuina ministeria. ibi.2. 64.carnali psa piæ.324.1.31.Vñ quãtũcũq; qsquẽcũq; ordinẽ hñs.325 2.12.reqri tur de necessitate.327.2 46.credere nõ volẽtes 328.1. 48.circa id qd̓. ibi.52.ac defert.330.1.47.nõ tm̃ respctũ 331.1.53.ipsi dño. ibi. 2.15.est agmine. ibi.16.quæ in illo.336.1.22. libro quarto scribit: ibi.30.amouet & deponit.337.2.58.per liberã cessitionẽ.338.1.25. & dispositiõe sunt. ibi.2.30.& hæc nec de. ibi.65. vẽdere phibet.

341.2.5.nõ dubiũ qn. ibi.9.aut est honestũ. ibi.26.bñficiũ det. ibi. 45.nobilitet.342.1.61.vẽdere quãcũq; sciẽtiã. ibi.2.41.seu dispẽ sationẽ. ibi 63.sine pactiõe 343.1 55.oẽm exactiõem.347.2.26. nõ eodẽ mõ 348.2.37.q̃ oĩes copulæ.349.2 significat cõsensum. 352.1.18.id est in carne vnius.356.2 16.nec vna nũero. 357.1.12 q ei nõ. ibi.31.nõ rõne sui.358.2 33.est contractui aptus. ibi.65. q̃ se obligare ad aliqd in futurũ queadmodũ añ docet Philosophus.20. de aialibus. Puella in duodecimo suo anno.360.2.62. ẽ repugnãtia actus.361 1.8.nisi ꝙ castitatis. ibi.16.petenti debitũ. ibi.30.istã dis solutionem ecclesia.363.2.65.in illa contractione.370.1. 54.qa si sit votũ.383.2.54.qd̓ ius naturale.386.1. 28.vtcũq; tolerata. ibi. 34.ne viri hæreditas. ibi.36.hoc est, ex vxoris ad filios. ibi.50.du rabit coniugiũ.389.1.28 non plus p̃iudicabit. ibi.2.21.illa delecta tione difficilimũ.392.1.13.solẽnitate ipsius.394.1.55.periculũ cõ clusionis.398 2.31.cũ qua añ adulteriũ.400.2.52.volens in fauo rem.402.1.33.honestatem maiorẽ.403.1.4. dispensat cũ eo vt ha beat illã cũ q̃ mœchabat. & cuius amore. ibi.43.vno ictu cõfodi. 406. 1.14.qm̃ Iephthe vouit. ibi. 2.35.votũ emittere põt.407.1. 43.qd̓ est de illis ad q̃ tenent.410.1.46.ex animi leuitate. 414.1. 56.Imo & Esdras.415.2.47.relinquere coniugem infidelem.418. 1.4.lineã descendentiũ. ibi.48.itaq; q scd̓m.419.1 47.matrimo nij ratione affinitatis. ibi.2.21.habitudinem principatus 424.1.9. in vxore non sua.428 2 59.ad adoptiõem. ibi.61.autoritate prin cipatus.432 2.45.mysteriũ fidei.449. 2 33.quæ non sunt tanq̃ sint, & obediũt ei quasi sint, quãto magis.450. 1.22. Nã qdã hære tici, ibi.2.23. Resurrectionis vero. 461.1.2. qd̓ cã eius. ibi.7.aliq̊ modo. ibi.11.signo corporali operetur. ibi.2 46.qd̓ erit vsq; 453. 1.29. & quasi vniuoca.454.1 48. ad pfctm̃ in.456. 1.50.ac tri staret. ibi.2.35.noscũt per habitus.457 2.16.in iudicio non pate bũt.460.1.35.dicunt ꝙ id qd̓ ab 462 1.16.qd̓ est in hoĩe. ibi.2. 39.ex ente in potentia. ibi.49.suã amitteret carnem. ibi.57.spẽm esse non valet, qa de necessitate in vtroq; resurgeret: si aũt in vno sit scd̓m speciem & in alio.465.1.20.hñt sanũ affctm̃.466.1 49. dote agilitatis perficit.467.2.24.erũt & insusceptiua peregrinę. 468.1.45.qd̓ odoratio. ibi.2.1 & fiet hoc. ibi.45 cęlũ aqueũ. ibi. 50.incorruptibilis est naturæ 469.2.16 hñt defectũ. ibi.18.hũidũ aqueũ corpus, corrũpit sic terra. ibi.52.leuitas in tactu.472 2.4. per dotem subtilitatis.473.2 48.eius, est in q̊libet.474 1.62.iu xta & nutũ & impiũ.475.1.11.extrinsecus, nõ intrinsecus. 476. 1.28.quãdã infinitatem. ibi.34. Ad qd̓ qdã.477.1.40.aĩa impera re. ibi.46.saltẽ comparabiles.478.1.29.bonũ ad effctm̃ 480.1. 18.scripsisse videt sicut iã patuit. 481.1.2.etiã in. ibi.59. Primo qa. 482.1.32.qa in pœna.484.1.15.ita qd̓ illi. ibi.22.& etiã. ibi.58. & econtraria, non tñ.485.1.47.an sit ab oĩbus. ibi.2.63.vtage n te naturæ. ibi.64 igne occasione p̃bente.486. 1.55.in illis spiriti bus.487.1.14.actiuũ sine passiuo 490.1.23.non sũt primiadæ. ibi. 29.qm̃ fides non habet.491 1. 46.ibi non sint. ibi.2. 1.beatitudo. 492.2.18.in se, sed non. ibi.21.qa non oĩes. ibi.47. scd̓m demeri tũ.497. 1.4.hoc est p̃cipuũ.498.2.1. qd circa ppl̃m pcreatũ agẽ ret quõ mortui rebus & actibus.503.1.45 esse participat. 504.1. 52.ait deũ.506.1.19.vnus non affligit. ibi.24.qd̓ est ex. ibi.29.su pereminet mia.507 1.51. per accessum ad. ibi.2.6. nec peccator capax.509.1.20.iudicio punient. ibi.2.1. & dãnatio.510.1.38.non solum qd̓ competit sibi, sed etiã scd̓m.513.1. 5.eius poterunt. ibi. 31.tm̃ recipiet quisq;. ibi.2.36. Est qq; possibile.514.1.20. distanti bus conspiciet. ibi.61.de accidentali p̃mio.524.1 28.manifesta in dicia. ibi.2.23. realit idem sint.525.1.17. Deniq; quies est. ibi.2 20. cã incorruptionis.527.1.52. Impossibile vero.529 2.7.in specu labilibus.531 1.33. est in cuius. ibi.52.& hoc est aliqd̓. ibi.2.42.& affectiua.533.1.55. qd̓ vt tale. ibi.2.3.est cã delectationis. 536.1. 50. Actus eñ nr̃ non nisi.537.1.6.recipiat saltem. ibi.2.2.clari⁹ vi debit.538.2.7.intellect⁹ creatus.539 1.48.in sua essentia. ibi.2.16. q̃ intellectus.541.1.5.oĩa plene &.542.2.20.sed vt formã.543. 1.61.in optimo ente.549.2.57.vnionem affectuũ. ibi.61. eis non deberetur.552.1.46.hoim dispositiones.555.2.23.est mentio, sed tertio.557.2 11.illos qui.566 2.32.item p̃sentior est.57.1.xliiij. ita aqueũ. Nõ oĩes codices harũ mẽdarũ participes intellige lector, quibusdam enim tumultuando succursum est.

QVAESTIONVM PRINCIPALIVM ET MINVS principalium libri Quarti Index.

¶ Distinctio. I. Samaritanus ille pijssimus.

1 Quid sit sacramentum, & de varijs diffinitionibus seu descriptionibus eius. 6. A

2 An in qualibet lege humanum genus indiguit sacramentis? 9. B

An in statu innocentiæ fuissent sacramenta? 10. A

An in lege naturæ sacramenta necessaria erant? 10. B

An sacramentis legis naturalis addenda erant alia tempore Mosaicæ legis. 10. B

An

An in euangelica lege debebāt alia sacra institui. 11.A
3. An sacra consistunt in verbis & rebus? 12.A
4. An sacramenta euangelicæ legis differunt à sacramentis veteris testamēti, per hoc quod sacramenta euangelicæ legis continent & causant gratiam, illa vero solū significabāt? 13.A
An præter increatam virtutem sacramenta virtutē aliquam habeant creatam. 13.B
An in sacramentis sit aliqua virtus spiritalis ad gratiam inducendam in animam. 16.A
An sacramenta nouæ legis habeant in se potentiam creatiuam. 16.B
An sacramenta nouæ legis habeant spiritualem ac specialem virtutem ipsis formaliter inhærentem 16.B
An creatura posset habere actionem respectu termini creationis. 17.A
5. An gratia sacramentorum quę in eorū susceptione confertur, differt realiter à gratia virtutum atq; donorum, à qua virtutes & dona emanare dicuntur 17.B
6. An sacramenta veteris testamenti fuerunt grę contētiua, & an eorū obseruatio fuit meritoria atq; à carnis immūditijs purgatiua. 19.A
7. An circuncisio fuit sacramentum in remedium cōtra originale peccatum, & cur primo data est Abrahę ac pro maribus tantū. 20.B
Cur fœminæ non circuncidebantur. 21.A
An necessarium fuit dari circuncisionem 21.B
An dies octauus fuit de necessitate circuncisionis. 21.B
An licuit præuenire diem octauum. 22.A
An circūcisio etiā actualia pctā abstulit in adulto 22.A
An circuncisio cōtulit gratiam. 22.A
8. An legalia cessare debuerunt euangelio diuulgato. 23.A
An teneatur Christianus ad aliqua legalia. 24.A
9. An in lege naturę proles fide parentum saluabatur. 24.B
An ad remissionem originalis suffecit pro paruulis sola fides parentum. 25.A
Quare magis fides requirebatur parentum in circuncisione puerorum. 25.A
An requirebatur sacrificium in remedium originalis peccati in adultis 25.A
Dist. II. Iam ad sacramenta nouę legis.
1. An tantum sint septem sacramenta ecclesię, & an illa omnia ordinentur, & instituta ac data sint contra defectum culpabilem. 28.A
An sacramenta in remedium sint cōtra pœnam. 29.B
2. An sacramenta euangelicæ legis sint immediate instituta a Chro tēpore magis apto. 30.A
Cur patres olim in lege naturæ ac Mosi habuerunt quędam sacramenta &c. 30.A
An sacramenta nouæ legis debuerunt institui Christo mox nato. 30.B
3. An virtus sacramentorum sit immediate a Christi passione. 31.A
Cur ex latere Christi dicantur sacramēta fluxisse. 32.B
4. Quæstio de coordinatione sacramentorum quantum ad prioritatē & dignitatē 33.A
An omnia sacramēta sint de necessitate salutis. 33.B
5. An baptismus Iohannis fuit sacramentum sufficiens ad salutem. 33.B
An Iohannis baptismus fuit sacramentum. 34.A
An baptismus Iohannis fuit institutus a deo. 34.B
Quando baptismus Iohannis cessauit. 34.B
An baptizati baptismo Iohannis rebaptizari debebāt Christi baptismate. 34.B
Dist. III. Post hæc videndum.
1. An diffinitio baptismi tradita à magistro sit apta. 38.A
2. An ista sit tota & inuariabilis forma baptismi, Ego baptizo te in nomine patris &c. 41.A
An vere detur baptismus addendo aliqua formę, vt si dicatur, Ego baptizo te in nomine patris & filij & spiritus sancti, & beati Petri &c. 41.B
An p corruptionē formæ impediatur baptismus 41.B
An liceat mutari formam baptismi. 41.B
An liceat formę baptismi aliqd addi aut subtrahi. 42.B
An in forma hac possit fieri interpositio vel transpositio. 43.A
3. An sola aqua simplex sit materia sacramenti baptismatis & cur hoc. 43.B
Quando Christus baptismum instituit. 43.B
An baptismus fieri debet in simplici aqua. 44.A
An in qualibet aq simplici fieri queat baptismus. 44.A
4. An immersio in aquam sit de necessitate baptismi, & quota requiratur 45.B
Distinctio. IIII. Hic autem dicendum est.
1. An non ponentes obicem recipiant in baptismo sacramentum & rem sacramenti. 50.A
An baptismus deleat omnem pœnam. 51.A
An baptismus tollat omnem pœnam temporalem actuali peccato debitam. 51.B
An tollat omnem pœnam originalis peccati. 51.B
An paruuli in baptismo iustificantur. 51.B
Quid sit in baptismo res sacramenti 52.A
2. De cæteris baptismi effectibus. 52.A
3. An fictio impediat baptismi effectum, & rē seu grę infusionem, ita quod fictione abiecta infunditur gratia. 53.A
An inuitus seu coactus baptismum accipiat 54.A
An adultus non consentiens possit recipere effectum baptismi. 54.A
4. An baptismus in vniuersis qui baptizātur, æqualem causet effectum. 54.B
An culpa in omnibus habeat effectum æqualem quantum ad mali amotionem 54.B
An æqualis gratia in baptismo omnibus cōferat 55.A
An pueri in baptismo æqualem sortiātur gratiā 55.A
5. An carentibus vsu rationis baptismus sit exhibendus. 55.B
6. An sine baptismo tempore euangelij diuulgati nemo queat saluari, & de multiplici gñe baptismi, ac cōparatiōe eoꝝ ad inuicē. 56.A
An baptismus pœnitentiæ sufficiat ad salutem. 56.A
Quis baptismus sit potior. 56.B
7. An iudæorū ac aliorū infideliū filij ac filię sint baptizandi inuitis parentibus. 57.A
An sanctificati in vtero essent baptizandi. 58.B
An iam iusti & virtuosi sint baptizandi. 58.B

An infans expositus sit baptizandus cum ignoretur an sit baptizatus 59.B

¶ Distinctio. V. Post hęc sciendum est.

1. An hæretici, scismatici, pagani, & alij quicunque possint vere baptizare. 60.A
An baptizare sit proprium ordinis diaconorum. 61.A
An mali possint conferre sacramētum baptismi 61.B
An per malos cōferatur res sacramēti baptismalis 61.B
An baptismus per meliorem ministrū collatus meliorē sortiatur effectum. 61.B
An malus minister peccet baptizando. 61.B
An recipiens in se vel in alio sacramentum à malo sacerdote excedat. 61.A
Quid agēdū sit si sacerdos baptizare nolit sine pcio. 62.A
An non baptizatus possit in necessitatis articulo baptizari. 62.A
2. Qualē potestatē intus mūdandi a pctō habuit Chrūs vt hō, qualē potestatē dedit ministris coopandi ad purgationē interiorē 62.B
Quæ sit illa potestas quam potuit Christus dare ministris, nec dedit. 63.A
An ministris Chrī cōferri potuit ptās cooperatiōis. 64.B
An angelo bono aut malo conuenire valeat potestas baptizandi. 65.B

¶ Distinctio. VI. Nunc quibus liceat.

1. An paruuli in vtris matrū sint capaces baptismi, qd cēsēdū de his q iocularit baptizāt. 68.A
An aliquis debeat ministrare baptismum quando præsumitur baptizationem vergere in periculum vitæ corporalis eius qui suscipit. 69.A
2. An ad baptismum requirantur fides & deuotio, recta quoque intentio tam ex parte baptizantis quam baptizati. 70.A
An ad baptismum necessaria sit recta intentio. 70.A
An intentio vel volūtas requiratur in baptizādo. 70.A
3. An baptismus queat reiterari, & de pœna iterantium illum. 71.A
An vnus possit baptizari simul à pluribus & plures simul ab vno. 72.A
Cur in primitiua ecclesia differebatur baptismus vsque ad duo festa. 72.A
An ioculariter baptizati sunt rebaptizandi. 72.A
Quibus temporibus celebrandum sit baptisma. 73.A
Quid cēsendū de his q ioculatorie baptizātur. 73.A
Quid sit exorcismus, an demon expellatur à puero per exorcismos. 73.B
An catechismus pertinet ad sacerdotes. 74.B
An exorcismus præcedere debeat baptisma. 74.B
An infans delatus ad baptismum moriensque in via sine baptismo, damnatur. 75.B
An talis habeat minorē pœnā quā ali⁹ paruul⁹. 75.B
An talis puer sit in cemiterio sepeliendus. 75.B
An monstro vt duo vel plura capita habenti imponi debeat nomen vnum vel plura. 75.B
An dicendo, Ego te baptizo & cætera, monstrum sit baptizatum. 76.A
4. De charectere an sit caracter. 77.A
Cur & propter quos datur character. 78.A
Quod sit characteris subiectum. 78.A
An character sit magis affectiua quē intellectiua. 78.B
An character possit deleri, an fuit in Christo. 78.B
An character maneat in patria. 78.B
Quis numerus & ordo sit characterū 80.A
An character sit habitus. 80.A
Ad quid vtilis vel necessarius sit character. 80.B
In quo sit subiectiue character. 80.B
Per quid imprimitur character. 80.B
An character sit indelebilis. 80.B

¶ Dist. VII. Nūc de sacramēto confirmatiōis.

1. An confirmatio sit sacramentū & ab oībus suscipiendū, ac ipso baptismo sublimius. 83.A
2. An Chrisma sanctificatum sit confirmationis materia. 85.A
3. An forma sacramēti cōfirmationis huiusmodi, Cōsigno te &c. cōueniēt sit data. 87.A
4. De effectu cōfirmatiōis, an scz characterem imprimat & gratiam largiatur. 88.A
5. De ministris confirmationis, an detur a solis episcopis. 90.A
An Chrs debuit sacramētū cōfirmatiōis accipere. 91.B
An mulieribus & pueris conueniat sacramentum confirmationis accipere. 91.B
An vniuersis adultæ etatis etiam mutis & morientib⁹ confirmatio sit præstanda. 91.B
An confirmatio sit sumenda à ieiunis confessione ꝑmissa & aliquo confirmandum tenente. 92.A
An confirmatio possit iterari. 92.A
An episcopi degradati possint cōfirmare. 92.A
Quæ sit pœna pœna confirmationem iterantiū 92.B

¶ Dist. VIII. Post sacramētū baptismi & cōfir.

1. An Eucharistia sit sacramētū verū & vnū & an noībus varijs recte designat. 95.A
2. An sacramentū eucharistiæ fuit in lege naturali ac scripta præfiguratum. 97.A
An Magr̄ sufficienter exprimat figuras eucharistie. 97.A
An sacramentum eucharistiæ expræssius fuit figuratum in lege naturæ quam Mosi. 97.B
3. An hoc sacramētum fuit cōueniēt opportunoque tempore institutum. 98.A
4. An quælibet sumptio alimentarum, medicinarum & cōfectionū impediat tanti sacramenti celebrationem & communiōem. 99.A
An statī licet cōedere post sacramenti h⁹ sūptionē. 99.B
5. An forma consecratiōis corporis Chrī vere ponat hęc eē, Hoc est em̄ corpus meū. 100.A
An christus consecrauit proferens hæc verba, Hoc est enim corpus meum. 100.A
In consecrationis forma quid designet illud pronomen Hoc. 101.A
Cur Christus potius dixit, Hoc est corpus meum, quā Hæc est caro mea. 102.A
Cur circa formam consecrationis quædam habentur, quæ in euangelio non inueniuntur. 102.A
Quæ sit forma consecrationis Eucharistiæ, & an habeat vnam formam. 102.A
An sacerdos consecraret per illa sola verba prætermissis alijs in canone. 104.B
6. An forma consecrationis sanguinis integre exprimatur per hęc verba, Hic est calix sanguinis mei. 105.A
An in verbis formarum istarum sit aliqua virtus supernaturalis causatiua sacramenti, 109.B

¶ Distinctio IX. Et sicut sunt duæ res.

An

5 An Christus in sacramento vere & realiter manducetur & q̃t sint modi cõmunicãdi. 108.A
An Chr̃i corp⁹ debeat sumi p modũ mãducatiõis. 109B
An pctõr mãducet corp⁹ Christi sacramẽtaliter. 110.A
An infideles mãducẽt corp⁹ Chr̃i sacramẽtaliter. 110.A
An sacramentũ hoc accipiatur à bruto. 110.B
An manducet corpus Christi spiritaliter qui non manducat sacramentaliter. 110.B
An corpus suum manducauit sacramentaliter & spiritualiter Christus. 111.B
2. An peccet mortalit qui conscius sibi de peccato mortali accipit corpus Chr̃i. 111.B 114.A
3. An pctõr peccet corpus Chr̃i vidẽdo. 111.B
4. An peccet mortaliter qui corpus Christi accipit sperans se non esse in peccato mortali cũ tamen sit in eo. 111.B. 112.B
Cur magis illicitũ sit corp⁹ Chr̃i tãgere q̃ videre. 112A
An peccatum communicantis indigne ænormius sit omni alio peccato. 113.A
An hęretic⁹ magis peccet indigne cõmunicans quam fidelis indigne manducans. 113.B
An peccato carnis subiacens magis peccet communicãdo quam subiacens peccato spiritali 113B
An peccet accedens contrit⁹, sed nõdũ confessus. 114.A
5. An nocturna pollutio, impediat communem sacramenti. 114.A
An propter immunditiam pure corporalem sit à sacramento abstinendum. 116.A
6. An sacramentum hoc dandum sit his qui noscuntur esse indigni, 117.A
An suspectis de crimine danda sit hostia sacra. 117.B
An amentibus danda sit Eucharistia. 117.B
¶ Distinctio X. Sunt quidam alij.
1. An in sacramento altaris, id est hostia sub speciebus panis corpus Christi, & sub speciebus vini sangnis ipsius realiter continentur & quomodo ibi sint. 120.A
An Christ⁹ contineaf in sacramento q̃ntũ ad aĩam. 121.B
An Christus contineatur sub speciebus panis solum secundum carnem animatam. 122.A
2 An corpus Chr̃i sit in sacramẽto circũscriptiue, aut diffinitiue & si non quõ ergo. 123.B
An corpus Christi possit simul eẽ in pluríb⁹ locis. 125.A
3. An corpus Christi sit totũ in qualibet particula hostiæ. 125.A
An ad motũ hostiæ etiã moueatur corp⁹ Chr̃i. 12.A
4. An oculus glorificatus possit videre corpus Christi in sacramento. 127.B
An angelus videat corp⁹ Chr̃i in hostia. 128 A
An Christus seipsum videat in hoc sacramento 128.A
An oculo corporali Christus se videat in sacr̃o. 129.A
An naturaliter angelus possit videre corpus Christi sub sacramento. 130.A
An Christi corpus miraculose apparens in hostia vel sanguis sint sumenda. 130.B
5 An corpus Christi in sacramento tangatur à specię sacr̃ali sub q̃ est, an tangi possit. 131 A
6 An sacerdos possit quantumcunq; materiã magnam panis vel vini conuertere in corpus vel sanguinem Christi. 131.B
¶ Distinctio XI. Si autem quæritur.
1 An panis & vinum substantialiter & instantanie conuertãtur. &c. 134 A
An substantialis forma panis facta consecratione remaneat 136.A
An conuersio in sacramento fiat successiue. 237.B
An conuersio in sacramento miraculosior, potentior, seu mirabilior sit omni alia mutatiõe. 138 B
2 Per quę verba ac nomina aptius exprimat hęc supnaturalis conuersio. 142.A
An ista sit vera, Panis fit corpus Christi. 142.B
An ista sit vera, De pane fit corpus Christi. 142.B
An ista sit verà panis potest esse corpus Christi. 142.B
3 An in solo pane triticeo conficeatur corpus Christi & sanguis eius in vino vitis tm̃. 144A
An corpus Christi confici possit ex pane mixto de tritico, & alio grano. 145.A
An aqua vino sit apponenda, an hoc sit de necessitate sacramenti, in quali quantitate. 145.A
An aquam artificialem liceat vino apponere
4 An Christus in cęna corpus suum sub sacramento accepit, ac sanguinem suum sub speciebus vini consecrati potauit. 147.A
An de amido possit fieri consecrabilis panis. 147.A
An Chr̃s sacramẽtũ corporis sui tradidit Iudę. 147.A
5 An corpus Christi conficiendum sit in fermento vel in azimo. 147.A
Cur nos non seruamus Pascha quarta decima Luna sicut Iudæi. 148.A
6 Quale corpus dedit Christus discipulis in cæna sub sacramento. 149.A
7 An anima Christi separata à corpore pendẽte in cruce & sepulto manere potuit corpori eius sub sacramento vnita, an corpus Christi sub specie sacramentali consistens in casu possibili passum crucifixũ ac mortuũ fuisset ibidẽ, si aliq̃s apostolorũ cõsecrasset in triduo an in corpore consecrato fuisset aĩa Chr̃i. 150.A
An corpore Christi mortuo in triduo seruari potuisset in pyxide. 151A
¶ Distin. XII. Si autẽ quærat de accidentibus.
4 An sub sacramento accidentia per se existãt hoc est, sine subiecto. 153.A
5 An accidentia in sacramento remanentia possint facta consecratione agere & pati quæ ante consecrationem. 157.B
An accidentia in sacramento possint aliquid extrinsecũ essentialiter immutare. 159.A
Accidentia in sacramẽto quõ queãt corrumpi 159.A
An ex accidentibus in sacr̃o possit aliqd gñari. 159.B
An species sacramentales possint nutrire. 160.A
An aliquis liquor possit speciebus sacramentalibus vini misceri. 160.B
An reuersio substãtię panis & vini, desinente ibi sacro sit creatio, gñatio aliave mutatio. 164.A
An accidentia illa habeant potentiam conuertendi aliã in sacramentum. 143.A
3 An corpus Chr̃i frangat in sacramẽto. 162A
An speciebus sacramentalibus cõpetat fractio. 162A

4 An p hoc sacr̃m augeant̃ virtutes. 162.B
An sacr̃m altaris prosit beatis ad augmẽtũ gl̃riç. 163.A
An effectus sacramenti altaris impediatur per solũ peccatum mortale. 163.A
An virtute huius sacr̃i pc̃tã venialia dimittant̃. 163.A
An virtute huius sacramenti etiam peccata mortalia dimittantur. 163.B
An hoc sacramentũ remittat pęnã mortalis pc̃ti. 163.A
An effectus huius sacramenti sit adeptio gl̃iæ. 164.A
An sacramentum hoc præseruet hominem etiam a peccatis futuris. 164.A
An p pc̃m veniale impediat̃ effect⁹ hui⁹ sacr̃i. 164.A
5 An expediat homini sæpe celebrare & cõmunicare. 164.B
An sit quotidie celebrandũ seu communicandũ. 164.B
An sufficiat semel in anno communicare. 165.A
Quomodo concordentur vnus præcipiens omni dominico cõmunicandum, alius semel in anno &c̃. 165.A
Quæ pœna infligenda sit ei qui per annum non semel qui[dem] communicat. 165.B
¶ Distinctio. XIII. Solet etiam quæri.
1 An omnis sacerdos ritę ordinatus & consecratus quantuncunq; iniquus, excommunicatus, scismaticus, hæreticus, interdictus, siue suspensus vere conficiat dum intendit conficere debita forma & materia adhibitis. 167.A
An potestas sacerdotis magis cõsistat in anima sacerdotis quam in forma verborum. 167.B
An plus valeat Missa boni sacerdotis q̃ mali. 168.A
An liceat sacerdoti a celebratiõe omnino cessare. 168.A
An plures sacerdotes possint eandem numero hostiam consecrare. 168.B
2 Quid sit proprie hæresis, & quid faciat hæreticum. 168.B
An hæretici sunt sustinendi. 169.A
3 Quid faciendum illi qui per negligentiam suam aut alias in celebrando defectum vel insolitum quid percipit. 169.B
Quid agendum si celebrans ante consecrationem moriatur, alienetur vel infirmitate aliqua impediatur vt nec Missam perficere nec sacr̃m pcipere valeat 170.A
Quid agendum si sacerdos ante consecrationẽ vel post recolit se aliqd comedisse vel bibisse aut alicui pc̃tõ mortali nõ cõfesso vel excõmunicatiõi &c. subiacere. 170.A
Quid agendum si sacerdos perpendat muscam, araneã, vel aliquid aliud venenũ in calice esse. 170.B
Quid faciendum cum per negligentiam ministri non apponit̃ aq̃ vel vinũ, nec sacerdos aduertit hoc 170 B
Quid agendum si sacerdos non recolit se verba consecrationis dixisse vel aliquid omisisse. 170.B
Quid agendum si quando dilabitur hostia ex frigore consecrata seu non cõsecrata de manu sacerdotis in calicem ante fractionem seu postea. 171.A
An per miraculum & dei omnipotentiam possit vnum & idẽ corpus simul esse in diuersis locis localiter. 171.A
¶ Dist. XIIII. Post hæc de pœnitentia.
1. An pœnitentia sit sacramentum: quid sit pœnitentia. 177.A
An pœnitentia sit virtus. 177 B
An pœnitere sit actus specialis virtutis. 178.B
Ad quã virtutẽ cardinalẽ pœnitentia reducatur. 178 B
2 An pęnitentia concipiatur timore &c. 180.A
An pœnitentia sit prima virtus. 180.A 181.A
Quomõ pœnitentia vocatur secunda tabula post naufragium. 181.A
In qua vi animæ sit pœnitentia. 182.A
An pœnitentia sit virtus acquisita. 182.A
An aliquando formetur actus pœnitendi non elicit⁹ ab aliquo pœnitentiæ habitu. 182 A
3 In q̃bus naturis & p̃sonis locũ habuerit aut habeat pęnitẽtia ista, seu pęnitẽtiæ v̄tus. 183.A
4 An pęnitentia debet vsq; in finẽ vitę cõtinuari, an gaudio interrũpi, an valeat iterari. 184.A
An dolorẽ pęnitẽtię oporteat gaudio interrũpi. 184.B
5 An debeat esse aliqua solennis pęnitentia & de ritu illius, an possit iterari. 185.A
6 An per pęnitentiam auferantur ac dimittãtur peccata. 185.B
An per pœnitentiam dimittatur reatus, id est, obligatio ad pœnam &c. 186.A
An pœnitẽtia restituat homini opera bona prius mortificata per culpam. 186.B
An perfecta pœnitentia restituat hominem in pristinũ statum. 186.B
An per pœnitentiam reliquiæ peccati tollant̃ 187.A
An sine pœnitentia peccator remissionem consequi valeat peccatorum. 188.B
¶ Distin. XV. Sicut prædictis autoritatibus.
1 Quid sit satisfactio, an hõ pro peccatis suis satisfacere valeat deo. 192.A
An satisfactio sit virtus vel actus virtutis. 193.A
Cuius virtutis sit satisfactio. 193.A
Quõ hõ possit pro peccatis suis satisfacere deo. 193.B
2 An homo possit satisfacere pro vno peccato sine alio. 194.B
An homo contritus & cõfessus de peccato ac pœnitẽtiam sibi iniunctam in charitate facere incipiens & ante eius completionem in mortale vitium corruens & satisfacit pro illis confessis. 195.A
An opera satisfactoria extra charitatem facta adueniẽte charitate reuiuiscant 195 B
An opera bona extra charitatem facta sint meritoria alicuius boni temporalis 196.B
3 An satisfactionem oporteat fieri per opera poenalia &c. 197 B
Satisfactio quid sit. 199 B
4 An restitutio sit pars satisfactionis, & necessaria ad salutem. 200 A
An solũ ille q accipit alienũ ad restitutionẽ teneat̃. 200 B
An restitutio faciẽda sit semp ei q dãnum pass⁹ ẽ. 200.A
An sufficit restituere simplum. 200 B
An restitutio sit pars satisfactionis. 202.B
An damnum inferens alijs in bonis animæ vel corporis tenetur ad restitutionem. 202.B. 206.B
An damnificans iniuste alium in fama tenetur ei restituere famam. 202.B
Quid faciendum cum aliqua mulier ex adulterio suscipit falsum heredem bonorum. 203.A 205.B
An homo tenetur restituere ea quæ legitima mercatione lucratus est de bonis quæ ipse vel pater eius adepti sunt per vsuram. 204.B
An hõ tenet̃ restituere q̃ reperit fortuna. 205.A
An homo tenetur restituere ea quæ lucratus est per ludos prohibitos. 205.A

Quid debeat restitui. 205.B
Quo tempore tenetur quis restituere iniusta. 205.B
An restitutio sit pars restitutionis. 207.B
An ad restitutionē tenētur currentes cū fure. 208.A
An generalis necessitas ecclesiæ dispenset seu excuset à restitutione. 208.B
Quid agendū cū qs participat furto, rapinæ, &c. 208.B
An adepta p hypocrysin, adulationem, vel fraudē sint restituenda. 208.B
Quid intelligatur per ludum aleæ. 210.A
An beneficium ecclesiasticum per hypocrisim adeptum debeat restitui vel resignari. 210.B
An habens rem apud se restituendam teneatur statim restituere. 211.A
An recipiens aliquid ab eo cui⁹ bona sunt partim iuste partim iniuste adepta restituere teneantur. 211.A
An recipiens aliquid pro mutuo tenet̄ restituere. 211 B
5 Quid sit eleemosyna, cuius virtutis sit actus, quomodo sit pars satisfactionis, cum multi q̄bus illicitum est dare eleemosynas satisfaciūt deo sicut eleemosynarū datores, de speciebus & diuisionibus eleemosynæ. 211.B
An eleemosyna cadat sub præcepto sicut aliarum actus virtutum. 212.A
Quinā eleemosynā dare possint & qb⁹ sit danda. 212.A
6 An ieiuniū sit pars satisfactiōis. 212.A
An omnes teneantur ad ieiunium. 212.B
An esus carnium frangat ieiunium. 213.A
An gula & ebrietas frangāt ieiunium. 213.A
An electuaria frangāt ieiunium. 213.B
7 Quid sit oratio, quotuplex oratio, quid faciat efficacē orōnē, quot orationis gn̄a. 214.A.B
Quæ oratio sit satisfactoria. 214.B
¶ Distin. XVI. In perfectione aūt poenitentiæ
1 An hæc tria, contritio, confessio, satisfactio, sint partes poenitentię. 216.A
An pn̄ia p̄dicetur de tribus his simul an sigilatim. 216.B
An compunctio & contritio sint realiter idem. 218.A
An de peccato originali pœnitere oportet. 218.A
An de venialibus pœnitere tenemur. 218.B
Quid sit realiter pœnitentia sacramentalis. 218.B
An vēiale pc̄t̄m possit dimitti volūtate admonēte. 219A
An vnū peccatū sine alio possit dimitti. 219.A
An veniale pc̄t̄m possit dimitti sine mortali. 219.B
An veniale peccatum possit dimitti sine nouæ gratiæ infusione. 219.B
An gratia sine contritione possit veniale peccatum dimittere. 219.B
An ad venialiū peccatorū confessionē tenemur. 220.A
Per quæ remedia dimittantur peccata venialia. 220.A
2 An de peccatis præcedentibus baptismum oporteat ante susceptionem baptismi poenitere & confiteri. 220.A
An circunstantia sit proprietas actus moralis. 221.A
Quæ circunstantiæ magis grauent peccatum. 221.B
An circunstātia trahere possit in aliā speciē culpę. 222.A
An circunstantia culpam grauet in infinitum. 222.A
An omnis circunstantiæ peccati sint confitendæ. 222.A
An circunstātia possit veniale mutare in mortale. 223.A
Quæ sit principalior pars pœnitētię, absolutio, confessoris, an conpunctio confitentis. 223.A
3 An hypocrisis, ludus, mercatio, militia & similia impediant pęnitentiam. 223.B
¶ Distinctio. XVII. Hic oritur quæstio
1 Quid sit iustificatio: & de his quæ requiruntur ad ipsam. 229.A
An iustificatio sit idē q̄ vocatio & rēouatio mētis. 229B
An ad iustificationem exigatur quod homo se preparet ad gratiæ infusionem &c. 229.B
An infusio gratiæ requiratur ad iustificationem. 230.A
An ad iustificationem requiratur motus liberi arbitrij in deum. 230.A
2 Quid prius sit deletio seu remissio culpæ aut infusio gratiæ 231.A
An infusio gr̄ę necessario p̄cedat expulsionē culpę. 231A
An expulsio culpæ precedat contritionem. 231.B
An contritio præcedat impij iustificationem. 231.B
An attritio fiat contritio. 231.B 234.B 236.A 237.A
An motus liberi arbitrij p̄cedat gratię infusionē. 232.A
3 An iustificatio impij sit miraculosa & mirabilior mundi creatiōe &c. 232.B
An maior sit resuscitatio animæ mortuæ quam corporis mortui. 234.A
4 Quid sit contritio, quomodo differt ab attritione & compunctione &c. 234.B
In qua potentia animæ sit contritio. 235.A
An contritio sit dolor. 235.B
An de peccatis omnib⁹ simul reqrat̄ cōtritio &c. 237.A
An requiratur contritio & confessio distincta de singulis peccatis. 236.B 237.A
An attritio eius qui facit quod in se est necessario fiat contritio. 237.B
An contritio possit intendi seu augmentari. 237.B
Penes qd attēdāt cōtritiōis intētio seu augmētū. 237.B
An contritio quantūlibet parua sufficit pro dimittendis pc̄tis quantumlibet magnis & multis. 237.B 241.A
An in contritione possit fieri excessus, & quō. 238.B
An oporteat habere maiorem cōtritionem de vno peccato quam de alio. 238.B
An dolor de peccatis possit esse nimis magnus. 234 B
An contritio debet eē cōtinua toto tempore vitæ præsentis durans. 239.B
An aīę post hāc vitā de suis conterantur peccatis. 240.A
An contritio remittat peccata, an causet gratiam, an totam pœnam possit diluere. 240.B
5 An confessio sit de iure diuino vel positiuo & necessaria ad salutem. 241.B
An confessio de iure sit naturali. 242.A
An cum aliquo possit dispensar ne confiteatur. 242.A
An homo conscius sibi de peccato mortali teneatur mox confiteri, 242.A 243.B
An confessio in lege scripta fuit instituta. 243.A
6 Quid sit confessio & cuius virtutis sit actus. 245.A
7 Cui sit confitendum, an necesse sit confiteri proprio pastori &c. 245.B
An confessus ei qui habet potestatem episcopi, tenetur eodem anno confiteri proprio pastori. 247.A
An liceat homini contra voluntatem sui superioris cōfiteri alteri discretiori. 248.B
An oporteat confiteri in secreto vel magis in publico. 249.A
Quis maius ius habeat in prædicando & confessiōes audiendas, prælatus an eius vicarius: 256A
An peccata semel cōfessa teneamur iterū cōfiteri 256.B

An confessi fratribus ordinis prædicatorum & minorum teneantur eadem confiteri proprio curato. 251.A
8 An teneamur ex charitate confiteri, an is qui confitetur sine contritione impleat præceptum ecclesiæ, & cætera. 251.A
An confessionem oporteat esse integram. 251.B
An peccata quorum non meminit in cõfessione, postea occurentia, tenetur quis eidem sacerdoti hæc cõfiteri, an cõfessa añ teneat pctã recõfiteri cũ alijs occurẽtib⁹. 251.B
Quid agendum cum sacerdos non potest confitentem de omnibus, sed de aliquibus absoluere. 252.A
An qs possit confiteri per alium vel per scripta. 252.A
An confessio liberet a morte peccati, a pœna, an aperiat paradisum, an tribuat spem salutis. 252 A
Quæ sint conditiões siue proprietates cõfessionis 252.A
An mulier teneatur confiteri peccatum Venereum proprio parrochiali, quod cum ipso commisit. 252.B
An pœnitens teneatur statim confiteri. 253.B

Distin. XVIII. Hic quæri solet

1 An in ecclesia sint claues spiritales ad aperiẽdum pęnitentibus regnum cęlorum &c. 256.B
An pœnitens habeat illa peccata de quibus conteritur atq; absoluitur, an non habet. 257.A
An clauis ligandi atq; soluendi sit idem quod sacerdotalis character. 257.B
Clauis ligandi atq; soluendi quando cõfertur. 257.B
An sit tantum vna clauis huiusmodi. 257.B
An scientia sit clauis. 258.B
Quare potestas conficiendi non est clauis 259.A
An clauis aliquando erret 259.B
2 An macula sit culpa, quid sit macula, an peccatum possit dimitti quantum ad maculã, non quantum ad pęnam. 259.B
Quomodo post absolutionem sacerdotis remaneat debitum pœnæ temporalis. 260.B
Si confessori esset reuelatum totam peccatis pœnam debitam esse penitenti dimissam, an adhuc deberet ei aliq̃ satisfactionem iniungere. 260 B
3 An potestas clauium se extendat ad remissionem culpæ ac pęnæ etiã sempiternę &c. 261.A
An sacerdos potestate clauiũ vti possit ad placitũ 262.A
An sacerdos possit ligare & soluere iuxta arbitrium proprium. 262.B
An ptãs clauiũ se extendat ad diminutionẽ pœnę 263.A
4 An ecclesia possit ac debeat quemquam excommunicare. 264.A
Quomodo & cur conueniat ecclesiæ aliquem credentium excommunicare 265.B
An pro tẽporali dãno excõmunicandus sit homo. 265.B
An excommunicatio iniuste lata sortiat effectũ. 266.A
An excõmũicat⁹ vel suspẽsus valeat excõmũicare. 266.A
An aliqua vniuersitas seu tota communitas valeat excommunicari. 266 B
An liceat excommunicato communicare in pure corporalibus. 266.B
An cõmunicãs excõmunicato sit excõmunicat⁹. 267.A
An participare cum excommunicato in casibus non cõcessis sit semper peccatum mortale. 287 A
An quilibet sacerdos subditum suum ab excommunicatione queat absoluere. 267.A
An aliqs ab excõmũicatiõe absolui possit inuit⁹. 267.B
An quis absolui possit ab vna excommunicatiõe & nõ ab alia aut alijs in quibus est. 267.B
An sententia excommunicationis lata contra communitatem teneat. 268.A
An mulier excommunicari possit pro peccato sui mariti, & filij aut filię pro suorum excessu parẽtum, vel rex pro populi sui vitijs. 268.A
An pœnitens & confessus teneatur obedire suo confessori quantamcunq; pœnitentiam ei iniunxerit 268.A
An sacerdos tenetur subditi sui audire confessionem quando voluerit confiteri. 268.A
An confessor peccet mortaliter absoluendo a vicijs a q̃bus non potest. 268.A
Quis posset excommunicare. 268.B
Quando beato Petro data sit vtraq; hæc potestas ligandi, soluendi, sc3, & excommunicandi. 268.B
Quomodo excommunicatio sit ferenda, 268.B

Distin. XIX. Postquam ostensum est.

1 An soli ecclesiastici sacerdotes habeant claues ecclesiasticas. 272.A
An viri sancti nõ sacerdotes vsum clauiũ habeãt. 272 B
An sacerdotes vitiosi habeãt claues ecclesiasticas. 272.B
An hæretici, scismatici, excommunicati, suspensi, degradati habeant has claues. 273.A
An sacerdos queat vti clauibus in oẽm hoiẽm. 273.A
An parrochianus possit semper absoluere subditum de quocunq; peccato. 273.A
An sacerdos simplex possit absoluere superiorem de q̃cunq; peccato. 273.B
Correptio fraterna quę sit, cuius sit, in quos, an etiam ad eam sint obligati. 274.B
An oẽs ad correptionẽ fraternã teneant .275.A 276.A
An liceat pctõri in pctõ manẽti corripe, pximũ. 275.B
An prædicans aut docens existens in peccato mortali peccet mortaliter. 275.B 276.B
An inferior teneatur corripere suũ p̃latum 276.A
An sacerdos corripe debeat pximos suos facto. 276.B
An aliquis vadens ad prædicandum reficiendus vbi p̃dicauerit, vidensq; villam illam destitutam bono pastore in qua putat se non laute reficiendum, pertrãsit & trãsit ad villam aliam, in qua putat se bene hospitandum, peccet mortaliter &c̃. 276.B
An sacramentum pœnitentiæ ex virtute clauiũ &c possit habere effectum magis quam semel. 278.B
An subditus habens peccatum occultum, de quo suspicatur prælatus teneatur prælato dicere veritatem interrogatus de illo peccato. 277.B
An si pręlatus iuberet alicui scienti crimen fratris sui vt illi dicat illud, aut etiam propriam culpam occultam teneatur implere. 277.A
An generalia interdicta in prouincijs, ciuitatibus & ecclesijs sint licita. 277.B

Distin. XX. Sciendum est etiam.

1 An cõfessio sero facto sit efficax. 280.A
An debita pœna infligatur secundum magnitudinem excessus peccati, vel secundum delectationes vehementiam ac mensuram. 281.A
An confitens obligetur ad pœnam maiorem quam sibi a confessore iniungitur. 281.B
An vnus pro alio satisfacere possit. 283.B
2 An sit pęna purgatorij. 282.B
Purgatorij locus vbi sit, 282 B
An pœna purgatorij sit voluntaria. 283.B
An dęmones puniant animas in purgatorio. 283 B
An purgatio quæ fit in purgatorio sit à culpa vel sola a pœna. 285.A

An

An ignis purgatorij sit materialis. 285.B
3 Indulgentiæ quæ sint, vnde fiant, per quos fieri debent, quibus prosint. 286.A
An indulgentiæ tantum valent sicut pronũciant. 288.A
An pro tẽporali subsidio possint indulgẽtię fieri 289 A
4 Quis indulgẽtias cõferre possit, an quilibet sacerdos parrochialis hoc possit. 289.A
An diaconus facere posset indulgentias. 289.B
An existẽs in pctõ mortali idulgẽtias facere possit. 290.A
Quibus indulgentiæ prodesse possint. 290.A
An indulgentiæ valẽt existẽtibus in purgatorio. 290.B
An prælatus ecclesiæ posset indulgentias facere ad libitum suæ voluntatis quando voluerit, quibus voluerit & quantum voluerit. 292.A

Distinctio XXI. Solet queri.

1 An post vitã hãc aliq̃ dimittant pctã. 295.A
An mortalia queant sine gratia dimitti, an habentibus gratiam queãt sine contritione auferri. 295.B
An venialia mortali adiũcta possint dici, fœnũ, lignũ, stipula, & cætera. 296.A
An peccatum veniale post vitam hanc expietur quantum ad culpam vel solum quantum ad pœnam. 296.B
2 An generalis cõfessio deleat non solum venialia, sed etiam mortalia oblita. 297.B
An peccata quæ homo non confitetur ex ignorãtia, per confessionem generalem deleantur. 298.B
An quis licite possit cõfiteri pctã q̃ nõ habet. 298.B
An liceat in confessione aliena referre pctã. 299.A
3 An in omni euentu & casu Christus iussit cõfessionem celare. 299.B
An confitens possit confessori dare licentiam reuelandi peccata quæ sibi confessus est. 300.A
An confessor sciens peccatum confessi alio modo quam per confessionem tenetur celare. 300.A
An sigillum confessionis ad alia se extendat quam ad ea quæ cadunt sub confessione. 300.B
An solus sacerdos habeat confessionis sigillum. 300.B
An clericus non sacerdos assumens habitum cõfessoris cõfessiõneq; audiẽs, & hoc facto gaudens se pcepisse secreta cõfitentiũ, possit ad sacros ordines pmoueri. 301.B
An confessor ex confessione sciens aliquẽ sibi confessum velle occidere alium, possit illum alium auisare vt caueat sibi ne occidatur. 301.B
An Abbas ex confessione tantum agnoscens monachũ suũ esse corruptorẽ parrochianæ suarum, debeat illum à cura remouere & reuocare ad claustrum. 301.B

Distinct. XXII. Cunq; multis authoritatis.

1 An pctã semel dimissa redeant. 302.A
An ingratitudo sit speciale peccatum 303.B
An per ingratitudinem redeant venialia peccata dimissa, peccatum quoq; originale. 304.A
An per hæc quatuor peccata, negligere pro beneficijs sibi datis aliquid retribuere cum possit, contemnere beneficia sibi data cum affectu beneficiorum obliuisci, retribuere mala pro bonis, potius redeunt peccata dimissa quam per alia vitia. 304.A
An recidiuans tenetur confiteri priora sua peccata, de q̃bus confessus est 304.B
An post quodcunq; mortale peccatum quo quis recidiuat sit confessio reintegranda 305.A
2 Quid in pœnitentiæ sacramento sit sacramẽtũ tm̃, q̃d res & sacramentum, & res tm̃. 305 A
An interior pœnitentia sit res sacramenti istius. 305.B
An remissio pctõrũ sit tantũ res huius sacramẽti. 306 A
An pœnitentia sit vnum sacramentum. 306.B
An verba absolutionis debeant per modum deprecationis proferri. 306.A
An hoc sacramentum fuerit institutum ante Christi aduẽtũ, vel solum in euangelica lege. 306.A
An error sit dicere confessum alicui qui potest absoluere, quamuis non nisi ex gratia & priuilegio, teneri iterũ pctã eadẽ illi cõfessa cõfiteri, pprio sacerdoti &c. 307.A
An ex concessione per priuilegium de absoluẽdo à peccatis simpliciter concedatur potestas absoluendi à maioribus criminibus episcopis reseruatis. 307.A
An episcopi tenent iuxta cõtẽta in iure eos punire q̃ nõ cõfitent semel saltẽ in anno, pprio sacerdoti &c. 307.A
An expediat subditis pro sua voluntate eligere confessores 307.A
An abbas aut prelatus religiosi confessiones audientis subtrahere aliquẽ casum, qui alias de iure pertineret ad ipsum, possit. 307.A
An prælatus possit subdito suo confessiones audiẽti cõcedere plures casus à q̃b9 absoluat q̃ iura cõcedũt 307B
An sacerdos subdit9 possit cõfitẽtẽ absoluere à casib9 q̃ ptinent ad se, & de alijs remittere ad supiorẽ. 307.B
An inferior possit illum absoluere de pertinente ad superiorem sub ista conditione: Si superior ratum habuerit, an possit illum absoluere de pertinentibus ad se ad tempus, quousq; superiori confiteatur. 307B

Distin. XXIII. Præter premissa.

1 An vnctio extrema sit sacramentum euãgelicæ legis à Christo institutum. 309 A
Quid agendum si sacerdos inungens añ conpletionem vnctionis deficiat. 310.B
Quomodo per extremam vnctionem dimittatur veniale peccatum. 312.A
2 Quæ sit forma vnctionis extremæ deq; effectibus eius. 312.B
An vnctio imprimat characterem. 314.A
Quæ sit melior forma sacramenti vnctionis deprecatiua an indicatiua 314A
Quando vnctio sortiatur suum effectum. 314 A
3 Quorum sit vnctionem ministrare & quorũ sit eam recipere. 314.B
An in omni infirmitate sacramentum vnctionis accipiendum sit. 315 A
An in eadẽ infirmitate vnctio extrema sit iterãda. 315.A

Distin. XXIIII. Nunc ad considerationem.

1 An ordo sit sacr̃m euangelicę legis. 320 A
An apta sit forma sacramenti huius, scilicet, accipe potestatem, & cætera. 320 A
2 An clericis, & in sacris ordinibus constitutis conuenit coronam habere. 322.A
An corona sit ordo. 322 B
An tõsurã accipiẽtes teneant renũciare tẽporalib9. 322B
An clerici non beneficiati nec in sacris constituti teneantur portare tonsuram. 323.A
An clerici vxorati non bigami teneantur portare tonsuram. 323.A
An bigami teneantur non portare tõsuram. 323.A
An clerici qui de bonis ecclesiæ sustentantur teneantur ad horas canonicas. 323.B
3 An in ordie imprimant gr̃a & character. 323B
An chracter ordinis præsupponat in suscipiente characterem baptismi & etiam confirmationis. 324 A

An character vni⁹ ordinis necessario præsupponat characterem ordinis inferioris. 324.A
An & quō character ordinis consignet. 324.B
4 An in recipientibus ordinē requirantᷓ virtuositas vitæ, scīa etiā totius sacrę scripturę. 325.A
An promouens ad ordines indignos peccet. 326.A
An existens in peccato mortali peccet mortaliter vtendo ordine sibi collato. 326.A 332.B
An subditus possit sacramēta percipere à sacerdote existenti in peccato mortali. 326 A
5 An sint tantum ordines septem. 327.A
Quare hoc sacramentum distinguitur per tot species magis quam alia. 317.A
Cur in ecclīa plures sint ordines ordinum. 327.A
An ordines distinguantᷓ p sacros & non sacros. 328.A
6 Quoniam & in quo actu ordines & eorum characteres imprimantur. 328.A
7 An episcopatus sit ordo. 329.B
8 An supra sacerdotalē ptātē oportuit ordinari ptātes iurisdictionales eminētiores. 330.A
¶ Distinctio. XXV. Solet quæri, si hæretici
1 An soli episcopi catholici conferre valeant ordines sacros. 336.A
An præsbyter possit cōsecrare episcopum. 337.B
An episcopus degradatus cōferre possit ordines. 338.A
An in hæreticis sint vera sacramenta. 338.A
2 Quid sit simōia, qbus cōmittatᷓ modis. 338.B
An dās ordines seu aliquod spirituale simoniace ex hoc fiat hæreticus. 339.A
An simonia sit peccatum in fide & moribus. 339.A
Quid sit simonia. 339.A
An simonia sit hæresis. 339.A
An simonia impediat executionem ordinis sacri. 339.A
In quibus rebus committatur simonia. 339.A
An spiritalia sacramenta possint vendi. 340.A
An in emptione & venditione aliorum spiritalium cōmittatur simonia. 340.A
An liceat prædicare pro pecunia. 340.B
An liceat docere & legere pro pecunia. 340.B
An iudices possint pro iudicio petere pecuniam. 340.B
An committatur simonia in emptione & venditione eorū quę spiritalibus annexa sunt. 340.B
An simoniacus sit qui consanguinitatis intuitu aut amore præstat beneficium. 341.B
3 An sacerdos habens competens beneficiū possit alteri licite deseruire. 342.B
4 Quæ nam impediant hominem ab ordinis sacri susceptione. 343.B
An sexus fœmineus, minor ætas, seruit⁹, homicidium, natiuitas illegitima, defectus membrorum impediant tantum susceptionem ordinis sacri. 344.B
¶ Distinctio. XXVI. Cum alia sacramenta
1 An coniugium sit opus naturæ ac licitum, an exerceri possit sine peccato. 347.A
An matrimonium ad huc sit in præcepto. 348.A
An actus matrimonialis possit esse meritorius vel virtuosus. 348.A
An copula carnalis fuerit in præcepto. 348.B
An copula matrimonialis fuit in pcepto an̄ pc̄tm̄. 348.B
2 An matrimonium sit sacramentū, an diuinitus institutū, an an̄ pc̄tm̄ &c. 349.A
A quo matrimonium fuerit institutum. 350.A
An cōmixtio carnalis sit de integritate sacramenti. 350.B
An matrimonium conferat gratiam. 351.A
¶ Distinctio XXVII, Post hoc aduertendum.
1 Quid sit matrimonium, an consensus p verba determinata expressus sit causa ipsius. 355.A
An per verba de præsenti matrimonium contrahatur, si desit intentio interior. 356.B
Quid consulendum alteri coniugum cum alter dicit se nunquam consensisse nec consentit. 357 A
2 An alter cōiugū possit religionē intrare altero nolēte an̄ carnalē copulā vl' post eā. 357.B
An viro religionē ingresso mulieri liceat nubere alteri. 357 B
An matrimonium non consummatum possit dissolui per mutuū dissensum. 357.B
An matrimonium non consummatum queat dissolui per genitalium abscisionem. 358.B
An post matri. mediū consummatum alter coniugum alio inuito religionem ingredi possit. 358.A
3 Quid sint sponsalia, qn̄ contrahi possint, & quomodo dirimi. 358.A
4 An per bigamiam hō̄ fiat irregularis. 359.A
An bigamia tollatur per baptismum. 360.A
An clericus celebrato matri. per verba de præsenti. sed nondum consūmato, si postea promoueatur in sacerdotē, possit debitū reddere vxori vel illud exigere. 360.B
An matrimo. in facie ecclesiæ rite ac solenniter contractum valeat solui per religionis ingressum. 361.A
An homicida ante baptismum possit post baptismum promoueri ad ordines. 361.B
¶ Distinctio XXVIII. Hic quæri solet.
1 An ad matrimoniū cōtrahēdū exigatᷓ expssio mutui consensus in facie ecclesię & c. 363.A
An consensus cōditiōat⁹ faciat matrimonium. 363.B
An cōsensus tacitus faciat matrimonium. 363.B
Quid sit ille consensus contrahentium legitime p verba de presenti. 363.B
¶ Distinctio. XXIX. Oportet autem.
1 An coactio īpediatᷓ veritatē matrimōnij. 365.A
An coactio metus cadat in virū constantem. 366.A
Quomodo cōsensus coact⁹ tollit matrimoniū. 366.B
An quis præcepto patris sui possit compelli ad contrahendum matrimonium. 366.B
¶ Distin. XXX. Nec solum coactio impedit.
1 An error impediat matrimonium, quis error & quomodo. 368.A
An omnis error impediat matrimonium. 369.A
An matrimo. esse possit ex consensu alicuius in aliqua propter causam inhonestam. 369.B
2 An inter beatam Mariam & Ioseph fuerit verum cōsummatūq; matrimonium. 370.A
An virgo btā debuit eē viro matrimonialiᷓ iūcta. 370.A
An matrimoniū illud fuerit aliqn̄ cōsummatū. 371.A
¶ Dist. XXXI. Post hoc de bonis cōiugij.
1 An tria illa bona matrimonij ipsum honestent, an ipsum excusent ab omni pc̄ō. 374.B
Quid trium bonorum matrimonij sit principali⁹. 375.A
An tria ista bona sint matrimonij inquantum est in remedium culpæ. 375.A
An actus matrimonij excusari possit à culpa sine prae-

ſatis bonis matrimonij. 376 A
An peccet q vtiẽ cõiuge ſolũ ad vitãdũ fornicationẽ. 376 A
An peccet mortaliter vtens vxore, non intendens aliq̃d matrimonij bonum, propter delectationem. 376 A
An oporteat eẽ tria mat. bona in cõtrahẽtiũ ĩtẽtiõe. 376

Diſt. xxxij. Quod vero ſine conſenſu.
1 An vterq; coniugũ teneatur ex præcepto alteri reddere debitũ indifferẽter q̃cũq; tpe. 378 A
An ꝑpẽ leprã alteri⁹ cõiugũ alẽ a reddẽdo debitũ excuſeẽ.
An vxori non petẽti teneatur vir reddere debitũ. 378 B
An mulieri mẽſtruatæ liceat petere debitum. 378 B.
An vxor ac maritus eiuſdem ſint authoritatis in petẽdo reddendoq; debitum 379 A
An liceat tpibus ſacris & feſtiuis reddere debitũ. 379 B
An nuptiæ interdicẽdæ ſint tpib⁹ in litera ex ꝑſſis. 379 B
An tpe imꝑgnationis liceat exigere debitum. 380 A
An matrimo. cõtractũ tpe interdicto ſit ſeparãdũ. 380 A

Diſtinctio xxxiij. Quærit hic de antiquis.
1 An habere plures vxores ſit cõtra legẽ naturæ, an licitum fuit. 382 A
An habere concubinã ſit contra legẽ naturæ. 384 A
An habere concubinã aliquando licuerit. 384 B
2 Diuortiũ quid, quidq; de hoc ſentiendũ. 386 A
An ſub lege Moyſi licuit vxorem dimittere. 387 A
An repudiatę licuerit contrahere cũ alio. 387 B
An licuit viro repudiatã ad ſe iterũ aſſumere. 387 B
Repudij cauſæ quæ. 387 B
3 An virginitas ſit virtus. & qualis virtus. 388 B

Diſt. xxxiiij. Nunc ſupereſt deſcendere.
1 Impedimenta matrimonij quę ſint.
Quare ſacramento matrimonij potius aſſignentur impedimenta quam alijs ſacramentis. 392 A
2 Quæ ſint impedimẽta matrimonij in ſpeciali. 392 B
An maleficiũ excludendũ ſit per maleficiũ. 394 B

Diſt. xxxv. Hic etiam notandum eſt.
1 An propter fornicationẽ vnius cõiugũ alius poſſit illum abijcere. 396 A
An & ꝑpter ſcel⁹ cõtra naturã poſſit diuortiũ celebrari.
An vir tenetur vxorẽ adulterã dimittere. 397 A
An vir ꝑprio iuditio poſſit vxorẽ adultã dimittere. 397 a
An in cauſa diuortij vir & mulier ad paria iudicẽt. 397 b
Quis magis peccet adulterando, vir an mulier. 397 B
An poſt diuortiũ vir alteri poſſit nubere. 397 B
An poſt diuortium vxor poſſit viro reconciliari. 397 B
An adultera ſeparata poſſit reuocari à viro. 398 A
An poſſit fieri diuortium ſine præuia culpa. 398 B
Cuius adulterij culpa grauior, viri aut mulieris. 398 B

Diſt. xxxvi. Nunc de conditione videamus.
1 An ſoli liberi contrahere poſſint. 399 A
An ſeruitus poſſit matrimonio ſuperuenire. 400 A
An filius ſequiẽ ventrẽ vel magis cõditionẽ pr̃is. 400 A

Diſt. xxxvii. Sunt ergo quidam ordines.
1 An ſoli ordines ſacri matrimonialẽ impediant contractum 401 A
An matrimonio poſſit ſuperuenire ſacer ordo. 402 A
2 An liceat viro vxorem adulterã trucidare, præſertim dum eam actualiter in crimine inuenit. 402 B
Quid ſit graui⁹ pc̃m, occidere matrẽ an cõiugẽ ꝑpriã. B
An occidere ꝑpriã cõiugẽ impediat matrimoniũ. 402 B

Diſt. xxxviii, Nunc de voto.
1 Quid ſit votũ, de diuiſione eius, q̃uo impediat coniugium. 405 A
An votum tantum ſit de bono meliori. 406 A
An is qui non ſui iuris poſſit vouere. 406 B
An doloſe vouens tenetur. 406 B
Quomodo differant iuramentũ & votum. 406 B
An religioſus poſſit vouere ingreſſũ alteri⁹ altioris religiõis. 407 A
2 Solẽnitas voti q̃, de diuiſiõe voti. 407 A.
Quomodo votum ſolennizetur. 407 B
An votum ſimpliciter obliget. 408 A
De vouente religionis ingreſſum, & religioſi nolunt eũ habere. 408 A
An votum ſimplex dirimat contractũ matrimonium, an faciat hoc votũ ſolenne. 408 B
3 An in voto valeat diſpenſari. 409 A
An voto cõtinẽtię ſolẽni poſſit ſumm⁹ põtifex diſpẽſare. 409 A
An qlibet ꝑlatus poſſit diſpẽſare in voto. 410 A
An votum poſſit commutari. 410 A
An ꝑpria autoritate poſſit homo votũ ſuũ mutare 310 A
An debens aliquid ex vna cauſa, liberet ſe faciendo illud ex alia cauſa. 411 B
An religioſus à morte reſurgens, tenetur redire ad priſtinũ votum. 411 B

Diſt. xxxix. Poſt hæc de diſpari cultu.
1 An diſpar cultus impediat matrimoniũ, quando & quomodo. 414 A
An catholicus cũ hæretica cõtrahẽs, ineat cũ illa verũ coniugiũ.
An inter infideles poſſit eſſe verũ cõiugiũ. 415 A.
An coniunx conuerſus ad fidem poſſit manere cum illa quam in infidelitate accepit &c̃. 415 A
An fidelis conuerſus poſſit relinquere infidelem nolentẽ ſibi cohabitare ſine contumelia creatoris. 415 B
An liceat diſcedenti ab infideli vxore ducere aliã. 415 B
An alia quoq; vitia q̃ infidelitas ſoluãt matrimo. 416 A

Diſt. xl. Nunc ſupereſt de cognatione.
1 Quid ſit conſanguinitas, quare impedit matrimonium. 417 A
An conſanguinitas ſit vinculum. 418 B
An & quare cõſanguinitas impediat matrimoniũ. 418 A

Diſt. xli. Nunc de affinitate.
1 Affinitas quid ſit, vnde cauſetur, quomodo impediat matrimonium, 422 A
An affinitas impediat matrimonium. 423 A
An affinitas per ſeipſam habeat gradus. 423 A
An affinitatis grad⁹ extẽdaẽ ſicut grad⁹ cõſanguinitatis.
An filij illegitimi debeãt ex ſua illegitimitate damnum incurrere.
An filius illegitim⁹ poſſit legitimari. 423 B.
An matrimonium contractum ex affinitate vel conſanguinitate ſit per diuordium dirimendum. 423 B

Diſt. xlij. De parentalium graduum.
1 An ſpiritualis cognatio impediat matrimonium: quid ſit, & quæ ſit cauſa ipſius. 427 A
An per ſolum baptiſmũ cõtrahaẽ ſp̃ũaẽ cognatio. 427 B
Inter quos contrahatur ſpiritualis cognatio. 428 A
2 Adoptio quid ſit, an impediat matrimonium. 428 B
An ſecundæ nuptiæ liceant. 429 A

Diſt. xliii. Poſtremo de cõditione reſurrecti.
1 An in fine ſeculi fiet omniũ reſurrectio mortuorum omnipotente dei virtute. 447 A
An reſurrectio erit naturalis. 458. A
An erit voci illi in extremo iudicio tãta efficatia. 451 A
An reſurrectio fiet in inſtanti. 452 A. 456 A
An reſurrectio erit media nocte. 452 A
An omnes ante reſurrectionem morientur. 452 A
An reſurrectio erit à cineribus. 452 B
An illi pulueres habebũt naturalẽ inclinationẽ ad aĩas q̃bus iungẽẽ. 452 B
An idẽ nũero hõ reſurget. 453 A

An corpore ſufficienter diſpoſito ad animæ reunitionẽ, poſſit ſe anima naturali virtute vnire. 453 B
In quo loco homines reſurgent. 454 A
An reſurrectio erit miraculoſa an naturalis. 454 A
2 An in hora iudicij omnes diſtincte cognoſcent ſua & aliorum peccata. 456 B
Quid cruciat⁹ oriat̃ ex his electis, & qd pœnę iniqs. 457 A
An oĩa pctã ſit̃ in vno momẽto poſſint accuſari. 457 A
An qlib3 legere poſſit i cõſciẽtia alteri⁹ oĩa q̃ ſcripta ſunt in ea. 457 B
An vniuerſi in iudicio videbunt oĩa iſta intuitu vno & inſtanti vel ſucceſſiue. 457 B
An in iudicio omnia ſimul videbuntur ab oĩbus. 457 B

Dist. xliiii. Solent autem nonnulli.

1 An quicquid fuit in corpore in eo reſurget & in eiſdem membris. 460 A
Quid ſit veritas humanæ naturæ q̃ reſurrectura ꝑhibet̃.
An oĩa corpis mẽbra reſurgẽt: ſit̃ capilli vngues &c. 461
An capilli, vngues &c̃. informẽt ab aĩa rationali. 461 B
An totũq; fuit in corpe de veritate hũanę naturę reſurget in eo. 461 B
An qcqd fuit in hoĩs mẽbris materialr̃ re ſurget in eo. 462 A
An deformitates manebũt in corporib⁹ dãnatoꝝ. 463 A
2 An oẽs reſurgẽt in ęq̃li ætate, pari ſtatura, &c̃. 463 A
An omnes reſurgent in ſexu virili. 464 B
3 An ſunt tãtum quatuor dotes corporum electorum, an ſpecialiter impaſſibilitas ſit dos corporis. 465 A
An corpus glorificatũ valeat penetrare per dotem ſubtilitatis, corpus aliud non glorificatum. 465 B
An impaſſibilitatis erit etiam in paruulis. 465 B
An dotes corporis glorioſi ſint quatuor. 466 A
4 An impaſſibilitas corporis glorioſi conueniant æqualiter omnibus corporibus glorioſis. 466 B
An omnes erunt in actu in beatis. 467 B. 469 B
An gl̃ia corpis i his cõſiſtẽs dotib⁹ ſit originalr̃ à felicitate aĩæ. 469 A
An corpa electoꝝ erũt ĩpaſſibilia. 470 A
An corp⁹ glorioſum ſit ĩpaſſibile paſſiõe ab extrinſeco veniente. 470 A
5 An corpori gl̃oſo ex ſua ſubtilitate cõuenit naturalr̃ vel ſupernaturaliter ſimul eſſe in eodem loco cum corpore glorificato & non glorificato. 471 B
An corpora beatorum erunt palpabilia. 473 B
An corpora beatoꝝ erũt ſubtiliora elementis. 474 A
6 An glorificati corpore & anima per agilitatẽ ſuã in inſtanti mouebuntur & exequẽtur per corpus quod voluerit anima p̃ceperitq; volũtas, an ſine fine qeſcẽt. 475 B
An gl̃ificata corpora mouebuntur in inſtanti. 476 A
7 An corpora electorum erunt clara claritate perceptibili oculis viatorum. 477 B
Quãta erit luminoſitas corporum glorioſorum. 479 A
An anima glorioſa reſumpto corpore poſſit aliquid videre ſine ſenſu inter medio. 480 A
8 An corpora damnatorum erunt deformata & ab igne inferni ſine corruptione & morte perpetue affligenda: an animæ ante corporis reſumptionem poſſint ab igne cruciari. 480 A
Quomodo in corporibus damnatorum ſimul eſſe poterit immortalitas & paſſibilitas. 480 B
An corpora damnatorum ex propria diſpoſitiõe incorruptibilitatem habebunt. 480 B
An corpora damnatorum ſimul cum ſuis deformitatib⁹ reſurgent. 481 A
An corpora damnatorum erunt corruptibilia. 481 A
An ignis inferni ſit corporalis eiuſdemq; ſpeciei cũ igne ſeculi huius. 482 A
an anima ſeparata poſſit corporali igne puniri. 483 a
An animæ ſeparatæ & dæmones valeant corporeo igne affligi. 485 A
An damnati cruciabunt̃ perpetuo à tribus alijs elementis, videlicet terra, aqua & aere. 485 A
An damnati ſimul ab oĩbus affligant̃ elemẽtis. 485 A
Quomodo ignis ſit afflictiuus ſpirituum: 485 B. 486 A
An corpa dãnatoꝝ affligẽt̃, an cõſument̃, an corrũpent̃. 485 B
An ignis corporeus agat in ſpiritum, an dæmones ardeant igne corporeo. 486 A
An hoĩes dãnati poſt iudiciũ cruciabuntur igne inferna li. 486 B
An corpus dãnati in inferno poſſit eſſe ſimul ſumme calidum vel frigidum. 486 B
An damnati corpus realiter poſſit alterari ab igne inferni. 486 B

Distinctio xlv. Præterea ſciendum.

1 Quæ & quot ſint receptacula animarũ poſt hanc vitam. 490 A
An limbus patrũ & limbus pueroꝝ ſint idem. 491 B
Quõ aĩaꝝ receptacula poſt hãc vitã diſtinguãtur. 491 A
An receptacl̃a aliq̃ mõ augeãt gaudiũ aĩaꝝ ſctãꝝ. 492 A
2 An ſuffragijs viuentium valeant adiuuari animæ defunctorum, quibus & qualibus proſint. 492 B
An ſuffragia viuẽtiũ ꝓſint decedẽtibus in pctõ mortali. 493 A
An ſuffragia fctã p malos ꝓſint defunctis. 493 A
Quę nã ſuffragia pl⁹ valeãt ſpecialia, ſc3 an gñalia. 493 B
An defuncti poſſint iuuari operibus viuorum. 493 B
An ſuffragia facta per iniquos proſint defunctis. 494 A
An ſuffragia quæ qs facit ꝓ alijs poſuit ſibi ad meritũ. 494 A
An ſuffragia poſuit dãnatis. 494 A
An ſuffragia ꝓſint exiſtẽtib⁹ in purgatorio i limbo i cęlo. 495 A
3 An eccl̃iæ ſuffragia ſint tm̃ tria i gñe. 496 A
Quare oĩa eccl̃iæ ſacra nõ proſint poſt mortẽ. 496 A
An ſuffragia ꝓſint oib⁹ æq̃lit̃, an poti⁹ ei ꝓ q̃ fiũt. 496 A
An indulgentiæ proſint defunctis. 497 A
An cultus exequiarum proſit defunctis. 467 A
An ſuffragia quæ fiunt vno defuncto, plus proſint ei quàm alijs. 497 A
An ſuffragia quæ fiũt pro multis tantum proſint ſingulis ac ſi pro vnoquoq; ſingulariter fierent. 497 B
An ſuffragia communia tantũ valẽt illis qbus ſpecialia nõ fiũt q̃ illis ꝓ quibus fiunt cõia & ſpecialia ſimĩ. 497 B
Quantũ ꝓſint ſuffragia exiſtẽtib⁹ in purgatorio. 498 A
4 An ſancti orationes noſtras agnoſcant, an ſemper exaudiantur pro nobis. 498 A
An ſcti ſp exaudiãtur ꝓ nobis & etiã pro ſeipſis. 499 A
An ſancti ſemper exaudiantur. 499 A
An animæ beatæ orent pro animabus detentis in purgatorio. 499 B

Distin. xlvi. Sed quærit̃ hic de valde malis.

1 An deo cõueniat iuſtitia in ſeipſo & in operibus ſuis. 502 A
An op⁹ dei dicat̃ iuſtũ ex hoc ſolo qa ei ſic placet. 502 B
An deus poſſit prætermittere aliquid horum quo concurrunt ad iuſtitiam operis ſui. 503 A
An deus neminem puniat niſi pro culpa. 503 A
An deus iuſtius agat cum vno q̃ cũ alio. 503 B
2 An ꝓ tpali culpa infligat iuſtitia dei ęterna ſupplicia. 503 B
Ad qd vtilis erit æterna miſeroꝝ punitio. 504 A
An deus iuſtius agat cũ vno q̃ cum alio. 594 B
3 An in deo ſit miſericordia: de eius effectibus. 504 B
An ſcd́m eãdẽ rõnẽ in deo dicant̃ mia & bonitas. 505 A
Ad qd attributũ diuinæ naturæ op⁹ miæ reducat̃. 505 A
An deus ex mia ſua ſemp puniat citra condignũ. 505 A
In quo pctõ dãnati aliqd miſericordię cõtequant̃. 505 B

An in

An in omni opere dei mia & iustitia coniunguntur. 505 A
Quõ dei mia & iustitia sint in opere creationis. 505 A
An per ifinitã dei miam aliqñ terminabit oīs pœna. &c.
An saltem pœna omnium hominũ damnatorum tandem sit terminanda. 506 A
An pœna damnatorum Christianorum finietur. 506 A
An homines misericordes mortui in peccatis mortalibus liberabuntur: 506 A
An secundum rationem intelligendi prius sit in deo misericordia quàm iustitia. 506 B
An in eodẽ opere dei sit misericordia & veritas. 507 A
An mia & veritas in ope dei aliquo separentur. 507 A
An misericordia & veritas dei possint separari. 507 A
An deus possit peccatori infligere tantam pœna quantam meretur eius mortalis culpa. 507 B
An deus possit aliqd facere qd eũ facere nõ decet. 507 B

Distinctio XLVII. Solet autem queri.
1 An finale iudicium ac generale in fine seculi sit futurum &c. 509 A
Quare iudicij locus sit determinatus m non tẽpus. 509 B
An tempus iudicij sit ignotum. 510 B
An aliqui iudicabunt cum Christo. 510 B
An iudiciaria ptãs corrñdet volũtariç paupertati. 511 A
An angeli sancti iudicabunt cum Christo. 511 A
An post iudicium dæmones exequentur sententiam iudicis in damnatis. 511 A
An vniuersi homines etiam paruuli inbaptizati in iudicio comparebunt. 511 B
An aliqui boni iudicabuntur in iudicio. 511 B
An aliqui mali iudicabuntur. 511 B
An iudicabuntur angeli. 511 B
An deceptatio in iudicio erit vocalis. 512 A
An deceptatio erit solũ de operibus misericordię 512 A
An iudicium finale diu durabit. 512 B
An iudiciũ fiet in tempore vel in instanti. 513 B
2 An regio elementaris purgabitur igne conflagrationis: quousq; ignis ille pertinget. 514 B
An ignis ille cõsumet oĩa mixta, bruta & hoĩes. 514 B
An virtus illius ignis sit naturalis. 514 B
An ignis purgatorius sit elementum. 514 B
Quare purgatio huiusmodi fiet per ignem. 515 A
Ignis purgatorius quousq; extendet se. 515 A
An ignis iste prætendet iudicium. 515 B
An ignis hic eiusdem sit speciei cũ igne elemẽtari. 516 A
An ignis ille purgabit cœlos superiores, an consumet alia elementa. 516 A
An ignis ille omnia purgabit elemẽta, ita quod pertinget vsq; sphæram continentem alia elementa. 517 A
An ille ignis præcedet iudicium. 517 A
An ille ignis habebit eosdẽ effect⁹ in hoĩes & alia 517 A

Distin. xlviii. Solet etiã queri in qua forma.
1 An Christus in iudicio apparebit in forma gloriosa. 519 A
An Chrũs in eadem dispositiõe apparebit bonis & malis & cætera. 519 B
An Christus in iudicio apparebit in forma glorificata humana. 520 B
An deitas fine gaudio queat videri. 520 B
2 An scdm Chri aduẽtũ præcedẽt aliqua signa. 521 A
3 An in secũdo Christi aduẽtu innouabitur mũdus, an motus corpo. cœlestiũ tunc cessabũt, an corpora supiora & elemẽta abũdãtiori venustate ornabũtur &c 522 B
An in cœlestibus corporibus augebitur claritas. 523 B
An innouabuntur elementa post iudicium. 524 A
An mixta remanebunt post diem iudicij. 524 A
An naturalit idẽ sint innouatio & purgatio mũdi. 524 A
An cœlestia corpora cessabunt moueri in loco illo situ in quo sunt creata. 524 B
An corpora cœlestia remunerabuntur. 524 B
An corpora cœlestia quietabuntur. 524 B
An corpora cœlestia innouabuntur. 524 B
An post resurrectionem erunt aliqua indiuidua composita in hoc mundo. 525 a
An cessatio motus cœli post iudicium erit causa incorruptionis corporum damnatorum. 525 B

Distin. xlix. Post resurrectionem vero.
1 Quid sit beatitudo, in quo consistat: an beatitudo sit quid creatum vel increatum. 527 A
An beatitudo magis consistat in his quæ sunt voluntatis, quàm in his quæ sunt intellectus. 527 a
An beatitudo magis consistat in actu intellectus speculatiui q̃ practici. 527 B
An beatitudo habeatur in vita præsenti. 528 a
An beatitudo sit quid increatum. 528 a B
An beatitudo sit actus. 528 B
An beatitudo sit idem quod vita æterna. 528 B
An beatitudo sit idem quod pax. 528 B
An beatitudo sit idem quod regnum cœlorum. 528 B
An omẽs homines naturalit appetãt beatitudinẽ. 528 B
An petere quis possit miseriam. 529 a
An beatitudo sit actus intellectus vel voluntatis. 529 B
An appetendo btitudinẽ quis mereatur. 529 a
An omne qd quis vult, velit propter beatitudinẽ. 529 a
An beatitudo sit tm̃ actus aiæ, an etiã totius hoĩs. 529 B
An beatitudo sit act⁹ intellectus & volũtatis siml. 529 B
An omnes veram appetant beatitudinem. 530 a
An beatitudo sit solum in anima. 530 a
An btitudo p se cõsistat in actu volũtatis aut intellectus.
An beatitudo consistat in vnica operatione vel in pluribus. 531 a 532 a
An beatitudo consistat in actu quæ est fruitio. 532 a
An omẽs homines velint summe beatitudinem: an propter beatitudinem appetitur quicquid appetitur. 533 a
2 An beatitudo per prius respiciat essentiam animę rationalis q̃ eius potentiam. 533 B
3 An beatitudo & gloria electorum maior erit post diem iudicij q̃ nunc sit. 535 B
An beatitudo ab omnibus æqualiter participabit. 535 B
An mansiones in patria distinguãtur penes gradus charitatis diuersos. 536 a
An beatæ aiæ possint siml mltis gaudijs gaudere. 536 B
An felicitas illa superna possit augeri. 537 a
An habens naturalia meliora existens in charitate & genera æquali cũ eo qui habet naturalia minus bona clarius & intentius deum diliget q̃ ille alter. 537 a B
an intellectus beatus possit proficere in cognitiõe multitudinis rerum cognoscibilium, nõ proficiendo in cognitione diuinæ essentiæ. 538 a
4 an beati vident deitatis essentiam clare per essentiã, an cõprehendant eam, an oĩa noscant in ea. 538 a
an sancti post diem iudicij videbunt deum in deitatis natura, oculis corporalibus glorificatis. 540 a
an videntes deum per spẽm cõprehendent eum. 540 a
an vidẽtes deũ oĩa videãt & cognoscant in eo. 540 B
an aliquis intellectus creatus ex puris naturalibus possit pertingere ad claram essentiæ diuinæ visionem. 541 B
an deus in hac vita per essentiam videri possit. 541 B
An deus comprehendi possit a sanctis. 542 B
An beati omnia videant in deo. 543 A

An humana natura sit capax beatitudinis. 543 A
An homo in hac vita possit cõsequi beatitudinẽ. 544 A
An diuina essentia queat cognosci ab intellectu creato beato, absq; hoc q; res creatæ in ea cognoscantur. 544 A
An homo hac vita viuẽs posset esse perfecte beatus, ac deum perfecte videre. 544 A
An videns essentiã diuinã oĩa videat in ea. 544 A
5 An de rõne btitudinis patriæ sit infactibilitas, impeccabilitas & æterna confirmatio in bono. 545 B
An ad essentiam beatitudinis spectet securitas. 546 A
6 An gaudium sit de essentia beatitudinis. 547 A
An aliqua delectatio sit quid optimum. 547 B
7 An dotes assignãdæ sint aĩabus beatis, q̃ & q̃t sint, an etiam in angelo vel Christo consistant. 547 B
An dos animæ idem sit quod beatitudo eius. 548 B
An Christo competat dos. 548 B
An ratio dotis competat angelis. 549 A
An animæ dotes sint tantum tres. 549 A
An tentio sit dos specialis. 550 A
An in volũtate btã sint idẽ fruitio & gaudium. 550 B
8 Quid sit aureola, quibus debeatur meritis, quotuplex etiam sit. 551 A
An virginitati debeat aureola. 551 B
An martyribus debeatur aureola. 552 B
An doctoribus & p̃dicatoribus debeat aureola. 553 A
An Christo & angelis debeat aureola. 553 A
An corpori debeatur aureola. 553 A
An tantum sint tres aureolæ. 553 B
Quænam aureolarum potior sit. 553 B
An beati habebunt aliquod premium accidentale, p operibus bonis quæ fecerunt in peccato mortali. 554 A
An quilibet beatus tantũ gaudeat de bono proximi sui quantum de suo. 554 A
An digni licentiari in theologia qui non licentiãtur habebunt aureolam doctoratus. 554 B
9 Quæ sit fructus, quomodo differt ab aureola, de triplici parte seu specie eius. 555 A
An fructus debeatur virtuti tantum continẽtiæ. 556 A
Quid sint partes seu species fructus. 556 A
An nũerus tricesim⁹ appropriet cõiugatis, sexagesim⁹ viduis, centesimus virginibus. 556 B
Quõ transitur de nũero tricesimo ad sexagesimum & de eo ad centesimum. 557 A

¶ Distinctio. L. Hic oritur quæstio.

1 An dãnati ex deliberatiõe velint se nõ esse, & oĩno malint nõ eẽ q̃ in tantis pœnis eẽ. 559 A
An damnati debeant velle non esse. 560 A
2 An beati ac dãnati inuicẽ se cognoscant, ita vt bti videant miserias dãnatorũ, & dãnati gloriã beatorũ. 561 B
3 An damnati valeant vti scientia atq; notitia acquisita in vita præsenti. 563 A
An damnati interdum cogitent de deo 563 B
An damnati cognoscant ea quæ fiunt circa nos. 563 B
An anima separata possit se mouere de loco ad locum naturali virtute. 563 A
An anima separata naturali virtute possit mouere aliquod corpus. 563 A
An anima separata posset naturali virtute fieri propri⁹ alicuius corporis motor. 563 A
An anima separata cognoscat ea q̃ circa nos fiunt. 563 A
4 An omnis voluntas dãnatorũ sit praua &c. 563 B
An damnati pœniteant. 563 B
An damnati omnes secum vellent esse damnatos. 563 B
An damnati demereantur. 563 B
An damnati velint se peccasse. 564 A
An damnati possint reuerti ad bonum. 564 A
An deus sit causa damnationis malorum. 564 B
5 An damnati solo igne torqueantur. 565 A
An vermis in dãnatis sit corporalis an spiritualis. 565 A
An beati videbũt pœnas damnatorum, an cõpatiantur eis, an lætentur in eorũ pœnis. 565 B
An damnati peccent. 565 B
An pœna sensus sit maior an pœna damni. 565 B
An in dãnatis maior sit pęna vermis q̃ pęna ignis. 566 A
6 Quõ corporalia afflictiua in inferno agere possint in spiritualibus substantijs &c. 566 B
An formalis rõ doloris sit solũ ĩ cognitiua vł poti⁹ ĩ appetitiua. 567 B
An in patria post diẽ iudicij erit perpetue laus vocalis. 568 A
An vita gl̃iæ habeat harmonias delectabilesq; cõcẽtus. 570 A
An gratia & gloria sint idẽ. 571 B
An in futuro sit aliquod lumẽ gloriæ beatis infusum realiter ab essentia gratiæ differens &c. 571 B
An gr̃a p̃ficiẽs totã aĩam sufficiat p̃ficere eã ĩ patria. 572 A
An omnia quæ sunt & eẽ possunt visurę animæ nostræ sint in illa gloria. 573 A
An deus videbit̃ à beatis p suã p̃ñtiã & veritatẽ. 573 A

¶ EX PRIMO TOMO OPERUM minorũ D. Dionysii Carthusiani, ex elementatiõe Theologica. De septẽ institutione sacrorũ, & præsertim sacræ eucharistiæ: Item de fine mundi, extremo iudicio & retributione finali Epilogus.

Dominus ac saluator euangelicæ legis dator & institutor, añ recessum suũ à seculo isto, per ascẽsionẽ in cęlũ, septẽ instituit sacra nouę & euangelicę legis, tanq̃ septẽ medicinalia vasa, per q̃ virtus, gratia & meritũ oĩm hoĩũ q̃ assumpsit, fecit ꝑtulitq; pro nobis, applicant̃ hoibus. Quod est, q̃m Chr̃us dñs venit in hũc mundũ p hũanitatẽ assumptã, vt genus curaret hũanũ ab oĩni labe, infectiõe & languore culparũ, puta peccati originalis & personalis: peccati actualis & habitualis: p̃cti mortalis ac venialis: quamadmodũ itaq; medicus carnalis ac naturalis, accedẽs ad ęgros multos varijs ægritudinibus laborantes, secũ affert plura medicinalia vasa, in quibus diuersa continẽtur medicamenta variarũ ęgritudinũ curatiua: Sic medic⁹ ille spiritalis, cęlestis, oĩpotẽs, sũe sapiẽs, quẽ nil latet in carne mortali assumpta, inter hoies cõuersans añ suã passionẽ instituit septẽ sacr̃a, tanq̃ medicinalia vasa, saluberrimaq; vnguenta ad oĩm vitiorũ medelã & curã idonea, in qbus virtus & gr̃a nõ solũ figuraliter, vt in sacris veteris testamenti, designatur: verũ etiã efficaciter atq; causaliter, mõ admirabili, vix cõprehensibili & effabili continet̃: Etẽm virtus & meritũ passiõis Chr̃i est sicut vniuersale remediũ cõtra oĩe p̃ctm̃, q̃d ad curandũ diuersa vitia hoĩm particularia opus est applicari & cõicari hoibus per instrumẽta varia, ꝓportionata, ad producendũ distinctos particulares effectus curationũ interiorũ, ac gratiarũ, donorũ, virtutũ, fructuũ, beatitudinũ & perfectionũ. Interim q̃m rõnalis creatura ex corporali & spirituali cõstat substãtia, atq; p sensibilia ad spiritaliũ ac diuinorũ agnitionẽ deducit̃, Chr̃s sacr̃a ista in sensibilibus signis materijsq; instituit, in qbus spirituales gratiæ ac virtutes curatiuæ, cõseruatiuę & p̃ñtatiuę cõtiẽnt̃. Postremo q̃uis aliqua sacr̃a euãgelicæ legis ante saluatoris aduentũ instituta legantur, vt matrimoniũ & pœnitentia in lege naturæ: nihilominus à Chr̃o sunt instituta, sc̃dm q; sunt ecclesiæ sacramẽta gratię cõtentiua, signatiua & effectiua.

Postremo

Postremo sacramenta ista desuper in septenario numero sapientissime sunt statuta: nam & septenario vniuersitas designatur. Hæc aũt sacramenta tam pauca vniuersorum procedentiũ sacramentorũ virtutes & efficacias continent, septem quoq; donis spiritus sancti correspõdant, & septẽ, imò vniuersa eijciunt & expellunt dæmonia, id est peccata mortalia. Primũ horũ sacramẽtorum, puta baptismus, est introeuntiũ ecclesiã militantẽ: Secũdum, vt confirmatio, est præliantium in eadẽ contra aduersarios suæ salutis: Tertiũ, puta Eucharistia, cibus est atq; viaticũ vtrorũq;: Quartũ, id est, pœnitentia, est reuiuiscentium & resurgentiũ à peccato: Quintũ, videlicet extrema vnctio, est exeuntiũ præsens exiliũ: Sextũ, scilicet ordo, est ministrantiũ in ecclesia, ac amministrantiũ alijs ecclesiastica sacramenta: Septimũ, est prolificantiũ, ad participandum sacramenta præfata, vt matrimoniũ, quo conseruantur fideles. ¶ In alijs sacramentis Chrũs virtualiter per suos continet effectus: in eucharistiæ autem sacramento, vere, substantialiter incõprehensibiliterq; consistit. Quod est, quia in omni vniuersitate & genere, vbi plura inueniuntur talia p participationẽ, est vnum tale per se & suam essentiã. Cætera vero sacramẽta sunt sancta, non perfecte formaliter, quia subiectũ grãæ ac virtutis & sanctitatis, non est nisi rõnalis intellectualisq; creaturæ. Veruntamen grã in alijs sacramentis aliq̃ modo est, sicut prætactũ est, per esse remissum virtuale ac debile. Porrò in hoc sacro fons om̃is grãæ & virtutis Chrs dñs, deus verus & homo perfectus, vere realr adest, cuius anima plenitudinẽ continet grãrũ formaliter. Præterea sacrm hoc cibus est atq; refectio cõmunicãtis: cibũ vero oportet cibando realr applicari, vniri, inuiscerari. Amplius, istud est sacramentũ summe & pfectissimæ charitatis, certũq; est q huiuscemodi charitas talisve amator, nequaq̃ contẽtus est sua cõmunicare dilectis, nisi communicet, donet ac intime vniat illis etiã semetipsum. Christus ergo in hoc supermirabili sacro est dator & donũ, sacerdos & hostia. Cum etem̃ propter nos incarnatus sit, & oĩa passus & operatus, decentissimũ & rationabilissimũ fuit, vt qcq̃d de nostro assumpsit & habuit, nobis cõmunicaret & rependeret ad nostrã salutẽ, omniq; mõ possibili liberalissime conuerteret, exhiberet ac largiret. Ideo sicut semel se in cruce visibiliter obtulit deo patri, p nrã reconciliatiõe, grã & salute, ita instituit se quotidie in hoc sacro inuisibilr, p eisdẽ causis vsq; in finẽ seculi immolandũ, consecrandũ, tractandũ, sumẽdum, edendũ, ad maximũ & excellẽtissimũ dei honorẽ, laudẽ & gloriã, totiusq; suæ ad nos dilectionis, pietatis, munificẽtiæ, cõmemorationẽ & regratiationẽ, ob multiplices quoq; aĩarũ nostrarũ, pfectus, opes & grãs, ineffabiliter grandes & copiosas. Atvero materia sacri huius sunt panis triticeus & vinũ vitis, ita q panis transsubstãtiatur omnipotenti creatoris virtute in Christi corpus, & vinũ in sanguinẽ eius, sic q directe & p se ex vi cõuersionis sub specie panis tm̃ est corpus dñicũ: concomitanter vero & directa sequela, sunt ibi sanguis & aĩa Chri, ac deitas eius, seu increata verbi æterni psona. Conformiter sub specie vini ex vi conuersionis & sacri, est sanguis Christi: concomitanter vero, corpus, anima & deitas eius. Deniq; Chrũs in sacro hoc est corporalis, dimẽsionatus, imò tantus vt in terris conuersans, in cruce pẽdens, atq; in summo cœlo iam residens: nec minus clarus & fulgens in manibus sacerdotis, q̃ in throno & sinu altissimi patris. Veruntñ in sacro nõ est quantitatiuo, corporeo ac diuisibili modo: nẽpe ad ppriũ locũ cõparatur & in eo collocatur, circunscribitur, continetur per ppriam quantitatẽ, dimẽsionẽ, figurã. Ad existentiã vero in sacro rõne cõuersiõis, & p species alienas panis viniq; remanentes, q̃ q̃diu veracit manẽt, manẽt sub eis corpus & sanguis redẽptoris: ad q̃s species p prius cõparat substantiæ corporis Chri ac sanguinis eius, q̃ ppria q̃ntitas corũ: deinde ppria q̃ntitas horũ cõcomitãter, cũ nõ sit realr separata ab illis; ppterea in q̃libet parte specierũ panis & vini totus ẽ Chrs. Insuper species illæ in hoc sacro sunt sacramẽtũ tm̃: corpus aũt & sanguis Chri, sunt sacrm & res; signant nanq; p species illas sacramẽtales, & signãt mysticũ Chri corpus, quod est in sacro, hoc ẽ res tm̃. Grã q̃q; sacramental & incorporatio trãsformatioq; in Chrm, seu visio beata, põt vocari res tm̃ sacri istius. Hinc trahit q sacrm hoc triplr accipi põt: Prio sacralr tm̃, sicut q sumit indigne ipsum sacrm. Scdo sacramẽtalr & spũalr, vt qui digne accipit illud, rite videlicet preparatus. Tertio spiritalr solũ, vt q fide & charitatis affectu accipit illud, sine reali psentia sacri. Interim qm̃ verbũ æternũ tã incõprehensibilr & grosissime assumpsit corpus humanũ, cõgruẽtissimũ fuit & est, vt tot & tanta mirabilia, prius incõprehensibilia opetur in illo & per illud, q omnẽ fãdi, intelligẽdi & regratiandi superet facultatẽ. Hoc ergo ẽ sacrm fidei & spei & charitatis: Fidei, qa in ipso fides potissime locũ sortit, inenarrabilr pmeret, ac maxie necessaria esse cognoscit; Spei, qa viaticũ est ad patriã beatorum, pignus & arra nostræ salutis, & ex ipso perpendimus quid dñs & saluator daturus sit in futuro suis electis, qbus se in ista perigrinatiõe talit pstat: Charitatis, quia in illius institutiõe & exhibitiõe, ac iugi permansione nobiscũ, ostẽdit nobis clarissime: certissime q̃q; ac fidelissime noscimus q̃ indicibiliter nos dilexit. Vñ hoc diuinissimũ sacrm tractãdo, sumendo, videndo, colendo, debemus diuino amore ac frña dilectiõe miro mõ accẽdi, gaudere, pficere. Etem̃ qcq̃d corporal cibus ac potus opatur in corpore, id efficit sacrm hoc in aĩa. Porrò forma sacri huius sacerdotibus nota est, nec alijs eã pandere est necesse. Coniũctio aũt hæc, E N I M, in forma illa posita, non est de necessitate sacri, sed à sacratissimo archiapostolo conuenienter est intermixta. Hoc ergo est sacramentũ sacramentorũ, sacramentũ summũ & incõparabiliter dignissimũ ac diuinũ, purissima mente sumendum, quod q sumit indigne, reus erit corporis & sanguinis dñi, iudiciũq; sibi mãducat & bibit, nõ diiudicãs corpus dñi.

¶ De fine mũdi & retributione finali.

QVoniam Christus in euangelio, ptestat: De die illa & hora nemo scit: Nihilominus tangit aliqua signa, secundũ suũ aduentũ ac diẽ iudicij pcessura: aliq̃ q̃q; p̃dixit futura anteq̃ veniẽt signa illa, q̃ pxima erunt secundo eius aduentui, puta Antichristi aduentum, fallacias & acerbissimas persequutiones, q̃s per se ac suos satellites inferet Christianis: quibus narratis, adiecit: Statim post tribulationem dierum illorũ sol obscurabitur, & luna non dabit splendorem suum: & tunc apparebit signũ filij hominis in cœlo, & erit consummatio. Veniet ergo Antichristus, sed quãdo, nõ valemus determinare nec certò prænoscere: Veniet inquã, & pre cunctis persequutoribus ac tyrannis ecclesiã atrocissime persequetur, ac plures decipiet per simulatã sanctitatẽ, per apparentẽ & deceptoriã allegationẽ scripturæ, per crudelissimas mortes quas infliget constantibus Christianis: per dona & promissa, tẽporalesq; prosperitates, quas deceptis à se largietur. Porro signa que faciet omnia erunt mẽdatia, quoniã ad fallendũ ac mẽtiendũ ordinabuntur ab ipso ac suis; Aliqua tamen faciet vera

signa

ſigna, nõ vtiq; ſimpliciter miraculoſa, hoc eſt totã facultatẽ naturæ creatæ trãſcendẽtia, niſi forſan præſtigialiẽ tantũ. Interim qa omnipotens deus non permittit homines tentari totaliter vltra vires, iccirco in tantis periculis pie ſuccurret, atq; ad pdicãdũ cõtra Antichriſtũ duos mittet efficaciſſimos teſtes, ſanctiſſimos viros, prophetas egregios, in paradyſum trãſlatos, nõdũ defunctos, beatiſſimos Heliã & Enoch. q Antichriſti detegẽt falſitates: Iudęos quoq; pro maxima parte ac alios multos conuertent, ac tandẽ ab Antichriſto occidentur, & paulo poſt etiã ſceleratiſſimus Antichriſtus, virtute domini noſtri IESV CHRISTI repente interficiet. Quo facto pene omnes ab ipſo decepti reſipiſcent & credent in Chriſtũ, qui in euangelio conteſtatur: Helias cũ venerit, reſtituet omnia. Veruntñ quidã induratiſſimorũ ſatellitũ Antichriſti in ſua manebũt impietate, dicentes: Quãuis princeps noſter occiſus ſit, nos tamen pacẽ habemus. De quibus ſcripſit Apoſtolus: Cum dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. Saluator quoq;: Sicut in diebus Noe erant comedentes & bibẽtes, donec venit diluuium & tulit omnes: ita erit aduẽtus filij hominis. Si autem obijcias, quia ordo atq; perfectio vniuerſi conſiſtit in ſpeciebus & permanentijs rerum, non ergo totaliter deſtruentur hæc inferiora & mixta. Dicendum quod plantę & bruta ac mixta non viua, non ſunt de integritate & perfectione vniuerſi, niſi ſecundũ ſtatũ mutabilitatis pręſentis. Poſtremo ſicut perſequutio Antichriſti erit grauiſſima, ſic erit & breuiſſima, in qua cultus Chriſtianitatis maxime deprimetur atq; latebit, tamen ad modicum tempus: ſed & Antichro occiſo aliqnti dies concedent deceptis ab ipſo ad pœnitendũ, & pauci vt credit. ¶ Vniuerſale q̊q; iudiciũ, Chriſtus in natura aſſumpta efficiet, quoniam homines in hac vita peccãt in corpore & aĩa, iõ in vtroq; ſimul iudicabunt & punient, aut glorificabunt. Deniq; etſi interim vnuſqſq; particulariẽ iudicet in morte ſcdm aĩam, vt determinata pſõa: cõdecet tñ vt in gñali iudicio iudicet, vt pars toti⁹ gñis humani ac vniuerſi cũ cęteris. Et rurſus, vt de⁹ altiſſim⁹ ab oĩb⁹ tũc ſimul clariſſime agnoſcat eẽ iuſtiſſim⁹ iudex, & ſua maieſtas tũc oĩb⁹ excellẽtiſſime referet. Itẽq;, vt Chrs ppẽ hoĩes ab hoĩb⁹ impijs ignominioſiſſime iudicat⁹ & trucidat⁹, tũc glorioſiſſime in pſentia oĩm honorificet: Itaq; eminẽte gñali illo iudicio, oĩpotẽti dei virtute vniuerſi mortui ſuſcitabunt in eiſdẽ corporib⁹ in qb⁹ vixerũt in ſclo iſto, & erũt tũc pulueres corpoꝝ defunctoꝝ in obediẽtia, prſus pleniſſima, ita q̧ oĩpotẽtis dei impio ac miniſterio angeloꝝ, redibũt qq; ad loca & mẽbra ac corpora ſua: Reprobi q̊q; ſuſcitati ad locũ iudicij ab angelis deferent, ſcti vero vi ſuę agilitatis aduenient, mox nãq; vt ſua receperint corpora, btitudo aĩarũ earũ redũdabit in corpa, ipſaq; corpora deo effectiue agẽte glficabunt, & q̃tuor dotib⁹ ornabunt. Corpora vero impioꝝ iacebunt in terra, luto & plũbo grauiora fętidiſſima, imo & turpiora q̃ dũ erant in ſepulchris, p media parte corroſa, in tm̃ q̧ obſtupeſcẽt ſup tãta ſuoꝝ miſerrimoꝝ corpoꝝ fęditate, deformitate & abhominabilitate. Interim aduẽtũ ac faciẽ ſupmetuẽdiſſimi iudicis pcedet ignis cõflagratiõis, q mũdum iſtũ inferiorẽ exuret & purgabit, & q̃ in eo viua inuenerit cõſumet, ac ipſo durãte incẽdio Chrs cũ oĩb⁹ ſctis deſcẽdet & diſceptabit cõtra iniqs, ac ipſos cõuincet. nec ignis ille in corpora aget ſctõrũ, ſ; inflãmabit in circuitu aduerſarios dei. Deniq; oĩpotẽtis iudicis ſũmi potẽtia cito cõplebit illud iudiciũ, dicetq; Chrs electis: Venite bñdicti pr̃is mei, poſſidete regnũ. Ad reprobos aũt: Ite maledicti in ignẽ ęternũ: moxq; ignis cõflagratiõis inuoluet iniuſtos & cũ oĩ ſuo calore, fœtore, immũditia deſcẽdet cũ illis in tartara: q̊d vero lucis, puritatis & amœnitatis in ipſo extiterit, ad ſupiora aſcẽdet. Poſtremo eodẽ momẽto electi cũ inęſtimabili glia cernẽtib⁹ reprobis cõcẽdẽt cũ Chro in cęlũ empyreũ, & innouabit mũd⁹, ita q̧ nõ ſolũ cęleſtia corpora, imo etiã elemẽta venuſtiori ac ampliori lũine, pulchritudine, amęnitate decorabunt. ¶ Et ſicut electi in cęlo empyreo oĩ felicitate & gaudio incogitabiliẽ implebunt, ſic reprobi & iniuſti in inferno, in ſupplicio, calãitate, triſtitia erũt ppetue inenarrabiliẽ adimpleti. qa vniuerſi electi erũt in ſũmo cęlo, q̧ ẽ loc⁹ digniſſim⁹ atq; pulcherrim⁹ & corp⁹ admirãdę & valde incognitę virtuoſitatis, ac ibi erũt immediate vniti profundiſſimeq̊q; immerſi, itẽq; calidiſſime, ſuauiſſime, inauertibiliẽ ac prſus totaliẽ abſorpti in fontẽ toti⁹ boni, in obiectũ oĩbiliẽ pulẽtię infinite, in ipſã ſupeſſẽtialẽ dulcedinẽ increatã, in ſupamęniſſimũ, ſupamabiliſſimũ ac ſuppulcherrimũ deũ. cui⁹ bonitatis fruitiõe, cuius ſupſplẽdidiſſime veritatis intuitione, cui⁹ potẽtię participatiõe tã feliciſſime ac abundantiſſime replebunt, tã ſuauiſſime afficient, tã feruẽtiſſime ac immobiliter inardeſcent, quod plus apparere nõ valebũt. Deniq; ſicut qs tot⁹ ac totaliẽ repleret dolorib⁹ ac tormẽtis, ſi in mediũ ęſtuãtiſſimę fornacis proijceretur ac teneretur, ſic beatiſſimę illę creaturę creatori tã plene ac proxime counitę, inæſtimabiliter delectant, feruẽtiſſime diligũt, pcordialiſſime regratiant, deuotiſſime ac iucũdiſſime laudãt: atq; vt pbabiliẽ credit, in glorificatis hoĩb⁹ laus erit vocalis, inenarrabiliẽ concors, dulcis, iucũda. Inſuper clare cõtẽplabunt, delicioſiſſimę ſapiẽt, voluptuoſiſſime pfruent ac ſẽtiẽt ſupglorioſiſſimę trinitatis cõmunicationẽ & emanationẽ ad intra, mutuã intuitionẽ, fruitionẽ dilectionẽ, amplexũ. in qb⁹ oĩb⁹ indicibiliter inuariabiliẽ, ac pœnitus cõtẽtatiue gloriabunt, ſic q̧ amplius affectare neqbũt. Hæc eſt eſſentialis ac principalis oĩm electoꝝ beatitudo & glia cui⁹ cõparatõe vniuerſa iucũditas in obiectis creatis cõſiſtens, ẽ tanq̃ pũctus & veluti gutta pmodica ad totum Oceanũ: quãq̃ & illa lætitia, illud pmiũ accidentale, merces ille accidentalis, ſecũdaria & adiecta, ineffabiliẽ oĩa hui⁹ mũdi gaudia ſuperet & excedat, potiſſime ſpeculatio humanitatis verbi æterni ac pclariſſimæ mr̃is eius, deiñ oĩm ciuiũ ſupnoꝝ. Deniq; tres erũt dotes aĩaꝝ feliciũ, viſio, tentio, fruitio: q̃ quanto fuerint eminentiores in illis, tanto pclariores erunt. Inſup & q̃tuor dotes in eaꝝ corporib⁹ erũt, nempe impaſſibilitas, claritas, agilitas atq; ſubtilitas, q̃ vtique corpora etiã ſuauiſſimi erunt odoris. In tanta demũ beatitudĩe erit ſecura æternitas, & æterna ſecuritas. Veꝝ in infeliciſſimis reprobis & damnatis oĩa ſe habebũt oppoſito mõ, in quib⁹ erit grauiſſimũ & pœnaliſſimũ odiũ dei ac deteſtatio oĩs boni honeſti, mutu⁹ quoq; ĩportabil rancor, incõuerſibil à ſummo bono auerſio, ſupmœſtiſſima mẽs, deſolatiſſim⁹ animus, ppetua & intolerabili deſpatiõe pleniſſim⁹, ſulphureũ, inextinguibile afflictiuiſſimũq; incendiũ: ſed & intenſiſſimũ frig⁹, infeliciſſimũ inuidioſiſſimũq; cõſortiũ, maledictio atq; blaſphemia ſupſanctiſſimi creatoris, pęna ſenſus & pœna damni. Poſtremo, in ſolo originali defuncti, erũt in lymbo ſeu loco ſuo abſq; ſenſibili pœna, naturali felicitata contenti. Vt ergo tantas reproborum euadam⁹ miſerias, tamq; indicibilẽ electoꝝ beatitudinẽ cõſequamur, corã creatore & ſaluatore nr̃o indeſinenter timorati, cuſtoditi, feruẽtes atq; ſoliciti ſimus, ad laudẽ & glam om̃ipotentis, q eſt ſuper oĩa deus ſublimis & benedictus. Amen.

¶ In

IN COLLECTANEA CATHOLICARVM SENTENTIARVM D. DIONYSII, PER ELIGIVM

Eucharium Gandensem ad lectorem, Parenesis iambica trimetra

IN q̄tuor sentẽtiarꝝ plurimi.
Scripsere libros docte, & argute, & pie.
Qui doctius, qui argutius, q plus pie
Dionysio, sit fũctus isto munere.
Vel nullus est (verbo absit arrogantia.)
Vel rarus inuentu. Caret sophisticis
Nugis, quibus turgent aliorum paginę.
Caret superfluis & affectum nihil
Monentibus verbis. Docet salubria.
De fonte mox hausto perfecta dogmata,
Quę spiritus dei per os loquutus est
Patrum suorum. Militans ecclesia.
Quibus hactenus fuit gubernatoribus.
Commissa. Quorum feruido zelo hęreses.
Eliminatę sunt, & in lucem editæ.
Quas Christianismus probat sententias.
Multis morari nolo lectorem pium.
Legat, reuoluat, ruminet mysteria.
Et si potest, nos arguat mendacij.
Pro gloria Christi, libenter hanc sumus
Iniuriam laturi ab ijs, qui candida
In nigra vertunt, & canum instar, contra eos
Quos nominant scholasticos, sic oblatrant.
Quasi arduis suis laboribus nihil
Profecerint Ecclesiæ fidelium.
Istos suæ innixos nimis prudentiæ.
Ne dicam opinionibus stultissimis.
Arcemus à tam delicato opsonio.
Pro pane literas edant cibario.
Boni interim sugant medullas spiritus.

QVod prius occultum valide tenuere cathenę. (opus
Hoc Dionysiacũ pcipe lector
Fortia sub claris tractãs problemata verbis.
Luce tibi tandem lympidiora facit.
Moribus insignis micuit claroq; disertus.
Claruit ingenio, relligione magis.
Hunc aluit priscis Carthusius ordo diebus.
Et magnum fecit (cernis vt) esse virum.
Humanas igitur quisquis tu tendis in artes.
Hoc (credas) lecto codice doctus eris.

VAde liber terras omnes visurus & vndas.
Acceptũ nomẽ ppetuũq; decus.
Vade ferens animis geminato munere fructum.
Perficias doctos cum bonitate viros.
Vise patres Vbios, studijs florentibus olim.
Quis vtebaris, vsu eris hisce modo.
Vade refecturus quodcunq; Almania felix.
Ingenium studio patria terra fouet.
Vade soluturus nodos qui forte relicti.
Sunt per Lombardi dogmata magna Petri.
In te nunc Rheno collata est gloria maior.
Hasbania & proprio gaudet honore tuo.
In te quam valeat Germanæ industria gentis.
Sentiet Hispanus, Gallus & ipse Scotus.
Per te nũc summis nostra Agrippina refulget
Laudibus hoc nato reddita clara suo.
Nõ Scotus, Alber. nõ Doctor sanctus & Ockã
In chatedra soli deinde responsa dabũt.
Prodibunt etiã nostri monumenta magistri.
Sitq; Agrippini qui velit esse sequax.
Siue placet facilis quam dat sententia veri,
Sine quod ex æquo cętera scripta primat
Pauca mõ in nobis producat tempora lector
Inueniet gratiam cum breuitate viam.

DIONYSIVS

FVnctus ego humanis concessi ad sydera rebus,
Et mea sunt paucis cognita scripta viris,
Meq; diu obscura præssere silentia nocte.
Nostraq; vix vllis scripta reposta locis
Hæc Loher excipiẽs Theodoricus oĩa tandẽ
Prestitit vt volitent docta per ora virum:
Et librata diu, & multo limata labore,
In populos celeri iussit abire pede.
¶ Vix ego laudarim tibi nr̃a volumina lector.
Sed scio lecta coles, & relegenda petes:
Inuenies quid conueniat, quid pugnet honestõ
Quam pereat multis mens scelerata modis
Tot demum sacras leges vbi legeris, ipse
O quantum dices vtilitatis habent

¶ TERNIONVM LIBRI QVARTI INDEX.

*aA *bB aA bB cC dD eE fF gG hH iI kK lL mM nN oO pP qQ rR sS tT vV xX yY zZ. aAa bBb cCc dDd eEe fFf gGg hHh iIi kKk lLl mMm nNn oOo pPp qQq rRr sSs tTt vVv xXx yYy zZz. aAaA bB bB cCcC dDdD eEeE. Simul 53. Omnes terni.

¶ Absolutum est opus hoc insigne, de gratia septem sacramentorum, pręmio bonorum, ac malorum pœna, Colonię in officina Iasparis Gennepęi. Anno à partu virginis, M.D.xxxv. postridie diui Georgij, gloriosissimi militis & martyris Christi.

ALARDI AEMSTELREDAMI IN LAVDEM D. DIONYSII RI CELI CARTHVSIANI, EPIGRAMMA.

Quis nouus ecstaticus sophus hic? Dionysius ille
  Ricelus é cœlo ceu Cato prosiliens.
Quatuor ista nimis metuenda nouissima quorsum?
  Hoc gentilitium vendico stemma mihi
Quid latus clauus, vestisq́ʒ simillima cygno?
  Index germanæ candor amicitiæ.
Quid calami? quid pugilares? plurima produnt
  Scripta, quibus quosuis hortor & admoneo.
Ecquod habes epiphonema tandẽ singula claudẽs?
  Sit deus in seclum, sit benedictus amẽ.
Quid sol in manibus sibi vult? errantibus vnde
  In rectam possent monstro redire viam.
Sub pedibus, ꝓstratus humi cacodęmõ, inanes
  Demonstrat fastus, quos ego despicio.
Quid sibi vult tãdẽ cœlũ vndiqʒ & vndiqʒ lumẽ?
  Nil cœleste nisi mens mea solicitat
Sed qd opus multis frustra me prodere signis?
  E scriptis melius noueris effigiem.

[illegible]

[illegible]

Dionÿ. Cart. in 4. Sen

IN + 4 + SENTIAR +

3.T.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm